

SUBHÂSHITA-RATNA-BHÂNDÂGARA

OR

GEMS OF SANSKRIT POETRY

BEING

A Collection of Witty, Epigrammatic, Instructive and Descriptive Verses.

SELECTED AND ARRANGED

BY

KÂSHINÂTHA PÂNDURANG PARAB.

Sixth Edition.—2,000 Copies.

REVISED BY

WÂSUDEV LAXMAN S'ÂSTRÎ PAN'S'IKAR.

"Why are not more gems from our great authors scattered over the country? Great books are not in everybody's reach, and though it is better to know them thoroughly than to know them only here and there, yet it is a good work to give a little to those who have neither time nor means to get more."—*Coleridge*

I have gathered a posie of other men's flowers, and nothing but the thread that binds them is mine own."—*Montague*.

PUBLISHED BY

PÂNDURANG JÂWÂJÎ,

PROPRIETOR OF THE "NIRNAYA-SÂGAR" PRESS,

BOMBAY.

1929.

Price 4 Rupees.

[All rights reserved by the publisher.]

Publisher:—Pandurang Jawaji, } at the "Nirnaya Sagar" Press,
Printer:—Ramchandra Yesu Shedge, } 26-28, Kolbhat Lane, Bombay.

श्रीसुभाषितरत्नमण्डागारम्

नाम

विविधकाव्यनाटकसुभाषितादिग्रन्थेभ्यः

परबोपाह्वपाण्डुरङ्गात्मजकाशिनाथशर्मणा

समुद्धृतः

सहृदयहृदयाह्लादकः

सूक्तिसंग्रहः ।

तस्येदं षष्ठं संस्करणम् ।

पणशीकरोपाह्वविद्वद्वरलक्ष्मणशर्मतनुजनुषा वासुदेवशर्मणा
परिष्कृत्य संशोधितम् ।

“ते सज्जनाः सुकविशाखिकवित्वपुष्पा-
ण्यादाय गुम्फितवतः सुगुणैर्ममैतत् ।
संधारयन्तु कुसुमोज्ज्वलहाररूपं
कण्ठे सुभाषितमपास्तसमस्तदोषम् ॥”

शार्ङ्गधरस्य ।

ग्रन्थोयं

मुम्बय्यां

पाण्डुरङ्ग जावजी

इत्येतैः स्त्रीये “निर्णयसागरा”ख्यमुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

शाकः १८५०, सन १९२९.

मूल्यं ४ चतूरूप्यकम् ।

विद्वद्भ्यर्थनम् ।

ते सज्जनाः किल भवन्तु सदा प्रसन्ना ये प्रीणयन्ति जगतीजनतामन्तांसि ।
 शश्वत्परोपकृतिकर्मपरा वचोभिर्वारां भरैर्धनघटा इव काननानि ॥ १ ॥
 कर्णेजपा अपि सदाऽसहनस्वभावा दुष्टाशया निरभिसंधितवैरिभूताः ।
 सौहार्दहृष्टहृदया मयि सन्तु तेषां जिह्वा पटुर्विनिमयेषु गुणागुणानाम् ॥ २ ॥
 किंवानयानृजुजनार्थनयापि मे स्यान्मां स्वीकरोति यदि साधुजनो गुणज्ञः ।
 पूर्णेन्दुना कुवलयं प्रतिवोधितं सत्संमीलितं भवति किं तमसां वितानैः ॥ ३ ॥

(अ० मु० ह०)

विदांकुर्वन्तु विद्वद्रसिकशिरोमणयः सहृदयहृदया यदेतत्सुभाषितभाण्डागारं नाम विविधानर्घ्यरत्न-
 जातसंग्रहमहामञ्जूषेव नैकशो गुरुलघुनिवन्धेभ्यः काव्य-नाटक-चम्पू-भाण-प्रहसन-पुराणे-तिहासा-
 ख्यायिकादिभ्यः कुसुमितविविधतरुलताविसतामरसादिप्रसूनेभ्यो मधुकराहतमधूनीव वाङ्मयालंका-
 रभूतरसिकमनोविनोदोद्बोधकसुरसपद्यरत्नानां कर्णोपकर्णिकया दृष्टश्रुतचराणां संग्रहभाण्डागारमिति-
 तत्र केवलदृष्टश्रुतचरपद्यमालिकाया दुरुहत्वाद्वाख्याद्यनुपलम्भाच्छोधनपरिकरो विडम्बन-साहसाद्य-
 न्यतमकक्षामारोहत्येवेति विपश्चित आवेदयेयुरेव । निर्दिष्टापदैव प्रत्यङ्कनं शोधनेऽप्यस्यारम्भादेतावन्त
 निर्वृत्तेषु संस्करणेष्वक्षिप्तमन्त्रापल्योपलब्धिमान्दानवधानादिमानुषशेमुपीनैसर्गिकभावैर्यथावस्थितस्य
 स्वलितजातस्यातिप्रयासेनास्मिन्संस्करणे शोधनमस्माभिः समकारि । तथाचास्थानपतितपद्यानामतिपरि-
 श्रमेण तत्तत्प्रकरणेषु यथास्थानं निवेशोऽप्यकारि । एतावताखिलपद्यानामकारादिमातृकाकोशोऽप्या-
 मूलान्तं संशोधित एव । तथा चित्रप्रकरणे प्रहेलिकादिध्वागतानां कूटानामस्फुटीकृतोत्तराणां चात्र
 टिप्पण्यां प्रायः स्पष्टीकरणं चाकार्ष्मेति सोत्कर्षमावेदयामः । स्मरामश्चानल्पमुपकारं यदत्र पुण्यपत्तना-
 सन्नवर्ति “भांवुर्देवामीण” श्रीवृद्धेश्वरान्तिकस्यवैदिकधर्माश्रमपाठशालाध्यापकपदमारूढैः वे. शा. सं.
 शिवराम विद्याधरशास्त्री शिञ्जे इत्येतैश्चतुर्थसंस्करणगताशुद्धपाठपरिशोधितटिप्पणदानेन कति ।
 पयकूटपद्यपरिस्फोटनेन चास्मदुपर्यप्रार्थितेपि यन्निर्व्याजमुपकृतं तेषामत्रामिधानाङ्कनमन्तरोत्तरीतुं न
 पारयाम इति च ।

एवं विहितेऽपि प्रयासेन पञ्चमसंस्करणेऽद्याप्यनुत्तराण्येवोर्वरितानि कूटानि निर्दिश्यन्ते—

पत्रं	पद्यं	पत्रं	पद्यं	पत्रं	पद्यं	पत्रं	पद्यं
१९२	२०	१९५	९	२०१	९५	२०९	४१
१९२	२१	१९८	८	२०६	५६	२१४	११३
१९२	२८	१९९	८३	२०९	२९	२१४	११४
						२१४	११५

यदि निसर्गदयालुभिर्महाशयैरुपकारपरायणैरुपरिनिर्दिष्टकूटपद्योत्तराण्यवेदितानि स्युः स्याम बद्धप-
 करा धन्यवाद्पूर्वकमग्निमाङ्कने तेषां नामधेयोद्दृक्कनपूर्वकं प्रकाशनायेत्यलं पल्लवितेनेति विज्ञापयति ।

विदुषामनुचरः पणशीकरोपाहो-

वासुदेवशर्मा ।

विषयानुक्रमः ।

१. मङ्गलाचरणप्रकरणम् ।

विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
परब्रह्म ...	१	१-१९	त्रिमूर्तयः ...	१४	१-४	(सीता) ...	२२	९३
गणेशः ...	२	१-३५	विष्णु ...	१४	१-४९	(हनुमान्) ...	२२	९४-९५
सरस्वती ...	३	१-१३	गङ्गाः ...	१६	४४-४५	(रामकृष्णौ)	२२	९६-९८
गिवः ...	३	१-१६७	चक्रम् ...	१६	४६-४७	कृष्णः ...	२२	९९-१९४
जटाजूट.	९	१२०-१२२	गरुडः ...	१७	४८	(बलभद्रः)	२७	१९५-१९७
गङ्गा ...	९	१२३-१३४	शेषः ...	१७	४९	(रुक्मिणी)	२७	१९८
गङ्गिलेखा ...	९	१३५-१२७	लक्ष्मीः ...	१७	१-१५	(राधा)	२७	१९९-२००
लोचनम् ...	१०	१३८-१४२	समुद्रः ...	१७	१५	(नन्दकः)	२७	२०१
कण्ठ ...	१०	१४३-१४६	ब्रह्मा ...	१७	१-४	(वेणु)	२७	२०२
शिरोमालिका ..	१०	१४७	दशवताराः ...	१७	१-२१२	बुद्धः ...	२७	२०३-२०९
गणाः . .	१०	१४८	मत्स्यः ...	१८	५-१५	कल्कि ...	२८	२१०-२१२
नन्दी ...	१०	१४९	कूर्मः ...	१८	१६-२२	सूर्यः ...	२८	१-२०
ताण्डवम् ...	१०	१५०-१६०	वराहः . .	१९	२३-४०	(किरणा)	२९	१७-१९
अर्धनारीश्वरः ...	११	१६१-१६७	वृसिंह ...	२०	४१-५९	(तुरगाः)	२९	२०
पार्वती ..	११	१-५४	वामन ...	२०	६०-६८	चन्द्रः ...	२९	१-३
पद्मसुखः ...	१४	१-३	परशुरामः ...	२१	६९-७४	पृथिवी ...	२९	१
हरिहरौ ...	१४	१-१०	रामचन्द्रः ...	२१	७५-९२			

२. सामान्यप्रकरणम् ।

सुभाषितप्रशंसा ...	३०	१-२१	विहणः...	३७	२९	छान्दसप्रशंसा ...	४३	१
विद्याप्रशंसा ..	३०	१-१६	भद्रहरचन्द्र ...	३७	३०	छान्दसनिन्दा ...	४३	१
काव्यप्रशंसा ..	३१	१-५०	भवभूतिः ...	३७	३१-३३	वैयाकरणप्रशंसा ...	४३	१-८
नाट्यप्रशंसा ...	३३	१-२	भासः ...	३७	३४	वैयाकरणनिन्दा ...	४३	१-३
कुकाव्यनिन्दा ...	३३	२-५	मयूरः ...	३७	३५-३६	नैयायिकप्रशंसा ...	४४	१-५
सामान्यकविप्रशंसा	३३	१-६८	मातङ्गदिवाकर ...	३७	३७	नैयायिकनिन्दा ...	४४	१-१०
विशिष्टकविप्रशंसा ...	३६	२-७१	सुरारि ...	३७	३८-४०	मीमांसकप्रशंसा ...	४५	१-५
अमरसिंहः ...	३६	१	रत्नखेटदीक्षित	३७	४१	मीमांसकनिन्दा ...	४५	१-२
कालिदासः ...	३६	२-७	राजशेखरः ...	३७	४२-४३	वैद्यप्रशंसा ...	४५	१-६
गणेश्वरः ...	३६	८	वाल्मीकिः ...	३७	४४-५२	कुवैद्यनिन्दा...	४५	१-९
गुणाढ्य ...	३६	९-११	विजया ...	३८	५३	गणकप्रशंसा ...	४६	१-६
गोविन्दराजः ..	३६	१२	विज्जका ...	३८	५४	कुगणकनिन्दा ...	४६	१-६
जगन्नाथपण्डितः	३६	१३-१६	व्यासः ...	३८	५५-५८	पौराणिकनिन्दा ...	४६	१
जयदेवः ...	३६	१७	शाकलभल्ल ...	३८	५९	पुरोहितनिन्दा ...	४६	१
ज्योतिरीगः ...	३६	१८	सातवाहनः ...	३८	६०	कायस्थनिन्दा ...	४६	१-४
दण्डी ...	३६	१९-२०	सुदर्शनः ...	३८	६१	सज्जनप्रशंसा ...	४६	१-२७
द्रोणः ...	३६	२१	सुवन्धुः...	३८	६२	दुर्जननिन्दा ...	५६	१-२८
धनदः ...	३६	२२	कविचन्द्रम् ...	३८	६३-७१	लक्ष्मीस्वभावः ...	६५	१-४३
नरहरिः...	३६	२३	कुकविनिन्दा ...	३८	१-३०	धनप्रशंसा ...	६६	१-१६
प्रवरसेनः ...	३६	२४	पण्डितप्रशंसा ...	३९	१-२८	धननिन्दा ...	६७	१-२०
बाणः ...	३७	२५-२८	कुपण्डितनिन्दा ...	४०	१-७७	धनिप्रशंसा ...	६८	१-१५

सुभाषितरत्नभाण्डागारम् ।

विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोका ।	विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोका ।
दरिद्रनिन्दा ..	६८	१-८७	क्षमाप्रशंसा ...	८७	१-३	पुत्रप्रशंसा ...	९३	१-१४
दानप्रशंसा ..	७१	१-२८	विनयप्रशंसा	८७	१	कन्यानिन्दा	९४	१
लोभनिन्दा ...	७२	१-११	सत्यप्रशंसा	८७	१-३	सत्पुत्रप्रशंसा	९४	१-१३
उदारप्रशंसा	७३	१-४४	असत्यनिन्दा	८७	१-४	कुपुत्रनिन्दा	९४	१-१२
कृपणनिन्दा	७४	१-६१	आत्मश्लाघानिन्दा	८७	१-५	देवाख्यानम्	९४	१-१३१
याचकनिन्दा	७६	१-४८	स्वभाववर्णनम्	८७	१-२३	जरावर्णनम् ...	९९	१-१८
परोपकारप्रशंसा	७८	१-१४	वागवर्णनम् ...	८८	१-१७	ध्रुवावर्णनम्	१००	१-२
कृतघ्ननिन्दा	७८	१-४	वाग्मिप्रशंसा	८९	१-१५	भिक्षुक	१००	१-५
सतोषप्रशंसा	७८	१-१९	मौनगुणा	९०	१-४	परगृहवास ...	१००	१-४
तृष्णानिन्दा ..	७९	१-५७	स्थानमाहात्म्यम्	९०	१-१४	उदरपूरणदूषणम्	१००	१-१४
धीरप्रशंसा ...	८१	१-१४	सत्सगतिप्रशंसा	९०	१-३६	सेवकनिन्दा ...	१०१	१-१८
वीरप्रशंसा ...	८१	१-१५	असत्सगतिनिन्दा	९१	१-१३	जीवितसाफल्यम्	१०२	१-११
तेजस्विप्रशंसा	८२	१-२३	क्षेहवचनम्	९२	१-२	श्रृणम्	१०२	१-३
मनस्विप्रशंसा	८३	१-४९	सुमित्रप्रशंसा	९२	१-२०	प्रवास	१०२	१-६
अपौरुष्यत्वनिन्दा	८४	१-२	कुमित्रनिन्दा	९२	१-२	न्यापारिण	१०२	१-३
गुणप्रशंसा ..	८४	१-४८	ससार	९२	१-६	कलिमहिमा	१०३	१-३३
उद्यमप्रशंसा	८६	१-२०	गृहस्थाश्रमप्रशंसा	९३	१-६	मद्यपानगर्हणम्	१०४	१-६
सहतिप्रशंसा	८६	१-३	गृहस्थाश्रमदूषणम्	९३	१-४	तमायु	१०४	१-७

३. राजप्रकरणम् ।

राजसभावर्णनम् ...	१०५	१-१४	पारसीकजितीशः	१२१	६५	विक्रमार्क	१२७	१७८-१८१
राजमिलनम् ..	१०५	१	पृथ्वीराज	१२१	६६	विग्रहराज	१२७	१८२
सामान्यराजप्रशंसा ..	१०५	१-२२५	चङ्गालिदास	१२१	६७	वीरभान	१२७	१८३-१८४
विशिष्टराजप्रशंसा	११८	१-१९४	बल्लाल	१२१	६८	वीरवर	१२८	१८५-१८६
अकवर	११८	१-४	बाह्मालक्षोणिपाल	१२१	६९	वीरसिंह	१२८	१८७-१८९
अनङ्गभीम	११८	५	वीसल	१२१	७०	वेङ्कटपति	१२८	१९०
अर्जुनेन्द्र	११८	६	भावमिह	१२१	७१	शाहिजहान	१२८	१९१
कर्ण	११८	७-१०	भीमः	१२१	७२	सिन्धुराधीश्वर	१२८	१९२
कर्णाटवधुंधराधिप	११८	११	भैरव	१२१	७३	हम्मीर	१२८	१९३-१९४
कलिङ्गेश्वर	११८	१२-१३	भोज	१२१	७४-९८	राजविभूषणवर्णनम्	१२८	१-८
कल्याणदास	११८	१४	मणिपाल	१२२	९९	गजप्रशंसा	१२८	१-४
काविलेन्द्रः	११८	१५-१६	मल्लगाह	१२२	१००-१०२	सुरगप्रशंसा	१२९	१-११
कार्तवीर्य	११९	१७	माणिक	१२२	१०३-१०७	खड्गप्रशंसा	१२९	१-१८
कुसुमेन्द्रसाहि	११९	१८	माधव	१२३	१०८	राजयात्रावर्णनम्	१३०	१-४३
कृष्ण	११९	१९-२२	मानसिंह	१२३	१०९	पताका	१३१	२८
गुर्जराधीशः	११९	२३	मालवाखण्डल	१२३	११०	दुन्दुभि	१३१	२९-३१
चोलेन्द्र	११९	२४-२५	मुकुन्ददेव	१२३	१११	गवाक्षविलोकनम्	१३१	३२-४३
जगद्देव	११९	२६	सुज	१२३	११२	रणसामग्री	१३२	१-२४
जनक	११९	२७	सुदाफरगाह	१२३	११३	रणवर्णनम्	१३३	१-१२५
दलपतिरायः	११९	२८	राजवाहादुर	१२३	११४	अरिपलायनम्	१३७	१-४७
दशरथ	११९	२९-३०	राजेन्द्रसिंह	१२३	११५	प्रतापवर्णनम्	१३७	१-३०
दिल्लीन्द्रचूडामणिः	११९	३१	रामचन्द्र	१२३	११६-१६८	कीर्तिवर्णनम्	१४०	१-९१
नाना	११९	३२	रामजाम	१२७	१६९	कीर्तिप्रतापौ	१४४	१-९
निजामगाहः	११९	३३-४०	रामनाथ	१२७	१७०	राज्याधिकारगर्हणम्	१४५	१-५
नृसिंह	१२०	४१-५८	रुद्रः	१२७	१७१-१७५	राजसेवक	१४५	१-९
परशुराम	१२१	५९-६१	रूपनारायण	१२७	१७६	रथवेगवर्णनम्	१४५	१-६
पाण्ड्यः	१२१	६२-६४	रूपमणि	१२७	१७७	समुद्रवर्णनम्	१४५	१-६

विपयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विपयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विपयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
पर्वतवर्णनम् ...	१४६	१-५	तुरगाः ...	१४९	५०-५७	ताम्बूलम् ...	१५०	१०४
सरोवर्णनम् ...	१४६	१	खड्गः ...	१४९	५८-५९	शस्त्रधारणम् ...	१५०	१०५
वनश्रीवर्णनम् ...	१४६	१-७	सैन्यम् ...	१४९	६०-६२	छत्रधारणम् ...	१५०	१०६
मृगयावर्णनम् ...	१४६	१-७	दुर्गाः ...	१४९	६३-६८	चामरम् ...	१५०	१०७
मृगयानिबृत्तिः ..	१४७	१	दूतः ...	१४९	६९-७३	सिंहासनम् ...	१५०	१०७
ऋष्याश्रमवर्णनम् ...	१४७	१-१४	भाण्डागारी ...	१४९	७४	मालाधारणम् ...	१५०	१०८
राजनीतिः ...	१४७	१-४२२	लेखकः ...	१५०	७५	चन्दनलेपः ..	१५०	१०८
राजा ...	१४७	१-१५	प्रतीहारी ...	१५०	७६	मृगया ...	१५०	१०९
सभासदः ..	१४८	१६-१७	सूपकारः ...	१५०	७७	कटकप्रयाणम् ...	१५०	११०
पुरोहितः ...	१४८	१८	चाराः ...	१५०	७८	उपवनानि ...	१५०	१११-११२
धर्माध्यक्षः ..	१४८	१९	अन्तःपुरवर्गाः ...	१५०	७९	तरवः ...	१५१	११३-११४
वैद्यः ...	१४८	२०	स्त्रियः ...	१५०	८०-८१	नीतिः ...	१५१	११५-४२३
मन्त्री ...	१४८	२१-३२	महिषी ...	१५०	८२	सामान्यनीतिः ...	१५९	१-१०५८
सेनापतिः ...	१४८	३३-३४	शृत्या ...	१५०	८३-१०२			
गजाः ...	१४८	३५-४९	ज्ञानम् ...	१५०	१०३			

४. चित्रप्रकरणम् ।

समस्याख्यानम् ...	१८८	१-७७	मात्राच्युतकादयः ...	२०४	१-१५	महोक्षः ...	२१७	१५
प्रहेलिका ..	१९१	१-३९	मात्राच्युतकम् ...	२०४	१-२	धेनुः ...	२१७	१६
अपहृतयः ...	१९३	१-१५	विन्दुच्युतकम् ...	२०४	३-४	रासभः ...	२१७	१७
कूटानि ...	१९४	१-९६	विसर्गच्युतकम् ...	२०४	५-६	अजः ...	२१७	१८
क्रियागुप्तादयः ...	२०१	१-५३	अक्षरच्युतकम् ...	२०४	७-८	मेघः ..	२१७	१९
क्रियागुप्तम् ...	२०१	१-१७	स्थानच्युतकम् ..	२०४	९-१०	मयूरः ...	२१७	२०
कर्तृगुप्तम् ...	२०२	१८-२५	व्यञ्जनच्युतकम्	२०४	११-१२	चातकः ...	२१८	२१
कर्मगुप्तम् ...	२०२	२६-२८	च्युतदत्ताक्षरम् .	२०४	१३-१५	पारावतः ...	२१८	२२
करणगुप्तम् ...	२०२	२९-३०	अन्तरालापाः ...	२०५	१-४४	वकः ..	२१८	२३-२४
संप्रदानगुप्तम् ...	२०३	३१-३२	वहिरालापाः ...	२०७	१-१२०	कुक्कुटः ...	२१८	२५-२६
अपदानगुप्तम् ...	२०३	३३-३४	प्रशोत्तराणि ...	२१४	१-१०	गौरखरकुकलासौ	२१८	२७
संबन्धगुप्तम् ...	२०३	३५-३७	चित्रम् ...	२१५	१-१८	सर्पः ...	२१८	२८
अधिकरणगुप्तम्	२०३	३८-३९	भापाचित्रम् ...	२१६	१-३	पुलिन्दः ...	२१८	२९
आमन्त्रितगुप्तम्	२०३	४०-४३	जातिवर्णनम् ..	२१७	१-४१	पथिकः ...	२१८	३०-३३
कर्तृक्रियागुप्तम् .	२०३	४४	सिंहः ...	२१७	१-५	शूरः ...	२१८	३४
कर्तृकर्मक्रियागुप्तम्	२०३	४५-४६	तरशुः .	२१७	५	वालाः ...	२१८	३५-३६
संधिगुप्तम् ...	२०३	४७	करिणः ...	२१७	६	कुमारः ..	२१८	३७
समासगुप्तम् ...	२०३	४८-४९	मृगः ..	२१७	७	नर्तकी ...	२१८	३८
लिङ्गगुप्तम् ...	२०३	५०-५१	भल्ल ...	२१७	८	लेखनकर्त्री . .	२१८	३९-४०
सुवचनगुप्तम् ...	२०३	५२	हयः ...	२१७	९-१३	कलमकण्डनीगी-		
तिड्चनगुप्तम् ...	२०४	५३	कपिः ...	२१७	१४	तय ...	२१८	४१

५. अन्योक्तिप्रकरणम् ।

सूर्यान्योक्तयः ...	२१९	१-१८	मेरुः ...	२२५	५	रोहणः ...	२२५	१३-१४
चन्द्रान्योक्तयः ...	२१९	१-४९	विन्ध्यः ...	२२५	६	(पर्वतदरी) ...	२२५	१६
मेघान्योक्तयः ...	२२१	१-८४	मलयः ...	२२५	७-८	(गिरिनिर्झरः)	२२६	१७
वाय्वन्योक्तयः ...	२२४	१-१३	मन्दरः ...	२२५	९	समुद्रान्योक्तयः ...	२२६	१-८
पर्वतान्योक्तयः ...	२२५	१-१७	मैनाकः ...	२२५	१०-११	क्षीरसागरः ...	२२७	४०-४१
हिमाचलः ...	२२५	२-४	लोकालोकः ...	२२५	१२	अगस्त्यः ...	२२७	४२-४३

सुभाषितरत्नभाण्डागारम् ।

विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषया ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
रत्नानि ...	२२७	४७-६३	(शेष)	२४७	१६४-१६५	पलाण्डु.	...	२५५ १९३
(वज्रमणि.)	२२८	६४	जलचरान्योक्तयः	२४७	१-५	तृणानि	..	२५५ १९४-१९५
(कौस्तुभमणि.)	२२८	६५	मत्स्य.	२४७	१	कलमा	...	२५५ १९६-१९७
(सोमकान्तसूर्य- कान्तौ)...	२२८	६६	(रोहित.)	२७७	२	ताम्बूलम्	...	२५५ १९८-१९९
(चन्द्रकान्तः)	२२८	६७	(राघव)	२४७	३	तुम्बी	...	२५५ २००-२०१
(स्फटिक)	२२८	६८	कूर्मे.	२४७	४-५	वंशः	..	२५५ २०२
(भरकत)	२२८	६९-७१	वृक्षान्योक्तयः	२४७	१-२४३	कुन्द.	...	२५५ २०३-२०४
(माणिक्यम्)	२२८	७२	कल्पद्रुम	२४८	३१-३७	कमलानि	...	२५५ २०५-२४२
काञ्च.	२२८	७३	पारिजात.	२४८	३८-३९	लता.	...	२५७ २४३
शङ्ख.	२२८	७४-८०	चन्दन.	२४८	४०-६१	संकीर्णान्योक्तयः	२५७	१-१०४
(पाद्मजन्म)	२२९	८१-८२	अगुरु	२४२	६२-६३	शिव.	...	२५७ १-६
नद्यन्योक्तयः	२२९	१-११	चम्पक.	२४२	६४-७१	परशुराम.	...	२५७ ७
गङ्गा	२२९	९-१०	वकुलः	२५०	७२-७३	रामचन्द्र.	...	२५७ ८
शोण.	२२९	११	अशोक	२५०	७४-७७	सीता	...	२५७ ९
तटागान्योक्तयः	२२९	१-१९	यूथी	२५०	७८	इन्द्रः	...	२५७ १०
मानसम्	२३०	२०	मालती	२५०	७९-८८	स्वरः	..	२५७ ११
कूपान्योक्तयः	२३०	१-९	मल्लिका	२५०	८९	आकाशम्	...	२५७ १२
मत्स्यलान्योक्तयः	२३०	१-६	दमनक	२५०	९०	पृथ्वी	..	२५७ १३
दावानलान्योक्तयः	२३१	१-९	केतकी	२५०	९१-९६	जलम्	...	२५७ १४-१५
वाडवानलः	२३१	९	पाटला	२५१	९७	मादतः	...	२५७ १६
व्योमचरान्योक्तयः	२३१	१-२३९	सहकारः	२५१	९८-१३२	नृगतुष्णिगा	...	२५७ १७
गरुड.	२३१	१-२	पनस	२५२	१३३	सुवर्णम्	..	२५७ १८-१९
हंसः	२३१	३-४०	तमाल.	२५२	१३४	मौक्तिकम्	...	२५७ २०-२२
मधुकर.	२३२	४१-११४	कदली	२५२	१३५	सुवर्णकार.	...	२५८ २३
कोकिल.	२३५	११५-१४७	ब्राह्म	२५२	१३६-१३७	हारः	...	२५८ २४-२९
चातक	२३६	१४८-१६८	वाडिम	२५२	१३८-१३९	कधुकः	...	२५८ ३०
मयूर	२३७	१६९-१७८	नालिकेरः	२५२	१४०	कुण्डलम्	...	२५८ ३१
चम्पाक.	२३७	१७९-१८०	ताल	२५२	१४१-१४२	नासाभूषणम्	..	२५८ ३२
शुक	२३७	१८१-२०३	भूर्ज.	२५२	१४३-१४४	वलय.	...	२५८ ३३
काक	२३८	२०४-२२७	अश्वत्थः	२५३	१४५	रत्न	...	२५८ ३४
वक	२३९	२२६-२३२	न्यग्रोध.	२५३	१४६-१४८	वीणादण्ड	...	२५८ ३५
धृक	२४०	२३३	मधुकः	२५३	१४९-१५०	सुरवी	...	२५८ ३६-३७
खद्योत.	२४०	२३४-२३९	शाल्मलिः	२५३	१५१-१५४	कुविन्द.	...	२५८ ३८
म्यलचरान्योक्तयः	२४०	१-१६५	निम्बः	२५३	१५५-१५९	लाङ्गलिक.	..	२५८ ३९
मिह.	२४०	१-५४	वन्तुलः	२५३	१६०-१६३	कर्णवारः	..	२५८ ४०-४१
गज.	२४२	५५-९८	खदिरः	२५३	१६४-१६६	तैलिकः	...	२५८ ४२
नृग.	२४४	९९-१२३	किशुक.	२५३	१६७-१६९	पञ्जरलावकः	...	२५८ ४३
करम.	२४५	१२४-१३७	शाखोटः	२५४	१७०-१७१	व्याघ्रः	...	२५८ ४४-४५
राजस	२४५	१३८	पीलु	२५४	१७२	विषमन्त्री	...	२५९ ४६
शुषम	२४५	१३९-१४९	करीरः	२५४	१७३-१७४	मालाकारः	..	२५९ ४७
कपिः	२४६	१५०-१५३	विल्वः	२५४	१७५	कायस्थः	...	२५९ ४८
वैराहः	२४६	१५३-१५४	शालि.	२५४	१७६	कवि.	...	२५९ ४९
(आदिवरह)	२४६	१५५	कुटज	२५४	१७७	वाला	...	२५९ ५०
श्री	२४६	१५६	इक्षुः	२५४	१७८-१८०	शैलपः	...	२५९ ५१
शुद्धिक	२४६	१५७	लवङ्गी	२५४	१८१-१८३	कुशीलवा.	...	२५९ ५२
मेरुः	२४६	१५८-१५९	चोर्पास.	२५४	१८४-१८६	वाला	...	२५९ ५३
जम्बुक	२४६	१६०	नाग.	२५४	१८७	पत्नीपतिपुत्री	...	२५९ ५४
सर्प.	२४६	१६१-१६३	कण्टकारिका	२५४	१८८	पान्यः	...	२५९ ५५-५६
			घत्तूरः	२५४	१८९-१९२	कस्तूरिका	...	२५९ ५७-६१

विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयाः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
दीपः ...	२५९	६०-६७	शरः ...	२६०	७५	नन्दनवनम् ...	२६०	८१
तुला ...	२६०	६८-६९	लम्पाकः ...	२६०	७६	वसन्तः ...	२६०	८२
कुम्भः ...	२६०	७०-७१	खलः ...	२६०	७७	सुमलः ...	२६०	८३
कलशः ...	२६०	७२	कण्टकः ...	२६०	७८	संकीर्णाः ...	२६०	८४-१०४
दुग्धम् ...	२६०	७३	कालकूटम् ...	२६०	७९			
बहिशादण्डः ...	२६०	७४	जिह्वा ...	२६०	८०			

६. नवरसप्रकरणम् ।

शृङ्गाररसनिर्देशः	२६२		वन्दित्रयम् ...	२७९	३२८-३३८	मयूरविषयकोक्तिः	२९७	१६६
मनविजप्रशंसा ...	२६२	१-२२	रोमावली ...	२८०	३३९-३६९	सुक्ताकलापं प्रत्युक्तिः	२९७	१६७
स्त्रीप्रशंसा ...	२६२	१-६१	पृष्ठभागः ..	२८१	३७०	वियोगिन्या विप्रलापा	२९७	२-४९
युववर्णनम् ...	२६४	१-९	नितम्बः ...	२८१	३७१-३७९	मदनं प्रत्युक्तयः	२९८	४३-४५
बालावर्णनम् ...	२६५	१-४८	(काशी) ...	२८१	३८०-३८१	चन्द्रं प्रत्युक्तयः	२९८	४६-४८
वयःसंविचरणम् ...	२६७	१-६०	जघनम् ...	२८१	३८२-३८५	रोहिणीं प्रत्युक्तिः	२९९	४९
तद्गङ्गीपृथगवयवर्णनं	२६९	१-४३३	मदनमन्दिरम् ...	२८१	३८६-३८७	नायिकां प्रति सखीव-		
कैदापाशः ...	२६९	१-२६	ऊरु ...	२८१	३८८-३९८	चनम् ...	२९९	१-३३
(अभ्यङ्गारम्भः)	२७०	२७-३९	जङ्घे ...	२८२	३९९-४०२	दूर्ती प्रति स्वावस्था-		
(सीमन्तरचनम्)	२७०	३०-३७	चरणां ...	२८२	४०३-४१६	वयनम् ...	३००	१-१०
(सीमन्तसिन्दूरम्)	२७०	३८-३९	गुन्फां ...	२८२	४१७	नायकं प्रति दृतीपणम्	३००	१-९
ललाटः ...	२७०	४०	पाटाङ्गुल्यः ...	२८२	४१८	नायकस्याप्रे दृत्युक्तयः	३०१	१-९७
(तिलकः) ...	२७१	४१-५१	नखाः ...	२८२	४१९-४२१	नायकं प्रति नायिका-		
श्रुवां ...	२७१	५२-५९	(गमनम्) ...	२८२	४२२-४२५	सदेशः ...	३०४	१-४
नेत्रे ...	२७१	६०-९६	(चुम्भा) ...	२८२	४२६-४२७	नायिकां प्रति सदेशप्रे		
(कटाक्षः) ...	२७२	९७-११२	(निद्रा) ...	२८२	४२८-४३०	पणम् ...	३०५	१
(अश्रुणि) ...	२७३	११३	(कान्तिः) ...	२८३	४३१-४३२	नायिका प्रति नायक-		
नामा ...	२७३	११४-११७	समग्रस्त्रीस्वरूपवर्णनम्	२८३	१-७७	सदेशः ...	३०५	१-३६
(नामाभूषणम्)	२७३	११८-१२२	परस्परदर्शनम् ..	२८६	१-२	दूर्ती प्रति नायिका-		
कर्णां ...	२७३	१२३-१३०	नायकदर्शनम् ...	२८६	१-६	प्रश्नाः ...	३०६	१-३
(कर्णभूषणम्)	२७३	१३१-१३३	नायिकादर्शनम् ..	२८६	१-३४	दृत्युपहासप्रश्नाः ...	३०६	१-१२
कपोलां ...	२७३	१३४-१३६	विरहः ...	२८७	१	नायिका प्रति नायका-		
अधरः ...	२७३	१३७-१५३	वियोगिनोऽवस्थाव-			वस्थाकथनम् ...	३०७	१-५
दन्ताः ...	२७४	१५४-१५७	र्णनम् ...	२८७	१-९	सूर्यास्तमनसमयवर्ण-		
चिवुक्रः ...	२७४	१५८	वर्णनम् ...	२८८	१-६५	नम् ..	३०७	१-७३
सुखम् ...	२७४	१५९-२०५	वियोगिनो विप्रलापा.	२९०	१-१६७	चक्रवाकावस्थाख्यानम्	३०९	१-१३
(स्मितम्) ...	२७६	२०६-२०९	मदन प्रत्युक्तयः	२९५	१२३-१४३	संध्यावर्णनम् ...	३१०	१-६
कण्ठः ...	२७६	२१०-२१६	चन्द्रं प्रत्युक्तयः	२९६	१४४-१४८	रजनिवर्णनम् ...	३१०	१-६
(वाणी) ...	२७६	२१७-२२२	पवनं प्रत्युक्तयः	२९६	१४९-१५०	तमोवर्णनम् ...	३१०	१-४
बाहू ...	२७६	२२३-२२८	मेघं प्रत्युक्तयः	२९६	१५१-१५३	अभिष्टारिकासचारक-		
करां ...	२७६	२२९-२३५	अशोक प्रत्युक्ती	२९६	१५४-१५५	थनम् ...	३१२	१-२
(कङ्कणम्) ...	२७६	२३६-२४२	तमालं प्रत्युक्तिः	२९६	१५६	नक्षत्रोदयवर्णनम् ...	३१३	१-
(हस्तरेखा) ...	२७७	२४३	मृणालहारप्रत्युक्ति	२९६	१५७	चन्द्रोदयवर्णनम् ...	३१३	१
अङ्गुल्यः ...	२७७	२४४-२४५	मधुकरं प्रत्युक्तयः	२९६	१५८-१६१	चन्द्रकलावर्णनम्	३१७	१२३
(सुत्रिका) ...	२७७	२४६	हंसं प्रत्युक्तिः	२९६	१६२	ज्योत्स्नावर्णनम् ...	३१७	१२४
स्तनौ ...	२७७	२४७-२९८	चक्रोरं प्रत्युक्तिः	२९६	१६३	सकलचन्द्रवर्णनम्	३१७	१३९-५
कञ्चुकी	२७९	२९९	कृष्णसारं प्रत्युक्तिः	२९६	१६४	नायकागमनावस्थाव-		
(हारः) ...	२७९	३००-३११	सारङ्गं प्रत्युक्तिः	२९७	१६५	र्णनम् ...	३१८	१-६
मध्यदेशः ...	२७९	३१२-३२३						
नाभिः ...	२७९	३२४-३२७						

विषयः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।	विषयः ।	पृष्ठे	श्लोकाः ।
नायकागमने नायिका			नायकं प्रति नायिको-			कन्दुकक्रीडा ...	३६२	३४-४३
प्रति सखीवचनम्	३१९	१-४	क्तय. ...	३४५	१-८	हेमन्तवायवः ...	३६२	४४-४६
नायिकातिव्यवर्णनम्	३१९	१-४	नायकं प्रति सखीवा-			हेमन्तपथिक ...	३६२	४७-५२
नायकस्य नायिकां प्रति			क्यम् ...	३४५	१-४	शिशिरवर्णनम् ..	३६३	१-२२
प्रश्नः ..	३१९	१-३	सखार्यं प्रति नायको-			शिशिरसमयस्वभा-		
प्रणयकलहे नायिकाजु-			क्ति	३४५	१	वाख्यानम् ..	३६३	२-१५
नय. ...	३१९	१-७०	नायिका प्रति सखीवा-			दृष्टीलनक्रीडा ..	३६३	१६-६७
सख्यनुनय ..	३२२	१-२३	क्यम् ...	३४५	१	शिशिरवायवः .	३६३	१८-१९
कलहान्तरिताप्रलापा-			देशान्तरोपगतोनायक	३४५	१-३	शिशिरपथिक ..	३६३	२०-२२
ख्यानम् ..	३२३	१-१६	वसन्तवर्णनम् ...	३४५	१-१४७	स्त्रीस्वभावनिन्दा ...	३६४	१-८३
नायकाजुनयः .	३२३	१-४	वसन्तसमयस्वभा-			सतीवर्णनम् ..	३६६	१-४१
नायकयोस्त्किप्रन्धु-...			वाख्यानम् ..	३४६	४-१०१	असतीचरितम् ...	३६७	१-६६
क्तय. ...	३२३	१-१२	मदनपूजा ...	३४९	१०२	पान्यसकेत ...	३७०	६७-८८
नायकशिक्षा ...	३२४	१-८	कुसुमावचय. ...	३४९	१०३-११९	वेद्यागर्हणम् ..	३७१	१-११
नायिकाप्रसाद. ...	३२४	१-५	वसन्तवायव ...	३४९	१२०-१३७	अष्टनायिकाः ..	३७१	१-१०३
परस्परप्रसादः ...	३२५	१-३२	वसन्तपथिका. ...	३५०	१३८-१४७	स्वाधीनपतिका... ३७१	१-९	
प्रियचाटुक्तयः ..	३२६	१-७९	श्रीष्मवर्णनम् ..	३५०	१-१३०	खण्डिता ...	३७२	१०-२१
पानगोष्ठीवर्णनम् ...	३२९	१-६७	श्रीष्मसमयस्वभा-			अभिसारिका . .	३७२	२२-४०
धृतक्रीडावर्णनम् ...	३३०	१-६	वाख्यानम् ...	३५०	३-३२	कलहान्तरिता ..	३७३	४१-६८
वाद्यरतक्रीडावर्णनम्	३३१	१-२८	मध्याह्नः ..	३५२	३३-५८	विप्रलब्धा ...	३७४	६९-७९
आलिङ्गनम् ...	३३१	१-११	जलकेलिः ..	३५३	५९-११६	प्रोपितभर्तृका ..	३७५	८०-८७
सुम्ननम् ..	३३१	१२-१६	प्रपापालिका ...	३५४	११७-१२३	वासकसजा ...	३७५	८८-९६
विहार ...	३३१	१७-२८	श्रीष्मवायव	३५५	१२४-१२६	उत्क्रा ...	३७५	९७-१०
सुरतप्रगंभा .	३३१	१-९	श्रीष्मपथिका. .	३५५	१२७-१३०	वीररसनिर्देशः ..	३७६	१-५१३
नववधूसगमे सखीवा-			वर्पावर्णनम् ..	३५५	१-१११	करुणारसनिर्देशः	३७८	१-४१
क्यम् .	३३२	१-४	वर्पासमयस्वभावा			अद्भुतरसनिर्देशः	३७९	१-२३
नववधूसगम' ..	३३२	१-१९	ख्यानम् ...	३५५	५-७२	हास्यरसनिर्देशः	३८०	१-५६
सुरतकण्ठिकथनम् ..	३३३	१-५१	दोलाकेलि	३५७	७३-७७	भयानकरसनिर्दे-		
विपरीतरतक्रिया ..	३३४	१-२१	वर्पावायव' ..	३५८	७८-८०	शः .	३८१	१-१४
सुरतनिवृत्ति. ...	३३५	१-३४	वर्पापथिका' ..	३५८	८१-९६	वीभत्सरसनिर्देशः	३८२	१-७
चन्द्रान्तसमयवर्णनम्	३३६	१-१४	वर्पापथिककामिनी	३५८	९७-१०९	रौद्ररसनिर्देशः	३८२	१-१६
मध्यरात्रक्रीडावर्णनम्	३३७	१-५	स्वद्योत. ..	३५९	११०	शान्तरसनिर्देशः	३८३	१-२६३
प्रभातवर्णनम् ..	३३७	१-६८	हंस' ..	३५९	१११	वैराग्यम् ...	३८३	१-११४
प्रभातवायुवर्णनम् ..	३४०	१-४१	शरद्वर्णनम् ..	३५९	१-७८	विषयोपहास. ..	३८८	११५-१३७
सूर्योदयवर्णनम् ...	३४२	१-२५	शरत्समयस्वभावा-			गर्भवासप्रयुक्त		
नायिकातिर्गमनम् ..	३४२	१-६	ख्यानम्	३५९	४-४७	दुःखम् ...	३८८	१३८-१४३
भोगोवाविष्करणम् ...	३४३	१-२३	अमरक्रीडा ...	३६०	४८-५४	अनित्यतानिरूप-		
प्रस्थानावस्थाक-			शरद्वायवः ...	३६१	५५-५६	णम् ...	३८९	१४४-१८८
नयनम् ...	३४४	१-२३	शरत्पथिक. . .	३६१	५७-५८	कालाचरितम् ..	३९०	१८९-२०४
सखीं प्रति नायिका-			हेमन्तवर्णनम् ...	३६१	१-५२	पश्चात्तापः ...	३९१	२०५-२३०
क्तयम् ...	३४४	१-३	हेमन्तसमयस्वभा-			विचार. ...	३९२	२३१-२६३
			वाख्यानम् .	३६१	४-३३			

ग्रन्थसमाप्तिः ।

॥ श्रीः ॥

सुभाषितरत्नभाण्डागारम् ।

प्रथमं प्रकरणम् ।

मङ्गलाचरणप्रकरणम् ।

परब्रह्म ।

अथ स्वस्थाय देवाय नित्याय हंतपाप्मने । त्यक्तकर्म-
विभागाय चैतन्यज्योतिषे नमः ॥ १ ॥ दिक्कालाद्यैर्नव-
च्छिन्नानन्तचिन्मात्रमूर्तये । खानुभूत्येकमौनाय नमः शा-
न्ताय तेजसे ॥ २ ॥ अनन्तनामधेयाय सर्वाकारविधायिने ।
समस्तमन्नवाच्याय विश्वैकपतये नमः ॥ ३ ॥ कर्णिकादि-
ष्विव स्वर्णमर्णवादिष्विवोदकम् । भेदिष्वभेदि यत्तस्मै परस्मै
महसे नमः ॥ ४ ॥ नमो वाञ्छानसातीतमहिम्ने परमेष्ठिने ।
त्रिगुणाष्टगुणानन्तगुणनिर्गुणमूर्तये ॥ ५ ॥ यथा तथापि यः
पूज्यो यत्र तत्रापि योऽर्चितः । योऽपि वा सोऽपि
योऽसौ देवस्तस्मै नमोऽस्तु मे ॥ ६ ॥ नमः स्वतन्त्रचिच्छाक्त-
मुद्रितस्वविभूतये । अव्यक्तव्यक्तरूपाय कस्यैचिन्मन्त्रमूर्तये
॥ ७ ॥ चराचरजगत्स्फारस्फुरत्तामात्रधर्मिणे । दुर्विशेष-
रहस्याय युक्तरप्यात्मने नमः ॥ ८ ॥ भवबीजाङ्कुरजलदा
रागाद्याः क्षयसुपागता यस्य । ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो
जिनो वा नमस्तस्मै ॥ ९ ॥ नित्यं निरावृत्ति निजानुभवैक-
मानमानन्दधाम जगद्ङ्कुरबीजमेकम् । दिग्देशकालक-
लनादिसमस्तहस्तमर्दासहं दिशतु शर्म महन्महो वः
॥ १० ॥ लोकत्रयस्थितिलयोदयकेलिकारः कार्येण यो
हरिहरद्रुहिणत्वमेति । देवः स विश्वजनवाञ्छानसातिवृत्त-
शक्तिः शिवं दिशतु शश्वदनश्वरं वः ॥ ११ ॥ सर्वः
किलायमवशः पुरुषाणुकर्मकायादिकारणगणो यदनु-
ग्रहेण । विश्वप्रपञ्चरचनाचतुरत्वमेति स त्रायतां त्रि-
भुवनैकमहेश्वरो वः ॥ १२ ॥ मध्याह्नार्कमरीचिकाखिव

पयःपूरो यदज्ञानतः खं वायुर्ज्वलनो जल क्षितिरिति त्रैलो-
क्यसुन्मीलति । यत्तत्त्वं विदुषां निर्मीलति पुनः सैगभोगि-
भोगोपमं सौन्दरानन्दमुपासहे तदमलं स्वात्मावबोधं महः
॥ १३ ॥ यस्माद्विश्वसुदेति यत्र रमते यस्मिन्पुनर्लीयते
भासा यस्य जगद्विभाति सहजानन्दोज्ज्वलं यन्महः ।
शान्तं शाश्वतमैकियं यर्मपुनर्भावाय भूतेश्वरं द्वैतध्वान्तम-
पास्य यान्ति कृतिनः प्रस्तौमि तं पूरुषम् ॥ १४ ॥ यः
सृष्टिस्थितिसंहतीर्वितनुते ब्रह्मादिमूर्तित्रिकैर्यस्याधीनतया
स्थितानि सदसत्कर्मण्यपि प्राणिनाम् । नित्येच्छाकृतिदु-
ग्धानथ परो जीवात्परात्मा स्वयं सोऽयं वो विदधातु पूर्ण-
मचिराच्चेतोगतं यद्भवेत् ॥ १५ ॥ शक्यं यन्न विशेषतो
निगदितुं प्रेम्णैव यच्चिन्तितं मृद्ब्रह्मीवदनेन्दुमण्डलमिव
स्वान्ते विधत्ते सुदम् । यन्मुग्धानयनान्तचेष्टितमिर्वाध्यक्षे-
ऽपि नो लक्षितं तत्तेजो विनयादर्भन्दहृदयानन्दाय वन्दा-
महे ॥ १६ ॥ विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको भवतु वा ब्रह्मा सुरे-
न्द्रोऽथवा भानुर्वा शशलक्षणोऽथ भगवान्बुद्धोऽथ सिद्धो-
ऽथवा । रागद्वेषविषातिमोहरहितः सत्त्वानुकम्पोद्यतो यः
सर्वैः सह संस्कृतो गुणगणैस्तस्मै नमः सर्वदा ॥ १७ ॥
विश्वेशो वः स पायात्रिगुणसचिवतां योऽवलम्ब्यनुवारं
विष्वद्रीचीनसृष्टिस्थितिविलयमजः स्वेच्छया निर्मिमीते ।
यस्यैतौमतीत्य प्रभवति महिमा कोऽपि लोकैर्व्यतीतस्त्यक्तो

१ नाशितकिल्बिषाय. २ विधिः. ३ अविषयीकृता. ४ प्रमा-
णम्. ५ आकाशे दृश्यमानगलज्जलायमानरश्मिसमूहः, मृग-
णेति यावत्.

१ ब्रह्मभिन्नतया तत्त्वेन भ्रमविषयीभवति. २ खवाख्या-
रूपतद्भिन्नत्वेन भ्रमाविषयीभवति. ३ भ्रमेण गृहीतो माला-
सर्पकाय इव. ४ निविडानन्दस्वरूपम्. ५ ब्रह्मात्मकज्ञानस्व-
रूपम्. ६ तैजः. ७ निश्चलम्. ८ पुनरुत्पत्त्यभावाय. ९ आ-
नन्दम्. १० समीपस्थेऽपि. ११ बहु १२ सत्त्वरजस्तम-
सहायताम्. १३ वारवारम्. १४ चराचरनिष्ठम्. १५ सीमाम्.
१६ सकललोकातीतः.

चश्रद्धुराद्यैरपि निपुणतमैर्वीक्षणविक्रियासु ॥ १८ ॥ त्रहा
दक्ष. कुबेरो यमवत्तणमरुद्वह्निचन्द्रेन्द्ररुद्रा. गैला नद्यः
समुद्रा अहणगमनुजा दैत्यगन्धर्वनागाः । द्वीपा नक्षत्र-
तारारविवसुसुनयो व्योम भूरश्विनौ च संलीना यस्य सर्वे
वपुषि स भगवान्पातु वो विश्वरूप. ॥ १९ ॥

गणेशः ।

वन्दे वैन्दारुमन्दारमिन्दुभूषणनन्दनम् । अमन्दान-
न्दसंदोहवन्दुरं सिन्दुराननम् ॥ १ ॥ आलम्बे जगदा-
लम्बे हेरम्बचरणाम्बुजे । शुष्यन्ति यद्रजःस्पर्शात्सद्यः
प्रत्यह्वार्धय. ॥ २ ॥ गजाननाय महसे प्रत्यहृतिमिर-
च्छिदे । अपारकरुणापूरतरङ्गितदशे नमः ॥ ३ ॥ नमस्त-
न्मै गणेशाय यत्कण्ठ. पुष्करायते । मदाभोगधनैध्वानो
नीलकण्ठस्य ताण्डवे ॥ ४ ॥ अगजाननपद्माके गजाननम-
हर्निशम् । अनेकदं तं भक्तानामेकदन्तमुपासहे ॥ ५ ॥
चलत्कर्णानिलोद्भूतसिन्दूरारुणिताम्बर. । जयत्यकालेऽपि
सृजन्मथ्यामिव गजानन. ॥ ६ ॥ एकदन्तद्युतिसितः शंभोः
नृषु श्रियेज्जु वः । विद्याकन्द इवोद्भिन्नवाङ्मुरमनो-
हरः ॥ ७ ॥ अभिश्रेतार्थसिद्ध्यर्थे पूजितो यः सुरैरपि ।
सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ ८ ॥ दुरितस-
मूहचलाहकपटलीसहरणपवमानम् । शिवयोरङ्गामरण वन्दे
कंचिद्रजाननं तेजः ॥ ९ ॥ अविरलविगलन्मदजलकपोल-
पालीनिलीनमधुपकुल. । उद्भिन्नवधमशुश्रेणिरिव द्विपसुखो
जयति ॥ १० ॥ एकरद द्वैर्भूतुर निचिगुण चतुर्भुजोऽपि
पञ्चकर. । जय पञ्चसुतुत सप्तच्छदगन्धिमदैष्टतनुतनय
॥ ११ ॥ मङ्गलकलमङ्गलमयकुम्भमदन्मेन भजत गजवद-
नम् । यद्वाननायतरलैस्तिलतुलनालम्बि गेर्लम्बे. ॥ १२ ॥
शिवयोः सुधाहरिद्राजीसिमतोः सारमृज्जगन्त्रियो. । त्रिसुव-
नविघ्नच्छर्त्सा कैरिक्लय. कश्चिदरुगिया जयति ॥ १३ ॥
युगमरुत्सगण्डसुम्बनलोलौ पितृगै निरीक्ष्य हेरम्बः । तन्मु-
गमेकननुतुती स्वाननमपनीय परिहसन्पायात् ॥ १४ ॥
नपद्मजनिविष्टमोडकव्याजसचरदशेषपुमर्थम् । नोमि

किंचिदवधूतितशुण्डादण्डकुण्डलितमण्डितगण्डम् ॥
अन्तरायतिमिरोपशान्तये शान्तपावनमचिन्त्यवैभवम् । ते-
न्नरं वपुषि कुञ्जर सुखे मन्महे किमपि तुन्दिल महः ॥ १६ ॥
अशेषविघ्नप्रतिषेधदक्षमन्नाक्षतानामिव दिव्युखेषु । विक्षेप-
लीला करशीकराणां करोतु वः प्रीतिमिमाननस्य ॥ १७ ॥
दन्ताग्रनिर्मिन्नहिमाचलोर्वारन्त्रोत्थिताहीन्द्रमणिप्रभांघे ।
नागाननः सत्समधिया कपोलौ घर्षन्पितृभ्या हसितः पुनातु
॥ १८ ॥ दन्ताश्वलेन धरणीतलमुन्नमय्य पातालकेलिपु
धृतादिवराहलीलम् । उड्डाघनोत्कणफणाघरगीयमानक्रीडा-
वदानमिभराजमुख नमामः ॥ १९ ॥ आनन्दमात्रमकरन्द-
मनन्तगन्ध योगीन्द्रसुस्थिरमिलिन्दमपास्तवन्धम् । वेदा-
न्तसूर्यकिरणैकविकासर्गालं हेरम्बपादगरदम्बुजमानतोऽस्मि
॥ २० ॥ गण्डस्थलीगलदमन्दमदप्रवाहमाद्यद्विरेफमधुरस्व-
रदत्तकर्णः । हर्षादिनालसनिमीलितनेत्रसुग्मो विघ्नच्छिदे
भवतु भूतपतिर्गणेशः ॥ २१ ॥ लक्ष्मीं तनोतु सुतरा-
मितरानपेक्षमङ्घ्रिद्वयं निगमगाखिशिखाप्रवालम् । हेरम्बम-
म्बुरुहडम्बरचार्थनिर्घ्न विघ्नाद्रिभेदगतधारधुरंधरं नः ॥ २२ ॥
पायाद्रेजेन्द्रवदनः स इमां त्रिलोकीं यस्योद्भूतेन गगने महता
करेण । मृलावलसितदन्तविसाङ्कुरेण नालायितं तपनविम्ब-
सरोरुहस्य ॥ २३ ॥ अविरलमदधाराधौतकुम्भ शरण्यः फणि-
वरधृनगात्रः सिद्धसाध्यादिवन्ध. । त्रिसुवनजनविघ्नघ्नान्त-
विध्वंसदक्षो वितरतु गजवक्त्र. सतत मङ्गलं वः ॥ २४ ॥
जेतुं यस्त्रिपुर हरेण हरिणा व्याजद्वलं वधता स्रष्टुं वारि-
भयोत्रवेन सुवनं शेषेण धतुं धराम् । पार्वत्या महिषासुर-
प्रमथने सिद्धाधिपैः सिद्ध्ये ध्यातः पञ्चगरेण त्रिश्वजितये
पायात्स नागाननः ॥ २५ ॥ विघ्नघ्नान्तनिवारणैकतरणि-
विघ्नाटवीर्ह्येवाङ्घ्रिभ्यालकुलामिमानगरुडो विघ्नेमपञ्चा-
ननः । विघ्नोत्तुङ्गगिरिप्रभेदनपविर्विघ्नान्मुधौ वाडवो विघ्ना-
धौघघनप्रचण्डपवनो विघ्नेश्वरः पातु वः ॥ २६ ॥ उच्चैर्ब्र-
ह्माण्डखण्डद्वितयंसहचर कुम्भभुग्मं दधानः प्रेङ्खन्नागारिप-
क्षप्रतिभटविकटश्रोत्रतालाभिरामः । देवः शंभोरपत्यं मुज-
गपतितनुस्पर्धिर्वाधिष्णुर्हस्तैलोक्याश्चर्यमूर्ति. स जयति
जगतामीश्वरः कुञ्जरास्यः ॥ २७ ॥ दोर्घोतहन्तखण्डः
सकलसुरगणाडम्बरेषु प्रचण्डः सिन्दूराकीर्णगण्डः प्रक-
टितविलसच्चारुचान्द्रीयखण्डः । गण्डस्थानन्तैर्घण्डः सरहर-

१ मन्मन्मन्मन् २ मुन्दरन् ३ गजाननम् ४ जग-
दागाम्भूते ५ त्रिभुवनसुदा ६ दृष्टद्वन्द्वचरति ७ निविट्त्वनि
८ पार्वती ९ गेष्वाघनेरुत्तुदानारम् १० गणेशम् ११ पार्वती-
१२ नागवन्दनवादिच्छे. १३ शुण्डामादाय पञ्चकरत्वमिल्यर्थ.
१४ अश्रुमिहान्ते १५ अन्नरः १६ चूर्णम् १७ हस्तितुल्य.
१८ लक्ष्मी.

१ विघ्न. २ दन्ताश्वेण ३ हर्षित. ४ अधीनम् ५ वज्रम्.
६ अग्नि ७ तुल्यम् ८ आधुन्वन् ९ गरुड. १० प्रतिस्पर्धी.
११ शुण्डादण्ड. १२ अन्नर.

गणेशः कुण्डलीभूतशुण्डो विघ्नानां कालदण्डः स भवतु
 ध्रुवतां भूतये वक्रतुण्डः ॥ २८ ॥ विघ्नेशो वः स पाया-
 द्विहृतिषु जलधीन्युष्करात्रेण पीत्वा यस्मिन्नुद्धृत्य तोयं व-
 मति तदखिलं दृश्यते व्योम्नि देवैः । काप्यम्भः कापि
 विष्णुः कचन कमलभूः काप्यनन्तः कचिच्छ्रीः काप्यैर्वैः
 कापि शैलाः कचन मणिगणाः कापि नक्रादिसत्त्वाः ॥२९॥
 विघ्नेशः सर्वविघ्नान्परिहरतु स यत्कर्णतालादुद्वह्यायुव्याधू-
 तकण्ठस्थलयुगलगलद्वारिसिन्दूरपूरैः । आरुण्याद्वैतभावं
 गतवति जगति कापि नो भाति भानुर्नैवासौ शीतभानुः
 कचिदपि नितरां भासते वा कृशानुः ॥ ३० ॥ कोडं ता-
 तस्य गच्छन्विशदविसधिया शावक शीतभानोराकर्णमाल-
 वैश्वानरनिशितशिखारोचिषा तप्यमानः । गङ्गाम्भः पातु-
 मिच्छुर्भुजगपतिफणाफूत्कृतैर्दयमानो मात्रा सवोध्य नीतो
 दुरितमपनयेद्बालवेषो गणेशः ॥ ३१ ॥ उच्चैरुत्तालगण्ड-
 स्थलवहुलगलद्वानपानप्रमत्तस्फीतालित्रातगीतिश्रुतिविधृतिक-
 लोन्मीलितार्धाक्षिपक्ष्मा । भक्तप्रत्यूहपृथ्वीरुहनिवहसमु-
 न्मूलनोच्चैरुदञ्चच्छुण्डादण्डाग्र उग्रार्भक इभवद्वनो वः स
 पायादपायात् ॥ ३२ ॥ कल्याण वो विघत्तां कैरटर्मदधुनी-
 लोलकलोलमालाखेलद्रोलम्बकोलाहलमुखरितदिवचक्रवाला-
 न्तरालम् । प्रलं वेतण्डरत्न सततपरिचलत्कर्णतालप्ररोह-
 द्वाताङ्कुराजिहीर्षादरैर्विघृतफणाशृङ्गभूषाभुजंगम् ॥ ३३ ॥
 यः सिन्धौ फेनराशिर्भुवि कुमुदवन व्योम्नि नक्षत्रलक्ष्मीरब्धौ
 सुक्तासमूहस्तरुषु सुमनसो मानसे हससधः । श्रीकण्ठे
 उतिलेशः शिखरिषु मणयो दिक्षु नीहैरपातः पाण्डुः शु-
 षण्णजन्मा जयति गणपतेः शीकराणां विलासः ॥ ३४ ॥
 सानन्दं नन्दिहस्ताहतसुरैर्जरवाहूतकौमारैर्विहीत्रैसाक्षासां-
 ग्रन्त्रं विशति फणिपतौ भोगैसंकोचभाजि । गण्डोड्डीना-
 लिमालामुखरितककुर्मस्ताण्डवे शूलपाणैर्वैनायक्यश्रिरं वो
 वदनविधृतयः पान्तु चीत्कारवलयः ॥ ३५ ॥

सरस्वती ।

श्रातुश्रतुर्मुखीकण्ठशृङ्गाटकविहारिणीम् । नित्यं प्रगल्भ-
 पातु लामुपतिष्ठे सरस्वतीम् ॥ १ ॥ सूक्ष्माय शुचये तस्यै

शुण्डात्रेण, २ जेष, ३ वाडव, ४ बहु, ५ अमरसमु-
 दायः, ६ वृक्षः, ७ गण्डस्थलम्, ८ मदोदकसरित्, ९ पुरातनम्,
 १० गजश्रेण, ११ इषत्, १२ अग्रभागः, १३ हिमम्, १४ मृ-
 दङ्ग, १५ मयूरः, १६ भयात्, १७ फणा, १८, नृत्ये, १९ चाल-
 नम्, २० चतुष्पथम्.

नमो वाक्तत्वतन्तवे । विचित्रो यस्य विन्यासो विदधाति
 जगत्पदम् ॥ २ ॥ तद्विव्यमव्ययं धाम सारस्वतमुपास्यहे ।
 यत्प्रसादात्पलीयन्ते मोहान्धतमसच्छटाः ॥ ३ ॥ पातु वो-
 निकेषग्रावा मतिहेमः सरस्वती । प्रज्ञेतरपरिच्छेदं वचसैव
 करोति या ॥ ४ ॥ शारदा शारदाम्भोजवदना वदनाम्बुजे ।
 सर्वदा, सर्वदास्माक सनिधिं सन्निधिं क्रियात् ॥ ५ ॥
 करवदरसदृशमखिलं भुवनतल यत्प्रसादतः कवयः ।
 पश्यन्ति सूक्ष्मतयः सा जयति सरस्वती देवी ॥ ६ ॥
 शरणं करवाणि शर्मदं ते चरणं वाणि चराचरोपजीव्यम् ।
 करुणामैसृणैः कटाक्षपातैः कुरु मामम्ब कृतार्थसार्थवाहम्
 ॥ ७ ॥ आशासु राशीभवदङ्गवल्लीभासैव दासीकृतदुग्ध-
 सिन्धुम् । मन्दस्मितैर्निन्दितशारदेन्दुं वन्देऽरविन्दोसन-
 सुन्दरित्त्वाम् ॥ ८ ॥ वचांसि वाचस्पतिमत्सरेण साराणि
 लब्धुं ग्रहमण्डलीव । सुक्ताक्षसूत्रत्वमुपैति यस्याः सा
 सप्रसादास्तु सरस्वती वः ॥ ९ ॥ ज्योतिस्तमोहरमलोच-
 नगोचर तज्जिह्वादुरासदरसं मधुनः प्रवाहम् । दूरे त्वचः
 पुलकवन्धि परं प्रपथे सारस्वतं किमपि कामदुघ रहस्यम्
 ॥ १० ॥ तव करकमलस्थां स्फाटिकीमक्षमालां नखकिर-
 णविभिर्ज्ञां दाडिमीवीजबुद्ध्या । प्रतिकलमनुकर्षन्येन कीरो
 निपिद्धः स भवतु मम भूतैर्वाणि ते मन्दहासः ॥ ११ ॥
 तमोगणविनाशिनी सकलकालमुद्ध्योतिनी धरातलवि-
 हारिणी जडसमाजविद्वेषिणी । कलानिधिसहायिनी लस-
 दलोलसौदामिनी मदन्तरवलम्बिनी भवतु कापि कौदम्बिनी
 ॥ १२ ॥ या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
 या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना । या ब्रह्मा-
 च्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता सा मां पातु सर-
 स्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ॥ १३ ॥

शिवः ।

नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्रचामरचारवे । त्रैलोक्यनगरार-
 म्भमूलस्तम्भाय शंभवे ॥ १ ॥ वामाङ्गीकृतवर्माङ्गि

१ समूहः, २ स्वर्णादिपरीक्षणशिला, ३ पण्डितमूर्खयोर्भेदः,
 ४ सर्वदात्री, ५ उत्तमनिधिम्, ६ कुशाग्रतुद्धयः, ७ स्निग्धः,
 ८ स्फाटिकमयीम्, ९ जपमालाम्, १० मिश्राम्, ११ प्रतिक्षणम्,
 १२ शुकाः, १३ समृद्धै, १४ अज्ञानम्, (पक्षे) अन्धकारः,
 १५ मन्दबुद्धिः, (पक्षे) टलयोः सावण्यात्) जलम्, १६ विद्वज्जनः
 (पक्षे) चन्द्रः, १७ सरस्वती; (पक्षे) मेघमाला, १८ स्त्री.

कुण्डलीकृतकुण्डलि । आविरस्तु पुरो वस्तु भूतिभूत्यम्ब-
 राम्बरम् ॥ २ ॥ निरुपादानसर्भारमभित्तावेव तन्वते ।
 जगच्चित्रं नमस्तस्यै कैलाशाध्याय शूलिने ॥ ३ ॥ चन्द्रा-
 ननार्धदेहाय चन्द्राशुसितमूर्तये । चन्द्रार्कानलनेत्राय च-
 न्द्रार्धशिरसे नमः ॥ ४ ॥ मुजङ्गकुण्डली व्यक्तशशिशुआशु-
 शीतगुः । जगन्त्यपि सदापायादव्याचेतोहरः शिवः ॥ ५ ॥
 पिनाकफणिवालेन्दुभसमन्दाकिनीयुता । पवर्गरचिता
 मूर्तिर्पवर्गप्रदास्तु वः ॥ ६ ॥ दिगम्बरनितम्बिन्याः किम-
 म्बरविभूषणम् । इत्थं वरहरः पायात्परीरम्भहरः परौ
 ॥ ७ ॥ ॐ नमः परमार्थैकरूपाय परमात्मने । स्नेच्छाव-
 भासितासत्यभेदभिन्नाय शंभवे ॥ ८ ॥ नमः शिवाय निः-
 शेषकेशप्रगमशालिने । त्रिगुणग्रन्थिदुर्भेदभवबन्धविभेदिने
 ॥ ९ ॥ समस्तलक्षणयोग एव यस्योपलक्षणम् । तस्यै
 नमोऽस्तु देवाय कस्यैचिदपि शंभवे ॥ १० ॥ ससारैकनि-
 मित्ताय संसारैकविरोधिने । नमः ससाररूपाय निःसंसाराय
 शभवे ॥ ११ ॥ सदसत्त्वेन भावानां युक्ता या द्वितीयी
 स्थितिः । तामुलङ्घ्य तृतीयस्यै नमश्चित्राय शंभवे ॥ १२ ॥
 आसन्नाय सुदूराय गुप्ताय प्रकटात्मने । सुलभायातिदुर्गाय
 नमश्चित्राय शभवे ॥ १३ ॥ ससेवितभृगुतुङ्गं विद्योतित-
 वेदवेदाङ्गम् । परिनिर्तितभवरङ्ग मनसिजमङ्गं समाश्रये
 लिङ्गम् ॥ १४ ॥ स जयति हिमकरलेखा चक्रास्ति य-
 स्योमयोत्सुकान्निहिता । नयनप्रदीपकजलजिष्टृक्षया रजत-
 शुक्तिरिव ॥ १५ ॥ पाणिग्रहे पुंलकितं वपुरैशं भूतिभू-
 पितं जयति । अङ्कुरित इव भूतभूर्यसिन्धुस्त्रावगेषोऽपि
 ॥ १६ ॥ मा वम सवृणु विपमिदमिति सातङ्गं पितामहे-
 नोक्तः । प्रातर्जयति सलज्ज. कज्जलमलिनाघरः शंसुः
 ॥ १७ ॥ जयति प्रियापदान्ते गरलग्रैवेर्यैकः सरारातिः ।
 विषमैविशिखे विगन्निव शरण गलवद्वकरवालः ॥ १८ ॥
 श्वंश्यासलिलाञ्जलिमपि कङ्कणफणिपीयमानमविजानन् ।
 र्गौरीसुखापितमना विजयाहसितः शिवो जयति ॥ १९ ॥
 प्रणयकुपितप्रियापदलाक्षासर्थैनुबन्धमधुरेन्दुः । तद्वलय-
 कनकनिकषयावग्रीवः शिवो जयति ॥ २० ॥ अहिभू-
 त्तोऽप्यमयदः सुकलितहालाहलोऽपि यो नित्यः । दिव-

सनोऽप्यखिलेगस्तं शशघरशेखरं वन्दे ॥ २१ ॥ ज्ये-
 ष्ठाकिङ्कलं गङ्गामधु मुण्डवलयवीजमयम् । गलगरलप-
 ङ्कसंभवमम्भोरुहमाननं शंभोः ॥ २२ ॥ प्रतिविम्बितगौरी-
 मुखविलोकनोत्कम्पशिशिलकरगलितः । खेदभरपूर्यमाणः
 शंभोः सलिलाञ्जलिर्जयति ॥ २३ ॥ आदाय चापमैचलं
 कृत्वाहीनं गुणं विपमैदृष्टिः । यश्चित्रमैच्युतशरो लक्ष्य-
 र्मभाङ्गीन्नमस्तस्यै ॥ २४ ॥ उपहरणं विभवानां संहरणं
 सकलदुरितजालस्य । उद्धरणं ससाराचरणं वः श्रेयसेऽस्तु
 विश्वपतेः ॥ २५ ॥ आदृतकुपितभवानीकृतकरमालादिव-
 न्धनव्यसनः । केलिकलाकलहादौ देवो वः शंकरः पायात्
 ॥ २६ ॥ मिथुकोऽपि सकलेप्सितदाता प्रेतभूमिनिलयोऽपि
 पवित्रः । भूतमित्रमपि योऽभयसत्री तं विचित्रचरितं शिव-
 मीडे ॥ २७ ॥ पाणिग्रहे पर्वतराजपुत्र्याः पादाम्बुज पाणि-
 सरोरुहाभ्याम् । अश्मानमारोपयतः स्मरारोर्मन्दसितं
 मङ्गलमातनोतु ॥ २८ ॥ पार्श्वस्थपृथ्वीघरराजकन्याप्रकोप-
 विरुद्धैर्ज्युकातरस्य । नमोऽस्तु ते मातरिति प्रणामाः शि-
 वस्य सध्याविषया जयन्ति ॥ २९ ॥ क तिष्ठतस्ते पितरौ
 ममेवेत्यर्पणयोक्ते परिहासपूर्वम् । क वा ममेव श्वशुरौ तवेति
 तामीरयन्ससितमीश्वरोऽव्यात् ॥ ३० ॥ स पातु वो यस्य
 जटाकलापे स्थितः शशाङ्कः स्फुटहारगौरः । नीलोत्पला-
 नामिव नालपुञ्जे निद्रायमाणः शरदीव हसः ॥ ३१ ॥
 जगत्सिसृक्षाप्रलयक्रियाविधौ श्रयत्तमुन्मेषनिमेषविभ्रमम् ।
 वदन्ति यस्येक्षणलोलपद्मणां पराय तस्यै परमेष्ठिने नमः
 ॥ ३२ ॥ वक्राणि पञ्च कुचयोः प्रतिविम्बितानि
 दशाननसमागमनभ्रमेण । भूयोऽपि शैलपरिवृत्तिमयेन गौड-
 मालिङ्गितो गिरिजया गिरिशः पुनातु ॥ ३३ ॥ सध्या-
 नतौ नरपुरश्रितनोः सरोषमुत्सारिते गिरिजया निजपाणि-
 पद्मे । उत्सर्पिकङ्कणफणीन्द्रफणार्पणेन पूर्णोऽञ्जलिर्जयति
 बालमृगाङ्गमौलेः ॥ ३४ ॥ यस्याहुरागमविदः परिपूर्ण-
 शक्तेरशो कियत्पि निविष्टमसुं प्रपञ्चम् । तस्यै तमालरुचि-

१ सप्तं २ दिगम्बरम् ३ उपकरणम्, (पक्षे) वृत्तिकादिकम्
 सप्तचिः (पक्षे) समूह ४ नानाकारम्; (पक्षे) आलेख्यम्.
 चन्द्रक ५ (पक्षे) आलेख्यक्रियाशैलम् ६ मोक्ष ७ परिणये
 सनातपुलकम् ८ भसना शोभितम्. ९ मदन.
 कण्ठभूषा. ११ मदन १२ आरम्भ.

१ केशरः. २ त्रिलोचनो हिमाचल धनुः, वासुकि ज्यान्, नि
 शर च विधाय त्रिपुरासुरं जवानेति प्रकृतोऽर्थः. चलनशून्य
 अहीनो धनुर्दण्डादन्यूनो गुणः, विषमालक्ष्यादन्यत्र निहिता वृ-
 न च्युत शरो यस्य तथाविध, तथापि लक्ष्यमङ्ग इति विरोधाभासे
 ३ स्थिरम्, (पक्षे) पर्वतम् ४ गुणरहितम्, (पक्षे) अहीनमित-
 पदच्छेदः. सर्पराज गुणं कृतेत्यर्थ ५ असमदृक्, (पक्षे) त्रिलो-
 चनत्वादिषमदृष्टिः ६ न च्युत शरो यस्य; (पक्षे) अच्युतो विष्णुः
 स एव शरो वस्तु ७ शरव्यम् त्रिपुरमित्यर्थ ८ वमज्ज.
 ९ दातारम् १० वज्रनिबोध.

शिवः कंधराय नारायणीसहचराय नमः शिवाय ॥ ३५ ॥
 धीमतीवी नीरदभरः सरसीव वीचिव्यूहः सहस्रमहसीव
 सुधांशुधाम । यस्मिन्निदं जगदुदेति च लीयते च तच्छां-
 भवं भवतु वैभवमृद्धये वः ॥ ३६ ॥ यः कन्दुकैरिव पुरं-
 दरपद्मसद्मपद्मापतिप्रभृतिभिः प्रसुरप्रमेयः । खेलत्यलङ्घ्य-
 महिमा स हिमाद्रिकन्याकान्तः कृतान्तदलनो लगयत्वर्धं
 वः ॥ ३७ ॥ मुक्तिर्हि नाम परमः पुरुषार्थं एकस्तामन्त-
 रायमवयन्ति यदन्तरज्ञाः । किं भूयसा भवतु सैव सुधाम-
 यूखलेखाशिखाभरणभक्तिरभङ्गुरा वः ॥ ३८ ॥ दिश्यात्स
 शीतकिरणाभरणः शिवं वो यस्योत्तमाङ्गभुवि विस्फुरदूर्मि-
 पक्षा । हंसीव निर्मलशशाङ्ककलामृणालकन्दार्थिनी सुर-
 सरिन्नमसः पपात ॥ ३९ ॥ श्रेयांसि वो दिशतु यस्य सि-
 ताभ्रशुभ्रा विभ्राजते सुरसरिद्वरमौलिमाला । ऊर्ध्वेक्षण-
 ज्वलनतापविलीयमानचन्द्रामृतप्रविततामृतवाहिनीव ॥ ४० ॥
 कुसुमशरविलासे भङ्गुरस्याद्रिपुत्रीकरतलवलयस्य क्षमाग-
 तस्वार्धमेकम् । निजमिव शशिखण्डं याचमानस्य
 शंभोर्भवतु सह विवादः कान्तया कौतुकाय ॥ ४१ ॥
 कथयत कथमेषा मेनया विप्रदत्ता शिव शिव गिरि-
 पुत्री वृद्धकापालिकाय । इति वदति पुरंध्रीमण्डले
 सिद्धिलेशन्ययकृतवरवेषः पातु वः श्रीमहेशः ॥ ४२ ॥
 अरुणनयनं सभ्रूमङ्ग दरस्फुरिताधरं सुतनु शशिनः क्लिष्टां
 कान्तिं करोतु तवाननम् । कृतमनुनयैः कोपोऽयं ते
 मनस्विनि वर्धतामिति गदितयाक्लिष्टो देव्या शिवाय शिवो-
 त्तु वः ॥ ४३ ॥ प्रणयकुपितां दृष्ट्वा देवीं ससभ्रमविस्मि-
 त्तु भुवनगुरुर्भोत्या सद्यः प्रणामपरोऽभवत् । नमितशि-
 रसगङ्गालोके तथा चरणाहताववतु भवतल्लयक्षसैतद्विल-
 क्षमवस्थितम् ॥ ४४ ॥ कस्त्वं शैली मृगय मिषेजं नीलै-
 कण्ठः प्रियेऽहं केकामेकां कुरु पशुपतिर्नैव दृश्ये विषाणे ।
 स्थाणुर्मुग्धे न वदति तरुर्जीवितेशः शिवाया गच्छाटव्या-
 मिति हतवचाः पातु वश्चन्द्रचूडः ॥ ४५ ॥ वन्दे देवं
 जलधिशरधिं देवतासार्वभौमं व्यासप्रष्टा भुवनविदिता यस्य
 बाह्याधिवाहाः । भूर्धापेटी भुवनर्मधेरं पुष्कर पुष्पवाटी शीटी-
 यकः

पातु
 शीडन्मिशली, (पक्षे) शूलरोगवान्. २ वैद्यम्. ३ शिवः; (पक्षे)
 ४ मयूरवाणी. ५ शूद्रे. ६ शिवः, (पक्षे) छिन्नवृक्ष-
 चक्राण्डम्. ७ पार्वत्याः; (पक्षे) क्रोड्रथा. ८ त्रिपुरसहारे शरीकृतस्य
 विष्णोर्विश्रान्तिस्थानत्वात्. ९ व्यासप्रमुखाः. १० वाहनानाम्,
 वेदानामित्यर्थः, अधिवाहा वाहनाधिकृताः. ११ सर्पभूषणत्वा-
 दित्यर्थः. १२ पातालम्. १३ आकाशम्. १४ पुष्पस्थानीयचन्द्रो-
 रमाधारत्वात्. १५ दिगम्बरत्वेन दिशामेव शीटीरूपत्वात्

पालाः शैतमखमुखाश्चन्दनद्रुमेनोभूः ॥ ४६ ॥ दीव्य-
 न्मौलित्रिदशपरिषज्जीवनीयेन धाम्ना पश्यद्गालं वलमितकरं
 प्राणता कङ्कणेन । वामाङ्गेन स्फुटममिदधन्मान्मर्थी ब्रह्म-
 विद्यां जीयादोजस्रिपुरयुवतीपत्रवल्लीलवित्रम् ॥ ४७ ॥
 च्युतामिन्दोर्लेखां रतिकलहभङ्गं च वलयं द्वयं चक्रीकृत्य
 प्रहसितमुखी शैलतनया । अवोचधं पश्येत्यवतु स शिवः
 सा च गिरिजा स च क्रीडाचन्द्रो दशनकिरणापूरिततनुः
 ॥ ४८ ॥ नमस्तुभ्यं देवासुरसुकुटमाणिक्यकिरणप्रैणाली-
 संभेदस्तपितचरणाय स्मरजिते । महाकल्पस्वाहाकृतमुवन-
 चकेऽपि नयने निरोद्धु भूयस्तत्प्रसरमिव कामं हुतवर्ते
 ॥ ४९ ॥ असोढा तत्कालोल्लसदसहभावस्य तपसः कथानां
 विश्रम्भेष्वपि च रसिकः शैलदुहितुः । प्रमोदं वो दिश्यात्क-
 पटवद्भुवेपापनयने त्वराशैथिल्याभ्यां युगपदमियुक्तः स्मरहरः
 ॥ ५० ॥ सहस्रासो नागः प्रसुरपि मतः पञ्चवदनः
 षडासो हन्तैकस्तनय इतरो वारणमुखः । सदा भैक्ष्यं शश्व-
 त्प्रभवतु कथं वर्तनमिति श्वसन्त्यां पार्वत्यामथ जयति शंभुः
 स्मितमुखः ॥ ५१ ॥ मौनादस्तामितैव चाटुमणितिः सस्तै-
 कहस्ताद्गतं दूरेऽप्यञ्जलिबन्धनं प्रणमनं स्तब्धार्धमूर्धः
 कुतः । इत्थं संघटितैकविंशतया व्यग्रो गिरिग्रामणी-
 र्जायां जातरुषं जयत्यनुनयन्देवस्त्रिलोकीगुरुः ॥ ५२ ॥
 यस्मिन्बुद्बुदसंकरा इव बहुब्रह्माण्डखण्डाः क्वचिद्भ्रान्ति
 क्वापि च सीकरा इव विरिश्वाद्याः स्फुरन्ति भ्रमात् ।
 चिद्रूपा लहरीव विश्वजननी शक्तिः क्वचिद्द्व्योतते स्वान-
 न्दामृतनिर्भरं शिवमहापाथोनिधिं तं नुमः ॥ ५३ ॥
 कल्पान्ते शमितत्रिविक्रममहाकङ्कालवद्धस्फुरच्छेषस्यूतदृशि-
 हपाणिनखरप्रोतादिकोर्लामिषः । विश्वैकार्णवताविशेषमु-
 दितौ तौ मत्स्यकूर्मावुभौ कर्षन्धीवरतां गतः स्यतु र्सातां
 मोहं महाभैरवः ॥ ५४ ॥ भीतिर्नास्ति भुजंगपुंगवविषा-
 त्पीतिर्न चन्द्रामृतान्नाशौचं हि कपालदामलुलनाच्छौचं न
 गङ्गाजलात् । नोद्वेगश्चित्तिभस्सना न च सुख गौरीस्तना-
 लिङ्गनादात्मारामतया हिताहितसमः स्वस्थो हरः पातु
 वः ॥ ५५ ॥ वेदान्तेषु यमाहुरेकपुरुषं व्याप्य स्थितं
 रोदंसी यस्मिन्नीश्वर इत्यनन्यविषयः शब्दो यथार्थाक्षरः ।
 अन्तर्यश्च मुमुक्षुमिर्नियमितप्राणादिमिर्मृग्यते स स्थाणुः
 स्थिरभक्तियोगसुलभो निःश्रेयसायास्तु वः ॥ ५६ ॥

१ इन्द्रादयो दिवपाला इत्यर्थः. २ चन्दनस्थानीयभस्ससंबन्धि-
 त्वात्. मदनभस्सना शिवस्याद्धानामनुलेपनस्य प्रसिद्धेः. ३ ओघः.
 ४ शरीरम्. ५ अङ्कुरः. ६ वामनः. ७ अस्थिपञ्जरः. ८ वराहः.
 ९ सता मोह स्यतु खण्डयतु. १० धान्यापृथिव्यौ.

वानन्दश्रुतिः समाधिषु सुखे गौर्या विलासालसाः
 संत्रान्ताः क्षणमुद्रताः क्षणमथ खेरा निजे वैकृते । क्रूराः
 कृष्टगरासने मननिजे दग्धे वृणाकृणितास्तत्कान्तरुदिते-
 ऽशुपूरतरलाः शंभोर्दग्धः पातु वः ॥ ५७ ॥ स्वर्मानुः
 सुरवर्त्मनानुसरति आसामिलापादसात्रिन्दोरिन्दुसुखि असेत
 किसुत आन्त्या भवत्या सुखम् । इत्थ नाथगिरा नमोर्षित-
 द्यो वक्त्रे भवान्या भृगु नानिन्याः कृतचुम्बनस्त्रिनयन-
 लादिश्लिष्टं सताम् ॥ ५८ ॥ त्रिणोरामनं निगम्य
 सहसा कृत्वा फणीन्द्रं शुभं कौपीनं परिधाय चर्म करिणः
 शंभौ पुरो धावति । दृष्ट्वा विष्णुरथं सकम्पहृदयं सर्पो-
 ऽप्रतद्रतले कृतिर्विस्वलिता हियानतसुखो नद्यो हरः पातु
 वः ॥ ५९ ॥ भस्वानघोरगफूकृतिस्फुटभवद्भालस्थवैश्वान-
 रज्ज्वालस्त्रिभुवामुमण्डलगलत्पीयूषधारसैः । सजीव-
 द्विपचर्मगर्जितभयत्रान्यद्रुषाकर्षणव्यानक्तः सहसाद्रिजोपह-
 लितो नद्यो हरः पातु वः ॥ ६० ॥ एकोऽन्तं द्विसमस्त्रि-
 लोचन इति ख्यातश्चतुर्भिः स्तुतो वेदैः पद्मसुखः षडानन-
 पिना सप्तर्षिर्विन्दितः । अद्याज्ञो नवतुल्य आमरगणे
 वासो दगागा दग्धस्त्रैकादश सोऽवतात्र विजितो यो
 द्वादशात्माशुभिः ॥ ६१ ॥ लीलाद्युतजितां कलावर-
 कलां मौलां दृढं कीलितां स्वीकर्तुं युगसुखमय्य युजयोर्वि-
 श्लेषयन्त्यास्तदा । पार्वत्या कुचकुम्भपार्श्वयुगले सप्रेमदत्ते-
 क्षणः कैलक्षेणमिन्दुमोचनविधौ देवः स नो रक्षतु
 ॥ ६२ ॥ भूत्वालेपनमूपितः प्रविलसन्नेत्राभिदीपाङ्कुरः
 क्षण्ठे पन्नगपुण्यदामसुभगो गङ्गाजलै पूरितः । इषत्तात्रज-
 टाप्रयत्नयत्तो न्यन्तो जगन्मण्डपे शंभुर्मङ्गलकुम्भतासु-
 पगतो भूयात्सता श्रयसे ॥ ६३ ॥ मलीमाल्यधिया सुधाक-
 रकलां कण्ठशिर्यं कञ्जलान्त्या सालविलोचनानलगिष्ठां
 मिन्दूरपूरागया । कैलासे प्रतिविम्बितास्त्ववपुषो गृहन्ह-
 सन्त्या सुदुः पार्वत्या प्रतिकर्मकर्मणि चिर सुभो हरः पातु
 वः ॥ ६४ ॥ दास्येऽहं परिरम्भणानि किंत्व द्यूते जितानि
 त्वया धैर्यं वेदि यत् कृतः गतमहोरात्राणि तत्रावधिः ।
 इत्युक्त शिवया निगादिवसकृज्योतिर्मयाक्षिद्वयद्रागुन्मेष-
 निमेषकोटिघटनाव्यग्रो हरः पातु वः ॥ ६५ ॥ मौलां
 किं नु महेग मानिनि जल किं वक्त्रमम्भोरुहं कि नीलाल-
 ऽन्वगिका मधुकरी किं त्रूलता वीचिका । कि नेत्रे शकरो
 किसु सनयुगं ग्रेहृदयान्द्वयं सागद्गामिति वक्ष्यन्गिरिसुतां

गङ्गाधरः पातु वः ॥ ६६ ॥ देव्याः प्रार्थपरिरम्भणे
 करौ द्वौ द्वौ पुनस्तकरौ रोहं तन्मुखसुमुखं रचयितु-
 द्वौ चाधरास्वादाने । द्वौ नेत्रान्तपलालकापनयने (?) मोक्तुं च
 नीवीं दृढां द्वावित्थं सफलीकृताखिलकरः पायात्स वः शं-
 करः ॥ ६७ ॥ न क्रोधः क्रियता प्रिये स तु भवन्मौलिस्थ-
 गङ्गादरे सुखे मानमपूजितं त्यज कृतं युष्मन्नियोगद्वयम् ।
 वक्त्रे श्लेषमसुं निराकुरु कदाश्चिद्योऽसि वक्त्रे मया वामा-
 ञ्ज्येति हृतोत्तरः सरहरः खेराननः पातु वः ॥ ६८ ॥
 अङ्गं येन रथीकृतं नयनयोर्धुग्मं रथाङ्गीकृतं पत्रं स्वं रथ-
 कर्मसारधिकृतं श्वासास्तुरगीकृताः । कोदण्डीकृतमात्मवीर्य-
 मचिरान्मौर्वीकृतं भूषणं वामाङ्गं विशिखीकृतं दिगतु नः क्षेमं
 स धन्यो पुमान् ॥ ६९ ॥ नृत्यारम्भरसत्रसद्भिर्गुस्तारिक्तार्थ-
 सपूतये निर्व्वर्द्धभ्रमिभिर्भ्रमाय जगतामीगाय तुभ्यं नमः ।
 यच्चूडामुजगेश्वरप्रभृतिमिस्तादृग्भ्रमन्तीर्दिगः पश्यद्विर्धन-
 घूर्णमाननयनैः शान्तोऽपि न श्रद्दधे ॥ ७० ॥ उदामभ्रमिवेग-
 विस्तृतजटावल्लीर्प्रणालीपतत्स्वर्गङ्गाजलर्दण्डिकावलयितं नि-
 र्माय तत्पञ्जरम् । संभ्राम्यद्भुजदण्डपक्षपटलद्वन्द्वेन हंसायि-
 तस्त्रैलोक्यव्ययनाटिकानयनटः स्वामी जगत्रायताम् ॥ ७१ ॥
 यन्नाव्यभ्रमिघूर्णमानवसुधाचक्राविरुद्धे भृगं मेरो पार्श्वनिवा-
 सिवासरनिर्गोचित्रे परिभ्राम्यति । तैजस्वस्तडितो भवन्तु
 गतगो दृष्टा हि तास्ताः कथं तामस्योऽपि स वः पुनातु
 जगतामन्त्येष्टियज्वा विभुः ॥ ७२ ॥ तत्कालारभटीविजृम्भ-
 णपरिचासादिव भ्रश्यता वामार्धेन तदेकशेषकरणं विभ्रद्वपु-
 भैरवम् । तुल्यं चास्थिभुजंगभूषणमसौ भोगान्द्रकङ्कालं
 विभ्राणः परमेश्वरो विजयते कल्पान्तकर्मान्तिकः ॥ ७३ ॥
 चञ्चच्चन्द्रिकचन्द्रचारुकुसुमो माद्यजटापल्लवो दृष्यहारुण-
 र्दन्दशूकमणिमास्तपश्चशाखालयः (?) । स्थाणुर्मे फलदो भव-
 त्वतितरां गौरीसुखेन्दुद्रवत्पीयूषद्रवदोहदादिव दग्धदेवदुमत्वं
 सदा ॥ ७४ ॥ वक्राम्भोरुहि विस्मिताः सत्रकृता वक्षो-
 रुहि स्फारिताः श्रोणीसीमनि गुम्फिताश्चरणयोरक्षणोः पुनर्वि-
 स्तृताः । पार्वत्याः प्रतिगात्रचित्रगतयस्तन्वन्तु भद्राणि
 वो विद्वस्त्वान्तिकपुष्पसायकगौरीगस्य दग्धजयः ॥ ७५ ॥
 गैलेन्द्रप्रतिर्पाद्यमानगिरिजाहस्तोपगूढोलसद्रोमाश्चादिविसं-
 खिलविधिव्यासङ्गभङ्गाकुलः । आः शैल्यं तुहि
 लस्य करयोस्त्रियूचिवान्सस्मितं गैलान्तःपुरमातृमण्ड-

१ गिरिः. २ दकान्तुचिना. ३ तुः. ४ सुखम्. ५ गतदम्.
 ६ वक्त्रम्. ७ कुर्वन्ति शेष. ८ अशुभं. ९ चक्रवाक.

१ आलिङ्गने. २ नर्पः. ३ ममाप्त. ४ भ्रमणम्. ५ जलस्य
 निर्गमनमार्गं मकरमुखादिरूपा. ६ टण्ट. ७ कर्तुरवर्ण. ८ त-
 नोमयाः. ९ नाव्यभेदः. १० तर्पः. ११ दीयमानम्

दृष्टोऽवताद्वः शिवः ॥ ७६ ॥ द्विकालात्मसमैव यस्य
 त्रिसुता येनत्र विद्योतते यत्रासुप्य सुधीमवन्ति किण्णा
 रागे सं श्यामामभूत् । यस्यत्पित्तमुपःसु योऽस्य हृदिपे
 यस्यैर्न्ये जीवातवे बोद्धा यद्दृणमेपे मन्मथरिपोस्ताः पान्तु
 नो मूर्तयः ॥ ७७ ॥ जीर्णोऽप्युत्कटकालकूटगरले षुष्टे
 तथा मन्मथे नीते भासुरभालनेत्रतनुतां कल्यान्तदावानलै ।
 यः गक्त्या नमलंकृतोऽपि गगिनं शैलात्मजा स्वर्धुनी धत्ते
 कौतुकगजनीनिनिपुणः पायात्स वः शंकरः ॥ ७८ ॥ किं
 गात्रं किमु जीवनं किमु धनं का जन्मभूः किं वयः किं
 चारित्रमसुप्य के सहचराः के वंशजाः प्राक्तनाः । का
 माता जनकः शिवस्य क इति ग्रहेण पृथ्वीभृता पृथाः
 सन्मितनम्रमूकवदनाः मसर्पयः पान्तु वः ॥ ७९ ॥
 नादकममसमुद्रमुद्रितमहीभूभृद्भिरंक्रकपैः स्रोतोभिः परिवारि
 ग्ना दिशि दिशि द्वीपैः समन्तादियम् । यस्य स्फारफणा
 वलीमणिचये मज्जत्कलङ्काकृतिः शेषः सोऽप्यगमघदद्गदपदं
 तस्मै नमः शंभवे ॥ ८० ॥ तारानायकशेखराय जगदा
 धाराय धागधरच्छायाधारककन्धराय गिरिजासद्वैकभृद्भिरं
 रिणे । नद्या शैखरिणे दृशा तिलकिने नारायणेनाश्विणे
 नागैः कङ्कणिने नगेन गृहिणे नाथाय नित्यं नतिः ॥ ८१ ॥
 केयूरीकृतकङ्कणीकृतजटाजूटावतंसीकृतज्यावलीकृतकुण्डली
 कृतकटीसूत्रीकृताहीश्वरः । पायाद्वलिलक्रीकृतप्रियतमाद
 र्गीकृताक्षीकृतधृतरामपणीकृतेन्दुशकलः कात्यायनीकासुकः
 ॥ ८२ ॥ कान्तां कामपि कामयत्यनुदिनं ध्यानापदेगादयं
 पुनासुं सुनयोऽप्यनादिनिधनं ध्यायन्ति धौतस्पृहाः ।
 न्नात्मकरे हृते गिरिजया पादे च पद्मासनाद्विश्वं पातु
 नगपु
 पुरात्रिनद्ववपुषः शंभोः समाधिव्ययः ॥ ८३ ॥ स्नातः
 स्वर्गतरङ्गिणीजलभगैर्नैत्रोत्पलेनाश्रितः पार्वत्याः सितभूति
 चन्दनचयैरालिसगात्रोज्ज्वलः । देवश्चन्द्रकलासितश्रुतिलको
 गौरीविवाहांसवारम्भे शैलकृताहर्णास्त्रिजगतामर्च्यो हरः
 पातु वः ॥ ८४ ॥ उच्चित्रत्वा दिग्गमन्वर वरतरं वामो
 वमानशिरं हित्वा वासरसं पुनः पितृवने कैलासहर्म्याश्रयः ।
 त्यक्त्वा भस्म कृताङ्गरागनिचयः श्रीखण्डसारद्वैदेवः
 पातु हिमाद्रिजापणिग्यं कृत्वा गृहस्थः शिवः ॥ ८५ ॥
 शीढन्मन्दरकन्दरोदरवलन्मन्दारवृन्दावने क्रोधान्वान्वक-

टातटासुहरणे जन्मत्रिशूलोद्गमः । त्रैलोक्याखिलसंकटो
 त्कटभयोद्वैलान्वकारांशुमान्यायाद्वस्त्रिपुरप्रमाथनपटुदेवो हि
 पञ्चाननः ॥ ८६ ॥ गर्जद्रीममुजंगमीषणफणाफृत्कारमी
 तिप्रदः क्रीडत्येतपिगाचराक्षसगणः प्रत्यक्षतः ग्रान्ततः ।
 भालस्यप्रलयानलोल्लङ्घितशिवः संक्रान्तसर्वास्यदः शार्दूलजि
 नभृद्भयानकभयो भूयाद्भवो भूतये ॥ ८७ ॥ गौरीचुम्बनच
 श्वलं परिचलद्गण्डप्रभामण्डलं व्यावलात्फणिकुण्डलं रतिरस
 प्रस्त्रिन्नगण्डस्थलम् । प्रौढप्रेमपरम्यगपरिचयप्रोत्फुल्लनेत्राश्वलं
 शंभोरस्तु विभूतये हि भवतामुन्मत्तगङ्गं शिरः ॥ ८८ ॥
 पाणौ कङ्कणसुत्कणं फणिपतिर्नेत्रं लसत्पावकं कण्ठः कुण्ठि
 तकालकूटविपमो वक्षं गजेन्द्राजिनम् । गौरीलोचनलो
 भनाय सुभगो वेपो वरस्यास्ति मे गण्डोलासविभावितः
 पशुपतेर्हासोद्गमः पातु वः ॥ ८९ ॥ दिव्यं चारि कथं यतः
 सुरधुनी मौलौ कथं पावको दिव्यं तद्धि विलोचनं कथम
 हिर्दिव्यं स चाङ्गे तव । तस्माद्द्यूतविधौ त्वयाद्य सुषितो
 द्वारः परित्यज्यतामित्थं शैलभुवा विहस्य लपितः शंभुः
 शिवायास्तु वः ॥ ९० ॥ श्रीकण्ठस्य सकृत्तिकार्तभरणी
 मूर्तिः सदारोहिणी ज्येष्ठा भाद्रपदा पुनर्वसुयुता चित्रा वि
 शाखान्विता । दिश्यादक्षतहस्तमूलघटितापाढा मघालं
 कृता श्रेयो वैश्रणान्विता भगवतो नक्षत्रपालीव व
 ॥ ९१ ॥ त्राता भीतिभृतां पतिश्चिदचितां क्लेशं सतां शं
 सतां हन्ता भक्तिमतां सतां स्वममतां कर्तापकर्ताऽसताम् ।
 देवः सेवकभुक्तिभुक्तिरचनाभूर्भुवःस्वस्त्रयीनिर्माणस्थिति
 संहतिप्रकटितक्रीडो मृडः पातु वः ॥ ९२ ॥ एषा ते हर
 का सुगात्रि कतमा मूर्तिं स्थिता किं जटा हंसः किं भजते
 जटां नहि शशी चन्द्रो जलं सेवते । मुग्धे भूतिरियं कु
 तोऽत्र सलिलं भूतिस्तरंगायते एवं यो विनिगूहते त्रिपथगां
 पायात्स वः शंकरः ॥ ९३ ॥ मातर्जीव किमेतद्बहुलिपुटे
 तातेन गोपाय्यते वत्स स्वादु फलं प्रयच्छति न मे गत्वा
 गृहाण स्वयम् । मात्रैवं प्रहिते गुहे विघटयत्याकृष्य सं
 ध्याञ्जलिं शंभोर्भिन्नसमाधिरुद्धरभसो हासोद्गमः पातु वः
 ॥ ९४ ॥ सध्यां यत्प्रणिपत्य लोकपुरतो वद्भाञ्जलिर्याचसे
 धत्से यच्च नदी विलज्ज शिरसा तन्नाम सोढं मया । श्रीर्या
 तामृतमन्थने यदि हरि कस्माद्विषं भक्षितं मा स्त्रीलंपटो
 मा स्पृशेति गदितो गौर्या हरः पातु वः ॥ ९५ ॥ तावत्स
 ससमुद्रमुद्रितमही भूभृद्भिरंक्रकपैस्तावद्भिः परिवारिता
 पृथुतैर्द्वीपैः समन्तादियम् । यस्य स्फारफणामणौ निल

१ आकाशस्य २ मयः ३ चन्द्रे. ४ सूर्यस्य. ५ चन्द्र.
 ६ अपाङ्ग. ७ अग्नि. ८ अपाम्. ९ शुचिरुदकम् १० यजमान
 ११ अग्नेः १२ वायु. १३ यजमानस्य. १४ पृथिव्याः
 १५ वायुः. १६ नद्येण.

यिनी तिर्यक्कणालंकृतिः शेषः सोऽप्यगमघदङ्गदपदं सद्राय
तस्मै नमः ॥ ९६ ॥ चिन्ताचक्रिणि हन्त चक्रिणि मिया
कुब्जामनेऽञ्जासने नश्यद्ग्रामनि तिग्मघामनि धृताशङ्के
शशाङ्के भृगम् । अश्यचेतसि च प्रचेतसि शुचा तान्ते
कृतान्ते च यो व्यग्रोऽभूत्कटुकालकूटकवलीकाराय पा-
यात्स वः ॥ ९७ ॥ तातं तत्ताततातं कथय हरकुलेऽलंकृते
संप्रदाने तच्छ्रुत्वा चन्द्रमौलिर्नतमुखकमलो जातलज्जो व-
भूव । ब्रह्मावादीत्तदानीं शृणुत हरकुलं वेदकण्ठोऽग्रकण्ठौ
श्रीकण्ठाञ्जीलकण्ठः प्रहसितवदनः पातु वञ्चन्द्रचूडः ॥ ९८ ॥
यां सृष्टिः स्रष्टुराद्या वहति विधिहुतं यां हविर्यां च होत्री ये द्वे
कालं विधत्तः श्रुतिविषयगुणा यां स्थिता व्याप्य विश्वम् । यां-
माहुः सर्वबीजप्रकृतिरिति यां प्राणिनः प्राणवन्तः प्रत्यक्षाभिः
प्रपन्नस्तुमिरवतु वस्तामिरष्टामिरीगः ॥ ९९ ॥ एकैश्वर्यस्थि-
तोऽपि प्रणतवहुफलो यः स्वयं कृत्तिवासाः कान्तासमिश्रदे-
होऽप्यविषयमनसा यः पुरस्ताद्यतीनाम् । अष्टामिर्यस्य कृत्स्नं
जगदपि तनुमिर्विभ्रतो नामिमानः सन्मार्गालोकनाथ व्यपन-
यतु स नस्तामसीं वृत्तिमीगः ॥ १०० ॥ कैलासाद्रावुर्दस्ते परि-
चलति गणेषुलसकौतुकेषु क्रौडं मातुः कुमारे विशति वि-
पैसुचि प्रेक्षमाणे सरोषम् । पादावष्टम्भसीदद्वपुषि दशमुखे
याति पातालमूलं क्रुद्धोऽप्याश्लिष्टमूर्तिर्भयघनसुमया पातु
दृष्टः शिवो नः ॥ १०१ ॥ क्रोवेद्वैदृष्टिपातैस्त्रिभिरुपगमिता
वह्नयोऽमी त्रयोऽपि त्रासार्ता ऋत्विजोऽधश्चपलगणहृतो-
ष्णीषपट्टाः पतन्ति । दक्षः स्तौत्यस्य पत्नी विलपति
कृपणं विद्रुतं चापि देवैः शंसन्नित्यात्तहासो मखमथनविधौ
पातु देव्यै शिवो वः ॥ १०२ ॥ आसीने पूषिण तूष्णीं
व्यसननिनि गशिनि व्योम्नि कृष्णे सनृष्णे दैत्येन्द्रे जात-
निद्रे द्रवति मघवति ह्यन्तकान्तौ कृतान्ते । अब्रह्मण्यं
त्रुवाणे कर्मलपुटकुटीश्रोत्रिये गान्त्युपाये पायाद्द्वः कालकूटं
घटिति कवलयंलीलया नीलकण्ठः ॥ १०३ ॥ केयं मूर्ध्नि-
न्वकारे तिमिरमिह कुतः सुश्रुकान्तेन्दुयुक्ते कान्ताप्यत्रास्ति
काचिन्ननु भवतु मया पृष्टमेतावदेव । नाहं द्रन्दं करोमी-
त्यपनय गिरसस्तूर्णमैनामिदानीमिदं प्रोक्तो भवान्या प्रति-
वचनजितः पातु वञ्चन्द्रचूडः ॥ १०४ ॥ धन्या केयं स्थिता ते
गिरसि शशिकला किं नु नामैतदस्सा नामैवास्सास्तदेतत्प-

रिचितमपि ते विस्मृतं कस्य हेतोः । नारीं पृच्छामि
कथयतु विजया न प्रमाणं यदीन्दुर्देव्या निहोतुमिच्छोरिति ।
सुरसरितं शाठ्यमव्याद्विभोर्वः ॥ १०५ ॥ हर्षादम्भोजजन्म-
प्रभृतिदिविपदां संसदि प्रीतिमत्या श्रधवा मौलौ पुरारेर्दुहितु-
परिणये साक्षतं सुमन्यमाने । तद्वक्त्रं मौलिवक्त्रे मिलितमिति
भृशं वीक्ष्य चन्द्रः सहासो दृष्ट्वा तद्वृत्तमाशु खितसुभगमुखः
पातु वः पञ्चवक्त्रः ॥ १०६ ॥ कल्पान्तकूरकैलिः क्रतुकदनकरः
कुन्दकपूर्कान्तिः क्रीडन् कैलासकूटे कलितकुसुदिनीकासुकः
कान्तकायः । कङ्कालक्रीडनोत्कः कलितकलकलः कालकाली-
कलत्रः कालिन्दीकालकण्ठः कलयतु कुशलं कोऽपि कापा-
लिको नः ॥ १०७ ॥ दृष्टः सप्रेम देव्या किमिदमिति भयात्सं-
भ्रमाञ्चासुरीभिः शान्तान्तस्तत्त्वसारैः सकरणमृषिमिर्विष्णुना
सखितेन । आदायाखं सगर्वैरुपशमितवधूसंभ्रमैर्देव्यवीरैः
सानन्दं देवतामिर्मयपुरदहने धूर्जटिः पातु युष्मान् ॥ १०८ ॥
क्षिसो हस्तावलम्बः प्रसभमभिहतोऽप्याददानोऽशुकान्तं
गृह्णन्केशेष्वपास्तश्चरणनिपतितो नेक्षितः संभ्रमेण । आलि-
ङ्गन्योऽवधूतस्त्रिपुरयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभिः कामीवार्द्धा-
पराधः स दहतु दुरितं शंभवो वः शराभिः ॥ १०९ ॥ कल्याणं
वः क्रियासुर्मिलददैनियुगस्थानैर्गीर्वाणभोगिस्त्रैणव्यत्यस्तक-
ल्पद्रुमनवसुमनोनागहारावलीनि । नालीकाश्लिष्टलक्ष्मीक-
रतलकमलोद्धान्तमौञ्चीकधारातिम्यर्त्कालेक्षणानि त्रिपुरहर-
घनुर्ज्यालताकर्षणानि ॥ ११० ॥ कल्पान्ते क्रोधनस्य त्रिपुर-
विजयिनः क्रीडया सचरिष्णोः कृत्वापि प्राणिजातैर्निजमुख-
कुहरातिथ्यमप्राप्तसुप्तेः । दिविभ्रतीः प्रेक्ष्य शून्याः प्रलयजलार्त्
धिप्रेक्षितात्मीयमूर्तिर्ग्रासव्यासक्तमोघश्रमजनितरुषः पान्तु
गर्जितानि ॥ १११ ॥ पर्यङ्कग्रन्थिर्वन्धत्रिगुणितमुजगार्त्
संवीतजानोरन्तःप्राणावरोधव्युर्परतसकलज्ञानरुद्धेन्द्रियस्य ।
आत्मन्यात्मानमेव व्यपर्गतकरणं पश्यतस्तत्त्वदृष्ट्वा शंभोर्वैः
पातु शून्येक्षणघटितैर्लयन्नलम्बः समाधिः ॥ ११२ ॥ घृत्ता-
भिर्यां हतार्यां श्रितविविधगणां छन्दसां वर्णनीया यातां
सर्वादिमत्त्वं सुरगणकलितां भासमत्त्वं दधानाम् । युक्तं
स्थानं नयन्ती लघुमपि सकलं विभ्रतीं मालयायान्वन्दे
वार्धभवर्णां धृतसुनियतिकां सगधरां शंसुमूर्तिम् ॥ ११३ ॥
देहार्धान्द्रकान्ताकचकुसुमचयो भालनेत्रानलार्चिः पीनोष्मः

१ उक्तरूपा. २ अग्निरूपा. ३ यजमानरूपा. ४ सूर्यचन्द्ररूपे
५ जगदशरूपा ६ पृथ्वीरूपा ७ वायुरूपा ८ उल्लिखे ९ अज्ञान्तरे
१० नरैः ११ दक्षिणगार्धपत्यावधनीयाख्या.. १२ दीनस्वरेण
१३ सूर्ये. १४ ब्रह्मणि. १५ अन्धकारिणो, (पक्षे) तमसि.

१ ब्रह्मा २ धनुष्कोटिः. ३ स्थिरतरम् ४ विष्णुरूपः शरः.
५ पुष्परसः. ६ बहूयात्मक तृतीयलोचनम् ७ योगशास्त्रप्रसिद्धा-
सनविशेषः ८ सधि. ९ आवृत्त. १० निवृत्त. ११ चक्षुरादीन्ये-
कादशेन्द्रियाणि बुद्धिरहकारश्चेति त्रयोदशविधम्. १२ प्रपञ्चामावः.
१३ चित्तैकाग्रता.

खिलमुखरसुरनदीनीररम्यो जगन्ति । स्फीतोत्सेन्दु-
 षन्तिद्विरददतिददाच्छादनव्यक्तशीतः शंभुर्भूषास्थिकुन्दप्र-
 करपरिवृतः पातु सर्वतुमूर्तिः ॥ ११४ ॥ हेयोपादेयशून्यं
 मुनिगणमनसामद्वयानन्दहेतुः सेतुः संसारवारांनिधिसुखत-
 रणे श्रीमहेशानसंज्ञम् । प्रालेयं ज्योतिरन्तःपरिणततिमि-
 रव्यूहविच्छेददक्षं किंचिद्वाचामधीशं स्फुरतु मम हृदि त्र्यक्षरं
 विश्वसाक्षि ॥ ११५ ॥ शुद्धान्ते सीधुपानोन्मदमदनमदो-
 न्मादमत्तालिकालीतालीसंताड्यमानोद्भटसुरजरवाडम्बरोल्ला-
 सितान्नः । नृत्यन्नमो विलज्जश्चलविकटतटैः सस्तयै^(१)लौचना-
 धैर्दृष्टः स्त्रीभिः सहासं प्रहसनमुदितः पातु वो वामदेवः
 ॥ ११६ ॥ विभ्रत्पाथः कपर्दे सुरनगरनरीमिन्दुलेखां ललाटे
 नेत्रान्तः कालवह्निं गरलमपि गले व्याघ्रचर्मार्द्धभागे । पञ्चा-
 स्यो वै त्रिनेत्रो वृषभगतिरतिर्वाभगार्धवामः संदिश्यात्संपदं
 वः सह सकलगुणैरद्भुताकार ईशः ॥ ११७ ॥ राजा राजा-
 र्चिताङ्गेरुपचितकलो यस्य चूडामणित्वं नागा नागात्मजार्धं
 न भसितधवलं यद्गुर्भूषयन्ति । मा रामारागिणी भूम-
 तिरिति यमिनां येन वोऽदाहि मारः सप्ताः सप्ताश्चतुन्नारुण-
 किरणनिभाः पातु विभ्रन्निनेत्रः ॥ ११८ ॥ एकं दन्तच्छदस्य
 स्फुरति जयवशादर्धमन्यत्प्रकोपादेकः पाणिः प्रणन्तुं शिरसि
 कृतपदः क्षेप्तुमन्यस्तमेव । एकं ध्यानाग्निमीलत्यपरमविषहं
 वीक्षितुं चक्षुरित्थं तुल्यानिच्छापि वामा तनुरघतु स वो यस्य
 संध्यावसाने ॥ ११९ ॥

जटाजूटः ॥ स धूर्जटिजटाजूटो जायतां विजयाय वः ।
 धूर्जटैकपलितभ्रान्तिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ १२० ॥ चूर्डो-
 षण्णकपालसंकुलगलन्मन्दाकिनीवारयो विद्युत्प्रायललाट-
 तगणनपुटज्योतिर्विमिश्रत्विषः । पान्तु त्वामकठोरकेतकशि-
 खासंदिग्धमुग्धेन्दवो भूतेशस्य भुजंगवलिचलयसद्मनद्भज्जटा
 जटाः ॥ १२१ ॥ गङ्गावारिमिरुक्षिताः फणिफणैरुत्पल्लावा-
 स्तच्छिखारत्नैः कोरकिताः सितांशुकलया खैरैकपुष्पश्रियः ।
 आनन्दाश्रुपरिष्णुताक्षिहुतमुग्धमैर्मिलद्दोहदा नाल्यं कल्पलताः
 फलं ददतु वोऽभीष्टं जटा धूर्जटेः ॥ १२२ ॥

गङ्गा ॥ पर्वतभेदि पवित्रं जैत्रं नरकस्य बहुमतद्भजनम् ।
 हरिमिव हरिमिव हरिमिव सुरसरिदम्भः पतन्नमत ॥ १२३ ॥
 इयं चिद्रूपापि प्रकटजडरूपा भगवती यदीयाम्भोविन्दुर्वित-
 रति च शमोरपि पदम् । पुनाना धुन्वाना निखिलमपि ना-
 नाविधमघं जगत्कृत्स्नं पायादनुदिनमपायात्सुरधुनी ॥ १२४ ॥
 चूडाशीतकरस्तनंधयसुधानीरैर्भ्रगन्धस्पृशः क्रीडाकङ्कणप-

न्नोश्वरफणापीतावशिष्टा मुहुः । अङ्गासीनगिरीन्द्रजास्तनत-
 टीहारावलीलोचनाः संतापं शमयन्तु वो हरजटागङ्गातरङ्गा-
 निलाः ॥ १२५ ॥ वाते वाति यदङ्गसंगमवशाच्छ्रीशंभुरूप-
 प्रदे गौरी रुष्यति तुष्यति त्वहिपतिर्विन्ध्याटवी शोचति ।
 चन्द्रस्रस्यति कुप्यते हरिरपि ब्रह्मा परं कम्पते सा गङ्गा निखिलं
 कलङ्कनिचयं भङ्गं तरङ्गैर्नयेत् ॥ १२६ ॥ शार्ङ्गी ब्रह्मकम-
 ष्णलोरधिगतैर्यैः प्रापि तीर्थाङ्घ्रितां यैर्मृत्युंजयतामनायि गर-
 लग्रस्तो जटाजूटगैः । येभ्योऽशिक्षत माधुरीं मृदुजटाजूटे
 मठे चन्द्रमास्तानीमानि पयासि गौतमि तव श्रेयांसि यच्छ-
 न्तु नः ॥ १२७ ॥ यन्नाम्नः प्रथमाक्षरं विजयते भानौ द्वि-
 तीयाक्षरं नित्यं नृत्यति सत्कवीन्द्रवदने भूत्वान्त्यवर्णद्वयम् ।
 रामो रावणमाजघान समरे शंभोः शिरःशालिनी सा सर्वा-
 क्षरमालिनी भवतु मे भाग्याय भागीरथी ॥ १२८ ॥ सु-
 क्ताभा नृकपालशुक्तिपु जटावल्लीषु मल्लीनिभा वह्नौ लाज-
 निभा दृशो मणिनिभा भोगोत्करे भोगिनाम् । नृत्यावर्तवि-
 वर्तनैरितपयःसमूर्च्छनोच्छालिताः खेलन्तो हरमूर्ध्नि पान्तु
 भवतो गङ्गापयोविन्दवः ॥ १२९ ॥ एषा धर्मपताकिनी
 तटसुधासेवावसन्नाकिनी शुष्यत्यातकिनी भगीरथतपःसाफ-
 ल्यहेवाकिनी । प्रेमारूढपिनाकिनी गिरिसुता सा केर्करालो-
 किनी पापाडम्बरडाकिनी त्रिभुवनानन्दाय मन्दाकिनी
 ॥ १३० ॥ स्वच्छन्दोच्छलदच्छकच्छकुहरच्छातेतराम्बुच्छ-
 टामूर्च्छन्मोहमहर्षिहर्षविहितस्नानार्हिकाहाय वः । मिन्धा-
 दुँघटुदारदर्दुरदरीदीर्घार्दरिद्रुमद्रोहोद्रेकमहोर्मिर्मेदुरमदा-
 मन्दाकिनी मन्दताम् ॥ १३१ ॥ शैवालश्रेणिशोभां
 दधति हरजटावलयो हन्त यस्यास्तद्धासोल्लासवेल्लद्व-
 रशफरतुलां यत्र धत्ते कलावान् । उन्मीलद्भोगिभो-
 गावनिसुभगसिताम्भोजसंभाविताम्भा गङ्गानङ्गारिसङ्गा म-
 हति तव विधौ मङ्गलान्यातनोतु ॥ १३२ ॥ दृष्टाः सं-
 कष्टदाहाः श्रवणपथगताः पुण्यपुञ्जावगाहाः स्पृष्टाः संसार-
 पाथोनिधिपतितधरोद्धारधुर्या वराहाः । पीतास्तापोपशान्ति-
 प्रजननपटवस्ते सुधावारिवाहाः कल्याणं कल्पयन्तां कलिक-
 लुषहरा विष्णुपद्याः प्रवाहाः ॥ १३३ ॥ तावत्कर्णाध्वयाता
 जनघनकलुषाधूनने गन्धवाहा दृष्टाः किं हव्यवाहाः सकृद-
 घदहने स्वर्गतौ पुण्यवाहाः । स्पृष्टाः संसारहाहारवकटुकं
 महाम्भोधिमध्ये वराहाः पीताः पीयूषधाराधिकतरमधुरा
 पान्तु गोदोदवाहाः ॥ १३४ ॥

१ तिर्यग्दृष्टा. २ अनूपसदृशः कश्चिन्नद्यादेरुपान्तदेशः. ३ बल-
 वान्. ४ पङ्क्तिः. ५ नश्यत्. ६ झटिति. ७ व्यक्तीभवत्. ८ अक्षीणाः
 नाम. महतामित्यर्थं. ९ साङ्गस्निग्धः. १० मान्द्यम्.

१ केशादौ जरसा यच्छौक्य तत्. २ तिर्यङ्मनःकामला. ३ निविड.
 २ सु० २० भा०

शशिलेखा ॥ पूर्णनखेन्दुद्विगुणितमञ्जीरा प्रेमशृङ्खला
जयति । हरगणिलेखा गौरीचरणाङ्गुलिमध्यगुल्फेषु ॥ १३५ ॥
जयति परिमुपितलक्ष्मा भयादनुपसर्पतेव हरिणेन । इह
केसरिकरजाङ्गुरकुटिला हरमौलिविधुलेखा ॥ १३६ ॥ श्री-
कण्ठस्य कर्पदन्धनपरिश्रान्तोरगग्रामणीसदृष्टा मुकुटावतं-
सकलिका वन्दे कलामैन्दवीम् । या विम्बप्रतिपूरणाय प-
रितो निष्पाद्य मंदशिकायन्त्रेणैव ललाटलोचनशिखिज्वा-
लामिरावर्त्यते ॥ १३७ ॥

लोचनम् ॥ जयति ललाटकटाक्षः शशिमौलेः पक्षमलः
प्रियाप्रणतौ । धनुषि स्मरेण निहितः सकण्ठकः केतकेपु-
रिव ॥ १३८ ॥ अन्तर्नाडीनियमितमरुद्धद्वितत्रह्वरन्त्रं
स्वान्ते शान्तिप्रणयिनि सन्मुन्मीलदानन्दसान्द्रम् । प्रत्य-
ग्न्योतिर्जयति यमिनः स्पष्टललाटनेत्रव्याजव्यक्तीकृतमिव
जगद्धापि चन्द्रार्धमौलेः ॥ १३९ ॥ सानन्दा गणनायके
सपुलका गौरीमुखाम्बोरुहे सक्रोधा कुसुमाशुभे सकरुणा
पादानते वज्रिणि । सस्मेरा गिरिजासखीषु सनयाः शैला-
यिनाथे वहन्भूमिन्द्र प्रदिगन्तु शर्म विपुलं शंभोः कटाक्ष-
च्छटाः ॥ १४० ॥ एक ध्याननिमीलनान्मुकुलितं चक्षु-
द्वितीयं पुनः पार्वत्या वदनाम्बुजस्तनतटे शृङ्गारभारालसम् ।
अन्यदूरविकृष्टचापमदनक्रोधानलोद्दीपितं शंभोर्भिन्नरस स-
माधिसमये नेत्रत्रय पातु वः ॥ १४१ ॥ पक्षमालीपिङ्ग-
लिङ्गः कण इव तडिता यस्य कृत्स्नः समूहो यस्मिन्नद्वा-
ण्डमीपद्विघटितमुकुले कालयज्वा जुहाव । अर्चिर्निघटसचू-
डागशिलितसुधाधोरझाकारिकोणं तार्तीयं यत्पुरारेस्तदवतु
मदनप्लोषणं लोचनं वः ॥ १४२ ॥

कण्ठः ॥ पातु वो नीलकण्ठस्य कण्ठः श्यामाम्बुदो-
पमः । गौरीसुजलता यत्र विद्यच्छेखेव राजते ॥ १४३ ॥
पातु वः शितिकण्ठस्य तमालश्यामलो गलः । ससक्तपार्व-
तीबाहुसुवर्णनिकपोपलः ॥ १४४ ॥ कस्तूरीतिलकन्ति
भालफलके देव्या मुखाम्बोरुहे रोलन्त्रन्ति तमालवालमु-
कुलोत्सन्ति मौलि प्रति । याः कर्णे विकचोत्पलन्ति कु-
चयोरसे च कालागुरुस्यासन्ति प्रथयन्तु तास्तव शिव श्री-
कण्ठकण्ठविषः ॥ १४५ ॥ कस्तूरीयन्ति भाले तदनु न-
यनयोः कज्जलीयन्ति कर्णप्रान्ते नीलोत्पलीयन्त्युरसि मर-
ुतालंक्रुतीयन्ति देव्याः । रोमालीयन्ति नाभेरुपरि हरि-
मणीमेखलीयन्ति मध्ये कल्याण कुर्पुरेते त्रिजगति पुरजि-
त्कण्ठमासां विलासाः ॥ १४६ ॥

१ जटाजूटः २ कर्तारिका. ३ शान्तिमति. ४ व्यासम्.
५ अधोगामि

शिरामालिका ॥ पित्रोः पादाब्जसेवागतगिरितनये
त्रैपत्रातिभीतक्षुभ्यद्भूषामुजंगश्वसनगुरुमरुद्दीसनेत्राभितापात्
स्विघ्नमौलीन्दुखण्डस्रतवहुलसुधासेकसंजातजीवा पूर्वाधीतं
पठन्ती ह्यवतु विधिशिरामालिका शूलिनो वः ॥ १४७ ॥

गणाः ॥ संध्याताण्डवडम्बरप्रणयिनो देवस्य चण्डी-
पतेर्भ्रष्टापीडविशीर्णमुण्डचयनव्यग्रा गणाः पान्तु वः । ये-
रौत्सुवयवशीकृतैर्ग्रहगणाद्राहौ गृहीते हठात्सूर्याचन्द्रमसो-
र्मिथः सितवतोर्जातं करास्फालनम् ॥ १४८ ॥

नन्दी ॥ कण्ठालकारघण्टाघणघणरणिताध्मातरोदःक-
टाहः कण्ठेकालाधिरोहोचितघर्नसुभगंभातुकस्त्रिघण्टः ।
साक्षाद्धर्मो वपुष्मान्धवलककुटनिर्धृतकैलासकूटः कूटस्थो
वः ककुद्धान्निविडतरतमःस्तोमत्पूर्या विर्तुष्यात् ॥ १४९ ॥

ताण्डवम् ॥ देवा दिक्पतयः प्रयात परतः खं सुख-
ताम्भोसुचः पातालं ब्रज मेदिनि प्रविशत क्षोणीतल भू-
धराः । ब्रह्मन्नत्रय दूरमात्मभुवनं नाथस्य नो नृत्यतः शंभोः
सकटमेतदित्यवतु वः प्रोत्सारणा नन्दिनः ॥ १५० ॥ दो-
र्दण्डद्वयलीलया चलगिरिभ्राम्यत्तदुच्चैरवध्वानोद्गीतजगद्भ-
मत्पदभरालोलत्फणाभ्योरगम् । भृङ्गापिङ्गजटाटवीपरिसरो-
द्भङ्गोर्मिमालाचलचन्द्र चारु महेश्वरस्य भवतां निःश्रेयसे
ताण्डवम् ॥ १५१ ॥ संध्याताण्डवडम्बरव्यसनिनो भर्गस्य
चण्डमिव्यानृत्यद्रुजदण्डमण्डलभुवो ब्रह्मानिलाः पान्तु
वः । चेपासुच्छलता जवेन जगिति व्यहेषु भूमीभृतासुद्धी-
नेषु विडोर्जसा पुनरसौ दैर्भोलिरालोकितः ॥ १५२ ॥
यस्या मौलिमिलत्सुधांशुकलया सपूर्णविम्बायितं भालाव
स्थितलोचनेन सहसैवालातचक्रायितम् । आवर्तायितुं
कर्पदममरखोतस्वतीधारया पातु त्रीणि जगन्ति खण्डपरिशा-
सा ताण्डवाङ्गभ्रमिः ॥ १५३ ॥ पादस्याविर्भवन्तीमवन-
तिर्भवेन रक्षतः स्वैर्योतैः संकोचैर्नैव दोष्णां सुहुरभिनयतः
सर्वलोकातिगानाम् । दृष्टि लक्ष्येषु नोग्रां ज्वलनकणमुचं
वध्नतो दाहभीतेरित्यौधारानुरोधात्रिपुरविजयिनः पातु वो
दुःखनृत्यम् ॥ १५४ ॥ मूर्ध्वव्याधूयमानध्वनदमरुधुनीलो-
लकलोलजालोद्भूताम्भोर्क्षोददम्भात्प्रसभमभिनभः क्षिसनक्ष-
त्रलक्षम् । ऊर्ध्वन्यस्ताङ्घ्रिदण्डभ्रमिभवरभसोद्यन्नभस्वत्प्रवेश-

१ पडानन. २ वाहनम् मयूर इत्यर्थे ३ पूरित ४ बावा
पृथिव्यौ ५ अकार. ६ भ्रमण भवतीति तत् ७ परिभूत ८ निश्चल
निर्विकारतया चिरजीवीत्यर्थे ९ अज्ञाननिवहः. १० तृणसमूह
११ सादत १२ इन्द्रेण. १३ वज्रम्. १४ पृथिव्या. १५ यद्येष्ट क्षेपणे
१६ अतिक्रान्तचतुर्दशसुवनानाम्. १७ आधारस्य पृथिव्यादेरुनुरोधाद-
नुसारात् १८ कणाः.

तत्रह्नाण्डखण्डं प्रवितरतु शिवं शंभवं ताण्डव वः
॥ १५५ ॥ शैवाणीपाणितालैश्चलवलयझणत्कारिभिः श्ला-
घ्यमानं स्थाने संभाव्यमानं पुलकितवपुषा शंभुना प्रेक्षकेण ।
खेलत्पिच्छालि केकाकलकलकलितं कौञ्चभिर्द्विर्हियूना हेर-
म्भाकार्ण्डवृंहार्तरलितमनसस्ताण्डवं त्वां धिनोतु ॥ १५६ ॥

पायादायासखेदक्षुभितफणिफणारत्ननिर्वृत्तनिर्वृच्छायामायाप-
तङ्गद्युतिमुदितविर्यद्वाहिनीचक्रवाकम् । अभ्रान्ताभ्रान्तचू-
डातुहिनकरकरानीकनालीकनालच्छेदामोदानुधावद्गुधिरमिव
खगे धूर्जटेस्ताण्डवं नः ॥ १५७ ॥ उच्चैरुत्तालखेलद्गुजवन-
पवनोद्भूतशैलौघपातस्फारोदञ्चत्पयोधिप्रकटितमुकुटस्वर्धुनी-
सगमानि । जीयासुस्ताण्डवानि स्फुटविकटजटाकोटिसघट्टभू-
रिभ्रश्यन्नक्षत्रचक्रव्यवसितसुमनोवृष्टिपातानि शंभोः ॥ १५८ ॥
देवस्रैगुण्यभेदात्सृजति वितनुते संहरत्येष लोकानस्यैव
व्यापिनीभिस्तनुमिरपि जगद्भासमष्टाभिरेव । वन्द्यो ना-
स्येति पश्यन्निव चरणगतः पातु पुष्पाञ्जलिर्वः शंभोर्वैत्या-
वतारे वलयमणिफणाफूत्कृतैर्विप्रकीर्णः ॥ १५९ ॥ चञ्च-
द्देवेन्द्रकुट्यश्चलितदशदिशाकीर्णकोटीरकोट्यः संगायत्स्वर्व-
धूट्यः सरभसविनमस्तिद्धगन्धर्वधाट्यः । विश्लिष्यच्चर्मपट्यो
धिगलितशतपत्रासनोद्यत्करोट्यसुट्यत्कैलासतट्यस्त्रिपुरविज-
यिनः पान्तु मामारम्भट्यः ॥ १६० ॥

अर्धनारीश्वरः ॥ मन्दारमालालुलितालकायै कपा-
लमालाङ्कितशेखराय । दिव्याम्बरायै च दिगम्बराय नमः
शिवायै च नमः शिवाय ॥ १६१ ॥ एकः स्तनस्तुङ्गतरः परस्व
शार्तामिव प्रष्टुमगान्मुखाग्रम् । यस्याः प्रियार्थस्थितिमुद्ग-
हन्त्याः सा पातु वः पर्वतराजपुत्री ॥ १६२ ॥ यस्योपवी-
तरुण एव फणावृतैकवक्षोरुहः कुंचपटीयति वामभागे ।
तस्यै ममास्तु तमसामवसानसीम्ने चन्द्रार्धमौलिशिरसे म-
हसे नमस्या ॥ १६३ ॥ स्वेदार्रवामकुचमण्डनपत्रभङ्गसं-
शोषिदक्षिणकराङ्गुलिभस्त्रेणुः । स्त्रीपुंनपुंसकपदव्यतिल-
ङ्घिनी वः शंभोस्तनुः सुखयतु प्रकृतिश्चतुर्थी ॥ १६४ ॥
संभोगानतिरिच्यमानविभवो यद्विप्रलम्भो रसस्तद्विव्यं मि-
थुनं परस्परपरिस्थूतं नमस्कुर्महे । एकस्याः प्रतिविम्बसभृ-
तविपर्यासे सुहृद्वर्षणे सव्याङ्गस्थितिकौतुकं शमयति स्वामी
स यत्रापरः ॥ १६५ ॥ आश्लेषाधरविम्बचुम्बनसुखालाप-
स्मितान्यासतां दूरे तावदिदं मिथो न सुलभं जातं सुखा-

लोकनम् । इत्थं व्यर्थकृतैकदेहघटनोपन्यासयोरारवयोः केयं
प्रेमविडम्बनेत्यवतु वः खेरोऽर्धनारीश्वरः ॥ १६६ ॥
सच्छन्दैकस्तनश्रीरुभयदेलमिलन्मौलिचन्द्रः फणीन्द्रप्राची-
नौवीतवाही सुखयतु भगवानर्धनारीश्वरो वः । यस्वार्धे
विश्वदाहव्यसनविस्मरज्योतिरर्धे कृपोद्यद्वाष्पं चान्योन्यवे-
गप्रहतिसिमसिमाकारि चक्षुस्तृतीयम् ॥ १६७ ॥

पार्वती ।

हरकण्ठग्रहानन्दमीलिताक्षी नमाम्युमाम् । कालकूट-
विषस्पर्शजातमूर्च्छांगमामिव ॥ १ ॥ पार्वतीमोषधीमेकाम-
पर्णा मृगयामहे । शैली हालाहलं पीत्वा यया मृत्युजयो-
ऽभवत् ॥ २ ॥ अपर्णैव लता सेव्या विद्वद्भिरिति मे मतिः ।
यया वृतः पुराणोऽपि स्थाणुः सूतेऽमृत फलम् ॥ ३ ॥ मृ-
णालव्यालवृलया वेणीवन्धकपर्दिनी । हरानुकारिणी पातु
लीलया पार्वती जगत् ॥ ४ ॥ जन्मान्तरीणरमणस्याङ्गसङ्ग-
समुत्सुका । सलज्जा चान्तिके सख्याः पातु नः पार्वती स-
दा ॥ ५ ॥ तपस्वी कां गतोऽवस्थामिति खेराननाविव ।
गिरिजायाः स्तनौ वन्दे भवभूतिसिताननौ ॥ ६ ॥ चिरमा-
विष्कृतप्रीतिभीतयः पान्तु वो द्विषाम् । वलयज्यारवोन्मि-
श्राश्चण्ड्याः कोदण्डकृष्टयः ॥ ७ ॥ चण्डीजङ्घाकाण्डः शिरसा
चरणस्पृशि प्रिये जयति । शंकरपर्यन्तजितो वीरस्तम्भः
स्मरस्येव ॥ ८ ॥ उन्नालनाभिपङ्केरुह इव येनावभाति शम्भ-
रपि । जयति पुरुषायितायास्तदाननं शैलकन्यायाः ॥ ९ ॥
अङ्गनिलीनगजाननशङ्काकुलर्वाहुलेयहृत्तैवसनौ । सस्मितहर-
करकलितौ हिमगिरितनयास्तनौ जयतः ॥ १० ॥ कण्ठो-
चितोऽपि हुङ्कृतिमात्रनिरस्तः पदोन्तिके पतितः । यस्याश्च-
न्द्रशिखः स्मरभल्लनिभो जयति सा चण्डी ॥ ११ ॥ विरश्चि-
नारायणवन्दनीयो मानं विनेतुं गिरिशोऽपि यस्याः । कृपा-
कटाक्षेण निरीक्षणानि व्यपेक्षते सावतु वो भवानी ॥ १२ ॥
शिरसि धृतसुरापगे स्मरारावरुणमुखेन्दुरुचिर्गिरीन्द्रपुत्री ।

१ यज्ञोपवीतम् २ प्रसारी ३ पर्वतसवन्धिनीम् ; (पक्षे) पर्वत-
पुत्रीम् ४ पर्णरहिताम्, (पक्षे) एतन्नाम्नी पार्वतीम् ५ शूलरोगवान् ;
(पक्षे) विशूलधारी. ६ मृत्युनाशक, (पक्षे) एतन्नाम्ना प्रसिद्ध. शिव..
७ स्वतः सुखविशेषजनकतया तुच्छविषयपराङ्मुखस्याप्येतादृश्यवस्था-
सपादनादिति भावः. ८ स्तनयो कुम्भिकुम्भसाम्यादिति भावः.
९ कथं मा विहायैवमेव समोप्य बहुकाल स्तन्य प्रयच्छतीति धियेति
भावः १० कार्तिकेय. ११ गजानननिर्णयार्थमिति भावः. १२ आलि-
ङ्गनाहोऽपि, (पक्षे) अर्धचन्द्राकारतया कण्ठलक्ष्ययोन्योऽपि १३ न तु
करतर्जनादिना, (पक्षे) वाणादिना. १४ प्रणामार्थमिति भावः ; (पक्षे)
वेगवशादिति भावः.

१ पार्वती २ उचितम् ३ वर्षपङ्कय. ४ षडाननः ५ अका-
लेभवम् ६ गर्जितम्. ७ क्षुब्धचेतसः मेघनिर्घोषभ्रान्त्येति भावः
८ अनायासम्. ९ सुरसरित्. १० वाण. ११ ताण्डवप्राचण्ड्यम्
१२ कञ्चुकीभवति.

अथ चरणयुगानते स्वकान्ते स्मितसरसा भवतोऽस्तु
भूतिहेतु ॥ १३ ॥ तद्वः प्रमार्ष्टु विपदः प्रणतार्तिहृदया
न्यस्तं पदं महिपमूर्धनि चण्डिकायाः । वैरी यदीयनखरा-
शुपरीतरङ्गः शक्रायुवाङ्कितनवान्मुधरप्रभोऽभूत् ॥ १४ ॥
श्रुत्वा पञ्चाननजनुर्मुदितान्तरेण पञ्चाननेन सहसा चतु-
राननाय । शार्दूलचर्मं मुजगामरण सभस्य दत्तं नि-
शम्य गिरिजाहसितं पुनातु ॥ १५ ॥ पञ्चास्यपञ्चद-
शनेत्रपिधानदक्षा दाक्षायणीमृदुकराः कृतिनः पुनन्तु ।
द्वौ बल्लकौ कथमकेति च वादयन्तावधदशोऽपि घटयन्स्तु-
तिमौनसुद्राम् ॥ १६ ॥ आनन्दमन्थरपुरंदरसुक्तमाल्यं मौलौ
हठेन निहित महिषासुरस्य । पादाम्बुजं भवतु वो विजयाय
मञ्जु मञ्जीरशिञ्जितमनोहरमम्बिकायाः ॥ १७ ॥ ब्रह्मादयो-
ऽपि यदपाङ्गततङ्गमङ्ग्या सुष्टिस्थितिप्रलयकारणतां व्रजन्ति ।
लावण्यवारिनिधिवीचिपरिपुतायै तस्यै नमोऽस्तु सततं
हरवल्लभायै ॥ १८ ॥ ज्याकृष्टिर्वद्वखटकामुखपाणिपृष्ठप्रेङ्ग-
न्नखांशुचयसवलितोऽम्बिकायाः । त्वां पातु मञ्जरितपल्लवकर्ण-
पूरलोभम्रम्रमरविभ्रमभृत्कटाक्षः ॥ १९ ॥ पौलस्त्यपीनमुज-
सपदुदसमानकैलाससम्रमविलोलदशः प्रियायाः । श्रेयासि वो
दिशतु निहृतकोपचिह्नमालिङ्गनोत्पुलकमासितमिन्दुर्मौलेः
॥ २० ॥ दिश्यान्महासुरशिरःसरसीपिसतानि प्रेङ्गन्नखाव-
लिमयूखमृणालनालम् । चण्ड्याश्चलच्चटुलनूपुरचञ्चरीक-
ञ्जाकारहारि चरणाम्बुरुहद्वयं वः ॥ २१ ॥ रचयति सहसा
यच्चित्रमेतत्प्रपञ्चं प्रशमयति च तद्वत्केनचित्कौतुकेन । अवि-
दितमपरैस्तच्चण्डमुण्डादिनानादनुजदलनदक्षं शैर्वसर्वस्वम-
व्यात् ॥ २२ ॥ प्रचण्डचण्डमुण्डयोर्महाबलैकखण्डिनी हनेक-
रुण्डमुण्डमुण्डे बलैकदायिनी । कच्चित्रशक्तिकारिणी रमावि-
लासदायिनी मुदेऽस्तु कालिका सदा समस्तपापहारिणी ॥ २३ ॥
पुरारितनुहारिणी दुरितसङ्घसहारिणी भजन्मतिविवर्धिनी
प्रबलदानवोन्मर्दिनी । तुषारगिरिनन्दिनी मुनिहृदन्तराल-
म्बिनी कुमारसुखचुम्बिनी हरनितम्बिनी पातु वः ॥ २४ ॥
सत्त्वादिस्थैरगणितगुणैर्हन्त विश्वं प्रसूय व्यक्तं घन्ते प्रहस-
नकरौ या कुमारीति सन्नाम् । मोहध्वान्तप्रसरविरतिर्विश्वमूर्-
तिः समन्तादाद्या शक्तिः स्फुरतु मम सा दीपवद्देह-
गेहे ॥ २५ ॥ औत्सुक्येन कृतत्वरा सहस्रुवा व्यावर्तमाना
हिया तैस्तैर्वन्धुवधूजनस्य वचनैर्नीताभिमुख्य पुनः । द-
ष्ट्याये वरमात्तसाध्वसरसा गौरी नवे संगमे संरोहत्पुलका
हरेण हसताश्लिष्टा शिवायास्तु वः ॥ २६ ॥ आदौ प्रेम-

कपायिता हरसुखव्यापारलोला शनैर्ग्रीडामारविघूर्णिता सु-
लिता धूमोद्गमव्याजतः । पत्युः समलिता दशा सरभस-
व्यावर्तनव्याकुला पार्वत्याः परिणीतिमङ्गलविधौ दृष्टिः शि-
वायास्तु वः ॥ २७ ॥ प्रीत्यासन्नविवाहमङ्गलविधौ देवाचं-
नव्यग्रया दृष्ट्याये परिणेतुरेव लिखितां गङ्गाधरसाकृतिम् ।
उन्मादस्मितरोपलजितधिया गौर्या कथंचिचिराद्बृद्धस्त्रीवच-
नात्प्रिये विनिहितः पुष्पाञ्जलिः पातु वः ॥ २८ ॥ रौमा-
द्याचय मेदिनीं धेनपतेर्वीजं वैलाहाङ्गलं प्रतेर्गान्महिषं
तवास्ति वृषभः फाल त्रिशूलं तव । शक्ताहं तव चान्न-
दानकरणे स्कन्दोऽस्ति गोरक्षणे खिन्नाहं हर भिक्षया
कुरु कृपिं गौरीवचः पातु वः ॥ २९ ॥ हे हेरम्ब किमम्ब
रोदिपि कथं कर्णौ लुठत्यग्निभूः किं ते स्कन्द विचेष्टितं
मम पुरा संख्या कृता चक्षुषाम् । नैतत्तेऽप्युचितं गजास्य
चरितं नासां मिमीतेऽम्ब मे तावेवं सहसा विलोक्य हसि-
तव्यग्रा शिवा पातु वः ॥ ३० ॥ मातस्तातजटासु किं सुरसरि-
त्किं शेखरे चन्द्रमाः किं भाले द्रुतमुग्लुठत्युरसि किं नागाधिपः
किं कटौ । कृत्तिः किं जघनद्वयान्तरगतं यदीर्घमालम्बते
श्रुत्वा पुत्रवचोऽम्बिका स्मितसुखी लज्जावती पातु वः ॥ ३१ ॥
धूमव्याकुलदृष्टिरिन्दुकिरणैराह्लादिताक्षी पुनः पश्यन्तीव
ससुत्सुकानतमुखी भूयो हिया ब्रह्मणः । सेष्यां पादनखेन्दुद-
र्पणगते गङ्गां दधाने हरे स्पर्शोदुत्पुलका करग्रहविधौ गौरी
शिवायास्तु वः ॥ ३२ ॥ गोर्नासाय नियोजितागदरजाः सर्पाय
वद्वौषधिः कण्ठस्थाय विषाय वीर्यमहतः पाणौ मणीन्विभ्रती ।
भर्तुर्भूतगणाय गोत्रर्जरीनिर्दिष्टमन्त्राक्षरा रक्षत्वद्रिसुतः
विवाहसमये प्रीतीं च भीतीं च वः ॥ ३३ ॥ खेदसन्दि-
तसान्द्रचन्दनचयं दोर्वल्लिवन्धश्रमादूर्ध्वश्वासपरिस्खलत्सर-
कथं सर्दष्टदन्तच्छदम् । सीत्कारोक्षितलोचनं सपुलकं भ्रा-
न्तश्रु नृत्यत्करं पार्वत्या सुरतं मुदे रसवतामास्ता मृडानी-
पतेः ॥ ३४ ॥ खेदस्ते कथमीदृशः प्रियतमे त्वन्नेत्रवद्देविभो
कसाद्वेपितमेतदिन्दुवदने भोगीन्द्रमीतेस्तव । रोमैर्द्विः कथ-
मेप देवि भगवन्गङ्गाम्भसां सीकरैरित्थं भर्तरि भौवगोपनपरा
गौरी चिरं पातु वः ॥ ३५ ॥ शम्याकस्य रजः प्रमृज्य

१ हस्तविन्यासविशेष २ इन्दुर्मौलेः प्रियाया- पार्वत्या ३ शर्वस्य
शिवस्य सर्वस्य पार्वतीरूपम्

१ समीपवर्ती. २ भर्तुः ३ चित्तविभ्रमः ४ परशुरामात् ५ कुवे-
रात् ६ बलमद्रात् ७ यमात् ८ कृपक . ९ स्कन्द. १० गोनासादि-
सर्पभयनिवृत्तय इत्यर्थः गोनासः सर्पजातिविशेष ११ वृद्धा १२ याव-
ज्जीव कृततपस फलोन्मुखत्व समीक्ष्येत्यर्थः. १३ भूतगणादिसाहित्यमा-
लोक्येत्यर्थं १४ नुम्बितावित्यर्थः. १५ निमीलित. १६ रोमहर्षणम्.
१७ स्ताभिप्राय.

दत्तो मया यावको निर्मृज्य स्तनकुञ्जले च भसितं
पत्राङ्कुरो निर्मितः । स्वच्छन्दं विहरेति जल्पितगिरं सा-
कृतमालीजनं दृष्ट्वा केवलमाग्नती कुटिलया दाक्षायणी
पातु वः ॥ ३६ ॥ वक्रं शीतकरोऽधरो घनरसः कामप्रदो
विग्रहः श्वासो गन्धवहः सरोरुहसुहृत्पाणिः स्मिताभा
शुचिः । वक्षः पीनपयोधराधिकरणं पृथ्वी नितम्बस्थलीत्यष्टौ
धूर्जटिमूर्तयः स्मरभयाहुर्गाश्रिताः पान्तु वः ॥ ३७ ॥
पादाग्रस्थितया मुहुः स्तनभरेणानीतया नम्रतां ग्रंभोः
सस्पृहलोचनत्रयपथं यान्त्या तदाराधने । ह्रीमत्या शिरसी-
हितः सपुलकखेदोद्गमोत्कम्पया विश्लिष्यन्कुसुमाञ्जलिर्गि-
रिजया क्षिप्तोऽन्तरे पातु वः ॥ ३८ ॥ कैलासालयभाललो-
चनरुचा निर्वर्तितालक्तकव्यक्तिः पादनखद्युतिर्गिरिभुवः सा
वः सदा त्रायताम् । स्पर्धावन्धसमृद्धयेव सुदढं रुढा यया
नेत्रयोः कान्तिः कोकैर्नदानुकारसरसा सद्यः समुत्सार्यते
॥ ३९ ॥ लग्नः कैलिकचग्रहश्लथजटालम्बेन निद्रान्तरे
सुद्राङ्कः शितिकन्धरेन्दुशकलेनान्तःकपोलस्थलम् । पार्वत्या
नखलक्ष्मशङ्कितसखीनर्मसितव्रीडया प्रोन्मृष्टः करपल्लवेन
कुटिलाताम्रच्छविः पातु वः ॥ ४० ॥ सत्रीडा दयितानने
सकरुणा मातङ्गचर्मांस्वरे सत्रासा भुजगे सविस्मयरसा
चन्द्रेऽमृतस्यन्दिनि । सेष्या जह्नुसुतावलोकनविधौ दीना
कपालोदरे पार्वत्या नवसंगमप्रणयिनी दृष्टिः शिवायास्तु वः
॥ ४१ ॥ मिथुः कास्ति वलेर्मखे पशुपतिः किं नास्त्यसौ
गोकुले मुग्धे पन्नगभूषणः सखि सदा शेते च तस्योपरि ।
आर्ये मुखे विपार्दमाशु कमले नाहं प्रकृत्या चला चेत्यं वै
रिजासमुद्रसुतयोः संभाषणं पातु वः ॥ ४२ ॥ हे गङ्गा-
धरपति चक्रिच्यु किं कुत्रास्त्यसौ नर्तको वृन्दारण्यभुवि
क सर्पकुतुकी स्यात्कालियस्य हृदे । मिथुः कुत्र गतोऽस्ति
यज्ञसदने कासौ विपादी वकीक्रोडे स्यादिति पद्मजागिरि-
जयोर्वाग्भङ्गयः पान्तु वः ॥ ४३ ॥ वेणीवन्धकपर्दिनी
सिततनुः श्रीखण्डपासूत्करैः केतक्येकदलेन्दुभृद्विसलता
व्यालोपवीतित्यपि । प्राक्पाणिग्रहणाद्विनोदरभसा सख्याः
पुरो लीलया कुर्वाणानुकृतिं हरस्य दिशतु श्रेयासि वः
पार्वती ॥ ४४ ॥ यस्याद्विद्वितयं नमन्ति विद्युधाः स त्वेककः

सर्ववित्तं मृत्युञ्जयमामनन्ति मुनयः सोऽद्यापि यातिव्रताः ।
इत्याकर्ण्य कथां रहस्यपि यया पत्युर्विवाहात्पुरा भङ्क्त्वा-
ङ्गानि विजृम्भितं गिरिभुवो मोहयितं पातु वः ॥ ४५ ॥
संधारागवती स्वभावकुटिला गङ्गा द्विजिह्वः फणी वक्रा-
ङ्गैर्मलिनः शशी कपिमुखो नन्दी च मूर्खो वृषः । इत्थं
दुर्जनसंकटे पतिगृहे वस्तव्यमेतत्कथं गौरीत्य नृकपालपा-
णिकमला चिन्तान्विता पातु वः ॥ ४६ ॥ मिक्षार्थी स क
यातः सुतनु वलिमखे ताण्डवं काद्य भद्रे मन्ये घृन्दाव-
नान्ते क नु स मृगशिशुर्नैव जाने वराहम् । बाले कच्चिन्न
दृष्टे र्जरठवृषपतिर्गोप एवास्य वेत्ता लीलासंलप इत्थं जल-
निधिहिमवत्कन्ययोस्त्रायतां वः ॥ ४७ ॥ दीप्तशुद्धेगयोगा-
द्बदनलहलहलम्बजिह्वग्रलीढग्रह्णाण्डक्षौद्रविन्दुप्रवलतरभव-
जाठराग्निस्फुलिङ्गाम् । कालीं कङ्कालशेषामतुलगलचल-
न्मुण्डमालाकरालीगुञ्जासंवादिनेत्रामजिननिवसना नौमि
पाशासिहस्ताम् ॥ ४८ ॥ उद्वाहारोपितार्द्राक्षतनिजपदयोः
संगतामिन्दुमौलावानभ्रे या सुधागोर्व्यधित किल कलां
तूर्णमेवात्रपूर्णाम् । सक्तानामक्षतानाममृतदृगनलोपाधितः
पक्वमावाजानार्थैरन्नपूर्णां प्रणतजनततेः पूर्णतामातनोतु
॥ ४९ ॥ जङ्घाकाण्डोरुनालो नखकिरणलसत्केसरालीक-
रालः प्रत्यगालक्तकाभाप्रसरस्त्रिसलयो मञ्जुमञ्जीरभृङ्गः ।
भर्तुर्वृत्तानुकारे जयति निजतनुस्वच्छलावण्यवार्पासंभूताम्भो-
जगोमां विदधदमिनमो दण्डपादो भवान्याः ॥ ५० ॥
विद्राणे रुद्रवृन्दे सवितरि तरले वज्रिणि ध्वस्तवज्रे जातार्शङ्के
शशाङ्के विरमति मरुति त्यक्तवैरे कुबेरे । वैकुण्ठे कुण्ठ-
तास्त्रे महिपमतिरुपं पौरुषोपपन्ननिन्नं निर्विघ्न निघ्नती वः गम-
यतु दुरितं भूरिभावा भवानी ॥ ५१ ॥ वक्षःपीठे निरीक्ष्य
स्फटिकमणिशिलामण्डलस्वच्छमासि स्वा छौया सौम्यसूया
त्वमियमिति मुहुः सत्यमाश्वासितापि । वामे मे दक्षिणेऽस्याः
श्रवसि कुवलयं नाहमित्यालपन्ती दत्ताश्लेषा सहास मदन-
विजयिना पार्वती वः पुनातु ॥ ५२ ॥ रामार्चिताङ्घ्रिभि-
रामाकृतिः कृतविरामा सुपर्वविपदा कामार्तिहृत्सफलकामा
निदेशरतकामादिनिर्जरवधूः । भामा हरस्य नुतर्भामा जैपा-
सदृशभा माननीयचरिता सा मामवत्वखिलसामादतस्तुति-
रसामान्यसुक्तिसुखदा ॥ ५३ ॥ वैलीयुतश्रवणपालीयुगा

१ लाक्षारसः. २ मस. ३ उदकम्; (पक्षे) अधिकरसः ४ शरीरम्
यजमानरूपम्. ५ कमलाना मित्रम्. सूर्य इत्यर्थः, (पाणिपक्षे) सरोरु-
हाना सदृशा कान्तिर्यस्य ६ अग्निः. ७ स्तनौ, (पक्षे) मेधाः.
८ स्थानम्. आकाश मेधाना स्थानमिति प्रसिद्धम्. ९ इष्ट. १० रक्तो-
त्पलम्. ११ खेदम्, (पक्षे) विपमतीति विपादस्त गिवम्. १२ चञ्चला,
(पक्षे) लक्ष्मीः.

१ जीर्ण. २ पलायिते. ३ पौरुषोपपन्नानां पराक्रमिणा निघ्न आयत्त-
स्तम्. ४ प्रभूतप्रभावा. ५ प्रतिविम्बम्. ६ सेष्या. ७ कर्णं ८ दैत्यकृत-
देवविपत्तीनाम्. ९ स्त्री. १० क्रोधः असुरवधकालोत्पन्न इत्यर्थः.
११ अरुणेत्यर्थः. १२ कर्णभूषणविशेषः.

ललितचूलीविराजिवकुला कैलीगतानुगमरालीकुला मधुरमालीमिरादतकथा । नालीकदहकुसुमनालीकपाणिरिह काली-
यशासिसहजा तालीदलाभतनुमाली सदा भवतु काली
शुभाय मम सा ॥ ५४ ॥

पण्णुखः ।

गौलराजतनयास्तनयुग्मव्यापृतास्युगलस्य गुहस्य ।
शेषवक्रकमलानि मलं वो दुग्धपानविधुराणि हरन्तु ॥ १ ॥
विकसदमरनारीनेत्रनीलाब्जखण्डान्यधिवसति सदा यः सय-
माधःकृतानि । न तु रुचिरकलापे वर्तते यो मयूरे वितरतु
स कुमारो ब्रह्मचर्यश्रियं वः ॥ २ ॥ अर्चिष्मन्ति विदार्य
वक्रकुहराण्यासृक्तितो वासुकेरुडुल्या विपकर्तुरान्गणयतः
संस्पृश्य दन्ताङ्गुरान् । एकं त्रीणि च सप्त पञ्चि पडिति
प्रध्वस्यसंख्याक्रमा वाचः कौञ्चरिपोः शिशुत्वविकलाः श्रेया-
सि पुष्पन्तु वः ॥ ३ ॥

हरिहरौ ।

जाह्नवी सूर्ति पादे वा कालः कण्ठे वपुष्यथ । कामारि
कामतात वा कंचिद्वेत्रं भजामहे ॥ १ ॥ गाङ्गायामुनयोगेन
तुल्यं हरिहर वपुः । पातु नामिगतं पञ्च यस्य तन्मध्यग
यथा ॥ २ ॥ अवलाढ्यविग्रहश्रीरमर्त्यनतिरक्षमालयोपेतः ।
पञ्चक्रमोदितमुखः प्रायात्परमेश्वरो सुहुरर्नादिः ॥ ३ ॥ पञ्च-
गधारिकरागो गङ्गामालक्षितोऽङ्गदोऽग्रमुजः । शशिखण्डशे-
खर उमापरिग्रहो सुहुरनादिरवतु त्वाम् ॥ ४ ॥ गौरीग-
पत्रो नैर्गजातिहारी कुंभारतातः शशिखण्डमौलिः । लङ्केग-
संपूजितपादपद्मः प्रायादर्नादिः परमेश्वरो वः ॥ ५ ॥ स्फ-

१ केशपात्र २ सखीभि ३ कमलनयना ४ पुष्पशरहस्ता
५ कालीय सर्पस्त शस्तीति म कृष्णस्तल्महजा भगिनी यशोदोदरे
दुर्गाप्रादुर्भावस्य भागवते प्रसिद्धत्वात् ६ पार्वत्यर्धाङ्गीकरणात्, (पक्षे)
बलाढ्यो बलिष्ठ ७ देवसंपूजित, (पक्षे) मृत्युलोकसंपूजित तस्य
रक्षणत्वात् ८ अक्षमाला जपमाला, (पक्षे) क्षमालय पृथ्वी ९ पञ्चाननः,
(पक्षे) चक्रेण मोदित मुख यस्य स' १० परमेश्वर. शिव, रमेश्वरो
निष्पु. ११ न विद्यते आदिर्यस्य स, (पक्षे) आद्यवर्णरहित
१२ गौरीशो वृषो वाहन यस्य, (पक्षे) आद्याक्षरस्य लोपात्.) बीजो
गण्डो वाहनं यस्य १३ पार्वतीदु यनाशक (पक्षे) गजेन्द्रपीटाहारक'
१४ कर्माधिक्यपिता, (पक्षे) मदनपिता. १५ चन्द्र' शिरसि यस्य, (पक्षे)
मयूरपिच्छानि गिरसि यस्य १६ रावणपूजितचरणमल, (पक्षे) को
ब्रह्मा, ईश' शिवः, प्ताभ्या पूजितपादपद्म १७ न विद्यत आदिर्यस्य
स; (पक्षे) आद्याक्षरस्य. १८ शिवः, (पक्षे) विष्णु

टिकमरकतश्रीहारिणोः प्रीतियोगात्तद्वत्तु वपुरेक कामि-
द्विपोर्वः । भवति गिरिसुतायाः सार्धमम्भोधिपुत्र्या सदृश-
महसि कण्ठे यत्र सीमाविवादः ॥ ६ ॥ सप्राप्तं मेकरध्वजेन
मथन त्वत्तो मदर्थं पुरा तद्युक्तं वैदुमार्गगां मम पुरो निर्लज्ज
वोदुस्तव । तामेवानुनयस्व-भावकुटिलां हे कृष्ण कण्ठग्रहं
मुञ्चेत्याह रुषा यमद्वितनया लक्ष्मीश्च पायात्स वः ॥ ७ ॥
यो तौ गङ्गकपालभूपितकरौ मालास्थिमालाधरौ देवौ द्वार-
वतीश्मशाननिलयौ नागारिगोवाहनौ । द्विन्यक्षौ बलिदक्ष-
यज्ञमथनौ श्रीगौलजावल्गमौ पापं वो हरता सदा हरिहरौ
श्रीवत्सगङ्गाधरौ ॥ ८ ॥ लोले ब्रूहि कपालकामिनि पिता
कस्ते पतिः पाथसां कः प्रत्येति जलादपत्यजननं प्रत्येति यः
प्रैस्तारात् । इत्थं पर्वतसिन्धुराजसुतयोरौकर्यं वाक्चातुरीं
सस्मेरस्य हरेर्हरस्य च मुदो निग्नन्तु विभ्रं तु वः ॥ ९ ॥
यसादासीत्कुमारः कुवलयदलवह्नीलयोवाह गङ्गा वामा य-
स्याङ्गसङ्गा पिहितजनचयो यो गवीशध्वजोऽपि । लङ्के-
गाद्येकनाथो हिमकररुचिभृद्भूविशेषाश्रयोऽसौ वर्णस्याद्यस्य
लोपादपहरतु हरिः पातकं वः स्मरारिः ॥ १० ॥

त्रिमूर्तयः ।

नमस्त्रिमूर्तये तुभ्य प्राक्सृष्टेः केवलत्मने । गुणत्रयवि-
भागाय पश्चाद्देसुपेयुषे ॥ १ ॥ नमो विश्वसृजे पूर्वं विश्व
तदनु विभ्रते । अथ विश्वस्य सहत्रं तुभ्य त्रेधास्थितात्मने
॥ २ ॥ रजोजुषे जन्मनि सत्त्ववृत्तये स्थितौ प्रजानां प्रलये
तमःस्पृजे । अजाय सर्गस्थितिनाशहेतवे त्रयीमयाय त्रिगु-
णात्मने नमः ॥ ३ ॥ श्यामश्वेदारुणाङ्गा जलधरणिधरोत्सु-
ल्लपङ्केरहस्या मोर्मासावित्र्युपेता रंशचरणपिनाकोग्रहुकार-
शस्त्राः । देवा द्वित्र्यष्टनेत्रा जगद्वनससुच्छेदोत्पत्तिदक्षाः
प्रीता वः पान्तु नित्य हरिहरविधयस्तीर्क्ष्यगोहंसपत्राः ॥ ४ ॥

विष्णुः ।

नमस्त्रिसुवनोत्पत्तिस्थितिसहारहेतवे । विष्णवेऽपार-
ससारपारोत्तरणसेतवे ॥ १ ॥ आदिमध्यान्तरहितं दैर्गा-

१ शिवपक्षे मदनेन, विष्णुपक्षे समुद्रेण २ विनाश, (पक्षे) बिलो-
डनम् ३ नदीम् गङ्गामित्यर्थं, (पक्षे) वेण्याम् कसस्य कुञ्जादासी-
मित्यर्थं ४ कृष्णकण्ठ नीलकण्ठ ग्रह निर्वन्ध मुख, (पक्षे) कृष्ण कण्ठ-
ग्रह मलकण्ठग्रह मुख ५ पापणात् पार्वत्या' पर्वतगर्भसजननत्वात्
६ स्त्री, (पक्षे) मा लक्ष्मी ७ चन्द्र, (पक्षे) मीन ८ मा लक्ष्मी ;
उमा पार्वती ९ चक्रम् १० गरट ११ वस्त्रस्य प्रान्तभागसाः
सत्रवर्तिका..

पुरातनम् । अद्वितीयमहं वन्दे मद्रससदृशं हरिम्
 ॥ २ ॥ लक्ष्मीकपोलसक्रान्तकान्तपन्नलतोच्चलाः । दोर्दुमाः
 पान्तु वः शौरैर्घनच्छाया महाफलाः ॥ ३ ॥ जयति स
 भगवान्कृष्णः शैते यः शेषभोगशय्यायाम् । मध्येपयः पयो-
 वेरपर इवाम्भोनिधिः कृष्णः ॥ ४ ॥ अतिविपुलं कुचयुगलं
 रहसि करैरामृगन्मुहुर्लक्ष्म्याः । तदपहृतं निजहृदयं जयति
 हरिर्भृगयमाण इव ॥ ५ ॥ जयति स नाभिर्जगतां खना-
 मिरन्ध्रोद्भवजगद्बीजः । दामोदरो निजोदरगहरनिर्विष्टज-
 गदण्डः ॥ ६ ॥ श्रीकरपिहितं चक्षुः सुखयतु वः पुण्ड-
 रीकनयनस्य । जघनमिवेक्षितुर्मागतमञ्जनिभं नाभिर्सुषि-
 रेण ॥ ७ ॥ श्यामं श्रीकुचकुङ्कुमपिञ्जरितमुरो सुरद्विपो
 जयति । दिनसुखनभ इव कौस्तुभविभाकरो यद्विभूपयति
 ॥ ८ ॥ प्रतिविम्बितप्रियातनु सकौस्तुभं जयति मधुमिदो
 यक्षः । पुरुपायितमम्यसति लक्ष्मीर्यद्वीक्ष्य सुकुरमिव
 ॥ ९ ॥ केलिचलाद्भुलिर्लम्बितलक्ष्मीनाभिर्मुद्विपश्चरणः ।
 स जयति येन कृता श्रीरुक्मिणी पद्मनाभस्य ॥ १० ॥
 रोमावली सुरारेः श्रीवत्सनिवेशिताग्रभागा वः । उन्नालना-
 भिनलिनच्छायेवोत्तैपमपहरतु ॥ ११ ॥ कमलाकुचकन-
 काचलजलधरमाभीरसुन्दरीमदनम् । अधिततशेषफणावलि-
 (सु)कमलवनभृङ्गमच्युतं वन्दे ॥ १२ ॥ जीयादम्बुधितनयाध-
 ररसमास्वादयन्मुरारिरयम् । अम्बुधिमथनक्लेशं कलयन्वि-
 फलं च सफलं च ॥ १३ ॥ श्रीधाम्नि दुग्धोदधिपुण्डरीके
 यश्चैर्रीकद्युतिमातनोति । नीलोत्पलश्यामलदेहकान्तिः स-
 स्तु भूयै भगवान्मुकुन्दः ॥ १४ ॥ वक्षःस्थली रक्षतु
 जगन्ति जगत्प्रसूतेर्गुरुध्वजस्य । श्रियोऽङ्गरागेण वि-
 भाव्यते या सौभाग्यहेम्नः कर्षपट्टिकेव ॥ १५ ॥ वृन्दारका
 यस्य भवन्ति भृङ्गा मन्दाकिनी यन्मकरन्दविन्दुः । तवार-
 विन्दाक्ष पदारविन्दं वन्दे चतुर्वर्गचतुष्पदं तत् ॥ १६ ॥
 जयत्युपेन्द्रः स चकार दूरतो विमित्तया यः क्षणलब्धल-
 क्ष्यया । दृशैव कोपारुणया रिपोरुरः स्वयं भयाद्भिन्नमिवा-
 स्रपाटलम् ॥ १७ ॥ पद्मापयोधरतटीपरिरम्भलजक्राशमीरसु-

द्रितमुरो मधुसूदनस्य । व्यक्तानुरागमिव खेलेदनङ्गखेदसे-
 दाम्बुपूरमनुपूरयतु प्रियं वः ॥ १८ ॥ श्रेयः सदा दिशतु
 सालसपक्षमपाते निद्रायिते अपि दृशौ भृशमुन्नमय्य । संवा-
 ह्यमानचरणाम्बुजजातहर्षो लक्ष्मीमुखेक्षणपरः परमेश्वरो वः
 ॥ १९ ॥ सकलभुवनवन्धोर्वैरमिन्दोः सरोजैरनुचितमिति
 मत्वा यः स्वपादारविन्दम् । घटयितुमिव मायी योजयत्या-
 ननेन्दो वटदलपुटशायी मङ्गलं वः कृपीष्ट ॥ २० ॥ कच-
 कुचचुवुकाग्रे पाणिषु व्यापृतेषु प्रथमजलधिपुत्रीसंगमेऽनङ्ग-
 धाम्नि । ग्रथितनिविडनीवीवन्धनिर्मोचनार्थं चतुरधिकक-
 राशः पातुवश्चक्रपाणिः ॥ २१ ॥ विरमति महाकल्पे नाभी-
 पथैकनिकेतनस्त्रिभुवनपुरःशिल्पी यस्य प्रतिक्षणमात्मभूः ।
 किमधिकरणं कीदृक्कस्य व्यवस्थितिरित्यसावुदरमविशद्ब्रह्मं
 तस्मै जगन्निधये नमः ॥ २२ ॥ लक्ष्मीपाणिद्वयविरचितं
 मूलमूर्धश्रुतीना व्यक्तं वन्दे चरणकमलद्वन्द्वमाद्यस्य पुंसः ।
 यत्रैकस्य व्यधित वलिना पाद्यतोयैर्वितीर्णैरार्द्रस्यैव प्रणति-
 तरलः क्षालन पद्मयोनिः ॥ २३ ॥ अनादृतचमूपतिप्रहित-
 हस्तमस्त्रीकृतप्रणीतमणिपादुकं किमिति विस्मितान्तःपुरम् ।
 अवाहनपरिष्कियं पतगराजमारोहतः करिप्रवरवृंहिते भग-
 वतस्स्वरायै नमः ॥ २४ ॥ दृक्पातः कैमलासनेऽस्तु
 भवतो ज्ञानं मनाश्चैवारुते श्रीकण्ठोऽयमितः सुरानिति
 नतास्ताक्ष्येण विज्ञापितः । प्रेयस्याः क्व तदासन क्व च
 रुतं कण्ठः क्व चेत्युल्लसलक्ष्म्यावासितमानसो विजयते सुस-
 प्रबुद्धो हरिः ॥ २५ ॥ निर्मत्रेण मयाम्भसि स्मरभरादौलिः
 समालिङ्गिता केनालीकमिदं तवाद्य कथितं राधे सुधा
 ताम्भसि । इत्युत्सवपरम्परासु शयने श्रुत्वा वचः शार्ङ्गिणः
 सव्याजं शिथिलीकृतः कमलया कण्ठग्रहः पातु वः
 ॥ २६ ॥ यं शैवाः समुपासते शिव इति ब्रह्मेति वेदा-
 न्तिनो बौद्धा बुद्ध इति प्रमाणपटवः कर्तेति नैयायिकाः ।
 अर्हन्नित्यथ जैनशासनरताः कर्मेति मीमासकाः सोऽयं वो
 विदधातु वाञ्छितफलं त्रैलोक्यनाथो हरिः ॥ २७ ॥
 येनोत्थाप्य समूलमन्दरगिरिश्छत्रीकृतो गोकुले राहुयेन
 महावलः सुररिपुः कार्यादशेषीकृतः । कृत्वा त्रीणि पदानि
 येन वसुधा बद्धो बलिर्लीलया सोऽयं पातु युगे युगे युगं-
 पतित्रैलोक्यनाथो हरिः ॥ २८ ॥ सुग्वे सुख विषादमत्र

१ लक्ष्मी . २ रतरीतिवसनविहीनतया लज्जावशादिति भावः .
 ३ पिहितेऽपि चक्षुर्गोलकेऽन्यमाणेण पुण्डरीकनयनमुत्पादयित्वा जघन-
 धिलोकन कृतमित्यर्थः . ४ रन्ध्रम् . ५ रक्तीकृतम् दृढालिङ्गनादिति
 भावः . ६ प्रातः कालीननभसः स्वतो नीलिमत्वाद् ७ कौस्तुभमणिरेव
 सूर्यो यस्मिन् . ८ विपरीतरतम् ९ दर्पणम् १० स्पष्टः . ११ चरणरूप-
 पद्मनाभित्वेनेति भावः . १२ रोमावल्यां नालच्छायोत्प्रेक्षा श्रीवत्से च
 नलिनच्छायोत्प्रेक्षा . १३ महासतापम् १४ भृङ्गः . १५ निकपद्मना .

१ सुरतायासः . २ ब्रह्मणि, (पक्षे) लक्ष्म्या आसने . ३ वायौ ;
 (पक्षे) लक्ष्म्याः अन्धे . ४ शिवः ; (पक्षे) लक्ष्म्याः कण्ठः . ५ सखी .
 ६ असत्यम् ७ कुप्यसि . ८ खेदम् ; (पक्षे) शिवम्

वैलमित्कम्पो गुरुस्त्यज्यतां सैद्धान्तं भज पुण्डरीकनयने
मान्यानिमान्यानय । इत्थं शिक्षयतः स्वयंवरविधौ धन्वन्त-
रेर्वाकल्लादन्त्यत्र प्रतिषेधमात्मनि विधिं शृण्वन्हरिः पातु
वः ॥ २९ ॥ नामीपद्मवसंचतुर्मुखमुखोद्गीतस्तवाकर्णनप्रो-
न्मीलत्कमनीयलोचनकलाखेलन्मुखेन्दुद्युतिः । सकोधं म-
धुकैटमौ सकरुणस्नेहं सुतामम्बुधेः सोत्पासप्रणयं सरोजव-
सति पश्यन्हरिः पातु वः ॥ ३० ॥ निष्पत्त्यूहसुपासहे
भगवतः क्रौमोदकीलक्ष्मणः कोकप्रीतिचकोरपारणपटुज्यो-
तिष्मती लोचने । यांभ्यामर्धविधोषमुग्धमधुरश्रीरर्धनिद्रा-
यितो नामीपल्वलपुण्डरीकमुकुलः कम्बोः सपत्नीकृता
॥ ३१ ॥ भक्तिप्रह्विलोकनप्रणयिनी नीलोत्पलसार्धिनी
ध्यानालम्बनता समाधिनिर्द्वैतीतिहितप्राप्तये । लावण्यै-
कमहानिधी रसिकतां लक्ष्मीदृगोस्तन्वती युष्माकं कुरुता
भवातिशमनं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥ ३२ ॥ चत्वारः प्रथयन्तु
विद्रुमलतारस्ताङ्गुलिश्रेणयः श्रेयः शोणसरोजकोरकरचस्ते
शाङ्गिणः पाणयः । भालेष्वज्जसुवो लिखन्ति युगपथे
पुण्यवर्णावलीः कस्तूरीमकरीः पयोधरसुरो गण्डद्वये च
श्रियः ॥ ३३ ॥ आकल्पं सुरजिन्मुखेन्दुमधुरोन्मीलन्मरु-
न्माधुरीधीरोदात्तमनोहरः सुखयतु त्वा पाञ्चजन्यध्वनिः ।
लीलालङ्घितमेघनादविभवो यः कुम्भकर्णव्यथादायी दान-
वदन्तिनां दग्मुखं दिक्चक्रमाक्रामति ॥ ३४ ॥
श्राम्यन्मन्दरकदरोदरदरीव्यावर्तिभिर्वारिधेः कल्लोलैरलमाकुलं
कलयतो लक्ष्म्या सुखाम्भोरुहम् । औत्सुक्यात्तरलाः
सराद्विकसिता भीत्या समाकुञ्चिताः क्रोधेन ज्वलिता मुदा
सुकुलिताः गौरैर्दशः पान्तु वः ॥ ३५ ॥ पर्यङ्कीकृतनाग-
नायकफणाश्रेणीमणीना गणे संक्रान्तप्रतिविम्बसवलनया
विभ्रद्रपुर्विक्रियाम् । पादाम्भोरुहधारिवारिधिसुतामङ्गां
दिदक्षुः शतैः कथयव्यूहमिवाचरन्नुपचित्कृतो हरिः पातु
वः ॥ ३६ ॥ मन्यक्ष्माधरघूर्णितार्णवपयःपूरान्तरालोल्लस-
लक्ष्मीकन्दलकोमलाङ्गदलनप्रादुर्भवत्सञ्जमाः । हर्षोत्क-
ण्टकितत्वचो मधुरिपोर्देवासुरार्कर्षणव्यापारोपरमायं पान्तु
जगतीमावद्ववीप्सा गिरः ॥ ३७ ॥ चक्रं श्रूहि विमो

गदे जय हरे कम्बो समाज्ञापय भो भो नन्दक जीव वि
गरिपो किं नाथ भिन्नो मया । को दैत्यः कतमो हिरण्यक-
शिपुः सत्यं भवन्नः शपे केनास्त्रेण नखैरिति प्रवदतो
विष्णोर्मुखं पातु वः ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्रोन्मैर्पजिह्वा क्षण-
मनभिसुखी रत्नदीपप्रमाणामात्मव्यापारगुर्वी जनितजललवा
जृम्भितैः साङ्गभङ्गैः । नागाङ्कं भोक्तुमिच्छोः शयनसुर
फणाचक्रवालोपधानं निद्राच्छेदाभिताप्रा चिरमवतु हरेर्द-
ष्टिर्दिकेकरा वः ॥ ३९ ॥ श्रीराजीवाक्षवक्षःस्थलनिलय-
माहस्तवास्तव्यलोललीलाञ्जानिःसरन्ती -मधुरमधुञ्जरी
नाभिपद्मे सुरारेः । अस्तोकं लोकमात्रा द्वियुगमुखशिगोरा-
ननेष्वर्प्यमाणं शङ्खप्रान्तेन दिव्यं पय इति विद्युधैः शङ्ख-
माना पुनातु ॥ ४० ॥ किञ्चिन्मिष्यमाने गगन इव
मुखे शाठ्यनिद्रापयोर्देर्न्यङ्कुर्वाणे स्वभासा फणिपतिशिरसां
रत्नदीपाञ्जालम् । प्रायास्तां वो सुरारेः शशितपनमये
लोचने यद्विभासा लक्ष्म्या हस्तस्थमर्थे विकसति कमल-
स्यार्धमभ्येति निद्राम् ॥ ४१ ॥ एकस्य जीवितेशे त्वयि
सकलजगत्सारमालोकयामः श्यामे चक्षुस्तवास्मिन्वपुषि
निविशते नाल्पपुण्यस्य पुंसः । कस्यान्त्रामृतेऽस्मिन्नतिरति-
विपुला दृष्टिरेवामृतं ते दैत्यैरित्युच्यमानो मुनिभिरपि
हरिः स्त्रैणरूपोऽवतादः ॥ ४२ ॥ यस्योद्यद्वाणवाहुद्रुमगहन-
वनच्छेदगोष्ठीकुठारं चक्रं निष्क्रान्ततीव्रानलवहलकणाकीर्ण-
धारं विचिन्त्य । जातग्रासावसायो दिवसकृतिलसन्मासलां-
शुप्रवाहे सुखत्यद्यापि राहुः स दहतु दुरितान्याशु दैत्यान्व-
को वः ॥ ४३ ॥

शङ्खः ॥ भिन्दन्नरातिहृदयानि हरेः पुनातु निःश्वासवा-
तमुखरीकृतकोटरो वः । संक्रान्तकुक्षिकुहरास्पदसप्तसिन्धु-
सघटघोरतरघोष इवाशु शङ्खः ॥ ४४ ॥ पायात्स वः कुमुद-
कुन्दमृणालगौरः शङ्खो हरेः करतलाम्बरपूर्णचन्द्रः । नादेन
यस्य सुरगत्रुविलासिनीना काश्यो भवन्ति शिथिला जघन-
स्थलीषु ॥ ४५ ॥

चक्रम् ॥ दृष्टस्य यस्य हरिणा रणमूर्ध्नि मूर्तिरुद्धत-
दुःसहमहःप्रसरा समन्तात् । तल्लोचनस्थितरविप्रतिवि-
म्बगर्भेयामाति चक्रमरिचक्रनुदेऽस्तु तद्वः ॥ ४६ ॥ उद्धृत-
दैत्यपृतनापतिकण्ठपीठच्छेदोच्छलद्रहलशोणितशोणधारम् ।

१ बल भिनचरति तन् (पक्षे) इन्द्रम् २ बहु, (पक्षे) वृहरपति
३ सुष्ठुभावम्, (पक्षे) मन्त्रावेन ४ कमललोचने, (पक्षे) विष्णो
५ शङ्खम् ६ भक्तिप्रह्लादिनिशेषणानि नेत्रपक्षे तनुपक्षे च क्रमेण
द्विवचनकानचनान्तानि ७ नीता महितप्राप्तये इति तनुपक्षे छेदः
८ पदवत् ९ अदत्तपरपुत्रिकाप्राप्तत्वेन १० सवद ११ बहुशरीरताम्
१२ सप्तृकामभावः

१ उन्मीलनम् २ कुटिला ३ श्रेणशिरस्थानामित्यर्थं ४ श्रेणनाग-
क्रोडरूपम् ५ वृहत्, ६ मण्डल ७ ईपत्सकुचिता, ८ बहु, ९ नक्षणः

चक्रं क्रियादमिमतानि हरेरुदारदिग्दाहदारुणनभःश्रि-
यमुद्रहृदः ॥ ४७ ॥

गरुडः ॥ सौवर्णाङ्कितपत्रमारुतहृताहित्रातकान्ताकुच-
स्कूर्जन्मौक्तिकभूषणः खगपतिः पूर्णेन्दुविम्बाननः । पद्मा-
धीश्वरपादपद्मयुगलस्पर्शमलाङ्गानतः पायाद्भो विनतासुतो
हरिकृपालोकैकपात्रीकृतः ॥ ४८ ॥

शेषः ॥ ब्रह्माण्डकुम्भकारं सुजगाकारं जनार्दनं नौमि ।
स्फारे यत्फणचक्रे घरा श्रावश्रियं वहति ॥ ४९ ॥

लक्ष्मीः ।

जयन्ति जगतां मातुः स्तनकुङ्कुमविन्दवः । सुकुन्दा-
श्लेषसंक्रान्तकौस्तुभश्रीविडम्बिनः ॥ १ ॥ पायात्पयोधिदु-
हितुः कपोलामलचन्द्रमाः । यत्र संक्रान्तविम्बेन हरिणा
हरिणायितम् ॥ २ ॥ देवेऽर्पितवरणमजि बहुमाये वहति
कैटमीरूपम् । जयति सुरासुरहसिता लज्जाजिह्वेक्षणा
लक्ष्मीः ॥ ३ ॥ तल्पीकृताहिरगणितगरुडो हारामिहतवि-
धिर्जयति । फणगतपीतश्रासो रागान्धायाः श्रियः केलिः
॥ ४ ॥ खेराननेन हरिणा सस्पृहमाकारवेदिनाकलितम् ।
जयति पुरुषायितायाः कमलायाः कैटमीध्यानम् ॥ ५ ॥
कमलासनकमलेक्षणकमलारिकिरीटकमलभृद्वाहैः । नुतपद-
कमला कमला करधृतकमला करोतु मे कमलम् ॥ ६ ॥
किञ्जल्कराजिरिव नीलसरोजलभा लेखेव काञ्चनमयी निक-
षोपलस्था । सौदामनी जलदमण्डलगामिनीव पायादुरःस्थ-
लगता कमला सुरारेः ॥ ७ ॥ दन्तैः कोरकिता स्मितैर्वि-
कसिता भ्रूविभ्रमैः पत्रिता दोर्भ्यां पल्लविता नखैः कुसुमिता
लीलामिरुद्धलिता । उत्तुङ्गस्तनमण्डलेन फलिता मक्तामि-
लोपे हिता काचित्कल्पलता सुरासुरनुता पायात्सुधाब्धेः
सुता ॥ ८ ॥ उत्तुङ्गस्तनमण्डलोपरिलसत्पालम्बसुक्तामणे-
रन्तर्विम्बितमिन्द्रनीलनिकरच्छायानुकारिद्युति । लज्जाव्याज-
सुपेत्य नम्रवदना स्पष्टं सुरारेर्वपुः पश्यन्ती मुदिता मुदेऽस्तु
भवतां लक्ष्मीर्विवाहोत्सवे ॥ ९ ॥ आख्याते हसितं पिता-
मह इति त्रस्तं कपालीति च व्यावृत्तं गुरुरित्ययं दहन
इत्याविष्कृता मीरुता । पौलोमीपतिरित्यस्युथितमथ व्रीडावि-
नम्रश्रिया पायाद्भः पुरुषोत्तमोऽयमिति यो न्यस्तः स पुष्या-
ङ्गलिः ॥ १० ॥ क्रीडामिन्नहिरण्यशुक्तिकुहरे रक्तात्मनाव-
स्थितान्धारं हारसुदारकुङ्कुमरसानव्याजमव्यान्नखैः । वीर-
श्रीकुचकुम्भसीम्नि लिखतो वीरस्य पत्रावलीस्तत्कालोचित-

भाववन्धमधुरं मन्दस्मितं पातु वः ॥ ११ ॥ पद्मायाः
स्तनहेमसद्मनि मणिश्रेणीसमाकर्षके किञ्चित्कञ्चुकसंधिसंनि-
धिगते शौरेः करे तस्करे । सद्यो जागृहि जागृहीति वल-
यध्वानैर्श्रुवं गर्जता कामेन प्रतिबोधिताः प्रहरिका रोमा-
ङ्कुराः पान्तु वः ॥ १२ ॥ यादृग्जानासि जाम्बूनदगिरि-
शिखरे कान्तिरिन्दोः कलानामित्यौत्सुक्येन पत्यौ स्मितमधु-
रमुखाम्मोरुहं भापमाणे । लीलादोलायमानश्रुतिकमलमि-
लदृङ्गसंगीतसाक्षी पायादम्भोधिजायाः कुसुमशरकलानाव्य-
नान्दीनकारः ॥ १३ ॥ उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भरसुरगपतौ
पाणिनैकैक कृत्वा धृत्वा चान्येन वासो विगलितकवरीभार-
मंसे वहन्त्याः । भूयस्तत्कालकान्तिद्विगुणितसुरतप्रीतिना
शौरिणा वः शय्यामालिङ्ग्य नीतं वपुरलसलसद्वाहु लक्ष्म्याः
पुनातु ॥ १४ ॥

समुद्रः ॥ वत्से मा गा विषादं श्वसनसुरैरुजवं संत्य-
जोर्ध्वप्रवृत्तं कम्पः को वा गुरुस्ते किमिह वैलमिदा जृम्भि-
तेनात्र याहि । प्रत्याख्यानं सुराणामिति भयशमनच्छब्दना
कारयित्वा यस्मै लक्ष्मीमदाद्भः स दहतु दुरितं मन्थसुगधः
पयोधिः ॥ १५ ॥

ब्रह्मा ।

तं वन्दे पद्मसद्मानमुपवीतच्छटाच्छलात् । गङ्गा स्रोतस्त्र-
येणैव यं सदैव निषेवते ॥ १ ॥ कुलशैलदलं पूर्णसुवर्ण-
गिरिकर्णिकम् । नमोऽधितिष्ठतेऽनन्तनालं कमलविष्टम्
॥ २ ॥ कृतकान्तकेलिकुतुकश्रीशीतश्राससेकनिद्राणः । घो-
रितविततालिरुतो नामिसरोजे विधिर्जयति ॥ ३ ॥ अवि-
रताम्बुजसंगतिसंगलद्वहलकेसरसंवलितेव वः । ललित-
वस्तुविधानसुखोल्लसत्तनुरुहा तनुरात्मसुवोऽवतात् ॥ ४ ॥

दशावताराः ।

वेदानुद्धरते जगन्निवहते भूगोलमुद्विभ्रते दैत्यं दारयते
वलिं छलयते क्षत्रक्षयं कुर्वते । पौलस्त्यं जयते हूलं कल-
यते कारुण्यमातन्वते म्लेच्छान्मूर्च्छयते दशाकृतिकृते कृष्णाय
तुभ्यं नमः ॥ १ ॥ यस्यालीयत शैलकसीम्नि जलधिः पृष्ठे

जगन्मण्डलं दंष्ट्रायां धरणी नखे दितिमुताधीशः पदे रोदसी ।
क्रोधे क्षत्रगणः शरे दशमुखः पाणौ प्रलम्बासुरो ध्याने वि-
श्वर्मसावधार्मिककुलं कस्यैचिदस्यै नमः ॥ २ ॥ पाठीनः
कमठः किटिनैरहरिः खर्वाकृतिर्भार्गवो रामः कंसनिपूदनो
दंशवलः कल्की च नारायणः । शुष्माकं स विभूतवेऽस्तु
भगवान्सेतुर्भवाम्भोनिधावुत्ताराय युगे युगे युगपतिस्त्रैलो-
क्यनाथो हरिः ॥ ३ ॥ वेदा येन समुद्धृता वसुमती पृष्ठे
धृताप्युद्धृता दैत्येशो नखरैर्हृतः फणितेलोकं बलिः प्रापितः ।
क्ष्माऽक्षत्रा जगती दशास्त्रहिता माता कृता रोहिणी हि सा
दोषवती धराप्ययवना पायात्स नारायणः ॥ ४ ॥

मत्स्यः ॥ मग्ने मेरौ पतति तपने तोयविन्दाविवेन्दाव-
न्तलीने जलधिसलिले व्याकुले देवलके । मात्स्यं रूपं मुख-
पुटतटाकृष्टनिर्मुक्तवार्षि श्रीकान्तस्य स्थलजलगतं वेत्यलक्ष्यं
पुनातु ॥ ५ ॥ विद्यत्पुच्छोत्पुच्छोच्छलितजलगर्भं निधिर-
पामपानाथः पौथः पृथुलवर्दुस्यो वियदभूत् । निधिर्मौ-
सामौर्वो दिनर्पतिरभूदौर्वदहनश्चलत्काये यस्मिन् जयति
हरिर्मीनवपुषा ॥ ६ ॥ जीयासुः शकुलाकृतेर्भगवतः पुच्छ-
च्छटाच्छोटैर्नादुर्वैतः शतचन्द्रिताम्बरतलं ते विन्दवः सै-
न्धवाः । येर्यैर्वृत्य पतद्भिरौर्वशिर्षिर्नस्तेजोजटालं वपुः
पानीध्यानवशाद्दोचकरुजां चक्रे चिरार्थास्पदम् ॥ ७ ॥
दिश्याद्भः शकुलाकृतिः स भगवाच्चैःश्रेयसी संपदं यस्य
स्फूर्जदत्तुच्छुपुच्छशिखरप्रेङ्खोर्लनेकीडनैः । विष्वग्वाधिसमु-
च्छलज्जलभरैर्मन्दाकिनीसंगतैर्गङ्गासागरसंगमप्रणयिनी जा-
ता विह्वलयःस्थली ॥ ८ ॥ मायामीनतनोस्तनोलु भवतां पु-
ष्यानि पङ्कस्थितिः पुच्छाच्छोटसैमुच्छलज्जलगुरुग्रागभारि-
त्तोदधेः । पातालावैतमध्यसंकटैतया पर्याप्तकष्टस्थितेर्वेदो-
द्धारपरायणस्य सततं नारायणस्य प्रभोः ॥ ९ ॥ जृम्भा-

१ सङ्गे. २ मत्स्यः. ३ वराहः. ४ बुद्धः. ५ बहुः. ६ उदकम्.
७ विपुलः. ८ दरिद्रः. ९ सूर्यः. १० वडवानल. यदा पानीय
मीनाकृत्वा भगवता स्वपुच्छेनोच्छलितम्, तदा सर्वमपि सामुद्र
जल वियति गतम्, तत्र च रविर्वैत एव, स वडवानलाकृत्यादृश्यत
इत्यर्थः. ११ समुद्रे पानीयाभावात्समुद्रस्याकाशकल्पना तत्र च
वाडवाग्नेः सूर्योपमेति भावः. १२ मत्स्याकृते १३ इतस्तत
आलोडनम्. १४ ऊर्ध्वं गच्छन्तः. १५ तेजोव्याप्तम्. १६ अग्नि-
योगमाव १७ अरुचिरोगाणाम्. १८ यो निदाघज्वरादिरंगाक्रान्तो
बहुपानीय पिबति, तस्य पश्चात्पानीयस्यारुचिर्जायते तथैतस्य वाडवा-
ग्नेरपीति भावः. १९ दोषः. २० आकाशस्थली यतः सागरजल
मत्स्यपुच्छेनोच्छलित सुरनद्याः सङ्गमवाप ततो गङ्गासागरसंगम-
तीर्थं नमस्यपि जङ्ग इति भावः. २१ उल्लोलनम्. २२ भूरन्ध्रम्.
२३ संकीर्णतया.

विस्तृतवक्रपङ्कजविधेर्हृत्वा श्रुतीः सागरे लीनं त्रस्तसमस्त-
नक्रनिकरं शङ्खं जघानाजिरे । पुच्छोत्क्षिप्तजलोत्करैः प्रति-
दिशं सतर्प्य यो वै धरां पायाद्भः स मृणालकोमलतनुर्मी-
नामिधानो हरिः ॥ १० ॥ हंहो मीनतनो हरे किमुदवे
किं वेपसे शैत्यतः खिन्नः किं वडवानलात्पुलकितः कसा-
त्सवभावादहम् । इत्थ सागरकन्यकामुखशशिव्यालोकनेना-
धिकप्रोद्यत्कामजचिह्ननिर्हृतिपरः शौरिः शिवायास्तु वः
॥ ११ ॥ पुच्छं चेदहमुन्नयाम्यनवधिस्तुच्छो भवेदम्बुधिः
क्रीडा चेत्कलये मनागपि जले पीडा परं यादसाम् । नि-
स्पन्दो भृशमाशुश्रित्ति भरत्रह्णाण्डभाण्डक्षयक्षोभाकुञ्चित-
वेप एष भगवान्ग्रीणातु मीनाकृतिः ॥ १२ ॥ चन्द्रादित्यो-
रुनेत्रः कमलभवभवस्फारपृष्ठप्रतिष्ठो भास्वत्कालाग्निजिह्वः
पृथुलगलगुहादृष्टनिःशेषविश्वः । अद्रिः पुच्छोत्थितामिश्रकि-
तसुरवधूनेत्रसर्ष्वेचिताभिर्मत्स्यश्लिन्नाब्धिवेलं गगनतलमलं
क्षालयन्वः पुनातु ॥ १३ ॥ यं दृष्ट्वा मीनरूपं स्फुरदनल-
शिखायुक्तसरक्तनेत्रं लोलद्विस्तीर्णकर्णश्रुमितजलनिधिं नील-
जीभूतवर्णम् । श्वासोच्छ्वासानिलौघैः प्रचलितगगनं पीतवारिं
सुरारिं दिश्वद्वोऽभूत्स शङ्खः स भवतु भवतां भूतये मीन-
रूपः ॥ १४ ॥ दिव्यूढं तं सुरारिं किल शितदग्नेः पीड्य-
मानं रटन्तं हत्वा तीरे पयोधेः करतलकलितं पूरंयामास
शङ्खम् । नादेनाक्षोभ्य विश्वं प्रमुदितविबुधं त्रस्तदैत्य स
देवैर्देतार्थः पद्मयोनेः प्रहसितवदनः पातु वो दत्तवेदः ॥ १५ ॥

कूर्मः ॥ निरवधि च निराश्रयं च यस्य स्थितंमनिवर्तित-
कौतुकप्रपञ्चम् । प्रथम इह भवान्स कूर्ममूर्तिर्जयति चतुर्द-
शलोकवल्लिकन्दः ॥ १६ ॥ ब्राम्ह्यन्महागिरिनिघर्षणलब्धपृष्ठ-
कण्डयनक्षणसुखायितगाढनिद्रः । सुष्वाप दीर्घतरघर्घरघोर-
घोषः श्वासामिभूतजलधिः कमठः स वोऽज्यात् ॥ १७ ॥
नमस्कूर्मः कूर्मं नमदमरकोटीरनिकरप्रसर्पन्माणिक्यच्छवि-
मिलितमौञ्जिष्ठवपुषम् । १८ ॥ जृम्भाङ्गिर्मैर्धुर्मणिरमणीयांशुल-
हरीपरीरन्मस्फूर्जद्वलमिदुर्पलाद्रिप्रतिभटम् ॥ १८ ॥ निष्प्र-
त्यहमनल्पकल्पचरितस्त्रैलोक्यरक्षागुरुः क्रीडाकूर्मकलेवरः स
भगवान्दिश्यादमन्दां सुदम् । कल्पान्तोदधिमध्यमज्जनव-
शाब्द्यासर्पतः संलुठत्पृष्ठे यस्य वभूव सैकतकणच्छायं धरि-

१ वेदात्. २ रणाङ्गणे. ३ भूत्वा. ४ अपलपनम्. ५ गरिष्ठ.
६ ब्रह्मणो जातम्, ब्रह्माण्डमित्यर्थः. ७ सविषय दुष्टाभिः.
८ व्याकुलः ९ तीक्ष्णदन्तैः. १० वादयामास. ११ अब्रह्मणम्.
१२ मुकुटः. १३ लोहितम् १४ अतिशयेन विकसन्. १५ तरुणः.
१६ सूर्यः. १७ इन्द्रनीलपर्वतसदृशम्.

शीतलम् ॥ १९ ॥ पृष्ठभ्राम्यदमन्दमन्दरगिरिग्रावाग्रकण्डू-
यनैर्निद्रालोः कमठाकृतेर्मगवतः श्वासानिलाः पान्तु वः ।
यत्संस्कारकलानुवर्तनवशाद्वेलाञ्छलेनाम्भसां यातायातमत-
न्द्रितं जलनिघेर्नाद्यापि विश्राम्यति ॥ २० ॥ इम्यां यस्य
विलोकनाय जगतो द्रागीषदुत्तोलितग्रीवाग्रोपरि विस्फुरद्ग-
हगणे छत्रायितायां भुवि । हा धिमभूः किमभूदभूतदित-
रत्किं चेति पर्याकुलो हन्यादेप हठादघानि कमठार्धाशः
कठोराणि वः ॥ २१ ॥ यो धत्ते शेषनागं तदनु वसुमतीं
स्वर्गपातालयुक्तां युक्तां सर्वैः समुद्रैर्हिमगिरिकनकप्रस्थसुर्यै-
र्नगेन्द्रैः । एतद्ब्रह्माण्डमस्यामृतघटसदृशं भाति वंशे सुरारैः
पायाद्ब्रह्मः कूर्मदेहः प्रकटितमहिमा माधवः कामरूपी ॥ २२ ॥

वराहः ॥ नमस्तस्मै वराहाय हेलयोद्धरते महीम् ।
खुरमध्यगतो यस्य मेरुः खुरखुरायते ॥ २३ ॥ पातु वो मे-
दिनीदोला बालेन्दुद्युतितस्करी । दंष्ट्रा महावराहस्य पाताल-
गृहदीपिका ॥ २४ ॥ हरेर्लीलावराहस्य दंष्ट्रादण्डः स पातु
वः । हेमाद्रिकलसा यत्र धात्री छत्रश्रियं दधौ ॥ २५ ॥
स जयति महावराहो जलनिधिजठरे चिरं निमग्नोऽपि ।
येनात्रैरिव सह फणिगणैर्वलादुद्धृता घरणी ॥ २६ ॥ पातु
वः कपटकोलकैगवो यस्य निःश्वसितमारुतोद्धृता । उच्छ्रि-
तिप्रपतनैर्चीकृपत्केलिकन्दुकतुलामिला मुहुः ॥ २७ ॥
मेरुरुकेसरमुदारदिगन्तपत्रमामूललम्बिचलशेषगरीरनालम् ।
येनोद्धृतं कुत्रलयं सलिलात्सलीलमुत्तंसकार्यमिव पातु स वो
वराहः ॥ २८ ॥ न पङ्कैरालेपं कलयति धरित्रीव्ययभयाच्च
मुस्तामादत्तेऽप्युरगनगरग्रंगभयतः । न धत्ते ब्रह्माण्डस्फुट-
नमयतो धर्घररवं महाक्रोडः पायादिति सकलसंकोचित-
मुखः ॥ २९ ॥ न मृद्रीयान्मृद्री कथमिव मही पोत्रनिकर्षैर्मु-
खाभिज्वालाभिः कनकगिरिरीयाच्च विलयम् । न शुष्येयुः
श्वासैः सलिलनिधयः सप्त च कथं वराहो वः पायादिति
विपुलचिन्तापरिकरः ॥ ३० ॥ पातु त्रीणि जगन्ति संततमंकूप-
रात्समभ्युद्धरन्ध्वार्त्नी कोलकलेवरः स भगवान्यस्यैकदंष्ट्राङ्कुरे ।
कूर्मः कन्दति नालति द्विरसनः पर्वन्ति दिग्दन्तिनो मेरुः

कोर्जति मेदिनी जलजति व्योमापि रोलेन्वति ॥ ३१ ॥ पातु
श्रीस्तनपत्रमङ्गिमकरीमुद्राङ्कितोरःस्थलो देवो वः स
जगत्पतिर्मधुवधुवक्राब्जचन्द्रोदयः । क्रीडाक्रोडतनोर्नवेन्दु-
विगदे दंष्ट्राङ्कुरे यस्य भूर्भाति स प्रलयाब्धिपल्वलतलो-
त्खातैकमुस्ताकृतिः ॥ ३२ ॥ दृष्यद्वैत्यनितम्बिनीजनमनः-
संतोपसंकोचनः कुर्याद्विश्वमनश्चरं स भगवान् क्रोडावतारो
हरिः । यदंष्ट्राङ्कुरैर्कोटिकोटैर्कुटीकोणान्तरस्थेयसी पृथ्वी
माल्यवदातकेतकदलालीनेव मृद्नाङ्गना ॥ ३३ ॥ अद्यै यस्य
दिशो दलानि विपुलः कोगः सुवर्णाचलः कान्तं केसरजाल-
मर्ककिरणा मृद्नाः पयोदावली । नालं शेषमहोरगः प्रविततं
वारांनिघेर्लीलया तद्वः पातु समुद्धरन्कुवलयं क्रोडाकृतिः केगवः
॥ ३४ ॥ विभ्राणोऽमिनवेन्दुकोटिकुटिलं दंष्ट्राङ्कुरं लीलया क्रो-
डाकारधरो हरिः स भगवान्भूयाद्विभूतिप्रदः । यस्योत्क्षिप्तवतः
क्षमाकमलिनीमालम्बमानः क्षणं लोलद्वालमृणालनालतुलनां
मेजे मुजङ्गेश्वरः ॥ ३५ ॥ मुक्तैर्यासति कुत्रचिद्वसुमती
दंष्ट्राङ्कुरस्थेयसी कुक्षौ क्षोभमवाप्यति त्रिभुवनं रुद्धैरमीभिः
क्रमात् । इत्यस्यल्पविकल्पमीलितमतेः कण्ठे लुठन्तो मुहुः
क्रोडाकारधरस्य कैटभजितः श्वासानिलाः पान्तु वः ॥ ३६ ॥
भूयादेप सतां हिताय भगवान्कोलावतारो हरिः सिन्धोः
क्लेगमपास्य यस्य दग्नप्रान्ते नटन्त्या भुवः । तारा हारति
वारिदस्तिरकति स्वर्वाहिनी माल्यति क्रीडादर्पणति क्षपाप-
तिरहर्द्वेश्च ताटङ्कति ॥ ३७ ॥ लीने श्रोत्रैकदेशे नभसि
नयनयोस्तेजसि कापि नष्टे श्वासग्रासोपमुक्ते मरुति जल-
निधौ पादरन्ध्रार्धपीते । पोत्रप्रान्तैकरोमान्तरविवरगतां
मार्गतश्चक्रपाणेः क्रोडाकारस्य पृथ्वीमकलितविभवं वैभवं वः
पुनातु ॥ ३८ ॥ सिन्धुप्वङ्गावगाहः खुरविवरविगतुच्छतो-
येषु नासः प्राप्ताः पातालपङ्के न लुठितरुचयः पोत्रमात्रोप-
योगात् । दंष्ट्राविष्टेषु नासः शिखरिषु च पुनः स्कन्धकण्डू-
विनोदो येनोद्वारे धरित्र्याः स जयति विभुताविभ्रितेच्छो
वराहः ॥ ३९ ॥ केदानीं दर्पितास्ते धनमदमदिरामोदिनो
दिग्दिपेन्द्रा हे मेरो मन्दराद्रे मलय हिमगिरे साधु वः
ध्माधरत्वम् । शेष श्लाघ्योऽसि दीर्घैः पृथुमुवनमरोच्चण्डगौ-
ण्डैः त्रिरोमिः शंसन्तोत्प्रासमुच्चैरिति धरणिभृतः पातु
युष्मान्वराहः ॥ ४० ॥

१ आकुञ्चनप्रसारणादि. २ पृष्ठ इति शेष. ३ तदुपरि-
४ पृष्ठवंशे. ५ वराहः. ६ अकरोत्. ७ यथा कन्दुकः क्रीडया
त्रिभुभिरिक्षिप्यतेऽपक्षिप्यते च, तथेयं भूरपि श्वासवायुप्रेरितो-
ध्वाधपतनैः कन्दुकतुलां तुलयतीति भावः. ८ यद्यह धरित्र्यां
सासुद्रे पङ्के लुटिष्यामि तथेयं भूर्मद्वेष्येव विलयं यास्यतीति
विचार्य ९ समुद्रात्. १० कन्द इवाचरति. ११ नालमिवाचरति.
१२ पत्राणीवाचरति.

१ कोरक इवाचरति. २ कमलमिवाचरति. ३ अमर इवाचरति.
४ यथा चन्द्रोदयेऽञ्जानि सकोचामाभुवन्ति तथा हरेरुदयान्मधु-
वधुवक्राम्भोरुहाणि निःश्रीकाण्यभवन्ति भावः. ५ अग्रम्. ६ ति-
क्नुहमवनम्. ७ उज्ज्वलम्. ८ पृथ्वीमण्डलम्; (पक्षे) नलिनम्.
९ वराहमुखाये.

वृत्तिः ॥ सुगसुरगिरोरनकान्तिविच्छुरिताङ्गये ।
 नमस्त्रिसुदनेनाय हरये सिंहरूपिणे ॥ ४१ ॥ त्रयो प्राणा-
 निला पञ्च वयं दग्ग ज्योऽत्र कः । इति कोपादिवातात्राः
 पान्तु ये नृहरैर्नखाः ॥ ४२ ॥ प्रोज्ज्वलज्वलनज्जालाविक्र-
 टोन्सटाच्छट । आसक्षिप्तकुलश्माभृत्यातु वो नरकेसरी
 ॥ ४३ ॥ व्याधृतकेनरसटाविकरालव्रजं हस्तात्रविस्फुरितग-
 झुगदासिचक्रम् । आविष्टं सपठि येन नृसिहरूपं नारा-
 यण तमपि विश्वसृजं नमामि ॥ ४४ ॥ दैत्यास्यिपञ्जरवि-
 दारणलघ्वरन्त्राक्ताम्बुनिर्जरसरिद्वनजातपङ्का । बालेन्दु-
 क्रोदिकुटिलाः शुक्रचञ्चुमाना रक्षन्तु सिंहवपुषो नखरा
 हरेर्व ॥ ४५ ॥ त्रिदयास्तुखं नरहरिर्मुवनैकवीरो यस्याहवे
 विनिमुतादलनोद्यतस । क्रोधोद्धतं सुखमवेक्षितुमक्षमत्वं
 जानेन्मवन्नजिनलेष्वपि यन्नताले ॥ ४६ ॥ वपुर्दलेनसंज-
 नात्खनखर प्रविष्टे रिपा क यात इति विसयात्प्रहितलो-
 चन सवेत । वृयेति करनाडनान्निपतितं पुरो दानव
 निरीक्ष्य मुवि रेणुवजयति जातहासो हरिः ॥ ४७ ॥
 चट्टदिति चर्मणि च्छमिति चोच्छलच्छोणिते घगद्वगिति
 नैदसि स्फुरवोऽस्थिनि धागिति । पुनातु भवतो हरेरमर-
 धैरिवन्न स्यलकगल्करैजपञ्जरकर्कचकापजन्मानलः ॥ ४८ ॥
 समत्वरमिनत्ततत्तर्विहंसहस्तादवीनिहृत्सुगुगुहृत्सैतज-
 स्तिकद्वस्यल । स्फुरद्वरगमलिभिः स्थगितसैतससिद्युतिः
 समन्तनिर्गमस्तुनो नृहरिरस्तु नः खसये ॥ ४९ ॥ चञ्च-
 च्चण्डनखाप्रमदविगलद्वैत्येन्द्रवन्न क्षरद्रत्ताभ्यक्तसुपाटलोद्धट-
 सटासंभ्रान्तर्मानानन । त्रिंशत्कण्टकटोरघोषघटनासर्वाङ्ग-
 खर्वीमवद्विभ्रान्तनिरीक्षितो विजयते वैकुण्ठकण्ठीगवः
 ॥ ५० ॥ दंष्ट्रासंवेद्वज्रकन्दर्गलजिह्वस हव्यागनज्जाला-
 न्मसुरभूरिकेसरसटामारस दैत्यदृष्ट । व्यावलाटलवद्विरण्य-
 क्रमिपुत्रोऽस्यैतत्कालनस्त्याग्रस्फुटदस्थिपञ्जरवज्रग नखाः
 पन्तु व ॥ ५१ ॥ सोमार्थायितनिधिपवानदशन सध्या-
 यिनान्नेनो बालार्थायिनलोचन सुरगुल्लेखायिनञ्जलतः ।
 अन्तर्नादनिगोर्षादगठल्लङ्घनियसडित्तागस्तारसटावरुद्ध-
 गगन पायादृग्निह न व ॥ ५२ ॥ विदुञ्चक्रकरालकेसर-
 सटामाग्य दैत्यदृष्ट ॥ ५३ ॥ शौगन्नेत्रहुतागडन्वरभृत् सिंहाकृते
 ॥ ५४ ॥ विन्दून्दलगर्जितार्जितककुम्भातद्दुर्पोद्या

रन्माः सुखयन्तु वः खरनखक्षुण्णद्विषद्वक्षसः ॥ ५३ ॥
 दैत्यानामधिपे नखाङ्कुरकुटीकोणप्रविधात्मनि स्फारीभूत-
 करालकेसरसटासंघातघोरकृतेः । सक्तोर्ध्वं च सवि-
 सयं च सगुरुत्रीडं च सान्तःस्थितं क्रीडाकेसरिणो
 हरेर्विजयते तत्कालमालोकितम् ॥ ५४ ॥ किं^१ किं
 सिंहस्ततः किं^२ नरसदृगवपुर्देव चित्रं गृहीतो नैतादृक्कापि
 जीवोऽद्भुतसुपनय मे देव संप्राप्त एष । चापं चापं न
 चापीत्यहहहहहहा कर्कगत्वं नखानामित्थं दैत्येन्द्रवक्ष-
 खरनखमुखैर्जन्निवान्यः स वोऽव्यात् ॥ ५५ ॥ भूयः कण्ठा-
 वधृतिव्यतिकरतरलोत्तंसैनक्षत्रमालाबालेन्दुक्षुद्रघण्टारणितद-
 गदिगादन्तिचीत्कारकारी । अव्याद्वो दैत्यराजप्रथमयम-
 पुरीयानघण्टानिनादो नादो दिग्मितिभैदप्रसरसरमसः कूट-
 कण्ठीरवस्य ॥ ५६ ॥ अन्तःक्रोधोज्जिह्वानज्वलनमवशिखाका-
 रजिह्वानलीदप्रौढरन्नाण्डमाण्डः पृथुसुवनगुहागर्भगम्भीर-
 नादः । दृष्यत्पारीन्द्रभूर्तिर्सुरजिद्वतु व सुप्रमामण्डलीमिः
 कुर्वन्निर्धूमधूमध्वजनिचितैमिव व्योम रोमच्छटानाम्
 ॥ ५७ ॥ पायान्मायाभृगेन्द्रो जगदखिलमसौ यत्तनूदाचिर-
 र्विर्ज्वालाजालावलीढं वत मुवि सकलं व्याकुलं किं न
 भूयात् । न साचेदाशु तस्याधिकविकटसटाकोटिमिः पा-
 व्यमानादिन्दोरानन्दकन्दात्तदुपरि तुहिनासारसंदोहवृष्टिः
 ॥ ५८ ॥ आदित्याः किं दग्गते प्रलयमयकृतः स्वीकृताका-
 गदेगा किं वोक्तामण्डलानि त्रिसुवनदहनायोद्यतानीति
 मीतैः । पायासुर्नारसिंहं वपुरमरणैर्विभ्रतः शार्ङ्गपाणेर्दृष्टा
 दसासुरोरस्यलदरणगलद्रक्तारक्ता नखा वः ॥ ५९ ॥

वामनः ॥ अव्याद्वो वामनो यस्य कौस्तुभप्रतिवि-
 म्बिता । कौतुकालोकिनी जाता जाठरीव जगत्रयी ॥ ६० ॥
 अद्विदण्डो हरेरुत्सवसुत्क्षिप्तो वलिनिर्ग्रहे । विधिविधैरपन्नस्य
 नालदण्डो मुदेस्तु नः ॥ ६१ ॥ खर्वग्रन्थिविसुक्तसंधि
 विलसद्वक्षस्फुरत्कौस्तुभं निर्यन्नामिसरोजकुञ्जालपुटीगम्भी-
 रसामध्वनि । पात्रात्रासिसुस्तुकेन वलिना सानन्दमालो-
 कितं पायाद्वः क्रमवर्धमानमहिमाश्चर्यं सुरारैर्वपुः ॥ ६२ ॥
 हस्तं गन्त्रकिणाङ्कितोऽरुणविभाकिर्मारितोरस्यलो नामिपे-

१ सिद्धन्. २ म्यात्. ३ नत्ता. ४ करपञ्चम्.
 ५ दिनेना. ६ व्याल्लङ्घ. ७ निगन्. ८ अच्छादित. ९ दृष्टं
 १० दृष्ट. ११ विदरन्. १२ मिला. १३ सर्वापि
 १४ दन्तस्यन्. १५ गंगुता. १६ रत्नीमवृ.

१ दिग्मकशिपोच्छदसुचरस्य चोक्तिप्रत्युक्तय. २ किं भयमि-
 लयं. ३ उच्चैः म्यादिनी. ४ सत्यधमान. ५ निह. ६ अग्निः.
 ७ व्यासन्. ८ दग्गते. ९ आसनन्. १० ब्रह्मणः सामवेदध्वनि.
 ११ यनो हरेर्भगवतो हृदये कौस्तुभमणिर्लोहितच्छविरस्ति, अतस्त-
 यमामिः कर्तुरितत्वं वक्षस्यलसापति भाव.

हृदलिर्विलोचनयुगप्रोद्भूतशीतातपः । बाह्वर्मिश्रितवह्निरेप
तदिति व्याक्षिप्य वाक्यं कैवेस्तारैरप्ययनेर्हरन्वलिमनः
पायाजगद्दामनः ॥ ६३ ॥ स्वस्ति स्वागतमर्थ्यहं वद
विभो किं दीयतां मेदिनी का मात्रा मम विक्रमत्रयपदं
दत्तं जलं दीयताम् । मा देहीत्युशनात्रवीद्वरिरयं पात्रं
किमस्मात्परं चेत्येवं वलिनार्चितो मखमुखे पायात्स वो
वामनः ॥ ६४ ॥ स्वामी सन्भुवनत्रयस्य विकृतिं नीतोऽसि
किं यात्रया यद्वा विश्वसृजा त्वयैव न कृतं तदीयता ते
कुतः । दानं श्रेष्ठतमाय तुभ्यमतुलं वन्द्याय नो सुक्तये
विज्ञप्तो वलिना निरुत्तरतया ह्रीतो हरिः पातु वः ॥ ६५ ॥
ब्रह्माण्डच्छत्रदण्डः गंतधृतिभवनाम्भोरुहो नालदण्डः क्षोणी-
नौकूपदण्डः क्षरदमरसरित्पट्टिकाकेतुदण्डः । ज्योतिश्चक्रै-
क्षदण्डस्त्रिभुवनविजयस्तम्भदण्डोऽद्भिदण्डः श्रेयस्त्रैविक्रै-
मस्ते वितरतु विशुधद्वेषिणां कालदण्डः ॥ ६६ ॥ यस्मादा-
क्रामतो द्वां गर्गदमणिशिलाकेतुदण्डायमानादाश्च्योतन्त्या-
वभासे सुरसरिदमला वैर्जयन्तीव कान्ता । भूमिष्ठो यस्त-
थान्यो भुवनगृहमहास्तम्भगोभां दधानः पातामेतौ पयो-
जोदरललिततलौ पङ्कजाक्षस्य पादौ ॥ ६७ ॥ कस्त्वं ब्रह्म-
न्नपूर्वः क्व च तव वसतिर्याखिला ब्रह्मसृष्टिः कस्ते नाथो
ह्यनाथः क्व च तव जनको नैव तातं स्वरामि । किं ते-
ऽमीष्टं ददामि त्रिपदपरिमिता भूमिरल्पं किमेतत्रैलोक्यं भाव-
गर्भं वलिमिदमवदद्दामनो वः स पायात् ॥ ६८ ॥

परशुरामः ॥ कुलाचला यस्य महीं द्विजेभ्यः प्रयच्छतः
सीमैष्टपचमापुः । बभूवुर्लसर्गजलं समुद्राः स रेणुकेयः
श्रियमातनोतु ॥ ६९ ॥ किं दोभ्यां किमु कौर्मुकोपनि-
षदा भर्गप्रसादेन किं किं वेदाधिगमेन भास्वति भृगोर्वशे
च किं जन्मना । किं वानेन ममाद्भुतेन तर्पसा पीडां कृता-

१ यतो हरेर्नाभौ कमल वर्तते, अतस्तत्र तत्सुरभिगन्धलोलुपतया
अमरागमन घटत एवेति भावः. २ लहरी. ३ शुकस्य.
४ ब्रह्मा. ५ गुणवृक्षः. ६ नाभिक्षेप्यदारुदण्डः. ७ त्रिपु
लोकेषु पादन्यासो यस्य तस्य. ८ मरकतमणिनिर्मितध्वजदण्डा-
यमानात्. ९ क्षरन्ती. १० पताका. ११ आरक्तलविति भावः.
१२ यदा ब्राह्मणेभ्यो भूर्दत्ता, तदा तेषां स्वस्वभूमिसीमार्थं कुल-
पर्वता एवासन्निति भावः. १३ यदा याचकेभ्यो दान दीयते, तदा
दानात्प्राग्दातृभिरुत्सर्गजल दीयते. अतस्तेनैतावदानं दत्त येन
समुद्रा उत्सर्गजलतयाभूवन्निति भावः. १४ धनुर्वेदविद्याज्ञानरहस्येन.
१५ यतो महतामनुग्रहस्तदा सफलः स्यात्, यद्युपकार. कस्यचित्कर्तुं
शक्येत पर मया तस्वीडापि निवारिता न भवति, अतः शशुप्रसादेन
किमित्यर्थः. १६ यतस्तपसासाध्यमपि साध्यते. पर यदि मया तत्कृत्य
नासाधि तदानेन तपसा किमिति भावः.

न्तोऽपि चेद्विप्राणां कुरुतेऽन्तरित्यनुगयो रामस्य पुष्पातु वः
॥ ७० ॥ नाशिष्यः किमभूद्भवः किमभवन्नापुत्रिणी रेणुका
नाभूद्विश्वमक्रार्मुकं किमिति वः प्रीणातु रामत्रया । विप्राणां
प्रतिमन्दिरं मणिगणोन्मिश्राणि दण्डाहतेनावीना स मया
यमोऽपि महिषेणाम्भांसि नोद्वाहितः ॥ ७१ ॥ पायाद्वो
जमदग्निवंशतिलको वीरव्रतालंकृतो रामो नाम मुनीश्वरो
नृपववे भास्वत्कुठारायुधः । येनाशेषहर्ताहिताङ्गरुधिरैः संत-
र्पिताः पूर्वजा भक्त्या चाश्वमखे समुद्रवसना भूर्हन्तकारी-
कृता ॥ ७२ ॥ द्वारे कल्पतरुं गृहे सुरगर्वां चिन्तामणीनङ्गदे
पीयूषं सरसीपु विप्रवदने विद्याश्रतस्रो दश । एवं कर्तुमयं
तपस्यति भृगोर्वशावतंसो मुनिः पायाद्वोऽखिलराजकक्षय-
करो भूदेवभूपामणिः ॥ ७३ ॥ नो संख्यां समुपासते यदि
तदा लोकापवादाद्भयं सा चेतस्वीक्रियते भविष्यति तदा
रौजन्यबीजे नतिः । इत्थं चिन्तयतश्चिरं भृगुपतेर्निश्वास-
कोष्णीकृतो नेत्रान्तःप्रतिविम्बशोणसलिलः संख्याञ्जलिः
पातु वः ॥ ७४ ॥

रामचन्द्रः ॥ वन्दामहे महेशानचण्डकोदण्डखण्डनम् ।
जानक्रीहृदयानन्दचन्दनं रघुनन्दनम् ॥ ७५ ॥ नमो राम-
पदाम्भोजं रेणवो यत्र संततम् । कुर्वन्ति कुमुदप्रीतिमरण्य-
गृहमेधिनः ॥ ७६ ॥ स्वर्णेणाजिनशयनो योजितनयनो
दशास्यदिग्भागे । सुहुरवलोकितचापः क्रोऽपि दुरापः स
नीलिमा शरणम् ॥ ७७ ॥ अधिपश्ववटीकुटीरवर्तिस्फुटिते-
न्दीवरसुन्दरोरुमूर्तिः । अपि लक्ष्मणलोचनैकसख्यं भजत
ब्रह्म सरोरुहायताक्षम् ॥ ७८ ॥ कनकनिकषभासा सीतया-
लिङ्गिताङ्गो नवकुवलयदामश्यामवर्णाभिरामः । अमिनव
इव विद्युन्मण्डितो मेघखण्डः शमयतु मम तापं सर्वतो
रामचन्द्रः ॥ ७९ ॥ परिणयविधौ भद्रक्त्वानङ्गद्विपो धनु-
रग्रतो जनकसुतया दत्तां कण्ठे स्रजं हृदि धारयन् । कुसु-
मधनुषा पाशेनेव प्रसह्य वशीकृतोऽचनतवदनो रामः पाया-
त्रपाविनयान्वितः ॥ ८० ॥ उत्फुल्लामलकोमलोत्पलदलश्या-
माय रामामनःकामाय प्रथमाननिर्मलगुणप्रामाय रामात्मने ।
योगारूढमुनीन्द्रमानससरोहंसाय संसारविध्वंसाय स्फुरदो-
जसे रघुकुलोत्तंसाय पुंसे नमः ॥ ८१ ॥ यो रामो न जघान
वक्षसि रणे तं रावणं सायकैर्हृद्यस्य प्रतिवासरं वसति सां
तस्या ह्यहं राघवः । मय्यास्ते भुवनावली परिवृता द्वीपैः समं

१ शत्रवः. २ ब्राह्मणेभ्यो देयत्वेन विहितेत्यर्थः. 'आसप्रमाणे
मिक्षा स्यादग्रं आसचतुष्टयम् । अग्र चतुर्गुण प्राहुर्हन्तकार द्विजो-
त्तमाः ॥' इत्युक्तत्वात्. ३ सूर्यः. ४ समूहः. ५ सीता.

सप्तमिः स श्रेयो विदघातु नस्त्रिभुवनत्राणैकचिन्तापरः
 ॥ ८२ ॥ राज्य येन पटान्तलक्षतृणवत्यक्तं गुरोराज्ञया पाथेयं
 परिगृह्य कार्मुकवरं घोरं वनं प्रस्थितः । स्वाधीनः शशिभौ-
 लिचापविषये प्राप्तो न वै विक्रियां पायाद्धः स विभीषणा-
 ज्ञजनिहा रामामिधानो हरिः ॥ ८३ ॥ कारुण्यामृतनीरमा-
 धितजनश्रीचातकानन्ददं शार्ङ्गाखण्डलचापमम्बुजभवाग्नी-
 न्द्रादिवर्हीष्टदम् । चारुस्त्रेसुखोल्लसजनकजासौदामिनीशो-
 मितं श्रीरामान्मुदमाश्रयेऽखिलजगत्ससारतापापहम् ॥ ८४ ॥
 कूर्मां मूलवदालवालवदपाराशिलतावद्दिगो मेघाः पल्लवव-
 त्यसूनफलवन्नक्षत्रसूर्येन्दवः । स्वामिन्व्योमतर्ः क्रमे मम
 क्रियाञ्छ्वेति गां मारुतेः सीतान्वेषणमादिशन्दिग्गतु वो
 रामः सलज्जः श्रियम् ॥ ८५ ॥ एतौ द्वौ दशकण्ठकण्ठक-
 दलीकान्तारकान्तिच्छिदौ वैदेर्होक्चकुम्भकुङ्कुमरजःसान्द्रा-
 रुणाङ्गाङ्कितौ । लोकत्राणविधानसाधुसवनप्रारम्भयूपौ मुजौ
 देयास्तासुरुविक्रमौ रघुपतेः श्रेयासि भूयासि वः ॥ ८६ ॥
 बालक्रीडनमिन्दुशेखरधनुर्मङ्गावधि प्रहता ताते काननसे-
 वनावधि कृपा सुग्रीवसस्यावधि । आज्ञा वारिधिवन्धना-
 वधि यगो लङ्केगनागावधि श्रीरामस्य पुनातु लोकवगता
 जानक्यपेक्षावधि ॥ ८७ ॥ कल्याणानां निधानं कलिमल-
 मथन पावनं पावनानां पाथेयं यन्मुमुक्षोः सपदि परपद-
 प्रासये प्रस्थितस्य । विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसा जीवन
 सज्जनाना वीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम
 ॥ ८८ ॥ कल्याणोल्लाससीमा कलयत कुशलं कालमेघा-
 मिरामा काचित्साकेतधामा भवगहनगतिह्लातिहारिप्रणामा ।
 सौन्दर्यहीणकामा घृतजनकसुतासादरापाङ्गधामा दिक्षु
 प्रख्यातभूमा दिविपदमिनुता देवता रामनामा ॥ ८९ ॥
 योऽर्द्धा योद्वावधीत्तान्सपदि पॅलभुजः सर्पराये पैरा ये येनौ-
 येनाश्रितानां स्तुतिरवनमितेशानचापेन चापे । लङ्कालकास्-
 हर्ता ककुभि ककुभि यः कान्तया सीतयासीद्वनो 'दूनोऽथ हृष्टः
 स निभुरवतु वः सैःसमार्यः समार्यः ॥ ९० ॥ ऋक्षणा
 भूरिघामां श्रितमधिपतिना प्रस्फुरद्भीमैतौ स्फार नेत्रानलेन

प्रसभनियमितोच्चापमीनध्वजेन । रामायत्तं पुरारेः
 कुंसुदशुचि लसन्नीलसुग्रीवमङ्गं प्लावङ्गं वापि सैन्यं दशवद-
 नशिरश्छेदहेतु श्रियेऽस्तु ॥ ९१ ॥ यस्तीर्थानामुपास्त्या
 गलितमलभरं मन्यते स स्वमेवं नाज्ञासीज्जिरे यन्मम
 चरणरजःपादपूतान्यमूनि । पादस्पर्शेन कुर्वञ्छटिति विघ-
 टितप्रावभावामहल्यां कौसल्यासूनुरून व्यपनयतु स वः
 श्रेयसा च श्रिया च ॥ ९२ ॥

(सीता) ॥ उन्मृष्टं कुचसीम्नि पत्रमकरं दृष्ट्वा हठालिङ्ग-
 नात्कोपो मास्तु पुनर्लिखाम्यसुमिति सेरे रघूणां वरे । को-
 पेनारुणितोऽश्रुपातदलितः प्रेम्णा च विस्तारितो दत्तो मैथि-
 लकन्यया दिग्गतु नः क्षेमं कटाक्षाङ्कुरः ॥ ९३ ॥

(हनुमान्) ॥ अशेषलङ्कापतिसैन्यहन्ता श्रीरामसेवा-
 चरणैककर्ता । अनेकदुःखाहतलोकगोप्ता त्वसौ हनुमास्तव
 सौख्यकर्ता ॥ ९४ ॥ कृतक्रोधे यस्मिन्नमरनगरी मङ्गलवा
 नवातङ्का लङ्का समजनि वनं वृश्चति सति । सदा सीता-
 कान्तप्रणतिमतिविख्यातमहिमा हनुमानव्याद्धः कपिकुलशि-
 रोमण्डनमणिः ॥ ९५ ॥

(रामकृष्णौ) ॥ त्रातः काकोदरो येन द्रोघापि करु-
 णात्मना । पूर्वनामारणख्यातः स मेऽस्तु शरणं प्रसुः ॥ ९६ ॥
 मर्दितरावणकंसौ सरयूयमुनाविहारिणौ देवौ । अर्पितवि-
 प्रकुमारौ हरिर्पतिहरिकेतनप्रियौ वन्दे ॥ ९७ ॥ यः पूर्व-
 नामारणलब्धकीर्तिः काकोदरो येन विनीतदर्पः । यशोद-
 यालङ्कृतमूर्तिरव्यात्यतिर्यदूनामथवा रघूणाम् ॥ ९८ ॥

कृष्णः ॥ इन्दीवरदलश्याममिन्दिरानन्दकन्दलम् । व-
 न्दारुजनमन्दारं वन्देऽहं यदुनन्दनम् ॥ ९९ ॥ देवः पाया-
 दपायान्नः सेरेन्दीवरलोचनः । ससारध्वान्तविध्वंसहंसः

१ उच्चा आपो यसिन्स उच्चापो मीनध्वजं समुद्र, (पक्षे) उद्गत-
 चापो मीनध्वज काम. २ रामायत्तं रामचन्द्राधीनम्, (पक्षे)
 रामायाः पार्वत्या अधीनम् ३ कुसुवनाम्ना वानरेण शुचि, (पक्षे)
 कुसुदपुष्पवच्छुचि शुभ्रम् ४ नील- सुग्रीवश्च वानरौ, (पक्षे) नीला
 नीलवर्णा शोभना ग्रीवा ५ दशवदनशिरश्छेदहेत्विति सैन्यपक्षे
 स्फुटम्, अन्यत्र शिवप्रसादनार्थं रावणेनात्मन गिरांसि च्छिन्नानीति
 प्रसिद्धि ६ सेवनया ७ पत्रमकरम्. ८ नवभया ९ अदरो
 मयश्चान्य काकं; (पक्षे) कालियसर्प १० पूतनामा पवित्रनामा
 रणे ख्यातश्च, (पक्षे) पूतनाया राक्षस्या मारणेन ख्यातः
 ११ अर्जुन १२ पूतनाया मारणेन लब्धा कीर्तियेन, (पक्षे)
 पवित्रनामा रणे लब्धा कीर्तिश्च येन १३ कालिय सर्प, (पक्षे)
 घृष्ट काक १४ यशोदया मात्रालङ्कृतो देहो यस्य, (पक्षे)
 वरसा वयया चालङ्कृतो देहो यस्य.

१ विभीषणसायजन्मा रावणस्त हन्तीति स. २ वाचम्
 ३ निश्चितम् ४ राक्षसान् ५ बुद्धे ६ अश्रवः ७ भाग्येन
 ८ प्राप्ता ९ निररित १० दु स्तितमना ११ देवसमास्वामी
 १२ ऋक्षणां अङ्गनामधिपतिना जान्मवता; (पक्षे) नक्षत्राणामधि
 पतिना चन्द्रेण १३ भीमस्वारो वानरिविशेष, (पक्षे) भीमा तारा
 नेत्रकर्मिनिना १४ नेत्रा नापकेन नलेन नलनाम्ना वानरेण, (पक्षे)
 नेत्रानलेन तृतीयनेत्राश्रिता

कंसनिपूदनः ॥ १०० ॥ पान्तु वो जलदश्यामाः शार्ङ्गञ्चा-
घातकर्कशाः । त्रैलोक्यमण्डपस्तम्भाश्रवतारो हरिवाहवः
॥ १०१ ॥ दर्पणांपितमालोक्य मायास्त्रीरूपमात्मनः । आ-
त्मन्येवानुरक्तो वः शिवं दिशतु केशवः ॥ १०२ ॥ हृदयं
कौस्तुभोद्भासि हरेः पुष्पातु वः श्रियम् । राधाप्रवेशरोधाय
दत्तसुद्रमिव श्रिया ॥ १०३ ॥ देहि मत्कन्दुकं राधे परिधान-
निगूहितम् । इति विश्वंसयन्त्रीवीं तस्याः कृष्णो मुदेऽस्तु नः
॥ १०४ ॥ चण्डचाणूरदोर्दण्डमण्डलीखण्डमण्डितम् । अव्याद्वो
वालवेषस्य विष्णोर्गोपितनोर्वपुः ॥ १०५ ॥ मीमांसार्णवसोमं
लसदकं तर्कपद्मस्य । वेदान्तविपिनसिंहं वन्दे गोविन्द-
सार्भिधं ब्रह्म ॥ १०६ ॥ अवलोकितमनुमोदितमालिङ्गितमङ्ग-
नामिरनुरागैः । अधिवृन्दावनकुञ्जं मरकतपुञ्जं नमस्यामः
॥ १०७ ॥ मकरीविरचनभङ्ग्या राधाकुचकलशपीडनव्यसनी ।
ऋजुमपि रेखां लुम्पन्वल्लववेषो हरिर्जयति ॥ १०८ ॥ कठिन-
तरदामवेष्टनलेखासदेहदायिनो यस्य । राजन्ति बलिभिर्भङ्गाः
स पातु दामोदरो भवतः ॥ १०९ ॥ खिन्नोऽसि मुखे शैलं
विभ्रमो वयमिति वदत्सु शिथिलभुजः । भरमुग्रविनतवा-
हुषु गोपेषु हसन्हरिर्जयति ॥ ११० ॥ नीतं नवनवनीतं
क्रियदिति पृष्ठे यगोदया कृष्णः । इयदिति गुरुजनसंसदि
करधृतराधापयोधरः पातु ॥ १११ ॥ राधामधुसूदनयोरनु-
दिनमुपचीयमानस्य । प्रणयतरोरिव कुसुमं मिथोऽवलोक-
सितं पायात् ॥ ११२ ॥ श्रुतिमपरे स्मृतिमपरे भारतमपरे
भजन्तु भवमीताः । अहमिह नन्दं वन्दे यस्यालिन्दे परं
ब्रह्म ॥ ११३ ॥ तप्तं कैर्न तपोभिः फलितं तद्गोपबाला-
नाम् । लोचनयुगले यासामञ्जनमासीन्निरञ्जनं ब्रह्म ॥ ११४ ॥
मदमयमदमयदुरगं यमुनाभवतीर्यं वीर्यशाली यः । मम
रतिममरतिरस्कृतिशमनपरः स क्रियात्कृष्णः ॥ ११५ ॥
स्तनंधयन्तं जननीमुखाब्जं विलोक्य मन्दसितमुज्वलाङ्गम् ।
स्पृशन्तमन्यं स्तनमङ्गुलीमिर्वन्दे यशोदाङ्गगतं मुकुन्दम्
॥ ११६ ॥ भुजप्रभादण्ड इवोर्ध्वगामी स पातु वः कंस-
रिपोः कृपाणः । यः पाञ्चजन्यप्रतिविम्बभङ्ग्या धाराम्भसः
फेनमिव व्यनक्ति ॥ ११७ ॥ विहाय पीयूषरसं मुनीश्वरा
ममाङ्गिराजीवरसं पिबन्ति किम् । इति स्वपादाम्बुजपान-
कौतुकी स गोपवालः श्रियमातनोतु वः ॥ ११८ ॥
विलिख्य सत्याकुचकुम्भसीम्नि पत्रावलिन्यासमिषेण राधाम् ।
लीलारविन्देन तथा सरोपं पायाद्विटः कोऽप्यमिहन्ममानः
॥ ११९ ॥ स पातु वो यस्य हतावशेषास्तत्तुल्यवर्णाञ्जन-

रञ्जितेषु । लावण्ययुक्तेष्वपि विव्रसन्ति दैत्याः स्वकान्तान-
यनोत्पलेषु ॥ १२० ॥ कुक्षिताधरपुटेन पूरयन्वंशिकां
प्रचलदङ्गुलिक्रमः । मोहयन्निखिलवामलोचनाः पातु कोऽपि
नवनरीदच्छविः ॥ १२१ ॥ अतसीकुसुमोपमेयकान्तिर्यमु-
नातीरकदम्बमध्यवर्ती । नवगोपवधूविनोदशाली वनमाली
वितनोतु मङ्गलं वः ॥ १२२ ॥ गायन्तीनां गोपसी-
मन्तिनीनां स्फीताकाङ्क्षामक्षिरोलम्बमालाम् । निश्चा-
ञ्चल्यामात्मवक्रारविन्दे कुर्वन्नव्याद्देवकीनन्दनो वः
॥ १२३ ॥ पुञ्जीभूतं प्रेम गोपाङ्गनानां मूर्तीभूतं
भागधेयं यदूनाम् । एकीभूतं गुप्तवितं श्रुतीनां श्यामी-
भूतं ब्रह्म मे संनिधत्ताम् ॥ १२४ ॥ आनन्दमादधतमाय-
तलोचनानामानीलमावलितकंधरमात्तवंशम् । आपादमासुकु-
टमाकलितामृतौघमाकारमाकलयतामसुमान्तरं नः ॥ १२५ ॥
त्वां पातु नीलनलिनीदलदामकान्तेः कृष्णस्य पाणिसरसीरु-
हकोशबन्धः । राधाकपोलमकरीलिखनेषु योऽयं कर्णावतं-
सकमलं विपुलीचकार ॥ १२६ ॥ उत्फुल्लमानसरसीरुहर्चा-
रुमध्यनिर्यन्मधुव्रतभरद्युतिहारिणीभिः । राधाविलोचनक-
टाक्षपरम्परामिर्हृद्यो हरिस्तव सुखानि तनोतु कामम्
॥ १२७ ॥ गोवर्धनोद्धरणहृष्टसमस्तगोपनानास्तुतिश्रवण-
लजितमानसस्य । स्मृत्वा वराहवपुरिन्दुकलाप्रकाशदंष्ट्रो-
द्धृतक्षिति हरेरवतु सितं वः ॥ १२८ ॥ अभिनवनवनीतप्री-
तमाताभ्रवत्र विकचनलिनलक्ष्मीस्यर्धि सानन्दवक्रम् ।
हृदयभवनमध्ये योगिमिर्ध्यानगम्यं नवगगनतमालश्यामलं
कंचिदीडे ॥ १२९ ॥ अभिनवनवनीतस्निग्धमापीतदुग्धं दधिक-
णपरिदिग्धं मुग्धमङ्गं सुरारेः । दिशतु भुवनकृच्छ्रच्छेदितापि-
च्छगुच्छच्छवि नवशिखिपिच्छालाच्छितं वाञ्छितं वः ॥ १३० ॥
कनककलशस्वच्छे राधापयोधरमण्डले नवजलधरश्यामामा-
त्मद्युतिं प्रतिविम्बिताम् । असितसिर्चयप्रान्तभ्रान्त्या सुहृर्षु-
दुरक्षिपञ्जयति जनितव्रीडाहासप्रियाहसितो हरिः ॥ १३१ ॥
लैलितगमना नौर्यो रौजन्मनोजनितान्तभाः सुैरतिसदृशस्ताः
सैन्मुख्यो भवानपि तद्दुवे । वनभुवमितो गेहादेको न

१ हुक्कलम् २ गोपीपक्षे ललित गमन यासां ताः; कृष्णपक्षे
ललिते ने गाने मनो यस्य सः. ३ स्त्रियः; (पक्षे) नास्त्यार्थः
श्रेष्ठो यस्मात्स'. ४ राजता मनोजेन मद्नेन नितान्तालयन्ता भाः
कान्तिर्यासां ताः; (पक्षे) राजन्मनोजनिः शोभमानमदनस्तान्तो म्भानो
यस्यास्तादृशी भा यस्य सः. ५ शोभायमानया रसा कामपदया
सदृशः; (पक्षे) सुष्ठु रतौ रमणे योग्यः. ६ सन्ति शोभनानि
मुपान्यानानानि यासां ताः; (पक्षे) सत्त्व प्रशस्तेषु केलिचतुरेषु
मुख्यः.

गच्छतु मां विनेत्यसकृदुदितः पुत्रः पित्रा जयत्यनघो हरिः
 ॥१३२॥ देवः पायात्यसि विर्मले यामुने मञ्जतीनां याच-
 न्तीनामनुनयपदैर्वक्षितान्यंशुकानि । लज्जालोलैरलसवलितै-
 रुन्मिपत्यञ्चवाणैर्गोपस्त्रीणां नयनकुसुमैरञ्चितः केशवो नः
 ॥१३३॥ वृन्दारण्ये तपनतनयातीरवानीरकुञ्जे शुञ्जन्मञ्जु-
 मरपटलीकाकलीकैलिभाजि । आभीराणां मधुरसुरलीनादसं-
 मोहितानां मध्ये क्रीडन्नवतु नियतं नन्दगोपालवालः ॥१३४॥
 शिरश्चलायां कृष्णः क्षणमकृत राधाचरणयोर्मुजावलिच्छाया-
 मियमपि तदीयप्रतिकृतौ । इति क्रीडाकोपे निभृतमुभयो-
 रन्यनुनयप्रसादौ जीयास्तामपि गुरुसमक्षं स्थितवतोः ॥१३५॥
 अचेमव्यापाराकलनर्मतुरीस्पर्शमचिरादनुमीलतन्तुप्रकरघट-
 नायासमसकृत् । विधीदत्पाञ्चालीविपदपनयैकप्रणयिनः पदानां
 निर्माणं पतंगपतिकेतोरवतु नः ॥१३६॥ कपोले पत्रालीं पुल-
 किनि विधातुं व्यवसितः स्वयं श्रीराधायाः करकलितवार्तिर्म-
 धुरिपुः । अमृदुकेन्दौ यन्निहितनयनः कम्पितमुजस्तदेतत्सा-
 मर्थ्यं तदभिनवरूपस्य जयति ॥१३७॥ जयश्रीविन्ध्यैस्त्वैर्महितां
 इव मन्दारकुसुमैः स्वयं सिन्दूरेण द्विपरणमुदा मुद्रित इव ।
 मुजापीडक्रीडाहतकुचलयापीडकरिणः प्रकीर्णाद्युग्मिन्दुर्जयति
 मुजदण्डो सुरजितः ॥१३८॥ सुपर्णः स्वर्णाद्रौ रचितम-
 णिशृङ्गे जलधिजासुखाम्बोजे शृङ्गो निगमविलसत्यञ्जरशुकः ।
 त्रिलोकीकस्तूरीतिलककमनीयो ब्रजवधूविहारी श्रीकृष्णो
 दिशतु भवता शर्म सततम् ॥१३९॥ कथासि खलु चौ-
 रिके प्रमुषित स्फुटं हस्यते द्वितीयमिह मामक वहसि क-
 न्दुक कक्षुके । त्यजेति नवगोपिकाकुचयुगं प्रमथन्वलाह-
 सत्पुलकपञ्जरो जयति गोकुले केशवः ॥१४०॥ भैरवैर्म-
 हूर्दमन्वरं वनमुवः श्यामास्तमालद्रुमैर्नक्तं^१ मीरुरयं त्वमेव
 तदिमं राघे गृहं प्रापय । इत्थं नन्दनिदेशतश्चलितयोः प्र-
 त्यथ्युञ्जद्रुम राधामाधवयोर्जयन्ति यमुनाकूले रंहैःकेलयः
 ॥१४१॥ कौन्तेर्यैस्स सहायतां करुणया गत्या विनीता-
 र्मनो येनोद्धतसत्यथः कुरुपतिश्चक्रे कृतान्तातिथिः ।
 शैलोक्यस्थितिसूयधारतिलको देवः सदा सपदे साधूनामसु-
 राधिनायमयनः स्ताद्देवकीनन्दनः ॥१४२॥ आताम्रे नय-

ने स्फुरन्कुचभरः श्वासो न विश्रान्यति स्वेदाम्मःकणदन्तुरं
 तव मुखं हेतुस्तु नो लक्ष्यते । धिक्को वेद मनः स्त्रिया
 इति गिरा रथां प्रियां भीषयंस्तस्यास्तत्क्षणकातरेक्षणपरिस्पृष्टो
 हरिः पातु वः ॥ १४३ ॥ संसक्तानिव पातुमौपनिषदव्या-
 हारमाध्वीरसालुन्मार्ष्टुं ब्रजसुन्दरीकुचतटीपाटीरेणूनिव । उ-
 न्मीलन्सुरलीनिनादबहुलामोदोपसीदद्गवीजिहालीढमलीक-
 वल्लवशिशोः पादाम्बुजं पातु वः ॥ १४४ ॥ कृष्णो गोरस-
 चौर्यमन्त्र कुरुते किं कृष्ण मातः सुरापानं न प्रकरोमि राम
 किमिदं नाहं परस्त्रीरतः । किं गोविन्द वदत्यसौ हलधरो
 मिथ्येति ता व्याहरन्गोपीगोपकदम्बकं विहसयन्मुग्धो सुकु-
 न्दोऽवतु ॥ १४५ ॥ मातस्तर्णकरक्षणाय यमुनाकच्छं
 न गच्छाम्यहं कस्माद्भक्तस्य पिनष्टि पीवरकुचद्वन्द्वेन गो-
 पीजनः । भ्रूसंज्ञाविनिवारितोऽपि बहुशो जल्पन्वशो-
 दाग्रतो गोपीपाणिसरोजमुद्रितमुखो गोपीपतिः पातु वः
 ॥ १४६ ॥ कासि त्वं वद चौर्यकारिणि कुतः कस्त्वं
 पुरो यामिकः किं ब्रूषे मुषितौ सुवर्णकलशौ भूपस्य केन
 त्वया । कुत्र स्तः प्रकटौ तवाश्वलतटे कुत्रेति तत्प्रश्यता-
 मित्युक्ते धृतवल्लवीकुचयुगस्तां पातु पीताम्बरः ॥ १४७ ॥
 कृष्ण त्वं पठ किं पठामि ननु रे शास्त्रं किमु ज्ञायते तत्त्वं
 कस्य विभोः स कस्त्रिभुवनाधीशश्च तेनापि किम् । ज्ञानं
 भक्तिरथो विरक्तिरनया किं मुक्तिरेवास्तु ते दध्यादीनि
 भजामि मातुरुदितं वाक्यं हरेः पातु वः ॥ १४८ ॥ कृष्ण
 त्वं नवयौवनोऽसि चपलाः प्रायेण गोपाङ्गनाः कंसो भूपति-
 रञ्जनालमृदुलग्रीवा वय गोदुहः । तथाचेऽञ्जलिना भवन्त-
 मधुना वृन्दावनं मद्दिना मा यासीरिति नन्दगोपवचसा
 नम्रो हरिः पातु वः ॥ १४९ ॥ कस्त्वं कृष्णमवेहि मां
 किमिह ते मन्मन्दिरशङ्कया युक्तं तन्नवनीतभाजनपुटे
 न्यस्तः किमर्थं करः । कर्तुं तत्र पिपीलिकापनयनं मुसाः कि-
 मुद्धोषिता बाला वत्सगतिं विवेक्तुमिति संजल्पन्हरिः पातु
 वः ॥ १५० ॥ स्वामी मुग्धतरो वनं घनमिदं चालाहमेका-
 किनी क्षोणीमावृणुते तमालमलिनच्छाया तमःसंहतिः ।
 तन्मे सुन्दर कृष्ण मुख सहसा वर्त्मति गोप्या गिरः श्रुत्वा
 तां परिरभ्य मन्मथकलासक्तो हरिः पातु वः ॥ १५१ ॥
 मातः किं यदुनाथ देहि चैषकं किं तेन पातुं पयस्तज्ञास्त्यद्य
 कदास्ति तन्निशि निशा का वान्धकारोदये । आमील्याक्षि-
 युगं निशाप्युपगता देहीति मातुः पुनर्वक्षोजाम्बरकर्पणोद्यत-

१ न्वच्छे. २ खान कुर्वीनाम् ३ वेमा वस्त्रवृत्तिदण्डस्ताद्यापार-
 र्दिनम् ४ तुगि च तन्तुवायानां यद्यविशेषः, तत्पदं विना-
 ५ पनगाः पक्षिभ्यो पतिगण्डः स केतुर्वस्य तस्य कृष्णस्य-
 रण्य ६ विशिष्टे. ७ पूजित ८ चित्रितः. ९ रक्तनिन्दु
 १० व्याघ्रमिलय. ११ रात्रौ. १२ एकान्तमीडा. १३ शुधि-
 धिरन्. १४ मारितः.

करः कृष्णः स पुष्पातु नः ॥ १५२ ॥ अधोन्मीलितलोच-
नस्य पिवतः पर्याप्तमेकं स्तनं सद्यःप्रस्रुतदुग्धविधमपरं हस्तेन
संमार्जतः । मात्रा चाङ्गुलिलालितस्य चिबुके खेरायमाणे मुखे
विष्णोः क्षीरकणाम्बुधामधवला दन्तद्युतिः पातु वः ॥ १५३ ॥
गच्छाम्यच्युत दर्शनेन भवतः किं तृप्तिरुत्पद्यते किं त्वेवं
विर्जनस्थयोर्हृतजनः संभावयत्यन्यथा । इत्यामन्नणमैङ्गिस्-
चित्तवृथाप्रस्थानखेदालसामाश्लिष्यन्पुलकाङ्गुराश्वितवपुर्गोपी
हरिः पातु वः ॥ १५४ ॥ रौमो नाम बभूव हुं तदवला सी-
तेति हुं तौ पितुर्वाचा पञ्चवटीवने निवसतस्तामाहरद्रावणः ।
कृष्णेनेति पुरातनी निजकथामाकर्ण्य मात्रेरितां सौमित्रे क
धनुर्धनुर्धनुरिति प्रोक्ता गिरः पान्तु वः ॥ १५५ ॥ कोऽयं
द्वारि हरिः प्रयाह्युपवनं शाखाभृगस्यात्र किं कृष्णोऽहं दयिते
विभेमि सुतरां कृष्णादहं वानरात् । राधेऽहं मधुसूदनो ब्रज
लता तामेव पुष्पान्वितामित्थं निर्वचनीकृतो दयितया ह्रीणो
हरिः पातु वः ॥ १५६ ॥ पीठे पीठनिषण्णबालकगले ति-
ष्ठन्सगोपालको यैन्नान्तःस्थितदुग्धभाण्डमविद्याच्छाद्य घ-
ण्टारवम् । वक्रोपान्तकृताञ्जलिः कृतशिरःकम्पं पिवन्त्यः पयः
पायादागतगोपिकानयनयोर्गण्डूषफूत्कारकृत् ॥ १५७ ॥
पञ्चे त्वन्नयने खारामि सततं भावो भवत्कुन्तले नीले मुखति
किं करोमि महितैः क्रीतोऽसि ते विभ्रमैः । इत्युत्स्वप्रवचो
निशम्य सरुषा निर्भर्त्सितो राधया कृष्णस्तत्परमेव तद्वपदि-
शन्क्रीडाविटः पातु वः ॥ १५८ ॥ दृष्ट्वा केशव गोपैर्पराग-
हृतया किञ्चिन्न दृष्टं मया तेनात्र स्वलितासि नाथ पतितां
किं नाम नालम्बसे । एकस्त्वं विषमेषुखिन्नमनसां सर्वावलानां
गतिर्गोप्यैवं गदितः संलेशमवर्तार्द्रोद्रेहो हरिर्विश्रमम् ॥ १५९ ॥
केयं भाग्यवती तवोरसि मणीं ब्रूधेऽर्धवर्षे विना कृत्वास्याः
प्रथमं विना क्व सहजो वर्णो मणोस्तादृशः । स्त्रीरूपं कथमस्य

१ एकान्तगतयोः २ रचना. ३ यथा माता स्वपुत्रप्रस्थापनाय
प्राचीनाः कथाः कथयति, तथा यशोदापि राम इति कश्चिद्राजासी-
दिति वदति सः. तच्छ्रुत्वा कृष्णोऽपि हुकार दत्तवान् ४ वानरः
(पक्षे) कृष्णः. ५ कृष्णवर्णः, (पक्षे) कृष्णनामा. ६ भ्रमरः, (पक्षे)
मधुसूदननामा. ७ आलम्बमानो रज्जुपञ्जरः, शिष्य इति प्रसिद्धः.
८ हे रमे, (पक्षे) पद्मरूपे. ९ पूज्यैः १० गोपे त्वयि यो राग आस-
क्तिस्तद्भूतयापहतया; (पक्षे) गवा परागैर्धूलिभिव्याप्तया. ११ युक्ता-
युक्तम्; (पक्षे) समविषमम् १२ पतित्वम्; (पक्षे) पतन प्राप्तम्.
१३ विषमेषुः पञ्चशरस्तेन खिन्नमनसाम्; (पक्षे) विषमेषु सकटेपु
सिन्नमनसाम्. १४ स्त्रीणाम्, (पक्षे) बलरहितानाम्. १५ ससूचनम्.
१६ गोस्थानम्. १७ अग्रवर्णो र इति, रमणीयार्थः.
४ सु० २० भा०

लिङ्गनियमात्पृच्छामि वध्वाकृतिं मुग्धे त्वत्प्रतिविम्बमित्यपल-
पन्नाधां हरिः पातु वः ॥ १६० ॥ यां दृष्ट्वा यमुनापिपासुर-
निशं व्यूहो गवां गाहते विद्युत्त्वानिति नीलकण्ठनिवहो यां
द्रष्टुमुत्कण्ठते । उत्तंसाय तमालपल्लवमिति च्छिन्दन्ति यां
गोपिकाः कान्तिः कालियशासनस्य वपुषः सा पावनी पातु
वः ॥ १६१ ॥ श्रीमद्रोपवधूस्वयंग्रहपरिष्वङ्गेषु तुङ्गस्तनव्या-
मर्दाद्गलितेऽपि चन्दनरजसङ्गे वहन्सौरभम् । कश्चिज्जा-
गरजातरागनयनद्वन्द्वः प्रभाते श्रियं विभ्रत्कामपि वैष्णुनाद-
रसिको जाराग्रणीः पातु वः ॥ १६२ ॥ कण्ठालिङ्गनमङ्गलं
घनकुचाभोगोपभोगोत्सवं श्रोणीसंगमसौभगं च सततं म-
त्प्रेयसीनां पुरः । प्राप्तुं कोऽयमितीर्ष्येयव यमुनाकूले बलाद्यः
स्वयं गोपीनामहरहुकूलनिचयं कृष्णः स पुष्पातु नः ॥ १६३ ॥
कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तुमसकृन्मृद्भक्षिता खेच्छया सत्यं कृष्ण
क एवमाह सुसली मिथ्याम्ब पश्याननम् । व्यौदेहीति विका-
सिते च वदने दृष्ट्वा समस्तं जगन्माता ग्रस्य जगाम विस्म-
यपदं पायात्स वः श्रीपतिः ॥ १६४ ॥ अम्ब श्राम्यसि
तिष्ठ गोरसमहं मशामि मन्थानकं प्रालम्ब्य स्थितमीश्वरं
सरभसं दीनाननो वसुकिः । सासूयं कर्मलालया सुर-
गणः सानन्दमुद्यद्भयं रौहुः प्रैक्षत यं स वोऽस्तु शिवदो
गोपालबालो हरिः ॥ १६५ ॥ कालिन्ध्याः पुलिनेषु केलिकु-
पितामुत्सृज्य रासे रसं गच्छन्तीमनुगच्छतोऽश्रुकलुषां कंस-
द्विषो राधिकाम् । तत्पादप्रतिमानिवेशितपदसोद्गतरोमोद्गतै-
र्क्षुण्णोऽनुनयः प्रसन्नदयितादृष्टस्य पुष्पातु वः ॥ १६६ ॥
कंसं ध्वंसयते मुरं तिरयते हंसं तथा हिंसते बाणं क्षीणयते
बकं लघयते पौण्ड्रं तथा लुम्पते । भौमं क्षामयते बलाद्बल-
मिदो दर्पं पराकुर्वते क्लिष्टं शिष्टगणं प्रणम्रमवते कृष्णाय
तुभ्यं नमः ॥ १६७ ॥ रासोलासभरेण विभ्रमभृतार्माभी-
रवामभ्रुवार्मभ्यर्णे परिरभ्य निर्भरमुरः प्रेमान्धया राधया ।
साधु त्वद्ददनं सुधामयमिति व्याहृत्य गीतस्तुतिव्याजार्दु-
टञ्जुम्बितः सितमनोहारी हरिः पातु वः ॥ १६८ ॥ साकू-
तसितमाकुलाकुलगलद्धम्मिल्लसुहोसितभ्रूवलीकमलीकंदैर्शि-
तभुजामूलार्धदृष्टस्तनम् । गोपीना निर्भृतं निरीक्ष्य

१ बलभद्रः. २ विकासय. ३ समुद्रमथने रज्जुकृतस्य मम
पुनरपि स एव भयंकर प्रसन्न आगत इति त्रासेन. ४ मम सपत्नी
काचिदुद्भविष्यतीत्यस्यया. ५ अमृतप्राप्तिर्भविष्यतीति धिया. ६ शिः
रश्चेदो भविष्यतीति बुद्ध्या. ७ रागम् ८ सफलः. ९ गोपिकानाम्.
१० समीपम्. ११ प्रकटम्. १२ उच्चैःकृता. १३ जृम्भणादिच्छले-
नेत्यर्थः. १४ गोप्यभावम्.

ललितं काचिच्चिरं चिन्तयन्नतसुग्धमनोहरो हरतु वः
 क्लेश नैवः केशवः ॥ १६९ ॥ तिर्यक्कण्ठविलोलमौ-
 लितरलोत्तंसस्य वंशोच्चरद्गीतस्थानकृतावधानललनालक्षैर्न
 संलक्षिताः । ^२संमुग्धं मधुसूदनस्य मधुरे राधामुखेन्दौ
 मृदुस्पन्दं पल्लविताश्चिरं वदतु वः क्षेमं कटाक्षोर्मयः
 ॥ १७० ॥ दृष्टिव्याकुलगोकुलावैर्नरसादुद्धृत्य गोवर्धनं
 विभ्रद्बलववल्हामभिरधिकानन्दाचिरं चुम्बितः । कन्दर्पेण
 तदर्पिताधरत्तटीसिन्दूरमुद्राङ्कितो बाहुगोपतनोस्तनोतु भवता
 श्रेयांसि कंसद्विपः ॥ १७१ ॥ राधामुग्धमुखारविन्दैर्मधुपक्षै-
 लोक्यमौलिस्थलीनेपथ्योचितनीलरत्नमवनीभारावतारक्षमः ।
 स्वच्छन्दद्रजसुन्दरीजनमनस्तोषप्रदोषश्चिरं कंसध्वंसनधूमके-
 सुरवतु त्वां देवकीनन्दनः ॥ १७२ ॥ किं विभ्राम्यसि कुण्ण-
 भोगिमवने भौण्डीरभूमीरुहि आतर्यासि न दृष्टिगोचरमितः
 सानन्दनन्दार्सपदम् । राधाया वचनं तदध्वगमुखाज्जन्दान्ति-
 कै गोपतो गोविन्दस्य जयन्ति सायमतिथिप्राशस्त्यगर्भा
 गिरः ॥ १७३ ॥ सान्द्रानन्दपुरंदरादिविषद्वन्दैरमन्दाद-
 रादानम्रैर्मुकुटेन्द्रनीलमणिभिः ^३संदर्शितेन्द्रीवरम् । स्वच्छ-
 न्दं मकरन्दसुन्दरगलन्मन्दाकिनीमेदुरं श्रीगोविन्दपदारवि-
 न्दमशुभस्केन्द्राय वन्दामहे ॥ १७४ ॥ प्रातर्नीलनिचोलम-
 च्युतसुरःसंवीतपीताशुर्कं राधायाश्चकितं विलोक्य हसति
 स्वैर सखीमण्डले । प्रीडोच्चक्षलर्मक्षलं नयनयोराधाय रधि-
 मने स्वादुखेरसुखोऽयमस्तु जगदानन्दाय नन्दात्मजः
 ॥ १७५ ॥ प्रीतिं वस्तुतुता हरिः कुचलयापीडेन सार्धं रणे
 राधापीनपयोधरस्मरणकृत्कुम्भेन सभेदवान् । ^४पत्रे विभ्यति
 मीलति क्षणमपि क्षिप्रं तदालोकनाद्यामोहेन जितं जितं जि-
 तमभूर्धौलोलकोलाहलः ॥ १७६ ॥ त्वामप्राप्य मयि स्वयं-
 धरपरा क्षीरोदतीरोदरे शङ्के सुन्दरि कालकूटमपिवन्मूढो
 मृडानीपतिः । इत्थं पूर्वकथाभिरन्यमनसो विक्षिप्य वासोक्षलं
 राधायाः स्तनकोरकोपरिलसन्नेत्रो हरिः पातु वः ॥ १७७ ॥
 धामांसस्यल्लुम्बिकुण्डलरुचां जातोत्तरीयच्छविं वंशीगीतिभ-

वत्रिमङ्गचपुषं भ्रूलाखलीलापरम् । किञ्चित्सस्तशिखण्डशेख-
 रमतिस्निग्धालिनीलालकं राधादिप्रमदाशतावृतमहं वन्दे कि-
 शोराकृतिम् ॥ १७८ ॥ अन्तर्मोहनमौलिधूर्णनैवलन्मन्दार-
 विसंसनः स्तब्धाकर्षणदृष्टिर्षणमहामन्नः कुरङ्गीदशाम् ।
 दृष्यद्दानवद्वयमानदिविषदुर्वारदुःखापदा भ्रंशः कंसरिपोर्व्यपो-
 हयतु वोऽश्रेयांसि वंशीरवः ॥ १७९ ॥ मौलौ केकिशिखण्डिनी
 मधुरिमाधाराधरे वंशिनी पीनासे वनमालिनी हृदि लसत्का-
 रुण्यकल्लोलिनी । श्रोण्यां पीतदुकूलिनी चरणयोर्व्यत्यस्तवि-
 न्यासिनी लीला काचन मोहनी विजयते वृन्दावनावासिनी
 ॥ १८० ॥ मालावर्हमनोज्ञकुन्तलभरा वन्यप्रसूनोक्षितां शैले-
 यागुरुसक्तचित्रतिलका शश्वन्मनोहारिणीम् । लीलावेणुरवा-
 मृतैकरसिका लावण्यलक्ष्मीमयीं बालां बालतमालनीलवपुषं
 वन्दे परां देवताम् ॥ १८१ ॥ अंसालम्बितवामकुण्डल-
 धरं मन्दोज्ञतभ्रूलतं किञ्चित्कुक्षितक्रोमलाधरपुटं साचिप्र-
 सारीक्षणम् । आलोलाल्लुपिलवैर्मुर्लिकामापूरयन्तं मुदा
 मूले कल्पतरोस्त्रिमङ्गललितं ध्याये जगन्मोहनम् ॥ १८२ ॥
 कस्तूरीतिलकं ललाटफलके वक्षःस्थले कौस्तुभं नासाग्रे
 नवमौक्तिकं करतले वेणुं करे कङ्कणम् । सर्वाङ्गे
 हरिचन्दनं सुविमलं कण्ठे च मुक्तावलीं विभ्रत्क्षी-
 परिवेष्टितो विजयते गोपालचूडामणिः ॥ १८३ ॥
 कालिन्दीपुलिनोदरेषु मुसली यावद्गतः क्रीडितुं तावत्कर्षु-
 रिकापयः पिब हरे वर्धयते ते शिखा । इत्थं बालतया
 प्रतारणपराः श्रुत्वा यशोदागिरः पायाद्वः स्वशिखां स्पृशन्प्र-
 मुदितः क्षीरिऽर्धपीते हरिः ॥ १८४ ॥ आनन्देन यशोदया
 समदनं गोपाङ्गनाभिश्चिरं साशङ्कं बलविद्विषा सकुसुमं सिद्धैः
 पृथिव्याकुलम् । सेष्यं गोपकुमारकैः सकरुणं पौरैः सुरैः
 सखितं यो दृष्टः स पुनातु यो मधुरिपुः प्रोत्क्षिप्तगोवर्धनः
 ॥ १८५ ॥ राधामोहनमन्दिरं जिगमिषोश्चन्द्रावलीमन्दि-
 राद्राधे क्षेममिति प्रियस्य वचनं श्रुत्वाह चन्द्रावली । क्षेमं
 कंस ततः प्रियः प्रमुदितः कंसः क दृष्टस्त्वया राधा क्वेति
 तयोः प्रसन्नमनसोर्हासोद्गमः पातु वः ॥ १८६ ॥ दृष्टः कापि
 स केशवो ब्रजवधूमादाय काचिद्गतः सर्वा एव हि वक्षिताः
 खलु वय सोऽन्वेषणीयो यदि । द्वे द्वे गच्छत इत्युदीर्य सह-
 सा राधां गृहीत्वा करे गोपीवेषधरो निकुञ्जभवनं प्राप्तो हरिः
 पातु वः ॥ १८७ ॥ किं युक्तं वत मामनन्यमनसं वक्षःस्थ-
 लस्थाधिनीं भक्तामप्यवधूय कर्तुमधुना कान्तासहस्रं तव ।
 इत्युक्त्वा फणभृत्फणामणिगतां स्वामेव मत्वा तनुं निद्राच्छे-

१ तरण.. २ अव्यक्तम् ३ किञ्चित्चलन यथा स्यात्तथा ४ रक्ष-
 णम्. ५ असुराणां. ६ नीलत्वादधरपानकर्तृत्वाच्च ७ अलकार..
 ८ रात्रिमुद्ये हि नार्यरतुप्यन्तीति भाव ९ कृष्णश्वासी भोगी
 सपेश्व तस्य भवने, (पक्षे) कृष्णस्य भोगिनः शृङ्गारिणो
 मिलासगृहे १० भाण्डीरनाम्नि वटवृक्षे ११ सगोपन
 कुर्वत १२ सदर्शित इन्दीवरभ्रमो यत्र १३ नात्राय. १४ वल्लम्
 १५ परिधानीकृतम्. १६ कटाक्ष. १७ बाहने. १८ मृते सति.
 १९ चञ्चल.

१ साधु साध्विति शिरःकम्पनम्. २ शुम्भितम् ३ अतिच्छो-
 रित्यर्थः.

दकरं हरेरवतु वो लक्ष्म्या विलक्षसितम् ॥ १८८ ॥ स्व-
मासादितदर्शनामनुनयन्प्राणेश्वरीमादरादंसेऽस्मिन्पतितैरपाङ्ग-
वलितैर्यद्वोधितोऽप्यशुभिः । प्रत्याव्यस्त्वमतो मया ननु हरे
कोऽयं क्रमव्यत्ययः पातु त्वां व्रजयोपितेत्यभिहितं लज्जाकरं
शार्ङ्गिणः ॥ १८९ ॥ अस्मिन्कुञ्जे विनापि प्रचलति पवना-
द्वर्तते कोऽपि नूनं पश्यामः किं न गत्वेत्यनुसरति गणे भी-
तभीतेऽर्भकाणाम् । तस्मिन्नाधासखो वः सुखयतु विलसली-
लया कैटभारिव्यातन्वानो मृगारिप्रचलधुरधुरारावरौद्राङ्गि-
नादान् ॥ १९० ॥ अङ्गुल्या कः कंपाटं प्रहरति कुटिले
मौधवः किं वसन्तो नो चैकी किं कुलालो नहि धैरिणिधरः
किं द्विजिह्वः फणीन्द्रः । नाहं घोराहिमदीं किमुत खैगपति-
नीं हँरिः किं कपीन्द्र इत्येवं सत्यभामाप्रतिवचनजितः पातु
वश्रकपाणिः ॥ १९१ ॥ वृन्दारण्ये चरन्ती विभुरपि सततं
भूर्भुवःस्वः सृजन्ती नन्दोद्भूताप्यनादिः शिशुरपि निगमैर्ल-
क्षिता वीक्षितापि । विद्युल्लेखावनद्भोन्नमदमलमहाम्भोदसच्छा-
यकाया माया पायादपायादविहितमहिमा कापि पैताम्बरी
वः ॥ १९२ ॥ नामोदस्ताखिलामो दमनियमयुजां यः प्रका-
मोदवाहश्यामो दर्पाढ्यधामोदयमितितयशोधारया मोदते
यः । वामोदन्यासदामोदरतरलदृशां दत्तकामोदयो यः सा-
मोदः श्रीललामो दलयतु दुरितं सोऽत्र दामोदरो वः
॥ १९३ ॥ मल्लैः शैलेन्द्रकल्पः शिशुरखिलजनैः पुष्पचापो-
ऽङ्गनाभिर्गोपैस्तु प्राकृतात्मा दिवि कुलिशभृता विश्वकायोऽप्र-
मेयः । क्रुद्धः कंसेन कालो भयचकितदृशा योगिभिर्धैर्यमूर्-
तिर्द्विष्टो रङ्गावतारे हरिरमरजनानन्दकृत्पातु शुष्मान् ॥ १९४ ॥

(बलभद्रः) ॥ निष्पात्याशु हिमाशुमण्डलमधः पीत्वा
तदन्तःसुधां कृत्वैनं चषकं हसन्निति हलापानाय कौतूह-
लात् । भो देव द्विजराजि मादृशि सुरास्पर्शोऽपि न
श्रेयसे मां मुखेति तदर्थितो हलधरः पायादपायाजगत्
॥ १९५ ॥ प्रेमोन्नामितरेवतीमुखगतामास्वाद्य कादम्बरी-
मुन्मत्तं क्वचिदुत्पतत्क्वचिदपि भ्राम्यत्क्वचित्प्रस्खलत् । रक्ता-
पाङ्गमधीरलाङ्गलमलिश्यामाम्बराडम्बरं क्लेशं नः कवली-
करोतु सकलं पाकाभिरामं महः ॥ १९६ ॥ उष्णालु
क्वचिदकंधामनि मनाद् निद्रालु शीतानिले हालानां गृह्यालु
चुम्बदसकृलज्जालु जायासुखम् । नित्यं निष्पतयालु तिर्य-

गवनीशय्याशयालु क्षणं गीतेभ्यः स्पृहयालु धाम धवलं
दीने दयालु श्रये ॥ १९७ ॥

(रुक्मिणी) ॥ श्लाघ्याशेषतनुं सुदर्शनकरः सर्वाङ्ग-
लीलाजितत्रैलोक्यां चरणारविन्दललितेनाक्रान्तलोको हरिः ।
विभ्राणा मुखमिन्दुसुन्दररुचं चन्द्रात्मचक्षुर्दधत्स्थाने यां
स्वतनोरपश्यदधिकां सा रुक्मिणी वोऽवतात् ॥ १९८ ॥

(राधा) ॥ राधा पुनातु जगदच्युतदत्तचित्ता मन्था-
नमाकलयती दधिरिक्तपात्रे । यस्याः स्तनस्तवकचूचुकलोल-
दृष्टिर्देवोऽपि दोहनधिया वृषभं दुदोह ॥ १९९ ॥ सुधा-
धाम्नः कान्तिस्तव वदनपङ्केरुहगुणैर्जितेव म्लानत्वं व्रजति
सहसा प्राणदयिते । वदत्येवं कान्ते दिवसविरहातङ्गच-
किता तदङ्गे संलम्बा तव दिशतु राधा प्रियशतम् ॥ २०० ॥

(नन्दकः) ॥ सान्द्रां सुद यच्छतु नन्दको वः सोल्लास-
लक्ष्मीप्रतिविम्बगर्भः । कुर्वन्नजसं यमुनाप्रवाहसलीलराधा-
स्मरणं सुरारेः ॥ २०१ ॥

(वेणुः) ॥ केङ्कारः सरकार्मुकस्य सुरतक्रीडापिकीनां
रवो झङ्कारो रतिमञ्जरीमधुलिहां लीलाचकोरीध्वनिः । तन्व्याः
कञ्चुलिकापसारणभुजाक्षेपस्खलत्कङ्कणकौणः प्रेम तनोतु वो
नववयोलास्याय वेणुस्वनः ॥ २०२ ॥

बुद्धः ॥ पैद्रचक्रे कैमर्भावनापरिगतं हृत्पद्ममध्यस्थितं
संपश्यच्छिवरूपिणं लयवशादात्मानमैध्याश्रितः । शुष्माकं
मधुसूदनो बुधवपुर्धारी स भूयान्सुदे यस्तिष्ठेत्कमलासने
कृतैरुचिर्बुद्धैर्कलिङ्गाकृतिः ॥ २०३ ॥ रेतोरक्तमयान्यमूनि

भविनां विष्णुत्रपूर्णादराण्यालोक्येव कलेवराणि विगलत्तो-
यार्द्रन्प्राणि यः । मायाजालनियन्त्रितानि घृणया नोन्मी-
लयत्यक्षिणी निर्व्याजैर्प्रीणधाननिश्चलमतिर्बुद्धैः स बुद्धोऽस्तु
वः ॥ २०४ ॥ ध्यानव्याजसुपेत्य चिन्तयसि कामुन्मील्य
चक्षुः क्षण पश्यानङ्गशरातुरं जनमिमं त्रातापि नो रक्षसि ।
मिथ्याकारुणिकोऽसि निर्घृणतरस्त्वत्तः कुतोऽन्यः पुमाञ्छ-
श्चन्मारवधूभिरित्यमिहितो बुद्धो जिनः पातु वः ॥ २०५ ॥
आवाहूद्रतमण्डलाग्ररुचयः संनद्धवक्षःस्थलाः सोष्माणो
व्रणिनो विपक्षहृदयप्रोन्माथिनः कर्कशाः । उत्सृष्टाम्बरद-
ष्टिविभ्रमभरा यस्य स्मराश्रेसरा योधा वारवधूस्तनाश्च न दधुः

१ द्वारम्. २ लक्ष्मीपतिः, (पक्षे) वसन्तः. ३ चक्रधारी, (पक्षे)
कुलालः. ४ विष्णुः, (पक्षे) शेषः. ५ कृष्णपक्षेऽहिः कालियः;
गरुटपक्षेऽहिः सर्पः. ६ गरुडः. ७ विष्णुः, (पक्षे) वानरः.
८ चन्द्रेण प्रार्थितः.

१ शब्दः. २ मूलाधार-स्वाधिष्ठान-मणिपूर-अनाहत-विशुद्धि-आ-
ज्ञाख्यानि पद्म चक्राणि. ३ परिपाटी. ४ वासना. ५ व्याप्तम्.
६ चित्तैकाग्रवशात् ७ स्थितः. ८ 'जह्याया मध्यभागे तु संश्लेषो
यत्र जह्याया । पद्मासनमिति प्रोक्तं तदासनविचक्षणैः ॥'. ९ ज्ञानी.
१० ज्ञानम्. ११ ससारिणाम् १२ बद्धानि. १३ चेतःसमाधिना.

श्लोम स वोऽव्याजिनः ॥ २०६ ॥ बद्धा पद्मासनं यो
नयनयुगमिदं न्यस्य नासाग्रदेशे धृत्वा र्भूतौ च शान्तौ
समरसमिलितौ चन्द्रसूर्याख्यघातौ । पद्मयन्त्रन्तर्विशुद्धं कि-
मपि च परम ज्योतिराकारहीनं सौख्याम्मोघौ निमग्नः स
दिशतु भवतां ज्ञानबोधं बुधोऽयम् ॥ २०७ ॥ कामेना-
कृप्य चापं हतपटुपटहं बल्लगुभिर्मारवीरैर्भ्रूभङ्गोत्क्षेपजृम्भा-
क्षितललितदृशा दिव्यनारीजनेन । सिद्धैः प्रहोत्तमाङ्गैः पुल-
कितवपुषा विस्त्रयाद्वासवेन ध्यायन्धो योगपीठादचलित
इति वः पातु दृष्टो मुनीन्द्रः ॥ २०८ ॥ किं साद्भास्वान्न
भानोरमृतघनरसस्रन्दिनः सन्ति पादाः किं वा राकाश-
शाङ्को नहि तुहिनरुचिः कुत्रचिन्निष्कलङ्कः । साक्षाच्चिन्ता-
मणिः किं विपुलफलमणेः सौकुमार्यं कुतस्त्वं संदेहान्मुग्ध-
धौभिः प्रथममिति मुनेः पातु दृष्टं वपुर्वः ॥ २०९ ॥

कल्किः ॥ उद्यत्करवालः शक्तिमिरध्वंसने महा-
निपुणः । कल्किहरिर्वः पायादपायतः कलिनिशान्तोत्थः
॥ २१० ॥ यवनीनयनान्बुधोरणीमिर्धरिणीनामपनीय ता-
पवर्हिम् । सुकृतद्रुमसेकमाचरन्तं धृतकल्कं प्रणमामि
निर्विकल्पम् ॥ २११ ॥ प्रेङ्खद्वाजितरंगमुन्मदगजग्राहप्रगल्भं
भटव्यावल्गत्स्फुटपुण्डरीकनिलयं डिण्डीरपिण्डावलिम् ।
म्लेच्छानीकमहार्णवं सुविपलं सद्भामकल्यावधौ यश्चैर्वाशि-
रिवाभवद्द्वैतु स वः कल्यानि कल्की हरिः ॥ २१२ ॥

सूर्यः ।

खण्डितानेत्रकर्जालिमञ्जुरञ्जनपण्डिताः । मण्डिताखिल-
दिक्रान्ताश्चण्डाशोः पान्तु भानवः ॥ १ ॥ शुक्रतुण्डच्छवि
सवितुश्चण्डरुचेः पुण्डरीकघनबन्धोः । मण्डलमुदित वन्दे
कुण्डलमौखण्डलाशयाः ॥ २ ॥ अतिविततगगनसरणि-
प्रसरणपरिसुक्तविश्रमानन्दः । मरुदुल्लासितसौरभकमलाक-
रहासकृद्विर्जयति ॥ ३ ॥ प्राचीकुङ्कुमतिलकं पूर्वाचल-
रोहणैकमाणिक्यम् । त्रिसुवनगृहैकदीपं वन्दे लोकैकलोचन
देवम् ॥ ४ ॥ कटुभिरपि कठोरचक्रवाकोत्करविरहज्व-
रशान्तिशीतवीर्यैः । तिमिरहतमयं महोभिरञ्जयति जग-
न्नयनौघमुष्णमातुः ॥ ५ ॥ यद्विम्बमम्बरमणिर्यदपां प्रसू-
तिर्नक्तं निषिञ्चति यदग्निशिखासु भासः । ज्योत्स्ना निशासु
हिमघान्नि च यन्मयूखाः पूषा पुराणपुरुषः - स - नमोऽस्तु
तस्यै ॥ ६ ॥ यो रक्ततामतितरामतुलं दधानो दिक्प्रौढ-

दारदृह^(१)मोहनवासवासः । योषिद्वयीपतिविडम्बनभृत्स शश्व-
त्पायादपायसमुदायहरो रविर्नः ॥ ७ ॥ ब्रह्माण्डसंपुटकले-
वरमध्यवर्ति चैतन्यपिण्डमिव मण्डलमस्ति यस्य । आलो-
कितोऽपि दुरितानि निहन्ति यस्तं मार्तण्डमादिपुरुषं प्रण-
मामि नित्यम् ॥ ८ ॥ सिन्दूरस्पृहया स्पृशन्ति करिणां
कुम्भस्थमाघोरणा भिल्ली पल्लवशङ्कया विचिनुते सान्द्रद्रुम-
द्रोणिषु । कान्ताः कुङ्कुमशङ्कया करतले मृदन्ति लभं च
यत्तत्तेजः प्रथमोद्भवं भ्रमकरं सौरं चिरं पातु वः ॥ ९ ॥
एकस्त्रियने भृशं तपति यः काले स दाहक्रमो येनात-
न्यत यत्प्रकाशसमयेनैषां पदं दुर्लभम् । सा व्योमावयवस्य
यत्र विदिता लोके गतिः शाश्वती श्रीसूर्यः सुरसेवि-
तोऽपि हि महादेवः स नस्त्रायताम् ॥ १० ॥ ज-
म्भारातीभकुम्भोद्भवमिव दधतः सान्द्रसिन्दूररेणुं रक्तैः
सिक्ता इवौषैरुदयगिरितटीधातुधाराद्रवस्य । आ-
यान्त्या तुल्यकाल कमलवनरुचेवारुणा वो विभूत्यै भूयासु-
र्भासयन्तो भुवनमभिनवा भानवो भानवीयाः ॥ ११ ॥
भक्तिप्रहाय दातुं सुकुलपुटकुटीकोटरकोडलीना लक्ष्मीमाक-
टुकामा इव कमलवनोद्घाटनं कुर्वते ये । कालाकारान्धकारा-
ननपतितजगत्साध्वसध्वंसकल्याः कल्याणं वः क्रियासुः किस-
लयरुचयस्ते करा भास्करस्य ॥ १२ ॥ साटोपव्योमहैद्दोषित-
रजनिवणिङ्गनायकोन्मुक्ततारा मुक्ताहारापहारान्तरलखगरव-
प्रोत्थिताफीर्तिशान्त्यै । कर्षन्नम्भोजकुम्भोदरकुहरवहिर्निःसर-
त्पद्मदालीकालव्यालीं करेणाकलयतु दिनकृत्कल्मषोन्मूलनं
वः ॥ १३ ॥ चैकी चर्करापङ्क्तिं हँरिरपि च हँरीन्धूर्जटिर्धू-
ध्वंजान्तानिक्षं नक्षत्रनाथोऽरुणमपि वरुणः कूबराग्रं कुबेरः ।
रंहः सङ्घः सुराणां जगदुपकृतये नित्ययुक्तस्य यस्य स्तौति
प्रीतिप्रसन्नोऽन्वहमहिमरुचेः सोऽवतात्स्यन्दनो वः ॥ १४ ॥
किं छत्र किं नु रत्न तिलकमुत तथा कुण्डलं कौस्तुभो वा
चक्रं वा धीरिजं वेत्यमरयुवतिभिर्यद्वल्लिद्वेषिदेहे । ऊर्ध्वं
मौलौ ललाटे श्रवसि हृदि करे नाभिदेशे च दृष्टं पायात्तद्वो-
ऽर्कविम्बं स च दनुजरिपूर्वधसानः क्रमेण ॥ १५ ॥ शीर्षा-
श्रीणाङ्घ्रिपाणीर्भ्रंणिभिर्यद्वधनैर्धर्धराव्यक्तघोषान्दीर्घाधौतान-
धौधैः पुनरपि घटयत्येक उल्लाघयन्त्यः । धर्मोशोस्तस्य वो-

१ इन्द्र २ ऋग्विक्रयस्थानम्. ३ विष्णु. ४ कीलक. ५ इन्द्र.
६ अश्वान् ७ यानमुखम् ८ चक्र. ९ युगधर १० वेग
११ चूडारलय. १२ यतो विष्णोर्नाभिदेशे कमलं वर्तते १३ वामना-
कृत्या. १४ कुडरोगविशीर्षनासिकापादपाणीन्. १५ क्षतविशिष्टैः
१६ शरीरैः. १७ चिरकाल व्रतान् १८ सूर्यस्य

१ शरीरे २ फेनपिण्ड. ३ सण्डयतु. ४ पापानि. ५ नायिका-
विशेषा ६ कमलम् ७ पूर्वदिशः.

द्वितीयं प्रकरणम् ।

सामान्यप्रकरणम् ।

सुभाषितप्रशंसा ।

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती । तस्माद्धि
काव्यं मधुरं तस्मादपि सुभाषितम् ॥ १ ॥ सुभाषितेन
गीतेन युवतीनां च लीलया । मनो न मिथते यस्य स
योगी ह्यथवा पशुः ॥ २ ॥ सुभाषितमयैर्द्रव्यैः समग्रं न
करोति यः । सोऽपि प्रस्तावयज्ञेषु का प्रदास्यति दक्षि-
णाम् ॥ ३ ॥ संसारकटुवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे । सुभा-
षितरसास्वादः संगतिः सुजने जने ॥ ४ ॥ सुभाषितरसा-
स्वादवद्भरोमाश्वकञ्चुकाः । विनापि कामिनीसङ्गं कवयः
सुखमासते ॥ ५ ॥ पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्न सु-
भाषितम् । मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ॥ ६ ॥
धर्मो यशो नयो दाक्ष्य मनोहारि सुभाषितम् । इत्यादि-
गुणरत्नाना संग्रही नैवसीदति ॥ ७ ॥ सगीतमपि साहित्यं
सरस्वत्याः स्तनद्वयम् । एकमापातमधुरमन्यढालोचना-
मृतम् ॥ ८ ॥ शिष्ट्येति पशुर्वेति वेति नागरसं फणी ।
साहित्यरसमाधुर्यं शकरो वेति वा न वा ॥ ९ ॥ द्राक्षा-
म्लानसुखी जाता शर्करा चाम्बता गता । सुभाषितरससाग्रे
सुधा भीता लिवं गता ॥ १० ॥ ससदि तदेव भूषण-
सुपकारकमवसरे धन मुख्यम् । सूक्तं दधति सुवर्णं
कल्याणमनर्घमिह धन्याः ॥ ११ ॥ कथमिह मनुष्यजन्मा
संप्रविगति सदसि विवर्धुगमितायाम् । येन न सुभाषिता-
मृतमाह्लादि निपीतमातृषेः ॥ १२ ॥ अकलितगव्दालकृति-
रुक्तुल्ला र्खलितपदनिवेशापि । अभिसारिकेव रमयति
संक्तिः सौर्त्कर्षशङ्कारा ॥ १३ ॥ आस्वादितदयिताधरसु-

१ प्रमङ्ग २ न नश्यति ३ पाषाणताम् ४ काञ्चनम्, (पक्षे)
सुषुपदैर्युक्तम्. ५ पण्डितपूर्णायां देवयुक्तायां च ६ न कलिता
शब्दस्यारंभकृतिर्नया. अनुग्रामादिशब्दालकृतिशब्देत्यर्थे, (पक्षे) अक-
लित शब्दो यथैतादृश्यलकृतिर्भूयग यस्या. सशब्दभूषणन-
त्वेऽन्यस्य ज्ञान मनियतीति धियेति भाव. ७ द्रुत रसप्रत्यायिका,
(पक्षे) नायकचित्तानुकूल्यवती ८ कोमल सुप्तिद्विपदाना अथन
यत्, (पक्षे) स्थानान्धनत्र पतेन यथा स्यात्तथा चरणविन्यासो
यस्या. ९ सुभाषितम्, (पक्षे) शोभनोक्तिमती १० उक्तुल्ला-
लिङ्गधाररसवती, (पक्षे) अहमस्याय ममेति रतिपरिपोषवती.

धारसखेव सूक्तयो मधुराः । अकलितरसालसुकुलो न
कोकिलः कैलमुदञ्चयति ॥ १४ ॥ अवसरपठितं सर्वं सुभा-
षितत्वं प्रयात्यसूक्तमपि । ह्युधि कदग्नमपि नितरा भोक्तुः
संपद्यते स्वाहु ॥ १५ ॥ यस्य वक्रकुहरे सुभाषितं नास्ति
नाप्यवसरे प्रजल्पति । आगतः सदसि धीमतामसौ लेप्य-
निर्मित इवावभासते ॥ १६ ॥ सुभाषितं हारि विगत्यघो
गलान्न दुर्जनस्यैर्करिपोरिवामृतम् । तदेव घत्ते हृदयेन
सज्जनो हरिर्महार्त्तमिवातिनिर्मलम् ॥ १७ ॥ नायं प्रयाति
विकृतिं विरसो न यः स्यान्न क्षीयते बहुजनैर्नितरा
निपीतः । जाड्यं निहन्ति रुचिमेति करोति तृप्तिं नूनं
सुभाषितरसोऽन्यरसातिशायी ॥ १८ ॥ धन्याः शुचीनि
सुरभीणि गुणोन्मितानि वाग्वीरुधः स्वददोपवनोद्गतायाः ।
उच्चित्य सूक्तिकुसुमानि सतां विविक्तवर्णानि कर्णपुलिनैष्य-
वतसयन्ति ॥ १९ ॥ किं हारैः किमु कङ्कणैः किमसमैः कर्णा-
वतंसैरल केयूरैर्मणिकुण्डलैरलमल साडन्वरैर्मन्वरैः । पुंसामे-
कमखण्डित पुनरिदं मन्यामहे मण्डनं यन्निष्पीडितैर्पार्वणा-
मृतकरैस्सैन्दोपमाः सूक्तयः ॥ २० ॥ खिन्नं चापि सुभा-
षितेन रमते स्वीयं मनः सर्वदा श्रुत्वान्यस्य सुभाषित खलु
मनः श्रोतुं पुनर्वाञ्छति । अज्ञान्ज्ञानवतोऽप्यनेन हि वशी-
कर्तुं समर्थो भवेत्कर्तव्यो हि सुभाषितस्य मनुजैरावश्यकः
संग्रहः ॥ २१ ॥

विद्याप्रशंसा ।

अपूर्वं कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति । व्ययतो
वृद्धिमायाति क्षयमायाति संचयात् ॥ १ ॥ अनेकसंशयो-
च्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शकम् । सर्वस्य लोचनं शास्त्र यस्य
नास्त्यन्ध एव सः ॥ २ ॥ सर्वद्रव्येषु विद्यैव द्रव्यमाहुर्यु-
क्तमम् । अहार्यत्वादनर्घ्यत्वादक्षयत्वाच्च सर्वदा ॥ ३ ॥
हर्तुर्न गोचरं याति दत्ता भवति विस्तृता । कल्यान्तेऽपि

१ मधुरम्. २ वदति ३ त्रिले ४ पङ्करचितः. ५ राहोः.
६ कौस्तुभमणि. ७ विकारम्. ८ मान्यम् ९ अन्यरसानतिक्रम्य
वर्तते इत्यर्थे. १० कर्णभूषणैः. ११ वस्त्रादिभिः. १२ पूर्णं.
१३ किरणं. १४ नास्त्युत्तम यसात्.

न या नश्येत्किमन्यद्विद्यया समम् ॥ ४ ॥ ज्ञातिमिर्वण्ठ्यते
नैव चोरेणापि न नीयते । दाने नैव क्षयं याति विद्यारत्नं
महाघनम् ॥ ५ ॥ संयोजयति विद्यैव नीचगापि नरं
सरित् । समुद्रमिव दुर्धर्षं नृपं भाग्यमतः परम् ॥ ६ ॥
विद्या गच्छं च गच्छं च द्वे विद्ये प्रतिपत्तये । आद्या हा-
स्याय वृद्धत्वे द्वितीयाद्रियते सदा ॥ ७ ॥ शुनः पुच्छमिव
व्यर्थं जीवितं विद्यया विना । न गुह्यगोपने शक्तं न च
दर्शनिवारणे ॥ ८ ॥ सद्विद्या यदि का चिन्ता वैराकोदर-
पूरणे । शुकोऽप्यशनमाप्नोति राम रामेति च ब्रुवन् ॥ ९ ॥
अनपेक्षितगुरुवचना सर्वान्ग्रन्थीन्विभेदयति सम्यक् । प्रकट-
यति पररहस्यं विमर्गगक्तिर्निजा जयति ॥ १० ॥ वसुमतीपतिना
तु सरस्वती बलवता रिपुणापि न नीयते । समविभागहर्षेण
विभज्यते त्रिभुवोषुधुधैरपि सेव्यते ॥ ११ ॥ श्रियः प्रदु-
ग्धे विपदो रुणद्धि यगासि सूते मलिनं प्रमार्ष्टि । संस्कार-
गौचेन परं पुनीते शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ १२ ॥
न चोरहार्यं न च राजहार्यं न भ्रातृभाज्यं न च भारकारि ।
व्यये कृते वर्धत एव नित्यं विद्याधनं सर्वधनप्रधा-
नम् ॥ १३ ॥ मातेव रक्षति पितेव हिते निर्युक्ते कान्तेव
चापि रमयत्यपनीय खेदम् । लक्ष्मीं तनोति वितनोति च
दिक्षु कीर्तिं किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥ १४ ॥
विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं विद्या भोग-
करी यगःसुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः । विद्या बन्धुजनो
विदेशगमने विद्या परं दैवतं विद्या राजसु पूज्यते नहि धनं
विद्याविहीनः पशुः ॥ १५ ॥ विद्या नाम नरस्य कीर्तिर-
तुला मान्यक्षये चाश्रयो धेनुः कामदुघा रतिश्च विरहे नेत्रं
वृत्तीयं च सा । सत्कारायतनं कुलस्य महिमा रत्नैर्विना भू-
षणं तस्मादन्यमुपेक्ष्य सर्वविषयं विद्याधिकारं कुरु ॥ १६ ॥

काव्यप्रशंसा ।

कान्पृच्छामः सुराः स्वर्गं निवसामो वयं भुवि । किं वा
काव्यरसः स्वाहुः किं वा स्वादीयसी सुधा ॥ १ ॥ निर्वय-
द्यानि पद्यानि यद्यनाद्वयस्य का क्षतिः । मिश्रकक्षाविनिक्षिप्तः
किमिष्टुर्नारसो भवेत् ॥ २ ॥ याता यान्ति च यातारो
लोक्याः गोक्राधिका भुवि । काव्यसंबन्धिनी कीर्तिः स्याधि-
नी निरपायिनी ॥ ३ ॥ नवोक्तिर्जातिरग्राम्या श्लेषोऽङ्घ्रिः
रुद्रो रसः । विकटाक्षरसंबन्धः कृत्स्नमेकत्र दुष्करम् ॥ ४ ॥

१ विभज्यते. २ ज्ञानाय. ३ मक्षिका. ४ क्षुल्लकम्. ५ नियोजयति.
६ अन्तर्हितम्. ७ उच्छ्रयति.

सद्भिर्भाव्ये हिते काव्ये वृथा दुर्जनगर्जनम् । चण्डीगाङ्गी-
कृते चन्द्रेऽरुतुदः किं विधुंतुदः ॥ ५ ॥ त एव पदवि-
न्यासास्ता एवार्थविभूतयः । तथापि नव्यं भवति काव्यं
ग्रथनकौशलात् ॥ ६ ॥ सरसापि कवेर्वाणी हरिनामाङ्किता
यदि । सादरं गृह्यते तज्ज्ञैः शुक्तिर्मुक्तान्विता यथा ॥ ७ ॥
काव्यस्याप्रफलस्यापि कोमलस्यैतरस्य च । बन्धच्छायाविशे-
षेण रसोऽप्यन्यादृशो भवेत् ॥ ८ ॥ शब्दशक्त्यैव कुर्वाणा
सर्वदानवनिर्वृतिम् । काव्यविद्या श्रुतिगता स्थान्मृतस्थापि
जीवनी ॥ ९ ॥ श्लिष्टा सैमङ्गा सद्गुण्या निर्दोषा सद्गुणा
मृदुः । नानामङ्गीविलासा चेतकृतिर्विकृतिरन्यथा ॥ १० ॥
धर्मार्थकाममोक्षेषु वैचक्षण्यं कलासु च । करोति कीर्तिं प्रीतिं
च साधुकाव्यनिषेवणम् ॥ ११ ॥ उमामिमां समुद्रीक्ष्य
शीतनीधितिशेखर । एषापि भारती भानुयुतं सीत्कृत्य नर्तति
॥ १२ ॥ अध्वनि पदं ग्रहपरं मदयति हृदयं न वा न वा श्रव-
णम् । काव्यमभिज्ञसमायां मञ्जीरं केलिवेलायाम् ॥ १३ ॥
अविदितगुणापि सुकवेर्मणिपतिः कर्णेषु वर्धते मधुधाराम् ।
अनधिगतपरिमलापि हि हरति दृशं मालतीमाला ॥ १४ ॥
ख्यातिं गमयति सुजनः सुकविर्विदधाति केवलं काव्यम् ।
पुष्पाति कमलमम्भो लक्ष्म्या तु रविर्नियोजयति ॥ १५ ॥
कृतमन्दपदं न्यासा विकचेश्वरीश्वरशब्दमङ्गवती । कस्य न
कम्ययते कं जरेव जीर्णस्य सत्कवेर्वाणी ॥ १६ ॥ सरसा
सालकारा सुपदन्यासा सुवर्णमयमूर्तिः । आर्या तथैव भार्या
न लभ्यते पुण्यहीनेन ॥ १७ ॥ सा कविता सा वनिता
यस्याः श्रवणेन दर्शनेनापि । कविहृदयं विटहृदयं सरलं
तरलं च सत्वरं भवति ॥ १८ ॥ अमरहिता सा कचव-
त्स्त्रीणां कुचवच्च सरसहिता । लसदक्षरपीयूषावरवत्कविता

१ मर्मसृक्. २ कठिनस्यैत्यर्थः. ३ सर्वकालं नवसौख्यम्;
(पक्षे) सर्वेषां रक्षसामानन्दम्. ४ कविता; (पक्षे) काव्यस्य शुक्रस्य
विद्या. सजीविनीत्यर्थः. ५ नानार्थग्रन्थयुक्ता. ६ पदच्छेदवैचित्र्या-
दनेकार्थपदवती. ७ कविता. ८ रोगः. दुःखदत्त्वात्. ९ व्यङ्ग्यार्थ-
शून्यम्. यत्तु ध्वनिरुत्तमं काव्यं तद्विज्ञानित्यर्थः, (पक्षे) श्लिष्ट-
शून्यम्. १० अनुप्राणमात्रार्थं पदग्रहः परमुत्कृष्टो यत्र; (पक्षे)
अत्यन्तचरणसल्लयम्. ११ उक्तिः. १२ वर्धति. १३ मुष्मिडनादि;
(पक्षे) चरणम्. १४ प्रफुल्लगोमा; (पक्षे) विगता कचश्रीः केशगोमा
यस्याः. १५ चारुो ये शब्दमङ्गा रचनाविशेषपालद्वयी, (पक्षे)
स्त्वलितशब्दवती १६ शिरः. १७ अमरेभ्यो भृङ्गेभ्यो हिता; (पक्षे)
भ्रमेण भ्रान्त्या रहिता. १८ सरैर्मालाभि सहिता, (पक्षे) सरसेभ्यो
हिता. १९ लसच्छोभायमानमक्षरमविनाशि पीयूषं तदन्माधुर्व
यस्मिन्; (पक्षे) लसन्त्यक्षराणि वर्णां पद्म पीयूषं यस्याम्.

महात्मना जीयात् ॥ १९ ॥ सत्पात्रोपैतयोचितसत्यविवि-
म्बाभिनववस्तु । कस्य न जनयति हर्षं सत्काव्यमधुरव-
चनं च ॥ २० ॥ सत्सूत्रसविधानं सदलकारं सुवृत्तमच्छि-
द्रम् । को धारयति न कण्ठे सत्काव्यमाल्यमध्ये च ॥ २१ ॥
यदस्येवनीयमैसतामैसतप्राय सुवर्णविन्यासम् । सुरसार्थमयं
काव्यं त्रिविष्टपं वा समं विद्वान् ॥ २२ ॥ सत्कविरसनाशुर्षी-
निस्तुपतरगञ्जगालिपौकेन । तृप्तो दयिताधरमपि नाद्रियते
का सुधा दासी ॥ २३ ॥ काव्यस्याक्षरमैत्रीर्भोजो न च
कैर्कना न च आम्ब्याः । शब्दा अपि पुरुषा अपि मैथव
एवार्थत्रोघाय ॥ २४ ॥ अन्तर्गुहानर्थानैर्व्यञ्जयतः प्रैमादर-
हितस्य । सदर्भस्य नदस्य च न रमः प्रीत्यै रसज्ञानाम्
॥ २५ ॥ आन्तरमित्र वहिरिव हि व्यञ्जयितुं रसमशेषतः
सततम् । असती सत्कविसूक्तिः काचघटीति त्रय वेद
॥ २६ ॥ न ब्रह्मविद्या न च गन्धर्वमीलस्था यथेयं कविता
कवीनाम् । लोकोत्तरे पुंसि निवेद्यमाना पुत्रीव हर्षं हृदये
करोति ॥ २७ ॥ अनन्नवृष्टिः श्रवणामृतस्य सरस्वतीविभ्र-
मजन्मभूमिः । वैदर्भरीतिः कृत्तिनामुदेति सौभाग्यलामप्रति-
भूः पदानाम् ॥ २८ ॥ सहोदराः कुङ्कुमकेसराणा भवन्ति
नूनं कविताविद्यासाः । न आरदादेगमपास्य दृष्टेष्वां यद-
च्यत्र मया प्रगेहः ॥ २९ ॥ नमो नमः काव्यरसाय तस्मै
निषिक्तमन्तः प्रपतापि यस्य । सुवर्णता वक्रमुपैति साधोर्दुर्व-
र्णता याति च दुर्जनस्य ॥ ३० ॥ अर्थो गिरामपिहितः पिहितश्च
कश्चित्सौभाग्यमेति मरहृद्वचधृक्कुचाम् । नान्त्रीपयोधर इवा-
तितरां प्रकाशो नो गुर्जरीस्तन इवातितरां निगूढः ॥ ३१ ॥
रे रे खलाः शृणुत मद्रचनं समस्ताः स्वर्गे सुवास्ति सुलभा
न तु सा मन्त्रिः । कुर्मस्तदत्र भवतामुपकारकारि काव्या-
मृतं पिबत तत्परमादरेण ॥ ३२ ॥ वाणी ममैव सरसा
यदि रञ्जयित्री न प्रार्थये रसविदामवधानदानम् । सायंत-

नीपु मकरन्दवतीपु शृङ्गाः किं मल्लिकासु परमघ्नणामरमन्ते
॥ ३३ ॥ आरयातनामरचनाचतुरन्त्रसधिमद्वात्वलंकृतिगुणं
सरस सुवृत्तम् । आसेदुपामपि दिवं कविपुगवानां तिष्ठत्य-
नुण्डमिह काव्यमयं शरीरम् ॥ ३४ ॥ नरनपरिपत्कर्णश्राव्यं
कवित्वरसायनं विरममनता नेतु नेहामहे श्रवणाग्निकम् ।
मृगमदरस विम्बोष्ठीना कठोरकुचोचिनं जघननिकटे क्रिञ्चे
लिम्पेज्जरन्महिपस्य कः ॥ ३५ ॥ अमृतजलवेः पायं पायं पयानि
पयोधर क्रिगति ककालाराकाग यदि स्फटिकावना । तदिह
तुलनामानीयन्ते क्षण कठिनाः पुनः मततममृतसन्दोद्गाग
गिरः प्रैतिभात्रताम् ॥ ३६ ॥ प्रयच्छति चमत्कृतं विरचनात्रियौ
चेतसः समासु पठितो भवत्यसमत्ताधुवादासये । प्रयासुप-
गतस्तनोत्यतितगमुदार यशो न पुष्यति मनोरथ कमिव
काव्यचिन्तामणिः ॥ ३७ ॥ ममुदागो वाचा सरसमधुनि-
प्यन्दलहरी समुन्मेषेद्वेषी सकलरसपोषोपजनकः । न कैपा-
माधत्ते मनसि परितोषं नयनवैविलामैरुन्मीलद्विकचित्तमधू-
लीपरिमल ॥ ३८ ॥ यथा चूनस्तद्वत्परमरमणीयापि रमणी
कुमाराणामन्तःकरणहरणं नैव कुरुते । मदुक्तिश्चेदन्तमद-
यति सुर्धामभूय सुधिया किमस्या नाम स्यादरसपुरुषा-
नादरमरैः ॥ ३९ ॥ परिच्छिन्नस्वादोऽमृतगुडमधुक्षौद्रपयसा
कदाचिन्नाभ्यासाद्भजति ननु वैरस्यमधिकम् । प्रियाविम्बोष्टे
वा रुचिरकविवाक्येऽप्यनवधिर्नवानन्दः कोऽपि स्फुरति तु
रमोऽसौ निरुपमः ॥ ४० ॥ प्रैसत्तेर्यः पात्रं तिलकयति य
सक्तिरचना य आद्य स्वादना श्रुतिचुलुकलेखेन मधुना ।
यदात्मानो विद्याः परिणमति यश्चार्थवपुषा स गुम्फो
वापीना कविदृषणियेष्यो विजयते ॥ ४१ ॥ सदा मध्ये
यासामियममृतनिष्यन्दसरसा सरस्वत्युद्दामा वहति बहुमार्गा
परिमलम् । प्रसादं ता एता धनपरिचिताः केन महतां
महाकाव्यव्योम्नि स्फुरितमधुरा यान्तु रुचयः ॥ ४२ ॥
नैव व्याकरणज्ञमेति पितर न ज्ञातर तार्किकं दूरात्संक्रुचि-
तेव गच्छति पुनश्चाण्डालवच्छान्दसात् । मीमांसानिपुणं
नपुसकमिति ज्ञात्वा निरस्तादरा काव्यालंकरणज्ञमेत्य कवि-
ताकान्ता वृणीते स्वयम् ॥ ४३ ॥ रम्यार्थोक्तितनूञ्जला
रसमयप्राणा गुणोह्लासिनी चेतोरञ्जकरीतिवृत्तिकवितापाक
वयो विभ्रती । भावालंकरणोचितागमवती सर्वत्र निर्दोष-
ताशय्यामैश्चति कामिनीव कविता कस्यापि पुण्यात्मनः
॥ ४४ ॥ निर्हादं क्रकचक्षतैः किरति कि कर्णामृतं वलकी
कि वा सुञ्जति भालती परिमलं पाषाणनिष्पेषणैः । इत्थं

१ स्थापनम्. २ सन्ध्यावेष ३ सहृदयभित्तानाम्, (पक्षे) पाप-
वान् ४ अमृततुल्यम्, (पक्षे) अमृतवहुलम् ५ शोभनाक्षराणां
विन्यासो अथन यत्र, (पक्षे) सुवर्णमयम्. ६ शोभनरसार्थप्रचुरम्;
(पक्षे) देवसमूहवहुलम् ७ प्रसन्नोदनम् ८ निर्दोष ९ निर्दोष-
काव्यास्वादेनेत्यर्थं १० एकवर्गवदितत्वादिस्वरूपम् ११ श्रुतिकटक,
(पक्षे) दूरमतव १२ अविदग्धप्रयुक्ता, (पक्षे) आममात्रवास्तिन
१३ व्याकरणमिदम्; (पक्षे) निर्मलमतव १४ अन्यन्तरे गूढस्मि-
तान्; (पक्षे) अन्यन्तरे निलीनान् १५ प्रतिपाद्यविषयान्, (पक्षे)
पदार्थान्. १६ व्यञ्जनाविषयानकुर्वन्त, (पक्षे) अप्रत्यक्षत
१७ प्रसादेन काव्यगुणेन रहितस्य, (पक्षे) निर्मलतना रहितस्य
१८ काव्यस्य. १९ शृङ्गारादिः, (पक्षे) जलम्. २० काश्मीरदेशम्.

१ विदुषान् २ मूरवल्ली. ३ आनन्दस्य. ४ गच्छति.

तारसकर्कशां धियमसौ जल्पैर्विकाल्याकुलैराकूटं कमनीय-
कान्तिदमितं कार्यं कथं सन्दते ॥ ४५ ॥ यत्राकृष्टसुवर्ण-
सूत्रमिव यत्पद्यं सुमेरोस्तटादुन्मीलत्कुरविन्दकन्दल इव
स्वच्छः पदार्थस्तु यः । यत्राप्युल्लसदंशुकान्तरलसत्कान्ता-
कुचान्तोपमं व्यङ्ग्यं यत्तदहो कवित्वमपरं वाग्देवतोपप्लवः
॥ ४६ ॥ गुम्फः पङ्कजकुञ्जलद्युतिरुरस्तत्केसरोल्लासवानर्थो-
ऽप्यन्तरसौरभप्रतिनिभं व्यङ्ग्यं चमत्कारि यत् । द्वित्रैर्यद्रसि-
कैश्वरं सद्दयैर्भृङ्गैरिवास्वाद्यते तत्काव्यं न पुनः प्रमत्तकु-
वेर्यत्किंचिदुज्ज्वलितम् ॥ ४७ ॥ निन्द्यन्ते यदि नाम मन्द-
मतिमिर्वकाः कवीनां गिरः स्तूयन्ते न च नीरसैर्मृगदृशां
वकाः कटाक्षच्छटाः । तद्वैदग्ध्यविदां सतामपि ममः किं
नेहते वक्त्रतां यत्ते किं न हरः किरीटशिखरे वकां कलामै-
न्दवीम् ॥ ४८ ॥ सानन्दप्रमदाकटाक्षविशिखैर्येषां न मित्रं
मनो यैः संसारसमुद्रपातविधुरेष्वन्येषु पोतायितम् । यैर्दुर्वा-
रसरस्वतीविलसितं द्वित्रैः पदैर्गुम्फित तेषामप्युपरि स्फुरन्ति
मतयः कस्यापि पुण्यात्मनः ॥ ४९ ॥ वाणि त्वत्पदपद्मरेणु-
कणिका या स्वान्तभूमिं सतां संप्राप्ता कवितालता परिणता
सैवेयमुज्ज्वभते । त्वत्कर्णेऽपि चिराय यत्किसलयं सूक्तापदेशं
शिरःकम्पभ्रंशितपारिजातकलिकांगुच्छे विधत्ते पदम् ॥ ५० ॥

नाट्यप्रशंसा ।

प्रत्यङ्गमङ्कुरितसर्वरसावतारनव्योलसत्कुसुमराजिविराजि-
वन्धम् । घर्मेतरांशुरिव वक्रतयातिरम्यं नाट्यप्रवन्धमतिम-
ञ्जुलसविधानम् ॥ १ ॥ देवानामिदमामनन्ति सुनयः कान्तं
ऋतुं चाक्षुषं रुद्रेणेदमुमाकृतव्यतिकरे स्वाङ्गे विभक्तं द्विधा ।
त्रैगुण्योद्भवमत्र लोकचरितं नानारसं दृश्यते नाट्यं मित्ररु-
चेर्जनस्य बहुधाप्येकं समाराधनम् ॥ २ ॥

कुकाव्यनिन्दा ।

किं तेन किल काव्येन मृद्यमानस्य यस्य ताः । उदघे-
रिव नायान्ति रसामृतपरम्पराः ॥ १ ॥ किं तेन काव्यम-
धुना प्लाविता रसनिर्झरैः । जडाल्मानोऽपि नो यस्य भवन्त्यङ्कुरि-
तान्तराः ॥ २ ॥ यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो भृङ्गं प्रदीप्तो
हृदि मन्मथानलः । तदात्र भूयः किमनर्थपण्डितैः कुकाव्य-
हव्याहुतयो निवेशिताः ॥ ३ ॥ तत्किं काव्यमनल्पपीतम-
धुवत्कुर्यान्न यद्दृढतं मात्सर्याद्युतचेतसां रसवशादप्युद्गतिं
लोमसु । कम्पं मूर्ध्नि कपोलयुग्ममरुणं बाष्पाविले लोचने
अध्यारोपितवस्तुकीर्तनपरं वाचः करालम्बनम् ॥ ४ ॥ या
साधूनिव साधुवादमुखरान्मात्सर्यमूकानपि प्रोचैर्नो कुरुते

सतां मतिमतां दृष्टिर्न सा वास्तवी । या याताः श्रुतिगोचरं
च सहसा हर्षोलसत्कंधरास्तिर्यध्वोऽपि न मुक्तशण्यकवलास्ताः
किं कवीनां गिरः ॥ ५ ॥

सामान्यकविप्रशंसा ।

जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः । नास्ति येषां
यैशःकाये जरामरणजं भयम् ॥ १ ॥ प्रस्तावे हेतुयुक्तानि
यः पठत्यविशङ्कितः । स कविस्तानि काव्यानि काव्ये तस्य
परिश्रमः ॥ २ ॥ सुकवेः शब्दसौभाग्यं सुकविर्वेत्ति नापरः ।
कैलादवन्न जानाति परः कङ्कणचित्रताम् ॥ ३ ॥ सन्ति
श्वान इवासंख्या जातिभाजो गृहे गृहे । उत्पादका न बहवः
कवयः शरभा इव ॥ ४ ॥ कवयः परितुष्यन्ति नेतरे कवि-
सूक्तिभिः । न ह्यैकूपारवत्कूपा वर्धन्ते विधुकान्तिभिः ॥ ५ ॥
कवीनां मानस नौमि तरन्ति प्रतिभाम्भसि । यत्र हंसवयां-
सीव भुवनानि चतुर्दश ॥ ६ ॥ अपूर्वो भाति भारत्याः
काव्यामृतफले रसः । चर्वणे सर्वसामान्ये स्वादुवित्कैवलं
कविः ॥ ७ ॥ उत्फुल्लगलैरालापाः क्रियन्ते दुर्मुखैः सुखम् ।
जानाति हि पुनः सम्यक्कविरेव कवेः श्रमम् ॥ ८ ॥ ते ध-
न्यास्ते महात्मानस्तेषां लोके स्थितं यशः । यैर्निवद्धानि
काव्यानि ये वा काव्येषु कीर्तिताः ॥ ९ ॥ अमृतोत्प्रेक्षणे रागं
कुर्वन्त्युरगवज्जनाः । कविर्गुरुडवन्मान्यमिन्द्रवज्रादिवृत्तकृत्
॥ १० ॥ काव्यमय्यो गिरो यावच्चरन्ति विगदा भुवि ।
तावत्सारस्वतं स्थानं कविरासाद्य तिष्ठति ॥ ११ ॥ अन्त-
पदविन्यासरचना सरसा कवेः । बुधो यदि समीपस्थो न
कुञ्जन्मा पुरो यदि ॥ १२ ॥ कविः करोति पद्यानि लाल्य-
त्युत्तमो जनः । तरुः प्रसूते पुण्याणि मरुद्बहति सौरभम्
॥ १३ ॥ कविः करोति काव्यानि स्वादं जानन्ति पण्डिताः ।
सुन्दर्या अपि लावण्यं पतिर्जानाति नो पिता ॥ १४ ॥ कविः
पिता पोषयति पालको रसिकः पतिः । कवितायुवतेर्नूनं
सोदरास्तु विवेकिनः ॥ १५ ॥ तत्त्वं किमपि काव्यानां जा-
नाति विरलो भुवि । मार्मिकः को मरन्दानामन्तरेण मधु-
व्रतम् ॥ १६ ॥ साध्वीव भारती भाति सूक्तिसद्गतचारिणी ।
श्राम्यार्थवस्तुसंस्पर्शवहिरङ्गा महाकवेः ॥ १७ ॥ कतिपय-

१ कीर्तिशरीरे. २ स्वर्णकारः ३ समुद्रः. ४ अनेकपदानि;
(पक्षे) विष्णुपदम्. आकाशमित्यर्थः ५ शङ्करादिरससहिताः
(पक्षे) वृष्टिप्रदा. ६ कवयितुः; (पक्षे) शुक्रस्य ७ पण्डितः,
(पक्षे) बुधग्रहः. ८ नीचः, (पक्षे) कुः पृथ्वी तस्मा जन्म यस्य
मङ्गल इत्यर्थः. ९ सौगन्ध्यम्.

निमेषवर्तिनि जन्मजरामरणविहले जगति । कल्यान्तक्रोडि-
बन्धुः स्फुरति कवीनां यैशःप्रसरः ॥ १८ ॥ कवित्राक्या-
मृततीर्थान्नानः पृता मृगं यगोदेहाः । येषां त एव भूषा
जीवन्ति मृता वृथैवान्ये ॥ १९ ॥ काव्यप्रपञ्चैश्च रचयति
काव्यं न सारविह्वलति । तरवः फलानि सुवर्तं विन्दति सार
पतङ्गसमुदायः ॥ २० ॥ विगुणोऽपि काव्यबन्धः साधूना-
माननं गतं स्वदत्ते । फूत्कारोऽपि सुवर्गैरनुधमानः श्रुतिं
हरति ॥ २१ ॥ विद्वत्कवयः कवयः केवलकवयस्तु केवलं
कवयः । कुलजा या सा जाया केवलजाया तु केवल माया
॥ २२ ॥ अवयः केवलकवयः कीराः स्युः केवलं वीराः ।
वीर्यं परिहृतकवयस्तानवमन्ता तु केवलं गवयः ॥ २३ ॥
अहनपि परेऽपि कवयस्तथापि परमन्तरं परिज्ञेयम् । ऐक्यं
रलयोरपि यदि तत्किं करमायते कलमः ॥ २४ ॥ दिवम-
प्ययातानामाकलयमनल्यगुणगणा येषाम् । रमयन्ति जग-
न्ति गिर कथमिव कवयो न ते वन्द्याः ॥ २५ ॥ यासति
सज्जनहस्तं रमयिष्यति तं भवेन्न निर्दोषा । उत्पाठितयापि
कविनान्यति कथया दुहित्रेव ॥ २६ ॥ शैलाविज्जामारुहा-
मोरिकाद्याः काव्यं कर्तुं सन्तु विज्ञाः त्रियोऽपि । विद्यां वेत्तु
वादिनो निर्विचेतु दातुं वक्तु यं प्रवीणः स वन्द्यः ॥ २७ ॥
सहृदयाः कविशुम्भनिजानु ये ऋतिपयास्त इमे न विशृङ्ख-
लाः । न्मभ्यांयु लतास्त्रिव षट्पदा हृदयसारजुषो न सुख-
स्युग ॥ २८ ॥ लङ्कापतेः संकुचितं यगो यद्यत्कीर्तिपात्रं
रघुगजपुत्रः । स सर्व एवादिक्वेः प्रभावो न कोपनीयाः
कवयः किर्तान्त्रैः ॥ २९ ॥ जयन्ति ते पञ्चमनादमित्रचि-
त्रोक्तिसंदर्भविभूषणेषु । सरस्वती यद्वदनेषु नित्यमामाति
वीणामिव वाद्यन्ती ॥ ३० ॥ कुण्डलमायाति गुणः कवी-
नां साहित्यविद्याप्रमवर्जितेषु । कुर्यादनादेषु किमङ्गनानां
केशेषु कृष्णागुल्बुषवासः ॥ ३१ ॥ महीपतेः सन्ति न
यन् पश्वे कवीश्वरस्तस्य कुतो यगति । भूषाः क्रियन्तो
न वमृदुर्व्या नामानि जानानि न कोऽपि तेषाम् ॥ ३२ ॥
किं चान्चारियविलासगुन्याः कुर्वन्ति भूषाः कविसंग्रहेण ।
किं जातु गुडाकलभूषणानां सुवर्णकारेण वनेचरणाम्
॥ ३३ ॥ प्रदीयमानं पुनरन्यदेव वस्त्वस्ति बाणेषु महाक-
र्षानाम् । यद्यत्प्रमिद्वावयव्यातिरिक्तमामाति लावण्यनिवाहना-
क ॥ ३४ ॥ च्चेरमिप्रायमगच्छगोचरं स्फुरन्तमार्देषु पदेषु
केवलम् । वदद्भिर्गुणैः कृतगोमविश्रियंजनस तूर्णामभवतो-
प्यन्यति ॥ ३५ ॥ स्वप्रदया कुक्कियेव कंचिन्सारसतं

वक्त्रिममङ्गिभाजम् । कवीश्वरः कोऽपि पदार्थकोशसुद्राव्य
विश्वामरणं करोति ॥ ३६ ॥ तर्केषु कर्कशतरः स्युरथापि
पुंसां काले भवन्ति मृदवः कवितासु वाचः । दैत्येन्द्रगैलकु-
लिगं दधिताकपोले नाथस्य क्रोमलसुदाहरणं नखं नः ॥ ३७ ॥
ख्याता नराविपतयः कविसंग्रयेण राजाश्रयेण च गताः
कवयः प्रसिद्धिम् । राज्ञा समोऽस्ति न कवेः परमोपकारी
राज्ञो न चास्ति कविना मह्यः सहायः ॥ ३८ ॥ तेऽजन्त-
वाञ्छयनहारणवदृष्टपाराः सांयात्रिका इव महाकवयो जय-
न्ति । यत्सूक्तिपेलवलवङ्गलवैरैर्वमि सन्तः सदःसु वदनाय-
विद्यासयन्ति ॥ ३९ ॥ त्रैलोक्यभूषणमणिर्गुणवर्गवन्दुरेक-
श्रकालि कविता सविता द्वितीयः । अंसन्ति यस्य महिमा-
तिशयं शिरोभिः पादग्रहं विदधतः पृथिवीभृतोऽपि ॥ ४० ॥
शब्दार्थमात्रमपि ये न विदन्ति तेऽपि यां मूर्च्छनामिव मृगाः
श्रवणैः पितन्तः । संरुद्धसर्वकरणप्रसर भवन्ति चित्रस्थिता
इव कवीन्द्रगिरं नुमस्ताम् ॥ ४१ ॥ स्फारेण सौरममरेण
किमेणामेस्तद्वानसारमपि सारमसारमेव । सक्त्तौमनसापि न
पुष्यति सौमनसं प्रखन्दते यदि मधुद्रवसुक्तिदेवी ॥ ४२ ॥
अपि सुदसुपयान्तो वान्विलासैः स्वकीयैः परमणिषिषु तृप्ति
यान्ति सन्तः क्रियन्तः । निजघनमकरन्दसन्दपूर्णालवालः
कलगसलिलमेकं नेहते किं रसालः ॥ ४३ ॥ पदव्यक्तियव्यक्ती-
कृतसहृदयानन्दसरणौ कवीनां काव्ये न स्फुरति बुधमात्रस्य
विषणा । नवक्रीडावेगव्यसनपिशुनो यः कुलवधूकटाक्षाणां
पन्याः स खलु गणिकानामविषयः ॥ ४४ ॥ अर्थं मे वा-
ग्गुम्भो विपदपदवैदगव्यमधुरः स्फुरद्वन्वो वन्व्यो जडहृदि
कृतार्थः कविहृदि । कटाक्षो वामाध्या दरदलितनेत्रान्तग-
लितः किगोरं निःसारः स तु किमपि चूनः स्यगयति ॥ ४५ ॥
मर्दुक्तिश्चेदन्तर्मदयति सुवीभूय सुषियः किमस्या नाम स्वा-
दैरसपुरुषानादरभरैः । यथा यून्स्तद्वत्परमरमणीयापि रमणी
कुमारणामन्तःकरणहरणं नैव कुरुते ॥ ४६ ॥ भुजतरव-
नच्छायां येषां निषेव्य महौजसां जलविरगना मेदिन्यासी-
दसावकुतोमया । स्मृतिमपि न ते यान्ति ध्यापा विना यद-
नुग्रहं प्रकृतिमहते कुर्मस्तसै नमः कविकर्मणे ॥ ४७ ॥
यदि प्रसुरदार्याः सुरसकाव्यकौतूहलस्तयैव च समासदाः
सदसि तद्गुणग्राहिणः । सुवर्णसदलंकृतिर्भवति तत्र नृत्योद्यता
मदीयरसनानटो रसघटीयमानन्दभूः ॥ ४८ ॥ वदन्तु कैति-
चिद्वटात्स्वफलठेति वर्णान्छठा घटः पट इतीतीरे पटु रटन्तु

१ कविना २ तोपजन. ३ नीरस. ४ शोमनान्वधराणि, (पदे)
हेम. ५ काव्यरस; (पदे) उदकम्. ६ वैयाकरणाः. ७ नैयायिका.

१ कविना २ तोपजन. ३ नीरस. ४ शोमनान्वधराणि, (पदे)
हेम. ५ काव्यरस; (पदे) उदकम्. ६ वैयाकरणाः. ७ नैयायिका.

वाक्पाटवात् । वयं बकुलमञ्जरीगलदमन्दमाध्वीझरीधुरीणप-
दरीतिभिर्भणितिभिः प्रमोदामहे ॥ ४९ ॥ हे राजानस्त्यजत
सुकविप्रेमबन्धे विरोधं शुद्धा कीर्तिः स्फुरति भवतां चूनमेत-
त्प्रसादात् । तुष्टैर्बद्धं तदलघु रघुस्वामिनः सच्चरित्रं कुद्धैर्नीत-
स्त्रिभुवनजयी हास्यमार्गं दशास्यः ॥ ५० ॥ अर्थान्केचिदु-
पासते कृपणवत्केचिस्वलंकुर्वते वेश्यावत्खलु धातुवादिन
इवोद्धनन्ति केचिद्रसान् । अर्थालंकृतिसद्रसद्रवमुचां वाचां
प्रशस्तिस्पृशां कर्तारः कवयो भवन्ति कतिचित्पुण्यैरगण्यैरिह
॥ ५१ ॥ मन्दं निक्षिपते पदानि परितः शब्दं समुद्रीक्षते
नानार्थाहरणं च काङ्क्षति मुर्दालंकारमाकर्षति । आदत्ते
सकलं सुवर्णनिचयं धत्ते रसान्तर्गतं दोषान्वेषणतत्परो विज-
यन्ते चोरोपमः सत्कविः ॥ ५२ ॥ स्वेच्छामद्भुरभाग्यमेघ-
तडितः शक्या न रोद्धुं श्रियः प्राणानां सततं प्रयाणपटह-
श्रद्धा न विश्राम्यति । त्राणं येऽत्र यशोभये वपुषि वः कुर्व-
न्ति काव्यामृतैस्तानाराध्य गुरून्विधत्त सुकवीन्निर्गर्वमुर्वी-
श्वराः ॥ ५३ ॥ कल्याणं भगवत्कथाकथनतः काव्यं विधातुः
कवेस्तस्यैवाङ्गतया क्वचिद्रचयतः शृङ्गारवीरादिकम् । को
दोषो भविता यदत्र कविताशीलैः समाश्रियते पन्था व्यास-
वसुधराश्रुतिभवग्रन्थादिषु प्रेक्षितः ॥ ५४ ॥ ते भूमीपतयो
जयन्ति नतयो येषां द्विषद्भृतां ते वन्धा यतयो विशन्ति
मतयो येषां परे ब्रह्मणि । ते श्लाघ्याः कवयो वयोमदमर-
व्याजृम्भमाणाङ्गनादकपाता इव तोषयन्ति हृदयं येषां गिरां
संचयाः ॥ ५५ ॥ भूतावेशनिवेशिताशय इव श्लोक करो-
त्याशु यः श्लाघन्ते कविरद्भुतोऽयमिति तं मिथ्या जना वि-
स्मिताः । द्वित्राण्येव पुरः पदानि रचयन्पश्चात्समालोचयन्दूरं
यः कवितां निनीषति कविः कामीव स स्तूयताम् ॥ ५६ ॥
सत्यं सन्ति गृहे गृहेऽपि कवयो येषां वचश्चातुरी स्वे हर्म्ये
कुलकन्यकेव लभते स्वल्पैर्गुणैर्गौरवम् । दुष्प्रापः स तु को-
ऽपि कोविदमतिर्यद्वाग्रसग्राहिणां पण्यस्त्रीव कलाकलापकुशला

चेतासि हर्तुं क्षमा ॥ ५७ ॥ धन्यास्ते कवयो यदीयरसनास्-
क्षाध्वसंचारिणी धावन्तीव सरस्वती द्रुतपदन्यासेन निष्का-
मति । अस्माकं रसपिच्छिले पथि गिरां देवी नवीनोदयत्पी-
नोत्तुङ्गपयोधरेव युवतिर्मान्थर्यमालम्बते ॥ ५८ ॥ साहित्ये
सुकुमारवस्तुनि दृढन्यासग्रहग्रन्थिले तर्के वा मयि संविधा-
तरि समं लीलायते भारती । शक्या वास्तु मृदूतरच्छदपटा
दर्भाङ्कुरैरास्तुता भूमिर्वा हृदयंगमो यदि पतिस्तुल्या रति-
योषिताम् ॥ ५९ ॥ येषां कोमलकाव्यकौशलकलालीलावती
भारती तेषां कर्कशतर्कवक्रवचनोद्गारेऽपि किं हीयते । यैः
कान्ताकुचमण्डले कररुहाः सानन्दमारोपितास्तैः किं मत्त-
करीन्द्रकुम्भशिखरे नारोपणीयाः शराः ॥ ६० ॥ तर्के क-
र्कशवक्रवाक्यगहने या निष्ठुरा भारती सा काव्ये मृदूलो-
क्तिसारसुरमौ स्यादेव मे कोमला । या प्रायः प्रियविप्रयु-
क्तवनिताहृत्कर्तने कर्तरी प्रेयोलालितयोर्वते न मृदुला सा
किं प्रसूनावली ॥ ६१ ॥ मातङ्गीमिव माधुरी ध्वनिविदो
नैव स्पृशन्त्युत्तमां व्युत्पत्तिं कुलकन्यकामिव रसोन्मत्ता न
पश्यन्त्यमी । कस्तूरीधनसारसौरभसुहृद्युत्पत्तिमाधुर्ययोर्योगः
कर्णरसायनं सुकृतिनः कस्यापि संजायते ॥ ६२ ॥ यत्सा-
रस्वतवैभवं गुरुकृपापीयूषपाकोद्भवं तल्लभ्यं कविनैव नैव
हठतः पाठप्रतिष्ठाजुषाम् । कासारे दिवसं वसन्नपि पयःपूरं
परं पङ्क्तिं कुर्वाणः कमलाकरस्य लभते किं सौरभं सैरिभैः
॥ ६३ ॥ अस्थाने गमिता लयं हतधियां वाग्देवता कल्पते
धिक्काराय पराभवाय महते तापाय पापाय वा । स्थाने तु
व्यथिता सतां प्रभवति प्रख्यातये भूतये चेतोनिर्वृतये परो-
पकृतये प्रान्ते शिवावासये ॥ ६४ ॥ वल्मीकप्रभवेण राम-
नृपतिर्व्यासेन धर्मात्मजो व्याख्यातः किल कालिदासकविना
श्रीविक्रमाङ्को नृपः । भोजश्चित्तपविह्वणप्रभृतिभिः कर्णोऽपि
विद्यापतेः ख्यातिं यान्ति नरेश्वराः कविवरैः स्फारैर्न भेरीरवैः
॥ ६५ ॥ येऽप्यासन्निभकुम्भशायितपदा येऽपि श्रियं लेभिरे
येषामप्यवसन्पुरा युवतयो गेहेष्वहश्चन्द्रिकाः । तांल्लोको-
ऽयमवैति लोकतिलकान्त्वमेऽप्यजातानिच भ्रातः सत्कविकृत्य
किं स्तुतिशतैरन्धं जगत्त्वां विना ॥ ६६ ॥ मौलौ मन्दार-
दामभ्रमदलिपटलीकाकर्ली श्रोणिविम्बे कूजत्काक्षीकलापं
चरणकमलयोर्मञ्जुमञ्जरीशिञ्जाम् । उत्सङ्गे कीरगीतिं स्तन-
भुवि मसृणं वल्लकीपञ्चमं वा यत्काव्ये दत्तकर्णा शिव शिव
मनुते भारतीं भारमेव ॥ ६७ ॥ कस्यांचिद्वाचि कैश्चिन्ननु
यदि विहित दूषणं दुर्दुरुद्वैशिल्यं किं नस्तदा स्यात्प्रथित-

१ द्रव्यम्, (पक्षे) काव्यार्थान्, २ भूषणानि; (पक्षे) काव्याल-
करणानि. ३ पारदः; (पक्षे) काव्यरसः. ४ सुसिद्धन्तादीनि, (पक्षे)
पादविक्षेपे चरणान् ५ शब्द शुद्धो वापशब्दो वेति सन्धिवि-
चारयति; (पक्षे) ध्वनिमाकर्णयति. ६ श्लेषेण ध्वनिना वानेका-
र्शनां सपादनम्; (पक्षे) सुवर्णरूप्यादीनां हरणम्. ७ इच्छति.
८ उपमाधलकारम्; (पक्षे) कङ्कणादिभूषणम् ९ सुसुवर्णाना
सचयम्, (पक्षे) हेमसंचयम्. १० शृङ्गारादिरसमिश्रम्, (पक्षे)
रसा पृथ्वी तदन्तर्गतम्. ११ काव्यदोषाणा गवेपणे तत्पर; (पक्षे)
दोषा रात्रिस्तस्यामन्वेषण आसक्तः. १२ वसुधरा पृथ्वी तस्याः
श्रुतिलक्षणया वल्मीक तत्र भवो वाल्मीकिः.

गुणवतां काव्यकोटीश्वराणाम् । बाहाश्चेद्बन्धवाहाधिकविहि-
तजवा, पञ्चपाश्र्वान्धखञ्जाः का हानिः शेरशाहक्षितिपकु-
लमणेश्वकोटीश्वरस्य ॥ ६८ ॥

विशिष्टकविप्रशंसा ।

अमरसिंहः ॥ प्रयोगव्युत्पत्तौ प्रतिपदविशेषार्थकथने
प्रसक्तौ गाम्भीर्ये रसवति च काव्यार्थरचने । अगम्यायाम-
न्यैर्दिशि परिणतावर्थवचसोर्मत चेदस्माक कविरमरसिंहो
विजयते ॥ १ ॥

कालिदासः ॥ कवयः कालिदासाद्याः कवयो वयम-
प्यमी । पर्वते परमाणौ च पदार्थत्व प्रतिष्ठितम् ॥ २ ॥
निर्गतामलवाक्यस्य कालिदासस्य सूक्तिषु । प्रीतिर्मधुरसा-
द्रासु भञ्जरीष्विव जायते ॥ ३ ॥ कविरमरः कविरचलः
कविरमिनन्दश्च कालिदासश्च । अन्ये कवयः कपयश्चापल-
मात्र पर दधति ॥ ४ ॥ वयमपि कवयः कवयः कवयोऽपि
च कालिदासाद्याः । दृषदो भवन्ति दृषदश्चिन्तामणयोऽपि
हा दृषदः ॥ ५ ॥ साकूतमधुरकोमलविलासिनीकण्ठकूजित-
प्राये । शिक्षासमयेऽपि सुदे रतलीलाकालिदासोत्ती ॥ ६ ॥
पुरा कवीना गणनाप्रसङ्गे कनिष्ठिकाधिष्ठितकालिदासः ।
अद्यापि तत्तुल्यकवेरभावादानामिका सार्थवती बभूव ॥ ७ ॥

गणेश्वरः ॥ गणेश्वरकवेर्वचोविरचनैकवाचस्पतेः प्रस-
न्नगिरिनन्दिनीचरणपल्लव ध्यायतः । तथा जयति भारती
भगवती यथा सा सुधा मुधीभवति सुधुवामधरमाधुरी
म्लायति ॥ ८ ॥

गुणाढ्यः ॥ शश्वद्गणद्वितीयेन नमदाकारधारिणा ।
धनुषेव गुणाढ्येन निःशेषो रञ्जितो जनः ॥ ९ ॥ संसुदी-
पितकदर्पा कृतगौरीप्रसाधना । हरलीलेव लोकस्य विस्म-
याय बृहत्कथा ॥ १० ॥ अतिदीर्घजीविदोषाढ्यासेन
यशोऽपहारित हन्त । कैर्नोन्वयेत गुणाढ्यः स एव जन्मा-
न्तरापन्नः ॥ ११ ॥

गोविन्दराजः ॥ इन्दुप्रभारसविद विहग विहाय
कीरानने स्फुरसि भारति का रतिस्ते । आद्य यदि श्रयसि
जल्पतु कौसुदीनां गोविन्दराजवचसां च विशेष-
मेयः ॥ १२ ॥

१ साभिप्रायम् २ रसोत्कर्षाधायकरसनिष्ठगुणवत् ३ शब्दगु-
णशालि ४ अन्वर्था ५ कामोदीपिका, (पक्षे) मसीकृतमदना
६ वर्णितगौरीमाहात्म्या, (पक्षे) अलङ्कृता पार्वती यथा ७ गुणा-
ढ्यद्रो प्रत्य. ८ जीवित्वम्

जगन्नाथपण्डितः ॥ कवयति पण्डितराजे कवय-
न्त्यन्येऽपि विद्वांसः । नृत्यति पिनाकपाणौ नृत्यन्त्यन्येऽपि
भूतवेतालाः ॥ १३ ॥ माधुर्यैरपि धुर्यैर्द्राक्षाक्षीरेक्षुमाक्षि-
कादीनाम् । वन्ध्यैव माधुरीय पण्डितराजस्य कवितायाः
॥ १४ ॥ गिरां देवी वीणागुणरणनहीनादरकरा यदी-
यानां वाचाममृतमयमाचामति रसम् । वचस्तस्याकर्ण्य
श्रवणसुभग पण्डितपतेरधुन्वन्मूर्धानं नृपशुरथवायं पशुपतिः
॥ १५ ॥ मधु द्राक्षा साक्षादमृतमथ वामाधरसुधा कदा-
चित्केषांचित्खलु हि विदधीरन्नपि मुदम् । ध्रुव ते जीव-
न्तोऽप्यहह मृतका मन्दमतयो न येषामानन्द जनयति
जगन्नाथमणितिः ॥ १६ ॥

जयदेवः ॥ साध्वी मौध्वीक चिन्ता न भवति भवतः
शर्करे कर्कशासि द्राक्षे द्रक्ष्यन्ति के त्वाममृत मृतमसि क्षीर
नीरं रसस्ते । माकन्द कन्द कान्ताधर धरणितलं गच्छ
यच्छन्ति भावं यावच्छृङ्गारसारस्वतमिह जयदेवस्य विज्वंश-
चासि ॥ १७ ॥

ज्योतिरीशः ॥ यश्चत्वारि शतानि बन्धघटनालंकार-
भाञ्जि द्रुत श्लोकानां विदधाति कौतुकवशादेकाहमात्रे
कविः । ख्यातः क्षमातलमण्डलेष्वपि चतुःषष्टेः कलानां
निधिः संगीतागमनागरो विजयते श्रीज्योतिरीशः
कृती ॥ १८ ॥

दण्डी ॥ जाते जगति वाल्मीकौ कविरित्यभिधाभवत् ।
कवी इति ततो व्यासे कवयस्त्वयि दण्डिनि ॥ १९ ॥
त्रयोऽग्रयस्त्रयो वेदास्त्रयो देवास्त्रयो गुणाः । त्रयो दण्डिप्र-
बन्धाश्च त्रिषु लोकेषु विश्रुताः ॥ २० ॥

द्रोणः ॥ सरस्वतीपवित्राणां जातिस्तत्र न देहिनाम् ।
व्यासस्पर्धी कुलालोऽभूद्यद्रोणो भारते कविः ॥ २१ ॥

धनदः ॥ यथेय वाग्देवी सुकविमुखवासव्यसनिनी कु-
हूकण्ठीकण्ठे विलसति तथा चेदनवधिः । तदा भूमीभागे
निरुपमतमः किञ्चिदिव वा समाधत्ते साम्य धनदमणितीनां
मधुरिमा ॥ २२ ॥

नरहरिः ॥ यशोधननिधेर्यदा नरहरेर्वचो वर्ण्यते तदा
गतमदा मदालसमरालबालारवाः । न विभ्रमचरीकरीभवति
चाधरी माधुरी सुधाकरसुधाझरीमधुकथा वृथा जायते ॥ २३ ॥

प्रवरसेनः ॥ कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता कुंसुदोज्ज्वला ।
सागरस्य पर पार कपिसेनेव सेतुना ॥ २४ ॥

१ शवाः २ हे मधो ३ आक्रोश क्रूर ४ सर्वत ५ कुसुद-
वच्छुभ्रा, (पक्षे) कुसुदो नाम कपि शोभते यत्र ६ दिगन्तरे;
(पक्षे) ससुद्रसुलङ्घ्य लङ्कादेशे. ७ काव्यविशेष, (पक्षे) सेतुबन्धः.

वाणः ॥ हृदि लभेन बाणेन यन्मन्दोऽपि पदक्रमः ।
भवेत्कविकुरङ्गाणां चापल तत्र कारणम् ॥ २५ ॥ शब्दार्थयोः
समो गुम्फः पाञ्चाली रीतिरुच्यते । शीलाभट्टारिकावाचि
बाणोक्तिषु च सा यदि ॥ २६ ॥ जाता शिखण्डिनी प्रा-
ग्यथा शिखण्डी तथावगच्छामि । प्रागल्भ्यमधिकमासु
वाणी वाणो बभूवेति ॥ २७ ॥ श्लेषे केचन शब्दगुम्फ-
विषये केचिद्रसे चापरेऽलकारे कतिचित्सदर्थविषये चान्ये
कथावर्णके । आः सर्वत्र गभीरधीरकविताविन्ध्याटवीचातुरी-
संचारी कविकुम्भिकुम्भभिदुरो बाणस्तु पञ्चाननः ॥ २८ ॥

विह्वणः ॥ विन्दुद्वन्द्वतरङ्गिताग्रसरणिः कर्ता शिरोवि-
न्दुक कर्मेति प्रतिबोधितान्वयविदो ये येऽपि तेभ्यो नमः ।
ये तु ग्रन्थसहस्रशाणकषणत्रुव्यत्कलङ्कैर्गिरामुल्लेखैः कव-
यन्ति विह्वणकविस्तेष्वेव संनद्यति ॥ २९ ॥

भट्टारहरिचन्द्रः ॥ पैदवन्धोज्ज्वलो ह्यारी कृतवर्ण-
क्रमस्थितिः । भट्टारहरिचन्द्रस्य गद्यबन्धो नृपायते ॥ ३० ॥

भवभूतिः ॥ सुकविद्वितय मन्ये निखिलेऽपि महीतले ।
भवभूतिः शुक्रश्चायं वाल्मीकिस्तु तृतीयकः ॥ ३१ ॥ भव-
भूतेः संबन्धाद्भूधरभूरेव भारती भाति । एतत्कृतकारुण्ये
किमन्यथा रोदिति श्रींवा ॥ ३२ ॥ रत्नावलीपूर्वकमन्यदा-
स्तामसीमभोगस्य वचोमयस्य । पयोधरस्येव हिमाद्रिजायाः
परं विभूषा भवभूतिरेव ३३ ॥ ॥

भासः ॥ सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकैर्वहुभूमिकैः । सर्पतौ-
कैर्यशो लेभे भासो देवकुलैरिव ॥ ३४ ॥

मयूरः ॥ तावत्कविविहगानां ध्वनिर्लोकेषु शस्यते ।
यावन्नो विशति श्रोत्रे मयूरमधुरध्वनिः ॥ ३५ ॥ दर्पं कवि-
भुजगानां गता श्रवणगोचरम् । विषविद्येव मायूरी मायूरी
वाङ्मिह्वन्तति ॥ ३६ ॥

मातङ्गदिवाकरः ॥ अहो प्रभावो वाग्देव्या यन्मात-
ङ्गदिवाकरः । श्रीहर्षस्याभवत्सभ्यः समो वाणमयूरयोः ॥ ३७ ॥

१ द्रुपदपुत्री. २ यथा 'रावण. सीतां जहार' इति
वाक्ये 'रावणः' इति पदं विन्दुद्वन्द्व (विसर्गं) युक्तं कर्तुं, 'सीता'
इति शिरोविन्दु (अनुस्वार) युक्तं कर्म एवमेव कर्तृकर्मपदे सर्वत्र भ-
वत इति निश्चयवन्तो जनाः ३ सुतिडन्ताद्यक्षरसमूह, (पक्षे)
चरण ४ मनोहर, (पक्षे) मुक्ताहारैयुक्तः. ५ अक्षराणि,
(पक्षे) ब्राह्मणक्षत्रियादिः ६ द्विवैश्वर्यस्य. ७ नगेन्द्रकन्या
८ सरस्वती. ९ भवभूतिकृतकरणारसप्रधाने नाटके उत्तर-
रामचरित इत्यर्थः. १० 'अपि ग्रावा रोदित्यपि दलति वज्रस्य
हृदयम्' इति पद्ये. ११ नाटकाचार्य, (पक्षे) वास्तुविद्याज्ञाता
१२ प्रस्तावना, (पक्षे) अट्टालादिगृहावयवविशेषः. १३ नाटका-
वयवविशेषः, (पक्षे) ध्वजः.

मुरारिः ॥ भवभूतिमनादृत्य निर्वाणमतिना मया ।
मुरारिपदचिन्तायामिदमाधीयते मनः ॥ ३८ ॥ मुरारिपद-
भक्तिश्चेत्तदा माधवे रतिं कुरु । मुरारिपदभक्तिश्चेत्तदा मांऽधे
रतिं कुरु ॥ ३९ ॥ देवीं वाचमुपासते हि बहवः सारं तु
सारस्वत जानीते नितरामसौ गुरुकुलक्लिष्टो मुरारिः कविः ।
अब्धिर्लङ्घित एव वानरभट्टैः किं त्वस्य गम्भीरतामापाता-
लनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मन्थाचलः ॥ ४० ॥

रत्नखेटदीक्षितः ॥ विपश्चितार्मपश्चिमे विवादकेलिनि-
श्रले सपत्नजित्ययत्नतस्तु रत्नखेटदीक्षिते । बृहस्पतिः क
जल्पति प्रसर्पति क सर्पराडसंमुखस्तु घण्मुखः सुदुर्मुखश्चतु-
र्मुखः ॥ ४१ ॥

राजशेखरः ॥ बभूव वल्मीकभवः कविः पुरा ततः
प्रपदे भुवि भर्तृमेण्डताम् । स्थितः पुनर्यो भवभूतिरेख्या
स वर्तते संप्रति राजशेखरः ॥ ४२ ॥ पातु श्रोत्ररसायन र-
यितुं वाचः सतां संमता व्युत्पत्तिं परमामवाप्तुमवधिं
लब्धु रसस्रोतसः । भोक्तु स्वादु फलं च जीविततरोर्यद्य-
स्ति ते कौतुक तद्भ्रातः शृणु राजशेखरकवेः सूक्तीः सुधा-
स्यन्दिनीः ॥ ४३ ॥

वाल्मीकिः ॥ कवीन्दु नौमि वाल्मीकिं यस्य रामायणीं
कथाम् । चन्द्रिकामिव चिन्वन्ति चकोरा इव साधवः ॥ ४४ ॥
सर्दृषणापि निर्दोषा सर्वेरापि सुकोमला । नमस्तस्मै कृता
येन रम्या रामायणी कथा ॥ ४५ ॥ योगीन्द्रश्छन्दसां
स्रष्टा रामायणमहाकविः । वल्मीकजन्मा जयति प्राच्यः प्राचे-
तसो मुनिः ॥ ४६ ॥ लौकिकानां हि साधूनामर्थे वागनु-
वर्तते । ऋषीणा पुनर्यादानां वाचमर्थोऽनुधावति ॥ ४७ ॥
आदिकवी चतुरासौ कमलजवल्मीकजौ वन्दे । लोकश्लो-
कविधानोर्ययोर्भिदा लेशैर्मन्त्रेण ॥ ४८ ॥ तमृषि मनुष्य-
लोकप्रवेशविश्रामशाखिन वाचाम् । सुरलोकादवतारप्रान्तर-
खेटच्छिद वन्दे ॥ ४९ ॥ विहितैर्धनालंकारं विचित्रैर्वर्णा-

१ शिवैश्वर्यम्, (पक्षे) पतन्नामान कविम्. २ विष्णु; (पक्षे)
कविविशेष ३ माघकाव्ये ४ अथे पातके मा प्रीतिं कुर्वित्यर्थः.
५ मन्दराद्रिः. ६ पूर्वं इत्यर्थः. ७ वाङ्मयः ८ दूषणो राक्षसवि-
शेष, (पक्षे) काव्यदोषा ९ खरो राक्षसविशेष; (पक्षे) कर्कश-
त्वम् १० वाल्मीक्यादीनाम् ११ ले लकारे शकारमात्रयोगेण
लोकश्लोकयोर्भेद, (पक्षे) किञ्चिन्मात्रम्. १२ विहिता घना बहवो-
ऽलकारा उपमादयो येन तम्, (पक्षे) विहित घनाना मेधानाम-
लकरणं येन तम् १३ विचित्रा वर्णानामक्षराणा यावली पङ्क्ति-
त्पन्नुर स्फुरणं स्फूर्तिर्यस्य तम्, (पक्षे) वर्णा नीलपीतादयस्तत्पङ्क्ति-
विकारः स्फुरणमुत्पत्तिर्यस्य तम्.

वर्लीमयस्फुरणम् । गङ्गासुधमिव वैक्रं बर्लीकसुखं सुनि
नोमि ॥ ५० ॥ सति काकुत्स्थकुलोन्नतिकारिणि रामायणे-
ऽपि किं काव्यम् । गेहति कुल्या गङ्गापूरे किं बहुसे व-
हति ॥ ५१ ॥ भास्वहृंगवत्सकीर्तिरमणीरङ्गप्रसङ्गखनद्या-
दिप्रथमध्वनिर्विजयते बर्लीकजन्मा सुनिः । पात्वा यद्-
दनेन्दुमण्डलगलकाव्यामृताब्धेः किमप्याकल्पं कविचूतना-
न्दुमयी आदम्बिनी वर्पति ॥ ५२ ॥

विजया ॥ सरस्वतीव कार्गादा विजयाङ्गा जयत्यसौ ।
या वैदर्भगिरां वासः कालिदासादनन्तरम् ॥ ५३ ॥

विजका ॥ नीलोत्पलदलश्यामा विजकां मामजानता ।
वृथैव दृग्दिना श्रान्तं सर्वशुद्धा सरस्वती ॥ ५४ ॥

व्यासः ॥ नमः सर्वविदे तस्मै व्यासाय कविध्वसे ।
चक्रे पुण्यं सरस्वत्या यो वर्षमिव भारतम् ॥ ५५ ॥
अचतुर्वेदो ऋषिः द्विवाहुरपरो हरिः । अमाललोचनः
शंभुर्मगवान्मोदरायणः ॥ ५६ ॥ श्रवणाञ्जलिपुटपेयं विर-
चिनवान्मार्गनाथ्यममृतं यः । तमहमरागमनृणं कृष्णद्वे-
षयन वन्दे ॥ ५७ ॥ व्यासगिरां निर्वास सार विश्वस्य
भारतं वन्दे । भूषणतयैव संज्ञां वैदङ्गिता भारती
वहति ॥ ५८ ॥

शाकलमल्लः ॥ ऐक्योऽमृत्युलिनात्ततस्तु नैलिनाञ्चा-
न्योऽपि नकारभूत्याच्याले त्रय एव दिव्यकवयो दीव्यन्तु
देव्या गिग । अर्वाचो यदि गद्यनधरचनाचातुर्यवागुद्धतास्ता-
न्पर्यायतिशय्य खेलेतिरां शाकलमल्लः कविः ॥ ५९ ॥

सातवाहनः ॥ अविनाशिनमग्रान्यमकरोत्सातवाहनः ।
त्रिमुद्रजातिमि १ क्रोशं रवैरिव सुभाषितं ॥ ६० ॥

सुदर्शनः ॥ न सुग्वदयिताधरे न विषमाजि रवाकरो
न गहृसुवक्रोदरे न किल तार्थ्यपक्षान्तरे । सुदर्शनकवीश्वरे
गनिकचक्रवृडामर्गो गुणैकस्ति सुधा युधास्त्यजत सान्द्र-
चन्द्रममम् ॥ ६१ ॥

सुवन्धुः ॥ वर्तमानमगलद्वेषो नूनं वैश्वदत्तया ।
अन्त्येव पाण्डुयागा गतया वैश्वगोचरम् ॥ ६२ ॥

१ अन्तिश्रुतः (पक्षे) यथाष्टवम् ० बर्लीकम्; (पक्षे)
वर्लीकम् इन्द्रमुनेऽपि तव प्रबोधचित्तिनि लौकिकम्
'वर्लीकम्' इत्येव वस्तुवत्पदनामन्तरम् इति कालिदासः
३ अन्त्येव ४ भाग्यचिह्नितम् ५ व्यासः ६ अन्त्येवः
७ बर्लीकम् ८ त्रिग्यानिनम्; (पक्षे) नाशं न गच्छन्तम्
० मन्त्रान्तरम्; (पक्षे) मन्त्रान्तरम् १० अन्त्येवः; (पक्षे)
मन्त्रान्तरम् ११ अन्त्येवः इत्येवम्; (पक्षे) इन्द्रदत्तया
१२ अन्त्येवः; (पक्षे) इन्द्रदत्तया

कविवृन्दम् ॥ उपमा कालिदासस्य सारवेर्यगौरवम् ।
ठण्डिनः पदलालित्यं माये सन्ति त्रयो गुणाः ॥ ६३ ॥ मा-
येन विभितोत्साहा नोत्सहन्ते पदक्रमे । सरन्तो भारवेरेव
कवयः कपयो यथा ॥ ६४ ॥ श्रीरामायणभारतदृष्टकथानां
कवीन्मस्कुरमः । विभोत्सा इव सरसा सरस्वती स्फुरति
शैर्मिन्ना ॥ ६५ ॥ प्राचेतसव्यासपरागराधाः प्राश्वः
कवीन्द्रा जगद्वितास्ते । गोष्ठी नवीनापि महाकवीनां
पूजा गुणैर्भुवनोपकर्त्री ॥ ६६ ॥ धन्वन्तरिक्षपणकामर-
सिंहगङ्गुचेतालमदृष्टवस्पर्कालिदासाः । ख्यातो वराहमि-
हिरो नृपतेः समायां रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य
॥ ६७ ॥ यसाश्चोरश्चिकुरनिकरः कर्णपूरो मयूरो भासो
हासः कविकुलगुरुः कालिदासो विलासः । हर्षो हर्षो
हृदयवसतिः पञ्चवाणस्तु वाणः केषा नैषा कथय कविता-
कामिनी कौतुकाय ॥ ६८ ॥ भासो रामिलसोमिलौ
वररुचिः श्रीसाहसाङ्कः कविर्मण्डो भारविकालिदासतरलाः
स्कन्दः सुवन्धुश्च यः । दण्डी वाणादिवाकरौ गणपतिः
कान्तश्च रत्नाकरः सिद्धा यस्य सरस्वती भगवती के कस्य
सर्वेऽपि ते ॥ ६९ ॥ वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भ-
शुद्धिं गिरां जानीते जयदेव एव श्रैरणः श्लाघ्यो दुरूह-
द्वुतेः । शृङ्गारोत्तरसत्यमेयरचनेराचार्यगोवर्धनस्यर्धा कोऽपि
न विश्रुतः श्रुतिधरो घोडंकविष्मापतिः ॥ ७० ॥ माघश्चोरो
मयूरो सुररिपुरपरो भारविः सारविद्यः श्रीहर्षः कालिदासः
कविरथ भवभूत्याहयो भोजराजः । श्रीदण्डी द्विण्डिमाख्यः
श्रुतिमुकुटगुरुर्मण्डो महवाणः ख्याताश्चान्ये सुवन्ध्यादय इह
कृतिभिर्विश्वमाहादयन्ति ॥ ७१ ॥

कुक्कविनिन्दा ।

अग्रगण्यमा. पैदन्वासे जैननीरागहेतवः । सन्त्येके
वहुलालापाः कवयो बालका इव ॥ १ ॥ कविमिर्दपसेवासु
वित्तालंकारकारिणी । वाणी वेदयेव लोभेन परोपकरणीकृता
॥ २ ॥ अन्यवर्णपरावृत्त्या बन्धचिह्ननिर्गृह्णैः । अना-
ख्यातः सतां मध्ये कविश्चोरो विभाव्यते ॥ ३ ॥ प्रायः
कुक्कवयो लोके रौगाधिष्ठितदृष्टयः । कोकिला इव जायन्ते

१ कविविधेयः २ द्विण्डिनादिः (पक्षे) अङ्गि ३ जनानां
नीरागो विरसता तस्य हेतवः; (पक्षे) जनन्या मातृ रागहेतवः
श्रीनिहेतुभूता ४ बहुला आलापा येषाम्; (पक्षे) बहो या लला
तां विदन्ति ते ५ वर्णान्तरपरिवर्तनेन ६ नोपनैः ७ रक्तवधाः
(पक्षे) क्रोपेन

वाचालाः कामकारिणः ॥ ४ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन सर्ववृत्तान्तगामिनी । कथेव भारती यस्य न प्राप्नोति दिगन्तरम् ॥ ५ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन किं काण्डेन धनुष्मतः । परस्य हृदये लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ॥ ६ ॥ सुखमात्रेण काव्यस्य करोत्यहृदयो जनः । छायामच्छामपि श्यामां राहुस्तारापतेरिव ॥ ७ ॥ श्लोकार्थस्वादकाले तु शब्दोत्पत्तिविचिन्तकाः । नीवीविभोक्षवेलायां वस्त्रमौल्यविचिन्तकाः ॥ ८ ॥ अधिभिल्लपल्लिगण्डं स्याद्बल्लवपल्लवोऽपि वाचालः । नागरनरवरपरिषदि कस्य मुखादक्षरं क्षरति ॥ ९ ॥ गणयन्ति नापशब्दं न वृत्तभङ्गं क्षयं न चार्थस्य । रसिकत्वेनाकुलिता वेष्ट्यापतयः कुकवयश्च ॥ १० ॥ दुर्जनहुताशतसं काव्यसुवर्णं विशुद्धिमायाति । दर्शयितव्यं तस्मान्मत्सरिमनसः प्रयत्नेन ॥ ११ ॥ कविरनुहरति च्छायां पदमेकं पादमेकमर्थं वा । सकलप्रबन्धहर्त्रे साहसकर्त्रे नमस्तस्यै ॥ १२ ॥ विपुलहृदयामियोग्ये खिद्यति काव्ये जडो न मौख्ये स्वे । निन्दति कञ्चुकमेव प्रायः शुष्कस्तनी नारी ॥ १३ ॥ अतिरमणीये काव्ये पिशुनोऽन्वेषयति दूषणान्येव । अतिरमणीये वपुषि व्रणमेव हि मक्षिकानिकरः ॥ १४ ॥ बालाकटाक्षसूत्रितमसतीनेत्रत्रिभागकृतभाष्यम् । कविमाणवका दूतीव्याख्यातमधीयते भावम् ॥ १५ ॥ द्रौघीयसां धार्ढ्यगुणेन युक्ताः कैः कैरपूर्वैः परकाव्यखण्डैः । आडम्बरं ये वचसां वहन्ति ते केऽपि कन्थाकवयो जयन्ति ॥ १६ ॥ कर्णामृतं सूक्तिरसं विमुच्य दोषेषु यत्नः सुमहान्खलस्य । अवेक्षते केलिवनं प्रविष्टः क्रमेलकः कण्टकजालमेव ॥ १७ ॥ साहित्यपाथोनिधिमन्थनोत्थं काव्यामृतं रक्षत हे कवीन्द्राः । यत्तस्य दैत्या इव लुण्ठनाय काव्यार्थचोराः प्रगुणीभवन्ति ॥ १८ ॥ गृह्णन्तु सर्वे यदि वा यथेच्छं नास्ति क्षतिः कापि कवीश्वराणाम् । रत्नेषु लुसेषु बहुष्वमत्यैरद्यापि रत्नाकर एव सिन्धुः ॥ १९ ॥ दैवीर्गिरः केऽपि कृतार्थयन्ति ताः कुण्ठयन्त्येव पुनर्विमूढाः । या विप्रुषः शुक्तिमुखेषु दैव्यस्ता एव युक्ता न तु चातकेषु ॥ २० ॥ परिश्रमज्ञं जनमन्तरेण मौनिव्रतं विभ्रति वाग्मिनोऽपि । वाचंयमाः सन्ति विना वसन्तं पुंस्कोकिलाः पञ्चमचक्षवोऽपि ॥ २१ ॥ काव्यकिरोपि किमु ते सुहृदो न सन्ति ये त्वासुदीर्णपवनं न निवारयन्ति । गन्धं घृतं पिव निवातगृह प्रविश्य वाता-

धिका हि पुरुषाः कवयो भवन्ति ॥ २२ ॥ यः सत्पदस्थमिह काव्यमधु प्रसन्नं सुष्णन्परस्य तनुते निजपद्यमध्ये । अस्थानदोषजनितेव पिपीलिकाली काली विभाति लिखिताक्षरपङ्क्तिरस्य ॥ २३ ॥ हठादाकृष्टाना कतिपयपदानां रचयिता जनः स्पर्धालुश्चेदहह कविना वश्यवचसा । भवेदद्य श्रो वा किमिह बहुना पापिनि कलौ घटानां निर्मातुस्त्रिभुवनविधातुश्च कलहः ॥ २४ ॥ स्तुवद्भवनिवर्तके सति हरौ कविः सूक्तिभिः करोति वरवर्णिनीचरितवर्णनं गर्हितम् । अनीतिरवनीपतिर्वत शुनीतनुं मौक्तिकैर्विभूषयति देवतामुकुटभागयोग्यैर्यथा ॥ २५ ॥ श्रीनाथस्तवनानुरूपकवनां वार्णां मनोहारिणीं कष्टं हा कवयः कदर्यकुटिलक्ष्मीपालसात्कुर्वते । दूरोपाहतसौरैस्सैन्धवपयो देवाभिषेकोचित ससेके विनियुञ्जते सुमतयः शाखालवालस्य किम् ॥ २६ ॥ लीलालुण्ठितशारदापुरमहासंपद्गराणां पुरो विद्यासद्भवनिर्गलत्कणमुषो वल्गन्ति चेत्यामराः । अद्य श्वः फणिनां शकुन्तशिशवो दन्तावलानां वृकाः सिंहानां च सुखेन मूर्धसु पद धास्यन्ति शालावृकाः ॥ २७ ॥ स्वाधीनो रसनाञ्चलः परिचिताः शब्दाः कियन्तः क्वचित्क्षोणीन्द्रो न नियामकः परिषदः शान्ताः स्वतन्त्रं जगत् । तद्युथं कवयो वय वयमिति प्रस्तावनाहुकृतिस्वच्छन्द प्रतिसन्न गर्जत वयं मौनव्रतालम्बिनः ॥ २८ ॥ स्वर्गानर्गलनिर्गलत्सुरसरित्पाथः प्रपातप्रथाप्रत्याख्यानपटीयसापि वचसा जिहेति जिहेह नः । एकद्व्यक्षरकष्टपिष्टरचनादुर्वारगर्वग्रहाः कन्थामात्रकुविन्दकाः कवयितु सज्जन्ति लज्जामुचः ॥ २९ ॥ यः स्वात्कैवललक्ष्यलक्षणरतो नो तर्कसंपर्कभृन्नालकारविचारचारुविषणः काव्यज्ञशिक्षोज्झितः । तस्माच्चेदसशालि काव्यमुदयेदेकान्ततः सुन्दरं प्रासादो धवलस्तदा क्षितिपतेः काकस्य काण्यर्थाद्भवेत् ॥ ३० ॥

पण्डितप्रशंसा ।

पण्डिते हि गुणाः सर्वे मूर्खे दोषाश्च केवलाः । तस्मान्मूर्खसहस्रेभ्यः प्राज्ञ एको विशिष्यते ॥ १ ॥ यत्र विद्वज्जनो नास्ति श्लाघ्यस्तत्रालपधीरपि । निरस्तपादपे देशे एरण्डोऽपि द्रुमायते ॥ २ ॥ किं कुलेन विर्गालेन विद्याहीनस्य देहिनः । अकुलीनोऽपि विद्यावान्देवैरपि स पूज्यते ॥ ३ ॥ रोहणं सूक्तिरत्नानां वन्दे वृन्द विपश्चिताम् । यन्मध्यपतितो नीचः काचोऽप्युच्चैर्महीयते ॥ ४ ॥ विद्या-

१ दुःशब्दम्. २ इन्द्रवज्रादि, (पक्षे) शीलम्. ३ वाच्यस्य, (पक्षे) द्रव्यस्य. ४ जारा ५ अतिदीर्घेण. ६ प्रागल्भ्यम्. ७ उद्भूः. ८ अलकारादिप्रतिपादकशास्त्रसागरमन्थनोद्भवम्.

१ राजवर्णनपरान्. २ गङ्गाजलम्. ३ वृक्षवद्राचरति. ४ निस्तीर्णेन. ५ पूज्यते.

नेत्र विजानाति विद्वज्जनपरिश्रमम् । नहि वन्ध्या विजानाति
 शुर्वी प्रसववेदनाम् ॥ ५ ॥ प्राज्ञो हि जल्पतां पुंसां श्रुत्वा
 वाचः शुभाशुभाः । गुणवद्वाक्यमादत्ते हंसः क्षीरमिवा-
 म्भसः ॥ ६ ॥ विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्य कदाचन ।
 स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान्सर्वत्र पूज्यते ॥ ७ ॥ अलं-
 करोति यः श्लोकं शुक एव न मध्यमः । अलं करोति यः
 श्लोकं शुक एव न मध्यमः ॥ ८ ॥ संदोषमपि निर्दोष
 भवत्यत्रे विपश्चितः । रीमसेर्वाङ्गुनवपुः कवेश्वर सरसं वचः
 ॥ ९ ॥ गुणदोषौ बुधो गृह्णन्निन्दुष्वेडैविवेश्वरः । शिरसा
 श्लिषते पूर्वं परं कण्ठे निर्यच्छति ॥ १० ॥ स्थिरा शैली
 गुणवतां खलबुद्ध्या न वाध्यते । रत्नदीपस्य हि शिखा
 वात्ययापि न नाय्यते ॥ ११ ॥ वेद्यानामिव विद्याना
 सुखं कैः कैर्न चुम्बितम् । हृदयग्राहिणस्तासां द्वित्राः सन्ति
 न सन्ति वा ॥ १२ ॥ विदुषां वदनाद्वाचः सहसा यान्ति
 नो वहिः । याताश्चेन्न पराश्चन्ति द्विरदाना रदा इव
 ॥ १३ ॥ अर्थाहरणकौशल्यं किं स्तुमः गास्त्रवादिनाम् ।
 अर्थव्ययेभ्योऽपि ये चार्थान्निष्कर्षन्ति सहस्रगः ॥ १४ ॥
 स एव रसिको लोके श्रुत्वा काव्यं परैः कृतम् । उत्पद्यते
 च युगपद्बदनेऽङ्गोश्च यस्य वाः ॥ १५ ॥ श्रुते महाकवेः
 काव्ये नयने वदने च वाः । युगपद्यस्य नोदेति स बृषो
 महिषोऽथवा ॥ १६ ॥ विद्या विनयोपेता हरति न चेतांसि
 कस्य मनुजस्य । काञ्चनमणिसययोगो नो जनयति कस्य
 लोचनानन्दम् ॥ १७ ॥ व्याख्यातुमेव केचित्कुगलाः
 शास्त्रं प्रयोक्तुमलमन्ये । उपनामयति करोऽन्न रसास्तु
 जिह्वेव जानाति ॥ १८ ॥ सत्त्वं तपो ज्ञानमहिंसता च
 विद्वत्पणामं च सुशीलता च । एतानि यो धारयते स
 विद्वान्न केवल यः पठते स विद्वान् ॥ १९ ॥ कवीश्वराणां
 वचसा विनोर्दंनन्दन्ति विद्यानिधयो न चान्ये । चन्द्रोपला

१ महतीम् २ प्रसवकाले वा वेदना ताम् ३ निषेधति
 निरन्करोतीत्यर्थं ४ नमस्त्वम् शुको ननारो मध्ये यस्यैवविध-
 शुनक आ इति भाव ५ दोषसहितम्, (पक्षे) दोषो हस्त-
 स्तमलिनम् ६ परशुगमन्यम् ७ महत्त्वार्जुनगर्गरम् ८ जानन्
 (पक्षे) उपाददानम् ९ गरलम् १० अभिनन्दयति, (पक्षे) धार-
 यति ११ निष्पादति वाचा कण्ठाद्वाहिर्नादात्प्रतीत्यर्थं, (पक्षे)
 स्थापयति १२ रीति १३ अव्ययेभ्य अव्ययानामनेकार्थत्वात्,
 (पक्षे) व्ययरहितेभ्य इत्येतेभ्य इति भाव १४ उदकम्, (पक्षे)
 'वा वा' इति लौकिकञ्च १५ नयने वाः सलिलम् आन-
 न्दाश्ननलिनित्यर्थं वदने च वाः 'वाद्वा' इति प्रयसावोधको
 देशो ऋच्,

एव करैर्हिमाशोर्मध्ये शिलानां सरसा भवन्ति ॥ २० ॥
 शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खा यस्तु क्रियावान्युरूपः स
 विद्वान् । सुचिन्तित चौपघमातुराणां न नाममात्रेण करो-
 त्यरोगम् ॥ २१ ॥ न पण्डिताः साहसिका भवन्ति श्रुत्वापि
 ते सतुल्यन्ति तत्त्वम् । तत्त्वं समादाय समाचरन्ति स्वार्थं
 प्रकुर्वन्ति परस्य चार्थम् ॥ २२ ॥ इह तुरगगतैः प्रयान्तु
 मूढा धनरहितास्तु बुधाः प्रयान्तु पद्भ्याम् । गिरिशिखर-
 गतापि काकपङ्क्तिः पुंलिनगतैर्न समत्वमेति हंसैः ॥ २३ ॥
 सन्तश्चेदिह गुणविन्दुवो बुधस्तान्संतुष्टः कवल्यति स्फुटेऽपि
 दोषे । संयुक्तानपि पयसः कृष्णान्विचिन्वन्नम्भस्तो असति
 हि मङ्गु मल्लिकाक्षः ॥ २४ ॥ अन्या जैगद्धितमयी मनसः
 प्रवृत्तिरन्यैव कापि रचना वचनावलीनाम् । लोकोत्तरा च
 कृतिराकृतिरङ्गहृद्या विद्यावतां सकलमेव गिरा देवीयः
 ॥ २५ ॥ अधिगतपरमार्थान्यण्डितान्मावमंस्थास्तुणमिव
 लघुलक्ष्मीर्नैव तान्संरुणद्धि । मद्मिलितमिलिन्दुऽयामगण्ड-
 स्थलानां न भवति विसतन्तुर्वारणं धारणानाम् ॥ २६ ॥
 गान्धोपस्कृतगण्डसुन्दरगिरः शिष्यप्रदेयागमा विख्याताः
 कवयो वसन्ति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः । तज्जाड्यं
 वसुधाधिपस्य कवयो ह्यर्थे विनापीश्वराः कुत्साः स्युः कुप-
 रीक्षका न मणयो वैरघतः पातिताः ॥ २७ ॥ हर्तुर्याति न
 गोचर किमपि न पुष्पाति सर्वात्मना ह्यर्थिभ्यः प्रति-
 पाद्यमानैर्मनिगं प्राप्नोति वृद्धिं पराम् । कल्पान्तेष्वपि न
 प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं येषां तान्प्रति मानसुञ्जत
 नृपाः कस्तैः सह र्धते ॥ २८ ॥

कुपण्डितनिन्दा ।

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा शास्त्र तस्य करोति किम् । लो-
 चनभ्यां विहीनस्य दर्पणः किं करिष्यति ॥ १ ॥ मूर्खचि-
 ह्नानि पडिति गर्वो दुर्वचन मुखे । विरोधी विपवादी च
 कृत्याकृत्य न मन्थते ॥ २ ॥ मूर्खो हि जल्पतां पुंसां श्रुत्वा
 वाचः शुभाशुभाः । अशुभ वाक्यमादत्ते पुंरीषमिव शूकरः
 ॥ ३ ॥ उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न गान्तये । पयःपान

१ संकतगतं २ राजहंसः ३ लोकाहितप्रचुरा ४ अतिदूरम्-
 ५ अवमान मा कुरु ६ रोष न कुरते ७ गजानाम् ८ शास्त्र-
 सत्कारेण शुद्धा ये शब्दास्तैः सुन्दरा गिरो येषां ते ९ पण्डिता .
 १० देशे ११ मौल्यम् १२ मूल्यत १३ अचिन्त्यम्
 १४ सुखम् १५ दीयमानम् १६ निरन्तरम् १७ लयनत .
 १८ स्वर्गं करोति १९ विद्या .

भुजंगानां केवलं विषवर्धनम् ॥ ४ ॥ वरं पर्वतदुर्गेषु भ्रान्त
वनचरैः सह । न मूर्खजनसपर्कः सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥ ५ ॥
मूर्खोऽपि मूर्खं दृष्ट्वा च चन्दनादपि शीतलः । यदि पश्यति
विद्वांसं मन्यते पितृघातकम् ॥ ६ ॥ अन्तःसारविहीनस्य
सहायः किं करिष्यति । मलयेऽपि स्थितो वेणुर्वेणुरेव न
चन्दनः ॥ ७ ॥ यस्य नास्ति विवेकस्तु केवलं यो बहु-
श्रुतः । न स जानाति शास्त्रार्थान्दर्वीं पाकरसानिव ॥ ८ ॥
रूपयौवनसपन्ना विशालकुलसंभवाः । विद्याहीना न शोभन्ते
निर्गन्धाः किंशुका इव ॥ ९ ॥ विद्याविधिविहीनेन किं कु-
लीनेन देहिनाम् । अकुलीनोऽपि यो विद्वान्दैवतैरपि पूज्यते
॥ १० ॥ मदोपशमनं शास्त्र खलानां कुरुते मदम् । चक्षुः-
प्रकाशकं तेज उलूकानामिवान्धताम् ॥ ११ ॥ ज्ञानविद्या-
विहीनस्य विद्याजालं निरर्थकम् । कण्ठसूत्रं विना नारी
अनेकाभरणैर्युता ॥ १२ ॥ मूर्खः स्वल्पव्ययत्रासात्सर्वनाशं
करोति हि । कः सुधीः संत्यजेद्गाण्ड शुल्कस्यैवातिसाध्वसात्
॥ १३ ॥ माता शत्रुः पिता वैरी येन बालो न पाठितः ।
न शोभते सभामध्ये, हसमध्ये वको यथा ॥ १४ ॥ पुस्त-
केषु च नाधीत नाधीत गुरुसंनिधौ । न शोभते सभामध्ये
हसमध्ये वको यथा ॥ १५ ॥ विद्यया शस्यते लोके पूज्यते
चोत्तमैः सदा । विद्याहीनो नरः प्राज्ञः सभायां नैव शोभते
॥ १६ ॥ शोभते विदुषां मध्ये नैव निर्गुणमानसः । अन्तरे
तमसां दीपः शोभते नार्कतेजसाम् ॥ १७ ॥ बोद्धारो म-
त्सरग्रस्ताः प्रभवः स्याददूषिताः । अबोधोपहृताश्चान्ये जीर्ण-
मङ्गे सुभाषितम् ॥ १८ ॥ पदद्वयस्य संधानं कर्तुमप्रतिभाः
खलाः । तथापि परकाव्येषु दुष्करेष्वप्यसंभ्रमाः ॥ १९ ॥
क्व दोषोऽत्र मया लभ्य इति संचिन्त्य चेतसा । खलः का-
व्येषु साधूनां श्रवणाय प्रवर्तते ॥ २० ॥ उपपत्तिमिरम्लाना
नोपदेशैः कदर्थिताः । स्वसंवेदनसंवेद्यसाराः सहृदयोक्तयः
॥ २१ ॥ केषांचिद्वाचि शुकवत्परेषां हृदि मूकवत् । कस्या-
प्या हृदयाद्वक्त्रे बल्यु बल्गन्ति सूक्तयः ॥ २२ ॥ बहूनि
नरशीर्षाणि लोमशानि बृहन्ति च । ग्रीवासु प्रतिबद्धानि किं
चित्तेषु सकर्णकम् ॥ २३ ॥ कवीना महतां सूक्तैर्गद्गार्थान्तर-
सूचिभिः । विध्यमानश्रुतेर्मा भूदुर्जनस्य कथं व्यथा ॥ २४ ॥
अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः । ज्ञानलव-
हृर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रञ्जयति ॥ २५ ॥ गुणिगणगण-

नारम्भे न पतति कंठिनी सुसंभ्रमाद्यस्य । तेनाम्बा यदि
सुतिनी वद वन्ध्या कीदृशी भवति ॥ २६ ॥ निर्गुण इति
मृत इति च द्वावेकार्थमिधायिनौ विद्धि । पश्य धनुर्गुण-
शून्यं निर्जीवं यदिह शसन्ति ॥ २७ ॥ अन्तर्भूतो निवसति
जैडे जैडः शिशिरमहसि हरिण इव । अजडे शशीव तपने
स तु प्रविद्योऽपि निःसरति ॥ २८ ॥ जीवित इव कण्ठगते
सूक्ते दुःखासिका कवेस्तावत् । नयनविकासविधायी सचेत-
नाभ्यागमो यावत् ॥ २९ ॥ साहित्यसंगीतकलाविहीनः
साक्षात्पशुः पुच्छविर्षाणहीनः । तृणं न खादन्नपि जीवमान-
स्तद्गागधेयं परमं पशूनाम् ॥ ३० ॥ जडेषु जातप्रतिभाभि-
मानाः खलाः कवीन्द्रोक्तिषु के वराकाः । प्राप्ताग्निनिर्वापण-
गर्वमम्बु रत्नाङ्कुरज्योतिषि किं करोति ॥ ३१ ॥ येषां न
विद्या न तपो न दानं, ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः ।
ते मृत्युलोके भुवि भारभूता मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति
॥ ३२ ॥ सुक्ताफलैः किं मृगपक्षिणां च मृष्टान्नपानं किमु
गर्दमानाम् । अन्धस्य दीपो बधिरस्य गीतं मूर्खस्य किं
धर्मकथाप्रसङ्गः ॥ ३३ ॥ अज्ञातपाण्डित्यरहस्यमुद्रा ये
काव्यमार्गे दधतेऽभिमानम् । ते गारुडीयाननधीत्य मन्त्रा-
न्हालाहलास्वादनमारभन्ते ॥ ३४ ॥ अवद्यजम्बालगवेष-
णाय कृतोद्यमानां खलसैरिभागाम् । कवीन्द्रवाङ्मिर्जरनिर्झ-
रिण्यां संजायते व्यर्थमनोरथत्वम् ॥ ३५ ॥ वरं दरिद्रः श्रु-
तिशास्त्रपारगो न चापि मूर्खो बहुरत्नसंयुतः । सुलोचना
जीर्णपटापि शोभते न नेत्रहीना कनकैरलकृता ॥ ३६ ॥
व्यालाश्च राहुश्च सुधाप्रसादाज्जिह्वाशिरोनिग्रहसुग्रमापुः ।
इतीव भीताः पिशुना भवन्ति पराङ्मुखः काव्यरसामृतेषु
॥ ३७ ॥ सरस्वतीमातुरभूचिरं न यः कवित्वपाण्डित्यघन-
स्तनंधयः । कथं स सर्वाङ्गमनाससौष्ठवो दिनाद्दिनं प्रौढि-
विशेषमश्नुते ॥ ३८ ॥ वितीर्णशिक्षा इव हृत्पदस्थसरस्वती-
वाहनराजहसैः । ये क्षीरनीरप्रविभागदक्षा विवेकिनस्ते कव-
यो जयन्ति ॥ ३९ ॥ काव्यामृतं दुर्जनराहुनीतं प्राप्यं भवेन्नो
सुमनोजनस्य । सच्चक्रमव्याजविराजमानतैक्ष्ण्यप्रकर्षं यदि
नाम न स्यात् ॥ ४० ॥ विना न साहित्यविदापरत्र गुणः
कथंचित्प्रथते कवीनाम् । आलम्बते तत्क्षणमम्भसीव विस्ता-
रमन्यत्र न तैलविन्दुः ॥ ४१ ॥ अत्यर्थवक्त्रमनर्थकं या
शून्या तु सर्वान्यगुणैर्व्यनक्ति । अस्पृश्यतादूषितया तथा किं
तुच्छश्चपुच्छच्छटयेव वाचा ॥ ४२ ॥ नीचस्तनोत्वश्च निता-

१ सुरेन्द्राणां भवनेषु, स्वर्गादिलोकेष्वपीति भावः । २ नेतव्या-
नेतव्यवस्तुसंबन्धी राजप्राप्तो भागः । ३ विकृतिभाव गतम् ।
४ रञ्जयितुमसमर्थो भवति ।

न्तकार्ष्यं पुष्पात् साधर्म्यभृदङ्गनेन । विना तु जायेत
 कथं तदीयक्षोदेन सारस्वतद्वक्त्रसादः ॥ ४३ ॥ विविनक्ति
 न बुद्धिद्विविधः स्वयमेव स्वहितं प्रैश्वजनः । यदुदीरितम-
 प्यदः परैर्न विजानाति तदद्भुत महत् ॥ ४४ ॥ विद्वेरे-
 व्यदपायमात्मना परतः श्रद्धघतेऽथ वा बुधाः । न परो-
 पहित न च स्वतः प्रेमिमीतेऽनुभवाद्यतेऽप्यधीः ॥ ४५ ॥
 अथ वामिनिविष्टबुद्धिषु व्रजति व्यर्थकता सुभाषितम् ।
 रविरागिषु शीतरोचिषः करजाल कमलाकरेणिव ॥ ४६ ॥
 इतरकर्मफलानि यद्दृच्छया विलिख तानि सहे चतुरानन ।
 अरसिकेषु कवित्वनिवेदन शिरसि मा लिख मा लिख मा लिख
 ॥ ४७ ॥ कतिचिदुद्धतनिर्मरमत्सराः कतिचिदात्मवचःस्तु-
 तिशालिनः । अहह केऽपि निरक्षरकुक्षयस्तदिह सप्रति
 क प्रति मे श्रमः ॥ ४८ ॥ ये के विचित्ररसशालिषु सत्कवीनां
 सूक्तेषु कर्णपथगामिषु नाद्रियन्ते । ते मालतीपरिमलेष्वपि
 कन्दलत्सु नासापुटं करतलेन पिदधुरेव ॥ ४९ ॥ मद्वाणि मा
 कुरु विषादमनादरेण मात्सर्यमभ्रमनसां सहसा खलानाम् ।
 काव्यारविन्दमकरन्दमधुघ्रतानामासेषु धास्यसितमां कियतो
 विलासान् ॥ ५० ॥ चेतःप्रसादजनन विबुधोत्तमानामान-
 न्दि सर्वरसयुक्तमतिप्रसन्नम् । काव्यं खलस्य न करोति हृदि
 प्रतिष्ठां पीयूषपानमिव वक्रविवर्ति राहोः ॥ ५१ ॥ वद्धा
 यदर्पणरसेन विमर्दपूर्वमर्थान्कर्यं झटिति तान्प्रकृतान् ट-
 द्युः । चौरा इवातिमृदवो महता कवीनामर्थान्तराप्यपि
 हठाद्वितरन्ति शब्दाः ॥ ५२ ॥ अर्थोऽस्ति चेन्न पदशुद्धि-
 थास्ति सापि नो रीतिरस्ति यदि सा घटना कुतस्त्या । सा-
 प्यस्ति चेन्न नववक्रगतिस्तदेतद्व्यर्थं विना रसमहो गहनं
 कवित्वम् ॥ ५३ ॥ श्लाघ्यैव वक्रिमगतिर्घनदाढ्यवन्धोस्त-
 स्याः कविप्रवरसूक्तिघनूर्लतायाः । कर्णान्तिकप्रणयभाजि गुणे
 यदीये चेतांसि मत्सरवतां झटिति त्रुटन्ति ॥ ५४ ॥ अर-
 प्यरुदितं कृतं श्वशरीरसुद्वर्तितं स्थलेऽञ्जमवरोपितं सुचिर-
 मूपरे वर्षितम् । श्वपुच्छमैवनामितं वधिरकैर्णजापः कृतो
 धृतोऽन्धसुखदर्पणो यदबुधो जनः सेवितः ॥ ५५ ॥ अस्मिन्
 मणिमुद्धरेन्मकरवक्रवदंष्ट्राङ्कुरात्समुद्रमपि संतरेत्प्रचलद्वर्मि-
 मालाकुलम् । भुजंगमपि कोपितं शिरसि पुष्पवद्धारयेन्न तु

प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ५६ ॥ लभेत सिक्क-
 तासु तैलमपि यत्नतः पीडयन्पिपेच मृगतृणिकासु सलिलं
 पिपासार्दितः । कदाचिदपि पर्यटन्त्यशत्रिर्षोणमासाद्येन्न तु
 प्रतिनिविष्टमूर्खजनचित्तमाराधयेत् ॥ ५७ ॥ यदा किञ्चि-
 ज्ज्ञोऽहं द्विषे इव मदान्यः समभवं तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभ-
 वर्दवलिप्तं मम मनः । यदा किञ्चित्किञ्चिद्बुधजनसकाशाद-
 वगतं तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मद्यो मे व्यपगतः ॥ ५८ ॥
 शिरः शौर्वं स्वर्गात्पशुपतिशिरस्तः क्षितिधरं महीध्रादुत्तुद्गाद-
 वनिमवनेश्चापि जलधिम् । अधोऽधो गद्वेयं पदमुपगता
 स्तोत्रमधुना विवेकभ्रष्टाना भवति विनिपातः शतसुखः ॥ ५९ ॥
 परश्लोकान्स्तोकाननुदिवसमम्यस्य ननु ये चतुष्पादीं कुर्यु-
 र्बहव इह ते सन्ति कवयः । अविच्छिन्नोद्गच्छजलधिलहरी-
 रीतिसुहृदः सुहृद्या वैशद्यं दधति किल केपांचन गिरः ॥ ६० ॥
 विर्तरति गुरुः प्राज्ञे विद्यां यथैव तथा जडेन न तु खलु त-
 योर्ज्ञाने शक्तिं करोत्येवमहन्ति वा । भवति च पुनर्भूर्यान्भे-
 दः फलं प्रति तद्यथा प्रभवति शुचिर्विर्मम्राहे मणिर्न मूर्द्धा
 चयः ॥ ६१ ॥ अविनयमुचामज्ञानानां भ्राम्य भवन्नपि
 प्रकृतिकुटिलाद्विद्याभ्यासः खलत्वविवृद्धये । फणिभयभृताम-
 स्तुच्छेदक्षमस्तमसामसौ विषधरफणारत्नालोको भयं तु भू-
 शायते ॥ ६२ ॥ व्यासादीर्नैकविपुगवानर्ननुचितैर्वाक्यैः सली-
 ल सहचुच्चैर्जल्प निभीत्य लोचनशुभं श्लोकान्सगर्वं पठ ।
 काव्यं धिक्कुर यत्परैर्विरचित स्पर्धस्व सार्धं बुधैर्यद्यभ्यर्थयसे
 श्रुतेन रहितः पाण्डित्यमामु बलात् ॥ ६३ ॥ ये ससत्सु
 विवादिनः परयशःशूलेन शल्याकुलाः कुर्वन्ति स्वगुणस्त-
 वेन गुणिनां यत्नाद्गुणाच्छादनम् । तेषां रोषकैर्पायितोदरदृ-
 शां कोपोष्णानिःश्रासिना दीप्ता रत्नशिखेव कृष्णफणिना
 विद्या जनोद्धेजिनी ॥ ६४ ॥ श्रीर्वास्तम्भभृतः परोन्नतिक-
 थामात्रे शिरःशूलिनः सोद्वेगभ्रमणप्रलापविपुलक्षोभाभिभूत-
 स्थितेः । अन्तर्द्वेषविषप्रवेशविषमक्रोधोष्णानिःश्रासिनः कष्टा
 नूनमैर्षण्डितस्य विकृतिर्भौमज्वरारम्भभूः ॥ ६५ ॥ मूर्खत्वं

१ बुद्धिशून्य . २ पामरजन . ३ आगामिनम् ४ जानाति
 ५ दुराग्रहप्रस्ताचितेषु ६ शीतमानो, ७ स्वेच्छया. ८ प्रेतश-
 रीरम् ९ उद्वेगं यवगोषूमादिचूर्णेन मलापकर्षण तेन सुग-
 न्धिनम् १० निर्जलप्रदेशे ११ ऋजुतासपादनाय नम्रीकृतम्.
 १२ कर्णमघ्नः १३ श्लाकार कुला.

१ शान्लेशशून्यत्वेन विपरीतार्थग्राही २ बालुकासु. ३ मरी-
 चिकासु ४ शृङ्गम्. ५ गज ६ सगर्वम् ७ शर्वसवन्धि.
 ८ मस्तकात् ९ ददाति. १० मूर्खं. ११ नाशयति. १२ महान्.
 १३ विन्वग्रहणे १४ सृष्टिपण्ड १५ कविश्रेष्ठान्. १६ अयो-
 न्यै. १७ रोषेण कपायित तात्रमुदर गर्भो यस्या एवविधा दृश्ये-
 पासु १८ कृष्णसर्पाणाम्. १९ त्रासदात्री २० श्रीवास्तम्भ
 धारयत २१ परोत्कर्ष. २२ मूर्खस्य २३ विकार २४ दारुण-
 ज्वरारम्भकभूमि.

सुलभं भजस्व कुमते मूर्खस्य चाद्यौ गुणा निश्चिन्तो बहुभो-
जनोऽतिमुखरो रात्रिदिवं स्वप्नभाक् । कार्याकार्यविचारणा-
न्धवधरो मानापमाने समः प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः
सुखं जीवति ॥ ६६ ॥ व्यालं बालमृणालैतन्तुमिरसौ रोद्धु
समुज्जृम्भते छेत्तुं वैज्रमणीश्रीरीषकुसुमप्रान्तेन संनद्यते
माधुर्यं मधुविन्दुना रचयितु क्षाराम्बुधेरीहते नेतुं वाञ्छति
यः खलान्पथि सतां सूक्तैः सुँधास्यन्दिभिः ॥ ६७ ॥ शक्यो
वारयितुं जलेन हुतमुक्छत्रेण सूर्यातपो नागेन्द्रो निशिता-
ङ्कुशेन समदो दण्डेन गोगर्दभौ । व्याधिर्भेषजसंग्रहैश्च वि-
विधैर्मन्त्रप्रयोगैर्विषं सर्वस्यौषधमस्ति शास्त्रविहितं मूर्खस्य
नास्त्यौषधम् ॥ ६८ ॥ तोयं निर्मथितं घृताय मधुने नि-
ष्पीडितः प्रस्तरः पानार्थं मृगतृष्णिर्कोर्मितरला भूमिः समा-
लोकिता । दुग्धा सेयमचेतनेन जरती दुग्धाशया सूकरी
कष्टं यत्खलु दीर्घया धनतृषा नीचो जनः सेवितः ॥ ६९ ॥
काव्ये भव्यतमेऽपि विज्ञनिवहैरास्वाद्यमाने मुहुर्दोषान्वेषण-
मेव मत्सरजुषा नैसर्गिको दुर्ग्रहः । कासारोऽपि विकासिप-
ङ्कजचये खेलन्मराले पुनः क्रौञ्चश्चक्षुपुटेन कुञ्चितवपुः श-
म्बूकमन्वेषते ॥ ७० ॥ विद्ये हृद्यतरासि किं नु कृपणासं-
भावनैर्लज्जसे सन्त्यन्ये तव तोषणाहितधियो धन्या वदा-
न्या भुवि । कान्तानां कुचकुम्भकौशलरुचां नो हानिरेता-
वता षण्ढानां हृद्येऽपि यत्प्रणयते नानङ्गरागोदयः ॥ ७१ ॥
मीमांसा पठिता न यैरुपनिषद्भैश्च श्रुता तत्त्वतः श्रीमच्छङ्कर-
भाष्यतो भगवती गीताप्यधीता न यैः । सिद्धान्तापगतं
शिरोमणिमतं ज्ञात्वापि किञ्चित्ततो भट्टाचार्यपद गताः क-
थमहो लज्जां लभन्ते न ते ॥ ७२ ॥ पेटीचीवरपट्टवस्त्र-
पटलश्वेतातपत्रच्छटाशाटीहारकघोटकस्फुटघटाटोपाय तुभ्यं
नमः । येनानक्षरकुक्षयोऽपि जगतः कुर्वन्ति सर्वज्ञताभ्रान्ति
येन विना तु हास्यपदवीं सन्तोऽपि कष्टं गताः ॥ ७३ ॥
साकूतं निजसंविदेकविषय तत्त्वं सचेता नृवन्नये नूनमबोध-
मोहितधियां हास्यत्वमायासति । तद्युक्त विदुषो जनस्य
जडवज्जोष तु नामासितु जात्यन्धं प्रति रूपवर्णनविधौ कोऽयं
वृथैवोद्यमः ॥ ७४ ॥ ये तावत्स्वगुणोपवृद्धितधियस्तेषामरण्यं
जगद्येऽप्येते कृतमत्सराः परगुणं स्वप्नेऽपि नेच्छन्ति ये ।
अन्येषामनुरागिणा क्वचिदपि स्त्रिधं मनो निर्वृतावित्थं यान्तु
तपोवनानि महतां सूक्तानि मन्येऽधुना ॥ ७५ ॥ यातास्ते रस-
सारसंग्रहविधिं निष्पीड्य निष्पीड्य ये वाक्तत्वेक्षुलता पुरा क-

तिपये तत्त्वस्पृशश्चक्रिरे । जायन्तेऽद्य यथायथं तु कवयस्ते तत्र
संतन्वते येऽनुप्रासकठोरचित्रयमकश्लेषादिशल्कोच्चयम् ॥ ७६ ॥
प्रादुःप्यात्पण्डितानां कैविवचसि कथं प्रत्नूतत्वचिन्ता वि-
द्येरन्यद्यवधान्यभिजहति तथा गृह्यते स्युर्गुणाश्चेत् । अन्य-
स्त्वन्यप्रमाणः परमवतनुते छिद्यते तावता किं नायं रत्नस्य
दोषो दृपदिति यदिदं क्षिप्रमन्धाः क्षिपन्ति ॥ ७७ ॥

छान्दसप्रशंसा ।

नाध्यापयिष्यन्निर्गोमाश्रमेणोपाध्यायलोका यदि शिष्य-
वर्गान् । निर्वेदवादं किल निर्वितानसुर्वीतल हन्त तदाम-
विष्यत् ॥ १ ॥

छान्दसनिन्दा ।

आः कष्टमप्रहृष्टाः शिष्टा अपि वित्तचापलाविष्टाः । अध्या-
पयन्ति वेदानादाय चिराय मासि मासि भृतिम् ॥ १ ॥

वैयाकरणप्रशंसा ।

वैयाकरणकिर्तादादपशब्दमृगाः क्व यान्ति संत्रस्ताः ।
ज्योतिर्नर्देविर्दंगायकभिर्वैगाननर्गहैराणि यदि न स्युः ॥ १ ॥
यद्यपि बहु नाधीषे तथापि पठ पुत्र व्याकरणम् । स्वजनः
श्वजनो मा भूत्सकल शकल सकृच्छैकृत् ॥ २ ॥ कृतदु-
रितनिराकरण व्याकरण चतुरधीरधीयानः । बुधगणगण-
नावसरे कनिष्ठिकायां परं जयति ॥ ३ ॥ सूत्रं पाणिनिबद्धं
कैल्यन्पुरुषः संमुद्रहति सुँदशम् । वैर्णादीनां धर्मान्मुँद्धा
विधिवत्प्रैयुँङ्गैःसौ ॥ ४ ॥ पौत जले विष्णुर्पेदापगाया

१ प्रादुर्भवेत्. २ काव्ये ३ दोषाः. ४ वेदान्. ५ वेतनम्.
६ भिह. ७ भीताः. ८ गणकाः. ९ नाट्यकाराः. १० जारा.
११ वैद्या. १२ गुहाः. १३ विष्टा. १४ व्याकरणसूत्रम्, (पक्षे)
कङ्कणम्. १५ पाणिनिना बद्ध रचितम्, (पक्षे) पाणौ हस्ते निबद्धम्.
विवाहकाले सूत्रनिर्मिते कङ्कणे वधुवरयोर्हस्तयोर्वध्नन्तीति प्रसिद्धिः.
१६ अर्धज्ञानपूर्वक विचारयन्, (पक्षे) धारयन् १७ सम्यग्धार-
यति; (पक्षे) सम्यगुद्ब्रह्मति, पाणिग्रहणपूर्वक स्वीकरोतीत्यर्थः.
१८ शोभना दृष्टिम् शुद्धाशुद्धविवेचनशक्तिमित्यर्थः, (पक्षे) शो-
भना दृश्यस्या एतादृशीं स्त्रियम्. १९ अकारप्रभृतिवर्णादीनाम्;
(पक्षे) ब्राह्मणवर्णादीनाम्. २० ज्ञात्वा २१ यथाशास्त्रम् २२ प्र-
योग करोति, (पक्षे) योजयति. २३ पतनम्. २४ गन्नाया.

१ रोगवर्जितः. २ सर्पम्. ३ विसम्. ४ हीरकादीन् ५ सनद्धो
भवति. ६ इच्छति. ७ अमृतस्त्राविभिः. ८ तीक्ष्ण.

पातञ्जले चापि नैवेऽत्रैगाहम् । आचक्षते शुद्धिर्दमा प्रसू-
तेरा च क्षते रागमधोक्षजे च ॥ ५ ॥ नृणामनस्यस्रफ-
णासृदीगगिरा हुरापा बुधराजगोष्ठी । अंबुद्रचापश्रुतिपद्म-
तीना बुद्धक्षमेवोद्धृतयोद्धसार्था ॥ ६ ॥ नाङ्गीकृतव्याकर-
णौपधानामपाटव वाचि सुगाढमास्ते । कस्मिंश्चिदुक्ते तु
पदे कथंचित्स्वैरं वपुः खिद्यति वेपते च ॥ ७ ॥ श्रद्धे-
शास्त्रमनैवीत्य यः पुनान्वक्तुमिच्छति वचः समान्तरे ।
वन्धुमिच्छति वने मदीकट हस्तिनं कर्मलनालतन्तुना ॥ ८ ॥

वैयाकरणनिन्दा ।

टिप्पणन्द्वयसञ्चुट्टसिद्धसोस्त्रिसिद्धिसिध्यस्थमिन्व्यसस्ता
हशिचयुनाधुरतइञ्च्यश्छोऽव्यचोऽन्त्यादिटि । लोपोव्योर्वलिबृ-
द्धिरेचियचिमंदाधाध्वाष्टेचटेरित्येवदानखिलार्थैर्यन्ति कति-
चिच्छब्दान्पठन्तः कर्तुं ॥ १ ॥ सूत्रैः पाणिनिनिर्मितैर्वहुतै-
र्निष्पाद्य शब्दात्रलिं वैकुण्ठस्तवमक्षमा रचयितुं मिथ्याश्रमाः
शाब्दिकाः । पक्रान्न विविधं श्रमेण विविधाभूपाश्रयसूत्रान्वितं
मन्दाशीनैरुन्वते मितवलानात्रातुमप्यक्षमान् ॥ २ ॥ कु-
ष्णोऽक्षरौ च शेषोऽस्यसि ससजुपोरुर्विरागोऽवसान शब्दो-
ऽटीत्यादिशब्दैः सदसि यदि शैठाः शाब्दिकाः पण्डिताः
स्युः । तेषां को वापराधः कथयत सततं ये पठ-
न्तीह शान्तंताथय्यायय्यय्याधिगधिगधिगधिकथय्यथच्येति
शब्दान् ॥ ३ ॥

नैयायिकप्रशंसा ।

अद्भुतसर्कपाशोधिरगाधो यस्य वर्धकः । अक्षपादो-
ऽर्तयः स्पृष्टस्वकलङ्कः कर्त्तानिधिः ॥ १ ॥ अपरीक्षितल-
क्षणप्रमाणैर्परामृष्टपदार्थसार्थतत्त्वैः । अवशीकृतजैर्बहुक्ति-

जालैरलमेतैरनधीततर्कविधैः ॥ २ ॥ भौहे रूणद्धि विमली-
कुरते च बुद्धि सैते च संस्कृतपदव्यवहारशक्तिम् । गा-
खान्तराम्यसनयोग्यतया युनक्ति तर्कश्रमो न तनुते किमि-
होपकारम् ॥ ३ ॥ ज्ञानाब्धिरक्षिचरणः केषमक्षकश्च श्री-
पक्षिलोऽप्युदयनः स च वर्धमानः । गङ्गेश्वरः शगधरो व-
ह्वश्च नव्या ग्रन्थैर्व्यरुन्वत इमे हृदयान्धकारम् ॥ ४ ॥
प्रायः काव्यैर्गमितवयसः पाणिनीयाम्बुराशेः सारज्ञसा-
र्व्यपरिकलितन्यायगास्त्रस्य पुंसः । वादारम्भे वदितुमनगो
वाक्यमेकं सभाया प्रहा जिहा भवति कियतीं पश्य कया-
मवस्थाम् ॥ ५ ॥

नैयायिकनिन्दा ।

परामृशन्तो लिङ्गानि व्यभिचारविचारकाः । तार्किका
यदि विद्वांसो विटैः किमपराध्यते ॥ १ ॥ गुरोर्गिरिः पञ्च-
दिनान्यधीत्य वेदान्तशास्त्राणि दिनत्रय च । अमी समाघ्रात-
वितर्कवादाः समागताः कुक्कुटपादमिश्राः ॥ २ ॥ कर्कशत-
र्कविचारव्यग्रः किं वेत्ति काव्यहृदयानि । ग्राम्य इव कृपि-
विलभ्रश्चलनयनावचोरहस्यानि ॥ ३ ॥ नैयायिकानां म-
लिनाम्ब्रराणां जनुर्गत रासमचिन्तयैव । तथापि वेद्यास्त-
नसनिवेशस्तोतुः कवेः कोऽपि विशेष एव ॥ ४ ॥ न जि-
श्रयैर्ज्ञाय स्पृशति न तद्देज्ञान्यपि सकृत्पुराणं नादत्ते न
गणयति किं च स्मृतिगणम् । पठन्त्युक्तं तर्क परपरिभवा-
र्थोक्तिमिरसौ नयत्यायुः सर्वे निहतपरलोकार्थयतनः ॥ ५ ॥
प्रयत्नैरस्तौकैः परिचितकुतर्कप्रकरणाः पर वाचोवश्यान्क-
तिपयपदौघान्विदधतः । सभाया वाचाटाः श्रुतिकटु रटन्तो
घटपटाञ्च लज्जन्ते मर्न्दाः स्वयमपि तु जिहेति विबुधः
॥ ६ ॥ कर्मत्रह्यविचारणां विजहतो भोगापवर्गप्रदां घोषं
कंचन कण्ठगोपफलकं कुर्वन्त्यमी तार्किकाः । प्रत्यक्षं न
पुनाति नापहरते पापानि पीलुच्छंटाव्यासिर्नावति नैव पाल्य-
नुमितिर्ना पक्षता रक्षति ॥ ७ ॥ हेतुः कोऽपि विगिर्द्धी-
रुमितौ न ज्ञानयुग्मं मूर्खत्वाचो नेति च मोघवाद्मुखरा

१ पत्रजलिनिर्मिते २ व्याकरणशास्त्रे ३ मञ्जनम् ४ (पक्षे)
अन्यामन् ५ वदन्ति ६ जननाशरस्य ६ मरणान्तं च
७ अनर्थनमहाभाष्याणाम् ८ दुःप्राया ९ पण्डितराजसभा
१० अज्ञानयनुर्वेदसागांणाम् ११ कल्पते १२ व्याकरणम्
१३ अनननमहत्वा १४ विन्तन्तुना १५ वर्षाणि १६ चाप-
यन्ति १७ व्यक्तदोरान् १८ निष्पुस्तवन् १९ कृत्वेति शेष
२० अनुष्ठान्ति २१ धूर्ता २२ गावफाना तालशब्दानुकरणे
२३ अज्ञानम् २४ गौतमः, (पक्षे) क्षपां वदातीति क्षपाट
म न अनर्थानि वयानिधः चन्द्र प्रत्ययः २५ अज्ञानेन, (पक्षे)
राहुना २६ कल्पना निधिः, (पक्षे) चन्द्र २७ अज्ञानपदाव-
स्मृत्तरी २८ जययुक्ति

१ अज्ञानम् २ रोधयति, नाशयतीत्यर्थः ३ उत्पादयति
४ भोजयति ५ गौतम ६ कणाद ७ बुद्धेरज्ञानम् ८ अनभ्यस्त
९ वक्ता १० वेदम् ११ वेदाङ्गानि १२ नीरसम् १३ बहुभि
१४ मूर्खा १५ लज्जा प्राप्नोति १६ कर्मचिन्तन ब्रह्मचिन्तन
च १७ परमाणुसमुदाय १८ व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मात्-
ज्ञानविशिष्ट १९ पूर्वोक्तगताग्रद्वयम् २० त्वगिन्द्रियप्रत्यक्ष
२१ जल्पाका

नैयायिकाधेदृषाः । मेपस्याण्डमियत्पलं वैलिभुजो दन्ताः
क्रियन्तन्मथेत्येवं सततचिन्तनैः भ्रमजुपो न स्युः कथं
पण्डिताः ॥ ८ ॥ माधु व्याकरणं हिताय विग्रहं वाच्यं
पिकीर्गातवन्मीमांसा श्रुतित्वग तदनुगं मांय सपातजलम् ।
त्वं तु न्याय मिशुद्धयैदिकमिधिव्याक्रोपवांलागमव्याघाताय
निगूढनर्कगहन क्षमोदमाधान्यनि ॥ ९ ॥ हे हे मित्र
जिता मयानिबलिनो विप्रा धन चाजितं शेषेभ्यः शरयन्-
दानमपि नत्सपादितं भूरिगः । ग्रन्थाश्चापि कृताः सुतर्क-
घटकाः शान्वाणि सदृश्य वै नोऽहं तर्कभ्रूषणोऽत्र ग-
हने धात्रा शगालः कृतः ॥ १० ॥

मीमांसकप्रशंसा ।

भगवद्वनस्युपगमनं देवतचैतन्यनिर्देवश्रेष्ठाम् । कर्मश-
द्धावर्धकतन्प्राधान्यप्रदर्शनायैव ॥ १ ॥ आगमरूपविचारि-
ष्यधिकरणमहमशिक्षितविषये । न्यामिनि जैमिनियोमिन्यु-
परञ्जति हृदयमगमदीयमिदम् ॥ २ ॥ शबरकुमारिलगुणो
मण्डनभवदेवपौर्यमाग्ययः । अन्ये च विश्वमान्या जयन्ति
संश्रयमाणतन्त्रान्ते ॥ ३ ॥ नैयायिका वा ननु शाब्दिका वा
त्रयीश्रिगःमु श्रमशान्तिनो वा । वांदाहवे विव्रति जैमिनी-
रन्यायोपगमे मति मानुमुद्राम् ॥ ४ ॥ आदौ धर्मं प्रमाणं
त्रिविधविधिभिन्नाशेषतां च प्रयुक्तिं पौर्यापर्याधिकारं तदनु
बहुविधं चानिदेगं तथोहम् । वाचं तत्र प्रसङ्गं नयमनय-
गर्तं नम्यनालोचयत्यो मित्रा मीमांसकेभ्यो विदधति
सुवि के नादरं वेदग्धाग् ॥ ५ ॥

मीमांसकनिन्दा ।

ते मीमांसाशास्त्रलोकप्रसिद्धाः सर्वेषाणां सेहिरे नैव
सत्ताम् । चैतन्यस्यापहव देवतानां चरुर्विध नखरं मन्व-
मानाः ॥ १ ॥ मीमांसकाः कतिचिदत्र मिलन्ति वेदप्रामा-
ण्यमाधनकृतोऽपि न तेऽभिवन्द्याः । उद्धोपितोऽप्युपनिषद्भि-
रशेषशपी त्रैमैत्र नाभ्युपगतः पुरुपोत्तमो वै ॥ २ ॥

वैद्यप्रशंसा ।

गुरेरर्धाताखिलत्रैयविद्यः पीर्यूपपाणिः कुशलः क्रियासु ।

१ कासाः, २ अण्डापः, ३ शास्त्रदीपिकाकर्ता पार्थसारथिमिश्रप
ण्डितः, ४ वेदग्रथी ५ वादयुद्धे ६ न्यायरूपे प्रतिबन्धके ७ सा-
मान्यत्रिपेपमेदेन, ८ प्रतीतपदार्थं सहाविचात्यः, ९ अमृत
पाणी यस्य सः, अमृततदवश्यमारोग्यद इत्यर्थः ।

गतस्पृहो धैर्यधरः कृपालुः शुद्धोऽधिकारी मिपगीह्यः
स्यात् ॥ १ ॥ रागादिरोगान्सततानुपक्तानशेषकायप्रसृतान-
शेषान् । औत्सुक्यमोहैरतिदाज्ञधान योऽपूर्ववैद्याय नमो-
ऽस्तु तन्मे ॥ २ ॥ अन्यानि शास्त्राणि विनोदमात्रं प्राप्तेषु
वा तेषु न तैश्च किञ्चित् । चिकित्सितज्योतिषमन्त्रवादाः पदे
पदे प्रत्ययमात्रहन्ति ॥ ३ ॥ मावोधि वैद्यकमथापि महाम-
येषु प्राप्तेषु यो मिपगिति प्रथितस्तमेव । आकारयत्यखिल
एव विशेषदर्शी लोकोऽपि तेन मिपगेष न दूषणीयः ॥ ४ ॥
मैस्ते दुःसहवेदनाकवलिते मये खरेऽन्तर्गलं तसाया ज्व-
रपावनेन च तनौ तान्ते हंपीकप्रजे । दूने वन्धुजने कृत-
प्रलयने धैर्यं विधातुं पुनः कः शक्तः कलितामयप्रशमनो
वैद्यात्पगे विद्यते ॥ ५ ॥ त्रान्ता वेदान्तिनः किं पठथ
शठतयायापि चाद्वैतविद्यां पृथ्वीतत्त्वे लुठन्तो विमृशथ
सततं कर्कशास्तार्किकाः किम् । वेदेर्नानागमैः किं ग्लपयथ
हृदयं श्रोत्रियाः श्रोत्रैश्चैवेद्यं सर्वानवद्यं विचिनुत शरणं
प्राणसंप्रीणनाय ॥ ६ ॥

कुवैद्यनिन्दा ।

वैद्यराज नमस्तुभ्यं यमराजसहोदर । यमस्तु हरति
प्राणान्वैद्यः प्राणान्धनानि च ॥ १ ॥ वैद्यराज नमस्तुभ्यं
क्षपिताशेषमानव । त्वयि विन्वस्तभारोऽऽयं कृतान्तः सुखमे-
धते ॥ २ ॥ चिता प्रज्वलिता दृष्ट्वा वैद्यो विस्मयमागतः ।
नाहं गतो न मे भ्राता कस्येदं हस्तलाघवम् ॥ ३ ॥ क-
पायैरुपवामैश्च कृतासुंलाघतां नृणाम् । निजौषधकृतां वैद्यो
निवेद्य हरते धनम् ॥ ४ ॥ अज्ञातशास्त्रसंज्ञैवांशसमात्र-
परायणान् । त्यजेदूराद्भिर्प्राणान्याशान्वैर्वैखतानिव ॥ ५ ॥
मिथ्योपधैहन्त मृपाकपायैरसखलेखैरयथार्थतैलेः । वैद्या इमे
वधितैरुगणवर्गाः पिचैण्डभाण्डं परिपूरयन्ति ॥ ६ ॥ नटो-
ऽपि दद्याद्गणकोऽपि दद्यात्सप्रार्थितः पाशुपतोऽपि दद्यात् ।
वैद्यः कथं दास्यति याचमानो यो मर्तुकामादपि हर्तुकामः
॥ ७ ॥ न र्धातोर्विज्ञानं न च परिचयो वैद्यकनये न
रोगाणां तत्त्वावगतिरपि नो वस्तुगुणधीः । तथाप्येते वैद्या

१ अविचार्यकार्यप्रवृत्तिः, २ विचाराशक्तिः, ३ असंतोषः, ४
आह्वयति, ५ मस्तके, ६ म्लाने, ७ इन्द्रियसमूहे, ८ खिन्ने, ९
वेदाध्यायिनः, १० कर्णकटुभिः, ११ सर्वेषां मध्ये निर्दोषम्, १२
नीरोगताम्, १३ वास्तवानर्थान्, १४ कुत्सिता मिपजो मिपमपा-
शास्तान्, १५ यमसवन्धिबः, १६ रोगिसमूहः, १७ उदरभा-
ण्डम्, १८ पारदादेः.

इति तैरल्यन्तो जडजनानन्तुन्मृत्योर्भूत्वा इव वसु हरन्ते
गदजुषाम् ॥ ८ ॥ सत्काणं लोलनेत्रं कुलशुवनिसुखं द-
श्यते साधुकर्म्ये रण्डानामर्षलजाडितमविपुलकं स्पृश्यते
पीननङ्गम् । स्त्रीवानां खाद्यतेऽन्तश्चिग्निहितवनं काष्ठमूला-
ग्निनेत्रैः पूर्णं सिद्धा कलानां सकलगुणनिर्विघ्नविघा-
मिन्द्या ॥ ९ ॥

गणकप्रशंसा ।

चतुरङ्गत्रलो राजा जगतां वशमानयेत् । अहं पञ्चाङ्ग-
कलवानाकाशं वगमानये ॥ १ ॥ एकासनस्या जलनाशुमक्षा
सुमुक्ष्वस्त्व्यक्तपरिग्रहाश्च । पृच्छन्ति तेऽर्ध्वन्वरचारिचारं
देवनमन्ये क्रिसुतार्थचिन्ताः ॥ २ ॥ न देवं न पित्र्य च
कर्मावसिञ्च्येन्न यथास्ति देशे ननु न्योतिषज्ञः । न तारा
न चारा नवानां ग्रहाणां न तिथ्यादयो वा यतस्तत्र बुद्धा
॥ ३ ॥ दूतो न संचरति खे न चलेच्च वार्ता पूर्वं न ज-
ल्पितमिदं न च संगनोऽस्ति । व्योम्नि स्थितं रविशशिग्रहणं
ग्रस्त जानाति यो द्विजवरः स कथं न विद्वान् ॥ ४ ॥
दृष्टिहासो कुसुदमुद्दः पुण्यवन्तोर्पराग, शुक्रादीनासुदय-
विल्यावित्पत्नी सर्वदृष्टाः । आविष्कुर्वन्त्यखिलवचनेष्वत्र
कुर्मोपुलाकन्याज्योतिर्नयगतिविदां निश्चलं मानभावम्
॥ ५ ॥ मानो शानकरस्य धामि सुजगर्ग्रासे पुरो निश्चिते
तीर्थानामटनं जनस्य घटते ताम्रयन्त्राटनम् । इष्टे प्रागव-
धारिते सति घृतेस्तुष्टेश्च लामो मञ्जुष्टे तु व्यसनेऽत्र तर्प्य-
रिहति, कर्तुं नपायैः क्षमा ॥ ६ ॥

कुगणकनिन्दा ।

गगयति गगने गगत्रश्चन्द्रेण समानं विशाखाया ।
विविधसुजंगर्गासक्तां गृहिणीं न जानाति ॥ १ ॥
गोत्रागणने समानधर्मो निजयन्नाङ्गनिदर्शकादुर्मो । जन-
मानसमोहवारिणो तौ विधिना त्रित्तरुं विनिर्मितौ ॥ २ ॥
अमुष्यस्य सुखं वा कर्मणां पक्तिवेलासहह नियतमेते
सुद्वेते देहमात्र, । तदिह पुरत एव ग्राह माद्वृत्तिकश्चेत्कथय
फलमर्थागमन्ततः त्रि ततः स्यात् ॥ ३ ॥ विच्छिन्तति

सदसद्वा जन्मपत्रं जनानां फलति यदि तदानीं दर्शयत्यौ-
त्मदाश्वयम् । न फलति यदि लग्नद्रपुरेवाह मोहं हरति
घननिर्हयं हन्त देवज्ञपागः ॥ ४ ॥ प्रमोदे खेदे वाष्पुप-
नमति पुंसां विधिवगान्मयैवं प्रागेवामिहितमिति मिथ्या
कथयति । जनानिग्रानिग्रकलनपरिहारैकनिरतानमौ मेपादीनां
परिगणनयैव भ्रमयति ॥ ५ ॥ ज्योतिःगात्रमहोदधौ बहुत-
रोत्सर्गापवादात्मभि कष्टोलैर्निविडे कृणान्कतिपर्योद्धव्या
कृतार्था इव । दीर्घाशु-सुतसंपदादिकथनैर्देवज्ञपागा इमे गेहं
गेहमनुप्रविश्य घनिनां मोहं सुहुः कुर्वते ॥ ६ ॥

पौराणिकनिन्दा ।

पौराणिकानां व्यभिचारद्रोपो नागङ्कनीय, कृतिभिः क-
दाचित् । पुराणकर्ता व्यभिचारजातस्तस्यापि पुत्रो व्यभिचा-
रजातः ॥ १ ॥

पुरोहितनिन्दा ।

पुरीषस्य च रोषस्य हिंसायास्तस्करस्य च । आद्याक्षराणि
संगृह्य वेधाश्चक्रो पुरोहितम् ॥ १ ॥

कायस्थनिन्दा ।

काकालौल्यं यमार्कौर्वे स्पपतेर्ददघातिताम् । आद्याक्ष-
राणि संगृह्य कायस्थ, केन निर्मित, ॥ १ ॥ कायस्थेनोदर-
स्थेन मातुरामिषशङ्कया । अन्नाणि यन्न मुक्तानि तत्र हे-
तुरदन्तता ॥ २ ॥ विना मर्धं विना मांसं परस्वहरणं विना ।
विना परापवादेन विविरो विवि रोदिति ॥ ३ ॥ कलमाग्र-
निर्गतमपीविन्दुव्याजेन साज्जनाशुकणा । कायस्थलुण्ठ्य-
माना रोदिति छिन्नेव राजश्रीः ॥ ४ ॥

सज्जनप्रशंसा ।

अहो किमपि चित्राणि चरित्राणि महात्मनाम् । लक्ष्मीं
चृणाय मन्वन्ते तैर्दरेण नमन्त्यपि ॥ १ ॥ नाल्पयसि नि
वन्नन्ति पदसुन्नतचेतसः । येषां सुवनलामेऽपि निःसीमानो
मनोरथाः ॥ २ ॥ अङ्गलिस्थानि पुण्याणि वासयन्ति करद्व-
यम् । अहो सुमनसा प्रीतिर्नामदक्षिणयोः समा ॥ ३ ॥ वज्रा-
दपि कठोरानि मृदनि कुसुमादपि । लोकोत्तराणां चेतांसि

१ नञातुर्वन् २ दुर्देवज्ञ, ३ हर्षे ४ जनं करोति ५ कुदै-
वशा, ६ कायस्थः, ७ लक्ष्मीमरेण, ८ उदारचेतसः.

को हि विज्ञातुमर्हति ॥ ४ ॥ गवादीनां पयोऽन्येषुः सद्यो वा जायते दधि । क्षीगेदधेस्तु नाद्यापि महता विकृतिः कुतः ॥ ५ ॥ गङ्गा पापं शशी तापं दैन्यं कल्पतरुस्तथा । पाप तापं च दैन्यं च हन्ति सन्तो महाशयाः ॥ ६ ॥ छायावन्तो गतव्यालाः स्वारोहाः फलदायिनः । मार्गद्रुमा महान्तश्च परेषामेव भूतये ॥ ७ ॥ संपदो महतामेव महतामेव चापदः । वर्धते क्षीयते चन्द्रो न तु तारागणः क्वचित् ॥ ८ ॥ अपकुर्वन्नपि प्रायः प्राप्नोति महतः फलम् । और्वं दहन्तमेवाग्निं संतर्पयति सागरः ॥ ९ ॥ महता प्रार्थनेनैव विपत्तिरपि शोभते । दन्तमङ्गो हि नागानां श्लाघ्यो गिरिविदारणे ॥ १० ॥ गुणग्रामाविसंवादि नामापि हि महात्मनाम् । यथा सुवर्णश्रीखण्डरत्नाकरसुधाकराः ॥ ११ ॥ वहन्ति शोकगङ्गुं च कुर्वन्ति च यथोचितम् । कोऽप्येष महतां हन्त गाम्भीर्यानुगुणो गुणः ॥ १२ ॥ नागुणी गुणिनं वेत्ति गुणी गुणिषु मत्सरी । गुणी च गुणरागी च विरलः सरलो जनः ॥ १३ ॥ महात्मानोऽनुगृह्णन्ति भजमानान्निर्भूतपि । सपत्नीः प्रापयन्त्यब्धिं सिन्धवो नगनिम्नगाः ॥ १४ ॥ मुखेन नोद्गिरत्यूर्ध्वं हृदयेन नयत्यधः । जरयत्यन्तरे साधुर्दोषं विपसिवेश्वरः ॥ १५ ॥ विकृतिं नैव गच्छन्ति सद्गदोषेण साधवः । आवेष्टित महासर्पेश्चन्दनं न विषायते ॥ १६ ॥ मान्या एव हि मान्यानां मानं कुर्वन्ति नेतरे । शंभुर्विभर्ति मूर्ध्नेन्दुं स्वर्मानुस्तं जिह्वंक्षति ॥ १७ ॥ सुजनं व्यजनं मन्ये चारुवर्गसमुद्भवम् । आत्मानं च परिभ्राम्य परतापनिवारणम् ॥ १८ ॥ उदये सविता रक्तो रक्तश्रास्तमये तथा । संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥ १९ ॥ आरभन्तेऽप्यमेवाज्ञाः कामं व्यग्रा भवन्ति च । महारम्भाः कृतधियस्तिष्ठन्ति च निराकुलाः ॥ २० ॥ सद्भिस्तु लीलया प्रोक्तं शिलालिखितमक्षरम् । असद्भिः शपथेनापि जले लिखितमक्षरम् ॥ २१ ॥ हरेः पदाहतिः श्लाघ्या न श्लाघ्यं खररोहणम् । स्पर्धापि विदुषा युक्ता न युक्ता मूर्खमित्रता ॥ २२ ॥ साधोः प्रकोपितस्यापि मनो नायाति विक्रियाम् । नहि तापयितुं शक्यं सागराम्भस्तृणोत्कया ॥ २३ ॥ नारिकेलसमाकारा दृश्यन्तेऽपि हि सज्जनाः । अन्ये बदरिकाकारा बहिरेव मनोहराः ॥ २४ ॥ स्नेहच्छेदेऽपि साधूनां गुणा नायान्ति विक्रि-

याम् । भङ्गेनापि मृणालानामनुवध्नन्ति तन्तवः ॥ २५ ॥ परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् । धर्मे स्वीयमनुष्ठानं कस्यचित्सुमहात्मनः ॥ २६ ॥ संपत्सु महतां चित्तं भवत्युत्पलकोमलम् । आपत्सु च महाशैलशिलासंघातकैर्कर्मणम् ॥ २७ ॥ पतन्ति व्यसने देवादारुणे दारुणात्मनि । सवर्भयति वज्रेण धैर्येण महतां मनः ॥ २८ ॥ सन्तः स्वतः प्रकाशन्ते गुणा न परतो नृणाम् । आमोदो नहि कस्तूर्याः शपथेन विभाव्यते ॥ २९ ॥ पातितोऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः । प्रायेण हि सुवृत्तानामैस्थायिन्यो विपत्तयः ॥ ३० ॥ सकृत्कन्दुकपातेनोत्पतत्यार्यः पतन्नपि । तथा त्वनार्यः पतति मृत्पिण्डपतनं यथा ॥ ३१ ॥ दन्तिदन्तसमान हि निःसृतं महतां वचः । कूर्मश्रीवेण नीचानां पुनरायाति याति च ॥ ३२ ॥ श्लोकस्तु श्लोकतां याति यत्र तिष्ठन्ति साधवः । लंकारो लुप्यते तत्र यत्र तिष्ठन्त्यसाधवः ॥ ३३ ॥ किमत्र चित्रं यत्सन्तः परानुग्रहतत्पराः । नहि स्वदेहशैत्याय जायन्ते चन्दनद्रुमाः ॥ ३४ ॥ काकैः सह विदुदस्य कोकिलस्य कला गिरः । खलसङ्गेऽपि नैष्ठुर्यं कल्याणप्रकृतेः कुतः ॥ ३५ ॥ यथा चित्तं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रियाः । चित्ते वाचि क्रियायां च साधूनामेकरूपता ॥ ३६ ॥ विवेकः सह संयत्या विनयो विद्यया सह । प्रसुत्वं प्रश्रयोपेतं चिह्नमेतन्महात्मनाम् ॥ ३७ ॥ उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं स्नेहमैकृत्रिमम् । सज्जनानां स्वभावोऽयं केनेन्दुः शिशिरीकृतः ॥ ३८ ॥ निर्गुणेऽपि सत्त्वेपु दयां कुर्वन्ति साधवः । नहि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्रीण्डालवेश्मसु ॥ ३९ ॥ उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः । अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिरुच्यते ॥ ४० ॥ हृदयानि सतामेव कठिनानीति मे मतिः । खलवाग्निशिखैस्तीक्ष्णैर्मिथ्यन्ते न मनीष्यतः ॥ ४१ ॥ अपेक्षन्ते न च स्नेहं न पात्रं न दर्शान्तरम् । सदैवलोकहिते युक्ता रत्नदीपा इवोत्तमाः ॥ ४२ ॥ ब्रूतेऽन्यस्यासतोऽप्यार्यो गुणान्दोषांस्तु दुर्जनः । तुल्येऽप्यसत्त्वे किं त्वेको गच्छत्यूर्ध्वमधोऽपरः

१ अन्यसिन्धवसे. २ विकार' ३ स्तुल्य'. ४ पर्वतमेदने. ५ जीर्णं करोति. ६ राहुः. ७ ग्रहीतुमिच्छति. ८ वेणु; (पक्षे) कुलम्. ९ सिंहस्य. १० पादताटनम्. ११ विकारम्.

१ सवन्ध कुर्वन्ति. २ कठिनम्. ३ क्षणिकाः. ४ लकारलोपाच्छोकं प्वावतिष्ठते. ५ अव्यक्तमधुराः. ६ विनयः. ७ निष्कप-
टम्. ८ प्राणिषु. ९ चन्द्रकान्तिम्. १० चाण्डालगृहे. ११ नि-
न्दितम्. १२ मैत्रीम्, (पक्षे) घृतादिम्. १३ योग्यताम्; (पक्षे)
भाण्टम्. १४ अवस्थान्तरम्; (पक्षे) सत्रवर्तिम्. १५ लोकानां
हितं तस्मिन्नासत्ताः; (पक्षे) आलोकः प्रकाशस्तदेव हितं तस्मिन्
नासत्ताः.

॥ ४३ ॥ सन्तो मनसि कृत्वैव प्रवृत्ताः कृत्ववस्तुनि ।
 कस्य प्रतिशृणोति स्र कमलेभ्यः श्रिय रविः ॥ ४४ ॥
 आमरणान्ताः प्रणयाः कोपास्तक्ष्णभङ्गुराः । परित्यागाश्च
 निःसङ्गा भवन्ति हि महात्मनाम् ॥ ४५ ॥ सन्त एव
 सता नित्यमापदुद्धरणक्षमाः । गजाना पङ्कमशामां गजा
 एव धुरंधराः ॥ ४६ ॥ नूनं दुग्धाब्धिमन्थोत्थाविमौ सु-
 जेनदुर्जनौ । किं त्विन्दोः सोदरः पूर्वः कालकूटस्य चैतरः
 ॥ ४७ ॥ गोत्रस्थितिं न सुञ्चन्ति सदा सैन्नतिमाश्रिताः ।
 उद्वन्तश्च सन्तश्च महासत्त्वतयानया ॥ ४८ ॥ विगृ-
 हीतः पदाक्रान्तो भूयोभूयश्च खण्डितः । माधुर्यमेवावहति
 सुश्लोक इव सज्जनः ॥ ४९ ॥ प्रकृतिप्रत्ययोपेतः सद्वृत्तः
 साधुसंमतः । अर्थापणसमर्थश्च सुश्लोक इव सज्जनः
 ॥ ५० ॥ गुणोऽपि नून दोषाय दुपिघातोः खलस्य च ।
 सन्मार्गसिद्धये वृद्धिर्भजेः साधुजनस्य च ॥ ५१ ॥ सुञ्च-
 न्तश्चापलरस प्रस्थिताः पावने पथि । घना इवार्द्रहृदयाः
 सन्तो जीवनहेतवः ॥ ५२ ॥ धनिनोऽपि निरुन्मादा
 श्रुवानोऽपि न चञ्चलाः । प्रभवोऽप्यप्रमत्तास्ते महामहि-
 मशालिनः ॥ ५३ ॥ साधुरेव प्रवीणः स्यात्सद्गुणामृतच-
 र्वाणे । नवचूताङ्कुरास्वादकुशलः कोकिलः किल ॥ ५४ ॥
 उत्तमः क्लेशविक्षोभं क्षमः सोढुं न हीतरः । मणिरैव महा-
 शाणवर्षण न तु मृत्कणः ॥ ५५ ॥ सज्जना एव सा-
 धूनां प्रथयन्ति गुणोत्करम् । पुष्पाणा सौरभं प्रायस्तनुते
 दिक्षु मारुतः ॥ ५६ ॥ स्वभावं नैव सुञ्चन्ति सन्तः संस-
 र्गतोऽसताम् । न त्यजन्ति रुत मञ्जु काकसपर्कतः पिकाः
 ॥ ५७ ॥ सपत्नौ कोमलं चित्तं साधोरापदि कर्कशम् ।
 सुकुमार मधौ पत्रं तरौः स्यात्कठिनं शुचौ ॥ ५८ ॥ स्वभावं
 न जहात्येव साधुरापद्रतोऽपि सन् । कर्पूरः पावकस्पृष्टः
 सौरभ लभतेतराम् ॥ ५९ ॥ अप्यापत्समयः साधोः प्रयाति
 श्लाघनीयताम् । विधोर्विधुं तुदास्कन्दविपत्कालोऽपि सुन्दरः
 ॥ ६० ॥ विना परीक्षा नो तत्त्वं प्रसिद्धं ज्ञायते सतः ।
 स्ववर्भवन्वान्नो शुद्धिर्जायते कर्पणं विना ॥ ६१ ॥ दृष्टदुर्जन-
 दौरात्म्यः सज्जने रज्यते जनः । आरुह्य पर्वतं पान्थः सानौ
 निर्वृतिमैत्यलम् ॥ ६२ ॥ क्षयक्षयिणि सापाये भोगे रज्यन्ति
 नोत्तमाः । सत्यज्याम्भोजकिञ्चलक न प्रार्थयति शैवलम् ॥ ६३ ॥
 उत्तम सुचिरं नैव विपदोऽभिभवन्त्यलम् । राहुग्रसनसभूतिः
 क्षणं विच्छाद्ययेद्विधुम् ॥ ६४ ॥ प्रायः स्वभावं सुञ्चन्ति सन्तः
 ससर्गतोऽसताम् । चण्डाश्चण्डातपात्यादा हिमाशोरमृतसृजः

१ इन्मर्षादानम्, (पक्षे) पर्वतस्थितिम् २ सन्नमनम्- ३ ससुद्राः
 ४ प्राग्निः, (पक्षे) धैर्यम्

॥ ६५ ॥ तुल्यं परोपतापित्वं कुद्ध्योः साधुनीचयोः । न
 वाहे ज्वलतोर्भिन्नं चन्दनेन्धनयोः क्वचित् ॥ ६६ ॥ महतां
 तादृशं तेजो यत्र शाम्यन्त्यनौजसः । अस्त यान्ति प्रकाशेन
 तारका हि विवस्वतः ॥ ६७ ॥ आस्थामालम्ब्य नीतेषु वगं
 क्षुद्रेष्वरातिषु । व्यक्तिमायाति महतां माहात्म्यमनुकम्पया
 ॥ ६८ ॥ न गुणाः कापि पूज्यन्ते सत्स्वीकारो हि गौरवम् ।
 पीतिमा गुणसाम्येऽपि हरिद्रास्वर्णयोरिव ॥ ६९ ॥ आः
 किमर्थमिदं चेतः सतामम्भोधिदुर्भरम् । इति क्रुधेव दुर्वेधाः
 परदुःखैरपूरयत् ॥ ७० ॥ काचो मणिर्मणिः काचो येषा
 तेऽन्ये हि देहिनः । सन्ति ते सुधियो येषां काचः काचो
 मणिर्मणिः ॥ ७१ ॥ दोषानपि गुणीकर्तुं दोषीकर्तुं
 गुणानपि । शक्तो वादी न तत्तथ्यं दोषा दोषा गुणा गुणाः
 ॥ ७२ ॥ गुणराशिमाहाभारनिर्भरापूरितान्तराः । सन्तो
 गौरवमायान्ति यदि तत्र किमद्भुतम् ॥ ७३ ॥ स्वात्मन्येव
 लय यातु तादृशो गुणिनां गुणः । स्वयं प्रख्याप्यमानोऽपि
 यस्तृणाय न मन्यते ॥ ७४ ॥ सुवृत्तसैकरूपस्य परप्रीत्यै
 धृतोन्नतेः । साधोः स्तनयुगस्त्रेव पतनं कस्य तुष्टये ॥ ७५ ॥
 च्युतोऽप्युद्गच्छति पुनः प्रज्ञावान्न तु मूढधीः । कन्दुकः पत-
 नोत्थायी न तु कान्ताकुचद्वयी ॥ ७६ ॥ नालोकः क्रियते
 सूर्ये भूः प्रतीपं न धार्यते । नहि प्रत्युपकाराणामपेक्षा सत्सु
 विद्यते ॥ ७७ ॥ दृष्ट्वापि दृश्यते दृश्य श्रुत्वापि श्रूयते पुनः ।
 सत्यं न साधुवृत्तस्य दृश्यते पुनरुक्तता ॥ ७८ ॥ सत्यक्षा
 ऋजवः शुद्धाः सफला गुणसेविनः । तुल्यैरपि गुणैश्चित्र
 सन्तः सन्तः शराः शराः ॥ ७९ ॥ लाभप्रणयिनो नीचा
 मानकामा मनस्विनः । मद्गुः सरसि मत्स्यार्थी हसस्येष्टा प्रसन्नता
 ॥ ८० ॥ परदुःखं समाकर्ण्य स्वभावसरलो जनः । उपकारासम-
 र्थत्वात्प्राप्नोति हृदये व्यथाम् ॥ ८१ ॥ विन्ते त्यागः क्षमा शक्तौ
 दुःखे दैन्यविहीनता । निर्दम्भता सदाचारे स्वभावोऽयं
 महात्मनाम् ॥ ८२ ॥ न कदाचित्सतां चेतः प्रसरत्यघ-
 कर्मसु । जलेषु द्रुतमप्यन्तः सर्पिराश्रयानता व्रजेत् ॥ ८३ ॥
 सागसेऽपि न कुप्यन्ति कृपया चोपकुर्वते । बोधं स्वसैव
 नेच्छन्ति ते विश्वोद्धरणक्षमाः ॥ ८४ ॥ सामिमानमसंभाव्य-
 मौचित्यच्युतमप्रियम् । दुःखावमानदीन वा न वदन्ति
 गुणोन्नताः ॥ ८५ ॥ आपत्स्त्रेव हि महतां शक्तिरभिव्यज्यते
 न संपत्सु । अगुरोस्तथा न गन्धः प्रागस्ति यथाभिततितस्य
 ॥ ८६ ॥ शून्येऽपि च गुणवत्तामातन्वानः स्वकीयगुणजालैः ।
 विचराणि सुद्रयन्द्वागूर्णायुरिव सज्जनो जयति ॥ ८७ ॥

१ व्यक्ता भवति. २ लता.

तरुभूलादिषु निहितं जलमाविर्भवति पञ्चत्रयेषु । निर्भृतं यदुपक्रियते तदपि महान्तो वहन्त्युच्चैः ॥ ८८ ॥ संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वम् । तं सुवनत्रय-
तिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ८९ ॥ दुर्जनवचना-
ङ्गैर्दग्धोऽपि न विप्रियं वदत्यार्यः । अगुरुरपि दह्यमानः
स्वभावगन्धं परित्यजति किं नु ॥ ९० ॥ अप्रियवचनदरिद्रैः
प्रियवचनाब्धैः स्वदारपरितुष्टैः । परंपरिवादनविष्टैः क्वचित्क-
चिन्मण्डिता वसुधा ॥ ९१ ॥ पतितोऽपि राहुवदने तैरणि-
र्बोधयति पद्मखण्डानि । भवति विषयपि महतामङ्गीकृतव-
स्तुनिर्वाहः ॥ ९२ ॥ छिन्नोऽपि रोहति तरुश्चन्द्रः क्षीणोऽपि
वर्धते लोके । इति विमृशन्तः मन्तः संतप्यन्ते न लोके-
ऽस्मिन् ॥ ९३ ॥ वासरगम्यमर्नुरोरम्बरमवनी च वामनैक-
पदा । जलधिरपि पोर्तलङ्घ्यः सतां मनः केन तुलयायः
॥ ९४ ॥ गौरीपतेर्गरीयो गरलं गत्वा गले जीर्णम् । जी-
र्यति कर्णं महतां दुर्वादो नाल्यमपि विगति ॥ ९५ ॥ निज-
पदं गतिगुणरञ्जितजगतां करिणां च सरकवीनां च । वहता-
मपि महिमानं शोभायै संज्ञना एव ॥ ९६ ॥ बैरणं हरिरिव
कुरुते सुजनो बहुदोषमर्ष्यदोषमिव । यैर्विदोषं ज्ञायति
मलिम्लुचा इव पुनः पिशुनाः ॥ ९७ ॥ महंतोः सुवृत्तयोः
सखि हृदयग्रहयोग्ययोः समस्थितयोः । सज्जनयोः स्तनयो-
रपि निरन्तरं संगतं भवति ॥ ९८ ॥ महंतोऽपि हि विश्वा-
सान्महोशया दधति नाल्यवति लघ्वैः । सवृणुतेऽद्रीनुदधि-
निर्दाघनघो न भेकमपि ॥ ९९ ॥ वैगुण्येऽपि हि महतां
विनिर्मितं भवति कर्म शोभायै । दुर्वहनितम्बमन्धरमपि
हरति नितम्बिनीचृत्यम् ॥ १०० ॥ सज्जन एव हि विद्या
शोभायै भवति दुर्जने मोघा । न विदूरदर्शनतया कै-
श्चिदुपादीयते गृध्रः ॥ १०१ ॥ भवति सुमगत्वमधिकं
विस्तारितपरगुणस्य सुजनस्य । वहति विकासितकुमुदो

१ एकान्ते. २ श्रेष्ठम्. ३ अनिष्टम्. ४ दूषणम्. ५ शोभिता.
६ दृश्यः. ७ विकासयति. ८ सकटकाले. ९ अरुणस्य. १० नौका.
११ चरणाः; (पक्षे) सुसिद्धन्तज्ञानम्. १२ महत्परिमाणम्,
(पक्षे) प्रतिघ्नम्. १३ सत्पुरुषाः; (पक्षे) गजानां सज्जीकर-
णम्. १४ बाणासुरम्. १५ गुणभिन्नो दोषः; (पक्षे) बहुतरखा-
दुशास्त्रिनम्. १६ दोषशून्यम्; (पक्षे) वाङ्मरहितम्. १७ स-
मग्रदोषम्; (पक्षे) यावद्वाग्मिन्. १८ तद्विषयकवैषण्यवन्तो भव-
न्ति; (पक्षे) निद्राभाववन्तो भवन्ति. १९ तस्कराः. २० श्रेष्ठयोः;
(पक्षे) महापरिमाणशालिनोः. २१ सुचरितयोः; (पक्षे) सुवर्तुल्योः.
२२ आलिङ्गनयोग्ययोः; (पक्षे) वक्षःस्थितिशालिनोः. २३ श्रेष्ठानपि,
(पक्षे) महापरिमाणानपि. २४ श्रेष्ठाः; (पक्षे) गनीराः. २५ नीचाः;
(पक्षे) स्वल्पपरिमाणशालिनः.

द्विगुणरुचिं हिमकरोद्दयोतः ॥ १०२ ॥ वदनं प्रसा-
दसदनं सदयं हृदयं सुधामुचो वाचः । करणं परोपक-
रणं येषां केषां न ते वन्द्याः ॥ १०३ ॥ उपकारमेव तनुते
विपद्रतः सद्गुणो महताम् । मूर्च्छां गतो मृतो वा निदर्शनं
पारदोऽत्र रसः ॥ १०४ ॥ गिरयो गुरवस्तेभ्योऽप्युर्वीं गुर्वीं
ततोऽपि जगदण्डम् । तस्मादप्यतिगुरवः प्रलयेऽप्यचला
महात्मानः ॥ १०५ ॥ अनवरतपरोपकरणव्यग्रीभवदमल-
चेतसां महताम् । आपातकाटवानि स्फुरन्ति वचनानि भेष-
जानीव ॥ १०६ ॥ न भवति भवति च न चिरं भवति
चिरं चेत्कले विसंवादी । कोपः सत्पुरुषाणां तुल्यः स्नेहेन
नीचानाम् ॥ १०७ ॥ इक्षोरत्रात्क्रमगः पर्वणि पर्वणि यथा
रसविशेषः । तद्वत्सज्जनमैत्री विपरीतानां च विपरीता ॥ १०८ ॥
उपचरितव्याः सन्तो यद्यपि कथयन्ति नैकमुपदेशम् ।
यास्तेषां स्वैरैकथास्ता एव भवन्ति शास्त्राणि ॥ १०९ ॥
सुजनो न याति वैरं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि । छेदेऽपि
चन्दनतरुः सुैरभयति सुखं कुंडारस्य ॥ ११० ॥ अतिकुपिता
अपि सुजना योगेन मृदूभवन्ति न तु नीचाः । हेमः कठि-
नस्यापि द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥ १११ ॥ अनुकुरुतः
खलसुजनावग्रिमपाश्चात्यभागयोः सूच्याः । विदधाति
रन्ध्रमेको गुणवानन्यस्तु विदधाति ॥ ११२ ॥ आस्तामन्य-
त्सुजनाः परोपकारैककरणदुर्ललिताः । सतापितपिशुनेषु स्व-
गुणेष्वपि हन्त खिद्यन्ते ॥ ११३ ॥ गरदि न वर्षति गर्जति
वर्षति वर्षासु निःस्वनो मेघः । नीचो वदति न कुरुते न
वदति सुजनः करोत्येव ॥ ११४ ॥ यदमी दशन्ति दशना
रसना तत्स्वादमनुभवति । प्रकृतिरियं विमलानां क्लिश्यन्ति
यदन्यकार्येषु ॥ ११५ ॥ तदपकृतं विधिनाथीषु यत्सन्तः
स्वल्पसंपदो विहिताः । तुच्छे पयसि घनानां सीदति वत
जीवलोकोऽयम् ॥ ११६ ॥ अमृतं किरति हिमांशुर्विषमेव
फणी समुद्भिरति । गुणमेव वक्ति साधुर्दोषमसाधुः प्रकाश-
यति ॥ ११७ ॥ गुणिनामपि निजरूपप्रतिपत्तिः परत एव
संभवति । स्वमहिमदर्शनमक्षणोऽनुकुरतले जायते यस्मात्
॥ ११८ ॥ उत्कर्षवान्निर्जगुणो यथा यथा याति कर्णमन्यस्य ।
धनुरिव सुवर्गजिन्मा तथा तथा सज्जनो नमति ॥ ११९ ॥
दुर्जनवदनविनिर्गतवचनसुज्जनेन सज्जनो दृष्टः । तद्विपनाश-

१ सेव्याः. २ स्वैरालापाः. ३ सुगन्धयति. ४ परशो.
५ अनुकरणं कुरुतः. ६ करोति. ७ सत्रयुक्तः; (पक्षे) विधावि-
नयादिगुणयुक्तः. ८ आच्छादयति. ९ शब्दरहितः. १० वर्षति.
११ रज्जुः; (पक्षे) विनयादिः. १२ कर्णप्रदेशोः; (पक्षे) श्रुतिनो-
चरताम्. १३ वेणुः; (पक्षे) कुलम्.

निमित्तं साधुः सतोषमौषधं पिबति ॥ १२० ॥ कमठकुला-
चलदिग्गजफणिपतिविधृतापि चलति वसुधेयम् । प्रतिपन्न-
ममलमनसां न चलति पुसां युगान्तेऽपि ॥ १२१ ॥ अन्तः
कटुरपि लघुरपि सद्बुद्धं यः पुमान्न सत्यजति । स भवति
सद्यो बन्धः सर्प इव सर्वलोकस्य ॥ १२२ ॥ अद्यापि
दुर्निवारं स्तुतिकन्या भजति कौमारम् । सद्यो न रोचते
सा सन्तोऽप्यस्यै न रोचन्ते ॥ १२३ ॥ भूकः परापवादे
परदारनिरीक्षणेऽप्यन्धः । पद्भुः परधनहरणे स जयति
लोकत्रये पुरुषः ॥ १२४ ॥ पेशीलमपि खलबचनं दहतितरां
मानसं सुतत्त्वविदाम् । परुषमपि सुजनवाक्यं मलयजरसव-
त्प्रमोदयति ॥ १२५ ॥ भक्तिर्भवे न विभवे व्यसनं शास्त्रे
न युवतिकामास्त्रे । चिन्ता यशसि न वपुषि प्रायः परिदृश्यते
महताम् ॥ १२६ ॥ उपरि कँवालधाराकाराः क्रूरा सुजग-
मसदृक्षाः । अन्तः साक्षाद्ग्राह्यादीक्षागुरवो जयन्ति केऽपि
जनाः ॥ १२७ ॥ स्वस्थानादपि विचलति मज्जति जलधौ च
नीचमपि भजते । निजपक्षरक्षणमनाः सुजनो मैनाकशैल इव
॥ १२८ ॥ दुर्जनसहवासादपि शीलोत्कर्षं न सज्जनस्त्यजति ।
प्रतिपर्वं तपनवासी निःसृतमात्रः शशी शीतः ॥ १२९ ॥
विप्रियमप्याकर्ण्य त्रूते प्रियमेव सर्वदा सुजनः । क्षारं पिबति
पयोधैर्वर्षत्यम्भोधरो मधुरमम्भः ॥ १३० ॥ खलसख्य
प्राञ्चाधुर नयोऽन्तराले निदाघदिनमन्ते । एकादिमध्यपरि-
णतिरमणीया साधुजनमैत्री ॥ १३१ ॥ न विमोचयितुं शक्यः
क्षमा महान्मोचितो यदि कथंचित् । मन्दरगिरिरिव हि तल
निवर्तते न तु स समवाप्य ॥ १३२ ॥ स्वाधीनैव सृष्टिर्जनो-
पजीव्यत्वमुच्छ्रयश्छाया । सत्यसो मरुभूरिव जीवनमात्र समा-
शास्यम् ॥ १३३ ॥ सर्वस्य सर्वदापि स्पर्शनयोगेन तापमपनेतुम् ।
सुजनस व्यजनस च शक्तिमसंगृह्यतः पश्य ॥ १३४ ॥ किं
मधुना किं विधुना किं सुधया किं च वसुधयाखिलया । यदि
हृदयहारिचरितः पुरुषः पुनरेति नयनयोर्ययनम् ॥ १३५ ॥
ते वन्द्यास्ते कृतिनः श्लाघ्या तेषां हि जन्मनोत्पत्तिः । यैरु-
ज्जितात्मकार्यैः सुहृदामर्था हि साध्यन्ते ॥ १३६ ॥ ख-
ल्यापि साधुसपट्नोग्या महता न पृथ्व्यपि खलश्रीः । सारसमेव
पयस्त्रुपमपहरति न वारिधेर्जातु ॥ १३७ ॥ दोषो गुणाय
गुणिना महदपि दोषाय दोषिणा सुकृतम् । तृणमिव दुग्धाय
गवां दुग्धमिव विषाय सर्पाणाम् ॥ १३८ ॥ विषमगता
अपि न युधाः परिमवसिश्चा श्रियं हि चाच्छन्ति । न पिबन्ति

भौममम्भः सरजसमिति चातका एते ॥ १३९ ॥ योग्यतयैव
विनाश प्रायोऽनार्थेषु यान्ति गुणवन्तः । स्फुटवचना एव
शुकाः पञ्जरबन्ध निषेवन्ते ॥ १४० ॥ निर्गुणमप्यनुरक्तं
प्रायो न समाश्रित जहति सन्तः । सह वृद्धिक्षयभाजं वहति
शशाङ्कः कलङ्कमपि ॥ १४१ ॥ अन्त्यावस्थोऽपि बुधः स्वगुण
न जहाति जातिशुद्धतया । न श्वेतभावमुज्झति शङ्खः शिखि-
भुक्तमुक्तोऽपि ॥ १४२ ॥ सासपदीन सख्य भवेत्प्रकृत्या
विशुद्धचित्तानाम् । किमुतान्योन्यगुणकथाविसम्मनिबद्धभा-
वानाम् ॥ १४३ ॥ स्पृहणीयाः कस्य न ते सुमतेः सरला-
शया महात्मानः । त्रयमपि येषां सदृश हृदयं वचनं तथा-
चारः ॥ १४४ ॥ गुणिनः समीपवर्ती पूज्यो लोकस्य गुणवि-
हीनोऽपि । विमलेक्षणप्रसङ्गादञ्जनमाप्नोति काणाक्षि ॥ १४५ ॥
सहसिद्धमिदं महतां धनेष्वनास्था गुणेषु कृपणत्वम् । पर-
दुःखे कातरता महच्च धैर्यं स्वदुःखेषु ॥ १४६ ॥ उपकृति-
साहसिकतया क्षतिमपि गणयन्ति नो गुणिनः । जनयन्ति हि
प्रकाश दीपशिखाः स्वाङ्गदाहेन ॥ १४७ ॥ उपकर्तुमप्रकाशं
क्षन्तु न्यूनेष्वयाचितं दातुम् । अभिसंधातुं च गुणैः शतेषु
केचिद्विजानन्ति ॥ १४८ ॥ मा भूत्सज्जनयोगो यदि योगो
मा पुनः स्नेहः स्नेहो यदि विरहो मा यदि विरहो जीविताशा
का ॥ १४९ ॥ अम्बरमनूरुलङ्घ्य वसुंधरा सामि वामनैक-
पदा । अग्निधरपि पोतैलङ्घ्यः सता मनः केन तुल्यं स्यात्
॥ १५० ॥ किमपेक्ष्य फल पयोधरान्ध्वेनतः प्रार्थयते मृगा-
धिपः । प्रकृतिः खलु सा महीयसः सहते नान्यसंसुन्नतिं
यया ॥ १५१ ॥ वचनैरसतां महीयसो न खलु व्येति
गुरुत्वंमुद्धतैः । किमपैति रैजोभिरौर्वैरैकीर्णस्य मणेर्महार्धता
॥ १५२ ॥ प्रकटान्यपि नैर्पुणं महत्परवाच्यानि चिराय
गोपितुम् । विवरीतुमथात्मनो गुणान्भृशमाकौशलमार्थचेत-
साम् ॥ १५३ ॥ किमिवाखिललोककीर्तितं कथयत्यात्मगुणं
महामनाः । वैदिता न लघीयसोऽपरः स्वगुणं तेन वदत्यसौ
खयम् ॥ १५४ ॥ विसृजन्त्यैविकथितः परे विषमैशीवि-
षवन्नराः क्रुधम् । दधतोऽर्त्तैरसाररूपतां ध्वनिसाराः पटहा
इवेतरे ॥ १५५ ॥ जितरोषरया महाधियः सपदि क्रोध-
जितो लघुर्जनः । विजितेन जितस्य दुर्मतेर्मतिमद्भिः सह
का विरोधिता ॥ १५६ ॥ इयमुन्नतसत्त्वशालिनां महतां
कापि कठोरचित्तता । उपकृत्य भवन्ति दूरतः परतः प्रत्यु-

१ स्तुतिरेव कन्या २ कुमारिकात्वम्. ३ क्रोमलम्. ४ खलम्
५ भृष्टतेन. ६ स्थानम्

१ नौका. २ शब्दान्कुर्वतः. ३ स्वभाव. ४ उत्कर्षम् ५ नि-
धुरैः. ६ भौमै. ७ छत्रस्य. ८ कौशलम् ९ परद्रुषणानि. १०
वक्ता. ११ अनात्मशोधिनः. १२ क्रूरसर्पवत्. १३ अभ्यन्तरे.

पकारशङ्कया ॥ १५७ ॥ सावलेपमुपलिप्सिते परैरभ्युपैति
विकृतिं रजस्यपि । अर्थितस्तु न महान्समीहते जीवितं
किमु घनं धनायितुम् ॥ १५८ ॥ आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं
सज्जने भवति नेतरे जने । छेदतापनविघर्षताडनैर्नान्यभाव-
मुपयाति काञ्चनम् ॥ १५९ ॥ चातकस्त्रिचतुरान्पयःकणा-
न्याचते जलधरं पिपासया । सोऽपि पूरयति विश्वमम्भसा
हन्त हन्त महतासुदारता ॥ १६० ॥ दोषजातमवधीर्य
मानसे धारयन्ति गुणमेव सज्जनाः । क्षारभावमपनीय गृहते
वारिधेः सलिलमेव वारिदाः ॥ १६१ ॥ सज्जनस्य हृदयं
नवनीतं यद्वदन्ति कवयस्तदलीकम् । अन्यदेहविलसत्परि-
तापात्सज्जनो द्रवति नो नवनीतम् ॥ १६२ ॥ उपकारिणि
वीतमत्सरे वा सदयत्वं यदि तत्र कोऽतिरेकः । अहिते
सहसापराद्धलब्धे सघृणं यस्य मनः सतां स धुर्यः ॥ १६३ ॥
तुङ्गात्मनां तुङ्गतराः समर्था मनोरथान्पूरयितुं न नीचाः ।
धाराधरा एव धराधराणां निदाघदाहं शैमितुं न नद्यः
॥ १६४ ॥ प्रकाममभ्यस्यतु नाम विद्यां सौजन्यमभ्यासव-
शादलभ्यम् । कर्णौ सपत्न्यः प्रविशालयेयुर्विशालयेदक्षियुगं
न कोऽपि ॥ १६५ ॥ सन्तोऽपि सन्तः क्व किरन्तु तेजः
क्व न ज्वलन्तु क्व ननु प्रथन्ताम् । विधाय रुद्धा ननु वेधसैव
ब्रह्माण्डकोषे घटदीपकल्पाः ॥ १६६ ॥ प्रसादमाधुर्यगुणो-
पपन्ना यत्नादनौचित्यपराङ्मुखानाम् । अर्थाः कवीनामिव
सज्जनानां सर्वस्य सर्वावसरोपयोगाः ॥ १६७ ॥ वनेऽपि
सिंहा मृगमांसभक्षिणो बुभुक्षिता नैव तृणं चरन्ति । एवं
कुलीना ऽसनाभिभूता न नीचकर्माणि समाचरन्ति
॥ १६८ ॥ अहो महत्त्वं महतामपूर्वं विपत्तिकालेऽपि परो-
पकारः । यथैष्यमध्ये पतितोऽपि राहोः कलानिधिः पुण्य-
चैयं ददाति ॥ १६९ ॥ पिवन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः
स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः । नादन्ति रीसं खलु
वैरिवाहाः परोपकाराय सतां विभूतयः ॥ १७० ॥ रत्नाकरः
किं कुरुते स्वरत्नैर्विन्ध्याचलः किं करिभिः करोति । श्रीख-
ण्डखण्डैर्मलयाचलः किं परोपकाराय सता विभूतयः ॥ १७१ ॥
श्लाघ्यः स एको भुवि मानवानां स उत्तमः सत्पुरुषः स
घन्यः । यस्मार्थिनो वा शरणागता वा नागाभिभङ्गाद्विसुखाः
प्रयान्ति ॥ १७२ ॥ सन्तस्तृणोत्सारणसुर्तमाङ्गात्सुवर्णको-
ट्यर्पणमामनन्ति । प्राणव्यये वापि कृतोपकाराः खलाः
परे वैरमिहोद्भवन्ति ॥ १७३ ॥ कटु कणन्तो मलदायकाः

खलास्तुदन्यलं वन्धनशङ्खला इव । मनस्तु साधुध्वनिभिः
पदे पदे हरन्ति सन्तो मणिनूपुरा इव ॥ १७४ ॥
क्षारं जलं वारिसुचः पिवन्ति तदेव कृत्या मधुरं वमन्ति ।
सन्तस्तथा दुर्जनदुर्वचांसि पीत्वा च सूक्तानि समुद्गिरन्ति
॥ १७५ ॥ अय स्वभावः स्वत एव यत्परश्रमापनोदप्रवर्णं
महात्मनाम् । सुधांशुरेषः स्वयमर्ककर्कशप्रभाभितसामवति
क्षितिं किल ॥ १७६ ॥ कर्णेजपानां वचनप्रपञ्चान्महात्मनः
क्वापि न दूषयन्ति । भुजंगमानां गरलप्रसङ्गान्नापेयतां यान्ति
महासरांसि ॥ १७७ ॥ अपानिर्धिं वारिभिरर्चयन्ति दीपेन
सूर्ये प्रतिबोधयन्ति । ताम्यां तयोः किं परिपूर्णता स्याद्-
क्त्या हि तुष्यन्ति महानुभावाः ॥ १७८ ॥ दानाय लक्ष्मीः
सुकृताय विद्या चिन्ता परब्रह्मविनिश्चयाय । परोपकाराय
वचांसि यस्य वन्द्यस्त्रिलोकीतिलकः स एकः ॥ १७९ ॥ न
दुर्जनानामिह कोऽपि दोषस्तेषां स्वभावो हि गुणासहिष्णुः ।
द्वेष्यैव केषामपि चन्द्रखण्डविपाण्डुरा पुण्ड्रकशर्करापि
॥ १८० ॥ दीपाः स्थितं वस्तु विभावयन्ति कुलप्रदीपास्तु
भवन्ति केचित् । चिरव्यतीतानपि पूर्वजान्ये प्रकाशयन्ति
स्वगुणप्रकर्षात् ॥ १८१ ॥ व्रते विवादं विमर्ति विवेके स-
त्येऽतिशङ्कां विनये विकारम् । गुणेऽवमानं कुशले निषेधं
धर्मे विरोधं न करोति साधुः ॥ १८२ ॥ वन्द्यः स पुंसां
त्रिदशाभिनन्द्यः कारुण्यपुण्योपचयक्रियाभिः । संसारसा-
रत्वमुपैति यस्य परोपकाराभरणं शरीरम् ॥ १८३ ॥ किं
चन्द्रमाः प्रत्युपकारलिप्सया करोति गोमिः कुमुदावबो-
धनम् । स्वभाव एवोन्नतचेतसां सतां परोपकारव्यसनं हि
जीवितम् ॥ १८४ ॥ चिराय सत्संगमशुद्धमानसो न
यात्यसत्संगतमात्मवान्नरः । मनोहरेन्दीवरखण्डगोचरो
न जातु शृङ्गः कुणपे निलीयते ॥ १८५ ॥ इदं हि माहा-
त्म्यविशेषसूचकं वदन्ति चिह्नं महतां मनीषिणः । मनो य-
देषां सुखदुःखसंभवे प्रयाति नो हर्षविषादवश्यताम् ॥ १८६ ॥
सुभाषितैः प्रीतिरनुन्नतिः श्रिया परार्थनिष्पत्तिपटीयसी क्रिया ।
गुणेष्ववृत्तिर्गुणवत्सु चादरो निगूढमेतच्चरितं महात्मनाम्
॥ १८७ ॥ विपदि धैर्यमथौभ्युदये क्षमा सदसि वैक्वपटुता
युधि विक्रमः । यशसि चाभिरतिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं
हि महात्मनाम् ॥ १८८ ॥ अविरतं परकार्यकृतां सतां
मधुरिमातिशयेन वचोमृतम् । अपि च मानसमभ्युनिधिर्यशो
विमलशारदपार्वणचन्द्रिका ॥ १८९ ॥ यदि दहत्यनलोऽत्र

१ विकृतिम्. २ सुवर्णम्. ३ शमयितुम्. ४ संकटव्यासाः
५ अलीकिकम्. ६ मुखमध्ये. ७ वृद्धिम्. ८ धान्यम्. ९ मेघाः.
१० पेश्याणि ११ शिरसः.

१ त्रिलोक्यां तिलको भूषणभूतः. २ उदयकाले. ३ वक्त्र-
त्वशक्तिः. ४ शास्त्रे. ५ स्वभावसिद्धम्.

मणिर्नाहिदोषान्स्पृशति न तु सर्पो मणिगुणान् ॥ २३८ ॥
 न साधुः कुत्रापि व्रजति खलु दोषं न गुणता खलानां संस-
 गैरपि कृतनिवासोऽपि निपुणः । यथा पक्षिव्यालैरपिहितत-
 नुश्चन्दनतरुर्न वैकृत्वं याति क्षपयति च तापं सुमनसा-
 म् ॥ २३९ ॥ करे श्लाघ्यस्त्यौगः शिरसि गुरुपादप्रणयिता
 मुखे सत्या वाणी विजयि भुजयोर्वीर्यमैतुलम् । हृदि स्वस्था
 वृत्तिः श्रुतमधिगतैकव्रतफलं विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां
 मण्डनमिदम् ॥ २४० ॥ अचिन्त्याः पन्थानः किमपि मह-
 तामन्धकरिपोर्यदक्ष्णोऽभूतेजस्तदकृत कथामप्यमदनाम् ।
 सुनेनेत्रादत्रैर्यदजनि पुनर्ज्योतिरहह प्रतेने तेनेद मदनमय-
 मेव त्रिभुवनम् ॥ २४१ ॥ इहानेके सन्तः सततमुपकारि-
 ष्युपकृतिं कृतज्ञाः कुर्वन्तो जगति निवसन्तोऽपि सुधियः ।
 कियन्तस्ते सन्तः सुकृतपरिपाकप्रणयिनो विना स्वार्थं येषा
 भवति परकृत्यव्यसनिता ॥ २४२ ॥ अभेदेनोपास्ते कुसुद-
 सुदरे वा स्थितवतो विपक्षादम्भोजादुपगतवतो वा मधुलि-
 हः । अपर्यासः कोऽपि स्वपरपरिचर्यापरिचयप्रवन्धः साधू-
 नामयमनमिसंधानमधुरः ॥ २४३ ॥ तृषार्तैः सारङ्गैः प्रति-
 जलधरं भूरि विरुत घनैस्तुक्ता धाराः सपदि पयसस्तान्प्रति
 सुहुः । खगाना के मेघाः क इह विहगा वा जलसुचाम-
 याच्यो नार्तानामनुपकरणीयो न महताम् ॥ २४४ ॥ शिला
 बाला जाता चरणरजसा यत्कुलशिशोः स एवायं सूर्यः
 सपदि निजपादैर्गिरिशिलाम् । स्पृशन्भूयो भूयो न खलु
 कुरुते कामपि वधूं कुले कश्चिद्धन्यः प्रभवति नरः श्लाघ्यम-
 हिमा ॥ २४५ ॥ परार्थव्यासङ्गादुपजहदपि स्वार्थपरताम-
 भेदैकत्वं यो वहति गुरु भूतेषु सततम् । स्वभावादस्यान्तः
 स्फुरति ललितोदात्तमहिमा समर्थो यो नित्यं स जयतितरां
 कोऽपि पुरुषः ॥ २४६ ॥ तमांसि ध्वंसन्ते परिणमति भू-
 यानुपशयः सकृत्संवादेऽपि प्रथत इह चासुत्र च शुभम् ।
 अथ प्रत्यासङ्गः कमपि महिमानं वितरति प्रसन्नानां याचः
 फलमपरिमेय प्रसुवते ॥ २४७ ॥ प्रिया न्याय्या वृत्तिर्म-
 लिनर्मसुभङ्गेऽप्यसुकरं त्वसन्तो नीभ्यर्थाः सुहृदपि न
 याच्यः कृशधनः । विपद्युच्चैः स्थेयं पदमैतुविधेयं च महतां
 सतां केनोद्दिष्ट विषमैसिधाराव्रतमिदम् ॥ २४८ ॥

प्रदानं प्रच्छन्नं गृहसुपगते संभ्रमविधिः प्रियं कृत्वा भौनं
 सदसि कथन नाप्युपकृतेः । अनुत्सेको लक्ष्म्यां निर्भिमव-
 साराः परकथाः सतां केनोद्दिष्टं विपमसिधाराव्रतमिदम्
 ॥ २४९ ॥ विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जलनिधिर्वि-
 पक्षः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कपयः । तथाप्येको रामः
 सकलमवघोद्राक्षसकुलं किर्यासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां
 नोपकरणे ॥ २५० ॥ रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः सप्त
 तुरगा निरालम्बो मार्गश्चरणरहितः सारथिरपि । रविर्गच्छ-
 त्यन्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति म-
 हतां नोपकरणे ॥ २५१ ॥ धनुः पौष्यं मौर्वीं मेघुकरमयी
 चञ्चलदृशां दृशां कोणो वाणः सुहृदपि जैडंतात्मा हिमकरः ।
 तथाप्येकोऽनङ्गस्त्रिभुवनमपि व्याकुलयति क्रियासिद्धिः सत्त्वे
 वसति महतां नोपकरणे ॥ २५२ ॥ विपक्षः श्रीकण्ठो ज-
 डतनुरमात्यः शशधरो वसन्तः सामन्तः कुसुममिपवः सै-
 न्यमवलाः । तथापि त्रैलोक्य जयति मदनो देहैरहितः कि-
 यासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ २५३ ॥ घटो
 जैन्मस्थान मृगैपरिजनो भूर्जवसनो वने वासः कन्दाशनमपि
 च दुःस्थं वपुरिदम् । तथाप्येकोऽगस्त्यः सकलमपिचद्वारि-
 धिजलं क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ २५४ ॥
 जयन्ति जितमत्सराः परहितार्थमभ्युद्यताः पराम्युदयसुस्थि-
 ताः परविपत्तिखेदाकुलाः । महापुरुषसत्कथाश्रवणजातकौतू-
 हलाः समस्तदुरितार्णवप्रकटसेतवः साधवः ॥ २५५ ॥
 ये जाते व्यसने निरैकुलधियः संपत्सु नाम्युन्नताः प्राप्ते
 नैव पराङ्मुखाः प्रणयिनि प्राणोपयोगैरपि । ३३हीमन्तः स्वगु-
 णप्रकाशनविधावन्यस्तुतौ पण्डितास्ते भूमण्डलमण्डनैकति-
 लकाः सन्तः कियन्तो जनाः ॥ २५६ ॥ क्षुद्राः सन्ति स-
 हस्रशः स्वभरणव्यापारमात्रोद्यताः स्वार्थो यस्य परार्थ एव
 स पुमानेकः सतामैश्रणीः । दुष्पूरोदरपूरणाय पिबति ३४क्षो-
 तःपतिं वैडवो जीमूतस्तु निर्दोषतापितजगत्संतापविच्छि-
 त्तये ॥ २५७ ॥ मज्जन्तोऽपि विपत्ययोधिगहने निःशङ्कधै-
 र्याघृताः कुर्वन्त्येव परोपकारमनिशं सन्तो यथाशक्ति वै ।

१ गुप्तम् २ अतिथौ ३ अनुद्घाटनम् ४ उपकारस्य ५ ग-
 र्वभावः ६ निन्दा ७ रावणः ८ कार्यसिद्धिः ९ सामर्थ्यात् १०
 अनूरः ११ पुष्पमयम् १२ ज्या १३ भ्रमररूपा
 १४ बुद्धिरहितः, (पक्षे डलयो सावर्ण्यात्) जलात्मा जलरूपः
 १५ अनङ्ग १६ उत्पत्तिस्थानम् १७ मृगा एव परिजनः
 १८ समुद्रम् १९ व्यग्रचित्ताः २० सक्ते २१ अव्यग्रमनसः
 २२ लज्जावन्तः २३ नीचाः २४ अत्रेसरः २५ समुद्रम्
 २६ बाडवाशिः २७ मेघः २८ ग्रीष्मः २९ विपदेव पयोधिः समुद्रः

१ सर्पस्य २ दानम् ३ निस्तुलम् ४ भूषणम् ५ शक-
 रस्य ६ अकरोत् ७ नार्तोवशिष्टो मदनो यसिस्तत्तथाविधम्
 ८ न्यायानुसारिणी ९ वर्तनम् १० पातकम् ११ प्राणव्यये
 १२ न याचितव्याः १३ क्षीणधनः १४ अनुसर्तव्यम्
 १५ उपदिष्टम् १६ अतिकठिनम् १७ खड्गधाराताण्डवम्

राहोरुप्रकरालवक्रकुहरयासाभिभूतोऽप्यल चन्द्रः किं न जनं करोति सुखिनं प्रासावशेषैः करैः ॥ २५८ ॥ वाञ्छा सज्जनसंगमे परगुणे प्रीतिगुरौ नम्रता विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्भयम् । भक्तिः शूलिनि शक्ति- रात्मदमने संसर्गमुक्तिः खलेष्वेते येषु वसन्ति निर्मलगुणा- स्तेभ्यो नरेभ्यो नमः ॥ २५९ ॥ दृश्यन्ते भुवि भूरि निम्ब- तरवः कुत्रापि ते चन्दनाः पाषाणैः परिपूरिता वसुमती वर्जो मणिर्दुर्लभः । श्रूयन्ते कैरटारवाश्च सतत चैत्रे कुडूकू- जितं तन्मन्ये खलसकुल जगदिदं द्वित्राः क्षितौ सज्ज- नाः ॥ २६० ॥ घर्माते न तथा सुशीतलजलैः स्नान न मुक्तावलिर्न श्रीखण्डविलेपनं सुखयति प्रत्यङ्गमप्यर्पितम् । प्रीत्यै सज्जनभाषितं प्रभवति प्रायो यथा चेतसः सद्युक्त्या च पुरस्कृतं सुकृतिनामाकृष्टिमन्त्रोपमम् ॥ २६१ ॥ घर्मे तत्परता सुखे मधुरता दाने समुत्साहिता मित्रेऽवधकता गुरौ विनयिता चित्तेऽतिगम्भीरता । आचारे शुचिता गुणे रसिकता शास्त्रेऽतिविज्ञानिता रूपे सुन्दरता हरौ भजनिता सत्त्वेव संदृश्यते ॥ २६२ ॥ सौर्जन्यामृतसिन्धवः परहित- प्रारब्धवीरव्रता वाचालाः परवर्णने निजगुणालापे च मौनव्रताः । अप्तस्त्वप्यविलुप्तधैर्यनिचयाः संपत्स्वैनुत्सेकिनो मा भूवन्खलवक्रनिर्गतविषज्वालालताः सज्जनाः ॥ २६३ ॥ ये दीनेषु दयालवः स्पृशति यानल्पोऽपि न श्रीमदो व्यग्रा ये च परोपकारकरणे हृष्यन्ति ये याचिताः । स्वस्थाः सन्ति च यौवनोन्मदमहाव्याधिप्रकोपेऽपि ये तैः स्तम्भैरिव सु- स्थितैः कलिभरहान्ता धैर्यं धार्यते ॥ २६४ ॥ क्षारो वारिनिधिः कलङ्ककलुषश्चन्द्रो रविस्तापकृत्यर्जन्यश्रृंगैलाश्रयो- ऽभ्रपटलादृश्यः सुवर्णाचलः । शून्यं व्योम रसां द्विजिह्व- विधृता स्वर्धामधेनुः पशुः काष्ठ कल्पतरुर्दृषत्सुरमणिस्तत्केन साम्यं सताम् ॥ २६५ ॥ कक्षादिन्दुरसौ धिनोति जगतीं पीयूषगर्भैः करैः कक्षाद्वा जलधारयैव धरणिं धाराधरः सिञ्चति । भ्रामं भ्राममयं च नन्दयति वा कक्षात्रिलोकीं रविः साधूनां हि परोपकारकरणे नोपाध्यपेक्ष मनः ॥ २६६ ॥ अद्वैतं सुखदुःखयोरनुगतं सर्वास्ववस्थासु यद्विश्रामो हृदयस्य यत्र जरसा यस्मिन्नहार्यो रसः । कालेनावरणात्ययात्परिणते यत्त्रेहसारे स्थितं भद्रं तस्य सुमानुषस्य कथमप्येकं हि त-

त्पार्थ्यते ॥ २६७ ॥ गर्वं नोद्वहते न निन्दति परान्नो भा- पते निष्ठुरं प्रोक्तं केनचिदप्रियं च सहते क्रोधं च नालम्ब- ते । श्रुत्वा काव्यमलक्षणं परकृतं संतिष्ठते सूकवद्वोषांश्छा- दयते स्वयं न कुरुते ह्येतत्सतां लक्षणम् ॥ २६८ ॥ किं कूर्मस्य भरव्यथा न वपुषि क्षमां न क्षिपत्येष यत्किं वा ना- स्ति परिश्रमो दिनपतेरास्ते न यन्निश्चलः । किं चाङ्गीकृत- मुत्सृजन्निह मनसा श्लाघ्यो जनो लज्जते निर्वाहः प्रतिपन्न- वस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् ॥ २६९ ॥ सेत्पक्रमकौतु- काहृतगिरिप्रक्षेपवेगोच्छलन्निःशेषाम्बुपरिस्फुटोदरदरीगम्भी- रिमा सागरः । चक्रे गोष्पदवद्विलङ्घितवतोऽप्यन्तर्भयं मारुतेः पूर्णत्वादतिरिच्यते हि महतस्तुच्छस्य दुर्लङ्घ्य- ता ॥ २७० ॥ शूराः सन्ति सहस्रशः प्रतिपदं विद्याविदो- ऽनेकशः सन्ति श्रीपतयो निरस्तधनदास्तेऽपि क्षितौ भूरिशः । ये कर्मण्यनिरीक्ष्य वान्यमनुजं दुःखार्दितं यन्मनस्ताद्रूप्यं प्रतिपद्यते जगति ते सत्पूरुषाः पञ्चषाः ॥ २७१ ॥ ख्यातिं यत्र गुणा न यान्ति गुणिनस्तत्रादरः स्यात्कृतः किं कुर्याद्व- हुशिक्षितोऽपि पुरुषः पाषाणभूते जने । प्रेमारूढविलासिनी- मदवशव्यावृत्तकण्ठस्वनः सीत्कारो हि मनोहरोऽपि बधिरे किं नाम कुर्याद्गुणम् ॥ २७२ ॥ तृष्णां छिन्धि भज क्षमां जहि मदं पापे रतिं मा कृथाः सत्यं ब्रूह्यनुयाहि साधुपदवीं सेवस्व विद्वज्जनान् । मान्यान्मानय विद्विषोऽप्यनुनय ह्या- च्छादय स्वान्गुणान्कीर्तिं पालय दुःखिते कुरु दयामेतत्सतां लक्षणम् ॥ २७३ ॥ स्वाम्ये पेशलता गुणे प्रणयिता हर्षे निरुत्सेकता पत्रे सद्युतता श्रुते सुमतिता वित्तोदये त्यागि- ता । साधौ सादरता खले विमुखता पापे परं भीरुता दुःखे क्लेशसहिष्णुता च महतां कल्याणमाकाङ्क्षति ॥ २७४ ॥ गेहं दुर्गतबन्धुभिर्गुरुगृहं छात्रैरहंकारिभिर्हृदं पत्तनवञ्चकैर्मुनि- जनैः शापोन्मुखैराश्रमान् । सिंहाद्यैश्च वनं खलैर्नृपसमां चैरैर्दिगन्तानपि संकीर्णान्यवलोक्य सत्यसरलः साधुः क विश्राम्यति ॥ २७५ ॥ दीनानां कल्पवृक्षः सुगुणफलनतः सज्जनानां कुटुम्बी ह्यादर्शः शिक्षितानां सुचरितनिकषः शीलवेलासमुद्रः । सत्कर्ता नावमन्ता पुरुषगुणनिर्दिष्टक्षि- णोदारसत्त्वो ह्येकः श्लाघ्यः स जीवत्यधिकगुणतया चोच्छ्रस- न्तीव चान्ये ॥ २७६ ॥ नम्रत्वेनोन्नमन्तः परगुणकथनैः स्वान्गुणान्ख्यापयन्तः स्वार्थान्संपादयन्तो विततवहुतरार- म्भयत्ताः परार्थे । क्षान्त्यैवाक्षेपरूक्षाक्षरमुखरमुखान्दुर्मुखा- न्दुःखयन्तः सन्तः साश्चर्यचर्या जगति वहुनताः कस्य ना- भ्यर्थनीयाः ॥ २७७ ॥ वक्त्रे वल्गाप्रकर्षः सैमरमुवि तव

१ भयकरम्. २ किरणैः. ३ स्वस्त्रियाम्. ४ शंकरे. ५ मनो- जये. ६ हीरकमणिः. ७ काकशब्दाः. ८ कोकिलशब्दाः. ९ सु- क्तासरः. १० सुजनतामृतसमुद्राः. ११ विपत्तिकालेषु. १२ गर्वर- क्षिता. १३ हर्षयुक्ता भवन्ति. १४ पृथ्वी. १५ विद्वत्. १६ पृथ्वी.

१ प्रकटयन्तः. २ सद्गामाङ्गणे.

प्राणरक्षापि देवात्स्वेच्छाचारो न चास्ते नहि भवति तथा
भारवाहो नितान्तम् । इत्युक्तोऽश्वः खरेण ग्रहसितवदनो
मूक एवावतस्ये तसाञ्जात्या महान्तोऽधमजनविषये मौन-
यैवाश्रयन्ते ॥ २७८ ॥

दुर्जननिन्दा ।

खलः सर्पपमात्राणि परच्छिद्राणि पश्यति । आत्मनो
वित्त्वमात्राणि पश्यन्नपि न पश्यति ॥ १ ॥ न विना परवा-
देन रमते दुर्जनो जनः । काकः सर्वरसान्मुक्त्वा विनामैर्धं
न तृप्यति ॥ २ ॥ विशिखर्व्यालयोरैन्त्यवर्णाम्यां यो विनि-
र्मितः । परस्य हरति प्राणाञ्जैतच्चित्रं कुलोचितम् ॥ ३ ॥
विषमा मलिनात्मानो द्विजिहा जिह्वा गव इव । जगत्प्राणहरा
नित्यं कस्य नोद्वेजकाः खलाः ॥ ४ ॥ दुर्जनः परिहर्तव्यो
विद्ययालंकृतोऽपि सन् । मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न
भयंकरः ॥ ५ ॥ खलानां कण्टकानां च द्विविधैव प्रतिक्रि-
या । उपानन्मुखभङ्गो वा दूरतो वा विसर्जनम् ॥ ६ ॥
अपूर्वः कोऽपि कोपाग्निः सज्जनस्य खलस्य च । एकस्य
शान्यति स्नेहादर्घतेऽन्यस्य वारितः ॥ ७ ॥ ऊर्जितं सज्जनं
दृष्ट्वा द्वेष्टि नीचः पुनः पुनः । कचलीकुरुते स्वस्थं विधु दिवि
विधुंतुदः ॥ ८ ॥ क्वचित्सर्पोऽपि मित्रत्वमीयान्नैव खलः
क्वचित् । न शेषगायिनोऽप्यस्य वशे दुर्योधनो हरेः ॥ ९ ॥
उपकारोऽपि नीचानामपकारो हि जायते । पयःपानं भुजगा-
नां केवलं विषवर्धनम् ॥ १० ॥ अलकाश्च खलाश्चैव मूर्ध-
भिः भुजगैर्घृताः । उपर्धपरि संस्कारेऽप्याविष्कुर्वन्ति वक्र-
ताम् ॥ ११ ॥ खलानां धनुषा चापि सद्दर्शनपामपि ।
शुण्डिलामो भवेदाद्य परहृद्देदकारकः ॥ १२ ॥ वैर्हृनिष्कपट-
द्रोही वैर्हृधान्योपघातकः । रन्ध्रान्वेषी च सर्वत्र दूषको
मूषको यथा ॥ १३ ॥ नौश्च दुर्जनजिहा च प्रतिभूलवि-
सर्पिणी । परंप्रतारणायैव दर्शना केन निर्मिता ॥ १४ ॥

१ विद्यायश्चिन्नि. २ वाण. ३ सर्प. ४ अन्यवर्गं 'खल'
इति. ५ वक्रा. ६ दुष्टस्वभावा. ७ सर्पा. ८ प्रतीकार.
९ उपानहा पादस्वचनेना सुखभङ्ग. १० निवारणात्, (पक्षे) ज-
लात्. ११ कुलम्; (पक्षे) वेणुः. १२ विनयादिः; (पक्षे) रज्जु.
१३ बहु-निष्कपटद्रोही, (पक्षे) बहु-निष्कपटद्रोही इति पदच्छे-
दः. १४ बहुधा-अन्योपघातक, (पक्षे) बहु-धान्य-उपघातक इति
पदच्छेदः. १५ दूषणान्वेषी, (पक्षे) छिद्रान्वेषी. १६ प्रतिवीरम्,
(पक्षे) निरदम् १७-परेषां प्रकर्षेण तारणाय; (पक्षे) परेषां वक्र-
माय. १८ भयकरा; (पक्षे) काष्ठेन.

यस्मिन्वशे समुत्पन्नस्तमेव निर्जेचेष्टितैः । दूषयत्यचिरेणैव
ध्रुणकीट इवाधमः ॥ १५ ॥ स्वभावकठिनस्यास्य कृत्रिमां
विभ्रतो नैतिम् । गुणोऽपि परहिंसायै चापस्य च खलस्य
च ॥ १६ ॥ अयःपिण्ड इवोत्तते खलानां हृदये क्षणात् ।
पतिता अपि नेक्ष्यन्ते गुणास्तोयकणा इव ॥ १७ ॥ वर्ज-
नीयो मतिमता दुर्जनः सख्यवैरयोः । श्वा भवत्यपकाराय
लिहन्नपि दशन्नपि ॥ १८ ॥ वक्रतां विभ्रतो यस्य गुह्यमेव
प्रकाशते । कथं खलु समो न स्यात्पुच्छेन पिशुनः शुनः
॥ १९ ॥ स्नेहेन भूतिदानेन कृतः स्वच्छोऽपि दुर्जनः ।
दर्पणश्रान्तिके तिष्ठन्करोत्येकमपि द्विधा ॥ २० ॥ आजन्मसिद्धं
कौटिल्यं खलस्य च हँलस्य च । सोढु तयोर्मुखाक्षेपमलमेकैव
सा क्षमा ॥ २१ ॥ यथा यथैव स्नेहेन भूयिष्ठमुपैचर्यते ।
घृते तथा तथा तापं महावैश्वानरः खलः ॥ २२ ॥ स्तोके-
नोन्नतिमायाति स्तोकेनायात्यधोगतिम् । अहो नु सदृशी
वृत्तिस्तुलाकोटेः खलस्य च ॥ २३ ॥ दुर्जनः कृतशिक्षोऽपि
सज्जनो नैव जायते । अपि गङ्गाजलस्नानान्नाघः केशः
कुण्ठायते ॥ २४ ॥ दह्यमानाः सुतीव्रेण नीचाः परयशो-
ऽग्निना । अशक्तास्तत्पदं गन्तु ततो निन्दा प्रकुर्वते ॥ २५ ॥
खलः सत्क्रियमाणोऽपि ददाति कलहं सताम् । दुग्धघो-
तोऽपि किं याति वायसः कर्लहसताम् ॥ २६ ॥ दुर्जनस्य
विशिष्टत्वं परोपद्रवकारणम् । व्याघ्रस्य चोपवासेन पारण
पशुमारणम् ॥ २७ ॥ संत्यज्य शूर्पवद्दोषान्युणान्गृह्णाति
पण्डितः । दोषग्राही गुणत्यागी पँछोलीव हि दुर्ज-
नः ॥ २८ ॥ खलो न साधुतां याति सद्भिः संवोधितोऽपि
सन् । सरित्पूरप्रपूर्णेऽपि क्षारो न मधुरायते ॥ २९ ॥ सर्प-
दुर्जनयोर्मध्ये वर सर्पो न दुर्जनः । सर्पो दशति कालेन
दुर्जनस्तु पदेपदे ॥ ३० ॥ अकसादेव कुप्यन्ति प्रसीद-
न्यनिमित्ततः । शीलमेतदसाधूनामत्रं परिशुभ्वं यथा ॥ ३१ ॥
अशक्ताः शक्तिमात्मीयां श्लाघयन्ते च दुर्जनाः । ते भव-
न्त्युपहासाय महतामेव संनिधौ ॥ ३२ ॥ सर्पः क्रूरः खलः
क्रूरः सर्पात्क्रूरतरः खलः । मन्त्रेण शाम्यते सर्पो न खलः

१ वेणौ, (पक्षे) कुले. २ स्वकर्मभि. ३ काष्ठवेधकः
कृमि. ४ क्रियया निर्धृताम्; (पक्षे) कपटयुक्ताम् ५ नम्रत्वम्.
६ मौर्वी; (पक्षे) विनयादिः. ७ धनुष. ८ तैलेन, (पक्षे)
ममताया ९ मस; (पक्षे) वैभवम् १० लाङ्गलम्. ११ पृथ्वी;
(पक्षे) शान्ति. १२ बाहुल्येन १३ पूज्यते. १४ अग्निः, (पक्षे)
वैश्वानरः इति च्छेदः १५ तुलायष्टेः. १६ रावणसत्तलम्. १७ चा-
लिनी. १८ चञ्चलम्.

शाम्यते कदा ॥ ३३ ॥ दुर्जनं प्रथमं वन्दे सज्जनं तदन-
न्तरम् । मुखप्रक्षालनात्पूर्वं गुदप्रक्षालनं यथा ॥ ३४ ॥
दुर्जनः सुजनो न स्यादुपायानां शतैरपि । अपानं मृतसहस्रेण
धौतं चासं कथं भवेत् ॥ ३५ ॥ खलास्तु कुशलाः साधु-
हितप्रैत्यूहकर्मणि । निपुणाः फणिनः प्राणानपहर्तुं निरागसाम्
॥ ३६ ॥ अहो वत महत्कष्टं विपरीतमिदं जगत् । ये-
नोपत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्यति ॥ ३७ ॥ तक्षकस्य विषं
दन्ते मक्षिकाया विषं शिरः । वृश्चिकस्य विषं पुच्छं
सर्वाङ्गे दुर्जनो विषम् ॥ ३८ ॥ दुर्जनो नार्जवं याति सेव्य-
मानोऽपि नित्यंगः । खेदनाभ्यङ्गनोपायैः श्वपुच्छमिव ना-
मितम् ॥ ३९ ॥ वर्धनं वाथ संमानं खलानां प्रीतये कुतः ।
फलन्त्यमृतसेकेऽपि न पथ्यानि विषद्रुमाः ॥ ४० ॥ दुर्जनै-
रुच्यमानानि वचासि मधुराण्यपि । अकालकुसुमानीव भयं
संजनयन्ति हि ॥ ४१ ॥ शतं दद्यान्न विवदेदिति विज्ञस्य
संमतम् । विना हेतुमपि द्वन्द्वमेतन्मूर्खस्य लक्षणम् ॥ ४२ ॥
अहो खलभुजंगस्य विपरीतो वधक्रमः । अन्यस्य दशति
श्रोत्रमन्यः प्राणैर्वियुज्यते ॥ ४३ ॥ न यत्नकोटिशतकैरपि
दुष्टः सुधीर्भवेत् । किं मर्दितोऽपि कस्तूर्यां लशुनो याति
सौरभम् ॥ ४४ ॥ पापाणो मिद्यते टङ्कैर्वज्रं वज्रेण मिद्यते ।
सर्पोऽपि मिद्यते मत्रैर्दुष्टात्मा नैव मिद्यते ॥ ४५ ॥ दुर्ज-
नो दोषमादत्ते दुर्गन्धमिव सूकरः । सज्जनश्च गुणग्राही
हंसः क्षीरमिवाम्भसः ॥ ४६ ॥ अपूर्वा रसनाव्यालाः
खलाननविलेश्याः । कर्णमूले स्पृगन्त्यन्यं हरन्त्यन्य-
स्य जीवितम् ॥ ४७ ॥ दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न
कारयेत् । उष्णो दहति चाद्धारः शीतः कृष्णायते
करम् ॥ ४८ ॥ दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।
मधु तिष्ठति जिहासे हृदि हालाहलं विषम् ॥ ४९ ॥
मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्कार्ये चान्यदुरात्मनाम् । मनस्येक वच-
स्येकं कर्मण्येकं महात्मनाम् ॥ ५० ॥ 'जीवनग्रहणे नैत्रा
गृहीत्वा पुनरुन्नताः । किं कनिष्ठाः किमु ज्येष्ठा घटीयन्न-
स्य दुर्जनाः ॥ ५१ ॥ विभ्राणा गरलं कण्ठे भुजंगपरि-
वेष्टिता । शांभवीव तनुः कस्य न वन्द्या 'दौर्जनी' समा
॥ ५२ ॥ अक्षमालापवृत्तिज्ञा कुशासनपरिग्रहा । ब्राह्मीव

दौर्जनी संसद्वन्दनीया समेखला ॥ ५३ ॥ खलः करोति
दुर्वृत्तं नूनं फलति साधुषु । दशाननोऽहरत्सीर्ता बन्धनं
च महोदधेः ॥ ५४ ॥ कुर्वते स्वमुखेनैव बहुधान्यस्य ख-
ण्डनम् । नमः पतनशीलाय सुसलाय खलाय च ॥ ५५ ॥
अपवादादभीतस्य समस्य गुणदोषयोः । असद्वृत्तेरहो वृत्तं
दुर्विभाव्यं विधेरिव ॥ ५६ ॥ न देवाय न धर्माय न
बन्धुभ्यो न चार्थिने । दुर्जनस्यार्जितं वित्तं भुज्यते राजत-
स्करैः ॥ ५७ ॥ सुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं क्रोधसंयुक्तं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥ ५८ ॥ निष्णा-
तोऽपि च वेदान्ते साधुत्वं नैति दुर्जनः । चिरं जलनिधौ
मग्नो मैनाक इव मार्दवम् ॥ ५९ ॥ खलः सज्जनकार्पास-
धैक्षणैकहुताशनः । परदुःखाग्निधमनमारुतः केन वर्ण्य-
ताम् ॥ ६० ॥ यशःसौरभ्यलशुनः शान्तिशैत्यहुताशनः ।
कारुण्यकुसुमाकाशः खलः सज्जनदुःखदः ॥ ६१ ॥ अन्तर्म-
लिनदेहेन बहिराह्लादकारिणा । महाकालफलेनेव के खलेन
न वञ्चिताः ॥ ६२ ॥ अहो प्रकृतिसादृश्यं श्लेष्मणो दुर्जनस्य
च । मधुरैः कोपमायाति कटुकेनैव शाम्यति ॥ ६३ ॥
ईपलब्धप्रवेशोऽपि स्नेहविच्छेदकारकः । कृतक्षोभो नरीन-
ति खलो मन्थानदण्डवत् ॥ ६४ ॥ विवृण्वती पुरस्तैक्ष्ण्यं
पृष्ठतः कुर्वती गुणम् । कर्णान्विध्यति लोकस्य सूचीवत्सू-
चकस्य वाक् ॥ ६५ ॥ सर्वथा व्यवहर्तव्यं कुतो ह्यवच-
नीयता । यथा स्त्रीणां तथा वार्त्ता साधुत्वे दुर्जनो जनः
॥ ६६ ॥ कापूरुषः कुक्कुरश्च भोजनैकपरायणः । लालितः
पार्श्वमायाति वारितो नच गच्छति ॥ ६७ ॥ मालिन्यम-
वलम्बेत यदा दर्पणवत्खलः । तदैव तन्मुखे देयं रजो नान्या
प्रतिक्रिया ॥ ६८ ॥ नीचः समुत्थितोऽवग्यमनवाप्य पराश्र-
यम् । छिद्रं न रतिमामोति दृष्टान्तोऽत्र कटीभवं ॥ ६९ ॥
दुर्जनः परिहर्तव्यः प्रत्यक्षो द्विपदः पशुः । विध्यते वा कुश-

१ समे साधौ खला; (पक्षे) मेखलया सहिता. २ बहुधा अन्यस्य परस्य खण्डनम्; (पक्षे) पुष्कलधान्यस्य खण्डनं विवृण्वतीकरणम्. ३ दहनम्. ४ कीर्तिरेव सौगन्ध्यं तत्राशकत्वाद्दशुन इव. लशुनो हि कस्तूर्यादेः सौगन्ध्यं नाशयतीति प्रसिद्धिः. ५ शान्तिरेव शैत्यं तत्राशकत्वादग्निरिव. ६ कारुण्यमेव कुसुमं तस्याकाशः आकाशस्य यथा पुष्प कदापि नोपलभ्यते तद्वत्खले कारुण्यं कदापि नोपलभ्यत इत्यर्थः. ७ धृष्टरफलेन. ८ स्वभावसाम्यम्. ९ कफस्य. १० साधुद्रव्यैः; (पक्षे) सुवचनैः. ११ पुनः-पुनर्नृत्यति. १२-पुरुषव्यञ्जनम्.

१- विघ्नः. २ निरपराधानाम्. ३-लज्जां प्राप्नोति. ४ जिहारूपाः सर्पाः. ५ उदकम्, (पक्षे) प्राणाः. ६ अधोमुखाः; (पक्षे) विनीताः. ७ ऊर्ध्वमुखा; (पक्षे) उदताः. ८ यकारञ्जुसबद्धघटमालारूपं 'राहाट' इति प्रसिद्धम्. ९ सर्पाः; (पक्षे) जाराः. १० दुर्जनसवन्धिनी. ११ अक्षमा य-आलापास्तेषा वृत्तिज्ञा; (पक्षे)-अक्षमाला जपमाला तस्या अपवृत्तिभ्रमण जानातीति सा. १२ कुत्सित यच्छासन शिक्षा तस्य परिग्रहोऽवलम्बो यस्यां सा, (पक्षे) कुशासनं दर्भासनं तत्परिग्रहः स्वीकारो यस्याः सा.

ल्येन अदृष्टः कण्टको यथा ॥ ७० ॥ यथा वृष्टिः समुद्रेषु मु-
क्तस्योपरि भोजनम् । एवं प्रीतिः खलैः सार्धमुत्पन्नेऽर्थेऽव-
सीदति ॥ ७१ ॥ क्वचित्कार्यवशाद्भीचोऽप्यलं भवति नो म-
हान् । कास्यस्यैव हि राज्ञोऽपि दर्पणः कनकस्य न ॥ ७२ ॥
दुर्जने दूषयत्येव सतां गुणगणं क्षणात् । मलिनीकुरुते धू-
मः सर्वथा विमलाम्बरम् ॥ ७३ ॥ यथा दोषो विभात्यस्य ज-
नस्य न तथा गुणः । प्रायः कलङ्क एवेन्दोः प्रस्फुटो न प्रस-
न्नता ॥ ७४ ॥ संपत्तौ कर्कशं चित्तं खलस्यापि कोमलम् ।
शीतलं कठिनं प्रायस्ततं मृदु भवत्येव ॥ ७५ ॥ प्रायः प्रकृ-
ष्यतितरां प्रीत्यैव प्रखलो जनः । नयनं स्नेहसंपर्कात्कालुष्यं
समुपैत्यलम् ॥ ७६ ॥ प्राप्य वित्तं जडास्त्वं निर्द्वैतिं यान्ति
नान्यथा । तोयमासाद्य गर्जन्ति न रिक्ताः स्तनयित्तवः ॥ ७७ ॥
सदा खण्डनयोन्मयाय तुपपूर्णाशयाय च । नमोऽस्तु बहुवीजा-
य खलायोलखलाय च ॥ ७८ ॥ जिह्वादूषितसत्पात्रः पिण्डार्थी
कलहोत्कटः । तुल्यतामशुचिर्नित्यं विभर्ति पिशुनः शुनः ॥ ७९ ॥
अहो व्रत खलः पुण्यैर्मुखोऽप्यश्रुतपण्डितः । स्वगुणोदीरणे शेषः
परनिन्दासु वाक्पतिः ॥ ८० ॥ खलः सुजनपैशुन्ये सर्वतोऽक्षि-
शिरोमुखः । सर्वतः श्रुतिमाँल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ ८१ ॥
सत्साधुवादे मुखस्य मात्सर्यगलरोगिणः । जिह्वा कङ्कमुखेना-
पि कृधा नैव प्रवर्तते ॥ ८२ ॥ मायामयः प्रकृत्यैव रागद्वेष-
मदाकुलः । महतामपि मोहाय ससार इव दुर्जनः ॥ ८३ ॥
खचित्तमपि भायावी रचयत्येव लीलया । लघुश्च महतां
मध्ये तस्मात्खल इति स्मृतः ॥ ८४ ॥ खलेन धनमत्तेन
नीचेन प्रभविष्णुना । पिशुनेन पदस्थेन हा प्रजे क गमि-
ष्यसि ॥ ८५ ॥ ये श्रमं हर्तुमीहन्ते महतां चिरसमृतम् ।
वन्द्यास्तेऽसरलात्मानो दुर्जनाः सज्जना इव ॥ ८६ ॥ अहो
कुटिलदुष्टदीनां दुर्ग्राहमसतां मनः । अन्यद्वचसि कण्ठेऽन्यद-
न्यदोष्ठपुटे स्थितम् ॥ ८७ ॥ खलेषु सत्सु निर्याता वयमर्ज-
यितु गुणान् । इयं सा तस्करग्रामे रत्नक्रयविडम्बना ॥ ८८ ॥
वर्धते स्पर्धेवोभौ संपदा शतगाख्या । अङ्कुरोऽवस्करो-
द्गतः पुरुषश्चाकुलोद्भवः ॥ ८९ ॥ यत्स्मृत्यैव परां यान्ति
सन्तः सतापसंततिम् । तदसन्तो हसन्तोऽपि हेलयैव हि
कुर्वते ॥ ९० ॥ गुणदोषावशात्खलः कथं विभजते जनः ।
किमन्वसाधिकारोऽस्ति रूपभेदोपलब्धिषु ॥ ९१ ॥
प्रायः प्रकाशतां याति मलिनः साधुवाधया । नाग्रसिष्यत
चेदकं कोऽज्ञास्यत्सिंहिकासुतम् ॥ ९२ ॥ प्रायः
परोपतापाय दुर्जनः सततोद्यतः । अवश्यकरणीयत्वाच्च

कारणमपेक्षते ॥ ९३ ॥ यथा गजपतिः श्रान्तश्छायार्थी
वृक्षमाश्रितः । विश्रम्य तं द्रुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रय-
म् ॥ ९४ ॥ चारुता परदारार्थं धनं लोकोपतसये । प्रसुत्व
साधुनाशाय खले खलतरा गुणाः ॥ ९५ ॥ परोपकारवि-
ज्ञानमात्रलाभोपजीविनाम् । दाशानामिव धूर्तानां जालाय
गुणसग्रहः ॥ ९६ ॥ करोति पूज्यमानोऽपि लोकव्यसन-
दीक्षितः । दर्शने दर्शने त्रासं गृहाहिरिव दुर्जनः ॥ ९७ ॥
सत्यधर्मच्युतार्तुंसः क्रुद्धादाशीविषादिव । नास्तिकोऽपि
सुद्विजते जनः किं पुनरास्तिकः ॥ ९८ ॥ येषां प्राणिवधः
क्रीडा नर्म मर्मच्छिदो गिरः । कार्यं परोपतापित्वं ते
मृत्योरपि मृत्यवः ॥ ९९ ॥ न तथेच्छन्त्यकल्याणाः
परेषां वेदितु गुणान् । यथैषां ज्ञातुमिच्छन्ति नैर्गुण्यं पाप-
चेतसः ॥ १०० ॥ अतो हास्यतरं लोके किञ्चिदन्यन्न
विद्यते । यत्र दुर्जन इत्याह दुर्जनः सज्जनं जनम् ॥ १०१ ॥
अपकारमसप्राप्य तुष्येत्साधुरसाधुतः । नैष लाभो भुञ्ज-
गेन वेदितो यत्र दृश्यते ॥ १०२ ॥ लुब्धः स्तब्धोऽनुजु-
र्मुखः प्रसुरेकान्तदारुणः । वहूनेष खलः साधून्मारयित्वा
मरिष्यति ॥ १०३ ॥ का खलेन सह स्पर्धा सज्जनस्यामिमा-
निनः । भाषणं भीषणं साधुदूषणं यस्य भूषणम् ॥ १०४ ॥
मुखेनैकेन विध्यन्ति पादमेकस्य कण्टकाः । दूरान्मुखसह-
स्त्रेण सर्वप्राणहराः खलाः ॥ १०५ ॥ निर्माय खलजिह्वार्थं
सर्वप्राणहरं चणाम् । चंकार किं वृथा शस्त्रविषवह्नीप्रजा-
पतिः ॥ १०६ ॥ यथा परोपकारेषु नित्यं जागर्ति सज्जनः ।
तथा परापकारेषु जागर्ति सततं खलः ॥ १०७ ॥ विभेति
पिशुनाङ्गीचः प्रकाशनपटीयसः । न पुनर्मूढहृदयो निन्द-
नीयात्स्वकर्मणः ॥ १०८ ॥ वृथाज्वलितकोपाग्नेः परुषा-
क्षरवादिनः । दुर्जनस्यौषधं नास्ति किञ्चिदन्यदनुत्तरा-
त् ॥ १०९ ॥ जीवन्नपि न तत्कर्तुं शक्नोति सुजनस्तथा ।
दुर्जने यन्मृतः कुर्यात्परेभ्योऽहितसुत्तरम् ॥ ११० ॥ यद्य-
दिष्टतमं तत्तद्देयं गुणवते किल । अत एव खलो दोषा-
न्साधुभ्यः संप्रयच्छति ॥ १११ ॥ वरमत्यन्तविफलः सुख-
सेव्यो हि सज्जनः । न तु प्राणहरस्तीक्ष्णः शरवत्सफलः
खलः ॥ ११२ ॥ स्वभावेनैव निशितः कृतपक्षग्रहोऽपि
सन् । शरवद्गुणनिर्मुक्तः खलः कस्य न भेदकः ॥ ११३ ॥
दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते । संस्कारेणापि
लशुनं कः सुगन्धीकरिष्यति ॥ ११४ ॥ नैवात्मनो
विनाशं गणयति पिशुनः परव्यसनहृष्टः । प्राप्य

सहस्रविनाशं समरे चृत्यति कैवन्ध इव ॥ ११५ ॥ रविरपि न दहति तादृग्याद्वक्संदहति बालुकानिकरः । अन्यस्नाल्लब्ध-पदो नीचः प्रायेण दुःसहो भवति ॥ ११६ ॥ त्यक्त्वापि नि-जप्रणान्परहितविघ्नं खलः करोत्येव । कवले पतिता सद्यो वैमयति खलु मक्षिकात्रमोक्तात् ॥ ११७ ॥ कृतमपि महो-पकारं पय इव पीत्वा निरंतङ्गम् । प्रत्युत हन्तु यतते काक्रोदरसोदरः खलो जगति ॥ ११८ ॥ नलिकागतमपि कुटिलं न भवति सरल शुनः पुच्छम् । तद्वत्खलजनहृदयं बोधितमपि नैव याति माथुर्यम् ॥ ११९ ॥ एते स्निग्धतमा इति मा मा क्षुद्रेषु यात विश्वासम् । सिद्धार्थानामेषां 'क्षेहो-ऽप्यश्रूणि पातयति ॥ १२० ॥ गुणिनां गुणेषु सत्स्वपि पिशुन-जनो दोषमात्रमादत्ते । पुष्पे फले विरागी क्रमेलकः क-ण्टकौघमिव ॥ १२१ ॥ सुजनानामपि हृदयं पिशुनपरिष्व-ङ्गलिप्तमिह भवति । पवनः परागवाही रथ्यासु वहन् रजस्व-लो भवति ॥ १२२ ॥ परिपूर्णोऽपि तटाके काकः कुम्भोदकं पिबति । अनुकूलेऽपि कलत्रे नीचः परदारलम्पटो भवति ॥ १२३ ॥ दुर्जनद्वेषितमनसां पुंसां सुजनेऽपि नास्ति विश्वा-सः । बालः पयसा दग्धो दध्यपि फूलेकृत्य भक्षयति ॥ १२४ ॥ विषघरतोऽप्यतिविषमः खल इति न मृषा वदन्ति वि-द्वांसः । यदयं नैकुलद्वेषी स कुलद्वेषी पुनः पिशुनः ॥ १२५ ॥ अतिमलिने कर्तव्ये भवति खलानामतीव निरुपेक्षा धीः । तिमिरं हि कौशिकानां रूपं प्रतिपद्यते दृष्टिः ॥ १२६ ॥ लब्धोच्छ्रायो नीचः प्रथमतः स्वामिनं पराभवति । भूमिरजो रथ्यादावुत्थापकमेव संवृणुते ॥ १२७ ॥ उपकृतमनेन सुहृदयमित्यसतामस्ति न क्वचिदपेक्षा । होतुः स्व-हस्तमाश्रितमुद्बुत्तोऽभिर्दहत्येव ॥ १२८ ॥ परवादे दगवदनः पररन्त्रनिरीक्षणे सहस्राक्षः । सद्रुत्तचित्तरणे बाहुसहस्राजु-नः पिशुनः ॥ १२९ ॥ परिशुद्धामपि वृत्तिं समाश्रितो दुर्जनः परान्वर्यते । पर्वनाशिनीऽपि सुजगाः परोपतापं न मुञ्चन्ति ॥ १३० ॥ प्रेरयति परमनार्यः गक्तिविहीनोऽपि जगदमि-द्रोहे । तेजयति गल्लघारां स्वयमसमर्था शिला छेत्तुम् ॥ १३१ ॥

१ अशिरस्कं कलेवरम्. २ समूहः. ३ वाञ्छित कारयति. ४ निःशुद्धम्. ५ वैपरीले. ६ सर्पवन्धु. ७ श्वेतसर्पपाणाम्; (पक्षे) सिद्धोऽर्थः कार्यं येषां ते. ८ तैलम्; (पक्षे) लोहमात्रं. ९ नेत्रोदकम्. १० दृष्ट. ११ वीथीपु. १२ रजोयुक्तं. १३ फूत्कार इत्वा. १४ नकुलद्वेषी; (पक्षे) न कुलद्वेषी. १५ अत्यन्तमलद्वेषितं. १६ पूर्णा. १७ तमसि. १८ घूकानाम्. १९ व्यथां करोति. २० बायुभक्षकाः.

शिरसि निहितोऽपि निर्यं यत्नादपि सेवितो बहुज्ञेहैः । तरु-णीकच इव नीचः कौटिल्यं नैव विजहाति ॥ १३२ ॥ व्योम्नि स वासं कुरुते चित्रं निर्माति सुन्दरं पवने । रचयति रेखाः सलिले चरति खले यस्तु सत्कारम् ॥ १३३ ॥ अतिपेलघम-तिपरिमितवर्णे लघुतरमुदाहरति शठः । परमार्थतः स हृदयं वहति पुनः कालकूटघटितमिव ॥ १३४ ॥ मृद्वटवत्सुखभे-द्यो दुःसधानश्च दुर्जनो भवति । सुजनस्तु कनकघटवद्दुर्मे-द्यश्चाशुसंवेयः ॥ १३५ ॥ मृगमीनसज्जनानां तृणजलसंतोष-विहितवृत्तीनाम् । लुब्धकधीवरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥ १३६ ॥ रे खल तव खलु चरितं विदुषामग्रे विविच्य वक्ष्यामि । अथवालं पापात्मन्कृतया कथयापि ते हृतया ॥ १३७ ॥ विष्वस्तपरशुणानां भवति खलानामतीव मलि-नत्वम् । अन्तरितगशिरुचामपि सलिलसुचां मलिनिमाभ्यधि-कः ॥ १३८ ॥ परगृह्यगुप्तिनिपुणं गुणमयमखिलैः समीहि-तं नितराम् । ललिताम्बरमिव सज्जनमाखव इव दूषयन्ति खलाः ॥ १३९ ॥ दूरस्थापितहृदयो गृह्णेरहस्यो निष्कामसौ-गङ्कः । आश्लेषो बालानां भवति खलानां च समेदः ॥ १४० ॥ धर्मारम्भेऽप्यसतां परहिंसैव प्रयोजिका भवति । काकानाम-भिषेकेऽकारणतां वृष्टिरनुभवति ॥ १४१ ॥ यद्वीक्ष्यते ख-लानां माहात्म्यं कापि दैवयोगेन । काकानामिव शौक्ल्यं तदपि हि नचिरादनर्थाय ॥ १४२ ॥ यत्खलु खलमुख-हुतवहविनिहितमपि शुद्धिमेव परमेति । तदनलशौचमिवां-शुकमिह लोके दुर्लभं प्रेम ॥ १४३ ॥ वशावलम्बनं यद्यो विस्तीरो गुणैस्व या च नतिः । तज्जालस्य खलस्य च निर्जा-ङ्गसुप्रणशाशय ॥ १४४ ॥ सुगृहीतमलिनपक्षा लब्ध-वः परमेदिनस्तीक्ष्णाः । पुरुषोऽपि विशिखा अपि

१ बहुप्रकारैः खेहैः सुगन्धतैलादिभिः; (पक्षे) बहूया प्रीत्या. २ दुःखेन सघातु गन्ध. ३ व्याधः. ४ निष्कारणत्रयम्. ५ नाशिताः. ६ मेवानाम्. ७ मालिन्यम्. ८ गुह्यगोपने निपुणम्. ९ तन्तुप्रचुरम्; (पक्षे) दयादाक्षिण्यादिप्रचुरम्. १० दूरे स्थापित हृदयं येन, (पक्षे) दूरे स्थापितमन्त'करणं येन. ११ अन्त करणवि-पयीभूतम्, (पक्षे) मन्नादि. १२ भीतिः; (पक्षे) विश्वासाभावः. १३ काकैः खाने कृते वृष्टिर्न भवतीति वृद्धव्यवहारः. १४ कुलस्य; (पक्षे) वेणो. १५ जन्यत्वम्; (पक्षे) आश्रितत्वम्. १६ आधिक्यम्; (पक्षे) दैर्घ्यम्. १७ पाण्डिलशौर्यादेः; (पक्षे) रज्जोः. १८ विश्वस्त-नाशायेत्यर्थः. १९ सम्यग्गृहीतो दुष्टानां पक्षोऽङ्गीकारो यैः; (पक्षे) झटिति निष्कासनानर्हां. श्यामपक्षवन्त इत्यर्थः. २० नीचाः; (पक्षे) अल्पपरिणामवन्तः. २१ परान्नेदयन्ति ते. अन्येषां पस्पर्-भेदजननेन कलहप्रवर्तका इत्यर्थः; (पक्षे) इतरच्छेदकारकाः. २२ क्रूरकर्माणः; (पक्षे) यथाशुतम्.

शुणच्छ्रुताः कस्य न भयाय ॥ १४५ ॥ स्वैकपोलेन
प्रकटादृष्टं प्रसक्तत्वकारणं किमपि । द्विरदस्य दुर्जनस्य
च मदं चक्रात्त्र दानमपि ॥ १४६ ॥ संतापमोहकम्पा-
न्स्पादयितुं निहन्दुमपि जन्तुन् । सखि दुर्जनस्य भूतिः
प्रसरति दूरं ज्वरस्यैव ॥ १४७ ॥ अर्थग्रहणे न तथा
व्यथयति कटुकजितैर्यथा पिशुनः । नविरादानादधिकं
दुनोति कर्म कुण्ठमैशकः ॥ १४८ ॥ क्षुद्रोद्भवस्य कटुतां
प्रकटयन्तो विदधतश्च नैदमुच्चैः । मधुनोऽधमपुरुषस्य च
गरिमा लघिमा च भेदाय ॥ १४९ ॥ त्यजति च गुणा-
न्मुदू तंतुमपि दोषं निरीक्ष्य गृह्णाति । सुक्त्वालकृतकेगा-
न्यूकामिव दानरः पिशुनः ॥ १५० ॥ दोषालोकननिपुणाः
परुषगिरो दुर्जनाश्च घृक्षाश्च । दर्शनमपि भयजनन येषा-
मनिमित्तपिशुनानाम् ॥ १५१ ॥ पिशुनत्वमेव विद्या पर-
द्वयमेव भूषणं येषाम् । परदुःखमेव सौख्यं शिव शिव
ते केन वैवसा सृष्टाः ॥ १५२ ॥ हस्त इव भूतिमलिनो
लङ्घयति यथा यथा खलः सुजनम् । दर्पणमिव तं कुरुते
तथा तथा निर्मलच्छायम् ॥ १५३ ॥ अन्यस्य लगति
कर्म जांघितमन्यस्य हरति चाण इव । हृदयं दुनोति
पिशुनः कण्टक इव पादलभोऽपि ॥ १५४ ॥ स्वरसेन
ब्रह्मता करमादाने कण्टकोत्करैस्तुदताम् । पिशुनानां पन-
सानां कोशाभोगोऽप्यविश्वासः ॥ १५५ ॥ वंशे घुण इव
न विगति दोषो रसमाविते सतां मनसि । रसमपि तु न
प्रनीच्छति बहुदोषः सनिपातीव ॥ १५६ ॥ परपरिताप-
नकुतुकी गणयति नात्मीयमपि तापम् । परहतिहेतोः
पिशुनः सद्य इव स्वपाठनं सहते ॥ १५७ ॥ मगुणापि
हन्त विगुणा भवति खलास्याद्विचित्रवर्णापि । आखुमुखा-
द्विच शार्दा पद्मपिपाटी कवेः कापि ॥ १५८ ॥ कतिपय-
दिनरत्नस्युपि मदकारिणि यौवने दुरात्मानः । विदधति त-
थागव जन्मैव यथा वृथा भवति ॥ १५९ ॥ दुश्चरितैरेव
निर्जैभवति दृग्गत्मा विगदितो नित्यम् । दर्शनपथमापन्न
पत्रगुलुमालुलीभवति ॥ १६० ॥ स्वयमपि भूरिच्छिद्रंश्चा-
पठमपि श्रैवतामुचं तन्वन् । तित्तैस्तुनस्य पिशुनो दोषस्य

विवेचनेऽधिकृतः ॥ १६१ ॥ पिशुनः खलु सुजनानां खल-
मेव पुरो विधाय जेतव्यः । कृत्वा ज्वरमात्मीयं जिगाय वा-
ण रणे विष्णुः ॥ १६२ ॥ वक्राः कपटस्त्रिगधा मलिनाः क-
र्णान्तिके प्रसज्जन्तः । कं भेदयन्ति न सखे खलाश्च गणि-
काकटाक्षाश्च ॥ १६३ ॥ कस्तूरिकाभृगाणामण्डाद्गन्धगुण-
मखिलमादाय । यदि पुनरहं विधिः स्यां खलजिहायां निवे-
शयिष्यामि ॥ १६४ ॥ आचरति दुर्जनो यत्सहसा मनसो-
ऽप्यगोचरानर्थान् । तन्न न जाने जाने स्पृश्यति मनः किं तु
नैव निष्ठुरताम् ॥ १६५ ॥ नष्टमपात्रे दानं नष्टं हितमफल-
बुद्धयवज्जाने । नष्टे गुणोऽगुणज्ञे नष्टं दाक्षिण्यमकृतज्ञे
॥ १६६ ॥ रोगोऽण्डजोऽङ्कुरोऽग्निर्विषमश्वतरो घुणाः
किमयः । प्रकृतिकृतन्नश्च नरः स्वाश्रयमविनाश्य नैघन्ते
॥ १६७ ॥ आदौ लज्जयति कृतं मध्ये परियवति रिक्तमवसा-
ने । खलसंगतस्य कथयत यदि सुस्थितमस्ति किञ्चिदपि
॥ १६८ ॥ परममदिव्यदर्शिषु जात्यैवोचितनिगूढवैरेषु ।
कः खलु खलेषु शङ्कां श्लथयिष्यति दम्भनिरतेषु ॥ १६९ ॥
अस्थानामिनिवेशी प्रायो जड एव भवति नो विद्वान् । वा-
लादन्यः कोऽम्मसि जिष्टक्षतीन्दोः स्फुरद्विम्बम् ॥ १७० ॥
लब्धोदयोऽपि हि खलः प्रथमं स्वजनं नयति सुपरितापम् । उ-
द्गच्छन्द्बदहनो जन्मभुवं दारु निर्दहति ॥ १७१ ॥ अल्प-
श्रुतत्व एव प्रायः प्रकटयति वाग्विमवमुच्चैः । सर्वत्र कु-
न्ट एव हि नाटकमधिकं विडम्बयति ॥ १७२ ॥ प्रखला
एव गुणवतामाक्रम्य धुरं पुरः प्रकर्षन्ति । नृणकाष्ठमेव जल-
धेरुपरि प्लवते न रत्नानि ॥ १७३ ॥ महता यदेव मूर्धसु
तदेव नीचास्तृणाय मन्यन्ते । लिङ्गं प्रणमन्ति बुधाः काकः
पुनरासनीकुरुते ॥ १७४ ॥ सह वसतामप्यसतां जलरु-
हजलवद्रवत्यसश्लेषः । दूरेऽपि सतां वसतां प्रीतिः कुसुदे-
न्दुवद्भवति ॥ १७५ ॥ साधयति यत्प्रयोजनमज्ञसत्तस्य
काकतालीयम् । दैवात्कथमप्यक्षरसुत्किरति घुणोऽपि काष्ठेषु
॥ १७६ ॥ प्रायः खलप्रकृतयो नापरिभूता हिताय कल्पन्ते ।
पुण्यत्यधिकमगोको गणिकाचरणप्रहारेण ॥ १७७ ॥
परममैघटनादिषु खलस्य यत्कौशलं न तत्कृत्ये । यत्साम-
र्थ्यसुपहतौ विषस्य तन्नोपकाराय ॥ १७८ ॥ अतिसत्कृता
अपि गटाः सहसुवसुज्जन्ति जातु न प्रकृतिम् । शिरसा महे-
श्वरेणापि ननु घृतो वक्र एव शशी ॥ १७९ ॥ वायुरिव
खलजनोऽप्य प्रायः पररूपमेति संपर्कात् । सन्तस्तु रविकरा इव
सदस्ययोगेऽप्यसंश्लिष्टाः ॥ १८० ॥ दूरेऽपि प्रसागासि
पटुर्जनो नात्मनः समीपेऽपि । स्व व्रणमक्षि न पश्यति श-

१ मातुवादिगुणदीना, (पक्षे) ज्ञायाश्चतुः २ स्वस्य गण-
न्येन प्रसङ्गेन दानरं नत सन्त्येति भावः, (पक्षे) स्वमुच्चे-
नाभिरितम् एव भया दानं नृतेति ३ गुणानि अष्ट कुर्वन्-
४ मधुनिष्ठा, (पक्षे) नान् ५ नक्षत्रान्, (पक्षे) कटुभाषिताम्-
६ इन्द्रान्, (पक्षे) गर्जन् ७ संपन्न- ८ दूषणानि, (पक्षे) रात्रि-
९ बहुशब्द, (पक्षे) बहुल्यः १० नीचपन्न, (पक्षे) चापस्यन्-
११ सप्तदशमसमश्च; (पक्षे) सर्वदिग्विषयन् १२ चालनी.

शिनि कलङ्कं निरूपयति ॥ १८१ ॥ साधुष्वेवातितरामरुं-
दाः स्वां विवृण्वते वृत्तिम् । व्याधा निग्नन्ति मृगान्मृतमपि
न तु सिंहमाददते ॥ १८२ ॥ अविकारिणमपि सज्जनमनि-
शमनार्यः प्रवाधतेऽत्यर्थम् । कमलिन्या किमिह कृतं हिम-
स्य यत्तां सदा दहति ॥ १८३ ॥ स्वगुणानिव परदोषा-
न्वक्तुं न सतोऽपि शक्नुवन्ति बुधाः । स्वगुणानिव परदोषा-
नसतोऽपि खलास्तु कथयन्ति ॥ १८४ ॥ कृत्वापि येन ल-
ज्जामुपैति साधुः परोदितेनापि । तदकृत्वैव खलजनः स्वय-
मुद्धिरतीति घिग्लघुताम् ॥ १८५ ॥ प्रकृतिखलत्वादसतां
दोष इव गुणोऽपि वाधते लोकान् । विपकुसुमानां गन्धः
सुरभिरपि मनांसि मोहयति ॥ १८६ ॥ मृगमदकर्पूरागुरु-
चन्दनगन्धाधिवासितो लज्जनः । न त्यजति गन्धमशुभं प्रकृ-
तिमिव सहोत्थिता नीचः ॥ १८७ ॥ उपकृतिरेव खलानां
दोषस्य गरीयसो भवति हेतुः । अनुकूलाचरणेन हि कुप्य-
न्ति व्याधयोऽत्यर्थम् ॥ १८८ ॥ न परं फलति हि किञ्चि-
त्खल एवानर्थमावहति यावत् । मारयति सपदि विपतरु-
राश्रयमाणं श्रमापनुदे ॥ १८९ ॥ स्वार्थनिरपेक्ष एव हि प-
रोपघातोऽसतां व्यसनमेव । अशनायोदन्या वा विरमति
फणिनो न दन्दशतः ॥ १९० ॥ एकीभावं गतयोर्जलप-
यसोर्मित्रचेतसोश्चैव । व्यतिरेककृतौ शक्तिर्हेसाना दुर्जना-
नां च ॥ १९१ ॥ शल्यमपि स्वखलदन्तः सोढुं शक्येत
हालहलदिग्धम् । धीरैर्न पुनरकारणकुपितखलालीकदुर्वच-
नम् ॥ १९२ ॥ प्रारम्भतोऽतिविपुलं भृशकृशमन्ते विभेदकृ-
न्मलिनम् । महिषविषाणमिवावृजु परुषं भयदं खलप्रेम
॥ १९३ ॥ हेपयति प्रियवचनैरादरमुपदर्शयन्खलीकुरुते ।
उत्कर्षयंश्च लघयति मूर्खसुहृत्सर्वथा वर्ज्यः ॥ १९४ ॥ अगुण-
क्रणो गुणराशिर्द्वयमपि दैवेन खलमुखे पतितम् । प्रसरति तैल-
मिवैकः सलिले घृतवज्जडत्वमेत्यन्यः ॥ १९५ ॥ तस्मिन्नाता-
र्द्रभावे वीतरसे शुण्ठिशकल इव पुरुषे । अपि भूतिभाजि
मलिने नागरगन्दो विडम्बाय ॥ १९६ ॥ परितोषयिता न क-
श्चन स्वगतो यस्य गुणोऽस्ति देहिनः । परदोषकथाभिरल्पकः
स्वजनं तोषयितुं किलेच्छति ॥ १९७ ॥ सैहजान्घटशः सैदुर्न-
ये परदोषेक्षणदिव्यचक्षुषः । स्वगुणोच्चगिरो मुनिव्रताः परव-
र्णग्रहणेष्वाधवः ॥ १९८ ॥ सुकुमारमहो लघीयसा हृदयं
तद्गतमप्रिय यतः । सहसैव समुद्धिरन्त्यमी क्षमयन्त्येव हि

तन्मनीषिणः ॥ १९९ ॥ उपकारपरः स्वभावतः सततं सर्व-
जनस्य सज्जनः । असतामनिशं तथाप्यहो गुरुहृद्रोगकरी
तदुन्नतिः ॥ २०० ॥ परितप्यत एव नोत्तमः परितप्तोऽप्य-
परः सुसंवृतिः । परवृद्धिभिरौहितव्यथः स्फुटनिर्भिन्नदुराश-
योऽधमः ॥ २०१ ॥ अनिराकृततापसंपदं फलहीनां सुम-
नोभिरुज्झिताम् । खलता खलतामिर्वासतीं प्रतिपद्येत कथं
बुधो जनः ॥ २०२ ॥ अपि वेत्ति षडक्षराणि चेदुपदेष्टुं शिति-
कण्ठमिच्छति । वसनाशनमात्रमस्ति चेद्भ्रंशदादप्यतिरिच्यते
खलः ॥ २०३ ॥ अहमेव गुरुः सुदारुणानामिति हालाहल
मा स तात दृष्ट्यैः । ननु सन्ति भवाद्गानि भूयो भुवनेऽस्मि-
न्वचनानि दुर्जनानाम् ॥ २०४ ॥ वदने विनिवेशिता भुज-
गी पिशुनानां रसनामिषेण धात्रा । अनया कथमन्यथावली-
ढा नहि जीवन्ति जना मनागमन्नाः ॥ २०५ ॥ अमरैर-
मृतं न पीतमवधेर्न च हालाहलमुख्यं हरेण । विधिना निहितं
खलस्य वाचि द्वयमेतद्वहिरिकमन्तरन्यत् ॥ २०६ ॥ ब्रह्मति
विषधैरान्पटीरजन्मा शिरसि मधीपटलं दधाति दीपः । वि-
धुरपि भजतेतरां कलङ्कं पिशुनजनं खलु विभ्रति क्षितीन्द्राः
॥ २०७ ॥ मधुरिमरुचिरं वचः खलानाममृतमहो प्रथमं
पृथु व्यनक्ति । अथ कथयति मोहहेतुमन्तर्गतमिव हाल-
हलं विषं तदेव ॥ २०८ ॥ प्रकटमपि न संवृणोति दोषं
गुणलवलम्पट एष संधुवर्गः । अतिपरुषरुषं विनापि दोषैः
पिशुनशुनां रुपतां प्रयाति कालः ॥ २०९ ॥ अन्तर्वाणि म-
न्यमानः खलोऽयं पौरोर्भाव्यं सूक्तिमुक्तासु धत्ते । सर्वान-
न्दिन्यङ्गके कामिनीर्नामीर्नैर्भोग्येष वै वैभरालिः ॥ २१० ॥
बोधितोऽपि बहुसूक्तिविस्तरैः किं खलो जगति सज्जनो भ-
वेत् । स्नापितोऽपि बहुशो नदीजलैर्गर्दमः किमु हयो भ-
वेत्कचित् ॥ २११ ॥ विद्यया विमलयाप्यलंकृतो दुर्जनः

१ तुच्छः. २ स्वाभाविकी, अन्धा अपश्यन्ती इत्येवा ते
३ स्वदोषे. ४ आत्मप्रशंसायां प्रगल्भवाच इत्यर्थः. ५ मौनव्रतिनः.
६ परस्तुतिवचनेषु.

१ शोभना सद्यति परितापगोपन यस्य सः. २ उत्पादि-
तसंताप. ३ स्फुट निर्भिन्नः प्रकाशितो दुराशयः. परशुभदेः
षलक्षणो दुरभिप्रायो यस्य स ४ अनिराकृता न निवारिता तापसं-
पत्तापातिशयो यथा ताम्, (पक्षे) सतापजननैकस्वभावादपरत्रास-
तश्छायाविरहात्. ५ इहामुत्र चोपकारशून्याम्, (पक्षे) सर्वार्थर-
हिताम् ६ बुधैरुज्झिताम्; (पक्षे) पुण्यैर्वर्जिताम्. ७ खलं
लताम् गगनलतिकामित्यर्थः. ८ दुष्टाम्, (पक्षे) निरुपाख्याम्.
९ शिवम् १० कुबेरात् ११ श्रेष्ठः. १२ अतितीव्रार्णाम्.
१३ गर्वादितो मा भव. १४ जिह्वाच्छलेन. १५ सर्पान्, १६ चन्दनः.
१७ शास्त्रविदः. १८ दोषैकदृक्त्वम्. १९ सक्त्य एव मुक्ताफला-
नि तासु. २० सर्वेषामाह्लादके. २१ व्रणम्. २२ शोधयति.
२३ मक्षिका.

संसदि मास्तु कश्चन । साक्षरा हि विपरीतता गताः केवलं जगति तेषु राक्षसाः ॥ २१२ ॥ दोषोषममियाति परं यो बाधमेति बहुसज्जनयोगात् । संमतौ विमतिमात्रसहायो दुर्जने भ्रम इवातिचकास्ति ॥ २१३ ॥ उन्नत पदमवाप्य यो लघुहैल्यैव स पतेदिति ब्रुवन् । शैलशेखरगतः पृषद्गणेश्वरुमारुतर्धुतः पतत्यधः ॥ २१४ ॥ भयकुम्भ-शकलेन वै मलं बालकस्य जननी व्यपोहति । तद्बदोषवद-नेन दुर्जने मातृतः शतगुणाधिको भवेत् ॥ २१५ ॥ एवमेव नहि जीव्यते खलत्तत्र का नृपतिवल्लभे कथा । पूर्वमेव हि सुदुःसहोऽनलः किं पुनः प्रबलवासुनेरितः ॥ २१६ ॥ अकरुणत्वमैकारणविग्रहः परधने परयोषिति च स्पृहा । सुजनवन्द्यजनेष्वसहिष्णुता प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनाम् ॥ २१७ ॥ इतरदेव वहिर्मुखमुच्यते हृदि तु यत्स्फुरतीतर-देव तत् । चरितमेतदधीरवितारकं धुरि पयःप्रतिविम्बमि-वासताम् ॥ २१८ ॥ क पिशुनस्य गतिः प्रतिहन्यते दशति दृष्टमपि श्रुतमप्यसौ । अतिसुदुष्करमव्यतिरिक्तदृक्कृतिमि-रप्यथ दृष्टिविधैरिदम् ॥ २१९ ॥ नमः खलेभ्यः क इवाथवा न तानलं नमस्येदिह यो जिजीविषुः । विनैव ये दोषमृवि-प्रकाण्डवन्नयन्ति शापेन रसातलं नरान् ॥ २२० ॥ अका-रणाविकृतवैरदारुणादसज्जनात्कस्य भयं न जायते । विषं गहाहेरिव यस्य दुर्वचः सुदुःसहं सनिहितं सदा मुखे ॥ २२१ ॥ तथारिभिर्न व्यथते शिलीमुखैर्हतो दिगन्ते हृदये न दूरतः । यथा खलानां कुथियां दुरुक्तिभिर्दिवानिशं तप्यति मर्मताडितः ॥ २२२ ॥ गुणापवादेन तदन्यरोपणा-द्ग्राथिरुदस्य समझस्य जनम् । द्विधेव कृत्वा हृदय निगू-हृतः स्फुन्नसाधोर्विब्रूयति वागसिः ॥ २२३ ॥ न दुर्जनः सज्जनतामुपैति बहुप्रकारैरपि सेव्यमानः । भूयोऽपि सिक्तः पयसा घृतेन न निम्बवृक्षो मधुरत्वमेति ॥ २२४ ॥ न लज्जते सज्जनवर्जनीयया भुजंगवक्रक्रिययापि दुर्जनः । वियं कुमायासमयामिचारिणीं विदग्धतामेव हि मन्यते खलः ॥ २२५ ॥ समपिताः कस्य न तेन दोषा हठाहुणा वा न हताः खलेन । तथापि दौर्णेन विद्युज्यतेऽसौ स्पृष्टो-ऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥ २२६ ॥ आराध्यमानो बहुभिः

प्रकारैर्नाराध्यते नाम किमत्र चित्रम् । अयं त्वपूर्वः प्रति-भाविशेषो यत्सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥ २२७ ॥ विद्वानु-पालम्भमवाप्य दोषान्निवर्ततेऽसौ परितप्यते च । ज्ञातस्तु दोषो मम सर्वथेति पापो जनः पापतरं करोति ॥ २२८ ॥ विद्या विवादाय धनं मदाय शक्तिः परेषां परिपीडनाय । खलस्य साधोर्विपरीतमेतज्ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय ॥ २२९ ॥ सैद्धज्जातं गुणैर्कोटियुक्तं धनुः कथं पार्थिववामहस्ते । शरः परप्राणविहारदक्षः सपक्षपातोऽप्य-धमो गरीयान् ॥ २३० ॥ दृष्टो वा सुकृतशतोपलालितो वा श्लिष्टो वा व्यसनशताभिरक्षितो वा । दौःशील्याज्जनयति नैव जात्वसाधुर्विसम्भं भुजग इवाङ्गमध्यसुप्तः ॥ २३१ ॥ एकः खलोऽपि यदि नाम भवेत्सभायां मोघीकरोति विदु-षां निखिलप्रयासम् । एकापि पूर्णमुदरं मधुरैः यदाथैरालो-ढ्य रेचयति हन्त न भक्षिका किम् ॥ २३२ ॥ हालाहलं खलु पिपासति कौतुकेन कालानलं परिचुचुम्बिषति प्रका-मम् । व्यालाधिपं च यतते परिरब्धुमद्वा यो दुर्जनं वश-यितुं कुरुते र्मनीषाम् ॥ २३३ ॥ ते दृष्टिमात्रपतिता अपि कस्य नात्र क्षोभाय पक्षमसदृशामलकाः खलाश्च । नीचाः सदैव सविलासमलीकलया ये कालतां कुटिलता-मपि न त्यजन्ति ॥ २३४ ॥ प्राक्पादयोः पतति खादति घृष्टमासं कर्णे कल किमपि रौति शनैर्विचित्रम् । छिद्रं निरूप्य सहसा प्रविशत्यशङ्कः सर्वे खलस्य चरितं मशकः करोति ॥ २३५ ॥ हित्वा मदं सममसज्जनसज्जनौ तौ बन्दे नितान्तकुटिलप्रगुणस्वभावौ । एकं मिया निरमिसंहितवै-रिभावं प्रीत्या परं परमनिर्वृतिपात्रभूतम् ॥ २३६ ॥ पा-दाहतोऽपि दृढदण्डसमाहतोऽपि यं दृष्ट्या स्पृशति तं किल हन्ति सर्पः । हर्षादिवैष पिशुनोऽत्र मनुष्यधर्मा कर्णे परं स्पृशति हन्त परं समूलम् ॥ २३७ ॥ उद्गासिताखि-लखलस्य विशृङ्खलस्य प्राग्जातविस्मृतनिजाधमकर्मवृत्तेः । दैवाद्वासातविभवस्य गुणद्विषोऽस्य नीचस्य गोचरगतैः सु-खमाप्यते कैः ॥ २३८ ॥ सवार्थितोऽपि भुजगः पयसा न वश्यस्त्यालकानपि निहन्ति बलेन सिंहः । दुष्टः परैरुपकृ-तस्तदनिष्टकारी विश्वासलेश इह नैव बुधैर्विधेयः ॥ २३९ ॥ कस्तूरिकां नृणमुजार्मटवीमृगाणां निक्षिप्य नाभिषु चकार

१ मयागन्. २ उत्कर्मन्, (पक्षे) उच्चस्थानम् ३ अल्पबुद्धि, (पक्षे) अःपरिमाण. ४ अन्त्युत्कर्मन्मुदाय. ५ मन्देन ६ कम्पित ७ उत्कर्मन्दीयते, (पक्षे) अधोदले पतति. ८ भिन्नदारावखण्डेन. ९ निरुत्कर्मन्दीयते. १० इच्छा. ११ असहनशीलता. १२ स्वभा-वसिद्धम्.

१ वेणु, (पक्षे) कुलम्. २ मौर्वी; (पक्षे) विद्याविनयादि ३ अग्रम्, (पक्षे) सख्याविशेष. ४ मतिम्. ५ शब्द करोति. ६ आविष्कृतसकलदुष्टस्य. ७ अमर्यादस्य. ८ वनम्.

च तान्वधाहान् । मृदो विधिः सकलदुर्जनलोलजिह्वामूले
 सं निक्षिपति चेतसकलोपकारः ॥ २४० ॥ रुद्धं विरति
 परिकुप्यति निर्निमित्तं स्पृशेन दूषयति चारयति प्रवेगम् ।
 लज्जाकरं दगति नैव च तृप्यतीति कौलेयकस्य च ख-
 लस्य च को विशेषः ॥ २४१ ॥ युक्तं यथा किल निरन्त-
 रलञ्चवृत्तेरस्याभिमानतमसः प्रसरं निरोद्धुम् । विद्वत्तया ज-
 गति तामवलन्व्य कैचित्तन्वन्त्यहकृतिमहो गतशाखमा-
 न्यम् ॥ २४२ ॥ प्रायः स्वभावमनिलो महतां समीपे ति-
 ष्ठन्खलः प्रकुरुतेऽर्थिजनोपघातम् । शीलादितैः सकललो-
 कसुखावहोऽपि धूमे स्थिते नहि सुखेन निषेव्यतेऽग्निः
 ॥ २४३ ॥ धूमः पयोधरपदं कथमप्यवाप्य वर्षाम्बुभिः
 शमयति ज्वलनस्य तेजः । देवादवाप्य कलुषप्रकृति-
 मेहत्त्वं प्रायः स्वबन्धुजनमेव तिरस्करोति ॥ २४४ ॥
 नाश्वर्यमेतदधुना हतदेवयोगादुच्चैः स्थितिर्यदधमो न
 महानुभावः । रम्याकलङ्कगतसंकरसंकुलोऽपि पृष्टे
 भवत्यवकरो न पुनर्निधानम् ॥ २४५ ॥ विस-
 मलमगनाय स्वाहु पानाय तोयं शयनमवनिपृष्टे वल्कले
 वाससी च । नवघनमधुपानभ्रान्तसर्वेन्द्रियाणामविनयमनु-
 मन्तुं नोत्सहे दुर्जनानाम् ॥ २४६ ॥ मलयमुवि विरूढ-
 श्रन्दनेनामिदृद्धो न भजति किल वेणुः सौरभं चन्दनस्य ।
 तदिह नहि विचित्रं सर्वदोषाकराणां नहि भवति खलानां
 साधुतागन्वलेगः ॥ २४७ ॥ हसति लसति हर्षात्तीव्रदुःखे
 परेषां खलति गलति मोहादात्मनः क्लेशलेषे । नदति
 वदति निन्द्यं मानिनां किं च नीचः परुषवचनमल्पं श्रावितो
 हन्तुमेति ॥ २४८ ॥ दिगन्ते खेलन्ती सरसहृदयानन्दज-
 ननी मया नीता दुष्टप्रचुरनगरीं कापि कविता । अकस्मा-
 दुन्मीलत्खलवदनवल्मीकरसनासुजंगादथाङ्गी शिषे शिव
 समाप्तिं गतवती ॥ २४९ ॥ अभूदम्मोराशेः सह वसति-
 रासीत्कमलया गुणानामाधारो नयनफलमिन्दुः प्रथयति ।
 कथं सिंहीसुखमपि तुदति ग्राहदगर्नगुणानामास्वादं पि-
 शुनरसना किं रसयति ॥ २५० ॥ वृथा दुग्धोनद्धान्तन-
 मरनता गौरिति चिरं परिष्वक्तः षण्डो युवतिरिति लाव-
 प्यसहिता । कृता वैदूर्यागा विकचकिरणे काचशकले मया
 मूढेन त्वां कृपणमगुणज्ञं प्रणमता ॥ २५१ ॥ स्वपक्षच्छेदं
 वा समुचितफलभ्रंगमथवा स्वमूर्तमङ्गं वा पतनमशुचौ
 नागमथवा । शरः प्राप्नोत्येतान्हृदयपथसंस्थोऽपि घनुष ऋ-
 जोर्वक्रालेषाद्भवति खलु सुव्यक्तमशुभम् ॥ २५२ ॥ गुणा-
 नां सा शक्तिर्विपदमनुवभ्रन्ति यदमी प्रसन्नस्तद्वेषा मम

यदि न तैर्योगमकरोत् । विपण्यं दौर्गत्यादिति गुणिमालोक्य
 विगुणः करोति खे गेहे ध्रुवमतिसमृद्धोत्सवमसौ ॥ २५३ ॥
 अवेक्ष्य स्वात्मानं विगुणमपरानिच्छति तथा फलत्येतन्नो चे-
 द्विलपति न मन्तीह गुणिनः । निमाष्टुं गन्तुं वा परिभवितु-
 मुद्यच्छति ततोऽप्यहो नीचे रम्या सगुणविजिगीषा वि-
 धिकृता ॥ २५४ ॥ न विपममृतं कर्तुं शक्यं प्रयत्नगतै-
 रपि त्यजति कटुतां न स्वां निम्बः स्थितोऽपि पयोहृदे ।
 गुणपरिचितामार्यां वाणीं न जल्पति दुर्जनश्चिरमपि बला-
 ध्माते लोहे कुतः कनकाकृतिः ॥ २५५ ॥ यदि परगुणा
 न क्षम्यन्ते यतस्व तदर्जने न हि परयगो निन्दाव्याजैरलं
 परिमार्जितुम् । विरमसि न चेदिच्छाद्वेषप्रसक्तमनोरथो दि-
 नकरकरान्याणिच्छत्रैर्नुदञ्चममेप्यसि ॥ २५६ ॥ शमयति
 यगः क्लेशं सूते दिशत्यशिवां गतिं जनयति जनोद्वेगायासं
 नयत्युपहास्यताम् । भ्रमयति मतिं मानं हन्ति क्षिणोति च
 जीवितं क्षिपति सकलं कल्याणानां कुलं खलसंगमः ॥ २५७ ॥
 जिह्वो लोकः कथयति पुरा हन्ति हित्वा गुणौघानम्भः
 क्षारं गुणगणनिषेस्तस्य रत्नाकरस्य । विश्वे छिद्रानुसरण-
 समारूढसर्वेन्द्रियाणां दोषे दृष्टिः पिशुनमनसां नानुरांगो
 गुणेषु ॥ २५८ ॥ सन्तः सच्चरितोदयव्यसनिनः प्रादुर्भव-
 द्यन्नणाः सर्वत्रैव जनापवादचकिता जीवन्ति दुःखं संदा ।
 अँव्युत्पन्नमतिः कृतेन न सता नैवासता व्याकुलो युक्ता-
 युक्तविवेकशून्यहृदयो धन्यो जनः प्रकृतः ॥ २५९ ॥
 या लोभात्सर्विवे खलस्य सुरसा वाणी बुधैर्नीयते नो जा-
 नाति स तामचेतनतया सैव स्वयं लीयते । मर्तुः सेहच-
 यात्प्रविश्य दहने मसीभवत्यङ्गना गाढालिङ्गनतत्परेण म-
 नसा प्रेतो न वेत्ति प्रियाम् ॥ २६० ॥ नागच्छन्नपह्यते
 न वचनोत्थानासनैः पूज्यते नो पृच्छन्ननुभाष्यते न च
 दशा सान्द्रादरं वीक्ष्यते । ईर्ष्यावैगकपायिते हृदि घृणाले-
 शोऽपि न स्पृश्यते किं त्वेकः प्रवदन्समञ्जसमपि प्राज्ञः श-
 र्ठैर्हसते ॥ २६१ ॥ दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः प्रोत्सारि-
 तार्थासनो गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथाप्रशेषु दत्तादरः ।
 अन्तर्भूतविषो वहिर्मधुमयश्चातीव मीयापदुः को नामायम-
 पूर्वनाटकविधिर्यः शिक्षितो दुर्जनैः ॥ २६२ ॥ जाड्यं ह्रीं-
 मति गण्यते व्रतरुचौ दम्भः शुचौ कैतवं शूरे निर्दृष्टतां

१ कुटिलः. २ स्नेच्छाचरणनिरोधो येषां तैः. ३ अनिपुण्यं
 मतिः. ४ नीचः. ५ अन्तिके. ६ कपटपदुः. ७ लज्जावति.
 ८ त्रयेषु रुचिः प्रीतिर्यस्य तस्मिन्. ९ शाक्यम्. १० निर्दयता-

सुना विमतिता दैन्यं प्रियालापिनि । तेजस्विन्यैवलिसता
 सुखरता वक्तार्यगक्तिः स्थिरे तत्को नाम गुणो भवेत्स
 गुणिना यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥ २६३ ॥ पोतो दुस्तरवा-
 रिरागितरणे दीपोऽन्वकारागमे निर्वाते व्यजनं मदान्धक-
 रिणां दपोपगान्त्यै ह्यणिः । इत्थ तद्गुवि नास्ति यस्य विधिना
 नोपायचिन्ता कृता मन्ये दुर्जनचित्तवृत्तिहरणे घातापि
 भेद्योद्यमः ॥ २६४ ॥ घातस्तात तदैव दूषणमिदं यन्नाम कस्तू-
 रिका क्रान्तरान्तरचारिणां वृणमुजा यन्नामिमूले कृता । यद्येव
 पिशुनस्य हन्त रसनामूलेऽकरिष्यस्तदा प्रार्थसेन विनाभ-
 विष्यदतुला कीर्तिंश्च निर्दोषता ॥ २६५ ॥ एके सत्पुरुषाः
 परार्थघटकाः स्वार्थे परित्यज्य ये सामान्यास्तु परार्थमुद्यम-
 मृतः स्वार्थविरोधेन ये । तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं
 स्वार्थाय निघ्नन्ति ये ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न
 जानीमहे ॥ २६६ ॥ नारीणा वचनेन कर्म कुरुते दीनं
 वचो भाषते नालस्यं विजहाति तिग्मकिरणे प्रौढे ससुतिष्ठति ।
 त्रिचिह्नकापि न साहस वितनुते देहे चिर दूयते नो वा
 विन्दति पौरुषं कुपुरुषः क्रोऽप्येष निर्णायताम् ॥ २६७ ॥
 वक्रत्व ननु कुन्तलादिव मुखे तैक्ष्ण्य कटाक्षादिव क्रूरत्व
 कुचमण्डलादिव सुनैर्घृण्यं स्वचित्तादिव । मालिन्यं नयना-
 क्षनादिव किलाधैर्यं स्वभावादिव स्वैरण्यैव सुशिक्षितो-
 ऽसि खल किं जातोऽस्यतोऽस्तुदुः ॥ २६८ ॥ वाताहारत-
 या जगद्विपधरैराधास्य निःशेषित ते अस्ताः पुनरभ्रतोयकणि-
 कातीव्रतैर्वाहिभिः । तेऽपि क्रूरचमूरुचर्मवसनैर्नीताः क्षयं
 लुब्धकैर्दन्मस्य स्फुरितं विदन्नपि जनो जाल्मो गुणानीहते
 ॥ २६९ ॥ कत्तं मद्र खलेश्वरोऽहमिह किं घोरे वने
 स्वीयते शार्दूलादिभिरेव हिंस्रपशुभिः । साधोऽहमित्यागया ।
 कलात्कृष्टमिदं त्वया व्यवसित मदेहमांसाशिनः प्रत्युत्पन्न-
 च्छमांसभक्षणधियस्ते घ्नन्तु सर्वान्नरान् ॥ २७० ॥ भिक्षो
 मासनिषेवणं प्रकुरुषे किं तेन मद्यं विना मद्यं चापि तव
 प्रिय प्रियमहो चाराङ्गनामिः सह । वेद्या द्रव्यरुचिः
 द्रुतस्तव घन घृतेन चौर्येण वा चौर्यघृतपरिग्रहोऽपि भवतो
 नष्टं कान्या गतिः ॥ २७१ ॥ वेद्यावेस्मसु सीधुगन्धल-
 लनादक्रासवापोऽदितर्नात्वा निर्भरमन्मथोत्सवसुखैरुन्नि-
 दं चन्द्राः क्षपाः । सर्वज्ञा इति दीक्षिता इति चिरात्प्राप्ताभि-

होत्रा इति ब्रह्मज्ञा इति तापसा इति दिवा धूर्तैर्जगद्भ्रज्यते
 ॥ २७२ ॥ वृत्तिं स्वा बहु मन्यते हृदि शुचं घत्तेऽनुक-
 म्पोक्तिमिर्व्यक्तं निन्दति योग्यतां मितमतिः कुर्वन्स्तुतीरा-
 त्मनः । गह्वोपायनिषेवणं कथयति स्थासुं वदन्व्यापदं श्रुत्वा
 दुःखमस्तुदां वितनुते पीडां जनः प्राकृतः ॥ २७३ ॥
 पाकश्चेन्न शुभस्य भेद्य तदसौ प्रागेव नादात्किमु स्वार्थ-
 श्रेन्न मयास्य किं न भजते दीनान्स्वबन्धूनयम् । मत्तो
 रन्त्रदृष्टोऽस्य मीर्यदि न तल्लब्धः किमेष त्यजेदित्यन्तः
 पुरुषोऽधमः कलयति प्रायः कृतोपक्रियः ॥ २७४ ॥
 साश्चर्यं युधि शौर्यमप्रतिहतं तत्खण्डिताखण्डलं याञ्जो-
 त्तानकरः कृतः स भगवान्दानेन लक्ष्मीपतिः । ऐश्वर्यं स्व-
 कराससप्तभुवनं लब्धाच्चिचार यशः सर्वं दुर्जनसगमेन
 सहसा स्पष्टं विनष्ट कलेः ॥ २७५ ॥ वर्णस्य शुरुलाघव
 न गणयत्याशङ्कते न क्वचिद्रूपं नैव परीक्षते न पुरुषं
 वृत्तेषु वार्ता कुतः । कष्टं नायगसो विभेति महतो नैवाप-
 शब्दान्तरान्मृत्युर्मूर्खकविः खलः कुन्तपतिश्चौरस्य तुल्यक्रियाः
 ॥ २७६ ॥ वन्द्याश्चिन्दति दुःखितानुपहसत्यावाघते वान्धवा
 ऋरान्द्रेष्टि धनच्युतान्परिभवत्याज्ञापयत्याश्रितान् । गुह्यानि
 प्रकटीकरोति घटयन्त्यत्नेन वैराशय व्रूते शीघ्रमवाच्यमुज्झ-
 ति गुणान् गृह्णाति दोषान्खलः ॥ २७७ ॥ कर्णे तत्कथयन्ति
 दुन्दुभिरवै राष्ट्रे यदुद्धोषित तन्नम्राङ्गतया वदन्ति करुणं
 यस्मात्त्रपावान्भवेत् । श्लाघन्ते तदुदीर्यते यदरिणाप्युग्रं न
 मरान्तकृद्ये केचिन्ननु शाश्वमौग्यनिघयस्ते भूभृतां
 रञ्जकाः ॥ २७८ ॥ भण्डस्ताण्डवमण्डपे चट्टकथावीथीषु
 कन्थाकविर्गोष्ठश्चा स्वगृहाङ्गणे शिखरिभृगते खटाखुः स्फु-
 टम् । पिण्डीशूरतया विटश्च पटुतां भूभृद्गृहे गाहते गच्छन्ति
 हृदकृष्टकच्छपतुलां चित्रं ततोऽन्यत्र ते ॥ २७९ ॥ भिक्षो
 कन्था श्लथा ते नहि शफरिवधे जालमश्नासि मत्स्यास्ते वै
 मद्योपदंशाः पिबसि मधु सम वेद्याया यासि वेद्याम् ।
 दत्त्वाङ्गि मूर्धर्यरीणां तव किमु रिपवो भित्तिभेत्तासि येषां
 चोरोऽसि द्यूतहेतोस्त्वयि सकलमिदं नास्ति नष्टे विचारः
 ॥ २८० ॥ दैवादप्युत्तमानामपहरति यदा दुर्जनो वा
 कथचिन्मान नामोति तेषामनुजनितगुणानेव कुत्राधिकत्वम् ।
 स्वर्भानुर्भानवीयान्हरति यदि पुनः शीतरश्मेर्मरीचीन्ब्रह्माण्ड-
 सेह खण्डे तदपि नरपते किं ग्रहेशत्वमेति ॥ २८१ ॥ हे
 पक्षिन्नागतस्त्व कुत इह सरसस्तत्कियद्गो विशालं किं मद्वा-
 म्भोऽपि वाढं तदतिशठ महापाप मा ब्रूहि मिथ्या । इत्थं कूपो-
 दरस्यः शपति तदगतं दर्दुरो राजहंसं नीचः प्रायः शठार्थो
 भवति हि विषमो नापराधेन ह्यः ॥ २८२ ॥ आखुः कै-

१ नगर्गा - २ दानवन् - ३ सगर्वता ४ वाचालत्वम्
 ५ नाका ६ मनुष्यः ७ मन्त्रम् - ८ दुर्गममार्गमचारिणात्.
 ९ सुनयनम् - १० जितामूले ११ प्रष्टेन यत्नेन. १२ स-
 रराजः १३ व्याघ्रादिभिः १४ घातकपशुभिः १५ मङ्गलीयः

लासशैल तुलयति करटस्ताक्ष्यमांसामिलाषी बभ्रुर्लाङ्गूलमूलं
चलयति चपलस्तक्षकाहिं जिघांसुः । भेकः पारं यियासुर्भु-
जगमपि महाघसरसाम्बुराशेः प्रायेणासन्नपातः सरति
समुचितं कर्म न क्षुद्रकर्मा ॥ २८३ ॥

लक्ष्मीस्वभावः ।

या स्वसद्मनि पद्मेऽपि संख्यावधि विजृम्भते । इन्दिरा
मन्दिरेऽन्येषां कथं तिष्ठति सा चिरम् ॥१॥ गुणिनं जनमा-
लोक्य निजबन्धनशङ्कया । राजलक्ष्मीः कुरङ्गीव दूरं दूरं
पलायते ॥ २ ॥ शूरं त्यजामि वैधव्यादुदारं लज्जया पुनः ।
सापह्यात्पण्डितमपि तस्मात्कृपणमाश्रये ॥ ३ ॥ गोभिः
क्रीडितवान्कृष्ण इति गोसमबुद्धिभिः । क्रीडत्यद्यापि सा
लक्ष्मीरहो देवी पतिव्रता ॥ ४ ॥ अत्यार्यमतिदातारमति-
शूरमतिव्रतम् । प्रज्ञाभिमानिनं चैव श्रीर्भयान्नोपसर्पति
॥ ५ ॥ अनागतविधातारमप्रमत्तमकोपनम् । स्थिरारम्भ-
मदीनं च नरं श्रीरुपतिष्ठते ॥ ६ ॥ मन्ये सत्यमहं लक्ष्मीः
समुद्राद्बूलिरुत्थिता । पश्यन्तोऽपि न पश्यन्ति सन्तो विह्वल-
लोचनाः ॥ ७ ॥ समायाति यदा लक्ष्मीर्नारिकेलफलाम्बुवत् ।
विनिर्याति यदा लक्ष्मीर्गजमुक्तकपित्थवत् ॥ ८ ॥ लक्ष्मी-
र्यादोनिघेर्यादो नादो वादोचितं वचः । विभ्यती धीवरे-
भ्यो या जङ्घेष्वेव निर्मज्जति ॥ ९ ॥ कुटिला लक्ष्मीर्यत्र
प्रभवति न सरस्वती वसति तत्र । प्रायः श्वश्रून्नुषयोर्न
दृश्यते सौहृद लोके ॥ १० ॥ अव्यवसायिनमलस देवैर्परं
साहसाच्च परिहीनम् । प्रमदा पतिमिव वृद्ध नेच्छति लक्ष्मी-
रुपस्थातुम् ॥ ११ ॥ गुणवद्भिः सह संगममुच्चैःपदमामुमु-
त्सुका लक्ष्मीः । वीरकरवालवसतिर्ध्रुवमसिधाराव्रतं चरति
॥ १२ ॥ श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवन्त्यमिज्ञा विदग्धचरि-
तानाम् । उपदिशति कामिनीनां यौवनमद एव ललितानि
॥ १३ ॥ वाक्चक्षुःश्रोत्रलयं लक्ष्मीः कुरुते नरस्य को दोषः ।
गरलसहोदरजाता तच्चित्र यन्न मारयति ॥ १४ ॥ अनु-
भवत ददत वित्तं मान्यान्मानयत सज्जान्भजत । अतिप-
रुषपवनविलुलितदीपशिखाचञ्चला लक्ष्मीः ॥ १५ ॥ रत्ना-

करतनुजनुषि द्विजराजे राजनि श्रियो मित्रे । अमृतकरे च
कलावति पद्मिनि वामा कुतो भवती ॥ १६ ॥ पूरयति पूर्ण-
मेषां तरङ्गिणीसंहतिः समुद्रमिव । लक्ष्मीरधनस्य पुनर्लोचन-
मार्गेऽपि नायाति ॥ १७ ॥ सुव्यवसायिनि शूरे क्लेशसहि-
ष्णावनाकुलारम्भे । मयि पृष्ठतो विलम्बे यास्यसि कमले
कियद्दूरम् ॥ १८ ॥ अपि दोर्भ्यां परिबद्धा बद्धापि गुणैरने-
कधा निपुणैः । निर्गच्छति क्षणादिव जलधिजलोत्पत्तिपि-
च्छला लक्ष्मीः ॥ १९ ॥ हरिभामिनि सिन्धुसंभवे कमले
कि कथयामि ते गुणान् । अनुरज्यसि हा जडे जने गुण-
गौरै पुरुषे विरज्यसि ॥ २० ॥ वीक्षितानि तव वारिधि-
कन्ये यत्र पालितजगन्ति लगन्ति । चित्रमत्र च परत्र च
देही देहिशब्दमपहाय चकास्ति ॥ २१ ॥ यद्वदन्ति चप-
लेत्यपवादं नैव दूषणमिदं कमलायाः । दूषणं जलनिघेहिं
भवेत्तद्यत्पुंराणपुरुषाय ददौ ताम् ॥ २२ ॥ चाञ्चल्यमुच्चैः-
श्रवसस्तुरंगात्कौटिल्यमिन्दोर्विषतो विमोहः । इति श्रियाशि-
क्षि सहोदरेभ्यो न वेद्मि कस्माद्गुणवद्विरोधः ॥ २३ ॥
श्वश्रूं विना वृत्तिरिह स्वतन्त्रा प्रायः स्तुषाणामपवादहेतुः ।
यद्वाणि लोके रमया विहीना सतीमपि त्वामसतीं वदन्ति
॥ २४ ॥ उत्साहसपन्नमदीर्घसूत्र क्रियाविधिज्ञं व्यसने-
ष्वसक्तम् । शूरं कृतज्ञं दृढसौहृदं च लक्ष्मीः स्वयं याति
निवासहेतोः ॥ २५ ॥ हैलाहलो नैव विषं विषं रमा जनाः
परं व्यत्ययमत्र मन्वते । निपीय जागर्ति सुखेन त शिवः
स्पृशन्निमा मुह्यति निद्रया हरिः ॥ २६ ॥ तापापहे सुहृदये
रुचिरे प्रबुद्धे मित्रानुरागनिरते धृतसद्गुणौघे । स्वाङ्गप्रदान-
परिपूरितषट्पदौघे युक्त तवेह कमले कमले स्थितिर्यत् ॥ २७ ॥
रत्नाकरस्तव पिता कमले निवासो भ्राता सुधामयतनुः
पतिरौदिदेवः । केनापरेण कमले वत शिक्षितानि सारङ्गशृ-
ङ्गकुटिलानि विचेष्टितानि ॥ २८ ॥ लक्ष्मि क्षमस्व वचनी-
यमिदं दुरुक्तमन्धीभवन्ति पुरुषास्त्वदुपासनेन । नो
चेत्कथं कमलपत्रविशालनेत्रो नारायणः स्वपिति पन्नर्गभो-
गर्तल्पे ॥ २९ ॥ असौभाग्यं धत्ते परमसुखभोगास्पदमयं

१ लक्ष्म्या. २ नारायणाय, (पक्षे) वृद्धाय ३ विषमेद. ४ लक्ष्मी
५ विपरीतभावम्. ६ चन्द्र. ७ नारायण. ८ सर्प. ९ शरी-
रम्. १० शय्यायाम्. ११ हे जननि, भवती यत्र यस्मिन्पुरुषे
प्रसादं तनुते करोत्यसौ पुरुषो भाग्यमैश्वर्यं धत्ते. यत्र कोप तनुते
सोऽसौभाग्यं सौभाग्याभाव धत्ते. अयं प्रसादविषयः परमसुखभो-
गानामास्पदम् अयं कोपविषयः परमत्यन्तमसुखभोगास्पदम्. भव-
तीति शेष.

१ सध्याकालपर्यन्तम्. २ विराजते. ३ लक्ष्मी. ४ स्थिरा
५ मृगीव. ६ समुद्रस्य. ७ जलजन्तु. ८ अदो वचो वादोचित
न. ९ कैवर्तभ्यः, (पक्षे) बुद्धिश्रेष्ठेभ्यः १० मूर्खेषु, (पक्षे) डलयो
सावर्ण्यात्) उदकेषु. ११ अन्तर्गच्छति; (पक्षे) सुस्थिर तिष्ठति.
१२ अनुद्योगिनम्. १३ नियतिपरम्. १४ तरुणस्त्री. १५ खड्ग.
९ सु० २० भा०

विचित्रं तद्देहं भवति पृथुकार्तस्वरमयम् । निविष्टः पत्य-
ङ्गे कलयति स कान्तारतरणं प्रसादं क्रोपं वा जननि
भवती यत्र तनुते ॥ ३० ॥ समुद्रस्यापत्यं प्रथितमहिमासु-
द्रितमुवः खसा प्रैलेयांशोखिनयनशिरोधामवसतेः । सुरारा-
तेयोर्वित्सरसिरुहकिञ्चलकनिलया तथापि श्रीः स्त्रीत्वात्प्रकृ-
तिचपलालिङ्गति खलान् ॥ ३१ ॥ तीक्ष्णादुद्विजते मृदौ
परिभवत्रासात्र सतिष्ठते मूर्खान्द्वेष्टि न गच्छति प्रणयिता-
मत्यन्तविद्वत्स्वपि । शूरेभ्योऽप्यधिकं विभेत्युपहसत्येकान्त-
मीरुनपि श्रीर्लब्धप्रसरेव वेगवनिता दुःखोपचर्या भृशम्
॥ ३२ ॥ कस्यैचित्कपटाय कैटमरिपूरःपीठदीर्वाल्यां देवि
त्वाममिवाद्य कुप्यसि न चेत्तत्किञ्चिदाद्यक्षमहे । यत्ते
मन्दिरमभ्युज्जन्म किमिदं विद्यागृहं यच्च ते नीचात्रीचतरो-
पसर्पणमपातेतत्किमाचार्यकम् ॥ ३३ ॥ पद्मे मूढजने
ददासि विभव विद्वत्सु किं मत्सरो नाह मत्सरिणी न
चापि चपला नैवास्ति मूर्खे रतिः । मूर्खेभ्यो द्रविणं ददामि
नितरा तत्कारणं श्रूयतां विद्वान्सर्वगुणेषु पूजिततनुर्मुखस्य
नान्या गतिः ॥ ३४ ॥ तिर्यक्त्वं भजतु प्रतारयतु वा
धर्मक्रियाकोविदं हन्तु स्वा जननीं पितृत्वपि सुरां शुद्धा
वधूमुञ्जतु । वेदान्दिन्दु वा हिनस्तु जनता किं वानया
चिन्तया लक्ष्मीर्यस्य गृहे स एव भजति प्रायो जगद्व-
न्धताम् ॥ ३५ ॥ आलस्यं स्थिरतामुपैति भजते चापत्य-
शुद्धोगितां मूकत्वं मितभाषितां वितनुते मौढ्यं भवेदार्जवम् ।
पात्रापात्रविचारणाविरहिता यच्छत्युदारामतां मातर्लक्ष्मि
तव प्रसादवशतो दोषा अमी स्युर्गुणाः ॥ ३६ ॥ हे
लक्ष्मि क्षणिके स्वभावचपले मूढे च पापेऽधमे न त्वं
चोत्तमपात्रमिच्छसि खले प्रायेण दुश्चारिणि । ये देवार्च-
नसत्यगौचनिरता ये चापि धर्मे रतास्तेभ्यो लज्जसि
निर्दये गतमतिर्नीचो जनो वल्लभः ॥ ३७ ॥ नाहं दुश्च-
रिणी न चापि चपला मूर्खा न मे रोचते नो शूरो न च
पण्डितो न च शठो हीनाक्षरो नैव च । पूर्वसिन्कृतपुण्य-
योगविभवो मुक्त स मे सत्फल लोकानां किमसक्षता सखि
पुनर्दष्टा परा सपदम् ॥ ३८ ॥ हन्तुर्वन्धुजनान्वनार्थमैन-
धानान्तुः परस्त्रीशत रन्तुर्जन्तुविहिंसकैः सह जनैः सतु-

प्यतो वध्नैः । वक्तुस्तीक्ष्णमयुक्तमेव वचनं पञ्चमिदं
चौदनं नित्यं नृत्यसि मन्दिरेषु कमले कैत्य तथैतन्मतम्
॥ ३९ ॥ यत्राभ्यागतदानमानचरणप्रक्षालनं भोजन स-
त्सेवा पितृदेवतार्चनविधिः सत्यं गवां पालनम् । धान्याना-
मपि संग्रहो न कलहश्चित्तानुरूपा प्रिया हृद्य प्राह हारिं
वसामि कमला तस्मिन्गृहे निश्चला ॥ ४० ॥ येषामन्यैक-
लत्रदर्शनकलाव्युत्पत्तिशून्ये दशौ मूढ हृच्च परार्थचिन्तन-
विधौ मिथ्यानमिन्नं सुखम् । अप्रज्ञातपशुन्वुमुक्षितशिश्न-
श्रोदकैस्ताम्यतस्तेषां लक्ष्मि गृहान्दृशापि भयभीतेवेह नो
वीक्षसे ॥ ४१ ॥ नो जानाति कुलीनमुत्तमगुणं सत्त्वान्वितं
धार्मिकं नाचारप्रवणं न कार्यकुशलं न प्रज्ञयालंकृतम् ।
नीचं क्रूरमपेतसत्त्वमदयं यस्मादियं सेवते तद्वंशानुगुणं
पयोधिसुतया लक्ष्म्या प्रमाणीकृतम् ॥ ४२ ॥ पीतोऽग-
स्त्येन तातश्चरणतलहतो वल्लभोऽन्येन रोषादावाल्याद्विप्रवयैः
स्ववदनविवरे धारिता वैरिणी मे । गेहं मे छेदयन्ति
प्रतिदिवसमुमाकान्तपूजानिमित्तं तस्मात्खिन्ना सदाहं द्वि-
जकुलसदनं नाथ नित्यं त्यजामि ॥ ४३ ॥

धनप्रशंसा ।

अहो कनकमाहात्म्यं वस्तुं केनापि शक्यते । नामसा-
म्यादहो चित्रं धत्तूरोऽपि मदप्रदः ॥ १ ॥ न वित्तं दर्श-
येत्प्राज्ञः कस्यचित्स्वल्पमप्यहो । सुनेरपि यतस्तस्य दर्श-
नाच्चलते मनः ॥ २ ॥ धनमर्जय काकुत्स्थ धनमूलमिदं
जगत् । अन्तरं नैव पश्यामि निर्धनस्य मृतस्य च
॥ ३ ॥ ब्रह्मज्ञोऽपि नरः पूज्यो यस्मास्ति विपुल धनम् ।
शशिना तुल्यवशोऽपि निर्धनः परिभूयते ॥ ४ ॥ कुत
आगत्य घटते विघट्य क्व नु याति च । न लक्ष्यते
गतिश्चिन्ना धनस्य च धनस्य च ॥ ५ ॥ स्त्रीरूपं मोहकं
पुंसो यून एव भवेत्क्षणम् । कनकं स्त्रीबालवृद्धपण्डानामपि
सर्वदा ॥ ६ ॥ न नरस्य नरो दासो दासश्चार्थस्य भूपते ।
गौरवं लाघवं वापि धनाधननिबन्धनम् ॥ ७ ॥ विभवो
हि यथा लोके न शरीराणि देहिनाम् । चाण्डालोऽपि नरः
पूज्यो यस्मास्ति विपुलं धनम् ॥ ८ ॥ यस्मास्ति वित्तं स
नरः कुलीनः स पण्डितः स श्रुतवान्गुणज्ञः । स एव वक्ता

१ तस्य पूर्वाक्तस्य पुरुषस्य गेह विविधविश्रयुक्तं तथा पृथु मह-
त्कारंस्वर स्वर्णं तन्मथ भवति, (पक्षे) चित्ररहितं तथा पृथुकानां बाला-
नामनाथमायप्रयुक्तेनावन्वरेण प्रचुरम् २ स पूर्वाक्तं पुरुष
कान्ताया रत रमण तदेव रण शुद्धम्; (पक्षे) कान्तारं दुर्गमारण्य त-
त्तरणं कलयति. ३ चन्द्रस्य. ४ प्रिय.. ५ निष्पापान्. ६ प्राणि-
निघातकैः.

१ अयोग्यम्. २ मितपचम्. कृपणमिति भावः ३ किंप्रकारकम्.
४ परस्त्री ५ समुद्रः. ६ भृगुणा. ७ सरस्वती. ८ कमलम्.
९ 'धत्तूरः कनकाद्यः' इति कोशः. १० परिभवः प्राप्तोति.
११ शालिशः

स च दर्शनीयः सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ति ॥ ९ ॥
 त्यजन्ति मित्राणि धनैर्विहीनं पुत्राश्च दाराश्च सुहृज्ज-
 नाश्च । तमर्थवन्तं पुनराश्रयन्ति ह्यर्थो हि लोके
 पुरुषस्य बन्धुः ॥ १० ॥ बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते
 पिपासितैः काव्यरसो न पीयते । न च्छन्दसा केनचिदुद्धृतं
 कुलं हिरण्यमेवार्जय निष्फला गुणाः ॥ ११ ॥ धनैर्नि-
 ष्कुलीनाः कुलीना भवन्ति धनैरापदं मानवा निस्तरन्ति ।
 धनेभ्यः परो बान्धवो नास्ति लोके धनान्वर्जयध्वं धनान्व-
 र्जयध्वम् ॥ १२ ॥ दुन्दुभिस्तु सुतरामचेतनस्तन्मुखादपि
 धनं धनं धनम् । इत्थमेव निन्दः प्रवर्तते किं पुनर्यदि जनः
 सचेतनः ॥ १३ ॥ त्यक्त्वा युवा स्वयुवतिं सुविलासयो-
 ग्यां दूरं विदेशवसतौ निवसन्धनार्थी । रात्र्यागमे स्मरति
 तां न समेति तस्मात्कान्ताभ्रमादपि वरः कनकभ्रमोऽयम्
 ॥ १४ ॥ जातिर्यातु रसातलं गुणगणस्तस्याप्यधो गच्छतु
 शीलं शैलतटात्पतत्वभिजनः संदह्यतां वह्निना । शौर्यं वैरिणि
 वज्रमाशु निपतत्वर्थोऽस्तु नः केवलं येनैकेन विना गुणा-
 स्तृणलवप्रायाः समस्ता इमे ॥ १५ ॥ माता निन्दति ना-
 भिनन्दति पिता भ्राता न संभाषते भृत्यः कुप्यति नानुग-
 च्छति सुतः कान्ता च नालिङ्गते । अर्थप्रार्थनशङ्कया न
 कुरुते संभाषणं वै सुहृत्तस्माद्रव्यमुपार्जयस्व सुमते द्रव्येण
 सर्वे वशाः ॥ १६ ॥

धननिन्दा ।

अर्थार्थी जीवलोकोऽयं श्मशानमपि सेवते । जनितार-
 मपि त्यक्त्वा निःस्वं गच्छति दूरतः ॥ १ ॥ लक्ष्मीवन्तो
 न जानन्ति प्रायेण परवेदनाम् । शेषे धराभरच्छान्ते शेते
 नारायणः सुखम् ॥ २ ॥ वैरं हालाहलं पीतं सद्यः प्राण-
 हरं विषम् । न तु दृष्टं धनान्वस्य भ्रूभङ्गकुटिलं
 सुखम् ॥ ३ ॥ भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिररुचिर्गुरुरलङ्घनम् ।
 सुखे च कटुता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥ ४ ॥ आलि-
 ङ्गिताः परैर्यान्ति प्रस्खलन्ति संभे पथि । अव्यक्तानि च
 भाषन्ते धनिनो मद्यपा इव ॥ ५ ॥ आजन्मानुगतेऽप्य-

१ प्रेक्षणीयः. = 'धनं धन धनम्' इत्यनुकरणशब्दः, (पक्षे) वित्तम्.
 ३ मनाक्प्रियम्. ४ भ्रुकुटिमोटनेन वक्रम्. ५ भक्ता. सेवकास्तेषा
 द्वेषः, (पक्षे) भक्तमत्र तद्वेषः. ६ जडेपु मूर्खेषु प्रीतिः; (पक्षे) दलयोः
 सावण्यात् जले रुचिः. ७ गुरुणां मित्रादीनामुलङ्घने; (पक्षे) गुरु
 यलङ्घनमुपवासस्तस्मिन्. ८ कटुभाषित्वम्; (पक्षे) कटुत्वम्.
 ९ अविषमे.

सिन्नाले विमुखमम्बुजम् । प्रायेण गुणपूर्णेषु रीतिर्लक्ष्मी-
 वतामियम् ॥ ६ ॥ धनं तावदसुखं लब्धं कृच्छ्रेण र-
 क्ष्यते । लब्धनाशो यथा मृत्युस्तस्मादेतन्न चिन्तयेत् ॥ ७ ॥
 जनयन्त्यर्जने दुःखं तापयन्ति विपत्तिषु । मोहयन्ति च
 संपत्तौ कथमर्थाः सुखावहाः ॥ ८ ॥ यथामिषं जले मत्स्यै-
 र्भक्ष्यते श्वापदैर्भुवि । आकाशे पक्षिमिश्रैव तथा सर्वत्र वि-
 त्तवान् ॥ ९ ॥ राजतः सलिलादग्नेश्वरतः स्वजनादपि ।
 मयमर्थवतां नित्यं मृत्योः प्राणभृतामिव ॥ १० ॥ धना-
 शया खलीकारः कस्य नाम न जायते । दूरादामिषलोभेन
 वध्यते खेचरः खगः ॥ ११ ॥ वधिरयति कर्णविवरं
 वाचं मूकयति नयनमन्धयति । विकृतयति गात्रयष्टिं संप-
 द्रोगोऽयमद्भुतो राजन् ॥ १२ ॥ लक्ष्म्या परिपूर्णोऽहं न
 भयं मेऽस्तीति मोहनिद्रैषा । परिपूर्णसैवेन्दोर्भवति भयं
 सिंहिकैः सूनोः ॥ १३ ॥ अर्जुनीयति यदर्जने जनो वर्जनी-
 यजनतर्जनादिभिः । मङ्गु नश्यति चिराय संचिता वञ्चिता
 जगति के न संपदा ॥ १४ ॥ वरमसिधारा तरुतलवासो
 वरमिह भिक्षा वरमुपवासः । वरमपि घोरे नरके पतन न
 च धनगर्वितवान्धवशरणम् ॥ १५ ॥ तानीन्द्रियाण्य-
 विकैलानि मनस्तदेव सा बुद्धिर्प्रतिहता वचनं तदेव ।
 अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः स एव ह्यन्यः क्षणेन भवतीति
 विचित्रमेतत् ॥ १६ ॥ औपद्रुतं हससि किं द्रविणान्ध
 मूढ लक्ष्मीः स्थिरा न भवतीति किमत्र चित्रम् । एतान्प्र-
 श्यसि घटाञ्जलयन्नचक्रे रिक्ता भवन्ति भरिता भरिताश्च
 रिक्ताः ॥ १७ ॥ धनमपि परदत्तं दुःखमौचित्यभाजां
 भवति हृदि तदेवानन्दकारीतरेषाम् । मलयजरसविन्दुर्वा-
 धते नेत्रमन्तर्जनयति च स एवाह्लादमन्यत्र गात्रे ॥ १८ ॥
 लभेद्यदयुतं धनं तदधन धनं यद्यपि लभेत नियुतं धनं
 निधनमेव तज्जायते । तथा धनैपरार्थकं तदपि भावही-
 नात्मकं यदक्षरपदद्वयान्तरगत धनं तद्धनम् ॥ १९ ॥

१ आकाशे चरन्नपि. २ विलक्षणः. ३ राज्ञो. ४ सहस्रवाहु-
 वदाचरति. ५ मयत्रासादिभिः. ६ झटिति. ७ वैकल्प्यरहितानि.
 ८ अखण्डिता. ९ द्रव्यरूपोष्णतया. १० विपद्रुतम्. ११ दश-
 सहस्रम्, (पक्षे) अकारेण युत धनम्, अधनमित्यर्थः. १२ लक्षस-
 ख्याकम्; (पक्षे) निदाब्देन युत धनम्. निधनमित्यर्थः. १३ धनस्य
 परार्थं सख्याविशेषः; (पक्षे) धनशब्दसंबन्धि परमर्थे 'न' इति तच्च
 भावहीनात्मकम्. अभावबोधकमित्यर्थः. १४ अक्षरः परमात्मा तच्च-
 रणद्वयान्तरे गतं प्राप्त यद्धनं मोक्षरूपं धनं तदेव धनम्; (पक्षे) अक्ष-
 रयोः प्रकारदकारात्मकयोर्मध्यवर्ति धनं इत्येतदक्षरद्वयरूपम्.
 धनमित्यर्थः.

दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा सुष्णन्ति भूमीभुजो दूरेण
 च्छलमाकलय्य हुतमुग्मस्त्रीकरोति क्षणात् । अम्भः
 शवयते क्षितां विनिहितं यक्षा हरन्ति ध्रुव दुर्धृत्तास्तनया
 नयन्ति निर्धनं विविधगधनं तद्गुह्य ॥ २० ॥

धनिप्रशंसा ।

घनवान्त्रलवाँडोके सर्वः सर्वत्र सर्वदा । प्रसुत्वं घनमूल
 हि राज्ञामप्युपजायते ॥ १ ॥ वयोवृद्धास्तपोवृद्धा ज्ञानवृ-
 द्धाश्च ये परे । ते सर्वे घनवृद्धस्य द्वारे तिष्ठन्ति किकरा-
 ॥ २ ॥ न सा विद्या न तच्छीलं न तद्दानं न सा कला ।
 अर्थार्थिभिर्न तच्छैत्यं धनिनां यन्न कीर्त्यते ॥ ३ ॥ पतन्ति
 खड्गधारामु विगन्ति मङ्गरालयम् । किं न कुर्वन्ति सुभगे
 कष्टमर्थार्थिनो जनाः ॥ ४ ॥ एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद
 मौनं समाचर । एवमाग्राग्रहग्रस्तैः क्रीडन्ति धनिनो-
 ऽर्थिभिः ॥ ५ ॥ यत्सार्थास्तस्य मित्राणि यत्सार्थास्तस्य
 वान्धवाः । यत्सार्थाः स पुमाँडोके यत्सार्थाः स च पण्डित-
 ॥ ६ ॥ ज्ञो नाम नानुद्युतिं सुमहानपि घनवतः कुरुते ।
 वित्तग्रमवनमित्ते समीपसुपसेवते गमुः ॥ ७ ॥ हेतुप्रमाण-
 युक्तं वाक्यं न श्रूयते दरिद्रस्य । अर्थित्तिपरुषमसत्यं
 पूज्यं वाक्यं समृद्धस्य ॥ ८ ॥ वैभवभाजां दूषण-
 मपि भूषणपक्ष एव निक्षिप्तम् । गुणमात्मनामधर्मं द्वेष
 च गृणन्ति ऋणादाः ॥ ९ ॥ वाणी दरिद्रस्य शुभा
 हितापि ह्यर्थेन शब्देन च संप्रयुक्ता । न शोभते वित्तवतः
 समीपे भेरीनिर्नादोपहृत्तेव वीणा ॥ १० ॥ यादृशि तादृशि
 वित्तमनाये पञ्च पिशाचगतानि वसन्ति । यानि पुनर्नि-
 वसन्ति महीशे तानि न केनचिदाकलितानि ॥ ११ ॥
 न विद्यया नैव कुलेन गौरवं जनानुरागो धनिकेषु सर्वदा ।
 कर्मालिना मालिघृतापि जाह्नवी प्रयाति रत्नाकरमेव सत्वरम्
 ॥ १२ ॥ गद्गा च धारयति मूर्ध्नि सदा कपाली सा तस्य
 चुन्दति सुखं न कदाचिदेव । रत्नाकरं प्रति चुचुम्ब
 नहन्वर्गैर्गद्गा यतो युवतयः सधनानुकूलाः ॥ १३ ॥
 विगस्त्रेता विद्या विगपि कवितां विद्ं सुजनतां वयो रूपं
 विविधग्विगपि च यगां निर्धनवतः । असौ जीयादेकः
 चञ्चलगुगहीनोऽपि घनवान्निर्हियस्य द्वारे तृणलवनिभाः
 उन्ति गुणिनः ॥ १४ ॥ परिक्षीणः कश्चित्स्पृहयति यवानां

प्रसृतये स पश्चात्सपूर्णः कलयति धरित्रीं तृणसमाम् ।
 अतश्चानैकान्त्याद्गुरुलघुतयार्थेषु धनिनामवस्था वस्तूनि
 प्रथयति च सक्रोचयति च ॥ १५ ॥

दरिद्रनिन्दा ।

उत्थाय हृदि लीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः । बालवै-
 धव्यदग्धानां कुलत्रीणा कुचा इव ॥ १ ॥ हे दरिद्र
 नमस्तुभ्य सिद्धोऽहं त्वत्प्रसादतः । पश्याम्यहं जगत्सर्वं न
 मा पश्यति कश्चन ॥ २ ॥ इह लोकेऽपि धनिनां परोऽपि
 स्वजनायते । स्वजनोऽपि दरिद्राणा तत्क्षणाहुर्जनायते
 ॥ ३ ॥ परीक्ष्य सत्कुल विद्यां ग्राहं गार्थं सुत्पताम् ।
 विधिर्ददाति निपुणः कन्यामिव दरिद्रताम् ॥ ४ ॥ येनैवा-
 म्बरखण्डेन संवीतो निशि चन्द्रमाः । तेनैव च दिवा
 भानुरहो दौर्गत्यमेतयोः ॥ ५ ॥ चाण्डालश्च दरिद्रश्च
 द्वावेतौ सद्गवाविह । चाण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न
 प्रयच्छति ॥ ६ ॥ अर्थेन तु विहीनस्य पुरुषस्याल्यमेधसः ।
 क्रियाः सर्वा विनश्यन्ति ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ७ ॥
 द्वाविमावम्भसि क्षेप्यौ गाढं वद्धा गले गिलाम् । धनिनं
 चाप्रदातारं दरिद्रं चातपस्विनम् ॥ ८ ॥ अत्यन्तविमुखे
 देवे व्यर्थे यत्ने च पौरुषे । मनस्विनो दरिद्रस्य वनादन्त्यकुतः
 सुखम् ॥ ९ ॥ दूये कान्ताकर वीक्ष्य मणिकङ्कणवर्जितम् ।
 अतः परं परं दूये मणिकं कणवर्जितम् ॥ १० ॥ रात्रौ
 जानुर्दिवा भानुः कृगानुः संध्ययोर्द्वयोः । पश्य शीतं मया
 नीतं जानुभानुकृगानुभिः ॥ ११ ॥ किं करोमि क
 गच्छामि कमुपैमि दुरात्मना । दुर्भरेणोदरेणाह प्राणैरपि
 विडम्बितः ॥ १२ ॥ दुःखं दुःखमिति ब्रूयान्मानवो नरकं
 प्रति । दारिद्र्यादधिकं दुःखं न भूतं न भविष्यति ॥ १३ ॥
 किं चान्यैः सुकुलाचारैः सेव्यतामेति पूरुषः । घनहीनः
 स्वपत्नीभिस्त्यज्यते किं पुनः परैः ॥ १४ ॥ किं वाच्यं
 सूर्यगशिनोर्दारिद्र्यं महता पुरः । दिनरात्रिविभागेन परिधत्तो
 येदम्बरम् ॥ १५ ॥ मौल्ये सर्वापदां निष्ठा का हि नापद-
 जानतः । तस्मिन्नप्यविषण्णो यः कः सोऽन्यत्र विपत्स्य-
 ति ॥ १६ ॥ यदि नाम कुले जन्म तत्किमर्थं दरिद्रता ।
 दरिद्रत्वेऽपि मूर्खत्वमहो दुःखपरम्परा ॥ १७ ॥ कः स्व-
 भावगर्भाराणा जानीयाद्दहिरापदम् । बालापत्येन भृत्येन

१ हृन्ति = कपटम् ३ कृत्रिः. ४ दुष्टतरणा. ५ नाशम्.
 ६ मनुदम्. ७ अनिकटोरम्. ८ वैशेषिकशाल्वप्रवर्तनाः. ९ क-
 ल्याणां १० दुन्दुभिष्वनिजुषेव. ११ शंकरेण. १२ मत्तकः.

१ आकाशम्; (पक्षे) वलम्. २ पराङ्मुखे. ३ खेद प्राप्नोमि.
 ४ मणियुक्त यत्कण्ठेन तेन वर्जितम्. ५ अत्यन्तम्. ६ मृगमयपा-
 दम्. ७ धान्यकणरहितम्. ८ अग्निः. ९ आकाशम्; (पक्षे) वलम्.

यदि सा न प्रकाश्यते ॥ १८ ॥ सन्तोऽपि न विराजन्ते
हीनार्थस्येतरे गुणाः । आदित्य इव भूतानां श्रीर्गुणानां
प्रकाशिनी ॥ १९ ॥ वरं हि नरके वासो न तु दुश्चरिते
गृहे । नरकात्क्षीयते पापं कुग्गृहात्परिवर्धते ॥ २० ॥ नातः
पापीयसीं कश्चिदवस्थां शम्बरोऽब्रवीत् । यस्यां नैवाद्य न
प्रातर्भोजनं तात विद्यते ॥ २१ ॥ न तथा वाध्यते राज-
न्प्रकृत्या निर्धनो जनः । यथा भद्राणि संप्राप्य तैर्विहीनः
सुखोचितः ॥ २२ ॥ कुञ्जस्य कीटखातस्य दावनिष्कुषि-
तत्वचः । तरोरप्यूषरस्थस्य वरं जन्म न चार्थिनः ॥ २३ ॥
धर्मार्थकामहीनस्य परकीयान्नभोजिनः । काकसेव दरिद्रस्य
दीर्घमायुर्विडम्बना ॥ २४ ॥ शीतमध्वा कदन्नं च वयो-
तीताश्च योषितः । मनसः प्रातिकूल्यं च जरायाः पक्ष
हेतवः ॥ २५ ॥ सुहृदां हि धनं भुक्त्वा कृत्वा प्रणयमी-
प्सितम् । प्रतिकर्तुमशक्तस्य जीवितान्मरणं वरम् ॥ २६ ॥
लज्जावतः कुलीनस्य याचितुं धनमिच्छतः । कण्ठे पाराव-
तस्येव वाक्करोति गतागतम् ॥ २७ ॥ कण्ठे गद्गदता
स्वेदो मुखे वैवर्ष्यवेपथू । प्रियमाणस्य चिह्नानि यानि
तान्येव याचतः ॥ २८ ॥ धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देश-
भङ्गं कुलक्षयम् । परचित्तगतान्दारान्पुत्रं च व्यसनातुर-
म् ॥ २९ ॥ शेषभाष्यं तु काव्येन काव्यं गीतेन हन्यते ।
गीतं तु स्त्रीविलासेन स्त्रीविलासो बुभुक्षया ॥ ३० ॥ जी-
वन्यर्थक्षये नीचा याञ्चोपद्रववञ्चनैः । कुलामिमानमूकानां
साधूनां नास्ति जीवनम् ॥ ३१ ॥ शून्यमपुत्रस्य गृहं चिरशून्यं
नास्ति यस्य सन्मित्रम् । मूर्खस्य दिग्गः शून्याः सर्वे शून्यं
दरिद्रस्य ॥ ३२ ॥ पक्षविकलश्च पक्षी शुष्कश्च तरुः सरश्च
जलहीनम् । सर्पश्चोद्धृतदंष्ट्रस्तुल्यं लोके दरिद्रश्च ॥ ३३ ॥
अम्बा तुष्यति न मया न स्नुषया सापि नाम्बया न मया ।
अहमपि न तथा न तथा वद राजन्कस्य दोषोऽयम्
॥ ३४ ॥ पृथुकार्तस्वरपात्रं भूषितनिःशेषपरिजनं देव ।
विलसत्करेणुगहनं सप्रति सममावयोः सदनम् ॥ ३५ ॥
दारिद्र्यान्मरणाद्वा मरणं सरोचते न दारिद्र्यम् । अल्पकेश

मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥ ३६ ॥ तावत्सन्ति सहाया
यावज्जन्तुर्न कृच्छ्रमामोति । अभिपतति शिरसि मृत्यौ कं
कः शक्तः परित्रातुम् ॥ ३७ ॥ विकसामि रवावुदिते सं-
कोचमुपैमि चास्तमुपयाते । दारिद्र्यसरसि मग्नः पङ्कजली-
लामनुभवामि ॥ ३८ ॥ घृतलवणतैलतण्डुलशाकैन्धन-
चिन्तयानुदिनम् । विपुलमतेरपि पुंसो नश्यति धीर्मेन्दविभ-
वत्त्वात् ॥ ३९ ॥ वीणा वंशश्चन्दनं चन्द्रभाराः शय्या यानं
यौवनस्थास्तरुण्यः । नैतद्रम्यं क्षुत्पिपासार्दितानां सर्वारम्भा-
स्तण्डुलप्रस्थमूलाः ॥ ४० ॥ दारिद्र्यं भोस्त्वं परमं
विवेकि गुणाधिके पुंसि सदानुरक्तम् । विद्याविहीने गुणव-
र्जिते च सुहूर्तमात्रं न रतिं करोषि ॥ ४१ ॥ दारिद्र्यं
शोचामि भवन्तमेवमसच्छरीरे सुहृदित्युषित्वा । विप्रेन्द्रदेहे
मयि मेन्द्रभाग्ये ममेति चिन्ता क्व गमिष्यसि त्वम्
॥ ४२ ॥ एको हि दोषो गुणसन्निपाते निमज्जतीन्दोरिति
यो^७ वभाषे । न तेन दृष्टं कविना समस्तं दारिद्र्यमेकं
गुणकोटिहारि ॥ ४३ ॥ धनैर्विमुक्तस्य नरस्य लोके किं
जीवितेनादित एव तावत् । यस्य प्रतीकारनिरर्थकत्वा-
त्कोपप्रसादा विफलीभवन्ति ॥ ४४ ॥ अहो नु कष्टं सततं
प्रवासस्ततोऽतिकष्टः परगृहवासः । कष्टाधिका नीचजनस्य
सेवा ततोऽतिकष्टा धनहीनता च ॥ ४५ ॥ वरं वनं
व्याघ्रगजेन्द्रसेवितं द्रुमालयः पत्रफलाम्बुभोजनम् । तृणानि
शय्या वसनं च वल्कलं न बन्धुमध्ये धनहीनजीवनम्
॥ ४६ ॥ यदा तु भाग्यक्षयपीडितां दशां नरः कृतान्तोप-
हितां प्रपद्यते । तदास्य मित्राण्यपि यान्त्यमित्रतां चिरानुर-
क्तोऽपि विरज्यते जनः ॥ ४७ ॥ दानं न दत्तं न त-
पश्च तप्तं नाराधितौ शंकरवासुदेवौ । अग्नौ रणे वा न हु-
तश्च कायः शरीरं किं प्रार्थयसे सुखानि ॥ ४८ ॥
फलाशिनो मूलतृणाम्बुभक्षा विवाससो निस्तरशा-
यिनश्च । गृहे विमूढा मुनिवचरन्ति तुल्यं तपः किं
तु फलेन हीनम् ॥ ४९ ॥ अर्था न सन्ति न च
मुञ्चति मां दुराशा त्यागान्न संकुचति दुर्ललितं मनो मे ।
याञ्चा च लोभवकरी स्ववधे च पापं प्राणाः स्वयं व्रजत
किं^१ प्रविलम्बितेन ॥ ५० ॥ भग्ना वयं परिभवासिमिरग्रघा-
रैर्दारिद्र्यचण्डदहनेन नितान्तदग्धाः । बन्धूपकारविषमित्थ-

१ दरिद्रस्य दोष इत्यर्थः । २ पृथुनि कार्तस्वरस्य सुवर्णस्य पात्राणि
यस्मिस्तव; (पक्षे) पृथुकानां बालानामार्तस्वरा रुदितशब्दास्तेषां पात्र
भाजनम् । ३ भूषिता अलकृता निःशेषा परिजना यस्मिन्, (पक्षे)
भुवि उषिता निःशेषा परिजना यस्मिन् । ४ विलसन्त्यः शोभमानाः
करेणवो हस्तिन्यस्ताभिर्गहनं निविडम्; (पक्षे) ववयोः सावर्ण्यात्)
बिले सीदन्तीति विलसद् । विलसद् एव विलसत्का विलवर्तिनो ये रेणवो
धूल्यस्तैर्गहनं व्याप्तम् । ५ गृहम् ।

१ विचारशीलम् २ प्रीतिम् ३ स्थित्वा । ४ विनष्टशरीरे ।
५ हतभाग्ये । ६ गुणसमुदाये । ७ कालिदासः । 'एको हि दोषो गु-
णसन्निपाते निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्क' इति कुमारसम्भवस्थे पद्ये ।
८ कोटिगुणनाशकमिति भावः ९ परगृहवासः १० लघुत्वकारिणी
११ कालदैव्येति यावत् । १२ आस्तरणहीनभूपृष्ठशायिनः ।

मपीह भुक्तं जीवाय एव रविजस्य किमस्ति निद्रा
 ॥ ५१ ॥ धनं यदि गतं गतं चरणसुम्परेणूपम धरा
 यदि गता गता कथय मे किमेतावता । इद पुन-
 ररुतुद धनिगणैरिदानीतनैर्दरिद्रगणनाविधौ यदहमङ्कपाते
 धृतः ॥ ५२ ॥ गते सुहृदि शत्रुता सततनिर्विधेके प्रभौ गृहे
 कुगृहिणीवचःक्रकचदारिते वा हृदि । महाजनविवर्जिते
 सदसि मानिनां श्रेयसे वर मरणमेव वा शरणमन्यदेशान्त-
 रम् ॥ ५३ ॥ अप्रस्तावस्तुतिभिरनिशं कर्णशूलं करोति
 खं दारिद्र्यं वदति वसन दर्शयत्येव जीर्णम् । छायाभूतश्च-
 लति न पुरः पार्श्वयोर्नैव पश्चान्निःखः खेदं दिशति धनिनां
 व्याधिवहुश्चिकित्सः ॥ ५४ ॥ निवासश्चिन्तायाः परपरिभवो
 वैरमपरं जुगुप्सा मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम् । वनं गन्तु
 बुद्धिर्भवति च कलत्रात्परिभवो हृदिस्यः शोकाभिर्न च दहति
 संतापयति च ॥ ५५ ॥ अये लाजानुचैः पथि वचनमाकर्ण्य
 गृहिणी शिशोः कर्णौ यत्तात्सुपिहितवती दीनवदना ।
 मयि क्षीणोपाये यदकृत दशावशुशबले तदन्तःशल्यं मे
 त्वमिव पुनरुद्धर्तुमुचितः ॥ ५६ ॥ विधातुर्द्वे कन्ये सुगति-
 रपरा दुर्गतिरभूत्तयोरघा घाता गुणकुलविहीनाय स ददौ ।
 ततः पश्चात्तापादिव सुगुणसज्जातमधुना कुलीनं विद्वांस
 वरमिह वरेण्य मृगयते ॥ ५७ ॥ न भिक्षा दुर्मिक्षे मिलति
 दुरवस्था. कथमृण लभन्ते कर्माणि द्विजपरिवृढान्कारयतु
 कः । अदत्तैव आस ग्रहपतिरसावस्तमयते क यामः किं
 कुर्मो गृहिणि गहनो जीवनविधिः ॥ ५८ ॥ निरस्थ-
 न्नालीकं क्षुदुपहतसीदत्परिजन विना दीपान्नक्तं सुख-
 गहनसंरुद्धतिभिरम् । अनाक्रान्तद्वारं प्रणयिभिरपूर्णोत्सव-
 महो गृह कारातुल्य भवति खलु दुःखाय गृहिणः ॥ ५९ ॥
 सखे खेद मा गाः कलय किल तास्ता निजकलाः स्वकी-
 र्त्या वर्धन्व क नु खलु तवैतद्व्यवसितम् । न तन्मोघत्यत्र
 स्फुरितमिति चेन्नैतदुचित विचित्रोत्साहाना किमिदमित्यदेव
 त्रिमुवनम् ॥ ६० ॥ दधति न जनास्तत्रैराश्याददृष्टवि-
 भूतयो यदुचितसुखभ्रशाहुःखं निजच्युतसपदः । भवति
 हि तथा जात्यन्धानां कुतो हृदि वेदना नयनविषय
 स्मृत्या स्मृत्वा यथोद्धतचक्षुषाम् ॥ ६१ ॥ मैरोदीश्विर-
 मेहि वस्त्रचिरान्दृष्ट्वा घालानिमानायातस्तव वत्स दा-
 सति पिता श्रेयैर्दकं वाससी । श्रुत्वैवं गृहिणीवचासि

निकटे कुञ्चस्य निर्दिकंचनो निश्वासाशुजलप्लवङ्गतसुखः
 पान्थः पुनः प्रस्थितः ॥ ६२ ॥ वासःखण्डमिदं प्रयच्छ
 यदि वा स्वाङ्के गृहाणार्भक रिक्त भूतलमत्र नाथ भवतः
 पृष्ठे पैलालोच्चयः । दंपत्योरिति जल्पितं निशि यदा चौरः
 प्रविष्टस्तदा लब्ध कर्पटमन्यतस्तदुपरि क्षिप्त्वा रुदन्निर्गतः
 ॥ ६३ ॥ वृद्धोऽन्धः पतिरेष मध्वकगतः स्तूणावशेषं गृहं
 कालोऽभ्यर्णजलागमः कुशलिनी वत्सस्य वार्तापि नो ।
 यत्तात्सचिततैलविन्दुघटिका भग्नेति पर्याकुला दृष्ट्वा गर्भ-
 भरालसां निजवधू श्वश्रूश्चिर रोदिति ॥ ६४ ॥ नो सेवा
 विहिता गुरोरपि मनाद्धो वा कृतं पूजन देवाना विधिवन्न
 वा शिव शिव स्निग्धादयः सेविताः । कि तु त्वचरणौ
 सरस्वति रसादाजन्मनः सेवितौ तस्मान्मा विजहाति सा
 भगवती शङ्के सर्पती तव ॥ ६५ ॥ श्रुत्क्षामाः शिशवः
 शवा इव भृश मन्दाशया वान्धवा लिप्ता जर्जरैर्कर्करी
 जंतुलवैर्नो मा तथा बाधते । मेहिन्त्या त्रुटिताशुक घटयितु
 कृत्वा सैकैकु सित कुप्यन्ती प्रतिवेशिलोकगृहिणी सूचीं
 यथा याचिता ॥ ६६ ॥ दग्ध खाण्डवमर्जुनेन बलिना
 दिव्यैर्दुर्गैः सेवित दग्धा वायुसुतेन रावणपुरी लङ्का पुनः
 स्वर्णभूः । दग्धः पर्वशरः पिनाकपतिना तेनाप्ययुक्तं कृतं
 दारिद्र्य जनतापकारकमिदं केनापि दग्ध नहि ॥ ६७ ॥
 उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्धेह सखे दारिद्र्यमारं मम श्रान्तस्तावदह
 चिरान्मरणज सेवे त्वदीय सुखम् । इत्युक्त धनवर्जितस्य
 वचनं श्रुत्वा श्मशाने शवो दारिद्र्यान्मरणं वरं वरमिति
 ज्ञात्वैव तूर्णो स्थितः ॥ ६८ ॥ भद्रे वाणि ममाने कुरु
 दया वर्णानुपूर्व्या चिरं चेतः स्वास्थ्यमुपैहि याहि करुणे
 प्रज्ञे स्थिरत्व ब्रज । लज्जे तिष्ठ पराङ्मुखी क्षणमहो तृष्णे
 पुरः स्थीयता पापो यावदह ब्रवीमि धनिनां देहीति दीनं
 वचः ॥ ६९ ॥ यो गङ्गामतरत्तथैव यमुनां यो नर्मदा १र्मदां
 का वार्ता सरिदम्बुलङ्घनविधौ यश्चार्णवास्तीर्णवान् ।
 सोऽस्माकं चिरमास्थितोऽपि सहसा दारिद्र्यनामा सखा
 त्वद्दानाम्बुसरित्प्रवाहलहरीमग्नो न^{१०} सभाव्यते ॥ ७० ॥
 दारिद्र्याङ्घ्रियमति^{१६} ह्रीपरिगतः सत्त्वात्परिभ्रश्यते निःसत्त्वः प-

१ मितेः २ दरिद्र. ३ धान्यतृणस्रस्तः. ४ जीर्णवस्त्रखण्डम्.
 ५ शय्या ६ गृहस्तम्भ. ७ समीप. ८ व्याकुला. ९ क्षुषाम्.
 १० लक्ष्मीरित्यर्थ. ११ चालनीसदृश सच्छिद्र कुम्भ. १२ ला-
 क्षारण्डै. १३ स्तवसहितम्. १४ मदनः. १५ धारय १६ सुख
 दात्रीम्. १७ न दृश्यते, १८ लज्जा प्राप्नोति १९ लज्जायुक्तः.

१ मर्मसृक् २ छादितवती. ३ रोदन मा कुरु ४ कण्ठभू-
 वणम् ५ वस्त्रे.

रिभूयते परिभवान्निर्वेदमापद्यते । निर्विण्णः शुचमेति शोक-
निहतो बुद्ध्या परित्यज्यते निर्बुद्धिः क्षयमेत्यहो निर्धनता
सर्वापदार्मास्पदम् ॥७१॥ शीतेनाध्युषितस्य माषशिमिवच्चि-
न्तार्णवे मज्जतः शान्ताग्नेः स्फुटिताधरस्य धमतः क्षुत्क्षाम-
कुक्षेर्मम । निद्रा काप्यवमानितेव दयिता संत्यज्य दूरं
गता तत्यात्रप्रतिपादितेव वसुधा न क्षीयते शर्वरी ॥ ७२ ॥
दारिद्र्यात्पुरुषस्य बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते सुस्त्रिग्धा
विमुखीभवन्ति सुहृदः स्फारीभवन्त्यापदः । सत्त्व
ह्रासमुपैति शीलशशिनः कान्तिः परिम्लायते पापं
कर्म च यत्परैरपि कृतं तत्तस्य संभाव्यते ॥ ७३ ॥
सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते संभाष्यते नादरा-
त्संप्राप्तो गृहमुत्सवेषु धनिना सावज्ञमालोक्यते । दूरादेव
महाजनस्य विहरत्यल्पच्छदो लज्जया मन्ये निर्धनता प्रका-
ममपरं षष्ठं महापातकम् ॥ ७४ ॥ पौरैभ्यो न भयं न
दण्डपतनं त्रासो न वा भूपतेर्निःसङ्गं शयनं निशासु गमनं
दुर्गेषु मार्गेषु च । दारिद्र्यं सुखमेव केवलमहो दोषद्वयं
वर्तते जाया निन्दति चाङ्गभोगसमये मुञ्चन्ति वै याचकाः
॥ ७५ ॥ वासश्चर्म विभूषणं शवशिरो भस्माङ्गलेपः सदा
हेको गौः स च लाङ्गलाद्यकुशलः सपत्तिरेतादृशी । इत्या-
लोच्य विमुच्य शंकरमगाद्रत्नाकरं जाह्नवी कष्टं निर्धनि-
कस्य जीवितमहो दारैरपि त्यज्यते ॥ ७६ ॥ मद्देहे मूष-
कीव मूषकवधूर्मूषीव मार्जारिका मार्जारीव शुनी शुनीव
गृहिणी वाच्यः किमन्यो जनः । इत्यापन्नशिशूनसून्विजहतो
दृष्ट्वा तु झिल्लीरवैर्लतातन्तुवितानसंवृतमुखी चुल्ली चिरं
रोदिति ॥ ७७ ॥ पीठैः कञ्चपवत्तरन्ति सलिले संमार्जनी
मीनवद्वर्षी सर्पविचेष्टितानि कुरुते संत्रासयन्ती शिशून् ।
शूर्पार्घावृतमस्तका च गृहिणी मित्तिः प्रपातोन्मुखी रात्रौ
पूर्णतडागसंनिभमभूद्राजन्मदीय गृहम् ॥ ७८ ॥ शीलं
शातयति श्रुतं शमयति प्रज्ञां निहन्त्यादरं दैन्यं दीपयति
क्षमा क्षपयति व्रीडामपि ह्यस्यति । तेजो जर्जर-
यत्यपास्यति मतिं विस्तारयत्यर्थितां पुंसः क्षीणघनस्य किं
न कुरुते वैरं कुटुम्बग्रहः ॥ ७९ ॥ दारिद्र्येण समीरितापि
बहुशः कण्ठं समालम्बते कण्ठात्कष्टशतैः कथं कथमपि
प्राप्नोति जिह्वातलम् । जिह्वाकीलककीलितेव सुदृढं तस्मान्न
निर्यात्यसौ वाणी प्राणपरिक्षयेऽपि महता देहीति नास्तीति च
॥ ८० ॥ दृष्टं दुर्जनचेष्टितं परिभवो लब्धः समानाज्जनात्पिण्डार्थे

धनिनां कृतं श्वलडितं भुक्तं कपालेष्वपि । पद्भ्यामध्वनि सं-
प्रयातमसकृत्सुप्तं तृणप्रस्तरे यच्चान्यत्र कृतं कृतान्तं कुरु हे
तत्रापि सज्जा वयम् ॥ ८१ ॥ आसे चेत्स्वगृहे कुटुम्ब-
भरणं कर्तुं न शक्तोऽस्म्यहं सेवे चेत्सुखसाधनं मुनिवनं मु-
ष्णन्ति मां तस्कराः । श्वत्रे चेत्स्वतनुं त्यजामि नरकाङ्गी-
रात्महत्यावशान्नो जाने करवाणि दैव किमहं मर्तुं न वा
जीवितुम् ॥ ८२ ॥ मा भूजन्म महाकुले तदपि चेन्मा भू-
द्विपत्सापि चेन्मा भूद्भूरि कलत्रमस्ति यदि तन्मा भूदयाद्रिं
मनः । तच्चेदस्ति तदस्तु मृत्युरथ चेत्तस्यापि नास्ति क्षणस्त-
ज्जन्मान्तरनिर्विशेषसदसद्देशान्तरेऽस्तु स्थितिः ॥ ८३ ॥ येः
कारुण्यपरिग्रहान्न गणितः स्वार्थः परार्थं प्रति यैश्चात्यन्तद-
यापरैर्न विहिता बन्ध्यार्थिना प्रार्थना । ये चासन्परदुःख-
दुःखितधियस्ते साधवोऽस्तं गताश्चक्षुः संहरन्नाप्यवेगमं-
धुना कस्याप्रतो रुद्यते ॥ ८४ ॥ सत्कूञ्छोषयति मृतान्प्र-
तिकरोत्याक्रन्दतो बालकान्प्रत्यासिञ्चति कर्परेण सलिलं शं-
ध्यातृणं रक्षति । धृत्वा मूर्ध्नि पुराणशूर्पशकलं शून्ये गृहे
व्याकुला किं तद्यन्नं करोति दुर्गतवधूर्देवे भृशं वर्षति ॥ ८५ ॥
दारिद्र्यक्षितिपः स मे निजपतिस्तस्य प्रसादाद्भूधाञ्जा जी-
वनमम्बरं दश दिशो वासश्च देवालये । अस्मद्भूरिणि लब्ध-
संगतिरिति त्वय्याश्रये कुप्यता मद्भृत्तिं विनियोजितास्त्व-
दरयः का नाम वृत्तिर्मम ॥ ८६ ॥ आसीत्ताम्रमये शरीर-
मधुना सौवर्णवर्णं गतं मुक्ताहारलताश्रुविन्दुनिवहैर्निः-
श्वस्य मे कल्पिता । स्वल्पं स्वल्पमनल्पकल्पमधुना दीर्घं
वयः कल्पितं स्वामिन्दुःखं भवत्प्रसादवशतः किं किं न
लब्धं मया ॥ ८७ ॥

दानप्रशंसा ।

अनुकूले विधौ देयं यतः पूरयिता हरिः । प्रतिकूले
विधौ देयं यतः सर्वं हरिष्यति ॥ १ ॥ यद्ददाति यदश्नाति
तदेव धनिनो धनम् । अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि
धनैरपि ॥ २ ॥ यद्ददाति विशिष्टेभ्यो यच्चाश्नाति दिने
दिने । तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषमन्यस्य रक्षसि ॥ ३ ॥
त्याग एको गुणः श्लाघ्यः किमन्यैर्गुणराशिभिः । त्यागा-
ज्जगति पूज्यन्ते पशुपाषाणपादपाः ॥ ४ ॥ भवन्ति नरकाः
पापात्पापं दारिद्र्यसंभवम् । दारिद्र्यमप्रदानेन तस्माद्दानपरो
भवेत् ॥ ५ ॥ त्रासादर्धमपि त्रासमर्थिभ्यः किं न यच्छसि ।
इच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥ ६ ॥

गौरवं प्राप्यते दानान्न तु वित्तस्य सचयात् । स्थितिरुच्चैः
 पयोदानां पयोधीनामघः स्थितिः ॥ ७ ॥ दारिद्रान्तर कौ-
 न्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम् । व्याधितस्त्रौषधं पथ्यं नीरुजस्य
 किमौषधैः ॥ ८ ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे ।
 देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं विदुः ॥ ९ ॥
 उपाजितानां वित्तानां त्याग एव हि रक्षणम् । तडागोदर-
 संस्थाना परीवाह इवाम्भसाम् ॥ १० ॥ दानोपमोगवन्ध्या
 या सुहृद्विर्या न भुज्यते । पुंसा यदि हि सा लक्ष्मीरलक्ष्मीः
 कतमा भवेत् ॥ ११ ॥ किं तथा क्रियते लक्ष्म्या या वधूरिव
 केवला । या न वेश्येव सामान्या पथिकैरुपभुज्यते ॥ १२ ॥
 आयासगतलब्धस्य प्राणेश्योऽपि गरीयसः । गतिरेकैव वित्तस्य
 दानमन्या विपत्तयः ॥ १३ ॥ दानेन श्लाघ्यतां यान्ति
 पशुपापाणपादपाः । दानमेव गुणः श्लाघ्यः किमन्यर्गुणको-
 टिमिः ॥ १४ ॥ दानं भोगो नागस्त्रिभो गतयो भवन्ति
 वित्तस्य । यो न ददाति न मुञ्चे तस्य तृतीया गतिर्भवति
 ॥ १५ ॥ यो न ददाति न मुञ्चे सति विमवे नैव तस्य
 तद्व्ययम् । तृणमयद्रुमिपुरुषो रक्षति सस्यं परस्वार्थे
 ॥ १६ ॥ दातव्यं भोक्तव्यं सति विभवे सचयो न
 कर्तव्यः । पश्येह मधुकरीणा सचितमर्थं हरन्त्यन्ये
 ॥ १७ ॥ मीयता कथमसांप्सितमेधा दीयता द्रुतमयाचि-
 तमेव । त विगस्तु कलयन्नपि वाञ्छामार्थिवागवसर सहते
 यः ॥ १८ ॥ प्रापितेन चतुष्टाकुविर्हैम्ब लम्बितेन बहुया-
 चनलज्जाम् । अर्थिना यदधमर्जति दाता तन्न दुम्पति विल-
 म्ब्य ददानः ॥ १९ ॥ यत्प्रदेयमुपनीय वदान्यैर्दीयते
 सलिलमर्थिजननाय । याचनोक्तिविफलत्वविगङ्गात्रासमूर्च्छ-
 नचिन्तितसमेतत् ॥ २० ॥ अर्थिनं न तृणवद्वनमात्रं किंतु
 जीवन्मपि प्रतिपाद्यम् । एवमाह कुगवज्जलदायां द्रव्यदान-
 विधिर्लुक्तिविदग्ध ॥ २१ ॥ पङ्कसगरविगर्हितमहे न
 त्रियं कनलमाश्रयणात् । अर्थिपाणिकमलं विमलं तद्दास-
 वेन्न विद्वेषात् सुधीस्तत् ॥ २२ ॥ दानपात्रमघमर्णमिहै-
 कग्राहि कोटिशुणितं विवि दायि । साधुरेति सुकृतैर्यदि
 कर्तुं पारलौकिकसौदमसादत् ॥ २३ ॥ अर्थो विनैवार्थ-
 नयोरसीदन्नालोऽपि धारैरवधारणीयः । मान्येन मन्ये
 विविना वितीर्णः स प्रीतिदायो बहुमन्तुमर्हः ॥ २४ ॥
 दानेन भूतानि दर्शयन्ति दानेन वैराण्यपि यान्ति नाशम् ।

परोऽपि वन्धुत्वमुपैति दानैर्दानं हि सर्वव्यसनानि हन्ति
 ॥ २५ ॥ तुरगगतसहस्रं गोगजानां च लक्ष कनकरजत-
 पात्र मेदिनी सागरान्ताम् । विमलकुलवधूनां कोटिकन्याश्च
 दद्यान्नहि नहि सममेतैरन्नदानं प्रधानम् ॥ २६ ॥ कामं
 वाचः कतिचिदफलाः सन्तु लोके कवीना सन्त्येवान्या मधु-
 रिपुकथाः सस्तवात्कामदोग्ध्यः । वित्तं कामं भवतु विफलं
 दत्तमश्रोत्रियेभ्यः पात्रे दत्तैर्भवति हि धनैर्धन्यता भूरिदातुः
 ॥ २७ ॥ देयं भो ह्यघने धनं सुकृतिमिर्णो सचितं सर्वदा
 श्रीकर्णस्य वलेश्च विक्रमपतेरद्यापि कीर्तिः स्थिता । आश्रये मधु
 दानमोगरहितं नष्ट चिरात्सचितं निर्वेदादिति पाणिपादयुगलं
 धर्षन्त्यहो मक्षिकाः ॥ २८ ॥

लोभनिन्दा ।

लोभः प्रतिष्ठा पापस्य प्रसूतिलोभ एव च । द्वेषक्रोधादि-
 जनको लोभः पापस्य कारणम् ॥ १ ॥ लोभात्क्रोधः प्रभ-
 वति लोभात्कामः प्रजायते । लोभान्मोहश्च नागश्च लोभः
 पापस्य कारणम् ॥ २ ॥ लोभात्क्रोधः प्रभवति क्रोधाद्गोहः
 प्रवर्तते । द्रोहेण नरकं याति शास्त्रज्ञोऽपि विचक्षणः
 ॥ ३ ॥ मातरं पितरं पुत्रं त्रातरं वा सुहृत्तमम् । लोभावि-
 ष्ठो नरो हन्ति स्वामिनं वा सहोदरम् ॥ ४ ॥ लोभेन
 बुद्धिश्चलति लोभो जनयते तृषाम् । तृषार्तो दुःखमाप्नोति
 परत्रेह च मानवः ॥ ५ ॥ लोभाविष्टो नरो वित्तं वीक्षते न
 स चापदम् । दुग्धं पश्यति मार्जारो न तथा लघुडाहतिम्
 ॥ ६ ॥ प्रायेण धनिनामेव धनलोभो निरन्तरम् । पश्य
 क्रोडिद्वयोपेत लक्षाय प्रणतं धनुः ॥ ७ ॥ लोभः सदा
 विचिन्त्यो लुब्धेभ्यः सर्वतो भयं दृष्टम् । कार्याकार्यविचारो
 लोभविमूढस्य नास्त्येव ॥ ८ ॥ सत्यप्रगमतपोमिः सत्यधनैः
 शास्त्रवेदिमिर्विजितः । लोभोऽवष्ट प्रविष्टः कुटिल हृदयं
 किरौटनाम् ॥ ९ ॥ ज्ञेहोपपन्न इति पूर्णदशाविशेषशाली
 स्वमात्मनि वसुप्रकरं निधाय । लुब्धोदये तमथ गृह्णाति
 पद्मवन्धौ दीपा भवन्ति कलुषा बलवान्हि लोभः ॥ १० ॥
 यद्दुर्गामैटवीमटन्ति विक्रमं कामन्ति देशान्तरं गाहन्ते
 गहनं समुद्रमथनक्रेगं कृषिं कुर्वते । सेवन्ते कृपणं पतिं
 गदघटासंघट्टुः संचर सर्पन्ति प्रधनं धनान्वितधियस्तल्लोभ-
 विस्फूर्जितम् ॥ ११ ॥

१ शब्दोपमेयना २ नाश इत्यर्थं ३ तृणवद्वनपुरुषः सस्य-
 श्लेषार्थमुक्तं ४ शत्रुवद्वेदोत्सृष्टादिभिः पुण्यं क्रियत इति प्रमि-
 दन् ५ ऐश्वर्यं ६ जननीयम् ७ हास्यत्वम्

१ तिष्ठतीति शेषः २ किराटो वणिग्जातिविशेषः ३ गहनाम् ४
 अरण्यम् ५ युद्धम् ६ विलासः

उदारप्रशंसा ।

शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु च पण्डितः । वक्ता दशसहस्रेषु दाता भवति वा न वा ॥ १ ॥ अदाता पुरुषस्त्यागी धनं संत्यज्य गच्छति । दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति ॥ २ ॥ रक्षन्ति कृपणाः पाणौ द्रव्यं क्रैव्यमिवात्मनः । तदेव सन्तः सततमुत्सृजन्ति यथा मलम् ॥ ३ ॥ याचितो यः प्रहृष्येत दत्त्वा च प्रीतिमान्भवेत् । तं दृष्ट्वाप्यथवा श्रुत्वा नरः स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ आकारमात्रविज्ञानसंपादितमनोरथाः । ते धन्या ये न शृण्वन्ति दीनाः प्रणयिनां गिरः ॥ ५ ॥ कर्णलङ्घिगुणोत्कर्षास्त्यागिनो धन्विनस्तथा । निष्फलान्न विमुञ्चन्ति भार्गणान्संमुखे स्थितान् ॥ ६ ॥ देहि देहीति जल्पन्ति त्यागिनोऽप्यर्थिनोऽपि च । आलोकयन्ति रमसादस्ति नास्तीति न क्वचित् ॥ ७ ॥ शुध्यन्ते पक्षिपशवः पठन्ति शुकसारिकाः । दातुं शक्नोति यो वित्तं स शूरः स च पण्डितः ॥ ८ ॥ अयं निजैः परो वेति गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ ९ ॥ लक्ष्मीपयोधरोत्सङ्गकुङ्कुमारुणितो हरैः । धन्यो वलिः स येनास्य शिक्षापानीकृतः करः ॥ १० ॥ कर्णस्त्वचं शिविर्मौसं जीवं जीमूतवाहनः । ददौ दधीचिरस्थीनि नास्त्यदेयं महात्मनाम् ॥ ११ ॥ दाता नीचोऽपि सेव्यः स्यान्निष्फलो न महानपि । जलार्थी वारिधिं त्यक्त्वा पश्य कृपं निषेवते ॥ १२ ॥ पुंसामुन्नतचित्तानां सुखावहमिदं द्वयम् । सर्वसङ्गनिवृत्तिर्वा विभूतिर्वा सुविस्तरा ॥ १३ ॥ जरामरणदौर्गत्यव्याधयस्तावदासताम् । जन्मैव किं न धीरस्य भूयो भूयस्त्रपाकरम् ॥ १४ ॥ अपि नाम स दृश्येत पुरुषातिशयो भुवि । गर्वोच्छ्रान्तमुखा येन धनिनो नावलोकिताः ॥ १५ ॥ पृथ्वी पृथ्वीगुणा मान्याः सन्ति भूपा विवेकिनः । परामवापदं यान्ति कस्मादुन्नतबुद्धयः ॥ १६ ॥ परिपूर्णगुणाभोगगरिमोद्गार एव सः । त्रिजगत्स्पृहणीयेऽस्मिन्न रुचिर्द्रविणेऽपि यत् ॥ १७ ॥ त्यागो गुणो वित्तवतां वित्तं त्यागवतां गुणः । परस्परविशुक्तौ तु वित्तत्यागौ विडम्बना ॥ १८ ॥ नृणां धुरि स एवैको यः कश्चित्यागपाणिना । निर्मादिं प्रार्थनापांसुधूसरं मुखमर्थिनाम् ॥ १९ ॥ बुद्धिर्या सत्त्वरहिता स्त्रीत्वं तत्केवलं मतम् । सत्त्वं चानयसंपन्नं तत्पशुत्वं न पौरुषम् ॥ २० ॥ अत्यद्भुतमिमं मन्ये स्वभावममनस्विनः । यदुपक्रियमाणोऽपि

प्रीयते न, विलीयते ॥ २१ ॥ सैव परं न विनश्यति तनु-
रपि या श्रीनिवेशिता सत्सु । अवशिष्यते हिमांशोः सैव
कला या स्थिता शमौ ॥ २२ ॥ कियती पञ्चसहस्री कि-
यती लक्षापि कोटिरपि कियती । औदार्योन्नतमनसां रत्न-
वती वसुमती कियती ॥ २३ ॥ प्रत्युपकुर्वत्पूर्वं कृतोपकार-
मपि लज्जयति चेतः । यस्तु विहितोपकारादुपकारः सो-
ऽधिको मृत्योः ॥ २४ ॥ जीवञ्जीवयति हि यो ज्ञातिजन
परिजनं च सुहृदश्च । तस्य सफला गृहश्रीर्धिगनुपजीव्यां
धनसमृद्धिम् ॥ २५ ॥ यच्छञ्जलमपि जलदो वल्लभतामेति
सर्वलोकस्य । नित्यं प्रसारितकरः सवितापि भवत्यचक्षुष्यः
॥ २६ ॥ नासं यत्केनचिदपि मनोरथा अपि यतो निव-
र्तन्ते । तद्यदि न लभ्यतेऽन्यन्मनस्विनः किमभिमानफलम्
॥ २७ ॥ घटनं विघटनमथवा कार्याणां भवति विधि-
नियोगेन । उचितेऽनुचिते कर्मणि वृत्तिनिवृत्ती समादत्ते
॥ २८ ॥ कल्पस्थायि न जीवितमैश्वर्यं नाप्यते च यद-
मिमतम् । लोकस्तथाप्यकार्यं कुरुते कार्यं किमुद्दिश्य
॥ २९ ॥ धनबाहुल्यमहेतुः कोऽपि निसर्गेण सुत्तकरः ।
प्रावृष्टि कस्याम्बुमुचः संपत्तिः किमधिकाम्बुनिधेः ॥ ३० ॥
द्रविणार्जनजः परिश्रमः फलितोऽप्यस्य जनस्य नीरसः ।
द्रविणार्जनमात्मतुष्टये परमावर्जयितुं गुणार्जनम् ॥ ३१ ॥
नाक्षराणि पठता किमपाठि पाठितोऽपि किमु विस्मृत एव ।
इत्थमर्थिजनसंशयदोलाखेलनां खलु चकार नकारः ॥ ३२ ॥
यः प्रगसति नरो नरमन्यं देवतासु वरदासु सतीषु । मुग्ध-
धीर्धनलवस्पृहयालुस्तं नृशंसमहमाद्यमवैमि ॥ ३३ ॥
यथा शरीरं किल जीवितेन विनाकृत काष्ठमिवावभाति ।
तथैव तज्जीवितमप्यवैमि लोकोत्तरेण स्फुरितेन शून्यम्
॥ ३४ ॥ जातश्च नाम न विनङ्क्षति चेत्युक्तसुत्पाद
एव नियमेन विनागहेतुः । तुल्ये च नाम मरणव्यसनो-
पतापे मृत्युर्वरं परहितावहिताशयस्य ॥ ३५ ॥ उत्पादिता
स्वयमियं यदि तत्तनूजा तातेन वा यदि तदा भगिनी
खलु श्रीः । यद्यन्यसगमवती च तदा परस्त्री तत्यागवद्ध-
मनसः सुधियो भवन्ति ॥ ३६ ॥ त्वयि सति शिवदातर्य-
सदभ्यर्थितानामितरमनुसरन्तो दर्शयन्तोऽर्थिसुद्राम् । चैर-
मचरणपातैर्दुर्ग्रहं दोग्धुकामाः कैरभमनुसरामः कामधेनौ
स्थितायाम् ॥ ३७ ॥ इयत्यप्येतस्मिन्निरवधिमहत्पञ्चनि
गुणास्त एवामी द्वित्रा जरठजरठा यान्ति गणनाम् ।
अहो ग्राम्यो लोकः स न परममीभिः कृतघृतिः सस्य-

१ मांसम्. २ वाणान्; (पक्षे) याचकान्. ३ स्वकीयः.

४ ससुद्रम्.

१० सु० २० भा०

१ अल्पा. २ याचितानाम्. ३ पाश्चात्यचरणपातैः. ४ उष्ट्रम्.

स्तन्वो यावत्कलयति समग्रं तृणमिदम् ॥ ३८ ॥ स्वचित्त-
परिचिन्तयैव परितापमात्मन्यमी न विभ्रति मनस्विनो
यदमुना न तावत्क्षतिः । अहर्निशमिहेव ये परमनोनुवृत्त्या
• पुनर्वहन्ति विजिगीषुता किमिव तेऽनुकम्पास्पदम् ॥ ३९ ॥
भुज्यन्ते स्वगृहस्थिता इव सुख यस्मार्थिभिः संपदः पट्वी
यस्य मतिस्तमःप्रहृतये द्वावेव तौ प्राणितः । यस्वात्मंभरि-
रुन्नतेऽपि विभवे हीनश्च विद्वत्तया तसालेख्यमणेरिवा-
कृतिधृतः सत्ताप्यसत्ता ननु ॥ ४० ॥ आधाराय घरावका-
शविधयेऽप्याकाशमालोकने भाखानात्ममहत्त्वसाधनविधा-
वन्धे गुणाः केचन । इत्यस्मिन्नूपकारकारिणि सदा वर्गे परं
दुस्त्यजे दैन्यव्रीडकलङ्कमुज्ज्वलतु कथं चेतो महाचेतसाम्
॥ ४१ ॥ नित्य या गुरुभृत्यवन्धुसुजनैर्न स्वेच्छया भुज्यते
पश्यन्ति स्पृहयालवो न रिपवो यां विक्रमासादिताम् ।
यस्याः साधुपरिक्षेपेण सुहृदां नाशेन वा समवो नो सप-
द्विपदेव सा गुणवतां प्रीतिस्तया कीदृशी ॥ ४२ ॥ न्याय्यं
मार्गमनुज्जतः सुकृतिनो देवाद्भवन्त्यापदो यास्ताः सन्तु
वलेरिवादिपुरुषाद्योर्वी स्वयं यच्छतः । शक्रस्येव जुगु-
प्सितैः सुवह्नुमिनिन्धैर्भृगं कर्ममिर्देवानामुपरि प्रभुत्वमपि
मे मा भूत्रपाकारणम् ॥ ४३ ॥ रुद्रोऽद्रिं जलधिं हरिर्दि-
विपदो दूर विहायःश्रिता भोगीन्द्राः प्रबला अपि
प्रथमतः पातालमूले स्थिताः । लीनाः पद्मवने सरोजनिलया
मन्येऽर्थिसार्थाद्रिया दीनोद्धारपरायणाः कलियुगे सत्पूरुषाः
केवलम् ॥ ४४ ॥

कृपणनिन्दा ।

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति । अस्पृशन्नेव
वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥ १ ॥ यद्वर्ज्यते परिक्लेशै-
रर्जितं यन्न भुज्यते । विभज्यते यदन्तेऽन्यैः कस्यचिन्मास्तु
तद्धनम् ॥ २ ॥ यत्करोत्यैरतिं क्लेशं तृष्णा भोह प्रजाग-
रम् । न तद्वन्नं कर्दयाणां हृदये व्याधिरेव सः ॥ ३ ॥ मृत्युः
गरीरगोक्षारं घनरक्ष वसुधरा । दुश्चारिणी च हसति स्वपतिं
पुत्रवत्सलम् ॥ ४ ॥ त्यागयोगविहीनेन धनेन धनिनो
यदि । भवामः किं न तेनैव धनेन धनिनो वयम् ॥ ५ ॥
दानोपभोगरहिता दिवसा यस्य यान्ति वै । स लोहकार-
भस्त्रे च श्वसन्नपि न जीवति ॥ ६ ॥ अजुघैरर्थलाभाय पण्य-
सीमिरिव स्वयम् । आत्मा सस्कृत्य सस्कृत्य परोपकरणीकृतः
॥ ७ ॥ कृपणेन शवेनेव मृतेनापि न दीयते । मांसं वर्धयता

तेन कौकस्योपकृतिः कृता ॥ ८ ॥ बोधयन्ति न याचन्ते
मिक्षाद्वारा गृहे गृहे । दीयतां दीयता नित्यमदातुः फल-
मीदृशम् ॥ ९ ॥ द्वारं द्वारं रटन्तीह भिक्षुकाः पात्रपाणयः ।
दर्शयन्त्येव लोकानामदातुः फलमीदृशम् ॥ १० ॥ न
दातुं नोपभोक्तुं च शक्नोति कृपणः श्रियम् । किं तु स्पृशति
हस्तेन नपुंसक इव स्त्रियम् ॥ ११ ॥ किञ्चुके किञ्चुकः
कुर्यात्फलितेऽपि बुभुक्षितः । अदातरि समृद्धेऽपि किं कु-
र्युरूपजीविनः ॥ १२ ॥ वरं विभवहीनेन प्राणैः संतर्पितो-
ऽनलः । नोपचारपरिभ्रष्टः कृपणः प्रार्थितो जनः ॥ १३ ॥
उदारचरितस्त्यागी याचितः कृपणोऽधिकः । एको धनं
ततः प्राणानन्यः प्राणांस्ततो धनम् ॥ १४ ॥ नोपभोक्तुमपि
स्त्रीवो जानात्युपचिता श्रियम् । ग्राम्यो विरागयत्येव रम-
यन्नपि कामिनीम् ॥ १५ ॥ कृपणः स्वधूसङ्गं न करोति
भयादिह । भविता यदि मे पुत्रः स मे वित्तं हरेदिति
॥ १६ ॥ यदधोऽधः क्षितौ वित्तं निचैखान मितंपचः ।
तदधो निरय गन्तुं चक्रे पन्थानमग्रतः ॥ १७ ॥ निजसौख्यं
निरुन्धानो यो धनार्जनमिच्छति । परार्थं भारवाहीव क्लेश-
स्यैव हि भाजनम् ॥ १८ ॥ असमोगेन सामान्यं कृपणस्य
धनं परैः । असेदमिति सवन्धो हानौ दुःखेन गम्यते
॥ १९ ॥ सति द्राक्षाफले क्षीरे मृदामास्वादं मुदे ।
अहो मातुरिय रीतिः कृपणे गर्भवर्तिनि ॥ २० ॥ अदातु-
र्मानसं क्वापि न स्पृशन्ति कवेर्गिरः । दोषायैवातिबृद्धस्य
विलासास्तरुणीकृताः ॥ २१ ॥ शरणं किं प्रपन्नानि विषव-
न्मारयन्ति किम् । न त्यज्यन्ते न भुज्यन्ते कृपणेन धनानि
यत् ॥ २२ ॥ धनं यदिह मे दत्से विधे मा देहि कर्हिचित्
औदार्यं धनिनो देहि यन्मदीये हृदि स्थितम् ॥ २३ ॥
वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोलाक्षीव विचैक्षुषः । व्यसोः कु-
सुममालेव श्रीः कदर्यस्य निष्फला ॥ २४ ॥ लुब्धो न
विसृजत्यर्थं नरो दारिद्र्यशङ्कया । दातापि विसृजत्यर्थं तैयैव
ननु शङ्कया ॥ २५ ॥ या विपत्तिर्धनापाये नवा भोगिवदान्ययोः ।
प्रज्ञापकर्षात्प्रागेव प्राप्ता हि कृपणेन सा ॥ २६ ॥ ग्रहमध्य-
निखातेन धनेन रमते यदि । स तु तेनानुसारेण रमते किं
न मेरुणा ॥ २७ ॥ अतिसंचयकर्तृणां वित्तमन्यस्य कारणात् ।

१ कस्य का उपकृतिरुपकार कृता अपि तु न कस्यापि
कापीत्यर्थः, (पक्षे) कान्तस्य पक्षिणः । २ भिक्षुका इति शेषः.
३ त्यजतीति शेषः । ४ आरोपयामास । ५ नरकम् । ६ चञ्चलाक्षी.
मृगनयनेति यावत् । ७ अन्धस्य । ८ प्राणरहितस्य, मृतस्येति यावत्.
९ दारिद्र्यशङ्कयैव

१ सपायते २ अवसाने ३ असस्यत्वम् ४ विचारागच्छिम्.
५ कृपणानाम् । ६ पीदैव ।

अन्यैः संचीयते यत्नादन्यैश्च मधु पीयते ॥ २८ ॥ विडम्बनैव पुंसि श्रीः परप्रणयपांसुले । कान्ति कामिह कुर्वीत कुणौ कटककल्पना ॥ २९ ॥ कृत्वोपकारं यस्तस्माद्वाञ्छति प्रत्युपक्रियाम् । दीनस्तृष्णाविधेयत्वाद्वाण्तमप्युपलेढि सः ॥ ३० ॥ दैववशादुत्पन्ने सति विभवे यस्य नास्ति भोगेच्छा । न च परलोकसमीहा स भवति धनपालको मूर्खः ॥ ३१ ॥ उपभोगकातराणां पुरुषाणामर्थसंचयपराणाम् । केन्यामणिरिव सदने तिष्ठत्यर्थः परस्वार्थे ॥ ३२ ॥ यदि भवति धनेन धनी ३क्षितितलनिहितेन भोगैरहितेन । तस्माद्द्वयमपि धनिनस्तिष्ठति नः काञ्चनो मेरुः ॥ ३३ ॥ नन्दनरेन्द्रद्रविणैर्दुष्कृतमिव किमपि विहितमतिघोरम् । वसुधातलोष्मपाको विरमति नाद्यापि यत्तेभ्यः ॥ ३४ ॥ दृढतरनिबद्धमुष्टेः कोशनिषण्णस्य संहजमलिनस्य । कृपणस्य कृपाणस्य च केवलमौकारतो भेदः ॥ ३५ ॥ कृपणसमृद्धीनामपि भोक्तारः सन्ति केचिदतिनिपुणाः । जलसंपदोऽम्बुराशेर्यान्ति वशं सर्वदैव वैडवाग्नेः ॥ ३६ ॥ प्रासानपि न लभन्ते भोगान्भोक्तुं स्वकर्मभिः कृपणाः । मुखपाकः किल भवति द्राक्षापाके ३ब्रलिमुजां हि ॥ ३७ ॥ अतिसाहसमतिदुष्करमत्याश्चर्यं च दानमर्थानाम् । योऽपि ददाति शरीरं न ददाति स वित्तलेशमपि ॥ ३८ ॥ केऽपि स्वभावलुब्धास्तीव्रतरां यातनामपि सहन्ते । न तु संत्यजन्ति वित्तं मात्सर्यमिवाधमाः सततम् ॥ ३९ ॥ और्वा इवातिलुब्धा भवन्ति धनलवणवारिवहुतृष्णाः । तृणलवमिव निजदेहं त्यजन्ति लेशं न वित्तस्य ॥ ४० ॥ अर्थिनि कवयति कर्षयति पठति च पठति स्तवोद्यते स्तौति । पश्चाद्यामीत्युक्ते कृपणः प्रीणतोऽञ्जलिं कुरुते ॥ ४१ ॥ दानं भोग च विना धनसत्तामात्रकेण चेद्धनिनः । वयमपि किमिति न धनिनस्तिष्ठति नः काञ्चनो मेरुः ॥ ४२ ॥ धनिनोऽप्यदानभोगा गण्यन्ते घुरि महादरिद्राणाम् । हन्ति न यतः पिपासामतः ससु-

द्रोऽपि मरुरेव ॥ ४३ ॥ अभ्युपयुक्ताः सद्भिर्गतागतैरहरहः सुनिर्विण्णाः । कृपणजनसंनिकर्षं संप्राप्यार्थाः स्वपन्तीव ॥ ४४ ॥ ते मूर्खतरा लोके येषां धनमस्ति नास्ति च त्यागः । केवलमर्जनरक्षणवियोगादुःखान्यनुभवन्ति ॥ ४५ ॥ याचमानजनमानसवृत्तेः पूरणाय बत जन्म न यस्य । तेन भूमिरतिभारवतीयं न द्रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥ ४६ ॥ मा धनानि कृपणः खलु जीवस्तृष्णयार्पयतु जातु परस्मै । तत्र नैष कुरुते मम चित्रं यत्तु नार्पयति तानि मृतोऽपि ॥ ४७ ॥ लोक एष परलोकमुपेता हा विधाय निघने धनमेकः । इत्यसुं खलु तदस्य निनीषत्यर्थिबन्धुरदयद्वयचित्तः ॥ ४८ ॥ संचितं क्रतुषु नोपयुज्यते याचितं गुणवते न दीयते । तत्कदर्पपरिरक्षितं धनं चौरपार्थिवगृहेषु गच्छति ॥ ४९ ॥ वरममी तरवो वनगोचराः शकुनिसार्थविलुप्तफलश्रियः । न तु धनाढ्यगृहाः कृपणाः फणानिहितरत्नभुजगमवृत्तयः ॥ ५० ॥ न निर्यियासन्ति कदर्पहस्ताद्धानि पांसोरिव तैललेशाः । दैवात्कदाचिद्विनियोक्तुरेव निर्गन्तुमिच्छन्त्यसुभिः सहैव ॥ ५१ ॥ सुसंवृतैर्जीवितवत्सुरक्षितैर्निजेऽपि देहे कृतयन्नणस्य च । तवानुमार्गं व्रजतो भवान्तरे शठैर्धनैः पक्षपदी न पूरिता ॥ ५२ ॥ अहो धनानां महती विदग्धता सुखोषितानां कृपणस्य वेश्मनि । व्रजन्ति न त्यागदशा न भोग्यतां परां च कांचित्प्रथयन्ति निर्वृतिम् ॥ ५३ ॥ फल खेच्छालभ्यं प्रतिवनमेखेदं ३क्षितिरहां पयः स्थाने स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरिताम् । मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलतापल्लवमयी सहन्ते संतापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ ५४ ॥ यदेते साधूनामुपरि विमुखाः सन्ति धनिनो न चैषावज्ञैषामपि तु निजवित्तव्ययभयम् । अतः खेदो नास्तिनपरममनुकम्पैव भवति स्वमासन्नस्तेभ्यः क इह हरिणेभ्यः परिभवः ॥ ५५ ॥ न शान्तान्तस्तृष्णा धनलवणवारिव्यतिकरैः क्षतच्छायः कायश्चिरविरसरूक्षाशनतया । अनिद्रा मन्दाश्रितृपसलिलचौरानलभयात्कदर्पाणां कष्टं स्फुटमधनकथादपि परम् ॥ ५६ ॥

जहाति सहसानन झटिति पृच्छति स्वागतं नमस्यति कृताञ्जलिः श्रुतिमनोहरं भाषते । ददाति कुसुम फलं शिथिलयत्यभीष्टां क्रियामहो न परिचीयते कृपणवक्ष्णनाचातुरी ॥ ५७ ॥ अयश्चणकचर्वणं फणिफणामणेः कर्षण करेण गिरितोलन जलनिधेः पदा लङ्घनम् । प्रंसुसहरिवोधनं

१ इच्छा. २ उत्तमकन्या. ३ भूम्यन्तर्गतैः. ४ उपभोगहीनेन. ५ नवनवतिकोटिमिताः कनकदीनाराः पाटलिपुत्रमहीपतिना नन्देन भूमौ निहिता अद्यापि तिष्ठन्तीति प्रसिद्धिः. ६ दृढतरमतिनिबिडं निबद्धा मुष्टिर्येन, (पक्षे) दृढतर निबद्धा मुष्टिस्तत्सर्यस्य. ७ कोशागारे निषण्णस्य स्थितस्य; (पक्षे) कोशे खड्गपिधाने स्थितस्य. ८ स्वभावमलिनस्य मलिनवेपत्वात्; (पक्षे) कृष्णवर्णत्वात्. ९ आकारत आकृत्या भेदः; (पक्षे) कृपणशब्देऽकारो वर्तते कृपाणशब्द आकारो वर्तते, यत्तावतैव भेदो भिन्नत्वम्. कृपाण खड्ग. १० ससुद्रस्य. ११ नाडवाग्ने. १२ मुखरोग. १३ काकानाम्. १४ याचके. १५ कविता करोति १६ नमः.

१ उद्यत्करण चित्त यस्य. २ केशरहितम्. ३ वृक्षाणाम्. ४ सत्वरम्. ५ कर्णमधुरम्. ६ लोहम्. ७ त्रिद्वितीसिहोत्थापनम्.

निशितखङ्गसस्पर्शनं कदाचिदखिलं भवेन्नच शठाद्धनस्यार्ज-
नम् ॥ ५८ ॥ एकैकातिगयालवः परगुणज्ञानैकवैज्ञानिकाः
सन्त्येते धनिकाः कलासु सकलास्वाचार्यचर्याचणाः ।
अप्येते सुमनोगिरा निशमनाद्विम्यत्यहो श्लाघया धृते
मूर्धनि कुण्डले कपणतः क्षीणे भवेतामिति ॥ ५९ ॥
श्रीतिं न प्रकटीकरोति सुहृदि द्रव्यव्ययाशङ्कया भीतः
प्रत्युपकारकारणभयाच्चाकूप्यते सेधया । मिथ्या जल्पति
वित्तमार्गणभयात्स्तुत्यापि न प्रीयते कीनाशो विभवव्ययव्य-
तिकरन्नस्तः कथं प्राणिति ॥ ६० ॥ मत्वा सारं गुणानां
शिरसि यदि शशी स्थापितो दैवयोगावीशेन क्षीणविन्मः
सकलमुपचर्यं किं न नीतः क्षणेन । मिथ्यैव स्यापयन्तो
गुणिनि सरलतां लोकभक्त्यर्थमुच्चैराख्याः कुर्वन्ति वित्तव्य-
यचकित्तधियो मानमर्थेन शून्यम् ॥ ६१ ॥

याचकनिन्दा ।

वैपैथुर्मलिन वक्रं दीना वाग्द्रवः स्वरः । मरणे यानि
चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥ १ ॥ विद्यावतः कुली-
नस्य धन याचितुमिच्छतः । कण्ठे पारावतस्यैव वाक्करोति
गतागतम् ॥ २ ॥ दक्षिणाशाप्रवृत्तस्य प्रसारितकरस्य च ।
तेजस्तेजस्विनोऽर्कस्य हीयतेऽन्यस्य का कथा ॥ ३ ॥
साधुरेवार्थिभिर्भ्याच्यः क्षीणवित्तोऽपि सर्वदा । शुष्कोऽपि
हि नदीमार्गः खन्यते सलिलार्थिभिः ॥ ४ ॥ वृणादपि
लघुस्तूलस्तूलादपि च याचकः । वायुना किं न नीतोऽसौ
मामय प्रार्थयेदिति ॥ ५ ॥ देहीति वचनं श्रुत्वा देहस्थाः
पञ्च देवताः । मुखान्निर्गत्य गच्छन्ति श्रीह्रींघीघृतिकीर्तयः
॥ ६ ॥ नवीनवीनभावस्य याचकस्यातिमानिनः । वचो-
जीवितयोरसीर्त्युरोनिःसरणे रणः ॥ ७ ॥ अदृष्टसुखमङ्गस्य
शुक्तमन्धस्य याचितुम् । अहो वत महत्कष्टं चक्षुष्मानपि
याचते ॥ ८ ॥ गतेर्मङ्गः स्वरो हीनो गात्रे स्वेदो महद्दयम् ।
मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥ ९ ॥ दारिद्र्यान-
लसतापः शान्तः सतोपवारिणा । याचकाशाविवातान्तर्दाहः
केनोपशाम्यति ॥ १० ॥ दरिद्रस्य परा मूर्तिस्तृष्णा न
द्रविणाप्यता । जरद्रवधनः शमुस्तथापि परमेश्वरः ॥ ११ ॥
वदनाच्च बहिर्यान्ति प्राणा याञ्जाक्षरं सह । ददामीत्यक्ष-

रैर्दातुः पुनः कर्णाद्विगन्ति हि ॥ १२ ॥ देहीति वक्तृका-
मस्य यद्दुःखमुपजायते । दाता चेत्तद्विजानीयाद्दद्यात्सैपिशि-
तान्यपि ॥ १३ ॥ काक आहयते काकान्याचको न तु
याचकान् । काकयाचकयोर्मध्ये वरं काको न याचकः ॥ १४ ॥
तीक्ष्णधारेण खड्गेन वरं जिह्वा द्विधाकृता । न तु मानं
परित्यज्य देहि देहीति भाषितम् ॥ १५ ॥ पुरतः प्रेरय-
त्याशा लज्जा प्रुधावलम्बिनी । ततो लज्जागयोर्मध्ये दोला-
यत्यर्थिनां मनः ॥ १६ ॥ कैरान्प्रसार्य रविणा दक्षिणाशा-
वलम्बिना । न केवलमनेनात्मा दिवसोऽपि लघुकृतः ॥ १७ ॥
एकेन तिष्ठताधस्तादन्येनोपरि तिष्ठता । दातृयाचकयोर्मदः
कराम्यामेव सूचितः ॥ १८ ॥ हृदि लज्जोदरे वहिः
स्वभावादभिरुच्छिखः । तेन मे दग्धलज्जस्य पुनरागमनं
नृप ॥ १९ ॥ सेवेव मानमखिलं ज्योत्स्नेव तमो जरेव
लावण्यम् । हरिहरकथेव दुरितं गुणगतमर्थ्यार्थिता
हरति ॥ २० ॥ याचकवीरो धन्यः कैरदानग्राहकः स्वदा-
तृभ्यः । कुरुते पराब्धुखं वा ह्यतिनम्रं वा हरत्यसौ
पुण्यम् ॥ २१ ॥ अनुसरति करिकपोलं भ्रमरः श्रवणेन
ताड्यमानोऽपि । गणयति न तिरस्कारं दानान्धविलोचनो
नीचः ॥ २२ ॥ कतरत्पूरहर परुषं हालाहलकवलयचना-
वचसोः । एकैव तव रसज्ञा तदुभयरसतारतम्यज्ञा ॥ २३ ॥
अत्रे लघिमा पश्चान्महतापि पिधीयते नहि महिम्ना । वामन
इति त्रिविक्रमममिदघति दशावतारविदः ॥ २४ ॥ ताव-
न्महता महती यावत्किमपि हि न याच्यते लोकम् । बलि-
मनुयाचनसमये श्रीपतिरपि वामनो जातः ॥ २५ ॥ गुरु-
तामुपयाति यन्मृतः पुरुषस्तद्विदितं मयाधुना । ननु लाघ-
वहेतुरार्थिता न मृते तिष्ठति सा मनांगपि ॥ २६ ॥ याचना
हि पुरुषस्य महत्त्वं नाशयत्यखिलमेव तथा हि । सद्य एव
भगवान्पि विष्णुर्वामनो भवति याचितुमिच्छन् ॥ २७ ॥
उत्तमर्णधनदानशङ्कया पावकोत्थशिखया हृदिस्थया । देव
दग्धवसना सरस्वती नाशतो बहिरुपैति लज्जया ॥ २८ ॥
नीचतामनवलम्ब्य जनः को याचनादवचिनोति फलानि ।
हन्त वामनपदं प्रतिपेदे भिक्षुतामुपगतो जगदीशः ॥ २९ ॥
अन्यतो यदि निजोपचिकीर्षा मानहानिरिति भीतिरनीतिः ।

१ तीक्ष्णः. २ कम्पः. ३ दक्षिणदिशाया प्रवर्तमानस्य, (पक्षे)
दक्षिणाया आशा तथा प्रवृत्तस्य ४ प्रसारिता विस्तारिता. करा
किरपा येन, (पक्षे) प्रसारितं करो हस्तो येन. ५ कार्पासः.
६ अहमहमिकया अग्रतो नि सरणे.

१ मासानि. २ किरणान्; (पक्षे) हस्तान्. ३ दक्षिणदिक्;
(पक्षे) दक्षिणाया आशा स्पृहा ४ चन्द्रकान्तिः. ५ याचकत्वम्.
६ कराद्दस्तादानस्य ग्राहकः, (पक्षे) करो राजग्राहो दण्डस्तस्य
दानं समर्पणं तद्ग्राहकः. ७ हे शिवः. ८ लक्ष्मीपतिरपि. ९ हस्तः;
(पक्षे) लघुः. १० किञ्चिदपि.

श्रीधरोऽपि हि बलेः श्रियमिच्छन्मानमातनुत वामन-
मेव ॥ ३० ॥ संतापितानां मधुरैर्वचोभिर्मिथ्योपचारैश्च
वशीकृतानाम् । आशावतां श्रद्धतां च लोके किमर्थिनां
वञ्चयितव्यमस्ति ॥ ३१ ॥ स्वार्थं धनानि धनिकात्प्रतिगृह्यतो
यदासं भजेन्मलिनतां किमिदं विचित्रम् । गृह्यन्परार्थमपि
वारिनिधेः पयोऽपि मेघोऽयमेति सकलोऽपि च कालिमा-
नम् ॥ ३२ ॥ जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृगतृष्णाकुलतया
वचो वैदेहीति प्रतिपदमुदश्रु प्रलपितम् । कृत्तोलंकाभर्तु-
र्वदनपरिपाटीषु घटना मयासं रामत्वं कुशलवसुता न त्व-
धिगता ॥ ३३ ॥ क्व गन्तासि भ्रातः कृतवसतयो यत्र
धनिनः किमर्थं प्राणानां स्थितिमनुविधातु कथमपि । धनै-
र्याञ्चालवर्धनेन परिभवोऽभ्यर्थनफल निकारोऽग्रे पश्चाद्धन-
महह भोस्तद्धि निधनम् ॥ ३४ ॥ पङ्को वन्धस्त्वमसि न
गृहं यासि योऽर्थी परेषां धन्योऽन्ध त्वं धनमदवता नेक्षसे
यन्मुखानि । श्लाघ्यो मूक त्वमपि कृपणं स्तौषि नार्थाशया
यः स्तोतव्यस्त्वं वधिर न गिरं यः खलानां शृणोषि ॥ ३५ ॥
भ्रातर्धातरशेषयाचकजने वैरायसे सर्वदा यस्माद्विक्रमशा-
लिवाहनमहीभृन्मुञ्जभोजादयः । अत्यन्त चिरजीविनो न
विहितास्ते विश्वजीवातवो मार्कण्डेध्रुवलोमशप्रभृतयः सृष्टाः
प्रभूतायुषः ॥ ३६ ॥ उड्डीना गुणपत्रिणः सुखफलान्यारौ-
द्विकीर्णान्यधः पर्यस्ताः परितो यशःस्तवकिताः संपलताप-
ल्लवाः । प्रागेवाप्रसृतप्रमोदहरिणच्छाया कथान्त गता दै-
न्यारण्यमतंगजेन महता भजेऽभिमानद्रुमे ॥ ३७ ॥ शूराः
केऽपि पुरःस्थिता रिपुनरश्रेणिं सहन्ते सुखं धीराः केचन
कामबाणसदृशां कान्तादृगन्ताहतिम् । केचित्कूरवांश्च पँक्ष्व-
दनान्दन्तीचपेटान्मटा नैवार्थिप्रकरं प्रसारितकरं कश्चिद्वि-
सोढु क्षमः ॥ ३८ ॥ दौर्गत्येन समीरिता हृदयतः कण्ठं
समालम्बते कण्ठात्कटतरं कथं कथमपि प्राप्नोति जिह्वाञ्चलम् ।
लज्जाकीलककीलितेव निविड तस्मान्न निर्यात्यहो वाचा

१ जनानां स्थानानि नगरपत्तनादीनि तेषु भ्रमणं कृतम्, (पक्षे)
जनस्थाने नासिकाख्यजनपदे परिभ्रमणं कृतम्. २ कनकं द्रव्यमेव
मृगतृष्णा मरीचिका तथा, (पक्षे) कनकस्य मृगो मायारूपधारी
मारीचो राक्षसस्तस्य तृष्णा तथा. ३ वै इति पदच्छेदः. देहीति
प्रलपितम्; (पक्षे) वैदेही जानकीति प्रलपितम्. ४ कामर्तु-
कुत्सितस्वामिनो वदनपरिपाटीषु घटना अलमत्यर्थं कृता; (पक्षे)
लकाभर्तुं रावणस्य वदनपरिपाट्यामिषुघटना वाणरचना कृता.
५ कुशलं च वसु च द्रव्यं तद्भावं न सपादित, (पक्षे) कुशलवौ
सुतौ यस्याः सा वैदेही न प्राप्ता. ६ गुणा एव पक्षिणः. ७ समीपे.
८ दैन्यमेवारण्यमतंगजः. ९ कान्ताकटाक्षवेधम्. १० सिंहान्.

प्राणपरिक्षयेऽपि महतां देहीति नास्तीति च ॥ ३९ ॥
वकादुद्धस मे हठादधिवस त्वं वाणि वक्रं मनागीशानां
तदनु कुधा भजतु मां लक्ष्मीरिमानुज्जतु । पश्चात्तेषु पठत्सु
मां प्रति यशोगाथावलीस्तृष्णया वक्रं मच्यथ वक्रयत्यनु-
भवन्त्वेतेऽपि तद्यातनाम् ॥ ४० ॥ तावत्सर्वगुणालयः
पटुमतिः साधुः सतां वल्लभः शूरः सच्चरितः कलङ्करहितो
मानी कृतज्ञः कविः । दक्षो धर्मरतः सुशीलगुणवांस्तावत्प्र-
तिष्ठान्वितो यावन्निष्ठुरवज्रपातसदृशः देहीति नो भाष-
ते ॥ ४१ ॥ आस्वाद्य स्वयमेव वच्मि महतीर्मर्मच्छिदो
वेदना मा भूत्कस्यचिदप्ययं परिभवो याञ्चेति संसारिणः ।
पश्य भ्रातरियं हि यौवनजराधिकारकेलिस्थली मानम्लान-
मधी गुणव्यतिकरप्रागल्भ्यगर्वच्युतिः ॥ ४२ ॥ प्राणानां
वत किं ब्रुवे कठिनतां तैरेव साविष्कृता निष्कामन्ति कथं-
चिदेव हि न ये याञ्चावचोभिः समम् । आत्मानं पुनरा-
क्षिपामि विदितस्यैर्योऽपि येषामहो मिथ्याशङ्किततद्वियोग-
विधुरो यत्प्रार्थये सर्वशः ॥ ४३ ॥ वासो वल्कलमास्तरः
किसलयान्योर्कस्तरूणां तलं मूलानि क्षतये क्षुधा गिरिन-
दीतोयं तृषाशान्तये । क्रीडा सुग्धमृगैर्वयांसि सुहृदो नक्तं
प्रदीपः शशी स्वार्थिने विभवे तथापि कृपणा याचन्त इत्य-
द्भुतम् ॥ ४४ ॥ सन्ति स्वादुफला वनेषु तरवः स्वच्छं
पयो नैर्झरं वासो वल्कलमाश्रयो गिरिगुहा शय्या लताव-
हरी । आलोकाय निशासु चन्द्रकिरणाः सख्यं कुरङ्गैः सह
स्वार्थिने विभवेऽप्यहो नरपतिं सेवन्त इत्यद्भुतम् ॥ ४५ ॥
निष्कन्दाः किमु कन्दरोदरमुवः क्षीणास्तरूणां त्वचः किं
शुष्काः सरितः स्फुरद्गिरिगुरुग्रावस्खलद्वीचयः । प्रत्युत्थान-
मितस्ततः प्रतिदिनं कुर्वद्गिरिगिरिभिर्यद्द्वारार्पितदृष्टिभिः
क्षितिभुजां विद्वद्गिर्यास्यते ॥ ४६ ॥ कामं जीर्णपलाशसं-
हतिकृतां कन्थां वसानो वने कुर्यामम्बुभिरप्ययाचितसुखैः
प्राणानुबन्धस्थितिम् । साङ्गलानि सवेपितं सचकिर्तं
सान्तानिदाघज्वर वक्तुं न त्वहमुत्सहे सकृपणं देहीति दीनं
वचः ॥ ४७ ॥ द्वारे द्वारे परेषामविरलमटति द्वारपालैः
कैरालैर्दृष्टो योऽप्याहतः सन्रणति गणयति स्वापमानं तु
नैव । क्षन्तुं शक्नोति नान्यं स्वसदृशमितरागारमप्याश्रयन्तं
श्राम्यत्यात्मोदरार्थं कथमहह शुना नो समो याचकः
सात् ॥ ४८ ॥

किर्मजितोऽवति नोपपन्नान्कस्माद्भजन्ति कवयो धनदुर्म-
दान्धान् ॥ १५ ॥ मन्निन्दया यदि जनः परितोषमेति
नन्वप्रयत्नसुलभोऽयमनुग्रहो मे ।^१ श्रेयोर्थिनोऽपि पुरुषाः
परितुष्टिहेतोर्दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥ १६ ॥
वयमिह परितुष्टा वल्कलैस्त्वं च लक्ष्म्या सम इह परितोषो
निर्विशेषो विशेषः । स हि भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा वि-
शाला मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान्को दरिद्रः ॥ १७ ॥
गन्धाढ्यां नवमल्लिकां मधुकरस्त्यक्त्वा गतो यूथिकां तां
दृष्ट्वाशु गतः स चन्दनवन पश्चात्सरोजं गतः । वद्धस्तत्र
निशाकरेण सहसा रोदित्यसौ मन्दधीः सतोषेण विना परा-
भवपद प्राप्नोति सर्वो जनः ॥ १८ ॥ मृत्युर्माद्यति मूर्ध्नि
शश्वदुरगी घोरा जरारूपिणी त्वामेषा असते परिग्रहमयै-
र्गृध्रैर्गद्गदसते । धूत्वा बोधजलैर्बोधवहुल तल्लोभजन्यं रजः
संतोषामृतसागराम्भसि चिरं मग्नः सुखं स्थास्यसि ॥ १९ ॥

तृष्णानिन्दा ।

तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं धैर्यविह्वलकारिणि । विष्णुसैलोक्य
नाथोऽपि यत्त्वया वामनीकृतः ॥ १ ॥ तृष्णे कृष्णेऽपि ते
शक्तिर्दृष्टा मर्त्येषु का कथा । त्रैलोक्यव्यापि यद्रूपं तद्रूपं
चामनीकृतम् ॥ २ ॥ तृष्णां चेह परित्यज्य को दरिद्रः क
ईश्वरः । तस्याश्चेत्प्रसरो दत्तो दास्यं च शिरसि स्थितम्
॥ ३ ॥ वलिभिर्मुखमाक्रान्त पलितैरङ्कितं शिरः । गात्राणि
शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥ ४ ॥ नास्त्यन्या
तृष्णया तुल्या कापि स्त्री सुभगा क्वचित् । या प्राणानपि
मुष्णन्ती भवत्येवाधिकं प्रिया ॥ ५ ॥ च्युता दन्ताः सिताः
केशा दङ्गिरोधः पदे पदे । पातसज्जमिमं देहं तृष्णा साध्वी
न मुञ्चति ॥ ६ ॥ तृष्णे त्वमपि तृष्णान्धा त्रिषु स्थानेषु
वर्तसे । व्याधितेष्वनपत्येषु जैरापरिणतेषु च ॥ ७ ॥
तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं या त्वं सर्वस्य सर्वदा । उत्पादयस्य-
यत्नेन गोष्पदे सागरभ्रमम् ॥ ८ ॥ अपि मेरूपमं प्राज्ञमपि
शूरमपि स्थिरम् । तृष्णीकरोति तृष्णैका निमेषेण नरोत्तमम्
॥ ९ ॥ आशा नाम मनुष्याणां काचिदाश्चर्यशृङ्खला । यया
बद्धाः प्रधावन्ति मुक्तास्तिष्ठन्ति पञ्चवत् ॥ १० ॥ तेनाधीतं
श्रुतं तेन तेन सर्वमनुष्ठितम् । येनाशाः पृष्ठतः कृत्वा नैरा-
श्यमवलम्बितम् ॥ ११ ॥^{१२} गिरिर्महान्गिरैरन्धिमहानन्धे-

र्नभो महत् । नमसोऽपि महद्ब्रह्म ततोऽप्याशा गरीयसी
॥ १२ ॥ आशैव राक्षसी पुंसामाशैव विषमञ्जरी । आशैव
जीर्णमदिरा धिगाशा सर्वदोषभूः ॥ १३ ॥ क्षुत्तृडाशाः
कुटुम्बिन्यो मयि जीवति नान्यगाः । तासामाशा महासाध्वी
कदाचिन्मां न मुञ्चति ॥ १४ ॥ यौवनं जरया अस्तमा-
रोग्यं व्याधिभिर्हतम् । जीवितं मृत्युरभ्येति तृष्णैका निरु-
पद्रवा ॥ १५ ॥ यच्च कामसुखं लोके यच्च दिव्यं महत्सु-
खम् । तृष्णाक्षयसुखस्यैते नार्हतः षोडशीं कलाम् ॥ १६ ॥
दारिद्र्यस्य परा मूर्तिस्तृष्णा न द्रविणाल्पता । जैरद्वयधनः
शंभुस्तथापि परमेश्वरः ॥ १७ ॥ तृष्णा हि चेत्परित्यक्ता को
दरिद्रः क ईश्वरः । तस्याश्चेत्प्रसरो दत्तो दास्यं च शिरसि
स्थितम् ॥ १८ ॥ मनोरथरथारूढं युक्तमिन्द्रियवाजिभिः ।
आम्यत्येव जगत्कृत्स्नं तृष्णासारथिचोदितम् ॥ १९ ॥ यथा
हि शृङ्गं गोः काले वर्धमानस्य वर्धते । एवं तृष्णापि चित्तेन
वर्धमानेन वर्धते ॥ २० ॥ अकर्तव्येष्वसाध्वीव तृष्णा
प्रेरयते जनम् । तमेव सर्वपापेभ्यो लज्जा मातेव रक्षति
॥ २१ ॥ आशा बलवती कष्टं नैराश्यं परमं सुखम् ।
आशा निराशाः कृत्वा तु सुखं स्वपिति पिङ्गला ॥ २२ ॥
तृष्णाखनिरगाधेय दुष्पूरा केन पूर्यते । या महद्भिरपि
क्षिप्तैः पूरणैरेव खन्यते ॥ २३ ॥ आसन्नान्पुरतो भावा-
न्दर्शयित्वा पुरः पुरः । छागो हरितमुष्टचेव दूरं नीतोऽस्मि
तृष्णया ॥ २४ ॥ वर्तते येन न विना नरो वाञ्छतु नाम
तत् । ततोऽधिकार्थप्रणयी पृष्टो दद्यात्किमुत्तरम् ॥ २५ ॥
तावद्गुणा गुरुत्वं च यावन्नार्थयते परम् । अर्थित्वे वर्तमानस्य
न गुणा न च गौरवम् ॥ २६ ॥ विद्वत्ता चैव शौर्यं च सौजन्यं
च कुलीनताम् । खलीकरोति याञ्चैका दुःशीलेवाङ्गना
कुलम् ॥ २७ ॥ आशाया ये दासास्ते दासाः सर्वलोकस्य ।
आशा येषां दासी तेषां दासायते लोकः ॥ २८ ॥ दन्तां
विश्लथदन्ताः केशाः काशप्रसूनसंकाशाः । नयनं तमसा-
मयनं तथापि चित्तं धनाङ्गनायत्तम् ॥ २९ ॥ त्वासुदर
साधु मन्ये शाकैरपि यदसि लब्धपरितोषम् । हतहृदय
ह्यधिकाधिकवाञ्छाशतदुर्मरं न पुनः ॥ ३० ॥ इच्छति शती
सहस्रं ससहस्रः कोटिमीहते कर्तुम् । कोटियुतोऽपि नृपत्व
नृपोऽपि वत् चक्रवर्तित्वम् ॥ ३१ ॥ चक्रधरोऽपि सुरत्वं
सुरोऽपि सुरराज्यमीहते कर्तुम् । सुरराजोऽप्यूर्ध्वगतिं तथापि
न निवर्तते तृष्णा ॥ ३२ ॥ अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं

१ भगवान्. २ संतोषम्. ३ प्रसादः. ४ कल्याणेच्छव.
५ अन्यसतोष. ६ विलयम्. ७ हस्तीकृत. ८ हरन्ती.
९ वृद्धे. १० मेरुसदृशम्. ११ तृणवह्न्युत्करोति. १२ पर्वतः.

देशनविहीनं जातं तुण्डम् । वृद्धो याति गृहीत्वा दण्डं
तदपि न सुखत्याशा पिण्डम् ॥ ३३ ॥ दिनयामिन्यौ सायं-
प्रातः शिशिरवसन्तौ पुनरायातः । कालः क्रीडति गच्छ-
त्यायुस्तदपि न सुखत्याशावासुः ॥ ३४ ॥ आशौचलम्बोप-
चिता न कस्य तृष्णालतानर्थफलं प्रसूते । दिने दिने
लब्धरुचिर्विर्वैखान्मीनं च मैष च वृषं च शुक्ले ॥ ३५ ॥
विभूतिरर्घ्यपि याचकानां न दुर्गतं केचिदिहाद्रियन्ते ।
पीताम्बरोऽन्वेः समवाप लक्ष्मीं दिग्म्बरसोपनतोऽर्ध-
चन्द्रः ॥ ३६ ॥ भिक्षाशनं तदपि नीरसमेकवारं शय्या
च भूः परिजनो निजदेहमात्रम् । वल्लं सुजीर्णशतखण्डमयी
च कन्था हा हा तथापि विषयान्न जहाति चेतः ॥ ३७ ॥
या सा जगत्परिभवस्य निमित्तभूता हेतुः स्वयं सुरपतेरपि
लाघवस्य । सा मां विडम्बयति नाथ सदैव तृष्णा छिन्धि
प्रसख भगवन्नपुनर्मवाय ॥ ३८ ॥ दुग्धं च यत्तदनु यत्क-
थितं ततो नु माधुर्यमस्य हृतमुन्मथितं च वेगात् । जातं
पुनर्घृतकृते नवनीतवृत्तिं स्नेहो निबन्धनमनर्थपरम्पराणाम्
॥ ३९ ॥ गदोदन्ता दन्ताः पलितकलितः कुन्तलभरस्तमः-
क्षेत्रे नेत्रेऽविषयपटुनी न श्रुतिपुटे । अभूदङ्गं रङ्गद्वलिवल-
यवळीविल्लितं तथाप्येतच्चैतस्तरुण इष धावत्यनुदिनम्
॥ ४० ॥ यतं तत्तारुण्य तरुणिहृदयानन्दजनकं विशीर्णा
दन्तालिर्निजगतिरहो र्थेतिशरणा । जडीभूता दृष्टिः श्रवण-
रहितं कर्णयुगल मनो मे निर्लज्जं तदपि विषयेभ्यः स्पृह-
यति ॥ ४१ ॥ वपुः कुञ्चीभूत गतिरपि तथा यतिशरणा
विशीर्णा दन्तालः श्रवणविकलं श्रोत्रयुगलम् । शिरः शुक्लं
चक्षुस्तिरिपटलैराघृतमहो मनो मे निर्लज्जं तदपि विषयेभ्यः
स्पृहयति ॥ ४२ ॥ खलोष्ठापाः सोढाः कथमपि तदार-
धनतया निगृह्णान्तर्वाष्पं हसितमपि शून्येन मनसा । कृत-
श्चित्तस्तम्भः प्रतिहतधियामञ्जलिरपि त्वमाशे मोघाशे किमु
परमितो नर्तयसि माम् ॥ ४३ ॥ निवृत्ता भोगेच्छा बहुपु-
रुषमानो विगलितः समानाः स्वर्थाताः सपदि सुहृदो जीवि-
तसमाः । शनैर्यच्छुत्थानं घनतिमिररुद्धे च नयने अहो
दुष्टः कायस्तदपि मरणापायचकितः ॥ ४४ ॥ अमीषां प्रा-
णानां तुलितधिसिनीपत्रपथसां कृते किं नास्मामिर्विगलित-
विषेकैर्व्यवसितम् । यदाढ्यानामग्ने द्रविणमदनिःसंज्ञमनसां
कृत वीतव्रीहैर्निजगुणकथापातकमपि ॥ ४५ ॥ समारम्भा

भयाः कति कति न वारांस्तव पगो पिपासोस्तुच्छेऽक्षिन्द्र-
विणमृगतृष्णार्णवजले । तथापि प्रत्यागा विरमति न ते मूढ
शतधा न दीर्घं यच्चेतो निर्यतमगनित्रावघटितम् ॥ ४६ ॥
विवेकव्याकोशे विकसति शमे गान्ध्याति तृपा परिष्वङ्गे तुङ्गे
प्रसरतितरां सा परिणतिः । जरा जीर्णेश्वर्यग्रसनगहनक्षे-
पकृपणस्तृपापात्रं यस्यां भवति मरुतामप्यधिपतिः ॥ ४७ ॥
अहो तृष्णावेद्या सकलजनतामोहनकरी विदग्धा सुग्धानां
हरति विवशानां शमघनम् । विपदीक्षादक्षासहतरलतारैः
प्रणयिनीकटाक्षैः कूटाक्षैः कपटकुटिलः कामकितवः
॥ ४८ ॥ उत्खात निधिशैङ्क्या क्षितितलं ध्याता गिरेर्या-
तवो निस्तीर्णः सरिता पतिर्नृपतयो यत्नेन सतोपिताः ।
मन्त्राराधनतत्परेण मनसा नीताः श्मशाने निशाः प्रासः
कौणवराटकोऽपि न मया तृष्णेऽधुना सुखं माम् ॥ ४९ ॥
निःस्वो वैष्टि शतं शती दग्गत लक्षं सहस्राधिपो लक्षेशः
क्षितिराजता क्षितिपतिश्चकेशता वाञ्छति । चक्रेगः सुररा-
जता सुरपतिर्ब्रह्मास्पदं वाञ्छति ब्रह्मा विष्णुपद हरिः शिव-
पद तृष्णावर्धिं को गतः ॥ ५० ॥ माने नेच्छति वारय-
त्युपशमे इर्माालिखन्त्यां हिया स्वातन्त्र्ये परिवृत्य तिष्ठति
करौ व्याधूय धैर्ये गते । तृष्णे त्वामनुवधता फलमियत्प्राप्तं
जनेनामुना यः स्पृष्टो न पदा स एव चरणौ स्पृष्टुं न
समन्यते ॥ ५१ ॥ दन्तैरुच्चलित धिया तरलित पाण्यद्विणा
कम्पितं दग्म्या कुर्क्षलित वलेन गलित रूपश्रिया प्रोषितम् ।
प्रासायां यमभूपतेरिह महाघात्या धरायामिय तृष्णा
केवलमेकिकैव सुमटी धीरा पुरो नृत्यति ॥ ५२ ॥ भ्रान्तं
याचनतत्परेण मनसा देहीति वाक्प्रेरिता मुक्तं मानविचर्जितं
परगृहे साशङ्क्या काकवत् । साक्षेपं भ्रुकुटीकटाक्षकुटिलं
दृष्ट खलाना मुख तृष्णे देवि यदन्यदिच्छसि पुनस्तत्रापि
सजा वयम् ॥ ५३ ॥ भ्रान्तं देशमनेकदुर्गविषमं प्राप्तं
न किञ्चित्फल त्यक्त्वा जातिकुलाभिमानमुचित सेवा कृता
निष्फला । मुक्त मानविचर्जितं परगृहेष्वाशङ्क्या काकव-
त्तृष्णे जृम्भसि पापकर्मनिरते नाद्यापि संतुष्यसि ॥ ५४ ॥
आसिष्ये सुखितो गृहीति विहितो मोहेन दारग्रहस्तस्झा-
त्सुतदासबान्धवसुहृत्संवन्धिनासुद्भवः । तन्निर्वाहकदर्थना-
परिभवानौचित्यचिन्ताजुषः किं सौख्यं कतमा गृहस्थिति-
रतोऽनर्थो मया स्वीकृतः ॥ ५५ ॥ शान्तेर्मातृविधेका-
वितुरपि कृपणं मङ्गु कृत्वा पृथङ्नामाशा योषा स्वतत्रा

१ दन्ता. २ मुखम्. ३ आश्रय ४ सर्व. ५ मत्स्य.
(पक्षे) मीनराशिः. ६ पृष्ठकः, (पक्षे) मेघराशिः. ७ वृषभः,
(पक्षे) वृषभराशिः. ८ दृष्टवधीना. ९ धनिकानाम्. १० शून्य-
मनसाश्च

१ वज्रपाषाणघटितम् २ इन्द्र. ३ निक्षेप, ४ सच्छिद्रकप-
टिका ५ इच्छति. ६ पृथ्वी ७ तवानुबन्ध कुर्वतेत्यर्थः
८ मुकुलितम् ९ शीघ्रम्

व्रजति परगृहान्सर्वदा वीर्तलज्जा । संधत्ते मत्कृशत्व मम
यमनियमौ भ्रातरौ भर्त्सयन्ती पुष्टा चैवात्मवन्धूंस्तदपि
पुनरहो हन्त वन्ध्या श्रयामः ॥ ५६ ॥ लज्जे त्व मज्ज
सिन्धौ गिरिवरशिखरे त्वं च तिष्ठ प्रतिष्ठे शान्ते प्रान्ते
दिशान्ते कुरु वसतिमहो गर्व खर्वो भवाशु । तेजः पाताल-
मूलं भज भुवि भगवन्मान मा नाम तेऽस्तु प्रेम्णैकामाश्र-
यन्तीं सततमहमिमां तूर्णमाशां श्रयिष्ये ॥ ५७ ॥

धीरप्रशंसा ।

स एव धन्यो विपदि स्वरूपं यो न मुञ्चति । त्यजत्य-
र्ककरैस्तासं हिमं देहं न शीतताम् ॥ १ ॥ चलन्ति गिरयः
कामं युगान्तपवनाहताः । कृच्छ्रेऽपि न चलत्येव धीराणां
निश्चलं मनः ॥ २ ॥ कृतं पुरुषशब्देन जातिमात्रावलम्बि-
ना । योऽङ्गीकृतगुणैः श्लाघ्यः सविस्मयमुदाहृतः ॥ ३ ॥
असमानमिवौजासि सहसा गौरवेरितम् । नाम यस्यामिन-
न्दन्ति द्विषोऽपि सं मतः पुमान् ॥ ४ ॥ सह परिजनेन
विलसति धीरो गैहनानि तरति पुनरेकः । विषमेकेन निपी-
तं त्रिपुरजिता सह सुरैरमृतम् ॥ ५ ॥ श्लाघ्या महतामुन्न-
तिरद्भुतमध्यवसित च धीराणाम् । कनकगिरिरनमिलद्भुतो
रविरनिशंमनुज्जितारम्भः ॥ ६ ॥ अङ्गणवेदी वसुधा कुल्या
जलधिः स्थली च पातालम् । बल्मीकश्च सुमेरुः कृतप्रतिज्ञ-
स्य धीरस्य ॥ ७ ॥ कर्दार्यतस्यापि हि धैर्यवृत्तेर्न शक्यते
धैर्यगुणः प्रेमाद्युम् । अधोमुखस्यापि कृतस्य वहेर्नाध-
शिखा यान्ति कदाचिदेव ॥ ८ ॥ अर्थः सुखं कीर्तिर-
पीह मा भूदन्तर्था एवास्तु तथापि धीराः । निजप्रतिज्ञाम-
नुरुध्यमाना महोद्यमाः कर्म समारभन्ते ॥ ९ ॥ रत्नैर्महा-
हैस्तुतुषुर्न देवा न भोजिरे भीमविषेण भीतिम् । सुधां
विना न प्रययुर्विराम न निश्चितार्थाद्विरमन्ति धीराः ॥ १० ॥
निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु लक्ष्मीः समाविशतु
गच्छतु वा यथेच्छम् । अथैव वा मरणमस्तु युगान्तरे
वा न्याय्यात्पर्यर्थः प्रविचलन्ति-पदं न धीराः ॥ ११ ॥
कान्ताकर्तृक्षविशिखा न लुनन्ति यस्य चित्तं न निर्दहति
कोपकूर्शानुतापः । कर्षन्ति भूरि विषयांश्च न लोभपाशा

लोकत्रयं जयति कृत्स्नमिदं स धीरः ॥ १२ ॥ आपत्समुद्र-
रणधीरधियः परेषां जाता महत्यपि कुले न भवन्ति सर्वे ।
विन्ध्याटवीषु विरलाः खलु पादपास्ते ये दन्तिदन्तसुसलो-
च्छिखनं सहन्ते ॥ १३ ॥ विरम विरसायासादस्माद्गुरध्यव-
सायतो विपदि महतां धैर्यध्वंसं यदीक्षितुमीहसे । अयि
जड विषे कल्पापायव्यपेतनिजक्रमाः कुलशिखरिणः क्षुद्रा
नैते न वा जलराशयः ॥ १४ ॥

वीरप्रशंसा ।

एकेनापि हि शूरेण पदाक्रान्तं महीतलम् । क्रियते भा-
स्करणेव स्फारस्फुरिततेजसा ॥ १ ॥ बहवः पङ्गवोऽपीह
नराः शास्त्राण्यधीयते । विरला रिपुखङ्गाग्रधारापातसहि-
ष्णवः ॥ २ ॥ अनन्तोद्भूतभूतौघसकुले भूतलेऽखिले । शस्त्रे
शास्त्रे त्रिचतुराश्रतुरा यदि मादृशाः ॥ ३ ॥ महिम्नामन्तरं
पश्य शेषाहेः साब्धिभूधरा । फणासहस्रस्रग्दाम्नि भ्रमरीव
विभाति भूः ॥ ४ ॥ स्पृहयति भुजयोरन्तरमायतकरवाल-
कररुहविदीर्णम् । विजयश्रीवीराणां व्युत्पन्नप्रौढवनितेव ॥ ५ ॥
भुजे विशाले विमलेऽसिपत्रे कोऽन्यस्य तेजस्विकथा सहेत ।
गतासुरप्याहवसीमि वीरो द्विधा विधत्ते रविमण्डलं यः ॥ ६ ॥
लोकोत्तरं चरितमर्पयति प्रतिष्ठां पुंसां कुलं नहि निमित्तमु-
दारतायाः । वातापितापनमुनेः कलशात्प्रसूतिर्लीलायितं
पुनरसुद्रसमुद्रपानम् ॥ ७ ॥ नायाति वाडवशिखाकथनेन
तापं शैत्यं हिमाद्रिपयसा विशता च नाब्धिः । कश्चिद्भी-
रमनसां सततं विषादकाले प्रमोदसमये च समोऽनु-
भावः ॥ ८ ॥ संप्राप्नुवन्ति ननु मण्डलमेकमेव क्षमापा
जये समरसीमि वपुस्तु हित्वा । चण्डांशुमण्डलमथामि-
मतानि कामं प्रेमार्द्रनिर्जरवधूस्तनमण्डलानि ॥ ९ ॥
विनाप्यथैवीरः स्पृशति बहुमानोन्नतिपदं समायुक्तोऽप्यर्थैः
परिभवपदं याति कृपणः । स्वभावादुद्भूतां गुणसमुदयावा-
प्तिविषयां वृत्तिं सैर्ही किं-श्चा-धृतकनकमालोऽपि
लभते ॥ १० ॥ को वीरस्य मनस्विनः स्वविषयः को वा
विदेशस्तथा यं देशं श्रयते तमेव कुरुते वाहुप्रतापार्जितम् ।
यद्दृष्टानखलाङ्गलप्रहरणः सिंहो वन ग्राहते तस्मिन्नेव

१ गतलज्जा. निर्लज्जत्वर्थः. २ अहो इत्याश्चर्ये ३ दुस्तराणि.
४ शकरेण. ५ व्यापारः. ६ अजिरम्. ७ कृत्रिमसरित्
८ दरिद्रस्य. ९ दूरीकर्तुम्. १० न्यायादनपेतात् ११ मार्गात्
१२ कटाक्षा एव विशिखा बाणा. १३ न छिन्दन्ति. १४ कोप
क्रोधः स एव कृशानुरभित्तापः.

१ सपूर्णम्. २ पराजयस्थानम्. ३ कान्तिम् ४ सिंहसं-
वन्धिनीम्. ५ धृता कनकस्य सुवर्णस्य माला येन. ६ परं
देश ७ दम्भानखलाङ्गलाश्च प्रहरण यस्य. नखा एव लाङ्ग-
लानि विदारकत्वात् हलानि इति रूपकम्. पान्तु वो नरसिंहस्य
नखलाङ्गलकोटयः इति कस्यचित्प्रयोगः. ८ प्रविशति.

हतद्विप्रेन्द्ररधिरैस्तृष्णां लिनत्यात्मनः ॥ ११ ॥ सामो-
प्रायन्यप्रपद्यतवः प्रायेण ये मीरवः शूराणां व्यवसाय
एव हि परं ससिद्धये कारणम् । विस्फूर्जद्विकटाटवीगजघ-
टापीठैकसंचूर्णनव्यापारैकरसस्य सन्ति विजये सिंहस्य
के मन्त्रिणः ॥ १२ ॥ काकुत्स्थस्य द्रशाननो न कृतवा-
न्दारापहारं यदि क्राम्भोधिः क्रु च सेतुवन्धघटना क्रोत्तीर्य
लङ्काजयः । पार्यस्यापि परामवं यदि रिपुर्नाघात्क
तादृक्तपो नीयन्ते रिपुभिः समुन्नतिपद प्रायः परं
मानिनः ॥ १३ ॥ वह्निं शीतयितुं हिमं ज्वलयितुं वात
निरोद्धुं पयो मूर्त्तं व्योम विधातुमुन्नमयितुं नेतुं नर्ति वा
महीम् । उद्धर्तुं किल भूश्रुतः स्थलयितुं सिन्धुं च संभाव्यते
शक्तिर्यस्य जनैः स एव नृपतिः शेषाः परं पार्थिवाः ॥ १४ ॥
नास्मिन्संततवेष्टनोल्बणतमैस्तल्पैरुदेति व्यथा अन्धिम्यश्च-
लितैर्न चालमसुमिर्मर्मव्यथा जायते । कन्दद्वन्द्वजुनार्तनाद-
चक्रितस्वान्तं न वा स्थीयते न ह्येतन्मरणं सुखस्य सुभगा
काप्येव संप्राप्तिभूः ॥ १५ ॥

तेजस्विप्रशंसा ।

मालसापि रवेः पीदाः पतन्त्युपरि भूश्रुताम् । तेजसा
सह जाताना वयः क्रुत्रोपयुज्यते ॥ १ ॥ एकः स एव
तेजस्वी सैहिकैर्यैः सुरद्विषाम् । शिरोमात्रवशेषेण जीयन्ते
येन ज्ञानवः ॥ २ ॥ मौनी पादग्रहारेऽपि न क्षमी नीच एव
सः । आकृष्टशब्दो मित्रेऽपि न तेजस्वी खलो हि सः ॥ ३ ॥
तुल्येऽपराधे स्वर्भैर्भानुमन्तं क्षिरेण यत् । हिर्मांशुमाशु
धसते तन्मैदिशः स्फुटं फलम् ॥ ४ ॥ स्वयं प्रणमतेऽप्येऽपि
परवायासुपेयुषि । निदर्शनैमसाराणां कर्तुर्वहृत्तृण नरः ॥ ५ ॥
तेजस्विमध्ये तेजस्वी देवीयानपि गण्यते । पञ्चमः पञ्चैतपस-
स्तपनो जातवेदसाम् ॥ ६ ॥ अक्रुत्वा हेल्या पादसुचैर्मूर्धसु
षिद्विषाम् । कर्षकारमर्नालम्बा कीर्तिर्धामधिरोहति ॥ ७ ॥
अङ्गाधिरोपितमृगश्चन्द्रमा मृगलान्छनः । केसरी निर्धुरैरक्षि-
समृगयूथो मृगाधिपः ॥ ८ ॥ तेजस्विनि क्षमोपेते नातिक-
र्करयमाचरेत् । अतिनिर्मन्थनादधिश्चन्दनादपि जायते ॥ ९ ॥
तेजोहीने महीपाले स्वे परे च विकुर्वते । निःशङ्को हि

जनो घत्ते पदं भसन्न्यैर्नृपमणि ॥ १० ॥ एकचक्रो रथो
येन्ता विकैलो विपमा ह्येयाः । आक्रमत्येव तेजस्वी तथा-
प्यर्को नमस्तलम् ॥ ११ ॥ साधनं सुमहद्यस्य यन्नान्यस्य
विलोम्यते । तस्य धीशालिनः कोऽन्यः सहेतारालितां
भ्रुवम् ॥ १२ ॥ येन पापाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुधरा ।
अनस्तमितसारस्य तेजसस्तद्विजृम्भितम् ॥ १३ ॥ सिंहः
शिष्टुरपि निपतति मदमलिनैकपोलमिच्छिपु गजेषु ।
प्रकृतिरिय सत्त्ववता न खलु वयस्तेजसो हेतुः ॥ १४ ॥
यदचेतनोऽपि पादैः स्पृष्टः प्रज्वलति सवितुरिनैकान्तः ।
तत्तेजस्वी पुरुषः परकृतविकृतिं कथं सहते ॥ १५ ॥
दर्शितंतापोच्छ्रैर्येस्तेजोवद्भिः सुगोत्रसर्जातैः । हीरैरिष्विव
धीरैरपस्त्वपि गम्यते नाघः ॥ १६ ॥ दीप्यन्तां ये दीप्त्यै
धैरिता मणयश्च वीरपुरुषाश्च । तेजः स्वविनाशाय तु
भवति तृणानामिव लघूनाम् ॥ १७ ॥ मदसिक्तमुखैर्मृगाधिपः
कारिभिर्वर्तयते स्वयहतैः । लघयन्खलु तेजसा जगन्न
महानिच्छति भूतिमन्यतः ॥ १८ ॥ तीव्रोष्णदुर्विपहवीर्य-
श्रुतः परेषां तेजस्विनो न गणयन्ति वपुर्महत्त्वम् । यत्पद्म-
रागशकलाकृतिरद्रितुङ्गं कात्स्न्येन भसयति काष्ठचयं
स्फुलिङ्गः ॥ १९ ॥ न तेजस्तेजस्वी प्रसृतमपरेषां
प्रसहते स तस्य स्वो भावः प्रकृतिनियतत्वाद्दुर्कृतकः ।
मैयैखैरैश्रान्तं तपति यदि देवो दिनकरः किर्मा-
श्रेयग्रावा निकृते इव तेजांसि वमति ॥ २० ॥ हस्ती
स्थूलतनुः स चाङ्कुशवशः किं हस्तिमात्रोऽङ्कुशो वज्रेणामि-
हताः पतन्ति गिरयः किं शैलमात्रः पर्विः । दीपे प्रज्वलिते
विन्दयति तमः किं दीपमात्रं तमस्तेजो यस्य विराजते स
बलवान्स्थूलेषु कः प्रत्येयः ॥ २१ ॥ स्वल्पनायुवसावशे-
षमलिनं निर्मांसमप्यस्थि गोः श्वा लब्ध्वा परितोषमेति न
तु तत्तस्य क्षुधः शान्तये । सिंहो जम्बुकमङ्कमागतमपि
त्यक्त्वा निहन्ति द्विपं सर्वैः कृच्छ्रगतोऽपि वाञ्छति जनः

१ ऊपरहिते २ सारथिः. ३ अनृतः-अरणः. ४ तुरगाः.
५ प्रशस्तकपोलेषु. ६ बलवताम्. ७ सूर्यकान्तः ८ अपमानम्.
९ कान्ति, (पक्षे) प्रताप. १० कान्त्याधिक्यम्; (पक्षे) धनुष
औन्नत्यम्. ११ प्रकाशकत्वम्, (पक्षे) सामर्थ्यम्. १२ पर्वत;
(पक्षे) कुलम्. १३ विधातुनिष्पादिताः. १४ विस्तृ-
तम्. १५ स्वभावाधीनत्वात् १६ अक्रुमिः. १७ किरणैः.
१८ संततम्. १९ सूर्यकान्तः. २० विकृत इव. २१ वज्रम्.
२२ विशातः.

१ किरणाः, (पक्षे) चरणाः. २ पर्वतानाम्; (पक्षे) राहाम्.
३ राहुः. ४ राहुः. ५ सूर्यम्. ६ चन्द्रम् ७ मार्दवस्य ८ दृष्टान्तः.
९ दुर्बलानाम्. १० निष्पौरुष्यं. ११ तृणकल्पमित्यर्थः. १२ दूरस्थो-
ऽपि. १३ पञ्चामिषाध्य तनो यस्य. १४ कथमित्यर्थः. १५ निरा-
धारा. १६ इतः.

संत्वनुरूपं फलम् ॥ २२ ॥ शमयति गजानन्यान्गन्धद्विषः
कलमोऽपि सन्भवति सुतरां वेगोदग्रं भुजंगशिशोर्विषम् ।
भुवमपिपतित्रालावस्थोऽप्यलं परिरक्षितुं न खलु वयसा
जात्यैवार्यं स्वकार्यसहो भरः ॥ २३ ॥

मनसिप्रशंसा ।

कामं प्रियानपि प्राणान्विमुञ्चन्ति मनस्विनः । इच्छन्ति
न त्वमित्रेभ्यो महतीमपि सक्तियाम् ॥ १ ॥ ब्रूत नूतन-
कूष्माण्डफलानां के भवन्त्यमी । अङ्गुलीदर्शनाद्येन विली-
यन्ते मनस्विनः ॥ २ ॥ ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं किं लोभाय
मनस्विनः । शैफरीस्फुरितैर्नाव्येः सुव्यवता जातु जायते ॥३॥
कुसुमस्तंबकस्येव द्वयी वृत्तिर्मनस्विनः । मूर्ध्नि वा सर्वलो-
कस्य शीर्यते वन एव वा ॥ ४ ॥ पादाहतं सदुत्थाय-
मूर्धानमधिरोहति । स्वस्थादेवापमानेऽपि देहिनस्तद्वरं
रजः ॥ ५ ॥ समूलघातमन्नन्तः परात्रोद्यन्ति मानिनः ।
प्रधंसिर्तान्वतमसस्तत्रोदाहरणं रविः ॥ ६ ॥ स पुमानर्थ-
वज्रन्मा यस्य नास्ति पुरःस्थिते । नान्यामङ्गुलिमभ्येति
संख्यायामुद्यताङ्गुलिः ॥ ७ ॥ स्थित्यतिक्रान्तिमीरुणि स्व-
च्छान्त्याङ्गुलितान्यपि । तोयानि तोयराशानां मनांसि च
मनस्विनाम् ॥ ८ ॥ शक्तिवैकल्यैर्नप्रस्य निःसैरित्वाङ्गुली-
यसः । जन्मिनो मानहीनस्य तृणसं च समा गतिः ॥ ९ ॥
अलङ्कृतं तत्सदुद्गीक्ष्य यद्यदुच्चैर्मेहीभूताम् । प्रियतां ज्या-
यसी मा गान्महतां केन तुङ्गता ॥ १० ॥ तावदाश्रीयते
लक्ष्म्या तावदस्य स्थिर-यशः । पुरुषस्तावदेवासौ यावन्मा-
नान्न हीयते ॥ ११ ॥ दुरासद्वनज्यायान्गान्म्यस्तुङ्गोऽपि
भूधरः । न जहाति महौजस्कं मानप्रांशुमलङ्कयता ॥ १२ ॥
शुरून्कुर्वन्ति ते वन्द्यान्वर्थ्या तैर्वसुंधरा । येषां यगांसि
शुभ्राणि ह्येयन्तीन्दुमण्डलम् ॥ १३ ॥ उदाहरणमाशीःषु
प्रथमे ते मनस्विनाम् । शुष्केऽशनिरिवामर्षो यैररातिषु
पात्यते ॥ १४ ॥ तुङ्गत्वमित्तरे नाद्रौ नैदं सिन्धावगा-

घता । अलङ्कनीयताहेतुरुभय तन्मनस्विनि ॥ १५ ॥ न
कोचिच्च बहिर्यान्ति मानिनां प्रार्थनागिरः । यदि निर्यातुमि-
च्छन्ति तदा प्राणपुरःसराः ॥ १६ ॥ असेवितेश्वरद्वारमहं-
ष्टविरहव्यथम् । अनुक्तस्त्रीवचनं घन्यं कस्यापि जीवि-
तम् ॥ १७ ॥ मानिनो हतमानस्य मानोऽपि न सुखप्रदः ।
जीवनं मानमूलं हि माने म्लाने कुतः सुखम् ॥ १८ ॥
मनस्वी प्रियते कामं कार्पण्यं न तु गच्छति । अपि नि-
र्वाणमायार्तिं नानलो याति शीतताम् ॥ १९ ॥ मनस्विह-
दयं घत्ते रोषेणैव प्रसन्नताम् । भक्षना मुकुरः प्रायः प्रसादं
लमतेतराम् ॥ २० ॥ मनस्विनो न मन्यन्ते परतः
प्राप्य जीवनम् । बलिभुग्भ्यो न काकेभ्यः स्पृहयन्ति हि
कोकिलाः ॥२१॥ दूर्वाङ्कुरतृणाहारा धन्यास्ते वै वने मृगाः ।
विभवोन्मत्तचित्तानां न पश्यन्ति सुखानि यत् ॥ २२ ॥
सुखं जीवन्ति हरिणा वनेष्वपरसेविनः । अर्थैरयत्नसुलभैर्ज-
लदर्माङ्कुरादिभिः ॥ २३ ॥ उपकारेण दूयन्ते न सहन्तेऽनु-
कम्पिताम् । आपत्स्वपि दुराराध्यां नित्यदुःखा मन-
स्विनः ॥ २४ ॥ जलसेकेन वर्धन्ते तरवो नाश्मसंचयाः ।
भव्यो हि द्रव्यतामेति क्रियां प्राप्य तथाविधाम् ॥ २५ ॥
अवृत्तिभयमन्त्याना मर्द्यानां मरणाद्भयम् । उत्तमानां तु
सत्त्वानामवमानात्परं भयम् ॥ २६ ॥ न सदश्वः कशाघातं
न सिंहा घनगर्जितम् । परैरङ्गुलिनिर्दिष्टं न सहन्ते
मनस्विनः ॥ २७ ॥ कामं वनेषु हरिणास्तुर्णेन जीवन्त्य-
यत्नसुलभेन । घनिषु न दैन्यं विदधति ते खलु पगवो
वयं सुधियः ॥ २८ ॥ प्रत्युपकुर्वन्त्रहपि न भवति पूर्वो-
पकारिणा तुल्यः । एकोऽनुकरोति कृतं निष्कारणमेव
कुर्वन्तेऽन्यः ॥२९॥ न नटा न विटा न गायका न परद्रोह-
निबद्धद्वयः । नृपसन्नानि नाम के वयं स्तनभारानमिता
न योषितः ॥ ३० ॥ अभिमानघनस्य गत्वैरसुभिः स्थासु
यशश्चिचीपतः । अचिरांशुविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः
फलमानुषङ्गिकम् ॥ ३१ ॥ ज्वलितं न हिरण्यरेतसं चय-
मांस्कन्दति भर्सानां जनः । अभिमूर्तिभयादसूजतः सुख-
मुञ्चन्ति न घाम मानिनः ॥ ३२ ॥ पुरो वा पश्चाद्वा
वयसुपविशामः क्षितिमुजां ततः किं नञ्छिन्न वचनरचना-
क्रीतजगताम् । अगारे कान्तारे कुचकलशभारे मृगदशां
मणेस्तुल्यं मूल्यं सहजसुभगस्य द्युतिमतः ॥३३॥ अमुक्तायां
यस्यां क्षणमपि न यातं नृपशतैर्मुवस्तस्या लामे क इव
बहुमानः क्षितिमुजाम् । तदंशस्याप्यंशे तदवयवलेदोऽपि

१ बलानुरूपम्. २ यवेच्छम्. ३ मत्सीस्फुरणेन ४ कदा-
चिद. ५ गुच्छसं. ६ अव्यग्रात्. ७ चेतनात्. ८ अनुन्मूलयन्त.
९ शत्रुत्. १० गाढ तम. ११ सार्थकजन्मा. १२ पुरुषगणना-
प्रसावे. १३ मर्यादोच्छङ्कनादेतोमीरुणि. १४ सक्षोभितानि.
१५ उत्साहादिशक्तिवैधुर्गेण; (पक्षे) अबष्टमसामर्थ्यविरहेण.
१६ प्रह्वीभूतस्य; (पक्षे) विवेकभूतस्य १७ दुर्बलत्वात्; (पक्षे)
स्त्रिराशरहितत्वात्. १८ गौरवहीनस्य, (पक्षे) नीरसस्य.
१९ जप्तो. २० प्रतापसपन्नम्. २१ मानोन्नतपुरुषम्.
२२ अगावता. २३ तुङ्गत्वम्.

पतयो विषादे कर्तव्ये विधदति जडः प्रत्युत मुदम् ॥ ३४ ॥
 कचिद्भ्रमौ शय्या कचिदपि च पर्यङ्कशयनं कचिच्छाका-
 हारी कचिदपि च शाल्योदनरुचिः । कचित्कन्याधारी
 कचिदपि च दिव्याम्बरधरो मनस्वी कार्यार्थी न गणयति
 दुःखं न च सुखम् ॥ ३५ ॥ स जातः कोऽप्यासीन्मदन-
 रिपुणा मूर्ध्नि धवल कपाल यस्यैर्विनिहितमलकारविधये ।

मृभिः प्राणत्राणप्रवणमतिभिः कैश्चिदधुना नमङ्गिः कः
 पुंसामयमतुलदर्पज्वरभरः ॥ ३६ ॥ विपुलहृदयैर्धन्यैः कै-
 श्चिज्जगज्जनित पुरा विधृतमपरैर्दत्तं चान्यैर्विजित्य तृण
 यथा । इह हि भुवनान्यन्वे धीराश्चतुर्दश भुञ्जते कतिपय-
 पुरस्वाम्ये पुसा क एष मदज्वरः ॥ ३७ ॥ वरमहिमुखे
 क्रोधाध्माते करो विनिवेशितो विपमपि वरं पीत्वा सुप्तं
 कृतान्तनिवेशने । गिरिवरतटान्मुक्ताश्चात्मा वर शतधा

कृतो न तु खलजनावामैरर्थैः कृत हितमात्मनः ॥ ३८ ॥
 नानीयन्ते मधुनि मधुपाः पारिजातप्ररोहैर्नाम्यर्थ्यन्ते तुहिन-
 रुचिना चन्द्रिकाया चकोराः । असद्वाचां धुरि मधुरिमा
 यद्यपूर्वावतारः सोऽहसाः स्युः स्वयमिह बुधाः किं मुधाभ्य-
 र्थनाभिः ॥ ३९ ॥ मृत्पिण्डो जलरेखया वलयितः सर्वो-
 ऽप्ययं नन्वणूनङ्गीकृत्य स एव सद्युगशतै राज्ञा गणैर्भुज्यते ।
 तद्दुर्ददत्तेऽयवा न किमपि क्षुद्रा दरिद्रा भृशं धिग्धक्ता-
 न्पुरुपाधमान्यनकण वाञ्छन्ति तेभ्योऽपि ये ॥ ४० ॥

एवं चेन्नीचजनानुरागरमसादस्मासु मन्दादरः का नो मानद
 मानहानिरियती भूः किं त्वदेकप्रभुः । गुह्यापुञ्जपरम्परा-
 परिचयाद्भिर्जीजनैरुज्जितं मुक्तादाम नः धारयन्ति किमहो
 कण्ठे कुरङ्गीदृशः ॥ ४१ ॥ त्वं राजा वयमप्युपासितगुरु-
 प्रज्ञाभिमानोन्नताः स्यातस्त्वं विमवैर्यशासि कवयो दिक्षु
 प्रतन्वन्ति नः । इत्य मानद नातिदूरसुमयोरप्यावयोरन्तरं
 यद्यस्मासु पराञ्चुखोऽसि वयमप्येकान्ततो निःस्पृहाः ॥ ४२ ॥

ब्रह्माण्डं क्रियदस्ति तत्र वसुधापिण्ड किमाचक्ष्महे तत्राप्ये-
 कतरं तु खण्डममितास्तस्मिन्नृपाः केचन । तेभ्यो दैन्यशतो-
 पनीतविभवा दृष्टानुकम्पास्तु ते धिक्ब्रूढाः स्पृहयन्ति हन्त
 किमपि स्वार्थेन तेभ्योऽपि ये ॥ ४३ ॥ पातालात्त विमो-
 चितो वत वलिर्नातो न मृत्युः क्षयं नोन्मृष्टं शशिलाञ्छनस्य
 मलिन नोन्मूलिता व्याधयः । शेषस्यापि घरां विधृत्य
 न कृतो भारवतारः क्षणं चेतः सत्पुरुपाभिमानमनिशं
 मिथ्या वहन्निवधसे ॥ ४४ ॥ नासाकं शिविका न चास्ति

१ सर्पमुखे, २ क्रोधपूर्णं, ३ कालगृहे.

कटकाचालंक्रियासत्क्रिया नोत्तुन्नस्त्रुरगो न कश्चिदनुगो
 नाप्यम्बरं सुन्दरम् । किं तु धमातलवर्त्यशेषविदुषां साहित्य-
 विद्याजुषां चेतस्तोषकरी शिरोनतिकरी विद्यानवचास्ति
 नः ॥ ४५ ॥ लक्ष्मीर्निर्घृतिमेति हीनचरितैर्यैरेव तच्छिक्षया
 किं नाधैव करोमि तामनुचरीं रामां सक्रामामिव । ब्रह्माण्डे
 निपतत्यपि स्वलति न प्रायेण येषां मनस्तेषामार्यमनस्विनामनु-
 पदं गन्तासि नाह यदि ॥ ४६ ॥ पुण्ये ग्रामे वने वा महति
 सितपटच्छत्रपालीं कपालीमादाय न्यायगर्भे द्विजहुतहुत-
 भुग्धूमधूमोपकण्ठम् । द्वार द्वार प्रवृत्तो वरसुदरदरीपूरणाय
 क्षुधातो मानी प्राणी स्वदेशे न पुनरनुदिनं तुल्यकुल्येपु
 दीनः ॥ ४७ ॥ अर्थानामीशिषे त्वं वयमपि च गिरामी-
 श्महे यावदित्थं शूरस्त्व वादिदर्पज्वरशमनविधावक्षयं
 पाटव नः । सेवन्ते त्वा घनाढ्या मतिमलहतये मामपि
 श्रोतुकामा मच्यप्यास्था न चैत्तत्त्वयि मम सुतरामेष राज-
 न्गतोऽसि ॥ ४८ ॥ श्रेयस्वी यत्र मान व्रजति दुरित-
 कृचापमानं मनुष्यैरज्ञेयं यत्र दूतैः प्रभुमनु मनुजो नीयते
 चानपेक्षः । मृत्योर्गेह वरं तन्न तु कुधनवतां यत्र सर्वा-
 पमानो लोकैर्विज्ञायमानः स्वयमतिथितया यत्र चार्थी
 प्रयाति ॥ ४९ ॥

अपौरुपत्वनिन्दा ।

मौजीवन्यः परावजादुःखदग्धोऽपि जीवति । तस्यार्जन-
 निरेवास्तु जननीकेशकारिणः ॥ १ ॥ असपादयतः कचि-
 दर्थे जातिक्रियार्गुणेः । यदच्छाशन्दवत्पुंसः संज्ञायै जन्म
 केवलम् ॥ २ ॥

गुणप्रशंसा ।

गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं दूरेऽपि वसता सताम् । केतकीग-
 न्धमाध्राय स्वयमायान्ति पद्मपदाः ॥ १ ॥ गुणवज्जनसपर्का-
 द्याति स्वलोऽपि गौरवम् । पुष्पाणामनुपङ्गेण सूत्र शिरसि
 धार्यते ॥ २ ॥ कलावतः सैव कला यर्याधैःक्रियते भवैः ।

१ शुभ्रवस्त्रेण पिहिता पाली यस्याः २ भिक्षापात्रम्.
 ३ गर्हितं जीवतीति माजीवन् ४ परं कृता यावन्ना तदेव दु खं
 तेन दग्धं सितम् ५ अनुत्पत्तिः ६ ब्राह्मणत्वादि ७ इज्याप्य-
 वनादि ८ और्वादि ९ अमरा १० चन्द्रस्य, (पक्षे) विदुषः.
 ११ षोडशो भागः, (पक्षे) चतुःषष्टिकलानामन्यतमा. १२ अधो-
 भागे ध्रियते, (पक्षे) तिरस्क्रियते. १३ शिवः, (पक्षे) ससारः.

नहीभिश्च कलाभिः किं यामिरङ्कः प्रदर्श्यते ॥ ३ ॥ न
पुत्रत्वेन पूज्यन्ते गुणैरासाद्यते पदम् । रवेर्व्यापारमादत्ते
प्रदीपो न पुनः शनिः ॥ ४ ॥ गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते पितृ-
वशो निरर्थकः । वासुदेव नमस्यन्ति वसुदेवं न मा-
नवाः ॥ ५ ॥ यदि सन्ति गुणाः पुसां विकसन्त्येव ते
स्वयम् । नहि कस्तूरिकामोदः शपथेन निवार्यते ॥ ६ ॥
किमाढ्यत्वगुरुत्वाभ्यां चरमोऽपि गुणैर्गुरुः । केतकीकुसुमे
पश्य लघुपत्रेऽपि गौरवम् ॥ ७ ॥ केतकीकुसुमं भृङ्गः
खण्ड्यमानोऽपि सेवते । दोषाः किं नाम कुर्वन्ति गुणापहत-
चेतसः ॥ ८ ॥ शरीरस्य गुणानां च दूरमत्यन्तमन्तरम् ।
शरीरं क्षणविध्वंसि कल्पान्तस्थायिनो गुणाः ॥ ९ ॥ गुणे-
भ्येव हि कर्तव्यः प्रयत्नः पुरुषैः सदा । गुणयुक्तो दरिद्रो-
ऽपि नेश्वरैरगुणैः समः ॥ १० ॥ गुणैः सर्वज्ञकल्पोऽपि
सीदत्येको निराश्रयः । अर्नघमपि माणिक्यं हेमाश्रयमपेक्षते
॥ ११ ॥ गुणेषु कियतां यत्नः किमाटोपैः प्रयोजनम् ।
विक्रीयन्ते न घण्टामिर्गावः क्षीरविचर्जिताः ॥ १२ ॥ गुणैर्गौ-
रवमायाति न महत्यापि संपदा । पूर्णन्दुर्न तथा बन्धो नि-
ष्कलङ्को यथा कुशः ॥ १३ ॥ स्वयं स्वमुखविस्तारादूर्णनाभः
पतत्यधः । तमेव संहरन्भूयः पदमुच्चैर्विगाहते ॥ १४ ॥
गुणो दूषणतां याति दूषणं गुणतां क्वचित् । तथा हि नम्रता
दोषः स्तनयोः स्तब्धता गुणः ॥ १५ ॥ गुणैरुत्तुङ्गता याति
नोच्चैरासनसंस्थितः । प्रासादशिखरस्थोऽपि काकः किं
गरुडायते ॥ १६ ॥ अहो गुणानां प्राप्स्यथं यतन्ते बहुधा
नराः । सुक्ता यदर्थं भग्नासा इतरेषां च का कथा ॥ १७ ॥
गुणेन स्पृहणीयः स्यान्न रूपेण युतो जनः । सौगन्ध्यवर्ज्यं
नादेय पुष्यं कान्तमपि क्वचित् ॥ १८ ॥ प्रभुभिः पूज्यते
लोके कलैव न कुलीनता । कलावान्मान्यते भूर्ध्नि सत्सु
देवेषु शशुना ॥ १९ ॥ गुणयुक्तोऽपि पूर्णोऽपि कुम्भः कूपे
निमज्जति । तस्य भारसहो नास्ति गुणकग्राहको यदि ॥ २० ॥
अहो वैचित्र्यमेतस्य ससारस्य किमुच्यते । गुणोऽपि क्लेश-
हेतुः स्याद्विश्रान्तः कण्ठकन्दले ॥ २१ ॥ जात्युत्कृष्टस्य हि
मणेर्नोचितं शानघर्षणम् । आदर्शं चित्रकारैः किं लिख्यते
प्रतिविम्बितम् ॥ २२ ॥ गुणयुक्तोऽप्यधो याति रिक्तैः
कूपे घटो यथा । निर्गुणोऽपि श्रुतैः पश्य जनैः शिरसि

धार्यते ॥ २३ ॥ गुणिनोऽपि हि सीदति गुणग्राही न
चेदिह । सगुणः पूर्णकुम्भोऽपि कूप एव निमज्जति ॥ २४ ॥
गुणो गुणान्तरापेक्षी स्वरूपख्यातिहेतवे । स्वभावरम्यं
लावण्यं तारुण्येन मनोहरम् ॥ २५ ॥ गुणैः पूजा भवे-
त्पुसा नैकसाज्जायते कुलात् । चूडारत्नं शशी शंभोर्यानु-
चैः श्रवा हरेः ॥ २६ ॥ सर्वत्र गुणवानेव चकास्ति प्रथितो
नरः । मणिमूर्ध्नि गले वाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥ २७ ॥
गुणानर्चन्ति जन्तूनां न जातिं केवलां क्वचित् । स्फाटिकं
भाजनं भयं काकिन्यापि न गृह्यते ॥ २८ ॥ नहि जन्मनि
ज्येष्ठत्वं ज्येष्ठत्वं गुण उच्यते । गुणाद्गुरुत्वमायाति दधि
दुग्धं घृतं यथा ॥ २९ ॥ गुणवान्सुचिरस्थायी दैवे-
नापि न सद्यते । तिष्ठत्येकां निशा चन्द्रः श्रीमान्संपूर्ण-
मण्डलः ॥ ३० ॥ सर्वत्र गुणवान्देशे चकास्ति प्रथते-
तराम् । मणिमूर्ध्नि गले वाहौ पादपीठेऽपि शोभते ॥ ३१ ॥
गुण आकर्षणयोग्यो धनुष इवैकोऽपि लक्षलाभाय । लता-
तन्तुभिरिव किं गुणैर्विर्मदासहैर्वहुभिः ॥ ३२ ॥ अनुवसरे
गुणवानपि हृदयादवतार्यते हारः । पश्य शलाकावसरे
तृणेऽपि भूपैः प्रसार्यते स्वकरः ॥ ३३ ॥ गुणवन्तः क्लि-
श्यन्ते प्रायेण भवन्ति निर्गुणाः सुखिनः । बन्धनमायान्ति
शुका यथेष्टसंचारिणः काकाः ॥ ३४ ॥ गुणिनि गुणज्ञो
रमते नागुणशीलस्य गुणिनि परितोषः । अलिरेति
वनात्कमलं न दूर्दुरस्त्वेकवासोऽपि ॥ ३५ ॥ अवल-
म्बितविष्णुपदः कर्पितजनचक्षुरतुलगतिः । पत्रमयोऽपि
पदार्थः पतङ्गतामेति -गुणयोगात् ॥ ३६ ॥ अ-
मितगुणोऽपि पदार्थो दोषेणैकेन निन्दितो भवति ।
निखिलरसायनर्महितो -गन्धेनोग्रेण -लघुन-इव ॥ ३७ ॥
दोषमपि गुणवति जने दृष्ट्वा गुणरागिणो न खिद्यन्ते ।
प्रीत्यैव शशिनि पतितं पश्यति लोकः कलङ्कमपि ॥ ३८ ॥
अन्तर्गतैर्गुणैः किं द्वित्रा अपि- यत्र साक्षिणो विरलाः ।
स गुणो गीतेर्यदसौ वनेचर हरिणमपि हरति ॥ ३९ ॥
गुणा गुणज्ञेषु-गुणीभवन्ति ते निर्गुणं प्राप्य-भवन्ति दोषाः ।
सुखादुतोयाः प्रवहन्ति नद्यः समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः
॥ ४० ॥ गुणेषु यत्नः पुरुषेण कार्यो न क्वचिदप्राप्यतम्
गुणानाम् । गुणप्रकर्षाद्दुष्टेन शमोरलङ्घ्यमुलङ्घितमुत्तु-

१ कलङ्कः (पक्षे) दोषः - २ गुणाकृष्टान्तकरणस्य. ३ शिव-
तुल्यः. ४ दुःखं प्राप्नोति. ५ अमूल्यम्. ६ आढ्यम्. ७
राजभवनम्. ८ मौक्तिकानि, (पक्षे) मोक्षमापन्नाः. ९ रज्जु-
युक्तः (पक्षे) विनयादिगुणसंपन्नः. १०-रिक्तः (पक्षे) निर्द्वयः.
११ पूर्णः.

- १ विचारक्षमः, (पक्षे) यथाशुभम्. २ लक्षसख्याकथनलाभाय;
(पक्षे) वेधलाभाय. ३ विचारासहैः (पक्षे) आकर्षणासहैः. ४
क्लेशं प्राप्नुवन्ति. ५ भ्रमरः. ६-मेकः. ७-पतङ्गं सुखं; (पक्षे)
पत्र(कागद)निर्मितं-सञ्चनिबद्धं क्रीडार्थं गगने उड्डायते. 'पतंग'
इति नाम्नैव देशभाषाया प्रसिद्धः. ८ पूज्यः. ९ चन्द्रेण.

माङ्गम् ॥ ४१ ॥ निष्कलङ्ककलयैकयापि यः सयुतः
स खलु पूज्यते जनैः । मद्र पश्य जलजोऽपि धार्यते
शक्रेण शिरसा निशाकरः ॥ ४२ ॥ वक्रोऽपि पङ्कजनि-
तोऽपि देवासदोऽपि व्यालाश्रितोऽपि विफलोऽपि सकण्ट-
कोऽपि । गन्धेन बन्धुरसि केतकपुष्पजेन ह्येको गुणः
खलु निहन्ति समस्तदोषान् ॥ ४३ ॥ न खनति सुरैः
क्षोणीपृष्ठं न नर्दति सादरं प्रकृतिपुरुषं प्रेक्ष्याप्यग्रे न
कुम्प्यति गोचरम् । वहति च धुरं धुर्यो वैर्यादनुद्वतकंबरो
जगति गुणिनः कार्योदार्यात्परानतिशेते ॥ ४४ ॥ गुणा-
नामज्ञाता प्रचुरधनदातापि न मुदे मुदे विद्याज्ञाता भवति
मितदातापि गुणिनाम् । द्यौ आम्ना दत्ते न पुनरवधत्त
श्च चतुरो ह्यजः प्रान्तं दत्त्वा वगयति नितान्तं पुरवधूः
॥ ४५ ॥ उपादाता यावन्न भवति गुणानां गुणवतामस-
त्कल्यास्तावत्रिभुवनमहार्घा अपि गुणाः । अपि प्राग्देव्यार-
हेन्द्रयवसतेः कौस्तुभमणिः स किं नार्सादबधौ श्रुतिरपि न
यस्य क्वचिदभूत् ॥ ४६ ॥ विवादप्रारम्भः प्रथयति परं
दम्भमंतुलं गुणानां गान्धीर्यं तत्र भवति साक्षी कलकलः ।
पयःपूर्णाः कुम्भो ध्वनति न तथा वातवलितो यथा रिक्तो
मांमांश्चनिमिभृतं मुञ्चति मुहुः ॥ ४७ ॥ कौशेय कृमिज
सुवर्णसुपलाद्दूर्वापि गोरोमंतः पद्मार्त्तामरसं शशाङ्क उद्वेदि-
न्दीर्घं गोमयात् । काष्ठादग्निरहेः फणादपि मणिर्गोपित्तो
रोचना प्राकाश्यं स्वगुणोदयेन गुणिनां गच्छन्ति किं
कम्बनां ॥ ४८ ॥

उद्यमप्रशंसा ।

उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं मार्जारवद्भवेत् । जन्मप्रभृति
गौनीस्ति पयः पिबति नित्यशः ॥ १ ॥ उद्यमं साहसं धैर्यं
दुष्टिः शक्तिः पराक्रमः । पठेते यत्र वर्तन्ते तत्र देवः
सहायकृत् ॥ २ ॥ उद्यमेन हि सिद्ध्यन्ति कार्याणि न
मनोरथैः । नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे शृगाः
॥ ३ ॥ न देवमिति सचिन्त्य त्यजेदुद्योगमात्मनः । अनु-
द्यमेन कस्तल तिलैर्म्यः प्राप्नुमर्हति ॥ ४ ॥ विहाय पौरुषं
यो हि देवमेवावलम्बते । प्रासादसिंहवत्तस्य मूर्ध्नि तिष्ठन्ति
घायसाः ॥ ५ ॥ पूर्वजन्मकृतं कर्म तदैवमिति कथ्यते । तस्मा-
त्पुरुषकारेण विना देवं न सिध्यति ॥ ६ ॥ यथा ह्येकेन चक्रेण
न रथस्य गतिर्भवेत् । एवं पुरुषकारेण विना देवं न सिध्यति

१ निमैलेविषया. २ दुःप्राप. ३ पापीणात् ४ धेनुकेशेभ्यः.
५ कर्ममात्. ६ रक्तकमलम् ७ नीलं कमलम्. ८ आश्रयति.
९ प्रासादे देवालयशिखरे यः सिंहसदृशः.

॥ ७ ॥ यथा मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद्यदिच्छति । एवंमात्म-
कृतं कर्म मानवः प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ निपानमिव मण्डूकाः सरः
पूर्णमिवाण्डजाः । सोद्योग नरमायान्ति विवशाः सर्वसंपदः
॥ ९ ॥ देवं पुरुषकारेण साध्यसिद्धिनिबन्धनम् । योऽति-
क्रामितुमिच्छेत स लोके नावसीदति ॥ १० ॥ योजनानां
सहस्रं तु शनैर्गच्छेत्पिर्पालिका । अगच्छन्वनतेयोऽपि पद-
मेकं न गच्छति ॥ ११ ॥ कामपि श्रियमासाद्य यस्तद्दुष्टौ
न चेष्टेते । तस्यायतिपु न श्रेयो बीजमोजिकुटुम्बवत्
॥ १२ ॥ उद्योगिनः करालम्बं करोति कर्मलालया ।
अनुद्योगिकरालम्बं करोति कर्मलाग्रजा ॥ १३ ॥ काकता-
लीयवत्प्राप्तं दृष्ट्वापि निधिमग्रतः । न स्वयं देवमादत्ते
पुरुषार्थमपेक्षते ॥ १४ ॥ आलस्यं हि मनुष्याणां शरी-
रस्यो महान्निपुः । नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसी-
दति ॥ १५ ॥ संपदा सुस्थितमन्यो भवति स्वल्पयापि
यः । कृतकृत्यो विधिर्मन्ये न वर्धयति तस्य ताम् ॥ १६ ॥
न लभन्ते विनोद्योगं जन्तवः सपदां पदम् । सुराः क्षीरोद-
विक्षोभमनुभूयानृतं पपुः ॥ १७ ॥ नात्युच्चशिखरो मेरुर्ना-
तिनीचं रसातलम् । व्यवसायद्वितीयानां नाप्यपारो महो-
दधिः ॥ १८ ॥ पूर्वजन्मजानेत पुराविदः कर्म देवमिति
संप्रचक्षते । उद्यमेन तदुपार्जितं चिरादैवमुद्यमवशं न
तत्कथम् ॥ १९ ॥ उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीर्देवं
हि देवमिति कौपुरुषा वदन्ति । देव निहत्य कुरु पौरुषमा-
त्मशक्त्या यत्ने ह्यते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ॥ २० ॥

संहतिप्रशंसा ।

संहतिः श्रेयसां राजन्निगुणेष्वपि बन्धुषु ।^१ तुषैरपि परि-
भ्रष्टा न प्ररोहन्ति तण्डुलाः ॥ १ ॥ अल्पानामपि वस्तूनां
संहतिः कार्यसाधिका । तृणैर्गुणैश्चैव पन्नैर्वध्यन्ते मत्तदन्तिनः
॥ २ ॥ बहूनामल्पसाराणां समवायो दुरत्ययः । तृणैर्वि-
धीयते रज्जुर्वध्यन्ते तेन दन्तिनः ॥ ३ ॥

१ साध्यमिच्छीनं तदायत्तमित्यर्थ. २ उल्लङ्घयितुम्.
३ व्यापारं न करोति. ४ उत्तरकालेषु ५ कल्याणम्.
६ लक्ष्मी. ७ अलक्ष्मी. ८ काकागमनमिव तालपतनमिव
कायत्रालीय तद्वत्. अत्रितर्कितम् अकस्मादिति यावत्.
९ खिन्नो न भवति. १० पुरुषश्रेष्ठम्. ११ कुत्सितपुरुषार्थः.
१२ सघातः १३ धान्यत्वक् १४ अङ्कुरजननक्षमा न भवन्तीति
भावः. १५ रज्जुत्वम्.

क्षमाप्रशंसा ।

क्षमाशस्त्रं करे यस्य दुर्जनः किं करिष्यति । अतृणे पतितो बहिः स्वयमेवोपगाम्यति ॥ १ ॥ नरस्याभरणं रूपं रूपस्याभरणं गुणः । गुणस्याभरणं ज्ञानं ज्ञानस्याभरणं क्षमा ॥ २ ॥ क्षमा बलमशक्तानां शक्तानां भूषणं क्षमा । क्षमा वशीकृतिलोकं क्षमया किं न सिद्ध्यति ॥ ३ ॥

विनयप्रशंसा ।

तिष्ठतां तपसि पुण्यमासृजन्संपदोऽनुगुणयन्सुखैषिणाम् । योगिनां परिणमन्विमुक्तये केन नास्तु विनयः सतां प्रियः ॥ १ ॥

सत्यप्रशंसा ।

सूतं सर्वशास्त्रार्थनिश्चितज्ञानगोमितम् । भूषणं सर्ववचसा लज्जेव कुलयोपिताम् ॥ १ ॥ अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम् । अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते ॥ २ ॥ गोमिर्विप्रैश्च वेदैश्च सतीभिः सत्यवादिभिः । अलुब्धैर्दानशूरैश्च सप्तमिर्घार्यते मही ॥ ३ ॥

असत्यनिन्दा ।

नासत्यवादिनः सख्यं न पुण्यं न यशो भुवि । दृश्यते नापि कल्याणं कालकूटमिर्वाक्षतः ॥ १ ॥ असत्यमप्रत्ययमूलकारणं कुवासनासद्मसमृद्धिवारणम् । विपन्निर्दानं परवञ्चनोर्जितं कृतापराधं कृतिमिर्विचर्जितम् ॥ २ ॥ यशो यस्माद्गुणीभवति चर्नैवहेरिव वनं निर्दानं दुःखानां यद्वेदनिरुहाणामिव जलम् । न यत्र स्याच्छायातप इव तपःसंयमकथा कथञ्चित्तन्मिथ्यावचनैर्मभिधत्ते न मतिमान् ॥ ३ ॥ जिहैकैव सतामुभे र्फणवतां संदुष्टश्चतस्रश्च तास्ताः ससैव विर्भावसोर्नियमिताः षट्कार्तिकेयस्य च । पौलस्त्यस्य दशाभवन्फणिपतेर्जिहासहस्रद्वयं जिहालक्षशतैककोटिनियमो नो दुर्जनानां सुखे ॥ ४ ॥

आत्मश्लाघानिन्दा ।

परैः प्रोक्ता गुणा यस्य निर्गुणोऽपि गुणी भवेत् ।

१ ज्ञान्ति २ तपोनिष्ठानाम्. ३ संपादयन्. ४ अनुकूलयन्. ५ सपद्यमानः ६ अपवर्गाय. ७ विषयम् ८ भक्षयत् ९ अविश्रासः. १० विपत्तेः कारणम्. ११ कुशलै. १२ दावान्ने. १३ आदिकारणम् १४ वृक्षाणाम्. १५ वक्ति १६ सर्पाणाम् १७ ब्रह्मणः. १८ अग्नेः. १९ रावणस्य. २० शेषस्य

इन्द्रोऽपि लघुतां याति स्वयं प्रख्यापितैर्गुणैः ॥ १ ॥ न सुखं न च सौभाग्यं स्वयं स्वगुणवर्णने । यथैव च पुरंध्रीणां स्वहस्तकुचमर्दने ॥ २ ॥ स्वयं तथा न कर्तव्यं स्वगुणाख्यापनं पुनः । स्वगुणाख्यापनं युक्त्या परद्वारा प्रयोजयेत् ॥ ३ ॥ न सौख्यसौभाग्यकरा गुणा नृणां स्वयं गृहीताः सुदृशां कुचा इव । परैर्गृहीता द्वितय वितन्वते न तेन गृह्णन्ति निजं गुणं बुधाः ॥ ४ ॥ निजगुणगरिमा सुखाकरः स्यात्स्वयमनुवर्णयतां सतां न तावत् । निजकरकमलेन कामिनीनां कुचकलशाकलनेन को विनोदः ॥ ५ ॥

स्वभाववर्णनम् ।

सर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते स्वभावा नेतरे गुणाः । अतीत्य हि गुणान्सर्वान्स्वभावो मूर्ध्नि वर्तते ॥ १ ॥ किं कुलेनोपदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् । भवन्ति सुतरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकिद्रुमाः ॥ २ ॥ यः स्वभावो हि यस्यास्ते स नित्यं दुरतिक्रमः । आ यदि क्रियते राजा तत्किं नाश्रात्युपानहम् ॥ ३ ॥ परोपदेशकुशला दृश्यन्ते बहवो जनाः । स्वभावमतिवर्तन्तः सहस्रेष्वपि दुर्लभाः ॥ ४ ॥ किं कुलेन विशालेन शीलमेवात्र कारणम् । क्रमयः किं न जायन्ते कुसुमेषु सुगन्धिषु ॥ ५ ॥ सति शीले गुणा भान्ति पुंसां शौर्यादयो यथा । यौवने सदलंकाराः शोभां विभ्रति सुभ्रुवः ॥ ६ ॥ अद्रोहः सर्वभूतेषु कर्मणा मनसा गिरा । अनुग्रहश्च दानं च शीलमेतद्विदुर्बुधाः ॥ ७ ॥ वृत्तं यत्नेन सरक्षेद्विचितायाति याति च । अक्षीणो वित्ततः क्षीणो वृत्ततस्तु हतो हतः ॥ ८ ॥ यथा हि मलिनैर्वस्त्रैर्यत्र तत्रोपविश्यते । एवं चलितवृत्तस्तु वृत्तशेषं न रक्षति ॥ ९ ॥ न कुलं वृत्तहीनानां प्रमाणमिति मे मतिः । अन्येष्वपि हि जातानां वृत्तमेव विशिष्यते ॥ १० ॥ अकुलीनः कुलीनश्च मर्यादा यो न लङ्घयेत् । धर्मापेक्षी मृदुर्दान्तः स कुलीनशतैर्वरः ॥ ११ ॥ शीलं रक्षतु मेधावी प्राप्तुमिच्छुः सुखत्रयम् । प्रशंसां वित्तलाभं च प्रेत्य स्वर्गं च मोदनम् ॥ १२ ॥ विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः । परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥ १३ ॥ रक्तत्वं कमलानां सत्पुरुषाणां परोपकारित्वम् । असतां च निर्दयत्वं स्वभावसिद्धं त्रिषु त्रितयम् ॥ १४ ॥ वचो हि सत्यं परमं विभूषणं यथाङ्गनायाः कृशता कटौ तथा । द्विजस्य विधैव पुनस्तथा क्षमा शीलं हि सर्वस्य नरस्य भूषणम्

॥ १५ ॥ न धर्मशास्त्रं पठतीति कारणं न चापि वेदाध्य-
यनं दुःखमवः । स्वभाव एवात्र तर्थातिरिच्यते यथा प्रकृत्या
मधुरं गवां पयः ॥ १६ ॥ निर्झोन्नतं वक्षति को जलानां
विचित्रभावं मृगपक्षिणां च । माधुर्यमिदौ कटुतां च
निन्दे स्वभावतः सर्वमिदं हि सिद्धम् ॥ १७ ॥ वरं विन्ध्या-
ट्यामनगानतृपार्तस्य मरणं वरं सर्पाकीर्णं तृणपिहितकूपे
विशतनम् । वरं गर्तावतं गहनजलमध्ये विलयनं न शीला-
द्विभ्रंशो भवतु कुलजस्य श्रुतवतः ॥ १८ ॥ वह्निस्तस्य
जलायते जलनिधिः कुल्ययते तत्क्षपान्मेरुः स्वल्पशिलायते
मृगवतेः संवः कुरगायते । व्यंग्लो माल्यगुणायते विपरसः
पितृपुत्रपर्यायते यस्याङ्गेऽखिललोकमच्छमतमं शीलं संमुनी-
लति ॥ १९ ॥ ऐश्वर्यस्य विभूषणं मुञ्जना शौर्यस्य
वैश्वस्यमो ज्ञानस्योपगमः कुलस्य विनयो वित्तस्य पात्रे
व्ययः । अक्रोधस्तपसः क्षमा बलवतां धर्मस्य निर्व्याजना
सर्वेषामपि सर्वकारणमिदं शीलं परं भूषणम् ॥ २० ॥
काकः पक्षवने रति न कुरुते हंसो न कूपोदके मूर्ख
प्रणितसगमे न रमते दासो न निहासने । कुक्षी मजन-
संगमे न रमते नीच जनं सेवते या यस्य प्रकृतिः स्वभा-
वजनिता केनापि न त्यज्यते ॥ २१ ॥ व्याघ्रः सेवति
काननं सुगहनं सिंहो गृह्णा सेवते हंसः सेवति पञ्चिनी कुमु-
मितां गृध्रः श्मशानस्थलान् । साधुः सेवति साधुमेव सततं
नीचोऽपि नीच जनं या यस्य प्रकृतिः स्वभावजनिता के-
नापि न त्यज्यते ॥ २२ ॥ पाण्डित्यस्य विभूषणं मधुरता
शौर्यस्य वाक्प्रसयो ज्ञानस्योपगमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य
पात्रे व्ययः । अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्व्या-
जता सर्वस्यास्य पुनस्तथैव जगतः शीलं परं भूषणम् ॥ २३ ॥

वाग्दर्शनम् ।

तान्त्रु वाचः समायोग्या याश्चित्ताकर्षणक्षमाः । स्वेषा
परेषां विदुषां द्वेषामविदुषामपि ॥ १ ॥ शौनाव्येस्तु पर
परैर्नोपेयाय सरस्वती । अतो निमज्जनमयात्तुर्नी वहति

१ अविनश्य वदते. २ नीचोच्चम्. ३ ताडयित्वा
४ कृत्रिमसर्गद्विवाचरति ५ सर्वं ६ माला. ७ अद्वतम्.
८ मिवृत्तम्. ९ नाकम्बम्. १० वाङ्मनियमनम्. ११ शान्तिः
१२ सिस्रगम्बन्. १३ सुस्वभावः. १४ गाननसुदम्ब. १५ न
प्रानवर्त्ता. १६ श्मशानकण्डम् जलतरणार्थं तुम्ब्याः समग्र लोकाः
हृवन्तीति प्रसिद्धम्.

वक्षसि ॥ २ ॥ प्रसन्नाः कान्तिहारिण्यो नानाश्लेषविचक्षणाः ।
भवन्ति कसचित्पुण्यसुखे वाचो गृहे न्वियः ॥ ३ ॥ वर्णैः
कृतिपर्यरेव श्रितस्य स्वैररिव । अनन्ता वाप्ययस्याहो गेय-
स्येव विचित्रता ॥ ४ ॥ वक्षपि न्वेच्छया कामं प्रकीर्णमभि-
धांयते । अनुञ्जितार्थसन्नयः प्रबन्धो दुर्गुदाहरः ॥ ५ ॥
त्रेयीयसामपि र्थनामनल्यगुणैर्कल्पिताम् । प्रसारयन्ति कुग-
लाश्रिंशं वाचं पटीमिव ॥ ६ ॥ मवालंकारयुक्तापि न
श्लिष्टं वनितेव सा । वाणी र्मनोजातमुखं प्राद्वानां न त-
नोति हि ॥ ७ ॥ या कर्षन्ति निजयोगादन्तर्गतजीवैर्नानि
सैरसानाम् । वाणी सैव गुणवती घटीव यद्वा वैधृटीव
॥ ८ ॥ रतरीतिवीतवमना प्रियेव शुद्धापि वच्युदे सरसा ।
अरसा सौलंकरितरपि न गेयते शीलमञ्जीव ॥ ९ ॥ सुखय-
नितरा न रक्षति परिचयलेगं गणाङ्गनेव श्रीः । कुलकामि-
नीव नोज्जति वाग्देवी जन्मजन्मापि ॥ १० ॥ वाग्माधुर्या-
न्नान्यदस्ति प्रियत्वं वाक्पारुष्याच्चोपकारोऽपि नेष्टः । किं
तद्व्यं कोकिलेनोपनीतं को वा लोके गर्दमस्यापराधः ॥ ११ ॥
कौमार्द्धुग्वे विप्रकर्षल्यलम्ब्यां कीर्तिं सुते दुष्कृतं या हिनस्ति ।
ता चाप्येता मातर मङ्गलाना धेसुं वीराः सैर्वृतां वाचमाहुः
॥ १२ ॥ विविक्तवर्णामरणा सुखश्रुतिः प्रसादयन्ति हृद-

१ प्रसन्नवदना, (पक्षे) उत्तानावां. २ काग्ला शोभया
मनोहारिण्य, (पक्षे) मापगुणेन मनोहारिण्य. ३ आलिङ्गनम्
(पक्षे) श्लेष. ४ परिमितं. ५ निपादादिभिः. ६ स्वप्रतिमानुसारेण.
७ यथेष्टम्. ८ अस्मिन्. ९ हृत्च. १० अतिमुकुनाराक्षताम्;
(पक्षे) श्लेषानाम्. ११ अर्धगुणम्, (पक्षे) सान्द्रान् कदलीफल.
कस्यमित्यर्थः. १२ श्लेषादिभिः, (पक्षे) तन्तुभिः. १३ रचितान्;
(पक्षे) निर्मितान्. १४ शृङ्गादिविचित्रान्; (पक्षे) विचित्ररूपान्.
१५ शाटीमिव १६ उपमादिभिः; (पक्षे) अङ्गुपादिभिः. १७ श्ले-
षरहिता; (पक्षे) आलिङ्गनरहिता. १८ मन प्रतिजात वस्तुस्य
तव, (पक्षे) कानक्षयम्. १९ चतुराणाम्; (पक्षे) प्रकर्षणं विधि-
पूर्वकं निवाहितानाम्. २० हृदयानि जीवनानि, (पक्षे) उदकाणि
२१ रनिकानाम्; (पक्षे) शृङ्गारानाम्. २२ प्रागल्भ्याद्विगुणयुक्ताः
(पक्षे) रञ्जयुक्ताः. २३ कौव. २४ अनुमानोपमाचलंकाररहितापि
२५ शृङ्गारविनती, (पक्षे) शृङ्गाररन्वती २६ रसशून्या. २७ अल-
ङ्कनियुनाभिः, (पक्षे) कटकलण्डलयुनापि २८ पुत्तलीव २९ वेद्येव.
३० मनोरथान्. ३१ प्रपूरयति ३२ नस्याम्. ३३ विविक्ताः सयोगा-
दिनाच्छिष्टाः सुदोच्चारिता वर्णा अक्षराण्येवाभरणानि यस्याः सा;
(पक्षे) विविक्तानि शुद्धानि वर्णा रूपमाभरणानि च यस्या मा.
३४ सुखा इति. श्रवणं यस्याः सा आव्येत्यर्थः, (पक्षे) श्रवत
इति श्रुतिर्वाग्मना सुखा यस्याः सा मष्टमापिनीत्यर्थः.

वान्यदि द्विषाम् । प्रवर्तते नाह्वनपुण्यकर्मणां प्रसन्नगमनीर-
पदा सरस्वती ॥ १३ ॥ केदूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा
न चन्द्रोज्ज्वला न नानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता
मूर्धजाः । वाग्येका समलंकरोति पुरुषं या संस्कृता वार्यते
क्षयन्ते ननु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ॥ १४ ॥
अस्त्वद्यामि चतुःसमुद्रपरिन्वापर्यन्तमुर्वीतलं वर्तन्तेऽपि च
तत्र तत्र गसिका गांठीषु मक्ता नृपाः । एकस्तत्र निगदगे
भवति चेदन्यो भवेत्सादगे वाग्देवी वदनास्तुजे वसति
चेत्क्रा नाम दीना जनः ॥ १५ ॥ ये मूर्त्तान्दुकलकलङ्क-
जनका ये गाढगर्वज्वरा ये वा केवलतर्ककर्कशवियः सा-
क्षाच्च ये श्रोत्रियाः । ये वा द्वेषमर्षामलीमसवियन्तान्प्राज्ञ-
गोश्वरस्रगौढपावृडवद्वान्यरिहरन्वाचां प्रसारं कुरु ॥ १६ ॥
तस्य परस्य महेतु प्रियमितमृदुलं नारददैन्यहानं सामिप्रायं
दुरापं मदिनयमशठं चित्रमलयाक्षरं च । बहथे कोपशून्यं
नित्युतवनदाक्षिन्यसंदेहहानं वाक्यं श्रूयाद्रसज्ञः परिपदि
समये सप्रमेयाप्रसक्तम् ॥ १७ ॥

वाग्मिप्रशंसा ।

दिगेविवचसो मृकान्वागागादमि कुर्वते । जडानप्ये-
सुलोमार्थान्प्रवाचः कृतिनां गिरः ॥ १ ॥ तीक्ष्णा नान्तुदा
बुद्धिः कर्म शान्तं प्रतापवत् । नोपतामि मनः मोर्मि वागेका
वाग्मिनः मनः ॥ २ ॥ प्रमादरस्मैमोजस्रि र्गरीयो लोव-
वान्निनम् । साक्षाद्दुर्मनुस्कारं विष्वग्गति निराकूलम् ॥ ३ ॥
न्यायनिर्णान्मागत्रास्त्रिगेष्वभिवागे । अग्रकम्यतयान्येषा-
माज्ञयवन्नोपमम् ॥ ४ ॥ अलङ्कृतवाजनैरन्यैः क्षुमितो-

दन्ववृर्जितम् । औदार्यदर्शसंपत्तेः शान्तं चित्तमृषेरिव ॥ ५ ॥
इदमाहमगुणोपेनं लब्धावसरसाधनम् । व्याकुर्वात्कः प्रियं
वाक्यं यो वक्ता नेदगागयं ॥ ६ ॥ श्रुतिसिद्धान्तचरस्य
तद्विन्द्यान्निहन्वतः । वलिनं वायदूकस्य कृतिनः किं न
शोभते ॥ ७ ॥ अलयाक्षरमणीयं यः कथयति निश्चितं
न खलु वाग्मी । बहुवचनमल्यसार यः कथयति विप्रलापी
नः ॥ ८ ॥ शुद्धकांस्वरचितामि लाडिता जिह्वया यदि
न योजिता भवेत् । किं तथा करणमस्ति घण्टया जिह्वया
जनिततां हि पूज्यया ॥ ९ ॥ भवन्ति ते संम्यतमा विप-
श्चितां मनोगतं वाचि निवेर्गयन्ति ये । नयन्ति तेष्विष्युप-
पन्ननेपुणा र्गमार्गमथे कतिचित्प्रकाशताम् ॥ १० ॥ स्तु-
वन्ति गुर्वामिवैयमंपदं विशुद्धिसुक्तेरपरे विपश्चित् ।
इति स्थितायां प्रतिपूरुषं रुचौ सुदुर्लभाः सर्वमनोरमा गिरः
॥ ११ ॥ पिक्रसावत्कृष्णः परमर्णया पश्यति दृशा परा-
त्यद्वेषी स्वमुतमपि नो पालयति यः । तथाप्येषोऽर्माषां
सकलजगतां बलमतमो न दोषा गण्यन्ते खलु मधुवाचां
कचिदपि ॥ १२ ॥ आस्त्रावेष कणायमद्गुरुप्रेमानुबद्धा-
गयो भाकन्दस्य यगांसि कोकिलयुवा निर्माति विगिमत्तिपु ।
मार्ध्वाकानि निर्पाय तस्य मधुपास्तत्रैव गुञ्जन्त्यमी को
श्रूतामसतां सतां च वचसां वर्मातिगं चेष्टितम् ॥ १३ ॥
श्रोतृन्मूकयति हुवन्थिरैतमं कुर्वन्नमीषां मनो निर्वाण्यः
परवाप्यकृत्परदृशामेकाश्रयो नान्यदक् । यस्यक्ताङ्गविकम्पनः
प्रचलयन्नित्यं सतां मस्तकं क्षीर श्रोतृषु सुख्यमात्मनि
गुणं धत्ते स वक्तात्तम ॥ १४ ॥ तद्वक्ता नदमि श्रवातु
वचनं यच्छृण्वतां चेतसः प्रोहोसं र्मेपूरुणं श्रवणयो-
रक्ष्योर्विकामश्रियम् । क्षुद्रिद्राश्रमदुःखकालगतिहर्त्कार्या-
न्तरप्रसृतिं प्रोक्कण्टामनिर्गं श्रुतां वितनुते शोकं विरा-

मौनगुणाः ।

आत्मनो मुखदोषेण वच्यन्ते शुक्रसारिकाः । वकास्तत्र न वच्यन्ते मौनं सर्वार्थसाधनम् ॥ १ ॥ रूपवाश्रापि मूर्खोऽपि गत्वा च विपुलां सभाम् । संरञ्जे च स्विका जिह्वा भार्यो दुश्चारिणी यथा ॥ २ ॥ स्वायत्तमेकान्तगुणं विधात्रा विनिर्मितं छादनमैजतायाः । विशेषतः सर्वविदा संभाजे विभूषणमौनमपण्डितानाम् ॥ ३ ॥ कोलाहले काककुलस्य जाते विराजते कोकिलकूजितं किम् । परस्परं संवदतां खलानामौनं विधेयं सततं सुधीभिः ॥ ४ ॥

स्थानमाहात्म्यम् ।

नक्रः स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्रमपि कर्पति । स एव प्रच्युतेः स्थानान्छुनानपि परिभूयते ॥ १ ॥ किञ्चिदाश्रयसंयोगाद्भक्ते गोभामसाध्वपि । कान्ताविलोचने च्यसं मलीमससिवाङ्गनम् ॥ २ ॥ कुस्थानस्य प्रवेशेन गुणवानपि पीड्यते । वैश्वानरोऽपि लोहस्य कौरुकैरभिहन्यते ॥ ३ ॥ पदस्थितस्य पद्मस्य मित्रे वरुणभास्करौ । पदच्युतस्य तस्यैव ह्येगदाहकरासुभौ ॥ ४ ॥ राजा कुलवधूर्विप्रा मन्त्रिणश्च पयोधराः । स्थानत्रया न गोमन्ते दन्ताः केगा नरा नखा ॥ ५ ॥ स्थानत्रया न गोमन्ते दन्ताः केगा नखा नराः । इति विज्ञाय मतिमान्स्वस्थानं न परित्यजेत् ॥ ६ ॥ पात्रविशेषे न्यस्त गुणान्तरं व्रजति शिल्पमाधातुः । जलमिव समुद्रशुक्तौ मुक्ताफलता पर्योदस्य ॥ ७ ॥ अतिमात्रमास्त्रत्वं पुष्यति भानोः परिग्रहादनलः । अधिगच्छति महिमानं चन्द्रोऽपि निगापरिगृहीतः ॥ ८ ॥ प्रायो यत्किञ्चिदपि ग्रामोत्सुक्यमाश्रयान्महत् । मत्तेभकुम्भतटगतमेति शृङ्गारता मख ॥ ९ ॥ अश्वः शस्त्रं शास्त्रं वीणा वाणी नरश्च नारी च । पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्ति योग्या अयोग्याश्च ॥ १० ॥ आश्रयवशेन सततं गुरुता लघुता च जायते जन्तोः । विन्ध्ये विन्ध्यसमानाः करिणो वत दर्पणे लघवः ॥ ११ ॥ जानामि नागेन्द्रं तव प्रभवं कण्ठे स्थितो गर्जसि शंकरस्य । स्थानं प्रधानं न ब्रह्मं प्रधानं स्थाने स्थितः कापुन्धोऽपि शूरः ॥ १२ ॥ उमौ श्वेतौ पक्षौ चरति गगनेऽवारितगतिः सदा मीनं मुक्ले वसति सकलः स्थानेषुशि-

रसि । वके चान्द्रः सर्वो गुणसमुदयः किञ्चिदधिको गुणाः स्थाने मान्या नरवर न तु स्थानरहिताः ॥ १३ ॥ सिंह-क्षुण्णकरीन्द्रकुम्भगलितं रक्ताक्तमुक्ताफलं कान्तारे बदरी-धिया द्रुतमगाद्रिहस्य पत्नी मुदा । पाणिभ्यामवगृह्य शुक्लकठिनं तद्वीक्ष्य दूरे जहावस्थाने पततामतीव महतामेतादृशीं सादृतिः ॥ १४ ॥

सत्संगतिप्रशंसा ।

महानुभावसंसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः । रथ्याभ्यु जाह्वीसङ्गात्रिर्दशैरपि वच्यते ॥ १ ॥ महाजनस्य संसर्गः कस्य नोन्नतिकारकः । पद्मपत्रस्थितं वारि धत्ते मुक्ताफलश्रियम् ॥ २ ॥ महानुभावसंसर्गं कस्य नोन्नतिकारकः । हरिहस्तगतः शङ्खः पवित्रः प्रथितो भुवि ॥ ३ ॥ मलयाचलगन्धेन त्विन्वने चन्दनायते । तथा सज्जनसङ्गेन दुर्जनः सज्जनायते ॥ ४ ॥ वीणावंशाश्रया तुम्बी चुम्बत्युच्चैः कुचौ स्त्रियः । पितृव्यनार्यसयोगाद्रक्तं नक्तचरी यथा ॥ ५ ॥ चन्दनं शीतलं लोके चन्दनादपि चन्द्रमाः । चन्द्रचन्दनयोर्मध्ये शीतला साधुसंगतिः ॥ ६ ॥ साधूनां दर्शनं पुण्यं तीर्थभूता हि साधवः । कालेन फलते तीर्थं सद्यः साधुसमागमः ॥ ७ ॥ करोति निर्मलधारस्तुच्छस्यापि महार्धताम् । अम्बुनो विन्दुरल्पोऽपि शुक्तौ मुक्ताफलं भवेत् ॥ ८ ॥ हीयते हि मतिस्तात हीनैः सह समागमात् । समैश्च समतामेति विगिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ ९ ॥ मन्दोऽप्यमन्दतामेति संसर्गेण विपश्चितः । पङ्कच्छिदः फलस्येव निकर्षेणाविलं पयः ॥ १० ॥ कीटोऽपि सुमनःसङ्गादारोहति सता गिरः । अङ्गमापि याति देवत्वं महद्भिः सुप्रतिष्ठितः ॥ ११ ॥ काचः काञ्चनसंसर्गाद्भक्ते मारकतीर्धुतीः । तथा सत्सन्निधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥ १२ ॥ यथोदयगिरौ द्रव्यं सनिकर्षेण दीप्यते । तथा सत्सन्निधानेन हीनवर्णोऽपि दीप्यते ॥ १३ ॥ सुक्तिमुक्तिकृदेकान्तसमादेगनतत्परः । कस्य नानन्दनिस्सन्दं विदधाति सदागमः ॥ १४ ॥ यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि । अथ दुर्जनसंसर्गे पतिष्यसि पतिष्यसि ॥ १५ ॥ अलब्धापि धनं राज्ञः सश्रिता यान्ति सपदम् । महाहृदसमीपस्थं पश्य नीलं वनस्पतिम् ॥ १६ ॥ सङ्गः सर्वात्मना त्याज्यः स चेत्सक्तु न शक्यते । स सङ्गः

१ स्वस्थानं २ पिधानम् ३ मूर्खताया ४ नभ्यान् ५ मकरः ६ भयक्रोधा ७ लोहकारः ८ कौशल्यं ९ नीचकित्त्वम् १० मेवस्य ११ विन्ध्यपर्वते, १२ मत्स्यान्; (पक्षे) मौनराशिन् १३ तरुशैलादयः, (पक्षे) शिव

१ देवै २ आश्रय ३ महानुल्यत्वन् ४ कतकफलस्येव ५ कलुषम् ६ लटकम् ७ पाषाण ८ मरकतसवन्धिनी ९ उदयपर्वते १० सूर्यसन्निधानेन ११ प्रकाशितो भवति

सह कर्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥ १७ ॥ क्षुद्रोऽपि तनुते तात तेजस्तेजस्विसङ्गतः । अर्कसपर्कतः पश्य दर्पणे दहनद्युतिम् ॥ १८ ॥ बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोदीयानपि गच्छति । संभूयाम्भोधिमभ्येति महानद्या नगापगा ॥ १९ ॥ सज्जनसङ्गो मा भूद्यदि सङ्गो मास्तु तत्पुनः स्नेहः । स्नेहो यदि मा विरहो यदि विरहो मास्तु जीवितस्थागा ॥ २० ॥ वंशभवो गुणवानपि सङ्गविशेषेण पूज्यते पुरुषः । नहि तुम्बीफलविकलो वीणादण्डः प्रयाति महिमानम् ॥ २१ ॥ गुरुरपि लघूपनीतो न निमज्जति नियतमाशये निहितः । वानरकरोपनीतः शैलो मकरालयस्येव ॥ २२ ॥ गवागनानां स शृणोति वाक्यमहं हि राजन्वचनं सुनीनाम् । न चास्य दोषो न च मद्गुणो वा ससर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ २३ ॥ कैल्पद्रुमः कल्पितमेव सूते सा कामधुक्कामितमेव दोग्धि । चिन्तामणिश्चिन्तितमेव दत्ते सतां हि सङ्गः सकल प्रसूते ॥ २४ ॥ असज्जनः सज्जनसङ्गिसङ्गात्करोति दुःसाध्यमपीह साध्यम् । पुष्पाश्रयाच्छंभुशिरोऽधिरूढा पिर्पालिका चुम्बति चन्द्रविम्बम् ॥ २५ ॥ शाखोटकैश्चन्दनसगतोऽपि वक्षोजयोः क्रीडितमायताक्ष्याः । पयोऽपि मद्यश्रपचे हि मन्यते ससर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ २६ ॥ सत्सङ्गाद्भवति हि साधुता खलाना साधूना नहि खलसगमात्खलत्वम् । आमोद कुसुमभव मृदेव धत्ते मृदन्धं नहि कुसुमानि धारयन्ति ॥ २७ ॥ किं वापरेण बहुना परिजल्पितेन ससर्ग एव महतां महते फलाय । अम्भोनिघेस्तटरुहास्तरवोऽपि येन वेलाजलोच्छलितरत्नकृतालवालाः ॥ २८ ॥ जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यं मानोन्नतिं दिशति पार्षमपाकरोति । चेतः प्रसादयति दिक्षु तेनोति कीर्तिं सत्संगतिः कथय किं न करोति पुसाम् ॥ २९ ॥ दूरीकरोति कुमतिं विमलीकरोति चेतश्चिरतनमधं चुलकीकरोति । भूतेषु किं च करुणां बहुलीकरोति सङ्गः सतां किमु न मङ्गलमातनोति ॥ ३० ॥ कान्तारभूमिरुहमौलिनिकासशीलाः प्रायः पलायनपरा जनवीक्षणेन । कूजन्ति तेऽपि हि शुकाः खलु रामनाम सङ्गः स्वभावपरिवर्तविधौ निदानम् ॥ ३१ ॥ एके केचिद्यतिकरगताः पात्रसङ्गां लभन्ते गायन्त्यन्ये सरसमधुरं वीणया संप्रयुक्ताः । एके तेषां सहजगतिवशाद्दुस्तरं तारयन्ति केचित्तेषां ज्वलितहृदयारक्त-

मेवापिवन्ति ॥ ३२ ॥ सर्तसायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न श्रूयते मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं राजते । स्वात्या सागरशुक्तिसंपुटगतं तज्जायते मौक्तिकं प्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणः ससर्गतो जायते ॥ ३३ ॥ गङ्गेवाघविनाशिनी जनमनःसतोपसच्चन्द्रिका तीक्ष्णांशोरपि सत्यभेव जगदज्ञानान्धकारापहा । छायेवाखिलतापनाशनकरी स्वर्धनुवत्कामदा पुण्यैरेव हि लभ्यते सुकृतिभिः सत्संगतिर्दुर्लभा ॥ ३४ ॥ कीर्तिर्नृत्यति नर्तकीव भुवने विद्योतते साधुता ज्योत्स्नेव प्रतिभा समासु सरसा गङ्गेव संमीलति । चित्तं रञ्जयति प्रियेव सततं संपत्प्रसादोचिता संगत्या न भवेत्सतां किल भवेत्किं किं न लोकोत्तरम् ॥ ३५ ॥ बुद्धिर्वर्धयति श्रियं वितनुते वैदग्ध्यमामुञ्चति श्रेयः पल्लवयत्यघानि दलयत्युन्मीलयत्युन्नतिम् । विज्ञानं परिशोधयत्युपचिनोत्युच्चैः कलाकौशल किं किं नारभते हरेरिव कथाऽजयं सता संगतम् ॥ ३६ ॥

असत्संगतिनिन्दा ।

अहो दुर्जनसंसर्गान्मानहानिः पदे पदे । पावको लोहसङ्गेन मुद्गरैरमिहन्यते ॥ १ ॥ अन्तर्मलिनससर्गाच्छ्रुतवानपि दुष्यति । यच्चक्षुःसंनिर्षेण कर्णोऽभूत्कुटिलाश्रयः ॥ २ ॥ दुष्टतां दुष्टसर्गाद्दुष्टमपि गच्छति । सुराविन्दुनिपातेन पञ्चगव्यघटी यथा ॥ ३ ॥ अणुरप्यसतां सङ्गः सद्गुणं हन्ति विस्तृतम् । गुणरूपान्तरं याति तक्रयोगाद्यथा पयः ॥ ४ ॥ दुर्वृत्तः क्रियते धूर्तैः श्रीमानात्मविबुद्धये । किं नाम खलससर्गः कुरुते नाश्रयाशवत् ॥ ५ ॥ आनन्दमृगदावाग्निः शीलशाखिमदद्विपः । ज्ञानदीपमहावायुरयं खलसमागमः ॥ ६ ॥ असत्सङ्गाद्गुणज्ञोऽपि विषयासक्तमानसः । अकस्मात्प्रलय याति गीतरक्तो यथा मृगः ॥ ७ ॥ आहृत्य रक्ष्यमाणापि यत्नेनान्तविरागिणी । असन्मैत्री च वेद्या च श्रीश्च कस्य कदा स्थिरा ॥ ८ ॥ पात्रमपात्रीकुरुते दहति गुणं स्नेहमाशु नाशयति । अमले र्मलं नियच्छति दीपज्वालेव खलमैत्री ॥ ९ ॥ दुर्जनजनससर्गात्सज्जनपुरुषोऽत्र दोषमायाति । रावणकृतापराधाज्जलधेरपि बन्धनं प्राप्तम्

१ अन्त करणे, (पक्षे) मध्ये. २ यवनानाम्. यवनगृहस्थित सहोदर शुक्रमुद्दिश्य मुनिगृहस्थितस्य शुक्रस्योक्तिरियम्. ३ कल्पवृक्ष. ४ कामधेनुः. ५ सुगन्धम्. ६ मान्धम्. ७ ददाति. ८ निराकरोति. ९ विस्तारयति. १० तुम्बीत्वर्थः.

१ लोहे २ आनन्द एव मृगस्तस्य दावाशिरिव. दाहकत्वात् ३ शीलमेव शाखी वृक्षस्तस्य मदद्विप इव. उन्मूलकत्वात्. ४ ज्ञानमेव दीपस्तस्य महावात इव. निर्वाणकरणत्वात् ५ अयोग्यम्. ६ सृष्टम्, (पक्षे) विनयादि. ७ तैलम्; (पक्षे) प्रीतिः. ८ मपीम्, (पक्षे) दोषम्.

॥ १० ॥ सगतिं स्वविपरीतगुणैस्त्व मा कृथाः खलु सखे
समयेऽस्मिन् । पश्य पूर्वमपि कृष्णरूपतामर्जुनोऽपि सम-
वाप निश्चितम् ॥ ११ ॥ दुर्बुत्तसगतिरनर्थपरम्पराया हेतुः
सता भवति कि वचनीयमत्र । लङ्केश्वरो हरति दाशरथेः
कलत्रं प्राप्नोति बन्धनमसौ किल सिन्धुराजः ॥ १२ ॥
हसोऽध्वगः श्रममपोहयितु दिनान्ते कारण्डकाकबककोक-
कुलप्रविष्टः । मूकोऽयमित्युपहसन्ति लुनन्ति पक्षात्रीचाश्रयो
हि महतामपमानहेतुः ॥ १३ ॥

स्नेहवचनम् ।

सखि साहजिकप्रेम दूरादपि विराजते । चकोरीनयनद्व-
न्द्वमानन्दयति चन्द्रमाः ॥ १ ॥ केन्दोर्मण्डलमम्बुधिः क्व च
रविः पद्माकरः क्व स्थितः काश्राः सन्ति मयूरपङ्क्तिरमला कालिः
क्व वा मालती । हंसानां च कुलं क्व दूरविषये कास्ते सरो
मानस यो यस्यामिमतः स तस्य निकटे दूरेऽपि सन्वल्लभः २

सुमित्रप्रशंसा ।

कराविव शरीरस्य नेत्रयोरिव पक्ष्मणी । अविचार्य प्रियं
कुर्यात्तन्मित्र मित्रमुच्यते ॥ १ ॥ यस्य मित्रेण सभाषा
यस्य मित्रेण संस्थितिः । मित्रेण सह यो मुञ्जे ततो नास्तीह
पुण्यवान् ॥ २ ॥ शुचित्व त्यागिता शौर्य सामान्यं सुखदुः-
खयोः । दौक्षिण्य चातुरक्तिश्च सत्यता च सुहृद्गुणाः ॥ ३ ॥
अन्यथैव हि सौहार्दं भवेत्सच्छान्तरात्मनः । प्रवर्ततेऽन्यथा
वाणी शाठ्योपहतचेतसः ॥ ४ ॥ उत्सवे व्यसने चैव
दुर्भिक्षे राष्ट्रविप्लवे । राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स
वान्धवः ॥ ५ ॥ स बन्धुर्यो विपन्नानामापदुद्धरणे क्षमः ।
ननु भीतपरित्राणवस्तूपालम्भपण्डितः ॥ ६ ॥ औरस
कृतसवन्धं तथा वंशक्रमागतम् । रक्षितं व्यसनेभ्यश्च
मित्रं ज्ञेयं चतुर्विधम् ॥ ७ ॥ याचते कार्यकाले यः स कि
भृत्यः स कि सुहृत् । अकार्यकार्यकर्ता यस्त्वनादिष्टो-
ऽप्यसौ सुहृत् ॥ ८ ॥ तदेवास् परं मित्रं यत्र संक्रामति
द्वयम् । दृष्टे सुखं च दुःखं च प्रतिच्छायेव दर्पणे ॥ ९ ॥
व्याधितस्यार्थहीनस्य देशान्तरगतस्य च । नरस्य शोकदग्धस्य
सुहृद्दर्शनमौषधम् ॥ १० ॥ दर्शने स्पर्शने वापि श्रवणे भा-
षणेऽपि वा । यत्र द्रवत्यन्तरङ्गं स स्नेह इति कथ्यते ॥ ११ ॥
स्वाभाविक तु यन्मित्रं भाग्येनैवामिजायते । तदकृत्रिमसौ-

हार्दमापत्स्वपि न मुञ्चति ॥ १२ ॥ न मातरि न दारेषु
न सोदर्ये न चात्मनि । विश्वासस्तादृशः पुंसां यादृच्छित्रे
स्वभावजे ॥ १३ ॥ शोकैराति भयत्राणं प्रीतिविश्रम्भ-
भाजनम् । केन रत्नमिदं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ १४ ॥
उदयत्रेव सविता पद्मेष्वर्पयति श्रियम् । विभावयन्समृद्धीनां
फलं सुहृदनुग्रहम् ॥ १५ ॥ नहि बुद्धिगुणेनैव सुहृदामर्थ-
दर्शनम् । कार्यसिद्धिपथः सूक्ष्मः स्नेहेनाप्युपलभ्यते ॥ १६ ॥
प्राणैरपि हिता वृत्तिरद्रोहो व्याजवर्जनम् । आत्मनीव
प्रियाधानमेतन्मैत्रीमहाव्रतम् ॥ १७ ॥ पापान्निवारयति
योजयते हिताय गुह्यानि गूहति गुणान्प्रकटीकरोति । आ-
पद्रतं च न जहाति ददाति काले सन्मित्रलक्षणमिदं प्रव-
दन्ति सन्तः ॥ १८ ॥ मित्रं प्रीतिरसायनं नयनयोरानन्दन
चेतसः पात्र यत्सुखदुःखयोः सह भवेन्मित्रेण तदुर्लभम् ।
ये चान्ये सुहृदः समृद्धिसमये द्रव्याभिलाषाकुलास्ते सर्वत्र
मिलन्ति तत्त्वनिकपय्यावा तु तेषां विपत् ॥ १९ ॥ क्षीरेणा-
त्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः क्षीरे तापम-
वेक्ष्य तेन पयसा ह्यात्मा कृशानो हुतः । गन्तु पावकमु-
न्मनस्तदभवद्दृष्ट्वा तु मित्रापदं युक्त तेन जलेन शाम्यति
सतां मैत्री पुनस्त्वीदृशी ॥ २० ॥

कुमित्रनिन्दा ।

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् । वर्जयेत्तादृशं
मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥ १ ॥ रहस्यभेदो र्थाच्चा
च नैर्धुर्यं चलचित्ता । क्रोधो निःसत्यता द्यूतमेतन्मित्रस्य
दूषणम् ॥ २ ॥

संसारः ।

संसार तत्र निःसार पदवी न दैवीयसी । अन्तरा
दुस्तरा न स्युर्यदि रे मदिरक्षणाः ॥ १ ॥ संसारविषवृक्षस्य
द्वे फले ह्यमृतोपमे । काव्यामृतरसास्वाद आलापः सज्जनैः
सह ॥ २ ॥ दुःखाङ्गारकतीव्रः संसारोऽयं महानसो गहनः ।
इह विषयामृतलालस मानसमार्जार मा निपत ॥ ३ ॥
अयमविचारितचारुतया संसारो भाति रमणीयः । अत्र पुनः
परमार्थदृशा न किमपि सारमणीयः ॥ ४ ॥ क्वचिद्विद्व-
द्गोष्ठी क्वचिदपि सुरामत्तकलहः क्वचिद्विणावादः क्वचिदपि च

१ मध्यमपाण्डव, (पक्षे) शुद्धवर्ण २ मिथो भाषणम्
३ तस्मात्पुरात् ४ निर्मलचित्तत्वम् ५ दानशीलत्वम्
६ समानस्य भाव सामान्यम् समत्वमित्यर्थः ७ सरलत्वम्
८ प्रीतिः ९ अकपदमित्रता.

१ शत्रु २ विश्वासः ३ सुहृत्स्वतुंग्रहः प्रसादस्तम् ४ प्रीते
रसायनमिव रसायनम्. प्रीतिवर्धकमित्यर्थः. ५ अशौ ६ मित्र
विपत्तिम् ७ गुप्तप्रकाशनम् ८ प्रार्थनम्. ९ मार्गः. १० अति-
दूरा. ११ मध्ये. १२ पाकगृहम्.

हाहेति रुदितम् । क्वचिद्रम्या रामा क्वचिदपि जराजर्जरतनुर्न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः ॥ ५ ॥ कृच्छ्रेणा-
मेध्यमध्ये नियमिततनुभिः स्थीयते गर्भगते कान्ताविश्ले-
षदुःखव्यतिकरविषमे यौवने विप्रयोगः । नारीणामर्षवज्ञा
विलसति नियतं वृद्धभावोऽप्यसाधुः संसारे रे मनुष्या
वदत यदि सुखं स्तोकमप्यस्ति किञ्चित् ॥ ६ ॥

गृहस्थाश्रमप्रशंसा ।

न्यायार्जितधनस्तत्त्वज्ञाननिष्ठोऽतिथिप्रियः । शास्त्रवित्स-
त्यवादी च गृहस्थोऽपि विमुञ्च्यते ॥ १ ॥ यदि रामा यदि
च रमा यदि तनयो विनयधीगुणोपेतः । तनये तनयोत्यतिः
सुरवरनगरे किमाधिक्यम् ॥ २ ॥ सविप्रपादोदककर्दमानि
सवेदगास्त्रध्वनिगर्जितानि । स्वाहास्वधाकारनिरन्तराणि स्वा-
नन्दतुल्यानि गृहाणि तानि ॥ ३ ॥ सानन्दसर्दंनं सुताश्च
सुधियः कान्ता न दुर्भाषिणी सन्मित्र सुधनं स्वयोषिति
रतिश्चाज्ञापरः सेवकाः । आतिथ्यं शिवपूजनं प्रतिदिनं
मृष्टान्नपानं गृहे साधोः सङ्गसुपासते हि सततं धन्यो गृह-
स्थाश्रमः ॥ ४ ॥ मानुष्यं वैरवंगजन्म विर्भवो दीर्घायुरा-
रोग्यता सन्मित्रं सुसुतः सती प्रियतमा भक्तिश्च नारायणे ।
विद्वत्त्व सुजनत्वमिन्द्रियजयः सत्पात्रदाने रतिस्ते पुण्येन
विना त्रयोदश गुणाः ससारिणां दुर्लभाः ॥ ५ ॥ वंशो
विश्वं वतंसो जनुरनुपहतं स्वान्तमौन्नत्यकान्तं लीला शीला-
नुकूला क्षपितकलिमला कापि विद्यानवद्या । वाणी वेणी^{१०}
गुणानां समधिकयशसां साधिका साधिका श्रीः श्रीमद्गौरी
मयूरीमुदिर पुरंहर त्वत्कृपाया विपार्कः ॥ ६ ॥

गृहस्थाश्रमदूपणम् ।

यत्र नास्ति दधिमन्थनघोषो यत्र नो लघुलघूनि गिर्शूनि ।
यत्र नास्ति गुरुगौरवपूजा तानि किं वत गृहाणि वनानि
॥ १ ॥ न विप्रपादोदकपङ्किलानि न वेदगास्त्रध्वनिगर्जि-
तानि । स्वाहास्वधाकारविचर्जितानि श्मशान्तुल्यानि गृ-

१ अशुचिमलादि तन्मध्ये २ जरायुणा बद्धशरीरैः
३ गर्भाशये. ४ अवमान. ५ अल्पम्. ६ न्यायेन सपा-
दित धन येन. ७ मुक्तो भवति. ८ स्त्री. ९ लक्ष्मी.
१० ब्राह्मणचरणक्षालनोदकेन पङ्किलानि. ११ गृहम्. १२ उत्त-
मकुल उत्पत्तिः. १३ ऐश्वर्यम्. १४ त्रिश्रमूपणम्. १५ मन
१६ निर्दोषा. १७ प्रवाह. १८ साधयित्री १९ गौर्वेव मयूरी
तस्या मुदिरो मेघ. २० हे त्रिपुरनाशक. २१ परिणाम-
फलमित्यर्थः. २२ शिशुशब्दोऽत्र नपुसके प्रयुक्तोऽस्ति.

हाणि तानि ॥ २ ॥ क्रोगन्तः शिशवः सवारि सदनं
पङ्कावृतं चाङ्गणं शय्या दंशवती च रूक्षमशनं धूमेन पूर्णं
गृहम् । भार्या निष्ठुरभाषिणी प्रसुरपि क्रोधेन पूर्णः सदा
स्नान शीतलवारिणा हि सततं धिग्धिग्गृहस्थाश्रमम् ॥ ३ ॥
तावद्विद्यानवद्या गुणगणमहिमा रूपसंपत्तिशौर्य स्वस्थाने
सर्वशोभा परगुणकथने वाक्पटुस्तावदेव । यावत्पाकाकुलाभिः
स्वगृहयुवतिभिः प्रेषितापत्यवक्राद्धे वावा नास्ति तैलं न च
लवणमपीत्यादिवाचां प्रचारः ॥ ४ ॥

पुत्रप्रशंसा ।

इदं तस्त्रेहसर्वस्वं सममाढ्यदरिद्रयोः । अचन्दनमनौशीरं
हृदयस्यानुलेपनम् ॥ १ ॥ गृहे जानुचरः केल्यां सुगधस्मित-
सुखाम्बुजः । पुत्रः पुण्यवतामेव पात्रीभवति नेत्रयोः ॥ २ ॥
स्वगर्भशुक्तिनिर्मिन्न सुवृत्त सुतमौक्तिकम् । वगश्रीतिलकी-
भूत मन्दभाग्यस्य दुर्लभम् ॥ ३ ॥ वर्धते न चिरं लोके
वगलक्ष्मीरसंततिः । स्वल्पावशेषितस्त्रेहवर्तिमालेव दीपिका
॥ ४ ॥ अन्तःकरणतत्त्वस्य दंपत्योः स्नेहसश्रयात् । आन-
न्दग्रन्थिरेकोऽयमपत्यमिति बध्यते ॥ ५ ॥ दिग्वाससं गत-
त्रीडं जटिल धूलिधूसरम् । पुण्याधिका हि पश्यन्ति गङ्गा-
धरमिवात्मजम् ॥ ६ ॥ धूलिधूसरसर्वाङ्गो विकसद्दन्तकेसरः ।
आस्ते कस्यापि धन्यस्य द्वारि दन्ती गृहेर्भकः ॥ ७ ॥
निन्द्यते पितृभिस्तसैर्निरपत्यधनः पुमान् । अध्वनीनैरति-
श्रान्तैरर्वकेशीव पादपः ॥ ८ ॥ किं मृष्ट सुतवचन मृष्टतर
किं तदेव सुतवचनम् । मृष्टान्मृष्टतमं किं श्रुतिपरिपक्वं
तदेव सुतवचनम् ॥ ९ ॥ उरोरुहाडुद्रमितैः पयोमिरापूर्क्य
केल्या निजमास्यगर्भम् । फूत्कृत्य मातुर्वदने हसन्त तन्-
भव पश्यति कोऽपि धन्यः ॥ १० ॥ कृतचङ्कमणं गणेषु
किञ्चित्कणवत्किणिरिङ्गदङ्घ्रिपद्मम् । यदि सन्महितं सुत
श्रित स्यात्तदिदं सद्म हितं भवेत्तदानीम् ॥ ११ ॥ अहं
किर्मन्वा किर्मभीष्टतापदे तवेति मातुर्धुरि तातपृच्छया ।
प्रलोभ्यतुल्यं प्रवदन्तमर्भकं मुदा हंसैस्त्रिभ्रति मूर्ध्नि पुण्य-
भाक् ॥ १२ ॥ आलक्ष्यदन्तमुकुलाननिमित्तहासैरन्यक्त-
वर्णरमणीयवचःप्रवृत्तान् । अङ्काश्रयप्रणयिनस्तनयान्वहन्तो

१ उदकपूर्णम् २ मत्कुणपूर्णा. ३ अलिङ्गम् ४ कठो-
रभाषिणी. ५ इदं तु पितृलौकिकं सर्वोधनम्. ६ जानुभ्या
चरतीति स. रिङ्गमाण इत्यर्थः. ७ सततिरहिता. ८ नशम्
९ पान्यै. १० बन्ध्यः. ११ स्तनात् १२ माता. १३ इष्ट-
स्थाने १४ प्रलोभ्यस्य प्रलोभनार्थं दर्शितस्य वस्तुनोऽनुरूपम्.
१५ अवग्राण करोति. १६ लालनार्थमङ्कारुदशिशुम्.

घन्यास्तदङ्गरजसा मलिनीभवन्ति ॥ १३ ॥ आनन्दस्तुतिरा-
त्मनो नयनयोरन्तःसुधाभ्यञ्जनं प्रस्तारः प्रणयस्य मन्मथतरोः
पुष्प प्रसादो रतेः । आलान हृदयद्विपस्य विषयारण्येषु सचा-
रिणो दंपत्योरिह लभ्यते सुकृततः संसारसारः सुतः ॥ १४ ॥

कन्यानिन्दा ।

जातेति कन्या महती हि चिन्ता कस्यै प्रदेयेति महा-
न्वितर्कः । दत्ता सुख यास्यति वा न वेति कन्यापितृत्वं
खलु नाम कष्टम् ॥ १ ॥

सत्पुत्रप्रशंसा ।

एकोऽपि गुणवान्पुत्रो निर्गुणैः किं शतैरपि । एकश्चन्द्रो
जगच्चक्षुर्नक्षत्रैः किं प्रयोजनम् ॥ १ ॥ एकेन हि सुवृक्षेण
पुष्पितेन सुगन्धिना । वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुल
यथा ॥ २ ॥ प्रज्ञया वा विसारिण्या यो वलेन धनेन वा ।
धैरं वहति गोत्रस्य जननी तेन पुत्रिणी ॥ ३ ॥ एकेनापि
सुपुत्रेण विद्यासुक्तेन भासते । कुलं पुरुषसिंहेन चन्द्रेणेव
हि गर्वरी ॥ ४ ॥ को धन्यो बहुभिः पुत्रैः कुशलापूर्णा-
ढकैः । वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रूयते पिता ॥ ५ ॥
पुण्यतीर्थे कृत येन तपः काप्यतिदुष्कारम् । तस्य पुत्रो भ-
वेद्वश्यः समृद्धो धार्मिकः सुधीः ॥ ६ ॥ वरमेको गुणी
पुत्रो न च मूर्खशतान्यपि । एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च
तारागणोऽपि च ॥ ७ ॥ एकेनापि सुपुत्रेण सिंही स्वपिति
निर्मयम् । सहैव दशभिः पुत्रैर्भारं वहति रसमी ॥ ८ ॥
एकेनापि सुपुत्रेण जायमानेन सत्कुलम् । शशिना चैव गगनं
सर्वदैवोज्ज्वलीकृतम् ॥ ९ ॥ किं जातैर्बहुभिः पुत्रैः शोकस-
तापकारकैः । वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रान्यते कुलम्
॥ १० ॥ कुम्भः परिमितमम्भः पिवत्यसौ कुम्भसमवो-
ऽन्मोषिम् । अतिरिच्यते सुजन्मा कश्चिज्जनक निजेन चरि-
तेन ॥ ११ ॥ विद्याविहीना बहवोऽपि पुत्राः कल्यायुषः
सन्तु पितुः किमेतैः । क्षयिष्णुना वापि कलावता वा तस्य
प्रमोदः शशिनेव सिन्धोः ॥ १२ ॥ पात्रं न तापयति
नैव मलं प्रसूते स्नेहं न सहरति नैव गुणान्क्षिणोति ।
द्रव्यावसानसमये चलतां न धत्ते सत्पुत्र एष कुलसद्भानि
कोऽपि दीपः ॥ १३ ॥

कुपुत्रनिन्दा ।

किं तेन जातु जातेन मातृयौवनहारिणा । आरोहति न
यः स्वस्य वंशस्याग्रे ध्वजो यथा ॥ १ ॥ किं तथा क्रियते
धेन्वा या न दोग्ध्री न गर्भिणी । कोऽर्थः पुत्रेण जातेन
यो न विद्वान्न धार्मिकः ॥ २ ॥ एकेन शुष्कवृक्षेण दह्य-
मानेन वह्निना । दह्यते तद्वनं सर्वं दुष्पुत्रेण कुलं तथा ॥ ३ ॥
कोटरान्तःस्थितो वह्निस्तरुमेकं दहेत्खलु । कुपुत्रस्तु कुले
जातः स्वकुलं नागयत्यहो ॥ ४ ॥ अजातमृतमूर्खाणां वर-
माद्यौ न चान्तिमः । सङ्गद्दुःखकरावाद्यावन्तिमस्तु पदे
पदे ॥ ५ ॥ अजातमृतमूर्खेभ्यो मृताऽजातौ सुतौ वरौ ।
यतस्तावल्पदुःखाय यावज्जीवं जडो दहेत् ॥ ६ ॥ यस्य
पुत्रो न वै विद्वान्न शूरो न च धार्मिकः । अप्रकाशं कुलं
तस्य नष्टचन्द्रेव गर्वरी ॥ ७ ॥ अविनीतः सुतो जातः
कथं न दहनात्मकः । विनीतस्तु सुतो जातः कथं न पुरुषो-
त्तमः ॥ ८ ॥ दाने तपसि शौर्ये च यस्य न प्रथितं यगः ।
विद्यायामर्थलाभे च मातुरुच्चार एव सः ॥ ९ ॥ निरुत्साहं
निरानन्दं निर्वीर्यमरिनन्दनम् । मा स्तु सीमान्तिनी काचि-
ज्जनयेत्पुत्रमीदृशम् ॥ १० ॥ वरं गर्भसावो वरमपि च
नैवाभिगमनं वरं जातप्रेतो वरमपि च कन्यैव जनिता ।
वरं वन्ध्या भार्या वरमपि च गर्भेषु वसतिर्न चाविद्वान्रूप-
द्रविणगुणयुक्तोऽपि तनयः ॥ ११ ॥ पित्रोर्नैव वचः शृणोति
दिवसत्याग्रे व्रजत्यालयं यान्तीभिर्धुवतीभिरध्वनि मुहुः कौतू-
हलं विन्दति । बन्धूनामुपदेशवाचि वदति क्रोधैकतान वचः
साधून्निन्दति दुर्जनं च मनुते मित्रं कुपुत्रो जनः ॥ १२ ॥

दैवाख्यानम् ।

दैवमुल्लङ्घ्य यत्कार्यं क्रियते फलवन्न तत् । सरोम्भश्चा-
तकेनात्तं गलरन्ध्रेण गच्छति ॥ १ ॥ भाग्यवन्तं प्रसूयेथा
मा शूरं मा च पण्डितम् । शूराश्च कृतविद्याश्च वने सीदन्ति
पाण्डवाः ॥ २ ॥ न केवलं मनुष्येषु दैव देवेष्वपि प्रभुः ।
सति मित्रे धनाध्यक्षे चर्मप्रावरणो हरः ॥ ३ ॥ सच्छिद्रो
मध्यकुटिलः कर्णः स्वर्णस्य भाजनम् । धिगदैव निर्मलं चक्षुः
पात्रं कज्जलभस्मनः ॥ ४ ॥ भगवन्तौ जगन्नेत्रे सूर्याचन्द्र-

१ गजबन्धनस्तम्भ २ प्रसरणशीलिया. ३ कार्यभारम्.
४ पुरुषश्रेष्ठेन. ५ रात्रि ६ गर्वमी ७ अगस्त्य. ८ अधिको
भवति. ९ आचरणेन १० क्षयशीलेन. ११ कलापूर्णं
१२ चन्द्रेण. १३ कुलमेव सद्य गृहं तस्मिन्.

१ कदाचिद् २ यौवननाशकेन. ३ दोहनशीला ४ प्रकाश-
रहितम् ५ विनयरहित, (पक्षे) अग्निना मेयेण नीत. अग्नेर्मेयो
वाहनम् ६ अग्निस्वरूप. ७ विनययुक्त, (पक्षे) विना पक्षिणा
गरुडेन नीत.. ८ पुरुषश्रेष्ठ; (पक्षे) विष्णु.

मसावपि । पश्य गच्छत एवास्तं निर्यतिः केन लङ्घ्यते
 ॥ ५ ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः शूरो वाप्यथ पण्डितः । दैवं
 यस्य फलान्वेषि करोति विफलाः क्रियाः ॥ ६ ॥ दैवे विमु-
 खतां याते न कोऽप्यस्ति सहायवान् । पिता माता तथा
 भार्या भ्राता वाथ सहोदरः ॥ ७ ॥ पिवन्ति मधु पत्रेषु
 भृङ्गाः केसरधूसराः । हसाः शैवालमश्नन्ति घिग्दैवमसमञ्ज-
 सम् ॥ ८ ॥ करोतु नाम नीतिज्ञो व्यवसायमितस्ततः ।
 फल पुनस्तदेवास्व यद्विधेर्मनसि स्थितम् ॥ ९ ॥ दैव फ-
 लति सर्वत्र न विद्या न च पौरुषम् । समुद्रमथनाल्लेभे हरि-
 र्लक्ष्मीं हरो विषम् ॥ १० ॥ दैव फलति सर्वत्र न विद्या
 न च पौरुषम् । पाषाणस्य कुतो विद्या येन देवत्वमागतः
 ॥ ११ ॥ यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् । तथा
 पूर्वकृतं कर्म कर्तारमनुगच्छति ॥ १२ ॥ अचोद्यमानानि
 यथा पुष्पाणि च फलानि च । खं कालं नातिवर्तन्ते तथा
 कर्म पुरा कृतम् ॥ १३ ॥ विपत्तौ किं विधादेन सपत्तौ
 हर्षणेन किम् । भवितव्यं भवत्येव कर्मणामीदृशी गतिः
 ॥ १४ ॥ हरिणापि हरेणापि ब्रह्मणा त्रिदशैरपि । ललाट-
 लिखिता रेखा न शक्या परिमार्जितुम् ॥ १५ ॥ सुहृदो
 ज्ञातयः पुत्रा भ्रातरः पितरावपि । नानुस्मरन्ति स्वजनं यस्य
 दैवमैदक्षिणम् ॥ १६ ॥ अचिन्तितानि दुःखानि यथैवा-
 यान्ति देहिनाम् । सुखान्यपि तथा मन्ये दैवमत्रातिरिच्यते
 ॥ १७ ॥ अयाचितः सुखं दत्ते याचितश्च न यच्छति ।
 सर्वस्वं चापि हरते विधिरुच्छृङ्खलो नृणाम् ॥ १८ ॥ मनो-
 रथान्करोत्युच्चैर्जनो दैवहतानपि । सिद्धसिद्धोः समं कुर्या-
 दैवं हि फलसाधनम् ॥ १९ ॥ पिता रत्नाकरो यस्य ल-
 क्ष्मीर्यस्य सहोदरी । शङ्खो रोदिति भिक्षार्थी फलं भाग्यानु-
 सारतः ॥ २० ॥ तादृशी जायते बुद्धिर्व्यवसायोऽपि ता-
 दृशः । सहायास्तादृशाश्चैव यादृशी भवितव्यता ॥ २१ ॥
 भवितव्यं भवत्येव नारिकेलफलाम्बुवत् । गन्तव्यं गतमि-
 त्याहुर्गजमुक्तकपित्थवत् ॥ २२ ॥ महतामाश्रयः पुंसां फलं
 भाग्यानुसारतः । ईगस्य कण्ठलभोऽपि वासुकिर्वायुभक्षकः
 ॥ २३ ॥ कर्मणा वाध्यते बुद्धिर्न बुद्ध्या कर्म बाध्यते ।
 सुबुद्धिरपि यद्रामो हैमं हरिणमन्वगात् ॥ २४ ॥ गुणोऽपि
 दोषतां याति वक्त्रीभूते विधातरि । सानुकूले पुनस्तस्मिन्दो-
 षोऽपि च गुणायते ॥ २५ ॥ अवश्यभाविनो भावा भवन्ति
 महतामपि । नञ्त्वं नीलकण्ठस्य महाहिशयनं हरेः

॥ २६ ॥ पुरुषः पौरुषं तावदावदैवं तु सन्मुखम् ।
 विपरीतगते दैवे पुरुषो न च पौरुषम् ॥ २७ ॥
 न देशसेवया याति कर्मबन्धः परिक्षयम् । जघास घासमे-
 वासौ बलीवर्दः कर्पदिनः ॥ २८ ॥ अवश्यंभाविभावानां
 प्रतीकारो भवेद्यदि । तदा दुःखैर्न लिप्येरन्नलरामयुधिष्ठिराः
 ॥ २९ ॥ भवितव्यं यथा येन नासौ भवति चान्यथा ।
 नीयते तेन मार्गेण स्वयं वा तत्र गच्छति ॥ ३० ॥ किं
 करोति नरः प्राज्ञः प्रेर्यमाणः स्वकर्मणा । प्रागेव हि मनु-
 ज्याणां बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ३१ ॥ लिखिता चित्रगुप्तेन
 ललाटेऽक्षरमालिका । तां देवोऽपि न शक्नोति उल्लिख्य
 लिखितुं पुनः ॥ ३२ ॥ येन यत्रैव भोक्तव्यं सुखं वा दुः-
 खमेव वा । स तत्र बद्धा रज्ज्वेव बलाद्दैवेन नीयते ॥ ३३ ॥
 सासा संपद्यते बुद्धिः सा मतिः सा च भावना । सहाया-
 स्तादृशा एव यादृशी भवितव्यता ॥ ३४ ॥ अनुरागवती
 संध्या दिवसस्तत्पूरःसरः । अहो दैवगतिश्चित्रा तथापि न
 समागमः ॥ ३५ ॥ अघटितघटितं घटयति सुघटितघटि-
 तानि दुर्घटीकुरुते । विधिरेव तानि घटयति यानि पुमान्नैव
 चिन्तयति ॥ ३६ ॥ विकटाटव्यामटनं शैलारोहणमपानि-
 धेस्तरणम् । निगडं गुहाप्रवेशो विधिपरिपाकः कथं न
 संधार्यः ॥ ३७ ॥ किं त्वं न वेत्सि जगति प्रख्यातं लाभ-
 कारणे मूलम् । विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न
 भूपालः ॥ ३८ ॥ द्वीपादन्यस्मादपि मध्यादपि जलनिधेर्दि-
 शोऽप्यन्तात् । आनीय झटिति घटयति विधिरमिमतममि-
 सुखीभूतः ॥ ३९ ॥ अनुकूले सति धातरि भवत्यनिष्टादपीष्ट-
 मविलम्बम् । पीत्वा विषमपि शशुर्मृत्युंजयतामवाप तत्काल-
 लम् ॥ ४० ॥ अनुचितमेवाचरितं पशुपतिना यद्विधेः
 शिरश्छिन्नम् । छिन्नो न चास्य हस्तो येनायं दुर्लिपिं लिख-
 ति ॥ ४१ ॥ नहि भवति यन्न भाव्यं भवति च भाव्यं
 विनापि यत्नेन । करतलगतमपि नश्यति यस्य हि भवित-
 व्यता नास्ति ॥ ४२ ॥ सर्वाङ्गमर्षयन्ती लीलासुप्तं क्रमेण
 शय्यायाम् । अलसमपि भाग्यवन्तं भजते पुरुषायितेव श्रीः
 ॥ ४३ ॥ आरोहतु गिरिशिखिरं तरतु समुद्रं प्रयातु पाता-
 लम् । विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपालः
 ॥ ४४ ॥ सृजति च जगदिदमवति च संहरति च हेलयै-
 व यो नियतम् । अवसरवशतः गफरो जनार्दनः सोऽपि
 चित्रमिदम् ॥ ४५ ॥ यन्मनोरथगतैरगोचरं न स्पृशन्ति

च गिरः कवेरपि । स्वप्रवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा लीलयैव वि-
दधाति तद्विधिः ॥ ४६ ॥ अरक्षित तिष्ठति देवरक्षित
सुरक्षितं देवहतं विनश्यति । जीवत्यनाथो विपिनेऽप्यरक्षि-
तः कृतप्रयत्नोऽपि गृहे विनश्यति ॥ ४७ ॥ दाता बलिः
प्रार्थयिता च विष्णुर्दानं भुवो वैजिमखस्य कालः । नमो-
ऽस्तु तस्यै भवितव्यतायै यस्याः फल वन्दनमेव जानम्
॥ ४८ ॥ प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोऽपि तं लङ्घयितु
न शक्तः । तस्मान्न गोचामि न विसयो मे यदन्मदीय
नहि तत्परेषाम् ॥ ४९ ॥ मा धाव मा धाव विनैव देवं
नो धावन साधनमस्ति लक्ष्म्याः । चेद्धान्वनं साधनमस्ति
लक्ष्म्याः श्वा धावमानोऽपि लभेत लक्ष्मीम् ॥ ५० ॥ इंगः
करस्थीकृतकाञ्चनाद्रिः कुबेरमित्रं रजताचलस्थः । तथापि
मिक्षाटनमस्य जातं विधौ शिरस्ये कुटिले कुतः श्री-
॥ ५१ ॥ स्वयं महेशः श्वशुरो नरैश्च मखा धनेगस्तनयो
गणेशः । तथापि मिक्षाटनमेव शशोर्वलीयसी केवलमीश्वरे-
च्छा ॥ ५२ ॥ असभवं हेममृगस्य जन्म तथापि रामो
लुब्धुमे मृगाय । प्रायः समामन्नविपत्तिकाले धियोऽपि पुसा
मलिनीभवन्ति ॥ ५३ ॥ न भूतपूर्वो न च केन दृष्टो हेमः
कुरंगो न कदापि वार्ता । तथापि वृष्णा रघुनन्दनस्य
विनागकाले विपरीतबुद्धिः ॥ ५४ ॥ धनानि भूमौ पशवश्च
गोष्ठे मार्या गृहद्वारि जनः श्मशाने । देहश्चितायां परलो-
कमार्गे कर्मानुगो गच्छति जीव एकः ॥ ५५ ॥ वने जने
शत्रुजलाधिमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा । सुप्तं प्रमत्तं
विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुरा कृतानि ॥ ५६ ॥
सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता परो ददातीति कुशुद्विरेषा ।
अहं करोमीति वृथामिमानः स्वकर्मसूत्रग्रथितो हि लोकः
॥ ५७ ॥ यः सुन्दरस्तद्वनिता कुरूपा या सुन्दरी सा
पतिरुपहीना । यत्रोभयं तत्र दरिद्रता च विधेर्विचित्राणि
विचेष्टितानि ॥ ५८ ॥ अमन्वान्ते नवमञ्जरीषु न पट्टदो
गन्धफलीमजिघ्रत् । सा किं न रम्या स च किं न रन्ता
बलीयसी केवलमीश्वरेच्छा ॥ ५९ ॥ विधौ विरुद्धे न पयः
पयोनिधौ सुधौघसिन्धौ न सुधा सुधाकरे । न वाञ्छित
सिध्यति कल्पपादपे न हेम हेमप्रभवे गिरावपि ॥ ६० ॥ अच-
श्यमव्येप्वनवग्रहग्रहा यया दिशा धावति वेधसः स्पृहा ।
वृणेन चात्येव तयानुगम्यते जनस्य चित्तेन भृगावशात्मना
॥ ६१ ॥ निपतति किल दुर्बलेषु देवं तदवितथ ननु येन

कारणेन । बलवति न तथा यथात्रलाना प्रभवति कृष्टाग-
सनो मनोभूः ॥ ६२ ॥ हरशिरसि शिरसि यानि रेजुः शिव
शिव तानि लुञ्जति गृध्रपादे । अयि रन्तु विषमः पुराकृतानां
भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः ॥ ६३ ॥ क्व च ननु
जनकाधिगजपुत्री क्व च दशकंधरमन्दिरे निवासः । अयि
रन्तु विषमः पुराकृताना भवति हि जन्तुषु कर्मणां विपाकः
॥ ६४ ॥ क्व नु कुलमकुलमायताक्ष्याः क्व नु रजनीचर-
समापवादः । अयि रन्तु विषमः पुराकृताना भवति हि
जन्तुषु कर्मणां विपाकः ॥ ६५ ॥ क्व वनं तन्वल्कमृषणं
नृपलक्ष्मीः क्व महेंद्रवन्दिता । नियतं प्रतिमृत्ववर्तिनो वन
धातुश्रितं सुदुःमहम् ॥ ६६ ॥ नृजति तावदशेषगुणाकरं
पुनपरत्नमलंकरणं भुवः । तदपि तन्वल्कमृषणं क्व गेति चेद्दह
कष्टमपण्डितता विधेः ॥ ६७ ॥ गजमुजंगमयोरपि चन्दन
शशिष्टिवाकरयोर्ग्रहपाटनम् । मनिगतां च समोदयं ठरि-
द्रता विधिरहो बलवानिति मे मनिः ॥ ६८ ॥ यदपि
जन्म बभूव पयोनिधौ निवन्दनं जगतीपतिमस्तके । तदपि
नाथ पुराकृतकर्मणा पतति राहुमुत्रे रन्तु चन्द्रमा ॥ ६९ ॥
प्रतिक्रुतासुपगते हि विधौ विफलत्वमेति बहुमाधनता ।
अवलम्बनाय दिनमर्तुरभून्न पतिष्यतः कर्मसहस्रमपि ॥ ७० ॥
यस्माच्च येन च यथा च यदा च यच्च यावच्च यत्र च
शुभाशुभमात्मकर्म । तस्माच्च तेन च तथा च तदा च
तच्च तावच्च तत्र च विधौ नृशशादुर्पति ॥ ७१ ॥ नैवाकृतिः
फलति नैव कुल न शील विधापि नैव न च यत्र कृतापि
सेवा । भाग्यानि पूर्वतपसा किल सचितानि काले फलन्ति
पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥ ७२ ॥ आकाशमुत्पततु गच्छतु
वा दिगन्तममोनिधिं विगतु तिष्ठतु वा यथेच्छम् । जन्मा-
न्तरार्जितशुभाशुभकृन्नाणा छायेव न त्यजति कर्मफलानु-
बन्धः ॥ ७३ ॥ भीमं वन भवति तस्य पुरं प्रधानं नवो
जनः सुजनतासुपयाति तस्य । कृत्वा च भूर्भवति सन्निधिर-
त्पूर्णा यस्मास्ति पूर्वसुकृतं विपुल नरस्य ॥ ७४ ॥ क्वैवत-
कर्कशकरग्रहणच्युतोऽपि जालान्तरे निपतितः शफरो वराकः ।
दैवात्ततो विगलितो गिलितो वकेन वके विधौ वद कथ
व्यवसायसिद्धिः ॥ ७५ ॥ देवै समर्थ्य चिरसंचितकर्मजाळं
सुस्था सुख वसत किं परयाचनामि । मेरुं प्रदक्षिणयतो-
ऽपि दिवाकरस्य ते तस्य सप्त तुरगा न कदाचिदद्यौ ॥ ७६ ॥
येनाश्वलेन सरसीरुहलोचनायास्त्रात् प्रभूतपवनादुदये प्र-
दीपः । तेनैव सोऽस्तसमयेऽस्तमयं विनीतः क्रुद्धे विधौ भ-

१ अश्वमेधस्य २ देवाय ३ देवे, (पक्षे) चन्द्रे. ४ वके,
(पक्षे) विपरीते. ५ हिमालय ६ चम्पककलिकाय

१ डेवद २ परिणाम. ३ मूर्धता ४ दैवम् ५ दैववशात्

जति मित्रममित्रभावम् ॥ ७७ ॥ आधोरणाङ्कुशभयात्करि-
कुम्भभयुगं जातं पयोधरयुगं हृदयेऽङ्गनानाम् । तत्रापि वल्लभ-
नखक्षतभेदमिन्नं नैवान्यथा भवति यल्लिखितं विधाना ॥७८॥
संजातसान्द्रमकरन्दरसां क्रमेण पातुं गतश्च कलिकां कम-
लस्य भृङ्गः । दग्धा निपत्य सहसैव हिमेन सैषा वामे विधौ
नहि फलन्त्यमिवाञ्छितानि ॥ ७९ ॥ सिंहो वली गिरि-
गुहागहनप्रवासी वासोदरे वसति भूमिभृतां विडालः । नो
पौरुषं कुलमपि प्रचुरा न वाणी देवं वलीय इति मुञ्च सखे
त्रिषादम् ॥ ८० ॥ सँदसि विदुरभीष्मद्रोणशारद्वताना
पतिभिर्रमरकल्पैः पञ्चभिः पालितापि । अहह पैरिभवस्य
द्रौपदी पात्रमासीद्वलवति सति देवे बन्धुभिः किं विधेयम्
॥ ८१ ॥ गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्यमादौ पैरिणतिरैवधार्या
यत्नतः पण्डितेन । अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्तेर्भ-
वति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ ८२ ॥ स हि गँगन-
विहारी कर्मपध्वंसकारी दशशतकरकारी ज्योतिषां मध्य-
चारी । विधुरपि विधियोगाद्भस्यते राहुणासौ लिखितमिह
ललाटे प्रोज्झितुं कः समर्थः ॥ ८३ ॥ अयममृतनिधानं
नायकोऽप्योषधीनां शंतिमिपगनुयातः शंभुमूर्ध्नोऽवतंसः ।
विरहयति न चैनं राजयक्ष्मा शशाङ्कं हतविधिपरिपाकः
केन वा लङ्घनीयः ॥ ८४ ॥ शशिनि खलु कलङ्कः कण्टकः
पद्मनाले युवतिकुचनिपातः पक्ता केगजाले । जलधिजल-
मपेयं पण्डिते निर्धनत्वं वयसि धनविवेको निर्धिवेको वि-
धाता ॥ ८५ ॥ प्रियसखि विपद्दण्डप्रान्तप्रपातपरम्परापरि-
चयचले चिन्ताचक्रे निधाय विधिः खलुः । मृदमिव
बलात्पिण्डीकृत्य प्रगल्भकुलालवद्भ्रमयति मनो नो जानीमः
किमत्र करिष्यति ॥ ८६ ॥ क्वचित्पाणिप्राप्तं घटितमपि
कार्यं विघटयत्यग्नयं केनापि क्वचिदघटमानं घटयति ।
तदेवं सर्वेषामुपरि परितो जाग्रति विधातुपालम्भः कोऽयं
जनतनुधनोपार्जनविधौ ॥ ८७ ॥ नमस्यामो देवान्ननु हत-
विधेस्तेऽपि वशगा विधिवन्धः सोऽपि प्रतिनियतकर्मैक-
फलदः । फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः किं च विधिना
नमस्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रैर्भवति ॥ ८८ ॥
त्रिलोकेशः शार्ङ्गिर्गवैरशरलक्ष्यत्वमगमद्विर्धोता लोकाना-

मलभत शिरःकृन्तनविधिम् । प्रयातौ तौ राहोर्दिनकरश-
शाङ्गौ कैवलतां प्रसुर्नमः शंभुः शिरसि लिखितं लङ्घयति
कः ॥ ८९ ॥ सुधांशोर्जातेयं कथमपि कलङ्कस्य वाणिका वि-
धातुदोषोऽयं न च गुणनिधेस्तास्य किमपि । स किं नात्रेः
पुत्रो न किमु हरचूडार्चनमणिर्न वा हन्ति ध्वान्तं जगद्-
परि किं वा न वसति ॥ ९० ॥ लुलाये गोमयौ मृगपरि-
षदि श्वापदकुले करिष्यन्कार्पण्यं किमिह महिमानं गमयसि ।
निमग्नः पङ्केऽसिन्ननुभव करीन्द्राधिपदशामभद्रं भद्रं वा
विधिलिखितमुन्मूलयति कः ॥ ९१ ॥ धुनोति ध्वान्तानि
व्यपनयति नीहारपटलं कुलं राजीवानां दलयति रथाङ्गं
रमयति । जगद्धापी देवैः सुखयति जनाना च नयनं न
याति स्थेमानं यदि तदिह देव जयतु कः ॥ ९२ ॥ त
एवामी वाणास्तदपि हरलब्धं धनुरिदं स एवाह पार्थः
प्रमथितसुरारातिनिचयः । इमास्तास्ता गोप्यो हरिचरणचि-
त्तैकशरणा हियन्ते गोपालैर्विधिरिह वलीयान्न तु नरः ॥९३॥
अलंकारः शङ्काकरनरकपालं परिजनो विशीर्णाङ्गो भृङ्गी
वसु च वृष एको बहुवयाः । अवस्थेयं स्थाणोरपि भवति
सर्वामरगुरोर्विधौ वक्त्रे मूर्ध्नि स्थितवति वय के पुनरमी
॥ ९४ ॥ पिता रत्नाधारः शुचिसहचरास्ते च मणयः स्वसा
स्निग्धा लक्ष्मीरयमवरजः कल्पविटपी । अहो काम्यं धातु-
स्तदपि खलु शङ्खः प्रतिपदं रुदित्वा यदीर्घं दिशि दिशि
वराटं मृगयते ॥ ९५ ॥ पत्रं नैव यदा करीरविटपे दोषो
वसन्तस्य किं नोल्लेकेन विलोक्यते यदि दिवा सूर्यस्य किं
दूषणम् । धारा नैव पतन्ति चातकमुखे मेघस्य किं दूषणं
यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं तैर्नमार्जितुं कः क्षेमः ॥९६॥ या
साधूंश्च खलान्करोति विदुषो मूर्खान्हितान्द्वेषिणः प्रत्यक्षं कु-
रते परोक्षममृतं हालाहलं तत्क्षणात् । तामाराधय सत्क्रियां
भगवतीं भोक्तुं फलं वाञ्छितं हे साधो व्यसनिन्गुणेषु विपु-
लेष्वास्थां वृथा मा कृथाः ॥ ९७ ॥ ब्रह्मा येन कुलालव-
न्नियमितो ब्राह्मण्डभाण्डोदरे विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तः
सदा संकटे । रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः
सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ ९८ ॥
यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं तत्प्राप्नोति
मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ ततो नाधिकम् । तद्धीरो भव
वित्तवत्सु कृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः कूपे पश्य पयोनिधा-

१ सभायाम्. २ देवतुल्यै ३ पराभवस्य ४ परिणामः. ५ नि-
श्चेतव्या. ६ अतित्वरया. ७ आकाशसचारी ८ अन्धकारनाशकर्ता.
९ नक्षत्राणाम्. १० नक्षत्रविशेषेण, (पक्षे) मिपजा वैद्याना शतेन.
११ समर्थो भवति १२ कृष्ण. १३ शवरो जरानामा भिद्यः प्रभासे
परस्पर कलहेनाखिलयादवोपसहारानन्तरमश्वत्थस्याधस्ताद्वासोरौ
दक्षिण पाद निधायस्थिते भगवति जरानामा भिद्येन दूरतो भगवच्चरण
दृष्ट्वा मृगमुखभ्रमाङ्गयत्पादो वाणेन विद्ध इति भागवते. १४ वृक्षा.
११ सु. १० भा०

१ शिर कर्तनम्. २ ग्रासताम् ३ अन्धकारम् ४ म-
हिषे ५ मृगधूर्तके. ६ सूर्य. ७ चन्द्रे, (पक्षे) देवे. ८ कपर्द-
कम् ९ दिवासीतेन. १० शोधयितुम्. ११ समर्थः.
१२ कुम्भकारः.

वपि घटो गृह्णाति तुल्य जलम् ॥ ९९ ॥ नेता यस्य
 बृहस्पतिः प्रहरणं वज्रं सुराः सैनिकाः स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः
 किल हरेरैरावणो वारणः । इत्याश्चर्यबलान्वितोऽपि बलमि-
 द्धयः परैः सगरे तद्युक्तं वरमेव देवशरण विधिगृथा
 पौरुषम् ॥ १०० ॥ जातः सूर्यकुले पिता दशरथः क्षोणी-
 भुजामग्रणीः सीता सत्यपरायणा प्रणयिनी यसानुजो ल-
 क्ष्मणः । दोर्दण्डेन समो न चास्ति भुवने प्रत्यक्षविष्णुः
 स्वयं रामो येन विडम्बितोऽपि विधिना चान्ये जने का
 कथा ॥ १०१ ॥ जामाता पुरुषोत्तमो भगवती लक्ष्मीः
 स्वयं कन्यका दूतो यस्य वभूव कौशिकमुनिर्यज्वा वसिष्ठः
 स्वयम् । दाता श्रीजनकः प्रदानसमये चैकादशस्था ग्रहाः
 किं ब्रूमो भवितव्यता हतविधे रामोऽपि यातो वनम् ॥ १०२ ॥
 आसाद्यापि महोदधिं न वितृपो जातो जलैर्वाहवो मेघ
 प्राप्य न चातकोऽपि चरणौ भातुं न लेभेऽरुणः । चन्द्रः
 शकरशेखरेऽपि निवसन्पक्षक्षये क्षीयते प्रायः सज्जनसगतो-
 ऽपि लभते देवानुरूपं फलम् ॥ १०३ ॥ आहारे शुचिता
 ध्वनौ मधुरता वाचालता माधवे बन्धौ निर्ममता जनेषु
 निरता नीडे पराधीनता । एतैरेव गुणैर्युताः परैर्भृतास्त्वक्त्वा
 किमेते जना वन्दन्ते खलु खल्वन कृमिभुजं चित्रा गतिः
 कर्मणाम् ॥ १०४ ॥ गीत कोकिल ते मुदा रसविदः
 शृण्वन्ति कर्णामृतं नो किचिद्वितरन्ति ते तरुदलैरेव स्वयं
 जीवसि । कर्णायुर्हरमुद्गिरन्ति विरुत काकास्तु तेभ्यो बलिं
 प्राज्ञा एव दिशन्ति हन्त धिगिद वक्र विधेः क्रीडितम्
 ॥ १०५ ॥ छित्त्वा पाशमपास्य कूटरचनां भङ्क्त्वा बला-
 द्वांगुरां पर्यन्ताभिशिखाकलापजटिलान्निःसृत्य दूरं वनात् ।
 व्याधाना शरगोचरादतिजवेनोत्प्लुत्य धावन्मृगः कूपान्तः
 पतितः करोति विमुखे कि वा विधौ पौरुषम् ॥ १०६ ॥
 लब्ध जन्म सह श्रिया स्वयमपि त्रैलोक्यभूषाकरः स्थित्यर्थं
 परमेश्वराभ्युपगतस्तेनापि मूर्धा धृतः । वृद्धिं शीतकरस्तथापि
 न गतः क्षीणः परं प्रत्युत प्रायः प्राक्तनमेव कर्म बलवत्कः
 कस्य कर्तुं क्षमः ॥ १०७ ॥ रामे व्रजजन बलेर्नियमनं
 पाण्डोः सुताना वन वृष्णीनां निधन नलस्य नृपते राज्या-
 त्यरिभ्रंशनम् । कारागारनिषेवणं च मरणं सचिन्त्य लङ्के-
 श्वरे सर्वः कालवशेन नश्यति नरः को वा परित्रायते ॥ १०८ ॥
 भंशाशस्य करण्डपिण्डततनोम्लानेन्द्रियस्य क्षुधा कृत्वाखुर्वि-
 चरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः । वृषस्तपिशितेन

सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा लोकाः पश्यत देवमेव हि
 नृषा वृद्धौ क्षये कारणम् ॥ १०९ ॥ माता यस्य धैराधरे-
 न्द्रदुहिता तातो महेगस्तथा त्राता विभ्रकुलान्तकः पितृ-
 सखो देवो धैराना पतिः । स्यातः क्रौञ्चविदारणे सुरपतेः
 सेनाग्रगः पण्मुत्तदुर्देवबलेन कुत्र घटते नाद्यापि पाणिग्रहः
 ॥ ११० ॥ कांश्चित्कुच्यति प्रपूर्यति वा काश्चिन्नयत्युन्नतिं
 काश्चित्पातविधौ करोति च पुनः काश्चिन्नयत्याकुलान् । अ-
 न्योन्य प्रतिपक्षसंहतिमिमां लोकस्थितिं बोधयन्नेप क्रीडति
 कृपयन्नघटिकान्यायप्रसक्तो विधिः ॥ १११ ॥ तुल्यं भू-
 भृति जन्म तुल्यमुभयोर्मूल्यं च तुल्यं वपुस्तुल्यं दार्ढ्यमुद्द-
 ग्रदङ्कदलन तुल्यं च पापाणयोः । एकस्मारिलवन्दनाय
 विधिना देवत्वमारोपितं तद्वारे विहिता परस्य तु पदाघाता-
 स्पद देहली ॥ ११२ ॥ यद्ग्रन्थं धनुरीश्वरस्य समरे यजाम-
 दश्यो जितस्त्यक्ता येन गुरोर्गिरा वसुमती सेतुः पयोधौ
 कृतः । एकैकं दशकधरक्षयकृतो रामस्य किं वर्णयते देवं
 वर्णय येन सोऽपि सहसा नीतः कथाशेषताम् ॥ ११३ ॥
 खल्वटो दिवसेश्वरस्य किरणैः सतापितो मस्तके वाञ्छन्दे-
 गमनातप विधिब्रगात्तालस्य मूलं गतः । तत्राप्यस्य महा-
 फलेन पतता भग्नं सशब्द शिरः प्रायो गच्छति यत्र भाग्य-
 रहितस्तत्रापदां भाजनम् ॥ ११४ ॥ भूयिष्ठं द्रविणात्मजं
 जनयितुं लिप्सावता चेतसा नार्यः पक्ष मया क्रमेण कुलजाः
 काले संसुद्धाहिताः । सद्विद्या कविता विदेगवसतिः सेवा
 तथाभ्यर्थना दैवेन प्रतिबन्धकेन युगपद्वर्द्ध्याः समस्ताः
 कृताः ॥ ११५ ॥ मज्जत्वम्भसि यातु मेरुशिखरं अजूज्य-
 र्त्वाहवे वाणिज्य कृपिसेवनादि सकला विद्याः कलाः शि-
 क्षतु । आकाश सकलं प्रयातु खगवत्कृत्वा प्रयत्नं परं नो-
 ऽभाव्यं भवतीह कर्मवशतो भाव्यस्य नाशः कुतः ॥ ११६ ॥
 लक्ष्मीकौस्तुभपारिजातसहजः सन्तुः सुधाम्भोनिधेर्देवेन प्रण-
 यप्रसादविधिना मूर्धा धृतः शंभुना । अद्याप्युज्जति नैव
 देवविहितं क्षैण्यं क्षपावल्लभः केनान्येन विलङ्घयते विधिगतिः
 पाषाणरेखासखी ॥ ११७ ॥ अम्भोधिः स्थलता स्थलं जल-
 धिता धूलीलवः शैलता मेरुर्भृत्कणता तृण कुलिशतां वज्रं
 तृणप्रायताम् । बहिः शीतलता हिमं दहनतामायाति यस्ये-
 च्छया लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने दैवाय तस्मै नमः
 ॥ ११८ ॥ जन्म ब्रह्मकुलेऽग्रजो धनपतिर्यः कुम्भकर्णा-

१ आशुभम्. २ इन्द्र. ३ यसिन्निवाहे इति शेषः. ४ वसन्ते
 ५ कुलाये ६ कोकिलाः. ७ मृगबन्धी.

१ पार्वती २ गजानन ३ कुबेरः. ४ विवाह. ५ पर्वते.
 ६ वृद्धता ७ उदया ये दङ्कस्तैर्दलनम् ८ द्रविणं द्रव्यं तदेवात्मजः
 पुनस्तम्. ९ विवाहिता १० निष्फला. ११ सुद्धे १२ वज्रताम्.

अजः मनुर्वासवजित्प्रयं दशगिरा दार्दण्डका विंगतिः ।
 अङ्गं कामगर्म विमानमजयं मध्वंससुदं पुरी सर्वं निष्कल-
 मेतदेव नियतं देवं परं दुर्जयम् ॥ ११९ ॥ यत्रार्खण्डलद-
 न्तिदन्तमुसलान्यान्वण्डितान्याहवे वाग यत्र पिनाकपाणि-
 परशोरकृष्णितामागताः । तन्मे तावदुरो चसिंहकरजैर्व्या-
 दीर्यते सायतं देवं दुर्बलतां गते वृणमपि प्रायेण वजायते
 ॥ १२० ॥ दोःसंदेहवर्गवदत्रिभुवनश्रीगर्वसर्वकषः कैला-
 सोद्वरणप्रचण्डचरितो वीरः कुवेरानुजः । यत्रायं स्वयमस्ति
 सेयममरावत्यापि वन्द्या पुरी नीता मर्कटकेन कामपि दशां
 विन्दैवमावश्यकम् ॥ १२१ ॥ येनाकारि मृणालपत्रमग्नं
 क्रीडा करिण्या सह स्वच्छन्दं भ्रमणं च कन्दरगणे पीतं
 पयो नैर्हरम् । सोऽयं वन्द्यकरी नरेषु पतितः पुष्पाति देह
 तूर्णयद्देवेन ललाटपत्रलिङ्गितं तप्योज्जितुं कः क्षमः ॥ १२२ ॥
 देवेन प्रमुगा स्वयं जगति यद्यस्य प्रमार्णाकृतं तत्सोपनमे-
 न्मनागपि महाक्लिवाश्रयः कारणम् । सर्वागापरिपूरके जल-
 धरे वर्षत्यपि प्रत्यहं सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्वित्राः
 पयोविन्दवः ॥ १२३ ॥ कान्तं वक्ति कपोतिकाकुलतया
 नाथान्तकालोऽधुना व्याधोऽधो घृतचापसज्जितगरः श्येनः
 परिभ्रामति । इत्यं सत्यहिना स दृष्ट इपुणा श्येनोऽपि तेनाह-
 तस्तूर्णं तौ तु यमालयं प्रति गतां देवीं विचित्रा गतिः
 ॥ १२४ ॥ रेखावारिणि वारणेन विपुले रार्जावराजीरजः-
 पुञ्जापिद्धरितोर्मिणि प्रविगलद्दानान्भुगन्धोत्कटे । घौतं येन
 मृगारिरक्तमसकृदन्तान्तरालस्थितं कोष्णं सोऽपि पयः पयो
 हतविवेः को गोचरे नागतः ॥ १२५ ॥ केषांचिन्नजिवेश्मनि
 स्थितवतामालसनिद्रावतां दृश्यन्ते फलिता लता इव फलै-
 राचूलमूलं श्रियः । अद्रिं लङ्घयतां गिरिं प्रयततां पृथ्वीतले
 धावतामुद्योगव्यवसायसाहसधियां तन्नास्ति यत्पच्यते
 ॥ १२६ ॥ स्याल्यां वैदूर्यमच्यां पचति तिलकणांश्रान्दनैरि-
 न्वनौघैः सौवर्णैर्लाङ्गलाग्रैर्निखनति वसुधामर्कमूलस्य हेतोः ।
 छिन्वा कर्पूरखण्डान्मृत्तिमिह कुरुते कोद्रवाणां समन्तात्प्राप्येमा
 कमेभूमिं न चरति मनुजो यस्तपो मन्दभाग्यः ॥ १२७ ॥
 पञ्चैते पाण्डुपुत्राः क्षितिपतितनया धर्मर्षीमार्जुनाद्याः शूराः
 सत्यप्रतिज्ञा दृढतरवपुषः केगवेनापि गृहाः । ते वीराः पा-
 निपात्रे कृपणजनगृहे भिक्षुचर्यां प्रवृत्ताः को वा कार्यं स-
 मर्थो भवति विधिवशाद्भाविनी कमेरेण्डा ॥ १२८ ॥ अत्र

श्यामाकर्वाजान्यपि चटकवधूचक्रकोटिच्युतानि प्रोच्चीयन्ते
 स्वयंमन्यजनविरहिते निर्धनश्रोत्रियाणाम् । देवे दातर्यक-
 साच्चदुलशिशुकराकृष्टहारावलीतो ब्रधत्तत्रैव दृष्टा सुवति-
 भिरलसं चूर्णिता मौक्तिकौघाः ॥ १२९ ॥ यन्माता वि-
 ष्णुनामिः पतिरपि च सुतो यस्य साक्षात्प्रजानां लक्ष्मीर्यत्सं-
 श्रयाभूद्यदपि करतले भारती संवभार । मानुर्यस्यास्ति मित्रं
 तदपि सरसिजं क्षीणमिन्दोर्मयूखैर्घ्रातुं नैवोत्सहन्ते गतसु-
 कृतफलं प्रासकालं सहायाः ॥ १३० ॥ कुत्रायोध्या क
 रामो दगरथवचनादण्डकारण्यमागात्कासौ मारीचनामा
 कनकमयमृगः कुत्र सीतापहारः । सुग्रीवे राममैत्री क जन-
 कतनयान्नेषणे प्रेषितोऽहं योऽर्थोऽसमावनीयस्तमपि घट-
 यते कूरकर्मा विधाता ॥ १३१ ॥

जरावर्णनम् ।

अलंकरोति हि जरा राजामाल्यमिषग्यतीन् । विडम्ब-
 यति पण्यद्वीमलगायनसेवकान् ॥ १ ॥ क्षणात्प्रबोधमा-
 याति लङ्घयते तमसा पुनः । निर्वासितः प्रदीपस्य शिखेव
 जरतो मतिः ॥ २ ॥ शशिनीव हिमार्तानां धर्मार्तानां स्वा-
 विव । मनो न रमते स्त्रीणां जरार्जाणैर्न्द्रिये पतौ ॥ ३ ॥ म-
 लिनैरलकैरैतैः शुक्लत्वं प्रकटीकृतम् । तद्रोषादिव निर्याता
 वदनाद्रदनावलिः ॥ ४ ॥ बुद्धत्वानलदग्धस्य सारयौवनव-
 स्तुनः । दृश्यते देहगेहेषु भस्मैव पलितच्छलात् ॥ ५ ॥ वी-
 क्ष्यते पलितश्रणिर्नैव वृद्धस्य मूर्धनि । मृषैव नीतं जन्मेति कि
 तु भस्म विविर्न्यधात् ॥ ६ ॥ इयत्यामपि सामग्र्यां सुकृतं
 न कृतं त्वया । इतीव कुपितो दन्तानैर्नर्तकः पातयत्यलम्
 ॥ ७ ॥ यममिव करघृतदण्डं हरिमिव संगदं शशाङ्कमिव
 वक्रम् । शिवमिव च विरुपाक्षं जरा करोत्यकृतपुण्यमपि
 ॥ ८ ॥ वदनं दर्शनविहीनं वाचो न परिस्फुटा गता गक्तिः ।
 अव्यक्तेन्द्रियगक्तिः पुनरपि बाल्य कृतं जरया ॥ ९ ॥ पटु
 रटति पलितद्वैतो मस्तकमासाद्य सर्वलोकस्य । परिभवति
 जरा मरणं कुरु धर्म विगम पापेभ्यः ॥ १० ॥ शैतमन्द्यं
 दर्पणधरं कुर्वरमपि शूलिन तथा गण्डिनम् । कुरुते जरा न

१ ब्रह्मा. २ हनुमन् उक्तिरियम्. ३ कैश ४ दन्तपट्टिः.
 ५ वार्धक्यं तदेवानलस्त्रेण दग्धम्. ६ पलितमिषेण. ७ पट्टि.
 ८ व्यधमेव ९ निश्चितवान्. १० पुण्यम्. ११ वनः. १२ गदया
 आशुवविगेषा मरितम्; (पदे) गदने रोगेण सहितम्. १३ विकृ-
 ताक्षम्. १४ दन्तरहितम् १५ पलितमेव दूतः. १६ इन्द्रः;
 (पदे) कोपनम्. १७ यमम्; (पदे) यष्टिधरम् १८ धनाधिपम्;
 (पदे) कुन्तिनगर्गरम्. १९ शिवम्; (पदे) शूलयुक्तम् २० वि-
 षुन्; (पदे) गदयुक्तम्.

१ इन्द्रः. २ जेनावनः. ३ शिवः. ४ दिग्पञ्चशिपोरुक्तिरियम्.
 ५ ममूहः. ६ नर्मदेवके. ७ भोजनान्नेमि शेषः. ८ रत्नत्रयेण.
 ९ प्राचीनम्.

योगिनामप्यगम्यः ॥ १६ ॥ भक्तानामुपकारिणां परहित-
व्यापारसुक्तात्मना सेवासव्यवहारतत्त्वविदुषा द्रोहच्युताना-
मपि । व्यापत्तिः स्वलितान्तरेषु नियता सिद्धिर्भवेद्वा न वा
तस्माद्भ्रुपतेरिवावनिपतेः सेवा सदाशङ्किनी ॥ १७ ॥
आहारे वडवानलश्च शयने यः कुम्भकर्णायते संदेशे वधिरः
पलयनविधौ सिंहः शृगालो रणे । अन्धो वस्तुनिरीक्षणेऽथ
गमने खड्गः पटुः क्रन्दने भाग्येनैव हि लभ्यते पुनरसौ
सर्वोत्तमः सेवकः ॥ १८ ॥

जीवितसाफल्यम् ।

यस्य जीवन्ति धर्मेण पुत्रा मित्राणि वान्धवाः । सफल
जीवित तस्य नात्मार्ये को हि जीवति ॥ १ ॥ यस्य मि-
त्राणि मित्राणि शत्रवः शत्रवस्तथा । अनुकम्प्योऽनुकम्प्यश्च
स जातः स च जीवति ॥ २ ॥ वाणी रसवती यस्य भार्या
पुत्रवती सती । लक्ष्मीर्दानवती यस्य सफलं तस्य जीवि-
तम् ॥ ३ ॥ स जीवति यशो यस्य कीर्तिर्यस्य स जीवति ।
अयशोऽकीर्तिसंयुक्तो जीवन्नपि मृतोपमः ॥ ४ ॥ चलं
चित्तं चलं चित्तं चले जीवितयौवने । चलाचलमिदं सर्वं
कीर्तिर्यस्य स जीवति ॥ ५ ॥ यस्मिन्जीवति जीवन्ति बहवः
स तु जीवति । काकोऽपि किं न कुरुते चक्ष्वा स्तोदरपूर-
णम् ॥ ६ ॥ स जातो येन जातेन याति वशः समुन्नतिम् ।
परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ॥ ७ ॥ अञ्जलि-
रकारि लोकैर्गर्लानिर्मनासैव रञ्जिता जगती । संध्याया इव
वसतिः स्वल्पापि सखे सुखायैव ॥ ८ ॥ यज्जीवति क्षणमपि
प्रथित मनुष्यैर्विज्ञानविक्रमयशोभिरभज्यमानम् । तन्नाम
जीवितमिह प्रवदन्ति तज्ज्ञाः काकोऽपि जीवति चिराय
वलिं च मुञ्जे ॥ ९ ॥ यो नात्मजे न च गुरो न च
भृत्यवर्गे दीने दयां न कुरुते न च वन्धुवर्गे । किं तस्य
जीवितफलं हि मनुष्यलोके काकोऽपि जीवति चिराय वलिं
च मुञ्जे ॥ १० ॥ जातः कूर्मः स एकः पृथुसुवनभरायार्पित
येन पृष्ठं श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य भ्रमति नियमितं यत्र तेजस्वि
च क्रम् । संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपरिष्टान्न वाधो
ब्रह्माण्डोऽदुम्बरान्तर्मशकवदपरे जन्तवो जातनष्टाः ॥ ११ ॥

१ समुद्रस्य. २ घाताहरणे. ३ पादविकल. ४ रोदने
५ 'दानादिप्रभवा कीर्तिं शौर्यादिप्रभव यश.' ६ भ्रमणशीले.
७ अर्थदानार्थमिति भावः, (पक्षे) अजलिकरणेन लोके आह्लाकारित्व
ध्वन्यते ८ निस्तेजस्कत्वम्, (पक्षे) असामर्थ्यम् ९ आरक्तता नीता,
(पक्षे) अनुरागवती कृता १० प्रत्यातम् ११ उदुम्बरफले यथा
जन्तवस्तिष्ठन्ति तथा तादृशं मनुष्या ब्रह्माण्डरूपोऽदुम्बरे तिष्ठन्ति.

ऋणम् ।

न विपं विपमित्याहुर्ब्रह्मसं विपमुच्यते । विपमेकाकिं
हन्ति ब्रह्मसं पुत्रपौत्रकम् ॥ १ ॥ पापं कर्तुमृगं कर्तुं
मन्यन्ते मानवाः सुरम् । परिणामोऽतिगहनो गहृतामपि
नागकृत् ॥ २ ॥ लोकद्वयप्रतिभयंकनिर्दानमेतद्विक्राणिना-
मृणमहो परिणामघोरम् । एकः स एव हि पुमान्परमस्ति
लोके कुद्वस्य येन धनिकस्य सुरं न दृष्टम् ॥ ३ ॥

प्रवासः ।

यो न संचरते देशान्यो न सेवेत पण्डितान् । तस्य
सक्रुचिता बुद्धिर्घृतविन्दुरिवाम्भसि ॥ १ ॥ यस्तु संचरते
देशान्यस्तु सेवेत पण्डितान् । तस्य विस्तारिता बुद्धिस्तैल-
विन्दुरिवाम्भसि ॥ २ ॥ व्यापागन्तरमुत्सृज्य वीक्षमाणा
वधूसुखम् । यो गृहेष्वेव निद्राति रैरिद्राति स दुर्मतिः
॥ ३ ॥ देशे देशे किमपि कुतुकादद्भुतं लोकेमानाः सपा-
द्यैव द्रविणर्मतुलं सद्गं भूयोऽप्यवाप्य । सयुज्यन्ते सुचिर-
विरहोत्कण्ठिताभिः सतीभिः सौर्य धन्याः किमपि दधते
सर्वसपत्समृद्धाः ॥ ४ ॥ अकिचन्यादतिपरिचयाज्जाययोपे-
क्ष्यमाणो भूपालानामनुररणाद्विभ्यदेवाञ्जिलेभ्यः । गेहे
तिष्ठन्कुमतिरलसः कूपकूर्मं सैधर्मा किं जानीते भुवनचरितं
किं सुखं चोपमुञ्जे ॥ ५ ॥ तीर्थानामवलोकनं परिचयः सर्वत्र
वितार्जनं नानाश्चर्यनिरीक्षणं चतुरता बुद्धेः प्रगस्ता गिरः ।
एते सन्ति गुणाः प्रवासविषये दोषोऽस्ति चैको महान्यर्मु-
ग्धामर्धुराधराधरसुधापानं विना स्थीयते ॥ ६ ॥

व्यापारिणः ।

आसीत्सत्ययुगे वलिस्तदनु च त्रेतायुगे भार्गवो रामः
सत्यपराक्रमोऽथ भगवान्धर्मस्तथा द्वापरे । दाता कोऽपि न
चास्ति संप्रति कलौ जीवन्ति केनार्थिनश्चेत्येवं कृतनिश्चयेन
विधिना व्यापारिणो निर्मिताः ॥ १ ॥ शक्रोद्याननिवासिताम-
धिगतो दाता स कल्पद्रुमः पातालं किल कामधेनुरपि सा काम-
प्रसूरन्वगात् । इत्थं विश्वसृजा विचिन्त्य यवनागाराधिकारा-
र्थिनः सद्द्विद्यानिधिरक्षणार्थमधुना व्यापारिणो निर्मिताः ॥ २ ॥
कौपीनं धृतवान्हरोऽपि भगवान्विष्णुः प्रविष्टो जलं वारां
राशिरपेयतासुपगतः को नाम दातुं क्षमः । इत्थं विश्वसृजा

१ ऋणम् २ कारणम् ३ परिणामे भयकरम्. ४ दरिद्रो
भवति ५ आश्चर्यम् ६ वीक्षमाणा. ७ द्रव्यम् ८ बहुलम्
९ गृहम् १० पुनः. ११ दारिद्र्यात् १२ अवमानितः. १३ स-
दृशः. १४ घोटशवार्पिकी. १५ अधरोष्ठः.

विचिन्त्य यवनागाराधिकारार्थिनः सद्द्विद्यानिधिजीवनार्थम-
धुना व्यापारिणो निर्मिताः ॥ ३ ॥

कलिमहिमा ।

यवनैरवनिः क्रान्ता हिन्दवो विन्ध्यमाविगन् । बलिना
वेदमार्गोऽयं कलिना कवलीकृतः ॥ १ ॥ सीदन्ति चाग्निहो-
त्राणि गुरुपूजा प्रणश्यति । कुमार्यश्च प्रसूयन्ते प्राप्ते कलियुगे
सदा ॥ २ ॥ परात्रेन मुखं दग्धं हस्तौ दग्धौ प्रतिग्रहात् ।
परस्त्रीभिर्मनो दग्धं कुतः शपः कलौ युगे ॥ ३ ॥ राक्षसा-
कलिमाश्रित्य जायन्ते ब्रह्मयानिषु । ब्राह्मणानेव वाधन्ते
तत्रापि श्रोत्रियान्कृगान् ॥ ४ ॥ कुगलाः शब्दवार्ताया वृ-
त्तिहीनाः सुरगणिः । कलौ वेदान्तिनो भान्ति फाल्गुने
बालका इव ॥ ५ ॥ वागुचारोत्सवं मात्रं तत्क्रियां कर्तुम-
क्षमाः । कलौ वेदान्तिनो भान्ति फाल्गुने बालका इव
॥ ६ ॥ कृते च रेणुका कृत्या त्रेताया जानकी तथा । द्वा-
परे द्रौपदी कृत्या कलौ कृत्या गृहे गृहे ॥ ७ ॥ मद्युग-
मध्योत्पन्नाः कृतयुगधर्मानुसारिणः किमिति । इति रोषादिव
कलिना पाञ्च्यन्ते साधवो बलिना ॥ ८ ॥ नैर्घातेऽत्र जनो
यदि कश्चिदर्घाते गते सहस्रे वा । दुस्तर्केषु श्राम्यति दूरी-
कुरुते श्रुतिस्मृतिसुतर्कान् ॥ ९ ॥ सीदन्ति सन्तो विलस-
न्त्यसन्तः पुत्रा म्रियन्ते जनकश्चिरायुः । परेषु मैत्री स्वज-
नेषु वैरं पश्यन्तु लोकाः कलिकौतुकानि ॥ १० ॥ एतादृशे
कलियुगेऽपि गतेषु कश्चिज्जातादरो जगति यः श्रुतिमार्ग
एव । यत्किञ्चिदाचरतु पात्रममौ स्तूर्तानां श्लाघ्यं मिताप-
मपि किं न मैरां स्रश्चेत् ॥ ११ ॥ उपनयनविवाहावुत्सवै-
कप्रधानौ कलिबिभवत एषा कालभेदानमिज्ञाः । विजहति
न कदाचिद्वेदपाठैकयोग्ये वयसि च यवनानीवाचनाभ्या-
समेते ॥ १२ ॥ न देवे देवत्वं कपटपटवस्तापसजना जनो
मिथ्यावादी विरलतरवृष्टिर्जलधरः । प्रसङ्गो नीचानामवनि-
पतयो दुष्टमनसो जना अथा नथा अहह कलिकालः प्रभ-
वति ॥ १३ ॥ गता गीता नागं क्वचिदपि पुराणं व्यपगतं
विलीनाः स्मृत्यर्था निगमनिचयो दूरमगमत् । इदानीं रैदा-
सप्रभृतिवचनैर्मोक्षपदवी तदेवं जानीमो कलियुग तवैवैष
महिमा ॥ १४ ॥ अपारैर्व्यापारैरहरिह नयन्तोऽग्नदशा-
स्वथ स्नाताः संख्यां विदधति न जातु स्वसमये । त्यजन्तः
स्वां वृत्तिं द्विजकुलभवत्रामगणकीभवन्तो हन्तामी कथमपि
च जीवन्ति बहवः ॥ १५ ॥ कुक्षेः पूर्त्यं यवनविततेर्भू-
त्यकृत्यानि कर्तुं विक्रीर्णाते वपुरपि निजं वेतनैरतदास्ताम् ।
विप्रो भूत्वाप्यहह गणनानैपुणैर्वैश्रयित्वा स्वर्णस्तेयं रचयति
जनः स्वामिनां पोषकाणाम् ॥ १६ ॥ वेदव्यासः स नव दश

यो वेद वेदाक्षराणि श्लोकं त्वेकं परिपठति यः स स्वयं जीव
एव । आपस्तम्बः स इह कलयेत्सम्यगौपासनं यः कष्टं शिष्ट-
क्षतिकृति कलौ कार्यमृच्छन्ति विद्याः ॥ १७ ॥ ये कायस्य-
जनाश्च ये नृपसुता ये च द्विजाः शस्त्रिणस्ते यत्नादनुसृत्य
निर्दयतया शुष्कांस्तुरुष्काधिपान् । देवान्भूमिसुरांश्च पान्ति
कृतिनस्ते चेन्मुधोदासते ब्राह्मण्याय जलाञ्जलिः किल भुवि
प्राज्ञैः प्रदेयो भवेत् ॥ १८ ॥ आक्रान्तासु वसुंधरासु यव-
नैगसेतुहेमाचलं विद्राणे क्षितिभृद्गणे विकरुणे निद्राति ना-
रायणे ॥ निर्विघ्नप्रसरे कलावपि बलान्निष्कण्टकं वैदिकं
पन्थानं किल तत्र तत्र परिपात्येको हि लोकोत्तरः ॥ १९ ॥
अज्ञानामविरामलौकिकवचोभाजाममीषां पुनर्मन्त्रोच्चारण एव
पर्यवसित मौनव्रतं कर्मसु । ग्रामायव्ययलेखनेन नयतां
कालानशेषानहो पारम्पर्यत ईदृशामिह नृणां ब्राह्मण्यमन्या-
दृशम् ॥ २० ॥ ये मुष्णन्ति निशि प्रविश्य भवनं ये वा
बलात्काननं नैते स्वामिधनं हरन्ति ननु तान्निन्दन्ति चोरा
इति । सद्यो हन्त हरन्ति पोषकधनं सख्या विपर्यस्य ये
कष्टं तानपि वञ्चकानिह पुरस्कुर्वन्ति सर्वे जनाः ॥ २१ ॥
सौहार्दं शश्वत्सुजनता वन्ध्यासुतस्पर्धिनी किं ब्रूमो
गुणिना गुणग्रहिलता व्योमप्रसूनोपमा । दृष्टिः शीलसुधाह-
लाहलमया राज्ञा सुधामण्डले लोके संप्रति यत्कले स जयति
त्वदृष्टिलीलारसः ॥ २२ ॥ निर्वार्या पृथिवी निरोषधिरसा
नीचा महत्व गता भूपाला निजकर्मधर्मरहिता विप्राः कुमार्ये
रताः । भार्या भर्तृविरोधिनी पररता पुत्राः पितुर्द्वेषिणो हा
कष्टं खलु वर्तते कलियुगे धन्या नरा ये मृताः ॥ २३ ॥
दूरादर्थिनमाकलय्य भजते सद्यो विरूपाक्षता सङ्गे किं च
विरोचनत्वमथ संस्थाने र्दृसिहाकृतिम् । पाण्डित्योक्तिषु र्बकै-
तुण्डरचनां दाने त्वैर्पर्णात्मतामेकः पञ्चसुरात्मकः प्रभुरहो
भाग्यैः कलौ लभ्यते ॥ २४ ॥ धर्मः प्रव्रजितस्तपः प्रचलित
सत्य च दूरे गत पृथ्वी मन्दफला नराः कपटिनश्चित्तं च
शाठ्योर्जितम् । राजानोऽर्थपरा न रक्षणपराः पुत्राः पितुर्द्वे-
षिणः साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्राप्ते कलौ दुर्युगे ॥ २५ ॥
सन्तः कापि न सन्ति सन्ति यदि वा दुःखेन जीवन्ति ते
विद्वानोऽपि न सन्ति सन्ति यदि वा मात्सर्ययुक्ताश्च ते ।

१ बृहस्पति . २ सार्ताग्निन् . ३ प्रासुवन्ति ४ म्लेच्छविद्ये-
यान् . ५ उदासीना भवेयु . ६ नष्टे ७ वन्ध्यासुततुल्याम् .
८ विक्रान्तनेत्रत्वन् ; (पक्षे) शिवताम् ९ शचिराहिलन् ; (पक्षे)
सूर्यत्वन् . १० नृनिहत्येव क्रामाकृतिन् , (पक्षे) नृसिंहस्या-
कृतिन् . ११ वक्रा या तुण्डस्य रचना तान् ; सुपवन्त्वमि-
त्यर्थे , (पक्षे) वक्रतुण्डस्य गणपतेरिव वा रचना तान् . गणेशरूप-
त्वमित्यर्थे . १२ न विद्यन्ते पर्गान्यपि यस्य तान् . अक्रियन्त्वमि-
त्यर्थे , (पक्षे) र्पार्थ्या पार्वती तद्रूपताम् .

राजानोऽपि न सन्ति सन्ति यदि वा लोभाद्धनग्राहिणो
दातारोऽपि न सन्ति सन्ति यदि वा सेवानुकूलाः कलौ
॥ २६ ॥ हर्म्यस्थानमधर्मकर्मविततेर्दुर्मानभर्मासन शास्त्र-
स्तोमललाटभूलिपिलयः शान्तिः सवानामपि । सर्वाभ्यायवचः
समापनदिन सख्या सदर्चाविधेरथागाजनिभूरभूदिह महान-
र्यावहोऽयं कलिः ॥ २७ ॥ प्रातर्हन्त कृताह्वयोऽपि रजक-
स्पृष्टाञ्जडो रसभै रूढान्वारयते पटाननुदिनं धृत्वा वहिर्ग-
च्छति । गत्वा म्लेच्छमुखाशुचीन्स्पृशति च स्पृष्ट्वापि न
स्नात्यहो न स्नातोऽप्यथ मुङ्क्त एव चपलो भुक्त्वापि न
श्रीडति ॥ २८ ॥ गस्त्रैर्वीवति शास्त्रमुञ्जति पर शूद्राह-
तैरम्बुभिः स्नात्वाचामति देवताः क्षपयति स्वैरं पंचत्योद-
नम् । उच्छिष्टान्न विभेति याति यंत्रनैरुच्चावचैः सगति
मैतङ्गान्निकट गतानगणयन्मार्गान्मुहुर्गाहते ॥ २९ ॥ नीचै-
र्दुर्ध्वनैः शुनीमिरपि वा नि.गङ्गमालोकित मुङ्क्ते वैङ्क्तिवि-
दूषकैः सह नरैरज्ञातवेदाक्षरैः । मद्यास्वादनमत्तचित्तजन-
तामोहाय मीहानितः कर्माण्यारभते श्रुतिस्मृतिवचोदूर्ध्वय-
साराण्यहो ॥ ३० ॥ विद्वत्ता वसुधातले विगलिता पाण्डि-
त्यधर्मा गतः श्रोतृणा हृदयेष्वनुद्विरधिका ज्ञान गत चै-
रणे । गाथागीतविनोदवाक्यरचनायुक्त्या जगद्रञ्जितं ज्योति-
र्वेद्यकगान्नसारमखिल क्षुद्रेषु जात कलौ ॥ ३१ ॥ धिक्त्वा
रे कलिकाल याहि विलयं केय विपर्यस्तता हा कष्ट श्रुति-
शालिनां व्यावहृतिम्लेच्छोचिता दृश्यते । एकैर्वाङ्मयदेवता
भगवती विक्रेतुमान्नीयते निःशङ्करपरैः परीक्षणविधौ सर्वा-
ङ्गमुदाह्यते ॥ ३२ ॥ कन्या कामप्युद्वह्य प्रविजर्हदुदयद्यौ-
वनामञ्ज एना द्रव्याशापागकृष्टो अमति चिरतर हन्त देशा-
न्तरेषु । अन्योन्याश्लेषवाञ्छाविगलितवयसोरात्तमालिन्यम-
त्योर्दपत्योर्व्याकृतं वै हतविधिरुभयोर्लोकयोः शोकयोगम् ३३

मद्यपानगर्हणम् ।

वैकल्य धरणीपातमयथोचितजल्पनम् । सनिपातस्य चि-
ह्नानि मद्य सर्वाणि दर्शयेत् ॥ १ ॥ एकतश्चतुरो वेदा ब्रह्म-
चर्यं तथैकतः । एकतः सर्वपापानि मद्यपानं तथैकतः ॥ २ ॥
मद्यपस्य कुतः सत्य दया मांसाशिनः कुतः । कामिनश्च

१ सुवर्णनिर्मितमासनम् २ यज्ञानाम् ३ वेदवचसाम् ४ मरणम्
५ खानम् ६ गर्दभ ७ न लज्जते ८ अन्नम् ९ उच्चनी-
चैरनेकमेदमित्त्रै १० चाण्डाल ११ प्रविशति १२ दुष्टयवनै
१३ पङ्क्तिवाह्यै १४ श्रुतिस्मृतिवाह्यानि १५ निष्कलानि
१६ नयादौ १७ नीचेपु १८ सजातयौवनानाम् १९ विकलत्वम्
२० अयुक्तप्रलाप २१ त्रिदोषस्य २२ लक्षणानि.

कुतो विद्या निर्धनस्य कुतः सुखम् ॥ ३ ॥ अयुक्तं बहु
भापन्ते यत्र कुत्रापि शेरते । नया त्रिक्षिप्य गात्राणि बालका
इव मद्यपाः ॥ ४ ॥ गतो हिर्नैस्ति सर्वे मिथ्या प्रल्पति
हि विकलया बुद्ध्या । मातरमपि कामयते सावज्ञ मद्यपा-
नमत्तः सन ॥ ५ ॥ चित्ते भ्रान्तिर्जायते मद्यपानाद्भ्रान्ते
चित्ते पापचर्यामुपैति । पापं कृत्वा दुर्गतिं यान्ति मृदास्त-
स्नान्मद्यं नैव पेयं न पेयम् ॥ ६ ॥

तमासुः ।

तमासुपत्रं राजेन्द्र भज माज्ञानदायकम् । तमासुपत्रं
राजेन्द्र भज माज्ञानदायकम् ॥ १ ॥ दारिद्र्यशीलोऽपि नर-
स्तमासु नैव मुञ्चति । निवारितोऽपि मार्जारस्तमासुं
नैव मुञ्चति ॥ २ ॥ विडौजाः पुरा पृष्टवान्पद्मयोनिं धरि-
त्रीतले सारभूतं किमस्ति । चतुर्भिर्मुखैरित्यवोचद्विरिञ्चि-
स्तमासुस्तमासुस्तमासुस्तमासुः ॥ ३ ॥ न स्वादु नौपध-
मिद न च वा सुगन्धि नाक्षिप्रियं किमपि शुष्कतमासु-
चूर्णम् । किं चाक्षिरोगजनक च तदस्य भोगे वीजं नृणां
नहि नहि व्यसनं विनान्यत् ॥ ४ ॥ सुपर्णपरिसेवितस्तदनु
सौधुपूगान्वितो द्विर्जावनमहापटुस्तदनु सारसंधानभाक् ।
सदैव सुधयागनं भवति यस्य विष्णोः समस्तमासुरिति
सेव्यता भवति वै यतो रागिता ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णः पूत-
नायाः स्तनमलमपिवत्कालकूटेन पूर्णं प्रस्कन्नं भूपदेशे कि-
मपि च पिवतो यत्तदा तस्य वक्त्रात् । तसादेपा तमासुः
सुरवरपरमोच्छिष्टमेतदुरापं स्तुत्वा नत्वा मिलित्वा धनिश-
मतिमुदा सेव्यते वैष्णवाग्र्यैः ॥ ६ ॥ आतः कस्त्वं तमा-
सुर्गमनमिह कुतो वारिधे. पूर्वपारात्कस्य त्वं दण्डधारी
नहि तव विदित श्रीकलेरेव राज्ञः । चातुर्वर्ण्यं विधीत्रा
विविधविरचित ब्रह्मणा धर्महेतोरेकीकर्तुं बलात्तन्निखिल-
जगति रे शासनादागतोऽसि ॥ ७ ॥

१ नाशयति २ इच्छति ३ पापाचरणम् ४ नरकम्
५ आसुर्मूषिक पत्र वाहन यस्य ६ मा लक्ष्मी ७ अज्ञानदायक
तमासुपत्र मा भजेति ८ इन्द्र ९ ब्रह्मदेवम् १० सुपर्णेन
गरुडेन सेवित, (पक्षे) सुधुपर्णेन नागवह्नीदलेन सह परिसेवित.
११ साधूना पूगे. सवैरन्वित, (पक्षे) साधु सम्यक्पूग क्रसुकस्ते-
नान्वित. १२ द्विजा द्विजन्मानो ब्राह्मणादथस्तेपामवन रक्षण
तस्मिन्महासमर्थ (पक्षे) द्विजा दन्ता. १३ सार श्रेष्ठवस्तु
मोक्षादि तस्य सधान सधि भजति, (पक्षे) सार खदिरसारस्तेन
सधान सम्यक्कालन भवति १४ सुधयामृतेन यस्य भोजन भवति,
(पक्षे) सुधया चूर्णेन सहैव यस्य भक्षण भवति. १५ यतो विष्णो-
ररागिता विषयेष्वप्रीतिर्जायते, (पक्षे) यतस्तमासोस्तमासुपत्राद्वा-
गिता सुखरक्तिमा जायते १६ जगत्कर्ता ब्रह्मणो विशेषणम्

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे द्वितीयं प्रकरणं समाप्तम् ।

कलौ चेद्भवतो जन्म कलिरस्तु कृतेन किम् ॥ १२ ॥
 अक्षिधारपथे नाथ शत्रुशोणितपिच्छले । आजगाम कथं
 लक्ष्मीर्निर्जगाम कथं यशः ॥ १३ ॥ कोऽप्यन्यः कल्पवृ-
 क्षोऽयमेकोऽस्ति क्षितिमण्डले । यत्याणिपल्लवोऽप्येकः कुरु-
 तेऽधः सुरद्रुमम् ॥ १४ ॥ अपूर्वेयं धनुर्विद्या भवता शि-
 क्षिता कुतः । मार्गणौघः समायाति गुणो याति दिगन्त-
 रम् ॥ १५ ॥ शुधिष्ठिरोऽसि भीमोऽसि चरितैरर्जुनो भवान् ।
 प्रज्ञया सहदेवोऽसि वाच्यता न कुलस्य ते ॥ १६ ॥
 वलिकर्णदधीचाद्याः पुरा पञ्चत्वमागताः । पञ्चत्वं न गता-
 श्चित्र त्वयि जीवति पञ्चमे ॥ १७ ॥ एक एव महान्दोषो
 भवतां विमले कुले । लुम्पन्ति पूर्वजां कीर्तिं जाता जाता
 गुणाधिकाः ॥ १८ ॥ भग्नसु रिपुसेनासु नरेन्द्र त्व महा-
 महाः । खङ्गान्तर्निजमेवैकमद्राक्षीः समुखं सुखम् ॥ १९ ॥
 किं वर्धतां कुचद्वन्द्वमस्याः कमलचक्षुषः । आसमुद्रकर-
 प्राही भवान्यत्र करप्रदः ॥ २० ॥ वेधा वेदेनयाश्लिष्टो
 गोविन्दोऽपि गेदान्वितः । शंभुः शैली विषाढी च देव
 केनोपमीयसे ॥ २१ ॥ रूष्णापहारी विमलो द्विजावासो
 जनप्रियः । हृदः पद्मकरः किं तु बुधस्त्वं स जैलाश्रयः
 ॥ २२ ॥ सदा हसालसं विभ्रन्मानस प्रचलज्जलम् । भूभृ-
 त्नाथोऽपि नायाति यस्य साम्यं हिमालयः ॥ २३ ॥ मीमां-
 सको महीपोऽयमन्यथा गक्तिमान्कथम् । नैयायिकोऽपि
 स्यादेव परगक्तेस्तु खण्डनात् ॥ २४ ॥ राजन्दौवारिकादेव
 प्राप्तवानसि वारिणम् । भेदेवारणमिच्छामि त्वत्तोऽहं जग-
 तीपते ॥ २५ ॥ राजन्कनकधारामिस्त्वयि सर्वत्र वर्षति ।
 अभाग्यलत्रसंच्छन्ने मयि नायान्ति विन्दवः ॥ २६ ॥
 सर्वज्ञ इति लोकोऽयं भवन्त भाषते मृषा । परमेकं न
 जानासि वक्तु नास्तीति याचके ॥ २७ ॥ आश्वासस्त्रेहभ-
 क्तीनामेकमालम्बन महत् । प्रकृष्टस्येव धर्मस्य प्रसादो

१ याचका, (पक्षे) वाणा २ विनयादि, (पक्षे) ज्या
 ३ अत्र वशे पूर्वापेक्षयोत्तरोत्तर पुरुषो न कोऽपि न्यूनगु-
 णोऽभूत्किं तु विशिष्टगुण एवामवदिति भाव ४ वेदनया दुःखे
 नाश्लिष्ट, (पक्षे) वेदेन नयेन चाश्लिष्ट. ५ गदेन रुजान्वित,
 (पक्षे) गदया सहित. ६ शूलेन युक्त, (पक्षे) त्रिशूलेन युक्त
 ७ दुःखी, (पक्षे) विपमत्ताति स. ८ वृषा, (पक्षे) आशा
 ९ पक्षिण, (पक्षे) ब्राह्मणा १० कमलम्, (पक्षे) लक्ष्मी ११ प
 ण्डितः. १२ उदकाश्रय (पक्षे) डलयो सावण्यात् जडाश्रयो
 मूर्खाश्रय. १३ गजम्, (पक्षे) निवारणम् १४ मदेन युक्त
 वारणम्, (पक्षे) मद-अवारणम्

मूर्तिसंचयः ॥ २८ ॥ सत्यभामासमाश्लिष्टः साधुवृन्दावने
 रतः । यशोदयासमायुक्तस्त्वां पायात्वाद्दशो हरिः ॥ २९ ॥
 भवान्हि भगवानेव गतो भेदः परस्परम् । महत्यागदया-
 युक्तः सत्यभामासमाश्रितः ॥ ३० ॥ एकमेव गुणं प्राप्य
 नत्रतामगमद्भुजः । तवाशेषगुणा राज्ञः स्वव्यतेति सुविस्मयः
 ॥ ३१ ॥ भूषणाद्युपभोगेन प्रभुर्न भवति प्रभुः । परैरपरिभृता-
 ज्ञस्त्वमिव प्रभुरुच्यते ॥ ३२ ॥ कस्ते शौर्यमदो योद्धुं त्व-
 व्येकं संसिमास्थिते । सप्तसप्तिसमारूढा भवन्ति परिपन्थिनः
 ॥ ३३ ॥ हुतमिष्ट च तप्तं च धर्मश्राय कुलस्य ते । गृहा-
 त्प्रतिनिवर्तन्ते पूर्णकामा यदार्थिनः ॥ ३४ ॥ फणीन्द्रस्ते
 गुणान्वक्तु लिखितुं हेर्हयाधिपः । द्रष्टुमाखण्डलः गक्तः
 काहमेप क्व ते गुणाः ॥ ३५ ॥ अमितः सैमितः प्राप्तैरु-
 त्कर्षैर्हर्षदः प्रभो । अहितः सहितः साधुयशोमिरसतामसि
 ॥ ३६ ॥ स्वप्नेऽपि समरेषु त्वा विजयश्रीर्न मुञ्चति ।
 प्रभावप्रभव कान्तं स्वाधीनपतिका यथा ॥ ३७ ॥ पश्यन्त्य-
 सख्यपथगा त्वद्दानजलवाहिनीम् । देव त्रिपथगात्मानं गो-
 पत्यर्त्युग्रमूर्धनि ॥ ३८ ॥ यद्वीर्यं कूर्मराजस्य यश्च शेषस्य
 विक्रमः । पृथिव्या रक्षणे राजन्नेकत्र त्वयि तत्स्थितम्
 ॥ ३९ ॥ त्वयि सगरसप्राप्ते धनुषासादिताः शराः । शरै-
 रिशिरस्तेन भूस्तया त्वं त्वया यशः ॥ ४० ॥ ययोरारो-
 पितस्तारो हारस्तेऽरिवधूजनैः । निर्धीयन्ते तयोः स्थूलाः
 स्तनयोरभुविन्दवः ॥ ४१ ॥ मधुपानप्रवृत्तास्ते सुहृद्भिः
 सह वैरिणः । श्रुत्वा कुतोऽपि त्वन्नाम लेभिरे विपमां द-
 शाम् ॥ ४२ ॥ यस्य चेतसि निर्व्याजं द्वयं तृणकणायते ।
 क्रोधे विरोधिनां सैन्य प्रसादे कनकाचलः ॥ ४३ ॥ देव
 त्वद्दानपाथोधौ दारिद्र्यस्य निमज्जतः । न कोऽपि हि करा-
 लम्ब दत्ते मत्तेभदायक ॥ ४४ ॥ राजचन्द्र समालोक्य
 त्वा तु भूतलमागतम् । रत्नश्रेणिमिषान्मन्ये नक्षत्राण्यप्यु-
 पागमन् ॥ ४५ ॥ धारयित्वा त्वयात्मानं महात्यागधना-
 धुना । मोचिता वलिकर्णाद्याः स्वयगोशुभकर्मणः ॥ ४६ ॥

१ सत्यभामयाश्लिङ्गित, (पक्षे) सत्य भा कान्तिर्मा लक्ष्मीरैते-
 युक्तः २ साधु यद्वृन्दावन तस्मिन् रत, (पक्षे) साधुना वृन्दं
 समूहस्तस्यावन रक्षण तस्मिन्नासक्त. ३ यशोदया नन्दपत्न्या
 युक्त, (पक्षे) यश. कीर्तिदया कारुण्य ताभ्या युक्त. ४ गका-
 रेण, (पक्षे) नष्ट. ५ महती या गदा तथा युक्त, (पक्षे) मह
 उत्सवस्वत्यागो दान दया करुणा पतैर्युक्त ६ सत्यभामया सम-
 न्वितः, (पक्षे) सत्य सज्जत भा कान्तिर्मा लक्ष्मीराभिः सम्यग्युक्तः.
 ७ अश्वम् ८ सूर्यमण्डलभेदिन इत्यर्थ. ९ शत्रव. १० सहस्र-
 वाहुरर्जुन ११ शुद्धात् १२ शिवमस्तके

क्षणमप्यनुगृह्णाति यं दृष्टिस्तेऽनुरागिणी । ईर्ष्ययेव त्यज-
त्याशु तं नरेन्द्र दरिद्रता ॥ ४७ ॥ योऽसंकृत्परगोत्राणां
पैक्षच्छेदक्षणक्षमः । शैतकोटिदतां विभ्रद्विबुधेन्द्रः स राजते
॥ ४८ ॥ ताम्बूलेन विना राजञ्जडीभूता सरस्वती । न
निःसरेन्मुखाद्वाणी गृहात्कुलवधूरिव ॥ ४९ ॥ अर्थिप्रत्य-
र्थिलक्षैरप्यपराञ्छुखचेतसम् । त्वां पराञ्छुखतां निन्युः केवल
परयोषितः ॥ ५० ॥ तव निर्वर्णयद्वर्णं स्वर्णं वर्णयतो गिरा ।
त्वत्कोशगेहात्रिगित्य तीर्थेषु वसति ध्रुवम् ॥ ५१ ॥ न
समासः समर्थस्य वसुव्याकरणस्य ते । विग्रहो नैव केनापि
न परः सर्वनामभाक् ॥ ५२ ॥ अर्थिनां कृपणा दृष्टिस्त्व-
न्मुखे पतिता सकृत् । तदवस्था पुनर्देव नान्यस्य मुखमी-
क्षते ॥ ५३ ॥ धैर्यलावण्यगाम्भीर्यप्रमुखैस्त्वमुदन्वतः ।
गुणैस्तुल्योऽसि भेदस्तु वपुषैवेदशेन ते ॥ ५४ ॥ अलौकि-
कमहालोकप्रकाशितजगन्नयः । स्तूयते देव सद्दंशमुत्तारत्न
न कैर्भवान् ॥ ५५ ॥ शासति त्वयि हे राजन्नखण्डावनि-
मण्डलम् । न मनागपि निश्चिन्ते मण्डले शत्रुमित्रयोः ॥ ५६ ॥
मत्वा लोकमदातारं संतोषे यैः कृता मतिः । त्वयि राजनि
ते राजन्न तथा व्यवसायिनः ॥ ५७ ॥ पद्मोदयदिनावीशः
सदागतिसमीरणः । भूभृदावलिदम्भोलिरेक एव भवान्भुवि
॥ ५८ ॥ सैन्नारीभरणोमायमाराध्य विधुशेखरम् । सैन्नारी-
भरणोऽमायस्ततस्त्वं पृथिवीं जय ॥ ५९ ॥ देव त्वमेव
पातालमैगानां त्वं निबन्धनम् । त्वं चामरमरुद्भूमिरेको
लोकत्रयात्मकः ॥ ६० ॥ जितेन्द्रियतया सम्यग्बिद्यावृद्ध-
निषेविणः । अतिगाढगुणस्यास्य नाञ्जवद्भुरा गुणाः
॥ ६१ ॥ अखण्डमण्डलः श्रीमान्पश्यैष पृथिवीपतिः । न
निशाकरवज्जातु कर्लावैकल्यमागतः ॥ ६२ ॥ अरातिविक्र-
मालोकविक्रखरविलोचनः । कृपाणोदग्रदोर्दण्डः स सहस्रां-
शुधीयति ॥ ६३ ॥ कानने सरिदुद्देशे गिरीणामपि कन्दरे ।

पश्यन्त्यन्तकसंकाश त्वामेक रिपवः पुरः ॥ ६४ ॥ उद्दण्डे
भुजदण्डे तव कोदण्डे परिस्फुरति । अरिमण्डलरविमण्डल-
रम्भाकुचमण्डलानि वेपन्ते ॥ ६५ ॥ भवतामहमिव वहवो
मम तु भवानिव भवानेव । कुमुदिन्याः कति न विधोर्वि-
धुरिव विधुरेव कुमुदिन्याः ॥ ६६ ॥ लब्धार्धचन्द्र ईशः
कृतकसभयं च पौरुष विष्णोः । ब्रह्मापि नाभिजातः केनो-
पमिमीमहे नृप भवन्तम् ॥ ६७ ॥ सरलप्रिय गुणाढ्यं लम्बि-
तमालं विचित्रतिलकं च । वनमिव वपुस्तवैतत्कथमवनं
नृप जनस्यास्य ॥ ६८ ॥ बाणकरवीरदमनकशतपत्रकव-
न्धुजीवकुसुमानि । नृप विविधविटपरूपस्तथापि विटैपि
कथं नासि ॥ ६९ ॥ स्तनयुगमश्रुक्तातं समीपतरवति हृद-
यशोकाशेः । चरति विमुक्ताहारं व्रतमिव भवतो रिपुस्त्री-
णाम् ॥ ७० ॥ कल्पतरुकामदोग्रीचिन्तामणिर्धनदशङ्खा-
नाम् । रचितो रजोभरपयस्तेजश्चांसान्तराम्बरैरेषः ॥ ७१ ॥
तिगमरुचिरप्रतापो विधुरैर्निशाकृद्विभो मधुरलीलः । मति-
मौनतत्त्ववृत्तिः प्रतिपदपक्षाग्रणीर्विभाति भवान् ॥ ७२ ॥
शैर्निर्गैर्निश्च तमुच्चैर्निहन्ति कुप्यसि नरेन्द्र यस्मै त्वम् ।
यत्र प्रसीदसि पुनः स भार्त्सुदारोऽनुदौरश्च ॥ ७३ ॥ क्षण-
दासावैक्षणदा वनमवैनं व्यसनमवैयसनम् । व्रत वीर तव
द्विपतां पराञ्छुखे त्वयि पराञ्छुखं सर्वम् ॥ ७४ ॥ प्रधना-
ध्वनि घोरधनुर्ध्वनिभृति विधुरैरयोधि तव दिवसम् । दिव-
सेन तु नरप भवानयुद्ध विधिसिद्धसाधुवादपदम् ॥ ७५ ॥
गिरयोऽप्यनुन्नतियुजो मरुदप्यचलोऽब्धयोऽप्यगम्भीराः ।

१ शत्रुकुलानाम्; (पक्षे) प्रकृष्टपर्वतानाम्. २ सहायः;
(पक्षे) पतत्रः. ३ शतस्य कोटेश्च दावृत्ताम्; (पक्षे) वज्रेण
खण्डकृताम् ४ पण्डिताः; (पक्षे) देवाः. ५ मित्रं सूर्यं.
६ सतीनारीर्विभक्तिं पालयतीति सन्नारीभरणा तादृशीशुभा याति
पत्नीत्वेन प्राप्नोति यस्तम्. ७ सन्ना अवसन्ना अरीणामिमा ह-
स्तिनो यस्मात्तादृशो रणो यस्य तादृशोऽमायोऽकपट. ८ अल-
मत्यर्थं पाता पालकः; (पक्षे) पाताललोकः ९ आशानामभि-
लाषाणा निबन्धन मूलम्; (पक्षे) आशाना दिशा निबन्धन ज्ञा-
पक, भूलोक इत्यर्थः. १० चामरमरुता चामरीयवायूना भूमि-
राश्रयः. चामरवीज्यमानत्वात्; (पक्षे) अमरणां मरुद्गणाना च
भूमिराश्रयः. स्वर्गलोक इत्यर्थः. ११ मण्डल राज्यं विम्ब च
१२ कलावैदग्ध्यं चन्द्रपोढशाश्रयः.

१ चन्द्रकला; (पक्षे) गलहस्तः. २ कृतक-सभयम्; (पक्षे)
कृत-कस-भयम्. ३ न-अभिजात कुलीनः; (पक्षे) नाभिजातः.
४ सरला वृक्षविशेषा प्रियगवश्चैतेषा समाहारस्तेनाढ्य पूर्णम्;
(पक्षे) सरल च तत्प्रिय हृद्य च गुणैर्गारवर्णत्वादिभिर्युक्तम्.
५ लम्बिनस्तमाला यस्मिस्तत्, (पक्षे) लम्बिमाला माल्यं
यस्य. ६ विचित्रा नानाविधास्तिलका वृक्षविशेषा यस्मिस्तत्;
(पक्षे) विचित्रो विचित्रवर्णस्तिलकः. कस्तूरीकुङ्कुमादिकृतो यस्मि
स्तत्. ७ विद्यान्पालयतीति स. ८ कुवेर. ९ निधिविशेष.
१० परागसमूहः. ११ शङ्खान्भ्यन्तरप्रकाशम्. १२ एष राजा
कल्पवृक्षादीना क्रमेण रजोभरादिभि पद्मभिर्भूतै रचित इत्यन्वयः.
१३ विधुराणा शत्रूणां निशेव निशा मरण तत्कर्ता. १४ मति-
वस्तुतत्त्वावधारणक्षमा बुद्धिः, मान प्रमाण ताभ्या तत्त्वे याथार्थ्यं
वृत्तिरनुसरण यस्य स. १५ प्रतिपद प्रतिस्थानं पक्षाणामात्मी-
वानामग्रणीरग्रसर १६ शमिग्रहः. १७ वज्रम् १८ महान्.
१९ अनुगता दारा वनिता यस्य. वशीकृतवनिता इत्यर्थः. २०
अनुत्सवदा. २१ रक्षकम्. शत्रूणां पलायनस्थानत्वात्. २२
धृतनृत्यादि. २३ अविस्तीर्णम्. दुःखदशाया तदविस्तारात्.

विश्वमराप्यतिलधुनरनाथ तवान्तिके नियतम् ॥ ७६ ॥
 समदमतंगजमदजलनिसन्दतरङ्गिणीपरिष्वङ्गात् । अतिति-
 लक त्वयि तटजुषि शंकरचूडानगापि कालिन्दी ॥ ७७ ॥
 विदलितमकलारिकुलं तव बलमिदमभवदाद्यु विमल च ।
 प्रखलमुखानि नराधिप नलिनानि च तानि जातानि ॥ ७८ ॥
 पञ्चतः कल्यतंगरेषु विशेषः करस्य ते वीर । भूययति
 कर्णमेकः परस्तु कर्णं तिरस्कुरुते ॥ ७९ ॥ हरश्च विषम-
 दृष्टिर्हरिश्च विमो विधृतविततवृषः । गविश्च चातिदुःसह-
 कर्तापिनयुः कदाचिदसि ॥ ८० ॥ स्नयुगमुक्तामरणाः
 कण्ठककलितान्द्रयश्चो देव । त्वयि कुपितेऽपि प्रागिव वि-
 श्रस्तास्ते रिपुत्रियो जाताः ॥ ८१ ॥ संततमुसलासद्गाद्विदुव-
 रगृहकर्मघटनया नृपते । द्विजयत्नीना कठिनाः सति भवति
 कराः सराजमुकुमाराः ॥ ८२ ॥ कमलेव मतिर्मतिरिव
 कमला तनुरिव विमा विभेव तनुः । धरणीय धृतिर्धृतिरिव
 धरणी सततं विमाति यस्य तव ॥ ८३ ॥ रवसायुशिखरा-
 ङ्गगुण्डलकल्पपादपतलेषु निषण्णाः । उद्गणन्ति नृहंस
 सुवर्ण त्वधनः प्रवर्द्धनरगमा ॥ ८४ ॥ गाढकान्तदग्-
 नक्षनव्यथासकटादरिवधूनस्य थः । ओष्ठविद्रुमदलान्यमो-
 चयन्निर्दशन्सुवि रथा निजावर्म् ॥ ८५ ॥ बलमार्तभयो-
 पगान्तये विदुषां संमतये बहुश्रुतम् । वसु तस्य न केवलं
 विमोर्गुणवत्तापि परप्रयोजनम् ॥ ८६ ॥ तावन्नाः कति न
 सन्ति मादगा मादगस्तु भवदेकर्जाविनः । अन्युदस्य कति
 वा न चातकाश्चातकस्य पुनरेक एव सः ॥ ८७ ॥ निखि-
 लेषु गुणेषु चित्रता ते मनसो वैभवमद्भुतं तवैव । न च ते
 परतः प्रमाणमावस्तदपि न्यायनिविष्टतातिचित्रम् ॥ ८८ ॥
 स्फुरद्भुतस्फुरसुयत्तापञ्चलनं त्वां सृजतानवधविधम् ।
 विविना ससृजे नरो मनोभूर्भुवि सत्यं सविता ब्रह्म-
 तिश्च ॥ ८९ ॥ क्लृप्तं च तत्राहितेष्वक्रुत्सितपङ्केरह-
 सोदग्नि चक्षुः । पतितं च मर्हापतीन्द्र तेषा वपुषि
 प्रस्तुटमापदां कटाक्षः ॥ ९० ॥ गुणभेदविदग्निमप्रसङ्गे
 व्यवधानादनुगम्यनं पुरस्तात् । अपि वाजिनसायशेषमिष्टौ
 घटयन्नाजिनिर्णयसि विविज्ञे ॥ ९१ ॥ यदि वै मनसि
 प्रशान्तिरुचैः कुरु कलयद्रुमदानकौशलम् । न भवेदिति वा वद
 स्फुट कलिकर्ण प्रतिशामि मन्दिरम् ॥ ९२ ॥ नानन्वयस्ते
 न च ते विरोधोऽलंकारकोटौ तत्र नापमापि । अतिशय नो ते
 विषमं न किञ्चिदसाहित्यसौहित्यनिवित्तथापि ॥ ९३ ॥ अवि-

रलकरवालकम्पनंशुक्रुदीतर्जनगर्जनंसुहुः । दृश्ये तव वैरिणां
 मदः स गतः कापि तवैक्षण्ये क्षणात् ॥ ९४ ॥ तत्राहवै
 साहसकर्मगर्भणः करं कृपाणान्तिकमानिनीपतः । भटाः परेषां
 विगगन्तामगुर्दधत्यवाते स्थिरता हि पाशवः ॥ ९५ ॥ विगां-
 पते विस्तरतां न वक्तुं जानामि जानन्नपि ते गुणांघान् । यस्यैव
 योऽसि प्रथमानक्रीते म एव तद्वानिति निर्निन्दति ॥ ९६ ॥
 यगोदयामण्डितकान्तदेहो बाल्येऽपि गोपालजनस्य नेता । गो-
 मण्डल पाप्ति बलेन युक्तः कथं न गुजन्पुन्योत्तमोऽसि ॥ ९७ ॥
 नक्षत्रम् । क्षत्रकुलप्रसूतेर्द्युक्तो न भोगः खलु भोगभाजः ।
 सुज्ञानरूपोऽपि न याति यस्य समानतां कांचन काश्च-
 नाद्रिः ॥ ९८ ॥ अखण्डिता शक्तिरथोपमानं न स्वीकृतं
 न च्छलरीतिरिति । अस्यृष्टसदेहविषययस्य कोऽयं तव
 न्यायनये निवृणः ॥ ९९ ॥ स्ततःप्रकाशो मनसो महत्त्वं
 धर्मेषु शक्तिर्न तथान्यथा धाः । भूपालगोपालपदैकमक्तेर-
 न्यैव नैयायिकता तवेयम् ॥ १०० ॥ यन्मेषवः संयुगयानि-
 नीषु श्रोतप्रतिष्ठापतिमौलिरिवाः । गृहार्तवर्गा इव भिन्दते
 स खड्गान्वकारे रिपुचक्रवालम् ॥ १०१ ॥ लब्ध्वा य-
 दन्तःपुरसुन्दरीणा लावण्यनिःसन्दसुपान्तभाजाम् । गृही-
 तसारत्रिदशैः पर्याधिः पर्यायसंदर्शनसौख्यमाप ॥ १०२ ॥
 यदि त्रिलोकी गणनापरा सात्तस्याः समाप्तिर्यदि नाशुषः
 सात् । पारं परावै गणितं यदि साद्रण्येयनिःशेषगुणोऽपि स
 सात् ॥ १०३ ॥ एतद्यगःशरविपूग्गाहि पतत्यगावे व-
 चनं कवीनाम् । एतद्गुणानां गणनाङ्कपातः प्रत्यर्थिकीर्तीः
 खटिकाः क्षिणोति ॥ १०४ ॥ देवाधिपो वा भुजगाधिपो
 वा नराधिपो वा यदि हँहयः स्यात् । सदर्शनं ते गुणकी-
 र्तनं ते सेवाञ्जलिं ते तदहं विद्वद्याम् ॥ १०५ ॥ अत्याद-
 रादध्ययनं द्विजानामर्थोपलब्ध्या फलवद्विधाय । क्रतून्तु-
 च्छानवितुं तवेषा मीमासकाद्याधिकृतिः प्रसिद्धा ॥ १०६ ॥
 तुच्छान्तरान्यासमसंनिक्षुष्टमथ्यक्षमत्यन्तमनिच्छतस्ते । अ-
 ख्यातिसख्यानुगतद्विषश्च न्यातिः स्थितानिवचनीयरूपा
 ॥ १०७ ॥ अन्यायमङ्गीकृतवारिपाणौ विगङ्गमानास्त्रव दान-
 नीरम् । परस्परं दीनमुखा न के वा देवाः सुमेरं शुशुब्धुः
 स्वभूमिम् ॥ १०८ ॥ तवाग्रतो वीर मर्हीमहेन्द्र मन्दं गजाः
 शृङ्खलिनो विमान्ति । आवासदानादरिभूपतीनामाशान्त ला
 इव सापराधाः ॥ १०९ ॥ कामं नृपाः सन्ति सहस्रगोऽन्ये
 राजन्वर्तीमाहुरनेन भूमिम् । नक्षत्रताराग्रहसंकुलापि
 न्योतिष्मती चन्द्रमसैव राशिः ॥ ११० ॥ दारिद्र्यादायादग-
 णाधमेन दीनो द्विजोऽर्धर्षपदात्तिसात्कृतः । जागर्ति नाथे

१ गजेन्द्र. दानानिश्चयेत्त्वयं. २ असमदृष्टिः (०३)
 त्रिलोचन. ३ शुद्धतमः (०३) दृयासुरः. ४ राजराक्षसभाग.
 (पदे) विरपाः.

त्वयि भो द्विजानां विवेहि तद्येन सुखं भजे नृप ॥ १११ ॥
 कमलभूतनया वदनाम्बुजे वसतु ते कमला करपल्लवे ।
 वपुषि ते रमतां कमलाङ्गजः प्रतिदिन हृदये कमला-
 पतिः ॥ ११२ ॥ उदेति पूर्वं कुसुम ततः फलं घनोदयः
 प्राक्तदनन्तरं पयः । निमित्तनैमित्तिकयोरयं विधिस्तव
 प्रसादस्य पुरस्तु संपदः ॥ ११३ ॥ अनेन सर्वार्थिकृतार्थ-
 ता कृता ह्यर्थिनी कामगत्रीसुरद्रुमौ । मिथः पयःसेचनपल्ल-
 वाग्ने प्रदाय दानव्यसनं समाप्तुतः ॥ ११४ ॥ मयि स्थि-
 र्तिर्नम्रतयैव लभ्यते दिगेव तु स्वधतया विलङ्घ्यते । इतीव
 चापं दधदाशुगं क्षिपन्नयं नयं सम्यगुपादिगद्विषाम् ॥ ११५ ॥
 नृपः कराभ्यामुदतोलयन्निजे नृपानयं यान्पततः पदद्वये ।
 तदीयचूडाकुरुविन्दरश्मिभिः स्फुटेयमेतत्करपादरञ्जना ११६
 इदं नृपप्रार्थिभिरुञ्जितोऽर्थिभिर्मणिप्ररोहेण विवृष्य रोहणः ।
 कियद्दैनैरम्बरमावरिष्यते मुधा मुनिर्विन्ध्यमरुद्ध भूध-
 रम् ॥ ११७ ॥ कृतं च गर्वामिसुखं मनस्त्वया किमन्यदेवं
 निहताश्च नो द्विषः । तमांसि तिष्ठन्ति हि तावदशुमान्न
 यावदायात्युदयाद्रिमौलिताम् ॥ ११८ ॥ अनेन पर्यासयता-
 शुविन्दून्मुक्ताफलस्थूलतमान्स्तनेषु । प्रत्यर्पिताः गत्रुविलासि-
 नीनामाक्षेपसूत्रेण विनैव हाराः ॥ ११९ ॥ अधीतिवोधाच-
 रणप्रचारणैर्दशाश्चतस्रः प्रणयन्नुपाधिभिः । चतुर्दशत्वं कृतवा-
 न्कुतः स्वयं न वेद्मि विद्यासु चतुर्दशस्वयम् ॥ १२० ॥
 अमुष्य विद्या रसनाग्रनर्तकी त्रयीव नीताङ्गुणेन विस्तरम् ।
 अगाहताद्यादगता जिगीषया नवद्वयद्वीपपृथग्जयश्रि-
 याम् ॥ १२१ ॥ दिगीगवृन्दांशविभूतिरीशिता दिशां स
 कामप्रसारावरोधिनीम् । वभार शास्त्राणि दृशं द्वयाधिका
 निजत्रिनेत्रावतरत्वबोधिकाम् ॥ १२२ ॥ पदैश्चतुर्भिः सुकृते
 स्थिरीकृते कृतेऽमुना के न तपःप्रपेदिरे । भुवं यदेकाङ्घ्रिक-
 निष्ठया स्पृशन्दवावधर्मोऽपि कृशस्तपस्विताम् ॥ १२३ ॥
 स्फुरद्भुनिस्वनतद्वनाशुगप्रगल्भवृष्टिव्ययितस्य संगरे । नि-
 जस्य तेजःशिखिनः परःशता वितेनुरङ्गारमिवायशः परे १२४
 अनल्पदग्धारिपुरानलोज्ज्वलैर्निजप्रतापैर्वलयं ज्वलद्भुवः ।
 प्रदक्षिणीकृत्य जयाय सृष्टया रराज नीराजनया स
 राजघः ॥ १२५ ॥ सितांशुवर्णैर्वयति स तद्दृष्टैर्महासिवेभः
 सहकृतवरी बहुम् । दिगङ्गनाङ्गाभरणं रणाङ्गणे यशःपटं
 तद्गच्छातुरीतुरी ॥ १२६ ॥ प्रतीपभूपैरिव किं ततो भिया
 विरुद्धधर्मैरपि भेत्ततोऽञ्जिता । अमित्रजिन्मित्रजिदोजसा स
 यद्विचारदृक्चारदृगप्यवर्तत ॥ १२७ ॥ अयं दरिद्रो
 भवितेति वैधर्सी लिपिं ललाटेऽर्थिजनस्य जाग्रतीम् ।

मृषा न चक्रेऽल्पितकल्पपादपः प्रणीय दारिद्र्यदरिद्रतां
 नृपः ॥ १२८ ॥ विमज्य मेरुर्न यदर्थिसात्कृतो न सिन्धु-
 रुत्सर्गजलव्ययैर्मरुः । अमानि तत्तेन निजायगोयुगं द्वि-
 फालवद्वाश्रिकुराः शिरःस्थितम् ॥ १२९ ॥ अजस्रमभ्या-
 समुपेयुषा सम मुदैव देवः कविना बुधेन च । दधौ पटी-
 यान्समयं नयन्नय दिनेश्वरश्रीरुदयं दिने दिने ॥ १३० ॥
 अधोविधानात्कमलप्रवालयोः शिरःसु दानादखिलक्षमा-
 भुजाम् । पुरेदमूर्ध्वं भवतीति वेधसा पदं किमस्माद्धितमू-
 र्ध्वैरेखया ॥ १३१ ॥ सदुत्तंस देवादयं कोऽपि दीनो
 ऋणाब्धौ विलीनो विहीनो गुणेन । भवत्संनिधिं सन्निधिं
 प्राप्य पीनो बभूवाशु मीनो यथा नीरपूरम् ॥ १३२ ॥
 कति नो विषया निभालिताः कति वा भूमिसुजो न शी-
 लिताः । धरणीधर तावकान्गुणानवधार्याजगणं गुरुं
 लघुम् ॥ १३३ ॥ तव नित्यमुत्सवपरम्परा भवत्वनिशं
 त्वमित्थसुपकारसादरः । निजकीर्तिकान्तिकलितोज्ज्वले जग-
 त्यथ सत्सुतादिभिरलं सुखं भज ॥ १३४ ॥ अभ्युद्धता
 वसुमती दलितं रिपूरः क्रोडीकृता बलवता बलिराजलक्ष्मीः ।
 एकत्र जन्मनि कृत यदनेन राज्ञा जन्मत्रये तदकरोत्पुरुषः
 पुराणः ॥ १३५ ॥ एकस्त्रिधा वससि चेतसि चित्रमत्र देव
 द्विषां च विदुषां च मृगीदृशां च । तापं च संमदरसं च
 रति च पुष्पञ्जोर्योष्मणा च विनयेन च लीलया च १३६
 शक्तिं प्रमापयति वीर तवोपमानं प्रामाण्यमाप्तवचनेषु
 परैव जातिः । जातौ गुणा गुणगणाश्रयिणो विशेषा वैशे-
 पिकं किमपि दर्शनमद्भुतं ते ॥ १३७ ॥ किं कारणं सुक-
 विराज मृगा यदेते व्योमोत्पतन्ति विलिखन्ति भुवं
 वराहाः । देव त्वदस्त्रचकिताः श्रयितुं स्वजातिमेके मृगाङ्क-
 मृगमादिवराहमन्ये ॥ १३८ ॥ संभाव्यमिष्टभुवनाभयदान-
 पुण्यसंभारमस्य वपुरत्र हि विस्फुरन्ति । लक्ष्मीश्च सारत्विक्-
 गुणज्वलितं च तेजो धर्मश्च मानविजयौ च पराक्र-
 मश्च ॥ १३९ ॥ प्रत्यक्षरस्रुतसुधारसनिर्विषामिराशीभिरभ्य-
 धिकभूपितभोगभाजः । गायन्ति कक्षुकविनिहृतरोमहर्षस्वे-
 दोर्मयस्तव गुणानुरगेन्द्रकन्याः ॥ १४० ॥ भद्रात्मनो दुर-
 धिरोहतनोर्विशालवंगोन्नतेः कृतशिलीमुखसंग्रहस्य । य-
 स्यानुपप्लुतगतेः परवारणस्य दानाम्बुसेकसुभगः सततं
 करोऽभूत् ॥ १४१ ॥ साकं कुरंगकदशा मधुपानलीलां

१ राजपक्षे भद्रशिलीमुखधारणदानकरशब्दं यथाक्रमं शोभ-
 नवाणनिवारकवितरणहस्तबोधकाः; हस्तिपक्षे तु भद्रजातिभ्रमरह-
 स्तिमदचलशुण्डादण्डबोधकाः.

कृत्तु मुहूर्द्धिरपि वैरिणि ते प्रवृत्ते । अन्यामिवायि तव नाम
विमो गृहीतं केनापि तत्र विषमामकपोदवस्याम् ॥ १४२ ॥
अत्यायतैर्निधमकारिमिहृदतानां दिव्यैः प्रभाभिरनपायमयै-
र्यायैः । शौरिर्मुञ्जैरिव चैतुर्मिरदः सदा यो लक्ष्मीविलास-
भवन्सुवन वमार ॥ १४३ ॥ नानाविधप्रहरणैर्नृप संप्र-
हारं स्वीकृत्य दारुणनिनादवत्. प्रहारान् । दसार्तिरारविस-
रेण वसुधेरयं निर्दिप्रलम्भपरिलम्भविधिर्वितीर्णा ॥ १४४ ॥
अन्तःपुरीयसि रणेषु सुतीयसि त्वं पौरं जनं तव सदा
रमणीयते श्रीः । दृष्टः प्रियाभिरमृतद्युतिदर्शमिन्द्रसंचारमत्र
भुवि संचरसि क्षितीग ॥ १४५ ॥ राजन्विभान्ति भवतश्च-
रितानि तानि इन्दोर्द्युति दधति यानि रसातलेऽन्तः ।
र्धादोर्वले अतितते उचितानुवृत्ती आतन्वती विजयसंपद-
मेल्य भातः ॥ १४६ ॥ पौरं सुतीयति जनं समरान्तरेऽसा-
वन्तःपुरीयति विचित्रचरित्रचक्षुः । नारीयते समरसांनि-
कृपाणपाणेरालोक्य तस्य चरितानि सपवसेना ॥ १४७ ॥
दोर्न्यां तितीर्षति तरङ्गवतीसुजंगमाद्रातुमिच्छति करे हरि-
णाङ्गमिन्वम् । मेरुं लिलङ्घयिषति ध्रुवमेष देव यस्ते गुणा-
नाङ्कितुमुद्यन्मादधाति ॥ १४८ ॥ हिमगिगिरिवसन्तग्रीष्म-
वर्षाशरत्सु सनतपवननाम्नोहर्न्यगोक्षीरपातैः । सुखमनुभव
शब्दस्त्वद्विषो यान्तु नागं त्रिवसकमललज्जागर्वरीर्यु-
पङ्कैः ॥ १४९ ॥ निदधतु धरणीगा दानसुचैर्वरायां प्रम-
न्तु मुजनसत्प्रेरकः पुण्यशालः । निजपरमतिर्हानः केवलं
सत्त्वशीनस्त्रमिह ह्य कूर्लीनः कार्यकर्ता विभासि ॥ १५० ॥
कर्वाणां संतापो भ्रमणममितो दुर्गतिरिति त्रयाणां पञ्चत्वं
रचयसि न तच्चित्रमधिकम् । चतुर्णां वेदाना व्यरचि नवता
वीर भवता द्विपत्सेनालीनामसुतमपि लेशं त्वमकृथाः १५१
समाने सत्राजां सदासि विदुषां धान्नि धनिनां निष्ठाये नी-
चानामपि च तरुणानां परिषदि । त्रयं यत्रैव सः क्षणमति-
थयसत्र शृणुमः स्फुरद्रोमोद्ग्रेदाः सुभग भवतः पौरुष-
कथाः ॥ १५२ ॥ न लोपो वर्णानां न खलु परतः प्रत्य-
ग्विधिर्विनिपातां नास्त्येव क्वचिदपि न मन्नाः प्रकृतयः ।
गुणां वा वृद्धिर्वा सततसुगन्धाराय जगतां सुनर्दाक्षीपुत्रादपि
तव समर्थः पदविधिः ॥ १५३ ॥ न मिथ्यावादस्ते न
च विगुणचर्चास्वभिरतिर्न वा वाच्यं किंचिद्वचसि न मना-
ध्यायिनि मतिः । तथाप्येतच्चित्रं यदसि जगतीजानिरधुना

त्वमेवंको लोके निगमपरमागानिर्धपुणः ॥ १५४ ॥ चक्रोराणां
चन्द्रः कुमुमसमयः काननमुवां सरोजानां भातुः कुवल्य-
कदम्ब मधुलिहान् । मयूराणां मेघः प्रथयति यथा चेतसि
सुखं तथात्साकं श्रीतिं जनयति तत्रालोकनमिदम् ॥ १५५ ॥
अदातार दानुप्रवरमनयं विश्वविनय वित्तपं रूपाढ्यं विग-
तजयिन विश्वजयिनम् । अकुल्यं कुल्यं त्वामहमवदमागा-
परवगान्मृषावादेत्युक्तिस्त्वयि खलु मृषावादिनि मयि १५६
यगःस्तोमानुचैरुपचिनु चकोरप्रणयिनीरसजापाण्डित्यच्छि-
दुरगशिषामत्रमकरान् । अपि त्वत्तेजोमिस्तमसि शमिते
रक्षति दिशामसौ यात्रामैत्रौ नमसि नितरामन्वरमणिः १५७
सुराणां पातासां स पुनरतिपुण्यकृद्दयो ग्रहस्तस्यास्थाने
गुरुरचितमार्गं स निरतः । करस्तस्यात्यर्थं बहति गतको-
टिप्रणयिता स सर्वस्य दाता तृणमिव सुरेण विजयते १५८
मनोभूर्मुग्धासु क्षिपति यदि वाणावलिमसौ कथं तामि-
क्षिसास्त्वयि नयनविक्षेपविशिखाः । अथ ज्ञानं श्रमः शृणु
सुभग शृङ्गारनलिनीवनक्रीडाहंसं सरमिव विदुस्त्यां
भृगदृशः ॥ १५९ ॥ यगश्चन्द्रैरुद्यत्सुकृतनरकल्पद्रुमकरैः
पर लक्ष्मीगमैर्द्विरदहयरहादिफलदैः । निजैदानान्मोमिर्नि-
यततुलितक्षीरजलविश्विर जीयाजीयादधिघरणि सोऽयं
नरपतिः ॥ १६० ॥ अयं मार्तण्डः किं स खलु तुरगैः
सप्तमिरितः कृगानुः किं सर्वाः प्रसरति दिग्गो नैव निय-
तम् । कृतान्तः किं साध्वान्महिषवहनोऽसाविति चिर समा-
लोक्याजो त्वा विदधति विकल्पान्प्रतिभटाः ॥ १६१ ॥
तुलाधारो घाता बहति वसुधा शैर्षपदर्षा फणीगः स्यात्सूत्रं
कनकशिखरी मानपलिका । तुलादण्डः सत्यं यदि भवति
दामोदरगदा तथाप्येषोऽग्नयस्तव गुणसमूहस्तुल्यि-
तुम् ॥ १६२ ॥ न तूणादुद्धारं न गुणवैटनं नैश्रुतिशिखं
समाकृष्टै दृष्टिर्न वियति न लक्ष्ये न च भुवि । नृणां पश्य-
त्यस्य क च न विशिखान्कितु पतितद्विषद्वक्षःश्वैरनुमि-
तिरमृन्गोचरयति ॥ १६३ ॥ अमुष्योर्वामर्तुः प्रैसुमरचमू-
सिन्धुरभवैरवैमि प्रारब्धे वमथुमिरेवस्यायसमये । न कस्य-
न्तामन्तः प्रतिवृत्तमटा न्नायतु न तद्बधूवक्राम्भोजं भवतु
न स तेषा कुदिवसः ॥ १६४ ॥ यगःपूर दूर तनु सुतनु-
नेत्रोत्पलवनीनमस्तन्द्राचन्द्रातप तप सहस्राणि गरदाम् ।
इयं चास्ता शुभद्रुणकथनपीयूषपटलश्रितोत्सङ्गानन्दसुर-

१ सग्यानां मन्तानुष्ठानमेवागल मुनानामानुलन्तित्वम्
२ वृद्धानां जनानाम्; (फ्ले) ब्रह्मरान्. ३ सामग्रानविभिन्ने-
दरुदैः; (परे) चतुर्मि. ४ लक्षसत्याकम्. (फ्ले) शरव्यम्.
५ प्रायिनेः.

१ परिभाषापात्रकाम्, २ परिभाषापात्रकाम्, ३ सधाने.
४ आकान्तान्तम् ५ रत्नं. ६ प्रमारिण ७ करशीकरैः.
८ नौहारकाले.

नरमुजङ्गा त्रिजगती ॥ १६५ ॥ स्वसुखनिरमिलापः खि-
घ्रसे लोकहेतोः प्रतिदिनमथवा ते वृत्तिरेवंविधैव ।
अनुभवति हि मूर्धा पादपस्तीत्रमुष्णं शमयति परितापं
छायया सञ्चितानाम् ॥ १६६ ॥ नियमयसि कुमार्गप्रस्थिताना-
न्तदण्डः प्रगमयसि विवादं कल्पसे रक्षणाय । अतनुषु विभ-
वेषु ज्ञातयः सन्तु नाम त्वयि तु परिसमाप्तं बन्धुकृत्यं प्रजानाम्
॥ १६७ ॥ अभिमतफलदाता त्व च कल्पद्रुमश्च प्रकटमिह
विशेषं कंचनोदाहरामः । कथमिव मधुरोक्तिप्रेमसंमानमिश्रं
तुलयति सुरशाखी देव दानं त्वदीयम् ॥ १६८ ॥ अकाण्ड-
घृतमानसव्यवसितोत्सवैः सारसैरकाण्डपटुताण्डवैरपि शि-
खण्डिनां मण्डलैः । दिग्गः समवलोकिताः सरसनिर्भरप्रोह-
सद्भवस्पृथुवरूथिनीरजनिभूरजःश्यामलाः ॥ १६९ ॥ सह-
स्रकरपूरणान्निखिलजन्तुवक्राम्बुजप्रकाशकरणादथ प्रवलवै-
रितेजोवधात् । दरिद्रतिमिरोद्धृतेरखिलभूपचूडामणिर्जगन्म-
णिरहर्मणिर्जगदिदं च धत्तः समम् ॥ १७० ॥ यशःकरण-
घोरणीतुलितरोहिणीवल्लभ त्वया क्षणमुदीक्ष्यते जगति यो
दग्द्रो जनः । पयोधरमहीधरे नटति तस्य वामभ्रुवां रण-
त्कनककिङ्किणीकलरवेण देव स्वरः ॥ १७१ ॥ यमः
प्रतिमहीभृतां हुतवहोऽसि तन्नीवृतां सतां खलु युधिष्ठिरो
धनपतिर्धनाकाङ्क्षिणाम् । गृहं गरणमिच्छता कुलिशकोटि-
मिर्निर्मितं त्वमेक इह भूतले बहुविधो विधात्रा
कृतः ॥ १७२ ॥ आलोकान्तप्रतिहततमोवृत्तिरासां प्रजाना
तुल्योद्योगस्तव च सवितुश्चाधिकारो मतो नः । तिष्ठत्येकः
क्षणमधिपतिर्ज्योतिषां व्योममध्ये षष्ठे काले त्वमपि लभसे
देव विश्रान्तिमहः ॥ १७३ ॥ अध्याक्रान्ता वसतिरमुना-
प्याश्रमे सर्वभोग्ये रक्षायोगादयमपि तपः प्रत्यहं संचि-
नोति । अस्यापि धां स्पृगति वशिनश्चारणद्वन्द्वगीतः पुण्यः
शब्दो मुनिरिति मुहुः केवलं राजपूर्वः ॥ १७४ ॥ नैत-
च्चित्रं यदयमुदविश्यामसीमां धरित्रीमेकः कृत्स्नो नगरपरि-
घप्राशुवाहुर्मुनक्ति । आगंसन्ते समितिषु सुराः सक्तवैरा
हि दैत्यैरसाधिज्ये धनुषि विजयं पारुहूते च वज्रे ॥ १७५ ॥
त्रातुं लोकानिव परिणतः कायवानस्रवेदः क्षात्रो धर्मः
श्रित इव तनुं ब्रह्मकोषस्य गुप्त्यै । सामर्थ्यानामिव ससुदयः
संचयो वा गुणानामाविर्भूय स्थित इव जगत्पुण्यनिर्माण-
राशिः ॥ १७६ ॥ हेयन्ते यजितजलधरध्यानमेते तुरगा
भूमिं पादैर्यदपि च सुहृदक्षिणैरालिखन्ति । यानौत्सुक्य

यदपि चलनाद्बालवेर्व्यञ्जयन्ति त्वद्दोर्दण्डद्वितयवग्ना
तत्समग्रा जयश्रीः ॥ १७७ ॥ दृष्टः साक्षादसुरविजयी
नाकिनां चक्रवर्ती मात्स्यो न्यायः कथयति यथा वारु-
णीदण्डनीतेः । पातालेन्द्रादहिभयमथास्त्रेव नित्यानुपत्तं
तन्नः पुण्यैरजनि भवता वीर राजन्वती भूः ॥ १७८ ॥
यत्कीर्त्या धवलीकृतं त्रिभुवनं मूर्त्या जगन्मोहितं भक्त्येशः
परितोषितः सुचरितैरानन्दिताः सज्जनाः । पूर्णागा बहवः
कृता वितरणैर्येन त्वया याचकास्तस्यै सर्वगुणाश्रयाय भवते
दीर्घासुरागास्तहे ॥ १७९ ॥ दाने कल्पतरुर्नये सुरगुरुः
काव्ये कविस्तेजसि प्रौढग्रीष्मरविर्धने धनपतिः सत्ये
दयायां शिविः । गान्भीर्ये सरितापतिर्निरुपमे शौर्ये सुभद्रापतिः
श्रीमान्धर्मरतिर्महीपतिर्यं जीयात्सहस्रं समाः ॥ १८० ॥
विद्वन्मानसहंस वैरिकमलासंकोचचन्द्रद्युते दुर्गामार्गणनी-
लोहित समित्स्वीकारवैश्वानर । सत्यप्रीतिविधानदक्ष
विजयप्राग्भावमीम प्रभो साम्राज्यं वरवीर वत्सरशतं वैरि-
ध्वमुच्चैः क्रियाः ॥ १८१ ॥ हस्तन्यस्तकुगोदके त्वयि न
भूः सर्वसहा वेपते देवागारतया स काञ्चनगिरिश्रिते न धत्ते
भयम् । अज्ञातद्विपमिक्षमिक्षुककुलावस्थानदुःस्थाशया वे-
पन्ते मददन्तिनः परममी भूमीपते तावकाः ॥ १८२ ॥
अर्थिभ्रंशर्वहूभवत्फलभरव्याजेन कुञ्जायितः सत्यस्मिन्नति-
दानभाजि कथमप्यास्तां स कल्पद्रुमः । आस्ते निर्व्ययरत्न-
संपदुदयोदग्रः कथं याचकश्रेणीवर्जनदुर्यशोनिविद्धितब्रीडस्तु
रत्नाचलः ॥ १८३ ॥ देव त्वत्करनीरदे दिशि दिशि प्रा-
रब्धपुण्योन्नतौ चञ्चत्कङ्कणरत्नकान्तितडिति स्वर्णामृतं वर्षति ।
स्फीता कीर्तितरंगिणी समभवत्तृप्ता गुणग्रामभूः पूर्णं चार्थि-
सरः शशाम विदुषां दारिद्र्यदावानलः ॥ १८४ ॥ देव त्वार्मस-
मानदाननिहितैरर्थैः कृतार्थीकृतत्रैलोक्यं फलभारभङ्गुरशिः
कल्पद्रुमो निर्न्दति । टङ्कच्छेदनवेदनाविरमणात्संजातसौ-
ख्यस्थितिः प्राचीर्नर्गणितान्नरोहणतया श्रीरोहर्णः 'स्तौति
च ॥ १८५ ॥ गण्डौ पाण्डिमसात्तनूस्तनिमसात्पक्ष्मावली वा-
प्यसात्कीरः पञ्जरसान्मनोऽपि हरसात्कण्डोऽपि कैवल्यसात् ।

१ लोका लोकपर्वतपर्वन्तम्. २ दिवसस्य. ३ घेन्टे. ४ सा-
क्षात्.

१ पुच्छस्य. २ 'कु'धातोर्लिङ् ३ असभवेन. ४ व्यया-
भावादुपचीयमानस्य. ५ लज्जयैवेति भावः. ६ दानशौण्डे.
७ लज्जासवरणोपायासभवादिति भावः. ८ पानीयम्. ९ जलभ-
रैर्द्वि प्राप्ता. १० गुणसमूहभूमिः. ११ अनुपमदानाय न्यस्तैः
सुवर्णादिभिः. १२ यतस्त्वया दानेन सर्वे याचकाः सफलीकृता
अतस्तत्फलाना गृह्यालव. केऽपि च नासन्निति भावः. १३ ख-
न्तित्रैः. १४ निर्व्रणतया. १५ पर्वतः. १६ यतस्तथैव सर्वेषा सर-
दतया रत्नार्थिनोऽभावात्त कैश्चिदपि विदार्यत इति भावः.

आसन्देव चैसुरेण्य भवतः प्रत्यर्थिवामञ्जुवा कोदण्डे
परिवेषमाजि विजयश्रीसाधने योधने ॥ १८६ ॥ देव
त्व मलयाचलोऽसि भवतः श्रीखण्डशाखी भुजस्तस्मिन्काल-
भुजंगमो निवसति स्फूर्जकृपाणच्छलात् । एष स्वाङ्गमन-
गलं रिपुतरुष्कन्धेषु संघट्टयन्दीर्घव्योमविसारि निर्मलयशो-
निर्भीकस्युमुञ्चति ॥ १८७ ॥ कर्पूरप्रतिपन्थिनो हिमगिरि-
श्रावाग्रसघर्षिणः क्षीराम्बोनिधिमध्यगर्मजयिनो गङ्गाघसर्व-
कपाः । स्वच्छन्दं हरिचन्दनद्युतितुदः कुन्देन्दुसंघादिनस्त-
स्सासन्नरविन्दकन्दरुचयोऽनेके गुणाः केचन ॥ १८८ ॥
मन्ये स्पर्शमणिं तवैनमतुल पाणिं द्विजाम्बुर्चने दुर्वर्णान्यपि
मिक्षुमालफलकान्यासन्सुवर्णानि यत् । तच्चित्र परमत्र यिन्न
भवता दत्ताः स्वहस्तादिमा दुर्वर्णा न सुवर्णतामुपगताः
क्षुद्रास्तु सुद्राः कथम् ॥ १८९ ॥ संतप्तश्रमहारिशीतलतले
पुण्याश्रमालकृततावुधद्वैवदवानलेन कलिते विद्वत्तरुणां
चये । सद्यो वर्ष सुवर्णवारिद विभो स्वर्णाम्बुधारास्ततो
विश्वव्यापियगाः शिरोऽवनिभृतामाक्रम्य नन्दानिशम् १९०
इन्दुस्त्वद्यगसा जितोऽवनिपते भासानिधिस्तेजसा कन्दर्पो
वपुषा सुधाजलनिधिर्वाचोविलासेन च । तथ्यं ते जयशी-
लमेतदधुना त्वद्दानमद्वैच्योर्मध्ये कं नु विजेष्यतीति वि-
पथे दोलायते मे मनः ॥ १९१ ॥ यः पृष्ठ शुधि दर्श-
यत्यरिभटश्रेणीषु यो वक्रतामस्मिन्नेव विभर्ति यश्च किरति
क्रूरध्वनिं निपुणः । दोषं तस्य तथाविधस्य भजतश्रापस्य
गृह्णन्गुणं विख्यातः परमेप एव नृपतिः सीमा गुणग्राहि-
णाम् ॥ १९२ ॥ देव त्वं जय यस्य राजति महाराष्ट्रीकु-
चोच्चं कुल लाटीवाञ्छूदु नर्म चेदिवनितानामीगभीरं मनः ।
आभीरीकटिविस्तृता मतिरसिर्गौडीकचत्रयामला कर्णाटीरति-
निपुणो रणरसः कीरीसुखाभ यशः ॥ १९३ ॥ ते कौपी-
नधनास्त एव हि परं धौवीफलं भुञ्जते तेषा द्वारि नर्दन्ति-

१ सेनाप्रधान. २ परिवेषो मण्डलीकरण धनुषस्त भजते
सेवतेऽभी परिवेषभाजसिधाते सति. कर्णान्तमाकर्षणेन कुण्ड-
लना प्राप्ते सतीलर्थ. ३ रणे ४ चन्दनवृक्ष. ५ खड्ग.
६ यवेच्छम् ७ रिपुमस्तकेष्विति यावत् ८ कञ्चुकम्. ९ यथा
कश्चन सर्पस्तररुन्धे सघट्टन कुर्वन्त्व कञ्चुक परित्यजति तथा
उत्तरुष्कन्धेषु सस्थिय यत्र कञ्चुक सुञ्चतीति
भाव. १० कौपीनमेव धन येषाम्, (पक्षे) कौ पृथिव्या
पीनधना पुष्टधना. ११ आमलकीफलम्, (पक्षे) पृथ्वीफलम्
राज्यमिलर्थ. १२ न इति पदच्छेदः. गजाश्वसमूहा, (पक्षे)
वाजिनिवरा अश्वसमूहा नदन्ति देपितं कुर्वन्तीत्यर्थ.

वाजिनिवहास्तैरेव लब्धा १क्षितिः । तैरेतत्समलंकृत निज-
कुलं किंवा बहु ब्रूमहे ये दृष्टाः परमेश्वरेण भवता रुष्टेन
तुष्टेन वा ॥ १९४ ॥ साशङ्कस्य समाकुलीकृतमतेरत्यन्त-
निस्तेजसश्छिन्नाङ्गस्य विकम्पमानहृदयसारुढमन्योर्भृशम् ।
लज्जां संत्यजतः क्रमं विमृशतो विघ्नान्बहून्पश्यतः क्लेशो
योऽर्थिजनस्य वक्तुमनसो मा भूत्स ते विद्विषाम् ॥ १९५ ॥
नो कामः प्रतिहन्यते प्रणयिषु स्वप्नेऽपि नाथ त्वया नैवाधः-
कुरुषे वृषं द्विरसना व्याला न ते वल्लभाः । नो बहुयस्तव
मूर्तयो न च तनुर्नित्यं जडानुग्रहव्यग्रा नो विषमा च
दृक्त्वमथ च स्वातः क्षितावीश्वरः ॥ १९६ ॥ ३संग्रामाङ्गण-
मागतेन भवता चापे समारोपिते देवाकर्णय येन येन स-
हसा यद्यत्समासादितम् । कोदण्डेन शराः शौररिशिरस्ते-
नापि भूमण्डलं तेन त्वं भवता च कीर्तिरतुला कीर्त्या च
लोकत्रयम् ॥ १९७ ॥ हारानाहर देव चन्द्रधवलान्नो
चेत्पयोघेस्तटीं सप्राप्ते त्वयि सैन्यवारणगणैर्मज्जद्विरक्षो-
भितम् । सिन्दूरारुणमम्बु मेघपटलीपीतोऽज्जितं शुक्तिषु
स्वल्पैरेव दिनैः करिष्यसि महीमाताग्रमुक्ताफलाम् ॥ १९८ ॥
कृष्णत्व घनमण्डलस्य गलितं लभं सुखे त्वद्विषां विद्युद्दाम
जगाम तावकमतिं गर्जिर्भवदुन्दुभिम् । वृष्टिस्त्वपरिपन्थि-
पार्थिववधूनेत्रेषु चक्रे स्थितिं चापं ते वसुधाधिनाथ बलमि-
त्कोदण्डकान्तिः श्रिता ॥ १९९ ॥ नालिङ्गन्ति कुचद्वयं
भवदिभ्योत्तुङ्गकुम्भद्वयत्रासाद्वेणिलतासु नैव दधति प्रीतिं
तवासिन्नमात् । भ्रूमङ्गान्भवदीयदुर्धरधनुर्भ्रान्त्या भजन्ते न
ते वैरिक्षोणिसुजो निजाम्बुजदशा भूमण्डलाखण्डल ॥ २०० ॥
अस्य क्षोणिपतेः परार्धपरया लक्ष्मीकृताः संख्यया प्रज्ञान्च-
क्षुरचेक्ष्यमाणवधिरश्राव्याः किलाकीर्तयः । गीयन्ते स्वरम-
ष्टमं कैलयता जातेन बन्ध्योदरान्मूकानां प्रकरेण कूर्मरम-
णीदुग्धोदधे रोषसि ॥ २०१ ॥ द्वारं खड्गमिरावृतं बहि-
रपि प्रखिन्नगण्डैर्गजैरन्तः केशुकिमिः स्फुरन्मणिधरैरव्या-
सिता भूमयः । आक्रान्तं ४महिधीभिरेव शयनं त्वद्विद्विषां
मन्दिरे राजन्सैव चिरंतनप्रणयिनी शून्येऽपि राज्य-
स्थितिः ॥ २०२ ॥ शौर्यं केसरिणा परोपकरणं कल्पद्रुमे-

१ क्षय, (पक्षे) भूमि. २ समल सदोष कृतम्; (पक्षे)
सम्यगलंकृतम् ३ युद्धभूमिम्. ४ धनुषि. ५ सज्जीकृते.
६ परार्धसख्यामतिक्रान्त्या. ७ अन्ध. अस्य राज्ञोऽकीर्तिरेव
नास्तीति भाव ८ स्वीकृता. ९ समूहेन १० तीरे
११ खड्गधारिभिः; (पक्षे) गण्डकै. १२ द्वारपालैः, (पक्षे) सपै.
१३ पट्टाभिपिक्तकीभिः, (पक्षे) महिषकीभिः.

गार्पितं लावण्यं मकरध्वजेन च शरच्चन्द्रेण शुभ्रं यगः ।
 धैर्यं ते कमठाधिपेन विपुलं गाम्भीर्यमम्भोधिना सौभाग्यं
 तु तवैव केवलमिदं तत्केन नो विद्महे ॥ २०३ ॥
 कामं कामसमस्त्वमत्र जगति ख्यातोऽसि यत्सर्वदा रूपे-
 णैव महीपते तव धनुःपाण्डित्यमन्यादृशम् । त्वं यस्मिन्वि-
 शिखं विमुञ्चसि तमेवोद्दिश्य मुक्तत्रयं त्रुव्यत्कञ्चुकमुद्गत-
 स्पृहमहो धावन्ति देवाङ्गनाः ॥ २०४ ॥ सर्वं लु-
 ष्ठितमुद्गटैस्तव भटैस्तेन द्विषत्सुभ्रुवस्त्राणाय त्वयि योजि-
 ताञ्जलिपुटं काकूक्तिमातन्वते । त्राणं दूरत एव तिष्ठतु
 मनस्तासां त्वया लुण्ठितं तद्गम्भीर वदामि कुप्यसि न
 चेत्साधोरय कः क्रमः ॥ २०५ ॥ कोदण्डस्तव हस्तगो
 हृदि बलव्यतिस्तव द्वेषिणां त्वं दाता रभसेन मार्गणगण-
 स्तानेव संसेवते । देव त्वं तु जयस्यमिन्नमनिश ते यान्ति
 वैकुण्ठता संग्रामे तव भूपते महदिदं चित्रं समालोक्यते
 ॥ २०६ ॥ मेदिन्यां विपमेपुरित्यनुदिनं शृङ्गारवीरोद्गटा-
 चार्यः श्रीजगतीपतिः कमलदक्कैर्नाम नो गीयते । शय्यायां
 च रणाङ्गणे च पतिताः सीदन्ति निश्चेतनाः कामिन्यश्च
 विरोधिनश्च गतगो येनामुना खण्डिताः ॥ २०७ ॥ दोर्द-
 ण्डद्वयकुण्डलीकृतलसत्कोदण्डचण्डांशुगध्वस्तोद्दण्डविपक्षम-
 ण्डलमथ त्वां वीक्ष्य मध्येरणम् । वल्गाद्राण्डिवमुक्तकाण्ड-
 वलयज्वालावलीताण्डवभ्रश्यत्खाण्डवरुष्टपाण्डवमहो को न
 क्षितीशः स्मरेत् ॥ २०८ ॥ को दण्डं न ददाति देव भवते
 कोदण्डमातन्वते को नारातिरुपैति पारमुदधेः कोणारुणे
 लोचने । का कुञ्चान्तरमेत्य वैरितरुणी काकुं न वा भाषते
 राजन्गर्जति वारणे तव पुरः को वा रणे वर्तताम् ॥ २०९ ॥
 दृष्ट्वा मण्डलमध्यलभ्रमधुलिङ्घेत्तण्डलक्षस्फुरत्तकोदण्डलसल-
 तेषु लहरीः को न क्षमाखण्डले । स्वारात्ताण्डवमागकाण्ड-
 वनभुग्धाराञ्चलत्खाण्डवक्रुध्यत्पाण्डवकाण्डवर्षमतुलं ब्रह्मा-
 ण्डवर्त्म स्मरेत् ॥ २१० ॥ आलान जयकुञ्जरस्य द्वेषदां
 सेतुर्विपद्धारिवेः पूर्वाद्रिः करवालचण्डमहसो लीलोपधानं
 श्रियः । संग्रामामृतसागरप्रमथनक्रीडाविधौ मन्दरो राज-
 न्राजति वैरिराजवनितावैधव्यदस्ते भुजः ॥ २११ ॥ लाव-
 ण्यौकसि सप्रतापगरिमण्यग्रेसरे त्यागिनां देव त्वय्यवनीभ-

रक्षमभुजे निष्पादिते वेधसा । ईन्दुः किं घटितः किमेप
 विहितः पूषा किसुत्पादितं चिन्तारत्नमहो सुधैव किममी
 सृष्टाः कुलक्षमाभृतः ॥ २१२ ॥ नानाभूषणभूषितः प्रति-
 भयापात्रं प्रभृता स्थितिर्भारासक्तकरो भवाधिकरुचिर्भूरी-
 कृताश्वद्विपः । शश्वत्संगतभासमानमुकुटो भिक्षुप्रवृद्धा-
 दरस्त्वं राजेन्द्र रिपुस्तवापि नितरां भेदः पर भेद-
 कृत् ॥ २१३ ॥ प्रत्यावासकसज्जता प्रथमतस्त्वां यो-
 द्धुमुत्कण्ठिता योधास्तेऽभिसृता मनागरिचमूः स्वाधीन-
 नाथा स्थिता । मीत्या प्रोषितभर्तृका समभवत्वत्सायकैः
 खण्डिता दूरादन्तरिता विधाय कलहं हा विप्रलब्धा विधे
 ॥ २१४ ॥ ग्रामाण्य स्वत एव नैव परतो विज्ञायते मा-
 नता शब्दस्यापि यथार्थता स्तुतिवचोराशेर्मनोवृत्तयः । विश्व-
 व्यापकतां गतो न च महानन्यो भ्रमः कापि ते नास्ते देव
 मतं किमस्ति भवतः शास्त्रेषु न ज्ञायते ॥ २१५ ॥ ग्रा-
 माण्यं परतः स्वतोऽपि भवतो विज्ञायते सन्मते भूमीन्द्र
 प्रचुरक्षणस्थिरतया वर्णाश्रिंरं स्थापिताः । सर्वज्ञैकसदीश्वरो-
 ऽपि न परं ब्रूते भवानीश्वरं तन्नैयायिकनायकस्य भवतो
 मीमासकत्वं कुतः ॥ २१६ ॥ एकं वस्तु यदस्ति विश्वज-
 नतानन्दप्रमोदात्मक सत्य तत्त्वमसीति वाक्यमखिल त्वय्येव
 विश्राम्यति । त्वामाकर्ण्य न किञ्चिदन्यदवनीशृङ्गार भो मन्यते
 त्वय्यासे जनकादिकीर्तिजनके किं ज्ञानमीमांसया ॥ २१७ ॥
 त्वद्वाणेषु यमो जयेषु नियमः पाते स्थिरं चासन भ्रान्तौ
 श्वासविनिग्रहो गुणगणे प्रत्याहृतिः श्रीमतः । ध्यानं शूलिनि
 धारणा च धरणेर्धर्मं समाधिर्यतस्तन्निर्विण्णहृदः किमीश्वर-
 परे वाञ्छन्ति पातञ्जले ॥ २१८ ॥ दृष्टान्तो न तवास्ति
 वाचि न च ते संदेहलेशः क्वचिद्वाजोक्तिर्न कदापि शा-
 स्त्रकलने नैवानुमाने रुचिः । सामान्यं च विशेषवन्न मनुषे
 नाक्षेपदुद्धिर्मनागव्याघातोऽपि न वा मुखेऽप्यथ कथं साहि-
 त्यतर्कज्ञता ॥ २१९ ॥ मेघो भाति जलेन गौस्तु पयसा
 विद्वन्मुखं भाषया तारुण्येन च कामिनी मधुरया वाण्या
 पिकः खं जलात् । मालिन्यान्नयनं श्रियां च सदनं ताम्ब्र-
 लरागान्मुखं ब्रह्माण्डं सकलं त्वया नरपते भाति स चित्रं
 महत् ॥ २२० ॥ दारिद्र्योपहतो यथा धनधनं चान्द्रीं

१ बन्धनस्तम्भ. २ अनेनास्य सेतोरविनश्वरत्व सूचितम्
 ३ उदयाचल. ४ सूर्य. ५ विलोडनलीला ६ यथा क्षीरा-
 ण्धिमन्थने मन्दराचलस्तथा सद्गामामृतसागरविलोडने त्वद्भुज. .
 यथा च तत्रामृतमुत्पन्नं तथात्र यश इति भावः.

१ यतस्त्वमेव विमलसकललावण्यगृहमतस्त्वत्पुरः सकलङ्कस्य
 चन्द्रस्य लावण्यमयत्वेन घटन व्यर्थमेवेति भावः २ यतः पूर्वा
 त्वत्प्रतापगरिमलक्षाशमपि नामोतीति भावः ३ यतश्चिन्तारत्न-
 स्याय प्रभावो यथाचक्यान्त्रितार्थानां सद्य एव पूरणं भवति तच्च
 त्वत्त एव भवतीति अतश्चिन्तामण्युत्पत्तिर्व्येति भावः ४ यतः
 पृथ्वीमारस्त्वया मुजाभ्यामेव भारितोऽस्तस्तदुत्पत्तिर्व्येति भावः.

चक्रोरः प्रभां कामार्तस्तरुणीं क्षुधापरिगतः सब्रज्जनं भोजनम् । सच्छिष्यः सुगुरुं वियोगविधुरो वत्सो यथा मातरं तद्ब्रह्मः सततं खरामि मनसा मद्ब्रह्मसलाश्रीमतः ॥ २२१ ॥ लक्ष्मीस्ते सद्ने सदा विहरता वित्ते च चिन्तामणिः स्वर्धनुस्तव गोकुले सुरतरुश्वारामभूमौ तव । वाणी ते वदने दया नयनयोर्दान करे चान्वहं विष्णुश्चेतसि ते मतिश्च वसतां कीर्तिश्च लोकत्रये ॥ २२२ ॥ गङ्गायत्यसितापगा फणिगणः श्रेणीयति श्रीपतिः श्रीकण्ठीयति कैरवीयति कुलं नीलोत्पलाना च वै । कर्पूरीयति कज्जल पिककुलं लीलामरालीयति स्वकुम्भीयति कुम्भनामपि घटा त्वत्कीर्तिसघट्टतः ॥ २२३ ॥ लक्ष्मीस्ते हृदि भारती च वदने मौलौ सदा केशवश्चण्डी ते भुजदण्डयोर्गुणनिधे गेहे कुबेरस्थितिः । चित्तं नाथ तवास्तु धर्मसद्ने दानप्रसङ्गः करे सर्वास्ते विपदः प्रयान्तु विषिने त्वं दीर्घजीवी भव ॥ २२४ ॥ आयुस्ते नरवीर वर्धतु सदा हेमन्तरत्रिर्वथा लोकानां प्रियवर्धनो भव सदा हेमन्तसूर्यो यथा । लोकाना भयवर्धनो भव सदा हेमन्ततोयं यथा नाशं यान्तु तवारयोऽपि सततं हेमन्तपत्रं यथा ॥ २२५ ॥ यद्वाह वहतः पराक्रमहृत्प्रत्यर्थिसीमन्तिनीचक्षुःकज्जलकालिकामिव धनुर्मौर्वीकिण्दयामिकाम् । यद्दोर्दुर्मदकर्मकार्मुकगुणप्रोत्तालकोलाहलैर्वैरिञ्चीकलमेखलाकलकलाः पीता इवास्त गताः ॥ २२६ ॥ सौन्दर्यं मदनादपि प्रथयति प्रौढिप्रकर्षे पुरां भेत्तार मदनारिम्पधरयत्युद्दामदोःक्रीडितम् । सुन्धत्वं मदनारिमौलिगशिर्नोऽप्युत्कर्षमालम्बते मूर्तैस्तत्किमसौ रसैर्विरचितः शृङ्गारवीराद्भुतैः ॥ २२७ ॥ आदाय प्रतिपक्षकीर्तिनिवहान्त्रह्लाण्डभूयान्तरे निर्विभ्रं धमता नितान्तसुदितैः स्वैरेव तेजोभिभिः । तत्तादृक्पुटपाकगोधितमिध प्राप्तं गुणोत्कर्षिणां पिण्डस्य च महत्तर च भवता निःक्षारतार यशः ॥ २२८ ॥ व्यासं नैकतयास्थितं श्रुतिगर्णं जैन्मी न वल्मीकतो नामौ नामभवमच्युतस्य सुमहद्भाष्यं च नामाषिषम् । चित्रार्थं न वैहृत्कथामचक्रयं सुप्राम्णि नासं गुरुदेव त्वद्गुणवृन्दवर्णनमहं कर्तुं कथं शक्नुयाम् ॥ २२९ ॥ एकामृत्सुमायुवेषुधिरिव प्रव्यक्तपुङ्खगली जेतुर्मङ्गलपालिकेन पुलकैरन्या कपोलस्थली । लोलाक्षीं क्षणमात्रमाविविरहहेजासहां पश्यतो

द्रागाकर्णयतश्च वीर भवतः प्रौढाहवाडम्बरम् ॥ २३० ॥ येषा दोर्वलमेव दुर्वलतया ते संमतास्तैरपि प्रायः केवलनीतिरीतिग्रणैः कार्यं किमुर्वीश्वरैः । चे क्षमाशक्र पुनः पराक्रमनयस्वीकारकान्तक्रमास्ते स्युर्नैव भवादृशास्त्रिजगति द्वित्राः पवित्राः परम् ॥ २३१ ॥ अत्युच्चाः परितः स्फुरन्ति गिरयः स्कारास्तथाम्भोधयस्तानेतानपि विभ्रती किमपि न ह्यन्तासि तुभ्यं नमः । आश्रयेण सुहृर्सुहृः स्तुतिमिति प्रस्तौमि यावद्भुवस्तावद्विभ्रदिमां स्मृतस्तव भुजो वाचस्ततो मुद्रिताः ॥ २३२ ॥ येषा कण्ठपरिग्रहप्रणयितां संप्राप्य धाराधरस्तीक्ष्णः सोऽप्यनुरज्यते च कमपि ज्ञेहं पराप्रोति च । तेषां सगररङ्गसक्तमनसा राज्ञां त्वया भूपते पांसूनां पटलैः प्रसाधनविधिनिर्वर्त्यते कौतुकम् ॥ २३३ ॥ द्वेष्याकीर्तिकलिन्दगैलसुतया नद्यास्य यद्दोर्द्वयीकीर्तिश्रेणिमयी समागममगाद्गङ्गा रणप्राङ्गणे । तत्तस्मिन्विनिमज्ज्य वैहुजभटैरैरम्भि रम्भापरीरम्भानन्दनिकेतनन्दनवनक्रीडादराडम्बरः ॥ २३४ ॥ अस्मिन्दिग्विजयोद्यते पतिरयं मे स्तादिति ध्यायति कैम्पं सारिवकभावर्मश्चति रिपुक्षोणीन्द्रदारा धरा । अस्यैवामिसुखं निपत्य समरे यास्यद्विरुद्धं निजः पन्था भौस्वति दृश्यते विलमयः प्रत्यर्थिभिः पार्थिवैः ॥ २३५ ॥ विद्राणे रणचत्वारदारिगणे त्रस्ते समस्ते पुनः कोपात्कोऽपि निवर्तते यदि मटः कीर्त्या जैगत्युद्भटः । आगच्छन्नपि संमुखं विमुखतामेवाधिगच्छत्यसौ द्रागेतच्छुरिकारयेण १४ णिति च्छिन्नापसर्पच्छिराः ॥ २३६ ॥ हित्वा देवैरिपोरुरः स्वमवनं शून्यत्वदोषस्फुटासीदर्भकटकीटकृत्रिमसितच्छत्रीभवत्कौस्तुभम् । उज्जित्वा निजसद्य पद्ममपि तद्व्यक्तावनद्धीकृतं लतातन्तुमिरन्तरद्य मुञ्जयोः १५ श्रीरस्य विश्राम्यति ॥ २३७ ॥ सिन्धोर्जैत्रमयं पवित्रमसृजत्तत्कीर्तिपूर्ताद्भुत यत्र स्नान्ति जगन्ति सन्ति कत्रयः के वा न वैच्यमाः ।

१ अनेकशारिरूपेण न विन्दारितवान् तत्कर्नाभ्यामो नाभवमित्यर्थः । २ वेदनमहत्त्वं ३ नाहं वारुमीकितिरित्यर्थः । ४ नाहं चतुसुखं इत्यर्थः । ५ नाहं सहस्रत्रिंशत् इत्यर्थः । ६ नाहं गुणाद्व्य इत्यर्थः । ७ इन्द्रे । ८ नाहं वाचस्पतिरित्यर्थः ।

१ पिस्तीर्णाः. २ खड्गम् ३ तैलादिः ; (पक्षे) मित्रत्वम्. ४ यमुनया. ५ क्षत्रियमटै ६ एतद्विरोधिना मरणमेव शरणमिति भावः. ७ औत्पतिके भूकल्पे सात्त्विकोत्प्रेक्षा. ८ प्राप्नोति. ९ ऊर्ध्वलोकम्. १० आसन्नल्लोरादित्यमण्डल सच्छिद्रमिव दृश्यते ११ सूर्यमण्डले. १२ रणाङ्गणाद. १३ प्रसिद्धः. १४ पराभ्युखत्वम्; (पक्षे) विगतमुखत्वम्. १५ ढणिति कश्चिदनुकरणशब्द १६ विष्णोः. १७ रिक्तादोषः. १८ तन्तुवायनीयाः. १९ वद्धन्. २० लक्ष्मी २१ जेटु जयशीलम्. २२ ततोऽप्यधिकमित्यर्थः. २३ रातम्. २४ सर्वेऽपि कवयो मौनिनो भवन्ति वर्णयितुमशक्यत्वादिति भावः.

यद्विन्दुश्रियमिन्दुरञ्चति जलं चाविश्य दृश्येतरो यस्यासौ
 नलदेवतास्फटिकभूर्जागतिं योगेश्वरः ॥ २३८ ॥ युद्धा
 चामिमुखं रणस्य चरणसैवोदसीयस्य वा बुद्धान्तः स्वपरा-
 न्तरं निपततामुन्मुच्य वाणावलीः । छिन्नं वावनेतीभवन्नि-
 जमियः खिन्नं भैरेणाथवा राज्ञानेन हठाद्विलोठितमभूद्भू-
 मावरीणां शिरः ॥ २३९ ॥ राज्ञामस्य गतेन किं कलयतो
 हेतिं गतघ्नां कृतं लक्षैर्लक्षमिदो दृशेव जयतः पर्यानि पक्षै-
 रलम् । कर्तुं सर्वपरैश्छिदः किमपि नो शक्यं परार्धेन वा
 तत्संख्यापगमं विनास्ति न गतिः काचिद्व्रतैतद्विषाम् ॥ २४० ॥
 क्षीरोदन्वदपः प्रमथ्य मूर्ध्निदेशेऽमरैर्निर्मिते स्वाक्रम्यं
 सृजतस्तदस्य यगसः क्षीरोदसिंहासनम् । केषां नाजनि वा
 जनेन जगतामेतत्कवित्वामृतस्रोतःप्रोतपिपासुकर्णकलसीभा-
 जाभिषेकोत्सवः ॥ २४१ ॥ निखिन्नुटितारिवारणघटाकुम्भा-
 स्थिकृटावैस्थानस्थायुकमौक्तिकोत्करैरकिरः कैरस्य नायं करः ।
 उन्नीतश्चतुरङ्गसैन्यममरत्वङ्गक्षुरगंधुरक्षुण्णासु क्षितिषु क्षिप-
 न्निव यगःक्षोणीजैवीजत्रजम् ॥ २४२ ॥ यत्कस्यामपि
 भौनुमान्न ककुमि स्थेभानमालम्बते जातं यद्वनकाननैकग-
 रणप्राप्तेन दावाग्निना । एषैतद्भुजतेजसा विजितयोस्तावत्त-
 योरौचित्ती वित्तं वैडवमम्मसि द्विपि मिया येन प्रविष्टं
 पुनः ॥ २४३ ॥ आत्मन्यस्य संसुचित्तीकृतगुणस्याहोतरामौ-
 चिती यद्वात्रान्तरवर्जनेर्द्विजनयद्भूजानिरेप द्विषाम् । भूयो-
 ऽहंक्रियते स्य येन च हृदा स्कन्धो न यश्चानमत्तन्मर्माणि
 दैर्दलं समिर्दलं कर्मणवाणव्रजः ॥ २४४ ॥ यद्भर्तुः कुरु-
 तेऽमिषेणैनमयं शक्रो भुवः सा भुवं दिग्दाहैरिव मसामि-
 र्मधवता सृष्टेर्धृतोर्द्वलना । शंभोर्मा वत साध्यवेलनटनं
 भौजि व्रतं द्रागिति क्षोणी नृत्यति मूर्तिरष्टवपुषोऽसृष्टवृष्टि-

संध्याधिया ॥ २४५ ॥ प्रागेतद्वपुरासुखेन्दु सृजतः स्रष्टुः
 समग्रस्त्विया कोषः शोषमगादगाधजगतीशिल्येऽप्यनल्या-
 यितः । निःशेषद्युतिमण्डलव्ययवशादीपलभैरेष वा शेषः
 केगमयः किमन्धतमसस्तोमैस्ततो निर्मितः ॥ २४६ ॥ अ-
 सारिप्रकरः शरश्च नृपतेः संख्ये पतन्तावुभौ सीत्कारं च
 न संमुखौ रचयतः कम्पं च न प्राप्नुतः । तद्युक्तं न पुन-
 निवृत्तिरुभयोर्जागतिं यन्मुक्तयोरैकस्तत्र मिनत्ति मित्रमपर-
 श्रामित्रमित्यद्भुतम् ॥ २४७ ॥ एतस्योन्नतसर्वकर्मकृति-
 नस्त्रैलोक्यचूडामणेः शंभुत्रह्यपुरंदरप्रभृतयः स्तुत्यै न शक्ता
 यदि । देवः पद्मगनायको भगवती वाणी स्वयं चे-
 ज्जडा सौन्दर्यस्य निरूपणे वद कथं शक्तो भवेन्मा-
 नवः ॥ २४८ ॥ अर्धं दानववैरिणा गिरिजयाप्यर्धं
 हरस्याहृतं देवेत्यं भुवनत्रये स्मरहराभावे संमुन्मीलति ।
 गङ्गा सागरमम्बरं शशिकला शेषश्च पृथ्वीतलं सर्वज्ञ-
 त्वमधीश्वरत्वमगमत्त्वां मां च भिक्षाटनम् ॥ २४९ ॥
 अन्यास्ता गुणरत्नोर्हणमुचो घन्या मृदन्यैव सा संभाराः
 खलु तेऽन्य एव विधिना यैरेव सृष्टो युवा । श्रीमत्कान्ति-
 जुपा द्विषां करतलात्क्षीणां नितम्बस्थलादृष्टे यत्र पतन्ति
 मूढमनसामस्त्राणि वस्त्राणि च ॥ २५० ॥ यैर्द्वयोऽसि तदा
 ललाटपतितप्रासप्रहारो युधि स्फीतासृक्स्तुतिपाटलीकृतपु-
 रोभागः परान्दारयन् । तेषां दुःसहकामदेहदहनप्रोद्भूतने-
 त्राञ्चलज्वालालीभरभासुरे पुररिपावस्तं गतं कौतुकम् ॥ २५१ ॥
 येऽणुत्वं मनसि स्वके विवृणुते रीत्या कयापि स्फुटं काणा-
 दाचरणस्य तत्समुचितं मन्ये प्रतिक्ष्माभृताम् । न्यायाभि-
 शतमोऽपि यत्प्रथयसे चित्ते महत्त्वं निजे मीमांसातपक्ष-
 पातत इदं मन्ये त्वयाङ्गीकृतम् ॥ २५२ ॥ ये लब्धाश्रय-
 मायतः फलभृतं कुर्वन्ति किचिद्गुणं वाधौ वारिसुचो न
 कस्य विदितास्ते कर्ममीमांसकाः । आलोच्यैव निराश्रयान्फ-
 लभरैः संवन्धतः सद्गुणाश्रीमद्राम तवाद्भुतं पुनरिदं मीमां-
 सकत्वं स्तुमः ॥ २५३ ॥ त्रैलोक्याभयलक्षकेन भवता
 वीरेण विस्मारितः सज्जीभूतसुहूर्तमण्डलधनुःपाण्डित्यमा-
 खण्डलः । किं चाजस्रमखार्पितेन हविषा संफुल्लमासोलस-
 त्सर्वाङ्गीणवलीविलुप्तनयनव्यूहः कथं वर्तते ॥ २५४ ॥

१ सावण्याददृश्यः. २ इन्दुः. ३ शिवलिङ्गः. ४ अमुष्य
 ५ नत्रीभवत् ६ भारेण. ७ परिवर्तितम्. ८ आयुधम् ९ अलम्.
 १० लक्षसत्या; (पक्षे) शरव्यम्. ११ पद्मसत्या; (पक्षे) अञ्जानि
 १२ पद्मसत्याभिः. १३ शत्रुच्छिदः. १४ परार्धसत्व्याया, (पक्षे)
 परेषामरीणामर्धेन. १५ एकत्वादिः; (पक्षे) युद्धम् १६ विलोच्य.
 १७ मधनोद्भूतो निर्जलो दधिक्षीरविकारः. १८ रूपान्तरे रूपा-
 न्तरापादनेन क्षीराब्धावभावं गमिते सतीत्यर्थः. १९ स्वेनाक्रमणा-
 धम्. २० पूरिते. २१ सङ्गः. २२ सघातः. २३ गर्तप्रदेशः.
 २४ स्थायिनः. २५ समूहः. २६ उत्प्रेक्षितः. २७ सचरत्.
 २८ कृष्टासु. २९ वपन्निव. ३० वृक्षः. ३१ सूर्यः. ३२ स्थिरत्वम्.
 ३३ औच्चिल्यम्. ३४ अग्नेर्जलम्. सहजद्वेषे तस्मिन्. ३५ समा-
 ह्वनगुणस्य. ३६ दण्डनमक्रोदित्यर्थः. ३७ दलयित्वा. ३८ अमो-
 घवाण इत्यर्थः. ३९ सेनयाभियानम्. ४० धृतभसानुलेपना.
 ४१ मा अमक्षि.

१ सुलभै २ युगपत्. ३ दुःखाभावात्; (पक्षे) निर्गल्-
 भावात्. ४ भयाभावात्; (पक्षे) दुष्प्रयोगाभावात् ५ अग-
 मादिति भावः, (पक्षे) प्रत्यक्षादिति भावः ६ ससारादित्यर्थः;
 (पक्षे) चापादित्यर्थः. ७ सूर्यम्; (पक्षे) यथाश्रुतम्. ८ हरिणा-
 हरिहरात्मकस्यैकस्य विग्रहस्य प्रसिद्धेः. ९ प्रकाशमाने. १० पर्व-
 तविशेषः.

कल्पक्षोणिरुहोऽप्यमित्यनुदिनं भूमिसुरैर्भावसे कामोऽसा-
 विति कामिनीभिरभितश्चित्ते चिर चिन्त्यसे । श्रीनारायण
 एव केवलमिति प्रेम्णा श्रिया ध्यायसे त्वं कालोऽयमिति
 प्रतिक्षितिधरैरेकोऽप्यनेकात्मभृत् ॥ २५५ ॥ नीतिस्त्रीसुकुरो
 जयध्वजनवस्तम्भः प्रतापांशुमत्पूर्वा दिक्परिपन्थिभूपति-
 महासंपन्नमृगीवागुरा । उद्यत्पुण्यलतालवालमतनूत्तद्विर्पा-
 लानकं यः श्रीकेलिनिकेतनं गुणमणिश्रेणी नवीनाकरः २५६
 रत्नान्यम्बुधितोयगर्ममगमन्मेरुः सुराञ्जिश्रिये स्वीयाङ्के
 कमला निधाय विदधे निद्रां हरिर्नीरधौ । यस्मिन्दित्सति
 भूरि दातरि नृणा मालस्थले दुर्लिपिं व्रीडानम्रशिराः कमण्ड-
 लुमय जग्राह माहुं विधिः ॥ २५७ ॥ लक्ष्मीश्रेण सरस्वती
 तदुभयं यद्यस्ति नोदारता सा चैतन्नितयं भवेच्च कुहचित्पु-
 ष्यैरगण्यैरपि । सौजन्यं न विजृम्भते तदपि चेन्नास्तेऽवकसा
 मतिस्तत्सर्वं परमेश्वरस्य कृपया त्वय्येव संभाव्यते ॥ २५८ ॥
 शत्रूणां यमदण्डता मृगदशां कंदर्पकोदण्डतां गीर्वाणद्रुम-
 भावमर्थिविदुषां मध्ये त्रयाणामिति । आश्चर्यं मनुजेन्द्ररत्न
 भवतो यद्बाहुदण्डद्वयं नानात्व गतमेकमेव जगतां मध्ये
 त्रयाणामिति ॥ २५९ ॥ रक्तैव विलोचनेन कैरुणारत्नाकरेण
 त्वया दृश्यन्ते नरदेवरत्न सुहृदां विद्वेषिणो नो नृपाः । किं
 सिक्ताः प्रथमं सुधामिर्भवन्दावानलैः किं परैः पूर्वं
 पल्लविताः कुतः किमपरे भस्मत्वमासादितम् ॥ २६० ॥
 या लाक्षावलयानि बाहुयुगले कण्ठे च काचस्रजं मन्यन्ते
 बहुभूषणानि वनिता दीनद्विजानां पुरा । ता माणिक्यचि-
 तानि हेमवलयान्युज्ज्वन्ति मुक्तास्रजं यद्गाराद्बहुदानशील-
 नृपते त्वत्यागलीलायितम् ॥ २६१ ॥ मेरुदूरगतो हिमाल-
 यगिरिः प्रालेयरूपोऽभवच्चन्द्रे श्रीसहजेऽपि याचकभया-
 त्क्षीणत्वमुन्मीलति । कौपीनं कृतवान्हरोऽपि भगवान्विष्णु-
 र्जल सेवते वारा राशिरपेयतासुपगतः को नाम दातुं
 क्षमः ॥ २६२ ॥ कल्याण भवतां यशः प्रसरतां धर्मः
 सदा वर्धतां सपत्तिः प्रथता प्रजा प्रणमतां शत्रुक्षयो
 जायताम् । वाक्यं सवदता वपुः प्रभवता लक्ष्मीपतिः प्री-
 यतामायुक्ते शरदा शत विजयता दानाय दीर्घायुषे ॥ २६३ ॥
 दृष्ट्वाङ्कुशमुद्रया निगडितो दारिद्र्यदन्तावलो वाचा सुन्द-
 रयार्चया मम कृतो गङ्गावगाहोत्सवः । अम्युत्थाननम-
 रिक्रयार्धघटनेर्मार्नोऽपि दानोत्तरो लीलेय भवता वयं तु
 विदुषा मूर्धानमध्यासिताः ॥ २६४ ॥ पद्मा सद्धानि केश-
 वस गहने रत्नानि रत्नाकरे हेमाद्रिर्हिमसानुना व्यवहितः

स्वर्गे सुराणां तरुः । जम्बुद्वीपधरासु भूमिपतयो जाम्बून-
 दैर्दुर्मदास्त्वं तावत्सकलासथेऽसि सुलभो भाग्यैर्द्विजाना-
 मिह ॥ २६५ ॥ राजन्नभ्युदयोऽस्तु जीव शरदा साग्रं
 शतं तेऽरयो रोगैर्यान्तु लयं यशःशशधरः काष्ठासु देवी-
 प्यताम् । शिष्टान्पाहि बुधान्नय प्रणतिभिर्देह्यर्थिनां स्व
 सदा वाणी ते वदने रमा प्रतिदिनं गोहे भुजे स्ता-
 जयः ॥ २६६ ॥ प्रब्रश्यच्छ्रुतिमस्तकः प्रविगलत्सद्वर्णविप्र-
 स्थितिर्नश्यत्साङ्गबलः प्रनष्टवचनप्राग्भावपूर्णस्मृतिः । वृद्धो-
 ऽत्यन्तमय स्वय कलिमहाम्लेच्छेन निर्मूलितो धर्मः संप्रति
 चाल्यते तव करालम्बेन भूमीपते ॥ २६७ ॥ बन्दीकृत्य
 नृप द्विषां मृगदशास्ताः पश्यतां प्रेयसां श्लिष्यन्ति प्रणयन्ति
 लान्ति परितश्चुम्बन्ति ते सैनिकाः । अस्माकं सुकृतैर्दशोर्नि-
 पतितोऽस्यौचित्यवारांनिधे विध्वस्ता विपदोऽखिलास्तदिति
 तैः प्रत्यर्थिभिः स्तूयते ॥ २६८ ॥ हित्वा त्वासुपरोधशून्य-
 मनसां मन्ये न मौलिः परो लज्जावर्जनमन्तरेण न रमाम-
 न्यत्र संदृश्यते । यस्त्यागं तनुतेतरां सुखशतैरेत्याश्रितायाः
 श्रियः प्राप्य त्यागकृतावमाननमपि त्वय्येव यसाः
 स्थितिः ॥ २६९ ॥ धर्मं पालय नन्दय द्विजगणान् रामं
 समाराधय प्रत्यर्थिक्षितिपालभूरुहवनं निर्मूलमुन्मूलय ।
 कान्ताचित्तसरोजसौभगवने भृङ्गत्वमासादय स्फीतां की-
 र्तिमशेषलोकजयिनीमाकल्पमाकल्पय ॥ २७० ॥ ऐश्वर्यं
 नहुषस्य शसुविषयश्रद्धा दशास्यस्य सा शौर्यं श्रीरघुनाय-
 कस्य सहज गाम्भीर्यमम्मोनिधेः । दातृत्वं बलिकर्णयोरिह
 जगत्येकत्र चेत्सात्तदा श्रीवीरक्षितिपालमौलिनृपतेः साम्यं
 कथंचिद्भवेत् ॥ २७१ ॥ मिश्रुद्वारि सदानवारिमधुपश्रे-
 णीभिर्मोन्दूभ्रमाद्धत्ते यन्तृवधूर्ध्वधूकरतलं शोणाम्बुजाशङ्कया ।
 सैवान्वेति पलायितेति चकिता हस्ताग्रमाधुन्वती सुगधा
 वीरमहीपते तदखिलं त्वद्दानलीलायितम् ॥ २७२ ॥
 श्रीवीर क्षितिपाल ते सुललित दानोद्यमे यद्भवः क्वास्ते
 सर्वहिरण्यमित्युदभवत्कालमाकर्ण्य तत् । तापः प्राप
 हिरण्यरेतसि जनिं जाड्यं हिरण्याचले स्वेदाम्भोऽपि हिर-
 ण्यगर्भवपुषि स्वापाय संत्रासतः ॥ २७३ ॥ राजानः शशि-
 भास्करान्वयमुवः के के न संजशिरे भर्तारं पुनरेकमेव हि
 सुवत्त्वां वीर मन्यामहे । येनाङ्गं परिमृद्य कुन्तलमथाकृष्य
 व्युदस्यायतं चोल प्राप्य च मध्यदेशमसकृत्काङ्क्षा करः
 प्रापितः ॥ २७४ ॥ स्वान्ते वैभवमस्ति नैव परतः ग्रामा-
 प्यनिर्धारणं नैवातद्भवति तत्प्रकारकमतिर्नैवोपमान तव ।
 त्वद्देशेषु विभाति न च्छलकथा नो वा क्वचित्सशयः श्रीवीर

प्रथिता कथं पुनरियं नैयायिकत्वप्रथा ॥ २७५ ॥ वीर
क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीसुपस्त्वकीर्तिस्तुलनां मृ-
गाङ्गमलिनो घत्तां कथं चन्द्रमाः । स्यादेतत्त्वदरातिसौध-
शिखरप्रोद्भूतदूर्वाङ्कुरासव्यग्रमतिः पतेद्यदि पुनस्तस्याङ्क-
शायी मृगः ॥ २७६ ॥ श्रीमद्वीर महीमहेन्द्र भवतः प्र-
स्थानकालोद्भवद्वादित्रध्वनिभीतमानुहरयो द्रागम्बरं प्राग-
मन् । तस्मिन्नेवमुपद्रवे किल विपर्यस्तं समस्त रवेर्युग्याः
ससरथाङ्गमेकमपदः सूतश्चिरादुद्भ्रमः ॥ २७७ ॥ गर्वग्रन्थि-
लगुर्जरज्वरकरः कर्णाटककर्णाटवीदावाधिर्द्रविडेन्द्रवीर्यदलनो
गौडेन्द्रनिद्राहरः । हम्मीरप्रमदामदालसलसद्भूर्नर्तनस्तम्भन-
प्रस्थाने तव वीर डिण्डिमचमत्कारः समुज्जृम्भते ॥ २७८ ॥
चिन्तागम्भीरकूपादनवरतचलद्भूरिगोकारघट्टव्याकृष्ट निः-
श्वसन्यः पृथुनयनघटीयघ्ननिर्मुक्तधारम् । नासावंशप्रणा-
लीविषमपथपतद्वाप्यपानीयमेता देव त्वद्वैरिनार्यः कुचक-
लग्रयुगेनान्वहं संवहन्ति ॥ २७९ ॥ त्वत्पारव्यप्रचण्ड-
प्रैघननिर्धनितारातिवीरातिरेकक्रीडकीलालकुल्यावलिमिरल-
मत सैन्दमाकन्दमुर्वी । दम्भोलिस्तम्भभास्वद्भुज भुंजग-
जगद्भर्तुरामर्तुरेनां तेनार्य मूर्धरत्नद्युतिततिमिषतः गोभते
शोर्णभावः ॥ २८० ॥ आसीदासीमभूमीवलयमलयजाले-
पनेपथ्यकीर्तिः सर्साकूपारपारीसदनजनर्धनोद्रीतचापप्रतापः ।
वीरादस्मात्परः कः पदयुगयुगपत्पातिभूपातिभूयश्चूडारत्नो-
डुपलीर्कैरपरिचरणामन्दनन्दन्नखेन्दुः ॥ २८१ ॥ एतेनो-
त्कृत्तकण्ठप्रतिसुभटर्नैरवधनाव्याद्भुतानां कष्टं द्रष्टैव नाभू-
द्भुवि सैर्मरसमालोकिलोकास्पदेऽपि । अश्वैरस्वैरवेगैः कृत-
खुरखुरलीमैङ्गुसङ्घुमानक्षमापृष्टोत्तिष्ठदन्धंकरणणधुरोरेणु-
धारान्वकारात् ॥ २८२ ॥ मन्दोद्भूतैः शिरोमिर्मणिभरगु-
रुमिः प्रौढरोमाश्वदण्डस्फायन्निर्मोकसंधिप्रसरद्विगलत्संमद-
स्वेदपूराः । जिह्वायुग्मामिपूर्णाननविषमसमुद्रीर्णवर्णामिरामं
वेलागैलाङ्गभाजो भुजगयुवतयस्त्वद्गुणानुद्गुणन्ति ॥ २८३ ॥
आ गैलेन्द्राच्छिलान्तःस्खलितसुरधुनीशीकरासारशीतादा
तीरात्रैकरागस्फुरितमणिरुचो दक्षिणस्यार्णवस्य । आगत्या-
गत्य भीतिप्रणतचपगतैः शश्वदेव क्रियन्ते चूडारत्नांशुग-
र्भास्तव चरणयुगस्याङ्गुलीरन्ध्रभागाः ॥ २८४ ॥ श्रावश्राव

त्वदीयं गुणगणमखिलं सर्वदा याचकेभ्यस्त्वत्प्राप्तामीप्सि-
तेभ्यः सकलविषयजं भूपवर्गं विहाय । त्वत्तोऽहं प्रासुमि-
च्छुर्विबुधतिलकतां त्वत्समीपेऽतिदूरादायातस्त्व शताशुर्भव
कुरु च तथा येन नान्यं भजेऽहम् ॥ २८५ ॥ विद्यावन्तो
विनीताः प्रसभमभिसभं वाक्प्रपञ्चेषु जीवाः के वा नैवार-
भन्ते त्रिजगति विततां कीर्तिवल्लीमतल्लीम् । तेषामाधा-
रमावं भुवनभरभृतो विभ्रतो ये लसन्ते ते तु त्रैलोक्यतुङ्गा
विमलफलजुषः स्वःपतिं स्वल्पयन्ति ॥ २८६ ॥ वक्रा-
म्भोज सैरस्वत्वधिवसति सदा शोर्ण एवाधरस्ते बाहुः
काकुत्स्थवीर्यस्मृतिकरणपटुर्दक्षिणस्ते सैसुद्रः । वाहिन्यः
पार्श्वमेताः क्षणमपि भवतो नैव सुखन्त्यभीक्ष्णं स्वच्छेऽन्त-
र्मानसेऽस्मिन्कथमवनिपते तेऽम्बुपानामिलापः ॥ २८७ ॥
केचिद्ब्रह्माः सहेलं निजभवनगता मोचिताः केऽपि केचिद्देहा-
द्देहान्तराणि क्षणमपि गमिताः केऽपि नीता निबन्धम् ।
हत्वा हत्वा च केचित्प्रतिपदमदयं प्रापिता व्यर्थभावं क्षो-
णीनाथस्य तस्योन्नतभुजपरिघेनारयः सारयश्च ॥ २८८ ॥
उच्चैः कल्याणवाही करजितवसुधः सर्वदा पूर्णकामो वि-
ख्यातः कर्णवृत्त्या न च वचसि कटुश्चित्रपाकानुभावी ।
कोषापेक्षी परस्मादुचितवहुकथस्तत्परः पुण्यलोके चित्रं
राजाधिराज त्वमिव तव रिपुस्तत्र कैम्पं प्रतीमः ॥ २८९ ॥
उत्पत्युत्पन्नशिष्टा विविधगुणगणा यत्र यान्ति प्रतिष्ठा वा-
वेन प्राक्तनानां न च नियमविधिर्नापि सख्यार्थदाने ।
ऊह. सर्वत्र यस्य स्फुरति च सकलः सत्य एवार्थवादो
मीमांसाभावमश्वत्यभिनवमधुना मूर्तिरेषा त्वदीया ॥ २९० ॥
हेलाप्रस्थानवेलाहतपृथुपृतनादुन्दुभिध्वानधाराधारावाहिर-
सङ्गादसमनृपसकृत्संभ्रमभ्रान्तचित्ताः । दैवादाकुक्षिताङ्गं
विगलितनयनस्पन्दमिन्दीवराक्ष्यो लीयन्ते त्वद्रिपूणा निज-
गृहवलभीचारुचित्राङ्गनासु ॥ २९१ ॥ श्रीकण्ठासक्तह-
स्तोऽधिगतमणिगणः शैगवाभ्यस्तविद्यो लावण्यध्वस्तकामः
कविजनमिलितो यौवनासप्रकामः । आदत्तक्षोणिदण्डो
द्विजवशकृतधीः कङ्कणाहारयुक्तः स श्रीमान्वीर वीर
त्वमिव तव रिपुस्तत्र मुक्तादिवर्णः ॥ २९२ ॥ लोकानां
मानमात्र मनुजजनरतिस्त्व ससूदाङ्घ्रिरक्षो राज्ञामासत्यदक्षः
कृतसमयरुचिर्मण्डितो वीरवर्णैः । कायत्वञ्चीनकेतुः कर-

१ अश्वा २ जलमार्गः ३ सङ्ग्राम . ४ विनाशं प्राप्ता .
५ रुधिरनदी . ६ श्रेणय . ७ क्षरणम् ८ वज्रम् . ९ शेषस्य
१० रक्तता . ११ समुद्रपरतीराणाञ्च १२ निरन्तरम् १३ अ-
श्वः; (पक्षे) हस्ता . १४ छिन्नकण्ठे १५ नर्तक १६ युद्ध-
प्रेक्षकजनालयेऽपि . १७ अमन्दवेगैः . १८ खुरसचारैः . १९ स-
पदि . २० सचूर्णमानाव .

१ वाणी , (पक्षे) नदीविशेष . २ आरक्त , (पक्षे) नदविशेष .
३ मुद्राभिः सहित , (पक्षे) अन्धि . ४ सेना , (पक्षे)
नद्य . ५ अन्त करणे , (पक्षे) सरोविशेषे . ६ अष्टापदाख्यक्री-
टनकस्य गुटिकाः . ७ ककारस्थाने पकारम् . ८ दह पथे
शशुपक्ष आधाक्षरत्यागः ,

कलितयवा कोषमानैर्विहीनः श्रीमद्वीराधिराज त्वमिव तव रिपुस्तत्र मन्द प्रतीमः ॥ २९३ ॥ वादानाशानुयुक्तो नगरकृतमतिर्यौवनाक्रान्तदेहः संग्रामप्राप्तधैर्यो न विदलितरुची राजलक्ष्म्यातिहीनः । नित्य दारासमस्थः प्रखरतनुनिभो यः सुमिक्षानुवर्ती श्रीमद्वीराधिराज त्वमिव तव रिपुस्तत्र मुक्ताविचर्णः ॥ २९४ ॥ श्रीवीर त्वद्विपूणा रणशिरसि शरैर्मिन्नशीर्षाङ्गकाणा वीरावेशाद्गताना दिवमधिकरुषान्योन्यशौण्डीर्यभाजाम् । श्लेषे दिव्याङ्गनानां भुवि कचनिचयो द्राक्कटाक्षे शरासासीषुआन्त्यारिवीरअमकुटिलहृदामाजिरावर्तते स ॥ २९५ ॥

विशिष्टराजप्रशंसा ।

अकबरः ॥ हस्ताम्भोजालिमाला नखशशिरुचिरश्यामलच्छायवीचिस्तेजोऽग्नेधूमधारा वितरणकरिणो गण्डदानप्रणाली । वैरिश्रीवेणिदण्डो लवणिमसरसीवालशैवालवल्ली वेहृत्यम्भोधरश्रीरकबरधरणीपालपाणौ कृपाणः ॥ १ ॥ वीरत्वं कार्मुकं चेदकबर कलयस्युग्रटङ्कारघोष दूरे सद्यः कलङ्का इव धरणिभृतो यान्ति कङ्कालशेषाः । शङ्कापन्नश्च किं कारणमिति मनसा भ्रान्तिपङ्कायितेन त्यक्त्वाहंकारमङ्काद्विसृजति गृहिणीं किं च लङ्काधिनाथः ॥ २ ॥ कर्णाटं देहि कर्णाधिकविधिविहितत्याग लाट ललाटप्रोचुङ्ग द्राविड वा प्रचलभुजबलप्रौढिमागाढराढम् । प्रस्फूर्जद्गुर्जरं वा दलितरिपुवधुगर्भं वैदर्भकं वा गाजी राजीवदष्टे कुशशतमथवा शाहजैखालुदीन ॥ ३ ॥ गाजीखालुदीन क्षितिपकुलमणे द्राक्प्रयाणे प्रतीते प्रेयस्यः प्रारमन्ते तरलतरगतिव्याकुला मङ्गलानि । नेत्राम्भःपूरपूर्णस्तनकलशमुखन्यस्तबालप्रवाला-क्षुब्धन्मुक्ताकलापच्युतकुचकुसुमच्छन्नाकीर्णलाजाः ॥ ४ ॥

अनङ्गभीमः ॥ पृथ्वीश्रीमदनङ्गभीम महती तद्वेष्टनं वारिधिः पीतोऽसौ कलशोद्भवेन मुनिना स व्योम्नि खच्योतवत् । तद्विष्णोर्दनुजाधिनाथजयिनः पूर्णं पदं नामवद्देव-श्रेतसि वर्तते तव सदा त्वत्तो महात्नापरः ॥ ५ ॥

अर्जुनेन्द्रः ॥ आयातस्ते समीपं तव गुणविमलान्पण्डितो वादकर्ता काव्ये भव्ये हि रेवामवविगतरसे रुग्णुरोगहर्ता । नाहं जाने चिकित्सां सकलगुणनिधे दुर्दरिद्रत्व-रोगे श्रीमद्राजार्जुनेन्द्र प्रबलमपि यते कल्पिता सा चिकित्सा ॥ ६ ॥

कर्णः ॥ मुखे हारावासिर्नयनयुगले कङ्कणमरो नितम्बे पत्राली सेंटिलकमभूत्याणियुगलम् । अरण्ये श्रीकर्ण त्वदरि-युवतीनां विधिवशादपूर्वोऽय भूपाविधिरहह जातः किमधुना ॥ ७ ॥ त्व द्वित्राणि पदानि गच्छसि महीमुलङ्घय यान्ति द्विर्षस्त्वं बाणान्दश पञ्च मुञ्चसि परे सर्वाणि शस्त्रायपि । ते देवीपतयन्त्वदस्त्रनिहतास्त्वं मानुषीणां पतिर्निन्दा तेषु कथं स्तुतिस्तव कथं श्रीकर्ण निर्णीयताम् ॥ ८ ॥ लोकेगः कर्ण-राजाद्भुतकनकमयस्तावकीनप्रतापाद्ब्रह्माण्डानां समूहो द्रव इव भवितेत्येव समाम्य यत्नात् । तस्यापि प्लावनार्थं जलनिधि-निकरे व्यर्थतामत्र याते देव त्वद्वैरिनारीनयननयनजैर्निर्ममे नीरधिर्न ॥ ९ ॥ श्रीकर्ण प्रौढतेजाः प्रबलरिपुबलासहसतापदक्षो नाथं श्रीमत्प्रतापो जगति विलसति श्रीमहाराज किंतु । मन्येऽहं कौशिकेनानुपमितमहसा नूतनस्वर्गसृष्टावुकृष्टः सृष्ट एष प्रखरतरकरो भास्करोऽसौ द्वितीयः ॥ १० ॥

कर्णाटवसुंधराधिपः ॥ मागाः प्रत्युपकारकातरधिया वैवर्ण्यमाकर्णय श्रीकर्णाटवसुंधराधिपसुधासित्तानि सूक्तानि नः । वर्ण्यन्ते कति नाम नार्णवनदीदावाग्निविन्ध्याटवीसं-ध्यामारुतनिर्झरप्रभृतयस्तेभ्यः किमाप्तं मया ॥ ११ ॥

कलिङ्गेश्वरः ॥ आयुर्दानमहोत्सवस्य विनतक्षोणीभृता मूर्तिमान्विश्वासो नयनोत्सवो मृगदृशा कीर्तेः प्रकाशः परः । आनन्दः कैलिताकृतिः सुमनसा वीरश्रियो जीवितं धर्मस्यैष निकर्तन विजयते वीरः कलिङ्गेश्वरः ॥ १२ ॥ धम्मिह्ये नवमल्लिकासमुदयो हस्ते सिताम्भोरुह हारः कण्ठतटे पयो-धरयुगे श्रीखण्डलेपो घनः । एकोऽपि त्रिकलिङ्गभूमितिलक त्वत्कीर्तिराशिर्यौ नानामण्डनतां पुरंदरपुरीचामभ्रुवा विग्रहे ॥ १३ ॥

कल्याणदासः ॥ कीर्तिस्वर्गतरंगिणीहिमगिरिर्विद्यान-टीरङ्गभूर्लावण्यामृतभाजनं रसिकतावह्नीरसालुद्गमः । कान्तापाङ्गमृगस्थली तरुणतालक्ष्मीविलासाम्बुज जीयाद्विश्ववि-भूषणं नरपतिः कल्याणदासाभिधः ॥ १४ ॥

काविलेन्द्रः ॥ विस्फार्य व्योमगङ्गावलदुत्सलहरीकैत-वात्केसरालीरुचैर्मस्तिष्कदेशे हिमकरकपटान्मण्डलीकृत्य पु-च्छम् । दिङ्गागारवधलम्बस्तव विशदयशःकेसरी काविलेन्द्र ब्रह्माण्डारण्यवीथीगिरिगहनदरीसंभ्रमी वंभ्रमीति ॥ १५ ॥

१ मुखे हाहा इति रावस्य शब्दस्यावाप्तिः । २ नयनयुगले कसुदक तस्य कणास्तेषा भर ३ नितम्बे पत्राणामालि पङ्क्तिः । ४ तिलकवृक्षालम्बिपाणियुगलम्, ५ वैरिणः, ६ देवाङ्गनास्वामिनः । ७ धृताकारः, ८ सानम् ।

वेलासुलङ्घ्य हेलादलितधरणिभृद्वाहिनीकोटिपूरैरुद्वेल्लकाविलेन्द्र प्रबलजलनिधिः प्लावनायोज्ज्वलम् । स्यान्मन्ना मेदिनीय प्रबलभुजवलप्रौढतचन्द्रहासज्वालाभिः सततं चेन्न दहति वडवावीतिहोत्रोवधेता (१) ॥ १६ ॥

कार्तवीर्यः ॥ काष्ठानुपङ्गात्परिवर्धमाने जाग्रत्प्रतापज्वलने त्वदीये । श्रीकार्तवीर्य प्रसभं पतन्ति प्रत्यर्थिपृथ्वीपतयः पतङ्गाः ॥ १७ ॥

कुसुमेन्द्रसाहिः ॥ वीर श्रीकुसुमेन्द्रसाहिनृपतेः प्रौढप्रतापो वरः कन्या काचन मालवक्षितिपतेः साम्राज्यलक्ष्मीरियम् । तस्या वेपकरग्रहस्य समये तत्कुम्भसंस्थापनं कर्तुमण्डपबन्धनं विरचितुं विप्रा वयं प्रेपिताः ॥ १८ ॥

कृष्णः ॥ श्रीकृष्ण त्वत्प्रतापेन प्रतसाङ्गीर्दिगङ्गनाः । दिग्गजा वीजयन्त्येव कर्णतालैः पुनः पुनः ॥ १९ ॥ मन्येऽरण्ये कुलगिरिगुहागहरे पर्यटन्ती विद्धा दम्भैः किमपि चरणे वासुदेवस्य कीर्तिः । इन्द्रा कुन्दे कुसुदमुकुले चामरे चन्दने वा दत्त्वा दत्त्वा मृदुनि पुरतः पादमेपा प्रयाति ॥ २० ॥ क्षीरक्षालितपाञ्चजन्यकिरणश्रीगर्वसर्वकपाः श्रीकृष्णार्जुनसारथेऽसुररिपो त्वत्कीर्तिविस्फूर्तयः । कैलासन्ति हिमाचलन्ति विकसत्कुन्दन्ति कन्दन्ति च क्षीरोदन्ति हलायुधन्ति विद्युघाहारन्ति हीरन्ति च ॥ २१ ॥ त्वद्वाहोद्भूतधूल्यः करिकरनिकरैः सीकराश्च प्रयुक्ता व्योम व्यापुः समन्ताद्यदुमुकुटमणे तत्र पङ्कोद्भुतोऽभूत् । आगच्छद्भिः सुरैः क्षमा तव मजनकृते स्फाटिकीभिः शिलामिर्वद्धः पन्थास्तदानीं सुरसरिदिति तं मानवा मानयन्ति ॥ २२ ॥

गुर्जराधीशः ॥ कालिन्दि ब्रूहि कुम्भोद्भव जलधिरह नाम गृहासि कस्माच्छत्रोर्मं नर्मदाहं त्वमपि कथमहो मत्सपत्न्याश्च नाम । मालिन्यं ब्रूहि किं ते प्रविरलविगलत्कज्जलैर्मालवीना नेत्राम्भोभिः किमासां समजनि कुपितो गुर्जराणामधीशः ॥ २३ ॥

चोलेन्द्रः ॥ त्वत्खड्गखण्डितसैपलविलासिनीनां भूपाभवन्त्यमिनवा मुवनैकवीर । नेत्रेषु कङ्कणमथोरुपु पञ्चवल्ली चोलेन्द्रसिंह तिलकं करपल्लवेषु ॥ २४ ॥ सिञ्जानैर्मञ्जरीति स्तनकलशयुग चुम्बित चञ्चरीकैस्तत्रासोलासलीलाः किसलयमनसा पाणयः कीरदृष्टाः । तल्लोपायालपन्त्यः पिकनिन-

दधिया ताडिताः काकलोकैरित्यं चोलेन्द्रसिंह त्वदरिमृगदृशां नाप्यरण्यं शरण्यम् ॥ २५ ॥

जगद्देवः ॥ चक्रः पप्रच्छ पान्थं कथय मम सखे नास्ति स कापि देशो वस्तुं नो यत्र रात्रिर्भवति भुवि खगायेति स प्रत्युवाच ॥ नीते मेरौ समासिं कनकवितरणैः श्रीजगद्देवनाम्ना सूर्येऽनन्तार्हितेऽस्मिन्कतिपयदिवसैर्वासराद्वैतसृष्टिः ॥ २६ ॥

जनकः ॥ ज्याघातः कार्मुकस्य श्रयति करतलं कण्ठमोकारनादस्तेजो भाति प्रतापामिधमवनितले ज्योतिरात्मीयमन्तः । राज्यं सिंहासनश्रीः शममपि परमं वक्ति पद्मासनश्रीर्येषां ते यूयमेते निमिकुलकुमुदानन्दचन्द्रा नरेन्द्राः ॥ २७ ॥

दलपतिरायः ॥ चन्द्र चन्द्रार्धचूड चतुरुदधिचयं चन्द्रिकां चन्द्रकान्त चार्वङ्गीलोचनान्त चमरसहचरीवालमारोच्य च । खर्वीकुर्वन्ति दर्वीकरतिलकमपि ध्वस्तगुर्वीतिभीति स्वर्वाधिप्रस्थितास्ते दलपतिगृहिणी त्वद्यशस्तोमसोमाः ॥ २८ ॥

दशरथः ॥ चिरादक्ष्णोर्जाड्यं शमयति समस्तासुरवधूकचाकृष्टिक्रीडाप्रसभसुभगंभावुकमुजः । त्रिलोकजङ्घालोज्ज्वलसहजतेजा मनुकुलप्रसूतिः सुत्राम्णो विजयसहकृत्वा दशरथः ॥ २९ ॥ यस्योद्यद्भुजदण्डचण्डिमवलत्कोदण्डलीलायितैर्निर्णीते दनुजेन्द्रचन्द्रवदनाद्भ्रूलरीविभ्रमे । लक्ष्मीमसविपाटलक्षतमयीमालम्बते केवलं पौलोमीकरजाङ्कुरव्यतिकरादाखण्डलीयं वपुः ॥ ३० ॥

दिल्लीन्द्रचूडामणिः ॥ राजेति क्षणदाकरं विजयते दानोरुलक्ष्मीरिति स्वर्नाग बहुवाहिनीपतिरिति क्षीरोदमास्कन्दति । दुर्गाधीश इति स्फुटं पुररिपुं विद्वेष्टि भोगोद्भटश्रीरित्यर्हति वासुकि स्वयशसा दिल्लीन्द्रचूडामणिः ॥ ३१ ॥

नाना ॥ जयश्रियः कृपाणीयं वेणी नानाख्यभूपतेः । अस्यां करगृहीतायामसावभिसुखी तव ॥ ३२ ॥

निजामशाहः ॥ नृपतिनिजाम तवाद्भुतचरणार्पणवहलपीडाभिः । रचयति बहिरिव रसनामरुणध्वजकैतवावनिः ॥ ३३ ॥ धरणिधर निजामशाह शुष्मत्करकरवालकरालकालसर्पः । द्विपदसुपवनं निपीय पीनो दिशि दिशि मुञ्चति कञ्चुकं यशस्ते ॥ ३४ ॥ अटत्कटकघोटकप्रकटटापटङ्कारवच्चटच्चटदिति स्फुटं स्फुटति मेदिनी कर्परम् । निजामधरणीपतौ वलति कौतुकाडम्बरादिदं भुवनमण्डल दरदरीदरीदर्यहो ॥ ३५ ॥ क्षोणीकाम निजामशाह भवतः प्रौढैः प्रतापानलैर्द्रागेव द्रवरूपतामुपगते चामीकराणां चये । अ-

१ नर्मदायाः समुद्रस्य च सवादोऽयम् । २ यमुनाभ्रान्त्या समुद्रेण कालिन्दीत्युक्ते कोपात्साकृत नर्मदाया उत्तरम् 'हे कुम्भोद्भव अगस्त्यमुने' वृहि इति । ३ शत्रु ४ जलकणम् ; (पक्षे) बलयम् ५ पत्रयुक्ता ; (पक्षे) पत्रिकारचना । ६ तिलयुक्त क जलम् ; (पक्षे) ललाटभूषणम् ।

श्यद्वासवधामधोरणि सुहुर्मज्जद्द्रहथ्रामणि त्रस्यत्कामिनि निः-
पतद्वनितलं मेरोः समुन्मीलति ॥ ३६ ॥ क्षोणीकाम नि-
जाम तावकमुजं लब्ध्वा मुजंगीश्वरं जानीमः करवालकाल-
मुजगी किं नाम गर्भिण्यभूत् । मत्तेभेन्द्रविमिन्नकुम्भविद-
लन्मुक्ताकलापच्छलादच्छामण्डपरम्परामधिरण सूते स्फुर-
न्ती सुहुः ॥ ३७ ॥ वाहव्यूहखुरक्षतां वसुमतीं सवीक्ष्य
मूर्च्छावतीं भेरीझाङ्कृतिचञ्चलेन पयसा वारानिधिः सिञ्चति ।
दिग्बाला तनुते निजामनृपतेर्वातं पताकांशुकैर्धूलीधोरणिर-
श्विनीसुतमिव प्रष्टुं दिवं धावति ॥ ३८ ॥ विद्वद्गोष्ठीगरिष्ठ
प्रतिभटदमन श्रीनिजामः प्रतीमः कृत्वा त्वत्कीर्तिगाथा वहति
गणविधिं पद्मयोनिः कठिन्या । वकालेखा गुरुणाममृतकर-
कला कक्षुमल्लीमरालाः शुद्धा लेखा लघूनां विसमुजगनभो-
निम्नगादन्तिदन्ताः ॥ ३९ ॥ अङ्गाः संजातभङ्गाघनचनव-
सतिप्रासरङ्गाः कलिङ्गासौलङ्गाः स्वर्गगङ्गामिषवणमतयः शी-
र्यदङ्गाश्च वङ्गाः । लाटाः स्विद्यललाटाः पदगमनदृढाः
श्रासलोलश्च चोला जायन्ते श्रीनिजाम पृथुरण भवतः
प्रौढनिःसाणनादात् ॥ ४० ॥

नृसिंहः ॥ आहवे जगदुद्गण्डराजमण्डलराहवे । श्री-
नृसिंह महीपाल स्वस्त्यस्तु तव बाहवे ॥ ४१ ॥ त्वयि
लोचनगोचर गते सफलं जन्म नृसिंहभूपते । अजनिष्ट
ममेति सादरं युधि विज्ञापयति द्विषा गणः ॥ ४२ ॥ कौ-
मुदीव तुहिनाशुमण्डल जाह्नवीव शशिखण्डमण्डनम् । पश्य
कीर्तिरुत्तुपमाश्रिता त्वा विभाति नरसिंहभूपते ॥ ४३ ॥
गण्डाभोगे विहरति मदैः पिच्छिले दिग्गजानां वैरिस्त्रीणा
नयनकमलेष्वज्जनानि प्रेमार्थि । यद्यप्येषा हिमकरकराद्वैत-
सौर्वस्तिकी ते कीर्तिर्दिशु स्फुरति तदपि श्रीनृसिंह क्षितीन्द्र
॥ ४४ ॥ विद्यारत्नं सरसकविता यानरत्नं तुरंगो वाञ्छारत्नं
परमपदवी भोगरत्नं मृगाक्षी । स्रोतोरत्नं विबुधतटिनी मासरत्नं
वसन्तो भूभृद्वत् कनकशिखरी भूपरत्नं नृसिंहः ॥ ४५ ॥
निशारत्नं चन्द्रः शयनतलरत्नं शशिसुखी सभारत्नं विद्वान्श्र-
वणपुटरत्नं हरिकथा । कलारत्नं गान दिविगमनरत्नं दिनकरो
महीरत्नं मन्ये सपदि नरसिंहः क्षितिपतिः ॥ ४६ ॥ श्रील-
क्ष्मीनरसिंहसान्द्रजलदे चञ्चन्नखालीतडिद्वाञ्चि च्छन्नरिपुप्र-
तापतपने क्रोधावलिं वर्षति । पूर्णा शोणितवाहिनी सुरमन-
संतापदावानलः शान्तोऽभूद्विरराम वैरिचनितासीमन्तमार्गो-

दयः ॥ ४७ ॥ निर्यच्छोणितपूरताम्रवपुषः स्वैरं रुदन्तो
सुहुर्देवं श्रीनरसिंह ते रिपुजना दिग्वाससो निम्नपाः । उद्ग-
च्छजठरात्रनालसहितास्ते नूनमासन्पुनर्जन्मानो गणभूमिमा-
तुरुदरात्तकालमेव च्युताः ॥ ४८ ॥ देव त्वत्तरुणप्रतापशि-
खिनो निःशेषमेधायते शत्रूणां पटल तदीयमयशो जानामि
धूमायते । मार्तण्डांशुलसन्नखावलिरसौ ज्वालाकलापायते
दुःखानां निकरस्तथा सुमनसां सङ्घः पतङ्गायते ॥ ४९ ॥
किं मध्याह्नदिवाकरोऽयमपरः किं वायमौर्वानलः किं वासौ
चपलाचयः पशुपतेः किं भालनेत्रानलः । किं वासौ प्रलय-
नलः किमथवा सर्वोऽपि भौमानलः श्रीमत्सिंह भवत्प्रतापम-
हिमा नोदेति केषां मतिः ॥ ५० ॥ काठिन्यं कुचकुम्भयो-
र्नयनयोश्चाच्चल्यमेतद्दृश्य भो ब्रह्मन्भवता कथं न पदयोरस्मा-
कमासादितम् । इत्थ श्रीनरसिंह ते त्रिसुवनाधीशस्य धाटी-
भिया कान्तारेषु मिथः पलायनपरा जल्पन्ति वैरिस्त्रियः ॥ ५१ ॥
एताः संप्रति गर्भगौरवभराद्राज्ञोऽवरोधाङ्गनाः कान्तारेषु
पलायितु वत कथं पद्म्या भवेयुः क्षमाः । इत्थं चेतसि संवि-
भाव्य सदय वैकुण्ठकण्ठीरव त्वन्नादावलिभिः सखीभिरिव
कि तद्गर्भपातः कृतः ॥ ५२ ॥ स्नातस्त्वद्रिपुरक्तपाथसि
यशो धौताम्बर धारयँलक्ष्मीश त्वदरातिवक्रकमलैर्भूदेवतां
पूजयन् । जुह्वच्चैतदसूत्रक्रोपदहने युष्मत्प्रतापोदयः शत्रु-
च्छत्रधरार्थदर्पयशसा प्राणाहुतीराददे ॥ ५३ ॥ कीर्तिः
श्रीनरसिंह ते त्रिपथगा तत्रोदित कैरवं चान्द्र मण्डलमत्र
नीलमिव यत्तद्भृङ्गवृन्दं किमु । यद्वा त्वद्वलितारिवृन्दतरु-
णीचित्तेन्धनाग्नेः स्थल चन्द्रस्तत्र विभाति नीलमिव यद्भूमः
स मन्यामहे ॥ ५४ ॥ अन्तर्विष्णोस्त्रिलोकी निवसति फ-
णिनामीश्वरे सोऽपि शैते सिन्धोः सोऽप्येकदेशे तमपि सुख-
कयां कुम्भयोनिश्चकार । घत्ते खँद्योतलीलामयमपि नमसि
श्रीनृसिंह क्षितीन्द्र त्वत्कीर्तेः कर्णनीलोत्पलमिदमपि च प्रेक्ष-
णीयं विभाति ॥ ५५ ॥ नृत्यद्गर्गाट्टहासप्रंचयसिंहचरैस्ता-
वकीर्णैर्यशोभिर्धावल्यं नीयमाने त्रिजगति परितः श्रीनृसिंह
क्षितीन्द्र । नेदँन्यद्येष नाभीकमलपरिमलप्रौढिमासादयिष्यद्दे-
वानां नामविष्यत्कथमपि कमलाकामुकसावबोधः ॥ ५६ ॥
श्रीमद्वैकुण्ठकण्ठीरव तव निनदाकर्णनत्रासधावच्छक्रेभोद्वि-
न्नगण्डस्थलविगलदतिस्वच्छसुक्तामणीनाम् । माला ताराव-
लीय विलसति च पतद्दानपाथःपयोधिर्नो न्वेत्कत्या नु ता-
रावलिरथ लवणः सागरोऽसौ कुतस्त्यः ॥ ५७ ॥ द्विर्भावः

१ चन्द्रकलामूपणम् हरमित्यर्थं. २ गण्डप्रदेशे. ३ पङ्क्ति
४ प्रोच्छति. ५ न्वस्तीत्याहेत्यर्थे अतिशुभ्रेत्यर्थं.

१ शन्धनायते. २ विष्णोरुदरे. ३ ज्ञेये. ४ ज्योतिरिङ्गण.. ५ वि-
स्तारस्य. ६ सद्दक्षैः. ७ कीर्तिवच्छुद्ध इत्यर्थं..

पुष्पकेतोर्विबुधविटपिना पौनरुक्त्यं विकल्पश्चिन्तारत्नस्य
वीप्सा तपनतनुमुवो वासवस्य द्विरुक्तिः । द्वैतं देवस्य दैत्या-
धिपमथनकलाकेलिकारस्य कुर्वन्नानन्दं कोविदानां जगति
विजयते श्रीनृसिंहः क्षितीन्द्रः ॥ ५८ ॥

परशुरामः ॥ आदर्शाय शशाङ्कमण्डलमिदं हर्म्याय
हेमाचल दीपाय धुमणिं महीमिव कथं नो भिक्षवे दत्त-
वान् । दित्सापल्लवितप्रमोदसलिलव्याकीर्णनेत्राम्बुजो जा-
नीमो भृगुनन्दनस्तदखिलं न प्रायशो दृष्टवान् ॥ ५९ ॥
गोत्राचारविचारपारगतया वृद्धाभिरादिष्टया मात्रा वस्तुषु
तेषु तेषु पुरतः प्रस्तारितेषु क्रमात् । अन्नप्राशनवासरे सर-
भसं वक्षोभरोत्सर्पिणा येनात्त धनुरीक्षिताश्च सपदि क्षत्रा-
वतंसा दिशः ॥ ६० ॥ तन्वन्ती तिमिरद्युतिं कृतवती प्र-
त्यर्थिचक्रव्यथामेषा भार्गव तावकी विजयते निखिंशधारा
निशा । युद्धक्रुद्धविपक्षपक्षविदलत्कुम्भीन्द्रकुम्भस्थलभ्रश्य-
न्मौक्तिककैतवेन परितस्तारावलीं वर्षति ॥ ६१ ॥

पाण्ड्यः ॥ तवाङ्गणे सुन्दर वीर पाण्ड्य मतगजाः
शृङ्खलिनो विभान्ति । आवासदानादरिभूपतीनामाशान्त-
शैल इव सापराधाः ॥ ६२ ॥ विन्ध्याद्रिः करसाधनी
निरुपमो रत्नाकरः कोशभृत्सौगन्धी मलयान्चलः परिचराः
सर्वेऽपि विद्याधराः । विश्वाशापरिपूरणं वितरणं देशोऽप्यहो
दक्षिणः पाण्ड्याखण्डल वीर पाण्ड्य भवतः किं किं न
लोकोत्तरम् ॥ ६३ ॥ एतद्दन्तिवलयैर्विलोक्य निखिलामा-
लिङ्गिताङ्गीं भुव सग्रामाङ्गणसीम्नि जंगमगिरिस्तोमभ्रमाधा-
यिभिः । पृथ्वीन्द्रः पृथुरेतदुग्रसमरप्रेक्षोर्पनभ्रामरश्रेणीमध्य-
चरः पुरः क्षितिधरक्षेपाय धत्ते धियम् ॥ ६४ ॥

पारसीकक्षितीशः ॥ यदपि कटकयात्रारोधि पाथो-
धिना ते दिशि दिशि मम पत्या पारसीकक्षितीश । तदपि
कुरु मुधा नो जीवितान्तं नितान्तं कथयति बहुभार्यै नैक-
नारीवियोगः ॥ ६५ ॥

पृथ्वीराजः ॥ मन्दश्चन्द्रकिरीटपूजनरसे तृष्णा न कृ-
ष्णार्चने स्तम्भः शंभुनितम्बिनीप्रणतिषु व्यग्रो न धातुर्गृहे ।
अस्माकं परमर्दनोऽस्ति वदने न्यस्तेन संरक्षितः पृथ्वीराज-
नरेश्वरादिति तृणं तत्पत्तने पूज्यते ॥ ६६ ॥

वङ्गालिदासः ॥ वङ्गालिदास भवतः शुभनामवर्णाः
पक्षेषुपञ्चविशिखन्ति नितम्बिनीषु । प्राणन्ति बन्धुषु विरो-
धिषु पाण्डवन्ति देवद्रुमन्ति कविपण्डितमण्डलीषु ॥ ६७ ॥

बल्लालः ॥ बल्लाल क्षोणिपाल त्वदहितनगरे संचरन्ती
किराती कीर्णान्यालोक्य रत्नान्युरतरखदिराङ्गारशङ्काकुलाङ्गी

मुक्त्वा श्रीखण्डखण्डं तदुपरि मुकुलीभूतनेत्रा धमन्ती श्वा-
सामोदानुयातैर्मधुकरनिकैर्धूमशङ्कां बिभर्ति ॥ ६८ ॥

वाङ्गालक्षोणिपालः ॥ आग्नेयास्त्रप्रवीणप्रबलमृगमटाः
शत्रुसक्षोभदक्षा यस्य प्रौढप्रतापानलबहलशिखास्विन्धनत्वं
प्रयान्ति । सोऽयं प्राचीपयोधिप्रहितकरततीतूर्णसंपूर्णकोपो
वाङ्गालक्षोणिपालस्त्रिभुवनजनतागीतकीर्तिप्ररोहः ॥ ६९ ॥

वीसलः ॥ आ विन्ध्यादा हिमाद्रैर्विरचितविजयस्ती-
र्थयात्राप्रसङ्गादुद्गीवेषु प्रहर्षान्नृपतिषु विनमत्कन्धरेषु प्रपन्नः ।
आर्यावर्तं यथार्थं पुनरपि कृतवान्मलेच्छविच्छेदनाभिर्देवः
शाकंभरीन्द्रो जगति विजयते वीसलः क्षोणिपालः ॥ ७० ॥

भावसिंहः ॥ यस्याधिः कोपपुञ्जे वसति खुरपुटे वाजिना
गन्धवाहो लक्ष्मीः सस्नेहदृष्टौ कमठकुलमणेर्वाचि वाचामघी-
शा । रौक्षे कौक्षेयकात्रे क्षपितरिपुगणे कोपनोऽसौ कृतान्तः
कस्तं श्रीभावसिंहं प्रबलमखमुजामाश्रयं नाश्रयेत ॥ ७१ ॥

भीमः ॥ रुधिरविसरप्रसाधितकरालकरवालरुचिरमुज-
परिघः । झटिति भ्रुकुटिविटङ्कितललाटपट्टो विभाति
चपभीमः ॥ ७२ ॥

भैरवः ॥ धनानि विद्वत्कविमण्डलीषु पक्षेषुवाणानपि
कामिनीषु । वर्षन्ति वज्राण्यरिधोरणीषु श्रीभैरवक्षोणिम-
णेः कटाक्षाः ॥ ७३ ॥

भोजः ॥ त्वच्चित्ते भोज निर्व्याजं द्वयं तृणकणायते ।
क्रोधे विरोधिनां सैन्यं प्रसादे कनकोच्चयः ॥ ७४ ॥ भोज
त्वद्दानपाथोधौ दरिद्रस्य निमज्जतः । न कोऽपि हि भुजा-
लम्बं दत्ते मेऽभयदायकम् ॥ ७५ ॥ निजानपि गजान्भो-
जं ददानं प्रेक्ष्य पार्वती । गजेन्द्रवदनं पुत्रं रक्षत्यथ पुनः
पुनः ॥ ७६ ॥ प्रतापभीत्या भोजस्य तपनो मित्रताम-
गात् । और्वो वाडवतां धत्ते तडित्क्षणिकतां श्रिता ॥ ७७ ॥
भोज त्वत्कीर्तिकान्ताया नभोभालस्थितं महत् । कस्तूरी-
तिलकं राजन्गुणागारं विराजते ॥ ७८ ॥ अस्य श्रीभो-
जराजस्य द्वयमेव सुदुर्लभम् । शत्रूणां शृङ्खलैर्लोहं ताग्रं
शासनपत्रकैः ॥ ७९ ॥ धारेश त्वत्प्रतापेन पराभूतस्त्वेषां
पतिः । सुवर्णपात्रव्याजेन देव त्वामेव सेवते ॥ ८० ॥
त्वद्यशोजलयौ भोज निमज्जनभयादिव । सूर्येन्दुविम्बमि-
षतो धत्ते कुम्भद्वयं नमः ॥ ८१ ॥ शुक्तिद्वयपुटे भोज
यशोवधौ तव रोदैसी । मन्ये तदुद्भवं मुक्ताफलं शीतांशु-
मण्डलम् ॥ ८२ ॥ अद्य धारा सदाधारा सदालम्बा सर-
स्वती । पण्डिता मण्डिताः सर्वे भोजराजे भुवं गते ॥ ८३ ॥

श्रीभोज साम्य तव कल्पवृक्षः सदा वदान्योऽपि कथ प्र-
याति । यतो भवद्दानसुपुष्टविप्रह्वयेन कुक्षिभरिरस
भर्ता ॥ ८४ ॥ भोजप्रताप तु विधाय धात्रा शेषैर्नि-
रस्तैः परमाणुभिः किम् । हरेः करेऽभूत्पविरम्बरे च
भालुः पयोधेरुदरे कृगालुः ॥ ८५ ॥ भोजप्रतापाशिरपूर्वं
एष जानाति भूभृत्कटकस्थलीषु । यस्मिन्प्रविष्टे रिपुपार्थि-
वानां तृणानि रोहन्ति गृहाङ्गणेषु ॥ ८६ ॥ यथा यथा
भोजयगो विवर्धते सिता त्रिलोकीमिव कर्तुमुद्यतम् ।
तथा तथा मे हृदयं विदूयते प्रियालकालीधवलत्वग-
ङ्कया ॥ ८७ ॥ पन्थाः सहर दीर्घता त्यज निज तेजः
कठोरं रवे श्रीमन्विन्ध्यगिरे प्रसीद सद्य सद्यः समीपे
भव । इत्थं दूरपालयनश्रमवती दृष्ट्वा निजप्रेयसीं श्रीम-
ञ्जोज तव द्विपः प्रतिदिन जल्पन्ति मूर्च्छन्ति च
॥ ८८ ॥ धाराधीश धरामहेन्द्रगणानाकौर्तुहली यामय
वेधास्त्वद्गणने चकार खैटिकाखण्डेन रेखा दिवि । सै-
वेयं त्रिदशापगा समभवत्त्वतुल्यभूमिधराभावान्तु त्यजति
सोऽयमवनीपृष्ठे तुषाराचलः ॥ ८९ ॥ राजन्सुञ्जकु-
लप्रदीप सकलक्षमापालचूडामणे युक्त संचरण तवाद्भुत-
मणिच्छत्रेण रात्रावपि । मा भूत्त्वद्ददनावलोकनवशाद्ब्री-
डामिनभ्रः शशी मा भूच्चैयमरुन्धती भगवती दुःशी-
लताभाजनम् ॥ ९० ॥ छन्नं सैन्यरजोभरेण भवतः
श्रीभोजदेव क्षमारक्षादक्षिण दक्षिणक्षितिपतिः प्रेक्ष्यान्त-
रिक्ष क्षणात् । निःशङ्को निरपत्रो निरनुगो निर्वाण्ववो
निःसुहृन्निःस्त्रीको निरपत्यको निरनुजो निर्हाटक्यो निर्गतः
॥ ९१ ॥ मुक्ताः 'केलिविस्रहारगलिताः संमार्जनीमिर्हताः
प्रासाः प्राङ्गणसीम्नि मन्थरचलद्वालाङ्घ्रिलाक्षारुणाः । दूराद्वा-
डिमवीजगङ्कितधियः कर्षन्ति केलीशुका यद्विद्वद्भवनेषु
भोजनृपतेस्त्यागलीलायितम् ॥ ९२ ॥ विद्वद्बुन्दगुणा-
धुरूपविभवत्यागैककल्पद्रुमे स्वर्गे वासिनि भोजराजच्युतौ
विधानवद्यात्मनि । दातारो भुवि नैव भूमिवलये मा सन्तु
किं तावता ज्ञातारोऽपि न सन्ति हन्त नितरामेतावता
दूयते ॥ ९३ ॥ स्पृष्टाकृष्टासिपिष्टोत्कटरटिघटाकुम्भकूटा-
घटान्तर्निष्ठयूतासृक्तटिन्यास्तटनिकटरटकोणपादाद्दहासः ।
भोजेन्द्र त्वद्रणक्षमाक्षतभटविकटोरःस्थलत्रोटकुल्यद्ब्रौघ-
त्रोटिकोटिप्रकटचटचटाशब्दरौद्रोऽभवद्भ्रू ॥ ९४ ॥ भो
भोः श्रीभोजदेवं श्रयत विनयतः शत्रवः क्षत्रवर्गाः प्राण-

त्राणाय नौका न भवति भवतां काप्यरण्य शरण्यम् ।
मत्वा मातङ्गकुम्भद्वितयमिति पुगा क्रूरवृत्तिर्भिनत्ति क्रुद्धः
शुद्धान्तकान्ताकुचकलशयुगं रंहसा सिंहशवः ॥ ९५ ॥
नीरक्षीरे गृहीरथा सकलखगपतीन्याति नालैकजन्मा चक्रं
धृत्वा कराब्जे सकलजलनिर्वीश्रक्रपाणिमुकुन्दः । स-
र्वानुद्धृत्य शैलान्दहति पशुपतिर्भालनेत्रेण पश्यन्त्यासा
त्वत्कीर्तिकान्ता सकलवसुमती भोजराज क्षितिन्द्र ॥ ९६ ॥
स्वर्गाद्गोपाल कुत्र व्रजसि सुरमुने भूतले कामधेनोर्वत्स-
स्थानेतुकामस्तृणचयमधुना सुगध दुग्ध न तस्याः । श्रुत्वा
श्रीभोजराजप्रचुरवितरणं व्रीडशुष्कस्तनी सा व्यर्थो हि
स्यात्प्रयासस्तदपि तदरिमिश्र्वित सर्वसुर्व्याम् ॥ ९७ ॥
कूर्मः पातालगङ्गापयसि विहरता तत्तटीरुदमुस्तामादत्ता-
मादिपोत्री शिथिलयतु फणामण्डलं कुण्डलीन्द्रः । दि-
व्यातङ्गा मृणालीकवलनकलना कुर्वतां पर्वतेन्द्राः सर्वे स्वैरं
चरन्तु त्वयि वहति विमो भोज देवी धरित्रीम् ॥ ९८ ॥

माणिकपालः ॥ प्रमाण्यं परतो न शक्तिगणना साह-
श्यलोपः सदा कार्यं चेश्वरकर्तृ नन्वनुमितौ ज्ञानं विशि-
ष्टात्मकम् । सर्वे न्यायनयानुसारिविबुधे चैतन्यनाशोपमा-
न्नश्येत्तन्माणिकपाल भूप भवतो नैयायिकत्वं कुतः ॥ ९९ ॥

मल्लशाहः ॥ मृगः प्रमीललोचनः पिकः कृतोक्तिमो-
चनः श्रितानतिः कृताततिर्भारालिकास्खलद्रतिः । निरीक्ष्यते
लसन्मते सुमल्लशाह भूपते तवारिकामिनी वृथाद्भुतं हु-
ताटवी यथा ॥ १०० ॥ पलायिता तवारिवामलोचना
यदा यदा पुलिन्दनायकैः सुलिप्तकालकूटसायकैः । वि-
हाय नासिकासु मौक्तिकं स्रजं च मौक्तिकीं विलुण्ठिताः
पुमर्थपञ्चमेह मल्लभूपते ॥ १०१ ॥ आदायादाय मुक्ता
स्तदनु शिखिधियादाय माणिक्यवर्गे धूमभ्रान्ति वहन्त्यः
स्ववदनकमलामोदलुब्धालिवृन्दे । पक्तुं मिल्हयः प्रवृत्ताः
सरभसमसकृद्यद्विपत्यन्तेषु ब्रूमः किं कीर्तिपूरं धवलित-
वसुधं मल्लशाहस्य तस्य ॥ १०२ ॥

माणिकः ॥ यशःशशाङ्काम्बुदये प्रवृद्धो द्विषद्भूनेत्र-
जलाम्बुराशिः । नष्टं हि दारिद्र्यतमो बुधाना तव क्षितौ
माणिक भूमिपाल ॥ १०३ ॥ सदयैर्हरैर्भवता प्रदत्तैर्मद-
ङ्गना कण्ठतटैग्रहारैः । श्रीमाणिकक्षोणिपते प्रतुष्टा यथा
यशो गायति तद्विषेहि ॥ १०४ ॥ संजाते द्रवरूपतां हि
रजताद्रौ स्वर्णशैले द्रुतं भूमिपालललाम माणिकविसो
श्रौढैः प्रतापानलैः । योगेऽभूदनयोः सुपाण्डुररुचिः सा

१ इन्द्र. २ कुतूहलविशिष्ट. ३ कठिनीशकलेन.
४ सुरतकीडाया विच्छिन्नसुत्राद्धारालिताः. ५ अपसारिता .

तेऽरिकान्ताजनैर्नीता स्वीयकपोलयोश्च विरहव्याजेन गो-
पायते ॥ १०५ ॥ भोगासक्तैकचेता भयवशसुखकृद्धी-
तिहा स्वाश्रितानां भोगान्भव्याय यच्छङ्कगति भवनतः साधु
भण्डारतिश्च । भूपाना ग्लानिकर्ता भटनगजयभध्वसदेहो
हि भल्लाकीर्णः श्रीमाणिकेन्द्रस्त्वमिव तव रिपुस्तत्र
दम्भं प्रतीमः ॥ १०६ ॥ सङ्ग्रामक्षोणिदृष्यच्चपलरिपुच-
मूसिन्धुकीलांलमालां पीत्वा कालः कृपाणोऽम्बुद उपसमरं
गर्जते वीरघोषैः । वर्षत्युद्दामगौरं दिशि दिशि तव मोः
कीर्तिवारीभकुम्भप्रोद्यन्मुक्ताहिमाश्मच्छुरितमरिततेर्माणिक-
क्षोणिपाल ॥ १०७ ॥

माधवः ॥ सत्यासक्तमना गुणाकरलताकीर्णो न दी-
नाश्रयोऽरिष्टध्वसपराजयश्च सुमनोवृन्दैरलं वन्दितः । नाना-
स्थानकलाप्रधानमहिमा नित्यं सदानन्दकः श्रीमान्माधव
एव माधवसमः क्षोणीतले राजते ॥ १०८ ॥

मानसिंहः ॥ काशीं काशी न धत्ते कलयति न दृशा
केलितल्पं कलिङ्गी सिन्दूरं दूर एव क्षिपति करतलन्यस्त-
मान्त्री पुरंश्री । सौराष्ट्री मार्षि भूयः सपदि नयनयो र-
क्तता रक्तिमानं कार्णाटी कर्णिकायां मलिनयति मनो
मानसिंहप्रयाणे ॥ १०९ ॥

मालवाखण्डलः ॥ पर्यङ्को राजलक्ष्म्या हरितमणि-
मयः पौरुषाब्धेस्तरङ्गः सङ्ग्रामत्रासताम्यन्सुरलपतियशोहं-
सनीलाम्बुवाहः । भग्नप्रत्यर्थिवशोत्वणविजयकरिस्नानदाना-
म्बुपट्टः खङ्गः क्ष्मासौविदलः समिति विजयते मालवाख-
ण्डलस्य ॥ ११० ॥

मुकुन्ददेवः ॥ करवारिरुहेण संधुनाने तरवारिं नृ-
पतौ मुकुन्ददेवे । वरयन्त्यमरावतीतरुण्यः प्रथमं काञ्चन-
पारिजातमालाः ॥ १११ ॥

मुञ्जः ॥ लक्ष्मीर्यास्यति गोविन्दे वीरश्रीर्वीरमेष्यति ।
गते मुञ्जे यशःपुञ्जे निरालम्बा सरस्वती ॥ ११२ ॥

मुद्गाफरशाहः ॥ आकाश प्रसरं प्रसर्पत दिशस्त्वं पृथिव्य
पृथ्वी भव प्रत्यक्षीकृतमादिराजयशसां शुष्माभिरुज्ज्वम्भि-
तम् । श्रीमुद्गाफरशाहपार्थिवयशोराशेः ससुज्ज्वभणाद्धी-
जोच्छ्वासविदीर्णदाडिमदशां ब्रह्माण्डमारोक्ष्यति ॥ ११३ ॥

राजवहादुरः ॥ नित्यं वृद्धिसुपैषि सकलयसे सर्वाः
कलाः सर्वदा सानन्दं कुमुदाकरं वितनुषे नास्ते कलङ्क-
स्तव । सर्वाशाः परिपूरयन्समुदय धत्सेऽनिशं सर्वतो न
श्रीराजबहादुरेन्द्र नृपते चन्द्राधिकस्त्वं कथम् ॥ ११४ ॥

राजेन्द्रसिंहः ॥ मूर्धा कल्याणवाही करजितवसुधः
सर्वदा पूर्णकामो विख्यातः कर्णवृत्त्या वचसि न च पटु-
श्चित्रपाकानुभावी । कोषापेक्षी परस्मादुचितवहुकथः सर्वदा
पूर्णलोक इत्थं राजेन्द्रसिंह त्वमिव तव रिपुस्तत्र कर्म्यं
प्रतीमः ॥ ११५ ॥

रामचन्द्रः ॥ एकादशरुद्राणामेका गौरीत्यनौचितीं
मत्वा । राघव नृप तव यशसा दशापि गौरीकृता हरितः
॥ ११६ ॥ त्वद्वैरिभवनलिखितां सीतामाहर्तुमुद्धृत्य । कपि-
कौणपमण्डलयोः शिवशिव भूयो भवन्ति संरम्भाः ॥ ११७ ॥
शरासने सायकमादधाने श्रीरामभद्रक्षितिपालमौलौ । सुरा-
ङ्गनानां वरलालसानां वामानि नेत्राणि परिस्फुरन्ति ॥ ११८ ॥
गायन्तु किंनरगणाः सह किंनरीभिः श्रीरामचन्द्र शिखरेषु
हिमाचलस्य । शेषेन्दुकुन्ददलवालमृणालनालनीहारहारहर-
हाससितं यशस्ते ॥ ११९ ॥ नौलीकभङ्गकृदतीव नैदी-
नवन्धुर्नक्षत्रपो नवसुधाविभवैकहेतुः । राजा किमिन्दुरपि
नैर्यभिमानहारी राजा परं जयति राघवसार्वभौमः ॥ १२० ॥
नृपतिमुकुटरत्न त्वत्प्रयाणप्रशस्तिं प्लवगपदनमङ्गनिर्भराक्का-
न्तभोर्गः । लिखति दशनटङ्कैरुन्नमद्भिर्नमद्भिर्जरठकमठमर्तुः
कैपरे सर्पराजः ॥ १२१ ॥ रघुतिलक नृपाल त्वद्विषक्षो-
णिपालप्रतिलसदपकीर्तिश्यामले विश्वजाले । भगवति भज-
माने कृष्णतां शूलपाणौ किमुदधिगिरिपुत्र्यौ चक्रतुस्तत्र
विद्वाः ॥ १२२ ॥ अधाक्षीन्नो लङ्कामयमयमुदन्वन्तमतर-
द्विशल्य सौमित्रेरयमुपनिनायौषधिवनम् । इति स्मारंस्मारं
त्वदरिनगरीमित्तिलिखित हनूमन्त दन्तैर्दशति कुपितो रा-
क्षसगणः ॥ १२३ ॥ यदि क्षुण्ण पूर्वैरिति जहति रामस्य
चरितं गुणैरेतावद्विर्जगति पुनरन्यो जयति कः । स्वमा-
त्मानं तत्तद्गुणगरिमगम्भीरमधुरस्फुरद्वाग्ब्रह्माणः कथमुप-
करिष्यन्ति कवयः ॥ १२४ ॥ झगिति जगतीमागच्छ-
न्त्याः पितामहविष्टपान्महति पथि यो देव्या वाचः श्रमः
समजायत । अथ कथमसौ मुञ्चेदेन न चेदवगाहते रघु-
पतिगुणग्रामश्लाघामुधामयदीर्घिकाम् ॥ १२५ ॥ लज्जा
कीर्तिर्जनकतनया शैवकोदण्डभङ्गे तिस्रः कन्या निरुपम-
तया भेजिरे रामचन्द्रम् । अन्त्यापाणिग्रहणसमये ज्यायसी
जातकोपा भूपैः सार्धं खलु गतवती मध्यमाथो दिग-

१ अलीकभङ्गकृत्, (पक्षे) कमलविकासकृत् २ अनाथबन्धुः
(पक्षे) नदीन ससुद्रस्तद्वन्धुः ३ क्षत्रियश्रेष्ठः, (पक्षे) नक्षत्रनायकः .
४ वसुधैश्वर्यस्य कारणम्, (पक्षे) नवीनाया सुधाया यो विभवस्तस्य
मुख्यकारणम्. ५ शत्रुमानहारी, (पक्षे) नारीणां मानहारकः.
६ शरीरम्. ७ कपाले. ८ शेषराजः.

न्तान् ॥ १२६ ॥ गेहे गेहे सुभग भवतो रामभद्र क्षि-
तीश त्वामालिख्य स्वमपि सविधे सस्पृहं भावयन्त्यः । त-
स्मिन्नाकसिकमुपगते बल्लभे भीतिभाजः' पौष्यं चापं तत्र
करतले वेपमाना लिखन्ति ॥ १२७ ॥ अहो रघुशिरोमणे-
रमिनवप्रतापावलिप्रचण्डकिरणप्रथाप्रसरसाध्वसादाश्वयम् ।
सुराधिपतिरम्बुदान्कमलमिन्दिरा सेवते हिमांशुरपि चन्द्रमाः
सततमम्बुधौ मज्जति ॥ १२८ ॥ कीर्तिः श्रीरघुवंशरत्न भवतः
स्वर्वाहिनीगाहिनी दिक्पालानखिलान्परीत्य दधती पाण्योः
प्रतापानलम् । सप्तान्मोनिधिमण्डलान्यधिगता त्वय्येकैपत्नी-
व्रतख्यात्यै विष्णुपद स्पृशत्यनुदिन शेषस्य शीर्षा-
प्यपि ॥ १२९ ॥ कीर्तिं व्याप्तमवेत्य वैरिवनितावाप्यो-
दधेः माधनादुचुङ्गे पृथिवीभुजा परिषृङ्गे शश्वद्वि-
पक्षे स्थितम् । सर्वेक्ष्मापतिमौलिमण्डनमणे श्रीरामचन्द्र
प्रभो चित्र पश्य तव प्रतापदहनं जानन्ति सत्ता-
किंकाः ॥ १३० ॥ श्रीराम त्वदनेकचित्रचरितप्रोद्गमकी-
र्तिश्रुतिप्रागल्भ्यादैवधृतमूर्ध्नि सकलत्रैलोक्यलोकेऽपि यत् ।
अश्रोत्राः फणिनस्तदेतद्वृत्तित नो चेद्विस्वामिना व्याधूते
शिरसि क भूः क गिरयः कामी दिशामीश्वराः ॥ १३१ ॥
आन्त्रा भूवल्यं दशास्यदमन त्वत्कीर्तिर्हंसी दिवं याता
ब्रह्मरौलसगमवशात्सा तत्र गर्भिण्यभूत् । पश्य स्वर्ग-
तरंगिणीर्परिसरे कुन्दावदात तथा सुक्तं भाति विशाल-
मण्डकमिदं शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ १३२ ॥ ये मज्जन्ति
निमज्जयन्ति च परांस्ते प्रस्तरा दुस्तरं बाधौ वीर तरन्ति
वानरभटान्सतारयन्तेऽपि च । नैते प्रावगुणा न वारिधि-
गुणा नो वानराणां गुणाः श्रीमद्दाशरथेः प्रतापमहिमा
सोऽयं समुज्जृम्भते ॥ १३३ ॥ कीर्तिः श्रीरघुवंशदीप
भवतो दृती सुरारेः प्रिथां यस्मात्तुभ्यमदात्तदादि गिरिशो-

ऽभूर्द्धनारीश्वरः । ब्रह्माभूच्चतुराननः सुरपतिश्चैशुःसहस्रं
दधौ स्कन्दो मन्दमतिश्चकार न करस्पर्शे स्त्रियाः शङ्कितः
॥ १३४ ॥ एकं कौश्वनभूधरं सुवल्यं दासः सुधावारिर्धि-
तारं तारकराजमण्डलमिदं संप्राप्य सत्कुण्डलम् । दूरै-
स्थापि च तेन तेन सदृशं त्वा भूषणं चापरं स्त्रीं मौन-
ग्रहिलेव र्योचतितारां श्रीराम कीर्तिस्तव ॥ १३५ ॥ सं-
ग्रामो दिवसैवायते तत्र भुजः पूर्वाचलेन्द्रायते त्वत्क्रोधोऽर्प्य-
रुणायते तव लसच्छौर्यं प्रकैशायते । त्वद्वैरी तिमिरायते त-
दवलाहर्त्सूर्यकान्तायते त्वत्कीर्तिः कमलायते रघुपते त्वत्खड्ग-

१ महेश्वरेणेत्थ तर्कितम्—यद्यहमुमा स्वपात्रं न स्थापयिष्यामि
तदेव कीर्तिद्वती लक्ष्मीमिवापहृत्य मम कामिनीं गौरीमपि रामाय
प्रदास्यतीति भिया स्वाङ्ग एव गौरी स्थापिता तत्रभूत्यर्धनारीश्वरो
हर इति ख्यातिः २ ब्रह्मणा स्वपत्नीरक्षणार्थं चतसृष्वपि
दिक्षु मुलानि निर्मितानीति भावः ३ यतो बहूनि चक्षुषि मम
चेद्भविष्यन्ति तदा स्वाप्सरस प्रलोभ्यापहतुंभागच्छन्तीं कीर्तिद्व-
तीमवलोकयिष्यामीति भावः ४ मन्दा विवाहेऽलसा मतिर्यस्य
स ५ यत्तश्चेदह कुच्छ्रेण प्राक्खिय परिणेष्यामि तथापि
तदपहरणे मम तस्या वियोग एव भावी, ततः किमनेन परिपा-
यनारम्भेणेति विचारादिति भावः ६ ममैकं काञ्चनगिरिर्द-
क्षिणे करे ऋत्कोऽस्ति, वामे तु न किमपीत्येकनेत्राञ्जनवन्न
शोभेते पाणी, अतोऽपर तादृश वलयाख्य भूषणं मया देहीति प्राथ-
यते ७ यतो न ह्येक वास उपर्यधश्चाङ्गे परिधातुं शक्यते.
८ उज्ज्वलम्, ९ इदमेक तारकाणा राजा चन्द्रस्तस्य मण्डलं
सत्कुण्डलमेकसिन्धुं संप्राप्य तत्सममपरकुण्डलं द्विती-
यकार्थं याचति. १० दिवस्यन्त प्राप्तापि ११ स्त्रिया यो मानः.
स्वपतिसौभाग्यसुरूपत्वादिगर्वस्तेन ग्रहिला अदृशहीता. १२ अ-
न्यापि या मानिनी मानग्रहणीता भवेत्सा विदेशस्थापि पतिं
प्रभविष्णु तत्तद्वस्तुं याचते यद्भूमण्डलेऽपि नाप्यते तथेय की-
र्तिरप्यपर भूषणं याचत इत्यर्थः. १३ यथा दिवसे सूर्यः प्रभाप्र-
गत्भतासुपैति तथा त्वत्खड्गमानुरपि सग्रामे स्वस्पृष्टता प्रक-
टयतीत्यर्थः. १४ यथा भानुरुदयाचले भासते तथा चासौ त्वङ्क-
जे भासत इत्यर्थः. १५ यथा रणो रक्तवर्णोऽप्ये प्रादुर्भवति तथा
क्रोधोऽपि रक्तमुपनेत्रादिना प्रादुर्भवतीत्यर्थः १६ यथा सूर्य-
स्योदये सर्वत्र प्रकाश प्रसरति तथा त्वत्प्रज्ञमानोरुदये तव शौर्यं
स्पष्टमुदेतीत्यर्थः. १७ यथा सूर्योदये तमासि नाशमायान्ति तथा
त्वत्खड्गमानुदये तव वैरिणो दिगन्तगामिनो भवन्तीत्यर्थः. १८ यथा
भानोरुदये सूर्यकान्तमणिषु महास्तापः सजायते तथा चैत-
दुदये सति वैरिक्लीहृदयेषु महान्पश्चात्तापो भवतीत्यर्थः १९ यथा
भानोरुदये कमलानि विकस्वराणि भवन्ति तथा त्वत्खड्गमा-
नोरुदये त्वत्कीर्तिर्विकाससुपैतीत्यर्थः. २० तिग्माशुत्वात्खड्गस्य
सर्वथा सूर्योपमत्वमस्तीति शेषः

१ स्वमतीत्वन्नप्रापनाय दिव्यकरण युक्तमेव. अत्रायं भाव —
या हि स्त्री दिव्य कर्तुमिच्छति सा पूर्वं गङ्गा गाहते, अपर देवताः प्रद-
क्षिणीकृत्य पाण्योरनल दधती मममण्डलान्यतिक्रामति; ततो विष्णुपद
स्पृशति, तथा मयं कर्षति, तद्वदिय त्वत्कीर्तिरपि जलाशिराजपदमिष्णु-
पदमपरपर्यन्तारयानि पत्र दिव्यानि स्वसतीत्वनिर्वाहाय विधत्त
इति उक्तम् ३ कल्पित. ४ शेषशिरोवधूनने भूमे पात
एव स्यात्तनलोपा गिर्यादिवत्तूना कावस्थान भवेद्यतस्तेषां भूम्या-
श्रितत्वात्तस्याश्च शेषाश्रितत्वादित्यर्थः. ५ ह्य ६ तीरे. ७ कुन्द-
वदुज्ज्वलम् ८ लक्ष्मीम्. ९ तदाप्रवृत्तिः.

चण्डद्युतेः ॥ १३६ ॥ अस्माक परमन्दिरस्य चरित यद्यप्य-
वाच्य भवेत्स्वामी त्व कथयामि तेन भवतः किञ्चित्प्रिया-
वृषणम् । श्रीमद्राम नृप त्वया रणमुखे पाणिग्रहः सा-
दरं यस्याः सासिलता परस्य हृदये दृष्टा लुठन्ती मया
॥ १३७ ॥ सत्यं सा बहुरूपिणी समभवत्सिद्धिस्वरूप
भवत्कीर्तिः श्रीरघुवगरत्न विमला जागर्ति विश्वोदरे ।
क्षमापारे रिपुमन्दिरे नृपपुरे रत्नाकरे निर्धरे कान्तारे गि-
रिशेखरे विषधरागारे तथैवाम्बरे ॥ १३८ ॥ गर्वावेग-
विशालरावणभुजप्रोद्यत्प्रतापानलज्वालार्जालनवांम्बुदः कथम-
सौ सीतापतिर्वर्ण्यते । यस्मारातिनृपाः कृपाणजलधौ मग्नाः
पुरो गौरवादत्युच्चैर्गतयो भवन्ति च पुनर्भित्वा रवेर्मण्डलम्
॥ १३९ ॥ मीमं यज्जलधिं जवेन हनुमानुलङ्घ्य
लङ्का गतो यच्चाशोकमहावन दलितवानक्षं च यत्क्षुण्णै-
वान् । सीतोपायनमौलिरत्नसहितः प्राप्तश्च यस्त्वामसौ
तत्राप्येष भवत्प्रतापमहिमा निर्यत्रेणः कारणम् ॥ १४० ॥
धत्ते नायक राम तावकयगो रीमे गशाङ्के मरुद्वाहे स्वर्ग-
गजे हरे फणिपतौ वाण्या वृषे भै रुचिम् । अन्येषा तु
तर्दम्बरे तर्दहिते तद्ब्रजने तन्मदे तत्कण्ठे च तदीक्षणे
तदलके तर्दोथके तर्दये ॥ १४१ ॥ श्रीमन्नायक राम-
मद्र भवतः पाणौ कृपाणं रणे दृष्ट्वा यद्यद्भूदरिक्षिति-
मुजां तत्तत्समाकर्णय । अङ्गे वेपथुरन्धता नयनयोर्वक्त्रे तृण
भूयसी भीतिश्चेतसि वाचि सस्तुतिकथा हस्तद्वयं मस्तके
॥ १४२ ॥ आकृष्टे कवचादहीन्द्ररसनाकल्पे कृपाणे

त्वया श्रीमन्नायक रामचन्द्र भवतः प्रत्यर्थिनां वेश्मसु ।
गाहन्ते सहसा लुलायचमरीशौर्दूलगोखाचरीयक्षोरक्षशृगाल-
कोलर्जलभृद्ग्लूकमिच्छादयः ॥ १४३ ॥ रेफ व्यञ्जनराज-
ता तव तवाकार प्रकर्षः खरेष्वन्यस्यापि मकार वि-
स्फुरति ते वर्गाक्षरेष्वादिता । यैः संभूय निगद्यते रघु-
कुलालंकारहीराङ्कुरो देवः क्षोणिसुतापयोधरतटीशृङ्गा-
रहारो हरिः ॥ १४४ ॥ खेदाम्भःकणमण्डलानि खुरली-
खेलोद्भवान्यन्वहं तद्वाहो र्मयन्महावल इति ख्यातिं
गतो मारुतः । त चास्वाद्य सुहुः सहस्रफणिता-
शाली वलीर्यानेर्हिर्धत्ते कोमलकोमलैरपि फणैः श्रीराम-
चन्द्र स्थिराम् ॥ १४५ ॥ श्रीरामे मृगया गतेऽपि
धनुषा वाणे समारोपितेऽप्याकर्णान्तगतेऽथ सुष्टिगलितेऽप्ये-
णाङ्गिलभेऽपि च । न त्रस्तं न पलायित न चकित नो-
त्कम्पितं न द्रुतं मृगया मद्गगग करोति दयित कामोऽयमि-
त्याशया ॥ १४६ ॥ गाम्भीर्येण महोदयेन शरणत्राणेन
मर्यादया सर्वाशापरिपूरणेन महता स्थैर्येण धैर्येण च ।
राम त्वामनुकर्तुमिच्छतितरां वारानिधिः किं त्वसौ पीतो
वानरलङ्घितः प्रमथितो वद्धः श्रिया त्याजितः ॥ १४७ ॥
देव श्रीनृप रामचन्द्र भवतो दिग्जैत्रयात्रोत्सवे धावद्वीरतु-
रंगचञ्चलखुरक्षुण्णक्षमामण्डलात् । वातोद्भूतरजोमिलत्सुर-
नवीसंजातपङ्कस्थलीदूर्वाचुम्बनचञ्चवो हरिहयास्तेनैव वृद्धं
दिनैः ॥ १४८ ॥ साधर्म्येण कथं गृणन्तु यमुनावेणीं
कृपाणीं च ते श्रीमद्राम चमूवरेण्य भवतो वाग्महासिद्धा-
न्तिनः । नाकृष्टा हलिना न कालियवशात्कूरां न धारा-
जडां न च्छियाजनितां न वर्कवहुलां न प्रीतिमङ्गा क-
चित् ॥ १४९ ॥ आबाल्यं पतिरेप मे जगदिदं जानाति
तत्त्वं पुनर्भूमध्ये समुपागता तदपि ते विख्यायते यः पतिः ।
वृद्धा नास्य गृहे वसामि सुचिरं तिष्ठन्स्थिरात्रेति तन्मात्स-

१ परस्त्रिया . २ यतो भक्ता स्वस्वामिन कथमपि हानि
नोद्भुमक्षमा. ३ श्रीदुर्लक्षण तु परमपमानकारणमतो ब्रवीमीत्यर्थः.
३ यथा काचित्पाणिगृहीती परपुरुषस्य हृदये विलासं कुर्यात्तदा
तस्या अमतीत्वलक्षणेन पुरुषस्य महद्वृषण लग्न भवेत् ४ नानारू-
पत्वेन विश्वव्यापिन्यभूदिति भावः. ५ अणिमाद्यष्टसिद्धिमती ६ यथा
योगिनी सिद्धा गिरिदर्यादिषु स्वकामचारिणी भवेत्तथा त्वत्कीर्तिर-
पीति भावः. ७ देदीप्यमाना. ८ समूहः. ९ अन्योऽप्यनलोऽम्बुदेन
शाम्यति यथा तथा तत्प्रतापाग्निरपि रामेण शामित इति भावः.
१० स्वर्गयायिनो भवन्ति. अन्यो हि यो जलधौ निमग्नो भवति
स च नीचैर्गतिरेव भवतीति प्रसिद्धम्. ११ मारितवान्. १२ अ-
स्तुलित. १३ बलभद्रे १४ उच्चैःश्रवसि. १५ घेरावते १६
नक्षत्रे. १७ रामवत्से. तद्ब्रह्मस्य नीलत्वादिति भावः. १८ च-
न्द्रशत्रौ. राहावित्यर्थः. १९ वृषनासिकायाम्. २० नक्षत्रपथे.
आकाश इत्यर्थः. २१ येषा मुखे तृण दृश्यते ते शूरा अपि
गोवदवध्या इति भावः. २२ शिरसि करद्वयं त्वत्प्रणामार्थं कृतवन्त
इत्यर्थः २३ सदृशे.

१ तन्मन्दिराणा शून्यत्वेन वनचरतिरश्वा तत्र प्रवेशस्या-
निवार्यत्वादिति भावः. २ वनगावः. ३ व्याघ्रा. ४ वानर्यः.
५ शूकरा. ६ शल्यका. ७ ऋक्षाः. ८ व्यञ्जनेषु श्रे-
ष्ठत्वम् ९ कखगादिषु १० शस्त्राभ्यासः. ११ आस्वादयन्.
१२ यदा त्वया वैरिणो हतास्तदा त्वद्भुजयोः परिश्रमजः
स्वेद उत्पन्नस्तच्छोषणाद्वायुर्महाबलोऽभूदिति भावः. १३ शेषः.
१४ पृथ्वीम्. १५ दूर्वाङ्कुरमक्षणे रता अरुणेन प्रेरिता अपि न
तूर्णं प्रयान्ति किं तु शनैरेव अत एव ग्रीष्मर्तौ महान्तो दिवसा
जायन्त इति भावः. १६ कथयन्तु. १७ छाया सूर्यभार्या.
१८ पानीयवाहाः. १९ जाततरङ्गाम्.

यादिव राम भूप भवतः कीर्तिर्दिगन्तं गता ॥ १५० ॥
 का शृङ्गारकथा कुतूहलकथा गीतादिकाना कथा माघद-
 न्तिकथा तुरगमकथा कोदण्डदीक्षाकथा । एकैवास्ति परं
 पलायनकथा त्वद्वैरिभूमीसुजां देव श्रीरघुनाथ नाथ जगति
 स्वप्नेऽपि नान्या कथा ॥ १५१ ॥ त्व चेत्कल्पतरुर्वयं सुम-
 नंसस्त्व चेत्सुधात्मा कलाः सपूर्णा वयमीश्वरो यदि भवा-
 न्खच्छा विभूतिर्वयम् । संपूर्णः कमलाकरो यदि भवा-
 ष्श्रीराजहंसा वयं स्वामिस्त्वं शृणु रामचन्द्र नृपते किं किं
 न तेऽङ्ग वयम् ॥ १५२ ॥ बालक्रीडनमिन्दुशेखरधनुर्भ-
 ङ्गावधि प्रहृता, ताते काननसेवनावधि कृपा सुग्रीवसख्या-
 वधि । आज्ञा वारिधिबन्धनावधि यशो लङ्केशनाशावधि
 श्रीरामस्य पुनातु लोकवशता जानक्युपेक्षावधि ॥ १५३ ॥
 त्वत्कीर्तिर्धनिका धन मधुरिमा तस्याधमर्णा सुधा शीताशुः
 प्रतिभूस्तदर्शनकृते सैषा दिव धावति । सा लीना तव
 वाचि राम नृपते चन्द्रो निरस्तध्वनिः शङ्कातङ्कभृदंशुका-
 वृततनुर्नक्तं समुत्सर्पति ॥ १५४ ॥ अस्त्रामास तृणं प्रि-
 याद्गुहि तृणामास स्मरारेर्धनुर्दारामास सुनेः शिलापि नृव-
 रामास स्वय पादुका । कुल्यामास महार्णवोऽपि कपयो
 योधांबभूवुस्तदा पौलस्त्यो मशकीवभूव भगवंस्त्वं मानु-
 षामासिथाः ॥ १५५ ॥ उसा कीर्तिलता गुणैस्तव विभो
 सिक्ता च दानोदकैर्मैरुस्तम्भमवाप्य दिक्षु वितता प्राप्ता
 नभोमण्डलम् । धूपैस्त्वत्प्रतिपक्षलक्षवनितानिःश्वासजैर्धू-
 पिता ऋक्षैः कोरकितेन्दुना कुसुमिता श्रीरामचन्द्र
 प्रभो ॥ १५६ ॥ यद्वीजानि च भौक्तिकानि करिणा दन्ता
 यदीयाङ्कुरा यत्पत्राणि शरद्वना हिमगिरिर्यस्याः प्रकाण्डो
 महान् । यत्पुष्पाणि च तारका हिमरुचिर्यस्याः फल सु-
 न्दरं सेय राजति रामकीर्तिलतिका ब्रह्माण्डभाण्डो-
 दरे ॥ १५७ ॥ नो ग्लानिं भजते दिने न च सुरार्थीशैः
 समापीयते नो राहुर्ग्रसते न वा मृगदशां वक्रैः पराजीयते ।
 नो मेघैश्च पिथीयते न च कुहूकालेऽपि सक्षीयते श्रीराम-
 क्षितिपाल भाति जगति त्वत्कीर्तिचन्द्रः सदा ॥ १५८ ॥
 आकृष्टे युधि कार्मुके रघुपते वामोऽन्नवीहृक्षिण पुण्ये कर्म-
 णि भोजने च भवतः प्रागल्भ्यमस्मिन्न किम् । वामान्यः
 पुनरन्नवीन्न मम भीः पृच्छाम्यह स्वामिनं छिन्द्यां रावणव-
 क्रुपङ्गिमथवेत्यैकैकमादिश्यताम् ॥ १५९ ॥ अम्मः कर्द-
 मतासुपैति सहसा पङ्कः पुनः पांसुतां रेणुर्वारणकर्णतालु-

गलैर्दिकप्रान्तनीहारताम् । निम्नत्व गिर्यः सम विषमतां
 शून्य जैनाकीर्णतां निर्याते त्वयि रामचन्द्र नृपते त्यक्तस्व-
 रूप जगत् ॥ १६० ॥ पाताले मैत्रु मूल फणिपतिरभितः
 कीर्तिवलेस्तवैषा रंथूणा कैलासगैलो गगनमिह महाम-
 ण्डपः पाण्डुदण्डाः । दन्तीन्द्रस्थूलदन्ता दलततिरतुला
 गारदाभ्राणि सारास्ताराः पुष्याणि चन्द्रः फलमिदममलं
 राम राजेन्द्र मन्ये ॥ १६१ ॥ क्रूरः पाँदोऽस्य र्थेष्टिर्भुज-
 गपतिरसौ भोजनं भूतधात्री तैलापूराः मसुद्राः कनकगिरि-
 रय वृत्तैवर्तिप्ररोहः । ज्योतिश्चण्डाशुरोचिर्गगनमलिनिमा
 कज्जल दह्यमाना शत्रुश्रेणी पतङ्गा ज्वलति रघुपते त्वत्प्र-
 तापप्रदीपः ॥ १६२ ॥ शक्तिः सर्वातिरिक्ता विलसति न
 च ते पीलुपाकप्रियत्वं वाक्यं धर्मं प्रमाण स्वयमपि चरितं
 नान्य ईशोऽस्ति कश्चित् । नो वाय भेद आस्ते क्वचिदपि
 विषये नैव मिथ्याप्रवादश्चित्रं पाण्डित्यमेतद्ब्रह्मसि रघुपते गौ-
 तमाधैरतर्क्यम् ॥ १६३ ॥ पूर्वत्रासिद्वबुद्धिर्द्विगुणितकरणे-
 ऽप्यस्ति तेऽल्पप्रयत्नो यः कश्चिन्नैव लोपं भजति बहुतरापे-
 क्षिणोऽप्यन्तरङ्गाः । नो वा वाघः परेण क्वचिदपि विषये
 नापवादो गुणाना वृद्धीना वर्णमात्र सदनमिति नवो राम
 साधुत्वमार्गः ॥ १६४ ॥ प्रौढिं धैर्यं कलासु प्रथयतु
 कुमुदं सत्यथे^१ सचरेद्वा नेत्रानन्दं विधैर्यं भवतु च विबुधा-
 नैस्तु राजा तथापि । दोषान्वेषी कलकी सहजजडतनुः

१ घोटकपुरक्षुण्णा सन्तः. ० त्वत्सेवया वने प्रवे
 गादरप्यमपि जनपदवज्रवति ३ मनोहरम्. ४ स्तम्भ. ५ श्रे-
 तयष्टिका. ६ पर्णसतति.. ७ अवष्टम्भहेतु' ८ दीपदण्ड. ९ दी-
 पाधारपात्रम् १० मध्यवर्तित्वाद्दुर्लभशाङ्कर ११ (चन्द्रपक्षे)
 तथा कलास्वशेषु प्रौढिं प्रागल्भ्य धत्तां विभर्तुः (रामपक्षे)
 यथा कलासु विज्ञानेषु प्रौढिं धत्ते. १२ (चन्द्रपक्षे) तथा
 कुमुद प्रकाश प्रथयतु विस्तारयतुः (रामपक्षे) यथा कौ पृथिव्या
 सुद हर्ष जनयति १३ (चन्द्रपक्षे) तथा सता देवाना पन्था' स-
 त्पथ आकाशस्तस्मिन्सचरेत्; (रामपक्षे) यथा सत्यथे सता योन्ये
 मार्गे सचरति १४ (चन्द्रपक्षे) तथा नेत्राणा लोचनानामानन्दं
 विधत्ता कुरुताम्, (रामपक्षे) यथा नेत्राणा रक्षकाणामानन्द जन-
 यति १५ (चन्द्रपक्षे) तथा विबुधान्देवानवतु रक्षतु, (रामपक्षे)
 यथा विबुधान्पण्डितानवति. १६ (चन्द्रपक्षे) तथा च राजा शो-
 भितोऽस्तु, (रामपक्षे) तथा नाम्ना क्रियया गुणैश्च राजा. १७ (च-
 न्द्रपक्षे) दोषा रात्रिस्तामन्वेपते तच्छील, (रामपक्षे) न दोषम-
 न्वेपते किंतु गुणान् १८ (चन्द्रपक्षे) कलङ्कवान्, (रामपक्षे)
 कलङ्की न १९ (चन्द्रपक्षे) सहजतो जलमयी तनुर्यस्य सः
 (रामपक्षे) निसर्गतो मूढत्वभावो न.

१ यतोऽम्मसो इवत्वेऽपि भवदीयाश्चाशुत्यापितरज'सपर्कात्तस्य
 कर्मता जातेति भावः.

सक्षयः पक्षपाती नक्षत्रेणः कथं वा कलयतु तुलनां राम-
चन्द्रेण चन्द्रः ॥ १६५ ॥ माद्यद्वैतण्डगण्डच्युतमदम-
दिरासंचरच्चञ्चरीकीर्त्तिकांकारानन्दगीताः कविभवनभुवस्ताः
पुरस्ताद्भवन्ति । पश्चादञ्चन्ति येषामुपरि करुणया राम-
भूपालमौलैरुद्वेलदुग्धवीचीवहलधवलमावद्धकक्षाः कटाक्षाः
॥ १६६ ॥ वीजं चिन्तामणिश्चेत्कनकगिरितटीजन्मभूमि-
र्भवेत्सेत्सेक्री चेतकामधेनुर्विधिकुलमखिलं मूलसंस्कारभृञ्चेत् ।
वित्तेशो रक्षिता चेतसरसिजनिलया मञ्जरी चेतदा सा-
द्राम ध्यापालमौले तव भुजलतया कल्पवृक्षः सदृशः
॥ १६७ ॥ मन्ये मृत्योः सपत्नी जगति सुविदिता का-
लकूटस्य कन्या धात्री कर्कोटकस्य स्वरणभयकरी किं च
वज्रस्य माता । कल्यान्ताग्नेः पुरात्री प्रभवति भगिनी
माषणा कालरात्रेर्द्वीतीयं ते कृपाणी सुरपुरसुदृशा राम-
चन्द्र क्षितीश ॥ १६८ ॥

रामजामः ॥ क्षुभ्यत्प्रत्यर्षिपृथ्वीपतिहृदयसरस्तोषगोषं
दधाने त्वद्वोष्णां सुप्रतापे तपति बहुगुणे रामजाम क्षि-
र्तान्द्र । सूर्या मित्रत्वमायात्समजनि दहनः कृष्णवर्त्मा
निमज्जन्पारावाराम्बूपुरे निवसति बडवावहिरन्त्यकिमु
धाम् ॥ १६९ ॥

रामनाथः ॥ करकम्पितखड्गयष्टिर्भामे रणसंनाहित-
रामनाथवीरे । अरिभूभृदमर्त्यसुन्दरीणामचलन्दक्षिणवाम-
लोचनानि ॥ १७० ॥

रुद्रः ॥ कैतिपयदिवसैः क्षयं प्रयायात्कर्नकगिरिः कृ-
तवासरावसानः । इति मुदमुपयाति चक्रवाकी विर्तरण-
शालिनि वीररुद्रदेवे ॥ १७१ ॥ कवीन्द्राणामासन्प्रथ-
मतरमेवाङ्गणमुवश्चलद्गुङ्गासङ्गाकुलकरिमदामोदमधुराः ।
अमी-पश्चात्तेषामुपरि पतिता रुद्रनृपतेः कटाक्षाः क्षीरो-
दप्रसरदुरुवीचीसहचराः ॥ १७२ ॥ भूयो भूयस्त्वदरि-
दलनाद्वासनागासकागाधातैर्वातैरहह तरणेरुत्वणेषु त्रणेषु ।
सायं सायं लवणसलिलस्पर्शवाधासमाधावसालसाकलितव-
पुषो रुद्र कः स्यादुपायः ॥ १७३ ॥ चन्द्रोऽनेन कलङ्कि-

तो वत वने रामोऽमुना चक्षितः किं चानेन कुर्लाङ्ग-
नानयनयोर्लावण्यलक्ष्मीर्हता । सस्यानीर्मिलयिकस्य भ-
वतः श्रीरुद्रचन्द्र प्रभो तन्मन्ये हरिणस्य हन्त हनना-
याखेटकोपक्रमः ॥ १७४ ॥ रुद्रस्यापि दिगम्बरस्य
कृपया स्वर्गोऽमराः कोटिशो याचन्ते न कदापि काञ्च-
नमहो शश्वत्सदा भुञ्जते । एकोऽहं वसुधातले न च
पुनः सेहस्य पात्र सदा याचिष्ये कथमन्यभूपतिमतः
श्रीरुद्रभूमीपते ॥ १७५ ॥

रूपनारायणः ॥ अये यदि समीहसे परपुरावरोधं
सदा समाकलय मद्रचः किमपि रूपनारायण । प्रतीप-
नृपनागरीनयननीरकछोलिनीसमुत्तरणचातुरी तुरगराजम-
ध्यापय ॥ १७६ ॥

रूपमणिः ॥ श्रीमद्रूपमणे गुणेन यदय हीनोऽपि नीतो
गुरुर्गाढं गौरवमादरेण भवता तेनास्ति शंभुर्भवान् ।
यत्तेनाप्यक्रजुः कलङ्कविकलो दोषाकरोऽपि स्फुटं विप्रार्थी-
शपदे विधाय विधृतश्चन्द्रोऽनिगं मस्तके ॥ १७७ ॥

विक्रमार्कः ॥ तत्कृतं यन्न केनापि तद्वत्तं यन्न
केनचित् । तत्साधितमसाध्यं यद्विक्रमार्केण भूमुजा ॥ १७८ ॥
सारसवत्ता विहता नवका विलसन्ति चरति नो कङ्कः । सर-
साव कीर्तिशेषं गतवति भुवि विक्रमादित्ये ॥ १७९ ॥
हस्ती वन्यः स्फटिकघटिते मित्तिभागे खविम्ब दृष्ट्वा
दृष्ट्वा प्रतिगज इति त्वद्विषां मन्दिरेषु । दन्ताघाताद्द-
लितदशनस्तं पुनर्वाध्य सद्यो मन्दं मन्दं स्पृशति कं-
रिणीगङ्गया विक्रमार्क ॥ १८० ॥ कीर्तिस्ते दयिता त-
दीयजठरे लोकत्रयं वर्तते तस्मात्त्व जगत. पिता पि-
तृघ्नं येनार्थिना त्वद्वनम् । वीर श्रीवर विक्रमार्क
भवतस्त्याग न मन्यामहे कस्त्याग. स्वकुटुम्बपोषणवि-
धायर्थव्ययं कुर्वतः ॥ १८१ ॥

विग्रहराजः ॥ ब्रूते संप्रति चाहुवाणतिलकः शाकं-
भरीभूपतिः श्रीमान्विग्रहराज एष विजयी संतानजाना-
त्मनः । असामिः करदं व्यधायि हिमवद्विन्ध्यान्तराल
मुवः शेषस्वीकरणाय मास्तु भवतामुद्योगशून्यं मनः ॥ १८२ ॥

वीरभानः ॥ लङ्काधामनि वीरभाननृपतेः प्रेक्ष्य प्रता-
पोदय प्रत्यागारमर्धारनीरजदृशो भूयो हुतागभ्रमात् ।
क्षुभ्यद्व्याणि विधृतपाणि विगलन्मुक्तामणि प्रस्खलद्वाप्य-
श्रेणि विलौलवेणि दयितं कण्ठस्थले विभ्रति ॥ १८३ ॥
भेरीझाङ्कृतिमिस्तुरंगनिनन्दैः कुम्भीन्द्रकोलाहलैः प्रस्थाने
तव वीरभान दलितं ब्रह्माण्डभाण्डोदरम् । आघाय ज्व-

१ (चन्द्रपक्षे) कृष्णपक्ष एकैककलाक्षयात्सक्षयः; (रामपक्षे) न
कटाचन तस्य क्षयः; किंतु सर्वदा वृद्धिरेव. २ (चन्द्रपक्षे)
पक्षेऽतीतेऽप्यार्था पतनशीलः, (रामपक्षे) पक्षपाती न. ३ (चन्द्र-
पक्षे) नक्षत्राणां तारकाणामीशः स्वामी; (रामपक्षे) न च न-
क्षत्रेणः; किंतु सर्वथा क्षत्राणामीश. ४ हस्ती. ५ अमरी
६ कवचित्त. ७ अर्जुन. ८ मेरुः. ९ नाशः. १० दानव.

लति प्रतापदहने रङ्कैः पुनर्वेधसा तारानायकतारकासुर-
सरिद्याजादिवायोजितम् ॥ १८४ ॥

वीरवरः ॥ कामो वामदशां निधिर्नयजुषां कालानलो
विद्विषा स्वःशाखी विदुषां गुरुगुणवता पार्थो धनुर्धारि-
णाम् । लीलावासगृहं कलाकुलजुषा कर्णः सुवर्णार्थिनां
श्रीमान्वीरवरः क्षितीश्वरवरो वर्वर्ति सर्वोपरि ॥ १८५ ॥
जम्बुद्वीपगृहप्रकाशनकरी स्नेहक्षमाघायिनी नीत्योद्वीर्णम-
षीततिः खलजनश्रेणीपतङ्गान्तकृत् । गाजीन्द्राकवरक्षिती-
श्वरमनश्चिन्तान्धकारापहा यस्य क्षोणिपतेरराजदखिल
दीपोपमा लेखनी ॥ १८६ ॥

वीरसिंहः ॥ वीरसिंहारिनारीणामञ्जनाक्ताश्रुविन्दवः ।
उरोजे पतिता रेजुः सरोजे मधुपा इव ॥ १८७ ॥ यस्यो-
च्छिन्ना न वेदा मनसि सदयता दूषणानामभावो दक्षो
दूरेऽणुदृष्ट्या जहति कठिनतां दानशक्तिर्गिरिष्ठा । आधत्ते
यश्च कुन्दं शिरसि दरवतां यश्च दूरीकृतार्तिः स श्रीमा-
न्वीरसिंह त्वमिव तव रिपुस्तत्र दम्भ प्रतीमः ॥ १८८ ॥
वैकुण्ठाभप्रकामः कमलयुतशिराः कुञ्जराकृष्टदृष्टिः कोद-
ण्डोदारनामाप्यमितपरिजनो विश्वविख्यातकीर्तिः । सुन्द-
र्यासक्तचित्तः समरणविजयी कङ्कणाहारयुक्तो वीर श्री-
वीरसिंह त्वमिव तव रिपुः कितु संक्तादिवर्णः ॥ १८९ ॥

वेङ्कटपतिः ॥ अत्र मन्मथमिवातिसुन्दरं दैनवारि-
मिव दिव्यतेजसम् । शैलैराजमिव धैर्यशैलिनं वेद्मि वेङ्कट-
पतिं महीपतिम् ॥ १९० ॥

शाहिजहानः ॥ भूमृन्मौलितटीषु वर्षति महाधारा-
धरेऽसिन्नसौ जाता भूप सरस्वती विजयिनी कल्लो-
नी पावनी । श्रीमच्छाहिजहां ब्रवीमि तदिदं माहात्म्य-
मसाः कथ यस्यां मज्जति पङ्कजीयति शिवस्तन्मूर्धजो
लीयति ॥ १९१ ॥

सिन्धुराधीश्वरः ॥ अशर्मदहनज्वलत्कटुकटाक्षरुक्षे-
क्षणक्षणक्षपितशात्रवे जयति सिन्धुराधीश्वरे । वयं न
बहु मन्महे निजमुजानमद्गण्डिवच्युतास्त्रशिखिताण्डवज्ज-
लितखाण्डवं पाण्डवम् ॥ १९२ ॥

हम्मीरः ॥ मुञ्चति मुञ्चति कौषं भजति च भजति प्र-
कम्पमरिवर्गः । हम्मीरवीरखड्गे त्यजति त्यजति क्षमामाशु

॥ १९३ ॥ मा चक्र चैक्रिविरहज्वरकातरो भूः संकोच-
मम्बुज न याहि न यामिनीयम् । हम्मीरभूपहयपादवि-
दीर्णभूमीरेणूत्करैरयमकारि दिवान्धकारः ॥ १९४ ॥

राजविभूपावर्णनम् ।

यशःपटोऽयमद्भुतो न ते महीप कञ्चुकः । सुपुण्यकर्म
भात्यदो जयप्रद सुरक्षणम् ॥ १ ॥ प्रज्ञानृतीयोऽप्रविलो-
चनस्य भूत्योज्वलस्येश्वरकामटातुः । कामारिमुत्सृज्य
सुदा सकामा उष्णीषगङ्गा तव भाति मूर्ध्नि ॥ २ ॥
चित्रामिरस्योपरि मौलिभाजा भाभिर्मणीनामनणीयसीभिः ।
अनेकघातुच्छुरिताश्मराशेर्गोवर्धनस्याकृतिरन्वकारि ॥ ३ ॥
तमङ्गदे मन्दरकूटकोटिव्याघट्टनोत्तेजनया मणीनाम् ।
वहीयसा दीप्तिवितानकेन चकासयामासतुरल्लसन्ति ॥ ४ ॥
शिरोवेष्टनव्याजतस्ते सुखेन्दोः पर पक्षपाताद्भसत्येव रा-
हुम् । रुषा मूर्ध्नि बद्ध कचच्छन्नानलं शशाङ्कोऽङ्गहीनो
विभात्येष राजन् ॥ ५ ॥ ताराधिनाथममिजित्य सुखश्रि-
याद्धा राजंस्त्वया पदककैतवतो व्यलम्बि । वन्दीकृता
इव तदीयवधूसमूहा हारच्छलेन तव वक्षसि भान्ति
नूनम् ॥ ६ ॥ धवलकुसुमभास्वत्कञ्चुकस्योपरिष्ठात्कनकपरि-
करेण भ्राजसे राजराज । शरदि घनगणोद्यद्विद्युदु-
द्दामरेखाकलित इव धरेन्द्रः प्रोन्नतो विन्ध्यशैलः ॥ ७ ॥
खभावारक्तश्रीनखरसुषमानद्धकनकस्फुरद्विद्युद्राजत्कटकयु-
गलाभ्या तव करौ । विभातः काश्मीरद्रवविलुलितावि-
न्द्रविजये हते स्वर्गद्वारगर्गल इव विभो द्विदृस्थितिकृते ॥ ८ ॥

गजप्रशंसा ।

नीता कुम्भस्थलकठिनता कामिनीनासुरोजैस्तेयं
धृत्वा धृतमणिगणैः कञ्चुकैराघृतैव । इत्याख्यातुं नरपति-
गृहद्वारि कुम्भेन्द्रडिम्भाः शुण्डादण्डैर्वपुषि बहुलां धूलि-
सुदूलयन्ति ॥ १ ॥ सिन्दूरद्युतिमुग्धमूर्धनि धृतस्कन्धाव-
धिश्चामिके व्योमान्तःस्पृशि सिन्धुरेऽस्य समरारम्भोद्धैरे
धावति । जानीमो नु यदि प्रदोषतिमिरव्यामिश्रसंध्याधिधे-
वास्त यान्ति समस्तबोहुजमुजातेजःसंहसांशवः ॥ २ ॥
एतद्बन्धगजस्तृषाम्भसि शृशं कण्ठान्तमज्जत्तनुः फेनैः पा-
ण्डुरितः स्वदिक्करिजयक्रीडायशःस्पर्धिमिः । दन्तद्वन्द्व-
जलानुविम्बनचतुर्दन्तः कराम्भोर्वैमिव्याजार्दभ्रसुवल्लभे-

१ दकारे भकारम्. २ इह पद्ये गद्युपपन्न आद्याक्षरत्याग .

३ विष्णु. ४ हरम्. ५ मदनशासकत्वात्. ६ पिधानम्; (पक्षे)

भाण्डागारम्. ७ उच्छासनम्; (पक्षे) प्रकृष्टकम्पम्. ८ क्षान्तिम्.

(पक्षे) पृथ्वीम्.

१ चक्रवाकीविरहातुर. २ अन्नकपे ३ अनर्गल इत्यर्थ .
४ क्षत्रिय ५ सूर्य. ६ प्रतिविम्बेन. ७ करशीकर इत्यर्थः.
८ घेरावतेन.

न विरहं निर्वापयत्यम्बुधेः ॥ ३ ॥ स्वीयोद्धान-
प्रगन्धप्रकुपितहृदयोत्तारितोद्वण्डशुण्डैरुद्धच्छत्पुच्छगुच्छप्रति-
करटिधिया सिन्धुरैर्धावमानैः । तत्पादन्यासनग्रीभवदच-
लभरोद्धान्तिधारावधूर्णत्पारावाराभ्युपूर्णा धरणिरतितरां श-
ङ्गमाना चकम्पे ॥ ४ ॥

तुरगप्रशंसा ।

मेखलीयति मेदिन्याः ककुभः कङ्कणीयति । मण्डली-
स्तुरगः कुर्वन्नगतः कुण्डलीयति ॥ १ ॥ धावन्तमनु-
धावन्ति हरिण तव वाजिनः । नाभिनिर्मुक्तकस्तूरीलुब्धा
इव समीरणाः ॥ २ ॥ अनूनवेगादयमद्वितीयदृष्टायानुरं-
गादपि लज्जमानः । सुरोद्धतैर्धरि तुरंगमस्ते रजोभिरह्वा-
पतिमावृणोति ॥ ३ ॥ प्रयातुमस्माकमिदं कियत्पद् धरा
तदम्भोधिरपि स्थलायताम् । इतीव वाहैर्निजवेगदपितैः
पयोधिरोवक्षममुद्धतं रजः ॥ ४ ॥ इयती जगती कियती
भविता नमिता न न यामिति याति हयः । वियदङ्गणरिङ्गण-
रङ्गणभूर्धिमृगान्नव नर्तनमातनुते ॥ ५ ॥ किमङ्गारवद्वा सुरैः
स्पर्शयन्तः कुरङ्गा इवाङ्गानि सकोचयन्तः । अटन्तो
नटन्तो भटं तोषयन्तस्तुरंगाः सुरङ्गाः पुरं गाहयन्ति
॥ ६ ॥ अलक्षितगतागतैः कुलवधूकटाक्षैरिव क्षणानु-
नयशीतलैः प्रणयकेलिकोपैरिव । सुवृत्तमसृणोन्नतैर्मृगदृगा-
सुरोजैरिव त्वदीयतुरगैरिदं धरणिचक्रमाक्रम्यते ॥ ७ ॥
निर्मासं मुञ्चमण्डले परिमितं मध्ये लघुं कर्णयोः स्कन्धे
वन्धुरमप्रमाणसुरसि स्निग्धं च रोमोद्गमे । पीनं पश्चिमपा-
श्वयोः पृथुतरं पृष्ठे प्रधानं जवे राजा वाजिनमारुरोह सक-
लैर्युक्त प्रगस्तैर्गुणैः ॥ ८ ॥ धूलीमिर्दिवमन्धयन्धविरय-
न्नोगाः खुराणा रैर्वैवातं संयति खड्गयज्ञवज्रयैः स्तोतृन्गु-
णैर्मूकयन् । धर्मारुघनसंनियुक्तजगता राज्ञामुनाधिष्ठितः
सैन्द्रोत्कालमिषाद्विगायति पदा स्पष्टं तुरंगोऽपि गाम् ॥ ९ ॥
वातं स्थावरयन्नमः पुटकयन्स्रोतस्वतीं सूत्रयन्सिन्धु पल्व-
लयन्वनं विटपयन्भूमण्डल लोष्टयन् । शैलं सर्पपयन्दिशं च-
पलयन्लोकत्रय क्रोडयन्हेलारवधरयो हयस्तव कथंकारं
गिरां गोचरः ॥ १० ॥ तसां गामिव सस्पृशन्ति गति-
मिर्धासुत्पतन्तो मुहुश्चान्तेवासिन आजवश्रुतगतीवाध्यापय-

न्तोऽनिलात् । देव स्वीयखुराग्रदीर्णवसुधाधूलीवितानं व-
लारात्यश्वो नटन पठिष्यति हि वस्तन्वन्ति वाहास्तव ॥ ११ ॥

खड्गप्रशंसा ।

वर्णयामि विमलत्वमम्भसः किं त्वदीयकरवालवर्तनः ।
एति यत्प्रभवमन्दवी द्युतिं विश्वशुक्तिपुटमौक्तिक यशः ॥ १ ॥
खड्गवारि भवतः किमुच्यते लोलशैवलमिवारिकुन्तलैः ।
यत्र राजति निवेशित त्वया राजहंसनिवहोपमं यशः ॥ २ ॥
न पक्षवृत्तिर्न सपक्षवृत्तिर्विपक्षवृत्तिः करवालधूमः । तथापि
ते भूमिपते जगत्यां प्रतापवह्निप्रमितिं करोति ॥ ३ ॥
रिपुश्रियः किं कचसंचयोऽयं प्रतापवहेः किमु धूमराजिः ।
विलोक्य यत्पाणिगतं कृपाणमेवं जनस्तर्कयते रणेषु ॥ ४ ॥
सद्यः करस्पर्शमवाप्य चित्र रणे रणे यस्य कृपाणलेखा ।
तमालनीला गरदिन्दुपाण्डु यशस्त्रिलोभ्याभरण प्रसूते ॥ ५ ॥
दर्पान्धगन्धगजकुम्भकपाटकृतसक्रान्तनिघ्नघनगोणितशोण-
शोचिः । वीरैर्व्यलोकि शुधि कोपकपायकान्तिः कालीक-
टाक्ष इव यस्य करे कृपाणः ॥ ६ ॥ धाराधरस्त्वदसिरेप
नरेन्द्र चित्रं वर्षन्ति वैरिवनिताजनलोचनानि । कोशेन
सततमसंगतिराहवेऽस्य दारिद्र्यमभ्युदयति प्रतिपार्थि-
वानाम् ॥ ७ ॥ कुरंगदस्या वेणीं सुभग विपरीते रतिविधा-
वधिस्कन्धं दृष्ट्वा किमपि निपतन्तीमरिभटः । अधिग्रीवं
शुष्मत्प्रचलकरवालव्यतिकरं सरत्रेव स्तब्धो विरमति परी-
रम्भरभसात् ॥ ८ ॥ कृपाणीय काली तव रिपुयशःक्षीर-
मनिग पिबन्ती व्यालीव प्रथयति तथा दुर्विपहताम् ।
यथा दूरादस्याः स्फुरणमपि संभाव्य सहसा विमुहन्ति
श्रौढप्रहरणभृतोऽपि प्रतिभटाः ॥ ९ ॥ राजन्वीर विपक्ष-
लक्षसुवधूवैधव्यदीक्षागुरुः सङ्ग्रामाध्वरकर्ममर्मकुशलः प्रत्य-
र्थिपृथ्वीसुजाम् । प्राणानर्घ्यमणेर्मयापहरणं नाकारि कितु
प्रभो भ्रूमङ्गन तवेति दिव्यमपिबत्कोशं स खड्गः परः ॥ १० ॥
अस्यासिर्भुजगः स्वकोशविवराकृष्टः स्फुरत्कृष्णिमा कम्पो-
न्मीलदराललीलथलनस्तेषां भिये भूसुजाम् । सङ्ग्रामेषु नि-
जाङ्गुलीमयमहासिद्धौषधीवीरुघः पौर्वाख्ये विनिवेश्य जाङ्गु-
लिकता कैर्नाम नालम्बिता ॥ ११ ॥ भूसृन्मौलितटीषु
दर्शितसमारम्भोऽयमम्भोधरस्त्वत्खड्गः प्रतिपक्षपङ्कपटलं
प्रक्षालयन्धारया । युद्धक्रुद्धविरुद्धसिन्धुरगलङ्गण्डस्थलप्रस्ख-
लन्मुक्ताभिः करकाभिराशु समरे क्षोणीतले वर्षति ॥ १२ ॥
आश्चर्यं समराम्बरे रिपुयशश्चन्द्रप्रतापार्कयोः सर्वग्रासमयं

१ अन्तरिक्षनारिणा दृष्टीः प्रतिवन्नित्यर्थः. २ तत्रत्यान्प्राणिन इत्यर्थः. ३ वायोरप्यधिकवेग इत्यर्थः. ४ जगतो धमेकसाधन-
कारिणा ५ वेगातिशयत्वाच्चिरन्तरमूर्धचरणनिक्षेपव्याजात् ६ भुवम् ;
(पक्षे) वेनुम्. 'गोनाह्वानलानभूमिं गोच्छिष्ट न पदा स्पृशेत्' इति
निषेधादिति भावः.

सहैव तनुते त्वत्खङ्गराहुः कथम् । किं चान्यत्परलोकनि-
र्भय भवान्नास्तिन्महत्सुत्सवे गृह्णाति त्यजतामकम्पहृदयो
राज्ञां समस्ता मुवः ॥ १३ ॥ देव त्वत्करपद्मक्रोगविगलन्म-
त्तालिमालामसिं वैधव्याद्भट्टधूमकेतुमपरं त्वद्वैरिवामञ्जुवाम् ।
वेणीं कालवधोः प्रतापहुतमुग्धूं च केचिच्चगुर्मन्ये कालमु-
जंगलोलरसना ह्यालहलव्यापृता ॥ १४ ॥ सिक्तायां वीर-
कण्ठस्थलवहलालरक्तधारास्तुवैर्माघन्मातंगकुम्भोदहनवि-
लुलितैर्मात्किरैः पुष्पितायाम् । सद्भामोघानभूमौ तुरगसु-
रपुटोन्वातकृष्टस्यलायां जातं ते खङ्गवलयः फलमतुलर-
साखादहृद्यं जयश्रीः ॥ १५ ॥ सर्पावैषा कृपाणी तत्र
मुजमुजगासंगतः सगरादौ सद्यः कृत्तारिखण्डच्युतरविररजो-
योगमभ्यावहन्ती । दृष्यद्दानान्द्रूपोत्कटकरिषटनागण्डज-
लेषु लीना सृते सद्यः किलाण्डान्यनिविमलगलद्भरिसुक्ता-
च्छलेन ॥ १६ ॥ लेखन्ती व्योमगर्भे दिशि विदिशि सुहृ-
र्निष्पतन्ती हरन्ती शश्वत्प्राधान्यकारानखिलजनमनोविलस्यं
वर्धयन्ती । यस्य स्तारसिधारा तडिदिव तरला वैरिक्ण्डो-
पकण्ठं प्राप्ता सद्यो नटाव प्रणयकुतुकिनी मोहमाविष्क-
रोति ॥ १७ ॥ नृडापांडामिरामः स्फुरदुत्तमणिर्मिसुद्रिकाक-
लमृतैर्दोर्दण्डः कुण्डलीन्द्रस्तव जयति जगन्मण्डलाधार
एवः । क्षीरज्रान्त्यारिकीर्तिं सगदि समुदिता पातुक्वाम् ।
प्रसर्गजिहासुचैः किमेनां चपलयति चमत्कारिणीं खङ्ग-
धाराम् ॥ १८ ॥

राजयात्रावर्णनम् ।

प्रयागे तत्र राजेन्द्र सुक्ता वैरिसृगाढ्याम् । राजहसग-
निः पद्भामाननेन गगिद्युति ॥ १ ॥ दिङ्मारीणां स्पृगत्यर्को
रजःसंद्गितान्तरम् । प्रस्थाने नृतते सन्तोऽपथैर्यान्ति रजो-
दृताः ॥ २ ॥ त्वद्वाजिराजिनिर्धृतवृलीपटलरङ्गिलाम् । न
वचे गिरसा गङ्गां मूरिमारमिया हरः ॥ ३ ॥ यात्रासु यस्य
छजिर्नाभरेण दोलायमाना सञ्जया धरित्री । आर्द्रव्रगावि-
ष्टितपृष्टर्पाठमक्रमेठे कूर्मपतिं चकार ॥ ४ ॥ अस्य प्रया-
गेषु समग्रयत्केरुसैरैर्वाजिमिरुत्थितानि । कुर्वन्ति साम-
न्तशिलामणीनां प्रमाप्ररोहास्तमयं रजासि ॥ ५ ॥ यदस्य
यात्रासु बलोद्धतं रजः स्फुरत्यतापानलवूममस्त्रिम् । तदेव
गत्वा पतितं सुधान्दुवौ दधाति पद्मीमवदङ्कतां विधौ ॥ ६ ॥
त्वय्यागते किमिति वेत एष सिन्धुस्त्वं सेतुमन्धकृद्गतः
दिमसौ विभेति । द्वागन्तरेऽपि न हि तेऽस्त्यवगंचदोऽद्य

त्वां राजपुंगव निषेवत एव लक्ष्मीः ॥ ७ ॥ त्वयि प्रच-
लति प्रमो तुरगवलानामु स्फुरद्भरावलयवृलिभिः सकलमेव
कीर्णं नमः । दिवाकरहयावली निरखलन्वसंचारतः श्रमा-
पनयनाय किं वसुमतीयमूर्ध्वं गता ॥ ८ ॥ चोली चोलीं
न तु कलयते गुर्जरा जर्जरङ्गी भूर्जीकान्तं विगति वि-
पिनं मालवी मालवीथाम् । नो संगीतं रचयति मनागद्भ
वङ्गी कृगाङ्गी नाङ्गी राग गृह्ति तनुते भूपते त्वत्प्रयागे ॥ ९ ॥
देव त्वद्विजयप्रयाणविलसत्सद्वाजिगजिजत्रजक्षुण्णस्मातललीन-
पांसुपटलव्याप्तोऽनिमेषेक्षणः । सुत्रामा बहु मन्चते फणिपतिं
पातालमूलस्थितं सोऽप्युद्दामकरीन्द्रुर्धरभरहान्तः सहस्रे-
क्षणम् ॥ १० ॥ देवं दिग्विजयोचते धृतधनुःप्रत्यर्थिसामन्ति-
नीवैधव्यत्रतदायिनि प्रतिदिग कुद्धे परित्राम्यति । आस्ता-
मन्चनितन्त्रिनी रतिरपि प्रायो न पौष्यं करे मर्तुर्धतुर्मैदान्म-
दान्वमधुर्पानीर्लीनिचोळं धनुः ॥ ११ ॥ देव त्वद्विजयो-
घमे ह्यैरिसुरांतक्षतस्मातलात्प्रोद्धते रजसः परागपटले
दिक्चक्रमाकामति । अय्यां पङ्क्तिगतानि निन्दति निजं
हस्तद्वयं निन्दति स्वां निन्दत्यनिमेषतां परि-
पतद्वाप्यान्धुवारो ह्यैरिः ॥ १२ ॥ शुष्मद्वानिजिताजिराजि-
चरणक्षेपक्षतमोहिनीं मङ्गु श्लोणिमवेक्ष्य सिञ्चति धनैर्मती
नदीनां जलैः । आगामण्डलमुत्कटध्वजपटैर्यातं तनोति द्रुतं
चञ्चच्चलरेणुरैश्विनमिद्यानेतुं दिवं गच्छति ॥ १३ ॥
धूर्ताधोरण देव वासवकरी पङ्केन लिप्तः कथं नीतः स्वर्ग-
तरणिर्णजलमसां तत्रास्ति पङ्कः कुतः । सर्वगाविजयो-
त्सवं प्रति कृतोद्योगे धरार्थाश्वरे स्फायन्ते करिकर्णताल-

१ इन्द्रः २ शत्रवः ३ यदि मन मनां कानो धनुर्धार-
दिष्यति तदायं राजा मङ्गारं धनुर्धरत्वाद्दनिष्यतीति मयात्त्र-
मर्वा धनुर्नायाहवदिति भावः ४ कश्च ५ समूहः ६ दण्डः
तानि ७ यतश्चैतावद्रजः समुच्छलितं येन तस्य सहस्रेभ्योऽपि
निरोधितानि वमूढस्तेन यदि मन नेत्रसहस्रं नामविष्यत्तदा चैता-
वद्रजोनिर्गतस्तत्र नापिपिपटतो नेत्रसहस्रं नम किमर्थमभवदिति
८ सत्यमि नेत्रसहस्रे तन्निरोधानाय यदि हस्तसहस्रमप्यभविष्यत्तदा
हर्तैः सर्वनेत्राच्छादनं कर्तुं शक्यमनो मम पाणिद्वयं व्यवसेवेति
९ यतो मना देवत्वादिनिषेयता पञ्चपायानावः किमिति प्राप्तः
यत्साङ्क्यया रजःपटलात्प्रान्तत्वनभूयति च ने मयनेष्यतिनेषता
नामविष्यत्तदा रज पातोऽपि नामविष्यदतः स्वाननिषेयता निन्द-
तीति भावः १० रजःसंसारं सर्गात्परिपतन्ती निगच्छन्ती नेत्रेभ्यो
वाप्यान्धुवाराशुजलप्रवाहो यस्य सः ११ इन्द्रः १२ अश्विनी-
नुवार वैधमः

पवनोद्धृताश्चमूरणवः ॥ १४ ॥ देव त्वद्भ्रजवाजिपत्रपटल-
श्रोद्धृतधूलिभर्राकाशं वसुधायते स्वकरः सोमायते नि-
प्पमः । किं चाधो भङ्कुक्षितः कणवतां नाथः स कूर्मा-
यते कूर्मो भोगपतीयते किमपरं रीरीयते वासरः ॥ १५ ॥
वेहलक्ष्मिनिराजहंसयुवतिवुव्यन्मृणालावलिभ्राम्यत्पट्पद्भूरि-
जाडृतिपतर्कैर्काङ्कतकेडूति । पर्यसन्नवपद्मसंहति पतङ्गि-
तिवेगस्थिति प्रस्थानध्वजत्रातलोलमजनि स्वर्गापगायाः
पयः ॥ १६ ॥ सत्यं त्वं पुरुषोत्तमोऽसि नियतं तत्रापि
रामे भवान्प्रस्थाने तव लज्जयेव नमति व्यक्तं यतो मे-
दिनी । द्राम्पूर्वाचलपश्चिमाचलकुचावावृण्वती प्रोच्छलद्ब्रह्म-
रावचलत्पयोधिलहरीचेलावलश्चञ्चलं ॥ १७ ॥ प्रस्थाने
तव भूमिपाल वसुधा जाता रजोदोषला त्वद्विद्वारपयो-
धगेऽङ्गनवृत्त वर्षत्यधोऽश्रुदृकम् । अष्टाश्वामहिमापमौक्ति-
कगणान्नामाः किरन्ति द्विपस्तत्रोत्थात इति प्रतापदहने
यान्यन्ति ते शत्रवः ॥ १८ ॥ एतद्वृत्तामिधातत्रवदस्रगसुहृ-
द्वर्गसान्द्रेन्वनेतद्वोक्तदामप्रतापञ्जलदनलमिलद्वूमभूमभ्रमाय ।
एतद्विजयत्रयात्रामसममरं पश्यतः कस्य नासीदेतन्नासी-
रवाजिब्रजन्वुरज्जोगर्जिराजिस्वर्लापु ॥ १९ ॥ तत्तदि-
रत्रयात्रोद्धृत्तुगगनुरात्रोद्धृतरन्वकार निर्वाणारिप्रतापान-
लजमिव मृजत्येव राजा रजोभिः । भृगोलच्छायमीयामयैग-
णितविदुत्रैयकायो मिर्यामूदेतत्कीर्तिप्रतानैर्विधुभिरिव युवे
गहुगह्यमानः ॥ २० ॥ गान्धार गुप्तदारस्त्वयि चलति
गलद्वाप्यभाग विहाग रागन्नासान्वगाराः क्षितिपकुलमणे
गुर्जग जर्जगगाः । तैलद्गास्त्यक्तलिङ्गास्त्रिभुवनतिलक छि-
द्यद्गाः कलिङ्गा मोरङ्गा मुक्तङ्गाः मपदि समभवन्वीर
गङ्गाविहङ्गा ॥ २१ ॥ काचित्कीर्णा रजोभिर्दिवमनुविद्वौ
मन्दवक्रेन्दुलक्ष्मीरश्रीकाः काश्चिदन्तर्दिश इव दविरे दा-
हसुद्धान्तसत्राः । त्रेमुर्वाल्या द्वान्याः प्रतिपदमपरा भूमि-
वल्कम्पमानाः प्रस्थाने पार्थिवानामशिवमिति पुरोभावि नार्थः
शशंसुः ॥ २२ ॥ जाने युष्मत्प्रयाणे क्षितितिलक रजोयोग-

दोषादशेषा दिग्योषाः क्षान्ति सद्यस्त्वरदरिन्पवधूनेवनीराप-
गासु । संगम्य त्वत्पतापस्तदनु किमु दधुर्दहं देव तासां
प्राची प्रातः प्रसूते यद्वियसुरुमहोऽखण्डमार्तण्डविम्बम् २३
धृणन्ते तूर्णमेतत्कुलधरणिभृतो दिग्द्विपा दिग्विद्विषु क्षु-
भ्यन्ति क्षोभयन्ति क्षितिमतिमृदितो मर्मणा कूर्मराजः ।
प्रस्थाने यन्व गर्जत्करटिघनघटासंभ्रमन्यद्वुर्वीसुर्वी दर्वी-
करेन्द्रः कलयितुमुदितश्रायमार्ति विभर्ति ॥ २४ ॥ नृत्यत्व-
द्वाजिराजिप्रसरस्वुरपुटप्रोद्धतैर्धूलिजालैरालोकालोकभूमिवर-
मतुलनिगलोकभावं प्रयाते । विश्रान्ति कामयन्ते रजनि-
रिति विद्या भूतले सर्वलोकः कोकाः क्रन्दन्ति शोकानल-
विकलतया किं च नन्दन्त्युलकाः ॥ २५ ॥ इन्द्रः प्रक्षुब्ध-
चित्तो दिशि दिशि सकलान्दिक्यतीन्माघधानान्कुर्वन्चञ्चा-
च्छपाणिः सुरवरवलितां देवसेनां निगृह्य । स्वर्गद्वारे यदी-
शोद्धतवलनिहतप्रौढदक्कानिनादं श्रुत्वा तिष्ठन्प्रकम्पत्कुच-
कलगतटाकिंनरीर्गायमानः ॥ २६ ॥ आजौ त्वद्वाजिरा-
जिप्रसरस्वुरतरन्यासलीलामिर्ख्या दीर्णायां देव निर्यन्न-
विरलमवनीपाल पातालवहिः । अश्रीयाद्विश्वमेव प्रतिनृपति-
वधूनेत्रघारान्धुघागवारा यथेनमारदरिकुलदमन द्राङ्ग न नि-
र्वापयेदुः ॥ २७ ॥

पताका ॥ मयेन कृष्णान्यरुणानि रागात्पाण्डूनि का-
न्तादिवियोगमाजाम् । द्विपां मनासि ध्वजकैतवेन लोलानि
भोस्त्वां नृप संश्रयन्ति ॥ २८ ॥

दुन्दुभिः ॥ गङ्गाम्भसि सुरत्राण तव निःसाणनिः-
खनः । क्षातीचारिवधूर्वर्गगर्भपातनपातकी ॥ २९ ॥ ब्र-
ह्माण्डं प्रविखण्ड्य भूवरगुहासुप्तान्दहीन्चोषयन्मार्मन्यैरिवधू-
त्रजस्य नृपते निष्पाल्य हा पातकी । कीलालं परिशोष्य च
प्रतिमदाना तेजसा तेऽद्भुतं गोदु विष्णुपदं स्पृगाल्यधिपयो-
राशि हुतो दुन्दुभिः ॥ ३० ॥ पारीन्द्राणां धुरीणैरवनिघर-
गुहागततः प्रोच्छलद्भिः स्वापन्नंगापराधप्रचलितनयनप्रा-
न्तमाकर्ष्यमानः । त्वत्प्रस्थानान्तरुद्यत्प्रलयजलधरध्वानधि-
कारधीरो घृष्टधीराम्भुतीरो जगति विजयते दुन्दुभिद्व-
न्दनादः ॥ ३१ ॥

गवाक्षविलोकनम् ॥ आलोकमाणे सहसा व्रजन्त्या
कयाचिदुद्वेष्टनवान्तमाल्यः । वदु न संभावित एव ताव-
त्करेण रुद्वोऽपि च केऽपागः ॥ ३२ ॥ प्रसाधिकालम्बि-
तमग्रपादमाक्षिप्य काचिच्चरागमेव । उत्सृष्टलीलागतिरा-
गवाक्षादलक्तकाङ्गां पदवीं ततान ॥ ३३ ॥ विलोचनं

१ बाहनम्. २ त्वदादिन्येतावनी विपुलादीधत्तलमंमदांदाका-
शमपि रजोमदं वभूवेति भावः. ३ चण्डाशु. ४ यथा कूर्म- न्वं
शरीरं सकोचयति तथा शेषोऽपि त्वदादिनीमरेण सकुचितशर्ग-
रोऽभूदिति भावः. ५ सकुचितशर्गरोऽपि प्रत्यन्वकायोऽभूदित्येवं.
६ यनन्नादृक्त्रदादिन्या धूलिपटलं मसुच्छलित येन दिनमप्यन्व-
कारवशाद्रात्रिरेवामवदिति भावः. ७ चक्रवाकः. ८ वेणवः.
९ मेनामुन्वम्. १० रणभूमिपु. ११ उच्छृङ्खलः. १२ कपटम्.
१३ गगितशान्त्रकवेद्य. १४ ज्योतिःशालप्रमाणकं यत्राहोभूच्छा-
यात्मकं तदेनत्कीर्तिचन्द्रमिषेत्युल्लेखा.

१ 'सुब्धान' इति पदस्य शोधनं सुरत्राण इति. २ सिंहानाम्.

दक्षिणमञ्जनेन सभाव्य तद्वश्वितवामनेत्रा । तथैव वाताय-
नसनिकर्ष ययौ शलाकामपरा वहन्ती ॥ ३४ ॥ जालान्त-
रप्रेषितदृष्टिरन्या प्रस्थानभिन्ना न ववन्ध नीवीम् । नाभि-
प्रविष्टाभरणप्रभेण हस्तेन तस्थाववलम्ब्य वासः ॥ ३५ ॥
अर्धाश्विता सत्वरमुत्थितायाः पदे पदे दुर्निमिते गलन्ती ।
कस्याश्रिदासीद्रशना तदानीमद्भुष्टमूलापितिसूत्रशेषा ॥ ३६ ॥
स्तनं धयन्तं तनय विहाय विलोकनाय त्वरया व्रजन्ती ।
सप्रस्रुता या पदवीं स्तनाभ्यां सिषेच काचित्पयसा गवा-
क्षम् ॥ ३७ ॥ अभिवीक्ष्य सौमिकृतमण्डन येतीः कररु-
द्धनीविगलदंशुकाः स्त्रियः । दधिरेऽधिभित्ति पटहप्रतिस्वनैः
स्फुटमद्दहासमिव सौम्यपङ्कयः ॥ ३८ ॥ रमसेन हारपद-
दत्तकाञ्चयः प्रतिमूर्धज निहितकर्णपूरकाः । परिचर्तिताम्ब-
रशुगाः समापतन्वलयीकृतश्रवणपूरकाः स्त्रियः ॥ ३९ ॥
व्यतनोदपास्य चरण प्रसाधिकाकरपलवाद्रसवशेन काचन ।
द्रुतयावकैकपदचित्रितावर्नि पदवीं गतेव गिरिजा हरार्ध-
ताम् ॥ ४० ॥ व्यचलन्विशङ्कटकीरकस्थलीगिखरस्व-
लन्मुखरमेखलाकुलाः । भवनानि तुङ्गतपनीयसंक्रमकम-
णकणत्कनकनपुराः स्त्रियः ॥ ४१ ॥ करयुग्मपद्मकुला-
पवर्जितैः प्रतिवेश्म लाजकुसुमैरवाकिरन् । अवदीर्णशुक्ति-
पुटमुक्तमौक्तिकप्रकरैरिव प्रियरथाङ्गमङ्गनाः ॥ ४२ ॥
नलिनान्तिकोपहितपल्लवश्रिता व्यवधाय चारु मुखमेक-
पाणिना । स्फुरिताङ्गुलीविवरनिःसृतोल्लसद्दशनप्रभाङ्कुरमजृ-
म्भतापरा ॥ ४३ ॥

रणसामग्री ।

अथोच्चकैर्जरठकपोतकंधरातनूरुहप्रकरविपाण्डुरद्युति । व-
लैश्चलच्चरणविधूतमुच्चरद्धनावलीरुदचरतः क्षमारजः ॥ १ ॥
विषङ्गिभिर्भृगमितरेतरं क्वचिनुंरंगमैरुपरि निरुद्धनिर्गमाः ।
चलाचलैरनुपदमाहताः खुरैर्विवभ्रमुश्चिरमध एव धूलयः
॥२॥ गरीयसः प्रचुरमुखस्य रागिणो रजोऽभवद्भवहितसत्त्व-
मुत्कटम् । सिसृक्षतः सरसिजजन्मनो जगद्वलस्य तु क्षय-
मपनेतुमिच्छतः ॥ ३ ॥ पुरा शरक्षतिजनितानि संयुगे
नयन्ति नः प्रसभमसृञ्जि पङ्कताम् । इति श्रुवं व्यवधि-
पुरात्तमीतयः खमुच्चकैरैनलसखस्य केतवः ॥ ४ ॥ क्वचि-
ल्लसद्वननिकुरम्बकर्वुरः क्वचिद्विरण्मयकणपुञ्जपिञ्जरः । क्वचि-
च्छरच्छशधरखण्डपाण्डुरः खुरक्षतक्षितितलरेपुरुद्ययौ ॥५॥
महीयसा महति दिगन्तदन्तिनामनीकजे रजसि मुखानुषङ्गि-
णि । विसारितामजिहत कोकिलावलीमलीमसां जलदमदाम्बु-

राजयः ॥ ६ ॥ शिरोरुहैरलिकुलकोमलैरमी सुधा मृधे
मृपत युवान एव मा । वलोद्धतं धवलितमूर्धजानिति श्रुवं
जनाञ्जरत इवाकरोद्रजः ॥ ७ ॥ सुसंहतैर्दधदपि घाम
नीयते तिरस्कृतिं बहुभिरसगयं परैः । यतः क्षितेरवयवसं-
पदोऽणवस्त्विपांनिधेरपि वपुरावरीपत ॥ ८ ॥ द्रुतद्रवद्रथ-
चरणक्षतक्षमातोल्लसद्बहुलरजोवगुण्डितम् । युगक्षयक्षण-
निरवग्रहे जगत्ययोनिधेर्जल इव मन्मामवभौ ॥ ९ ॥ समु-
ल्लसद्दिनकरवक्त्रकान्तयो रजस्वलाः परिमलिताम्बरश्रियः ।
दिगङ्गनाः क्षणमविलोकनक्षमाः शरीरिणा परिहरणीयतां
ययुः ॥ १० ॥ निरीक्षितुं वियति समेत्य कौतुकात्पराक्रमं
समरमुखे महीभृताम् । रजस्ततावनिमिषलोचनोत्पलव्यथा-
कृति त्रिदशगणैः पलाय्यत ॥ ११ ॥ विपङ्गिणि प्रतिप-
दमापिवत्यपो हताचिरद्युतिनि समीरलक्ष्मणि । शनैःशनैरु-
पचितपङ्कभारिकाः पयोमुचः प्रयसुरपेतवृष्टयः ॥ १२ ॥
नभोनदीव्यतिकरधौतमूर्तिमिर्वियद्गतैरनधिगतानि लेभिरे ।
चलच्चमूतुरगखुराहतोत्पतन्महीरजःक्षपनसुखानि दिग्ग-
जैः ॥ १३ ॥ गजव्रजाक्रमणभरावनम्रया रसातल य-
दखिलमानशे भुवा । नभस्तलं बहुलतरेण रेणुना ततोऽग-
मत्रिजगदिवैकता स्फुटम् ॥ १४ ॥ समस्थलीकृतविवरेण
पूरिता महीभृतां वलरजसा महागुहाः । रहस्रपाविधुरवधू-
रतार्थिना नभःसदामुपकरणीयतां ययुः ॥ १५ ॥ गते सु-
खच्छदपटसादृशीं दशः पथस्तिरोदधति घने रजस्यपि ।
मदानिलैरधिमधुचूतगन्धिभिर्द्विपा द्विपानमिययुरेव र-
हसा ॥ १६ ॥ मदाम्भसा परिगलितेन सप्तधा गजाञ्जनः
क्षमितरजश्चयानधः । उपर्यवस्थितधनपांसुमण्डलानलोक-
यत्ततपटमण्डपानिव ॥ १७ ॥ तूणीरवन्धपरिणद्धमुजान्त-
रालमाकर्णलम्बिशिखिपिच्छकलापधारि । कोदण्डपाणि नि-
नदत्प्रतिरोधकानामापातदुष्प्रसहमाविरभूदनीकम् ॥ १८ ॥
आदावेव गजेन्द्रमौलिविलसद्दण्डा पताकावली पश्चाद्धारण-
राजधोरणिरतिप्रोद्दामयोधाश्रिता । उद्दण्डध्वजलान्छिता-
प्यथ घनीभृता रथाना तती तत्यश्चाचुरगावली विजयते
योधैः समं सर्वतः ॥ १९ ॥ योधैरेव वशीकृताः कथमपि
प्रोद्दामरोषान्धिता गाढध्वान्तधराधरा इव रणक्षोणीं समाल-
म्बिताः । ईषन्मीलितघूर्णितं प्रतिदिशं प्रक्षिप्तनेत्राञ्जला मन्दा-
न्दोलितमौलयो मदजलैराभान्ति दन्तावलाः ॥ २० ॥
आरूढक्षितिपालभालविगलत्स्वेदाम्बुसेकोद्धता भेरीद्वाङ्क-
तिचापटंकृतिचमत्कारोल्लसन्मानसा । क्षुभ्यत्क्षोणितलं स्फु-
रत्खुरपुटं चञ्चलत्केशरं मन्दभ्रान्तविलोचनं प्रतिदिशं

नृत्यन्ति वाजिप्रजाः ॥ २१ ॥ अन्यूनोन्नतयोऽतिमात्रपृ-
थवः पृथ्वीधरश्रीभृतस्तन्वन्तः कनकावलीभिरुपमां सौ-
दामिनीदामभिः । वर्षन्तः शममानयन्नुपलसच्छृङ्गारलेखा-
युधाः काले कालियकायकालवपुषः पांसून्गजाम्भोमुचः ॥ २२ ॥
हेषाघोषैर्हरीणां जितघननिनदैर्दृष्टितैः कुञ्जराणां ज्याघातो-
त्थैर्निनादैः पटुपटहरवैर्मदलोद्दामशब्दैः । प्रासैः कर्णोप-
कण्ठं मदगजनिवहस्कन्धघण्टाप्रणादैः शृङ्गाराय त्वरन्ते
त्रिदशमृगदृशो वीरवर्गानुरक्ताः ॥ २३ ॥ सज्जन्तां कुम्भ-
मित्तिच्युतमदमदिरामत्तभृङ्गाः करीन्द्रा युज्यन्तां स्यन्दनेषु
प्रसभजितमरुच्चण्डवेगास्तुरंगाः । कुन्तैर्नीलोत्पलानां वन-
मिव ककुभामन्तराले सृजन्तः पादाताः संचरन्तु प्रस-
भमसिलसत्पाणयः पत्तयोऽपि ॥ २४ ॥

रणवर्णनम् ।

तनुत्राणं तनुत्राणं शस्त्रं शस्त्रं रथो रथः । इति शुश्रु-
विरे विध्वगुद्गटाः सुभटोक्तयः ॥ १ ॥ पत्तिः पत्तिमभीयाय
रणाय रथिनं रथी । तुरङ्गस्य तुरङ्गस्यो दन्तिस्थं दन्तिनि
स्थितः ॥ २ ॥ सङ्ग्रामानन्दवर्षिण्यौ विग्रहे पुलकाङ्किते ।
आसीत्कवचविच्छेदो वीराणां मिलतां मिथः ॥ ३ ॥ निर्दय
खड्गभिन्नेभ्यः कवचेभ्यः समुच्छ्रितैः । आसन्व्योमदिश-
स्तूलैः पलितैरिव पाण्डुराः ॥ ४ ॥ खड्गा रुधिरसंलिप्ता-
श्रण्डांशुकरभासुराः । इतस्ततोऽपि वीराणां वैद्युत वैभवं
दधुः ॥ ५ ॥ गृहीताः पाणिभिर्वीरैर्विकोशाः खड्गराजयः ।
कान्तिजालच्छलादाजौ व्यहसन्समदा इव ॥ ६ ॥ खड्गाः
शोणितसंदिग्धा नृत्यन्तो वीरपाणिषु । रजोधने रणेऽनन्ते
विद्युतां विभ्रम दधुः ॥ ७ ॥ शस्त्रभिन्नेभकुम्भेभ्यो मौक्ति-
कानि च्युतान्यधुः । आहवक्षेत्रमभ्युसकीर्तिवीजोत्करश्रि-
यम् ॥ ८ ॥ वीराणां विषमैर्घोषैर्विद्रुता वारणा रणे । शास्यमाना
अपि त्रासाद्भ्रजुर्धृताङ्कुशा दिशः ॥ ९ ॥ रणे बाणगणै-
र्भिन्ना भ्रमन्तो भिन्नयोधिनः । निममज्जुर्गलद्रक्तनिमज्जासु
महागजाः ॥ १० ॥ खड्गनिर्लूनमूर्धानो निपतन्तोऽपि
वाजिनः । प्रथम पातयामासुरसिना दारितानरीन् ॥ ११ ॥
वीराणां शस्त्रभिन्नानां शिरासि निपतन्त्यपि । अधावन्दन्त-
दद्यौष्ठभीषणान्यरिषु क्रुधा ॥ १२ ॥ शिरांसि वरयोधानाम-
र्धचन्द्रहृत्तान्यपि । आददाना भृशं पादैः श्येना व्यानशिरे
दिशः ॥ १३ ॥ उत्क्षिप्ता अपि हस्तीन्द्रैः कोपनैः पत्तयः
करैः । ते रिपूनहनन्खड्गपातैः स्वस्य पुरः प्रभोः ॥ १४ ॥
उत्क्षिप्य करिभिर्दूरं सुक्तानां योधिनां दिवि । प्रापि

जीवात्मभिर्दिव्याङ्गनाकण्ठपरिग्रहः ॥ १५ ॥ क्रुद्धस्य द-
न्तिनः पत्तिर्जिघृक्षोरसिना करम् । निर्भिद्य दन्तमुसला-
न्यारुरोह जिघृक्षया ॥ १६ ॥ खड्गेनामूलतो हत्वा दन्ति-
नोऽङ्घ्रिचतुष्टयम् । प्रपतिष्णोः प्रविष्टोऽपि पदातिर्निरगा-
द्भुतम् ॥ १७ ॥ करेण करिणा वीरः सुगृहीतोऽपि को-
पिना । असिनासूजहारारुह्य तस्यैव स्वयमक्षतः ॥ १८ ॥
तुरङ्गी तुरगारूढं प्राप्सेनाहृत्य वक्षसि । पततस्तस्य ना-
ज्ञासीत्प्रासघातं स्वके हृदि ॥ १९ ॥ तुरङ्गसादिनं शस्त्रह-
तप्राणं गतं भुवि । आन्नाढ्योऽपि महाबाजी नात्रस्तनयनो-
ऽत्यजत् ॥ २० ॥ द्विषा प्रासहृतप्राणो वाजिपृष्ठदृढासनः ।
हस्तोद्धृतमहाप्रासो भटो जीवन्निवाभ्रमत् ॥ २१ ॥ खड्गेन
शितधारेण भिन्नोऽपि रिपुणाश्रगः । नामूर्च्छत्कोपतो हन्तु-
मियेष च पतन्नपि ॥ २२ ॥ रथिनो रथिभिर्बाणैर्हृतप्राणा
दृढासनाः । कृतकार्षुकसधानाः सप्राणा इव मेनिरे ॥ २३ ॥
मिथोऽर्धचन्द्रनिर्लूनमूर्धानौ रुषितौ रुषा । खेचरौ भुवि
नृत्यन्तौ स्वकवन्धावपश्यताम् ॥ २४ ॥ पत्तिः पदातिं रथिनं
रथेशस्तुरंगसादी तुरगाधिरूढम् । यन्ता गजस्याभ्यपतद्ग-
जस्थं तुल्यप्रतिद्वन्द्वि बभूव युद्धम् ॥ २५ ॥ उत्थापितः
संयति रेणुरश्वैः सान्द्रीकृतः स्यन्दनवंशचक्रैः । विस्तारितः
कुञ्जरकर्णतालैर्नैत्रक्रमेणोपरुरोध सूर्यम् ॥ २६ ॥ रथो
रथाङ्गध्वनिना विजज्ञे विलोघघण्टाकणितेन नागः । स्वभ-
र्तृनामग्रहणाद्बभूव सान्द्रे रजस्यात्मपरावबोधः ॥ २७ ॥
आवृण्वतो लोचनमार्गमाजौ रजोधकारस्य विजृम्भितस्य ।
शस्त्रक्षताश्चद्विपवीरजन्मा बालारुणोऽभूद्गुधिरप्रवाहः ॥ २८ ॥
स च्छिन्नमूलः क्षतजेन रेणुस्तस्योपरिष्ठात्पवनावधूतः । अङ्गा-
रशेषस्य हुताशनस्य पूर्वोत्थितो धूम इवावभासे ॥ २९ ॥
आधोरणानां गजसनिपाते शिरांसि चक्रैर्निशितैः क्षुराग्रैः । ह-
तान्यपि ज्येननखाग्रकोटिव्यासक्तकेशानि चिरेण पेतुः ॥ ३० ॥
तनुत्यजां चर्मभृतां विकोशैर्दृष्टुस्त्व दन्तेष्वसिभिः पतद्भिः ।
उद्यन्तमग्निं शमयांबभूवुर्गजा विविधाः करशीकरेण ॥ ३१ ॥
शिलीमुखोत्कृत्तशिरःफलाढ्या च्युतैः शिरस्त्रैश्चक्रोत्तरेव ।
रणक्षितिः शोणितमद्यकुल्या रराज मृत्योरिव पानभूमिः ॥ ३२ ॥
केचिद्गदाः केऽपि सचापबाणानन्ये कृपाणीमपरे च शूलम् ।
शक्त्यृष्टिमन्ये मुसल परे च प्रोत्तानहस्ताः परिनर्तयन्ति ॥ ३३ ॥
सरोषयुद्धाङ्गनमध्यधावन्मत्तद्विपानामधिकोत्सुकानाम् । पा-
दाभिघाताभिहताः पतन्ति रथाश्च योधाश्च तुरंगमांश्च ॥ ३४ ॥
रम्भातरुनुद्धतवातपूरा यथा तथा वारणयूथनाथाः । सङ्ग्राम-
भूमौ विनिपातयन्ति रथांश्च योधांश्च तुरंगमांश्च ॥ ३५ ॥

परस्परेण क्षतयोः प्रहर्त्रोरुत्क्रान्तवाय्वोः समकालमेव । अम-
र्त्यभावेऽपि कयोश्चिदासीदेकाप्सरःप्रार्थितयोर्विवादः ॥ ३६ ॥
महास्वनः सैन्यविमर्दसभवः कर्णान्तमूलंकपतामुपेयिचान् ।
पयोनिवेः क्षुब्धतरस्य मन्थनो बभूव भूम्ना भुवनोदरं-
भरिः ॥ ३७ ॥ महागजानां गुरुचंहितैः शतैः सुहेपितैर्षो-
रतरैश्च वाजिनाम् । घनै रथाना चलचण्डचीत्कृतैस्तिरो-
हितोऽभूत्पटहस्य निःस्वनः ॥ ३८ ॥ घनैर्विलोक्य स्थगि-
तार्कमण्डलैश्चमूर्जोमिर्निचित नभस्तलम् । अयायि हंसैर-
भिमानसं घनभ्रमेण सानन्दमनर्ति केकिभिः ॥ ३९ ॥
विलोक्य धूलीपटलैर्भृशं भूत द्यावापृथिव्योरलमन्तरं महत् ।
किमूर्ध्वतोऽधः किमधस्त ऊर्ध्वतो रजोऽभ्युपैतीति जनै-
रतर्क्यत ॥ ४० ॥ नोर्ध्वं न चाधो न पुरो न पृष्ठतो न
पार्श्वतोऽभूत्खलु चक्षुषो गतिः । सूच्यग्रभेदैः पृतनारजो-
भरैः सुनिर्भर प्राणिगणस्य सर्वतः ॥ ४१ ॥ उद्धमदानद्वि-
पष्टहितैः गतैर्नितान्तसुत्तुङ्गतुरंगहेपितैः । चलद्वजस्यन्दन-
नेमिनिःस्वनैरभून्निरुच्छ्वासमथाकुलं नभः ॥ ४२ ॥ महाग-
जानां गुरुमिस्तु गर्जितैर्विलोलघण्टारणितै रणोज्ज्वलैः ।
घोरप्रभेदैः प्रमदप्रमेदुरैर्वाचालतामादधिविरेतरां दिशः ॥ ४३ ॥
दन्तीन्द्रदानाम्बुधिवारिवीचिभिः सबोऽपि नद्यो बहु ताः
पुपूरिरे । धरारजोभिस्तुरगक्षतैर्भूतं वाः पङ्कतामेत्य रजस्व-
लीकृतम् ॥ ४४ ॥ निम्नप्रदेगाः स्थलतामुपागमन्नैर्भ्रतत्वसु-
च्चैरपि सर्वतः स्थलम् । तुरङ्गमाणां व्रजतां खुरैः क्षिती
रथैर्गजेन्द्रैः परितः समीकृता ॥ ४५ ॥ नमोदिगन्तप्रतिघो-
पमीषणैर्महामहीभृत्तटदारणोत्वणैः । पयोधिनिर्धूननकेलिभि-
र्जगद्वभूव भेरीस्वनितैः समाकुलम् ॥ ४६ ॥ इतस्ततो
वातविधूतचञ्चलैरारोधिताशागमनैर्ध्वजांशुकैः । लघुकण-
त्काञ्चनकिकिणीकुलैरमज्जि धूलीजलधौ नमोगतैः ॥ ४७ ॥
घण्टारवै रौद्रतरैर्निरन्तरैर्विसृत्वैरैर्गर्जरवैः सुभैरवैः । मदद्वि-
पाना प्रथयावभूविरे न बाहिनीनां पटहस्य निःस्वनाः ॥ ४८ ॥
करालवाचालसुखैश्चमूर्त्रैः सस्ताम्बरा वीक्ष्य रजस्वला
दिशः । तिरोवभूवे गगने दिनेश्वरो रजोऽन्धकारे परितः
कुतोऽप्यसौ ॥ ४९ ॥ आक्रान्तपूर्वा रभसेन सैनिकैर्दिग्गजना
व्योमरजोमिदूषिता । भेरीरवाणां प्रतिशब्दितैर्घनैर्जगज्ज गाढ
गुरुमत्सरादिव ॥ ५० ॥ गुरुसमीरसमीरितभूधरा इव गजा
गगन विजगाहिरे । गुरुतरा बहुवारिभरादना भुवमतीव
नमन्त इवाभवन् ॥ ५१ ॥ संजग्माते तावपायानपेक्षौ से-
नाम्भोधी धीरनादौ रथेण । पक्षच्छेदात्पूर्वमेकत्र देशे
वाञ्छन्तौ वा विन्ध्यसह्यौ निलेतुम् ॥ ५२ ॥ पत्तिः पत्तिं

वाजिमेयाय वाजी नागं नागः स्यन्दनस्थो रथस्थम् । इत्थं
सेना वैलभस्येव रागादङ्गेनाङ्ग प्रत्यनीकस्य भेजे ॥ ५३ ॥
रथ्याघोषैर्घृहेणैर्वारणानामैक्य गच्छन्वाजिनां हेपया च ।
व्योमव्यापी सतत दुन्दुमीनामव्यक्तोऽभूदीशितेव प्रणा-
दः ॥ ५४ ॥ रोषावेगाद्गच्छतां प्रत्यमिन्न दूरोत्क्षिप्तस्थूल-
बाहुध्वजानाम् । दीर्घास्तिर्यग्वैजयन्तीसदृश्यः पादातानां
भ्रेजिरे खङ्गलेखाः ॥ ५५ ॥ उद्यन्नाद घन्विभिर्निर्गुराणि
स्थूलान्युच्चैर्मण्डलत्व दधन्ति । आस्फाल्यन्ते कार्मुकाणि
स कामं हस्त्यारोहैः कुञ्जराणां शिरांसि ॥ ५६ ॥ घण्टा-
नादो निःस्वनो डिण्डिमाना ग्रैवेयाणामारवो चंहितानि ।
आमेत्येव प्रत्यवोचन्गजानामुत्साहाथे वाचमाधोरणस्य ॥ ५७ ॥
रोषावेशादाभिसुर्येन कौचित्याणिग्राहं रंहसैवोपयातां ।
हित्वा हेतीर्मल्लवन्मुष्टिघातं घ्नन्तौ बाहूबाहवि व्यासृजे-
ताम् ॥ ५८ ॥ शुद्धाः सङ्गं न क्वचित्प्रासवन्तो दूरान्मुक्ताः
शीघ्रतां दर्शयतः । अन्तःसेनं विद्विषामाविगन्तो युक्तं
चक्रुः सायका वाजितायाः ॥ ५९ ॥ आक्रम्याजेरथिमस्क-
न्धमुच्चैरास्थायाथो वीतशङ्कं शिरश्च । हेलालोला वर्म
गत्वातिमर्त्यं धार्मारोहन्मानभाजः सुखेन ॥ ६० ॥ रोदो-
रन्ध्र व्यश्रुचानानि लोलैरङ्गस्यान्तर्मापितैः स्थावराणि ।
केचिद्दुर्वीमेत्य सयन्निर्घां क्रीणन्ति स प्राणमूल्यैर्य-
शांसि ॥ ६१ ॥ वीर्योत्साहश्लाघि कृत्वावदान सङ्गामाग्रे
मानिनां लज्जितानाम् । अज्ञाताना शत्रुभिर्मुक्तमुच्चैः श्री-
मन्नाम श्रावयन्ति स नैशाः ॥ ६२ ॥ मिश्रीभूते तत्र
सैन्यद्वयेऽपि प्रायेणायं व्यक्तमासीद्विशेषः । आत्मीयास्ते ये
परैश्चः पुरस्तादभ्यावर्ती संमुखो यः परोऽसौ ॥ ६३ ॥
सद्वशात्वादङ्गससङ्गिनीत्वं नीत्वा काम गौरवेणावबद्धा ।
नीता हस्तं वञ्चयित्वा परेण द्रोह चक्रे कस्यचित्त्वा कृ-
पाणी ॥ ६४ ॥ नीते भेद धौतधाराभिघातादम्भोदाग्ने
शात्रवेणापरस्य । साँसृज्जाजिस्तीर्क्ष्णमार्गस्य भागो विद्युद्दीप्तः
कैङ्कटे लक्ष्यते स ॥ ६५ ॥ आमूलान्तात्सायकेनायतेन
स्यूते बाहौ मण्डुकक्षिष्टसुष्टेः । प्राप्यासह्या वेदनामस्तधैर्या-

१ अश्वम् २ प्रियतमस्य यथा कान्ता कान्तस्योरुमूर्णा कर
करेण मुखं मुखेन भजति, तथा सेना प्रति सैन्यस्य पत्तिं पत्ति-
नाश्रमश्रेनेत्यादिक्रमेण भेज इत्यर्थ ३ शस्त्राणि ४ अनुरूप
कर्म ५ पक्षवत्ताया . ६ यथा कथञ्चित्कश्चित्कन्धमूर्ध्वारोहणक-
मेण किञ्चिद्दूरारोहमद्रितटादिकमारोहति तद्वदिति भाव ७ आपणम् .
८ महत्कर्म . ९ वन्दिन . १० पराङ्गुखाः . ११ सरत्करेखा .
१२ खङ्गस्य . १३ कवचे .

दप्यभ्रद्यच्चर्म नान्यस्य पाणेः ॥ ६६ ॥ मित्वा घोर्णामाय-
सेनाधिवक्षः स्थूरीपुष्टो गार्ध्रपक्षेण विद्धः । शिक्षाहेतोर्गा-
दरज्ज्वेव वद्धो हतुं वक्रं नाशकद्दुर्मुखोऽपि ॥ ६७ ॥
विष्वद्रीचीर्विक्षिपन्सैन्यवीचीराजावन्तः कापि दूरं प्रयातम् ।
वभ्रामैको बन्धुमिष्टं दिदक्षुः सिन्धौ वाधो मण्डलं गोर्व-
राहः ॥ ६८ ॥ यावच्चे नाञ्जनं बोधनाय व्युत्थानञ्चो
हस्तिचारी मदस्य । सेनास्वानादन्तिनामात्मनैव स्थूलास्ता-
वत्प्रावहन्दानकुल्याः ॥ ६९ ॥ प्रत्यासन्ने दन्तिनि प्राति-
पक्षे यत्रा नागः प्रास्तवक्रच्छदोऽपि । क्रोधाक्रान्तः शूर-
निर्दारिताक्षः प्रेक्षांचके नैव किञ्चिन्मदान्धः ॥ ७० ॥ अ-
न्योन्येषां पुंष्करैरामृगन्तो दानोद्भेदानुचकैर्मुग्धवालाः । उन्मू-
र्धानः संनिपत्यापरान्तैः प्रायुध्यन्त स्पष्टदन्तध्वनीभाः ॥ ७१ ॥
प्राधीयांसः संहताः स्थेमभाजश्चारुदग्रास्तीक्ष्णतामत्यजन्तः ।
दन्ता दन्तैराहताः सामजानां भङ्ग जग्मुर्न स्वय साम-
जाताः ॥ ७२ ॥ मातङ्गानां दन्तसघट्टजन्मा हेमच्छेदच्छा-
यचक्षच्छिखाग्रः । लघोऽप्यग्निश्रामरेषु प्रकामं माञ्जिष्टेषु
व्यज्यते न स सैन्यैः ॥ ७३ ॥ ओषामासे मत्सरोत्यातवा-
ताक्षिप्यदन्तक्षमारुहां घर्षणोत्थैः । यौगान्तैर्वा वह्निभिर्वा-
रणानामुच्चैर्मूर्ध्व्योमि नक्षत्रमाला ॥ ७४ ॥ सान्द्राम्भोदस्या-
मले सामजानां वृन्दे नीताः शोणितैः शोणिमानम् । दन्ताः
शोभामापुरम्भोनिधीनां कन्दोद्भेदा वैद्दुमा वारिणीव ॥ ७५ ॥
उत्क्षिप्योच्चैः प्रस्फुरन्तं रदाभ्यामीर्षादन्तः कुञ्जरं शात्रवी-
यम् । शृङ्गप्रोतप्रावृषेण्याम्बुदस्य स्पष्टं प्रापत्साम्यमुर्वीध-
रस्य ॥ ७६ ॥ व्यासं लोकैर्दुःखलभ्यापसारं संरम्भित्वादेत्य
धीरो महीयः । सेनामध्यं गाहते वारणः स ब्रह्मेव प्रागा-
दिदेवोदरान्तः ॥ ७७ ॥ भृङ्गश्रेणिश्यामभासा समूहैर्नारा-
चानां विद्धनीरन्ध्रदेहः । निर्भीतत्वादाहवेनाहतेच्छो हृष्य-
न्हस्ती हृष्टरोमेव रेजे ॥ ७८ ॥ आताम्राभा रोपभाजः
कटान्तादाश्लखाते मार्गणे धूर्गतेन । निश्च्योतन्ती नागरा-
जस्य जज्ञे दानस्याहो लोहितस्येव धारा ॥ ७९ ॥ कुर्व-
ञ्च्योत्स्नाविपुषां तुल्यरूपस्तारस्ताराजालसारामिव धाम् ।
खड्गाघातैर्दारितादन्तिकुम्भादाभाति स प्रोच्छलन्मौक्ति-
कौधः ॥ ८० ॥ दूरोत्क्षिप्ताक्षिप्रचक्रेण कृत्तं मत्तो हस्त
हस्तिराजः स्वमेव । मीमं भूमौ लोलमान सरोपः पादे-
नासृक्पङ्कपेपं पिपेप ॥ ८१ ॥ आपस्कारालूनगात्रस्य भूमिं

निःसाधारं गच्छतोऽवाञ्छुखस्य । लब्धायामं दन्तयोर्धुम-
मेव खं नागस्य प्रापदुत्तम्भनत्वम् ॥ ८२ ॥ हस्तेनाग्रे
वीतभीत गृहीत्वा कचिद्बालः क्षिसवानूर्ध्वमुच्चैः । आ-
सीनाना व्योमि तस्यैव हेतोर्दिव्यस्त्रीणामर्पयामास नू-
नम् ॥ ८३ ॥ आक्रम्यैकामग्रपादेन जङ्घामन्यामुच्चैराद-
दानः करेण । सास्थिस्थानं दारुवद्धारुणात्मा कचिन्म-
ध्यात्पाटयामास दन्ती ॥ ८४ ॥ उत्प्लुत्यारार्द्धचन्द्रेण
लूने वक्रेऽन्यस्य क्रोधदष्टोष्ठदन्ते । सैन्यैः कण्ठच्छेदलीने
कवन्वाद्भयो विभ्ये बलगतः सासिपाणेः ॥ ८५ ॥ प्रत्यावृत्त
भयभाजि स्वसैन्ये तुल्यं मुक्तैराकिरन्ति स कचित् । एकौर्धेन
स्वर्णपुङ्खैर्द्विपन्तः सिद्धा मान्यैः साधुवादैर्द्वयेऽपि ॥ ८६ ॥
वाणाक्षिसारोहशून्यासनानां प्रकान्तानामन्यसैन्यैर्ग्रहीतुम्
सरब्धानां भ्राम्यतामाजिभूमौ वारी वारैः सस्वरे वारणा-
नाम् ॥ ८७ ॥ कश्चिन्मूर्च्छामेत्य गाढप्रहारः सिक्तः
शीतैः शीकरैर्वारणस्य । उच्छ्वास प्रस्थिता त जिघृक्षुर्व्य-
र्थाकृता नाकनारी सुमूर्च्छ ॥ ८८ ॥ लूनग्रीवात्सायके-
नापरस्य धामत्युच्चैराननादुत्पतिष्णोः । त्रेसे मुग्धैः सैहिके-
यानुकाराद्रौद्राकारादप्सरोवक्रचन्द्रैः ॥ ८९ ॥ घृत्त शुद्धे
शूरमाक्षिष्य काचिद्रन्तुं तूर्णं मेरुकुञ्जं जगाम । त्यक्त्वा
नाञ्चो देहमेति स यावत्पत्नी सद्यस्तद्वियोगासमर्था ॥ ९० ॥
त्यक्तप्राणं संयुगे हस्तिनीस्था वीक्ष्य प्रेम्णा तत्क्षणादुद्धतासुः ।
प्राप्याखण्ड देवभूयं सतीत्वादाशिश्लेष स्वैव कचित्पु-
रंध्री ॥ ९१ ॥ स्वर्गे वासं कारयन्त्या चिराय प्रत्यग्रत्वं
प्रत्यहं धारयन्त्या । कश्चिद्भेजे दिव्यनार्या परसिंहोके
लोकं प्रीणयन्त्येह कीर्त्या ॥ ९२ ॥ गत्वा नूनं वैबुध सद्य रम्य
मूर्च्छाभाजामाजगामान्तरात्मा । भूयो दृष्टप्रत्ययाः प्रा-
ससंज्ञाः साधीयस्ते यद्रणायद्रियन्ते ॥ ९३ ॥ कश्चिच्छ-
स्त्रापातमूढोऽपवोर्दुर्लब्धा भूयश्चेतनामाहवाय । व्यावर्तिष्ट
कोशतः सख्युरुच्चैस्त्यक्तश्चात्मा का च लोकानुवृत्तिः ॥ ९४ ॥
भिन्नोरस्कौ शत्रुणाकृष्य दूरादासन्नत्वात्कौचिदेकेपुणैव । अ-
न्योन्यावष्टम्भसामर्थ्ययोगादूर्ध्वावेव स्वर्गतावप्यभूताम् ॥ ९५ ॥
भैरैर्दण्डैरातपत्राणि भूमौ पर्यस्तानि प्रौढचन्द्रघृतीनि ।
आहाराय प्रेतराजस्य रौप्यस्थालीनीव स्थापितानि स
भान्ति ॥ ९६ ॥ रेजुर्ग्रथा वक्षसः कुङ्कुमाङ्गा मुक्ताहाराः
पार्थिवानां व्यसूनाम् । हासालक्ष्याः पूर्णकामस्य मन्ये मृत्यो-
र्दन्ताः पत्तिरक्तासवस्य ॥ ९७ ॥ निम्नेष्वोधीभूतमस्त्रक्षता-

१ नासाम्. २ लोहमयेन. ३ नवारूढ. ४ वाणविशेषेण.
५ सर्वव्यापिनी. ६ पृथिव्या. ७ शुण्डाश्रे. ८ गजानाम्
९ दग्नेत्यर्थः. १० युगान्तभवेरिव. ११ महादन्तः. १२ आमूलात्

१ आयतम्. २ दुष्टहस्ती. ३ भयमानास्थिपटकारदा
व्ययुक्तम्. ४ वाणेन. ५ बन्धनस्थानम्. ६ वृन्दैः

नामसं भूमौ यच्चकासांचकार । रागाथे तर्कि नु कौमुम्-
मम्मः संव्यानानामन्तकान्तःपुरस्य ॥ ९८ ॥ रामेण त्रि-
सप्तकृत्यो हृदानां चित्रं चक्रे पञ्चक क्षत्रियासैः । रक्ताम्भोभि-
स्तत्क्षणादेव तस्मिन्सख्येऽसख्याः प्रावहन्द्दीर्घवत्यः ॥ ९९ ॥
संदानान्तादस्त्रिभिः शिक्षितासैराविश्याधःशातशस्त्रावलूनाः ।
कूमौपम्यं व्यक्तमन्तर्दीनामैभाः प्रापन्नद्योऽसृञ्चयीनाम्
॥ १०० ॥ पद्माकारैर्योधवक्रैरिमानां कर्णभ्रष्टैश्चामरैरेव हंसैः ।
सौपस्काराः प्रावहन्नसतोयाः स्रोतस्त्रिन्यो वीचिपृच्चैस्त्र-
रङ्गिः ॥ १०१ ॥ उक्तान्तानामामिषायोपरिष्टादध्याकाश
वभ्रसुः पन्नवाहाः । मूर्ताः प्राणा नूनमद्याप्यवेक्षामासुः
काय त्याजिता दारुणासैः ॥ १०२ ॥ आतन्वद्भिर्दिक्षु
पत्राग्रनादं प्रासैर्दूरादाशु तीक्ष्णैर्मुखाग्रैः । आदौ रक्त सै-
निकानामजीवैर्जीवैः पश्चात्पत्रिपूर्गैरपायि ॥ १०३ ॥ ओ-
जोभाजा यद्रणे संस्थितानामादत्तीत्रं सार्धमङ्गेन नूनम् ।
ज्वालाव्याजादुद्गमन्ती तदन्तस्तेजस्तारं दीप्तजिह्वा वै-
वाशे ॥ १०४ ॥ नैरन्तर्यच्छिन्नदेहान्तरालं दुर्मक्ष्यस्य
ज्वालिना वाशितेन । योद्धुर्वाणप्रोतमादीप्य भासं पाकापूर्व-
स्वादमादे शिवाभिः ॥ १०५ ॥ ग्लानिच्छेदि क्षुत्प्रवोधाय
पीत्वा रक्तारिष्टं गोषिताजीर्णशेषम् । स्वादुकार कालखण्डो-
पदग क्रोष्टा डिम्बं व्यष्वण्णव्यस्वनच्च ॥ १०६ ॥ ऋच्या-
त्पृगैः पुष्कराण्यनकानां प्रत्याशाभिर्मंदसो दारितानि ।
औभीलानि प्राणिनः प्रत्यवश्यन्कालो नूनं व्याददावान-
नानि ॥ १०७ ॥ कीर्णा रेजे साजिभूमिः समन्तादप्राणाङ्गिः
प्राणमाजा प्रतीकैः । बह्वारम्भैरर्थसंयोजितैर्वा रूपैः स्रष्टुः
सृष्टिकर्मान्तशाला ॥ १०८ ॥ त्वत्पत्रमुक्तविशिखैरशनि-
प्रकाशैरामूललूननवकेतककान्तदन्ताः । त्रासावसन्नमदधार-
कपोलभागाः संपादयन्ति करिणः करिणीभ्रम नः ॥ १०९ ॥
मिलितमिहिरभासं मौलिमेतस्य दृष्ट्वा परवरतनुपादालक्तकं
तर्कयन्त्या । त्वदरिधरणिजानिर्भानुविम्बेन गच्छन्सुरनगर-
मृगाक्ष्या वीक्ष्यते साभ्यसूयम् ॥ ११० ॥ भयचतुरगनि-
पुरक्षुरदृढव्रणैराचिता क्षणात्समरविच्युतप्रतिनृपालचेला-
श्विता । इयं रणघरा भवद्विरददानधाराजलैः किमु व्रणत-
लेऽर्पितं वसनपट्टमासिञ्चति ॥ १११ ॥ कृपाणकिरणानलं
रुधिरनीरपूरच्छटाजटाव्रततिसंकुलं भटतिमिङ्गिलैराकुलम् ।

प्रमथ्य समरार्णवं वरमकर्षिं लक्ष्मीस्त्वया विधाय मदमन्धरं
मथनमन्दरं सिन्धुरम् ॥ ११२ ॥ झणज्जणितकङ्कणकणि-
तकिङ्किणीकं धनुर्ध्वनद्गुरुगुणाटनीकृतकरालकोलाहलम् ।
वितत्य किरतोः शरानविरतस्फुरच्चूडयोर्विचित्रमभिवर्धते
भुवनमीममायोधनम् ॥ ११३ ॥ प्रतीक्ष्यन्ते वीराः प्रतिमु-
खसुरोभिः सरभसं विपक्षाणां हेतिः प्रतिनियतवैर्यानुभवतः ।
विदीर्णत्वम्भारादलितपिणितच्छिन्नधमनिप्रकाण्डास्थित्वाशु-
स्फुटतरविलक्ष्यान्ननिवहाः ॥ ११४ ॥ गितैर्वीणैरेके मृध-
मुवि परे तीक्ष्णनखरैः क्रियासातत्येनाप्यहमहमिकान्त-
मनसः । मियोविन्ध्यन्ति स प्रवलतमसंमर्दविदलत्क्षिति-
क्षोदःपिष्टातकसुरभिवक्षस्तभृतः ॥ ११५ ॥ भल्लैर्भिन्नाः
प्रतिनृपतयः शङ्खनादानुदाराश्रुत्वा राजन्पुनरपि भुजादण्ड-
कण्डूतिभाजः । आलिङ्गन्त्यास्त्रिदशसुदृशो भ्रूलता वीक्ष्य
भुजा चापत्रान्त्या चपलमनसो हस्तमावर्तयन्ति ॥ ११६ ॥
मुञ्चद्भिर्मदवारि वारणगणैर्मेघायित कार्मुकैरेतैः गक्रशरास-
नायितमधश्छत्रैः शिलीन्प्रायितम् । स्वद्योतायितमखघट्टन-
समुद्भूतस्फुलिङ्गैः स्फुरन्नाराचैश्चपलायित रणमुवा सैन्यैर्न-
भसायितम् ॥ ११७ ॥ मुञ्चन्मृगुगलैः कुधा समधिकस्फा-
रारुणासैः क्षणात्स्वेदाम्भःपटलप्रकृष्टतिलकैर्दृष्टाधरोष्ठैरपि ।
दृष्टश्मश्रुभिरुत्पतद्भिरभितः सकीर्णमालक्ष्यते त्वद्धस्तास्त्रनि-
कृतचवैरिभटसुश्रेणीशिरोभिर्वियत् ॥ ११८ ॥ ध्वेडाभिः क-
कुम्भः पृषत्कनिकरैर्व्योम द्विधाखण्डितैर्देहैर्विद्विषतां धरातल-
मपि प्रच्छादयन्तौ चिरम् । कुर्वतेऽश्रुजलाविलेक्षणपथान्ये-
तावकाण्डोच्चरद्रोमाञ्चानि सवेपथून्यपि सुदुर्वर्णाणि नः
पश्यताम् ॥ ११९ ॥ आशुजद्विरिकुञ्जकुञ्जरघटाविस्तीर्ण-
कर्णज्वरं ज्यानिर्घोषममन्ददुन्दुभिरवैराध्मातमुज्जृम्भयन् ।
वेल्ङ्गैरवभूरिरुण्डनिकरैर्वीरो विधत्ते भुवस्तृप्यत्कालकरालव-
क्रविधसव्याकीर्यमाणा इव ॥ १२० ॥ नो चापाकलनं न
पत्रिधरणं न ज्यासमाकर्षणं नो बाहुस्फुरणं न वाणगमनं
संलक्ष्यते ते रणे । किंतु प्रौढकरीन्द्रकुम्भविगलन्मुक्तागण-
प्रस्फुरत्प्रत्यर्थिक्षितिपालमौलिमणिभिर्विद्योतते भूरियम् १२१
वीराणां रुण्डतुण्डप्रविघटनपटुस्फारदोर्दण्डखण्डव्यापारक्षि-
प्यमाणप्रतिभटविकटाटोपवर्ष्मप्ररूढः । कूटः कोऽप्येष यु-
द्धाजिरमुवि जरठश्चित्रकूटानुकारी लीयन्ते यत्र शत्रुप्रपत-
नविवशाः कोटिशाः शूरकीटाः ॥ १२२ ॥ प्रासप्रोतप्रवीरो-
ल्वणरुधिरपरामृष्टबुक्काजिघत्साधावद्भ्राधिराजाप्रतिमतनुर-
हच्छायया वारितोष्णाः । विश्राम्यन्ति क्षणार्धं प्रघनपरिसरे-
ष्वेव मुक्ताभियोगा वीराः शस्त्रप्रहारव्रणभररुधिरोद्धार-

१ उत्तरीयाणाम् २ नद्यः ३ शुल्कदेशमधिकृत्य ४ सप्त
रिकराः ५ मृतानाम् ६ पक्षिणः (पक्षे) बाणा ७ रौति स
८ कलेवरम् ९ मुक्तवान् १० मुखानि ११ त्र्याणान्
१२ वृष्णाभिः १३ भयकराणि १४ अभ्यवहरन् १५ अवयवैः

दिग्धाखिलाङ्गाः ॥ १२३ ॥ जीवाकृष्टिं स चक्रे
मृद्यमुवि घनुषः शत्रुरासीदतामुर्लक्षसिर्गणानामभवदरिव-
ले तद्यगस्तेन लब्धम् । मुक्ता तेन क्षमेति त्वरितमरिगणै-
रुत्तमाङ्गैः प्रतिष्ठा पञ्चत्वं द्वेषिसैन्ये स्थितमवनिपतिर्नाप संख्या-
न्तरं सः ॥ १२४ ॥ सुष्मदोर्दण्डमण्डल्यवनमितरणचण्ड-
कोदण्डदण्डोन्मुक्तेषुच्छिन्नमूर्च्छत्यतिनृपतिभुजाखण्डमुण्डाव-
कीर्णा । गायनृत्यप्रवलाद्रजनिचरवधूदत्ततालैः करालैर्वेता-
लैरदृहासप्रकटितदगनैर्बुद्धभूर्माति भीमा ॥ १२५ ॥

अरिपलायनम् ।

सैलकाननयुक्तापि सैलकाननवर्जिता । हारावरुद्धक-
ण्ठापि विहारारिवधूस्तव ॥ १ ॥ विचरन्ति विलासिन्यो यत्र
श्रोणिभरालसाः । वृत्क्राकशिवास्तत्र धावन्त्यरिपुरे तव ॥ २ ॥
स्वकान्तद्वकान्तारो यद्वैरिसुदृशामभूत् । जघनस्तनमुच्चैर्यौ
व्यलिखत्कण्ठकैर्नखैः ॥ ३ ॥ काठिन्यं कुचयोः स्रष्टुं वा-
ञ्छन्त्यः पादपद्मयोः । निन्दन्ति विश्वघातारं त्वद्वाटीष्वरि-
योपितः ॥ ४ ॥ वनेऽखिलकलासक्ताः परिहृत्य निजस्त्रियः ।
त्वद्वैरिवनितावृन्दे पुलिन्दाः कुर्वते रतिम् ॥ ५ ॥ वीर
त्वद्रिपुरमणी परिघातुं पल्लवानि मंसृष्ट्य । न हरति वन-
मुवि निजकररुहरचिखेचितानि पाण्डुपत्रधिया ॥ ६ ॥
त्वद्वैरिणो वीर पलायितस्य प्रकाशयन्नक्तमरण्यमार्गान् ।
कृशानुरासीदमिनन्दनीयस्तुङ्गेषु लघो रिपुमन्दिरेषु ॥ ७ ॥
राजन्दिपस्ते मयविद्रुतस्य भालस्थलं कण्ठकिनो
वनान्ताः । अद्यापि किं वानुमविष्यतीति व्यपाटय-
न्द्रष्टुमिवाक्षराणि ॥ ८ ॥ इतस्त्रसद्विद्रुतवैरिभूष्ट-
त्प्रियाथ दृष्ट्या वनमानवीजनैः । शशंस पृथाङ्क-
तमात्मदेशे शीतद्विषः शीतलशीलतां किल ॥ ९ ॥
समस्तावनीनाथमौले भवत्तः परास्ता द्विषः पद्मविस्तारिनेत्रा ।
नितान्तं विहस्ता स्त्रहस्तारविन्दैर्विघत्ते पुरस्तादुरस्ताड-
नानि ॥ १० ॥ अलसमुजलतामिर्नादतो नागरीभिर्भवनद-
मनक्रानां नातिथिर्वा वभूव । त्वदरिनगरमध्ये संचरंश्चै-
त्रजन्मा जरदजगरपीतः क्षीयते गन्धवाहः ॥ ११ ॥ त्वद-
रिन्पतिमागावाससं धूलिधाराधवलमहह भिक्षुं वीक्ष्य
भर्गभ्रमेण । सुरभिदुदधिवेलाकाननं गाहमानो दिगति कु-
सुमवाणं दूरतो निर्गमाय ॥ १२ ॥ त्वदरिन्पतिकेलीसौध-
संरुद्धदूर्वाङ्कुरकवलविलोलं वीक्ष्य रङ्गु सुधांगोः । उपवन-
हरिणीनामुन्नतो झूलतानां प्रसरति रतिजानिग्लानिजन्मा

विवर्तः ॥ १३ ॥ वर्षासु भीतमवशाद्भिमुजं मुजगमेकं नि-
गृह्य शिरसि स्थितमञ्जनाभम् । शून्ये तवारिनगरे शवरी
सगङ्गमादित्सते कनकमुष्टिकृपाणलोभात् ॥ १४ ॥ स्फुट-
तरमटवीनां प्रान्तरे पर्यटन्ती हरिहतगजकुम्भोन्मुक्तमु-
क्ताफलानि । परिकरयति हस्ताम्भोजशोणप्रभाभिः परिहरति
च दूरान्मञ्जु गुञ्जाभ्रमेण ॥ १५ ॥ ये कन्दरासु निवसन्ति
सदा हिमाद्रेस्त्वत्पातगङ्गितधियो विवशा द्विपस्ते । अप्यङ्ग-
मुत्पुलकमुद्गहतां सकम्पं तेषामहो वत मियां न बुधोऽप्य-
भिज्ञः ॥ १६ ॥ कुरुवक कुचाघातक्रीडासुखेन विद्युज्यसे
वकुलविटपिन्सर्तन्य ते मुखासवसेचनम् । चरणघटनावन्ध्यो
यास्यस्वशोक सगोकतामिति निजपुरत्यागे यस्य द्विपां जगदुः
स्त्रियः ॥ १७ ॥ अनारतपरिस्खलन्नयनवारिधाराशतप्रवृद्ध-
पथनिम्नगासलिलरुद्धयानोद्यमा । त्वदीयरिपुकामिनी बहुविदे-
गयानैषिणी विनिन्दति बलदृगा गुरुषुषाश्रुषुं प्रावृषम् ॥ १८ ॥
इतश्चेतश्चाद्भिर्विघटिततटः सेतुरदरे धरित्री दुर्लङ्घ्या
बहुलहिमपङ्को गिरिरयम् । इदानीं निर्वृत्ते करितुरगनी-
राजनविधौ न जाने यातारस्तव च रिपवः केन च
पथा ॥ १९ ॥ क्षणं कान्तागारप्रसरविलसन्मानसरतिः
क्षणं शैलोत्सङ्गे द्विजकुलरवाकृष्टहृदयः । क्षणं पत्रध्वानश्रुति-
पुलकितो यद्भयभराद्धसन्प्राप्तोऽरण्ये रिपुरवनिपालस्थिति-
मिव ॥ २० ॥ अये मातस्तातः क्व गत इति यद्वैरिशि-
शुना दरीगेहे लीना निभृतमिह पृथा स्वजननी । करेणासं
तस्य द्रुतमथ निरुद्धाश्रुभृतया विनिःश्वस्य स्फारं शिव
शिव दृग्वोत्तरयति ॥ २१ ॥ अपरण्यं भूष्टद्वनमटति वल्का-
म्बरधरा जटालो दिग्वासाः शिखरिणि शिवोऽयं निवसति ।
इति भ्रान्त्यान्योन्यं क्षणमिलितयोः क्षोणितिलक द्विषद्वंपत्यो-
स्ते शिव शिव शिवन्ति प्रणतयः ॥ २२ ॥ पण्येत्कश्चिच्चल-
चपल रे का त्वराहं कुमारी हस्तालम्बं वितर हहहा
व्युत्क्रमः कासि यासि । इत्थं पृथ्वीपरिवृढ भवद्विद्विपोऽर-
ण्यवृत्तेः कन्या कचित्फलकिसलयान्याददानाभिघत्ते ॥ २३ ॥
स्वल्पं ब्रूमः किमपि चरितं वीरवर्च्य त्वदीयं मिथ्यावादाः
कवय इति नो दुःप्रवादो रुणद्धि । मुक्ता मुक्ता मलयशिखरे
त्वद्विषक्षारोधैरण्डभ्रान्त्या मुजगललनाः सादरं पाल-
यन्ति ॥ २४ ॥ क्षोणीपाल त्वदरिहरिणीलोचना शोचमाना
गुञ्जाहारं कुचकलगयोर्निःश्वसन्ती करोति । क्षुम्यत्क्षीराम्बु-
धिलहरिसंक्षोभिस्त्वद्यगोभिर्गौरं मुक्ताफलमयमिवाविन्दते
नन्दतन्वा ॥ २५ ॥ विमुञ्चति पदे पदे रुचिरचीरहारादिकं
शुकं गृहससुत्सुकं त्यजति चैव जीवाधिकम् । पलायनपरा-

१ वृक्षयुक्तमरण्यम्. २ अलकेन युक्तमाननं यस्या.
३ पद्मां गतिर्व्यसा.. ४ व्याप्तानि. ५ मृगम्.
१८ सु० २० भा०

यणा तव विभो रिपोरङ्गना सुहुर्वलितकंधरं मिहिरमण्डलं
वीक्षते ॥ २६ ॥ धराधर तव द्विषा वनजुषा विहीनत्विषां
दधे गुणनिधे धनुर्विगुणमप्यनेक गुणम् । फलाहरणयटिका-
करणकन्दरान्तः शिवानिवारणविहंगिकाकरणञ्जलिकाकर्षणैः
॥ २७ ॥ राजन्राजसुता न पाठयति मां देव्योऽपि तूर्णौ स्थिताः
कुञ्जे भोजय मा कुमारसचिवैर्नाद्यापि कि मुज्यते । इत्थ
नाथ शुक्रस्तवारिभवने मुक्तोऽध्वगैः पञ्जराच्चित्रस्थानवलोक्य
शून्यवलभावेकैकमाभाषते ॥ २८ ॥ क्रामन्त्यः क्षतकोम-
लाङ्गुलिगलद्रक्तैः सदर्भाः स्थलीः पादैः पातितयावकैरिव
गलद्वाण्मबुधौताननाः । भीता भर्तृकरावलम्बितकरास्व-
द्वैरिनार्योऽधुना दावार्थिं परितो भ्रमन्ति पुनरप्युद्यद्विवाहा
इव ॥ २९ ॥ तन्वीसुञ्चितभूषणा कलगिरं रोमोद्गमं वि-
भ्रतीं वेपन्तीं व्रणिताधरा विवसना सीत्कारमातन्वतीम् ।
दोभ्यौ चण्डतुषारपातसभयामालिङ्ग्य कण्ठे भृशं स्वां मूर्तिं
दयितामिवातिरसिकां त्वद्विद्विषः शेरते ॥ ३० ॥ भूसंपर्क-
जोनिपातमलिनाः स्वस्नाद्गृह्णात्प्रच्युताः सामान्यैरपि जन्तुभिः
करतलैर्निःशङ्कमालिङ्गिताः । सलयाः क्वचिदेकतामुपगताः
क्वापि प्रबुद्धाः क्वचित्सुसाः क्वापि च सारिवत्प्रतिगृहं भ्रान्ता-
स्तवारिस्त्रियः ॥ ३१ ॥ कर्षद्भिः सिचयाञ्जलान्यतिरसात्कु-
र्वद्भिरालिङ्गनं गृह्णानैः कचमालिहद्भिरधरं विभ्रामयद्भिः
करौ । प्रत्यक्षेऽपि भवद्विरोधिचपतेरन्तःपुराणामहो धिक्कष्टं
वित्पैर्विदैरिव वने कि नाम नो चेष्टितम् ॥ ३२ ॥ स्नाताः
प्रावृषि वारिवाहपटलैः प्रोद्भूतदूर्वाङ्कुरव्याजेनात्कुशाः प्रणा-
लसलिलैर्दत्त्वा निचापाञ्जलीन् । प्रासादास्तव विद्विषा परि-
पतत्कुड्यस्थपिण्डच्छलात्कुर्वन्ति प्रतिवासरं निजपतिप्रे-
ताय पिण्डक्रियाः ॥ ३३ ॥ मौलिं मानविधिं विना
नमयितुं हारं स्वयं गुम्फितुं निर्यातुं दयितस्य पाणिकमल-
च्छायां विना वर्त्मनि । निद्रातुं च विनाङ्कपालिशयनं द्रष्टुं
च शून्या दिशः सख्या त्वत्प्रतिवीरनीरजसुखी साकूतम-
ध्याप्यते ॥ ३४ ॥ घ्रात तालफलाशया स्तनतटं विम्बभ्र-
मेणाधरो दष्टः पाकविदीर्णदाडिमधिया लीढाः स्फुरन्तो
रदाः । आभ्यन्ती भ्रमनिःस्पृहानुविपिन त्वद्वैरिसीमन्तिनी
निद्राणा सुहुराहता सुहुरपि क्षिमा च शाखाभृगैः ॥ ३५ ॥
त्वग्रैत्यर्थिवसुधरेशतरुणैः सत्रासतः सत्वरं यान्तीर्वीर वि-
लुपिठुं सरभस याताः किराता वने । तिष्ठन्ति स्तिमिताः
प्ररुढपुलकास्ते विस्तृतोपक्रमास्तासामुत्तरलैः स्तनैरतितरां
लोलैरपाङ्गैरपि ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्विजने वनेऽर्तनुतरुच्छ-

न्नावकाशे सुख तिष्ठामीति तव द्विषामधिपतिर्यावद्विधत्ते
मतिम् । तावत्तत्र निपातितं भुवि भवन्नामाङ्कसेहोहत दृष्ट्वा
केसरिणः कैरङ्गमैसमत्रासो सुहुर्मूर्च्छति ॥ ३७ ॥ का त्व
पुत्रि नरेन्द्र लुब्धकवधूर्हस्ते किमेतत्पल्लं क्षामं कि सहजं
प्रवीमि नृपते यद्यस्ति ते कौतुकम् । गायन्ति त्वदरिप्रिया-
श्रुतटिनीतीरेषु सिद्धाङ्गना गीतान्धा न नृगं चरन्ति हरि-
णास्तेनामिषं दुर्बलम् ॥ ३८ ॥ स्वप्नेऽपि क्षितिपावतंस
भवतो भीत्या व्रजन्ती वन निर्मया प्रतिपक्षवैरिरमणी कल्लो-
लिनीपाथसि । उत्क्षिप्ताननसुन्नतभ्रु चरणव्यासक्तमुक्ताफलं
भूयः स्फारितबाहुवलि शयनादुद्भ्रान्तमुत्तिष्ठति ॥ ३९ ॥ ता-
दृग्दण्डविवर्तनर्तितममी चक्रादपक्रामिताः क्वापि क्वापि च
कण्ठकैरुपगता रेखोपरेखाभ्रमम् । यस्य प्रौढतरप्रतापदहन-
ज्वालाभिरन्ते दिशामापाके निपतन्ति पार्थिवघटाः शीर्यन्ति
वीर्यन्ति च ॥ ४० ॥ आगच्छागच्छ सज्जं कुरु वरतुरगं
संनिधेहि द्रुतं मे खड्गः कासौ कृपाणीमुपनय धनुषा कि
किमङ्गप्रविष्टम् । सरम्भोन्निद्रितानां क्षितिभृति गहनेऽन्योन्य-
मेवं प्रतीच्छन्वादः स्वप्नामिदृष्टे त्वयि चकितदृशां विद्विषा-
माविरासीत् ॥ ४१ ॥ यातीतः पान्थ पन्था व्रजति तनु
कथं स्थावर वर्त्म मुग्धे मार्गे पृच्छामि पृच्छ स्थितमिदमिह
ते विस्मितं वीक्ष्य नेत्रे । अध्वानं ब्रूह्यपेतध्वनि भवति वच-
श्चित्रमुद्गमनेत्रा दृश्यन्ते दावमूढाः पथि पथिकवितैस्त्वद्विषां
नाथ नार्यः ॥ ४२ ॥ आत्ते सीमन्तरत्ने मरकतिनि हृते
हेमताटङ्कपत्रे लुसायां मेखलायां कनकमणितुलाकोटियुग्मे
गृहीते । शोणं विम्बौष्ठकान्त्या त्वदरिमृगदृशाभित्वरीणाम-
रण्ये राजन्गुञ्जाफलानां सज इति शबरा नैव हार हरन्ति
॥ ४३ ॥ प्रासात्प्रासात्पिपासातिशयमुपगताः पातुमारण्य-
मम्भो शुष्मद्विद्वेषियोषाः श्वसितसमुदयैस्तत्तदीयैरशोषि ।
एतत्संवीक्ष्य मूर्च्छानिपतिततनवो नैव जीवेयुरेताश्चिन्तोपेताः
शबर्यो निजनयनजलैः पल्लवं पूरयेयुः ॥ ४४ ॥ वीर
त्वद्वैरिदारा गहनगिरिगुहागह्वरान्तस्तमिखं त्वन्नासाद्ब्रूह्यवा-
सा दरकलितहृदो यद्यदेव प्रपन्नाः । तत्तज्ज्योत्स्नायमानं
धरणिपरिवृढ प्रेक्ष्य शुष्मद्यशोभिः सद्यो मोहान्धकारानुस-
रणशरणा वासरान्वाहयन्ति ॥ ४५ ॥ एतद्गीतारिनारी
गिरिबिलविगलद्वासरा निःसरन्ती स्वक्रीडाहंसमोहग्रहिल-
शिशुभृशप्रार्थितोन्निद्रचन्द्रा । आकन्दद्भूरि यत्तन्नयनजलमि-
लच्चन्द्रहसानुबिम्बप्रत्यासत्तिप्रहृष्यत्तनयविहसितैराश्वसीञ्च्यश्व

सीञ्च ॥ ४६ ॥ धूलीधाराभिरन्वास्तदनु वधिरतामागताः
स्फारभेरीभूयोद्गाङ्गारारवैरैर्मृतकरकुलापीडयत्सैन्ययाने । धा-
वन्तो विन्ध्यभूभृद्वनध्वनकुहरे कण्टकाकृष्टकेगास्त्रायध्वं
मुञ्चतेति प्रतिहृतविकला वैरिणः संगिरन्ते ॥ ४७ ॥

प्रतापवर्णनम् ।

चित्रं तपति राजेन्द्र प्रतापतपनस्तव । अनातपत्रमु-
त्सृज्य सातपत्रं द्विषद्वणम् ॥ १ ॥ राजन्सप्तार्च्यकूपारास्त्व-
त्प्रतापाग्निगोषिताः । पुनस्त्वद्वैरिवनितावाष्पपूरेण पूरिताः
॥ २ ॥ दीपयन्रोदसीरन्त्रमेव ज्वलति सर्वतः । प्रतापस्तव
राजेन्द्र वैरिवंगदवानलः ॥ ३ ॥ त्वत्प्रतापानर्घहेमसपुटे-
ऽतिमनोहरे । ब्रह्माण्डगालिग्रामोऽसौ धराधीग विराजते
॥ ४ ॥ तवारिनारीनयनाम्बुपूरं निषीय राजन्त्रमति प्रतापः ।
रिङ्गत्तरंगावलिनीरतुङ्गं यथा समुद्रं वडवाहुतागः ॥ ५ ॥
त्वत्प्रतापतपनातपतप्तस्तीक्ष्णरश्मिरपि दिक्षु नितान्तम् ।
धावति प्रतिदिनं सुकुटेऽग्नौ त्वद्यगोद्य पतितस्तुहिनाशुः ॥ ६ ॥
उदितेऽपि तवावनीन्द्र तेजस्तपने स्फारगमस्तिमारभाजि ।
तत्र वैरिचूपायगस्तमासि स्फुरदुज्ज्वलितमाचरन्ति चित्रम्
॥ ७ ॥ प्रत्यर्थिवामनयनानयनाम्बुपूरैः सद्यः स्वलद्वहलक-
ज्जलजालनीलैः । शुष्मत्प्रतापतपनस्तपनाघवीयानारभ्यते
यदमुना यमुनासहस्रम् ॥ ८ ॥ मार्तण्डमण्डलसमं भवतः
प्रतापं ये वर्णयन्ति नहि ते कवयः प्रवीणाः । अम्भोनिधौ
त्रिलयमेति परं पतङ्गः पारं ग्रयाति जलधेस्तु तव प्र-
तापः ॥ ९ ॥ उल्लास्य कालकरवालमहाम्बुवाहं देवेन येन
जैरठोर्जितगर्जितेन । निर्वापितः सकल एव रणे रिपूणां
धाराजलैस्त्रिजगति ज्वलितः प्रतापः ॥ १० ॥ वदन्तु देव
तावक प्रतापमेव पावक महातुपारशीतलं वदामहे वय
यतः । सुमेरुकन्दरोदरस्थितो गृहीतकम्बलस्तवारिवर्ग-
पङ्कजः प्रकम्पते सुहृसुहृद् ॥ ११ ॥ अये नृपतिमण्डली-
सुकुटरव शुष्मद्रुजामहोर्ष्मत्तिसंजुषा वत भवत्प्रतापार्चिषा ।
द्विषामतिभृशं यगःप्रकटपारदो ध्मापनादुदस्फुटत तारका-
कपटतो विहायस्तटे ॥ १२ ॥ अत्युक्तौ यदि न प्रकुप्यसि
मृषावाद न चेन्मन्यसे तद्भूमोऽद्भुतदर्शनेन रसना केषां
न कण्ठयते । देव त्वत्तरुणप्रतापदहनज्वालावलीगोषिताः
सर्वे वारिधयस्तवारिवनितानेत्राम्बुभिः पूरिताः ॥ १३ ॥ देव
त्वत्तरुणप्रतापतपनत्रासाद्यिव त्र्यम्बको नो गद्गां विजहाति
नि.सरनि न क्षीराम्बुवेर्माधवः । तान्यंस्तामरसान्तरालवम-

तिर्देवः स्वयंभूरभूत्पातालावधिपङ्कमन्नवपुषस्तिष्ठन्ति कूर्मा-
दयः ॥ १४ ॥ अन्दैर्वारिजिघृक्षयार्णवगतैः साकं व्रजन्ती
सुहुः संसर्गाद्वडवानलस्य समभूदापन्नसत्त्वा तडित् ।
मन्ये देव तया क्रमेण जनितो शुष्मत्प्रतापानलो येनारति-
वधूविलोचनजलैः सिक्तोऽपि संवर्धते ॥ १५ ॥ देव
त्वद्भुजदण्डदर्पगरिमोद्गीर्णप्रतापानलज्वालापक्रिमकीर्तिपारद-
वटीविस्फारिता विन्दवः । शेषाहिः कति तारकाः कति कति
क्षीरोदधिः कल्पपि प्रालेयाचलगङ्गुशुक्तिकरकाः कर्पूरकुन्देन्द-
वः ॥ १६ ॥ भङ्गाकीर्तिमपीमलीमसतया प्रत्यर्थिसेनाभटश्रेणी-
तिन्दुककाननेषु विलसत्यस्य प्रतापानलः । अस्मादुत्पतिताः
स्फुरन्ति जगदुत्सङ्गे स्फुलिङ्गाः स्फुटं भालोद्गतभवाक्षि-
भानुहुतमुग्जम्भारिर्दम्भोलयः ॥ १७ ॥ तादृग्दीर्घविरिक्षि-
वैसरविधौ जानामि यत्कृता गङ्गे यत्प्रतिविम्बमम्बुधि-
पयःपूरोदरे वाडवः । व्योमव्यापिविपक्षराजकयगस्तारापरा-
भायुकः कासामस्य न स प्रतापतपनः पारं गिरां गाहते
॥ १८ ॥ गमुर्मानससंनिधौ सुरधुनी मूर्धा दधानः स्थितः
श्रीकान्तश्चरणस्थितामपि वहजेतां निर्लीनोऽम्बुधौ । मग्नः
पङ्करुहे कमण्डलुगतामेनां दधन्नामिभूमन्ये वीर तव प्रता-
पदहनं ज्ञात्वोत्खणं भाविनम् ॥ १९ ॥ शुष्मत्प्रौढतरप्रता-
पतपनज्वालावलीव्याकुले ब्रह्माण्डे मधुसूदनोऽहिगयने शेते
पयःसागरे । शंभुर्जह्नुसुतां दधाति शिरसा भूमिस्तुपाराचलं
तापव्याकुलितः पतत्यतितरां भातुः समुद्रे सुहुः ॥ २० ॥
नार्यः कुङ्कुमशङ्कया निटिलगं प्रोञ्चन्त्यपास्तद्विषा सांध्यं
रागमसु विभाव्य गगने गच्छन्ति केलीगृहम् । सुग्धा
दावधियोऽरयस्तव विभो यान्ति द्रुतं कानने लाक्षाराग
इति प्रकुप्यति धवे कान्ता प्रतापोदये ॥ २१ ॥ यो ना-
स्ताचलमस्तकं प्रति गतो धीनत्वमालम्बते यो नायाति
निशासु संगयपदं नोदेति गिर्याश्रयात् । यो राहोरपि कर्क-
शेषु दग्नेष्वासीन्न वा गोचरः सोऽयं मूप तव प्रतापतपनो
वर्धते सर्वोपरि ॥ २२ ॥ कान्तारे जलवृक्षवैरिणि सुहुस्त्व-

१ अत्राय मात्र—वैरिस्त्रिय ग्भर्तृनरणापपायथाधिकं रश्मि
तथातथाधिकं तत्रेयान्भित्त्वत्प्रतापाग्निं सवर्धते. त्वत्प्रता-
पोऽधिको भवतीति यावत् यतः स प्रतापाग्निर्वदवानटातिपुण्ड्रि-
तश्च भातुः ममुत्पन्नस्तौ च विन्दी पानीययोगादेवोऽन्नेऽन्ना-
त्युग्रोऽपि त्वत्प्रतापो नववैरिर्गान्नेत्राम्बुभिः मिच्यमानो वृद्धि-
माप्नोतीत्येनमुचिनमेवेति २ पराजय. ३ कान्तारकण्ठनेषु.
४ तिन्दुककण्ठेन्दो दग्मानेन्दो महान्तः शुलिङ्गा उडिष्ठन्तीति
वृद्धव्यवहार. ५ हृन्निदिन्नेत्रम्. ६ कुन्दित्रम्. ७ चतुर्गुणहर्तु
तु र्भ्रगो दिनमुच्यते' इति.

१ हे चन्द्रकुलावर्णनम्. २ समुद्रः. ३ कठिनम्. ४ ऊर्ध्वम्. ५ प्रापितः. ६ अतःप्राजा.

द्वैरिवामभ्रुवो बालैराकुललोचनैः प्रतिपद रुद्रक्रमाश्चक्रमे ।
 पृथ्वीचण्डरुचे पटच्चरदगासघट्टदीप्तप्रभ सिद्धन्त्यञ्जलिसं-
 चिताश्रुमिरल युष्मत्प्रतापानलम् ॥ २३ ॥ अध्यायोधन-
 वेदि मार्गणकुशानास्तीर्य खड्गसुचा हुत्वारैः पलल चरं
 हविरसृक्तन्मस्तकस्वस्तिकैः । सवेष्ट्याहवनीयमानसदसि-
 स्योऽसौ प्रतापानलोऽस्यापि द्रागुदकाञ्जलीकृतचतुःपाथो-
 धिना श्रीमता ॥ २४ ॥ देव त्वद्भुजदण्डचण्डिमचमत्कारि-
 प्रतापानलज्वालाजालभयादिवामिविशति क्षीराम्बुधिं माधवः ।
 भर्गः स्वर्गधुनीं दधाति शिरसा त्यक्तत्रिलोकीकृतिर्वेधाः कि
 तु सुदुः क्रमण्डलुजलैरात्मानमासिद्धति ॥ २५ ॥ श्रीमद्वी-
 राधिवीर पृथुतरमहसस्त्वत्प्रतापाशिकीलैच्छ्रुत्वान्वेः शो-
 पवातीं शरणमनुगतः कुत्रचित्कश्चिदेव । चन्द्रः कीर्त्या
 सुधासे त्रिदशतरुवरः पाणिपद्मे च कोशे लक्ष्मीः ३ द्वेड च
 कोपे जलधरकुसुम वैरिकान्ताद्वगन्ते ॥ २६ ॥ द्रागाक्र-
 म्योदयार्द्रिं चैरभगिरिमतिस्पर्धया तिग्मरश्मेर्मरु पर्यव्य
 लङ्कानगरमुपगतः कौतुकात्त्वत्प्रतापः । वीध्यासु वीति-
 होत्र पुनरपि विपद् देव निश्चिन्वतीना यः क्षोभो राक्षसीनां
 क्षणमजनि स हि त्वद्विषा सर्वदास्ताम् ॥ २७ ॥ त्वत्ख-
 ज्जाघातजातव्यथरिपुवनितामुक्तवाप्याम्बुधारासौरादारादुदा-
 रादिशि दिशि सरितामुद्भवश्चेद्भवेयुः । कल्पान्तकूरकेलि-
 प्रकरविजयिनो विस्फुरत्त्वत्प्रतापात्पारावारानपारानपि सपदि
 परान्शुष्यतः पूरयेत्कः ॥ २८ ॥ दुर्वारारातिवाजीवनदवद-
 हनः कौड्युमो दिग्बधूना सर्वाङ्गीणोऽङ्गरागस्त्रिभुवनमवनध्वान्त-
 विध्वंसदीपः । त्वद्दोरुद्दामदर्वाकरमुखहुतसुग्भूतघात्रीपुर-
 ध्या वासो माञ्जिष्ठमूर्वीरमणकुलमणे जागरीति प्रतापः ॥ २९ ॥
 भूजाने कि न जाने भवदत्तुलभुजभ्राजमानप्रतापव्योतिर्ज्वा
 लावलीमिर्जलनिधिवलय निर्जलं कि न भूयात् । युष्मत्प्रत्य-
 र्थिपृथ्वीपरिवृढवनितानीरनेत्रसवन्तीसूत्रक्षोतःसहस्रैरयमिह
 परितश्चेन्न पूर्यंत सद्यः ॥ ३० ॥

कीर्तिवर्णनम् ।

राजंस्त्वत्कीर्तिचन्द्रेण तिथयः पूर्णिमाः कृताः । मद्देहाव
 बर्हियाति तिथिरेकादशी भयात् ॥ १ ॥ अस्थिवद्दधिवच्चैव
 कुष्ठवत्पिष्टवत्तथा । राजस्तव यशो भाति शरच्चन्द्रमरीचि-
 वत् ॥ २ ॥ सरस्वती स्थिता वक्त्रे लक्ष्मीर्वैश्वनि ते
 स्थिता । कीर्तिः किं कुपिता राजन्येन देशान्तर गता ॥ ३ ॥
 यद्गुणैर्ग्रथितैः शुद्धैरमितैर्ब्रह्मगोलकः । विधत्ते कीर्तिक-

न्यायाः क्रीडाकन्दुककौशलम् ॥ ४ ॥ सिक्तं स्फटिककु-
 म्मान्तः स्थितं श्वेतीकृतैर्जलैः । मौक्तिक चैद्यता सूते
 तत्पुष्पैस्ते समं यगः ॥ ५ ॥ अहो विशालं भूपाल भुवन-
 त्रितयोदरम् । माति मातुमशक्योऽपि यगोराशिर्यदत्र
 ते ॥ ६ ॥ त्वत्कीर्तिराजहस्या वैरिवधूवदनभाजनस्यमपि ।
 पीत हासक्षीरं व्यक्तीकृतमशुनीरं च ॥ ७ ॥ कुचकलशे-
 ष्ववलानामलकायामथ पयोनिधेः पुलिने । क्षितिपाल की-
 र्तयस्ते हारन्ति हरन्ति हीरन्ति ॥ ८ ॥ रजनीषु विमल-
 मानोः करजालेन प्रकाशितं वीर । धवलयति भुवनमण्डल-
 मखिलं तव कीर्तिसततिः सततम् ॥ ९ ॥ दूरेऽपि श्रुत्वा
 भवदीयकीर्तिं कर्णो हि तृप्तो न च चक्षुषी मे । तयोर्वि-
 वाद परिहर्तुकामः समागतोऽहं तव दर्शनाय ॥ १० ॥
 आकर्ण्य भूपाल यशस्त्वदीयं विधूयन्तीह न के गिरासि ।
 विश्वंभरामङ्गभयेन धात्रा नाकारि कर्णो भुञ्जेश्वरस्य ॥ ११ ॥
 यस्याञ्जनश्यामलखड्गपट्टजातानि जाने धवलत्रयमापुः ।
 अरातिनारीशरकाण्डपाण्डुगण्डस्थलीनिर्लुठनाद्यशासि ॥ १२ ॥
 यः क्रोडिहोमानलधूमजालैर्मलीमसीकृत्य दिशा मुखानि ।
 तत्कीर्तिभिः क्षालयति स शश्वदखण्डतारापतिपाण्डुरा-
 मिः ॥ १३ ॥ इयं यशासि द्विपतः सुधारुचः किमङ्गमेतद्वि-
 पतः किमाननम् । यगोभिरसाखिललोकाविमिर्षीपीता
 धावति तामसी मसी ॥ १४ ॥ अदः समित्संमुखवीरयौवत-
 नुटङ्गजार्कन्धुमृणालहारिणी । द्विषद्गणस्रैणद्वगन्मुनिक्षेरेयशो-
 मरालावलिस्व खेलति ॥ १५ ॥ अनिःसरन्तीमपि देहगर्भा-
 त्कीर्तिं परेषामसतीं वदन्ति । स्वैर चरन्तीमपि च त्रिलोक्यां
 त्वत्कीर्तिमाहुः कवयः सतीं जु ॥ १६ ॥ करवालकरालवारि-
 धारा यमुना दिव्यतरगिणी च कीर्तिः । तव कामद तीर्थ-
 राज दूरादनुवध्नाति सरस्वती कवीनाम् ॥ १७ ॥ त्रिजग-
 दङ्गनलङ्घनजाङ्घिकैस्त्व यगोभिरतीव पवित्रिताः । प्रथम-
 पार्थिवपुगवकीर्तयो विबुधसिन्धुजलैरिव सिन्धवः ॥ १८ ॥
 त्वत्कीर्तिमौक्तिकफलानि गुणैस्त्वदीयैः संदर्भितुं विबुध्वाम-
 दशः प्रवृत्ताः । नान्तो गुणेषु न च कीर्तिषु रन्ध्रलेशो हारो
 न जात इति ताश्च मिथो हसन्ति ॥ १९ ॥ पृथ्वीपते
 शुभमते भवतो भवस्य त्रूमो वयं सुयशसा कियदन्तरं
 वा । गौरीं चकार गिरिशो निजमर्धमङ्गं गौरीकृतं च
 भवता भुवनं समस्तम् ॥ २० ॥ कीर्तिस्तव क्षितिप याति

सुजङ्गगेहं मातङ्गसंगमकरी च दिग्गन्तकेषु । त्यक्त्वाम्बरं
भजति नन्दनमर्ष्यगम्यं किं किं करोति न निर्गलतां गता
स्त्री ॥ २१ ॥ निर्मुक्तशेषधवलैरचलेन्द्रमन्थसंक्षुब्धदुग्धमय-
सागरगर्भगौरैः । राजन्निदं बहुलपक्षदलन्मृगाङ्गच्छेदोज्ज्व-
लैस्तत्र यगोभिरगोभि विश्वम् ॥ २२ ॥ प्रतिनगरमन्ती
प्रत्यगारं व्रजन्ती प्रतिनरपतिवक्षःकण्ठपीठे लुठन्ती । गिरि-
गरिमनितम्बाच्छादने सावधाना तदपि च तव कीर्तिर्निर्म-
लैवेति चित्रम् ॥ २३ ॥ त्यजसि यदपि लक्ष्मीं कीर्तिमा-
साद्य दानैर्ब्रजति तदपि कीर्तिः सिन्धुपारं न लक्ष्मीः । कथय
क इह हेतुर्नारवेग त्वदीये वसति हृदयपत्रे नन्दसूनु-
रारिः ॥ २४ ॥ अनुक्षणमनुक्षणं क्षितिप रक्ष्यमाणा त्वया
प्रयाति विदिगो दश प्रवलकीर्तिरेकाकिनी । इयं नियतम-
र्थिषु प्रतिदिनं वितीर्णा रमा जहाति न तवान्तिकं द्वितय-
मेतदत्यद्भुतम् ॥ २५ ॥ समुन्नतघनस्तनस्तवकञ्चुम्बितु-
म्बीफलकणन्मधुरवीणया विबुधलोकवामभ्रुवा । त्वदीयसु-
पगीयते हरकिरीटकोटिस्फुरत्सुषारकरकन्दलीकिरणपूरगौरं
यशः ॥ २६ ॥ वनेषु वनदेवता दिवि दिवौकसा वल्लभा
भुजंगकुलकन्यका भुजगलोकलीलावने । यशः समरसंचितं
नरमृगेन्द्र गायन्ति ते प्रभाविजितकौमुदीकुमुदपाण्डुता-
हम्बरम् ॥ २७ ॥ अर्पायि सुनिना पुरा पुनरर्मायि मर्या-
दया प्यर्तारि कपिना पुरा पुनरदाहि लङ्कारिणा । अमन्थि
सुरवैरिणा पुनर्वन्धि लङ्कारिणा क नाम वसुधापते तव
यगोम्बुधिः कान्बुधिः ॥ २८ ॥ महाराज श्रीमञ्जगति
यशसा ते धवलिते पर्यःपारावारं परमपुरुषोऽयं भृगयते ।
कैर्पदीं कैलासं सुरपतिरपि स्वं कैरिवरं कैलनाथ राहुः
कैमलभवनो हंसमैधुना ॥ २९ ॥ कुंविन्दस्त्वं तावत्पटयसि

गुणग्राममभितो यगो गायन्त्येते दिशि दिशि च नञ्जास्तव
विभो । शरज्ज्योत्स्नागौरस्फुटविकटसर्वाङ्गसुभगा तथापि
त्वकीर्तिर्भ्रमति विगताच्छादनमिह ॥ ३० ॥ पतत्येतत्ते-
जोहुतसुजि कदाचिद्यदि तदा पतङ्गः स्यादङ्गीकृततम-
पतङ्गापदुदयः । यगोऽमुष्येवोपार्जयितुमसमर्थेन विधिना
कथंचित्क्षीराम्भोनिधिरपि कृतस्तत्प्रतिनिधिः ॥ ३१ ॥
इन्दोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिनः कण्ठमूलं मुरारिर्दिङ्गानां मद्-
जलमपीमाञ्जि गण्डस्थलानि । अद्याप्युर्वीवलयतिलक ईया-
मलिभ्रानुलिप्तान्याभासन्ते वद धवलितं किं यशोभिस्त्व-
दीयैः ॥ ३२ ॥ किं वृत्तान्तैः परगृहगतैः किंतु नाह स-
मर्थस्तूर्ण्णां स्यातुं प्रकृतिमुखरो दाक्षिणात्यस्वभावः । गेहे
गेहे विपणिषु तथा चत्वरे पानगोष्ठ्यामुन्मत्तेव भ्रमति
भवतो वल्लभा देव कीर्तिः ॥ ३३ ॥ कैलासस्य प्रथम-
शिखरे वेषुसंमूर्च्छनाभिः श्रुत्वा कीर्तिं विबुधरमणीगीय-
मानां यदीयाम् । सस्ताःपाङ्गाः सरसविसिनीकाण्डसंजात-
गङ्गा दिव्यातङ्गाः श्रवणपुलिने हस्तमावर्तयन्ति ॥ ३४ ॥
अध्याहार सरहरशिरश्चन्द्रशेषस्य शेषस्याहेर्भूयः फणसमु-
चितः काययधीर्निकायः । दुग्धाम्भोधेसुनिचुलकनत्रासनाशा-
भ्युपायः कायव्यूहः क जगति न जागर्त्यदः कीर्तिपूरः ॥ ३५ ॥
कथमवनिप द्रुपों यन्निशातासिधारादलनगलितमूर्ध्नां वि-
द्विषां स्वीकृता श्रीः । ननु तव निहतारेरप्यसौ किं
न नीता त्रिदिवमपगताङ्गैर्वल्लभा कीर्तिरेभिः ॥ ३६ ॥
समित्तिपतिनिपाताकर्णनद्रार्गदीर्णप्रतिचपतिमृगाक्षीलक्षवक्षः-
शिलासु । लिखितलिपिरिवोरस्ताडनव्यस्तहस्तप्रखरनखरट-
ङ्कैरस्य कीर्तिप्रगतिः ॥ ३७ ॥ सुसितवसनालकारायां
कदाचन कौमुदीमहसि सुदृशि स्वैरं यान्त्यां गतोऽस्तमभू-
द्विधुः । तदनु भवतः कीर्तिः केनाप्यगीयत येन सा प्रि-
यगृहमगान्मुक्तागङ्गा क नासि शुभप्रदः ॥ ३८ ॥ देव
त्वद्यशसि प्रसर्पति जगलक्ष्मीसुघोचैःश्रवश्चन्द्रैरावणकौ-
स्तुभः स्थितिमिवामन्यन्त दुग्धाम्बुधौ । कि त्वेकः पुन-
रस्ति दूषणकणो यन्नोपयाति भ्रमात्कृष्णं श्रीः शितिकण्ठ-
मद्रितनया नीलाम्बर रेवती ॥ ३९ ॥ इन्दु निन्दति
चन्दनं न सहते मल्लीस्रज नेश्कते हारं द्वेष्टि सितान्जसु-
न्दति विसस्तोमं विगृह्णाति च । श्रीभूपाल महिधरेषु

१ नागलोकम्; (पक्षे) गणिकापतिगेहम्. २ देरावतादीनाम्
ष्टदिग्गजाना समागमकरी; (पक्षे) चण्डालसगमकारिणी. ३ दिक्प-
र्यन्तेषु; (पक्षे) विजनप्रदेशेषु. ४ व्योम, (पक्षे) वक्त्रम्. ५ सुराल-
यवनम्; (पक्षे) पुत्रम्. ६ गन्तुमशक्यम्; (पक्षे) गमनानर्हम्.
७ निष्प्रतिबन्धत्वम्. ८ पीत. ९ अगस्तिना. १० मित.
११ तीर्णं. १२ हनुमता. १३ मथितः १४ वद्ध. १५ क्षीर-
समुद्रम्. १६ निष्णु. १७ शिव. १८ इन्द्रः. १९ देरावतम्
२० चन्द्रम्. २१ त्रिवि. २२ यतः सर्वेषा समुद्राणा पर्वताना
गजानां सर्वमक्ष्याणां पक्षिणा च त्वष्टैतकीलां श्वेतत्वात्क्षीराब्ध्या-
दीनामनवगमस्तेषामतस्ते तान्स्वर्नायलोकयन्तीति भाव. २३ तन्तु-
धाय, (पक्षे) कुं पृथिवीं विन्दति लभते सः. २४ पट वस्त्र
करोषि; (पक्षे) पटं करोषि.

१ तन्तु, (पक्षे) सद्रुण. २ नमा; (पक्षे) स्तुतिपाठकाः.
३ कलङ्क. ४ दिग्गजानाम्. ५ युक्तानि. ६ नीलिम्बा. ७ श्रेय-
पूरक. ८ समूहः. यावत्फण कायैर्मवितव्यमिति भावः. ९ काय-
सघातः १० भिमिन्ना. अक्षरविन्यामयोग्या इति यावत्
११ मलमद्रम्.

विपिनेष्वम्बोधितीरेषु च त्वत्कीर्तिस्त्वदरिप्रिया च विलसत्युच्चैः स्फुरत्याण्डिमा ॥ ४० ॥ इन्दुं निन्दति चन्दन न सहते विद्वेष्टि पङ्केरुहं हार भारमवैति नैव कुरुते कर्पूरपुरे मनः । स्वर्गज्ञामवगाहते हिमगिरिं गाढं समालिङ्गते त्वत्कीर्तिर्विरहातुरेव न मनारोकत्र विश्रान्यति ॥ ४१ ॥ यस्य क्षोणपतेर्विहायसि यगोरागौ चमत्कुर्वति द्राक्षुर्पूर-रजोभ्रमेण वणिजो वीथीमुपस्कुर्वते । चञ्चुं चञ्चलयन्ति चन्द्र-किरणत्रान्त्या चकोराः पयोबुद्ध्या व्योम्नि नियोजयन्ति कलशमानीय वामभ्रुवः ॥ ४२ ॥ कर्पूरादपि केतकादपि दलत्कुन्दादपि स्वर्णदीकछोलादपि कैरवादपि चलत्कान्ता-द्वगन्तादपि । दूरोन्मुक्तकलङ्कगकरशिरःशीतांशुखण्डादपि श्वेतामिस्त्रव कीर्तिमिर्धवलिता सप्तार्णवा मेदिनी ॥ ४३ ॥ देव त्वद्यगसा सदा सुमहसा गर्वाणवृन्देऽखिले शम्भोर्मा-वमवापिते तु सहसा यत्क्रांतुकं तच्छृणु । साकृताः सकुत्-हलाः सचकिताः सोत्कण्ठिताः साद्भुताः सागङ्गाश्च मुहुसु-हुर्मधुरिपौ लक्ष्म्यादगः पातिताः ॥ ४४ ॥ किं शीतांशुम-रीचयः किमु सुरस्रोतस्त्रिनीवीचयः किन्ना केतकसूचयः किमथवा चन्द्रोपलानां चयः । इत्थं जातकुतूहलामिरभितः सानन्दमालोकिताः कान्ताभिस्त्रिदिवौकसा दिशि दिशि क्रीडन्ति यत्कीर्तयः ॥ ४५ ॥ श्रीमद्राजशिखामणे तुलयितुं घाता त्वदीयं यगः कैलासं च निरीक्ष्य तत्र लघुतां निक्षि-प्तवान्पूर्तये । उक्षाणं तदुपर्यमासहचर तन्मूर्ध्नि गङ्गाजलं तस्याग्रे फणिपुंगवं तदुपरि स्फारं सुधादीधितिम् ॥ ४६ ॥ भारत्या वदन् श्रिया च सदृशं श्रीकण्ठभक्त्या मनो धर्मेण श्रवणौ परैश्च चरणौ शौर्येण बाहुद्वयम् । दानेनापि करौ स-मीक्ष्य सकलं यसाज्ञया भूतलं स्थातुं चानवकागता कथयितुं कीर्तिस्तु दूर गता ॥ ४७ ॥ अस्योर्धरमणस्य पार्वणविधु-द्वैराजसंज्ञं यगः सर्वज्ञोऽखिलशर्वपदैतसितश्रीगैर्वनिर्वासि यत् । तत्कम्बुप्रतिविम्बितं किमु शरत्पर्जन्यराजिश्रियः प-र्यायः किमु दुग्धसिन्धुपयसा सर्वानुवादः किमु ॥ ४८ ॥ कर्पूरन्ति सुधाद्रवन्ति कमलाहासन्ति हंसन्ति च प्राले-यन्ति हिमालयन्ति क्रकसासारन्ति हारन्ति च । त्रैलोक्या-ङ्गनरङ्गलङ्घिमगतिप्रागल्भ्यसंभाविताः शीतागोः किरण-च्छटा इव जयन्त्येताहिं तत्कीर्तयः ॥ ४९ ॥ किं चित्रं सुवनानि पावयति यद्यच्चाहितानां यगो हंसान्मज्जयति प्रता-पदहन निर्वापयत्याशु यत् । आश्रये नृपनायकस्य भवतो यत्कीर्तिमन्दाकिनी तानारोहति भूधराङ्गलनिधीनुलङ्घय

गच्छत्यपि ॥ ५० ॥ अर्घाद्नाहितपौर्वकीर्तिवनितादीव्यसि-तांशुप्रभं कैलासीकृतदिकरीन्द्रशिरसि न्यस्तस्वपादाम्बुजम् । विश्वव्याप्यविनाशिं गंकरपदं यायात्त्वदीय यगो न स्यादस्य यदि क्षितीश भवतो दानादिकेभ्यो जनिः ॥ ५१ ॥ कृत्वा मेरुसुलखलं ग्रहसता वृन्देन दिग्योपिता स्वर्गज्ञासुसलेन गालय इव त्वत्कीर्तयः कण्ठिताः । तासां गशिरसा तुपार-गिखरी तारागणास्तत्कणाः किं चान्यच्छशिखण्डशृण्विसर-ज्योत्स्नाश्च तत्पासवः ॥ ५२ ॥ कैलासीयति कैरवीयति लसत्कर्पूरपुञ्जीयति क्षीरोदीयति मौक्तिकीयति नमोगङ्गात-रङ्गीयति । हंसौधीयति मानसायति शरन्मेधीयति क्षोणि-भृन्नाथीयत्यमृतीयति क्षितितले देव त्वदीयं यगः ॥ ५३ ॥ गङ्गीयत्यसितापगा फणिगणं श्रेषीयति श्रीपतिः श्रीकण्ठीयति कैरवीयति कुलं नीलोत्पलाना वने । कर्पूरीयति कज्जल पि-ककुलं लीलामरालीयति स्वकुम्भीयति कुम्भिनानामपि घटा त्वत्कीर्तिसंघट्टतः ॥ ५४ ॥ पूर्णन्दुः करकन्दुको हिमगिरिः किडाविहारस्थली क्षीराब्धिर्गृहदीर्घिका प्रियमखा वाचां पति-द्वयेता । शय्या दिग्गजराजदन्तचलर्मा त्वत्कीर्तिकन्याकृते पीश्वालीमिथुनं व्यधाय विधिना गौरीगिरीगावपि ॥ ५५ ॥ शैशुक्षत्रकलत्रनेत्रसलिलैर्जम्बालजालस्पृशि भ्रान्त्या भूप-तिमालभूषण भवत्कीर्तिर्मुक्तो मण्डले । यद्यान्ती विबुधा-लय प्रति सुधाकुण्डे सुधागोर्व्यधादंक्षिमालनमित्ययं किल मलस्तसिन्नातः सरताम् ॥ ५६ ॥ एतत्कीर्तिर्विर्वैतवैत-निखिलत्रैलोक्यनिर्वासितैर्विश्रान्तिः कलिता कथासु जैरतां श्यामैः समग्रैरपि । जज्ञे कीर्तिमयादहो मयमरैरसाद-कीर्तिः पुनः सा यन्नास्य कथापथेऽपि मलिनच्छाया ववन्ध स्थितिम् ॥ ५७ ॥ त्वत्तेजःप्रतिभाभयादप-सृताः प्रत्यर्धिमृत्स्त्रियाः कान्तारं घनकण्ठकिद्रुम-वनव्यस्तप्रयुक्ताम्बराः । आर्याणां पुरतस्त्रपापरवगा गच्छेयुरेताः कथं क्षौमाकारतया न चेत्यरिणमेत्तत्तावकीनं यगः ॥ ५८ ॥ चन्द्रश्रन्दनमिन्दुरिन्दुरमणं पीयूषमीशादयो विश्वस्योपकृतावनेन महता ते तेष्वतारा धृताः । एतद्यत्र

१ जले 'जीवन सुवनं वन' इति कोशः. २ घेरावणमिवाचरति.

३ हस्तिनाम् ४ सरस्वती. ५ त्वत्कीर्तिरेव कन्या तदर्थम्. ६ पुत्रिका-युगलम् ७ वैरिराजः. ८ कर्दम. ९ अत्राय भाव — यच्चन्द्रान्तः कालुष्यमवलोक्यते तत्पङ्किलभृन्नमणेन कर्दमाङ्कितचरणया त्व-त्कीर्त्या चन्द्रामृतकुण्डे स्वमलिनपादझालनतो जनितमिति. अन्यो-ऽपि हि यो देवतालय याति स जलपूर्णकुण्डे चरणौ प्रक्षाल्य याति तथेयमपीति. १० विलासैः. ११ निष्कासितैः. १२ बृहन्नान्- १३ श्यामवस्तुभिः.

१ सनद्वम्. २ कैलासस. ३ कैलानादपि शुभ्रम्. ४ रूपान्तरम्. ५ सर्वस्वापि पुनश्चिकः.

न विद्यते त्रिभुवने न स्थानमेवंविधं जाने जङ्गमपारिजात-
सगुणं ब्रह्मेव पूर्वं यगः ॥ ५९ ॥ चन्द्राद्रूप्यकमण्डलोः
समुदयद्वौराशुगङ्गाजलैर्ज्योत्स्नाचन्दनचर्चनैर्विकसितैस्ताराप्र-
सूनैरपि । एतद्विष्णुपदं किमश्नति भवत्कीर्तिर्महायोगिनी
पूजामूर्तिविधायि लक्ष्म तुलसीदात्रा कदान्विष्यति ॥ ६० ॥
गङ्गासागरसंगमे कृतशतस्नाना वदर्याश्रमे स्थित्वासौ परि-
धाय तद्गुणमयं श्वेतं दुकूल पुनः । ब्राह्मं वैष्णवमैन्द्रमैश्वर-
मपि स्थानं स्पृशन्ती मुहुः कीर्तिस्ते पतिदेवता युगशतं
दीर्घायुराकाङ्क्षति ॥ ६१ ॥ अर्घायाम्बुधिरिन्दुमण्डलमपि
श्रीचन्दनं तण्डुलास्तारा विल्वदलं नमः सुरधुनी धूपः
प्रदीपो रविः । खेटाः पक्षफलानि किञ्च ककुभस्ताम्बूलमा-
रार्तिकं मेरुः श्रीजगतीपते तव यशोयोगेश्वरसार्चने ॥ ६२ ॥
देव क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरीलावण्यलक्ष्मीमुषस्त्वत्कीर्तैस्तुलना
कलङ्कमलिनो धत्ते कथं चन्द्रमाः । स्यादेवं त्वदरातिसौध-
वलभीप्रोद्धतदूर्वाङ्कुरग्रासव्यग्रमतिः पतेद्यदि पुनस्तस्याङ्क-
शायी मृगः ॥ ६३ ॥ भोगीन्द्रः प्रमदोत्तरङ्गसुरगीसगीत-
गोष्ठीषु ते कीर्तिं देव शृणोतु विंशतिशती यच्चक्षुषां वर्तते ।
रक्ताभिः सुरसुन्दरीभिरमितो गीतं च कर्णद्वयीदुःस्थः
श्रोष्यति नाम किं स हि सहस्राक्षो न चक्षुःश्रवाः ॥ ६४ ॥
गीयन्ते यदि पन्नगीभिरनिशं त्वत्कीर्तयस्तद्वयं तुष्टा एव
परतु चेतसि चमत्कारोऽयमारोहति । तासां तादृशभाव-
भङ्गचलनासंस्थानसंदाशिनि व्यालेन्द्रेऽप्यवधूतमूर्धनि मही-
चक्र पुनर्भ्राम्यति ॥ ६५ ॥ यद्गन्धद्विपदानवारिमिरभूत्स-
ङ्ग्रामभूः पङ्किला तस्यां वैरिकरीन्द्रमौक्तिकमयं वीजं च
येनाहितम् । तस्मात्प्रादुरभूद्यशस्तरुरयं तस्योद्भूताः कोरका-
स्तारास्तेषु च पूर्णचन्द्रकपटादेकैक उज्जृम्भते ॥ ६६ ॥
यत्कीर्तिर्वलयं भुवः सुविमलं संपाद्य संचारतः क्रान्त्वा मे-
रुगिरिं विधाय सरितानाथस्य सख्यं दृढम् । आराध्यामृत-
भानुशेखरमलं संपाद्य तद्रूपतां गच्छन्ती त्रिदशालयं द्रुत-
गतिः शीतांशुना स्पर्धते ॥ ६७ ॥ शैलूषी तव कीर्तिरद्भु-
तकरी दृष्ट्वा समस्ता दिशो मेरुं वंशवरं परित्य परितस्तूर्ण
समारुह्य तम् । आम्यन्ती परितः प्रनर्तिततनुर्मुक्तावलीमौ-
क्तिकैस्ताराभिस्तरलीकरोति गगनं भूमण्डलाखण्डल ॥ ६८ ॥
त्वकीर्तिः शशिनः समीपमगमत्कान्तिप्रतिस्पर्धया दृष्ट्वा तं
च कलङ्किनं पुनरसौ स्नातुं जगामाम्बुधिम् । श्रुत्वा तं च
घटोद्भवेन मुनिना पीतोञ्जितं तत्पयः पुण्यं ब्रह्मकमण्डलं
कलयितुं ब्रह्माण्डमन्यं ययौ ॥ ६९ ॥ कैलासीयति

केतकीयति हसत्कुन्दीयति प्रोच्छलत्क्षीरोदीयति चन्दनी-
यति लसत्कर्पूरपूरीयति । पीयूषीयति शर्करीयति शरच्चन्दी-
यति क्षमापते स्वर्गङ्गीयति शंकरीयति भवत्कीर्तिः करी-
न्द्रीयति ॥ ७० ॥ विश्वासो भवता यशस्यपि निजे कार्यो
न शौर्याधिके मा कोशादिवशान्नपुंसकमिति ज्ञात्वावहेलां
कृथाः । यज्जङ्घालधुरंधरेण धरणीनाथ द्विधा कुर्वता
ब्रह्माण्डं विदधेऽमुना भवदरिक्षोणीभुजां निर्गमः ॥ ७१ ॥
रिङ्गत्तुङ्गतरङ्गसुन्दरसुधासिन्धुं तरत्युज्ज्वला रागाच्छर्वपुरः-
सरानमिसमं देवान्मुदालिङ्गति । क्रूराहीश्वरमाश्लिषत्यधि-
गृहं याति भ्रुवं भूपते साध्वीशन्दरता तथापि कुतुकं
कीर्तिः प्रभक्ता क्षितौ ॥ ७२ ॥ कस्तूरी सितिमानमागतव-
ती शौक्ल्यं गताः कुन्तला नीलं चोलमभूत्सित धवलिमा
जातो मणीना गणे । ध्वान्तं शान्तमभूत्सम नरपते त्व-
त्कीर्तिचन्द्रोदये त्रैलोक्येऽप्यभिसारसाहसरसः शान्तः
कुरङ्गीदृशाम् ॥ ७३ ॥ स्नातुं वाञ्छसि किं मुधैव धवल-
क्षीरोदपूरोदरच्छायाहारिणि वारिणि द्युसरितो दिक्पूरवि-
स्तारिणि । आस्ते ते कलिकालकल्मषमधीप्रक्षालनैकक्षमा
कीर्तिः संनिहितैव सप्तभुवनस्वच्छन्दमन्दाकिनी ॥ ७४ ॥
क्षीरोदीयन्ति सद्यः सकलजलधयो वासुकीयन्ति नागाः
कैलासीयन्ति शैला दिवि च दिविषदः शंकरीयन्ति सर्वे ।
यौष्माकीणे समन्तात्प्रचलति धवले चारुकीर्तिप्रताने मद्यो-
षाकाचभूषाः किमिति न सहसा मौक्तिकीयन्ति देव ॥ ७५ ॥
उचद्बालाङ्कुरश्रीर्दिशि दिशि दशनैरेभिराशागजानां रोह-
न्मूलासुगौरैरुरगपतिफणैरत्र पातालकुक्षौ । अस्त्रिकाकाश-
देशे विकसितकुसुमा राशिमिस्तारकाणां नाथ त्वत्कीर्तिवल्ली
फलति फलमिदं विम्बमिन्दोः सुधाब्धिम् ॥ ७६ ॥ वार्पा
पातालमूलं जलसुरगनदी कच्छपः स्वच्छकन्दः शेषो
नालं दलानां विततिरपि फणाः कर्णिका शैवशैलः । तारा-
स्ताराः परागा मधु च मधुमती केसरा दन्तिदन्तास्त-
स्मिस्त्वत्कीर्तिपद्मे भ्रमति मधुकरः शर्वरीसार्वभौमः ॥ ७७ ॥
नेपालीनामराले विरचयति कचे केतकीपत्रकृत्यं कण्ठे
सुक्ताकलापान्द्विगुणयति सितान्पाण्ड्यसीमन्तिनीनाम् ।
कर्णे कर्णाटिकानां प्रकटयति तमां दन्तताटङ्कलक्ष्मीं कार्पूरी
पत्रवल्ली भवति तव यगो गण्डयोः केरलीनाम् ॥ ७८ ॥
लभं रागावृताङ्ग्या सुदृढमिह ययैवासि यक्ष्यारिकण्ठे
मातङ्गानामपीहोपरि परपुरुषैर्या च दृष्टा पतन्ती । तत्स-
क्तोऽय न किञ्चिद्गणयति विदितं तेऽस्तु तेनास्मि दत्ता
भृत्येभ्यः श्रीनियोगाद्गदितुमिति गतेचाम्बुधिं यस्य कीर्तिः

॥ ७९ ॥ गतिर्निस्त्रिशजेयं तव भुजयुगले नाथ दोषाकर-
श्रीर्वक्त्रे पार्श्वे तथैषा प्रतिवसति महाकुट्टनी खड्गयष्टिः ।
आज्ञेयं सर्वगा ते विलसति च पुनः किं मया वृद्धया
ते प्रोच्येवेत्थं प्रकोपाच्छशिकरसितया यस्य कीर्त्या प्रया-
तम् ॥ ८० ॥ अन्तः संतोषवाप्यैः स्थगयति न ह्यैस्ता-
मिराकर्णयिष्यन्नङ्गेनानस्तिलोमा रचयति पुलकश्रेणिमान-
न्दकन्दाम् । न क्षोणीमङ्गभीरुः कलयति च गिरःकम्पन
तत्र विद्मः शृण्वन्नेतस्य कीर्तीः कथमुरगपतिः प्रीतिमावि-
ष्करोति ॥ ८१ ॥ यावत्सौलस्त्यवास्तुभवद्भुवहरिछोमरे-
स्रोत्तरीये सेतुप्रालेयगैलौ चरति नरपतेस्तावदेतस्य कीर्तिः ।
यावत्त्र्यैकप्रत्यगागापरिवृढनगरारम्भणस्तम्भमुद्रैवद्री संध्या-
पताकारचिरचितशिखाशोणशोमावुभौ च ॥ ८२ ॥ आस्ते
दामोदरीयामियमुदरदरीं याधिगम्य त्रिलोकी संमातु श-
क्तिमन्ति प्रथिमभरवगादत्र नैतद्यगांसि । तामेतां पू-
यित्वा निरगुरिव र्मधुधंसिनः पौण्ड्रपद्मलक्ष्मणानि तानि
द्विपदशनसनामीनि नामीपथेन ॥ ८३ ॥ देव ब्रह्माण्ड-
भाण्डे सदसि विकसितन्यायनान्दीनिनादैर्भूतेगप्रीतिहेतो-
र्भुवनधवलनं नाटकं नाटयन्त्याः । त्वत्कीर्तेर्भूर्तयोऽमी कुमु-
दकुमुदिनीकान्तकर्पूरकुन्दक्षीराब्धिक्षीरसुक्तामणिविबुधसरि-
चारकाशेषशङ्खाः ॥ ८४ ॥ वीजं चेदिन्द्रदन्तिस्फुरितगलत-
टीमुक्तामुक्तामणिः साचन्द्रश्रेदालवालं यदि भवति सुधा-
वारिसेकीन्दुमौलिः । तत्रोत्पन्ना लता काप्यमृतकरनिभं चे-
त्यसूनं प्रसूते मन्ये तत्सात्तदानीमवनिधव भवत्कीर्तिलेगो-
पमार्थम् ॥ ८५ ॥ दुग्धाम्बोधावगावे विहरति सुधया
क्षालयत्यङ्घ्रियुग्मं कृत्वां ज्योत्स्नां दुकूलं कलयति मलयो-
द्भूतचर्चो तनोति । स्वच्छन्दं नृत्यति द्रागमुजगपतिशिरसेव
निद्राति चन्द्रे त्वत्कीर्तिः स्वामिनीव त्रिजगति विहरत्येवसु-
र्वीग सुर्वी ॥ ८६ ॥ स्वर्गं कल्पद्रुमाघस्तव जयति यशः-
पुञ्जयागेश्वरोऽयं यं नित्यं देवराजः क्षपयति नियतः काम-
धुग्दुग्धपूरैः । यन्मौलौ विल्यपत्रद्युतिमिदममलं व्योम धत्ते-
ऽतिनीलं चन्द्रः पाटीरपङ्कं तदुपरि ललितास्तारकास्तण्डु-
लानि ॥ ८७ ॥ यत्कीर्तिः कापि गङ्गाखिलमलनिचयं ना-
शयन्ती गमीरं क्षीराब्धिं यत्पतापज्वलनकरागणैः शोषितं
पूरयन्ती । भूलोकसान्तरालस्फुरदतुलमहादुःखपापौघपङ्कं

भूयः प्रक्षालयन्ती त्रिजगति महिता सौख्यमाविष्करोति
॥ ८८ ॥ तुङ्गत्रह्माण्डसिंहासनमिदमुदयच्चित्रमध्यास्य नित्य-
न्यश्चद्विव्यस्रवन्तीसितचमरचयं लालयन्दिग्वधूमिः । राका-
चन्द्रातपत्रं दिनकरसुकुटं ग्राहयँल्लोकपालार्जित्यैन्द्रं क-
रीन्द्रं तव जयति यगश्चक्रवर्ती वधेल ॥ ८९ ॥ कालि-
न्दीनर्मदाम्भःस्रुतमदसलिलोत्सङ्गिनौ पुंष्यवन्तौ विभ्राणः
कुम्भसुगमं गगनतलगतः स्वर्धुनीपूरशृण्डः । घण्टालः
साधुवादैरनमिमतयगोमृन्मल सदधानः कीर्तिस्तोमाभ्र-
कुम्भी जगद्दुरसरःसभ्रमी वम्भ्रमीति ॥ ९० ॥ स्फूर्ज-
द्रह्माण्डशुक्तौ तव भुजजलदोहामदानौघवर्षप्रोद्यत्स्वत्कीर्ति-
मुक्ताफलममलमहो वामकर्णे निधाय । अन्य तेनैव तुल्य
घरणिघरसुता प्रार्थयामास पत्नौ तस्यालामेन मन्ये प्रसुरपि
जगतामर्धनारीश्वरोऽभूत् ॥ ९१ ॥

कीर्तिप्रतापौ ।

रात्रौ रवेर्दिवा चेन्दोरभावादिव स प्रभुः । भूमौ प्रता-
पयशसी सृष्टवान्सततोदिते ॥ १ ॥ मलिनयितुं खलवदनं
विमलयति जगन्ति देव कीर्तिस्ते । मित्रैर्ह्लादं कर्तुं मित्राय
द्रुहति प्रतापोऽपि ॥ २ ॥ सिन्दूरं सीमन्तात्सित सुखा-
द्वैरिराजवनितानाम् । यस्य प्रतापयशसी हरतः स सद-
गुणासहने ॥ ३ ॥ तदोजसस्तद्यशसः स्थिताविमौ धृयेति
चित्ते कुरुते यदा यदा । तनोति भानोः परिवेषकैर्तवात्तदा
विधिः कुण्डलनां विधोरपि ॥ ४ ॥ कीर्त्यास्य चन्द्रकरको-
मलयातिशुभ्रं शोण नवार्ककिरणप्रतिमप्रतापैः । श्यामद्युति
द्विपदकीर्तिमधीमिरित्यं चित्रं तदाम्बरमराजत दिग्वधू-
नाम् ॥ ५ ॥ क्षितिप किमपि चित्रं जागरूकैऽपि युष्म-
द्यगसि शशिकदम्बे त्वत्प्रतापेऽर्कविम्बे । नयनकुवलयानि
त्वद्विषत्कामिनीनामपि च वदनपद्मान्याशु यत्संकुचन्ति ॥ ६ ॥
गुणागारे गौरै यगसि परिपूर्णं विलसति प्रतापो वा
मिन्नान्दहति तव भूमीन्द्रतिलक । नवैव द्रव्याणीत्यकथ-
यदहो मूढतमधीश्वतुर्धा तेजोऽपि व्यमजत कणादः
कथमसौ ॥ ७ ॥ कीर्तिस्वर्गतरङ्गिणीमिरभितो वैकुण्ठमाल्ला-
वितं क्षोणीनाथ तव प्रतापतपनैः सतापितः क्षीरधिः ।
इत्येव दयितायुगेन हरिणा त्वं याचितः स्वाश्रय हृत्पद्मं
हरये श्रिये स्वमवन कण्ठं गिरे दत्तवान् ॥ ८ ॥
भूगकस्य यशांसि विक्रमभरेणोपार्जितानि क्रमादेतस्य स्तुमहे

१ आच्छादयति. २ दृष्टिम्. ३ अविद्यमानलोमा. ४ विभी-
षणवैश्रवणयो. ५ दक्षिणोत्तरदेशानित्यर्थं. ६ प्रभु इन्द्रवरुणा-
वित्यर्थं. ७ उदयास्तयैलानित्यर्थः. ८ वैष्णवीन् ९ महिमाति-
श्रयवशात्. १० विष्णोः. ११ नाभिपुण्डरीकन्याजापन्नानि.

१ स्यांचन्द्रमसौ. २ ब्रह्म. ३ स्याय ४ परिधि. ५ छलात्.
६ कुण्डलना वैयर्थ्यसञ्चिका रेखावेष्टनान्.

महेभदगनस्यर्वाणि कैरक्षरैः । लिम्प्यङ्गिः कृतकं कृतोऽपि
रजत राजां यगपारदंस्त स्वर्णनिगिः प्रतापदहनैः स्वर्ण
पुनर्निर्मितः ॥ ६ ॥

राज्याधिकारगर्हणम् ।

जैः संभुज्यते राज्यं स्वयं पापस्य भाजनम् । धर्मा-
तिश्रमतो राजा मिहो हृन्निवधादिव ॥ १ ॥ औत्सुक्य-
मात्रमवमादयति प्रीतिष्ठा द्विधाति लब्धपरिपालनवृत्तिरेव ।
नातिश्रमापनयनाय यथा श्रमाय राज्यं स्वहस्तवृत्तदण्ड-
मिवातपत्रम् ॥ २ ॥ परार्थानुष्ठाने जडयति नृपं स्वार्थ-
परता परित्यक्तन्वाथो नियतमयथार्थं द्वितिपतिः । परार्थ-
श्चस्वार्थादमिमनतरं हन्त परान्परायत्तः प्रीतिः कथमिव
ग्मं वेत्तु पुरुषः ॥ ३ ॥ मय तावत्सेव्यादभिनिविगते मेव-
कजनं ततः प्रत्यासन्नाहवति हृदयेष्वेव निहितम् । अतो-
ऽर्थारूढानां पदममुजनद्वेषजननं मतिः सांछ्यायाणां पत-
नर्मनुकूलं कलयति ॥ ४ ॥ छत्रं कार्यसुप्रक्षिपन्ति पुंरुपा
न्यायेन दूरीकृतं खान्दोपान्कथयन्ति नाविकरणे रागाभि-
भूताः स्वयम् । तं पक्षापरपक्षवर्धितवर्तुषोर्षद्वेषः स्पृश्यते
सक्षेपादपवाद एव सुलभो द्रष्टुर्गुणो दूरतः ॥ ५ ॥

राजसेवकः ।

गजमेवा मनुष्याणामसिधार्गवलेहनम् । व्याघ्रीगात्र-
परिष्वङ्गो व्यालीवदनचुन्वनम् ॥ १ ॥ संपत्तयः परावीनाः
सदा चित्तमनिवृत्तम् । स्वर्जावितेऽप्यविश्वासस्तेषां ये राज-
सेवकाः ॥ २ ॥ अन्तःपुगणां विहितव्यवस्थः पदे पदेऽहं
स्वलितानि रक्षन् । जगत्पुः संप्रति दण्डनीत्या सर्वं नृप-
स्यानुकृगमि वृत्तम् ॥ ३ ॥ अशुभपुषि कलावप्यप्रमत्ता
स्वधर्मादनुत्पिनसुपक्रागनाचरन्ते बुधानाम् । बहुजनपरि-
पुश्र वद्वर्दीश्रान् एतं तनुमुन्वमपि हित्वा तन्वते राजसे-
वाम् ॥ ४ ॥ नैषां संख्याविधिरविकलो नाच्युतार्थापि माहा
न स्वे काले हवननियमां नापि वेदार्थचिन्ता । न क्षुद्रे-
लानियतमग्रनं नापि निद्रावकाशो न द्वां लोकावपि तनु-
भृतां राजसेवापराणाम् ॥ ५ ॥ सर्वः कैल्ये वयसि यतते
लब्धुमर्थान्कुटुम्बी पश्चात्पुत्ररूपहितभरः कैल्यते विश्रमाय ।

१ रणङ्गिः २ हृन्निमनः ३ ग्मन्निमनुवर्ण रनतसुवर्ण
भवति, तत्पुनरक्षिदाहात्यहृन्निमन भवतीति प्रमिदमेव ४ नाशयति-
५ गुरता ६ निकटस्थाधिकेनावः ७ अतिशयप्राप्तमद्विज्ञानं
८ दृष्टेनस्य ९ उन्नतानाम् १० नियतम् ११ मन्वमप्यमले-
नामरमपि मन्वेन चावृत्तम् १२ अर्थप्रसन्नप्रभृत्तयः १३ स्वधारा-
१४ जिह्वा वृत्तम् १५ सर्पिणी १६ प्रथमे १७ योगो भवति
१९ सु० २० भा०

अन्नाक तु प्रतिदिनमियं सादयन्ती प्रतिष्ठां सेवाकाकुः
परिणतिरभूत्स्त्रीषु कष्टोऽधिकारः ॥ ६ ॥ नोचैः सत्यपि
चक्षुर्भीक्षितुमलं श्रुत्वापि नाकर्णितं शक्तेनाप्यधिकार इत्य-
विकृता यष्टिः समालम्ब्यते । सर्वत्र स्वलितेषु दत्तमनसा
यातं मया नोद्धनं सेवास्त्रीकृतजीवितस्य जरसा किं नाम
यन्मे कृतम् ॥ ७ ॥ भेतव्यं नृपतेस्ततः सचिवतो राज-
स्ततो बहुमादन्येभ्यश्च भवन्ति येऽस्य भवने लब्धप्रसादा
विद्याः । दैन्यादुन्मुन्वदर्शनापलपनैः पिण्डार्थमायस्यतः सेवां
लाभवकारिणीं कृतवियः स्थाने श्ववृत्तिं विदुः ॥ ८ ॥
अप्राजेन च कातरेण च गुणः स्याद्वक्तिस्युक्तेन कः प्रजा-
विक्रमशालिनोऽपि हि भवेत्किं भक्तिहीनात्कलम् । प्रजा-
विक्रमभक्तयः समुद्रिता येषां गुणा भूतये ते भृत्या नृपतेः
कलत्रमितरं संपत्सु चापत्सु च ॥ ९ ॥

रथवेगवर्णनम् ।

आलिङ्गन्तो वसुवां निजसुरदलितामिवानुनेतुममी ।
वदनविनिर्गतचरणा इव लक्ष्यन्ते जवादश्वाः ॥ १ ॥ उद्ध-
तपांसुपटलानुमितप्रवन्वधावत्सुराग्रचयचुम्बितभूमिभागाः ।
निर्मथ्यमानजलविध्वनिघोरघोषमेते रथं गगनसाम्नि वहन्ति
वाहाः ॥ २ ॥ मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया निष्क-
न्यचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः । वातोद्धतैरपि रजोभि-
रलङ्घनीया धावन्त्यमी भृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ ३ ॥
यदालोक्ये सूक्ष्मं व्रजति महसा तद्विपुलतां यदन्तर्विच्छिन्नं
भवति कृतसंधानमिव तत् । प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं
नयनयोर्न मे दूरं किञ्चित्क्षणमपि न पार्श्वं रथजवात् ॥ ४ ॥
विच्छिन्ना रथचक्रपद्धतिरियं हेलाहृतैर्वाजिनामायान्तीव
जवेन संमुखममी मार्गस्थिताः शास्त्रिनः । खेदं पादतला-
हतेरियं पुगे गन्तुं गतो नेहते पादानामनुकूलमारुतभरो-
द्धृतोऽपि धूलिप्रजः ॥ ५ ॥ अग्रे यान्ति रथस्य रेणुवदमी
चूर्णामवन्तो घनाश्चक्रान्तिरान्तरेषु जनयत्यन्यामिवा-
रावलिम् । चित्रन्यस्तमिवाचलं ह्यशिरस्त्रायामवचामरं
यष्टये च समं स्थितो ध्वजपटः प्रान्ते च वेगानिलात् ॥ ६ ॥

समुद्रवर्णनम् ।

माक्षात्किलाष्टमूर्तेस्तस्यैषा मूर्तिरम्मयी प्रथमा । गीतः
सागर इति नृभिरपरिच्छेद्यात्मगाम्मीर्यः ॥ १ ॥ लक्ष्मीरस्य
हि यादः कृष्णोरन्यापि सुभटभुजवमतिः । इन्दुः स च
मृडचूडामणिरपि जगतामलंकारः ॥ २ ॥ आश्लिष्टभूमिं
रसितारसुचैर्लल्लुङ्गाकारवृहत्तरङ्गम् । फेनायमानं पतिमाप-

गानामसावपस्वारिणमाशङ्के ॥ ३ ॥ नाभिप्रभिन्नाम्बुरुहास-
नेन सस्तूयमानः प्रथमेन घात्रा । असु युगान्तोचितयोग-
निद्रः सहृद्य लोकान्पुरुषोऽधिशेते ॥ ४ ॥ स्यादेव तोयम-
मृतप्रकृतिर्यदि स्यान्नैकान्तमद्भुतमिदं पुनरद्भुत नः । लक्ष्मी-
तुषारकरकौस्तुभपारिजातधन्वन्तरिप्रभृतयो यदपां विवर्तः
॥ ५ ॥ आकण्ठदृष्टशिरसाप्यभिमान्यपृष्ठपार्श्वोदरेण चिर-
मृगिभरुपास्यमानः । नाभीसरोरुहजुषा चतुराननेन शेते
किलात्र भगवानरविन्दनामः ॥ ६ ॥

पर्वतवर्णनम् ।

अयमतिजरठाः प्रकामगुर्वीरलघुविलम्बिपयोधरोपरुद्धाः ।
सततमसुमतामगम्यरूपाः पैरिणतदिक्करिकास्तटीर्विमर्ति
॥ १ ॥ अयमभिनवमेघश्यामलोत्तुङ्गसानुर्भेदमुखरमयूरी-
सुर्त्तससक्तकेकः । शकुनिर्शैबर्लनीडानोकहस्त्रिधर्वैर्ण्मा वित-
रति र्वृहदश्मा पर्वतः प्रीतिमक्ष्णोः ॥ २ ॥ दधति कुंहर-
भाजामत्र भङ्गक्यूनामैत्रुरसितगुरुणि र्स्यानमैम्बूकृतानि ।
शिशिरकटुकषायः र्स्यायते र्सेल्लकीनामिर्भेदलितविकीर्ण-
'अन्थिनिष्यन्दगन्धः ॥ ३ ॥ इह समदशकुन्ताक्रान्तर्वानी-
रवीरुर्भ्रसवसुरभिशीतस्वच्छतोया वहन्ति । फलभरैपरिणाम-
श्यामजम्बूनिकुञ्जस्खलनमुखरभूरिद्योतसो निर्झरिण्यः ॥ ४ ॥
एते ते गिरिकूटसघटशिलासघट्टशीर्णम्मसः प्रेङ्खन्नामरचा-
रुसीकरकणस्मेरा दरीनिर्झराः । यत्पातेषु निकुञ्जकुञ्जरमुख-
भ्रश्यन्मृणालाङ्कुरआसोद्गन्थितटं रटन्ति परितः कण्ठीरवा
भैरवम् ॥ ५ ॥

सरोवर्णनम् ।

नेत्रैरिवोत्पलैः पद्मैर्मुखैरिव सरःश्रियः । पदे पदे विभा-
न्ति स्व चक्रवाकैः स्तनैरिव ॥ १ ॥

वनश्रीवर्णनम् ।

नीपस्कन्धे निवसति लसद्बर्हभारो मयूरो दीर्घापाङ्गश्र-

१ (गिरिपक्षे) कठिना, (वृद्धवेद्यापक्षे) जीर्णा २ मेघ
(पक्षे) कुचा. ३ परिणतास्तिर्यग्दन्तप्रहारिणो दिग्गजा यासु
ता, (पक्षे) परिणते प्रकटे दिक्करिके दिग्बतुल दशनक्षतम्.
करिका नपक्षत यासा ता ४ मिलिता ५ कर्तुरे ६ पक्षि
वासवृक्षा ७ शरीरम् ८ विपुलशिल. ९ गुहावासिनाम्
१० प्रतिरवेण स्थूलानि ११ घनताम् १२ सश्लेष्मकथूत्कार-
ध्वनय १३ निविडीभवति १४ वृक्षमेदानाम् १५ खण्डित
१६ विस्तार्ण. १७ पर्व १८ वेतसलतानाम् १९ पुष्पै
२० परिपातेन.

रति च तृणं शाद्वलेऽयं कुरंगः । कुम्भेनोच्चैः स्पृशति विटपे
सल्लकीं कुञ्जरोऽसौ कसै नाय कमलनयने रोचतेऽरण्य-
भागः ॥ १ ॥ हरिणचरणक्षुण्णोपान्ताः सगाद्वलनिर्झराः
कुसुमललितैर्विष्वग्वातैस्तरङ्गितपादपाः । विविधविहगश्रेणी-
चित्रध्वनिप्रतिनादिता मनसि न मुद केषां दधुः शिवा
वनभूमयः ॥ २ ॥ वानीरप्रसवैर्निकुञ्जसरितामसक्तवासं
पयः पर्यन्तेषु च यूथिकासुमनसामुज्ज्वलितं जालकैः ।
उन्मीलत्कुटजप्रहासिषु गिरेरालम्ब्य सानूनितः प्राग्भारेषु
शिखण्डिताण्डवविधौ भेधैर्वितानायते ॥ ३ ॥ जैम्भार्जैर्ज-
डिम्बैर्धन्वराघनश्रीमत्कदम्बद्रुमाः शैलाभोगमुवो भवन्ति
ककुभः काँदम्बिनीश्यामलाः । उच्चत्कन्दलकान्तकेतकभृतः
कैच्छाः सरित्स्रोतसामाविर्भूतशिलीन्ध्रलोध्रकुसुमसेरा व-
नानां ततिः ॥ ४ ॥ निर्भूजस्तिमिताः क्वचित्क्वचिदपि प्रोक्ष्येण्ड-
सैस्त्वस्वनाः स्वेच्छासुसगभीरभोगमुजगश्वासप्रदीप्तान्नयः ।
सीमानः प्रदरोदरेषु विलसत्स्वल्पात्मसो यास्वयं तृष्यङ्गिः
प्रतिस्वयैरजगरस्वेदद्रव्यः पीयते ॥ ५ ॥ वृन्तैः क्षुद्रप्रवा-
लस्थगितमिव तल भाति शेफालिकानां गन्धः ससच्छदानां
सपदि गजमदामोदमोहं करोति । एते चोच्चिद्रपद्मच्युतवह-
लरजःकायपिङ्गाङ्गरागा गायन्त्यत्राप्यवाचः किमपि मधु-
लिहो वारुणीपानमत्ताः ॥ ६ ॥ श्रोत्र हसस्वनोऽयं सुखयति
दयितानुपुराह्लादकारी दृष्टिप्रीति विधत्ते तटतरुविवराल-
क्षिता सौधमाला । गन्धेनाम्भोरुहाणां परिमलपटुना जायते
प्राणसौख्य गात्राणा ह्लादमेते विदधति मरुतो वारिसपर्क-
शीताः ॥ ७ ॥

मृगयावर्णनम् ।

निहत निहत तूर्णं धत्त धत्त त्वरामिर्मिलत मिलत के
के कुत्र कुत्र प्रयान्ति । इत इत इत एते यान्ति यान्तीत्य-
रण्यादतुलकलकलश्रीः सर्वतः प्रादुरासीत् ॥ १ ॥ अनवरत-
धनुर्ज्यास्फालनकूरकर्मा रविकिरणसहिष्णुः स्वेदलेशैरभिन्नः ।
उपचितमपि गात्रं व्यायतत्वादलक्ष्यं गिरिचर इव नागः
प्राणसारं विभर्ति ॥ २ ॥ मार्गं देहि पद निधेहि निभृतं
तं शब्दमाकर्णय श्वानं वारय कन्दलात्कलकलः कोऽयं
सखे तावकः । इत्यन्योन्यमनेकधा मृगवधव्यापारपारंगमै-
र्व्याधैः कोऽप्यधिको रसः प्रतिपद जल्पद्विरुत्पाद्यते ॥ ३ ॥

१ लघुसोरभम्. २ शिखरेषु ३ विकासेन. ४ पृथग्भृत.
५ गोलक ६ आत्मदरेण. ७ मेघमालाश्यामा ८ विकसितै.
९ नवाङ्कुरै १० कृत्वा. ११ नि शब्दतया गम्भीरा १२ भी-
पणा. १३ वनजन्तानाम् १४ भूविदारमध्येपु. १५ कृत्वासै.

क्ष्वेलातर्जितसिहगर्जितभयभ्राम्यद्गजग्रामणीभीङ्गारद्रवदक्षद-
र्शनकृतभ्रूमङ्गगास्वामृगम् । कुन्तक्षुण्णतरक्षुवक्रगलितक्षो-
णीनिपण्णाभ्रकप्राणं व्यापृतरोहिताहितवहूकारं वनाभ्यन्त-
रम् ॥ ४ ॥ एष क्षुभ्राति पङ्क देलति कमलिनीमत्ति
गुन्द्राप्ररोहानारान्मुस्तास्थलानि स्थैपुटयति जलान्युत्कसे-
तूनि याति । प्रासः प्रासः प्रविद्ये वनगहनमय याति या-
तीति सैन्यैः पश्चादन्विष्यमाणः प्रविगति विपमानकानना-
न्तान्वराहः ॥ ५ ॥ आस्तीर्यन्तामुपान्ते वनवृतिनिपुणैर्जा-
लिकैर्जालवन्धा मुच्यन्ता शृङ्खलाम्यः श्रगणिभिरटवीगह्वरे
सारमेयाः । आकीर्यन्ता स्थलानि श्रमशिथिलहृयैः सादिभिः
पाशहस्तैर्व्याधूयन्तां कृतान्तैरिव महिपचरैर्दण्डिभिः कान-
नानि ॥ ६ ॥ शङ्खुव्याकीर्णरङ्गुद्रुतनिशितगरक्षुण्णदीव्यत्तर-
क्षुव्याघोपक्षुब्धकण्ठीरवरवचकितव्यस्तमातङ्गयूथम् । खङ्ग-
व्यालूनकण्ठं तुमुलकलकलप्रान्तकूजच्छकुन्तं भल्लध्वस्ता-
च्छमल्ल वनभुवि मृगयाकर्म तेन प्रतेने ॥ ७ ॥

मृगयानिवृत्तिः ।

गाहन्तां महिषा निपानसलिलं शृङ्गैर्मुहुस्ताडित छाया-
वद्धकदम्बक मृगकुल रोमन्धमभ्यस्यतु । विश्रब्धैः क्रियतां
वराहपतिभिर्मुस्ताक्षतिः पल्वले विश्रान्ति लभतामिदं च
शिथिलज्यावन्धमसद्भुतः ॥ १ ॥

ऋष्याश्रमवर्णनम् ।

विष्वक्तपोवनकुमारसमर्प्यमाणश्यामाकतण्डुलहतां च
पिपीलिकानाम् । श्रेणीभिराश्रमपथाः प्रथमानचित्रपत्रावली-
वलयिनो मुदमुद्बहन्ति ॥ १ ॥ व्याजृम्भमाणवदनस्य हरेः
करेण कर्षन्ति केसरसटाः कलभाः किलक्रे । अन्ये च के
सरकिशोरकपीतमुक्तं दुग्धं मृगेन्द्रवनितास्तनजं पिबन्ति
॥ २ ॥ मधुरमिव वदन्ति स्वागतं भृङ्गनादैर्नतिमिव फल-
नम्रैः कुर्वतेऽमी शिरोमिः । ननु ददत इवाघं पुण्यवृष्टिं
किरन्तः कथमतिथिसपर्यां शिक्षिताः शास्त्रिनोऽपि ॥ ३ ॥
नीपस्कन्धे कुहरिणि शुकाः स्वागतं व्याहरन्ति घ्राणग्राही
हरति हृदयं हव्यगन्धः समीरः । एता मृग्यः सलिलपुलि-
नोपान्तसंसक्तदम्भे पश्यन्त्योऽस्नानसचकितदृगो निर्क्षराम्भः
पिबन्ति ॥ ४ ॥ कुल्याम्भोभिः पवनचपलैः शास्त्रिनो धौ-
तमूला भिन्नो रागः किसलयरुचामाज्यधूमोद्भवेन । एते

१ विलोडयति २ निमर्शयति ३ निपनोपनानि क-
रोति ४ उल्ला सद्यमाहूजाः सेनवो धेया तानि. ५ अरण्य
वेष्टनपट्टभि

चार्वागुपवनभुवि च्छिन्नदर्भाङ्कुरायां नघातङ्का हरिणशिशवो
मन्दमन्दं चरन्ति ॥ ५ ॥ रसालानामन्तर्मदकलरणत्को-
किलकुलं समन्तादुन्मीलद्वकुलमुकुलामोदमरितम् । धन-
स्निग्धच्छायं क्रमुककदलीशीतलतलं ननु प्रीतिं धत्ते नव-
मिदमुपेराश्रमपदम् ॥ ६ ॥ नीवाराः शुक्रकोटरार्भकमुख-
भ्रष्टास्तरुणामघः प्रतिग्धाः क्वचिदिद्भुदीफलमिदः सूच्यन्त
एवोपलाः । विश्वासोपगमादभिन्नगतयः शब्दं सहन्ते मृगा-
स्तोयाधारपथाश्च वल्कलशिखानिप्यन्दरेखाङ्किताः ॥ ७ ॥
तत्तादृक्तृणपूलकोपनयनह्लेगाच्चिरद्वेषिभिर्मैध्या वत्सतरी वि-
हस्य वटुभिः सोल्लुण्ठमालभ्यते । अप्येष प्रतनूमवत्यति-
थिभिः सोच्छ्वासनासापुटैरापीतो मधुपर्कपाकसुरभिः प्राग्वंश-
जन्मानिलः ॥ ८ ॥ प्रत्यासन्नतुपारदीधितिकरह्लिदयत्तमो-
वहरीकल्याभिर्मखधूमवल्लिभिरमी समीलितव्यञ्जनाः । श्वः
सचीवरयिष्यमाणवटुकव्याधौतशुष्यत्त्वचो निद्राणातिथयस्त-
पोवनगृहाः कुर्वन्ति नः कौतुकम् ॥ ९ ॥ नीवागैदनर्म-
ण्डमुष्णमधुरं सद्यःप्रसूतप्रियापीतादप्यधिक तपोवनमृगः
पर्याप्तमाचामति । गन्धेन स्फुरता मनागनुसृतो भक्तस्य
सर्पिष्मतः कर्कन्धूलमिश्रशाकपचनामोदः परिस्तीर्यते ॥ १० ॥
आमूल क्वचिदुद्धृता क्वचिदपि च्छिन्ना स्थली वर्हिपामानघ्रा
कुसुमोच्चयाच्च सदयाकृथाग्रशाखा लता । एते पूर्वविलून-
वल्कलतया रुढव्रणाः शास्त्रिनः सद्यश्छेदममी वदन्ति स-
मिधां प्रसन्दिनः पादपाः ॥ ११ ॥ वानोऽथे दययैव ना-
तिपृथवः कृत्तास्तरुणा त्वचो भयानेकजरत्कमण्डलु नभः-
स्वच्छं पयो नैर्जरम् । दृश्यन्ते श्रुटितोऽज्जिताश्च वटुभिर्मौ-
ञ्ज्यः क्वचिन्मेखला नित्याकर्णनया शुकेन च पदं सान्नामिदं
गीयते ॥ १२ ॥ क्रीडन्माणवकाङ्गिताडनगतैरुजागरस्य
क्षणं गार्दूलस्य नखाङ्कुरेषु कुरुते कण्डूविनोदं मृगः । चञ्च-
न्द्रशिखण्डितुण्डघटनानिर्मोकनिर्मोचितः किं चायं पिबति
प्रसुप्तनकुलश्वासानिलं पन्नगः ॥ १३ ॥ पक्वानि प्रच्यवन्ते
क्रमुकविटपिनासुन्धितानां फलानि स्पन्दन्ते राजरम्भाः
फलभरनमिता व्राति मन्दानिलेऽपि । सदृश्यन्ते विपाकच्यु-
तमधुरफलव्याप्तमूला रसाला भारेणामी फलानां युवतिकु-
चभरस्यर्धिनो नालिकेराः ॥ १४ ॥

राजनीतिः ।

राजा ॥ राजान्स्व जगतो वृद्धेर्हंतुर्ददाभिमगत. । नय-
नानन्दजनन' शशाङ्क इव वारिधे ॥ १ ॥ राजानं प्रथमं
विन्देत्ततो भार्या ततो धनम् । राजन्वसति लोकेश्मिन्नुतो

१ अत्ररम् २ पिसी. ३ रश्मि. ४ मशर. ५ कुगानाग

भार्या कुतो धनम् ॥ २ ॥ धार्मिक पालनपरं सम्यक्परपु-
रंजयम् । राजानमभिमन्यन्ते प्रजापतिमिव प्रजाः ॥ ३ ॥
पर्जन्य इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः । विकलेऽपि हि
पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपतौ ॥ ४ ॥ सदानुरक्तप्रकृतिः
प्रजापालनतत्परः । विनीतात्मा हि नृपतिर्भूयसीं श्रियमश्नुते
॥ ५ ॥ सर्वदेवमयो राजा मनुना सप्रकीर्तितः । तस्मात्त-
मेव सेवेत न व्यलीकेन कर्हिचित् ॥ ६ ॥ सर्वदेवमय-
स्यापि विशेषो भूपतेरयम् । शुभाशुभफलं सद्यो नृपाद्देवा-
द्भवान्तरे ॥ ७ ॥ बालोऽपि नावमन्तव्यो मनुष्य इति
भूमिपः । महती देवता ह्येषा नररूपेण तिष्ठति ॥ ८ ॥
यस्य प्रसादे पद्मास्ते विजयश्च पराक्रमे । मृत्युश्च वसति
क्रोधे सर्वतेजोमयो हि सः ॥ ९ ॥ अशुचिर्वचनाद्यस्य
शुचिर्भवति पूरुषः । शुचिश्चैवाशुचिः सद्यः कथं राजा न
दैवतम् ॥ १० ॥ निकटस्थ दहत्यग्निं तु दूरापसर्पितम् ।
कुलं दहति राजाग्निः सपशुद्रव्यवान्धवम् ॥ ११ ॥ पात्रे
त्यागी गुणे रागी भोगी परिजनैः सह । भावबोद्धा रणे
योद्धा प्रसुः पशुगुणो भवेत् ॥ १२ ॥ आक्षेपवचन तस्य न
वक्तव्य कदाचन । अनुकूलं प्रिय चास्य वक्तव्य जनसंसदि
॥ १३ ॥ इन्द्रात्प्रसुत्व ज्वलनात्प्रतापं क्रोधो यमाद्वैश्रव-
णाच्च वित्तम् । पराक्रम रामजनादर्नाभ्यामादाय राज्ञः क्रि-
यते शरीरम् ॥ १४ ॥ उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसुमिताश्रि-
न्वलधून्वर्धयन्तुञ्जान्नमयन्नान्समुदयन्विश्लेषयन्सहृत्तान् ।
क्षुद्रान्कण्टकिनो वहिर्निरसयन्म्लानान्पुनः सेचयन्मालाकार
इव प्रयोगनिपुणो राजा चिरं नन्दति ॥ १५ ॥

सभासदः ॥ धर्मशास्त्रार्थकुशलाः कुलीनाः सत्यवा-
दिनः । समाः शत्रौ च मित्रे च नृपतेः स्युः सभासदः
॥ १६ ॥ श्रुत्यध्ययनसपन्ना धर्मज्ञाः सत्यवादिनः । राज्ञा
सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः ॥ १७ ॥

पुरोहितः ॥ वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञो जपहोमपरायणः ।
आशीर्वादपरो नित्यमेव राजपुरोहितः ॥ १८ ॥

धर्माध्यक्षः ॥ कुलशीलगुणोपेतः सर्वधर्मपरायणः ।
प्रवीणः प्रेषणाध्यक्षो धर्माध्यक्षो विधीयते ॥ १९ ॥

वैद्यः ॥ आयुर्वेदकृताभ्यासः सर्वेषां प्रियदर्शनः । आ-
र्यशीलगुणोपेत एष वैद्यो विधीयते ॥ २० ॥

मन्त्री ॥ मन्त्रतन्त्रार्पितप्रीतिर्देगकालोचितस्थितिः । यश्च
राज्ञि भवेद्भक्तः सोऽमात्यः पृथिवीपतेः ॥ २१ ॥ स ह्य-
मात्यः सदा श्रेयान्काकिनी यः प्रवर्धयेत् । कोशः कोशवतः
प्राणाः प्राणाः प्राणा न भूपतेः ॥ २२ ॥ कमण्डलूपमो

ऽमात्यस्तनुत्यागो बहुग्रहः । नृपतिः किक्षणो मूर्खो दरिद्रः
किंवराटकः ॥ २३ ॥ प्राप्तार्थग्रहणं द्रव्यपरिवर्तोऽनुरोध-
नम् । उपेक्षा बुद्धिहीनत्वं भोगोऽमात्यस्य दूषणम् ॥ २४ ॥
खदेगजं कुलाचारं विशुद्धमथवा शुचिम् । मन्त्रज्ञमव्यसनिनं
व्यमिचारविवर्जितम् ॥ २५ ॥ अधीतव्यवहारज्ञं मौलं
ख्यातं विपश्चितम् । अर्थस्योत्पादकं चैव विदध्यान्मन्त्रिणं
नृपः ॥ २६ ॥ अन्तःसारैरकुटिलैरच्छिद्रैः सुपरीक्षितैः ।
मन्त्रिभिर्धार्यते राज्यं सुस्तम्भैरिव मन्दिरम् ॥ २७ ॥ सं-
ग्रहं नाकुलीनस्य सर्पसेव करोति यः । स एव श्लाघ्यते
मन्त्री सम्यग्गारुडिको यथा ॥ २८ ॥ पृष्टो ब्रूते न सत्यं
यः परिणामे सुखावहम् । मन्त्री चेत्प्रियवक्ता स्यात्केवलं
स रिपुः स्मृतः ॥ २९ ॥ मूर्खं व्यसनिनं लुब्धमप्रगल्भं
भयाकुलम् । क्रूरमन्यायकर्तारं नाधिपत्ये नियोजयेत् ॥ ३० ॥
दूरादर्थं घटयति नव दूरतश्चापशब्दं त्यक्त्वा भूयो भवति
निरतः सत्सभारञ्जनेषु । मन्दं मन्दं रचयति पदं लोकचि-
त्तानुवृत्त्या काम मन्त्री कविरिव सदा खेदभारैरमुक्तः ॥ ३१ ॥
शास्त्रज्ञः कपटानुसारकुशलो वक्ता न च क्रोधनस्तुल्यो
मित्रपरस्वकेषु चरितं दृष्ट्वैव दत्तोत्तरः । ह्यीवान्पालयिता
गठान्व्यथयिता धर्म्येऽतिलोभान्वितो द्विर्भावे परतत्त्वबद्ध-
हृदयो राज्ञश्च कोपापहः ॥ ३२ ॥

सेनापतिः ॥ समस्तनीतिशास्त्रज्ञो वाहने पूजितश्रमः ।
शौर्यवीर्यगुणोपेतः सेनाध्यक्षो विधीयते ॥ ३३ ॥ शूरोऽर्थ-
शास्त्रनिपुणः कृतशास्त्रकर्मा सङ्ग्रामकेलिचतुरश्च तुरङ्गयुक्तः ।
भर्तुर्निदेशवशगोऽभिमतश्च तन्ने सेनापतिर्नरपतेर्विजयाग-
माय ॥ ३४ ॥

गजाः ॥ यतः सत्यं ततो धर्मो यतो धर्मस्ततो धनम् ।
यतो रूपं ततः शीलं यतो नागास्ततो जयः ॥ ३५ ॥
यतो गजैर्विना राज्ञां राज्यशोभा न जायते । जयप्रतापौ
सैन्यस्य रक्षा तस्मादिहोच्यते ॥ ३६ ॥ यद्बद्धनमसिंहं
च यद्बद्धाष्ट्रमपार्थिवम् । यद्बद्धौर्यमशस्त्रं तु तद्बद्धसैन्यमकु-
ञ्जरम् ॥ ३७ ॥ प्राकारगोपुराट्टालकपाटोद्घातनादिषु ।
भङ्गने मर्दने चैव नागा वज्रोपमाः स्मृताः ॥ ३८ ॥ शर-
जालाक्षितमुखः कोऽन्यः शक्तः परं गजात् । हन्तु प्राकार-
मुन्मथ्य रथांश्च नरकुञ्जरान् ॥ ३९ ॥ एकशक्तिप्रहारेण
म्रियतेऽश्वो नरोऽपि च । सहेच्छतं प्रहाराणां महायुद्धेषु
वारणः ॥ ४० ॥ कीडासु च नरेन्द्राणां जले पुष्पितपङ्कजे ।
स्नपयन्ति गजा हस्तैर्लग्नपुष्करपुष्करैः ॥ ४१ ॥ स्त्रियोऽव-
तारयन्त्येते मृगमया इव निश्चलाः । नास्ति हस्तिसमो व-

न्धुर्नास्ति हस्तिसमः सखा ॥ ४२ ॥ चलन्ति येषां न शतं गजेन्द्राः पुरः प्रयागे वत शैलतुल्याः । वाञ्छन्ति चैवं विजयं कथं ते राजेति शब्द च कथं लभन्ते ॥ ४३ ॥ रक्षन्ति पक्षं सुदिताः स्वकीयं मश्नन्ति सैन्य कुपिताः परेषाम् । प्राणैरपीच्छन्ति हितं प्रभूणां गजैः समानं क्व बलं बलीयः ॥ ४४ ॥ सैन्योत्तारणतो धुनीषु सततं यो वारिबन्धायते यो मश्नन्परितः परोद्धतवल युद्धेषु यो धायते । यः स्वीयक्षितिनाथरक्षणविधौ प्रोचैकदुर्गायते स प्राज्ञैर्विजिगीषुमिर्गजगणः कैः पार्थिवैर्नोऽर्ध्यते ॥ ४५ ॥ मातङ्गैरथ यैर्महेन्द्रभवन पुण्याधिकं जन्वते यैः श्यामैरपि सर्वलोकमहिता कीर्तिः सिता तन्वते । यैर्मत्तैरपि संगरे रिपुमदः शोषं समानीयते तेऽमी भाग्यवतः प्रयान्ति पुरतः स्तम्बेरमा भूपतेः ॥ ४६ ॥ चीत्कारैर्नाशयन्तः स्वपतिभटमनो मोदयन्तो मदाढ्याः प्रौढाः सङ्ग्रामसीमि स्वबलबहलतां वाढमाढौकमानाः । शुण्डादण्डप्रहारैः परममपि बलकम्पयन्तः परेषां येषां सर्वे गजेन्द्रा भुवि विजयविधौ ते मता भूमिपालाः ॥ ४७ ॥ सेतुं संभेदयन्तो बलविकटभटप्रोन्नतिं त्रोटयन्तः प्राकारं दारयन्तः परमनसि परा भीतिमुत्पादयन्तः । व्यूहं विद्रावयन्तः सुघनमपि वनं हेलयोत्पाटयन्तो येषामाजौ गजेन्द्राः खलु धरणिभुजां तज्जयः सिद्ध एव ॥ ४८ ॥ तावद्गर्जन्ति वीर्यात्परनिधनविधौ युद्धमध्येऽपि धीरास्तावद्भावन्ति वेगं परमपि दधतः संमुखीनास्तुरङ्गाः । शूराः सुसज्जो मदसुदितमना मानिमानं विधुन्वन्त्यावन्त्याति क्रोपात्कृतविधरवाटोप एकोऽपि नागः ॥ ४९ ॥

तुरगाः ॥ अश्वा यस्य जयस्तस्य यस्याश्वास्तस्य मेदिनी । अश्वा यस्य यशस्तस्य यस्याश्वास्तस्य काञ्चनम् ॥ ५० ॥ निपत्य युधि वेगेन मिषता सर्वधन्विनाम् । शत्रु निहत्य यात्येकः शूरो वाजिप्रभावतः ॥ ५१ ॥ शस्त्रास्त्रैर्मिन्नदेहोऽपि श्रान्तोऽपि गुरुभारतः । न मुञ्चति रणे नाथमतः कोऽन्यो हयात्सुहृत् ॥ ५२ ॥ दूरस्योऽपि बली शत्रुर्न शेते रजनीष्वपि । तस्य भीत्या गृहे यस्य हरयो वेगवत्तराः ॥ ५३ ॥ न गजैर्न नरैः कार्यं सिद्धिमभ्येति भूभृताम् । तथा निमेषमात्रेण यथा वाहैः सुसाधितैः ॥ ५४ ॥ राज्यं शतक्रतुसमृद्धिसमानमश्वैरश्वैः श्रियः सकलकामदुघा भवन्ति । अश्वैर्यशांसि विपुलानि समुल्लसन्ति नाश्वैः प्रयान्ति सदृशत्वमिभादयोऽपि ॥ ५५ ॥ तीक्ष्णाग्रहेतिहतिमिः सृतलोलदन्तं चञ्चत्करालकरवालविघटिताङ्गिम् । कोऽन्यो विहाय हयमाहवजात-

मूर्च्छप्राणप्रयाणसमयेऽवतुमीशमीशः ॥ ५६ ॥ पादाः कन्दुकवत्स्थितिश्च गिरिवद्धेवारवो मेघवन्नेत्रे नीरजवज्जवः पवनवच्चास्फालन सिंहवत् । विन्यासो नटवन्मुख कुलवधूवक्त्रेन्दुवद्वाजिनो यस्य क्षोणिभुजो विशस्तदितरे साम्राज्यसुर्वीतले ॥ ५७ ॥

खड्गः ॥ खड्गालक्ष्मीस्तथा राज्यं यशः खड्गादवाप्यते । खड्गाद्वैरिविनाशं च यत्नात्तममिदध्महे ॥ ५८ ॥ यस्मिन्खड्गे शरीरं प्रतिफलति यथा खड्गराजोऽभिवन्धो वन्धोऽय देवघृन्दैरपि यदि स भवेदर्धचन्द्रोपपन्नः । नानावर्णैर्युतश्रेत्स भवति नृपतेः शत्रुनाशैकहेतुः सेतुर्लक्ष्मीप्रवाहे निखिलरिपुकुलध्वसने धूमकेतुः ॥ ५९ ॥

सैन्यम् ॥ प्रथमं युद्धकारित्वं समस्तबलपालनम् । दिव्यार्गयोधशोषित्वं पत्तिकर्म प्रचक्षते ॥ ६० ॥ स्वभावशूरमस्त्रज्ञमविरक्तं जितश्रमम् । प्रसिद्धक्षत्रियप्रायं बलं श्रेष्ठतमं विदुः ॥ ६१ ॥ वरमल्पबलं सारं न बह्वी मुण्डमालिका । कुर्यादसारभङ्गो हि सारभङ्गमपि स्फुटम् ॥ ६२ ॥

दुर्गः ॥ न गजानां सहस्रेण न लक्षेण च वाजिनाम् । तथा सिध्यन्ति कार्याणि यथा दुर्गप्रभावतः ॥ ६३ ॥ अदुर्गो विषयः कस्य नारेः परिभवास्पदम् । अदुर्गोऽनाश्रयो राजा पोतच्युतमनुष्यवत् ॥ ६४ ॥ विषहीनो यथा नागो मदहीनो यथा गजः । सर्वेषां वश्यतां याति दुर्गहीनस्तथा नृपः ॥ ६५ ॥ शतमेकोऽपि सधत्ते प्राकारस्थो धनुर्धरः । तस्माद्दुर्गं प्रशंसन्ति नीतिशास्त्रविदो जनाः ॥ ६६ ॥ एकः शतं योधयते प्राकारस्थो धनुर्धरः । शतं सहस्राणि तथा सहस्रं लक्षमेव च ॥ ६७ ॥ दुर्गाणि राज्ञा कार्याणि सजलानि दृढानि च । द्रव्यमन्नं च तेष्वेव स्थापनीयं प्रयत्नतः ॥ ६८ ॥

दूतः ॥ मेधावी वाक्पटुः प्राज्ञः परचित्तोपलक्षकः । धीरो यथोक्तवादी च एष दूतो विधीयते ॥ ६९ ॥ उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति नान्यथा । सदैवावध्यभावेन यथार्थस्य हि वाचकः ॥ ७० ॥ भक्तो गुणी शुचिर्दक्षः प्रगल्भोऽव्यसनी क्षमी । ब्राह्मणः परमर्मज्ञो दूतः स्वात्प्रतिभानवान् ॥ ७१ ॥ साकारो निःस्पृहो वाग्मी नानागास्त्रविचक्षणः । परचित्तावगन्ता च राज्ञो दूतः स इष्यते ॥ ७२ ॥ नियोगिमिर्विना राज्यं नास्ति भूपे हि केवले । तस्मादमी विघातव्या रक्षितव्याः प्रयत्नतः ॥ ७३ ॥

भाण्डागारी ॥ प्रवीणो वाक्पटुर्धैमान्स्वामिभक्तश्च नित्यशः । अलुब्धः सत्यवादी च भाण्डागारी स इष्यते ॥ ७४ ॥

लेखकः ॥ सद्गुरुक्तगृहीतार्थो लघुहस्तो जितेन्द्रियः ।
शब्दशास्त्रपरिज्ञाता एष लेखक इष्यते ॥ ७५ ॥

प्रतीहारी ॥ इद्विताकारतत्त्वज्ञो बलवान्प्रियदर्शनः ।
समयज्ञः स्वामिमक्तः प्रतीहारी च इष्यते ॥ ७६ ॥

मृपकारः ॥ पुत्रपौत्रगुणोपेतः शास्त्रज्ञो मृष्टपाचकः ।
शुश्रूश्च कठिनश्रैव मृपकारः स इष्यते ॥ ७७ ॥

चाराः ॥ सर्वेत्त्वपन्नगृहणां कार्याकार्यावलोकने । चार-
चक्षुर्मर्हीमर्तुर्वन्ध नास्त्यन्ध एव सः ॥ ७८ ॥

अन्तःपुरवर्गाः ॥ काणाः कुञ्जाश्च षण्ढाश्च तथा
वृद्धाश्च पद्मवः । एते चान्तःपुरे नित्यं नियोक्तव्याः क्षमा-
भृता ॥ ७९ ॥

स्त्रियः ॥ पक्रान्मित्र गलेन्द्र सर्वसाधारणाः स्त्रियः ।
पग्रे च समग्रे च रक्षितव्याः प्रयत्नतः ॥ ८० ॥ सुध्मे-
न्योऽपि प्रसङ्गेभ्यो रक्ष्या नार्यो हि सर्वदा । द्वयोर्हि कु-
ल्याः शोकरुमावहेयुररक्षिताः ॥ ८१ ॥

महिषी ॥ महिष्या हृष्टया माव्य गृहकार्येषु दक्षया ।
सुमन्कृतोपस्कन्या व्यये चासुक्तहृत्नया ॥ ८२ ॥

भृत्याः ॥ बहूनामप्यसाराणां समुदायो हि दारुणः ।
गजा भृत्याः प्रकृतव्यास्ते हि सर्वेक्रियाक्षमाः ॥ ८३ ॥

तृणैरवधृष्टते ग्जुस्तया नागो हि बध्यते । एवं ज्ञात्वा
नरेन्द्रेण भृत्याः कार्या विचक्षणः ॥ ८४ ॥ न विना

पार्थिवो भृत्यैर्न भृत्याः पार्थिव विना । तेषां च व्यवहागे-
ऽयं परस्परनिबन्धनः ॥ ८५ ॥ भृत्यैर्विना स्वयं राजा

लोकानुग्रहकार्येषु । मय्युगैरिव दीप्तांशुस्तेजस्यपि न
शोभते ॥ ८६ ॥ अरैः संवार्यते नाभिर्नामां चाराः प्रति-
ष्ठिताः । स्वामिसवकयोरैवं वृत्तिचक्रं प्रवर्तते ॥ ८७ ॥

गिरमा विद्युता नित्यं तथा ऋद्धेन पालिताः । केना अपि
विरज्यन्ते निःश्रेहाः किं न सेवकाः ॥ ८८ ॥ ताडितोऽपि

दुरुक्तोऽपि दण्डितोऽपि महीभुजा । न चिन्तयति यः पापं
न भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ८९ ॥ शोऽनाहृतः समन्वति

द्वारे तिष्ठति सर्वदा । पृष्टः मत्वं मितं व्रूते स भृत्योऽर्हो
महीभुजाम् ॥ ९० ॥ अनादिशोऽपि भूपस्य दृष्ट्वा हानिकरं

च यः । यतते तस्य नागाय न भृत्योऽर्हो महीभुजाम्
॥ ९१ ॥ न क्षुवा पीड्यते यस्तु निद्रया न क्रदाचन । न

च जीनानपाद्यैश्च स भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९२ ॥
शुश्रूषा साद्रामिनी वाता भविष्या स्वामिन प्रति । प्रम-
त्रान्यो भवेद्यस्तु न भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९३ ॥ सीमा

वृद्धिं ममायाति शुरुपक्ष इवोदगाद् । नियोगमस्थिते यग्मिन्स

भृत्योऽर्हो महीभुजाम् ॥ ९४ ॥ सीमा संकोचमायाति बहौ
चर्म इवाहितम् । स्थिते यस्मिन्स तु त्याज्यो भृत्यो राज्यं

समीहता ॥ ९५ ॥ स्वाम्यादिष्टस्तु यो भृत्यः समं वि-
पममेव च । मन्यते न स संघार्यो भुभुजा भूतिमिच्छता

॥ ९६ ॥ स्वाम्यादेगात्सुभृत्यन्त्र न सीः संजायते क-
चिन् । प्रविशेन्सुखमाहेयं दुस्तर वा महार्णवम् ॥ ९७ ॥

मालसं सुखरं क्रूरं भव्यं व्यमनिनं गठम् । असंतुष्टममक्तं
च त्यजेद्भृत्यं नराधिपः ॥ ९८ ॥ स्वाम्युक्ते यो न यतते

न भृत्यो भृत्यपात्रकः । तज्जीवनमपि व्यर्थमजागलकु-
चाविव ॥ ९९ ॥ द्विजा अपि न गच्छन्ति यां गतिं नैव

योगिनः । स्वाम्यर्थं सत्यजन्प्राणास्तां गतिं याति सेवकः
॥ १०० ॥ राजा तुष्टोऽपि भृत्यानां मानमात्रं प्रयच्छति ।

तेऽपि संमानमात्रेण प्राणैः प्रत्युपकुर्वते ॥ १०१ ॥ सा-
गसारपरिच्छेत्ता स्वामी भृत्यस्य दुर्लभः । अनुकूलः शुचि-
र्दक्षः प्रभोर्भृत्योऽपि दुर्लभः ॥ १०२ ॥

स्नानम् ॥ स्नानं नाम मनःप्रसादजननं दुःस्वप्नविध्वं-
सनं शौचस्वायतनं मलापहरणं सवर्षनं तेजसः । रूपोद्भवो-

तकरं गदप्रगमनं कामाग्निसदीपनं नारीणां च मनोहरं
श्रमहरं स्नानं दर्शने गुणाः ॥ १०३ ॥

ताम्बूलम् ॥ ताम्बूले सुखरोगनाशि निपुणं संवर्धनं
तेजसो नित्यं जाठरवह्निद्विजननं दुर्गन्धदोषापहम् ।

वक्रालकरणं ग्रहर्षजननं विद्वद्भूषाये रणे कामस्वायतनं स-
मुद्रवकरं लक्ष्म्याः सुखसास्पदम् ॥ १०४ ॥

शस्त्रधारणम् ॥ दृष्टाविनीतयन्त्राणां भयकृद्भुसनि-
मम् । शस्त्रधारणमौजन्त्रं रक्षोविद्युद्गृहापहम् ॥ १०५ ॥

छत्रधारणम् ॥ वर्षानिलरजोवर्महिमादीनां निवारणम् ।
राज्यलक्ष्म्या गृहं धन्यं चक्षुष्यं छत्रधारणम् ॥ १०६ ॥

चामरम् ॥ चामरं श्रीकरं दिव्यं राज्यशोभाकरं
परम् ।

सिंहासनम् ॥ सिंहासनं सुखैश्वर्यकरं लोकानु-
रञ्जनम् ॥ १०७ ॥

मालाधारणम् ॥ सुमनोवरत्नानां धारणं दिव्य-
रूपकृतम् ।

चन्दनलेपः ॥ पापालक्ष्मीप्रशमनं चन्दनाद्यनु-
लेपनम् ॥ १०८ ॥

मृगया ॥ मेदच्छेदकृगोदरं लघु भवत्युदधानयोग्यं
वपुः सत्त्वानामपि लक्ष्यते विकृतिमञ्चितं भयकोधयोः ।

उत्कर्षः स च धन्विना यदिपवः सिध्यन्ति लक्ष्ये चले
मिथ्यैव व्यसन वदन्ति सृगयामीदृग्विनोदः कुतः ॥ १०९ ॥

कटकप्रयाणम् ॥ वाजी चारुगतिः शशाङ्कधवल
छत्रं प्रिया पृष्ठतः प्रोत्तुङ्गस्तनमण्डला विजयिनो भृत्याः
पुरः पद्मपाः । ताम्बूलं मधुरं सखा सुचतुरः संपद्यते चे-
त्पथि प्राहुस्तत्कटकप्रयाणमितरत्प्राणप्रयाण बुधाः ॥ ११० ॥

उपवनानि ॥ नवं वयो हारि वपुर्वराङ्गनाः सखी
कलावित्कलवल्लकीखनः । धन हि सर्वं विफल सुखेपिणो
विना विहारोपवनानि भूपतेः ॥ १११ ॥ पुंसा सर्वसुखै-
कसाधनफलाः सौन्दर्यगर्वोद्धरक्रीडालोलविलासिनीजनमन-
स्फीतप्रमोदावहाः । गुञ्जदृङ्गविनिद्रपङ्कजभरस्कारोलसद्दी-
र्घिकायुक्ताः सन्ति गृहेषु यस्य विपुलारागाः स
पृथ्वीपतिः ॥ ११२ ॥

तरवः ॥ बहुभिर्वत कि जातैः पुत्रैर्धर्मार्थवर्जितैः ।
वरमेकः पथि तरुयत्र विश्रमते जनः ॥ ११३ ॥ दशकू-
पसमा वापी दशवापीसमो हृदः । दशदसगः पुत्रो दश-
पुत्रसमो द्रुमः ॥ ११४ ॥

नीतिः ॥ मुलमाः पुरुषा राजन्सतत प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ११५ ॥
यः कुलामिजनाचारैरतिशुद्धः प्रतापवान् । धार्मिको नीति-
कुशलः स स्वामी युज्यते भुवि ॥ ११६ ॥ प्रजां सरक्षति
नृपः स वर्धयति पार्थिवम् । वर्धनाद्रक्षणं श्रेयस्तन्नाशेऽन्य-
त्सदप्यसत् ॥ ११७ ॥ आत्मानं प्रथमं राजा विनयेनोपपाद-
येत् । ततोऽमाल्यांस्ततो भृत्यास्ततः पुत्रास्ततः प्रजाः ॥ ११८ ॥
राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे पापाः समे समाः । लोकास्त-
मनुवर्तन्ते यथा राजा तथा प्रजाः ॥ ११९ ॥ नृपाणां
च नराणां च केवलं तुल्यमूर्तिता । आधिक्यं तु क्षमा
धैर्यमाग्रा दानं पराक्रमः ॥ १२० ॥ प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु
राजा रक्षादिभिर्गुणैः । अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म नि-
रर्थकम् ॥ १२१ ॥ अजामिव प्रजां हन्याद्यो मोहात्पृथि-
वीपतिः । तस्यैका जायते नृसिद्धितीया न कथंचन
॥ १२२ ॥ प्रजापीडनसंतापात्समुद्भूतो हुताशनः । राज्ञः
कुलं श्रिय प्राणाच्चादग्न्वा विनिवर्तते ॥ १२३ ॥ यथा
वीजाङ्कुरः सूक्ष्मः प्रयत्नेनाभिवर्धितः । फलप्रदो भवेत्काले
तद्वल्लोकाः सुरक्षिताः ॥ १२४ ॥ निजवर्षाहितमेहा बहु-
भक्तजनान्विताः । सुकाला इव जायन्ते प्रजापुण्येन
भृष्टतः ॥ १२५ ॥ यदि न स्यान्नरपतिः सम्यङ्ज्ञेता ततः

प्रजा । अकर्णधारा जलधौ विप्लवेतेह नौरिव ॥ १२६ ॥
प्रकृतिः स्वामिनं त्यक्त्वा समृद्धापि न जीवति । अपि ध-
न्वन्तरिर्वेद्यः किं करोति गतायुषि ॥ १२७ ॥ नरेशे जीव-
लोकोऽयं निर्मीलति निर्मीलति । उदेत्युदीयमाने च रवाविव
सरोरुहम् ॥ १२८ ॥ हिरण्यधान्यरतानि गजेन्द्राश्चापि
वाजिनः । तथान्यदपि यत्किञ्चित्प्रजाम्यः स्यान्महीपतेः
॥ १२९ ॥ मा तात साहस कार्पांर्विभवेर्गर्वमागतः ।
स्वगान्नाप्यपि भाराय भवन्ति हि विपर्यये ॥ १३० ॥
मा त्वं तात बले स्थित्वा वाधिष्ठा दुर्बलं जनम् । नहि
दुर्बलदग्धानां काले किञ्चित्प्ररोहति ॥ १३१ ॥ यानि
मिथ्याभिभूतानां पतन्त्यश्रूणि रोदताम् । तानि सतापकान्ध-
न्ति सपुत्रपशुवान्धवान् ॥ १३२ ॥ मा तात सपदा-
मग्रमारूढोऽस्मीति विश्वसीः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातो
हि दारुणः ॥ १३३ ॥ कितवाय प्रशंसन्ति यं प्रशंसन्ति
चारणाः । यं प्रशंसन्ति बन्धक्यः स पार्थ पुरुषाधमः
॥ १३४ ॥ राजानो यं प्रशंसन्ति यं प्रशंसन्ति वै द्विजाः ।
साधवो यं प्रशंसन्ति स पार्थ पुरुषोत्तमः ॥ १३५ ॥ प्रजागु-
प्तगरीरस्य किं करिष्यन्ति सहताः । गृहीतहस्तच्छत्रस्य
वारिधारा इवारयः ॥ १३६ ॥ कोऽत्रेत्यहमिति ब्रूयात्स-
म्यगादेशयेति च । आज्ञामवितथां कुर्याद्यथाशक्ति
महीपतेः ॥ १३७ ॥ अल्पेच्छुर्धृतिमान्प्राज्ञश्छायेवानुगतः
सदा । आदिष्टो न विकल्पेत् स राजवसति वसेत् ॥ १३८ ॥
अप्राप्तकालं वचनं गृहस्पतिरपि ब्रुवन् । प्रामुयाद्बुद्धयवज्ञान-
मपमानं च शाश्वतम् ॥ १३९ ॥ किं भक्तेनासमर्थेन किं भक्ते-
नापकारिणा । भक्तं शक्तं च मां राजन्नावज्ञातुं त्वमर्हसि
॥ १४० ॥ जनजनपदा नित्यमर्चयन्ति नृपार्चितम् । नृपेणाव-
मतो यस्तु स सर्वरचमन्वते ॥ १४१ ॥ नानिवेद्यं प्रकुर्वीत भर्तुं
किञ्चिदपि स्वयम् । कार्यमापत्प्रतीकारादन्यत्र जगतीपतेः
॥ १४२ ॥ अतिव्ययोऽनवेक्षा च तथार्जनमधर्मतः । मो-
क्षणं दूरसंस्थानं कोपव्यसनमुच्यते ॥ १४३ ॥ क्षिप्रमाय-
गनालोच्य व्ययानश्च स्ववाञ्छया । परिक्षीयत एवासौ
धनी वैश्रवणोपमः ॥ १४४ ॥ यो यत्र कुशलः कार्ये त
तत्र विनियोजयेत् । कर्मस्वदृष्टकर्मा यः शास्त्रज्ञोऽपि विमु-
ह्यति ॥ १४५ ॥ एकं हन्यान्न वा हन्यादिपुर्मुक्तो धनुष्म-
ता । बुद्धिर्बुद्धिमता युक्ता हन्ति राष्ट्र सनायकम् ॥ १४६ ॥
न तच्छस्त्रैर्न नागेन्द्रैर्न हयैर्न च पत्तिभिः । कार्यं ससिद्धि-
मभ्येति यथा बुद्ध्या प्रसाधितम् ॥ १४७ ॥ दुर्योधनः स-

मर्थोऽपि दुर्मन्त्री प्रलयं गतः । राज्यमेकश्चकारोच्चैः सुमन्त्री
चन्द्रगुप्तकः ॥ १४८ ॥ अशृण्वन्नपि बोद्धव्यो मन्त्रिभिः
पृथिवीपतिः । यथा स्वदोषनाशाय विदुरेणाम्बिकासुतः
॥ १४९ ॥ सभा वा न प्रवेष्टव्या वक्तव्यं वा समञ्जसम् ।
अत्रुवन्विद्युवन्वापि नरो भवति किल्बिषी ॥ १५० ॥ त-
स्मात्सम्यः समां गत्वा रागद्वेषविवर्जितः । वचस्तथाविधं
भूयाद्यथा न नरकं व्रजेत् ॥ १५१ ॥ माता पिता गुरुर्भ्राता
भार्या पुत्रः पुरोहितः । नादण्ड्यो नाम राज्ञोऽस्ति स्वधर्मे
यो न तिष्ठति ॥ १५२ ॥ विशोधयेन्महीपालो मन्त्रिशाला-
मशेषतः । अयुक्तो नार्हति स्थातुमस्यां मन्त्ररहस्यवित् १५३
पद्मर्णो मिथैते मन्त्रश्चतुःकर्णः स्थिरो भवेत् । द्विकर्णस्य तु
मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥ १५४ ॥ त्रिविधाः पुरुषा
राजञ्चतुमाधममध्यमाः । नियोजयेत्तथैवास्त्रिविधेष्वपि क-
र्मसु ॥ १५५ ॥ तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं सर्वज्ञं व्यवसायि-
नम् । अर्धराज्यहरं भृत्यं यो न हन्यात्स हन्यते ॥ १५६ ॥
निर्विशेषो यदा राजा सम भूयेपु तिष्ठति । तत्रोद्यमस-
मर्थानामुत्साहः परिहीयते ॥ १५७ ॥ प्रसादो निष्फलो
यस्य यस्य क्रोधो निरर्थकः । न तं राजानमिच्छन्ति षण्डं
पतिमिवाङ्गनाः ॥ १५८ ॥ अविवेकिनि भूपाले नश्यन्ति
गुणिनां गुणाः । प्रवासरसिके कान्ते यथा साध्व्याः स्तनो
न्नतिः ॥ १५९ ॥ न कश्चिच्छण्डकोपानामात्मीयो नाम भू-
भृताम् । होतारमपि जुह्वन्तं दहत्येव हुताशनः ॥ १६० ॥
चक्रं सेव्यं नृपः सेव्यो न सेव्यः केवलो नृपः । पश्य च-
क्रस्य माहात्म्यं मृत्पिण्डः पानत्रांतं गतः ॥ १६१ ॥ यस्मि-
न्नेवाधिकं चक्षुरारोपयति पार्थिवः । कुलीनो वाकुलीनो वा
स त्रियो भाजनं भवेत् ॥ १६२ ॥ राज्ञि मातरि देव्यां
च कुमारे मुख्यमन्त्रिणि । पुरोहिते प्रतीहारे सम वर्तेत
राजवत् ॥ १६३ ॥ पानमक्षास्तथा नार्यो मृगया गीतवा-
दिते । एतानि युक्त्या सेवेत प्रसङ्गो ह्यत्र दोषवान् ॥ १६४ ॥
आयाचतुर्थभागेन व्ययकर्मं प्रवर्तयेत् । प्रभूततैलदीपो हि
चिरं भद्राणि पश्यति ॥ १६५ ॥ कर्मणा मनसा वाचा
चक्षुषापि चतुर्विधम् । प्रसाधयति लोकं यस्त लोको नु
प्रसीदति ॥ १६६ ॥ सभोजनं संकथनं सप्रश्रोऽथ समा-
गमः । ज्ञातिभिः सह कार्याणि न विरोधः कदाचन ॥ १६७ ॥
भृदोः परिभवो नित्यं वैरं तीक्ष्णस्य नित्यशः । उत्सृज्य
तद्दृश्यं तस्मान्मध्या वृत्तिं समाश्रयेत् ॥ १६८ ॥ अतुद्धि-
माश्रितानां च क्षन्तव्यमपराधिनाम् । नहि सर्वत्र पाण्डित्यं

सुलभं पुरुषै क्वचित् ॥ १६९ ॥ किमप्यसाध्यं महतां
सिद्धिमेति लघीयसाम् । प्रदीपो भूमिगेहान्तर्ध्वान्तं हन्ति
न भानुमान् ॥ १७० ॥ अरावप्युचितं कार्यमातिथ्यं गृह-
मागते । छेतुमप्यागते च्छाया नोपसंहरते द्रुमः ॥ १७१ ॥
अगाधहृदया भूपाः कृपा इव दुरासदाः । घटका गुणिनो
नो चेत्कथं लभ्येत जीवनम् ॥ १७२ ॥ कथं नाम न
सेव्यन्ते यत्नतः परमेश्वराः । अचिरेणैव ये तुष्टाः पूरयन्ति
मनोरथान् ॥ १७३ ॥ भोगिनः कक्षुकासक्ताः क्रूराः
कुटिलगामिनः । सुदुष्टा मन्त्रसाध्याश्च राजानः पन्नगा इव
॥ १७४ ॥ अकस्माद्द्वेष्टि यो र्भक्तमाजन्मपरिसेवितम् ।
नैव्यज्जने रुचिर्यस्य त्याज्यो नृप इवातुरः ॥ १७५ ॥
सुगन्धं केतकीपुष्पं कण्टकैः परिवेष्टितम् । यथा पुष्पं तथा
राजा दुर्जनैः परिवेष्टितः ॥ १७६ ॥ असत्प्रलापः पारुष्यं
पैशुन्यमनृतं तथा । चत्वारि वाचा राजेन्द्रं न जल्पेन्नैव
चिन्तयेत् ॥ १७७ ॥ प्राज्ञे नियोज्यमाने तु सन्ति राज्ञ-
स्त्रयो गुणाः । यशः स्वर्गनिवासश्च विपुलश्च धनागमः
॥ १७८ ॥ मूर्खे नियोज्यमाने तु त्रयो दोषा महीपतेः ।
अयशश्चार्थनाशश्च नरके गमनं तथा ॥ १७९ ॥ इदमेव
नरेन्द्राणां स्वर्गद्वारमनर्गलम् । यदात्मनः प्रतिज्ञा च प्रजा
च परिपालयते ॥ १८० ॥ मन्त्रो योष इवाधीरः सर्वाङ्गैः
संवृतैरपि । चिरं न सहते स्थातुं परेभ्यो भेदशङ्कया ॥ १८१ ॥
आत्मोदयः परग्लानिर्द्वयं नीतिरितीयती । तदूरीकृत्य कृति-
भिर्वाचस्पत्य प्रतायते ॥ १८२ ॥ तृप्तियोगः परेणापि म-
हिम्ना न महात्मनाम् । पूर्णश्चन्द्रोदयाकाङ्क्षी दृष्टान्तोऽत्र
महार्णवः ॥ १८३ ॥ बुद्धिशस्त्रः प्रकृत्यज्ञो घनसवृत्तिक-
क्षुकः । चारेक्षणो दूतमुखः पुरुषः कोऽपि पार्थिवः ॥ १८४ ॥
तेजः क्षमा वा नैकान्तं कालज्ञस्य महीपतेः । नैकमोजः
प्रसादो वा रसभावविदः कवेः ॥ १८५ ॥ कृतापचरोऽपि
परैरेनाविष्कृतविक्रियः । असाध्यः कुरुते कोपं प्राप्ते काले
गदो यथा ॥ १८६ ॥ मृदुव्यवहितं तेजो भोक्तुमर्थान्प्र-
कल्पते । प्रदीपः स्नेहमादत्ते दशयाभ्यन्तरस्थया ॥ १८७ ॥
नालम्बते दैष्टिकतां न निपीदति पौरुषे । शब्दाथौ सत्कवि-
रिव द्वयं विद्वानपेक्षते ॥ १८८ ॥ स्थायिनोऽर्थे प्रवर्तन्ते
भावाः सचारिणो यथा । रसस्यैकस्य भूयासस्तथा नेतुर्मही-

१ भेरं प्राप्नोति सर्वेषां शानतिपथो भवतीति भावः. २ विचारः
३ पारम्. ४ होमकर्तारम्.

१ कार्यसाधका, (पक्षे) कुम्भा. २ गुणवन्तः, (पक्षे) रज्जु-
युक्ता. ३ जीवनोपायभूत द्रव्यम्, (पक्षे) उदकम्. ४ विला-
सिन, (पक्षे) भोगवन्तः. ५ कवचम्, (पक्षे) सर्पकञ्चुकम्. ६ वि-
चारः, (पक्षे) शिवरादि. ७ सर्पाः. ८ सेवकम्, (पक्षे) ओद-
नम्. ९ न व्यज्जने. १० रोगी.

मृतः ॥ १८९ ॥ तन्नावापविदा योगैर्मण्डलान्यधितिष्ठता ।
सुनिग्रहा नरेन्द्रेण फणीन्द्रा इव शत्रवः ॥ १९० ॥
करप्रचेयासुत्तुङ्गः प्रभुशक्तिं प्रथीयसीम् । प्रज्ञाबलवृहन्मूलः
फलत्युत्साहपादपः ॥ १९१ ॥ स दोषः सचिवस्यैव
यदसत्कुरुते नृपः । याति यन्तुः प्रमादेन गजो व्याल-
त्ववाच्यताम् ॥ १९२ ॥ न सर्पस्य मुखे रक्तं न दृष्टस्य
कलेवरे । न प्रजासु न भूपाले धनं दुरधिकारिणि
॥ १९३ ॥ यद्यपि क्षितिपालानामाज्ञा सर्वत्रगा स्वयम् ।
तथापि शास्त्रदीपेन चरत्येव मतिः सताम् ॥ १९४ ॥
असाध्यमन्यथा दोषं परिच्छिद्य शरीरिणाम् । यथा
वैद्यस्तथा राजा शस्त्रपाणिर्विषहति ॥ १९५ ॥
जातमात्रं न यः शत्रुं व्याधिं वा प्रशमं नयेत् । अतिपु-
ष्टाङ्गयुक्तोऽपि स पश्चात्तेन हन्यते ॥ १९६ ॥ पातकानां
समस्तानां द्वे परे तात पातके । एकं दुःसचिवो राजा
द्वितीयं च तदाश्रयः ॥ १९७ ॥ राजा सपत्तिहीनोऽपि
सेव्यः सेव्यगुणाश्रयः । भवत्याजीवन तस्मात्फलं काला-
न्तरादपि ॥ १९८ ॥ स जयी वरमातङ्गा यस्य तस्यास्ति
भेदिनी । कोशो यस्य सुदुर्घर्षो दुर्गस्तस्य स दुर्जयः
॥ १९९ ॥ सुवर्णैः पट्टचैलैश्च शोभा स्याद्धारयोषिताम् ।
पराक्रमेण दानेन राजन्ते राजनन्दनाः ॥ २०० ॥ यं यं
नृपोऽनुरागेण संमानयति संसदि । तस्य तस्योत्साराणाय
यतन्ते राजवल्लभाः ॥ २०१ ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो बन्धुर्ना-
धिकारे प्रशस्यते । ब्राह्मणः सिद्धमप्यर्थं कृच्छ्रेणापि न
यच्छति ॥ २०२ ॥ निशुक्तः क्षत्रियो द्रव्ये खड्गं दर्शयते
ध्रुवम् । सर्वस्वं असते बन्धुराक्रम्य ज्ञातिभावतः ॥ २०३ ॥
अपराधेऽपि निःशङ्को नियोगी चिरसेवकः । स स्वामिनम-
वज्ञाय चरेच्च निरवग्रहः ॥ २०४ ॥ उपकर्ताधिकारस्थः
स्वापराधं न मन्यते । उपकारं ध्वजीकृत्य सर्वमेवावलुम्पति
॥ २०५ ॥ आज्ञाभङ्गकरानराजा न क्षाम्येत्स्वसुतानपि ।
विशेषः कोऽनुरागस्य राजचित्तगतस्य च ॥ २०६ ॥
तस्करेभ्यो नियुक्तेभ्यः शत्रुभ्यो नृपवल्लभात् । नृपतिर्निज-
लोभाच्च प्रजा रक्षेत्पितेव हि ॥ २०७ ॥ भोगस्य
भाजनं राजा न राजा कार्यभाजनम् । राजकार्यपरिध्वं-
सान्मन्त्री दोषेण लिप्यते ॥ २०८ ॥ वरं प्राणपरित्यागः
शिरसो वापि कर्तनम् । न तु स्वामिपदावाप्तिपातकेच्छो-
रुपेक्षणम् ॥ २०९ ॥ विषदिग्धस्य भक्तस्य दन्तस्य च-
लितस्य च । अमात्यस्य च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं सुखम्
॥ २१० ॥ यः कुर्यात्सचिवायत्तां श्रियं तद्भसने सति ।

सोऽन्धवज्जगतीपालः सीदेत्संचारकैर्विना ॥ २११ ॥
सदामात्यो न सिद्धः स्यात्समृद्धः सर्व एव हि । सि-
द्धानामयमादेश ऋद्धिश्चित्तविकारिणी ॥ २१२ ॥ मूलभृत्या-
न्परित्यज्य नागन्तून्प्रतिमानयेत् । नातः परतरो दोषो
राज्यभेदकरो यतः ॥ २१३ ॥ मन्त्रवीजमिदं गुप्तं रक्ष-
णीयं यथा तथा । मनागपि न भिद्येत तद्भिन्नं न प्ररोहति
॥ २१४ ॥ मन्त्रिणा पृथिवीपालचित्तं विघटितं क्वचित् ।
वल्यं स्फटिकस्येव को हि संघातुमीश्वरः ॥ २१५ ॥
वज्रं च राजतेजश्च द्वयमेवातिभीषणम् । एकमेकत्र पतति
पतत्यन्यत्समन्ततः ॥ २१६ ॥ मृतः प्राप्नोति वा स्वर्गं
शत्रुं हत्वा सुखानि वा । उभावपि हि शूराणां गुणावेतौ
सुदुर्लभौ ॥ २१७ ॥ यत्रासुद्धे ध्रुवं मृत्युसुद्धे जीवितस-
शयः । तमेव कालं युद्धस्य प्रवदन्ति मनीषिणः
॥ २१८ ॥ असुद्धे हि यदा पश्यन्न किञ्चिद्धितमात्मनः ।
युध्यमानस्तदा प्राज्ञो श्रियते रिपुणा सह ॥ २१९ ॥
जये च लभते लक्ष्मीं मृते चापि सुराङ्गनाम् । क्षणविध्वं-
सिनः कायाः का चिन्ता मरणे रणे ॥ २२० ॥ पिता
वा यदि वा भ्राता पुत्रो वा यदि वा सुहृत् । प्राणच्छे-
दकरा राज्ञा हन्तव्या भूतिमिच्छता ॥ २२१ ॥ राज्यलो-
भादहकारादिच्छतः स्वामिनः पदम् । प्रायश्चित्तं तु त-
स्यैकं जीवोत्सर्गो न चापरम् ॥ २२२ ॥ आत्मनश्च परेषां
च यः समीक्ष्य बलाबलम् । अन्तरं नैव जानाति स
तिरस्क्रियतेऽरिभिः ॥ २२३ ॥ राजा मत्तः शिशुश्चैव
प्रमादी धनगर्वितः । अप्राप्यमपि वाञ्छन्ति किं पुनर्लभ्य-
तेऽपि यत् ॥ २२४ ॥ वर्णाकारप्रतिध्वानैर्नेत्रवक्रविकारतः ।
अप्यूहन्ति मनो धीरास्तास्माद्रहसि मन्त्रयेत् ॥ २२५ ॥
आकारैरिङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषणेन च । नेत्रवक्रविकारा-
भ्या ज्ञायतेऽन्तर्गतं मनः ॥ २२६ ॥ षड्गणो मिद्यते
मन्त्रस्तथा प्राप्तश्च वार्तया । इत्यात्मना द्वितीयेन मन्त्रः
कार्यो महीश्रुता ॥ २२७ ॥ मन्त्रभेदेऽपि ये दोषा भवन्ति
पृथिवीपतेः । न शक्यास्ते समाधातुमिति नीतिविदां
मतम् ॥ २२८ ॥ न तथोत्थाप्यते आवा प्राणिभिर्दारुणा
यथा । अल्पोपायान्महासिद्धिरेतन्मन्त्रफलं महत् ॥ २२९ ॥
विजेतु प्रयतेतारीन्न युद्धेन कदाचन । अनित्यो विजयो
यस्माद्दृश्यते युध्यमानयोः ॥ २३० ॥ साम्ना दानेन
भेदेन समस्तैरथवा पृथक् । साधितुं प्रयतेतारीन्न युद्धेन
कदाचन ॥ २३१ ॥ बलिना सह योद्धव्यमिति नास्ति
निदर्शनम् । यद्युद्धं हस्तिना सार्धं नराणां मृत्युमावहेत्

॥ २३२ ॥ स मूर्खः कालमप्राप्य योऽपकर्तरि वर्तते ।
 कलिर्वलवता सार्धं कीटपक्षोद्गमो यथा ॥ २३३ ॥
 महत्त्वल्पेऽप्युपायज्ञः सममेव भवेत्क्षमः । समुन्मूलयितुं
 वृक्षांस्तृणानीव नदीरयः ॥ २३४ ॥ धान्यानां संग्रहो
 राजन्नुत्तमः सर्वसंग्रहात् । निक्षिप्तं हि सुखे खलं न कु-
 र्यात्प्राणधारणम् ॥ २३५ ॥ यथा प्रसुकृतान्मानाद्युप्यन्ते
 सुवि मानवाः । न तथा बहुभिर्दत्तैर्द्रविणैरपि भूपते
 ॥ २३६ ॥ अविद्वानपि भूपालो विद्यावृद्धोपसेवया ।
 परां श्रियमवाप्नोति जलासन्नतरुयथा ॥ २३७ ॥ पान
 स्त्री मृगया द्यूतमर्थदूषणमेव च । वाग्दण्डयोश्च पारुष्य
 व्यसनानि महीसुजाम् ॥ २३८ ॥ शिष्टैरप्यविशेषज्ञ
 उग्रश्च कृतनायकः । त्यज्यते किं पुनर्नान्यैर्यश्चाप्यात्मभरि-
 नरः ॥ २३९ ॥ सत्यं शौर्यं दया त्यागो नृपस्यैते म-
 हागुणाः । एमिर्मुक्तो महीपालः प्राप्नोति खलु वा-
 च्यताम् ॥ २४० ॥ यो येन प्रतिबद्धः स्यात्सह तेनोदयी
 व्ययी । स विश्वस्तो नियोक्तव्यः प्राणेषु च धनेषु
 च ॥ २४१ ॥ धूर्तः स्त्री वा शिशुर्यस्य मन्त्रिणः स्युर्मही-
 पतेः । अनीतिपवनक्षिप्तः कार्यान्धौ स निमज्जति ॥ २४२ ॥
 हर्षकोधौ समौ यस्य शास्त्रार्थे प्रत्ययः सदा । नित्यं
 श्रुत्यानपेक्षा च तस्य साद्धनदा धरा ॥ २४३ ॥ दाता
 क्षमी गुणग्राही स्वामी दुःखेन लभ्यते । शुचिर्दक्षोऽनु-
 रक्तश्च जाने श्रुत्योऽपि दुर्लभः ॥ २४४ ॥ आह्वेषु च
 ये शूराः स्वाम्यर्थे त्यक्तजीविताः । मर्तुमस्ताः कृतज्ञाश्च
 ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २४५ ॥ कृतकृत्यस्य श्रुत्यस्य
 कृतं नैव प्रणाशयेत् । फलेन मनसा वाचा दृष्ट्या चैन
 ग्रहर्षयेत् ॥ २४६ ॥ कोपप्रसादवस्तूनि ये विचिन्वन्ति
 सेवकाः । आरोहन्ति शनैः पश्चाद्भुन्वन्तमपि पार्थिवम्
 ॥ २४७ ॥ विद्यावता महच्छानां शिल्पविक्रमशालिनाम् ।
 सेवावृत्तिविदां चैव नाश्रयः पार्थिव विना ॥ २४८ ॥
 ये जाल्यादिमहागर्वाङ्गरेन्द्रान्नोपयान्ति च । तेषामामरणं
 भिक्षा प्रायश्चित्तं विनिर्मितम् ॥ २४९ ॥ ये च ग्राहुर्दु-
 रात्मानो दुराराध्या महीसुजः । प्रमादालसजाड्यानि
 ख्यापितानि निजानि तैः ॥ २५० ॥ सर्पान्व्याघ्रान्गजान्सि-
 हान्दृष्टोपार्थैर्वशीकृतान् । राजेति कियती मात्रा धीमताम-
 प्रमादिनाम् ॥ २५१ ॥ राजानमेव संश्रित्य विद्वान्याति
 परा गतिम् । विना मलयमन्यत्र चन्दनो न प्ररोहति
 ॥ २५२ ॥ धवलान्यातपत्राणि वाजिनश्च मनोरमाः ।
 सदा मत्ताश्च नागेन्द्राः प्रसन्ने सति भूपतौ ॥ २५३ ॥

सुवर्णपुष्पां पृथिवीं चिन्वन्ति पुरुपास्रयः । शूरश्च कृत-
 विद्यश्च यश्च जानाति सेवितुम् ॥ २५४ ॥ सा सेवा
 या प्रसुहिता ग्राह्या वाक्यविशेषतः । आश्रयेत्पार्थिवं वि-
 द्वांस्तद्वारेणैव नान्यथा ॥ २५५ ॥ यो न वेत्ति गुणा-
 न्यस्य न तं सेवेत पण्डितः । नहि तस्मात्फलं तस्य
 सुकृष्टादूषरादिव ॥ २५६ ॥ द्रव्यप्रकृतिहीनोऽपि सेव्यः
 सेव्यगुणान्वितः । भवत्याजीवनं तस्मात्फलं कालान्तरादपि
 ॥ २५७ ॥ अपि स्थाणुवदासीनः शुष्यन्परिगतः क्षुधा ।
 न त्वेवानात्मसंपन्नाद्भृत्तिमीहेत पण्डितः ॥ २५८ ॥ से-
 वकः स्वामिन द्वेष्टि कृपण परुषाक्षरम् । आत्मानं किं
 स न द्वेष्टि सेव्यासेव्य न वेत्ति यः ॥ २५९ ॥ यमाश्रित्य
 न विश्राम क्षुधार्ता यान्ति सेवकाः । सोऽर्कवन्नृपतिस्त्याज्यः
 सदा पुष्पफलोऽपि सन् ॥ २६० ॥ जीवेति प्रब्रुवन्प्रोक्तः
 कृत्यं कृत्यविचक्षणः । करोति निर्विकल्पं यः स भवेद्वा-
 जवल्लभः ॥ २६१ ॥ प्रसुप्रसादजं वित्तं सुपात्रे यो नि-
 योजयेत् । वस्त्राद्य विदधात्यङ्गे स भवेद्वाजवल्लभः
 ॥ २६२ ॥ अन्तःपुरचरैः सार्धं यो मन्त्र न समाचरेत् । न
 कलत्रैर्वैरेन्द्रस्य स भवेद्वाजवल्लभः ॥ २६३ ॥ संमतोऽहं
 प्रभोर्नित्यमिति मत्वा व्यतिक्रमेत् । कृच्छ्रेष्वपि न मर्यादां
 स भवेद्वाजवल्लभः ॥ २६४ ॥ द्विपि द्वेषपरो नित्यमिष्टाना-
 मिष्टकर्मकृत् । यो नरो नरनाथस्य स भवेद्वाजवल्लभः
 ॥ २६५ ॥ द्यूतं यो यमदूताभं हालां हालाहलोपमाम् ।
 पश्येद्द्वारान्वृथाकारान्त भवेद्वाजवल्लभः ॥ २६६ ॥ युद्ध-
 कालेऽग्रगो यः स्यात्सदा पृष्ठानुगः पुरे । प्रभोर्द्वाराश्रितो
 हर्म्ये स भवेद्वाजवल्लभः ॥ २६७ ॥ दुराराध्या हि
 राजानः पर्वता इव सर्वदा । व्यालाकीर्णाः सुविषमाः
 क्रुठिना दुःखसेविताः ॥ २६८ ॥ दुरारोहं पदं राज्ञां
 सर्वलोकनमस्कृतम् । स्वरूपेनाप्यपचारेण ब्राह्मण्यमिव
 दुष्यति ॥ २६९ ॥ दुराराध्याः श्रियो राज्ञां दुरापा
 दुष्यरिग्रहाः । तिष्ठन्त्याप इवाधारे चिरमात्मनि सं-
 स्थिताः ॥ २७० ॥ अनभिज्ञो गुणानां यो न श्रुत्यैरनुग-
 म्यते । घनाढ्योऽपि कुलीनोऽपि क्रमायातोऽपि भूपतिः
 ॥ २७१ ॥ सव्यदक्षिणयोर्ध्वं विशेषो नोपलभ्यते ।
 कस्तत्र क्षणमप्यार्यो विद्यमानगतिर्वसेत् ॥ २७२ ॥ काचे
 मणिर्मणौ काचो येषां बुद्धिः प्रवर्तते । न तेषां संनिधौ
 श्रुत्यो नाममात्रोऽपि तिष्ठति ॥ २७३ ॥ यस्मिन्कृत्यं
 समावेश्य निर्विशङ्केन चेतसा । आसते सेवकः स स्यात्क-
 लत्रमिव चापरम् ॥ २७४ ॥ यः कृत्वा सुकृतं राज्ञो

दुष्करं हितमुत्तमम् । लज्जया वक्ति नो किञ्चित्तेन राजा
सहायवान् ॥ २७५ ॥ कुतः सेवाविहीनानां चामरो-
द्भूतसंपदः । उद्वण्डधवलच्छत्रवाजिवारणवाहिनी ॥ २७६ ॥
अपि स्वल्पमसत्यं यः पुरो वदति भृशुजाम् । देवानां
च विनश्येत स द्रुतं सुमहानपि ॥ २७७ ॥ अकुली-
नोऽपि मूर्खोऽपि भूपालं योऽत्र सेवते । अपि संमानही-
नोऽपि स सर्वत्रापि पूज्यते ॥ २७८ ॥ अपि कापुरुषो
भीरुः स्याच्चेन्नृपतिसेवकः । यदाप्नोति फलं लोकान्तस्थांश-
मपि नो गुणी ॥ २७९ ॥ यत्सकाशान्न लाभः स्यात्के-
वलाः स्युर्विपत्तयः । स स्वामी दूरतस्त्याज्यो विशेषादनु-
जीविमिः ॥ २८० ॥ फलहीनं नृपं भृत्याः कुलीनमपि
चोन्नतम् । संत्यज्यान्वत्र गच्छन्ति शुष्कं वृक्षमिवाण्डजाः
॥ २८१ ॥ भूपः कूप इवाभाति नैमज्जनसुखावहः ।
ददाति गुणसंबन्धाद्यथा पात्रानुरूपतः ॥ २८२ ॥ अपि
संमानसंयुक्ताः कुलीना भक्तितत्पराः । वृत्तिभङ्गान्महीपालं
त्यक्त्वा यान्ति सुसेवकाः ॥ २८३ ॥ कालातिक्रमणं
वृत्तेर्यो न कुर्वीत भूपतिः । कदाचित्तं न मुञ्चन्ति म-
र्त्सिता अपि सेवकाः ॥ २८४ ॥ देशानामुपरि क्षमापा
आतुराणां चिकित्सकाः । वणिजो ग्राहकाणां च मूर्खा-
णामपि पण्डिताः ॥ २८५ ॥ प्रमादिनां तथा चौरा
भिक्षुका गृहमेधिनाम् । गणिकाः कामुकानां च सर्वलो-
कस्य शिल्पिनः ॥ २८६ ॥ सामादिसज्जितैः पागैः प्रती-
क्षन्ते दिवानिशम् । मुञ्जते च यथाशक्ति जलजाञ्जला
यथा ॥ २८७ ॥ शनैः शनैश्च यो राज्यमुपमुञ्जे यथा-
बलम् । रसायनमिव प्राज्ञः स पुष्टिं परमां व्रजेत्
॥ २८८ ॥ विधिना मन्त्रयुक्तेन रूक्षापि मथितापि
च । प्रयच्छति फलं भूमिररणीव हुतगनम् ॥ २८९ ॥
प्रजानां पालनं शस्यं स्वर्गकोशस्य वर्धनम् । पीडनं धर्म-
नायाय पापायायगसे स्थितम् ॥ २९० ॥ गोपालेन
प्रजाधेनोर्विचतुग्धं शनैः शनैः । पालनात्पोषणाद्ग्राह्यं
न्याय्यां वृत्तिं समाचरेत् ॥ २९१ ॥ पलायिं नृपतिलो-
कान्पालयेद्यत्तमास्थितः । दानमानादितोयेन मालाकारोऽङ्कु-
रानिव ॥ २९२ ॥ नृपदीपौ धनक्षेहं प्रजाम्यः संहरन्नपि ।
अन्तरस्थैर्गुणैः शुभ्रैर्लक्ष्यते नैव केनचित् ॥ २९३ ॥
यथा गौर्दुःखते काले पाल्यते च तथा प्रजा । सिच्यते

चीयते चैव लता पुष्पफलप्रदा ॥ २९४ ॥ लोकानुग्र-
हकर्तारः प्रवर्धन्ते नरेश्वराः । लोकानां संक्षयाच्चैव क्षयं
यान्ति न संशयः ॥ २९५ ॥ उत्तिष्ठमानस्तु परो नो-
पेक्ष्यः पथ्यमिच्छता । समौ हि शिष्टैराज्ञातौ वत्स्यन्तावा-
मयः स च ॥ २९६ ॥ मृतानां स्वामिनः कार्यं भृत्या-
नामनुवर्तिनाम् । भवेत्स्वर्गोऽक्षयो वासः कीर्तिश्च धरणी-
तले ॥ २९७ ॥ न यज्वानोऽपि गच्छन्ति ता गतिं
नैव योगिनः । यां यान्ति प्रोज्झितप्राणाः स्वाम्यर्थं से-
वकोत्तमाः ॥ २९८ ॥ चाटतस्करदुर्वृत्तैस्तथा साहसि-
कादिभिः । पीड्यमानाः प्रजा रक्ष्याः कूटच्छन्नादिभि-
स्तथा ॥ २९९ ॥ प्रजानां धर्मषड्भागो राज्ञो भवति र-
क्षितुः । अधर्मादपि षड्भागो जायते यो न रक्षति
॥ ३०० ॥ राजा बन्धुरबन्धूनां राजा चक्षुरचक्षुषाम् ।
राजा पिता च माता च सर्वेषां न्यायवर्तिनाम् ॥ ३०१ ॥
गुणालयोऽप्यसन्मन्त्री नृपतिर्नाधिगम्यते । प्रसन्नस्वादु-
लिलो दुष्टग्राहो यथा हृदः ॥ ३०२ ॥ चित्रास्वादुकर्यैर्भृ-
त्यैरनायासितकार्मुकैः । ये रमन्ते नृपास्तेषां रमन्ते रिपयः
श्रिया ॥ ३०३ ॥ यः संमानं समाधत्ते भृत्यानां क्षि-
तिपोऽधिकम् । वित्ताभावेऽपि तं दृष्ट्वा ते त्यजन्ति न
कर्हिचित् ॥ ३०४ ॥ विश्वासः संपदां मूलं तेन यूथपति-
र्गजः । सिंहो मृगाधिपत्येऽपि न मृगैरुपयुज्यते ॥ ३०५ ॥
कारुण्यं संविभागश्च यस्य भृत्येषु सर्वदा । संभवेत्स
महीपालश्चैलोक्यस्यापि रक्षणे ॥ ३०६ ॥ अपृष्टस्तु
नरः किञ्चिद्यो व्रूते राजसंसदि । न केवलमसंमानं लभते
च विडम्बनम् ॥ ३०७ ॥ अजन्मा पुरुषस्तावद्गतासुस्तृणमेव
वा । यावन्नेपुभिरादत्ते विलुप्तमरिभिर्यशः ॥ ३०८ ॥
विपाकदारुणो राज्ञां रिपुरल्योऽप्यरंतुदः । उद्वेजयति
सूक्ष्मोऽपि चरणं कण्टकाद्भुरः ॥ ३०९ ॥ निर्वि-
पोऽपि यथा सर्पः फटाटोपैर्मयंकरः । तथादम्बरवा-
न्राजा न परैः परिभूयते ॥ ३१० ॥ भूमिर्मिन हिरण्यं
वा विग्रहस्य फलत्रयम् । नास्त्येकमपि यद्येषां न तत्कु-
र्यात्कथंचन ॥ ३११ ॥ सामैव हि प्रयोक्तव्यमादौ कार्ये
विजानता । सामसिद्धानि कार्याणि विक्रियां यान्ति न
कचित् ॥ ३१२ ॥ गपयैः संवित्स्यापि न विश्वासं
व्रजेद्रिपोः । राज्यलोभोद्यतो विप्रः शक्रेण गपयैर्हृतः
॥ ३१३ ॥ उपकारगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ।
पादलभं करत्येन कण्टकेनेव कण्टकम् ॥ ३१४ ॥ नो-
पेक्षितव्यां विद्वद्भिः शत्रुरल्योऽप्यवजया । वदिरल्योऽपि

१. नमन्तो नम्रा ये जनान्तेषां सुखावहः, (पक्षे) मञ्जने
सुखावहो न भवतीति न मन्जनसुखावहः. २. विधाविनयादि.
(पक्षे) रजवः.

संवृद्धः कुरुते भस्मसादनम् ॥ ३१५ ॥ कौर्म संकोच-
मास्थाय प्रहारानपि भययेत् । प्राप्ते काले च मत्तिमानुत्ति-
ष्ठेत्कृष्णसर्पवत् ॥ ३१६ ॥ स्वाम्यमात्यश्च राज्यं च
कोपो दुर्गे बलं सुहृत् । एतावदुच्यते राज्य सत्त्वबुद्धिव्य-
पाश्र्वयम् ॥ ३१७ ॥ संधिविग्रहयानानि संस्थितिः स-
श्रयस्तथा । द्वैधीभावश्च भूपाना पङ्कगुणाः परिकीर्तिताः
॥ ३१८ ॥ उत्साहस्य प्रभोर्मन्त्रस्यैवं शक्तित्रयं मतम् ।
आत्मनः सुहृदश्चैव तन्मित्रसोदयान्नयः ॥ ३१९ ॥
सामदाने भेददण्डावित्युपायचतुष्टयम् । हस्त्यश्वरथपादातं
सेनाङ्गं स्याच्चतुष्टयम् ॥ ३२० ॥ क्षत्रियस्योरसि क्षत्रं
पृष्ठे ब्रह्म व्यवस्थितम् । तेन पृष्ठं न टातव्यं पृष्ठदो
ब्रह्महा भवेत् ॥ ३२१ ॥ रक्षाधिकारादीशत्वाद्दूतानुग्रह-
कारणात् । यदेव कुरुते राजा तत्प्रमाणमिति स्थितिः
॥ ३२२ ॥ राजा नाम चरत्येव भूमौ साक्षात्सहस्रदृक् ।
न तस्याज्ञामतिक्रम्य संतिष्ठेरन्निमाः प्रजाः ॥ ३२३ ॥
राज्ञामाज्ञामयाद्यस्मान्न च्यवन्ते पथः प्रजाः । व्यवहार-
स्ततो ज्ञेयः शान्तितो राजशासनम् ॥ ३२४ ॥ नि-
त्यार्यपृथिवीपालैश्चारित्रविधयः कृताः । चारित्र्येभ्यस्ततः
प्राहुर्गरीयो राजशासनम् ॥ ३२५ ॥ पुष्पैरपि न यो-
द्धव्यं किं पुनर्निशितैः गैरैः । जये भवति सदेहः प्रधान-
पुरुषक्षयः ॥ ३२६ ॥ अभिभूतोऽप्यवज्ञातो यो राज्ञां
द्वारि तिष्ठति । स तु राज्ञां श्रियं मुञ्जे नामिमानी
कदाचन ॥ ३२७ ॥ अन्तःपुरधनाध्यक्षैर्विभूते निरा-
कृते । ससर्गं न व्रजेद्धोके विना पार्थिवशासनात् ॥ ३२८ ॥
जृम्भा निष्ठीवनं क्रौर्यं कोपं पर्यङ्किकां श्रमम् । ऋ-
कुटि वातमुद्रां च तत्समीपे विवर्जयेत् ॥ ३२९ ॥
राज्ञस्तु दर्शनं कुर्याज्जात्वावसरसौष्ठवम् । गुणादिख्या-
पनात्पूर्वमुपनीतो महाशयैः ॥ ३३० ॥ दर्शनं नाधम-
द्वारा राज्ञः कार्यं विपश्चिता । गरिष्ठोऽप्यतिनीचः स्यादुप-
नीतो लघुर्भवेत् ॥ ३३१ ॥ शत्रोरत्यन्तमित्रं यत्तेन
मैत्रीं विवर्जयेत् । अर्दयेत्तद्विरोधेन प्रतिष्ठाघातकारिणा
॥ ३३२ ॥ यत्रात्मीयो जनो नास्ति भेदस्तत्र न विद्यते ।
कुसारैर्दण्डनिर्मुक्तैर्भिद्यन्ते तरवः कथम् ॥ ३३३ ॥
एतदर्थं कुलीनानां नृपाः कुर्वन्ति संग्रहम् । आदिमध्या-
वसानेषु न ते यास्यन्ति विक्रियाम् ॥ ३३४ ॥ सर्वे एव
जनः शूरो धनासादितसंगरः । अदृष्टपरसामर्थ्यः सदर्पः
को भवेन्नहि ॥ ३३५ ॥ रुष्टोऽपि राजा यद्दद्यात् तत्तुष्टो
वणिग्जनः । अतो भूमिपतिः सेव्यस्त्याज्यो दूरतरेण सः

॥ ३३६ ॥ नापरीक्ष्य नयेद्दण्डं न च मन्त्रं प्रकाशयेत् ।
विसृजेन्नैव लुब्धेभ्यो विश्वसेन्नापकारिषु ॥ ३३७ ॥ चरे-
द्धीमानकटको युजेत्स्नेहं न नास्तिकः । अनृशंसश्चरेदर्थं
चरेत्कार्यमनुद्धतः ॥ ३३८ ॥ संदधीत न चानार्थैर्वि-
गृह्णीयान्न वन्धुभिः । नामक्तं चारयेच्चारं कुर्यात्कार्यमपी-
डया ॥ ३३९ ॥ सर्वे यत्र विनेतारः सर्वे यत्राभिमा-
निनः । सर्वे महत्त्वमिच्छन्ति कुलं तदवसीदति ॥ ३४० ॥
अकृत्वा निजदेशस्य रक्षां यो विजिगीषते । स नृपः परि-
धानेन वृत्तमौलिः पुमानिव ॥ ३४१ ॥ विजिगीषुर-
रिभिर्भ्रं पाणिग्राहोऽप्यमध्यमः । उदासीनोऽन्तरान्तर्धिरि-
त्येषा नृपतेः स्थितिः ॥ ३४२ ॥ गृध्राकारोऽपि सेव्यः
स्याद्भसाकारैः सभासदैः । हंसाकारोऽपि संत्याज्यो गृध्रा-
कारैः सभासदैः ॥ ३४३ ॥ ये ह्याहवेषु वध्यन्ते
स्वाम्यर्थमपराङ्मुखाः । विकटैरायुधैर्यान्ति ते स्वर्गं यो-
गिनो यथा ॥ ३४४ ॥ पदानि ऋतुतुल्यानि आह-
वेष्पनिवर्तिनाम् । राजा सुकृतमादत्ते हतानां विपलायि-
नाम् ॥ ३४५ ॥ तवाहंवादिनं ह्रीवं निर्हेति परमागतिम् ।
न हन्याद्विनिवृत्तं च युद्धं प्रेक्षितुमागतम् ॥ ३४६ ॥
सुतभृत्यसुहृद्वैरिस्वामिसद्गुरुदैवते । एकैकोत्तरतो वृद्ध्या
श्रीकारः पन्नमूर्धनि ॥ ३४७ ॥ सपक्षो लभते काको
वृक्षस्य विविधं फलम् । पक्षहीनो मृगेन्द्रोऽपि भूमि-
सस्थो निरीक्षते ॥ ३४८ ॥ सपक्षो लभते लक्ष गुणमु-
क्तोऽपि मार्गणः । न लक्षस्थो विपक्षः स्याद्गुणैरापूर्यते
यदि ॥ ३४९ ॥ परस्परानुरक्ता ये योधाः शार्ङ्गधनुर्धराः ।
सनद्धास्तुरगारूढास्ते जयन्ति रणे रिपून् ॥ ३५० ॥
जिते लक्ष्मीर्भूते स्वर्गः कीर्तिश्च घरणीतले । तस्माद्युद्धं
विधातव्यं हन्तव्या परवाहिनी ॥ ३५१ ॥ विधाय वैरं
सामर्षं नरोऽसौ य उदासते । प्रक्षिप्योर्दक्षिणं कैक्षे शेरते
तेऽभिमारुतम् ॥ ३५२ ॥ सद्दंशसंभवः शुद्धः कोटिदो-
ऽपि गुणान्वितः । काम धनुरिव क्रूरो वर्जनीयः सतां
प्रभुः ॥ ३५३ ॥ असमासजिगीषस्य स्त्रीचिन्ता का मन-
स्विनः । अनाक्रम्य जगत्कृत्स्नं नो सध्या भजते रविः
॥ ३५४ ॥ चिन्त्यते नय एवादावमन्दं समुपेप्सुभिः ।
विनम्य पूर्वं सिंहोऽपि हन्ति हास्तिनमोजसा ॥ ३५५ ॥
स्वजातीयं विना वैरी न जय्यः स्यात्कदाचन । विना वज्रमणिं
सुक्तामणिर्भेद्यः कथं भवेत् ॥ ३५६ ॥ युक्त्या परोक्षं
वाचेत् विपक्षक्षपणक्षमः । गोपयत्यचिरेणैव प्रान्तरस्यमलं

पयः ॥ ३५७ ॥ दुर्गदेशप्रविष्टोऽपि शूरोऽभ्येति परामवम् ।
गाढपङ्कनिमग्नान्नो मातङ्गोऽप्यवसीदति ॥ ३५८ ॥ नये-
नाङ्कुरितं शौर्यं जयाय न तु केवलम् । अन्ययुक्तं विषं
भुक्तं पथ्यं स्यादन्यथा मृतिः ॥ ३५९ ॥ मृदुभिर्बहुभिः
शूरः पुंभिरेको न बाध्यते । कपोतपोतकैरेकः श्येनो जातु
न बाध्यते ॥ ३६० ॥ विपक्षमखिलीकृत्य प्रतिष्ठा खलु
दुर्लभा । अनीत्वा पङ्कता धूलिसुदकं नावतिष्ठते ॥ ३६१ ॥
ध्रियते यावदेकोऽपि रिपुस्तावत्कुतः सुखम् । पुरः क्लिश्नाति
सोमं हि सैहिकेयोऽसुरद्रुहाम् ॥ ३६२ ॥ रिक्ताः कर्मणि
पटवस्तुहास्त्वलसा भवन्ति भृत्या ये । तेषां जलौकसामिव
पूर्णानां रिक्तता कार्या ॥ ३६३ ॥ गन्तव्या राजसभा
द्रष्टव्या राजपूजिता लोकाः । यद्यपि न भवन्त्यर्थास्तथा-
प्यनर्था विनश्यन्ति ॥ ३६४ ॥ अतितेजस्व्यपि राजा पाना-
सक्तो न साधयत्यर्थान् । तृणमपि दग्धुमशक्तो वडवाग्निः
सपिवत्यन्धिम् ॥ ३६५ ॥ अचिराधिष्ठितराज्यः शत्रुः प्रकृति-
ध्वरूढमूलत्वात् । नवसंरोपणशिथिलस्तरुरिव सुकरः समु-
द्धर्तुम् ॥ ३६६ ॥ सप्रतिबन्धं कार्यं प्रसुरधिगन्तुं सहाय-
वानेव । दृश्यं तमसि न पश्यति दीपेन विना सचक्षुरपि
॥ ३६७ ॥ अभिसुखनिहतस्य सतस्तिष्ठतु तावज्जयोऽथवा
स्वर्गः । उभयबलसाधुवाद्दश्रवणसुखस्यैव नास्त्यन्तः
॥ ३६८ ॥ अविवेकमतिर्नृपतिर्मन्त्री गुणवत्सु वक्रितश्रीवः ।
यत्र खलाश्च प्रबलास्तत्र कथं सज्जनावसरः ॥ ३६९ ॥
अतिगम्भीरे भूपे कूप इव जनस्य दुरवतारस्य । दधति
समीहितसिद्धिं गुणवन्तः पार्थिवा घटकाः ॥ ३७० ॥ सैद-
वनमैसदनुशासनमाश्रितभरणं च राजचिह्नानि । अभिवेकः
पटबन्धो बालव्यजनं व्रणस्यापि ॥ ३७१ ॥ यदि तव
हृदयं विद्वन्सुनय स्वप्नेऽपि मा स्म सेविष्ठाः । सचिवजितं
षण्ढजितं युवतिजितं चैव राजानम् ॥ ३७२ ॥ आश्रयि-
तव्यो नरपतिर्जयितव्यानि भूरि वित्तानि । आरब्धव्य
वितरणमानेतव्यं यशो दशापि दिशः ॥ ३७३ ॥ असमैः
समीयमानः समैश्च परिहीयमाणसत्कारः । धुरि यो न
युज्यमानस्त्रिभिरर्धपतिं त्यजति भृत्यः ॥ ३७४ ॥ अनुया-
तानेकजनः परपुरुषैरुद्धतेऽस्य निजदेहः । अधिकारस्थः
पुरुषः शव इव न ऋणोति वीक्षते कुमतिः ॥ ३७५ ॥ स
क्षत्रियस्त्राणसहः सता यस्तत्कारुण्यं कर्मसु यस्य शक्तिः ।
वहन्द्ध्यौं यद्यफलेऽर्थजाते करोत्यसंस्कारहतामिवोक्तिम् ।
॥ ३७६ ॥ क्षतात्किल त्रायत इत्युदग्रः क्षत्रस्य शब्दो

भुवनेषु रूढः । राज्येन किं तद्विपरीतवृत्तेः प्राणैरुपक्रोशम-
लीमसैर्वा ॥ ३७७ ॥ अत्युच्छ्रिते मन्त्रिणि पार्थिवे च
विष्टभ्य पादावुपतिष्ठते श्रीः । सा स्त्रीस्वभावादसहा भरस्य
तयोर्द्वयोरेकतरं जहाति ॥ ३७८ ॥ यः काकिनीमप्यपथ-
प्रपन्नां समुद्धरेन्निष्कसहस्रतुल्याम् । कालेषु कोटिष्वपि
युक्तहस्तसं राजसिंहं न जहाति लक्ष्मीः ॥ ३७९ ॥ उपे-
क्षितः क्षीणबलोऽपि शत्रुः प्रमाददोषात्पुरुषैर्मदान्धैः । सा-
ध्योऽपि भूत्वा प्रथमं ततोऽसावसाध्यता व्याधिरिव प्रयाति
॥ ३८० ॥ मित्राणि शत्रुत्वमिवानयन्ती मित्रत्वमप्यर्थवशाच्च
शत्रून् । नीतिर्नयत्यस्मृतपूर्ववृत्तं जन्मान्तरं जीवत एव पुंसः
॥ ३८१ ॥ सन्मन्त्रिणा वर्धयते नृपाणां लक्ष्मीमहीधर्मयशः-
समूहः । दुर्मन्त्रिणा नाशयते तथैव लक्ष्मीमहीधर्मयशः-
समूहः ॥ ३८२ ॥ नियुक्तहस्तार्पितराज्यभारास्तिष्ठन्ति ये
सौधविहारसाराः । विडालवृन्दार्पितदुग्धपूराः स्वपन्ति ते
मूढधियः क्षितीन्द्राः ॥ ३८३ ॥ सुहृदासुपकारकारणा-
द्विषतामप्यपकारकारणात् । नृपसंश्रय इष्यते बुधैर्जठरं को
न विमर्ति केवलम् ॥ ३८४ ॥ विषमोऽपि विगोह्यते नयः
कृततीर्थः पयसामिवाशयः । स तु तत्र विशेषदुर्लभः सैदु-
पन्यस्यति कृत्यवर्त्म यैः ॥ ३८५ ॥ द्विषतामुदयः सुमे-
धसा गुरुरस्वन्ततरः सुमर्षणः । न महानपि भूतिमिच्छता
फलसंपत्प्रवणः परिक्षयः ॥ ३८६ ॥ अचिरेण परस्य
भूयसी विपरीता विगणय्य चात्मनः । क्षययुक्तिमुपेक्षते
कृती कुरुते तत्प्रतिकारमन्यथा ॥ ३८७ ॥ अनुपालयतामु-
देष्यतीं प्रसुशक्तिं द्विषतार्मनीहया । अपयान्त्यचिरान्मही-
भुजा जननिर्वादभयादिव श्रियः ॥ ३८८ ॥ क्षययुक्तमपि
स्वभावजं दधतं धीमं शिवं समुद्धये । प्रणयन्त्यनपायमु-
त्थितं प्रतिपञ्चन्द्रमिव प्रजा नृपम् ॥ ३८९ ॥ प्रभवः खलु
कोशदर्ण्ड्योः कृतपर्ष्वङ्गाविनिर्णयो नयः । स विधेयपदेषु

१ दुर्बोधोऽपि, (पक्षे) दुर्प्रवेशोऽपि २ विगृह्यते; (पक्षे)
प्रविश्यते ३ कृताभ्यासाद्युपाय सन्, (पक्षे) कृतजलावतार-
सन्. ४ देशकालाद्यविरुद्धम्. यथार्थमित्यर्थ, (पक्षे) गर्वग्राह-
पाषाणादिरहितम्. ५ सधिविग्रहादिकार्यम्, (पक्षे) खानादिकम्.
६ यथा केचित्कृततीर्थं पयसि गम्भीरेऽपि प्रवेष्टारः सन्ति, तीर्थ-
करस्तु विरल, तद्वन्नीतावपि निगूढमपि तत्त्वं सति वक्तारि बोद्धारः
सन्ति, वक्ता तु न सुलभ इत्यर्थ. ७ अत्यन्तदुरन्तं क्षयोन्मुख
इत्यर्थ. ८ फलसिद्धयन्मुख. ९ अनुत्साहेन १० क्षात्र तेजः
(पक्षे) प्रकाशम्. ११ अर्धराशिः. १२ तुरगसैन्यम्. १३
'सहाया साधनोपाया विभागो देशकालयोः । विनिपात
प्रतीकार' सिद्धिः पञ्चाङ्ग इत्यते ॥' इति.

दक्षनां नियन्त्रे लोका इन्द्रादुरक्ष्यते ॥ ३९० ॥ अभिमान-
वतो मनस्विनः प्रियसुत्रैः पदनालरक्षतः । विनिपातनि-
वर्तनङ्गमं नतमालम्बनमालम्बोरुपम् ॥ ३९१ ॥ निपदा-
ऽभिमदन्त्यनिक्रमं रहयत्यापदुपेतनायतिः । नियता लघुता
निरायतेरारायान्न पदं नृश्रियः ॥ ३९२ ॥ चञ्चलं वसु
नितान्तसुव्रता मेदिनीमपि हरन्त्यरायतयः । मूषरस्थिरसुपे-
यमागतं नावमंल सुहृदं नर्हापतिन् ॥ ३९३ ॥ आज्ञा
कीर्तिः पाठनं ब्राह्मणानां दानं भोगो मित्रसंरक्षणं च । येषा-
मेते षड्गुणा न षट्पत्ताः कोऽर्थस्तेषां पार्थिवोऽश्रयेण ॥ ३९४ ॥
स किंनखा साधु न गालि गोऽवित्रं हितान्न यः संश्रयुते
स क्रियसुः । सदादुःखेषु हि कुर्वते रतिं नृपेष्वमालेषु च
सर्वसंनदः ॥ ३९५ ॥ नराधिया नीचजनानुवर्तिनो दुष्टो-
पदिष्टेन न गान्ति ये पया । विगन्त्यतो दुर्गममार्गनिर्गमं
समस्तसंनवावननर्थमङ्गरम् ॥ ३९६ ॥ नृपोऽपहृष्टः सचि-
यासदर्पणं सनं वयोऽत्यन्तगिष्ठः सनादिव । अदृष्टलोक-
व्यवहारमूढवर्तुर्दूर्तमप्युत्सहते न वर्तितुम् ॥ ३९७ ॥
अजन्ति ते मूढवियः परमव्रं भवन्ति नायाविषु ये न
नायिनः । प्रविश्य हि त्रन्ति शत्रुस्तथाविधानसंश्रुताङ्गान्नि-
यिता इवेषवः ॥ ३९८ ॥ कर्ता विवाहे व्यसने रिपुक्षये
व्यस्तरे कर्मणि मित्रसंरहे । प्रियासु नारीष्वधनेषु वन्दुषु
वनव्ययसेतु न गण्यते दुष्टैः ॥ ३९९ ॥ परं विनीतत्वसु-
पति सेव्या नर्हानर्तानां विनयो हि भूषणम् । षट्पत्तदानो
मृदुसंचारकरः वरीव मद्रो विनयेन गोमते ॥ ४०० ॥
अग्न्यक्रोशस विहन्तुष्यदां भवन्ति वक्ष्याः स्वयमेव
देहिनः । अमर्षश्च्येन जनस्य जन्तुना न जातहादेन न
विद्विषादः ॥ ४०१ ॥ यदि समरमपाल नास्ति मृत्यो-
भयमिति युक्तमितीत्यनं प्रयातुम् । अथ मरुपमवश्य-
मेव जन्तां । विमिति सुधा मलिनं यगः क्रियेन ॥ ४०२ ॥
आमन्त्रमेव नृपतिर्मजते मनुष्यं विद्याविहीनमहुलीनमसंगं
वा । प्रायेण भूमिगतयः प्रमदा लताश्च यः पार्श्वतो भवति
तं परिवेष्टयन्ति ॥ ४०३ ॥ सत्यावृता च परेषा प्रियवा-
दिनी च हिंसा दयालुमि चायंग्र वेदान्या । नित्यव्यय
प्रचुरनित्यवनागना च वेद्याङ्गमेव नृपनीतिरजेकरुवा
॥ ४०४ ॥ गजन्तुषुभसि यति शिनिवेनुमेतां तेनाद्य वल्-
मिष लेजमसुं पुंषाम् । तस्मिंश्च सन्त्यगनिगं परिपोष्यमाणे
नानाफलं फलति क्लयलतेव भूमिः ॥ ४०५ ॥ सिध्यन्ति

कर्मसु महत्स्वपि यन्त्रियोज्याः संभावनागुणमत्रेहि तैर्मी-
श्वराणाम् । किं ग्रामविष्यदरुणस्तमसां वधाय तं चैत्सेहृत्त-
किरणो धुरि नाकरिष्यत् ॥ ४०६ ॥ तातार्यमत्रिसुतसो-
दरपण्डितानां नित्यं भजन्ति विमर्जाकृतमव्यमोगान् ।
तस्मात्कदाचन रहस्वपि तद्विधानामाज्ञां विमञ्च न दिगन्ति
महीं महीगाः ॥ ४०७ ॥ ये नाह्वो न सुधि वैरिक्ठोरक-
ण्ठर्षाठोच्छलद्विविराजिविराजितांसाः । नापि प्रियापृथुपयो-
धरपत्रमङ्गसंक्रान्तकुङ्कुमरसाः खलु निष्कलास्ते ॥ ४०८ ॥
नरपतिहितकर्ता द्वेष्यतां याति लोके जनपदहितकर्ता त्यज्यते
पार्थिवेन । इति महति विरोधे विद्यमाने समाने नृपतिजन-
पदानां दुर्लभः कार्यकर्ता ॥ ४०९ ॥ नियतविषयवर्ती
प्रायगो दण्डयोगाजगति परवशोऽस्मिन्दुर्लभः साधुवृत्तः ।
कृगमपि विकलं वा व्याधितं वाऽधनं वा पतिमपि कुलनारी
दण्डमाल्यान्नुपैति ॥ ४१० ॥ नृपः कामासक्तो गणयति न
कार्यं न च हितं यथेच्छं सच्छन्दश्चरति किल मत्तो गज
इव । ततो मानभ्यातः पतति तु यदा शोकगहने तदा
भूले दोषान्क्षिरति न निजं वेत्यविनयम् ॥ ४११ ॥
अवज्ञानात्प्राज्ञो भवति मतिहीनः परिजनस्ततस्तत्प्रामाण्या-
द्भवति न समीपे दुषजनः । दुष्टैस्त्यक्ते राज्ये न हि भवति
नीतिगुणवर्ता निपन्नाया नीतां सकलमवगं संदति जगत्
॥ ४१२ ॥ अयुक्तं युक्तं वा यदमिहितमज्ञेन विमुना स्वया-
देतन्नित्यं जडमपि गुरुं तस्य विन्दुयात् । विवत्सुनैस्सुखं कथ-
मपि समायार्मभिनयेत्सत्कार्यं संतुष्टे क्षितिभृति रहस्येव
कथयेत् ॥ ४१३ ॥ सुहृदश्रयोद्वेदा सुहुरधिगमाभाव-
गहना सुहूः संपूर्णाङ्गी सुहुरतिकृपा कार्यवगतः । सुह-
र्त्रश्चद्वीजा सुहुरपि बहुप्रापितफलेत्यहो चित्राकारा नियति-
रिव नीतिर्नयविदः ॥ ४१४ ॥ इच्छेद्यस्तु सुखं निवस्तु-
र्नरनौ गच्छेत्स राज्ञः समां कल्याणीं गिरमेव संसदि वदे-
त्कार्यं विद्व्यात्कृता । अह्नेगाद्धनमर्जयेदधिपतेरावर्जयेद्द-
लमान्दूर्गतोपश्रुतिं जनस्य जनयेत्कस्यापि नांक्रियाम्
॥ ४१५ ॥ अज्ञो वा यदि वा विपर्ययगते ज्ञानेऽथ संदेह-
मृद्व्यादृष्टविराधि कर्म कुरते यस्तस्य गोप्ता गुरुः । नि-
सदेहविपर्यये सति पुनर्ज्ञाने विरुद्धक्रियं राजा चैत्युरुषं न
गान्ति तदयं प्राप्तः प्रजाविद्वदः ॥ ४१६ ॥ सूचीमात्रवि-

१ जातवेष्टेन. २ जङ्गल. ३ धनुका. ४ जनसंग्रहा.
५ शोडनं कर्तुमिच्छति. ६ कोणा कुन.

१ नृचा. २ राजान्. ३ सूदंसारधि. ४ स्वर्ग. ५ उत्तम.
६ कृद्गोः स्वयं कुर्यात्. ७ निन्दुहवान्. ८ क्लिप्तपुर्वकं
वदंयेद. ९ मन्त्रे. १० पृथिव्यान्. ११ मनोज्ञान्. १२ समा
वान्. १३ विद्वान्. १४ अपकारन्.

भेदसंभ्रमगुणः क्षोणीशिवामभ्रुवासुत्तुङ्गस्तनमण्डलेषु लभते
लीलारतिं कञ्चुकः । नाराचैर्निविडैर्विभिन्नवपुषां पुंसां महा-
योधने स्वर्गस्त्रीकुचकुम्भसंभ्रमपरीरम्भः कथं दुर्लभः
॥ ४१७ ॥ एकं भूमिपतिः करोति सचिवं राज्ये प्रमाणं
यदा तं मोहाच्छ्रयते मदः स च मदालस्येन निर्भिद्यते ।
निर्भिन्नस्य पदं करोति हृदये तस्य स्वतन्त्रस्पृहा स्वात-
न्त्र्यस्पृहया ततः स नृपतेः प्राणान्तिकं द्रुह्यति ॥ ४१८ ॥
ऐश्वर्यादनपेतमीश्वरमयं लोकोऽर्थतः सेवते तं गच्छन्त्यनु
ये विपत्तिषु पुनस्ते तत्प्रतिष्ठाशया । भर्तुर्यं प्रलयेऽपि पूर्व-
सुकृतासङ्गेन निःसङ्गया भक्त्या कार्यधुरां वहन्ति कृतिनस्ते
दुर्लभास्तादृशाः ॥ ४१९ ॥ द्वारे रुद्रमुपेक्षते कथमपि प्राप्तं
पुरो नेक्षते विज्ञप्तौ गजमीलनानि कुरुते गृह्णाति वाक्य-
च्छलम् । निर्यातस्य करोति दोषकथनं तद्विद्विषामग्रतः स
स्वामी यदि सेव्यते कुमतिभिः किं नः पिशाचैः कृतम्
॥ ४२० ॥ वृत्तिच्छेदविधौ द्विजातिमरणे मित्रार्थसंप्रेषणे
संप्राप्ते मरणे कलत्रहरणे स्वामिग्रहे गोग्रहे । प्राणत्राणपरा-
यणैकमनसां येषां न शस्त्रग्रहस्तानालोक्य विलोकते च म-
नसा सूर्योऽपि सूर्यान्तरम् ॥ ४२१ ॥ धर्मः प्रागेव चिन्त्यः
सचिवगतिमती भावनीये सदैव ज्ञेया लोकानुवृत्तिर्वरचर-
नयनैर्भण्डलं वीक्षणीयम् । प्रच्छाद्यौ रागरोषौ मृदुपरुषयुतौ
वर्जनीयौ च काले स्वात्मा यत्नेन रक्ष्यो रणशिरसि पुनः
सोऽपि नापेक्षणीयः ॥ ४२२ ॥ कोऽहं कौ देशकालौ सम-
विषमगुणाः केऽरयः के सहायाः का शक्तिः कोऽभ्युपायः
फलमिह च कियत्कीदृशी दैवसंपत् । संपत्तौ को निबन्धः
प्रविदितवचनस्योत्तरं किं नु मे स्यादित्येवं कार्यसिद्धाववहि-
तमनसो हस्तगाः सपदः स्युः ॥ ४२३ ॥

सामान्यनीतिः ।

अनुगन्तुं सतां वर्त्म कृत्स्नं यदि न शक्यते । स्वल्पम-
प्यनुगन्तव्यं मार्गस्थो नावसीदति ॥ १ ॥ प्रत्यहं प्रत्य-
वेक्षेत नरश्चरितमात्मनः । किं नु मे पशुभिस्तुल्यं किं नु
सत्पुरुषैरिति ॥ २ ॥ सद्भिरेव सहासीत सद्भिः कुर्वीत
संगतिम् । सद्भिर्विवादं मैत्री च नासद्भिः किंचिदाचरेत्
॥ ३ ॥ न द्विषन्ति न याचन्ते परनिन्दां न कुर्वते ।
अनाहूता न चायान्ति तेनाश्मानोऽपि देवताः ॥ ४ ॥ पठतो
नास्ति मूर्खत्वं जपतो नास्ति पातकम् । मौनिनः कलहो
नास्ति न भयं चास्ति जाग्रतः ॥ ५ ॥ गतेऽपि वयसि

ग्राह्या विद्या सर्वात्मना बुधैः । यद्यपि स्यान्न फलदा सुलभा
सान्यजन्मनि ॥ ६ ॥ यस्य चाप्रियमन्विच्छेत्तस्य कुर्यात्सदा
प्रियम् । व्याधा मृगवधं कर्तुं सम्यग्गायन्ति सुस्वरम् ॥७॥
प्रहरिष्यन्प्रियं ब्रूयात्प्रहृत्यापि प्रियोत्तरम् । अपि चास्य शि-
रश्छिन्त्वा रुद्याच्छेत्तथापि च ॥ ८ ॥ सुमन्त्रिते सुवि-
क्रान्ते सुकृतौ सुविचारिते । प्रारम्भे कृतबुद्धीनां सिद्धिरव्य-
भिचारिणी ॥ ९ ॥ नालसाः प्राप्नुवन्त्यर्थांश्च शठा न च
मायिनः । न च लोकरवाद्गीता न च शश्वत्प्रतीक्षिणः ॥१०॥
नोदन्वानर्थितामेति सदाभ्योभिः प्रपूर्यते । आत्मा तु पात्रतां
नेयः पात्रमायान्ति संपदः ॥ ११ ॥ काकतालीययोगेन
यदनात्मवति क्षणम् । करोति प्रणयं लक्ष्मीस्तदस्याः स्त्रीत्व-
चापलम् ॥ १२ ॥ यो यमर्थं प्रार्थयते यदर्थं घटतेऽपि
च । अवश्यं तदवाप्नोति न चेच्छ्रान्तो निवर्तते ॥ १३ ॥
केचिदज्ञानतो नथाः केचिन्नथाः प्रमादतः । केचिज्ज्ञाना-
वलेपेन केचिन्नष्टैस्तु नाशिताः ॥ १४ ॥ मित्रस्वजनबन्धूनां
बुद्धैर्वैर्यस्य चात्मनः । आपन्निकषपाषाणे नरो जानाति
सारताम् ॥ १५ ॥ दुष्टैरपि निजैरेव प्रावृत्तं सर्वमुत्तमम् ।
वरं जीर्णाम्बरं वापि हृष्टे कर्पटमर्हति ॥ १६ ॥ चिन्त-
नीया हि विपदामादावेव प्रतिक्रियाः । न कूपखननं युक्तं
प्रदीप्ते वह्निना गृहे ॥ १७ ॥ वरं दारिद्र्यमन्यायप्रभवाद्भि-
भवादिह । कृशतामिमता देहे पीनता न तु शोफतः ॥ १८ ॥
स्त्री विनश्यति रूपेण ब्राह्मणो राजसेवया । गावो दूरप्रचा-
रणे हिरण्यं लोभलिप्सया ॥ १९ ॥ अतिदानाद्बलिर्वद्धो ह्य-
तिमानात्सुयोधनः । विनष्टो रावणो लौल्यादति सर्वत्र वर्ज-
येत् ॥ २० ॥ धनमस्तीति वाणिज्यं किंचिदस्तीति कर्ष-
णम् । सेवा न किंचिदस्तीति भिक्षा नैव च नैव च ॥ २१ ॥
स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिन्नपि भुजंगमः । हसन्नपि नृपो
हन्ति मानयन्नपि दुर्जनः ॥ २२ ॥ गीतशास्त्रविनोदेन
कालो गच्छति धीमताम् । व्यसनेन तु मूर्खाणां निद्रया
कलहेन वा ॥ २३ ॥ जानन्ति पशवो गन्धाद्वेदाजानन्ति
पण्डिताः । चाराजानन्ति राजानश्चक्षुर्भ्यामितरे जनाः ॥२४॥
युक्तियुक्तं प्रगृह्णीयाद्बालादपि विचक्षणः । रवेरविषयं वस्तु
किं न दीपः प्रकाशयेत् ॥ २५ ॥ वृथा वृष्टिः समुद्रेषु
वृथा वृत्तस्य भोजनम् । वृथा दानं समर्थस्य वृथा दीपो
दिवापि च ॥ २६ ॥ अजायुद्धमृषिश्राद्धं प्रभाते मेघढम्ब-
रम् । दपत्योः कलहश्चैव परिणामे न किंचन ॥ २७ ॥
अर्थनाश मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च । वध्ननं चापमानं
च मतिमान्न प्रकाशयेत् ॥ २८ ॥ अवृत्तिकं त्यजेदेशं वृत्तिं
सोपद्रवां त्यजेत् । त्यजेन्मायाविनं मित्रं धनं प्राणहरं

त्यजेत् ॥ २९ ॥ सौहृदेन परित्यक्तं निःस्रेहं खलवत्यजेत् ।
 सोदरं भ्रातरमपि किमुतान्यं पृथग्जनम् ॥ ३० ॥ यन्नि-
 मितं भवेच्छ्लोको दुःखं वा त्रास एव च । आयासो वा
 यतः शूलस्तदेकाङ्गमपि त्यजेत् ॥ ३१ ॥ त्यजेदेकं कुल-
 स्थाथं ग्रामस्थाथं कुल त्यजेत् । ग्राम जनपदस्थाथं
 छात्माथं पृथिवीं त्यजेत् ॥ ३२ ॥ न गणस्याग्रतो गच्छे-
 त्सिद्धे कार्ये सम फलम् । यदि कार्यविपत्तिः स्थान्मुखर-
 स्तत्र हन्यते ॥ ३३ ॥ धनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वै-
 द्यस्तु पञ्चमः । पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्र दिवसं वसेत्
 ॥ ३४ ॥ चलत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन पण्डितः । नासमीक्ष्य
 पर स्थान पूर्वमायतन त्यजेत् ॥ ३५ ॥ अनायके न व-
 स्तव्यं न वसेद्बहुनायके । स्त्रीनायके न वस्तव्यं न वसेद्ब्रा-
 लनायके ॥ ३६ ॥ सर्वथा सत्यजेद्वादं न कचिन्मर्मणि
 स्पृशेत् । सर्वान्परित्यजेदर्थान्स्वाध्यायस्य विरोधिनः ॥ ३७ ॥
 अनमिध्या परस्वेषु सर्वसत्त्वेषु सौहृदम् । कर्मणां फलम-
 स्तीति मनसा त्रितय चरेत् ॥ ३८ ॥ प्राणातिपातः
 स्तैन्यं च परदारामिर्मर्गनम् । त्रीणि पापानि कायेन नित्यशः
 परिचर्जयेत् ॥ ३९ ॥ न कश्चिदपि जानाति किं कस्य श्चो
 भविष्यति । अतः श्वः करणीयानि कुर्यादद्यैव बुद्धि-
 मान् ॥ ४० ॥ अनेन मर्त्यदेहेन यल्लोकद्वयशर्मदम् ।
 विचिन्त्य तदनुष्ठेयं कर्म हेय ततोऽन्यथा ॥ ४१ ॥ उ-
 पकारः परो धर्मः परार्थं कर्म नैपुणम् । पात्रे दानं परः
 कामः परो मोक्षो विनृष्णता ॥ ४२ ॥ अञ्जनस्य क्षयं
 दद्यात् बलमीकस्य तु संचयम् । अवन्ध्य दिवसं कुर्याद्दाना-
 ध्ययनकर्मसु ॥ ४३ ॥ परदारा न गन्तव्याः सर्ववर्णेषु
 कर्हिचित् । न हीदृगमनायुष्यं त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ ४४ ॥
 मात्रा स्वस्रा दुहित्रा वा नैकगव्यासनो भवेत् । बलवानि-
 न्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्पति ॥ ४५ ॥ परदारपरद्रव्य-
 परद्रोहपरान्मुखः । गङ्गा व्रूते कटागत्य मामयं पावयिष्यति
 ॥ ४६ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः । म-
 हान्ति पातकान्याहुस्तत्सर्गां च पञ्चमः ॥ ४७ ॥ स्त्री-
 बालस्वामिमिन्नशो गोशो विश्वासघातकः । सुरापो ब्रह्महा
 चोरो यान्त्येते सर्वनारकान् ॥ ४८ ॥ कूटसाक्षी मृपावादी
 यश्चासदनुगास्ति वै । ते मोहमृत्यवः सर्वे तथा ये वेद-
 निन्दकाः ॥ ४९ ॥ घटं भिन्धात्पटं छिन्धात्कुर्याद्रासम-
 रोहणम् । येन केन प्रकारेण प्रसिद्धः पुरुषो भवेत् ॥ ५० ॥
 न हीदृगं संवननं त्रिषु लोकेषु विद्यते । दया मैत्री च

भूतेषु दानं च मधुरा च वाक् ॥ ५१ ॥ विवादो घन-
 संवन्धो याचनं स्त्रीषु संगतिः । आदानमग्रतः स्थानं मैत्री-
 भङ्गस्य हेतवः ॥ ५२ ॥ दर्शितानि कलत्राणि गृहे भुक्त-
 मशङ्कितम् । कथितानि रहस्यानि सौहृदं किमतः प-
 रम् ॥ ५३ ॥ दुःखेन श्लिष्यते मित्रं श्लिष्टं दुःखेन मिद्यते ।
 मित्रश्लिष्टा तु या प्रीतिः सा दुःखैकप्रदायिनी ॥ ५४ ॥
 ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं कुलम् । तयोर्मैत्री विवा-
 हश्च न तु पुष्टविपुष्टयोः ॥ ५५ ॥ उत्तमा आत्मना
 ख्याताः पितुः ख्याताश्च मध्यमाः । अधमा मातुला-
 त्ख्याताः श्वशुरान्चाधमाधमाः ॥ ५६ ॥ ऋणशेषश्चा-
 भिशेषः शत्रुशेषस्तथैव च । पुनः पुनः प्रवर्तन्ते तस्माच्छेषं
 न रक्षयेत् ॥ ५७ ॥ कुमोज्येन दिनं नष्टं कुकलत्रेण
 शर्वरी । कुपुत्रेण कुलं नष्टं तन्नष्टं यन्न दीयते ॥ ५८ ॥
 वर्वरश्च तपस्वी स्थाच्छूरश्चाप्यकृतव्रणः । मद्यपा स्त्री सती
 राजन्निति न श्रद्धधामहे ॥ ५९ ॥ नाभिस्तुप्यति काष्ठाना ना-
 पगाना महोदधिः । नान्तकः सर्वभूतानां न पुंसां वामलोचना
 ॥ ६० ॥ सा भार्या या प्रियं व्रूते स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ।
 तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीव्यते ॥ ६१ ॥
 ब्रजत्यधः प्रयात्युच्चैर्नरः स्वैरेव चेष्टितैः । अधः कूपस्य
 खनक ऊर्ध्वं प्रासादकारकः ॥ ६२ ॥ कुर्यान्न परदारच्छां
 विश्वासं स्त्रीषु वर्जयेत् । हतो दशास्यः सीतार्थी हतः
 पत्न्या विदूरथः ॥ ६३ ॥ न मद्यव्यसनी क्षीवः कुर्या-
 द्वेतालचेष्टितम् । वृष्णयो हि ययुः क्षीवास्तृणैः प्रहरणैः
 क्षयम् ॥ ६४ ॥ दानं सत्त्वाश्रितं कुर्यान्न पश्चात्तापवान्भ-
 वेत् । बलिनात्मार्षितो बन्धे दानशेषस्य शुद्धये ॥ ६५ ॥
 न स्त्रीजितः प्रमूढः स्याद्ब्राह्मरागवशीकृतः । पुत्रशोकाद्द-
 शरथो जीवं जायाजितोऽत्यजत् ॥ ६६ ॥ क्षिपेद्वाक्य-
 शरान्घोरात्न पारुष्यविपद्भूतान् । वाक्पारुष्यरूपा चक्रे भीमः
 कुरुकुलक्षयम् ॥ ६७ ॥ परेषां क्लेशं कुर्यान्न पैशुन्यं
 प्रमुप्रियम् । पैशुन्येन गतौ राहोश्चन्द्रार्कौ भक्षणीयताम्
 ॥ ६८ ॥ कुर्यान्नीचजनाभ्यस्तां न याच्नां मानहारिणीम् ।
 बलिप्रार्थनया प्राप लघुतां पुरुषोत्तमः ॥ ६९ ॥ वक्रैः
 क्रूरतरैर्लुब्धैर्न कुर्यात्प्रीतिसंगतिम् । वसिष्ठस्याहरद्वेजं विश्वा-
 मित्रो निमन्त्रितः ॥ ७० ॥ तीव्रे तपसि लीनानामिन्द्रि-
 याणां न विश्वसेत् । विश्वामित्रोऽपि सोत्कण्ठं कण्ठे जग्राह
 मेनकाम् ॥ ७१ ॥ भक्तं रक्तं सदासक्तं निर्दोषं न परि-

त्यजेत् । रामस्त्यक्त्वा सतीं सीता शोकगल्याकुलोऽभवत्
 ॥ ७२ ॥ वर्जयेदिन्द्रियजयी निर्जने जननीमपि । पुत्री-
 कृतोऽपि प्रमुञ्चः कामितः गम्वररिया ॥ ७३ ॥ प्रमुप्रसादे
 विश्वास न कुर्यात्त्वप्रसंनिभे । नन्देन गत्री निक्षिप्तः
 शकटारोऽपि बन्धने ॥ ७४ ॥ अप्युन्नतपदारूढः पूज्याने-
 वापमानयेत् । नहुपः शकृतां प्राप्य च्युतोऽगस्त्यावमान-
 नात् ॥ ७५ ॥ हिनोपदेशं शृणुयात्कुर्वीत च यथोदितम् ।
 विदुगेक्तमकृत्वाभूत्कारवः शोकगल्यभाक् ॥ ७६ ॥ न
 पुत्रायत्तमैश्वर्यं कुर्यादार्यं कथंचन । पुत्रार्पितप्रभुत्वोऽभूद्-
 तराष्ट्रस्तृणोपमः ॥ ७७ ॥ श्रुतिस्मृत्युक्तमाचारं न त्यजे-
 त्साधुमेवितम् । दैत्याना श्रीवियोगोऽभूत्सत्यधर्मक्रियासु-
 चाम् ॥ ७८ ॥ नदीना नग्निना चैव शृङ्गिणां शम्भ-
 पाणिनाम् । विश्वासो नैव कर्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च
 ॥ ७९ ॥ न कुर्यादभिचारोग्रवश्यादिकुहकक्रियाम् ।
 लक्ष्मणेनेन्द्रजित्कृत्याभिचारसमये हतः ॥ ८० ॥ व्याकुलोऽपि
 विपत्पार्तः स्मरेद्विष्णु सदा हृदि । शरतल्पगतो भीष्मः
 मस्मार गृहध्वजम् ॥ ८१ ॥ चिन्ता जरा मनुष्याणा-
 मनध्वा वाजिना जग । असंभोगो जरा स्त्रीणा वस्त्राणा-
 मातपो जट ॥ ८२ ॥ प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वं तुष्यन्ति
 जन्तवः । तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता
 ॥ ८३ ॥ पञ्चभिः सह गन्तव्यं स्यात्तव्यं पञ्चभिः सह ।
 पञ्चभिः सह वक्तव्यं न दुःखं पञ्चभिः सह ॥ ८४ ॥ यान्ति
 न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यक्षोऽपि सहायताम् । अपन्थान तु
 गच्छन्तं सोदरोऽपि विमुञ्चति ॥ ८५ ॥ विद्याभ्यासो
 विचारश्च समयोरेव शोभते । विवाहश्च विवादश्च समयो-
 रेव शोभते ॥ ८६ ॥ लक्ष्मीर्वसति जिह्वाग्रे जिह्वाग्रे
 मित्रबान्धवाः । जिह्वाग्रे बन्धनं प्राप्तं जिह्वाग्रे मरणं
 ध्रुवम् ॥ ८७ ॥ यस्मिन्देशे न समानो न प्रीतिर्न च
 बान्धवाः । न च विद्यागमः कश्चिन्न तत्र दिवस वसेत्
 ॥ ८८ ॥ बहेदमित्रं स्कन्धेन यावत्कालविपर्ययः । अ-
 श्वैवमागते काले भिन्द्याद्धटमिवाश्मनि ॥ ८९ ॥ सर्व-
 नाशे ससुत्पन्ने ह्यर्थे त्यजति पण्डितः । अर्धेन कुरुते
 कार्यं सर्वनाशो न जायते ॥ ९० ॥ सूर्खशिष्योपदेशेन
 दुष्टस्त्रीभरणेन च । द्विपतां सप्रयोगेण पण्डितोऽप्यवसी-
 दति ॥ ९१ ॥ मित्रद्रुहः कृतमस्य स्त्रीमस्य पिशुनस्य
 च । चतुर्णामपि चैतेषा निष्कृतिर्नैव विश्रुता ॥ ९२ ॥

गतश्रीर्गणकान्द्वेष्टि गतायुश्च चिकित्सकान् । गतश्रीश्च
 गतायुश्च ब्राह्मणान्द्वेष्टि भारत ॥ ९३ ॥ आत्मबुद्धिः
 सुरायैव गुरुबुद्धिर्विशेषतः । परबुद्धिर्विनाग्राय स्त्री-
 बुद्धिः प्रलयावहा ॥ ९४ ॥ विस्मयः सर्वथा हेर्यः प्र-
 त्यहः सर्वकर्मणाम् । तस्माद्विस्मयमुत्सृज्य साध्यसिद्धि-
 र्विधीयताम् ॥ ९५ ॥ विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि
 कान्चनम् । नीचादप्युत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ ९६ ॥
 लुब्धमर्थेन गृहीयात्कुद्धमञ्जलिकर्मणा । मूर्खे छन्दानुश्रुत्या
 च तत्त्वार्थेन च पण्डितम् ॥ ९७ ॥ जानीयात्सं-
 गरे भृत्यान्वान्धवान्ध्वसनागमे । आपत्कालेषु मित्राणि
 भार्या च विभवक्षये ॥ ९८ ॥ खरं श्वानं गजं
 मत्तं रण्डां च बहुभाषिणीम् । राजपुत्रं कुमिन्नं च दूरतः
 परिवर्जयेत् ॥ ९९ ॥ दूरस्थं जलमध्यस्थं घावन्तं धनगर्वि-
 तम् । क्रोधवन्तं मदोन्मत्तं नमस्कारेऽपि वर्जयेत् ॥ १०० ॥
 पिपीलिकाजितं धान्यं मक्षिकासचितं मधु । लुब्धेन सं-
 चितं द्रव्यं समूलं च विनश्यति ॥ १०१ ॥ न सारणीया
 धारेण रसना नीरसे जने । को नाम कुरुते फौरो नायकः
 सायकक्षतिम् ॥ १०२ ॥ घातवादेषु वित्ताशा
 मोक्षाशा कौलिके मते । जामातरि च पुत्राशा त्रय-
 मेतद्विरथकम् ॥ १०३ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके सुखिनौ
 न कदाचन । यश्चाधनः कामयते यश्च कुप्यत्यनीश्वरः
 ॥ १०४ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके परप्रत्यकारकौ । स्त्रियः
 कामितकामिन्यो लोकः पूजितपूजकः ॥ १०५ ॥ द्वाविमौ
 पुरुषौ लोके सूर्यमण्डलभेदिनौ । परित्राढ्योगयुक्तश्च रणे
 चाभिमुखो हतः ॥ १०६ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके स्वर्ग-
 सोपरि तिष्ठतः । प्रभुश्च क्षमया युक्तो दरिद्रश्च प्रदानवान्
 ॥ १०७ ॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके न भूतौ न भविष्यतः ।
 प्रार्थितं यश्च कुरुते यश्च नार्थयते परम् ॥ १०८ ॥ द्वाविमौ
 पुरुषौ लोके शिरःशूलकरावभौ । गृहस्थश्च निरारम्भो यतिश्च
 सपरिग्रहः ॥ १०९ ॥ शत्रुर्दहति सयोगे वियोगे मित्रम-
 प्यहो । उभयोर्दुःखदायित्वं को भेदः शत्रुमित्रयोः ॥ ११० ॥
 दुष्टा भार्या शठ मित्रं भृत्यश्चोत्तरदायकः । ससर्पे च गृहे
 वासो मृत्युरेव न सशयः ॥ १११ ॥ ददतो युध्यमानस्य
 पठतः पुलको न चेत् । आत्मनश्च परेषा च धिक्त्वागं
 पौरुषं श्रुतम् ॥ ११२ ॥ न तद्भुक्तं न तत्पीतं न तत्सुप्तं
 न तद्गतम् । यन्मांसमाहिपक्षीरत्नैर्लानावाजिर्वर्जितम् ॥ ११३ ॥
 निःसारस्य पदार्थस्य प्रायेणाडम्बरो महान् । न सुवर्णं ध्वनि-

त्तादृश्यादङ्गस्त्रे प्रजायते ॥ ११४ ॥ मासि मासि समा ज्योत्स्ना
पञ्चयोरुभयोरपि । तत्रैकः शुक्रपक्षोऽभूद्यगः पुण्यैरवाप्यते
॥ ११५ ॥ मत्स्यादयोऽपि जानन्ति नीरक्षीरविवेचनम् ।
प्रनिद्धिरेव हसस्य यगः पुण्यैरवाप्यते ॥ ११६ ॥ पञ्चमिः
कामिता कुन्ती तद्वधूरथ पञ्चमिः । सर्ती वदति लोकोऽयं
यगः पुण्यैरवाप्यते ॥ ११७ ॥ सौभाग्य विरलस्य स्यात्स-
मकर्मगुणेष्वपि । पङ्क्तिगदासुधा पृथ्वी खङ्गायतैव दृश्यते
॥ ११८ ॥ हस्तादपि न दातव्यं गृहादपि न वीर्यते ।
परोपकरणार्थाय वचने किं दरिद्रता ॥ ११९ ॥ वनानि
दहतो ब्रह्मेः सखा भवति मारुतः । स एव दीपनागाय
कृशे कस्यास्ति सौहार्दम् ॥ १२० ॥ भोज्यं भोजनशक्तिश्च
रतिशक्तिर्वैरस्त्रियः । विभवो दानशक्तिश्च नालस्य तपसः
फलम् ॥ १२१ ॥ जानन्ति हि गुणान्त्रक्तुं तद्विधा एव
तादृश्याम् । वेत्ति विश्वंमरा भार गिरीणा गरिमाश्रयम्
॥ १२२ ॥ जीवन्तोऽपि मृताः पञ्च व्यासेन परिकीर्तिताः ।
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः प्रवासी नित्यसेवकः ॥ १२३ ॥
अत्यासन्ना विनाशाय दूरतश्चाफलप्रदाः । मध्यभावेन से-
व्यन्ते राजा बहिर्गुरुः स्त्रियः ॥ १२४ ॥ अमृतं दुर्लभं
नृणां देवानामुदकं तथा । पितृणां दुर्लभः पुत्रस्तक्रं शक्रस्य
दुर्लभम् ॥ १२५ ॥ ग्रनैः पन्थाः शनैः कन्था ग्रनैः पर्वत-
मस्तके । ग्रनैर्विद्या ग्रनैर्वित्तं पञ्चैतानि ग्रनैः ग्रनैः ॥ १२६ ॥
अन्वयागतविद्यानामन्वयागतसंपदाम् । विदुषां च प्रभूणा
च हृदयं नात्रलिप्यते ॥ १२७ ॥ मक्षिका मशको वेद्या
नृपको याचकस्तथा । आमणीर्गणकश्चैव ससैते परमक्षकाः
॥ १२८ ॥ अकृतोपद्रवः कश्चिन्महानपि न पूज्यते ।
अर्चयन्ति नग नाग न ताव्यं न गजादिकम् ॥ १२९ ॥
शोभन्ते विद्यया विप्राः क्षत्रिया विजयत्रिया । श्रियोऽनुकू-
लदानेन लज्जया च कुंलाङ्गनाः ॥ १३० ॥ ब्राह्मणा
गणका वेद्याः सारमेयाश्च कुकुटाः । दृष्टेष्वन्येषु कुप्यन्ति
न जाने तस्य कारणम् ॥ १३१ ॥ पुत्रपौत्रवधूसृत्यैः
सपूर्णमपि सर्वदा । भार्याहीनगृहस्थस्य चून्यमेव गृहं
मतम् ॥ १३२ ॥ अन्नरद्वयमम्यस्त नालि नालीति यत्पुरा ।
तदिदं देहि देहीति विपरीतमुपस्थितम् ॥ १३३ ॥ नवे
वयसि यः शान्तः स शान्त इति मे मतिः । धातुषु क्षीय-
माणेषु शान्तः कस्य न जायते ॥ १३४ ॥ विगृहं गृहि-

णीगून्य धिक्कलत्रमपुत्रकम् । धिक्पुत्रमविनीतं च धिगज्यो-
तिषमजातकम् ॥ १३५ ॥ अश्वं नैव गज नैव व्याघ्रं नैव
च नैव च । अजापुत्रं बलिं दद्याद्देवो दुर्वलघातकः ॥ १३६ ॥
दुर्मन्त्री राज्यनागाय ग्रामनागाय कुञ्जरः । श्यालको गृह-
नाशाय सर्वनाशाय मातुलः ॥ १३७ ॥ जले तैलं खले
गुह्य पात्रे दानं मनागपि । प्राज्ञे शास्त्रं स्वयं याति विस्तारं
वैस्तुशक्तितः ॥ १३८ ॥ उद्योगः कलहः कण्डूधूतं मद्यं
परस्त्रियः । आहारो मैथुन निद्रा सेवनात्त विवर्धते ॥ १३९ ॥
कृतार्थः स्वामिनं द्वेष्टि कृतदारस्तु मातरम् । जातापत्या
पतिं द्वेष्टि गतरोगश्चिकित्सकम् ॥ १४० ॥ चक्षुःपूर्तं न्यसे-
त्पाद वक्षपूर्तं जलं पिबेत् । सत्यपूर्तां वदेद्गर्णां मनःपूर्तं
समाचरेत् ॥ १४१ ॥ नास्ति यज्ञः स्त्रियः किञ्चिन्न व्रतं
नोपवासकम् । या तु भर्तारिः शुश्रूषा तथा स्वर्गं जयत्यसौ
॥ १४२ ॥ शुचि भूमिगतं तोयं शुचिर्नारी पतिव्रता ।
शुचिः क्षेमकरो राजा सतोषी ब्राह्मणः शुचिः ॥ १४३ ॥
नित्यमासं शुचि स्त्रीणां गकुनिः फलपातने । वत्सोऽपि
स्तनपाने स्याच्छ्वा मृगग्रहणे शुचिः ॥ १४४ ॥ भर्ता देवो
गुरुर्भर्ता धर्मतीर्थव्रतानि च । तस्मात्सर्वं परित्यज्य पतिमेकं
भजेत्सती ॥ १४५ ॥ असारे खलु संसारे सारमेतच्चतुष्ट-
यम् । काश्यां वासः सतां सङ्गो गङ्गाम्भः शशुसेवनम्
॥ १४६ ॥ उदारस्य तृणं वित्तं शूरस्य मरणं तृणम् ।
विरक्तस्य तृणं भार्या निःस्पृहस्य तृणं जगत् ॥ १४७ ॥
ससैतानि न पूर्यन्ते पूर्यमाणान्यनेकगः । ब्राह्मणोऽभिर्यमो
राजा पयोधिरुदर गृहम् ॥ १४८ ॥ कल्पान्तवाससंक्षो-
मलङ्घिताशेषभृशृतः । स्वैयंप्रसादमर्यादास्ता एव हि महो-
दयेः ॥ १४९ ॥ संपत्सरस्वती सत्यं सतानं सदनुग्रहः ।
सत्ता सुकृतसंसारः सकाराः सप्त दुर्लभाः ॥ १५० ॥ अत्र-
च्छाया खलप्रीतिर्नवससानि योषितः । किञ्चित्कालोपमो-
र्यानि यौवनानि धनानि च ॥ १५१ ॥ परोऽपि हितवा-
न्वन्धुर्वन्धुरप्यहितः परः । अहितो देहजो व्याधिर्हितमा-
रण्यमौषधम् ॥ १५२ ॥ जलविन्दुनिपातेन क्रमगः पूर्यते
घटः । स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥ १५३ ॥
सौवर्णानि सरोजानि निर्मातु सन्ति शिल्पिनः । तत्र सौर-
मनिर्माणे चतुरश्रतुराननः ॥ १५४ ॥ साक्षरं पुरुषं दृष्ट्वा
यो नरो नामिमन्यते । वलीवर्दसमो लोके खुरशङ्गविव-
र्जितः ॥ १५५ ॥ को न याति वग लोके सुखे पिण्डेन
पूरितः । मृदङ्गो मुखलेपेन करोति मधुरध्वनिम् ॥ १५६ ॥

१ मित्रभाव . = पद्मस्य वाक्त्रेषु अतिवाक्यने निव्यति आ-
रोहति प्रायते वर्धते इति पञ्चक्रियाव्याहार ३ मार्गानिवाहना-
दीनि . ४ प्तानि त्वरया न भवन्तीत्यर्थः . ५ वशपरम्परागत-
विधानान् ६ सगर्भं न भवति . ७ कुलस्त्रियः . ८ श्वानः .

१ गत्र . २ स्वल्पमपि . ३ वस्तुमाहात्म्येन ४ कृता
दारा स्त्री वेन स . ५ वैषम्य . ६ पतिव्रतम् .

लुब्धानां याचकः शत्रुश्रोत्राणां चन्द्रमा रिपुः । जारस्त्रीणां पतिः शत्रुमुखीणां बोधको रिपुः ॥ १५७ ॥ अमन्नमक्षरं नास्ति नास्ति मूलमनौषधम् । अयोग्यः पुरुषो नास्ति योजकस्तत्र दुर्लभः ॥ १५८ ॥ परोपदेशवेलायां शिष्टाः सर्वे भवन्ति वै । विस्मरन्तीह शिष्टत्वं स्वकार्ये समुपस्थिते ॥ १५९ ॥ गुणिना निर्गुणानां च दृश्यते महदन्तरम् । हारः कण्ठगतः स्त्रीणां नूपुराणि च पादयोः ॥ १६० ॥ अलभ्यं लब्धुकामस्य जनस्य गतिरीदृशी । अलभ्येषु मनस्तापः सचितार्थो विनश्यति ॥ १६१ ॥ शत्रुवाक्यामृत श्रुत्वा तेन सौहार्दमार्जवम् । नहि धीरेण कर्तव्यमात्मनः शुभमिच्छता ॥ १६२ ॥ शूराश्च कृतविद्याश्च रूपवत्यश्च योषितः । यत्र यत्र गमिष्यन्ति तत्र तत्र कृतादराः ॥ १६३ ॥ चत्वारो धनदायादा धर्माभिन्नपतस्कराः । तेषां ज्येष्ठावमानेन त्रयः कुप्यन्ति बान्धवाः ॥ १६४ ॥ शीलभारवती कान्ता पुष्पभारवती लता । अर्थभारवती वाणी भजते कामपि श्रियम् ॥ १६५ ॥ पुरोत्पीडे तडागस्य पॅरीवाहः प्रतिक्रिया । शोकक्षोभे च हृदय प्रलापैरेव धार्यते ॥ १६६ ॥ उपभोक्तुं न जानाति श्रियं प्राप्यापि मानवः । आकण्ठजलमत्रोऽपि श्वा लिहत्येव जिह्वया ॥ १६७ ॥ आर्ता देवान्नमस्यन्ति तपः कुर्वन्ति रोगिणः । निर्धना दानमिच्छन्ति वृद्धा नारी पतिव्रता ॥ १६८ ॥ जामाता जठरं जाया जातवेदा जलाशयः । पूरिता नैव पूर्यन्ते जकाराः पञ्च दुर्भराः ॥ १६९ ॥ जननी जन्मभूमिश्च जाह्नवी च जनार्दनः । जनकः पञ्चमश्चैव जकाराः पञ्च दुर्लभाः ॥ १७० ॥ सा श्रीर्या न मदं कुर्यात्स सुखी नृष्णयोद्भिन्नः । तन्मिन्न यत्र विश्वासः पुरुषः स जितेन्द्रियः ॥ १७१ ॥ सुलभ वस्तु सर्वस्य न यात्यादरणीयताम् । खदारपरिहारेण परदारार्थिनो जनाः ॥ १७२ ॥ एकस्य कर्म संवीक्ष्य करोत्यन्योऽपि गर्हितम् । गतानुगतिको लोको न लोकः पारमार्थिकः ॥ १७३ ॥ क्वचिद्द्रष्टः क्वचित्तुष्टो रुष्टस्तुष्टः क्षणे क्षणे । अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयकरः ॥ १७४ ॥ गुरुरुपव्यां निशाधीशो ब्राह्मण्यां पाकशासनः । गतः पञ्चेषुलक्ष्यत्वं का कथान्यस्य देहिनः ॥ १७५ ॥ यस्मिन्रुष्टे भय नास्ति तुष्टे नैव धनागमः । निग्रहानुग्रहौ न स्तः स रुष्टः किं करिष्यति ॥ १७६ ॥

आलस्योपहता विद्या परहस्तगताः स्त्रियः । अल्पवीजं हतं क्षेत्रं हतं सैन्यमनायकम् ॥ १७७ ॥ निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या महती फणा । विषमस्तु न चाप्यस्तु फटाटोपो भयंकरः ॥ १७८ ॥ एक एव पदार्थस्तु त्रिधा भवति वीक्षितः । कुणपः कामिनी मांसं योगिमिः कामिमिः श्वभिः ॥ १७९ ॥ नारी परसुख-द्रष्ट्री कविरव्यवहारवित् । अपध्यसेवी रोगी च किय-द्विर्नोपहस्यते ॥ १८० ॥ अन्यदा भूषणं पुंसां क्षमा लजेव योषिताम् । पराक्रमः परिभवे वैयात्यं सुरते-ष्विव ॥ १८१ ॥ सांसारिकसुखासक्तं ब्रह्मज्ञोऽस्मीति वादिनम् । कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं त त्यजेदन्त्यजं यथा ॥ १८२ ॥ शैले शैले न माणिक्य मौक्तिकं न गजे गजे । साधवो नहि सर्वत्र चन्दन न वने वने ॥ १८३ ॥ प्रीतिर्लक्ष्मीर्व्ययः क्लेशः सा किं सा किं स किं स किम् । या लोभाद्या परद्रोहात्परार्थे यः परार्थकृत् ॥ १८४ ॥ मनो मधुकरो मेघो मानिनी मदनो मरुत् । मा मदो मर्कटो मत्स्यो मकारा दश चक्षलाः ॥ १८५ ॥ यावज्जीव सुखं जीवेदण कृत्वा घृत पिबेत् । भस्मी-भूतस्य जीवस्य पुनरागमन कुतः ॥ १८६ ॥ असार एष संसारः सारं सारङ्गलोचनाः । तदर्थं धनमिच्छन्ति तत्यागे तु धनेन किम् ॥ १८७ ॥ सत्यानुसारिणी लक्ष्मीः कीर्तिस्त्यागानुसारिणी । अभ्याससारिणी विद्या बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ १८८ ॥ उपाध्यायश्च वैद्यश्च ऋतुकाले वरस्त्रियः । सूतिका दूतिका नौका कार्यान्तै ते च शष्पवत् ॥ १८९ ॥ विशाखान्ता गता मेघाः प्रसूतान्तं च यौवनम् । प्रणामान्तः सता कोपो याचनान्तं हि गौरवम् ॥ १९० ॥ कृतान्तपाशवद्धानां दैवो-पहतचेतसाम् । बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ॥ १९१ ॥ सदयं हृदयं यस्य भाषितं सत्यभूषितम् । कायः परहिते यस्य कलिस्तस्य करोति किम् ॥ १९२ ॥ अपत्यदर्शनस्यार्थे प्राणानपि च या त्यजेत् । त्यजन्ति तामपि क्रूरा मातरं दारहैतवे ॥ १९३ ॥ पुत्रसूः पाककुशला पवित्रा च पतिव्रता । पद्माक्षी पञ्चपैर्नारी भुवि संयाति गौरवम् ॥ १९४ ॥ दातुरुन्नतचित्तस्य गुण-युक्तस्य चार्थिनः । दुर्लभः खलु सयोगः सद्विजक्षेत्रयो-रिव ॥ १९५ ॥ आज्ञामात्रफलं राज्यं ब्रह्मचर्यफलं तपः । परिज्ञानफलं विद्या दत्तमुक्तफलं धनम् ॥ १९६ ॥

आयुर्विक्तं गृहच्छिद्रं मन्त्रमौषधमैथुने । दानं मानाप-
मानौ च नव गोप्यानि कारयेत् ॥ १९७ ॥ अग्नौ
दग्धं जले मन्त्रं हृत तस्करपार्थिवैः । तत्सर्वं दान-
मित्याहुर्द्यदि क्लेश्यं न भाषते ॥ १९८ ॥ संभ्रमः
स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् । विनयो वंशमा-
ख्याति देगमाख्याति भाषितम् ॥ १९९ ॥ किं वि-
द्यया किं तपसा किं योगेन श्रुतेन च । किं वि-
विक्तेन मौनेन स्त्रीभिर्यस्य मनो हृतम् ॥ २०० ॥
यश्च मूढतमो लोके यश्च बुद्धेः परं गतः । तावुमौ
सुखमेवेते क्लिश्यत्यन्तरितो जनः ॥ २०१ ॥ त्यजे-
त्स्वामिनमत्युग्रमत्युग्रात्कृपणं त्यजेत् । कृपणादविशेषज्ञं
तस्माच्च कृतगासनम् ॥ २०२ ॥ पात्रापात्रविवेको-
ऽस्ति धेनुपन्नगयोरिव । तृणात्सजायते क्षीरं क्षीरात्सं-
जायते विषम् ॥ २०३ ॥ शनैर्विद्यां शनैरर्थानारोहे-
त्यवर्तं शनैः । शनैरध्वसु वर्तेत योजनान्न परं व्रजेत्
॥ २०४ ॥ धृतं पुस्तकवाधे च नाटकेषु च सक्तता ।
स्त्रियस्तन्त्री च निद्रा च विद्याविघ्नकराणि षट् ॥ २०५ ॥
अतिथिर्वालकः पत्नी जननी जनकस्तथा । पक्षैते गृहिणः
पोष्या इतरे च स्वगत्तितः ॥ २०६ ॥ गाढं गुणवती
विद्या न मुदे विनयं विना । मूर्खतापि मुदे भूयान्महत्सु
विनयान्विता ॥ २०७ ॥ अहो साहजिक प्रेम दूरादपि
विराजते । चकोरनयनद्वन्द्वमहाहादयति चन्द्रमाः ॥ २०८ ॥
साक्षरा विपरीताश्चेद्राक्षसा एव केवलम् । सरसो वि-
परीतश्चेत्सरसत्व न मुञ्चति ॥ २०९ ॥ यदीच्छसि वशीकर्तुं
जगदेकेन कर्मणा । परापवादसस्येभ्यो गा चरन्तीं निचा-
रय ॥ २१० ॥ एकस्तपो द्विरध्यायी त्रिभिर्गीतं चतुः
पथम् । सप्त पञ्च कृषीणा च सङ्ग्रामो बहुभिर्जनैः ॥ २११ ॥
काकः पक्षिषु चाण्डालः स्मृतः पशुषु गर्दभः । नराणा
कोऽपि चाण्डालः स्मृतः सर्वेषु निन्दकः ॥ २१२ ॥
दातृत्व प्रियवक्तृत्वं धीरत्वमुचितज्ञता । अभ्यासेन न
लभ्येषुश्चत्वारः सहजा गुणाः ॥ २१३ ॥ लोभमूलानि
पापानि रसमूलानि व्याधयः । इष्टमूलानि शोकानि
त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥ २१४ ॥ प्रदोषे दीपकश्चन्द्रः
प्रमाते दीपको रविः । त्रैलोक्ये दीपको धर्मः सुपुत्रः
कुलदीपकः ॥ २१५ ॥ सुखार्थी त्यजते विद्यां विद्यार्थी
त्यजते सुखम् । सुखार्थिनः कुतो विद्या कुतो विद्यार्थिनः
सुखम् ॥ २१६ ॥ अन्नदानात्परं दानं विद्यादानमतः
परम् । अन्नेन क्षणिका तृप्तिर्यावज्जीव च विद्यया ॥ २१७ ॥
दूरस्थाः पर्वता रम्या वेश्या च सुखमण्डने । युद्धस्य

वार्ता रम्या च त्रीणि रम्याणि दूरतः ॥ २१८ ॥ माता
यदि विषं दद्याद्विक्रीणाति पिता सुतम् । राजा हरति
सर्वस्वं तत्र का परिदेवना ॥ २१९ ॥ अहेरिव गणाद्गीतः
पराज्जाच्च विषादिव । राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स
विद्यामधिगच्छति ॥ २२० ॥ अवज्ञानुदितं प्रेम
नवीकर्तुं क ईश्वरः । संधिं न याति स्फुटितं
लाक्षालेपेन मौक्तिकम् ॥ २२१ ॥ सनिकर्षोऽत्र मर्त्याना-
मनादरणकारणम् । गाङ्गं हित्वा यथान्याम्मस्तत्रत्यो याति
शुद्धये ॥ २२२ ॥ लेखनी पुस्तक रामा परहस्ते गता
गता । कदाचित्पुनरायाता भ्रष्टा मुष्टा च चुम्बिता ॥ २२३ ॥
पूर्वदत्तेषु या विद्या पूर्वदत्तेषु यद्धनम् । पूर्वदत्तेषु या
भार्या अग्रे धावति धावति ॥ २२४ ॥ श्रुत्वा धर्मं
विजानाति श्रुत्वा त्यजति दुर्मतिम् । श्रुत्वा ज्ञानमवा-
प्नोति श्रुत्वा मोक्षं च विन्दति ॥ २२५ ॥ मनो धावति
सर्वत्र मदोन्मत्तगजेन्द्रवत् । ज्ञानाद्दुःशसमा बुद्धिस्तस्य
निश्चलते मनः ॥ २२६ ॥ इच्छेच्चद्विपुला मैत्री त्रीणि तत्र
न कारयेत् । वाग्वादमर्थसंबन्धं तत्पत्नीपरिभाषणम् ॥ २२७ ॥
अयुक्तं स्वामिनो युक्तं युक्तं नीचस्य दूषणम् । अमृतं
राहवे मृत्युर्विषं रुद्रस्य भूषणम् ॥ २२८ ॥ पण्डिते चैव
मूर्खे च बलवत्यपि दुर्जने । ईश्वरे च दरिद्रे च मृत्योः
सर्वत्र तुल्यता ॥ २२९ ॥ सङ्ग्रामे सुमटेन्द्राणां कवीनां कवि-
मण्डले । दीप्तिर्वा दीप्तिहानिर्वा मुहूर्तादेव जायते ॥ २३० ॥
विषस्य विषयाणां हि दृश्यते महदन्तरम् । उपमुक्तं विषं
हन्ति विषयाः सरणादपि ॥ २३१ ॥ पुराणान्ते श्मशान-
ान्ते मैथुनान्ते च या मतिः । सा मतिः सर्वदा चेत्स्यात्को
न मुच्येत बन्धनात् ॥ २३२ ॥ आकारेणैव चतुरास्तर्क-
यन्ति परेङ्गितम् । गर्भस्थं केतकीपुष्पमामोदेनेव षट्पदाः
॥ २३३ ॥ न ज्ञातुं नाप्यनुज्ञातुं नेक्षितुं नाप्युपेक्षितुम् ।
स्वजनः स्वजने जातं विपत्पातं समीहते ॥ २३४ ॥
प्रायो दुरन्तपर्यन्ताः संपदोऽपि दुरात्मनाम् । भवन्ति हि
सुखोदार्का विपदोऽपि महात्मनाम् ॥ २३५ ॥ उदर्क-
भूतिमिच्छद्भिः सद्भिः खलु न दृश्यते । चतुर्थीचन्द्रलेखेव
परस्त्रीभालपट्टिका ॥ २३६ ॥ अकाण्डपातजातानामार्द्राणां
मर्मभेदिनाम् । गाढशोकप्रहारानामचित्तैव महौषधम्
॥ २३७ ॥ अनिलोद्धितकार्यस्य वाग्जाल वाग्मिनो वृथा ।
निमित्तादपराद्धेषोर्धानुष्कसेव वल्लितम् ॥ २३८ ॥ शशुः
श्वेतार्कपुष्पेण चन्द्रमा वल्लतन्तुना । अच्युतः स्मृतिमात्रेण
साधवः करसपुटैः ॥ २३९ ॥ अकृत्वा पौरुषं या श्रीर्वि-
कासिन्यपि किं तथा । जरद्भवोऽपि चाश्नाति देवादुपगतं

तृणम् ॥ २४० ॥ मन्दाकिनीपयःपानं मन्दाक्षीमुखचुम्ब-
नम् । मन्दरोपवनक्रीडा मन्दानुष्ठानतः कुतः ॥ २४१ ॥
दीपो भक्षयते ध्वान्त कज्जल च प्रसूयते । यदन्नं भक्षये-
न्नित्यं जायते तादृशी प्रजा ॥ २४२ ॥ मौनं कालविल-
म्बश्च प्रयाणं भूमिदर्शनम् । भृकुट्यन्यमुखी वार्ता नकारः
पङ्क्तिः स्मृतः ॥ २४३ ॥ अक्षराणि परीक्ष्यन्तामम्बराड-
म्बरेण किम् । शशुरम्बरहीनोऽपि सर्वज्ञः किं न जायते
॥ २४४ ॥ दोषोऽपि गुणता याति प्रभोर्भवति चेत्कृपा ।
अङ्गहीनोऽपि सूर्येण सारथ्ये योजितोऽरुणः ॥ २४५ ॥
उत्तमं प्रणिपातेन शूरं भेदेन योजयेत् । नीचमल्पप्रदानेन
इष्टं धर्मेण योजयेत् ॥ २४६ ॥ अकुले पतितो राजा मूर्ख-
पुत्रो हि पण्डितः । निर्धनस्य धनप्राप्तिस्तृणवन्मन्यते जगत्
॥ २४७ ॥ लोकेषु निर्धनो दुःखी ऋणग्रस्तस्ततोऽधिकम् ।
ताभ्यां रोगयुतो दुःखी तेभ्यो दुःखी कुभार्यकः ॥ २४८ ॥
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणां विप्राणां मानखण्डनम् । पृथक्शय्या
च नारीणामशस्त्रवध उच्यते ॥ २४९ ॥ प्रस्तावसदृशं
वाक्यं सद्भावसदृशं प्रियम् । आत्मशक्तिसमं कोपं कुर्वाणो
न विनश्यति ॥ २५० ॥ पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये शा-
स्त्रपाठकाः । सर्वे व्यसनिनो ज्ञेया यः क्रियावान्स पण्डितः
॥ २५१ ॥ पण्डितैः सह सांगत्यं पण्डितैः सह संकथाः । पण्डितैः
सह मित्रत्वं कुर्वाणो नावसीदति ॥ २५२ ॥ शीलं शौर्यमना-
लस्यं पाण्डित्यं मित्रसंग्रहः । अचोरहरणीयानि पद्भैतान्यक्षयो
निधिः ॥ २५३ ॥ मातृवत्परदारणि परद्रव्याणि लोष्टवत् ।
आत्मवत्सर्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति ॥ २५४ ॥
धर्मार्थकाममोक्षाणां यस्यैकोऽपि न विद्यते । अजांगलस्त-
नस्येव तस्य जन्म निरर्थकम् ॥ २५५ ॥ स जीवति गुणा
यस्य धर्मो यस्य स जीवति । गुणधर्मविहीनो यो निष्फलं
तस्य जीवितम् ॥ २५६ ॥ गुरुशुश्रूषया विद्या पुष्कलेन
धनेन वा । अथवा विद्यया विद्या चतुर्थी नोपलभ्यते ॥ २५७ ॥
घट्टपदः पुष्पमध्यस्थो यथा सारं समुद्धरेत् । तथा सर्वेषु
शास्त्रेषु सारं गृह्णन्ति पण्डिताः ॥ २५८ ॥ गुणान्भूषयते
रूपं शीलं भूषयते कुलम् । सिद्धिर्भूषयते विद्यां भोगो
भूषयते धनम् ॥ २५९ ॥ अगुणस्य हतं रूपमशीलस्य
हतं कुलम् । असिद्धेस्तु हता विद्या अभोगस्य हतं धनम्
॥ २६० ॥ दिवा पश्यति नोलूकः काको नक्तं न पश्यति ।
अपूर्वः कोऽपि कामान्धो दिवा नक्तं न पश्यति ॥ २६१ ॥
यौवनं धनसंपत्तिः प्रभुत्वमविवेकिता । एकैकमप्यनर्थाय
किमु यत्र चतुष्टयम् ॥ २६२ ॥ मुख्यमेकं पुरस्कृत्य शून्या-
त्मानोऽपि साधकाः । भवन्ति तं विना नैव यथा संख्या-

ङ्कविन्दवः ॥ २६३ ॥ वचस्तत्रैव वक्तव्यं यत्रोक्तं सफलं
भवेत् । स्थायीभवति चात्यन्तं रङ्गः शुक्लपटे यथा ॥ २६४ ॥
पिण्डे पिण्डे मतिर्भिन्ना कुण्डे कुण्डे नवं पयः । जातौ
जातौ नवाचारा नवा वाणी मुखे मुखे ॥ २६५ ॥ गान्धर्व
गन्धसंयुक्तं ताम्बूलं भारती कथा । इथा भार्या प्रियं मित्र-
मपूर्वाणि दिने दिने ॥ २६६ ॥ विद्यया सह मर्तव्यं कुशि-
ष्याय न दापयेत् । तथापि दीयते विद्या पश्चात्सजायते रिपुः
॥ २६७ ॥ मर्कटस्य सुरापानं तस्य वृश्चिकदंशनम् । तन्मध्ये
भूतसंचारो यद्वा तद्वा भविष्यति ॥ २६८ ॥ पुस्तकेषु च
या विद्या परहस्तेषु यद्धनम् । सद्गामे च गृहे सैन्यं तिस्रः
पुंसां विडम्बनाः ॥ २६९ ॥ असावधाने पाण्डित्यं क्रय-
क्रीतं च मैथुनम् । भोजनं च पराधीनं तिस्रः पुंसां विड-
म्बनाः ॥ २७० ॥ पादेन क्रम्यते पन्था मानहीनं च
भोजनम् । अविवेकिप्रभोः सेवा पातकं किमतः परम् ॥ २७१ ॥
तुष्यन्ति भोजनैर्विप्रा मयूरा घनगर्जितैः । साधवः परसं-
तोषैः खलाः परविपत्तिषु ॥ २७२ ॥ प्रत्यक्षे गुरवः स्तुत्याः
परोक्षे मित्रवान्धवाः । कर्मान्ते दासभृत्याश्च पुत्रा नैव तथा
स्त्रियः ॥ २७३ ॥ विनयं राजपुत्रेभ्यः पण्डितेभ्यः सुभा-
पितम् । अदृतं द्यूतकारेभ्यः स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवम् ॥ २७४ ॥
धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासंग्रहणेषु च । आहारे व्यवहारे च
त्यक्तलज्जः सुखी भवेत् ॥ २७५ ॥ सुहूर्तमपि जीवेत नरः
शुक्लेन कर्मणा । न कल्पमपि कृष्णेन लोकद्वयविरोधिना
॥ २७६ ॥ गते शोको न कर्तव्यो भविष्यं नैव चिन्त-
येत् । वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणाः ॥ २७७ ॥
स्वभावेन हि तुष्यन्ति देवाः सत्पुरुषाः पिता । ज्ञातय-
स्त्वन्नपानेन वाक्प्रदानेन पण्डिताः ॥ २७८ ॥ नराणां
नापितो धूर्तः पक्षिणां चैव वायसः । चतुष्पदा शृगालस्तु
स्वेच्छाचारी तपस्विनाम् ॥ २७९ ॥ चाण्डालः पक्षिणां
काकः पशूनां चैव कुक्कुरः । कोपो सुनीनां चाण्डालः-
श्चाण्डालः सर्वनिन्दकः ॥ २८० ॥ भ्रमत्सपूज्यते चक्रं भ्रम-
न्सपूज्यते द्विजः । भ्रमन्सपूज्यते राजा स्त्री भ्रमन्ती
विनश्यति ॥ २८१ ॥ न पश्यति च जन्मान्धः कामान्धो
नैव पश्यति । न पश्यति मदोन्मत्तो हर्षी दोषं न पश्य-
ति ॥ २८२ ॥ स्वयं कर्म करोत्यात्मा स्वयं तत्फलम-
श्नुते । स्वयं भ्रमति संसारे स्वयं तस्माद्विमुच्यते ॥ २८३ ॥
खड्गमूलं भवेद्राज्यमस्त्रीमूलं स्थिरं भवेत् । प्रजामूलं भवे-
दर्था वैरमूलं विनश्यति ॥ २८४ ॥ ऋणकर्ता पिता
शत्रुर्माता च व्यभिचारिणी । अविनीता रिपुर्मर्यादा पुत्रः
शत्रुरपण्डितः ॥ २८५ ॥ नास्ति कामसमो व्याधिर्नास्ति मोह-

समो रिपुः । नास्ति क्रोधसमो वह्निर्नास्ति ज्ञानात्पर सुखम्
 ॥ २८६ ॥ विद्या मित्रं प्रवासेषु भार्या मित्रं गृहेषु च ।
 व्याधितस्यौषध मित्रं घर्मो मित्रं मृतस्य च ॥ २८७ ॥
 नास्ति मेघसमं तोयं नास्ति चात्मसमं बलम् । नास्ति
 चक्षुःसमं तेजो नास्ति धान्यसमं प्रियम् ॥ २८८ ॥ अघना
 घनमिच्छन्ति वादमिच्छन्ति गर्विताः । मानवाः स्वर्गमि-
 च्छन्ति मोक्षमिच्छन्ति देवताः ॥ २८९ ॥ सत्येन
 धार्यते पृथ्वी सत्येन तपते रविः । सत्येन वायवो वान्ति
 सर्वे सत्ये प्रतिष्ठितम् ॥ २९० ॥ हस्तस्य भूषणं दानं
 सत्यं कण्ठस्य भूषणम् । श्रोत्रस्य भूषणं गात्रं भूषणे
 किं प्रयोजनम् ॥ २९१ ॥ युक्तमुक्तं पुराविद्भिश्चिन्ता
 जैर्तिः सुदारुणा । न भेषजैर्लङ्घनैर्वा न चान्यैरुपगम्यति
 ॥ २९२ ॥ आवासः क्रियतां गाङ्गे पापहारिणि वारिणि ।
 स्नानमध्ये तरण्या वा मनोहारिणि हारिणि ॥ २९३ ॥
 सुभाषितरसाखादः श्रौढत्रीसगमस्तथा । सेना विवेकिनो
 राज्ञो दुःखनिर्मूलनं त्रयम् ॥ २९४ ॥ ईर्ष्यां घृणीं त्वसं-
 तुष्टः क्रोधनो नित्यगङ्कितः । परमाग्योपजीवी च षडेते
 दुःखमागिनः ॥ २९५ ॥ नवं वस्त्रं नवं छत्रं नव्या स्त्री नूतन
 गृहम् । सर्वत्र नूतनं शस्तं सेवकान्ने पुरातने ॥ २९६ ॥
 बृद्धस्य वचनं श्राद्धमापत्काले ह्युपस्थिते । सर्वत्रैवं विचा-
 रेण नाहारे न च मथुने ॥ २९७ ॥ अतिदूरपथश्रान्ता-
 श्छायां यान्ति च शीतलाम् । शीतलाश्च पुनर्यान्ति का
 कस्य परिदेवना ॥ २९८ ॥ अपमानं पुरस्कृत्य मानं
 कृन्वा च पृष्टतः । स्वकार्यमुद्धरेत्याज्ञः कार्यञ्चसो हि मूर्खता
 ॥ २९९ ॥ कृतस्य करणं नास्ति मृतस्य मरणं तथा ।
 गतस्य गोचनं नास्ति खेतद्वेदविदा मत्तम् ॥ ३०० ॥
 नाकाले प्रियते जन्तुर्विद्धः गरशतरपि । कुगकण्टकवि-
 द्भोग्नि प्राप्तकाले न जीवति ॥ ३०१ ॥ निमग्नस्य पयो-
 रोगौ पर्वतात्पतितस्य च । तक्षकेणापि दृष्टस्य आयुर्मर्माणि
 रक्षति ॥ ३०२ ॥ नाट्यपिः कुरुते काव्यं नाट्यः क्रमपा-
 ठकः । नादेवागो द्वादालस्यै नाविष्णुः पृथिवीपतिः
 ॥ ३०३ ॥ कवयः किं न पश्यन्ति किं न भक्षन्ति
 वायसाः । मद्यपाः किं न जल्पन्ति किं न कुर्वन्ति योषितः
 ॥ ३०४ ॥ वह्निञ्जालेव गृहिणी रक्षणीया प्रयत्नतः ।
 वृद्धिप्रयविकारगम्यां स्वाश्रयक्षेममिच्छता ॥ ३०५ ॥
 ददाति प्रतिगृह्णाति गुह्यमाल्याति पृच्छति । मुञ्जे भो-
 जयते चैव षड्विधं प्रीतिलक्षणम् ॥ ३०६ ॥ अस्थिर
 जीवितं लोके अस्थिरे घनयौवने । अस्थिरा पुत्रदाराश्च
 धर्मः कीर्तिद्वयं स्थिरम् ॥ ३०७ ॥ लालयेत्पञ्च वर्षाणि दश

वर्षाणि ताडयेत् । प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रवदाचरेत्
 ॥ ३०८ ॥ गणेशः स्तौति मार्जारं स्ववाहस्वामिरक्षणे ।
 महानपि प्रसङ्गेन नीचं सेवितुमिच्छति ॥ ३०९ ॥ श्यामा
 मन्यरगामिन्यः पीनोन्नतपयोधराः । महिष्यश्च महिष्यश्च
 सन्ति पुण्यवतां गृहे ॥ ३१० ॥ पदे पदे च रत्नानि
 योजने रसकूपिका । भाग्यहीना न पश्यन्ति वहुरत्ना वसुं-
 धरा ॥ ३११ ॥ राजा वेद्या यमो वह्निः प्राधूर्णो बालया-
 चकां । परदुःखं न जानाति ह्यष्टमो ग्रामकण्ठकः ॥ ३१२ ॥
 क्रोधो मूलमनर्थानां क्रोवः संसारबन्धनम् । धर्मक्षयकरः
 क्रोधस्तस्मात्क्रोध विवर्जयेत् ॥ ३१३ ॥ प्रेम सत्यं तयोरेव
 ययोर्योगवियोगयोः । वत्सरा वासरीयन्ति वासरीयन्ति
 वत्सराः ॥ ३१४ ॥ किं घनेन कुवेरस्य सुभाषितगुणेन किम् ।
 वाचस्पतेश्च दीपेन रवेः सिन्धोश्च विन्दुना ॥ ३१५ ॥ म-
 धुना सिञ्चयेन्निम्बं निम्बः किं मधुरायते । जातिस्रमाव-
 दोषोऽयं कटुकत्वं न मुञ्चति ॥ ३१६ ॥ कर्तव्यमेव कर्त-
 व्यं प्राणैः कण्ठगतैरपि । अकर्तव्यं न कर्तव्यं प्राणैः कण्ठ-
 गतैरपि ॥ ३१७ ॥ अग्निहोत्रं गृहं क्षेत्रं मित्रं भार्या सुत
 शिशुम् । रिक्तपाणिर्न पश्येत् राजान देवतां गुरुम् ॥ ३१८ ॥
 उत्तमं स्वार्जितं मुक्तमध्यमं पितुरर्जितम् । कनिष्ठं त्रा-
 तुचितं च स्त्रीवित्तमधमाधमम् ॥ ३१९ ॥ अलसस्य कुतो
 विद्या अविद्यस्य कुतो धनम् । अधनस्य कुतो मित्रममि-
 त्रस्य कुतः सुखम् ॥ ३२० ॥ अनर्घ्यमपि माणिक्यं हेमा-
 श्रयमपेक्षते । अनाश्रया न गोमन्ते पण्डिता वनिता लताः
 ॥ ३२१ ॥ विप्रार्थेषु घनक्षीणं स्वदारगतयौवनम् । स्वामि-
 कार्यं हतप्राणमन्ते तिष्ठति माधवः ॥ ३२२ ॥ न विश्वसे-
 दमित्रस्य मित्रस्यापि न विश्वसेत् । कदाचित्कुपितं मित्रं
 सर्वं गुह्यं प्रकाशयेत् ॥ ३२३ ॥ अत्रच्छाया तृणाग्निश्च
 खले प्रीतिः स्थले जलम् । वेद्यासक्तिः कुमित्रं च षडेते
 बहुदोषमाः ॥ ३२४ ॥ प्रमदा मदिरा लक्ष्मीर्विज्ञेया त्रिवि-
 धा सुरा । दृष्ट्वैवोन्मादयत्येका पीता चान्यातिसंचयात्
 ॥ ३२५ ॥ राजपत्नी गुरोः पत्नी भ्रातृपत्नी तथैव च ।
 पत्नीमाता स्वमाता च पश्चैता मातरः स्मृताः ॥ ३२६ ॥
 इक्षुदण्डास्तिलाः शूद्राः कामिनी हेम मेदिनी । दधि चन्दन-
 ताम्बूले मर्दनं गुणवर्धनम् ॥ ३२७ ॥ परार्धानं वृथा जन्म
 परस्त्रीषु वृथा सुखम् । परगेहे वृथा लक्ष्मीर्विद्या या पुस्त-
 के वृथा ॥ ३२८ ॥ असमाने तपोवृद्धिः समानाच्च तप-
 क्षयः पूजया । पुण्यहानिः स्वाम्निन्दया सद्गतिर्भवेत्
 ॥ ३२९ ॥ ध्यानगच्छं वकानां च वेद्यानां मोहशस्त्रकम् ।
 साधुत्वशस्त्रं मैन्दानां परप्राणार्थहारकम् ॥ ३३० ॥

ललितान्तानि गीतानि प्रसूतान्तं च यौवनम् ।
 विशाखान्ता मेघमाला तंक्रान्त खलु भोजनम् ॥ ३३१ ॥
 धानुः परीक्षा दुर्भिक्षे स्त्रीपरीक्षा च निर्धने । युद्धे शूरप-
 रीक्षा च मृत्योरत्यन्तमापदि ॥ ३३२ ॥ अन्यमाश्रयते
 लक्ष्मीस्त्वन्यमन्यं च मेदिनी । अनन्यगामिनी पुसां कीर्ति-
 रेका पतिव्रता ॥ ३३३ ॥ न कालः खड्गमुद्यम्य शिरः
 कृन्तति कस्यचित् । कालस्य बलमेतावद्विपरीतार्थदर्शनम्
 ॥ ३३४ ॥ जानन्नपि जनो दैवात्प्रकरोति विगर्हितम् । न
 कर्म गर्हितं लोके कस्यचिद्रोचते कृतम् ॥ ३३५ ॥ सद्भावेन
 जयेन्मित्रं सद्भावेन च वान्धवान् । स्त्रीभृत्यान्दानमानाम्या
 दाक्षिण्येनेतरं जनम् ॥ ३३६ ॥ संतोषस्त्रिषु कर्तव्यः स्व-
 दारे भोजने धने । त्रिषु चैव न कर्तव्यो दाने तपसि पाठने
 ॥ ३३७ ॥ न पुत्रात्परमो लाभो न भार्यायाः परं सुखम् ।
 न धर्मात्परमं मित्रं नानृतात्पातकं परम् ॥ ३३८ ॥ ज्या-
 यांसमपि शीलेन विहीन नैव पूजयेत् । अपि शूद्रं च
 धर्मज्ञं सद्गुणमभिपूजयेत् ॥ ३३९ ॥ शत्रोरपि गुणा वाच्या
 दोषा वाच्या गुरोरपि । सर्वदा सर्वयत्नेन पुत्रे शिष्यवदा-
 चरेत् ॥ ३४० ॥ सुकुले योजयेत्कन्यां पुत्रं विद्यासु
 योजयेत् । व्यसने योजयेच्छत्रुमिष्टं धर्मेण योजयेत् ॥ ३४१ ॥
 नक्षत्रभूषणं चन्द्रो नारीणां भूषणं पतिः । पृथिवीभूषणं
 राजा विद्या सर्वस्य भूषणम् ॥ ३४२ ॥ लालने बहवो
 दोषास्ताडने बहवो गुणाः । तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च ताड-
 येन्न तु लालयेत् ॥ ३४३ ॥ दूरतः शोभते मूर्खो लम्बशा-
 टपटावृतः । तावच्च शोभते मूर्खो यावत्किञ्चिन्न भाषते
 ॥ ३४४ ॥ सकृद्दुष्टं च मित्रं यः पुनः सघातुमिच्छति । स
 मृत्युमुपगृह्णाति गर्भमश्वतरी यथा ॥ ३४५ ॥ न कश्चित्क-
 स्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्रिपुः । कारणेन हि जायन्ते मि-
 त्राणि रिपवस्तथा ॥ ३४६ ॥ हस्ती हस्तसहस्रेण शतहस्तेन
 वाजिनः । शृङ्गिणो दशहस्तेन स्थानत्यागेन दुर्जनः ॥ ३४७ ॥
 आपदर्थं धनं रक्षेद्द्वारान्क्षेद्घनैरपि । आत्मानं सततं रक्षे-
 द्द्वारैरपि धनैरपि ॥ ३४८ ॥ परदारं परद्रव्यं परीवादं परस्य
 च । परीहासं गुरोः स्थाने चापल्यं च विवर्जयेत् ॥ ३४९ ॥
 अप्रगल्भस्य या विद्या कृपणस्य च यद्धनम् । यच्च बाहुबलं
 भीरोर्व्यर्थमेतन्नयं भुवि ॥ ३५० ॥ शरीरनिरपेक्षस्य दक्षस्य
 व्यवसायिनः । बुद्धिप्रारब्धकार्यस्य नास्ति किञ्चन दुष्करम्
 ॥ ३५१ ॥ असूयया हतेनैव पूर्वोपायोद्यमैरपि । कर्तृणा
 गृह्यते सपत्सुहृद्भिर्मित्रिमिस्तथा ॥ ३५२ ॥ अतिदाक्षिण्य-
 युक्तानां शङ्कितानां पदे पदे । परापवादभीरुणा दूरतो

यान्ति संपदः ॥ ३५३ ॥ आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य
 च कर्मणः । क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिवति तद्रसम्
 ॥ ३५४ ॥ न स्वल्पस्य कृते भूरि नाशयेन्मतिमान्नरः ।
 एतदेव हि पाण्डित्यं न स्वल्पाद्भूरिनाशनम् ॥ ३५५ ॥
 अफलानि दुरन्तानि समव्ययफलानि च । अशक्यानि च
 वस्तूनि नारभेत विचक्षणः ॥ ३५६ ॥ किं नु मे स्यादिदं
 कृत्वा किं नु मे स्यादकुर्वतः । इति संचिन्त्य मनसा प्राज्ञः
 कुर्वीत वा न वा ॥ ३५७ ॥ देहे पातिनि का रक्षा यशो
 रक्ष्यमपातवत् । नरः पतितकायोऽपि यशःकायेन जीवति
 ॥ ३५८ ॥ निमेषमात्रमपि ते वयो गच्छन्न तिष्ठति ।
 तस्माद्देहेष्वनित्येषु कीर्तिमेकासुपार्जय ॥ ३५९ ॥ बुधाग्रे न
 गुणान्ब्रूयात्साधु वेत्ति यतः स्वयम् । मूर्खाग्रेऽपि च न
 ब्रूयाद्बुधप्रोक्तं न वेत्ति सः ॥ ३६० ॥ यावत्स्वस्थमिदं देहं
 यावन्मृत्युश्च दूरतः । तावदात्महितं कुर्यात्प्राणान्ते किं करि-
 ष्यसि ॥ ३६१ ॥ यः करोति वधोदका निःश्रेयसकरीः
 क्रियाः । ग्लानिदोषच्छिदः स्वच्छाः स मूढः पङ्कयत्यपः
 ॥ ३६२ ॥ मूलं दोषस्य हिंसादेरर्थकामौ स मा सुषः ।
 तौ हि तत्त्वावबोधस्य दुरुच्छेदावुपप्लवौ ॥ ३६३ ॥ अमि-
 द्रोहेण भूतानामर्जयन्गात्वरीः श्रियः । उदन्वानिव सिन्धु-
 नामापदामेति पात्रताम् ॥ ३६४ ॥ या गम्याः सत्सहा-
 यानां यासु खेदो भयं यतः । तासां किं यन्न दुःखाय विप-
 दामिव संपदाम् ॥ ३६५ ॥ दुरासदानरीनुग्रान्धृतेर्विश्वास-
 जन्मनः । भोगान्भोगानिवाहेयानव्यासापन्न दुर्लभा ॥ ३६६ ॥
 नान्तरज्ञाः श्रियो जातु प्रियैरासां न भूयते । आसक्तास्ता-
 स्वमी मूढा वामशीला हि जन्तवः ॥ ३६७ ॥ कोऽपवादः
 स्तुतिपदे यदशीलेषु चञ्चलाः । साधुवृत्तानपि क्षुद्रा विक्षि-
 पन्त्येव संपदः ॥ ३६८ ॥ कृतवानन्यदेहेषु कर्ता च विधुरं
 मनः । अप्रियैरिव संयोगो विप्रयोगः प्रियैः सह ॥ ३६९ ॥
 शून्यमाकीर्णतामेति तुल्यं व्यसनमुत्सवैः । विप्रलम्भोऽपि
 लाभाय सति प्रियसमागमे ॥ ३७० ॥ तदा रम्याण्यर-
 म्याणि प्रियाः शल्यं तदासवः । तदैकाकी सवन्धुः सन्निष्टेन
 रहितो यदा ॥ ३७१ ॥ युक्तः प्रमाद्यसि हितादपेतः परित-
 प्यसे । यदि नेष्टात्मनः पीडा मा सञ्चि भवता जने ॥ ३७२ ॥
 जन्मिनोऽस्य स्थितिं विद्वांलक्ष्मीमिव चलाचलाम् । भवान्मा
 स वर्षीन्याव्य न्यायाधारा हि साधवः ॥ ३७३ ॥ अवि-
 ज्ञातप्रबन्धस्य वचो वाचस्पतेरिव । ब्रजत्यफलतामेव नय-
 द्रुह इवेहितम् ॥ ३७४ ॥ कर्मायत्तं फलं पुंसा बुद्धिः कर्मा-
 नुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं सुविचार्यैव कुर्वता
 ॥ ३७५ ॥ मनसा चिन्तितं कर्म यत्तथा न प्रकाशयेत् ।

अन्यलक्षितकार्यस्य यतः सिद्धिर्न जायते ॥ ३७६ ॥ कुदेश
 च कुवृत्तिं च कुभार्यां कुनदीं तथा । कुद्रव्यं च कुभोज्यं
 च वर्जयेत्तु विचक्षणः ॥ ३७७ ॥ अस्ति पुत्रो वशो यस्य
 मृत्यो भार्या तथैव च । अभावे सति संतोषः स्वर्गस्थोऽसौ
 महीतले ॥ ३७८ ॥ माता यस्य गृहे नास्ति भार्या चाप्रि-
 यवादिनी । अरण्यं तेन गन्तव्यं यथारण्यं तथा गृहम्
 ॥ ३७९ ॥ कोकिलानां स्वरौ रूपं नारीरूपं पतिव्रतम् ।
 विद्या रूपं कुरूपाणां क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥ ३८० ॥
 अविद्यं जीवनं शून्यं दिक्शून्या चेद्वान्धवा । पुत्रहीनं गृहं
 शून्यं सर्वशून्या दरिद्रता ॥ ३८१ ॥ अदाता वंशदोषेण
 कर्मदोषाद्दरिद्रता । उन्मादो मातृदोषेण पितृदोषेण मूर्खता
 ॥ ३८२ ॥ अतिदुर्पे हता लङ्का अतिमाने च कौरवाः ।
 अतिदाने बलिर्वद्धः सर्वमत्यन्तगर्हितम् ॥ ३८३ ॥ वस्त्र-
 हीनस्त्वलकारो घृतहीनं च भोजनम् । स्तनहीना
 च या नारी विद्याहीनं च जीवनम् ॥ ३८४ ॥
 पुत्रप्रयोजना दाराः पुत्रः पिण्डप्रयोजनः । हितप्रयो-
 जन मित्रं धनं सर्वप्रयोजनम् ॥ ३८५ ॥ दुर्लभं
 संस्कृतं वाक्यं दुर्लभः क्षेमकृत्सुतः । दुर्लभा
 सदृशी भार्या दुर्लभः स्वजनः प्रियः ॥ ३८६ ॥
 अशोच्यो निर्धनः प्राज्ञोऽशोच्यः पण्डितवान्धवः । अ-
 शोच्या विधवा नारी पुत्रपौत्रप्रतिष्ठिता ॥ ३८७ ॥
 अविद्यः पुरुषः शोच्यः शोच्यं मैथुनमप्रजम् । निरा-
 हाराः प्रजाः शोच्याः शोच्यं राज्यमराजकम् ॥ ३८८ ॥
 कुलीनैः सह संपर्कं पण्डितैः सह मित्रताम् । ज्ञाति-
 मिश्रं समं मेलं कुर्वाणो न विनश्यति ॥ ३८९ ॥
 कथं वृत्तिः पराधीना कथो वामो निराश्रयः । निर्धनो
 व्यवसायश्च सर्वकथं दरिद्रता ॥ ३९० ॥ तस्करस्य
 कुतो धर्मो दुर्जनस्य कुतः क्षमा । वेश्यानां च कुतः
 स्नेहः कुतः सत्यं च कामिनाम् ॥ ३९१ ॥ प्रेषितस्य
 कुतो मानं कोपनस्य कुतः सुखम् । स्त्रीणां कुतः
 सतीत्वं च कुतो मैत्री खलस्य च ॥ ३९२ ॥ दु-
 र्वलस्य बलं राजा बालानां रोदनं बलम् । बल-
 मूर्खस्य मौनित्वं चौराणामन्धत्तं बलम् ॥ ३९३ ॥ यो
 भ्रुवाणि परित्यज्य ह्यध्रुवं परिपेवते । भ्रुवाणि तस्य
 नश्यन्ति ह्यध्रुवं नष्टमेव च ॥ ३९४ ॥ शुष्कं मासं
 स्त्रियो वृद्धां चालार्कस्तरुणं दधि । प्रभाते मैथुनं निद्रां
 सद्यः प्राणहराणि षट् ॥ ३९५ ॥ सद्योमासं नवान्नं
 च बाला स्त्री क्षीरभोजनम् । घृतमुष्णोदकं चैव सद्यः
 प्राणकराणि षट् ॥ ३९६ ॥ सिंहादेकं बकादेकं षट्

शुनस्त्रीणि गर्दभात् । वायसात्पञ्च शिक्षेच्च चत्वारि कुक्कु-
 टादपि ॥ ३९७ ॥ प्रभूतमल्पकायं वा यो नरः कर्तु-
 मिच्छति । सर्वारम्भेण तत्कुर्यात्सिंहादेकं प्रकीर्तितम्
 ॥ ३९८ ॥ सर्वेन्द्रियाणि सयम्यं वक्वत्पतितो जनः ।
 कालदेशोपपन्नानि सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ ३९९ ॥ ब्र-
 ह्मिणी स्वल्पसतुष्टः सुनिद्रः शीघ्रचेतनः । प्रसुप्तश्च
 शूरश्च ज्ञातव्याः षट् शुनो गुणः ॥ ४०० ॥ अवि-
 श्रामं बहेद्भारं शीतोष्णं च न विन्दति । ससंतोष-
 स्तथा नित्यं त्रीणि शिक्षेत गर्दभात् ॥ ४०१ ॥ गूढमै-
 थुनघाट्ये च काले चालयसंग्रहम् । अप्रमादमनालस्य
 पञ्च शिक्षेत वायसात् ॥ ४०२ ॥ युद्धं च प्रातरुत्थानं
 भोजनं सह बन्धुभिः । स्त्रियमापद्रता रक्षेच्चतुः शिक्षेत
 कुक्कुटात् ॥ ४०३ ॥ कोऽतिभारः समर्थानां किं दूरं
 व्यवसायिनाम् । को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रि-
 यवादिनाम् ॥ ४०४ ॥ आपदां कथितः पन्था इन्द्रि-
 याणामसयमः । तज्जयः सपदा मार्गो येनेष्टं तेन ग-
 म्यताम् ॥ ४०५ ॥ न च विद्यासमो बन्धुर्न च व्या-
 धिसमो रिपुः । न चापत्यसमः स्नेहो न च दैवात्परं
 बलम् ॥ ४०६ ॥ समुद्रावरणा भूमिः प्राकारावरणं गृ-
 हम् । नरेन्द्रावरणा देशाश्चरित्रावरणाः स्त्रियः ॥ ४०७ ॥
 घृतकुम्भसमा नारी तसाङ्गारसमः पुमान् । तस्माद्धृतं
 च वह्निं च नैकत्र स्थापयेद्बुधः ॥ ४०८ ॥ आहारो
 द्विगुणः स्त्रीणां बुद्धिस्तासां चतुर्गुणा । षड्गुणो व्यव-
 सायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ ४०९ ॥ जीर्णमन्नं
 प्रशंसीयाद्भार्यां च गतयौवनाम् । रणात्प्रत्यागतं शूरं
 सस्यं च गृहमागतम् ॥ ४१० ॥ असंतुष्टा द्विजा
 नद्याः सतुष्टाश्च महीभुजः । सलज्जा गणिका नद्या
 निर्लज्जाश्च कुलस्त्रियः ॥ ४११ ॥ अवशपतितो राजा
 मूर्खपुत्रश्च पण्डितः । अधनेन धनं प्राप्तं तृणवन्मन्यते
 जगत् ॥ ४१२ ॥ पुस्तकस्था तु या विद्या परहस्तगत
 धनम् । कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तद्धनम्
 ॥ ४१३ ॥ पादपानां भयं वातात्पद्मानां शिशिराद्भ-
 यम् । पर्वतानां भयं बज्रात्साधूनां दुर्जनाद्भयम् ॥ ४१४ ॥
 यस्य क्षेत्रं नदीतीरे भार्या वापि परप्रिया । पुत्रस्य
 विनयो नास्ति मृत्युरेव न सशयः ॥ ४१५ ॥ असं-
 भाव्यं न वक्तव्यं प्रत्यक्षमपि दृश्यते । शिला तरति
 पानीयं गीतं गायति वानरः ॥ ४१६ ॥ सुमिक्ष
 कृषके नित्यं नित्यं सुखमरोगिणि । भार्या भर्तुः प्रिया
 यस्य तस्य नित्योत्सवः गृहम् ॥ ४१७ ॥ हेल

स्वात्कार्यनाशाय बुद्धिनाशाय निर्धनम् । याचना मान-
नाशाय कुलनाशाय भोजनम् ॥ ४१८ ॥ प्रथमे
नार्जिता विद्या द्वितीये नार्जितं धनम् । तृतीये नार्जितं
पुष्यं चतुर्थं किं करिष्यति ॥ ४१९ ॥ नदीकूले च
ये वृक्षाः परहस्तगतं धनम् । कार्यं त्रीगोचरं यस्मात्-
त्वत्वं तद्विक्रमं भवेत् ॥ ४२० ॥ कूपोदकं वटच्छाया
श्यामा स्त्री चेशकालयम् । शीतकाले मधुदुष्णं ग्री-
ष्मकाले च शीतलम् ॥ ४२१ ॥ विषं चङ्गमणं गत्रौ
विषं गजोत्सुकूलता । विषं त्रियांऽप्यन्यहृदो विषं व्या-
विरर्जयितः ॥ ४२२ ॥ दुरधीना विषं विद्या अर्जाणं
भोजनं विषम् । विषं गोष्ठी दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी
विषम् ॥ ४२३ ॥ प्रदोषे निहृतः पत्न्याः पतिता निहृताः
स्त्रियः । अल्पवर्जं हृतं क्षेत्रं भृत्यदोषादहतः प्रसुः ॥ ४२४ ॥
हृतमश्रोत्रियं श्राद्धं हृतो यज्ञस्त्वदक्षिणः । हता रूप-
वती वन्ध्या हृतं मैन्यमनायकम् ॥ ४२५ ॥ किं करि-
ष्यन्ति वक्तारः श्रोता यत्र न विद्यते । नम्रक्षणके
देशे रजकः किं करिष्यति ॥ ४२६ ॥ अजगरमर-
त्याजो विद्यामर्थं च चिन्तयेत् । गृहीत इव केशेषु
मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥ ४२७ ॥ आयुः कर्म च वित्तं
च विद्या निधनमेव च । पञ्चैतान्यपि सृज्यन्ते गर्भ-
स्यस्यैव देहिनः ॥ ४२८ ॥ यदभावि न तद्भावि
भावि चेन्न तदन्यथा । इति चिन्ताविषयोऽयमगदः
किं न पीयते ॥ ४२९ ॥ नाद्रव्यं निहिता काचि-
क्रिया फलवती भवेत् । न व्यापारगतेनापि शुक्रवत्पाठ्यते
वक्रः ॥ ४३० ॥ शोकस्यानसहस्राणि मयस्यानगतानि
च । दिवसे दिवसे मूढमाविशन्ति न पण्डितम्
॥ ४३१ ॥ उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं महद्भयमुपस्थितम् ।
मरणव्याविगोकानां किमद्य निपतिष्यति ॥ ४३२ ॥
अनिष्टादिदृष्टलाभेऽपि न गतिर्जायते शुभा । यत्रास्ते
विषसंसर्गोऽमृतं तदपि मृत्यवे ॥ ४३३ ॥ न संशयम-
नारुह्य नरो मद्राणि पश्यति । संगय पुनरात्तु यदि
जीवति पश्यति ॥ ४३४ ॥ गतानुगतिको लोकः
कुट्टनीसुपदेशिनीम् । प्रमाणयति नो धर्मं यथा गोघ्नमपि
द्विजम् ॥ ४३५ ॥ प्राणा यथात्मनोऽर्माश्र भूतानामपि
ते तथा । आत्मौपम्येन भूतेषु दयां कुर्वन्ति साधवः
॥ ४३६ ॥ प्रत्याख्याने च दाने च सुखदुःखं प्रियाप्रिये ।
आत्मौपम्येन पुरुषः प्रमाणमविगच्छति ॥ ४३७ ॥ अवशे-
न्द्रियचित्तानां हस्तिज्ञानमिव क्रिया । दुर्मगामरणप्रायो
ज्ञानं मारः क्रियां विना ॥ ४३८ ॥ शङ्कामिः सर्व-

माक्रान्तमर्धं पानं च भृतले । प्रवृत्तिः कुत्र कर्तव्या
र्जावितव्यं कथं नु वा ॥ ४३९ ॥ सुमहान्त्यपि शा-
स्त्राणि धारयन्तो बहुश्रुताः । छेत्तारः संगयानां च ह्नि-
श्यन्ते लोभमोहिताः ॥ ४४० ॥ पद्दोषाः पुरुषेणेह
हातव्या भूमिमिच्छता । निद्रा तन्द्रा भयं क्रोध आ-
लसं दीर्घसूत्रता ॥ ४४१ ॥ माना मित्रं पिता चेति
स्वमावात्रितयं हितम् । कार्यकारणतश्चान्ये भवन्ति हि-
तदुद्भवः ॥ ४४२ ॥ जातिमात्रेण किं कश्चिद्व्यन्ते पृ-
ज्यते क्वचित् । व्यवहार परिजाय वध्यः पूज्योऽथवा
भवेत् ॥ ४४३ ॥ तृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च
सूत्रता । एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन
॥ ४४४ ॥ आपत्सु मित्रं जानीयाद्युद्धे शर्मणे शुचिम् ।
मार्या क्षीणेषु वित्तेषु व्यसनेषु च वान्धवान् ॥ ४४५ ॥
सुहृदा हितकामानां यः शृणोति न भाषितम् । वि-
पत्सनिहिता तस्य स नरः शत्रुनन्दनः ॥ ४४६ ॥
अपराधो न मेऽस्तीति नैतद्विश्वासकारणम् । विद्यते हि
नृगंसेभ्यो भयं गुणव्रतामपि ॥ ४४७ ॥ दीपनिर्वाण-
गन्वं च सुहृद्वाक्यमरुन्धतीम् । न जिघ्रन्ति न शृ-
ण्वन्ति न पश्यन्ति गतायुषः ॥ ४४८ ॥ मार्जारो म-
हिषो मेषः काकः कापुरुषस्तथा । विश्वासात्प्रभवन्त्येते
विश्वासस्तत्र नो हितः ॥ ४४९ ॥ यदशक्यं न तच्छक्य
यच्छक्यं शक्यमेव तत् । नोदके शकटं याति न च
नौर्गच्छति स्यले ॥ ४५० ॥ द्रवत्वात्सर्वलोहानां नि-
मित्तान्मृगपक्षिणाम् । भयाहोभाच्च मृर्खाणां संगतं दर्श-
नात्सताम् ॥ ४५१ ॥ पदुत्वं सत्यवादित्वं कथायोगेन
बुध्यते । अस्तव्यत्वमचापल्यं प्रत्यक्षेणावगम्यते ॥ ४५२ ॥
लोकयात्रा भयं लज्जा दाक्षिण्यं त्यागशीलता । पत्र
यत्र न विद्यन्ते न कुर्यात्तत्र सखितिम् ॥ ४५३ ॥
अपुत्रस्य गृहं शून्यं सन्मित्ररहितस्य च । मूर्खस्य च
दिशः शून्याः सर्वशून्या दरिद्रता ॥ ४५४ ॥ परि-
च्छेदो हि पाण्डित्यं यदापन्ना विपत्तयः । अपरिच्छेद-
कर्तृणां विपदः स्युः पदे पदे ॥ ४५५ ॥ पानीयं वा
निरायासं स्वाद्वन्न वा भयोत्तरम् । विचार्य खलु पद्यामि
तत्सुखं यत्र निर्वृतिः ॥ ४५६ ॥ जलमर्शिर्विषं गन्धं क्षु-
ब्धाधिः पतनं गिरिः । निमित्तं किञ्चिदासाद्य देही प्राणान्वि-
सुञ्चति ॥ ४५७ ॥ नाप्राप्यममिवाञ्छन्ति नष्टं नेच्छन्ति
शोचिन्तुम् । आपत्सपि न सुखन्ति नराः पण्डितबुद्भवः
॥ ४५८ ॥ सुखमापतितं सेव्यं दुःखमापतितं तथा । चक्र-
वत्यरिवर्तन्ते दुःखानि च सुखानि च ॥ ४५९ ॥

वृत्त्यर्थे नातिचेष्टेत सा हि धात्रैव निर्मिता । गर्भा-
दुत्पत्तिते जन्तौ मातुः प्रसवतः स्तनौ ॥ ४६० ॥
येन शुद्धीकृता हंसाः शुकाश्च हरितीकृताः । मयूराश्चि-
त्रिता येन स ते वृत्ति विधास्यति ॥ ४६१ ॥ धर्मार्थं
यस्य वित्तेहा घर तस्य निरीहता । प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य
दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ ४६२ ॥ जन्मनि क्लेशबहुले
किं नु दुःखमतः परम् । इच्छासपद्यतो नास्ति य-
च्चेच्छा न निवर्तते ॥ ४६३ ॥ यद्यदेव हि वाञ्छेत
ततो वाञ्छा प्रवर्तते । प्राप्त एवार्थतः सोऽर्थो यतो
वाञ्छा निवर्तते ॥ ४६४ ॥ अम्मासि जलजन्तूना
दुर्गे दुर्गनिवासिनाम् । स्वभूमिः श्वापदादीनां राज्ञा
मन्त्री पर बलम् ॥ ४६५ ॥ कायः सनिहितापायः
सपदः पदमापदाम् । समागमाः सापगमाः सर्वमुत्पादि
मङ्गुरम् ॥ ४६६ ॥ अधोऽधः पश्यतः कस्य महिमा
नोपचीयते । उपर्युपरि पश्यन्तः सर्व एव दरिद्रति
॥ ४६७ ॥ अलब्ध चैव लिप्सेत लब्ध रक्षेदवेक्षया ।
रक्षितं वर्धयेत्सम्यग्भृद्रं तीर्थेषु निक्षिपेत् ॥ ४६८ ॥
गीतवातातपहेगान्सहन्ते यान्पराश्रिताः । तदशेनापि
मेधावी तपस्त्यक्त्वा सुखी भवेत् ॥ ४६९ ॥ एता-
वजन्मसाफल्य यदनायत्तवृत्तित्ता । ये पराधीनता या-
तास्ते वै जीवन्ति के मृताः ॥ ४७० ॥ आश्रितानां
भृतौ स्वामिसेवाया धर्मसेवने । पुत्रस्योत्पादने चैव न
सन्ति प्रतिहस्तकाः ॥ ४७१ ॥ पृष्ठतः सेवयेदकं
जठरेण हुताशनम् । स्वामिनं सर्वभावेन परलोकम-
मायया ॥ ४७२ ॥ पञ्चभिर्याति दासत्वं पुराणैः
कोऽपि मानवः । कोऽपि लक्षैः कृती कोऽपि लक्षै-
रपि न लभ्यते ॥ ४७३ ॥ वाजिवारणलोहानां
काष्ठपापाणवाससाम् । नारीपुरुषतोयानामन्तर महदन्तरम्
॥ ४७४ ॥ आरोप्यते शिला गैले यत्नेन मंहता यथा ।
निपात्यते क्षणेनाघस्तण्णत्मा गुणदोषयोः ॥ ४७५ ॥
अनाहूतो विशेषस्तु अपृष्टो बहु भापते । आत्मानं मन्यते
प्रीतं भूपालस्य स दुर्मतिः ॥ ४७६ ॥ किमप्यस्ति
स्वभावेन सुन्दर वाप्यसुन्दरम् । यदेव रोचते यस्यै
भवेत्तत्तस्य सुन्दरम् ॥ ४७७ ॥ यस्य यस्य हि
यो भावस्तेन तेन हि तं नरम् । अनुप्रविश्य मेधावी
क्षिप्रमात्मवशं नयेत् ॥ ४७८ ॥ दोषभीतेरनारम्भस्त-
त्कापुरुषलक्षणम् । कैरजीर्णभयाद्भ्रातर्भोजन परिहीयते

॥ ४७९ ॥ स्थान एव नियोज्यन्ते भृत्याश्चाभरणानि
च । नहि चूडामणिः पादे नूपुरं मूर्ध्नि धार्यते ॥ ४८० ॥
सुकुटे रोपितः काचश्चरणाभरणे मणिः । नहि दोषो मणे-
रस्ति कित्तु साधोरविज्ञता ॥ ४८१ ॥ बालादपि ग्रहीतव्यं
युक्तमुक्त मनीषिणिः । रवेरविपये किं न प्रदीपस्य प्रका-
शनम् ॥ ४८२ ॥ बन्धुस्त्रीभृत्यवर्गस्य बुद्धेः सत्त्वस्य
चात्मनः । आपन्निकषपापाणे नरो जानाति सारताम्
॥ ४८३ ॥ आपद्युन्मार्गगमने कार्यकालांत्ययेषु च ।
कल्याणवचनं ब्रूयादपृष्टोऽपि हितो नरः ॥ ४८४ ॥ कुर्व-
न्नपि व्यलीकानि यः प्रियः प्रिय एव सः । अनेकदोषदुष्टो-
ऽपि कायः कस्य न बल्लभः ॥ ४८५ ॥ अप्रियाण्यपि कुर्वाणो
यः प्रियः प्रिय एव सः । दग्धमन्दिरसारेऽपि कस्य बह्वाव-
नादरः ॥ ४८६ ॥ अप्रियस्यापि पथ्यस्य परिणामः सुखा-
वहः । वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र सपदः
॥ ४८७ ॥ न परस्यापराधेन परेषा दण्डमाचरेत् । आत्म-
नावगतं कृत्वा बध्नीयात्पूजयेच्च वा ॥ ४८८ ॥ गुणदोषाव-
निश्चित्य विधिर्न ग्रहनिग्रहे । स्वनागाय यथा न्यस्तो
दर्पात्सर्पसुखे करः ॥ ४८९ ॥ परामर्षं परिच्छेत्तुं योग्या-
योग्य न वेत्ति यः । अस्तीह यस्य विज्ञानं स कृच्छ्रेऽपि न
सीदति ॥ ४९० ॥ ययोरेव समं वित्तं ययोरेव सम बलम् ।
तयोर्विवादो मैत्री वा नोत्तमाधमयोः क्वचित् ॥ ४९१ ॥
बलवानपि निस्तेजाः कस्य नाभिभवास्पदम् । निःशङ्कं दीयते
लोकैः पश्य मस्यचये पदम् ॥ ४९२ ॥ बन्धुः को नाम
दुष्टानां कुप्येत्को नातियाचितः । को न तृप्यति वित्तेन
कुक्कुर्ये को न पण्डितः ॥ ४९३ ॥ धर्मार्थकामतत्त्वज्ञो
नैकान्तकरणो भवेत् । नहि हस्तस्थमप्यन्नं क्षमावान्भक्षितुं
क्षमः ॥ ४९४ ॥ क्षमा शत्रौ च मित्रे च यतीनामेव भूषणम् ।
अपराधिषु सत्त्वेषु नृपाणां सैव दूषणम् ॥ ४९५ ॥ सेवि-
तव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः । यदि दैवात्फलं
नास्ति छाया केन निवार्यते ॥ ४९६ ॥ हीनसेवा न कर्तव्या
कर्तव्यो महदाश्रयः । पयोऽपि शौण्डिकीहस्ते वारुणीत्य-
मिधीयते ॥ ४९७ ॥ महानप्यल्पता याति निर्गुणे गुण-
विस्तरः । आधाराधेयभावेन गजेन्द्र इव दर्पणे ॥ ४९८ ॥
वैद्यानामातुरः श्रेयान्वयसनी मौनियोगिनाम् । विदुषा
जीवन मूर्खः सद्गुणो जीवन सताम् ॥ ४९९ ॥ तावद्भ-
याद्धि भेतव्य यावद्भयमनागतम् । आगत तु भय वीक्ष्य
प्रहर्तव्यममीतवत् ॥ ५०० ॥ सुपूरा स्यात्कुनदिका सुपूरो
मूपकाञ्जलिः । सुसतुष्टः कापुरुषः स्वल्पकेनापि तुष्यति
॥ ५०१ ॥ अम्भसा मिद्यते सेतुस्तथा मन्त्रोऽप्यरक्षितः ।

पैशुन्याद्भिद्यते सेहो वाचा भिद्येत कातरः ॥ ५०२ ॥
 अन्यप्रतापमासाद्य यो दृढत्यं न गच्छति । जातुपाभरण-
 खेव रूपेणापि हि तस्य किम् ॥ ५०३ ॥ भये वा यदि
 वा हर्षे संप्राप्ते यो विमर्शयेत् । कृत्यं न कुरुते वेगान्न
 स सतापमाप्नुयात् ॥ ५०४ ॥ न वध्यन्ते ह्यविश्वस्ता
 बलिभिर्दुर्बला अपि । विश्वस्तास्त्वेव वध्यन्ते बलिनो
 दुर्बलैरपि ॥ ५०५ ॥ महामतिरपि प्राज्ञो न विश्वासं ब्रजे-
 द्रिषौ । विश्वासान्निदशेन्द्रेण दितेर्गर्भो विदारितः ॥ ५०६ ॥
 मन्त्रिणां मित्रसंधाने भिषजां सानिपातिके । कर्मणि व्यज्यते
 प्रज्ञा स्वस्थे को वा न पण्डितः ॥ ५०७ ॥ अमृतं शिशिरे
 वह्निरमृतं प्रियदर्शनम् । अमृतं राजसगानममृतं क्षीरभोजनम्
 ॥ ५०८ ॥ सर्पाणां च खलानां च परद्रव्यापहारिणाम् ।
 अभिप्राया न सिध्यन्ति तेनेदं वर्तते जगत् ॥ ५०९ ॥
 नाविदग्धः प्रियं ब्रूयात्स्फुटवक्त्रा न वक्त्रकः । निःस्पृहो
 नाधिकारी स्यान्नाकामी मण्डनप्रियः ॥ ५१० ॥ औषधा-
 र्थसुमन्त्राणां बुद्धेश्चैव महात्मनाम् । असाध्यं नास्ति लोके-
 ऽत्र यद्ब्रह्माण्डस्य मध्यगम् ॥ ५११ ॥ न यस्य चेष्टितं
 विद्यान्न कुलं न पराक्रमम् । न तस्य विश्वसेत्प्राज्ञो यवीच्छे-
 च्छ्रेय आत्मनः ॥ ५१२ ॥ नष्टं मृतमतिक्रान्तं नानुशोचन्ति
 पण्डिताः । पण्डितानां च मूर्खाणां विशेषोऽयं यतः स्मृतः
 ॥ ५१३ ॥ अशोच्यानीह भूतानि यो मूढस्तानि शोचति ।
 स दुःखे लभते दुःखं द्वावनर्थां निषेवते ॥ ५१४ ॥ स
 सुहृद्ब्रह्मसने यः स्यात्स पुत्रो यस्तु भक्तिमान् । स भृत्यो यो
 विधेयज्ञः सा भार्या यत्र निर्वृतिः ॥ ५१५ ॥ यत्र देशे-
 ऽथवा स्थाने भोगान्भुक्त्वा स्ववीर्यतः । तस्मिन्निभवहीनो
 यो वसेत्स पुरुषाधमः ॥ ५१६ ॥ येनाहंकारयुक्तेन चिर
 विलसितं पुरा । दीनं वदति तत्रैव यः परेषां स निन्दितः
 ॥ ५१७ ॥ मूर्खाणां पण्डिता द्वेष्या निर्धनानां महाधनाः ।
 व्रतिनः पापशीलानामसतीनां कुलस्त्रियः ॥ ५१८ ॥ मि-
 त्तद्रोही कृतघ्नश्च तथा विश्वासघातकः । ते नरा नरकं
 यान्ति यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ ५१९ ॥ जिह्वालौल्यप्रसक्ताना
 जलमध्यनिवासिनाम् । अचिन्तितो वधोऽज्ञाना मीनाना-
 मिव जायते ॥ ५२० ॥ व्यसनेष्वेव सर्वेषु यस्य बुद्धिर्न
 हीयते । स तेषां पारमभ्येति तत्प्रभावादसशयम् ॥ ५२१ ॥
 मित्रान्साधयत्यर्थान्दुःसाध्यान्पि वै यतः । तस्मान्मि-
 त्त्राणि कुर्वीत समानान्येव चात्मनः ॥ ५२२ ॥ अपि
 सपूर्णतायुक्तैः कर्तव्याः सुहृदो बुधैः । नदीशः परिपूर्णो-

ऽपि चन्द्रोदयमपेक्षते ॥ ५२३ ॥ यो मित्रं कुरुते मूढ
 आत्मनोऽसदृशं कुधीः । हीनं वाप्यधिकं वापि हास्यतां
 यात्यसौ जनः ॥ ५२४ ॥ कारणान्मित्रतां याति कारणा-
 याति शत्रुताम् । तस्मान्मित्रत्वमेवात्र योज्यं वैरं न धी-
 मता ॥ ५२५ ॥ उपकाराच्च लोकानां निमित्तान्मृग-
 पक्षिणाम् । भयालोभाच्च मूर्खाणां मैत्री स्याद्दर्शनात्सताम्
 ॥ ५२६ ॥ यस्य न ज्ञायते वीर्यं न कुलं न विचेष्टितम् ।
 न तेन सगतिं कुर्यादित्युवाच बृहस्पतिः ॥ ५२७ ॥ शनैः
 शनैश्च भोक्तव्यं स्वयं वित्तमुपार्जितम् । रसायनमिव
 प्राज्ञैर्हंलया न कदाचन ॥ ५२८ ॥ मृतो दरिद्रः पुरुषो
 मृतं मैथुनमप्रजम् । मृतमश्रोत्रियं श्राद्धं मृतो यज्ञस्त्वद-
 क्षिणः ॥ ५२९ ॥ गुरोः सुता मित्रभायां स्वामिसेवकगे-
 हिनीम् । यो गच्छतिपु मालोके तमाहुर्ब्रह्मघातिनम्
 ॥ ५३० ॥ अयशः प्राप्यते येन येन चापगतिर्भवेत् ।
 स्वर्गाच्च श्रयते येन तत्कर्म न समाचरेत् ॥ ५३१ ॥ यः
 स्तोकेनापि सतोषं कुरुते मन्दधीर्जनः । तस्य भाग्यविहीनस्य
 दत्ता श्रीरपि मार्ज्यते ॥ ५३२ ॥ कृतनिश्चयिनो बन्धास्तु-
 द्धिमा नोपभुज्यते । चातकः को वराकोऽयं यसेन्द्रो वा-
 रिवाहकः ॥ ५३३ ॥ तावत्स्यात्सर्वकृत्येषु पुरुषोऽत्र स्वयं
 प्रभुः । स्त्रीवाक्याद्बुधविश्रुणो यावन्नो भ्रियते बलात्
 ॥ ५३४ ॥ अकृत्यं मन्यते कृत्यमगम्यं मन्यते सुगम् ।
 अमक्ष्यं मन्यते भक्ष्यं स्त्रीवाक्यप्रेरितो नरः ॥ ५३५ ॥
 अग्निहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तफलं श्रुतम् । रतिपुत्रफला
 दारा दत्तभुक्तफलं धनम् ॥ ५३६ ॥ आपन्नाशाय
 विद्युधैः कर्तव्याः सुहृदोऽमलाः । न तरत्यापदं कश्चिद्योऽत्र
 मित्रविवर्जितः ॥ ५३७ ॥ व्यसनं प्राप्य यो मोहात्केवल
 परिदेवयेत् । क्रन्दनं वर्धयत्येव तस्यान्तं नाधिगच्छति
 ॥ ५३८ ॥ केवलं व्यसनस्योक्तं भेषजं नयपण्डितैः ।
 तस्योच्छेदसमारम्भो विपादपरिवर्जनम् ॥ ५३९ ॥ नदीनां
 च कुलानां च मुनीनां च महात्मनाम् । परीक्षा न प्रक-
 र्तव्या स्त्रीणां दुश्चरितस्य च ॥ ५४० ॥ सद्भिः सबोध्य-
 मानोऽपि दुरात्मा पापपूरुषः । घृष्यमाण इवाङ्गारो निर्म-
 लत्वं न गच्छति ॥ ५४१ ॥ जैनिता चोपैनेता च यश्च
 विद्यां प्रयच्छति । अन्नदाता भयत्राता पश्चैते पितरः
 स्मृताः ॥ ५४२ ॥ वरं वरयते कन्या माता वित्तं पिता
 श्रुतम् । वान्धवाः कुलमिच्छन्ति मिष्टान्नमितरे जनाः ॥ ५४३ ॥
 यः पृष्ठां कुरुते कार्यं प्रष्टव्यान्स्वान्निहतान्गुरून् । न तस्य

जायते विघ्नः कस्मिंश्चिदपि कर्मणि ॥ ५४४ ॥ कलहान्तानि हर्म्याणि कुवाक्यान्त च सौहृदम् । कुराजान्तानि राष्ट्राणि कुकर्मान्तं यशो नृणाम् ॥ ५४५ ॥ कृते प्रति-कृतिं कुर्याद्धिसिते प्रतिहिंसितम् । न तत्र दोष पश्यामि द्रुष्टे द्रुष्टे समाचरेत् ॥ ५४६ ॥ सर्वहिंसानिवृत्ता ये नराः सर्वसहाश्र च । सर्वस्वाश्रयभूताश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ५४७ ॥ योऽस्ति यस्य यदा मासमुभयोः पश्यतान्तरम् । एकस्य क्षणिका प्रीतिरन्यः प्राणैर्विसुच्यते ॥ ५४८ ॥ मर्तव्यमिति यद्दुःखं पुरुषस्योपजायते । शक्यते नानुमानेन परेण परिवर्णितुम् ॥ ५४९ ॥ स्वच्छन्दवनजातेन शाकेनापि प्रपूर्यते । अस्य दग्धोदरस्यार्थं कः कुर्यात्पातकं महत् ॥ ५५० ॥ विद्यया विनयावाप्तिः सा चेदविनयावहा । किं कुर्मः कं प्रति ब्रूमो रैरदाया स्वमातरि ॥ ५५१ ॥ वेधा द्वेषा भ्रम चक्रे कान्तासु कनकेषु च । तासु तेष्वप्यनासक्तः साक्षाद्भ्रगो नराकृतिः ॥ ५५२ ॥ द्विः शर नामिसधत्ते द्विः स्थापयति नाशितान् । द्विर्ददाति न चार्थिभ्यो रामो द्विर्नाभिभाषते ॥ ५५३ ॥ मुनेरपि वनस्थस्य स्वानि कर्माणि कुर्वतः । तत्रापि सभवन्त्येते मित्रोदासीनशत्रवः ॥ ५५४ ॥ पञ्चैतानि विलिख्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनः । आयुः कर्म च विद्या च वित्त निधनमेव च ॥ ५५५ ॥ नास्ति सत्यं द्यूतकारे न शौच वृषलीपतौ । मद्यपे सौहृदं नास्ति धूर्तेषु त्रितयं नहि ॥ ५५६ ॥ सर्वसहा ये ऋजवः प्रतिज्ञा-तार्थपालकाः । परोपकारिणः सेव्या निर्धना अपि ते जनाः ॥ ५५७ ॥ गरणागतरक्षार्थं स्त्रीगोद्विजहिताय च । स्वाम्यर्थं यस्त्यजेत्प्राणांस्तस्य लोकाः सनातनाः ॥ ५५८ ॥ कृतघ्नस्य शिशुघ्नस्य स्त्रीघ्नस्य पिशुनस्य च । चतुर्णामपि चैतेषां निष्कृतिं नैव शुश्रुम ॥ ५५९ ॥ परं पलितकायेन कर्तव्यः श्रुतसग्रहः । न तत्र धनिनो यान्ति यत्र यान्ति बहुश्रुताः ॥ ५६० ॥ विश्वासप्रतिपन्नाना वञ्चने का विदग्धता । अङ्गमारुह्य सुप्ताना हन्तुः किं नाम पौरुषम् ॥ ५६१ ॥ नाजारजः पितृद्वेषी नाजारा भर्तृवैरिणी । नालम्पटोऽविकारी स्यान्नाकामी मण्डनप्रियः ॥ ५६२ ॥ अचला कमला कस्य कस्य मित्र महीपतिः । शरीरं च स्थिरं कस्य कस्य वय्या वराङ्गना ॥ ५६३ ॥ गर्दभः पटहो दासी ग्रामण्यः पगवः स्त्रियः । दण्डेनाक्रम्य मुञ्जी-यान्न ते समानभाजनम् ॥ ५६४ ॥ बहुभिर्न विरोद्धव्य दुर्जनैः स्वजनैरपि । स्फुरन्तमपि नागेन्द्रं मक्षयन्ति पिपी-

लिकाः ॥ ५६५ ॥ क्षन्तव्यो मन्दबुद्धीनामपराधो मनीषिणा । नहि सर्वत्र पाण्डित्य सुलभं पुरुषे क्वचित् ॥ ५६६ ॥ राजा पश्यति कर्णाभ्यां युक्त्या पश्यन्ति पण्डिताः । पशुः पश्यति गन्धेन भूतैः पश्यन्ति वर्वराः ॥ ५६७ ॥ प्रत्यूहः सर्वसिद्धीनामुत्तापः प्रथमः किल । अतिशीतलमप्यन्मः किं भिनत्ति न भूसृतः ॥ ५६८ ॥ अव्यापारेषु व्यापारं यो नरः कर्तुमिच्छति । स तत्र निधनं याति कीलोत्पाटीव वानरः ॥ ५६९ ॥ हतं ज्ञानं क्रियाहीन हताश्चाज्ञानिनो नराः । हतं चानायक सैन्यमभर्तारो हताः स्त्रियः ॥ ५७० ॥ कन्या निष्कासिता श्रेष्ठा वधूः श्रेष्ठा प्रवेशिता । अन्नं संकलितं श्रेष्ठं धर्मः श्रेष्ठो दिने दिने ॥ ५७१ ॥ सत्यं सत्यं मुने-र्वाक्य नादत्तमुपतिष्ठते । अम्बुमिः पूरिता पृथ्वी चातकस्य मरुस्थली ॥ ५७२ ॥ न स्वप्नेन जयेन्नद्रां न कामेन स्त्रियं जयेत् । नेन्धनेन जयेद्बहिं न पानेन सुरां जयेत् ॥ ५७३ ॥ तद्गृहं यत्र वसतिस्तद्गोत्रं येन जीवति । तन्मुक्तये यदेवोक्तं ज्ञानमज्ञानमन्यथा ॥ ५७४ ॥ पिता रक्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने । पुत्रस्तु स्थाविरे भावे न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ॥ ५७५ ॥ पानं दुर्जनससर्गः पत्या च विरहोऽटनम् । स्वप्नमन्यगृहे वासो नारीणां दूषणानि षट् ॥ ५७६ ॥ हन्तु मेषोऽपसरति मृगेन्द्रः संकुचत्यपि । बुद्धिमन्तः सहन्ते च निघाय हृदि किञ्चन ॥ ५७७ ॥ यदपथ्यवतामायुर्यदनीतिमतां श्रियः । तदेतत्काकतालीयं तदेतच्च घुणाक्षरम् ॥ ५७८ ॥ वस्त्रं गां च बहुक्षीरां जलपात्रमुपानहौ । औषधं वीजमाहारं संकीर्णीत यथाभुयात् ॥ ५७९ ॥ रामे द्वेषे च माने च द्रोहे पापे च कर्मणि । अप्रिये चैव कर्तव्ये चिरकारी प्रशस्यते ॥ ५८० ॥ बन्धूनां सुहृदां चैव भृत्यानां स्त्रीजनस्य च । अव्यक्तेष्वपराधेषु चिरकारी प्रशस्यते ॥ ५८१ ॥ चिरेण मित्रं सघीयाच्चिरेण न कृतं त्यजेत् । चिरेण विहितं मित्रं चिरं वारणमर्हति ॥ ५८२ ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः । येषां हृदिस्थो भगवान्मङ्गलायतनो हरिः ॥ ५८३ ॥ घनाशा जीविताशा च गुर्वी प्राणभृतां सदा । वृद्धस्य तरुणी भार्या प्राणेभ्योऽपि गरीयसी ॥ ५८४ ॥ चित्रास्वाती गतावर्षाः प्रसूता गतयौवना । प्रवासी गतसौख्यश्च याचना गतगौरवा ॥ ५८५ ॥ शाखामृगस्य शाखायाः शाखा गन्तुं पराक्रमः । उल्लङ्घितो यदम्भोधिः प्रभावः प्रभवो हि सः ॥ ५८६ ॥ राः पुण्यं च कलत्राणि पुत्रोत्पत्तिर्निधिस्तथा । सुकृतादेव लभ्यन्ते नैव पार्थ पराक्रमात् ॥ ५८७ ॥ धर्महान्यर्जिते वित्तेऽनुभवन्ति

सुखं परे । स्वयं पापस्य पात्रं स्यात्सिंहो गजवधादिव
॥ ५८८ ॥ यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो
मृगः । तथा वेदं विना विप्रस्त्रयस्ते नामधारकाः ॥ ५८९ ॥
वरं कृतध्वस्तगुणादत्यन्तमगुणः पुमान् । प्रकृत्या ह्यगुणः
श्रेयान्नालंकारश्च्युतोपलः ॥ ५९० ॥ दूरस्थोऽपि समीपस्थो
यो यस्य हृदि वर्तते । यो यस्य हृदये नास्ति समीपस्थोऽपि
दूरगः ॥ ५९१ ॥ मद्यपाः किं न जल्पन्ति किं न भक्षन्ति
वायसाः । कवयः किं न पश्यन्ति किं न कुर्वन्ति योषितः
॥ ५९२ ॥ अशक्तः सततं साधुः कुरुपा च पतिव्रता ।
व्याधितो देवभक्तश्च निर्धना ब्रह्मचारिणः ॥ ५९३ ॥
तावन्महत्त्वं पाण्डित्यं कुलीनत्वं विवेकिता । यावज्ज्वलति
नाङ्गेषु स्वतः पद्मेपुपावकः ॥ ५९४ ॥ चाहितं चाश्ववा-
णियं राजसेवा तपोवनम् । धीराश्चत्वारि कुर्वन्ति कृषिं
कुर्वन्ति कातराः ॥ ५९५ ॥ न देवो विद्यते काष्ठे न
पाषाणे न मृगमये । भावेषु विद्यते देवस्तस्माद्भावो हि
कारणम् ॥ ५९६ ॥ अन्यायोपार्जितं द्रव्यं दश वर्षाणि
तिष्ठति । प्राप्ते चैकादशे वर्षे समूलं च विनश्यति ॥ ५९७ ॥
तृप्त्यर्थं भोजनं येषां संतानार्थं च मैथुनम् । वाक्सत्यवच-
नार्थाय दुर्गाण्यतितरन्ति ते ॥ ५९८ ॥ नित्यं क्रोधाच्छिर्यं
रक्षेत्तपो रक्षेच्च मत्सरात् । विद्यां मानापमानाभ्यामात्मानं
तु प्रमादतः ॥ ५९९ ॥ क्षमातुल्यं तपो नास्ति न सतो-
पात्परं सुखम् । न तृष्णायाः परो व्याधिर्न च धर्मो दया-
परः ॥ ६०० ॥ दानेन भोगी भवति मेधावी वृद्धसेवया ।
अहिंसया च दीर्घायुरिति प्राहुर्मनीषिणः ॥ ६०१ ॥ यच्छक्यं
असितुं ग्रासं ग्रस्तं परिणमेच्च यत् । हितं च परिणामे स्यात्त-
त्कार्यं भूतिमिच्छता ॥ ६०२ ॥ बुद्धौ कल्पितायां च
विकारे प्रत्युपस्थिते । अनयो नयसंकाशो हृदयान्नापसर्पति
॥ ६०३ ॥ यदैव भर्ता जानीयान्मन्त्रमूलपरां स्त्रियम् ।
उद्विजेत तदैवास्याः सर्पाद्वैश्रमतादिव ॥ ६०४ ॥ न
क्रोधयातुधानस्य धीमान्गच्छेद्विधेयताम् । निपीतभ्रातृ-
रुधिरः प्राप निन्दां वृकोदरः ॥ ६०५ ॥ न लोकायतवादेन
नास्तिकः स्याददैवतः । हरिर्हिरण्यकशिपु जघान स्तम्भ-
निर्गतः ॥ ६०६ ॥ संदेहो वैष्णवे मार्गे न कार्योऽन्यैः
कुदर्शनैः । रामप्रभावमद्यापि पयोधौ पश्य सेतुना
॥ ६०७ ॥ गौर्गौः कामदुघा सम्यक्प्रयुक्ता स्पर्धते बुधैः ।
दुःप्रयुक्ता पुनर्गौत्वं प्रयोक्तुः सैव शसति ॥ ६०८ ॥ न
जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति । हविषा कृष्ण-

वर्मेव भूय एवाभिवर्धते ॥ ६०९ ॥ नापृष्टः कस्यचिद्भू-
यान्न चान्यायेन पृच्छतः । जानन्नपि हि मेधावी जडवल्लोक
आचरेत् ॥ ६१० ॥ धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि
तद्विधा । तत्र विद्या न वक्तव्या शुभं वीजमिवोषरे
॥ ६११ ॥ विद्ययैव समं कामं मर्तव्यं ब्रह्मवादिना । आप-
द्यपि हि घोरायां न त्वेनामिरिणे वपेत् ॥ ६१२ ॥ सावित्री-
मात्रसारोऽपि वरं विप्रः सुयज्ञितः । नायज्ञितश्चतुर्वेदः
सर्वाशी सर्वविक्रयी ॥ ६१३ ॥ न हायनेन पलितैर्न
वित्तेन न बन्धुभिः । ऋषयश्चक्रिरे धर्मं योऽनूचानः स नो
महान् ॥ ६१४ ॥ नारुतुदः स्यादातोऽपि न परद्रोहकर्मभिः ।
ययास्योद्विजते वाचा नालोक्यां तामुदीरयेत् ॥ ६१५ ॥
यथा खनन्खनित्रेण नरो वार्यधिगच्छति । तथा गुरुगतां
विद्यां शुश्रूषुरधिगच्छति ॥ ६१६ ॥ यं मातापितरौ क्लेशं
सहेते संभवे नृणाम् । न तस्य निष्कृतिः शक्या कर्तुं वर्ष-
शतैरपि ॥ ६१७ ॥ पित्रोर्नित्यं प्रियं कुर्यादाचार्यस्य च
सर्वदा । तेषु हि त्रिषु तुष्टेषु तपः सर्वं समाप्यते ॥ ६१८ ॥
श्रद्धधानः शुभां विद्यामाददीतावरादपि । अन्यादपि परं धर्मं
स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ ६१९ ॥ यद्यत्परवशं कर्म तत्तद्य-
त्नेन वर्जयेत् । यद्यदात्मवशं तु स्यात्तत्तत्सेवेत यत्नतः
॥ ६२० ॥ यत्कर्म कुर्वतोऽस्य स्यात्परितोषोऽन्तरात्मनः ।
तत्प्रयत्नेन कुर्वीत विपरीतं तु वर्जयेत् ॥ ६२१ ॥ न
द्रव्याणामविज्ञाय विधिं धर्म्यं प्रतिग्रहेत् । प्रातः प्रतिग्रहं
कुर्यादवसीदन्नपि शुधा ॥ ६२२ ॥ सर्वेषामेव शौचाना-
मर्थशौचं परं स्मृतम् । योऽर्थे शुचिः स हि शुचिर्न मृदा-
रिशुचिः शुचिः ॥ ६२३ ॥ नास्ति विद्यासमं चक्षुर्नास्ति
सत्यसमं तपः । नास्ति रागसमं दुःखं नास्ति त्यागसमं
सुखम् ॥ ६२४ ॥ नात्यर्थमर्थार्थितया लुब्धमुद्वेजयेज्जनम् ।
अधिर्दत्त्वाश्वरत्नं स्त्रीर्मथ्यमानोऽसृजद्विषम् ॥ ६२५ ॥
न स्यातव्यं न गन्तव्यं क्षणमप्यधमैः सह । पयोऽपि
शौण्डिकीहस्ते मैदिरां मन्यते जनः ॥ ६२६ ॥ अकिञ्चि-
दपि कुर्वाणः सौख्यैर्दुःखान्यपोहति । तत्तस्य किमपि द्रव्यं
यो हि यस्य प्रियो जनः ॥ ६२७ ॥ अत्युष्णात्सघृताद-
न्नादच्छिद्राच्चैव वाससः । अपरप्रेष्यभावाच्च भूय इच्छन्पत-
त्यधः ॥ ६२८ ॥ आपदामापतन्तीना हितोऽप्यायाति
हेतुताम् । मातृजङ्घैव वत्सस्य स्तम्भो भवति बन्धने
॥ ६२९ ॥ भवत्येकस्थले जन्म गन्धत्तेषां पृथक्पृथक् ।
उत्पलस्य मृणालस्य मत्स्यस्य कुमुदस्य च ॥ ६३० ॥

तत्र मित्रं न वस्तव्यं यत्र नास्ति चतुष्टयम् । ऋणदाता
 च वैद्यश्च श्रोत्रियः सजला नदी ॥ ६३१ ॥ सच्छिद्रनिकटे
 वासो न कर्तव्यः कदाचन । घटी पिबति पानीयं ताड्यते
 ब्रह्मरी यथा ॥ ६३२ ॥ तृणं ब्रह्मविदः स्वर्गस्तृणं शूरस्य
 जीवितम् । जिताक्षस्य तृणं नारी निःस्पृहस्य तृणं जगत्
 ॥ ६३३ ॥ गुरोरप्यैवलिप्तस्य कार्याकार्यमजानतः । उँत्व-
 थप्रतिपन्नस्य न्याय्यं भवति शासनम् ॥ ६३४ ॥ मनसैव
 कृतं पापं न शरीरकृतं कृतम् । येनैवालिङ्गिता कान्ता तेनै-
 वालिङ्गिता सुता ॥ ६३५ ॥ मित्रे चित्ते कुतः प्रीतिः
 स्याद्वा प्रीतिः कुतः सुखम् । त्वं च स्मरसि तं पुत्रं पुच्छ-
 च्छेदं सराम्यहम् ॥ ६३६ ॥ मक्षिकां व्रणमिच्छन्ति धन-
 मिच्छन्ति पार्थिवाः । नीचाः कलहमिच्छन्ति शान्ति-
 मिच्छन्ति साधवः ॥ ६३७ ॥ हस्ती चाङ्गुहस्तेन कगा-
 हस्तेन वाजिनः । शङ्खी लङ्गुहस्तेन खड्गहस्तेन दुर्जनः
 ॥ ६३८ ॥ देशानुत्सृज्य गच्छन्ति सिंहाः सत्पुरुषा गजाः ।
 तत्रैव निधनं यान्ति काकाः कापुरुषा मृगाः ॥ ६३९ ॥
 वाग्वादमर्थसवन्धं परोक्षे दारदर्शनम् । यदीच्छेद्विपुला
 प्रीतिं त्रीणि तत्र न कारयेत् ॥ ६४० ॥ अर्थानामर्जनं
 कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा । भक्ष्यमाणो निरादायः सुमेरुरपि
 हीयते ॥ ६४१ ॥ आपदथे धनं रक्षेन्महता कुत आपदः ।
 कदाचित्कुपितो देवः सचितं चापि नश्यति ॥ ६४२ ॥
 शुष्यन्ति पशवः सर्वे पठन्ति शुक्रसारिकाः । दातुं जानाति
 यो वित्तं स शूरः स च पण्डितः ॥ ६४३ ॥ नदीतीरेषु
 ये वृक्षा यस्य नारी निरङ्कुशा । मन्निहीनो भवेद्राजा तस्य
 राज्यं विनश्यति ॥ ६४४ ॥ गुणं पृच्छस्व मा रूपं शीलं
 पृच्छस्व मा कुलम् । सिद्धिं पृच्छस्व मा विद्यां भोगं
 पृच्छस्व मा धनम् ॥ ६४५ ॥ गुणो भूषयते रूपं शीलं
 भूषयते कुलम् । सिद्धिर्भूषयते विद्यां भोगो भूषयते धनम्
 ॥ ६४६ ॥ यस्य न ज्ञायते शीलं कुलं विद्यां नरस्य च । कस्तेन
 सह विश्वासं पुमान्कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६४७ ॥ का प्रीतिः सह
 मार्जारैः का प्रीतिरवनीपतौ । गणिकामिश्रं का प्रीतिः का
 प्रीतिर्भिक्षुकैः सह ॥ ६४८ ॥ धीराणां भूषणं विद्या मन्निणा
 भूषणं नृपः । भूषणं च पतिः स्त्रीणां शीलं सर्वस्य भूषणम्
 ॥ ६४९ ॥ महानदीप्रतरणं महापुरुषविग्रहम् । महाजन-
 विरोधं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ६५० ॥ नारुहेद्विषमं वृक्षं
 जीर्णं नाथं न चारुहेत् । कृपे नालोकयेत्तयं न चात्मानं
 विनागयेत् ॥ ६५१ ॥ सक्रैटे न च गन्तव्यं विषमे न

कदाचन । महापथे न गन्तव्यं गन्तव्यं चात्मनः पथम्
 ॥ ६५२ ॥ अनादायी व्ययं कुर्यादसहायी रणप्रियः ।
 आतुरः सर्वभक्षी च नरः शीघ्रं विनश्यति ॥ ६५३ ॥
 सुसदिग्धस्य भक्तस्य दन्तस्य चलितस्य च ।
 अमात्यस्य च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं वरम् ॥ ६५४ ॥
 दीर्घशृङ्गमनङ्गाहं रण्डां च बहुभाषिणीम् । शृङ्ग-
 क्षरसयुक्तं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ६५५ ॥ सिद्ध-
 मन्त्रौषधं धर्मं गृहच्छिद्रं च मैथुनम् । कुमुक्तिं कु-
 श्रुतं चैव वचनं न प्रकाशयेत् ॥ ६५६ ॥ धनेषु
 जीवितव्येषु स्त्रीषु भोजनवृत्तिषु । अतृप्ता मानवाः सर्वे याता
 यास्यन्ति यान्ति च ॥ ६५७ ॥ सौहार्दस्वर्णरेखाणामुच्चावच-
 मिदाजुषाम् । परोक्षमिति कोऽप्यस्ति परीक्षानिकषोपलः
 ॥ ६५८ ॥ परापकारनिरतैर्दुर्जनैः सह संगतिः । वदामि
 भवतस्तत्त्वं न विधेया कदाचन ॥ ६५९ ॥ नरत्वं
 दुर्लभं लोके विद्या तत्र सुदुर्लभा । कवित्वं दुर्लभं
 तत्र शक्तिस्तत्र सुदुर्लभा ॥ ६६० ॥ वारिजेनेव
 सरसी शशिनेव निशीथिनी । यौवनेनेव वनिता न-
 येन श्रीर्मनोहरा ॥ ६६१ ॥ दानं विचाहृतं वाचः
 कीर्तिधर्मौ तथायुषः । परोपकरणं कायादसारात्सारमा-
 हरेत् ॥ ६६२ ॥ श्रुतं कृतधियां सङ्गाज्जायते विनयः
 श्रुतात् । लोकानुरागो विनयान्न किं लोकानुरागतः
 ॥ ६६३ ॥ किमाराध्यं सदा पुण्यं कश्च सेव्यः स-
 दागमः । को ध्येयो भगवान्विष्णुः किं काम्यं परमं
 पदम् ॥ ६६४ ॥ एकामिषामिलाषो हि वीजं वैरम-
 हातरोः । तिलोत्तमामिलाषो हि यथा सुन्दोपसुन्दयोः
 ॥ ६६५ ॥ आचान्तकान्तिरुन्निरैर्मयूखैरहिमत्विषः । धू-
 सरापि कला चान्द्री किं न वध्नाति लोचनम्
 ॥ ६६६ ॥ हेतुर्नैसर्गिकः कोऽपि प्रीतेर्यद्वि न वर्तते ।
 मालती मधुरास्तीति मधुपः केन शिक्ष्यते ॥ ६६७ ॥
 देवे तीर्थे द्विजे मन्त्रे दैवज्ञे भेषजे गुरौ । यादृशी
 भावना यस्य सिद्धिर्भवति तादृशी ॥ ६६८ ॥ न माता
 शपते पुत्रं न दोषं लभते मही । न हिसां कुरुते
 साधुर्न देवः सृष्टिनाशकः ॥ ६६९ ॥ प्रायः सन्त्यु-
 पदेगार्हा धीमन्तो न जडाशयाः । तिलाः कुसुमसौ-
 गन्ध्यवाहिनो न यवाः क्वचित् ॥ ६७० ॥ सथितस्य
 गुणोत्कर्षः प्रायः प्रस्फुरति स्फुटम् । दग्धसागुरुखण्डस्य
 स्फारीभवति सौरभम् ॥ ६७१ ॥ उपकर्तुं यथा स्वल्पः

१ मगर्वस्य २ उन्मार्गप्रवर्तिन ३ परस्त्री सक्रैटे प्रोक्तं रण्डा
 च विषम पथम् । वेद्यया महापथं प्रोक्तं स्वपर्णाय पिना श्रुतम् ।

समर्थो न तथा महान् । प्रायः कूपस्तृषां हन्ति स-
ततं न तु वारिधिः ॥ ६७२ ॥ जडे प्रभवति प्रायो
दुःख विभ्रति साधवः । शीतांगाबुदिते पद्माः संकोचं
यान्ति वारिणि ॥ ६७३ ॥ कश्चित्कस्यचिदेव स्यात्सु-
हृद्विषमभोजनम् । पद्मं विकासयत्यर्कः संकोचयति कै-
वम् ॥ ६७४ ॥ ईश्वराः पिशुनाञ्जश्चद्विभ्रतीति किमद्रु-
तम् । प्रायो निधय एवाहीन्द्रिजिह्वान्दधतेतराम् ॥ ६७५ ॥
संपद्यास्ते परैः साकं विपदि स्वजनैर्जडः । जृम्भत्यम्भो-
रहे भृङ्गः शुष्यत्युदकगैवलैः ॥ ६७६ ॥ नीचावमान-
मलिनां यो भुङ्क्ते संपद पुमान् । लघुनाक्तां स क-
र्पूरचर्चा वितनुते तनौ ॥ ६७७ ॥ व्यसनानन्तरं सौख्य
स्वल्पमप्यधिक भवेत् । काषायरसमास्वाद्य स्वाद्वतीवाम्बु
विन्दते ॥ ६७८ ॥ गुणानामन्तरं प्रायसाज्ज्ञो जानाति
नेतरः । मालतीमल्लिकामोदं प्राण वेत्ति न लोचनम्
॥ ६७९ ॥ प्रभूतवयसः पुंसो धियः पाकः प्रवर्तते ।
जीर्णस्य चन्दनतरोरामोद उपजायते ॥ ६८० ॥ धना-
गमेऽधिक पुसां लोभमभ्येति मानसम् । निदाघकाले
प्रालेयः प्रायः शैत्यं वहत्यलम् ॥ ६८१ ॥ सहजोऽपि
गुणः पुसां साधुवादेन वर्धते । कामं सुरसलेपेन कान्तिं
वहति काञ्चनम् ॥ ६८२ ॥ निन्दां यः कुरुते सा-
धोस्तथा खं दृषयत्यसौ । खे भूतिं यस्त्यजेदुच्चै-
र्भूमिं तस्यैव सा पतेत् ॥ ६८३ ॥ शुभं वाप्यशुभ
कर्म फलकालमपेक्षते । शरद्येव फलत्याशु शालिनं
सुरभौ क्वचित् ॥ ६८४ ॥ भोगेच्छा नोपभोगेन
भोगिनां जातु शाम्यति । लवणेनान्तरालेन नृष्णा
प्रत्युत जायते ॥ ६८५ ॥ दुर्लभोऽप्युत्तमः प्रायः स्व-
जार्तायेन लभ्यते । कर्णकोटरगं वारि वारिणैवावकृष्यते
॥ ६८६ ॥ जन्तोर्निरुपभोगस्य दृश्यते भुवि रूक्षता ।
वाताशिनो द्विजिह्वत्वं विहितं पश्य वेधसा ॥ ६८७ ॥
आकारः कारण जन्तोर्दोर्जन्यस्य न जायते । कालकूटः
सुधासिन्धोः प्राणिनां प्राणहारकः ॥ ६८८ ॥ न व्या-
मिरेषा गुणिनो गुणवाञ्छायते श्रुवम् । चन्दनोऽनलस-
दग्धो न भस्म सुरमि क्वचित् ॥ ६८९ ॥ कार्यापेक्षी
जनः प्रायः प्रीतिमाविष्करोत्यलम् । लोभार्थी शौण्डिकः
शर्षपेभ्यं पुष्पाति पेशलैः ॥ ६९० ॥ दुर्जनो जीयते
शुक्या विग्रहेण न धीमता । निपात्यते महावृक्षस्त-
त्समीपक्षितिक्षयात् ॥ ६९१ ॥ स्वभावसुन्दरं वस्तु न
सस्कारमपेक्षते । मुक्तारत्नस्य शाणाभ्यर्षणं नोपयुज्यते
॥ ६९२ ॥ येनात्मा पण्यता नीतः स एवान्विष्यते

जनैः । हस्ती हेमसहस्रेण क्रीयते न मृगाधिपः ।
॥ ६९३ ॥ विक्रीतं निजमात्मानं वस्त्रैः सस्फुरते जडः ।
परेभ्यः स्वशरीरस्य के वा भूषां वितन्वते ॥ ६९४ ॥
असभवगुणस्तुत्या जायते स्वात्मनस्त्रया । कर्णिकारं
सुगन्धीति वदन्को नोपहास्यते ॥ ६९५ ॥ तटस्थैः
स्यापिताश्रेतो विगन्ति गुणिनां गुणाः । उत्कोचितानां
पद्मानां गन्धो वायुभिराहतः ॥ ६९६ ॥ निजाशयवदा-
भाति पुंसां चित्ते परागयः । प्रतिमा मुखचन्द्रस्य कृपाणे
याति दीर्घताम् ॥ ६९७ ॥ अधमं वाधते भूयो
दुःखवेगो न तूत्तमम् । पादद्वय रजत्याशु शीतस्पर्शो
न चक्षुषी ॥ ६९८ ॥ यत एवागतो दोषस्तत एव
निवर्तते । अग्निदग्धस्य विस्फोटशान्तिः स्यादग्निना
श्रुवम् ॥ ६९९ ॥ बुद्धिमत्त्वाभिमानः को भवेत्प्रज्ञो-
पजीविनाम् । अन्यदीयैरलंकारैर्नाहकारो विभूषणे ॥ ७०० ॥
उत्तमोऽप्यधमस्य साद्याच्चानप्रकरः क्वचित् । कौस्तु-
भादीनि रत्नानि ययाचे हरिरम्बुधिम् ॥ ७०१ ॥ प्रयत्ने
समके केचिदेव स्युः फलभागिनः । क्षीरोदमथनादे-
वैरमृत प्रापि नासुरैः ॥ ७०२ ॥ भोगः परोपतापेन
पुंसा दुःखाय न स्थिरः । पानमप्यसृजः क्षिप्रं स्वपीडायै
जलौकमाम् ॥ ७०३ ॥ नोपभोगपरानर्थान्कोऽपि सचि-
नुते चिरम् । आखवः किमलकारानात्मन्याहृत्य कुर्वते
॥ ७०४ ॥ विवर्णवचनैर्भृत्युर्गोहोऽप्यन्तः प्रकाशते । इन्ध-
नान्तरसस्यैश्च ज्वलत्यग्निः पयःकणैः ॥ ७०५ ॥ नि-
कटस्थं गरीयासमपि लोको न मन्यते । पवित्रामपि
यन्मर्त्या न नमसन्ति जाह्नवीम् ॥ ७०६ ॥ स्वजनः
स्वात्मवज्जन्तुर्जायते गुणवान्परैः । गोपैर्गोपवदाज्ञायि
हरिर्देवो जगत्पतिः ॥ ७०७ ॥ उत्तमस्तोपमायाति तदङ्गं
पोष्यते यदि । वृक्षः प्रसीदति प्रायः पादाभ्यङ्गेन
न स्वयम् ॥ ७०८ ॥ दुर्भगः स्यात्प्रकृत्या यो विभू-
त्यापि स तादृशः । गोमयं श्रीनिवासोऽस्ति न तथापि
मनोहरम् ॥ ७०९ ॥ आगच्छदुत्सवो भाति यथैव न
तथा गतः । हिमागोरुदयः सायं चकास्ति न तथोपसि
॥ ७१० ॥ सतोषक्षतये पुसामाकस्त्रिकघनागमः । सरसां
सेतुभेदाय वर्षाघः स च न स्थिरः ॥ ७११ ॥ संतुष्यत्यु-
त्तमः स्तुत्या धनेन महताधमः । प्रसीदन्ति जपैर्देवा वलि-
भिर्भूतविग्रहाः ॥ ७१२ ॥ स्वजातीयविघाताय माहात्म्यं
दृश्यते नृणाम् । श्येनो विहंगमानेव हिनस्ति न भुजं-
गमान् ॥ ७१३ ॥ गुरुं प्रयोजनोद्देशादर्जयन्ति न भक्तितः ।
दुग्धदात्रीति गौर्गौहे पोष्यते न तु घर्मतः ॥ ७१४ ॥

गुरुरधिर्द्विजातीना वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः । पतिरेको गुरुः
स्त्रीणां सर्वस्याभ्यागतो गुरुः ॥ ७१५ ॥ बहुभिर्मुखै-
संघातैरन्योय पशुवृत्तिभिः । प्रच्छाद्यन्ते गुणाः सर्वे मेधै-
रिव दिवाकरः ॥ ७१६ ॥ मनागनभ्यावृत्त्या वा कामं
क्षाम्यतु यः क्षमी । क्रियासमभिहारेण विराध्यन्तं क्षमेत
कः ॥ ७१७ ॥ कामाय स्पृहयत्यात्मा सयतोऽपि मनी-
षिणः । वीथीनियमितोऽप्युक्षा शष्पमासाद्य धावति
॥ ७१८ ॥ रोगशोकपरीतापवन्धनव्यसनानि च । आ-
त्मापराधवृक्षाणा फलान्येतानि देहिनाम् ॥ ७१९ ॥ भूमि-
पतावर्थपतौ वाले वृद्धे तपोनिधौ विदुषि । योषिति मूर्खे
गुरुषु च विदुषा नैवोत्तरं देयम् ॥ ७२० ॥ कडुकं वा
मधुरं वा प्रस्तुतवाक्यं मनोहारि । वामे गर्दभनादश्चित्त-
प्रीत्यै प्रयागेषु ॥ ७२१ ॥ अतिपरिचयादवज्ञा सततगम-
नादनादरो भवति । लोकः प्रयागवासी कूपे स्नानं समा-
चरति ॥ ७२२ ॥ अतिपरिचयादवज्ञा सततगमनादना-
दरो भवति । मूलये भिल्लपुरंध्री चन्दनतरुकाष्ठमिन्धनं कु-
रुते ॥ ७२३ ॥ अतिपरिचयादवज्ञा इति यद्वाक्यं मृषैव
तद्गति । अतिपरिचितेऽप्यनादौ संसारेऽस्मिन्न जायते-
ऽवज्ञा ॥ ७२४ ॥ अविधेयो भृत्यजनः शठानि मित्राण्यदा-
यकः स्वामी । अविनयवती च भार्या मस्तकशूलानि च-
त्वारि ॥ ७२५ ॥ वैद्यस्तर्कविहीनो निर्लज्जा कुलवधूर्य-
तिर्मूर्खः । कटके च प्राहुणिको मस्तकशूलानि चत्वारि
॥ ७२६ ॥ शक्तिरहितोऽपि कुप्यति सेवासक्तोऽपि मान-
मुद्रहति । अधनोऽपि हि कामयते जानाति विधिर्विद्वन्व-
यितुम् ॥ ७२७ ॥ त्यजति भयमकृतपापं सुमित्रमयगः
प्रमादिनं विद्या । ह्रीः कामिनमलसं श्रीः कूरं स्त्री दुर्जनं
लोकः ॥ ७२८ ॥ अनुचितकर्मारम्भः स्वजनविरोधो
वलीयसा स्पर्धा । प्रेमदाजनविश्वासो मृत्युद्वाराणि चत्वारि
॥ ७२९ ॥ अन्यमुखे दुर्वादो यः प्रियवदने स एव परि-
हासः । इतरेन्धनजन्मा यो धूमः सोऽगुरुभवो धूपः ॥ ७३० ॥
अगठमलोभमंजिह्वं ल्यागिनमनुरागिणं विशेषज्ञम् । यदि
नाश्रयति नरं श्रीः श्रीरिव हि वञ्चिता तत्र ॥ ७३१ ॥
व्यथयतितरासुपेतः स्वस्थप्रकृतेरवचलेऽपि । शृशसुद्धि-
जते चक्षुः सक्तेन रजःकणेनापि ॥ ७३२ ॥ गरदि समग्र-
निग्राकरकरशतहततिमिरसंचया रजनी । जलदान्तरिता-
र्कामपि दिवसच्छाया न पूरयति ॥ ७३३ ॥ यत्र न फलि-
तास्तरयो विकसितसरसीरुहाः सरस्यो वा । नच सज्जनाः

स देशी गच्छतु निधनं श्मशानसमः ॥ ७३४ ॥ गुणमधि-
गतमपि धनवानचिरान्नाशयति रक्षति दरिद्रः । मज्जयति
रज्जुमम्भसि पूर्णः कुम्भो न खलु तुच्छः ॥ ७३५ ॥ अ-
बुधा अजगमा अपि कयापि गत्या परं पदमवाप्ताः । म-
न्त्रिण इति कीर्त्यन्ते नयवलगुटिका इव जनेन ॥ ७३६ ॥
खल्पा इति रामवलैर्ये न्यस्ता नाशये पयोराशेः । ते शैलाः
स्थितिमन्तो हन्त लघिभैव बहुमानः ॥ ७३७ ॥ यत्रार्ज-
वेन लघिमा गरिमाणं वक्रता तनुते । छन्दःशास्त्र इवा-
सिंहलोके सरलः सखे किमसि ॥ ७३८ ॥ सुहृदि निरन्त-
रचित्ते गुणवति भृत्ये प्रियासु नारीषु । स्वामिनि शक्तिस-
मेते निवेद्य दुःख जनः सुखी भवति ॥ ७३९ ॥ प्राप्य
चलानधिकाराञ्जनुषु मित्रेषु बन्धुवर्गेषु । नापकृत नोप-
कृतं न सत्कृतं किं कृत तेन ॥ ७४० ॥ वित्त परिमितम-
धिकव्ययशील पुरुषमाकुलीकुरुते । ऊनांशुकमिव पीनस्तन-
जघनायाः कुलीनायाः ॥ ७४१ ॥ अप्रतिबुद्धे श्रोतरि वक्तु-
र्वाक्य प्रयाति वैफल्यम् । नयनविहीने भर्तारि लावण्यमिवेह
खञ्जनाक्षीणाम् ॥ ७४२ ॥ बहुतरहिते रसातल उत्तिष्ठन्ते
हि सुमनसस्तपसि । कान्तारैर्जनवेग विषह्य सद्रसफलास्तु
विरलाः स्युः ॥ ७४३ ॥ प्रतिगृहकोण गुणिनो लूताकीटा
इव स्फुरन्ति शतम् । तद्भासकः खंगोमिः को वा रविरिव
गुणज्ञोऽस्ति ॥ ७४४ ॥ रमणीयः स हि पुरुषो रमणी
यत्रैव रन्यति विदग्धा । श्लोकः स एव सुभगश्चित्तं सक्तं
हि यत्र रसिकस्य ॥ ७४५ ॥ आपरितोषाद्विदुषा न साधु
मन्ये प्रयोगविज्ञानम् । बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं
चेतः ॥ ७४६ ॥ अवला यत्र प्रवला शिशुरवनीतो निर-
क्षरो मन्त्री । नहि नहि तत्र धनाशा जीवितं आशापि
दुर्लभा भवति ॥ ७४७ ॥ ज्वलति चलतेन्धनोऽभिर्विप्र-
कृतः पन्नगः फणा कुरुते । प्रायः खं महिमानं क्षोभात्प्र-
तिपद्यते जन्तुः ॥ ७४८ ॥ राजनि विदुषां मध्ये वरसुर-
तानां समागमे स्त्रीणाम् । सौध्रसद्वृषितहृदयो वैक्पिदुरपि

१ मलयपर्वते. २ निहन्त्री ३ आगन्तुक ४ धीपु
निश्वास. ५ दृष्टमापणम् ६ काष्ठम्. ७ सरलम् ८ दानशीलम्

१ चतुरङ्गाख्यक्रीडनकस्य गुटिका २ अल्प बलम्.
३ मूर्खे ४ राजरीटनयनानाम् ५ त-रहिते रसातले-रसाले
आश्रवक्षे इत्यर्थे ६ पुष्पाणि, (पक्षे) शोभनमनस मुनय
इत्यर्थे ७ माघमासे, (पक्षे) तपश्चर्यायाम् ८ कान्तारमरण्यम्.
दुर्गममार्गं इति यावत् तत्सवन्धि एजनवेग कम्पनवेग विषह्य
सहित्वा मद्रसानि फलानि येषामेवविधा विरलाः स्युः. (पक्षे)
कान्ता वी, रा द्रव्य, जनवेगो जनसताप यतान्मर्षयित्वा
सद्रसो मोक्षरस स एव फल येषामेतादृशा विरला स्युः.
९ प्रकाशक १० स्ववाणीभिः, (पक्षे) स्वकिरणै ११ चतुरा.
१२ अपिश्चस्त्वम् १३ जीवने. १४ भयम्. १५ वाग्मी.

कातरो भवति ॥ ७४९ ॥ अलिरनुसरति परिमलं लक्ष्मी-
रनुसरति नयगुणसमृद्धिम् । निम्नमनुसरति सलिलं विधिलि-
खितं बुद्धिगनुसरति ॥ ७५० ॥ स्वार्थानेऽपि कलत्रे नीचः
परदारलम्पटो भवति । संपूर्णेऽपि तडागे काकः कुम्भो-
दकं पिबति ॥ ७५१ ॥ किं क्रूरं फणिहृदयं पुनरपि किं
क्रूरमङ्गनाहृदयम् । क्रूरात्क्रूरतरं किं पतिसुतघनहीनकामि-
नीहृदयम् ॥ ७५२ ॥ अनुकूलां विमलाङ्गीं कुलजां कुगलां
सुशीलसंपन्नाम् । पञ्चलकारां भार्यां पुरुषः पुण्योदयालभते
॥ ७५३ ॥ अरसिकजनमाषणतो रसिकजनैः सह वरं
कलहः । लम्बकुचालिङ्गनतो लिङ्गचकुचापादताडनं श्रेयः
॥ ७५४ ॥ आपदि मित्रपरीक्षा शूरपरीक्षा रणाङ्गणे भवति ।
विनये वंशपरीक्षा स्त्रियः परीक्षा तु निर्धने पुंसि ॥ ७५५ ॥
अनवसरे च यदुक्तं सुभाषितं तच्च भवति हास्याय ।
रहसि प्रौढवधूनां रतिसमये वेदपाठ इव ॥ ७५६ ॥ आरो-
ग्यं विद्वत्ता सज्जनमैत्री महाकुले जन्म । स्वाधीनता च
पुंसां महदैश्वर्यं विनाप्यर्थैः ॥ ७५७ ॥ अवसरपठिता वाणी
गुणगणरहितापि शोभते पुंसाम् । रतिसमये युवतीनां भूषा-
हानिर्विभूषणं भवति ॥ ७५८ ॥ अव्याकरणमर्थात् मित्र-
द्रोण्या तरङ्गिणीतरणम् । भेषजमपथ्यसहितं त्रयमिदमकृतं
वरं न कृतम् ॥ ७५९ ॥ यः पठति लिखति पश्यति परि-
पृच्छति पण्डितानुयाश्रयति । तस्य दिवाकरकिरणैर्नलिनी-
दलमिव विकस्यते बुद्धिः ॥ ७६० ॥ विरला जानन्ति
गुणान्विरलाः कुर्वन्ति निर्धने स्नेहम् । विरलाः परकार्यरताः
परदुःखेनापि दुःखिता विरलाः ॥ ७६१ ॥ उद्वेजयति
दरिद्रं परमुद्राया ब्रणत्कारः । गृहपतिरतिमिलितायाः कङ्क-
णनादो यथा जारम् ॥ ७६२ ॥ कोऽन्वो योऽकार्यरतः
को बहिरा यः शृणोति नैतानि । को मूको यः काले
प्रियाणि वक्तुं न जानाति ॥ ७६३ ॥ कुत्र विधेयो यत्नो
विद्याभ्यासे सदौषधे दाने । अवधीरणा क्व कार्या खलपर-
योषित्परधनेषु ॥ ७६४ ॥ कुत्र विधेयो वासः सज्जनकण्ठे
यथा काश्याम् । कः परिहार्यो देशः पिशुनयुतो लुब्धभूषश्च
॥ ७६५ ॥ दधि मधुरं मधु मधुरं द्राक्षा मधुरा सुधापि
मधुर्गैव । तस्य तदेव हि मधुर यस्य मनो यत्र सलज्जम्
॥ ७६६ ॥ अविदितपरमानन्दो वदति जनो विषयमेव
रमणीयम् । तिलतैलमेव मृष्टं येन न दृष्टं घृतं कापि
॥ ७६७ ॥ रोगी चिरप्रवासी पराज्जमोजी परावसथगार्थी ।
यजीवति तन्मरणं यन्मरणं नोऽस्य विश्रामः ॥ ७६८ ॥
को धर्मो भूतदया किं सौम्यमरोगिता जगति । कः स्नेहः
सद्भावः किं पाण्डित्यं परिच्छेदः ॥ ७६९ ॥ दानं प्रियवा-

क्सहितं ज्ञानमगत्र क्षमान्वितं शौर्यम् । वित्तं त्यागनियुक्त
दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् ॥ ७७० ॥ कल्पयति येन वृत्तिं येन
च लोके प्रशस्यते सद्भिः । स गुणस्तेन च गुणिना रक्ष्यः
मंवर्यनीयश्च ॥ ७७१ ॥ दुर्जनगम्या नार्यः प्रायेणापात्रभृ-
द्भवति राजा । कृपणानुसारि च धनं मेधो गिरिजलधिवर्षी
च ॥ ७७२ ॥ कृतगतमसत्सु नष्टं सुभाषितगतं च नष्टम-
बुधेषु । वचनशतमवचनकरे बुद्धिगतमचेतने नष्टम्
॥ ७७३ ॥ दक्षः श्रियमधिगच्छति पथ्यार्थी कल्यातां सुख-
मरोगी । उद्युक्तो विद्यान्तं धर्मार्थयगांसि च विनीतः
॥ ७७४ ॥ निरतिगयं गरिमाणं तेन जनन्याः सरन्ति
विद्वांसः । यत्कमपि वहति गर्भं महतामपि यो गुरुर्भवति
॥ ७७५ ॥ अप्रकटीकृतगक्तिः शक्तोऽपि जनस्तिरस्त्रिक्रियां
लभते । निवसन्नन्तर्दारुणि लङ्घ्यो वहिर्न तु ज्वलितः
॥ ७७६ ॥ विषमस्य स्वादुफलग्रहणव्यवसायनिश्चयो येषाम् ।
उप्राणामिव तेषा मन्येऽहं गसितं जन्म ॥ ७७७ ॥ दुर-
धिगमः परभागो यावत्पुरुषेण पौरुषं न कृतम् । जयति
तुलामधिरुद्धो भास्वानपि जलदपटलानि ॥ ७७८ ॥
आपदि येनोपकृतं येन च हसितं दगासु चान्त्यासु ।
उपकृतपकृतपि च तयोर्यस्तं पुरुषं परं मन्ये ॥ ७७९ ॥
असती भवति सलज्जा क्षारं नीरं च शीतलं भवति । दम्भी
भवति विवेकी प्रियवक्ता भवति धूर्तजनः ॥ ७८० ॥
पश्यति परस्य युवति सकाममपि तन्मनोरथं कुरुते । ज्ञा-
त्वैव तदप्राप्तिं व्यर्थं मनुजो हि पापभागभवति ॥ ७८१ ॥
स्त्रीणां हि साहचर्याद्भवन्ति चेतांसि भर्तृसदृशानि । मधु-
रापि हि मूर्च्छयते विषविटपिसमाश्रिता वैडी ॥ ७८२ ॥
सकृदपि दृष्ट्वा पुरुषं विबुधा जानन्ति सारतां तस्य ।
हस्ततुल्यापि निपुणाः पलप्रमाणं विजानन्ति ॥ ७८३ ॥
कविहृदयेष्वनसूया कस्तूरीकर्दमेष्वमालिन्यम् । अक्षारता
पयोधाववनीपालेषु पाण्डित्यम् ॥ ७८४ ॥ वस्तुनि चि-
राभिलषिते कथमपि देवात्प्रसक्तसघटने । प्राक्प्राप्तान्यपि
बहुगो दुःखानि पर सुखानि जायन्ते ॥ ७८५ ॥ विष्व-
घातदोषः स्वधाय खलस्य वीरकोपकरः । नवतरुमङ्ग-
ध्वनिरिव हरिनिद्रातस्करः करिणः ॥ ७८६ ॥ सत्यपि
च सुकृतकर्मणि दुर्नीतिश्चेच्छ्रियं हरत्येव । तैलैः सदो-
पयुक्तां दीपशिखां दलति वातालिः ॥ ७८७ ॥ उपचारः
कर्तव्यो यावदनुत्पन्नसाहृदाः पुरुषाः । उत्पन्नसौहृदानामु-
पचारः कैतवं भवति ॥ ७८८ ॥ स्नेहो हि वरमघटितो

१ गुणोत्कर्ष . २ विषयश्रिता . ३ रता ४ विश्वस्त .
५ निद्रापहारी

न वर सजातविषटितस्नेहः । हृतनयनो हि विषादी न
विषादी भवति जात्यन्वः ॥ ७८९ ॥ नलिनीदलगतजल-
वत्तरलं किं यौवन धनं चायुः । के शशधरकरनिकरानुका-
रिणः सज्जना एव ॥ ७९० ॥ किं क्रूरं स्त्रीहृदयं किं गृहिणः
प्रियहिताय दारगुणाः । कः कामः सकलः किं
दुष्करसाधनं प्रज्ञा ॥ ७९१ ॥ वितरति यावद्दाता
तावत्सकलोऽपि भवति कलभाषी । विरते पयसि घनेभ्यः
गान्धन्ति शिखण्डिनां घनयः ॥ ७९२ ॥ व्यसने मित्रप-
रीक्षा शूरपरीक्षा रणाङ्गणे भवति । विनये भृत्यपरीक्षा दान-
परीक्षा च दुर्मिक्षे ॥ ७९३ ॥ आलस्यं स्त्रीसेवा सरोगता
जन्मभूमिवात्सल्यम् । संतोषो मूर्खत्वं पद्म व्याधाता मह-
त्त्वस्य ॥ ७९४ ॥ अप्येकवजनुषोः पश्यत पूर्णत्वतुच्छ-
ताभाजो । ज्याकार्मुकयोः कश्चिद्गुणभूतः कश्चिदपि भर्ता
॥ ७९५ ॥ अन्वत्वमन्धसमये वधिरत्व वधिरकाल आ-
लम्ब्य । श्रीकेशवयोः प्रणयी परमेष्ठी नामिवास्तव्यः
॥ ७९६ ॥ नियतैः पर्दानिषेधं स्वलिङ्गैः सनर्थावह समाश्र-
यति । संभवदन्वगतिः कः सक्रमकाष्ठ दुरीरं च ॥ ७९७ ॥
सम्यगनिष्यन्न सन्योऽर्थस्त्वरया स्फुटाक्रियते । स व्यङ्ग्य
एव भवति प्रथमो विनतातनूज इव ॥ ७९८ ॥ अधरस्य
मधुरिमाणं कुचकाठिन्यं दृगोस्तथा तंश्यम् । कवितायाः
परिपाकाननुभवसिको विजानाति ॥ ७९९ ॥ सविता
विधवति विधुरपि सवितरति तथा दिनन्ति यामिन्यः । या-
मिनयन्ति दिनानि च सुखदुःखवर्गाकृते मनसि ॥ ८०० ॥
निजदोषावृत्तमनसामतिसुन्दरमेव भाति विपरीतम् ।
पश्यति पित्तोपहतः गश्चिश्चुम् शङ्खमपि पीतम् ॥ ८०१ ॥
राज्ये सारं वसुधा वसुधायामपि पुर पुरे सौधम् ।
सौधे तल्पं तल्पे वराङ्गनानङ्गसर्वस्वम् ॥ ८०२ ॥
वाप्यो भवन्ति विमलाः स्फुटन्ति कमलानि वापीषु ।
कमलेषु पतन्त्यलयः क्रमेति संगीतमलिषु पदम् ॥ ८०३ ॥
सनिहितेऽपि दुरापे वस्तुनि मनसोऽनवाप्तविषयस्य ।
भवति न सशयनागो बहुगोऽप्याश्वासमानस्य ॥ ८०४ ॥
स्ववशः करोति कर्म प्रमादशुक्तस्तु परवशो भवति । स्व-
वशो रोहनि वृक्षं निपतत्यवगस्ततः पुरुषः ॥ ८०५ ॥
भोगाक्षमस्य रक्षा दृष्ट्वात्रेणैव कुर्वतोऽनभिमत्स्य । वृद्धस्य
प्रमदापि श्रीरपि भृत्यस्य भोगाय ॥ ८०६ ॥ सर्वथा
स्वहितमाचरणीय किं करिष्यति जनो बहुजल्पः । विद्यते
नहि स कश्चिदुपायः सर्वलोकपरितोषकरो यः ॥ ८०७ ॥

कस्यचित्किमपि नो हरणीयं मर्मत्राक्यमपि नोच्चरणीयम् ।
श्रीपतेः पद्युग स्वरणीयं लीलया भवजलं तरणीयम्
॥ ८०८ ॥ आसुर कुलमनादरणीय चित्तमेतदमलीकरणी-
यम् । रामधाम शरणीकरणीय लीलया भवजलं तरणीयम्
॥ ८०९ ॥ जीवितं तदपि जीवितमध्ये गण्यते सुकृतिभिः
किमु पुसाम् । ज्ञानविक्रमकलाकुललज्जात्यागमोगरहितं
विकलं यत् ॥ ८१० ॥ लोक एष गतलोचनत्रपः कस्य
वा न विवृणोति वाच्यताम् । लोचनोत्सवमशेषजीवनं
यत्कलङ्कयति चन्द्रमण्डलम् ॥ ८११ ॥ यः परस्य विषमं
विचिन्त्येत्याभुयात्स कुमतिः स्वयं हि तत् । पूतना हरिव-
धार्यमाययौ प्राप सैव वधमात्मनस्ततः ॥ ८१२ ॥ काके
शौचं धृतकारे च सत्यं सर्पं क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः ।
ह्रीवे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा
॥ ८१३ ॥ एको देवः केगवो वा शिवो वा एकं मित्रं
भूपतिर्वा यतिर्वा । एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा एको
वासः पत्न्ये वा वने वा ॥ ८१४ ॥ विचायत्तं धातुवद्धं
शरीर नष्टे चित्ते धातवो यान्ति नागम् । तस्माच्चित्त
सर्वदा रक्षणीय स्वस्थे चित्ते बुद्धयः संभवन्ति ॥ ८१५ ॥
शुद्धे पक्षे गीतरन्मिर्बलीयान्न प्रधान्यं तारकायास्तु दृष्टम् ।
गक्त्या शुक्ते विद्यमानेऽपि कान्ते न प्राधान्यं योषिता
क्वापि दृष्टम् ॥ ८१६ ॥ दाता दानस्थान्तरा स्यात्पृथिव्यां
गेहे गेहे याचकाना समूहः । चिन्तारत्नसास्ति सत्त्वे
विवादो मार्गे मार्गे रेणवः सन्त्यसंख्याः ॥ ८१७ ॥ मांसं
मृगाणां दैग्नौ गजानां मृगद्विषां चर्म फलं द्रुमाणाम् ।
स्त्रीणां सुरूपं च नृणां हिरण्यमेते गुणा वैरकरा भवन्ति
॥ ८१८ ॥ शास्त्रेण धर्मं कपटेन मित्रं परोपतापेन समृद्धि-
भावम् । सुखेन विद्या परुषेण नारीं वाञ्छन्ति ये व्यक्त-
मपण्डितास्ते ॥ ८१९ ॥ राजा घृणी ब्राह्मणः सर्वमक्षी
स्त्री चावशा दुष्टबुद्धिः सहायः । प्रेष्यः प्रतीपोऽधिकृतः
प्रमादी त्याज्या इमे यश्च कृतं न वेत्ति ॥ ८२० ॥ मूर्खो
द्विजातिः स्थविरो गृहस्थः कामी दरिद्रो धनवास्तपस्वी ।
वेद्या कुरूपो नृपतिः कदर्यो लोके षडेतानि विडम्बितानि
॥ ८२१ ॥ दानं दरिद्रस्य विमोश्च शान्तिर्युनां तपो ज्ञान-
वतां च मौनम् । इच्छानिवृत्तिश्च सुखान्वितानां दया च
भूतेषु दिव नयन्ति ॥ ८२२ ॥ अर्थागमो नित्यमरो-
गिता च प्रिया च भार्या प्रियवादिनी च । वश्यश्च पुत्रो-
ऽर्थकरी च विद्या पद् जीवलोकस्य सुखानि राजन्

॥ ८२३ ॥ आगेग्यनानृष्यगविप्रवासः संप्रत्यया वृत्तिर-
भीतिवागः । सद्धर्मनुष्यैः मह् संप्रयोगः पद् जीवलो-
कस्य मुन्वानि राजन् ॥ ८२४ ॥ मृतस्य लिप्सा कृपणस्य
दित्सा विमार्गगायाश्च रुचिः स्वकान्ते । सर्पस्य शान्तिः
कुटिलस्य मैत्री विधातृसृष्टां नहि दृष्टपूर्वा ॥ ८२५ ॥
आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण लक्ष्मी पुग वृद्धिमती च
पश्चात् । दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना छायेव मैत्री स्वलसज्ज-
नानाम् ॥ ८२६ ॥ भार्यावियोगः स्वजनापवादो ऋणस्य
शेष कृपणस्य सेवा । दारिय्रकाले प्रियदर्शनं च विना-
शिनो पद् दहन्ति कायम् ॥ ८२७ ॥ अश्वमुत्तं वासवग-
र्जितं च स्त्रीणां च चित्तं पुरुषस्य भाग्यम् । अवर्षणं चा-
प्यतिवर्षणं च देवो न जानाति कुतो मनुष्यः ॥ ८२८ ॥
राष्ट्रस्य चित्तं कृपणस्य वित्तं मनोरथ दुर्जनमानुषाणाम् ।
वित्त्यध्वरित्र पुरुषस्य भाग्यं देवो न जानाति कुतो मनुष्यः
॥ ८२९ ॥ किं पौरुषं रक्षति यो न वार्ताङ्कि वा धनं
नार्थिजनाय यत्स्यात् । सा किं क्रिया या न हितानुवद्धा
किं जीवितं साधुविरोधि यद्वै ॥ ८३० ॥ अन्यायवित्तेन
कृतोऽपि धर्मः सव्याज इत्याहुग्शेषलोकाः । न्यायार्जि-
तायनं स एव धर्मो निर्व्याज इत्यार्यजना वदन्ति ॥ ८३१ ॥
यशोऽधिगन्तुं सुखलिप्पया वा मनुष्यसंख्यामतिवर्तितुं
वा । निरुत्सुकानामभियोगमाजां समुत्सुकैवाद्गमुपैति
सिद्धिः ॥ ८३२ ॥ शान्तेषु निष्ठा सहजश्च बोधः प्रागल्भ्यम-
भ्यस्तगुणा च वाणी । कालानुगोचः प्रतिभानवस्वमेते गुणाः
कामदुघाः क्रियासु ॥ ८३३ ॥ न स्वल्पमप्यध्यवसायमीरोः
करोति विज्ञानविधिगुणं हि । अन्यस्य किं हस्ततलस्थि-
तोऽपि प्रकाशयत्यर्थमिह प्रदीपः ॥ ८३४ ॥ न कस्यचित्क-
श्चिद्बिह स्वभावाद्भवत्युदारोऽमिमतः खलो वा । लोके
गुरुन्वं विपरीततां वा स्वचेष्टितान्येव नरं नयन्ति ॥ ८३५ ॥
अपायसंदर्शनजां विपत्तिमुपायसदर्शनजां च सिद्धिम् । मेधा-
विनो नीतिविधिप्रयुक्तां पुरःस्फुरन्तीगिव दर्शयन्ति ॥ ८३६ ॥
दन्तस्य निर्घर्षणकेन राजन्कर्णस्य कण्डूयनकेन वापि ।
तृणेन कार्यं भवतीश्वराणां किमद्ग वाक्पाणिमता नरेण
॥ ८३७ ॥ त्यजेत्क्षुधातौ महिलां सपुत्रा खादेत्क्षुधातौ
भुजगी स्वमण्डम् । युमुक्षितः किं न करोति पापं क्षीणा
नरा निष्करुणा भवन्ति ॥ ८३८ ॥ दारेषु किंचित्स्वजनेषु
किंचिद्वोष्यं वयस्त्रेषु सुतेषु किंचित् । युक्तं न वा युक्त-
मिदं विचिन्त्य वदेद्विपश्चिन्महतोऽनुरोधात् ॥ ८३९ ॥

गृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरंगैः ।
मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीमिः समानशीलव्यसनेषु सख्यम्
॥ ८४० ॥ त्याज्यं न धैर्यं विधुरेऽपि काले धैर्यात्कदाचि-
द्भ्रतिमाप्नुयात्सः । यथा समुद्रेऽपि च पोतमद्भे सांयात्रिको
वाञ्छति तर्तुमेव ॥ ८४१ ॥ दानेन तुल्यो विधिरस्ति
नान्यो लोभाच्च नान्योऽस्ति परः पृथिव्याम् । विभूषणं
शीलसमं न चान्यत्सतोपतुल्यं धनमस्ति नान्यत् ॥ ८४२ ॥
एकस्य दुःखस्य न यावदन्त गच्छाम्यहं पारमिवार्णवस्य ।
तावद्धितीयं समुपस्थितं मे छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति
॥ ८४३ ॥ धते प्रहारा निपतन्त्यमीक्षणं धनक्षये वर्धति
जाठराधिः । आपत्सु वैराणि समुद्रवन्ति छिद्रेष्वनर्था बहु-
लीभवन्ति ॥ ८४४ ॥ अर्थातुराणां न गुरुर्न बन्धुः कामा-
तुराणां न मयं न लजा । विधातुगणां न सुखं न निद्रा
क्षुधातुराणां न रुचिर्न वेला ॥ ८४५ ॥ विवाहकाले ऋतु-
संप्रयोगे प्राणात्यये सर्वधनापहारे । विप्रस्य चार्थेऽप्यनृत
वदेयुः पश्चान्तान्याहुरपातकानि ॥ ८४६ ॥ यत्रास्ति लक्ष्मी-
त्रिनयो न तत्र ह्यम्यागतो यत्र न तत्र लक्ष्मीः । उभौ च
तौ यत्र न तत्र विद्या नैकत्र सर्वो गुणसनिपातः ॥ ८४७ ॥
द्वारि प्रविष्टः सहसा ततः किं दृष्टः प्रभुः सेरसुखस्ततः
किम् । कथा श्रुता श्रोत्ररसा ततः किं व्यथा न शान्ता
यदि जाठरीया ॥ ८४८ ॥ सुपात्रदानाच्च भवेद्वनाढ्यो धन-
प्रभावेण करोति पुण्यम् । पुण्यप्रभावात्सुरलोकवासी पुनर्ध-
नाढ्यः पुनरेव भोगी ॥ ८४९ ॥ कुपात्रदानाच्च भवेद्विद्रो
दारिद्र्यदोषेण करोति पापम् । पापप्रभावाच्चरकं प्रयाति पुन-
र्दरिद्रः पुनरेव पापी ॥ ८५० ॥ प्रभुर्विवेकी धनवांश्च दाता
विद्वान्विरागी प्रमदा सुशीला । तुरंगमः शस्त्रनिपातधीरो
भूमण्डलस्याभरणानि पद् ॥ ८५१ ॥ स्वदेशजातस्य न-
रस्य नूनं गुणाधिकस्यापि भवेदवज्ञा । निजाङ्गना यद्यपि
रूपराशित्थापि लोकः परदारसक्तः ॥ ८५२ ॥ गन्धः
सुवर्णं फलमिक्षुदण्डे नाकारि पुष्पं खलु चन्दनेषु । विद्वान्ध-
नाढ्यो न तु दीर्घजीवी धातुः पुरा कोऽपि न बुद्धिदोऽभूत्
॥ ८५३ ॥ सर्पस्य रत्ने कृपणस्य वित्ते सत्याः कुचे केसरि-
णश्च केशे । मानोन्नताना शरणागते च मृतौ भवेदन्यकर-
प्रचारः ॥ ८५४ ॥ श्रुतिर्विमिन्ना स्मृतयश्च मिन्ना नैको
मुनिर्यस्य वचोऽप्रमाणम् । धर्मस्य तत्त्व निहितं गुहायां
महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥ ८५५ ॥ प्रागल्भ्यहीनस्य
नरस्य विद्या शस्त्रं यथा कापुरुषस्य हस्ते । न तृप्तिमुत्पाद-
यते शरीरे वृद्धस्य दारा इव दर्शनीयाः ॥ ८५६ ॥ राजा-
श्रयस्तस्करताश्चपण्यमाथर्वणं चापि समुद्रयानम् । एतानि

सिद्ध्यन्ति महाफलानि विपर्यये प्राणहराणि पञ्च ॥ ८५७ ॥
 स्वर्गच्युतानामिह भूमिलोके चत्वारि चिह्नानि वसन्ति देहे ।
 दानप्रसङ्गो मधुरा च वाणी सुरार्चनं ब्राह्मणतर्पणं च
 ॥ ८५८ ॥ निरक्षरे वीक्ष्य महाधनत्व विद्यानवद्या विदुषा
 न हैया । रत्नावतसाः कुलटाः समीक्ष्य किमार्यनार्यः कु-
 लटा भवन्ति ॥ ८५९ ॥ गीर्भिर्गुरूणां परुषाक्षराभिस्तिर-
 स्कृता यान्ति नरा महत्त्वम् । अलब्धशाणोत्कषणा नृपाणां
 न जातु मौलौ मणयो वसन्ति ॥ ८६० ॥ किमिष्टमन्नं खर-
 सूकराणां किं रत्नहारो मृगपक्षिणा च । अन्धस्य दीपो
 बधिरस्य गीतं मूर्खस्य किं शास्त्रकथाप्रसङ्गः ॥ ८६१ ॥
 ये शान्तदान्ताः श्रुतिपूर्णकर्णा जितेन्द्रियाः स्त्रीविषये
 निवृत्ताः । प्रतिग्रहे सकुचिताग्रहस्तास्ते ब्राह्मणास्तारयितुं
 समर्थाः ॥ ८६२ ॥ पतिव्रतायाः कुचकुम्भयुग्ममत्सुग्रशाई-
 लनखावलिश्च । वीरस्य शस्त्र कृपणस्य वित्तं लभ्यानि
 चत्वारि तदन्तकाले ॥ ८६३ ॥ देशाटनं पण्डितमित्रता
 च वाराङ्गना राजसभाप्रवेशः । अनेकशास्त्रार्थविलोकनं च
 चातुर्यमूलानि भवन्ति पञ्च ॥ ८६४ ॥ न वेत्ति यो यस्य
 गुणप्रकर्षं स तं सदा निन्दति नात्र चित्रम् । यथा किराती
 करिकुम्भजाता सुक्तां परित्यज्य विभर्ति गुञ्जाम् ॥ ८६५ ॥
 गिरौ मयूरा गगने पयोदा लक्षान्तरेऽर्कश्च जलेषु पद्मम् ।
 इन्दुर्द्विलक्ष कुमुदस्य बन्धुर्यो यस्य मित्रं नहि तस्य दूरम् ।
 ॥ ८६६ ॥ सुभाषितज्ञेन जनेन साकं संभाषण सुप्रमुसेवन
 च । आलिङ्गन तुङ्गपयोधराणां प्रत्यक्षसौख्यं त्रयमेव लोके
 ॥ ८६७ ॥ अर्थो नराणां पतिरङ्गनानां वर्षा नदीनाम्-
 तुराद् तरुणाम् । स्वधर्मचारी नृपतिः प्रजानां गतं गतं
 यौवनमानयन्ति ॥ ८६८ ॥ जितेन्द्रियत्वं विनयस्य कारणं
 गुणप्रकर्षो विनयादवाप्यते । गुणाधिके पुंसि जनोऽनुरज्यते
 जनानुरागप्रभवा हि सपदः ॥ ८६९ ॥ संपूर्णकुम्भो न
 करोति शब्दमर्थो घटो घोषमुपैति नूनम् । विद्वान्कुलीनो
 न करोति गर्वं जल्पन्ति मूढास्तु गुणैर्विहीनाः ॥ ८७० ॥
 धिग्जीवितं शास्त्रकलोञ्जितस्य धिग्जीवितं चोद्यमवर्जितस्य ।
 धिग्जीवितं व्यर्थमनोरथस्य धिग्जीवितं ज्ञातिपराजितस्य
 ॥ ८७१ ॥ रूपं जरा सर्वसुखानि तृष्णा खलेषु सेवा पुरु-
 षामिमानम् । याज्ञा गुरुत्व गुणमात्मपूजा चिन्ता बलं
 हन्त्यदया च लक्ष्मीम् ॥ ८७२ ॥ शुष्केन्धने बहिरुपैति
 वृद्धिं बालेषु शोकश्चपलेषु कोपः । कान्तासु कामो निपुणेषु
 वित्तं धर्मो दयावत्सु महत्सु धैर्यम् ॥ ८७३ ॥ निर्वाणदीपे
 किमु तैलदानं चौरैर्गते वा किमु सावधानम् । वयोगते
 किं वनिताविलासः पयोगते किं खलु सेतुवन्धः ॥ ८७४ ॥

त्रिविक्रमोऽभूदपि वामनोऽसौ स शूकरश्चेति स वै नृसिंहः ।
 नीचैरनीचैरतिनीचनीचैः सर्वैरुपायैः फलमेव साध्यम्
 ॥ ८७५ ॥ कुग्रामवासः कुजनस्य सेवा कुमोजनं क्रोध-
 सुखी च भार्या । मूर्खश्च पुत्रो विधवा च कन्या दहन्त्यमी
 बहिर्मृते शरीरम् ॥ ८७६ ॥ अल्पीयसामेव निवासभूमित्या-
 गाद्विपत्तिर्महतां न जातु । रत्नाकरात्सन्मणयोऽमियान्ति
 राज्ञां शिरः काकमुखानि भेकाः ॥ ८७७ ॥ अनेकशास्त्रं
 बहु वेदितव्यमल्पश्च कालो बहवश्च विघ्नाः । यत्सारभूतं
 तदुपासितव्यं हंसो यथा क्षीरमिवाम्बुमध्यात् ॥ ८७८ ॥
 अनन्तपारं किल शब्दशास्त्रं स्वल्पं तथासुर्ध्वहवश्च विघ्नाः ।
 सारं ततो ब्राह्मणपास्य फल्गुं हंसो यथा क्षीरमिवाम्बुम-
 ध्यात् ॥ ८७९ ॥ क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां देह-
 स्थितो देहविनाशनाय । यथा स्थितः काष्ठगतो हि वह्निः
 स एव वह्निर्देहते शरीरम् ॥ ८८० ॥ यथा विहंगास्तर-
 माश्रयन्ति नद्यो यथा सागरमाश्रयन्ति । यथा तरुण्यः
 पतिमाश्रयन्ति सर्वे गुणाः काश्चनमाश्रयन्ति ॥ ८८१ ॥
 यती व्रती चापि पतिव्रताश्च वीराश्च गूराश्च दयापराश्च ।
 त्यागी च भोगी च बहुश्रुतश्च सुसद्गमात्रेण दहन्ति पापम्
 ॥ ८८२ ॥ वसन्त्यरण्येषु चरन्ति दूर्वाः पिवन्ति तोयान्य-
 परिग्रहाणि । तथापि बध्या हरिणा नराणां को लोकमारा-
 धयितुं समर्थः ॥ ८८३ ॥ न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धा
 वृद्धा न ते ये न वदन्ति धर्मम् । धर्मो न वै यत्र च
 नास्ति सत्यं सत्यं न तद्यच्छलानाद्युचिद्धम् ॥ ८८४ ॥ वरं
 सखे सत्पुरुषापमानितो न नीचसंसर्गगुणैरलंकृतः । वराश्रपा-
 देन हतो विराजते न रासभस्योपरि सस्थितो नरः ॥ ८८५ ॥
 आदित्यचन्द्रावनलानिलौ च द्यौर्भूमिरापो हृदयं यमश्च ।
 अहश्च रात्रिश्च उभे च सध्ये धर्मश्च जानाति नरस्य वृत्तम् ।
 ॥ ८८६ ॥ उपाधिभिः संततसंगतोऽपि नहि स्वभाव
 विजहाति भावः । आजन्म उन्मज्जति दुग्धसिन्धौ तथापि
 काकः किल कृष्ण एव ॥ ८८७ ॥ किं वाससा तत्र विचा-
 रणीयं वासः प्रधानं खलु योग्यतायाः । पीताम्बरं वीक्ष्य
 ददौ स्वकन्या चर्माम्बरं वीक्ष्य विषं समुद्रः ॥ ८८८ ॥ करोति
 नोऽशेषजनातिरिक्तां संभावनामर्थवर्ती क्रियाभिः । संसत्सु
 जाते पुरुषाधिकारे न पूरणी त समुपैति सख्या ॥ ८८९ ॥
 नरस्य चिह्नं नरकागतस्य विरोधिता बन्धुजनेषु नित्यम् ।
 सरोगता नीचगतेषु सेवा ह्यतीव दोषः कटुका च वाणी
 ॥ ८९० ॥ स्थितो न खादामि हसन्नं जल्पे गतं न शोचामि कृतं
 न मन्ये । द्वयोस्तृतीयो न भवामि राजन्केनास्मि मूर्खो बद्ध
 कारणेन ॥ ८९१ ॥ यस्मिन्कुले यः पुरुषः प्रधानः स सर्वयत्नेन

हि रक्षणीयः । तस्मिन्विनष्टे सकल विनष्ट न नामिभङ्गे ह्यरका
वहन्ति ॥ ८९२ ॥ पुराणमित्येव न साधु सर्वं न चापि
काव्य नवमित्यवधम् । सन्तः परीक्ष्यान्यतरद्गजन्ते मूढः
परप्रत्ययनेयबुद्धिः ॥ ८९३ ॥ सचिन्त्य संचिन्त्य जगत्समस्तं
त्रयः पदार्था हृदयं प्रविष्टाः । इक्षोर्विकाराः कृतयः कवीनां
मुग्धाङ्गनापाङ्गतरङ्गितानि ॥ ८९४ ॥ बालसखित्वमकार-
णहास्यं स्त्रीषु विवादमसज्जनसेवा । गर्दभयानमसंस्कृतवाणी
पद्मसु नरो लघुतामुपयाति ॥ ८९५ ॥ वयसि गते कः
कामविकारः क्षीणे वित्ते कः परिवारः । शुष्के नीरे कः का-
सारो ज्ञाते तत्त्वे कः संसारः ॥ ८९६ ॥ जवो हि सैषेः
परमं विभूषणं त्रपाङ्गनायाः कृशता तपस्विनः । द्विजस्य
विद्या न्यतेरपि क्षमा पराक्रमः शस्त्रवलोपजीविनाम् ॥ ८९७ ॥
धनेन किं यो न ददाति याचके वलेन किं यश्च रिपु न
वाधते । श्रुतेन किं यो न च धर्ममाचरेतिकमात्मना यो न
जितेन्द्रियो भवेत् ॥ ८९८ ॥ श्रुतेन बुद्धिर्व्यसनेन मूर्खता
मदेन नारी सलिलेन निम्नगा । निशा शशाङ्केन धृतिः
समाधिना नयेन चालक्रियते नरेन्द्रता ॥ ८९९ ॥ प्रकीर्ण-
केगामनवेक्ष्यकारिणीं सदा च भर्तुः प्रतिकूलभाषिणीम् ।
परस्य वैश्माभिरतामपत्रपामेवंविधां योपितमाशु वर्जयेत्
॥ ९०० ॥ सतीमपि ज्ञातिकुलैकसंश्रयां जनोऽन्यथा भर्तु-
मतीं विशङ्कते । अतः समीपे पैरिणेतुरिष्यते प्रियाप्रिया
वा प्रमदा स्ववन्धुभिः ॥ ९०१ ॥ मनीषिणः सन्ति
न ते हितैषिणो हितैषिणः सन्ति न ते मनीषिणः ।
सुहृच्च विद्वानपि दुर्लभो नृणां यथौषधं स्वाद्दु हितं च
दुर्लभम् ॥ ९०२ ॥ परोऽवजानाति यदज्ञताजडस्तदुन्न-
तानां न विहन्ति धीरताम् । समानवीर्यान्वयपौरुषेषु यः
करोत्यतिक्रान्तिमसौ तिरस्क्रिया ॥ ९०३ ॥ यदा विगृ-
ह्णाति हतं तदा यशः करोति मैत्रीमथ दूषिता गुणाः ।
स्थितिं समीक्ष्योभयथा परीक्षकः करोत्यवज्ञोपहतं पृथग्ज-
नम् ॥ ९०४ ॥ वनेषु दोषाः प्रभवन्ति रागिणां गृहेषु
पक्षेन्द्रियनिग्रहस्तपः । अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्तते निवृ-
त्तरागस्य गृहं तपोवनम् ॥ ९०५ ॥ सुजीर्णमन्नं सुवि-
चक्षणः सुतः सुशासिता स्त्री नृपतिः सुसेवितः । सुचिन्त्य
चोक्त सुविचार्य यत्कृत सुदीर्घकालेऽपि न याति विक्रि-
याम् ॥ ९०६ ॥ नृणानि नोन्मूलयति प्रभञ्जनो मृदूनि
नीचैः प्रणतानि सर्वतः । समुच्छ्रितानेव तरुन्प्रवाधते महा-
न्महत्स्वेव करोति विक्रमम् ॥ ९०७ ॥ निमित्तमुद्दिश्य हि

यः प्रकुप्यति ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति । अकारणद्वेषि
मनस्तु यस्य वै कथं जनस्तं परितोपयिष्यति ॥ ९०८ ॥
न साहसैकान्तरसानुवर्तिना न चाप्यपायोपहतान्तरात्मना ।
विभूतयः शक्यमवासुमूर्जिता नये च शौर्ये च वसन्ति
संपदः ॥ ९०९ ॥ मुदं विपादः शरद हिमागमस्तमो विव-
खान्सुकृतं कृतघ्नता । प्रियोपपत्तिः शुचमापदं नयः श्रियः
समृद्धा अपि हन्ति दुर्नयः ॥ ९१० ॥ उदीरितोऽर्थः पशु-
नापि गृह्यते हयाश्च नागाश्च वहन्ति चोदिताः । अनुक्त-
मप्यहति पण्डितो जनः परेङ्गितज्ञानफला हि बुद्धयः
॥ ९११ ॥ असत्यता निष्ठुरताऽकृतज्ञता भय प्रमादोऽल-
सता विपादिता । वृथाभिमानो ह्यतिदीर्घसूत्रता तथाङ्गरो-
क्ष्यादि विनाशनं श्रियः ॥ ९१२ ॥ दरिद्रता धीरतया
विराजते कुरूपता शीलतया विराजते । कुभोजनं चोष्ण-
तया विराजते कुवस्त्रता शुभ्रतया विराजते ॥ ९१३ ॥
यथा चतुर्भिः कनक परीक्ष्यते निघर्षणच्छेदनतापताडनैः ।
तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते श्रुतेन शीलेन कुलेन कर्मणा
॥ ९१४ ॥ कुदेशमासाद्य कुतोऽर्थसंचयः कुपुत्रमासाद्य
कुतो जलाञ्जलिः । कुगेहिनी प्राप्य गृहे कुतः सुख कुशि-
ष्यमध्यापयतः कुतो यशः ॥ ९१५ ॥ मात्रा सम नास्ति
शरीरपोषणं चिन्तासमं नास्ति शरीरशोषणम् । भार्यासमं
नास्ति शरीरतोषणं विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणम्
॥ ९१६ ॥ गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो बली बलं वेत्ति
न वेत्ति निर्बलः । पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः करी च
सिंहस्य बलं न मूषकः ॥ ९१७ ॥ सुख हि दुःखान्यनुभूय
शोभते धनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् । सुखाच्च यो याति
नरो दरिद्रतां धृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥ ९१८ ॥ स
दीक्षितो यः सकलं सदीक्षते स पण्डितो यः करणैरखण्डितः ।
स तापसो यः परतापकर्षणः स धार्मिको यः परमर्म न
स्पृशेत् ॥ ९१९ ॥ यशस्करे कर्मणि मित्रसंग्रहे प्रियासु
नारीष्वधनेषु बन्धुषु । क्रतौ विवाहे व्यसने रिपुक्षये धनव्यय-
स्त्वेषु न गण्यते बुधैः ॥ ९२० ॥ विवादशीलां स्वयमर्थ-
चोरिणीं परानुकूलां बहुपाकपाकिनीम् । सक्त्रोधिनीं चान्य-
गृहेषु वासिनीं त्यजन्ति भार्या दशपुत्रमातरम् ॥ ९२१ ॥
अतिप्रचण्डा बहुदुःखभागिनी विवादशीला परगेहगामिनी ।
भर्तुः स्वयं निन्दति या च तस्करी त्यजेत्स्वभार्या दशपुत्र-
पुत्रिणीम् ॥ ९२२ ॥ कुले कलङ्कः कवले कदाञ्जता सुतः
कुबुद्धिर्भवने दरिद्रता । रुजः शरीरे कलहप्रिया प्रिया गृहा-
गमे दुर्गतयः षडेते ॥ ९२३ ॥ प्रकटं मृदु नाम जल्पतः
परुषं सूचयतोऽर्थमन्तरा । शकुनादिव मार्गवर्तिभिः पुरुषा-

दुद्धिजितव्यमीदृशात् ॥ ९२४ ॥ मतिरेव बलाद्भरीयसी
 यदभावे करिणामियं दशा । इति घोषयतीव डिण्डिमः क-
 रिणो हस्तिपकाहतः कण्ठः ॥ ९२५ ॥ महता यदि नि-
 न्दने रतिर्गुणसंख्यैव तदा विधीयताम् । असतामपि
 चेत्सत्त्वे रतिर्ननु तदूषणमेव गण्यताम् ॥ ९२६ ॥ अवग-
 ञ्छति मूढचेतनः प्रियनाशं हृदि शल्यमर्पितम् । स्थिर-
 यीस्तु तदेव मन्यते कुशलद्वारतया समुद्धृतम् ॥ ९२७ ॥
 महतस्तरसा विलङ्घयन्नजदोषेण कुधीर्विनश्यति । कुरुते
 न खलु स्वयेच्छया शलभानिन्धनमिद्धदीधितिः ॥ ९२८ ॥
 क्रियते धवलः खलूचकैर्धवलैरेव सितेतैरैरधः । गिरसौध-
 मघत्त शंकरः सुरसिन्धोर्मधुजित्तमङ्घ्रिणा ॥ ९२९ ॥ कृति-
 नामकृती कथं कथं वा तुलना यातु कृतैर्वचःप्रपञ्चैः ।
 बहुभिर्विधृतैः कचैः कल्पैर्विधवा किं सधवोपमानमेति
 ॥ ९३० ॥ अरुचिर्निशया विना शशी शशिना सापि विना
 महत्तमः । उभयेन विना मनोभवस्फुरित नैव चकास्ति
 कामिनोः ॥ ९३१ ॥ उपकारकमायतेर्धृशं प्रसवः कर्मफ-
 लस्य भूरिणः । अनपायि निवर्हणं द्विषा न तितिक्षासम-
 मस्ति साधनम् ॥ ९३२ ॥ जरा रूपं हरति हि धैर्यमाशा
 मृत्युः प्राणान्धर्मचर्यामसूया । कामो हियं वृत्तमनार्यसेवा
 क्रोधः श्रिय सर्वमेवाभिमानः ॥ ९३३ ॥ गुणवानपि नोप-
 याति पूजां पुरुषः सत्पुरुषैरकथ्यमानः । न हि सौरमणिः
 स्वभावकान्ति रविपादैरनधिष्ठितः करोति ॥ ९३४ ॥ स-
 हसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् । वृणते
 हि विमृश्यकारिण गुणलुब्धाः स्वयमेव सपदः ॥ ९३५ ॥
 विना गोरस को रसो भोजनानां विना गोरसं को रसो
 भूपतीनाम् । विना गोरसं को रसः कामिनीनां विना गोरस
 को रसः पण्डितानाम् ॥ ९३६ ॥ सकलापि कला कला-
 वता विकलां पुण्यकलां विना खलु । सकले नयने वृथा
 यथा तनुभाजां हि कनीनिका विना ॥ ९३७ ॥ सुकुल-
 जन्म विभूतिरनेकधा प्रियसमागमसौख्यपरम्परा । नृपकुले
 गुरुता विमल यशो भवति पुण्यतरोः फलमीदृशम् ॥ ९३८ ॥
 कैनकभूषणसंग्रहणोचितो यदि मणिर्लक्ष्मिपुणि प्रणिधीयते । न
 स विरौति न चापि हि शोभते भवति योजयितुर्वचनीयता
 ॥ ९३९ ॥ सहजमलिनवक्रभावभाजां भवति भवः प्रमवा-
 त्मनागहेतुः । जलधरपदवीमवाप्य धूमो ज्वलनविनागमनु
 प्रयाति नागम् ॥ ९४० ॥ परिहरत पराङ्गनानुषङ्गं वत
 यदि जीवितमस्ति बलम वः । हरहर हरिणीदृशो निमित्त

दश दशकधरमौलयो लुठन्ति ॥ ९४१ ॥ शिशुरपि नि-
 पुणो गुरोर्गरीयात्र तु वपुषैव महान्महत्प्रतिष्ठः । मणिरणु-
 रपि भूपणाय पुंसा न तु पृथुलैव शिला विलासहेतुः
 ॥ ९४२ ॥ अनुदिनमनुकूलमाचरन्तं विहितमतिः प्रतिकूल-
 माचरेत्कः । शमितगरलजातकण्ठदाहं शितिकण्ठः शशिन
 शिरसुः धत्ते ॥ ९४३ ॥ नितम्बो विगालः कटिर्मध्यसूक्ष्मा
 कुचद्वन्द्वमत्यन्तभव्य सुखं च । वचश्चेन्न किचिद्रसालं रम-
 ण्यास्ततः किं ततः किं ततः किं ततः किम् ॥ ९४४ ॥
 स्तब्धस्य नश्यति यशो विपमस्य मैत्री नष्टक्रियस्य कुलमर्थ-
 परस्य धर्मः । विद्याफलं व्यसनिनः कृपणस्य सौख्यं राज्यं
 प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य ॥ ९४५ ॥ दुर्मन्त्रिणं कमुप-
 यान्ति न नीतिदोषाः सतापयन्ति कमपथ्यभुजं न रोगाः ।
 कं श्रीर्न दर्पयति क न निहन्ति मृत्युः क स्त्रीकृता न विपया
 ननु तापयन्ति ॥ ९४६ ॥ वित्तेन किं वितरणं यदि
 नास्ति दीने किं सेवया यदि परोपकृतौ न यत्नः । किं
 सगमेन तनयो यदि नेक्षणीयः किं यौवनेन विरहो यदि
 बलभायाः ॥ ९४७ ॥ किं भूषणं सुदृढमत्र यशो न रत्न
 किं कार्यमार्यचरितं सुकृतं न दोषः । किं चक्षुरप्रतिहतं
 विषणा न नेत्रं जानाति कस्त्वदपरः सदसद्विवेकम्
 ॥ ९४८ ॥ प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुष्कास्ततः किं दत्त पदं
 शिरसि विद्विषतां ततः किम् । सप्रीणिताः प्रणयिनो विम-
 वैस्ततः किं कल्प स्थित तनुभृतां तनुमिस्ततः किम्
 ॥ ९४९ ॥ आदौ न वा प्रणयिना प्रणयो विधेयो दत्तो-
 ऽथवा प्रतिदिन परिपोषणीयः । उल्लिख्य उल्लिखति तत्प्रक-
 रोति लज्जा भूमौ स्थितस्य पतनाद्भयमेव नास्ति ॥ ९५० ॥
 वाञ्छैव सूचयति पूर्वतरं भविष्यं पुंसा यदन्यतनुजं त्वशुभ
 शुभं वा । विज्ञायते शिशुरजातकलापचिह्नः प्रत्युद्गतैरपसर-
 न्सरसः (१) कलापि ॥ ९५१ ॥ शस्त्रैर्हतास्तु रिपवो न हता
 भवन्ति प्रज्ञाहताश्च नितरां सुहता भवन्ति । शस्त्र निहन्ति
 पुरुषस्य शरीरमेकं प्रज्ञा कुलं च विभवं च यशश्च हन्ति
 ॥ ९५२ ॥ स्थानेषु शिष्यनिवहैर्विनियुज्यमाना विद्या गुरुं
 हि गुणवत्तरमातनोति । आदाय शुक्तिपु बलाहकविप्रकीर्णं
 रत्नाकरो भवति वारिमिरम्बुराशिः ॥ ९५३ ॥ वार्ता च
 कौतुककरी विमला च विद्या लोकोत्तरः परिमलश्च कुरंग-
 नाभेः । तैलस्य विन्दुरिव वारिणि दुर्निवारमेतन्नयं प्रसरति
 स्वयमेव भूमौ ॥ ९५४ ॥ अत्यन्तमन्थनकदर्थनसुत्सहन्ते
 मर्यादया नियमिताः किमु साधवोऽपि । लक्ष्मीसुधाकरसुधा-

१ ऐश्वर्यम् २ गौरवम् ३ सुवर्णालकारसंग्रहयोग्यः ४ हीरकादि
 ५ वक्त्रे. ६ निन्दा.

१ शास्त्रवेत्ता २ श्रेष्ठ. ३ महत्सु प्रतिष्ठा यस्य. ४ वृत्तान्त.
 ५ कुतूहलकारिणी.

धुपनीय शेषे रत्नाकरोऽपि गरलं किमु नोज्जगार ॥ ९५५ ॥
 अर्था हसन्त्युचितदानविहीनलुब्धं भूम्यो हसन्ति मम
 भूमिरिति ब्रुवाणम् । जारा हसन्ति तनयानुपलालयन्तं
 मृत्युर्हसत्यवनिपं रणरङ्गभीरुम् ॥ ९५६ ॥ वैद्या वदन्ति
 कफपित्तमरुद्विकाराश्चोतिर्विदो ग्रहगतिं परिवर्तयन्ति । भू-
 तामिपङ्ग इति भूतविदो वदन्ति प्राचीनकर्म बलवन्मुनयो
 वदन्ति ॥ ९५७ ॥ कस्यापि कोऽप्यतिशयोऽस्ति स तेन
 लोके ख्यातिं प्रयाति नहि सर्वविदस्तु सर्वे । किं केतकी
 फलति किं पनसः सुपुष्पः किं नागवल्लवपि च पुष्पफलैरु-
 पेता ॥ ९५८ ॥ शीलावलम्बनमहर्निशमिष्टचिन्ता वित्तानु-
 रूपमशनाभरणादि कार्यम् । वार्यं च दुर्जनसमाजनिजप्रश-
 साहास्यादि सज्जनवचो हृदये निधेयम् ॥ ९५९ ॥ प-
 श्यन्ति नैव कवयो निजकाव्यदोषं भक्षन्ति नो बलिभुजो
 निजजातिमासम् । जल्पन्ति नैव मधुपा निजमर्मवाक्यं
 कुर्वन्ति नो युवतयः पुरुषेषु ^३वीजम् ॥ ९६० ॥ कीर्तिं
 मृणालकमनीयमुजामनिन्द्रचन्द्रानना स्मितसरोरुहचारु-
 नेत्राम् । ज्योत्स्नास्मितामपहतां दयितामिव स्वां लब्धुं न
 कं परमुपक्रममातनोति ॥ ९६१ ॥ शास्त्र सुनिश्चलधिया
 परिचिन्तनीयं सेव्यो नृपोऽपि सततं परिसेवनीयः । अङ्गे
 स्थितापि युवतिः परिक्षणीया शास्त्रे नृपे च युवतौ च कुतः
 स्थिरत्वम् ॥ ९६२ ॥ हंसो विभाति नलिनीदलपुञ्जमध्ये
 सिंहो विभाति गिरिगहरकंदराद्यु । जाल्यो विभाति तुरगो
 रणयुद्धमध्ये विद्वान्विभाति पुरुषेषु विचक्षणेषु ॥ ९६३ ॥
 हंसो न भाति बलिभोजनवृन्दमध्ये गोमायुमण्डलगतो न
 विभाति सिंहः । जाल्यो न भाति तुरगः खरयूथमध्ये वि-
 द्वान्न भाति पुरुषेषु निरक्षरेषु ॥ ९६४ ॥ विश्वेश्वरस्तु सु-
 धिया गलितेऽपि भेदे भावेन भक्तिसहितेन समर्चनीयः ।
 प्राणेश्वरश्चतुरया मिलितेऽपि चित्ते चैलाञ्चलव्यवहितेन नि-
 रीक्षणीयः ॥ ९६५ ॥ किं कोकिलस्य विरुतेन गते वसन्ते
 किं कातरस्य बहुशस्त्रपरिग्रहेण । मित्रेण किं व्यसनकालप-
 राङ्मुखेन किं जीवितेन पुरुषस्य निरक्षरेण ॥ ९६६ ॥ हारः
 प्रलम्बितपयोधरमध्यवर्ती शुष्कस्तनान्तरगतो वरकञ्चुकश्च ।
 काणेश्छाञ्जनममूर्ध्नि च पुष्पमाला दीनाश्रयो बुधजनः
 खलु पञ्च दुःखम् ॥ ९६७ ॥ नीचं समृद्धमपि सेवति नीच
 एव तं दूरतः परिहरन्ति पुनर्महान्तः । शाखोटकं मधुर-
 पक्कफलैरुपेतं सेवन्ति वायसगणा न तु राजहसाः ॥ ९६८ ॥
 माकन्दराजपरिरम्भणाललितापि मल्लीवधूर्धुपरागवती व-

भूव । दृष्ट्वापि तत्कुटिलतां न जहाति चूतः प्रायः कुजाति-
 निवहेषु कुतोऽभिमानः ॥ ९६९ ॥ कालक्रमेण परिणाम-
 वशादनव्या भावा भवन्ति खलु पूर्वमतीव तुच्छाः । मुक्ता-
 मणिर्जलदतोकणोऽप्यणीयान्संपद्यते च चिरकीचकरन्ध्र-
 मध्ये ॥ ९७० ॥ यच्चिन्तितं तदिह दूरतरं प्रयाति यच्चैतसापि
 न कृतं तदिहाभ्युपैति । इत्थं विधेर्विधिविपर्ययमाकलय्य
 सन्तः सदा सुरसरित्तटमाश्रयन्ति ॥ ९७१ ॥ अन्तःप्रतप्तम-
 रुसैकतददृष्टमानमूलस्य चम्पकतरोः क विकासचिन्ता । प्रायो
 भवत्यनुचितस्थितिदेशभाजां श्रेयः - खजीवपरिपालनमात्र-
 मेव ॥ ९७२ ॥ उचितमनुचितं वा कुर्वता कार्यजातं परि-
 णतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन । अतिरभसकृताना कर्म-
 णामा विपत्तेर्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ ९७३ ॥
 व्यतिषजति पदार्थानान्तरः कोऽपि हेतुर्न खलु बहिरुपाधी-
 न्प्रीतयः सश्रयन्ते । विकसति हि पतङ्गस्योदये पुण्डरीकं
 द्रवति च हिमरश्माद्युद्गते चन्द्रकान्तः ॥ ९७४ ॥ प्रथमदि-
 वसचन्द्रः सर्वलोकैकवन्द्यः स च सकलकलाभिः पूर्णचन्द्रो
 न वन्द्यः । अतिपरिचयदोषात्कस्य नो मानहानिर्नवनवगु-
 णरागी प्रायशः सर्वलोकः ॥ ९७५ ॥ भवति हृदयहारी
 कोऽपि कस्यापि हेतुर्न खलु गुणविशेषः प्रेमबन्धप्रयोगे ।
 किसलयितवनान्ते कोकिलारावरम्ये विकसति न वसन्ते
 मालती कोऽत्र हेतुः ॥ ९७६ ॥ परीवादस्तथ्यो भवति
 वितथो वापि महता तथाशुचैर्घाञ्चो हरति महिमान जन-
 रवः । तुलोत्तीर्णस्यापि प्रकटितहताशेषतमसो रवेस्तादृक्तेजो
 नहि भवति कन्यां गतवतः ॥ ९७७ ॥ बहिः सर्वाकार-
 प्रगुणरमणीयं व्यवहरन्पराभ्यूहस्थानान्यपि तनुतराणि स्थग-
 यति । जनं विद्वानेकः सकलमभिसंधाय कपटैस्तदस्थः
 स्वानर्थान्घटयति च मौनं च भजते ॥ ९७८ ॥ कलारत्नं
 गीतं गगनतलरत्नं दिनमणिः सभारत्नं विद्वान्श्रवणपुटरत्नं
 हरिकथा । निशारत्नं चन्द्रः शयनतलरत्नं शशिमुखी महीरत्नं
 श्रीमाञ्जयति रघुनाथो नृपवरः ॥ ९७९ ॥ नराः संस्कारार्हा
 जगति किल केचित्सुकृतिनः समानायां जाल्यामपि वयसि
 सत्या परधियः । अयं दृष्टान्तोऽत्र स्फुटकरगतोऽत्य-
 भ्यसनतः शुकः श्लोकान्वक्तुं प्रभवति न काकः क्वचिदपि
 ॥ ९८० ॥ वरं तुङ्गाञ्छृङ्गाद्गुरुशिखरिणः कापि पुलिने पतित्वायं
 कायः कठिनदृषदन्तर्विदलितः । वरं न्यस्तो हस्तः फणिप-
 त्तिमुखे तीव्रदशने वर वहौ पातस्तदपि न कृतः शील-
 विलयः ॥ ९८१ ॥ विद्वैवज्ञ ग्राम विबुधविधुरां भूपतिसभां

सुखं श्रुत्या हीनं मनुजपतिश्च्युतः च विषयम् । अनाचारा-
न्दारानपहरिकथं काव्यमपि च प्रवक्तृत्वापेतं गुरुमपि सुबुद्धिः
परिहरेत् ॥ ९८२ ॥ मणिः शौणोल्लीढः समरविजयी हे-
तिनिर्हृतो मदक्षीणो नागः शरदि सरितः श्यानपुलिनाः ।
कलाशेषश्चन्द्रः सुरतमृदिता बालवनिता तनिम्ना शोभन्ते
गलितविभवाश्चाधिषु नृपाः ॥ ९८३ ॥ किमासेव्य पुसा
सविधमनवद्यं द्युसरितः किमेकान्ते ध्येयं चरणयुगल कौ-
स्तुभभृतः । किमाराध्यं पुण्यं किमभिलषणीयं च करुणा
यदासक्त्या चेतो निरवधि विमुक्तौ प्रभवति ॥ ९८४ ॥
वरं मौनं कार्यं न च वचनमुक्तं यदन्तं वरं क्लैद्यं पुंसां न
च परकलत्राभिगमनम् । वरं प्राणत्यागो न च पिशुनवाक्ये-
ष्वमिरुचिर्वरं भिक्षाशित्वं न च परधनास्वादनसुखम्
॥ ९८५ ॥ वरं शून्या शाला न च खलु वरो दुष्टवृषभो
वरं वेष्ट्या पत्नी न पुनर्विनीता कुलवधूः । वरं वासोऽरण्ये
न पुनरविवेकाधिपपुरे वरं प्राणत्यागो न पुनरधमानासुपगमः
॥ ९८६ ॥ दृढः प्रेमा भग्नः सैदसिरिव सधिं न भजते
भजेतापि प्रायः स्वलति खलु यत्नैरपि धृतः । स्वलेन्नो चे-
त्साम्यं भजति न भजेद्वा न भवति च्युताशङ्कश्चेत्सात्सृ-
त्सिमुपगतस्तु व्यथयति ॥ ९८७ ॥ इयं प्रीतिर्वल्ली हृदय-
सुवि देवात्समुदिता तथा यत्नाद्रक्ष्या प्रकृतिमृदुलापायबहुला ।
यथा नैना स्फीतां पिशुनजनदुर्वाक्यदहनो दहत्यन्तः
शोषं व्रजति न पुनः सौहृदनिधे ॥ ९८८ ॥ न रम्यं ना-
रम्यं प्रकृतिगुणतो वस्तु किमपि प्रियत्वं यत्र सादितरदपि
तद्गाहकवगात् । रथाज्ञाहानानां भवति विधुरङ्गारशकटी
पठीराम्भःकुम्भः स भवति चकोरीनयनयोः ॥ ९८९ ॥
अरण्यं सारङ्गैर्गिरिकुहरगर्भाश्च हंरिमिर्दिशो दिङ्मार्तङ्गैः स-
लिलमुपित पङ्कजवनैः । प्रियाचक्षुर्मध्यस्तनवदनसौन्दर्यवि-
जितैः सतां माने म्लाने मरणमथवा दूरगमनम् ॥ ९९० ॥
नमोभूषा पूर्षा कमलवनभूषा मधुकरो वचोभूषा सत्य चर-
विभवभूषा वितरणम् । मनोभूषा मैत्री मधुसमयभूषा मन-
सिजः सौदोभूषा सूक्तिः सकलगुणभूषा च विनयः
॥ ९९१ ॥ कलासीमा काव्य सकलगुणसीमा वितरणं
भये सीमा मृत्युः सकलसुखसीमा सुवदना । तप-
सीमा मुक्तिः सकलकृतिसीमाश्रितभृतिः प्रिये सीमाह्लादः
श्रवणसुखसीमा हरिकथा ॥ ९९२ ॥ शशी दिवसधूसरो

गलितयौवना कामिनी सरो विगतवारिज मुखमनक्षरं
स्वाकृतेः । प्रभुर्धनपरायणः सततदुर्गतः सज्जनो नृपाङ्गन-
गतः खलो मनसि सप्त शल्यानि मे ॥ ९९३ ॥ प्रसरति
मनः कार्यारम्भे दृढीभवति स्पृहा स्वयमुपनयन्नर्थान्मन्त्रो
न गच्छति विप्लवम् । फलति सकलं कृत्यं चित्तं समुन्नतिम-
श्रुते भवति च रतिः श्लाघ्ये कृत्ये नरस्य भविष्यतः ॥ ९९४ ॥
सरसि बहुशस्तारच्छाये क्षणात्परिवञ्चितः कुमुदविटपाण्वेधी
हंसो निशासु विचक्षणः । न दशति पुनस्ताराशङ्की दिवापि
सितोत्पलं कुहकचकितो लोकः सत्येऽप्यपायमपेक्षते ॥ ९९५ ॥
स्वफलनिचयः शाखाभङ्गं करोति वनस्पतेर्गमनमलसं वर्हा-
टोपः करोति शिखण्डिनः । चतुरगमनो जात्यो योऽश्वः
स गौरिव वाहते गुणवति जने प्रायेणैते गुणाः खलु दूष-
णम् ॥ ९९६ ॥ क्लेमिकुलचित लालाङ्घ्रि विर्गन्धि जुगु-
प्सितं निरुपमरसप्रीत्या खादन्नरास्थि निर्दामिषम् । सुँरपति-
मपि श्वा पार्श्वस्थं विलोक्य न गङ्गते नहि गणयति क्षुद्रो
जन्तुः परिग्रहफल्गुतार्म् ॥ ९९७ ॥ मधुकरगणश्चूतं
त्यक्त्वा गतो नवमल्लिका पुनरपि गतो रक्ताशोकं कदम्ब-
वनं ततः । तदपि सुचिरं स्थित्वा तेभ्यः प्रयाति सरोरुहं
परिचितजनद्वेषी लोको नव नवमीहते ॥ ९९८ ॥ दद्या-
त्साधुर्यदि निजपदे दुर्जनाय प्रवेशं तन्नाशाय प्रभवति ततो
वाञ्छमानः स्वयं सः । तस्माद्देवो विपुलमतिमिर्नावका-
शोऽधमाना जारोऽपि साद्रूहपतिरिति श्रूयते वाक्यतोऽत्र
॥ ९९९ ॥ मौने मौनी गुणिनि गुणवान्पण्डिते पण्डितो-
ऽसौ दीने दीनः सुखिनि सुखवान्भोगिनि प्राप्तभोगः । मूर्खे
मूर्खो शुवतिषु युवा वाग्मिषु प्रौढवाग्मी धन्यः कोऽपि त्रिभु-
वनजयी योऽवधूतेऽवधूतः ॥ १००० ॥ विद्यातीर्थे जगति
विबुधाः साधवः सत्यतीर्थे गङ्गातीर्थे मलिनमनसो योगिनो
ध्यानतीर्थे । धारातीर्थे धरणिपतयो दानतीर्थे धनाढ्या लज्जा-
तीर्थे कुलयुवतयः पातकं क्षालयन्ति ॥ १००१ ॥ साध्वीस्त्रीणां
दयितविरहे मानिना मानमङ्गे सल्लोकानामपि जनरवे निग्रहे
पण्डितानाम् । अन्योद्रेके कुटिलमनसा निर्गुणानां विदेशे
भृत्याभावे भवति मरणं किं तु सभावितानाम् ॥ १००२ ॥
शीतेऽतीते वसनमृशन वासरान्ते निशान्ते क्रीडारम्भं कुव-
लयदृशां यौवनान्ते विवाहम् । सेतोर्वन्धं पयसि चलिते
वार्धके तीर्थयात्रां वित्तेऽतीते वितरणमतिं कर्तुमिच्छन्ति
मूढाः ॥ १००३ ॥ श्रेयो नूनं व्रजति स पुमांश्शिक्षया
वर्धितो यः स्वच्छन्द यश्चरति स पराभूतिमाप्नोति काले ।

१ देशम् २ निरूपपापणोऽल्लिखित ३ आयुधे कृतक्षतः
४ हस्ती ५ शुक्र ६ नपुंसकत्वम् ७ दुश्चरिताः ८ समी
चीनं सन्न इव ९ शृंगैः १० मिहै ११ दिग्गजे
१२ सूर्यः, १३ सभा,

१ दरिद्र २ कीटकसमूहैर्व्याप्तम् ३ लालयार्द्रम् ४ आ-
मगन्धि ५ गर्हितम् ६ निर्दामम् ७ इन्द्रम् ८ क्षुल्लकत्वम्

पूज्यो वेणुर्मवति च नतिं प्रापितो भूपतीनामन्यं नृत्तोचित-
मिति करं नर्तकाः कल्पयन्ति ॥ १००४ ॥ बाले बाला
विदुषि विदुषा गायने गायनेगाः शूरे शूरा निगमविदि
चाम्नायलीलागृहाणि । सिद्धे सिद्धा मुनिषु मुनयः सत्सु
सन्तो महान्तः प्रौढे प्रौढाः किमिति वचसा तादृगा यादृ-
शेषु ॥ १००५ ॥ चान्द्रीं लेखां दगति दगनैर्दारुणः सँहि-
केयो नव्यां वल्लीं दवदहनकश्चान्दनीं दन्दर्हाति । अप्यु-
न्मत्तः कुवलयमयीं मालिकामालुनीते मूलादुन्मूलयति
नलिनीं दृष्टहस्तीं करेण ॥ १००६ ॥ यावत्स्वस्थमिदं गरी-
रमर्हजं यावज्जरा दूरतो यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता याव-
न्श्रयो नाशुषः । आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो
महान्संदीप्तं भवने तु कृपस्वननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ १००७ ॥
निर्वृत्ताश्चरकृत्य ऋत्विजमहो तीर्णापगो नात्रिकं शुद्धान्ते
सुमटं च सिद्धविजयो बोद्धारमामस्थलः । वृद्धं वारवधूजनं
च कर्तव्यो निर्वृष्टतथैव नो च्यत्सातङ्कचयश्चिकित्सकमपि
द्वेष्टि प्रदेयार्थिनम् ॥ १००८ ॥ मित्रं स्वच्छतया रिपुं
नयंवल्लुब्धं धनैरीश्वरं कार्येण द्विजमादरेण युवतिं प्रेम्णा
शर्मवान्भवान् । अत्युग्रं स्तुतिभिर्गुरुं प्रणतिभिर्मूर्खं कथा-
भिर्वृधं विद्यामी रसिकं रसेन सकलं शैलेन कुर्याद्विगम्
॥ १००९ ॥ दौर्मन्त्र्यान्वृपतिर्विनश्यति यतिः सद्भात्सुतो
लालनाद्रिषोऽनध्ययनात्कुलं कुतनयाच्छीलं खलोपासनात् ।
ह्रीर्मद्यादनवेक्षणमादपि कृषिः ज्ञेहः प्रवासाश्रयानमैत्री चाप्रण-
यात्समृद्धिरनयात्यागात्प्रमादाद्वनम् ॥ १०१० ॥ कोऽर्था-
न्याप्य न गर्वितो विषयिणः कस्यापदेऽस्तं गताः स्त्रीभिः
कस्य न खण्डितं भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः । कः
कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवं को वा
दुर्जनवागुगामु पतितः क्षेमेण यातः पुमान् ॥ १०११ ॥
वैद्यं पानरतं नटं कुमठिनं श्वाध्यायहीनं द्विजं योधं कापु-
रुषं हयं गतरयं मूर्खं परिव्राजकम् । राजानं च कुमन्त्रिभिः
परिवृतं देशं च सोपद्रवं भार्यां यौवनगर्विता पररता सुध्व-
न्ति ते पण्डिताः ॥ १०१२ ॥ वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति
विहगाः शुष्कं सरः मारसा निर्द्रव्यं पुरुषं त्यजन्ति गणिका
अष्टं नृपं मन्त्रिणः । पुष्यं पर्युषितं त्यजन्ति मधुषा द्रव्यं
वनान्तं मृगाः सर्वः कार्यवशाज्जनोऽभिगमते तत्कस्य को
वल्लभः ॥ १०१३ ॥ मन्तश्चेदमृतेन किं यदि स्वलस्तत्काल-
लकूटेन किं दातागे यदि कस्यशास्त्रिसिरलं यद्यर्थिनः किं

तृणैः । किं कर्पूरगलाकया यदि दृगः पन्थानमेति प्रिया
संसारोऽपि सतीन्द्रजालमपरं यद्यस्ति तेनापि किम् ॥ १०१४ ॥
लोभश्चेदगुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः सत्य चेत्त-
पसा च किं शुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किम् । सौजन्यं
यदि किं गुणैः स्वमहिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः सद्विद्या
यदि किं धनैरपयगो यद्यस्ति किं मृत्युना ॥ १०१५ ॥
छेदश्चन्दनचूतचम्पकवने रक्षापि गाखोटके हिंसा हंस-
मयूरकोकिलकुले काकेषु नित्यादरः । मातङ्गेन खरकयः
समतुला कर्पूरकार्पासयोरेषा यत्र विचारणा गुणिगणे देगाय
तस्मै नमः ॥ १०१६ ॥ या गका शशिगोमना गतघना सा
यामिनी यामिनी या सौन्दर्यगुणान्विता पतिरता सा कामिनी
कामिनी । या गोविन्दरसप्रमोदमधुरा सा माधुरी माधुरी
या लोकद्वयमाधनी तनुमृतां सा चातुगी चातुरी ॥ १०१७ ॥
किं तीर्थं हरिपादपद्मजननं किं रत्नमच्छा मतिः किं गात्रं
श्रवणेन यस्य गलति द्वैतान्वकारोदयः । किं मित्रं सततो-
पकाररसिकं तत्त्वावबोधः सखे कः शत्रुर्वद खेददानकुगलो
दुर्वासनासंचयः ॥ १०१८ ॥ क्षान्तिश्चेद्वचनेन किं किम-
रिभिः क्रोवोऽस्ति चेद्देहिनां ज्ञातिश्चेदनेन किं यदि सुहृ-
द्विष्योपधैः किं फलम् । किं सपर्यदि दुर्जनाः किमु धनैर्वि-
द्यानवद्या यदि व्रीडा चेत्किमु भूषणं मुकविता यद्यस्ति
राज्येन किम् ॥ १०१९ ॥ सत्तुः सच्चरितः सती प्रियतमा
स्वामी प्रसादोन्मुखः स्निग्धं मित्रमवशकः परिजनो निःक्लेश-
लेगं मनः । आकारो रुचिरः स्थिरश्च विभवो विद्यावदातं
मुखं तुष्टे विष्टपकष्टहारिणि हर्गं संप्राप्यते देहिना ॥ १०२० ॥
का श्लाघ्या गुणिना क्षमा परिभवः को यः स्वकुल्यैः कृतः
किं दुःखं परसंश्रयो जगति कः श्लाघ्यो य आश्रीयते । को
मृत्युर्व्यसनं शुचं जहति के यैर्निर्जिताः शत्रवः कैर्विज्ञात-
मिदं विराटनगरे छन्नस्थितैः पाण्डवैः ॥ १०२१ ॥ म
स्निग्धोऽकुञ्जलाग्निवाग्यति यन्तकर्म यन्निर्मलं मा स्त्री यानु-
विधायिनी स मतिमान्यः सद्भिरम्यर्च्यते । सा श्रीर्या न
मदं करोति स मुखी यस्तृष्णया सुच्यते तन्मित्रं यदकृत्रिम
स पुरुषो यः खिद्यते नेन्द्रियैः ॥ १०२२ ॥ प्रायेणात्र
कुलान्वितं कुकुलजाः श्रीवल्लभ दुर्मगा दातारं कृपणा ऋजु-
ननृजवो वित्तान्वितं निर्धनाः । वैरूप्योपहृताश्च कान्तवपुषं
वर्माश्रयं पापिनो नानाशास्त्रविचक्षणं च पुरुष निन्दन्ति
मूर्खा जनाः ॥ १०२३ ॥ पौलस्त्यः कथमन्यदाग्रहर्णे दो-
ष न विज्ञातवान्प्रायेणापि कथं न हेमहरिणन्यासंभवो लक्षि-
तः । अज्ञैश्चापि युधिष्ठिरेण सहसा प्राप्तो ल्यनर्थः कथं प्रत्या-

१. नृनारहिनम् २ उद्योगः. ३ सपादिनयमकृत्य. ४ उत्तीर्णा
नदी येन मः. ५ योदागम् ६ धृतं. ७ निग्नरोगमचनः.
८ वैद्यम्. ९ नीतिशक्तिभिः.
२४ सु० २० भा०

१ दृष्टता. २ रावण. ३ पार्श्व. ४ प्राप्तविपद्वन्चित्तान्ताम्

सन्नविपत्तिमूढमनसां प्रायो मतिः क्षीयते ॥ १०२४ ॥
 सिंहो व्याकरणस्य कर्तुरहरत्पाणान्प्रियान्पाणिनेर्मीमांसाकृतसु-
 न्ममाथ सहसा हस्ती मुनिं जैमिनिम् । छन्दोज्ञाननिधिं
 जघान मकरो वेलातटे पिङ्गलं ह्यज्ञानवृत्तचेतसामतिरुषां
 कोऽर्थस्तिरश्चां गुणैः ॥ १०२५ ॥ शक्तेनापि सता जनेन
 विदुषा कालान्तरप्रेक्षिणा वस्तव्य खलु वज्रपातविषमे क्षुद्रे-
 ऽपि पापे जने । दर्वीव्यग्रकरेण धूममलिनेनायासयुक्तेन किं
 भीमेनातिवलेन मत्स्यभवनेऽपूपा न संघटिताः ॥ १०२६ ॥
 सिद्धिं वाञ्छयता जनेन विदुषा तेजो निगृह्य स्वकं सत्त्वो-
 त्साहवतापि दैवगतिषु स्वैर्यं प्रकायं क्रमात् । देवेन्द्रद्विहि-
 णोपमैर्वहुगुणैरभ्यर्चितो भ्रातृभिः किं क्लिष्टः सुचिरं विराट-
 भवने पूर्वं न धर्मात्मजः ॥ १०२७ ॥ रूपेणाप्रतिमेन
 यौवनगुणैः श्रेष्ठे कुले जन्मना गन्तव्यानि दिनानि दैवव-
 शतो भूयो धन वाञ्छता । सैरन्ध्रीति विगर्हिता युवतिभिः
 साक्षेपमाज्ञाभयाद्गौपद्या किल मत्स्यराजभवने घृष्टं न किं
 चन्दनम् ॥ १०२८ ॥ किं चित्र यदि राजनीतिकुशलो
 राजा भवेद्भार्मिकः किं चित्र यदि वेदशास्त्रनिपुणो विप्रो
 भवेत्पण्डितः । तच्चित्र यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्का-
 मिनी तच्चित्र यदि निर्धनोऽपि पुरुषः पापं न कुर्यात्कचित्
 ॥ १०२९ ॥ वासासि व्रजचारिवारिजदृशां हृत्वा हठादुच्च-
 कैर्यः प्राग्भूरुहमारुरोह स पुनर्वस्त्राणि विस्तारयन् । ग्रीडा-
 भारमपाचकार सहसा पाञ्चालजायाः स्वयं को जानाति
 जनो जनार्दनमनोवृत्तिः कदा कीदृशी ॥ १०३० ॥ अर्थी
 लाघवसुच्छित्तो निपतनं कामातुरो लाञ्छनं निःस्वो वक्ष-
 न्मना विकलतां दोषाकुलः संशयम् । लुब्धोऽकीर्तिर्मसं-
 गरः परिभवं दुष्टोऽन्यदोषे रतिं दुर्वागप्रियता दुर्दोरवशः
 प्राप्नोति कष्टं मुहुः ॥ १०३१ ॥ नीतिभूमिसुजां नतिर्गुण-
 वता हीरङ्गनाना रतिर्दोषयोः शिशवो गृहस्य कविता बुद्धेः
 प्रसादो गिराम् । लावण्यं वपुषः श्रुतं सुमनसः शान्तिर्द्वि-
 जस्य क्षमा शक्तस्य द्रविणं गृहाश्रमवतां स्वास्थ्यं सतां
 मण्डनम् ॥ १०३२ ॥ कार्पण्येन यशः कुधा गुणचयो
 दम्भेन सत्यं क्षुधा मर्यादा व्यसनैर्धनं च विपदा स्वैर्यं प्रमा-
 दैर्द्विजः । पैशुन्येन कुल मदेन विनयो दुश्चेष्टया पौरुषं दारि-
 द्रेण जनादरो ममतया चात्मप्रकाशो हतः ॥ १०३३ ॥
 तारुण्यं तरुणीजने विकचता पुण्ये विधौ चन्द्रिका कासारं
 कुसुदं वने पिचुवनं दानं द्विपेऽनर्गले । आरुण्यं गृहिणां

गृहस्य गृहिणी पित्रोः शुभा संततिर्लावण्यं तनुते द्विजे-
 ऽतिपलिते विद्वच्चतुर्थाश्रमः ॥ १०३४ ॥ माधुर्यं प्रमदाजनेषु
 ललितं दाक्षिण्यमार्ये जने शौर्यं शत्रुषु नम्रता गुरुजने धर्मि-
 ष्टता साधुषु । मर्मज्ञेष्वनुवर्तनं बहुविधं मानं जने पण्डिते
 शाठ्यं पापिजने नरस्य कथिताः पर्यन्तमद्यै गुणाः
 ॥ १०३५ ॥ इन्दुं निन्दति तस्करो गृहपतिं जारो सुशीलं
 खलुः साध्वीमप्यसती कुलीनमकुलो जह्याज्जरन्तं युवा ।
 विद्यावन्तमनक्षरो धनपतिं नीचश्च रूपोज्ज्वलं वैरूप्येण हतः
 प्रबुद्धमबुधोत्कृष्टं निकृष्टो जनः ॥ १०३६ ॥ विद्वान्संसदि
 पौक्षिकः परवशो मानी दरिद्रो गृही द्रव्याढ्यः कृपणो यति-
 र्वसुमना वृद्धो विवाहोद्यतः । राजा दुःसचिवप्रियः सुकुलजो
 मूर्खः पुमान्स्त्रीजितो वेदान्ती हतसत्क्रियः किमपरं हास्या-
 स्पदं भूतले ॥ १०३७ ॥ का विद्या कवितां विनार्थिनि
 जने त्याग विना श्रीश्च का को धर्मः कृपया विना क्षिति-
 पतिः को नाम नीतिं विना । कः सन्नुर्विनयं विना कुलवधूः
 का स्वामिमक्तिं विना भोग्यं किं रमणी विना क्षितितले
 किं जन्म कीर्तिं विना ॥ १०३८ ॥ दाक्षिण्यं स्वजने
 दया परजने शाठ्यं सदा दुर्जने प्रीतिः साधुजने नयो नृप-
 जने विद्वज्जनेष्वाजवम् । शौर्यं शत्रुजने क्षमा गुरुजने नारी-
 जने धूर्तता ये चैवं पुरुषाः कलासु कुशलास्तेष्वेव लोक-
 स्थितिः ॥ १०३९ ॥ स्वाधीना दयिता सुतावधि सुतोऽसौ
 षोडशाब्दावधि स्यात्कन्या करपीडनावधि सुतस्त्री तद्वशत्वा-
 वधि । जामाता बहुलापितावधि सखा साधुप्रलापावधि
 शिष्यो गृहानिरूपणावधि परे चैतेऽधनत्वावधि ॥ १०४० ॥
 स्त्रीणां यौवनमर्थिनामनुगमो राज्ञां प्रतापः सतां स्वास्थ्यं
 स्वल्पधनस्य सहतिरसद्दृष्टेश्च वाग्दम्बरः । स्वाचारस्य
 सदर्शनं परिणतेर्विद्या कुलसैकतां प्रज्ञाया धनसु-
 च्छतेरतिनतिः शान्तेर्विचिको बलम् ॥ १०४१ ॥ नागो
 भाति मदेन कं जलरुहैः पूर्णेन्दुना शर्वरी शीलेन
 प्रमदा ज्वेन तुरगो नित्योत्सवैर्मन्दिरम् । वाणी व्याकरणेन
 हंसमिथुनैर्नद्यः सभा पण्डितैः सत्पुत्रेण कुलं नृपेण व-
 सुधा लोकत्रयं विष्णुना ॥ १०४२ ॥ एहि स्वागतमावि-
 शासनमिदं कस्याच्चिराद्दृश्यसे का वर्ता परिदुर्बलोऽसि
 नितरां प्रीतोऽसि ते दर्शनात् । इत्येवं समुपागतं द्विज-
 वरं संभावयन्त्यादरात्तेषां युक्तमशङ्कितेन मनसा गेहेषु
 गन्तुं सदा ॥ १०४३ ॥ स्यादत्यन्तनिरक्षरः क्षितिपतिः

१ कलङ्कम्. २ निर्धनः. ३ अस्वस्नान्तं करणं. ४ अष्टयुद्धप्रसङ्गः.
 ५ दुर्वचनशीलः. ६ धृतवशः. ७ लज्जा. ८ प्रसन्नता. ९ कोपेन.
 १० गुणसमुदायः.

१ सभायाम्. २ पक्षधारी. ३ गृहस्थाश्रमी. ४ स्त्रीणः. ५ हास्य-
 स्थानम्. ६ सरलभावः. ७ शठत्वम्. ८ नीतिः. ९ उदकम्.
 १० वेगेन. ११ क्रशः.

श्रीकारमात्राश्रयान्मन्त्री तत्कथितार्थलेखनपरस्तत्सेवको जा-
यते । अध्येता तद्गारमेव भजते विद्वास्तु त याचते
यावान्यस्य गिरा समं परिचयस्तावान्निर्वदूरे श्रियः ॥ १०४४ ॥
को लाभो गुणिसगमः किमसुखं प्राज्ञैतरैः संगतिः का हानिः
समयच्युतिर्निपुणता का धर्मतत्त्वे रतिः । कः शूरो विजि-
तेन्द्रियः प्रियतमा कानुव्रता किं धनं विद्या किं सुखमप्र-
वासगमनं राज्यं किमाज्ञाफलम् ॥ १०४५ ॥ सस्यानि स्व-
यमत्ति चेद्भसुमती माता सुतं हन्ति चेद्वेलामम्युनिधिर्विल-
ङ्घयति चेद्भमि दहेत्यावकः । आकाशं जनमस्तके पतति
चेद्भ्रं विषं चेद्भवेदन्यायं कुरुते यदि क्षितिपतिः कस्तं
निरोद्धुं क्षमः ॥ १०४६ ॥ वासः शुभ्रमृतुर्वसन्तसमयः
पुष्पं गरन्मालती धानुष्कः कुसुमायुवः परिमलः कस्तूरि-
काञ्चं धनुः । वाणी तर्करसोज्ज्वला प्रियतमा ज्यामा वयो
नूतनं मार्गः गांभव एव पञ्चमलया गांतिः कविर्विह्वलः
॥ १०४७ ॥ रौलम्बैर्न विलम्बितं विघटितं धूमाकुलैः को-
किलैर्मायूरैश्चलितं पुरैव रभसार्करीरैर्धीरैर्गतम् । एकेनापि
सुपल्लवेन तरुणा दावानलोपल्लवः सोढः को न विपत्सु मुञ्चति
जनो मूर्धापि यो लालितः ॥ १०४८ ॥ क्षोणीशाश्रयिणां परो-
पकरणाभावाद्वाप्तश्रियां कार्पण्यात्सुधियामनध्ययनतो यूनां
प्रवासाश्रयात् । ज्ञातृणा जगदीशभक्तिविरहादायुर्वृथा ग-
च्छतीत्येवं कांस्यसमुद्भवः प्रतिदिनं नादो वदत्युच्चकैः
॥ १०४९ ॥ मानुष्ये सति दुर्लभा पुरुषता पुंस्त्वे पुन-
र्विप्रता विप्रत्वे बहुविधतातिगुणता विद्यावतोऽर्थज्ञता । अ-
र्थज्ञस्य विचित्रवाक्यपटुता तत्रापि लोकज्ञता लोकज्ञस्य
समस्तगान्धविदुषो धर्मं मतिर्दुर्लभा ॥ १०५० ॥ आयाते
च तिरोहितो यदि पुनर्दृष्टोऽन्वकार्यं रतो वाचि स्मेरमुखो
विपण्णवदनः स्वलेगवादे सुहुः । अन्तर्वेश्मनि वासमि-
च्छति भृगं व्याधीति यो भाषते भृत्यानामपराधकीर्तनपर-

स्तन्मन्दिरं न व्रजेत् ॥ १०५१ ॥ वन्दी विन्दति चेदमा-
त्यपदवीं शिष्टैरलं भूरिभिः पुंमिश्रेत्प्रतिपाद्यते रतिकला कै-
णीदृशामादरः । विश्रान्ता यदि वैखरीषु कविता काव्येन
भवेन किं भूपाले यवने समस्तभुवने वैदग्ध्यमस्तं गतम्
॥ १०५२ ॥ आहूतेषु विहंगमेषु मशको नायान्पुरो वार्यते
मध्येवारिधि वा वसंस्तृणमणिर्घत्ते मणीनां रुचम् । खद्यो-
तोऽपि न कम्पते प्रविचलन्मध्येऽपि तेजस्विनां धिक्सा-
मान्यमचेतसं प्रभुमिवानामृष्टतत्त्वान्तरम् ॥ १०५३ ॥
मूर्खोऽगान्तस्तपस्वी क्षितिपतिरलसो मत्सरी धर्मशीलो
दुःस्थो मानी गृहस्थः प्रभुरतिकृपणः शास्त्रभृद्भर्महीनः ।
आज्ञाहीनो नरेन्द्रः शुचिरपि सततं यः परान्नोपभोजी वृद्धो
रोगी दरिद्रः स च युवतिपतिर्धिग्बिडम्बप्रकारान् ॥ १०५४ ॥
ख्यातः शको भगाङ्को विधुरपि मलिनो माधवो गोपजातो
वेद्यापुत्रो वसिष्ठो रतिपतिरतनुः सर्वभक्षी हुताशः । व्यासो
मत्स्योदरीयो लवणजलनिधिः पाण्डवा जारजाता रुद्रः प्रेता-
स्थिधारी त्रिभुवनविपये कस्य दोषो न चास्ति ॥ १०५५ ॥
प्राणाघातान्निवृत्तिः परधनहरणे संयमः सत्यवाक्यं काले
शक्त्या प्रदानं युवतिजनकथामूकभावः परेषाम् । तृष्णास्रोतो-
विमद्भो गुरुषु च विनयः सर्वभूतानुकम्पा सामान्यः सर्वशा-
स्त्रेष्वनुपहतविधिः श्रेयसामेष पन्थाः ॥ १०५६ ॥ आविर्भू-
तानुरागाः क्षणमुदयगिरिरुज्जिहानस्य भानोः पत्रच्छायैः पुर-
स्तादुपवनतरवो दूरमाश्रय गत्वा । एते तस्मिन्निवृत्ताः पुन-
रितरककुप्प्रान्तपर्यस्तविम्बे प्रायो भृत्यास्त्यजन्ति प्रचलित-
विभव स्वामिन सेवमानाः ॥ १०५७ ॥ मणिना वलयं
वलयेन मणिर्मणिना वलयेन विभाति करः कविना च विभु-
र्विभुना च कविः कविना विभुना च विभाति सभा । श-
शिना च निशा निगया च शशी शशिना निगया च
विभाति नभः पयसा कमलं कमलेन पयः पयसा कमलेन
विभाति सरः ॥ १०५८ ॥

१ अत्यन्तदूरे. २ मूर्खं. ३ भ्रमरैः. ४ विलम्बो न कृतः.
५ मयूरसमूहैः. ६ शुकैः. ७ राजाश्रयवताम् ८ धनिनाम्

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे तृतीयं प्रकरणं समाप्तम् ।

चतुर्थप्रकरणम् ।

चित्रप्रकरणम् ।

समस्यारख्यानम् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । दलितश्चकि-
तश्छन्नस्तव सैन्ये विसर्पति ॥ १ ॥ कामं कामदुष्टं धुङ्क्ष्व
मित्राय वरुणाय च । वयं घोरैण दानेन सर्वाङ्कामानशी-
महि ॥ २ ॥ असमाने समानत्व भविता कलहे मम ।
इति मत्वा ध्रुवं मानी मृगात्सिंहः पलायते ॥ ३ ॥ हीन-
हत्या दघात्येव लाघवं महतामपि । इति मत्वा द्विपद्रेपी
मृगात्सिंहः पलायते ॥ ४ ॥ तिष्ठार्जुनाद्य सङ्ग्रामे त्वां हनि-
ष्याम्यहं शरैः । तिष्ठामि कर्णं किं मूढ मृगात्सिंहः पलायते
॥ ५ ॥ ऋषेरस्याश्रमे पुण्ये गापसंत्रस्तमानसः । सुद्रोघ-
तोऽपि प्रायोऽयं मृगात्सिंहः पलायते ॥ ६ ॥ अयं मृगः स-
मायाति त्वरितैस्त्वरितैः पदैः । ततो वेगात्पलायस्व मृगात्सिंहः
पलायते ॥ ७ ॥ विद्यायां दुर्मदो येषां कार्पण्यं विभवे
सति । तेषां दैवामिश्रितानां सलिलादधिरुत्थितः ॥ ८ ॥
सीतासमागमोत्कण्ठाकर्णान्ताकृष्टघञ्चनः । राघवस्य गर्ग-
ङ्गारैः समुद्रादधिरुत्थितः ॥ ९ ॥ दामोदरकराघातविहली-
कृतचेतसा । दृष्टं चाणूरमलेन गतचन्द्रं नमस्तलम् ॥ १० ॥
चलत्तरङ्गरङ्गायां गङ्गाया प्रतिविम्बितम् । सचन्द्रं शोभते-
ऽत्यर्थं गतचन्द्रं नमस्तलम् ॥ ११ ॥ विधे पिधेहि शीताशुं
यावन्नायाति मे प्रियः । आगते दयिते कुर्याः गतचन्द्रं
नमस्तलम् ॥ १२ ॥ सुमेरुशिखरप्रान्तस्फुरदिव्यधूमुखं ।
परितः स्फुरितैः गङ्गे गतचन्द्रं नमस्तलम् ॥ १३ ॥ घृतं
न श्रूयते कर्णं दधि स्वप्नेऽपि दुर्लभम् । मुग्धे दुग्धस्य का
वार्ता तन्नं गन्तव्यं दुर्लभम् ॥ १४ ॥ अकृत्वङ्गमतस्तकं
न गतकृतुना हुतम् । नादत्तमिति वाक्यार्थात्तकं गन्तव्यं
दुर्लभम् ॥ १५ ॥ भौर्भूमिग्रोर्भर्तुसंतसश्चान्यन्तरस्थयोः ।

(१) 'महन्शीर्षा' पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात्' इति
समस्या. (२) 'कामं कामदुष्टं धुङ्क्ष्व', 'मित्राय वरुणाय च',
'नवाङ्कामानशीमहि' इति च समस्या (३, ४, ५, ६, ७,) 'मृगात्सिंहः पलायते' इति समस्या. (८) 'सलिलादधिरुत्थितः'.
इति समस्या. (९) 'समुद्रादधिरुत्थितः' इति समस्या. (१०,
११, १२, १३, १४) 'गतचन्द्रं नमस्तलम्' इति समस्या. (१५,
१६) 'तन्नं गन्तव्यं दुर्लभम्' इति समस्या.

अन्योन्यालापसुखिनोर्यूनोश्चन्द्रायते रविः ॥ १६ ॥ स्वस्ति
क्षत्रियदेवाय जगद्देवाय भूभुजे । यद्यशःपुण्डरीकान्तर्गगनं
भ्रमरायते ॥ १७ ॥ स्फुरिते जठरे विष्णोर्नवनीतसुजः
शिरोः । मक्षिकापादघातेन कम्पितं भुवनत्रयम् ॥ १८ ॥
अतसीपुष्पसंकाशं खं वीक्ष्य जलदागमे । ये वियोगेऽपि
जीवन्ति न तेषां विद्यते भयम् ॥ १९ ॥ वागर्थाविव
सपृक्तौ शतकोटिप्रविस्तरम् । तुरासाहं पुरोधाय नेसुः सर्वे
सुराः शिवौ ॥ २० ॥ आषाढी कार्तिकी माघी वचा शुष्ठी
हरीतकी । गयायां पिण्डदानेन पुण्या श्लेषमहरानृणी
॥ २१ ॥ जम्बूफलानि पक्वानि पतन्ति विमले जले ।
कपिकम्पितशाखाम्यो गुल्लुगुगुल्लुगुगुल्लु ॥ २२ ॥ विदग्धे
सुमुखे रक्ते नितम्बोपरि संस्थिते । कामिन्याश्छिद्यसुगले
कूजितं रतिकूजितम् ॥ २३ ॥ प्रलयसहायकरा इति गोल-
नाचम्य सकलभूमिरुहाम् । विलसति दयदहनावलिरिह
जलवाहः पर शरणम् ॥ २४ ॥ निजपतिराद्यः प्रणयी
हरिर्द्वितीयः करोमि. किं गोपि । शृणु सखि पाणिनिसूत्रं
विप्रतिषेधे परं कार्यम् ॥ २५ ॥ दैत्यानां मनसि दया
जाता कृष्णं हि रक्षितुं कस्मात् । द्रष्टुं देवमजस्रं दैत्यस्त्रीणा-
मपि प्रीतिः ॥ २६ ॥ श्रीनाथ नः श्रुतमिति बहुधा भ्रमता
मया नलोकेषु । शीलं वारवधूनां दैत्यस्त्रीणामपि प्रीतिः
॥ २७ ॥ रामामिषेके मदविह्वलाया हस्ताच्युतो हेमघटस्त-
रण्याः । सोपानमासाद्य करोति शब्दं ठंठंठंठंठंठंठंठंठंः

(१६) 'यूनोश्चन्द्रायते रविः' इति समस्या. (१७) 'गगन
भ्रमरायते' इति समस्या. (१८) 'मक्षिकापादघातेन कम्पित
भुवनत्रयम्' इति च समस्या. (१९) 'अतसीपुष्पसंकाशम्', 'न तेषा
विद्यते भयम्' इति च समस्या. (२०) 'वागर्थाविव सपृक्तौ,
शतकोटिप्रविस्तरम्' इति च समस्या. (२१) 'पुण्या श्लेषमहरानृणी'.
इति समस्या. (२२) 'गुल्लुगुगुल्लुगुगुल्लु' इति समस्या. (२३)
'कूजितं रतिकूजितम्' इति समस्या. (२४) 'प्रलयसहायकरा
इति गोलनाचम्य' इति समस्या. (२५) 'विप्रतिषेधे परं कार्यम्'.
इति समस्या. (२६, २७) 'दैत्यस्त्रीणामपि प्रीतिः.' इति समस्या.

१ अन्योन्यभाषणेन जाताहादयोः. २ इन्द्रम्. ३ पार्वतीशकरो.
४ आषाढी कार्तिकी माघी पकादशी पुण्या. वचा शुष्ठी हरीतकी
श्लेषहरा. गयाया पिण्डदानेनानृणी पित्रर्णान्मुच इति योजना.

१ शरा एवाङ्गाराः. २ अयशाद्रन्. ३ इन्द्रेण. ४ दारणः.

॥ २८ ॥ कर्पूरपूरच्छविवादविधासंवावदूकद्युतिशुक्तिताम्रे ।
इन्दौ नृपद्वेषि तमोवितानं सूर्योदये रोदिति चक्रवाकी
॥ २९ ॥ विलोक्य बालामुखचन्द्रविम्बं कण्ठे च मुक्ताव-
लिहारताराः । पुनर्निशाया भयभीतभीता सूर्योदये रोदिति
चक्रवाकी ॥ ३० ॥ सर्वस्य जन्तोर्भवति प्रमोदो विरोधिवर्गे
परिभूयमाने । तिरोहिते त्वद्यशसा नरेन्द्र चन्द्रोदये
नृत्यति चक्रवाकी ॥ ३१ ॥ न कापि रामाहितसंशयाया
विना नमात्वं (१) जनकात्मजायाः । पुरः सुराणाङ्गपुरःसरणा-
मङ्गारपूर्णं कमलं प्रफुल्लम् ॥ ३२ ॥ पुञ्जायमानारुणरत्नहारे
कान्तोरसि स्रावदनङ्ग भाति । सिध्येदमुष्योपमितिर्यदि
स्यादङ्गारपूर्णं कमल प्रफुल्लम् ॥ ३३ ॥ रे पुत्र सत्सङ्गमवा-
मुहि त्वमसत्प्रसङ्ग त्वरया विहाय । धन्योऽपि निन्दां लभते
कुसङ्गारिसन्दूरविन्दुर्विधवाललाटे ॥ ३४ ॥ श्रुत्वा प्रदग्धं
तनयं सशोका पुनर्निशम्यासशरीरभावम् । पथ्यत्सु देवेषु
च धावमाना रमा मुदा शंकरमालिलिङ्ग ॥ ३५ ॥ सुतं
पतन्तं प्रसमीक्ष्य पावके न बोधयामास पतिं पतिव्रता ।
तदा ह्यसौ तद्गतशक्तिपीडितो हुताशनश्चन्दनपङ्क-
शीतलः ॥ ३६ ॥ उन्नमय्य सैकचग्रहमौस्यं चुम्बति प्रिये-
तमे हँठवृत्त्या । कूजिता जयति मानधनाया हँडुहँडुहँडु-
हँडुहँडुहँडु ॥ ३७ ॥ मम करग्रहणाय पणीकृतं न यदि
राघवतोऽप्यधिरोहति । सखि तदैवमभून्मम जीविते शश-
कश्चमयं कठिनं धनुः ॥ ३८ ॥ नीलाब्जद्युतिनयनं नितान्त-
वृत्तमास्यश्रीपरिचितचन्द्रिकाविलासम् । स्नातायाः सरसि
विलोक्य वक्रचन्द्रं मध्याह्ने मुकुलितमम्बुजं वनान्ते
॥ ३९ ॥ कांचिद्दिनार्धसमये रविरश्मितसां नीलांशुकाश्वल-

(२८) 'ठठठठठठठठठठ' इति समस्या. (२९, ३०)
'सूर्योदये रोदिति चक्रवाकी' इति समस्या. (३१) 'चन्द्रोदये
नृत्यति चक्रवाकी' इति समस्या. (३२, ३३) 'अङ्गारपूर्णं कमल
प्रफुल्लम्' इति समस्या (३४) 'सिन्दूरविन्दुर्विधवाललाटे' इति
समस्या. (३५) 'रमा मुदा शंकरमालिलिङ्ग' इति समस्या
(३६) 'हुताशनश्चन्दनपङ्कशीतल' इति समस्या (३७) 'हँडु'
हँडुहँडुहँडुहँडुहँडु' इति समस्या (३८) 'शशकश्चमय कठिन धनु'
इति समस्या. (३९) 'मध्याह्ने मुकुलितमम्बुज वनान्ते' इति
समस्या.

१ श्रेष्ठचन्दनम्. २ केशग्रहसहितम्. ३ मुखम्. ४ चुम्बन
कुर्वति सति. ५ कान्ते. ६ बलाकारेण. ७ कण्ठेऽन्यक्तशब्दः.
८ मान एव धन यस्याः. मानिन्या इत्यर्थः. ९ मध्याह्ने. १० सूर्य-
किरणसंतसाम्. ११ नीलवस्त्रजलपिहितमुखचन्द्राम्.

निलीनमुखेन्दुविम्बाम् । तां तादृशीं समनुवीक्ष्य कविर्ज-
गाद राहुर्दिवा असति पर्वं विना किलेन्दुम् ॥ ४० ॥ बह-
लबलसमर्था मेघनादायो मे सपदि शुधि विशन्तः कीट
हस्ते निपेतुः । इति वदति दशास्यो हस्ततालं वितल्पं
मशकगलकरन्ध्रे हस्तियूथ प्रविष्टम् ॥ ४१ ॥ मृगशिञ्जुनय-
नाया अक्षिपक्ष्मप्रकोणे विलसति तरला या तारका तारकेव ।
प्रतिफलित इहोष्ट्रे भ्रान्तिरास्ते जनानां तिलतुपपुटकोणे
मक्षिकोष्ट्रं प्रसृता ॥ ४२ ॥ मधौ मन्दं मन्दं मरुति शिशिरे
वाति रुचिरे कुलस्त्रीभिः कृष्णे विहरति तथा वृष्णिनिकरे ।
उपा योपा तोपाद्वदनमनिरुद्धस्य म्रिपतो पुरः पत्युः कामा-
च्छृशुरमियमालिङ्गति सती ॥ ४३ ॥ स्वयं संराध्येशं पुर-
भिदमनल्पेन तपसा महेन्द्रं सतोष्य त्रिदशरिपुनाशादसु-
करात् । समायते पार्थे द्रुपदतनया क्लेशविकला पुरः पत्युः
कामाच्छृशुरमियमालिङ्गति सती ॥ ४४ ॥ कदाचित्पा-
श्वाली विपिनभुवि भीमेन बहुशः कृशाङ्गि श्रान्तासि क्षण-
मिह निपीदेति गदिता । शनैः शीतच्छायं तटवितपिनं
प्राप्य मुदिता पुरः पत्युः कामाच्छृशुरमियमालिङ्गति सती
॥ ४५ ॥ तपापाये गोदापरतटभुवि स्थातुमनसि प्रविष्टे
तत्पूरं भगवति सुनौ कुम्भजनुषि । द्रुतं लोपासुद्रा स्वयम-
विकलं गन्तुमुदिता पुरः पत्युः कामाच्छृशुरमियमालिङ्गति
सती ॥ ४६ ॥ सर्वस्य द्वे सुमतिक्रमती संपदापचित्हेतू एको
गोत्रे प्रभवति पुमान्यः कुटुम्बं विभर्ति । वृद्धो यूना सह
परिचयात्त्यज्यते कामिनीभिः स्त्रीपुंवच्च प्रभवति यदा तद्धि
गेहं विनष्टम् ॥ ४७ ॥ ये पापं शमयन्ति संगतिभृतां
ये दानशृङ्गारिणो येषां चित्तमतीव निर्मलतर येषां
न भग्न व्रतम् । ये सर्वान्मुखयन्ति हि प्रतिदिनं
ते साधवो दुर्लभा गङ्गावद्गजगण्डवद्गगनवद्गाङ्गेयवद्दे-

(४०) 'राहुर्दिवा असति पर्वं विना किलेन्दुम्' इति
समस्या. (४१) 'मशकगलकरन्ध्रे हस्तियूथ प्रविष्टम्' इति समा-
स्या. (४२) 'तिलतुपपुटकोणे मक्षिकोष्ट्रं प्रसृता' इति समस्या.
(४३, ४४, ४५, ४६) 'पुरः पत्युः कामाच्छृशुरमियमालि-
ङ्गति सति' इति समस्या (४७) 'सर्वस्य द्वे', 'एको गोत्रे',
'वृद्धो यूना', 'स्त्रीपुंवच्च' इति चत्वारि पाणिने सञ्ज्ञाणि समस्या.

१ स्वर्भानुः. २ द्रौपद्या. श्वशुरो वायुः. ३ लोपासुद्रायाः
श्वशुरः पूरतरणसाधन कुम्भः. ४ ये गङ्गावत्संगतिभृता पापं
क्षमयन्ति, ये गजगण्डवदानशृङ्गारिणः, येषां चित्तं गगनवदती-
व निर्मलतरम्, येषां व्रतं गाङ्गेयवन्न भग्नम्, ये गेयवत्सर्वा-
न्मुखयन्ति इति योजना.

यवत् ॥ ४८ ॥ हारो भाति कुचद्वयं तव शुभे मध्यं
 वपुः सद्भवः केशा नासिकमौक्तिकं सुवदनं दर्पाङ्गरागो
 दृशः । गङ्गावजद्गण्डवद्गणनवद्वान्नेयवद्वेयवज्ज्वलज्जल-
 विन्दुवज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत् ॥ ४९ ॥ यत्कण्ठे गरलं
 विराजतितरां शीषं च मन्दाकिनी उत्सङ्गे च शिवामुखं
 कटितटे शार्दूलचर्माम्बरम् । माया यस्य रुणद्धि विश्वम-
 खिलं तस्मै नमः त्रमवे जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वा-
 लवज्जालवत् ॥ ५० ॥ ख्यातस्त्व फलवृष्टिपुष्टिमनःस्वा-
 र्धानजाम्बूनदः शीर्षास्ते रिपुसंपदः प्रतिदिन मित्रोदये
 मोदसे । पान्थाना कुरुपे विलम्बनमहो दत्तान्तरस्तेजसा
 जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत् ॥ ५१ ॥
 सद्भामे रिपुभुजां सुखरुचिर्जावश्च देवाङ्गनाचक्षुः प्रोलस-
 दन्मसासनिवहैस्तनेदिनीमण्डलम् । त्वच्चापोद्गतवाणसहति-
 रंमृच्छीराम भूमिपते जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वा-
 लवज्जालवत् ॥ ५२ ॥ वैदेही समवाप्य दाशरथिनारब्धे प्रया-
 गेऽग्रतो दृशः पुण्यकसस्थितेन रमसादाकागमारोहता ।
 लङ्कासागरजानकीवनरणक्षोण्यश्रमत्कारिका जम्बूवज्जलवि-
 न्दुवज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत् ॥ ५३ ॥ यो द्रोणाचलमा-
 द्यां कर्तले योऽर्तारत्सागरं यश्चोत्खातितवास्तरुनुदवह-
 त्युच्छेन दावानलम् । यो रक्षान्समरेऽरुणत्कपिवरः पाया-
 द्भ्रमानसां जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत्
 ॥ ५४ ॥ कस्तूरीतिलक ललाटरचितं नासामणिं निस्तल
 वक्र कुक्षितकेगपागमनिग दृष्टिं निसृष्टा पुरः । पुसां मानस-
 मत्स्यवन्धनविद्यां धत्सेऽत्र त्रत्से स्वयं जम्बूवज्जलविन्दुव-
 ज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत् ॥ ५५ ॥ विद्धि श्रीहृदय सदा-
 न्तमलिनं भीमं भ्राम्भोनिधिं विज्ञाने सुरतं महीशमवनं
 गृहं दृढ कण्ठकैः । दारागारसमागम सुविषमं मोहं परं
 दुम्भर जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत् ॥ ५६ ॥
 शुण्ठीगोक्षुरयोर्विचार्य मनसा कल्कागनं यन्मया ग्रीक्त
 तद्विपरीतक कृतमहो गोः खुरमात्रं ददौ । नार्थो मूर्खजना-
 लये न च सुखं नो वा यत्रो लभ्यते सद्द्वैये कविभूपतौ
 हरिहरे लाभः पर गोवधः ॥ ५७ ॥ पञ्चासस्य परामवाय

मषको मासेन गोर्भूयसा दध्यन्नेरपि पायसैः प्रतिदिनं संव-
 धितो यो मया । सोऽयं सिंहवाहुहान्तरगमद्गीत्याकुलः
 संभ्रमाद्भ्रन्तागा विलयं गता हतविधे लाभः परं गोवधः
 ॥ ५८ ॥ पारीन्द्रस्य परामवाय सुरभीमासेन दुर्मघसा पो-
 प्यन्ते किल पांवराः कटुगिरः श्वानः प्रयत्नादमी । न त्वेभि-
 र्मदमत्तवारणचमूविद्रावणः केसरी जेतव्यो भवता किरात-
 नृपते लाभः परं गोवधः ॥ ५९ ॥ अस्माकं जैलजीविनां
 जलमिदं सद्वाजिराजिन्नैः पातव्यं पररक्तसक्तमनसां तृप्तिं
 पतीनां क्षयः । मत्त्वैवं किल राजदेव नृपते त्वैजैत्रयात्रोत्सवे
 मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वामभ्रुवः ॥ ६० ॥
 श्रुत्वा सागरवन्धनं दैशाशिराः सर्वैर्मुखैरेकदा तूर्णं पृच्छति
 वार्तिकान्सचकितो भीत्या परं संभ्रमात् । वद्धः सत्यमपानि-
 धिर्जलनिधिः कीलालधिस्तोयधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुद-
 धिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६१ ॥ पाषाणाः पयसि प्रवद्धवपुष-
 स्तिष्ठन्ति सेतुं गताः श्रुत्वैवं वदतां दगाननधरः क्रुद्धः समुद्रं
 प्रति । धिक्त्वां नाम तवाम्बुधिः सलिलधिः पानीयधिस्तो-
 यधिः पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६२ ॥
 अम्ना कुप्यति तात मूर्ध्नि विधृता गङ्गैर्यमुत्सृज्यतां विद्वन्ध-
 णसुख का गतिर्मम चिर मूर्ध्नि स्थिताया वद । कोपावेर्गैव-
 र्गैर्दशेषवदनैः प्रत्युत्तरं दत्तवान्याथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधि-
 र्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६३ ॥ माध्वीके विधुमण्डले वरवधुवक्त्रे
 च गीतान्तरे सक्ते वक्रचतुष्टये दशमुखो विज्ञापितस्तच्चरैः ।
 वदोऽसाविति चेतरेभ्ययगावृत्रे वचःसंभ्रमात्पाथोधिर्जलधिः
 पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः ॥ ६४ ॥ पातस्त्व कलशो-
 द्भवेन मुनिना ध्वस्तोऽसि देवासुरैरावद्वोऽसि च राघवेण
 मृदुना शाखामृगैर्लङ्घितः । नाम्नामारमटी वृथैव भवतो
 लोकैरिय घुष्यते पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारि-
 धिः ॥ ६५ ॥ तर्तुं पर्वतसंनिभेन कपिर्नालावुं कृता वक्षसि

५८, ५९ 'लाभः पर गोवध' इति समस्या. (६०)

'मत्सी रोदिति मक्षिका च हसति ध्यायन्ति वामभ्रुवः'
 इति समस्या (६१) 'अपानिधिर्जलनिधिः कीलालधिस्तोयधि-
 पाथोधिर्जलधिः पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः' इति समस्या.
 (६२) 'अम्बुधि सलिलधि. पानीयधिस्तोयधि. पाथोधिर्जलधिः
 पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः' इति समस्या. (६३, ६४, ६५)
 'पाथोधिर्जलधि. पयोधिरुदधिर्वारानिधिर्वारिधिः' इति समस्या

(४८) 'गङ्गावजद्गण्डवद्गणनवद्वान्नेयवद्वेयवत्' इति समस्या (४९)
 'गङ्गावजद्गण्डवद्गणनवद्वान्नेयवत्', 'जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वा-
 लवज्जालवत्' इति च समस्या (५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५,
 ५६) 'जम्बूवज्जलविन्दुवज्जलजवज्ज्वालवज्जालवत्' इति समस्या (५७,

१ जलैकजीवितानाम्. २ तुरगपङ्क्तिसमूहः ३ विजययात्रो-
 त्सवे. ४ चिन्तयन्ति ५ सेतुवन्धनम् ६ रावण ७ झटिति.
 ८ वृत्तान्तशापकान्. ९ माना. १० मस्तके. ११ त्यज्यताम्.
 १२ क्रोधपरत्वेन. १३ पद्मभिसुखैरित्यर्थः. १४ अलावस्तुन्वी.

क्षिप्रं वीक्ष्य निमज्जतीमथ तव स्पृष्टास्तरन्तीः शिलाः ।
लोके नृत्यपरं विभीषणजने सीताह सेतूद्यमे तुम्बी मज्जति
संतरन्ति दृषदः प्रेतो दिवा नृत्यति ॥ ६६ ॥ त्वं नो गोत्र-
पतिस्तवेन्दुरधिपस्तस्यामृतं त्वत्करे तेन व्याधगराहतां
प्रणयिनीमेनां पुनर्जीवय । इत्यूर्ध्वं गगने निगापतिमृगे
कारुण्यमातन्वतः शृङ्गाग्रादपतन्मृगस्य रुदतो वाप्याम्बु
भूमण्डले ॥ ६७ ॥ उन्नादाम्बुदवर्धितान्वतमसि प्रत्रष्टदि-
च्छण्डले काले यामिकजाग्रदुग्रसुमटव्याकीर्णकोलाहले ।
कर्णसासुहृदर्णवाम्बुवडवावहेर्यदन्तःपुरादायातासि तदम्बु-
जाक्षि कृतकं मन्ये भयं योषिताम् ॥ ६८ ॥ उग्रग्राहसुद-
न्वतो जलमतिक्रामत्यनालम्बने व्योम्नि भ्राम्यति दुर्गमक्षि-
तिभृता मूर्धानमारोहति । व्यासं याति विपाकुलैरहिकुलैः
पातालमेकाकिनी कीर्तिस्ते मदनामिराम कृतकं मन्ये भयं
योषिताम् ॥ ६९ ॥ चित्रं नर्तनमम्बरे शिखरिणौ शीतांशु-
विम्बे तमः संचारं जलजं कपोतरणितं कामागमप्रक्रियाः ।
मीनौ विद्युति तारका विहरणं ज्योत्स्ना विकोशाम्बुजे कुर्वति
कुरुते करोति कुरुतः कुर्वन्त्यलंकुर्वते ॥ ७० ॥ यस्य द्वारि
सदा समीरवरुणौ संमार्जनं हव्यवाद् पाकं शीतगुगतपत्र-
करणं दशै प्रतीहारताम् । देवा लास्यविधि च दास्यममरा
वर्ण्यो दशास्यः कथं कुर्वति कुरुते करोति कुरुतः कुर्वन्त्य-
लंकुर्वते ॥ ७१ ॥ कश्चित्पान्थस्तुपार्तः पथि तपनऋतौ
गम्यमानोऽन्यपान्थं पप्रच्छानन्दलीनो वद पथिक कुतो
जह्नुकन्याप्रवाहः । तेनासौ शीघ्रवाचा प्रचलितमनसा विप्र-
वर्येण चोचे सूच्यत्रे कूपपङ्कं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्र-
वाहः ॥ ७२ ॥ राम त्वत्कीर्तिवृक्षाद्दुतरममलादुत्थिताः
क्रोरका ये तन्मध्ये रुद्ररूपोऽप्यजनि खलु यगःकोरकस्तस्य
चाये । अस्य श्रोत्राक्षिकूपस्तदुपरि च शिरस्तत्र चास्ति
स्रवन्ती सूच्यत्रे कूपपङ्कं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्रवाहः
॥ ७३ ॥ उद्दामार्कोशुदीप्यद्दिनमणिमणिमिर्मसितान्ते समन्ता-
द्वायुव्याधूयमानज्वलनकणगणाकीर्णधूलिप्रकीर्णं । कान्तारे-
ऽस्मिन्नृपातं पथिपथिकमवे कापि पाथोदसेना (१) सूच्यत्रे कूप-
पङ्कं तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्रवाहः ॥ ७४ ॥ मा साक्षी-
कृत्य सुगधे विजयमभिलषलेखयामास शंशुर्भृत्या मन्मौलि-

मालां सदगनवगतीमक्षपातान्वित्त्य । गौर्यप्यानञ्जदृष्टी-
र्जितनखनवमूर्स्तन्वि शेषा तदित्थं शीर्षाणां सैव वन्ध्या
मम नवतिरभूहोचनानामशीतिः ॥ ७५ ॥ प्रत्येकं दिक्पती-
गानिलतपनवसूस्त्रतस्त्वं यथा भूरश्रीपीस्त्वं यथा च
स्वरसहितलसन्मूर्च्छनाग्रामतालात् । कृष्णन्यस्तान्यमौलीक्षण-
वदवसरे सा च सा च प्रसादाच्छीर्षाणां शेष वन्ध्या नव-
नवतिरभूहोचनानामशीतिः ॥ ७६ ॥ इन्द्राद्या लोकपाला
हरिविधुतपना नागविद्याधराद्या द्वेष्याः सर्वेऽपि देवाः प्रिय
तव वरदः कोऽस्ति वन्धो गरीयान् । श्रुत्वा वाचं प्रियाया
इति दगसुखतः प्राह वाक्यं दशास्यः शूली शंभुः पिनाकी
शिवभवपशुपाः शर्व ईगश्च भर्गः ॥ ७७ ॥

प्रहेलिकाः ।

अपदो द्रगामी च साक्षरो न च पण्डितः । अमुख-
स्फुटवक्त्रा च यो जानाति स पण्डितः ॥ १ ॥
वने जाता वने त्यक्त्वा वने तिष्ठति नित्यगः ।
पण्यन्त्री न तु सा वेद्या यो जानाति स पण्डितः ॥ २ ॥
गोपीलो नैव गोपालश्चिशूली नैव शकरः । चक्रपाणिः स
नो विष्णुर्यो जानाति स पण्डितः ॥ ३ ॥ उच्छिष्टं शिव-
निर्माल्य वमन शवकर्पटम् । काकविष्टासमुत्पन्नः पञ्चैतेऽतिः
पवित्रकाः ॥ ४ ॥ अनेकसुपिर वाद्यं कान्तं च ऋषिसन्नि-
तम् । चक्रिणा च सदाराध्य यो जानाति स पण्डितः
॥ ५ ॥ वने वसति को वीरो योऽस्थिमांसविवर्जितः ।
असिवत्कुरुते कार्यं कार्यं कृत्वा वनं गतः ॥ ६ ॥ रविजा
शशिकुन्दाभा तापहारी जगत्प्रिया । वर्धते वनसङ्गेन न

(७५) 'शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभूहोचनानामशीति'
इति समस्या (७६) 'शीर्षाणां शेष वन्ध्या नव नवतिरभूहो-
चनानामशीति' इति समस्या (७७) 'शूली शंभुः पिनाकी
शिवभवपशुपा' शर्व ईगश्च भर्ग' इति समस्या

१ लेखपत्रम्. (२) नौका. (३) महोदधः (४) दुग्ध गङ्गा
मधु पट्टाम्बर पिप्पलश्च (५) वरमीकम् (६) कुलालद्वोरक .

(६६) 'तुम्बी मज्जति संतरन्ति दृषदः प्रेतो दिवा नृत्यति' इति
समस्या. (६७) 'शृङ्गाग्रादपतन्मृगस्य रुदतो वाप्याम्बु भूम-
ण्डले' इति समस्या. (६८, ६९) कृतकं मन्ये भयं योषि-
ताम्' इति समस्या. (७०, ७१) 'कुर्वति कुन्ने करोति कुरुतः
कुर्वन्त्यलंकुर्वते' इति समस्या. (७२, ७३, ७४) 'सूच्यत्रे कूपपङ्कं
तदुपरि नगरी तत्र गङ्गाप्रवाहः' इति समस्या.

१. १९०० इति सख्या. २ महत्प्रशिरसो द्विमहत्वाक्षस्य
स्वभार्या प्रति गौर्गगिरीशयत्तकीडोपन्यास' ३ अरण्ये काष्ठरूपेणो-
त्पन्ना ४ उदके ५ मूल्य दत्त्वा भोग्या स्त्री गणिका यथा द्रव्य-
दानेन भोग्या तथेयमपीत्यर्थं ६ धेनुना पतित्वात्पालक ७ तप्त-
त्रिशूलद्वितत्वात्तच्चिह्नवान् ८ वाटौ तप्तचक्राद्वितत्वात्तच्चिह्नवान्.
९ विलम्ब १० वक्रार आद्यो यस्य ११ ककारोऽन्ते यस्य.
१२ मर्षण. १३ रनिरिति महाराष्ट्रभाषाया मन्थानदण्डस्य
नाम

तायां यमुनायि न ॥ ७ ॥ तैत्तिर्यालिङ्गितः कण्ठे नितेन्व-
 म्बलमाश्रितः । गुह्येणा सनिधानेऽपि कः कृजति सुहृदुदुः
 ॥ ८ ॥ अवलोक्य स्तनां वध्या गुडाफलविभूषिता ।
 निःश्वस्य रोदितुं लया कुतो व्याघ्रकुटुम्बिनी ॥ ९ ॥
 आपाण्डु पीनकठिनं वर्तुलं सुमनोहरम् । कर्गकृप्यते-
 ऽस्यै किं वृद्धैरपि सस्यूहम् ॥ १० ॥ एकचक्षुर्न काकोऽय
 विलमिच्छन्न पद्मगाः । क्षीयते वर्षते चैव न समुद्रो न
 चन्द्रमाः ॥ ११ ॥ छत्रधारी न राजासौ जटाधारी न
 चेश्वरः । सृष्टिकर्ता न स ऋषि उद्विर्कर्ता न तस्करः
 ॥ १२ ॥ अस्थि नानि शिरो नानि बाहुगसि निरहृदि ।
 नानि पादद्वयं गाढमङ्गमालिङ्गति स्वयम् ॥ १३ ॥ अस्ति
 शीघ्र शिरो नास्ति ह्यै सुजां करवर्जिता । सांताहरणसा-
 न्ध्यां न रामो न च रावणः ॥ १४ ॥ नरनारीसमुत्पन्ना
 ना स्त्री देहविवर्जिता । अमुञ्जी कुन्ते शब्दं जातमात्रा
 दिनस्यति ॥ १५ ॥ दन्तैर्हीनः शिलाभक्षी निर्जीवो बहु-
 भायकः । गुणस्यूतिसमृद्धाऽपि पर्यादेन गच्छति ॥ १६ ॥
 न तस्यादिर्न तस्यान्तो मध्ये यत्तस्य तिष्ठति । तवाप्यस्मि
 ममाप्यस्मि यदि जानामि तद्दद ॥ १७ ॥ य एवादिः
 न एवान्तो मध्ये सन्नति मध्यम । य एतन्नामिजानीया-
 तृणमात्रं न वेत्ति सः ॥ १८ ॥ पर्वताग्रे स्थो याति भूमौ
 तिष्ठति नारधिः । चलते वायुवेगेन पदमेकं न गच्छति

॥ १९ ॥ इयाम च वर्तुलाकारं पुंनाम चतुरक्षरम् । सका-
 रादि मकागन्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ २० ॥ अर्ध-
 चन्द्रवदाकारं स्त्रीनामाय च त्र्यक्षरम् । नकारादि रिका-
 गन्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ २१ ॥ अष्टपादश्चतुःकण्ठो
 द्विसुखा द्विसुखस्तथा । राजद्वारे पटेद्योगे न च देवो न
 राजसः ॥ २२ ॥ वृक्षम्याग्रे फलं दृष्टं फलाग्रे वृक्ष एव
 च । अकारादि सकागन्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ २३ ॥
 चतुर्मुखो न च ब्रह्मा वृषारुढो न शंकरः । निर्जावी च
 निराहारी अजर्बं धान्यमक्षणम् ॥ २४ ॥ कृष्णसुखा न
 मार्जारी द्विजिह्वा न च सर्षपी । पञ्च मर्त्या न पाद्माली
 यो जानाति स पण्डितः ॥ २५ ॥ अपूर्वोऽयं मया दृष्टः
 कान्तः क्रमललोचने । गोऽन्तरं यो विजानाति स विद्या-
 न्नाय सगयः ॥ २६ ॥ पर्वताग्रे रथारुढो भूमौ तिष्ठति
 सागधिः । चक्रवक्रमते पृथ्वी तस्याहं कुलवालिना ॥ २७ ॥
 अर्धचन्द्रसमायुक्तं पुंनाम चतुरक्षरम् । ककारादि लकारा-
 न्तमिह जानाति पण्डितः ॥ २८ ॥ अनुनेतुं मानिन्या दयि-
 तश्चरणे सगगचरणाया । यावत्यनितः स तथा तत्क्षणम-
 चर्धारितः कन्मात् ॥ २९ ॥ गांत्वा किर्मपि व्याघ्रः शृङ्गं
 जग्राह तन्नाहृगिणस्य । तमथ समीप्योद्यतकरमेणीमपि
 लज्जिता व्याधी ॥ ३० ॥ काचिन्मृगास्त्री प्रियविप्रयोगे
 निर्जाधिर्नीपारमपारयन्ती । आगातुमादाय करेण वीणा-

(२०) शालिग्रामः. (२१) नेवर्ग. (२२) वाचचतुष्टयः चावद्या इति
 माणयान्. (२३) वननस (२४) वृषमस्यो गोज. (२५) लेखनी.
 (२६) शंकोक. (२७) कुम्भकारस्य. (२८) करतात् वाचविशेष, वा
 करवात्. (२९) रजम्बला यन. (३०) व्याघ्रः किमप्यह्वनं गीतं
 गांत्वा गांविन्दुं छित्तिर्गिनीमचित्तस्य तन्नाहृगिणस्य शृङ्गं जग्राह. किम-
 धेनू. एनो मर्त्यावसुखिनन्त्र वाचकस्य स इड शिरो दानं दर्शति.
 अथ त च हरिणं शिरोदानायोद्यतकर मर्मास्य तज्जाया
 हरिणोर्मासि पश्यमन्था नित्रशिरोदानायोद्यतकरा समीप्य धर्मायं-
 चाग्निं व्याधी लज्जिता. केन हेतुना यतोऽयं हरिणो दाना,
 अथ च हरिणं पत्निभक्ता दातृजाया, मन्तान्तु वाचकः. अह च
 वाचकजाया. वरमेतं पशवो न वयं मनुष्याः इत्यभिप्रेत्य लज्जितेति
 प्रथमोऽर्थः ॥ अथवा व्याघ्रजायाया. पूर्वपरिर्णतपुत्रयो नृतः स च
 प्रियमानः सगृहीतो द्वितीय पुरय. तं च विलोक्य चिन्तितवती यतो
 नित्रजान्तविश्रोगानदिष्यु शिरोदानायोद्यतकरा पत्निभक्ता वरमिथं
 हरिणं अह च परिर्णतप्रियवरणेऽपि जीविता संगृहीतमर्षका
 चान्ती मानुषी. इति लज्जितेति द्वितीयोऽर्थः ॥ अथवा इति चिन्तितं
 तत्र यतो केन कर्णेन गात्रं शृणं तस्य दातु कर्णेन पुरो याद्यायै
 कर्णे न प्रसारितो व्याधेन. नारमकठिनकुटिलस्य शृङ्गस्य तु पुरः

(७) कृत्त (८) कृत्त (९) श्वरका पुत्रजायाया" ननी
 सुध. मलात्कृती इक्ष कुतो नि श्वस्य न्रोड. एनो मनुष्य एतम-
 नुरन्मथा धीनां गनो यथा गत्रागिनिहस्य तदप्यस्यलस्यकाप-
 लहारः ननी विभूषितुं नालन्, एनो नित्यगसलस्यैशुजाफल-
 विभूषति क्षीणे च म्नि एते तदाजितमनिर्वाक्युत्तिकस्य नर्वन्त्यादि
 कृत्तस्य जीवितसद्वेदः. एनो व्याघ्रकुटुम्बिनी दन्ताश्रिष्यस्य रो-
 दितुं लया (१०) पक्रुडिवकल कुचयुगलं च (११) सृष्टिगा. (१२)
 मुञ्ज. (१३) विपन्नादः. (१४) कद्रुक (१५) छोटिका. (१६)
 वानन (१७) नयन. (१८) यवस्य. (१९) कुलात्चक्रदण्डौ.

१ कुम्भः वृषमर्गगात्री त्रैलोक्यं चन्द्रा शिरस्यारोपणसमये
 तन्मया दन्ताम्बामालिङ्गितं. मर्त्याय तस्या सोल्लस्यमा-
 डिभ्यते. २ कुम्भो नितम्बम्याने गृध्रते. मर्त्याय नित-
 म्बम्याने गृध्रप्रदेने तिष्ठत. ३ कुम्भो गुरुगा वृद्धवयना-
 सुपर्शुभविष्य कृत्रति वडवडाजन्ते. मर्त्याय गुरुगा मातृगिदृ-
 श्शृश्वशुराजानाम्भ्ये क्तिं वामयवे. ४ शब्दं करोति
 ५ नासिकाचूर्णनिर्गमार्थं वृद्धैरपि श्रियेन इति प्रसिद्धि
 ६ अतुदमस्यमाहुती.

मुद्गीवमालोक्य शनैरहासीत् ॥ ३१ ॥ सदारिमध्यापि न
वैरियुक्ता नितान्तरक्तापि सितैव नित्यम् । यथोक्तवादिन्यपि
नैव दूती का नाम कान्तेति निवेदयाशु ॥ ३२ ॥ वृक्षाग्र-
वासी न च पक्षिराजस्तिनेत्रधारी न च शूलपाणिः । त्वग्वस्त्र-
धारी न च सिद्धयोगी जल च विभ्रन्न घटो न मेघः ॥ ३३ ॥
वृक्षाग्रवासी न च पक्षिजातिस्तृणं च शय्या न च राजयोगी ।
सुवर्णकायो न च हेमधातुः पुंसश्च नाम्ना न च राजपुत्रः
॥ ३४ ॥ चक्री त्रिशूली न हरिर्न शंभुर्महान्बलिष्ठो न च
भीमसेनः । स्वच्छन्दचारी नृपतिर्न योगी सीतावियोगी न च
रामचन्द्रः ॥ ३५ ॥ आद्येन हीना जलधावद्दृश्यं मध्येन हीनं
भुवि वर्णनीयम् । अन्तेन हीनं ध्वनते शरीरं हेमाभिधः स
श्रियमातनोतु ॥ ३६ ॥ सर्वस्वापहरो न दस्युकुलजः खट्वा-
ङ्गभृन्नेश्वरो दोषानिष्टकरो न धर्मनिरतः कीलालपो नासुरः ।
नृणां पृष्ठपलाशनो न पिशुनः शीघ्रंगमो नो हयः शश्वद्रात्रि-
चरो न राक्षसगणः कोऽयं सखि ब्रूहि मे ॥ ३७ ॥ सर्व-
स्वापहरो न तस्करगणो रक्षो न रक्ताशनः सर्पो नैव विले-
शयोऽखिलनिशाचारी न भूतोऽपि च । अन्तर्धानपटुर्न सि-
द्धपुरुषो नाप्याशुगो मारुतस्तीक्ष्णासो न तु सायकस्तमिह ये
जानन्ति ते पण्डिताः ॥ ३८ ॥ जाता शुद्धकुले जघान पि-
तरं हत्वापि शुद्धा पुनः स्त्री चैषा वनिता पितैव सततं विश्वस्य
या जीवनम् । सङ्गं प्राप्य पितामहेन जनकं प्राप्तुं या कन्य-
का सा सर्वैरपि वन्दिता क्षितितले सा नाम का नायिका ॥ ३९ ॥

प्रसारित इत्यनुचित कृत मूढेन. कृतेऽप्यनौचित्ये स्वय मृगयूपपति-
गीतरसशोऽकृतपात्रविचारः स्वभावकृपण याचक जानन्नजिशिरोदा-
नाद्योद्यतकरो जात. अतो व्याधी तं हरिणं चतुर ज्ञात्वा त च व्याधं
मूर्खं ज्ञात्वैर्णी चैतादृशचतुरपतिपत्नीत्वेन सुभगा सभाभ्य लज्जितेति
वृत्तीयोऽर्थः. (३१) यतोऽय गीतप्रियो मृगाङ्गे मृगो महत्प्रयुक्त गीतमा-
कर्णयितु चन्द्राच्चेदवतरेत्तदा चन्द्रो निष्कलङ्कः स्यात्. तेन मन्मुख-
साम्य च लभेत प्रियविप्रयोगे च सतापकरो मे हिमाशुः. अतोऽस्य
शत्रोश्चन्द्रमसो मन्मुखसाम्य मा भूदित्याशयेन वीणामहासीदित्यर्थः
(३२) सारिका (३३) नारिकेरफलम्. (३४) आश्र. (३५) वृषभ.
(३६) करजः (३७,३८) मत्स्य (३९) जलवृष्टि. यतः सा शुद्ध-
जलसमुदायभूतमेघाडुङ्गय स्वजन्मना स्वोत्पादकं मेघं विनाशयति,
तथापि स्वय शुद्धा स्वच्छजलास्ति. पितुरिव समस्तस्य जगतो जी-
वनं च भवति सूर्यकिरणैः समुद्रोदके शोषिते सति तस्मान्मेघोत्पत्ति-
र्भवतीति समुद्रो मेघपिता सा पूर्वोक्ता जलवृष्टिर्मेघस्य पित्रा स्वपिता-
महीभूतेन सागरेण सह नद्यादिद्वारा सगम प्राप्य तेन तज्जल वर्ष-
यित्वा पुनर्मेघोत्पत्तय एव हेतुर्भवतीति जनक प्राप्तृत्वस्याभिप्रायः.

१ रिकारो मध्ये यस्याः. २ सकारेणैता युक्ता. ३ ककारोऽन्ते यस्याः.
२५ सु०२० भा०

अपहृतयः ।

वदन्ती जारवृत्तान्तं पत्यौ धूर्ता सखीधिया । पतिं बुद्ध्वा
सखि ततः प्रबुद्धास्वीत्यपूरयत् ॥ १ ॥ रुचिरस्वरवर्णपदा रस-
भाववती जगन्मनो हरति । तर्कि तरुणी नहि नहि वाणी
बाणस्य मधुरशीलस्य ॥ २ ॥ सौत्कारं शिक्षयति प्रणयत्यधरं
तनोति रोमाञ्चम् । नागरिकः किं मिलितो नहि नहि सखि
हैमनः पवनः ॥ ३ ॥ काले पयोधराणामपतितया नैव श-
क्यते स्थातुम् । उत्कण्ठितासि वाले नहि नहि सखि पि-
च्छिलः पन्थाः ॥ ४ ॥ प्रहरति न पञ्चबाणः केवलमबले नि-
मेषोऽपि । वर्षति परं न देवः क्षणदायी विप्रयोगं ते ॥ ५ ॥
मधुरस्वना धूर्तोर्णा मण्याभरणा सुशोभना सुदती । मत्स्क-
न्धोचितदण्डा भिक्षो दयितास्ति किं न मे वीणा ॥ ६ ॥ रौंगी
भिनत्ति निद्रां तल्पं न जहाति निष्ठुरं दशति । चतुरे किं प्रा-
णेशो नहि नहि सखि मत्कुणत्रातः ॥ ७ ॥ आदौ गृहीत-
पाणिः पश्चादारूढजघनकटिभागा । नखसुखलालनसुखदा सा
कि रामास्ति नैव भोः पाँमा ॥ ८ ॥ नाथ विलोक्य मेधं नहि
नहि पापं तवातिपुण्यायाः । नहि कथयामि पयोधरमपसारय
कञ्चुकीरुरसः ॥ ९ ॥ पञ्चदशीरजनिमसा तारामणिभूषणापि को-
किलवाक् । चन्द्रसमा गतवसना हस्तगता स्त्री न मे वीणा
॥ १० ॥ नाथ मयूरो नृत्यति तुरगाननवक्षसः कथ नृत्यम् ।
नहि कथयामि कलापिनमिह सुखलापी प्रिये कोऽस्ति ॥ ११ ॥
अक्षरमैत्रीभाजः सालंकारस्य चारुवृत्तस्य । किं ब्रूमो सखि यूनो
नहि नहि सखि पद्यबन्धस्य ॥ १२ ॥ इह पुरोऽनिलकम्पित-
विग्रहा मिलति का न वनस्पतिना लता । स्मरसि किं सखि
कान्तरतोत्सवं न हि घनागमरीतिरुदाहृता ॥ १३ ॥ तन्वी
चारुपयोधरा सुवदना श्यामा मनोहारिणी नीता निष्करुणेन
केनचिद्दहो देशान्तरादागता । उर्त्सङ्गोचितया तथा रहितया
किं जीवनं प्रेक्षसे भिक्षो ते दयितास्ति किं नहि नहि प्राण-
प्रिया तुम्बिका ॥ १४ ॥ या पाणिग्रहलालिता सुसरला त-
न्वी सुवशोऽङ्गौ गौरी स्पर्शसुखावहा गुणवती नित्यं मनोहा-
रिणी । सा केनापि हृता तथा विरहितो गन्तु न शक्तोऽस्यहं
रे भिक्षो तव कामिनी नहि नहि प्राणप्रिया यथिका ॥ १५ ॥

१ हेमन्तसवन्धी २ पतिं विना, (पक्षे) पतनाभावेन ३ पङ्किल.
४ धृतोर्णादिदशा, (पक्षे) धृतोर्णावस्था. ५ शोभना दन्ता यस्याः
सा; (पक्षे) हस्तिदन्तनिर्मितालकारवती. ६ अनुरक्त; (पक्षे) रक्त-
वर्णः ७ कण्डूः ८ अम्बुदम्; (पक्षे) मेघ पापम् ९ मेघम्, (पक्षे)
स्तनम्. १० 'मे उर.' इति पदच्छेदः. ११ समीपे स्थातु योग्यया;
(पक्षे) अङ्गमारोढुं योग्यया १२ विवाहः; (पक्षे) पाणौ धारणम्.
१३ कुलम्; (पक्षे) वेणुः.

कूटानि ।

‘केशवं पतितं दृष्ट्वा द्रोणो हर्षमुपागतः । रुदन्ति कौ-
र्व्याः सर्वे हा केशव कथं गतः ॥ १ ॥ पानीय पातुमिच्छामि
त्वत्तः कमललोचने । यदि दास्यसि नेच्छामि नो दास्यसि
पिवाम्यहम् ॥ २ ॥ १ विपं मुद्गक्ष्व महाराज स्वजनैः परि-
चारितः । विना केनै विना नाम्यां कृष्णाजिनर्मकण्टकम्
॥ ३ ॥ अर्जुनस्य इमे वाणा नेमे वाणाः शिखण्डिनः ।
सीदन्ति मम गात्राणि मूर्धमा सेगवा इव ॥ ४ ॥ यस्य
पृष्ठी चतुर्थी च विहस्य च विहाय च । अहं कथं द्वितीया
स्याद्वितीर्या स्यामहं कथम् ॥ ५ ॥ समरे हेमरेखाद्गं
वाण मुषति राघवे । सरावणोऽपि सुसुचे मध्येरीतिधर
शरम् ॥ ६ ॥ शिलोर्पितपदद्वन्द्वं नोर्सापितकरद्वया । अमृ-
द्यक्तस्तनी नारी कथमेतद्भविष्यति ॥ ७ ॥ सुवर्णस्य सुव-
र्णस्य सुवर्णस्य च जानकि । प्रेषिता तत्र रामेण सुवर्णस्य
च मुद्रिका ॥ ८ ॥ निश्चितं सुसुरः कोऽपि न कुलीनः संभे-
ऽमतिः । सर्वथा सुरैस्सवद्व कौव्य यो नाभिनन्दति ॥ ९ ॥
येनाकारि परैर्भूतिर्दिनेनायकसूनवे । यद्गोत्रात्मभवाकान्तं
तन्मूर्हः श्रेयसेऽस्तु वः ॥ १० ॥ विजितात्मभवद्वेषिगुरु-

१ जले २ मृतकम् ३ कृष्णकाक ४ शृगाला ५ यद्वि दामि
अभि नेच्छामि नो दासी अस्ति तदा पिवाम्यहमिति पदच्छेद
६ विगतं प्रकारो यस्मात् ७ ककारेण विना ८ नकारद्वयरहि-
तम् ९ कृष्णाजिनम् अत्र ककार-पकार-नकाराणां निष्कासने
'कृ आञि अम्' इति स्थिते सधौ कृते 'राज्यम्' १० शत्रुर-
हितम् ११ 'माघमा कर्कटी प्रोक्ता तदपल्यानि सेगवा' इत्युक्ते
कर्कट्या अपल्यानि यथा जन्मसमये तस्या अङ्गानि विदार्य बहि-
र्यान्ति तद्वदिमे वाणा ममाङ्गानि विदारयन्तीत्यर्थं १२ सहधर्मि-
णी १३ मध्यमाने रीतिः पित्तल तद्विशिष्टम्, (पक्षे) मध्ये रीका-
रविशिष्टं शरम् शरीरमित्यर्थं १४ 'अधस्ताद्धारुणि शिला' १५
'नासा दारूपरि स्थितम्' १६ उज्ज्वलवर्णस्य १७ शोभ-
ना वर्णा नामाक्षराणि यत्र तस्य १८ अशीतिरक्तिकापरिमितस्य.
१९ काञ्चनस्य. २० सुरया सहितं मधुप इत्यर्थं, (पक्षे) स-
सुरः इति पदच्छेदे सुरो देवः. २१ सत्कुलप्रसूतः; (पक्षे) कौ-
लीनः. २२ समे साधौ अमतिः. श्रद्धारहित इति यावत्, (पक्षे)
सुमे विष्णौ मतिर्यस्य सः. २३ शोभनरसविशिष्टं वद्व रचितम्,
(पक्षे) असुरैः सवद्व युक्तम् २४ कविकृतम्; (पक्षे) शुकम्.
२५ पराजयः, (पक्षे) परा उत्कृष्टा भूतिरैश्वर्यम्. २६ कर्णाय
सुश्रीवाय यमाय च २७ गात्रायन्ते ते गोपात्तेपामात्मभवा गोपि-
कास्तासां कान्त मनोहरम् अथ च गोत्रायाः पृथ्व्या आरम्भवा
सीता सा कान्ता यस्य तत्. अथ च गोत्रस्य हिमालयस्यात्मभवा
पार्वती सा कान्ता यस्य तत्. २८ कृष्णाख्य रामाख्य शिवाख्य च.

पादहतो जनः । हिमापहाभिन्नधरैर्व्याप्तं व्योमाभिनन्दति
॥ ११ ॥ शंकर पतित दृष्ट्वा पार्वती हर्षनिर्भरा । रुद्रुः
पन्नगाः सर्वे हा हा शंकर शकर ॥ १२ ॥ हनुमति हता-
गमे वानरा हर्षनिर्भरा । रुदन्ति राक्षसाः सर्वे हा हा राम
हताः हताः ॥ १३ ॥ विराजगजपुत्रार्यज्ञाग चतुरक्षरम् ।
पूर्वार्धं तव शत्रूणां परार्धं तव सगरं ॥ १४ ॥ अष्टशुल्का
जनपदाः शिवशुलाश्रतुष्यथाः । प्रमदाः केगशुलिन्यो
भविष्यन्ति कर्ला युगे ॥ १५ ॥ कुन्दकुञ्जमसु पश्य मरसी-
रुहलोचने । अमुना कुन्दकुञ्जेन मरिचि मे किं प्रयोजनम्
॥ १६ ॥ राजन्कमलपत्राक्ष तत्ते भवतु चाक्षयम् । आ-
मादयति यद्रूपं करेणुः कर्णैर्विना ॥ १७ ॥ स्तनमण्ड-
लमाश्रित्य नयस्य वरयोपिताम् । कदाकर्णयते गीत रमया
सह रत्नराट् ॥ १८ ॥ एकोना विंशतिः स्त्रीणां स्नानार्थं
सरयुं गता । विंशतिः पुनरायाता एको व्याघ्रेण मश्रितः
॥ १९ ॥ ११ 'त्रैलोक्ये नोपमंतस्याः सखे किमिति भापसे ।
अनन्तरा सा नादिर्वा न तृतीयेति मे मतिः ॥ २० ॥
सुवर्णालकृता कन्या हेमालकारवर्जिता । सर्वा कन्या विधर्ष्या

१ विना गण्डेनामृताहरणमये जित इन्द्रस्तत्रात्मभवो-
ऽर्जुनस्येपी कर्णस्यद्रु पिता स्यन्मत्पादस्लतत्किरणमंतस .
हिमापटोऽग्निस्तदमित्र पानीय तद्वरो मेघ . स्यंकिरणसतसो जनो
मेघाच्छत्रमाकाशमभिनन्दतीति तात्पर्यार्थं २ श्रेष्ठानन्दनम्.
३ पर्वतवासिनी श्री मिह्री. ४ एते आरामे. राजपन्थोद्याने
दाहिते सतीत्यर्थं. ५ वयः पक्षिणस्तेषा राजा गन्दस्तद्राजा विष्णु-
स्तत्पुत्री मदनस्तदरिः शिवस्तस्य चतुरक्षर नाम 'चतुजयः'
इति तत्पूर्वार्धं मृत्युरिति सगरे तव शत्रूणां. उत्तरार्धं जय इति
तव. ६ 'अष्टमत्र शिवो वेदो ब्राह्मणश्च चतुष्यथ । केशो भग
इति प्रोक्तं शूलो निक्रय उच्यते ॥' इति ७ मुकाररहितेन.
मुकुन्दकुञ्जेनेति यावत् ८ करेणुं कर्णैर्विना ककार-रेफणका-
रैर्विना यद्रूपमासाटयति प्राप्नोति तत्तेऽक्षय भवत्वित्यन्वय उक्त-
व्युत्पन्नयरहितम् 'अ ए उ' इति स्वरत्रयम् तत्र अ ए इत्यत्र
वृद्धौ ऐ उ. इत्यत्र आयादेने 'आयु' इति सिद्धम् ९ रास्या-
काशस्य मण्डलमाश्रित्य हे कद मेघ, मा स्तन गर्जित मा कुर-
यतो रत्नराट् इनाथो रमया सह वरयोपिता गीतमाकर्णयत
इत्यन्वयः १० एकोना इति विंशतेर्विशेषणेन विरोध . एको ना
नर' इति पदच्छेदेन परिहार. ११ कश्चित्स्वनायिका स्तौति. त
प्रति अन्यः प्रतिभापते हे सखे, एतस्याल्लौक्ये उपमा नास्तीति
किमिति कुतो भापसे यतः सा उपनैव अनन्तरा मध्यवर्णरहिता
उमेति यावत् अथवा सैव उमा अनादिः आद्यवर्णरहिता मा
लक्ष्मीरिति यावत्, उपमा उपमानमस्तीति भावः. तृतीया ना-
स्तीति मे बुद्धिः. १२ सुवर्णैर्न कान्त्यालकृता १३ विश्वदित्यर्थः.
१४ विविधा धवा. पतयो यस्याः सा. जारिणीत्यर्थं.

जाता गृहे रोदिति तत्पतिः ॥ २१ ॥ अह च त्वं च राजेन्द्र लोकेनाथावुभावपि । बहुव्रीहिरहं राजन्पृथीतत्पुरुषो भवान् ॥ २२ ॥ अपः पिवन्प्रपापालीमनुरक्तो विलोकयन् । अगस्त्यं चिन्तयामास चतुरः सापि सागरान् ॥ २३ ॥ ब्रह्म नान्तमपि क्लीव मनः सान्त न पश्यति । किं चित्र लोकजनकं वाक्चान्ता नैत्यकान्तकम् ॥ २४ ॥ अर्धरात्रे दिनस्यार्धे अर्धचन्द्रेऽर्धभास्करे । रावणेन हता सीता कृष्णपक्षे सिताष्टमी ॥ २५ ॥ शमीगर्भस्य यो गर्भस्तस्य गर्भस्य यो रिपुः । रिपुगर्भस्य यो भर्ता स मे विष्णुः प्रसीदतु ॥ २६ ॥ कंहमसि गुहावक्ति प्रश्नेऽमुष्मिन्किमुत्तरम् । कथमुक्तं न जानासि कदर्थयसि यत्सखि ॥ २७ ॥ विहंगीं वाहनं येषां त्रिकंचर्धरपाणयः । पीसालसहिता देवाः सदा तिष्ठन्तु ते गृहे ॥ २८ ॥ शस्त्रं नै खलु कर्तव्यमिति पित्रा नियोजितः । तदेव शस्त्रं कृतवान्पितुराज्ञा न लङ्घिता ॥ २९ ॥ कान्ते धावय मे पादाविति भर्ता निवेदिता । न तथा धावितौ पादौ भर्तुराज्ञा न लङ्घिता ॥ ३० ॥ देवराजो मया दृष्टो वारिवारिणमस्तके । भक्षयित्वा कर्णानि विषं पीत्वा क्षयं गतः ॥ ३१ ॥ कुमारसंभवं दृष्ट्वा रघुवंशे मनोऽदधत् । राक्षसानां कुलश्रेष्ठो

रामो राजीवलोचनः ॥ ३२ ॥ विना यौवनमार्गेण गच्छन्तौ लपित मया । हरेः कृत्यं दर्शयतां पश्येत्युक्ते न दृश्यते ॥ ३३ ॥ विनायकपतेः शत्रुस्तस्य नाम पडक्षरम् । पूर्वार्धं तव राजेन्द्र उत्तरार्धं तु वैरिणाम् ॥ ३४ ॥ कोलाकृतिरपारेवो मोरोहसो जलोदरी । कंसारिरात्तलीलो वो वाघलो भूकलोऽवतु ॥ ३५ ॥ रामरा मेऽतिरामेऽतिरामे रामे मनोरमे । सहस्रनामतत्तुल्यं रामनाम वरानने ॥ ३६ ॥ रथथा नयति कैलासं नगं गानसरस्वती । तथा नयति कैलासं न गङ्गा न सरस्वती ॥ ३७ ॥ मोमोरामममादंद्धे हयागदलनंभयः । यस्यैतानि न विद्यन्ते स याति परमां गतिम् ॥ ३८ ॥ तातेन कथितं पुत्र लेख लिख ममाज्ञया । न तेन लिखितो लेखः पितुराज्ञा न लोपिता ॥ ३९ ॥ वासनावासुदेवस्य वासितं भुवनत्रयम् । सर्व-

१ (बहुव्रीहियुक्ते) लोका जना नाथा न्वामिनो यस्यैवनिधोऽहम् याचकत्वात् (पृथीतत्पुरुषयुक्ते) लोकाना जनाना नाथ एवविध स्त्वम्. राजत्वेन पालकत्वात् २ ममुद्रमपि करे चुलुकथयतो मुनेः सामर्थ्यं मम चेत्स्यात्तर्हि ज्ञादिति वृद्धान्त्यभावाच्चिरमेना पञ्चामीति पान्थाभिप्रायः यदि चतुर सागराः सनिहिताः स्युस्तद्गानवरत जलधारा विसृजन्ती चिरमेतद्दर्शनसुखमनुभवेयमिति प्रपापाल्यभिप्रायः ३ न विद्यतेऽन्तो यस्य तत्, (पक्षे) नकारान्तम्. ४ अन्तेन महितम्; (पक्षे) सकारान्तम् ५ ककारोऽन्ते यस्या, (पक्षे) कान्ता रमणी. ६ अकस्य दुःस्यान्तक नाशकम्, (पक्षे) ककारान्त न भवतीति तत् सान्त मनो नान्त ब्रह्म न पश्यतीति युक्तमेव पर स्वय कान्ता वाक् अकान्तक्रमपि लोकजनकत्वात्कान्त ब्रह्म नैतीति चित्रमिति भावः. ७ कृष्णपक्षे याष्टमी तस्य दिनस्यार्धे रावणेन सीता हता किलक्षणायष्टमी अर्धरात्रे सिता. पुं० किं० अर्धचन्द्रे किभूतेऽर्धचन्द्रे अर्ध भाः करोति अर्धभास्करस्तस्मिन् ८ शन्या. शमीवृक्षस्य गर्भोऽन्तःसारस्तस्य गर्भोऽग्निस्तन्मन्थनेनोद्भूयमानत्वात्, तस्याग्ने रिपुर्जल तद्रभो लक्ष्मीस्तस्या. मागरमन्थनेन जलजात्वात् तस्या भर्तव्यादि शमीगर्भपदेन अश्वत्थ इत्यपि केचित् तद्रपि सुवच अश्वत्थस्यापि बहुयोनित्वात् ९ कहमित्यत्र कथ 'स्रथथमाम्' इति काल्यायनसूत्रेण प्राकृते अकारस्थाने हकारः. १० वि. गरुड, 'हस', गौ. वृषभ ११ त्रिशूलः, कम्बु, चक्रम् १२ पार्वती, सावित्री, लक्ष्मी १३ नखाङ्गुनातीति नखलु नखच्छेदकम् १४ नतया नञीभूतया. १५ हे देवर, अजङ्घलागः १६ सेतु १७ पानीयम्. १८ वास - १९ रघुवंशे कुलश्रेष्ठो राजीवलोचनो रामो राक्षसानां कु पृथिवी मारयति पीडयतीति कुमारः पृथ्वीपीडक इति यावत् तादृश समवमुद्भव दृष्ट्वा तत्र तेषा नाशे मनोऽदधत् निश्चिकायेत्यर्थः.

१ यौ विना पक्षिणा गरुडेन वाहनेन वनमार्गेण जलमार्गेण क्षीराब्धाविति यावत् गच्छन्तौ स्त, अत्र वाक्ये मया लक्ष्म्या सहितस्य हरेर्विष्णो कृत्य लपित प्रोक्तमस्ति, पर दर्शयतां दर्शन कारयन्ति तेषामत्र पश्येत्युक्ते सत्यापि अविमृशद्भिस्तत्कृत्य न दृश्यते न ज्ञायते. २ विना पक्षिणा नायको गरुडस्तस्य पतिर्विष्णुस्तस्य. ३ 'हिरण्यकशिपु, इत्यर्थ. ४ हिरण्य सुवर्णम्. ५ कशिपुस्तत्त्वम् तव अत्रवो निद्रिस्ता भवन्त्विति भाव. ६ कसारि श्रीकृष्णो वो युष्मानवतु रक्षतु कथभूत. कसारि. कोलाकृति. कोलस्य स्रकरस्य रूपं यस्य स. पु० क०. अपारेवः अपारे समारे अवति रक्षति तथा. यद्वा अपारे समुद्रे वसतीति स. क्षीरसमुद्रशायीत्यर्थ. पु० क०, मोरोहस माया लक्ष्म्या उरो वक्षस्तत्र हस इव हस. पु० क० जलोदरी. जले उदके उदर गृहं यस्यास्तीति स. पु० क० आत्तलील'. आत्ता अङ्गीकृता लील विलासो येन स. पु० क० वाघल वा निश्चयेन अघ लुनातीति स. पु० क० भूकल भुव कलयति उद्धरति स. ७ हे वरानने, अह रामे अतिरामे. कथभूते रामे. अतिरामे अतिक्रान्ता रामा येनासौ तस्मिन्नुद्धे ब्रह्मणि. पु० क० मनोरमे मनो रमयतीति तस्मिन् कथभूत अहम् रामरा' राम एव रा द्रव्य यस्य स यत् कारणान्मे मम सहस्रनामभिस्तुल्य रामनाम अत इति कारणात् । अथवा अह रामे अतिरामे कथभूते रामे. वरानने वरमानन यस्यासौ तस्मिन्. उत पार्वत्या. सर्वोधन वा. कथभूत रामनाम महस्रनामतत् सहस्रनाम तनोतीति सहस्रनामतत्. 'रमन्ते योगिनो यत्र परानन्दे चिदात्मनि । अतो रामपदेनासौ पर ब्रह्माभिधीयते ॥' इति ८ गानसरस्वती यथा कैलासं नग नयति तथा न गङ्गा न सरस्वती प्रापयति. ९ मोह माया रागः मद मल मान दम्भ द्वेष इति प्रथमार्धाक्षरानुक्रमेण ग्रहणम्. १० नतेन नञीभूतेन. ११ हे वासन वासयतीति वासनस्तस्य संबुद्धौ त्व भुवनत्रय अत्र रक्ष पालय कथभूत भुवनत्रयम्. सर्वभूतनिवासि. सर्वाणि भूतानि निवसन्त्यस्मिस्तत्. हे अक्षुदेव प्राणेश्वर

भूतनिवासीनां वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥ ४० ॥ अत्रिलोचन-
संभूतज्योतिरुद्रमभासिमिः । सदृशं शोभतेऽत्यर्थं भूपाल
तव चेष्टितम् ॥ ४१ ॥ मुद्रदाली घृतव्याली कवीन्द्र वि-
तुषा कथम् । भक्तवल्गुसंयोगाज्जाता विगतकङ्क्षुकी
॥ ४२ ॥ प्राञ्ज्राङ्घ्रिधुधामाप्य विषमाश्रमः करोत्ययम् ।
निर्द्धा सहस्रपर्णानां पलायनपरायणाम् ॥ ४३ ॥ कंति ते
कवरीभारः सुमनःसङ्गावियेऽति नीलत्वात् । भवति
च कलापवत्त्वान्निर्जरसेव्यैः कथं न स्यात् ॥ ४४ ॥ यामि
विर्धवन्म्युदिते पुनरेष्यामीति यदुदित भवता । जानीत्यु-
दन्तमेत नेदं तत्त्वेन मुग्धवधूः ॥ ४५ ॥ अर्धुना मधुकर-
पतिना गिलितोऽर्घ्यपकारदंपती येन । त्रातः स पालयेत्वां

विर्गतविकारो विनायको लक्ष्म्याः ॥ ४६ ॥ उपरिगतं हि
सवर्णं हत्वा करतो ददासि रन्तु मे । धन्यः सरोजयुगलं
त्यक्त्वा स्तनयुगमथास्पृशत्कृष्णः ॥ ४७ ॥ अच्युतभक्ति-
वशादिह समभावस्तत्प्रसङ्गेन । सारमतेरभ्युदयति रतिरिति
नैवाद्भुतं किञ्चित् ॥ ४८ ॥ मञ्जुलघौ समावितगुणे क्वचि-
न्नापदाधारे । अयि सखि तत्रोपपत्तौ मम चेतो न त्वनी-
दृशे पत्यौ ॥ ४९ ॥ अयि सखि शस्तः सखिवत्पतिरिति
किं त्वं न जानासि । शस्तोऽतिसखिवदुपपतिरित्यालि कथं
त्वयापि नावोधि ॥ ५० ॥ द्वन्द्वो द्विगुरपि चाहं मद्रेहे

इना कामादीना वासित स्य अन्त क्रूर हे वासुदेव ते तुभ्य नम
अस्तु ॥ अथवा अस्तुते न स्तौतीति अस्तुत् तस्यै स्तोतुमशक्याय
वसुभिर्दाव्यदीति वासुदेव तस्य ससुद्धौ हे वासुदेव अथवा वसु-
देवशब्दित शुद्ध सत्व तत्र भवो वासुदेवस्तस्य ससुद्धौ ते तुभ्य नम
अस्तु असन्ददातीति असुदेव यद्वा असना देव असुदेव हे
असुदेव ॥ गणेशपक्षे—हे सर्वभूतनिवासीन सर्वभूतै सह निवा-
सकारी रुद्र. स इन पितृत्वात्स्वामी यस्येति तथोक्तस्तथा. हे अम्ना-
सुद अम्ना पार्वती माता तस्यै सुख ददाति तथोक्तं हे पार्वती-
नन्दनेत्यर्थं तथा हे इव ईं महीं वाति भक्ताननुग्रहीतु प्राप्नोतीति
तत्सुद्धौ. ते तुभ्य नमो नतिरस्तु त्व भुवनत्रय त्रिलोकी अवसि
पालयमि कथंभूत भुवनत्रयम् अवासितम् वास आश्रयो जातो
यस्येति वासितम्, न वासित अवासितम् निराश्रयमित्यर्थं. कथा
अवसि. वास एवाश्रय एव नौ. दु खसागरतरणाय हेतुभूता तारी
तया. किं० सुदे शोभनप्रदे वरदानपरायणे वरदसमूहे श्रेष्ठे इति
शेष ॥ हरिपक्षे—हे इन त्वामिन्, तथा हे अम्नासुद अम्नावन्मा-
तुवत्सु शोभन ददातीति हे तथोक्तं. तथा हे इव ईं लक्ष्मीं वाति
प्राप्नोति स इव. तत्सुद्धौ. यद्वा हे अम्नासुदेव इत्येक संबोधन-
पदम् अम्ना माता असुद प्राणदाता पिता कथ्यते तयैव लक्ष्मीं
वाति प्राप्नोतीति हे तथोक्त जगता मातुल्य पितृत्वं वेति संबोधना-
भिप्राय . ते नमोऽस्तु.

१ चन्द्रविकासिमिं कुमुदैरित्यर्थं २ जलदे आजमान . ३
आकाशम्. ४ सप्ताश्व. सूर्य इत्यर्थं ५ सकोचम्. ६ पद्मानाम्.
७ क इव श्रेष्ठेव आचरति. ८ पुष्पाणाम्; (पक्षे) देवानाम्
९ अ इव विष्णुरिवाचरति. १० भव इव शिव इवाचरति. ११
कलापो भूषण तद्रत्नात्; (पक्षे) कलापश्चन्द्रस्तद्रत्नात्. १२ जरा-
रहितैस्तल्पैः सेव्यः; (पक्षे) निर्जरदैवै. सेव्य. १३ दैवै; (पक्षे)
चन्द्रे. १४ वृत्तान्तम्; (पक्षे) उकारान्तम् १५ इद तत्त्वेन सल-
त्वेन; (पक्षे) इदन्तत्त्वेन इकारान्तत्वेन. १६ अपगतो धुकारो यसा-
त्तेन. १७ मधुकरपतिर्नकरपतिस्तेन. १८ पकारशून्यो दपती,
दन्तीत्यर्थं.

१ विगतो विकारो यस्मात्स विनायक. नायक इत्यर्थं.
२ कृष्णो राधिका गृह्यति. उपरिगतं सवर्णं समानवर्णं
सरोजयुगलं करतो हत्वा स्वहस्तेन आहृत्य मे रन्तु ददामि
ततो राधया तस्मिन्दातु गृहीते सति उवर्णेन परिगतं शुक्तं
सवर्णरहितं पतादृशं सरोजयुगलं सरोजयुगलमेव इति धिया
कमलयुगं त्यक्त्वा स्तनयुगलमेव कृष्णोऽस्पृशत्. ३ इह
समारो अच्युतभक्तिवशात्समभाव. समत्वं शत्रुमित्रादिषु.
तत्रसङ्गेन भक्तिप्रसङ्गेन सारमते श्रेष्ठवृद्धेः पुस' रतिः
प्रीतिः अभ्युदयति इति न किञ्चिदद्भुतम् ॥ व्याकरणपक्षे—भो
अच्युतम अच्युता अहीना मा प्रतिमा यस्य क्विबशात् क्विप्रल-
यवशात् स प्रसिद्धो मभावः मकारस्याभावो लोपः. भवतीति
शेष सत्प्रसङ्गेन क्विप्रत्ययप्रसङ्गेन रमतेर्धातो ना रतिः अभ्युद-
यतीत्यपि नाद्भुतम् रसु क्रीडायामित्यस्माद्भातो. क्विनि अनुदात्तो-
पदेशेति मलोपे रतिरिति रूप सिञ्चति. ४ कापि विदुषितरा
नायिका सखीं प्रति वदति. अयि सखि, तत्र तस्मिन्नुपपत्तौ मम
चेत. अस्तीति शेष. कीदृशे मञ्जुलघौ. मञ्जुः सुन्दर स चासौ
लघुरिष्टश्च पु० की० समावितगुणे समाविता गुणाः सौन्दर्या-
दयो यत्र पु० की० क्वचित्कदाचिदपि न आपदाधारे आपद-
हिते इत्यर्थं अनीदृशे उक्तगुणरहिते पत्यौ मम चेतो नास्तीति ॥
व्याकरणपक्षे—उपपत्तौ उपपतिशब्दे मम मनोऽस्ति की०.
मञ्जुला विसृष्टा यस्मिन्. समावित 'धेडिति' इति गुणो यस्य.
ना इति पदस्य 'आडो नास्त्रियान्' इति सूत्रविहितस्याधारे
आश्रये अनीदृशधिसृष्टागुणनादेशरहिते केवले पतिशब्दे. ५ अयि
सखि पतिः सखिवत् शस्तः मित्रवद्विश्वसनीय इति त्वं किं न
जानासि. सखी प्रत्याह हे आलि, उपपतिर्जार्' अतिसखिवत्
अतिशयितमिन्नवत् शस्त इति त्वयापि कथं नावोधि ॥ व्याकरण-
पक्षे—पतिशब्द' शस्त. शस इति शस्त पञ्चम्यन्तात्सति.
द्वितीयावहुवचनात्पर सखिवत्सखितुल्यरूपो ह्येव. नादेशभावान्न
कार्यक्यात् उपपतिशब्दः शस्त' द्वितीयावहुवचनात्पर अतिसखि-
शब्दश्च नादेशभाक्. ६ यत स्त्रीपुरुषरूपव्यक्तिद्वयात्मकः. ७ द्वौ
गावौ यस्य.

नित्यमव्ययीभावः । तैत्पुरुष कर्म धारय येनाहं स्यां बहु-
ब्रीहिः ॥ ५१ ॥ त्वद्विरहमसहमाना निन्दति बाला दिवा-
निशं शशुम् । राहुमपि रामचन्द्रं रामानुजमपि च पन्न-
गारातिम् ॥ ५२ ॥ स जयति चित्रचरित्रो यस्य हि वैरच-
रणपुष्करकरेणुः । महिषीमृषिसिंहस्य प्राजीजनदपि वृषो-
दये हेतुः ॥ ५३ ॥ रविसुतकृतगोकर्णः श्रुतिविपयगु-
णाम्बरो वनात्मधरः । नरकशिरा जगदखिलं चिरमव्याद-
समरुक्पाणिः ॥ ५४ ॥ सायकसहायबाहो मर्करध्वजनि-
यमितक्षमाधिपते । अञ्जरुचिभास्वरस्ते भातितरामवनिप
श्लोकः ॥ ५५ ॥ वाताच्छीतिरिन्द्रोऽरं वो हरतान्महासुरी-
दयितः । व्रीडब्राज्यानौका वार्वाहाभोऽसमस्तानाः ॥ ५६ ॥
लम्बोदर तव चरणावादरतो यो न पूजयति । स भवति
विश्वामित्रो दुर्वासा गोतर्मश्चेति ॥ ५७ ॥ अम्बरमन्वुनि
पत्रमरातिः पीतमहीनगणस्य ददाह । यस्य वधूस्तनयं
गृहमञ्जा पातु स वो हरलोचनवह्निः ॥ ५८ ॥ वायुमित्र-
सुतवन्धुवाहनारातिभूषणशिरोवलम्बिनी । तज्जवैरिभिर्गि-

नीपतेः सखा पातु मां कमललोचनो हरिः ॥ ५९ ॥ अत-
नुज्वरपीडितासि बाले तव सौख्याय मतो ममोपवासः ।
रैसमर्पय वैद्यनाथ नाहं भवदावेदितलङ्घने समर्था ॥ ६० ॥
अंकुबेरपुरीविलोकनं न धैरासुनकरं कदाचन । अथ तत्प्र-
तिकारहेतवेऽदमयन्तीपतिलोचनं भज ॥ ६१ ॥ रीमं सीतां
लक्ष्मणं जीविकार्थे विक्रीणीते यो नरस्त च धिग्धिक् ।
अस्मिन्पद्ये योऽपशब्दान्न वेत्ति व्यर्थप्रज्ञं पण्डितं तं च
धिग्धिक् ॥ ६२ ॥ गोरगजवाहनभोजनभक्ष्योद्भूतपमित्र-
सपत्नजशत्रोः । वाहनवैरिभूतासनतुष्टा मामिह पातु जग-
त्रयजुष्टा ॥ ६३ ॥ नदीज लङ्केशवनारिकेतुर्नगाहयो नाम
नगारिसुतः । एषोऽङ्गनावेषधरः प्रमाथी जित्वाव यं
नेष्यति चाद्य गा वः ॥ ६४ ॥ गोकर्णराडाभरणं यदीयं
यद्भव्यहव्यादजमाददाह । कुं भेनचूडामणिरादिगन्तात्पा-
यादपायादुरगात्मजार्धः ॥ ६५ ॥ विलासिनी काश्चनपट्टि-
कायां पीटीरपङ्कैर्विही विलिख्य । तस्याः कपोले व्यलि-

१ भावो वस्तुमात्रम्. अव्ययी व्ययाभाववान् मद्गहे कस्यापि
वस्तुनो व्ययो नास्तीत्यर्थः. यद्वा अव्ययीभवन अव्ययीभाव' २
तत्तत्साधे पुरुष, येनाह बहुब्रीहिवद्बुधान्यविशिष्ट' स्यां तत्कर्म धार-
येत्यन्वयः. समासपट्टकप्रतिपादनमत्र चित्रम्. ३ मन्मथावशेषणा-
च्छुम्, चन्द्रावशेषणाद्राहुम्, मलयाश्वविशेषणाद्रामचन्द्रम्, मन्म-
थजनकत्वाद्दलरामानुजम्, वायुभक्षिसर्पहननात्पन्नगारातिं गरुड
निन्दितवतीति भावः. ४ वर' श्रेष्ठो यश्चरणकमलसंबन्धी रेणु. ५
ऋषिश्रेष्ठस्य गौतमस्य पत्नीम् ६ वृष' सुकृतम्. ७ उत्कृष्टचरणश्रे-
ष्ठाग्रो गजः सिंहस्य महिषीं जनयामास. वृषो वृषमस्तस्योदये हेतु-
रिति चित्रम्. ८ न समोऽसमो विषम स चासौ रुक् च समरुक्
शूलरोग. त्रिशूलमित्वायुधविशेष' स पापौ हस्ते यस्य स. शूलपाणि'
शिव इत्यर्थः. ९ खड्गः १० समुद्र' ११ चन्द्रः. १२ यशः. १३
वाताच्छीति' वातं अग्निं स वाताद् शेषस्तस्मिन्शीति. शयन यस्य
स'. अरिभ्र' अरि चक्र धरति स'. वार्वाहाभ' वार्वाहो मेघस्तस्येवा-
भाति स. असमस्ताना' असमस्त खण्डित अन' शकट येन स'.
नौकाः नः सूर्य. ओक' निवासस्थानं यस्य स ईदयित ई ल-
क्ष्मीस्तपतिर्विष्णुरर द्रुत वो शुष्माक. व्रीडब्राज्याः व्रीडयन्ति ता'
व्रीडाखपावहाश्च ता ब्राज्याः अज्ञानकृतससारभ्रमणानि ता ससृती-
हंरतादिति १४ जगतः शत्रु' १५ मलिनवस्त्र. १६ पशु'. १७
स कृष्णो वो शुष्मान्पातु यस्याम्बर पीतम् यस्य गृहमन्वुनि. यस्य
पत्र वाहन अहीनगणस्यारातिर्गरुड यस्य वधूरञ्जा कमला. यस्य
तनय हरलोचनवह्निः ददाह. १८ वायुमित्रमग्निस्तत्सुतः षण्मुल-
स्तद्वन्धुर्गजाननस्तद्वाहन मूषकस्तदराति. सर्पस्तद्भूषण' शिवस्त-
च्छिरोवलम्बिनी गङ्गा तज्जो भीष्मस्तद्वैरी शिरखण्डी तद्भगिनी
द्रौपदी तस्याः पतिरर्जुनस्तत्सखा कृष्ण .

१ महान्; (पक्षे) कामः. २ लङ्घनम्; (पक्षे) समीपस्थिति'.
३ भेषजम्; (पक्षे) प्रीतिम्. ४ उपवासे, (पक्षे) उच्छ्रद्धने ५ अनलका.
विधवेत्यर्थः ६ मङ्गलकारकम्. ७ अनललोचन शिवम्. ८ 'जी-
विकार्थे चापण्ये' इत्यत्र अपण्ये इत्युक्तत्वाद्दस्तिकान्विक्रीणीते इत्यत्रैव
रामक सीतका लक्ष्मणक इति प्रयोगा एव साधव. ९ गवा गच्छ-
तीति गोग. शिवस्तज्ज. कार्तिकेयस्तस्य वाहन मयूरस्तस्य भोजन
भक्ष्य सर्पस्तस्य भक्ष्य वायुस्तद्भूतो हनूमास्तं पातीति स तत्प-
सुग्रीवस्तस्य मित्र रामस्तस्य सपत्नो रावणस्तज्ज इन्द्रजित्तस्य
शत्रुरिन्द्रस्तस्य वाहनं घेरावतस्तस्य वैरी सिंहस्तत्रोपविष्टा अत एव
सर्वापरि तुष्टा अम्बिका मा पातु रक्षतु. १० भो नदीज गङ्गातनय
भीष्म, एष दृश्यमान. अङ्गनावेषधर. स्त्रीरूपधारी लङ्केशवना-
रिकेतुः रावणवनभक्षकहनूमच्छजः नगाहयोऽर्जुननामा नगारिस-
नुरिन्द्रपुत्रः. भो भोः कौरवा', अय प्रमाथी हन्ता अद्य वो
शुष्माञ्जित्वा गाश्च नेष्यतीत्यर्थः. ११ उः शिव. कु धरणि अपाया-
न्नाशात्पायाद्रक्षतु स क. गोकर्णा सर्पास्तेषा राट् वासुकिः यदीयं
आभरणम्. ह्यते तद्भव्यम्. गोरिदं गव्य, गव्य च तद्भव्य च
गव्यहव्यम् गव्यहव्यमत्तीति गव्यहव्याद् वह्निः यस्य शिवस्य.
गव्यहव्याद्दहिरित्यनेन त्र्यम्बकस्य तृतीयनेत्रोत्थवह्निरित्यर्थः. सः
अज अनङ्ग आददाह. यस्य तृतीयनेत्रोत्थो गव्यहव्याद्दह्निः मदन
भस्मीचकारेत्यर्थं किंभूत. भाना ऋक्षाणां इनः स्वामी चन्द्रः
स एव चूडामणिसुन्दरत यस्य स. पु० क०. अगात्मजा
पार्वती अर्थे अर्थे वा यस्य स'. आदिगन्तादिगन्तेश्य आ इति
दिशामन्त मर्यादीकृत्य आदिगन्तं तस्मात्. १२ चन्दनद्रवै'.
१३ गङ्गे.

खल्वत्र तैवर्गमाष्टे चरणे दैवर्गम् ॥ ६६ ॥ काचिद्विद्यो-
 गानलक्षणात्री प्राणान्ममाधारयितुं लिलेख । ब्राह्मोर्मुजगं
 हृदि गह्वविभ्रं नामो च कर्पूरमयं महेशम् ॥ ६७ ॥ नेतः
 प्रयाणोन्सुव्रता समीप्य नक्षत्रसुक्तावलिमस्य कण्ठे । अघा-
 रयत्सा स तु वासराणां संन्यापनेऽमृतस्यि कांञ्ज भावः
 ॥ ६८ ॥ गौराक्षिण भूधरजाहिनाथः पत्रं नृतीर्यं दयि-
 तोपवीतम् । यस्याम्बर द्वादशलोचनास्यः काष्ठा सुतः पातु
 सदाशिवां वः ॥ ६९ ॥ पुंष्येपुमाता पुरुषायमाणा लजावती
 विश्वसृज विलोम्य । नामासगेजे नयनं सुरारंभमेतर वार-
 यति स चित्रम् ॥ ७० ॥ सृगत्रय माति यपुष्यवेशे फलानि
 चरवारि सुमानि पत्र । कपोलपट्टं प्रमढालतायाः पृच्छन्ति
 मध्य विदुषः कर्वान्द्राः ॥ ७१ ॥ इन्दीवराख्या स्फुटविदु-
 मोष्ठ्या, संकतसुद्विद्यं वने चरन्त्याः । चार्गः समस्तामर-
 पानि हृत्वा नासामणिनांऽपहृतः क्रिमेतत् ॥ ७२ ॥ सृंसि-
 हृदंवे चलिते भरणं प्रत्यर्थमूर्तं, क्रियते भरणे । कण्ठे

१ पदं गम्य ओष्ठ्यानां यन्वात् ओष्ठ्यान्वा नव चुम्बनं चरन्त्यानांति
 सूचितम्, २ तवर्गस्य दन्तस्थानत्वात्तन्मूर्तौ खण्डनियमानि
 सूचितम् ३ तवर्गस्य मूर्धस्थानत्वात्तत् त्व न्यामि ताहिं त्वा मिरत्वा
 ननामानि सूचितम्, ४ उपप्रासमाला प्राणा म्वनो न निर्गमित्य-
 न्वासाशयेन ब्राह्मोर्मु-ग लिलेख, चन्द्रश्च स्वभागतया ट्टिनिद्व नृ-
 तांना मनोऽर्हनुमागच्छेदित्याशयेन हृदि राहुम्, मन्मथनामान
 शिव च लिलेखेति भावः ५ नक्षत्रमालाधारणेन नक्षत्रोदनेलाया-
 नागमनं कर्तव्यमिति तथा सूच्यते, वागमरस्याङ्गणेन सप्तदिन-
 मध्य एव मना गम्यन् इति तेन सूचितम्, ६ स म्प्राडिषो वो सु-
 ध्यानात्, न कः वस्य गौ वृषभ, पत्र रय तथा इक्षुज नृतीर्य
 वस्य, भूधरजा पार्वती दयिता वस्य अदिनाथं श्रेयं उपवीत वस्य
 अम्बर वल्कं काष्ठां दिशो वस्य, द्वादशलोचनास्य इमारः सुतो
 वस्य इत्यन्वयः ७ पुष्येयोर्भेदनस्य माता उर्याः पुत्रायमाणा पु-
 न्यवदाचरन्ती निष्पन्नरतं कुर्वतीत्यर्थं विश्वसृज भगवत्प्राभिनरो-
 लस्य इत्यां विद्योस्य लजावती मती सुरारंभेक्षिण नयन वाग्यति
 स, यत्रो भगवन्नेत्रे हि पूर्वचन्द्रान्तके, तत्र दक्षिणस्य स्यात्तन्वा-
 च्छदानेन सगेन सुल्लिं भवेत्, ततश्च दक्षिणं सरोजकोशेऽन्त-
 र्दिनो भवेत् इति मनसि हृत्वा तद्वारयामासेति भावः ८ १ ९
 एषारि लक्ष्यो, नीलच्छाया, अवन्तात् ओष्ठस्य रक्तवर्णच्छाया, नयो
 प्रलिनित्वा नासामीक्षित गुहाफलमिति मनसि हृत्वा चौरं हनम्
 इत्यभिप्राय १० नृसिंहदंवे सेनाभरणं मह वायार्थं चलति प्र-
 लार्थमूर्तं, शत्रुमूपतिभिः सेनाभिः मह पलायमानभरणं नाखना-
 धिन्येन कण्ठे कुटारः क्रियते कुटारवानतुल्या पीडानुसूयते, तथाच
 भरणे सेनामूर्धस्थानेन कण्ठे टकार क्रियते भूधरधरः कर्मावतारो-
 ऽक्षसमंभर्त्वा प्राणिपादसुखमन्दः मज्जोच्य ठ्वात्तुत्योऽभूत् तथा
 केवलं महलाहृतिस्तस्यौ तथा श्रेयोऽपि प्दसिद्धेव मुव प्रदेहेऽधि-
 कभरेण टकारतुत्यो वनीहृन्मंभकुण्डलिकोऽभूत् तपने मूर्धं च, च-
 कारः ममुच्यः क्रियते, अतिभीत्या तेषां शत्रुणा अतमूर्धं नमस्तटं
 पश्यन् इत्यर्थः .

कुटारः कण्ठे टकारः श्रेयं टकारम्पने चकारः ॥ ७३ ॥
 कुंभेनमुप्रीनयनाश्रयाशट्ठन्धोन्मदा ददुर्गहृपकाले । स्वैजन्म-
 मक्षप्रियभोजनाया नृत्यन्ति मीमानुजगोजभाज ॥ ७४ ॥
 शिगमि देवनदीं पुरवैरिण, मपटि वीक्ष्य धराधरकन्यका ।
 निविडमानवती र्मणाङ्गके कचन चुम्बनमारमते स मा
 ॥ ७५ ॥ काचिद्विलोचनयना रमणे न्वकीर्ये दूरं गते सति
 मनोभववाणान्विज्ञा । त्यक्तुं शरीरमचिगन्मर्त्याद्रियायु सौर-
 म्यगालिनमहो पिवन्ति न चित्रम् ॥ ७६ ॥ कान्ता र्चि
 मुनिजनस्तण्णोऽवियोगां कामश्च रत्रमगिञ्ज्वलकृद्भूषेन ।
 घत्ते पयोधरयुगे कुचभूषणेन हारं हारं हिमकरं मकरं करं
 च ॥ ७७ ॥ विक्रमति नयनान्या करवं पद्मजं च श्लथ-
 यति चरणाम्बु प्रक्षयये पयोवेः । उग्लि लयति यस्य
 श्रेयमां संप्रदायः स फणिनमविशेते पद्मया पद्मनामः
 ॥ ७८ ॥ अहिरिपुपतिकान्तातातसवदकान्ताहरतनयनि-
 हन्तृप्राणदानृध्वजस्य । सखिसुतसुतकान्तातातसंपुण्यका-
 न्तापिनृशिगिषि पतन्ती जाह्नवी नः पुनातु ॥ ७९ ॥

१ लु पृथ्वी धरन्ति ते कुप्राः पर्वतान्नेपालिनः, प्रामां रिना-
 चल्मस्य स पुत्रं पार्वती ता प्रीणातीति प्रीनेहादेवन्त्य नयनस्य
 आश्रयाशो नेत्रवदित्तेन दग्धो यः कामनेन उन्मटा उन्मत्ता-
 २ ददुराणा मप्टृकाना हर्षमालो वपांकालन्तस्मिन् ३ स्वलाचरन्म
 येया तानि स्वजन्मानि स्वापचानि तानि मक्षयन्ति ते न्वजन्ममक्षाः
 मयांश्च प्व प्रिया भोवनस्य आशा येया ते ईदृशाः,मयूरा इत्यर्थः, ४ अत्र
 नीमानुजगोजभाजः इत्यस्य नीमानुजेऽनुनन्तस्रक्ष्णा ये गोजाः गोः
 वृधिव्या जायन्ते ते गोजा वृक्षान्तलेविनः स्फुटिनासुंनशुका येनाधिपि-
 छन् इति वावदित्यर्थः, एषा दीका विदग्धसु नमगदनेऽपि न्यूनं ५ म्विषे
 गले इमलयस्रचन्दनेष्वनिद्य संपत्तिवानाचच्छाससंशुलस्य बायो सवि-
 पचात्तन्पानेन इदिति मे मरणं स्यादिति दुष्ठा त पपाविति गूढाशयः,
 ७ आन्ता हाणे गच्छे घत्ते, मुनिजने हरे गच्छे घत्ते, अवियोगां तरगो
 हिमकरं गच्छे घत्ते, कानो मकरे निजचिह्नमूते गच्छे घत्ते, रत्रमगिञ्ज्व
 लकृद्भूषेन मह करे कुचभूषणेन सह पयोधरयुगे च गच्छे घत्ते ८ स पद्म-
 नामं पद्मया मह फणिन श्रेयमविशेते, यस्य नयनान्या चन्द्रसूर्यलक्ष-
 णान्या करवं पद्मजं च विक्रमति यस्य चरणाम्बु गद्गाजल पयोऽम्बुचयं
 श्लथयति दूरं करोति, गद्गायाः असुद्रपर्वीत्वात्, वस्योग्नि श्रेयसा
 संप्रदायः कौन्तुममगिर्जनति पत्रविधः, पद्मनामः फणिनमविशेते,
 ९ अहिः नरन्तद्विपुर्गन्धन्तपतिर्विष्णुस्तकान्ता उर्यास्तत्तान, म-
 सुद्र स मन्यवद्वो येन स रामन्तकान्ता जाननी तस्या हरो हर्ता
 रावपस्तचनय इन्द्रजित्त्रिहन्ता उर्यमस्तत्प्राणदाता हनुमान्
 च्चजे वस्येतादृशोऽनुनन्तस्य नखा कृष्णान्तानो मदनन्दसुतोऽनि-
 न्दस्तकान्ता एषा तत्ततो वापानुरस्तस्य सन्त्यपुस्य शिवस्त-
 कान्ता पार्वती नत्पिता हिमालयन्तच्छिरनि पतन्ती जाह्नवी
 मागीर्यीत्यर्थः

उदितवति परस्मिन्प्रत्यये शास्त्रयोनौ गतवति विलय च प्राकृतेऽतिप्रपञ्चे । सपदि पदसुदीतं केवलः प्रत्ययो यस्तदियमिति च वक्तुं कः क्षमः पण्डितोऽपि ॥ ८० ॥ हरिद्रायां राहुप्रसरपिहितेच्छापरिपदि प्रयुक्तालंकृत्यै वियु- तउरुता दुर्गकुरटीम् । वयं सार्कोपेताः प्रहर इति सेनाधि- पकृताममात्येभ्यो लेखां प्रति दिशति सिंहक्षितिपतिः ॥ ८१ ॥ गता सा किं स्थानं पथि सह तथा का स्थित- वती नृपेणेत्यं पृष्टा सखि चतुरदूती स्थितवती । विलो- क्यालंकारं निजमथ च शाक नरपतिं निराकाङ्क्षं चक्रे कथय कथमेतत्प्रभवति ॥ ८२ ॥ सैनान्ते नो हारो रज- तगिरिमूले न धनदः सुकेशीनां मध्ये विहरति न कामो नवयुवा । रसान्ते नैवाब्धिर्विबुधनगरीसीम्नि न सुरस्तथा- न्यस्मिन्पथे स्फुटमवतु दैवं किमपि नः ॥ ८३ ॥ काचि- द्वाला रंमणवसतिं प्रेषयन्ती करण्डं सा तन्मूले समय- मलिखद्बालमस्योपरिष्ठात् । गौरीनाथं पवनतनयं चम्पकं

१ सिंहक्षितिपति* सेनाधिपकृतां लेखा अमात्येभ्य प्रधा- नेभ्यः प्रति दिशति कथयति इति लेखां प्रतीति किम् वयं सार्कोपेता* अर्कशब्देन इनः लक्ष्यते सयुक्त इन सेनो- पेता* हरिद्राया निशाया राहुप्रसरपिहितेच्छापरिपदि स- त्याम्. राहुशब्देन तम, पिहितशब्देनाच्छादनम्. इच्छाशब्देन आशा दिशा, परिपच्छशब्देन मण्डलम्. प्रयुक्तो योऽलंकारः हार- तस्य कृत्यै प्रहारार्थम् वियुतगरुताम्. गरुतपक्ष उच्यते, विकारयु- क्ताना पक्षणा विपक्षणांम्. दुर्गकुरटीम् कुरटीशब्देन नगरी लक्ष्यते, दुर्गनगरीं प्रहर इत्यर्थ. २ कश्चिद्राजा काचिन्नाथिका स्वगृहमानयत्. ततश्च तद्गतारमागत वृद्धा ता स्वगृहं प्रापयितुं दूतीमाज्ञापयति स्म. सा च दूती ता स्वगृहं प्रापय्य पुनः राज- निकटे आगत्य स्थितवती तां प्रत्याह राजा सा किं स्वस्थानं गता गतवत्या तथा सह पथि मार्गं का स्थितवती एव राजा पृष्टा चतुरा दूती स्थितवती सती निजमलकार 'पोहोची' इति महाराष्ट्रभाषाप्रसिद्ध तथा शाक 'मेथी' इति महाराष्ट्रभाषाप्रसिद्ध शाकविशेष चावलोक्य तावन्मात्रेणैव. नरपतिं निराकाङ्क्षमुत्तर- विषये आकाङ्क्षारहित चक्रे. पतदलकारशाकावलोकन कथं प्रभवति राज्ञो नैराकाङ्क्षसंपादने कथं समर्थं भवतीति कथयेति कविप्रश्न. अत्र प्रथमप्रश्नस्य प्राप्तेत्यर्थं 'पोहोची' इति हिन्दीभाषयोत्तरम् द्वितीयप्रश्नस्य तु अहमासमित्यर्थं 'मेथी' इति हिन्दीभाषयो- त्तरमिति तात्पर्यं बोध्यम्. ३. ४ प्रियनिवासम्. ५ करण्डस्थि- तपुष्पसौरभ गन्धवाहो हरेदिति तद्भक्षक सर्पम्. ६ पुष्पवाणो वाणार्थं हरेदिति तद्वैरिण शिवम्. ७ सूर्यः पुष्प स्वकैः शोषयेदिति जन्मकाले एव भक्षयित्वा हर्तुं प्रवृत्त भयजननाय हनूमन्तम् ८ तन्मकरन्द भृङ्गो हरेदिति चम्पकमलिखादिति भाव. चम्पके भृङ्गा न गच्छन्तीति प्रसिद्धे.

चास्य भावं पृच्छत्यार्यान्प्रति कथमिदं मल्लिनाथः कवीन्द्रः ॥ ८४ ॥ सर्वज्ञः सन्वदसि बहुधा दीयते दीयते वै दाधातूनां भवति सदृशं रूपमेपां चतुर्णाम् । द्वौ दानार्थौ भवति च तथा पालने खण्डने वा नो जानीमः, कथयति भवान्कस्य धातोः प्रयोगम् ॥ ८५ ॥ चञ्चद्वादशनीलनी- रजयुतं सप्ताम्बुजोद्भासितं नित्यं षोडशशोणपद्मरुचिर धात्रानिगं सेवितम् । क्षीराम्भोधिगृहं सहस्रदलसत्पर्यङ्क- विश्रान्ति यत्पायाद्भः कमलाङ्गसद्भिः शयनं तन्नीलरोचिर्महः ॥ ८६ ॥ रौमं वानरवाहिनीं पुररिपुं राहुं रवेः सारथिं कुम्भीगर्भसमुद्भवं सुररिपुं मारस्य मौर्वीरवम् । तन्वी नूतनपल्लवैर्विरचिते शय्यातले शायिनी सख्या वीजितता- लवृत्तपवना बाला मुहुर्निन्दति ॥ ८७ ॥ सत्यासक्तमनाः

१ त्व सर्वज्ञ. सन् बहुधा वारवार दीयते दीयते इति वदसि. दीयते इति रूप चतुर्णामपि दाधातूना सदृशं भवति. तन्मध्ये द्वौ दानार्थौ, दाण् दाने, डुदाच् दाने, इति एक पालने, देह रक्षणे इति. एक खण्डने; दोऽवरखण्डने इति. एतन्मध्ये भवा- न्कस्य धातोः प्रयोग कृत्वा वदति त न जानीमः. २ तन्नीलरोचि श्यामप्रभ महस्तेज कृष्णलक्षण वो शुष्मान्पायात् तर्किकभूतम्. कमलाङ्गसद्भिः शयनं लक्ष्मीसनाथ शय्यम् पु० कि०. सहस्रदलस- त्पर्यङ्कविश्रान्ति सहस्रफणदिव्यशयनशेषस्थितम् पु० कि० क्षीरा- म्भोधिगृह दुग्धसमुद्रनिवासम् पु० कि० धात्रा नाभिसरोरुह- स्थेन ब्रह्मणा अनिश सेवितमध्यासितम्. पु० कि० षोडशशो- णपद्मरुचिर षोडशारुणकमलमनोहरम्. षोडशशोणपद्माना वि- वृति—विष्णोश्चत्वारो हस्ताः. द्वौ चरणौ. तावन्त एव ब्रह्मण. द्वौ करौ द्वौ चरणौ लक्ष्म्या. इत्येव षोडशशोणपद्मरुचिरम्. पु० कि०. नित्यमविनाशि. पु० कि०. सप्ताम्बुजोद्भासित सप्तकमलशोभितम् सप्ताम्बुजाना विवृतिः—चत्वारि मुखानि ब्रह्मणः. एक नाभिसरोरुहम् एक विष्णोर्मुखम् एक लक्ष्मी- मुखम् इत्येव सप्ताम्बुजोद्भासितम्. पु० कि०. चञ्चद्वादशनी- लनीरजयुत शोभमानद्वादशनीलोत्पल्युक्तम्. द्वादशनीलनीरजाना विवृति.—अष्टौ नयनानि ब्रह्मण' द्वे विष्णोः द्वे लक्ष्म्या. इत्येव द्वादशनीलनीरजयुतम्. ३ कोकिलरक्षककाकावशेष- कत्वादाम्भम्. मलयाश्वशेषणाद्धानरवाहिनीम्. मन्मथावशेषणा- त्पुररिपुम्. चन्द्रावशेषणाद्भ्राह्मम्. रवेः शीघ्रमस्ताद्रिप्रापणेन रात्रि- सपादनादनूरुम्. चन्द्रोत्पादकसमुद्रावशेषणादगस्त्यम् मन्मथो- त्पादानान्पुररिपुं निनिन्देति भाव. कोकिलादीना कामोद्दी- पकत्व रसशास्त्रे प्रसिद्धम् ४ अयं भवतां सङ्गः कृष्णेन रुद्रेण न्ना साम्यं प्रयातुं प्राप्नोतु. किंभूतेन कृष्णेन अर्थवशाद्विपरिणामः. किंभूत. सत्यासक्तमना. सत्यभाषामासासक्त मनो यस्यासौ. नामैकदेशे नामग्रहणम्. प्रवृद्धो नरकासुरस्त छिनत्तीति द्विजाना पक्षिणामिन्द्रो गरुडस्तस्याश्रयः सेव्य युक्तान्यनेकमुखानि यस्य ब्रह्मणस्तस्य उद्भवो यसात्कमलात्तत् यस्यास्पदम् अलमत्यर्थ

प्रबृद्धनरकच्छेदी द्विजेन्द्राश्रयो युक्तानेकमुखोद्भवस्वपदमलं
श्रीर्यत्र संराजते । योगगा च विभर्ति यश्च सशिवो यः
कामदेहाश्रयः सङ्घः साम्यमयं प्रयातु भवता कृष्णेन
रुद्रेण वा ॥ ८८ ॥ येन ध्वस्तमनोभवेन बलिजित्कायः

यत्र श्रीलक्ष्मी राजते योऽग गोवर्धन गा पृथ्वी च विभर्ति.
शिवेन सह वर्तमान. 'विष्णोश्च हृदय शिव' इति वचनात्
यः कामदेहः प्रबृद्धस्तस्याश्रय ॥ किभूतो रुद्र. सत्यामासक्त चित्त
यस्य 'उमा गौरी सती चण्डी' इत्यभिधानात् प्रबृद्ध यत्ररस
ब्रह्मणं कं शिरस्तस्य छेत्ता. द्विजाना ब्राह्मणानामिन्द्रश्चन्द्रस्त-
स्याश्रयः. अनेकमुखानामुद्भवो यस्य कार्तिकेयस्य तदास्पदम्.
श्रीर्यत्र संराजते निधिपतित्वात् यो गङ्गा विभर्ति यः शिवया
पार्वत्या सह वर्तमान' काम इति खण्डयति एवविधा या ईहा
तस्या आश्रयः ॥ किभूत' सङ्घ'. सत्या स्रुता वाक् तत्र लभ्य
मनो यस्य सः प्रबृद्ध यत्ररक दु ख तस्य नाशक द्विजेन्द्र
ब्राह्मणास्त्यामाश्रय. युक्तानि योग्यानि यानि अनेकमुखानि तेभ्य
उद्भवो यस्या धर्मवार्ताया तस्या आस्पदम्. यत्र श्री शोभा राजते.
यो गा वार्णां धत्ते काम ददातीति कामदा ईहा इच्छा तदाश्रय .

१ त्वा सर्वदा स उमाधवोऽप्याद्रक्षतु स' कः येन बलि
जितवानिति बलिजिद्विष्णुस्तस्य काय शरीर पुरा त्रिपुरवधका-
लेऽस्त्रीकृतोऽलत्नेन सपादित' किभूतेन ध्वस्तो मनोभवो मारो
येन ध्वस्तमदन. पु० स क०. यो गङ्गा दधे. पु० की०
अन्धकनामा दैत्यस्तस्यान्तकर. पु० की०. यो बर्ही मयूर एव
पत्र रयो यस्य सः स्कन्ध' प्रियो यस्य स'. पु० की०. स्तुत्यमीढ्यं
नाम यस्य अमरा इति आहु इतीति किम्. हर इति किभूत.
शशिमच्छिरः शशिरस्ति यस्मिन्तच्छशिमत् तादृशं शिरो यस्य स.
हाराश्च बल्यानि च हारवलयन् इष्टाश्च ते भुजंगाश्च इष्टमुजगा
ते हारवलयानि यस्य न इष्टा बलमा भुजंगा' सर्पा हारः कण्ठ-
भूषणं बलय कटक वाहुभूषणमित्यर्थं यद्वा इष्टानि भुजगा एव
हारवलयानि यस्येति ॥ हरिपक्षे—सर्वं ददातीति सर्वद. स
माधवो लक्ष्मीपतिः मा लक्ष्मीस्तस्या धवो भर्ता माधव. त्वाम-
व्यात्. स' कः. येन भवेनेत्युत्पन्नमात्रेण धृतविग्रहेणेत्यर्थः. अने
ध्वस्तं शकटाकृतिं दनुज हतवानित्यर्थः. अथवा अमवेनेति
घोरतसारघागरे प्राक्कनकमानुसारेण विद्यते भवो जन्म यस्य स .
तेन कृष्णलीलामृतविग्रह इति. पु० स क' येनामृतविभागार्थं
रुद्रमोक्षार्थं वा बलिजिन्नासां कायश्चेति पुरा स्त्रीकृत. स्त्रीभावं
प्रापितः. पु० की० य अग गोवर्धनन् गा पृथ्वी च दधे. पु०
की०. य' अन्वे अगावे के जले क्षय गृह करोतीति. विष्णुस्तु
जलभायीति. पु० की० बर्हिणो मयूरस्य पत्राणि बर्हीणि
पिच्छानि प्रियाणि बलमानि यस्य स. पु० की०. अमरा यस्य
इति स्तुत्य नाम आहु. इतीति किम्. शशिमच्छिरोहर इति.
शशिन चन्द्रं मग्नातीति शशिमत् राहुः तस्य गिर हरतीति सः.
तथा इष्ट' भुजगहा गरुडो यस्य स. तथा अर सुदर्शन बलय
यस्य सः. तथा रवे परब्रह्मणि लयो यम्य सः रबलयः इति.

पुरा स्त्रीकृतो यो गंगा च दधेऽन्धकक्षयकरो यो बर्हिपत्र-
प्रियः । यस्याहुः शशिमच्छिरोहर इति स्तुत्यं च नामा-
मराः सोऽव्यादिष्टमुजंगहारवलयस्त्वां सर्वदो माधवः ॥ ८९ ॥
यो व्योमाडिनगोऽहरीडुडुपगोयुग्मः क्रगत्रोऽपभीर्भीमर्भ्व-
र्यसुकी रमारतरसो नाम्यनुदासीनकः । द्योसन्नम्ववनम्य-
पत्सलिलजो वार्धिस्वपोऽपार्धदोराद्यो गद्यसिवाडघादमृतपाः
पायात्स वः कंदुमाः ॥ ९० ॥ लक्ष्मीवन्कृतकूरसू रणद-

१ क जल ददातीति कदास्तेषा मा इव मा यस्य सः
श्रीकृष्णो वो युष्मान्पायाद्रक्षतु. स क०. य व्योमाडिनगः
व्योमाटा पक्षिणा इनो गरुडस्तेन गच्छतीति स'. तथा अद्वा
इंद्र अहरीद सूर्य' उडुपश्चन्द्रस्तौ योगुग्म नेत्रद्वय यस्य सः.
तथा कुः पृथ्वी अगा गिरय. तान्धरतीति तथा. अपगता भीभय
यसारस तथा. पु० क० भीमर्भ्वर्यसुकी. ऋभूणा देवाना
अरयः ऋभ्वरय भीमाश्च ते ऋभ्वरयश्च भीमर्भ्वरयः भीमर्भ्व-
रीणा असन् प्राणान् किरतीति स. ऋभव अरय तेषामरयो
देत्या भीमाश्च ते ऋभ्वरयश्च भीमर्भ्वर्यश्च तेषामसन् किरति कले-
वरादियोजयति तथा. तथा रमा लक्ष्मी. तस्या रते क्रीडाया रस
आसक्तिर्यस्य स अप्पु रहति इति अहुद् कमल नाभावशुष्टि
आसीन' क' ब्रह्मा यस्येति तथा पु० क० द्योसदा देवाना चम्पा
सवेन अवनम्य पत्सलिलज चरणकमल यस्य. वार्धो स्वपितीति
तथा. अपार्धं चत्वारो दोषा वाहवो यस्य. आद्यः अनादिरित्यर्थः.
गदी गदाधर. असि खड्ग वहति मोक्ष ददाति. २ हे लक्ष्मीवन्,
त्वं मां सेवक अव्या रक्ष कथभूतस्त्वम् कृतकू कृत कोः
पृथिव्याः ऊ. भवन रक्षण येनासौ. पु० क० असू. स्यते
उत्पद्यते असौ सः न सः असू. अज इत्यर्थः पु० क०.
रणदहिन् रणं सग्राम ददति ते रणदाः अत्रवस्तान्निहन्ति असौ.
शशुहा इत्यर्थः. पु० क०. दूधक् दुव दु ख दहतीति दूधक्.
पु० क०. क्षम क्षमास्यास्तीति स'. पु० क०. पापडी.
डलयोरभेदात् पापली. पाप हुनातीति स'. पु. क० इलाद्
इलाया पृथिव्या अटतीति इलाद् पुरा वामनादिरूपेण बलेः
सकाश प्राप्त. उक्त च—'बहवो मा न जानन्ति मम माया-
विमोहिता. । सदाह द्विजरूपेण विचरामि महीतले ॥' इति
भारतवचनात्. पु० क०. विविमुना ऊढ वीना पक्षिणा
विमुर्गरुडस्तेन ऊढः बाह्यमान इत्यर्थः. पु० क०. अकलधी.
अकं दु'ख लह्यतीति अकलधी. पु० क० अवलाञ्छन
अवगत लाञ्छन यस्य सः अवलाञ्छनस्तस्य सद्बुद्धौ हे अवला-
ञ्छन. अवाप्योरुपसर्गयोरकारलोपः. पु० क०. बडी. ववयोः
डलयोश्च सावर्ण्यात् बली. बलमस्यास्तीति स पु० क०. खाजा-
म्बुदालीरुचि. खे आकाशे अजन्ति गच्छन्ति ते खाजा गगनचरा'.
ते च ते अम्बुदाश्च तेषामालि पक्षिस्तस्या रुचिरिव रुचिर्यस्यासौ.
घनश्याम इत्यर्थः. पु० क०. मङ्गाशाकरखण्डन. मङ्गाश्चाणूराद-
यस्तेषामाशा वाञ्छा तस्या आकर. समूह त खण्डयतीति सः
मङ्गेच्छासमूहनाशने इत्यर्थः. पु० क०. क्षीरावस क्षीरे क्षीर-

हिन्दूवक्त्रमः पापदीलाहृदोऽकलर्धा वडांछन वर्धा खाजा-
न्मुदालीरुचिः । मङ्गाशाकरखण्डनो विविमुना क्षीरावसा-
तुल्य मां सात्तुं हालितडिन्निमाङ्गवसनोऽध्याः सेवकं सार-
वान् ॥ ९१ ॥ खाटीच्छागिपलेहपापडवडीर्प्यारोडमाजी
गणो यद्भक्तोऽनिमिषीव वा कुलचणा ध्यायन्ति यां यो-
गिनः । कालार्मालकरालभूखलमहादैत्येन्द्रमाथार्थिनी सा
सास्यरसा तवाघतटये स्तात्कर्ममोटी चिरम् ॥ ९२ ॥
सुंदारा उलपाडिमैखलतटी कच्छोटजा विभ्रती पूता
रेमरर्दाननीलजसमा नागीव पातालगा । खाधोऽसावज-

समुद्रे अस्मन्ताद्धानेन वसतीति तस्य सवुद्धौ हे क्षीरावन .
हे अनुत्प. नास्ति तुल्यो यस्य सः तस्य सवोचने. कीदृश मान्-
नामुन्. अस्वः प्राणान्मैः सह वर्तमानन्. पु० क०. अलितडि-
न्निमाङ्गवसनः. अङ्गं च वसनं च अङ्गवसने. अलिश्च तटिश्च
अलितडिन्नि तयोर्निमेषे निमा ययोस्ते. अलितटिन्निमे अङ्गवसने
यस्यासौ अलितडिन्निमाङ्गवसनः. पु० क०. सारवान् सारो
बलमस्यास्तीति सः. पाठनसमर्थे ईत्यर्थः.

१ सा कर्मनोदी चासुप्टा तवाघटनये अवरणाव स्तात्
अत्तु. कर्मभूता सा. सास्यरसा. अयथा कोपस्तस्य रसः. तेन
सहवर्तमाना. कर्मभूता सा. कालः कृष्णवर्णाः मीलाः मीपगा-
तेभ्योऽपि करालाः. अतिरौत्रा इत्यर्थः. सुवि खलाः भूखलाः
दुर्जनाः ते च ते महादैत्याश्च तेषा माथो मयनं तमर्थयतीति
एवंविधा तथा वा कुलचणाः कुलख्याताः योगिनः ध्यायन्ति तथा
यद्भक्तो गगः यस्याः सेवको गगः यत्प्रसादनानिमिषीव देवराज
इव. वर्तते इति वाक्त्रयेयः. सानेव विडिनिष्टि. खे त्रियस्यतीति
खाटी. इच्छया अशातीति इच्छागी. पले अग्निपे ईहा सृहा
अस्येति पलेहः. तथा डलयोरैक्यात् पापं छनातीति पापड.
ववयोस्त्यैक्यात् बलमस्यास्तीति बली. तथा ईर्ष्याया रोळं लोळं
भवते इति स चासौ न च इति कर्मधारयः. २ बलपानि हरितवृ-
णानि तेषामालिः पङ्क्तिः सैव मेखला काञ्ची यस्यास्तादिधा तटी
नृगुर्यस्याः मा. तथा कच्छे जलप्राये देहे च्छजानि पर्णकुटीः
विभ्रती विभ्राणा. तथा पूता पावना. तथा रेमः शब्दः तं राति
अङ्गीकरोतीति रेमरा मङ्गात् सुखरा इत्यर्थः. तथा लीनाना
एकान्तगणानां नीरजानां पङ्क्तिरयानाम्. हसत्कवाककलहंसार्धा-
नामित्यर्थः. सभा परिषद् सभा यस्याः सा. तथा खाधः अम्बरा-
दधः नागीव पाताल्या. भोगवती इत्यर्थः. तथाजो ब्रह्मा कालियारिः
हरिणव्याधो रुद्रः तैः समं नद्वैव. युगपदित्यर्थः. पीडितावगाहिते-
त्यर्थः. तथा मा नीपवे इति मा तदिरुद्ध. इयच्छाश्रया इत्यर्थः.
अमोत्रो नेत्राणां मोक्षप्रदः ओवरवः सौनोच्चनिर्ध्याः मा. तथा प्वं-
गुणविशिष्टा मन्दाकिनी सुंदारा सुतरा उदारा वो शुष्माक इति
शेषः. अववारणपदं अववारणस्य पदं अवस्थितिं क्रियात् करोतु. यदा
वो शुष्मान् अववारणपदं अववारणसमर्थानित्यर्थः.

२६ सु०२० भा०

कालियारिहरिणव्याधैः समं पीडितामामोघोघरवाघवा-
रणपदं मन्दाकिनी वः क्रियात् ॥ ९३ ॥ जायन्ते नव
सौ तथापि च नव म्याम्मिस्त्वसां संगमे धट्संख्यानि
पडेव सुप्यथ गसि त्रीण्येव तद्वजसि । चत्वार्यन्वचःसु
यस्य विबुधाः शब्दस्य रूपाणि तज्जानन्ते यदि शक्तिरस्ति
गदितुं पाण्मासिकोऽत्रावधिः ॥ ९४ ॥ सुंद्रीदालिसुवालित्-
अरतणीगावं सुदुग्धं घृतं नीकादहृपलेहपापडवडी कोरी-
वधारीमडा । मूलाकोठकुटीवडा च कपिटाटीटीदुराचीमडा
आदासूरणरायताहृदिवडा कुर्वन्तु वो मङ्गलम् ॥ ९५ ॥
शैश्वरेद्भ्रजघग्धृतोडधिपतिः कुप्रेद्भ्रजजानिर्गणेद्भ्रोराडा-
दुरःसरेदुरतरग्रैवेयकक्राडरम् । उड्डीडुद्भ्रनकास्थिधृक्त्रिद-
गिमेडार्द्राजिनाच्छच्छविः स स्तादम्बुमदम्बुदालिगलरुग्देवो
मुदे वो मृडः ॥ ९६ ॥

क्रियागुमादयः ।

क्रियागुप्तम् ॥ आगतः पाण्डवाः सर्वे दुर्योधनसमी-
हया । तस्मै गां च सुवर्णं च रत्नानि विविधानि च ॥ १ ॥
निरुद्यमानवधाङ्गायाचकान्दुःखसंचयान् । अत्र क्रियापदं
गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ २ ॥ प्रातः प्रातः समुत्थाय
द्वौ मुनी च कमण्डलू । अत्र क्रियापदं वक्तुमवधिर्ब्रह्मणो
वयः ॥ ३ ॥ ललाटतिलकोपेतः कृष्णः कमललोचनः ।
गोकुलेऽत्र क्रियां वक्तुं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ ४ ॥ पम्पा-
सरसि रामेण सजेहं सविलासया । सीतया किं कृतं सार्ध-
मत्रैवोत्तरमीक्ष्यताम् ॥ ५ ॥ राजन्नवधनंश्याम निखि-

(१) यः धनममीदया धनेच्छया आगतस्तस्मै सर्वे पाण्डवाः
गां च सुवर्णं च विविधानि रत्नानि च 'अदुः' ददति सः. (२)
निरुद्यमान्याचनोद्योगर्हानानपि याचकान् अत्र रुद्र. दुःखसंचयान्
घ खण्डय. (३) 'प्रातः' इति क्रिया. प्रा पूरणे लट्. प्रथमपुरुष-
द्विवचनम्. (४) 'ललाट' इति. लट् बाल्ये. लिट्. (५) 'सले'
इति. प्या शौचे. कर्मणि लिट्.

१ गवाङ्गुष्टस्येत्यर्थः. २?३ वारुं चरन्ति तेषा ईदृ स्वामी
मकरः स ध्वजो यस्य तं कामं दहतीति वाश्वारेद्भ्रजघग्. घृत उडुनां
नक्षत्राणामधिपतिर्येन कुं पृथ्वी धरन्ति तेषामीदृ हिमालयस्त-
साञ्जाता पार्वती सा जाया यस्य सः कुप्रेद्भ्रजजानिः. गणाना
प्रमथानामीशः. गवां राजा नन्दी तमारोहतीति आरुद्. वरसा सरन्ति
ते मुजंगास्तेषामीदृ स एवोत्तरं ग्रैवेयकं कण्ठभूषणं तेन अरम-
त्यन्तं भ्राजते तथा उडुनामीशस्य रक्त् यस्य सः. नरकपाला-
स्थिधारकः. त्रिनेत्रः. इमाना इस्तिनामीदृ तस्याद्वाञ्छिन तेनाच्छा
छविर्धस्य सः मृडः देवः वः मुदे स्तात् आशिपि 'अस्य सुवि'
इत्यस्य लोटो रूपम्. अम्बु विद्यते येषां ते अम्बुमन्तः पतादृशा
अम्बुदा मेवास्तेषामालिर्माला सेव कण्ठच्छविर्धस्य पतादृशः.

शाकर्षं दुर्जय । आकल्पं वसुधामेतां विद्विषो ह्यरणे बहून् ॥ ६ ॥ कान्तया कान्तसयोगे किमकारि नवोढया । अत्रापि चोत्तरं वक्तुमवधिर्ब्रह्मणो वयः ॥ ७ ॥ दामोदराय पुण्यात्मन्पुष्पमूलफलान्यपि । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ ८ ॥ विराटनगरे राजन्कीचकाहु-पकीचकम् । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ ९ ॥ कान्तं विना नदीतीरं मदमालोक्य केकिनी । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ १० ॥ अम्लानपङ्कजा माला कण्ठे रामस्य सीतया । सुधा बुधा अमन्त्यत्र प्रत्यक्षेऽपि क्रियापदे ॥ ११ ॥ नारसिंहाकृतिं वीक्ष्य वने मत्तमतंगजः । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ १२ ॥ संध्यावन्दनवे-लायां तडागान्ते द्विजोत्तमैः । अत्र क्रियापदं गुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ १३ ॥ पुंस्कोकिलकुलस्यैते नितान्तमधुरारवैः । सहकारद्रुमा रम्या वसन्ते कामपि श्रियम् ॥ १४ ॥ निम्वाकारं सुधाधारं कान्तावदनपङ्क-जम् । अत्र क्रियापदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ १५ ॥ राघवस्य शरैर्घोरैर्घोरारावणमाहवे । अत्र क्रियापदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ १६ ॥ पामारागाभिभूतस्य श्लेष्म-व्याधिनिपीडित । यदि ते जीवितस्येच्छा तदा भोः शीतल जलम् ॥ १७ ॥

कर्तृगुप्तम् ॥ गौरीनखरसाहस्यश्रद्धया शशिनं दधौ । इहैव गोप्यते कर्ता वर्षेणापि न लभ्यते ॥ १८ ॥ अन्नवस्त्रसुवर्णानि रत्नानि विविधानि च । ब्राह्मणेभ्यो नदी-

(६) 'अव' इति. अव रक्षणे. 'अ' इति च. दोऽनखण्डने लोह (७) 'अत्रापि' इति. त्रपूष लज्जायाम् कर्मणि लुङ्. (८) हे दामोदर पुष्पमूलफलानि 'आय' आनय. 'इदकि-टकटी' इत्यत्र प्रसिद्धस्य ईधातोराङ्पूर्वस्य लोटो रूपमिदम्. उपसर्गसमभिव्याहारेण आनयनार्थकत्वम्. (९) वि पक्षी की-चकाद्रेणोः कीचकान्तर 'आट' वभ्राम. (१०) केकिनी मयूरी हरमद मेघज्योतिः. विद्युत्तमिति यावत्. आलोक्य 'विना नदीति'. विशेषेण पुन पुनर्वा शब्दं करोतीत्यर्थः. (११) 'प्रत्यक्षेपि' क्षिप्ता. (१२) गज. सिंहास्याकृतिं वीक्ष्य 'नार' न जगाम. ऋ गतौ. कठोरि लिट्. (१३) हे द्विजोत्तम 'ये' आगच्छ (१४) 'अधु.' दधति स (१५) पूर्वोक्त कान्तावदन 'दश' चुम्बस्वेति. (१६) हे राघव, त्व रावण आहवे शरैः कृत्वा 'स्य' मारय इति. (१७) भो श्लेष्मव्याधिनिपीडित, यदि जीवि-तस्येच्छा तर्हि शीतल जल 'मा पा.' मा पिवेति. (१८) इः कामस्त इन्तीति 'शहा' ईश्वर इति.

तीरे ददाति व्रज सत्वरम् ॥ १९ ॥ राक्षसेभ्यः सुतां हत्वा जनकस्य पुरीं ययौ । अत्र कर्तृपदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ २० ॥ श्यामौ तव स्तनावेतौ पिवन्ति सततं मुदा । अत्र कर्तृपदं गुप्तं मर्यादा दशवार्षिकी ॥ २१ ॥ व्ययवासाः पञ्चशिरा यरिर्वीनारिभूषणः । असि-रोमा क्रियादुर्वः शङ्कालयनवीक्षणः ॥ २२ ॥ व्यामोह तव भिन्दन्तु छिन्दन्तु दुरितानि च । कर्तृगुप्तमिमं श्लोकं ये जानन्ति विचक्षणाः ॥ २३ ॥ न करोति नाम रोषं न वदति परुषं न हन्त्ययं शत्रून् । रञ्जयति महीमखिलां तथापि धीरस्य वीरस्य ॥ २४ ॥ शरदिन्दुकुन्दधवलं नगपतिनिलय मनोहरं देवम् । यैः सुकृतं कृतमनिशं तेषा-मेव प्रसादयति ॥ २५ ॥

कर्मगुप्तम् ॥ शीकरासारसंवाहिसरोजवनमारुतः । प्र-क्षोभयति पान्थस्त्रीनिःश्रासैरिव मांसलः ॥ २६ ॥ सुमग तवाननपङ्कजदर्शनसंजातनिर्भरप्रीतिः । शमयति कुर्वन्दिवसः पुण्यवतः कस्य रमणीयः ॥ २७ ॥ एहि हे रमणि पश्य कौतुकं धूलिधूसरतनुं दिगम्बरम् । सापि तद्भवनपङ्कजं पपौ भ्रातरुक्तमपि किं न बुध्यते ॥ २८ ॥

करणगुप्तम् ॥ पूतिपङ्कमयेत्यर्थं कासारे दुःखिता अमी । दुर्वारा मानसं हंसा गमिष्यन्ति घनागमे ॥ २९ ॥ अहं महानसायातः कल्पितो नरकस्तत्र । मया मासादिकं भुक्तं भीमं जानीहि मां बक ॥ ३० ॥

(२९) हे ब्राह्मण, 'इभ्य' समृद्धः (३०) राक्षसानां 'इभ्यः' स्वामी रावण जनकस्य सुतां सीतां हत्वा पुरीं लङ्कां ययौ. (२१) 'श्यामौतव.' कृष्णमार्जार (२२) 'उ.' महादेवः. (२३) उ शिव इः ब्रह्मा अ विष्णु' इत्यनेन व्यः इति जातम्. तस्य बहुवचने 'व्या' हरविधिहरयः तव मोहं भिन्दन्तु दुरितानि छिन्दन्तु. ये कर्तृज्ञास्ते विचक्षणा' (२४) अथ पुरुषो रोषं न करोति. परुष कठोरं न वदति. शत्रून् हन्ति. नामेति प्रसिद्धम् तथापि अस्य वीरस्य 'धी.' अखिलां महीं रञ्जयति (२५) यैरनिशं सुकृतं कृतं तेषामेव 'मन' शर-दिन्दुकुन्दधवलं नगपतिनिलयं देव हर प्रसादयति (२६) पान्थ-स्त्रीनि श्रासैर्मांसलः पुष्ट इवेत्युत्प्रेक्षा. शीकरासारसंवाहिजवनः मारुतो वेगवान्वायु' 'स' प्रक्षोभयति. (२७) दिवस' 'श' सुख कुर्वन् अयति गच्छति. (२८) हे रमणि, एहि कौ प्रथिन्यां 'तुक' बालकं धूलिधूसरतनुं दिगम्बरं पश्य. (२९) दुष्टं वाः जलं दुर्वारः तेन 'दुर्वारा' क्लृप्तमितजलेन. (३०) महच्च तत् अन्नः शकटं च महानः तेन 'महानसा' महता शकटेन आयातः आगतः नरको मृत्युः

संप्रदानगुप्तम् ॥ अम्भोरुहमये स्नात्वा वापीपयसि
कामिनी । ददाति भक्तिसंपन्ना पुत्रसौभाग्यकाम्यया ॥ ३१ ॥
प्रशस्त्यायुक्तमार्गस्य तव संमानिता श्रिताः । स्पृहयन्ति
न के नाम गुणरत्नालय प्रभो ॥ ३२ ॥

अपादानगुप्तम् ॥ शिलीमुखैस्त्वया वीर दुर्वारैर्नि-
र्जितो रिपुः । विभेत्यत्यन्तमलिनो वनेऽपि कुसुमाकुले ॥ ३३ ॥
सरसीतोयमुद्धृत्य जनः कंदर्पकारकम् । पिवत्यम्भोजसुरभि
स्वच्छमेकान्तशीतलम् ॥ ३४ ॥

संवन्धगुप्तम् ॥ तूणेव मधुमासेऽस्मिन्सहकारदु-
ह्वरी । इयमुन्निद्रसुकुलैर्भाति न्यस्तशिलीमुखा ॥ ३५ ॥ भानुर्वै
जायते लक्ष्म्या सरस्वत्याथवा मता । अत्र पृथीपदं गुप्तं
मर्यादा दशवार्षिकी ॥ ३६ ॥ प्राप्तमदो मधुमासः प्रवला
रुक्मिप्रयतमोऽपि दूरस्थः । असती सनिहितेयं संहृतशीला
सखी नियतम् ॥ ३७ ॥

अधिकरणगुप्तम् ॥ या कटाक्षच्छटापातैः पवित्रयति
मानवम् । एकान्ते रोपितप्रीतिरस्ति सा कमलालया ॥ ३८ ॥
विपद्यमानता सिद्धा सर्वस्यैव निरुष्मणः । यथात्र भस्म
पद्भ्यां च निर्वाणं हन्त्ययं जनः ॥ ३९ ॥

आमन्त्रितगुप्तम् ॥ कमले कमले नित्यं मधूनि पिवत-
स्तव । भविष्यन्ति न संदेहः कष्टं दोषाकरोदये ॥ ४० ॥ सर्व-
ज्ञेन त्वया किञ्चिन्नास्त्यविज्ञातमीदृशम् । मिथ्यावचस्तथा
च त्वमसत्यं वेत्सि न क्वचित् ॥ ४१ ॥ पिवतस्ते शरा-
वेण वारि कल्लारशीतलम् । केनेमौ दुर्विदग्धेन हृदये संनि-
रोपितौ ॥ ४२ ॥ वटवृक्षो महानेष मार्गमावृत्य तिष्ठति ।
तावत्त्वया न गन्तव्यं यावन्नान्यत्र गच्छति ॥ ४३ ॥

(३१) अम्भोरुहमये इत्यत्र 'अये' इ' काम' तस्मै. (३२) प्रशस्त्यायुक्तमार्गस्य इत्यत्र 'प्रशस्त्यै' कल्याणाय उक्तमार्गस्य. (३३) 'अलिनः' अमरात्. (३४) 'सरसीत.' सरोवरात्. क जलम्. (३५) उन्निद्रसुकुला 'प' इति भिन्ने पदे क्रियेते. इ कामस्तस्य प. (३६) मा कान्ति.. 'नु.' नरस्य. (३७) 'मास' चन्द्रस्य. अदो मधु मद्य प्राप्तम्. (३८) 'प' कृष्णे 'कान्ते' भर्तरी. (३९) विपद्यमानता इत्यत्र 'विपदि' कष्टे. निर्गतः ऊष्मा द्रव्यरूपो यस्मात्तस्य निरुष्मणः. अमानता आदराभावः शान्तमूर्त्तरहितमित्यर्थः. (४०) कमले इत्यत्र 'क अले' इति पदच्छेदः. हे 'अले' कं सुख यथा स्यात्तथा पिवतस्तव. (४१) सर्वं जानातीति सर्वज्ञस्तस्य इति स्वामी तस्त्वबोधन हे सर्वज्ञेन पण्डित-श्रेष्ठ. (४२) हे 'एण' शृग, कल्लारशीतल वारि उदक पिवतः ते हृदये केन दुर्विदग्धेन इमौ शरौ वाणौ संनिरोपितौ इत्यन्वयः. (४३) वयोरैक्यात् हे 'वटो' ब्राह्मण, ऋक्ष. भङ्गक. आवृत्य रक्षा

कर्तृक्रियागुप्तम् ॥ धनघनाधनकान्तिघनोऽधनुदनुज-
पुञ्जमिनात्रिजगुर्विगः । सकमलोऽपिनर्धसमां क्रियामिह
विलोकयितुं च सकर्तृकाम् ॥ ४४ ॥

कर्तृकर्मक्रियागुप्तम् ॥ भवानिशंकरोमेशं प्रति पूजा-
परायणः । कर्तृकर्मक्रियागुप्तं यो जानाति स पण्डितः ॥ ४५ ॥
वीरमत्यद्भुतं लोके किमहं वच्यतः परम् । कर्तृकर्मक्रिया-
गुप्तं मर्यादा ब्रह्मणो वयः ॥ ४६ ॥

संधिगुप्तम् ॥ न मया गोरसाभिज्ञं चेतः कस्मात्प्र-
कृष्यसि । अस्थानरुदितैरैतैरलमालोहितेक्षणे ॥ ४७ ॥

समासगुप्तम् ॥ विषादी भैक्ष्यमश्राति सदारोगं न
सुञ्चति । रुष्टेनापि त्वया वीर शंभुनारिः समः कृतः ॥ ४८ ॥
नित्यमाराधिता देवैः कंसस्य द्विपतस्तनुः । मण्डलाग्रे गदा-
शङ्खं चक्रं जयति विभ्रती ॥ ४९ ॥

लिङ्गगुप्तम् ॥ नितान्तस्वच्छहृदयं सखि प्रेयान्समा-
गतः । त्वा चिराद्दर्शनप्रीत्या यः समालिङ्ग्य रंस्यते ॥ ५० ॥
कलिकालमियं यावदगस्त्यस्य मुनेरपि । मानसं खण्डय-
त्यत्र शशिखण्डानुकारिणी ॥ ५१ ॥

सुव्वचनगुप्तम् ॥ प्रमोदं जनयत्येव सदारा गृहमे-
धिनः । यदि धर्मश्च कामश्च भवेता संगताविमौ ॥ ५२ ॥

(४४) धन- सान्द्र' स चासी घनाधन- पर्जन्यश्च तस्य कान्ति-
स्तद्वत् धनः सुन्दर धनवत्सुन्दर इत्यर्थः. तथा अधनुत् अधहन्ता
इति सूर्य' अत्रिजश्चन्द्र तावेव गावौ नेत्रयुग्मे यस्य स. तथा
विना गरुडेन गच्छतीति 'विग.'. कमलया लक्ष्म्या सह वर्तते इति.
अत- विष्णु रामावतारे कृष्णावतारे च दनुजपुत्र दैत्यनिचय 'अपि-
नद्र' चूर्णितवान् अत्र श्लोके सकर्तृकां कर्ता सह वर्तमानां क्रियां
क्रियापद विलोकयितुं अर्धसमां अर्धवर्षं ददातीति श्लोककर्ता प्रतिशां
करोति. (४५) हे 'कर' 'उमेश' प्रति अनिश पूजापरायणो 'भव'.
(४६) वीर, अहमत्यद्भुत वीर लोके पद्यामि अत- परं किं वचिम.
(४७) न निषेध मे मम आगोरसाभिज्ञमिति पदच्छेद' मे चेत'
आगोरसाभिज्ञ अपराधरसाभिज्ञ नेत्यर्थः. (४८) विषादी खिन्न;
(पक्षे) विष कालकूटमत्तीति स विषादी तत्पुरुषसमासः. सदा सर्वदा
रोग व्याधिं न सुञ्चति (पक्षे) दारै सह वर्तमानः सदाराः सखीकः
अग शैल न सुञ्चति. तत्पुरुषसमासः. (४९) नित्य देवैः आराधिता;
(पक्षे) नित्य मा लक्ष्मीर्यसां सा नित्यमा देवैः राधिता. बहुव्रीहि-
समासः. (५०) अय नितान्तमतिशयेन स्वच्छ निर्मल हृत् हृदयं
यस्य सः नितान्तस्वच्छहृत्. प्रेयान् समागतः पुलङ्गनिर्देशः. (५१)
इयं अगस्त्यस्य वृक्षस्य कलिका अलमत्यन्त मुनेर्मनः खण्डयति.
स्त्रीलिङ्गनिर्देशः. (५२) सदाराः इत्यत्र 'रा.' इति प्रथमैकवचनं
सुवन्तम् गृहमेधिनः इति पृथी.

तिङ्बचनगुप्तम् ॥ कक्षात्वं दुर्वलासीति सख्यस्तां
परिपृच्छति । त्वयि संनिहिते तासु दद्यात्कथय सो-
त्तरम् ॥ ५३ ॥

मात्राच्युतकादयः ।

मात्राच्युतकम् ॥ महाशयमतिस्वच्छ नीरं संताप-
शान्तये । खलवासादतिश्रान्ताः समाश्रयत हे जनाः ॥ १ ॥
तुषारधवलः स्फूर्जन्महामणिधरोऽनघः । नागराजो जय-
त्येकः पृथिवीधरणक्षमः ॥ २ ॥

विन्दुच्युतकम् ॥ सुस्यामा चन्दनवती कान्ता ति-
लकभूषिता । कस्यैषानङ्गभूः प्रीतिं भुजंगस्य करोति न ॥ ३ ॥
यथा सत्प्रसवः स्निग्धः सन्मार्गविहितस्थितिः । तथा सर्वा-
श्रयः सत्यमयं मे वकुलद्रुमः ॥ ४ ॥

विसर्गच्युतकम् ॥ महीरुहो विहंगानामेते हृद्यै-
कलापिनाम् । विरतैः स्वागतानीव नीरवाहाय कुर्वते ॥ ५ ॥
अगस्त्यस्य मुनेः शापाद्ब्रह्मस्यन्दनमास्थितः । महासुः खात्परि-
भ्रष्टो नहुषः सर्पता गतः ॥ ६ ॥

अक्षरच्युतकम् ॥ महानपि सुधीरोऽपि बहुरत्नयुतोऽपि

(५३) अतिशयेन पृच्छतीति परिपृच्छति 'इति' यद्ब्रुवन्ते
अन्ति परतो रूपमस्ति श्दमेव रूपमेकवचन ज्ञायते नतु बहुवच-
नेन इति तिङ्बचनगुप्तम्

(१) एकसिन्नर्थे 'नीर' जलम्. द्वितीयेऽर्थे नीरशब्दस्य ईका-
रस्याने अकार क्रियते. तदा 'नर' पुरुष इत्यवशिष्यते. (२) एक-
सिन्नर्थे 'नागराज.' श्रेय. द्वितीयेऽर्थे नागराज इत्यस्य आकार-
स्याने अकारः क्रियते तदा 'नगराज.' हिमाचल. इति स्यात्
(३) एकसिन्नर्थे 'अनङ्गभू.' कामस्य स्थान ईदृशी स्त्री. द्विती-
येऽर्थे अनुस्वारो लुप्यते तदा 'नगभू' पर्वतस्य भूमि. इत्यव-
शिष्यते (४) एकसिन्नर्थे 'अय मे' मम 'वकुलद्रुम' ववयोरै-
क्यात्. द्वितीयेऽर्थे अनुस्वारस्यागेन 'अयमेव कुलद्रुम.' इति स्थि-
तम्. अय पुमान् कुले द्रुम इव. द्रुमो वृक्ष. (५) एकसिन्नर्थे
'हृद्यैः' मनोहरैः विरतैः शब्दैः द्वितीयेऽर्थे विसर्गलोपे कृते
'हृद्यैकलापिनाम्' इति जातम् हृद्य सुन्दर एकं अद्वितीय ल-
पन्ति वदन्ति ते हृद्यैकलापिनस्तेषां विहंगानाम् (६) एकसिन्नर्थे 'म-
हासुः' महान्तोऽसव प्राणा यस्य स. 'खात्' आकाशात्. द्विती-
येऽर्थे निगर्गलोपे 'महासुखात्' महच्च तत्सुखं च तस्मात् राज्यात्

१ यत्र प्रश्ने मात्राविन्दुविसर्गाणां च्युतकेषु कृतेषु सत्सु द्विती-
योऽर्थे प्रकटो जायते तन्मात्राच्युतकादिकम् च्युतकशब्देन कुत्र-
चित्स्थाने नाग, कुत्रचिद्विनिमय

सन् । विरसः कुपरीवारो नदीनः केन सेव्यते ॥ ७ ॥ सु-
शीलः स्वर्णगौराङ्गः पूर्णचन्द्रनिभाननः । सुगतः कस्य
न प्रीतिं तनोति हृदि संस्थितः ॥ ८ ॥

स्थानच्युतकम् ॥ तनोतु ते यस्य फणी गरुत्मा-
न्पाणौ मुरारिर्दयिता च शय्या । नामौ स्फुरन्भद्रमशुभ्र-
देशः पद्मा गतिश्चक्रमसौ विधाता ॥ ९ ॥ हरः क्षयी ताप-
करः सुदेशः शान्तो हरिर्गोत्ररिपुर्विवस्वान् । चन्द्रो द्विजि-
ह्वाश्रित इत्युपेक्ष्य लक्ष्म्या वृतः पातु विधिर्विगन्ति ॥ १० ॥

व्यञ्जनच्युतकम् ॥ भिक्षवो रुचिराः सर्वे रसाः
सर्वजनप्रियाः । क्षमायामभिसंपन्ना दृश्यन्ते मगधे परम्
॥ ११ ॥ सत्याशीलदयोपेतो दाता सुचिरमत्सरः । जिनः
सर्वात्मना सेव्यः पदसुचैरभीप्सता ॥ १२ ॥

च्युतदत्ताक्षरम् ॥ सदागतिहयोच्छ्रयस्तमसो व-
श्यतां गतः । अस्तमेष्यति दीपोऽयं विधुरेकः शिवे स्थितः
॥ १३ ॥ पूर्णचन्द्रसुखी रम्या कामिनी निर्मलाम्बरा ।
तनोति कस्य न स्वान्तमेकान्तमदनातुरम् ॥ १४ ॥
कूजन्ति कोकिलाः साले यौवने फुल्लमम्बुजम् । किं करोतु
कुरङ्गाक्षी वदनेन निपीडिता ॥ १५ ॥

(७) एकसिन्नर्थं नदीना इन्. स्वामी 'नदीन.' समुद्र. द्विती-
येऽर्थे नदीन इत्यस्मात् नकार सस्वरो लुप्यते तदा 'दीन' इति
तिष्ठति. दीनशब्देन कृपणधनी पुमान् (८) एकसिन्नर्थे 'सुगतो'
बुद्ध जिन. द्वितीयेऽर्थे सुगत इत्यस्मात् गकार. सस्वरो लुप्यते
तदा 'सुत' इति स्यात् सुत. पुत्र. (९, १०) एषा श्लोकाना
मध्ये अर्थयोजनिकाया कृताया सत्या योजनिका स्थानान्तरे धृ-
तास्ति. यो यस्य शब्दस्य अन्वयत्वेन लगति स शब्दस्तात्पार्थं धृतो
नास्ति (११) एकसिन्नर्थे 'भिक्षव' श्वेताम्बरा. द्वितीयेऽर्थे भि-
क्षव इति पदात् भकारलोपं क्रियते तदा 'इक्षव' गुडवृक्षा.
(१२) एकसिन्नर्थे 'जिनो' वीतराग द्वितीयेऽर्थे जिन इत्यस्मा-
ज्जकारो लुप्यते तदा 'इन' इति स्थितम्. इन स्वामी राजा वा.
(१३) एकसिन्नर्थे 'दीप'. द्वितीयेऽर्थे दीप इत्यत्र पकार लुप्त्वा
तत्स्थाने नकारो दीयते तदा 'दीन' इति. अय दीनो विधु-
श्चन्द्र. एक एव शिवे स्थित. (१४) एकसिन्नर्थे 'कामिनी' स्त्री
द्वितीयेऽर्थे 'धामिनी' रात्रि. (१५) अत्र 'साले' इति वक्तव्ये
'साले' इति रश्च्युत. 'वने' इत्यत्र 'यौवने' इति यौवत्तः.
'वदनेन' इत्यत्र 'मदनेन' इति मश्च्युतो वो दत्त.

१ कर्तृकर्मक्रियापदानां स्थानान्तरे धृतत्वात् अन्वयो दुर्लभो
यस्य वृत्तस्य तत् स्थानच्युतकम्. २ स्फोटयित्वाक्षर किंचित्पुनर-
न्यस्य दानत । यत्रापरो भवेदर्थश्च्युतदत्ताक्षर हि तत् ॥ इति

अन्तरालापाः ।

कस्तूरी जायते कसात्को हन्ति करिणां कुलम् । किं
 कुर्यात्कातरो युद्धे मृगात्सिंहः पलायनम् ॥ १ ॥ कः खे
 चरति का रम्या का जप्या किं विभूषणम् । को वन्द्यः कीदृशी
 लङ्का वीरमर्कटकम्पिता ॥ २ ॥ सीमन्तिनीषु का गान्ता
 राजा कोऽभूद्गुणोत्तमः । विद्वद्धिः का सदा वन्द्या अत्रै-
 वोक्तं न बुध्यते ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरः कस्य पुत्रो गङ्गा वहति
 कीदृशी । हसस्य शोभा का वास्ति धर्मस्य त्वरिता गतिः
 ॥ ४ ॥ भोजनान्ते च किं पेयं जयन्तः कस्य वै सुतः ।
 कथं विष्णुपदं प्रोक्तं तत्रं गक्रस्य दुर्लभम् ॥ ५ ॥ पृथ्वी-
 संबोधनं कीदृक्कविना परिकीर्तितम् । केनेदं मोहितं विश्वं
 प्रायः केनाप्यते यगः ॥ ६ ॥ कः कुर्याद्भुवनं सर्वं कः समु-
 न्मूलयेद्गुमान् । किं प्रतीके भवेन्मुस्त्यं कः परत्रैति पुण्यताम्
 ॥ ७ ॥ भवत इवातिस्वच्छं कस्याभ्यन्तरमगाधमतिशिशि-
 रम् । काव्यामृतरसमशस्त्वमिव सदा कः कथय सरसः ॥ ८ ॥
 वीरे सरुषि रिपूणा नियतं का हृदयशायिनी भवति । नभ-
 सि प्रस्थितजलदे का राजति हन्त वद तारा ॥ ९ ॥ भ्रम-
 रहितः कीदृक्षो भवतितरा विकसितः पद्मः । ज्यौतिषिकः की-
 दृक्षः प्रायो सुवि पूज्यते लोकैः ॥ १० ॥ प्रभवः को गङ्गाया न-
 गपतिरतिसुमगश्चङ्गधरः । के सेव्यन्ते सेवकसार्थैरत्यर्थमर्थरतैः
 ॥ ११ ॥ अयमुदितो हिमरश्मिर्वनितावदनस्य कीदृगः सदृशः ।
 नीलादिकोपलम्भः स्फुरति प्रत्यक्षतः कस्य ॥ १२ ॥ गैरि-
 कमनःशिलादिः प्रायेणोत्पद्यते कुतो नगतः । यः खलु न
 चलति पुरुषः स्थानादुक्तः स कीदृक्षः ॥ १३ ॥ कस्य मैरौ

(१) कस्तूरी कसात् जायते-मृगात्. करिणा कुल को हन्ति—
 सिंहः. कातरो युद्धे किं कुर्यात्-पलायनम् इति योजना. (२) खे
 कः चरति-विः पक्षी. रम्या-रमा. जप्या-ऋक्. विभूषणम्—
 कटकम्. वन्द्य-पिता. लङ्का-वीरमर्कटैर्हनुमदादिभिः कम्पिता
 नाशितैत्यर्थः. (३) चरणाधन्ताक्षरयोर्मैलनेनोत्तरम्. यथा सीता
 राम. विद्या (४, ५) चतुर्थपादस्यपदत्रयेण प्रश्नत्रयस्यो-
 त्तरम्. (६) 'कविना.' हे को हे पृथ्वि. इना कामेन. क
 विना काव्यकर्त्रा. (७, ८) 'सरसः' तडागस्य. रसेन शृङ्गारादिना
 सह वर्तमान. (९) 'तारा.' आरा चर्मप्रमेदिनी शत्रूणा मनसि
 दुःखरूपा तारा नक्षत्रम्. (१०) 'भ्रमरहित' भ्रमराणां मृङ्गाणा
 हितो हितवृत्. भ्रमेण मिव्यामला रहितः शुद्धज्ञानवान् (११)
 'प्रभव.' उत्पत्तिस्थानम्. महान्त. ईश्वराः. (१२) 'सदृशः'.
 समान इव दृश्यतेऽसौ. तुल्य इत्यर्थः. दृशा नेत्रेण सह वर्तमानः
 सदृक् नस्य सनेत्रस्य मनुष्यस्य. (१३) 'नगत.' नगात्पर्वतात्
 न गतः स न जगामेत्यर्थः.

दुरधिगमः कमले कः कथय विरचितावासः । कैस्तुष्यति
 चासुण्डा रिपवस्ते वद कुतो भ्रष्टाः ॥ १४ ॥ कं संजघान
 कृष्णः का शीतलवाहिनी गङ्गा । के दारपोषणरताः कं बल-
 वन्तं न बाधते शीतम् ॥ १५ ॥ कः कौ के कं कौ कान् हसति
 च हसतो हसन्ति हरिणाक्ष्याः । अधरः पल्लवमद्भी हंसौ कु-
 न्दस्य कोरकान्दन्ताः ॥ १६ ॥ का शमुकान्ता किमु च-
 न्द्रकान्तं कान्तासुखं किं कुरुते मुजंगः । कः श्रीपतिः का
 विषमा समसा गौरीमुखं चुम्बति वासुदेवः ॥ १७ ॥
 का लोकमाता किमु देहमुख्यं रतेः किमादौ कुरुते म-
 नुष्यः । को दैत्यहन्ता वद वै क्रमेण गौरीमुखं चुम्बति
 वासुदेवः ॥ १८ ॥ का शैलपुत्री किमु नेत्रस्य शुकार्भकः
 किं कुरुते फलानि । मोक्षस्य दाता स्मरणेन को वा गौरी-
 मुखं चुम्बति वासुदेवः ॥ १९ ॥ के भूपयन्ति स्तनमण्डलानि
 कीदृश्युमा चन्द्रमसः कुतः श्रीः । किमाह सीता दशकण्ठ-
 नीता हारामहादेवरतातमातः ॥ २० ॥ रवेः कवेः किं
 समरस्य सारं कृपेर्भयं किं किमुशान्ति मृङ्गाः । खलाद्भयं
 विष्णुपदं च केषां भागीरथीतीरसमाश्रितानाम् ॥ २१ ॥
 व्रजन्ति पद्मानि कदा विकासं प्रिया गते भर्तरि किं करोति ।
 रात्रौ च नित्यं विरहाकुला का सूर्योदये रोदिति चक्रवाकी
 ॥ २२ ॥ सन्तश्च लुब्धाश्च महर्षिसघा विप्राः कृषिस्थाः
 खलु माननीयाः । किं किं समिच्छन्ति तथैव सर्वे ने-
 च्छन्ति किं माधवदाघयानम् ॥ २३ ॥ का पाण्डुपत्नी
 गृहभूषणं किं को रामगत्रुः किमगस्त्यजन्म । कः सूर्यपुत्रो
 विपरीतपृच्छा कुन्तीसुतो रावणकुम्भकर्णाः ॥ २४ ॥ क-

(१४) 'कस्य' क जल तस्य. 'क.' ब्रह्मा. 'कैः' मस्तकैः.
 'कुत.' पृथ्व्याः सकाशात्. पृथ्व्याधिकारात्पतिता इत्यर्थः. (१५)
 कृष्णः क संजघान-कसम्. शीतलवाहिनी गङ्गा का-काशी-
 तलवाहिनी. दारपोषणरताः के-केदारपोषणरताः. शीतं बलवन्तं
 क न बाधते-कम्बलवन्तम् (१६) हरिणाक्ष्याः कः कं हसति—
 अधरः पल्लवम् कौ कौ हसत—अद्भी हंसौ के कान् हसन्ति—
 दन्ता. कुन्दस्य कोरकान्. (१७, १८, १९) गौरी. सुरम्.
 चुम्बति. वासुदेवः गौरीमुखं चुम्बति वासुदेव.. मुजंगो जारः.
 (२०) हाराः महादेवरता. तमातः रात्रितः. हा राम, हा
 देवर, हा तात, हा मात (२१) भा कान्ति. गी. वाणी.
 रथी योद्धा. ईतिः अनावृष्ट्यादि. मृगा रसं वशन्ति वाञ्छन्ति.
 आश्रितानाम्. भागीरथीतीरसमाश्रितानाम्. (२२) सूर्योदये.
 रोदिति. चक्रवाकी. (२३) मानम्. धनम्. वनम्. दानम्. ध-
 नम्. यानम्. माधवदाघयान माधवे वैशाखे दाघः ऊष्मा त-
 सिन् यानं गमनं नेच्छन्ति. (२४)

रोति शोभामलके स्त्रियाः को दृश्या न कान्ता विधिना च कोक्ता । अङ्गे तु कस्मिन्दहनः पुरारेः सिन्दूरविन्दुर्विध-
वाललाटे ॥ २५ ॥ किं भूषणं सुन्दरसुन्दरीणां किं दू-
पण पान्थजनस्य नित्यम् । कस्मिन्विधात्रा लिखित जनाना
सिन्दूरविन्दुर्विधवाललाटे ॥ २६ ॥ कीदृक्षा गिरिशतनुर्जये
च धातुर्विष्णौ का विबुधजरातमस्तृतीया । मध्यार्णे सति
कथमात्मकोऽस्ति देशः सोमाज्यं सकलकला जसातसाहा
॥ २७ ॥ विवाहे पुरंभीजनैर्लिप्यते का न के मानमायान्ति
गर्वोन्नता का । घने वारिधौ रामतः कम्पते का हरिद्रा
दरिद्राः सरिद्रावणश्रीः ॥ २८ ॥ कस्मिन्वसन्ति वद मी-
नगणा विकल्पं किं वापदं वदति किं कुरुते विवस्वान् ।
विद्युलतावलयवान्पथिकाङ्गनानामुद्वेजको भवति कः खलु
वारिवाहः ॥ २९ ॥ शब्दः प्रभूगत इति प्रचुरामिधाची
कीदृग्भवेद्वदत शब्दविदो विचिन्त्य । कीदृग्बृहस्पतिमते
विहिताभियोगः प्रायः पुमान्भवति नास्तिकवर्गमध्यः ॥ ३० ॥
कः प्रार्थ्यते मदनविहलया युवत्या भाति क पुण्ड्रकमुपैति
कथं वतायुः । कानादरो भवति केन च रज्यतेऽञ्जं वा-
ह्यास्ति किं फलमुदाहर नालिकेरम् ॥ ३१ ॥ क वसति
लघु जन्तुः किं निदानं हि वान्तेर्ज्ञेदिति वद पशुं कं ल-
म्भकण्ठं वदन्ति । प्रसवसमयदुःखं वेत्ति का कामिनीनां
तिलतुषपुटकोणे मक्षिकोष्टं प्रसूता ॥ ३२ ॥ को निर्दग्ध-
स्त्रिपुररिपुणा कश्च कर्णस्य हन्ता नद्याः कूलं विघटयति
कः कः परस्त्रीरतश्च । कः संनद्धो भवति समरे भूषणं
कि कुचानां किं दुःसङ्गाद्भवति महतां मानपूजापहारः ॥ ३३ ॥
कः कान्तारमगात्पितुर्वचनतः सश्लिष्य कण्ठस्थलीं कामी
कि कुरुते च गृध्रहठतश्छिन्नं प्ररुढं च किम् । का रक्षःकु-
लकालरात्रिभ्रवच्चन्द्रातपं द्वेष्टि को रामश्चुम्बति रावणस्य
वदनं सीतावियोगातुरः ॥ ३४ ॥ कीदृग्भक्तमतंगजः क-

मभिनत्पादेन नन्दात्मजः शब्दं कुत्र हि जायते युवतयः
कस्मिन्सति व्याकुलाः । विक्रेतुं दधि गोकुलात्प्रचलिता
कृष्णेन मार्गे धृता गोपी काचन तं किमाह करुणं दानी
अनोखे भये ॥ ३५ ॥ किं कुर्वन्त्युषसि द्विजाः प्रतिदिनं
के माननीयाः प्रभोः का वा साहसिकी निशासु सततं धौः
कीदृशी वर्तते । कुत्रास्ते मधु नालिकेरजफले कैः स्यात्पि-
पासाशसः संध्यावन्दनमाचरन्ति विबुधा नारीभगान्तर्जलैः
॥ ३६ ॥ लंकाभूपनिशाचरो रघुपतिं युद्धे कथं दृष्टवान्दीनं
पाति पितेव यः पशुपतिः कस्तस्य वाहः प्रियः । केनापूर्वफल
नरैः सुकृतिभिः कस्मिन्स्थले भुज्यते जारा ये भुवि तान्प्रशास्ति
कतमो ह्येषामिहैवोत्तरम् ॥ ३७ ॥ कुत्रोदेन्दुदयाचलस्य
तैरणी रम्या यतिः कस्य खे कान्त्या भान्ति च किं करोति
गणको यष्टिं विधृत्यैति कः । कस्मिन्नाग्रति जन्तवो न च
कदा सूते च का कः प्रियः शृङ्गाग्रे तुरगस्य भानि गण-
यत्यन्धोऽह्नि वन्ध्यासुतः ॥ ३८ ॥ अन्यस्त्रीस्पृहयालवो
जगति के पद्भ्यामगम्या च का को धातुर्दशने समस्त-
मनुजैः का प्रार्थ्यतेऽहर्निशम् । दृष्ट्वाकां यवनेश्वरो निजपुरे
पद्माननां कामिनीं मित्रं प्राह किमादरेण सहसा यारानदी
दंशमा ॥ ३९ ॥ कस्मिन्शेते गुरारिः क न खलु वसति-
र्वायसी को निषेधः स्त्रीणा रागस्तु कस्मिन्क तु खलु ति-
तिमौ शौरिसवोधनं किम् । सद्युद्धिः का हिमांशोर्विधिहरवयसां
चापि संयुद्धयः का ब्रूते लुब्धः कथं वा कुरुकुलहननं केन
तत्केशवेन ॥ ४० ॥ गच्छन्ति क्वाजिवह्नौ हुंतनिजतनवः
का मिनत्ति स्वकूलं किं स्याद्योज्य विकल्पे क्वैकचनिभनखैः
किं नृसिंहेन मित्रम् । कीदृग्दित्याः प्रसूतिः किमनलशमनं का
नृपैः पालनीया को वन्धः कः प्रमार्ष्टि त्रिभुवनकलुषं स्वर्धु-

(२५, २६) चतुर्थपादस्यपदैः प्रश्नस्योत्तरम् (२७) सोमा जिह्
लक्ष्मी. (२८) चतुर्थपादस्यचतुर्भिः पदैः क्रमेण चत्वारि 'उत्तराणि.
(२९) 'वारिवाह.' वारि जले वा विकल्पार्थं अह् दिनम् वारि-
वाहो मेघः. (३०) नास्ति कवर्गमध्यः. न विधते कवर्गो गकारो मध्ये
यस्य स' प्रभूतशब्दः प्रभूत. प्रचुरवाची. नास्तिकाना अपुनर्जन्म-
वादिना वर्गं नमूदस्तस्य मध्येऽन्तर्वर्ती. (३१) 'नालिकेरम्' ना
पुनप' अलिके भाले अर शीघ्रम् पुन' प्रतिकोमम् रङ्गे सुद्रे. अ-
लिना भ्रमरेण वासेऽस्ति यस्य प्वविध नालिकेरम् (३२) चतुर्थ-
पादस्यपदचतुष्टयेन प्रश्नचतुष्टयस्योत्तरम्. (३३) मार. मदन. नर.
पूर. जार. परः हारः. मानपूजापहार. मानपूजयोरपहारो ना-
श' (३४) चतुर्थपादस्यपदैरनुक्रमेण उत्तराणि.

(३५) दानी दानमस्यास्तीति अन. शकटम्. खे आकाशे भये
सति दानी अनोखे भये यावनीभाषया प्रत्युत्तरम् (३६) चतुर्थ-
पादस्यपदैरनुक्रमेणोत्तराणि. (३७) लंका-काल. दीन-नदी. केन
सुखेन—नाके स्वर्गे. जारा—राजा. (३८) चतुर्थपादस्यपदै-
रनुक्रमेणोत्तराणि. (३९) यारा जारा नदी. दश. मा
लक्ष्मी. यारानदीद शमा हे मित्र, एतादृशी दीपकलिका मया
कदापि न दृष्टा इत्यर्थक यावनीभाषया उत्तरम्. (४०) के
उदके शवे प्रेते न नवे शके यवनविशेषे. केशव. इन क.
ईश वे न केशवेन.

१ कस्मिन्प्रदेशे २ स्वर्ग. ३ श्वेतवत्त्वम् ४ संग्रामाग्नी.
५ त्यक्तनिजदेहा.. ६ करपत्रसदृशनखै .

नीवारिपूरः ॥ ४१ ॥ पुंसः संवोधनं किं विदधति करिणां
के रूचोऽप्येद्विषक्तिं का शून्या ते रिपूणां नरवर नरकं कोऽव-
र्धाद्रोचकं किम् । के वा वर्षासु न स्युर्विसमिव हरिणा किं
नखाग्रैर्विमिन्नं को वा मार्गं विसर्पन्विघटयति तरुन्नर्मदा-
वारिपूरः ॥ ४२ ॥ किं वृष्णाकारि कीदृशत्रचरणमहो रैति
कः काञ्चिकाञ्चिः कोऽप्यसारी भुजंगे किमु कलिशमनं त्वा-
र्यसंवोधनं किम् । का सुन्दर्यामर्षान्दुः कथमचलभृतः का
च संयुद्धिरभेर्वीजं किं कावनीजारमणमतिहरा हेमसार-
ङ्गलीला ॥ ४३ ॥ ताराविष्णुरणाविद्रुखगहृदयरमास्कन्द-
संयुद्धयः क्व क्व साद्वातुत्रयं लुग्विकरणपठितं कुत्र तत्त्वा-
वबोधः । चत्वारस्तद्धिताः स्युः क्व नु खलु विगतैकैकवर्ण-
स्वरूपाः किं सूत्रं पाणिनीय विकसति न सहस्रोक्तिभिर्मा-
स्त्रैऽपि ॥ ४४ ॥

वहिरालापाः ।

पूजायां किं पदं प्रोक्तमस्तनं को विमर्त्युरः । क आयु-
धतया ख्यातः प्रलम्बासुरविद्विषः ॥ १ ॥ को दुराढ्यस
मोहाय का प्रिया सुरविद्विषः । पदं प्रश्रवितकं किं को
दन्तच्छदभूषणम् ॥ २ ॥ पक्षिश्रेष्ठसखीवभ्रूसुरा वाच्याः

(४१) स स्वर्गं. धुनी नदी. वा. रिपूर. रिपोर्हि-
रण्यकशिपोरः-स्यलम्. स्वर्धुनी स्वः स्वर्गं धूनयति कम्पय-
तीति तादृशी वारि उदकम्. पू पुरी. अ विष्णु स्वर्धु-
नीवारिपूर. (४२) न. मदाः. वारि. पूः नगरी. अः विष्णुः
नर्मं क्रीडानर्मं, दावा. दावानला. रिपूरः हिरण्यकशिपोर-
स्यलम्. नर्मदावारिपूरः. (४३) हेम. नार अराभि सहितम्.
गनी प्रयस्त्रकण्ठ. श्या पृथ्वी. लाली लालावान् गर निपम्.
नाम सान्त्वम् हे. हेला लीला. मली मलवान्. कलङ्गीति
यावत्. नाग अगैर्वृक्षे. सहित. रम्. हेमनारङ्गलीला हेन्न सुवर्ण-
न्य नारङ्गो नृगः तस्य लीला. (४४) हे अ हे अ अवे. मा.
वे. भाव इ भावे. मा दीर्घा. वा गतिगन्धनयोः. इण् गर्तौ
भावे. भवस्वापन्नं भाषि (अवस्वामि. वस्य वि.. अस्व इः. नश्च
रश्च अश्च स्त्रा. वेपामुक्तय' श्लोक्तयः ताभिः मद् 'भास्त्रे' इत्य-
न्विन्दे 'भावे' इत्युचर स्फुरति. 'भास्त्रे' इत्यत्र सकार-अकार-
रैकैर्विना 'भावे' इति पाणिनिवृत्तमुद्भवतीत्यर्थः.

(१) 'सुनामोरः' इ पूजायाम् ना पुरुषः. मीरो हल्च्
(२) 'रामानुरागः' रा' धनम्. मा हल्की नु इति वितकं.
राग. आरक्तत्वम्.

१ शोभा. २ रमायन् ३ गायत्री ४ अत्रनिजा मीता
तद्रमणो राम .

कथं वद । ल्येष्टे मासि गताः शोषं कीदृश्योऽत्यजला
मुवः ॥ ३ ॥ विश्वभगप्रलम्बन्नरीहिमानुपसंयुगाः । कथं
वाच्या भवन्त्येता दिनान्ते विकसन्ति काः ॥ ४ ॥ आ-
नन्दयति कोऽत्यर्थं सज्जनानेव भृतले । प्रबोधयति पद्मानि
तमासि च निहन्ति कः ॥ ५ ॥ अटवी कीदृशी प्रायो दु-
र्गमा भवति प्रिये । प्रियस्य कीदृशी कान्ता तनोति सुरतो-
त्सवम् ॥ ६ ॥ कीदृकिं स्यान्न मत्स्यानां हितं स्वेच्छावि-
हारिणाम् । गुणैः परेषामत्यर्थं मोदते कीदृगः पुमान्
॥ ७ ॥ अगस्त्येन पयोराशेः कियत्किं पीतमुज्झितम् ।
त्वया वैरिकुलं वीर समरे कीदृगं कृतम् ॥ ८ ॥ के
स्थिराः के प्रियाः स्त्रीणां कोऽप्रियो नक्तमाहय । नृत्यभूः
कीदृशी रम्या नदी कीदृगघनागमे ॥ ९ ॥ का कृता वि-
ष्णुना कीदृग्योषितां कः प्रशस्यते । असेव्यः कीदृशः
स्वामी को निहन्ता निगातमः ॥ १० ॥ लक्ष्मणेत्युत्तरं
यत्र प्रश्नः स्यादत्र कीदृगः । ग्रीष्मे द्विरदवृन्दाय वनाली
कीदृशी हिता ॥ ११ ॥ प्रायः कार्यं न सुखन्ति नराः स-
र्वत्र कीदृगाः । नाथा इति भवेच्छब्दो नौवाची वद की-

(३) 'निवरालीनकुलीरा.' नि. पक्षी. वर श्रेष्ठम्.
आली सखी नकुली नकुल्यी. इरा मटिरा निवरेषु छिद्रेषु
आलीनाः प्रविष्टा कुलीरा' जलचरजीवविशेषा याम् ता'.
(४) 'कुवल्यवनगजय.' कु पृथ्वी. (ववोरैक्यात्) वनो
वलमद्रः. यवो धान्यनेद' नरो गनुष्य आत्रि सग्राम. कुल
यानां कमलाना वनाना राजय पद्मम्. (५) 'मिपोदय.'
मिन्नाणां मस्तीनामुद्यो वृद्धि' मित्रस्य सूर्यस्य उद्य उद्गमनम्.
(६) 'मदनवती' मदनना मदनवृक्षा निचन्ते यस्या ना अतिगहन
त्वादुर्गमा. मदनः कामो निचने यस्या मा' सर्वावना इत्यर्थं.
(७) 'विमत्सर' वन पक्षिणो विचन्ते यमिस्तत् विमत् इदृश
सरस्तदागम् विगतो मत्सरोऽदकागे यस्य स. (८) 'मकल्यम्.'
सकल ममस्त कं पानीय मूत्र च. कल्येन लण्डनेन सप्ततमान
कृतम् (९) 'अगाधवारिपूरजनितातरता'. अगा पर्यन्ता. धरा
भनार. रिपु. नृपु. हे रजति. ततरता तनो निर्लागी ग्दो नर्त
नमण्यो यस्या मा अगाधेन अनल्पवर्धेन वारिपूरेण जनममूर्तेन
जनिता उत्पानिनाम्नरङ्गा लक्ष्यो यस्या मा (१०) 'सुमुदपन-
वान्धवोदय' को पृथिव्या. सुम् सुम् पृथिव्या मण्ये प्रीति'
दृतेत्यर्थं. अवन रक्ष्यन् निचने यस्यामा अवनमान् रक्षाकर धरो
भनां. नान्नि दया यस्य म अदय दयारहित. सुमुदगर्तं चन्द्रः.
विक्रान्तिकमठानां वनानां वान्धवो आवा चन्द्रगर्गोदय'.
(११) 'कानारनलीला' नारन्य पक्षिणो पिता प्रिया का इति
प्रथ नारन्य योषिष्य लक्ष्मणा पाप्मारेण अगातनरोवरेण इतिना
सर्वउमाना

दृशः ॥ १२ ॥ कामुकाः स्युः कथा नीचाः सर्वैः कस्मि-
न्यसोदते । अर्थिनः प्राप्य पुण्याहं करिष्यन्वे वसूनि
किम् ॥ १३ ॥ को दुःखी सर्वकार्येषु किं भृशार्थस्य वाच-
कम् । यो यस्माद्धिरतो नित्यं ततः किं स करिष्यति ॥ १४ ॥
वारणेन्द्रो भवेत्कीदृक्प्रीतये भृङ्गसंहतेः । यद्यवश्यं तदास्मै
किमकरिष्यमहं धनम् ॥ १५ ॥ काले देशे यथायुक्त
नरः कुर्वन्नुपैति काम् । युक्तवन्तावलप्येता किमन्नम-
करिष्यताम् ॥ १६ ॥ हिमानीस्थगिरौ स्याता कीदृशौ ग-
शिमास्करौ । क्रः पूज्यः कः प्रमाणेभ्यो न प्रमाकरसमतः
॥ १७ ॥ के प्रवीणाः कुतो हीनं जीणं वासोऽशुभांश्च कः ।
निराकरिष्यवो बाह्यं योगाचाराश्च कीदृगाः ॥ १८ ॥ न
श्लाघते खलः कस्मै सुसिद्धन्तं किमुच्यते । लदेशानां न-
वानां च तिष्ठा किं नाम कथ्यताम् ॥ १९ ॥ सततं श्ला-
घते कस्मै नीचो भुवि किमुत्तमम् । कर्तार्यपि रुचादीनां
धातूनां किं पदं भवेत् ॥ २० ॥ किमव्ययतया स्यातं

(१२) 'सामधानाः' मह अवधानेन समाधिना वर्तत इति
अव्यञ्जित्वा इत्यर्थः. सौ. अथा ना स इति पठन्ते
वसूनां. औकारेण सहवर्तमानः सौ. न वा अथा धारहित-
पदविष. ना इति शब्दः सकारस्य विसर्गः. 'नौ' इति नौवाची
भवेदिति योजना. (१३) 'दास्यामहे.' दासा वेदयथा महे महो-
त्सवे. दास्यामहे दासं दास्याम. (१४) 'प्रयासति.' प्रयाम
आयामोऽस्यातीति प्रयासी. अति चृगन् प्रयासति प्रकरणेण त-
त्त्वानं विमुच्य गमिष्यति (१५) 'समदास' ममदं मदनहित
आसं मुखं यस्य स समदास.. अमरा हि गजाना ममदात्राय
ह्यन्ति. समदास. त्व दानं व्यतरिष्य'. (१६) 'अहास्यताम्.'
हास्यस्य भावो हास्यता. न हास्यता अहास्यता तान् शुक्तक्रिया
कृतेषु न कश्चिदभेदित्यर्थः. ओहाक् त्यागे. क्रियातिपत्तौ स्यप्-
तत्र तावच्चक्ष्यतामित्यर्थः (१७) 'अभावः' अभाौ नास्ति भा
दीप्तिर्योसां कान्तिरहितौ. अः कृष्ण. अभावः प्रमाणशब्दे
प्रसिद्धः नमम पदार्थः. प्राभाकरास्तु अभावरूपं सप्तम पदार्थं
प्रमाणत्वेन न मन्यन्ते (१८) 'विज्ञानवादिनः' विश्व विशेषेण
जानन्ति ते चतुरा' नवात् नूतनात् कीर्णं हि वर्षं नवात् हीन-
मूर्त्यं स्यादित्यभिप्रायः. इन. सूर्य. विज्ञानवादिनः विशेषेण
ज्ञानस्य उत्तमार्थज्ञानस्य बाधो निधते येषु ते विज्ञानवादिन इति पदं
बौद्धशास्त्रे प्रसिद्धम्. (१९) 'परसैपठन्' आत्मव्यतिरिक्तः पर-
तसै परसै अन्यसै न स्याति. पठं पदसङ्गं सुसिद्धन्तं पठन्
परसैपदं नवानामपि निर्द्धां निप् तत् द्वि इत्यादीना परसैपदस-
ज्ञा. (२०) 'आत्मनेपठन्' आत्मने स्वसै. पद प्रतिष्ठासानन्-
आत्मनेपठं त आत्मान् अ इत्यादीनि नव वचनानि भवन्ति इति भावः.

कस्य लोपो विधीयते । व्रत शब्दविदो ज्ञात्वा समाहारः
क उच्यते ॥ २१ ॥ कौ विख्यातावहेः शू गोकं वदति
किं पदम् । कोऽर्माद्योऽतिदरिद्रस्य सेच्यन्ते के च मिश्रुमिः
॥ २२ ॥ किं सुखन्ति पयोवाहाः कीदृशी हरिवल्लभा ।
पूजायां किं पदं कोऽग्निः कः कृष्णेन हतो रिपुः ॥ २३ ॥
वद वल्लभ सर्वत्र साधुर्भवति कीदृशः । गोविन्देनानसि
क्षिते नन्दवेश्मनि कामवत् ॥ २४ ॥ यत्नादन्विष्य का
ग्राह्या लेखकैर्मसिमैष्टिका । धनान्धकारे निःशङ्कं मोदते
केन वन्धकी ॥ २५ ॥ किमनन्ततया स्यातं पादेन व्यङ्ग-
माहय । जनानां लोचनानन्दं के तन्वन्ति धनात्यये ॥ २६ ॥
प्रायेण नीचलोकस्य कः करोतीह गर्वताम् । आदौ वर्ण-
द्वयं दत्त्वा ब्रूहि के वनवासिनः ॥ २७ ॥ सानुजः काननं
गत्वा नैकपेयाञ्जघान कः । मध्ये वर्णत्रयं दत्त्वा रावणः
कीदृशो वद ॥ २८ ॥ धत्ते वियोगिनीगण्डस्यलपाण्डुफलानि
का । वद वर्णां विधायान्ते सीता हृष्टा भवेत्कया ॥ २९ ॥
विष्णोः का वल्लभा देवी लोकत्रितयपावनी । वर्णावाद्य-
न्तयोर्दत्त्वा कः शब्दस्तुल्यवाचकः ॥ ३० ॥ पुरुषः
कीदृशो वेत्ति प्रायेण सकलाः कलाः । मध्यवर्णद्वयं त्यक्त्वा
ब्रूहि कः स्यात्सुरालयः ॥ ३१ ॥ यजमानेन कः स्वर्गहेतुः
सम्यग्विधीयते । विहायाद्यन्तयोर्वर्णो गोत्वं कुत्र स्थितं
वद ॥ ३२ ॥ नीचेषु यावन्ती वाणी का कः स्याच्छुभदो

(२१) 'नरितः' स्वरु स्वव्यय स्वर्गं निपात इत इत्स-
इक्यम्. स्वरितः ह्रस्वादयस्त्रयं चरा प्रत्येकमुदात्तानुदात्तरि-
तसङ्गाः समाहारः स्वरितः इति तात्पर्यार्थः. (२२) 'वीहारा'
विश्व विश्व वी गरडनपूर्वो. हा इति खेदे. राः द्रव्यम्. वीहारा-
तीर्थभूमयः. (२३) 'कनासुरः' क जल्म्. सा एन कृष्णेन
सहवर्तमाना लक्ष्मीः. सु पूजायाम्. रः अग्निः कनासुरः पतत्राना
दैत्यः. (२४) 'दीनरक्षी-क्षीरनदी' दीनान्दुःस्थान् भिक्षाचारादीन्
रक्षत इत्येवशीलो दीनरक्षी दीनपालकः. क्षीर हुन्ध तस्य नदी
क्षीरनदी. (२५) 'नातिकेराजा-जारकेलिना.' नातिकेराजाता
नातिकेराजा. जारेण उपपतिना सह कैलि' क्रीडा तथा जारकेलिना.
(२६) 'खंजना' खं आकाशम्. आकाशस्य सर्वत्र वर्तमानत्वात्तन्तो
नास्ति. हे खड्ग. खजना' पक्षिविशेषः. (२७) 'शवराः' राः
द्रव्यम्. शवराः मिष्टाः. (२८) 'राक्षसोत्तम' रामः दाशरथिः.
राक्षसोत्तम' राक्षसानां मध्ये उत्तम' श्रेष्ठ' (२९) 'लवलीलया'
लवली लवाविशेष' लवलीलया लवो नाम पुत्रस्तस्य लीला क्रीडा
तथा. (३०) 'ममानः' मा लक्ष्मीः. समानः तुल्यः. (३१)
'नागरिकः' नागरिकः नगरनिवासी चतुरो वा. नाकः स्वर्गः.
(३२) 'यागविधि' याग' यजनं तस्य विधि'. गविशब्दे गोत्वं वर्तते.

जने । शंभोरावरणं किं कं भजन्ते व्याधयो जनम् ॥ ३३ ॥
 कस्मिन्स्वपिति कंसारिः का वृत्तिरधमा नृणाम् । किं व्रूते पितरं
 बालः किं दृष्ट्वा रमते मनः ॥ ३४ ॥ किमिच्छति नरः काश्यां
 भूपानां को रणे हितः । को वन्द्यः सर्वदेवानां दीयतामेक-
 सुत्तरम् ॥ ३५ ॥ भागीरथी कथंभूता कामिनी प्राह किं प्रि-
 यम् । एकमेवोत्तरं देहि शास्त्रलौकिकैर्भाषया ॥ ३६ ॥ बुधः
 कीदृग्वचो व्रूते को गेगी कश्च नास्तिकः । कीदृक्चन्द्रं नम-
 स्यन्ति किं सूत्रं पाणिनेर्वद ॥ ३७ ॥ राज्ञः संवोधनं किं स्यात्सु-
 ग्रीवस्य तु का प्रिया । अधनास्तु किमिच्छन्ति आर्तैः किं
 क्रियते वद ॥ ३८ ॥ किमस्ति यमुनानद्यां जारान्किं वक्ति
 जारिणी । आन्ध्रर्गावर्णभाषाम्यामेकमेवोत्तरं वद ॥ ३९ ॥
 का कान्ता कालियारातेः पुनरर्थं किमव्ययम् । किं वन्द्यं
 सर्वदेवानां फलेषु किमु सुन्दरम् ॥ ४० ॥ केदारो कीदृशो
 मार्गः कुत्र शेते जनार्दनः । स्त्रीचित्तं कुत्र रमते स्वामी किं
 वक्ति चेटिकाम् ॥ ४१ ॥ घनसमये शिखिषु सानृत्यं की-
 दृशु किं घनात्यतति । प्रावृषि कस्य न गमनं मानसगमनाय
 कीदृशा हंसाः ॥ ४२ ॥ चादय इति यत्र स्यादुत्तरमथ तत्र
 कीदृशः प्रश्नः । कथय त्वरितं के स्युर्नौकाया वाहनो
 पायाः ॥ ४३ ॥ वदतानुत्तमवचनं ध्वनिरुच्चैरुच्यते स
 कीदृशः । तव सुहृदो गुणनिवहं रिपुनिवहं किं नु कर्तारः
 ॥ ४४ ॥ को माद्यति मकरन्दैस्तनयं कमसूत जनकराज-

मुता । कथय कृषीवल सस्यं पक्वं किमचीकरस्त्वमपि ॥ ४५ ॥
 पृच्छति पुरुषः केऽस्यां समभूवन्वज्रकृत्तपक्षतयः । बहुभय-
 देश जिगमिपुरेकाकी वार्यते स कथम् ॥ ४६ ॥ को नयति
 जगदशेषं क्षयमथ विभरांभवूव कं विष्णुः । नीचः कुत्र
 सगर्वः पाणिनिसूत्रं च कीदृक्षम् ॥ ४७ ॥ किं स्याद्विशे-
 प्यनिष्टं का संख्या वदत पूरणी भवति । नीचः केन स-
 गर्वः सूत्रं चन्द्रस्य कीदृक्षम् ॥ ४८ ॥ सुकपरिविन्दः
 शब्दः सुप्रहृष्यस्य वाचकः केन । स्तनभरनमिता नारी
 केनोपायेन रञ्जयेत्कान्तम् ॥ ४९ ॥ कीदृगृहं याम्यगृह
 गतस्य कास्त्राणमम्मस्तरणे जनानाम् । भूषा कथ कण्ठ न
 ते नु पृष्टे मुक्ताकलापैरिति चोत्तरं किम् ॥ ५० ॥ कीदृ-
 ग्वनं स्यान्न भयाय पृष्टे यदुत्तरं तस्य च कीदृशस्य ।
 वाच्यं भवेदीक्षणजातमन्वु कं चाधिज्ञेते गवि कोऽर्चनीयः
 ॥ ५१ ॥ दधौ हरिः कं शुचि किदृगग्रं पृच्छत्यकः
 कि कुरुते सशोकः । श्लोकं विधायापि किमित्युदारः कविर्न
 तोपं समुपैति भूयः ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीधरः पृच्छति कीदृशः-

(४६) 'मानवनगा.' हे मानव नगा' पर्वता . इन्द्रेण हि पर्वताना पक्षच्छेद' कृत इति पौराणिनी कथा, मानवन गा हे अनवन न विद्यते अवन रक्षण यस्य सः अनवन' तत्सवोधन हे अरक्षित, त्व मा गा. गमन मा कुर्या (४७) 'यमोगन्धने' यमः कृतान्त अग गोवर्धनम्. धने यमो गन्धने पाणिनीयव्याकरणमध्ये इदं सूत्रमस्ति (४८) 'विशेषणमेकार्थेन.' विशेषणम् एका- शून्याना संख्यापूरक एकमेव भवति. एकादी अङ्को लिख्यते तदा विन्दूना साफल्य स्यादन्वया शून्यमेव अर्थेन द्रव्येण. विशेषण- मेकार्थेन इदं चन्द्रव्याकरणसूत्रमस्ति (४९) 'उपरिविहरणेन.' आद्ये सुकपरिविन्दशब्दे उ प रि वि इत्येतेषा वर्णाना हरणेन निष्कासनेन स्कन्द. इति शब्द सुमहृष्यस्य षटाननस्य वाचको भवति द्वितीये उपरि विहरणेन इत्यस्य विपरीतरतेनेत्यर्थः. (५०) 'हाराविनाव.' हारावि. हा इति खेदे हा इति रावः शब्दो विद्यते यस्मिस्तत् नाव' नौका . हे हारा-, वो युष्मान्विना.' (५१) 'अहिस्त्रमहिम' अहिस्त्रम् न सन्ति हिस्त्रा धातुका जीव- विशेषा यस्मिस्तत् अहिम न विद्यते हिम् अहिम् तस्य अहिमः सत कोऽर्थः. यदा अहिस्त्रशब्दात् हिम् दूरीक्रियते तदा अत्र इति तिष्ठेत् अत्र नेत्रजल अश्रुपात. अहि शेषनागम्. अ कृष्णः पूज्यः सन् अधिज्ञेते. (५२) 'अगमकमकरोदिति.' अग गोवर्धनम् अक न विद्यते क जल यत्र तद् हे अक न विद्यते क सुख यस्य सः हे दुःखिन् रोदिति रोदन करोति अगम- ककरोदिति एव श्लोक अगम्य अकरोत् इति विचारयन् तुष्टो न भवति.

१ सस्कृत्या महाराष्ट्रभाषया चेत्यर्थः. २ तैलगभाषया सस्कृतया च.
 २७ सु०२० भा०

स्यान्नृपः सपत्नैरपि दुर्निवारः । अकारि किं ब्रूहि नरेण सम्य-
 क्रियत्वमारोपयितुं स्वकीयम् ॥ ५३ ॥ कीदृशं वद मरु-
 स्थलं मतं द्वारि कुत्र सति भूषणं भवेत् । ब्रूहि कान्त
 सुमटः सकासुकः कीदृशो भवति कुत्र विद्विषाम् ॥ ५४ ॥
 का प्रियेण रहिता वराङ्गना घास्त्रि केन तनयेन नन्दिता ।
 कीदृशेन पुरुषेण पक्षिणां बन्धनं सममिलप्यते सदा ॥ ५५ ॥
 कीदृशं हृदयहारि कूजितं कः सखा यशसि भूपतेर्मतः ।
 कस्तवास्ति विपिने भयाकुलः कीदृशश्च न भवेन्निगाकरः
 ॥ ५६ ॥ कीदृशी निरयभूनेकधा सेव्यते परमपापकर्मभिः ।
 प्रेतराक्षसपिशाचसेविता कीदृशी च पितृकाननस्थली ॥ ५७ ॥
 केसरद्रुमतलेषु सस्थितः कीदृशो भवति मत्तकुञ्जरः । त-
 त्वतः शिवमपेक्ष्य लक्षणैरर्जुनः समिति कीदृशो भवेत् ॥ ५८ ॥
 निर्जितसकलारतिः पृच्छति को नैको मृत्योर्भयमृच्छति । मे-
 घाल्ययकृतरुचिरागायाः किं तिमिरक्षयकारि निशायाः ॥ ५९ ॥
 विहगपतिः कं हतवानहितं कीदृग्भवति पुरं जनमहितं । किं
 कठिन विदितं वद धीमन्यादःपतिरपि कीदृग्भवति ॥ ६० ॥
 अनुकूलविधायिदैवतो विजयी स्यान्ननु कीदृशो नृपः । विरहि-
 ष्यपि जानकी वने निवसन्ती मुदमादधौ कुतः ॥ ६१ ॥ कुसुमं

पतदेत्य नाकतो वद कस्यै स्पृहयन्ति भोगिनः । अधि-
 गम्य रतं वराङ्गना क नु यत्नं कुरुते सुशिक्षिता ॥ ६२ ॥
 कवयो वद कुत्र कीदृशाः कठिणं किं विदितं समन्ततः ।
 अधुना तव वैरियोपितां हृदि तापः प्रवलो विहाय काः
 ॥ ६३ ॥ वसति कुत्र सरोरुहसंततिर्दिनकृतो ननु के तिमि-
 रच्छिदः । पवनभक्षसपत्नरणोत्सुकं पुरुषमाह्वय को जगति
 प्रियः ॥ ६४ ॥ न भवति मलयस्य कीदृशी भूः क इह
 कुचं न विभर्ति कं गता श्रीः । भवदरिनिवहेषु कास्ति नित्यं
 बलमथनेन विपद्यधायि केषाम् ॥ ६५ ॥ समयमिह
 वदन्ति कं निशीथं शमयति कान्वद वारिवाहवृन्दम् । वि-
 तरति जगता मनःसु कीदृशुदमतिमात्रमय महातडागः
 ॥ ६६ ॥ किमकरवमहं हरिर्महीध्रं स्वभुजवलेन गवा हितं
 विधित्सुः । प्रियतमवदनेन पीयते कः परिणतविम्बफलोपमः
 प्रियायाः ॥ ६७ ॥ परिहरति भयात्तवाहितः किं कमथ
 कदापि न विदन्तीह मीतः । कथय किमकरोरिमां धरित्रीं
 नृपतिगुणैर्नृपते स्वयं त्वमेकः ॥ ६८ ॥ पृच्छति शिरसिरुहो
 मधुमथनं मधुमथनस्त शिरसिरुहं च । कः खलु चपल-
 तया भुवि विदितः का ननु यानतया गवि गदिताः ॥ ६९ ॥
 कीदृक्तोयं दुस्तरं स्यात्तितीर्थोः का पूज्यासिन्धुङ्गमामन्न-
 यस्य । दृष्ट्वा धूमं दूरतो मानविज्ञाः किं कर्तासि प्रातरेवा-
 श्रयाशम् ॥ ७० ॥ कीदृक्प्रातर्दीपवर्तः शिखा स्यादुष्टः पृ-

(५३) 'समजनितनय' हे सम मा लक्ष्मीस्तया सह-
 वर्तमान हे लक्ष्मीधर. जनितनयः कृतो नयो न्यायो येन सः सम-
 जनि तनय', तनय' पुत्र समजनि उत्पादित. (५४) 'अवारि-
 तोरणे'-अवारि न विद्यते वारि जल यस्मिस्तत् तोरणे वहि-
 द्वारे सति. अवारितो रणे रणे सग्रामे अवारित न वारयितु
 शक्यते स'. (५५) 'शकुन्तलाभरतेन.' शकुन्तलानान्नी ऋतेः
 पुत्री भरतनाम्ना पुत्रेण नन्दिता इत्यर्थे शकुन्तलाना पक्षिणा
 लामोऽर्जन तत्र रत आसक्तस्तेन. व्याधेनेत्यर्थे (५६) 'कल-
 निरहित.' कलं मधुरः शब्द. कवि काव्यादिद्वन्द्व. अहित
 शब्द कलङ्केन मृगरूपाभिज्ञानेन निरहित न स्यात् इति भा-
 वार्थे (५७) 'नरकपालरचिता.' नरकाणां पाला नारकजी-
 वरक्षका यमभद्रास्तं रचिता.' उपरुक्त्वा नराणा कपालानि कर्पराणि
 तै. कृत्वा रचिता श्मशानभूमिस्तु मनुष्याणा मुण्डै. सहिता
 भवति (५८) 'दानवकुलभ्रमरहितः' दानेन भदेन वकुलाना वृक्षाणा
 भ्रमरेभ्यः मकाशात् हित हितकृतदित्यर्थे दानवाना दैत्याना कुले
 यो भ्रमो दानवा अमी शुध्यन्तीति मिथ्याज्ञान तेन रहित'
 (५९) 'त्रिधुतारातेज' हे त्रिधुताराते त्रिधुता कम्पिता अरातय
 शत्रवो येन स तत्संबोधनम् अज ब्रह्मा. त्रिधुशब्द तारा नक्षत्रा-
 णि तासा तेन प्रकाश. (६०) 'अहिमकरमय.' अहि सर्पन्.
 अकर नास्ति करो राजद्रुष्टो यस्मिस्तत् अयः लोहम्. अहय'
 सर्पाः मरुता मत्स्यत्रिधेषास्तन्मयः. (६१) 'कुशलवर्धितः.' कुश-
 लैः शुभसूचकशकुनैर्वर्धितो वर्धापित. कुशश्च लवश्च कुशलवौ
 पतन्नामानौ पुत्रौ तयोर्कृद्धि सपत्तसात्.

(६२) 'सुरतरवे' सुरतरवे कल्पवृक्षाय वाञ्छन्ति सु-
 रतस्य सम्भोगस्य रव शब्दस्तस्मिन्. (६३) 'गिरिसारसुखा.'
 गिरि वाण्या सार प्रधानं स्फुटोच्चारणवन्मुखं वदन येषा
 ते. गिरिसार लोहम्. उखा. स्यात्. (६४) 'केकि-
 रणोत्करा.' के पानीये. किरणाना उत्करा समूहा' हे केकि-
 रणोत्क, केका विद्यते येषां ते केकिन तेषा मयूराणा रणे शब्दे
 उत्क उत्सुक. तत्संबोधनम् राः द्रव्यम् (६५) 'विपन्नगानाम्.'
 विगता. पन्नगा सर्पा यस्याः सा विपन्नगा न किन्तु पन्नगसहितैव.
 ना पुमान् अ कृष्णम्. विपत्संपत्त्यभाव टरिद्रता. नगाना पर्व-
 तानाम् (६६) 'अरविन्दवान्.' अरवि नास्ति रवि सूर्यो य-
 स्मिन्स अरविस्तम् दवान्दावानलान् अरविन्दवान् अरविन्दानि
 कमलानि विद्यन्ते यस्मिन्स. (६७) 'अधर.' हे कृष्ण, ल
 गोवर्धनपर्वत अधर हस्ते धृतवान्. अधर ओष्ठ. (६८) 'स-
 मरजयम्.' समर सग्रामम्. जय जयवादम्. अह समरजय रा-
 गिणीं पृथ्वीमकरवम्. (६९) 'केशवनौका.' हे केश वनौका-
 वने ओको गृहं यस्यासौ वानर हे केशव. नौका. नाव'
 (७०) 'अनुमातासे' अनु न विद्यते नौ यत्र तद नौकारहित-
 मित्यर्थे माता जनित्री. हे असे खल्ल अनुमातासे त्व अनुमानं
 करिष्यसि.

च्छत्यामजन्ते मृगाः किम् । देवामात्ये किं गते प्रायशो-
जसिंहोक्तः कुर्यान्नो विवाहं विवित्तः ॥ ७१ ॥ कीदृक्सेना
मंभति रणे दुर्बारा वीरः कस्यै स्पृहयति लक्ष्मीमिच्छन् ।
का संवृद्धिर्भवति मुवः संग्रामे किं कुर्वीष्वं सुमटजना आ-
वृष्यान् ॥ ७२ ॥ कंसारातेर्वद गमनं केन स्यात्कस्मिन्दृष्टिं
संलभते स्वल्पेच्छुः । कं सर्वेषां शुभकरमूर्धुर्धांगः किं कुर्यास्त्वं
सुवन सगोकं लोकम् ॥ ७३ ॥ कीदृक्षः सकलजनो भवे-
त्सुराजः कः कालो विदित इहान्वकारहेतुः । कः प्रेयान्कु-
सुदवनस्य को निहन्ति आवृष्यं वद गिरसा जितस्त्रया
कः ॥ ७४ ॥ संग्रामे स्फुरदतिना हतास्त्रया के दुःखं के
वत निरये नरस्य कुर्युः । कस्मिन्नुद्भवति कदापि नैव लोभ
ज्ञाताः के जगति महालघुत्वभाजः ॥ ७५ ॥ कीदृक्षं
समिति बलं निहन्ति शत्रुं विष्णोः का मनसि मुदं सदा
तनोति । तुच्छं सच्छरधिसुखं निगद्यते किं पञ्चत्यैः समम-
पमान एव केषु ॥ ७६ ॥ कामरिरहितामिच्छति भूयः
कामुद्धरयति शूकररूपः । केनाकारि हि मन्मथजननं केन
विभाति च तरुणीवदनम् ॥ ७७ ॥ हिमांशुखण्डं कुटिलो-
ज्ज्वलप्रसं भवेद्द्राहप्रवरस्य कीदृशम् । विहाय वर्णं पद-
मच्यसंस्थितं न किं करोत्येव जिनः करोति किम् ॥ ७८ ॥
वसन्तमासाद्य वनेषु कीदृशाः पिकेन राजन्ति रसालभ्रूहाः ।
निरस्य वर्णद्वयमत्र मध्यमं तव द्विपां कान्ततमा तिथिश्च

का ॥ ७९ ॥ उरःस्यलं कोऽत्र विना पयोधरं विमर्ति
संबोवय मारुतागनम् । वदन्ति कं पत्तनसंभव जनाः फलं
च किं गोपवधूकुचोपमम् ॥ ८० ॥ वसन्तमासाद्य वनेषु
राजते विक्रामि किं बल्लभ पुण्यमुच्यताम् । विहंगमं कं च
परिस्फुटाक्षरं वदन्ति किं पङ्कजसंभवं विदुः ॥ ८१ ॥ नमुद्यते
कुत्र न याति पांसुला समुद्यते कुत्र भयं भवेज्जलात् । समुद्यते
कुत्र तवापयात्यरिः प्रहीणसंबोधनवाचि किं पदम् ॥ ८२ ॥
तपस्विनोऽत्यन्तमहामुखाग्रया वनेषु कस्यै स्पृहयन्ति
सत्तमाः । इहापि वर्णद्वितयं निरस्य भोः सदा स्थितं कुत्र
च सत्वमुच्यताम् ॥ ८३ ॥ पदमनन्तरवाचि किमिष्यते
कपिपतिर्विजयां ननु कीदृशः । परगुणं गदितुं गतमत्सराः
कुरुत किं सततं भुवि सज्जनाः ॥ ८४ ॥ वदति राममनुष्य
जघन्यजो वसति कुत्र सदासमानसः । अपि च शक्रसुतेन
तिरस्कृतो रविमुतः किमसौ विदधे त्वया ॥ ८५ ॥ मेघा-
त्यये भवति कः समदः सुमगं च किं कमधरन्मुरजित् ।
कुटुतैलमिश्रितगुडो नियतं विनिहन्ति कं त्रिगुणससदिर्नैः
॥ ८६ ॥ वर्षासु का भवति निर्मधु कीदृगब्जं शेषं विमर्ति
वसुधासहितं क एकः । आमन्नयस्य धरणीधरराजपुत्री को
भूतिमस्मनिचिताङ्गजनाश्रयः स्यात् ॥ ८७ ॥ कौ श-
करस्य वलयावपयोधरः कः कीदृक्परस्य नियतं वगमेति

(७९) 'कान्तगिरा' कान्तगिरा कान्ता मनोहरा गीर्वाणी यस्यासीत्

कान्तगीस्तेन. कारा वन्दिगृहम्. राजा पूर्णमामी (८०) 'नागरगन्' ना पुमान्. है नाग हे सर्प. नागरः नगरे भवत्सम् नागरं नारद्रीफलम्. (८१) 'किशुकम्' किशुक पलाशम्. शुक्रं कौरम्. कं ब्रह्माणम्. (८२) 'हिमकरे' हिमकरे चन्द्रे उदते सति. मकरे मन्त्ये उत्पन्ने सति. करे हस्ते मायुषे अध्वान्कृते सति. रे रे दाम इति चामत्रणे. (८३) 'तपसे' तपोगुणाय. से सकारभाव सकारे वर्तते (८४) 'अनुसराम' अनु पश्चाद्वाचि रामेण सहवर्तमानः सराम. अनुसराम वय परगुण प्रति अनुसरण कुर्म. (८५) 'अनुजगृहे' हे अनुज भ्रातरः, गृहे मया. अनुजगृहे अनुगृहीतः. (८६) 'आसरोगम्' आ तेषु दिनेषु मैथुनेच्छो भवेत्. मरुताङ्गम्. अग गोवर्धनम्. आसरोगम् (८७) 'कालिकापालिकमठः' कालिका श्यामता. अपगता अलयो भ्रमरा यस्मात्तदपालि भ्रमररहितम्. कमठः कच्छप हे कालि हे पार्वति. कापालिको योगी तस्य मठः. (८८) 'अहीनाक्षतनयः' अही सर्प. ना पुमान्. क्षतनयः क्षत खण्डितो नयो न्यायो येन स. अन्यायवान् हे अहीन सर्पाणा स्वामिन्, अक्षतनय न क्षनो नयो न्यायो येन सः अखण्डन्यायवान्. हीने अक्षिणी यस्यांसौ हीनाक्षोऽन्धस्तस्य तनयः पुत्रः. न हीनाक्षतनयो अहीनाक्षतनय. धृत्वाङ्गो हि हीनाक्षोऽन्ध इति पौराणिकाः. तत्पुत्रो दुर्योधनोऽहीनाक्षतनयो न भवति किन्तु अन्धपुत्र इत्यर्थः.

(७१) 'विमाकरभवनम्' विमा विगता मा काम्ति-
र्बन्धाः सा. हे करम उद्ग. वनम्. विमाकरभवन विमाकरस्य
स्यन्त्यम् म्वनं गृहं तत्. सिहराधि गते जीवे लोकाः विवाहादि-
शुभकार्याणि न कुर्वन्ति. सिहस्याधिपति. सूर्यः. (७२) 'पराजये-
महि' परा उन्मथ्य. उन्मथ्य म्व सेना जयं प्राप्नुयादित्यर्थः.
आजये संग्रामाय. हे महि हे पृथ्वि, वयं पराजयेमहि जयेम
(७३) 'विनोदयेयन्' विना गरुडेन. उदये मनि परस्वोत्रवौ सत्यान्.
अयं मान्यम्. अहं तं विनोदयेयं विनोदेन युक्त कुर्यामित्यर्थः.
(७४) 'विधुरविरहितः' विधुरेण कष्टेन विरहितः सुखीत्यर्थः.
विधुश्च रविश्च विधुरवी चन्द्रादिलां ताभ्या रहितः, विधुश्चन्द्रः.
अविः जर्गायुः. अहितः शत्रुः. (७५) 'नरकरेणवः' नराश्च
करेणवश्च मनुष्यहन्तिनः. नरकस्य रेणवो धूल्यः अक्षिरूपाः
वायुका इत्यर्थः. नरकरे पुनपाणां हस्ततले. अणवः परमाणवः.
(७६) 'अभिमानिपुः' अभि नास्ति नीर्मय यस्य तत् मा लक्ष्मी.
अनिपु न विद्यन्ते शपयो वापा वासिस्तत्. अभिमानिपु गर्ववत्सु.
(७७) 'कुंभमेन' कुं पृथ्वीम्. कुं धराम् पन कुम्भेन. कुम्भमेन.
(७८) 'दंष्ट्रामन्' दंष्ट्रा दादा तद्वत् आभा शोभा यस्य तत्. द्विती-
यादासुदयं प्रासश्चन्द्रो वत्रोऽन्धवल्गुगेन चक्रदंष्ट्रा सहोपमायने.
दन्म कपर्दं जिनः न करोति. मन्द कल्याण जिनः करोति.

भूपः । संबोधयोरगपतिं विजयी च कीदृग्दुर्योधनो नहि भवेद्दद कीदृशश्च ॥ ८८ ॥ कामुजहार हरिरम्बुधिमध्य-मग्नां कीदृक्श्रुत भवति निर्मलमानसानाम् । आमन्नयस्व वनमधिशिखावलीढ तच्चापि को दहति के मदयन्ति भृङ्गान् ॥ ८९ ॥ मेघालये भवति किं सुभगावगाहं का वा वि-डम्बयति वारणमल्लवेश्याः । दुर्वारवीर्यविभवस्य भवेद्रणे कः काः खेरवक्रसुभगास्तरणिप्रभाभिः ॥ ९० ॥ कल्याण-वाक्त्वमिव किं पदमत्र कान्तं सद्गुपतेस्त्वमिव कः परितो-षकारी । कः सर्वदा वृषगतिस्त्वमिवातिमात्रं भृत्याश्रितः कथय पालितसर्वभूतः ॥ ९१ ॥ सूर्यस्य का तिमिरकुञ्जर-वृन्दसिंही सत्यस्य का सुकृतवारिधिचन्द्रलेखा । पार्थश्च कीदृगरिदावहुताशनोऽभूत्का मालतीकुसुमदाम हरस्य मूर्ध्नि ॥ ९२ ॥ मेघालये भवति का सुभगावगाहा वृत्तं वसन्त-तिलकं कियदक्षराणाम् । भो भोः कदर्यपुरुषा विपुवदिने च वित्तं च वः सुवहु तत्क्रियतां किमेतत् ॥ ९३ ॥ प्राप्ते वसन्तसमये वद किं तरूणा किं क्षीयते विरहिणासुरगः किमेति । किं कुर्वते मधुलिहो मधुपानमत्ताः कीदृग्वन मृगगणास्त्वरितं त्यजन्ति ॥ ९४ ॥ दुर्वारवीर्यं सरुषि त्वयि का प्रसुप्ता श्यामा सपलहृदये सुपयोधरा च । तुष्टे पुनः प्रणतशत्रुसरोजसूर्ये सैवाद्यवर्णरहिता वद नाम का स्यात् ॥ ९५ ॥ उरसि सूरमिदः का गाढमालिङ्गितास्ते सरसिजमकरन्दाभोदिता नन्दने का । गिरिसर्मलध्रुवर्णैरर्ण-वाख्यातिसंख्यैर्गुरुमिरपि कृता का छन्दसां वृत्तिरस्ति

(८९) 'कुन्दमकरन्दविन्दवः' कुं पृथ्वीम्. दमकरं उपशमक्षमायुक्तं भवति इत्यर्थं हे दविन् दवो विद्यते यस्मिंस्तत् दवि तत्संबोधनम् दव वनाग्निः. कुन्दमकरन्दविन्दव कुन्दानां पुष्पविशेषाणां मकरन्द-पुष्परसस्तस्य 'विन्दव' कणाः (९०) 'सरोजराजयः' सरस्त टागम् जरा वयोहानि. जयः. सरोजराजय कमलश्रेणयः (९१) 'शकरः' श सुखम् करो राजभाग. शकरो महादेव. (९२) 'भागीरथी' भा कान्ति गी वाणी रथी रथो विद्यते यस्य स भागीरथी गङ्गा (९३) 'नदीयताम्' नदी इयता यतावदक्षरा-णाम् न दीयताम् (९४) 'दवविकलम्' दलम्. वलम् विलम् कल अव्यक्तमधुरम् दवविकल दावाग्निना व्याकुलम्. (९५) 'शक्ती.' आद्यवर्णरहिता 'श्वी.' हे दुर्वारवीर्यं, त्वयि सरुषि सति सपलहृदये का प्रसुप्ता-शक्ती, प्रणतशत्रुसरोजसूर्ये त्वयि तुष्टे सति सपलहृदये प्रसुप्ता सैवाद्यवर्णरहिता का—श्वी (९६) 'मालिनी' मा लक्ष्मी . अलिनी अमरी. मालिनी नाम छन्दोवृत्तम्

१ द्यामवर्णो लोहमयत्वात्; (पक्षे) पोटशवापिकी. २ सुष्टु पय जल धरतीति सुपयोधरा. लोहनिमित्ते शक्ते पानीय दीयते इति प्रमिदि, (पक्षे) सुस्तनी. ३ विष्णोः. ४ अद्याभिरुधुभि सप्तभिश्च गुन्भिरित्यर्थः.

॥ ९६ ॥ समरशिरसि सैन्यं कीदृशं दुर्निवारं विगतघननि-शीथे कीदृशे व्योम्नि शोभा । कमपि विधिवशेन प्राप्य योग्यामिमानं जगदखिलमनिन्द्यं दुर्जनः किं करोति ॥ ९७ ॥ भवति गमनयोग्या कीदृशी भू रथानां किमति-मधुरमम्ल भोजनान्ते प्रदेयम् । प्रियतम वद नीचामन्नणे किं पदं स्यात्कुमतिकृतविवादाश्चक्रिरे किं समर्थैः ॥ ९८ ॥ भवति जयिनी काजौ सेनाहयाधरभूषणं वहति किमहिः पुष्पं कीदृक्कुसुम्भसमुद्भवम् । महति समरे वैरी वीर त्वया वद किं कृतः कमलसुकुले भृङ्गः कीदृक्पिपवन्मधु राजते ॥ ९९ ॥ आहान किं भवति हि तरोः कस्यचित्प्रश्नविज्ञाः प्रायः कार्यं किमपि न कलौ कुर्वते के परेषाम् । पूर्णं चन्द्रं वहति ननु का पृच्छति म्लानचक्षुः केनोदन्याज-नितमसमं कष्टमाप्नोति लोकः ॥ १०० ॥ का संवुद्धिः सुभट भवतो ब्रूहि पृच्छामि सम्यक्प्रातः कीदृग्भवति विपिनं संप्रवुद्धैर्विहंगैः । लोकः कस्मिन्प्रथयति मुदं का त्वदीया च जैत्री प्रायो लोके स्थितमिह सुख जन्तुना कीदृशेन ॥ १०१ ॥ गतक्लेशायासा विमलमनसः कुत्रे सुनयस्तपस्यन्ति स्वस्थाः सुररिपुरिपोः का च दयिता । कविप्रेयः किं स्यान्नवलघुयुतैरष्टगुरुमिर्बुधा वृत्तं वर्णैः स्फुट-घटितवन्द्यं कथयत ॥ १०२ ॥ विभर्ति वदनेन किं क इह सत्त्वपीडाकरं कुलं भवति कीदृशं गलितयौवनं योषि-ताम् । बभार हरिरम्बुधेरुपरि कां च केन स्तुतो हतः

(९७) 'अभिभवति.' अभि नास्ति भीर्यस्य तत् भयरहितम्. भवति भानि नक्षत्राणि विद्यन्ते यस्मिंस्तत् भवत् तस्मिन्नक्षत्रयुक्ते. अभिभवति पराभवति. नीचो वृद्धि गतो दुःखदायक एव भवेदिति भावः. (९८) 'समादधिरे' समा अविषमा. दधि क्षीरजम्. रे इति नीच-संबोधन दीयते समाहिताः. (९९) 'परागरजित' परा उ-त्कृष्टा हे राग आरक्तत्व. गर गरलम् रञ्जि रञ्जतीत्येवशीर्ल तत् जितः. परागरजित परागेण केसरेण रञ्जित प्रीणितमना. (१००) 'नीरापकारेण' हे नीप वृक्षविशेष. परे अन्ये. आत्मनाः कार्याणि सर्वं कुर्वन्ति परकार्यं कृत्वा विरलः. राका पूर्णिमा हे काण एकाक्ष नीरापकारेण नीरस्य जलस्य अपकार अभावास्तेन. नीर विना वृषा कष्ट ददाति. (१०१) 'वीहारसेविना.' हे वीर, रवि रव. शब्दो विद्यते यस्मिन् तत् शब्दयुक्तम्. हासे हास्ये सेना सैन्यम्. वीहारसेविना वीहार उपवनादिषु खेलन सेवते इत्येवशीलस्तेन. (१०२) 'शिखरिणी' शिखराणि विद्यन्ते यस्मि-न्नसौ शिखरी पर्वत तस्मिन् शिखरिणि. ई लक्ष्मी, शिख-रिणी छन्दः

कदा वा भवेदाद्यन्ताक्षरयोर्हि लोपरचनाचातुर्यतः पूर्य-
ताम् ॥ ११२ ॥ का मेघादुपयाति कृष्णदयिता का वा
समा कीदृशी का रक्षत्यहिहा शरद्विकचयेत्क धैर्यहन्त्री च
का । कं धत्ते गणनायकः करतले का चञ्चला कथ्यतामा-
रोहाढ्वरोहतश्च निपुणैरेक द्वयोरुत्तरम् ॥ ११३ ॥ कुत्र
श्री. स्थिरतामुपैति भुवि को दुःखी किमीपत्यद् धर्मा-
दीन्विनिवारयन्ति पथि के पान्थस्य दीनस्य च । का
सबुद्धिरिह श्रियश्च तमसः कौ नाशकौ प्रोच्यतां गच्छन्तं
पथिक किमाह यवनः सङ्गामिलापान्वितः ॥ ११४ ॥ कः
खे भाति हतो निगाचरपतिः केनाम्बुधौ मज्जति कः
कीदृक्तरुणीविलासगमनं को नाम राज्ञां प्रियः । पत्रं कि
नृपते. किमप्सु ललितं को रामरामाहरो मत्प्रश्नोत्तरमध्य-
माक्षरपदं यत्तत्त्वाशीर्वचः ॥ ११५ ॥ किं त्राण जगता
न पश्यति च कः के देवताविद्विषः किं दातुः करभूषणं
निरुदरः कः किं पिधानं दशम् । के खे खेलनमाचरन्ति
सुदृशां कि चारुताभूषणं बुद्ध्या ब्रूहि विचार्य सूक्ष्ममतिम-
स्त्वेकं द्वयोरुत्तरम् ॥ ११६ ॥ कः कर्णारिपिता गिरीन्द्रत-
नया कस्य प्रिया कस्य तुक्को जानाति परेङ्गितं विषमगुः
कुत्रोदभूक्तामिनाम् । भार्या कस्य विदेहजा तुदति का
मौमेऽहि निन्द्यश्च कस्तत्प्रत्युत्तरमध्यमाक्षरपदं सर्वार्थसंपत्क-
रम् ॥ ११७ ॥ लावण्य क तु योषितां नभसि के सचार-
मातन्यते कासासुचतरा भवन्ति निनदाः क क्रीडतो
दंपती । केषु श्रीः प्रकटीचकार - भगवान्सीतापतिः पौरुषं
मत्प्रश्नोत्तरमध्यवर्णघटितो देवो मुदे सोऽस्तु वः ॥ ११८ ॥
कः पूज्यः सुजनत्वमेति कतमः क स्थीयते पण्डितैः श्री
मत्या शिवया च केन मुवने युद्धं कृतं दारुणम् । कि
वाञ्छन्ति सदा जना युवजना ध्यायन्ति कि मानसे मत्प्र-
श्नोत्तरमध्यमाक्षरपद भूयात्त्वागीर्वचः ॥ ११९ ॥ क्षोणी कं
सहते करोति दिवि का नृत्यं शिवायाः पतिर्भूतानां कमयुङ्क्त

जीवहरणे का रामगत्रोः पुरी । कं रक्षन्ति च साधवः
पशुपतेः कि वाहनं प्रोच्यतामालोमप्रतिलोमशास्त्रचतुरैरेकं
द्वयोरुत्तरम् ॥ १२० ॥

प्रश्नोत्तराणि ।

भारतं चेशुदण्ड च सिन्धुमिन्दुं च वर्णय । पादमेकं
प्रदास्यामि प्रतिपर्वरसोदयः ॥ १ ॥ कियन्मात्रं जलं विप्र
जानुदन्न नराधिप । तथापीयमवस्था ते नहि सर्वे भवा-
दृगाः ॥ २ ॥ अहो केनेदृशी बुद्धिर्दार्ढ्येणा तव निर्मिता ।
त्रिगुणा श्रूयते बुद्धिर्न तु दारुमयी कचित् ॥ ३ ॥ भूरि-
भारभराक्रान्तो वाधति स्कन्ध एष ते । न तथा वाधते
स्कन्धो यथा वाधति वाधते ॥ ४ ॥ निरर्थक जन्म गतं
नलिन्या यया न दृष्टं तुहिनांशुविम्बम् । उत्पत्तिरिन्दोरपि
निष्कलैव कृता विनिद्रा नलिनी न येन ॥ ५ ॥ अङ्गणं तदि-
दसुन्मदद्विपश्रेणिगोणितविहारिणो हरेः । उल्लसत्तरुणकेलि-
पल्लवां सल्लकीं त्यजति किं मतङ्गजः ॥ ६ ॥ इदमनुचि-
तमक्रमश्च पुंसां यदिह जरास्वपि मान्मथा विकाराः । इद-
मपि न कृतं नितम्बिनीनां स्तनपतनावधि जीवितं रतं वा
॥ ७ ॥ यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलवलीला वितनुते तदाचष्टे
लोकः शशक इति नो मां प्रति तथा । अहं त्विन्दुं मन्ये
त्वदरिविरहाक्रान्तरुणीकटाक्षोल्लापातत्रणकिणकलङ्काङ्कि-
ततनुम् ॥ ८ ॥ भवित्री रम्भोरु त्रिदशवदनग्लानिरधुना स
रामो मे स्थाता न युधि पुरतो लक्ष्मणसखः । इयं यास्य-
त्युच्चैर्विपदमधुना वानरचमूर्लधिष्ठेदं पृष्ठाक्षरपरविलोपात्पठ
पुनः ॥ ९ ॥ अद्यै हाटककोटयस्त्रिनवतिर्मुक्ताफलानां तुलाः

(११२, ११३) धारा-राधा वधा-चाव (अहिहा इन्द्रः)

काश-शका पाश-शपा (विद्युत्) (११४) इमे उत्तरे अर्ध-
स्फोरिते एवान्येषां योजनासौकर्याय लिख्येते-ए विष्णौ, भवी
भीतियुक्त, आ खला (डलयोरमेदाव खडा) एव ए मय्या
खडा (११५) ग्रहेण रामेण मैनाक. मंथरम् सचिव. तुरग
गज राजीवम् रावण एतन्मध्यमाक्षरघटित वाक्य ' हे मे नाथ
चिर जीव ' इति राजान प्रति आशीर्वचनम् (११६) अन्य अत्र
द्विनिवहीनश्च दानवा दैत्या. दानवारि च दानोदकमित्यर्थः तमः
राहु अन्यकारश्च वय. पक्षिण. तारुण्य च (११७) वासव.
हरस्य हस्तस्य तुगागमो ' हस्तस्य पिति कृति तुक् ' इति सूत्रेण.
मतिमात्र. नमसि रामस्य. कुस्तुति. अभ्यङ्ग एतन्मध्यमाक्षर-
घटितवाक्य ' सरस्वति नमस्तुभ्यम् ' इति विषमा पञ्च गावो वाणा
यत्येति नियमसु काम (११८) नैपुण्ये, अण्डजा, पारीणा, ए-
कान्ते, रक्षसु, मध्यमवर्णाङ्गारायुण्डरीकाक्ष. इत्युत्तरम्. पारी-
णामिन्यस्य नदीपूर इत्यर्थः. ' कर्करीपूरयो पारी पादरञ्जना च
हस्तिन इति विश्व (११९) भूदेव, स्ववश, ससदि, दुर्गेण (दैत्य)
वैभवं, सुवर्ति, मध्यमाक्षरोद्धरेण देवसर्गे भव इत्युत्तरम् उच्चको-
टिन्य स्या' इति तारपथम्

(१२०) भार-रमा काल-लज्जा. दीन-नदी

(१) पूर्वार्धं भोजराजस्योक्ति. उत्तरार्धं तु कालिदासस्य
प्रत्युक्ति. (२) प्रथमपादस्तृतीयपादश्च नदीमुत्तितीर्षांभोजस्योक्ति
द्वितीयपादश्चतुर्थपादश्च राजदर्शनार्थं छन्नना काष्ठभारवाहपण्डितस्य
प्रत्युक्ति. (३) पूर्वार्धं मानिनीमनुनयतो वह्नमस्योक्ति उत्तरार्धं तु
तस्या वक्तोक्ति (४) पूर्वार्धं मृगयाया गृहमागच्छत शिविकारू-
ढस्य भोजराजस्योक्ति. उत्तरार्धं च राजदर्शनार्थं गच्छत शिवि-
कावाहकस्य पण्डितस्य प्रत्युक्ति. (५) पूर्वार्धं विहणस्योक्ति उत्त-
रार्धं राजकन्याया. (६) पूर्वार्धं तच्चित्तपरीक्षिकाया राजकन्याया
उक्ति उत्तरार्धं तदनुरक्तस्य विहणस्य प्रत्युक्ति. (७) पूर्वार्धं सार-
क्रीडा कुर्वत्या शीलाभट्टारिकाया. उत्तरार्धं च भोजस्य (८)
पूर्वार्धं रात्रौ चन्द्र वर्णयतो भोजस्योक्ति. उत्तरार्धं च राजदर्शनार्थं
आगतस्य छन्नचौरपण्डितस्य (९) प्रतिचरणसप्तमाक्षरविलोपात्.
द्वितीयोऽर्थ उद्भवति. पूर्वचरणत्रय रावणस्योक्तिः सीता प्रति.
चतुर्थचरणस्तु तस्या प्रत्युत्तरम्

१ कूरा, (पक्षे) काष्ठेन.

पञ्चाशन्मधुगन्धमत्तमधुपाः क्रोधोद्धताः सिन्धुराः । अश्वाना-
मयुतं प्रपञ्चचतुरं पण्याङ्गनानां शतं दण्डे पाण्ड्यनृपेण
द्वौकितमिदं वैतालिकायार्पणम् ॥ १० ॥

चित्रम् ।

नमामि मामनोनुन्नमानं मुनिममानिनम् । नानानमनमा-
नाममोनामानमुमेनमुम् ॥ १ ॥ तारतारतरैरैरैरुत्तरोत्तरतो
रुतैः । रतार्ता तित्तिरी रैति तीरे तीरे तरौ तरौ ॥ २ ॥
तनुता तनुतां नीता तेन ते नीतनीतिना । नाता नूतनता
तान्ति तनौ तेनातनोति नः ॥ ३ ॥ या माताममता माया
मा परोक्षक्षरोपमा । तारोने गगनेऽरो तामक्षगच्छगक्षम
॥ ४ ॥ सर स्वतिप्रसादं मे स्थितिं चित्तसरस्वति । सर-
स्वति कुरु क्षेत्रकुरुक्षेत्रसरस्वति ॥ ५ ॥ संसार साक-

(१०) निखिलमपि पथ विज्ञापयतो भाण्डागारिकस्योक्तिः.
वैतालिकायार्पय इति च सप्ताक्षराणि वैतालिकगीतदत्तकर्णस्य विक्र
मादित्यस्य प्रत्युक्तिः.

(१) द्वक्षर पद्यम्. नमामि नमस्करोमि. कम् उं विष्णुम्
न केवल तमेव अपि तु उमेन पार्वतीनाथम्. हरिहरमित्यर्थं.
किंभूतम्. मामनोनुमन्नान मा लक्ष्मीस्तस्या मनसो नुचोऽपहृतो
मानो येन स तथा त लक्ष्मीचाञ्चल्यगर्वापहारिणम्. पु० कि०.
मुनिं योगीश्वर अमानिन मानरहितम्. पु० कि० नानाननं नाना-
विधानि आननानि मुखानि यस्यासौ त दशावतारत्वाद्नेकविध-
मुखम्. पु० कि०. अमानाम अमानमाकाशममति अतिक्रामती-
त्यमानामस्तम्. पु० कि०. ओनामान ब्रह्मस्वरूपम्. एवविध
उमेन हर उ हरिं च नमामि. (२, ३) द्वक्षरः. (४) उ इति
संबोधनम् हे अक्षगच्छगक्षम अक्षैरिन्द्रियैर्गच्छन्ति प्रतिपद्यन्ते ते
अक्षगच्छा. विषया. तेषा छग. नाश तत्र क्षम समर्थ तस्य
संबोधनम्. हे महायोगिन्. गगने आकाशे ता अर प्राप. किंभूते
गगने. तारोने ताराभिः ऊन तस्मिन् ता काम्. या माता अर्थात्
विश्वस्य माता पु० की०. या ममता ममतास्वरूपेण वर्तते.
या वैष्णवी माया. पु० की०. या मा लक्ष्मी. पु० की०. या
परोक्षक्षरोपमा परश्चासौ उक्षा च परोक्षा वृषभ. तेन क्षरति
गच्छतीति स श्रीमहादेवः तेन उपमीयतेति सा. (५) स्वतिप्रसाद
सुन्दरातिप्रसन्नता सर प्राप्नुहि. चित्तसरस्वति चित्तसमुद्रे. क्षेत्र
शरीरमेव कुरुक्षेत्रं तत्र सरस्वत्याख्यनदीरूपे. नद्या. समुद्रस्थिते-
रौचित्येन मम चित्तसमुद्रे स्थितिं कुरु इत्यर्थं. (६) नवा शरत्
कदर्परूपेण दर्पेण साक ससार. किंभूता. ससारसा सारसेन
पक्षिविशेषेण पद्मेन वा सहिता. शर काण्ड विभ्राणा पोषयन्ती
परिपाक प्रापयन्तीत्यर्थः. नवाना नवमन शकटं कर्दमाभावेन
पथि यस्या सा. न अविभ्राणा वीनां पक्षिणा भ्राणः शब्दः न
तेन रहिता च.

दैपण कदर्पेण ससारसा । शरं नवाना विभ्राणा नाविभ्राणा
शरन्वा ॥ ६ ॥ मारारिशक्ररामेभ्युखैरासाररंहसा । सार-
रन्धस्तद्वा नित्यं तदतिहरणक्षमा ॥ ७ ॥ माता नतानां
संघट्टः श्रियां वाधितसंभ्रमा । भान्याथ सीमा रामाणां शं
मे दिश्यादुमादिजा ॥ ८ ॥ सरला बहलारम्भतरलालिव-
लारवा । वारलाबहलामन्दकरला बहलामला ॥ ९ ॥ भा-
सते प्रतिमासाररसाभाताहताविता । भावितात्मा शुभा वादे
देवाभा वत ते सभा ॥ १० ॥ मारमासुषमा चारु रुचा
मारवधूत्तमा । मात्तधूर्ततभावासा सा वामा मेऽस्तु मा
रमा ॥ ११ ॥ रसा साररसा सार सायताक्ष क्षतायसा ।
सातावात तवातासा रक्षतस्त्वस्त्वतक्षर ॥ १२ ॥ थदान-
तोऽयदानतो नयात्ययं न यात्ययम् । शिवे हितां शिवेहितां

(७,८) खड्गबन्धोऽयम्. उमा गौरी श सुख मे महं
दिश्यादेयात्. कीदृशी. आदिजा जगदादिभवा. तथा मारारिः
शमुः, शक्र इन्द्रः, रामो जामदग्नो दाशरथिर्वा, इभमुखो गणा-
धिपस्तौरासाररहसा वेगवर्षवद्भेगेनादरावेशात्सार उच्छ्रष्ट आरब्धः
प्रकृत स्तवः स्तुतिर्यस्याः सा. तथा नित्य सदा तेषा मारारिप्रभृ-
तीनामर्ते. पीडया हरणेऽपनयने क्षमा समर्था. तथा नतानां
मातेव माता. वत्सलत्वात्. तथा संघट्टः समूहः. कासा श्रियामृ-
द्धीनाम्. तथा वाधितो नाशितो भक्तानां सभ्रमो भय यया सा
तथाभूता. तथा मान्या पूज्या अथ सीमा मर्यादा रामाणा वीणाम्
सर्वोत्तमेत्यर्थं. (९) मुरजबन्धोऽयम्. शरद्वर्णनमेतत्. सरलो दीर्घ
आसमन्ताद्बहलेन प्रभूतेनारम्भेण तरलाना चञ्चलानामलिवलाना
भ्रमरसैन्यानामारवः शब्दो यस्या सा सरलाबहलारम्भतरलालि-
वलारवा. तथा वारलाभिर्हसीभिर्वहला संतता. यदि वा वारेण
परिपाट्या लावो लवन येषा तानि तथाविधानि हलानि हलकृष्ट-
धान्यक्षेत्राणि यस्या सा तथाविधा. तथा कर लान्ति गृह्णन्ति ये ते
करला नृपा अमन्दा यात्राया सोधमा करला यस्या सा तथाविधा-
तथा बहलानि प्रभूतान्यामलान्यामलकीफलानि यस्या सा तथाविधा.
यदि वा बहलमत्यर्थममला निर्मला बहुलामला. (१०,११)
पद्मबन्धः. (१२) सर्वतोभद्रः हे सार उच्छ्रष्ट, तव रक्षतं पाल-
यत. सत. सा रसा पृथ्वी सारसा उच्छ्रष्टरसास्तु भवतु. हे आय-
ताक्ष दीर्घलोचन, तथा सा क्षतायसा चास्तु क्षतो नाशित
आयोऽर्थागमो यैस्ते क्षतायाश्चौरादयस्तान्स्यलन्त नयतीति कृत्वा.
तथा सात सुखमवतीति सातावा, श्रेयस्करीत्यर्थं. अस्त्विति सर्वत्र
योज्यम् हे अत, अतति नित्यमेवोद्यम भजत इत्यर्थं. तथा
अतासा अक्षया रसा. भवत्वित्यत्रापि योग तुर्नियमे. रक्षत एव,
न त्ववलितस्य. तथा हे अतक्षर तत्क्षणं तक्षस्तनूकरण त राति
ददातीति तक्षर, न तक्षरोऽतक्षर. पुष्टिद इत्यर्थं.

स्वामितां स्वामि ताम् ॥ १३ ॥ आम्नायानामाहान्त्यावा
गीतिर्नीतिर्नीतिः प्रीतिः । भोगो रोगो मोदो मोहो ध्येयेन्ने-
च्छेरक्षेमे देशे ॥ १४ ॥ नागविशेषे शेषे शेषेऽशेषेपि संहते
जगति । हंससिकालं कालंका लङ्कालङ्घने स्तुतिर्भवतः
॥ १५ ॥ विनायमेनो नयतासुखादिना विना यमेनोनयता
सुखादिना । महाजनोऽवीयत मानसादरं महाजनोदी-
यतमानसादरम् ॥ १६ ॥ विश्वस्य हेतुरमरैर्वहु गीयसे
त्वं विश्वभरे शिवशिवे त्रिगुणात्ममूर्ते । विद्योमतोऽपि
परमां प्रथमां वदन्ति त्वां योगिनः स्तुतिपराः प्रणिधान-
दृष्ट्या ॥ १७ ॥ पायाद्वः करणोऽरणो रणरणो राणो रणो-
वारणो दत्ता येन रमारमारमरमा रामारमाः सा रमा ।
स श्रीमानुदयोदयो दयोदयो दायोदयोदेदयो विष्णुर्जिष्णु-
रमीरमीरमिरमीरामीरामीसारमीः ॥ १८ ॥

भाषाचित्रम् ।

उत्सरङ्गकलितोरुकटारीभाजिरा उत भयकरभालाः ।
सन्तु पायकगणा जय तैस्त्वं गामगोहरमिलाव इलावी
॥ १ ॥ हरनयनहुताशज्वालया जो जलाया रतिनयन-
जलौघे खाक वाकी वहाया । तदपि दहति चित्तं माक-

तद्वज्रा इति भाव इदानीं व इति बहुवचनोक्त सर्वसमत्व
द्रव्ययितुमवतारविशेषान्विशेषणमुखेनाह करण इति. क जल
रणति गच्छतीति करण मत्स्यकूर्मावतारवानित्यर्थ. पुन' अरण
न विद्यते रण सग्रामो यस्य स तथा. अनेन च ब्रह्मकर्ममात्र-
प्रणयी वामनावतार उक्तो भवति. यस्येति शेष. स क. यस्य
निष्णो राण' रणस्थाय राण, रणसंबन्धीत्यर्थ रणरणः रणाच्छ-
व्दान्नायमानो रण अन्दो रणरण प्रतिशब्द रणोवारण रणस्य
उ. लक्षण व्रणादिचिह्न येषां ते रणव वीरा तान् वारयतीति
रणोवारण अभूत्. उकारस्त्वह लक्षणम् अनेन नृसिंहावतार
उक्तो भवति. क स. येन अर शीघ्र अरीणा समूहो आर
अरिवृन्द मिनोति हिनस्तीति आरमा' तेन आरमा अरिकुलनि-
हन्ना रमा लक्ष्मीर्विशेष्यो विश्राणिता दत्ता तथा रमया रमते
असौ रमारमो विष्णुस्तस्मिन्मन्ते ते रमारमरमा ब्राह्मणास्तान्
आरमयति आह्लादयति सः तथा आस बभूवेत्यर्थ अनेन क्षत्रि-
यान्तकारिपरशुरामावतार उक्तो भवति पु० क० उदयोदय.
याति प्राप्नोतीति य न य अय अप्राप्त उदयो येन तत् अयो-
दय भूधरादि उत् उद्धन अयोदय अप्राप्तोदय जलनिमग्न भूध-
रादि येन स. तथा अनेन आदिवराह उक्तो भवति. पु० क०.
अदयदय अदयेषु दयते स तथा ऋश्वपि दयावानित्यर्थ. अनेन
वौद्धावतार उक्तो भवति पु० क०. दायोदयोदेदय दायार्थं वि-
भागार्थं उद्धृत अयो लोहमय शस्त्र यैस्ते दायोदया. धावराष्ट्रा-
तान्यति स्वण्डयतीति तथाविधोऽर्जुन. तस्मिन् दयते स तथा.
अनेन कृष्णावतार उक्तो भवति पु० क०. अभीरभीरभिः
पराङ्गनाहरणादिभ्य कृन्नेभ्यो अभीरा निर्भया. रावणादस्तेषु
भियै मयार्थं रभते राभस्त्रेण वर्तते स तथा अनेन रामावतार
उक्तो भवति. पु० क०. अभीराभीरभीसारभी अभीरा शूरा
भीरा. कातरा. तेष्वपि कोट्या लोभादिवशात् भिय सारयन्ति
प्रयच्छन्ति ते दृष्टलेच्छास्तेषां भी. यस्मात् स तथा अनेन
कल्क्यवतार उक्तो भवति.

(१३) यस्यामानतोऽयं जन न वाल्यं नीतिविशेष न याति
कृत अयदानत अर्थात् तयैवास्य शुभावहविधिदानात् शिवे मङ्गले
हिता अनुकूलम् शिवेन महादेवेन ईहिता प्रार्थनीयान् सरेण
वदर्षण अमिता मानुमयोन्यान् अनभिभूतामित्यर्थ (१४) चतुर्मात्रि-
को निद्युन्मालाछन्द आम्नायाना वेदानामन्त्या वाक् उपनिषद् आह
अक्रथयत् किन् ईनि नीति नीति प्रीति. भोग रोग मोद
मोह क्षेमे शुभे देशे स्थाने आत्मपरात्मनो ध्येयेत् इच्छेच्च
(१५) मानुप्राप्त हे राम, त्वया अशेषे समस्तेऽपि जगति सहते
त्व नागविशेषे शेषनागे शेषे स्वामिपि तथा असिवात् खड्गवत्
काल दृष्य काल इनि मारयन्ति अतो भवतस्त्व लङ्काया लङ्घने
पारगमने का स्तुतिः स्वर्गं न किमपीत्यर्थ. (१६) मृत जटासुप
दृष्ट्वा राम प्रति लक्ष्मणोक्तिरियम् अयं विना पश्चिस्वरूप पुरुष
जटासु' यमेन यतमानमादर यतमानाना रक्षितुमुद्यताना साद
दियाद राति ददातीति तत् यथा स्वात्तया अर शीघ्र मानस्ता
मानस चित्तमेव मानसं मानससरस्तसात् अर्दायत अलण्ड्यत-
अय किभूत्. महाजन महात्मा महाजनोदी च मह उत्सवम्
जन्ति क्षिपन्ति ये दुर्जनास्तत्रोदी तदपमारक यमेन किभूतेन
मनो विना अपराधवृत्ते नयता न्वपुर प्रापयता असुखादिना प्राण-
भक्ष्येण सुखादिना जनयता च हीन कुर्वता च इत्यर्थ (१७)
अयं वमन्निर्लकाछन्दमो दुर्गास्तुनिरूपस्य पद्यस्य चतुर्णामपि
पादाना पद्यममनाष्टमाक्षरलोपेन इन्द्रवज्रावृत्त शिवस्तुतिश्च जायते
(१८) स' पुराणप्रनिद्ध. वैवेदि व्याप्नोतीति विष्णुर्भगवान्को
सुष्मान्पात्रादित्यर्थ व इति बहुवचनेन सर्वसमत्व सूचितम्
नायया स्पृष्टस्य तस्य अथ रक्षन्त्वं भवत्वित्यत आह. श्रीमानिति.
श्रीनिन्मम्यान्दीनि श्रीमान् नाया विनाभूदित्यर्थ ननु बहूना
रक्षन्परिपश्विना निधमानत्वात्कथमस्य रक्षन्त्वमित्याह विष्णु-
दिति. जयनजीव इत्यर्थ तथा च रक्षणपरिपश्विनोऽपि

(१) हे राजन्, तव पायकगणा. सेवकलोका उत्सरङ्गकलितोरुकटा-
रीभाजिरा उत्सरङ्गा अतिमुदिताः कलितोरुकटा सजितपृ-
थुलकपोला ये अरीभा. शत्रुगजास्तेषा योऽसौ आजि. सग्राम'
त रान्ति दृढतीति ते सन्तु उत पुन भयकरभाला शुकुदीभीषण-
ललाटा सन्तु तै पायकगणै. इलाव पृथ्वीरक्षक इलावीजित-
कर्षणस्त्व अगोहर अगोत्रह यथा स्वात्तयैव गा पृथ्वीं जह पर'
देशानात्मीयान्कुरु

क्या भै करौंगी मदनसरसि भूयः क्या बला आग लागी
॥ २ ॥ नूनं वादलशाइ शोहपसरी निःसाणशब्दः खरः
शत्रुं पाडि छुटालितो विहणिसो एवं भणन्त्युद्धटाः । रूढे
गर्दभरामधालि सहसा रे कं तमेरे कहे कण्ठे पापनिवेशि
याहि शरण श्रीमल्लदेवं प्रभुम् ॥ ३ ॥

जातिवर्णनम् ।

सिंहः ॥ गर्जनहरिः साम्भसि शैलकुञ्जे प्रतिध्वनीना-
त्मकृताग्निगम्य । पदं ववन्ध क्रमितुं सरोषः प्रतर्कयन्नन्यमृगे-
ध्रनादम् ॥ १ ॥ लीढग्रस्तविपाण्डुराग्रनखयोरार्कणीदीर्णं मुखं
विन्यस्याग्निमयोर्युगे चरणयोः सद्यो विभिन्नद्विपः । एतस्मि-
न्मदगन्धवासितसटः सावज्ञतिर्यक्चलत्सृक्कान्ताहतिधूतलोल-
मधुपुः कुञ्जेषु शेते हरिः ॥ २ ॥ पश्योदश्वदवाश्वदश्वितवपुः
पश्चार्धपूर्वार्धभाक्स्तब्धोत्तानितपृष्ठनिष्ठितमनाग्नुचाग्रलाङ्गूल-
भृत् । दंष्ट्राकोटिविगङ्गाटस्यकुहरः कुर्वन्सटामुत्कटामुत्कर्णः
कुरुते क्रमं करिपतौ क्रूराकृतिः केसरी ॥ ३ ॥ उत्कर्णोऽयम-
काण्डचण्डिमपटुः स्फारस्फुरत्केसरः क्रूराकारकरालवक्रवि-
कटस्तब्धोर्ध्वलाङ्गूलभृत् । चित्रेणापि न शक्यतेऽभिलि-
खितुं सर्वाङ्गसंकोचनाच्चीत्कुर्वद्विरिकुञ्जकुञ्जरशिरःकुम्भस्थ-
लस्यो हरिः ॥ ४ ॥

तरशुः ॥ लाङ्गुलेनाभिहत्य क्षितितलमसकृद्धारयन्न-
अपञ्चामात्मन्येवावलीय द्रुतमथ गगनं प्रोत्पतन्विक्रमेण ।
स्फूर्जद्भुकारघोषः प्रतिदिशमखिलान्द्रावयन्नेष जन्तून्कोपा-
विष्टः प्रविष्टः प्रतिवनमरुणोच्छूनचक्षुस्तरशुः ॥ ५ ॥

करिणः ॥ अम्भोमुचां सलिलमुद्रमतां निशीथे ताली-
धनेषु निभृत स्थिरकर्णतालाः । आकर्णयन्ति करिणोऽर्ध-
निमीलिताक्षा धारारवान्दशनकोटिनिपण्णहस्ताः ॥ ६ ॥

मृगः ॥ ग्रीवामङ्गाभिरामं सुहुरनुपतति स्यन्दने वद्ध-
दृष्टिः पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद्भयसा पूर्वकायम् ।
दभैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रशिभिः कीर्णवर्त्मा पश्यो-
दग्रप्लुतत्वाद्वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्या प्रयाति ॥ ७ ॥

भल्लुः ॥ नयनपथनिरोधात्क्रोधनिधूतभालभ्रमदविरलरो-
मस्तोमवद्धान्धकारः । कृमिकवलनलोभोत्खातवल्मीकरन्ध्रो-
त्थितफणिफणघातैरुच्छलत्येष भल्लुः ॥ ८ ॥

हयः ॥ यावच्छकलितो वायुरेकीभवितुमर्हति । ताव-
देव तुरंगोऽयमाजगाम जगाम च ॥ ९ ॥ मण्डले मण्ड-
लाकारो रेखा वाजीमयी जवे । सव्यापसव्ये द्विसुखो नकु-
लाधिष्ठितो हयः ॥ १० ॥ पुरो नुन्नः पश्चाद्भ्रजति विधृत-

श्रोच्छ्रिततनुः समुत्पत्योत्तानः पतति पथि लोकान्प्रविशति ।
हयः किञ्चिद्गच्छेद्यदि नयति पत्तिं कचिद्दहो कशाघाते
तिष्ठत्यथ चरणघातेन खनति ॥ ११ ॥ आकर्षन्निव गां
वमन्निव खुरौ पश्चार्धमुज्झन्निव स्वीकुर्वन्निव खं पिबन्निव दिशो
वायूंश्च मुष्णन्निव । साङ्गारप्रकरां स्पृशन्निव भुवं छायाममृ-
ष्यन्निव प्रेङ्खन्नामरवीज्यमानवदनः श्रीमान्हयो धावति
॥ १२ ॥ पश्चाद्दङ्गी प्रसार्य त्रिकनतिविततं द्राघयित्वाङ्ग-
मुच्चैरासज्यामुभ्रकण्ठो मुखसुरसि सटां धूलिधूम्रां विधूय ।
घासग्रासाभिलाषादनवरतचलत्प्रोथतुण्डस्तुरङ्गो मन्दं श-
ब्दायमानो विलिखति शयनादुत्थितः क्षमा खुरेण ॥ १३ ॥

कपिः ॥ यदकोशुक्लान्तस्फुरदरुणपुष्पोदरधिया प्रविद्यो
नासान्तः कणितमणिडिम्भः प्रकुरुते । कपिः स्थित्वा स्थित्वा
तदिदमनुशृण्वन्विचकितो धुनोत्यासं रौति प्रचलति
चलत्युच्छलति च ॥ १४ ॥

महोक्षः ॥ गर्जित्वा मेघधीरं प्रथममथ शनैर्मण्डली-
कृत्य देहं शृङ्गाभ्यां भीषयन्तावभिमुखमवनी दारयन्तौ
खुराग्रैः । मन्दं मन्दं समेत्य स्थिरनिहितपदं दत्तघातौ
सरोषं गुध्येते चालयन्तौ कुटिलितमसकृत्पुच्छमेतौ म-
होक्षौ ॥ १५ ॥

धेनुः ॥ आहत्याहत्य मूर्धा द्रुतमनुपिवतः प्रस्रुतं
मातुरुधः किञ्चित्कुब्जैकजानोरनवरतचलच्चारुपुच्छस्य धेनुः ।
उत्कर्णं तर्णकस्य प्रियतनयतया दत्तहुंकारमुद्रा विसंस-
त्क्षीरधारालवशवलमुखस्याङ्गमातृति लेढि ॥ १६ ॥

रासभः ॥ आप्रायाप्राय गन्धं विकटमुखपुटो दर्शय-
न्दन्तपङ्क्तिं धावत्यनुक्तनादो सुहुरपि च रसान्द्रय्या पृष्ठ-
लग्नः । गर्दभ्याः पादघातद्विगुणितसुरतप्रीतिराकृष्टशिश्नो वे-
गादारुह्य मुखन्नवतरति खरः खण्डितेच्छश्रिरेण ॥ १७ ॥

अजः ॥ प्रात्वा श्रोणीमजाया विततमभिमुखं वक्रसं-
कोचमङ्ग स्थित्वा सूर्यं निरीक्ष्य प्रविकसितसटो घट्टयन्क्षमां
खुरेण । वोवोकारान्प्रकुर्वन्मणिशकलनिभं चालयन्नेत्रयुग्मं
छागश्चाटननेकाश्चतुर इव विटो मन्मथान्धः करोति ॥ १८ ॥

मेघः ॥ पार्श्वस्फालावलेपाच्चट्टलितचरणोल्लेखिताकाश-
देशः संघट्टाटोपकोपप्रसरितरसनापल्लवालीढसृक्कः । किञ्चि-
त्साचीकृतास्यः स्फुरदधरपुटः स्फारिताताम्रचक्षुर्धोर्णाघा-
ताभिलाषादपसरति रुषं दर्शयन्नेष मेघः ॥ १९ ॥

मयूरः ॥ मण्डलीकृत्य बर्हाणि कण्ठैर्मधुरगीतिभिः ।
कलापिनः प्रवृत्त्यन्ति काले जीमूतमालिनि ॥ २० ॥

चातकः ॥ दम्भोलिस्फूर्जदम्भोधरविपुलतडिदम्भग-
म्भीरनादैरम्भःसंभारसभावनकुतुकिकुलं चातकानां प्रचल्यत् ।
ऊर्ध्वं विन्यस्तचक्षुपुटमुपरि परिभ्राम्यदुत्पातवातैरम्भोदोन्मु-
क्तमम्भकणमपि न चिरात्प्राप्य नम्रं मिथोऽभूत् ॥ २१ ॥

पारावतः ॥ कलकणितगर्भेण कण्ठेनाघूर्णितेक्षणः ।
पारावतः परावृत्त्य रिरंसुश्रुत्वति प्रियाम् ॥ २२ ॥

वक्रः ॥ नालेनेव स्थित्वा पादेनैकेन कुञ्चितग्रीवम् ।
जनयति कुमुदभ्रान्ति वृद्धवको वालमत्स्यानाम् ॥ २३ ॥
स्थित्वा धैर्यादुपाम्भः समजठरशिशाश्चकर्मूर्तिर्मुहूर्तं धूर्तः
सत्यक्ततीरः कतिचिदपि पदान्युचकैः कुञ्चिताङ्घ्रिः । पश्चा-
द्ग्रीवा प्रसार्य त्वरितगतिरपां मध्यमाविश्य चञ्चवा चञ्चन्ती-
मूर्ध्वकण्ठः कथमपि शफरीं स्फारिताक्षो वकोऽस्ति ॥ २४ ॥

कुक्कुटः ॥ न्यञ्चञ्चलचक्षुस्त्वनचलचञ्चुडाग्रमुग्रपतञ्च-
काकारकरालकेसरसटास्फारस्फुरत्कन्धरम् । वारंवारमुदङ्घ्रि-
चञ्चलधनभ्रम्यन्नक्षुण्णयोर्दृष्टा कुक्कुटयोर्द्वयोः स्थितिरिति
क्रूरक्रमं बुध्यतोः ॥ २५ ॥ पक्षावुत्क्षिप्य धुन्वन्सकलतनुरु-
हान्भोगविस्तारितात्मा प्रागेवोद्गीननिद्रः स्फुरदरुणकरोद्भासितं
ख निरीव्य । प्रातः प्रोत्थाय नीडस्थितचपलतनुर्धर्धरध्वान-
सुचैरुद्गीव पूर्वकायोन्नतविकटसटः कुक्कुटो रारटीति ॥ २६ ॥

गौरखरकृकलासौ ॥ ग्रीष्मादित्यकरप्रतप्तसिकताम-
ध्योपविष्टः सुखं श्रेते गौरखरो मरुस्थलभुवि प्रोथ निधाय
क्षितौ । गृज्ज्जाहककण्टकाहृतमरुद्धृतोत्पतद्भूलिमिश्रिच्छा-
ङ्गः कृकलासकोऽपि निभृत मार्तण्डमुद्गीक्षते ॥ २७ ॥

सर्पः ॥ आलोकत्रस्तनारीकृतसभयमहानादधावज्जनौ-
घन्यासद्वारप्रद्वेगप्रचुरकलकलाकर्णनस्तब्धचक्षुः । काष्ठ दण्ड
गृहाणेत्यतिमुखरजनस्ताडितो लोष्टघातैर्भीतः सर्पो गृहस्या-
नधिगतविधरः कोणतः कोणमेति ॥ २८ ॥

पुलिन्दः ॥ वामस्कन्धनिषण्णगार्ङ्गकुटिलग्रान्तापिता-
धोमुखस्रन्दच्छोणितलम्बमानगगकान्घेणीस्खलचामरान् ।
ज्यान्तप्रोतकपांतपोतनिपतद्रक्ताक्तवृणेरकान्सोऽपश्यत्करि-
कुम्भभेदजनितास्कन्दान्पुलिन्दान्पुरः ॥ २९ ॥

पथिकः ॥ गायति हसति च नृत्यति हृदयेन धृता
प्रिया विचिन्तयति । समविषमं न च विन्दति गृहगहनस-
मुत्सुकः पथिकः ॥ ३० ॥ मातर्धर्मपरे दया कुरु मयि
श्रान्तेऽद्य वैदेगिके द्वारालिन्दककोणके सुनिभृतं यास्यामि

सुखा निशि । इत्युक्ते सहसा प्रचण्डगृहिणीवाक्येन निर्भ-
र्त्सितः स्कन्धन्यस्तपलालमुष्टिविभवः पान्थः पुनः प्रस्थि-
तः ॥ ३१ ॥ भद्रं ते सदृशं यदध्वगगतैः कीर्तिस्तवोद्बुध्यते
स्थाने रूपमनुत्तमं सुकृतिना दानेन कर्णो जितः । इत्या-
लोक्य भृगं दृशा करुणया शीतातुरेण स्तुतः पान्थेनैकप-
लालमुष्टिरुचिना गर्वायते हालिकः ॥ ३२ ॥ देगैरन्तरिता
गतैश्च सरितामुर्ध्वीभृता काननैर्यत्नेनापि न याति लोचनपथ
कान्तेति जानन्नपि । उद्गीवश्चरणार्धरुद्धवसुधः कृत्वाशुपूर्णं
दृशौ तामागां पथिकस्तथापि किमपि ध्यायन्मुहु-
र्वीक्षते ॥ ३३ ॥

शूरः ॥ खड्गहस्तोऽरिमालोक्य हर्षामर्षसमन्वितः ।
शूरः पुलकितो रक्तनेत्रो हसति जृम्भते ॥ ३४ ॥

वालः ॥ धूलीधूसरतनवो राज्यस्थितिरचनकल्पितैक-
नृपाः । कृतसुखवाद्यविकाराः क्रीडन्ति सुनिर्भर वालाः ॥ ३५ ॥
आयातो भवतः पितैति सहसा मातुर्निगम्योदितं वूलीधूस-
रितो विहाय शिशुमिः क्रीडारसान्प्रस्तुतान् । दूगत्स्मेरमुखः
प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं वालको नाधन्यस्य पुरः समेति
परया ग्रीत्या रटन्धर्धरम् ॥ ३६ ॥

कुमारः ॥ अकूर्चार्म्भोऽपि प्रतिचुचुकदेश करतल
प्रतिज्ञाया कुर्वन्नुवतिषु दृशं स्निग्धतरलाम् । कुमारोऽहं-
कारात्परिपदि समानानगणयन्भुजौ वक्षः पश्यन्नववयसि
कान्ति वितसुते ॥ ३७ ॥

नर्तकी ॥ खेदलेदितकङ्कणां मुजलता कृत्वा गृदङ्गा-
श्रयां चेटीहस्तसमर्पितैकचरणा मञ्जीरसधित्सया । सा भूयः
कुचकम्पसूचितरयं निःश्वासमामुञ्चती रङ्गस्थानमनङ्गसात्कृ-
तवती तालावधौ तस्थुषी ॥ ३८ ॥

लेखनकर्त्रीः ॥ उन्नमितैकभ्रूलतमाननमस्याः पदानि
रचयन्त्याः । कण्टकितेन प्रथयति मय्यनुरागं कपोलेन ॥ ३९ ॥
यद्भूलते तरलिते यदुदङ्गुलीकः पाणिः पुरो यदपि चक्षुरल-
व्वलक्ष्यम् । उन्मुद्रिताधरदल च यदासमस्यास्तत्काव्यक-
र्मणि निषिक्तमवैसि चेतः ॥ ४० ॥

कलमकण्डनीगीतयः ॥ विलासमसृणोलसन्मुसल-
लोकदोःकन्दलीपरस्परपरिस्खलद्वलयनिःखनोद्भवधुराः । ल-
सन्ति कलहुंकृतिप्रसभकम्पितोर.स्थलवृत्तद्रमकसंकुलाः कल-
मकण्डनीगीतयः ॥ ४१ ॥

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे चतुर्थं प्रकरणं समाप्तम् ।

प्रकरणम् ५ ।

अन्योक्तिप्रकरणम् ।

सूर्यान्योक्तयः ।

रवेरेवोदयः श्लाघ्यः कोऽन्येपामुदयग्रहः । न तमासि न तेजांसि यस्मिन्नभ्युदिते सति ॥ १ ॥ खद्योतो द्योतते तावद्याचन्नोदयते गशी । उदिते तु सहस्रांगौ न खद्योतो न चन्द्रमाः ॥ २ ॥ तस्यैवाभ्युदयो भूयाद्धानोर्यस्योदये सति । विकासभाजो जायन्ते गुणिनः कमलाकराः ॥ ३ ॥ निमीलनाय पद्मानामुदयायात्पतेजसाम् । तमसामवकाशाय ब्रजत्यस्तमसौ रविः ॥ ४ ॥ कैरस्फोटोऽध्वरत्यागस्तेजोहानिः सरागता । वारुणीसंगजावस्था भानुनाप्यनुभूयते ॥ ५ ॥ अजस्र लसत्यग्निनीचृन्दसङ्गं मधूनि प्रकाम पिवन्तं मिलिन्दम् । रविर्मोचयत्यन्नकारागृहेभ्यो दयालुर्हि नो दुष्टवद्दोषदर्शी ॥ ६ ॥ एतावत्सरसिजकुञ्जलस्य कृत्यं भिच्वाम्भः सरसि विनिर्गमो बहिर्यत् । आमोदो विकसनमिन्दिरानिवासस्तत्सर्वं दिनकरकृत्यमामनन्ति ॥ ७ ॥ देवो हरिर्वहतु वक्षसि कौस्तुभ तन्मन्ये च काचन पुनर्द्युमणेः प्रतिष्ठा । यत्पादसगतिसमर्पितसौरभाणि धत्ते स एव शिरसा सरसीरुहाणि ॥ ८ ॥ उच्यन्वमूनि सुवहूनि महामहासि चन्द्रोऽप्यल भुवनमण्डलमण्डनाय । सूर्यादृते न तदुदेति न चास्तमेति येनोदितेन दिनमस्तमितेन रात्रिः ॥ ९ ॥ दिक्श्रीतमोहतिजगज्जनरञ्जनादि सर्वं भविष्यति रवेरिव चन्द्रतोऽपि । किं त्वस्तगामिनि रवौ भविता न जाने राजीवजीवनविधौ कतमः प्रकारः ॥ १० ॥ अधिगमनमनेकास्तारका राजमानाः प्रतिगृहमपि दीपाः प्राभुवन्ति प्रतिष्ठाम् । दिशि दिशि विकसन्तः सन्ति खद्योतपोताः सवितरि उदितेऽस्मिन्किं नु लोकैरलोकि ॥ ११ ॥ गते तस्मिन्मानौ त्रिभुवनसमुन्मेषविरहव्यथां चन्द्रो नेप्यत्यनुचितमितो नास्ति किमपि । इदं चेतस्तापं जनयतिरामत्र यदमी प्रदीपाः संजातास्तिमिरहतिवद्बोद्धुरशिखाः ॥ १२ ॥ पातः पूष्णो भवति महते नोपतापाय यस्मात्कालेनास्त क इह न गता यान्ति यास्यन्ति चान्ये । एतावन्तु व्यथयति यद्दालोकवाहैस्तमोभिस्तस्मिन्नेव प्रकृतिमहति व्योम्नि लब्धोऽवकाशः ॥ १३ ॥ पततु नभसो गच्छत्वस्तं निमज्जतु वा-

रिधौ ब्रजतु वरुणागारद्वारं प्रभाभिरनादृतः । तदपि तरणिर्दत्त्वा पाद गिरःसु महीभृतां दलिततिमिरत्रातः प्रातः पुनः सकृदेष्यति ॥ १४ ॥ येनोन्मथ्य तमांसि मांसलघनस्पर्धानि सर्वे जगच्चक्षुष्मत्परमार्थतः कृतमिदं देवेन तिग्मत्विषा । तस्मिन्नस्तमिते विवस्वति कियान्कूरो जनो दुर्जनो यद्ब्रूयाति धृति शशाङ्कगकलालोके प्रदीपेऽथवा ॥ १५ ॥ यत्पादाः गिरसा न केन विधृताः पृथ्वीभृता मध्यतस्तस्मिन्मैस्वति राहुणा क्वलिते लोकत्रयीचक्षुषि । खद्योतैः स्फुरितं तमोभिरुदितं ताराभिरुज्ज्वलितं धूमैरुत्थितमाः किमत्र करवै किं किं न कैश्चेष्टितम् ॥ १६ ॥ पूर्वाह्ने त्रैतिवोध्य पङ्कजवनान्युत्सार्य नैगं तमः कृत्वा चन्द्रमसं प्रकागरहितं निस्तेजसं तेजसा । मध्याह्ने सरिता पयः प्रविततैरापीय दीप्तैः करैः सायाह्ने रविरस्तमेति विवगः किं नाम शोच्य भवेत् ॥ १७ ॥ दूरं यान्तु निशाचराः शशिकराः ह्येगं लभन्तातरामुद्योत कलयन्तु हन्त न चिरं खद्योतका द्योतले । ध्वान्तं ध्वसगुपैतु हसनिवहः पद्माकरे गाम्यतु प्राचीपर्वतमौलिमण्डनमणिः सूर्यः समुज्ज्वमते ॥ १८ ॥

चन्द्रान्योक्तयः ।

आलोकवन्तः सन्त्येव भूयांसो भास्करादयः । कलावानेव तु त्र्यंबद्रावकर्मणि कर्मठः ॥ १ ॥ दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूद्भूतेशस्य परिग्रहः । तथापि किं कर्पाणानि तुलां यान्ति कलानिधेः ॥ २ ॥ अहो नक्षत्रराजस्य साभिमानं विचेष्टितम् । परिक्षीणस्य वक्तृत्वं सपूर्णस्य सुवृत्तता ॥ ३ ॥ व्यज्यमानकलङ्कस्य वृद्धौ सति कलानिधेः । आशासहे वय पूर्वा सर्वश्लाघ्यां कृशा दशाम् ॥ ४ ॥ क्षीणः क्षीणः समीपत्वं पूर्णः पूर्णोऽस्तिदूरताम् । उपैति मित्रैश्चिच्चन्द्रो युक्त तन्मेलिनात्मनः ॥ ५ ॥ मित्राचरोऽपि दीनोऽपि सकलङ्कोऽपि चन्द्रमाः । चकोरीनयनद्वन्द्वमानन्दयति सर्वदा ॥ ६ ॥ हरसुकुटे सुरतटिनीनिकटस्थितिलाभतो

१ किरणा, (पक्षे) चरणा. २ शैलानाम्, (पक्षे) राज्ञाम्
३ सूर्ये ४ ग्रहे ५ दिवान्ये. ६ उन्निद्राणि कृत्वा ७ मित्रासवन्धि
८ प्रकाशवन्तः. ९ बहवः. १० पापाण ११ समर्थ १२ कपाला-
स्थिति १३ सूर्यात्, (पक्षे) क्षिग्धात् १४ कलङ्किन.

१ ज्योतिरिङ्गण २ सूर्ये ३ किरणा. (पक्षे) हस्ता. ४ आकाश ;
(पक्षे) वनम् ५ वरुणदिक्, (पक्षे) मयविशेष

द्विजेन्द्रेण । अपि गरल फणिफूत्कतिरीक्षणतीक्ष्णाशुक्षणिः
 क्षान्तः ॥ ७ ॥ निजकरनिकरसमृद्ध्या धवल्य भुवनानि
 पार्वण गगाङ्क । सुचिर हन्त न सहते हतविधिरिह सु-
 स्थितं कमपि ॥ ८ ॥ यद्यपि शिरोऽधिरोहति रौद्रः क्रोवेन
 सिंहाकातनयः । त्यजति न शरणं यातं सागरसूनुर्मग त-
 दपि ॥ ९ ॥ प्रोषितवति रजनिकरे बन्धुतया न खलु कै-
 र्वाप्येव । म्लायन्ति किंतु सहसा भुवनान्यपि तमसि म-
 ज्जन्ति ॥ १० ॥ शक्रशिरसि निवेशितपदेति मा गर्वमुद्र-
 हेन्दुकले । फलमेतस्य भविष्यति तव चण्डीचरणरेणु-
 मृजा ॥ ११ ॥ या महेगशिरसो विभूषणं या त्रिलोकज-
 नलोचनोत्सवः । सेयमिन्दुकलिका दिनात्यये तापिता क-
 मिह नातितापयेत् ॥ १२ ॥ रञ्जिता न ककुभो निवेशिता
 नार्चिषो वत चकोरचञ्चुपु । कष्टमिन्दुरुदये निपीयते दारुणेन
 तमसा वलीयसा ॥ १३ ॥ किरति प्रकरं गवा प्रकर्षे सुम-
 नःस्वच्छतर विधौ कलानाम् । कति चेत्कलयन्ति यत्प्र-
 बोधं कति चेन्नेति स तत्स्वभाव एव ॥ १४ ॥ निधेः क-
 लानामपि रीतिरेषा मर्माणि मे सस्पृशतीव भूयः । कुतो
 विशेषात्कुमुदेऽनुरागः कुतो विरागश्च कुशेगयेषु ॥ १५ ॥
 निष्पीडितो यद्यपि दैवयोगान्निगाकरश्चापि विधुंतुदेन ।
 तथापि पीयूषविशेषवर्षा जुधाकरः कैरवकाननेषु ॥ १६ ॥
 वक्रोऽस्तु बाल्ये तदनु प्रवृद्धः कलङ्कवानस्तु जडोऽस्तु
 चन्द्रः । महेगमौलौ च पद दधातु जायेत बन्धो विविधो-
 पकारात् ॥ १७ ॥ तारागणाश्चन्द्रमस भजन्ते न जातु
 नायं नलिनाकराणाम् । एतावता तस्य किमस्ति हानिर्ज्ञाता
 तयोरन्तरमेष लोकः ॥ १८ ॥ यस्योदयेनैव दिशा प्रसाद-
 स्तापापनोदोऽपि जगन्नयस्य । चकोरचञ्चुपुटपारणे तु च-
 न्द्रस्य तस्यास्ति कियान्त्रयासः ॥ १९ ॥ प्रकुर्वता सगति-
 मिन्दुनाधुना किं किं च लब्धं जगदीश्वरेण वै । कलङ्क-
 हानिः सुरसिन्धुसगमः कलाक्षयित्वं च पदं तथोच्चकैः ॥ २० ॥
 नयनमसि जनार्दनस्य शमोर्षुकुटमणिः सुदृगां त्वमादि-
 देवः । त्यजसि न मृगमात्रमेकमिन्दो चिरमिति येन कल-
 ङ्कनं वदन्ति ॥ २१ ॥ विरम तिमिर साहसादमुष्माद्यदि
 रविरस्तमितः स्वतस्ततः किम् । कैलयसि न पुरो महोर्भि-
 धाराद्युतिनिधिरभ्युदयत्ययं गगाङ्कः ॥ २२ ॥ आस्ते विधुः
 परमनिर्वृत एव मौलौ शंभोरिति त्रिजगतीजनचित्तवृत्तिः ।

अन्तर्निर्गूढनयनानलदाहदुःख जानाति कः परमृते वत
 शीतरश्मेः ॥ २३ ॥ एकैव सामृतमयी सुतरामनर्घ्या का-
 प्यस्त्यसौ हिमकरस्य कला ययैव । आरोपितो गुणविदा
 परमेश्वरेण चूडामणौ न गणितोऽस्य कलङ्कदोषः ॥ २४ ॥
 श्रेयान्विधोर्वहुलपक्षपरिक्षयोऽपि नो पूर्णतापि जलधेरिह व-
 र्णनीया । यद्धारि न स्पृशति हन्त पृथग्जनोऽपि यस्यामृ-
 तैर्मखभुजोऽपि सुदं लभन्ते ॥ २५ ॥ मारस्य मित्रमसि
 किं च सुधामयूख गंभावपि प्रैणयितां प्रकटीकरोपि । वि-
 श्वासपात्रमसि यद्विपतोऽन्योरप्येतच्च व कृतिशुद्धतनोश्चरि-
 त्रम् ॥ २६ ॥ रत्नाकरो जनयिता सहजश्च वर्गः किं क-
 थ्यताममृतकंस्तुमपारिजाताः । किं तैरचिन्त्यमिह तत्पुन-
 रन्यदेव तत्त्वान्तर कुमुदबन्धुरसौ यदिन्दुः ॥ २७ ॥ ना-
 नन्दि कैरवमवर्षिं न वाम्पुरागिरादीपि नाम्बरमहारि न
 शान्वकारः । विग्दैवदुर्विलसित यदसौ सुधाशुरभ्युद्यतश्च
 तमसा कवलीकृतश्च ॥ २८ ॥ चन्द्रं समाश्रयति नाम ति-
 थिस्त्वनेका क्षीणस्तु विन्म्वर्णपूर्णमपूर्णाया । एव पुनः स-
 कलमण्डलपूर्णवर्णं सा पूर्णमैव खलु पूरयितुं समर्था ॥ २९ ॥
 खरा दिगः कुमुदसुद्धिदुरं पिबन्ति ज्योत्स्नाकरम्भसुदरम-
 रयश्चकोराः । आः कीदृगत्रिमुनिलोचनदूषिकायां पीयूषदी-
 धितिरिति प्रथितोऽनुरागः ॥ ३० ॥ हिमकर परभाग भूष-
 यिष्यन्सुमेरोर्ब्रजसि यदि तदाह न क्षमः संनिरोद्धुम् । इति
 तु बहुविधाभिः काकुभिः प्रार्थये त्वा पुनरपि कुमुदानामेत्य-
 हार्यो विपादः ॥ ३१ ॥ कलास्तास्ताः सम्यग्वहसि यदसि
 त्व द्विजपतिर्द्युतिस्तादृशूला जनिरपि च रत्नाकरकुले । बहु
 श्रुमः किंवा पुरहरगिरोमण्डलमसि त्वदीयं तत्सर्वं शगधर
 कलङ्काद्विफलितम् ॥ ३२ ॥ पादन्वास क्षितिघरगुरोर्ध्वं
 कृत्वा सुमेरोः क्रान्तं येन क्षपिततमसा मध्यमं धाम विष्णोः ।
 सोऽय चन्द्रः पतति गगनादल्पशेषैर्मयूखैर्दूरारोहो भवति
 महतामप्यपभ्रंगहेतुः ॥ ३३ ॥ त्वं भोः गंभोर्निवससि शि-
 रोदेशमाश्रित्य नित्यं तत्त्वां याचे जगदुपकृतिव्यापृतिव्यग्र-
 मिन्दो । यः सद्भावस्तव परिणतः कैरवे वा चकोरे स्पृश्य-
 स्तेन प्रतिनिगमसौ चक्रवाको वराकः ॥ ३४ ॥ यजा-
 तोऽसि पयोनिधौ हरजटाजूटे प्रसिद्धोऽसि यद्विश्वस्योदर-
 दीपकोऽसि विधिना स्पृष्टोऽसि यच्चामृतैः । भ्रातः शीतम-
 यूख सर्वमधुना म्लानीकृतं तत्त्वया राजीवं यदपास्य कैरव-
 कुलं नीतं विकासास्पदम् ॥ ३५ ॥ पीयूषं वपुषोऽस्य हे-
 तुरुदयो विश्वस्य नेत्रोत्सवः प्लुष्टं भानुकैरिदं त्रिभुवनं

१ तृतीयनेत्रसितस्तीक्ष्णाग्निः । २ राहुणा ३ राहुणा ४ कुमुद-
 वनेषु ५ सूर्यम् । ६ अयथावलमारन्मात् ७ पश्यसि ।

ज्योत्स्नाभरैः सिञ्चति । सर्वांगाप्रतिरोधकान्धतमसध्वंसाय
वद्वोद्यमो घिग्घातारमिहापि लक्ष्म लिखितुं यस्य प्रवृत्तं
मनः ॥ ३६ ॥ उच्चैःस्थानकृतोदयैर्वहुविधैर्ज्योतिर्भिरुद्यत्प्रभैः
शुक्राद्यैः किममीभिरत्र वितथां प्रौढं दधानैरपि । यावलो-
कतमोपहेन भवता लक्ष्मीर्न विस्तार्यते तावच्चन्द्र कथं प्र-
याति परमां वृद्धिं स रत्नाकरः ॥ ३७ ॥ जन्म क्षीरमहार्ण-
वे सहस्रवः श्रीपारिजातादयो विभ्रं यस्य सुधामयं त्रिभु-
वनाधीगस्य मूर्ध्नि स्थितिः । इत्थं सर्वचराचरप्रियकरे यस्मि-
न्दये चेद्भवेत्संकोचः कमलस्य दुष्कृतिरसौ निन्द्यो न ता-
राधिपः ॥ ३८ ॥ इन्दु निन्दतु नाम वाथ नलिनी नि-
न्दन्तु चक्राह्वया नैवानेन सुधाकरस्य सुपमाहानिर्न वा
दुर्यगः । एतेनैव कृतार्थतास्य जनता यन्मोदमालम्बते य-
ज्योत्स्नासु चिरं चकोरपरिपञ्चश्रुपुट न्यसति ॥ ३९ ॥ ल-
क्ष्मीकेलिगृहे कुशेशयदृशां पाणिष्ठुतिद्रोहिणि श्यामासूक्तिसु-
धासहोदरमधुप्रसन्दसदोहिनि । जीवातुस्त्रिदिवौकसा त्रि-
जगतामाप्यायनं चन्द्रमस्त्वं चेदम्बुरुहे न रज्यसि गुण-
श्लाघा वतास्तं गता ॥ ४० ॥ यातेय रजनी सहैव भ-
वता भावी प्रकाशो दिशां सूर्येणापि चिरं चकोरनिचयैः
स्येयं क्वचित्कानने । उद्यद्धारुणचण्डभानुजदवज्वाले जग-
न्मण्डले कस्यै चन्द्र समर्प्य कैरवकुलं व्योमान्तमाल-
म्बसे ॥ ४१ ॥ नक्षत्राणि बहूनि सन्ति परितः पूर्णोदया-
न्यम्बरे किं तैः शान्तिमुपैति दीर्घतिमिरं किं वार्धिरुज्जृ-
म्भते । किं स्यादार्तचकोरपारणविधिर्भ्रातः सुधादीधिते त-
न्नूनं भुवनैकतापगमनः श्लाघ्यस्तवैवोदयः ॥ ४२ ॥ धैमाता
भालतलानलैः कवलिता कण्ठस्थहालाहलैरालीढाथ जटा-
टवीविलुठितैरौशीविपाणां गणैः । छन्ना भस्मभिराहतास्थि-
पटलैः क्लिन्नार्द्रचर्माम्बरैः स्त्रीयां सुञ्चति माधुरीं हरशिरोरत्नं
किमिन्दोः कला ॥ ४३ ॥ श्रीमाहेश्वरमौलिमण्डनमणिवै-
श्वंभरं लोचनं त्वं रत्नाकरसंभवः किमपरं भूदेवदेवो भवान् ।
यद्भालानलसङ्गदोपरभसाद्दन्दस्त्रसे नोत्रजाज्जातं तत्किमि-
हास्ति ते सुमनसश्चित्र कलानां निधे ॥ ४४ ॥ येनास-
भ्युदितेन चन्द्र गमितः क्लान्ति रवौ तत्र ते युज्येत प्रति-
कर्तुमेव न पुनस्तस्यैव पादग्रहः । क्षीणेनैतदनुष्ठित यदि
ततः किं लज्जसे नो मनागस्त्वेव जडधामता तु भवतो
यद्योत्रि विस्फूर्जसे ॥ ४५ ॥ जन्म क्षीरनिधौ तथैव वि-
पुलं पीयूषपूर्णं वपुः संतापार्तिहर हरस्य शिरसि स्थान

सदा सुन्दरम् । तारानाथ निशामुखैकतिलक स्यातौपधी-
नां पते चन्द्र त्वां वसनाश्वलस्य दशया संभावयामः क-
थम् ॥ ४६ ॥ इन्दुर्यद्युदयाद्रिमूर्ध्नि न भवत्यद्यापि तन्मा-
स भूमासीरेऽपि तमःसमुच्चयममूरुन्मूलयन्ति त्विषः । अ-
प्यक्ष्णोर्मुदमुद्रहन्ति कुमुदैरामोदयन्ते दिशः संप्रत्यूर्ध्वमसौ
तु लञ्छनममिव्यक्तं प्रकाशिष्यते ॥ ४७ ॥ पूर्णः पङ्कज-
लोचनामुखतुलामायासि कालक्रमात्क्षीणोऽपि क्षणदापते प-
शुपतेरायासि भूपास्पदम् । एतस्मिन्नथ सैहिकेयकवलक्लेशे
मनाग्वर्तिनि त्वं साधारणवत्सुधाकर मुधा हा हन्त किं
ताम्यसि ॥ ४८ ॥ भीतो वाडववासतो जलनिधौ शंभोः
शिरः स्वीकृतं तत्र त्र्यम्बकमौलिवासुकिविपञ्जालवलीत्रा-
सितः । तस्माल्लोकमगाद्दिवं निपतितस्तत्रैव राहोर्मुखं प्रायो
गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ॥ ४९ ॥

मेघान्योक्तयः ।

प्रावृषेण्यस्य मालिन्यं दोषः कोऽमीष्टवर्षिणः । शारदा-
भ्रस्य शुभ्रत्वं वद कुत्रोपयुज्यते ॥ १ ॥ चातकः खानुमा-
नेन जलं प्रार्थयतेऽम्बुदात् । स खौदार्यतया सर्वां प्लावय-
त्यम्बुना महीम् ॥ २ ॥ त्वयि वर्षति पर्जन्ये सर्वे पल्लविता
द्रुमाः । अस्माकमर्कटवृक्षाणां पूर्वपत्रेऽपि संशयः ॥ ३ ॥
आसन्त्यावन्ति याञ्चासु चातकाश्रूणि चाम्बुद । तावन्तोऽपि
त्वया मेघ न मुक्ता वारिविन्दवः ॥ ४ ॥ त्वमेव चातका-
धार इति केपा न गोचरः । घिगम्भोधर तस्यापि कार्प-
ण्योक्तिं प्रतीक्षसे ॥ ५ ॥ यदम्बुकणमादाय प्राप्तोऽसि ज-
लदोन्नतिम् । तस्योपर्यम्बुधेर्गर्जा मलिनस्योचितैव ते ॥ ६ ॥
नोपेक्षा न च दाक्षिण्यं न प्रीतिर्न च संगतिः । तथापि
हरते तापं लोकानामुद्यतो घनः ॥ ७ ॥ समागमिष्यतो-
ऽम्बोद् वेत्ति कः समयं तव । रौति नो यदि सारङ्गस्तदोच्चैः
खे पुरःसरः ॥ ८ ॥ आश्रयः कियतामेप तरुः सन्मार्गमा-
श्रितः । पाथोद् सिञ्च्यता काले नोपेक्ष्यो दूरभावतः ॥ ९ ॥
सन्ति कूपाः स्फुरद्रूपाः सागरः सरितस्तथा । तथापि चा-
तकस्यैकः फलदो जलदोदयः ॥ १० ॥ नदेभ्योऽपि हृद्दे-
भ्योऽपि पिबन्त्यन्ये सदा पयः । चातकस्य तु जीमूत भ-
वानेवावलम्बनम् ॥ ११ ॥ एकस्य तस्य मन्ये घन्याम-
भ्युन्नतिं जलधरस्य । विश्व सशैलकाननमाननमवलोकते
यस्य ॥ १२ ॥ सप्रति न कल्पतरवो न सिद्धयो नापि दे-
वता वरदाः । जलद् त्वयि विश्राम्यति सृष्टिरियं भुवन-

१ नक्षत्रे २ समुद्रः ३ तापिता ४ जटास्त्रया या अटवी अरण्य
तसिन्विलुठितैः ५ सर्पाणां ६ क्लेदयुक्ता.

१ प्रावृष्टकालिकस्य, २ मलिनता, ३ अखिलजमताया,

लोकस्य ॥ १३ ॥ क्षणदृष्टनष्टतडितो निजसपत्तेः पयोद-
निवहेन । ज्ञात साधु यदुचितं भुवनेभ्यो वितरता वा-
रि ॥ १४ ॥ जलधर जलमरनिकरैरपहर परितापमुद्धत
जगतः । नो चेदपसर दूर हिमकरकरदर्शन वितर ॥ १५ ॥
अयि जलद यदि न दास्यसि कतिचित् च चातकाय जल-
कणिकाः । तद्यमचिरेण भविता सलिलाञ्जलिदानयो-
ग्यस्ते ॥ १६ ॥ नैताः स्वयमुपभोक्ष्यसि मोक्ष्यसि जलदो-
षरादिषु कापि । तर्कितं तत्र न मुञ्चसि मुक्ता मुक्ता भ-
वन्ति यत्रापः ॥ १७ ॥ धीरेष्वनिभिरलं ते नीरद मे मा-
सिको गर्भः । उन्मदवारणबुद्ध्या मध्येजठरं सँमुच्छ-
लति ॥ १८ ॥ जलठः समुद्रसेवामाचरति समग्रभुवनमर-
णाय । कुरुते तामपि हतमतिरैतमभरिर्निगमौर्वाग्निः ॥ १९ ॥
सर्वं वनं तृणालया पिहित पीताः सिताशुरविताराः । प्र-
ध्वस्ताः पन्थानो मलिनेनोद्गम्य मेघेन ॥ २० ॥ प्रावृषि
शैलश्रेणीनितम्बमुज्ज्वलन्दिगन्तरं भ्रमसि । चपलान्तर घन
कि तव वचनीय पवनवश्योऽसि ॥ २१ ॥ यद्यपि सन्ति
बहूनि सरासि स्वादुसुशीतलसुरमिपयांसि । चातकपोत-
स्तदपि च तानि त्यक्त्वा याचति जलदजलानि ॥ २२ ॥
एतदत्र पथिकैकजीवितं पश्य श्रुत्यतितरां महत्सरः ।
धिइ सुधाम्बुधर रुद्रसद्वतिर्वर्षिता किमिह तेऽद्रिवाहि-
नी ॥ २३ ॥ मुञ्च मुञ्च सलिल दयानिवे नास्ति नास्ति
समयो विलम्बने । अद्य चातककुले मृते पुनर्वारि वारिधर
किं करिष्यसि ॥ २४ ॥ चातकस्य खलु चञ्चुसंपुटे नो प-
तन्ति किल वारिविन्दवः । सागरीकृतमहीतलस्य किं दोष
एष जलदस्य दीयते ॥ २५ ॥ ऊषरेषु विवरेषु चाम्भसां
वीचयोऽपि भवता विनिर्मिताः । क्षेत्रसीमि निहितास्तु वि-
न्दवो वारिवाह भवतो नवो नयः ॥ २६ ॥ आपो वि-
मुक्ताः क्वचिदाप एव क्वचिन्न किञ्चिद्गलं क्वचिच्च । य-
स्मिन्विमुक्ताः प्रभवन्ति मुक्ताः पयोद तस्मिन्विमुखः कुत-
स्त्वम् ॥ २७ ॥ पानीयमानीय परिश्रमेण पाथोद पाथो-
न्निधिमध्यतस्त्वम् । कल्पद्रुमे सीदति सामिलाषे महोषरे
मुञ्चसि किनिमित्तम् ॥ २८ ॥ पपात पाथःकणिका न भू-
माववाप शान्तिं ककुभा न तापः । दृष्ट्वैव जीवातुरयं तडि-
त्वान्कृपीघलाना सुदमाततान ॥ २९ ॥ ग्रथितोऽसि यत-
स्ततः पृथिव्यामपि जीभूत जनस्य जीवनेन । विषयानपि

गच्छतः किमेतान्ध्रनिभिर्भाषयसीह राजहंसान् ॥ ३० ॥
गर्जितवाधिरीकृतककुमा किमपि कृतं न घनेन । कियती
चातकचञ्चुपुटी सापि भृता न जलेन ॥ ३१ ॥ गर्जसि
मेघ न यच्छसि तोयं चातकपक्षी व्याकुलितोऽहम् । दैवा-
दिह यदि दक्षिणवातः क्व त्वं काह क्व च जलपातः ॥ ३२ ॥
वितर वारिद वारि दैवातुरे चिरपिपामितचातकपोतके । प्र-
चलिते मरुति क्षणमन्यथा क्व च भवान्क्व पयः क्व च
चातकः ॥ ३३ ॥ किमलयानि कुतः कुसुमानि वा क्व च
फलानि तथा नववीरुधाम् । अयमकारणकारुणिको न
चेद्वितरतीह पर्यामि पयोधरः ॥ ३४ ॥ पयोद हे वारि
ददामि वा न वा त्वदेकचित्तः पुनरेप याचकः । वरं
महत्या त्रियते पिपासया तथापि नान्यस्य करोत्युपासनाम्
॥ ३५ ॥ दीनानामिह परिहाय शुष्कसस्यान्यौदार्य
प्रकटयतो महीधरेषु । औन्नत्य परममवाप्य दुर्मदस्य
जातोऽयं जलधर तावको विवेकः ॥ ३६ ॥ अन्योऽपि
चन्दनतरोर्महनीयमूर्तः सेकार्थमुत्सहति तद्गुणवद्धरुण्यः ।
गाखोटकस्य पुनरस्य महाशयोऽयमम्भोद् एव शरणं यदि
निर्गुणस्य ॥ ३७ ॥ आश्वास्य पर्वतकुलं तपनोष्मतसं
दुर्दाववहिविधुराणि च काननानि । नानानदीनदशतानि
च पूरयित्वा रिक्तोऽसि यज्जलद सैव तत्रोत्तमा श्रीः ॥ ३८ ॥
एतेषु हा तरुणमारुतधूयमानदावानलैः क्वलितेषु मही-
रुहेषु । अम्भो न चेज्जलद मुञ्चसि मा विमुञ्च वज्रं पुनः
क्षिपसि निर्दय कस्य हेतोः ॥ ३९ ॥ शोषं गते सरसि
शैवलमञ्जरीणामन्तस्तिर्मिलुठति तापविशीर्णदेहः । अत्रान्तरे
यदि न वारिद वारिपूरैराप्लावयेस्तदनु किं मृतमण्डनेन
॥ ४० ॥ शृण्वन्पुरः पुरुषगर्जितमस्य हन्त रे पान्थ विह्वल-
मना न मनागपि स्याः । विश्वार्तिवारणसमर्पितजीवनोऽय
नाकार्णितः किमु सखे भवताम्बुवाहः ॥ ४१ ॥ यत्तादृशेषु
सरलेषु न पक्षपातो जातो वत स्फुटमसौ कुटजेषु रागः ।
विश्वैकजीवनपटोरपि वारिवाह दुर्वारचायुवशगस्य न तद्वि-
चित्रम् ॥ ४२ ॥ यत्पल्लवः समभवत्कुसुमं यदासीत्सर्व-
मस्य भवतः पयसः प्रसादः । यद्गुरुहे फलविधौ न ददासि
वारि प्राचीनमम्बुद यशो मलिनीकरोषि ॥ ४३ ॥ नैवाल-
वालवलथं भरित द्रुमाणा नार्दीकृतापि वत चातकपोत-
चञ्चुः । दावानलाकुलतरुः शमितो न शीघ्रं भाराय वारिधर
वारिपदं तवाभूत् ॥ ४४ ॥ के वा न सन्ति भुवि वारि-
रुहावतसा हंसावलीवलथिनो जलसनिवेशाः । किं चातकः

१ गम्भीरशब्दः २ मत्तहस्तिबुद्ध्या. ३ उद्भूतान करोति.
४ समुद्रसेवान्. ५ मन्दमति ६ खोदरपूरक ७ अहोरात्रम्
८ बाढवाग्नि.

फलमपेक्ष्य स वज्रपातां पौरंदरीं कलयते नववारिधाराम् ॥ ४५ ॥ वातैर्विधूनय विभीषय भीमनादैः संचूर्णय त्वम-
थवा करकाभिघातैः । त्वद्वारिविन्दुपरिपालितजीवितस्य
नान्या गतिर्भवति वारिद चातकस्य ॥ ४६ ॥ व्याजस्तुति-
स्तव पयोद मयोदितेयं यज्जीवनाय जगतस्तव जीवनानि ।
स्तोत्रं तु ते महदिदं घन धर्मराजसाहाय्यमर्जयसि यत्पथि-
काग्निहत्य ॥ ४७ ॥ सपादिताः सपदि दर्दुरदीर्घनादा
यत्कोकिलाकलरुतानि निराकृतानि । निष्पीतमम्बु लवणं
न तु देवनद्याः पर्जन्य तेन भवता विहितो विवेकः ॥ ४८ ॥
यस्योदये गुरुमनोरथमन्थरेण संचिन्तितं किमपि चेतसि
चातकेन । आः कष्टमिष्टफलदानविधानहेतोरम्भोधरात्पतति
संप्रति वज्रवहिः ॥ ४९ ॥ देवदहनजटालज्वालजालाहतानां
परिगलितलतानां म्लायतां भूरुहाणाम् । अथि जलधर
शैलश्रेणिशृङ्गेषु तोयं वितरसि बहु कोऽय श्रीमदस्ताव-
कीनः ॥ ५० ॥ नभसि निरवलम्बे सीदता दीर्घकालं त्वद-
भिमुखनिषण्णोत्तानचञ्चूपुटेन । जलधर जलधारा दूरतस्ताव-
दास्तां ध्वनिरपि मधुरस्ते न श्रुतश्चातकेन ॥ ५१ ॥ अये
हेलावेलालुलितकुलशैले जलनिधौ कुतो वारामोघं वत जलद
मोघं वितरसि । समन्ताद्गुत्तालज्वलदनलकीलाकवलनरुमोपे-
तानेतानुपकुरु पयोभिर्विदपिनः ॥ ५२ ॥ अमु कालक्षेपं त्यज
जलद गम्भीरमधुरैः किमेभिर्निधौषैः सृज झटिति झाङ्गारि-
सलिलम् । अये पश्यावस्थामकरुणसमीरव्यतिकरज्वलद्वाव-
ज्वालावलिजैटिलमूर्तेर्विदपिनः ॥ ५३ ॥ अकूपाराद्वारि
प्रचुरतरमादाय जलदः स दानाध्यक्षोऽपि प्रकिरति जलं
नाद्भुतमिदम् । स मेघो धन्यो यत्परिकिरति मुक्ताफलतया
यदीयासौ कीर्तिर्नटति नृपनारीकुचतटे ॥ ५४ ॥ तवैव
प्राचीण्य जलद जगदानन्दकरण यदम्भःपालीराहरसि खल-
सत्त्वाज्जलनिधेः । निसर्गात्क्षारास्ता नयसि च कथचिन्मधु-
रतामथासौरस्तासा युगपदुपकर्तासि जगतः ॥ ५५ ॥ विल-
पति तथा सारङ्गोऽयं भवानयमुन्नतो जलमपि च ते संयो-
गोऽयं कथचिदुपस्थितः । उपकुरु कुरु प्रहं चेतो न वेत्सि
यदग्रतो जलधर पुनः क्व त्व कायं क्व ते जलविन्दवः
॥ ५६ ॥ नीरं दूर तदपि विरसं जंगमा नो लताद्यास्त-
स्निन्दातर्यपि जलनिधौ को लभेताम्बुविन्दुम् । दानाध्यक्षे
त्वयि जलधर कापि कुत्रापि शैलाः शालावन्तोऽमृतनिभज-
लैस्तर्पिताः सर्व एते ॥ ५७ ॥ तृस्या नद्यः कमलसरसी
राजहंसावतंसाः पुण्याश्रेतो हिमगिरिभुपस्त्वकृते येन

मुक्ताः । सप्राप्तेऽसिञ्जलद दहनोच्चण्डदाहे निदाघे पर्जन्य
स्वीकुरु तमधुना चातकं पातकं वा ॥ ५८ ॥ शैलेयेषु
शिलातलेषु च गिरेः शृङ्गेषु गर्तेषु च श्रीखण्डेषु विभीतकेषु
च तथा पूर्णेषु रिक्तेषु च । स्निग्धेन ध्वनिनाखिलेऽपि
जगतीचके समं वर्षतो वन्दे वारिद सार्वभौम भवतो वि-
श्वोपकारि व्रतम् ॥ ५९ ॥ नीहाराकरसारसागरसरित्कासा-
रनीरश्रियं त्यक्त्वा तोयद चातकेन महती सेवा समाल-
म्बिता । तस्यैतत्फलितं समुज्जसि शिलासंताडनं मस्तके
गाढं गर्जसि वज्रमुज्जसि तडिल्लेखामिरातर्जसि ॥ ६० ॥
आरामाभरणस्य पल्लवचयैरापीततिगमत्विषः पाथोद प्रशमं
नयागुरुतरारेतस्य दावज्वरम् । ब्रूमस्त्वामुपकारकातर गत-
प्रायाः पयःसंपदो दग्धोऽप्येष तरुर्दिशः परिमलैरापूर्य निर्वा-
स्यति ॥ ६१ ॥ यावत्तिष्ठति चातकोऽयमसुभिः कण्ठस्थल-
स्थायिभिस्तावद्देहि पयः पयोद फलतु त्वद्वारि कल्पद्रुमः ।
नो चेदस्य तृषार्तपीडिततनोः प्राणैः प्रयाणे कृते कस्यै
दास्यसि को ग्रहीष्यति पुनस्तापस्तु ते स्यास्यति ॥ ६२ ॥
कूपे पानमधोमुखं भवति मे नद्यो वराक्यः स्त्रियः सामा-
न्यं वकटिद्विभैः सह सरस्येव समालोकयन् । शुष्यत्तालु-
गलोऽपि कम्पिततनुः श्रुत्वा गभीरध्वनिं धैर्यादुद्धृतकन्धरो
जलधर त्वां याचते चातकः ॥ ६३ ॥ मार्गो भूरि जलं
मरुस्थलमुवि स्वप्नेऽपि नो लभ्यते तीव्रो वाति समीरणः
क्वचिदपि च्छायाभृतो न द्रुमाः । अङ्गारप्रकरान्किरन्निव
रविर्शीर्ष्मे तपत्यम्बरे तद्भोः पान्थहिताय पूर्य धरा पाथोद
पाथोभरैः ॥ ६४ ॥ भेकैः कोटरशायिभिर्मृतमिव क्षमान्तर्गतं
कच्छपैः पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुठितैर्यस्त्रिन्मुहुर्मूर्च्छितम् ।
तस्त्रिन्शुष्कसरस्यकालजलदेनागत्य तच्चेष्टितं यत्राकुम्भनिम-
ग्नवन्यकरिणां यूथैः पयः पीयते ॥ ६५ ॥ कालातिक्रमणं
कुरुष्व तडितां विस्फूर्जितैस्त्रासय स्फारैर्भीषणगर्जितैरतितरां
काण्यं मुखे दर्शय । अस्थानव्यगतेः पयोद मनसो जिज्ञा-
सया चातकस्याधेहि त्वमिहाखिलं तदपि न त्वत्तः परं
याचते ॥ ६६ ॥ भूयो गर्जितमम्बुद प्रकटिता विद्युत्त्वमा-
पूरितं दूरावग्रह तिष्ठ तिष्ठ तदल वृष्ट्या तवातः परम् ।
निर्दग्धाखिलशालिहालिकवधूसंनद्धनेत्रैः परं नैराश्यादिह
वर्षितव्यमधुना केदारपूरं पयः ॥ ६७ ॥ गर्जन्मम्बु ददाति
तच्च कणिकारूपेण यत्र क्वचिद्वर्षाकालमपेक्ष्य दानसमये
काण्यं विधत्ते मुखे । पश्चात्पाण्डुरतामुपैति लघुतामप्येति
भूयस्ततः श्रीमद्राम नृपालशेखर विभो दाता कियान्वारिदः

॥ ६८ ॥ आसक्ताः प्रतिकोटं विषधरा भानोः करा मूर्धनि
ज्वालाजालकरालदावदहनः प्रत्यङ्गमालिङ्गति । सर्वानन्दन-
चारुचन्दनतरोरेतस्य जीवातवे रे जीमूत विमुञ्च वारि बहु-
शो युष्मद्यशो जृम्भताम् ॥ ६९ ॥ ते ते चातकपोतका
वितृषिता दावाभिन्न वनं सनिर्वापितसुष्णतापितमही नि-
र्वापिता सर्वतः । कासाराः परिपूरिताः पृथुपयोधाराभिरम्भो-
धर त्वय्येवायमहो महोर्जितमहादानावदानक्रमः ॥ ७० ॥
तापं लुम्पसि सर्वतो वितरसे सुक्ताफलं शुक्तिषु क्षेत्रं सिञ्च-
सि किं च पल्लवयसि श्रीखण्डमुख्यान्दुमान् । क्षारं क्षार-
मिदं जलं जलनिधेरादाय जीमूत हे विश्वं जीवयसि व्रीडितु
जगति प्रौढोऽपि कस्ते गुणान् ॥ ७१ ॥ संतापं जगतो
विलुम्पसि धरा धाराभिरसिञ्चसि क्षेत्राण्यङ्कुरयस्यमूसुकुल-
यसहाय नीपद्रुमान् । सारङ्गस्य नभोनिवेशितदृशश्चपूटी-
पूरणे वैमुख्य बहसि त्वमम्बुद यदि प्रत्येतु को नाम तत्
॥ ७२ ॥ कूपाम्भांसि पिवन्तु कूपरसिका वापीषु वापीजुषो
नादेयाश्च पतत्रिणोऽपि मुदिता आस्वादयन्तामपः । सार-
ङ्गस्य नभोनिवेशितदृशः किं तेन यावन्महीसम्भोषिः स्रप-
यन्नसावुदयते न प्रावृषेण्यो घनः ॥ ७३ ॥ कर्तव्यो हृदि
वर्तते यदि तरोरस्योपकारस्तदा मा काल गमयाम्बुवाह समये
सिञ्चैनमम्भोभरैः । शीर्षं पुष्पफले दले विगलिते मूले गते
शुष्कतां कस्मै किं हितमाचरिष्यसि परीतापस्तु ते स्थास्यति
॥ ७४ ॥ नो चिन्तामणिभिर्न कल्पतरुभिर्नो कामवेन्वादिभिर्नो
देवैश्च परोपकारनिरतैः स्थूलैर्न सूक्ष्मैरपि । अम्भोदेह निर-
न्तरं जलभरैस्तासुर्वरं सिञ्चता धीरेयेण धुर त्वयाद्य बहता
मन्ये जगज्जीवितम् ॥ ७५ ॥ हे पथोद यथोन्नतेन भवता दि-
ग्यावृता सर्वतो मन्ये धीर तथा करिष्यसि खलु क्षीराब्धि-
तुल्य सरः । किं त्वेष क्षमते नहि क्षणमपि ग्रीष्मोष्मणा व्या-
कुलः पाठीनादिगणस्त्वदेकशरणस्तद्वर्षं तावत्किञ्चित् ॥ ७६ ॥
नान्यै स्क्रन्धनतिः सरःसु न मनो वापीषु नापीहितं कर्णे-
ऽप्यर्णवसकथा न च कृता नाद्यापि नद्या मनः । सारङ्गेण
समुत्तरङ्गरसनादण्डेन चण्डातपङ्कान्तेनापि निरन्तर जलद
हे त्वय्येव दत्तं मनः ॥ ७७ ॥ निःपन्नं शिशिरेण धीवरगणै-
र्निर्मत्स्यनिःकूर्मकं व्याधैर्निर्विहंगं निरम्बु रविणा निर्नालकं
दन्तिभिः । निःशालुकमकारि शूकरगणैर्नैकपात्रं सरो हे
जीमूत परोपकारक पयोदानेन मां-पूरय ॥ ७८ ॥ कासा-
रेषु सरित्सु सिन्धुषु तथा नीचेषु नीरग्रहं धिक्त्तत्रापि त्रिरो-
नन्तिः किमपरं हेयं भवेन्मानिनाम् । इत्यालोच्य विमुच्य चात-

कयुवा तेषु स्पृहामादरादुद्गीवस्तव वारिवाह कुरुते धाराध-
रालोकनम् ॥ ७९ ॥ रे धाराधर धीर नीरनिकरैरेषा रसा
नीरसा शेषा पूषकरोत्करैरतिखरैरापूरि भूरि त्वया । एकान्तेन
भवन्तमन्तरगतं स्वान्तेन संचिन्तयन्नाश्रयं परिपीडितोऽमि-
रमते यच्चातकस्तृष्णया ॥ ८० ॥ आरामाधिपतिर्विवेकविकलो
नूनं रसा नीरसा वात्याभिः परुषीकृता दश दिशश्शण्डातपो
दुःसहः । एवं घन्वनि चम्पकस्य सकले संहारहेतावपि
त्वं सिञ्चन्नमृतेन तोयद कुतोऽप्याविष्कृतो वेवसा ॥ ८१ ॥
ग्रीष्मे भीष्मतरैः करैर्दिनकृता दग्धोऽपि यच्चातकस्त्वां
ध्यायन्घन वासरान्कथमपि द्राघीयसो नीतवान् । दैवालो-
चनगोचरेण भवता तस्मिन्निदानी यदि स्वीचक्रे करकानि-
पातनकृपा तत्क प्रति ब्रूमहे ॥ ८२ ॥ स क्षारो जलधिः
सरांसि वितरन्त्यभ्यागतेभ्यो मितं गृह्यन्ते सरितः श्रमेण
परितोऽप्याधारवन्धं बलात् । प्राप्यं कूपकतः कथंचन
किमप्यारोप्य कण्ठे पदं तत्त्वां त्यागिनमेकमेव भगवन्पर्ज-
न्य मन्यामहे ॥ ८३ ॥ हर्षे वर्षन्विघत्से चिरसमयतृपाशु-
प्यतां चातकाना भूमेस्तापोपशान्तिं वितरसि तरसा लोक-
शोकं धुनोषि । अम्भोदैतत्तवैक परममनुचितं यत्पिघत्से
सुधाशु वाचामीशं कविं वा बुधमपि बहसि प्रेम खद्यो-
तवर्गे ॥ ८४ ॥

वाय्वन्योक्तयः ।

वायुरेव महाभूत वदन्तु निखिला जनाः । वायुरेवैष
भूतानामिति मन्यामहे वयम् ॥ १ ॥ अलिपटलैरनुयातां
खहृदयहृदयज्वरं विलुम्पन्तीम् । मृगमदपरिमललहरी
समीर किं पामरेषु रे किरसि ॥ २ ॥ परमो मरुत्सखाग्ने-
स्तेजोवृद्धिं तनोतु तं जेतुम् । दीपं हरति तदस्य ज्ञातं प्र-
तिपत्तिनिर्वहणम् ॥ ३ ॥ प्राथमिकी घनवृष्टिः प्राप्ता शिखिनो
निदाघतसस्य । आकस्मिकेन सा पुनरपनीता कापि पवनेन
॥ ४ ॥ वरतरुविघटनपटवः कटवश्चञ्चन्ति वायवो बहवः ।
तत्कुसुमबहलपरिमलगुणविन्यासे कृती त्वेकः ॥ ५ ॥
गन्धवाह गहनानि गाहसे गन्धजातमिह सचिनोषि
च । नैपुणच्युतिरियं तु तावकी यत्र तत्र सदसद्विवेचनम्
॥ ६ ॥ अहह चण्डसमीरण दारुणं किमिदमाचरितं
चरित त्वया । यदिह चातकचञ्चुपुटोदरे पतति वारि तदेव
निवारितम् ॥ ७ ॥ अनिल निखिलविश्वं प्रीणिति त्वल्पयुक्त
सपदि च विनिमीलत्याकुलं त्वद्वियोगात् । वपुरसि परमेश-

स्योचितं नोचितं ते सुरमिसुरभिं वा यत्समं स्वीकरोषि ॥ ८ ॥ राजीविनीविपिनसौरभसारगन्धियोंऽभूद्वसन्तदिवसेषु जनैकबन्धुः । रथ्यारजांसि विकिरन्विरुजन्नगेन्द्रानुन्मत्तव-
द्भ्रमति पश्यत सोऽद्य वायुः ॥ ९ ॥ ये जाता लघवः सदैव गणनां याता न ये कुत्रचित्पद्भ्यामेव विमर्दिताः प्रतिदिनं भूमौ विलीनाश्चिरम् । उत्क्षिप्ताश्चपलाशयेन मरुता पश्यान्तरिक्षे सखे तुङ्गानामुपरि स्थितिं क्षितिभृता कुर्वन्त्य-
मी पांसवः ॥ १० ॥ हंहो दग्धसमीर सर्पति भवत्यस्मि-
न्वने शाखिना शाखाघर्षणजः स कोऽपि सुचिरं जज्वाल दावानलः । येनादाहि पलायमानहरिण भस्मीभवद्गुरुह शुष्य-
न्निर्झरमुत्पतत्खगकुल चेष्टद्भुजगं वनम् ॥ ११ ॥ हंहो घीर समीर हन्त जननं ते चन्दनक्षमाभृतो दाक्षिण्य जगदुत्तरं परिचयो गोदावरीवारिमिः । प्रत्यङ्गं दहतीह मे त्वमपि चेदु-
द्दामदावाभिवन्मत्तोऽय मलिनात्मको वनचरः कि वक्ष्यते कोकिलः ॥ १२ ॥ कोऽयं भ्रान्तिप्रकारस्तव पवन घनाव-
स्करस्थानजातं तेजस्वित्रातसेव्ये नभसि नयसि यत्पांसुपूरं प्रतिष्ठाम् । अस्मिन्नुत्थाप्यमाने जननयनपथोपद्रवस्ताव-
दास्तां केनोपायेन सहो वपुषि कलुषतादोष एषस्त-
वैव ॥ १३ ॥

पर्वतान्योक्तयः ।

नाधन्यानां निवास विदधति गिरयः शेखरीभूतचन्द्राः शृङ्गैर्ज्योत्स्नाप्रवाहं द्रुतमिव तुहिन दिङ्मुखेषु क्षिपन्तः । येषामुच्चैस्तरुणामविहतगतिना वायुना कम्पितानामाकाशे विप्रकीर्णः कुसुमचय इवाभाति ताराग्रहौघः ॥ १ ॥

हिमाचलः ॥ तरुकुलसुषमापहरा जनयन्तीं जगति जीवजातार्तिम् । केन गुणेन भवानीतात हिमानीमिमा व-
हसि ॥ २ ॥ विन्ध्यमन्दरसुमेरुभृता यत्पतिस्तुहिनप-
र्वतोऽभवत् । ईश्वरश्चशुरताप्रभावतस्तद्भुव जगति जृम्भते यशः ॥ ३ ॥ क्षोणी यस्य हिरण्मयी मणिमयः प्राकारशि-
ल्योच्चयः कुञ्जाः कल्पलतामयाः सुरधुनीधारामयो निर्झरः । किं चेन्द्रादिसमस्तदिवपतिपुरीमच्यन्ति यत्पल्लवाः शैलः सोऽपि गिरिर्वयं च गिरयस्त्वय्येव मे का मतिः ॥ ४ ॥

मेरुः ॥ ये संतोषसुखप्रबुद्धमनसस्तेषामभिन्नो मृदो येऽप्यन्ये धनलोभसंकुलधियस्तेषा तु दूरे नृणाम् । इत्थं कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक्पदं संपदा स्वात्मन्येव समाप्तहेमहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ ५ ॥

विन्ध्यः ॥ आचक्ष्महे तव किमद्यतनीमवस्थां तस्याद्य विन्ध्यशिखरस्य मनोहरस्य । यत्रैव सप्त मुनयस्तपसा नि-
पेदुः सोऽयं विलासवसतिः पिशिताशनानाम् ॥ ६ ॥

मलयः ॥ किं तेन हेमगिरिणा रज्जताद्रिणा वा यथा-
श्रिता हि तरवस्तरवस्त एव । मन्यामहे मलयमेव यदा-
श्रयेण शाखोटनिम्बकुटजा अपि चन्दनानि ॥ ७ ॥ विद्यो-
तन्ते कति न गिरयस्तेषु किं नोदयन्ते शाखावन्तः खदि-
रवदरीशालशाखोटाकाद्याः । घन्यस्तावन्मलयशिखरी यत्र जातास्त एव स्वैरामोदैस्त्रिभुवनमथ प्रीणयन्तः स्फु-
रन्ति ॥ ८ ॥

मन्दरः ॥ सुरारातिर्लक्ष्मीं त्रिपुरविजयी शीतकिरणं क-
रीन्द्रं पौलोमीपतिरपि च लेभे जलनिधेः । त्वया किंवा लब्धं कथय मथितो मन्दरगिरे शरण्यः शैलानां यदयम-
दयं रत्ननिलयः ॥ ९ ॥

मैनाकः ॥ शक्रादरक्षि यदि पक्षयुगं तथापि मैनाक सन्ति तव नेह गतागतानि । निःसत्त्वता च निरर्पत्रपता च किंतु पाथोनिधौ निवसता भवतार्जितात्र ॥ १० ॥ वरं पक्षच्छेदः समदमघवन्मुक्तकुलिशप्रहारैरुद्धच्छहलदहनो-
द्धारगुरुभिः । तुषाराद्रेः सूनोरहह पितरि क्लेशविवशे न चासौ संपातः पयसि पयसां पत्युरुचितः ॥ ११ ॥

लोकालोकः ॥ एकस्यायमुदेति मूर्धनि गिरेरन्त्यस्य चैव क्रमादस्तं याति कलानिधिस्तदुभयोरस्तः प्रशस्तो-
ऽचलः । को नामोदयिनं करोति न शिरोमाणिक्यमस्तं पुन-
र्यातं यः कुरुते भवानिव स दुःप्रापोऽस्ति पृथ्वीतले ॥ १२ ॥

रोहणः ॥ रोहणाचल शैलेषु कस्तुलां तुलयेत्त्व । यस्य पाषाणखण्डानि मण्डनानि महीभृताम् ॥ १३ ॥ र-
त्नानां न किमालयो जलनिधिः किं न स्थिरा मेदिनी किं न व्योम महत्पदं सुकृतिनां किं नाम नैवोन्नतम् । हंहो रोहण किं न याचकचमूनिःशङ्कटङ्गाहितक्षान्तिस्वीकरणेन गोत्रतिलकल्लैलोक्यवन्द्यो भवान् ॥ १४ ॥ यामस्ते शिव-
मस्तु रोहणगिरे मत्तः स्थितिप्रच्युता वर्तिष्यन्त इमे कथं कथमिति स्वप्नेऽपि मैवं कृथाः । भ्रातस्ते मणयो वयं यदि भवन्नामप्रसिद्धास्ततः किं शृङ्गारपरायणाः क्षितिमुजो ना-
ङ्गीकरिष्यन्ति नः ॥ १५ ॥

(पर्वतदरी) ॥ यस्यां स केसरियुवा पदमाबन्ध गन्धद्विपेन्द्ररुधिरारुणिताङ्गनायाम् । तामद्य पर्वतदरीं धुत-
धूत्रलोमा गोमासुरेष वपुषा मलिनीकरोति ॥ १६ ॥

१ राक्षसानाम् २ मेरुणा ३ कैलासेन. ४ निर्बलत्वम्. ५ निर्बलत्वम्.

(गिरिनिर्झरः) ॥ कल्लोलसंचलदगाधजलैरलोलैः क-
ल्लोलीनीपरिवृष्टैः किमपेयतोयैः । जीयात्स जर्जरतनुर्गिरि-
निर्झरोऽयं यद्विप्रुषापि तृषिता वितृषीभवन्ति ॥ १७ ॥

समुद्रान्योक्तयः ।

नावज्ञा नार्यैवैदग्ध्यमुदधेर्महिमैव सः । यत्तीरपङ्कम-
ज्ञानि महारत्नानि शेरते ॥ १ ॥ यद्यपि स्वच्छभावेन दर्शय-
त्युदधिर्मणीन् । तथापि ज्ञानुदध्नोऽयमिति चेतसि मा
कृथाः ॥ २ ॥ रत्नैरापूरितस्यापि मदलेशोऽस्ति नाम्बुधेः ।
मुक्ताः कतिपयाः प्राप्य मातङ्गा मदविह्वलाः ॥ ३ ॥ अधः-
करोषि रत्नानि मूर्ध्ना धारयसे तृणम् । दोषस्तवैष जलधे
रत्नं रत्नं तृणं तृणम् ॥ ४ ॥ वातोच्छासितकल्लोल धिक्ते
सागर गर्जितम् । यस्य तीरे तृषाक्रान्तः पान्थः पृच्छति
वापिकाम् ॥ ५ ॥ अयं रत्नाकरोऽम्मोधिचित्त्वसेवि धना-
शया । धनं दूरेऽस्तु वदनमपूरि क्षारवारिभिः ॥ ६ ॥ य-
द्यपि बद्धः शैलैर्यद्यपि गिरिर्मथनमुषितसर्वस्वः । तदपि प-
रशीतभूधररक्षायां दीक्षितो जलधिः ॥ ७ ॥ किं खलु र-
त्नैरैतैः किं पुनरत्रायितेन वपुषा ते । सलिलमपि यन्न ताव-
कमर्णव वदन प्रयाति तृषितानाम् ॥ ८ ॥ मा कुरु गुरु-
तागर्वं लघुरन्यो नास्ति सागर त्वत्तः । जलसंग्रहमन्य-
स्मात्त्वयि सति कुर्वन्ति पोर्तस्थाः ॥ ९ ॥ किमधिकमस्य
भ्रूमो महिमानं वारिधेर्हरिर्यत्र । अज्ञात एव शेते कुक्षौ नि-
क्षिप्य भुवनानि ॥ १० ॥ लघुरयमाह न लोकः काम ग-
र्जन्तमपि पतिं पयसाम् । सर्वमलज्जाकरमिह यत्कुर्वन्तीह
परिपूर्णाः ॥ ११ ॥ तृषा धरायाः शमयत्यशेषां
यः सोऽम्बुदो गर्जति गर्जतूच्चैः । यस्त्वेष कस्यापि न हन्ति
तृष्णां स किं वृथा गर्जति निस्त्रपोऽन्धिः ॥ १२ ॥
त्वमद्य सिन्धो जगदेकबन्धो रत्नानि दातुं विमुखोऽसि
कस्मात् । किं वा सुतः कल्पमहीरुहस्ते दानैः कृतार्थी-
कुरुते जगन्ति ॥ १३ ॥ अयि रोपसुरीकरोषि नो चेत्कि-
मपि त्वां प्रति वारिधे वदामः । जलदेन तवार्थिना विमु-
क्तान्यपि तोयानि महान्न हा जहासि ॥ १४ ॥ तोयाना-
मधिपतिराकरो मणीना शैलानामभयपदं महान्महश्च्यः ।
अत्राहो भवसि यदि त्वमेव तावत्को नु साज्जगति तदा

जनावलम्बः ॥ १५ ॥ स्वस्त्वस्तु विद्रुमवनाय नमो
मणिभ्यः कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिमाला । प्राप्तं
मया सकलमेव फलं पयोधे यद्धारुणैर्जलचरैर्न विदारि-
तोऽसि ॥ १६ ॥ आदाय वारि परितः सरितां मुखेभ्यः
किं तावदर्जितमनेन दुरर्णवेन । क्षारीकृतं च वडवाद्दहनै
द्रुतं च पातालकुक्षिकुहरे विनिवेशितं च ॥ १७ ॥ नि-
पीतपीनतिमिराणि मनोहराणि रत्नानि सन्ति न कियन्ति
तवान्तिकेषु । एतस्य कौस्तुभमणेर्रंजतः परंतु पाथोनिधे
स्वरणमान्तरमावहेथाः ॥ १८ ॥ कल्लोलवेद्धितदृषत्परु-
प्रहारै रत्नान्यमूनि मकरालय मावमंस्थाः । किं कौस्तुभेन
विहितो भवतो न नाम याच्चाप्रसारितकरः पुरुषोत्तमोऽपि
॥ १९ ॥ लज्जामहे वयमहो वचनेऽपि हन्त सांयात्रिकाः
सलिलराशिममी विशन्ति । अंसाधिरोपिततदीयतटोपकण्ठ-
कौपेयकाम्बुदृतयो यद्दुदीर्णतृष्णाः ॥ २० ॥ चपलतरतरं-
गैर्दूरमुत्सारितोऽपि प्रथयति तव कीर्तिं दक्षिणावर्तशङ्खः ।
परिगणय पयोधे पैङ्गनाभार्ययोग्यस्तव निकटनिपणैः
क्षुल्लकैः श्लाघ्यता का ॥ २१ ॥ यद्वीचीमिः स्पृशसि ग-
गन यच्च पातालमूलं रत्नैरुदीपयसि पयसा यत्पिघत्से धरि-
त्रीम् । धिक्सर्वं तत्तव जलनिधे यद्विमुच्याश्रुधारास्तीरे नी-
रग्रहणरसिकैरध्वगैरुज्झितोऽसि ॥ २२ ॥ अयं वारामेको
निर्लय इति रत्नाकर इति श्रितोऽस्मामिस्तृष्णातरलितमनो-
भिर्जलनिधिः । क एवं जानीते निजकरपुटीकोटरगत क्ष-
णादेन ताम्यत्तिमिमकरमापास्यति क्षुनिः ॥ २३ ॥ अने
वारा राशे कुलिशकरकोपप्रतिभयादय पक्षप्रेम्णा गिरिवर-
सुतस्त्वासुपगतः । त्वदन्तर्वास्तव्यो यदि पुनरय वाडव-
शिखी प्रदीप्तः प्रत्यङ्गं ग्लपयति ततः कोऽस्य शरणम्
॥ २४ ॥ इतः स्वपिति केशवः कुलमितस्तदीयद्विषामितश्च
शरणार्थिनः शिखरिपत्रिणः शेरते । इतोऽपि वडवानलः सह
संमस्तसंवर्तकैरहो विततमूर्जितं भरसहं च सिन्धोर्वपुः
॥ २५ ॥ प्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
सुक्तौघाः सिकताः प्रवाललतिकाः शैवालमन्मः सुधा ।
तीरे कल्पमहीरुहाः किमपरं नाम्नापि रत्नाकरो दूरे कर्ण-
रसायन निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ॥ २६ ॥ एतस्मा-
दमृतं सुरैः शतमुखेनोच्चैःश्रवाः सद्गुणः कृष्णेनाद्भुतविभ्र-

१ अवमान . २ अचतुरत्वम् ३ जानुप्रमाण . ४ वायुनो-
च्छासिता उत्पादिताः कल्लोला महोर्मयो यस्य . ५ गिरिमथनेन हत
सर्वं स्व चतुर्दशरत्नात्मकं धनं यस्य . ६ नौकास्थिता . नाविका
इत्यर्थः .

१ दक्षिणभागे आवर्तौ यस्यैतादृश . शङ्ख . २ जानीहि .
३ विष्णुपूजायोग्य ४ क्षुद्रशङ्ख ५ जलानाम् . ६ स्थानम् .
७ पिपासा , (पक्षे) अर्थाभिलाष ८ अगस्त्य . ९ शिखरिण
पर्वतास्त एव पत्रिण . पक्षिण . १० संवर्तकसङ्घैर्भेदै .

मैकवसतिर्लक्ष्मीः समासादिता । इत्यादि प्रचुराः पुरातन-
कथाः सर्वेभ्य एव श्रुता अस्माभिर्न च दृष्टमत्र जलधौ
मृष्टं पयोऽपि क्वचित् ॥ २७ ॥ संख्येया न भवन्ति ते
शुगशतैर्गाम्भीर्यमुख्या गुणाः सत्यं वारिनिधे तथापि त-
दिदं चित्ते विधत्ते व्यथाम् । स्वच्छन्देन तिर्मिगिलान्निज-
कुलप्रासं मुहुः कुर्वतो यत्ते वारयितुं निजेऽपि विषये न
स्वामिता विद्यते ॥ २८ ॥ कलोलैः स्थगयन्मुखानि ककु-
भामभ्रंलिहैरम्भसा क्षारेणापि दिवानिगं जलनिधे गर्जन्न
विश्राम्यसि । एतत्ते यदि घोरनक्रनिलयं स्वाद् व्यधास्य-
द्विधिः- किं कर्तासि तदा न वेद्मि तरलैः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः
॥ २९ ॥ धामारोहति वाञ्छति स्थगयितुं तेजोऽपि तेज-
स्विनामुच्चैर्गर्जति पूरयन्नपि महीमम्मोभिरम्मोघरः । काश्चि-
द्रागुपजीव्य तोयचुलुकान्सिन्धौ भवत्सन्निधौ पानीयप्रचयेषु
सत्स्वपि न ते जातो विकारः क्वचित् ॥ ३० ॥ किं वाच्यो
महिमा तवात्र जलधे यस्येन्द्रवज्राहतित्रस्तक्ष्माभृदमज्ज-
वम्बुनिचये मज्जत्कलङ्काकृतिः । मैनाकोऽपि गभीरनीरविल-
सत्पाठीनपृष्ठोलसच्छैवालाङ्कुरकोटिकोटरकुटीकुड्यान्तरे नि-
र्धृतः ॥ ३१ ॥ अस्तां तावदहो समुद्रमहिमा दूरेऽपि
कर्णप्रियस्तीरे यस्य पिपासयैव मरणं प्राप्नोति शीघ्रं जनः ।
तस्मादम्बुनिधेर्वरं लघुसरः कूपोऽथवा वापिका यत्र स्वी-
यकरद्वयेन सलिलं पेपीयते स्वेच्छया ॥ ३२ ॥ देवैर्यद्यपि
तक्रवद्विमथितः केदारवद्वानरैर्वद्धः सिद्धवदञ्जनाविजनुषा
कुल्यावदुलङ्घितः । किं चासीचुलकेऽम्बुविन्दुवदयं द्राक्कु-
म्भयोनेर्मुनेर्नातारोऽयमिति प्रथा जलनिधेरासीदथापि श्लथा
॥ ३३ ॥ पीयूषेण सुराः श्रिया मुररिपुर्मर्यादया मेदिनी
शक्रः कल्परुहा शशाङ्ककलया श्रीशंकरस्तोषितः । मैनाका-
हिनगा निजोदरगताः संस्थानतः स्थापितास्त्वचूलीकरणे
घटोद्भवमुनिः केनापि नो वारितः ॥ ३४ ॥ हे हेलाजि-
तवोधिसत्त्वं वचसा किं विस्तरैस्तोयधे नास्ति त्वत्सदृशः
परः परहिताधाने गृहीतव्रतः । नृष्यत्पान्धजनोपकारघट-
नावैमुख्यलब्धायशोभारप्रोद्बहने कुरोषि कृपया साहायक
यन्मरोः ॥ ३५ ॥ पीयूषेण कृतार्थिता दिविपदो लक्ष्म्या
हरिः ग्रीणितश्चन्द्रार्धेन विभूषितः पशुपतिः कल्पद्रुमैर्वासवः ।
आत्मानं परिपन्थिनाप्युदधिना किं किं न तेषां कृतं तस्मा-
गस्त्यमुनिप्रपीतपयसो नोच्चैः कृतैकाङ्गुलिः ॥ ३६ ॥ ल-
क्ष्म्या श्रीपुरुषोत्तमो हिमरुचा गौरीप्रियोऽलंकृतो देवेन्द्रो-
ऽपि विमानवारणहयस्त्रीरत्नकल्पद्रुमैः । पीयूषैरमितैस्त्वया दि-
विपदश्चान्ये कृतार्थीकृताः श्रीमन्वारिनिधे त्वदीयमहिमा
नूनं न वाग्गोचरः ॥ ३७ ॥ हंहो वारिनिधे विधेः समुचित

येनासि रत्नाकरो रत्नांश्चैदवमन्यसे चद विभो नैतत्पदं वि-
न्दसि । पश्यालंकरणं पुरंदरपुरे चिन्तामणिः कौस्तुभो
विष्णोर्वक्षसि मीनकेतनरिपोः शीर्षं कलानां निधिः ॥ ३८ ॥
पीत्वा गर्जन्यंपस्ते दिशि दिशि जलदास्त्वं शरण्यो गिरीर्णा
सुत्रामत्रासमाजां त्रिदशविटपिनां जन्मभूमिस्त्वमेव । गा-
म्भीर्यं तच्च तादृक्त्वयि सलिलनिधे किंतु विज्ञाप्यमेतत्सर्वो-
पायेन मैत्रावरुणिसुनिकृपादृष्टयः काङ्क्षणीयाः ॥ ३९ ॥

क्षीरसागरः ॥ दिशि दिशि गिरिआवाणः स्वां वमन्तु
सरस्वतीं तुलयतु मिथस्तामापातस्फुरद्भ्रुनिडम्बरान् । स
परमपरः क्षीरोदन्वान्यदीयसुदीर्यते मथितुरमृतं खेदच्छेदि
प्रभोरनुमोदनम् ॥ ४० ॥ साकं श्रावणगैर्लुठन्ति मणयो
वालार्कविम्बोपमा नीरे नीरचरैः समं स भगवान्निद्राति नारा-
यणः । एवं वीक्ष्य तवाविवेकमथ च प्रौढिं परामुन्नतेः किं
निन्दाम्यथवा स्तवीमि कथय क्षीरार्णव त्वामहम् ॥ ४१ ॥

अगस्त्यः ॥ मुनिर्जयति योगीन्द्रो महात्मा कुम्भसं-
भवः । येनैकचुलुके दृष्टौ दिव्यौ तौ मत्स्यकच्छपौ ॥ ४२ ॥
अखर्वपर्वगतेषु विच्छिन्नो यस्य वारिधिः । हा स एव मुने
पाणिरघस्ताद्विन्ध्यभूमृतः ॥ ४३ ॥ अल्पीयसैव पयसां
यत्कुम्भः पूर्यते प्रसिद्धं तत् । त्रौह्यं तेजः पश्यत कुम्भो-
द्भूतः पपौ वारिम् ॥ ४४ ॥ गतोऽसि तीरं जलधेः पिपा-
सया स चापि शुष्कश्चलुकीकृतो मया । न लक्ष्यते दोषल-
वोऽपि तोयधेर्ममैव तत्कर्मफलं विजृम्भते ॥ ४५ ॥ क-
म्पन्ते गिरयः पुरंदरभिया मैनाकमुख्याः पुनः क्रन्दन्त्यम्बु-
घराः स्फुरन्ति वडवावक्रोद्भूता वहयः । मो कुम्भोद्भव मु-
च्यतां जलनिधिः स्वस्त्यस्तु ते सांप्रतं निद्रालुश्लथवाहुवलि-
कमलाश्लेषो हरिः सीदति ॥ ४६ ॥

रत्नानि ॥ मणिलुठति पादेषु काचः शिरसि धार्यते ।
यथैवास्ते तथैवास्तां काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ४७ ॥
अप्याकरससुत्यन्ना मणिजातिरसंस्कृता । जातरूपेण कल्याणि
नहि संयोगमर्हति ॥ ४८ ॥ अनस्तमितसारस्य तेजसस्त-
द्विजृम्भितम् । येन पाषाणखण्डस्य मूल्यमल्पं वसुधरा
॥ ४९ ॥ धन्योऽयं मणिरैकशिल्लो गिन्नश्च चक्रनिर्घृष्टः ।
युक्तस्तेजोनिचयैर्धन्यो दुःखेऽपि योऽधिकामासः ॥ ५० ॥
अष्टं नृपतिकिरीटाद्रुमौ पतितं तिरोहितं रजसा । विधि-
विलसितेन रत्नं जनचरणविडम्बनां सहते ॥ ५१ ॥ वपुः
पैरीणाहगुणेन तेभ्यो यशस्विनः किं मणयो भवन्ति ।
तथापि चूडासु महीपतीनां त एव खेलन्ति न गण्डशैलाः

१ पाषाणमूहैः. २ ब्राह्मणसामर्थ्यम्. ३ समुद्रम्. ४ इन्द्र-
भयेन. ५ छादितान्. ६ देवदुर्विपाकेन. ७ विशालता.

॥ ५२ ॥ सिन्धुस्तरङ्गैरुपकल्प्य फेनान्तरत्नानि पङ्कैर्मलिनी-
करोति । तथापि तान्येव महीपतीनां किरीटकोटीषु पद-
लभन्ते ॥ ५३ ॥ विरम रत्न मुधा तरलायसे तव न कश्चि-
दिहास्ति परीक्षकः । विधिवशेन परिच्युतमाकरात्त्वमपि का-
चमणीकृतमीश्वरैः ॥ ५४ ॥ अनिभालित एव केवलं खनि-
गर्भे निधिरेष जीर्यतु । न तु सीदतु मूल्यहानितो वणिजा-
लोकनगोचरीकृतः ॥ ५५ ॥ समुद्रेणान्तस्थस्तटभुवि तर-
ङ्गैरकरुणैः समुत्क्षिप्तोऽस्मीति त्वमिह परितापं त्यज मणे ।
अवश्यं कापि त्वद्गुणपरिचयाकृष्टहृदयो नरेन्द्रस्त्वां कुर्यान्नि-
जसुकुटकोटिप्रणयिनम् ॥ ५६ ॥ पयोधेः सर्वस्व शिरसि
धृतवान्य नृपगणः पणो यस्य क्षोणी चतुरदधिसीमावधि-
रभूत् । स एवायं दैवान्छवरवनितापाणिपतितो मणिमेष-
श्रीवाद्भिर्गुणगुणवद्धो विहरति ॥ ५७ ॥ आघ्रात परिलीढ-
मुग्रनखैः क्षुण्ण च यच्चर्वितं क्षिप्तं यद्वत नीरसत्वकुपिते-
नेति व्यथां मा कृथाः । हे सद्रत्न तवैतदेव कुशलं यद्वा-
नरीणाग्रहादन्तःसारविचारणव्यसनिना चूर्णीकृतं नाश्मना
॥ ५८ ॥ उत्तंसेषु न नर्तितः क्षितिभुजां न प्रेक्षकैर्लक्षितः
साकाङ्क्षं लुठितो न च स्तनतटे लीलावतीना क्वचित् ।
कष्टं भोश्चिरमन्तरेण जलधेदैवाद्दिशीर्णोऽभवत्खेलव्याल-
कुलाङ्गघर्षणपरिक्षीणप्रमाणो मणिः ॥ ५९ ॥ ये गृह्णन्ति
हठात्तृणानि मणयो ये चाप्ययःखण्डक ते इष्टाः प्रतिधाम
दग्धमणयो विच्छिन्नसंख्याश्चिरम् । नो जाने किमभावतः
किमधवा दैवादहो श्रूयते नामाप्यत्र न तादृशस्य हि मणे
रत्नानि गृह्णाति यः ॥ ६० ॥ यन्मुक्तामणयोऽम्बुधेरुदरतः
क्षिप्ता महावीचिभिः पर्यन्तेषु लुठन्ति निर्मलरुचः स्पष्टाद्दहासा
इव । तत्तस्यैव परिक्षयो जलनिधेर्द्वीपान्तरालम्बिनो रत्नाना
तु परिग्रहव्यसनिनः सन्त्येव सायात्रिकाः ॥ ६१ ॥ यत्रा-
नुल्लिखिताख्यमेव निखिलं निर्माणमेतद्विधेरुत्कर्षप्रतियोगि-
कल्पनमपि न्यङ्कारकोटिः परा । याताः प्राणभृतां मनोरथग-
तीरुल्लङ्घ्य यत्संपदस्तस्माभासमणीकृताश्मसु मणेरश्मत्व-
मेवोचितम् ॥ ६२ ॥ काचाः काञ्चनभूषिताः कति न वा
मुष्णन्ति रत्नश्रियं मौलौ वा कति नोद्ग्रहन्त्यपधियस्तानेव
रत्नभ्रमात् । अक्षां ये पुनरुन्मृजन्ति तिमिरं यैर्नाम रत्ना-
करः सिन्धुस्ते पृथगेव हन्त मणयस्तेष्वप्यमिज्ञाः पृ-
थक् ॥ ६३ ॥

(वज्रमणिः) ॥ यस्य वज्रमणेर्भेदे मिद्यन्ते लोहस्त-
चयः । करोति तत्र किं नाम नारीनखविलेखनम् ॥ ६४ ॥

(कौस्तुभमणिः) ॥ न श्वेतांशुवदन्धकारदलनादुद्ग्रथो-
तिते रोदसी नाप्यैरावतवन्निरस्तदितिजत्रासः कृतो वासवः ।
नो चिन्तामणिरत्नवन्निमुचने छिन्ना विपद्धारिणां भूत्वा तस्य
हरेरुरःप्रणयिना किं कौस्तुभेनार्जितम् ॥ ६५ ॥

(सोमकान्तसूर्यकान्तौ) ॥ सोमकान्तो मणिः स्वच्छः
सूर्यकान्तस्तथा न किम् । उद्वारे तु विशेषोऽस्ति तयोरमृ-
तवहयः ॥ ६६ ॥

(चन्द्रकान्तः) ॥ सुधाकरकरस्पर्शाद्बहिर्द्रवति सर्वतः ।
चन्द्रकान्तमणेस्तेन मृदुत्व लोकविश्रुतम् ॥ ६७ ॥

(स्फटिकः) ॥ स्फटिकस्य गुणो योऽसौ स एवा-
याति दोषताम् । घत्ते स्वच्छतया छायां यतो मलवता-
मपि ॥ ६८ ॥

(मरकतः) ॥ त्यज निजगुणामिमानं मरकत पतितो-
ऽसि पामरे वणिजि । काचमणेरपि मौल्यं लभसे यत्तदपि ते
श्रेयः ॥ ६९ ॥ केनासीनः सुखमकरुणेनाकाराद्बद्धतस्त्व
विक्रेतुं वा समभिलषितः केन वास्मिन्कुदेशे । यस्मिन्वि-
त्तव्ययभरसहो ग्राहकस्तावदास्तां नास्ति भ्रातर्मरकतमणे
त्वत्परीक्षाक्षमोऽपि ॥ ७० ॥ आसीत्पूर्वं विमलजलधौ मै-
ण्डनं भूपतीनां नारीणां च प्रवलसुकुटे काञ्चनेन प्रसङ्गात् ।
तन्नीवद्धः कथमिदमहो कौचखण्डेन सार्धं मिळीकण्ठे
मरकतमणे कामवस्था गतोऽसि ॥ ७१ ॥

(माणिक्यम्) ॥ पौरस्त्यैर्दाक्षिणात्यैः स्फुरदुरुमतिमि-
र्मित्र पाश्चात्यसधैरौदीच्यैर्यत्परीक्ष्य क्षितिपतिमुकुटे न्यासि
माणिक्यमेकम् । यद्येतस्मिन्कथंचित्कथयति कृपणः कोऽपि
मालिच्यमन्ये प्रेक्षावन्तस्तदा त निरवधिजडतामन्दिरं सं-
गिरन्ते ॥ ७२ ॥

काचः ॥ अज्ञतया प्रेम्णा वा चूडामणिमाकलय्य काचम-
णिम् । नृपतिर्वहते शिरसा तेनासौ न ह्यनर्घ्यमणिः ॥ ७३ ॥

शङ्खः ॥ अन्तः कुटिलतां विभ्रच्छङ्खः स खलु निष्ठुरः ।
हुं करोति यदा ध्मातस्तदैव बहु गण्यते ॥ ७४ ॥ उच्चै-
रुच्चरति चिरं क्षिळी भ्रूर्त्मनि तरु समारुह्य । दिग्ब्यापिनि
शब्दगुणे शङ्खः सभावनाभूमिः ॥ ७५ ॥ कीटगृहं कुटि-
लोऽन्तः कठिनः क्षाराम्बुसंभवः शून्यः । शङ्खः श्रीपतिनि-
कटे केन गुणेन स्थितिं लेभे ॥ ७६ ॥ जलनिधौ जननं
धवलं वपुर्गुररिपोरपि पाणितले स्थितिः । इति समस्तगुणा-
न्वित शङ्खो कुटिलता हृदये न निवारिता ॥ ७७ ॥

ध्वनिरतिमधुरः शुचित्वमुच्चैर्जनिरपि शङ्ख नदीनतस्तवाभूत् ।
अवगतमखिलं वहिस्तवेदं कुटिलतरं पुनरन्तरं न विद्मः ॥ ७८ ॥
क वाम्भोधौ जन्म क च वपुरिदं कुन्दधवलं क
चावासस्थानं कृतमहह विष्णोः करतलम् । क नीचानामास्ये
परिणतिरियं चुम्बनविधायितीवायं शङ्खः करुणकरुणं रोदिति
मुहुः ॥ ७९ ॥ तातः क्षीरनिधिः स्वैसा जैलधिजा भ्राता
सुरेगद्रुमः सौजन्यं सह कौस्तुभेन शुचिता यस्य द्विजेशा-
दपि । धिक्कर्माणि स एव कम्बुरधुना पाखण्डकान्ताकरे
विश्रान्तः प्रतिवासरं प्रतिगृहं भैक्ष्येण कुक्षिभरिः ॥ ८० ॥

(पाञ्चजन्यः) ॥ सर्वाशापरिपूरिहुंकृतिमदो जन्मापि
दुग्धोदधेर्गोविन्दाननचुम्बि सुन्दरतरं पूर्णेन्दुविम्बाद्वपुः ।
श्रीरेषा सहजा गुणाः किमपरं भण्यन्त एते हि यत्कौटिल्यं
हृदि पाञ्चजन्यं भवतस्तेनातिलज्जामहे ॥ ८१ ॥ शङ्खाः
सन्ति सहस्रशो जलनिधेर्वीचिच्छटाघट्टिताः पर्यन्तेषु लुठन्ति
ये दलशतैः कल्माषितक्ष्मातलाः । एकः कोऽपि स पाञ्च-
जन्य उद्भूदाश्चर्यधामा सतां यः संवर्तभरक्षमैर्मधुरिपोः
श्रासानिलैः पूर्यते ॥ ८२ ॥

नद्यन्योक्तयः ।

तटिनि चिराय विचारय विन्ध्यभुवस्तव पवित्रायाः ।
शुष्यन्त्या अपि युक्तं किं खलु रथ्योदकादानम् ॥ १ ॥
कतिपयदिवसस्थायी पुरो दूरोन्नतोऽपि भविता ते । तटिनि
तटद्रुमपातनपातकमेकं चिरस्थायि ॥ २ ॥ यासति जलध-
रसमयस्तव च समृद्धिर्लघीयसी भविता । तटिनि तटद्रुम-
पातनपातकमेकं चिरस्थायि ॥ ३ ॥ कुरु गम्भीराशयतां
कल्लोलैर्जनय लोकविभ्रान्तिम् । वीतपयोधरलक्ष्मीः कस्य न
चरणैर्विलङ्घ्यासि ॥ ४ ॥ मलयस्य गिरेरपत्यमादौ तदनु
भ्रातृमती पटीरवृक्षैः । किमु चित्रमपानिधेः कलत्रं तटिनी
काचन मौक्तिकानि सूते ॥ ५ ॥ नावर्तो न च तरलास्त-
रंगमाला नेदानीं जलरयजा रवाः करालाः । सैव त्वं
तटिनि तटद्रुमान्विपाद्य प्रौढानामपयशसामिवासि पात्रम्
॥ ६ ॥ छायां प्रकुर्वन्ति नमन्ति पुष्पैः फलानि यच्छन्ति
तटद्रुमा ये । उन्मूल्य तानेव नदी प्रयाति तैरंगिणां क
प्रतिपन्नमस्ति ॥ ७ ॥ न वारयामो भवतीं विशन्तीं वर्षा-
नदि स्रोतसि जहुजायाः । न युक्तमेतत्तु पुरो यदस्यास्त-
रंगभङ्गान्प्रकटीकरोषि ॥ ८ ॥

गङ्गा ॥ यद्यपि दिशि दिशि सरितः परितः परिपूरि-
ताम्भसः सन्ति । तदपि पुरंदरतरुणीसंगतिमुखदायिनी
गङ्गा ॥ ९ ॥ स किमु सहेत सुधांशुः सरहरभालानलज्वालाः ।
शिशिरैः शीकरनिवहैः सिञ्चति सुरनिम्नगा नो चेत् ॥ १० ॥
शोणः ॥ आजन्मस्थितयो महीरुह इमे कूले ससुन्मू-
लिताः कल्लोलाः क्षणभङ्गुराः पुनरमी नीताः परासुन्नतिम् ।
अन्तर्ग्राहपरिग्रहो बहिरपि भ्राम्यन्ति गन्धद्विपा भ्रातः शोण
न सोऽस्ति यो न हसति त्वत्संपदां विप्लवान् ॥ ११ ॥

तडागान्योक्तयः ।

आगच्छतामपूर्णाणां पूर्णानामपि गच्छताम् । यदध्वनि
न संघट्टा घटानां किं सरोवरम् ॥ १ ॥ अयमवसरः स-
रस्ते सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् । इदमतिसुलभं चाम्भो
भवति पुरा जलधराभ्युदये ॥ २ ॥ कस्य तृपं न क्षपयति
पिबति न कस्तव पयः प्रविश्यान्तः । यदि सन्मार्गसरोवर
नको न क्रोडमधिवसति ॥ ३ ॥ तानि तानि कमलानि
तज्जलं तानि षट्पदकुलानि ते खगाः । सर्वमेकपद एव
विच्युतं पङ्कशेषमचिरादभूत्सरः ॥ ४ ॥ विहगैर्गतं मधुक-
रैश्चलितं प्रकरैः प्रयातमपि पद्मदशाम् । विभवे गते सकल-
मेव गतं ध्रुवमेकमश्नति यशः सरसः ॥ ५ ॥ आपेदिरे-
ऽम्बरपथं परितः पतङ्गा भृङ्गा रसालमुकुलानि समाश्रयन्ति ।
संकोचमश्नति सरस्त्वयि दीनदीनो मीनो नु हन्त कतमां
गतिमभ्युपैतु ॥ ६ ॥ इयत्यां संपत्तावति च सलिलानां
त्वमधुना न तृष्णामार्ताना हरसि यदि कौसार सहसा ।
निर्दाधे चण्डांशौ किरति परितोऽङ्गारनिकरं कृशीभूतः कै-
षामहह परिहर्तासि खलु ताम् ॥ ७ ॥ क्रौञ्चः क्रीडतु
कूर्दतां च कुररः कङ्कः परिष्वज्यता मद्गर्माद्यतु सारसश्च
रसतु प्रोद्धीयतां टिट्ठिमः । भेकाः सन्तु वका वसन्तु चरतु
खच्छन्दमाटिस्तटे हसो पद्मसरः कुतः कतिपर्यहसैर्विना
श्रीस्तव ॥ ८ ॥ एतस्मिन्मरुण्डले परिचलत्कल्लोलकोलाह-
लक्रीडत्कङ्कमपङ्कमङ्कविलसन्निःशङ्कमत्स्यत्रजम् । केनेदं विक-
सत्कुशेशयकुटीकोणकणत्पट्टपदं स्रैणप्रीणितपान्यमुज्ज्वलजलं
चक्रे विशालं सरः ॥ ९ ॥ स्तोकाम्म.परिवर्तिताङ्गफरी-
त्रासार्थिनः सर्वतो लप्सन्ते वकटिट्ठिमप्रभृतयः स्वल्पेषु
साधु स्थितिम् । सद्यः शोषमुपागतेऽद्य सरसि श्रीसन्नपद्मा-
करे तस्मिन्पङ्कजिनीविलासरुचयो हंसाः क यासन्त्यमी

१ कुन्दपुष्पवच्छुभ्रम्. २ भगिनी. ३ लक्ष्मी. ४ पुष्पे
सह फलानि ददतीत्यर्थः. ५ तरगवच्चपलखभावानाम्. ६ अङ्गी-
कृतम्.

१ इन्द्रनीणां रम्भोवन्द्यादीनां मभागमद्भुगदात्री. २ आग-
शमार्गम् ३ प्रासुवति मति. ४ हे सर. ५ श्रीम्ने. ६ मुर्ये.
७ खेन्तु. ८ जलकाक.

॥ १० ॥ माद्यद्दिग्गजदानलिसकरटप्रक्षालनक्षोभिता व्योम्नः
सीम्नि विचेरुप्रतिहता यस्योर्मयो निर्मलाः । कष्टं भाग्यवि-
पर्ययेण सरसः कल्पान्तरस्थायिनस्तस्याप्येकवक्त्रप्रचारकल्पं
कालेन जातं जलम् ॥ ११ ॥ रे पद्माकर यावदस्ति भवतो
मन्वे पयः पूरितं तावच्चक्रचक्रोरकङ्कुरश्रेणीं समुल्लासय ।
पश्चात्त्वं समटद्वकोटचट्टलत्रोटीपुटव्याहतित्रुट्यत्कर्कटकपर्प-
रव्यतिकरैर्निन्दास्पदं यास्यसि ॥ १२ ॥ याते मय्यचिरान्नि-
दाघमिहिरैर्ज्वालागतैः शुष्कतां गन्ता कं प्रति पान्थसं-
ततिरसौ सतापमालाकुला । एवं यस्य निरन्तरौघिपटलै-
र्नित्यं वपुः क्षीयते घन्यं जीवनमस्य भौर्गसरसो धिग्वारि-
धीनां जनुः ॥ १३ ॥ सोपानानि तिरोहितानि पदवी छन्ना
ट्टणैर्नूतनैः कालुष्यं पयसां विलोक्य शनकैरुड्डीय हंसा
गताः । माधुर्यं न मधुव्रतोदितगिरां पद्मानि मन्त्रानि के
भेकानामिह गर्जितं परमहो वृद्धैव नष्टं सरः ॥ १४ ॥
आपूर्येत पुनः स्फुरच्छफरिकासारोर्मिभिर्वारिभिर्भूयोऽपि प्र-
विजृम्भमाणनलिनं पश्येम तोयाशयम् । इत्याशाशततन्तु-
वद्धहृदयो नक्तदिवं दीनधीः शुष्यत्यातपशोषितस्य सरस-
स्तरीरे जरत्सारसः ॥ १५ ॥ उद्दानाम्बुदवर्धमानशिखिनीके-
कातिरेकाकुले सप्राप्यं सलिल स्थलेष्वपि सदा निस्तर्षवर्षा-
गमे । भीष्मभीष्मभटे परस्परभयादालोच्यमानं सुहुर्दीन
मीनकुलं न पालयसि चेत्कासार का सारता ॥ १६ ॥
सौवर्णः कमलाकरः शशिशिलासोपानवन्धक्रमो वारि क्षीर-
सहोदरं तटतरुश्रेणीसुखाः क्षोणयः । सर्वे ते रुचिरं सरोवर
परं निन्द्यः कुतोऽयं विधिः कूटग्राहभयात्प्रयान्ति विसुखाः
पान्था निदाघेऽप्यमी ॥ १७ ॥ उड्डीन विहगैर्भूतं जलचरैः
क्षमान्तर्गतं कच्छपैः पाठीनैः पृथुपङ्कपीठलुठनाद्यस्मिन्सुहुर्मू-
र्च्छितम् । तस्मिन्नेव सरसकालजलदेनागत्य तत्क्षेष्टितं येना-
कुम्भनिमग्नवन्यकरिणा यूथैः पयः पीयते ॥ १८ ॥ हंसै-
र्लब्धप्रगंसैस्तरलितकमलसस्तरङ्गैस्तरंगैर्निरैन्तर्गमीरैश्चपलव-
ककुलत्रासलीनैश्च मीनैः । पालीरूढद्रुमालीतलसुखशयित-
स्त्रीप्रणीतैश्च गीतैर्भाति प्रकीडदातिस्तवसलिलचलच्चक्रवाक-
स्तडागः ॥ १९ ॥

मानसम् ॥ नो वा क्रियन्तः परितः स्फुरन्ति जला-
शया निर्मलभूरितोयाः । सदावदात परमेकमेव हसस्य वि-
श्रामपदं वदन्ति ॥ २० ॥

कूपान्योक्तयः ।

हे कूप त्व चिरं जीव स्वल्पतोये बहुव्ययः । गुणवद्वि-
क्तपात्राणि प्राप्नुवन्ति हि पूर्णताम् ॥ १ ॥ रे कूप जीवना-
गार यदि दातृत्वमिच्छसि । तदा त्वं गुणवत्पात्रमेक वा
संनिधौ कुरु ॥ २ ॥ अमुना मरुकूपेन के के नाम न व-
द्विताः । रुदत्पथिकनेत्राम्बुपिच्छिलप्रान्तभूमिना ॥ ३ ॥
सैगुणैः सेवितोपान्तो विनतैः प्राप्तदर्शनः । नीचोऽपि कूपः
सत्पार्त्रैर्जीवैर्नार्थं समाश्रितः ॥ ४ ॥ यद्यपि बहुगुणगम्यं
जीवनमेतस्य कूपमुख्यस्य । जयति तथापि विवेको दानं
पात्रानुमानेन ॥ ५ ॥ नितैरां नीचोऽस्मीति त्वं खेदं कूप
मा कदापि कृथाः । अत्यन्तसैरसहृदयो यतः परेषां गुणग्र-
हीतासि ॥ ६ ॥ चित्र न तद्यदयमम्बुधिरम्बुदौघसिन्धुप्र-
वाहपरिपूरणया महीयान् । त्वं त्वर्थिनामुपकरोपि यदल्पकूप
निष्पीड्य कुक्षिकुहरं हि महत्त्वमेतत् ॥ ७ ॥ दिनमवसितं
विश्रान्ताः स त्वया मरुकूप हे परमुपकृत शेषं षक्तुं वयं
न पुनः क्षमाः । भवति सुकृतैरध्वन्यानामशेषजलो भवानि-
यमपि घनच्छाया भूयात्तवोपतटं शमी ॥ ८ ॥ मीर्मश्या-
मप्रतनुवदन क्रूरपातालकुक्षिकोडप्रान्तोपहितविभवस्याथ कि
ते ब्रवीमि । येन त्वन्तः समभिलषितं वाञ्छतः क्षुद्र कूप
काम्यन्मूर्तेर्भवति सहसा कस्य नाधोमुखत्वम् ॥ ९ ॥

मरुस्थलान्योक्तयः ।

मरौ नास्त्येव सलिलं कृच्छ्राद्यद्यपि लभ्यते । तत्कट्ट
सोकमुष्णं च न करोति वितृष्णताम् ॥ १ ॥ सत्पादपा-
न्विपुलपल्लवपुष्पपुञ्जसंपत्परीतवपुषः फलभारनम्रान् । यो
मार्गसिद्धितशकुन्तसमाश्रितोरुशाखान्मरौ मृगयते न ततो-
ऽस्ति मुग्धः ॥ २ ॥ पायं पायं पिव पिव पयः सिद्ध सि-
द्धाङ्गमङ्गं भूयो भूयः कुरु कुरु सखे मज्जनोन्मज्जनानि ।
एषोऽशेषश्रमशमपटुर्दुःखिताध्वन्यबन्धुः सिन्धुर्दूरीभवतु भ-
वतो मारवः पान्थ पन्थाः ॥ ३ ॥ कल्याणं नः किमधिक-
मितो जीवन्ार्थं यतस्त्वं छित्वा वृक्षानहह ददसि भ्रातर-
ङ्गारकार । नन्वेतस्मिन्नशनिपिशुनैरातपैराकुलानामध्वन्याना-
मशरण मरुप्रान्त रे कोऽप्युपायः ॥ ४ ॥ किमसि विमनाः
किं चोन्मादी क्षणादपि लक्ष्यसे पुनरपि सखे प्रेक्षापूर्वा न

१ स्वयं, २ गमिष्यति ३ मनोन्वयापरपराभि, ४ मार्गं
वत्सरस्तास.

१ रच्छसहितैः, २ उदकार्यम् ३ अत्यन्तम्, ४ निम्न, ५ रस-
युक्त हृदय यस्य, ६ भीम भयकर इयाम अन्धकारयुक्तत्वात्प्रतनु
सकुञ्चित मुख यस्य.

काञ्चन ते क्रियाः-। स्वयमजलदां जानानोऽपि प्रविश्य मरु-
स्थलीं शिशिरमधुरं वारि प्राप्तुं यदध्वग वाञ्छसि ॥ ५ ॥
मो मोः किं क्रिमकाण्ड एव पतितस्त्वं पान्थ कान्था गति-
स्तत्तादृक्पितस्य मे खलमतिः सोऽयं जलं गृह्णते । अ-
स्थानोपगतामकालसुलभां तृष्णां प्रति क्रुध्य हे त्रैलोक्यप्र-
थितप्रभावमहिमा मार्गोऽस्त्यसौ मारवः ॥ ६ ॥

दावानलान्योक्तयः ।

हे दावानल गैलाग्रवासिनः साधुगाखिनः । सुगध व्यर्थं
त्वया दग्धाः प्रेरितेन प्रमञ्जनैः ॥ १ ॥ यस्यां महत्त्वभाजो
भवन्ति गुणिनोऽमिता धनुर्दण्डाः । दहतस्तांवंशैर्लिं को वन-
वहे विवेकस्ते ॥ २ ॥ दवदहनादुत्पन्नो धूमो घनतामवाप्य
वर्षेस्त्रम् । यच्छमयति तद्युक्तं सोऽपि च दवमेव निर्दहति
॥ ३ ॥ अम्युन्नतेऽपि जलदे जगदेकसारसाधारणप्रणयहा-
रिणि हा यदेते । उल्लासलासललित तरवो न यान्ति हे
दावपावक स तावक एव दोषः ॥ ४ ॥ छायाफलानि
मुकुलानि च यस्य विश्वमाह्लादयन्ति सहकारमहीरुहस्य ।
आमृष्य तस्य गिखया नवपलवानि मञ्जासि रे दवहुताग
हताग कष्टम् ॥ ५ ॥ दुर्दैवप्रभवप्रमञ्जनमयादुद्भूत भूमिरु-
हाभेतान्स्त्वगुणाश्रयानकरुणः शुष्यन्किमुन्माद्यसि । ब्रूमस्त्वां
वैनहव्यवाह यदमी दग्धार्धदग्धा अपि द्रष्टव्यास्तव तत्क्षणा-
द्विलयिनो नामापि न ज्ञायते ॥ ६ ॥ विध्वस्ता मृगपक्षिणो
विधुरतां नीताः स्थलीदेवता धूमैरन्तरिताः स्वभावमलिनैराशा
मही तापिता । मखीकृत्य सपुष्पपलवफलैर्नान्महापाद-
पानुद्धृत्तेन दवानलेन विपिनं वल्मीकशेषं कृतम् ॥ ७ ॥
दिवचक्रं तृणमसना कवलितं मूलान्यपि क्षमारुहां निर्द-
ग्धानि न चार्मकोऽपि हरिणीयूथस्य शेषीकृतः । आः कष्टं
विपिनौकसोऽपि मुनयः पुष्टाः कृतान्तक्रियां कृत्वेत्थं वनव-
ह्निना किमधुना गान्तेन दीप्तेन वा ॥ ८ ॥

वडवानलः ॥ तेजांसि यस्य प्रथमं प्रयान्ति वारां
प्रवाहेण स वह्निरन्यः । अयं पुनर्वाडवनामधेयः समुद्रमा-
पीय विमर्ति तेजः ॥ ९ ॥

ज्योमचरान्योक्तयः ।

गरुडः ॥ दामोदरसुंदराहितमुवनं यो वहति लीलया
गरुडः । कस्य तरोरुपरिष्ठात्खिन्नोऽसौ श्रान्तिमपनयतु ॥ १॥

१ वायुभिः. २ अस्तख्याः. ३ वेणुपङ्क्तिन्. ४ वनानल
५ नदरे आहितं स्थापितं मुवन ब्रह्माण्ड घेन. ६ श्रान्तः.

अहिरहिरिति संभ्रमपदमितरजनः किमपि कातरो भवतु ।
विहंगपतेराहारे स तु सरलमृणालदलरुच्चिरः ॥ २ ॥

हंसः ॥ कंसारिचरणोद्भूतसिन्धुकल्लोलललितम् । मन्ये
हंस मनो नीरे कुल्यानां रमते न ते ॥ ३ ॥ अस्ति यद्यपि
सर्वत्र नीरं नीरजमण्डितम् । रमते न मरालस्य मानसं
मानसं विना ॥ ४ ॥ एकेन राजहंसेन या गोभा सरसो
भवेत् । न सा वकसहस्रेण परितस्तीरवासिना ॥ ५ ॥
हंसः श्वेतो वकः श्वेतः को भेदो वकहंसयोः । नीरक्षीरवि-
भागे तु हंसो हंसो वको वकः ॥ ६ ॥ वककोयष्टिभिर्जुष्टे
पल्वले मानसं कुतः । मोदते हि मरालस्य सन्मानसविहा-
रिणः ॥ ७ ॥ अपसरणमेव शरणं मौनं वा तत्र राजहं-
सस्य । कटु रटति निकटवर्ती वाचाटष्टिभिर्भो यत्र ॥ ८ ॥
यदि नाम दैवगत्या जगदसरोजं कदाचिदपि जातम् ।
अवकरनिकरं विकिरति तत्किं कृकवाकुरिव हंसः ॥ ९ ॥
नीरक्षीरविवेके हंसालस्यं त्वमेव तनुषे चेत् । विश्वस्मिन्न-
धुनान्यः कुलव्रतं पालयिष्यति कः ॥ १० ॥ सैव सैव
सरसी रमणीया यत्र यत्र बलते तव रागः । राजहंस
रसिक सरणीया श्रीमता तदपि मानसकेलिः ॥ ११ ॥
गाङ्गमम्यु सितमम्यु यामुनं कज्जलाभमुभयत्र मज्जतः ।
राजहंस तव सैव शुभ्रता चीयते न च न चापचीयते ॥ १२ ॥
कंचिदेव समयं समागतं त्वां न विस्मरति शश्वदम्युजम् ।
मानसे विहर हंस मानसे मा विमुञ्च पुनरस्य सौहृदम्
॥ १३ ॥ यत्रापि कुत्रापि भवन्ति हंसा हंसा महीमण्डल-
मण्डलानि । हाजिस्तु तेषां हि सरोवराणां तेषां मरालैः सह
विप्रयोगः ॥ १४ ॥ अम्मोजिनीवनविलासनमेव हन्त हं-
सस्य हन्तु नितरां कुपितो विधाता । न त्वस्य दुग्धजलमे-
दविधिप्रसिद्धां वैदेग्यकीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः ॥ १५ ॥
भृङ्गाङ्गनाजनमनोहरहरिगीतराजीवरेणुकणकीर्णपिशङ्गतो-
याम् । रम्यां हिमाचलनदीं प्रविहाय हंस हे हे हताश वद
कां दिशम्युकोऽसि ॥ १६ ॥ स्थित्वा क्षणं विततपक्षति-
नान्तरिक्षे मातङ्गसङ्गकलुषां नलिनीं विलोक्य । उत्पन्नम-
न्युपरिधर्धरनिःस्वनेन हसेन साशु परिवृत्य गतं नलिन्याः
॥ १७ ॥ रे राजहंस किमिति त्वमिहागतोऽसि योऽसौ
वकः स इह हंस इति प्रतीतः । तद्गम्यतामनुपदेन पुनः
स्वभूमौ यावद्ब्रुवन्ति न वकं खलु मूढलोकः ॥ १८ ॥ ये
वर्धिताः कनकपङ्कजरेणुमध्ये मन्दाकिनीविमलनीरतरंगमङ्गैः
ते साप्रतं विधिवशात्खलु राजहंसाः गैवालजालजटिलं जल-

१ गरुडस्य २ विष्णु ३ कृत्रिमसरिताम्. ४ मानससरो-
वरम्. ५ सकरसचयम्. ६ तान्त्रचूड.. ७ चातुर्यम्.

नाश्रयन्ति ॥ १९ ॥ हा हन्त मानससरःसलिलावतंसरे
 राजहंस पयसोः प्रविचेचनाय । चेच्छक्तिमान्खलु भवान्न
 तत्र किमु स्यात्किंवा कपोत उत वा कलविद्धपोतः ॥२०॥
 नेदं सरः सरसवारि न वारिजं वा नैतन्मधूनि मधुपाः सह-
 वासिनो वा । हेमारविन्दवनवासविलासभाजो रे हंस मान-
 सजुपत्तव मानसेऽपि ॥ २१ ॥ हंसः प्रयाति गनकैर्यदि
 यातु तस्य नैसर्गिकी गतिरियं नहि तत्र चित्रम् । गत्या
 तया जिगमिषुर्वक एव मूढश्चेतो दुनोति सकलस्य जनस्य
 नूनम् ॥ २२ ॥ मुक्ता मृणालपटली भवता निर्पातान्व-
 म्बूनि यत्र नलिनानि निषेवितानि । रे राजहंस वद तस्य
 सरोवरस्य कृत्येन केन भवितासि कृतोपकारः ॥ २३ ॥ तर्प
 तीरोद्भूते क्वचिदपि दलाच्छादिततनुः पतद्धारसारां गमय
 विनमा प्रावृषमिमाम् । निवृत्तायां तसां सरसि सरसोत्फु-
 छनलिने स एव त्व हंसः पुनरपि विलासास्त इह ते
 ॥ २४ ॥ गतं तद्राम्मीयं तटमपि चितं जालिकगतैः सखे
 हसोत्तिष्ठ त्वरितममुतो गच्छ सरसः । न यावत्पङ्कान्तःकल-
 धिनतनुर्भूरिविलसद्द्रको-सौ वाचालश्रणयुगलं मूर्ध्नि कुरुते
 ॥ २५ ॥ पुरा सरसि मानसे विक्रचसारसालिस्खलत्पराग-
 सुरमीकृते पयसि यस्य यातं वयः । स पँत्वलजलेऽधुना
 मिलदनेकमेकाकुले मरालकुलनायकः कथय रे कथं वर्त-
 ताम् ॥ २६ ॥ वातान्दोलितपङ्कजस्थितरज,पुञ्जाङ्ग रागो-
 ज्वलो यः शृण्वन्कलकूजितं मधुलिहा संजातहर्षं, पुरा ।
 कान्ताचक्षुपुटापवर्जितविषयासन्नहेऽप्यक्षमः सोऽयं संप्रति
 हंसको मरुगतः कांपं पयो याचते ॥ २७ ॥ यो दिव्या-
 न्दुजलोलमत्तमधुप्रप्रोर्द्धातरम्यं सरस्त्यक्त्वा मानसमल्पवा-
 रिणि रतिं वध्नाति कैदारिके । तस्यालीकसुखागया परिभ-
 वक्रांडीकृतसाधुना हंसस्योपरि टिट्टिमो यदि पदं धत्तेऽत्र
 को विलयः ॥ २८ ॥ अन्या सा सरसी मराल मुनिभिर्य-
 तीरसोपानिकाविन्यस्तांसिलतण्डुलान्कवलयन्द्योऽसि हृद्यै-
 र्मुक्तैः । एषा पद्मपत्रापिका कमलिनीखण्डेन गुप्तात्म-
 भिर्यथाधैत्रद्विषसुग्वन्नन्धनविधौ कं नाम नो सूच्यते
 ॥ २९ ॥ कत्त्वं लोहितैलोचनासचरणो हंसः कुतो
 मानसात्किं तत्रास्ति सुवर्णपङ्कजवनान्धमः सुधासंनि-
 म् । रवानां निचयाः प्रवालमणयो वैदूर्यरोहा क्वचिच्छ-
 म्बुका अपि सन्ति नेति च वकैराकर्ष्य हीर्हाकृतम् ॥३०॥
 यः सतापमपाकरोति जगता यश्चोपकारक्षमः सर्वेषाममृता-
 त्मकेन वपुषा प्रीयति नेत्राणि यः । तस्याप्युन्नतिमस्तुदस्य
 सहसे यन्न त्वमेतावता वर्णेनैव पर मराल धवलः कृष्ण-

श्रित्रैरसि ॥ ३१ ॥ आकारः कमनीयता कुलगृहं लीला-
 लसा सा गतिः संपर्कः कमलालयैः कलतया लोकोत्तरं कू-
 जितम् । यस्त्रेयं गुणसंपदस्ति महती तस्यातिमव्यस्य ते
 संरब्धत्वमसद्मद्गुणकलहे नाहं सहे हंस हे ॥ ३२ ॥ नद्यो
 नीचगता दुरापपयसः कृपाः पयोराशयः क्षारा दुष्टवकोट-
 संकटतटोद्देशेगास्तडागादयः । इत्थं भूतल आकलय्य सक-
 लानम्भोनिवेगानिति त्वां भो मानस संस्मरन्पुनरसौ हंसः
 समभ्यागतः ॥ ३३ ॥ हंसी वेत्ति परागपिञ्जरतनुः कुत्रापि
 पद्माकरे प्रेयान्मे विसकन्दलीकिसलयं मुञ्जे ह्ययं निर्वृतः ।
 नो जानाति तपस्विनी यदनिगं जम्बालमालोडयग्यैवाला-
 ड्कुरमप्यसौ न लमते हंसो विशीर्णच्छदः ॥ ३४ ॥ प्र-
 म्लाना नलिनी जलानि किरणैः सूर्यस्य शोषं ययुर्नागं प्राप
 विहंगमावलिरियं तृष्णाविशीर्णक्षणा । एते तीरमहीरुहा
 अपि पतत्पत्रश्रियोऽद्यापि रे कोऽयं राजमराल शुष्कसरसी-
 तीरे रतिप्रक्रमः ॥ ३५ ॥ एषा पुष्करिणी मराल मलिनै-
 र्दृष्ट्वा कुवीर्थाजलैर्यस्यामज्ञतया विधेरकृपया चेद्रस्तुमाका-
 ड्कसे । विश्रम्भो वकमण्डलेषु विनयो मेकेषु संवन्धिता
 रात्र्यन्वेषु विधीयतां कृपणता क्रोयष्टिकश्रेणिषु ॥ ३६ ॥
 पीतं येन पुरा पुरंदरपुरे रम्भोरुकेलिस्खलन्मन्दाराङ्कुरकर्ण-
 पूरसुरभि स्वर्गापगायाः पयः । सोऽयं मारववारि पामरवधू-
 पादारपणप्रोच्छलरपङ्कजातङ्कितमेकमिन्नमधुणो हंसः समाशंसते
 ॥ ३७ ॥ काके काष्ण्यमलौकिकं धवलमा हंसे निसर्ग-
 स्थितो गाम्भीर्यं महदन्तरं वचसि यो भेदः स किं कथ्यते ।
 एतावत्सु विशेषणेष्वपि सखे यत्रेदमालोक्यते के काकाः
 खलु के च हंसशिगवो देगाय तस्मै नमः ॥ ३८ ॥ कु-
 द्दोलकनखप्रपातविगलत्वक्षा अपि स्वाश्रयं ये नोज्झन्ति पु-
 रीषपुष्टवपुषस्ते केचिदन्ये द्विजाः । ये तु स्वर्गतंरिणीवि-
 सलता लेशेन संवर्धिता गाङ्गा नीरमपि त्यजन्ति कलुषं ते
 राजहंसा वयम् ॥ ३९ ॥ भो हंसास्तावदम्भोरहकुहर-
 जोरञ्जिताङ्गाः सहेलं हंसीभिः पद्मखण्डे मधुरमधुकराराव-
 रम्ये रमध्वम् । यावन्नायं दुरन्तो हरगलगरलव्यालजाला-
 लिनीलग्रोन्मीलन्मेघमालामलिनसकलदिब्धण्डलोऽभ्येति का-
 लः ॥ ४० ॥

मधुकरः ॥ सरजस्कां पाण्डुवर्णां कण्टकप्रकराङ्कि-
 ताम् । केतकी सेवसे हन्त कथं रोलेम्ब निषेप ॥ ४१ ॥
 फलानां च दलानां च सन्तु ते ते विवेकिनः । मकरन्दविशे-
 पजो मिलिन्दमपहाय कः ॥ ४२ ॥ पलाङ्गकुसुमभ्रान्त्या
 शुक्रतुण्डे पतत्यलिः । सोऽपि जम्बूफलभ्रान्त्या तमालिं धर्तु-

मिच्छति ॥ ४३ ॥ क्वचित्क्वचिदयं यातु स्यातुं प्रेमवशंवदः ।
 न विस्मरति तत्रापि राजीवं भ्रमरो हृदि ॥ ४४ ॥ भ्रम भ्र-
 मर यूथीषु मालतीषु चिर मिल । मा पुनः पङ्कजारण्यस्नेह-
 शून्यं मनः कृथाः ॥ ४५ ॥ मधुपे मालतीपुष्पं सत्पुष्पं
 यातुमुद्यते । हन्त दैवादुपागम्योपात्तमारण्यकेन तत् ॥ ४६ ॥
 मधुकर तत्र करनिकरैः किं किं कान्तं वनं न कुसुमानाम् ।
 तद्वद सरसिजकमले लब्धं किंचिदन्यतस्तत्किम् ॥ ४७ ॥
 गौरी चम्पककलिकामपहाय भ्रान्तदुर्बुद्धे । गाल्मलिकुसुम-
 दलेषु स्वरं गुञ्जन्न लज्जसे मधुप ॥ ४८ ॥ मदनमवलोक्य
 निष्कलमनित्यतां बन्धुजीवकुसुमानाम् । वनमुपगम्य भ्रमरः
 संप्रति जातो जैपासक्तः ॥ ४९ ॥ अर्पसर मधुकर दूरं परि-
 मलबहुलेऽपि केनकीकुसुमे । इह न हि मधुलवलाभो भ-
 वति परं धूलिधूसरं वदनम् ॥ ५० ॥ कृत्वापि कोगपानं
 भ्रमरयुवा पुरत एव कमलिन्धाः । अभिलपति वकुलक-
 लिकां मधुलिहि मलिने कुतः सत्यम् ॥ ५१ ॥ येनामन्द-
 मरन्दे दलदरविन्दे दिनान्यनायिपत । कुटजे खलु तेनेहा
 तेने हा मधुकरेण कथम् ॥ ५२ ॥ अमरतरुकुसुमसौरैर्म-
 सेवनसंपूर्णकामस्य । पुष्यान्तरसेवेय भ्रमरस्य विडम्बना
 महती ॥ ५३ ॥ इह रूपमात्रसारे चित्रगते कनककहारे ।
 न रसो नापि च गन्धो मधुकर बन्धो मुधा भ्रमसि ॥ ५४ ॥
 अपनीतपरिमलान्तरकथे पदं न्यस्य देवतरुकुसुमे । पुष्या-
 न्तरेऽपि गन्तु वाञ्छसि चेद्भ्रमर धन्योऽसि ॥ ५५ ॥ म-
 लिनेऽपि रागपूर्णा विकसितवदनामनल्यजल्पेऽपि । त्वयि
 चपलेऽपि च सरसा भ्रमर कथं वा सरोजिनीं त्यजसि
 ॥ ५६ ॥ नन्दनजन्मा मधुपः सुरतरुकुसुमेषु पीतमकरन्दः ।
 दैवादवनिसुपेतः कुटजे कुटजे समीहते वृत्तिम् ॥ ५७ ॥
 दूरतया स्थूलतया नीलतया दानलोळुपैर्मधुपैः । त्रामितमि-
 भराजधिया हन्ताभूदन्ततो महिषः ॥ ५८ ॥ नष्टे वारिज-
 विपिने कष्टे नष्टेऽथ मालतीनिकरे । तत्किं जीवति लोके
 मूलकमकरन्दविन्दुना यदलिः ॥ ५९ ॥ पवनापनीतसौर-
 भद्रोदकपूरपद्मिनीलुब्धः । अपरिक्षतस्वपक्षो गन्ता हन्ता-
 पदं मधुपः ॥ ६० ॥ कति कति न लताः कलिताः संच-
 रता चञ्चरीकरसिकेन । नलिनि भवन्मधु मधुरं यत्पीतं त-
 त्तदेव परिपीतम् ॥ ६१ ॥ मधुकर मा कुरु शोकं विचर

करीरद्रुमस्य कुसुमेषु । घनतुहिनपातदलिता कथं नु सा
 मालती मिलति ॥ ६२ ॥ यस्तोपं न गतः कमलेषु मल्ली-
 चम्पकबकुलकुलेषु । तस्यालेर्यदि निम्बे वासः कथय कथं
 न भवत्युपहासः ॥ ६३ ॥ आलिङ्गसे चारुलतां लवङ्गीमा-
 चुम्बसे चाम्बुजिनीं क्रमेण । तां चूतवल्लीं मधुप प्रकामं
 संताडयस्वेव पदैः किमेतत् ॥ ६४ ॥ वैत्रत्वचा तुल्यरुचां
 वधूनां कर्णाग्रतो गण्डतलागतानि । भृङ्गाः सहेलं यदि
 नापतिप्यन्कोऽवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ॥ ६५ ॥ किं न
 पश्यसि महेन्द्रदिप्युखे शीतदीधिति रसाबुदञ्चति । मी-
 लितैव नलिनीह मा कृथास्तन्मधुव्रत मुधा गता-
 गतम् ॥ ६६ ॥ चञ्चरीक चतुरोऽसि चन्द्रि-
 कावैभवे कुमुदिनीं निषेवसे । भास्करे जयिनि पुष्करे
 नवे प्रोन्मिपन्नवदलेऽनुरज्यसि ॥ ६७ ॥ नीरजान्यपि
 निषेव्य निर्भरं नीरसानि कुटजानि वाञ्छसि ।
 चञ्चलत्वमिह चञ्चरीक ते साहसं कथमिदं विमोक्ष्यसि
 ॥ ६८ ॥ पीतमत्र मधु यापिताः क्षपा भृङ्ग सर्वमचिरेण
 विस्मृतम् । हीनमानसुपमां हिमागमे पद्मिनीं यदिह नाव-
 लोकरसे ॥ ६९ ॥ कुन्दकुञ्जालमुपास्यता त्वया यत्र शीत-
 समयोऽतिवाहितः । चञ्चरीक परिहीनसौरमा रोचते न
 भवते सरोजिनी ॥ ७० ॥ भ्रमर भ्रमता दिगन्तराणि क्व-
 चिदासादितमीक्षितं ध्रुतं वा । वद सत्यमपास्य पक्षपातं
 यदि जातीकुसुमानुकारि पुष्यम् ॥ ७१ ॥ अभिनवनलिनी-
 विनोदलुब्धो मुकुलितकैरविणीवियोगभीरुः । भ्रमति मधु-
 करोऽयमन्तराले श्रयति न पङ्कजिनीं कुमुद्वतीं वा ॥ ७२ ॥
 अलिरयं नलिनीदलमध्यगः कमलिनीमकरन्दमदालसः ।
 विधिवशात्परदेगमुपागतः कुटजपुष्परसं बहु मन्वते ॥ ७३ ॥
 अपि दलन्सुकुले वकुले यया पदमधायि कदापि न हेलया ।
 अहह सा सहसा विधुरे विधौ मधुकरी वदरीमनुसेवते
 ॥ ७४ ॥ यदपि भेकगणेन निषेवितं प्रकटकण्टककोटिसम-
 न्वितम् । तदपि पङ्कजमेति मधुव्रतः सुरससौरभसुन्दरता-
 श्रयम् ॥ ७५ ॥ आनत्राः स्तवकभरेण पल्लविन्धः शोभन्ते
 कति न लताः परागपूर्णाः । आमोदे मधुनि च मार्दवे च
 तासां यो भेदः स खलु मधुव्रतैकवेद्यः ॥ ७६ ॥ निःशङ्कं
 गजपतिगण्डदानधारामाराध्य भ्रमर दिनान्यमून्यनैषीः ।
 यावन्न स्फुरति करालकर्णतालस्तावत्त नय नलिनीवनीसु-
 पेत्य ॥ ७७ ॥ रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं भास्वानु-
 देष्यति हसिष्यति पङ्कजश्रीः । इत्थं विचिन्तयति कोशगते
 द्विरेफे हा मूलतः कमालिनीं गज उज्जहार ॥ ७८ ॥

१ पीतवर्णाम् २ मदनवाणाख्यं पुष्यम्. ३ जपापुष्पे सक्तः,
 (पक्षे) जपे जपन आसक्त. ४ दूर गच्छ. ५ प्रचुरपुष्परसे.
 ६ विकसितकमले. ७ नीतानि. ८ शृच्छा. ९ विस्तारिता कृतेति
 यावत्. १० कल्पवृक्ष. ११ सौगन्ध्यम्.
 ३० सु० २० भा०

अन्यासु तावदुपमर्दसहासु भृङ्ग लोलं विनोदय मनः सुम-
नोलतासु । सुग्धामैजातरजसं कलिकामकाले वालां कंदर्थयसि
किं नवमालिकायाः ॥ ७९ ॥ फुल्लेषु यः कमलिनीकमलोदरेषु
चूतेषु यो विलसितः कलिकान्तरस्थः । पश्याद्य तस्य मधु-
पस्य शरद्वपाये कृच्छ्रेण वेणुविवरे दिवसाः प्रयान्ति
॥ ८० ॥ ये वर्धिताः करिकपोलमदेन भृङ्गाः प्रोत्फुल्लपङ्क-
नरजःसुरभीकृताङ्गाः । ते साप्रतं प्रतिदिन क्षपयन्ति कालं
निम्बेषु चार्ककुसुमेषु च दैवयोगात् ॥ ८१ ॥ एणीदृशः
श्रवणसीन्नि यदानयन्ति तेनैव तस्य महिमा नवचम्पकस्य ।
त्वं तत्र नो विहरसे यदि भृङ्ग तेन नैतस्य किंचिदपि तसु
तवैव हानिः ॥ ८२ ॥ सानन्दमेष मकरन्दमिहारविन्दे
विन्देत षट्पदयुवेति जनैरटङ्कि । देवाद्दकाण्डपरिसुद्रितपुण्ड-
रीकक्रोपाद्भृद्दहह निःसरणं पुमर्थः ॥ ८३ ॥ आजन्मक-
ल्पतरुक्तावनकामचारी यत्कौतुकादुपगतः कुटजं मिलिन्दः ।
तत्कर्मणः सुसदृश फलमेतदेव यत्प्राप्य साम्यमधुना मधुम-
क्षिकामिः ॥ ८४ ॥ मा गा विषादमलिपोतक केतकीना-
मन्तर्निगूढमनवाप्य मधुप्रकर्षम् । लामः स एव परमो ननु
कण्टकाना श्रेणीमिरक्षतशरीरतया प्रयासि ॥ ८५ ॥ नालि-
ङ्गिता नवलवङ्गलता न वापि समाविता विटपिनः कलगु-
ञ्जितेन । आसादिता सपदि काचन रीतिरन्या भाकन्दको-
रकमुदीक्ष्य मधुव्रतेन ॥ ८६ ॥ मन्दारमेदुरमन्दरसाल-
साङ्गः स्वर्नागरीनयननन्दन एष भृङ्गः । दैवादुपेत्य जग-
तीमगतिर्विषीदञ्छोटेकोटरकुटीषु मिलीय शेते ॥ ८७ ॥
किं केतकीपरिमलोत्थितगन्धलुब्धो गुञ्जन्मन्त्रमर वाञ्छसि
रन्तुमेताम् । तत्कण्टकैः परिघृतामतुलामगम्यां सत्यज्यतां
व्रज निकुञ्जलता सपुष्पाम् ॥ ८८ ॥ इह सरसि सहषे
मैञ्जु गुञ्जामिराम मधुकर कुरु केलिं सार्धमम्भोजि-
नीमिः । अनुपपमकरन्दामोददत्तप्रमोदा त्यजति वत न
निद्रा मालती यावदेषा ॥ ८९ ॥ भ्रमर मरणमार्ति सुध
चाम्पेयपुष्पे विहर हर तदीयं सौरभं सौहृदेन । मधुकर
सुकर चेद्वस्तु हस्तेन लब्धु भवतु तदुपमोगेऽनिष्टमिष्टं फलं
वा ॥ ९० ॥ गन्धराद्व्या जगति विदिता केतकी स्वर्णवर्णा
पद्मत्रान्त्या क्षुधितमधुपः पुष्पमध्ये पपात । अन्धीभूतस्तदनु
रजसा कण्टकैश्छिन्नपक्षः स्यातु गन्तुं क्षणमपि सखे नैव
शक्तो द्विरेफः ॥ ९१ ॥ इदृश स्फीतोऽभवदलिरसौ लेख्य-

पद्मं विशालं चित्रं चित्रं किमिति किमिति व्याहरन्निष्पपात ।
नास्मिन्गन्धो न च मधुकणा नास्ति तत्सौकुमार्यं घूर्णन्मूर्धा
वत नतशिरा व्रीडया निर्जगाम ॥ ९२ ॥ सदम्भोजाम्भोजं
परिषजति संभोगरहितो गतोऽमन्दे कुन्दे वहतिं मकरन्दं
न हि मनः । ततो मन्येऽरण्ये क्वचिदधिकपुण्येऽपि ललितां
लवङ्गीमासङ्गीं भजति नवभृङ्गीपरिवृष्टः ॥ ९३ ॥ निरानन्दः
कौन्दे मधुनि विधुरो वालवकुले न साले सालम्बो लवमपि
लवङ्गे न रमते । प्रियङ्गौ नासङ्गं रचयति न चूतेऽपि रमते
सरलक्ष्मीलीलाकमलमधुपानं मधुकरः ॥ ९४ ॥ श्रियो
वासाम्भोजे त्रिदिवसरिदम्भोजकुहरे हरेर्नाभीपत्रे मधु मधु-
करो यः किल पपौ । स दैवादुन्मीलत्तपनकरतापव्यतिक-
रव्यथाकम्पः संप्रत्यतरुमरुभूमौ विचरति ॥ ९५ ॥ लता-
स्तास्तास्तादृच्छधुरसवतीः पङ्कजवनीः समालिङ्गंश्चुम्बन्नय-
मगमयद्भरिसमयम् । इदानीं चेन्नीचे विचरति रुचरेष ल-
कुचे कुचेष्टेय धातुर्भवति नहि वाच्यो मधुकरः ॥ ९६ ॥
मधुके माध्वीकं पिवसि शतपत्रेऽभिरमसे मधूलीमिश्रान्तर्म-
धुप सहकारेऽपि रमसे । वसन्ते वासन्तीमधु मधुरम-
श्रासि बहुशो दुरावेशोऽयं ते तदपि कुटजे यद्विचरसि
॥ ९७ ॥ भ्रमन्स्वैरं आतर्भ्रमर नवयूथेषु बहुगो
मधूलीमन्विष्यन्कुसुदवनवीथीषु विचर । वसन्तप्रारम्भस्फु-
रितमधुसंभारसुभगो न ते विस्मर्तव्यः क्वचन सहकारव्य-
तिकरः ॥ ९८ ॥ अये मधुप मा कृथा वत वृथा मनोदी-
नतां तुषारसमये लताशतनिषेवणव्याकुलः । इयं पुरत एव
ते सरसपुष्पमासोदये रसालनवमञ्जरी मधुझरी जरीजृम्भते
॥ ९९ ॥ नो मल्लीमयमीहृते न भजते मत्तेभकुम्भस्थलीं
वासन्तीं सहते न चन्दनवनीमालम्बते न क्वचित् । जाती-
मेव हृदीश्वरीमिव महानन्दैककन्दाङ्कुरां ध्यायन्निर्वृतिमेति
षट्पदयुवा योगीव वीतभ्रमः ॥ १०० ॥ किं कापि प्रलया-
नलैर्विदपिनो निर्दह्य मसीकृताः किंस्निद्वेगजेन पङ्कजवनं
निष्कन्दमुन्मूलितम् । किंवा हन्त कृतान्तकेसरिभयात्त्यक्तो
मदः कुञ्जरैर्येनास्मिन्विरसे करीरकुसुमे हा भृङ्ग विश्राम्यसि
॥ १०१ ॥ यस्याः संगमवाञ्छया न गणिता वाप्यो विनि-
द्रोत्पला यामालिङ्ग्य समुत्सुकेन मनसा यातः परां निर्वृ-
तिम् । भयां तामवलोक्य चन्दनलतां भृङ्गेण यजीव्यते
धैर्यं नाम तदस्तु तस्य न पुनः स्नेहानुरूपं कृतम् ॥ १०२ ॥
दग्धा सा वकुलावली कवलितास्ते ते रसालद्रुमाः गुथास्ते-
ऽपि विनिद्रुष्यपटलीपीतातपाः पादपाः । आतर्भृङ्ग दवा-

१ उपमर्दं सहन्ते ताः. २ सतृष्णम् लुब्धमिति यावत्
३ अनुत्पन्नपरागाम् ४ अयोग्ये काले ५ दूषयति ६ मधुरम्.
७ रवं कुरु.

१ इच्छा करोति २ माधवीलताम् ३ गतभ्रमः. ४ कृ-
तान्तः कालः स एव केसरी सिंहः.

भिना वनमिदं वल्मीकशेषं कृतं किं त्वं संप्रति काननान्तर-
परिस्पन्दाय मन्दायसे ॥ १०३ ॥ दूरादुज्झति चम्पकं न
च भजत्यम्भोजराजीरजो नो जिघ्रत्यपि पाटलापरिमलं धत्ते
न चूते रतिम् । मन्दारे यदनादरो विचकिलोपान्ते न संतृ-
प्यते तन्मन्ये क्वचिदङ्ग भृङ्गतुरुणेनाखादिता मालती
॥ १०४ ॥ येनामोदिनि केसरस्य मुकुले पीत मधु स्वे-
च्छया नीता येन निशा शशाङ्कधवला पद्मोदरे शारदी ।
आन्तं येन मदप्रवाहमलिने गण्डस्थले दन्तिनां सोऽय भृ-
ङ्गयुवा करीरविटपे वघ्नाति तुष्टिं कुतः ॥ १०५ ॥ आत-
र्भ्राम्य लवङ्गवलिषु पिव स्वैरं नवाम्भोरुहं माध्वीमाधवि-
कामधूनि मधुराण्याकण्ठमास्वादय । कसादापतितोऽसि
केतकमिदं यस्मिन्नुदीर्णं रजो दृष्टि लुम्पति सूचयः प्रवि-
चिताः कृन्तन्ति मर्माण्यपि ॥ १०६ ॥ आस्वाद्यात्र मधूनि
षट्पद मदं मा गाः कषायाङ्कुरैर्माकन्दस्य पिकान्प्रतारित-
वतो मूर्धानमध्यासितः । प्रत्यासन्नतमे पिकेऽपि भवते ये-
नार्पिता तादृशी माध्वी तस्य विवेकविच्युतिरियं साद्गुण्य-
मेतन्न ते ॥ १०७ ॥ नीत जन्म नवीननीरजवने पीतं मधु
स्वेच्छया मालत्याः कुसुमेषु येन सततं केली कृता हेलया ।
तेनेयं मधुगन्धलुब्धमनसा गुञ्जालता सेव्यते हा धिगदैव-
कृतं स एव मधुपः कां कां दशा नागतः ॥ १०८ ॥ आ-
रम्भे कुसुमाकरस्य परितो यस्मिन्नसन्मञ्जरीपुञ्जे मञ्जुलगु-
ञ्जितानि रचयंस्तानातनोरुत्सवान् । तस्मिन्नद्य रसालशा-
खिनि दशा दैवात्कृशामश्चति त्वं चेन्मुञ्चसि चञ्चरीक वि-
नयं नीचस्त्वदन्योऽस्ति कः ॥ १०९ ॥ सोऽपूर्वो रसनावि-
पर्ययविधिस्तर्क्योर्थापलं दृष्टिः सा मदविस्मृतस्वपरदिक्किं
भूयसोक्तेन वा । सर्वे विस्मृतवानसि भ्रमर हे यद्द्वारणो-
ऽद्याप्यसर्वन्तःशून्यकरो निषेव्यत इति आतः क एष ग्रहः
॥ ११० ॥ केतक्यः कटुकण्ठकाः कुमुदिनी दोषोदया-
न्मोदते जायन्ते विकलाः कलावति पुनः पङ्केरुहां पङ्कयः ।
अन्यानि प्रसवानि षट्पदपदन्यासैरवाश्चि क्वचिद्भृङ्गो आ-
म्यति कल्पवृक्ष विपदामन्तर्भवन्तं विना ॥ १११ ॥ यद्य-
प्याम्रनरोरमुष्य वनिताकर्णावतसोचितामाजिघ्रन्नवमञ्जरी
मधुप हे जातोऽसि पूर्णोत्सवः । विस्मर्तुं भवतस्तथाप्यनु-
चितं तद्वन्धमिन्दीवरं यस्यास्वाद्य मधूनि चानतशिरो मञ्जु

त्वयोद्भुजितम् ॥ ११२ ॥ माकन्दे मधुपानमम्बु वकुले
क्रीडा कदम्बद्रुमे दोलाखेलनकौतुकं कुवलये कः को न
वा विभ्रमः । येनाकारि मधुव्रतेन सहसा सोऽयं मधूकै
मधौ माध्वीकं परिपीय पीववतनुर्जीवत्यहो जीवनम् ॥ ११३ ॥
पीत पङ्कजकानने मधु मया नीपेऽपनीतं वयो वन्धूके वर-
वन्धुता विरचिता रक्तं रसालद्रुमे । किं चाकारि कुमुद्वती-
परिकरे क्रीडाकलाकौशलं कस्तद्वेत्तु विधीयतेऽद्य बदरीवृ-
न्दस्य यद्वन्दनम् ॥ ११४ ॥

कोकिलः ॥ समुद्गिरसि किं वाचः पुंस्कोकिल-सुको-
मलाः । श्वभ्रेऽसिञ्जडपाषाणगुरुनिर्घोषभैरवे ॥ ११५ ॥
तवैतद्वाचि माधुर्यं जाने कोकिल कृत्रिमम् । प्रपोषितो यै-
स्तानेव जातपक्षो जहासि यत् ॥ ११६ ॥ रसालशिखरा-
सीनाः शतं सन्तु पतत्रिणः । तन्मञ्जरीरसामोद विदुरेव कु-
हसुखाः ॥ ११७ ॥ भद्रं भद्रं कृतं मौनं कोकिलैर्जलैर्दा-
गमे । वक्तारो दैर्दुरा यत्र तत्र मौनं हि शोभते ॥ ११८ ॥
शृगालशशशार्दूलदूषित दण्डकावनम् । पञ्चम गायतानेन
कोकिलेन प्रतिष्ठितम् ॥ ११९ ॥ काकः कृष्णः पिकः कृष्णः
को भेदः पिककाकयोः । वसन्तसमये प्राप्ते काकः काकः
पिकः पिकः ॥ १२० ॥ तावन्मौनेन नीयन्ते कोकिलैश्चैव
वासराः । यावत्सर्वजनानन्ददायिनी वाक्प्रवर्तते ॥ १२१ ॥
कोकिलोऽह भवान्काकः समानः कालिमावयोः । अन्तरं
कथयिष्यन्ति काकलीकोविदाः पुनः ॥ १२२ ॥ सहकारे
चिरं स्थित्वा सलील बालकोकिल । तं हित्वाद्यान्यवृक्षेषु वि-
चरन्न विलज्जसे ॥ १२३ ॥ कलकण्ठ यथा शोभा सह-
कारे भवद्गिरः । खदिरे वा पलाशे वा किं तथा स्याद्विचा-
रय ॥ १२४ ॥ कोकिल कलमालापरैरलमलमालोकसे र-
साल किम् । शरनिकरभरितशरधिः शबरः संरतीह परिसरे
सधनुः ॥ १२५ ॥ तर्किं स्वरसि न मुक्तं यत्किं रे का-
कमन्दिरे पूर्वम् । सहकारकुसुमकाले हठेन कुरुषेऽधुना
रावम् ॥ १२६ ॥ तावत्कोकिल विरसान्यापय दिवसा-
न्वनान्तरे निवसन् । यावन्मिलदलिमालः कोऽपि रसालः
समुल्लसति ॥ १२७ ॥ एकस्त्वं गहनेऽस्मिन्कोकिल न
कल कदाचिदपि कुर्याः । साजात्यशङ्कयामी न त्वां निघ्नन्तु
निर्दयाः काकाः ॥ १२८ ॥ अथ कोकिल कुरु मौनं जल-
धरसमयेऽपि पिच्छिला भूमिः । विकसति कुटजकदम्बे व-
क्तारि भेके कुतस्तवावसरः ॥ १२९ ॥ मलिनात्मना विरागः
प्रकटीकृत एव कोकिलकलेन । जीवनदानामुन्नतिसमये

१ विचकिलः पुष्पभेदः. २ शरत्संवन्धिनी. ३ अग्निशापाल-
रिणा जिह्वापरिवृत्तिः; (पक्षे) पूर्वविपरीताभिधानम्. ४ कर्णचापल
प्रसिद्धम्, (पक्षे) पिशुनप्रतार्यत्व च. ५ मदः प्रसिद्ध; (पक्षे) गर्वं .
६ स्वपरयोर्द्विच्छांगः; (पक्षे) आत्मानाप्तविभागः. ७ गज; (पक्षे)
वारकः. ८ सरन्ध्र; (पक्षे) धनरहितः. ९ शुण्डा; (पक्षे) हस्तः.

१ लजसि. २ वर्षाकाले ३ भेकाः. ४ सचरति. ५ आसम्
न्ताङ्गारो. ६ कोकिल. ७ नय.

वाचंयमीभवता ॥ १३० ॥ रे रे कोकिल मा भज मौनं
किचिदुदक्ष्य पञ्चमरागम् । नो चेत्त्वामिह को जानीते
काककदम्बकपिहिते चूते ॥ १३१ ॥ अस्या सखे वधिर-
लोकनिवासभूमौ किं कूजितेन खलु कोकिल कोमलेन ।
एते हि दैवहतकास्तदमिन्नवर्णं त्वां काकमेव कलयन्ति
कलानमिन्नाः ॥ १३२ ॥ रे बालकोकिल करीरमरुथलीषु किं
दुर्विदग्धमधुरध्वनिमातनोपि । अन्यः स कोऽपि सैहकारतरु-
प्रदेशो राजन्ति यत्र तव विभ्रमभाषितानि ॥ १३३ ॥ किं
कोमलैः कलरवैः पिक तिष्ठ तूष्णीमेते तु पामरनराः स्वर-
माकलयन्ति । को वा रटत्ययमये निकटे कटूनि रे वध्यता-
मिति वदन्ति गृहीतदण्डाः ॥ १३४ ॥ तावच्चकोरचरणा-
युधचक्रवाकपारावतादिविहगाः कलमालपन्तु । यावद्गन्त-
रजनीघटिकावसानमासाद्य कोकिलयुवा न कुहूकरोति
॥ १३५ ॥ येनोषित रुचिरपल्लवमञ्जरीषु श्रीखण्डमण्डलरसा-
लवने सदैव । देवात्स कोकिलयुवा निपपात निम्बे तत्रापि
रुध्रलिपुष्टकुलैर्विवादः ॥ १३६ ॥ हे कोकिलाखिललतासु
फलानि सन्ति सत्यज्य तानि ननु चूतलतां सपुष्पाम् ।
किं काङ्क्षसीह रमितुं फलभोक्तुकामो न ज्ञायसे नृपतिसेवक-
मीषणियाम् ॥ १३७ ॥ परश्रुतशिशो मौनं तावद्विधेहि न-
भस्तालोत्पतनविधये पक्षौ स्याता न यावदिमौ क्षमौ । ध्रुव-
मपरथा द्रष्टव्योऽसि स्वजातिविलक्षणध्वनितकुपितपञ्चाङ्गत्रो-
टीपुटाहतिजर्जरः ॥ १३८ ॥ अहंयुवरवर्णिनीजनमदायतो-
दग्रतस्फुरच्चतुरपञ्चमस्वरजितान्यपक्षिभ्रजः । रसालतरुणा कृ-
तामसमतुल्यतामात्मनो विहन्तुमिह कोकिलः फलिनमन्यमु-
द्गीक्षते ॥ १३९ ॥ क्वचिज्जिह्वीनादः क्वचिदतुलकौकोलकलहः
क्वचित्कङ्कारावः क्वचिदपि कपीनां कलकलः । क्वचिद्दोरः
फेरैध्वनिरयमहो दैवघटनात्कथंकारं तौरं रंसति चकितः
कोकिलयुवा ॥ १४० ॥ मृकीभूय तमेव कोकिल मधुं वन्धुं
प्रतीक्षस्व हे हेलोलासितमल्लिकापरिमलामोदानुकूलानिलम् ।
यत्रैतास्तव सूक्तयः सफलतामायान्त्यमी तूळसत्पांशूत्सं-
सृतो निदाघदिवसाः सतापसंदायिनः ॥ १४१ ॥ येनानन्द-
मये वसन्तसमये सौरभ्यहेलामिलद्भृङ्गालीसुखरे रसालशि-
खरे नीताः पुरा वासराः । आः कालस्य वशेन कोकिलयुवा
सोऽप्यद्य सर्वा दिग्गः खेलद्वायसचक्षुघातविदलन्मूर्धा मुहु-
र्धावति ॥ १४२ ॥ दैत्यूहाः सरसं रसन्तु सुभर्गं गायन्तु

केकाभृतः कौदम्बाः कैलमालपन्तु मधुरं कूजन्तु कोर्येष्टयः ।
दैवाद्यायदसौ रसालविटपिच्छायामनासादयन्निर्विण्णः कुट-
जेपु कोकिलयुवा संजातमौनव्रतः ॥ १४३ ॥ भ्रातः को-
किल कूजितेन किमलं नाद्याप्यनर्घ्यो गुणस्तूष्णीं तिष्ठ वि-
शीर्णपणपटलच्छन्नः क्वचित्कोदरे । श्रोत्रामद्गुमसंकटे कटुर-
टत्काकावलीसंकुलः कालोऽयं शिशिरस्य संप्रति सखे नार्यं
वसन्तोत्सवः ॥ १४४ ॥ अम्भोजप्रकरोऽथ केतककुलं
कुन्दोत्करः कैरवव्रातो मल्लिगणोऽथ चम्पकचयो जातीस-
मूहोऽथवा । नो चेदादरमातनोति पिक ते खेदं वृथा मा
कृथा यस्मात्कापि कदापि कोऽपि भविता यस्त्वद्गुणान्शा-
स्यति ॥ १४५ ॥ आसाद्याभ्रवनीमिमां प्रति नवामाखाद्य
तन्मञ्जरीं मैवं पञ्चममञ्च नन्दनवनभ्रान्त्या तथा कोकिल ।
एषा वायसमण्डली घनशिरःशूलाहतिव्याकुला कुध्वानैर्व-
धिरीकरिष्यति वृथा श्रोत्राणि सत्पत्रिणाम् ॥ १४६ ॥ उ-
त्कूजन्तु वटे वटे वत वकाः काका वराका अपि काङ्क्षुर्वन्तु
सदा निनादपटवस्ते पिप्पले पिप्पले । सोऽन्यः कोऽपि रसा-
लपल्लवलयसोऽसोऽसत्पाटवक्रीडत्कोकिलकण्ठकूजनकलाली-
लाविलासक्रमः ॥ १४७ ॥

चातकः ॥ एक एव खगो मानी चिरं जीवतु चातकः ।
त्रियते वा पिपासायां याचते वा पुरंदरम् ॥ १४८ ॥ पिपा-
साक्षामकण्ठेन याचितं चाम्बु पक्षिणा । नवमेघोज्झिता
चास्य धारा निपतिता मुखे ॥ १४९ ॥ शक्यते येन के-
नापि जीवनेनैव जीवितुम् । किंतु कौलव्रतोद्भङ्गप्रसङ्गः पर-
दुःसहः ॥ १५० ॥ अवश्यकारणैः प्राणान्धारयत्येव चा-
तकः । प्रार्थनाभङ्गभीतोऽपि शक्रादपि न याचते ॥ १५१ ॥
चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा मा धाव वारिधरबुद्ध्या । इह हि
भविष्यति भवतो नयनयुगादेव वारिणां पूरः ॥ १५२ ॥
यद्यपि चातकपक्षी क्षपयति जलधरमकालवेलायाम् । तदपि
न कुप्यति जलदो गतिरिह नान्या यतस्तस्य ॥ १५३ ॥
दीनोन्नतचलपक्षतया बहूपि लब्धमवस्तु । चातक सत्संमा-
चन्या किमपि यदस्ति तदस्तु ॥ १५४ ॥ विश्लेषजीव्ये न
पिवत्यपोऽयं पद्माकरे यद्यपि चातकश्चेत् । स्वार्थक्षतिस्तस्य तृषा-
तुरस्य लघुत्वमेवास्ति न किचिदस्य ॥ १५५ ॥ ऊर्ध्वीकृतग्रीव-
महो मुधैव किं याचसे चातकपोत मेघम् । अत्यूर्जितं ग-
र्जितभात्रमसिन्नम्भोधरे बिन्दुलवस्तु दूरे ॥ १५६ ॥ वृथा गतं
नृत्यसि चातक त्वं न नीलमेघोऽथ गजो मदान्धः । सत्वाह-
शेभ्यो न ददाति नूनं मातङ्गदानं मधुपेभ्य एव ॥ १५७ ॥

१ काकसमानवर्णम् २ आभ्र. ३ द्रोणकाक ४ जम्बु-
कध्वनिः. ५ अत्युच्च यथा तथा. ६ कूजति. ७ कालकण्ठक,
जलकाक इति प्रसिद्धः.

आत्मानमम्भोनिधिरेतु शोषं ब्रह्माण्डमासिञ्चतु वा तरङ्गैः ।
नास्ति क्षतिर्नोपचितिः कदापि पयोदवृत्तेः खलु चातकस्य ॥ १५८ ॥
रक्ताब्जपुञ्जरजसारुणितान्विमुच्य स्वच्छान्मु-
धासमरसानपि वारिराशीन् । यच्चातकः पिबति वारिधरोद-
विन्दून्मन्ये तदानतिभयाच्छिरसोऽभिमानी ॥ १५९ ॥
अन्येऽपि सन्ति बत तामरसावतंसा हंसावलीवलयिनो
जलसंनिवेशाः । कोऽप्याग्रहो गुरुरयं बत चातकस्य पौरं-
द्वैरीं यदमिवाञ्छति वारिधाराम् ॥ १६० ॥ धिग्वारिद
पैरिहतान्यजलाशयस्य यच्चातकस्य कुरुते न तृषाप्रशान्तिम् ।
धिक्चातकं तमपि योऽर्थितयास्तैलज्जस्त तादृशं च यदपैति
पिपासितोऽपि ॥ १६१ ॥ अये वापीहंसा निजवसतिसंको-
चपिशुनं कुरुध्वं मा चेतो वियति वहतो वीक्ष्य विहगान् ।
अमी सारङ्गास्ते भुवनमहनीयव्रतभृतो निरीहाणां येषां तृण-
मिव भवन्त्यम्बुनिधयः ॥ १६२ ॥ वीजैरङ्कुरित लताभि-
रुदितं वल्लीभिरुज्जृम्भितं कन्दैः कन्दलितं जनैः प्रमुदितं
धाराधरे वर्षति । भ्रातश्चातक पातकं किमपि ते सम्यङ् न
जानीमहे येनास्मिन्न पतन्ति चक्षुषुके द्वित्राः पयोविन्दवः
॥ १६३ ॥ अन्ये ते जलदायिनो जलधरास्तृष्णा विनि-
घ्नन्ति ये भ्रातश्चातक किं वृथा विरुदितैः खिन्नोऽसि विश्र-
म्यताम् । मेघः शारद एष काशधवलः पानीयरिक्तोदरो
गर्जत्येव हि केवलं भृशतरं नो विन्दुमप्युज्जति ॥ १६४ ॥
यः कृष्ण कुरुते मुखं जनयति त्रासं तडिद्विस्तु यो यश्च
प्रार्थयते परं द्रलयति श्रोत्रं निजैर्गर्जितैः । सत्यं चातक तं
तथाविधमपि भ्रातस्त्वया याचता जीमूतं कृतमेव तुल्यम-
नयोरर्थित्वतिर्यक्त्वयोः ॥ १६५ ॥ रे रे चातक सावधान-
मनसा मित्रं क्षणं श्रूयतामम्भोदा बहवो वसन्ति गगने
सर्वेऽपि नैतादृशः । केचिद्दृष्टिमिरार्द्रयन्ति धरणी गर्जन्ति
केचिद्दृथा यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं
ध्वजः ॥ १६६ ॥ वापी स्वल्पजलाशयो विषमयो नीचाव-
गाहो हृदः क्षुद्रात्क्षुद्रतरो महाजलनिधिर्गण्डूषमेकं मुनेः ।
गङ्गाद्याः सरितः पयोनिधिगताः संत्यज्य तस्मादिमान्संमानी
खलु चातको जलमुचासुचैः पयो वाञ्छति ॥ १६७ ॥
अन्ये तं विहगाः पयोद परितो धवन्ति तृष्णातुरा वापी-
कूपतडागसागरजले मज्जन्ति दत्तादराः । मामद्यापि न
वेत्सि चातकशिष्टं यच्छुष्ककण्ठोऽपि सन्नान्यं वाञ्छति
नोपसर्पति न च प्रस्तौति न ध्यायति ॥ १६८ ॥

मयूरः ॥ अहमस्मि नीलकण्ठस्तव खलु तुष्यामि शब्द-
मात्रेण । नाहं जलधर भवतश्चातक इव जीवनं याचे
॥ १६९ ॥ यत्नादपि कः पश्यति शिखिनामहारनिर्गम-
स्थानम् । यदि जैलदनिनदमुदितास्त एव मूढा न नृत्येयुः
॥ १७० ॥ वेगज्वलद्विटपिपुञ्जमहारयोऽयं गर्जिनं तीव्रतरहे-
तिरिय न शैम्पा । दावाग्निधूमनिवहोऽयमये न मेघः किं
नृत्यसि द्रुतमितो व्रज तत्कलापिन् ॥ १७१ ॥ अस्मान्नि-
चित्रवपुषस्तव पृष्ठलग्नान्कस्माद्विमुञ्चति भवान्यदि वा
विमुञ्च । रे नीलकण्ठ गुरुहानिरियं तवैव मौलौ पुनः
क्षितिभृतो भविता स्थितिर्नः ॥ १७२ ॥ अये नीलग्रीव क
न खलु सखे तेऽद्य मुनयः परं तोषं येषां तव रवविलासो
वितनुते । अमी दूरात्कूराः कणितमिदमाकर्ण्य सहसा त्वर-
न्ते हन्तुं त्वामहह शबराः पुङ्खितशराः ॥ १७३ ॥ सम-
न्तादाकान्ता दवदहनसङ्घैः शिखरिणः किरातैराकीर्णाः कर-
कलितकाण्डैर्वनमुवः । विडालैरालीढाः सपदि सरसीनां
परिसराः शिखण्डी पाण्डित्यं निजमहह कुत्र प्रकटयेत्
॥ १७४ ॥ एतस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं तैरकिंचित्करैः
काकोल्लककोतकोकिलकुलैरेकोऽपि पार्श्वस्थितः । केकी
कूजति चेत्तदा विघटितव्यालावलीबन्धनः सेव्यः स्यादिह
सर्वलोकमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ १७५ ॥ हारीताः सरसं
रसन्तु मधुरं कूजन्तु पुंस्कोकिलाः सानन्दं गिरसुद्विरन्तु
च शुकाः किं तैः शिरःस्थैरपि । एकेनापि तलस्थितेन नदता
श्रीखण्ड निस्तर्जनाध्यालानां च शिखण्डिना न तु महत्या-
ण्डित्यमुद्गण्डितम् ॥ १७६ ॥ किं दूरेण पयोधरा उपरि किं
नान्यै रटन्तः श्रुता निर्व्यापारतया च पक्षिषु गताः किं वा
न पक्षा वृथा । रम्यं वा गगने न किं विहरणं किं तूयका-
कावलीपर्यायप्रतिपत्तिलाघवभयाद्भूमौ स्थिता बर्हिणः
॥ १७७ ॥ केका कर्णामृतं ते सकुसुमकवरीकान्तिहाराः
कलापाः कण्ठच्छाया पुरारेर्गलरुचिरचिरा सौहृदं मेघसङ्घैः ।
विश्वद्वेषिद्विजिह्वस्फुरदुरपिशितैर्नित्यमाहारवृत्तिः कैः पुण्यैः
प्राप्तमेतत्सकलमपि सखे चित्रवृत्तं मयूर ॥ १७८ ॥

चक्रवाकः ॥ त्यज चक्रवाकि शोकं वधान धैर्यं सहस्र
समयमसुम् । जयमेव वासरमणिर्हरिष्यते शापमूर्च्छां ते
॥ १७९ ॥ अस्तगतोऽयमरविन्दवनैकबन्धुर्भास्वान्न लङ्घयति
कोऽपि विधिप्रणीतम् । हे चक्र धैर्यमवलम्ब्य विमुञ्च शोकं
धीरास्तरन्ति विपदं न तु दीनचित्ताः ॥ १८० ॥

१ नमनभयात् २ ऐन्द्रीम्, मेघोत्पन्नमित्यर्थः. ३ परिह-
तास्त्यक्ता अन्ये जलाशयाः समुद्रादयो येन. ४ गतलज्ज. नि-
र्लज्ज इत्यर्थः. ५ काशपुष्पवत्पाण्डुर.

१ गुदस्थानम् २ मेघनादेन सजातानन्दाः. ३ विद्युत्. ४ मयूरः.
५ विघटित व्यालावलीना बन्धन यस्य.

शुकः ॥ अखिलेषु विहंगेषु हन्त स्वच्छन्दचारिषु ।
 शुक पञ्जरबन्धस्ते मधुराणां गिरां फलम् ॥ १८१ ॥
 किंशुकैः शुक मा तिष्ठ चिरं भाविफलेच्छया । वाह्यरङ्गप्रस-
 ज्जेन के के नानेन वञ्चिताः ॥ १८२ ॥ काकाः किं किं न
 कुर्वन्ति केङ्कार यत्र यत्र वा । शुक एव पर वक्ति नृपह-
 स्तोऽगलितः ॥ १८३ ॥ शुक तव पठन व्यसन न गुणः
 स गुणामामः । समजनि येनैमरणं गरणं पञ्जरवासः
 ॥ १८४ ॥ कीर नीरसकरीरपादपे किं स्थितोऽसि कथयामि
 धीरतः । मामकीनसहकारपादपा दुःसमीरलहरीभिराहताः
 ॥ १८५ ॥ सुभाषितस्वाध्ययनेऽनुषक्तं शुकं वराकाः प्रह-
 सन्ति काकाः । तमेव संसत्सु गिरं किरन्तं दृष्ट्वा भवन्ति
 त्रपयानतास्ताः ॥ १८६ ॥ द्राक्षां प्रदेहि मधु वा वदने
 निवेदि देहे विवेदि किमु वा करलालनानि । जातिस्वभाव-
 च्चपलः पुनरेष कीरस्तत्रैव यासति कुण्डोदरि सुक्तबन्धः
 ॥ १८७ ॥ हे कीर कैरवसुगीरिति संकलय्य मा मात्र
 संरससि सज्जनरञ्जनाय । बालोऽपि यत्र कलकण्ठसुकण्ठ-
 र्पाठः सलेढि क्रोमलकुहूतपूर्णकर्णः ॥ १८८ ॥ इदमपटु
 कपाटं जर्जरः पञ्जरोऽयं विरमति न गृहेऽस्मिन्कूरमार्जार-
 यात्रा । शुक मुकुलितजिह्वः स्वीयतां किं वचोमिस्तव
 वचनविनोदे नादरः पामराणाम् ॥ १८९ ॥ अमृतवचन-
 लीलाविभ्रमररूपानं रचय चतुर कीर भ्रान्तचित्तेषु तेषु ।
 अकलितपरसेवातापपापः पिकोऽसौ भजतु विपिनघाटीमेष
 पीयूषकण्ठः ॥ १९० ॥ असुपिमन्नुद्याने विहगखल एष
 प्रतिकलं विलोलः कौकोलः कणति खलु यावत्कटुतरम् ।
 सखे तावत्कीर द्रव्य हृदि वाचयमकला न मौनेन न्यूनो
 भवति गुणमात्रां गुणगणः ॥ १९१ ॥ इयं पल्ली मिल्लैरनु-
 चितसमारम्भरसिकैः समन्तादाक्रान्ता विषविषमवाणप्रण-
 यिभिः । तरोरस्य स्कन्धे गमय समयं कीर निभृतं न
 वाणी कल्याणी तद्विह सुखसुद्वैव शरणम् ॥ १९२ ॥ असु-
 प्मिन्नारामे तरुभिरभिरामे विटपिनः स्फुट नृत्यद्गङ्गाविवि-
 धनवसंगीतकलनात् । परानन्दैः पूर्णाः क इव तव
 वर्णावलिपदक्रमश्रोता वेत्ता द्विजवर शुक श्राम्यसि कुतः
 ॥ १९३ ॥ अये कीरश्रेणीपरिवृढ वृथा वासरगतं किमर्थं
 स्वं व्यर्थ क्षपयसि पलाशे रमसतः । यदा पुष्पारम्भे सु-
 खमलिनिमा किंशुकतरोन्मदैवेदं ज्ञातं फलपरिचयो दुर्ल-
 भतरः ॥ १९४ ॥ अपारः पायोधिः पुलिनपदवी योजन-

शत निरालम्बो मार्गो वियति किल शून्या दश दिगः ।
 इतीवायं कीरः कतिपयपदान्येव गगने सुहृत्राम्यन्त्राम्य-
 न्ततति गुणवृक्षे पुनरपि ॥ १९५ ॥ द्विजकुलपते मेधासिन्धो
 सुभाषितकोविद त्वयि गृहसुपायाते जात बहूपकृतं मम ।
 यदिह नियतं बाला वृद्धाः स्त्रियः परिचारकाः शुक भग-
 वतो नाम प्रीता गृणन्ति सुहृसुहृः ॥ १९६ ॥ वासः
 काञ्चनपञ्जरे नृपकराम्भोजैस्तनूमार्जनं भक्ष्यं स्वादुरसालदा-
 ढिमफलं पेयं सुधामं पयः । पाठः ससदि रामनाम सततं
 धीरस्य कीरस्य मे हा हा हन्त तथापि जन्मविटपिकोडं
 मनो धावति ॥ १९७ ॥ सत्सांगत्यमवाप्य यः पुरवने नां-
 नारसास्वादवत्कीरः गाञ्चविचारचारुवचनैरानन्दकारी जने ।
 दैवेनास्फुटवाक्प्रपञ्चपिहितश्रोत्रस्य तस्माटर्षी प्राप्तस्यात्मस-
 माप्रगल्भकपिषु स्यान्मौनमेवोचितम् ॥ १९८ ॥ प्रातः
 कीर कठोरचञ्चुकषणक्रोधाधितैः कूजितैः किं माधुर्यनि-
 षित्सूक्तिविशदः कण्ठावटुः शोष्यते । सेयं दैववशाद्गंगा
 परिणता राजन्यपात्रस्य ते मिल्लैच्छिद्रितभित्तिमुद्रितघटः
 प्राप्सो यतः पञ्जरः ॥ १९९ ॥ माणिक्यद्रवलिस्मौक्तिकतुलां
 विभ्रन्ति नो दाडिमिवीजान्येष निरीक्षते न रमते हैमेऽप्यहो
 पञ्जरे । तत्तादृग्वनवाससमदमहामोदैकमेदस्विनी वृत्तिर्मे
 गलितानया हतगिरेत्येवं शुकः शोचति ॥ २०० ॥
 याते यातमघःस्थिते स्थितमुपर्यालोकिते लोकितं यद्यु-
 द्यानशुकोऽयमाकलयते शुद्धान्तहस्तस्थितः । तत्सर्वं मणि-
 मितिमेत्य भवता छायाशुकाङ्गीकृत तस्मिन्कर्णसुधां वि-
 तन्वति गिर तूर्ष्णां किमु स्वीयते ॥ २०१ ॥ स्वस्व-
 व्यापृतिमममानसतया मत्तो निवृत्ते जने चञ्चुकोटिविध-
 दिताररपुटो यास्याम्यह पञ्जरात् । इत्थं कीरवरे मनो-
 रथमयं पीयूषमास्वादयत्यन्तः संप्रविवेश वारणकराकारः
 फणिग्रामणीः ॥ २०२ ॥ दृष्ट्वा शाखावकीर्णं फलभरनमितं
 भूमिमागावनद्वं त्यक्त्वा शालप्रकाण्डं पनसमुपगतश्चिन्त-
 यित्वेति कीरः । हत्वा चञ्चुं प्रहर्षाद्विगलितपयसा सभृ-
 ताशेषपक्षो मिन्नश्चोड्डीय गन्तुं गगनपरिचिता या गतिः
 सापि नष्टा ॥ २०३ ॥

काकः ॥ वय काका वयं काका जल्पन्तीति प्रेगे द्विकोः ।
 तिमिरारिस्तमो हन्यादिति शङ्कितमानसाः ॥ २०४ ॥ तु-
 ल्यवर्णच्छदः कृष्णः कोकिलैः सह संगतः । केन विशा-
 यते काकः स्वयं यदि न भाषते ॥ २०५ ॥ अहो

१ पलाशवृक्षे. २ दोष ३ मरणपर्यन्तम्. ४ द्रोणकाक
 ५ वाचयमो मीनी.

१ पौतमव्यस्थिते रूपे २ राजमहिषीकराग्रस्थित ३ प्रात-
 काले ४ द्वौ ककारौ नास्ति विद्येते येषां ते.

मोहो वराकस्य काकस्य यदसौ मुहुः । सरीसर्ति नरी-
नर्ति पुरतः शिखिहसयोः ॥ २०६ ॥ आमरणादपि विरुतं
कुर्वाणाः स्पर्धया सह मयूरैः । किं जानन्ति वराकाः
काकाः केकारवं कर्तुम् ॥ २०७ ॥ तत्काक त्वयि युक्ताः
कदुवाग्वैवर्ण्यधूर्तताशुचिताः । यदि विष्ठाकृमिपुष्टे तत्र न
दोषा हि तच्चित्रम् ॥ २०८ ॥ विधिरेव विशेषर्गर्हणीयः
कैरट त्व रैट कस्तवापराधः । सहकारतरौ चकार यस्ते
सह वास सरलेन कोकिलेन ॥ २०९ ॥ काकस्य गात्रं
यदि काञ्चनस्य मणिक्यरत्नं यदि चक्षुदेशे । एकैकपक्षे
अथित मणीनां तथापि काको न तु राजहसः ॥ २१० ॥
त्रोटीपुटं करट कुञ्जलयाद्य तात यावत्प्रतिव्रजति नाक-
मयं मरालः । नो चेदमङ्गलकठोरवा विहंगाः सर्वे भुवी-
ति निजसंसदि शंसिता नः ॥ २११ ॥ प्रत्यङ्गण प्रतितरुं
प्रतिवारितीरं काकाश्चरन्ति चलचक्षुपटा रटन्तः । नो
यान्ति तृप्तिमथ मण्डितपुण्डरीकखण्डे वसन्नहह तृप्यति
राजहंसः ॥ २१२ ॥ कृष्णं वपुर्वहतु चुम्बतु सत्फलानि
रम्येषु सवसतु चूतवनान्तरेषु । पुंस्कोकिलस्य चरितानि
करोतु कामं काकः कलध्वनिविधौ स तु काक एव
॥ २१३ ॥ पथि निपतितां शून्ये दृष्ट्वा निरावरणाननां दधि-
भृतघटीं गर्वोन्नद्धः समुद्धतकधरः । निजसमुचितास्ता-
स्ताश्रेष्ठा विकारशताकुला यदि न कुरुते काणः काकः
कदा नु करिष्यति ॥ २१४ ॥ गात्रं ते मलिनं तथा
श्रवणयोरुद्वेगकृत्केडृतं भक्ष्यं सर्वमपि स्वभावचपलं दुश्चे-
ष्टितं ते सदा । एतैर्वास संगतोऽस्यविनयैर्दोषैरमीभिः
पर यत्सर्वत्र कुटुम्बवत्सलमतिस्तेनैव धन्यो भवान् ॥ २१५ ॥
रुक्षस्यामधुरस्य चातिमलिनच्छायस्य धृष्टस्य च क्षुद्रस्य
क्षतकारिणोऽतिचपलस्याह्लादविच्छेदिनः । येयं निम्बफलेषु
काक भवतस्तिक्तेषु नैसर्गिकी प्रीतिस्तत्सदृश विधेर्विल-
सितं निष्पन्नमेतच्चिरात् ॥ २१६ ॥ कर्णारुतुर्दुर्मन्तरेण
रङ्गितं गाह्रस्व काक स्वयं माकन्दं मकरन्दशालिनमिह
त्वा मन्महे कोकिलम् । धन्यानि स्थलवैभवेन कतिचि-
द्वस्तूनि कस्तूरिका नेपालक्षितिपालफालपतिते पङ्के न
शङ्केत कः ॥ २१७ ॥ काक त्वं फलनम्रमात्रविपिनं
दैवात्समासादयन्किं कर्णौ वधिरीकरोषि परुषक्रेङ्कारको-
लाहलैः । मौनं चेदवलम्बसे रतभरप्रह्वान्तपुंस्कोकिलभ्रा-
न्त्यापि त्वयि संचरन्ति न कथं मुग्धाकटाक्षच्छटाः ॥ २१८ ॥

नो चारू चरणी न चापि चतुरा चञ्चूर्न वाच्यं वचो नो
लीलाचतुरा गतिर्न च शुचिः पक्षग्रहोऽय तव । क्रूरके-
डूतिनिर्भरां गिरमिह स्थाने वृथैवोद्विरन्मूर्ख ध्वाङ्घ्र न लज्ज-
सेऽप्यसदृशं पाण्डित्यमुन्नाटयन् ॥ २१९ ॥ यस्याकर्ण्य
वचः सुधाकवलितं वाच्यमानामपि व्यग्राणि व्यथयन्ति
मन्मथकथाश्रेतांसि चैत्रोत्सवे । रे रे काक वराक साक-
ममुना पुस्कोकिलेनाधुना स्पर्धाबन्धमुपेयुषस्तव तु किं
लज्जापि नोजागरा ॥ २२० ॥ आलापं कलकण्ठिका न
कुरुते कीरा न धीरध्वनिं व्याहारं कलयन्ति कोमलगिरः
कूजन्ति नो बर्हिणः । नीराडम्बरदुर्दिनाम्बरतले दूरे द्विरे-
फध्वनिः काकाः केवलमेव केडूतरवैः कुर्वन्ति कर्णज्वरम्
॥ २२१ ॥ बन्ध लब्धवतः परस्य वदनं भिक्षाशया
पश्यतः स्वावासच्च्युतिवेदनां विदधतः कान्तां विना सी-
दतः । भ्राम्यन्तः सह भार्यया प्रतिदिशं प्रत्यापगं प्रत्यगं
कीरस्याध्ययनं हसन्ति विविधक्रीडालसा वायसाः ॥ २२२ ॥
किं केकीव शिखण्डमण्डिततनुः किं कीरवत्पाठकः किं
वा हंस इवाङ्गनागतिगुरुः सारीव किं सुखरः । किं वा
हन्त शकुन्तवालपिकवत्कर्णामृतं सन्दते काकः केन
गुणेन काञ्चनमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ २२३ ॥ अत्रस्थः
सखि लक्ष्ययोजनगतस्यापि प्रियस्यागमं वेत्याख्याति च
धिकशुकादय इमे सर्वे पठन्तः स्थिताः । मत्कान्तस्य वियो-
गतापदहनज्वालावलीवारिदः काकस्तेन गुणेन काञ्च-
नमये व्यापारितः पञ्जरे ॥ २२४ ॥ अस्मिन्नम्बोदवृन्दध्व-
निजनितरुपि प्रेक्षमाणोऽन्तरिक्षं मा काकं व्याकुलो भूस्त-
रुशिखरशवक्रव्यलेशानशान । धत्ते मत्तेभकुम्भव्यतिकरकर-
जग्रामवज्राजग्रासव्यासक्तमुत्ताधवलितकवलो न स्पृ-
हामत्र सिंहः ॥ २२५ ॥

वकः ॥ एष वकः सहसैव विपन्नः शाठ्यमहो क्व नु
तद्रतमस्य । साधु कृतान्त न कश्चिदपि त्वां वक्ष्यितुं
सुशठोऽपि समर्थः ॥ २२६ ॥ न कोकिलानामिव मञ्जु
गुञ्जितं न लब्धलास्यानि गतानि हंसवत् । न बर्हिणा-
नामिव चित्रपक्षता गुणस्तथाप्यस्ति वके वकव्रतम् ॥ २२७ ॥
वकोट ब्रूमस्त्वां लघुनि सरसि कापि शफरैस्तव न्याय्या
वृत्तिर्न पुनरवगाढुं समुचितः । इतश्चेतश्चात्रलिहलहरिहे-
लातरलितक्षितिभ्रयासैकग्रहिलतिमिपोतः पतिरपाम् ॥ २२८ ॥
नैर्मल्यं वपुषस्तवास्ति वसतिः पद्माकरे जायते मन्दं याहि

मनोरमां वद गिरं मौनं च संपादय । धन्यस्त्वं वक राज-
हंसपदवीं प्राप्तोऽसि किं तैर्गुणैर्नीरक्षीरविभागकर्मनिपुणा
शक्तिः कथं लभ्यते ॥ २२९ ॥ जातिस्तस्य न मानसे न
शुचिभिर्घृत्तिर्मृणालाङ्कुरैर्न ब्रह्मोद्बहनेन निर्मलयशः प्राप्ता
न वाचः कलाः । जीवन्सत्त्ववधेन बाह्यधवलो आम्यन्स-
गर्वं पुनर्मिथ्यैवोन्नतकंधरः शठवको हंसैः सह स्पर्धते
॥ २३० ॥ रे रे शिष्टवकोट नाकतटिनीतीरे तपस्त्रितं
ध्यानेनानिमिषोपभोगमनसा युक्तं करोपीदृशम् । एव य-
त्किल मानसस्य पदवीं काङ्क्षस्युक्त हि तन्नोरक्षीरविवे-
कनिर्मलधियो हंसस्य नान्यस्य सा ॥ २३१ ॥ न भ्रूणा
स्फुरणं न चञ्चुचलनं नो चूलिकाकम्पनं न ग्रीवाचलनं
मनागपि न यत्पक्षद्वयोत्क्षेपणम् । नासाप्रेक्षणमेकपाददमनं
कष्टैकनिष्ठं परं यावत्तिष्ठति हीनमीनवदनस्तावद्वकस्ता-
पसः ॥ २३२ ॥

धूकः ॥ यद्यपि तरणेः किरणैः सकलमिदं विश्वमु-
ज्ज्वल विदधे । तदपि न पश्यति धूकः पुराकृतं भुज्यते
कर्म ॥ २३३ ॥

खद्योतः ॥ जर्जरतृणाग्रमदहन्सर्पपकणमप्रकाशयन्-
नम् । क्रीटत्वमात्मतत्त्वात्खद्योतः ख्यापयन्नवति ॥ २३४ ॥
धनसन्तमसमलीमुस दशदिशि निशि यद्विराजसि तदन्यत् ।
क्रीटमणे दिनमधुना तरणिकरान्तरितसितकिरणम् ॥ २३५ ॥
क्वापि गतः पतिरहं जलदान्तरितः शशी सनक्षत्रः । शून्ये
तमसि भवानपि खद्योत द्योततां नाम ॥ २३६ ॥ इन्दुः
प्रयास्यति विनङ्गयति तारकश्रीः स्थासन्ति लीढतिमिरा
न मणिप्रदीपाः । अन्धं समग्रमपि क्रीटमणे भविष्यत्युन्मे-
पमेप्यति भवानपि दूरमेतत् ॥ २३७ ॥ आजिष्णवो नमसि
मेघकृतान्तराले स्वल्पप्रभा अपि परैरनिरस्तभासः । खद्यो-
तकाः प्रकटितोरुतरप्रभावास्तावन्न संसतुरगः समुदेति या-
वत् ॥ २३८ ॥ अदृष्टव्यापारं गतवति दिनानामधिपतौ
यैशःशेषीभूते शशिनि रगतघान्नि ग्रहगणे । तथा ध्वान्तं
जातं जगदुपनते मेघसमये यथामी गण्यन्ते तमसि पटवः
क्रीटमणयः ॥ २३९ ॥

स्थलचरान्योक्तयः ।

सिंहः ॥ एकोऽहमसहायोऽहं कृशोऽहमपरिच्छदः ।
स्वप्नेऽप्येवंविधा चिन्ता मृगेन्द्रस्य न जायते ॥ १ ॥ मृ-

गेन्द्रं वा मृगारिं वा सुखं व्याहरतां जनः । तस्योभयमपि
ब्रीडा ब्रीडादलितदन्तिनः ॥ २ ॥ मृगेभ्यो रक्ष्यते क्षेत्रं
नरैस्तृणमयैरपि । सिंहाक्रान्तं पुनर्मूढं न ह्यैर्न च द-
न्तिभिः ॥ ३ ॥ मृगैर्नष्टं शशैर्लीनं वराहैश्चलितं स्थलात् ।
हयानां हेपितं श्रुत्वा सिंहैः पूर्ववदासितम् ॥ ४ ॥ खनन्ना-
खुबिलं सिंहः पापाणशकलाकुलम् । प्राप्नोति नखमङ्गं वा
फलं वा मूषको भवेत् ॥ ५ ॥ जीर्णोऽपि क्रमहीनोऽपि
कृशोऽपि यदि केसरी । तथापि यूथनाथस्य शङ्कातङ्काय
कल्पते ॥ ६ ॥ नाभिपेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते
वने । विक्रमार्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥ ७ ॥
वेत्तेण्डगण्डकण्डूतिपाण्डित्यपरिपन्थिना । हरिणा हरिणा-
लीपु कथ्यतां कः पराक्रमः ॥ ८ ॥ उत्तुङ्गमत्तमातङ्गम-
स्तकन्यस्तलोचनः । आसन्नेऽपि च सैरङ्गे न वाञ्छां कुरुते
हरिः ॥ ९ ॥ जातः स्तन्यं न जग्राह कण्ठीरवकिशोरकः ।
चञ्चुर्व्यापारयामास कुञ्जे कुञ्जरशालिनि ॥ १० ॥ वरमुन्नतली-
ङ्गलात्सटाधूननभीषणात् । सिंहात्पादप्रहारोऽपि न शृगाला-
धिरोहणम् ॥ ११ ॥ शूरोऽसि कृतविद्योऽसि दर्शनीयोऽसि
पुत्रक । कुले तस्मिन्प्रजातोऽसि गजो यत्र न हन्यते ॥ १२ ॥
यस्मिञ्जीवति सिंहे वनमिदमासीदुरासदं द्विरदैः । घटयन्ते
कटिसूत्रं तस्य सटाभिः शबरशिशवः ॥ १३ ॥ एकाकिनि
वनवासिन्त्यैराजलक्ष्मण्यनीतिशास्त्रज्ञे । संचोच्छ्रिते मृगपतौ
राजेति गिरः परिणमन्ति ॥ १४ ॥ अनिशं मतङ्गजानां
वृंहितं माकर्ष्यते यथा विपिने । मन्ये तथा न जीवति
मृगेन्द्रपलकवलनः सिंहः ॥ १५ ॥ यद्यपि च दैवयोगा-
त्सिंहः पतितोऽतिदुस्तरे कूपे । तदपि च वाञ्छति सततं
करिकुम्भविदारणं मनसि ॥ १६ ॥ यद्यपि रटति सरोपं
मृगपतिपुरतोऽपि मत्तगोमायुः । तदपि न कुप्यति सिंहोऽ-
प्यसदृशपुरुषेषु कः कोपः ॥ १७ ॥ जठरज्वलनज्व-
लताप्यपगतशङ्कं समागतापि पुरः । करिणामरिणा हरिणा
हरिणाली हन्यतां नु कथम् ॥ १८ ॥ हेलाविदलितकरि-
कुल कण्ठीरव कीदृशः प्रकोपोऽयम् । लोले बालशृगाले
केवलकोलाहलाधारे ॥ १९ ॥ गर्जितमाकर्ष्य मनागङ्गे
मातुर्निशार्धजातोऽपि । हरिशिशुरूपतितुं द्रागङ्गान्याकुक्ष्य
लीयते निभृतम् ॥ २० ॥ वयोभिमानादपमानता चेद्वि-
धीयते फेरुजरत्तरेण । हेलाहतानेककरीन्द्रयूनोंर्हरीन्द्रस-

१ जन्म २ शूद्रै ३ जीवनम् ४ ब्रह्मण उद्बहनेन वाहनतया
पृष्ठे धारणेन ५ सूर्यं ६ दर्शनव्यापाररहितं यथा स्यात्तथा,
७ यशोमात्रावशिष्टे, ८ गततेजसि, ९ परिवारहीनं

१ पराक्रमरहितः, २ मत्तगजानाम् ३ वैरिणा, ४ मृगप-
क्षिपु ५ मृगे, ६ सिंहः, ७ पुच्छम्, ८ कम्पनम्, ९ राजचिह्न-
हिते १० वलोन्नते, ११ गर्जितम्, १२ हस्तिमांसप्रासकरः

नोर्नहि कापि हानिः ॥ २१ ॥ भिनत्ति भीमं करिराज-
कुम्भ विभर्ति वेगं पवनादतीव । करोति वासं गिरिगह्वरेषु
तथापि सिंहः पशुरेव नान्यः ॥ २२ ॥ गम्यते यदि मृगे-
न्द्रमन्दिरे लभ्यते करिकपोलमौक्तिकम् । जम्बुकालयगतेन
लभ्यते वत्सपुच्छखुरचर्मखण्डनम् ॥ २३ ॥ येन भिन्न-
कारिकुम्भविस्खलन्मौक्तिकावलिभिरश्विता मही । अद्य
तेन हरिणान्तिके कथं कथ्यतां तु हरिणा पराक्रमः
॥ २४ ॥ हरिरलसविलोचनः सहेलं वलमवलोक्य
पुनर्जगाम निद्राम् । अधिगतपतिविक्रमास्तभीतिर्न तु व-
नितास्य विलोक्यांचकार ॥ २५ ॥ उत्तङ्गशैलशिखरस्थित-
पादपस्य काकोऽपि पक्कफलमालभते सपक्षः । सिंहो वली
गजविदारणदारुणोऽपि सीदत्यहो तरुतले खलु हीनपक्षः
॥ २६ ॥ अन्तर्वलान्यहममुष्य मृगाधिपस्य वाचा निवेद्य
कथमद्य लघूकरोमि । जानन्ति किं तु करजक्षतकुम्भिकु-
म्भनिर्मुक्तमौक्तिकमयानि वनान्तराणि ॥ २७ ॥ आवद्ध-
कृत्रिमसटाजटिलासभित्तिरारोपितो मृगपतेः पदवीं यदि
श्वा । मत्तेभकुम्भतटपाटनलम्पटस्य नादं करिष्यति कथ
हरिणाधिपस्य ॥ २८ ॥ भिन्ना महागिरिशिलाः करजाग्र-
जाग्रदुद्दामशौर्यनिकरैः करटिभ्रमेण । दैवे पराश्वि करिणाम-
रिणा तथापि कुत्रापि नापि खलु हा पिशितस्य लेगः ॥ २९ ॥
पारीन्द्रशावक न तावकरीतिरेषा वेशान्तरैर्विहरसि श्वश्रु-
गालगावैः । कुम्भीन्द्रकुम्भदलनोत्पतनाक्रमेच्छां वगोचिता
न खलु रीतिमुरीकरोषि ॥ ३० ॥ उत्प्लुत्य यः शिखरिणं
मदकुम्भिकुम्भमुद्दिद्य सानुशतमायतमुल्लङ्घे । पञ्चाननो
नियतया जरयाभिभूतः सोऽयं करौ लिहति वृंहितलोहि-
ताक्षः ॥ ३१ ॥ दिगन्ते श्रूयन्ते मदमलिनगण्डाः कैरटिनः
करिण्यः कारुण्यास्पदमसमशीलाः खलु मृगाः । इदानी
लोकेऽस्मिन्ननुपमशिखानां पुनरयं नखानां पाण्डित्यं प्रकट-
यतु कस्मिन्मृगपतिः ॥ ३२ ॥ न यत्र स्थैर्मानं दधुरति-
भयभ्रान्तनयना गलहानोद्रेकभ्रमदलिकदम्बाः करटिनः ।
लुठन्मुक्ताभारे भवति परलोक गतवतो हरेरेद्य द्वारे
गिव शिव शिर्वाना कलकलः ॥ ३३ ॥ कुरङ्गीणा यूथ
निभृतमिदमङ्गीकृतमयं निरातङ्को यन्निर्दयहृदयभावोऽर्दयतु
तत् । निवेद्यो वा कस्मिन्नयमविनयः केसरियुवा हठान्म-
त्तेमानां युवतिषु विद्यते नखपदम् ॥ ३४ ॥ स्थितिं नो रे
दध्याः क्षणमपि मदान्वेक्षण सखे गजश्रेणीनाथ त्वमिह

जटिलायां वनमुवि । असौ कुम्भिभ्रान्त्या खरनखरनिर्दारि-
रतमहागुरुग्रावग्रामः स्वपिति गिरिगर्भे हरिपतिः ॥ ३५ ॥
पिव स्तन्य पोत त्वमिह मददन्तावलधिया दृगन्तानाधत्से
किमिति हरिदन्तेषु परुषान् । त्रयाणां लोकानामपि हृदय-
तापं परिहरन्नयं धीरं धीरं ध्वनति नवनीलो जलधरः ॥ ३६ ॥
क्षुद्राः सन्ति सहस्रशोऽपि विपिने शौण्डीर्यवीर्योद्धतास्तस्यै-
कस्य पुनः स्तवीमहि महः सिंहस्य विश्वोत्तरम् । केलिः
कोलकुलैर्मदो मदकलैः कोलाहलो नौहलैः संहर्षो महिषैश्च
यस्य मुमुचे साहंकृते हुंकृते ॥ ३७ ॥ कोलः केलिमलंकरोतु
करिणः क्रीडन्तु कान्तासखाः कासारे वनकासराः सरभसं
मज्जन्तिवह स्वेच्छया । अभ्यस्यन्तिवभयोषितश्च हरिणा
भूयोऽनुरूपां गतिं कान्तारान्तरसंचरिष्णुरधुना पञ्चाननो
वर्तते ॥ ३८ ॥ नास्योच्छ्रायवती तनुर्न दशनौ नो दीर्घ-
दीर्घः कैरः सत्य वारण नैष केसरिशिशुः स्वाडम्बरैः स्पर्धते ।
तेजोवीजमजेयमस्य हृदये न्यस्तं पुनर्वेधसा तादृक्त्वाद्दशमेव
येन सुतरां भोज्यं पशुं मन्यते ॥ ३९ ॥ क्षुत्क्षामोऽपि
जराकृशोऽपि शिथिलप्रायोऽपि कष्टां दशामापन्नोऽपि विप-
न्नधीधृतिरपि प्राणेषु गच्छत्स्वपि । मत्तेभेन्द्रविभिन्नकुम्भमपि-
गितग्रासैकवद्धस्पृहः किं जीर्णं तृणमत्ति मानमहतामग्रेसरः
केसरी ॥ ४० ॥ येनानर्गलकालकेलिकलितप्रत्यग्रकादम्बिनी-
धाराधोरणिधौतघातुषु पुरा शैलेषु लीलायितम् । सोऽयं
शृङ्गनिपातभग्नचरणः स्फारस्फुरत्फेरवीफूत्कारैः कुपितोऽद्य
खादति सुहुः पाणी मृगग्रामणीः ॥ ४१ ॥ आमाणसुप-
शल्यसीमनि मदोद्रेकस्फुरत्सौष्ठवाः फेत्कारध्वनिमुद्गिरन्ति
वहवः संभूय गोमायवः । सोऽन्यः कोऽपि घनाघनध्व-
निघनः पारीन्द्रगुञ्जारवः शुष्यद्रण्डमलोलशुण्डमचलत्कर्णं
गजैर्यः श्रुतः ॥ ४२ ॥ एणः क्रीडति शूकरस्य खनति
द्वीपी च गर्वायते क्रोष्टा क्रन्दति वल्गते च शशको वेगा-
द्गुरुर्धवति । निःशङ्कः करिपोतकस्तारुलतामुन्मोटते ली-
लया हहो सिंह विना त्वयाद्य विपिने कीदृग्दशा वर्तते
॥ ४३ ॥ हे मातङ्ग मदान्मुडम्बरतया रोलम्बरोलं वह-
द्वन्यानामवलम्बनं वनमिदं भङ्गं यदुत्कण्ठसे । दृष्टस्त-
त्किमहो महोन्नतधराधौरैयधानीधरप्रस्थप्रस्थितमेघयूथमथनो-
त्कण्ठी न कण्ठीरवः ॥ ४४ ॥ यस्यावन्ध्यरुषः प्रतापवस-
तेर्नादेन धैर्यद्रुहः शुष्यन्ति स्र मदप्रवाहसरितः सद्योऽपि

१ मृगयार्थमागता सेनाम् २ हे सिंहशिशो. ३ गजाः.
४ स्थितिम् ५ सिंहस्य. ६ क्रीडणीणम्.
३१ सु० २० भा०

१ दिगन्तेषु. २ नीचा. ३ 'नाहलो स्लेच्छजाल्यन्तरे' इति
हैम. ४ शुण्डादण्डः. ५ क्षुधया क्रशः ६ नतनमेघमाला.
७ जम्बुकी. ८ सफलकोपस्य.

दिग्दन्तिनाम् । दैवात्कष्टदगावगं गतवतः सिंहस्य तस्या-
धुना कर्पन्त्येव करेण केसरसटाभारं जैरत्कुञ्जराः ॥ ४५ ॥
यः शौर्यावधिरेव यस्य सहसा दिग्दन्तिनोऽप्यन्तिक ना-
याताः किल येन विन्ध्यवसुधा गम्या न कस्याप्यभूत् ।
तस्मिन्कौतुकिना त्वया करिपतौ लुप्ते कपोलस्थलीभृङ्गः
केसरिवीर संप्रति पुनः कुत्रैव विश्राम्यतु ॥ ४६ ॥ यूना
श्रेण विभिन्नवारणघटाकुम्भोच्छलन्मौक्तिकश्रेणीभिः परिपू-
रितास्तटमुवो भूमीभृता कोटिगः । तस्यैवाद्य निवाससीम्नि
कलभाः क्रीडन्ति निःसाध्वस पारीन्द्रस्य जरातुरस्य तदहो
जीर्णो जिगीषारसः ॥ ४७ ॥ कः कः कुत्र न घुर्ध-
रायितधुरीघोरो घुरेच्छकरः कः कः क कमलाकर
विमलक कर्तुं करी नोद्यतः । के के कानि वनान्यरण्यम-
हिषा नोन्मूलयेयुर्यतः सिंहीक्षेहविलासवद्धवसतिः पञ्चाननो
वर्तते ॥ ४८ ॥ मातङ्गाः किमु वलितैः किमफलैराडम्बरै-
र्जम्बुकाः सारङ्गा महिषामदं व्रजत किं शून्येषु शूरा न
के । कोपाटोपसमुद्गतोत्कटसटाकोटेरिभारेः पुनः सिन्धु-
ध्वानिनि हुंकृते स्फुरति यत्तद्गर्जितं गर्जितम् ॥ ४९ ॥
काकः पक्षवलेन भूपतिगृहे आसं यदि प्राप्तवान्किञ्च तस्य
महत्त्वमस्य लघुता पञ्चाननसागता । येनाक्रम्य करीन्द्र-
गण्डयुगलं निर्भिद्य हेलालवाल्लब्धा आसवर वैराटकधिया
मुक्तागणस्त्यज्यते ॥ ५० ॥ निद्रामीलितलोचनो मृगपति-
र्यावद्गुहां सेवते तावत्स्वैरममी चरन्तु हरिणाः स्वच्छन्द-
सचारिणः । उन्निद्रस्य विधूतकेसरसटाभारस्य निर्गच्छतो
नादे श्रोतृपथं गते गतधियः सन्त्वेव दीर्घायुषः ॥ ५१ ॥
खेराः सन्तु सभासदः करिचमूदर्पज्वरोत्सारिणः हर्यक्षेण
समं च जन्तुकयुवा बुद्धाय वद्वादरः । तत्रापि प्रथयन्ति
तुल्यवलतामेके तयोरुच्चकैरन्त्ये संगयगंसिनस्तदपरे वाहं
विपर्यासिनः ॥ ५२ ॥ हे हर्यक्ष सहस्र संप्रति लघुर्गो-
मायुरग्रे सतां मत्साधारणवच्यजन्तुमनसा गुञ्जारवं संव्य-
धात् । नीचानां प्रकृतिर्भ्रमो मुखरता चातः कथं खिद्यसे
शार्दूले द्विरेदे मृगे शगकुले कस्ते विपक्षग्रहः ॥ ५३ ॥
दिङ्मगाः प्रतिपेदिरे प्रथमतो जाल्यैव जेतव्यतां संभाव्य
स्फुटविक्रमोऽथ वृषभो गौरैव गौरीपतेः । विक्रान्तेर्निकषं
करोतु कतमं नाम त्रिलोकीतले कण्ठेकालकुटुम्बिनीकरु-
णया सिक्तः स कण्ठीरवः ॥ ५४ ॥

गजः ॥ गजस्य पङ्कमस्य त्रपाकरमिदं महत् । पाद-
सुदृढ्यं यद्गच्छन्हरिणोऽपि हसत्यसौ ॥ ५५ ॥ मलोत्सर्गो

गजेन्द्रस्य मूर्ध्नि काकः करोति चेत् । कुलानुरूपं तत्तस्य
यो गजो गज एव सः ॥ ५६ ॥ आसाद्रलितसिक्थस्य
किं गतं करिणो भवेत् । पिपीलिकस्तु तेनैव सकुटुम्बोऽपि
जीवति ॥ ५७ ॥ वन्धनस्थो हि मातङ्गः सहस्रभरणक्षमः ।
अपि स्वच्छन्दचारी श्वा स्वोदरेणापि दुःखितः ॥ ५८ ॥
अन्तर्वसति मार्जारी शुनी वा राजवेदमनि । वहिर्वद्वोऽपि
मातङ्गस्ततः किं लघुतां गतः ॥ ५९ ॥ रवितप्तो गजः
पद्मास्तद्गुह्यान्वाधितुं श्रुवम् । सरो विशति न ज्ञातुं गज-
ज्ञानं हि निष्कलम् ॥ ६० ॥ कौपे पयसि लघीयसि ता-
पेन करः प्रसारितः करिणा । सोऽपि न पयसा लिप्तो
लाघवमात्मा परं नीतः ॥ ६१ ॥ यदि मत्तोऽसि मतङ्गज
किममीभिरसारसरलतरुदलनैः । हरिमतुसर खरनखरं व्य-
पनेष्यति ते स करटकण्ठतिम् ॥ ६२ ॥ कलम तवा-
न्तिकमागतमलिमेनं मा कदाप्यवज्ञासीः । अपि दानसुन्द-
राणां द्विपधुर्याणामयं शिरोधार्यः ॥ ६३ ॥ लीलासुकुलित-
नयन किं सुखगयनं समातनुपे । परिणामविषमहरिणा
करिनायक वर्धते वैरम् ॥ ६४ ॥ आपातालगर्भारे मज्जति
नीरे निदाघसंततः । न स्पृगति पत्वलात्मः पञ्जरशेषोऽपि
कुञ्जरः कापि ॥ ६५ ॥ सूते सूकरगृहिणी सुतशतमति-
दुर्मगं व्रटिति । करिणी चिराय सूते कमपि महीपालला-
लितं कलमम् ॥ ६६ ॥ गिरिगह्वरेषु गुरुगर्वगुम्फितो
गजराजपोत न कदापि संचर । यदि बुध्यते हरिशिशुः
स्तनघयो भविता करेणुपरिशेषिता मही ॥ ६७ ॥ कैलि^२
कुरुष्व परिसुद्धं सरोरुहाणि गौहस्य शैलतटनिर्झरिणी-
पयांसि । मावानुरक्तकरिणीकरलालिताङ्ग मातङ्ग सुख
मृगराजराणामिलापम् ॥ ६८ ॥ भो भोः करीन्द्र दिवसानि
क्रियन्ति तावदस्मिन्भरौ संमतिवाहय कुत्रचित्त्वम् । रेवा-
जलैर्निजकरेणुकरप्रयुक्तैर्भूयः शमं गमयितासि निदाघदा-
हम् ॥ ६९ ॥ दानार्थिनो मधुकरा यदि कर्णतालैर्दूरीकृताः
करिचरेण मदान्धबुद्ध्या । तस्यैव गण्डयुगमण्डनहानिरेषा
भृङ्गाः पुनर्विकचपद्मवने चरन्ति ॥ ७० ॥ लङ्गूलचाल-
नमधश्चरणावपातं भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च । श्वा
पिण्डदस्य कुरुते गजपुगवस्तु घोरं विलोकयति चाटु-
गतैश्च मुङ्गे ॥ ७१ ॥ गण्डस्थले हि मदवारिजलौघलुब्ध-
मत्तभ्रमरपादतलाहतोऽपि । कोपं न गच्छति नितान्त-
वलोऽपि नागस्तुल्ये वले हि बलवान्परिकोपमेति ॥ ७२ ॥

१ वृद्धगजा.. २ सिंहस्य. ३ कपर्दकतुल्या. ४ कण्ठेकालः
शिवस्तच्छुद्धिनी पार्वती.

१ सिंहस्य. २ क्रीडाम्. ३ मज्जन कुरु ४ मरुदेशे. ५ यापय.
६ दानोदकाथिन.. ७ प्रफुल्लकमलवने. ८ पुच्छविक्षेपणम्.
९ गजश्रेष्ठ..

न स्वां करेणुमपि नापि निजान्किञ्चोरात्रात्मानमेष परि-
शोचति वारणेन्द्रः । दावाभिमभतनुरत्र यथोपसन्नान्दाना-
र्थिनो मधुकरानधिरूढभावान् ॥ ७३ ॥ दानं ददत्यपि जैलैः
सहसाधिरूढे को विधेमानगतिरासितुमुत्सहेत । यद्-
न्तिनः कंटकटाहतटान्निर्ममङ्गोर्मङ्गदपाति परितः पटलैरली-
नाम् ॥ ७४ ॥ न गृह्णाति ग्रासं नवकमलकिञ्चलिकनि जले
न पङ्केर्वाह्लादं विशति विसमङ्गार्धशवलैः । ललन्तीं प्रेमार्द्रा-
मपि विषहते नान्यकरिणीं सरन्दावभ्रयां हृदयदयितां
वारणपतिः ॥ ७५ ॥ गले पाशस्तीव्रश्ररणयुगले गाढनिगडो
दृढं स्कन्धे बन्धः शिरसि सृणिपातः खरतरः । नरः स्क-
न्धारूढो वत मरणयोग्येऽपि विषये न जानीमोऽत्यर्थं द्वि-
रद वद कसात्तव मदः ॥ ७६ ॥ निषेवन्तामेते वृषम-
हिषमेपाश्च हरिणा गृहाणि क्षुद्राणां कतिपयतृणैरेव सुखिनः ।
गजानामास्थानं मदसलिलजम्बालितभुवां तदेकं विन्ध्याद्रे-
र्विपिनमथवा भूपसदनम् ॥ ७७ ॥ न कुर्याः प्राखर्यं
किमपि करिपोत प्रतिभिया हरीणां हेलेयं यदिह बहुबलं
विहरसि । अकस्मादेतेषां कुटिलदृशि रोपस्पृशि मनाङ्गनिरर्थं
भाविन्यो मदकरिदरिद्रा वनमुद्यः ॥ ७८ ॥ जहीहि गुरु-
गर्जितं विजहि शुण्डया सीत्कृतं परिभ्रम शनैर्वनं किमु
गजेन्द्र गर्वायसे । यथा न किल केसरी गिरिदरीषु निद्रां
त्यजन्विमूर्च्छयति जृम्भया सुभग तावकीनं मनः ॥ ७९ ॥
रे चाश्वल्यजुपो मृगाः श्रितनगाः कलोलमालाकुलामैताम-
म्बुधिगामिनी व्यवसिताः संगहितु वा कथम् । अत्रैवो-
च्छलदम्बुनिर्मरमहावर्तैः समावर्तितो यद्भावेव रसातलं
पुनरसौ यातो गजग्रामणीः ॥ ८० ॥ नीर्वारप्रसवाग्रमुष्टि-
कवलैर्यो वर्धितः शैशवे पीतं येन सरोजपत्रपुटके होमा-
वशेषं पयः । तं पश्चान्मदमन्थरालिवलयव्यालुसगण्ड गजं
सानन्दं समयं च पश्यति मुहुर्दरे स्थितस्तापसः ॥ ८१ ॥
कर्णे चामरचारुकम्बुकलिकाः कण्ठे मणीनां गणाः सिन्दूर-
प्रकरः शिरःपरिसरे पार्श्वान्तिके किङ्किणी । लब्धश्रेष्ठप-
वाहनेन करिणा वदनेन भूषाविधिस्तत्किं भूधरधूलिधूसरत-
नुर्मान्यो न वन्यः करी ॥ ८२ ॥ पीत यत्र हिम पयः कव-
लिता यस्मिन्मृणालाङ्कुरास्तापार्तेन निमज्ज्य यत्र सरसो
मध्ये विमुक्तः श्रमः । धिक्त्तस्यैव जलानि पङ्किलयतः पायो-

जिनीं मभ्रतो मूलान्युत्खनतः करीन्द्र भवतो लज्जापि नो
जायते ॥ ८३ ॥ तापो नापगतस्तृषा न च कृशा, धौता न
धूली तनोर्न स्वच्छन्दमकारि कन्दकवलः का नाम केली-
कथा । दूरोत्क्षिप्तकरेण हन्त करिणा स्पृष्टा न वा पद्मिनी
प्रारब्धो मधुपैरकारणमहो झाङ्गारकोलाहलः ॥ ८४ ॥
नाभूवन्भुवि यस्य कुत्रचिदपि स्पर्धाकराः कुञ्जराः सिंहेनापि
न लङ्घिता किमपरं यस्योद्धता पद्धतिः । कष्टं सोऽपि
कैदर्थ्यते करिवरः स्फारारवैः फेरवैरापातालगभीरपङ्कप-
टलीमश्रोऽद्य भैश्रोद्यमः ॥ ८५ ॥ पादाघातविधूर्णिता
वसुमती त्रासाकुलाः पक्षिणः पङ्काङ्गानि सरासि गण्डक-
षणक्षोदक्षताः शाखिनः । प्राप्येदं करिपोतकैर्विधिवशा-
च्छार्दूलशून्यं वनं तत्तन्नाम कृतं विशृङ्खलतया वक्तु न
यत्पार्यते ॥ ८६ ॥ आरामोऽयमनर्गलेन बलिना भग्नः
समग्रो मयेत्यन्तः संभृतहर्षवर्धितमदोदयः किमुन्माद्यसि ।
मातङ्ग प्रतिवर्षमेव भवतो भावी निदाघज्वरस्तत्रापि प्रति-
कारमर्हसि सखे सम्यक्समालोचितुम् ॥ ८७ ॥ कौपं वारि
विलोक्य वारणपते किं विस्मितेनास्यते प्रायो भौजनमस्य
संप्रति भवांस्तत्पीयतामादरात् । उन्मज्जच्छफरीर्षुलिन्दल-
लनापीनस्तनास्फालनस्फारीभूतमहोर्मिनिर्मलजला दूरेऽधुना
नर्मदा ॥ ८८ ॥ नो मन्ये दृढबन्धनात्क्षतमिदं नैवाङ्कु-
शाघातनं स्कन्धारोहणताडनात्परिभवं नैवान्यदेशागमम् ।
चिन्ता मे जनयन्ति चेतसि यथा स्मृत्वा स्वयूथ्यान्वने
सिंहत्रासितभीतभीरुकलभा यासन्ति कस्याश्रयम् ॥ ८९ ॥
पत्युर्यत्पतितावशेषकवलग्रासेन वृत्तिः कृता पीतं यच्च कराः
वगाहकलुषं तत्पीतशेष पयः । प्राणान्पूर्वतरं विहाय तदिदं
प्राप्तं करिण्या फल यद्बन्धनप्रकातरस्य करिणः क्लिष्टं न
दृष्टं सुखम् ॥ ९० ॥ क्रीडाकारि तडागवारिणि गतातङ्गं
न पङ्केरुहैर्वह्नी काचन शल्लकीतरुगता नाकर्षिता हर्षतः ।
नास्तिष्ठा करिणी करेण करिणा कामातुरेणामुना दंष्ट्राभि-
र्विकटाननः शिव शिव व्यालोकि पञ्चाननः ॥ ९१ ॥
सान्द्रामोदवतीः स्वकीयवसतीः पङ्केरुहाणां ततीस्त्यक्त्वायं
भ्रमरः करीन्द्र भवतामभ्याशमभ्यागतः । एतच्चेतसि
संप्रधार्य जगतीविख्यातदानैस्तथा शुष्मामिः क्रियता यथो-
परमते हास्य नास्वागमः ॥ ९२ ॥ त्यक्तो विन्ध्यगिरिः
पिता भगवती माता च रेवोज्जिता त्यक्ताः खेहनिबद्ध-
बन्धुरभियस्तुल्योदया, दन्तिनः । त्वल्लोभाज्जनु, हस्तिनि

१ वितरणम्; (पक्षे) मदजलम्, २ उदकैः; (पक्षे) डलयो-
रमेदात्) जटै. ३ आक्रान्ते ४ सगतिक., (पक्षे) बुद्धिमान्.
५ स्यात्तुम्. ६ शङ्कयात्. ७ गण्ड. ८ मज्जनं कर्तुमिच्छोः. ९ शी-
घ्रम्. १० अङ्कुशपातः. ११ तृणधान्यानि.

१ धिक्क्रियते. २ हतप्रयत्नः. ३ पात्रम्. ४ शबरपी. ५ करि-
शावकाः.

प्रतिदिनं वन्धाय दत्तं वपुस्त्वं दूरीक्रियसे लुठन्ति च शिरःपीठे कठोराङ्कुगाः ॥ ९३ ॥ स्पर्धन्ता सुखमेव कुञ्ज-
रतया दिङ्कुञ्चैः कुञ्जरा ग्राम्या वा वनवासिनो मदजलप्र-
स्निग्धगण्डस्थलाः । आः कालस्य कुतूहलं शृणु सखे प्रा-
चीनपालीमलैः प्रायः स्निग्धकपोलपालिरधमः कोलोऽपि
संस्पर्धते ॥ ९४ ॥ यत्प्रत्यग्रदलावलीकवलनैर्जातोऽसि
शैलोपमो यच्छायासु कदर्थितोऽसि न कदाप्यकोशुभिः
कर्कशैः । घोराघातकिरातपत्रिपतने र्वैर्वाचाणायित तन्मा-
तङ्ग मदान्ध पाटयसि कि विन्ध्याटवीपादपान् ॥ ९५ ॥
ऊर्णा नैष दधाति नापि विषयो वाहस्य दोहस्य वा वृ-
षिर्नास्य महोदरस्य बहुगो घासैः पलायैरपि । हा कष्टं
कथमस्य पृष्ठशिखरे गोणी समारोप्यते को गृह्णाति कपर्द-
कैरसुमिति ग्रान्यैर्गजो हसते ॥ ९६ ॥ घासघ्रासं गृहाण
त्यज करिकलम प्रीतिवन्धं करिण्याः पागग्रन्थिन्नगानाम-
विरलमधुना देहि पङ्कानुलेपम् । दूरीभूतास्तवैते गवरवर-
वधूविन्नमोद्गान्तदृश्या रेवातीरोपकण्ठच्युतकुसुमरजोधूसरा
विन्ध्यपादाः ॥ ९७ ॥ गृथान्यत्रे गतानि प्रवलत्रलभृतो वद-
वैरा मृगेन्द्रा मूलादाकृष्यमाणाः सपदि तटरुहो भूरुहा नि-
प्यतन्ति । दृष्ट्वा हृष्यन्ति हन्त प्रतिदिनमखिला मिल्लपल्लया
अधीया हस्तालम्बाय केपा कलयतु वदनं पङ्कमग्नः क-
रीन्द्रः ॥ ९८ ॥

मृगः ॥ इह किं कुरङ्गगावक केदारे कलममञ्जरीं त्य-
जति । तृणघन्त्वा तृणवाणस्तृणघटितः कपटपुरुषोऽयम्
॥ ९९ ॥ तृणसुखमपि न खलु त्वां त्यजन्ति हे हरिण
वैरिणः गवराः । यगसैव जीवितमिदं त्यज योजितशृ-
ङ्गसङ्ग्रामः ॥ १०० ॥ विद्धा मृगी व्याघशिरीसुखेन मृ-
गस्तु तत्कातरवीक्षितेन । विहाय देहं विगतव्यथैका प-
रस्य जीवावधिराधिरासीत् ॥ १०१ ॥ कति कति न मदो-
द्धताश्चरन्ति प्रतिशिखर प्रतिकाननं कुरङ्गाः । क्वचिदपि
पुनरुत्तमा मृगान्ते मद्यति यन्मद एव मेदिनीगान्
॥ १०२ ॥ अयि कुरङ्गि तैपोवनविभ्रमादुपगतासि किरात-
पुरीमिनाम् । इह न पश्यसि दारय मारय अस पिबेति
शुकानपि जलयतः ॥ १०३ ॥ अयि कुरङ्गि तुरङ्गमविक्रमे
त्यज वनं जवनं गमनं कुरु । इह वने विचरन्ति हि
नायकाः सुरमिलोहितलोहितसायकाः ॥ १०४ ॥ सेयं
स्यली वनतृणाङ्कुरजालमेतत्सेयं मृगीति हृदि जातसुदः
कुरङ्गः । नत्रं तु वेत्ति यदिहान्तरितो लताभिरायाति स-

जितकठोरगरः किरातः ॥ १०५ ॥ रोमैन्धमारचय मन्ध-
रमेत्य निद्रा सुख श्रमं तदनु संचर रे यथेच्छम् । दूरे स
पामरजनो मुनयः किलैते निष्कारणं हरिणपोत विभेषि
कस्मात् ॥ १०६ ॥ एणीगणेषु गुरुगर्वनिमीलिताक्षः किं
कृष्णसार खलु खेलसि काननेऽस्मिन् । सीमामिमा कैलय
भिन्नकरीन्द्रकुम्भमुक्तामयीं हरिविहारवसुंधरायाः ॥ १०७ ॥
कस्तूरिकां हरिण सुख वनोपकण्ठं मा सौरमेण ककुभः
सुरमीकुरुष्व । आस्तां यगो ननु किरातगराभिघातात्रातापि
हन्त भविता भवतो दुरापः ॥ १०८ ॥ द्रुततरमितो
गच्छ प्राणैः कुरङ्ग वियुज्यसे किमिति वलितग्रीवं स्थित्वा
सुहृसुहुरीक्षसे । विदधति हतव्याधाना ते मनागपि
नार्द्रता कठिनमनसामेपामेते विलोकितविभ्रमाः ॥ १०९ ॥
स्थलीनां दग्धानामुपरि मृगतृष्णामुपसरंस्तृपार्तः सारङ्गो
विरमति न खिन्नेऽपि मनसि । अजानानस्तत्त्व न स मृग-
यतेऽन्यत्र सरसीमभूमौ प्रत्यागा न च फलति विभ्र च
कुरुते ॥ ११० ॥ पुरो रेवापारे गिरिरतिदुरारोहशिखरो
धनुष्याणिः पश्चाच्छवरनिकरो धावति पुनः । सरः सव्ये-
ऽसव्ये दवदहनदाहव्यतिकरः क याम. किं कुर्मो हरिण-
गिशुरेवं विलपति ॥ १११ ॥ अत्रे व्याघः करधृतगरः
पार्श्वतो जालमाला पृष्टे वहिर्दहति नितरा संनिधौ सौर-
मेयाः । एणी गर्मादलसगमना बालकै रूद्धपादा चिन्ताविधा
वदति हि मृग किं करोमि क यामि ॥ ११२ ॥ सौ-
रम्येण त्रिसुवनमनोहारिणा काननेऽस्मिन्सत्कस्तूरीह-
रिण भवता वासितो दिग्भिभागः । तस्यैतत्ते फलमुपगतं
पत्रिभिर्लुब्धकानां विद्धः प्राणांस्त्यजसि न गुणः श्रेयसे
निर्गुणेषु ॥ ११३ ॥ अल्पायासवलेन यत्र पतनं कृच्छ्रेण
यत्रोन्नतिर्द्वारे क्षेत्रलतावितानगहने कष्टः प्रवेगक्रमः ।
हे सारङ्ग मनोरमा वनमुवस्त्यक्त्वा विशेषार्थिना किं भूभृ-
त्कटकस्थितिव्यसनिना व्यर्थं सुराः गातिताः ॥ ११४ ॥
सारङ्गो न लतागृहेषु रमते नो पासुले भूतले नो रम्यासु
वनोपकण्ठहरितच्छायासु शीतास्वपि । तामेवायतलोचनाम-
नुदिन ध्यायन्सुहुः प्रेयसीं शैलेन्द्रोदरकन्दरासु गतधीः
शृङ्गावशेषः स्थितः ॥ ११५ ॥ आः कष्टं वनवाससाम्यकृ-
तया सिद्धाश्रमश्रद्धया पल्ली बालकुरङ्ग संप्रति कुतः प्राप्सोऽसि
मृत्योर्मुखम् । यत्रानेककुरङ्गकोटिकदनक्रीडोल्लसल्लोहितसो-
तोभिः परिपूरयन्ति परिखासुङ्गामराः पामराः ॥ ११६ ॥

स्वच्छन्दं हरिणेन या विहरता देवात्समासादिता भङ्गप्रस्तु-
तदुग्धविन्दुमधुरा शालेर्नवा मञ्जरी । निःश्वासानलदग्ध-
कोमलतृणप्रस्यापितान्तर्व्यथस्तामेव प्रतिवासरं मुनिरिव
ध्यायन्वने शुष्यति ॥ ११७ ॥ त्यक्त जन्मवनं तृणाङ्कुरव-
ती मातेव मुक्ता स्थली विश्रान्तिस्थितिहेतवो न गणिता
वन्धूपमाः पादपाः । बालापत्यवियोगकातरमुखी त्यक्तार्ध-
मार्गे मृगी मृग्यन्तः पदवीं तथाप्यकरुणा व्याधा न मुञ्च-
न्ति माम् ॥ ११८ ॥ यद्वक्रं सुहुरीक्षसे न धनिना त्रूपे न
चाद्रन्मृषा नैषां गर्वगिरः शृणोषि न च तान्प्रत्याशया
धावसि । काले बालतृणानि खादसि पर निद्रासि
निद्रागमे तन्मे त्रूहि कुरङ्ग कुत्र भवता किं नाम
तप्तं तपः ॥ ११९ ॥ नात्र व्याधशराः पतन्ति परितो
नैवात्र दावानलो नाप्युच्चावचभीतिरस्ति कुहचिन्नो वागुरा
भङ्गुराः । पर्यालोच्य कुरङ्गकेण विहितो नक्षत्रनाथाश्रयो नो
जानाति यदत्र दास्यति विधिः स्वर्मानुदन्तत्रणम् ॥ १२० ॥
व्योमार्धं ज्वलितो रविः कवलितं ढावानलैः काननं धूम्या-
मिर्न दिग्गः स्फुरन्ति परितः पन्थाः शिलादन्तुरः । इत्थं
लोहितसिक्तसृक्णि यथाप्राणं मृगे धावति व्याघेनापि श-
रासने करुणया नारोपितः सायकः ॥ १२१ ॥ मुक्त्वा
भव्यतृणानि नव्यसलिलान्यापीय वापीतलान्निःगङ्गं परि-
शील्य शीतलतरुनोमन्थमन्थस्यति । या सैवाद्य मृगी
मृगादनमुखप्राप्ता शिशुं शोचते तद्वेधा बहुधा विपद्विरचने
वीजानि नापेक्षते ॥ १२२ ॥ पाशक्षुण्णखुरस्य बाणपतनप्रव्य-
क्तरक्तच्छटाच्छन्नाङ्गस्य दवाग्निदाहविकलस्यासेदुषोऽप्याश्र-
मम् । धिग्दैवं विपमा मृगस्य दिवसाः सर्गानुकम्पामयो मा
मैपीरिति माषणेऽपि यदभूद्वाच्यमोऽयं मुनिः ॥ १२३ ॥

करभः ॥ वपुर्विपमसंस्थानं कर्णज्वरकरो रवः । कैर-
भस्याशुगत्यैव छादिता द्रोपसंहतिः ॥ १२४ ॥ दासेरको
रसत्येष युक्तं भारेऽधिरोहति । उत्तार्यमाणोऽपि पुनर्यत्न
किमु कुर्महे ॥ १२५ ॥ तुभ्यं दासेर दासीयं वदरी यदि
रोचते । एतावता हि किं द्राक्षा न साक्षादमृतप्रिया
॥ १२६ ॥ दुःप्रापमन्धु पवनः परुषोऽतितापी छायाभृतो
न तरवः फलभारनम्राः । इत्थं सखे करभ वच्मि भवन्तमुच्चैः
का सगतिः खलु मरौ रमणीयतायाः ॥ १२७ ॥ अस्या-
नस्य भवतः खलु कोटिरेषा कण्टारिका यदि भवेद्विशी-
र्णपर्णा । योग्या कथं करभ कल्पतरोर्लतायास्ते पल्लवा वि-
मलविद्रुमभङ्गमाजः ॥ १२८ ॥ रूक्षं वपुर्न च विलोचन-

हारि रूपं न श्रोत्रयोः सुखदमारटितं कदापि । इत्थं न
साधु तव किञ्चिदिदं च साधु तुच्छे रतिः करभ कण्ट-
किनि द्रुमे यत् ॥ १२९ ॥ कुमुदशवलैः फुल्लाम्भोजैः
सरोभिरलंकृतां मरकतमणिश्यामां शैष्पैर्विहाय वनस्थलीम् ।
स्वरति करभो यद्वृक्षाणां चरन्मरुधन्वनां परिचयरतिः सा
दुर्वारा न सा गुणवैरिता ॥ १३० ॥ करभदयिते योऽसौ
पीलूस्त्वया मधुलुब्धया व्यपगतघनच्छायस्त्यक्तो न सा-
दरमीक्षितः । चलकिसलयः सोऽपीदानीं प्ररुढनवाङ्कुरः
करभदयितावृन्दैरन्यैः सुखं परिभुज्यते ॥ १३१ ॥ करभ
दयिते यत्तत्पीतं सुदुर्लभमेकदा मधु वनगतं तस्मालामे
विरोषि किमुत्सुका । कुरु परिचितैः पीलोः पत्रैर्धृतिं मरु-
गोचरैर्जगति सकले कस्यावाप्तिः सुखस्य निरन्तरा
॥ १३२ ॥ यस्मिन्नुच्चैर्विषमगहनान्तर्गता स्वादुवल्ली खेच्छं
मुक्त्वा सरलितगलेनात्मचेतोनुलभा । तत्तारुण्य करभ
गलितं कुत्र ते प्राग्बिलासा यत्स्वाधीनं यदपि सुलभं
तेन तुष्टिं विवेहि ॥ १३३ ॥ चिन्तां मुञ्च गृहाण पल्लव-
मिदं प्लक्षस्य शालस्य वा गाङ्गस्यास्य जलस्य चन्द्रवपुषो
गण्डूषमेकं पिव । जीवन्द्रक्ष्यसि ताः पुनः करभ हे दासे-
रकीया भुवो रम्याः पीलुशमीकरीरवदरीकूजत्कपोताकुलाः
॥ १३४ ॥ यस्यासीन्नवपीलुपत्रवदरयासोऽपि संतुष्टये
दीर्घाध्वन्यनुगम्यते न पदवी यस्य स्वयूथ्यैरपि । सोऽयं
सप्रति याति बालकरभः क्षीणोद्यमः क्षामतां मन्ये नूनम-
नेन दैवहतकेनास्वादित तन्मधु ॥ १३५ ॥ पीलूनां फल-
वत्कपायमधुरं रोमन्थयित्वा मरौ शाखाग्रं यदखादि चारु
करभीवक्रार्पितं प्रेमतः । तत्समृत्वा करभेण खेदविधुरं दीर्घं
तथा फूत्कृत प्राणानामभवत्तदेव सहसा प्रस्थानतूर्यं यथा
॥ १३६ ॥ यस्याः संभृतमालवालवलयं भूपालशृङ्गारिणी-
भृङ्गारोदरविप्रलम्भविधुरैर्नरैः सुधावन्धुभिः । तामेतां मृदु-
लप्रवालललितां द्राक्षालतामारटन्नुद्गीवः प्रकटीकृतार्धशनो
दासेरकः कृन्तति ॥ १३७ ॥

रासभः ॥ रे रे रासभ वस्त्रभारवहनात्कुत्रासमश्नासि
किं राजाश्वसथं प्रयाहि चणकाभ्युषान्मुखं भक्षय । स-
र्वान्पुच्छवतो हया इति वदन्त्यत्राधिकारे स्थिता राजा
तैरुपदिष्टमेव मनुते सत्यं तैःस्थाः परे ॥ १३८ ॥

वृषभः ॥ नास्य भारग्रहे शक्तिर्न च वाहगुणः क-
चित् । देवागारे बलीवर्दस्तथाप्यश्नाति भोजनम् ॥ १३९ ॥

गुणानामेव दौरात्म्याद्भुरि धुर्यो नियुज्यते । असंजातकि-
णस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गलिः ॥ १४० ॥ जाल्मो गुरुः
सुघृष्टो वामेतरचरणमेद उपदेशः । ख्यातिर्गुणधवल इति
अमसि सुखं वृषम रथ्यासु ॥ १४१ ॥ अनसि सीदति
सैकैतवर्त्मनि प्रचुरभारभरक्षपितौक्षके । गुरुमरोद्धरणो-
द्धुरकन्धरं सरति सारथिरेष धुरंधरम् ॥ १४२ ॥
एतानि बालधवल प्रविहाय काम गोष्ठाङ्गणे तरलतर्णकचे-
दितानि । स्कन्धं निधेहि धुरि पूर्वधुरीणमुक्ते नेतव्यता-
सुपगतोऽस्ति तवैव भारः ॥ १४३ ॥ गुरुनीयं भारः
क्वचिदपि न पन्थाः स्थपुटितो न ते कुण्ठा शक्तिर्वहन-
मपि तेऽङ्गे न विकलम् । इह त्वङ्गे नान्यस्तव गुणसमा-
नस्तदधुना धुनानेन स्कन्ध धवल किमु मुक्तः पथि भरः
॥ १४४ ॥ मार्गे कर्दमदुर्गमे जलभृते गैर्ताशतैराकुले
खिन्ने शौकटिके भरेऽतिविषमे दूरं गते रोघसि । शब्दे-
नैतदहं ब्रवीमि महता कृत्वोच्छ्रितां तर्जनीमीदक्षे विषमे
विहाय धवल वोढु क्षमः को धुरम् ॥ १४५ ॥ दन्ताः
सप्त चल विषाणयुगलं पुच्छाञ्चलः कर्दुरः कुक्षिश्रन्द्रकितो
वपुः कुसुमितं संघूर्णितं चेष्टितम् । अस्मिन्दुष्टवृषे मृषा-
मितगुणग्रामानमिज्ञात्मनो ग्रामीणस्य तथापि चेतसि चिरं
धुर्यभ्रमः स्फूर्जति ॥ १४६ ॥ केषाच्चिद्धवलाश्रिरं निव-
सिताश्रिते परेषां पुनर्नीलो वा कपिलोऽथवा वरवृषो रक्तो-
ऽथवा मेचकः । ग्रामीणैरवधीरितोऽपि शिथिलस्कन्धोऽप्य-
नुचैःश्रवाः स्वान्ते मे परतन्नतुन्दिलतनुर्जागर्त्ययं कर्दुरः
॥ १४७ ॥ न ध्यानं कुरुषे न यासि विकट नोचैर्वहस्या-
ननं दर्पाच्चोच्छ्रितसि क्षितिं खुरपुटेर्नावज्ञया वीक्षसे । किनु
त्वं वसुधातलैकधवलः स्कन्धाधिरूढे भरे तीराण्युच्चतटी-
विटङ्कविषमाणुलङ्घयन्क्षीयसे ॥ १४८ ॥ यस्यादौ ब्रजम-
ण्डनस्य बहतो गुर्वी धुरं धैर्यतो धौरैर्यैः प्रगुणीकृतो न
युगपत्स्कन्धः समस्तैरपि । तस्यैवं श्लथकम्बलस्य धवल-
स्योत्थापने साप्रतं द्रङ्गेऽत्रैव जरावसादिततनोर्गोः पुण्यसु-
द्धोष्यते ॥ १४९ ॥

कपिः ॥ हारं वक्षसि केनापि दत्तमज्ञेन मर्कटः । लेढि
जिघ्रति संक्षिप्य करोत्युन्नतमाननम् ॥ १५० ॥ कपिरपि
च कापिशायनमदमत्तो वृश्चिकेन संदष्टः । अपि च पिशा-
चग्रस्तः किं ब्रूओ वैकृतं तस्य ॥ १५१ ॥ वृक्षान्दोलन-
मद्य ते क्व नु गत नर्म स्वयूथस्य वा यूकान्वेषणरोषसौ-

ख्यवहुलाश्चेष्टा मुखोत्थाः क्व ताः । कारण्ये फलपूर्णगङ्ग-
कुहरस्यान्वेषु ता भीषिका भीतः संप्रति कौशिकाद्गलवल-
द्यालः कपे नृत्यसि ॥ १५२ ॥

वराहः ॥ सर्वलोकपरितोषकारिणि स्वर्धुनीविमलवा-
रिणि स्थिते । पूतिगन्धवति पैल्वलोदके सूकरः सुखमतीव
मन्यते ॥ १५३ ॥ आकर्ण्य गर्जितरवं घनगर्जतुल्यं सिंहस्य
यान्ति वनमन्यदिभा मयार्ताः । तत्रैव पौरुषनिधिः स्वकु-
लेन सार्धं दर्पोद्धुरो वसति वीतभयो वराहः ॥ १५४ ॥

(आदिवराहः) ॥ निष्कन्दावरविन्दिनी स्यैपुटितो-
द्देशां कसेरुस्थलीं जम्बालाविलमम्बु कर्तुमितरा सूते वराही
सुतान् । दंष्ट्राया प्रलयार्णवोर्मिसलिलैराप्लावितायामियं
यस्या एव शिशोः स्थिता विपदि भूः सा पोत्रिणी पु-
त्रिणी ॥ १५५ ॥

श्वः ॥ पिव पयः प्रसर क्षितिपान्तिकं कलय कांचन
काक्षनशृङ्खलाम् । इदमवद्यतमं हि यदीहसे भषक संप्रति
केसरिणस्तुलाम् ॥ १५६ ॥

वृश्चिकः ॥ विषमारसहस्रेण गर्वं नायाति वासुकिः ।
वृश्चिको विन्दुमानेण ऊर्ध्वं वहति कण्टकम् ॥ १५७ ॥

मेकः ॥ दिव्यं चूतरसं पीत्वा गर्वं नो याति कोकिलः ।
पीत्वा कर्दमपानीयं मेको रटरटायते ॥ १५८ ॥ गङ्गा-
दीनां सकलसरितां प्राप्य तोयं समुद्रः किचिद्गर्वी न भवति
वपुर्दिव्यरत्नाकरोऽपि । एको मेकः परममुदितः प्राप्य गो-
ष्पादनीरं को मे को मे रटति बहुधा स्पर्धया विश्व-
मुचैः ॥ १५९ ॥

जम्बुकः ॥ उदस्योचैः पुच्छं शिरसि निहितं जीर्ण-
जटिलं यदच्छाव्यापन्नद्विपपिशितलेशाः क्वलिताः । गुहा-
गर्ते शून्ये सुचिरमुषितं जम्बुक सखे किमेतस्मिन्कुर्मो
यदसि न गतः सिंहसमताम् ॥ १६० ॥

सर्पः ॥ तावद्गर्जन्ति मण्डूकाः कूपमाश्रित्य निर्भयाः ।
यावत्कारिकराकारः कृष्णसर्पो न विद्यते ॥ १६१ ॥ यस्यै
ददाति विवरं भूमिः फूत्कारमात्रमीतेव । आशीविषः स
दैवाङ्गुलैर्वक्त्रेण स्थितिं सहते ॥ १६२ ॥ मौलौ सन्मणयो
गृहं गिरिगुहा त्यागः किलात्मत्वचो निर्यत्नोपनतैश्च वृत्ति-
रनिलैरेकत्रचर्येदशी । अन्यत्रार्दुजुवर्त्मता द्विरसना वक्त्रे

विषं व्रीक्षणं सर्वामङ्गलसूचकं कथय भो भोगिन्सखे किं
न्विदम् ॥ १६३ ॥

(शेषः) ॥ अनेके फणिनः सन्ति मेकमक्षणात्पराः ।
एक एव हि शेषोऽयं धरणीधरणक्षमः ॥ १६४ ॥ युक्तो-
ऽसि भुवनसारे मा वक्रां वितनु कन्धरां शेष । त्वय्येक-
स्मिन्दुःखिनि सुखितानि भवन्ति भुवनानि ॥ १६५ ॥

जलचरान्योक्तयः ।

मत्स्यः ॥ क्षारं वारि न चिन्तितं न गणिताः क्रूराश्च
नक्रादयश्चद्वीचि कदम्बडम्बरमिलत्रासोऽपि दूरीकृतः ।
मध्येऽन्मोनिधि मत्स्यरङ्ग भवता झम्पः कृतो लीलया संप-
त्तिर्मकरार्जनं विपदिह प्राणप्रयाणावधिः ॥ १ ॥

(रोहितः) ॥ अगाधजलसंचारी न गर्व याति रोहितः ।
अङ्गुष्ठोदकमात्रेण शफरी फुफुरायते ॥ २ ॥

(राघवः) ॥ यस्मिन्वेहति सर्वतः परिचलत्कलोलको-
लाहलैर्मन्याद्रिभ्रमणभ्रमं हृदि हरिदन्तावलाः पेदिरे ।
सोऽयं तुङ्गतिर्मिगिलाङ्गकवलीकारक्रियाकोविदः क्रोडे क्री-
डतु कस्य केलिकलहृत्यक्तार्णवो राघवः ॥ ३ ॥

कूर्मः ॥ भ्रमति गिरिराट् पृष्टे गर्जत्युपर्यति सागरो
दहति विततज्वालाजालो जगन्ति विषानलः । स तु वि-
निहितग्रीवाकाण्डः कटाहकुटोदरे स्वपिति भगवान्कूर्मो
निद्रामरालसलोचनः ॥ ४ ॥ पुत्रिण्यः कति नात्र सन्ति
भुवनेऽभूवन्कियन्त्योऽथवा सौभाग्यैकमठी तथादिकमठी
स्त्रीषु प्रशंसास्पदम् । भग्ने भोगिनि भङ्गुरेषु कैरिषु अष्टो-
त्सवे दंष्ट्रिणि क्षोणी साहसिकाग्रणीस्तुल्यितुं जागति
यस्याः सुतः ॥ ५ ॥

वृक्षान्योक्तयः ।

अहो एषां वरं जन्म सर्वप्राण्युपजीवनम् । धन्या मही-
रुहा येभ्यो निराशा यान्ति नार्थिनः ॥ १ ॥ पत्रपुष्पफल-
च्छायामूलवल्कलदारुभिः । गन्धनिर्वासमस्त्रास्थितोक्मैः
कामान्वितन्वते ॥ २ ॥ अत्यग्रैः पत्रनिचयैस्तूर्यैरेव शो-
मितः । जहाति जीर्णास्तानेव किंवा चित्रं कुंजन्मनः ॥ ३ ॥
छायामन्यस्य कुर्वन्ति तिष्ठन्ति स्वयमातपे । फलान्यपि प-
रार्थाय वृक्षाः सत्पुरुषा इव ॥ ४ ॥ परोपसर्पणान्तचि-
न्तानलशिखागतैः । अचुम्बितान्तःकरणाः साधु जीवन्ति

पादपाः ॥ ५ ॥ सुखेन गरलं मुञ्चन्मूले वसति चैत्फणी ।
फलसंदोर्हगुरुणा तरुणा किं प्रयोजनम् ॥ ६ ॥ शाखाश-
तचित्तवियतः सन्ति कियन्तो न कानने तरवः । परिमल-
भरमिलदलिकुलदलितदलाः शाखिनो विरलाः ॥ ७ ॥ तीव्रो
निदाघसमयो बहुपथिकजनश्च मारवः पन्थाः । मार्गस्थि-
ततरुरेकः कियतां संतापमपहरति ॥ ८ ॥ हिमसमयो वन-
वह्निर्जवनः पवनस्तडिल्लताविभवः । हन्त सहन्ते यावत्ताव-
द्गुम कुरु परोपकृतिम् ॥ ९ ॥ अध्वन्यध्वनि तरवः पथि
पथि पथिकैरुपासते छाया । विरलः स कोऽपि विटपी
यमध्वगो गृहगतः स्मरति ॥ १० ॥ कश्चिन्नवं पल्लवमा-
दघाति कश्चित्प्रसूनानि फलानि कश्चित् । परं करालेऽस्य
निदाघकाले मूले न दाता सलिलस्य कश्चित् ॥ ११ ॥
व्यागुञ्जन्मधुकरपुञ्जमञ्जुगीतान्याकर्ण्य श्रुतिमदजाह्यातिरे-
कात् । आभूमीतलनतकन्धराणि मन्येऽरण्येऽस्मिन्नवनिरुहां
कुटुम्बकानि ॥ १२ ॥ भुक्तानि यैस्तव फलानि पैचेलि-
मानि क्रोडस्थितैरहह वीतमयैः प्रसुप्तम् । ते पक्षिणो
जलरथेण विकृष्यमाणं पश्यन्ति पादप भवन्तममी तटस्थाः
॥ १३ ॥ घत्ते भरं कुसुमपत्रफलावलीनां धर्मव्यथां वहति
शीतमवां रुजं च । यो देहमर्पयति चान्यमुखस्य हेतो-
स्तस्यै वैदान्यगुरवे तरवे नमस्ते ॥ १४ ॥ इहोद्याने सं-
प्रत्यहह परिशिष्टाः क्रमवशादमी वल्मीकास्ते मुजगकुल-
लीलावसतयः । गतास्ते विस्तीर्णस्तवकभरसौरम्यलहरीर्परी-
तव्योमानः प्रकृतिगुरवः केऽपि तरवः ॥ १५ ॥ विपन्नं
पद्मिन्या मृतमनिमिषैर्यातमलिभिः खगैरप्युड्डीनं रथचरणहं-
सप्रभृतिभिः । दशां दीनां नीते सरसि विषमग्रीष्मदिवसैः
कुलीनत्वादास्ते तटरुहतरुः कोऽपि तदपि ॥ १६ ॥ इयं
वाला वल्ली मृदुकिसलयं तापविलयं घनच्छायं शालं वनम-
तिविशालं परिगताः । परं त्वस्याम्यन्तर्गरलवभसीकृत-
वनं मुजंगं प्रोत्तुङ्गं कथमिव वराकी कलयतु ॥ १७ ॥ किं
जातोऽसि चतुष्पथे घनतरं छन्नोऽसि किं छायाया छन्नश्चे-
त्फलितोऽसि किं फलभरैराढ्योऽसि किं संनतः । हे सद्रुक्ष
सहस्र संप्रति सखे शाखाशिखाकर्षणक्षौभामोटनभङ्गनानि
जनतः स्वैरेव दुश्चेष्टितैः ॥ १८ ॥ छायासुप्तमृगः शकुन्तनिव-
हैर्विष्वग्विलसच्छदः कीटैरावृतकोटरः कपिकुलैः स्क्रन्धे कृ-
तप्रश्रयः । विश्रब्धं मधुपैर्निपीतकुसुमः श्लाघ्यः स एकस्तरु-
त्राङ्गीकृतसत्त्वसंभवमरे भशापद्रोऽन्ये दुमाः ॥ १९ ॥ सुक्तं
स्वादुफलं कृतं च शयनं शाखाग्रजैः पल्लवैस्त्वच्छायापरि-

१ दिग्गजेषु २ नूतनैः ३ कुः पृथ्वी तस्या जन्म यस्य,
(पक्षे) कुत्सितं जन्म यस्य.

१ समूहः २ मरुदेशसंवन्धी ३ पकानि ३ दानशौण्डानां
गुरवे ५ व्यासम् ६ स्वभावतो महान्तः.

शीतलं सुसलिलं पीतं व्यपेतश्रमैः । विश्रान्ताः सुचिरं परं
सुमनसः प्रीतिः किमत्रोच्यते त्वं सन्मार्गतत्त्वयं च पथिका
यामः पुनर्दर्शनम् ॥ २० ॥ पन्थाधार इति द्विजाश्रय
इति श्लाघ्यस्तरुणामिति श्लिग्घञ्छाय इति प्रियो दश इति
स्थानं गुणानामिति । पर्यालोच्य महातरो तव घनच्छायां
वय संश्रितास्तत्त्वत्कोटरवासिनो द्विरंसना दूरीकरिष्यन्ति
नः ॥ २१ ॥ मूल स्थूलमतीव वन्धनदृढं शाखाः शतं
भांसला वासो दुर्गमहीधरे तरुपते कुत्रास्ति भीतिस्तव ।
एकः किंतु मनागयं जनयति खान्ते ममाधिज्वरं ज्वाला-
लीवलयीभवन्नकरुणो दावानलो घसरः ॥ २२ ॥ ये पूर्वं
परिपालिताः फलभरच्छायादिभिः प्राणिनो विश्रामद्रुम
कथ्यतां तव विपत्काले क ते सांप्रतम् । एताः संगतिमात्र-
कल्पितपुरस्कारास्तु धन्यास्त्वचो यासां छेदनमन्तरेण
पतितो नायं कुठारस्त्वयि ॥ २३ ॥ वृद्धिर्यस्य तरोर्मनो-
रथशतैराशावता प्रार्थिता जातोऽसौ सरसप्रकामफलदः
सर्वाश्रितोपाश्रयः । नानादेशसमागतैरविदितैराक्रान्तमन्यैः
खगैस्तं लब्धावसरोऽपि वृद्धशकुनिद्वैरे स्थितो वीक्षते
॥ २४ ॥ छायाभिः प्रथमं ततस्तु कुसुमैः पश्चात्फलैः
स्वादुभिः प्रीणात्येव तरुः पथीति पथिकैः श्रान्तैः सुखं
स्थीयते । को जानाति यदत्र कोटरगतः प्रत्यग्रहालाहल-
ज्वालाजालकारालवक्रकुहरः कृष्णः फणी वर्तते ॥ २५ ॥
आमोदैर्मरुतो मृगः किसलयोह्लासैस्त्वचा तापसाः पुष्पैः
पट्टचरणाः फलैः शकुनयो धर्मादितारुणायया । स्कन्धैर्ग-
न्धगजास्त्वयैव विहिताः सर्वे कृतार्थास्ततस्त्वं विश्वोपकृ-
तिक्षमोऽसि भवता भग्नापदोऽन्ये द्रुमाः ॥ २६ ॥ रोलन्मै-
र्निमित्तं गृहं विघटितं धूमाकुलैः कोकिलैर्मयूरैश्चलितं
पुरैव रमसा कीरैरधीरैर्गतम् । एकेनापि सपल्लवेन तरुणा
दावानलोपप्लवः सोढः को न विपत्सु सुखति जनो मूर्ध्नापि
यो लालितः ॥ २७ ॥ एकस्त्वं मरुभूरुहेन्द्र विततैः
शाखाशतैरश्वितः पुष्प्यत्पुष्पफलान्वितैरमृदितैर्जीव्याः सहस्र
समाः । अश्रान्त श्रमरुग्णपान्थजनतासर्वार्थनिर्वाहणं
कस्त्वां सारियकमन्तरेण भुवनं निर्मातु धर्माशयः ॥ २८ ॥
घत्से मूर्धनि दुःसहा दिनमणेरुद्दामधामच्छटाश्लायामिः
पथिकात्रिदाघमथितान्पुष्पासि पुष्पैः फलैः । धैर्यं सुखसि
नैव येन भवता शाखा सुविस्तारिता तेनाशासु वनस्पते तव
यगस्तोमः समुज्जृम्भते ॥ २९ ॥ तीत्रोऽय नितरा निदाघसमयः
श्रोद्यत्प्रचण्डद्युतिर्मागो मारव एष तत्र पथिकाः संचारिणः

कोटिशः । तेषां कश्चिदिहाश्रयस्तरुवरो दैवेन संपादितः
सोऽन्येकः सुकृती करोतु कियतां संतापनिर्वापणम् ॥ ३० ॥

कल्पद्रुमः ॥ कल्पद्रुमोऽपि कालेन भवेद्यदि फल-
प्रदः । को विशेषस्तदा तस्य वन्यैरन्यैर्महीरुहैः ॥ ३१ ॥ न
मया रचित तवालवालं पयसा वा विहितस्तवाभिषेकः । अयि
कल्पतरो परोपकारे भवतो विश्वविलक्षणः प्रकारः ॥ ३२ ॥
किं न द्रुमा जगति जायति लक्षसंख्यास्तुल्योपनीतपिक-
काकफलोपमोगाः । धन्यस्तु कल्पविटपी फलसंप्रदानं कुर्व-
न्सदैव विबुधानमृतैकवृत्तीन् ॥ ३३ ॥ स्वर्णैः स्कन्धपरि-
ग्रहो मरकतैरुच्छासिताः पल्लवा, मुक्ताभिः स्तवकश्रियो म-
धुलिहां वृन्दानि नीलोत्पलैः । संकल्पानुविधायि यस्य फ-
लित कस्तस्य धत्ते तुलां धिग्जातु द्रुमसंकथासु यदयं
कल्पद्रुमोऽपि द्रुमः ॥ ३४ ॥ औदार्यं भुवनत्रयेऽपि वि-
दितं संभूतिरम्भोनिधैर्वासो नन्दनकानने परिमलो गीर्वा-
णचेतोहरः । एवं दातृगुणोत्करः सुरतरोः सर्वोऽपि लो-
कोत्तरः सादार्थप्रवराथितार्पणविधावेको विवेको यदि
॥ ३५ ॥ न द्वारि द्विरदावली न परितो वानायुजश्रेणयः
किंवा शौक्तिकमौक्तिकैर्मृगदशां तारा न हारावलिः । हे
कल्पद्रुम दूरतोऽस्तु भवतः सेवाभवं वैभवं तुष्यामि त्वयि
तावतापि यदि न खेरा भवन्ति द्विषः ॥ ३६ ॥ जन्मा-
भूदुदधौ विधौ सहजता वृन्दारकैर्वन्धता तत्तत्कामफलाय
शक्तिरतुला यस्यास्ति वश्यानिशम् । विश्रामाय चिराय
कल्पलतिका भूयोऽयमालम्बते कस्त्वा स्तोतुमपि क्षमोऽस्ति
तदपि त्वं जल्प कल्पद्रुम ॥ ३७ ॥

पारिजातः ॥ पारिजाततरु यावन्न लभेत मधुव्रतः ।
भ्रमण तावदेवास्य कुञ्जे कुञ्जे तरौ तरौ ॥ ३८ ॥ परि-
मलसुरभितनभसो बहवः कनकाद्रिपरिसरे तरवः । तदपि
सुराणां चेतसि निवसितमिव पारिजातेन ॥ ३९ ॥

चन्दनः ॥ सन्त्येव लिखिताकाशा महीयांसो मही-
रुहः । तथापि जैनताचितानन्दनश्चन्दनद्रुमः ॥ ४० ॥
यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलकुसुमविवर्जितो विहितः ।
निजवपुषैव परेषां तथापि संतापमपहरति ॥ ४१ ॥ अयि
मलयज महिमाय कस्य गिरामस्तु विषयस्ते । उद्विरतो
यद्भरल फणिनः पुष्पासि परिमलोद्गारैः ॥ ४२ ॥ पाँटीर
तव पाँटीयान्कः परिपाटीमिमामुर्सीकर्तुम् । यत्पिर्धतामपि
नृणां पिष्टोऽपि तनोपि परिमलैः पुष्टिम् ॥ ४३ ॥ येस्त्वं

१ सभवं. २ वसति. ३ इन्द्रवने ४ आमोद. ५ जनसमूह
६ चन्दन ७ अतिशयेन पट्ट समर्थ. ८ रीतिम्. ९ अङ्गी-
कर्तुम्. १० पेयण कुर्वताम्.

गुणगणवानपि सतां द्विजिह्वरसेव्यतां नीतः । तानपि वहसि
पटीरज किं कथयामस्त्वदीयमौन्नत्यम् ॥ ४४ ॥ जनकः
सानुविशेषो जातिः काष्ठं भुजंगमैः सङ्गः । स्रगुणैरेव पटी-
रज यातोऽसि तथापि महिमानम् ॥ ४५ ॥ मूलं भुजंगैः
शिखरं ह्रस्वैः शाखा विहंगैः कुसुमानि शृङ्गैः । नास्त्येव
तच्चन्दनपादपस्य यन्नाश्रितं सत्त्वमरैः समन्तात् ॥ ४६ ॥
कति न सन्ति महीषु महीरुहः सुरमिपुष्परसालफलालयः ।
सुरमयन्ति न केऽपि च भूहानिति यगोऽस्ति परं तव
चन्दन ॥ ४७ ॥ विन्चेष्टितानि परगो परिगोचनीयवा-
लप्रवालमलयादिरुहद्रुहस्ते । निर्मिद्यमानहृदयोऽपि महानु-
भावः स त्वन्मुखं पुनरमीः सुरमीकरोति ॥ ४८ ॥ काला-
गुरौ सुरमितातिगयेऽपि सङ्गादारम्यते सुरमितापरपाद-
पेऽपि । पाटीर पाटवमिदं तव सङ्घिवातैस्तादात्म्यमेति
कतरो न तरां समूहः ॥ ४९ ॥ उपानीतं दूरात्परिमल-
सुपात्राय मरुता समायासीदस्मिन्धुरमधुलोमान्मधुकरः ।
परो दूरे लामः कुपितफगिनश्चन्दनतरोः पुनर्जीवन्यायाद्यदि
तदिह लामोऽयमतुलः ॥ ५० ॥ कान्ताकेलिं कलयतु
तरुः कोऽपि कश्चित्प्रभूणामत्यानन्दं जनयतु फलैः कोऽपि
लोकान्विनोतु । धन्यं मन्ये मलयजमहो वः प्रभूतोपतापं
संचारस्य द्रुतमपनयत्यात्मदेहव्ययेन ॥ ५१ ॥ आमोदस्ते
दिशि दिशि गतैर्दूरमाकृष्यमाणा साक्षात्क्ष्मी तव मलयज
द्रष्टुमभ्यागताः सः । किं पश्यामः सुमग भवतः क्रीडति
क्रोड एव व्यालस्तुम्यं भवतु कुगलं सुन्न नः साधु यामः
॥ ५२ ॥ केचिद्योचनहारिणः कतिपये सौरभ्यसंमारिणः
केऽप्यन्ये फलवारिणः प्रतिदिनं ते सन्तु हन्त द्रुमाः ।
धन्योऽयं हरिचन्दनः परिसरे यस्य स्थितैः शाखिमिः शा-
खोटादिभिरप्यहो मृगदृशामङ्गेषु लीलायितम् ॥ ५३ ॥
भ्रातश्चन्दन किं ब्रवीमि विटपस्फूर्जत्फणाभीषणा गन्धस्यापि
महाविषाः फणभृतो गुप्त्यै यदेते कृताः । दैवात्पुष्पफला-
न्वितो यदि भवानत्रामविष्यत्तदा नो जाने किमकल्पयि-
ष्यदधिकं रक्षार्थमस्यात्मनः ॥ ५४ ॥ एतैर्दक्षिणगन्ध-
वाहचलनैः श्रीखण्ड किं सौरभं ब्रूमस्ते परितो मधुव्रतयुवा
येनायमानीयते । माकन्दादपहृत्य पङ्कजवनादुद्धूय कुन्दो-
दरादुद्भ्रान्त्य द्विपगण्डमण्डलदलादाकृष्य हृद्यन्मनाः ॥ ५५ ॥
वासः शैलगिलान्तरेषु सहजः सङ्को भुजंगैः सह प्रेङ्ख-
त्क्षारपयोवित्रीचिमिरभूदुद्भूतसैकक्रिया । जानीमो न वयं
प्रसीदतु भवान्श्रीखण्ड तत्कथ्यता कसात्ते परतापखण्डन-
महो पाण्डित्यमभ्यागतम् ॥ ५६ ॥ लोकानन्दन चन्दन-

द्रुम सखे नास्मिन्वने स्थीयतां दुर्वेशैः परुषैरसारहृदयैरा-
क्रान्तमेतद्वनम् । ते ह्यन्योन्यनिर्घर्षजातदहनज्वालावलीसं-
कुला न खान्येव कुलानि केवलमिदं सर्वे दहेचुर्वनम्
॥ ५७ ॥ सौरभ्यं भुवनत्रयेऽपि विदितं शैल्यं नु लोको-
त्तरं कीर्तिः किं च दिग्गङ्गाङ्गनाङ्गनगता किं त्वेतदेकं शृणु ।
सर्वानेव गुणानिय निगिरति श्रीखण्ड ते सुन्दरानुज्झन्ती
खलु कोटरेषु गरलज्वालां द्विजिह्वावली ॥ ५८ ॥ श्रीम-
च्चन्दनवृक्ष सन्ति वहवस्ते शाखिनः कानने येषां सौरभ-
मात्रकं निवसति प्रायेण पुष्पश्रिया । प्रत्यङ्गं सुकृतेन तेन
शुचिना ख्यातः प्रसिद्धात्मना योऽसौ गन्धगुणस्त्वया प्रक-
टितः कासाविह प्रेक्ष्यते ॥ ५९ ॥ जातः केलिकलावतीकु-
चतटीसौभाग्यमासादितुं त्रैलोक्याधिपतेर्यगः कथयितुं भाले
विपद्भापितुम् । किं वाच्यं गुणगौरवस्य महिमा ख्यातोऽखिले
भूतले धिग्दवं कलये यदत्र मलये मग्नः पटीरद्रुमः ॥ ६० ॥
एकस्मिन्मलयाचले बहुविधैः किं तैरकिंचित्करैः काकोल्लक-
कपोतकोकिलकुलैरेकोऽपि पार्श्वस्थितः । केकी कूजति
चेत्तदा विघटितव्यालावलीवन्धनः सेव्यः सादिह सर्वलो-
कमनसामानन्दनश्चन्दनः ॥ ६१ ॥

अगुरुः ॥ अगुरुरिति वदतु लोको गौरवमत्रैव पुनरहं
मन्ये । दर्शितगुणैव वृत्तिर्यस्य जने जनितदाहेऽपि ॥ ६२ ॥
एणाद्याः पशवः किरातपरिषन्नैषा गुणग्राहिणी संचारोऽस्ति
न नागरस्य विषयोच्छिन्नं मुनीना मनः । धूमेनातिसुगन्धि-
नात्र विपिने दिक्चक्रमानोदयन्नामूलं परिदहतेऽगुरतरुः
कसै किमाचक्ष्महे ॥ ६३ ॥

चम्पकः ॥ साधारणतरुबुद्ध्या न मया चन्द्रस्तवा-
लवालोऽपि । लज्जयसि मामिदानीं चम्पक भुवनाधिवासि-
भिः कुसुमैः ॥ ६४ ॥ यद्यपि खदिरारण्ये गुप्तौ वस्ते हि
चम्पको वृक्षः । तदपि च परिमलमतुलं दिशि दिशि कथ-
येत्समीरणस्तस्य ॥ ६५ ॥ रूपसौरभसमृद्धिसमेतं चम्पकं
प्रति ययुर्न मिलिन्दाः । कामिनस्तु जगृहुस्तदशेषा ग्राहका
हि गुणिनां कति न स्युः ॥ ६६ ॥ केनात्र चम्पकतरो
वत रोपितोऽसि कुग्रामपामरजनान्तिकयाटिकायाम् । यत्र
प्रवृद्धवनशाकविष्टद्विलोमाद्भो मग्नत्राटघटनोचितपङ्खवोऽसि
॥ ६७ ॥ उद्यानपालकलशाम्नुनिषेचनानामेतस्य चम्पक-
तरोरयमेव कालः । अस्मिन्निदाघनिहते धनवारिणा वा
सवर्धिते तव वृथोभयथोपयोगः ॥ ६८ ॥ यन्नाहतस्त्वमलिना
मलिनागयेन किं तेन चम्पक विपादसुरीकरोषि । विश्वाभि-

१ दुष्टवेष्टुभिः, (पक्षे) दुष्टकुलैः. २ ब्यानि. ३ नाम्ना, (पक्षे)

लब्धु.

गमनवनीरदनीलवेषाः केशाः कुशैर्यदृगः कुशलीभवन्तु ॥ ६९ ॥ कोपं चम्पक मुञ्च याचकजनैरायासितस्त्व सखे मा न्हासाः परितो विलोक्य तदः कतोऽविरुहद्वलाम् । कोपश्चेन्नियतस्तगति हृदये घत्रे तथा कुप्यतां येन त्वं हि सुवर्णवर्णकुसुमामोदोऽद्वितीयः कृतः ॥ ७० ॥ सन्त्ये-
क्रेऽपि महीरहा. प्रतिदिनं संसक्तमचालयस्तत्ताद्वरगुणिनो लवङ्गलवलीमाकन्दकुन्दादयः । आनासं जगुरस चम्प-
कनरोर्यत्कोरान्तर्दलं स्रङ्गेरमीय राजरमणी सासूय-
मालोक्ते ॥ ७१ ॥

वकुलः ॥ निसर्गादारामे तरङ्गलसमारोपसुकृती कृती मालाकारो वकुलमपि कुत्रापि निदधे । इदं को जानीते यद्यमिह जोगान्तरगतो जगज्जालं कर्ना कुसुममरसोर-
म्यमरितम् ॥ ७२ ॥ दधानः प्रेमागं तरुषु समावेन विपुलं न मालाकारोऽसावहन करणां बालवकुले । अयं तु श्रागुञ्जमुनिकरणां परिमर्दिगन्तानातेने मधुपुञ्ज-
ङ्गामरितान् ॥ ७३ ॥

अगोकः ॥ गर्वायसे विकचकोरकमङ्गुञ्जदुत्तपदपद-
घटात्रिमन्त्रं किं नु । वामञ्जुवां चरणताडनदोहदानि किं नाम न स्मरति तावदगोकं तानि ॥ ७४ ॥ उन्मीलयन्ति कुसुमानि मनोरमाणि के नाम नात्र तरुः समयोचितानि । क्लेशेदृश कथय दोहदमति तस्य याद्विनिर्मितमगोकमहीरहस्य ॥ ७५ ॥ मृदूनां स्वादूनां लघुरपि फलानां न विभवस्तवागोकं सौकं सचक्रमाहिमा सोऽप्यमुरभिः । यदेतन्नो तर्नीकरचर-
पलावप्यमुभगं प्रवालं बालं सात्तरु स कलङ्कः किमपरः ॥ ७६ ॥ किं ते नम्रतया किमुन्नततया किं वा घनच्छा-
यया किं वा पलवलीलया किमनया वागोकं पुष्यश्रिया । यत्तन्मूलनिषण्णखिन्नयत्किस्तोमं स्रुवन्नन्वहं न स्वादूनि मृदूनि खादति फलान्काण्ठसुत्कण्ठितः ॥ ७७ ॥

मूर्ध्नि ॥ मूर्ध्नि यथोचितविधिना विवेकमातिथ्यमेत-
न्मिन् । मालतिक्राप्राणेशः प्राधुगिकृते धुणाभरन्त्या-
यात् ॥ ७८ ॥

मालती ॥ कुसुममन्त्रानन्नाः सन्त्येव परितो लनाः । तथापि अनरश्चान्ति हारत्येव मालती ॥ ७९ ॥ मालती-
कुसुमे मालि शुद्धन्मत्तमधुवनः । प्रयाणे पञ्चवागस्य गङ्ग-
मापूर्यान्निव ॥ ८० ॥ शुद्धनि मञ्जु मिलिन्दे मालति मा
मानमुपयासी । शिरसा वदान्यगुरवः सादरमेनं वहन्ति

सुरतरवः ॥ ८१ ॥ अथि किं गुणवति मालति जीवति मवती विना मधुपः । अथ यदि जीवति जीवतु जीवित-
मपि तस्य जीवनामासः ॥ ८२ ॥ मा मालति म्लायति यद्यविद्यश्रुमुन्व तुन्नीकुसुमं पङ्कजिः । पदैश्चतुर्भिर्हि युतः पशुश्चेत्स षड्विध्वर्षपशुः कथं नो ॥ ८३ ॥ कति सन्ति लवङ्गलता ललिता नवकोरकिता धरणीसुतले । कति वन्धु-
रगन्धमृतस्ररवो गुरवो निवसन्ति गिरौ मलये ॥ ८४ ॥ अथि मालति सौरमसारविनिर्जितसंविक्तसत्कमलानिलये । मधुपानविद्यां मधुपस्य पुनर्मुवने मवतीमहमाकलये ॥ ८५ ॥ किं मालतीकुसुमं तान्यसि निद्युरेण केनापि यत्किल विरलमिमितो लतायात् । लोकोत्तरेण विलसद्गुणगौरवेण को नासुना शिरसि नाम करिष्यति त्वाम् ॥ ८६ ॥ त्रैदीयस्त्राधिक्यान्न भवति विमर्दस्समिदं न चान्येभ्यो रूपं भवति कुसुमेभ्योऽधिकतरम् । प्रसूनं मालत्यास्तदपि हृदयाहादकरणं प्रवीणैरामोदैर्मवति जगतो मौलिनिलयम् ॥ ८७ ॥ अस्मिन्केलिवने सुगन्धपवने क्रीडत्पुरत्रीजने गुञ्जदृङ्गुले विगालवकुले कूजल्पिकीसङ्कुले । उन्मीलन्नव-
पाटलापरिमले मल्लीप्रसूनाकुले यद्येकापि न मालती विक्र-
सिता तर्कि न रन्यो मधुः ॥ ८८ ॥

मल्लिका ॥ न च र्गन्धवहेन सुन्विता न च पीता मधुपेन मल्लिका । पिहितव कठोरगाख्या परिणामस्य जगाम गोधरम् ॥ ८९ ॥

दमनकः ॥ वद प्रादुर्भाववि परिमलावस्थितदृगा जगत्या विख्याता दमनक प्रतीपास्त्रव गुणाः । तथाप्य-
स्मिन्मृष्टे मधुलवपिपासापरवशे दृढप्रेमावद्धे कथय कथमो-
दासमकरोः ॥ ९० ॥

केतकी ॥ कालकथमनीयकोडेयं केतकीति का गङ्गा । वृद्धिर्यथा यथा सास्तथा तथा कण्ठकोत्कर्षः ॥ ९१ ॥ पत्राणि कण्ठकशतैः परिवेष्टितानि वार्तापि नास्ति मधुनो रजसान्वकारः । आमोदमात्ररसिकेन मधुव्रतेन नालोकि-
तानि तत्र केतकि दूषणानि ॥ ९२ ॥ एतासु केत-
किलतासु विक्रासिनीषु सौभाग्यमद्भुततर भवती विमर्ति । यत्कण्ठकैर्व्यथितमात्मवपुर्न जानंस्त्रामेव सेवितुमुपक्रमते द्विरफः ॥ ९३ ॥ एकेन चेल्यरिहृतोऽसि महेश्वरेण किं तेन केतक विषादसुरीकरोपि । अन्ये न किं जगति सन्ति

१ कुञ्जः. २ कुरु. ३ जगन्मरहित. ४ समूहः. ५ अर्था-
ङ्गनरः.

१ खिद्यनि. २ मूढः. ३ श्वाङ्गुलमन्. ४ मृदपदः. ५ सं-
तापं कुरु. ६ छिन्नम्. ७ मारवाधिक्यात्. ८ वायुना. ९ छादिता.
१० परिणति प्राप्तेयम्.

महागुणजा ये त्वां बहन्ति शिरसा नरदेवदेवाः ॥ ९४ ॥
 हे हेमकेतकि कथं बहु गर्वतासि संसेव्यसे मधुकैरखि-
 लैरितीव । नैषा रसानिश्रयता नलिनीवियोगासैर्दीयते वि-
 कटकण्टकशूलद्रव्यः ॥ ९५ ॥ रालम्बस विगय केतक-
 परिष्वङ्गेष्वमद्गो रसः मुजातं वत केतकस्य च मनो शृङ्ग-
 ग्रसङ्गोऽमुकम् । जानात्येव मिथोऽनुरागमनयोः सर्वोऽपि
 नैर्सागिकं प्रत्युहाय दलेषु त्रिक्सममवन्मर्माविवः क-
 ण्टकाः ॥ ९६ ॥

पाटला ॥ पाटल्या वनमध्ये कुसुमितया मोहित-
 क्षया भ्रमरः । मैत्रेयमिति यथाभूत्यतीतिरसान्वपुष्पे-
 ञ्चि ॥ ९७ ॥

सहकारः ॥ अरविन्देषु कुन्देषु रमितं कालयोगतः ।
 अयं माकन्द जानीहि तवैवार्यं मधुव्रतः ॥ ९८ ॥ यद्यपि
 दिशि दिशि तरवः परिमलबहुलाश्च पारिजाताद्याः । तदपि
 रसाळोऽप्येकः कोकिलहृदये सदा वसति ॥ ९९ ॥ वंसा
 कोकिल एव जाता च रसाळ एव नियतमिदम् । यः पञ्च-
 मसुझायति यस्यास्थिषु पुलकसुकुलानि ॥ १०० ॥ लो-
 डितमन्त्रिलं गहनं परितो दृष्टाश्च विटपिनः सर्वे । सहकार
 न प्रपेदे मधुपेन तत्रापमा जगति ॥ १०१ ॥ कुन्दे क-
 दम्बे कुसुदेऽरविन्दे यथाकथंचित्समयं नयन्ति । प्राप्ते
 वसन्ते पुनरुत्तरङ्गा रसाळ जानीहि तवैव शृङ्गाः ॥ १०२ ॥
 भूरिगोऽपि च वसन्ति कानने शाखिनो फलविशेषग-
 लिनः । कोकिलस्य तदपीह मानसं नो रसाळमपहाय
 तुष्यति ॥ १०३ ॥ आम्र यद्यपि गता दिवसास्ते पुष्पसौ-
 रमफलप्रसूग ये । हन्त संप्रति तथापि जनानां छायेयैव
 दलयस्त्रिनापम् ॥ १०४ ॥ फलितस्य रसाळगाञ्चिनः
 फलदानव्यसनैकगालिनः । विनिपत्य ददातु कः फलं
 श्रमसुमाध्वगपाणिपलत्रे ॥ १०५ ॥ कति पल्लविता न पु-
 धिता वा तरवः सन्ति समन्ततो वसन्ते । जगती-
 विजये तु पुष्पकेतोः सहकारी महकार एक एव ॥ १०६ ॥
 बहसि बलिमुजां कुलानि मौल्यै यदि सहकार तदत्र किं
 निषिद्धा । परसुदयति पल्लवाश्लेषु स्फुरदलिमिस्तत्र सौ-
 रमप्रसिद्धिः ॥ १०७ ॥ दिश्रण्डलं परिमलैः सुरभीकरोपि
 सौन्दर्यमावहृमि लोचनलोभनीयम् । हंहो रसाळ फलवर्ष
 तथापि दूये यद्वन्धिलं च कठिनं हृदयं विमर्षि ॥ १०८ ॥
 उत्तंसकौतुकरसेन विलासिर्नामिल्लानि यस्य न नखैरपि
 पल्लवानि । उद्यानमण्डमतरो महकार स त्वमद्भारकार-

करगोचरतां गतोऽसि ॥ १०९ ॥ यावत्फलोदकसुखः
 सहकार जातः प्रागेव कण्टकचयेन वृतोऽसि तावत् ।
 छायापि ते न सुखमा फलमस्तु दूरे तन्निफलोऽपि हि
 वरं सुखसेवनीयः ॥ ११० ॥ उत्फुल्लस्य सहकार रसाळ-
 वन्धो कूजतिपकावलिनिवास तथा विवेहि । गुञ्जममम-
 रकस्त्वयि बद्धतृष्णो नान्यान्ययाति पियुमन्दकरीरवृक्षान्
 ॥ १११ ॥ गन्धनिर्गमलिनाः सहकार कामं लुण्ठन्ति
 तान्यपि मधूनि तव द्विरेफाः । शुक्तं न तत्र च कषायर-
 सप्रगोहैरतान्यतारयसि किं कलकण्ठयूनः ॥ ११२ ॥ रे रे
 रसाळ तरसार वचो विवेहि वासन्तिकीं सफलपल्लवपुष्प-
 लक्ष्मीम् । तावद्विक्रसरपिकद्विजसात्कुरु द्राइ न व्य-
 ग्रितोऽसि कलमैः गलमैश्च यावत् ॥ ११३ ॥ यद्यध्वनीन
 चिरमध्वनि धर्मखिन्नः कासारतीररुहमाश्रय नम्रमाम्रम् ।
 छायां न केवलमितः श्रमिता लमन्ते कामं पचैलिमफलं
 विमलं जलं च ॥ ११४ ॥ सौरभ्यगर्भमकरन्दकरम्बि-
 तानि पङ्केरुहाण्यपि विहाय समागतस्त्वाम् । संसारसार
 सहकार तथा विवेहि येनोपहासविषयो न भवेद्विरेफः
 ॥ ११५ ॥ कति कति न वसन्ते बलयः शाखिनो वा
 किसलयसुमनोभिः गोममाना बभूवुः । तदपि युवजनानां
 ग्रीतये केवलोऽभूद्भूमिबकलिकालीमारगाली रसाळः
 ॥ ११६ ॥ यदेकसिन्धवे न फलति रसाळस्तरुरयं पिकः
 किं काकेयं फलितमपि निम्बं व्रजति किम् । व्रजन्लानि
 ग्लानिं न वदति च कस्यापि पुरतः स्मरन्वारंवारं पुनरपि
 रसाळं मृगयते ॥ ११७ ॥ अधिश्रीरुधाने त्वमसि भवतः
 पल्लवचयो धुरीणः कल्याणे तव जगति शाखा श्रमहरा ।
 सुदे पुष्पोल्लेखः फलमपि च तुष्यै तनुमृतां रसाळ त्वां
 तस्माच्छ्रयति शतशः कोकिलकुलम् ॥ ११८ ॥ न तादृक-
 पूर्णं न च मलयजे नो मृगमदे फले वा पुष्पे वा तव मिलति
 यादव्यपरिमलः । परं त्वेको दोषस्त्वयि खलु रसाळे यद-
 विकः पिके वा काके वा लघुगुरुविशेषं न मनुषे ॥ ११९ ॥
 चिरश्रान्तो दृग्दहसुपगतो हन्त मलयात्तदेकं त्वदेहे
 तरुणि परिणेष्यामि दिवसम् । समीरेणोक्तं न वक्रसुमिता
 चूतलतिका धुनाना मूर्धानं नहि नहि नहीत्येव वदति
 ॥ १२० ॥ विद्युक्ता वासन्ती बकुलसुकुले नापि मिलितं
 व्यलोकि व्याकोशः क्षणमपि न कोऽपि क्षितिरुहः । यमा-
 लोक्त्योत्कण्ठातरलमिह शृङ्गेन चलितं विद्वान्माकन्दः स
 खलु दलितो यूथपतिना ॥ १२१ ॥ येऽभिजाः कुसुमो-
 द्रमादसुविने त्वामाश्रिताः पद्पदास्ते त्रान्यन्ति फलाद्-

द्विर्बहिरहो दृष्टा न सभापसे । ये कीटास्तव दृक्पथं न च
गतास्ते त्वत्कलाम्यन्तरे धिक्त्वां चूततरो परावरपरिज्ञा-
नानभिज्ञो भवान् ॥ १२२ ॥ आकर्ण्यार्द्रफलस्तुतिं जलम-
भूत्तन्नारिकेलान्तरं प्रायः कण्टकितं तथैव पनसं जातं
द्विधोर्वारुकम् । आस्तेऽधोमुखमेव कादलमल द्राक्षाफलं
क्षुद्रता श्यामत्वं वत जाम्बवं गतमहो मात्सर्यदोषादिह
॥ १२३ ॥ यो दृष्टः स्फुरदस्थिसंपुटवगात्तिर्यक्प्रवालाङ्कुरो
दैवात्स द्विदलादिकक्रमवशादारूढशाखाशतः । त्रिगंधं
पल्लवितो घनं मुकुलितः स्फारच्छद पुष्पितः सोत्कर्षं
फलितो भृशं च विनतः क्रोऽप्येष चूतद्रुमः ॥ १२४ ॥
एतस्मिन्वनमार्गभूपरिसरे सौन्दर्यमुद्राङ्कितः प्रोद्यद्भिः
फलपुष्पपत्रनिचयैश्चूतः स एकः परम् । य वीक्ष्य सित-
वक्रमुद्रितमहासतोपमुल्लासितस्फारोत्कण्ठमकुण्ठितक्रमममी
घावन्ति पान्थव्रजाः ॥ १२५ ॥ कूष्माण्डीफल-
वत्फल न यदपि न्यग्रोधवन्नोच्चता रम्भापत्रनिभं दलं न
कुसुम नो केतकीपुष्पवत् । सौरभ्यं कुसुमे फले तदपि
तर्कित्समुज्ज्वलते लोको येन रसाल गालनिकरांस्त्य-
क्त्वा गुणान्स्तौति ते ॥ १२६ ॥ गर्वं मा कुरु शर्करे
तव गुणाञ्जानन्ति राज्ञां गृहे ये दीना धनवर्जिताश्च कृपणाः
स्वप्नेऽपि पश्यन्ति नो । आम्रोऽहं मधुकूपकैर्मम फलैस्तृप्ता
हि सर्वे जना हे रण्डे तव किं गुणा मम फलैस्तुल्यं न
किञ्चित्फलम् ॥ १२७ ॥ उन्मीलद्रसविन्दुगन्धकुसुमा-
वह्नयो वसन्तोदये कान्ताः कोमलपल्लवाः कति कति
क्रीडावने सन्ति न । सौभाग्यैकनिवे रसाल तदपि श्रीमञ्जरी-
गालिनस्त्वचोऽन्यत्र च कुत्रचिन्मधुकरश्रेणी न विश्राम्यति
॥ १२८ ॥ स्निग्धाग्राः फलिनो वृताः परिमलैः पौष्पैर्मधु-
स्यन्दिनो नानन्दाय भवन्ति किं वनभुवां भूमिरुहो भूरिशः ।
माधुर्यं मधुनस्तवैव परमं माकन्दं मन्यामहे माध्वीमर्मविदो
दृढं मधुलिहः स्यूता यतो मर्मणि ॥ १२९ ॥ आस्तां गाढ-
तरानुशीलनविधिः संस्पर्शनं दूरतः समाधाविपयीकृतोऽसि
न मनागक्ष्णोः पदं प्रापितः । किं ब्रूमः सहकारं तावकगु-
णानन्यादृगैर्दुर्लभान्सौरभ्येण यदध्वगानपि सुदुः प्रीणासि
दूरादपि ॥ १३० ॥ त्वं सामान्यतरुभ्रमेण सकलक्षोणी-
रुहक्षमापतौ माकन्देऽपि किरात पातय सुधा मास्मिन्कुठार
हृत्वात् । एष श्लाघ्यजनस्य जीवितमलिव्यूहस्य बन्धुर्मधोः
सर्वस्व कुसुमायुधस्य विजयामात्यः पिकानां गुरुः ॥ १३१ ॥
शान्ता धर्मकणाः श्रमः शिथिलितस्तीर्णस्तृषासुद्रमो वारंवार-
सुदारकोकिलरवैरानन्दित मानसम् । सर्वे प्रासममीप्सितं
तव तले चूतं प्रसन्ना द्विजश्रेणीकूजितरञ्जिताखिलमनो
यामो वयं स्वस्ति ते ॥ १३२ ॥

पनसः ॥ गरीयः सौरभ्यं रसपरिचये नार्हति सुधा
सिता मृद्धीकापि प्रथिमनि निमग्नः फलमरः । पगर्थे कोश-
श्रीरिति पुलकितं कण्टकमिषादहो ते चारित्रं पनस मनसः
कस्य न मुदे ॥ १३३ ॥

तमालः ॥ पात्यन्ति कस्य कुसुमे मधुपा मधूनि
स्थासन्ति कस्य शिखरेषु विहंगमालाः । इत्येव शोचति परं
परितो विसारिदावाग्निमग्नवपुरेप तरुस्तमालः ॥ १३४ ॥

कदली ॥ तालीतरोरनुपकारि फलं फलित्वा लज्जावगा-
दुचित एव विनाशयोगः । एतत्तु चित्रमुपकृत्य फलैः परेभ्यः
प्राणान्निजाञ्जटिति यत्कदली जहाति ॥ १३५ ॥

द्राक्षा ॥ दासेरकस्य दासीयं बदरी यदि रोचते ।
एतावतैव किं द्राक्षा न साक्षादमृतप्रदा ॥ १३६ ॥ यद्यपि
न भवति हानिः परकीया चरति रासमे द्राक्षाम् । असम-
ञ्जसमिति मत्वा तथापि खलु खिद्यते चेतः ॥ १३७ ॥

दाडिमः ॥ मयि जीवति वीजाढ्ये किमन्ये वीजपूरकाः ।
इति सचिन्त्य मनसा विदद्रे दाडिमीफलम् ॥ १३८ ॥
औ पुष्पप्रसवान्मनोहरतया विश्वास्य विश्वं जनं हहो
दाडिम तावदेव सहसे वृद्धिं स्वकीयामिह । यावन्नैति
परोपभोगसहतामेपा ततस्तां तथा ज्ञात्वा ते हृदयं द्विधा
दलति यत्तेनातिवन्द्यो भवान् ॥ १३९ ॥

नालिकेरः ॥ उच्चैरेष तरुः फलं च विपुलं दृष्ट्वैव दृष्टः
शुकः पक्वं गालिवनं विहाय जडधीस्त नालिकेरं गतः ।
तत्रारुह्य बुभुक्षितेन मनसा यत्नः कृतो भेदने वाञ्छा तस्य
न केवलं विगलिता चक्षूर्गता चूर्णताम् ॥ १४० ॥

तालः ॥ अये ताल व्रीडा व्रज गुरुतया भाति न
भवान्फले न च्छाया नो कठिणपरिवारो हि भवतः । इयं
घन्या घन्या सरलकदली सुन्दरदला परात्मानं मन्ये सुख-
यति फलेनामृतवता ॥ १४१ ॥ अध्वन्यध्वनि भूरुहः
फलभृतो नम्रानुपेक्ष्यादराद्दूरादुन्नतिसंश्रयव्यसनिनः पान्थस्य
मूढात्मनः । यन्मूलं समुपागतस्य मधुरच्छायाफलैः का
कथा शीर्णेनापि हि नोपयोगमगमत्पर्णेन तालद्रुमः ॥ १४२ ॥

भूर्जः ॥ दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथितं विधात्रा भूर्जद्रु-
मस्य विफलत्वसमर्पणेन । किं चर्ममिर्निशितशस्त्रशतावकृत्तै-
रागा न पूरयति सोऽर्थिपरम्पराणाम् ॥ १४३ ॥ कुर्वन्तु
नाम जनतोपकृतिं प्रसूनच्छायाफलैरविकलैः सुलभैर्द्रुमास्ते ।
सोढास्तु कर्तनरुजः पररक्षणार्थमेकेन भूर्जतरुणा कर्षणा-
परेण ॥ १४४ ॥

अश्वत्थः ॥ वर्धितैः सेवितैः किं तैः सत्यश्वत्थेऽन्यपादपैः ।
वर्धितो नरकाद्रक्षेत्प्रुष्टोऽरिष्टानि हन्ति यः ॥ १४५ ॥

न्यग्रोधः ॥ महातरुर्वा भवति समूलो वा विनश्यति ।
नान्तरप्रत्ययानेति न्यग्रोधकणिकाङ्कुरः ॥ १४६ ॥ न्यग्रोधे
फलगालिनि स्फुटतरं किञ्चित्फलं पच्यते वीजान्यङ्कुरगोच-
राणि कृतिचित्सिध्यन्ति तस्मिन्नपि । एकस्तेष्वपि कश्चिदङ्क-
रवरः प्राप्नोति तामुन्नतिं यामासाद्य निदाघपीडिततनुर्गली-
निच्छिदे घावति ॥ १४७ ॥ विस्तीर्णो दीर्घशाखाश्रितग-
कुनिशतः शाखिनाभैर्ग्रणीस्त्वं न्यग्रोध क्रोधमन्तः प्रकटयसि
न चेद्वच्चि किञ्चित्तदल्पम् । जल्योऽप्येष त्रपाकृत्यलघुपरि-
करा कापि कूष्माण्डवल्ली पल्लीपृष्ठप्रतिष्ठा हसति हि फलने
त्वत्फलानां किमन्यत् ॥ १४८ ॥

मधूकः ॥ तत्तेजस्तर्णेर्निदाघसमये तद्वारि मेघागमे
तज्जाह्वं शिगिरे यदेकगरणैः सोढं पुरा यैर्दलैः । आया-
तोऽप्यधुना फलस्य समयः कोऽयं विना तैरिति स्मृत्वा
तानि शुचेव रोदिति गलत्पुष्पैर्मधूकद्रुमः ॥ १४९ ॥ मूला-
देव यदस्य विस्तृतिभरश्चायाप्यनन्यादृशी ते यस्य प्रसवाः
सुमञ्जुलसैरानन्दयन्तः प्रजाः । जेहं च प्रकटीकरोति परमं
भूयः फलानां गुणैर्हित्वैकैकगुणांस्तरुन्मज सखे तस्मान्म-
धूकद्रुमम् ॥ १५० ॥

शाल्मलिः ॥ विगालं शाल्मल्या नयनसुमगं वीक्ष्य
कुसुमं शुक्रसार्सीद्बुद्धिः फलमपि भवेत्तादृशमिति । चिरं
तत्र स्थित्वा फलमपि च काले परिणतं विपाके तूलोऽन्तः
सपदि मरुता सोऽप्यपहृतः ॥ १५१ ॥ दूरे मार्गाग्नि-
घससि पुनः कण्टकैरावृतोऽसि छायाशून्यः फलमपि च ते
वानरैरप्यभक्ष्यम् । निर्गन्धस्त्वं मधुपरहितः शाल्मले
सागशून्यः सेवास्माक भवति विफला तिष्ठ निःश्वस्य
यामः ॥ १५२ ॥ हंसाः पद्मवनागया मधुलिहः सौरम्य-
लामागया पान्याः खादुफलागया वेलिमुजो गृध्राश्च
भांसागया । दूरादुत्तमपुष्परागनिकरैर्निःसारमित्योन्नते रे रे
शाल्मलिपादप प्रतिदिनं के न त्वया वक्षिताः ॥ १५३ ॥
कायः कण्टकभूषितो न च धनच्छायाकृताः पल्लवाः
पुष्पाणि च्युतसौरभाणि न दलश्रेणी मनोहारिणी । किं भ्रूमः
फलपाकमस्य यदुपन्यासेऽपि लज्जामहे तद्भोः केन गुणेन
शाल्मलितरो जातोऽसि सीमद्रुमः ॥ १५४ ॥

निम्बः ॥ निम्ब किं बहुनोक्तेन निष्फलानि फलानि
ते । यानि संजातपाकानि काका निःशेषयन्त्यमी ॥ १५५ ॥

यैश्च निम्बं परशुना यश्चैनं मधुसर्पिषा । यश्चैनं गन्धमा-
ल्याद्यैः सर्वस्य कटुरेव सः ॥ १५६ ॥ पश्यानुरूपमिन्दे-
न्दिरेण माकन्दशेखरो मुखरः । अपि च पित्रुमन्दमुकुले
मौकुलिकुलमाकुलं मिलति ॥ १५७ ॥ चित्र चित्र वत
वत महच्चित्रमेतद्विचित्रं जातो देवादुचितघटनासंविधाता
विधाता । यन्निम्बानां परिणतफलस्फीतिरास्वादनीया
यच्चैतस्याः कंवलनकलाकोविदः काकलोकः ॥ १५८ ॥
यस्मादर्धिजनो मनोभिलषितं लब्ध्वा मुदा मेदुरः सार्धं
वन्धुजनैश्चकार विविधान्भोगान्विलासोद्भुरः । तं दैवेन
विवेकशून्यमनसा निर्मूल्य चूतद्रुमं स्थाने तस्य तु काक-
लोकैर्वसतिर्निम्बः समारोपितः ॥ १५९ ॥

वन्जुलः ॥ पत्रफलपुष्पलक्ष्म्या कदाप्यदृष्टं वृतं च खलु
शुकैः । उपसंपेम भवन्तं वन्जुल वद कस्य लोभेन ॥ १६० ॥
गात्र कण्टकसंकटं प्रविरलच्छाया न चायासहर्त्तिगन्धः
कुंसुमोत्करस्तव फलं न क्षुद्धिनागक्षमम् । वन्जुलद्रुम मूल-
मेति न जनस्तत्तावदास्तामहो ह्यन्येषामपि शाखिनां फल-
वतां शुभ्यै वृतिर्जायसे ॥ १६१ ॥ आमूलाग्रनिवद्ध-
कण्टकतनुर्निर्गन्धपुष्पोद्गमश्चाया न श्रमहारिणी न
च फल क्षुत्क्षामसंतोषकृत् । रे रे वन्जुल साधुसङ्गर-
हितस्तत्तावदास्तामहो ह्यन्येषामपि शाखिनां फलवतां शुभ्यै
वृतिर्जायसे ॥ १६२ ॥ शाखाः कण्टककोटिभिः परिवृता
वज्रं फल कुत्सितं पत्रं क्षुद्रतरं न चास्ति गहना छायापि
पान्थप्रिया । अन्येषामपि शाखिनां फलभृतां रक्षार्थमानी-
यसे वन्जुलद्रुम कैर्गुणैर्गुस्तैरेवृक्षेषु संभाव्यसे ॥ १६३ ॥

खदिरः ॥ विना खदिरसारेण हारेण हरिणीदृशाम् ।
नाधरे जायते रागो नानुरागः पयोधरे ॥ १६४ ॥ च-
न्दने विषधरान्सहामहे वस्तु सुन्दरमर्गुंसिमत्कृतः । रक्षितुं
वद किमात्मसौष्ठव संचिताः खदिर कण्टकास्त्वया ॥ १६५ ॥
परं तदिह नास्ति यत्र खदिरैः खरैरावृतं न तेऽपि खदिरा
न ये कुटिलकण्टकैरावृताः । न ते कुटिलकण्टकाः किमपि
ये न मर्मच्छिदः ससुज्जत वृथास्थितिं वत सहध्वमध्वश्र-
मम् ॥ १६६ ॥

किंशुकः ॥ किंशुकं किं शुकमुखवत्कुसुमानि विका-
सयस्यनिगम् । यस्या जनोऽनुरागी सा गौरितैः कदापि
नोच्चार्या ॥ १६७ ॥ त्यज किंशुक पुष्पिताभिमामं निज-

गिरसि भ्रमरोपसेवनेन । विकसन्नवमालिकावियोगात्कुरुते
वह्निषिया त्वयि प्रवेशम् ॥ १६८ ॥ उपनदिपुलिने महा-
पलाशः पवनसमुच्छलदेकपत्रपाणिः । दवदहनविनष्टजीवि-
ताना सलिलमिवैष ददाति पादपानाम् ॥ १६९ ॥

शाखोटः ॥ शाखोट शाल्मलिपलाशकरीरकाथाः श-
ण्वन्तु पुण्यनिलयो यदसौ वसन्तः । शुष्मभ्यमर्पयति पल्ल-
वपुष्पलक्ष्मी सौरभ्यसंभवविधिस्तु विधेरधीनः ॥ १७० ॥
कस्त्वं मोः कथयामि दैवहतकं मां विद्धि शाखोटकं वै-
राग्यादिव वक्षि साधु विदितं कस्मादिदं कथ्यते । वामे-
नात्र वटस्तमध्यगजनः सर्वात्मना सेवते न च्छायापि परो-
पकारकृतये मार्गस्थितस्यापि मे ॥ १७१ ॥

पीलुः ॥ घन्याः सूक्ष्मफला अपि प्रियतमास्ते पीलु-
वृक्षाः क्षितौ क्षुत्क्षीणेन जनेन हि प्रतिदिनं येषां फलं
सुज्यते । किं तैस्तत्र महाफलैरपि पुनः कल्पद्रुमाद्यैर्द्रुमै-
र्येषां नाम मनागपि श्रमनुदे छायापि न प्राप्यते ॥ १७२ ॥

करीरः ॥ फलं दूरतरेऽप्यास्तां पुष्पासि कुसुमैर्जनान् ।
इतरे तरवो मन्ये करीर तव किंकराः ॥ १७३ ॥ किं
पुष्पैः किं फलैस्तस्य करीरस्य दुरात्मनः । येन वृद्धिं
समासाद्य न कृतः पत्रसंग्रहः ॥ १७४ ॥

विल्वः ॥ आमोदीनि सुमेदुराणि च मृदुस्वादूनि च
क्षमारुहासुद्यानेषु वनेषु लब्धजनुषां सन्तीतरेपामपि । किं
तु श्रीफलता तवैव जयिनी मालूर दिच्छण्डले यस्यैतानि
फलानि यौवनवतीवक्षोजलक्ष्मीगृहाः ॥ १७५ ॥

शालिः ॥ शाखासंततिसंनिरुद्धनभसो भूयांस एवा-
वनौ विद्यन्ते तरवः फलैरविकलैरार्तिच्छिदः प्राणिनाम् ।
किंतु द्वित्रदलैरलंकृततनोः गालेः स्तुमस्तुङ्गतां दत्त्वा येन
निजं शिरः सुकृतिनां को नाम न प्रीणितः ॥ १७६ ॥

कुटजः ॥ ससुपागतवति दैवादवलेहां कुटज मधुकरे मा
गाः । मकरन्दतुन्दिलानामरविन्दानामयं यतोमान्यः ॥ १७७ ॥

इक्षुः ॥ कान्तोऽसि नित्यमधुरोऽसि रसाकुलोऽसि किं-
चासि पञ्चगरकार्मुकमद्वितीयम् । इक्षो तवास्ति सकलं
परमेकमूनं यत्सेवितो भजसि नीरसतां क्रमेण ॥ १७८ ॥
परार्थं यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो यदीयः सर्वे-
षामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः । न संप्राप्तो वृद्धिं यदि
स भृशमक्षेत्रपतितः । किमिक्षोदोषोऽसौ न पुनरगुणाया म-
रुमुवः ॥ १७९ ॥ मुखे यद्वैरस्य वपुरपि पुनर्ग्रन्थिनिचितं
न संतप्तः कोऽपि क्षणमपि भजेन्मूलमभितः । फलं चैवा-

प्राप्य वितैथरसलिप्सस्य भवतस्तदिक्षोर्नायुक्तं विहितमित-
रैर्यनु दलनम् ॥ १८० ॥

लवङ्गी ॥ अयि दुष्कृतकेन केन वत्से हलिकद्वारि
लवङ्गि पुष्पितासि । स्तवकास्तव पांसुभिः परीताः परितः
प्राङ्गणसीम्नि यल्लुठन्ति ॥ १८१ ॥ लून मत्तमतंगजैः कि-
यदपि च्छिन्नं तुषारादितैः शिष्टं ग्रीष्मजतीक्ष्णभानुकिरणै-
र्भस्मीकृत काननम् । एषा कोणगता सुहुः परिमलैरामोद-
यन्ती दिशो हा कष्टं ललिता लवङ्गलतिका दावाग्निना द-
ह्यते ॥ १८२ ॥ सौरभ्येण समावृणोषि ककुभः पुष्पासि
पुष्पंघयांल्लूतातन्तु वृथा तथापि कियतीस्त्वं यापयेर्यामिनीः ।
अस्मिन्दासपुरे परस्तत इतो विन्यस्तविसामिषे मालाकार-
मृते लवङ्गि ललितान्कस्ते गुणाञ्चासति ॥ १८३ ॥

कार्पासः ॥ नीरसान्यपि रोचन्ते कार्पासस्य फलानि
मे । येषां गुणमयं जन्म परेषां गुह्यगुप्तये ॥ १८४ ॥
श्वाघ्यं कार्पासफलं यस्य गुणै रन्व्रवन्ति पिहितानि । सु-
क्ताफलानि तरुणीकुचकलशतटेषु विलसन्ति ॥ १८५ ॥
निष्पेषोऽस्थिचयस्य दुःसहतरः प्राप्तस्तुलारोहणं ग्राम्यस्त्री-
नखचुम्बनव्यतिकरस्तन्नीप्रहारव्यथा । मातङ्गोक्षितमण्डवा-
रिकाणिकापान च कूर्चाहतिः कार्पासेन परार्थसाधनविधौ किं
किं न चाङ्गीकृतम् ॥ १८६ ॥

शणः ॥ भूर्जः परोपकृतये निजकवचविकर्तनं सहते ।
परवन्धनाय तु शणः प्रेक्षध्वमिहान्तरं कीदृक् ॥ १८७ ॥

कण्टकारिका ॥ उचितं नाम नारङ्गां केतक्यामपि
कण्टकाः । रसगन्धोऽस्ति किं ते कण्टकाः कण्टका-
रिके ॥ १८८ ॥

धत्तूरः ॥ मोर्धुर्यसाराधरितामृतस्य तत्कण्टकित्वं पन-
सस्य सहाम् । उन्मादिनो मातुलपुत्रकस्य कथं सहामो
वत कण्टकित्वम् ॥ १८९ ॥ धत्तूर धूर्तं तरुणेन्दुनिवास-
योग्ये स्थाने पिशाचपतिना विनिवेशितोऽसि । किं कैरवाणि
विकसन्ति तमः प्रयाति चन्द्रोपले द्रवति वार्धिरुपैति वृ-
द्धिम् ॥ १९० ॥ धत्तूरकण्टक फलप्रतिरोधबुद्ध्या वैरं वृ-
थैव कुरुषे पनसेन सार्धम् । सन्तो हसन्ति न भजन्ति च
चेतसा त्वा भ्रान्ता भवन्ति पुरुषास्तव सेवनेन ॥ १९१ ॥

१ वितथा दलनातिरिक्तसाधनाभावेन विफला रसस्य लिप्ता
लक्षुमिच्छा यस्मिस्तस्य २ शुष्काणि ३ स्रग्मयम्, ४ मातङ्गे
नान्यजेनोक्षितं सिकं यन्मण्डवारिं सिकधद्रवोदकं तत्कणिकायाः
पानम्, अतीवाशुचीति भावः ५ माधुर्यसारेण तुच्छीकृतममृतं
येन, ६ धत्तूरफलस्य, ७ शकरेण, ८ चन्द्रकान्तः.

महेगस्त्रां वत्ते शिरसि रसरजस्य जयिनी विशुद्धिस्त्व-
त्संज्ञात्कनकमयमेतन्निमुवनम् । तनोति त्वरसेवां ननु
कनकवृक्ष त्वदपरः परः कौ नु स्यात्तद्यदि न सुलमीभावम-
मजः ॥ १९२ ॥

पलाण्डुः ॥ कर्पूरधूलीरचितालवालः कस्तूरिकाकुङ्कु-
मल्लिप्तदेहः । सुवर्णकुम्भैः परिषिच्यमानो निजं गुणं सुध्वति
किं पलाण्डुः ॥ १९३ ॥

तृणानि ॥ रूढस्य सिन्धुतटमनु तस्य तृणस्यापि
जन्म कल्याणम् । यत्सलिलमज्जदाकुलजनस्य हस्तावल-
म्बनं भवति ॥ १९४ ॥ उत्तुङ्गैस्तरुभिः किमेभिरखिलैरा-
काशसंस्पर्गिभिर्धन्योऽसौ नितरामुलूपविटपी नद्यास्तटेऽव-
स्थितः । एवं यः कृतबुद्धिरुज्जितजलव्यालोलवीचीवशान्म-
जन्तं जनसुद्धरामि सहसा तेनैव मज्जामि वा ॥ १९५ ॥

कलमाः ॥ कलमाः पाकविनत्रा मूलतलाघ्रातसुरमि-
कहाराः । पत्रनाकम्पितशिरसः प्रायः कुर्वन्ति परिमलश्लाघाम्
॥ १९६ ॥ अस्नानवेहि कलमानलमाहृतानां येषां प्रचण्ड-
सुसलैर्वदाततैव । स्नेहं विमुच्य सहसा खिलतां प्रयान्ति
ये स्त्रल्यपीडनवगात्र वयं तिलास्ते ॥ १९७ ॥

ताम्बूलम् ॥ किं वीरुवो भुवि न सन्ति सहस्रगो-
ऽन्या यासां दलानि न परोपकृतिं भजन्ते । एकैव बल्लिषु
विराजति नागवल्ली या नागरीवदनचन्द्रमलं करोति ॥ १९८ ॥
वल्लीनां कृति न स्फुरन्ति परितः पत्राणि किं तैरिह स्निग्धैर-
प्यतिकोमलैरपि निजामेवाश्रयद्भिः श्रियम् । तानेव स्तुमहे
महाजनमुखश्रीकारिजन्मत्रतान्यान्सूते नवनागरीप्रियतमां-
स्ताम्बूलवल्लीदलान् ॥ १९९ ॥

तुम्बी ॥ सर्वास्तुम्ब्यः समकटुरसास्तुम्बिवल्लीप्रसू-
तासाः संवद्धा अपि कतिपया दुस्तर तारयन्ति । शृङ्गा-
यन्ते सरसमपराः शुष्ककाष्ठे निषण्णास्तन्मध्येऽन्या ज्वलित-
हृदयाः १ गोणितं संपिबन्ति ॥ २०० ॥ एके तुम्बा त्रति-
करगताः पात्रतामानयन्ति गायन्त्यन्ये सरसमधुर शुद्धवंशे
विलयाः । एके तावद्द्रयितसगुणा दुस्तरं तारयन्ति तेषां
मध्ये ज्वलितहृदया रक्तमेके पिबन्ति ॥ २०१ ॥

वंशः ॥ छिन्नः सनिगितैः शर्बैर्विद्धश्च नवससघा ।
तथापि हि सुवंशेन विरसं नापजल्पितम् ॥ २०२ ॥

१ जयिनी उक्तपर्वती रसरजस्य पारदस्य विशुद्धि-
भुवन कनकमयं सुवर्णमय तनोतीत्यन्वयः २ जावेति शेषः ३ क-
ट्यः ४ शालिविशेषान् ५ कण्टिनानान् ६ शुश्रवन् ७ तैलम् ;
(पक्षे) प्रीतिन् ८ दुर्जनत्वम् ; (पक्षे) खलरूपत्वम् ९ लताः
१० तुम्बीफलानि ११ शब्दं कुर्वन्ति १२ रक्तम्

कुन्दः ॥ एष पदपद्युवा मदायतः कुन्द यापयति
यामिनीस्त्वयि । दुर्वहा तदपि नापचीयते पद्मिनीविरहवे-
दना हृदि ॥ २०३ ॥ संदर्गयस्य मधुवैभवमस्ति यत्ते रे
कुन्द किं दुरमिमानसुरीकरोपि । एतन्न चेतसि करोपि स-
रोजवन्धुः पुष्यघयोऽपि मम सौरममातनोति ॥ २०४ ॥

कमलानि ॥ वरमश्रीकता लोके नासमानसमानता ।
इतीव कुसुदोद्भेदे कमलैर्सुकुलायितम् ॥ २०५ ॥ प्रसारि-
तकरे मित्रे जगद्दुद्योतकारिणि । किं न कैरव लज्जा ते
कुर्वतः कोशसंवृतिम् ॥ २०६ ॥ लक्ष्मीसंपर्कजातोऽयं
दोषः पद्मस्य निश्चितम् । यदेष गुणसंदोहघाम्नि चन्द्रे परा-
ङ्मुखः ॥ २०७ ॥ अन्तश्छिद्राणि भूयांसि कण्टका बहवो
वहिः । कथं कमलनालस्य नामूवन्मङ्गुरा गुणाः ॥ २०८ ॥
मालतीसुकुला याताः कुन्दा मन्दायितास्तथा । पङ्कज त्वा-
मिदं ब्रूमः कुत्र यातु मधुघ्रतः ॥ २०९ ॥ पङ्कज जलेषु वासः
प्रीतिर्मधुपेषु कण्टकैः सङ्गः । यद्यपि तदपि तवैत-
च्चित्रं मित्रोदये हर्षः ॥ २१० ॥ कुसुमं कोशातक्या
विकसति रात्रौ दिवा च कूष्माण्ड्याः । अलिकुलनिचयै
रुचिरं किं तु यशः कुसुदकमलयोरेव ॥ २११ ॥ उदित-
वति द्विजराजे कस्य न हृदये मुदः पदं दधति । संकुचसि
कमल यदयं हर हर वामो विधिर्भवतः ॥ २१२ ॥ एते
हि गुणाः पङ्कज सन्तोऽपि न ते प्रकाशमायान्ति । यल्ल-
क्ष्मीवसतेस्तव मधुपैरुपजीव्यते कोशः ॥ २१३ ॥ पद्मिनि
किमिति क्रीडसि मधुपैर्लज्जालवोऽपि न हि किं ते । हर
हर विस्मृत्योक्तं क नु लज्जा सवितृरक्तायाः ॥ २१४ ॥
किं कुप्यसि कस्मैचन सौरभसाराय कुप्य निजमधुने ।
यस्य कृते शतपत्रं प्रतिपत्रं तेऽद्य मृग्यते भ्रमरैः ॥ २१५ ॥
अयि मकरन्दसन्दिनि पद्मिनि मन्ये तवैव सुभगत्वम् ।
पुष्पवतीमपि भवतीं त्यजति न वृद्धः १ शुचिर्हंसः ॥ २१६ ॥
मधुप इव मारुतेऽस्मिन्मा सौरभलोममम्बुजिनि मंस्थाः ।
लोकानामेव मुदे महितोऽप्यात्मानुनार्थितां नीतः ॥ २१७ ॥
न कुले वापि न शीले न वास्ति रूपेऽपि कश्चिदुत्कर्षः ।
यत्पुण्याति मिलिन्दानरविन्द महत्त्वमेतत्ते ॥ २१८ ॥

१ कोशसवरणम् २ रन्ध्राणि, (पक्षे) दोषस्थानानि ३ शुकः
(पक्षे) खला ४ सौभाग्याढ्यः; (पक्षे) सन्तय ५ उटकेषु, (पक्षे)
टलयो- सावण्याव) जडेयु मूर्खेषु ६ भ्रमरेषु, (पक्षे) मधुपेषु-
७ स्वादुरहैः; (पक्षे) दुष्टैः ८ सूर्यः; (पक्षे) लिंगः ९ सूर्यानु-
क्तायाः; (पक्षे) सविता पिता तस्मिन्रक्तायाः पितृगामिन्या
इत्यभिप्रायः १० पुष्पशुक्लान्; (पक्षे) रजस्वलान् ११ श्वेतः;
(पक्षे) पवित्रः १२ राजहंसः; (पक्षे) परमहंसः

रे पद्मिनीपत्र मन्त्ररित्रं चित्रं प्रतीयो वयमत्र किञ्चित् ।
 त्वं पङ्कजन्मनि यदच्छमावाद्ये स्पृशसन्तु न पङ्कजसङ्गि
 ॥ २१९ ॥ जनिः सुरोद्गादतिपङ्किनो यद्यल्लोपैर्वा मधु-
 पैर्विहारः । कलङ्क एवैष कुमुद्वतीनां कैलङ्किनः किं तु
 कलावतीनाम् ॥ २२० ॥ अपि त्वया कैरविणि व्यघायि
 सुधा सुधावन्धुनि बन्धुभावः । जनापवादः परितः प्रयातः
 समागमो हन्त न जातु जातः ॥ २२१ ॥ कमलिनि
 मैलिनीकरोषि चेतः किमिति वकैर्वहेलितानेभिज्ञैः । परि-
 णतमकरन्दमार्मिकात्ते जगति भवन्तु चिरायुषो मिलिन्दाः
 ॥ २२२ ॥ रुचिरनिरुचिरा शुचित्वसुचैः शिरसि धृतः स्वय-
 मेव शक्रेण । कमलिनि मलिनीकरोषि कस्मान्मुखमिदमिन्दु-
 सुदीव्य लोकरकान्तम् ॥ २२३ ॥ नलिनि निपुणतां वदामि
 किं ते भ्रमरविलासिनि लासलालसायाः । त्रिसुवननयनो-
 पचयं यदिन्दुं नयसि न हन्त दृगन्तवर्त्मसीमाम् ॥ २२४ ॥
 खच्छन्तं दलदरविन्द ते मरन्दं विन्दन्तो विदधतु शु-
 क्षित मिलिन्दाः । आमोदानय हंरिदन्तराणि नेतुं नै-
 वान्यो जगति समीरणात्प्रवीणः ॥ २२५ ॥ यावत्त्वां न खलु
 हसन्ति कैरविण्यो यावत्त्वा तरणिकरः परामृशन्ति । यावत्ते
 मधुविमत्रो नवोऽस्ति तावन्माध्वीकं वितर सरोज पद्म-
 देभ्यः ॥ २२६ ॥ रे पद्मिनीदल तवात्र मया चरित्र दृष्टं विचित्र-
 मिव यद्विदितं भ्रुवं तत् । येरेव शुद्धसलिलैः परिपालितस्त्वं
 तेभ्यः पृथग्भवसि पङ्कजवोऽसि यस्मात् ॥ २२७ ॥ कामं भ-
 वन्तु मधुलम्पटपद्मपदौघसवदृषधरध्वनयोऽञ्जखण्डाः ।
 गायत्रिपि श्रुतिसुखं विधिरेष यत्र भृङ्गः स कोऽपि घरणी-
 धरनामिपद्मः ॥ २२८ ॥ विन्नन्य काननमसौ दिवसावसाने
 त्वय्येव पद्मपदयुवा हृदय ववन्व । राजीव चेन्मलिनिमान-
 सुरीकरोषि कः सादहो मधुलिहामधुनावलम्बः ॥ २२९ ॥
 स्वामोदनासितनमप्रदिगन्तराला रक्ता मनोहरशिखा
 सुकुमारमूर्ति । सेव्या सरोजकलिका तु यदैव जाता नीत-
 सदेव विधिना मधुपोऽन्वदेगम् ॥ २३० ॥ किं बान्धवेन
 रविणा हरिणाय किञ्च लक्ष्म्या च किं च जैलजोदरजेन
 किञ्च । एतस्य शुद्धचरितस्य सरोरहस्य नैषा तुषारजनिता
 गमिता विपत्तिः ॥ २३१ ॥ लक्ष्मीनिवास इति चारिरुहां
 प्रसिद्धिरन्वेषिताः कतिपया वैरैः तास्तु सन्ति । रात्रि प्रसा-
 रितकरे किमहं वदामि संकोचित वदनमन्तुरहंरितीव

॥ २३२ ॥ लक्ष्मीः स्वयं नियसति त्वयि लोकवाञ्छि
 मित्रेण चापि विहितोऽस्ति दृढोऽनुरागः । वन्दीव गायति
 गुणांस्तव चञ्चरीकः कः पुण्डरीक तव साम्यसुरीकरोति
 ॥ २३३ ॥ अयि दलदरविन्द सन्दमानं मरन्दं तव कि-
 मपि लिहन्तो मञ्जु गुञ्जन्तु भृङ्गाः । दिशि दिशि निर-
 पेक्षस्तावकीनं विद्युष्वन्यरिमलमयमन्यो बान्धवो गन्धवाहः
 ॥ २३४ ॥ समुत्पत्तिः स्वच्छे सरसि हरिहस्ते निवसनं
 निवासः पद्मायाः सुरहृदयहारी परिमलः । गुणैरेतैरन्यै-
 रपि च ललितस्याम्बुज तव द्विजोत्तसे हसे यदि रति-
 रतीवोन्नतिरियम् ॥ २३५ ॥ नालस्य प्रसरो जलेष्वपि
 कृतावासस्य कोशे रुचिर्दण्डे कर्कशता मुखेऽतिमृदुता
 मित्रे महान्यश्रयः । आमूल गुणसंग्रहव्यसनिता द्वेषश्च
 दोषैकरे यस्यैषा स्थितिरम्बुजस्य वसतिर्युक्तैव तत्र श्रियः
 ॥ २३६ ॥ नीराश्रिमलतो जनिर्मधुरता वामासुखस्यार्थिनी
 वासो यस्य हरैः करे परिमलो गीर्वाणचेतोहरः । सर्वस्वं
 तदहो महाकविगिरां कामस्य चाम्मोरुह त्वं चेत्प्रीतिर्मु-
 रीकरोषि मधुपे किं त्वां प्रति ब्रूमहे ॥ २३७ ॥ एकस्मि-
 न्निरावयोः समजनि स्वच्छे सरोवारिणि भ्रातः काचिदि-
 हैव कानिचिदहान्यत्र व्यतीतानि नौ । लब्धं तामरसं
 त्वया मृगदृशा लीलावतंसास्यद् गैवालं विलुठामि पामर-
 वधूपादाहते पाथसि ॥ २३८ ॥ वैसुर्यं मृगलाञ्छनस्य
 मनसो निर्माति ये न व्यथां नो दूये चिरलालिता मधु-
 लिहः सर्पन्ति यन्त्रान्तिकम् । जल्पन्तीव दुरक्षराणि मधु-
 पश्रेणीरवच्छन्नाना यत्कादम्ब कुमुद्वती हसति मां तन्मे
 मनस्ताम्यति ॥ २३९ ॥ संभूतिस्तव मानसे सरसिज त्वत्सौ-
 रभैर्वासिताः सर्वास्ताः ककुभस्तवास्ति परमो बन्धुर्विवस्ता-
 निति । त्वं चेदद्य गुणानवद्य शिशिर शीतानिलैः शीर्यसि
 प्रायः प्राप्तमिदं तदत्र परमं दिष्टेऽच्छददृष्टं बलम् ॥ २४० ॥
 खद्योतास्तरला भवन्ति भगवानसंगतो भानुमान्कोकः
 गोकमुपैति मत्तमनसः क्रेडुर्वते कौशिकाः । इत्थं चेत्सदस-
 द्विवेकविधुरो घाता तदेतादृशं न द्रष्टव्यमितीव सुदृ-
 तवती पद्मेक्षणं पद्मिनी ॥ २४१ ॥ पौलोमीपतिकानने
 विलसतां गीर्वाणभूमिरुहां येन भ्रातसमुज्जितानि कुसुमा-
 न्याजश्रिरे निर्जैः । तस्मिन्नद्य मधुव्रते विधिवशान्माध्वी-
 कमाकाङ्क्षति त्वं चेद्व्यसि लोममम्बुज तदा किं त्वा प्रति
 ब्रूमहे ॥ २४२ ॥

१ चन्द्रम्. २ कलुषाकरोषि. ३ अवष्टेना नीता. निरच्छतेति
 वावद्. ४ अपर्णितं. ५ मनंशा. ६ भ्रमरा. ७ दिगन्तराणि.
 ८ वायो. ९ कर्तनोत्पन्न. १० मृगगा. ११ हस्तः. (पक्षे) अपर्णकाः.

१ लक्ष्म्याः. २ पक्षिश्रेष्ठे. ३ दोषानामाकरे, (पक्षे) चन्द्रे.
 ४ देवमनोहरः. ५ अश्रीकरोषि.

लताः ॥ लतानामेतासासुदितकुसुमानां मरुदयं मतं
लासं दत्त्वा श्रयति भृशमामोदमसमम् । लतास्त्वध्वन्या-
नामहह दृग्मादाय सहसा ददत्याधिव्याधिभ्रमिरुदितमोह-
व्यतिकरम् ॥ २४३ ॥

संकीर्णान्योक्तयः ।

शिवः ॥ भस्मनि सररिपोरुरागो हीयते न घनसार-
परागः । भूषणं यदि फणी न मणीनां काचिदप्यपचितिर्न
च हेमः ॥ १ ॥ उरसि फणपतिः शिखी ललाटे शिरसि
विद्युः सुरवाहिनी जटायाम् । प्रियसखि कथयामि किं
रहस्यं पुरमथनस्य रहोऽपि संसदेव ॥ २ ॥ इयं तावल्लीला
यदधिरुहे वृद्धवृषमो यदुनेहे रुण्डं यदिह चित्तिभसापि
लिलिपे । अयं को व्यापारो यदतिलकि भाले हुतवहो यद-
त्रैवि व्यालो यदकवलि हालाहलमपि ॥ ३ ॥ विभ्राणे
त्वयि भस्म कः समभवन्मन्दादरश्चन्दने कः क्षौमं कलयां-
चकार न कृती कृतिं वसाने त्वयि । घत्तूरस्पृहयालुतां
त्वयि गते तत्याज कः केतकीं स्वातन्त्र्याज्जहिहि त्वमीश्वर
गुणांल्लोकोऽस्ति तद्गाहकः ॥ ४ ॥ त्वं चेत्संचरसे वृषेण
लघुता का नाम दिग्दन्तिनां व्यालैः काश्चनकुण्डलानि
कुरूपे हानिर्न हेमः पुनः । मूर्धा चेद्ब्रह्मसे जैलांशुमयशः किं
नाम लोकत्रयादीपस्त्राम्बुजवान्धवस्य जगतामीशोऽसि किं
ब्रूमहे ॥ ५ ॥ छेत्सि ब्रह्मशिरो यदि प्रथयसि प्रेतेषु सरयं
यदि क्षीर्वैः क्रीडसि मातृमिर्यदि रतिं धत्से श्मशाने यदि ।
सृष्ट्वा सहरसि प्रजा यदि तथाप्याधाय भक्त्या मनः कं
सेवे करवाणि किं त्रिजगती शून्या त्वमेवेश्वरः ॥ ६ ॥

परशुरामः ॥ त्वं जामदग्न्य जननीवधपातकेन संद-
पितः ऋतुविदां घुरि नामविष्यः । गीर्वाणवन्धचरणस्तव
चन्द्रमौलिराचार्यकं स भगवान्धदि नाकरिष्यत् ॥ ७ ॥

रामचन्द्रः ॥ सङ्ग्रामाङ्गणमागते दशसुखे सौमित्रिणा
विक्षितं सुग्रीवेण विवर्तितं हनुमता व्यालोलमालोकितम् ।
श्रीरामेण परंतु पीनपुलकस्फूर्जत्कपोलश्रिया सान्द्रानन्दरसा-
लसा निदधिरै वाणासने दृश्यः ॥ ८ ॥

सीता ॥ वनान्ते खेलन्ती शशकशिशुमालोक्य चकिता
मुजप्रान्तं भर्तुर्भजति भयहर्तुः सपदि या । अहो सेयं
सीता दशवदननीता हलरदैः परीता रक्षोभिः श्रयति
विवशा कामपि दशाम् ॥ ९ ॥

इन्द्रः ॥ जम्मारिरेव जानाति रम्भासंयोगविभ्रमम् ।
घटीचेटीविटः किंस्त्रिजानात्यैमरकामिनीम् ॥ १० ॥

सरः ॥ पुरो गीर्वाणानां निजमुजवलाहोपुरुषिकामहो
कारं कारं पुरमिदि शरं संमुखयतः । सरस्य स्वर्वालानय-
नशुभमालार्चनपदं वपुः सद्यो भालानलमसितजालास्पदम-
भूत् ॥ ११ ॥

आकाशम् ॥ यः पीयूषसहोदरैः लपयति ज्योत्स्ना-
जलैः सर्वतो यश्च त्वामधिकाधिकं ज्वलयति प्रोद्दामतापैः
करैः । भ्रातर्व्योम तयोरपि स्थितिमिह व्यातन्वतो विक्रि-
यानिर्मुक्तस्य महत्त्वमेतदसमं दूरेऽधिरुढं तव ॥ १२ ॥

पृथ्वी ॥ विश्वास्य मधुरवचनैः साधून्ये वञ्चयन्ति
नभ्रतमाः । तानपि दधासि मातः काश्यपि यातस्तवापि च
विवेकः ॥ १३ ॥

जलम् ॥ शैत्यं नाम गुणस्तवैव सहजः स्वाभाविकी
स्वच्छता किं ब्रूमः शुचितां भवन्ति शुचयः स्पर्शेन यथापरे ।
किं वातः परसुच्यते स्तुतिपदं यज्जीवनं देहिनां त्वं चेन्नी-
चपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः ॥ १४ ॥ अब्जं
त्वज्जमथाब्जभूस्तत इदं ब्रह्माण्डमण्डात्पुनर्विश्वं स्थावरजंगमं
तदितरत्वन्मूलमित्थं पयः । धिक्त्वां चोर इव प्रयासि निभृतं
निर्गत्य जालान्तरैर्वध्यन्ते विवशास्त्वदेकशरणास्त्वामाश्रिता
जन्तवः ॥ १५ ॥

मारुतः ॥ सैन्ना नाविकघोरणी निपतिता मध्येजलं
क्षेपणी पन्थाः पर्वतदुर्गमो धनघनच्छन्नश्च तौरापथः
हंहो मारुत दुस्तरो जलनिधिः शीर्णा च नौः सांप्रतं मध्ये
मज्जय वा तटं गमय वा हस्ते तवास्ते द्वयम् ॥ १६ ॥

मृगतृष्णिका ॥ जलभ्रमोत्पत्तिकृतो गुणौघान्प्रकाश-
यन्त्यां मृगतृष्णिकायाम् । जलाशयान्तरिभूममैया प्रभू-
तसंतापकरी पिपासा ॥ १७ ॥

सुवर्णम् ॥ अग्निदाहे न मे दुःखं छेदे न निकपे न
वा । यत्तदेव महद्दुःखं गुञ्जया सह तोलनम् ॥ १८ ॥ न
वै ताडनात्तापनाद्बहिमध्ये न वै विक्रयात्किंश्चमानोऽहमस्मि ।
सुवर्णस्य मे सुख्यदुःखं तदेकं यतो मां जना गुञ्जया
तोलयन्ति ॥ १९ ॥

मौक्तिकम् ॥ अत्यच्छेनाविरुद्धेन सुवृत्तेनातिचारुणा ।
अन्तर्भिन्नेन संप्राप्तं मौक्तिकेन निवन्धनम् ॥ २० ॥ हृदये

१ नन्दिना. २ द्विगजानाम्. ३ जलाशु चन्द्रम्; (पक्षे) ज-
टाशुम्. ४ सूर्यस्य. ५ रयापयनि. ६ मत्तः. ७ ब्राह्म्यादिभिः.
३३ सु० २० भा०

१ इन्द्रः. २ घटवाहिका दासी तस्या जारः. ३ देवाङ्गनाम्.
४ भूमे. ५ गतः. ६ गलिता. ७ जलमध्ये ८ निविध्वना-
च्छादितः. ९ अन्तरिक्षम्. १० भिन्ना.

कुन संज्यं गुणानां यत्रि रे वाञ्छसि नामिके निवासम् ।
इति मौक्तिके ते वदामि नूनं गुग्हीनो नहि नासिके
विमाति ॥ २१ ॥ रत्नाकरे पङ्क्तिना वसति किमन्यद्वर्द्धावृत्तः
कठिनवेधनदुःखमारः । वक्षोजकुन्मपरिरन्मणलोत्पेन किं
किं न तेन विहितं वत मौक्तिकेन ॥ २२ ॥

सुवर्णकारः ॥ हे हेमकार पद्मःखविचारमूढ कि मां
सुदुःखिणसि वारगतानि वहाँ । संगीप्यते मयि सुवर्ण-
गुणातिरेको लाभः परं तत्र सुखे खलु नक्षपातः ॥ २३ ॥

हारः ॥ सुक्ताहार गुणीभूय नोमसर्षः सनस्त्वया ।
विभवे यस्य काठिन्यं व्यर्थं तदुपसर्पगम् ॥ २४ ॥ गुग्गुवन-
स्त्र हार न सुज्यते परकृत्रकुचेपु विलुग्ननम् । स्तृगति
मौक्तिके जवनस्थलीसुचिनमसि तदेव वैलङ्कितः ॥ २५ ॥

सदृचसदुणविचित्रमहाईकान्ते कान्तावनसननटाखिनचा-
रमृते । आः पामरीकठिनकण्ठविलम्बमज्ञां हा हा गृह्णितमहो
भवता गुणित्यम् ॥ २६ ॥ वीर्गांनि च्छेन्नकमृत्रनिवेग-
नायमुक्ताकलाय किमतो भवतो विषादः । अन्यद्व्याणजय-
मन्नलहेमकुन्मकुन्मसानीसननटे भवितानुपद्मः ॥ २७ ॥

अन्येऽपि सन्ति कति नो गुगिनी जगत्यां हार त्वमेव
गुगिनासुरि स्थितोऽसि । एणीदृशासुरि नित्यमवस्थितस्य
सदृतता च शुचिता च न खगिडता ग्त् ॥ २८ ॥ येना-
कारि महीमृतामविरलं ग्ठेषु ललायितं येन प्रापि
संगेजसुन्दरदृशां तुङ्गसनाच्छिन्नम् । जातं येन गजेन्द्र-
गन्धपुलिने साधारणं गुग्गुया सुक्तादाम तदेव पामरपुरे
नावाय कां का दशाम् ॥ २९ ॥

कञ्चुकः ॥ श्रीमता कथय कञ्चुक पूर्वं कानि कानि
सुदृशानि वृत्तानि । जन्म यापयसि येन समस्तं हारहृद्य-
हृदये हरिणास्याः ॥ ३० ॥

कुण्डलम् ॥ यत्पूर्वं पवनाभिगन्धसलिलैर्ध्रौणं तपो
दुष्करं तस्मैत्कलमादृगं परिणतं रज्जातरुपं वपुः । सुग्वा-
पाग्दुक्रगालसुन्दनसुखं सद्गुश्च रत्नोत्तमः प्राप्तं कुण्डल
वाञ्छसे किमपरं ग्रन्थद्व दोलायसे ॥ ३१ ॥

नासाभूषणम् ॥ हारस्तातिदुरापमसि सुवने हे
नासिकाभूषण त्वत्सामाग्यमिति प्रतीहि वनितावक्रन्दुकान्तिप्रद ।
यत्कान्तानुसंगेनाय सहते सोऽन्तर्विसेदव्यथां
सा नासा पुटमेटनादपि भवत्सङ्गं यतो वाञ्छति ॥ ३२ ॥

वलयः ॥ गुणानामज्ञानादनुभवतु तावत्प्रतिपदं
सुदुर्वाहुच्छेदव्यतिकरमसां स्वर्णवलयः । अपि ज्ञाते तत्त्वं

तत्र गुणसमुद्रस्य पुरतः समं गुक्तापुञ्जैस्तुलनमतिलजाकर-
मिदम् ॥ ३३ ॥

रत्नः ॥ हे रत्न हेमतुलया तुलितोऽसि नित्यं मानं
जहीहि किमु पश्यसि नो विशेषम् । स्वर्णं सरत्नघटितं
नृपशेखरेषु त्व पाप पामरवधूचरणेषु लीनः ॥ ३४ ॥

वीणादण्डः ॥ यदेतत्कामिन्याः सुरतविरतां पञ्चव-
रुचा करेणानीतस्त्वं वससि सह हारेण गुणिना । सुदु-
कुर्वन्नातं कुचकलगर्पाटोपरि छुटन्नये वीणादण्ड प्रकटय
फलं कस्य तपसः ॥ ३५ ॥

सुरली ॥ माधवस्य सुरली सुखलभा गगमानवहृत्
क्रिन्तु वयस्ये । वराजाहमिति मान्त्सु सगर्वा या विमर्षि
बहुगो विवराणि ॥ ३६ ॥ परिपाद्य करद्वयेन गाढं प-
पुंसा परिसुम्नाननापि । सुरली महनीयवंगजाता सुदु-
राकन्दममन्दमातनाति ॥ ३७ ॥

कुचिन्दः ॥ त्रातर्याम्यकुचिन्द कन्दलयता यन्त्राप्य-
मृनि त्वया गोर्णावित्रमभाजनानि सुवहृन्त्यात्मा किमाया-
स्यते । किं त्वेक रचिर चिरादमिनयं वासस्तदासूच्यतां
यन्नोऽजन्ति कुचस्यलाक्षणमपि क्षोर्णामुजा वल्लभाः ॥ ३८ ॥

लाङ्गलिकः ॥ रे लाङ्गलिक निपद्याञ्छेडे लोह पुरा
यदद्रावीः । स्वर्गस्यविशेषात्तद्विलमजनिष्ट हेम नृपयो-
ग्यम् ॥ ३९ ॥

कर्णधारः ॥ दुर्गा नदी शिथिलवन्धविडम्बिनी
नौरस्युन्नता जलसुत्रो विषमः समीरः । आरूढवाञ्छिजकुट्ट-
म्युत्रोऽध्वनीनरात्कर्णधार दुर यत्सदृगं कुलस्य ॥ ४० ॥
जीर्णा तरि, सरिदियं च गर्भारनीरा नकाकुला वहति
वायुरतिप्रचण्डः । तार्याः त्रियश्च शिगवश्च तथैव वृद्धा-
सत्कर्णधारसुजयार्बलमाश्रयामः ॥ ४१ ॥

तैलिकः ॥ अर्ना तिलास्तैलिक नूनमेतां लेहादवस्यां
भवतोपनीताः । द्वेष्योऽभविष्यद्यदमीषु नूनं तदा न जाने
किमिवात्ररिष्यः ॥ ४२ ॥

पञ्जरलावकः ॥ त्रातः पञ्जरलावक मा कुरु संतो-
षमन्यनिधनेन । प्रातस्तवेव घातुः स्वामित्वं किं न
जानासि ॥ ४३ ॥

व्याधः ॥ एको विश्वसतां हैरान्यपवृणः प्राणानहं
प्राणिनामित्येवं परिचिन्त्य मा स्मनसि व्याधानुतापं
कृथाः । भूपानां भवनेषु किंच विमलक्षेत्रेषु गूढागयाः
साधूनामरयो वसन्ति कति नो त्वत्तुल्यकक्षाः सलाः ॥ ४४ ॥

१ सुव्रतः, (पदे) सुव्रतस्य. २ वन्द्य. ३ कञ्चुकस्य. ४ सीवने च.

१ गुग्गुलेन. २ स्वर्णो मणिविधेयः. ३ निष्करग.

सर्वोद्वेगकरं मृगादनमसुं संत्यज्य हा धिक्त्वया लोकस्या-
नपकारिणं गिरिनदीतीराटवीनिर्वृतम् । अश्रन्तं तृणमेण-
शावमदयं व्याध घ्नतासुं वृथा देवो दुर्वलघातकोऽयमिति
सा गाथा यथार्थीकृता ॥ ४५ ॥

विपमन्त्री ॥ भेकेन कणता सरोपपरुषं यत्कृष्णसर्पानने
दातुं कर्णचपेटमुज्झितभिया हस्तः समुल्लासितः । यच्चा-
धोमुखमक्षिणी विदधता नागेन तूर्णां स्थितं तत्सर्वं
विपमन्त्रिणो भगवतः कस्यापि लीलायितम् ॥ ४६ ॥

मालाकारः ॥ तोयैरत्यैरपि करुणया भीमभानौ नि-
दाघे मालाकार व्यरचि भवता या तरोरस्य पुष्टिः । सा
कि शक्या जनयितुमिह प्रावृष्येन वारां धारासारानपि
विकिरता विश्वतो वारिदेन ॥ ४७ ॥

कायस्थः ॥ विप्रेभ्यः साधुदानं रिपुजनसुहृदां चो-
पकारान्कुरु त्वं सौजन्यं वन्दुवर्गे निजहितमुचितं स्वा-
मिकार्थं यथार्थम् । श्रोत्रे ते तथ्यमेतत्कथयति सततं ले-
खनी भाग्यगालिन्नो चेन्नष्टेऽधिकारे मम मुखसदृशं ताव-
कास्यं भवेद्वि ॥ ४८ ॥

कविः ॥ कस्त्वं भोः कविरस्मि तत्किमु सखे क्षी-
णोऽस्यनाहारतो धिग्देगं गुणिनोऽपि दुर्मतिरियं देगं न
मामेव धिक् । पाकार्थी क्षुधितो यदैव विदधे पाकाय बुद्धिं
तदा विन्ध्ये नेन्धनमम्बुधौ न सलिलं नात्र धरित्रीतले ॥ ४९ ॥

वालाः ॥ ये गिरसा निहिता अपि न भवन्ति सखे स-
मानसुखदुःखाः । चिकुरा इव ते वाला एव जरापाण्डुभा-
वेऽपि ॥ ५० ॥

शैलरूपः ॥ वंशः प्रांशुरसौ घुणत्रणमयो जीर्णा वरत्रा
इमाः फीलाः कुण्ठतया विशन्ति न महीमाहन्यमाना अपि ।
आरोहव्यवसायसाहसमिदं शैलरूप सत्यज्यता दूरे श्रीर्निकटे
कृतान्तमहिपत्रैवेयघण्टारवः ॥ ५१ ॥

कुशीलवाः ॥ मौलिः स्वर्णकिरीटकान्तिरचिरः केयू-
रभयौ भुजौ त्वद्भृत्याः किल कञ्चुकिप्रभृतयो देवेति वि-
ज्ञाप्यसे । इत्थं कल्पनया कुशीलव नृपाहंकारदाढ्यं वृथा
नृत्यान्ते भवतो भविष्यति मसीमात्रावशेषं वपुः ॥ ५२ ॥

वाला ॥ स्रग्दाम मूर्धनि निवेहि गवेधुकानां गुञ्जा-
मयीमुरसि धारय हारयष्टिम् । वाले कलावति चिरं पति-
तासि पल्लौ तल्लौहमन्यदपि भूपणमेपणीयम् ॥ ५३ ॥

पल्लीपतिपुत्री ॥ एतन्मन्दविपकृतिन्दुकफलश्यामो-
दरापाण्डुरप्रान्तं हन्त पुलिन्दसुन्दरकरस्पर्शक्षम लक्ष्यते ।

तत्पल्लीपतिपुत्रि कुञ्जरकुलं कुम्भामयाम्बुर्थनावीनं त्वाम-
नुनाथते कुचयुगं पत्रावृतं मा कृथाः ॥ ५४ ॥

पान्थः ॥ न यत्र गुणवत्पात्रमेकमप्यस्ति संनिधौ ।
कस्तत्र भवतः पान्थ कूपाम्बुग्रहणाग्रहः ॥ ५५ ॥ वापी
कापि कदापि न श्रुतचरी को वेद कीदृक्सरो व्योमाम्भो-
जवनीव चात्र तटिनी कैर्नाम विज्ञायते । हंहो पान्थ
दुरन्तसाहसभैरैत्रागतं चेन्मरौ मण्डूकाकुलपङ्कसंकुल-
जलादन्धोः कैवन्धं पिव ॥ ५६ ॥

कस्तूरिका ॥ अयि त्यक्तासि कस्तूरि पामरैः पङ्क-
शङ्कया । अलं खेदेन भूपालाः किं न सन्ति महीतले
॥ ५७ ॥ यद्यपि देवाल्लव्धा कस्तूरीभूमिरत्र भूरितरम् ।
नेया किमसौ तदपि हि शौचार्थं जानता पुंसा ॥ ५८ ॥
दुर्लीलपल्लीपतिपुत्रहस्ते कस्तूरि कस्ते वद दुर्विपाकः ।
आरभ्य सौरभ्यकथासु मौनं मालिन्यमात्रे वचसोऽवकाशः
॥ ५९ ॥ अयि वत गुरुगर्वं मा स्व कस्तूरि यासीरखि-
लपरिमलानां मौलिना सौरभेण । गिरिगहनगुहायां लीन-
मत्यन्तदीनं स्वजनकममुनैव प्राणहीनं करोषि ॥ ६० ॥
जन्मस्थानं न खलु विमल वर्णनीयो न वर्णो दूरे पुंसां
वपुषि रचना पङ्कशङ्कां करोति । यद्यप्येवं सकलसुरभि-
द्रव्यगर्वापहारी को जानीते परिमलशुणः कोऽपि कस्तू-
रिकायाः ॥ ६१ ॥

दीपः ॥ रक्ष पात्रगतं स्नेहं प्रदीप श्रीविवर्धनम् । प्र-
यास्यन्ति विना तेन भस्मत्वं यद्भवद्गुणाः ॥ ६२ ॥ बहि-
रतिनिर्मलरूप वहतस्ते दीप दैवतो जगति । अवगतम-
चिरादान्तरमौज्वल्यं कज्जलद्वारा ॥ ६३ ॥ न मणे-
रितोऽधिका भा नो मृदुता न प्रकाशसमता वा । अचिरस्थि-
तिरिति दीपो न हि बहुमूल्योऽभवत्प्रायः ॥ ६४ ॥ यां
कान्तिं वहसि परां प्रदीप भद्र स्वीयासाविति हृदि मा स्व
मन्यथास्त्वम् । सखेहे त्वयि निशि मानुनाहितासौ नैवं
चेदहनि सति क्व वा गता सा ॥ ६५ ॥ प्रदीप किमु
कुप्यसि प्रलयमारुतप्रज्वलत्प्रभापटलपाटलप्रकटपावकव्य-
क्तये । त्वमङ्ग किमु कामिनीकुचतटीपटीपल्लवप्रकम्पन-
परिस्फुरत्पवनलेशपारं गतः ॥ ६६ ॥ रे रे दीप तिर-
स्कृताखिलतमःस्तोमारिवर्गस्य ते रात्रौ गूढनिजाङ्गपाति
शलभाघातेन कि पौरुषम् । तत्कर्माचर येन तावकयशो
भूयात्प्रभाते पुनर्न स्नेहो न च सा दशा नहि परं ज्योतिः
परं स्यास्यति ॥ ६७ ॥

तुला ॥ गुरुषु मिलितेषु शिरसा प्रणमसि लघुषूत्रता
क्षमेषु समा । उचितज्ञासि तुले किं तुलयसि गुञ्जाफलैः
कनकम् ॥ ६८ ॥ प्राप्य प्रमाणपदवीं को नामास्ते तुले-
ऽवलेपस्ते । नयसि गरिष्ठमघस्तात्तदितरमुच्चैस्तरां कु-
रुषे ॥ ६९ ॥

कुम्भः ॥ दृढतरगलकनिबन्धः कूपनिपातोऽपि कलश ते
धन्यः । यज्जीवनदानैस्त्वं तर्षामर्षं नृणां हरसि ॥ ७० ॥ श्लाघ्य
नीरसकाष्ठताडनशत श्लाघ्यः प्रचण्डातपः क्लेशः श्लाघ्यतरः
सुपङ्कनिचयैः श्लाघ्योऽतिदाहानलः । यत्कान्ताकुचपार्श्ववा-
हुलतिकाहिन्दोललीलासुखं लब्धं कुम्भवर त्वया नहि
सुख दुःखैर्विना लभ्यते ॥ ७१ ॥

कलशः ॥ भ्रातः काञ्चनलेपगोपितवहिस्ताम्राकृते सर्वतो
मा भैषीः कलशः स्थिरो भव चिरं देवालयस्योपरि । ता-
भ्रतत्वं गतमेव काञ्चनमयी कीर्तिः स्थिरा तेऽधुना नान्त-
स्तत्त्वविचारणप्रणयिनो लोका बहिर्बुद्धयः ॥ ७२ ॥

दुग्धम् ॥ को हि तुलामधिरोहति शुचिना दुग्धेन
सहजमधुरेण । तस्य विकृत मथितं तथापि यत्क्लेशमुद्दि-
रति ॥ ७३ ॥

बडिशदण्डः ॥ यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि तटस्थि-
तोऽपि वंशोद्भवोऽपि विदधासि नृशंसकर्म । वक्रात्मनो
बडिशदण्ड तदेव तस्य जानामि संगतिफलं तव कण्ट-
कस्य ॥ ७४ ॥

शरः ॥ कोटिद्वयस्य लाभेऽपि नतं सद्ब्रह्मजं धनुः ।
असद्वंश्यः शरः स्तब्धो लक्षलाभामिकाङ्क्षया ॥ ७५ ॥

लम्पाकः ॥ प्रागल्भ्यं प्रथयन्त्यशो विशदयन्घाटीं मुखे
योजयन्भूपानां कलयन्कथां विरचयन्हस्ताङ्गुलीः स्फो-
टयन् । दानं पल्लवयन्गुणं द्विगुणयन्नेत्राञ्चलं घूर्णयन्लम्पाकः
सविधं समेत्य सुदृशां किं नाम नो भाषते ॥ ७६ ॥

खलः ॥ किमहं वदामि खल दिव्यमतं गुणपक्षपात-
ममितो भवतः । गुणशालिनो निखिलसाधुजनान्यदहनिशं
न खलु विस्मरसि ॥ ७७ ॥

कण्टकः ॥ सुमुखोऽपि सुवृत्तोऽपि सन्मार्गपतितोऽपि
सन् । सतां वै पादलग्नोऽपि व्यथयत्येव कण्टकः ॥ ७८ ॥

कालकूटम् ॥ नन्वाश्रयस्थितिरियं तव कालकूट के-
नोत्तरोत्तरविशिष्टैर्पदोपदिष्टा । प्रागर्णवस्य हृदये वृषलक्ष्म-
णोऽथ कण्ठेऽधुना वससि वाचि पुनः खलानाम् ॥ ७९ ॥

जिह्वा ॥ द्वात्रिंशद्दशनद्वेषिमध्ये भ्रमसि नित्यशः ।
तदिदं शिक्षितं केन जिह्वे संचारकौशलम् ॥ ८० ॥

नन्दनवनम् ॥ स्वर्लोकस्य शिखामणिः सुरतरुग्रामस्य
धामाद्भुतं पौलोमीपुरुदूतयोः परिणतिः पुण्यावलीनामसि ।
सत्यं नन्दन किंत्विद सहृदयैर्नित्यं विधिः प्रार्थ्यते त्वत्तः
खाण्डवरङ्गताण्डवनटो दूरेऽस्तु वैश्वानरः ॥ ८१ ॥

घसन्तः ॥ धूमायिता दशदिशो दलितारविन्दा देहं
दहन्ति दहना इव गन्धवाहाः । त्वामन्तरेण मृदुताभ्रदला-
भ्रमञ्जुगुञ्जन्मधुव्रत मधो किल कोकिलस्य ॥ ८२ ॥

मुसलः ॥ जगति विदितमेतत्काष्ठमेवासि नूनं तदपि
च किल सत्यं कानने वर्धितोऽसि । नवकुवलयनेत्रापा-
णिसङ्गोत्सवेऽस्मिन्मुसल किसलयं ते तत्क्षणायन्न जा-
तम् ॥ ८३ ॥

संकीर्णाः ॥ गतास्ते दिवसा यत्र ह्येवशा कैल्पशाखि-
नाम् । औदुम्बरफलेभ्योऽपि स्पृहयामोऽद्य जीवितुम्
॥ ८४ ॥ नौकां वै भजते तावद्यावत्पारं न गच्छति ।
उत्तीर्णं तु नदीपारे नौकायाः किं प्रयोजनम् ॥ ८५ ॥

एकं भूरुभयोरैक्यमुभयोर्दलकाण्डयोः । शालिद्र्यामाक-
योर्भेदः फलेन परिचीयते ॥ ८६ ॥ कौस्तुभमुरसि सुरारेः
शिरसि शशी द्योतते पुरंजयिनः । ननु जन्मना नु जलधे-
र्जगत्पुरियतीं गतिं पश्य ॥ ८७ ॥ साधो कुण्डलघटना-

परिश्रमादलमविद्धकर्णा पूः । वसति दिगम्बरनगरे रजक-
श्रुतुरोऽपि किं कुरुते ॥ ८८ ॥ शतपदी सति पादशते
क्षमा यदि न गोष्पदमप्यतिवर्तितुम् । किमियता द्विपदस्य
हनुमतो जलनिधेः क्रमणे विवदामहे ॥ ८९ ॥ हे मल्लि
हे मालति हे लवङ्गि न तादृशी कापि भवादृशीनाम् ।

क्षणं समाधाय मधुव्रतं या विस्वारयेदम्बुजिनीवियोगम्
॥ ९० ॥ यः कुन्तपाणिरिह भूष इति प्रसिद्धो भूखण्ड-
मात्रविभवः परसेवकश्च । तस्यात्मजः सततमिच्छति राजशब्दं
व्रीडे जगज्जननि हन्त निराश्रयासि ॥ ९१ ॥ इन्द्रो
यमोऽसि वरुणोऽसि हुताशनोऽसि ब्रह्मा हरो हरिरसीत्य-

सकृद्यदुक्तिः । भूपालमौलिमणिरञ्जितपादपीठ तस्यान्तस्य
फलमिन्धनसुद्वहामि ॥ ९२ ॥ आः सर्वतः स्फुरतु कैरवमा
पिवन्तु ज्योत्स्नाकरम्भमुदरंभरयश्चकोराः । यातो यदेष
चरमाचलमूलचुम्बी पङ्केरुहप्रकरजागरणप्रदीपः ॥ ९३ ॥

खरनखरविमुक्ता रत्तरत्ताश्च मुक्ताः परिणतवदराणा वि-
भ्रमेणोपगृह्य । सपदि सरसि धौताः प्रत्यभिज्ञाय मुक्ता

१ काञ्चनलेपेन गोपिता वाद्या ताम्राकृतित्यस्य. २ लम्पटो धूर्तो
वा. ३ आश्रयो निवासस्तत्र स्थितिः. ४ उत्कृष्टम् ५ स्थानम्.
६ अभ्यन्तरे. ७ सदाशिवस्य.

इति किरति किराती हन्त कान्तार एव ॥ ९४ ॥ अब्धे-
रम्भः स्थगितभुवनाभोगपातालकुक्षेः पोतोपाया इह हि
बहवो लङ्घनेऽपि क्षमन्ते । आहो रिक्तः कथमपि भवेदेष
दैवान्तदानीं को नाम स्यादवटकुहरालोकनेऽप्यस्य कल्पः
॥ ९५ ॥ इयत्येतस्मिन्वा निरवधिचमत्कृत्यतिशये वराहो
वा राहुः प्रभवति चमत्कारविषयः । महीमेको मग्नां यद-
यमवहदन्तमुसलैः शिरःशेषः शत्रुं निगिलति परं संत्यजति
च ॥ ९६ ॥ श्रुत्वा कुम्भसमुद्भवेन मुनिना किञ्चित्तदा-
त्याहितं सिन्धवार्वन्धुकुटुम्बदर्दुरकुलं हर्षादिदं ध्यायति ।
गाम्भीर्याद्यदि ते न विम्यति न वा त्रस्यन्ति भेकीशि-
शोरत्रागत्य सुखं वसन्तु तिमयो जातालुकम्पा वयम्
॥ ९७ ॥ वक्रां नैष तन्विवर्तनगतिं गृह्णाति साचिसि-
तस्त्रैर्दृग्बलनैरमुष्य न मनाक्चेतः परावर्तते । हस्ते त्वं
मुनिदारकस्य पतिता कल्याणि तन्नीयता वेदीमार्जनवर्हिर्प-
णवपट्कर्तव्यपाकैर्वयः ॥ ९८ ॥ सन्त्यन्येऽपि बृहस्पति-
प्रभृतयः संभाविताः पञ्चषास्तान्प्रत्येप विशेषविक्रमरुची
राहुर्न वैरायते । द्वावेव असते दिनेश्वरनिशाप्राणेश्वरौ
भासुरौ भ्रातः पर्वणि पश्य दानवपतिः शीर्षावशेषीकृतः

१ कृपनिवासिमेकसमूहः.

॥ ९९ ॥ वीणाप्येकगुणेन राजरमणीनीरन्ध्रपीनस्तनद्धन्दे
खेलति शुष्कदारुनिचया निःसारतुम्बीफला । चञ्चत्पा-
र्विकशर्वरीपरिवृढप्रौढप्रथाभासुरं मुक्ताजातमपीह निर्गुण-
तया योग्यं न संभाव्यते ॥ १०० ॥ तृष्णालोलविलोचने
कलयति प्रार्ची चकोरीगणे मौनं सुञ्चति किं च कैरवकुलै
कामे धनुर्धुन्वति । माने मानवतीजनस्य सपदि प्रस्थातु-
कामेऽधुना धातः किं नु विधौ विधातुमुचितो धाराधरा-
डम्बरः ॥ १०१ ॥ कसै हन्त फलाय सज्जनगुणग्रामार्जने
सज्जसि स्वात्मोपस्करणाय चेन्मम वचः पथ्यं समाकर्णय ।
ये भावा हृदयं हरन्ति नितरां शोभाभरैः संभृतास्तैरेवास्य
कलेः कलेवरपुपो दैनंदिनं वर्धनम् ॥ १०२ ॥ मर्यादा-
निलयो महोदधिरयं रत्नाकरो निश्चितः सर्वाशापरिपूर-
कोऽनुगमितः संपत्तिहेतोर्मया । शम्बूकोऽपि न लभ्यते
किमपरं रत्नं महार्घं परं दोषोऽयं न महोदधेः फलमिदं
जन्मान्तरीयं मम ॥ १०३ ॥ एकः कर्णमहीपतिः प्रति-
दिनं लक्षाधिका याचकाः कसै किं वितरिष्यतीति मनसा
चिन्तां वृथा मा कृथाः । आस्ते किं प्रतियाचक सुरतरुः
प्रत्यम्बुज किं रविश्चन्द्रः किं प्रतिकैरवं प्रतिलतागुल्मं
किमम्भोधरः ॥ १०४ ॥

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे पञ्चमं प्रकरणं समाप्तम् ।

प्रकरणम् ६ ।

नैवसप्रकरणम् ।

शृङ्गाररसनिर्देशः ।

मनसिजप्रशंसा ।

अनङ्गेनावलासङ्गाजिता येन जगन्नयी । स चित्रचरितः
कामः सर्वकामप्रदोऽस्तु वः ॥ १ ॥ एक वस्तु द्विधा कर्तुं
बहुवः सन्ति धन्विनः । धन्वी स मार एवैको द्वयोरैक्यं
करोति यः ॥ २ ॥ न कठोरं न वा तीक्ष्णमायुधं पुष्पध-
न्वनः । तथापि जितमेवासीदमुना भुवनत्रयम् ॥ ३ ॥
स एकस्त्रीणि जयति जगन्ति कुसुमायुधः । हरतापि तनुं
यस्य शंसुना न हतं बलम् ॥ ४ ॥ कर्पूरं इव दग्धोऽपि
शक्तिमान्यो जने जने । नमोऽस्त्वार्यवीर्याय तस्यै मकर-
केतवे ॥ ५ ॥ बाणेष्वारोप्य गुणान्विधाय चापं वियोगि-
नीनयने । स्वयमतनुर्जगदेतज्जयति सुमालो विचित्रधा-
नुष्कः ॥ ६ ॥ संपदमतरललभ्यामनन्यसामान्यबहुलदर्प-
निधेः । पुष्पातु चित्तयोनेरघटितघटनापटीयसी विभुता
॥ ७ ॥ यामिरनङ्गः साङ्गीकृतः स्त्रियोऽस्त्रीकृताश्च ता येन ।
वामाचरणप्रवणौ प्रणमत तौ कामिनीकामौ ॥ ८ ॥ जयति
मनसिजः सुखैकहेतुर्मिथुनकुलस्य वियोगिना कठोरः ।
वपुषि यदिषुपातवारणार्थं वहति वधूं शशिखण्डमण्डनोऽपि
॥ ९ ॥ चेतोभुवश्चापवति प्रसङ्गे का वा कथा मानुपलो-
कभाजाम् । हर्तुः पुरामप्यलिकेक्षणस्य तथाविधं पौरुष-
मर्धमासीत् ॥ १० ॥ शिव शिव हि शिवेन पुष्पधन्वा
प्रलयनटेन किमित्येकारि भस् । स हि पुनरेदितश्छलाय
लोके स तु मणिमन्त्रमहौषधैरसाध्यः ॥ ११ ॥ शंसुस्वय-
मुहरयो ह्यरिणेक्षणाना येनाक्रियन्त सततं गृहकर्मदासाः ।
वाचामगोचरचरित्रविचित्रिताय तस्यै नमो भगवते कुं-
सायुधाय ॥ १२ ॥ वक्षःस्थलीवदनवामशरीरभागैः पुष्यन्ति
यस्य विभुतां पुरुषास्त्रयोऽपि । सोऽयं जगन्नितयजित्वरचा-
पधारी मारः परान्प्रहरतीति न विस्वयाय ॥ १३ ॥ १ स्तो-
कास्त्रसाधनवता भवता २ मनोज ३ स्वैरं जगज्जितमनङ्ग-

तथापि सर्वम् । स्याच्चेद्भवान्वहुशरः प्रतिलब्धगात्रः कुर्या-
स्ततो यदपि कर्म क्रियन्न जाने ॥ १४ ॥ हारो जलाद्र-
वसनं नलिनीदलानि प्रालेयसीकरमुचस्तुहिनांशुभासः ।
यस्सेन्वनानि सरसानि च चन्दनानि निर्वाणमेप्यति कथं
स मनोभवान्निः ॥ १५ ॥ कुलगुरुरवलाना केलिदीक्षाप्रदाने
परमसुहृदनङ्गो रोहिणीवल्लभस्य । अपि कुंसुमपृषत्कैर्देव-
देवस्य जेता जयति सुरतलीलानाटिकासूत्रघागः ॥ १६ ॥
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने सराभाबुचितमनुचितं वा वेत्ति
कः पण्डितोऽपि । किमु कुवलयनेत्राः सन्ति नो नाकनार्य-
त्विद्दृगपतिरहल्यां तापसी यत्सिपेवे ॥ १७ ॥ न गम्यो
मन्नाणा न च भवति भैरव्यविषयो न चापि प्रैध्वंसं व्रजति
विविधैः शान्तिकशतैः । भ्रमावेगादङ्गे किमपि विदग्धद्व-
मसम स्मारापस्मारोऽयं भ्रमयति दृश घूर्णयति च ॥ १८ ॥
कान्तेत्युत्पललोचनेति विपुलश्रोणीभरेत्युल्लसर्त्यानोत्तुङ्गपयो-
धरेति सुसुखान्भोजेति सुभ्रूरिति । दृष्ट्वा माद्यति मोदते-
ऽभिरमते प्रस्तांति विद्वानपि प्रत्यक्षाशुचिपुत्रिकां स्त्रियमहो
कामस्य दुश्चेष्टितम् ॥ १९ ॥ चन्द्रे शीतलयत्यलीकनयन
शंभोः सुधाशीकरैर्विष्वग्याकुलयत्सु संयमधनान्कान्ताद-
गन्तेषु च । लीलायै परमैक्ष्वं घनुरिपून्विभ्रत्प्रसूनात्मनः
सच्छन्दं रतिवल्लभो विजयते त्रैलोक्यवीरः स्वरः ॥ २० ॥
इधुर्धन्व शराः प्रसूनविततिर्भृङ्गावली सिञ्जिनी यस्याज्ञाव-
गवर्तिनः प्रमनसो निर्विष्टराष्ट्रादयः । यद्वाणाभिहता
विरक्षिसुरजिन्मृत्युजयेन्द्रादयो व्यासाशेषमखा इव त्रिभुवनं
पायादजेयः स्वरः ॥ २१ ॥ प्रासादीयति वैणवादिगहनं
दीपीयति द्राक्तमः पर्यङ्गीयति भूतल दृपदपि श्लक्ष्णोपधा-
नीयति । कस्तूरीयति कर्दमः किमपर यूनो रसाविष्टयो-
र्येनालोकितयोः स वन्धमहिमा देवो नमस्यः स्वरः ॥ २२ ॥

स्त्रीप्रशंसा ।

दशा दग्धं मनसिज जीर्वयन्ति दृशैव याः । विरूपाक्षस्य

१ शृङ्गारवीरकरुणाकृतद्वयस्यभयानका । वीमत्सरौद्रशान्ताश्च
नवधा कीर्तिता रसा ॥ २ प्रलयकालिको नर्तकः । शिव इति
यावत् । ३ कृत . ४ उत्पन्न . ५ छल कर्तुम् . ६ अचिकित्स्य
७ स्त्रीणाम् . ८ गृहकर्मकरा दासाः . ९ मदनाय . १० अल्पानि .
११ मदन . १२ स्वेच्छया .

१ पुष्पवाणैः . २ हृदयमेव तृणगृहम् . ३ इन्द्रः . ४ औषधो-
पायसाध्य . ५ नाशम् . ६ रोगविशेष . ७ कामम् . ८ जीवन्तं
कुर्वन्ति . ९ शिवस्य .

जयिनीला. स्तुये चामलोचनाः ॥ १ ॥ न ह्येनै च मातङ्गं न
रथैर्न च पत्तिभिः । न्नीणामपाद्गच्छन्वैव जीयते जगतां त्रयम्
॥ २ ॥ सोमः शीचं ददा तासा गन्धर्वाश्च शुभां गिरम् ।
अभिः सर्वाङ्गकान्तिव्य तन्नागिर्कमगाः न्ययः ॥३॥ मियः
पभिन्नतुलं नता दुप्यन्ति कर्हिचित् । मासि मासि रजो
चासां दुप्यन्तान्यपकर्षति ॥ ४ ॥ अमृतस्यैव कुण्डानि
रत्नानामिव रागयः । रतेरिव निधानानि निर्गिताः केन यो-
पिनः ॥ ५ ॥ प्राणाना च प्रियायाश्च मृदाः सादृश्यका-
रिण । प्रिया कण्ठगता रत्यं प्राणा गरणहेतवः ॥ ६ ॥
अकृत्रिमप्रेमरमा विलानालमगाभिनी । अगारे दग्धसंनारे
सार गारङ्गलोचना ॥ ७ ॥ हरिणप्रेक्षणा यत्र गृहिणी न
विलोम्यते । सैपिनं गर्वमपद्भिरपि तत्रयनं वनम् ॥ ८ ॥
यानामवलवातेन शपो निर्वागतां गनः । तामागान्दिने
पुना नग्के पतनं कुन ॥ ९ ॥ नागृनं न भिपं किंचि-
देका शुक्त्वा नितम्बिनीम् । यन्याः सन्नेन जीव्येत श्रियेत
च भियोगत ॥ १० ॥ यासां नासापि कामः न्यात्सगमं
दर्शनं विना । तान्ना दस्संगं प्राप्य यत्र द्रवति कौतुकम्
॥ ११ ॥ यावदृष्टिर्गुणाक्षीणा नो नरीनर्ति भद्रुरा । ता-
वज्जानयता चित्ते विवेकः कुर्वते पदम् ॥ १२ ॥ नमा-
क्षिप्राः नमाभेष्टेषुभ्रिगताश्चम्बनैरपि । दृष्टाश्च दृगनैः कान्तं
दासां कुर्वन्ति योपिनः ॥ १३ ॥ ज्योत्स्वैव नयनानन्दः
सुरैव मदकारणम् । प्रभुतेय नमादृष्टसर्वलोका नितम्बिनी
॥ १४ ॥ कार्पासकृतूर्पासगतैरपि न शाम्यति । शीत
शातोदरीपीनवक्षोजालिङ्गनं विना ॥ १५ ॥ सपन्न रमणी
शीलसपन्नरमणी विना । इत्युदवाचरमणी रमणी रुक्मिणी
हरिः ॥ १६ ॥ पादसवाहने वैज्री केससमार्जने फणी ।
अहो भाग्य पुरधीणा दधिसंमन्यने ग्विः ॥ १७ ॥ प्रम-
वति मनसि विवेको विदुषामपि शास्त्रसंगवस्तावत् । नि-
पतन्ति दृष्टिविशिखा यावन्नेन्दीवराक्षीणाम् ॥ १८ ॥ सन्तु
विलोकनभाषणविलासपरिहासकेलिपरिरम्भाः । सारणमपि
कामिनीनामलमिह मनसो विकाराय ॥ १९ ॥ ह्लादनता-
पनगत्ती सहजे सः सुभ्रुवां कटाक्षेषु । तत्राद्या प्रबला
न्यात्रेदीयस्त्वे परा दवीयस्त्वे ॥ २० ॥ अवलोकनमपि
सुखयति कुवलयदलचारुचपलनयनायाः । किं पुनरमृतस-
मानं सरमसमालिङ्गनं तस्याः ॥ २१ ॥ श्रीडालारुद्ध

मागरसलिलमिव योपितां हृदयम् । रागेन्दुरुदयमानो भूयो
भूयस्तरदयति ॥ २२ ॥ आदानपानलेपैः काश्चिद्भ्रूलोप-
तापहारिण्यः । पुरतः स्थितैव सिद्धौषधिवल्ली कापि जी-
वयति ॥ २३ ॥ उपनिपद्यः परिपीता गीतापि च हन्त
मतिपथं नीता । तदपि न हा विधुवदना मानससदनाद्द-
दिर्याति ॥ २४ ॥ यस्य न सविधे दयिता दवदहनस्तुहिनदी-
धितित्तरस्य । यस्य च सविधे दयिता दवदहनस्तुहिनदीधि-
तिसन्त्य ॥ २५ ॥ यत्र पतत्ववलानां दृष्टिर्निशिताः पतन्ति
तत्र शराः । तत्रापगोपितशरो धावत्यासां पुरः सरो मन्ये
॥ २६ ॥ स्वपरप्रतारकोऽमौ निन्दति योऽलीकपण्डितो
युवतीः । यस्यात्तपसोऽपि फल स्वर्गः स्वर्गेऽपि योपितोऽप्य-
रगः ॥ २७ ॥ अङ्गुशं कुचयोः कृगं वल्लेभे वितत च-
क्षुषि विस्तृतं नितम्बे । अरुणाधरमाधिरस्तु चित्ते करु-
णाशालिकंपालिभागधेयम् ॥ २८ ॥ अधरे नववीटिका-
नुरागो नयने कज्जलसुज्ज्वल दुकूलम् । इदमामरणं नित-
म्बिनीनामितरद्रूपणमद्गदूपाय ॥ २९ ॥ रत्नानि विभूष-
यन्ति योपा भूष्यन्ते वनिता न रत्नकान्त्या । चेतो वनिता-
हरन्त्यरत्ना नो रत्नानि विनाङ्गनादासनात् ॥ ३० ॥ ताव-
देव विदुषा विवेकिनी बुद्धिरस्ति भवचन्धभेदिनी । यावदि-
न्दुवदना न कामिनी वीक्षिता हरसि हंसगाभिनी ॥ ३१ ॥
तरुणिमनि कृतावलोकना ललितविलासविलम्बविग्रहा ।
स्मरशरकिन्नराचितान्तरा मृगनयना हरते मुनेर्मनः ॥ ३२ ॥
तावदेव कृतिना हृदि स्फुरत्येव निर्मलविवेकदीपकः ।
यावदेव न कुरद्गच्छुपां ताड्यते चपललोचनाम्बलैः ॥ ३३ ॥
जये धरित्र्याः पुरमेव सारं पुरे गृहं सन्नानि चैकदेशः ।
तत्रापि शय्या शयने वरा स्त्री रत्नोज्ज्वला राज्यसुखस्य
सारः ॥ ३४ ॥ आस्य रसहास्य नयन सलास्य सिन्दूरविन्दु-
दयशोभि भालम् । नवा च वेणी हरिणीदृशश्चेदन्यैरगण्यैरपि
भूषणैः किम् ॥ ३५ ॥ मात्सर्यमुत्सार्य विचार्य कार्यमार्याः
समर्यादमिद वदन्तु । सेव्या नितम्बाः किमु भूधराणामुत
स्मरस्मरविलासिनीनाम् ॥ ३६ ॥ सितेन भावेन च लज्जया
भिर्था पराप्सुरैरर्धकटाक्षवीक्षणैः । वचोमिरीर्यार्कलहेन
लीलया समस्तभावैः रल्लु बन्धनं स्थियः ॥ ३७ ॥ अवि-
श्वसन्धूर्तधुरंधरोऽपि नरः पुरंभीपुरतोऽन्ध एव । अशेष-
शिक्षाकुशलोऽपि काकः प्रतीर्यते किं न पिकोङ्गनाभिः
॥ ३८ ॥ उडुराजमुखी मृगराजकटिर्गजराजविराजितमन्द-

१ सुवर्णमृगशा २ मद्यमिव. ३ पादसमलनिर्दरणाथं कृतो
नर्तितदृश्यायणे वज्रीति लोके कथ्यते; (पक्षे) इन्द्र. ४ दन्तप
निका, (पक्षे) शेष. ५ मन्वा; (पक्षे) सत्य.

१ मत्स्यप्रतिपादका श्रुतिशिरोभागाः २ अभ्यस्ता. ३ स्थूलम्.
४ मन्वे ५ हरस्य. ६ स्वच्छम् ७ सुखम्. ८ हासयुक्तम्.
९ मयेन. १० प्रणयकोपेन. ११ वन्यते. १२ क्लोक्लिगभिः

गतिः । यदि सा वनिता हृदये निहिता क्व जपः क्व तपः
 क्व समाविरतिः ॥ ३९ ॥ तदाखण्डलागा महीमण्डलाशां
 तथा शौगिमोगानुरागं त्यजामः । मनःक्षोभदक्षान्कृपातः
 कटाशान्कुरंगेक्षणश्रेत्क्षणं पातयन्ति ॥ ४० ॥ भ्रूचातुर्या-
 कुञ्चिताक्षाः कटाक्षाः स्निग्धा वाचो लज्जिताश्रैव हासाः ।
 लीलामन्दं प्रस्थितं च स्थितं च स्त्रीणामेतद्रूपेण चायुवं
 च ॥ ४१ ॥ नूनं हि ते कविचरा विपरीतबोधा ये नित्य-
 भाङ्गुरवला इति कामिनीत्वाः । यामिर्विलोत्तरतारकदृष्टि-
 पातैः गक्रादयोऽपि विजितास्त्ववलाः कथं ताः ॥ ४२ ॥
 नान्दीपदानि रतिनाटकविभ्रमाणामाद्याक्षराणि परमाण्य-
 धवा स्तरस्र । दृष्टेऽधरे प्रणयिना विधुताग्रपाणेः सात्कार-
 शुष्करदितानि जयन्ति नार्याः ॥ ४३ ॥ अलमतिचपल-
 त्वात्स्वप्नमायोपमत्वात्परिणतिविरसत्वात्संगमेनाङ्गनायाः ।
 इति यदि शतकृत्यस्तत्त्वमालोचयामस्तदपि न हरिणाक्षीं
 विस्तरत्यन्तरात्मा ॥ ४४ ॥ द्रुतं यखालोकाद्विरहिजनगो-
 कापनयनं यदङ्गे सानन्द नयनमरविन्दं विहरति । न
 यस्यापैति श्रीः कचनिचयराहोरपि पुरः स मे खेदं रामा-
 वैदनहिमवामा गमयतु ॥ ४५ ॥ श्रुतं दृष्टं स्पृष्टं स्पृत्-
 मपि नृणां ह्लादजननं न रत्नं त्वीम्योऽन्यत्कचिदपि कृतं
 लोकप्रतिना । तदर्थं धर्मार्थं विभववरसौख्यानि च ततो
 गृहे लभ्यो मान्याः सततमवला मानविभवैः ॥ ४६ ॥
 ललाटे कस्तूरीतिलकमवलाः कज्जलरश्मिं दृशोः कर्णद्वन्द्वे
 विमलमणितादङ्गशुगलम् । गले सुक्तामालां शुचि वसनमङ्गे
 च सततं वर्त्तकतु विश्वं दधति खलु धाद्योपकरणम्
 ॥ ४७ ॥ भवन्तो वेदान्तप्रणिहितधियामत्र गुरवो विद-
 ग्धालापानां वयमपि कवीनामनुचराः । तथाप्येतद्भूमो न
 हि परहितात्पुण्यमधिकं न चास्मिन्संसारे कुवलयदृशो
 रम्यमपरम् ॥ ४८ ॥ विमुञ्चति बुधो जनः सुकृतचिन्तनं
 दूरतो जहाति च सुनिस्तपस्त्यजति धीरतां शकरः । वि-
 विर्भवति चञ्चलञ्जिगर्तीपतिः क्षुभ्यति क्षणं कुटिलदृष्टयो
 यदि पतन्ति वामभ्रुवः ॥ ४९ ॥ अमृतममृत कः सदेहो
 मधून्यपि नान्यथा मधुरमधिकं चूतस्यापि प्रसन्नरसं फलम् ।
 संकृदपि पुनर्मध्यस्थः सन्सान्तरविज्जनो वदतु यदिहान्य-
 त्वाद् स्यात्प्रियारदनच्छदात् ॥ ५० ॥ बचसि भवति
 सङ्गत्यागसुद्विद्यं वार्ता श्रुतिमुखरमुखानां केवलं पण्डि-
 तानाम् । जघनमरणरत्नग्रन्थिकाक्षीकलापं कुवलयनयनानां
 को विहातुं समर्थः ॥ ५१ ॥ किमिह बहुमिरुक्तैर्युक्ति-

शून्यैः प्रलापैर्द्वयमिह पुरुषाणां सर्वदा सेवनीयम् । अमि-
 नवमदलीलालालसं सुन्दरीणा स्तनभरपरिखिन्नं यौवनं वा
 वनं वा ॥ ५२ ॥ यासां सत्यपि सद्गुणानुसरणे दोषानुरागो
 भृशं याः प्राणान्परमर्षयन्ति न पुनः संपूर्णदृष्टिं प्रिये
 अत्यन्तामिमतेऽपि वस्तुनि विधिर्यासां निषेधात्मकस्तत्तत्के-
 लिषु दक्षिणा अपि सदा वामा जयन्त्येव ताः ॥ ५३ ॥
 स्त्रीमुद्रां कुसुमायुधस्य परमां सर्वार्थसंपत्करां ये मूढाः प्रवि-
 हाय यान्ति कुधियो मिथ्याफलान्नेषिणः । ते तेनैव नि-
 हत्य निर्दयतरं नयीकृता मुण्डिताः केचिद्रक्तपटीकृताश्च
 जटिलाः कापालिकाश्चापरे ॥ ५४ ॥ द्रष्टव्येषु किमुत्तमं
 मृगदृशः प्रेमप्रसन्नं मुखं प्रातर्व्येष्वपि किं तदास्यपवनः
 श्राव्येषु किं तद्वचः । किं स्वाद्येषु तदोष्टपल्लवरसः स्पृश्येषु
 किं तद्वपुर्ध्वयं किं नवयौवने सहृदयैः सर्वत्र तद्विभ्रमः
 ॥ ५५ ॥ यत्रैता लहरीचलाचलदृशो व्यापारयन्ति श्रुवं यत्त-
 त्रैव पतन्ति सततममी मर्मस्पृशो मार्गणाः । तच्चक्रीकृत-
 चापमञ्चितगरग्रेहृत्करः क्रोधनो धावत्यग्रत एव गासनवरः
 सत्यं सदासा स्तरः ॥ ५६ ॥ विश्वामित्रपराशरभ्रभृतयो
 वाताम्बुपर्णागनास्तेऽपि स्त्रीमुखपङ्कजं सुललितं दृष्ट्वैव मोहं
 गताः । गाल्यन्नं सशृतं पयोदधियुतं ये शुद्धते मानवास्ते-
 धामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद्विन्ध्यस्तरेत्सागरे ॥ ५७ ॥ आ-
 लोलैरुपगम्यते मधुकरैः केशेषु माल्यग्रहः कान्तिः कापि क-
 पोलयोः प्रथयते ताम्बूलमन्तर्गतम् । अङ्गानामनुलेपनं परि-
 मलैरालेपनप्रक्रिया वेषः कोऽपि सरोजसुन्दरदृशः सूते सुखं
 चक्षुषोः ॥ ५८ ॥ सद्रत्नस्कारहारा भयवरदकरा स्रस्तध-
 म्मिलमारा मूलाधाराधिकारा निगमनिधिधरा कान्यकोटि-
 प्रचारा । संसारानल्पकारा सदनमयहरा चिद्वनैकावतारा
 तारा शृङ्गारधारा मनसि वसतु ते सर्वदा सर्वसारा
 ॥ ५९ ॥ संसारेऽस्मिन्नसारे परिणतितरले द्वे गती पण्डितानां
 तत्त्वज्ञानामृताम्भःपुलकितमनसा यातु कालः कदाचित् । नो
 चेन्मुग्धाङ्गनानां स्तनजघनभरामोगसंसोगिनीनां स्थूलो-
 पस्थस्थलीषु स्थगितकरतलस्पर्शलोभोद्यतानाम् ॥ ६० ॥
 ससारेऽस्मिन्नसारे कुट्टपतिभवनद्वारसेवाकलङ्कव्यासङ्गव्यस्त-
 धैर्यं कथममलधियो मानसं संविदेषुः । यद्यैताः प्रोद्यदि-
 न्दुद्युतिनिचयमृतो न स्युरम्भोजनेत्राः प्रेङ्खत्काक्षीकलापाः
 स्तनभरविनमन्मध्यभागास्तरुण्यः ॥ ६१ ॥

युववर्णनम् ।

अधारि पद्मेषु तदङ्गिणा घृणा क तच्छयच्छायलवोऽपि
 पल्लवे । तदासदास्येऽपि गतोऽधिकारितां न शारदः पा-

विंशतिवरीश्वरः ॥ १ ॥ किमस्य गेण्या कपटेन कोटिमि-
विर्विनं लेखाभिर्जीगणद्गुणान् । न गेमकूपौघमिणजग-
रुता वृताश्च किं द्रूपणगृन्विन्दवः ॥ २ ॥ असुप्य
दोर्म्याभिरिदुर्गलुण्टने ध्रुवं गृहीतार्गलदीर्घपीनता । उरत्रिया
तत्र च गोपुस्फुरत्कपाटदुर्धर्षतिरःप्रमारिता ॥ ३ ॥
सकैलिलेगमितनिन्दितेन्दुनो निजागदक्तार्जितपद्मसंपदः ।
अतद्दृशीन्निवगमुन्दगन्नरे न तन्मुपस्य प्रतिमा चगचरे
॥ ४ ॥ सरोरुहं तस्य दृशैव तर्जित जिताः ग्मितेनैव
विघोरपि श्रियः । कुतः पर भव्यमहो महीयमा तदाननन्यो-
पमितीं दरिद्रता ॥ ५ ॥ स्वनालमारस्य तदुत्तमान्नैजं ममं
चमयैव तुलाभिलाषतः । अनागमे शंमति बालचापलं
पुनः पुनः पुच्छविलोलनच्छलान् ॥ ६ ॥ निमीलनभ्रंग-
जुषा दृशा मृग निर्पाय त यग्निदग्नीभिर्जितं । अगून्म-
भ्यान्मभरं विवृण्वते निमेषनिःस्वर्धुनापि लोचनैः ॥ ७ ॥
विलोक्यन्तीभिरजन्मभावनावलादसुं तत्र निमीलनेष्वपि ।
अलम्बि मर्त्याभिर्गुप्य दर्शने न विभ्रलेगोऽपि निमेषनि-
र्मिनः ॥ ८ ॥ न का निशि स्वमगनं ददर्श तं जगाद्
गोत्रन्वृलिते च का न तम् । तदात्मनाप्यातधवा रते च
का चकार वा न स्वमनोमयोद्भवम् ॥ ९ ॥

बालावर्णनम् ।

अभ्यामः कर्मणा नम्यगुणादयति कांगलम् । विधिना
तावदभ्यन्तं यावत्पृष्टा मृगेक्षणम् ॥ १ ॥ न देवकन्वका
नापि गन्धर्वकुलमंभवा । तथाप्येषा तपोमद्ग विधातुं
वेधनोऽप्यलम् ॥ २ ॥ इयं व्याधायते बाला भ्रूरसाः कार्मु-
कायते । कटाक्षाश्च गगयन्ते मनो मे हरिणायते ॥ ३ ॥
मनोऽपि शङ्कमानाभिर्बालामिरुपजीव्यते । अपटक्षीणषाद्गु-
प्यमन्त्री नकरकेतनः ॥ ४ ॥ अतन्द्रचन्द्राभरणा मसुही-
पितमन्मथा । तागकातरला श्यामा स्नानन्द न क्रगेति
कम् ॥ ५ ॥ निर्माणकांगलं धातुश्चन्द्रिका लोकचक्षुषाम् ।
क्रीडागृहमनद्गस्य सेयमिन्दीवरेक्षणम् ॥ ६ ॥ प्रेङ्खणप्रेक्ष-
णालापान्कुर्वत्यः सम्मितवपम् । न वीणायाः प्रवीणायाः
स्वजन स्मररजनम् ॥ ७ ॥ दग्धो विविर्विधत्ते न मर्व-
गुणमुन्दर जन कमपि । इत्यपवादभयादिव सुग्धाक्षी
निर्मिता विधिना ॥ ८ ॥ मीनवती नयनाभ्या चरणाभ्यामपि
मुफुङ्कमलवती । शैवालिनी च कैशः सुरसेयं सुन्दरी
सरसी ॥ ९ ॥ अलिकुलमञ्जुलकेशी परिमलवहुला रमा-

वहा तन्वी । किसलयपेशलपाणिः कोकिलकलभापिणी
प्रियतमा मे ॥ १० ॥ अमृतं तदधरविम्बे वचनेष्वमृतं
विन्दोकनेऽप्यमृतम् । अमृतमृता कुचकुम्भौ मलयं सा सृष्टि-
र्गर्भव ॥ ११ ॥ स्तनकलगस्वलदम्बरसंवरणव्यग्रपाणि-
कमलायाः । निपतन्ति भाग्यभाजासुपरि कटाक्षाः सरो-
जाध्याः ॥ १२ ॥ कुङ्कुमपङ्केनाङ्कितदेहा गौरपयोधर-
कम्पितहाग । नृपुङ्गवरणत्पदपद्मा क न वशीकुरुते सुवि
रामा ॥ १३ ॥ मन्दमन्दगमना करिणी किं वा विगाल-
नयना हरिणी किम् । पूर्णचन्द्रवदना रजनी किं पश्य
गच्छति सखे तरुणी किम् ॥ १४ ॥ उचुद्गस्तनभरतान्तता-
न्तमध्यं विश्लिष्यद्वनकचवान्तवान्तसूनम् । वक्राब्जभ्रमद-
लिमीनभीतनेत्रं सुग्धाक्षी मम धुरि मन्दमन्दमेति ॥ १५ ॥
उदयदुदयदीक्षणाय पत्युश्चपलदृगन्नपया निरुध्यमानम् ।
मन इव कृपणस्य दानकाले कति न ततान गतागतानि
चक्षु ॥ १६ ॥ अदम्भा हि रम्भा विलक्षा च लक्ष्मी-
र्घृताक्षी हिया चीरसंच्छादितासा । अहो जायते मन्द-
वर्णाप्यपर्णा समाकर्ण्य तस्या गुणस्यैकदेशम् ॥ १७ ॥
एकान्तसुन्दरविधानजटः क वेधाः सर्वाङ्गकान्तिचतुरं क
च रूपमन्याः । मन्ये महेश्वरमयान्मकरध्वजेन प्राणार्थिना
युवतिरूपमिदं गृहीतम् ॥ १८ ॥ किं कौमुदीः शशिकलाः
मकला विचूर्य सयोज्य चामृतरसेन पुनः प्रयत्नात् ।
कामस्य घोरहरहुकृतिदग्धमूर्तेः संजीवनौषधिरिय विहिता
विधात्रा ॥ १९ ॥ नेद सुरं मृगविशुक्तगशाङ्गविम्बं नेमां
सनावमृतपूरितहेमकुम्भौ । नैवालकावलिरियं मदनास्त्र-
शाला नैवेदमक्षियुगलं निर्गडं हि यूनाम् ॥ २० ॥ चित्ते
निवेद्य परिकल्पितसत्त्वयोगान्स्वरूपोचयेन विधिना विहिता
कृतार्त्ता । स्त्रीरवसृष्टिपरा प्रतिभाति सा मे धातुर्विमुक्त्व-
मनुचिन्त्य वपुश्च तस्याः ॥ २१ ॥ चन्द्रो जडः कदलि-
काण्डमकाण्डगीतमिन्दीवराणि च विमुद्रितविभ्रमाणि ।
येनाक्रियन्त सुतनोः स कथं विधाता किं चन्द्रिका कचि-
दशीतरुचिः प्रसूते ॥ २२ ॥ निर्मुक्तगैगवदगाशिशिरा
नवीनसप्राप्तयौवनवसन्तमनोरमश्रीः । उन्मीलितस्तननवस्त-
वका निक्राममेणीदृगस्तनुलता तनुते मुदं नः ॥ २३ ॥
नीलोत्पलोहसितपञ्जनमञ्जुनेत्रा संपूर्णगारदसुधाकरकान्त-
वक्रा । बाला जगन्नितयमोहनदिव्यमूर्तिर्मन्ये विभाति
जगति स्मरवीरकीर्तिः ॥ २४ ॥ एताः स्खलद्वलयसंहतिमे-
सलोत्थङ्गद्वारनृपुररवाहतराजहंसाः । कुर्वन्ति कस्य न मनो

विवश तरुण्यो विश्वस्तमुग्धहरिणीसदृशैः कटाक्षैः ॥ २५ ॥
 एषा भविष्यति विनिद्रसरोरुहाक्षी कामस्य कापि दयिता
 तनुजानुजा वा । यः पश्यति क्षणमिमा कथमन्यथासौ
 कामस्तमस्तकरुणस्तरुणं हिनस्ति ॥ २६ ॥ अपाङ्गतरले
 दृशौ तरलवक्रवर्णा गिरो विलासभरमन्थरा गतिरतीव
 कान्तं सुखम् । इति स्फुरितमङ्गके मृगदृशां स्वतो लीलया
 तदत्र न महोदयः कृतपदोऽपि संलक्ष्यते ॥ २७ ॥
 दृशः पृथुतरीकृता जितनिजाब्जपत्रत्वियश्चतुर्भिरपि साधु-
 साध्विति मुखैः समं व्याहृतम् । शिरसि चलितानि
 विस्मयवगाद्भुवं वेधसो विधाय ललनां जगन्नयललाभभूता-
 मिमाम् ॥ २८ ॥ कचिदपि च लज्जापरि-
 णतैः कचिद्वीतिव्रतैः कचिदपि च लीलाविलसितैः ।
 नवोद्धानामेभिर्वदनकमलैर्नैत्रचलितैः स्फुरद्द्वीलालीनाप्रकर-
 परिपूर्णा इव दृशः ॥ २९ ॥ अमुष्या लावण्य मृदुलमृदु-
 लानप्यवयवान्मनोलौल्य धातुः करकठिनतां मे विमृशति ।
 पदं चित्ते धत्ते मतिरिति पुरा पङ्कजभुवा ध्रुव कल्याणीयं
 कलितसुकुतैरेव रचिता ॥ ३० ॥ समीचीना चीनाशुक-
 परिवृताङ्गी प्रविलसत्कुचापीना हीना जघनघनभागेऽब्ज-
 वदना । न दीना दीनान्तःकलितमदना सेयमधुना नवीना
 मीनाक्षी व्यथयति सुनीनामपि मनः ॥ ३१ ॥ स्फुरन्नाना-
 रत्नारुणितवसना वृत्तमसृणस्तनापीना मत्ता तरलजघना
 हंसगमना । सराधीनासीना कविहृदि जिताशेषललना
 नवीना मीनाक्षी व्यथयति सुनीनामपि मनः ॥ ३२ ॥
 उदासीनालीनामपि वचसि लीनातनुलसन्नपाधीना दीनाल-
 पनपदवीनायकधृता । कवीनामासीना हृदि कुसुदिनीनाथ-
 वदना नवीना मीनाक्षी व्यथयति सुनीनामपि मनः ॥ ३३ ॥
 निलीना वेष्टमान्तः कथमपि सखीनामभिहितैः कृताधीना
 हीनाकृतिरपि मतीनामविषया । कवीनामज्ञत्वं ज्ञपयति
 विपीना तनुतया नवीना मीनाक्षी व्यथयति सुनीनामपि
 मनः ॥ ३४ ॥ कुचाभ्यां भास्वन्ती विजितलकुचाभ्या
 युवमनो हरन्ती विब्रोकैः सरसि विहरन्ती मधुरगीः ।
 तरुण्या लावण्यं किमपि विदधानार्मकविधौ नवीना मीनाक्षी
 व्यथयति सुनीनामपि मनः ॥ ३५ ॥ अमलमृणालकाण्ड-
 कमनीयकपोलरुचेस्तरलसलीलनीलनलिनप्रतिफुल्लदृशः । वि-
 कसदृशोऽकगोणकरकान्तिभृतः सुतनोर्मदलुलितानि हन्त
 ललितानि हरन्ति मनः ॥ ३६ ॥ किमिन्दुः किं पद्मं किमु

मुकुरविम्ब किमु मुखं किमब्जे किं मीनां किमु मदनवाणौ
 किमु दृशौ । खगौ वा शुच्छौ वा कनककलशौ वा किमु
 कुचौ तद्विद्धा तारा वा कनकलतिका वा किमवला
 ॥ ३७ ॥ तनुस्पर्शादस्या दरमुकुलिते हन्त नयने उदञ्च-
 द्रोमाश्च व्रजति जडतामङ्गमखिलम् । कपोलौ घर्माद्रौ
 ध्रुवमुपरताशेषविषयं मनः सान्द्रानन्द स्पृशति झटिति
 ब्रह्म परमम् ॥ ३८ ॥ मधुरवचनैः सभ्रूमङ्गैः कृताद्भुलि-
 तर्जनैरलसवलितैरङ्गन्यासैर्महोत्सववन्धुभिः । असकृदस-
 कृत्स्फारस्फारैरपाङ्गविलोकितैस्त्रिभुवनजये सा पक्षेपोः करोति
 सहायताम् ॥ ३९ ॥ कर्पूरेण स्थलविरचना कुङ्कुमे-
 नालवाल माध्वीकानि प्रतिदिनपयः पञ्चवाणः कृपाणः (?) ।
 तत्रोत्पन्ना यदि किल भवेत्काञ्चनी कापि वल्ली सा चेदस्याः
 किमपि लभते सुभ्रुवः सौकुमार्यम् ॥ ४० ॥ लावण्यामृत-
 दीर्घिका कुलगृह सौन्दर्यसौभाग्ययोस्त्रैलोक्याकररत्नकन्द-
 लिरिय जीव्यात्सहस्रं समाः । रूपालोकनकौतुकेन बहुना
 शिल्पश्रमेणादरान्मन्ये यां विधिना विहाय विहितं स्पृष्ट्व-
 जारोपणम् ॥ ४१ ॥ अस्याः सर्गविधां प्रजापतिरभूच्चन्द्रो नु
 कान्तिप्रदः शृङ्गारैकरसः स्वयं नु मदनो मासो नु पुष्याकरः ।
 वेदाभ्यासजडः कथं नु विषयव्यावृत्तकौतूहलो निर्मातुं
 प्रभवेन्मनोहरमिदं रूपं पुराणो मुनिः ॥ ४२ ॥ वक्रं चन्द्र-
 विकासि पङ्कजपरीहासक्षमे लोचने वर्णः स्वर्णमपाकरिष्णु-
 रलिनीर्जिष्णुः कचाना चयः । वक्षोजाविभक्तुम्भविभ्रमहरौ
 शुर्वी नितम्बस्थली वाचां हारि च मार्दव युवतिषु स्वामा-
 विकं मण्डनम् ॥ ४३ ॥ अस्याश्चेद्विदसौकुमार्यमधुना
 हंसस्य गर्वैरलं संलापो यदि धार्यतां परभूतैर्वीचंयमत्वन्न-
 तम् । अज्ञानामकठोरता यदि ईष्यत्यायैव सा मालती का-
 न्तिश्चेत्कमला किमत्र बहुना कौषायमालम्बताम् ॥ ४४ ॥
 निर्मिर्सेः सुदतीर्मजो विरचिते वक्रे शशिभ्रान्तितः
 कोशीभूतनिजाम्बुजासनमधिष्ठातुं न गक्तो विधिः । मध्यं
 विस्मृतवान्कुचौ च कठिनौ पीनौ नितम्बौ कचान्वकाञ्चि-
 र्मितवान्मतिः स्फुरति हि स्वस्थे नृणां चेतसि ॥ ४५ ॥
 सौन्दर्यस्य तरङ्गिणी तरुणिमोत्कर्षस्य हर्षोद्भ्रमः कान्तेः
 कार्मणकर्म नर्मरहसामुल्लासनावासभूः । विद्या वक्रगिरां
 विचेरनवधिप्रावीण्यसाक्षात्क्रिया वाणाः पञ्चशिलीमुखस्य ल-

१ उत्पत्तिविधाने. २ जीर्ण. ३ तुच्छ कुर्वन् ४ जयशील..

५ मनोहरम्. ६ मिथो भाषणम्. ७ मौनव्रतम् ८ पाषाणरूपा.

९ लक्ष्मी. १० काषायवस्त्रम्. ११ निर्मातुमिच्छु. १२ ब्रह्मा.

१३ मुकुलीभूतस्वकीयकमलासनम्.

१-नेत्रप्रान्तचञ्चले. २ विलासभरेण मन्थरा मन्दा गतिः.
 ३ कृतस्थिति .

लनाचूडामगिः सा प्रिया ॥ ४६ ॥ दृष्टिः सालसता वि-
मर्ति न विशुक्तीटासु बद्धादरा श्रोत्रे प्रेषयति प्रवर्तितमखी-
संभोगवार्तास्त्रपि । पुंमामङ्गमपेतगङ्गमधुना नागेहति प्रा-
न्यथा बाला नूननयौवनव्यतिक्रमवष्टम्भ्यमाना गर्नः ॥ ४७ ॥
आयाति श्रियमङ्गमा नयनयोरम्भोरुहृद्रेयसी संनाहः स्त-
नयोरयं कलयते संभोगयोग्यां दृशाम् । वेदग्भ्येन सहासिकां
वितनुते वाचामियं प्रक्रिया सुग्धायाः पुनरैन्दर्वा न सहते
सुग्यामभिरयां सुन्म ॥ ४८ ॥

वयःसंधिवर्णनम् ।

यथा यथा विगत्यन्ता हृदये हृदयेश्वरः । तथा तथा व-
हिर्यातौ मन्ये सकोचत कुर्चा ॥ १ ॥ अन्तरङ्गमननस्य
शृङ्गारकुलद्वयतम् । अनीकरोति तन्वद्वी सा विलाममय
वयः ॥ २ ॥ अन्येय रूपसपत्तिग्न्या वेदग्भ्यघोरणी । नपा
नलिनपत्राङ्गी सृष्टिः साधारणी विधेः ॥ ३ ॥ अनायासकृग
मध्यमगङ्गातरले दृशां । अभूषणमनाहारि वपुर्वचसि सुश्रुवः
॥ ४ ॥ दृश्यं दृशा सहस्रैर्मनमामयुतैर्विभावनीय च । सु-
कृतगतकोटिमोग्यं किमपि वयः सुश्रुवो जयति ॥ ५ ॥
न्यर्षति वयसि प्रथमे समुदञ्चति तरुणिमनि मुदृगः । दधति
स्त मधुरिमाणं याचो गतयश्च विभ्रमाश्च भृगम् ॥ ६ ॥
यदवधि विलासमवन यौवनमुदियाय चन्द्रवदनायाः ।
दहनं विनव तदवधि यूना हृदयानि दहन्ते ॥ ७ ॥ अ-
धरः किसलयरागः कोमलविटपानुकारिणौ बाहू । कुसु-
ममिव लोर्मनीयं यौवनमङ्गेषु संनडम् ॥ ८ ॥ मृदुलवल-
ललितमध्यं पृथुलकुचं चौरु विपुलभूजघनम् । पुंसांगस्पृह-
णीयं स्फुरति वनं यौवनं च नारीणाम् ॥ ९ ॥ समिन्नयोर-
मुग्या वयसोः पयसोरिवाङ्गेषु । अनयो रसद्विभेदं मानस-
जन्मा पर वेद ॥ १० ॥ स्तनतटमिदमुत्तुन्न निज्ञो मध्यः
समुन्नतं जघनम् । विषमे मृगशात्राक्ष्या वपुषि नवे क इव
न स्त्रलात् ॥ ११ ॥ उदयति तरुणिमतरणौ गैगवग-

ग्निनि प्रगान्तिमायाते । कुचचक्रवाक्युगलं तरुणितटिन्यां
मिथो मिलति ॥ १२ ॥ अचल चलदिव चक्षुः प्रकृतमपीदं
समुद्यदिव वक्षः । अतदिव तदपि शरीर सप्रति वामभ्रुवो
जयति ॥ १३ ॥ अयमङ्कुरभात्र एव तावत्कुचयोः कर्पति
लोकलोचनानि । इतरेतरपीडनीमवस्थां गतयोः श्रीरनयोः
कथं भवित्री ॥ १४ ॥ परिहरति यथा यथा वयोऽस्साः
स्फुरदुरुकन्दलगालिवालभावम् । द्रवयति धनुपस्तथा तथा
ज्या स्पृगति शरानपि सज्जयन्मनोभूः ॥ १५ ॥ निशित-
शरधियार्पयत्यनङ्गो दृशि मुदृगः स्वबलं वयस्राले । दिशि
निपतति यत्र सा च तत्र व्यतिकरमेत्य समुन्मिपन्त्यवस्थाः
॥ १६ ॥ यथा यथास्याः कुचयोः समुन्नतस्तथा तथा
लोचनमेति वक्रताम् । अहो सहन्ते वत नो परोदयं
निसर्गतोऽन्तर्मलिना ह्यसाधवः ॥ १७ ॥ सम विलासोऽङ्कु-
रितः स्तनाभ्यां त्रपा विलासेन सहावतीर्णा । अवर्तता-
न्यस्त्रपयैव साक कान्तः प्रकारो वचसा कृशाङ्ग्याः ॥ १८ ॥
उन्मीलित तूलिकयेव चित्र सूर्याशुभिर्भिन्नमिवारविन्दम् ।
वभूव तस्याश्चतुरस्रगोमि वपुर्विमक्त नवयौवनेन ॥ १९ ॥
असभृत मण्डनमङ्गयथेरेनासवाख्य करणं मदस्य । कामस्य
पुष्पव्यतिरिक्तमङ्गं वाल्यात्पर साधु वयः प्रपेदे ॥ २० ॥
आवृणोति यदि सा मृगीदृशी स्वाश्वलेन कुचकाञ्चनाच-
लम् । भूय एव वहिरेति गौरवाद्बुद्धतो न सहते तिरस्कि-
याम् ॥ २१ ॥ अत्युन्नतस्तनमुरो नयने सुदीर्घं वक्त्रे श्रुवा-
वतितरां वचनं ततोऽपि । मध्योऽधिक तनुरनूनगुरुर्नि-
तम्नो मन्दा गतिः किमपि चाद्भुतलोचनायाः ॥ २२ ॥
अपलवो धनुरपाङ्गतरङ्गितानि बाणा गुणाः श्रवणपालिरिति
स्तरण । तस्मान्नङ्गजयजगमदेवतायामस्त्राणि निर्जितज-
गन्ति किमर्पितानि ॥ २३ ॥ दृशोः सीमावादः श्रवणयुग-
लेन प्रतिकल स्तनाभ्या सरुद्धे हृदि मनसिजस्तिष्ठति व-
लात् । नितम्बः साकन्द क्षिपति रगनादाम परतः प्रवेश-
स्तन्वङ्ग्या वपुषि तराणञ्चो विजयते ॥ २४ ॥ अनाप्रातं
पुष्य किसलयमल्लनं कररुहर्नाविद्ध रत्न मधु नवमनास्वा-
दितरसम् । अखण्ड पुण्याना फलमिव च तद्रूपमनव न
जाने भोक्ता कर्मह समुपस्थासति विधिः ॥ २५ ॥
श्रुवो काचिच्छीला परिणतिरपूर्वा नयनयोः स्तनाभोगो व्य-
क्तस्तरुणिसमारम्भसमये । इदानीं बालायाः किममृतमयः
किं विषमयः किमानन्दः साक्षाङ्गनितमधुरः पञ्चमरवः
॥ २६ ॥ अनाकूर्तेरेव प्रियसहचरीणा शिशुतया वचोमिः

१ चानुर्थम्. २ परिपाटी. ३ ध्येयन् ४ गच्छति सति. ५ उ-
द्वं प्राप. ६ स्पृहणीयम् ७ मृती या लवलिर्वृक्षनिषेपस्तेन ल-
लितो मध्यभागो यस्य तद्व; (पक्षे) मृदुला या वलयो बलित्रितय
तेन ललितो मध्यो यस्मिन्. ८ पृथक्. स्पृहा लज्ज्या यस्मिन्;
(पक्षे) पृथुला कुर्चा यस्मिन् ९ सुन्दरम्. १० विपुला ये भूजा
वृक्षासर्वानि निविटम्, (पक्षे) विपुला भूर्धर्पा ते विपुलमुव पतादृशा
नवना यस्मिन्सत्त वदुपदेशव्यापकनवनमित्यर्थ. ११ पुनागैः
केसरवृक्षैः स्पृहणीयम्, (पक्षे) पुरुषश्रेष्ठैः स्पृहणीयम्.

पाञ्चालीमिथुनमधुना संगमयितुम् । उपादत्ते नो वा विर-
मति न वा केवलमिय कपोलौ कल्याणी पुलकमुकुलैर्द-
न्तुरयति ॥ २७ ॥ प्रगल्भानामन्तःप्रविशति शृणोति प्रिय-
कथा स्वय तत्तच्चेष्टागतमभिनयैर्वञ्चयति च । स्पृहामन्तः
क्रान्ते वहति न समभ्येति निकटं यथैवेय वाला हरति
हि तथा चित्तमधिकम् ॥ २८ ॥ स्मित किञ्चिद्वक्त्रे सर-
लतरलो दृष्टिविभवः परिस्पन्दो वाचामभिनवविलासोक्तिस-
रसः । गतीनामारम्भः किसलयितलीलापरिकरः स्पृगन्त्या-
स्त्वारुण्यं किमिह न हि रम्य मृगदृशः ॥ २९ ॥ इमे ता-
रुण्यश्रीनवपरिमलाः प्रौढसुरतप्रतापप्रारम्भाः स्वरविजयदा-
नप्रतिमुचः । चिरं चेतश्चौरा अभिनवविकारैरुच्यो
विलासच्यापाराः किमपि विजयन्ते मृगदृशः ॥ ३० ॥
अपक्रान्ते बाल्ये तरुणिमनि चागन्तुमनसि प्रयाते मुग्धत्वे
चतुरिमणि चाश्लेषरसिके । न केनापि स्पृष्टं यदिह वयसा
ममं परमं यदेतत्पञ्चैर्षोर्जयति वपुरिन्दीवरदृशः ॥ ३१ ॥
तदात्वप्रोन्मीलन्म्रदिमरमणीयाः कठिनता विचित्र्य प्रत्य-
ङ्गादिव तरुणभावेन घटितौ । स्तनौ संविभ्राणा क्षण-
विनयवैयात्यमसृणस्सरोन्मेपाः केषामुपरि न रसाना यु-
वतयः ॥ ३२ ॥ न शील दृग्मङ्गी कलयति कुरङ्गीनय-
नयोः कुचश्री. कर्कन्धूफलमपि न बन्धूकृतवती । सुधायाः
सश्रीची न च वचनश्रीची परिचिता तथापि श्रीरसा
युवजननमसा विजयते ॥ ३३ ॥ उदङ्घ्रक्षोजद्वयतटम-
रक्षोमितकटि स्फुरद्दृग्भ्यां मन्दीकृतविलसदिन्दीवरयुगम् ।
समुद्यद्भ्रमद्भ्र प्रविहितघनुर्मङ्गमनिग वयस्तपश्चाक्ष्या कथ-
मिव मनो न व्यथयतु ॥ ३४ ॥ सुख विकसितस्मित वै-
शितवक्त्रिमप्रेक्षितं संमुच्छलितविभ्रमा गतिरपास्तसंस्था
मतिः । उरो मुकुलितस्तनं जघनमसवन्धोद्धर वतेन्दुच-
दनातनौ तरुणिमोद्गमो मोदते ॥ ३५ ॥ न दन्तुरसुरःस्थल
वचसि नाश्रिता चातुरी विकारि न विलोकितं श्रुवि न
वक्त्रिमोपक्रमः । तथापि हरिणीदृशो वंपुषि कापि कान्ति-
च्छटा पटावृतमहामणिद्युतिरिवात्र संलक्ष्यते ॥ ३६ ॥ इदं
परमसुन्दर तनुपुर कुरङ्गीदृशा निवार्य खलु शैशवं स्वय-
मनेन नीतं बलात् । तदागमनशङ्कया मकरकेतुना कि
कृतं पयोधरधराधरौ त्रिवलिवाहिनीदुस्तरौ ॥ ३७ ॥ स्थिर-
त्वमचिरद्युतौ तमसि कोऽपि बन्धग्रहो विधौ किमपि सौरभं
मधुनि कापि वर्णात्मता । शिरीषनवदामनि स्फुरति कोऽपि

शैलोदयो वयोऽभिनववेधसस्तदिह मन्महे कौशलम् ॥३८॥
क्षणं सरलवीक्षण क्षणमपाङ्गसंवीक्षणं क्षण रजसि खेलनं
क्षणमतीव भूपादरः । क्षणं द्रुततरा गतिः क्षणमतीव मन्दा
गतिः क्षणक्षणविलक्षणं जयति चेष्टितं सुभ्रुवः ॥ ३९ ॥
क्षोभं घत्ते यदतिवहलः स्निग्धलावण्यपूरः प्रत्यङ्गं यत्तटम-
नुसरन्त्यूर्मयो विभ्रमाणाम् । उन्मद्य यत्स्फुरति च मना-
कृम्भयोर्द्वन्द्वमेतत्तन्मन्येऽस्याः सरगजयुवा गाहते हृत्तडा-
गम् ॥ ४० ॥ मन्दं मन्दं श्रवणपुटकोपान्तगन्ता दृगन्तः
किञ्चित्किञ्चिद्विरमति मनो धूलिकेलीरसेभ्यः । आधिर्भावः
स्तनमुकुलयोः कापि कान्तिः समन्तादद्य श्रो वा कुसुम-
घनुषो यौवराज्याभिषेकः ॥ ४१ ॥ संनद्धोऽयं नवतरु-
णिमा काममास्क्रन्दुकामो नैनां मुखत्यहह सहसा कौतुकी
वालभावः । तद्द्वैराजं वरतरतनुस्वर्णभूमौ प्रवृत्तं प्रायस्त्व-
स्वादनुदिनमयं क्षीयते मध्यदेशः ॥ ४२ ॥ श्रोणीबन्धस्त्य-
जति तनुता सेव्यते मध्यभागः पद्भ्या मुक्तास्तरलगतयः
सश्रिता लोचनाभ्याम् । घत्ते वक्षः कुचसचिवतामद्वितीयं
तु वक्र तद्वात्राणा गुणविनिर्मेयः कल्पितो यौवनेन ॥ ४३ ॥
सभ्रुमङ्गं करकिसलयावर्तनैरालपन्ती सा पश्यन्ती ललित-
ललितं लोचनसाध्वलेन । विन्यस्यन्ती चरणकमले लीलया
स्वरयातैर्निःसङ्गीत प्रथमवयसा नर्तिता पङ्कजाक्षी ॥ ४४ ॥
दोलाया जघनस्थलेन चलता लोलेक्षणा लज्जते सागङ्गा
तनुकण्ठकक्षतभिया क्रीडावने क्रीडति । घत्ते दिक्षु निरी-
क्षणं स्मितमुखी पारावताना रुतैः सज्ज मौग्ध्यविसर्जनाय
सुतनोः शृङ्गारमित्र वयः ॥ ४५ ॥ वक्षसाव्रणादरस्त-
नयुगोद्भेदं विनाप्यद्बुलीमुद्रासूचितहास्यमास्यमधिकं नो पु-
त्रिकादौ रसः । तिर्यग्लोचनवीक्षितानि वचसा छेकोक्तिसं-
क्रान्तयस्तस्याः सीदति शैशवे समभवत्कोऽप्येष नव्यः क्रमः
॥ ४६ ॥ लावण्यामृतनिर्झरेण सुदृगः सिक्ताखिलाङ्गस्थली
जातस्तत्र नवीनयौवनकलालीलालतामण्डपः । तस्मिन्वेप-
विशेषशीतलतरन्छायासु सुसोत्थितः कन्दर्पस्निग्धगजज्योद्यम-
परोऽप्यद्यापि निद्रालसः ॥ ४७ ॥ बाल्ये गोहपतौ निमी-
लति वयःसार्धिं विधाय स्मरश्चौरश्चारुतरं विवेश निभृतं
वालाशरीरालयम् । चाञ्चल्यं चरणे पृथुत्वमुदरे निर्लज्जतां
चेतसि क्षामत्वं हृदये दृशोः सरलतां सर्वस्वमस्याहरत्
॥ ४८ ॥ एतस्या रतिवह्लमक्षितिपतेः क्रीडासरसा शनैः
संशोष नयतीव शैशवजलं तारुण्यतिग्मद्युतिः । अन्तस्था
च यथा यथा विकसति प्रायः कुचोच्चस्थली स्थौल्यं हन्त

१ स्थायतीकृतम्. २ समुद्रत. ३ नियतैकविषयता.
४ उन्नतम्. ५ उत्कर्मभाभवति.

१ जवनवन्धः. २ सूक्ष्मताम्. ३ चञ्चलगमनानि. ४ विपर्ययः.

तथा तथा वितनुते दृक्पीनमीनावली ॥ ४९ ॥ रेखा
काचन कज्जलस्य नयनाम्भोजे मिथः कौशलादालीभिः सर-
लीकृतापि कुटिलीभावं समालम्बते । लक्ष्या वक्षसि पाणिप-
द्भविपमस्पर्शादयादुत्ततिर्जानीमो वयमेणगावनयने बाल्यं न
पाल्यं तव ॥ ५० ॥ मध्यस्य प्रथिमानमेति जघनं वक्षो-
जयोर्मन्दतां दूरं यात्युदरं च रोमलतिका नेत्रार्जवं धावति ।
कंदर्पे परिवीक्ष्य नूतनमनोराज्याभिपत्तं क्षणादज्ञानीव
परस्परं विदधते निर्लुण्ठनं सुभ्रुवः ॥ ५१ ॥ दृष्टिः शैशव-
मण्डना प्रतिकलं लावण्यमभ्यस्यते पूर्वाकारमुरस्तथापि
कुचयोः शोभां नवामीहते । संप्राप्ता गुरुतां तथाप्युपचिता-
भोगा नितम्बस्थली तन्व्याः स्वीकृतमन्मथं विजयते तन्ने-
त्रपेयं वयः ॥ ५२ ॥ तत्तस्याः कमनीयकान्तिं विजितत्रै-
लोक्यनारीवपुः शृङ्गारस्य निकेतनं समभवत्संसारसारं
वयः । यस्मिन्विस्मृतपक्ष्मपालिचलनाः कामालसा दृष्ट्यो नो
यूनां पुनरुत्पतन्ति पतिताः पाशे शकुन्ता इव ॥ ५३ ॥
केलीकौतुकमादराच्छ्रयणयोरालीभिराश्राव्यते बालाभिस्तु
पुरः पुरेव रजसि क्रीडार्यमाहूयते । चेतो याति न वा तत-
स्तदुभयोरेणीदृशः साप्रत मध्ये चुम्बकयोरयःशकलवन्निःप-
क्षपातं मनः ॥ ५४ ॥ उत्तालालकभञ्जानानि कवरी-
पाशेषु शिक्षारसो दन्तानां परिकर्म नीविनहनं भ्रूलास्यो-
ग्याग्रहः । तिर्यग्लोचनचेष्टितानि वचसा छेकोक्तिसंक्रान्तयः
स्त्रीणा म्लायति शैशवे प्रतिकलं कोऽप्येव केलिक्रमः ॥ ५५ ॥
मात्रा नर्तनपण्डितभ्रु वदनं किञ्चित्प्रगल्भे दृशौ स्तोकोद्भेद-
निवेशितस्तनमुरो मध्यं दरिद्राति च । अस्या यज्जघनं
घनं च कलया प्रत्यङ्गमेणीदृशः सत्यंकारमिव सारैकसुहृदा
तद्यौवनेनार्पितम् ॥ ५६ ॥ लावण्यामृतमाहितं वरतनो-
रङ्गे स्थितं यत्पुरा तत्तारुण्यघनोदयेन बहुधा सवर्धितं
पद्मभूः । वीक्ष्य सन्दनशङ्कितः कुचयुगव्याजाञ्जितम्बस्थ-
लाञ्चके सेतुयुगं न चेदिह कुतस्तादृशसंस्थासुता ॥ ५७ ॥
विस्तारी स्तनभार एष गमितो न खोचितासुन्नतिं रेखोद्भा-
सिकृतं वलित्रयमिदं न स्पष्टनिम्नोन्नतम् । मध्येऽस्या ऋजुरा-
यतार्धकपिशा रोमावली निर्मिता रम्यं यौवनशैशवव्यति-
करोन्मिश्रं वयो वर्तते ॥ ५८ ॥ चाञ्चल्यं चरणौ विहाय
नयनप्रान्तं प्रतिष्ठासते वस्तुं वाञ्छति वाचि काचिदमृतसप-
र्धाकरी माधुरी । कान्तिः काचन वक्षसो विजयते तन्व्या
दुकूलाञ्चलं तन्मन्ये दिवसैः कियद्भिरतनुर्जेता जगन्मण्ड-
लम् ॥ ५९ ॥ आलापान्भ्रूविलासो विरलयति लसद्बाहुवि-

क्षिति यात नीविग्रन्थि प्रथिम्ना प्रतनयति मनाञ्चाध्यनिम्नो
नितम्बः । उत्पुष्यत्पार्श्वमूर्च्छत्कुचशिखरमुरो नूनमन्तः
सरेण स्पृष्टा कोदण्डकोट्या हरिणशिशुदृशो दृश्यते
यौवनश्रीः ॥ ६० ॥

तरुणीपृथगवयवर्णनम् ।

केशपाशः ॥ अस्या मनोहराकारकवरीभारनिर्जिताः ।
लज्जयेव वने वास चक्रुश्चमरवर्हिणः ॥ १ ॥ भाति विन्ध्य-
स्तकहारं सुकेय्याः केशसंचयम् । शोणितार्द्रैः शरैः पूर्णं
तूणीरमिव मान्मथम् ॥ २ ॥ स्तनाभोगे पतन्भाति कपो-
लात्कुटिलोऽलकः । शशाङ्कविम्बतो मेरौ लम्बमान इवोरगः
॥ ३ ॥ चलत्कामिमनोमीनमादातुं चित्तजन्मनः । गलय-
ष्टिरिवाभाति बालावेणी गुणोज्ज्वला ॥ ४ ॥ एणीदृशो
विजयते वेणी पृष्ठावलम्बिनी । कशेव पञ्चवाणस्य युवतर्जन-
हेतवे ॥ ५ ॥ तमस्तोम भृशं सोममण्डलोपरि राजसे ।
धूमपानेन किं नाम धाम गम्यमतःपरम् ॥ ६ ॥ वेणीं श्यामां
भुजंगीय नितम्बान्मस्तकं गता । वक्रचन्द्रसुधां लेहुं सान्द्र-
सिन्दूरजिहया ॥ ७ ॥ तस्याः कचभरव्याजात्तनयस्नेहला-
लितः । आरूढः पार्वतीबुद्ध्या गुहवर्हीव मूर्धनि ॥ ८ ॥
श्यामा मिलिन्दमाला बालाया वदनपद्ममकरन्दम् । आस्वा-
दितुमिव मिलिता ललिता वेणीमिपादेया ॥ ९ ॥ मलिना
अपि सयमनात्कुटिला अपि सुमनसां समागतः । बाला
अपि सुक्तानामनुपङ्गात्रिजैर्जल्वसुपयान्ति ॥ १० ॥ स्नानार्द्र-
मुक्तेष्वनुधूपवासं विन्ध्यस्तसायंतनमल्लिकेषु । कामो वसन्ता-
त्ययमन्दवीर्यः केशेषु लेभे बलमङ्गनानाम् ॥ ११ ॥ एणी-
दृशः पाणिपुटे निरुद्धा वेणी विरेजे शयनोत्थितायाः । सैरो-
जकोशादिव निष्पतन्ती श्रेणी घनीभूय र्मधुव्रतानाम् ॥ १२ ॥
इयं सुखाम्भोरुहसनिधाने विलम्बिधम्मिल्लततिच्छलेन ।
समागतां सादरमेव बाला द्विरेफमालामुत वा दधाति
॥ १३ ॥ अस्याः सपक्षैकविधोः कचौघः स्थाने सुखस्यो-
परि वासमाप । पक्षस्थतावद्बहुचन्द्रकोऽपि कलापिनां येन
जितः कलापः ॥ १४ ॥ अस्या यदास्नेन पुरस्तिरश्च तिर-
स्कृतं शीतरुचान्धकारम् । स्फुटस्फुरद्भङ्गिकचच्छलेन
तदेव पश्चादिदमस्ति बद्धम् ॥ १५ ॥ अस्याः कचानां
शिखिनश्च किं नु विधिं कलापौ विमतेरगाताम् । तेना-

१ वन्धनाव, (पक्षे) इन्द्रियनिग्रहात् २ पुष्पाणाम्; (पक्षे)
देवानाम् ३ केशाः, (पक्षे) अर्भका . ४ मौक्तिकानाम्, (पक्षे)
जीवन्मुक्तानाम् . ५ जरारदितत्वम्; (पक्षे) देवत्वम् . ६ कमल-
कुष्ठलात् . ७ पक्षिः . ८ भ्रमराणाम् .

यमेभिः किमपूजि पुष्पैरर्त्सि दत्त्वा स किमर्घचन्द्रम् ॥ १६ ॥
 आभाति शोभातिशयं प्रपञ्चादेणीदृशोऽस्या रमणीयगोमा ।
 वेणी लसत्कुन्तलघोरणीनां श्रेणीव किं चास हरिन्मणीनाम्
 ॥ १७ ॥ विधिः किमस्या नितराममान्तमङ्गेषु शृङ्गाररसं
 सुकेश्याः । स्निग्धोऽसत्कुन्तलकैतवेन निधाय मूर्ध्नि स्तव-
 कीचकार ॥ १८ ॥ चिकुरप्रकरा जयन्ति ते विदुषी मूर्धनि
 यान्विमर्त्ति सा । पशुनाप्येपुरस्कृतेन तत्कुलनामिच्छति
 चामरेण कः ॥ १९ ॥ लसन्मार्त्तिकश्रेणिगङ्गातरङ्गा स्वयं
 नन्दिनी भासतो नीलवर्णा । सर्सीमन्तसिन्दूरसारखतामा
 त्रिनेपीयमेणीदृशो मौलिवेणी ॥ २० ॥ एतां नवान्धुधरका-
 न्तिसुदीव्य वेणीमेणीदृशो यदि वदन्ति वदन्तु नाम । व्रूमो
 वयं सुखसुधाशुसुधामिलापादभ्यागतां भुजगिनीं मणिमुद्र-
 हन्तीम् ॥ २१ ॥ स्वर्णानुराकलयितु स समुद्यतोऽभूद्राका
 विनाननसुधांशुमहो यदस्याः । मन्ये तदस्य न च तिष्ठति
 पूर्णिमायां भावो हि किंतु परिपूर्णकले सुधाशौ ॥ २२ ॥
 विकचकचकलापः किञ्चिदाकुञ्चितोऽयं कुचकलशनिवेशी
 गोमते श्यामलाक्ष्याः । मधुरसपरितोपात्किञ्चिदुत्फुल्लकोशे
 कमल इव निलीनाः पेटकाः पटपदानाम् ॥ २३ ॥ न
 जीमूतच्छेदः स हि गगनचारी न च तमो न तस्येन्दो-
 मैत्री न च मधुकरास्ते हि सुखराः । न पिच्छं तत्केकिन्यु-
 चितमसितोऽयं न च मणिर्मृदुत्वादाज्ञातं घनचिकुरपाशो
 मृगदृगः ॥ २४ ॥ धुनोतु ध्वान्त नस्तुलितदलितेन्दीवर-
 वनं घनस्निग्धं श्लक्ष्णं चिकुरनिकुरम्यं तव शिवे । यदीयं
 सौरम्यं सहजसुपलब्धं सुमनसा वसन्त्यस्मिन्मन्ये बलम-
 थनवाटीविटपिनाम् ॥ २५ ॥ उन्मीलद्ददनेन्दुकान्तिवि-
 सैरेन्द्रे समुत्सारितं मयं पीनकुचस्थलस्य च रूचा हस्तप्र-
 भाभिर्हतम् । एतस्याः कलविङ्गकण्ठकदलीकल्प मिलत्कौतु-
 कादप्रासाङ्गसुखं रूपेव सहसा केशेषु लभं तमः ॥ २६ ॥

(अभ्यङ्गारम्भः) ॥ असाः पांठोपविष्टाया अभ्यङ्गं
 वितनोत्यसौ । लसच्छ्रेणि चलद्वेणि नटद्वरुपयोधरम् ॥ २७ ॥
 आवर्त्य कण्ठ सिचयेन सम्यगावद्व्य यक्षीरुहकुम्भयुगमम् ।
 कासौ करालम्बिततैलपात्रा मन्दं समासीदति सुन्दरीं ताम्
 ॥ २८ ॥ वक्षोजौ निविडं निरुद्ध्य सिचैयेनाकुञ्च्य मध्य
 शनैः कृत्वा चम्पकतैलसेकमबला संपीड्य मन्दं शिरः ।
 पाणिभ्यां चलकङ्कणोद्यतझणत्कारोत्तराभ्यां करोत्यभ्यङ्गं
 परिपश्यतः सकुतुकं दोरन्तर प्रेयसः ॥ २९ ॥

(सीमन्तरचनम्) ॥ स्नेहसवर्धितान्वालान्ददं
 वध्नाति सुन्दरी । करुणा हरिणाक्षीणां कुतः कठिनचेत-
 साम् ॥ ३० ॥ सप्राप्तचिकुरभावः कचनिचयो वा शुवा करे
 लभः । स्त्रीभिर्ददं निवद्धो न चेत्यर्कलत्रमनुसरति ॥ ३१ ॥
 यथा यथायं बलते भुजोऽस्या उदक्षितः संयमने कचानाम् ।
 तथा तथा बलति काममेकः स एव वक्षोरुह उत्पलाक्ष्याः
 ॥ ३२ ॥ जानुभ्यामुपविश्य पाणिनिहितश्रेणीभरा
 प्रोन्नमदोर्वह्नी नमदुन्नमत्कुचतटी दीव्यन्नखाङ्गावलिः ।
 पाणिभ्यामवधूय कङ्कणझणत्कागवतारोत्तर वाला नैहति कि
 निजालकभरं किवा मदीयं मनः ॥ ३३ ॥ अंश्रान्तं
 दृढयन्नणेन कुचयोरत्यक्तकाठिन्योरावदस्फुटमण्डलोन्नति-
 मिलच्छोलं विमुच्योरसः । नीवीविच्छुरित विधाय तमसुं
 वामस्तनालम्बिनी वेंगी पाणिनखाङ्गलं त्रिथिलयत्याक्रम्य
 पीठ पदा ॥ ३४ ॥ आभुश्याङ्गुलिपल्लवौ कचभरे व्यापार-
 यन्ती करां वन्धोत्कर्षनिवद्धमानसतया शून्यां दधाना
 दृगम् । बाहूत्क्षेपसमुन्नते कुचतटे पर्यस्तचोलाशुका
 हीसकोचितबाहुमूलसुमगं वध्नाति जूटी वधूः ॥ ३५ ॥
 जानुस्थापितदर्पणं परिणमद्वीचं समुद्यद्भुजं न्यक्षत्कूर्पसुन्नम-
 द्भुजलसत्कक्षान्तरोहत्कुचम् । पाणिभ्यां प्रविभज्य केग-
 निचय सीमन्तकर्माधता चेतः कस्य वशीकरोति न बला-
 द्वाला विलोलेक्षणा ॥ ३६ ॥ केगान्वामकरावलम्बितशि-
 खान्भूयो रणत्कङ्कणं व्याधूयाथ कनिष्ठिकानखमुखेनाकुञ्चि-
 ताभ्याङ्गुलि । सीमन्तं विरचय्य तस्य करभेणोन्मूज्य पार्श्व-
 द्वय तान्पश्चाद्युगपत्प्रणीय करयोर्धुग्मेन वध्नात्यसौ ॥ ३७ ॥

(सीमन्तसिन्दूरम्) ॥ वहन्ती सिन्दूरं प्रबलकव-
 रीभारतिमिरत्विपा वृन्दैर्वन्दीकृतमिच नवीनार्कभरणम् ।
 तनोतु क्षेमं नस्तव वदनसौन्दर्यलहरीपरीवाहस्रोतःसरणि-
 रिव सीमन्तसरणिः ॥ ३८ ॥ अये मातर्दृष्ट्वा सुखममृत-
 भानुभ्रमवशात्कचच्छद्या राहुर्वसति किमु तृष्णातरलितः ।
 किमेव कदर्पान्तकतरुणि सिन्दूरसरणिच्छलाद्भोक्तुं भूयो
 वहिरिव रसज्ञा कलयति ॥ ३९ ॥

ललाटः ॥ केगान्वकारादथ दृश्यभालस्थलार्घचन्द्रा
 स्फुटमष्टमीयम् । एनां यदासाद्य जगज्जयाथ मनोभुवा
 सिद्धिरसाधि साधु ॥ ४० ॥

(तिलकः) ॥ वाले ललामलेखेयं भाले भलीव राजते ।
 श्रूलताचापमाकृष्य न विद्यः क हनिष्यति ॥ ४१ ॥

कस्तूरीनिलकं वाले भाले मा कुरु मा कुरु । अथ साम्यं
भजामीति जून्मते गगलाच्छन ॥ ४२ ॥ इयामलेनाङ्कितं
भाले वाले केनापि लक्ष्मणा । मुखं तवान्तरामुमभृङ्गफुला-
न्मुजायते ॥ ४३ ॥ नासावंगविनिर्मुक्तमुक्ताफलसना-
मिना । भाति भालतलस्थेन वाला चन्दनविन्दुना ॥ ४४ ॥
लोचनफुल्लान्मोजद्वयलोभान्दोलितकमनाः । कस्तूरीनिल-
कमिषादयमलिकेजलिः समुल्लसति ॥ ४५ ॥ अस्या ललाटे
रचिता सर्खामिर्विभाव्यते चन्दनपत्रलेखा । आपाण्डुरक्षा-
मरुशालमितावनङ्गवाणत्रणपङ्क्तिः ॥ ४६ ॥ अस्यास्तनु-
सन्दनसन्मिता व स र्मानकेतुर्जगती विजेतुम् । सुकु-
ङ्कुमालेखमिषेण वीरो व्यमोचयचारुतरां पताकाम् ॥ ४७ ॥
विगजतेज्यास्तिलकोऽयमश्वितो विकुञ्चितभ्रूलनिकाद्वयान्-
न्तरे । विजित्य लोकद्वितयं दिवं प्रति संरेण वाणो धनु-
र्षाव योजितः ॥ ४८ ॥ अस्याः मुगन्विनवकुङ्कुमपङ्कदत्तो
मुखश्रकात्ति निलको मदिरक्षणयाः । आविश्ररागममिरा-
मसुखारविन्दनिष्यन्दलयमित्र मे हृदयं द्वितीयम् ॥ ४९ ॥
अस्याः संयमवान्करो मधुकैरभ्यर्थ्यमानो सुहृर्भृङ्गीगो-
पननामिगापमचिरादुन्माष्टुकामो निजम् । सीमन्तेन करेण
कामलरुचा सिन्दूरविन्दुच्छलादातसायसपिण्डमण्डलमसावा-
दातुमाकाङ्क्षति ॥ ५० ॥ केयूरं न करे पदे न कटकं
मौली न माला पुनः कस्तूरीतिलकं तथापि तनुते संसार-
सारश्रियम् । सर्वाविक्रयमलेखि भालफलके यत्सुभ्रुवो वेषसा
जानीमः किमु तत्र मन्मथमर्हापालेन मुद्रा कृता ॥ ५१ ॥

भ्रुवो ॥ भ्रूरेखायुगलं भाति तस्याश्चटुलचक्षुषः । पत्र-
द्वयात्र हरिता नामावंगविनिर्गता ॥ ५२ ॥ असितात्मा
समुद्भटः समाविष्कृतचापलः । भुजगकुटिलस्तस्या भ्रूवि-
क्षेपः खलायते ॥ ५३ ॥ स्वरकल्पद्रुमो वाले तव भाले
द्विपञ्चकः । पत्रयोरनयोश्छाया भ्रुवोर्व्याजादुद्वहति ॥ ५४ ॥
किञ्चित्सविभ्रमादश्चिभ्रूलता भाति मामिनी । बालक्रीडाप्र-
तिद्वन्द्वि तर्जयन्तीत्र यावनम् ॥ ५५ ॥ कामकार्मुकतया
कथयन्ति भ्रूलतां मम पुनर्मतमन्यत् । लोचनाम्बुरुहयो-
न्परिस्थं भृङ्गगावकततिद्वयमेतम् ॥ ५६ ॥ तस्या गला-
काञ्चननिर्मितेव कान्तिभ्रुवोरायतलेखयोर्या । तां वीक्ष्य
लीलाचतुरामनङ्गः स्त्रचापसौन्दर्यमदं सुमोच ॥ ५७ ॥
श्रुभ्यां प्रियाया भवता मनोभ्रूचापेन चापं धनसारभावः ।
निजां यदङ्गपदगामपेस्य सप्रत्यनेनाविफूर्वार्यतार्जि ॥ ५८ ॥

सारं धनुर्यद्विधुनोज्जिताया यासेन भूतेन च लक्ष्म-
लेखा । एतद्भुवा जन्म तदाप युगं लीलाचलत्वोचित-
वालभावम् ॥ ५९ ॥

नेत्रे ॥ नूनमाज्ञाकरस्तस्याः सुभ्रुवो मकरध्वजः । यत-
स्तन्नेत्रसंचारस्चितेषु प्रवर्तते ॥ ६० ॥ निःसीमगोमा-
नोमान्यं नताङ्ग्या नयनद्वयम् । अन्योन्यालोकनानन्द-
विग्हादिव चञ्चलम् ॥ ६१ ॥ आसां त्रतमतीवाक्षोर्य-
त्पुरः परिसर्पणम् । सह यातं मनस्तत्र त्यक्त्वा भूयो नि-
वर्तनम् ॥ ६२ ॥ अर्जुनः कृष्णसंयुक्तः कर्ण यत्रानु-
धावति । तन्नेत्रं तु कुरुक्षेत्रमिति मुग्धे मृगामहे ॥ ६३ ॥
एकमेवाक्षि वामाक्षि रजयञ्जनलेखया । जायतामैन्दवै
विम्बे खञ्जनाम्बुजसंगमः ॥ ६४ ॥ अमुष्य सुषिता ल-
क्ष्मीश्रक्षुपेति न नूतनम् । न वेद्मि कथयत्यस्याः कर्णं लभं
किमुत्पलम् ॥ ६५ ॥ मृगसंवन्धिनी दृष्टिरसां यदि न
सुभ्रुवः । धावति श्रमणोत्सलीलादूर्वाङ्कुरे कुतः ॥ ६६ ॥
तस्याः श्रवणमार्गेण चलिते यदि लोचने । कुतः प्रकाम-
धवले घतः कृष्णानुरक्तनाम् ॥ ६७ ॥ श्रूयतां कौतुकं
सोऽपि स्मरः शृङ्गारिणां गुरुः । अमुष्याः शिष्यतामेति
श्रवणोन्मुखयोर्द्वयोः ॥ ६८ ॥ भास्वत्कुण्डलमाणिक्य-
प्रभाप्रतिहृतेरिव । नताङ्ग्याः श्रवणोत्सङ्गमारुढा नय-
नद्वयी ॥ ६९ ॥ नयनस्य तुलां चक्रे नलिनैः नत-
भ्रुवः । ऊनेन चलिते भृङ्गं मामरंमाद्विर्विर्दधौ (?) ॥ ७० ॥
अनङ्गमङ्गलमुवस्तदपाङ्गस्य मङ्गयः । जनयन्ति सुहृद्यू-
नामन्तः संतापसंततिम् ॥ ७१ ॥ यदि स्यान्मण्डले सक्त-
मिन्दोरिन्दीवरद्वयम् । तदोपमीयते तस्या वदनं चारुलो-
चनम् ॥ ७२ ॥ श्रमयति शरीरमविकं श्रमयति चेतः क-
नेति सतापम् । मोहं सुहृश्च कुरुते विषविषमं वीक्षणं तस्याः
॥ ७३ ॥ अतिपूजिततारयं दृष्टिः श्रुतिलङ्घनक्षमा सुतनुः ।
जिनसिद्धान्तस्थितिरिव सवासना कं न मोहयति ॥ ७४ ॥
नयनच्छलेन सुतनोर्वदनजिते शशिनि कुलपती क्रोधात् ।
नासानालनिवद्धं स्फुटितमिवेन्दीवर द्वेषा ॥ ७५ ॥ आया-
मिनोस्तदक्ष्णोरञ्जनरेखाविधिं वितन्वन्त्याः । पाणिः प्रसा-
विकायाः प्रापदपाङ्गं चिरेण विश्रम्य ॥ ७६ ॥ प्रवातनी-
लोत्पलनिर्विशेषमर्धारविप्रेक्षितमायताख्या । तथा गृहीतं नु
मृगाङ्गनाभ्यस्ततो गृहीतं नु मृगाङ्गनाभिः ॥ ७७ ॥ सुखा-
रविन्दोपरिभागसंस्थं नेत्रद्वयं खञ्जनमामनन्ति । प्रफुल्लवक्रा-
न्मुजार्धवर्ति दलद्वयं भृङ्गयुतं मतं मे ॥ ७८ ॥ इन्दीवर

१ निष्कृतसुन्दर्य कस्तूरीनिलकेन लान्धनवत्त्वाच्चन्द्रः साम्यं
भजेदिति भावः. २ इयामवर्णनं. ३ चिह्नं.

१ नेत्रकटाक्षपातेन यचितेषु.

लोचनयोस्तुल्यैर्निर्माय यत्नेन विधिः कदाचित् । अतु-
ल्यतां वीक्ष्य ततो रजासि निक्षिप्य चिक्षेप स पङ्कमध्ये
॥ ७९ ॥ इषुत्रयेणैव जगन्नयस्य विनिर्जयात्पुण्यमयाशुगेन ।
शेषा द्विवाणी सफलीकृतैयं प्रियाद्वगम्भोजपदेऽमिषिच्य
॥ ८० ॥ सेयं मृदुः कौसुमचापयष्टिः सरस्य मुष्टिग्रहणा-
ईमव्या । तनोति नः श्रीमदपाङ्गमुक्तां मोहाय या दृष्टिग-
रौघवृष्टिम् ॥ ८१ ॥ आघूर्णित पद्ममलक्षिपत्र प्रान्तद्युतिश्वे-
त्यजितामृतांशु । अस्या इवासाश्रुलदिन्द्रनीलगोलामलभ्या-
मलतारतारम् ॥ ८२ ॥ कर्णात्पलेनापि मुखं सनाथ लमेत
नेत्रद्युतिनिर्जितेन । यद्येतदीयेन ततः कृतार्था स्त्रक्षुपी किं
कुरुते कुरुङ्गी ॥ ८३ ॥ त्वचः समुत्तार्य दलानि रीत्या मो-
चात्वचः पक्षपाटनानाम् । सारैर्गृहीतैर्विधिरुत्वलौघादसा-
मभूदीक्षणरूपशिली ॥ ८४ ॥ चकोरनेत्रैणदृशुत्वलानां
निमेषवेत्रेण किमेष कृष्टः । सारः सुधोद्गारमयः प्रयत्न-
विघातुमेतन्नयने विघातुः ॥ ८५ ॥ ऋणीकृता किं हरिणी-
मिरासीदस्याः सकाशान्नयनद्वयश्रीः । भूयोगुणैयं सकला
बलाद्यत्तान्मोऽनयालम्यत विम्यतीम्यः ॥ ८६ ॥ द्यौं
किमस्याश्रुपलस्वभावे न दूरमाक्रम्य मियो मिलेताम् । न
चेत्कृतः स्यादनयोः प्रयागे विन्नः श्रवःकूपनिपातमाल्या
॥ ८७ ॥ केदारमाजा गिगिरप्रवेगात्पुण्याय मन्ये मृतसु-
त्पलिन्या । जाता यतस्तत्सुमेक्षणैयं यतश्च तत्कोरकदम्ब-
कोरः ॥ ८८ ॥ नतश्रुवो लोचनसञ्जरीटौ विहारमानङ्गमि-
हारमेते । कथं न सानन्दहृदो युवानस्तारुण्यमन्तानिषिसु-
न्नयन्तु ॥ ८९ ॥ स्वद्वजोर्जनयन्ति सान्त्वतां सुरकण्डूय-
नकैतवान्मृगाः । नितयोरुदयत्यमीलयोस्तदखर्वक्षणगोभया
भयात् ॥ ९० ॥ नलिन मलिनं विचृण्वती पृथतीमस्पृशती
तदीक्षणे । अपि खञ्जनमञ्जनाञ्जिते विदधाते रुचिगर्वदुर्विधम्
॥ ९१ ॥ श्रुतिलङ्घनमीहमानयोर्मलिनाभ्यन्तरयोरघोरयोः ।
स्मृतितापकरत्वमेतयोरुचितं लोचनयोर्धृगादृगः ॥ ९२ ॥
लोचने हरिणगर्वमोचने मा विदूषय नताङ्गि कज्जलः ।
सायकः सपदि जीवहारकः किं पुनर्हि गैरलेन लेपितः
॥ ९३ ॥ कामिनीनयनकज्जलमङ्गादुत्थितो मदनमत्तवराहः ।
कामिमानसवनान्तरचारी मृलमुत्खनति मानलतायाः ॥ ९४ ॥
रामाविलोलनयने किमु मीनबालौ नीलोत्पले किमयथा
किमु खञ्जरीटौ । किं वा जगन्नयजयाय कृतिर्न जाने कद-
र्पभ्रूपरचिता नवकर्मणस्य ॥ ९५ ॥ सुखविधुपरिवृत्तोत्तान-
तादङ्गपागावधिचक्रितचक्रोरीकान्तिचौर तदक्षि । त्रिभुवन-

युवचेतोन्नवसकेतहेतोः सहचरमित्र कर्तुं पाशमाशङ्क्य
याति ॥ ९६ ॥

(कटाक्षः) ॥ यान्ती गुरुजनः सार्धं लयमानसुखा-
म्बुजा । तिर्यग्भीवं यदद्राक्षीत्तन्निष्पन्नाकरोज्जगत् ॥ ९७ ॥
कचित्कृष्णार्जुनगुणा कचित्कर्णान्तगामिनी । अपाङ्गश्रीस्तवा-
भाति सुभ्रूर्भारतगीरिव ॥ ९८ ॥ विशालाक्षीकटाक्षस्य साक्षी
त्र्यक्षो महेश्वरः । नाद्यापि प्रकृतं याति येन विद्वो दिग-
म्बरः ॥ ९९ ॥ यासां कटाक्षविशिष्टैः सरच्चारेण ता-
डिताः । हृतचैतन्वसर्वेस्ता मोह्यन्ते सुग्धकामुकाः ॥ १०० ॥
रे रे वरद मा रोदीः कं कं न त्रामयन्त्यमूः । कटाक्षवीक्ष-
णादेव कराकृष्टस्य का कथा ॥ १०१ ॥ हत्वा लोचनविशिष्टै-
र्गत्वा कतिचित्पदानि पद्माक्षी । जीवति युवा न वा किं भूयो
भूयो विलोकयति ॥ १०२ ॥ अस्याः कररुहखण्डितका-
ण्डपटप्रकटनिर्गता दृष्टिः । पटाविगलितनिःकलुषा स्वदते
पीयूषधारेव ॥ १०३ ॥ वसन्तनीलोत्पलपट्टपदानां गीता-
मृत श्रोतुमिचोत्तरङ्गा । नतश्रुवो लोचनकृष्णसारौ कर्णा-
न्तिक सततमाश्रयेते ॥ १०४ ॥ नयनाञ्जलचञ्चरीकूपरो
बलतेऽयं यत एव पक्षमालया । तत एव भवन्ति नील-
पक्षप्रकराणां ननु वृष्टयो नवीनाः ॥ १०५ ॥ यत्रयत्र बलते
शनैः शनैः सुश्रुवो नयनकोणविभ्रमः । तत्रतत्र गतपत्र-
घोरणी तोरणीभवति पुष्पधन्वनः ॥ १०६ ॥ भवनश्रुवि
सृजन्तस्तारहारवतारान्दिशि दिशि विकिरन्तः केतकाना
कुटुम्बम् । त्रियति च रचयन्तश्चन्द्रिकां दुग्धमुग्धा प्रतिन-
यननिपाताः सुश्रुवो विभ्रमन्ति ॥ १०७ ॥ प्रणालीदीर्घस्य
प्रतिपदमपाङ्गस्य सुहृदः कटाक्षव्याक्षेपाः शिशुगफरफालप्रति-
भुवः । सुवानाः सर्वस्य कुसुमधनुषोऽस्मान्प्रति सखे नर्व
नेत्राद्वैत कुवल्यदृगः संनिदधति ॥ १०८ ॥ दिनान्ते
लान्तीनां कनककलगाकारकुचयोरुपर्यसन्तीनां कमलक-
लिकाक्रोमलकरौ । समुच्चत्कालिन्दीतरलतरकल्लोकुटिलः
कटाक्षः कान्तानां कमिह कमितार न कुरुते ॥ १०९ ॥ शि-
लासम्यग्धौतोऽञ्जलवधवलघावपरिसरानिमानन्तः ज्यामानिव
विपमवाणस्य विशिखान् । दृढप्रज्ञावर्माण्यपि हृदयमर्माणि
रुजतः कटाक्षानेतस्या मुनिरपि न सोढुं प्रभवति ॥ ११० ॥
पिपासुरिव चञ्चलं विकटकर्णकूपाञ्जलं ततः प्रतिचलन्सुहुः
श्रवणपाशमीतोऽभितः । तनोति तरलाकृतिस्तरललोचने
सततं गतागतकुतूहलं सुहृत्पाङ्गैरङ्कुस्तव ॥ १११ ॥
सन्मार्गं तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां लज्जां

तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव । अत्रचापाकृष्ट-
सुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्षमाण एते यावल्लीलावतीनां
हृदि न धृतिमुषो दृष्टिवाणाः पतन्ति ॥ ११२ ॥

(अश्रूणि) ॥ अश्रुच्छलेन सुदृशो हुतपावकधूमकल्ल-
षाक्ष्याः । अप्राप्य मानभङ्गे विगलति लावण्यवारिपूर
इव ॥ ११३ ॥

नासा ॥ पुराणवाणत्यागाय नूतनास्त्रकुतूहलात् ।
तन्नासा भाति कामेन तूणीवाधोमुखीकृता ॥ ११४ ॥
दन्तालिदाडिमीवीजभक्षणोत्कण्ठचेतसः । मन्ये मारशुकस्येयं
नासा चञ्चूर्विराजते ॥ ११५ ॥ नासादसीया तिलपुष्पतूणं
जगत्रयन्यस्तशरत्रयस्य । श्वासानिलामोदभरानुमेयां दधद्वि-
बाणीं कुसुमायुधस्य ॥ ११६ ॥ केचित्तिलस्य कुसुमं शुक्-
चक्षुमन्ये नासां वदन्ति कथयाम्यहमन्यदेव । संरक्षितो निज-
शरासनसंनिधाने कामेन केतकदलैकमयो निषङ्गः ॥ ११७ ॥

(नासाभूषणम्) ॥ नासामौक्तिकमवले किमधरवि-
म्बेन विद्रुमं कुरुपे । दृष्ट्या गुञ्जावीजं शिव शिव भूयस्तदेव
हसितेन ॥ ११८ ॥ श्लेष्मागारे वसतिर्जातास्माकं तदत्र
मा यात । आन्दोलनच्छलादिह निवारयन्तीव मौक्तिकानि
विद्वान् ॥ ११९ ॥ सुधामयोऽपि क्षयरोगशान्त्यै नासाग्रमु-
क्ताफलकच्छलेन । अनङ्गसंजीवनदृष्टशक्तिर्मुखामृतं ते
पिबतीव चन्द्रः ॥ १२० ॥ आकाशात्पतितं पुनर्जलनिधौ
मध्ये चिरं संस्थितं पश्चाद्दुःसहदेहरन्ध्रजनितश्लेशान्वितं
मौक्तिकम् । बाले बालकुरङ्गलोचनयुगे घोरं तपः संचर-
न्नासाभूषणतामुपैति सखि ते विन्वाधरापेक्षया ॥ १२१ ॥
अस्याः कामनिवासरम्यभवनं वक्रं विलोक्यादरात्रिश्रित्येव
सुधाकरं प्रियतमं भूमीगतं शोभनम् । नासामौक्तिककैतवेन
रुचिरा तारापि सा रोहिणी मन्ये तद्विरहासहिष्णुहृदया
तत्संनिधिं सेवते ॥ १२२ ॥

कर्णौ ॥ सौन्दर्यपात्रे वक्रेन्दुौ कुरङ्गासङ्गमीतया ।
सूचितौ श्रोत्रयाशाभ्यां पाशाविव मृगीदृशा ॥ १२३ ॥
कमनीयतानिवासः कर्णस्तस्या विचित्रमणिभूषः । सविधप्र-
सूतरत्नं शङ्खनिधिं दूरतरमकरोत् ॥ १२४ ॥ तालीदलं काञ्च-
नकर्णपाशौ प्रसारयन्ती सुतनुः कराभ्याम् । रराज कर्णान्त-
निषण्णदृष्टिः शाणे दधानेव कटाक्षवाणान् ॥ १२५ ॥
वियोगवाप्याक्षितनेत्रपद्मच्छद्मान्वितोत्सर्गपयःप्रसूनौ । कर्णौ
किमस्या रतितत्पतिभ्यां निवेद्यपूपौ विधिशिल्पमीदृक्
॥ १२६ ॥ इहाविशद्येन पथातिवक्रः शस्त्रौघनिष्यन्दरसप्र-
वाहः । सोऽस्याः श्रवःपत्रयुगे प्रणालीरेखेव धावत्यमिकर्ण-

कूपम् ॥ १२७ ॥ अस्या यदद्यादश संविमन्य विद्याः
श्रुती दध्रतुर्धर्मधर्मम् । कर्णान्तरुत्कीर्णगमीरेखः किं तस्य
संख्यैव न वा नवाङ्कः ॥ १२८ ॥ मन्येऽमुना कर्णलताम-
येन पाशद्वयेन च्छिदुरेतेरेण । एकाकिपाशं वरुणं विजि-
ग्येऽनङ्गीकृतायासतती रतीशः ॥ १२९ ॥ आत्मैव तातस्य
चतुर्भुजस्य जातश्रुतुर्दोरुचितः सरोऽपि । तत्रापयोः कर्ण-
लते भ्रुवोर्ज्ये वंशत्वंगंशौ चिपिटे किमस्याः ॥ १३० ॥

(कर्णभूषणम्) ॥ मुक्ताताटङ्कयुगं प्रतिमुक्तं कर्ण-
पार्श्वयोरस्याः । सुखकमलमिव निषेवितुमागतममृतांशुविम्ब-
युगम् ॥ १३१ ॥ ताटङ्कमसास्तरलेक्षणया मुक्ताफलै-
श्चारुरर्चिं विधत्ते । मुखश्रिया चन्द्रमिवाभिभूय बन्दीकृतं
तारकचक्रवालम् ॥ १३२ ॥ शशी हतुं लोभान्मुखकमल-
शोभां श्रुतिफलं सिपेवे सातङ्कस्तव तरुणि ताटङ्ककपटात् ।
तदन्तःपीयूषं निखिलमथ निक्षेप्तुमधरे मनोजन्मा मुष्णन्मुहु-
रहह तुच्छं तमकरोत् ॥ १३३ ॥

कपोलौ ॥ कपोलपार्लीं तव तन्वि मन्ये लावण्यधन्ये
विशमुत्तरास्याम् । विभाति यसां ललितालकायां मनोहरा
वैश्रवणस्य लक्ष्मीः ॥ १३४ ॥ स्वर्णच्छवीनामसितेक्षणानां
कर्णान्ततो गण्डलतातलानि । भृङ्गाः सहेलं यदि मापति-
ष्यन्कोऽवेदयिष्यन्नवचम्पकानि ॥ १३५ ॥ आवधन्परिवेषम-
ण्डलमलं वक्रेन्दुविन्नाद्विहः कुर्वत्पङ्कजजृम्भमाणकलिकाक-
र्णावतंसक्रियाम् । तन्वङ्गयाः परिन्दत्यतीव हसतीवोत्सर्प-
तीवोत्त्वणं लावण्यं ललतीव काञ्चनशिलाकान्ते कपोल-
स्थले ॥ १३६ ॥

अधरः ॥ तवैष विद्रुमच्छायो मरुमार्ग इवाधरः ।
करोति कस्य नो मुग्धे पिपासाकुलितं मनः ॥ १३७ ॥
अल्पेनापि सुरक्तेन साधनेन प्रयोजनम् । ओष्ठद्वयसहायेन
कान्तास्येन जगज्जितम् ॥ १३८ ॥ सर्वस्यैव हि रत्नस्य
त्रणेऽर्धः परिहीयते । दयिताधररत्नं तु त्रैणितं यार्त्यनर्ध-
ताम् ॥ १३९ ॥ अधरोऽयमधीराक्ष्या बन्धुजीवप्रभाहरः ।
अन्यजीवप्रमां हन्त हरतीति किमद्भुतम् ॥ १४० ॥ मुखा-
रविन्ददत्तश्रीः सुतनोररुणोऽधरः । कुरुते हारमाणिक्यप्रदी-
पान्याण्डुरत्विपः ॥ १४१ ॥ संततोदयसंख्येव वदनेन्दोर-
निन्दिता । तदोष्ठमुद्रा लावण्यसमुद्रस्येव विद्रुमः ॥ १४२ ॥

१ अल्काः केशाः; (पक्षे) कुबेरनगरी. २ वैश्रवणस्य कुबेरस्य
(पक्षे) वै इति पदच्छेदः. श्रवणस्य कर्णस्य. ३ प्रवालकान्तिः;
(पक्षे) विगता द्रुमच्छाया यस्मात् ४ मरुदेनाममार्गः. ५ छिद्रः
जाते मतीत्यध्याहार्यम्. ६ मूल्यम्. ७ सजातम्रगम्. ८ अमू-
त्यतान्. ९ बन्धुकपुष्पम्; (पक्षे) बन्धुभूता जीवा.

अधरोऽसौ कुरङ्गाक्ष्याः शोभते नासिकातले । सुवर्णनलिकामध्यान्माणिक्यमिव विच्युतम् ॥ १४३ ॥ अधरं खलु विम्बनामकं फलामभ्यामिति भव्यमन्वयम् । लभतेऽधरविम्ब इत्यदः पदमस्या रदनच्छदे वदत् ॥ १४४ ॥ उत्थितो निशि कलानिधिर्भवेदेतदीयमुखतुल्यतासये । प्रापितो मलिनभात्रमेतया लज्जया नभसि यात्यदृश्यताम् ॥ १४५ ॥ अपि मृगाक्षि तवाधरपल्लवे दयितदन्तपदं न भवत्यदः । भुवनमोहनमन्नपदाङ्कितं किमुत यन्नमिदं सरयन्निणः ॥ १४६ ॥ अभिलषन्ति तवाधरमाधुरीं तदिह किं हरिणाक्षि सुधाबुधाः । सुरसुधामधरीकुरुते यतस्त्वदधरोऽधरतामगमत्ततः ॥ १४७ ॥ पुष्पं प्रवालपहितं यदि स्यान्मुक्ताफल वा स्फुटविद्रुमस्थम् । ततोऽनुकुर्याद्विशदस्य तस्यास्ताम्रौष्ठपर्यस्तस्रचः सितस्य ॥ १४८ ॥ बन्धूकवन्धूभवदेतदस्या मुखेन्दुनानेत्र सहोजिहानम् । रागश्रिया शैशवयौवनीयां स्वमाह संध्यामधरोष्ठलेखा ॥ १४९ ॥ अस्या मुखेन्दावधरः सुधाभूर्विम्बस्य युक्तः प्रतिविम्ब एषः । तस्याथवा श्रीर्दुमभाजि देशे संभाव्यमानस्य तु विद्रुमेऽसौ ॥ १५० ॥ जानेऽतिरंगादिदमेव विम्बं विम्बस्य च व्यक्तमितोऽधरत्वम् । द्वयोर्विशेषैवगमाक्षमाणां नास्ति भ्रमोऽभूदनयोर्जनानाम् ॥ १५१ ॥ प्रियामुखीभूय सुखी सुधांशुर्वसत्यसौ राहुभयव्ययेन । इमां दधाराधरविम्बलीलां तस्यैव बालं करचक्रवालम् ॥ १५२ ॥ अधरममृतं कः संदेहो मधून्यपि नान्यथा मधुरमधिकं द्राक्षायाश्च प्रसन्नरसं फलम् । सकृदपि पुनर्मध्यस्थः सन्नरसान्तरविज्जनो वदतु यदिहान्स्त्वाद् स्यात्प्रियादशनच्छदात् ॥ १५३ ॥ त्वं पीयूष दिवोऽपि भूषणमसि द्राक्षे परीक्षेत को माधुर्यं तव विश्वतोऽपि विदितं माध्वीक माध्वीकता । एतर्किं तु मनागैरंतुदमिव ब्रूमो न चेत्कुप्यसि यः कान्ताधरपल्लवे मधुरिमा नान्यत्र कुत्रापि संः ॥ १५४ ॥

दन्ताः ॥ द्विधा विधाय शीतांशु कपोलौ कृतवान्विधिः । तन्व्यास्तद्रसनिव्यन्दविन्दवो रदनावलिः ॥ १५५ ॥ चन्द्राधिकैतन्मुखचन्द्रिकाणां दरायतं तत्किरणाद्वनानाम् । पुरःपरिस्रस्तपृष्ठद्वितीय रदावलिद्वन्द्वति विन्दुवृन्दम् ॥ १५६ ॥ राजौ द्विजानामिह राजदन्ताः संविभ्रति श्रोत्रियविभ्रम यत् । उद्वेगरागादिमृजावदाताश्चत्वार एते तद्वैमि मुक्ताः ॥ १५७ ॥ थावधावत्कुवलयदर्शा मृज्यते दन्तपालिस्तावत्तावद्विगुणमधरच्छायया शोणशोचिः । काचित्त्वस्याः परिमलकलाहूत-

मात्रालिकान्त्या वक्राश्वासे प्रसरति मुहुः श्यामिकाप्याविरासीत् ॥ १५८ ॥

चिबुकः ॥ विलोकितास्या मुखमुन्नमय्य किं वेधसेयं सुपमासमाप्तौ । धृत्युद्भवा यच्चिबुके चकास्ति निम्ने मनागङ्गुलियन्नणेव ॥ १५९ ॥

मुखम् ॥ जितेन्दुपद्मलावण्यं कः कान्तावदनं जयैत् । सुक्त्वा तदेव सुरतश्रमजिहितलोचनम् ॥ १६० ॥ चलद्भङ्गमिवात्मोजमधीरनयनं मुखम् । तदीयं यदि दृश्येत कामः क्रद्धोऽस्तु किं ततः ॥ १६१ ॥ विलसत्याननं तस्या नासाग्रस्थितमौक्तिकम् । आलक्षितबुधाश्लेषं राकेन्दोरिव मण्डलम् ॥ १६२ ॥ मुखं वहति बन्धूकवन्धुरेणाधरेण सा । पूर्णेन्दुमिव सौन्दर्यादङ्गलालितकौस्तुभम् ॥ १६३ ॥ विधायार्पूर्वपूर्णेन्दुमस्या मुखमभूद्भुवम् । धाता निजासनात्मोजविनिमीलनदुःस्थितः ॥ १६४ ॥ शरत्कालसमुल्लासिपूर्णमाशर्वरीप्रियम् । करोति ते मुखं तन्वि चपेटापातनातिथिम् ॥ १६५ ॥ राकायामकलङ्कं चेदमृतांशोर्भवेद्वपुः । तस्या मुख तदा साम्यपराभवमवाभुयात् ॥ १६६ ॥ आननं मृगशावाक्ष्या वीक्ष्य लोलालकावृतम् । भ्रमद्भ्रमरसंकीर्णं सरामि सरसीरुहम् ॥ १६७ ॥ इयं सुनयना दासीकृततामरसश्रिया । आननेनाकलङ्केन जयतीन्दुं कलङ्किनम् ॥ १६८ ॥ लावण्यमधुमिः पूर्णमासमस्या विकस्वरम् । लोकलोचनरोलम्बकदम्बैः कैर्न पीयते ॥ १६९ ॥ ननु नीलाञ्चलसंवृतमाननमाभाति हरिणनयनायाः । प्रतिविम्बित इव यमुनागभीरनीरान्तरेणाङ्कः ॥ १७० ॥ अम्बुजमम्बुनि मग्नं त्रासादाकाशमाश्रितश्चन्द्रः । संप्रति कः परिपन्थी यं प्रति कोपारुणं वदनम् ॥ १७१ ॥ आसार्य सलिलभरे सवितारसुपास्य सादरं तपसा । अधुनाब्जेन मनाक्तव मानिनि तुलना मुखस्यासा ॥ १७२ ॥ सुविरलमौक्तिकतारे धवलांशुकचन्द्रिकाचमत्कारे । वदनपरिपूर्णचन्द्रे सुन्दरि राकास्ति नात्र संदेहः ॥ १७३ ॥ पुंसां दर्शय सुन्दरि मुखेन्दुमीषत्रपामपाकृत्य । जायाजित इति रूढा जनश्रुतिर्मे यशो भवतु ॥ १७४ ॥ अबले सलिले संता ते मुखभावो गमितो न पङ्कजेन । कथमैदिमवर्णतान्त्यजस्य द्विजराजेन कृतोरुनिग्रहस्य ॥ १७५ ॥

१ सायकालपर्यन्तम्. २ मुखत्वम्. मुखसाम्यमित्यर्थ. ३ आदौ मवर्णो यस्य तस्य भावस्तत्ता. पकारादेः पङ्कजस्य मकरादित्वात् कथमित्यर्थः. (पक्षे) ब्राह्मणत्वम्. ४ अन्ते जकारो यस्यैतादृशस्य पङ्कजस्य, (पक्षे) अतिशूद्रस्य. ५ चन्द्रेण, (पक्षे) ब्राह्मणश्रेष्ठेन. ६ कृत उरुमहात्रिग्रहो-दण्डो यस्य.

माविषये परीक्षणे निखिलं पद्ममभाजि तन्मुखात् । अधु-
नापि न भङ्गलक्षणं सलिलोन्मज्जनसुज्झति स्फुटम्
॥ १७६ ॥ यः ससर्ज कमलं रमागृहं विश्वलोचनमहो-
त्सवं विधिः । एष तादृगसृजन्मृगीदृशो मीनकेतननिकेतनं
मुखम् ॥ १७७ ॥ साधु चन्द्रमसि पुष्करैः कृत मीलितं
यदभिरामताधिके । उद्यता जयिनि कामिनीमुखे तेन साह-
समनुष्ठितं पुनः ॥ १७८ ॥ तस्या मुखस्यातिमनोहरस्य
कर्तुं न शक्तः सँदृगं प्रियायाः । अद्यापि शीतद्युतिरात्म-
विम्बं निर्माय निर्माय पुनर्भिनत्ति ॥ १७९ ॥ अनेन रम्भोरु
तवाननेन पीयूषभानोस्तुल्या धृतस्य । ऊनस्य नूनं परिपूर-
णाय ताराः स्फुरन्ति प्रतिमानखण्डाः ॥ १८० ॥ अस्या
मुखस्यास्तु न पूर्णिमासं पूर्णस्य जित्वा महिमा हिमांशुम् ।
भ्रूलक्ष्मखण्डं दधदर्धमिन्दुर्भालस्तृतीयः खलु यस्य भागः
॥ १८१ ॥ व्यधत् घाता मुखपद्ममस्याः सन्नाजमम्भोजकु-
लेऽखिलेऽपि । सरोजराजौ सृजतोऽदसीयां नेत्रामिधेयावत
एव सेवाम् ॥ १८२ ॥ दिवारजन्यो रविसोममीते चन्द्रा-
म्बुजे निक्षिपतः खलक्ष्मीम् । अस्या यदास्ये न तदा
तयोः श्रीरेकश्रियेदं तु कदा न कान्तम् ॥ १८३ ॥ अस्या
मुखश्रीप्रतिविम्बमेव जलाच्च तातान्मुकुराच्च मित्रात् ।
अभ्यर्ध्य घत्तः खलु पद्मचन्द्रौ विभूषणं याचितकं कदाचित्
॥ १८४ ॥ अस्या मुखेनैव विजित्य नित्यस्पर्धीं मिलत्कु-
ङ्कुमरोषभासा । प्रसह्य चन्द्रः खलु नह्यमानः स्यादेव तिष्ठ-
न्परिवेषपाशः ॥ १८५ ॥ विधोर्विधिर्विम्बशतानि लोपं लोपं
कुहूरान्निषु मासि मासि । अभङ्गुरश्रीकमसुं किमस्या मुखे-
न्दुमस्थापयदेकशेषम् ॥ १८६ ॥ कपोलपत्रान्मकरात्सके-
तुर्भ्रूमां जिगीर्षुर्धनुषा जगन्ति । इहावलम्ब्यास्ति रतिं
मनोभू रज्यद्वयस्यो मधुनाधरेण ॥ १८७ ॥ धिक्त्तस्य
मन्दमनसः कुक्वेः कवित्वं यः स्त्रीमुखं च शशिनं च समं
करोति । भ्रूभङ्गविभ्रमकटाक्षनिरीक्षितानि कोपप्रसादहसि-
तानि कुतः शशाङ्के ॥ १८८ ॥ चन्द्रं कलङ्करहितं शफर-
द्वयं च निस्तोयमन्धतमसं च सुगन्धि तन्व्याः । वक्रच्छ-
लेन भुवि सृष्टवतो विधातुर्वर्ण्यत केन करकौशलमद्भुत तत्
॥ १८९ ॥ अस्यामपूर्वं इव कोऽपि कलङ्करिक्तश्चन्द्रोऽपरः
किमुत तन्मकरध्वजेन । रोमावलीगुणमिलत्कुचमन्दरेण
निर्मथ्य नाभिजलधिं ध्रुवसुद्धतः स्यात् ॥ १९० ॥ लोके
कलङ्कमपहातुमयं शशाङ्को जातो यतस्तव मुखं तरलाय-
ताक्षि । तत्रापि कल्पयसि तन्वि कलङ्कलेखां नार्यः समा-
श्रितजनं हि कलङ्कयन्ति ॥ १९१ ॥ यन्मञ्जुसिद्धि-

तमितो रसनामणीनां यच्छ्वाससौरभवलादलयो वदन्ति ।
यद्रीतयः स्वखलदलकृतयश्च लीला दोलाविलासतरलस्तदयं
मुखेन्दुः ॥ १९२ ॥ प्रविश श्चटिति गेहं मा वहिस्तिष्ठ
कान्ते ग्रहणसमयवेला वर्तते शीतरश्मेः । तव मुखमकलङ्कं
वीक्ष्य नूनं स राहुर्ग्रसति तव मुखेन्दुं पूर्णचन्द्रं विहाय
॥ १९३ ॥ यदमरशतैः सिन्धोरन्तः कथंचिदुपार्जितं सक-
लमपि तद्वात्रा कान्तामुखे विनिवेशितम् । सुरसुमनसः
श्वासामोदे शशी च कपोलयोरमृतमधरे तिर्यग्भूते विषं
च विलोचने ॥ १९४ ॥ असावन्तश्चद्विकचनवलीलाब्ज-
युगलस्तलस्फूर्जत्कम्बुर्विलसदलिसंघात उपरि । विना दोषा-
सङ्गं सततपरिपूर्णाखिलकलः कुतः प्रासश्चन्द्रो विगलितक-
लङ्कः सुसुखि ते ॥ १९५ ॥ जगन्नेत्रानन्दं वदनमतुलं
पक्षमलदृशः कथंकारं पङ्केरुहमनुविधातुं प्रभवति । अयं
चेदाकाङ्क्षी सह मदनकोदण्डलतया वराको राकेन्दुः
कुवलययुग किं न वहति ॥ १९६ ॥ अनाकाशे चन्द्रः
सरसिजदलद्वन्द्वसहितो गृहीतः पश्चार्धे कुटिलकुटिलैः
सोऽपि तिमिरैः । सुधां मुञ्चत्युचैरशनिमथ संमोहजननी
किमुत्पातालीयं वदत जगतः कर्तुरदिता ॥ १९७ ॥ सुधा-
वद्धयासैरुपवनचकोरैरनुसृतां किरञ्ज्योत्स्नामच्छां नवलव-
लिपाकप्रैणयिनीम् । उपप्राकाराग्रं ग्रँहिणु नयने तर्क्य मनाग-
नाकाशे कोऽयं गलितहरिणः शीतकिरणः ॥ १९८ ॥ विना
साय कोऽयं समुदयति सौरम्यसुभगः किरञ्ज्योत्स्नाधारा-
मधिधरणि तारापरिवृढः । धनुर्धत्ते सारं तिरयति विहारं
न तमसां निरातङ्कः पङ्केरुहयुगलमङ्के नटयति ॥ १९९ ॥
अनुच्छिद्यो देवैरपरिदलितो राहुदशनैः कलङ्केनास्पृष्टो न
खलु परिभूतो दिनकृता । कुहूमिर्नो लुप्तो न च शुवतिव-
क्त्रेण विजितः कलानाथः कोऽयं कनकलतिकायामुदयते
॥ २०० ॥ स्मितज्योत्स्नागङ्गा तपनतनया श्यामलरुचिः
सरस्वत्योष्ठाभारुणकिरणसौन्दर्यजयिनी । इमास्तिस्वस्तीर्या-
धिप इव मुखे सुभ्रु मिलितास्तवेदं सेवन्को न लभत इहा-
नन्दलहरीम् ॥ २०१ ॥ कोषः स्फीततरः स्थितानि परितः
पत्राणि दुर्गं जलं मैत्रं मण्डलमुज्ज्वलं चिरमधो नीता-
स्तथा कण्टकाः । इत्याकृष्टशिलीमुखेन रचनां कृत्वा तद-
त्यद्भुत यत्पद्मेन जिगीषुणापि न जितं मुग्धे त्वदीयं मुखम्
॥ २०२ ॥ आरब्धे दयितासुखप्रतिसमे निर्मातुमसिन्नपि
व्यक्त जन्मसमानमेव मिलितामंशुच्छटां वर्धति । आत्मद्रो-
हिणि रोहिणीपरिवृढे पर्यङ्कपङ्केरुहः संकोचादथ दुःस्थितस्य
न विघेस्तच्छीलमुन्मीलितम् ॥ २०३ ॥ तानि प्राक्षि-

दिनानि यत्र रजनी सेहे तमिस्रापदं सा सृष्टिर्विरराम यत्र
भवति ज्योत्स्नामयो नातपः । अद्यान्यः समयस्ताहाहि तिथ-
योऽप्यस्या मुखस्योदये हस्ताहस्तिकया हरन्ति परितो
राकावराकीयशः ॥ २०४ ॥ अज्ञातेन्दुपराभवं परिलसद्वा-
लोलेनेत्राञ्जनं भ्रान्तभ्रूलतमैणनामितिलक श्रीखण्डपत्राल-
कम् । वन्धूकाधरसुन्दरं सुरसुनिव्यामोहि वाक्यामृतं
त्रैलोक्याद्भुतपङ्कजं वरतनोरास्यं न कस्य प्रियम् ॥ २०५ ॥
चातुर्यस्यैकचिह्नं फलममलगिरां मूलमुत्तापशान्तेः पद्मायाः
सप्रसादं स्थलमपि च रुचां कोशभूतं फलानाम् । शृङ्गा-
रस्यातिमानं शरदमृतकरस्पर्धिं सौभाग्यसिन्धोरास्यं तस्याः
सहास्यं मनसि न मृदुले कस्य लास्यं तनोति ॥ २०६ ॥

(सितम्) ॥ कामवाणप्रहारेण मूर्च्छितानि पदे पदे ।
जीवन्ति युवचेतासि युवतीनां क्षितामृतैः ॥ २०७ ॥ स्यमान-
मायताक्ष्याः किञ्चिदमिव्यक्तदशनशोभि मुखम् । असमग्रल-
क्ष्यकेसरसुच्छसदिव पङ्कजं दृष्टम् ॥ २०८ ॥ धवलीकरोति
हरितो मलिनीकुरुते मनः सपत्नीनाम् । अस्या हास्यविकासो
मम तु मनो रक्तमाचरति ॥ २०९ ॥ यदि प्रसादीकुरुते
सुधांशोरेषा, सहस्राशमपि क्षितस्य । तत्कौसुदीनां कुरुते
तमेव निमित्त्यं देवः सफलं स्वजन्म ॥ २१० ॥

कण्ठः ॥ कण्ठस्य विदधे कान्तिं मुक्ताभरणता यथा ।
नास्याः स्वभावरम्यस्य मुक्ताभरणता तथा ॥ २११ ॥
असावुद्वेलावण्यरत्नाकरसमुद्भवः । जगद्विजयमङ्गल्यशङ्खः
कुसुमघन्वनः ॥ २१२ ॥ श्रोत्रपीयूषगण्डूषैः काकलीकल-
गीतिभिः । कण्ठः कुण्ठितचातुर्यो विपक्षीपञ्चमध्वनेः
॥ २१३ ॥ अयं त्रयाणां ग्रामाणां विधानं मधुरध्वनिः ।
रेखात्रयमितीवास्याः सूत्रितं कण्ठकन्दले ॥ २१४ ॥
कण्ठस्य तस्याः स्तनवन्धुरस्य मुक्ताकलापस्य च निस्त-
लस्य । अन्योन्यशोभाजननाद्भव साधारणो भूषणभूष्य-
भावः ॥ २१५ ॥ कवित्वगानप्रियवादसत्यान्यस्या विधाता
न्यधिताधिकण्ठम् । रेखात्रयन्यासमिषादमीषां वासाय सोऽयं
विवभाज सीमाः ॥ २१६ ॥ मुक्तोत्करः संकटशुक्तिमध्या-
द्विनिर्गतः सारसलोचनायाः । जानीमहेऽस्याः कमनी-
यकम्बुग्रीवाधिवासाद्गुणवत्त्वमाप ॥ २१७ ॥

(वाणी) ॥ अमृतद्रवमाधुरीधुरीणां गिरमाकर्ण्य कुर-
ङ्गलोचनायाः । सुहुरम्यसनं कषायकण्ठी कलकण्ठी
कुरुते कुहूरुतेन ॥ २१८ ॥ स्वरेण तस्याममृतसुतेव
प्रजल्पितायामभिजातवाचि । अप्यन्यपुष्टा प्रतिकूलशब्दा

श्रोतुर्वितन्नीरिव ताव्यमाना ॥ २१९ ॥ शिरीषकोषादपि
कोमलाया वेधा विधायाङ्गमशेषमस्याः । प्राप्तप्रकर्षः सुकुमा-
रसर्गे समापयद्वाचि मृदुत्वमुद्राम् ॥ २२० ॥ प्रसूनवाणा-
द्वयवादिनी सा कापि द्विजेनोपनिषत्पिकेन । अस्याः किमा-
स्यद्विजराजतो वा नाधीयते भैक्षमुजा तरुभ्यः ॥ २२१ ॥
पद्माङ्गसद्भानमवेक्ष्य लक्ष्मीमेकस्य विष्णोः श्रयणात्सपत्नीम् ।
आसेन्दुमस्या भजते जिताब्जं सरस्वती तद्विजिगीषया
किम् ॥ २२२ ॥ कण्ठे वसन्ती चतुरा यदस्याः सरस्वती
वाद्यते विपक्षीम् । तदेव वाग्भूय सुखे मृगाक्ष्याः श्रोतुः
श्रुतौ याति सुधारसत्वम् ॥ २२३ ॥

बाहू ॥ दयिताबाहुपाशस्य कुतोऽयमपरो विधिः ।
जीवत्यर्पितः कण्ठे मारयत्यर्पितः ॥ २२४ ॥ शब्दव-
द्भिरलंकारैरुपैतमतिकोमलम् । सुवृत्तं काव्यवद्रेजे तद्बाहु-
लतिकाद्भयम् ॥ २२५ ॥ सरले एव दोर्लेखे यदि चञ्चल-
चक्षुषः । अमुग्धाभ्यो मृणालीभ्यः कथमाजहतुः श्रियम्
॥ २२६ ॥ बाहू तस्याः कुचाभोगनिरुद्धान्योन्यदर्शनौ ।
मञ्चितं कथमेताभ्यां मृणालीकीर्तिलुण्ठनम् ॥ २२७ ॥ बाहू
प्रियाया जयतां मृणालं द्रन्द्रे जयो नाम न विस्मयो-
ऽक्षिन् । उच्चैस्तु तन्निन्नममुष्य भग्नसालोक्यते निर्व्यथनं
यदन्तः ॥ २२८ ॥ अजीयतावर्तशुभंयु नाम्नां दोभ्यो
मृणालं किमु कोमलाम्याम् । निःसूत्रमास्ते घनपङ्कमस्तु
मूर्तासु नाकीर्तिषु तन्निमग्नम् ॥ २२९ ॥

करौ ॥ कुसुमायुधकोदण्डे हस्तौ विस्तीर्णचक्षुषः ।
अशोकपल्लवास्त्राणां प्रतिहस्तत्वमागतौ ॥ २३० ॥ नाहं
धार्यमधीराक्षि सुखेन्दोः संमुखं त्वया । इतीव लीलापञ्चन
करेऽस्याः कान्तिरर्पिता ॥ २३१ ॥ स्पृष्टस्त्वयैव दयिते स्म-
रपूजाव्यापृतेन हस्तेन । उद्विन्नापरमृदुतरकिसलय इव ल-
क्ष्यतेऽशोकः ॥ २३२ ॥ अस्याः करस्पर्शनगर्धनार्द्धिर्वाल्त्व-
मापरखलु पल्लवो यः । भूयोऽपि नामाधरसाम्यगर्वं कुर्वन्कथं
वास्तु न स प्रवालः ॥ २३३ ॥ अस्यैव सर्गाय भवत्करस्य
सरोजसृष्टिर्मम हस्तलेखः । इत्याह धाता हरिणेषणायां किं
हस्तलेखीकृतया तया स्याम् ॥ २३४ ॥ मुग्धे प्रतारयसि किं
'कुसुमानि हर्तुमेतान्यशोकविटपस्य कुतूहलेन । अस्यैव तन्वि
नवपल्लवडम्बरेषु त्वं हारयिष्यसि ननु स्वयमेव पाणी २३५

(कङ्कणम्) ॥ गौराङ्गा भुजलावण्यमीलितं हेमकङ्क-
णम् । कण्ठाश्लेषे वयस्याभिः काठिन्यादन्वमीयत ॥ २३६ ॥
प्रकोष्ठबन्धे विम्बोष्ठचास्तस्याः काक्षनकङ्कणम् । नालं वल-

यितं हस्ते हेमान्जखेव राजते ॥ २३७ ॥ सौवर्णकङ्कण-
श्रेण्या भाति तद्वाहुकन्दली । तूणचम्पकमौर्व्येव पुष्पचापेन
वेष्टिता ॥ २३८ ॥ सहेमकटक वत्ते सा करं पद्मतस्करम् ।
पद्मिनीवल्लभस्येव मूले वेष्टितमंशुना ॥ २३९ ॥ हस्ते
चकास्ति बालायास्तस्याः कङ्कणमालिका । मनःकुरङ्गवन्धाय
पाशालीव मनोसुवः ॥ २४० ॥ कृशाङ्ग्याः कुचभारेण दूर-
मुत्सारितौ मुजौ । वहतः कलहायेव वाचालां वलयावलिम्
॥ २४१ ॥ न्यस्तानि दन्तवलयानि करे कदाचित्तानीन्दु-
खण्डवटितानि भ्रमैष तर्कः । अस्या निसर्गमृदुयाणिसरोज-
मेषामामोचने ऋदिति यन्सुकुलीवभूव ॥ २४२ ॥

(हस्तरेश्मा) ॥ आयुरेश्मां चकारास्याः करे द्राघीयसीं
विविः । शौण्डीर्यगर्वनिर्वाहप्रत्याशां च मनोसुवः ॥ २४३ ॥

अङ्गुल्यः ॥ सुदीर्घा रगगालिन्यो बहुपर्वमनोहराः ।
तस्या विरेजुरङ्गुल्यः कामिनां संकथा इव ॥ २४४ ॥
रन्यन्नखसाङ्गुलिपञ्चकस्य मिषादसां हैङ्गुलपद्मतूणे । हैमैक-
पुङ्खुस्ति विशुद्धपर्वा प्रियाकरे पद्मगरी सरस्य ॥ २४५ ॥

(मुद्रिका) ॥ अङ्गुलीषु कुरङ्गाक्ष्याः गोमते मुद्रिकावलिः ।
श्रोत्रेव चाणैः पुष्पेषोः सूक्ष्मलक्ष्यपरम्परा ॥ २४६ ॥

स्तनौ ॥ मृद्वङ्गि कटिनौ तन्वि पीनौ सुसुखि दुर्मुखौ ।
अत एव बहिर्यातां हृदयात्ते पयोधरौ ॥ २४७ ॥ तन्वङ्ग्याः
स्तनयुग्मेन सुखं न प्रकटीकृतम् । हाराय शुणिने स्थानं
न दत्तमिति लज्जया ॥ २४८ ॥ यन्न माति तदङ्गेषु लाव-
ण्यमतिसंभृतम् । पिण्डीकृतसुरोदेशे तत्पयोधरतां गतम् २४९
स्त्रयंभूः शंभुरम्भोजलोचने त्वत्पयोधरः । नखेन कस्य घन्यस्य
चन्द्रचूडो भविष्यति ॥ २५० ॥ अविवेकि कुचद्वन्द्वं
हन्तु नाम जगन्नयम् । श्रुतिप्रणयिनोरङ्गोरयुक्तं जनमारणम्
॥ २५१ ॥ ग्रायश्चित्तं न गृहीतस्त्वनङ्ग्याः पतितौ स्तनौ ।
अत एव तयोः सगर्भं लोकोज्यं शिथिलादरः ॥ २५२ ॥
पयोधरवनीभावस्तावदम्बरमध्यगः । आश्लेषोपगमस्तत्र
बावन्नैव प्रवर्तते ॥ २५३ ॥ भाति निर्विचरे तस्याश्चित्रं
कुचयुगान्तरे । क्रीडाकुण्डलितोच्चण्डकोदण्डः कुसुमाशुवः
॥ २५४ ॥ कुचद्वये चक्रोराक्षी चिम्बुकप्रान्तसुम्बिनि । मर्मो-
क्तिषु न शक्नोति स्यात्तुं लज्जानतानना ॥ २५५ ॥ गङ्गे

१ विशेषदर्शनरहितम्; (पक्षे) विष्टेष्वन्वन्. परस्पर सष्टिष्ठत्वात्.
२ वेदः; (पक्षे) कर्पणः. ३ पापनिष्कृतिः; (पक्षे) प्रायो वाङ्मलेन चित्त
स्तान्दन्. ४ पातकिनी; (पक्षे) गलितौ. ५ पयोधराणां मेवाना
वनीभावः प्राचुर्यन्. ६ आकाशमध्यवर्ती च. ७ आश्लेषानक्षत्र-
स्रोदयः; (पक्षे) सुगमम्.

तच्चित्तमङ्गेसायं कुसुमघन्वनः । काठिन्यं बहिरैवास्याः
स्तनान्यां येन धारितम् ॥ २५६ ॥ सा स्तनाञ्जलिबन्धेन
मन्मथं प्रथमागतम् । करोतीवोन्मुखं बाला वान्ववं यौवन-
श्रियः ॥ २५७ ॥ अस्त्यप्रतिसमावेयं स्तनद्वन्द्वस्य दूषणम् ।
स्फुटतां कक्षुकानां यन्नायात्यावरणीयताम् ॥ २५८ ॥ कुम्भौ
सदम्भौ करिणां कलगौ मन्दकौगलौ । चक्रवाकौ वराकौ
च तदीयकुचयोः पुरः ॥ २५९ ॥ सुखेन्दुचन्द्रिकापूरप्लाव्य-
मानौ पुनः पुनः । शीतमीताविवान्योन्यं तस्याः पीडयतः
स्तनौ ॥ २६० ॥ तत्कुचौ चरतः किञ्चिन्नूनं मनसिजव्रतम् ।
नित्योन्मुखौ यदासाते मौलीरत्नस्य भास्वतः ॥ २६१ ॥
सा धारयत्यर्धाराक्षी दुर्वहं स्तनमण्डलम् । गर्वपर्वतमारूढ-
श्चित्रं कुसुमकार्मुकः ॥ २६२ ॥ तस्यास्तुङ्गस्तनच्छाया
चकास्ति त्रिवलीतटे । लीना तिमिरलेखेव वदनेन्दोरगोचरे
॥ २६३ ॥ स्वकीयं हृदयं मित्वा निर्गतौ यौ पयोधरौ ।
हृदयस्यान्वदीयस्य मेदने का कृपा तयोः ॥ २६४ ॥ अल्पं
निर्मितमाकाशमनालोच्यैव वेधसा । इदमेवंविधं भावि
भवत्याः स्तनमण्डलम् ॥ २६५ ॥ उच्छ्वसन्मण्डलप्रान्तरेख-
मावद्वकुञ्जलम् । अपर्याप्तसुरो वृद्धेः शंसत्यस्याः स्तनद्वयम्
॥ २६६ ॥ मध्येन तनुमध्या मे मध्यं जितवतीत्ययम् ।
इमकुम्भौ भिनत्यस्याः कुचकुम्भनिभौ हरिः ॥ २६७ ॥
पटविघटितमपि कुचतटमकपटमनसः कुरङ्गनयनायाः ।
मणिभवमयूखपटलीपटलीनतया न सम्यगालोचि ॥ २६८ ॥
प्रतिपक्षो यदि वक्षोरुहपरिणाहः कुरङ्गनयनायाः । आकाश-
वासतपसः श्रीफल विफलस्तवायासः ॥ २६९ ॥ चञ्चल्का-
ञ्चनगौलावस्था वक्षोरुहौ तन्व्याः । नो चेत्तावधिरूढा कथ-
मनिमिषतां भजेत मे दृष्टिः ॥ २७० ॥ करतलयुगपरिणद्धे
कुचकलशे कुङ्कुमारुणे तस्याः । सिन्दूरिते करिपतेः कुम्भे नक्ष-
त्रमालेव ॥ २७१ ॥ काठिन्यमङ्गैरखिलैर्निरस्त कुचौ युवत्याः
शरणं जगाम । अधः पतिष्याव इतीव मीत्या न शक्नुतस्तावपि
हातुमेतत् ॥ २७२ ॥ दिवानिर्गं वारिणि कण्ठदग्ने दिवाकराय-
धनमाचरन्ती । वक्षोजताम्यै किमु पश्मलाक्ष्यास्तपश्चरत्यम्बु-
जपङ्क्तिरेषा ॥ २७३ ॥ अन्योन्यमुत्पीडयदुत्पलाक्ष्याः स्तन-
द्वयं पाण्डु तथा प्रवृद्धम् । मध्ये यथा श्यामसुखस्य तस्य
मृणालसूत्रान्तरमप्यलभ्यम् ॥ २७४ ॥ किं नर्मदाया मम
सेयमस्या दृश्यामितो वाहुलतामृणाली । कुचौ किमुत्तस्यतु-
रन्तरीपे सरोष्मशुष्यत्तरवालयवारः ॥ २७५ ॥ तालं प्रसु
खादनुकर्तुमेतावुत्थानसुस्थौ पतितं न तावत् । परं च
नाश्रित्य तरुं महान्तं कुचौ कृशाङ्ग्याः स्तत एव तुङ्गौ

॥ २७६ ॥ एतत्कुचस्पर्धितया घटस्य खातस्य शास्त्रेषु
निदर्शनत्वम् । तस्माच्च शिल्पान्मणिकादिकारी प्रसिद्धनामा-
जनि कुम्भकारः ॥ २७७ ॥ निःशङ्कसंकोचितपङ्कजोऽय-
मस्यामुदीतो मुखमिन्दुविम्बः । चित्रं तथापि स्तनकोक-
शुम्भं न स्तोकमप्यश्नति विप्रयोगम् ॥ २७८ ॥ आभ्यां
कुचाम्यामिमकुम्भयोः श्रीरादीयतेऽसावनयोः क्व ताभ्याम् ।
भयेन गोपायितमौक्तिकौ तौ प्रव्यक्तमुक्ताभरणविभौ यत्
॥ २७९ ॥ कराग्रजाग्रच्छतकोटिरर्थी ययोरिमौ तौ तुल-
येत्कुचौ चेत् । सर्वे तदा श्रीफलमुन्मदिष्णु जातं वंटीम-
प्यधुना न लुब्धम् ॥ २८० ॥ मध्यं तनूकृत्य यदीदमीयं
वेधा न दध्यात्कमनीयमंशम् । केन स्तनौ संप्रति यौव-
नेऽस्याः सृजेदनन्यप्रतिमाङ्गयथेः ॥ २८१ ॥ तपोपकण्ठ-
स्थिततारदारस्फुरत्प्रभाशैवलिनीजलेषु । लीनो मनोजद्विप
एव तस्य व्यक्तौ नु गण्ठी किमुरोजपिण्डी ॥ २८२ ॥
सतां समालोकयतां विवेकान्द्वीषि हुत्वा स्वरबाणवह्नौ ।
घते स्तनः श्यामशिरोभिषेण तनूदारि व्यायुषमसबिन्दुम्
॥ २८३ ॥ नयननीरज किं भवता कृतं मुखशशी यदयं
रिपुराश्रितः । इति वचो वितरीतुमिवोन्मुखं वरतनोः स्तन-
चक्रयुगं वभौ ॥ २८४ ॥ बदरामलकाभ्रदाडिमानामपहृत्य
श्रियमुन्नतौ क्रमेण । अधुना हरणे कुचौ यत्तेते दयिते ते
करिशावकुम्भलक्ष्म्याः ॥ २८५ ॥ कनकक्रमुकायितं पुर-
स्तादथ पङ्केरुहकोरकायमाणम् । क्रमशः कलशायमान-
मास्ते सुदृशो वक्षसि कस्य भागधेयम् ॥ २८६ ॥ अपि
तद्वपुषि प्रसर्पतोर्गमिते कान्तिक्षरेरगाधताम् । स्वरयौवनयोः
खलु द्वयोः प्लवकुम्भौ भवतः कुचावुभौ ॥ २८७ ॥ कलशे
निजहेतुदण्डजः किमु चक्रभ्रमिकारिता गुणः । स तदुच्च-
कुचौ भवन्प्रभाक्षरचक्रभ्रमिमातनोति यत् ॥ २८८ ॥
जम्बीरश्रियमतिलङ्घ्य लीलयैव व्यानप्रीकृतकमनीयहे-
मकुम्भौ । नीलाम्भोरुहनयनेऽधुना कुचौ ते स्पष्टेते किल
कनकाचलेन सार्धम् ॥ २८९ ॥ शुकीचक्षूत्खातच्छवि
फलयुगं यौवनतरोरयःशङ्कुक्षुण्णं मदनकरिणः कुम्भयुगलम् ।
समुद्रं भोगायामृतकलशयुग्म सुकृतिनः कुचद्वन्द्वं तन्व्या
नवनखपदाङ्कं विजयते ॥ २९० ॥ कुचावस्याः काम-
द्विपफलमकुम्भाविति परे वदन्त्यन्ये वक्षःसरसि कमले
काक्षनघटौ । ममायं सिद्धान्तः स्फुरति मदनेन त्रिज-
गतीं विनिर्जित्य न्युञ्जीकृतमिव निजं दुन्दुमियुगम्
॥ २९१ ॥ जम्बीरं वा कमलमुकुलं हेमगुच्छं यथेच्छ

मङ्गल्यं वा कलयतु जनो भूपतेर्मन्मथस्य । एतद्वन्द्वं
कलयति मतिर्मांमकीना नवीना केनाप्यस्या हृदिः विनि-
हितं मन्मथानन्दकन्दम् ॥ २९२ ॥ पुष्पेषोरभिषेकहेमक-
लशौ हारप्रभावाहिनीचक्राह्नौ मदनोन्मदद्विपपतेः कुम्भौ
रतेः कन्दुकौ । कन्दौ बाहुमृणालिकायुगलयोर्लीलालतास-
त्फले नव्यौ रत्नसमुद्रकौ वहति सा लावण्यपूपौ स्तनौ
॥ २९३ ॥ यूनां मोहमहाफलप्रसविनीं नाम्यालवालो-
थितां सेक्तुं रोमलतां सुखामृतनिघेर्लावण्यनामामृतम् ।
नेष्यन्सारणिकां विभज्य कृतवान्कूटद्वयं पार्श्वयोः पद्मेपु-
स्तदिदं पयोधरयुगं लोकाः समाचक्षते ॥ २९४ ॥
उद्भिन्नं किमिदं मनोभवचन्द्रपत्नीडारविन्दद्वयं सूते तत्कथ-
मेकतः किल लसद्रोमावलीनालतः । चक्रद्वन्द्वमिदं
क्षमं तदपि न स्यातुं मुखेन्दोः पुरो लावण्याम्बुनि
मग्नयौवनगजस्यावैमि कुम्भद्वयम् ॥ २९५ ॥ उद्भेदं
प्रतिपद्य पद्मवदरीभावं समेत्य क्रमात्पुंनागाकृतिमाप्य
पूगपदवीमारुह्य विल्वश्रियम् । लब्ध्वा तालफलोपमां
च ललितामासाद्य भूयोऽधुना चञ्चत्काञ्चनकुम्भजुम्भणमि-
भावस्याः स्तनौ विभ्रतः ॥ २९६ ॥ रैत्यासप्रियलाञ्छने
कँठिनतावासे रँसालिङ्गिते रँह्लादैकरसे रँमादुपचिते रँसु-
हुरुत्वापहे । कोर्कैस्पर्धिनि भोर्गभाजि रँजनितानङ्गे खँली-
नोन्मुखे भाति श्रीरँमणावतारदशकं बाले भवत्याः स्तने
॥ २९७ ॥ मध्योऽयं बलिसङ्ग दृष्टिरधिकं पृथ्वी सुपर्वा-
लयो बाहुस्तकमलेक्षणा त्रिजगतीमेकैव संरक्षति । इत्येवं

१ चक्रवाकौ. २ संपुटौ. ३ रतावाप्त प्रियस्य लाञ्छन चिह्न
नखक्षताङ्गरागादिकं येन तथाभूते, (पक्षे) रत्या आप्तं प्रियः
कामस्तस्य लाञ्छनं मरस्यस्तद्वपे. ४ कठिनताया आवासे स्थानभूते;
(पक्षे) कठिनताया आवासे कूर्मे. ५ रसेनालिङ्गिते, (पक्षे) रसया
पृथिव्या स्वोद्धरणकाले आलिङ्गिते वराहे. प्रकृष्टाह्लादे एकरसे
तत्परे; (पक्षे) प्रह्लादे एको रस. प्रीतिर्यस्य तस्मिन्निर्दिष्टे,
७ क्रमाद्बदरामलकादिपरिमाणलामेनोपचिते प्रवृद्धे; (पक्षे) क्रमः
पादविक्षेपस्तदनुसारेणोपचिते प्रवृद्धे वामने. ८ भूश्रुता पर्वतानां
गुरुत्वमपहन्ति नाशयति तादृशे. ततोऽपि महत्त्वात्, (पक्षे) भूश्रुतां
राशां गौरवनाशके भार्गवे. ९ चक्रवाकस्यधार्शिले. तत्सदृशत्वात्;
(पक्षे) सीतावियोगातुरतया चक्रवाकशापदे रामे. १० भोगः सुख
शरीरं तद्भाजि, (पक्षे) भोगः फणा तद्भाजि शेषावतारे बलभद्रे.
११ जनितमदने, (पक्षे) जनितमनङ्गमङ्गस्य शरीरस्य विरुद्ध
मौनभोगलागसमाधिप्रभृति येन तस्मिन्दुद्धे १२ खेपिन्दित्रेपु
लीना आसक्ता उन्मुखा यस्मिस्तादृशे, (पक्षे) खलीनमथस्य
वल्गा तदुन्मुखे कल्किनीति. १३ विष्णोः.

स्तनयोर्मिषेण कनकक्षोर्णाभृता संवृतौ यस्वामात्मकिशो-
रकौ पविमयव्यग्रेण जन्मद्विवः ॥ २९८ ॥

(कञ्चुकी) ॥ उपरि पानयोधरपातिता पटकुटाव
मनोमवभूपतेः । विजयिनस्त्रिपुरारिजिर्गाषया तव विरा-
जति मामिनि कञ्चुकी ॥ २९९ ॥

(हारः) ॥ वटीयत्रायते हारो नामिकूपे मृगादृगः ।
संसक्तुमिव लावण्यपयसा यौवनद्रुमम् ॥ ३०० ॥ हारः
कुरङ्गावाक्ष्या राजति स्थूलमौक्तिकः । नामिलावण्यपानी-
यवटीयत्रगुणोपमः ॥ ३०१ ॥ मातङ्गकुम्भसंसर्गजातया-
तकगङ्गाया । नाटीव सुक्ताहारोऽस्याः स्फुरत्कान्तिजले
गले ॥ ३०२ ॥ प्राणेश्वरपरिष्वङ्गविभ्रमप्रतिपत्तिभिः । सु-
क्ताहारेण लसता हसतीव स्तनद्वयम् ॥ ३०३ ॥ हारोऽयं
हरिणाक्षीणां लुठति स्तनमण्डले । सुक्तानामप्यवस्येयं के
वयं न्नरकिंकराः ॥ ३०४ ॥ मणिहारलता विभाति
तन्व्याः स्तनसिंहासनसीन्नि तस्यिवासम् । अभिषेक्तुमनङ्ग-
देवराजं गलगङ्गादलितेव दुग्धधार ॥ ३०५ ॥ त्रीयाद्भुतै-
धावदुगोमितापि प्रसाविता माणवकेन सेयम् । आलिङ्गयता-
मप्यवलम्बमाना सुरूपतामागखिलोर्ध्वकाया ॥ ३०६ ॥
स्तनातटे चन्दनपङ्किलेऽस्या जातस्य यावदुवमानसानाम् ।
हारवलीरत्नमयूखवाराकाराः स्फुरन्ति स्वलनस्य रेखाः
॥ ३०७ ॥ निविडानुपक्तकुचक्रोदम्पती सुखतारकापरिवृढेन
शासितुम् । अवतारितेव निजतारकावली हरिणीदृशः स्फुरति
हारवल्ली ॥ ३०८ ॥ एकावलीकलितमौक्तिककैतवेन त-
न्व्याः समुन्नतयोधरयुग्मसेवाम् । चकुर्मनांसि यमिनामति-
निर्मलानि कंदर्पसुक्तगरपातकृणान्तराणि ॥ ३०९ ॥ सार-
ङ्गाध्याः कुचकलगयोरन्तराकागदेशः प्रासच्छेदः क्वचिदपि
चलन्प्रस्वलन्निःपपात । नार्माकूपः समजनि नतस्तस्य देह-
च्युतासौ नक्षत्राणां ततिरिव समालम्बते हारगोमाम् ॥ ३१० ॥
सुक्तावली न्नरविदाहविपाण्डुमूले नद्धा चकान्ति सितक-
न्दुनि कण्ठकाण्डे । निश्चिन्वती मृगदृगो वदनं मृगाङ्कं
नक्षत्रपङ्क्तिरिव संपतिता नमस्तः ॥ ३११ ॥

मध्यदेशः ॥ युक्तं मध्ये कृगा तन्वी कार्मुकीकरणाय
वंत् । अत्रैव कुमुमात्रेण पीड्यते श्लिष्टमुष्टिना ॥ ३१२ ॥
स्तनौ नारारिगव्यश्रौ काक्षी कलकलोन्मुखा । कस्यां त्रिदि
न मध्यस्य तस्याः काश्यं सहेतुकम् ॥ ३१३ ॥ मध्यं तव
सरोजान्नि पयोधरभरार्दितम् । अस्ति नास्तीति सदेहः कस्य
चित् न माषते ॥ ३१४ ॥ स्तरमानसिकसमस्याः स्यात्स-

निमा निरवधिमध्यः । श्रीरिव पूरयति यां न गिरां देवी न
चापि गुरुरस्याः ॥ ३१५ ॥ अस्मिन्प्रकृतिमनोज्ञे लभा
प्रायेण मान्मथी दृष्टिः । सुन्दरि यतो भवत्याः प्रतिक्षणं
क्षीयते मध्यः ॥ ३१६ ॥ वयःप्रकर्षादुपचीयमानस्तनद्वय-
स्योद्बहनश्रमेण । अत्यन्तकाश्यं वनजायतास्या मध्यो
जगामेति ममैष तर्कः ॥ ३१७ ॥ बद्धा हियोमा त्रिवली
गुणेन गृह्णाति रोमावलिनेत्रवल्लीम् । इतीय चिन्ताकुलमङ्ग-
रोऽयं मध्यो मृगाक्ष्याः कृगतासुपति ॥ ३१८ ॥ काक्षीगुणै-
र्विरचिता जवनेषु लक्ष्मीर्लब्धा स्थितिः स्तनतटेषु च रत्न-
हारैः । नो भूषिता वयमितीव नितम्बिनीनां काश्यं निरर्ग-
लमधार्थत मध्यभागैः ॥ ३१९ ॥ स्फुटमंसदवलम्बं तन्व्य
निश्चिन्वते ते तदनुपलभमानास्तर्कयन्तोऽपि लोकाः । कु-
चगिरिवरयुग्मं यद्विनाधारमास्ते तदिह मकरकेतोनिन्द्रजालं
प्रतीमः ॥ ३२० ॥ तुङ्गाभोगे स्तनगिरियुगे श्रौढविम्बे नितम्बे
सीमादेशं हरति नृपती यौवने जृम्भमाणे । मध्यो मारुः
क्वचिदपि ययौ पद्मपत्रेक्षणयायाः शून्यं मध्यस्यलमिति ततः
क्वचिदन्तीं वदन्ति ॥ ३२१ ॥ देहं हेमद्युति परिहृताम्भोज-
वृष्टिं च दृष्टिं राशीभूतभ्रमरपटलीचारुवेषं च केगम् । दृष्ट्वा
सद्यो विपुलहृदयानन्दमूढेन धात्रा सारङ्गाध्याः किमु रच-
यितुं विस्मृतो मध्यदेशः ॥ ३२२ ॥ आक्रान्ते शैशवेऽस्मि-
न्नमिनववयसा शासनान्मीनकेतोर्वालाया नेत्रयुग्मं श्रुतियुग-
मविगङ्गयुगेनापि सार्धम् । वक्षोजद्वन्द्वसुचैर्वहिरिह निरगा-
च्छ्रोणित्रिन्वेन साकं मध्यः संगृह्य वदन्नवलिमिरमितः का-
श्यंमङ्गीकरोति ॥ ३२३ ॥

नाभिः ॥ मन्थे समासलावण्यसारे सर्गे मृगादृगः ।
अपूरयित्वेव गतो नामिरन्त्रं चतुर्मुखः ॥ ३२४ ॥ कुच-
कुम्भौ समालम्ब्य तरन्ती कान्तिनिभ्रगाम् । भ्रमादितस्ततो
दृष्ट्वा दृष्टिर्नामौ निमज्जति ॥ ३२५ ॥ स्तनौ तुङ्गौ समारूढे
चापन्यस्तभरे स्तरे । कोटण्डाटनिमुद्रेव जाता नार्मा नतश्रुवः
॥ ३२६ ॥ उरोजवच्चक्रमनोजरूपा केगावलीव भ्रमराजिता
या । संगीतवत्सत्पुटमेदहृद्या विधेत नार्मासरसी मृगा-
क्ष्याः ॥ ३२७ ॥

चलित्रयम् ॥ एकमेव वैलिं बद्धा जगाम हरिरुन्नतिम् ।
तन्व्यान्निवलिबन्धेऽपि सैव मध्यस्य नत्रता ॥ ३२८ ॥ स्तन-
भाराय मध्येन त्रिवलिष्याजतः कृता । तस्याः शङ्कितमद्देन
भ्रूमङ्गानामिवावलिः ॥ ३२९ ॥ तदीयत्रिवलीनार्गसोपानारो-
हणश्रमः । अनङ्गत्वादनद्रस्य जातो रत्येकगोचरः ॥ ३३० ॥

१ मन्त्रजः, (पङ्के) गतः.

१ पुथ्यभागः, २ मध्यम्, ३ दृष्टिनामानं दैत्यम्; (पङ्के) वट्टिम्.

परिहृत्य दुरारोह तस्याः स्तनतटं कृता । कदपर्यथसंचार-
मार्गालीव वलित्रयी ॥ ३३१ ॥ दरिद्रमुदरं दृष्ट्वा चक्रे ला-
वण्यपूर्णयोः । पन्थानं स्तनयोस्तस्यास्त्रिवलीविषमं विधिः
॥ ३३२ ॥ राजति त्रिवली तस्याः स्तनमारोन्नतिक्रमात् ।
उपर्युपरि जातेव हारमुद्रापरम्परा ॥ ३३३ ॥ मध्यत्रिवली-
त्रिपथे पीवरकुचचत्वरे च चपलदृग्गाम् । छलयति मदनपि-
शाचः पुरुषं हि मनागपि स्वलितम् ॥ ३३४ ॥ मध्येन सा
वेदिविलम्बमध्या वलित्रयं चारु वभार वाला । आरोहणार्थं
नवयौवनेन कामस्य सोपानमिव प्रयुक्तम् ॥ ३३५ ॥ अन-
न्यसाधारणकान्तिकान्ततनोरसुष्याः क्रिसु मध्यदेशः । जग-
न्नयीजन्मभृता निषण्णा चित्तावलीयं त्रिवलीमिषेण ॥ ३३६ ॥
मध्यात्समानीय सुसारभाग वक्षोजसुत्पादयिता विधाता ।
अतिप्रयत्नास्त्रिवलीमिषेण सोपानवर्त्मत्रितयं चकार ॥ ३३७ ॥
मत्वा चापं शशिसुखि निजं सुष्टिना पुष्पघन्वा तन्वीमेनां
तत्र तनुलतां मध्यदेशे वभार । यसादत्र त्रिसुवनवशीकार-
मुद्रानुकारास्तिस्रो भान्ति त्रिवलिकपटादङ्गुलीसंधिरेखाः ३३८

रोमावली ॥ नाभिरन्त्रं प्रविष्टास्याः श्यामला रोमवल्ली ।
त्रस्ता तिमिरलेखेव मेखलामणिकान्तितः ॥ ३३९ ॥ भाति
रोमावली तस्याः पयोधरभरोन्नतौ । जाता रत्नशलाकेव
श्रोणिवैदूर्यभूमितः ॥ ३४० ॥ नाभिसङ्गेन गौराङ्ग्याः शो-
भते रोममञ्जरी । कंदर्पहेमकटकालाक्षाधारेव निर्गता ३४१
नामीवलयसंबद्धा रोमाली भाति सुभ्रवः । सहिता निगडे-
नेव शृङ्खला स्वरदन्तिनः ॥ ३४२ ॥ रोमावली विलासिन्याः
प्रविष्टा नाभिमण्डलम् । कियद्नाम्नीर्यमत्रेति तात्पर्यमिव
विभ्रती ॥ ३४३ ॥ लिखन्त्याः कामसाप्राज्यगासनं यौवन-
श्रियः । गलितेव मषीधारा रोमाली नाभिगोलकात् ॥ ३४४ ॥
जाने रात्रिषु तन्मध्ये ददाति जनकैः पदम् । गम्भीरना-
मिकुहरप्रवेशागङ्ग्या स्वरः ॥ ३४५ ॥ कुचदुर्गराजघान्यो-
र्मध्येमार्गं मृगीदृशो मदनः । किमकृत नामीवापीमपि रोमा-
लीतमालवनरेखाम् ॥ ३४६ ॥ वयसी शिशुतातदुत्तरे सुदृशि
स्वामिविधिं विधित्सुनी । विधिनापि न रोमरेखया कृतसीम्नि
प्रविभज्य रज्यतः ॥ ३४७ ॥ तस्याः प्रविष्टा नतनाभि-
रन्त्रं रराज तन्वी नवरोमराजिः । नीवीमतिक्रम्य सितेतरस्य
तन्मेखलामध्यमणेरिचारिः ॥ ३४८ ॥ गौरीव पत्या सुभगा
कदाचित्कर्त्रीयमप्यर्धतनुसमस्याम् । इतीव मध्ये निदधे
विधाता रोमावलीमेचकसूत्रमस्याः ॥ ३४९ ॥ रोमावली-
रज्जुसुरोजकुम्भौ गम्भीरमासाद्य च नाभिकूपम् । मद्द-
ष्टितुष्णा विरमेद्यदि स्यान्नैषां वतैषा सिचयेन गुप्तिः
॥ ३५० ॥ उन्मूलितालानविलाभनामिश्लिष्टस्वलच्छृङ्खल-

रोमदामा । मत्तस्य सेयं मदनद्विपस्य प्रस्वापवप्रोच्चकु-
चास्तु वास्तु ॥ ३५१ ॥ रोमावलिश्रृङ्गसुमैः स्वमौर्वीचा-
पेषुभिर्मध्यललाटमूर्ध्नि । व्यस्तैरपि स्थासुभिरेतदीयैर्जैत्रः
स चित्रं रतिजानिवीरः ॥ ३५२ ॥ गम्भीरनामिहृदसंनि-
वेशे रराज तन्वी नवरोमराजिः । मुखेन्दुमीतस्तनचक्रवाक-
द्वन्द्वोज्जिता शैवलमञ्जरीव ॥ ३५३ ॥ स्वर्णावदातद्युति-
कायकाण्डे संपूर्णपीयूषमयूखसुस्त्यः । एणीदृशः पृष्ठविल-
म्बिवेणीविम्बः पुरो राजति रोमराजी ॥ ३५४ ॥ पयोधर-
स्तावदयं समुन्नतो रसस्य वृष्टिः सविधे भविष्यति । अतः
समुद्गच्छति नामिरन्त्रतो विसारि रोमालिपिपीलिकावलिः
॥ ३५५ ॥ गम्भीरनामीहृदपार्श्ववर्तिनी विराजते लोम-
तती मृगीदृशः । मुखारविन्दस्य रसाभिलाषिणी द्विरेफ-
पङ्क्तिश्चलितेव नीरवा ॥ ३५६ ॥ समुदितकुचकुम्भमङ्ग-
नाया हृदयमनङ्गमतङ्गजोऽविशेते । तदखिलपदवन्धनाय
रोमावलिरीह शृङ्खलिका विलोक्यते यत् ॥ ३५७ ॥ दत्तं
मया पदमिदं नवयौवनाय त्वं सत्वरं कचन शैशव साध-
येति । कामस्य हस्तलिखिताक्षरमालिकेव रोमावली विजयते
जलजेक्षणायाः ॥ ३५८ ॥ नामीविलान्तरविनिर्गतपन्नगीयं
संप्रस्थिता नयनखञ्जनभक्षणाय । नासासुदीक्ष्य गरुडभ्रम-
सुद्वहन्ती गुप्तेव पीनकुचपर्वतयोरधस्तात् ॥ ३५९ ॥
अतिवहुतरलज्जाशृङ्खलावद्वपादो मदननृपतिवाहो यौवनो-
न्मत्तहस्ती । प्रकटितकुचकुम्भो लोमराजीकरेण पिवति
सरसि नामीमण्डलाख्ये पयासि ॥ ३६० ॥ रचयति युव-
नेत्रक्षेत्रपीयूषवृष्टिं नवजलधररेखा रोमराजिच्छलेन । यदुद-
यति कलापिप्रक्रियेयं तदुच्चैः स्तनघनसमयोऽस्याभाविरस्तीति
विद्मः ॥ ३६१ ॥ अमुष्मिन्नावण्यामृतसरसि नून मृगदृशः
स्वरः शर्वप्लुष्टः पृथुजघनभागे निपतितः । यदङ्गाङ्गाराणां
प्रशमपिशुना नामिकुहरे शिखा धूमस्येयं परिणमति रोमाव-
वलिमिषात् ॥ ३६२ ॥ इयं सृष्टा चञ्चत्कनकलतिका
पङ्कजमुवा निषक्ता लावण्यामृतसरभरेणानुदिवसम् । अक-
सांद्रोमालीमधुपपटलीह स्फुरति यत्ततः शङ्के पुष्पोद्गमसम-
यमायातमधुना ॥ ३६३ ॥ हरकोधज्वालावलिभिरवलीढेन
वपुषा गम्भीरे ते नामीसरसि कृतझम्पो मनसिजः । समु-
त्तस्यौ तस्मादचलतनये धूमलतिका जनस्तां जानीते तव
जननि रोमावलिरिति ॥ ३६४ ॥ निर्णेतव्यो मनसिजक-
लातन्नसिद्धान्तसारो जेतव्या च त्रिदशसुदृशामङ्गलावण्य-
लक्ष्मीः । रोमश्रेणीलिखनसुभगं पत्रमादर्शयन्ती पत्रालम्बं

जगति कुरुते सुभ्रुवो यौवनश्रीः ॥ ३६५ ॥ उचुङ्गस्तनप-
र्वतादवतरद्भ्रुव हारावली रोमाली नवनीलनीरजरुचिः सेय
कलिन्दात्मजा । जातं तीर्थमिदं सुपुण्यजनकं यत्रानयोः
संगमश्चन्द्रो मज्जति लाञ्छनापहृतये नूनं नैखाङ्गच्छलात्
॥ ३६६ ॥ उचुङ्गस्तनभार एष तरले नेत्रे चले भ्रूलते
रागान्धेषु तदोष्ठपल्लवमिदं कुर्वन्तु नाम व्यथाम् । सौभाग्या-
क्षरपङ्क्तिरेव लिखिता पुष्पायुधेन स्वयं मध्यस्थापि करोति
तापमधिकं रोमावली केन सा ॥ ३६७ ॥ यूनां धैर्यतृणा-
ङ्कुर कवलयन्त्रीडाम्बुपूरं पिबन्श्चङ्गारो हरिणस्तव स्तन-
गिरेः सीमानमारोहति । नाभेः काचन तस्य निःसृतवती
कस्तूरिकामालिका रोमश्रेणिमहोत्सव वितनुते कल्याणि
जानीमहे ॥ ३६८ ॥ सौन्दर्यस्य मनोभवेन गणनारेता
किमेषा कृता लावण्यस्य विलोकितुं त्रिजगतामेषा किमुद्गी-
विका । आनन्दद्रुमकन्दली नयनयोः किंवा समुज्जृम्भते
सुन्दर्याः किमु वा स्वभावसुभगा रोमालिरुन्मीलति ॥ ३६९ ॥

पृष्ठभागः ॥ अस्याः खलु ग्रन्थिनिवद्धकेशमल्लीकद-
म्बप्रतिविम्बवेशात् । सरप्रगस्ती रजताक्षरेय पृष्ठस्थली-
हाटकपट्टिकायाम् ॥ ३७० ॥

नितम्बः ॥ तन्नितम्बस्य निन्दन्ति वृद्धिं परिजनाङ्गनाः ।
काञ्चीनवनग्रन्थिग्रथनेन कदर्थिताः ॥ ३७१ ॥ नितम्ब-
विम्ब विम्बोष्ठी चन्द्रकान्तशिलाघनम् । धत्ते कदर्पदोःस्त-
म्भप्रशस्तिफलकोपमम् ॥ ३७२ ॥ विस्तारिणा सुहुस्तस्याः
श्रोणीविम्बेन पीडिता । त्रुटिता त्रुटितास्तीति पृत्करोतीव
मेखला ॥ ३७३ ॥ अपर्याप्तभुजायामः सखेदोऽस्याः सखी-
जनः । श्रोण्यां कथचित्कुरुते रशनादामवन्धनम् ॥ ३७४ ॥
नितम्बगौरवेणासौ गौराङ्गी खिद्यते दृढम् । हारयत्यपरि-
स्पन्दा कन्दुकं क्रीडितेषु यत् ॥ ३७५ ॥ स कथं न
स्पृहणीयो विपर्यतैस्तन्नितम्बविन्यासः । शौन्तात्मनापि
विहितं विश्वसृजा गौरवं यत्र ॥ ३७६ ॥ पृथुवर्तुलतन्नि-
तम्बकृन्मिहिरस्यन्दनशिल्पशिक्षया । विधिरेककचक्रचारिण
किमु निर्भर्त्सति मान्मथ रथम् ॥ ३७७ ॥ चक्रेण विश्व
युधि मत्स्यकेतुः पितुर्जित वीक्ष्य सुदर्शनेन । जगज्जिगीप-
त्यमुना नितम्बद्वयेन किं दुर्लभदर्शनेन ॥ ३७८ ॥ रोमा-
वलीदण्डनितम्बचक्रे गुणं च लावण्यजलं च बाला । तारु-
ण्यमूर्तेः कुचकुम्भकर्तुर्विभर्ति शङ्के सहकारिचक्रम् ॥ ३७९ ॥

(काञ्ची) ॥ वद्धा मणिमयकाञ्ची तस्याः परिणाहशा-
लिनि नितम्बे । पङ्क्तिरिव सारसानां सुरसरितः पुलिनमण्ड-

लामोमे ॥ ३८० ॥ सस्तां नितम्बादवरोपयन्ती पुनः पुनः
केसरपुष्पकाञ्चीम् । न्यासीकृतां स्थानविदा सरेण द्विती-
यमौर्वीमिव कार्मुकस्य ॥ ३८१ ॥

जघनम् ॥ तस्याः पद्मपलाशाक्ष्यास्तन्व्यास्तजघनं
घनम् । दृष्टं सखीभिर्यामिस्ताः पुंभावं मनसा ययुः ॥ ३८२ ॥
अनङ्गरङ्गपीठोऽस्याः शृङ्गारस्वर्णविष्टरः । लावण्यसारसं-
घातः सा घना जघनस्थली ॥ ३८३ ॥ तदीयजघनाभो-
गगरिमा विस्सायास्पदम् । दूरपाती पृष्त्कोऽभूधेनानङ्गस्य
साङ्गना ॥ ३८४ ॥ वपुरनुपम नामेरुर्ध्वं विधाय मृगी-
दृशां ललितललितैरङ्गन्यासैः पुरा रभसादिव । तदनु
सहसा खिन्नेनेव प्रजापतिना भृश पृथुलपृथुला स्थूलस्थूला
कृता जघनस्थली ॥ ३८५ ॥

मदनमन्दिरम् ॥ अङ्गेन केनापि विजेतुमस्या गवे-
प्यते किं चलपत्रपत्रम् । न चेद्विशेषादितरच्छदेभ्यस्त-
स्यास्तु कम्पस्तु कुतो भयेन ॥ ३८६ ॥ गौरमुग्धवनिता-
वराङ्गके रेजुरुथिततनूरुहाङ्कुराः । तर्पणाय मदनस्य वेधसा
स्वर्णशुक्तिनिहितास्तिला इव ॥ ३८७ ॥

ऊरू ॥ मन्ये तदूरू संभाव्य हस्तसर्वस्वहारिणौ ।
वहन्त्यस्पृश्यताहेतोर्मातङ्गत्वं मतङ्गजाः ॥ ३८८ ॥ ल-
म्बिताः कदलीस्तम्भास्तदूरुभ्या पराभवम् । अत्यन्तमृदु-
मिर्लब्धो जडैः क्व जयडिण्डिमः ॥ ३८९ ॥ ऊरुः कुरङ्ग-
कदशश्चल्लचेलाखलो भाति । सपताकः कनकमयो विजय-
स्तम्भः सरस्येव ॥ ३९० ॥ तरुमूरुयुगेण सुन्दरी किमु
रम्भां परिणाहिना परम् । तरुणीमपि जिष्णुरेव ता घनदा-
पत्यतपःफलस्तनीम् ॥ ३९१ ॥ रम्भापि किं चिह्नयति
प्रकाण्डं न चात्मनः स्वेन न चैतदूरू । स्वस्यैव येनो-
परि सा ददाना पत्राणि जागर्त्यनयोर्भ्रमेण ॥ ३९२ ॥
विधाय मूर्धानमधश्चरं चेन्मुखेत्तपोभिः स्वमसारभावम् ।
जाड्यं च नाञ्चेत्कदली बलीयस्तदा यदि स्यादिदमूरुचारुः
॥ ३९३ ॥ ऊरुप्रकाण्डद्वितयेन तस्याः करः पराजीयत
वारणीयः । युक्तं हिया कुण्डलनच्छलेन गोपायति स्वं
मुखपुष्करं सः ॥ ३९४ ॥ अस्या सुनीनामपि मोदमूहे भृगु-
र्महान्यत्कुचशैलशीली । नानारदाह्लादि मुखं श्रितोरुर्व्यासो
महाभारतसर्गयोग्यः ॥ ३९५ ॥ पश्यन्हतो मन्मथबाण-
पातैः शक्तो विधातु न निमील्य चक्षुः । ऊरु विधात्रा हि
कथं कृतौ तौ विन्यासवत्याः सुमतेर्वितर्कः ॥ ३९६ ॥ ना-
मेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्कशत्वादेर्कान्तशैल्यात्कदलीविशेषाः ।

लब्धापि लोके परिणाहि रूपं जातास्तद्वर्त्तारूपमानवाद्याः
॥ ३९७ ॥ कदली कदली करमः करमः करिराजकरः
करिराजकरः । भुवनत्रितयेऽपि विभर्ति तुलामिदमूरुयुग न
चमूरुदृगः ॥ ३९८ ॥

जङ्घे ॥ जङ्घे तदीये सतापं यज्जनसानुरागिणः । जन-
यांचक्रुस्तुस्तीत्रं तत्र हेतुर्विलोमता ॥ ३९९ ॥ हेममञ्जीर-
मालाम्यां भाति जङ्घालताद्वयम् । लावण्यशास्त्रिनः स्थान
कुङ्कुमेनेव वेष्टितम् ॥ ४०० ॥ वृत्तानुपूर्वं च न चातिदीर्घं
जङ्घे शुभे सृष्टवतस्तदीये । शेषाङ्गनिर्माणविधौ विधातुर्ला-
वण्य उत्पाद्य इवास यत्नः ॥ ४०१ ॥ क्रमोदृता पीवरता-
धिजङ्घं वृक्षाधिरूढं विदुषी किमस्याः । अपि भ्रमीभङ्गिभि-
रावृताङ्ग वासो लतावेष्टितकप्रवीणम् ॥ ४०२ ॥

चरणौ ॥ अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इति कोपादिवाताम्रं पादयुग्मं मृगीदृगः ॥ ४०३ ॥ जाग्रतः
कमलालक्ष्मीं यज्जग्राह तदद्भुतम् । पादद्वन्द्वस्य मत्तेभग-
तिस्तेषु ते का स्तुतिः ॥ ४०४ ॥ स्तनभारोऽत्र वक्रेन्दुच-
न्द्रिकावरणं मम । इति तत्पादयोर्लम्बा वेद्मि प्राङ्गणपद्मिनी
॥ ४०५ ॥ अत्यपूर्वस्य रागस्य पूर्वपक्षाय पल्लवाः ।
पद्मानि पादयुग्मस्य प्रत्युदाहरणानि च ॥ ४०६ ॥ दृश्यन्ते
मानसोत्तसा राजहंसाः क्वचिद्यदि । गतौ चरणयोस्तस्याः
प्रक्षयते यावदन्तरम् ॥ ४०७ ॥ नितम्बपीड्यमानेन पाद-
शुभेन सुभ्रुवः । कृता श्रुकुटिभङ्गीव नीलनूपुरमालया
॥ ४०८ ॥ चरणकमलं तदीयं लाक्षावालातपेन सबलितम् ।
अध्यास्तं शृङ्गमालावलिभिर्मणिखचितनूपुरव्याजात् ॥ ४०९ ॥
अननुरणन्मणिमेखलमविरलसिञ्जानमञ्जुमञ्जीरम् । परिसरण-
मरुणचरणे रणरणकमकारणं कुरुते ॥ ४१० ॥ दशकैरववा-
न्धवान्दधानौ जडसंसर्गविशुक्तिसावधानौ । चरणौ मलिनेन
तोलयन्तः कथमस्याः कवयो न यान्ति लज्जाम् ॥ ४११ ॥
अभ्युन्नताङ्गुष्ठनखप्रभामिर्निक्षेपणाद्रागमिवोद्गिरन्तौ । आज-
हृतुस्तचरणौ पृथिव्या स्थलारविन्दश्रियमव्यवस्थाम् ॥ ४१२ ॥
अस्याः पदौ चारुतया महान्तावपेक्ष्य सौक्ष्म्यालवभावभाजः ।
जाता प्रवालस्य महीरुहाणां जानीमहे पल्लवगव्दल-
ब्धिः ॥ ४१३ ॥ जगद्धूमूर्धसु रूपदर्पाद्यदेतयाघायि
पदारविन्दम् । तत्सान्द्रसिन्दूरपरागरगैर्द्वयं प्रवालप्रवलारुणं
तत् ॥ ४१४ ॥ यानेन तन्व्या जितदन्तिनाथौ पदाब्ज-
राजौ परिशुद्धपाष्णी । जानेन न श्रुश्रूयितुं स्वमिच्छू नतेन

मूर्धा कतरस्य राज्ञः ॥ ४१५ ॥ प्रियासखीभूतवतो मुदेदं
व्यधाद्विधिः साधुदशत्रुमिन्दोः । एतत्पदच्छन्नसरागप-
द्मसौभाग्यभाग्यं कथमन्यथा स्यात् ॥ ४१६ ॥

गुल्फौ ॥ अरुन्धतीकामपुरत्रिलक्ष्मीजम्भद्विपट्टारनवा-
म्बिकानाम् । चतुर्दशीय तदिहोचितैव गुल्फद्वयासा यद-
दृश्यसिद्धिः ॥ ४१७ ॥

पादाङ्गुल्यः ॥ एष्यन्ति यावद्गणनाद्विगन्तानृपाः
सरार्ताः शरणे प्रवेष्टुम् । इमे पदाब्जे विधिनापि सृष्टास्ता-
वत्य एवाङ्गुलयोऽत्र रेखाः ॥ ४१८ ॥

नखाः ॥ तस्याः पादनग्नश्रेणिः गोमते किल सुभ्रुवः ।
रत्नावलीव लावण्यरत्नाकरसमुद्रता ॥ ४१९ ॥ तत्पादन-
खरत्नानां यदलक्तकमार्जनम् । इदं श्रीखण्डलेपेन पाण्डुरी-
करणं विधोः ॥ ४२० ॥ तद्भक्तं नेत्रपद्मं प्रकटितमसकृत्स्-
र्धितं यन्मयैतज्जातं तस्मात्कृशत्प्र ग्रहणमपि ततो जायमानः
कलङ्कः । तत्सर्वं क्षम्यतां मे पुनरपि न करोम्येवमुक्त्वा तु
तस्या गाढं लभः शशाङ्कश्ररणनखमणिच्छन्नना पादयु-
ग्मम् ॥ ४२१ ॥

(गमनम्) ॥ सलीलमियमायाति कामिनी गजगा-
मिनी । उन्नतं हि नखज्योतिः पुष्पैर्भुवमिवार्चती ॥ ४२२ ॥
मारयन्त्या जनें सर्वं निरागसमिवाजया । मातङ्गाना गति-
र्यादृक्तादृगासीदसंगयम् ॥ ४२३ ॥ सा राजहंसैरिव
संनताङ्गी गतेषु लीलाक्षितविक्रमेषु । व्यनीयत प्रत्युपदे-
गलुब्धैरादित्तुभिर्नूपुरसिञ्चितानि ॥ ४२४ ॥ गुरुतरकलनू-
पुरानुनादं सललितनर्तितवामपादपद्मा । इतरदनतिलो-
लमादधाना पदमथ मन्मथमन्थर जगाम ॥ ४२५ ॥

(जृम्भा) ॥ चक्रीकृतभुजलतिकं वकीकृतवक्रमुन्नमद्री-
वम् । नो हरति कस्य हृदयं हरिणदृशो जृम्भणारम्भः
॥ ४२६ ॥ आस्येन्दोः परिवेषवद्रतिपतेश्राम्पेयकोदण्डवद्ध-
म्मिष्णाम्बुसुचः क्षणद्युतिवदासजौ क्षिपन्ती सुजौ । विश्लि-
प्यद्वलि लक्ष्यनाभि विगलनीव्युन्नमन्मध्यमं किचिक्किचिदु-
दक्षदक्षलमहो कुम्भस्तनी जम्भते ॥ ४२७ ॥

(निद्रा) ॥ सार्थकानर्थकपदं श्रुवती मन्थराक्षरम् ।
निद्रार्धमीलिताक्षी सा लिखितेवास्ति मे हृदि ॥ ४२८ ॥
उत्तानामुपधाय बाहुलतिकामेकामपाङ्गश्रितामन्यामप्यलसां
निधाय विपुलाभोगे नितम्बस्थले । नीवीं किञ्चिदवश्लथां
विदधती निश्वासलोलालका तस्योत्पीडनतिर्यगुन्नतकुचं
निद्राति गातोदरी ॥ ४२९ ॥ आमीलन्नवनीलनीरजतुला-
मालम्बते लोचनं शैथिल्यं नवमल्लिकासहचरैरङ्गैरपि स्वी-

कृतम् । आलापादधरः स्फुरत्कलयति प्रेङ्खत्प्रवालोपमामानन्दप्रभवाश्च वाप्यकणिका मुक्ताश्रियं विभ्रति ॥ ४३० ॥
(कान्तिः) ॥ सुन्दरी सा भवत्येव विवेकः केन जायते । प्रभामात्रं हि तरल दृश्यते नात्र सगयः ॥४३१॥
अवयवेषु परस्परविम्बितेष्वतुलकान्तिषु राजति तत्तनोः । अयमय प्रविभाग इति स्फुटं जगति निश्चिनुते चतुरोऽपि कः ॥ ४३२ ॥

समग्रस्त्रीस्वरूपवर्णनम् ।

सा दृष्टा यैर्न वा दृष्टा मुपिताः सममेव ते । हृदय हृत्मेकेषामन्येषां चक्षुषोः फलम् ॥ १ ॥ मुखेन चन्द्रकान्तेव महानीलः शिरोरुहैः । पादाभ्यां पद्मारागाम्या रेजे रत्नमयीव सा ॥ २ ॥ गुरुणा स्तनभारेण मुखचन्द्रेण भास्वता । गनैश्राराभ्यां पादाभ्यां रेजे ग्रहमयीव सा ॥ ३ ॥ फलायते कुचद्वन्द्वमिय हेमलतायते । अङ्गानि कुसुमायन्ते मनो मे भ्रमरायते ॥ ४ ॥ वक्त्रे गुरुत्वं यदि ते छन्दःशास्त्रविदो विदुः । कठिने कुचयुग्मेऽस्या वदता किं नु हीयते ॥ ५ ॥ विकसन्नेत्रनीलाब्जे तथा तन्व्याः स्तनद्वयी । तव दत्तां सदा मोद लसत्तरलहारिणी ॥ ६ ॥ दन्तप्रभापुष्पचिता पाणिपल्लवशोमिनी । केगपागालिवृन्देन सुवेपा हरिणेक्षणा ॥ ७ ॥ अकृश नितम्बभागे क्षामं मध्ये समुन्नतं कुचयोः । अत्यायतं नयनयोर्मम जीवितमेतदायाति ॥ ८ ॥ अव्याजसुन्दरीं ता विज्ञानेनाद्भुतेन योजयता । उपकल्पितो विधाना वाणः कामस्य विपदिग्धः ॥ ९ ॥ आलोक्य चिकुरनिकर सततं सुमनोधिवासयोग्यं ते । कामो निजं निपङ्ग परिवृत्य परामर्षं साशङ्कः ॥ १० ॥ आलपति पिकवधूरिव पश्यति हरिणीव चलति हंसीव । स्फुरति तडिलितिकेव स्वदते तुहिनांशुलेखेव ॥ ११ ॥ वेणीवन्धमहीनं कृष्णं नेत्रान्तमचलरूपं तम् । कुचमस्याः स्त्रीकुर्वन्पुरुषो लीलां वहत्यहो शंभोः ॥ १२ ॥ अङ्ग भूषणनिकरो भूषयतीत्येष लौकिको वादः । अङ्गानि भूषणानां कामपि सुपमामजीजनंस्तस्याः ॥ १३ ॥ सौरभ-मम्भोरुहवन्मुखस्य कुम्भाविष स्तनौ पीनौ । हृदयं मदयति वदनं तव गरदिन्दुर्यथा बाले ॥ १४ ॥ मधुरः सुधावदधरः पल्लवतुल्योऽतिपेलवः पाणिः । चकितमृगलोचनाभ्यां सदृशी चपले च लोचने तस्याः ॥ १५ ॥ कलयति कुवलकमालाललितं कुटिलः कटाक्षविक्षेपः । अधरः किसलयलीलामाननमस्याः कलानिधिविलासम् ॥ १६ ॥ तरुणिमनि कलयति

कलामनुमदनधनुर्भ्रुवोः पठत्यग्रे । अधिवसति सकलललनामौलिमियं चकितहरिणचलनयना ॥ १७ ॥ नयनयुगासेचनक मानसवृत्त्यापि दुष्यापम् । रूपमिदं मदिराक्ष्यां मदयति हृदयं दुनोत्यपि च ॥ १८ ॥ सन्वस्तभूषापि नवैत्र नित्य विनापि हारं हसतीव कान्त्या । मद विनापि स्खलतीव भावैर्वाच विना व्याहरतीव दृष्टा ॥ १९ ॥ भ्रूयुरममुच्चैर्धनुरुज्जितज्यं वाणाः कटाक्षाः कुटिला नितान्तम् । तथापि यूनां हृदयं मिनत्ति कोऽयं विलासो वनिताजनस्य ॥ २० ॥ अलीकरूपो यदि मध्यभागः पयोधराकारभृतश्च केगाः । उत्सङ्गशोभापि सरोरुहाक्ष्याः करस्य शोभां कलयेन्न कस्मात् ॥ २१ ॥ सर्वोपमाद्रव्यसमुच्चयेन यथाप्रदेग विनिवेशितेन । सा निर्मिता विश्वसृजा प्रयत्नादेकस्यसौन्दर्यदिदृक्षयेव ॥ २२ ॥ प्रत्यङ्गमस्याममिकेन रक्षां कर्तुं मघोनेव निजास्त्रमस्ति । वज्रं च भूषामणिमूर्तिधारि नियोजित तद्दयुतिकार्सुकं च ॥ २३ ॥ भ्रूश्चित्ररेखा च तिलोत्तमास्या नासा च रम्भा च यदूरुसृष्टिः । दृष्टा ततः पूर्यतीयमेकानेकाप्सरःप्रेक्षणकौतुकानि ॥ २४ ॥ कर्णाक्षिदन्तच्छदवाहुपाणिपदादिनः स्वाखिलतुल्यहेतुः । उद्वेगभागद्वयताभिमानादिहैव वेधा व्यधित द्वितीयम् ॥ २५ ॥ यशः पदाद्भुष्टनखौ मुख च विभर्ति पूर्णेन्दुचतुष्टयं या । कलाचतुःपटिरुपैति वास तस्यां कथं सुभ्रुवि नाम नास्याम् ॥ २६ ॥ कार्त्तर्येन निर्वर्णयितुं च रूपमिच्छन्ति तत्पूर्वसमागतानाम् । न तु प्रियेष्वायतलोचनानां समग्रपातीनि विलोचनानि ॥ २७ ॥ यतो यतोऽङ्गादपयाति कश्चुकं ततस्ततः स्वर्णमरीचिवीचयः । यतो यतोऽस्या निपतन्ति दृष्टयस्ततस्ततः श्यामसरोजवृष्टयः ॥ २८ ॥ तदा तदङ्गस्य विभर्ति सभ्रमं विलेपनामोदमुचः स्फुरद्बुचः । दरस्फुरत्काश्चनकेतकीदलात्सुवर्णमम्यस्यति सौरभं यदि ॥ २९ ॥ अधरे मधुरा सरस्वतीय ननु कर्णे मणिकर्णिकाप्रवाहः । शिरसि प्रतिभाति चारुवेणी कथमेणीर्नयना न तीर्थराजः ॥ ३० ॥ वेणी विडम्बयति मत्तमधुव्रतालीमङ्गीकरोति गुणमैन्दवमास्यमस्याः । बाहू मृणाललतिकाश्रियमाश्रयेते पुङ्खानुपुङ्खयति कामशरान्कटाक्षः ॥ ३१ ॥ बन्धूकवन्धुरधरः सितकेतकामं चक्षुर्मधूककलिकामधुरः कपोलः । दन्तावली विजितदाडिमवीजराजिरासं पुनर्विकचपङ्कजदत्तदास्यम् ॥ ३२ ॥ येनोत्पलानि च शशी च मृणालिकाश्च रम्भालताश्च कमलानि च निर्मितानि । नून

स एव मृगगावदृशोऽपि वेधाः सृष्टिक्रमो यदयमेकतया
 चक्रास्ति ॥ ३३ ॥ सा रामणीयकनिघेरधिदेवता वा सौन्द-
 र्यसारसमुदायनिकेतनं वा । तस्याः सखे नियतमिन्दुसुधा-
 मृणालज्योत्स्नादि कारणमभूमदन्श्च वेधाः ॥ ३४ ॥
 राजीव जीवसि सुधा न सुधाकर त्वमस्याः समः पदनखस्य
 कुतो मुखस्य । अग्रे दृगोर्मृगदृगः कतमः कुरङ्गस्तत्सज्जन
 त्वमपि किं जनरञ्जनाय ॥ ३५ ॥ सा दुग्धसुग्धमधुरच्छवि-
 रङ्गयष्टिते लोचने तरुणकेतकपत्रदीर्घे । कम्बोर्विडम्बन-
 करश्च स एव कण्ठः सैवैयमिन्दुवदना मदनायुषं वा
 ॥ ३६ ॥ ऊरुद्वयं मृगदृगः कदलेश्च काण्डौ मध्यं च वेदिर-
 तुलं स्तनयुग्ममस्याः । लावण्यवारिपरिपूरितशातकुम्भकु-
 म्भौ मनोजनूपतेरभिषेचनाय ॥ ३७ ॥ तन्वी गरत्रिपथगा-
 पुलिने कपोलौ लोले दृगौ रुचिरचञ्चलखञ्जरीदौ । तद्वन्ध-
 नाय सुचिरार्पितसुभ्रुचापचाण्डालपागयुगलाविव शून्य-
 कर्णौ ॥ ३८ ॥ व्याकोगकोकनदगोककरः करोऽयं खेल-
 च्चक्रोरमयचोरमिदं च चक्षुः । उद्भिन्नविद्रुमरहस्यहरोऽध-
 रोऽयं तत्सादरप्यमपि वश्यमवश्यमस्याः ॥ ३९ ॥
 सुखं यदि किमिन्दुना यदि चलाञ्चले लोचने किमु-
 त्यलकदम्बकैर्यदि तरङ्गभङ्गी भ्रुवौ । किमात्मभवधन्वना
 यदि सुसंयताः कुन्तलाः किमम्बुरुहदम्बरैर्यदि तनूरिय कि
 श्रिया ॥ ४० ॥ इदं वक्रं साक्षाद्विरहितकलङ्कः गगधरः
 सुधाघाराधारश्चिरपरिणतं विम्बमधरः । इमे नेत्रे रात्रिदिव-
 मधिकगोमे कुवलये तनुर्लावण्यानां जलधिरवगाहे सुखतरः
 ॥ ४१ ॥ विनैवाम्मोवाहं वहलरुचिदीप्तान्वरतलात्तडिलेखा
 हेमवतिविततिरम्या विलसति । विनैव स्वर्गद्वां लभसि रभ-
 सव्यग्रगफरीपरीवर्तेः सार्धं स्फुरति विकचेन्द्रीवरवनम् ॥ ४२ ॥
 तमःस्तोमः पूर्वे तदनु सकलः शीतकिरणस्ततः कोकद्वन्द्व
 तदनु च न किञ्चित्पुनरभूत् । अधस्तसावर्तस्तदनु कदली-
 काण्डयुगलं ततोऽवाच्चां पत्रौ शिवशिव विधेः शिल्परचना
 ॥ ४३ ॥ पदाभ्यामुन्निद्रामधरयति गोणाम्बुजरुचिं कराभ्या-
 मादत्ते नवकिसलयानामरुणताम् । प्रवालस्य च्छायां दगनव-
 सनाश्रेण पिवति स्मितज्योत्स्नापरैरुपहसति कान्तिं हिमरुचेः
 ॥ ४४ ॥ वहल्यस्या दृष्टिर्विकचनेवनीलोत्पलतुलामखण्ड-
 स्यामिख्या वदनमिदमिन्दोः कलयति । कुचौ किचिन्मी-
 लत्कमलतुलनां कन्दलयतस्तमःशोभां चित्रां चिकुरनिकुरम्बं
 हि कुरुते ॥ ४५ ॥ करे वेणीमेणीसदृशनयना स्नानविरतौ
 दधाना हर्म्याग्रे हरनयनतेजोद्भुतमपि । इयं सुग्धा दुग्धा-
 म्बुधिबहलकछोलसदृशा दृशा वारंवारं मनसिजतरुं पल्लवयति

॥ ४६ ॥ दायादत्वं मनसिजधनुर्भ्रुविलासस्य धत्ते योग-
 क्षेमौ वहति नयनद्वन्द्वमिन्दीवराणाम् । तद्वात्राणां पुनरिह
 जगज्जत्रलावण्यमाजामामात्यग्रे मलवदखिल म्लानवर्ण
 सुवर्णम् ॥ ४७ ॥ नीलाञ्जानां नयनयुगलद्राधिमा दत्तपत्रः
 कुम्भावैभौ कुचपरिकरः पूर्वपक्षीचकार । भ्रूविश्रान्तिर्मदन-
 धनुषो विभ्रमानन्ववादीद्वक्रज्योत्स्ना गगधररुचं दूषयामास
 तस्याः ॥ ४८ ॥ तन्वी श्यामा शिखरिदगना पक्वविम्बाध-
 रोष्ठी मध्ये क्षामा चकितहरिणीप्रेक्षणा निम्ननाभिः ।
 श्रोणीभारादलसगमना स्तोकनत्रा स्तनाभ्यां या तत्र
 स्याद्युवतिविषये सृष्टिराद्येव धातुः ॥ ४९ ॥ वापी कापि
 स्फुरति गंगने तत्परं सूक्ष्मपैद्या सोपानालीमधिगतवती
 काञ्चनीमैन्द्रनीली । अग्रे शैलौ सुकृतिसुगमौ चन्दन-
 च्छन्नदेगौ तत्रत्यानां सुलभममृत सनिधानात्सुधाशोः ॥ ५० ॥
 तद्वक्रं यदि सुद्रिता गशिकथा तच्चेत्स्मितं का सुधा तच्चक्षु-
 र्यदि हारितं कुवलयैस्ताश्रेद्धिरो विन्नाधु । धिक्कन्दर्पधनु-
 र्भ्रुवौ यदि च ते कि वा बहु ब्रूमहे यत्सत्यं पुनरुक्तवस्तु-
 विरसः सर्गक्रमो वेधसः ॥ ५१ ॥ सौरम्यं मृगलाञ्छने
 यदि भवेदिन्दीवरे वक्रता माधुर्यं यदि विद्रुमे तरलता
 कन्दर्पचापे यदि । रम्भाया यदि विप्रतीपगमनं प्राप्तोपमानं
 तदा तद्वक्रं तदुदीक्षणं तदधरस्तद्भ्रूस्तदूरुयुगम् ॥ ५२ ॥
 वेणीवेल्लनमङ्गलं किमु वलनेणीदृशो मध्यम संव्यानं किमिदं
 विवृत्तिविषमाद्वासः स्तनात्संसते । नृत्यन्तीव किमन्तिके
 वलितयोः स्निग्धा दृगोः कान्तयः साकूतस्मितगर्भितं किमु
 सुखं वक्तुं सखीं वाञ्छति ॥ ५३ ॥ बाहू द्वौ च मृणाल-
 मास्यकमलं लावण्यलीलाजलं श्रोणीतीर्थशिला च नेत्रगर्फ-
 रीधम्मिच्छगैवालकम् । कान्तायाः स्तनचक्रवाकयुगलं
 कन्दर्पवाणानलैर्दग्धानामवगाहनाय विधिना रम्यं सरो
 निर्मितम् ॥ ५४ ॥ जिभ्रत्याननमिन्दुकान्तिरधरं विम्बप्रभा
 चुम्बति स्फुटं वाञ्छति चारुपद्मसुकुलच्छायाविशेषः स्तनौ ।
 लक्ष्मीः कोकनदस्य खेलति करावालम्ब्य कि चादरादे-
 तस्याः सुदृगः करोति पदयोः सेवां प्रवालद्युतिः ॥ ५५ ॥
 कर्णांरुन्दमेव कोकिलरत तस्याः श्रुते भाषिते चन्द्रे लोक-
 रुचिस्तदाननरुचेः प्रागेव संदर्शनात् । चक्षुर्मीलनमेव तन्न-
 यनयोरग्रे मृगीणां वर हैमी वल्यपि तावदेव ललिता

१ तद्वन्धनीरा नाभि २ सूक्ष्मतया तद्वहुलक्ष्ये मध्ये
 ३ सरणिस्तच्छायारोमावली ४ सोपानपङ्क्तिं तत्सदृशी त्रिवलीम्-
 ५ कुचौ ६ पुष्पकृता युगमौ; (पक्षे) सुलभगमनी. ७ चन्दनत-
 र्भुजः; (पक्षे) चन्दनपङ्केन. ८ विसम्. ९ मत्स्यी.

यावन्न सा लक्ष्यते ॥ ५६ ॥ चक्षुर्मेर्चकमभ्युज विजयते
वक्रस्य मित्रं गङ्गां भ्रूसूत्रस्य सैनानि मन्मथघनूर्लावण्य-
पण्यं वपुः । लेखा कापि रदच्छदे च सुतनोर्गात्रे च तत्का-
मिनीमेनां वर्णयिता सरो यदि भवेद्द्वैदग्ध्यमभ्यसति
॥ ५७ ॥ निग्धस्मेरविलोलमुग्धमधुरा यन्नेत्रयोर्विभ्रमा
यद्भामृष्टविलासपत्रलतिका घर्मोद्भमाद्गण्डयोः । यच्च ग्रीढ-
कदम्बकुङ्कुमलसखी काप्यङ्गके विक्रिया तत्तस्यां किमपि
स्फुटं रतिपतेः कोदण्डविस्फूर्जितम् ॥ ५८ ॥ स्निग्धेन्द्रो-
पलसुन्दरः कचभरो वक्रं सगोत्र विधोर्वक्षोजौ मणिकुम्भड-
म्बरसुषौ मथ्योऽस्ति वा नास्ति वा । श्रोणीमण्डलमूर्धुर्व-
हमहो गोणाञ्जतुल्ये पदे मन्ये मञ्जुगिरो मरालमहिला-
ध्येयो गतेर्विभ्रमः ॥ ५९ ॥ नेत्रोपान्तवतसिते श्रुतिपुटे
नीलोत्पलं निष्कलं हासश्रीपरिकर्मिते स्तनतटे हारो-
ऽन्यहारः कथम् । पिण्डालक्तकपातनं चरणयोः पीडाफल
ताम्रयोर्वामाक्ष्या वपुषि स्वभावसुरमौ व्यर्थानुलेपव्यथा
॥ ६० ॥ एतस्याः स्तनपद्मकोरकयुगं यस्याननेन्दोः सित-
ज्योत्स्नाभिर्न भजत्यदो मृगदृशः गङ्गे विकासं पुनः ।
तस्मिँल्लोचनपङ्कजं विकसितं भ्रूभृङ्गससेवित स्वान्ते संगय-
मातनोति सुतरामेतन्ममवासकृत् ॥ ६१ ॥ पानायाधर-
तोऽमृतं वसतयेऽप्यस्या स्तनक्ष्माधरोऽधस्तात्संजघनान्त-
कन्दरधरः सस्याय चक्षुर्मृगः । जप्यो मन्त्रवरो मनोहरकथा
ध्यानाय वक्राम्बुजं चेत्य देहतपस्थले सति कथं सन्तो
वनान्तं गताः ॥ ६२ ॥ कर्णोत्सङ्गविसर्पिणी नयनयोः
कान्तिर्वतंसोत्पलं लाक्षासम्प्रमनिर्व्यपेक्षमधर लावण्यमेवा-
श्चति । हारोऽस्याः स्मितचन्द्रिकैव कुचयोरङ्गप्रभाकक्षुकी
तन्व्याः कैवलमङ्गभारमधुना मन्ये परं भूषणम् ॥ ६३ ॥
अस्याश्चेदलकावली कृतमलिश्रेणीमिरेणीदृशः सौन्दर्ये यदि
चक्षुषोस्तरलयोः किं मन्मथस्यायुवैः । का प्रीतिः कनकार-
विन्दसुकुले पीनां स्तनौ चेदतो मन्ये काचिदिय मनोभव-
कृता माया जगन्मोहिनी ॥ ६४ ॥ ऊर्ध्वं नीरदवृन्दमै-
न्दवमिदं चिम्बं त्वघो निर्मित व्योम्नः पल्लवचित्रितस्य
निहितौ गैलावुपर्युन्नतौ । किं चाधः पुलिनोच्चयस्य कद-
लीकाण्डाववागेपितौ तन्मन्ये चतुरस्य पुण्यघनुषः सर्गोऽय-
मन्वादृशः ॥ ६५ ॥ भृङ्गालीमुदरे क्षिपन्ति गतगः पद्मानि
शस्त्रीमिव प्रत्यागच्छति लङ्घनार्थमसकृद्योमाङ्गण चन्द्रमाः ।
वक्रेणापहृते कुरङ्गसुदृगक्षैलोक्यरूपोच्चये प्रत्यावर्तनवाञ्छयेव
कृति न ह्येग समातन्वते ॥ ६६ ॥ वक्रं निर्मलमुन्नता कु-

चतटी मध्यप्रदेशः कृगः श्रोणीमण्डलमङ्गनाकुलगुरोर्देवस्य
सिंहासनम् । कृत्वा चारुदृगश्चतुष्टयमिदं तुष्टाव मन्ये वि-
धिर्हर्षाद्भृङ्गदृगधपधरचनागर्भेश्चतुर्भिर्मुखैः ॥ ६७ ॥ मध्यं वि-
ष्णुपदं कुचौ शिख्रपदं वक्रं विधातुः पदं घम्मिल्लः सुमनः-
पदं प्रविलसत्काञ्ची नितम्बस्थली । वाणी चेन्मधुराधरोऽरू-
णधरः श्रीरङ्गभूमिर्वपुस्तस्याः किं कथयामि पुण्यचरितं
मान्या सदा निर्जरैः ॥ ६८ ॥ यत्तीर्थाम्बु मुखाम्बुजासवरसो
नेत्रे नवेन्दीवरे दन्तश्रेणिरखण्डिताक्षतचयो दूर्वा च रो-
मावली । उचुङ्गं च कुचद्वयं फलयुगं पात्रं कराम्भोरुहं
तन्मन्ये मदनार्चनाहितमतिः स्वाङ्गोपहारैरियम् ॥ ६९ ॥
दीर्घाक्ष शरदिन्दुकान्ति वदनं बाहू नतावसयोः सक्षिप्तं
निविडोन्नतस्तनसुरः पार्श्वं प्रमृष्टे इव । मध्यः पाणिमितो
नितम्बि जघनं पादाद्दृग्ग्राह्युली छन्दो नर्तयितुर्यथैव म-
नसः सृष्टं तथास्या वपुः ॥ ७० ॥ नेत्रे खञ्जनगञ्जने सर-
सिजप्रत्यर्थि पाणिद्वयं वक्षोजौ करिकुम्भविभ्रमकरीमत्युच्चार्ति
गच्छतः । कान्तिः काञ्चनचम्पकप्रतिनिधिर्वाणी सुधास्यार्धिनी
स्मेरेन्दीवरदामसोदरवपुस्तस्याः कटाक्षच्छटाः ॥ ७१ ॥ दृष्टिः
कापि सुरा सुधा स्मितमिदं वक्रं कलानां निधिर्वक्षः कुम्भं
द्वयौ दृशौ विजयते धन्यन्तरिः सत्कृपा । कान्तिः श्रीस्नि-
वलीतरङ्गलहरी नार्थी गतावर्ततामेतस्यामचिरेण भाविकलने
लावण्यवारानिधौ ॥ ७२ ॥ किं तारुण्यतरोरियं रसभरो-
द्भिन्ना नवा वल्लरी वेलाप्रोच्छलितस्य किं लहरिका लाव-
ण्यवारानिधेः । उद्गाढोत्कलिकावतां स्वसमयोपन्यासविश्र-
म्भिणः किं साक्षादुपदेगयष्टिरथवा देवस्य शृङ्गारिणः ॥ ७३ ॥
जानीमो वदनं सरोरुहदृगो निर्माय पश्यन्मुहुर्हृष्यन्काम-
कटोरपावकशिखासंतापितः पद्मभूः । रम्भामूर्तटीं स्तनं
रसघटी पीयूषवीचीं वचो बाहू बालविसं करं किसलयं
नार्थी सरो निर्ममे ॥ ७४ ॥ जानीमो वयमासनस्य कमले
तस्या मुखेन्दोस्त्विपा संकोच समुपागते स भगवान्दुःस्थः
सरोजासनः । मुग्धं भ्रूलतिकायुगं विहितवान्वक्रे दृशौ सृ-
ष्टवान्मध्यं विस्मृतवान्कचांश्च कुटिलान्वामभ्रुवः सृष्टवान्
॥ ७५ ॥ सुक्ता विद्रुमर्मन्तरा मधुरसः पुष्यं परं भ्रूवहं
श्रौलेयद्युतिमण्डले खलु तयोरेकासिका नार्णवे । तत्रोद्वसति
शङ्खुर्भ्रूश्च न पुनः पूर्वाचलाभ्यन्तरे तानीमानि मिकलयन्ति
त इमे येषां न मा दृक्पथे ॥ ७६ ॥ इन्दुलिप्त इवाञ्जनेन
जडिता दृष्टिर्मृगीणामिव प्रम्थानान्गिमेव विद्रुमदलं द्यामेव

हेमप्रभा । कार्कश्य कलया च कोकिलवधूकण्ठेष्विव प्रस्तुतं
सुन्दर्याः पुरतश्च हन्त शिखिना वर्हाः सगर्हा इव ॥ ७७ ॥

परस्परदर्शनम् ।

संरतोरमिलाषकलितान्द्रुगः स्वप्नसुवः समागमान् ।
अपि दृष्टिपर्यं प्रपन्नयोर्निविगश्वास चिरं मनस्तयोः ॥ १ ॥
आघ्रातं कमलं प्रियेण सुदगा स्मित्वापनीतं सुखं दत्त वि-
भ्रमकन्दुके नखपदं सात्कृत्य गूढौ स्तनौ । दत्ता चम्पक-
मालिकोरसि मुजानिर्मन्नरोमाक्षया मीललौचनया स्थितं
प्रणयिनोर्दूरैःपि पूर्णं रसः ॥ २ ॥

नायकदर्शनम् ।

न जाने समुखायाते प्रियाणि वदति प्रिये । सर्वाण्य-
ङ्गानि किं यान्ति नेत्रतासुत कर्णताम् ॥ १ ॥ यां यां प्रियः
प्रक्षत कातरार्द्धी सा सा हिया नम्रमुखी वभूव । निःगङ्ग-
मन्याः समभाहितेर्प्यास्तत्रान्तरे जन्तुरसुं कटाक्षैः ॥ २ ॥
काचिन्निवारितवर्हिर्गमना जनन्या द्रष्टुं प्रियं भवनजालकमा-
ससाद् । तस्या विलोचनमदृश्यत दागदत्तयन्त्रोपरुद्रगफ-
रोपमितं क्षणेन ॥ ३ ॥ कृच्छ्रेण कापि गुरुणैव जने नि-
रोधमुलङ्घ्य नायकसमीपमुचं प्रतस्ये । हा हन्त शीघ्रगमन-
प्रतिरोधहेतुस्तस्याः पुनः स्तनभरोऽपि गुरुर्वभूव ॥ ४ ॥
नान्तः प्रवेगमरुणद्विमुखी न चासीदाचष्ट दोषपरुषाणि न
चाक्षराणि । सा केवलं सरलपक्षमभिरक्षिपातैः कान्तं
विलोकितवती जननिर्विशेषम् ॥ ५ ॥ किञ्चित्कुञ्चितहारयष्टि
सरलभ्रूवल्लि साचिसित ग्रान्तग्रान्तविलोचनद्युति मुजापर्य-
स्तकर्णात्पिलम् । अहुल्या स्फुरदङ्गुलीयकरुचा कर्णस्य क-
ण्डूयनं कुर्वाणा नृपकन्यका सुकृतिनं सव्याजमालोकते ॥ ६ ॥

नायिकादर्शनम् ।

प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनान्तरैः । प्राप्यते येन नि-
र्वाणं सरारोणापि चेतसा ॥ १ ॥ क्षीरसागरकण्डोलोललोचन-
यानया । असारोऽपि हि संसारः सारवानिव लक्ष्यते ॥ २ ॥
सेयं सीधुमयी वा सुधाभर्या वा हलाहलमयी वा । दृग्भ्यां
निपीनमात्रा नदयति मोदयति मूर्च्छयति ॥ ३ ॥ गच्छति
न वृषिमैतत्सुलङ्घितमस्याः समापिवद्रूपम् । नयनयुगं मम
नूनं सप्रति समुपति सफलतां चैवम् ॥ ४ ॥ जानीम-
हेऽस्याः खलु सारसाध्या विराजतेऽन्तः प्रियवक्रचन्द्रः । त-
त्कान्तिजालैः प्रसृतैस्तदङ्गेप्रापाण्डुता कुञ्जलताक्षिपत्रे ॥ ५ ॥

सेयं ममाङ्गेषु सुधारसच्छटा सुपूरकपूरशलाकिका द्योः ।
मनोरथश्रीर्मनसः शरीरिणी प्राणेश्वरी लोचनगोचरं गता
॥ ६ ॥ तामनङ्गजयमङ्गलश्रियं किञ्चिदुच्चभुजमूललोकिताम् ।
नेत्रयोः कृतवतोऽस्य गोचरे कोऽप्यजायत रसो निरन्तरः
॥ ७ ॥ इदमसौ तरलायतलोचना गुरुसमुन्नतपीनप-
योधरा । पृथुनितम्भभरालसगामिनी प्रियतमा मम जीवि-
तहारिणी ॥ ८ ॥ इयं सुस्तनी मस्तकन्यस्तकुम्भा कु-
सुम्भारुणं चारु वासो वसाना । समस्तस्य लोकस्य
चेतैःप्रद्युत्तिं गृहीत्वा घटे न्यस्य यातीव भाति ॥ ९ ॥
कर्पूरधूलिघवलद्युतिपूरचौतदिङ्मण्डले शिशिररोचिषि तस्य
यूनः । लीलाशिरोंशुकनिवेशविशेषकृत्सिन्धुक्तस्तनोन्नतिरभू-
न्नयनावनौ सा ॥ १० ॥ अर्धस्मितेन विनिमद्य दैर्गार्ध-
वाणमघे विधूय वसनाञ्जलमर्धमार्गं । अर्थेन नेत्रविशिखेन
निवृत्त्य सार्धमर्धार्धमेव तरुणी तरुणं चकार ॥ ११ ॥ आ-
घाय कोमलकराम्बुजकेलिनालीमालीसमाजमधिकृत्य समा-
लपन्ती । मन्दस्मितेन मयि साचिविलोकितेन चेतश्चको-
रनयना सुलुकीचकार ॥ १२ ॥ मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती
रतिरिव मूर्तिमती विभाति येयम् । मम हृदयमनङ्गवह्नि-
तप्तं भृगमिव चन्दनशीतलं करोति ॥ १३ ॥ पुरः स्थित्वा
किञ्चिद्वलितमुखमालोक्य सखे सखेदाः स्थासन्ति ध्रुवमि-
दमदृष्ट्वा तव दृगः । इतश्चञ्चत्काञ्चीरणितमुखरात्सौधशि-
खरादराकायां कोऽयं कवलयति चान्द्रेण महसा ॥ १४ ॥
अये केयं लीलाघवलगृहवातायनतले तुलाकोटिकाणैः कु-
सुमविगिखं जागरयति । अहो नेत्रद्वन्द्वं विकसति विलङ्घ्य
श्रुतिमहो कथं न त्रैलोक्यं जयति मदनः खेरवदनः ॥ १५ ॥
तडिलेखा नेयं विलसति परं सौधशिखरे वसन्त्याः कस्या-
श्चित्कनकरुचिरा गात्रलतिका । अपीदं नोन्मज्जत्कुवलयवनं
मीनतरलं परं तस्या एव स्फुरति नयनालोकललितम् ॥ १६ ॥
सखे साय स्नात्वा कनकरुचिकौसुम्भवसनं वसानायास्तिर्य-
ग्वलितचिकुरसन्दिशिलिलम् । दिगन्त्या दृष्टेयं कुसुमगरको-
दण्डलतिकामकसादसाकं मृगशिशुदृगो दर्शनमभूत् ॥ १७ ॥
अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्रस्तथाम्बुजमम्बुज रतिरपि रतिः कामः
कामो मधूनि मधून्यपि । इति न भजते वस्तु प्रायः पर-
स्परसकरं तदियमवलघत्ते लक्ष्मीं कुतः सकलात्मिकाम्
॥ १८ ॥ केयं श्यामोपलविरचितोल्लेखहेमैकरेखालभैरवैः
कनककदलीकन्दलीगर्भगौरैः । हारिद्राम्बुद्रवसहचरं का-
न्तिपूरवहद्भिः कामक्रीडामवनवलमीदीपिकेवाविरस्ति ॥ १९ ॥
अर्कच्छायं तिरयति सुधालिप्तविद्युन्मतली चक्रप्रस्यं महति

सुपुमामण्डले दूरमग्नम् । रक्तादर्शप्रतिफलमिव श्रीसदङ्गं
वहन्ती दृष्टा काचित्तरलयना देवतेव स्मरस्य ॥ २० ॥ नेयं
विद्युद्भ्रममधिगता काञ्चनी नापि वल्ली मन्दं मन्दं प्रचलति
यतो नापि वा पन्नगस्य । चूडारत्नस्फुरदुरुशिखा कापि धत्ते
सगेजं का वा तर्हि प्रकृतिमुभगा तत्सखे न प्रतीमः ॥ २१ ॥
वक्रोपान्तं नयनयुगलं सर्वतो निक्षिपन्ती श्रोणीभाराच्छि-
थिलशिथिलन्यस्तपादारविन्दा । आरादालीकरकिसलये दत्त-
हस्तावलम्बा काचित्कान्त्या विकसितमहीचक्रमायाति तन्वी
॥ २२ ॥ इयं भुजगिनीश्रिता लसदनेकपुष्पान्विता द्विरे-
फततिसेविता प्रमदखड्गनालंकृता । फलद्वयभरानता विल-
सिता नवैः पल्लवैर्विलोचनपथं गता भवति कापि हैमी
लता ॥ २३ ॥ पातालाद्भुवनावलोकनपरा किं नागकन्यो-
त्थिता मिथ्या तत्खलु दृष्टमेव हि मया तस्मिन्कुतोऽस्ती-
दृशी । मूर्ता स्यादिह कौमुदी न घटते तस्या दिवा दर्शनं
केयं हस्ततलस्थितेन कमलेनालोक्यते श्रीरिव ॥ २४ ॥
अच्छिन्नामृतविन्दुवृष्टिसदृशीं प्रीतिं ददत्या दृशां याताया
विगलत्ययोधरमराद्रष्टव्यतां कामपि । असाश्रन्द्रमसस्तनो-
रिव करस्पर्शास्पदत्वं गता नैते यन्मुकुलीभवन्ति सहसा
पद्मास्तदेवाद्भुतम् ॥ २५ ॥ श्रोणीभारभरालसा दरगलन्मा-
ल्यापवृत्तिच्छलालीलोलिखिसमुजोपदर्शितकुचोन्मीलन्नखाङ्का-
वलिः । नीलेन्दीवरदामदीर्घतरया दृष्ट्वा धयन्ती मनो
दूरान्दोलनलोलकङ्कणझणत्कारोत्तरं सर्पति ॥ २६ ॥ लयं
पादतले नखेषु विलुठत्संसक्तमूर्वार्युगे विश्रान्तं जघनस्थले
निपतितं नामीसरोमण्डले । शून्यं मध्यमवेक्ष्य रोमलति-
कामालम्बमानं क्रमादारूढं स्तनयोः मुतं नयनयोर्लीनं मनः
कैशिके ॥ २७ ॥ असा धामसरोवरे भुजविसे वक्त्रार-
विन्दे भ्रमन्नेत्रभ्रमरे सुयौवनजले कस्तूरिकापङ्किले । वक्षो-
जप्रतिकुम्भिकुम्भदलनकोषादुपेत्य द्रुतं मग्नश्चित्तमतंगजः
कथमसावुत्थाय निर्यास्यति ॥ २८ ॥ स्वैर सखितमीक्षते
क्षणमलं व्याजृम्भते वेपते रोमाञ्चं तनुते सुहुः स्तनतटे
व्यालम्बते नाम्बरम् । आलिङ्गत्यपरां तनोति चिकुरं प्रत्यु-
त्तरं याचते केयं कामकलाविलासवमतिर्लोक्येक्षणा भाविनी
॥ २९ ॥ खेलत्खड्गनेत्रया परिलसत्स्वर्णारविन्दास्यया
पीनोत्तुङ्गनिरन्तरस्तनमरव्यालोलसन्मध्यया । स्फीतस्फीतनि-
तम्नया क्षणमपि व्यालोकितश्चानया किं न स्याद्वशिनां वरः
स्मरहरः स्मरैः गरैर्जर्जरः ॥ ३० ॥ सायं चन्द्रकलामृतो-
दयगिरिस्पर्धा दधानः स्तनस्पर्शांशुङ्गतगे नखाङ्गरुचिरः
शोणाम्बराम्यन्तरे । असाः कं न विलोकनोत्कमकरोत्तीक्ष्णः
कटाक्षः क्षणं भृङ्गाकृष्टगरिष्ठकेतकदलत्रान्तिं वहन्नप्ययम्

॥ ३१ ॥ उत्तुङ्गस्तनगैलदुस्तरमुरो निम्नातिनामिस्थली
मीमं देहवनं स्फुरद्भुजलतं रोमालिजालाकुलम् । व्याधः
पञ्चगरः किरत्यतितरांस्तीक्ष्णान्कटाक्षाशुगांस्तन्मे ब्रूहि मनः-
कुरङ्ग गरणं कं सांप्रतं यास्यसि ॥ ३२ ॥ वक्त्रश्रीजितज-
र्जरेन्दुमलिनं कृत्वा करे कन्दुकं क्रीडाकौतुकमिश्रभावमनया
ताम्र वहन्त्याननम् । भृङ्गाग्रग्रहकृष्णकेतकदलस्यर्धावतीनां
दृशा दीर्घापाङ्गतरङ्गितैकसुहृदामेषोऽस्मि पात्रीकृतः ॥ ३३ ॥
स्कन्धे विन्यस्य सख्या भुजमपरकरस्यार्धचन्द्रेण मध्यं
विभ्राणा धूयमानस्तनतटवसना गन्धवाहेन मन्दम् ।
पन्थानं दृग्विलासैरिव नलिनदलैः कोमलैरास्तृणन्ती सौ-
धाये कस्य साक्षात्परिणमति तपःसिद्धिरेषा सुवेपा ॥ ३४ ॥

विरहः ।

समानकुलशीलयोः सुवयसोः परायत्तयोः परस्परविलो-
कनाकुलितचेतसोः प्रेयसोः । तनुत्वमनुविन्दतोर्वहुविधां व्यथां
विन्दतोरगक्यविनिवेदना विरहवेदना वर्धते ॥ १ ॥

वियोगिनोऽवस्थावर्णनम् ।

प्रियाविरहितस्यास्य हृदि चिन्ता समागता । इति मत्वा
गता निद्रा के कृतममुपासते ॥ १ ॥ अत्राशितं शयितमत्र
निपीतमत्र तोयं तथा सह मया विधिवशितेन । इत्यादि हन्त
परिचिन्तयता वनान्ते हा तस्य लोचनपयोमिरभूत्ययोधिः
॥ २ ॥ मन्दं गरुद्वहति गर्जति वारिवाहो विद्यदृता चलति
नृत्यति नीलकण्ठः । एतावति व्यतिकरे तरुणस्य तस्य
मूर्च्छं च केवलमभूदवलम्बनाय ॥ ३ ॥ गमनमलसं शून्या
दृष्टिः शरीरममौष्ठव श्वसितमधिकं किं न्वेतत्स्यात्किमन्य-
दितोऽथवा । भ्रमति भुवने कंदर्पाज्ञा विकारि च यौवनं
ललितमधुरास्ते ते भावाः क्षिपन्ति च धीरताम् ॥ ४ ॥
धत्ते चक्षुर्मुकुलिनि रणत्कोकिले वालचूते मार्गे गात्रं
क्षिपति वकुलामोदगर्भस्य वायोः । दाहप्रेम्णा सरसविसि-
नीपत्रमात्रान्तरायस्ताम्यन्मूर्तिः श्रयति बहुशो मृत्यवे
चन्द्रपादान् ॥ ५ ॥ रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृतिभिर्न
प्रत्यहं सेव्यते ग्रन्थोपान्तविवर्तनैर्विगमयत्युन्निद्र एव क्षपाः ।
दाक्षिण्येन ददाति वाचमुचितामन्तपुरेभ्यो यदा गोत्रेषु
स्त्वलितस्तदा भवति च व्रीडावनम्रश्चिरम् ॥ ६ ॥ प्रत्यादि-
ष्टविशेषमण्डनविधिर्वामप्रकोष्ठे श्लथ विभ्रत्काम्यनमेकमेव
वलय श्रामापरक्ताधरः । चिन्ताजागरणप्रताप्रनयनस्तेजो-
गुणैरात्मनः संक्तागोहिसितो महामगिरिव क्षीगोऽपि नाल-

इत्येते ॥ ७ ॥ चन्द्रश्चण्डकरायते मृदुगतिर्वातोऽपि वज्रा-
यते माल्य सूचिकुलायते मलयजालेपः स्फुलिङ्गायते ।
रान्निः कल्पगतायते विधिवशात्प्राणोऽपि भारायते हा हन्त
प्रमदावियोगसमयः सहारकालायते ॥ ८ ॥ माकन्दाक्षिप
मा मरन्दनिकरं मूको भव त्वं शुक्र स्फारं कोकिल कोमलं
कलरत्र भ्रातः क्षणं संहर । सौगन्ध्यं वह गन्धवाह न
मनाक्सर्वैः क्षणं क्षम्यता जानीध्वं तरुणस्य तस्य यदयं
कालः करालो महान् ॥ ९ ॥

वियोगिन्या अवस्थावर्णनम् ।

दृश्यमानेऽपि हृदये मृगाक्ष्या मन्मथार्थिना । सेहस्तथैव
यत्तस्यां तदाश्चर्यमिवामवत् ॥ १ ॥ जीवेन तुलित प्रेम
सखि मृदेन वेधसा । लघुजीवो ययौ कण्ठ गुरुप्रेम हृदि
स्थितम् ॥ २ ॥ कपोलफलकावसाः कष्टं भूत्वा तथाविधौ ।
अपश्यन्ताविवायान्योन्यमीदृक्षा क्षामता गतौ ॥ ३ ॥ वल्लभो-
त्सन्नसङ्गेन विना हरिणचक्षुषः । राकाविभावरीजानिर्विषज्वा-
लाकुलोऽभवत् ॥ ४ ॥ अस्मितविषयसङ्गा मुकुलितनयनो-
त्पला नुहुः श्वसिता । ध्यायति किमप्यलक्ष्य चाला योगामि-
शुक्तेन ॥ ५ ॥ लिखति न गणयति रेखा निर्झरवाप्याम्बुधौ-
तगण्डतटा । अवधिविदवसावसानं मा भूदिति शङ्किता
चाला ॥ ६ ॥ अपसारय घनसार कुरु हारं दूर एव किं
कमलैः । अलमलमालि मृणालैरिति वदति दिवानिगं चाला
॥ ७ ॥ पातयति हृदयदेशे प्रियजनगर्भं पुनः पुनर्मुग्धा ।
वर्णितमदनातङ्का वाप्यवतीं भावमन्थरां दृष्टिम् ॥ ८ ॥
श्लिष्यति पश्यति चुम्बति पुनः पुनः पुलकमुकुलितैरङ्गैः ।
प्रियसन्नाय स्फुरिता वियोगिनी वामबाहुलताम् ॥ ९ ॥
कमले निधाय कमलं कलयन्ती कमलवासिन कमले ।
कमलयुगादुद्भूतं कमलं कमलेन वारयति ॥ १० ॥ नय-
नोत्पलचलधारा दृष्ट्वा वारानिधिभ्रान्त्या । वडवानल
इव भगवान्भवसति तनौ कृगतनोस्तापः ॥ ११ ॥ लीना-
नसूत्सरोरुहदृष्टेरन्वेष्टुमेष कुसुमेपुः । भ्रमति द्राग्वपुरन्तः
संतापं दीपमादाय ॥ १२ ॥ कुसुमितलतामिरहताप्यघत्त
रजमलिकुलैरदृष्टापि । परिवर्तते स नलिनी लहरीमिलोलिता-
प्यघूर्णत सा ॥ १३ ॥ गगभृन्नवपलत्रे गगाङ्गे मकरन्द-
सुतिवारिणी सरोजे । अपि चास्य मरुदणान्प्रसूते तिलकु-
सुमं स्फुटचम्पकाघदानि ॥ १४ ॥ अधिदेहलि हन्त हेम-

वल्ली गरदिन्दुः सरसीरुहे शयानः । उपखञ्जनचञ्चु मौक्ति-
काली फलित कस्य सुजन्मनस्तपोभिः ॥ १५ ॥ विश्रम्य
विश्रम्य वनद्रुमाणां ह्यायासु तन्वी विचचार काचित् । त-
नूत्तरीयेण करोद्धृतेन निवारयन्ती गशिनी मयूखान् ॥ १६ ॥
अपि मरणमुपैति सा मृगाङ्गे विलसति कैव कथा रसान्त-
रस्य । अपि कथमधुना दधातु शान्तिं विषमगरज्वरतीव्र-
देहदाहः ॥ १७ ॥ निवेशिते यदि शूकशिखा पदे सृजति
सा क्रियतीमिव न व्यथाम् । मृदुतनोर्वितनोतु कथं न
तामवनिभृत्तु निविश्य हृदि स्थितः ॥ १८ ॥ सा तोरणा-
न्तिकमुपेत्य दिगोऽवलोक्य निःश्वस्य दीर्घमुपघाय करं
कपोले । मत्वा च त पुरत एव ससभ्रमत्वाज्ज्ञात्वासं
मोहलिखितेव न किं किमासीत् ॥ १९ ॥ अस्यास्तनौ विर-
हताण्डवरङ्गभूमौ खेदोदविन्दु कुसुमाञ्जलिमाविकीर्य । नान्दीं
पपाठ पृथुवेपथुवेपमानकाञ्चीलताकलरवैः स्वरसूत्रधारः
॥ २० ॥ मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्ताकुचान्तर्धनमलयजपङ्के
गाढवद्वाखिलद्विः । उपरि विततपक्षो लक्ष्यतेऽलिर्निमग्नः शर
इव कुसुमेपोरेष पुङ्खुवशेषः ॥ २१ ॥ नवकिसलयतल्पं
कल्पितं तापशान्त्यै करसरसिजसङ्गात्केयलं म्लापयन्त्याः ।
कुसुमशरकृगानुप्रापिताङ्गरतायाः शिवशिव परितापं को
वदेत्कोमलाङ्ग्याः ॥ २२ ॥ दरललितहरिद्राग्रन्थिगौरै शरीरे
स्फुरति विरहजन्मा कोऽप्यय पाण्डुभावः । बलति सति
हि यस्मिन्सार्धमावर्त्य हेन्ना रजतमिव मृगाक्ष्याः कल्पिता-
न्यङ्गकानि ॥ २३ ॥ किसलयमिव मुग्धं बन्धनाद्विप्रलूनं
हृदयकुसुमगोषी दारुणो दीर्घगोकः । ग्लपयति परिपाण्डु-
क्षाममस्याः गरीरं गरदिज इव धर्मः केतकीगर्भपत्रम् ॥ २४ ॥
परिमृदितमृणालीम्लानमङ्ग प्रवृत्तिः कथमपि पैरिवारप्रार्थ-
नाभिः क्रियासु । कलयति च हिमाशोर्निष्कलङ्कस्य लक्ष्मी-
मभिनवकरिदन्तच्छेदकान्तः कपोलः ॥ २५ ॥ स्थगयति
नयनात्र लज्जना धूमधूमं प्रथयति च नितान्तं काश्यमङ्ग-
प्रकृत्या । अहह विरहवापां छादयत्यम्बुजाक्षी तदपि वदति
साक्षी पाण्डुरो गण्डदेगः ॥ २६ ॥ परिम्लानं पीनस्तनज-
घनसङ्गाद्भुभयतस्तनोर्मध्यस्थान्तः पैरिमिलनमप्राप्य हँरितम् ।
इद व्यस्तन्यासं श्लथमुजलताक्षेपवलनैः कृगाङ्ग्याः सतापं
वदति विसिनीपत्रशयनम् ॥ २७ ॥ प्रयातेऽस्तं भानौ श्रि-
तगकुनिनीडेषु तरुषु स्फुरत्सध्यारागे गशिनि अनकैरुहसति
च । प्रियप्रत्याख्यानद्विगुणविरहोत्कण्ठितदृगा तदारब्ध

१ सुखवदाचरति. २ चन्दनलेप. ३ अग्निका श्वाचरति
४ सरस्वत्यमितेवाचरति

१ आसेति क्रियापदम् २ प्राप्तमर्दा ३ सलीजन . ४ ऊर्ध्वा-
योभागयो . ५ कृगस्य. ६ सघर्षम् ७ हरिद्वर्णम् ८ अनुमा-
पयति. ९ शय्या.

तन्व्या मरणमपि यत्रोत्सवपदम् ॥ २८ ॥ लतामूले लीनो
हरिणपरिहीनो हिमकरः स्खलन्मुक्ताकारा गलति जलधारा
कुचलयात् । धुनीते बन्धुकं तिलकुसुमजन्मा हि पवनो
गृहद्वारे पुण्यं परिणमति कस्यापि कृतिनः ॥ २९ ॥ मरा-
लश्रेणीमिर्नियतमुपनीतं सफलतां गतिस्पर्धवैरं मृदुकलरवै-
रम्बुजदशः । यदेताञ्छृण्वत्याः प्रियविरहवत्याः कृशतनो-
रगादस्याः स्तम्भादहह गतिसंभावनमपि ॥ ३० ॥ अ-
गारेऽस्खिन्कान्ते गिरिशमनिशानाथशकलं भुजंगानुचुङ्गा-
न्सकलमपि वातायनपथे । निकुञ्जेषु श्येनानधिगृहशिरो
राहुवलय लिखन्त्या नीयन्ते शिवशिव तथा हन्त दिवसाः
॥ ३१ ॥ स्तनन्यस्तोशीरं प्रशिथिलमृणालैकवलयं प्रिया-
याः सावाधं तदपि कमनीयं वपुरिदम् । समस्तापः कामं
मनसिजनिदाघप्रसरयोर्न तु ग्रीष्मस्यैवं सुभगमपराङ्गं युव-
तिपु ॥ ३२ ॥ कपोले पाण्डुत्व किमपि जलधारां नयन-
योस्तनौ कार्श्यं दैन्यं वचसि हृदि दावानलशिखाम् ।
अवज्ञां प्राणेषु प्रकृतिषु विपर्यासमधुना किमन्यद्वैराग्यं सक-
लविषयेष्वाकलयते ॥ ३३ ॥ निकामं क्षामाङ्गी सरसकदली-
गर्भसुभगा कलाशेषा मूर्तिः शशिन इव नेत्रोत्सवकरी ।
अवस्थामापन्ना मदनदहनोद्वाहविधुरामिय नः कल्याणी
रमयति मनः कम्पयति च ॥ ३४ ॥ घनोऽयं चेदश्चेदुपरि
विकिरंश्चन्दनसानुदाराज्ञैहारी सरिदुरसि हारीभवति वा ।
समन्तात्प्राणाली चिरमुपवनाली मिलति वा तदप्यस्यास्तापः
प्रियविरहजः किं विरमति ॥ ३५ ॥ इतो विद्युद्वह्नीविलसि-
तमितः केतकरजः स्फुरद्गन्ध प्रोद्यज्जलदनिनदस्फूर्जितमितः ।
इतः केकिक्रीडाकलकलभरः पक्षमलदशां कथं यास्यन्त्येते
विरहदिवसाः सभ्रमरसाः ॥ ३६ ॥ न नीतमुपनासिकं परि-
मलव्ययाशङ्कया न हन्त विनिवेशितं विरहवह्निकुण्डे हृदि ।
दृशोर्बहिरिति श्रुतौ न निहितं प्रियप्रेषितं करे कमलमर्षितं
मृगदृशा दृशा पीयते ॥ ३७ ॥ वीणामङ्गे कथमपि सखी-
प्रार्थनामिर्विधाय स्वैरं रत्या सरसिजदृशा गातुमारब्धमेव ।
तन्नीबुद्ध्या किमपि विरहक्षीणदीनाङ्गवल्लीमेनामेव स्पृशति
बहुशो मूर्च्छना चित्रमेतत् ॥ ३८ ॥ अन्तस्तारं तरलतरलाः
स्तोकमुत्पीडभाजः पक्षमात्रेषु ग्रथितपृषतः कीर्णधाराः क्रमेण ।
चित्तातङ्कं निजगरिमतः सम्यगासूत्रयन्तो निर्यान्त्यस्याः
कुचलयदृशो वाष्पवारां प्रवाहाः ॥ ३९ ॥ मुक्त्वानङ्गः
कुसुमविशिखान्पञ्च कुण्ठीकृताग्रान्मन्ये सुग्धां प्रहरति हठा-
त्पत्रिणा वारुणेन । वारां पूरः कथमपरथा स्फारनेत्रप्राणा-
लीवत्क्रोद्धान्तस्त्रिवलिविपिने सारणीसाम्यमेति ॥ ४० ॥

स्विन्नौ गण्डौ स्फुरितमधरं स्पन्दितं चूचुकाग्रं सन्नौ बाहू
मसृणमुकुले लोचने भ्रूश्लैव । अङ्गादङ्गादजनि पुलक-
श्रेणिरुरु सकम्पौ किं च श्वासास्तरलितदुकूलाञ्चलाश्चञ्च-
लाक्ष्याः ॥ ४१ ॥ पीनोत्तुङ्गस्तनकलशयोस्तारहारं न धत्ते
हस्तेनापि स्पृशति सहसा नैव कर्पूरवीटीम् । मञ्चं नापि
श्रयति शयितुं हंसतूलास्तराढ्यं तादृक्तन्वी गुरुजनभया-
द्भोमुकामा स्वतापम् ॥ ४२ ॥ गण्डे पाण्डौ कलयति
पुनश्चान्दनान्पत्रभङ्गाच्चिद्रालाभे स्वयमरुणदृक्पृच्छति त्वां
निदानम् । प्रत्यासन्ने मधुरलपिते गृह्यके कीरशावे कण्ठे
धत्ते कमलनयना चारु वैदूर्यहारम् ॥ ४३ ॥ नीवीबन्धो-
च्छ्वसनमधरस्पन्दनं दोर्विषादः स्वेदश्चक्षुर्मसृणमधुराकैकर-
स्निग्धसुग्धम् । गात्रस्तम्भः स्तनमुकुलयोरुत्प्रबन्धः प्रकम्पो
गण्डाभोगे पुलकपटलं मूर्च्छना चेतना च ॥ ४४ ॥ संध्यां
कोषं तत उपगतां हन्त रात्रिं कृपाणीं चन्द्रं चक्रं विरह-
विधुरा तारकापङ्क्तिमुग्राम् । तूणीरान्तर्गतशरततीं प्रज्वल-
त्पुङ्खमागां संनद्धाञ्चं कलयति पुनर्मन्मथं राक्षसेन्द्रम्
॥ ४५ ॥ लीलावल्लीभवनकुहरे पत्रन्ध्राच्चकोरीचक्षुस्त्रस्त
शशिकरकण वीक्ष्य मूर्च्छामुपैति । लीलारामात्पिकसुख-
रितात्का कथा सा विभेति खालापेभ्यश्चकितनयना यत्कु-
हूकोमलेभ्यः ॥ ४६ ॥ व्यजनमरुतः श्वासश्रेणीमिमासुप-
चिन्वते मलयजरसो धाराबाष्पं प्रपञ्चयितुं प्रभुः । कुसुमश-
यनं कामास्त्राणा करोति सहायतां द्विगुणगरिमा कामो-
न्मादः कथं नु विरंसति ॥ ४७ ॥ विषयविधुरा दृष्टिः
श्वासानिला ग्लपिताधरास्तनुरपि भृशं म्लाना लूनेव पल्ल-
वमञ्जरी । अपि च लवलीपाकोद्भेदाभिरामवदावदः स्फु-
रति कुचयोर्मूले गण्डे च कश्चन पाण्डिमा ॥ ४८ ॥
कथमपि कृतप्रत्यावृत्तौ प्रिये स्खलितोत्तरे विरहकृशया
कृत्वा व्याजं प्रकल्पितमश्रुतम् । असहनसखीश्रोत्रप्राप्ति-
प्रमादससभ्रमं प्रचलितदृशा शून्ये गेहे समुच्छ्वसितं पुनः
॥ ४९ ॥ तन्वङ्ग्या गुरुसंनिधौ नयनज यद्धारि सस्त-
म्भित तेनान्तर्गलितेन मन्मथशिखी सिक्तो वियोगोद्भवः ।
मन्ये तस्य निरस्यमानकिरणस्यैषा मुखेनोद्भता श्वासायास-
समागतालिसरणिव्याजेन धूमावली ॥ ५० ॥ सुग्धास्व-
प्रसमागते प्रियतमे तत्पाणिसंस्पर्शनं रोमाञ्चाञ्चितया शरी-
रलतया संभाव्य कोपात्किल । मा वा बल्लभ संस्पृशेति स-
हसा शून्यं वदन्ती मुहुः सख्या नो हसिता सचिन्तमसकृ-
त्संशोचिता प्रत्युत ॥ ५१ ॥ शीघ्रं भूमिगृहे गृहाण वसतिं
प्राणैः किमु क्रीडसि प्राप्तां पश्यसि किं न दैवहतिकां ज्योत्स्नां

गवाक्षोदरे । इत्थ मन्मथतीव्रसंज्वरजुषो गेहेषु वामभ्रुवा-
मुद्गच्छन्ति कुरङ्गलान्छनभयादीनां सखीनां गिरः ॥ ५२ ॥
शय्या पुष्पमयी परागमयतामङ्गार्षणादश्रुते ताम्यन्त्यन्ति-
कतालवृन्तनलिनीपत्राणि दाहोष्मणा । न्यस्तं च स्तनम-
ण्डले मलयजं शीर्णान्तरं दृश्यते क्वाथादाशु भवन्ति फेनि-
लमुखा भ्रूपाश्रुणालाङ्कुराः ॥ ५३ ॥ आदातु सकृदीक्षिते-
ऽपि कुसुमे हस्ताग्रमालोहितं लाक्षारञ्जनवार्तयापि सहसा
रक्त तलं पादयोः । अङ्गानामनुलेपनस्वरणमप्यत्यन्तखे-
दावहं हन्ताधीरदृशः किमन्यदलकामोदोऽपि भारयते
॥ ५४ ॥ अङ्गासङ्गिमृणालकाण्डमैयते मृङ्गावलीनां रञ्च
नासामौक्तिकमिन्द्रनीलसरणिं श्वासानिलाङ्गाहते । क्षिप्ता सा
हिमैवाल्कापि कुचयोर्धत्ते क्षणं दीर्घता तैसायःपतिताम्बु-
वत्करतले धाराम्बु संलीयते ॥ ५५ ॥ कैशैः कोमलमा-
लिकामपि चिरं या विभ्रती खिद्यते या गात्रेषु घनं विले-
पनमपि न्यस्तं न वोढु क्षमा । दीपस्यापि शिखां न
चापि भवने स्वप्नेऽपि या वीक्षितुं ताप सा विरहानलस्य
महतः सोढु कथं शक्यते ॥ ५६ ॥ उद्धूयेत तनूलतेति
विसिनीपत्रेण नो वीज्यते स्फोटः स्यादिति नाङ्गं मलय-
जक्षोदात्मसा सिच्यते । स्यादस्यातिभरात्पराभव इति
शासान्न वा पल्लवारोपो वक्षसि तत्कथं वरतनोराधिः समा-
धीयताम् ॥ ५७ ॥ निःश्वासानलविद्धदन्तवसना नेत्राम्बु-
सिक्तस्तनी हस्तन्यस्तकपोलदीनवदना हारैकभूषावती ।
विभ्राणांसपदेन तुङ्गजघना विससिनी वेणिकामास्ते स्थ-
ण्डिल एव पाण्डुमधुरक्षामालसैरङ्गकैः ॥ ५८ ॥ क्षामक्षाम-
कपोलमाननसुरः काठिन्यमुक्तस्तनं मध्यः क्लान्ततरः प्रकाम-
विनतावंसौ छविः पाण्डुरा । शोच्या च प्रियदर्शना च
मदनगलनेयमालक्ष्यते पत्राणामिव शोषणेन मरुता स्पृष्टा
लता माधवी ॥ ५९ ॥ कर्पूराम्बुनिषेकभाजि सरसैरम्बो-
जिनीनां दलैरास्तीर्णोऽपि विवर्तमानवपुषः सस्तस्रजि सस्तरे ।
मन्दोन्मेषदृशा किमन्यदभवत्सा काप्यवस्था तदा यस्या-
श्चन्दनचन्द्रचम्पकदलश्रेण्यादि बह्वीयते ॥ ६० ॥ आली-
चालितपद्मिनीदलचलत्सर्वाङ्गमङ्गीकृतस्वाङ्गालिङ्गनमर्मरीकृ-
तनवाम्भोजालिशय्या चिरात् । चैतन्यं कथमप्युपेत्य शन-
कैरुन्मीत्य नेत्राञ्चल बाला केवलमेव शून्यहृदया शून्यं
जगत्पश्यति ॥ ६१ ॥ न क्रीडासु कुतूहलं वितनुते नालं-
कृतौ सादरा नाहारेऽपि च सस्पृहा न गणयत्यालापलोलां

सखीम् । बाला केवलमङ्गकैरनुकलक्षामैर्विविक्तस्थले ध्या-
यन्ती किल किञ्चिदन्तरधुना निस्पन्दमास्ते सदा ॥ ६२ ॥
सोन्मेषो न सखीजनः परिजनः प्रागल्भ्यभूमिर्न वा वात्स-
ल्यादविभावितस्फुटवयवस्थाविशेषो गुरुः । आयाता नव-
मल्लिकापरिमलकूराः शरद्वासराः कस्याख्यातु नितम्बिनी
पितृगृहावस्थानदुःस्थं जनुः ॥ ६३ ॥ दुःखं दीर्घतरं वह-
त्यपि सखीवर्गाय नो भाषते शैवालैः शयन सृजत्यपि पुनः
शेते न वा लज्जया । कण्ठे गद्गदवाचमश्नति दृशा धत्ते न वा-
ष्योदकं संतापं सहते यदम्बुजमुखी तद्वेद चेतोभवः ॥ ६४ ॥
कण्ठे मौक्तिकमालिकाः स्तनतटे कर्पूरमच्छं रजः सान्द्रं
चन्दनमङ्गके बलयिताः पाणौ मृणालीलताः । तन्वी नक्त-
मियं चकास्ति तनुनी चीनांशुके विभ्रती शीतांशोरधिदेव-
तेव गलिता व्योमाग्रमारोहतः ॥ ६५ ॥

वियोगिनो विप्रलापाः ।

यदि प्रियावियोगेऽपि रञ्जते दीनदीनकम् । तदिदं दग्ध-
मरणमुपयोगं क्व यास्यति ॥ १ ॥ दिव्यैश्चक्षुरहं जातः सरा-
गेणापि चक्षुषा । इहस्थो येन पश्यामि देशान्तरगतां प्रियाम्
॥ २ ॥ नपुंसकमिति ज्ञात्वा तां प्रति प्रहितं मनः । तत्तु तत्रैव
रमते हैताः पाणिनिना वयम् ॥ ३ ॥ न मे दुःख प्रिया दूरे
न मे दुःखं हतेति सा । एतदेवानुशोचामि वयोऽस्या ह्यतिव-
र्तते ॥ ४ ॥ यदि स्वरामि तन्वर्ज्जीं जीविताशा कुतो मम । अथ
विस्मृत्य जीवामि जीवितव्यसनेन किम् ॥ ५ ॥ मुखं तस्याः
स्मितसोरं किञ्चिदंश्चलसदृशम् । मदालोकनलोलाक्षं स्मृत्वा
मन्ये सुवां सुधा ॥ ६ ॥ तद्वियोगसमुत्थेन तच्चिन्तावि-
पुलार्चिषा । रात्रिदिवं शरीरं मे दहते मदनाग्निना ॥ ७ ॥
विशालाक्ष्याः कटाक्षेण विकृष्टं रश्मिनेव मे । हृदय किं
करिष्यामि न पुनर्विनिवर्तते ॥ ८ ॥ सति प्रदीपे सत्यशौ
सत्सु तारारवीन्दुषु । विना मे मृगशावाक्ष्या तमोभूतमिदं
जगत् ॥ ९ ॥ दत्त्वा कटाक्षमेणाक्षी जग्राह हृदय मम ।
मया तु हृदयं दत्त्वा गृहीतो मदनज्वरः ॥ १० ॥ अपूर्वो
दृश्यते वह्निः कामिन्याः स्तनमण्डले । दूरतो दहते गात्रं
हृदि लग्नस्तु शीतलः ॥ ११ ॥ भ्रूपापवर्ज्जीं सुमुखी याव-
न्नयति वक्रताम् । तावत्कटाक्षविशिखैर्भिद्यते हृदय मम
॥ १२ ॥ मनः प्रकृत्यैव चलं दुर्लक्ष्यं च तथापि मे ।

१ चञ्चलदृशः. २ मिसखण्डम् ३ प्राप्नोति. ४ मृङ्गपद्मीनाम्
५ कान्तिम्. ६ प्राप्नोति ७ कर्पूर. ८ दीपरूपताम्.
९ तसलोक्षपतितजलवत्.

१ रोदन क्रियते २ अतीन्द्रियज्ञानवान् ३ वञ्चिता.
४ सितेन द्वासेन सेर प्रसन्नम्. ५ वस्त्राञ्जलेनावगुण्ठितम्.
६ अमृतम् ७ व्यर्थम्.

कामेनैतत्कथं विद्धं समं सर्वैः शिलीमुखैः ॥ १३ ॥ या
जयश्रीर्मनोजस्य यया जगदलंकृतम् । यामेणाक्षी विना प्राणा
विफला मे कुतोऽद्य सा ॥ १४ ॥ अरविन्दमिदं वीक्ष्य
खेलत्खञ्जनमञ्जुलम् । सरामि वदनं तस्याश्चारु चञ्चललो-
चनम् ॥ १५ ॥ स्पर्शः स्तनतटस्पर्शो वीक्षणं वक्रवीक्षणम् ।
तस्याः केलिकथालापसमयः समयः सखे ॥ १६ ॥ कुतः
प्रेमलवोऽप्यस्ति खले मे हृदये खलु । सुन्दरीं तामना-
लोक्य यदहं प्राणिमि प्रिय ॥ १७ ॥ नूनमयं मे पापः
कान्ताविरहो रसायनीभूतः । वर्षसहस्राभ्यधिकान्नयामि
कथमन्यथा दिवसान् ॥ १८ ॥ संगमविरहवितर्के वरमिह
विरहो न संगमस्तस्याः । सङ्गे सैव तथैका त्रिभु-
वनमपि तन्मयं विरहे ॥ १९ ॥ अनिशमपि मकरकेतुर्म-
नसो रुजमावहन्नमिमतो मे । यदि मदिरायतनयनां ताम-
धिकृत्य प्रहरतीति ॥ २० ॥ दैवादहमत्र तथा चपलायत-
नेत्रया वियुक्तश्च । अविरलविलोलजलदः कालः समुपा-
गतश्चायम् ॥ २१ ॥ खेरं विधाय नयनं विकसितमिव
नीलमुत्पलं मयि सा । कथयामास कृशाङ्गी मनोगतं निखि-
लमाकृतम् ॥ २२ ॥ आनन्दममन्दमिमं कुवलयदललोचने
ददासि त्वम् । विरहस्त्वयैव जनितस्तापयतितरां शरीर मे
॥ २३ ॥ तस्यां सुतनुसरस्यां चेतो नयनं च निष्पतितम् ।
चेतो गुरु तु निमग्न लघु नयनं सर्वतो भ्रमति ॥ २४ ॥
निष्कासयन्त्यनेके सागरसरिदम्बुपूरपरिपतितम् । हृदयहृदे
निमग्नमिन्दुसुखीं मा वहिः कुरुताम् ॥ २५ ॥ दर्शनप-
थमुपयाता यदवधि मदिरायतेक्षणा सहसा । तदवधि
हृदयेनाहं मदनेपुमयादिवोन्मुक्तः ॥ २६ ॥ अपसरति न
चक्षुषो मृगाक्षी रजनिरियं च न याति नैति निद्रा । प्रह-
रति मदनोऽपि द्रुःखितानां वत बहुगोऽभिमुखीभवन्त्य-
पायाः ॥ २७ ॥ पुनरपि मिलनं यदाकदाचित्प्रियतमया
कृपया भवेद्विधातुः । हरिरिव करवै हृदि प्रतिष्ठाभिह रमणीं
तनवै तनोरभिन्नाम् ॥ २८ ॥ स्वलदंशुकमव्यवस्थितारं
स्मितकान्तिरूपिताधरप्रवालम् । असमाप्तनकारमाप्तशोभ
हरिणाङ्कं हरिणीदृशः सरामः ॥ २९ ॥ अधृतपरिपतन्निचो-
लवन्धं मुषितनकारमवक्रदृष्टिपातम् । प्रकटहसितमुन्नतास्य-
विम्बं पुरसुदृशः स्मरन्वेष्टितं सरामि ॥ ३० ॥ नयनेन निरी-
क्षिता नताङ्गी हृदये हन्त पतत्रिणः पतन्ति । विपमा विप-
मायुधव्यथासौ परिभूयेत परः परापराधैः ॥ ३१ ॥ यत्राकृति-
स्तत्र गुणा वसन्ति नैतद्धि सम्यक्कविभिः प्रणीतम् । येनातिचा-

र्वङ्ग्यपि मे हृदिस्था दुनोति गात्रं विरहे प्रियासौ ॥ ३२ ॥
पञ्चसायकमहेन्द्रजालिना पाणिपद्मसमुदक्षिता स्वयम् ।
मोहनाय मनसः प्रगल्भते पिच्छिकेव मम चञ्चलेक्षणा
॥ ३३ ॥ दूरमस्तु दरघूर्णिततारं शारदेन्दुमुखवीक्षण-
मक्षोः । एतदेव मम पुण्यमगण्यं यत्कशोदरि दृशोरति-
थिस्त्वम् ॥ ३४ ॥ असति कोऽपि विमोहविधुंतुदो हृदय-
चन्द्रमसं मम दारुणः । तदपि हन्त तदन्तरशायिनी लगति
चिह्नमृगीव मृगेक्षणा ॥ ३५ ॥ असुलभा सकलेन्दुमुखी
च सा किमपि चेदमनङ्गविचेष्टितम् । अभिसुखीष्विव वाञ्छि-
तसिद्धिपु व्रजति निर्वृतिमेकपदे मनः ॥ ३६ ॥ तसे महा-
विरहवह्निशिखावलीभिरापाण्डुरस्तनतटे हृदये प्रियायाः ।
मन्मार्गवीक्षणनिवेशितदीनदृष्टेर्नून लमच्छमिति वाष्पकणाः
पतन्ति ॥ ३७ ॥ कान्तामुखं सुरतकेलिविमर्दखेदसंजातघ-
र्मकणविच्छुरित रतान्ते । आपाण्डुरं विलसदर्धनिमीलिताक्षं
संस्मृत्य हे हृदय किं शतधा न यासि ॥ ३८ ॥ अद्यापि
तत्प्रचलुकुण्डलमृष्टगण्डं वक्रं सरामि विपरीतरतामियोगे ।
आन्दोलनश्रमजलस्फुटसान्द्रविन्दुमुत्ताफलप्रकरविच्छुरितं
प्रियायाः ॥ ३९ ॥ निद्रार्धमीलितदृगो मदमैन्थराणि नाप्य-
र्थवन्ति न च नाम निरर्थकानि । अद्यापि मे मृगदृशो
मधुराणि तस्यास्तान्यक्षराणि हृदये किमपि ध्वनन्ति ॥ ४० ॥
अद्यापि तां कनकचम्पकदामगौरीं फुल्लारविन्दनयनां तनु-
रोमराजिम् । सुप्तोत्थितां मदनविह्वललालसाङ्गीं विद्यां
प्रमादगलितामिव चिन्तयामि ॥ ४१ ॥ अद्यापि सा मनसि
संप्रति वर्तते मे रात्रौ मयि क्षुतवति क्षितिपालपुत्र्या ।
जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य कोपात्कर्णे कृतं कनकपत्रम-
नालपन्त्या ॥ ४२ ॥ आसन्नमार्गमतिलङ्घ्य नतेन मूर्ध्ना
पश्चात्प्रसङ्गवलितेन मुखेन यान्त्या । आरोपिताः कतिपये
मयि पङ्कजाक्ष्या साकूतहासमनतिप्रकटाः कटाक्षाः ॥ ४३ ॥
राजललाटफलका कमनीयकूजत्काक्षीगुणप्रणयिनी धृतके-
शपक्षा । हा कि करोमि मम सा हृदयं प्रविष्टा नाराचय-
ष्टिरिव पुष्पशिलीमुखस्य ॥ ४४ ॥ यत्र क्षिपामि दशमन्य-
दिदृक्ष्याहं तत्रागतः स्फुरति केवलमेतदेव । तद्भ्रक्वि-
म्बमरुणाधरलोभनीयं ते लोचने तदलसालसमीक्षितं च
॥ ४५ ॥ मन्दसितेन मधुराधरपल्लवेन कुम्भोन्नमत्कुचमरेण
कृशोदरेण । विद्युन्निभाङ्गलतया च विचिन्त्यमाना चेतो
धुनोति च धिनोति च चञ्चलाक्षी ॥ ४६ ॥ तामिन्दुसुन्द-
रमुखीं सुचिर विभाव्य चेतः कथं कथमपि व्यपवर्तते मे ।

लज्जां विजित्य विनयं विनिवार्य धैर्यमुन्मथ्य मन्थरविवेकम-
काण्ड एव ॥ ४७ ॥ यद्विषयस्तिमितमस्तमितान्यभावमा-
नन्दमन्दममृतप्लवनादिवाभूत् । तत्संनिधौ तदधुना हृदयं
मदीयमङ्गारचुम्बितमिव व्यथमानमास्ते ॥ ४८ ॥ पश्यामि
तामित इतः पुरतश्च पश्चादन्तर्वहिः परित एव विवर्तमा-
नाम् । उद्बुद्धसुग्धकनकाञ्जनिभं वहन्तीमासक्ततिर्थगपवर्ति-
तदृष्टि वक्रम् ॥ ४९ ॥ लीलासितेन शुचिना मृदुनोदितेन
व्यालोकितेन लघुना गुरुणा गतेन । व्याजृम्भितेन जघनेन
च दर्शितेन सा हन्ति तेन गलितं मम जीवितेन ॥ ५० ॥
यान्त्या मुहुर्वलितकधरमाननं तदावृत्तवृन्तशतपत्रनिभं व-
हन्त्या । दिग्धोऽमृतेन च विषेण च पक्षमलाक्ष्या गाढं नि-
खात इव मे हृदये कटाक्षः ॥ ५१ ॥ ता हेमचम्पकरुचिं
मृगशावकाक्षीं पार्श्वे स्थितां च पुरतः परिवर्तमानाम् ।
पश्चात्तथा दशदिशासु परिस्फुरन्तीं पश्यामि तन्मयमहो
भुवन किमेतत् ॥ ५२ ॥ अद्यापि तिष्ठति दृगोरिदमुत्तरीयं
धर्तुं पुरः स्तनतटात्पतितं प्रवृत्ता । वाचं निशम्य नयनं
नयनं ममेति किञ्चित्ता यदकरोत्सितमायताक्षी ॥ ५३ ॥
राकासुधाकरमुखी तरलायताक्षी ससेरयौवनतरङ्गितविश्र-
मास्या । तर्किं करोमि कथमत्र तनोमि मैत्रीं तत्स्वीकृति-
व्यतिकरे क इहाभ्युपायः ॥ ५४ ॥ यान्त्याः सरः सलि-
लकेलिकुतूहलाय व्याजादुपेत्य मयि वर्त्मनि वर्तमाने ।
अन्तःस्थितयुतिचमत्कृतिदत्तरङ्गैरङ्गीकृतं किमपि वामदशः
स्मरामि ॥ ५५ ॥ मन्दादरः कुसुमपत्रिपु पेलवेषु नूनं
विमर्ति मदनः पवनास्त्रमघ । हारप्रकाण्डसरलाः कथमन्य-
थामी श्वासाः प्रनर्तितदुकूलदशाः सरन्ति ॥ ५६ ॥ पीतो यतः-
प्रभृति कामपिपासितेन तस्या मयाधररसः प्रचुरः प्रियायाः ।
चृष्णा ततः प्रभृति मे द्विगुणत्वमेति लावण्यमस्ति बहु तत्र
किमप्यपूर्वम् ॥ ५७ ॥ अलसविलसितानामुल्लसद्भूलतानां
गणमुकुलितानां ग्रान्तविस्तारितानाम् । प्रतिनयननिपाते
किञ्चिदाकुञ्चितानां विविधमहमभूवं पात्रमालोकितानाम्
॥ ५८ ॥ अलसवलितसुग्धस्निग्धनिस्पन्दमन्दैरधिकविक-
सदन्तर्विषयसेरतारैः । हृदयमगरणं मे पक्षमलाक्ष्याः
कटाक्षैरपहतमपविद्ध पीतन्मुमूलितं च ॥ ५९ ॥ क्रमसर-
लितकण्ठप्रक्रमोद्भासितोरस्तरलितवलिलेखासूत्रसर्वस्वमस्याः ।
स्थितमतिचिरसुचैरग्रपादाद्बुलीभिः करकलितसखीकं मां
दिदृक्षोः स्मरामि ॥ ६० ॥ श्रीढायोगान्तवदनया सनि-
धाने गुरुणां बद्धोत्कम्पस्तनकलशया मैन्सुमन्तर्निर्गृह्य ।

तिष्ठेत्युक्तं किमिव न तथा यत्समुत्सृज्य वाष्पं मध्यासक्त-
श्रकितहरिणीहारिनेत्रत्रिभागः ॥ ६१ ॥ वारंवारं तिरयति
दृगोरुद्गमं वाष्पपूरस्तत्संकलोपहितजडिम स्तम्भमभ्येति
गात्रम् । सद्यः स्विद्यन्नयमविरतोत्कम्पलोलाङ्गुलीकः पाणि-
लैखाविधिषु नितरां वर्तते किं करोमि ॥ ६२ ॥ हा हा
देवि स्फुटति हृदयं ससते देहबन्धः शून्यं मन्ये जगद-
विरतज्वालमन्तर्ज्वलामि । सीदन्नन्धेतमसि विधुरो मज्ज-
तीवान्तरात्मा विष्वब्धोहः स्थगयति कथं मन्दभाग्यः करोमि
॥ ६३ ॥ ऊरू रम्भा दृगपि कमलं शैवलं केशपाशो वक्रं
चन्द्रो लपितममृतं मध्यदेशो मृणालम् । नाभिः कूपो वलि-
रपि सरित्पल्लवः किं च पाणिर्यस्याः सा चेदुरसि न कथ
हन्त तापस्य शान्तिः ॥ ६४ ॥ ग्रासादे सा दिशि दिशि
च सा पृष्ठतः सा पुरः सा पर्यङ्के सा पथि पथि च सा
तद्वियोगानुरस्य । हंहो चेतः प्रकृतिरपरा नास्ति मे कापि
सा सा सा सा सा सा जगति सकले कोऽयमद्वैतवादः
॥ ६५ ॥ कुन्दं दन्तैर्मधु निगदितैः षट्पदं दृग्विलासैरैमि-
र्हासैरमृतलहरीं कुन्तलैरम्बुवाहम् । इन्दोर्बिम्बं वदनश-
शिना पङ्कजं च स्तनाभ्यां त्वं जित्वा तान्वससि
हृदये तेन मां विद्विषन्ति ॥ ६६ ॥ स्वप्ने दृष्टा किमपि
पिशुनाशङ्कया नैव पृष्टा स्पृष्टा नीवी न खलु भयतः किङ्कि-
णीनिक्रणानाम् । आश्लेषाय स्पृहयति मयि द्राग्व्यरंसीदसीमा
निद्रामुद्रा शिव शिव दृशोरीदृशो दुर्विपाकः ॥ ६७ ॥ दलति
हृदयं गाढोद्वेगं द्विधा न तु मिथते वहति विकलः कायो
मोहं न मुञ्चति चेतनाम् । ज्वलयति तनूमन्तर्दाहः करोति
न भस्मसात्प्रहरति विधिर्मर्मच्छेदी न कुन्तति जीवितम्
॥ ६८ ॥ जगति जयिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादयः प्रकृ-
तिमधुराः सन्त्येवान्ये मनो मदयन्ति ये । मम तु यदियं
याता लोके विलोचनचन्द्रिका नयनविषयं जन्मन्येकः स
एव महोत्सवः ॥ ६९ ॥ मयि सकपटं किञ्चित्कापि प्रणी-
तविलोचने किमपि नयन प्राप्ते तिर्यग्बिजृम्भिततारकम् ।
स्थितमुपगतामालीं दृष्ट्वा सलज्जमवाञ्छितं कुचलयदृशः सेरं
सेरं स्मरामि तदाननम् ॥ ७० ॥ हृदयमिषुभिः काम-
सान्तः सशल्यभिदं सदा कथमुपलभे निद्रां स्वप्ने समाग-
मकारिणीम् । न च सुवदनामालेख्येऽपि प्रियामसमाप्य तां
मम नयनयोरुद्वाष्पत्वं सखे न भविष्यति ॥ ७१ ॥ कुसुम-
शयनं न प्रत्यग्रं न चन्द्रमरीचयो न च मलयजं सर्वाङ्गीणं
न वा मणियष्टयः । मनसिजरुजं सा वा दिव्या ममालम-
मोहितु रहसि लघयेदारुवा वा तदाश्रयिणी कथा ॥ ७२ ॥

ईदमगिगिरैन्तस्वापाद्विर्वर्णमणीकृतं निशि निशि भुजन्व-
 स्तोपात्प्रवर्तिभिर्भ्रुभिः । अनतिलुलितञ्चाघाताद्गं मुहुर्म-
 गिवन्धनात्कनकवल्यं 'गन्न् गन्न् मया प्रतिनार्यते ॥७३॥
 कदा कान्तागारे परिमलमिलत्पुण्ययने शयानः श्यामायाः
 कुच्यगमह वक्षमि वहन् । अये निग्ने सुग्ने चपलनयने
 चन्द्रवदने प्रसीदेत्याक्रोगनिनिपमिव नेप्यामि दिवमान
 ॥ ७४ ॥ तथा गाढं मुक्तो भ्रुवि घनुषि संधाय निशितः
 कटाक्षेपुर्नार्यः मह पटनयोग्यः शरगणैः । पतन्गात्रे गात्रे
 परममृतमान्दीदिव तदा दवीयानयायं ढलयति पुनर्न व्रण-
 यति ॥ ७५ ॥ तदा सुग्धं वक्रं किसलयमरुः सोऽधरमणि-
 र्दिशाले ते नेत्रे स्तनभरनता सा तनुलता । सलीलं तद्यात
 जननयनसंजीवनमुधा प्रिया ना सा सैत्यजनि इन्द्र्यं
 तन्मयमहो ॥ ७६ ॥ कटाक्षेगार्पापत्क्षणमपि निरीक्षेत यत्रि
 ना तदानन्दः सान्द्रः स्फुरति निहृताशेषविषयः । सगेमा-
 श्चोदन्त्कुचकलगनिभिर्द्वयमनः परीरन्भारन्मः क उव भवि-
 तान्मोहहृदयः ॥ ७७ ॥ पुरस्ताद्गच्छन्ती सह सहचरीभिः
 प्रियतमा ममालापं श्रुत्वा सचञ्चितपगावृत्तवदना । किमत्रे
 व्यासद्गादहमहह यामीति विनयप्रणालीमालीना यद्वृत्त
 तदन्तर्व्यथयति ॥ ७८ ॥ समुत्तीर्णं तन्व्या निशितनयनान्-
 न्तेन मृष्टिते स्तनद्वन्द्वस्पर्शः ग्मितलवमुधाभिः प्लुतमति ।
 मदनन्तःकेश्वरे मदनकृपिकारेण जनिता चिगदाशावटी कि-
 मिति न फलं हन्त लमते ॥ ७९ ॥ विलीचेन्दुः नादादमृ-
 त्तरमयापी यत्रि भवेत्कलङ्कन्नत्रत्यो यदि च विकंचेन्दीव-
 वनम् । ततः न्यानकीडाजनितजडभायैरवयवैः कटाचिन्मु-
 श्वेयं मदनशिखिर्पाटाव्यतिकरम् ॥ ८० ॥ पगंगैः कार्पूरैस्तु-
 हिनसलिलैश्चान्दरगैः सुधाभिर्ज्योत्स्नाभिः सप्रिमिव यः
 प्रागवृत्त मान् । स एवासौ मारः शिवशिव वियोगे मृगदृशः
 करालं काकालं क्रिगति मयि कालानलमपि ॥ ८१ ॥ न
 दूर्तासंचागे न सरसपरोक्षोक्तिकलना न मामुन्वये हासः क-
 चिदपि न वाचा व्यतिकरः । अहो चित्रं चेतः क्षणपरिचि-
 तालोकनवगान्मुद्गुर्धावंधावं व्रजति मुदगं नो विरमति
 ॥ ८२ ॥ शरीर क्षामं स्वादसति दयितालिङ्गनमुखे भवे-
 त्सात्रं चक्षुः क्षणमपि न सा दृश्यत इति । तथा सार-
 द्वास्या त्वमसि न कदाचिद्विरहितं प्रसक्ते निर्वाणे हृदय

परितापं वहसि किम् ॥ ८३ ॥ दृगन्तव्यापारप्रवलनिगडेन
 स्फुरदुरस्तटीकारागारे तव समुचितं वन्धनमिदम् । अरे
 चेतस्त्यक्त्वा यदिह जनमाजन्मसुदृढं क्षणप्राप्तामेतामधरम-
 धुलामेन भजसे ॥ ८४ ॥ विपत्तिन्धुं वन्धुं विगलितजलं
 नेत्रयुगलं सगोकं भूलोकं भुवनवल्यं रोदनिलयम् । अ-
 नन्दं नीरद्ग विवटितधनं कोशमयनं विधातुं किं धातस्तव
 हृदि न लज्जा प्रभवति ॥ ८५ ॥ न वक्षोजाश्लेषप्रभृतिकु-
 तुकानामवगमो न पीयूषस्वादमित्यलितवाचामनुभवः ।
 न चासीन्मे तादृग्दृढपरिचयः पङ्कजदृशः कुतो हेतोस्तन्वी
 क्षणमपि न निर्याति मनसः ॥ ८६ ॥ आः पात्री स्वामकृ-
 तरुधनप्रेमविस्कारितानां सत्रीडानां सकलकरणानन्दनाडि-
 धमानाम् । तेषां तेषां हृदयनिहिताकृतनिप्यन्दिनेत्रव्यापा-
 राणां पुनरपि तथा सुनुवो विभ्रमाणाम् ॥ ८७ ॥ तदङ्ग-
 मपि नाम तत्सहजकान्तिपूगाम्भुं सुवर्णकदलीदलोदलितग-
 र्भगौर पुनः । कठोरमदनव्यथापिशुनपाण्डिमाधिष्ठितप्रथीय-
 कुचमण्डलं परिरमेय वीक्षेय वा ॥ ८८ ॥ जाने कोपपरा-
 च्छुर्षी प्रियतमा स्वमेऽथ दृष्टा मया मा मा सस्पृश पाणि-
 नेति रुदती गन्तुं प्रवृत्ता पुरः । नो यावत्परिरम्य चाटुक-
 गतैराश्रासयामि प्रियां ज्ञातस्तावदहं शठेन विधिना निद्रा-
 दरिद्रीकृतः ॥ ८९ ॥ याताः किं न मिलन्ति सुन्दरि पुन-
 श्रिन्ता त्वया मत्कृते नो कार्या नितरां कृशामि कथयत्येवं
 सवाप्ये मयि । लज्जामन्थरतारकेण निपतत्पीताश्रणा च-
 क्षुषा दृष्ट्वा मा हसितेन भाविमरणोत्साहन्त्या सूचितः
 ॥ ९० ॥ श्वासा एव मृगीदृशो न गणिताः के नाम झ-
 त्तानिलास्तीर्णा वाप्यपरम्परैव सरितां वृन्देषु कः सभ्रमः ।
 मोढा कातरदृष्टिरेव कियती वज्राभिघातव्यथा प्रेमवायसुपे-
 क्षितो यदि तदा प्राणेषु कोऽनुग्रहः ॥ ९१ ॥ सा बाला
 वयमप्रगल्भवचसः मा स्त्री वयं कातराः सा पीनोन्नतिमत्य-
 योधरसुग धत्ते सखेदा वयम् । साकान्ता जघनस्थलेन
 गुण्णा गन्तु न शक्ता वयं दोषैरन्यजनाश्रयैरपटवो जाताः
 न्न इत्यद्भुतम् ॥ ९२ ॥ प्रेमाद्रीः प्रणयस्पृशः परिचयादु-
 द्गाढरागोदयास्तास्ता सुग्धदृशो निसर्गमधुराश्लेषा भवेयुर्मयि ।
 यास्वन्तःकरणस्य वाद्यकरणव्यापारोवी क्षणादागंसापरिक-
 ल्पितास्वपि भवत्यानन्दसान्द्रो लयः ॥ ९३ ॥ धन्या सा
 गृहदेहली स्पृशति या तत्पादपद्मप्रभां जाता सा सरसी
 रसाद्विगति सा यस्यां विहारेच्छया । वन्धः कोऽपि स एव
 यः खलु तथा नेत्रेण संभाव्यते विग्धिग्वेधसमेषु मां यदन-
 यन्नैक कथचित्कथम् ॥ ९४ ॥ किं मे मद्गुरुसेवनैः प्रति-
 दिनं किं व्योमकेशार्चनैः किं सादृध्ययनेन वा सुरपुरप्राप्त्या-

१ कनकवलयमित्यर्थः । २ लज्जे । अश्रुभिरित्यनेन सन्धः ।
 ३ अन्यन्तरे विरहजन्यनापादनेनो । ४ विवर्णां हीनवर्णां मगनो
 यन्मित्रेवनिधं कृतम् । ५ नेत्रप्रान्त ६ मूर्धाधर्षणजन्यः किण
 ७ सुवर्णकद्वान् । ८ बारवार गलितम् । ९ विक्रमितम् । १० शैत्यम् ।
 ११ वहिः ।

यथा किं फलम् । एतस्याः कुचकुम्भनिर्मरपरीरम्भप्रभावो-
द्भवस्वेदाम्भोमिरनङ्गवह्निरधुना निर्वापितो नो यदि ॥ ९५ ॥
तन्वी सा यदि गायति श्रुतिकटुवीणाध्वनिर्जायते यथावि-
ष्कुरुते सितानि मलिनैवालयते चन्द्रिका । आस्ते म्लानमि-
श्रोत्पलं नवमपि स्यात्तेपुरो नेत्रयोस्तस्याः श्रीरवलोक्यते
यदि तद्विद्वह्नी विचर्णैव सा ॥ ९६ ॥ तानि स्पर्शसुखानि ते
च तरलस्निग्धा दृगोर्विभ्रमास्तद्वक्राम्बुजसौरभ स च सुधा-
स्यन्दी गिरा वक्रिमा । सा विन्वाधरमाधुरीति विषयासङ्गेऽपि
मन्मानसं तस्यां लग्नसमाधि हन्त विरहव्याधिः कथं वर्तते
॥ ९७ ॥ तस्मिन्पद्मशरे शरे भगवता भर्गेण भस्मीकृते जा-
नाम्यक्षयसायकं कमलभूः कामान्तरं निर्भेमे । यस्यामीभि-
रितस्ततश्च विशिखैरापुङ्खमभ्रात्मभिर्जातं मे विदलत्कदम्बसु-
कुलस्पष्टोपमानं वपुः ॥ ९८ ॥ ज्योत्स्नीं श्यामलिमानमान-
यतं भोः सान्द्रैर्मधीकूर्चकैर्मन्त्रं तन्नमथ प्रयुज्य हरत श्रेतो-
त्पलानां सितम् । चन्द्रं चूर्णयत क्षणाच्च कणशः कृत्वा
गिलापट्टके येन द्रष्टुमहं क्षमे दश दिशस्तद्वक्रमुद्राङ्किताः
॥ ९९ ॥ किं तिष्ठामि किमु ब्रजामि किमहं जागर्मि नि-
द्रामि किं किं जानामि किमु भ्रमामि किमु वा सुख्यामि
दुःख्यामि वा । किं नास्म्यसि किमित्यनल्पकलिते न कापि
पक्षे स्थितः प्राप्यानिर्वचनीयमेव कमपि क्रूरं विकारं सखे
॥ १०० ॥ आसीनः गथितः स्थितः प्रचलितः स्वमायितो
जागृतः पश्यन्भीलितलोचनो व्यवहरन्मौनं प्रपन्नोऽथवा ।
तां प्रेमाकुलवीक्षितां सितसुखीं सत्रीडमन्दागमा श्लिष्यन्तीं
प्रणयार्द्रमुग्धलपितां पश्यामि नक्तं दिवम् ॥ १०१ ॥ नीले-
न्दीवरशङ्कया नयनयोर्वन्धुकुञ्ज्याधरे पाणौ पद्मघिया म-
धुकुसुमभ्रान्त्या तथा गण्डयोः । लीयन्ते कवरीषु वान्ध-
वजनव्यामोहजातस्पृहा दुर्वारा मधुपाः कियन्ति तरुणि
स्थानानि रक्षिष्यसि ॥ १०२ ॥ सा मे यद्यपि सुन्दरी भग-
वतो मामेव चेतोमुवो न स्वप्ने न च जागरे नयनयोः पन्थान-
मासादिता । तामाकर्ण्य तथापि तादृशदशावैधुर्यमासेदुषीमा-
नन्दाद्भुतशोककौतुकभयव्रीडाकुलं मे मनः ॥ १०३ ॥ सा
संचारचमत्कृतिर्नयनयोः स भ्रूलताविभ्रमस्तद्विन्वाधरपाट-
लसितयुतसायस्य सा वैखरी । सेयं चङ्कमचातुरी चर-
णयोः सोऽप्यङ्गहारक्रमो दिष्ट्या तन्मम नेत्रपात्रमखिल जा-
येत जीवामि च ॥ १०४ ॥ लीनेव प्रतिविम्बितेव लिखि-
तेयोत्कीर्णरूपेव च प्रत्युपेव च वज्रलेपघटितेवान्तर्निखातेव
च । सा नश्चेतसि कीलितेव विशिखैश्चेतोमुवः पद्मभिश्चि-
न्तासततितन्तुजालनिविडस्यूतेव लघा प्रिया ॥ १०५ ॥
सा विद्याधरकन्यका किमु सुवं पुण्यैः प्रपन्ना नृणा लावण्या-

मृतसागराद्विमथिता लक्ष्मीः किमन्योत्थिता । आ ज्ञातं घ-
नसारचन्दनसुधाज्योत्स्नामृणालादिभिः प्रारब्धा हृदयं मम
भ्रमयितुं पौष्पेषुवी शाम्बरी ॥ १०६ ॥ हत्वा पद्मवन-
द्युतिं प्रियतमेवेयं दिनश्रीर्गता रागोऽस्मिन्मम चेतसीव स-
वितुर्विन्वेऽधिकं लक्ष्यते । चक्राहोऽहमिव स्थितः सहचरीं
ध्यायन्नलिन्यास्तटे संजाताः सहसा ममैव मुवनसाप्यन्ध-
कारा दिशः ॥ १०७ ॥ नेत्रे खञ्जनगङ्गने नवसुधाधारानु-
कारा गिरः पाणिः पद्मसहोदरः कचरुचिः शैवालजालोपमा ।
वक्रं कार्तिकपौर्णिमापतिसमं हारिद्रहृद्यं वपुस्त्व यस्मै चलसे
विलासिनि हृदा तेनैव तसं तपः ॥ १०८ ॥ आस्तां दूर-
तया तदीयवदनाम्भोजामृतास्वादं नोदेत्येव मनोरथोऽपि
हृदये तत्संगमाशां प्रति । उत्कण्ठाशिथिलीकृताङ्गलतिकं
वीक्षेत मामेकदा सस्नेहं यदि सा सरोजवदना धन्या वयं
तावता ॥ १०९ ॥ निद्रे लोचनमुद्रणं विरचय स्वप्न त्वम-
प्याचर प्राणामिन्नतमां चिरात्प्रियतमां मञ्चेतसो गोचरम् ।
भ्रातर्वोध दृढानुरोध न तथा कुर्या यथा प्रेयसीप्रौढाश्लेष-
विघट्टनेन भवतः क्रीडन्ति दुष्क्रीतयः ॥ ११० ॥ लज्जै-
वोद्धटिता किमत्र कुलिशोद्विशा कपाटावली मर्यादैव विल-
ङ्किता सखि पुनः केयं कलिन्दात्मजा । आक्षिप्ता खलु दृष्टि-
रेव किमियं व्यालावली वा पुनः प्राणा एव समर्पिताः सखि
पुनस्तस्मै किमेषा तनुः ॥ १११ ॥ सव्याजं तिलकालका-
न्विरलर्ष्यलोलालुलिः संस्पृशन्वारंवारमुदक्षयन्कुचयुगप्रोद-
खिनीलाञ्चलम् । यद्भ्रूभङ्गतरङ्गिताश्वितदृशा सावज्ञमालो-
कितं तद्गर्वादवधीरितोऽस्मि न पुनः कान्ते कृतार्थीकृतः
॥ ११२ ॥ काकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भूयोऽपि दृ-
श्येत सा दोषाणां प्रशमाय नः श्रुतमहो कोपेऽपि कान्तं
सुखम् । किं वक्ष्यन्त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेऽपि सा दु-
र्लभा चेतः स्वास्थ्यमुपैहि कः खलु युवा धन्योऽधरं पा-
सति ॥ ११३ ॥ हा धिक् सा किल तामसी शशिसुखी
दृष्टा मया यत्र सा तद्विच्छेदरुजान्धकारितमिद् दग्धं दिनं
कल्पितम् । किं कुर्मः कुशले सदैव विधुरो घाता न चेत्त-
त्कथं तादृग्यामवतीमयो भवति मे नो जीवलोकोऽधुना
॥ ११४ ॥ स्नाता तिष्ठति कुन्तलेश्वरसुता वारोङ्गराजस्व-
सुर्धूतै रात्रिरियं जिता कमलया देवी प्रसाद्याद्य च । इत्य-
न्तःपुरसुन्दरीः प्रति मया विज्ञाय विज्ञापिते देवेनाप्रतिपत्ति-
मूढमनसा द्वित्राः स्थित नाडिकाः ॥ ११५ ॥ सा सौन्दर्य-
निधिर्विलासभवनं मीनध्वजस्यापि वा कान्तीनामधिदेवता-
धिकरणं माधुर्यसारस्य वा । तामुद्वीक्ष्य सखे तदादि गत-
वान्सर्वेन्द्रियाणामहं सार्धं तद्गतमानसेन गलितोत्साहः कि-

लानीशताम् ॥ ११६ ॥ तस्याः किं मुखपङ्कजं सितरुचा
चन्द्रद्युतेर्निन्दक किं वा नेत्रयुगं कटाक्षचतुर किं भ्रूलता-
विभ्रमम् । किं वा स्निग्धमवेक्षितं मयि पुनर्यान्त्या सखीनां
पुरः किं किं संप्रति चिन्तयामि हृदये कामेन लक्ष्मीकृते
॥ ११७ ॥ शीतांशुर्विपसोदरः फणभृता लीलास्पद च-
न्दन हारः क्षारपयोभवः प्रियसुहृत्पङ्केरुहं भास्वतः । इत्येषां
किमिवास्तु वस्तु मदनज्वालाविघाताय यद्वासाकारपरिभ्र-
मेण तु वय तत्त्वत्यजो वक्षिताः ॥ ११८ ॥ जाने स्वप्न-
विधौ ममाद्य चुलुकोत्सेक्यं पुरस्ताद्भूत्प्रत्युपे परिवेषमण्ड-
लमिव ज्योत्स्नासपदं महः । तस्यान्तर्नखनिस्तुपीकृतगर-
चन्द्रप्रभैरङ्गकैर्दृष्टा काप्यवला बलात्कृतवती सा मन्मथं म-
न्मथम् ॥ ११९ ॥ सौमित्रे ननु सेव्यता तरतलं चण्डांशु-
रुजृम्भते चण्डांशोर्निशि का कथा रघुपते चन्द्रोऽयमुन्मी-
लति । वत्सैतद्विदितं कथं तु भवता धत्ते कुरङ्गं यतः
क्वासि प्रेयसि हा कुरङ्गनयने चन्द्रानने जानकि ॥ १२० ॥
पादाद्गुप्तेन भूमिं किर्मलयरुचिना सापदेश लिखन्ती भूयो-
भूयः क्षिपन्ती मयि सितशबले लोचने लोलैतारे । वक्रं
हीनंभ्रमीपत्स्फुरदधरपुटं वाक्यगर्भं दधाना यन्मां नोवाच
किंचित्स्थितमपि पुरतो मानसं तद्दुनोति ॥ १२१ ॥ चक्षुः-
श्रीत्या निषण्णे मनसि परिचयाच्चिन्त्यमानेऽभ्युपाये याते
रागे विवृद्धिं प्रविसरति गिरां विस्तरे द्रुतिकायाः । आस्तां
दूरे स तावत्सरभसदयितालिङ्गनानन्दलाभस्तद्देहोपान्तर-
ध्याभ्रमणमपि परां निर्वृतिं सतनोति ॥ १२२ ॥

मदनं प्रत्युक्तयः ॥ स्वयमप्राप्तदुःखो यः स दुनोति
न विस्मयः । त्वं स्वर प्राप्तदाहोऽपि दहसीति किमुच्यते
॥ १२३ ॥ भवनेत्रभवो वह्निरद्यापि त्वयि मन्मथ । ज्वल-
तीवान्यथा किं ते विशिखास्तत्कणा इव ॥ १२४ ॥ अ-
द्यापि नूनं हरकोपवह्निस्त्वयि ज्वलैर्यैर्वै इवाम्बुराशौ ।
त्वमन्यथा मन्मथ मद्विधानां भस्मावशेषः कथमेवमुष्णः
॥ १२५ ॥ वृथैव संकल्पशतैरजस्रमनङ्ग नीतोऽसि मया-
तिवृद्धिम् । आकृष्य चापं श्रवणोपकण्ठे मय्येव युक्तस्तव
वाणमोक्षः ॥ १२६ ॥ क रुजा हृदयप्रमाथिनी क्व च ते
विश्वसनीयमायुधम् । मृदुतीक्ष्णतर यदुच्यते तदिदं मन्मथ
दृश्यते त्वयि ॥ १२७ ॥ अनुममार न मार कथं नु सा
रतिरतिप्रथितापि पतिव्रता । अयमनाथवधूवधपातकी दयि-
तयापि तयासि किमुज्झितः ॥ १२८ ॥ भुवनमोहनजेन

किमेनसा तव परेत वभूव पिशाचता । यदधुना विरहा-
धिमलीमसामभिवन्त्रमसि स्वर मद्विधाम् ॥ १२९ ॥ स्वर
नृगसतमस्त्वमतो विधिः सुमनसः कृतवान्भवदायुधम् ।
यदि दृढं धनुरायसमाश्रुगं तव सृजेत्रिजगत्प्रलयं व्रजेत्
॥ १३० ॥ विधिरनंशमभेद्यमेवेक्ष्य ते जनमनः खलु लक्ष्य-
मकल्पयत् । अपि स वज्रमदास्यत चेत्तदा त्वदिपुमिर्व्य-
दलिष्यदसावपि ॥ १३१ ॥ अपि विधिः कुसुमानि तवा-
शुगान्स्वर विधाय स निर्वृतिमाप्तवान् । अदित पञ्च हि ते
स नियम्य तांस्तदपि तैर्वत जर्जरितं जगत् ॥ १३२ ॥
सह तथा स्वर भस्म झटित्यभूः पशुपतिं प्रति यामिपुमग्रहीः ।
ध्रुवमभूदधुना वितनोः शरस्तव कटुस्वर एव स पञ्चमः
॥ १३३ ॥ त्वमुचितं नयनार्चिपि शंभुना भुवनशान्तिक-
होमहविः कृतः । तव वयस्यमपास्य मधु र्मधुं हतवता
हरिणा वत किं कृतम् ॥ १३४ ॥ वाणाग्निमस्तकरुणो
विकिरन्ममाङ्गे प्रायो न वेत्सि विपमास्रवर स्वपीडाम् ।
सताप एव भवता किमु नान्वमावि चण्डीपतेरलिकलोचन-
गोचरेण ॥ १३५ ॥ तव कुसुमशरत्वं शीतरश्मित्वमिन्दो-
र्द्वयमिदमयथार्थं दृश्यते मद्विधेषु । विसृजति हिमगर्भैरधि-
मिन्दुर्मयूखैस्त्वमपि कुसुमवाणान्जैजसारीकरोषि ॥ १३६ ॥
हृदि विसलताहारो नायं मुँजंगमनायकः कुवलयदल-
श्रेणी कण्ठे न सा गरलद्युतिः । मलयजरजो नेदं भस्म
प्रियारहिते मयि प्रहर न हरभ्रान्त्यानङ्ग क्रुधा किमु
धावसि ॥ १३७ ॥ पाणौ मा कुरु चूतसायकमधुं
मा चापमारोपय क्रीडानिर्जितविश्व मूर्च्छितजनाघातेन किं
पौरुषम् । तस्या एव मृगीदृशो मनसिजप्रेङ्खत्कटाक्षानल-
श्रेणीजर्जरितं मनागपि मनो नाद्यापि संधुक्षते ॥ १३८ ॥
रे रे निर्दयं दुर्निवार मदन प्रोत्कुलपङ्केरुहं वाणं सर्वैणु
संवृणु त्यज धनुः किं पौरुषं मां प्रति । कान्तासङ्गवियोग-
दुःखदहनज्वालावलीढं वपुः शूराणां मृतमारणे न हि परो
धर्मः प्रयुक्तो बुधैः ॥ १३९ ॥ आपुङ्खामममी शरा मनसि
मे मग्नाः समं पञ्च ते निर्दग्धं विरहाग्निना वपुरिद तैरेव
सार्धं मम । तत्कंदर्प निरायुधोऽसि भवता जेतुं न शक्तः
परो दुःखी स्यामहमेक एव सकलो लोकः सुखं जीवतु
॥ १४० ॥ वाणाः पञ्च मनोभवस्य नियतास्तेषामसंख्यो
जनः प्रायोऽस्सद्विध एव लक्ष्य इति यल्लोके प्रसिद्धिं गतम् ।
दृष्टं तत्त्वयि विप्रतीपमधुना यस्मादसख्यैरयं विद्धः कामिजनः
शरैरशरणो नीतस्त्वया पञ्चताम् ॥ १४१ ॥ तद्विच्छेदक-

१ क्रोमलपल्लवकान्तिना. २ सव्याजम्. ३ लोला चञ्चला
तारा कनीनिका ययो. ४ लज्जया नम्रम्. ५ सतापयति
६ बहवाग्निः. ७ सयुद्धे.

१ देवविशेषम् २ असत्यम्. ३ वज्रवत्कठिनान्करोषि.
४ वायुकि. ५ निष्करणः ६ विकसितम्. ७ उपसहर.

शस्य कण्ठलुठितप्राणस्य मे निर्दयं क्रूरः पञ्चशरः शरैरति-
गितैर्मिन्दन्मनो निर्भरम् । शंभोर्भूतकृपाविधेयमनसः प्रोद्वा-
मनेत्रानलज्वालाजालकरालितः पुनरसावास्तां समस्तात्मना
॥ १४२ ॥ वाणान्संहार सुख कार्मुकलतां लक्ष्यं तव
त्र्यम्बकः के नामात्र वयं शिरीषकलिकाकल्पं यदीयं मनः ।
तत्कारुण्यपरिग्रहात्क्रूर दयामस्मिन्विधेये जने स्वामिन्मन्मथ
तादृशं पुनरपि स्वामाद्भुतं दर्शय ॥ १४३ ॥

चन्द्रं प्रत्युक्तयः ॥ चण्डीशचूडाभरण चन्द्र लोकत-
मोपह । विरहिप्राणहरण कदर्थय न मां वृथा ॥ १४४ ॥
तारापते कुमुदिनीमनुकूलकान्तां पादेन पीडयसि कम्पयसि
द्विजातीन् । विद्वेषमाचरसि किं च वियोगिलोके नैक्त-
चरस्य भवतः करुणा कुतः सात् ॥ १४५ ॥ किं रे विधो
मृगदृशां मुखमद्वितीयं राजीव दृष्यसि दृगम्बुजमन्यदेव ।
ब्रह्मारभावहसि भङ्गतनुर्न तादृक्कर्माणि धिङ् न पुनरी-
दशमीक्षणीयम् ॥ १४६ ॥ अभिलषसि यदिन्दो वक्रलक्ष्मीं
मृगाक्ष्याः पुनरपि सकृदव्यौ मज्ज संक्षालयाङ्गम् । सुविमल-
मथ विम्बं पारिजातस्य गन्धैः सुरभय वद नो चेत्त्वं क
तस्या मुख क ॥ १४७ ॥ सूतिर्दुग्धसमुद्रतो भगवतः श्री-
कौस्तुभौ सोदरौ सौहादे कुमुदाकरेषु किरणाः पीयूषधारा-
किरः । स्पर्धा ते वदनाम्बुजैर्मृगदृशा तत्स्थाणुचूडामणे हंहो
चन्द्र कथं नु सिद्धसि मयि ज्वालामुचो रोचिषः ॥ १४८ ॥

पवनं प्रत्युक्तयः ॥ उन्मीलन्मुकुलकरालकुन्दकोश-
प्रश्रयोतद्वनमकरन्दगन्धवन्धो । तामीपत्प्रचलविलोचनां न-
ताङ्गीमालिङ्गन्पवन मम स्पृशाङ्गमङ्गम् ॥ १४९ ॥ व्याधूय
यद्वसनमम्बुजलोचनाया वक्षोजयोः कनककुम्भविलास-
भाजोः । आलिङ्गसि प्रसभमङ्गमशेषमस्या धन्यस्त्वमेव मल-
याचलगन्धवाह ॥ १५० ॥

मेघं प्रत्युक्तयः ॥ भो मेघ गम्भीरतरं नद त्वं तव
प्रसादात्सरपीडितं मे । संस्पर्शरोमाञ्चितजातराग कदम्ब-
पुष्पत्वमुपैति गात्रम् ॥ १५१ ॥ भ्रमय जलदानम्भो-
गर्भान्प्रमोहय चातकान्कलय शिखिनः कैकोत्कण्ठान्क-
ठोरय केतकान् । विरहिणि जने मूर्च्छां लब्ध्वा विनोदयति
व्यथामकरुण पुनः संज्ञाव्याधिं विधाय किमीहसे ॥ १५२ ॥
मलयमरुतां त्राता याता विकासितमल्लिकाः परिमलभरो
भ्रमो ग्रीष्मस्त्वमुत्सहसे यदि । घन घटयितुं निःस्नेहं तं
य एव निवर्तने प्रभवति गवां किं नश्छिन्नं स एव
घनंजयः ॥ १५३ ॥

अशोकं प्रत्युक्तिः ॥ रक्तस्त्व नवपल्लवैरहमपि श्लाघ्यैः
प्रियाया गुणैस्त्वामायान्ति शिलीमुखाः सरधनुर्मुक्तास्तथा
मामपि । कान्तापादतलाहतिस्तव मुदे तद्वन्ममाप्यावयोः
सर्वं तुल्यमशोक केवलमहं धात्रा सशोकः कुतः ॥ १५४ ॥
रक्ताशोक कृशोदरी क नु गता त्यक्त्वानुरक्तं जनं नो दृष्टेति
मुधैव चालयसि किं वातावधूतं शिरः । उत्कण्ठाघटमानपद-
पदघटासंघट्टदृष्टच्छदस्तत्पादाहतिमन्तरेण भवतः पुष्पोद्ग-
मोऽयं कुतः ॥ १५५ ॥

तमालं प्रत्युक्तिः ॥ धन्यस्त्वमसि तमाल स्पृष्ट-
स्तन्व्या लतावदनया यत् । अद्य स्थावरजन्मा जातस्त्वं
जङ्गमादधिकः ॥ १५६ ॥

मृणालहारं प्रत्युक्तिः ॥ परिच्युतस्तत्कुचकुम्भम-
ध्यात्किं शोषमायासि मृणालहार । न सूक्ष्मतन्तोरपि ताव-
कस्य तत्रावकाशो भवतः किमु सात् ॥ १५७ ॥

मधुकरं प्रत्युक्तयः ॥ वदनमिदं न सरोजं नयने
नेन्दीवरे एते । इह सविधे मुग्धदृशो मधुकर न मुधा परि-
भ्राम्य ॥ १५८ ॥ आतद्विरेफ भवता भ्रमता समन्ता-
त्प्राणाधिका प्रियतमा मम वीक्षिता किम् । ब्रूषे किमोमिति
सखे कथयाशु तन्मे किं किं व्यवस्यति कुतोऽस्ति च की-
दृशीयम् ॥ १५९ ॥ चलापाङ्गा दृष्टिं स्पृशसि बहुशो वेप-
थुमतीं रहसाख्यायीव स्वनसि मृदु कर्णान्तिकचरः । करौ
व्याधुन्वन्त्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरं वयं तत्त्वान्वेषान्म-
धुकर हतास्त्वं खलु कृती ॥ १६० ॥ उन्मीलन्नयनान्तका-
न्तिलहरीनिष्पीतयोः केवलदामोदादवधारणीयघपुषोः
कान्तासखे न क्षणम् । यत्कर्णोत्पलयोः स्थितेन भवता
किंचित्समुद्भूतं आतस्तिष्ठति कुत्र तत्कथय मे कान्तं
प्रियाया मुखम् ॥ १६१ ॥

हंसं प्रत्युक्तिः ॥ हंसं प्रथच्छ मे कान्तां गतिरसास्त्वया
हता । विभावितैकदेशेन देयं यदभियुज्यते ॥ १६२ ॥

चकोरं प्रत्युक्तिः ॥ तुलुकयसि चन्द्रदीधितिमविरल-
मश्रासि नूनमङ्गारान् । अधिकरणमुष्णमनयोः किमिह च-
कोरावधारयसि ॥ १६३ ॥

कृष्णसारं प्रत्युक्तिः ॥ स्नेहं स्वीकुरु कृष्णसार
कथय कागान्मम प्रेयसी नो जानासि यदावयोः समजनि
व्यापारतो मित्रता । स्फीते यत्किल मण्डले हिमरुचेर्जातं

त्वया लाञ्छनं भव्ये भास्करमण्डले तदधुना दत्तः कलङ्को मया ॥ १६४ ॥

सारङ्ग प्रत्युक्तिः ॥ रे सारङ्गा वनवसतयस्तत्त्वमाख्यात यूय कुत्राधीत त्रिभुवनमनोहारि चाञ्चल्यमक्षणेः । आं जानीमो गमनसमये हन्त कान्तारसीमन्येकाकिन्याः कुवलयदृशो लुण्ठिता यौवनश्रीः ॥ १६५ ॥

मयूरविषयकोक्तिः ॥ मृदुपवनविभिन्नो मत्प्रियाया विनाशाद्वनरुचिरकलापो निःसपत्नोऽद्य जातः । रतिविगलितवन्धे केगपाशे सुकेश्याः सति कुमुमसंनाये किं हरेदेप वर्हः ॥ १६६ ॥

मुक्ताकलापं प्रत्युक्तिः ॥ सूचीमुखेन सकृदेव कृतव्रणस्त्वं मुक्ताकलाप लुठसि स्तनयोः प्रियायाः । बाणैः सरस्य गतगो विनिकृत्तमर्मा स्वप्नेऽपि तां कथमहं न विलोकयामि ॥ १६७ ॥

वियोगिन्या विप्रलापाः ।

हारो नारोपितः कण्ठे मया विश्लेषमीरुणा । इदानीमन्तरे जाताः पर्वताः सरितो द्रुमाः ॥ १ ॥ विभेमि सखि संवीक्ष्य भ्रमरीभूतकीटकम् । यद्भ्रानादागते पुंस्त्वे तेन साधे रतिः कथम् ॥ २ ॥ याः पश्यन्ति प्रियं स्वप्ने धन्यास्ताः सखि योपितः । अस्माकं तु गते कान्ते गता निद्रापि वैरिणी ॥ ३ ॥ यदीयवलमालोक्य गतः प्रेषान्वियुज्यते । आलोकये कथं सख्यस्तस्य चन्द्रमसो मुखम् ॥ ४ ॥ विरमत विरमत सख्यो नलिनीदलतालवृन्तपवनेन । हृदयगतोऽयं वहिर्द्भ्रष्टिति कदाचिज्ज्वलत्येव ॥ ५ ॥ अनलस्तम्भनविद्यां सुभग भवान्नियतमेव जानाति । मन्मथशराग्निसे हृदि मे कथमन्यथा वससि ॥ ६ ॥ अजनि प्रतिदिनमेपा कर्दमशेषा मदङ्गसङ्गेन । प्रतिनिशमपूरि पम्पा दक्षिणसंपातिमिः सलिलैः ॥ ७ ॥ मदकलकृतान्तकासरखुरपुटनिर्धूतधूलिसंकागम् । केतकरजो निवार्यं सखि यदि कार्यं मम प्राणैः ॥ ८ ॥ आलि वालिगतया बलिरसौ दीयतां बलिभुजे न कदापि । केवल हि कलकण्ठशिश्नामेप एव कुगलेषु निदानम् ॥ ९ ॥ गरलद्रुमकन्दमिन्दुविम्बं कर्षणावारिजवारणो वसन्तः । रजनी सरभूपतेः कृपाणी करणीय किमतःपरं विधातः ॥ १० ॥ हन्तालि सतापनिवृत्तयेऽस्याः किं तालवृन्तं तरलीकरोपि । उच्चाप एपोऽन्तरदाहहेतुर्नत-

भ्रुवो न व्यजनापनोद्यः ॥ ११ ॥ वरमसौ दिवसो न पुनर्निगा ननु निशैव वरं न पुनर्दिनम् । उभयमेतदुपैत्वथवा क्षय प्रियजनेन न यत्र समागमः ॥ १२ ॥ अहमिह स्थितवत्यपि तावकी त्वमपि तत्र वसन्नपि मामकः । न तनुसंगम एव सुसंगमो हृदयसंगम एव सुसंगमः ॥ १३ ॥ वकुलमालिकयापि मया न सा तनुरभूषि तदन्तरभीरुणा । तदधुना विधिना कृतमावयोर्गिरिदरीनगरीशतमन्तरम् ॥ १४ ॥ दहनजा न पृथुर्दवथुर्व्यथा विरहजैव यथा यदि नेदृशम् । दहनमाशु विगन्ति कथं स्त्रियः प्रियमपासुमुपासितमुद्गराः ॥ १५ ॥ कति न सन्ति जना जगतीतले तदपि तद्विरहाकुलित मनः । कति न सन्ति निशाकरतारकाः कमलिनी मलिनी रविणा विना ॥ १६ ॥ अरतिरियमुपैति नापि निद्रा गणयति तस्य गुणान्मनो न दोषान् । विगलति रजनी न सगमाशा व्रजति तनुस्तनुतां न चानुरागः ॥ १७ ॥ प्रियसखि न तथा पटीरपङ्को न च नलिनीदलमारुतोऽपि शीतः । शमयति मम देहदाहमन्तः सपदि कथा हि यथा नरेन्द्रसूनोः ॥ १८ ॥ एतानि निःसहतनोरसमञ्जसानि शून्यं मनः पिशुनयन्ति गतागतानि । एते च तीरतरवः प्रथयन्ति तापमालम्बितोऽङ्घ्रिततरुग्लपितैः प्रवालैः ॥ १९ ॥ अन्तर्गता मदनवह्निशिखावली या सा वाधते किमिह चन्दनचर्चितेन । यः कुम्भकारभवनोपरि पङ्कलेपस्तापाय केवलमसौ न च तापशान्त्यै ॥ २० ॥ वत सखि कियदेतत्पश्य वैरं सरस्य प्रियविरहकृशोऽसिन्नागिलोके तथाहि । उपवनसहकारोद्भासिभृङ्गच्छलेन प्रतिविशिखमनेनोद्वेङ्कित कालकूटम् ॥ २१ ॥ कलयति मम चेतस्तल्पमङ्गारकल्प ज्वलयति मम गात्र चन्दनं चन्द्रकश्च । तिरयति मम नेत्रे मोहजन्मान्धकारो विकृतबहुविकारं मन्मथो मां दुनोति ॥ २२ ॥ रिपुरिव सखीसंवासोऽयं शिखीव हिमानिलो विषमिव सुधारश्मिर्यसिन्दुनोति मनोगते । हृदयमदये तसिन्नेवं पुनर्वलते बलात्कुवलयदृशां वामः कामो निकामनिरङ्कुशः ॥ २३ ॥ ज्वलतु गगने रात्रौ रात्रावखण्डकलः शशी दहतु मदनः किं वा मृत्योः परेण विधासति । मम तु दयितः श्लाघ्यस्तातो जनन्यमलान्चया कुलममलिनं न त्वेवायं जनो न च जीवितम् ॥ २४ ॥ इदानीं तीव्रामिर्दहन इव भाभिः परिवृतो ममाश्रयं सूर्यः किमु सखि रजन्यासुदयति । अयं सुग्ध चन्द्रः किमिति मयि तापं प्रकटयत्यनाथानां बाले किमिव विपरीतं न भवति ॥ २५ ॥ पिकाली

१ सीतावियोगद्वयमानमानसस्य सर्ववशमुक्तामणेः श्रीरामस्योक्तिरियम् २ वियोग . ३ विराम कुन्त . ४ पतत्रामक सर . श्यमपि रामोक्तिः .

१ नव्यो नवीनो जनस्तरुण , (पक्षे व्यजन तालवृन्तम्.) २ दत्तम्.

वाचालीभवति बहुधालीकवचने मृणाली व्यालीव व्यथय-
तितरामङ्गमनिशम् । विषज्वालाजाल सखि किरिति पीयूष-
किरणो जगत्प्राणः प्राणानपहरति केय परिणतिः ॥ २६ ॥
मनोरगस्तीव्रं विपमिव विसर्पत्यविरत प्रमाथी निर्धूम
ज्वलति विधुतः पावक इव । हिनस्ति प्रत्यङ्ग ज्वर इव
गरीयानित इतो न मां त्रातुं तातः प्रभवति न चाम्वा न
भवती ॥ २७ ॥ आदौ हालाहलहुतभुजा दत्तहस्तावलम्बो
वात्ये शमोर्निटिलैर्महसा वद्धमैत्रीनिरूढः । प्रौढो राहोरपि
सुखविषेणान्तरङ्गीकृतो यः सोय चन्द्रस्तपति किरणैर्मा-
मिति प्राप्तमेतत् ॥ २८ ॥ भस्मीभूतः कुसुमविशिखः
शंभुनेत्राग्निनाभूज्वालादायी तदनु मनसि प्राप्तजन्मा वभूव ।
भूयस्तस्मिन्निरहदहनैर्दाहितोऽसौ मयैव कुत्रोत्पन्नो व्यथयति
पुनर्माहो तन्न वेधि ॥ २९ ॥ पञ्चत्व तनुरेति भूतनिवहाः
स्वगैर्मिलन्तु ध्रुवं धातारं प्रणिपत्य हन्त शिरसा तत्रापि याचे
वरम् । दत्तापीषु पयस्तदीयसुकुरे ज्योतिस्तदीयाङ्गनव्योञ्जि
व्योम तदीयवर्त्मनि धरा तत्तालवृन्तेऽनिलः ॥ ३० ॥ यासा-
मीति समुद्यतस्य गदितं विश्रब्धमाकर्णितं गच्छन्दूरसुपेक्षितो
सुदुरसौ व्यावृत्य तिष्ठन्नपि । तच्छून्ये पुनरागतास्मि भवने
प्राणास्त एते दृढाः सख्यस्तिष्ठत जीवितव्यसनिनी दम्भादहं
रोदिमि ॥ ३१ ॥ यात्रामङ्गलसविधानरचनाव्यये सखीनां
जने वाप्याम्भःपिहितेक्षणे गुरुजने तद्वत्सुहृन्मण्डले । प्राणेशस्य
महीक्षणार्पितदृशः कृच्छ्रादपि क्रामतः किं व्रीडाहतया मया
भुजलतापागो न कण्ठेऽर्पितः ॥ ३२ ॥ दाक्षिण्य मलया-
निलस्य विदितं शैत्य सुधादीधितेर्वाचामेव न गोचरे मल-
यजस्यापि स्फुट सौष्ठवम् । विश्लेषे तव के न मे परिचिताः
प्राणेश तत्तक्तथाविष्कारे पुनरप्रमाणयति मामव्याहतेयं
तनुः ॥ ३३ ॥ दुर्वाराः स्मरमार्गणाः प्रियतमो दूरे मनो-
ऽत्युत्सुक गाढं प्रेम नवं वयोऽतिकठिनाः प्राणाः कुलं निर्म-
लम् । स्त्रीत्वं धैर्यविरोधि मन्मथसुहृत्कालः कृतान्तोऽक्षमी
नो सख्यश्चतुराः कथं नु विरहः सोढव्य इत्थं मया ॥ ३४ ॥
शवत्तन्विवोघवत्कुसुमवत्पीयूषवन्मिन्नवद्यान्यासन्मजति प्रि-
ये मृगदृशोऽथ प्रस्थिते तत्क्षणात् । गेहं तन्सुकुरं तदेव व-
लय तच्चन्दनं सा निशा कारावत्करवालवत्ककचवत्काको-
लवत्कालवत् ॥ ३५ ॥ रोलम्बो मधुपः पिकस्तु परभृद्र-
न्प्राणुसारी मरुद्धसाः केवलपक्षपातनिरताश्चन्द्रोऽपि दोषा-
करः । चेतो नैति शुक्रस्त्वहैकपठिताख्यायी पयोदो जडः
क वाहं प्रहिणोमि हन्त कठिनस्वान्ताय कान्ताय मे

॥ ३६ ॥ आयाता मधुयामिनी यदि पुनर्नायात एव प्रसुः
प्राणा यान्तु विभावसौ यदि पुनर्जन्मग्रहं प्रार्थये । व्याधः
कोकिलवन्धने हिमकरध्वसे च राहुग्रहः कंदर्पे हरनेत्रदी-
धितिरह प्राणेश्वरे मन्मथः ॥ ३७ ॥ रात्रिर्मे दिवसायते
हिमरुचिश्चण्डांशुलक्षायते तारापङ्क्तिरपि प्रदीप्तचडवावहिसफु-
लिङ्गायते । धीरो दक्षिणमारुतोऽपि दहनज्वालावलीढायते
हा हा चन्दनविन्दुरद्य जलवत्सचारिरङ्गायते ॥ ३८ ॥
गुञ्जन्ति प्रतिगुञ्जमम्बुजदलद्रोणीषु भृङ्गाङ्गनाः फुल्लपुष्पर-
सालवीथिशिखरे कूजन्ति माघत्पिकाः । कामः काममयं
करोति विशिखैर्हन्तु सुहृर्दुर्दिन का सा तन्मलयानिलस्य
सखि मे भीतिस्त्वयोद्गाव्यते ॥ ३९ ॥ रोलम्बाः परिपूर-
यन्तु हरितो झङ्कारकोलाहलैर्मन्द मन्दसुपैतु चन्दनवनी-
जातो नभस्वानपि । माघन्तः कलयन्तु चूतशिखरे केली-
पिकाः पञ्चम प्राणाः सत्वरमश्मसारकठिना गच्छन्तु गच्छ-
न्त्वमी ॥ ४० ॥ वार्यन्ता मन्दमन्दं मधुकरनिकरप्रौढझङ्गा-
रधाराः क्षिप्यन्तां यत्र कुत्र प्रतिदिशमधुना भूरिभाराश्च
हाराः । दहन्तां सर्व एते कमलदलयुताः किं च हा पुष्प-
भारास्तारा नाराचधारा विकिरति हृदये मन्मथोऽथ हताशः
॥ ४१ ॥ श्रुत्वा नामापि यस्य स्फुटघनपुलक जायतेऽङ्गं
समन्ताद्दृष्ट्वा यस्याननेन्दुं भवति वपुरिदं चन्द्रकान्तानु-
कारि । तस्मिन्नागत्य कण्ठग्रहणसरभसस्थायिनि प्राण-
नाथे भग्ना मानस्य चिन्ता भवति मम पुनर्वज्रमध्याः कदा
नु ॥ ४२ ॥

मदनं प्रत्युक्तयः ॥ हृदयमाश्रयसे यदि मामकं ज्व-
लयसीत्यमनङ्ग तदेति कम् । स्वयमपि क्षणदग्धनिजेन्धनः क्व
भवितासि हताश हुतागवत् ॥ ४३ ॥ जटा नेयं वेणीकृत-
कचकलापो न गैरलं गले कस्तूरीयं शिरसि गशिलेखा न
कुसुमम् । इयं भूतिर्नाङ्गे प्रियविरहजन्मा धैवलिमा पुँरारा-
तिभ्रान्त्या कुसुमगर किं मा व्यथयसि ॥ ४४ ॥ पञ्चत्वं
यान्तु वाणाः समयपरिणतस्ते विदीर्णोऽस्तु चापः क्रूरः क्रू-
राहिवक्त्रं विशतु तव रथो मा भव त्वं शरीरी । किं ते
शापेन मादृग्युवतिवधमहापातकिन्मीनकेतो शप्यः पाथोज-
योनिः स खलु रचितवान्पापिनो दीर्घमासुः ॥ ४५ ॥

चन्द्रं प्रत्युक्तयः ॥ संतापय चिरं चन्द्र न तत्र
प्रतिषिध्यसे । निवारय करस्पर्शं रामस्याहं परिग्रहः ॥ ४६ ॥
सुग्धस्य ते वद विधुंतुद किं वदामि किं त्यक्तवानसि सुखे
पतितं शशाङ्कम् । अस्मिन्निवन्म्वगलितेन सुधारसेन सधा-

१ ललाटनेत्राग्निना. २ प्रसिद्ध. ३ ग्रहणकाले सपर्कातिशया-
दन्तरङ्गता प्रापित इत्यर्थं. ४ न्यायप्राप्तमित्यर्थं. ५ मद्यप.

१ विषम् २ भस्म. ३ पाण्डुरता. ४ शिवभ्रान्त्या.

नमेति तव किं न जरत्कवन्धः ॥ ४७ ॥ प्रियविरहमहो-
ष्मामर्मरामङ्गलेखामपि हतक हिमांशो मा स्पृश क्रीड-
यापि । इह हि तव लुठन्तः श्लोपपीडां भजन्ते दरजरठमृ-
णालीकाण्डमुग्धा मयूखाः ॥ ४८ ॥

रोहिणी प्रत्युक्तिः ॥ मो रोहिणि त्वमसि रात्रिच-
रस्य भार्याथैनं निवारय पतिं सखि दुर्निवारम् । जालान्त-
रेण मम सद्मनि संनिविष्टः श्रोणीतटं स्पृशति किं कुल-
धर्म एषः ॥ ४९ ॥

नायिकां प्रति सखीवचनम् ।

वियोगवह्निकुण्डेऽस्मिन्हृदये ते वियोगिनि । प्रियसङ्ग-
सुखायैव मुक्ताहारस्तपस्यति ॥ १ ॥ पाण्डु क्षामं वदनं
हृदयं सरसं तवालसं च वपुः । आवेदयति नितान्तं
क्षेत्रियरोगं सखि हृदन्तः ॥ २ ॥ सखि पतिविरहहुताशः
किमिति प्रशमं न याति नैन्यनोदैः । शृणु कारणं नितम्बिनि
मुञ्चसि नयनोदकं तु सस्नेहम् ॥ ३ ॥ सहसा हृदये निधाय
चेतो नयनादिन्द्रियमुद्रणां विधाय । अयि कण्टकिताङ्गयष्टि
सत्यं कथय ध्यायसि किं रहो निषण्णा ॥ ४ ॥ सहचरि
शपथाः शतं मदीया वद विरहग्लपितां निजामवस्थाम् ।
सहचरि परिपृच्छ भानुकन्यानवदलिनीनलिनीनिकुञ्ज-
शय्याः ॥ ५ ॥ नलिनीदलतालवीजनं सखि तन्व्या विनि-
वारितं मया । तनुवल्लिविभूतिशङ्कया विनिवार्यः श्वसिता-
निलः कथम् ॥ ६ ॥ अय विपाको वद कस्य यूनः क-
ल्याणि कल्याणपरम्पराणाम् । यदक्षिकोणस्रष्टृदच्छधारा
हारावतारो गुणमन्तरेण ॥ ७ ॥ वासस्तदेव वपुषो वलयं
तदेव हस्तस्य सैव जघनस्य च रत्नकाञ्ची । वाचालभृङ्गसु-
भगे सुरमौ समस्तमद्याधिकं भवति ते सखि किं निदा-
नम् ॥ ८ ॥ उत्पादयत्यलमिदं मनसो विपादं सीदत्सरो-
रुहनिभं वदनं त्वदीयम् । ज्ञात्वा निदानमहमत्र समान-
दुःखा प्राणैरपि प्रियतमे भवितु समीहे ॥ ९ ॥ अनुदिन-
मधिकं ते कम्पते कायवल्ली शिव शिव नयनान्तं नाशु-
धारा जहाति । कथय कथय कोऽयं यत्कृते कोमलाङ्गि
त्यजति न परिणद्धं पाण्डिमानं कपोलः ॥ १० ॥ विललित-
मतिपूर्वैर्वाष्पमानन्दशोकप्रभवमवसृजन्ती तृष्णयोत्तानदीर्घा ।
स्नपयति हृदयेऽं स्नेहनिष्यन्दिनी ते धवलवहलमुग्धा
दुग्धकुल्येव दृष्टिः ॥ ११ ॥ अधिकरतलतल्पं कल्पितस्वा-

पलीलापरिमिलननिमीलत्पाण्डिमा गण्डपाली । सुतनु कथय
कस्य व्यञ्जयसञ्जसैव स्मरनरपतिलीलायौवराज्याभिषेकम्
॥ १२ ॥ अलसवलितैः प्रेमाद्रिद्रैर्मुहुर्मुकुलीकृतैः क्षणमभि-
मुखैर्लज्जालौर्निमेषपराब्धुस्रैः । हृदयनिहितं भावाकूतं
वमद्भिरिवेक्षणैः कथय मुकुती कोऽयं मुग्धे त्वयाद्य विलो-
क्यते ॥ १३ ॥ भगिनि मदनः श्रीमानेष त्वया यदि लि-
ख्यते किमपि सुमुखि व्यग्रासीति व्रजामि निजालयम् ।
यदपि मकरोऽधस्तात्पौष्प करे च शरासनं तदपि परितो
दृष्टिर्देया जनः सखि नामरः ॥ १४ ॥ गोपायन्ती विरह-
जनितं दुःखमग्रे गुरुणां किं त्वं मुग्धे नयनगलितं वाष्प-
पूरं रुणत्सि । नक्त नक्त नयनसलिलैरेष आर्द्राकृतस्ते
शय्योपान्तः कथयति दशामातपे शोष्यमाणः ॥ १५ ॥
शोणौ कोणौ सखि नयनयोरुद्यतौ गोपनाय शङ्कामेव स्फु-
टयतितरा स्वेदविन्दुप्रचारः । अन्तः प्रेमाङ्कुरपरिकरारम्भकं
कन्दमस्याः किञ्चित्किञ्चित्कथयति पुनः कापि दिव्या
मुखश्रीः ॥ १६ ॥ मुक्ताहारं न च कुचगिरिः कङ्कणं नैव-
हस्तात्कर्णात्कर्णाभरणमपि वा नीतवान्नेव तावत् । आहो
स्वप्ने वकुलकुसुमं भूषणं संदधानः कोऽयं चौरो हृदयमहर-
त्तन्वि तन्न प्रतीमः ॥ १७ ॥ साय दामग्रथनसमये
लग्नया कर्णमूले सख्या मन्दस्मितसुभगया सादरं सूच्य-
मानः । धन्यः कोऽयं कमलनयने यत्कथायाः पुरस्ता-
दद्भुत्यग्रं निजमपि मुहुः सूचिविद्ध न वेत्सि ॥ १८ ॥
मुखं पाण्डुच्छायं नयनयुगलं वाष्पतरलं तनुः क्षामक्षामा
गतमविशदं धैर्यविगमः । हिर्यं मुक्त्वा मूढे कथयसि न
मे सारवचनान्यवस्था येनेयं तव सखि सुहूर्तेन पतिता
॥ १९ ॥ पक्षमाग्रथिताश्रुविन्दुनिकरैर्मुक्ताफलस्पर्धिभिः
कुर्वत्या हरहासहारि हृदये हारावलीभूषणम् । बाले बाल-
मृणालनालवलयालंकारकान्ते करे विन्यस्थाननमायताक्षि
मुकुती कोऽय त्वया स्मर्यते ॥ २० ॥ आसन्नामवलम्ब्य
केसरलतामेकेन पुष्पोज्ज्वलां स्वयं निःसहया नितम्बफलके
कृत्वा कराम्भोरुहम् । आमीलग्नयनान्तवान्तसलिलं श्ला-
घ्यस्य निन्धस्य वा कसेदं दृढसौहृदे प्रतिदिनं दीन त्वया
स्मर्यते ॥ २१ ॥ उज्जृम्भाननमुल्लसत्कुचतटं लोलद्रमकूलतं
स्वेदाम्भःस्नपिताङ्गयष्टि विगलद्वीडं सरोमाक्षया । धन्यः
कोऽपि युवा स यस्य वदने व्यापारिताः सांप्रत मुग्धे दुग्ध-
महाब्धिफेनपटलप्रख्याः कटाक्षच्छटाः ॥ २२ ॥ मुग्धे
दोर्लतिकां निधाय न कृतो द्वारोपरोधस्त्वया लग्ना नो
रुदती गतासि रभसात्सोत्तरीयाशुके । कालेऽस्मिन्कुसु-
माकरे द्विगुणितप्रेमोत्सवे रागिणां गच्छन्नग्रत एव मूढ-

१ मुक्तस्त्यक्त आहारो येन, (पक्षे) मुक्ताना मौक्तिकाना हार .
२ पत्युर्विरहो वियोग एव हुताशोऽग्निः. ३ नेत्रोदकैः अश्रुभिरिति
यावत्

हृदये मुक्तस्वया बलमः ॥ २३ ॥ विश्रान्तो दिवसस्तटी-
मयमटस्यस्ताचलस्यांशुमान्संप्रत्यङ्कुरितान्धकारपटलैर्मन्वा-
लका घौरभूत् । एहन्तर्विश वेश्मनः शशिमुखि द्वारस्थली-
तोरणस्तम्भालम्बितबाहुबलि रुदती किं स्व पथः पश्यसि
॥ २४ ॥ आहारे विरतिः समग्रविषयग्रामे निवृत्तिः परा
नासाग्रे नयनं यदेतदपरं यच्चैकतानं मनः । मौनं चेदमिदं
च शून्यमखिल यद्विश्रमाभाति ते तद्रूपाः सखि योगिनी
किमसि भोः किं वा वियोगिन्यसि ॥ २५ ॥ यत्तालीदल-
पाकपाण्डु वदन यदुर्दिन नेत्रयोर्यत्प्रेङ्खोलितकेलिपङ्कजवनाः
श्वासाः प्रसर्पन्ति च । गौरी कुप्यतु वर्तते यदि न ते
तत्कोऽपि चित्ते युवा धिग्धिक्त्वां खलु पांसुखेलनसखील-
केऽपि यन्निहवः ॥ २६ ॥ क्षामं गात्रमतीव पाण्डु वदन
क्लिष्टा कपोलस्थली कोऽसौ चेतसि वर्तते तव युवा लोकै-
कमान्याकृतिः । त्यक्त्वा किञ्चिदपत्रपां कथय मे खिन्नासि
कि त्वं वृथा घोरः पञ्चशरो यदि त्वमवला वक्ष्यामि नातः
परम् ॥ २७ ॥ चिन्ताभिः स्तिमितं मनः करतले लीना
कपोलस्थली प्रत्यूपक्षणदेशपाण्डुवदनं श्वासैकखिन्नोऽधरः ।
अम्भःशीकरपद्मिनीकिसलयैर्नापैति तापः शम कोऽस्याः
प्रार्थितदुर्लभोऽस्ति सहते दीनां दशमीदृशीम् ॥ २८ ॥
लावण्यद्रविणव्ययो न गणितः क्लेशो महानर्जितः स्वच्छन्दं
चरतो जैनस्य हृदये चिन्ताज्वरो निर्मितः । एषापि स्वगु-
णानुरूपरमणाभावाद्द्वैराकी हता कोऽर्थश्चेतसि वेधसा वि-
निहितस्तन्वीमिमां तन्वता ॥ २९ ॥ जानीमस्तव गौरि
चेतसि चिरं शंसुः समुज्जम्भते तापो नेत्रतनूनपादिव तनौ
तीव्रः समुन्मीलति । अक्षणोरस्रभिषेण गच्छति बहिर्गङ्गातर-
ङ्गावलिः पाण्डुः कपटेन चन्द्रकलिकाकान्तिः समुन्मीलति
॥ ३० ॥ न प्रीतिः पवने रतिर्न रसने प्रेमा न पङ्केरहे
न स्नेहः कुसुमे सुख न शयने यत्नो न वा जीवने ।
चन्द्रे नैव चमत्कृतिर्भृगयते मोदो न मौनव्रते तेने तेन
कियास्तपस्तरुणिमा यस्मै तवेय दशा ॥ ३१ ॥ मातः कं
हृदये निधाय सुचिरं रोमाञ्चिताङ्गी सुहुर्जम्भां मन्थरता-
रकां सुललितापाङ्गां दधाना दशम् । सुमेवालिखितेव
शून्यहृदया लेखावशेषीभवस्यात्मद्रोहिणि किं हिया कथय
मे गूढो निहन्ति स्मरः ॥ ३२ ॥ श्वासास्ते सखि सूचय-
न्त्यविरताः सतापवाधां पर विद्वस्तत्र न कारणं वयमिति
स्वान्तेऽतिचिन्ताभरः । किं वा धर्मनिपीडिता तव तनूवल्ली
निकामं प्रिये पुण्यादप्यतिकोमला मलिनतां याता मृणाली
यथा ॥ ३३ ॥

दूतीं प्रति स्वावस्थाकथनम् ।

अद्विसंवीक्षणं चक्षुरद्विसंमीलनं मनः । अद्विसंस्पर्शनः
पाणिरद्य मे किं करिष्यति ॥ १ ॥ हन्त कान्तमपि तं
दिदृक्षते मानसं मम न साधु यत्यते । इन्दुरिन्दुमुखि
मन्दमारुतश्चन्दनं च वितनोति वेदनाम् ॥ २ ॥ तुप्यन्तु
मे छिद्रमवाप्य शत्रवः करोतु मे शान्तिभरं गृहेश्वरः ।
मणिस्तु वक्षोरुहमध्यभूषण ममास्तु सौन्दर्यनिकेतन
प्रियः ॥ ३ ॥ कालो मधुः कुपित एष च पुष्पधन्वा घीरा
वहन्ति रतिखेदहराः समीराः । केलीवनीयमपि वञ्जुलकुञ्ज-
मञ्जुर्दूरे पतिः कथय किं करणीयमद्य ॥ ४ ॥ कान्तः
कृतान्तचरितः कुटिला तदम्वा वज्रोपमानि वचनानि च
दुर्जनानाम् । प्रत्यङ्गमन्तरतनोः प्रहरन्ति वाणाः प्राणाः
पुनः सखि बहिर्न खलु प्रयान्ति ॥ ५ ॥ अकस्मादेकस्मि-
न्पथि सखि मयासुं वनतट व्रजन्त्या दृष्टो यो नवजलधरस्या-
मलतनुः । स दृग्भङ्ग्या किं वाकुरुत नहि जाने तत इदं
मनो मे व्यालोलं क्वचन गृहकृत्ये न वलते ॥ ६ ॥ गते
प्रेमावन्धे प्रणयवहुमाने विगलिते निवृत्ते सद्भावे प्रणयिनि
जने गच्छति पुरः । तदुत्प्रेक्ष्योत्प्रेक्ष्य प्रियसखि गतास्ताश्च
दिवसान्न जाने को हेतुर्दलति शतधा यन्न हृदयम् ॥ ७ ॥
स्वामी कुप्यति कुप्यता परिजना निन्दन्तु मामन्यवर्त्कि
तावत्प्रथमतमय तु जगति प्रौढो ममोपद्रवः । आशास्य पुन-
रेतदेव यदिदं चक्षुश्चिरं वर्धतां येनेद परिचीयते सुररिपोः
सौन्दर्यसारं वपुः ॥ ८ ॥ निःस्नेहः पतिरुज्जिता करुणया
श्चशूरजस्र वृथा वाग्वाणैर्हृदय मिनत्ति कलहोत्तालाः पुन
र्यातरः । नित्य निन्दति नैव नन्दति कदाप्येषा ननान्दापि
तन्मातः क शरणं व्रजामि तरुणी दीनाहमेकाकिनी ॥ ९ ॥
किं स्वप्नः किमु जागरः किमथवा रात्रिः किमासीद्दिन
मोहावस्थितया मया न किमपि ज्ञात किमेतत्सखि । यन्नाम-
श्रवणादनन्तरमिदं वृत्त तमेव प्रियं चेतो दुर्लभमप्यपास्त-
सकलव्यापारमाकाङ्क्षति ॥ १० ॥

नायकं प्रति दूतीप्रेषणम् ।

अपूजितैवास्तु गिरीन्द्रकन्या किं पक्षपातेन मनोभवस्य ।
यद्यस्ति दूती सरसोक्तिदक्षा दासः पतिः पादतले वधूनाम्
॥ १ ॥ न च मेऽवगच्छति यथा लघुतां करुणां यथा च
कुरुते स मयि । निपुण तथैनमवगम्य वदेरभिदूति काचि-
दिति संदिदिशे ॥ २ ॥ ननु संदिशेति सदृशोदितया त्र-
पया न किंचन किलाभिदधे । निजमैक्षि मन्दमनिशं निशितैः
कृशित शरीरमशरीरशरैः ॥ ३ ॥ दिशि दिशि परिहासगू-

ढगर्भाः पिशुनगिरो गुरुगज्जनं च तादृक् । सहचरि हृदये
निवेदनीयं भवदनुरोधवगादयं विपाकः ॥ ४ ॥ वृथा गा-
थाश्लोकैरलमलमलीका मम रुज कदाचिद्धूर्तोऽसौ कविवच-
नमित्याकलयति । इदं पार्श्वे तस्य ग्रहिणु परिलभाञ्जन-
चयस्रवद्वाप्योत्पीडस्थगितलिपि तादृक्कयुगलम् ॥ ५ ॥
वाच्यं तस्मै सहचरि भवद्भूरिविश्लेषवह्नौ सेहैरिद्धे मम
वपुरिदं कामहोता जुहोति । प्राणानस्मै तदिहमुचितां
दक्षिणां दातुमीहे तत्रादेशो भवतु भवतां यत्त्वभेषाम-
धीशः ॥ ६ ॥ जीवामीति वियोगिनी यदि लिखे-
दत्रैव वृत्ताः कथा अद्य श्रोऽथ मरिष्यतीति मरणे काला-
त्ययः किं कृतः । आगन्तव्यमिहेति सप्रति सखे सभावना
निष्फला भ्रातः संप्रति याहि नास्ति लिखितं तद्ब्रूहि यत्ते
क्षमम् ॥ ७ ॥ उल्लङ्घ्यापि सखीवचः समुचितामुल्लङ्घ्य
लज्जामलं भित्त्वा भीतिभरं निरस्य च निजं सौभाग्यगर्वं
मनाक् । आज्ञा केवलमेव मन्मथगुरोरादाय नूनं मया त्वं
निःशेषविलासिवर्गगणनाचूडामणिः संभृतः ॥ ८ ॥ दूति
त्वं तरुणी युवा स चपलः श्यामास्तमोभिर्दिशः सदेशः
स रहस्य एव विपिने सकेतकावासकः । भूयोभूय इमे वस-
न्तमरुतश्रेतो नयन्त्यन्यथा गच्छ क्षेमसमागमाय निपुणे
रक्षन्तु ते देवताः ॥ ९ ॥

नायकस्याग्रे दूत्युक्तयः ।

सुभग त्वत्कथारम्भे कर्णकण्ठतिलालसा । उज्जृम्भव-
दनाम्भोजा मिनत्यङ्गानि साङ्गना ॥ १ ॥ त्वयि दृष्टे कुर-
ङ्गाक्ष्याः संसते मदनव्यथा । यथा ह्रुदयभाजीन्दौ ग्लानिः
कुमुदसंहतेः ॥ २ ॥ विरहे तव तन्वङ्गी कथं क्षपयतु
क्षपाम् । दारुणव्यवसायस्य पुरस्ते भणितेन किम् ॥ ३ ॥
सा सुन्दर तव विरहे सुतनुरियन्मात्रलोचना सपदि । ए-
तावतीमवस्थां याता दिवसैरियन्मात्रैः ॥ ४ ॥ तव विरहे
विधुवदना मदनाधिक का न सीदन्ति । सीदसि विरहे
यस्याः साधु तपस्याफलं तस्याः ॥ ५ ॥ प्राणेश तव विर-
हिणी हिमकरकिरणेषु हर्म्यमिलितेषु । सतापनिःसहाङ्गी
मुखति निचयं चकोराणाम् ॥ ६ ॥ अनयनपथे प्रिये न
व्यथा यथा दृश्य एव दुःप्रापे । म्लानैव केवलं निशि तप-
नशिला वासरे ज्वलति ॥ ७ ॥ सा सर्वथैव रक्ता राग
शुद्धेव न तु मुखे वहति । वचनपटोस्तव रागः केवलमास्ये
शुकसेव ॥ ८ ॥ न सवर्णो न च रूप न सस्क्रिया नैव
सा प्रकृतिः । बाला त्वद्विरहापदि जातापभ्रंशभावेव ॥ ९ ॥

सा विरहदहनदूना मृत्वा मृत्वापि जीवति वराकी । सारीव
कितव भवतानुकूलिता पातिताक्षेण ॥ १० ॥ गायति गीते
गंसति वंशे वादयति सा विपञ्चीपु । पाठयति पञ्जरशुकं
तव संदेशाक्षरं रामा ॥ ११ ॥ तव विरहमसहमाना सा
तु प्राणान्विसुक्तवती । कितु तथाविधमङ्ग न सुलभमिति
ते न मुञ्चन्ति ॥ १२ ॥ अभिनवनलिनीकिसलयमृणालवल्-
यादि द्रवदहनराशिः । सुभग कुरङ्गदृशोऽस्या विधिवश-
तस्त्वद्वियोगपविपाते ॥ १३ ॥ त्वद्विरहे विस्तारितरजनौ
जनितेन्दुचन्दनद्वेषे । विसिनीव माघमासे विना हुताशेन
सा दग्धा ॥ १४ ॥ या दक्षिणा त्वमस्यामदक्षिणो दक्षि-
णस्तदितरस्याम् । जलधिरिव मध्यसंस्थो न वेलयोः सदृश-
माचरसि ॥ १५ ॥ अनुरागवार्तिना तव विरहेणोग्रेण सा
गृहीताङ्गी । त्रिपुररिपुणेव गौरी वरतनुरर्धावशिष्टैव ॥ १६ ॥
अगणितगुणेन सुन्दर कृत्वा चारित्रमप्युदासीनम् । भवता-
नन्यगतिः सा विहितावर्तेन तरणिरिव ॥ १७ ॥ कितव
प्रपञ्चिता सा भयता मन्दाक्षमन्दसचारा । बहुदायैरपि स-
प्रति पागकसारीव नायाति ॥ १८ ॥ सृष्टे का परपुष्टे मन्दे
का हन्त मारुते चर्चा । त्वयि गतवति हृदयेशो जीवनदा-
तापि जीवनं हरति ॥ १९ ॥ कुशल तस्या जीवति कुशल
पृच्छामि जीवतीत्युक्तम् । पुनरपि तदेव कथयसि मृता तु
कथयामि या श्वसिति ॥ २० ॥ उद्भूयेत नतभ्रूः पक्ष्मनि-
पातोद्भवैः पवनैः । इति निर्निमेषमस्या विरहवयस्या
विलोकते वदनम् ॥ २१ ॥ त्वयि दृष्ट एव तस्या
निर्वाति मनो मनोभवज्वलितम् । आलोके हि हिमांशोर्वि-
कसति कुमुदं कुमुद्वत्याः ॥ २२ ॥ तव विरहे हरिणाक्षी
निरीक्ष्य नवमालिकां दलिताम् । हन्त नितान्तमिदानीमाः
किं हतजल्पितैरथवा ॥ २३ ॥ स्मरशरशतविधुराया भणामि
सख्याः कृते किमपि । क्षणमिह विश्राम्य सखे निर्दयहृद-
यस्य किं वदाम्यथवा ॥ २४ ॥ तव विरहे मलयमरुद्दवा-
नलः शशिरुचोऽपि सोष्माणः । हृदयमरुतमपि भिन्ते न-
लिनीदलमपि निदाघरविरसाः ॥ २५ ॥ व्यजनं व्यजनं
जल जलं घनसारो घनसार इत्यपि । अवरोधगृहेषु सुभ्रुवां
कुररीणामिव कातरो ध्वनिः ॥ २६ ॥ मम रूपकीर्तिमहर-
द्भुवि यस्तदनुप्रविष्टहृदयेयमिति । त्वयि मत्सरादिव निर-
स्तदयः सुतरा क्षिणोति खलु तां मदनः ॥ २७ ॥ तव सा
कथासु परिघट्टयति श्रवण यदद्भुलिमुखेन सुहुः । घनतां
ध्रुवं नयति तेन भवद्गुणपूगपूरितमनृप्ततया ॥ २८ ॥ उपता-
प्यमानमलघूष्णिमभिः श्वसितैः सितेतरसरोजदृशः । द्रवतां
न नेतुमधुर क्षमते नवनागवह्निदलरागरसः ॥ २९ ॥
दधति स्फुटं रतिपतेरिपवः शिततां यदुत्पलपलाशदृशः ।

हृदय निरन्तरदृहत्कठिनस्तनमण्डलावरणमप्यभिदन् ॥३०॥
 कुसुमादपि स्मितदशः सुतरा सुकुमारमङ्गमिति नापरथा ।
 अनिगं निजैरकरुणः करुणं कुसुमेपुरुत्तपति यद्विशिखैः
 ॥ ३१ ॥ विपता निषेवितमपक्रियया समुपैति सर्वमिति स-
 त्त्वमदः । अमृतस्रतोऽपि विरहाद्भवतो यदमू दहन्ति हिम-
 रश्मिरुचः ॥ ३२ ॥ उदित प्रियां प्रति सहार्दमिति श्रद-
 धीयत प्रियतमेन वचः । विदितेङ्गिते हि पुर एव जने स-
 मुदीरिताः खलु लगन्ति गिरः ॥ ३३ ॥ त्वं विनिर्जितम-
 नोभवरूपः सा च सुन्दर भवत्यनुरक्ता । पञ्चमिर्द्युगपदेव
 शरैस्तां तापयत्यनुगयादिव कामः ॥ ३४ ॥ क्षणमपि विरहः
 पुरा न सेहे नयननिमीलनखिन्नया यया ते । श्वसिति कथ-
 मसौ रसालगाखा चिरविरहेण विलोक्य पुष्पिताग्राम् ॥३५॥
 सखि दयितमिहानयेति सा मा प्रहितवती कुसुमेपुणामि-
 तसा । हृदयमहृदया न नाम पूर्वं भवदुपकण्ठसुपागतं विवेद
 ॥३६॥ चिरमपि कलितान्यपारयन्त्या परिगदितुं परिशुष्यता
 मुखेन । गतघृण गमितानि सत्सखीनां नयनयुगैः सममा-
 र्द्रतां मनासि ॥ ३७ ॥ अचकमत सपल्लवा धरित्रीं मृदुसु-
 रभिं विरहय्य पुष्पगय्याम् । शृंगमरतिमवाप्य तत्र चा-
 स्यास्तव सुखशीतसुपैतुमङ्गमिच्छा ॥ ३८ ॥ हारावशेषा
 ननु कण्ठनाला त्वन्नामशेषा रसना तदीया । लावण्यशेषा
 तनुमात्रयष्टिस्त्वद्भयानशेषं परम तदायुः ॥ ३९ ॥ तस्या
 महाविरहवह्निशिखाकलापतप्ते स्थितोऽसि हृदये सततं प्रि-
 यायाः । प्रालेयसीकरसमे हृदि सा कृपालो बाला क्षणं व-
 सति नैव खलु त्वदीये ॥ ४० ॥ अङ्गानि मे दहतु कान्त-
 वियोगवह्निः सरक्षतां प्रियतमो हृदि वर्तते यः । इत्याशया
 गशिमुखी गलदश्रुविन्दुधाराभिरुष्णमभिषिञ्चति हृत्प्रदेशम्
 ॥ ४१ ॥ सकेनकुञ्जमुवि सा शयनोपधानव्यालकृतं सुभग
 कुण्डलिनं न वेद । तत्कण्ठलज्जघनचन्दनगन्धलुब्धस्तत्रैव
 निश्चलमुवास चिराय सोऽपि ॥ ४२ ॥ राकासुधाकरकरैर्न-
 लिनीदलंश्च नीहारहारघनसारभरैः किमेतैः । किन्वा भयेन
 हरिचन्दनपङ्कसैर्न त्वां विना मृगदशः परितापशान्तिः
 ॥ ४३ ॥ स्वामञ्जनीयति कलासु विलोकयन्ती त्वां श्र-
 ण्यती कुत्रलयीयति कर्णपूरम् । त्वां पूर्णिमाविधुमुखी हृदि
 भावयन्ती वक्षोनिलीननवनीलमणीकरोति ॥ ४४ ॥ अवि-
 रलपरिवाहैरश्रुणः सारणीनां सरदहनशिखोष्णश्वासपूरैश्च
 तस्याः । सुभग वत कृगाङ्गायाः स्पर्धयान्योन्यमेभिः क्रियत
 इव पुगेभूः पङ्किला पांसुला च ॥४५॥ सरदवधुनिमित्तं गूढमु-
 न्नेतुमस्याः सुभग तव कथाया प्रस्तुतायां सखीभिः । भवति
 विततपृष्टोदस्तपीनस्तनाग्रा ततवलयितत्राहुर्भूमितैः साङ्ग-

भङ्गैः ॥ ४६ ॥ विपुलपुलकपालिः स्फीतसीत्कारमन्तर्जनित-
 जडिमकाकुव्याकुलं व्याहरन्ती । तव कितव विधायामन्द-
 कदर्पचिन्तारसजलनिधिमद्या ध्यानलया मृगाक्षी ॥ ४७ ॥
 अङ्गेऽनङ्गज्वरहुतवहश्चक्षुषि ध्यानमुद्रा कण्ठे जीवः कर-
 किसलये दीर्घगायी कपोलः । अंसे वेणी कुचपरिसरे च-
 न्दन वाचि मौनं तस्याः सर्वं स्थितमपि न तु त्वां विना
 कापि चेतः ॥ ४८ ॥ किं पृथेन द्रुततरमितो गम्यतां सा
 प्रिया ते दृष्टा मार्गे दिवसमखिलं सास्रमेका मयैवम् ।
 पान्थे पान्थे त्वमिति रमसोद्गीवमालोकयन्ती दृष्टे दृष्टे न
 भवति भवानित्युदशुर्वलन्ती ॥ ४९ ॥ चित्रोत्कीर्णादपि
 विषधराद्गीतिभाजो निशायां किं नु ब्रूमस्त्वदमिसरणे सा-
 हसं नाथ तस्याः । ध्वान्ते यान्त्या यदतिनिश्चृतं बालया
 सप्रकाशत्रासात्पाणिः पथि फणिफणारत्नरोधी व्यधायि
 ॥ ५० ॥ यावद्वावद्भवति कलया पूर्णकामः शशाङ्कस्ताव-
 तावद्दुःखमयवपुः क्षीयते सा मृगाक्षी । मन्ये धाता घट-
 यति विधु सारमादाय तस्यास्तस्माद्यावन्न भवति सखे
 पूर्णिमा तावदेहि ॥ ५१ ॥ हस्ताम्भोजे वदनमलकानाय-
 तान्वाहुमूले द्वारि खैरं नयनमधरे तर्जनी संनिधाय ।
 दीर्घोच्छ्वास विरतविषयास्वादमुत्कण्ठितोष्णं मुग्धाक्षी त्वां
 हृदि विदधती वाप्यमाविष्करोति ॥ ५२ ॥ आद्यः कोप-
 स्तदनु मदनस्त्वद्वियोगस्तृतीयः शान्त्यै दृतीवचनमपरः
 पञ्चमः शीतमानुः । इत्थं बाला निरवधि परं त्वां फलं
 प्रार्थयन्ती हा हा पञ्चज्वलनमधुना सेवते योगिनीव ॥५३॥
 धातुः शिल्पातिशयनिकपस्थानमेषा मृगाक्षी रूपे देवोऽप्य-
 यमनुपमो दत्तपादः सरस । जातं देवात्सदृशमनयोः संगतं
 यत्तदेतच्छृङ्गारस्वोपनतमधुना राज्यमेकातपत्रम् ॥ ५४ ॥
 अभ्रध्वानैर्मुखरितदिशः श्रेणयस्तोयदानां धारासारैर्धरणिव-
 लय सर्वतः प्लावयन्ति । तेन स्नेहं वहति विपुलं मत्सखी यु-
 क्तमेतत्त्व निःस्नेहो यदसि तदिदं नाथ मे विस्मयाय ॥५५॥
 प्रादुर्भूते नवजलधरे त्वत्पथ द्रष्टुकामाः प्राणाः पङ्केरुहदल-
 दशः कण्ठदेग प्रयान्ति । अन्यत्किं वा तव सुखविधुं द्रष्टु-
 मुद्धीय गन्तुं वक्षः पक्षं सृजति विसिनीपल्लवस्य च्छलेन
 ॥ ५६ ॥ गृहीत ताम्बूल परिजनवचोभिः कथमपि सर-
 त्यन्तःशून्या सुभग तव मूर्तिं प्रतिदिनम् । तथैवास्ते हस्तः
 कलितफणिवल्लीकिसलयस्तथैवासीत्तस्याः ऋसुकफलका-
 लीपरिचितम् ॥ ५७ ॥ गलत्येका मूर्च्छा भवति पुनरन्या
 यदनयोः किमप्यासीमध्ये सुभग सकलायामपि निशि ।
 लिखन्त्यास्तत्तस्याः कुसुमशरलेखं तव कृते समाप्तिं स्व-
 स्तीति प्रथमपदभागोऽपि न गतः ॥ ५८ ॥ सखीमिक्षां

याचे वत नतशिरास्त्वामिदमहं न चेदस्ति प्रीतिः कुरु
तदपि कारुण्यकणिकाम् । अवस्था सा तस्याः सुकृतमय-
मस्यां किमपरं प्रमोहो विश्रामस्त्वमथ मरण वा प्रतिकृतिः
॥ ५९ ॥ विमुञ्चन्त्या प्राणांश्चिरविरहदुःखासहनया तथा
संदिष्टं ते कठिनहृदयापश्चिममिदम् । अपत्यं वालिका गम
विधिहतायाः सलिलदा तथा नेयं सेव्या व्यसनरुचये
दीयत इति ॥ ६० ॥ न हारं नाहारं कलयति विहारं
विषमिव स्वरन्ती सा रामा सुभग भवतश्चागमदिनम् । परं
क्षीणा दीना परमसुखहीना सुवदना कुहूपक्षगलौवच्चपलन-
यनाङ्गीकृतगतिः ॥ ६१ ॥ क्षणं मूर्च्छामेति भ्रमति परितो-
ऽथ क्षणमपि क्षणं प्रैति स्तम्भं निरवधि भवद्भ्याननिरता ।
क्षणं स्वप्ने वाला तव सुभग योगं च लभते क्षणं तेजः
शंभोर्नयनजमथ ध्यायति यमम् ॥ ६२ ॥ कुसुमशयने-
ऽप्यङ्ग ताम्यत्यनङ्गविवर्तनं वदनपवनैः श्यामच्छायो बभूव
सखीजनः । हृदयनिहितः शीतो लेपश्छमीति रवं करोत्यहह
कठिनावस्था तस्यास्त्वयैवमुपेक्ष्यते ॥ ६३ ॥ विरहविषमः
कामः कामं तनुं कुरुते तनुं दिवसगणनादक्षश्रायं व्यपेत-
घृणोपमः । त्वमपि वशगो मानव्याधेर्विचिन्तय नाथ हे
किसलयमृदुर्जीवत्येवं कथं प्रमदाजनः ॥ ६४ ॥ मृगशिशु-
दृशस्तस्यास्तापं कथं कथयामि ते दहनपतिता दृष्टा मूर्ति-
र्मया न हि वैधवी । इति तु विदितं नारीरूपः स लोकदृशा
सुधा तव शठतया शिल्पोत्कर्षो विवेर्षिघटिष्यते ॥ ६५ ॥
सुहृद्व्यजनवीजनैः सरसचन्दनासेचनैः सरोजदलवेदनैरपि
न चेष्टते सुन्दरी । तथापि तव नामनि प्रियसखीमिरावे-
दिते निवेदयति जीवितं श्रवणसीमि रोमोद्गमः ॥ ६६ ॥
गेहादङ्गणमङ्गणादपि बहिर्वाह्याच्च पृथ्वीतलं तामार्ति यदि
वेत्ति सैव सुसुखी किं चान्यदाचक्षमहे । पर्यङ्केऽपि तवाङ्ग-
सङ्गसुभगैः स्वेदान्मसां निर्झरैर्घोरामण्डपतामनीयत तथा
तस्मिन्नुदत्या मुहुः ॥ ६७ ॥ दृष्टे चन्द्रमसि प्रलसतमसि व्योमा-
ङ्गणस्थेयसि स्फूर्जन्निर्मलतेजसि त्वयि गते दूरं निजप्रेयसि ।
श्वासं कैरवकोरकीयति मुख तस्याः सरोजीयति क्षीरोदीयति
मन्मथो मृगदृशो दृक्चन्द्रकान्तीयति ॥ ६८ ॥ आवासो
विपिनायते प्रियसखीमालापि जालायते तापो निःश्वसितेन
दावदहनज्वालाकरालायते । सापि त्वद्विरहेण हन्त हरि-
णीरूपायते हा कथं कन्दर्पोऽपि यमायते विरचयन्शार्दूल-
विक्रीडितम् ॥ ६९ ॥ अच्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुषु कृतं
तापः सखीष्वाहितो दैन्यं न्यस्तमशेषतः परिजने चिन्ता
गुरुम्योऽर्पिता । अद्य श्वः किल निर्घृतिं व्रजति सा श्वासैः
परं खिद्यते विश्रब्धो भव विप्रयोगजनितं दुःखं विभक्त

तया ॥ ७० ॥ त्वच्चिन्तापरिकल्पितं सुभग सा समाव्य
रोमाश्विता शून्यालिङ्गनसंचलद्भुजयुगेनात्मानमालिङ्गति ।
किं चान्यद्विरहव्यथाप्रशमनीं सप्राप्य मूर्च्छां चिरात्प्रत्युज्जी-
वति कर्णमूलपतितैस्त्वन्नाममन्त्राक्षरैः ॥ ७१ ॥ नीरागा
मृगलाञ्छने मुखमपि स्व नेक्षते दर्पणे त्रस्ता कोकिलकूजि-
तादपि गिरं नोन्मुद्रयत्यात्मनः । चित्रं दुःसहदाहदायिनि
धृतद्वेषापि पुष्पायुधे सा वाला सुभगं प्रति प्रतिपदं प्रेमा-
धिकं पुष्यति ॥ ७२ ॥ उन्मीलन्ति नखैर्लुनीहि वहति
क्षौमाश्वलेनावृणु क्रीडाकाननमाविशन्ति वलयकाणैः समु-
न्नासय । इत्थं वञ्चुलदक्षिणानिलकुहूकण्ठेषु साङ्केतिकव्या-
हाराः सुभग त्वदीयविरहे तस्याः सखीनां मिथः ॥ ७३ ॥
वर्षन्ति स्तनयित्तवो न सरले धारा गृहे वर्तते गर्जन्ति
प्रतिकूलवादिनि न ते द्वारि स्थिता दन्तिनः । इत्येव
गमितो घनव्यतिकरः सा राजपुत्री पुनर्वातो वाति कदम्बपु-
ष्पसुरभौ केन प्रतारिष्यते ॥ ७४ ॥ संप्राप्तेऽवधिव्यासरे
क्षणमनु त्वद्वर्त्मवातायन वारंवारमुपेत्य निष्कृप तथा निश्चित्य
किञ्चिच्चिरम् । संप्रत्येव निवेद्य केलिकुररीः साक्षं सखीभिः
शिशोर्माधव्याः सहकारकेण करुणः पाणिग्रहो निर्मितः
॥ ७५ ॥ नायं मुञ्चति सुभ्रुवामपि तनुत्यागे वियोगज्वरस्ते-
नाहं विहिताञ्जलिर्यदुपते पृच्छामि सत्य वद । ताम्बूलं कुसुमं
पटीरमुदकं यद्वन्धुमिर्दीयते सादत्रैव परत्र तत्किमुचित्तज्वा-
लावलीदुःसहम् ॥ ७६ ॥ श्वासान्मुञ्चति भूतले विह्वलति
त्वन्मार्गमालोकते दीर्घं रोदिति निक्षिपत्यविरत क्षामां भुजा-
वहरीम् । किं च प्राणसमा न काङ्क्षितवती स्वप्नेऽपि ते संगमं
निद्रां वाञ्छति न प्रयच्छति पुनर्दग्धो विधिस्तामपि ॥ ७७ ॥
कोदण्डो विशिखो मनोनिवसतिः कामस्य तस्या अपि भ्रूवल्ली
नयनाश्ललं मनसि ते वासः समुन्मीलति । इत्थं साम्यविधौ
तयोः प्रभवति स्वार्मिस्तथा स्निह्यतां तन्वाना तनुतां क्रमाद-
तनुता नैषा यथा गच्छति ॥ ७८ ॥ शोकोत्पत्तिरशोकतः
सुमनसो यद्वैमनस्योदयो वैरसं च रसालतो विकलता
तावत्कलानां निधेः । किं चान्यन्नलदो भवत्यनलदो निर्णीत-
सुत्रीयते वामः केवलमेक एव न भवानस्यामशेषं जगत्
॥ ७९ ॥ नैपुय्यं कलकण्ठकोमलगिरां पूर्णस्य शीतद्युतेस्ति-
ग्मत्वं वत दक्षिणस्य मरुतो दाक्षिण्यहानिश्च ताम् । सार्त-
व्याकृतिमेव कर्तुमवलां संनाहमातन्वते तद्विभ्रः क्रियते
तृणादिचलनोद्भूतैस्त्वदासिभ्रमैः ॥ ८० ॥ या चन्द्रस्य कल-
ङ्किनो जनयति स्वराननेन त्रपां वाचा मन्दिरकीरसुन्दर-
गिरो या सर्वदा निन्दति । निःश्वासेन तिरस्करोति कम-
लामोदान्वितान्यानिलान्सा तैरेव रहस्त्वया विरहिता कां-

चिदृशां नीयते ॥ ८१ ॥ चन्द्र चन्दनकर्दमेन लिखितं
समाष्टं दृष्टाधरा कामः पुष्पशरः किलेति सुमनोवर्गं लुनीते
च यत् । वन्द्यं निन्दति यच्च मन्मथमसौ भद्रक्त्वाग्रहस्ता-
ङ्गुलीस्तकामं सुमग त्वया वरतनुर्वातूलतां लम्बिता
॥ ८२ ॥ तापोऽम्भःप्रसृतिपचः प्रचयवान्वाप्यः प्रणालो-
चितः श्वासाः कम्पितदीपवर्तिकलिकाः पाण्डिभि मयं वपुः ।
किं चान्यत्कथयामि रात्रिमखिला त्वन्मार्गवातायने हस्त-
च्छन्ननिरुद्धचन्द्रमहसस्तस्याः स्थितिर्वर्तते ॥ ८३ ॥
विभ्राणा हृदये त्वया विनिहितं प्रेमाभिधानं नवं शल्यं
यद्विदधाति सा विधुरिता साधो तदाकर्ण्यताम् । शेते
शुष्यति ताम्यति प्रलपति प्रम्लायति प्रेङ्खति आम्यत्युल्लुठति
प्रैणस्यति गैलत्युन्मूर्छति रुच्यति ॥ ८४ ॥ कार्श्यं चेत्प्र-
तिपत्कला हिमरुचः स्थूलैव चेत्पाण्डिमा लीना एव मृणा-
लिका यदि पुनर्वाप्यः कियानम्बुधिः । संतापो यदि शीतलो
हुतवहस्तस्याः कियद्वर्ण्यतां किं तु त्वत्स्मृतिमात्रमेव शरण
लावण्यशेषं वपुः ॥ ८५ ॥ सौधादुद्विजते त्यजत्युपवन
द्वेष्टि प्रमामैन्दवीं द्वारात्रस्यति चित्रकेलिसदसो वेपं विपं
मन्यते । आस्ते केवलमब्जिनीकिसलयप्रस्तारशय्यातले
संकलोपनमत्तदाकृतिरसायत्तेन चित्तेन सा ॥ ८६ ॥ सा
न स्नाति न चानुलिम्पति न वा केशेषु धत्ते स्रजं न क्रीडासु
मनो दधाति न सखीरालोकते चाटुपु । किं तु न्यस्य
सुखाम्बुज करतले वाष्यायमाणेक्षणं निःश्वासग्लपिताधरं
व शयने जागर्ति ते चिन्तया ॥ ८७ ॥ सा रोमाञ्चति
सीत्करोति विलपत्युत्कम्पते ताम्यति ध्यायत्युद्भ्रमति प्रमी-
लति पतत्युद्याति मूर्छत्यपि । एतावत्यतनुज्वरे वरतनुर्जी-
वेन्न किं ते रसात्स्ववैद्यप्रतिम प्रसीदसि यदि त्यक्तोऽन्यथा
हस्तकः ॥ ८८ ॥ कर्दपज्वरसज्वराकुलतनोराश्रयमसा-
श्रिरं चेतश्चन्दनचन्द्रमःकमलिनीचिन्तासु सताम्यति । किं
तु क्षान्तिवशेन शीतलतनुं त्वामेवमेक प्रियं ध्यायन्ती
रहसि स्थिता कथमसौ क्षीणा क्षणं प्राणिति ॥ ८९ ॥
अङ्गेष्वभरण करोति बहुशः पत्रेऽपि संचारिणि प्राप्तं त्वां
परिशङ्कते वितनुते शय्या चिरं ध्यायति । इत्याकल्पविक-
ल्पतल्परचनासकल्पलीलाशतव्यासक्तापि विना त्वया वरत-
नुर्नैषा निशां नेष्यति ॥ ९० ॥ आलम्ब्याङ्गणवापिकापरि-
सरे चूतद्रुमे मञ्जरीं सर्पत्सान्द्रपरागलम्पटरणद्भृङ्गाङ्गनाशोमि-
नीम् । मन्ये स्वा तनुमुत्तरीयशकलेनाच्छाद्य वाला स्फुर-
त्कण्ठध्वाननिरोधकम्पितकुचश्वासोद्गमा रोदिति ॥ ९१ ॥

१ विरहविह्वला. २ ग्लानिं प्राप्नोति. ३ चलति. ४ नैर्धल्याति-
शयेनःश्रुतप्राया भवति. ५ खेदातिशयादिलथं. ६ क्षीणा भवति

चित्राय त्वयि चिन्तिते स्मृतिभुवा सज्जीकृतं स्व धनुर्वीर्ति
धर्तुसुपागतेऽङ्गुलियुगे वाणा गुणे योजिताः । प्रारब्धे तव
चित्रकर्मणि पुनस्तद्वाणभिन्ना सती भित्तिं द्रागवलम्ब्य सिंह-
लपते सा तत्र चित्रायते ॥ ९२ ॥ आदावञ्जनपुञ्जलिषवपुपां
श्वासानिलोहासितप्रोत्सर्पद्विरहानलेन च ततः संतापितानां
दशाम् । संप्रत्येव निपेकमश्रुपयसा देवस्य चेतोभुवो भङ्गी-
नामिव पानकर्म कुरुते कामं कुरङ्गेक्षणा ॥ ९३ ॥ ज्योत्स्ना
मौक्तिकदाम चन्दनरसः शीतांशुकान्तद्रवः कर्पूरं कदली
मृणालवलयान्यम्भोजिनीपल्लवाः । अन्तर्मानसमास्त्वया
प्रभवता तस्याः स्फुलिङ्गोत्करव्यापाराय भवन्ति हन्त किम-
नेनोक्तेन न व्रूमहे ॥ ९४ ॥ पाणिर्नारवकङ्कणः स्तनतटी
निष्कम्पमानांशुका दृष्टिर्निश्चलत्तारका समभवन्निस्ताण्डवं
कुण्डलम् । कश्चित्रार्पितया सम कृशतनोर्मदो भवेन्नो यदि
त्वन्नामस्मरणेन कोऽपि पुलकारम्भः समुज्जृम्भते ॥ ९५ ॥
दत्तोऽस्याः प्रणयस्त्वयैव भवता चेय चिर ललिता देवा-
दद्य किल त्वमेव कृतवानस्या नवं विप्रियम् । मन्युर्दुः-
सह एष यात्युपशमं नो सान्त्ववादैः स्फुट हे निस्त्रिंश
विमुक्तकण्ठकरुणं तावत्सखी रोदितु ॥ ९६ ॥ चूडारत्न-
मपांनिधिर्यदि भवेच्चेत्कुन्तलं गण्डकी कावेरी यदि कङ्कण
यदि पुनर्भवेयकं गौतमी । मुक्तास्रकसुरनिम्नगा यदि यदि
स्यान्मेखला नर्मदा कौशेय यदि कौशिकी कृशतनोस्ता-
पस्तदाप्येति वा ॥ ९७ ॥

नायकं प्रति नायिकासंदेशः ।

अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे विश्लेषभीरुता । नादृष्टे न च
दृष्टेन भवता विद्यते सुखम् ॥ १ ॥ आलीभिः सह भाषितं
किमपि तद्वर्त्मापि संवीक्षितं पक्षेपुः कुसुमैरपूजि कथमप्याधाय
चित्ते मनाक् । तेनापि प्रिय चेत्तथा मयि कृपाकार्पण्य-
मालम्बसे प्राणेश प्रवल तदत्र निखिलं तत्प्रातिकूल्यं विधेः
॥ २ ॥ नित्यं ब्रह्म यथा स्मरन्ति मुनयो हंसा यथा
मानस सानन्दाः स्फुटसल्लकीवनयुतां ध्यायन्ति रेवां गजाः ।
युष्मद्दर्शनलालसाः प्रतिदिन युष्मान्सरामो वयं धन्यः
कोऽपि स वासरोऽत्रभविता यत्रावयोः संगमः ॥ ३ ॥
इन्दु कैरविणीव कोकपटलीवाम्भोजिनीवान्धवं मेघं चात-
कमण्डलीव मधुपश्रेणीव पुष्पाकरम् । माकन्दं पिकसुन्दरीव
तरुणी प्राणेश्वरं प्रोषितं चेतोवृत्तिरिय मम प्रियसखे त्वां
द्रष्टुमुत्कण्ठते ॥ ४ ॥

नायिकां प्रति संदेशप्रेषणम् ।

दैवात्पश्येर्जगति विचरन्निच्छया मस्त्रियां चेदाश्वास्त्रादौ तदनु कथयेर्यामकीनामवस्थाम् । आशातन्तुर्न च कथय-
तात्पन्तमुच्छेदनीयः प्राणत्राणं कथमपि करोत्यायताक्ष्याः
स एकः ॥ १ ॥

नायिकां प्रति नायकसंदेशः ।

त्वं दूरमपि गच्छन्ती हृदयं न जहासि मे । दिनौवासने
छायेव पुरो मूलं वनस्पतेः ॥ १ ॥ स्तर्तव्योऽहं त्वया
कान्ते न स्मरिष्याम्यहं तव । स्मरणं चेतसो धर्मस्तच्चेतो
भवदाहृतम् ॥ २ ॥ त्वया मम समेतस्य कल्या अपि
समासमाः । भवत्या विप्रयुक्तस्य कल्पकल्पः क्षणोऽपि मे
॥ ३ ॥ यत्प्रभृति ते कान्तं सुखमालोकित मया । कामः
कामं ममाङ्गानि व्यथयत्यमितः शरैः ॥ ४ ॥ तपति तनु-
गात्रि मदनस्त्वामनिगं मां पुनर्दहत्येव । ग्लपयति यथा
शशाङ्क न तथा हि कुमुद्वतीं दिवसः ॥ ५ ॥ किमकारि
मन्दमतिना रतिपतिना कामतन्ननिपुणेन । स्यूतासि हरि-
णनयने हन्त हृदि स्नेहतन्तुना न तनौ ॥ ६ ॥ कृष्णा ते
कचसहतिरम्बुजनयने तवाधरः शोणः । त्वं सुरतरङ्गिणी
कथममितस्तापी न ते वियोगः स्यात् ॥ ७ ॥ दूरं सुक्ता-
लतया त्रिससितया विप्रलोभ्यमानो मे । हंस इव दर्शि-
ताशो मानसजन्मा त्वया नीतः ॥ ८ ॥ स्निग्धमालप
सुरूक्षमेव वा त्वत्कथैव सखि मे रसायनम् । शीतलं
सलिलमुष्णमेव वा पावकं हि शमयेदसशयम् ॥ ९ ॥
स्वप्नेऽपि देवि रमसे न मया विना त्वं स्वापे त्वया विर-
हितो मृतवद्भवामि । दूरीकृतासि विधिदुर्ललितैस्तथापि
जीवत्यवेहि मन इत्यसवो दुरन्ताः ॥ १० ॥ वल्गत्कचानि
वलनासहमध्यमानि कण्ठोदयत्कलरुतानि गलत्कुचानि ।
आस्वादिताधरदलान्यलसेक्षणानि तान्येव तन्वि सुरतानि
तव स्मरामि ॥ ११ ॥ अद्यापि सुन्दरि तवाननचन्द्रविम्ब
वन्दीकृताम्बुजयुग परिचुम्ब्य चेतः । त्वत्संगमोद्भवसुखं
तनुते तथापि वैरं करोति करुणाविकलो विवेकः ॥ १२ ॥
त्वदीयसुखपङ्कजं यदि विधोरलं वार्तया तवाधरसुधा यदा
भवति किं सुधा नो सुधा । त्वदङ्गपरिरम्भणं भण कृतं
सुधागाहनैस्त्वदीयदृगनुग्रहस्तदपि धिग्धिगैन्द्रं पदम्
॥ १३ ॥ भवतु विदित व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यतां तनु-
रपि न ते दोषोऽस्माकं विधिस्तु पराञ्छुखः । तव यदि
तथाभूतं प्रेम प्रपन्नमिमां दशां प्रकृतिरले का नः पीडा

गते हतजीविते ॥ १४ ॥ यदिन्दोर्लक्ष्मीस्ते वदनकमले
वासमकरोत्तमःस्तोमस्थेमा तव तरुणि धम्मिल्लमभजत् ।
अनुप्रासा हारावलिमपि च तारावलिरुचिः शरण्यायाः कस्ते
मम शरणदाने परिभवः ॥ १५ ॥ भवत्या विश्लेषे गुरुहृद-
यखेदेन तनुतां तनुर्नित्यं धत्ते सदशमिति मत्तेभगमने ।
इदं तावच्चित्रं कमलमुखि सर्वैरवयवैः सुरूपा त्वं लोके
नियतमसुरूपा भवसि नः ॥ १६ ॥ सुमध्ये वाग्भङ्गैर्वचन-
विधिमङ्गीकुरु न वा स्मितज्योत्स्नाकान्तं कुरु वदनमेत-
न्मयि न वा । त्रिलोकीमूर्धन्या यदि विविधपुण्याधिकतया
मया दृष्टासि त्वं तदिह सफलं मेऽजनि जनुः ॥ १७ ॥
यदि प्राणा एव प्रणयपरिणाहः कथमयं विभिन्ना तेभ्य-
श्चेत्कथमियमभेदव्यवसितिः । न भिन्ना नाभिन्ना यदि
भवसि किं नाम तदपि त्वमेकासि त्वं मे कुवलयदलश्रे-
णिनयने ॥ १८ ॥ यदेकः कासारं रचयति तथा कूपम-
थवा तदाकाङ्क्षां देवो वितरतितरां श्रीपतिरपि । मया तु
त्वद्वेतोः कमलमुखि सान्द्राश्रुसलिलैः कृताः पारावारास्त-
दपि गणना ते न हृदये ॥ १९ ॥ इतो विद्युत्पुञ्जस्फुरितम-
सकृद्भाययतु मामितः केकानेका हरतु हृदयं निर्दयमिदम् ।
इतः कामो वामः प्रहरतु मुहुः पुङ्खितशरो गतासि त्वं दूरं
चपलनयने प्राप्स्यसि कुतः ॥ २० ॥ हिमांशुश्चण्डांशुर्नवज-
लधरो दावदहनः सरिद्धीचीवातः कुपितफणिनिःश्वासपवनः ।
नवा मल्ली भल्ली कुवलयवनं कुन्तगहनं मम त्वद्विश्लेषा-
त्सुमुखि विपरीतं जगदिदम् ॥ २१ ॥ आस्तां तावद्वचनर-
चनाभाजनत्वं विदूरे दूरे चास्तां तव तनुपरीरम्भसंभाव-
नापि । भूयो भूयः प्रणतिभिरह किंतु याचे विवेया स्मारं
स्मारं स्वजनगणने कापि लेखा ममापि ॥ २२ ॥ श्यामा-
स्वङ्गं चकितहरिणीप्रेक्षणे दृष्टिपातं वक्रच्छाया शशिनि शि-
खिनां बर्हभारेषु केशान् । उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु
श्रुविलासान्हन्तैकस्मिन्कचिदपि न ते चण्डि सादृश्यमस्ति
॥ २३ ॥ त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलाया-
मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुम् । अस्मैस्ता-
वन्मुद्गरुपचितैर्दृष्टिरालुप्यते मे क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते
सगमं नौ कृतान्तः ॥ २४ ॥ मामाकाशप्रणिहितमुजं
निर्दयाश्लेषहेतोर्लब्धायास्ते कथमपि मया स्वप्नसदर्शनेषु ।
पश्यन्तीनां न खलु बहुगो न स्थलीदेवताना मुक्ता-
स्थूलास्तरुक्सलयेष्वश्रुलेशाः पतन्ति ॥ २५ ॥ भित्त्वा
सद्यः किसलयपुटान्देवदारुद्रुमाणां ये तत्क्षीरस्रुतिसुर-
भयो दक्षिणेन प्रवृत्ताः । आलिङ्गयन्ते गुणवति मया ते
तुषाराद्रिवाताः पूर्वं स्पृष्टं यदि किल भवेदङ्गमेभिस्तवेति

॥ २६ ॥ सक्षिप्येत क्षण इव कथं दीर्घयामा न्रियामा
सर्वावस्थाखहरपि कथं मन्दमन्दातपं स्यात् । इत्थं चेत-
श्चदुलनयने दुर्लभप्रार्थनं मे गाढोष्माभिः कृतमशरणं त्व-
द्वियोगव्यथामिः ॥ २७ ॥ कस्याख्याय व्यतिकरमिमं सु-
क्तदुःखो भवेयं को जानीते निभृतमुभयोरावयोः स्नेहसा-
रम् । जानात्येकं शशधरमुखि प्रेमतत्त्वं मनो मे त्वामेवैत-
च्चिरमनुगतं तत्प्रिये किं करोमि ॥ २८ ॥ त्वद्रूपामृतपान-
दुर्ललितया दृष्ट्या क्व विश्रम्यतां त्वद्वाक्यश्रवणाभियोगप-
रयोः श्रव्यं कुतः श्रोत्रयोः । एभिस्त्वत्परिरम्भनिर्भरसैरङ्गैः
कथं स्वीयतां कष्टं त्वद्विरहेण संप्रति वयं कथामवस्थां गताः
॥ २९ ॥ यत्त्वन्नेत्रसमानकान्ति सलिले मधुं तदिन्दीवरं
मेधैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारी शशी । येऽपि
त्वद्गमनानुकारिगतयस्ते राजहंसा गतास्त्वत्सादृश्यविनोद-
मात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते ॥ ३० ॥ गूढालिङ्गनगण्डसु-
म्बनकुचस्पर्शादिलीलार्थितं सर्वं विस्मृतमेव विस्तृतवतो
वाले खलेभ्यो भयात् । संलापस्त्वधुना सदुर्घटतमस्त-
त्रापि नातिव्यथा यत्त्वद्दर्शनमप्यभूदसुलभं तेनैव दूये भृशम्
॥ ३१ ॥ धन्यस्तन्वि स एष पाण्डिमवरश्रुम्बन्कपोलस्थलं
धन्यं तन्वि तदेव कार्श्यमिह यत्प्रत्यङ्गमालिङ्गति । ध-
न्योऽयं विरहानलमन्तव मनो यस्यानुवृत्तेः पदं दूरे हन्त
तया तु पातकितया मादृग्जनः सीदति ॥ ३२ ॥ न स्नान
न च भोजनं न पठनं नान्यत्र सौख्यं धृतिर्नान्यस्त्रीजनसे-
वनं न च कथानिद्राविलासोद्यमः । किंतु त्वां परिचिन्त-
यामि सततं ध्यानेन चेतःस्थितां स्वमालोकनकामकेलिवि-
धिना जीवामि कान्ते तव ॥ ३३ ॥ रात्रिः कालयुगोपमा
मलयजो गन्धानिलः किं विषं सोमः सूर्य इवामघन्मलय-
जालेषु स्फुलिङ्गोपमः । तिक्तः सुस्वरगीतवाद्यपरभृत्पाराव-
तादिध्वनिर्विभ्रज्याहृतिरेव कर्णयुगले विच्छेदतो मे तव
॥ ३४ ॥ चन्द्रो द्वादश भास्कराः समभवन्रात्रिर्धुगानां
शतं मिष्टं तिक्तरस विलेपनमहो दीप्तानलो मे तव । वि-
च्छेदान्मलयानिलः प्रियतमे किं कालकूटः श्रुतौ गीतादि-
ध्वनिरेव वज्रसदृशोऽरण्य विचित्र गृहम् ॥ ३५ ॥ स्थाना-
न्निर्गत्य दूरं व्रजति मयि चिरं सुक्तफण्टं रुदित्वा पश्चादु-
न्मृज्य नेत्रे प्रणतिसुपगता वेषमानाङ्गयष्टिः । कान्ते यन्मा-
मनोचः प्रलयघनघटाटोपवद्वान्धकारे काले कापालिकोऽपि
प्रवसति न गृहात्तन्मनो मे दुनोति ॥ ३६ ॥

दूर्तीं प्रति नायिकाप्रश्नाः ।

उल्लापयन्त्या दयितस्य दूर्तीं वच्चा विभूषां च निवेश-
यन्त्या । प्रसन्नता कापि मुखस्य जज्ञे वेषश्रिया तु प्रियवा-
र्तया तु ॥ १ ॥ अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना पुनरपि सैव
कथा गतः स कालः । कथय कथय वा तथापि दूर्ति प्र-
तिवचनं द्विषतोऽपि माननीयम् ॥ २ ॥ कथय निपुणे
कस्मिन्दृष्टः कथं नु कियच्चिरं किमिव लिखितं किं तेनोक्तं
कदा स इहैष्यति । इति बहुविधप्रेमालापप्रपञ्चितविस्तराः
प्रियतमकथाः स्वल्पेऽप्यर्थे प्रयान्ति न नष्टताम् ॥ ३ ॥

दूत्युपहासप्रश्नाः ।

पार्श्वभ्यां सप्रहाराभ्यामधरे व्रणखण्डिते । दूर्ति सङ्गाम-
योग्यासि न योग्या दूतकर्मणि ॥ १ ॥ बहुनात्र किमुक्तेन
दूर्ति मत्कार्यसिद्धये । स्वमांसान्यपि दत्तानि वक्तव्येषु तु
का कथा ॥ २ ॥ किं त्वं निगूहसे दूर्ति स्तनौ वक्रं च
पाणिना । खण्डिता एव शोभन्ते शूराधरपयोधराः ॥ ३ ॥
त्वं दूर्ति निरगाः कुञ्जं न तु पापीयसो गृहम् । किंशुका-
भरणं देहे दृश्यते कथमन्यथा ॥ ४ ॥ दूर्ति त्वया कृत-
महो निखिल मदुक्तं न त्वादृशी परहितप्रवणास्ति लोके ।
श्रान्तासि हन्त मृदुलाङ्गि गता मदर्थे सिध्यन्ति कुत्र सुकृ-
तानि विना श्रमेण ॥ ५ ॥ रज्यामन्यस्या सुरतपरिवृत्ताव-
नुचितं मदीय यद्वासः कथमपि हतं तेन सुहृदा । त्वया
प्रत्यानीत निजवसनदानाप्युनरिदं कुतस्त्वादृगदूर्ती स्वखलित-
शमनोपायनिपुणा ॥ ६ ॥ निःशेषच्युतचन्दनं स्तनतटं
निर्मृष्टरागोऽधरो नेत्रे दूरमैनङ्गने पुलकिता तन्वी तथैय
तनुः । मिथ्यावादिनि दूर्ति बान्धवजनस्याज्ञातपीडागमे
वापीं स्नातुमितो गतासि न पुनस्तस्याधमस्थान्तिकम् ॥ ७ ॥
दूर्तीदं नयनोत्पलद्वयमहो तान्तं नितान्तं तव स्वेदाभ्र-
कणिका ललाटकलके सुक्ताश्रियं विभ्रति । निःश्वासाः प्र-
सुरीभवन्ति नितरां हा हन्त चन्द्रातपे यातायातवशाद्दृथा
मम कृते श्रान्तासि कान्ताकृते ॥ ८ ॥ दूर्ति श्वासविशेष
एष किमहो चण्डि त्वराधावनाद्विभ्रष्टालकवल्लरी कथमहो
त्वन्नाथपादार्पणात् । निर्मृष्टाधररागपलवरुचिस्त्वत्कार्यसंज-
ल्पनाद्वासस्तस्य किमङ्गसंगतमहो विश्वासहेतोस्तव ॥ ९ ॥
श्वासः किं त्वरितागता पुलकिता कस्मात्प्रसादः कृतः सस्ता
वेप्यपि पादयोर्निपतनास्त्रीवी गमादागमात् । स्वेदाद्रं मुख-
मातपेन गमितं क्षामा किमत्युक्तिमिर्दृति म्लानसरोरुहाकृ-
तिधरसौष्ठस्य किं वक्ष्यसि ॥ १० ॥ खिन्नं केन सुखं दि-

याकरकरैस्ते रागिणी लोचने रोषात्तद्वचनोत्थिताद्विल्लिता
नीलालका वायुना । भ्रष्टं कुङ्कुममुत्तरीयकषणात्कान्तासि
गत्यागतैर्युक्तं तत्सकलं किमत्र वद हे दूति क्षतस्याधरे
॥ ११ ॥ सायं स्नानमुपासितं मलयजेनाङ्गं समालेपितं
यातोऽस्ताचलमौलिमम्बरमणिर्विश्रब्धमन्दा गतिः । आश्चर्यं
तव सौकुमार्यममितः क्लान्तासि येनाधुना नेत्रद्वन्द्वममीलन-
व्यतिकरं शक्नोमि तेनासितुम् ॥ १२ ॥

नायिकां प्रति नायकावस्थाकथनम् ।

पदशब्दलीनहृदयो रूपालंकारभावनानिपुणः । कविरिव
सचिन्तमुद्रस्तरुणि तवार्ये परं स युवा ॥ १ ॥ परिहरति
रतिं मतिं लुनीते स्वललिततरां परिचर्तते च भूयः । इति
तव विषमा दशास्य देहं परिभवति प्रसभं किमत्र कुर्मः
॥ २ ॥ विकिरति मुहुः श्वासान्नाशां पुरो मुहुरीक्षते प्रवि-
शति मुहुः कुञ्जात्कुञ्जं मुहुर्बहु ताम्यति । रचयति मुहुः
शय्यां पर्याकुलं मुहुरीक्षते मदनकदनक्लान्तः कान्ते प्रियस्तव
वर्तते ॥ ३ ॥ सा मां द्रक्ष्यति वक्ष्यति स्मरकथा प्रत्यङ्ग-
मालिङ्गनैः प्रीतिं यास्यति रंस्यते सखि समागत्येति चिन्ता-
कुलः । मार्गं पश्यति वेपते पुलकयत्यानन्दति स्विद्यति
प्रत्युद्रच्छति मूर्च्छति स्थिरतमःपुञ्जे निकुञ्जप्रियः ॥ ४ ॥
पूर्वं यत्र समं त्वया रतिपतेरासादिताः सिद्धयस्तस्मिन्नेव
निकुञ्जमन्मथमहातीर्थे पुनर्माधवः । ध्यायंस्त्वामनिश ज-
पन्नपि तवैवालापमन्नावलीभूयस्त्वत्कुचकुम्भनिर्भरपरीरम्भा-
मृतं वाञ्छति ॥ ५ ॥

सूर्यास्तमनसमयवर्णनम् ।

मन्त्रसंस्कारसंपन्नास्तन्वदौदन्वतीरपः । एतन्नयीमयं
ज्योतिरादित्याख्यं निमज्जति ॥ १ ॥ तापनैरिव तेजोभिर्द-
ग्धनिर्वाणमेचकाः । दिशो जाताः प्रतीची तु समुदाचरति
क्रमात् ॥ २ ॥ पुराणरश्मिजालेषु सस्तेष्वस्तावलम्बनम् ।
बिम्बमम्बुरुहा नेतुरम्बरादवलम्बते ॥ ३ ॥ विलोक्य संगमे
रागं पश्चिमाया विवस्वतः । कृत कृष्णं मुख प्राच्या नहि
नार्यो विनेर्ष्यया ॥ ४ ॥ करिष्यति कलानाथः कुतुकी कर-
मम्बरे । इति निर्वापयामास रविदीपं निशाङ्गना ॥ ५ ॥
निलीयमानैर्विहगैर्निमीलद्विश्च पङ्कजैः । विकसन्त्या च
मालत्या गतोऽस्तं ज्ञायते रविः ॥ ६ ॥ अस्तं गतवति सै-
वितरि भर्तारि मधुप निवेश्य कोशान्ते । कमलिन्योऽपि रमन्ते

किमत्र चित्रं मृगाक्षीणाम् ॥ ७ ॥ कृतोपकारं प्रियवन्धुमर्कं
मा द्राक्ष्म हीनांशुमधः पतन्तम् । इतीव मत्वा नल्लिनीवधू-
भिर्निमीलितान्यम्बुरुहेक्षणानि ॥ ८ ॥ सांध्यरागरुधिरारु-
णमारान्निःपपात रविमण्डलमब्धौ । क्रूरकालकैरवालविल्लेनं
वासरस्य सहसैव शिरो नु ॥ ९ ॥ नो रविर्न च तमो न
तमीशो न द्युतिर्ग्रहगणो न च संध्या । यादृशी प्रथमतः
किल सृष्टेस्तादृगेव भुवनं श्रियमूहे ॥ १० ॥ भानुबिम्बमि-
दमस्तगामि च प्रोद्यतं कुमुदबन्धुमण्डलम् । दृश्यते रतिपतेः
प्रवासिनां क्रोधरक्तमिव लोचनद्वयम् ॥ ११ ॥ स्थानमा-
हिकमपास्य दन्तिनः सल्लकीविटपमङ्गवासितम् । आविभात-
चरणाय गृह्णते वारि वारिरुहवद्धपट्टपदम् ॥ १२ ॥ पश्य
पश्चिमदिगन्तलम्बिना निर्मितं कथमिदं विवस्वता । दीर्घया
प्रतिमया सरोम्भसां तापनीयमिव सेतुबन्धनम् ॥ १३ ॥
उत्तरन्ति विनिकीर्य पल्लवं गाढपङ्कमतिवाहितातपाः ।
दक्षिणो वनवराहयूथपा दष्टमङ्गुरविसाङ्कुरा इव ॥ १४ ॥
एष वृक्षशिखरे कृतास्पदो जातरूपरसगौरमण्डलः । हीय-
मानमहरत्ययातपं पीवरोरु पिबतीव बर्हिणः ॥ १५ ॥
पूर्वभागतिमिरप्रवृत्तिमिर्व्यक्तपङ्कमिव जातमेकतः । खं हता-
तपजलं विवस्वता भाति किञ्चिदिव शेषवत्सरः ॥ १६ ॥
आविशद्विरुटजाङ्गणं मृगैर्मूलसेकसरसैश्च वृक्षकैः । आश्रमाः
प्रविशदभ्यधेनवो विभ्रति श्रियमुदीरिताग्रयः ॥ १७ ॥ बद्ध-
कोशमपि तिष्ठति क्षण सावशेषविवरं कुशेशयम् । षट्पदाय
वसतिं ग्रहीष्यते प्रीतिपूर्वमिव दातुमन्तरम् ॥ १८ ॥ दूर-
लग्नपरिमेयरश्मिना वारुणी दिगरुणेन भानुना । भाति
केसरवतेव मण्डिता बन्धुजीवतिलकेन कन्यका ॥ १९ ॥
सांध्यमस्तमितशेषमातपं रक्तलेखमपरा विभर्ति दिक् । सं-
परायवसुधा सशोणितं मण्डलाग्रमिव तिर्यगुत्थितम् ॥ २० ॥
कोऽत्र भूमिवलये जनान्मुधा तापयन्सुचिरमेति संपदम् ।
वेदयन्निति दिनेन भानुमानाससाद चरमाचल ततः ॥ २१ ॥
मध्यमोपलनिभे लसदंशावेकतश्च्युतिसुपेयुषि भानौ । द्यौरुवाह
परिवृत्तिविलोलां हारयष्टिमिव वासरलक्ष्मीम् ॥ २२ ॥
अंशुपाणिभिरतीव पिपासुः पद्मजं मधु भृशं रसयित्वा ।
क्षीवतामिव गतः क्षितिमेष्यंल्लोहितं वपुरुवाह पतङ्गः ॥ २३ ॥
मुक्तमूललघुरुञ्जितपूर्वः पश्चिमे नभसि संभृतसान्द्रः । सामि
मज्जति रवौ न विरेजे खिन्नजिह्वा इव रश्मिसमूहः ॥ २४ ॥
कान्तदूत्य इव कुङ्कुमताम्राः सायमण्डनमभि त्वरयन्त्याः ।
सादरं ददृशिशिरे वनिताभिः सौधजालपतिता रविभासः ॥ २५ ॥

अग्रसानुषु नितान्तपिग्रङ्गैर्भूरुहान्मृदुकरैरवलम्ब्य । अस्तशै-
लगहन नु विवसानाविवेश जलधिं नु महीं नु ॥ २६ ॥
आकुलश्चलपतत्रिकुलानामारवैरनुदितौषसरागः । आययाव-
हरिदश्वविपाण्डुस्तुल्यता दिनमुखेन दिनान्तः ॥ २७ ॥ आ-
स्थितः स्थगितवारिदपङ्क्या संध्याया गगनपश्चिमभागः ।
सोर्मिद्विद्रुमवितानविभासा रक्षितस्य जलधेः श्रियमूहे ॥ २८ ॥
प्राञ्जलावपि जने नतमूर्ध्नि प्रेम तत्प्रवणचेतसि हित्वा ।
संध्यायानुविदधे विरमन्त्या चापलेन सुजेनेतरमैत्री ॥ २९ ॥
अमितापसपदमथोष्णरुचिर्निजतेजसामसहमान इव । प-
यसि प्रपित्सुरपराम्बुनिवेरधिरोढुमस्तगिरिमन्यपतत् ॥ ३० ॥
गतया पुरः प्रतिगवाक्षमुख दधती रतेन भृशमुत्सुकताम् ।
सुहृन्तरालमुवमस्तगिरेः सवितुश्च योषिदमिमीत दशा
॥ ३१ ॥ विरलातपच्छविरनुष्णवपुः परितो विपाण्डु दधद-
भ्रशिरः । अमवद्गतः परिणतिं शिथिलः परिमन्दसूर्यनयनो
दिवसः ॥ ३२ ॥ अपराहृशीतलतरेण शनैरनिलेन लोलित-
लताञ्जलये । निलयाय गाखिन इवाह्वयते ददुराकुलाः ख-
गकुलानि गिरः ॥ ३३ ॥ उपसंध्यामास्त तनु सानुमतः
शिखरेषु तत्क्षणमशीतरुचः । करजालमस्तसमयेऽपि सता-
मुचित खलुच्चतरमेत्य पदम् ॥ ३४ ॥ नवकुङ्कुमारुणपयो-
धरया स्वकरावसत्करुचिराम्बरया । अतिसक्तिमेत्य वरुणस्य
दिगा भृशमन्वरज्यदतुपारकरः ॥ ३५ ॥ गतवत्यराजत
जपाकुसुमस्तवक्रद्युतौ दिनकरेऽवनतिम् । वहलानुरागकुरु-
विन्ददलप्रतिवद्धमध्यमिव दिग्बलयम् ॥ ३६ ॥ द्रुतगातकु-
म्भनिममंश्रुमतो वपुरर्धमग्रवपुषः पयसि । रुरुचे विरश्चि-
नखमिन्नदृहज्जगदण्डकैकतरखण्डमिव ॥ ३७ ॥ अनुरागव-
न्तमपि लोचनयोर्दधत् वपुः सुखमतापकरम् । निरकासय-
द्रविमपेतवसु वियदालयैदपरदिग्गणिका ॥ ३८ ॥ अमिति-
ग्भरश्चि चिरमा विरमादवधानखिन्नमनिभेपतया । विगल-
न्मधुव्रतकुलाश्रुजलं न्यमिमीलदब्जनयनं नलिनी ॥ ३९ ॥
अविमान्यतारक्रमदृष्टहिमद्युतिविम्बमस्तमितमानु नभः । अ-
वसन्नतापमतमिस्रमभाद्रपदोषतैव विगुणस्य गुणः ॥ ४० ॥
रुचिधाम्नि भर्तारि भृशं विमलाः परलोकमभ्युपगते विविशुः ।
ज्वलनं त्विषः कथमिवेतरथा सुलभोऽन्यजन्मनि स एव
पतिः ॥ ४१ ॥ महद्भिरोधैस्तमसामभिद्रुतो भयेऽप्यसमूढ-
मतिर्भ्रमन्निक्षतौ । प्रदीपवेपेण गृहे गृहे स्थितो विखण्ड्य
देहं बहुधेव भास्करः ॥ ४२ ॥ अयमसौ गगनाङ्गणदीप-

कस्तरलकालभुजंगशिखामणिः । क्षणविडम्बितवाडवविग्रहः
पतति वारिनिधौ विधुरो रविः ॥ ४३ ॥ अभिभूय सताम-
वस्थितिं जडजेषु प्रतिपाद्य च श्रियम् । जगतीपरितापकृ-
त्कथं जलधौ नावपतेदसौ रविः ॥ ४४ ॥ परिपतति पयो-
निधौ पतङ्गः सरसिरुहामुदरेषु मत्तभृङ्गः । उपवनतरुकोटरे
विहंगस्तारुणिजनेषु शनैः गनैरनङ्गः ॥ ४५ ॥ शुचिरिति
परितः प्रसिद्धिभाजि प्रकटिततेजसि दुर्जये कृशानौ ।
निर्जवसुनिकुरम्बमस्तवेलाव्यतिकरवान्निर्दधे सैरोजवन्धुः
॥ ४६ ॥ जगदिव बहुलातपाभितसं जनयितुमद्य जलाभिषेक-
शीतम् । परिधृतरविशातकुम्भकुम्भा प्रचलति पश्चिमवारिधिं
दिनश्रीः ॥ ४७ ॥ पतति रविरपूर्ववारिराशौ हृदि पथिकस्य
यथात्मभूर्हुताशः । प्रसरति चरमां तमःप्ररोहः प्रतिपदमद्य
यथा मनोविमोहः ॥ ४८ ॥ अस्तावलम्बिरविविम्बतयोद-
याद्रिचूडोन्मिषत्सकलचन्द्रतया च सायम् । संध्याप्रवृत्तह-
रहस्तगृहीतकांस्थतालद्वयेव समलक्ष्यत नाकलक्ष्मीः ॥ ४९ ॥
यातोऽसि पद्मनयने समयो ममैष सुसा मयैव भवती
प्रतिबोधनीया । ग्रत्यायनामयमितीव संरोरुहिण्याः सूर्यो-
ऽस्तमस्तकनिविष्टकरः करोति ॥ ५० ॥ कृत्वा प्रवुद्धकमला-
मखिलां त्रिलोकीमम्भोनिधेर्विशति गर्भमसाविदानीम् ।
अन्तःप्रसुसहरिनाभिसरोजवोधकौतूहलीव भगवानरविन्द-
वन्धुः ॥ ५१ ॥ पूर्वा क्षणक्रमनिरस्तसमस्तरागा हित्वा
निजान्तिकमुपेत्य रवौ सरागे । आलोकतः पुनरमुष्य धृत-
प्रसादा जाता चिरेण चरमा परमानुरक्ता ॥ ५२ ॥ स्पृष्टो-
छसत्किरणकेसरसूर्यविम्बविस्तीर्णैर्किणिकमथो दिवसारवि-
न्दम् । श्रिष्टाष्टदिग्दलकलापमुषावतारवद्धान्धकारमधुषावलि
सञ्चुकोच ॥ ५३ ॥ पृथु गगनकैवन्धस्कन्धचक्रं किमेत-
त्किमु रधिरकपालं कालकापालिकस्य । कललभरितमन्तः
कि नु तौर्क्ष्याण्डखण्ड प्रजनयति वितर्कं सांध्यमर्कस्य विम्बम्
॥ ५४ ॥ अयमपि खरयोषित्कर्णकापायमीषद्विसुमरतिमि-
रोर्णाजर्जरोपान्तमर्चिः । मदकलकलविङ्कीकाकुनान्दीकरेभ्यः
क्षितिरुहशिखरेभ्यो भानुमानुच्चिनोति ॥ ५५ ॥ गतवति
दिननाथे पश्चिमक्षमाधरान्तं शिशिरकरमयूखैर्निर्भरं दह्यमाना ।
परिहृतमिलितालिः पान्थकान्तेव दीना सपदि कमलिनिर्यं
हास्यहीना बभूव ॥ ५६ ॥ उदयगिरितटस्थः पद्मिनीर्बोध-
यित्वा मृदुतरकिरणात्रैस्ताः स्वयं चोपमुज्य । मलिनमधुपस-

१ प्रीतियुक्तम्, (पङ्क) रक्तिमयुक्तम् २ बहिर्निष्कासया-
मास ३ ज्येष्ठं गत वसु द्रमिण तेजश्च यस्मात्. ४ अपरवि-
नेव गणिका.

१ निजद्रव्यसमूहम्, (पक्षे) किरणसमूहम्. २ स्थापयामास.
३ सूर्यः. ४ विश्वासोत्पादनम्. ५ कमलिन्या. ६ वराट ७ दि-
वसरूपपरविन्दम्. ८ प्रकाशाभावेन परस्पर मिलिता. ९ अ-
शिरस्कालेवरम्. १० काल एव कापालिको भिक्षु. ११ गरुडः.

ज्ञात्तासु संजातकोपः कृतरुधिरविरोचिर्मानुरस्तं प्रयातः ॥ ५७ ॥ अयमपि पुरुहूतप्रेयसीमूर्ध्नि पूर्णः कलश इव सुधांशुः साधुरुल्लालसीति । मदनविजययात्राकालविज्ञापनाय स्फुरति जलधिमध्ये ताम्रपात्रीव भानुः ॥ ५८ ॥ रवेरस्तं तेजः प्रमुदयति खद्योतपटली मरालाली मूका कलकलपरोल्लूकपटली । इदं कष्टं दृष्ट्वा चिरमसहमाना कमलिनी भ्रमद्भृङ्गव्याजात्कवलयति हालाहलमिव ॥ ५९ ॥ सैरन्ध्रीकरकृष्टकङ्कणसरद्वीरध्वनिः संचरद्दूतीसूत्रितसंधिविग्रहविधिः सोल्लासलीलाधरः । चारस्त्रीजनसज्जमानशयनः सनद्रूपुष्पाशुधः श्रीखण्डद्रवघौतसौधशिखरो रम्यः क्षणो वर्तते ॥ ६० ॥ विश्लेषाकुलचक्रवाकमिथुनैरुत्पक्षमाक्रन्दितं कारुण्यादिव मीलितासु नलिनीष्वस्त च मित्रे गते । शोकेनेव दिग्गनाभिरमितः श्यामायमानैर्मुखैर्निःश्वासानिलधूमवर्तय इवोद्रीणास्तमोराजयः ॥ ६१ ॥ निर्यद्वासरजीवपिण्डकरणि विभ्रक्तवोष्णैः करैर्माञ्छिष्टं रविविम्बमम्बरतलादस्ताचलं चुम्बति । किं च स्तोतमःकलापकलनाश्यामायमानं मनाग्धूमश्यामपुराणचित्ररचनारूपं जगज्जायते ॥ ६२ ॥ सध्याताण्डवचण्डदण्डपरशुप्रारब्धभीमभ्रमीवेगसस्तकपर्दवासुकिफणामाणिक्यशङ्कावहम् । मयं पाथसि पश्चिमस्य जलधेर्मार्तण्डविम्बं ततो ध्वान्तैर्भूतगणैरगाहि भुवनं मन्ये तदन्वेषिभिः ॥ ६३ ॥ पाश्चात्याम्बुधिदृष्टपूर्ववडवासंदर्शनोत्कण्ठया धावद्रथ्यतुरंगनिष्ठुरखुरक्षुण्णेऽस्तशैलस्थले । तस्मादुच्चलितेन धातुरजसा लिप्तानुरक्ताङ्गको मन्दांशुः प्रियदर्शनः खलु सहस्रांशुर्दरीदृश्यते ॥ ६४ ॥ तद्रोदोऽन्तरसंततान्धतमस निर्भिद्य तिग्मांशुभिः संछेतुं वलिसङ्गं कृतमतिर्भानुर्जगाहेऽम्बुधिम् । अन्यत्सप्रति संनिपत्य वृणुते लोके तमोमण्डल किं चैतस्य नयत्यहो परिभवं पाथोजिनी वल्लभाम् ॥ ६५ ॥ द्रागैन्द्रीमनुचुम्ब्य सखितसुखीमामोदिनीं पद्मिनीं कृत्वासौ परिरम्भसंभ्रमपरिश्रान्तां च चारस्त्रियम् । सरक्तो हिमभानुरद्य चरमां श्लिष्यत्यहो रागिणीं काश्मीरोपलसत्पयोधरभरां कान्ता दिशं वारुणीम् ॥ ६६ ॥ ध्माता भालतलानलैः कवलिता कण्ठोत्थहालाहलैरालीढाथ जटाटवीवलयितैराशीविषाणां गणैः । कीर्णा भस्मभिराहतास्थिपटलैर्विद्धा जटाग्रैरपि स्त्रीयामुज्जति माधुरी हरशिरोरत्न किमिन्दोः कला ॥ ६७ ॥ आवासोत्सुकपक्षिणः कलरुतं क्रामन्ति वृक्षालयान्कान्ताभाविवियोगीररधिकं क्रन्दत्ययं कातरः । चक्राहो मधुपाः सरोजगहन धावन्त्युल्लूको सुद

धत्ते चारुणतां गतो रविरसावस्ताचलं चुम्बति ॥ ६८ ॥ अध्वानं नैकचक्रः प्रभवति भुवनभ्रान्तिदीर्घं विलङ्घ्य प्रातः प्राप्तुं रथो मे पुनरिति मनसि न्यस्तचिन्तातिभारः । १ संध्याकृष्टवशिष्टस्वकरपरिकरैः स्पष्टहेमारपङ्क्ति व्याकृष्यावस्थितोऽस्तक्षितिभृति नयतीवैष दिक्चैकमर्कः ॥ ६९ ॥ प्राचीमालम्बमाने घनतिमिरचये बान्धवे बन्धकीनां संप्राप्ते च प्रतीचीं शशिकरनिकरे वैरिणि स्वैरिणीनाम् । अर्धश्यामोपलार्धस्फटिकमिव दिशामन्तरालं विधत्ते कालिन्दीजहुकन्यामिलदमलजलस्यन्दसंदोहमैत्रीम् ॥ ७० ॥ संध्यावध्यस्रशोणं तनुदहनचिताङ्गारमन्दार्कविम्बं तारानारास्थिकीर्णं विशदन् रकरङ्गायमाणोज्ज्वलेन्दु । हृष्यन्नक्तचरौघं घनतिमिरमहाधूमधूम्रानुकारं जातं लीलाश्मशानं जगदखिलमहो कालकापालिकस्य ॥ ७१ ॥ गाढं प्रौढाङ्गनाभिः सुरतरतमनःसंमदोत्सारिताक्षं मुग्धाभिः स्रस्तनेत्रं रतिसमरभयचिन्तयन्तीभिरेवम् । पान्थानामङ्गनाभिः ससलिलनयनं शून्यचित्ताभिरुच्चैः कष्टं दृष्टोऽस्तशैलं भृशमभजदय मण्डलश्रण्डरश्मेः ॥ ७२ ॥ व्योम्नस्तापिच्छगुच्छावलिभिरिव तमोवल्लीभिर्वयन्ते पर्यन्ताः प्रान्तवृत्त्या पयसि वसुमती नूतने मज्जतीव । वात्यासंवेगविष्वग्विततवलयितस्फीतधूम्याप्रकाशं प्रारम्भेऽपि त्रियामा तरुणयति निजं नीलिमानं वनेषु ॥ ७३ ॥

चक्रवाकावस्थाख्यानम् ।

रतिकेलिकलः कश्चिदेष मन्मथमन्थरः । पश्य सुभ्रु समाश्रस्ता कादम्बश्चुम्बति प्रियाम् ॥ १ ॥ दृष्टतामरसकैसरत्यजोः क्रन्दतोर्विपरिवृत्तकण्ठयोः । निम्नयोः सरसि चक्रवाकयोरल्पमन्तरमनल्पतां गतम् ॥ २ ॥ आतपे धृतिमता सह वध्वा यामिनीविरहिणा विहगेन । सेहिरे न किरणाहिमरश्मेर्दुःखिते मनसि सर्वमसहम् ॥ ३ ॥ गम्यतामुपगते नयनानां लोहितायति सहस्रमरीचौ । आससाद् विरह्य्य धरित्री चक्रवाकहृदयान्यभितापः ॥ ४ ॥ इच्छतां सह वधुभिरभेदं यामिनीविरहिणां विहगानाम् । आपुरेव मिथुनानि वियोगं लङ्घयते न खलु कालनियोगः ॥ ५ ॥ यच्छति प्रतिमुखं दयितायै वाचमन्तिकगतेऽपि शकुन्तौ । नीयते स नतिसुज्झितहर्षे पङ्कजं मुखमिवाभ्युरुहिण्या ॥ ६ ॥ आयाति याति पुनरेव जल प्रयाति पद्माङ्कुरं च विचिनोति

१ सध्याया कृष्टा उपसहतास्तेभ्योऽवशिष्टो यः स्वकारणा परिकरः समूहस्तद्रूपा स्पष्टा हेमनिमित्तानामराणा पङ्क्तिर्वसिस्तत्त्वं २ दिशां चक्र मण्डलम्, रथाङ्ग च.

धुनोति पक्षम् । उन्मत्तवद्भ्रमति कूजति मुक्तकण्ठः कान्ता-
वियोगविधुरो निशि चक्रवाकः ॥ ७ ॥ एकेनाक्षणा प्रवित-
तरुपा वीक्षते लम्बमानं भानोर्विम्बं जलविलुलितेनापरेण
स्वकान्तम् । अहश्छेदे दयितविरहाशङ्किनी चक्रवाकी द्वौ
संकीर्णौ रचयति रसौ नर्तकीव प्रगल्भा ॥ ८ ॥ बापीतोय
तटरुहवनं पद्मिनीपत्रशय्या चन्द्रालोको विकचकुसुमामोद-
हृद्यः समीरः । यत्रैतेऽपि प्रियविरहिणो दाहिनश्चक्रनाम्नस्त-
त्रोपायः क इव भवतु प्राणसंधारणो यः ॥ ९ ॥ चक्राहो
विरही हतोऽपि हृदये वाणेन न त्यक्तवान्प्राणाणां प्राणसमास-
मागमसुखध्यानैकतानश्रिरम् । स्वां छायामवलोक्य वारिणि
गलद्रक्तामवेक्ष्य प्रियां भ्रान्तस्तद्गणवेदनापरिगतः कष्टं मृतः
सांप्रतम् ॥ १० ॥ तीरात्तीरसुपैति रैति करुण चिन्तां
समालम्बते किंचिद्ध्यायति निश्चलेन मनसा योगीव युक्ते-
क्षणः । स्वां छायामवलोक्य कूजति पुनः कान्तेति सुग्धः
खगो धन्यास्ते भुवि ये निवृत्तमनसो धिग्दुःखितान्कामिनः
॥ ११ ॥ मित्रे कापि गते सरोरुहवने वद्धाने ताम्यति
ऋन्दत्सु भ्रमरेषु वीक्ष्य दयिताश्लिष्टं पुरः सारसम् । चक्राहेन
वियोगिना विसलता नाखादिता नोज्झिता वक्त्रे केवलमर्गलेव
निहिता जीवस्य निर्गच्छतः ॥ १२ ॥ भङ्क्त्वा भोक्तु न
सुङ्क्ते कुटिलविसलताकोटिमिन्दोर्वितर्कात्ताराकारास्तृषार्तः
पिबति न पयसा विप्रुषः पत्रसस्थाः । छायामम्भोरुहाणाम-
लिकुलसवला वेत्ति सध्यामसध्या कान्ताविश्लेषमीरुर्दिनमपि
रजनीं मन्यते चक्रवाकः ॥ १३ ॥

संध्यावर्णनम् ।

उच्चैस्तारदम्बरशैलमौलेश्च्युतो रविर्गौरिकगण्डशैलः । त-
स्यैव पातेन विचूर्णितास्य सध्यारजोराजिरिवोज्झिहीते ॥ १ ॥
विहिताञ्जलिर्जनतया दधती विकसत्कुसुम्भकुसुमारुणताम् ।
चिरसुज्झितापि तनुरौज्ज्वलसौ न पितृप्रसूः प्रकृतिमात्मसुवः
॥ २ ॥ अथ सान्द्रसांध्यकिरणारुणितं हरिहेतिह्वति मिथुनं
पततोः । पृथगुत्पपात विरहार्तिदलद्भृदयस्रुतासृगनुल्लसमिव
॥ ३ ॥ निलयः श्रियः सततमेतदिति प्रथितं यदेव जल-
जन्म तथा । दिवसात्ययात्तदपि मुक्तमहो चपलाजनं प्रति
न चोद्यमदः ॥ ४ ॥ दिवसोऽनुमित्रमगमद्विलयं किमिहास्यते
वत मयावलय । रुचिभर्तुरस्य विरहाधिगमादिति संध्यायापि
सपदि व्यगमि ॥ ५ ॥ सुग्धस्य केलिविजितस्सरचापयष्टेरात-
न्वती रुचिमतीव सुधाकरस्य । रागोद्दुरा स्फुटमुदक्षितता-
रकश्रीः सध्याविररति ननु कापि पतिवरेव ॥ ६ ॥

रजनिवर्णनम् ।

ज्योमपात्रमपि चैकपाणिना विस्फुटोडकुसुमानि विभ्रती ।
अन्यपाणिकलितेन्दुदर्पणा कामिनीव रजनीयमागता ॥ १ ॥
नृपतिपुरुषशङ्कितप्रचारं परगृहदूषणनिश्चितैकवीरम् । घनति-
मिरनिरुद्धसर्वभावा रजनिरियं जननीव संवृणोति ॥ २ ॥
अस्तोदयाचलविलम्बिरवीन्दुविम्बव्याजात्क्षणं श्रवणयोर्नि-
हितारविन्दा । ताराच्छलेन कुसुमानि समुत्क्षिपन्ती संध्येय-
मागतवती प्रमदेव काचित् ॥ ३ ॥ शशाङ्के सनद्धे भरत
इव संध्यायवनिका तिरोभूत्वा पुष्पाञ्जलिमिव विकीर्योडुनि-
करम् । कलं गायन्तीभिः कुसुदवनभृङ्गीभिरधुना नभोरङ्गं
प्रासा विहरति निशालासिकवधूः ॥ ४ ॥ उन्मुक्ताभिर्दिवसम-
धुना सर्वतस्ताभिरेव स्वच्छायाभिर्निचुलितमिव प्रेक्ष्यते वि-
श्वमेतत् । पर्यन्तेषु ज्वलति जलधौ रत्नसानौ च मध्ये त्रि-
त्राङ्गीय रमयति तमःस्तोमनीला धरित्री ॥ ५ ॥ ज्यो-
त्स्नाभस्मच्छुरणधवला विभ्रती तारकास्थीन्यन्तर्धानव्यसनर-
सिका रात्रिकौपालिकीयम् । द्वीपाद्वीपं भ्रमति दधती चन्द्र-
सुद्राकपाले न्यस्तं सिद्धाञ्जनपरिमलं लाञ्छनस्य च्छलेन ॥ ६ ॥

तमोवर्णनम् ।

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः । असत्पुरुषसे-
वेव दृष्टिर्निष्कलतां गता ॥ १ ॥ अविज्ञातविशेषस्य सर्वते-
जोपहारिणः । स्वामिनो निर्विवेकस्य तमसश्च किमन्तरम्
॥ २ ॥ आपूरितमिदं श्यामतमसंतमसैरलम् । ब्रह्माण्डम-
ण्डल भाति सकज्जलकरण्डवत् ॥ ३ ॥ तनुलभा इव
ककुभः क्षमावलय चरणचारपात्रमिव । वियदपि चालिक-
दद्भ सुष्टिग्राह्यं तमः कुरुते ॥ ४ ॥ अम्बरविपिनमिदानीं
तिमिरवराहोऽवगाहते जलधेः । रोमसु यदस्य लम्बास्तार-
कजलविन्दवो भान्ति ॥ ५ ॥ घटितमिवाञ्जनपुञ्जैः पूरित-
मिव मृगमदक्षोदैः । ततमिव तमालतरुभिर्धृतमिव नीलाशु-
कैर्मुवनम् ॥ ६ ॥ औषसातपमयादपलीनं वासरच्छविविरा-
मपटीयः । सनिपत्य शनकैरिव निम्नादन्धकारमुदवाप स-
मानि ॥ ७ ॥ एकतामिव गतस्य विवेकः कस्यचिन्न मह-
तोऽप्युपलेभे । भास्वता निदधिरे शुवनानामात्मनीव पतितेन
विशेषाः ॥ ८ ॥ रञ्जिता नु विविधास्तरुशैला नामितं नु
गगनं स्थगितं नु । पूरिता नु विषमेषु धरित्री सहता नु
ककुभस्तिमिरेण ॥ ९ ॥ रात्रिरागमलिनानि विकास पङ्कजानि
रहयन्ति विहाय । स्पष्टतारकमियाय नभःश्रीर्वस्तुमिच्छति

निरापदि सर्वः ॥ १० ॥ नोर्ध्वमीक्षणगतिर्न चाप्यधो ना-
मितो न पुरतो न पृष्ठतः । लोक एष तिमिरौघवेधितो
गर्भवास इव वर्तते निशि ॥ ११ ॥ शुद्धमाविलमवस्थितं
चलं वक्रमार्जवगुणान्वितं च यत् । सर्वमेव तमसा समी-
कृतं धिञ्महत्त्वमसतां हतान्तरम् ॥ १२ ॥ पिदधति ति-
मिरे समस्तलोकं प्रलयमहाब्धिनिभे भृतोच्चनीचे । व्य-
रुचदुडुगणो वैलक्षरोचिर्वहुविधफेनसमूहतुल्यरूपः ॥ १३ ॥
पतिते पतङ्गमृगराजि निजप्रतिविम्बरोषित इवाम्बुनिधौ ।
अथ नागयूथमलिनानि जगत्परितस्तमासि परितस्तरिरे
॥ १४ ॥ व्यसरन्तु भूधरगुहान्तरतः पटलं वहिर्वहलपङ्क-
रुचि । दिवसावसानपटुनस्तमसो वहिरेत्य चाधिकमभक्त
गुहाः ॥ १५ ॥ किमलम्बताम्बरविलग्नमधः किमवर्धतोर्ध्व-
भवनीतलतः । विससार तिर्यगथ दिग्भ्य इति प्रचुरीभवन्न
निरधारि तमः ॥ १६ ॥ स्थगिताम्बरक्षितितले परितस्ति-
मिरे जनस्य दृशमन्धयति । दधिरे रसाञ्जनमपूर्वमतः प्रिय-
वेश्मवर्त्म सुदृशो ददृशुः ॥ १७ ॥ अवधार्य कार्यगुरुताम-
भवन्न भयाय सान्द्रतमसन्तमसम् । सुतनोः स्तनौ च दयि-
तोपगमे तनुरोमराजिपथवेपथवे ॥ १८ ॥ ददृशेऽपि भास्क-
ररुचाह्नि न यः स तर्मां तमोभिरभिगम्य तताम् । द्युतिम-
ग्रहीद्गहगणो लघवः प्रकटीभवन्ति मलिनाश्रयतः ॥ १९ ॥
अनुलेपनानि कुसुमान्यवलाः कृतमन्यवः पतिषु दीपशिखाः ।
समयेन तेन चिरसुप्तमनोभवबोधनं समवबोधिपत ॥ २० ॥
विवस्वतानायिपतेव मिश्राः स्वगोर्सेहस्रेण समं जनानाम् ।
गावोऽपि नेत्रापरनामधेयास्तेनेदमान्धं खलु नान्धकारैः
॥ २१ ॥ चरमगिरिनिकुञ्जसुष्णभानौ भगवति गच्छति विप्र-
योगखिन्ना । सुकुलितनयनाम्बुजा धरित्री वपुषि बभार
तमांसि शैवलानि ॥ २२ ॥ काश्मीरगौरवपुषामिसारिका-
णामावद्धरेखममितो मणिमञ्जरीभिः । एतत्तमालदलनील-
तमं तमिस्रं तत्प्रेमहेमनिकषोपलतां तनोति ॥ २३ ॥ उद्द-
मदिग्द्विरदचञ्चलकर्णपूरगण्डस्थलोच्चलदलिस्तवकाकृतीनि ।
मीलन्नमांसि मृगनाभिसमानभासि दिक्कन्दरेषु विलसन्तितमां
तमांसि ॥ २४ ॥ सिन्धोः सुधांशुशकल परिगृह्य संध्याक्षे-
मंकरी निपतिताम्बरभूरुहाग्रे । चञ्चूपुटेन चपलेन तया
विकीर्णास्तारामिषेण पतिता इव पक्षखण्डाः ॥ २५ ॥ व्य-
सनिन इव विद्या क्षीयते पङ्कजश्रीर्गुणिन इव विदेशे दैन्य-
मायान्ति भृङ्गाः । कुन्तपतिरिव लोकं पीडयत्यन्धकारो घन-

मिव कृपणस्य व्यर्थतामेति चक्षुः ॥ २६ ॥ इदं नमसि
भीषणग्रमदुलूककोलाहलैर्निशाचरविलासिनीनिवहदत्तेनो-
त्सवम् । परिस्फुरति निर्भरप्रचुरपङ्कमन्नोल्लसद्वराहकुलमांस-
लप्रबलवन्धमन्धं तमः ॥ २७ ॥ पुरः पूर्वामेव स्थगयति
ततोऽन्यामपि दिशं कमात्कामन्नद्रिद्रुमपुरविभागांस्तिरयति ।
उपेतः पीनत्वं तदनु भुवनस्येक्षणपथ तमःसंघातोऽयं हरति
हरकण्ठद्युतिहरः ॥ २८ ॥ असुष्मिन्नुद्यानद्रुमकुहरनी-
रन्प्रभरिते तमःखण्डे पिण्डीकृतवहलकालायसघने । य-
तामद्यास्त्राकं कथमपि पुरोन्यस्तचरणं निमेषेऽप्युन्मेषे
नहि नहि विशेषो नयनयोः ॥ २९ ॥ कौकोलं कल-
कण्ठिका कुवलयं कौदम्बिनी कर्दमः कंसारिः कैवरी
कृपाणलतिका कस्तूरिका कज्जलम् । कालिन्दी कप-
पट्टिका कैरिघटा कामारिकण्ठस्थली यस्यैते कैरदा भवन्ति
सखि तद्वन्दे विनिद्रं तमः ॥ ३० ॥ किं भूमौ परितः स्फु-
रन्ति करिणः कस्तूरिकाया रसैः सिक्ताः किं निखिला
दिशः किमखिलं व्याप्तं मधीभिर्नभः । किं व्याप्तं भुवनं सम-
स्तमपि च श्रीकण्ठकण्ठत्विषा कालिन्दीजलकान्तिभाजि
निविडे जातेऽन्धकारेऽधुना ॥ ३१ ॥ सद्यः सान्द्रमपीवि-
ल्लसककुम्भः स्निग्धेन्द्रनीलद्रवव्यामीलन्नभसो निरन्तरमिल-
न्नीलीरसश्रयोतिनः । एते कोकिलकायकालिमहतो लुम्पन्ति
वृत्तिं दशोरुन्निद्राञ्जनपुञ्जमेचकरुचो भीमास्तमःप्रक्रमाः ॥ ३२ ॥
चिन्वच्चोरचिर्कीर्षितानि घटयद्वेतालगोष्ठीसुखं तन्वानं श-
वसाधनोद्धतरसं निर्व्याजवीरात्मनाम् । कुर्वत्कामकृशा-
नुतसमनसां गुप्ताङ्गनासंगमं दृप्यत्कोकिलकालकण्ठमलिनं
ध्वान्तं समुज्जृम्भते ॥ ३३ ॥ नाकाशं न दिशो न भूवर-
कुलं नाम्बोधयो न क्षितिर्न द्यौर्नाम्बुधरा न तीव्रकिरणो
नेन्दुर्न तारागणः । एतैः षट्पदकायकान्तिपटलीपाण्डित्य-
वैतण्डिकैः कल्लोलैस्तमसामसांप्रतमयं विश्वव्ययः कल्प्यते
॥ ३४ ॥ एतद्योमवनीवराहवलयं विश्वैकवीरस्सरस्कन्धा-
वारमदान्धसिन्धुरकुल श्यामावधूकैशिकम् । चक्षुष्याञ्जन-
वस्तु धूकसदसां विश्लिष्टचक्राहयस्तोमान्तर्गतधूमकेतनम-
हाधूम्या तमस्तार्थते ॥ ३५ ॥ सर्वे ध्वान्तमिदं वदन्तु व-
हुधा सिद्धान्त एव तु नः स्वाधारेषु करेषु पुष्करमणोः सस्तेषु
नूनं शनैः । अस्तालम्बतयाम्बरेण पतता ग्रस्ते समस्ते ज-
गत्सुन्मीलत्करकन्दलैरपि विधोस्तचावदुच्चार्यते ॥ ३६ ॥
विश्वं चाक्षुषमस्तमस्ति हि तमःकैवल्यमौपाधिकप्राच्यादिव्य-

१ तिरोदधति सति. २ अन्धकारे. ३ धवलकान्तिः. ४ कि-
रणाः.

१ गच्छताम्. २ विपमेट. ३ मेघपङ्क्तिः. ४ केशपाश .
५ खल्लतिका. ६ गजसमूह ७ करप्रदाः. ८ वर्तव्यकर्माणि.
९ प्रेतसाधनविधिः.

वहारवीजविरहादिध्यात्रमेव स्थितम् । गृह्यन्ते भयहेतवः
पटुमिरप्यक्षान्तैर्भाति च ध्वान्तेनातिघनेन वस्तु वचसा
ज्ञातः स्वरेणामुकः ॥ ३७ ॥ व्योम्नि प्राङ्गणसीम्नि सांध्य-
किरणं विस्तार्य चेलाश्चल ध्वान्तैः कर्मणपासुमिश्च जगतां
द्राह् मोहयित्वा दृशौ । ताराशौक्तिकमौक्तिकानि विहग-
श्रेणीरवच्छन्नाना जिजिक्त्व च मायिकः स्मरनटो वक्राद्दहि-
र्वर्षति ॥ ३८ ॥ उत्खातच्छिन्नसंध्यारुणकमलवनो व्योम-
कासारमध्यं मन्ये मत्तो निशीथाह्वयवनमहिषो मद्दक्षविक्ष-
न्मिमक्षुः । तत्कालोद्भिद्यमानः सह तनुपृथुमिस्तारकावुद्द-
दौवैस्तस्मादेवोज्जिहीते क्लृपितमुवनं भीषणो ध्वान्तपङ्कः
॥ ३९ ॥ चूडारत्नैः स्फुरद्भिर्विषधरविचराण्युज्ज्वलानुज्ज्वलानि
प्रेक्ष्यन्ते चक्रवाकीमनसि निविशते सूर्यकान्तात्कृशातुः । कि
चामी शल्ययन्तस्तिमिरमुभयतो निर्भराहस्तमिस्रासघट्टो-
त्पिष्टसंध्याकणनिकरपरिस्पर्धिनो भान्ति दीपाः ॥ ४० ॥

अभिसारिकासंचारकथनम् ।

मेघा वर्षन्तु गर्जन्तु मुञ्चन्त्वशनिमेव वा । गणयन्ति न
शीतोष्ण रमणामिमुखाः स्त्रियः ॥ १ ॥ मल्लिकामाल्यमा-
रिण्यः सर्वाङ्गीणार्द्रचन्दनाः । क्षौमैवत्यो न लक्ष्यन्ते ज्यो-
त्स्नायामभिसारिकाः ॥ २ ॥ मल्लिकाचितधम्मिल्लाश्चारु-
न्दनचर्चिताः । अविभाव्याः सुखं यान्ति चन्द्रिकास्वमिसा-
रिकाः ॥ ३ ॥ गर्ज वा वर्ष वा मेघ सुञ्च वा शतशोऽश-
निम् । न शक्या हि स्त्रियो रोद्धु प्रस्थिता दयित प्रति
॥ ४ ॥ प्राणेशममिसरन्ती पथि स्खलन्ती सुपिच्छिले
मुग्धा । अवलम्बनाय वारां धारासु करं प्रसारयति ॥ ५ ॥
अधियामिनि गजगामिनि कामिनि सौदामिनीव यं व्रजसि ।
जलदेनेव न जाने कति कति सुकृतानि तेन विहितानि
॥ ६ ॥ जलधर निर्लज्जस्त्वं यन्मां दयितस्य वेद्म गच्छ-
न्तीम् । स्तनितेन भीषयित्वा धाराहस्तैः परामृशसि ॥ ७ ॥
यद्ददहल्याहेतोर्मृषा वदसि शक्र गौतमोऽस्मीति । तद्वन्म-
मापि दुःखं निरवेक्ष्य निवार्यतां जलदः ॥ ८ ॥ यदि गर्जति
वारिधरो गर्जतु तन्नाम निष्ठुराः पुरुषाः । अयि विद्युत्प्रमदानां
त्वमपि च दुःख न जानासि ॥ ९ ॥ रमसादभिसर्तुमुद्यतानां
वनितानां सखि वारिदो विवस्वान् । रजनी दिवसोऽन्ध-
कारमर्चिर्विपिनं वेद्म विमार्ग एव मार्गः ॥ १० ॥ चन्द्रोदये
चन्दनमङ्गकेषु विहस्य विन्यस्य विनिर्गतायाः । मनो निहन्तुं
मदनोऽपि वाणान्करेण कौन्दान्विभरावभूव ॥ ११ ॥
स्फुरदुरसिजमारभहुराङ्गी किसलयकोमलकान्तिना पदेन ।

अथ कथय कथं सहेत गन्तु यदि न निशासु मनोरथो
रथः स्यात् ॥ १२ ॥ संचरन्ति मृगनाभिचर्चिता मेचका-
म्बरकृतावगुण्ठनाः । प्राणनाथमभिसर्तुमुद्यताः सुञ्चुवस्ति-
मिरदेवता इव ॥ १३ ॥ क्व प्रस्थितासि करभोरु धने नि-
शीथे प्राणाधिपो वसति यत्र जनः प्रियो मे । एकाकिनी
वद कथं न विभेषि बाले नन्वस्ति पुँङ्खितगरो मदनः स-
हायः ॥ १४ ॥ मन्द निधेहि चरणौ परिधेहि नीलं वासः
पिधेहि वलयावलिमञ्चलेन । मा जल्प साहसिनि शारदच-
न्द्रकान्तदन्तांगवस्तव तमासि समापयन्ति ॥ १५ ॥ मूढे-
निरन्तरपयोधरया मयैव कान्तः सहाभिरमते यदि कि त-
वात्र । मां गर्जितैरिति मुहुर्विनिवारयन्ती मार्गं रुणद्धि
कुपितेव निशा सपत्नी ॥ १६ ॥ उरसि निहितस्तारो हारः
कृता जघने घने कलकलवती काञ्ची पादौ रणन्मणिनूपुरौ ।
प्रियमभिसरस्येवं मुग्धे त्वमाहतडिण्डिमा यदि किमधिक-
त्रासोत्कम्प दिशः समुदीक्षसे ॥ १७ ॥ न जल्प दशन-
त्विषा भवति ते तमिस्रक्षतिस्तरङ्गय दृगञ्चलं भवतु तेन
गाढं तमः । अपीह सखि साध्वस पथि जहीहि निन्नोत्रते
स्मरं समदसिन्धुरं समधिरुह्य निर्गच्छसि ॥ १८ ॥ वातो-
द्धूतमुखीं प्रनष्टतिलका तोयार्द्रलीनांशुका मेघाना निनदेन
भीतहृदया गत्वा प्रियस्यालयम् । द्वार नेच्छति लज्जया प्र-
लपितुं देहीति वर्षाहता पादौ नूपुरकर्दमप्रतिहतौ सशब्द-
यन्ती स्थिता ॥ १९ ॥ मुक्तं मौक्तिकदाम हेमवलयश्रेणी
समुत्सारिता वासो नीलसुरीकृतं नियमितो मञ्जीरकोलाहलः ।
गच्छन्त्यास्तव साहसं न सहते तन्वद्भि संगोपनं धम्मि-
ल्लच्युतमल्लिकापरिमलप्रौढो निशीथानिलः ॥ २० ॥ जाताः
प्रासादपालीकनकवलभिकान्यस्तमाणिक्यदीपच्छायाविच्छर्द-
तुच्छीकृतविरलतमा ये निशीथान्धकाराः । तेऽमी स्फारीक्रि-
यन्ते प्रतिविशिखमितः कान्तसंकेतधावद्दामभ्रूसुक्तनेत्रोत्प-
लतरलतरत्तारकामेचकिन्ना ॥ २१ ॥ उत्तंसः केकिपिच्छैर्म-
रकतवल्यैः श्यामले दोःप्रकाण्डे हारः सान्द्रेन्द्रनीलैर्मृगम-
दरचितो वक्रपत्रप्रपञ्चः । नीलाब्जैः शेखरश्रीरसितवसनता
चेत्यमीकामिसारे संप्रत्येणेक्षणानां तिमिरभरसखी वर्तते
वेषलीला ॥ २२ ॥ मलयजरसविलिप्ततनवो नवहारलतावि-
भूषिताः सिततरदन्तपत्रकृतवक्ररुचो रुचिरामलाशुकाः । श-
शभृति विततधाम्नि धवलयति धरामविभाव्यता गताः प्रिय-
वसार्तिं प्रयान्ति सुखमेव निरस्तभियोऽभिसारिकाः ॥ २३ ॥

नक्षत्रोदयवर्णनम् ।

घनतरतिमिरघुणोत्करजग्धानामिव पतन्ति काष्ठानाम् ।
छिद्रैरमीमिरुद्धमिः किरणव्याजेन चूर्णानि ॥ १ ॥ उद्धतुं
किल शैलकेलिरभसस्तानि पाथोनिधेरन्तर्भूषणमौक्तिकानि
दिविजस्त्रीमिः समुत्कण्ठया । गाढं तत्र निमज्जितेन रविणा
बद्धा दृढं रश्मिभिः प्रोत्क्षिप्तानि निपत्य तानि गगने तारा-
पदेशं दधुः ॥ २ ॥

चन्द्रोदयवर्णनम् ।

ततः कुमुदनाथेन कामिनीगण्डपाण्डुना । नेत्रानन्देन
चन्द्रेण माहेन्द्री दिगलंकृता ॥ १ ॥ कुमुदेष्वधिकं भान्ति
पतिताश्चन्द्ररश्मयः । अतिप्रकृष्टशीलेषु कुलेष्विव समृद्धयः
॥ २ ॥ आनन्दं कुमुदादीनामिन्दुः कन्दलयन्नयम् । लङ्घ-
यत्यम्बराभोगं हनूमानिव सागरम् ॥ ३ ॥ पिनष्टीव तर-
ङ्गाग्रैः समुद्रः फेनचन्दनम् । तदादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव
दिगङ्गनाः ॥ ४ ॥ नयनानन्ददायीन्दोर्विम्बमेतत्प्रसीदति ।
अधुना विनिरुद्धाशं प्रविशीर्णमिदं तमः ॥ ५ ॥ नाशयन्तो
घनध्वान्तं तापयन्तो वियोगिनः । पतन्ति शशिनः पादा
भासयन्तः क्षमातलम् ॥ ६ ॥ ज्योत्स्नाचयः पयःपूरस्तारकाः
कैरवाणि च । राजति व्योमकासारराजहंसः सुधाकरः
॥ ७ ॥ इदमाभाति गगने मिन्दानं संततं तमः । अमन्द-
नयनानन्दकरं मण्डलमैन्दवम् ॥ ८ ॥ उदयतटान्तरित-
मियं प्राचीं सूचयति दिङ्मिशानाथम् । परिपाण्डुना मुखेन
प्रियमिव हृदयस्थितं रमणी ॥ ९ ॥ अथ पथिकवधूदहनः
शनकैरुदभून्निशाकरालोकः । कुमुदप्रबोधदूतो व्यसनगुरुश्च-
क्रवाकीणाम् ॥ १० ॥ त्रिनयनचूडारत्नं मित्रं सिन्धोः कुमु-
द्वतीदयितः । अयमुदयति घुसृणारुणरमणीवदनोपमश्चन्द्रः
॥ ११ ॥ हंसो यथा राजति पञ्जरस्थः सिंहो यथा
मन्दरकन्दरस्थः । वीरो यथा दर्पितकुञ्जरस्थश्चन्द्रोऽपि
बभ्राम तथाम्बरस्थः ॥ १२ ॥ आकाशवापीसितपुण्डरीकं
शौणोपलं मन्मथसायकानाम् । पश्योदितं शारदमम्बुजाक्षि
संध्याङ्गनाकन्दुकमिन्दुबिम्बम् ॥ १३ ॥ वीथीषु वीथीषु वि-
लासिनीना मुखानि सवीक्ष्य शुचिस्मितानि । जालेषु जालेषु करं
प्रसार्य लावण्यमिक्षामटतीव चन्द्रः ॥ १४ ॥ नमोलता-
कुञ्जमुपागतायाः प्रमोदपर्याकुलतारकायाः । निशाङ्गनायाः

स्फुरता करेण शशी तमःकक्षुकमुन्मुमोच ॥ १५ ॥
मनोजराजस्य सितातपत्रं श्रीखण्डचित्र हरिदङ्गनायाः ।
विराजति व्योमसर.सरोज कर्पूरपूरप्रभमिन्दुबिम्बम् ॥ १६ ॥
अथ मन्मथवाहिनीपरागः किमपि ज्योतिरुदस्फुरत्पुर-
स्तात् । तिमिरस्य जरा चकोरकूरं कुलटाकेलिवनीदवा-
नलार्चिः ॥ १७ ॥ नवकुङ्कुमचर्चिका रजन्या गग-
नाशोकतरोः प्रवालपङ्क्तिः । मणिकुन्तलता स्वरस्य मन्ये
शशिनः प्राथमिकी मयूखलेखा ॥ १८ ॥ उपोढरागेण
विलोलतारकं तथा गृहीत शशिना निशामुखम् । यथा स-
मस्त तिमिराशुकं तथा पुरोऽपि रागाद्गलितं न लक्षितम्
॥ १९ ॥ करमुदयमहीधरस्तनाग्रे गलिततमःपटलांशुके
निवेश्य । विकसितकुमुदेक्षणं विचुम्बत्ययममरेशदिशो मुखं
सुधांशुः ॥ २० ॥ अन्धकारगरलं यतो जगन्मोहकारि
भृशमत्ति नित्यशः । उज्ज्वलं जठरमोषधीपतेरञ्जनाभमभव-
त्ततः प्रिये ॥ २१ ॥ मानिनीजनविलोचनपातानुष्णवाष्पक-
लुषान्प्रतिगृह्णन् । मन्दमन्दमुदितः प्रययौ खं भीतभीत
इव शीतमयूखः ॥ २२ ॥ शंकरार्धतनुबद्धपार्वतीकुङ्कुमान्तकु-
चकोरकाकृतिः । सूच्यते कमलिनीमिरुन्नमत्पद्मकोशकरली-
लया शशी ॥ २३ ॥ इन्दुरिन्दुरिति किं दुराशया बिन्दुरेष
पयसो विलोक्यते । नन्विदं विजयते मृगीदृशः श्यामको-
मलकपोलमाननम् ॥ २४ ॥ रुद्धनिर्गमनमा दिनक्षयात्पूर्व-
दृष्टतनुचन्द्रिकाक्षितम् । एतदुद्गिरति रात्रिचोदिता दिग्रह-
स्यमिव चन्द्रमण्डलम् ॥ २५ ॥ पश्य पक्कफलिनीफलत्विषा
विम्बलाञ्छितवियत्सरोम्भसा । विप्रकृष्टविवरं हिमाशुना च-
क्रवाकमिथुनं विडम्ब्यते ॥ २६ ॥ अङ्गुलीभिरिव केशसं-
चयं संनियम्य तिमिरं मरीचिभिः । कुञ्जलीकृतसरोजलो-
चनं चुम्बतीव रजनीमुखं शशी ॥ २७ ॥ रक्तभावमपहाय
चन्द्रमा जात एव परिशुद्धमण्डलः । विक्रिया न खलु का-
लदोषजा निर्मलप्रकृतिषु स्थिरोदया ॥ २८ ॥ उन्नतेषु
शशिनः प्रभा स्थिता निम्नसंश्रयपरं निशातमः । नूनमात्मस-
दृशी प्रकल्पिता वेधसैव गुणदोषयोगतिः ॥ २९ ॥ चन्द्र-
पादजनितप्रवृत्तिभिश्चन्द्रकान्तजलबिन्दुभिर्गिरिः । मेखलात-
रुषु निद्रितानमून्बोधयत्यसमये शिखण्डिनः ॥ ३० ॥
उन्नतावनतभागवत्तया चन्द्रिका सतिमिरा गिरेरियम् ।
भक्तिभिर्बहुविधाभिरर्पिता भाति भूतिरिव मत्तदन्तिनः ॥ ३१ ॥
एतदुच्छ्वसितपीतमैन्दव सोढुमक्षममिव प्रभारसम् । सुक्तप-
द्पदविरावमञ्जसा भिद्यते कुमुदमा निबन्धनात् ॥ ३२ ॥
आननानि हरिणीनयनानामद्भुतानि च समीक्ष्य जगत्याम् ।

१ विरहिणीकपोलवत्पाण्डुरेण २ प्राची. ३ चन्द्रम्. ४ आ-
काश एव वापी तस्या श्वेतकमलम्. ५ शाणपाषाण शस्त्रादि-
तीक्ष्णकरणार्ह पाषाण इति यावत् ६ सौन्दर्यस्य याचनाम्.
४० सु० २० भा०

१ चकोराणा कूरमोदनम् भोजनमिति यावत्.

लज्जयैव घनमण्डलीनो मन्दमन्दमहेन्दुरुदेति ॥ ३३ ॥
 व्यानशे शशधरेण विमुक्तः केतकीकुसुमकेसरपाण्डुः ।
 चूर्णसुष्टिरिव लम्बितकान्तिर्वासवस्य दिशंशुसमूहः ॥ ३४ ॥
 उज्ज्वती शुचमिवाशु तमिस्रामन्तिक व्रजति तारकराजे ।
 दिक्प्रसादगुणमण्डनमूहे रश्मिहासविशदं सुखमैन्द्री ॥ ३५ ॥
 नीलनीरजनिभे हिमगौरं शैलरुद्धवपुषः सितरश्मेः । खे र-
 राज निपतत्करजाल वारिधेः पयसि गाङ्गमिवात्मः ॥ ३६ ॥
 धां निरुन्धदतिनीलघनामं ध्वान्तमुद्यतकरेण पुरस्तात् ।
 क्षिप्यमाणसितेतरभासा शशुनेव करिचर्म चकासे ॥ ३७ ॥
 अन्तिकान्तिकगतेन्दुविस्मृष्टे जिह्वतां जहति दीधितिजाले ।
 निःसृतस्तिमिरमारनिरोधादुच्छसन्निव रराज दिगन्तः ॥ ३८ ॥
 लेखया विमलविद्रुमभासा सतत तिमिरमिन्दुरुदासे । दं-
 द्रया कनकटङ्कपिशङ्ग्या मण्डल भुव इवादिवराहः ॥ ३९ ॥
 दीपयन्नथ नमः किरणौघैः कुङ्कुमारुणपयोधरगौरः । हेम-
 कुम्भ इव पूर्वपयोधेरुन्ममज्ज शनकैस्तुहिनांशुः ॥ ४० ॥
 उद्वेतेन्दुमविमिन्नतमिस्रां पश्यति स रजनीमवितृप्तः । व्यं-
 शुक्लस्फुटमुखीमतिजिह्वा श्रीडया नववधूमिव लोकः ॥ ४१ ॥
 न प्रसादमुचित गमिता द्यौर्नोद्धतं तिमिरमद्रिवनेभ्यः ।
 दिङ्मुखेषु न च धाम विकीर्णं भूषितैव रजनी हिमभासा ॥ ४२ ॥
 श्लिष्यतः प्रियवधूरुपकण्ठं तारकास्ततकरस्य हिमांशोः ।
 उद्वमन्नमिरराज समन्तादङ्गराग इव लोहित-
 रागः ॥ ४३ ॥ प्रेरितः शशधरेण करौघः संहतान्यपि
 तुनोद तमासि । क्षीरसिन्धुरिव मन्दरमिन्नः काननान्यविर-
 लोच्चतरूणि ॥ ४४ ॥ शारतां गमितया शशिपादैश्छायया
 विटपिनां प्रतिपेदे । न्यस्तशुक्लबलिचित्रतामिस्तुल्यता
 वसतिवेश्ममहीभिः ॥ ४५ ॥ गन्धमुद्धतरजःकरणवाही विक्षि-
 पन्विकसतां कुसुदानाम् । आदुधाव परिलीनविहङ्गा यामि-
 नीमरुदपा नवराजीः ॥ ४६ ॥ सविधातुमभिषेकमुदासे म-
 न्मथस्य लसदंशुजलौघः । यामिनीवनितया ततचिह्नः सो-
 त्पलो रजतकुम्भ इवेन्दुः ॥ ४७ ॥ ओजसापि खलु नून-
 मनूनं नासहायमपयाति जयश्रीः । यद्विभुः शशिमयूखसखः
 सन्नाददे विजयि चापमनङ्गः ॥ ४८ ॥ कलितमन्वरमाक-
 लयन्करैर्दितपङ्कजकोशपयोधरः । विकसदुत्पलनेत्रविलो-
 कितः सखि निशा सरसीकुरते विधुः ॥ ४९ ॥ वसुधा-
 न्तनिःसृतमिवाहितेः पटलं फणामणिसहस्ररुचाम् । स्फुरदं-
 शुजालमथ शीतरुचः ककुभ समस्कुरुत माघवनीम् ॥ ५० ॥
 विगदप्रभापरिगत विवभावुटयाचलव्यवहितेन्दुवपुः । सुख-
 मप्रकाशदगनं गनकैः सविलासहासमिव शक्रदिशः ॥ ५१ ॥
 कलया तुषारकिरणस्य पुरः परिमन्दमिन्नतिमिरौघजटम् ।

क्षणमभ्यपद्यत जनैर्न मृषा गगने गणाधिपतिमूर्तिरिति
 ॥ ५२ ॥ नवचन्द्रिकाकुसुमकीर्णतमःकवरीभृतो मलयजा-
 र्द्रमिव । ददशे ललाटतटहारि हरेर्हरितो सुखे तुहिनरश्मि-
 दलम् ॥ ५३ ॥ प्रथम कलामवदथार्धमथो हिमदीधितिर्म-
 हदभूदुदितः । दधति भ्रुवं क्रमश एव न तु द्युतिशालिनो-
 ऽपि सहसोपचयम् ॥ ५४ ॥ उदमज्जि कैटभजितः शय-
 नादपनिद्रपाण्डुरसरोजरुचा । प्रथमप्रभुद्धनदराजसुताः
 वदनेन्दुनेव तुहिनद्युतिना ॥ ५५ ॥ अथ लक्ष्मणानुगत-
 कान्तवपुर्जलधिं विलङ्घ्य शशिदाशरथिः । परिवारितः
 परित ऋक्षगणैस्तिमिरौघराक्षसकुलं विभिदे ॥ ५६ ॥ उप-
 जीवति स सततं दधतः परिमुग्धतां वणिगिवोडुपतेः ।
 घनवीथिवीथिमवतीर्णवतो निधिरम्भसासुपचयाय कलाः
 ॥ ५७ ॥ रजनीमवाप्य रुचमाप शशी सपदि व्यभूषय-
 दसावपि ताम् । अविलम्बितक्रममहो महतामितरेतरोपकृ-
 तिमञ्जरितम् ॥ ५८ ॥ दिवसं भृशोष्णरुचिपादहता रुद-
 तीमिवानवरतालिरुतैः । सुहुरामृशानृगधरोऽग्रकरैरुदशिश्न-
 सत्कुसुदिनीवनिताम् ॥ ५९ ॥ प्रतिकामिनीति ददशुश्चकिताः
 खरजन्मधर्मपयसोपचिताम् । सुदशोऽमिभर्तृशशिरश्मिगल-
 ज्जलविन्दुमिन्दुमणिदारुवधूम् ॥ ६० ॥ अमृतद्रवैर्विदधद-
 व्जदशामपमार्गमोषधिपतिः स करैः । परितो विसर्पिं परि-
 तापि भृश वपुषोऽवतारयति मानविषम् ॥ ६१ ॥ अम-
 लात्मसु प्रतिफलन्नमितस्तरुणीकपोलफलकेषु सुहुः । विस-
 सार सान्द्रतरमिन्दुरुचामधिकावभासितदिशा निकरः ॥ ६२ ॥
 उपगूढवेलमलघूर्मिभुजैः सरितामचुक्षुभदधीशमपि । रजनी-
 करः किमिव चित्रमहो यदुरागिणा गणमनङ्गलघुम् ॥ ६३ ॥
 भवनोदरेषु परिमन्दतया शयितोऽलसः स्फटिकयष्टिरुचः ।
 अवलम्ब्य जालकसुखोपगतानुदतिष्ठदिन्दुकिरणान्मदनः
 ॥ ६४ ॥ अविभावितेषुविषयः प्रथमं मदनोऽपि नूनमभव-
 त्तमसा । उदिते दिशः प्रकटयत्यमुना यदधर्मधाम्नि धनुरा-
 चकृषे ॥ ६५ ॥ युगपद्विकासमुदयाद्गमिते शशिनः शिली-
 सुखगणोऽलभत । द्रुतमेत्य पुष्पधनुषो धनुषः कुसुदेऽङ्ग-
 नामनसि चावसरम् ॥ ६६ ॥ ककुभां सुखानि सहसोऽब्ज-
 लयन्दधदाकुलत्वमधिक रतये । अदिदीपदिन्दुरपरो दहनः
 कुसुमेपुमन्निनयनप्रभवः ॥ ६७ ॥ ख्याता वयं समधुपा
 मधुकोशवत्यश्चन्द्रः प्रसारितकरो द्विजराज एषः । अस्वत्स-
 मागमकृतोऽस्य पुनर्द्वितीयो मा भूत्कलङ्क इति सकुचिता
 नलिन्यः ॥ ६८ ॥ उद्गर्भहृणतरुणीरमणोपमर्दमुद्योन्नतस्त-
 ननिवेशनिभ हिमांशोः । विम्बं कठोरविसकाण्डकडारमेत-
 द्रम्भापदं प्रथममग्रकैर्व्यनक्ति ॥ ६९ ॥ ताराक्षतान्प्रति-

किरन्कलकण्ठनादान्मन्त्राक्षराणि निगदन्कुसुमेपुरेपः । ला-
भाय वासरमणेशुपितस्य सायं संचारयत्यमृतदीधितिकांस-
पात्रम् ॥ ७० ॥ एतद्विभाति चरमाचलचूडचुम्बिडिण्डा-
रपिण्डरुचिशीतमरीचिविम्बम् । उज्ज्वालितस्य रजनीं
मदनानलस्य धूमं दधत्प्रकटलाञ्छनकैतवेन ॥ ७१ ॥ भूय-
स्तराणि यदमूनि तमस्त्रिनीपु ज्यौत्स्त्रीपु च प्रविरलानि ततः
प्रतीमः । संध्यानलेन भृशमम्बरमूपिकायामावर्तितैरुडुभि-
रेव कृतोऽयमिन्दुः ॥ ७२ ॥ उज्जृम्भते कुमुदिनीसुकृतं
मृगाङ्को विप्रविकीर्णपरिपाटलरश्मिदण्डः । उत्सूतविद्रुम-
कुलो जलवेस्तरङ्गादुत्क्षिप्यमाण इव कश्चन राजकम्बुः
॥ ७३ ॥ गगनविपिनसिंहः कामभूपातपत्रं निखिलदिग-
वलानां कन्दुकं क्रीडनाय । मणिरिव रतिमर्तुः कामर्षणः
पार्वणोऽयं जयति कुमुदवन्धुर्वन्धुरश्चन्द्रविम्बः ॥ ७४ ॥
अयमुदयति चन्द्रो वारिधेरन्तुगर्भादमृतकणकरालैरशुभि-
र्दाप्यमानः । भुजगगयनवक्षोहर्म्यदेशे ललन्त्या वदनमिव
यदृच्छोत्तानितं विश्वमातुः ॥ ७५ ॥ अयमुदयति चन्द्रश्च-
न्द्रिकाधौतविश्वः परिणतविमलिभिः व्योम्नि कर्पूरगौरः ।
ऋजुरजतशलाकास्यार्धिमिर्भयस्य पादैर्जगदमलमृणालीपञ्जरस्थं
विभाति ॥ ७६ ॥ उदयति कलमन्द्रैः कण्ठतालैरलीना
कुमुदसुकुलकेषु व्यञ्जयन्नङ्गहारान् । मदसुखरचकोरीतोय-
कर्मान्तिकोऽयं तुहिनरुचिरधामा दक्षिणं लोकचक्षुः ॥ ७७ ॥
मृगाङ्कोऽयं घृत्ते गगनजलतः फेनतुलनां सितच्छत्राकारां
मदननृपतेर्विश्वजयिनः । त्रियामारामाया मलयजविशेषप्र-
तिकृतिं जगद्धात्रीदेव्या मणिसुकुटलक्ष्मीं च विमलाम्
॥ ७८ ॥ कपाले मार्जारः पय इति कराछेदि शशिनस्तरु-
च्छिद्रप्रोतान्विसमिति करी सकलयति । रतान्ते तल्पस्थान्-
न्हरति वनिताप्यशुकमिति प्रभामत्तश्चन्द्रो जगदिदमहो
विप्लवयति ॥ ७९ ॥ अयं नेत्रादत्रेजनि रजनीवल्लभ इति
भ्रमः कोऽयं प्रज्ञापरिचयपराधीनमनसाम् । सुधानामाधारः
स खलु रतिविम्बाधरसुधारसासेकस्त्रिगधादजनि नयनात्पुष्प-
धनुषः ॥ ८० ॥ जटाभाभिर्भाभिः करघृतकलङ्काक्षवलयो
वियोगिव्यापत्तेरिव कलितवैराग्यविशदः । परिप्रेङ्खत्तारापरि-
करकपालाङ्किततले शशी भस्मापाण्डुः पितृवन इव व्योम्नि
चरति ॥ ८१ ॥ तथा पौरस्त्याया दिशि कुमुदकेदारकलि-
काकवाटघ्नीमिन्दुः किरणलहरीमुल्लसयति । समन्तादुन्मील-
द्वहलजलविन्दुस्तवकिनो यथा पुञ्जायन्ते प्रतिगुडकमेणा-
ङ्कमणयः ॥ ८२ ॥ सुधारश्मिः सद्यस्तिमिरनिकरान्त
विरचयन्नलिन्देभ्यः स्रन्दं शशिमणिसमुत्थं च वितरन् ।
उदेत्यादौ रक्ताम्बुजसमरुचिः कैरववने प्रमोद तन्वानो

मधुपवनितागीतिमधुरम् ॥ ८३ ॥ त्रिनयनजटावल्लीपुष्पं
निशावदनसितं ग्रहकिसलय संध्यानारीनितम्बनखक्षतिः ।
तिमिरमिदुरं व्योम्नः शृङ्गं मनोभवकार्मुकं प्रतिपदि नवस्ये-
न्दोर्विम्बं सुखोदयमस्तु नः ॥ ८४ ॥ प्रथममरुणच्छायस्ता-
वत्ततः कनकप्रभस्तदनु विरहोत्ताम्यत्तन्वीकपोलतलद्युतिः ।
उदयति ततो ध्वान्तध्वसक्षमः क्षणदामुखे सरसविसिनीक-
न्दच्छेदच्छविर्भृगलान्छनः ॥ ८५ ॥ मयूखनखरनुत्तिमिर-
कुम्भिकुम्भस्थलोच्छलत्तरलतारकागणविकीर्णसुक्तागणः । पु-
रंदरहरिद्वरीकुहरगर्भसुप्तोत्थितस्तुपारकरकेसरी गगनकाननं
गाहते ॥ ८६ ॥ प्रसारणपरैः करैः प्रकटितानुरागोदये
सुधाकिरणकामुके त्वरितमम्बरालम्बिनि । तदा विगलितो-
ल्लसत्तिमिरजालनीलांशुका पुरंदरदिगङ्गना पुलकितैव तारा-
गणैः ॥ ८७ ॥ कलानिधिरय रवेः समुपलभ्य रूपं स्वय
दिनान्तसमयेऽस्पृशत्सपदि पद्मिनी रागवान् । धैवान्यकर-
सगमान्सुकुलितेति पूर्वार्कृतिं समीक्ष्य जहसुः प्रियां ध्रुवम-
भूदतः पाण्डुरः ॥ ८८ ॥ दर्पद्रेकः कुसुमधनुषो जीवित
कैरवाणा जीवजीवप्रणयगरिमा भाग्यराशिर्निशायाः । शृङ्गा-
रश्रीललितहसितं पानपात्रं सुराणां पौरस्त्याद्रेर्जयति शिखरं
किं तमः स्यातुमीष्टे ॥ ८९ ॥ तैः सर्वज्ञीभवदभिस्रतानेत्र-
सिद्धाङ्गनैर्वा नीरन्ध्रैर्वा त्रिभुवनदशामन्धपट्टैस्तमोभिः ।
व्याप्त पृथ्वीवलयमखिल क्षालयन्नुच्छलद्विच्योत्स्राजालैरय-
मुदयते शर्वरीसार्वभौमः ॥ ९० ॥ पश्योदेति वियोगिनी-
दिनमणिः शृङ्गाररक्षामणिस्तारामौक्तिकहारनायकमणिश्च-
ण्डीगचूडामणिः । प्रौढानङ्गभुजंगमस्तकमणिः कदर्पसीम-
न्तिनीकाक्षीमध्यमणिश्चकोरपरिपञ्चिन्तामणिश्चन्द्रमाः ॥ ९१ ॥
अकारो मदनद्विजस्य गगर्नकोडैकदंष्ट्राङ्कुरस्तारामौक्तिकशु-
क्तिरन्धतमसस्तम्बेरमस्याङ्कुशः । शृङ्गारार्गलकुक्षिका विरहि-
णीमर्मच्छिदा कर्तरी सध्यावारवधूनखक्षतिरिय चान्द्री कला
राजते ॥ ९२ ॥ सैर कैरवकोरकान्विदलयन्तूनां मनो
दोलयन्नम्भोजानि निमीलयन्मृगदृशां मानं समुन्मूलयन् ।
ज्योत्स्ना कन्दलयन्दिशो धवलयन्नम्भोधिसुद्वेलयन्कोकाना-
कुलयस्तमः कवलयन्मिन्दुः समुज्जृम्भते ॥ ९३ ॥ एष
स्वर्गतरंगिणीजलमिलद्विगन्तिदन्तद्युतिर्भ्रश्यद्राजतकुम्भवि-
भ्रमधरः शीतांशुरभ्युद्यतः । हसीयत्यमलाम्बुजीयति लस-
त्पिण्डपरिण्डीयति स्फारस्फाटिककुण्डलीयति दिगमान-

१ सर्गात् २ पति ३ पूर्ववदाकृति स्वरूप यस्य तथा वि-
न्वम् प्रथम पद्मिनीदर्शनेन विकृताकृति पश्चान्मुकुलीभावेन नि-
राशतया विकारापगमेन स्वरूपस्थितिं प्राप्तमित्यर्थः. ४ कैरविष्य.
५ विरहिणीना सर्ववत्तापक. ६ वराह. ७ उदाटनसाधनम्.

न्दकन्दीयति ॥ ९४ ॥ अद्यापि स्तनशैलदुर्गविषमे सीम-
न्तिनीना हृदि स्थातुं वाञ्छति मान एष धिगिति क्रोधा-
दिवालोहितः । उद्यद्दूरतरप्रसारितकरः कर्पत्यसौ तत्क्षणा-
स्फुल्लकैरवकोशनिःसरदलिश्रेणीकृपाण शशी ॥ ९५ ॥
कैलासायितमद्रिभिर्विदपिभिः श्वेतातपत्रायित मृत्पङ्केन
दधीयितं जलनिधौ दुग्धायितं वारिभिः । मुक्ताहार-
लतायितं व्रततिभिः शङ्खायितं श्रीफलैः श्वेतद्वीपजनायित
जनपदैर्जाते शशाङ्कोदये ॥ ९६ ॥ पीयूषाश्रपण जगन्नयद-
शामालानलेखालवो विश्वोन्माथहुताशनस्य ककुभासुद्धाटिनी
कुञ्चिका । वीरेषु प्रथमा च पुष्पधनुषो रेखा मृगाक्षीसुख-
श्रीणा च प्रतिराजवीजमधिकानन्दी नवश्चन्द्रमाः ॥ ९७ ॥
दिग्बालाकरकन्दुकः सरवधूसीमन्तमुक्तामणिः कामक्षोणि-
पतेर्विहारवलभीनिर्व्यूहपारावतः । हृद्व्योशि विकीर्णतारक-
मणिः श्यामा वणिक्सुभ्रुवः स्फारः स्फाटिकसंपुटः कुमुदि-
नीकान्तोऽयमुन्मीलति ॥ ९८ ॥ यातस्यास्तमनन्तरं
दिनकृतो वेपेण रागान्वितः स्वैरं शीतकरः करं कमलिनी-
मालिङ्गितु योजयन् । शीतस्पर्शमुपेत्य संप्रति तया रुद्धे
सुखाम्भोरुहे हासेनेव कुमुद्वतीवनिताया वैलक्ष्यपाण्डकृतः ।
॥ ९९ ॥ एतत्कोककुटुम्बिनीजनमनःशल्य चकोराङ्गनाच-
क्षूकोटिकपाटयोर्धटितयोरुद्धाटिनी कुञ्चिका । दग्धस्यापि
नवाङ्कुरः सरतरोरार्द्रागसां प्रेयसीमानोद्गमगजाङ्कुशो विज-
यते मुग्ध सुधांशोर्वपुः ॥ १०० ॥ क्षीराव्वेर्लहरीषु फेन-
धवलाश्चन्द्रोपलेषु सवत्पाथःसीकरिणो विकासिकुमुदकोडे
रजःपिङ्गराः । उन्मीलन्ति चकोरचक्षुगहने छिन्नप्ररूढाश्चम-
त्कुर्वन्तः प्रियविप्रयुक्तरमणीगात्रे सुधांशोः कराः ॥ १०१ ॥
घ्वान्तौघे शितिकण्ठकण्ठमहसि प्राप्ते प्रतीचीमुख प्राचीमञ्चति
किं च दुग्धलहरीमुग्धे विधोर्धामनि । एतत्कोकचकोरशो-
करभसम्लानप्रसन्नोच्छसदृक्पातोर्मिकदम्बसुम्बितमिव त्रैलो-
क्यमाभासते ॥ १०२ ॥ शीताशुस्फटिकालवालवलयद्रागु-
हसत्कौमुदीवहीनूतनपल्लवाश्वितमिव प्राप्य क्षणं ताप्रताम् ।
चक्ष्वन्तचकोरचक्षुघटनाच्छिन्नाग्रकाण्डस्युतक्षीरस्यन्दनिर-
न्तराप्सुतमिव श्वेत वियद्भासते ॥ १०३ ॥ यः श्रीखण्डत-
मालपत्रति दिग्गः प्राच्या सरक्ष्मापतेः पाण्डुच्छत्रति दन्त-
पत्रति वियलक्ष्मीकुरङ्गीदृशः । कैलिश्वेतसहस्रपत्रति रतेः
किं च क्षपायोषितः क्रीडाराजतसीधुपात्रति शशी सोऽयं
जगन्नेत्रति ॥ १०४ ॥ ये पूर्वं यवसूचिसूत्रसुहृदो ये
केतकाग्रच्छदच्छायासाम्यभृतो मृणाललतिकालावण्यभाजो-
ऽत्र ये । ये धाराम्बुविडम्बिनः क्षणमथो ये तारहारश्रियस्तेऽभी
स्फाटिकदण्डहम्बरजितो जाताः सुधांशोः कराः ॥ १०५ ॥ सद्य-

श्चन्दनपङ्कपिच्छिलमिव व्योमाङ्गणं कल्पयन्पश्यैरावतकान्त-
दन्तमुसलच्छेदोपमेयाकृतिः । उद्गच्छत्ययमच्छमौक्तिकल-
ताप्रालम्बलम्बैः करैर्मुग्धानां सरलेखवाचनकलाकेलिप्रदीपः
शशी ॥ १०६ ॥ कोकानाकुलयंश्चकोरतरुणीवैकल्यमुन्मूलयन्न-
म्भोजानि निमीलयन्कुमुदिनीरुन्मीलयन्सर्वतः । पान्थानाकु-
लतां नयन्कुलवधूचेतः समुल्लासयन्नतं याति दिवापतिः समु-
दयं यात्येष दोषापतिः ॥ १०७ ॥ स्वर्गामामृतपानचारुचपक किं
कामदेवाङ्गनाक्रीडाकन्दुक एष किं सुरनदीङ्घिण्डीरपिण्डः
किमु । किं छत्रं सरभूपतेः किमु यशःपुङ्गं पुरस्तादिदं चेतःसंश-
यकारक समुदितं शीतद्युतेर्मण्डलम् ॥ १०८ ॥ पद्मिन्या दयिते-
ऽनुधावंति रुषा स्व पद्मिनीद्रोहिणं भ्रान्त्वा भीतमना दिगन्त-
मखिलं चन्द्रो जगाहेऽम्बुधिम् । गाढे तत्र च तत्र विह्वलमसुं
कर्पन्ति ताराः पतिं सोऽयं तच्छुभचारिकुङ्कुमरसैः सिक्तोऽरुणो
दृश्यते ॥ १०९ ॥ भानावन्मुदिते तथा मयि गते किं स्यान्मम
प्रेयसी हा हेत्यस्तमितः शशी रसवशादिन्दीवरिण्याः सरन् ।
सोयं सप्रति नीलिमाङ्किततनुस्तस्मादरीदृश्यते ये वै यत्किल
संस्वरन्ति चरमे तद्रूपमेष्यन्ति ते ॥ ११० ॥ आदायामृतपूर्णम-
र्कचषकं शोणारविन्दप्रभे पाणाविन्द्रवधूर्विलोक्य च पुनस्त-
सिन्नभःश्यामिकाम् । चिक्षेपोपरि कोपतः परिजनेऽसशोध्य
दत्ता सुधेयेन तं शशिन प्रशसति जनस्तत्याणिमुक्तासुनुम्
॥ १११ ॥ आनीलां करपल्लवैरपनयन्नच्छां तमःकक्षुकीमाशां
सप्रति वासवीमनुसरन्नक्षीणरागः शशी । अस्याश्च स्तनसङ्घिनी-
मिव वहन्नङ्गेन कस्तूरिकामालिङ्गत्ययमादरेण रजनीमर्धोन्मि-
षत्तारकाम् ॥ ११२ ॥ यत्पीयूषमयूखमालिनि तमःस्तोमाव-
लीढायुषा नेत्राणामपमृत्सुहारिणि पुरः सूर्योढ एवातिथौ ।
अम्भोजानि पराश्वि तन्निजमघ दत्त्वैव तेभ्यस्ततो गौराङ्गीवद-
नोपमासुकृतमादत्ते पतिर्यज्वनाम् ॥ ११३ ॥ यं प्राक्प्रत्य-
गवागुदक्षि ककुभा नामानि संविभ्रतं ज्योत्स्नाजालक्षलज्झ-
लाभिरभितो लुम्पन्तमन्ध तमः । प्राचीनादचलादितस्त्रिज-
गतामालोकवीजाद्बहिर्निर्यान्त हरिणाङ्गमङ्कुरमिव द्रष्टुं जनो
जीवति ॥ ११४ ॥ स श्रीकण्ठकिरीटकुट्टिमपरिष्कारप्रदीपा-
ङ्कुरो देवः कैरववन्धुरन्धतमसप्राग्भारकुक्षिभरिः । संस्कर्ता नि-
जकान्तिमौक्तिकमणिश्रेणीभिरेणीदृशां गीर्वाणाधिपतेः सुधा-
रसवतीपौरोगवः प्रोदगात् ॥ ११५ ॥ प्राचीनाचलचुम्बिचन्द्र-
मणिभिर्निर्व्यूढपाद्यं निजैर्निर्यासैरुडुभिर्निजेन वपुषा दत्तार्ध-
लाजाञ्जलि । अन्तःप्रौढकलङ्कतुच्छमभितः सान्द्रं परिस्तीर्यते
विम्वाद्ङ्कुरमन्नैशिकतमःसंदोहमिन्दोर्महः ॥ ११६ ॥ सायं
नायमुदेति वासरमणिश्चन्द्रो नु चण्डद्युतिर्दावाभिः कथम-
म्बरे किमशनिः स्वच्छान्तरीक्षे कृतः । हन्तेदं निरणायि

पान्थरमणीप्राणानिलाशाशया धावद्वोरविभावरीविषधभोरी-
गस्य मीमो मणिः ॥ ११७ ॥ प्राणायामोपदेशा सरसिरुहसु-
नेर्यैवनोन्मादलीलागोष्ठीनां पीठमर्दस्त्रिभुवनवनितानेत्रयोः
प्रातराशः । कामासुष्टोमयज्वा शमितकुमुदिनीमौनमुद्रानुरागः
शृङ्गाराद्वैतवादी प्रभवति भगवानेष पीयूषभानुः ॥ ११८ ॥
कलोलक्षितपङ्कत्रिपुरहरशिरःस्वःस्रवन्तीमृणालं कर्पूरक्षोद-
जालं कुसुमशरवधूसीधुभृङ्गारनालम् । एतद्गुग्धाब्धिवन्धो-
र्गगनकमलिनीपत्रपानीयविन्दोरन्तस्तोषं न केषां किसल-
यति जगन्मण्डनं खण्डमिन्दोः ॥ ११९ ॥ सरम्भोद्रिक्त-
नक्तंसमयदशमुखोच्चण्डदोर्दण्डहेलाकैलासः ससलोकीजयसु-
दितमनोजन्मवादित्रशङ्खः । लोलाक्षीगण्डपालीलवणिमजल-
धेरुद्रतः फेनपिण्डः पश्य व्योमावकाशं विशति विरहिणां
दत्तशङ्कः शशाङ्कः ॥ १२० ॥ कैतन्मार्तण्डविम्बं सरसि
सरसिजश्रेणिहास्यं क्व यातं कैते याता रथाङ्गाः सपदि
गतहियः क्व प्रविष्टा मरालाः । संध्यारागारुणाङ्गः कुपित
इव पतिः प्रोद्यतोऽयं हिमांशुर्मन्ये हर्षादिवेयं हसति कुमु-
दिनी जाग्रतीवाल्लिनादैः ॥ १२१ ॥ प्राचीभागे सरागे
धरणिविरहिणीकलान्तवक्त्रे समुद्रे निद्रालौ नीरजालौ विक-
सति कुमुदे निर्विकारे चकोरे । आकाशे सावकाशे तमसि
शममिते नागलोके सगोके कंदर्पे मन्ददर्पे वितरति किरणा-
व्यावरीसार्वभौमः ॥ १२२ ॥

चन्द्रकलावर्णनम् ॥ अकलङ्कचन्द्रकलया कलिता
सा भाति वारुणी तरुणी । भालस्थलीव शभोः संध्याध्या-
नोपविष्टस्य ॥ १२३ ॥

ज्योत्स्नावर्णनम् ॥ दलविततिभृतां तले तरुणामिह
तिलतण्डुलित मृगाङ्करोचिः । मदचपलचकोरचक्षुकोटीकव-
लनतुच्छमिवान्तरान्तराभूत् ॥ १२४ ॥ आलोक्य चन्द्रम-
समभ्युदितं समन्ताद्द्वेद्वेदूर्ध्वमिचलत्कलशाम्बुराशेः । विष्व-
ग्विसारिपरमाणुपरम्परैव ज्योत्स्नात्मना जगदिदं धवलीक-
रोति ॥ १२५ ॥ सितकिरणकपोलीमालिमालोकयन्ती तिमि-
रविरहतापव्याकुलां व्योमलक्ष्मीम् । रजनिरमलताराशीकरैः
सिक्तमस्याः परिमलयति गात्रं चन्द्रिकाचन्दनेन ॥ १२६ ॥
अपि पिवत चकोराः कृत्स्नमुन्नाम्य कण्ठ क्रमकवलनचञ्च-
ञ्चवश्चन्द्रिकाम्भः । विरहविधुरितानां जीवितत्राणहेतोर्भवति
हरिणलक्ष्मा येन तेजोदरिद्रः ॥ १२७ ॥ सह कुमुदकदम्बैः
काममुल्लासयन्तः सह घनतिमिरौघैर्यमुत्सारयन्तः । सह
सरसिजखण्डैः स्वान्तमामीलयन्तः प्रतिदिशममृतांगोरंशवः
संचरन्ति ॥ १२८ ॥ भास्वत्कर्कशगाणचक्रकषणैराकाशका-
लायसाद्यच्चूर्णं निविडं निपत्य तम इत्याख्यां जगत्या-

मगात् । यच्चन्द्रोश्चलसिद्धपारदमहाविन्दोः समायोगतो
जातं रूप्यरजोमयं वयमिदं ज्योत्स्नां समाचक्ष्महे ॥ १२९ ॥
एतत्तर्क्य कैरवक्त्रमहरे शृङ्गारदीक्षाशुरौ दिक्कान्तासुकुरे
चकोरसुहृदि प्रौढे तुषारत्विषि । कर्पूरैः किमपूरि किं
मलयजैरालेपि किं पारदैरक्षालि स्फटिकोपलैः किमघटि
घावापृथिव्योर्वपुः ॥ १३० ॥ उन्मीलन्ति मृणालकोमल-
रुचो राजीवसवर्तिकासवर्तत्रतवृत्तयः कतिपये पीयूषभानोः
कराः । अप्युस्रैर्धवलीभवत्सु गिरिषु शुब्धोऽयमुन्मज्जता
विश्वेनेव तमोमयो निधिरपामहाय फेनायते ॥ १३१ ॥ किं
नु ध्वान्तपयोधिरेप कतकक्षोदैरिवेन्दोः करैरत्यच्छोऽयमधश्च
पङ्कपटलं छायापदेशाद्भूत् । किं वा तत्करकर्तरीभिरमितो
निस्तक्षणादुक्त्वलं व्योमैवेदमितस्ततश्च पतिताश्छायाच्छ-
लेन त्वचः ॥ १३२ ॥ पौलोमीकुचकुम्भकुङ्कुमरजःस्वाज-
न्यजन्मोद्धताः शीताशोर्धुतयः पुरंदरपुरीसीन्नामुपस्कुर्वते ।
एताभिलिहतीभिरन्धतमसान्युद्भ्रतीभिर्दिशः क्षोणीमास्तृण-
तीभिरन्तरतम व्योमेदमोजायते ॥ १३३ ॥ नैवायं भगवा-
नुदधति गशी गव्यूतिमात्रीमपि धामद्यापि तमस्तु कैरवकुल-
श्रीचाटुकाराः कराः । मञ्चन्ति स्थलसीमि शैलगहनेत्सङ्गेपु
संरुन्धते जीवग्राहमिव क्वचित्क्वचिदपि छायासु गृह्णन्ति च
॥ १३४ ॥ यन्नद्रावितकेतकोदरदलस्रोतश्रियं विभ्रती येयं
मौक्तिकदामगुम्फनविधौ योग्यच्छविः प्रागभूत् । उत्सेच्या
कलशीभिरञ्जलिपुटैर्ग्राह्या मृणालाङ्कुरैः पातव्या च गशिन्य-
सुग्धविभवे सा चन्द्रिका वर्तते ॥ १३५ ॥ सुग्धा दुग्धधिया
गवां विदधते कुम्भानघो वल्लवाः कर्णे कैरवशङ्कया कुवल्यं
कुर्वन्ति कान्ता अपि । कर्कन्धूफलमुच्चिनोति शवरी
मुक्ताफलाकाङ्क्षया सान्द्रा चन्द्रमसो न कस्य कुरुते चित्त-
भ्रम चन्द्रिका ॥ १३६ ॥ इन्दोरस्य त्रियामायुवतिकुचतटी-
चन्दनस्थासकस्य व्योमश्रीचामरस्य त्रिपुरहरजटावहरीको-
रकस्य । कंदर्पक्षोणिपालस्फटिकमणिगृहसैतदाखण्डलाशाना-
सासुक्ताफलस्य स्थगयति जगतीं कोऽपि भासां विलासः
॥ १३७ ॥ लक्ष्मीक्रीडातडागो रतिधवलगृहं दर्पणो
दिवधूनां पुष्पं श्यामालतायास्त्रिभुवनजयिनो मन्मथस्यात-
पत्रम् । पिण्डीभूतं हरस्य क्षितममरसरित्पुण्डरीकं मृगाङ्को
ज्योत्स्नापीयूषवापी जयति सितवृपस्तारकागोकुलस्य ॥ १३८ ॥

सकलङ्कचन्द्रवर्णनम् ॥ दोषागमनमाशङ्क्य रविरप
तिरोहितः । कथमिन्दुः समायाति कुतः शङ्का कलङ्किनः
॥ १३९ ॥ यक्ष विरहिण कंचिन्नासयामास तेजसा । यक्ष
एव विलोमेन सल्लभोऽभृद्धिधौ क्षयः ॥ १४० ॥ शिवभालान-
लोत्थेन धूमयोगेन कालिमा । विधौ शुक्लतरे किं वा इति

मन्मानसागयः ॥ १४१ ॥ इन्दोरेककलाया रुद्रेणोद्धृत्य
 मूर्धनि धृतायाः । स्थानमिव तुच्छमेतत्कलङ्करूपेण परिणमति
 ॥ १४२ ॥ अस्तं गतवति सवितरि पायसपिण्ड सुधाकर
 प्राची । विरचयदम्बरकुण्डमुवि चरति कलङ्कस्तदन्तरे
 काकः ॥ १४३ ॥ कृष्णवर्णहृदयं सितदीप्ति दुर्वियः किल
 कलङ्किनमाहुः । कृष्णवर्णसमुदीरणमात्रादेव यद्वलति
 दृश्यकलङ्कः ॥ १४४ ॥ आयताग्रसितरश्मिनिवद्धं लाञ्छ-
 नच्छविमयीरसदिवधम् । चन्द्रकैतवमस्त्यटचक्रं क्रीडयो-
 त्सृजति किं खरवालः ॥ १४५ ॥ गम्वरारिरमृतं विपगमे
 चन्द्रविम्बकपटात्प्रयुक्तं । यद्वहिः सितमथासितमन्तः प्रोपि-
 तान्दहति दर्शनमात्रात् ॥ १४६ ॥ अयं पुरः पार्वणशर्वरीगः
 किं दर्पणोऽयं रजनिरमण्याः । यतस्तदीयं प्रतिविम्बमक्षि-
 न्संलक्ष्यते लाञ्छनकैतवेन ॥ १४७ ॥ प्रदोषमातङ्गमनङ्ग-
 देवस्तुङ्ग समारुह्य समागतोऽयम् । सिन्दूरिते तस्य सुयांशु-
 कुम्भे किमङ्गुलो लक्ष्मिमिषेण दत्तः ॥ १४८ ॥ मम प्रियां
 करविणीं करेण संतापयामास दिनाधिनाथः । इतीव दुःखै-
 र्विकलः कलावात्स्यां विषं लक्ष्मिमिषेण सद्यः ॥ १४९ ॥ कला-
 विनाथानयनाय सायं कुशुद्धतीप्रेषित एष मृङ्गः । किमिन्दु-
 नालिङ्ग्य सरागमङ्गे कृतः कलङ्कभ्रममातनोति ॥ १५० ॥ नेदं
 नभोमण्डलमन्पुराशिर्नैताश्च तारा नत्रफेनमङ्गाः । नायं शशी
 कुण्डलितः फणीन्द्रो नासौ कलङ्कः शयितो सुरारिः ॥ १५१ ॥
 मधुव्रतांघ्रः कुपितः स्वकीयमधुप्रपापघ्नानिमीलनेन । विम्ब
 समाक्रम्य बलात्सुधागोः कलङ्कर्मङ्गे ध्रुवमातनोति ॥ १५२ ॥
 अत्रान्तरे च कुलटाकुलवर्त्मपातसजातपातक इव स्फुटला-
 ञ्छनश्रीः । वृन्दावनान्तरमवीपयदंशुजालैर्दिकसुन्दरीवदन-
 चन्दनविन्दुरिन्दुः ॥ १५३ ॥ अच्छप्रकाशवति चन्द्रमसि
 प्रियेऽस्मिन्नाह्लादकारिणि सुधावति पूर्णविम्बे । घाता
 विचिन्त्य मनसाखिलदृष्टिपात हर्तुं चकार किमु कज्जलविन्दु-
 योगम् ॥ १५४ ॥ दृष्टे जगद्गुपि कालभुजगमेन तत्रान्व-
 कारमिषमाविरभूद्विषं यत् । संजातलक्ष्मणि तदिन्दुमणौ
 निपाय्य ल्योत्सामये पयसि तद्विपति स घाता ॥ १५५ ॥
 दिग्यत्रतस्तिमिरचूर्णविशेषपूर्णाहुद्वत्त्वरोडुमयरञ्जकविस्फुलि-
 ङ्गात् । कालेन पूर्वगिरिदुर्गजुषा प्रयुक्तो वृत्तोपलो विधुमि-
 घाल्यथिकाहिनस्ति ॥ १५६ ॥ मन्यानभूमिधरमूलशिलास-
 हस्रसंघट्टनव्रणकिर्णैः स्फुरतीन्दुमन्थे । छाया मृगः शशक
 इत्यतिर्षामरोक्तिनेर्षा कथंचिदपि तत्र हि न प्रसक्तिः
 ॥ १५७ ॥ अवाप्तः प्रागल्भ्यं परिणतरुचंः शैलतनये कलङ्को
 नैवायं विलसति शगाङ्गस्य वपुषि । असुष्येय मन्ये विगल-

दमृतस्यन्दशिशिरे रतिश्रान्ता शेते रजनिरमणी गाढसुरसि
 ॥ १५८ ॥ समयगवरो ज्योमारण्ये सुधाशनमक्षिकासुवि-
 हितसुधाविम्बक्षाद्रस्फुरत्पटल प्रति । कलयति कलङ्काख्यं
 धूमं निपीब्य पुनश्च तत्किरति मधुरज्योत्स्नाक्षौद्रं महीतल-
 भाजने ॥ १५९ ॥ रुचिभिरभितष्टङ्कोत्कीर्णैरिव त्रसरेणुभिर्बिन्दु-
 डुमिरपि च्छेदः स्थूलैरिव श्रियते नमः । प्रकृतिमलिनो भा-
 खद्विम्बोन्मृजाकृतकर्मणस्तदयमपि हि त्वष्टुः कुन्दे भविष्यति
 चन्द्रमाः ॥ १६० ॥ तरुणतमालकोमलमलीमसमेतदयं
 कलयति चन्द्रमाः किल कलङ्कमिति श्रुवते । तदनृतमेव
 निर्दयविधुतुददन्तपदत्रणविवरोपदर्शितमिदं हि विभाति
 नमः ॥ १६१ ॥ अङ्क केऽपि शगङ्किरे जलनिघेः पङ्क परे
 मेनिरे सारङ्गं कतिचिच्च सजगदिरे भूच्छायमैच्छन्परे ।
 इन्दोर्यद्वलितेन्द्रनीलशकलज्यामं दरीदृश्यते तत्सोऽन्द्रं निशि
 पीतमन्वतमस कुक्षिस्थमाचक्ष्महे ॥ १६२ ॥ रङ्गावङ्कगते
 त्रिविष्टपवनीखेलत्कुरङ्गीगणैः साक क्रीडनकौतुकेन रमसादु-
 त्तुल्य याते दिवम् । तच्छायानुगतात्ममूर्तिरधुना घर्तुं तमेनं
 शशी मन्द व्यायतरश्मिजालकलितः खायं समारोहति
 ॥ १६३ ॥ काश्मीरेण दिहानमम्बरतलं वामध्रुवामाननद्वै-
 राज्य विदधानमिन्दुदृष्टदां मिन्दानमम्मःसिराः । प्रत्युद्यत्पुर-
 हृतपत्तनवधूदत्तार्धदूर्वाङ्कुरक्षीवोत्सङ्गकुरङ्गमैन्दवमिदं विम्बं
 समुज्जृम्भते ॥ १६४ ॥

नायकागमनावस्थावर्णनम् ।

शुल्कायान्तं बहिः कान्तमसमाप्तविभूषया । भालेऽञ्जनं
 दृगोर्लक्षा कपोले तिलकः कृतः ॥ १ ॥ आगच्छन्सूचितो
 येन येनानीतो गृहं प्रति । प्रथम सखि कः पूज्यः किं काकः
 किं क्रमेलकः ॥ २ ॥ सज्जितसकलगरीरा क्षणे क्षणे मनसि
 किमपि गणयन्ती । उत्सवमिव तं दिवसं मनुते मुग्धा प्रि-
 यागमने ॥ ३ ॥ अम्बुन्नतस्तनसुगा तरलायताक्षी द्वारि
 स्थिता तदुपयानमहोत्सवाय । सा पूर्णकुम्भनवनीरजतोरण-
 क्षक्समारमङ्गलमयलकृत विघत्ते ॥ ४ ॥ आयातो दयित-
 त्तवेति सहसा न श्रद्धेव भाषितं सद्यः समुखतां गतेऽपि
 सुसुखी भ्रान्तिं निजां मन्यते । कण्ठाश्लेषिसुजेऽपि शून्यह-
 दया स्वमान्तरं गङ्गते प्रत्यावृत्तिमियं प्रियस्य कियता प्रत्येतु
 गातोदरी ॥ ५ ॥ द्वारोपान्तरनिर्न्तरे मयि तथा सौन्दर्य-
 सारथिया प्रोलासोरुयुगं परस्परसमासक्तं समासादितम् ।

आनीतं पुरतः शिरोशुक्रमधः क्षिप्तं चले लोचने वाचस्तत्र
निवारितं प्रसन्नं संकोचितं दोलते ॥ ६ ॥

नायकागमने नायिकां प्रति सर्खावचनम् ।

नित्यं मनोरथस्यापि मन्त्रि दुर्गम एव यः । अमवत्संप्रतं
कामं प्रत्यक्षेण विभाति सः ॥ १ ॥ वैर्यमावाय लज्जां च
व्यपर्नाय विलागिनम् । संभावयति किं ननं दिष्ट्या स्त्रयमु-
पस्थितम् ॥ २ ॥ अपाङ्गसंसर्गं तगङ्गितं दृगोर्ब्रुवोरालान्त-
विक्रामि वेष्टनम् । विसारि गेमाखितकञ्चुकं तनोस्तनोति
योऽर्सा सुमग्नौ तत्रागतः ॥ ३ ॥ कलय वलयं धम्मिल्लेऽन्मि-
त्रिवेगय मल्लिकां रचय सिचयं सुक्ताहारं विभूषय सत्वरम् ।
सृगमदमर्षीपत्रालेपं कुरुष्व कपोलयोः सहचरि समायातः
प्रातः न ते हृदयप्रियः ॥ ४ ॥

नायकातिथ्यवर्णनम् ।

आयाते दयिते मरुत्सलमुवासुत्प्रेक्ष्य दुर्लङ्घ्यतां गेहिन्या
परिनोपवाप्यकलिलामासज्य दष्टिं सुखे । दत्त्वा पीलुगमीक-
रीरकवलं चेलाञ्जलेनाद्रादुन्मृष्टं करमस्य केसरसटाभाराभ्रलभं
रजः ॥ १ ॥ बाला वन्दनमालिकाकिसलयप्रन्थानधः कुर्वतः
श्रुत्वा वल्लभवाहनस्य रटितं दासेरकसाङ्गने । आक्रन्दात्सु-
हृदो वनाद्रुजने नामाग्रसद्गादमून्कान्तं श्रीवधपातकात्सर-
मसत्कीर्तः परावर्तयत् ॥ २ ॥ किञ्चित्कम्पितपाणिकङ्कणरवैः
मृष्टं ननु स्वागतं श्रीदानप्रमुखाञ्जया चरणयोन्यस्तं च ने-
त्रोत्पले । द्वागस्यस्तनयुग्ममङ्गलवटे दत्तः प्रवेगो हृदि
स्त्रामिन्किं भवतोऽनिथेः मसुचिनं सन्त्यानयानुष्ठितम् ॥ ३ ॥
दीर्घा वन्दनमालिका विरचिता दृष्ट्यैव नेन्दीवरैः पुष्पाणां
प्रकरः कित्तेन रचितो नो कुन्दजाल्यादिभिः । दत्तः खेदमुचा
पयोधरसरेणार्थ्यो न कुम्भाम्मसा स्त्रैरवावयवैः प्रियस्य वि-
शतस्तन्व्या कृतं मङ्गलम् ॥ ४ ॥

नायकस्य नायिकां प्रति प्रश्नः ।

कृशा केनासि त्वं प्रकृतिरियमङ्गस्य ननु मे मलाघृष्टा
कम्पाद्गुणजनगृहे पाचकतया । सरस्वत्यान्कञ्चिन्नहि नहि
नदीत्येवमवदच्छिरःकम्पं बाला मम हृदि निपत्य प्ररुचिता
॥ १ ॥ कृशासीत्यालीना मलिनवसनासीत्यवनता चिराद्-
द्यासीति स्तनकलयकम्पं प्ररुचिता । परिष्वक्ता यावत्प्रणयप-
द्वीं कामपि गता ततः मारङ्गाक्ष्या हृदयसदने लीनमभवत्
॥ २ ॥ अङ्गानामन्तितानवं कथमिदं कम्पश्च कम्पात्कुतो
सुगंधं पाण्डुकपोलमाननमिति प्राणेश्वरं पृच्छति । तन्व्या स-

वमिदं स्वभावजमिति व्याहृत्य पक्ष्मान्तरव्यापी वाप्यमर-
सत्या चञ्चिता निःश्वस्य सुक्तोऽन्वतः ॥ ३ ॥

प्रणयकलहे नायिकानुनयः ।

अनिर्दयैपमोगस्य रूपस्य मृदुनः कथम् । कठिनं खलु ते
चेतः शिरीषस्यैव बन्धनम् ॥ १ ॥ किं त्वां मणामि विच्छे-
ददारुणायासकारिणि । कामं कुरु वरागेहे देहि मे परिर-
म्भणम् ॥ २ ॥ मयि ते पादपतितं किंकरत्वमुपागते ।
प्रिये कामातुरः कोपं कान्ते कोऽन्योऽपनेप्यति ॥ ३ ॥
दाक्षिण्यं नाम विम्बोष्ठि नायकानां कुलव्रतम् । तन्मै
दीर्घाक्षि ये प्राणान्ते त्वदागानिवन्धनाः ॥ ४ ॥ सुखमिन्दु-
र्यथा पाणिः पल्लवेन समः प्रिये । वाचः सुधा इवोष्ठस्ते
विम्बतुल्यो मनोऽम्भवत् ॥ ५ ॥ सोढुमलमस्मि नाहं
मुन्दरि मन्दागमाद्विलम्बं ते । पञ्चगरास्रहृतं मां संजीवय
चारुगात्रि परिरम्भः ॥ ६ ॥ सकृदिव समर्थ्य बाले मम
हृत्ने मदनधर्मतमस्य । अपहरसे कुचकुम्भं तृपितकराद-
मृतकुम्भमिव ॥ ७ ॥ अपरार्था नृनमहं प्रसीद रम्भोरु
विरम मंरम्भात् । सेव्यां जनश्च कुपितः कथं नु दासो नि-
रपराधः ॥ ८ ॥ त्वामयमावद्वाञ्छलि दासजनस्तमिममर्थ-
मर्थयते । स्वपिहि मया सह सुरतव्यतिकरखिन्नैव मा मै-
वम् ॥ ९ ॥ सरले साहमरागं परिहृर रम्भोरु सुख सं-
म्भम् । विरसं विरहायासं वोढुं तव चित्तमसहं मे ॥ १० ॥
क्षीणः क्षीणोऽपि गर्जा भूयो भूयोऽभिवर्धते नित्यम् ।
विरम प्रसीद मुन्दरि यौवनमनिवर्ति यातं तु ॥ ११ ॥
अङ्गानि खेदयसि किं गिरीषकुसुमपरिपेलवानि सुधा ।
अयमीहितकुसुमाना संपादयिता तवास्ति दासजनः ॥ १२ ॥
मबुधारेव न सुखसि मानिनि रूक्षापि माधुरीं सहजाम् ।
कृतसुखमङ्गापि रसं ददामि मम निम्नगा यथात्मोवेः ॥ १३ ॥
विराममेवानलयातितोपात्तथापि रोषारुणितेव दृष्टिः । नि-
शापतिः श्लिष्यति पश्चिमाशामये किमाशां विफलीकरोषि
॥ १४ ॥ यदि प्रिये वेत्सि तव प्रसु सामनस्यसाधारणदा-
ममद्भयोः । तदद्य वक्षो मम पात्रमस्तु स्वयंग्रहाश्लेषमहो-
त्सवानाम् ॥ १५ ॥ उत्तरङ्गय कुरङ्गलोचने लोचने कमलगर्व-
माचने । अस्तु मुन्दरि कलिङ्गनन्दिनीवीचिडम्बरगमीर-
मम्बरम् ॥ १६ ॥ गगिसुखि तव भाति मद्भ्रुवृषुवजनमो-
हकरालकालसर्पः । यदुदितमयमङ्गनाय युना त्वदधरसी-
धुसुधैव मिद्धमन्नः ॥ १७ ॥ त्वयि निवद्धरतः प्रियवादिनः
प्रणयमङ्गपराश्रुञ्चतनसः । कमपरावलवं मयि पश्यसि

त्यजसि मानिनि दासजन यतः ॥ १८ ॥ विसृज सुन्दरि
संगमसाध्वसं ननु चिरात्प्रभृति प्रणयोन्मुखे । परिगृहाण
गते सहकारता त्वमतिमुक्तलताचरितं मयि ॥ १९ ॥
मोहान्मया सुतनु पूर्वमुपेक्षितस्ते यो बाष्पविन्दुरधरं परि-
वाधमानः । तं तावदाकुटिलपक्ष्मविलग्नमद्य कान्ते प्रमृज्य
विगततासुगयो भवामि ॥ २० ॥ सुग्वे विवेहि मयि निर्दय-
दन्तदंशं दोर्वल्लिन्नवनिविहस्तनपीडनानि । चण्डि त्वमेव
सुदुःस्वयं पञ्चबाणचण्डालकाण्डदलनादसवः प्रयान्ति ॥ २१ ॥
मा मा ससाध्वसमपेहि विलोलेनेत्रे दासे जने किमिति
संभ्रमकातरासि । किं सुज्यते वत मया चिरकाङ्क्षितस्य
मध्ये वराङ्गि परिरम्भसुखस्य भङ्गः ॥ २२ ॥ किं गीकरैः
ह्रमविमर्दिमिरार्द्रवात सचालयामि नलिनीदलतालघृन्तम् ।
अङ्गे विधाय चरणावुत पद्मताम्रौ सवाहयामि करमोरु
यथासुखं ते ॥ २३ ॥ आताम्रतामपनयामि विलस्य एष
लाक्षाकृतां चरणयोस्तव देवि मूर्धा । कोपोपरागजनितां तु
सुखेन्दुविन्वे हर्तु क्षमो यदि परं करुणा मयि स्यात् ॥ २४ ॥
ईन्द्रीवरेण नयनं सुखमन्त्रुजेन कुन्देन दन्तमधर नवपल्लवेन ।
अङ्गानि चम्पकदलैः स विधाय वेधाः कान्ते कथ घटित-
वानुपलेन चेतः ॥ २५ ॥ किं सुक्ताससनमल मयि सभ्र-
मेण नोत्थातुमित्यसुचितं मम तन्तुमध्ये । दृष्टिप्रसादविधि-
मात्रहृतो जनोऽयमत्यादरेण किमिति क्रियते विलस्यः ॥ २६ ॥
सुगालकं सितपराजितचन्द्रलेखं दृग्लीलया कुवलयश्रियमा-
ददानम् । एतन्मुखं त्रिविपदामपि दुर्निरीक्ष्यं तन्त्रङ्गि
मामिव सुधा किमघःकरोषि ॥ २७ ॥ लावण्यकान्तिपरिपू-
रितदिश्वुखे-सिन्धुसरेऽधुना इव सुखे तरलायताक्षि । क्षोभं
यदेति न मनागपि तेन मन्ये सुव्यक्तमेव जलराशिरय
पयोधिः ॥ २८ ॥ किं ते निसर्गरुचिरौ चरणौ कगम्यां
संवाहयामि नयने च तवाञ्जनेन । किं रञ्जयामि किमु ते
स्तनयोर्विचित्रां पत्रावर्ला विरचयाम्यचिरेण तन्वि ॥ २९ ॥
सुतनु जहिहि मौनं सुख वाचो जडत्व प्रणयिनि मयि क्रोपं
किं करे किं करोषि । अथ यदि तव चित्ते सापराधोऽसि
वाले निजमुजसुगवर्लावन्धनं मां विवेहि ॥ ३० ॥ किमपि
किमपि गङ्गे भङ्गलेभ्यो यदन्यद्विरमतु परिहासश्रण्डि
पसुत्सुकोऽसि । कलयसि कलितोऽहं वल्लभे देहि वाच
भ्रमति हृदयमन्तर्विहलं निर्दयासि ॥ ३१ ॥ यदिदमगण-
यित्वा दुर्वहं श्रोणिमार मदमिसरणलोमात्यस्थितं पद्मताम्रम् ।
अयमहममिवाञ्छाम्यप्रमृज्यैव पासुं सुसुखि पदतलं ते
चूडितुं सुम्वितुं च ॥ ३२ ॥ वितरय कुचयोस्त्वहर्गनोपक्र-

माणां मदनगररुजानां शान्तये मामकीनाम् । सकृदपि
परिरम्भ सुष्ठु दोर्मूलकूलकपधनपरिणाहरन्यातयोरेतयोस्ते
॥ ३३ ॥ चरणकमलदासस्त्वेष संकल्पसङ्गे सुसुखि यद-
मिघत्से त्वं वलात्कारधूर्तम् । प्रमभविधृततर्पः पीडयाम्या-
त्मनैव द्विरद इव सरोजं पाणिमापाटलं ते ॥ ३४ ॥
विकिर धवलशीर्षापाङ्गसंसर्पिं चक्षुः परिजनपथवर्तिन्यत्र किं
संभ्रमेण । सितमधुरसुदारं देवि मामालपोचैः प्रभवति मम
पाण्योरञ्जलिः सेवितु त्वाम् ॥ ३५ ॥ परिलुठति ललाटे
महुरा झूलता किं मदनजयपताकाविभ्रमं विभ्रतीयम् ।
स्फुरति च किमकाण्डे चण्डि विन्वाधरोऽयं मृदुपवनविधू-
तोन्निरवन्धूकवन्धुः ॥ ३६ ॥ सुहृसुहृरवेक्षणं सरसमञ्जसा
संस्तवः ससुचलतरङ्गिणि प्रचुरनमममस्पृहा । सुहृनिविहिन-
त्रता परिजनव्यपेक्षापि नो कुतः सुसुखि शिक्षिता कथय
कोपरीतिस्त्वया ॥ ३७ ॥ तरङ्गय दृगोऽङ्गने पततु चित्र-
मिन्द्रीवरं स्फुटीकुरु रदच्छदं व्रजतु विद्रुमः श्वेतताम् ।
क्षणं नपुरपावृणु स्पृशतु काञ्चनं कालिमासुदक्षय सुखं
मनाग्भवतु च द्विचन्द्रं नमः ॥ ३८ ॥ उदक्षय
दृगञ्जल चलतु चञ्चरीकोचयः प्रपक्षय वच सुधा
श्रवणपालिमालिङ्गतु । भ्रुव नटय नागरि त्यजतु मन्मथः
कार्मुकं सुखं च कुरु संसुखं व्रजतु लाघवं चन्द्रमाः ॥ ३९ ॥
पुरोदिगनुरागिणी तदपि नानुरागोदयः कृगोदरे निशा
कृगा तदपि ते न मानः कृगः । प्रसन्नमिदमन्वर तदपि न
प्रसन्नं मनो ननाद चरणायुधस्तदपि मौनमालम्बसे ॥ ४० ॥
कृतो दूरादेव सितमधुरमभ्युद्गमविधिः शिरस्साज्ञा न्यस्ता
प्रतिवचनसुचैः प्रणमितम् । न दृष्टेः शैथिल्यं मिलत इति
चेतो दहति मे निगूहान्तःकोपा कठिनहृदये संवृतिरियम्
॥ ४१ ॥ गतप्राया रात्रिः शशिमुखि शर्मा शीर्यत इव
प्रदीपोऽयं निद्रावगसुपगतो घूर्णत इव । प्रणामान्तो मान-
स्तदपि न जहासि भ्रुवमहो कुचप्रत्यासत्त्या हृदयमपि ते ।
चण्डि कठिनम् ॥ ४२ ॥ इदं दूर्वाकाण्डद्युतिमुषि कपोले
कतिपर्यैः श्रमान्मोमिः कीर्णं सहजवकुलामोदसुमगम् ।
समाकाङ्क्षे ताम्राधरमनुमनुष्य प्रियतमे मनोज्ञं ते पातुं
सुखकमलमात्रातुमथवा ॥ ४३ ॥ प्रसादे वर्तस्व प्रकटय सुदं
संत्यज रूपं प्रिये शुष्यन्त्यङ्गान्मृतमिव ते सिञ्चतु वचः ।
निघानं सौत्यानां क्षणमभिसुखं स्थापय सुखं न सुग्वे प्रत्येतु
प्रभवति गतः कालहरिणः ॥ ४४ ॥ प्रसादेति ब्रूयामिदमसति
क्रोपे न घटते करिष्याम्येवं नो पुनरिति भवेदभ्युपगमः ।
न मे दोषोऽस्तीति त्वमिदमपि हि ज्ञास्यसि मृषा किमेत-

स्निवक्तुं क्षममिति न वेद्मि प्रियतमे ॥४५॥ कृतेऽप्याज्ञाभङ्गे
कथमिव मया ते प्रणतयो धृताः स्मिन्वा हस्ते विसृजसि
रुषं सुभ्रु बहुशः । प्रकोपः कोऽप्यन्यः पुनरयमसीमाद्य
गुणितो वृथा यत्र स्निग्धाः प्रियसहचरीणामपि गिरः ॥४६॥
कपोले पत्राली करतलनिरोधेन मृदिता निपीतो निःश्वासैर-
यममृतहृद्योऽधररसः । मुहुः कण्ठे लग्नस्तरलयति बाष्पः
स्तनतटं प्रियो मन्युर्जातस्तव निरनुरोधे न तु वयम् ॥४७॥
सुतनु हृदयात्प्रत्यादेशव्यलीकमपैतु ते किमपि मनसः
संमोहो मे तदा बलवानभूत् । प्रबलतमसामेवंप्रायाः शुभेषु
हि वृत्तयः सैजमपि शिरसन्धः क्षिप्तां धुनोर्लैहिशङ्कया
॥ ४८ ॥ परिहर कृतातङ्के शङ्का त्वया सततं घनस्तनज-
घनया क्रान्ते खान्ते परानवकाशिनि । विशति वितनोरन्यो
धन्यो न कोऽपि ममान्तरं स्तनभरपरीरम्भारम्भे विधेहि
विधेयताम् ॥ ४९ ॥ व्यथयति वृथा मौनं तन्वि प्रपञ्चय
पञ्चमं तरुणि मधुरालापैस्तापं विनोदय दृष्टिभिः । सुसुखि
विमुखीभावं तावद्विसुखं न वञ्चय स्वयमतिशयस्निग्धो
मुग्धे प्रियोऽहमुपस्थितः ॥ ५० ॥ कठिनहृदये मुञ्च भ्रान्ति
व्यलीककथाश्रितां पिशुनवचनैर्दुःखं नेतुं न युक्तमिमं जनम् ।
किमिदमथवा सत्यं मुग्धे त्वया हि विनिश्चितं यदभिरुचितं
तन्मे कृत्वा प्रिये सुखमास्यताम् ॥ ५१ ॥ पादासक्ते
सुचिरमिह ते वामता कैव क्रान्ते सन्मार्गस्थे प्रणयिनि जने
कोपने कोऽपराधः । इत्थं तस्याः परिजनकथा कोपवेगोप-
शान्तौ बाष्पोद्भेदैस्तदनु सहसा न स्थित न प्रयातम् ॥५२॥
कोऽयं कोपविधिः प्रयच्छ करुणागर्भं वचो जायतां पीयूष-
द्रवदीर्घिकापरिमलैरामोदिनी मेदिनी । आस्तां वा स्पृह्या-
लुलोचनमिदं व्यावर्तयन्ती मुहुर्यसै कुप्यसि तस्य सुन्दरि
तपोवृन्दानि वन्दामहे ॥ ५३ ॥ सूर्येऽस्ताचलमौलिमालिनि
गृहे दीपावलीशालिनि प्राणस्वामिनि मानिनि प्रतिपद
सत्कारमातन्वति । यन्मानं न जहासि कोपकलनादालोहित-
स्तक्षणादिन्दुः सुन्दरि पूर्वपर्वतशिरःसीमानमारोहति ॥५४॥
सन्त्येवात्र गृहे गृहे युवतयस्ताः पृच्छ गत्वाधुना प्रेषासः
प्रणमन्त किं तव पुनर्दासो यथा वर्तते । आत्मद्रोहिणि
दुर्जनप्रलपितं कर्णे वृथा मा कृथाश्छिन्नस्नेहरसा भवन्ति
पुरुषा दुःखानुवर्त्या यतः ॥ ५५ ॥ क्षीणांशुः शशलाञ्छनः
सखि पुनः क्षीणो न मानस्तव स्मेरं पद्मवनं मना-
गपि न ते स्मेरं मुखाम्भोरुहम् । पीतं श्रोत्रयुगेन
वैट्पदरुतं पीत न ते जल्पितं रक्ता शैकदिगङ्गना

रविकरैर्नाद्यापि रक्तासि किम् ॥५६॥ किं कण्ठे शिथिली-
कृतो मुजलतापाशः प्रमादान्मया निद्राच्छेदविवर्तनेष्वभि-
मुखी नाद्यापि सभाविता । अन्यस्त्रीजनसंकथालघुरहं स्वप्ने
त्वया लक्षितो दोषं पश्यसि किं प्रिये परिजनोपालम्भयोग्ये
मयि ॥ ५७ ॥ चक्षुर्जाड्यमपैतु मानिनि मुखं संदर्शय
श्रोत्रयोः पीयूषस्रुतिसौख्यमस्तु मधुरां वाचं प्रिये व्याहर ।
तापः शाम्यतु मे प्रसादशिशिरां दृष्टिं शनैः पातय त्यक्त्वा
दीर्घमभूतपूर्वमचिराद्रोषं सखीदोषजम् ॥ ५८ ॥ कल्याणा-
ङ्गरुचानुरक्तमनसा त्वं येन संप्रार्थ्यते यस्वार्थं सुसुखि त्वया
पुनरसुत्यागेऽपि संनह्यते । सोऽयं सुन्दरि पञ्चपाणविशि-
खव्यालीढदोरन्तरसैरोत्पीडितपीवरस्तनतटस्त्वद्दोर्लतापञ्जरे
॥ ५९ ॥ शीतांशुमुखसुत्पले तव दृशौ पद्मानुकारौ करौ
रम्भागर्भनिभ तवोरुयुगलं बाहू मृणालोपमौ । इत्याह्लादक-
राखिलाङ्गि रभसान्निःशङ्कमालिङ्ग्य मामङ्गानि त्वमनङ्गता-
पविधुराण्येहोहि निर्वापय ॥ ६० ॥ स्निग्धं यद्यपि वीक्षितं
नयनयोस्तात्रा तथापि द्युतिर्माधुर्यापि सती स्खलत्यनुपदं ते
गद्गदा वागियम् । निःश्वासा नियता अपि स्तनभरोत्कम्पेन
सलक्षिताः कोपस्ते प्रकटं प्रयत्नविधृतोऽप्येष स्फुटं लक्ष्यते
॥ ६१ ॥ भ्रूमङ्गैः कियते ललाटशशिनः कस्मात्कलङ्कोमुधा
वाताकम्पितवन्धुपुष्पसमतां नीतोऽधरः कि स्फुरन् । मध्यश्चा-
धिककम्पितस्तनभरेणायं पुनः खिद्यते कोपं मुञ्च तवैव चित्तह-
रणायैतन्मया क्रीडितम् ॥६२॥ भ्रूमङ्गं न करोषि रोदिषि
मुहुर्मुग्धेक्षणे केवलं नातिप्रस्फुरिताधरानवरतं निःश्वासमेवो-
ज्झसि । वाचं नापि ददासि तिष्ठसि परं प्रध्यातनम्रानना
कोपस्ते स्तिमितोऽतिपीडयति मां गूढप्रहारोपमः ॥ ६३ ॥
धृष्टः किं पुरतोऽवरुध्य विहसन्गृह्णामि कण्ठे प्रियां किं वा
चाटुशतप्रचण्डरचनाप्रीतां करिष्यामि ताम् । किं तिष्ठामि
कृताञ्जलिर्निपतितस्तस्याः पुरः पादयोः सत्यं सत्यमहो न
वेदयनुनयस्तस्याः कथं स्यादिति ॥६४॥ सुभ्रु त्वं कुपितेत्य-
पास्तमशनं त्यक्त्वाः कथा योषितां दूरादेव मयोज्झिताः सु-
रभयः स्रग्गन्धधूपादयः । रागं रागिणि मुञ्च मय्यवनते दृष्टे
प्रसीदाधुना सद्यस्त्वद्विरहे भवन्ति सुभगे सर्वा ममान्धा
दिशः ॥ ६५ ॥ व्यावृत्तं खलु सर्वतो विषयतस्त्वय्येव लीनं
मनो नित्यं च त्वदधीनमेव नियतं मज्जीवितं मानिनि ।
मत्त्वैवं मयि नूनमन्यविषया गङ्गा त्वया त्यज्यता किंवान्यत्र
निशाकरोऽभिरमते मुक्त्वा क्षणं कौमुदीम् ॥ ६६ ॥ यद्गम्य
गुरुरौरवस्य सुहृदो यस्मिंल्लभन्तेऽन्तरं यद्वाक्षिण्यवगात्प्रसह्य
सहते नर्मोपचारानपि । यल्लज्जा निरुणाद्धि यत्र शपथैरुत्पाद्यते
प्रत्ययस्तत्किं प्रेम स उच्यते परिचयस्तत्रापि कोपेन किम्

॥ ६७ ॥ मुग्धे मानिनि कोपरीतिरियती युक्ता न तथ्यं
त्वदं कान्ते किं त्वदुपेक्षिता मम तनुः शोभेत नेहाद्रुतम् ।
अन्यायो भवति च्छलस्य करणे दक्षे जनेऽन्यादृशं
काहेति प्रतिरुद्धवागकरयं वाक्स्तम्भनं चुम्बनैः ॥ ६८ ॥
मानं मानिनि सुखं देवि दयिते मिथ्या वचः श्रूयते
किं कोपो निजसेवके यदि वचः सत्यं त्वया गृह्यते ।
दोर्भ्यां बन्धनमाशु दन्तदलनं पीनस्तनास्फालनं दोषश्चेन्मम
ते कटाक्षविशिखैः शस्त्रैः प्रहारं कुरु ॥ ६९ ॥ सुश्रु त्वं
नवनीतकल्पहृदया केनापि दुर्मन्त्रिणा मिथ्यैव प्रियकारिणा
मधुसुखेनास्मासु चण्डीकृता । किं त्वेतद्विमृश क्षणं प्रणयि-
नामेणाक्षि कस्ते हितः किं धात्रीतनया वयं किमु सखी किं
वा किमसत्सुहृत् ॥ ७० ॥

सख्यनुनयः ।

मुग्धे मानं न ते कर्तुं युक्तं प्राणाधिके प्रिये । धत्से
मत्सी कियत्कालं जीवितं जीवनं विना ॥ १ ॥ कुपितासि
यदा तन्वि निधाय करजक्षतम् । वधानं भुजपाशाभ्यां
कण्ठमस्य दृढं तदा ॥ २ ॥ स्मेरराजीवनयने नयने किं
निमीलिते । पश्य निर्जितकंदर्पं कंदर्पवशगं प्रियम् ॥ ३ ॥
रमणे चरणप्रान्ते प्रणतिप्रवणेऽधुना । वदामि सखि ते तत्त्वं
कदाचिन्नोचिताः क्रुधः ॥ ४ ॥ यदि कुप्यसि नास्ति रतिः
कोपेन विनाशवा कुतः कामः । कुप्य च कोपय च त्वं
प्रसीद च त्वं प्रसादय च कान्तम् ॥ ५ ॥ अरुणे च तरुणि
नयने तव मलिनं च प्रियस्य मुखम् । मुखमानतं च सखि
ते ज्वलितश्चास्यान्तरे स्मरज्वलनः ॥ ६ ॥ अञ्चति रजनिरु-
दञ्चति तिमिरमिदं चञ्चति मनोभूः । उक्तं न त्यज युक्तं
विरचय रक्तं मनस्तस्मिन् ॥ ७ ॥ वियदलिमलिनाम्बुगर्भ-
मेघ मधुरककोकिलकूजितैर्दिशां श्रीः । धरणिरभिनवाङ्कुरा-
ङ्कटङ्गा प्रणतिपरे दयिते प्रसीद मुग्धे ॥ ८ ॥ जहीहि कोपं
दयितोऽनुगम्यतां पुरोनुशैते तव चञ्चलं मनः । इति प्रिय
काचिदुपैतुमिच्छतीं पुरानुनिन्द्ये निपुणः सखीजनः ॥ ९ ॥
समयचकित विन्यसन्तीं दृशं तिमिरे पथि प्रतितरु सुहृ-
स्थित्वा मन्दं पदानि वितन्वतीम् । कथमपि रहःप्राप्तमङ्गै-
रनङ्गतरङ्गिभिः सुमुखि सुभगः स त्वां पश्यन्नुपैतु कृतार्थताम्
॥ १० ॥ चपलहृदये किं स्वातन्त्र्यात्स्य गृहमागतश्चरणप-
तितः प्रेमार्द्रार्द्रः प्रियः समुपेक्षितः । तदिदमधुना यावज्जीव
निरस्तसुखोदया रुदितगरणा दुर्जातानां सहस्रं रुपां फलम्
॥ ११ ॥ लिखन्नास्ते भूमिं वहिरर्वनतः प्राणदयितो निरौ-

हाराः सख्यः सततरुदितोच्छूननयनाः । परित्यक्तं सखे
हसितपठितं पञ्जरशुकैस्तवावस्था चेयं विसृज कंठिने मा-
नमधुना ॥ १२ ॥ असद्वृत्तो नायं न च खलु गुणैरेव रहितः
प्रियो मुक्ताहारस्तव चरणमूले निपतितः । गृहाणैनं मुग्धे
व्रजतु तव कण्ठप्रणयितामुपायो नास्त्यन्यस्तव हृदयदाहो-
पशमने ॥ १३ ॥ अनालोच्य प्रेम्णः परिणतिमनादत्य सुहृदस्त्व-
याकाण्डे मानः किमिति सरले संप्रति कृतः । समाकृष्टा ह्येते
प्रलयदहनोद्गासुरशिखाः स्वहस्तेनाङ्गारास्तदलमधुनारण्यरु-
दितैः ॥ १४ ॥ अयेऽस्तमयते शशी नहि कृशीभवत्याग्रहो
विनश्यति तमो हठ किमणुमप्यपास्ते मनः । सखि प्रक-
टितोऽरुणो न करुणोदयस्ते मनाकप्रयाति खलु यामिनी न
विमनीकृथा नायकम् ॥ १५ ॥ आयातः कुमुदेश्वरो विजयते
सर्वेश्वरो मारुतो भृङ्गः स्फूर्जति भैरवो न निकटं प्राणेश्वरो
सुञ्चति । एते सिद्धरसाः प्रसूनविशिखो वैद्योऽनवद्योत्सवो
मानव्याधिरयं कृशोदरि कथं त्वचेतसि स्थासति ॥ १६ ॥
मानं मानिनि सुखं मानसमुवः साम्राज्यमुज्जृम्भतां हा हा
गच्छति यामिनी न समयो यातः पुनः प्राप्यते । अत्यल्पा-
गति कल्पिताधिकमये कान्ते पदान्तानते कोऽयं कोकिल-
वाणि कैलिसमये कोपस्त्वयालम्बितः ॥ १७ ॥ स्निग्धे यत्प-
रुपासि यत्प्रणमति स्तब्धासि यद्भागिणि द्वेषस्थासि यदुन्मुखे
विमुखतां यातासि तस्मिन्प्रिये । तद्युक्तं विपरीतकारिणि तव
श्रीखण्डचर्चा विपं शीताशुस्तपनो हिमं हुतवहः क्रीडासुदो
यातनाः ॥ १८ ॥ त्वां चित्तेन चिरं बहन्नयमतिश्रान्तो भृशं
तापितः कन्दर्पेण च पातुमिच्छति सुधासवादि विम्बाधरम् ।
अस्याङ्कं तदलकुरु क्षणमिह भ्रूक्षेपलक्ष्मीलवक्रीते दासज-
नेऽपि सेवितपदाम्भोजे कुतः संभ्रमः ॥ १९ ॥ मुग्धे किं
नखरैः क्षिपस्यविरतं नेत्राम्बु मानोन्नते पश्यैनं चरणाग्रनम्र-
शिरसं स्वं कान्तमात्ताञ्जलिम् । अप्यङ्के तव चेतसि प्रणयिनी
प्राप्तेऽतिनिर्विण्णतामन्यासक्तमनस्युपेक्षितगता फूत्कृत्य रो-
दिष्यति ॥ २० ॥ मुग्धे सुग्धतयैव नेतुमखिलः कालः किमा-
रभ्यते मानं धत्स्व धृतिं वधानं ऋजुतां दूरे कुरु प्रेयसि । स-
ख्यैवं प्रतिवोधिता प्रतिवचस्तामाह भीतानना नीचैः शंसि हृदि
स्थितो हि ननु मे प्राणेश्वरः श्रोष्यति ॥ २१ ॥ अङ्गुल्यग्रनखेन
चाष्पसलिलं निक्षिप्य निक्षिप्य किं तूष्णीं रोदिषि कोपने बहु-
तरं फूत्कृत्य रोदिष्यसि । यस्यास्ते पिशुनोपदेशवचनैर्मानेऽति-

१ सततरुदनेन शोकयुक्तानि नयनानि यासाम् २ पापाण
हृदये ३ मौक्तिकानां हारः, (पक्षे) मुक्तस्त्यक्त आहारोऽशन
येन प्रियेणेत्यर्थः. ४ हृदयदाहशान्त्यै. ५ सरलत्वम् ६ कथय.

भूमिं गते निर्विण्णोऽनुनयं प्रति प्रियतमो मध्यस्थतामेप्यति ॥ २२ ॥ नो तल्यं भजसे न जल्पसि सुवाधारानुकारा गिरो दृक्पातं कुरुषे न वा परिजने कोपप्रकाशच्छलात् । इत्थं केतकगर्भगौरि दयिते कोपस्य सगोपनं तत्सादेव न चेत्युनः सहचरी कुर्वीत साचिस्मितम् ॥ २३ ॥

कलहान्तरिताप्रलापाख्यानम् ।

उपचारानुनयास्ते कितवसोपेक्षिताः सखीवचसा । अधुना निष्ठुरमपि यदि स वदति कलिकैतवाद्यामि ॥ १ ॥ प्रयाहि तत्रैव ययानुरज्यसे किमत्र निस्त्रिंश तत्र प्रयोजनम् । न कञ्चुकग्रन्थिमपाकुरुष्व मे कथं हृदि ग्रन्थिमपाकरिष्यसि ॥ २ ॥ अकरोः किमु नेत्रगोणिमान किमकार्पाः करपल्लवावरोधम् । कलहं किमघाः क्रुधा रसज्ञे हितमर्थे न विदन्ति देवदद्याः ॥ ३ ॥ स्फुरसि बाहुलते किमनर्थकं त्वमपि लोचनभावमहो गता । तमहमागतमप्यपराधिनं न परिर्व्युमलं न च वीक्षितुम् ॥ ४ ॥ मानोन्नतेत्यसहनेत्यतिपण्डितेति मध्येव विद्वन्निरनेकमुखी सखीनाम् । दाक्षिण्यमात्रमसृणेन विचेष्टितेन धूर्तस्य तस्य हि गुणानुपवर्णयन्ति ॥ ५ ॥ नवनखपदभङ्गं गोपयस्यशुकेन स्थगयसि पुनरोष्ठं पाणिना दन्तदष्टम् । प्रतिदिग्मपरस्त्रीसङ्गंसी विसर्पन्नवपरिमलगन्धः केन शक्यो वरीतुम् ॥ ६ ॥ इदं कृष्णं कृष्णं प्रियतम ननु श्वेतमथ किं गमिष्यामो यामो भवतु गमनेनाथ भवतु । पुरा येनैवं मे चिरमनुसृता चित्तपदवी स एवान्यो जातः सखि परिचिताः कस्य पुरुषाः ॥ ७ ॥ कथमपि सखि क्रीडाकोपाद्भजेति मयोदिते कठिनहृदयस्त्वक्त्वा शय्यां बलाद्गत एव मः । इति सरभमध्वस्तप्रेम्णि व्यपेतवृणे स्पृहां पुनरपि हतव्रीहं चेतैः करोति कगेमि किम् ॥ ८ ॥ अद्यारभ्य यदि प्रिये पुनरहं मानस्य चान्यस्य वा गृह्णीया शठदुर्नयेन मनसा नामापि संक्षोभतः । तत्तेनैव विना शगाङ्ककिरणस्पष्टादृहासा निशा एको वा दिवसः पयोदमलिनो भूयान्मम प्रावृषि ॥ ९ ॥ मानव्याधिनिपीडिताहमधुना गक्कोमि तस्यान्तिकं नो गन्तुं न सखीजनोऽपि चतुरो यो मां बलान्नेप्यति । मानी सोऽपि जनो न लाघवमयादभ्येति मातः स्वयं कालो याति चलं च जीवितमिदं क्षुण्णं मनश्चिन्तया ॥ १० ॥ निःश्वासा वदनं दहन्ति हृदयं निर्मूलमुन्मूल्यते निद्रा नैति न दृश्यते प्रियमुखं नक्तंदिन रुचते । अङ्गं शोषसुपैति पादपतितः प्रेयास्तथोपेक्षितः सख्यः कं गुणमाकलय्य दयिते मानं वयं

कारिताः ॥ ११ ॥ तद्वक्त्रामिमुखं मुखं विनमितं दृष्टिः कृता पादयोस्तसालापकुतूहलाकुलतरे श्रोत्रे निरुद्धे मया । पाणिभ्यां च तिरस्कृतः सपुलकः स्वेदोद्गमो गण्डयोः सख्यः किं करवाणि यान्ति गतशो यत्कञ्चुके संघयः ॥ १२ ॥ नो चाटु श्रवणं कृतं न च दृशा हारोऽन्तिके वीक्षितः कान्तस्य प्रियहेतवे निजसखीवाचोऽपि दूरीकृताः । पादान्ते विनिपत्य तत्क्षणमसौ गच्छन्मया मूढया पाणिभ्यामवरुष्य हन्त सहसा कण्ठे कथं नार्पितः ॥ १३ ॥ मर्तुर्यस्य कृते गुरुलघुरभृद्गोष्ठी कनिष्ठीकृता धैर्ये कोषवनं गतं सहचरी नीतिः कृता दूरतः । निर्भुक्ता तृणवन्नपा परिचिता स्रोतस्विनी विन्दुवत्स क्रोधादवर्धारितो हतधिया मातर्वलीयान्विधिः ॥ १४ ॥ यत्पङ्केरुहलक्ष्म पाणिकमल भाग्यालये यद्गुरुर्न्यस्तं वा मम यल्ललाटफलके भाग्याक्षरं वेधसा । तत्सर्वं सखि यो यथार्थमकरोत्तस्मिन्प्रकोपः कृतो धिक् मां धिक् मम जीवितं धिगतुं विक्चेष्टितं धिग्वयः ॥ १५ ॥ केकाभिः कलयन्तु केकिनिवहाः संभूय कर्णज्वरं विद्युद्भिः सह मीपयन्तु परितः पाथोधराणां घटाः । पञ्चेपुर्वधिरीकरोतु ककुभः सर्वाः शराणां रवैर्नाहं दग्धदुरन्तजीवनकृते कसापि वश्या सखि ॥ १६ ॥

नायकानुनयः ।

घनघनमपि दृष्टं व्योम वातो मरुत्वाच्छिखिकुलकलवाचां श्रोत्रमासीन्निवासः । अंसुसम न मृताहं त्वद्वियोगेऽपि जाते तव घनपरिरम्भप्रार्थनाशावशेन ॥ १ ॥ मयि मलयसमीरो वर्षतीव स्फुलिङ्गानहह हिमकरो मामग्निना सिध्वतीव । किमिति मकरकेतोः किं नु वक्ष्ये कठोरे कथमपि तदहं ते नाथ नोपेक्षणीया ॥ २ ॥ त्वं तावद्बहुबलमो नवयुवा कान्तः सुखी निर्घृणो नो जानासि परव्यथां शठमते नैवासि दुःखी यतः । किं त्वन्याः परिपृच्छ मन्मथगरैः पीडामसह्यामिमां त्राता नो भव येन सज्जनजनैः कापालिको नोच्यसे ॥ ३ ॥ सुक्तो मानपरिग्रहः सह सखीसार्थेन तन्मन्त्रिणा शक्ता त्वचरणप्रसादरहिता नाह क्षण प्राणितुम् । पश्य त्वं सुकृशं गरीरकमिदं या यामवस्थां गतं सैपाहं तव पादयोर्निपतिता नाथ प्रसीदाधुना ॥ ४ ॥

नायकयोरुक्तिप्रत्युक्तयः ।

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्तं कान्ता सैव स्थिता मनसि वृत्रिमभावरम्या । अस्माकमस्ति न कथचिदिहावकाशस्त-

स्वात्कृतं चरणपातविडम्बनाभिः ॥ १ ॥ तदवितथमवादीर्य-
न्मम त्वं प्रियेति प्रियजनपरिमुक्तं यद्दुकूलं दधानः । मद-
धिवसति मागाः कामिना मण्डनश्रीर्ब्रजति हि सफलत्व व-
ल्लभालोकेन ॥ २ ॥ यदा त्व चन्द्रोऽभूः शिशिरकरसंप-
र्करुचिरस्तदाहं जाता द्राक्शगधरमणीना प्रतिकृतिः । इदा-
नीमर्कस्त्वं खररुचिसमुत्सारितरसः किरन्ती कोपाग्नीनहमपि
रविग्रावघटिता ॥ ३ ॥ तवेदं पश्यन्त्याः प्रसरदनुरागं वहिरिव
प्रियापादालक्तच्छुरितमरुणघोतिहृदयम् । ममाद्य प्रख्यात-
प्रणयभरभङ्गेन कितव त्वदालोकः शोकादपि किमपि लज्जां
जनयति ॥ ४ ॥ कृतककृतकैर्मायागात्र्यैस्त्वयाप्यतिवर्तितं
निभृतनिभृतैः कार्यालापैर्मयाप्युपलक्षितम् । भवतु विदितं
नेष्टा तेऽहं वृथा परिखिद्यते अहमसहना त्वं निःस्नेहः समेन
समं गतम् ॥ ५ ॥ कोपो यत्र भ्रुकुटिरचना निग्रहो यत्र
मौनं यत्रान्योन्यसितमनुनयो दृष्टिपातः प्रसादः । तस्य प्रे-
म्णस्तदिदमधुना वैशस पश्य जातं त्वं पादान्ते लुठसि न
च मे मन्सुमोक्षः खलायाः ॥ ६ ॥ वाले नाथ विमुञ्च मा-
निनि रूष रोपान्मया कि कृतं खेदोऽस्मासु न मेऽपराध्यति
भवान्सर्वेऽपराधा मयि । तर्कि रोदिपि गद्गदेन वचसा
कसाग्रतो रुद्यते नन्वेतन्मम का तवास्मि दयिता नासी-
त्यतो रुद्यते ॥ ७ ॥ किं किं वक्त्रमुपेत्य चुम्बसि बलान्नि-
र्लज्ज लज्जा कृते वस्त्रान्तं शठ सुञ्च सुञ्च अपथैः कि
धूर्तं वाग्वन्धनैः । खिन्नाह तव रात्रिजागरवशात्तामेव याहि
प्रिया निर्माल्योज्जितपुष्पदामनिकरे का षट्पदानां रतिः
॥ ८ ॥ साहारं वचन प्रयच्छसि न मे नो वाञ्छित यच्छसि
प्रायः प्रोच्छसिपि द्रुतं हुतवहज्ज्वालासम रात्रिषु । कण्ठाश्ले-
षपरिग्रहे शिथिलिता यन्नादराच्चुम्बसे तत्ते धूर्तं हृदि स्थिता
प्रियतमा काचिन्ममेवापरा ॥ ९ ॥ सत्यं तद्यद्वोचथा
मम महान् रागस्त्वदीयादिति त्वं प्राप्तोऽसि विभात एव स-
दनं मां द्रष्टुकामो यतः । रागं कि च विमर्षिं नाथ हृदये
काश्मीरपन्नोदितं नेत्रे जागरजं ललाटफलके लाक्षारसापादि-
तम् ॥ १० ॥ रोहन्तौ प्रथमं ममोरसि तव प्राप्तौ विद्युद्धिं
स्तनौ संलापास्तव वाक्यभङ्गमलिना मोग्ध्यं परं त्याजिताः ।
धात्रीकण्ठमपास्य बाहुलतिके कण्ठे तवासञ्जिते निर्दाक्षिण्य
करोमि किं नु विशिखाप्येषा (१) न पन्थास्तव ॥ ११ ॥ अज्ञानेन
पराधुर्खी परिभवादाश्लिष्य मा दुःखितां किं लब्धं चटुल
त्वयेह नयता सौभाग्यमेतां दशाम् । पश्यैतद्वयिताकुचव्य-
तिकरोन्मृष्टाङ्गरागारुणं वक्षस्ते मलतैलपङ्कशवलैर्वेणीपदै-
रङ्कितम् ॥ १२ ॥

नायकशिक्षा ।

अङ्गुलीकिसलयाग्रतर्जनं श्रुविभङ्गकुटिलं च वीक्षितम् ।
मेखलाभिरसकृच्च वन्धनं वञ्चयन्प्रणयिनीरवाप सः ॥ १ ॥
अधिरजनि जगाम धाम तस्याः प्रियतमयेति रुपा स्रजावनद्धः ।
पदमपि चलितु युवा न सेहे किमिव न शक्तिहरं ससाध्व-
सानाम् ॥ २ ॥ सालक्तकेन नवपल्लवकोमलेन पादेन नृपु-
रवता मदनालसेन । यस्ताड्यते दयितया प्रणयापराधात्सो-
ऽङ्गीकृतो भगवता मकरध्वजेन ॥ ३ ॥ सालक्तकं शतद-
लाधिककान्तिरम्यं रत्नौघधामनिकारारुणनूपुरं च । क्षिप्त
श्रृग कुपितया तरलोत्पलाक्ष्या सौभाग्यचिह्नमिव मूर्ध्नि
पद विरेजे ॥ ४ ॥ कोपात्किचिदुपानतोऽपि रमसादाकुप्य
केशेष्वल नीत्वा मोहनमन्दिरं दयितया हारेण वद्धा दृढम् ।
भूयो यासति तद्गृहानिति मुहुः कण्ठार्धरुद्धाक्षर जल्पन्त्याः
श्रवणोत्पलेन सुकृती कश्चिद्रहस्ताड्यते ॥ ५ ॥ सा वाढं
भवतेक्षितेति निविड संयम्य बाहोः स्रजा भूयो द्रक्ष्यसि
तां गठेति नितरां संभर्त्य संतर्ज्य च । आलीनां पुर एव
निहृतिपरः कोपाद्रसन्नूपुर मानिन्याश्चरणप्रहारविधिना प्रेया-
नगोकीकृतः ॥ ६ ॥ पादे मूर्धेनि ताग्रतासुपगते कर्णो-
त्पले चूर्णिते छिन्ने हारलताशुणे करतले सपातजातव्रणे ।
अप्राप्तप्रियताडनव्यतिकरा हन्तुं पुनः कोपिता वाञ्छन्ती
मुहुरेणशावनयना पर्याकुला रोदिति ॥ ७ ॥ कोपात्कोम-
लोलोवाहुलतिकापाशेन वद्धा दृढं नीत्वा केलिनिकेतनं
दयितया सायं सखीनां पुरः । भूयोऽप्येवमिति स्वलत्कल-
गिरा ससूच्य दुश्चेष्टितं धन्यो हन्यत एव निहृतिपरः प्रेया-
न्रुदत्या हसन् ॥ ८ ॥

नायिकाप्रसादः ।

भवति विततश्वासोन्नाहप्रणुन्नपयोधरं हृदयमपि च स्निग्धं
चक्षुर्निजप्रकृतौ स्थितम् । तदनु वदन मूर्च्छाच्छेदात्प्रसादि
विराजते परिगतमिव प्रारम्भेऽहः श्रिया सरसीरुहम् ॥ १ ॥
आविर्भूते शशिनि तमसा मुच्यमानेव रात्रिर्नैगस्यार्चिर्हुत-
सुज इव छिन्नभूयिष्ठधूमा । मोहेनान्तर्वररुचिरियं लक्ष्यते
सुक्तकल्पा गङ्गा रोधैःपतनकलुषा गृह्णीतीव प्रसादम् ॥ २ ॥
कुरङ्गीवाङ्गानि स्तिमितयति गीतध्वनिषु यत्सखीं कान्तो-
दन्त श्रुतमपि पुनः प्रश्नयति यत् । अनिद्रं यश्चान्तः स्व-
पिति तदहो वेदयमिनवां प्रवृत्तोऽस्याः सेक्तु हृदि मनसिजः
प्रेमलतिकाम् ॥ ३ ॥ परिम्लाने माने मुखशशिनि तस्याः

करधृते मयि क्षीणोपाये प्रणिपतनमात्रैकरणे । तथा पक्ष्म-
प्रान्तव्रजपुटनिरुद्धेन सहसा प्रसादो वाष्पेण स्तनतटविगी-
र्णेन कथितः ॥ ४ ॥ कृष्णस्निग्धकनीनिके विकसतः क-
र्णान्तवीर्धे दृगावुत्कम्पो हृदयस्य वेपितकुचामोगः शनैः
शाम्यति । धत्ते शीतरुचो विधुंतुदमुखान्मुक्तस्य लक्ष्मी-
मिदं मुग्धाङ्गया विगलद्विमोहतिमिरं वक्त्रं प्रसीदत्कमात् ॥५॥

परस्परप्रसादः ।

पदप्रणतमालोक्य कान्तमेकान्तकातरम् । मुञ्चन्ती
वाष्पसंतानं सुमुखी तेन चुम्बिता ॥ १ ॥ इह स्फुटं ति-
ष्ठति नाथ कण्टकः शनैःशनैः कर्षं नखाग्रलीलया । इति
च्छलात्काचिदलम्बकण्टकं पदं तदुत्सङ्गतले न्यवेगयत् ॥२॥
निपपात संभ्रमभृतः श्रवणादसितभ्रुवः प्रणदितालिकुलम् ।
दयितावलोकविकसन्नयनप्रसरप्रणुन्नमिव वारिरुहम् ॥ ३ ॥
उपनेतुमुन्नतिमतेव दिवं कुचयोर्भुगेन तरसा कलिताम् । रभ-
सोत्थितामुपगतः सहसा परिरम्य कश्चन वधूमरुधत् ॥४॥
अनुदेहमागतवतः प्रतिमां परिणायकस्य गुरुमुद्रहता । सु-
कुरेण वेपथुभृतोऽतिभरात्कथमप्यपाति न वधूकरतः ॥५॥
अवनम्य वक्षसि निमग्नकुचद्वितयेन गाढमुपगूढवता । द-
यितेन तत्क्षणचलद्रशनाकलकिङ्किणीरवमुदासि वधूः ॥६॥
कररुद्धनीवि दयितोपगतौ गलितं त्वराविरहितासनया ।
क्षणदृष्टहाटकगिलासदृगस्फुरदूरुमिच्छि वसनं ववसे ॥ ७ ॥
पिदधानमन्वगुपगम्य दृगौ भ्रुवते जनाय वद कोऽयमिति ।
अमिधातुमध्यवससौ न गिरा पुलकैः प्रियं नवववूर्ण्यगदत्
॥ ८ ॥ उदितोरुसादमतिवेपथुमत्सुदृगोऽमिभर्तु विधुरं व्र-
पया । वपुरादरातिगयशंसि पुनः प्रतिपत्तिमूढमपि वाढभ-
भूत् ॥ ९ ॥ परिमन्थराभिरलघूरुभरादधिवेश्म पत्युरुपचार-
विधौ । स्वलितामिरप्यनुपदं प्रमदाः प्रणयातिभूमिमगम-
न्गतिमिः ॥ १० ॥ मधुरोन्नतभ्रु ललित च दृशोः सकर-
प्रयोगचतुरं च वचः । प्रकृतिस्थमेव निपुणागमितं स्फुटन्-
त्यलीलमभवत्सुतनोः ॥ ११ ॥ लोलांशुकस्य पवनाकुलि-
तांशुकान्तं त्वदृष्टिहारि मम लोचनवान्धवस्य । अध्यासितुं
तव चिरं जघनस्थलस्य पर्याप्तमेव करमोरु ममोरुयुग्मम्
॥ १२ ॥ सुतनु जैहिहि मौनं पश्य पादानतं मां न खलु
तव कदाचित्कोप एवंविधोऽभूत् । इति निगदति नाथे
तिर्यगामीलिताक्ष्या नयनजलमनल्प मुक्तमुक्तं न किञ्चित्
॥ १३ ॥ वचोवीचीदानं स्फुरदधरपानं विविनय कृशीभूते
माने मयि मृगयमाणे मृगदृशः । वभूव भ्रूङ्गः सनयनत-

रङ्गः सपदि यः प्रमुत्वं व्यातेने जगदुपरि तेनेह मदनः
॥ १४ ॥ तदेवाजिह्वाक्षं मुखमविगदस्ता गिर इमाः स
एवाङ्गश्लेषो मयि सरसमाश्लिष्यति तनुम् । तदुक्तं प्रत्युक्तं
यदपटु शिरःकम्पनपरं प्रिया मानेनेय पुनरपि कृता मे
नववधूः ॥ १५ ॥ दृष्टैकासनसंस्थिते प्रियतमे पश्चादुपेत्या-
दरादेकस्या नयने निमील्य विहितः क्रीडानुवन्धच्छलः ।
ईपद्विक्रितकन्धरः सपुलकः प्रेमोल्लसन्मानसामन्तर्हासलस-
त्कपोलफलकां धूर्तोऽपरां चुम्बति ॥ १६ ॥ आगत्य प्रणि-
पातसान्त्वितसखीदत्तान्तरे सागसि स्वैरं कुर्वति तल्पपार्श्व-
निभृते धूर्तेऽङ्गसंवाहनम् । ज्ञात्वा स्पर्शवशात्प्रिय किल
सखीभ्रान्त्या स्वमध्वं शनैः खिन्नासीत्यभिधाय मीलितदृशा
सानन्दमारोपितः ॥ १७ ॥ सत्यं दुर्लभ एष वल्लभतरो
रागो ममास्मिन्पुनः कोपोऽस्यातिगुरुं चातिनिपुणाः स-
ख्योऽपि संवोधने । सचिन्त्येति मृगीदृशा प्रियतमे दृष्टे
श्लथा मेखलां वध्नन्त्या न गतं स्थितं न च चलद्वासोऽथवा
संवृतम् ॥ १८ ॥ वाचो वाग्मिनि किं तवाद्य परुषाः सुभ्रु
भ्रुवो विभ्रमोऽप्युद्भ्रान्तः कृत एष लोलनयने किं लोहिते
लोचने । नास्त्यागो मयि किं मुधैव कुपितेत्युक्ते पुनः प्रे-
यसा मानिन्या जलविन्दुदन्तुरपुटा दृष्टिः सखीप्राहिता
॥ १९ ॥ सा यावन्ति पदान्मलीकवचनैरालीजनैः पाठिता
तावन्त्येव कृतागसो द्रुततरं सलप्य पत्युः पुरः । प्रारेमे
पुरतो यथा मनसिजस्येच्छा तथा वर्तितुं प्रेमणो मौग्ध्यवि-
भूषणस्य सहजः कोऽप्येष कान्तः क्रमः ॥ २० ॥ दृष्टे
लोचनवन्मनाब्जुकुलितं पार्श्वस्थिते वक्रवक्ष्यभूतं वहिरा-
सितं पुलकवत्स्पर्शं समातन्वति । नीवीवन्धवदागतं शिथि-
लता संभाषमाणे क्षणान्मानेनापसृतं ह्रियेव सुदृशः पाद-
स्पृष्टि प्रेयसि ॥ २१ ॥ एकस्मिन्वायने पराब्जुखतया वी-
तोत्तरं ताम्यतोरन्योन्यस्य हृदि स्थितेऽप्यनुनये संरक्षतोर्गौ-
रवम् । दंपत्योः शनकैरपाङ्गवलनान्मिश्रीभवच्चक्षुषोर्भग्नो
मानकलिः सहासरमसव्यासक्तकण्ठग्रहः ॥ २२ ॥ कृत्वा
विग्रहमश्रुपातकलप गय्यासनादुत्थिता क्रोधाच्चापि विहाय
गर्भमवनद्वारं रूपा प्रस्थिता । दृष्ट्वा चन्द्रमसं प्रभाविरहितं
प्रत्युपवाताहता हा रात्रिस्त्वरिता गतेति पतिता कान्ता
प्रियसोरसि ॥ २३ ॥ पश्याम. किमिय प्रपद्यत इति स्वैर्य
मयालम्बित किं मा नालपतीत्यर्थं खलु शठः कोपस्तया-
प्याश्रितः । इत्यन्योन्यविलक्षदृष्टिचतुरे तस्मिन्नवस्थान्तरे
सव्याजं हसित मया धृतिहरो मुक्तस्तु वाष्पस्तया ॥ २४ ॥
चक्षुर्लसमपीकणं कवलितस्ताम्बूलरागोऽधरे विश्रान्ता कवरी

दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन्ने ॥ ९९ ॥
किं रुद्धः प्रियया कयाचिदथवा सख्या ममोद्धेजितः किंवा
कारणगौरवं किमपि यन्नाद्यागतो वल्लभः । इत्यालोच्य मृगी-
दृशा करतले विन्यस्य वक्राम्बुज दीर्घं निःश्वसित चिरं च
रुदितं क्षिप्त्वाश्च पुष्पस्रजः ॥ १०० ॥ यन्नाद्यापि समा-
गतः पतिरिति प्रायः प्रपेदे परामित्थं चेतसि चिन्तयन्त्यपि
सखीं न व्रीडया पृच्छति । दीर्घं निःश्वसितं दधाति चकितं
न प्रेक्षते केवलं किंचित्पत्रपलाण्डुपाण्डुररुचिं धत्ते कपो-
लस्थलीम् ॥ १०१ ॥ आनेतुं न गता किमु प्रियसखी
भीतो भुजगात्किमु क्रुद्धो वा प्रतिषेधवाचि किमसौ प्राणे-
श्वरो वर्तते । इत्थं कर्णसुवर्णकेतकरजःपातोपघातच्छला-
दक्ष्णोः कापि नवोढनीरजमुखी वाप्योदकं मुञ्चति ॥ १०२ ॥
स्नानं वारिदवारिभिर्विरचितो वासो घने कानने शीतैश्च-
न्दनविन्दुमिर्मनसिजो देवः समाराधितः । नीता जागरण-
व्रतेन रजनी व्रीडा कृता दक्षिणा तसं किं न तपस्तथापि
स कथं नायाति नेत्रातिथिः ॥ १०३ ॥

वीररसनिर्देशः ।

भर्तुः पिण्डानृणकरो यशःक्रयमहापणः । सुराङ्गनास्वयं-
ग्राहो रम्यः कालोऽयमागतः ॥ १ ॥ प्रायेण सुकरं दानं
प्रायेण सुकरं तपः । प्राणानपेक्षी व्यापारः पुनर्वीरस्य दुः-
करः ॥ २ ॥ मा भैष्ट नैते निर्विशा नीलोत्पलदलत्विषः ।
एते वीरावलोकिन्या लक्ष्म्या नवनवभ्रमाः ॥ ३ ॥
मन्मिप्रन्तु मत्तेभकुम्भकूटादहासिनः । एकदोर्दण्डशे-
यिता मानोऽपि रम्यादिभ्यः ॥ ४ ॥ कुद्वेन
विवलितसभाषिणि स्फारितं संश्लिष्यत्यरुणे हतो राजा
कोपाक्षितभ्रूलतम् । मानिन्याश्चरणानतिव्यतिष्ठन्तो धन-
पूर्णक्षेपणचक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुरं जातागसि प्रेयसि ॥ ६ ॥
तारल्यं मुखमेलने न च वचोवैदग्ध्यमन्यादृशं न पात्य-
परिग्रहो न च रहःप्रश्नेऽपि मौनस्थितिः । एवं सप्र-
वर्त्यते तु सुदृशः कोपस्तु मद्रस्तुनि स्वाधीनेऽपि इव
पङ्कजदृशो यन्न प्रमुत्वग्रहः ॥ ६२ ॥ शोणवीक्षणीतिप-
विचुम्बितुमहं यातः समीपं ततः पादेन प्रहृतं तथा ॥ ९ ॥
तं धृत्वा सहासे मयि । किंचित्तत्र विधातुमक्षमतया हारी
त्यजन्त्याः सखे ध्यातश्चेतसि कौतुकं वितनुते कोपोऽ-
वामभ्रुवः ॥ ६३ ॥ सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योप-
देशं विना नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनावक्रोक्तिससूचनम् ।
स्वच्छैरच्छकपोलमूलगतितैः पर्यस्तनेत्रोत्पला वाला केवल-
मेव रोदिति लुठलोलालकैरश्रुभिः ॥ ६४ ॥ एकस्मिन्शयने

धृतधनुषि शौर्यशालिनि शैला न नमन्ति यत्तदाश्चर्यम् ।
रिपुसंज्ञकेषु गणना कैव वराकेषु काकेषु ॥ १३ ॥ जीव-
न्नेव मृतोऽसौ यस्य जनो वीक्ष्य वदनमन्योन्यम् । कृतसु-
खभङ्गो दूरात्करोति निर्देशमद्भुत्या ॥ १४ ॥ रविमणिरपि
निश्चेष्टः पादैस्तिग्मघृतेर्मनाकपृष्टः । ज्वलतितरामिति को वा
मन्यु सोढुं क्षमो मानी ॥ १५ ॥ छिन्नेऽपि शस्त्रमिन्नेऽप्या-
पत्यतितेऽपि निर्विशेषेऽपि । हनुमति कृतप्रतिज्ञे दैवमदैवं
यमोऽप्ययमः ॥ १६ ॥ लोकः शुभस्तिष्ठतु तावदन्वः
पराङ्मुखानां समरेषु पुंसाम् । पत्न्योऽपि तेषां न ह्रिया
मुखानि पुरः सखीनामपि दर्शयन्ति ॥ १७ ॥ हा तात
तातेति सवेदनार्तः कणञ्चकृन्मूत्रकफानुलिप्तः । वरं मृतः
किं भवने किमाजौ संदष्टदन्तच्छदभीमवक्रः ॥ १८ ॥
समूर्च्छितं सयुगसप्रहारैः पश्यन्ति सुसप्रतिबुद्धतुल्यम् ।
आत्मानमङ्गेषु सुराङ्गानां मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गम्
॥ १९ ॥ कश्चिद्विषत्खड्गहतोत्तमाङ्गः सद्यो विमानप्रभुता-
मुपेत्य । वामाङ्गसंसक्तसुराङ्गनः स्वं नृत्यत्कवन्धं समरे
ददर्श ॥ २० ॥ ते क्षत्रियाः कुण्डलिनो युवानः परस्परं
सायकविक्षताङ्गाः । कुम्भेषु लम्बाः सुषुपुर्गजानां कुचेषु
लम्बा इव कामिनीनाम् ॥ २१ ॥ भूरेणुदिग्धान्नवपारिजात-
मालारजोवासितवाहुमध्याः । गाढं शिवाभिः परिरभ्यमाणाः
सुराङ्गनाश्चिष्टमुजान्तरालाः ॥ २२ ॥ सलीलयातानि न
भर्तुरभ्रमोर्न चित्रमुच्चैःश्रवसः पदक्रमम् । अनुद्भुतः संयति
येन बन्दल वलस्य शत्रुः प्रशशंस शीघ्रताम् ॥ २३ ॥ को-
ऽप्येष खण्डितशिरा विकसन्मुखश्रीः प्रारब्धताण्डवविधिः
सुरकामिनीभिः । आलोक्यते निजकरामिनयानुरूपव्यापारि-
तेक्षणनिवेदितसत्त्वसारः ॥ २४ ॥ स्त्रीषु प्रवीरजननी ज-
ननी तवैव देवी स्वयं भगवती गिरिजापि यस्य । त्वद्दो-
र्वशीकृतविशाखमुखावलोकनीडाविदीर्णहृदया स्पृहयावभूव
॥ २५ ॥ शस्त्रीकृतस्तरुवरः कपिपुंगवेन लङ्केशवक्षसि मृ-
णालमृदुः पपात । तत्र स्थितैश्च कुसुमैः कुसुमेषुरेणं सीता-
वियोगविधुरं दृढमाजघान ॥ २६ ॥ दृष्टिस्तुणीकृतजगत्र-
यसत्त्वसारा धीरोद्धता नमयतीव गतिर्धरित्रीम् । कौमा-
रकेऽपि गिरिवहुरुतां दघानो वीरो रसः किमयमेत्युत दर्प
एषः ॥ २७ ॥ अप्राकृतस्य चरितातिशयैश्च दृष्टैरत्यद्भुतै-
रपहतस्य तथापि नास्था । क्रोऽप्येष वीरशिशुकाकृतिरप्र-
नेयमाहात्म्यसारसमुदायमयः पदार्थः ॥ २८ ॥ समरवि-
शालः, भद्रल्लनिःपातभिन्नप्रतिनरपतिभिन्नाद्वास्वता बिम्बम-
कण्ठस्य । वयमहह धरायां पातयामः पताकावसनपवन-
लाल वारि दिव्यापगायाः ॥ २९ ॥ वयसाः क्रोधारः

प्रतिशृणुत वक्रोऽञ्जलिरयं किमप्याकाङ्क्षामः क्षरति न तथा
वीरचरितम् । मृतानामन्माकं भवति परवश्यं वपुरिदं
भवद्भिः कर्तव्यं नहि नहि पगचीनचरणम् ॥ ३० ॥
कपोले जानक्याः करिकलमदन्तयुतिमुपि स्मरस्मरं गण्डोडु-
मरपुलकं वक्रकमलम् । मुहुः पश्यन्शृण्वन्जनिचरसेना-
कलकलं जटाजूटग्रन्थि द्रढयति रघुणां परिवृढः ॥ ३१ ॥
महासेनो यन्म प्रमदयमदंग्रामहर्चरैः शैरुक्तो जीवन्धिरि-
व शरजन्मा समभवत् । इमां च क्षत्राणां मुजवनमहादुर्ग-
विषमामयं वीरो धीमानजयदधिविगान्वसुमतीम् ॥ ३२ ॥
पुरोजन्मा नाव प्रभृति मम गमः स्वयमहं न पुत्रः पौत्रो
वा रघुकुलभुवां च क्षितिमुजाम् । अवीरं धीरं वा कलयतु
जनो मामयमयं मया वदो दुष्टद्विजदमनदीक्षापरिकरः
॥ ३३ ॥ चापाचार्यन्त्रिपुरविजयी कर्तवीर्यो विजेयः शस्त्र-
व्यस्तः मदनसुदधिर्यैर्यं हन्तकारः । अस्त्वंवतत्किमु कृत-
वतो रेणुकाकण्ठवावां वदस्वर्षस्वव परशुना लज्जते चन्द्र-
हासः ॥ ३४ ॥ अत्रैः स्वैरपि संयताग्रचरणो मूर्च्छा-
भिरामः क्षणे स्वाधीनव्रणिताद्गगन्ननिचितं रोमोद्गमं वर्ण-
यन् । मन्नातुद्वलयन्निजान्परमदान्तं संतर्जयन्निष्ठुरं धन्यो
याम जयश्रियः पृथुरणस्त्वमे पताकायते ॥ ३५ ॥
जन्मेन्दोरमले कुले व्यपदिगस्यद्यापि धत्से गदां मां दुःशा-
सनकोष्णगोगितसुराक्षीवं रिपुं भाषमे । दर्पान्वो मधुकैटभ-
द्विषि हरावप्युद्धतं चेशसे मन्नासाङ्गपगो विहाय समरं
पङ्केऽधुना लीयमे ॥ ३६ ॥ वीरोऽसौ किमु वर्णयते दशसु-
वृष्टिर्धैः शिरोमिः स्वयं यः पूजामजसुत्सुको घटयितुं
देवस्य स्वद्राहिनः । सूत्रार्थी हरकण्ठसूत्रमुजगव्याकर्षणा-
योधतः साटोपं प्रमथैः कृतमुकुटिमिच्छित्त्वान्तरे वारितः
॥ ३७ ॥ संतुष्टे तिसृणां पुगमपि रिपां कण्डूलदामण्डली-
क्रीडाकृतपुनःप्ररुदगिरसो वीरस्य लिप्सोर्वरम् । याच्चाद-
न्वपराश्वि यस्य कलहायन्ते मिथस्त्वं वृणु त्वं वृषिवत्यमितो
मुखानि स दशग्रीवः कथं वर्णयते ॥ ३८ ॥ भूमात्रं क्रिय-
देतदण्वमितं तत्साधितं ह्यर्थते यद्वीरेण भवाद्गणं वदति
त्रिःसप्तकृत्वो जयः । वीरोऽयं नववाहुरीदृगमिदं घोरं च
वीरव्रतं तत्कोषाद्विरम प्रसीद् भगवन्नाल्यैव पूज्योऽसि नः
॥ ३९ ॥ तात त्वं निजकर्मणैव गमितः स्वर्गं यदि स्वस्ति
ते ब्रमस्त्वंकमिदं वधूहृत्तिकथां तातान्तिकं मा कृथाः ।
रामोऽहं यदि तद्दिनैः कतिपयैर्धीमानमकंधरः सार्धं बन्धु-
जनैः सुरेन्द्रविजयी वक्ता स्वयं रावणः ॥ ४० ॥ त्वय्यर्धा-

मनमाजि किंनरगणोद्गीतैर्भवद्विक्रमैरन्तःसंभृतमत्सरोऽपि म-
गवानाकारगुप्तौ कृती । उन्मीलद्भवदीयदक्षिणमुजारोमाश्व-
विद्वोच्चरद्वाप्यैरेव विलोचनैरभिनयत्यानन्दमाखण्डलः ॥ ४१ ॥
गन्नागच्छिक्रयैव काननमगाद्दीर्वाणपार्णिधमाः पन्थानो दिवि
संकुचन्ति वसुधा वन्ध्या न सूते मदान् । लक्ष्मीरप्यरवि-
न्दमौधवलमीनिर्व्यहृपर्यङ्किकाविश्रान्तैरलिमिर्न कुञ्जरघटाग-
ण्डोत्करैर्मादते ॥ ४२ ॥ अन्नौघप्रसरेण रावणिरसौ यं
दुर्यगोभाणिनं चक्रे गौतमशापयञ्चित्तुजन्म्येमानमाखण्डलम् ।
कच्छागर्तकुलीरतां गमयता वीर त्वया रावणं तत्संभृष्टमहो
विगल्यकरिणी जागर्ति सत्पुत्रता ॥ ४३ ॥ चत्वारो वय-
मृत्विजः स भगवान्कर्मोपदेष्टा हरिः सद्भामाध्वरदीक्षितो
नैरपतिः पत्नी गृहीतव्रता । कौरव्याः पशवः प्रियापरिभव-
हेगोपशान्तिः फलं राजन्योपनिमन्त्रणाय रसति स्फीतं य-
शो दुन्दुमिः ॥ ४४ ॥ अधारम्य कटोरकार्मुकलताविन्वस्त-
हस्ताम्बुजस्तावन्न प्रकटीकरोमि नयने शोणे निमेषो-
दयात् । यावत्सायककोटिपाटितरिपुक्ष्मापालमौलिस्खल-
न्मल्लीमात्यमिलत्परागपटलैरामोदिनी मेदिनी ॥ ४५ ॥ नो
तावत्कलयामि केलिकृपणे वामभ्रुवो लोचने तावन्न प्रण-
यावलीढमनसः पश्यामि मातुर्मुखम् । यावत्तारकुठारपात-
निपतत्पत्यर्थिपृथ्वीपतिश्राम्यत्स्वर्णकिरीटवद्वशिरसो श्रान्य-
न्ति नो फेरवः ॥ ४६ ॥ निःपीते कलशोद्भवेन जलधौ
गौरीपतेर्गङ्गाया होतु हन्त वपुर्ललाटदहने यावत्कृतः प्र-
क्रमः । तावत्तत्र मया विपक्षनगरीनारीदृगम्भोरुहद्वन्द्वप्र-
स्वलदन्ववारिपटलः सृष्टाः पयोराशयः ॥ ४७ ॥ आज-
न्मब्रह्मचारी पृथुलमुजशिलास्तम्भविभ्राजमानज्याघातश्रे-
णिसंजान्तरितवसुमतीचक्रजैत्रप्रगस्तिः । वक्षःपीठे घनाश्व-
व्रणकिणकठिने संक्षुवानः पृषत्कान्प्राप्तो राजन्यगोष्ठीवन-
गजमृगयाकौतुकी जामदग्न्यः ॥ ४८ ॥ क्षुद्राः संत्रासमेते
विजहित हरयो मिन्नमत्तेमकुम्भा शुष्मद्वेहेषु लज्जा दधति
परममी सायका निष्पतन्तः । सौमित्रे तिष्ठ पात्रं त्वमसि
न हि रुपां नन्वहं मेघनादः किंचित्संरम्मलीलानियमि-
तजलधिं राममन्वेपयामि ॥ ४९ ॥ अन्नज्वालावलीढप्रति-
वलजलवेरन्तरौर्वायमाणे सेनानाथे स्थितेऽस्मिन्मम पि-
तरि गुरो सर्वघन्वीश्वराणाम् । कर्णालं संभ्रमेण ब्रज कृप
समरं मुञ्च हार्दिक्य शङ्कां ताते चापद्वितीये वहति
रणधुरं को भयसावकाशः ॥ ५० ॥ कृष्या केशेषु भार्या
तव तव च पशोस्तस्य राजस्तयोर्वा प्रत्यक्षं भूपतीनां मम
मुवनपतेराज्या द्यूतदासी । तस्मिन्वैरातुवन्वे वद किमपकृतं

१ 'ग्रामप्रमाणा भिक्षा स्वाद्यत्र प्रासचतुष्टयम् । अग्रं चतुर्गुण
प्रादुर्दन्तकारं द्विजोत्तमाः ॥'

श्वाससौरम्यरम्य वदनकमलमेतन्नेत्रमत्तद्विरेफम् । तव
किमु सुसमीक्ष्य श्रीढया पद्मघृन्द सरसि सलिलपूर्णं मर्तुकामं
विवेग ॥ ५७ ॥ यः प्रागासीदमिनचवयोविभ्रमावाप्तजन्मा
चित्तोन्माथी विगतविषयोपल्लवानन्दसान्द्रः । वृत्तीरन्तस्ति-
रयति तवाश्लेषजन्मा स कोऽपि प्रौढप्रेमा नव इव पुनर्या-
न्मयो मे विकारः ॥ ५८ ॥ गोत्रे साक्षादजनि भगवानेष
यत्पद्मयोनिः शय्योत्थाय यदखिलमहः प्रीणयन्ति द्विरेफान् ।
एकाग्रं यद्घति भगवत्पुष्पभानौ च भक्ति तत्प्रापुस्ते सु-
तनु वदनौपम्यमम्भोरुहाणि ॥ ५९ ॥ उन्मेषं यो मम न
सहते जातिर्वरी निगायामिन्दोरिन्दीवरदलदृशा तस्य मां-
न्दर्यदर्पः । नीतः शान्तिं प्रसममनया वक्त्रकान्त्येति हर्षा-
लभा मन्ये ललिततनु ते पादयोः पद्मलक्ष्मीः ॥ ६० ॥
हस्तस्वेदक्षपित इव यश्चन्दनक्षोदघृन्दैरालितोऽलकृतपरिसरः
फुल्लकहारहारैः । आराधीत्यं तव नवकुरङ्गाक्षि वक्षोजगमुः
साक्षात्कार तदपि न दिगत्येष किं वा करोमि ॥ ६१ ॥ वि-
निश्चेतुं शक्यो न सुखमिति वा दुःखमिति वा प्रमोहो निद्रा
वा किमु विषविसर्पः किमु मदः । तव स्वर्गं स्वर्गं मम हि
परिमृदेन्द्रियगणो विकारश्चैतन्यं श्रमयति च संमीलयति च
॥ ६२ ॥ सितज्योत्स्नामिस्ते धवलयति विश्वं शशिसुन्धि
दृगस्ते पीयूषद्रवमिव विमुञ्चन्ति परितः । वपुन्ते लावण्यं
किरति मधुर दिक्षु तद्विदं कुतस्ते पारुष्यं सुतनु हृदयेनाथ
गुणितम् ॥ ६३ ॥ स्तुमः कं वामाक्षि क्षणमपि विना य न
रमसे विलेभे कः प्राणान्रणमखमुखे य मृगयसे । सुलभे
को जातः शशिसुखि यमालिङ्गसि वलात्तपःश्रीः कस्येषा
मदननगरी ध्यायसि तु यम् ॥ ६४ ॥ पुराभूदस्माकं प्रथ-
मर्मविमिन्ना तनुरियं ततो नु त्वं प्रेयान्वयमपि हताशाः
प्रियतमाः । इदानीं नाथस्त्वं वयमपि कलत्रं किमपरं हतानां
प्राणानां कुलिङ्गकठिनानां फलमिदम् ॥ ६५ ॥ दृशौ तव
मदालसे वदनमिन्दुमत्यान्वितं गतिर्जनमनोरमा विधुतरम्भ-
मूलद्वयम् । रतिस्रव कलावती रुचिरचित्रलेखे भुवावहो
विबुधयौवनं वहसि तन्वि पृथ्वीगता ॥ ६६ ॥ दिनकरकर-
ामृष्टं विभ्रहच्युतिं परिपाटलां दशनकिरणैरुत्सर्पद्भिः स्फुटी-
कृतकेसरम् । अयि सुखमिदं सुग्वे सत्य समं कमलेन ते
मधु मधुकरः किं त्वेतस्मिन्पिवन्न विमात्र्यते ॥ ६७ ॥
बन्धूकद्युतिवान्धवोऽयमधरः स्निग्धो मधूकच्छविर्गण्डश्रृण्डि
चक्रास्ति नीलनलिनश्रीमोचनं लोचनम् । नासाभ्येति ति-
लप्रसूनपदवीं कुन्दाभदन्ति प्रिये प्रायस्स्वमुखसेवया विज-

यते विश्व स पुष्पायुधः ॥ ६८ ॥ केगाः १ मयमिनः २ युते-
रपि परं पारं गते लोचने घन्तर्वक्त्रमपि स्वभावशुचिभिः
कीर्णं द्विलाना गणैः । सुक्ताना सततं निवासरुचिरं वक्षो-
जकुम्भद्वयं चेत्यं तन्वि वपुः प्रशान्तमपि ते रागं कगेत्येव
नः ॥ ६९ ॥ श्रूचापे निहितः कंटाक्षविगिनो निर्घातु मर्म-
व्यथां श्यामात्मा कुटिलः कगेतु कवरीभागोऽपि मारोद्यमम् ।
मोहं तावदय च तन्वि तनुता विन्वाधरो गगवान्सदृत्तः
स्तनमण्डलस्तव कथं प्राणैर्मम शीडति ॥ ७० ॥ ये ये
खञ्जनमेकमेव कमले पश्यन्ति देवात्कचित्ते नये कवयो
भवन्ति सुतरां प्रयातभूमिभुजः । त्वद्वक्त्राम्बुजनेत्रसञ्ज-
नयुग पश्यन्ति ये ये जनान्मे ते मन्मथबाणजालविकला
सुग्वे किमत्यद्भुतम् ॥ ७१ ॥ धत्ते बर्हभरे शिखां तव न
कि धम्मिष्ठमारश्रियं सारदो भजते न कि तव द्योः सौ-
भाग्यमालोकते । मत्तेश्च शिरःपदे वहति ते वक्षोजलक्ष्मीं
न कि तन्मन्ये तरुणि त्वया विद्युणुते साम्यं वनश्रीरियम्
॥ ७२ ॥ कि पद्मस्य रुचिं न हन्ति नयनानन्दं विधत्ते
न कि वृद्धि वा र्भपकेननस्य कुरुते नालोकमात्रेण किम् ।
वक्त्रेन्दो तव मत्ययं यदपरः शीताशुर्कञ्जमते दर्पः स्या-
दमृतेन चेद्विह तदप्यस्त्येव विन्वाधरे ॥ ७३ ॥ लावण्या-
मृतवर्षिणि प्रतिदिश कृष्णागरुड्यामले वर्षाणामिव ते पयो-
धरभरे तन्वदि दूरोन्नते । नासायंगमनोज्ज्वलकतनुभ्रूपत्रग-
मोहसत्युष्पश्रीस्तिलकः सहेलमलकैर्भृन्दैरिवापीयते ॥ ७४ ॥
अन्तःकूजदुदारकण्ठमसकृन्मुखेति लोलेक्षणं प्रायः खेरक-
पोलमूलममृतप्रसन्दि विन्वाधरम् । आधूनाङ्गुलिपलवाग्रम-
लमित्यानर्तितभ्रूलतं पीतं येन सुखं त्वदीयमत्रले सोऽयं हि
धन्यो युवा ॥ ७५ ॥ हुंकारैर्ददता मया प्रतिवचो यन्मौन-
मासेवित यद्वावानलश्रीसिमित्तनुरियं चन्द्रातपैस्तापिता ।
ध्यातं यत्सुवहून्यनन्वमनसा नक्तंदिनानि प्रिये तस्यैतत्त-
पसः फलं सुखमिदं पश्यामि यत्सेऽधुना ॥ ७६ ॥ काश्मी-
रद्वगौरि हन्त किमयं भूयोऽङ्गरागे ग्रहः को वा नीलस-
रोरुहाक्षि नितरा नेत्राञ्जने संश्रमः । रक्ताशोकदलोपमेयच-
रणे किं लाक्ष्या दत्तया नो रागान्तरमीहते निजरुचा वि-
ज्राजमानो मणिः ॥ ७७ ॥ तन्वि त्वद्वदनस्य विभ्रमलवं
लावण्यवारानिधेरिन्दुः सुन्दरि दुग्धसिन्धुलहरीविन्दुः कथं

१ वन्धनयुक्ता, (पक्षे) नियमवन्त. २ कर्णस्य, (पक्षे) वे-
दस्य. ३ दन्तानाम्, (पक्षे) ब्राह्मणानाम्, ४ मौक्तिकानाम्; (पक्षे)
जौबन्धुक्तानाम्. ५ भूरेव चापस्तसिन्. ६ कटाक्ष एव विशिखो
(बाण). ७ मलिनन्वभाव. ८ सप्तस्य, (पक्षे) कामस्य ९ आ-
लोक, (पक्षे) प्रकाश १० उदितो भवति.

विन्दतु । उत्कलोलविलोचने क्षणमय शीतांशुरालम्बतासु-
न्मीलन्नवनीलनीरजवनीखेलन्मरालश्रियम् ॥ ७८ ॥ वेणीं
ते प्रसमीक्ष्य चित्रकुसुमैरुद्गासितां वर्हिणो लज्जन्ते निज-
वर्हवृन्दमधिक भारं विदित्वा प्रिये । निर्याताः शनकैरिति
खनिलयादूरे निलीय स्थिताः पश्यैतानपि लज्जयेव मधुपा-
न्वल्लीर्विहायोद्गतान् ॥ ७९ ॥

पानगोष्ठीवर्णनम् ।

दृश्यते पानगोष्ठीषु कान्तावक्त्रगतं मधु । स्मरं सहाय-
मासाद्य अस्तो राहुरिवेन्दुना ॥ १ ॥ सागसि प्रियतमे
कृतकोपा याङ्गियुगपतितेऽपि न तुष्टा । सैव मद्यपरिलुप्त-
विवेका तं तथैव परितोषयति स्म ॥ २ ॥ मूर्तिमन्तमिव
रागरसौषं ते परस्परसमर्पितवक्त्राः । आननासवमिषेण त-
दानीमक्षिपन्त हृदयेषु युवानः ॥ ३ ॥ सज्जितानि सुरभी-
प्यथ यूनामुल्लसन्नयनवारिरुहाणि । आययुः सुघटितानि
सुरायाः पात्रतां प्रियतमावदनानि ॥ ४ ॥ सोपचारसुपशा-
न्तविचारं सानुतर्पमनुतर्पपदेन । ते मुहूर्तमथ मूर्तमपीप्य-
न्प्रेम मानमवधूय वधूः स्वाः ॥ ५ ॥ क्रान्तकान्तवदनप्र-
तिविम्बे मद्यवालसहकारसुगन्धौ । स्वादुनि प्रणदितालिनि
शीते निर्ववारं मधुनीन्द्रियवर्गः ॥ ६ ॥ कापिशायनसुगन्धि
विधूर्णन्नुन्मदोऽधिशयितुं समशेत । फुल्लदृष्टि वदनं प्रमदा-
नामञ्जचारु चषकं च षडङ्घ्रिः ॥ ७ ॥ विम्बितं भृतपरि-
सृति जानन्भाजने जलजमित्यवलायाः । घ्रातुमक्षि पतति
भ्रमरः स्म भ्रान्तिभाजि भवति क्व विवेकः ॥ ८ ॥ दत्तमि-
ष्टतमया मधु पत्युर्वाढमाप पिवतो रसवत्ताम् । यत्सुवर्णसु-
कुटांशुमिरासीच्चेतनाविरहितैरपि पीतम् ॥ ९ ॥ स्वादनेन
सुतनोरविचारादोष्ठतः समचरिष्ट रसोऽत्र । अन्यमन्यदिव
यन्मधु यूनः स्वादमिष्टमतनिष्ट तदेव ॥ १० ॥ विभ्रतौ
मधुरतामतिमात्रं रागिभिर्शुगपदेव पपाते । आननैर्मधुरसो
विकसद्भिर्नासिकामिरसितोत्पलगन्धः ॥ ११ ॥ पीतवत्यभि-
मते मधुतुल्यस्वादमोष्ठरुचकं विदैदङ्घ्रौ । लभ्यते स्म परि-
रक्ततयात्मा यावकेन वियतापि युवत्याः ॥ १२ ॥ कस्य-
चित्समदनं मदनीयप्रेयसीवदनपानपरस्म । स्वादितः स-
कृदिवासव एव प्रत्युत क्षणविदंशपदेऽभूत् ॥ १३ ॥ पीत-
शीघ्रमधुरैर्मिथुनानामाननैः परिहृतं चषकान्तः । व्रीडया
रुददिवालि विरावैर्नीलनीरजमगच्छदधस्तात् ॥ १४ ॥ प्रौ-
त्तिम त्रिसैरकेण गतानां वक्रवाक्यरचनारमणीयः । गूढसू-

चितरहस्यसहासः सुभ्रुवां प्रवृत्ते परिहासः ॥ १५ ॥
हावहारि हसितं वन्नानां कौशलं दृशि विकारविशेषाः ।
चक्रिरे भृशमृजोरपि वध्वाः कामिनेव तरुणेन मदेन
॥ १६ ॥ अप्रसन्नमपराद्धरि पत्यौ कोपदीप्तसुररीकृतधैर्यम् ।
क्षालितं नु शमित नु वधूनां द्रावितं नु हृदयं मधुवारैः
॥ १७ ॥ सन्तमेव चिरमप्रकृतत्वादप्रकाशितमदिद्युतदङ्गे ।
विभ्रमं मधुमदः प्रमदानां धातुलीनसुपसर्ग इवार्थम् ॥ १८ ॥
सावशेषपदमुक्तसुपेक्षा सस्तमाल्यवसनाभरणेषु । गन्तुसु-
त्थितमकारणतः स्म द्योतयन्ति मदविभ्रममांसाम् ॥ १९ ॥
मद्यमन्दविगलत्रपमीपचक्षुरुन्मिषितपक्ष्म दधत्या । वीक्ष्यते
स्म शनकैर्नववध्वा कामिनो सुखमधोसुखयैव ॥ २० ॥
या कथंचन सखीवचनेन प्रागभिप्रियतमं प्रजगल्मे । व्रीड-
जाड्यमभजन्मधुपा सा स्वां मदात्प्रकृतिमेति हि सर्वः ॥ २१ ॥
छादितः कथमपि त्रपयान्तर्यः प्रियं प्रति चिराय रमण्याः ।
वारुणीमदविशङ्कमथाविश्रक्षुषोऽभवदसाविव रागः ॥ २२ ॥
आगतानगणितप्रतियातान्वल्लभानभिसिसारयिषूणां । प्रापि
चेतसि स विप्रतिसारे सुभ्रुवामवसरः सरकेण ॥ २३ ॥ मा
पुनस्तमभिसीसरमागस्कारिणं मदविमोहितचित्ता । योषि-
दित्यभिललाष न हालां दुस्त्यजः खलु सुखादपि मानः
॥ २४ ॥ ह्रीविमोहमहरदयितानामन्तिकं रतिसुखाय नि-
नाय । सप्रसादमिव सेवितमासीत्सद्य एव फलदं मधु ता-
साम् ॥ २५ ॥ दत्तमात्तवदनं दयितेन व्याप्तमातिशयिकेन
रसेन । सखदे सुखसुरं प्रमदाभ्यो नाम रूढमपि च व्युद-
पादि ॥ २६ ॥ लब्धसौरभगुणो मदिराणामङ्गनास्यचष-
कस्य च गन्धः । मोदितालिरितरेतरयोगादन्यतामभजता-
तिशयं नु ॥ २७ ॥ मानमङ्गपटुना सुरतेच्छां तन्वता प्रथ-
यता दृशि रागम् । लेभिरे सपदि भावयतान्तर्योषितः प्रण-
यिनेव मदेन ॥ २८ ॥ पानधौतनवयावकरागं सुभ्रुवो नि-
भृतचुम्बनदक्षाः । प्रेयसामधररागरसेन स्व किलाभरसुपालि
ररञ्जुः ॥ २९ ॥ अप्रिप्तं रसितवत्यपि नामग्राहमन्ययुवते-
र्दयितेन । उज्जति स्म मदमप्यपिबन्ती वीक्ष्य मद्यमितरा
तु ममाद ॥ ३० ॥ अन्ययान्यचनितागतचित्तं चित्तनाथम-
भिशङ्कितवत्या । पीतभूरिसुरयापि न मेदे निर्वृतिर्हि मनसो
मदहेतुः ॥ ३१ ॥ कोपवत्यनुनयानगृहीत्वा प्रागथो मधु-
मदाहितमोहा । कोपित विरहखेदितचित्ता कान्तयेव कल-
यन्त्यनुनिन्ये ॥ ३२ ॥ कुर्वता मुकुलिताक्षियुगानामङ्गसादम-
वसादितवाचाम् । ईर्ष्ययेव हरता ह्यियमासां तद्गुणः स्वयम-
कारि मदेन ॥ ३३ ॥ गण्डभित्तिषु पुरा सदृशीषु व्याञ्जि नाश्वि-
तदृशां प्रतिमेन्दुः । पानपाटलितकान्तिषु पश्चाद्धोम्रचूर्णतिल-

१ निर्वाचितं प्राप. २ मधे. ३ विदद्युमिच्छौ. ४ प्रागल्भ्यम्.
५ मधेन.

काकृतिरासीत् ॥ ३४ ॥ उद्धर्तारिव परस्परसद्भावीरितान्यु-
भयतः कुचकुम्भैः । योषितामतिमदेन जुघूर्णुर्विभ्रमातिशय-
धुंषि वपुषि ॥ ३५ ॥ चारुता वपुरभूपयदासां तामनूनन-
वयौवनयोगः । तं पुनर्मकरकेतनलक्ष्मीसां मदो दयितसं-
गमभूषः ॥ ३६ ॥ क्षीवतासुपगतास्त्रनुवेलं तासु रोपपरि-
तोषवतीषु । अग्रहीन्नु सगर धनुरुज्झामास नृञ्चितनिय-
द्गमनह्नः ॥ ३७ ॥ शङ्कयान्ययुवतौ वनिताभिः प्रत्यभेदि
दयितः स्फुटमेव । न क्षमं भवति तत्त्वविचारे मत्सरेण हतसं-
वृति चेतः ॥ ३८ ॥ आननैर्विचक्रसे हृषितामिर्वल्लभानभि-
तनूमिरभावि । आर्द्रता हृद्यमाप च रोपो लोलति न्य व-
चनेषु वधूनाम् ॥ ३९ ॥ रूपमप्रतिविधानमनोज्ञं प्रेम कार्यम-
नपेक्ष्य विकासि । चाटु चाकृतकसन्नममासा कर्मणत्वमगम-
न्मणेपु ॥ ४० ॥ लील्यैव सुतनोस्तुल्यित्वा गौगवाढ्यमपि
लावणिकेन । मानवधनविदा वदनेन क्रीतमेव हृद्य दयि-
तस्य ॥ ४१ ॥ गीधुपानविधुरासु निगृह्णन्मानमाशु शिथिलीकृ-
तलज्जः । सगतासु दयितैरुपलेभे कामिनीषु मदनो नु मदो नु
॥ ४२ ॥ पातुमाहितरतीन्यभिलेषुस्तर्पयन्त्यपुनरुक्तरसानि ।
सखितानि वदनानि वधूना मोत्पलानि च मधूनि युवान् ।
॥ ४३ ॥ कान्तसंगमपराजितमन्यां वारुणीरसनशान्तविवादे ।
मानिनीजन उपाहितसंधौ सदये धनुषि नेपुमनद्ग ॥ ४४ ॥
कृप्यताशु भवतानतचित्ताः कोषिताश्च वरिवस्यत यूनः ।
इत्यनेक उपदेश इव स्र स्वाद्यते युवतिभिर्मधुवारः ॥ ४५ ॥
मर्तुभिः प्रणयसंभ्रमदत्तां वारुणीमतिरसा रमयित्वा । ह्रीवि-
मोहविरहादुपलेभे पाटवं नु हृद्यं नु वधूमिः ॥ ४६ ॥
स्वादितः स्वयमर्थधितमानं लम्बितः प्रियतमं सह पातः ।
आसवः प्रतिपदं प्रमदानां नैकरूपरसतामिव भेजे ॥ ४७ ॥
भ्रुविलाससुमगाननुकर्तुं विभ्रमानिव वधूनयनानाम् । आ-
ददे मृदुविलोलपलाशैरुत्पलैश्चपकवाचिषु कम्पः ॥ ४८ ॥
ओष्ठपल्लवविदंशरुचीनां हृद्यतासुपयया रमणानाम् । फुड-
लोचनविनीलसरोजैरङ्गनास्यचपकैर्मधुवारः ॥ ४९ ॥ प्रा-
प्यते गुणवतापि गुणानां व्यक्तमाश्रयवशेन विशेषः । तत्तथा
हि दयिताननदत्त व्यानशे मधु रसातिशयेन ॥ ५० ॥
वीथ्य रवचपकेष्वतिरिक्ता कान्तदन्तपदमण्डनलक्ष्मीम् ।
जज्ञिरे बहुमताः प्रमदानामोष्ठयावक्रनुदो मधुवाराः ॥ ५१ ॥
लोचनाधरकृताहतरागा वासिताननविशेषितगन्धा । वारुणी
परगुणात्मगुणानां व्यत्ययं विनिमयं नु वित्तेने ॥ ५२ ॥
तुल्यरूपमसितोत्पलमण्डोः कर्णगं निरूपकारि विदित्वा ।
योषितः सुहृदिव प्रविभेजे लम्बितेक्षणरुचिर्मदरागः ॥ ५३ ॥
क्षीणयावकरसोऽप्यतिपानैः कान्तदन्तपदसंभृतशोभः ।

आययवतिनगमिव वध्वा' सान्द्रतामधरपल्लवरागः ॥ ५४ ॥
रागकान्तनयनेषु नितान्तं विद्वमान्णकपोलतलेषु । सर्व-
गापि ददशे वनितानां दर्पणेष्विव मुखेषु मदधीः ॥ ५५ ॥
वदक्रोषविकृतीगपि रामश्रान्तामिमततासुपनिन्दे । वध्यातां
मधुमदो दयितानामात्मवर्गाहितमिच्छति सर्वः ॥ ५६ ॥
वाससां शिथिलतासुपनाभि ह्रीनिरागमपदे कुपितानि ।
योषितां विदधती गुणपदे निर्मगार्ज मदिग वचनीयम् ॥ ५७ ॥
मर्तुपुनखि निक्षिपतीनामात्मनो मधुमदोद्यमितानाम् ।
श्रीढ्या विफलया वनितानां न स्थितं न विगतं हृद्येषु
॥ ५८ ॥ रुन्वती नयनवान्यनिकासं नादिनोमयकरा परि-
रन्मे । श्रीढितस्य लञ्चितं युवतीनां क्षीवता बहुगुणरनुजहे
॥ ५९ ॥ योषिदुद्धतमनांभवरगा मानवत्यपि यया दयि-
ताङ्गम् । काग्यत्यनिभृता गुणदोषे वारुणी खलु रहस्य-
विभेदम् ॥ ६० ॥ आहिते नु मधुना मधुरत्वे चेष्टितस्य
गमिते नु विकासम् । आवर्मा नय इयोद्धतरागः वानिनी-
प्वचनः कुसुमेपो ॥ ६१ ॥ मा गमन्मदविमृदधियो नः
प्रोज्ज्य रन्तुमिति शद्वितनायाः । योषितो न मदितां भृग-
मीषु प्रेम पश्यति भयान्पदेषु ॥ ६२ ॥ चित्तनिर्घृतिनिघायि
विविक्त मन्यो मधुमदः शशिनामः । संगमश्च दयितैः
स नयन्ति प्रेम कामपि भुय प्रमदानाम् ॥ ६३ ॥ घाष्ट-
लक्षितयथांचिनभूमा निर्दयं विलुलितालकनाल्ये । मानि-
नीरतिविधां कुसुमेपुर्मत्तमत्त इव विभ्रममाप ॥ ६४ ॥
शीधुपानविधुरेषु वधूना निभ्रतासुपगतेषु वपुःषु । ईहितं
रतिरसाहितमाव चीतलक्ष्यमपि कामिषु रेजे ॥ ६५ ॥
पातस्तुषारकिरणो मधुनेव सार्धमन्तः प्रविश्य चपकप्रतिवि-
न्ववती । मानान्धकारमपि मानवतीजनस्य नूनं विभेद
यदत्तां प्रससाद सद्यः ॥ ६६ ॥ पिपिप्रिय ससख्यं सुसुसु-
स्त्रासवं देहि मे ततत्यज दुदुद्भुत मममभाजनं काञ्चनम् ।
इति स्वलितजल्पितं मदवगात्कुरङ्गीदृशः प्रणे हसितहेतवे
सहचरीभिरध्येयत ॥ ६७ ॥

द्यूतक्रीडावर्णनम् ।

सितेनोपायन दूरादागतस्य कृतं मम । स्तनोपपीडमा-
श्लेषः कृतो द्यूते पणस्तया ॥ १ ॥ आश्लेषचुम्बनरतोत्सव-
कौतुकानि क्रीडादुरोदरपणः प्रतिभूरनङ्ग । भोगः स यद्यपि
जये च पराजये च यूनोर्मनस्तदपि वाञ्छति जेतुमेव ॥ २ ॥
रतिक्रीडाद्यूते कथमपि समासाद्य समयं मया लब्धे तस्याः
कणितकलकण्ठार्धमधरे । कृतभ्रूमङ्गासौ प्रकटितविलक्षार्ध-
रुदितसितकोधोद्भान्तं पुनरपि विदध्यान्मयि सुखम् ॥ ३ ॥

अद्य द्यूतजिताधरग्रहविधावीशोऽसि तत्खण्डनादाधिक्ये वद
को भवानिति मृषा कोपाश्वितभ्रूलता । सद्यः खिन्नकराग्रकुन्त-
लपरायतीकृतास्यस्य मे सुग्धाक्षी प्रतिकृत्य तत्कृतवती द्यूतेऽपि
यन्नार्जितम् ॥ ४ ॥ गाढालिङ्गनपूर्वमेकमनया द्यूते जिते
चुम्बनं तत्किञ्चित्परिरभ्य दत्तममुना प्रत्यर्पितं चानया ।
नैतत्तादृगिदं न तादृशमिति प्रत्यर्पणप्रक्रमैर्युनोश्चुम्बनमेक-
मेव बहुधा रात्रिर्गता तन्वतोः ॥ ५ ॥ आश्लेषे प्रथम क्र-
मेण विजिते हृद्येऽधरस्वार्पणे नर्मद्यूतविधौ पणं प्रियतमे
क्रान्ता पुनः पृच्छति । अन्तर्हासनिरोधसंभृतरसोद्भेदस्फुरद्ग-
ण्डया स्वैरं सारिविसारणाय विहितः खेदाम्युगर्भः करः ॥ ६ ॥

वाह्यरतक्रीडावर्णनम् ।

आलिङ्गनम् ॥ हीतया गलितनीवि निरसन्नन्तरी-
यमवलम्बितकाञ्चि । मण्डलीकृतपृथुस्तनभारं सखजे द-
यितया हृदयेशः ॥ १ ॥ उत्तरीयविनयात्रपमाणा रुन्धती
किल तदीक्षणमार्गम् । आवरिष्ट विकटेन विवोदुर्वक्षसैव
कुचमण्डलमन्या ॥ २ ॥ अंशुक हृतवता तनुबाहुस्ति-
कापिहितसुग्धकुचाग्रा । मित्रशङ्खवल्यं परिणेत्रा पर्यरम्भि
रभसादचिरोढा ॥ ३ ॥ सजहार सहसा परिरब्धप्रेयसीषु
विरह्य विरोधम् । संहितं रतिपतिः स्मितमिन्नक्रोधमाशु तरु-
णेषु महेषुम् ॥ ४ ॥ ससमानमुपयन्तरि वध्वाः श्लिष्टवत्युपसपत्नि
रसेन । आत्मनैव रुरुधे कृतिनेव स्वेदसङ्घि वसनं जघनेन
॥ ५ ॥ पीडिते पुर उरःप्रतिपेधं भर्तारि स्तनयुगेन युवत्याः ।
स्पष्टमेव दलतः प्रतिनार्यास्तनयत्वमभवद्भृदयस्य ॥ ६ ॥
दीपितस्मरसुरस्युपपीडं वल्लभे घनमभिष्वजमाने । वक्रतां न
ययतुः कुचकुम्भौ सुभ्रुवः कठिनतातिशयेन ॥ ७ ॥ सप्र-
वेष्टुमिव योषित ईषुः श्लिष्यतां हृदयमिष्टतमानाम् । आत्मनः
सततमेव तदन्तर्वर्तिनो न खलु नूनमजानन् ॥ ८ ॥ स्नेह-
निर्भरमघ्नत वधूनामार्द्रतां वपुरसंशयमन्तः । यूनि गाढपरि-
रम्भिणि वल्लकोपमम्बु वष्टुपे यदनेन ॥ ९ ॥ न स माति
वपुषः प्रमदानामन्तरिष्टतमसंगमजन्मा । यद्गुह्वहिरवाप्य
विकासं व्यानशे तनुरुहाण्यपि हर्षः ॥ १० ॥ यत्प्रियव्य-
तिकराद्वनितानामङ्गजेन पुलकेन वभूवे । प्रापि तेन भृशसु-
च्छ्रसिताभिर्नीविभिः सपदि वन्धनमोक्षः ॥ ११ ॥

चुम्बनम् ॥ लोलदृष्टि वदनं दयितायाश्चुम्बति प्रिय-
तमे रभसेन । व्रीडया सह विनीवि नितम्बादंशुकं शिथिल-
तामुपपेदे ॥ १२ ॥ आदृता नखपदैः परिरम्भाश्चुम्बितानि
घनदन्तनिपातैः । सौकुमार्यगुणसंभृतकीर्तिर्वाम एव सुरते-
ष्वपि कामः ॥ १३ ॥ हीभरादवनतं परिरम्भे रागवानव-

दुजेष्ववकृष्य । अर्पितोऽदलमाननपन्नं योपितो सुकुलिता-
क्षमधासीत् ॥ १४ ॥ पल्लवोपमिति साम्यसपक्षं दृष्टवत्यध-
रविम्बमभीष्टे । पर्यकूजि सरुजेव तरुण्यास्तारलोलवलयेन
करणे ॥ १५ ॥ केनचिन्मधुरसुल्लवणरागं वाष्पतप्तम-
धिकं विरहेषु । ओष्ठपल्लवमपास्य सुहूर्तं सुभ्रुवः सरसमक्षि
चुचुम्बे ॥ १६ ॥

विहारः ॥ आवृत्तान्यपि निरन्तरसुचैर्योषितासुरसिजद्वि-
तयेन । राणिणामित इतो विमृशद्भिः पाणिभिर्जगृहिरे हृद-
यानि ॥ १७ ॥ कामिनामसकलानि विशुभ्रैः स्वेदवारिमृ-
दुभिः करजाग्रैः । अक्रियन्त कठिनेषु कथचित्कामिनीकुच-
तटेषु पदानि ॥ १८ ॥ सोष्मणस्तनशिलाशिखराग्रादात्तघर्म-
सलिलैस्तरुणानाम् । उच्छ्वसत्कमलचारुषु हस्तैर्निम्ननामिसर-
सीषु निपेते ॥ १९ ॥ आमृशद्भिरमितो वलिवीचीर्लोलमा-
नवितताङ्गुलिहस्तैः । सुभ्रुवामनुभवात्प्रतिपेदे मुष्टिमेयमिति
मध्यमभीष्टैः ॥ २० ॥ प्राप्य नाभिनदमज्जनमाशु प्रस्थितं
निवसनग्रहणाय । औपनीविकमरुन्ध किल स्त्री वल्लमस्य
करमात्मकराभ्याम् ॥ २१ ॥ कामिनः कृतरतोत्सवकाल-
क्षेपमाकुलवधूकरसङ्घि । मेखलागुणविलग्नमसूयां दीर्घसूत्र-
मकरोत्परिधानम् ॥ २२ ॥ अम्बरं विनयतः प्रियपाणेर्यो-
पितश्च करयोः कलहस्य । वारणामिव विधातुमभीक्षणं क-
क्ष्यया च वलयैश्च शिशिञ्जे ॥ २३ ॥ ग्रन्थिसुद्रथयितु हृ-
दयेशे वाससः स्पृशति मानघनायाः । भ्रूयुगेण सपदि प्रति-
पेदे रोममिश्र सममेव विभेदः ॥ २४ ॥ आशु लङ्घितव-
तीष्टकराग्रे नीविमर्धसुकुलीकृतदृष्ट्या । रक्तवैणिकहताधर-
तत्रीमण्डलकणितचारु चुकूजे ॥ २५ ॥ आयताङ्गुलिरभूद-
तिरिक्तः सुभ्रुवां कश्मिशालिनि मध्ये । श्रोणिषु प्रियकरः
पृथुलासु स्पर्शमाप सकलेन तलेन ॥ २६ ॥ चक्रुरेव लल-
नोरुषु राजीः स्पर्शलोभवश्लोलकराणाम् । कामिनामनिभृ-
तान्यपि रम्भास्तम्भकोमलतलेषु नखानि ॥ २७ ॥ ऊरुमू-
लचपलेक्षणमग्न्यैर्वतसकुसुमैः प्रियमेताः । चक्रिरे सपदि
तानि यथार्थं मन्मथस्य कुसुमायुधनाम ॥ २८ ॥

सुरतप्रशंसा ।

सुरते च समाधौ च माया यत्र न लीयते । ध्यानेनापि
हि कि तेन कि तेन सुरतेन वा ॥ १ ॥ यत्र न वदनवि-
कारः सद्भावसमर्पणं न गात्राणाम् । तस्मिन्नुद्धतभावे पशु-
कर्मणि पशव एव रज्यन्ते ॥ २ ॥ प्रतिक्षणसमुल्लसन्नवक-
लाकलापान्वितक्षपाकरविलोकने यदि तवास्ति कौतूहलम् ।
विलोक्य तदा सखे सुरतसंगरालोकनप्रहृष्टदयितासुखं नि-

विडकञ्चुकोत्तारणे ॥ ३ ॥ नरैर्विफलजन्मभिर्गिरिदरी न कि
सेव्यते न चेच्छ्रवणगोचरीभवति जातुचिज्जन्मनि । कपो-
तरवमाधुरीविरचनानुकारादरीरतासहकृशोदरीवचनकाकु-
रीतिध्वनिः ॥ ४ ॥ सदष्टाधरपल्लवा सचकित हस्ताग्रमा-
धुन्वती मा मा सुष्व शठेति कोपवचनैरानर्तितभ्रूलता ।
सीत्काराश्वितलोचना सरभसं यैश्चुम्बिता मानिनी प्रासं तैर-
मृतं श्रमाय मथितो मूढैः सुरैः सागरः ॥ ५ ॥ किं चैतैर्गु-
रुसेवनैः किमपरव्योमार्चनैः कि फलं किं स्यादध्ययनेन मे
सुरपदप्राप्त्याथ किं वा फलम् । एतस्याः कुचकुम्भसंभ्रम-
परीरम्भप्रवाहोद्गमस्वेदाम्भोभिरनङ्गवह्निरधुना निर्वापितो नो
यदि ॥ ६ ॥ प्राड् मा मेति ततो नवोदयगुण मानामि-
लाषं ततः सत्रीड तदनु श्लथोद्यममथ प्रअष्टधैर्यं पुनः ।
प्रेमार्द्रस्पृहणीयनिर्भरतरं क्रीडाप्रगल्भं ततो निःसङ्गाङ्गविम-
र्शनाधिकसुख रम्यं कुलस्त्रीरतम् ॥ ७ ॥ शङ्काशृङ्खलितेन
यत्र नयनप्रान्तेन न प्रेक्ष्यते केयूरध्वनिभूरिभीतिचकित नो
यत्र वाश्लिष्यते । नो वा यत्र शनैरलभदशनं विम्वाधरः
पीयते नो वा यत्र विधीयते च मणितं तर्किं रत कामिनोः
॥ ८ ॥ आकाशे नटन सरोरुहयुगे मञ्जीरमञ्जुध्वनिः शी-
तांशौ कलकूजितं किसलये पीयूषपानोत्सवः । स्वर्गक्षोणि-
धरे नखात्परिभवो ध्वान्ते करकपर्षणं रम्भायां रसनारवस्त-
रुणयोः पुण्यानि मन्यामहे ॥ ९ ॥

नववधूसंगमे सखीवाक्यम् ।

रक्षामालिकया बाले वदत्या किं प्रयोजनम् । अवश्यंभा-
विनावेतौ कुचग्रहकचग्रहौ ॥ १ ॥ बाला तन्वी मृदुतनु-
रियं त्यज्यतामत्र शङ्का दृष्टा कापि भ्रमरभरतो मञ्जरी भज्य-
माना । तस्मादेषा रहसि भवता निर्दय पीडनीया मन्दा-
क्रान्ता विसृजति रसं नेक्षुयतिः समग्रम् ॥ २ ॥ नीरन्त्र
परिरम्यते प्रियतमो भूयस्तरां चुम्ब्यते तद्वाढं क्रियते य-
दस रुचिरं चाद्रुकरैः स्तूयते । सख्या मुग्धवधूरसौ रत-
विधौ यत्नेन सा शिक्षिता निर्भ्रान्तं गुरुणा पुनः शतगुणं
पक्षेपुणा कारिता ॥ ३ ॥ नार्यस्तन्वि हठाद्धरन्ति रमणं
तिष्ठन्ति नो वारितास्तर्किं ताम्यसि किं च रोदिषि मुधा
तासां प्रियं मा कृथाः । कान्तः केलिरुचिर्बुवा सहृदयस्ताह-
व्यपतिः कातरे किं नो वर्वरकर्कशैः प्रियशतैराक्रम्य विस्त्री-
यते ॥ ४ ॥

नववधूसंगमः ।

यावकरसार्द्रपादग्रहारशोणितकचेन दयितेन । मुग्धा
साध्वसतरला विलोक्य परिचुम्बिता सहसा ॥ १ ॥ आ-

भाति बालिकेय पाणिस्पर्शेन पुलकितावयवा । अमिन-
ववसन्तसङ्गादाविर्बुकुलेव बालचूतलता ॥ २ ॥ खिद्यति
कूणति वेद्यति विवलयति निमिषति विलोकयति तिर्यक् ।
अन्तर्नन्दति चुम्बितुमिच्छति नवपरिणया वधूः शयने
॥ ३ ॥ भुजपङ्करे गृहीता नवपरिणीता वरेण रहसि
वधूः । तत्कालजालपतिता बालकुरङ्गीव वेपते नितराम्
॥ ४ ॥ असंसुखालोकनमामिमुख्यं निषेध एवानुमतिप्रकारः ।
प्रत्युत्तरं सुद्रणमेव वाचो नवाङ्गनानां नव एव पन्थाः ॥ ५ ॥
चुम्बनेषु परिवर्तिताधरं हस्तरोधि रसनाविघट्टने । विशि-
तेच्छमपि तस्य सर्वतो मन्मथेन्धनमभूद्धूरतम् ॥ ६ ॥
विरम नाथ विसुष्व ममाश्ललं शमय दीपमिमं समया सखी ।
इति नवोदवधूवचनैर्बुवा मुदमगादधिकां सुरतादपि ॥ ७ ॥
नीवीदृढार्पितकरां निविडीकृतोरं व्रीडानतां तत इतो वदनं
हरन्तीम् । आरोप्य वक्षसि सुखं परिरव्युमेनां बालां
बलादमिलषामि न पारयामि ॥ ८ ॥ पटालग्रे पत्यौ नम-
यति मुख जातविनया हठाश्लेषं वाञ्छत्यपहरति गात्राणि
निभृतम् । न शक्नोत्याख्यातुं क्षितसुखसखीदत्तनयना
हिया ताम्यत्यन्तः प्रथमपरिहासे नववधूः ॥ ९ ॥ समा-
कृष्टं वासः कथमपि हठात्पश्यति तदा क्रमादूरुद्ध्रं जरठ-
शरगौरं मृगदृशः । तया दृष्टिं दत्त्वा महति मणिदीपे
निपुणया निरुद्धं हस्ताभ्यां झटिति निजनेत्रोत्पल्युगम्
॥ १० ॥ बलाञ्जिता पार्श्वे मुखममिसुखं नैव कुरुते धुनाना
मूर्धानं हरति बहुशश्चुम्बनविधिम् । हृदि न्यस्तं हस्तं
क्षिपति गमनारोपितमना नवोढा वोढारं सुखयति च
संतापयति च ॥ ११ ॥ स्फुरद्रोमोद्भेदस्तरलतरताराकुल-
दृशो भयोत्कम्पोत्तुङ्गस्तनयुगभरासङ्गसुभगः । अधीराक्ष्या
गुञ्जन्मणिवलयदोर्वह्निरचितः परीरम्भो मोदं जनयति च
संमोहयति च ॥ १२ ॥ अप्यौत्सुक्ये महति दयितप्रार्थ-
नासु प्रतीपाः काङ्क्षन्त्योऽपि व्यतिकरसुख कातराः स्वाङ्ग-
दाने । आवाध्यन्ते न खलु मदनेनैव लब्धान्तरत्वादाबा-
धन्ते मनसिजमपि क्षिसकालाः कुमार्यः ॥ १३ ॥ दृष्टा
दृष्टिमधो ददाति कुरुते नालापमाभाषिता शय्यायां परिवृत्य
तिष्ठति बलादालिङ्गिता वेपते । निर्यान्तीषु सखीषु वासम-
वनान्निर्गन्तुमेवेहते बाला वामतया प्रियस्य नितरां प्रीत्यै
नवोढामवत् ॥ १४ ॥ अंसाकृष्टकूलया सरभसं गूढौ
भुजाभ्यां स्तनावाकृष्टे जघनांशुके कृतमधःसंसक्तमूरुद्वयम् ।
नामीमूलनिबद्धचक्षुषि तया व्रीडानताङ्ग्या प्रिये दीपः
फूत्कृतवातवेपितशिखः कर्णोत्पलेनाहतः ॥ १५ ॥ हस्तं
कम्पवती रुणद्धि रशनाध्यापारलोलाङ्गुलिं हस्तौ सौ नयति

स्तनावरणतामालिङ्ग्यमाना वलात् । पातुं पक्ष्मलचक्षुर-
न्नमयतः साचीकरोत्याननं व्याजेनाप्यमिलाषपूर्णसुख नि-
र्वर्तयत्येव मे ॥ १६ ॥ कण्ठाश्लेषिणसुन्नतस्तनभरश्रोणी-
तटग्राहिणं ससत्तोरुयुगं गृहीतजघनप्राकारमप्यन्ततः ।
द्रागेव श्लथवन्धमिन्दुवदना गाढावमर्दासहं विज्ञायात्यज-
दाशु काञ्चनपटं व्रीडाकुलापि क्षणम् ॥ १७ ॥ कान्ते
कञ्चुलिकावलोकिनि कलावत्या नमन्त्या स्थितं तस्मिन्को-
मलकाकुभाषिणि तथा स्पन्दी निरुद्धोऽधरः । उत्थायाथ
करस्पृशि प्रियतमे यूनोर्नवे संगमे काञ्चीकूजितकैतवेन म-
दनो द्यौःशान्तिमम्यस्यति ॥ १८ ॥ इत्थं तल्पतलाधिरो-
हणमियं पर्णापर्णप्रक्रिया शय्याया वचनक्रमस्य दयितस्यै-
वंविधाराधना । एवं केलिगृहोपदेहलि वलादानीयमाना
सुदुश्चाटूक्तिप्रकरैश्चिरं नववधूरालीभिरध्याप्यते ॥ १९ ॥

सुरतकेलिकथनम् ।

आस्तां दूरेण विश्लेषः प्रियामालिङ्गतो मम । खेदः किं
नु सरिन्नाथो रोमाञ्चः किं नु पर्वतः ॥ १ ॥ उग्ररूपं कुच-
द्वन्द्वं हारगङ्गाधरं तव । चन्द्रचूडं करिष्यामि कुरु ताव-
द्विगम्बरम् ॥ २ ॥ कान्ते कलितचोलान्ते दीपे धैरिणि
दीप्यति । आसीदसितपद्माध्याः पक्षो नयनसुद्रणम् ॥ ३ ॥
प्रह्वानन्दप्रसुरं किमपीदं नेति रतिषु वचनेन । श्रुतिसीमसं-
गताक्षी मुग्धे सारङ्गमादिशसि ॥ ४ ॥ तव तन्वि तरुण-
पुण्यादम्बरमणिमकरसंक्रमो जातः । अधिवेणि भवति
नियमः फलमविलम्बेन भावि कामस्य ॥ ५ ॥ विधृताः
प्रियस्य केगाः कण्ठे लग्नं भुजे वलितम् । मज्जन्त्या रस-
सिन्धौ किं किं न कृतं तथा सुदृशा ॥ ६ ॥ पृष्ठे कञ्चुक-
सुकृत्यै सुतनुरसव्यं ग्रहिष्वती पाणिम् । हन्तुमिव चित्तह-
रिणं यूनस्तूणादित्रेपुमादत्ते ॥ ७ ॥ चारुनूपुरझणत्कृत रते
कामिनां हरति मानसं यथा । नो तथा मधुरगीतवादितं
केकिचातकपिकखना अपि ॥ ८ ॥ हेमकुम्भमिव तुङ्ग-
सुरोजं बल्लभे स्पृशति चोरवदस्याः । जाग्रति स सहसैव
तदानीं यामिका इव तनूरूहसंघाः ॥ ९ ॥ पाणिपल्लववि-
धूननमन्तः सीत्कृतानि नयनार्धनिमेषाः । योषितां रहसि
गद्गदवाचामन्नतासुपययुर्मदनस्य ॥ १० ॥ धैर्यसुल्वणम-
नोभवभावा वामता च वपुरर्पितवत्यः । व्रीडितं ललित-
सौरतषाड्यास्तेनिरेऽभिरुचितेषु तरुण्यः ॥ ११ ॥ पाणि-
रोधमविरोधितवाञ्छं भर्त्सनाश्च मधुरस्मितगर्भाः । कामिनः
स कुरुते करमोर्हार्ति शुष्करुदिते च सुखेऽपि ॥ १२ ॥
वारणार्थपदगद्गदवाचामीर्ष्यया सुहुरपत्रपया च । कुर्वते

स सुदृशामनुकूलं प्रातिकूलिकतयैव युवानः ॥ १३ ॥
अन्यकालपरिहार्यमजस्रं तद्वयेन विदधे द्वयमेव । धृष्टता
रहसि भर्तृषु ताभिर्निर्दयत्वमितरैरवलासु ॥ १४ ॥ बाहु-
पीडनकचग्रहणाम्यामाहतेन नखदन्तनिपातैः । बोधितस्त-
नुगयस्तरुणीनामुन्मिल विगदं विषमेपुः ॥ १५ ॥ का-
न्त्या सपदि कोऽप्युपगूढः प्रौढपाणिरपनेतुमियेष । संहत-
स्तनतिरस्कृतदृष्टिर्भ्रमेव न दुकूलमपश्यत् ॥ १६ ॥
आहत कुचतटेन तरुण्याः साधु सोढमधुनेति पपात ।
शुब्धतः प्रियतमोरसि हारात्पुष्पवृष्टिरिव मौक्तिकवृष्टिः
॥ १७ ॥ सीत्कृतानि मणितं करुणोक्तिः स्निग्धमुक्तमलम-
र्थवचांसि । हासभूषणरवाश्च रमण्याः कामसू-
त्रपदतामुपजग्मुः ॥ १८ ॥ उद्धतैर्निभृतमेकमनेकै-
श्छेदवन्मृगदृशामविरामैः । श्रूयते स मणितं कलका-
ञ्चीनूपुरध्वनिभिरक्षतमेव ॥ १९ ॥ ईदृशस्य भवतः
कथमेतल्लाघवं सुहुरतीव रतेषु । क्षिप्तमायतमदर्शयदुर्व्या
काञ्चिदाम जघनस्य महत्त्वम् ॥ २० ॥ प्राप्यते स गत-
चित्रकचित्रैश्चित्रमार्द्रनखलक्ष्म कपोलैः । दग्निरेऽथ रमस-
च्युतपुण्याः खेदविन्दुकुसुमान्यलकान्ताः ॥ २१ ॥ यद्यदेव
रुरुचे रुचिरेभ्यः सुश्रुवो रहसि तत्तदकुर्वन् । आलुकूलिक-
तया हि नराणामाक्षिपन्ति हृदयानि तरुण्यः ॥ २२ ॥
प्राप्य मन्मथरसादतिभूर्मि दुर्वहस्तनभराः सुरतस्य । शश्रुसुः
श्रमजलार्द्रललाटश्लिष्टकेशमसितायतकेभ्यः ॥ २३ ॥ पत्युः
प्रवृत्तस्य रतौ जिगीषावचो निगम्याथ न किञ्चिद्वचे । कला-
वती किं नु विहस्य तस्य कपोलयोः खेदमपाचकार
॥ २४ ॥ उरोरुहाम्मोरुहदर्शनाय विमुञ्चतः कञ्चुकवन्ध-
नानि । आनन्दनीराकुललोचनस्य प्रियस्य जातो विपुलः
परिश्रमः ॥ २५ ॥ स्वामिन्प्रमो प्रिय गृहाण परिष्वजस्य
किं किं शठोऽस्यकरुणोऽसि सुखोचितोऽसि । हा दुःखय-
खलमलं विरमेति वाचः स्त्रीणा भवन्ति सुरते प्रणयानु-
कूलाः ॥ २६ ॥ मत्तेमकुम्भपरिणाहिनि कुङ्कुमार्द्रं कान्ता-
पयोधरयुगे रतिखेदखिन्नः । वक्षो निधाय भुजपञ्जरमध्य-
वर्ती धन्यः क्षपां क्षपयति क्षणलब्धनिद्रः ॥ २७ ॥ कान्ते
तथा कथमपि प्रथितं मृगाध्या चातुर्यमुद्धतमनोभवया
रतेषु । तत्कृतान्यनुवदद्भिरेकवारं शिष्यायित गृहक-
पोतशतैर्यथास्याः ॥ २८ ॥ आमीलितालमविर्वर्तिततारका-
क्षीमुत्कण्ठवन्धनदरश्लथवाहुवल्लीम् । प्रस्वेदवारिकणिका-
चितगण्डविम्बां सस्मृत्य तामनिशमेति न शान्तिमन्तः
॥ २९ ॥ रतिरभसनितान्तश्रान्तकान्ताकुचान्तश्चलदमल-
कराग्रा नाभिदेशेऽप्यधो वा । स्थितमधुरसुखीना हीणनेत्रो-

त्पलानामधरमधु वधूना भाग्यवन्तः पिवन्ति ॥ ३० ॥
 अविदितसुखदुःखं निर्गुण वस्तु किञ्चिज्जडमतिरिह कश्चि-
 न्मोक्ष इत्याचक्षे । मम तु मतमनङ्गस्मेरतारुण्यघूर्णन्मद-
 कलमदिराक्षीनीविमोक्षो हि मोक्षः ॥ ३१ ॥ अभिनवपुल-
 कालीमण्डिता गण्डपाली निगदति विनिगूढानन्दहिन्दोलि-
 चेतः । सुदति वदति पुण्यैः कस्य धन्यैर्मनोजप्रसरमसकृदे-
 तच्चापलं लोचनस्य ॥ ३२ ॥ भजन्यास्तल्पान्त कृतकपट-
 कण्ठूतिपिहितस्मितं याते गेहाद्वहिरवहितालीपरिजने । प्रि-
 याखं पश्यन्त्याः स्मरशरसमाकृतसुभग सलज्जाया लज्जा
 व्यगमदिव दूरं मृगदृशः ॥ ३३ ॥ दुकूल दोर्मूलात्प्रणयिनि
 परीरम्भरसिके हरत्यम्भोजाक्षी निभृतनिभृतं नप्रवदना ।
 प्रियाश्लेषद्वेषिण्यपसरतु लज्जा स्फुटमिति स्मितक्षीरिणैव
 स्तनकलशशशुं स्नपयति ॥ ३४ ॥ चिरविरहिणो रत्युत्क-
 ष्ठाश्लथीकृतगात्रयोर्नवमिव जगज्जातं भूयश्चिरादभिनन्दतोः ।
 कथमपि दिने दीर्घं याते निशामधिरूढयोः प्रसरति कथा
 वही यूनोर्यथा न तथा रतिः ॥ ३५ ॥ दृशा सपदि मीलितं
 दशनरोचिषा निर्गतं करेण परिवेषित वलयकैरथाक्रन्दितम् ।
 प्रियैः समदयोषितां ननु विखण्ड्यमानेऽधरे परव्यसनका-
 तराः किमिव कुर्वतां साधवः ॥ ३६ ॥ नैषा वेग मृदुतरत-
 नुस्तावकीन विसोढुं शक्ता नैनां चपल नितरां स्वेदये-
 न्दीवराक्षीम् । रत्यभ्यासं विदधत इति प्राणनाथस्य गत्वा
 कर्णोपान्ते निभृतनिभृतं नूपुरं शंसतीव ॥ ३७ ॥ आयाते
 दधिते मनोरथशतैर्नीते कथचिदिने वैदग्ध्यापगदाज्जडे परि-
 जने दीर्घा कथां कुर्वति । दष्टास्त्रीत्यभिधाय सत्वरपदं व्या-
 धूय चीनांशुक तन्वङ्ग्या रतिकातरेण मनसा नीतः प्रदीपः
 शमम् ॥ ३८ ॥ गाढालिङ्गनवामनीकृतकुचप्रोद्विन्नरोमो-
 द्द्रमा सान्द्रस्नेहरसातिरेकविगलच्छ्रीमन्नितम्बाम्बरा । मा मा
 मानद माति मामलमिति क्षामाक्षरोच्छापिनी सुसा कि नु
 मृता नु कि मनसि मे लीना विलीना नु किम् ॥ ३९ ॥
 दोर्म्यां सयमितः पयोधरभरेणापीडितः पाणिजैराविद्धो
 दशनैः क्षताधरपुटः श्रोणीतटेनाहतः । हस्तेनानमितः करे-
 ऽधरसुधास्पन्देन समोहितः कान्तः कामपि तृप्तिमाप तदहो
 कामस्य वामा गतिः ॥ ४० ॥ ईषन्मीलितदृष्टि मुग्धहसित
 सीत्कारधारावशाद्व्यक्ताकुलकेलिकाकुविकसद्दन्तांशुधौताध-
 रम् । श्वासोत्कम्पिपयोधरोपरि परिष्वङ्गात्कुरङ्गीदृशो हर्षो-
 त्कर्षविसुक्तनिःसहतनोर्धन्यो धयत्याननम् ॥ ४१ ॥ खिन्नं
 मण्डलमैन्दवं विगलितं स्मग्भारवद्ध तमः प्रागेव प्रथमानके-
 तकशिखावीरायित च स्थितम् । शान्त कुण्डलताण्डव कु-
 वलयद्वन्द्व तिरोमीलितं वीतं विदुमसीकृतं नहि ततो

जाने किमासीदिति ॥ ४२ ॥ गाढाश्लेषनिपीडनान्निपतिता-
 मालोक्य हारावलीं स्थातुं हन्त मिया क्षणं निविडया नी-
 व्यापि न व्यापृतम् । विश्लेषज्वरवेदनासहनयोः कारुण्यकी-
 र्णात्मना कापि प्रापितयोः समागमसुखं यूनोर्मनोजन्मना
 ॥ ४३ ॥ हारसुख्यति कङ्कण निपतति स्रक्कौसुदी क्लिश्यति
 ध्वान्तं धावति सीत्करोति रजनीजानिर्वली भज्यति ।
 काक्षी क्षुभ्यति काञ्चनक्षितिधरे कि च क्षत चञ्चति प्रारम्भे
 मदनाहवस्य विजयी देवो मनोभूरभूत् ॥ ४४ ॥ सिन्दूरं
 रविमिन्दुमाननमसौ धम्मिल्लराहुस्त्वयं यद्वाढं प्रसतीव
 तत्प्रियतमे निर्णीतमौत्पातिकम् । चोले चञ्चलता भविष्यति
 मुहुः स्थात्कुन्तले कर्षणं नीवी स्थास्यति न स्थिरा समुदये-
 दङ्गे महान्संगरः ॥ ४५ ॥ पश्यन्तीं परिणामकेलिषु मुहु-
 र्निःशङ्कमालिङ्ग्य तां प्रोत्कूजत्कलमग्रहीषमधरं स्पर्धावती
 साप्यभूत् । नाहं वेद्मि न वेत्ति सा च दयिता तत्रावयो-
 श्रेष्ठितं शय्या वेत्ति न वेत्ति वा स तु कुतः सङ्ग्रामलोलः
 सरः ॥ ४६ ॥ प्रत्यूहः पुलकाङ्कुरेण निविडाश्लेषे निमेषेण
 च क्रीडाकृतविलोकितेऽधरसुधापाने कथाकेलिभिः । आ-
 नन्दाधिगमेन मन्मथकलायुद्धेऽपि यस्मिन्नभूदुद्भूतः स त-
 योर्वभूव सुरतारम्भः प्रियभावुकः ॥ ४७ ॥ ईषत्कम्पयो-
 धरं गुरुकटिप्रौढप्रहारद्भुत स्विद्यद्गालमनेकहास्यसरसं सं-
 रम्भमन्दव्यथम् । वारंवारसुरःप्रहारसुभगं संदश्यमानाधरं
 किञ्चिदत्तनितम्बदेशनखरं धन्यो रतं सेवते ॥ ४८ ॥ त्वं
 मुग्धाक्षि विनैव कञ्चुलिकया धत्से मनोहारिणीं लक्ष्मीमि-
 त्यभिधायिनि प्रियतमे तद्वीटिकासंस्पृशि । शय्योपान्तनि-
 विष्टसस्मितसखीनेत्रोत्सवानन्दितो निर्यातः शनकैरलीकवच-
 नोपन्यासमालीजनः ॥ ४९ ॥ कोकः स्तोक्विमुक्तमौक्ति-
 कभरो निखन्दमिन्दीवरं चापं चापलवर्जितं हिमकरकोडे
 तमः क्रीडति । वातः कातरयत्यपाकृतसरसं बन्धूकमेतावती
 वार्ता कापि कदापि पाणिपिहिता कस्यापि वा तिष्ठति
 ॥ ५० ॥ धम्मिल्लो भङ्गमेतु प्रविशतु तिलकः केशपाशा-
 न्धकारं पञ्जाली गण्डपालिं त्यजतु च विवरं कर्णयोर्गन्तु-
 कामा । वामायाः कान्तदत्तक्षततिसहने एक एवाध-
 रोऽसौ वीरः कामाहवेऽस्मिन्निति वदति मुहुर्नूपुरः का-
 णमङ्गया ॥ ५१ ॥

विपरीतरतक्रिया ।

प्रशान्ते नूपुरारावे श्रूयते मेखलाध्वनिः । कान्ते नूनं रति-
 श्रान्ते कामिनी पुरुषायते ॥ १ ॥ पततु तवोरसि सततं
 दयिताधम्मिल्लमलिकानिकरः । रतरसरभसकचमहल्लिता-

लकवल्लीरगलितः ॥ २ ॥ विपरीतमविपरीतं यद्रतमन्यन्त-
देव विपरीतम् । तरुमारोहति लतिका नारोहति च लतिकां
तरुः कापि ॥ ३ ॥ साक्षाद्भूत्स्वयंभूरथ मुक्तास्तिमिरनिक-
रभराः । प्रणनाम शीतरोचिस्तवपाठं मेखला विदवे ॥ ४ ॥
वियति विलोलति जलदः स्वलति विधुश्चलति कूजति
कूपेतः । निष्पतति तारकाततिरान्दोलति वीचिरंमरवाहिन्याः
॥ ५ ॥ स्थगयति तमः शगाङ्गं चलति गिरिः स्रवति ता-
रकापटलम् । कथयति मन्ये काञ्चीपुरसीमनि किमपि संक्षो-
भम् ॥ ६ ॥ मुक्ताः पतन्ति भूमौ बालाः कलयन्ति केवलां
मुक्तिम् । चुम्बत्यम्बरमवर्नि विपरीते किं न विपरीतम् ॥ ७ ॥
वल्गत्कुच व्याकुलकेशपाश स्विद्यन्मुख स्वीकृतमन्दहा-
सम् । पुण्यातिरेकात्पुरुषा लभन्ते पुंभावमम्भोरुहलोचना-
नाम् ॥ ८ ॥ वक्रस्यन्दिस्वेदविन्दुप्रवन्धैर्दृष्टा मित्रं कुङ्कुमं
कापि कण्ठे । पुंस्त्वं तन्व्या व्यञ्जयन्ती वयसा स्तित्वा
पाणौ खड्गरेखां लिलेख ॥ ९ ॥ मधुपानसमुल्लसत्प्रवाल च-
लहेमाचलकान्तिभिर्जटालम् । विधुनिःपतदन्धकारजालं
शुभकालं क पुनर्विलोकयामः ॥ १० ॥ अभिमुखपतयालु-
भिर्ललाटश्रमसलिलैरपनीतपत्रलेखः । कथयति पुरुषायितं व-
धूनां मृदितहिमद्युतिनिर्मलः कपोलः ॥ ११ ॥ तन्नास्ति कार-
यति यन्न मनोभवस्य सा शक्तिरप्रतिहता भुवने तथाहि ।
उद्धाव्य पीवरपयोधरमण्डलाग्रं वल्गन्ति यत्पुरुषवत्प्रमदा
अपीह ॥ १२ ॥ मुग्धे तवास्मि दयिता दयितो भव त्वमि-
त्युक्तया नहि नहीति शिरो विधूय । स्वस्मात्कारात्प्रियकरे
वल्यं क्षिपन्त्या वाच विनाभ्युपगमः कथितो मृगाक्ष्या ॥ १३ ॥
वीरायितेषु मृगगावविलोचनानां कण्ठोदितान्यचरम कल-
कूजितानि । आम्रेडयद्भिरथ सौधगतैः कपोतैः शङ्के गृहीत
इति संप्रति शिष्यभावः ॥ १४ ॥ तमःस्तोम सोम गि-
लति वमतीवोडनिकरं रथाङ्गद्वन्द्वेऽस्मिन्नमरतटिनी खेलति
सुहुः । लतायामुत्कम्पो मदनवसतीकाश्चनगिरिर्विपर्येति प्रायो
रतिपतिमते सर्वमधुना ॥ १५ ॥ विहायसि विहारिणी भवतु
नाम सौदामिनी सुमेरुशिखरादधः पततु नाम मन्दाकिनी ।
परं तदिदमद्भुतं यदयमेत्य भूमीतलं नमन्नमृतदीधितिः क-
मलसारमाकर्षति ॥ १६ ॥ प्रारब्धे रतिकेलिसंकुलरणारम्भे
तया साहसप्रायं कान्तजयाय किचिदुपरि प्रारम्भ तत्संभ्र-
मात् । खिन्ना येन कटीतटी शिथिलिता दोर्वल्लिरुत्कम्पितं
वक्षो मीलितमैक्षि पौरुषरसः स्त्रीणां कुतः सिध्यति ॥ १७ ॥
आलोलामलकावलिं सकुसुमां विभ्रच्चलत्कुण्डल किचिन्मृष्ट-

विशेषकं तनुतरैः खेदाम्भसः सीकरैः । तन्व्या यत्सुरता-
न्ततान्तनयनं वक्रं रतिव्यत्यये तत्त्वा पातु चिराय किं ह-
रिहरत्राहादिभिर्देवतैः ॥ १८ ॥ प्रारब्धे विपरीतनामनि रते
सर्वं तदाभूत्क्षणात्क्षामाङ्ग्यां विपरीतमेव कुटिला मुक्ताः सु-
वृत्ता अपि । मुक्ता निःपतिता भवन्ति तरलास्तौ चाचलौ
चेलतुः सीदन्ति श्रुतिपारगाः सुमनसः कान्ता मु कान्तायते
॥ १९ ॥ निःशेषं व्यपनीय नीविवसनं मञ्जुकणनमेखलं
क्रीडान्दोलनखिन्नमध्यलतिकं किञ्चित्प्रकम्पस्तनम् । उद्यत्कु-
ण्डलाण्डवं च रुचिरं विक्रम्य कान्तोपरि ह्यन्ता वक्षसि
कामिनां मुकुलितप्रान्ताक्षिकं शेरते ॥ २० ॥ प्रागल्भ्यं पुरु-
षायिते मम पुरः पश्येति संनद्धया तन्व्या ताम्यदुरोजयापि
सुचिरं विक्रम्य रम्यं तथा । श्रान्ता वक्षसि मे निपत्य च
पुनः सापन्नप सखितं साकूतं च समीक्षितं मृगदशा यत्त-
त्कथं कथ्यते ॥ २१ ॥

सुरतनिवृत्तिः ।

संन्यासमकृत काञ्ची जहौ कलत्रं दुकूलमवलायाः । त-
त्याज रागमधरो मुक्तिसुरीचकिरे चिकुराः ॥ १ ॥ सुतनु
श्रुतिसेवनतो मन्ये नयनं निरञ्जनं जातम् । मुग्धा स्नेहा-
त्कवरी युक्तां मुक्तिं कथं प्राप ॥ २ ॥ खिन्नालसनयनान्तं
खिन्नालिकलमकुन्तलस्तवकम् । वदनमवलुप्ततिलकं मदनं
नेदयति दवयति धृतिं मे ॥ ३ ॥ पपात मेरोः सुरसिन्धु-
धारा ववर्ष तारागणमन्धकारः । वभूव भृङ्गावलिरप्यकम्पा
शशाम शम्पालतिकाविलासः ॥ ४ ॥ पपात गङ्गा हरमौ-
लिसङ्गादन्धतमोभूतमपेतवन्धम् । तडिल्लता चञ्चलताम-
हासीदस्पन्दमासीदरविन्दुयुगमम् ॥ ५ ॥ कामसंगरविधौ
मृगीदृगः प्रौढपौरुषधरे पयोधरे । स्वेदराजिरुदियाय सर्वतः
पुष्पवृष्टिरिव पुष्पधन्वनः ॥ ६ ॥ संगताभिरुचितैश्चलितापि
प्रागमुच्यत चिरेण सखीव । भूय एव समगस्त रतान्ते
न्हीर्वधूमिरसहा विरहस्य ॥ ७ ॥ प्रेक्षणीयकमिव क्षणमास-
हीविभङ्गुरविलोचनपाताः । सभ्रमद्भुतगृहीतदुकूलच्छाद्य-
मानवपुपः सुरतान्ताः ॥ ८ ॥ अप्रभूततमनीयसि तन्वी
काश्चिधाम्नि पिहितैकतरोरु । क्षौममाकुलकरा विचर्क्य
क्रान्तपल्लवमभीष्टतमेव ॥ ९ ॥ मृष्टचन्दनविशेषकभक्तिर्भ्रष्ट-
भूषणकदर्थितमाल्यः । सापराध इव मण्डनमासीदात्मनैव
सुदशामुपभोगः ॥ १० ॥ योषितः पतितकाश्चनकाञ्ची मो-
हनातिरभसेन नितम्बे । मेखलेव परितः स विचित्रा रा-
जते नवनखक्षतलक्ष्मीः ॥ ११ ॥ भातु नाम सुदशा दशनाङ्कः
पाटलो धवलगण्डतलेषु । दन्तवाससि समानगुणश्रीः संसु-

खोऽपि परभागमवाप ॥ १२ ॥ सुभ्रुवामधिपयोधरपीठ पी-
डनैस्तुटितवत्यपि पत्युः । मुक्तमौक्तिकलघुर्गुणशेषा हारय-
ष्टिरभवद्गुरुरेव ॥ १३ ॥ विश्रमार्थमुपगूढमजस्रं यत्प्रियैः
प्रथमरत्यवसाने । योषितामुदितमन्मथमादौ तद्वितीयसुरतस्य
बभूव ॥ १४ ॥ आस्तृतेऽमिनवपल्लवपुष्पैरप्यनारतरताभि-
रताम्यः । दीयते स शयितुं शयनीये न क्षणः क्षणद-
द्यापि वधूम्यः ॥ १५ ॥ उपवर्हमम्बुजदण्डो निज भुजं
विरचय्य वक्त्रमपि गण्डमण्डले । निजसक्थि सक्थिनि
निधाय सादरं स्वपिति स्तनार्पितकराम्बुजो युवा ॥ १६ ॥
करकिसलय धृत्वा धृत्वा विमार्गति वाससी क्षिपति सुम-
नोमालाशेष प्रदीपशिखां प्रति । स्थगयति मुहुः पत्युर्नेत्रे
विहस्य समाकुला सुरतविरतौ रम्या तन्वी मुहुर्मुहुरीक्षते
॥ १७ ॥ सुरतविरतक्रीडावेशश्रमश्लथहस्तया रहसि गलितं
तन्व्या प्राप्तुं न पारितमशुकम् । रतिरसजडैरङ्गैरङ्गे पिधातु-
मशक्त्या प्रियतमतनौ सर्वाङ्गीण प्रविष्टमधृष्टया ॥ १८ ॥
प्रियकृतपटसेयत्रीडाविलम्बनविह्वलां किमपि कृपणालापां
वालां विलोक्य ससंभ्रमः । अपि विचलिते स्कन्धावारे गते
सुरताह्वे त्रिमुवनमहाधन्वी स्थाने न्यवर्तत मन्मथः
॥ १९ ॥ शयानस्योत्तानं हृदि निहितवक्षोरुहभरा तिरश्चीने
वक्त्रे निविडकलितात्मीयवदना । समाक्रम्योरुभ्यामतिद-
दतरं सक्थियुगलं स्वपित्यम्भोजाक्षी शिथिलभुजवन्धेयम-
धुना ॥ २० ॥ सुखं जृम्भारम्भि प्रसरति मदामोदलहरी
दशोस्तन्द्राभारः स्फुरति विगलत्यङ्गलतिका । त्वमेतादृक्कान्तिः
कमलमुखि धन्यैव नितरामसौ धन्यो यस्ते सकलरजनीं
जागरयिता ॥ २१ ॥ प्रियायाः प्रत्यूपे गलितकवरीवन्धन-
विधावुदक्षदोर्वल्लीदरदलितचेलाञ्चलमुरः । घनाकूते पश्य-
त्यथ मयि समन्दाक्षिवलितं नमन्त्या यद्रूप नहि लिखितु-
मीशो मनसिजः ॥ २२ ॥ रतान्ते प्राणेशे वसनमददाने
कथमपि स्थिताया याचन्त्या वितर मम चेल गुणनिधे ।
सरोपं पश्यन्त्याः किमपि च हसन्त्याः परिचलन्नमन्त्यास्त-
द्रूप नहि लिखितुमीशो मनसिजः ॥ २३ ॥ शान्ते मन्म-
थसंगरे रणभृता सत्कारमातन्वती वासोऽदाज्जघनस्य पी-
नकुचयोर्हारं श्रुतेः कुण्डलम् । विम्बोष्ठस्य च वीटिकां
सुनयना पाण्यो रणत्कङ्कणे पश्चालम्बिनि केशपाशनिचये
युक्तो हि वन्धकम् ॥ २४ ॥ नेपथ्यादपि राजते हि नि-
तरां व्यालुप्तभूषा तनुः संभोगश्रममीलित विजयते चक्षुः
कटाक्षादपि । गाढालिङ्गनकौतुकादपि नवं दोर्वल्लिविसंसनं
प्रीत्यालापरसादपि प्रियतमं मौनं कुरङ्गीदृशः ॥ २५ ॥ नि-
र्धृते सुरतोत्सवे बहुविधे जातेऽधिकेऽङ्गकमे तल्पे स्वेदज-

लार्द्रचन्दनमये किञ्चिद्गृहीतेऽम्बरे । सान्द्रस्नेहवशाद्विशेषवि-
षयव्यासङ्गजिह्वात्मनोर्दपत्योः स्मरध्वसरातुरतया भूयोऽपि
जाता स्पृहा ॥ २६ ॥ मुक्ताभूषणमिन्दुविम्बमजनि व्या-
कीर्णतारं नमः स्मारं चापमपेतचापलमभूदिन्दीवरे मुद्रिते ।
व्यालीनं कलकण्ठकण्ठनिनदैर्मन्दानिलैर्मन्दितं निष्कम्प-
स्तवकापि चम्पकलता साभून्न जानेऽथ किम् ॥ २७ ॥
नीव्यां संयमनं कचे नियमनं श्रोणीतले चासनं निश्वासा-
भ्यसनं मुखे समभवत्प्रत्याहृतिर्भूषणे । ध्यानं प्रेमणि धारणा
स्तनतटे तन्व्याः समाधिः प्रिये निर्वेदादिव किं रतान्तसुल-
भात्सर्वाङ्गयोगोत्सवः ॥ २८ ॥ निर्लेपौ कुचकुञ्जलौ कच-
भरस्तत्याज वन्ध ययौ काक्षी निर्गुणता निरञ्जनदशा
दृग्भ्यां समासादिता । नीरागोऽधरपल्लवश्च गुरुणा केनापि
गौराङ्गि ते शङ्के शम्बरशासनोपनिषदां तत्त्वावबोधः कृतः
॥ २९ ॥ तन्द्रातुन्दिलशोणलोचनयुगं दत्ताङ्कदन्तच्छदं
पर्यस्तालकवल्लि धर्मपटलप्रोद्भिन्नपत्रावलि । जृम्भोजम्बिता-
सीधुसौरभमिलद्भङ्गीमिरङ्गीकृतस्तोत्रं शंसति घृत्तमेव रज-
नीघृत्तान्तमेणीदृशः ॥ ३० ॥ स्वामिन्भङ्गुर्यालकं सतिलकं
भालं विलासिन्कुरु प्राणेश त्रुटितं पयोधरतटे हारं पुन-
र्योजय । इत्युक्त्वा सुरतावसानसमये सपूर्णचन्द्रानना
स्पृष्टा तेन तथैव जातपुलका प्राप्ता पुनर्मोहनम् ॥ ३१ ॥
व्यालोलः केशपाशस्तरलितमलकैः स्वेदलोलौ कपोलौ क्लिष्टा
विम्बाधरश्रीः कुचकलशरुचा हारिता हारयतिः । काक्षी
काचिद्रताशां स्तनजघनपदं पाणिना छादयन्ती भूषाहीनापि
काचित्प्रियहृदयमहो प्रीणयत्येव मुग्धा ॥ ३२ ॥ सव्यासव्यो-
रुवाहुव्यतिकरमधुरं कूर्परन्यस्तशीर्षं संसक्तास्याञ्जयुग्मश्चसि-
तहतचलच्चारुनासाविभूषम् । भूयो निद्रातिरेकात्कमशिथिल-
भुजाश्लेषदत्तावकाशोच्छ्वासोदक्षत्कुचाग्रप्रतिहतहृदयं शेरतेऽ-
मी रतान्ते ॥ ३३ ॥ व्यामिश्रैकैकवाहु प्रवलितपृथुलैकैकचारु-
रुकाण्डं दद्वा दद्वाधरोष्ठं दरशिथिलतनुश्लेषमालिङ्ग्य कान्ताः ।
शश्वन्निःश्वासवेगस्फुरितगुरुकुचद्वन्द्वसघृष्टवक्षाः श्रान्तः शेते
रतान्ते सुखमिह सुकृती लीलया कामिलोकः ॥ ३४ ॥

चन्द्रास्तसमयवर्णनम् ।

कलङ्कदाशो गगनाम्बुराशौ प्रसार्य चन्द्रातपतन्तुजालम् ।
लभोडमीनाल्लघु सजिघृक्षुश्चन्द्रप्लवस्थश्चरमान्धिमेति ॥ १ ॥
असौ हि दत्त्वा तिमिरावकाशमस्तं व्रजत्युन्नतकोटिरिन्दुः ।
जलावगाढस्य वनद्विपस्य तीक्ष्ण विषाणाग्रमिवावशिष्टम्
॥ २ ॥ घृन्देन तारावलितण्डुलानामङ्गेन च श्रीफलपल्ल-

वेन । अभ्यर्च्य जागेश्वरमिन्दुविम्बं विसर्जयत्येष नभोमु-
नीन्द्रः ॥ ३ ॥ मन्दमग्निमधुर्यमोपला दर्शितश्चयथु चा-
भवत्तमः । दृष्टयस्तिमिरज सिषेविरे दोषमोषधिपतेरसनिधौ
॥ ४ ॥ अरुणकिरणजालरन्तरिक्षे गतक्षं चलति शिशिरवाते
मन्दमन्दं प्रभाते । युवतिजनकदम्बे नाथमुक्तोऽष्टविम्बे चर-
मगिरिनितम्बे चन्द्रविम्बं ललम्बे ॥ ५ ॥ जरठ इव मरालो
जर्जरत्रैर्मयूखैः स्खलति शिशिरभानुः पश्चिमाम्भोधिपापे ।
श्लथगरुत इवाभूत्तत्र तत्रान्तरिक्षे विरलविरलभासः किं च
ताग लुठन्ति ॥ ६ ॥ चरमगिरिकुरङ्गीशङ्ककण्ड्यनेन
स्वपिति सुखमिदानीमन्तरिन्दोः कुरङ्गः । परिणतरविगर्म-
व्याकुला पौरुहूती दिगपि घनकपोतीहुकृतैः कुप्यतीव
॥ ७ ॥ उदयमुदितवीसिर्याति यः सगतौ मे पतति न वर-
मिन्दुः सोऽपरामेष गत्वा । सितरुचिरिव सद्यः साम्यसूर्यं
प्रमेति स्फुरति विशदमेघा पूर्वकाष्टाङ्गनायाः ॥ ८ ॥ नव-
कुमुदवनश्रीहासकेलिप्रसङ्गादभिकरुचिरशेषामप्युपा जाग-
रित्वा । अयमपरदिगोऽङ्के मुञ्चति सस्तहस्तः शिगयिपुरिव
पाण्डुम्लानमात्मानमिन्दुः ॥ ९ ॥ सपदि कुमुदिनीभिर्मी-
लितं हा क्षपापि क्षयमगमदपेतास्तारकास्ताः समस्ताः ।
इति दयितकलत्रश्रित्यन्नङ्गमिन्दुर्वहति कृगमशेषं अष्टशोभ
शुचेव ॥ १० ॥ प्रकटमलिनलक्ष्मा मृष्टपत्रावलीकैरधिगत-
तिगोभैः प्रत्युपःप्रोषितश्रीः । उपहसित इवासौ चन्द्रमाः
कामिनीनां परिणतशरकाण्डापाण्डुभिर्गण्डभागैः ॥ ११ ॥
विकसितमुखी रागासङ्गाद्गलत्तिमिरावृतिं दिर्नकरकरस्पृष्टा-
मैन्द्री निरीक्ष्य दिग पुरः । जरठवलीपाण्डुच्छायो भृशं
कल्पान्तरः श्रयति हरित हन्त प्राचेतसीं तुहिनद्युतिः
॥ १२ ॥ नक्षत्रक्षितिनायकोऽयमधुना रुद्रः प्रभातागमे
सप्ताश्वेन वलीयसातिमहसा रोपारुणज्योतिषा । अश्यद्वान्त-
शिरोरुहां प्रविगलत्तारालिहारावलीमादाय क्षणदा प्रियां
क्षितिधर पाश्चात्यमारोहति ॥ १३ ॥ सश्लिष्टा सानुराग
स्वकरपरिचयप्राप्तभूरिप्रसादा या पूर्वा भुक्तपूर्वा रविकर-
कलितां तामुदीक्ष्यामृतांशुः । निस्तेजाः पश्चिमाब्धौ प्रवि-
शति हि सता दुःसहो मानभङ्गः किं वक्तव्य सिताशोः स तु
संकलसतां मण्डलस्यापि नेर्ता ॥ १४ ॥

मध्यरात्रक्रीडावर्णनम् ।

गमितनिखिलदीपे सुसनिद्रालुलोके रतपरवगचिन्ता म-
ध्यरात्रे विबुद्धाः । प्रथमसुरतखिन्ना मुग्धिकां बोधयन्तो
बहुदृढपरिरम्भः कामुकाः खेदयन्ति ॥ १ ॥ अनुनयमगृ-
हीत्वा व्याजसुप्ता पराची रतमथ कृकवाकोस्तारमाकर्ण्य
कल्ये । कथमपि परिवृत्ता निद्रयान्धा किल स्त्री मुकुलि-
तनयनैवाश्लिष्यति प्राणनाथम् ॥ २ ॥ चिररतिपरिखेदप्रा-
सनिद्रासुखानां चरममपि शयित्वा पूर्वमेव प्रबुद्धाः । अपरिच-
लितगात्राः कुर्वते न प्रियाणामशिथिलभुजचक्राश्लेषभेदं
तरुण्यः ॥ ३ ॥ वदनशशिनः स्पर्शं शीतादिवागतवेषथु-
स्तनयुगलके भ्रान्त्वा तुङ्गे निविष्ट इव भ्रमात् । ज्वलि-
तमदनाङ्गारे तन्व्यास्ततो जघनस्थले सपुलकजलः पत्युः
पाणिर्विलीन इवाभवत् ॥ ४ ॥ रतिकृति गते मायानिद्रां
प्रवर्तितचुम्बना पुलकपयसा तत्त्वं मत्वा सुखादहृतानना ।
कृतकशयनो निग्राहोऽसीत्युदीर्य कल वधूर्त्तपितमघर कृत्वा
दन्तैरपूरयत स्पृहाम् ॥ ५ ॥

प्रभातवर्णनम् ।

ततोऽरुणपरिस्पन्दमन्दीकृतवपुः शशी । दध्रे कामपरि-
क्षामकामिनीगण्डपाण्डुताम् ॥ १ ॥ कुक्कुटे कुर्वति काण-
मानन श्लिष्टयोस्तयोः । दिवाकरकराक्रान्तं शशिकान्तमिवा-
वभौ ॥ २ ॥ विकसितसकुचितपुनर्विकखरेष्वम्बुजेपु दु-
र्लक्ष्याः । कलिकाः कथयति नूतनविकासिनीर्मधुलिहामर्घः
॥ ३ ॥ प्रियवसतेरपयान्त्यो मिथः करम्भितकराम्बुजन्मानः ।
करजपदव्रणविरलस्तनपुलकममूः किमपि विवदन्ते ॥ ४ ॥
आश्लेषशेषा रतिरङ्गनानामामोदेशेषा कुचकुङ्कुमश्रीः । तूणी-
रशेषः कुसुमायुधोऽपि प्रभातशेषा रजनी वभूव ॥ ५ ॥
नभोवन नक्तमसौ विगाह्य नक्षत्रसेनासहितः शशाङ्कः ।
करायलघान्कतिचित्प्रहृत्य पान्थान्प्रभाते प्रपलायतेऽद्य ॥ ६ ॥
चन्द्रकान्तगलदम्बुनाधुना हा चकोरनयने समाश्रिते ।
कोकलोकहृदयानलः पुनः सूर्यकान्तमणिमाश्रयत्यहो ॥ ७ ॥
सनिगृह्य चिकुरं तमोमय यामिनी तदनु केलिविच्युतम् ।
कुर्वती श्रवसि चन्द्रमण्डल कुण्डल गगनकेलिसुञ्जति
॥ ८ ॥ तरुणा दिवाकरमयूखमञ्जरीमरुणामशोकशिखरा-
वलम्बिनीम् । कमनीयपुष्पमनसा समाश्रितां मधुपो विड-
म्बयति मञ्जुभाषिणीम् ॥ ९ ॥ प्राची दिगम्बरमणो दयिते
विभाते प्रान्तेऽम्बर स्पृगति वामकसज्जिकेयम् । धीरा
जगाद् रमणस्य न भूषणानि रोपारुणा त्यजति तारकभू-
षणानि ॥ १० ॥ यात्येकतोऽस्तशिखरं पतिरोपधीनामावि-

१ शिवम् २ मन्दीगृतमग्निम्, (पक्षे) रोगविशेष ३ धृन्-
वन्तः ४ सूर्यकान्ता ५ पुष्टवम्, (पक्षे) रोगविशेष ६ आ-
न्धयम्, (पक्षे) रोगविशेष ७ चन्द्रस्य, (पक्षे) वैद्यस्य ८ सूर्य
हस्तलक्षम् ९ चन्द्र १० नक्षत्राणाम्, (पक्षे) द्विजानाम्
११ नायक ४३ सु० २० भा०

प्लूतारुणपुरःसर एकतोऽर्कः । तेजोद्वयस्य युगपद्यसनो-
 द्याम्या लोको नियम्यत इवैष दृगान्तरेषु ॥ ११ ॥
 अन्तर्हिते गग्निनि सैव कुसुद्वतीय दृष्टि न नन्दयति संस्-
 रणीयगोभा । इष्टप्रवासजनितान्वयलाजनेन दु खानि नून-
 मतिमात्रदुरुद्धहानि ॥ १२ ॥ प्रालेयमिश्रमकरन्दकरालकोशैः
 पुष्पैः सम निपतिता रजनी प्रबुद्धैः । अर्कोशुभिन्नसुकुलोदर-
 सान्द्रमन्धसंस्चितानि कमलान्वलयः पतन्ति ॥ १३ ॥
 दिङ्मण्डलीमुकुटमण्डनपद्मरागरत्नाङ्कुरे किरणमालिनि गर्भ-
 तेऽपि । सौख्यप्रसुप्तिकमधुव्रतचक्रवालवाचालपङ्कजवनीस-
 रसाः सरसः ॥ १४ ॥ पीत्वा भृगु कमलकुञ्जलशुक्ति-
 कोषा दोषातनीं तिमिरवृष्टिमथ स्फुटन्तः । निर्यन्मधुव्रत-
 कदम्बमिषाद्रमन्ति विभ्रन्ति कारणगुणानिव मौक्तिकानि
 ॥ १५ ॥ आपाटलैः प्रथममङ्कुरितैर्मयूखैर्ह्लापतिः प्रथम-
 गैलविहारिणीनाम् । सोऽय करोति सुरपुङ्गवसुन्दरीणां
 कर्णेषु कल्पतरुपल्लवमङ्गलक्ष्मीम् ॥ १६ ॥ अन्यत्र यापि-
 तनिशु परिलोहिताङ्गमन्याङ्गनागतमिवागतमुष्णरश्मिम् ।
 प्रातर्नरीश्वर कुपितेव हि पञ्चिनीयसुत्फुल्लहलकसुलोहितलो-
 चनाभूत् ॥ १७ ॥ का कावला निधुवनश्रमपीडिताङ्गी
 निद्रा गता दयितवाहुलतानुवद्धा । सा सा तु यातु भवन
 मिहोद्रेडोऽय सकेतवाक्यमिति काकचया वदन्ति ॥ १८ ॥
 दिशि दिशि मृगयन्ते वल्गुना घासमेते सुहुरपगतनिद्राः
 सैतयो हेपितेन । अयमपि च सरोपैः कामिमिः श्रूयमाणो
 नन्दति मधुरतार तौत्रचूडो विहंगम् ॥ १९ ॥ अविरतमवि-
 रामा रागिणा सर्वरात्रं नवनिधुवनलीला. कौतुकेनामिवीक्ष्य ।
 इदमुदवसितानामस्फुटालोकसपन्नयनमिव सनिद्र घूर्णते
 टैपमर्चि ॥ २० ॥ रतिरभसविलासाम्यासतान्तं न याव-
 न्नयनयुगममीलत्तावदेवाहतोऽसौ । रजनविरतिगसी कामि-
 नीना भविष्यद्विरहविहितनिद्रामङ्गसुचर्मदङ्गः ॥ २१ ॥
 प्रहरकमपनीय स्यं निदिद्रासतोर्ध्वः प्रतिपदमुपहृतः केन-
 चिजागृहीति । सुहुरविगदवर्णा निद्रया शून्यशून्या दददपि
 गिरमन्तशुद्ध्यते नो मनुष्यः ॥ २२ ॥ विपुलतरनितम्बामो-
 गन्द्रे रमण्या शयितुमनधिगच्छङ्गीवितेगोऽवकागम् ।
 रतिपरिचयनय्यन्नैद्रतन्द्रः कथचिद्रमयति शयनीये शर्वरी
 कि कगेतु ॥ २३ ॥ इततरकरदक्षाः क्षिप्तवशाखगैले
 दधति दधनि धांगमारवान्चारिणीव । गग्निमिव सुरौघाः
 सारमुद्धर्तुमेते कलशिसुदविगुर्वा बलवा लोडयन्ति ॥ २४ ॥
 परिशिथिलितकर्णग्रोवनामीलिताक्षः क्षणमयमनुभूय स्वमर्-
 ध्वजरेव । रिरमथिपति भूय. शप्यमग्रे विकीर्ण पटुतरचप-

लौष्ठः प्रस्फुरत्प्रोधमश्वः ॥ २५ ॥ कृतघवलमभेदैः कुङ्कु-
 मेनेव किचिन्मलयरुहरजोभिर्भूषयन्पश्चिमाशाम् । हिमरु-
 चिररुणिम्ना राजते रज्यमानैर्जरठकमलकन्दच्छेद्गौरैर्मयूखैः
 ॥ २६ ॥ शिशिरकिरणकान्तं वासरान्तेऽभिसार्य श्वसनसुर-
 भिगन्धिः साप्रतं सत्तरेव । व्रजति रजनरेषा तन्मयूखा-
 ङ्गरागैः परिमिलितमनिन्धैरम्बरान्तं वहन्ती ॥ २७ ॥
 व्रजति विषयमक्षणामशुमाली न यावत्तिमिरमखिलमस्त
 तावदेवारुणेन । परपरिभवितेजस्तन्वतामाशु कर्तुं प्रभवति
 हि विपक्षोच्छेदमग्रेसरोऽपि ॥ २८ ॥ विगततिमिरपङ्कं
 पश्यति व्योम यावद्भवति विरहखिन्नः पक्षती यावदेव ।
 रथचरणसमाहस्तावदौत्सुक्यनुज्ञा सरिदपरतटान्तादागता
 चक्रवाकी ॥ २९ ॥ अरुणजलदराजीमुग्धहस्ताग्रपादा
 बहुलमधुपमालाकजलेन्दीवराक्षी । अनुपतति विरावैः प-
 त्रिणा व्याहरन्ती रजनमचिरजाता पूर्वसध्या सुतेव
 ॥ ३० ॥ अयमुदयमहीभृन्मूर्ध्नि पाणिं गृहीत्वा दिवसपति-
 रहौषीदिन्दुपादान्दर्वीपि । अरुणकिरणवह्नौ कन्यका पौर-
 हूती हरिदपि किमकार्षीन्तारकालाजहोमम् ॥ ३१ ॥ कुमुद-
 वनमैपश्चि श्रीमदम्भोजखण्ड त्यजति मुदसुलूकः प्रीतिमां-
 श्रक्रवाकः । उदयमहिमरोचिर्याति शीताशुरस्त हतविधि-
 लसितानां ही विचित्रो विपाकः ॥ ३२ ॥ ललितनयनताराः
 क्षामवक्त्रेन्दुविम्वा रजनय इव निद्राङ्गान्तनीलोत्पलाक्ष्यः ।
 तिमिरमिव दधानाः सैसिनः केशपाशार्नवनिपतिगृहेभ्यो
 यान्त्यमूर्ध्वारिवध्वः ॥ ३३ ॥ शिथिलयति सरागो यावदर्को
 नलिन्याः कमलसुकुलनीवीग्रन्थिसुद्रा करेण । प्रविकसदलि-
 माला गुञ्जितैर्मङ्गुशब्दा जनयति मुदमुच्चैः कामिनां कामि-
 नीव ॥ ३४ ॥ नभसि विरलतारा मौक्तिकानीव
 भान्ति स्फुटतरमयमस्तक्ष्माधर चुम्बतीन्दुः । रविरुदयध-
 रित्रीधारिमूर्धानमेतु हृदयमनु नितान्तोच्छासमङ्गीकरोति
 ॥ ३५ ॥ अभूत्प्राची पिङ्गा रसपतिरिव प्राश्य कनकं गत-
 च्छायश्चन्द्रो बुधजन इव ग्राम्यसदसि । क्षण क्षीणास्तारा
 नृपतय इवानुद्यमपरा न दीपा राजन्ते द्रविणरहितानामिव
 गुणाः ॥ ३६ ॥ इतः शुक्ला चन्द्रशुतिभिरिह रक्त्वारुणक-
 रैस्तमिसैरप्यन्त.स्खलितगतिभिर्मैचकरुचिः । प्रभातश्रीरेषा
 विलसति पुरस्यासुकृतिना मिमङ्गूणां जहृद्यमणिविधिजास-
 गम इव ॥ ३७ ॥ तमोभिः पीयन्ते गतवयसि पीयूषवपुषि
 ज्वलिष्यन्मार्तण्डोपलपटलवूमरिच दिशः । सरोजाना कर्ष-

१ गतगोभम् ० धूक . ३ चञ्चलनयनकनीनिका . ४ क्षाम
 दृश वज्रन्दुमण्डल यासा ता ५ क्षिथिलान् . ६ राजगृहेभ्य .
 ७ वाग्निष . ८ पारद ९ उद्योगरहिता .

ञ्जलिमयमयन्कान्तमणिवत्क्षणादन्तःगल्यं तपति पतिरद्यापि
न रुचाम् ॥ ३८ ॥ इतः पौरस्त्यायां ककुभि विवृणांति
क्रमदलत्तमिन्नामर्माणं किरणकलिकामम्बरमणिः । इतो नि-
ष्कामन्ती नवरतिगुरोः प्रोच्छति वधुः स्वकस्तूरीपत्राङ्कुरम-
करिकासुद्रितसुरः ॥ ३९ ॥ द्रुमाः पाण्डुप्राया वृतनि-
विडगर्मा. स्त्रिय इव प्रफुल्लास्ते कन्दा नृपतिकृतमाना
इव जनाः । पिको मन्दं मन्दं हृदि मदननामानि जपति
प्रमोग्ने पूर्वपरिचितसभाकः कविरिव ॥ ४० ॥ विरल-
विगलीभूतान्पाराः कलौ मुजना इव व्यपसरति च ध्वान्तं
चित्तात्मतामिव दुर्जनः । मन इव मुनेः सर्वत्रापि प्रमन्नमभू-
न्नमो विगलति निगा क्षिप्र लक्ष्मीरनुद्यमिनामिव ॥ ४१ ॥
ब्रजन्वपरवारिर्वि रंजनपिण्डपाण्डुः गर्गी न भान्ति जलबु-
द्बुदद्युतिसपनिकास्तारकाः । कुण्ठकविपाण्डुर दधति धाम
दीपाङ्कुराश्चक्रोरनयनारुणा भवति दिक्च मौत्रामणी ॥ ४२ ॥
अयं मृदुमृणालिनीवनविलासवैहासिकस्त्रिवषां वितपते पति-
सपदि दृश्यमाना निजाः । स्तनौ पुलकयन्ति चात्पलदशा
प्रियोरःस्थले विपर्ययितवृत्तयो घुसृणपङ्कपत्राङ्कुराः ॥ ४३ ॥
जृम्भारम्भप्रविततदलोपान्तजालप्रविष्टैर्हस्तैर्मानोर्दृपतय इव
स्पृश्यमाना विवृद्धाः । स्त्रीमि साव घनपरिमलस्तोकल-
ध्याङ्गरागा सुञ्चन्त्येते विकचनलिनीगर्भगय्या द्विरेफाः
॥ ४४ ॥ य. मैन्ये स्वरपार्थिवस्य विरहिप्रैत्यर्थिनामर्गणी-
ज्योत्स्नानिर्द्धरमुञ्जति म् जगतां यस्तापनिर्वाणम् । सोऽयं
तारकनायकः किमपरं शृङ्गारसजीवनं जातः पृष्ठपराग-
पाण्डुरङ्गैरत्कूष्माण्डपिण्डाकृतिः ॥ ४५ ॥ ये कुण्ठीकृतवल्ह-
भप्रणतयः शृङ्गैरनङ्गस्य ये न प्राप्ताश्च निशीथिनीपतिकरैः
गैथिल्यवीथीमपि । ते नि.शङ्कविटङ्कतालुमुलप्रोतप्लुतप्ला-
वितैश्चिन्ना. कुक्कुटकृजितैर्मृगदृशा मानग्रहग्रन्थयः ॥ ४६ ॥
कान्ते जग्मुपि तात्रचूडरटित श्रुत्वा प्रवृद्धा जवात्किचि-
र्द्वासवदिच्छुम्बं प्रविकसद्दृष्ट्वा गवाक्षाध्वना । सत्रासेन समी-
रिता प्रियतमप्रेम्णावरुद्धा गनेरुत्थानोपनिवेशनानि कुरुते
तल्पे मुहुः १ पांसुला ॥ ४७ ॥ निर्यान्त्या १ रैतिवेद्मनः
१ परिणतप्रायां विलोक्य १ क्षिपां गाढालिङ्गनचुम्बनानि बहुगः
कृत्वाप्यसंतुष्टया । एकं भूमितले निधाय चरणं तल्पे
१ केल्यापर तन्वद्धया १ परिवर्तिताद्गलतया १ १ प्रेयाश्चिरं

चुम्बितः ॥ ४८ ॥ पद्मिन्याः सकलां विधाय विकलां
ताराधिपः संपदं तत्प्रेयस्युदयोन्मुखे सति रवा-
वुद्विभ्रतामाश्रितः । ताराः स्वस्य कैरेर्विकृष्य स-
हसा गच्छन्तितोऽस्ताचलं लयाः काश्चन ताः प्रभा-
करकरे पश्यन्परिम्लायति ॥ ४९ ॥ एते केतकधूलि-
धूमररुचः शीतद्युतेरंगवः प्राप्ताः सप्रति पश्चिमस्य जल-
वेस्तीरं जराजर्जराः । अच्येते विकसत्सरोरुहवनीद्वक्पात-
संभाविताः प्रार्चागगमुदीरयन्ति तरणेस्तारुण्यभाजः कराः
॥ ५० ॥ मद्यः संघटमानकोकमिथुनव्याजेन पीनस्तनद्व-
न्द्वव्यञ्जितयौवनोज्ज्वलरुचो निर्माय दिक्कन्यकाः । दुर्देवा-
क्षरमालिकामिव झटित्यात्कृष्य भृङ्गावलीं लक्ष्मीमम्युजिनी-
जनस्य तनुते देवस्त्रिवपामीश्वरः ॥ ५१ ॥ उन्मीलन्ति
निगानिगाचरवधूत्प्रोच्चाटनामात्रिकाः सायं सालससुप्तङ्कज-
वनप्रोद्वोववैतालिकाः । फुल्लत्पङ्कजकोगर्भकुहरप्रोद्धतभृ-
ङ्गावलीद्वङ्कारप्रणवोपदेगुरवस्तीव्रद्युतेरंगवः ॥ ५२ ॥
एतत्तर्क्य चक्रवाकमुद्गामाश्वासनादायिनः प्रौढध्वान्तप-
योविमभ्रजगतीदत्तावलम्बोत्सवाः । दीप्तांगोर्विकसन्ति दि-
ड्मृगदृशां काश्मीरपङ्कोदकव्यात्युक्षीचतुराः सरोरुहवनश्री-
केलिकाराः कराः ॥ ५३ ॥ द्विर्व्योम्नि पुराणमौक्तिकमणि-
च्छायैः स्थित तारकर्ज्योत्स्नापानभरालसेन वपुषा मत्ताश्च-
कोराङ्गनाः । यातोऽस्ताचलचूलमुद्गसमधुच्छत्रच्छविश्रन्द्रमाः
प्राची बालविडाललोचनरुचां जाता च पात्रं ककुप् ॥ ५४ ॥
जाताः पक्रपलाण्डुपाण्डुमधुरच्छायाकिरस्तारकाः प्राचीमङ्कु-
रयन्ति किञ्चन रुचो राजीवजीवातवः । लूतातन्तुवितान-
वर्तुलमितो विम्बं दधन्नुन्वति प्रातः प्रोषितरोचिरम्बरतला-
दस्ताचलं चन्द्रमाः ॥ ५५ ॥ प्राचीविभ्रमकर्णिकाक-
मलिनीसवर्तिकाः सप्रति द्वे तिस्रो रमणीयमम्बरमणेषी-
सुचरन्ते रुचः । सुद्मोच्छ्रासमपीदमुत्सुकतया संभूय कोषा-
द्वहिर्निष्कामद्रमगैवसभ्रमभरादम्भोजमुज्जृम्भते ॥ ५६ ॥
एकद्विप्रभृतिक्रमेण गणनामेषामिवास्त यतां कुर्वाणा
ममकोचयदृशगतान्यम्भोजसंवर्तिकाः । भूयोऽपि क्रमगः
प्रसारयति ताः सप्रत्यमनुद्यता सस्यातु सकुत्तहृलेव नलिनी
मानोः सहस्रं करान् ॥ ५७ ॥ प्रत्यासन्नसुरेन्द्रसि-
न्धुरशिरःमिन्दूरसान्द्रारुणा यत्तेजस्त्रसरणवो वियदितः
प्राचीनमाचिन्वते । शङ्के संप्रति यावदभ्युदयते तत्तर्कुटङ्को-
न्मृजारज्यद्विम्बरजश्लटावलयितो देवस्त्रिवपामीश्वरः ॥ ५८ ॥
प्रत्यग्रजलितैः पतङ्गमणिभिर्नाराजिता भानवः सावित्राः कुर-
विन्दकन्दलरुचः प्राचीमलंकुर्वते । प्रौढध्वान्तकरालितस्य

१ शैष्यगोलकवत्पाण्डुर. २ पेन्डी प्राचीन्यर्थ. ३ शत्रुणां. ४ श्रेष्ठ. ५ अत्रमर शून्यर्थ. ६ ज्योत्स्नाप्रवाहम्. ७ शृङ्गारस्य जीव-
नौषधम्. ८ जीर्ण. ९ सभ्रमेण. १० प्राची
मुग्रम्. ११ स्वरिणा. १२ निर्गच्छत्या. १३ केलिमन्दिरात्.
१४ प्रभातप्रायान्. १५ रात्रिन्. १६ निधाय. १७ वरिता-
ङ्गवर्धयथा सा. १८ पियतमः.

१ हीनाम्. २ शोभान्. ३ खिन्नत्वम्. ४ किरणैः.

वपुषश्छायाछलेन क्षणादप्रक्षालितनिर्मलजगदहो निर्मोकमु-
न्मुञ्चति ॥ ५९ ॥ स्तोकोन्निरिनिदाघदीधितिमहस्तन्द्रा-
लुचन्द्रातपास्तायन्ते ककुभो रथाङ्गगृहिणीगार्हस्थ्यगार्हा-
भिदः । अद्यापि स्वकुलायशाखिशिरसि स्थित्वा रुवन्तो मुहु-
स्तूर्णप्रत्यभिजानते बलिभुजो भीताः स्वयूथ्यस्वरान् ॥ ६० ॥
प्राचीं वासकसज्जिकामुपगते भानौ दिशां वल्लभे पश्यैता रुच-
यः पतङ्गदृषदामाधेयनाडिंधमाः । लोकस्य क्षणदानिरङ्कुश-
रसौ संभोगनिद्रागमौ कोकद्वन्द्वकुमुद्वतीविपिनयोर्निक्षेपमात-
न्वते ॥ ६१ ॥ मालिन्य परिदृश्यते हिमरुचौ मन्दश्रिय-
स्तारकाः शीताः केचन सचरन्ति कमलामोदस्पृशो मारुताः ।
आसीदन्ति च चक्रवाकमिथुनान्यन्योन्यमुत्कण्ठया पादैस्ता-
डितकैरवा मधुलिहो गच्छन्ति पद्माटवीम् ॥ ६२ ॥ कि-
चिद्विश्वथकेशवान्तकुसुमाः क्रीडाविलोलांशुका लुप्तलसश-
रीरचन्दनतया लोकैकनेत्रोत्सवाः । संभोगश्रमविह्वलैरवयवैः
सकेतशालान्तराग्निद्राशेषकषायितार्धनयना निर्यान्ति वारा-
ङ्गनाः ॥ ६३ ॥ सौरभ्ये चलिते रसे विगलिते चासालि-
वर्गे गते म्लानातीव कुमुद्वतीयमधुना मूर्च्छां परामूर्च्छति ।
तामुद्वीक्ष्य तथाविधां कमलिनी जाता प्रहासोन्मुखी हन्तो-
दीक्ष्य विपन्नवैरिवनितां का वा न सतुष्यति ॥ ६४ ॥ आलोकैर-
तिपाटलैरचरमां विस्तारयद्भिर्दिशं नक्षत्रद्युतिमाक्षिपद्भिरचिरा-
दाशङ्क्य सूर्योदयम् । पुञ्जीभूय भयादिवान्धतमस मन्ये द्विरे-
फच्छलान्मीलञ्जीलसरोरुहोदरकुटीकोणान्तरे लीयते ॥ ६५ ॥
भिन्दानो मानिनीना पतिषु रुपमयं हर्म्यपारावतेभ्यो वाचा-
लत्वं ददानः कवितृषु कविताप्रातिभं सदधानः । प्रातस्त्य-
स्तूर्यनादः स्थगयति गगन मांसलः पांशुतल्पादस्वल्पादु-
त्थितानां नरवरकरिणां शृङ्खलासिञ्जितेन ॥ ६६ ॥ कुर्व-
न्नाभुमपृष्ठो मुखनिकटकटीस्कन्धरोमा तिरश्चीं लोलेनाहन्य-
मानस्तुहिनकणमुचा चञ्चता केशरेण । निद्राकण्डूकषायं क-
पङ्क्ति निविडितश्रोत्रशुक्तिस्तुरङ्गस्वङ्गत्पक्ष्माग्रलक्षप्रतनुबुस-
कण कोणमक्षणः खुरेण ॥ ६७ ॥ कोकानुद्वीवयन्तः पथि पथि
कुलटाभानस कम्पयन्तः प्रस्थातारं प्रभाते प्रियतममबला
गाढमालिङ्गयन्तः । उत्थातु चाङ्गभङ्गीः कुलकमलदृशां
कारयन्तो निशान्ते कूकाराः कुक्कुटाना मधुमधुरसमार-
म्भगम्भीरधीराः ॥ ६८ ॥

प्रभातवायुवर्णनम् ।

लतां पुष्पवतीं स्पृष्ट्वा स्नातो विमलवारिणा । पुनः संप-
र्कशङ्कीव मन्द चरति मारुतः ॥ १ ॥ लवङ्गलतिकाभङ्ग-
दयालुर्दक्षिणानिलः । कथमुन्मूलयत्येष मानिनीमानपर्व-

तान् ॥ २ ॥ सुरतभरखिन्नपन्नगविलासिनीपानकेलिजर्ज-
रितः । पुनरपि विरहिश्चासैर्मलयमरुन्मांसलीक्रियते ॥ ३ ॥
दरफुल्लकमलकाननसौरभसंभारमन्धरः पवनः । दयितोरसि
शयितामपि दयितां संतापयांचक्रे ॥ ४ ॥ मिक्षितकमल-
कुटुम्बाः शिक्षितगजगामिनीगतयः । लक्षितहिमगिरिपादाः
प्रातरमी मातरिश्वानः ॥ ५ ॥ आदाय वकुलगन्धानन्धी-
कुर्वन्पदे पदे भ्रमरान् । अयमेति मन्दमन्दं कावेरीवारिपा-
वनः पवनः ॥ ६ ॥ अपहाय शनैः पटीरवाटीरिह लाटीज-
नमानलुण्ठनाय । समुदेति मनोजराजघाटीपरिपाटीपटुरेष
गन्धवाहः ॥ ७ ॥ वासो विधूय स्तनयोरमुष्याः कपोल-
कीर्णो कबरीमुदस्य । अवारितः प्रोञ्छति वारिधारां मुखे
मृगाक्ष्याः सुकृती समीरः ॥ ८ ॥ अरविन्दवृन्दमकरन्दतु-
न्दिलो मरुदेति मन्दमिह मन्दराचलात् । सुरतान्ततान्त-
सुदतीमतल्लिकाकबरीपरीमलञ्जरीपरीवृतः ॥ ९ ॥ उत्सार्य
कुन्तलमपास्य दुकूलकूलमुच्चाम्य बाहुलतिकामलसास्तरुण्यः ।
स्वेदाम्बुसिक्ततनवः स्पृहयन्ति यस्मै तस्मै नमः सुकृतिने
मलयानिलाय ॥ १० ॥ चोलाङ्गनाकुचनिचोलतलानुलीनो
द्राक्षेरलीविरलकुन्तलकम्पलोलः । लाटीललाटतटशोषणमान-
सोयं फुल्लारविन्दघनबन्धुरूपैति वायुः ॥ ११ ॥ वैभातिको
मरुदनुक्रमवर्धमानपद्माटवीपरिमलप्रसरानुमेयः । आयाति सो-
ऽयमलसोत्थितसारसाक्षीपुभावन्त्यपुनरुद्यमसूत्रधारः ॥ १२ ॥
झञ्झानिलोऽपि सुरतान्तनितान्ततान्तकान्ताकुचान्तघनघ-
र्ममपाकरोति । भूयोऽमिलाषजननी पुनरन्यथैव स्वेदा-
पनोदनकला मलयानिलस्य ॥ १३ ॥ विकचकमलगन्धै-
रन्वयन्मृङ्गमालाः सुरमितमकरन्दं मन्दमावाति वातः ।
प्रमदमदनमाद्यधौवनोद्दामरामारमणरभसखेदस्वेदविच्छेद-
दक्षः ॥ १४ ॥ स्तनपरिसरभागो दूरमावर्तमानाः स्फुटतनि-
मनि मध्ये किचिदेव स्खलन्तः । ववुरलघुनितम्बाभोगरुद्धा
वधूना निधुवनरसखेदच्छेदिनः प्राङ्गवाताः ॥ १५ ॥ दरविग-
लितमल्लीवल्लिचञ्चत्परागप्रकटितपटवासैर्वासयन्काननानि ।
इह हि दहति चेतः केतकीगन्धवन्धुः प्रसरदसम-
वाणप्राणवद्वन्धवाहः ॥ १६ ॥ सललितमलकानां वल्लरी-
र्नर्तयन्तो मधुसुरमिमुखाब्जोच्छ्वासगन्धानुबन्धाः । नवतर-
रतभाजां योपिता स्वेदविन्दून्सतृष इव पिबन्तो वान्ति
मन्द समीराः ॥ १७ ॥ उषसि मलयवासी जालमार्गप्रविष्टो
विकचकमलरेणुं व्याकिरन्मोहचूर्णम् । सपदि शमितदीपो
वायुचोरो वधूना हरति सुरतखेदस्वेदमुक्ताफलानि ॥ १८ ॥
कुसुमपरिमलेनामोदितालिर्लतानां वलितकिसलयानां लास-
लीलोपदेष्टा । ललितकमलवृन्दः शीकरासारवोढा मृदुमल-

यसर्मारो वाति वैभातिकोऽयम् ॥ १९ ॥ विह्वलितकम-
लौघः क्रीर्णवल्लीवितानः प्रतिवनमवधूताशेषगाखिप्रसूनः ।
क्वचिदयमनवस्थः स्थास्तुतामेति वायुर्वनकुमुमविमर्दोद्ग-
न्धिवेदमन्तरेषु ॥ २० ॥ पुरातनपरीमलप्रकरमेदुरा मारुता न
वान्ति सुकुलीभवत्कुमुदगर्मलीना इव । चरन्ति नवसौरभाः
पुनरमी सर्मारान्धुराः सजृम्भणसरोजिनीसरसिजास्यमुक्ता
इव ॥ २१ ॥ अमी तटसमीपनिर्घरतरङ्गरिङ्गत्पयोजर्डीकृत-
पटीरभूरुहकुटीरसचारिणः । मनो विधुरयन्ति मे मलयमे-
खलामेदुरादुरासदवनप्रियप्रियतमारुता मारुताः ॥ २२ ॥ ल-
ताकुञ्जे गुञ्जन्मदवदलिपुञ्जं चपलयन्ममालिङ्गन्नङ्गं दृढतर-
मनङ्गं प्रवलयन् । मरुन्मन्दं मन्दं दलितमरविन्दं तरलयन्रजो-
वृन्दं विन्दन्किरति मकरन्दं दिशि दिशि ॥ २३ ॥ अनन्यक्षु-
ष्णश्रीर्मलयवनजन्मायमनिलो निर्पाय स्वैदाम्बु सरमकर
संभुक्तविभवम् । विदर्भाणां भूरि प्रियतमपरीरम्भरभसप्र-
सङ्गाद्भ्रान्ति द्विगुणपुलकासञ्जि तनुते ॥ २४ ॥ वृथा धू-
लीधाराः परिकिरसि वाल्याः प्रथयसे नवावेगः कोऽयं पवन
तव हा नन्वसमये । रतान्तश्रान्ताभिः स्तिमितनयनान्ता-
मिरनिगं स्मृतां यत्कान्तामिर्न सुलभतरः कापि च भवान्
॥ २५ ॥ वारंवार धुतकुसुमितारण्यरेवातटे वा सेवापुण्यं
परिणतमिदं तावकं तर्कयामि । यत्त्वा मत्वान्तिकसुपगत
कामवामामिरामा रामाः स्वैरं कुचकलगतो वस्त्रसुत्सार-
यन्ति ॥ २६ ॥ चूतश्रेणीपरिमलसुपश्रश्चरीकानुयाता भूयो
भूयः कुचलयकुटीकोटरे लीयमानाः । मन्दं मन्दं सुरत-
विरतौ वान्ति सीमन्तिनीनां गण्डाभोगश्रमजललवग्राहिणो
गन्धवाहाः ॥ २७ ॥ रामाणा रमणीयवक्रगगिनः स्वेदो-
दविन्दुप्लुतो न्यालोलालकमञ्जरीः प्रचलयन्धुन्वन्नितम्बाम्ब-
रम् । प्रातर्वाति मधौ प्रकामविकसद्राजीवराजीरजःपुञ्जामो-
दमनोद्गरे रतिरसग्लानि हरन्मारुतः ॥ २८ ॥ उँत्सिक्तः
कुसुमासर्वैः कुमुदिर्ना राजप्रियां पुँधिणीमालिङ्गन्निशि
निर्मयं परिचयं कुर्वन्पुनः पल्लवैः । यावत्पङ्कजमौरभस्वम-
खिलं गृह्णँषु प्रस्थितस्तावत्कैल्य उपस्थिते मरुदयं विष्व-
ग्मयाद्वावति ॥ २९ ॥ अघात्सङ्गवमद्भुजगकवलक्रेगादि-
वेगाचलप्रालेयप्लवनेच्छयानुसरति श्रीखण्डगैलानिलः । कि
च न्निग्धरमालमालिसुकुलान्यालोक्य हर्षोदयादुन्मीलन्ति
कुङ्कः कुहूरिति कलोत्ताला पिकाना गिरः ॥ ३० ॥ ना-

रीणां मृगनामिकुङ्कुमरसप्रक्षालनश्यामलान्समोगश्रमशीक-
रान्परिहरन्नाकम्पयन्कुन्तलान् । पुष्पामोदमनोरमान्विगलि-
तानन्मोजगन्धं वहन्प्रातस्त्यः पवनो वहत्ययमलं स्वान्त-
प्रमोदप्रदः ॥ ३१ ॥ प्रातः सीमन्तिनीनां निधुवनल्लिता-
न्संसयन्केशपागानुन्मीलत्पङ्कजान्तःपरिमलसुरभिः स्फारय-
न्कामलीलाः । स्वच्छावश्यायविन्दून्दिशि दिशि विकिरन्स्थू-
लमुक्ताफलाभान्धूलीभिः केतकीनां धवलितसुवनो वाति
मन्दं नमस्वान् ॥ ३२ ॥ धुन्वानाश्रन्दनार्ली वकुलसुकु-
लजां धूलिसुद्वूलयन्तश्रुन्वन्तश्रूतयष्टीः परिमलवहलांश्रम्प-
कान्कम्पयन्तः । आरादारामसीमातटघटितघटीयन्ननिर्मु-
क्तवारा धारामाधारयन्तः श्रमशमपटवो वान्त्यमी गन्ध-
वाहाः ॥ ३३ ॥ कुप्यल्लङ्गेगवाहुप्रकरनियमिताशेषलेखाम्बु-
जाक्षीशापक्षीणाः क्षरन्तः क्षणपरिकलिताः केकिनां कामि-
नीभिः । कार्णाटीनामकाण्डे मृगमदमसृणं केशपागं स्पृ-
शन्तः पम्पासपातसम्पा मलयजमरुतो जातकम्पाः पतन्ति
॥ ३४ ॥ कृत्वा कार्णाटकान्ताकुचकनकगिरिप्रान्तसंचार-
लीलां झम्पामासाद्य पम्पापयसि वनभुवि श्लिसमलीरजस्काः ।
आकर्षन्तः पुरस्तान्निगडमिव कलध्वानपुष्पघयालीं धाव-
न्त्येते मदान्धा मदननरपतेः सिन्धुरा गन्धवाहाः ॥ ३५ ॥
एते पाटीरवाटीनववितपनटीलासशिक्षातिदक्षा दोलाखे-
लत्पुरघ्रीश्रमजलकणिकाजालपातिप्रतानाः । सौरभ्यादापत-
द्भिर्मधुकरपटलैः पृष्ठतोऽनुप्रयाताः कामाग्नेः स्फारधाय्याः
पथिककुलवधूवद्ववैराः समीराः ॥ ३६ ॥ एष क्रीडान्त-
ताम्यत्कुसुमपुरवधूववत्रसौरभ्यवन्धुसुग्धं निद्राजडानां रसि-
तमनुसरो द्राघयन्सारसानाम् । आवात्यङ्गानुकूलश्चलितवि-
चकिलश्रेणिगन्धानुधावद्रोलम्बोद्दुप्यमाणस्मरजयविरुदाड-
म्बगे मातरिश्वा ॥ ३७ ॥ कावेरीवारिविह्वलहरिपरिकर-
क्रीडनह्यन्तगान्तस्कीतश्रीखण्डखण्डभ्रमणमरभवद्भूरिमार-
भ्यगर्भाः । चोलस्त्रीचीनचेलाश्चलकलनकलाकान्तकान्ताकु-
चान्ता वान्ति प्रेमाग्निकीलाकलितवरवधूवद्ववैराः समीराः
॥ ३८ ॥ चञ्चत्कपूर्चौरा मलयगिरिगुरुभ्रावहावादवासा
मन्दानन्दैर्मिलिन्दैरहमहमिकयानुद्रवदीर्घपान्थाः । कावेरी-
वारिसेका विरलतरतरत्तीरवानीरसिक्ता मुक्ताग्राः स्वैदनि-
द्रालव इव पत्रनास्तालवन्वां विगन्ति ॥ ३९ ॥ लीलादो-
लातिखेलारसरभसलसद्वालचेलाञ्जलाना चोलीनामापिबन्तो
मृगमदसुरभिस्वेदविन्दून्मन्दान् । लोलन्तं कैरलीना कु-
चकलगलसत्कुङ्कुमालेपनेषु श्लिष्यन्तो मालवीना मलयज-
मसुरा कशुकीर्वान्ति वाताः ॥ ४० ॥ भृङ्गालीकण्ठमालाः

१ मत्त (पदे) मपूक्तं. २ चन्द्रप्रियान्, (पदे) नृपप्रियाम्.
३ पुष्पमुक्ताम्, (पदे) रजन्वन्नाम् ८ किमल्यं; (पदे) विदं
५ पद्मजर्मरम् कमलामोदन्देव स्व धनम्. ६ सत्वरम्.
७ प्रमाते.

स्फुटितकमलिनीधूलिभिर्धूसराङ्गाश्चन्तश्चन्द्रकलालघुतरल-
हरीगीकरासारालालाः । अङ्गादङ्गं व्रजन्तो विकसितविल-
सत्केतकीमालतीनां मोदन्ते मन्दमन्दं मलयगिरिदरीग-
र्भतो वातपोताः ॥ ४१ ॥

सूर्योदयवर्णनम् ।

ततः कोकवधूवन्धुर्वन्धूककुसुमप्रभः । उदयाद्रिशिरोर-
त्नसुधयौ तेजसा निधिः ॥ १ ॥ निजाशुकावृतां प्रार्चीं
चुम्बत्यर्केऽतिरागिणीम् । लज्जयेव ययौ क्वापि श्यामा मीलित-
लोचना ॥ २ ॥ निसर्गसौरभोद्भ्रान्तभृङ्गसगीतगालिनी । उ-
दिते वासराधीशे श्लेराजनि सरोजिनी ॥३॥ पुरुदूतदिगङ्गना
प्रसूता रविमुद्दामसुतं चिरादुपेतम् । अलिनो नलिनोदराद्वि-
मुक्ताः प्रियवाहुद्वयवन्धनान्नवोढाः ॥ ४ ॥ उदयति वित-
तोर्ध्वरश्मिरज्जावहिमरुचौ हिमघाम्नि याति चास्तम् ।
वहति गिरिरथं विलम्बिघण्टाद्वयपरिवारितवारणेन्द्रलीलाम्
॥ ५ ॥ घटमानकोककुचमाभृगन्कर्विकसत्पयोजनयनाव-
लोकितः । परिचुम्बतीदमरुणप्रभाधरं रविरद्य वारवनितामुखं
सुहुः ॥ ६ ॥ आगत्य सप्रति वियोगविसस्थुलाङ्गीमम्भो-
जिनीं क्वचिदपि क्षपितत्रियामः । एतां प्रसादयति पश्य
शनैः प्रभाते तन्वङ्गि पादपतनेन सैहस्वरश्मिः ॥ ७ ॥ उ-
न्निद्रकोकनदरेणुपिगङ्गिताङ्गा गायन्ति मञ्जु मधुपा गृहदी-
र्विकासु । एतच्चकास्ति च रवेर्नववन्धुजीवपुष्पच्छदाभसुद-
याचलचुम्बि विस्त्रम् ॥ ८ ॥ भूयो निपीय लवणाम्बुधि-
माप्रभात पुञ्जीभवन्नदयते तपनच्छलेन । और्वाश्रिन्म्वरप-
योनिधिमद्य पातुं लीनोड्युद्दकदम्बमिति प्रतीमः ॥ ९ ॥
अयमुदयति मुद्रामञ्जनः पद्मिनीनासुदयगिरिवनालीवालम-
न्टागपुष्पम् । विरहविधुरकोकद्वन्द्ववन्धुर्विभिन्दन्कुपितकपि-
कपोलकोडताप्रस्तमासि ॥ १० ॥ करनखरविदीर्णध्वान्तकु-
म्भीन्द्रकुम्भात्तुहिनकणमिषेण क्षिप्तमुक्ताप्ररोहः । अयमुदय-
धरित्रीधारिर्मूर्धाधिरूढो नयनपथसुपेतो भानुमत्केसरीन्द्रः
॥ ११ ॥ नवकनकपिङ्ग वासराणां विधातुः ककुभि कु-
लिशपाणेर्भाति भासा वितानम् । जनितभुवनदाहारम्भम-
म्भासि दग्धा ज्वलितमिव महाव्येरूर्ध्वमौर्वानलार्चिः
॥ १२ ॥ विततपृथुवरत्रातुल्यरूपैर्मयूखैः कलश इव गरी-
यान्दिग्भिगकृप्यमाणः । कृतचपलविहङ्गालापकोलाहला-
मिर्जलनिधियजलमध्यादेप उच्चार्यतेऽर्कः ॥ १३ ॥ पयसि
सल्लिराशेर्नक्तमन्तर्निमग्नः स्फुटमनिशमतापि ज्वालया
वाडवाग्नेः । यदयमिदमिदानीमद्गसुचन्दघाति ज्वलितखदि-

रकाष्ठाङ्गारगौरं विवस्वान् ॥ १४ ॥ अतुहिनरुचिनासौ के-
वलं नोदयाद्रिः क्षणमुपरिगतेन क्षमाभृतः सर्व एव । नव-
करनिकरेण स्पष्टवन्धूकसुनस्तवकरचितमेते शेखरं विभ्रतीव
॥ १५ ॥ उदयशिखरिशृङ्गप्राङ्गणेष्वेव रिङ्गन्सकमलमुख-
हासं वीक्षितः पद्मिनीभिः । विततमृदुकरायः शब्दयन्त्या
वयोभिः परिपतति दिवोऽङ्गे हेलया वालसूर्यः ॥ १६ ॥
क्षणमयमुपविष्टः क्षमातलन्यस्तपादः प्रणतिपरमवेक्ष्य प्रीतम-
हाय लोकम् । भुवनतलमशेष प्रत्यवेक्षिष्यमाणः क्षितिधर-
तटपीठादुत्थितः सप्तसप्तिः ॥ १७ ॥ उदयमयते दिङ्मा-
लिन्यं निराकुरुतेतरां नयति निधन निद्रामुद्रा प्रवर्तयति
क्रियाः । रचयतितरां स्वैराचारप्रवर्तनकर्तन वत वत ल-
सत्तेजःपुञ्जो विभाति विभाकरः ॥ १८ ॥ अयं खलु मृणालिनी-
नवविलासवैहासिकस्तिथ्या वितपते पतिः सपदि दृश्यमाना
निजाः । स्तनौ पुलकयन्ति चोत्पलदृशां प्रियोरःस्थले विप-
र्यसितवृत्तयो घुसृणपङ्कपत्राङ्कुराः ॥ १९ ॥ आयान्त्या
दिवसश्रियः पदतलस्पर्शानुभावादिव व्योमागोकतगेर्नवीन-
कलिकागुच्छः समुज्जृम्भते । आतन्वन्नवतसविभ्रममसावा-
शाकुरङ्गीदृशासुन्मीलत्तरुणप्रभाकरकरस्तोमः समुद्रासते
॥ २० ॥ एतत्तर्कय चक्रवाकहृदयाश्वासाय तारागणग्रा-
साय स्फुरदिन्दुमण्डलपरीहासाय भासां निधिः । दिक्का-
न्ताकुचकुम्भकुङ्कुमरसन्ध्यासाय पङ्केरुहोच्छासाय स्फुटवैरकै-
रववनत्रासाय विद्योतते ॥ २१ ॥ मीलत्कैरवलोचनां प्रवि-
गलत्ताराच्छहारावली ग्लायच्चन्द्रमुखा विशृङ्खलतमःकेशा
सशेषाम्बराम् । प्राप्तः सत्वरमित्वरीमिव बलादुद्गाढरागैः क-
रैराकर्षन्निव यामिनीमनुपतत्यम्भोजिनीवल्लभः ॥ २२ ॥
यावन्नौरनिधेः प्रभातसमयः प्रोद्धृत्य लोकत्रयीमाणिक्यं रवि-
विम्बमम्बरवणिग्वीथीपथे न्यस्यति । तावत्कर्तुमिवास्व मूल्य-
मुचित पद्माकरेण स्वय लक्ष्मीर्लब्धविकासपङ्कजकरन्यस्ता
पुरः स्थाप्यते ॥ २३ ॥ मञ्जिष्ठारुणदीधितिर्मधुकैर्मार्जाल्य-
गीतिस्ततः कोकाह्लादपटुः सरोरुहवन प्रीत्या समुज्जृम्भ-
यन् । लोकालोककरः करैश्च तमसा स्तोमं समुत्सारयन्ना-
रोहत्सुदयाचल रविरय वन्धूकगुच्छच्छविः ॥ २४ ॥ कीलालैः
कुङ्कुमानां सकलमपि जगज्जालमेतन्निषिक्तं मुक्ताश्चोन्मत्त-
भृङ्गा विघटितकमलकोडकारागृहेभ्यः । उत्सृष्टं गोसहस्रं
किमुत कलकलः श्रूयते च द्विजानां भाग्यैर्वृन्दारकाणां हरिह-
यहरिता सूयते पुत्ररत्नम् ॥ २५ ॥

नायिकानिर्गमनम् ।

निद्रानिघृत्ताद्युदिते द्युत्ते सखीजने द्वारपदं परासे ।

श्रुत्याकृताश्लेषरसे मुजङ्गे चचाल नाळिङ्गनतोऽङ्गना सा
 ॥ १ ॥ गुन्नासादासादितमवदुपालम्भवचसा मुहुः स्वारं
 न्सारं कथमपि निर्शाये समगमम् । इदानीं सुख त्वं दयित
 पुनरेष्यामि सममृदुष कालीनोऽयं चटुलचटकालीकलकलः
 ॥ २ ॥ प्रवृद्धायाः प्रातर्लमदलसदोर्वहिवलयं गलन्मर्डी-
 दाङ्गः शिथिलकवरीवन्वसमये । प्रियालोकं घूर्णन्नयनमस-
 पत्करमद्युगे मुखे जृम्मारम्मा जयति भृगमिन्दीवरद्वगः
 ॥ ३ ॥ प्राणैरेण ग्रहितनखरेष्वङ्गकेषु क्षपान्ते जातातङ्का
 रचयति चिरं चन्दनालेपनानि । धत्ते लाक्षामसकृदधरे दन्त-
 दन्तावघाते धामार्ङ्गायं चक्रितममितश्रक्षुर्षा विश्विपन्ती
 ॥ ४ ॥ अम्मिष्टं परिवधती नखमुखैः सीमन्तमातन्वती
 पश्यन्ती नखगेत्सवं कुचयुगे सव्यापसव्यं मुहुः । नार्मासी-
 मनि कुञ्जिताङ्गुलिदले नीर्वाभरं न्वती शय्यागारविनिर्ग-
 तापि हृदयान्नाद्यापि निष्कामति ॥ ५ ॥ एषा का मुक्त-
 मुक्ता विलुलितवसना स्वदलभ्रान्तवस्त्रा प्रत्युष याति नाला
 मृग इव चकिता सर्वतः शङ्कयन्ती । केनेदं वक्त्रपद्मं ह्य-
 धरमधुरसं गृण्डितं केन पीतं सर्गः केनाथ मुक्तो हरनय-
 नहतां मन्मथः कस्य तुष्टः ॥ ६ ॥

संभोगाविष्करणम् ।

स्तुच्छिन्नतरां प्रातर्लज्जानम्रसुर्वा वधूम् । स्मरन्तीं रात्रि-
 चरितं दृष्ट्वाप्नोति न को मुदम् ॥ १ ॥ राजते राजगमाया
 एष विम्बावरत्रण । मुधां पीत्वेव कान्तेन तच्छेषोऽयं स
 सुद्रितः ॥ २ ॥ आच्छादयसि किं मुखे वस्त्रेणाधरपल्लवम् ।
 खण्डिता एव शोमन्ते वीराधरपयोधराः ॥ ३ ॥ सखि
 दशनक्षतमधरे किं गोपयसे प्रयत्नेन । संप्रति रजनिरहस्यं
 नयनालस्यं निवेदयति ॥ ४ ॥ संवरणाय वधूटी बहुपरि-
 पाटी कंगोतु किं तेन । संप्रति रजनिरहस्यं नयनालस्यं
 निवेदयति ॥ ५ ॥ उपसि परिवर्तयन्त्या मुक्तादामोपवी-
 तनां नीतम् । पुरुषायितवैदग्ध्यं लज्जावति केने कलितं
 ते ॥ ६ ॥ चन्दनं स्तनतटेऽधरविम्बे यावकं घनतरं च
 सपत्न्याः । प्रातरीक्ष्य कुपितापि मृगार्क्षी सागसि प्रियतमे
 परितुष्टा ॥ ७ ॥ दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी पृष्टतः प्रणयिनो
 निषट्टुषः । प्रेक्ष्य विम्बमनुविम्बमात्मनः कानि कानि न
 चकार लज्जया ॥ ८ ॥ किमपि कान्तमुजान्तरवर्तिनी
 कृतवती यदियं कलमाषिणी । तदनुकूल्य गिरा गुरुसं-
 निधौ ह्यियमनीयत सारिकया वधूः ॥ ९ ॥ धन्यासि या
 कथयसि प्रियसगमेऽपि नमोक्तिचाटुकगतानि रतान्तरेषु ।
 नीर्वा प्रति प्रणिहितं तु करं प्रियेण सन्धः शपामि यदि

किञ्चिदपि स्मरामि ॥ १० ॥ बहु जगद् पुरस्तात्तस्य मत्ता
 किलाहं चकर च किल चाटु प्रौढयोपिद्वदस्य । विदित-
 मिति सखिम्यो रात्रिवृत्तं विचिन्त्य व्यपगतमद्याहि श्री-
 दितं मुग्धवध्वा ॥ ११ ॥ शगपदमणिमालं चन्द्ररेखामि-
 रामं ललितपुलकजालं लक्ष्यविन्दुप्रवालम् । वपुरनघम-
 मुष्या वक्ति कस्यापि यूनः सुरतकलहलीलासूक्ष्ममार्गामि-
 यांगम् ॥ १२ ॥ प्रभाते पृच्छन्तीरनुरहसवृत्तं सहचरीर्न-
 वाढा न श्रीडामुकुलितसुर्खायं मुखयति । लिखन्तीनां
 पत्राङ्कुरमनिशमखास्तु कुचयोश्चमत्कारो गूढं करजपदमासां
 कथयति ॥ १३ ॥ क्वचित्ताम्रूलान्तः क्वचिदगुरुपद्माङ्क-
 मलिनः क्वचिच्चूर्णोद्वारी क्वचिदपि च सालक्तकपदः ।
 वलीमङ्गामोर्गैरलकपतितैः कीर्णकुसुमैः स्त्रियः सर्वावस्थं
 कथयति रतं प्रच्छदपदः ॥ १४ ॥ नखक्षतमुरस्यले-
 ऽधरदले रदस्य व्रणं च्युता वकुलमालिका विगलिता च
 मुक्तावली । रतान्तसमये मया सकलमेतदालोकितं स्मृतिः
 क्व च रतिः क्व च क्व च तवालि शिक्षाविधिः ॥ १५ ॥
 वक्षस्ते ददलभ्रकर्मकुचद्वन्द्ववमशान्तर कण्ठः कङ्कणर-
 त्तकोटिकलनासुव्यक्तमुद्राङ्कितः । व्यत्यासव्यतिपञ्जितश्च
 तिलकः फाले तवायं सखे कस्याश्चित्कटाकरोति सुरत-
 प्रौढि परां सुश्रुवः ॥ १६ ॥ तस्याः पाटलपाणिजाङ्कितसुरो
 निद्राकपाये दृगौ निर्धृताधरशोणिमा विलुलितमस्तस्रजो
 मूर्धजाः । काञ्चीदाम दरश्लथाञ्चलमिति प्रातर्निखातैर्दृगो-
 रभिः कामगर्गैस्तदद्भुतमहो पत्युर्मनः कीलितम् ॥ १७ ॥
 यद्रात्रौ रहसि व्यपेतविनय वृत्तं रसात्कामिनोरन्योन्यं शय-
 नीयमीहितरसावामिप्रवृत्तस्पृहम् । तत्सानन्दमिलदृगोः कथ-
 मपि स्मृत्वा गुरुणां पुरो हासोद्रेदनिरोधमन्थरमिलत्तारं
 कथंचित्स्थितम् ॥ १८ ॥ दंपत्योर्निशि जल्पतोर्गृहशुकेना-
 कर्णितं यद्वचस्तत्प्रातर्गुरुसंनिधां निगदतस्तस्योपहार वधूः ।
 कर्णालम्बितपद्मरागशकल विन्यस्य चञ्चूपुटे श्रीडार्ता प्रकरोति
 दाडिमफलव्याजेन वाग्बन्धनम् ॥ १९ ॥ धन्यास्ताः सखि
 योषितः प्रियतमे सर्वाङ्गलभेऽपि याः प्रागल्भ्यं रचयन्ति
 मन्मथविधावालाभ्य्य धैर्यं महत् । अस्माकं तु तदीयपाणि-
 कमलेनोन्मोचयत्यंशुकं कोऽयं का वयमत्र किं च सुरतं
 नैव स्मृतिर्जायते ॥ २० ॥ कान्ते तल्यमुपागते विगलिता
 नीर्वा स्वयं बन्धनाद्वासो विश्लथमेखलागुणधृत किञ्चिन्न-
 तम्वे स्थितम् । एतावत्सखि वेद्मि केवलमहं तस्याङ्गसङ्गे
 पुनः कोऽयं का वयमत्र किं नु सुरतं खल्पापि मे न स्मृतिः
 ॥ २१ ॥ गाढाश्लेषविशीर्णचन्दनरजःपुञ्जप्रसारदियं शय्या
 संप्रति क्रोमलाङ्गि परुषेत्यारोप्य मा वक्षसि । गाढांश्रुहपू-

वैमाकुलतया पादाग्रसंदंशकेनाकृष्याम्बरमात्मनो यदुचित
धूर्तेन तत्रस्तुतम् ॥ २२ ॥ निद्रातुन्दिलशोणलोचनयुग
दत्ताङ्कदन्तच्छद पर्यस्तालकवल्लि घर्मपटलप्रासृष्टपत्रावलि ।
जृम्भाजृम्भितसौधुसौरभमिलद्रुङ्गीभिरङ्गीकृतस्तोत्रं शसति
वक्त्रमेव रजनीवृत्तान्तमेणीदृशः ॥ २३ ॥

प्रियप्रस्थानावस्थाकथनम् ।

सुग्धा कान्तस्य यात्रोक्तिश्रवणादेव मूर्च्छिता । बुद्ध्या वक्ति
प्रियं दृष्ट्वा किं चिरेणागतो भवान् ॥ १ ॥ यामीति प्रिय-
पृष्टायाः कान्तायाः कण्ठवर्त्मनि । वचोजीवितयोरासीद्द्वि-
हिर्निःसरणे रणः ॥ २ ॥ वाष्पाकुलं प्रलपतोर्गृहिणि
निवर्तस्व कान्त गच्छेति । यातं दंपत्योर्दिनमनुगमनावधि
सरस्तीर ॥ ३ ॥ यामि न यामीति घञे वदति पुरस्ता-
त्क्षणेन तन्वङ्गयाः । गलितानि पुरोवलयान्यपराणि तथैव
दलितानि ॥ ४ ॥ मनसि निविशते स कोऽपि तापः
प्रणयिनि बाहुलतान्तरस्थितेऽपि । सरसिजमकरन्दगन्धव-
न्धुर्वहति यदेष शनैः शनैः समीरः ॥ ५ ॥ कान्ते कथचि-
द्द्रुदितप्रयाणे क्षणं विनम्रा विरहार्दिताङ्गी । ततः समा-
लोक्य कदागतोऽसीत्याख्याय कान्ता मुदमाससाद ॥ ६ ॥
लज्जां विहाय रुदितं विधृतः पटान्ते मा गास्त्वमित्युदितम-
द्भुलयो मुखेऽस्ताः । स्थित्वा पुरः पतितमेव निवर्तनाय
प्राणेश्वरे व्रजति किं न कृतं कृगाङ्गया ॥ ७ ॥ गन्तुर्विच-
स्वदुदये हृदयेश्वरस्य प्रत्यूपपक्षिनिनदश्रमजातकम्पा । निद्रा
जलैरशिशिरैर्नयनाब्जजातैः कान्ता तदंसशिखरे पतितैर्ज-
हार ॥ ८ ॥ प्राणेश्वरे किमपि जल्पति निर्गमाय क्षामोदरी
वदनमानमयाचकार । आली पुनर्निश्चृतमेत्य लतानिकुञ्ज-
सुन्मत्तकोकिलकलञ्चनिमाततान ॥ ९ ॥ गन्तु प्रिये वदति
निःश्वसितं न दीर्घमासीन्न वा नयनयोर्जलमाविरासीत् ।
आयुर्लिपिं पठितुमेणदृशः परतु भालस्थली किमु करः समु-
पाजगाम ॥ १० ॥ प्रहरविरतौ मध्ये बाहस्ततोऽपि परेण
वा किमुत सकले यातेऽप्यहि प्रिय त्वमिहैष्यसि । इति
दिनगतप्राप्यं देशं प्रियस्य प्रियासतो हरति गमनं बाला-
लापैः सवाप्यञ्जलञ्जलैः ॥ ११ ॥ पितुरधिपुरं त्यक्ताः
सख्यः समं निजवान्धर्वैर्न च परिचितिर्जाता पत्युर्गृहेऽपि क-
याचन । कतिपयदिनोदञ्चत्येभिण प्रिये प्रवसत्यसौ कथयतु मन-
स्तापं कस्यै नवं नवकामिनी ॥ १२ ॥ सान्त्वप्रायैः प्रणयवचनै-
र्गन्तुमापृच्छमाने कान्ते तिर्यङ्मितवदना रुन्धती वाष्पपूग्म् ।
दीर्घोच्छ्वासस्यगनविकलोत्कम्पि नासापुटान्ता सस्याञ्जन्यं

१ प्रवासगमनम्, २. जागृता ३. अत्रिमकङ्कणानि. ४ भग्नानि.

गणयति मृगीलोचना कङ्कणानि ॥ १३ ॥ यामीत्युक्ते ह-
दयपतिना पञ्चगः गङ्गुभूषाः स्वैरं स्वैर इति गलिताः
पाणिपङ्केरुहाग्रात् । नो यास्यामीत्यनुपदमिमां वाचमाकर्ण-
यन्त्यास्तन्व्याः शेषा अपि चटचटेत्येव भङ्ग समीयुः ॥ १४ ॥
आयाते श्रुतिगोचरं प्रियतमप्रस्थानकाले बलात्तल्पान्तःस्थि-
तया तया जनमलं दृष्ट्वा चिरं सुग्धया । सोच्छ्वासं दृढमन्युनिर्भ-
रगलद्वार्याम्बुधौतं तया स्वं वक्त्र विनिवेश्य भर्तृहृदये
निःगन्दक रुद्यते ॥ १५ ॥ दृष्टः कातरनेत्रया चिरतरं व-
ङ्गाञ्जलिं याचितः पश्चादंशुकपल्लवेन विधृतो निर्व्याजमालि-
ङ्कितः । इत्याक्षिप्य समस्तमर्थमवृणो गन्तुं प्रवृत्तः शठः
पूर्वं प्राणपरिग्रहो दयितया मुक्तस्ततो बल्लभः ॥ १६ ॥
लज्जा नाशुकपल्लवे भुजलता नो द्वारदेशेऽर्पिता नो वा पा-
दयुगे तया निपतित तिष्ठेति नोक्त वचः । काले केवलम-
म्बुदालिमलिने गन्तु प्रवृत्तः शठस्तन्व्या वाष्पजलौघकल्पि-
तनदीपूरेण रुद्धः प्रियः ॥ १७ ॥ दूरं सुन्दरि निर्गतासि
नगरादेशे द्रुमः क्षीरवानस्मादेव निवर्त्यतामिति शनैरुक्त्वा-
ध्वगेन प्रियाम् । गाढालिङ्गनचकितस्तनतटाभोगस्फुटत्कञ्चुक
वीक्ष्योरःस्थलमश्रुपूरितदृशः प्रस्थानभङ्गः कृतः ॥ १८ ॥
यामि प्रेयसि वारिदागमदिने जानीहि मामागतं चिन्तां
चेतसि मा विधेहि कथयत्येव सवाप्ये मयि । निःश्वासैः प-
वनायित वरतनोरङ्गैः कदम्बायितं कान्त्या केतकपत्रका-
यितमहो दृग्भ्या पयोदायितम् ॥ १९ ॥ यामीत्यप्रियवा-
दिनि प्रियतमे मुद्रामवत्कङ्कण केलीसद्भवहिर्गतकचरणे
भूमौ शरीरस्थितिः । अन्तर्धानगते पुनर्मृगदृशो वाच्या किमन्या
दृशा लाजास्फोट इव स्फुटत्यविरलं हारोऽपि वामभ्रुवः
॥ २० ॥ प्रस्थानं वलयैः कृत प्रियसखैरसैरजसं गतं धृत्या
न क्षणमासितं व्यवसितं चित्तेन गन्तु पुरः । यातुं निश्चि-
तचेतसि प्रियतमे सर्वे समं प्रस्थिता गन्तव्ये सति जीवित-
प्रियसुहृत्सार्थं किमु त्यज्यते ॥ २१ ॥ गच्छामीति मयो-
क्तया मृगदृशा निःश्वासमुद्रेकिण त्यक्त्वा तिर्यगवेक्ष्य वा-
प्यकलपेणैकेन मां चक्षुषा । अद्य प्रेम मदीपितं प्रियसखी-
वृन्दे त्वया वध्यतामित्यं स्नेहविवर्धितो मृगशिशुः सोत्प्रास-
माभाषितः ॥ २२ ॥ चिन्तामोहविनिश्चलेन मनसा मौनेन
पादानतः प्रत्याख्यानपराञ्छुखः प्रियतमो गन्तुं प्रवृत्तो-
ऽशुना । सत्रीद्वैरसैर्निर्न्तरलुठद्वार्याकुलैर्लोकचनैः श्वासोत्क-
म्यकुच निरीक्ष्य सुचिरं जीवाशया वारितः ॥ २३ ॥

सखीं प्रति नायिकावाक्यम् ।

वयो नव्यं स्वान्त विषयतरल हन्त सततं प्रियो दूरे

देशे जनकनगर दुर्लभतरम् । जनश्चायं दुष्टो भृगमिदमन-
र्थाय नतत कथंकारं पारं कथय सखि यामोऽस्य वयसः
॥ १ ॥ आयाता जलद्रावली सरभसं विद्युत्तममालिङ्गिता
गलानां परितः सगच्छर्महिभुक्श्रेणी नरीनृत्यति । एवं स-
त्यपि हन्त संप्रति पतिर्देगान्तरं प्रस्थितस्तदुःखं विनिवेद्यता
सखि कथं कस्याधुनाये मया ॥ २ ॥ कान्तो यास्यति दूर-
देशमिति मे चिन्ता परं जायते लोकानन्दकरो हि चन्द्रव-
दने वरायते चन्द्रमाः । किं चायं वितनोति कोकिलक-
लालापे विलापोदयं प्राणानेव हरन्ति हन्त नितरामारामम-
न्दानिलाः ॥ ३ ॥

नायकं प्रति नायिकोक्तयः ।

गच्छ गच्छसि चेत्कान्त पन्थानः सन्तु ते शिवाः । म-
गापि जन्म तत्रैव भूयाद्यत्र गतो भवान् ॥ १ ॥ न चिरं मम
तौपाय तत्र यात्रा भविष्यति । यदि यास्यति यातव्यमल-
मागङ्गयापि ते ॥ २ ॥ सहिष्ये विरहं नाथ देखदृश्याञ्जनं
मम । यदक्तनेत्रां कंदर्पः प्रहर्तुं मां न शक्यति ॥ ३ ॥
प्राणेश विज्रमिरियं मदीया तत्रैव नेया दिवसाः कियन्तः ।
संप्रत्ययोन्यस्यतिरेप देगः कग हिमांगोरपि तापयन्ति
॥ ४ ॥ एतस्मिन्सहसा वसन्तसमये प्राणेश देगान्तरं
गन्तुं त्वं यतसे तथापि न भयं तापात्प्रपथेऽधुना । यन्मा-
त्करवसारसौरभमुपा साकं सरोवायुना चान्द्री दिक्षु विजृ-
न्मते रजनिषु स्वच्छा मयूखच्छटा ॥ ५ ॥ लोलैर्लोचन-
वारिभिश्च शपथैः पादप्रणामैः परैरन्यास्ता विनिवारयन्ति
कृपणाः प्राणेश्वरं प्रस्थितम् । पुण्याह व्रज मद्गल सुदिवसः
श्रातः प्रयातस्य यत्त्रत्त्रेहोचितमीहितं प्रिय मया त्वं निर्गतः
श्रोष्यसि ॥ ६ ॥ भास्वाश्रुततरुर्गुर्मनसिजः कोऽप्येव भृङ्ग-
न्मो मन्दो गन्धवहः सितो मलयजो दोषाकरो माधवः ।
अद्गागे नवपल्लवः परभृतो विज्ञो गुरोराज्ञया निर्यातोऽसि
विचारिताः कथममी क्रूरा ब्रहा न त्वया ॥ ७ ॥ मा
याहीत्यपमद्गलं वत सखे जेहेन हीनं वचस्तिष्ठेति प्रभुता
यथारुचि कुरुष्वैपाप्युदासीनता । नो जीवामि विना त्व-
थेति वचनं संभाव्यते वा न वा तन्मां शिक्षय नाथ यत्समु-
चितं वक्तुं त्वयि प्रस्थिते ॥ ८ ॥

नायकं प्रति सखीवाक्यम् ।

किमिति सखे परदेशे गमयसि दिवसान्धनाशया लब्धः ।

वर्पति मौक्तिकनिकरं तत्र भवनद्वारि काश्वनी वली ॥ १ ॥
या विम्बौष्ठरुचिः क्व विद्रुममणिः स्वमेऽपि तां लब्धवान्हा-
सश्रीसदृशैस्तपोमिरपि किं मुक्ताफलैर्भूयते । तत्कान्तिः
गतगोऽपि वद्विपतनैर्हंशः कुतः सेत्स्यति त्यक्त्वा रत्नमयीं
प्रयासि दयितां कस्यै धनायाध्वग ॥ २ ॥ उद्यद्द्विर्हिपि दुर्द-
राग्वपुषि प्रक्षीणपान्थायुषि श्रयोतद्विप्रुषि चन्द्ररूडसुषि सखे
हसद्विपि प्रावृषि । मा मुखोच्चकुचान्तसंततगलद्वाप्याकुलां
वालिका काले कालकरालनीलजलद्व्यालुप्तमास्त्विविपि
॥ ३ ॥ मा गच्छ प्रमदाप्रिय प्रियशतैरभ्यर्थितस्त्वं मया
वाला प्राद्वणमागतेन भवता प्रभोत्ववस्थां पराम् । किं
चासाः कुचभारनिःसहतरैरद्वैरनदाकुलैस्त्रुक्कशुकजाल-
कैरनुदिनं निःसूत्रमसद्ग्रहम् ॥ ४ ॥

सखायं प्रति नायिकोक्तिः ।

शेते शीतकरोऽम्बुजे कुचलयद्वन्द्वद्विनिर्गच्छति स्वच्छा
मौक्तिकसंहतिर्धवलिमा हैमी लतामश्वति । स्पर्शात्पङ्कज-
कोशयोरभिनवा यान्ति सजः क्लान्ततामेपोत्पातपरम्परा
मम सखे यात्रास्पृहां कृन्तति ॥ १ ॥

नायिकां प्रति सखीवाक्यम् ।

वारंवारसुदश्रु लोचनयुगं पर्याकुलं जायते निःश्वासा
विरमन्ति न क्षणममी व्याश्लिष्टदन्तच्छदाः । प्रस्थानश्रवणा-
दपि प्रियतमस्याहो तवेयं स्थितिर्ना जाने निलयं गते तु
दयिते कीदृग्दशामाप्यसि ॥ १ ॥

देशान्तरोपगतो नायकः ।

दिदृक्षमाणः क्षणमायताक्ष्या सुखाम्बुजं मञ्जुलमध्व-
नीनः । सुहूर्तमात्रं सुसुहूर्तकालं सवर्षकाल कलयांचकार
॥ १ ॥ निगम्य केलीभवनोपकण्ठे मञ्जीरमञ्जुध्वनिमध्व-
नीनः । यथा तथा वद्वकथावशेषं समापयामास सम सुहृद्भिः
॥ २ ॥ सुख प्रियायाः ससुदीक्षमाणः कान्तो दिनसा-
न्तमपेक्षमाणः । सुहृर्सुहृद्व्योमनि तिग्मभानौ निवेशयामास
विलोचने स्वे ॥ ३ ॥

वसन्तवर्णनम् ।

मधुपराजिपराजितमानिनीजनमनःसुमनःसुरभिश्चियम् ।
अभृत वारितवारिजविष्ववं स्फुटितताप्रतर्ताप्रवनं जगत्

॥ १ ॥ रणत्कङ्कणानां ज्ञणन्नूपुराणां चलत्कुण्डलानां कण-
क्किङ्किणीनान् । वधूना सुखान्मोरुहं द्रष्टुकामो रथं मन्थरं
चक्रवन्धुश्चकार ॥ २ ॥ विकसितसहकारमारहारिपरिमल-
पुञ्जितगुञ्जितद्विरेफः । नवकिसलयचारचामरश्रीहरति सुने-
रपि मानसं वसन्तः ॥ ३ ॥

वसन्तसमयस्वभावाख्यानम् ॥ कोकिलश्रुतगि-
खरं मञ्जरीरेणुपिञ्जरः । गदितैर्व्यक्ततामेति कुलीनश्रेष्ठितैरिव
॥ ४ ॥ परिचुन्वति सश्लिष्य अमरश्रुतमञ्जरीम् । नवसं-
गमसंहृष्टः कामी प्रणयिनीमिव ॥ ५ ॥ आत्रे पल्लविते
स्थित्वा कोकिला मधुरस्वरम् । चुकूज कामिनां चित्तमाक-
र्षन्तीव दूतिका ॥ ६ ॥ सुमगे क्रोटिसंस्थित्वसुपेत्य मद्-
नाशुर्गः । वसन्ते पञ्चता त्यक्ता पञ्चतासां द्वियोगि-
नाम् ॥ ७ ॥ पतङ्गपाकसमये पतङ्गपतिविक्रमाः ।
पतङ्गस्रोदये चेलुः पतङ्गा इव वानराः ॥ ८ ॥ सहकार-
कुसुमकेसरनिकरभरामोदमूर्च्छितदिग्गन्ते । मधुरमधुविधुर-
मधुपे मर्धा मन्वेत्कस्य नोत्कण्ठा ॥ ९ ॥ मलयानिलनि-
लनोत्कटमदकलकलकण्ठकलकललललामः । मधुरमधुवि-
धुरमधुगो मधुरमधुना विनोति धराम् ॥ १० ॥ किञ्चुक-
कलिकान्तर्गतमिन्दुकलासार्धिकेसर भाति । रक्तनिचोलक-
निहितं वज्ररिव जलुसुद्रितं वितनोः ॥ ११ ॥ आघाता
मधुरजनी मधुरजनीगीतिहृद्येयम् । अद्भुरितः स्वरविटपी
स्वर विट पीनस्तनीमवलाम् ॥ १२ ॥ अविरलक्रमलवि-
क्रासः सकलालिमदश्च कोकिलानन्दः । रम्योऽयमेति संप्रति
लोकोत्कण्ठाकरः कालः ॥ १३ ॥ सपदि सखामिर्निमृत्तं
विरहवर्ताम्ब्रातुमत्र मज्यन्ते । सहकारमञ्जरीणां शिखोद्गम-
ग्रन्थयः प्रथमे ॥ १४ ॥ असौ मत्तुन्वितचारकेसर-
प्रसन्नतागविषमण्डलाग्रणीः । विद्युत्तरामातुरदृष्टिवीक्षितो
वसन्तकालो हनुमानिवागतः ॥ १५ ॥ प्रसूनच्छङ्गमकर-
न्दतोयं सलीलमादाय वसन्तकामी । वनस्यलीवामदृशां
सुखानि सिञ्चत्यसौ मन्दमरुत्करेण ॥ १६ ॥ व्यतीतकल्पे
शिर्गिरकाल्ये संकलयपुष्पोद्गमवन्धुराङ्गी । इयं लवङ्गी
युवभृङ्गसङ्गादुच्छ्रान्गुच्छस्तनिकेव भाति ॥ १७ ॥ दत्ते
जनोऽसौ खलु विद्यमानमविद्यमानं तु न कोऽपि तावत् ।
विद्योगिनां पुष्यनमन्नगोक. गोकप्रदोऽभूदतिचित्रमेतत्
॥ १८ ॥ जगौ विवाहावसरे वनस्यलीवसन्तयोः कामहुता-
शसाक्षिणि । पित्रद्विजः शीतमना मनोरमं सुहृसुहृमङ्गलम-

१ आदिश्लेषस्य परिपाकप्रत्यये. २ गदइपरान्तः. ३ सूर्यस्य
४ श्रुतम्. ५ पुंनगः (पदे) स्त्र. ६ चन्द्रविन्दुः (पदे)
सुधीवस्य सेना. ७ जीः (पदे) दशरथपुत्रः.

ब्रमादरात् ॥ १९ ॥ रथस्थितानां परिवर्तनाय पुरातनाना-
मिव वाहनानाम् । उत्पत्तिभूमौ तुरगोत्तमाना दिशि प्रतस्थे
रविरुत्तरस्याम् ॥ २० ॥ आस्वादितं स्वादुमरन्दविन्दुस-
च्छन्दमिन्दीवरसुन्दरीमिः । माकन्दपुष्पं प्रमदाजनस्य प्र-
मोदमामोदभरैरकार्षीत् ॥ २१ ॥ कुवेरगुप्तां दिग्गुष्ण-
रश्मौ गन्तुं प्रवृत्ते समयं विलङ्घ्य । दिग्दक्षिणा गन्धवहं
सुखेन व्यलीकनिश्वासमिवोत्ससर्ज ॥ २२ ॥ असूत सद्यः
कुसुमान्यगोकः स्कन्धात्प्रभृत्तेव सपल्लवानि । पादेन ना-
पक्षत सुन्दरीणां सर्पकमासिञ्जितनूपुरेण ॥ २३ ॥ सद्यः
प्रवालोद्गमचारपत्रे नीते समाप्तिं नवचूतवाणे । निवेश्या-
मास मधुद्विरेफान्नामाक्षराणीव मनोभवस्य ॥ २४ ॥ वर्ण-
प्रकर्षे सति कर्णिकारं दुनोति निर्गन्धतया स्र चेतः ।
प्रायेण सामग्र्यविधौ गुणानां पराञ्छुर्वा विश्वसृजः प्रवृत्तिः
॥ २५ ॥ बालेन्दुवक्राण्यत्रिकासमावाद्भुः पलागान्यति-
लोहितानि । सद्यो वसन्तेन समागतानां नखक्षतानीव
वनस्यलीनाम् ॥ २६ ॥ लज्जद्विरेफान्ननमक्तिचित्रं सुखे
मधुश्रीस्तिलकं प्रकाश्य । रागेण बालारुणकोमलेन चूतप्र-
वालोट्टमलंचकार ॥ २७ ॥ मृगाः प्रियालदुग्धमञ्जरीणां
रजःकर्णवर्षितदृष्टिपाताः । मदोद्धताः प्रत्यनिलं विचेरुर्व-
नस्यलीर्मर्मरपत्रमोक्षाः ॥ २८ ॥ चूताङ्कुरास्वादकषा-
यकण्ठः पुंस्कोकिलो यन्मधुर चुकूज । मनस्वि-
नीमानविधातदक्षं तदेव जातं वचनं स्वरस्य ॥ २९ ॥
हिमव्यपायाद्विशदाधराणामापाण्डुरीभूतसुखच्छनीनाम् । स्वे-
दोद्गमः किंपुरुषाङ्गनानां चक्रे पद पत्रविशेषकेषु ॥ ३० ॥
मधु द्विरेफः कुसुमकपात्रे पपौ प्रियां स्वामनुवर्तमानः ।
शृङ्गेण च स्पर्गनिनीलिताक्षीं मृगीमकण्डूयत कृष्णसारः
॥ ३१ ॥ ददौ रसात्पङ्कजरेणुगन्धिं गजाय गण्डूषजलं
करेणु. । अर्धोपमुक्तेन विसेन जायां संभावयामास रथाङ्ग-
नामा ॥ ३२ ॥ गीतान्तरेषु श्रमवारिलेगैः किञ्चित्सुच्छु-
सितपत्रलेखम् । पुष्पासवाघूर्णितनेत्रशोभि प्रियासुखं किंपु-
रुषश्चुम्बे ॥ ३३ ॥ पर्याप्तपुष्पस्तवकस्तनान्यः स्फुरत्यवा-
लोष्ठमनोहरान्यः । लतावधूम्यस्तरवोऽप्यवापुर्विनम्रशाखा-
सुजवन्धनानि ॥ ३४ ॥ न तज्जलं यन्न सुचारुपङ्कजं न
पङ्कजं तद्यदलीनपद्पदम् । न षट्पदोऽसौ कलगुञ्जितो न
यो न गुञ्जितं तन्न जहार यन्मनः ॥ ३५ ॥ कुसुमजन्म
ततो नवपल्लवास्तदनु षट्पदकोकिलकूजितम् । इति यथा-
क्रममात्रिरभूमधुर्दुग्धवर्तमानवतीर्य वनस्यलीम् ॥ ३६ ॥
उपहितं गिशिरापगमश्रिया सुकुलजालमगोमत किञ्चुके ।
प्रणयिनीव नखक्षतमण्डनं प्रमदया मदयापितलज्या

॥ ३७ ॥ ऋणगुरुप्रमदाधरदुःसहं जघननिर्विषयीकृतमेख-
लम् । न खलु तावदशेषमपोहितुं रविरलं विरलं कृतवा-
न्दिहम् ॥ ३८ ॥ अभिनयान्परिचेतुमिवोद्यता मलयमारुत-
कम्पितपल्लवा । अमदयत्सहकारलता मनः सकलिका कलि-
कामजितामपि ॥ ३९ ॥ नयगुणोपचितामिव भूपतेः सदु-
पकारफलां श्रियमर्थिनः । अमिययुः सरसो मधुसंभृतां
क्रमलिनीमलिनीरपतत्रिणः ॥ ४० ॥ कुसुममेव न केवल-
मातवं नवमगोकतरोः स्वरदीपनम् । किसलयप्रसवोऽपि
विलासिनां मदयिता दयिताश्रवणार्पितः ॥ ४१ ॥ विर-
चिता मधुनोपवनश्रियामभिनवा इव पत्रविशेषकाः । मधु-
लिहां मधुदानविगारदाः कुरवका रवकारणतां ययुः
॥ ४२ ॥ सुवदनावदनासवसंभृतस्तदनुवादिगुणः कुसुमो-
द्गमः । मधुकैरकरोन्मधुलोर्ष्वकुलमाकुलमायतपङ्क्तिभिः
॥ ४३ ॥ प्रथममन्धृतामिरुदीरिताः प्रविरला इव सुग-
वधूकथाः । सुरभिगन्धिषु शृश्रुविरे गिरः कुसुमितासु मिता
वनराजिषु ॥ ४४ ॥ श्रुतिसुखभ्रमरस्वनगीतयः कुसुमको-
मलदन्तरुचो वसुः । उपवनान्तलताः पवनाहतैः किसलयैः
सलयैरिव पाणिभिः ॥ ४५ ॥ ललितविभ्रमवन्वविचक्षण
सुरभिगन्धपराजितकेसरम् । पतिषु निर्विविशुर्मधुमङ्गनाः
स्वरसखं रसखण्डनवर्जितम् ॥ ४६ ॥ शृश्रुभिरे स्मितचा-
रुतराननाः स्त्रिय इव श्लथगिञ्जितमेखलाः । विकचतामरसा
गृहदीर्घिका मदकलोदकलोलविहंगमाः ॥ ४७ ॥ उपययौ
तनुतां मधुखण्डिता हिमकरोदयपाण्डुमुखच्छविः । सदृश-
मिष्टसमागमनिर्वृतिं वनितयानितया रजनीवधूः ॥ ४८ ॥
अपतुपारतया विगदप्रभैः सुरतसङ्गपरिश्रमनोदिभिः । कुसुम-
चापमतेजयदंशुमिर्हिमकरो मकरोर्जितकेतनम् ॥ ४९ ॥
हुतहुतागनदीप्ति वनश्रियः प्रतिनिधिः कनकाभरणस्य यत् ।
युवतयः कुसुमं दधुराहितं तदलके दलकेसरपेगलम्
॥ ५० ॥ अलिभिरञ्जनविन्दुमनोहरैः कुसुमपङ्क्तिनिपातिभि-
रङ्कितः । न खलु गोमयति स वनस्थलीं न तिलकस्ति-
लकः प्रमदामिव ॥ ५१ ॥ अमदयन्मधुगन्धसनाथया कि-
सलयावरसंततया मनः । कुसुमसंभृतया नवमल्लिका सि-
तरुचा तरुचारुविलासिनी ॥ ५२ ॥ अरुणरागनिपेधिभि-
रंशुकैः श्रवणलब्धपदैश्च यवाङ्कुरैः । परभृताविरुतैश्च विला-
सिनः स्वरवलैरवलैकरसाः कृताः ॥ ५३ ॥ उपचितावयवा
शुचिभिः कर्णरलिकदम्बकयोगसुपेयुषी । सदृशकान्तिरलक्ष्यत
मञ्जरी तिलकजालकजालकमौक्तिकैः ॥ ५४ ॥ ध्वजपटं म-
दनस्य धनुर्भृतश्छविकरं सुखचूर्णमृतुश्रियः । कुसुमकेसररेणु-
मल्लिज्जाः सपवनोपवनोत्थितमन्वयुः ॥ ५५ ॥ अनुभवञ्ज-

वदोलभृत्सर्वं पटुरपि प्रियकण्ठजिघृक्षया । अनयदासनरज्जु-
परिग्रहे भुजलतां जलतामवलाजनः ॥ ५६ ॥ त्यजत मानमलं
वत विग्रहैर्न पुनरेति गतं चतुरं वयः । परभृतामिरितीव
निवेदिते स्वरमते रमते स वधूजनः ॥ ५७ ॥ नवपला-
शपलाशवनं पुरः स्फुटपरागपरागतपङ्कजम् । मृदुलतान्त-
लतान्तमलोकयत्स सुरभिं सुरभिं सुमनोभरैः ॥ ५८ ॥
विलुलितालकसंहतिरामृगान्मृगदृशां श्रमचारि ललाटजम् ।
तनुतरङ्गततिं सरसां दलत्कुवलय वलयन्मरुदाववौ
॥ ५९ ॥ स्फुटमिवोज्ज्वलकाञ्चनकान्तिभिर्भुतमगोकमगोभत
चम्पकैः । विरहिणां हृदयस्य मिदाभृतः कपिशितं पिशितं
मदनाग्निना ॥ ६० ॥ स्वरहुताशनसुसुरचूर्णतां दधुरिवाभ्र-
वणस्य रजःकणाः । निपतिताः परितः पथिकत्रजानुपरि ते
परितेपुरतो भृगम् ॥ ६१ ॥ रतिपतिप्रहितेव कृतकुधः प्रियतमेव
वधूरनुनायिका । वकुलपुष्परसासवपेगलध्वनिरगान्निरगान्म-
धुपावलिः ॥ ६२ ॥ प्रियसखीसदृशं प्रतिवोधिताः किमपि का-
म्यगिरा परपुष्टया । प्रियतमाय वपुर्गुरुमत्सरच्छिदुरयादुरया-
चितमङ्गनाः ॥ ६३ ॥ मधुकैरपवादकैरैव स्मृतिभुवः
पथिका हरिणा इव । कलतया वचसः परिवादिनीस्वर-
जिता रजिता वशमाययुः ॥ ६४ ॥ समभिसृत्य रसादवल-
म्बितः प्रमदया कुसुमावचिचीषया । अविनमन्न रराज
वृथोच्चकैरन्तया नृतया वनपादपः ॥ ६५ ॥ वदनसौरभलोभ-
परिभ्रमद्भ्रमरसंभृतसंभृतगोभया । चलितया विदधे कलमे-
खलाकलकलोऽलकलोलदृशान्यया ॥ ६६ ॥ कुसुमकार्मुक-
कार्मुकसंहितद्रुतशिलीमुखखण्डितविग्रहाः । मरणमप्यपराः
प्रतिपेदिरे किमु सुहृत्सुहृत्गतमर्तृकाः ॥ ६७ ॥ मधुरया
मधुवोधितमाधवीमधुसमृद्धिसमेधितमेधया । मधुकराङ्ग-
नया सुहुरुन्मदध्वनिभृता निभृताक्षरसुज्जगे ॥ ६८ ॥ अरुणि-
ताखिलगैलवना सुहृर्विदधती पथिकान्परितापिनः । विकच-
किंशुकसहतिरुच्चकैरुदवहदवहव्यवहश्रियम् ॥ ६९ ॥ कम-
लिनी मलिनी दयित विना न सहते सह तेन निपेवितुम् ।
तमधुना मधुना निहितं हृदि स्वरति सा रतिसारमहर्निगम्
॥ ७० ॥ सुहृदस्तरुणीनखक्षतानां प्रतिपक्षाः पथिकाङ्गनाजना-
नाम् । दहनद्युतिदस्यवः समन्ताद्विपिने किंशुककुङ्मला विरेजुः
॥ ७१ ॥ किंशुकक्षितिरुहां विलसन्तः कुङ्मलाः कुटिलतां
कलयन्तः । पान्थवारणविदारणतात्राः कामकेसरिनखा
इव रेजुः ॥ ७२ ॥ प्रस्फुरत्प्रचुरवालपल्लवा वीरुधश्च तर-
लाश्चकाशिरे । क्रीडिता इव कुसुम्भवारिभिः कामभिन्नसमये
समागते ॥ ७३ ॥ कूजितानि कलयन्वनप्रियो न प्रियो विरहि-
णामजायत । मन्मथाग्निरपि भस्मना दरं सादूरं सुनिमनो-

ऽम्बुजं व्यधात् ॥ ७४ ॥ वकुलकुलमिलन्मिलिन्दमालामद-
कलकोकिलकूजितोदयेन । अहह नियमिनोऽपि तत्त्वचि-
न्ताच्युतमतयो मतयोषितो बभूवुः ॥ ७५ ॥ कुसुमनग-
वनान्मुपैतुकामा किसलयिनीमवलम्ब्य चूतयष्टिम् । कण-
दलिकुलनूपुरा निरासे नलिनवनेषु पदं वसन्तलक्ष्मीः ॥ ७६ ॥
विकसितकुसुमाधरं हसन्तीं कुरबकराजिवधूं विलोकयन्तम् ।
ददृशुरिव सुराङ्गना निषण्णं सशरमनङ्गमशोकपल्लवेषु
॥ ७७ ॥ सुहुरनुपतता विधूयमानं विरचितसहति दक्षिणा-
निलेन । अलिकुलमलकाकृतिं प्रपेदे नलिनमुखान्तविसर्पिं
पङ्कजिन्याः ॥ ७८ ॥ श्रसनचलितपल्लवाधरोष्ठे नवनहिदितै-
र्ष्यमिवावधूनयन्ती । मधुसुरमिणि षट्पदेन पुष्पे सुख इव
शाललतावधूश्चुम्बे ॥ ७९ ॥ उत्स्रष्टमम्बुजदृशामिव मान-
रत्नमादाय षट्पदतिलान्मधुवारिपूरान् । पुंस्कोकिलस्य कल-
कूजितकैतवेन सकल्पवाक्यमयमातनुते रसालः ॥ ८० ॥
उत्फुल्लपङ्कजनषक्तलसद्विरेफः किचिद्विनिद्रकुमुदोत्करस-
भृतश्रीः । आमूलनद्धविविधाद्भुतमाल्यमालश्चित्रं न कस्य
तनुते ललितस्तमालः ॥ ८१ ॥ धुन्वन्यमूनि मदमूर्च्छद-
लिध्वनीनि घृताध्वनीनहृदयानि मधोर्दिनानि । निस्तन्द्रच-
न्द्रवदनावदनारविन्दसौरभ्यसौहृदसगर्वसमीरणानि ॥ ८२ ॥
कुपितापि मनःपतिना सह का सहकारविलोकनजातरसा ।
तरसा रमते स न हा रमणी रमणीयतनुः सुतनुः सुरभौ
॥ ८३ ॥ स्थलकमलतरुणा कामिनीलोचनेषु क्षिपति
सुकुलमुष्टया धूलिजात्य विशालम् । तदनु हरति हन्त
स्वान्तसर्वस्वमासामयमनयविदग्धो धूर्तवन्मीनकेतुः ॥ ८४ ॥
पथि पथि शुक्चञ्चूचारुराभाङ्कुराणां दिशि दिशि पवमानो
वीरुधां लासकश्च । नरि नरि किरति द्राक्सायकान्पुष्पधन्वा
पुरि पुरि विनिवृत्ता मानिनीमानचर्चा ॥ ८५ ॥ इह मधु-
पवधूना पीतमल्लीमधूनां विलसति क्रमनीयः काकलीसंप्र-
दायः । इह नटति सलीलं मञ्जरी वञ्जुलस्य प्रतिपदसुप-
दिष्टा दक्षिणेनानिलेन ॥ ८६ ॥ विकसति सहकारे स्फार-
सौरभ्यसारे वहति ध्रुतपटीरे मन्दमन्दं समीरे । कलयति
कलवाचं कोकिलोकोऽपि रुष्टः क्षणमपि न मृगाक्ष्या वल्लभो
दुर्लभोऽभूत् ॥ ८७ ॥ इह हि नववसन्ते मञ्जरीरेणुपुञ्ज-
च्छुरणधवलदेहा वद्वहेल सरन्ति । तरलमलिसमूहा हारि-
हुंकारिकण्ठा वहलपरिमलालीसुन्दरं सिन्दुवारम् ॥ ८८ ॥
स्थाने स्थाने मलयमरुतः पूरयन्त्यङ्गपालीं पुष्पालीषु स्वरग-
जरजःस्नानयोग्याः परागाः । जातं चूते मधु मधुकरप्रेयसी-
जानुदन्नं निर्विघ्नत्वं सपदि भवते रागरान्याभिपेकः ॥ ८९ ॥

१ अतिप्रियेण्,

प्रसूनकलिकाकुलैः किसलयैः करस्पर्धिभिः स्फुरन्मधुमदभ्र-
मद्भ्रमरकोकिलाकूजितैः । इति क्रमसमुद्गतैरुपवनावलीम-
ण्डलीमण्डयदिव प्रियामृतुवसुधरावल्लभः ॥ ९० ॥
विलासिभिरिवोन्मदै रचितरभ्यगुञ्जारवैः प्रसूनसुरभीकृतैर्वि-
गलितत्रपास्तापसाः । अशोकशिखरस्थितैः सुनयनान्वितैः
षट्पदैर्निरन्तरनिषेवितामितमधौ मधौ रेमिरे ॥ ९१ ॥
मन्दोऽय मलयानिलः किसलय चूतद्रुमाणा नवं माद्यत्को-
किलकूजितं विचकिलामोदः पुराण मधु । बाणानित्युपदी-
करोति सुरभिः पञ्चैव पञ्चेषु यूनामिन्द्रियपञ्चकस्य युगप-
त्संमोहसंपादिनः ॥ ९२ ॥ उद्यद्विद्रुमकान्तिभिः किसलयै-
स्ताम्रा त्विषं विभ्रतो भृङ्गालीविरुतैः कलैरविशदव्याहारली-
लाभृतः । भ्राम्यन्तो मलयानिलाहृतिचलैः शाखासहस्रैर्मु-
हुर्भान्ति प्राप्य मधुप्रसङ्गमधुना मत्ता इवामी द्रुमाः ॥ ९३ ॥
चूतानां चिरनिर्गतापि कलिका वधाति न स्वं रजः संनद्धं
यदपि स्थितं कुरबकं तत्कोरकावस्थया । कण्ठेषु स्वलितं
गतेऽपि शिशिरे पुंस्कोकिलाना रुतं शङ्के संहरति सरोऽपि
चकितस्तूणार्धकृष्टं शरम् ॥ ९४ ॥ पुष्पाणि प्रथमं ततः
प्रकटिताः स्वान्तोत्सवाः पल्लवाः पश्चादुन्मदकोकिलालिल-
नाकोलाहलः कोमलः । इत्थं प्रादुरभूदुपेत्य परितः प्राज्य-
प्रमोदप्रदः प्रोद्दामद्रुमराजिराजितवनक्षोणीमृतुक्षमापतिः
॥ ९५ ॥ स्तोत्रं चैत्रगुणोदयस्य विरहिप्राणप्रयाणानकष्टं-
कारः सरकार्मुकस्य सुदृशां शङ्गारशिक्षागुरुः । दोलाकेलि-
कलासु मङ्गलपदं बन्दी वनान्तश्रियां नादोऽयं कलकण्ठ-
कण्ठकुहरप्रेङ्खोलितः श्रूयते ॥ ९६ ॥ मौकन्दच्युतपुष्परेणु-
पेटलीकृत्सालवालोदरे मन्दस्यन्दिमरन्दपूरभरिते वातोत्थपु-
ष्पवैः । खेलन्तो ललितं मधोर्गुणगणान्गायन्ति पुष्पंधयाः
कान्तानामधरे धैयन्ति मधुरं सक्तं मधूलीरसम् ॥ ९७ ॥
आरूढो मलयानिलद्विपवरं युक्तो विलासानुगैः पीतः पुष्प-
विलोचनैर्नवलतापौराङ्गनाना गणैः । अब्राम्यद्वनपत्तने म-
धुमहीपालस्ततः कोकिलालीलालापमिलद्भ्रमरिकाभाङ्गा-
रमेरीरवैः ॥ ९८ ॥ वारस्त्रीव वनस्थली नवनवां शोभां
वभारान्वह पान्थान्पीडयति स तस्कर इव क्रूरैः शरैर्म-
न्मथः । शङ्गारः सगुणः क्षमापतिरिव प्राप्तः प्रतिष्ठां परां
रात्रिः स्त्रीकुरुते स सुगधललानालज्जेव कार्यं क्रमात्
॥ ९९ ॥ साम्यं संप्रति सेवते विर्चकिलं षण्मासिकैर्मौ-
क्तिकैर्वाहीकीदशनत्रणारुणातरैः पञ्चैरशोकश्चितः । भृङ्गाल-
द्धितकोटि किंशुकमिदं किचिद्विघ्नन्तायते माञ्जिष्ठस्तवकैश्च

१ प्रवालम् . २ पल्लवै . ३ आभ्र . ४ समूह . ५ अमराः .
६ विवन्ति . ७ मकरन्दम् . ८ मदनाख्यतरुञ्जुमम्

प्राटलितोरन्यैव काचिल्लिपिः ॥ १०० ॥ गर्भग्रन्थिषु वी-
रुधां सुमनसो मध्येऽङ्कुरं पल्लवा वाञ्छामात्रपरिग्रहः पिक-
वधूकण्ठोदरे पञ्चमः । किं च त्रीणि जगन्ति जिष्णु दिव-
सौर्द्धिर्त्रैर्भेनोजन्मनो देवस्यापि चिरोज्जितं यदि भवेदभ्यास-
वश्यं धनुः ॥ १०१ ॥

मदनपूजा ॥ कुसुमसुकुमारमूर्तिर्दधती नियमेन तनु-
तरं मध्यम् । आभाति मकरकेतोः पार्श्वस्था चापयष्टि-
रिव ॥ १०२ ॥

कुसुमावचयः ॥ निजनयनप्रतिविम्बैरम्बुनि बहुशः
प्रतारिता कापि । नीलोत्पलेऽपि विमृशति करमर्पयितुं कुसु-
मलावी ॥ १०३ ॥ असंख्यपुष्पोऽपि मनोभवस्य पञ्चैव वा-
णार्थमयं ददाति । एवं कदर्यत्वमिवावधार्य सर्वस्वमग्राहि
मधोर्वधूमिः ॥ १०४ ॥ अताडयत्पल्लवपाणिनैकं पुष्पोच्चये
राजवधूरशोकम् । तच्छेदहेतोरलिपङ्क्तिभङ्ग्या विकृन्तिता
चाललता स्मरेण ॥ १०५ ॥ अन्यत्र यूयं कुसुमावचाय कु-
रुध्वमत्रासि करोमि सख्यः । नाहं हि दूरं भ्रमितुं समर्था
प्रसीदतायं रचितोऽञ्जलिर्वः ॥ १०६ ॥ उच्चित्य प्रथमम-
चस्थितं मृगाक्षी पुष्पौघं श्रितविटपं ग्रहीतुकामा । आरोढुं
पदमदधादशोकयष्टावामूलं पुनरपि तेन पुष्पिता सा
॥ १०७ ॥ मुखकमलकमुन्नमथ यूना यदभिनवोढवधूर्व-
लादचुम्बि । तदपि न किल बालपल्लवाग्रग्रहपरया विविदे
विदग्धसख्या ॥ १०८ ॥ व्रततिविततिमिस्तिरोहितायां
प्रतियुवतौ घदन प्रियः प्रियायाः । यदधयदधरावलोपनृत्य-
त्करवलयस्वनितेन तद्विवत्रे ॥ १०९ ॥ विलसितमनुकुर्वती
पुरस्ताद्धरणिरुहाधिरुहो वधूर्लतायाः । रमणमृजुतया पुरः
सखीनामकलितचापलदोषमालिलिङ्ग ॥ ११० ॥ सललि-
तमवलम्ब्य पाणिनासे सहचरमुच्छ्रितगुच्छवाञ्छयान्या ।
सकलकलभकुम्भविभ्रमाभ्यासुरसि रसादवस्तरे स्ताना-
भ्याम् ॥ १११ ॥ मृदुचरणतलाग्रदुःस्थितत्वादसहतरा
कुचकुम्भयोर्भरस्य । उपरि निरवलम्बनं प्रियस्य न्यपतदथो-
च्चतरोच्चिचीषयान्या ॥ ११२ ॥ उपरिजतरुजानि याच-
माना कुशलतया परिरम्भलोलुपोऽन्यः । प्रथितपृथुपयोधरां
गृहाण स्वयमिति सुगधवधूसुदास दोर्भ्याम् ॥ ११३ ॥
इदमिदमिति भूरुहां प्रसूनैर्मुहुरतिलोभयता पुरः पुरोऽन्या ।
अनुरहसमनायि नायकेन त्वरयति रन्तुमहो जनं मनोभूः
॥ ११४ ॥ विजनमिति बलादसुं गृहीत्वा क्षणमथ वीक्ष्य
त्रिपक्षमन्तिकेऽन्या । अमिपतितुमना लघुत्वमीतेरभवदसु-
श्चति वल्लभेऽतिगुर्वी ॥ ११५ ॥ पूर्वं द्विरेफपरिभूतिभया-

द्भवत्या यत्केशपुष्पभरण हरिणाक्षि सुक्तम् । व्यर्थं तदद्य
पुनरप्यलकेषु मृङ्गाः पुञ्जीभवन्निकुलभ्रमतः पतन्ति
॥ ११६ ॥ सन्तु द्रुमाः किसलयोत्तरपुष्पभाराः प्राप्ते वस-
न्तसमये कथमित्थमेव । न्यासैर्नवद्युतिमतोः पदयोस्तवेयं
भूः पुष्पिता सुतनु पल्लवितेव भाति ॥ ११७ ॥ अनुभवत
युवत्यो भाग्यवत्यो नितान्तं कुसुमवलयवेलासङ्गखेलासु-
खानि । मम तु मधुकराणा वाटपाटञ्चराणां सपदि पतति
घाटी पुष्पवाटीनिवेशे ॥ ११८ ॥ पाणौ पद्माधिया मधूक-
कुसुमभ्रान्त्या तथा गण्डयोर्नीलेन्दीवरशङ्कया नयनयोर्व-
न्धूकबुध्याधरे । लीयन्ते कवरीभरे निजकुलव्यामोहजात-
स्पृहा दुर्वारा मधुपाः कियन्ति तरुणि स्थानानि रक्षि-
ष्यसि ॥ ११९ ॥

वसन्तवाचयः ॥ यथायथं ताः सहिता नभश्चरैः
प्रभाभिरुद्भासितशैलवीरुधः । वन विशन्त्यो वनजायतेक्षणा
क्षणद्युतीनां दधुरेकरूपताम् ॥ १२० ॥ विनयति स्रष्टशो
दशः परागं प्रणयिनि कौसुममाननानिलेन । तदहितयुवतै-
रभीक्षणमक्ष्णोर्द्वयमपि रोषरजोभिरापुपूरे ॥ १२१ ॥ स्फुट-
मिदमभिचारमत्र एव प्रतियुवतेरभिधानमङ्गनानाम् । वरत-
नुरसुनोपहूय पत्या मृदुकुसुमेन यदाहाताप्यमूर्च्छत् ॥ १२२ ॥
विपुलकमपि यौवनोद्धतानां घनपुलकोदयकोमलं चकाशे ।
परिमलितमपि प्रियैः प्रकामं कुचयुगसुज्ज्वलमेव कामिनी-
नाम् ॥ १२३ ॥ हिमलवसदृशः श्रमोदविन्दूनपनयता
किल नूतनोढवध्वाः । कुचकलशकिशोरकौ कथचित्तरलतया
तरुणेन पस्पृशाते ॥ १२४ ॥ समदनमवतंसितेऽधिकर्णे
प्रणयवता कुसुमे सुमध्यमायाः । व्रजदपि लघुतां बभूव
भारः सपदि हिरण्मयमण्डनं सपत्न्याः ॥ १२५ ॥ अतिम-
न्दचन्दनमहीधरवातं स्तवकाभिरामलतिकातरुजातम् ।
अपि तापसानुपवनं मदनार्तान्मदमञ्जुगुञ्जदलिपुञ्जमकार्पात्
॥ १२६ ॥ उपवनतरुन्त्याध्यापने लब्धवर्णो विरचितज-
लकेलिः पद्मिनीकामिनीभिः । प्रियसुहृदसमेषोराययौ योगि-
योगस्थितिविदलनदक्षो दक्षिणो गन्धवाहः ॥ १२७ ॥
आलिङ्गन्ते मलयजतरुनास्वजन्ते वनान्तानापृच्छन्ते चिर-
परिचितान्मालयान्निर्झरौघान् । अद्य स्थित्वा द्रविडमहिला-
भ्यन्तरे श्वः प्रभाते प्रस्थातारो मलयमरुतः कुर्वते सनिधा-
नम् ॥ १२८ ॥ लताकुञ्जं गुञ्जमदवदलिपुञ्जं चपलयन्स-
मालिङ्गन्नङ्गं द्रुततरमनङ्गं प्रवलयम् । मरुन्मन्दं मन्दं दलि-
तमरविन्दं तरलयन्जोवृन्दं विन्दन्किरति मकरन्दं दिशि
दिशि ॥ १२९ ॥ मलयशिखरादाकैलासं मनोभवशास-

नाद्भुवनवलय जेतुं वाञ्छन्वसन्तसमीरणः । विहितवसतिं
कैलासाग्रे भुजङ्गधरं हरं मनसि विमृशन्भीतः शङ्के प्रयाति
शनैः शनैः ॥ १३० ॥ पथि पथि लतालोलाक्षीभिः स्रवन्म-
धुसीकरं कुसुमनिकरं वर्षन्तीभिः सहर्षमिवाचिंततः । मधु-
करवधुगीतासक्तं कुरङ्गकमास्थितः प्रसरति वने मन्दं मन्दं
वसन्तसमीरणः ॥ १३१ ॥ उदञ्चत्कावेरीलहरिपु परिष्वङ्ग-
रङ्गे नटन्तः कुहूकण्ठीकण्ठीवरवलयवत्रासितप्रोषितेभाः ।
धमी चैत्रे मैत्रावरुणितरुणीकेलिकङ्केल्लिमल्लीचलद्वल्लीहल्ली-
सकसुरमयश्रण्डि चञ्चन्ति वाताः ॥ १३२ ॥ हेमान्भोरु-
हपत्तने परिमलस्तेयी वसन्तानिलस्तत्रत्यैरिव यामिकैर्मधु-
करैरारब्धकोलाहलः । निर्यातस्वरया व्रजत्रिपतितः श्रीख-
ण्डपङ्कद्रवैल्लिं केरलकामिनीकुचतटे खञ्जः शनैर्गच्छति
॥ १३३ ॥ प्राप्तः प्राज्यमिव श्रमं जलजिनीसौरभ्यभारं
बहुबुद्धामस्तवकानमन्नवलतालक्ष्मीमिवालोकेयन् । स्त्रीकुर्व-
न्मदमन्थरानिव गतेर्वामध्रुवां विभ्रमान्मन्दं मन्दमुपाजगाम
पवनः पाटीरवाटीतटात् ॥ १३४ ॥ पानीय नारिकेलीफल-
कुहरकुहूत्कारि कञ्जोलयन्तः कावेरीतीरतालद्रुमभरितसुरा-
भाण्डभाङ्कारचण्डाः । एते तन्वन्ति वेलावनललितलताता-
ण्डव द्राविडस्त्रीकुरापाण्डुगण्डस्थललुठितरया वायवो दा-
क्षिणात्याः ॥ १३५ ॥ कावेरीतीरभूमोरुहभुजगवधुमुक्तमुक्ता-
वशिष्टः कर्णाटीचीनपीनस्तनवसनदशान्दोलनस्पन्दमन्दः ।
लोलहाटीललाटालकललितलतालासलीलाविलोलः कण्ठं भो
दाक्षिणात्यः प्रसरति पवनः पान्थकान्ताकृतान्तः ॥ १३६ ॥
ये दोलाकेलिङ्गाराः किमपि मृगदशां मानतन्नुच्छिदो ये
सद्यः शङ्कारदीक्षान्यतिकरगुरवो ये च लोकत्रयेऽपि । ते
कण्ठे लोठयन्तः परभृतवयसा पञ्चमं रागराजं वान्ति स्वैरं
समीराः सरविजयमहासाक्षिणो दाक्षिणात्याः ॥ १३७ ॥

वसन्तपथिकाः ॥ वक्रेण शिरसि पतता नित्य रुधि-
रारुणेन दुर्वारः । मत्तद्विप इव पथिकः किञ्चुककुसुमाङ्कु-
शेन भृतः ॥ १३८ ॥ समवलोक्य विलासवनस्थलीं न
पथिकैः पथि कैः पतितं भुवि । मलयजद्रुमसौरभमेदुरोदर-
समीरसमीरितवल्लीम् ॥ १३९ ॥ वसन्तप्रारम्भे चिरविर-
हखिन्ना सहचरी यदि प्राणान्मुञ्चेत्तदिह वधभागी भवति
कः । वयो वा स्नेहो वा कुसुमविशिखो वेति विमृशस्तेहीति
प्रव्यक्तं पिकनिकरझाङ्कारमशृणोत् ॥ १४० ॥ रे पान्थाः
खगुहाणि गच्छत सुखं सेवाक्षणो मुच्यतां मान मानिनि
सुध्व बल्लभजने कोपानुवन्धेन किम् । आयातः कुसुमाकरः

क्षपयति प्राणान्वियोगातुरेष्वित्येवं परपुष्टनादपटहो वक्तीव
कामाज्ञया ॥ १४१ ॥ सा तन्वीति घनस्तनीति विकसन्नी-
लाब्जनेत्रेति च स्वैरं संचरतीति वक्ति मधुरां वाचं
विचित्रामपि । इत्थं विद्रुमपाटलाधरपुटां सीमन्तिनीं ध्यायतो
रोमाञ्चो रुदितं स्मितं प्रलपितं पान्थस्य संजायते ॥ १४२ ॥
अध्वन्यस्य वधूर्वियोगविधुरा भर्तुः खरन्ती यदि प्राणानु-
ज्जति कस्य तत्खल्ल महत्संजायते पातकम् । यावन्नो कृत-
मध्वगेन हृदये तावत्तरोर्मूर्धनि प्रोद्भुटं परपुष्टया तव तवे-
त्युच्चैर्वचोऽनेकशः ॥ १४३ ॥ उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधु-
पन्याधूतचूताङ्कुरकीडत्कोकिलकाकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्ण-
ज्वराः । नीयन्ते पथिकैः कथ कथमपि ध्यानावधानक्षण-
प्राप्तप्राणसमासमागमरसोच्छासैरमी वासराः ॥ १४४ ॥
अध्वन्यैर्मकरन्दशीकरसुरामत्तकणत्कोकिले मार्गे मार्गनिरो-
धिनी परिहृता शङ्केऽशुभाशङ्कया । पान्थस्त्रीवधपातकादुप-
नतं चण्डालचिह्नं मधोरेषा खिङ्खिणिकेन षट्पदमयी भा-
ङ्कारिणी संहतिः ॥ १४५ ॥ सव्याधेः कृशता क्षतस्य रु-
धिरं दृष्ट्य लालास्रुतिः किञ्चिन्नैतदिहास्ति तत्कथमसौ
पान्थस्तपस्वी मृतः । आ ज्ञात मधुलम्पटैर्मधुकरैरारब्ध-
कोलाहले नूनं साहसिकेन चूतमुकुले दृष्टिः समारोपिता
॥ १४६ ॥ एतस्मिन्दक्षिणाशानिलचलितलतालीनमत्तालि-
मालापक्षक्षोभावधूतच्युतवहलरजोह्लादिहृद्ये वसन्ते । प्रेम-
स्वेदाद्रवाहुश्लथवलयलसत्पौडसीमन्तिनीनां मन्दः कण्ठ-
ग्रहोऽपि ग्लपयति हृदय किं पुनर्विप्रयोगः ॥ १४७ ॥

ग्रीष्मवर्णनम् ।

रेजे पुष्पैर्ग्रीष्ममासाद्य मल्ली मल्ली सद्यः संश्रयन्ते स्म
भृङ्गाः । भृङ्गैस्तत्रारम्भि हर्षेण गानं गाने लौख्यं लेभिरे
योगिनोऽपि ॥ १ ॥ अत्युलसद्विसरहस्ययुजा भुजेन वक्त्रेण
शारदसुधांशुसरोरुहेण । पीयूषपोषसुभगेन च भाषितेन
त्वं चेत्प्रसीदसि मृगालि कुतो निदाघः ॥ २ ॥

ग्रीष्मसमयस्वभावाख्यानम् ॥ प्रतिगतमर्थिजनानां
विच्छिन्नानां समूहमवलोक्य । स्फुटितमपयसस्तापादिव हृद-
यमलं तडागस्य ॥ ३ ॥ सुभगसलिलावगाहाः पाटलसंसर्गसु-
रमिवनवाताः । प्रच्छायसुलभनिद्रा दिवसाः परिणामरमणीयाः
॥ ४ ॥ देशे देशे जैडिमकुरङ्गास्तेजोभल्लैर्दिनकरमिच्छे । धौवं
धावं प्रहरति राज्ञां धारागेह शरणमवापुः ॥ ५ ॥ संजातपत्र्य-

१ मेघविरस्कृतितावृत्तम्. २ तुहीति हिन्दुस्थानीभाषया त्व-
मेवैल्लभं.

१ चण्डावल्ली २ हिमान्येव कुरङ्गा मृगाः. ३ धावित्वा
धावित्वा. ४ समूहाः.

करान्वितानि समुद्रहन्ति स्फुटपाटलत्वम् । विक्रैस्वराण्यर्क-
करामिमर्शाद्दिनानि पद्मानि च वृद्धिमीयुः ॥ ६ ॥ प्रचण्ड-
भानुः स्पृहणीयचन्द्रमाः सदावगाहक्षतवारिसंचयः । दिनान्त-
रम्योऽभ्युपशान्तमन्मथो निदाघकालः समुपागतः प्रिये ॥७॥
दुःप्रेक्ष्यमुच्चैर्गगनं निदाघे कोपाकुलस्येव मुखं नृपस्य । हरेः
शयानस्य मृणालबुद्ध्या कर्पन्ति पुच्छं करिणः करेण ॥ ८ ॥
प्रायश्चैरित्वा वसुधामशेषां छायासु विश्रम्य ततस्तरुणाम् ।
ग्रौढिं गते संप्रति तिम्रमानौ शैत्यं शनैरन्तरपामयासीत् ॥ ९ ॥
रवितुरङ्गतनूरुसहस्रतुल्यातां दधति यत्र शिरीषरजो रुचः । उप-
ययौ विदधन्नवमल्लिकाः शुचिरसौ चिरसौरभसंपदः ॥ १० ॥
दलितकोमलपाटलकुच्छले निजवधूश्चसितानुविधायिनि । म-
रुति वाति विलासिमिरुन्मदभ्रमदलौ मदलौल्यमुपाददे ॥ ११ ॥
निदाघिरे दयितोरसि तत्क्षणक्षपनवारितुषारभृतास्तनाः ।
सरसचन्दनरेणुरनुक्षणं विचकरे च करेण वरोरुभिः ॥ १२ ॥
कथमिव तव संमतिर्भवित्री सममृतुभिर्मुनिनावधीरितस्य ।
इति विरचितमल्लिकाविकासः सयत इव स मधु निदाघकालः
॥ १३ ॥ बलवदपि बलं मिथोविरोधि प्रभवति नैव विपक्ष-
निर्जयाय । भुवनपरिभवी न यत्तदानीं तमृतुगणः क्षणमु-
न्मनीचकार ॥ १४ ॥ अपि शिशिरतरोपचारयोग्यं द्वितय-
मिदं युगपन्न सद्यमेव । जरठितरविदीधितिश्च कालो दयि-
तजनेन समं च विप्रयोगः ॥ १५ ॥ तप्ता मही विरहिणा-
मिव चित्तवृत्तिस्तृष्णाध्वगेषु कृपणेष्विव वृद्धिमेति । सूर्यः
करैर्दहति दुर्वचनैः खलो नु छाया सतीव न विमुञ्चति पाद-
मूलम् ॥ १६ ॥ छाया वियोगिवनितेव गता कृशत्वं तस्य
पयः पिशुनमानसवद्भवू । केनाधुना वत मनागवलोकनीयः
ऋद्धोत्तमर्णमुखमण्डलवत्पतङ्गः ॥ १७ ॥ रिक्तेषु वारिक-
थया विपिनोदरेषु मध्याह्नजृम्भितमहातपतापतप्ताः । स्क-
न्धान्तरोत्थितदवाग्निशिखाच्छलेन जिह्वा प्रसार्य तरवो ज-
लमर्थयन्ते ॥ १८ ॥ मुखकृतविसखण्डश्चण्डमार्तण्डतापा-
त्सितजलजतलस्थो राजते राजहंसः । रजतघट इवायं वि-
द्रुमावद्धारविचरविगलदम्बुः कम्बुकण्ठ प्रतीहि ॥ १९ ॥
रजनिचरमयामेष्वादिशन्ती रतेच्छा किमपि कठिनयन्ती
नालिकेरीफलाम्भः । अपि परिणमयित्री राजरम्भाफलानां
दिनपरिणतिभोग्या वर्तते ग्रीष्मलक्ष्मीः ॥ २० ॥ निजां का-
यच्छाया श्रयति महिषः कर्दमधिया च्युतं गुञ्जापुञ्ज रुधिर-
मिति काकः कलयति । समुत्सर्पन्सर्पः सुषिरविचर ताप-

विवशः सचीत्काराधूतं प्रविशति करं कुञ्जरपतेः ॥ २१ ॥ तदा-
त्वस्नाताना द्रदलितमल्लीमुकुलिताः स्रजो विभ्राणाना मल-
यजरसार्द्रार्द्रवपुषाम् । निदाघाग्निप्लोषगलपितमभिसायं मृगदृशां
परिष्वङ्गोऽनङ्गं पुनरपि शनैरङ्कुरयति ॥ २२ ॥ जलाद्रीः
शष्पाणां विसकिसलयैः केलिवलयाः शिरीषैरुत्तसा विचकि-
लमयी हाररचना । शुचावेणाक्षीणां मलयजरसार्द्राश्च त-
नवो विना तन्नं मन्नं रतिरमणमृत्युजयविधिः ॥ २३ ॥ ह-
रन्ति हृदयानि यच्छ्रवणशीतला वेणवो यदर्दति करम्बिता
शिशिरवायुना वारुणी । भवन्ति च हिमोपमाः स्तनभवो यदे-
णीदृशो रुचेरुपरि सस्थितो रतिपतेः प्रसादो गुरुः ॥ २४ ॥
मूलं बालकवीरुधां सुरभयो जातीतरुणां त्वचः सारश्चन्द-
नशाखिनां किसलयान्यार्द्राण्यशोकस्य च । शैरीषी कुसुमो-
न्नतिः परिणमन्मोचश्च सोऽयं गणो ग्रीष्मेणोष्महरः पुरा
किल ददे दग्धाय पक्षेपवे ॥ २५ ॥ अङ्गारैः खचितेव
भूर्वियदपि ज्वालाकरालं करैस्तिग्मांशोः किरतीव तीव्रम-
भितो वायुः कुकूलानलम् । अप्यन्मांसि नखंपचानि
सरितामाशा ज्वलन्तीव च ग्रीष्मेऽस्मिन्नववह्निदीपितमिवाशेषं
जगद्धर्तते ॥ २६ ॥ पाश्चात्यैर्मरुमारुतैस्त्रिजगतामुन्मूलयन्ना-
र्द्रतां दावाग्निर्ज्वलितैरपारगहनान्यप्यानयन्मसताम् । वा-
त्याभिवृणोपत्रधूलिनिकरान्धुन्वन्विहायःस्थले ग्रीष्मः शुष्य-
दपुच्छपल्वललठन्मत्स्यः समभ्यागतः ॥ २७ ॥ अत्यच्छं
सितमशुक शुचि मधु स्वामोदमच्छं रजः कार्पूर विधृतार्द्रच-
न्दनकुचद्वन्द्वः कुरङ्गीदृशः । धारावेश्म सपाटलं विचकिल-
सग्दाम चन्द्रत्विषो धातः सृष्टिरिय वृथैव तव न ग्रीष्मो-
ऽभविष्यद्यदि ॥ २८ ॥ माकन्दद्रुममञ्जरीपुवसतिस्तत्पल्लवै-
र्वर्तन सा नो मञ्जुलता वचःसु मधुना सर्वं सह प्रस्थितम् ।
एतत्तिष्ठतु दुःश्रवं मृदुहृदा निःस्वामिनस्तत्सखे प्रोन्मीलत्क-
रुणो द्विजोऽयमिति हि त्व ग्रीष्मसुष्णाहि नः ॥ २९ ॥
कानि स्थानानि दग्धान्यतिशयगहनाः सन्ति के वा प्रदेशाः
किं वा शेष वनस्य स्थितमिति पवनासङ्गविसृष्टतेजाः । च-
ण्डज्वालावलीढस्फुटिततनुलताग्रन्थिमुक्तादृहासो दावाग्निः
शुष्कवृक्षे शिखरिणि गहनेऽधिष्ठितः पश्यतीव ॥ ३० ॥
वाले मालेयसुचैर्न भवति गगनव्यापिनी नीरदानां किं त्वं
पक्षमान्तवान्तैर्मलिनयसि मुधा वक्रमश्रुप्रवाहैः । एषा प्रोद्ध-
त्तमत्तद्विपकटकषणक्षुण्णविन्ध्योपलानां ढावाग्नेः संप्रवृद्धा म-
लिनयति दिशां मण्डल धूमलेखा ॥ ३१ ॥ स्फीतं शीतं गतं
क क शिगिरकिरणः क्वास्ति हेमन्तमासः कैते पानीयपूर्णा
मलिनजलधराः काद्य विद्युत्प्रमोदः । इत्युच्चैर्जलमानैरिव

१ वृक्षविशेष ; (पक्षे) पाटलवर्णानि २ भाङ्गराणि, (पक्षे)
विकासशालीनि ३ आपु . ४ हेमन्ते इत्यर्थः . ५ वसन्ते इत्यर्थः .
६ ग्रीष्मे . ७ जलानाम् .

सुखसुखैर्मिच्छितैरुपेतो वाताश्रवागतोऽसौ प्रकटितविज-
यस्तन्मचिर्हर्निदावः ॥ ३२ ॥

मध्याह्नः ॥ एष सूर्याशुसंतप्तो मृगः कुतरमाश्रितः ।
साधुर्माग्यपरिक्षीणो नीच प्राप्यैव सीदति ॥ ३३ ॥ मध्याह्ने
नूनमापोऽपि तिग्मतापोपशान्तये । दधुः कमलिनीपत्रमात-
पत्रमित्रोपरि ॥ ३४ ॥ दुःसहसंतापभयात्संप्रति मध्यस्थिते
द्विसनाये । छायामिव वाञ्छन्ती छायापि गता तरतला-
नि ॥ ३५ ॥ रवेर्मयूखरमितापिनो भृशं विदह्यमानः पथि
तसपांसुभिः । अत्राकफणो जिह्वगतिः श्वसन्मुहुः फणी म-
यूख तले निषीदति ॥ ३६ ॥ अस्त्रद्रिष्णामनिलागनानां
दत्तो निवानः खलु चन्दनेन । इतीव रोषाद्यजनस्य वायु-
र्व्यशेषयच्चन्दनमङ्गसंयम् ॥ ३७ ॥ स्पृगति तिग्मरुचौ
कङ्कमः करैर्दयितयेव विजृम्भिततापया । अतनुमानपरिग्र-
ह्या स्थितं रुचिरया चिरयायिदिनश्रिया ॥ ३८ ॥ तरुण-
तरगितेजःपुङ्गसंतसदेहः पतति जरठखड्गः पल्लवे पङ्कलेहः ।
हरिरपि सलिलार्थी गङ्गया तस्य नीर न पिवति न च
याति ह्रियति प्राप्य तीरम् ॥ ३९ ॥ किरति मिहिरं वि-
ध्वद्रीच करानतिवामनी स्थलकमठवदेहच्छाया जनस्य
विचेष्टते । गजपतिसुखोद्गीर्णैराप्यैरथ त्रसरेणुभिः शिशिरम-
धुरामेणाः कच्छस्यलीमविशैरते ॥ ४० ॥ मानोः पादैर्दहन-
परुषैर्दह्यमानान्तराणानुक्कामन्तः किल विटपिनां प्राणपिण्डा
इवामी । गाढोदन्वाकुलितमनसो मिन्नचञ्चूपुटान्ताः कोकू-
यन्ते विहगगिगवः क्रोटराणा मुखेषु ॥ ४१ ॥ बहद्वहलमा-
रतप्रसरदमिखण्डैरिव स्फुरद्व्युमणिमण्डलद्युतिवितानकैस्ता-
मिता । विसारि वपुरात्मनः सपदि वासरश्रीरियं चलन्म-
रमरीचिकासिचयपल्लवेनाञ्चति ॥ ४२ ॥ विगन्तीनां त्वातुं
जघनपरिवेषैर्मृगदृशां यदन्म. संप्राप्तं प्रमदवनवाप्यास्तदमु-
वम् । गभीरे तन्नामीकुहरपरिणाहाध्वनि रसत्कुहुंकारस्कारं
रचयति निनादं नयति च ॥ ४३ ॥ घत्ते पञ्चलनादलेप्सुरगि
स्वं कर्णतालं द्विपः गप्यस्तम्बरसान्निध्यच्छति शिखी मध्येशि-
खण्डं गिरः । मिथ्या लेढि मृणालक्रोडिरमसादंष्ट्राङ्कुर शूकरो
नद्याहे महिषश्च वाञ्छति निजच्छायामहाकर्दमम् ॥ ४४ ॥
सर्पसारिणि वारिशांतलतले विन्यस्तपुष्पोत्करे नीरन्त्रे कद-
लीवने गुरदलच्छायाहताकृत्विषि । कर्पूरागरुपङ्कणिल्लिख-
नोक्तुञ्जसनालिङ्गिभिः कान्ताकैलिरतैरहो सुकृतिमिर्मध्यदिनं
नीयते ॥ ४५ ॥ उदामद्युमणिद्युतिव्यतिकरप्रक्रीडकौपिल-
ञ्चालजालजटालजाङ्गलतटीनिष्कृजक्रोयष्टयः । मौमोप्म-
ह्वनाननसूर्यकिरणान् कूरप्रकाशा दृशामावुःकर्म समापयन्ति
विगमूर्मध्याह्नशून्या दिगः ॥ ४६ ॥ मध्याह्ने हरितो हुता-

गनसुचः कामोऽपि वामश्रुवां पाटीरद्रवचर्चितां स्तनतटीमा-
साद्य निद्रायते । एणाः केसरिणोऽपि केसरसटोपान्तश्रिताः
शैरते छायामङ्गगतां न मुञ्चति तरुवांढा नवोढामिव ॥ ४७ ॥
मध्याह्ने चलतालवृन्तमनिलः सर्वात्मना सेवते वारि स्वेद-
निपेण शीतलवधुवक्षोजमालम्बते । निद्रा नेत्रसुपैति पक्षमयु-
गलच्छायाश्रिता देहिनी पान्थानामथ पादयोर्निपतति छा-
यापि ना यान्त्विति ॥ ४८ ॥ काश्मर्याः कृतमालसुद्गतदलं
कोयष्टिकष्टीकते तीराश्मन्तकगिम्बिचुम्बितसुखा घावन्त्यपः
पूर्णिकाः । दात्यहृस्तिनिशस्य क्रोटरवति स्कन्धे निलीय
स्थितं वीरुनीडकपोतकूजितमनुकन्दन्त्यधः कुक्कुटाः ॥ ४९ ॥
स्वे स्वे कर्मणि संनियोज्य सुहृदो भूमीसुरान्मन्त्रिणश्रकं
निर्मयमारचय्य भगवान्संप्राप्तारागोदयः । खालोकक्षेणकां-
दिर्गायमधुनोत्खातं विचिन्त्रन्निव ध्वान्तं कापि ^३ निलीनर्मे-
न्वरमणिव्योमाग्रमारोहति ॥ ५० ॥ छाया संश्रयते तलं
विटपिनां श्रान्तेव पान्थैः समं मूलं याति सरो जलस्य ज-
डता ग्लानेव मीनैः सह । आचामत्यहिमांशुदीधितिरपस्त-
सेव लोकैः समं निद्रा गर्भगृहं सह प्रविगति ह्यन्तेव का-
न्ताजनैः ॥ ५१ ॥ उष्णालुः शिशिरे निषीदति तरोर्मूलाल-
वाले गिखी निर्भिद्योपरिकर्णिकारकुसुमान्याशैरते षट्पदाः ।
तसं वारि विहाय तीरनलिनीं कारण्डवः सेवते क्रीडावेश्म-
निवेशिपञ्जरशुकः ह्यन्तो जलं याचते ॥ ५२ ॥ स्कन्धा-
सिन्धुरयूथगण्डकषणव्यासैक्तदानोदकान्सेवन्ते मधुपा म-
हीरुहगिरः पुष्पाणि हित्वा भृगम् । लीयन्ते वलर्माकुंलैय-
कुहरे निर्सैन्दमेते खगा जिह्वालीढवधुसुखो मृगगणश्छा-
यासु विश्राम्यति ॥ ५३ ॥ उच्चतोऽयसुरंगमः शिखितलच्छा-
यां समालम्बते वैरं साहजिक विहाय च गिखी मूलं तरो-
र्गच्छति । याचन्ते च जलं निकुञ्जभवने तृष्णातुराः सारि-
कास्तसे वारिणि पङ्कजानि मधुपास्त्यक्त्वा श्रयन्ते लताः
॥ ५४ ॥ अङ्गं चन्दनपाण्डु पल्लवमृदुस्तामूलताम्रोऽधरो
धारायन्नजलाभिषेककल्पे धौताञ्जने लोचने । अन्तः पुष्प-
सुगन्धिरार्द्रकवरी सर्वाङ्गलशाम्बरं रामाणा रमणीयतां वि-
दधति त्रीष्मापराहागमे ॥ ५५ ॥ पान्थानां प्रमदा इव
प्रतिठिनं दैन्यं हृदिन्यो ययुर्दश्यन्ते स दिगम्बरा इव नवे
पत्रोज्जिताः पादपाः । निःश्वासा इव दुःसहा विरहिणां
वाता वयुः सर्वतः पायं पायमिव प्रियाघररसं पाथः पपुः
प्राग्निः ॥ ५६ ॥ अस्ताध्यायः पिकानां मदनमखसमारम्भ-

१ द्विजात्. २ मनदुत्तम्. ३ गुप्तम्. ४ सूर्य. ५ विवति. ६
उष्णालुः ७ मयूर. ८ त्रनरा. ९ गजसन्तुहस्य. १० लिप्त-
मदोदकान् ११ चक्षुः १२ नीडरन्त्रे १३ निश्चलन्.

णस्याधिमासो निद्राया जन्मलभं किमपि मधुलिहां क्रोऽपि
दुर्मिक्षकालः । विष्टिर्यात्रोत्सुकानां मलयजमरुतां पान्थका-
न्ताकृतान्तः प्रालेयोन्मूलमूलं समजनि समयः कश्चिदौत्पा-
तिकोऽयम् ॥ ५७ ॥ पत्रच्छायासु हंसा मुकुलितनयना दी-
र्घिकापद्मिनीनां सौधान्यत्यर्थतापाद्वलमिपरिचयद्वेषिपाराव-
तानि । विन्दूत्वेपान्पिपासुः परिसरति शिखी भ्रान्तिमद्वारि-
यत्रं सर्वैरुन्नैः समग्रस्त्वमिव नृपगुणैर्दीप्यते सैससतिः ॥ ५८ ॥

जलकैलिः ॥ निजप्रियमुखभ्रान्त्या हर्षेणाञ्जुम्बदम्बु-
जम् । दद्याधरा तु मृद्वेण सीत्कारमकरोन्मृदु ॥ ५९ ॥
ललितसुरसा तरन्ती तरलतरङ्गाघचालितनितम्बा । विप-
रीतरतासक्ता किमद्दृश्यत सरसि या सरस्या ॥ ६० ॥ एता
गुरुश्रोणिपयोधरत्वादात्मानमुद्रोद्गमशकुवत्यः । गाढाङ्गद-
र्वाहुमिरप्सु वालाः क्लेशोत्तरं रागवशात्प्लवन्ते ॥ ६१ ॥ अमी
गिरीपप्रसवावतंसाः प्रश्रिणो वारिविहारिणीनाम् । पारि-
प्लवाः स्रोतसि निजगायाः शैवाललोलाञ्छलयन्ति मीनान्
॥ ६२ ॥ आसां जलास्फालनतत्पराणा मुक्ताफलस्पर्धिषु
शीकरेषु । पयोधरोत्सर्पिषु शीर्यमाणः संलक्ष्यते न च्छिद्दु-
रोऽपि हारः ॥ ६३ ॥ आवर्तगोभा नतनामिकान्तेर्भङ्गयो
ञ्जुवां द्वन्द्वचराः स्तनानाम् । जातानि रूपावयवोपमाना-
न्यदूरवर्तीनि विलासिनीनाम् ॥ ६४ ॥ तीरस्थलीवर्हिमिरु-
त्कलापैः प्रस्निग्धकैरैरमिनन्धमानम् । श्रोत्रेषु संमूर्च्छति
रक्तमासा गीतानुगं वारिमृदङ्गवाद्यम् ॥ ६५ ॥ संदृष्टव-
क्षेप्वलानितन्वेप्विन्दुप्रकाशान्तरितोद्गतुल्याः । अमी ज-
लापूरितसूत्रमार्गा मौनं भजन्ते रशनाकलापाः ॥ ६६ ॥
एताः करोत्पीडितवारिधारा दर्पात्सखीमिर्वदनेषु सिक्ताः ।
वक्रैतराग्रैरकैस्तरुण्यश्चर्णारुणान्वारिलवान्वहन्ति ॥ ६७ ॥
उद्वन्धकेशश्च्युतपत्रलेखो विश्लेषिसुक्ताफलपत्रवेष्टः । मनोज
एव प्रमदासुखानामम्भोविहारकुलितोऽपि वेपः ॥ ६८ ॥
उन्मृष्टपत्राः कलितालक्रान्ताः कण्ठेषु लग्ना जघनं स्पृगन्तः ।
स्तनस्थलेप्राहृतिमादधाना गता वधूनां प्रियतां जलौघाः
॥ ६९ ॥ हृतोऽङ्गरागस्तिलकं विमृष्टं लब्धान्तरैरेभिरतीव
मत्वा । सुसहितेनेति तदा जलानामदायि मध्यं न कुचद्व-
येन ॥ ७० ॥ निरीक्ष्य वेणीप्रतिविम्बमेणीदृशो भुजंगभ्रम-
मावहन्त्यः । पतद्गुलं धृतवाहुमूलं अम्पाप्रकम्पाकुलिताः
प्रचेलुः ॥ ७१ ॥ अथ स्फुरन्मीनविधूतपङ्कजा विपङ्कतीर-
स्वलितोर्मिसंहतिः । पयोऽवगाहुं कलहंसनादिनी समाजु-
हावेव वधूः सुरापगा ॥ ७२ ॥ प्रशान्तधर्माभिभवः शनै-
र्विवाञ्चिलासिनीभ्यः परिमृष्टपङ्कजः । ददौ भुजालम्बमिवा-

त्तशीकरस्तरङ्गमालान्तरगोचरोऽनिलः ॥ ७३ ॥ गतैः स-
हार्दैः कलहंसविक्रम कलत्रभारैः पुलिनं नितम्बिमिः । मुखैः
सरोजानि च दीर्घलोचनैः सुरस्त्रियः साम्यगुणाञ्जिरासिरे
॥ ७४ ॥ विभिन्नपर्यन्तगमीनपङ्कयः पुरो विगाढाः सखि-
भिर्मिरुत्वतः । कथंचिदापः सुरसुन्दरीजनैः समीतिभिस्तत्प्र-
थमं प्रपेदिरे ॥ ७५ ॥ विगाढमात्रे रमणीभिरम्भसि प्रयत्न-
संवाहितपीवरुरुभिः । विभिद्यमाना विससार सारसानुदस्य
तीरेषु तरङ्गसंहतिः ॥ ७६ ॥ शिलाघनैर्नाकसदासुरःस्थलै-
र्वृहन्निवेगैश्च वधूपयोधरैः । तटामिनीतेन विभिन्नवीचिना
रुपेव भेजे कलुपत्वमम्भसा ॥ ७७ ॥ विधूतकेशाः परिलो-
लितस्रजः सुराङ्गनानां प्रविलुप्तचन्दनाः । अतिप्रसङ्गाद्विहि-
तागसो मुहुः प्रकम्पमीयुः सभया इवोर्मयः ॥ ७८ ॥ विप-
क्षचित्तोन्मथना नखव्रणास्तिरोहिता विभ्रममण्डनेन ये ।
हृतस्य शेषानिव कुङ्कुमस्य तान्विकत्थनीयान्दधुरन्यथा स्त्रियः
॥ ७९ ॥ प्रियेण संग्रथ्य विपक्षसंनिधावुपाहितां वक्षसि
पीवरस्तने । स्रजं न काचिद्विजहौ जलाविलां वसन्ति हि
प्रेम्णि गुणा न वस्तुनि ॥ ८० ॥ असंगयं न्यस्तमुपान्तर-
क्ततां यदेव रोद्धुं रमणीभिरञ्जनम् । हृतेऽपि तस्मिन्सलि-
लेन शुक्लतां निरास रागो नयनेषु न श्रियम् ॥ ८१ ॥
द्युतिं वहन्तो वनितावतंसका हृताः प्रलोभादिव वेगिभि-
र्जलैः । उपप्लुतास्तत्क्षणगोचनीयतां च्युताधिकाराः सचिवा
इवाययुः ॥ ८२ ॥ विपन्नलेखा निरलक्तकाधरा निरञ्जना-
क्षीरपि विभ्रतीः श्रियम् । निरीक्ष्य रामा बुबुधे नभश्चरैर-
लङ्कृतं तद्वपुषैव मण्डनम् ॥ ८३ ॥ तथा न पूर्वं कृतभूष-
णादरः प्रियानुरागेण विलासिनीजनः । यथा जलाद्रौ नख-
मण्डनश्रिया ददाह दृष्टीश्च विपक्षयोपिताम् ॥ ८४ ॥ शु-
भाननाः साम्बुरुहेषु मीरवो विलोलहाराश्चलफेनपङ्क्तिषु ।
नितान्तगौर्यो हतकुङ्कुमेप्वलं न लेभिरे ताः परभागमूर्ध्मिषु
॥ ८५ ॥ हृदाम्भसि व्यस्तवधूकराहते रवं मृदङ्गच्चनिधी-
रमुञ्जति । मुहुः स्तनैस्तालसम समाददे मनोरमं नृत्यमिव
प्रवेपितम् ॥ ८६ ॥ श्रिया हसद्भिः कमलानि सस्मितैरलं-
कृतान्मुः प्रतिमागतैर्मुखैः । कृतानुकूल्या सुरराजयोपितां
प्रसादसाफल्यमवाप जाह्नवी ॥ ८७ ॥ परिस्फुरन्मीनविध-
द्वितोरवः सुराङ्गनास्त्रासविलोलदृष्टयः । उपाययुः कम्पित-
पाणिपल्लवाः सखीजनस्यापि विलोकनीयताम् ॥ ८८ ॥
भयादिवाश्लिष्य क्षपाहतेऽम्भसि प्रियं मुदानन्दयति स्म
मानिनी । अकृत्रिमप्रेमरसाहितैर्मनो हरन्ति रामाः कृतकै-
रपीहितैः ॥ ८९ ॥ तिरोहितान्तानि नितान्तमाकुलैरपां
विगाहादलकैः प्रसारिभिः । ययुर्वधूनां वदनानि तुल्यतां

द्विरेकवृन्दान्तरितैः सरोरुहैः ॥ ९० ॥ करौ धुनाना नवप-
 ल्याकृती पयस्यगावे किल जातसन्नमा । सखीषु निर्वाच्य-
 मघार्धदृषितं प्रियाङ्गसंश्लेषमवाप मानिनी ॥ ९१ ॥ प्रियैः
 सलील करवारिवारितः प्रवृद्धनिःश्वासविकम्पितस्तवः ।
 सविभ्रमाधूतकराग्रपल्लवो यथार्थतामाप विलासिनीजनः
 ॥ ९२ ॥ उदस्य धैर्यं दयितेन सादरं प्रसादितायाः करवा-
 रिवारितम् । मुख निमीलन्नयन नतश्रुवः श्रियं सपत्नीवद-
 नादिवाददे ॥ ९३ ॥ विहस्य पाणौ विधृते धृताम्मसि
 प्रियेण वध्वा मदनार्द्रचेतसः । सखीव काष्ठी पयसा घनी-
 कृता वमार वीतोन्वयवन्धमंशुकम् ॥ ९४ ॥ निरञ्जने
 साचिविलोकितं दृगावयात्रकं वेपथुरोष्ठपल्लवम् । नतश्रुवो
 मण्डयति स विग्रहे बलिक्रिया चातिलक तदास्पदम् ॥ ९५ ॥
 निमीलदाकेकरलोचक्षुपां प्रियोपकण्ठं कृतगात्रवेपथुः ।
 निमज्जतीना श्वसितोद्धतस्तनः श्रमो नु तासां मदनो नु
 पप्रथे ॥ ९६ ॥ प्रियेण सिक्ता चरम विपक्षतश्चक्रोप का-
 चिन्न तुतोप सान्त्वयैः । जनस्य रूढप्रणयस्य चेतसः
 किमप्यमर्षोऽनुनये भृशायते ॥ ९७ ॥ अञ्जलौ जलमधीर-
 लोचना लोचनप्रतिगरीरलाञ्छितम् । आत्तमात्तमपि कान्त-
 मुक्षितु कातरा गफरगद्विनी जहौ ॥ ९८ ॥ निम्ननाभिकु-
 हरेषु यदम्भः प्लावितं चलदृशा लहरीभिः । तद्रवैः कुहुरतैः
 सुरनार्यैः स्मारिताः सुरतकण्ठरुतानाम् ॥ ९९ ॥ संक्षोभं
 पयसि पुनर्महेमकुम्भश्रीभाजा कुचयुगलेन नीयमाने ।
 विश्लेषं युगमगमद्रथज्ञानाम्नोरुद्धतः क इव सुखावहः परे-
 याम् ॥ १०० ॥ किं तावत्सरसि सरोजमेतदारादाहोस्वि-
 न्मुम्भमवमासते तरुण्याः । सशय्य क्षणमिति निश्क्रियाय
 कश्चिद्विच्योर्कैर्वकसहवासिनां परोक्षैः ॥ १०१ ॥ योग्यस्य
 त्रिनयनलोचनानलार्चिर्निर्दिग्धस्वरपृतनाधिराज्यलक्ष्म्याः ।
 कान्तायाः करकलशोधतैः पयोभिर्वक्त्रेन्दोरकृत महाभिषे-
 कमेकः ॥ १०२ ॥ पर्यच्छे सरसि हृतैःशुकैः पयोभिल्लो-
 लाक्षे सुरतगुरावपत्रपिण्डोः । सुश्रोण्या दलवसनेन वीचि-
 हस्तन्यलेन द्रुतमकृताञ्जिनीसखित्वम् ॥ १०३ ॥ नारीमि-
 र्गुरुजघनन्यलाहतानामास्यश्रीविजितविकासिवारिजानाम् ।
 लोलत्वादपहरतां तदद्गराग संजने स कल्प आग्रयो
 जलानाम् ॥ १०४ ॥ सौगन्ध्य दधदपि काममद्गनाना
 दूरत्वाद्वत्तमहमाननोपमानम् । नेदीयो जितमिति लज्जयेव
 तासामालोले पयसि महोत्पलं ममज्ज ॥ १०५ ॥ प्रअष्टैः
 सरमसमम्भसोऽवगाहकीडाभिर्विदलितयूथिकापिशङ्गैः ।
 आकल्पैः सरसि हिरण्ययैर्वधूनामौर्वाभिधुतिगकलैरिव व्य-
 राजि ॥ १०६ ॥ आम्बाकी युवतिदशामसौ तनोति च्छा-

यैव श्रियमनपायिनीं किमेभिः । मत्तैवं स्वगुणपिधानसाम्य-
 सूर्यैः पानीयैरिति विदधाविरेऽञ्जनानि ॥ १०७ ॥ निर्घौते
 सति हरिचन्दने जलौघैरापाण्डोर्गतपरभागयाङ्गनायाः ।
 अहाय स्तनकलशद्वयादुपेये विच्छेदः सहृदययेव हारयच्छः
 ॥ १०८ ॥ अन्यूनं गुणममृतस्य धारयन्ती संपुल्लस्फुरित-
 सरोरुहावतंसा । प्रेयोभिः सह सरसी निषेच्यमाणा रक्तत्व
 व्यधित वधूदृशां सुरेव ॥ १०९ ॥ स्रान्तीनां वृहदमलोद-
 विन्दुचित्रौ रेजाते रुचिरदृशामुरोजकुम्भौ । हाराणां मणिभि-
 र्पाश्रितौ समन्तादुत्सूर्त्रैर्गुणवदुपपन्नकाम्ययेव ॥ ११० ॥
 आरूढः पतित इति स्वसभवोऽपि स्वच्छानां परिहरणीय-
 तामुपैति । कर्णभ्यश्च्युतमसितोत्पलं वधूनां वीचीभिस्तटमनु
 यन्निरासुरापः ॥ १११ ॥ दन्तानामधरमयावकं पदानि
 प्रत्यग्रास्तनुमविलेपनां नखाङ्काः । आनिन्युः श्रियमधितोय-
 मङ्गनानां शोभायै विपदि सदाश्रिता भवन्ति ॥ ११२ ॥
 कसाश्रिन्मुखमनु धौतपत्रलेखं व्यातेने सलिलभरावलम्बि-
 नीभिः । किञ्जल्कव्यतिकरपिञ्जरान्तराभिश्चित्रश्रीरलमलका-
 ग्रवलरीभिः ॥ ११३ ॥ अविरलमिदमम्भः स्वेच्छयोच्छा-
 लयन्त्या विकचकमलशोभोत्तानहस्तद्वयेन । परिकलित
 इवार्धः कामवाणातिथिन्यः सलिलमिव वितीर्णं बाललीला-
 सुखेभ्यः ॥ ११४ ॥ जलविलुलितवस्त्रव्यक्तनिम्नोन्नताभिः
 परिगततटभूमिस्नानमात्रोत्थिताभिः । कनकरुचिरकुम्भश्रीम-
 दाभोगतुङ्गस्तनविनिहितहस्तस्वस्तिकाभिर्वधूमिः ॥ ११५ ॥
 एतस्याः करिकुम्भसनिभकुचप्रागभारपृष्ठे लुठद्गुञ्जागर्भगजे-
 न्द्रमौक्तिकसरश्रेणीमनोहारिणि । दूरादेत्य तरङ्ग एष पतितो
 वेगाद्विलीनः कथं को वान्योऽपि विलीयते न सरसः सीम-
 न्तिनीसगमे ॥ ११६ ॥

प्रपापालिका ॥ यथोर्ध्वाक्षः पिवत्यन्वु पथिको विर-
 लाङ्गुलिः । तथा प्रपापालिकापि धारा वित्तनुते तनुम्
 ॥ ११७ ॥ अङ्गुल्यग्रनिरोधतस्तनुतरां धारामियं कुर्वती
 कर्कर्या नितरां पयोनिपुणिका दातुं प्रपापालिका । विश्लि-
 ष्टाङ्गुलिना करेण दग्नापीड शनैः पान्थ हे निस्पन्दोर्ध्ववि-
 लोचनस्त्वमपि हा जानासि पातुं पयः ॥ ११८ ॥ दूग्देव
 कृतोऽञ्जलिर्न तु पुनः पानीयपानोचितो रूपालोकेनकौतु-
 कात्प्रचलितो मूर्धा न शान्त्या तृषः । रोमाञ्चोऽपि निरन्तरं
 प्रकटितः प्रीत्या न शैत्यादपामक्षुण्णो विधिरध्वगेन विहितो
 वीध्य प्रपापालिकाम् ॥ ११९ ॥ गन्तुं सत्वरमीहसे यदि
 पुनर्व्यालोलवेणीलता द्रष्टु वा स्वकुटुम्बिनीमनुदिनं कान्ता
 समुत्कण्ठसे । तत्तुप्यन्नपि सुगधमन्धरवल्लेत्रान्तरुद्धाध्वगा-

मेतां दूरत एव हे परिहर आतः प्रपापालिकाम् ॥ १२० ॥
मध्याह्नेऽतिखरे निदाघसमये तापोऽध्वनो वर्तते शीते
कुञ्जतटे विचित्रविटपे भोः पान्थ विश्रम्यताम् । एकाकी च
भवानहं च तरुणी शून्या प्रपा वर्तते लजेऽहं ब्रुवती स्वयं
च चतुरो जानासि कालोचितम् ॥ १२१ ॥ कस्येयं त-
रुणि प्रपा पथिक नः किं पीयतेऽस्यां पीयो धेनूनामथ माहिषं
पथिक रे-वारः कथं मङ्गलः । सोमो वाथ शनैश्चरोऽमृतेमिदं
तत्तेऽधरे दृश्यते भो भोः पान्थ विलाससुन्दर सखे यद्रोचते
तत्पिब ॥ १२२ ॥ मध्याह्नं गमय त्यज श्रमजल स्थित्वा
पथः पीयतां मा शून्येति विमुञ्च पान्थ विवशः शीतः प्रपा-
मण्डपः । तामेव स्वर घस्वरस्वरशरत्रस्तां निजप्रेयसीं त्व-
च्चित्तं तु न रञ्जयन्ति पथिक प्रायः प्रपापालिकाः ॥ १२३ ॥

श्रीभ्रमवायवः ॥ आध्मातोद्धतदाववहिसुहृदः कीर्णो-
ष्णरेणूत्कराः संतसाध्वगमुक्तखेदविषमश्वासोष्णसंवादिनः ।
तृष्णातीर्जंगरायतास्यकुहरक्षिप्रप्रवेशोत्कटा भ्रूमङ्गैरिव तर्ज-
यन्ति पवना दग्धस्थलीकज्जलैः ॥ १२४ ॥ कारञ्जी कुञ्ज-
यन्तो निजजरठरव्यञ्जितावीरकोशानुत्पाकान्कृष्णलानां पृ-
थुसुषिरगताश्चिन्विक्कान्पाटयन्तः । झिल्लीकाझलरीणां वधि-
रितककुभं झंकृतं खे क्षिपन्तः सिञ्जानाश्चत्थपत्रप्रकरझणझ-
णाराविणो वान्ति वाताः ॥ १२५ ॥ व्योमव्यालोलमु-
क्ताफलधवलगलद्विन्दुसंदोहगर्भानम्भोदान्मर्त्सयित्वा दिशि-
दिशि भुवने भीतिमुद्गावयन्तः । एते रक्षोमृगाक्षीगतलुलि-
तमदक्षोभसंरम्भरूक्षा वाताः पातालकुक्षिस्थितमपि सलिलं
तत्क्षणाद्गक्षयन्ति ॥ १२६ ॥

श्रीभ्रमपथिकाः ॥ सर्वाशारुधि दग्धवीरुधि सदा सा-
रङ्गवद्धकुधि क्षामक्षमारुहि मन्दमुन्मथुलिहि स्वच्छन्दकुन्द-
द्रुहि । शुष्यत्स्रोतसि तसभूमिरजसि ज्वालायमानार्णसि
श्रीष्मे मासि ततार्कतेजसि कथं पान्थ व्रजञ्जीवसि ॥ १२७ ॥
वाताकीर्णविशीर्णवीरणतृणश्रेणीझणत्कारिणि श्रीष्मे सोष्मणि
चण्डसूर्यकिरणप्रकाश्यमानाम्भसि । चित्तारोपितकामिनीसु-
खशशिश्योत्साहृतह्लान्तयो मध्याह्नेऽपि सुखं प्रयान्ति प-
थिकाः स्वं देशमुत्कण्ठिताः ॥ १२८ ॥ श्रीष्मोष्मश्लेषशुष्य-
स्पयसि वक्रभयोद्भ्रान्तपाठीनभाजि प्रायः पङ्कैकमात्रं गतवति
सरसि स्वल्पतोये लुठित्वा । कृत्वा कृत्वा जलार्द्रीकृतमुरसि
जरत्कर्पटार्धं प्रपायां तोयं जग्ध्वापि पान्थः पथि वहति ह-
हाहेति कुर्वन्पिपासुः ॥ १२९ ॥ भ्राम्यन्तीत्कारचक्रभ्रमभ-
रितघटीयत्रचक्रप्रमुक्तस्रोतःपूर्णप्रणालीपथसरणिशिरासारि

सात्कारि वारि । कौर्प पान्थाः प्रकामं शितमणिमुसलाकार-
विस्फारधारं विक्षिसंक्षुण्णमुक्ताकणनिकरनिभासारपातं पि-
बन्ति ॥ १३० ॥

वर्षावर्णनम्.

चलद्दलाकादशनाभिरामः परिस्रवद्वारिमदाम्बुधारः ।
आहन्यमानस्तडिदङ्कुशेन स्वरस्य दध्वान घनद्विपेन्द्रः ॥ १ ॥
या कामिनी सा यदि मानिनी स्यात्स्वरस्य राज्ञो ह्यपराधिनी
स्यात् । इतीव दण्डैः किमु ताढ्यतेऽसौ कादम्बिनी काम-
नृपस्य ढक्का ॥ २ ॥ चन्द्रविम्बरविम्बतारकामण्डलानि
घनमेघडम्बरैः । भक्षितानि जलदोदरेषु तद्रोदनध्वनिरिवैष
गर्जितम् ॥ ३ ॥ निद्रितस्य वत शम्बरद्विषो जागराय
किमु वारिवाहकः । ऊर्जितं दधदतीव गर्जितं संभ्रमन्नभसि
सभ्रमाद्यौ ॥ ४ ॥

वर्षासमयस्वभावाख्यानम् ॥ शीतलादिव संव्रस्तं
प्रावृषेण्यान्नमखतः । नभो वभार नीरन्ध्र जीमूतकुलकम्ब-
लम् ॥ ५ ॥ स्फुरन्तः पिङ्गलाभासो धरण्यामिन्द्रगोपकाः ।
सरक्तवान्तपान्थस्त्रीजीवा इव चकाशिरे ॥ ६ ॥ पतत्य-
विरतं वारि नृत्यन्ति च कलापिनः । अद्य कान्तः कृ-
तान्तो वा दुःखस्थान्त करिष्यति ॥ ७ ॥ उत्कण्ठयति मे-
घानां माला वर्गं कैलापिनाम् । यूनां चोत्कण्ठयत्यद्य मा-
नसं मकरध्वजः ॥ ८ ॥ अस्थिरमनेकरागं गुणरहितं नित्य-
दुःप्रापम् । प्रावृषि सुरेन्द्रचापं विभाव्यते युवतिचित्तमिव
॥ ९ ॥ नन्दयति कस्य न मनः सबलैर्धनधूलिधूसरच्छा-
यैः । आकम्य पुत्रकैरिव मलिनीकृतमम्बरं जलदैः ॥ १० ॥
आयाताः सखि-वर्षा वर्षादपि यासु वासरो दीर्घः । दिशि-
दिशि नीरतरङ्गो नीरतरङ्गो ममापि हृदयेशः ॥ ११ ॥ ग-
र्जति वारिदपटले वर्षति नयनारविन्दमबलायाः । भुजवलिमू-
लसेके विरहलता पल्लवं सूते ॥ १२ ॥ अतिशयितकदम्बोऽयं
मोदकदम्बानिलो वहति । वियदम्बुदमेदुरितं मे दुरित पश्य
नागतो दयितः ॥ १३ ॥ शमयति जलधारधारा चातकयूनां
तृष चिरोपनताम् । क्षपयति च वधूलोचनजलधारा कामिनां
प्रवासरुचिम् ॥ १४ ॥ आस्वाद्य निर्विशेष विरहिवधूनां मृ-
दूनि मांसानि । करक्कामिषेण मन्ये निष्टीवति नीरदोऽस्थीनि
॥ १५ ॥ वर्षासु जाता नवयौवनश्रीराशावधूः प्रौढपयोधरा-
भूत् । पुष्पोद्गमोऽजायत मालतीना वभूवुरस्पृश्यतमास्तदित्यः

१ पानीयशालिका. २ जलम्; (पक्षे) क्षीरम्. ३ जलानि,
(पक्षे) सौमादिवासरः. ४ उदकम्; (पक्षे) पीयूषम्.

१ ऊर्ध्वं कण्ठो यस्य तादृशं करोति २ मयूराणाम्. ३ विर-
तदुरतरागः. ४ मेघ, (पक्षे) निर्गता रदा दन्ता यस्य. दन्तानाम-
भावादस्थिचर्वणासमर्थः सत्यजतीति भावः.

॥१६॥ वसन्तविश्लेषमपारयन्त्या सुवो निदाघस्तरतापशा-
न्त्यै । आगावयस्यामिरुदाहियन्ते पयोदनीलोत्पलपङ्कवानि
॥ १७ ॥ घनोद्यमे गाढतमेऽन्वकारे न कोऽपि निर्णेतुमहः
शशाक । स्पृगन्सुहुः किंतु करेण नामीसरोजमामीरकुलाधि-
नाथः ॥ १८ ॥ कामेन कामं प्रहिता जवेन प्राघृष्ट चचाल
त्रिजगद्विजेतुम् । किं चन्द्रविम्बं दधि भक्षयन्ती संघार-
यन्ती हरितः शुभाय ॥ १९ ॥ निरीक्ष्य विद्युन्नयनैः पयो-
दो मुखं निगायामिसारिकायाः । चारानिपातैः सह किं नु
वान्तश्चन्द्रोऽयमित्यार्ततरं रंस ॥ २० ॥ सजलजलधरं
नमो विरेजे विवृतिमियाय रुचिस्तडिलतानाम् । व्यवहित-
रतिविग्रहैर्वितेने जलगुरुभिः स्तनितैर्दगन्तरेषु ॥ २१ ॥
परिसुरपतिसुनुधाम सद्यः ससुपदघन्सुकुलानि मालतीनाम् ।
विरलमपजहार वद्वविन्दुः सरजसतामवनेरपां निपातः ॥ २२ ॥
प्रतिदिग्ममिगच्छतामिष्टुः ककुमविकाससुगन्धिनानिलेन ।
नव इव विवमौ स चित्तजन्मा गतधृतिराकुलितश्च जीव-
लोकः ॥ २३ ॥ व्यथितमपि भृङ्गं मनो हरन्ती परिणतज-
न्मुफलोपभोगदृष्टा । परभृतयुवतिः स्वनं वितेने नवनवयो-
जितकण्ठरागरम्यम् ॥ २४ ॥ अभिमवति मनः कदम्बवायौ
मदमधुरे च शिखण्डिनां निनादे । जन इव न धृतेश्चचाल
जिष्णुर्नहि महतां सुकरः समाधिभङ्गः ॥ २५ ॥ धृतविस-
वल्यावलिर्वहन्ती कुसुदवनैकदुकूलमात्तवाणा । गरदमल-
तले सरोजपाणौ घनसमयेन वधूरिवाललम्बे ॥ २६ ॥ स-
मदशिखिरुतानि हंसनादैः कुसुदवनानि कदम्बपुष्पवृष्ट्या ।
श्रियमतिगयिनीं समेत्य जगुर्गुणमहतां महते गुणाय
योगः ॥ २७ ॥ सरजसमपहाय केतकीनां प्रसवसुपान्तिक-
नीपरेणुकीर्णम् । प्रियमधुरसनानि धृष्टपदाली मलिनयति
स विनीलवन्धनानि ॥ २८ ॥ सुकुलितमतिशय्य बन्धुजीवं
धृतजलविन्दुषु शाद्वलस्थलीषु । अविरलचपुषः सुरेन्द्रगोपा
विक्रचपलागचयश्रिय समीयुः ॥ २९ ॥ रत्तु जलधरः पतन्तु
धाराः स्फुरतु तडिन्मरुतोऽपि वान्तु शीताः । इयसुरसि
महौषधीव कान्ता निखिलमयप्रतिघातिनी स्थिता मे ॥ ३० ॥
स्फुरदधीरतडिन्नयना सुहुः प्रियमिवागलितोरुपयोधरा ।
जलधरावलिरप्रतिपालितस्वसमयासमयाज्जगतीधरम् ॥ ३१ ॥
गजकदम्बकमेचकसुचकैर्नमसि वीक्ष्य नवान्मुदमम्बरे । अ-
भिससार न वल्लभमङ्गना न चकमे च कमेकरसं रहः ॥ ३२ ॥
अनुययौ विविधोपलकुण्डलद्युतिवितानकसंवलितान्शुकम् ।
धृतधनुर्वलयस्य पयोसुचः शवलिमा वलिमानसुषो वपुः
॥ ३३ ॥ द्रुतसमीरचलैः क्षणलक्षितव्यवहिता विटपैरिव

मञ्जरी । नवतमालनिमस्य नमस्तरोरचिररोचिररोचत वा-
रिदैः ॥ ३४ ॥ पटलमन्वुसुचां पथिकाङ्गना सपदि जीवितसं-
शयमेप्यती । सनयनाम्युसखीजनसंभ्रमाद्विधुरवन्धुरवन्धुरमै-
क्षत ॥ ३५ ॥ प्रवसतः सुतरासुदकम्पयद्विदलकन्दल-
कम्पनलालितः । नमयति स वनानि मनस्विनीजनमनो-
नमनो घनमारुतः ॥ ३६ ॥ जलदपङ्क्तिरनर्तयदुन्मदं कल-
विलापि कलापिकदम्बकम् । कृतसमार्जनमर्दलमण्डलध्वनि-
जया निजया स्वनसपदा ॥ ३७ ॥ नवकदम्बरजोरुणिताम्ब-
रैरधिपुरंश्रि शिलीन्त्रसुगन्धिमिः । मनसि रागवतामनुरागिता
नवनवा वनवायुभिरादवे ॥ ३८ ॥ शमिततापमपोढमहीरजः
प्रथमविन्दुभिरम्युसुचोऽम्भसाम् । प्रविरलैरचलाङ्गनसङ्गना-
जनसुगं न सुगन्धि न चकिरे ॥ ३९ ॥ द्विरददन्तवलक्ष-
मलक्षयत स्फुरितभृङ्गमृगच्छवि केतकम् । घनघनौषविघ्न-
नया दिवः कृशशिखं शशिखण्डमिव च्युतम् ॥ ४० ॥ द-
लितमौक्तिकचूर्णविपाण्डवः स्फुरितनिर्झरशीकरचारवः । कु-
टजपुष्पपरागकणाः स्फुटं विदधिरे दधिरेणुविडम्बनाम् ॥ ४१ ॥
नवपयःकणकोमलमालतीकुसुमसततिसंततसङ्गिमिः । प्रच-
लितोडुनिभैः परिपाण्डिमा शुभरजोभरजोऽलिभिराददे ॥ ४२ ॥
निजरजः पटवासमिवाकिरद्वृतपटोपमवारिसुचां दिशाम् ।
प्रियविशुक्तवधूजनचेतसामनवनी नवनीपवनावलिः ॥ ४३ ॥
प्रणयकोपभृतोऽपि पराङ्मुखाः सपदि वारिधरारवमीरवः । प्र-
णयिनः परिरब्धुमथाङ्गना ववलिरै वलिरैचितमध्यमाः ॥ ४४ ॥
विगतरागगुणोऽपि जनो न कश्चलति वाति पयोदनमस्वति ।
अमिहितेऽलिभिरैवमिबोच्चकैरनृते नृते नवपल्लवैः ॥ ४५ ॥
ग्रौढमौक्तिकरुचः पयोसुचा विन्दवः कुटजपुष्पवन्धवः ।
विद्युतां नमसि नाट्यमण्डले कुर्वते स कुसुमाङ्गलिश्रियम्
॥ ४६ ॥ महीमण्डलीमण्डपीभूतपायोधरारब्धहर्षासु वर्षासु
सद्यः । कदम्बे प्रसूनं प्रसूने मरन्दो मरन्दे मिलिन्दो मिलिन्दे
मदोऽभूत् ॥ ४७ ॥ उन्निद्रकन्दलदलान्तरलभ्यमानगुङ्ग-
न्मदान्धमधुपे घनमेघकाले । स्वमेऽपि यः प्रवसति प्रविहाय
कान्तां तस्यै विषाणरहिताय नमो वृषाय ॥ ४८ ॥ घनस-
मयमहीभृत्पत्तनस्याम्बरस्य त्रिसुवनपतिचापं गोपुरत्वं प्र-
पेदे । अपि विरसवचोभिः प्रासपङ्कामिषेकाः कुक्कवय इव
मेकाः खेदयन्ति स लोकान् ॥ ४९ ॥ घनतरघनवृन्दच्छा-
दिते व्योम्नि लोके सवितुरथ हिमांशोः संकथैव व्यरंसीत् ।
रजनिदिवसमेदं मन्दवाताः शशंसुः कुसुदकमलगन्धानाह-
रन्तः क्रमेण ॥ ५० ॥ घनतरघनवृन्दच्छादिते व्योम्नि
लोके सवितुरथ हिमांशोः संकथैव व्यरंसीत् । विरहमनुभव-
न्ती संगमं चापि भर्त्रा रजनिदिवसमेदं चक्रवाकी शशंस

॥ ५१ ॥ अथ नमसि निरीक्ष्य व्यासदिकचक्रवालं सजल-
जलदजालं प्रासहर्षप्रकर्षः । विहितविपुलवर्हाडम्बरो नील-
कण्ठो मदमृदुकलकण्ठो नाट्यमङ्गीचकार ॥ ५२ ॥ अ-
मिनवयवसत्रीगालिनि क्ष्मातलेऽस्त्रिन्नतिगयपरभागं मेजिरे
जिष्णुगोपाः । कुवल्यगयनीये सुगधसुग्वेक्षणया मणय इव
विसुक्ताः कामकेलिप्रसङ्गात् ॥ ५३ ॥ मलिनहुतसुगधूम-
द्यामौर्दिगो मलिना घनैरविरलतृणश्यामा भूमिर्नवोद्गतक-
न्दलैः । सुरतसुभगो नूनं कालः स एष समागतो मरण-
शरणा यस्त्रिनेते भवन्ति वियोगिनः ॥ ५४ ॥ क्षीपां क्षौ-
मीकृत्य प्रसममपहृत्याभ्यु सरितां प्रताप्योर्वी कृत्स्नां तरुगह-
नसुच्छोष्य सकलम् । क्व संप्रत्युष्णांशुर्गत इति तदन्वेषण-
परास्तोडिद्वीपालोका दिशि दिशि चरन्तीव जलदाः ॥ ५५ ॥
मेघाटोपैः स्तनितसुभगं वीक्ष्य खं हसितदन्तैः कृत्वा भिक्ती-
नुपरिसदनं चामरैश्छादयित्वा । कर्पूरैस्ता मृगमदरसैर्मृमि-
मालिष्य शेते सैहे चर्मण्युरसि दयितावाहुरुद्धः पुलिन्दः
॥ ५६ ॥ उपैति घनमण्डली नदति नीलकण्ठावली तडि-
लसति सर्वतो वहति केतकीमारुतः । इतोऽपि यदि नागतः
प्रियतमो नु मन्येऽधुना दधाति मकरध्वजलुटितशिञ्जिनीकं
घनुः ॥ ५७ ॥ दिशां हाराकाराः शमितशमभाराः शभव-
त्तामसुंचीसंचाराः कृतमदविकाराश्च गिखिनाम् । हृताध्व-
ध्यापारास्तुहिनकणसारा विरहिणीमनःकीर्णाङ्गाराः किरति
जलधारा जलधरः ॥ ५८ ॥ देवे वर्षत्यशनपवनव्यापृता व-
ह्निहेतोर्गेहाङ्गेहं फलकनिचितैः सेतुभिः पङ्कमाताः । नीघ्र-
ग्रान्तानविरलजलान्याणिमिस्ताडयित्वा शूर्पच्छत्रस्यगितगि-
रसो योषितः संचरन्ति ॥ ५९ ॥ आकर्ष्यं स्वरयौवराज्य-
पटहं जीमूतधीरध्वनिं नृत्यत्केकिकुटुम्बकस्य दधतं मन्दां
मृदङ्गक्रियाम् । उन्मीलन्नवनीलकन्दलदलव्याजेन रोमाञ्चिता
हर्षेणैव समुत्थिता वसुमती दत्रे गिलीन्ध्रध्वजान् ॥ ६० ॥
वज्रेण त्रिजगत्पतेर्वलरिपोरच्छिन्नपक्षाः पुरा ये मीता निम-
मञ्जुरधिघजठरे तांछुनपक्षान्गिरीन् । आश्वास्य त्रणहुःखजां
शमयितुं तेषामुदग्रव्यथासुत्तस्थुर्जलदच्छलेन जलधैरुर्ध्व-
ऽम्मसः पर्वताः ॥ ६१ ॥ मन्दं सुद्रितपांशवः परिपतन्झं-
कारिञ्जन्मामरुद्वेगध्वस्तकुटीरकाग्रनिपतच्छिद्रेषु लब्धान्तराः ।
कर्मव्यग्रकुटुम्बिनीकुचतटस्वेदच्छिदः प्रावृषः प्रारम्भे निप-
तन्ति कन्दलदलोलासाः पयोविन्दवः ॥ ६२ ॥ किञ्चिन्सु-
द्रितपांशवः शिखिकुलैरुत्कण्ठमालोकिता जीर्णावासरुदहरि-
द्रगृहिणीश्वासानिलैर्जराः । एते ते निपतन्ति नूतनघन-

प्रावृड्भ्रमारम्भिणो विच्छार्थाकृतविप्रयुक्तवनितावक्त्रेन्दवो
विन्दवः ॥ ६३ ॥ काले नीलवलाहके सतडिति ग्रीतिप्रदे
वर्हिणामाश्रयं कथयामि वः शृणुत भो यद्वृत्तमसद्गृहे ।
सौभाग्यव्ययशङ्कयैकगयने कान्ताप्रियाम्यामहो मानिम्यां
वत रात्रिमेव सकलां चीर्णं प्रवासित्रतम् ॥ ६४ ॥ उत्फुल्ला-
जुनसर्जवासितवहत्तौरस्त्यन्नञ्चानिलप्रेङ्खोलत्स्खलितैन्द्रनील-
गकलस्त्रिग्वाम्बुदश्रेणयः । धारासिक्तवसुंधरासुरभयः प्रा-
स्तास्त एवाधुना घर्माम्मोविगमागमव्यतिकरश्रीवाहिनो वा-
सराः ॥ ६५ ॥ आच्छन्ने क्षितितेजसी मनसिजव्यापारमेयं
मनः स्वात्मा च द्वयमेतदस्ति दशमं द्रव्यं परेषां तमः ।
कालाकाशदिशां निरस्तमधुना नामापि वर्षागमे द्रव्यं वारि
शुणश्च वारिदरवः कर्मापि वारिक्रिया ॥ ६६ ॥ आसारैण
न हर्म्यतः प्रियतमैर्यातुं वहिः गन्व्यते शीतोत्कम्पनिमित्त-
मायतदृशा गाढं समालिङ्गयते । जालैः शीकरशीतलैश्च मं-
रुतो रत्यन्तखेदच्छिदो घन्यानां वत दुर्दिनं सुदिनतां याति
प्रियासंगमे ॥ ६७ ॥ उद्योगः क्षयमेति हन्त सहसा जाड्यं
समुज्जम्भते मित्रस्यापि च दर्शनं भवति नो किञ्चान्यदाच-
क्ष्महे । यल्लोकस्पृहणीयतां गतमभूत्तज्जीवनं व्यर्थतां प्राप्तं
येन दुनोति तन्मम मनो दुर्देववहर्दिनम् ॥ ६८ ॥ सर्व-
त्रोद्गतकन्दला वसुमती वृद्धिर्जलानां परा जातं निष्कर्मलं
जगत्सुमलिनैर्लब्धा घनैरुन्नतिः । सर्पन्ति प्रतिमन्दिर द्विर-
सनाः संत्यक्तमार्गां जनो वर्षाणां च कलेश्च सप्रति जय-
त्येकैव रान्यस्थितिः ॥ ६९ ॥ नैतद्वारिदगर्जितं रतिपतिः
प्रस्थानढक्कारवो नैते वारिधराः स्रवन्मदजलास्तत्सिन्धुरा-
प्रोद्भुराः । नैषा विद्युदियं विभाति रुचिरा तच्चन्द्रहासप्रमा
मन्ये मानिनि मानदुर्गमधुना जेतुं किमायात्यसौ ॥ ७० ॥
दृष्ट्वाडम्बरमन्वरे घनकृतं सौदामिनीनर्तकीनृत्यारम्भमृदङ्ग-
मङ्गलरवं श्रुत्वा च तद्वर्जितम् । पुष्प्यत्युष्णभरानताङ्गणत-
रस्कन्धावसद्वायसकाणाकर्णनसोत्सवप्रियतमं पान्था ययु-
र्मन्दिरम् ॥ ७१ ॥ सन्न्येव निरन्तरं निवसतिर्मित्राद्यना-
लोकनं पन्थाः पङ्कसमाकुलः कल्पता वारां सदा दुर्दि-
नम् । एवं यद्यपि दूषणानि तदपि स्वर्भूजनोलासकृतसस्यो-
त्पत्तिनिमित्ततैकगुणतः प्रावृष्ट प्रपेदे यशः ॥ ७२ ॥

दोलाकेलिः ॥ सौकर्यमिन्दीवरलोचनानां दोलासु
लोलासु यदुल्लास । यदि प्रसादालभते कवित्वं जानाति
तद्वर्णयितुं मनोभूः ॥ ७३ ॥ प्रसार्य पादौ विहितस्थि-
तीनां दोलासु लोलांशुकपल्लवानाम् । मनोरथानामपि यन्न
गम्यं तद्विष्णुमापुः सुदृशां युवानः ॥ ७४ ॥ उन्नम्य दूरं
सुहृदानमन्त्यः कान्ताः श्लथीभूतनितम्बविम्बाः । दोलावि-

१ रात्रिम्. २ कृशां कृशा. ३ तडिदेव दीपस्तस्वालोकाः प्र-
काशस्यैः.

लासेन जितश्रमत्वात्प्रकर्षमापुः पुरुषायितेषु ॥ ७५ ॥ दशा
विदधिरे दिशः कमलराजिनीराजिताः कृता हसितरोचिषा
हरति चन्द्रकावृष्टयः । अकारि हरिणीदृशः प्रबलदण्डकप्र-
स्फुरद्वर्षिर्विपुलोचिषा वियति विद्युतां विभ्रमः ॥ ७६ ॥
प्रत्यासन्नमुखी कराम्बुजयुगप्रेङ्खोलिता प्रेङ्खिकामारुख्येयमुद-
स्तहारलतिकान्याविद्धतुङ्गस्त्री । दृष्टादृष्टसुखा गतागतवशा-
दालोलमानांशुका तन्वङ्गी गगने करोति पुरतः शातहृदं
विभ्रमम् ॥ ७७ ॥

वर्षावायवः ॥ एते ते दुरतिक्रमक्रममिलद्धर्मोर्मिमर्मा-
च्छिदः कादम्बेन रजोभरेण ककुमो रुन्धन्ति झञ्झानिलाः ।
गाढारम्भनिगूढनीरदघटासंघट्टनीलीभवद्योमक्रोडकटाह-
पातुकपयोवेणीकणग्राहिणः ॥ ७८ ॥ धाराधौतं धुनानाः
शशधरधवलं केसरं केतकीना कैलासे किंनरीणां चलदल-
कलतालासलीलां दधानाः । आमूलं मानिनीनां मनसि
विनिहित मानसुन्मूलयन्तो वान्धेते वारिवाहव्यतिकरशि-
शिराः प्रावृषेण्याः समीराः ॥ ७९ ॥ गोकर्णे गाहमानाः
पृथुतरपृषतग्राहिणः शंवरौघानाकर्षन्तो दिगन्तानपि चवि-
द्वधतः कन्दलीसुप्रचारान् । एते धावन्ति वार्धश्रवससुकु-
नुर्धारयन्तः समन्तादावृष्वन्तोऽभ्रवीथिं वनमिव शवरभ्रा-
न्तिभाजोऽम्बुवाहाः ॥ ८० ॥

वर्षापथिकाः ॥ उपरि पयोधरमाला दूरे दयिता
किमेतदापतितम् । हिमवति दिव्यौषधयः कोपाविष्टः फणी
शिरसि ॥ ८१ ॥ उपरि घन घनपटलं तिर्यग्गिरयोऽपि
नर्तितमयूराः । क्षितिरपि कन्दलघवला दृष्टिं पथिकः क
पातयतु ॥ ८२ ॥ किं गतेन यदि सा न जीवति प्राणिति
प्रियतमा तथापि किम् । इत्युदीक्ष्य नवमेघमालिका न प्र-
याति पथिकः स्वमन्दिरम् ॥ ८३ ॥ शिखिनि कूजति गर्जति
तोयदे स्फुटति जातिलताकुमुमाकरे । अहह पान्थ न
जीवति ते प्रिया नमसि मासि न यासि गृहं यदि ॥ ८४ ॥
रसति तरुणीकेश्यामे पयोभृति निर्भरं स्फुटति चपले
वारंवारं क्षणद्युतितेजसि । उपगुरुजनं मन्ये दैन्यात्परा-
द्भुखसुप्तया निभृतनिभृतं मन्दोच्छ्वासं तथा वत रुद्यते
॥ ८५ ॥ निशीथे लीनानां झटिति तडितां वीक्ष्य विषयं
घनानामामोगं रसिकपथिकेनोन्मुखदृशा । न गीतं सो-
त्कण्ठं न च रुदितसुत्कण्ठतरलं न सुक्ता निःश्वासाः
स्फुरदनुमतं किं तु हृदयम् ॥ ८६ ॥ यथा रन्ध्र व्योम-
श्चलजलदधूमः स्थगयति स्फुलिङ्गानां रूपं दधति च
यथा कीटमणयः । यथा विद्युज्ज्वालोलसितपरिपिङ्गाश्च
ककुमस्तथा मन्ये लग्नः पथिकतरुखण्डे स्मरदवः ॥ ८७ ॥

वर्हीं रौति वका रटन्ति तडितो भ्राम्यन्त्यतिव्या-
कुला विकोशन्ति घना घना च विलपत्युच्चैर्बलाकाव-
लिः । आत्मानं मरुतः क्षिपन्ति सलिलासारः पतत्यग्रतो
सुकवा प्रावृषि साहसैकरसिके याति प्रियामध्वगे ॥ ८८ ॥
नृत्यचन्द्रकिणि कर्णन्मधुलिहि श्यामायमानक्षितौ धीरध्वान-
पयोमुचि प्रविलसत्सौदामिनीदामनि । धाराम्भःकणवाहिशी-
तमरुति प्राणान्पयोदागमे हा हा हासति मुग्धिका नववधू-
रित्यध्वगः क्रन्दति ॥ ८९ ॥ श्रुत्वा बलिमृगीयिलोलनयना
शब्दं घनानां पुरा मीत्या वक्षसि सश्रितापि निविड भूयः
समालिङ्गति । या वक्त्रादपहत्य रोपितवती कण्ठे ममैवा-
ननं सा द्रक्ष्यत्यधुना कथं नु विरहे वाला पयोदावलीम्
॥ ९० ॥ रात्रौ वारिभरालसम्बुदरवोद्विनेन जाताश्रुणां
पान्थेनात्मवियोगदुःखपिञ्जनं गीतं तथोत्कण्ठया । आस्तां
जीवितहारिणः प्रवसनालापस्य सकीर्तन मानस्यापि जला-
ञ्जलिः सरभसं लोकेन दत्तो यथा ॥ ९१ ॥ ग्रामेऽस्मिन्प-
थिकाय पान्थ वसतिर्नैवाधुना दीयते रात्रावत्र विहारमण्ड-
पतले पान्थः प्रसुप्तो युवा । तेनोद्गीयं खलेन गर्जति घने
स्मृत्या प्रियां तस्मिन् येनाद्यापि करङ्कदण्डपतनाशङ्की जन्-
स्तिष्ठति ॥ ९२ ॥ भ्रातः पान्थ कुतो भवान्नगरतो वार्ता
नवा वर्तते वाढं ब्रूहि युवा पयोदसमये त्यक्त्वा प्रियां
जीवति । सत्यं जीवति जीवतीति कथिता वार्ता मयापि
श्रुता विस्तीर्णा पृथिवी जनोऽपि विविधः किं किं न संमा-
व्यते ॥ ९३ ॥ धीरं वारिधरस्य वारि किरतः श्रुत्वा निशीथे
ध्वनिं दीर्घोच्छ्वाससुदश्रुणा विरहिणीं वालां चिरं ध्यायता ।
अध्वन्येन विमुक्तकण्ठकरणं रात्रौ तथा क्रन्दितं ग्रामीणैः
पुनरध्वगस्य वसतिर्ग्रामे निषिद्धा यथा ॥ ९४ ॥ भ्रातः
पान्थ प्रसीद प्रतिविरम समुत्सृज्य वालासकाण्डे गन्तुं
वाष्पान्बुपूरुप्लुतनयनमुखी प्रेयसीं ते न युक्तम् । वृत्तं ग्रामे-
ऽतिकण्ठं यदिह गृहपतेः प्रोषितस्य प्रियाया मुक्ताक्रेन्दांस्त-
दैतान्सलिलवितरणे निर्गतान्पश्य वन्धून् ॥ ९५ ॥ भद्रात्र
ग्रामके त्वं वससि परिचयस्तेऽस्ति जानासि वार्तामस्मिन्न-
ध्वन्यजाया जलधररसितोक्ता न काचिद्विपन्ना । इत्थं पान्थः
प्रवासावधिदिनविगमापायशङ्की प्रियायाः पृच्छन्वृत्तान्तमा-
रास्थितंनिजभवनोऽप्याकुलो न प्रयाति ॥ ९६ ॥

वर्षापथिककामिनी ॥ अदृष्टपूर्वमस्मामिथ्येदेतदृश्य-
तेऽधुना । विषु विषधरैः पीतं मूर्च्छिताः पथिकाङ्गनाः
॥ ९७ ॥ सखि हे पश्य रसमयं जलधरसमयं समुन्नद्धम् ।
विलसति कापि बलाका कापि बलाका सुदं धत्ते ॥ ९८ ॥
शिशिरसीकरवाहिनि मारुते चरति शीतभयादिव स्रवरः ।

मनसिजः प्रविवेश वियोगिनीहृदयमाहितगोकहुतागनम्
॥ ९९ ॥ एष्यन्त्यव्यमधुना हृदयाधिनाथा मुग्धा मुग्धा
कुरुत मा विविचं विलापम् । इत्थं शगंसुरिव गर्जितकेत-
वेन पाथोधराः पथिकपङ्कजलोचनाम्यः ॥ १०० ॥ आक-
र्णितानि रसितानि यथा प्रसर्पत्यधुमुराजरथनिःखनसोदराणि ।
उच्चै रणचरणनूपुरया पुरन्ध्या क्षिप्रं प्रियं कुपितयापि तया-
मिसन्ने ॥ १०१ ॥ प्रणतिभिरपि पत्युः प्रार्थनाभिश्च सख्याः
क्षणमपि न मनस्तो मानिनी मानमौञ्जत् । तमसमशरश-
स्त्रीभूतगानप्रकारः फणिमिव शिखण्डी किं न खण्डीचकार
॥ १०२ ॥ नमसि जलदलर्ष्मा सास्रया वीक्ष्य दृष्ट्या
प्रवससि यदि कान्तेत्यर्धमुक्त्वा कथंचित् । मम पटमव-
लम्ब्य प्रोल्लिखन्ती धरित्रीं तदनु कृतवती सा यत्र वाचो
निवृत्ताः ॥ १०३ ॥ विरमत घनाः किं वो वृष्ट्या सुधैव
विसृष्ट्या व्रजत ककुभं कामप्यन्यां मनोरुचिरामतः । न
तदिह वनं नासौ मार्गो न तच्च धरातलं विरहगलितैस्तन्या
यत्र हृतं नयनाम्बुमिः ॥ १०४ ॥ प्रसरदलकाकीर्णं कर्णे
न केकिरुतं श्रुतं श्वसितविजितो वातो व्रातो न वा कुट-
जोत्कटः । न च परिचितासावासंपत्सुताश्रुणि लोचने
तदपि किमपि प्रावृट्स्यामा धुनोति वियोगिनीः ॥ १०५ ॥
मेघैर्व्याम नवाम्बुभिर्वसुमती विद्युलतामिर्दिगो धारामिर्ग-
गनं वनानि कुटजैः पूरैर्वृता निम्नगाः । एकां घातयितुं
वियोगविधुरां दीनां वरार्कां स्त्रियं प्रावृट्काल हताश वर्णय
कृतं मिथ्या किमाडम्बरम् ॥ १०६ ॥ वाता वान्तु कदम्ब-
रेणुगवला नृत्यन्तु सर्पद्विषः सोत्साहा नववारिगर्भगुरवो
सुधन्तु नादं घनाः । मयां कान्तवियोगगोकजलधौ मां
वीक्ष्य दीनानानां विद्युत्किं स्फुरसि त्वमप्यकरुणे स्त्रीत्वे
समाने सति ॥ १०७ ॥ अम्भोवाहसुरद्वियो निवसनं ध्वा-
न्ताद्रिदिव्यौषधी कन्दर्पस्य विलासचम्पकधनुर्वर्षालतामञ्जरी ।
लेखा व्योमकपोपले विरचिता चामीकरस्य स्फुरद्दाम्नः पा-
न्थविलासिनीजनमनःकम्पाय गम्पाभवत् ॥ १०८ ॥ श्रुत्वा
तन्व्या निशीथे नवघनरसितं विश्लथाङ्गं पतित्वा शय्यायां
भूमिपृष्ठे करतलधृतया दुःखितालीजनेन । सोत्कण्ठं सुक्त-
कण्ठं कठिनकुचतटाघातशीर्णाश्रुविन्दु स्मृत्वा स्मृत्वा प्रियस्य
स्खलितमृदुवचो रघते पान्थवध्वा ॥ १०९ ॥

खद्योतः ॥ प्राचीमहीधरशिलाविनिवेशितस्य धाराधस्-
स्फुरदयोधनताडितस्य । तप्तायसस्य तपनस्य कणा वि-
कीर्णाः खद्योतपोतसुषमां स्फुटमावहन्ति ॥ ११० ॥

हंसः ॥ तटमुपगतं पद्मे पद्मे निवेशितमाननं प्रतिपुट-
किनीपत्रच्छायां सुहृत्सुहृदासितम् । सुहृत्पगतैरसैः कोष्णी-

कृता जलवीचयो जलदमलिनां हसेनाशां विलोक्य
पिपासता ॥ १११ ॥

शरद्वर्णनम् ।

अहो वाणस्य संधानं शरदि स्वरभूपतेः । अपि सोऽयं
त्विषामीशः कन्यारागिसुपागतः ॥ १ ॥ अपीतक्षीर्वकाद-
म्बमसंसृष्टामलाम्बरम् । अप्रसादितसूक्ष्माम्बु जगदासीन्म-
नोरमम् ॥ २ ॥ अधोपगूढे शरदा शशाङ्के प्रावृट्क्यौ शान्त-
तडित्कटाक्षा । कासां न सौभाग्यगुणोऽङ्गनानां नष्टः परि-
भ्रष्टपयोधराणाम् ॥ ३ ॥

शरत्समयस्वभावाख्यानम् ॥ दर्शयन्ति शरत्तद्यः
पुलिनानि शनैः शनैः । नवसंगमसत्रीडा जघनानीव योषितः
॥ ४ ॥ एकेन चुलुकेनाविधर्निपीतः कुम्भजेन यत् ।
तस्योदयेऽन्तः कालुष्यं त्यजन्त्यापो भयादिव ॥ ५ ॥
पाथोदजालजटिलं मलिनं शरदङ्गना । अम्बरं धावयामास
चन्द्रिकाचयवारिमिः ॥ ६ ॥ घन्याः शरदि सेवन्ते प्रोल्ल-
सच्चित्रशालिकान् । प्रासादान्स्त्रीसखाः पौराः केदारांश्च कृषी-
वलाः ॥ ७ ॥ नमिताः फलभारेण न मिताः शालमञ्जरीः ।
केदारेषु हि पश्यन्तः के दारेषु विनिःस्पृहाः ॥ ८ ॥ हंस-
श्चन्द्र इवाभाति जलं व्योमतलं यथा । विमलाः कुमुदानीय
तारकाः शरदागमे ॥ ९ ॥ राजीवमिव राजीवं जलं जल-
मिवाजनि । चन्द्रश्चन्द्र इवातन्द्रः शरत्समुदयोद्यमे ॥ १० ॥
कागाः क्षीरनिकागा दधिगरवर्णानि सप्तपर्णानि । नवनीत-
निमश्चन्द्रः शरदि च तक्रप्रभा ज्योत्स्ना ॥ ११ ॥ द्वयमि-
दमत्यन्तसमं नीचप्रभविष्णुता शरत्त्रेयम् । क्षेत्रेभ्यः प्राप्य
फलं खलेषु निक्षिप्यते यस्वाम् ॥ १२ ॥ अथ प्रसन्नेन्दु-
मुखी सिताम्बरा समाययावुत्पलपत्रलोचना । सपङ्कजा
श्रीरिव गां निषेवितुं सहस्रवालव्यजना शरद्वधूः ॥ १३ ॥
समुल्लसत्पङ्कजलोचनेन विनोदयन्ती तरुणानशेषान् । शु-
द्धाम्बरा गुप्तपयोधरश्रीः शरत्त्रयोदेव समाजगाम ॥ १४ ॥
पयोदकेशेषु विक्रुष्य रोषान्निष्कास सा कोकनदायताक्षी ।
वर्षावधूं स्वां श्रियमुन्नयन्ती प्रौढा सपत्नीव शरत्तकाशे
॥ १५ ॥ चन्द्रायते शुकुरुचापि हंसो हंसायते चारुगतेन
कान्ता । कान्तायते स्पर्शसुखेन वारि वारीयते स्वच्छतया
विहायः ॥ १६ ॥ ऐन्द्रं धनुः पाण्डुपयोधरेण शरद्वधानार्द्र-
नखक्षतामम् । प्रमोदयन्ती सकलङ्गमिन्दुं तापं रवेरभ्यधिकं
चकार ॥ १७ ॥ उपैति सस्यं परिणामरम्यतां नदीरनौ-
द्वत्यमपङ्कता महीम् । नवैरुणैः संप्रति संस्तवस्थिरं तिरो-

हितं प्रेम घनागमश्रियः ॥ १८ ॥ पतन्ति नास्मिन्विशदाः
 पतत्रिणो धृतेन्द्रचापा न पयोदपङ्कयः । तथापि पुष्पाति
 नमः श्रियं परां न रम्यमाहार्यमपेक्षते गुणम् ॥ १९ ॥
 विपाण्डुमिर्लानतया पयोधैरैश्रुताचिराभागुणहेमदामभिः ।
 इयं कदम्बानिलभर्तुरत्यये न दिग्बधूनां कृगता न राजते
 ॥ २० ॥ विहाय वाञ्छासुदिते मदात्ययादरक्तकण्ठस्य
 रते शिखण्डिनः । श्रुतिः श्रयत्युन्मदहंसनिःस्वनं गुणाः
 प्रियत्वेऽधिकृता न संस्तवः ॥ २१ ॥ अमी पृथुस्तम्बभृतः
 पिगङ्गतां गता विपाकेन फलस्य गालयः । विकासि वप्रा-
 म्मसि गन्धसूचित नमन्ति नित्रातुमिवासितोत्पलम् ॥ २२ ॥
 विहारभूमेरमिधोपसुत्सुकाः शरीरलेभ्यश्चयुतयूथपङ्कयः ।
 असक्तमूर्धांसि पयः क्षरन्त्यमूर्पायनानीव नयन्ति वेनवः
 ॥ २३ ॥ जगत्प्रसूतिर्जगदेकपावनी ब्रजोपकण्ठं तनयैरुपे-
 शुषी । वृत्तिं समग्रां समितिर्गन्धामसावुपैति मन्त्रैरिव संहिता-
 द्रुतिः ॥ २४ ॥ कृतावधानं जितवर्हिणध्वनौ सुरक्तगोपी-
 जनगीतनिःस्वने । इदं जिघत्सामपहाय भूयसीं न सस्य-
 मभ्येति मृगोद्भवकम् ॥ २५ ॥ असावनास्थापरयाव-
 धीरितः सरोरुहिण्या शिरसा नमन्नपि । उपैति शुष्यन्क-
 लमः सहाम्मसा मनोमुत्रा तस्य इवामिपाण्डुताम् ॥ २६ ॥
 अमी समुद्रतसरोजरेणुना हता हतासारकणेन वायुना ।
 उपागमे दुश्चरिता इवापदां गतिं न निश्चेतुमलं शिली-
 सुखाः ॥ २७ ॥ सुखैरसौ विद्रुममङ्गलोहितैः शिखाः
 पिशङ्गीः कमलस्य विभ्रदी । शुकावलिर्यक्तशिरिषक्रोमला
 घनश्रियं गोत्रमिदोऽनुगच्छति ॥ २८ ॥ ददतमन्तरिताहि-
 मदीविति खगकुल्य कुलायनिलायिताम् । जलदकाल-
 मवोधकृत दिगामपरथाप रथावयत्रायुधः ॥ २९ ॥ स वि-
 कचोत्पलक्षक्षुपमैदत इतिभूतोऽङ्गतां दयितामिव ।
 शरदमच्छलगदसोनोपमाक्षमघनामघनाशनकीर्तनः ॥ ३० ॥
 जगन्ति नैगमशीतकरः करैर्वियति वारिद्वृन्दमयं तमः ।
 जलजराजिषु नैद्रमद्विद्रवन्न महतामहताः क्व च नारयः
 ॥ ३१ ॥ समय एव करोति बलावलं प्रणिगदन्त इतीव
 शरीरेणाम् । शरदि हंसरवाः परुषीकृतस्वरभयूरमयू रम-
 गीयताम् ॥ ३२ ॥ तनुरुहाणि पुरोविजितव्यनेर्धवलपक्ष-
 विहङ्गनकृषितैः । जगल्लरक्षमयेव शिखण्डिनः परिभवो-
 ऽरिमवो हि सुदुःसहः ॥ ३३ ॥ अनुवनं वनराजिवधुसुखे
 बहलरागजवावरचारणि । विकचत्राणदलावलयोऽधिकं रुरु-
 चिरे रुचिरेक्षणविभ्रमाः ॥ ३४ ॥ कनकमङ्गपिगङ्गदलैर्दधे सर-
 जसाङ्गकेसरचारुभिः । प्रियविमानितमानवतीरुषां निरसनै-
 रसनैरवृथार्थता ॥ ३५ ॥ सुखसरोजरुचं मदपाटलामनुच-

कार चकोरदृशां यतः । धृतनवातपसुत्सुकतामतो न कमलं
 कमलम्भयदम्भसि ॥ ३६ ॥ विगतसखजिघत्समघट्टयत्क-
 लमगोपवधूर्न मृगव्रजम् । श्रुततदीरितकोमलगीतकष्वनिमि-
 पेऽनिमियेक्षणमयतः ॥ ३७ ॥ कृतमदं निगदन्त इवाकुलीकृ-
 तजगत्रयमूर्जमतङ्गजम् । ववुरसुक्छदगुच्छसुगन्धयः सत-
 तगास्ततगानगिरोऽलिभिः ॥ ३८ ॥ तीक्ष्णं रविस्तपति नीच
 इवाचिराढ्यः शृङ्गं रुरुस्त्यजति मित्रमिवाकृतज्ञः । तोयं
 प्रसीदति सुनेरिव चित्तवृत्तिः कामं दरिद्र इव शोषसुपैति
 पङ्कः ॥ ३७ ॥ आसादितप्रकटनिर्मलचन्द्रहासः प्राप्तः शर-
 त्समय एष विशुद्धकान्तः । उत्त्वाय गाढतमसं घनकाल-
 मुग्रं रामो दशासमिव संभृतवन्धुजीवः ॥ ४० ॥ घृद्धा-
 जनेन विजहौ सरिद्वद्वतत्वं वेदान्तिनामिव मनः शुचि
 नीरमासीत् । चन्द्रे प्रभा युवतिवक्र इवाद्भुताभृद्विद्वत्कवि-
 त्वमिव केकिरतं न रेजे ॥ ४१ ॥ मधुमधुरिममङ्गी
 भेजिरे हंसनादास्तुहिनपटललीलां लेभिरे वारिवाहाः । क्षि-
 तिरभवदपङ्का किं च रोलम्बवालावलिकलितनलिन्यः शैव-
 लिन्यस्तदासन् ॥ ४२ ॥ स्फुटं स्फुटपलाशवत्सुभगभासिच-
 क्षूपुटे विपाककपिश्रीकृताः कलममङ्गरीर्विभ्रती । नभौ दिवि
 शुकावलिः कुवल्यच्छविर्जङ्गमा स्वभावहृदयगमा विबुधचा-
 पलम्भीरिव ॥ ४३ ॥ अपाकृत्याशेषाप्यपि च घनजालानि
 परितस्तमोधूमस्तोमोद्भवमलिनिमानं च तदनु । शरच्चन्द्रः
 शिल्पी रतिपतिमुदेऽसौ निजकरैः सुधासंदोहाद्रैर्भुवनभवनं
 पाण्डुरयति ॥ ४४ ॥ रम्यं हर्म्यतलं नवाः सुनयना गुञ्जद्वि-
 रेफा लताः प्रोन्मीलन्नवमालतीसुरभयो वाताः सचन्द्राः क्षपाः ।
 यद्येतानि जयन्ति हन्त परितः शस्त्राप्यमोघानि मे तद्गोः की-
 दृगसौ विवेकविभवः कीदृक्प्रवोद्यः ॥ ४५ ॥ अर्धं सुप्तो
 निशायाः सरमससुरतायाससन्नश्याङ्गः प्रोद्भूतासहस्रुणो
 मधुमदविरतौ हर्म्यपृष्ठे प्रबुद्धः । संमोगह्लान्तकान्ता-
 शिथिलमुजलतावर्जितं कर्करीतो ज्योत्स्नामिन्नाच्छघारं न
 पिवति सलिलं शारदं मन्दपुण्यः ॥ ४६ ॥ चेतः कर्षन्ति
 ससच्छदकुसुमरसासारसौरम्यलुभ्यद्भृङ्गीसंगीतमङ्गिश्रुतिसु-
 भगदिगो वासराः शारदीनाः । किं च व्याकोशयङ्कुर-
 हमधुरसुखी संचरच्चक्षरीकश्रेणीवेणीसनाथां रमयति तरुणः
 पद्मिनीमंशुमाली ॥ ४७ ॥

भ्रमरक्रीडा ॥ अलक्षितकुचामोगं भ्रमन्ती नृत्यभू-
 मिषु । खरेणापि सरोजाक्षी न लक्ष्यीक्रियते शरैः ॥ ४८ ॥
 अमात्यकीर्णं भ्रमरीषु किञ्चिच्छेलाक्षले चञ्चललोचनायाः ।
 कुचौ कदाचिजघनं युवानो विलोक्य साफल्यमवापुरदृष्टोः
 ॥ ४९ ॥ परिभ्रमन्त्या भ्रमरीविनोद्रे नितम्बनिम्बाद्विगलहु-

कूलम् । विलोक्य कस्याश्चन कोमलाङ्गयाः पुंभावमन्याः सुदृगो ववाञ्छुः ॥ ५० ॥ यतो यतः पट्चरणोऽभिवर्तते ततस्ततः प्रेरितलोललोचना । विवर्तितभ्रूरियमद्य शिक्षते भयादकामापि हि दृष्टिविभ्रमम् ॥ ५१ ॥ करौ धुनाना नवपल्लवाकृती वृथा कृथा मानिनि मा परिश्रमम् । उपेयुपी कल्पलताभिश्चङ्गया कथं न्वितस्त्रसति पट्पदावलिः ॥ ५२ ॥ चेलाञ्चलेन चलहारलताप्रकाण्डैर्वेणीगुणेन च चलद्वलयीकृतेन । हेलाहितभ्रमरकभ्रममण्डलीमिच्छन्नत्रपं रचयतीव चिरं नतन्नः ॥ ५३ ॥ मुक्ते काश्चनकुण्डले निपतिते माणिक्यभूपामणौ कीर्णं केलिसरोरुहे विगलिते मुक्ताकलापे सति । निःश्वसाम्बुजलोचनाभ्रमरिक्तानृत्यावसाने पुनः प्राणेशच्युतिशङ्कयेव हृदये हस्तारविन्दं ददौ ॥ ५४ ॥

शरद्वायवः ॥ वान्ति रात्रौ रतिक्लान्तकामिनीसुहृदोऽनिलाः । ललनालोलधम्मिल्लमल्लिकामोदवासिताः ॥ ५५ ॥ वान्ति कल्लारसुभगाः सप्तच्छदसुगन्धयः । वाता नवरतग्लानवधूगमनमन्धराः ॥ ५६ ॥

शरत्पथिकः ॥ पङ्कानुपङ्गं पथि विस्तरन्तः कथावशेषे च पयोदवृन्दे । मार्गेषु चन्द्रातपपिच्छिलेषु पदे पदे चस्खलुरध्वनीनाः ॥ ५७ ॥ इह निञ्चुलनिकुञ्जे वंशसंभारभाजि स्वपिषि यदि सुहूर्ते पश्यति क्षेत्रमेतत् । इति पथिकमकसान्मार्ग एवोपविष्ट वदति तरुणकान्तं गोपिका साङ्गभङ्गम् ॥ ५८ ॥

हेमन्तवर्णनम् ।

हेमन्तहिमनिस्पन्दमवलोक्य मनोभवम् । प्रहर्तुं सुभ्रुवां चेतो रविर्देवो धनुर्दधौ ॥ १ ॥ दुराशेव दरिद्रस्य नृष्णवकृपणस्य च । अहो न विरमत्येषा हन्त हेमन्तयामिनी ॥ २ ॥ हेमन्ते बहुदोषाब्धे द्वौ गुणौ सर्वसंमतौ । अयत्नशीतलं वारि सुरतं स्वेदवर्जितम् ॥ ३ ॥

हेमन्तसमयस्वभावाख्यानम् ॥ हे हेमन्त स्मरिष्यामि त्वय्यतीते गुणद्वयम् । अयत्नशीतलं वारि निशाश्च सुरतक्षमाः ॥ ४ ॥ हसन्ती वा हसन्ती वा हसन्ती वामलोचनाम् । हेमन्ते ये न सेवन्ते ते नूनं दैववशिताः ॥ ५ ॥ कामिनो हन्त हेमन्तनिशि शीतज्वरातुराः । जीवन्ति हरिणाक्षीणा वक्षोजाश्लेषरक्षिताः ॥ ६ ॥ अद्य शीतं वरीवर्तिं सरीसर्तिं समीरणः । अपत्नीको मरीमर्तिं नरीनर्तिं कुचोष्मवान् ॥ ७ ॥ हिमधवलदन्तकेशी मन्दद्युतितारका वृहत्तिमिरा । द्विगुणीभूता रजनी वृद्धेव शनैः शनैर्याति ॥ ८ ॥ अम्बरमेष रमण्यै यामिन्यै वासरः प्रेयान् । अ-

धिक ददौ निजाङ्गादथ संकुचितः स्वयं तस्यौ ॥ ९ ॥ विकसति सूर्ये विकसति मुकुलति चास्त गते तस्मिन् । शिशिरे निःस्वकुटुम्बः पङ्कजलीलां समुद्रहति ॥ १० ॥ कन्याप्रसूतस्य धनुःप्रसङ्गादङ्गाधिकासादितविक्रमस्य । धैर्यजयाधीनपराक्रमस्य हिमस्य कर्णस्य च को विशेषः ॥ ११ ॥ अलं हिमानीपरिदीर्णगात्रः समापितः फाल्गुनसंगमेन । अत्यन्तमाकाङ्क्षितकृष्णवर्मा भीष्मो महात्माजनि माघतुल्यः ॥ १२ ॥ अविरलफलिनीवनप्रसूनः कुसुमितकुन्दसुगन्धिगन्धवाहः । गुणमसमयज चिराय लेभे विरलतुपारकणस्तुपारकालः ॥ १३ ॥ निचयिनि लवलीलताविकासे जनयति लोभ्रसमीरणे च हर्षम् । विकृतिमुपययौ न पाण्डुसूनुश्चलति नयात्र जिगीषतां हि चेतः ॥ १४ ॥ कतिपयसहकारपुष्परम्यस्तनुतुहिनोऽल्पविनिद्रसिन्दुवारः । सुरमिमुखहिमागमान्तगंसी समुपययौ शिशिरः स्रैकवन्धुः ॥ १५ ॥ गजपतिद्वयसीरपि हैमनस्तुहिनयन्सरितः पृषतां पतिः । सलिलसंततिमध्वगयोपितामतनुतातनुतापकृतं दशाम् ॥ १६ ॥ इदमयुक्तमहो महदेव यद्वरतनोः सरयत्यनिलोऽन्वदा । स्मृतसयौवनसोष्मपयोधरान्सतुहिनस्तु हिनस्तु वियोगिनः ॥ १७ ॥ प्रियतमेन यया सरुपा स्थितं न सहसा सहसा परिरम्य तम् । श्लथयितु क्षणमक्षमताङ्गना न सहसा सहसा कृतवेपथुः ॥ १८ ॥ भृशमद्वयत याधरपल्लवक्षतिरनावरणा हिममारुतैः । दशनरश्मिपटेन च सीत्कृतैर्निवसितेन सितेन सुनिर्ववौ ॥ १९ ॥ व्रणभृता सुतनोः कलसीत्कृतस्फुरितदन्तमरीचिमय दधे । स्फुटमिवावरणं हिममारुतैर्धृदुतया दुतयाधरलेख्या ॥ २० ॥ धृततुपारकणस्य नभस्वतस्तरुलताङ्कुलितर्जनविभ्रमाः । पृथुनिरन्तरमिष्टभुजान्तरं वनितयानितया न विपेहिरे ॥ २१ ॥ हिमऋतावपि ताः स भृगश्विदो युवतयः सुतरासुपकारिणि । प्रकटयत्यनुरागमकृत्रिम स्मरमयं रमयन्ति विलासिनः ॥ २२ ॥ प्रालेयशैलशिखरानिलसंप्रयोगः प्रोत्फुल्लकुन्दमकरन्दहृतालिवृन्दः । कालोऽयमातपति कुङ्कुमपङ्कपिङ्गप्रोत्तुङ्गरम्यरमणीकुचसङ्गयोग्यः ॥ २३ ॥ शुक्रहरितयवानां सीम्नि नीहारभासः सपदि विगतनिद्राः क्रौञ्चकान्ताः क्षपान्ते । विदधति कमनीयकाणमुद्यत्कार सरलितगलनाल जर्जरस्फाररेफम् ॥ २४ ॥ लघुनि

१ कन्याराशावृत्पन्नस्य, (पक्षे) कुमारिकायां प्रसूतस्य. २ धनुराशिसंगमेनाङ्गेषु शरीरेष्वधिकमासादित. सपादितो विक्रमो रोमाञ्चोत्पादनादिरूप. पराक्रमो येन, (पक्षे) धनुर्विधयाङ्गदेशेषु सपादितः पराक्रमो येन ३ धनजयोऽग्निस्तदधीन. पराक्रमो बल यस्य; (पक्षे) धनजयोऽर्जुनस्तदधीनपराक्रमः.

तृणकुटीरे क्षेत्रक्रोणे यत्राना नवकलमपलालस्रस्तरे सोपधाने ।
परिहरति सुषुप्तं हालिकद्वन्द्वमारात्कुचकलगमहोष्मावद्धरेख-
स्तुषारः ॥ २५ ॥ अपि दिनमणिरिष क्लेशितः शीतसंघैरथ
निशि निजमार्गो गाढमालिङ्ग्य दोर्म्याम् । स्वपिति पुनरुदेतुं
चालसाङ्गस्तु तस्मात्किमु न भवतु दीर्घा हैमनी यामिनीयम्
॥ २६ ॥ जरीजृम्भत्प्रौढद्युमणिकरसंदोहसदगस्फुरद्दीप्तित्रा-
तप्रगुणतरतारुण्यसुभगात् । हसन्ती हैमन्ते परिजन-
युता वा सुवदनां हसन्ती सेवन्ते परिणतमहाभाग्यनिचयाः
॥ २७ ॥ वेपन्ते कपयो भृशं कृतजडं गोजाविक्रं म्लायति
श्वा जुष्टीकुहरोदरं क्षणमपि प्राप्यापि नैवोञ्जति । शीता-
र्तिञ्चमनातुरः पुनरसौ वीनो जनः कूर्मवत्स्वान्यङ्गानि
शरीर एव हि निजे निहोतुमाकाङ्क्षति ॥ २८ ॥ शीतां-
गोरिव नूतनस्य रचयो विद्या इवामेधसां विप्रातिक्रमिणां
विभूतय इव क्षीवस्य बोधा इव । भावैः संवलिता इव
प्रियतमे दग्भङ्गयः सुभ्रुवा प्रादुर्भूय तिरोभवन्ति सहसा है-
मन्तिका वासराः ॥ २९ ॥ लज्जा प्रौढमृगादृगामिव नवस्त्रीणां
रतेच्छा इव स्वैरिण्या नियमा इव स्मितरुचः कुल्याङ्गना-
नानिव । दपत्योः कलहा इव प्रणयिता वाराङ्गनानामिव
प्रादुर्भूय तिरोभवन्ति सहसा हैमन्तिका वासराः ॥ ३० ॥
हेमन्ते दधिदुग्धसर्पिरशना माञ्जिष्ठवासोभृतः काश्मीरद्र-
वलिप्तचान्द्रपुषः खिन्ना विचित्रै रतैः । वृत्तोहस्तनकामिनी-
जनकृताश्लेषा गृहाम्यन्तरे ताम्बूलीदलपूगपूरितमुखा धन्याः
सुखं शरते ॥ ३१ ॥ चक्रे चण्डरुचा समं रणमसौ
हेमन्तपृथ्वीपतिर्ये चे तत्र जिता दिवाकरकरास्ते तेऽमुना
तत्क्षणात् । कान्ताना कुचभूधरे निदधिरे मन्ये-हमेवं तदा-
नो चेन्मन्दकरः कथं टिनकरस्तस्य तन्वीस्तनः ॥ ३२ ॥
प्रोद्यन्प्रोढारविन्दद्युतिभृति विदलत्कुन्दमाद्यद्विरेफे काले
प्रालेयवातप्रबलविकसितोद्दाममन्दारदाम्नि । येषा नो कण्ठ-
लज्जा क्षणमपि तुहिनक्षोददक्षा मृगाक्षी तेषामायामियामा
यमसदनसमा यामिनी याति नूनम् ॥ ३३ ॥

कन्दुकक्रीडा ॥ पयोधराकारधगे हि कन्दुकः करेण
रोषान्निव ताड्यते मुहुः । इतीव नेत्राकृतिर्मातमुत्पलं तस्याः
प्रसादाय पपात पादयोः ॥ ३४ ॥ वनिताकरतामरसामिहतः
पतितः पतितः पुनरुत्पतसि । विव्रितं खलु कन्दुक ते
हृदयं वनिताधरसंगमलुब्धमिव ॥ ३५ ॥ सानन्दकन्दुक-
विहारविधौ वधूनां दोलयमानमणिकङ्कणनिक्रणेन । उज्जा-
यितेषु युवचित्तविहंगमेपु श्येना इव स्मृतिभुवो विगिखा
विलम्बा ॥ ३६ ॥ स्तरगरधिनिकाशं कर्णपाशं कृताङ्गी
रयविगलिततालीपत्रताटङ्कमेकम् । वहति हृदयचोरं

कुङ्कुमन्यासगौर वलयितमिव नालं लोचनेन्दीवरस्य ॥ ३७ ॥
अमन्दमणिनूपुरक्षणनचारुचारिक्रमं क्षणज्ज्ञाणितमेखलास्ख-
लिततारहारच्छटम् । इदं तरलकङ्कणावलिविशेषवाचालितं
मनो हरति सुभ्रुवः किमपि कन्दुकक्रीडनम् ॥ ३८ ॥ अम-
ञ्चरणपल्लवक्षणदमन्दमञ्जीरकं परिस्खलदुरोहस्तवककम्प-
मानाशुकम् । रणत्कनकमेखलं करसरोरुहाभ्यां पुरः पतन्त-
मपराददे कुसुमकन्दुकं सुन्दरी ॥ ३९ ॥ वक्रश्रीजितल-
जितेन्दुमलिनं कृत्वा करे कन्दुकं व्रीडाकौतुकमिश्रभाव-
मनया तिर्यग्ग्रहन्त्याननम् । शृङ्गाग्रग्रहकृष्णकेतकदलस्प-
र्धावतीना दशां दीर्घापाङ्गतरङ्गणैकसुहृदां कोऽप्येष पात्री-
कृतः ॥ ४० ॥ व्यावलात्कुचभारमाकुलकचं व्यालोलहारा-
वलि प्रेङ्खत्कुण्डलशोभिगण्डयुगलं प्रस्वेदिवक्त्राम्बुजम् ।
गश्वदत्तकरप्रहारमधिकश्वास रसादेतया यस्मात्कन्दुक
सादर सुमगया ससेव्यसे तत्कृती ॥ ४१ ॥ चष्वचेला-
ञ्चलानि प्रतिसरणिचलव्यस्तवेणीनि बाहोर्विक्षेपाद्दक्षिणस्य
प्रचलितवलयस्फारकोलाहलानि । श्वासयुव्यद्वचांसि द्रुतमि-
तरकरोत्क्षेपलोलकानि सस्तसञ्जि प्रमोदं दधति मृग-
दृशां कन्दुकक्रीडितानि ॥ ४२ ॥ अस्याः स्वेदाम्बुविन्दु-
च्युततिलकतया व्यक्तवक्त्रेन्दुकान्तेर्शरं वारेण वेगप्रहणनग-
णनाकेलित्वाचालितायाः । तत्पातोस्थानतालक्रमनमितदृश-
साण्डबोत्तालतालीलालित्याहोमिताः सः प्रतिकलमयुना
कन्दुकक्रीडितेन ॥ ४३ ॥

हेमन्तवायवः ॥ दधत्यधरचुम्बनं नयनपङ्कजं मुद्र-
यत्यमन्दपुलकं मनागमलमङ्गमालिङ्गते । विचालयति चा-
लकं चपललोचनाना हठात्तनोत्यविनयं मरुत्प्रिय इवैष
हेमन्तिकः ॥ ४४ ॥ हूणीसीमन्तमुद्रां सपदि तरलयन्की-
रकान्ताकुचान्तः खञ्जन्दस्तस्तव स्त्री चलचपलतया लोल-
यन्हारवल्लीम् । प्रालेयावासपृथ्वीधरशिखरचलचारुवारिप्र-
वाहप्रक्षोभप्रातिभश्रीः प्रसरति परितो हैमनो गन्धवाहः
॥ ४५ ॥ नीत्वोच्चैर्विक्षिपन्तः कृततुहिनकणासारसङ्गात्परा-
गान्कौन्दानानन्दितालीनतितरसुरमीन्भूरिगो दिङ्मुखेषु ।
एते ते कुङ्कुमात्तस्तनकलगभरास्फालनादुच्छलन्तः पीत्वा
सीत्कारिवक्त्रं गिञ्जुरिणदृगा हैमना वान्ति वाताः ॥ ४६ ॥

हेमन्तपथिकः ॥ आहूतोऽपि सहायैरेमीत्युक्त्वा वि-
मुक्तनिद्रोऽपि । गन्तुमना अपि पथिकः सकोचं नैव
गिथिलयति ॥ ४७ ॥ हेमन्ते पथिकजनाः प्रियाविद्युक्ता
लोकानां गृहवहिरङ्गणे गयानाः । कन्दर्याकुलमनसां निगासु
तेषां शीतं किं लगति जगत्प्रकम्पकारि ॥ ४८ ॥ हेमन्ते
हिमकरविन्वचारुमुख्या रामाया मृदुमुजपङ्करे शयानाः ।

ये कालं परमसुखं नयन्ति तेषां शीतं किं लगति जगत्प्र-
कम्पकारि ॥ ४९ ॥ हे पान्थ प्रियविप्रयोगहुतभुग्ज्वालान-
भिज्ञोऽसि किं किवा नास्ति तव प्रिया गतघृणः किवा
विहीनो धिया । येनास्मिन्नवकुङ्कुमारुणरुचिव्यासङ्गधर्मो
चिते कुन्दानन्दितमत्तषट्पदकुले काले गृहान्निर्गतः ॥ ५० ॥
शीतार्तिप्रसरस्तथाकुलपदन्वासैः समुत्कम्पिभिः पान्थैर्निर्द-
यतुच्छगोधननदद्वापारवैः सूचिताः । प्राप्यन्ते हिमपीडि-
तानि निभृतप्रोद्धाटधूमा धनस्तोकालक्षकुटीरकाः कथमपि
प्राप्ता गिरिग्रामकाः ॥ ५१ ॥ अन्योन्याहृतिदन्तनादमुखरं
वक्रं मुख कुर्वता नेत्रे साश्रुकणे निमील्य पुलकव्यासङ्गि
कण्डूयता । हाहाहेति सुनिष्ठुरं विवदता बाहू प्रसार्य क्षणं
पुण्याभिः पथिकेन पीयत इव ज्वालाहतश्मश्रुणा ॥ ५२ ॥

शिशिरवर्णनम् ।

प्रावारैरङ्गारैर्गर्भगृहैः स्तनतटैश्च दयितानाम् । संतर्जित-
माढ्यानां निपतति शीत दरिद्रेषु ॥ १ ॥

शिशिरसमयस्वभावाख्यानम् ॥ कारणोत्पन्नको-
पोऽपि सांप्रतं प्रमदाजनः । निशि शीतापदेशेन गाढमालि-
ङ्गति प्रियम् ॥ २ ॥ एते समुल्लसद्भासो रजन्ते कुन्दको-
रकाः । शीतभीता लताकुन्दमाश्रिता इव तारकाः ॥ ३ ॥
अंशुकमिव शीतभयात्संस्त्यानत्वच्छलेन हिमधवलम् । अ-
म्भोभिरपि गृहीतं पश्यत शिशिरस्य माहात्म्यम् ॥ ४ ॥
आचुम्ब्य विम्बाधरमङ्गवल्लीमालिङ्ग्य संस्पृश्य कपोलपा-
लिम् । श्रीखण्डमादाय करेण कान्तः सत्रासयामास सरो-
रुहाक्षीम् ॥ ५ ॥ तपनस्तपति स मन्दमन्द ज्वलनोऽपि
ज्वलति स किचिदेव । शरण शिशिरेऽथ किं च यूनां
युवतीना स्तनयुग्ममात्रमासीत् ॥ ६ ॥ कुसुमयन्फलिनी-
रलिनीरवैर्मदविकासिभिराहितहुंकृतिः । उपवन निरभर्त्सयत
प्रियान्वियुवतीर्युवतीः शिशिरानिलः ॥ ७ ॥ उपचितेषु परे-
ष्वसमर्थता व्रजति कालवशाद्दलवानपि । तपसि मन्दगभ-
स्तिरभीषुमान्नाहि महाहिमहानिकरोऽभवत् ॥ ८ ॥ अभि-
षिपेणयिषुं भुवनानि यः सरमिवाख्यत लोध्ररजश्रयः ।
क्षुभितसैन्यपरागविपाण्डुरद्युतिरयं तिरयन्नुदभूद्दिशः ॥ ९ ॥
शिशिरमासमपास्य गुणोऽस्य नः क इव शीतहरस्य कुचो-
ष्मणः । इति धियास्तरुषः परिरेभिरे धनमतो नमतोऽनुम-
तान्प्रियाः ॥ १० ॥ अधिलवङ्गममी रजसाधिकं मलिनिता-
सुमनोदलतालिनः । स्फुटमिति प्रसवेन पुरो हसत्सपदि
कुन्दलता दलतालिनः ॥ ११ ॥ द्वारं गृहस्य पिहित शय-

नस्य पार्श्वे वह्निर्ज्वलत्युपरि तूलपटो गरीयान् । अङ्गानुकू-
लमनुरागवश कलत्रमित्थं करोति किमसौ स्वपतस्तुषारः
॥ १२ ॥ वह्नेः शक्तिर्जलमिव गता दर्शनाद्वाहृष्टोर्नित्यो-
द्गन्धे नवमरुवके वर्तते पुष्पकार्यम् । शीतत्रासं दधदिव
रविर्याति सिन्धोः कृशानुः शीतैर्भीता इव च दिवसाः
सांप्रत सकुचन्ति ॥ १३ ॥ पीनोत्तुङ्गपयोधराः परिलसत्सं-
पूर्णचन्द्राननाः कान्ता नैव गृहे गृहे न च दृढं जात्यं न
काश्मीरजम् । ताम्बूलं न च तूलिका न च पटी तैलं न
गन्धाविल सद्यो गोघृतपाचिता न वटकाः शीतं कथं गम्यते
॥ १४ ॥ जुष्टीसीमनि गोरसार्द्रमशनं भुक्त्वा परीतोऽर्भ-
कैरभ्याशे स्वकृषीक्षुयन्ननिनदं हर्षात्समाकर्णयन् । शीते
सहतगोगणोष्मणि गृहे सस्ताम्बरां गेहिनीमालिङ्ग्यागणय-
न्निशासु तुहिनं प्रोद्धामरः पामरः ॥ १५ ॥

दृङ्गलिनक्रीडा ॥ न पाणिप्रच्छाद्यं नयनयुगमत्या-
यतमिदं नितम्बस्यौदार्यात्वरितगतियोगोऽप्यसुलभः । अ-
तिस्वल्पौ पाणी स्तनभरनिरोधान्न मिलितौ निमीलक्रीडायां
कलुषयसि मुग्धे किमिति नः ॥ १६ ॥ नैतस्याः प्रसृति-
द्वयेन सरले शक्ये पिधातुं दृशौ सर्वत्रैव विलोक्यते मुखश-
शिज्योत्स्नावितानैरियम् । इत्थं वालतया सखीभिरसकृद्दृङ्-
मीलनाकेलिषु व्याषिद्धा रजनीमुखे च नयने स्वे गर्हते
कन्यका ॥ १७ ॥

शिशिरवायवः ॥ केशानाकुलयन्दृशौ मुकुलयन्वासो
वलादाक्षिपन्नातन्वन्पुलकोद्भ्रमं प्रकटयन्नावेगकम्पं गतेः । वा-
रवारसुदारसीत्कृतिभैर्दन्तच्छदं पीडयन्प्रायः शैशिर एष
सप्रति मरुत्कान्तासु कान्तायते ॥ १८ ॥ चुम्बन्तो गण्डभि-
त्तीरलकवति मुखे सीत्कृतान्यादधाना वक्षःसूक्तक्षुकेषु स्त-
नभरपुलकोद्भेदमापादयन्तः । ऊरूनाकम्पयन्तः पृथुजघन-
तटात्संसयन्तोऽंशुकानि व्यक्तं कान्ताजनानां विटचरित-
भृतः शैशिरा वान्ति वाताः ॥ १९ ॥

शिशिरपथिकः ॥ पुण्याशौ पूर्णवाञ्छः प्रथममगणित-
प्लोषदोषः प्रदोषे पान्थः सुप्त्वा यथेच्छ तदनु च सतृणे धा-
मनि ग्रामदेव्याः । उत्कम्पी कर्पटार्धे जरति परिजडे छि-
द्रिणि च्छिन्ननिद्रे वाते वाति प्रकामं हिमकणनिकणन्को-
णतः कोणमेति ॥ २० ॥ संविष्टो ग्रामदेव्या कुटघटितकु-
टीकुड्यकोणैकदेशे शीते संवाति वायौ हिमकणिनि रणहन्त-
पङ्क्तिद्वयाग्रः । पान्थः कन्था निशीथे परिकुथितजरत्तन्तु-
सतानगुर्वा श्रीवापादाग्रजानुग्रहणचटचटकर्पटां प्रावृणोति
॥ २१ ॥ आरात्कारीपवह्वैर्विधचित्तृणप्रस्तरान्तर्निषण्णैः

सर्गाण्यन्विक्रम्याविवरचगविगच्छीतवाताभिभृते । नीताः
कृच्छ्रेण पान्थैः श्वभिरिव निविड जानुसकौचकुञ्जरन्तर्दु-
र्बारेदुःखद्विगुणतरकृता यामयामास्त्रियामाः ॥ २२ ॥

स्त्रीस्वभावनिन्दा ।

अनृतं माहसं माया मूर्खत्वमनिलोभता । अगौच निर्द-
यत्वं च स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥१॥ स्त्रियो एककरणा कृग
दुर्मर्षाः प्रियमाहसाः । भ्रन्त्यत्यर्थेऽपि विश्रब्धं पतिं ज्ञात-
रमप्युत ॥ २ ॥ स्त्रियो हि नाम वृत्तेता निर्मगादेव प-
ण्डिताः । पुरुषाणा तु पाण्डित्यं शास्त्रेणैवोपदिश्यते ॥ ३ ॥
विधायालीकविश्रममज्ञेषु त्यक्तसाहृदा । नवं नवमर्मा-
प्सन्त्यः पुश्चैत्यः स्वैरवृत्तयः ॥ ४ ॥ जल्पन्ति सार्धमन्येन
पश्यन्त्यन्यं सविभ्रमम् । हृदये चिन्तयन्त्यन्यं प्रियं को
नाम योषिताम् ॥ ५ ॥ स्त्रीणा द्विगुण आहारो लज्जा चापि
चतुर्गुणा । साहसं षड्गुणं चैव कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ ६ ॥
अन्तःकुराः सौम्यमुखा अगाधहृदयाः स्त्रियः । अन्तर्दिपा
बहिःसौम्या भक्ष्या विपकृता इव ॥ ७ ॥ कामनाज्ञा किंतेन
वितेता मूढचेतसाम् । नार्यो नैरेविहगानामद्भवन्वर्षागुरा-
॥ ८ ॥ दर्शनाद्भसते चित्तं स्पर्शनाद्भसते धनम् । सगमा-
द्भसते सैत्वं नारी प्रत्यक्षराक्षसा ॥ ९ ॥ चतुरः सृजतः
पूर्वसुपायास्तेन वैधसा । न सृष्टः पञ्चमः कोऽपि गृह्यन्ते
येन योषितः ॥ १० ॥ स्त्रियस्तु यः कामयते संनिकर्षे च
गच्छति । ईषत्प्रकुरुते सेवा तं तमिच्छन्ति योषितः ॥ ११ ॥
स्थानं नास्ति क्षणो नास्ति नास्ति प्रार्थयिता नरः । तेन
नारद नारीणा सतीत्वमुपजायते ॥ १२ ॥ यो माहान्म-
न्यते मूढो रक्तेयं मम कामिनी । स तस्या वशगो नित्यं
मवेत्कीडागक्रुन्तवत् ॥ १३ ॥ अनर्थित्वान्मनुष्याणां भया-
त्परिजनस्य च । मर्यादायाममर्यादाः स्त्रियस्तिष्ठन्ति सर्वदा
॥ १४ ॥ नासां कश्चिद्गम्योऽस्ति नासां च वयसि स्थितिः ।
विरूपं रूपवन्तं वा पुमानित्येव भुञ्जते ॥ १५ ॥ रक्तो-
ऽभिजायते भोग्यो नारीणा ग्राहको यथा । घृष्यते यो दशा-
लम्बी नितम्बे विनिवेशितः ॥ १६ ॥ अलक्तको यथा
रक्तो निर्याद्य पुरुषस्तथा । अवलामिर्बलाद्रक्तः पादमूले
निपात्यते ॥ १७ ॥ शम्बरस्त च या माया या साया

नगुचेरपि । वलेः कुम्भीनसंश्रव नर्गन्ता योषिनो विदुः
॥ १८ ॥ ह्रमन्तं प्रह्रमन्त्येता रुदन्तं प्रह्रमन्त्यपि । अग्रियं
प्रियवार्थ्यश्च गृह्णन्ति काव्ययोगतः ॥ १९ ॥ उग्रना वेद
यच्छान्न यय वेद गृह्णन्ति । नीरुद्ध्या न निशेष्येत न-
स्माद्रथ्या. कथं हि ताः ॥ २० ॥ अनृतं नत्यमित्याहुः सत्यं
चापि तथा नृतम् । इति यान्ता. कथं धीरैः संख्याः पुरुषै-
रिह ॥ २१ ॥ अन्तर्दिपमया गेता बहिर्श्रव मनोरमाः ।
गुञ्जाफलममाकाग योषिनः केन निर्मिताः ॥ २२ ॥ यदि
न्यान्पावकः जीतः प्रोणो वा शशलाञ्छनः । न्याणा नदा
सतीत्वं न्याद्यदि न्याहुर्जनो हितः ॥ २३ ॥ या मार्या
दुष्टचरिता मततं कन्दहप्रिया । भार्यान्पेण सा ज्ञेया वि-
दग्दर्शना जग ॥ २४ ॥ तन्मान्मवेप्रयवेन नामापि परि-
वर्जयेत् । न्याणामिह हि सर्वाणा य इच्छेत्सुखमात्मनः
॥ २५ ॥ के नाम न विनश्यन्ति मिथ्याज्ञानाभिनन्निर्नाम् ।
रम्यां बुद्धोपमर्पन्ति ये ज्वाला शलभा इव ॥ २६ ॥ यद-
न्तन्मज्जिमाया यज्जिमाया न तद्विहिः । यद्विहिन्य कुर्वन्ति
विचित्रचरिता. स्त्रियः ॥ २७ ॥ ताडिता अपि दृष्टेन
गर्भरूपि विखण्डिताः । न वशं योषितां यान्ति न दानेन
च सन्त्ये ॥ २८ ॥ आत्मा तावन्किमन्येन दौर्गत्येनात्र
योषितान् । विधृत न्योदरेणापि भ्रन्ति पुत्रमपि स्वकम्
॥ २९ ॥ रक्षया जेहसमार कठोरायां सुमार्दवम् । नीर-
सायां रसं बालो बालिकाया मिजल्येत् ॥ ३० ॥ भोज-
नाच्छादने दद्यादतुकाले च संगमन् । भूषणाद्य च नारीणां
न तामिमेन्नयेत्सुधीः ॥ ३१ ॥ यत्र स्त्री यत्र मित्तवो बालो
यत्र प्रगासिता । राजधिर्मूलतां यानि तद्दहं भार्गवोऽत्रवीत्
॥ ३२ ॥ तावत्सात्सुप्रसन्नास्त्यस्तावद्गुरुजने रत । पुरुषो
योषिता यावन्न शृणोति वचो रहः ॥ ३३ ॥ एताः स्वार्थ-
परा नार्य. केवलं स्वमुखे रताः । न तासां वद्वमः कोऽपि
सुतोऽपि स्वमुखं विना ॥ ३४ ॥ यदि साच्छीतलो बहि-
श्रन्त्मा दहनात्मकः । सुखादः सागर. स्त्रीणा तत्सतीत्वं
प्रजायते ॥ ३५ ॥ सगतानि मृगाक्षीणा तडिद्विलसितान्यपि ।
क्षणद्वयं न तिष्ठन्ति यनाग्वान्यपि स्वयम् ॥ ३६ ॥
उत्तमानामपि स्त्रीणा विश्वासो नैव विद्यते । राजप्रियाः कैर-
विषया रमन्ते मधुपैः मह ॥ ३७ ॥ न लज्जा न विनीतत्वं
न दाक्षिण्यं न मीरता । प्रार्थनाभाव एवैकः सतीत्वे कारणं
स्त्रियाः ॥ ३८ ॥ न दानेन न मानेन नार्त्तवेन न सेवया ।
न शस्त्रेण न शास्त्रेण सर्वथा विषमा स्त्रियः ॥ ३९ ॥ सु-
रूपं पुरुषं दृष्ट्वा त्रातर यदि वा सुतम् । योनिः क्लिद्यति
नारीणामामपात्रमिवाम्भसा ॥ ४० ॥ न स्त्रीणामप्रियः क-

१ असलम् २ कपटम् ३ दु मरा. ४ स्वभावतः. ५ कपट-
विश्वासम्. ६ जातिम्. ७ स्वेच्छावृत्तयः. ८ सह. ९ भिडेन
१० प्रसृजाः. ११ नरा पशु निहगाः पक्षिपक्षपात्. १२ पात्राः.
१३ बलम्.

श्रिलिपियो वापि न विद्यते । गावस्तृणमिवारण्ये प्रार्थयन्ति नवं नवम् ॥ ४१ ॥ कुलीना रूपवत्यश्च नाथवत्यश्च योषितः । मर्यादासु न तिष्ठन्ति स दोषः स्त्रीषु नारद ॥ ४२ ॥ समयज्ञानर्थवतः प्रतिरूपान्वशे स्थितान् । पतीनां तटमासाद्य नालं नार्यः प्रतीक्षितुम् ॥ ४३ ॥ न भयान्नाप्यनुक्रोशान्नार्थहेतोः कथंचन । न ज्ञातिकुलसबन्धास्त्रियस्तिष्ठन्ति भर्तृषु ॥ ४४ ॥ माद्यति प्रमदा दृष्ट्वा सुरां पीत्वा न माद्यति । यस्माद्दृष्टिमदा नारी तस्मात्तां परिवर्जयेत् ॥ ४५ ॥ यौवने वर्तमानानां मृष्टाभरणचामसाम् । नारीणां स्वैरवृत्तीनां स्पृहयन्ति कुलस्त्रियः ॥ ४६ ॥ या हि शश्वद्बहुप्रता रक्ष्यन्ते दयिताः स्त्रियः । अपि ताः संप्रसज्जन्ते कुब्जान्धजडवामनैः ॥ ४७ ॥ पङ्खुष्वपि च देवेषु ये चान्ये कुत्सिता जनाः । स्त्रीणामगम्यो लोकेऽस्मिन्नास्ति कश्चिन्महासुने ॥ ४८ ॥ अलाभात्पुरुषाणां हि भयात्परिजनस्य च । वधवन्धभयाच्चैव तथा गुप्ता हि योषितः ॥ ४९ ॥ लोकानामपि दातार कर्तारं मानसान्वयोः । रक्षितारं न मृष्यन्ति भर्तारं परमस्त्रियः ॥ ५० ॥ न कामभोगान्वहुलाज्ञालकारार्थसंचयान् । तथाहि बहु मन्यन्ते यथा रत्याः परिग्रहम् ॥ ५१ ॥ असद्भर्तृस्त्वयं स्त्रीणामस्कारं भवति प्रभो । पापीयसो नरान्यद्वै लज्जा त्यक्त्वा भजन्ति ताः ॥ ५२ ॥ अविद्वासमलं लोके विद्वासमपि वा पुनः । प्रमदा ह्युत्पथ नेतुं कामक्रोधवशानुगम् ॥ ५३ ॥ यस्य स्त्री तस्य भोगेच्छानिःस्त्रीकस्य क्व भोगभूः । स्त्रियं त्यक्त्वा जगत्त्यक्त जगत्त्यक्त्वा सुखी भवेत् ॥ ५४ ॥ यस्य जिह्वासहस्रं स्याज्जीवित्साग्रशतं च यः । अनन्यकर्मा स्त्रीदोषान्सोऽप्यनुक्त्वा लयव्रजेत् ॥ ५५ ॥ न विषेण न शस्त्रेण नाग्निना न च मृत्युना । अंप्रतीकारपारुष्याः स्त्रीमिरेव स्त्रियः कृताः ॥ ५६ ॥ नयनविकारैरन्यं वचनैरन्यं विचेष्टितैरन्यम् । रमयति सुरतेनान्यं स्त्री बहुरूपा निजा कस्य ॥ ५७ ॥ स्त्रीषु न रागः कार्यो रक्त पुरुषं स्त्रियः परिभवन्ति । रक्तैव हि रन्तव्या विरक्तभावा तु हातव्या ॥ ५८ ॥ हृदय हरन्ति नार्यो सुनेरपि झूकटाक्षविक्षेपैः । दोर्मूलनाभिदेशं प्रदर्शयन्त्यो महाचपलाः ॥ ५९ ॥ सुसुखेन वदन्ति वल्गुना प्रहरन्त्येव शितेन चेतसा । मधु तिष्ठति वाचि योषिता हृदये हालहलं महद्विषम् ॥ ६० ॥ अत एव निपीयतेऽधरो हृदयं मुष्टिमिरेव ताड्यते । पुरुषैः सुखलेशवदितैर्मधुलुब्धैः कमल यथालिभिः ॥ ६१ ॥ गुणाश्रयं कीर्तियुत च कान्तं पतिं विधेय सधनं

रतिज्ञम् । विहाय शीघ्रं वनिता व्रजन्ति नरान्तरं शीलगुणादिहीनम् ॥ ६२ ॥ समुद्रवीचीव चलस्वभावाः सध्याभ्रलेखेव मुहूर्तरागाः । स्त्रियो ह्युतार्थाः पुरुषं निरर्थं निष्पीडितालक्तकवत्यजन्ति ॥ ६३ ॥ स्त्रियो हि मूलं निर्धनस्य पुंसः स्त्रियो हि मूलं व्यसनस्य पुंसः । स्त्रियो हि मूलं नरकस्य पुंसः स्त्रियो हि मूलं कलहस्य पुंसः ॥ ६४ ॥ अपण्डितास्ते पुरुषा मता मे ये स्त्रीषु च श्रीषु च विश्वसन्ति । श्रियो हि कुर्वन्ति तथैव नार्यो भुजगकन्यापरिसर्पणानि ॥ ६५ ॥ अन्यं मनुष्यं हृदयेन कृत्वा अन्यं ततो दृष्टिभिराह्वयन्ति । अन्यत्र मुञ्चन्ति मदप्रसेकमन्यं शरीरेण च कामयन्ते ॥ ६६ ॥ नातिप्रसङ्गः प्रमदासु कार्यो नेच्छेद्वलं स्त्रीषु विवर्धमानम् । अतिप्रसक्तैः पुरुषैर्यतस्ताः क्रीडन्ति काकैरिव लूनपक्षैः ॥ ६७ ॥ कुर्वन्ति तावत्प्रथमं प्रियाणि यावन्न जानन्ति नरं प्रसक्तम् । ज्ञात्वाथ तं मन्मथपाशवद्धं ग्रस्तामिषं मीनमिवोद्धरन्ति ॥ ६८ ॥ संमोहयन्ति मदयन्ति विडम्बयन्ति निर्भर्त्सयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति । एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां किं नाम वामनयना न समाचरन्ति ॥ ६९ ॥ स्त्रीणामशिक्षितपटुत्वममानुषीणा संदृश्यते किमुत याः परिवोधवत्यः । प्रागन्तरिक्षगमनात्स्वमपत्यजातमन्यद्विजैः परभृताः किल पोषयन्ति ॥ ७० ॥ अर्नङ्कुरितकूर्चकः स तु सितोपलाब्धं पयः स एव धृतकूर्चकः सलवणाम्बुतक्रोपमः । स एव सितकूर्चकः कथितगुग्गुलद्वेगकृद्भवन्ति हरिणीदशा प्रियतमेषु भावास्त्रयः ॥ ७१ ॥ शृणु हृदय रहस्यं यत्प्रशस्त मुनीनां न खलु न खलु योषित्सनिधिः संविधेयः । हरति हि हरिणाक्षी क्षिप्रमक्षिणुरप्रैः पिहितशमतनुत्र चित्तमप्युत्तमानाम् ॥ ७२ ॥ शास्त्रज्ञोऽपि प्रकटविनयोऽप्यात्मबोधेऽपि गाढं संसारेऽस्मिन्भवति विरलो भाजनं सद्गतीनाम् । येनैतस्मिन्निरयनगरद्वारमुद्घाटयन्ती वामाक्षीणां भवति कुटिला भ्रूलता कुञ्चिकेव ॥ ७३ ॥ अपसरत रे दूरादस्मात्कटाक्षविषानलात्प्रकृतिविषमाद्योषित्सर्पाद्विलासफणाभृतः । इतरफणिना दष्टः शक्यश्चिकित्सितुमौषधैश्चैदुलवनिताभोगिग्रस्तं त्यजन्ति हि मन्त्रिणः ॥ ७४ ॥ स्वातन्त्र्यं पितृमन्दिरे च वसतिर्यात्रोत्सवे सगतिर्गोष्ठीपुरुषसनिधाननियमो वासो विदेशे तथा ।

१ तरङ्ग २ सायंतनाभ्रमिव क्षणमनुरागिण्यः । ३ निष्पीडितलाक्षारसरजितकार्पासवत् । ४ मरणस्य । ५ दुःखस्य । ६ अनुदत्तमशु । ७ शर्करायुक्तं दुग्धमिव सुखावहं । ८ सितकूर्चकस्तु स्त्रीणां कथितगुग्गुलवदुद्देगजनक न कथमपि सतोपजनक इत्यर्थः ।

संसर्गः सह पुंश्रलीभिरसङ्गृह्णतेर्निजायाः क्षतिः पत्युर्वाधक-
नीप्सितं प्रवसनं नागस्य हेतुः स्त्रियः ॥ ७५ ॥ अग्राह्यं
हृदयं तथैव वदनं यद्वर्षणान्तर्गतं भौवः पर्वतसूक्ष्ममार्गवि-
यमः स्त्रीणां न विज्ञायते । चित्तं पुंस्करपत्रतोयतरलं विद्व-
द्भिराशंसितं नारी नाम विषाङ्कुरैरिव लतादोषैः समं वर्धिता
॥ ७६ ॥ एकैः स्मितपाटलाघररुचो जल्यन्त्यनल्पाक्षर
वीक्षन्तेऽन्यमितः स्फुटकुसुदिनीफुल्लसङ्घोचनाः । दूरोदा-
रचरित्रचित्रविभवं ध्यायन्ति चान्यं विद्या केनेत्थं परमार्थ-
तोऽर्थवदिव प्रेमाम्ति वामभ्रुवाम् ॥ ७७ ॥ कार्कश्यं स्न-
योऽर्थोत्तरलतालीकं मुखे दृश्यते कौटिल्य कचसंचये प्रव-
चने मान्यं विक्रे स्थूलता । मीरुत्वं हृदये सदैव कथित
मायाप्रयोगः प्रिये यासां दोषगणो गुणा मृगदृशा ताः कि
नराणां प्रियाः ॥ ७८ ॥ भर्ता यद्यपि नीतिगान्निपुणो
विद्वान्कुलीनो युवा दाता कर्णसमः प्रसिद्धविभवः शृङ्गार-
दीक्षारुहः । स्वप्राणाविककल्पिता स्ववनिता ज्ञेहेन सल-
लिता तं कान्तं प्रविहाय सैव युवती चार पतिं वाञ्छति
॥ ७९ ॥ आलापैर्मधुरैश्च काश्चिदपरानालोक्तिः सस्मितैर-
न्यान्विभ्रमकल्पनामिरितरानङ्गैरनङ्गोच्चलैः । आचारैश्चतुरैः
परानमिनवैरन्यान्नुवः कन्यनैरित्यं काश्चन रञ्जयन्ति सुदृशो
भन्चे मनस्वन्यथा ॥ ८० ॥ हासस्तत्कलिकाप्रदीपनपदुर्ह-
स्ताङ्गिनेत्राननं तन्वङ्गा विषजातमेव मुजगा वेंणी च रो-
भावलि । किं च श्रीफलमुन्नतस्तनमरः कामं मनस्तामिमां
सर्वाकारविषोत्रमूर्तिमवलां प्राप्यापि यजीवति ॥ ८१ ॥
सुक्ताहारलता रणन्मणिमया हंसास्तुलाकोटयो रागः कुङ्कु-
मसमवः सुरमयः पौष्प्यो विचित्राः सजः । वासश्चित्रदु-
कूलमल्पमतिभिर्नार्यामहो कल्पितं बाह्यान्तः परिपश्यतां तु
निरयो नारीति नास्ति कृतः ॥ ८२ ॥ आवर्तं सगयानाम-
विनयभवनं पत्तनं साहसानां दोषाणा संनिधान कपटगत-
मयं क्षेत्रमप्रत्ययानाम् । दुर्ग्राह्यं यन्महर्द्धिनरवरवृषभः सर्व-
मायाकरण्डं स्त्रीयत्रं केन लोके विषममृतमयं धर्मजाशय
सृष्टम् ॥ ८३ ॥

सतीवर्णनम् ।

यस्य भार्या शुचिर्दक्षा भर्तारमनुगामिनी । नित्यं मधुर-
वर्णा च सा रमा न रमा रमा ॥ १ ॥ नित्यं स्नाता सुगन्धा
च नित्यं च प्रियवादिनी । अल्पसुदमितवर्णा च देवता

सा न मानुषी ॥ २ ॥ अमागमृते ससंर सारभूता नित-
म्बिनी । इति सचिन्त्य वं शमुरर्धाङ्गे पार्वती दधौ ॥ ३ ॥
सैव सार्ध्वी सुमक्तश्च सुजेहः सरसोच्चलः । पौकः संजा-
यते यस्याः करादप्युदरादपि ॥ ४ ॥ रूपसंपन्नमैत्राम्य प्रे-
मप्राय प्रियवदम् । कुलीनमनुकूलं च कैलत्रं कुत्र लभ्यते
॥ ५ ॥ न गृहं गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहसुच्यते । गृहं तु
गृहिणीहीनं कान्तारादतिरिच्यते ॥ ६ ॥ वृक्षमूलेऽपि
दयिता यत्र तिष्ठति तद्गृहम् । प्रामादोऽपि तथा हीनो ह्यर-
ण्यसदृशः स्मृतः ॥ ७ ॥ तावत्कुलस्त्रीमर्यादा यावद्वैज्जा-
वगुण्ठनम् । हते तस्मिन्कुलस्त्रीभ्यो वरं वेद्याङ्गनाजनः
॥ ८ ॥ कार्ये दासी रता वेद्या भोजने जननीसमा । वि-
पत्तां बुद्धिदात्री च सा भार्या सर्वदुर्लभा ॥ ९ ॥ वदयमा-
वेन सुमनाः सुव्रता सुसमाहिता । अनचचित्ता सुसुखी
भर्तुः सा धर्मचारिणी ॥ १० ॥ न कार्येषु न भोगेषु नैश्वर्ये
न सुखे तथा । स्पृहा साच यथा भर्तुः सा नारी सुखमा-
गिनी ॥ ११ ॥ कल्योत्थानपरा नित्य गुरुशुश्रूषणे रता ।
सुसंमृष्टगृहा चैव गोमृत्कृतलेपना ॥ १२ ॥ श्वश्रुश्वशुर-
योः पादौ तोषयन्ती पतिव्रता । मातापितृपरा नित्यं वा
नारी सा पतिव्रता ॥ १३ ॥ पतिर्हि देवो नारीणां पति-
र्वन्धुः पतिर्गतिः । पत्युर्गतिसमा नास्ति देवतं वा यथा
पतिः ॥ १४ ॥ बालया वा युवत्या वा वृद्धया वापि यो-
षिता । न स्वातन्त्र्येण कर्तव्यं किञ्चित्कार्यं गृहेष्वपि ॥ १५ ॥
नास्ति स्त्रीणा पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणम् । पतिं शुश्रू-
षते येन तेन स्वर्गं महीयते ॥ १६ ॥ पाणिग्राहस्य सार्ध्वी
स्त्री जीवतो वा मृतस्य वा । पतिलोकममीप्सन्ती नाचरे-
त्किञ्चिदप्रियम् ॥ १७ ॥ सदा ग्रहृष्टया भाव्यं गृहकार्यं च
दक्षया । सुसंस्कृतोपस्करया व्यये चासुक्तहस्तया ॥ १८ ॥
जीवति जीवति नाथे मृतं मृता या सुदा सुता सुदिते ।
सहजज्ञेहरसाला कुलवनिता केन तुल्या स्यात् ॥ १९ ॥
प्रतिरजनि प्रतिदिवसं विहर वहिश्चण्डि ढिण्डिमं दत्त्वा ।
क्रोणवधूहन्वलिर्तैर्विश्वं पुनराकुलीभवति ॥ २० ॥ दीप-
दशा कुलशुवती वैदग्ध्यैर्नैव मलिनतामेति । दोषा अपि
भूपार्यं गणिकायाः शशिकलायाश्च ॥ २१ ॥ प्रतिपक्षेणापि
पति सेवन्ते भर्तुवत्सलाः साध्यः । अन्यरुदितां गतानि
हि समुद्रगाः प्रापयन्त्यन्विषम् ॥ २२ ॥ तल्पे प्रसुरिच
गुरुरिव मनसिजगान्ने श्रमे मुजिष्येव । गेहे श्रीरिव गुरुजन-

१ समागमः. २ प्रदानः. ३ चित्ताभिप्राय ४ पर्वतसूक्ष्म-
मार्गवदतिक्वटिनः. ५ कमलप्रगनजलविन्दुवक्षत्रलम्. ६ उपदेश.
७ पवित्रा. ८ लक्ष्मीः.

१ पञ्जात्रम्; (पक्षे) बालकः. २ सौन्दर्यपूर्णम्. ३ सद्य-
हारचतुरम्. ४ प्रेमवहुलम्. ५ मधुरभाषि. ६ पत्नी ७ लज्जा-
या अवगुण्ठन संवरणम्.

पुरतो मूर्तेव सा व्रीडा ॥ २३ ॥ ढक्कामाहत्य मदं वितन्वते
करिण इव चिरं पुरुषाः । स्त्रीणां करिणीनामिव मदः पुनः
स्वकुलनाशाय ॥ २४ ॥ अकरुण कातरमनसा दर्शितनीरा
निरन्तरालेयम् । त्वामनुधावति विमुखं गङ्गेव भगीरथं
दृष्टिः ॥ २५ ॥ परपतिनिर्दयकुलटाशोषित शठ नेर्ष्याया न
कोपेन । दग्धममतोपतप्ता रोदिमि तव तानवं वीक्ष्य ॥ २६ ॥
कार्येषु मञ्जी करणेषु दासी भोज्येषु माता शयनेषु रम्भा ।
धर्मानुकूला क्षमया धरित्री भार्या च षाड्गुण्यवतीह दुर्लभा
॥ २७ ॥ बहिर्न लोला दृगपाङ्गमूलादुपैति कूलादिषु साग-
रोर्मिः । न वा सतीनामभिलाषबन्धं व्यनक्ति गन्धं कलि-
केव चेतः ॥ २८ ॥ लज्जावशावनतमन्धरदृष्टिपातं यैश्रु-
म्भिवत् कुलवधूवदनारविन्दम् । तेषामनेकपुरुषव्रणिताधरेषु
सक्तिः कथं भवति वेशवधूसुखेषु ॥ २९ ॥ नातःपरं कु-
लमतः परतो न शीलं नातः परं च करुणासदन मृगाक्ष्याः ।
यद्वाष्पविन्दुरपराधवतोऽपि पत्युरुत्सङ्गितेन चरणेन तया-
पनिन्ये ॥ ३० ॥ मानाश्रिवर्धनमहौषधमेतदेव स्त्रीणां सप-
त्नवनिताह्वयकीर्तनं यत् । अव्याजनिर्भरभयप्रणतोत्तराणां
मन्ये विशेषत इदं कुलकन्यकानाम् ॥ ३१ ॥ पदन्यासो
गेहाद्बहिर्हिफणारोपणसमो निर्जोवासादन्यद्भवमपरद्वीपतु-
लितम् । वचो लोकालभ्य कृपणघनतुल्यं मृगदृशः पुमान-
न्यः कान्ताद्विधुरिव चतुर्थीसमुदितः ॥ ३२ ॥ चतुर्थेऽहि
स्नातां त्रिदिनविरहात्पाण्डुवदनां रजोमुक्तां तन्वीं चपलन-
यना कामकलिताम् । हिमत्वद्मार्जारीमलयभवगन्धप्रणयि-
नीमधन्यः को मुङ्गे च्युतकुसुमशेषामिव लताम् ॥ ३३ ॥
गतागतकुतूहलं नयनयोरपाङ्गावधि स्मितं कुलनतभ्रुवाम-
धर एव विश्राम्यति । वचः प्रियतमश्रुतेरतिथिरेव कोप-
क्रमः कदाचिदपि चेत्तदा मनसि केवलं मज्जति ॥ ३४ ॥
भक्तिः प्रेयसि सश्रितेषु करुणा श्वश्रूषु नम्रं शिरः प्रीतिर्या-
तृषु गौरवं गुरुजने क्षान्तिः कृतागस्यपि । अम्लाना कुलयो-
षितां व्रतविधिः सोऽयं विधेयः पुनर्मद्भर्तुर्दयिता इति प्रिय-
सखीबुद्धिः सपत्नीष्वपि ॥ ३५ ॥ अभ्युत्थानमुपागते गृह-
पतौ तद्भाषणे नम्रता तत्पादार्पितदृष्टिरासनविधिस्तस्योर्प-
चर्या स्वयम् । सुप्ते तत्र शयीत तत्प्रथमतो जैह्वाच्च शय्या-
मिति प्राच्यैः पुत्रि निवेदितः कुलवधूसिद्धान्तधर्मागमः
॥ ३६ ॥ शुश्रूषस्व गुरून्कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्व प्रतीप गमः । भूयिष्ठं भव

दक्षिणा परिजने भोगेष्वनुत्सेकिनी यान्त्येवं गृहिणीपदं यु-
वतयो वामाः कुलस्याधयः ॥ ३७ ॥ निर्व्याजा दयिते नना-
न्देषु नता श्वश्रूषु भक्ता भव स्निग्धा बन्धुषु वत्सला परि-
जने स्मेरा सपत्नीष्वपि । भर्तुर्मित्रजने सनम्रवचना खिन्ना
च तद्वैरिषु प्रायः सवननं नतभ्रु तदिदं वीतौषधं भर्तृषु
॥ ३८ ॥ स्नानाम्भो बहु साधिता रसवती देवाधिकार्यो-
चितः संभारो रचितो विशुद्धवसने कालोचिते योजिते ।
स्नानं नाथ विधीयतामतिथयः सीदन्ति नान्या त्वरा घन्यं
बोधयते शनैरिति पतिं मध्याह्नसुप्तं सती ॥ ३९ ॥ संचारो
रतिमन्दिरावधि सखीकर्णावधि व्याहृतं चेतः कान्तसमीहि-
तावधि महामानोऽपि मौनावधि । हास्यं चाधरपल्लवावधि
पदन्यासावधि प्रेक्षितं सर्वं सावधि नावधिः कुलभुवां प्रेम्णः
परं केवलम् ॥ ४० ॥ शुश्रूषामनुरुन्धती गुरुजने वाक्ये
ननान्दुः स्थिता दाक्षिण्यैकपरायणा परिजने स्निग्धा सपत्नी-
ष्वपि । सन्नद्धातिथिसत्कृतौ गृहभरे नैस्तन्ममाविभ्रती वत्से
कि बहुना भजस्व कुशलं भर्तुः प्रिये जाग्रती ॥ ४१ ॥

असतीचरित्रम् ।

यस्य भार्या विरूपा च कैश्मला कलहप्रिया । अधिका-
धिकभक्ष्या च सा जैरा न जरा जरा ॥ १ ॥ एषैव यो-
षितां धन्या शीलं च लभते सुखम् । दिवा पतिव्रता भूयो
नक्तं च कुलटा यतः ॥ २ ॥ पर्यङ्कः स्वास्तरणः पतिरनुकूलो
मनोहरं सदनम् । तृणमिव लघु मन्यन्ते कामिन्यश्चैर्य-
तिलुब्धाः ॥ ३ ॥ दुर्दिवसे घनतिमिरे दुःसंचारासु नगर-
वीथीषु । पत्युर्विदेशगमने परमसुखं जघनचपलायाः ॥ ४ ॥
इह वटवृक्षे यक्षः प्रतिवसति दिवापि यत्र भयशङ्का ।
तस्मिन्नभिनववध्वा नीता वीतोदयाः क्षेणदाः ॥ ५ ॥ सुख-
शय्या ताम्बूलं विश्रब्धाश्लेषचुम्बनादीनि । तुलयन्ति न
लक्षांशं त्वरितक्षणचौर्यसुरतस्य ॥ ६ ॥ दिवसे घटिकास्त्रि-
शत्रिंशद्घटिकाः परं रजनौ । लक्षं नगरयुवानस्तात विधातः
किमाचरितम् ॥ ७ ॥ आरोपिता शिलायामश्मेव त्वं भवेति
मन्त्रेण । मद्यापि परिणयापदि जारसुखं वीक्ष्य हसितैव ॥ ८ ॥
कुलपतनं जनगर्हा बन्धनमपि जीवितस्य संदेहम् । अङ्गी-
करोति सकलं वनिता परपुरुषसंसक्ता ॥ ९ ॥ सखि सुख-
यत्यैवकाशे प्राप्तः प्रेयान्यथा तथा न गृहे । वातादवारि-

१ सर्पः. २ स्वगृहात्. ३ कान्तात्प्रियादन्यः पुमान्वरद-
चतुर्थ्युदितश्चन्द्र इव दर्शनानर्ह इत्यर्थं ४ भर्तुरि. ५ आश्रितेषु
६ क्षमा. ७ अपराधिनि. ८ प्रफुल्लवदना. ९ पूजा. १०.त्यजेत्.

१ अमङ्गला. २ वृद्धत्वम्. ३ दुर्दिने. ४ रात्रयः ५ स्थापिता
६ परिणयरूपायामापदि सकटे. ७ अष्टताम. ८ निन्दाम्.
९ अवसरे

तादपि भवति गवाक्षानिलः शीतः ॥ १० ॥ द्वारि स्तम्भ-
विलया प्रियसखि दृष्टिं पथि क्षिपसि । ग्रहिणोषि भाग्यभाजि
प्रेयसि दूतीमिव भ्रमरीम् ॥ ११ ॥ सुभग वदति जनस्तं
निजपतिरिति नैष रोचते मह्यम् । पीयूषेऽपि हि मेषजभावो-
पहिते भवत्यरुचिः ॥ १२ ॥ इह नगरे प्रैतिरथ्य भुंजंगस-
वैषरुचिरसचारे । सुन्दरि मम मतमेतैन्नकुलप्रतिपालनं
श्रेयः ॥ १३ ॥ केलिः प्रदहति मजां शृङ्गारोऽस्थीनि
चाटवः कटवः । बन्धक्याः परितोषो न स्यादनभीष्टदंपत्योः
॥ १४ ॥ संदिग्धे परलोके जनापवादे च जगति बहुचित्रे ।
स्वाधीने पररमणे धन्यास्तारुण्यफलभाजः ॥ १५ ॥ यदि भवति
दैवयोगात्पुमान्विरूपोऽपि बन्धकी रहसि । न तु कृच्छ्रादपि
भद्र निजकान्त सा भजत्येव ॥ १६ ॥ यदवधि विवृद्धमात्रा
विकसितकुसुमोत्करा शणश्रेणी । पीतांशुकप्रियेयं तदवधि
पल्लीपतेः पुत्री ॥ १७ ॥ तिमिरेऽपि दूरदृश्या कठिनाश्लेषे
च रहसि मुखरा च । दन्तमयवलयराजी गृहपतिशिरसा
सह स्फुटतु ॥ १८ ॥ एष्यति मा पुनरयमिति गमने
यदमङ्गल मयाकारि । अधुना तदेव कारणमवस्थितौ दग्ध-
गोहपतेः ॥ १९ ॥ ग्रामतरुणं तरुण्या नैववञ्जुलमञ्जरी-
सनाथवरम् । पश्यन्त्या भवति सुदुर्नितरा मलिना सुख-
च्छाया ॥ २० ॥ मया कुमार्यापि न सुप्तमेकया न जार-
सुत्सृज्य पुमान्विलोकितः । अनेन गोत्रस्थितिपालनेन मे
प्रसन्नतामेतु भवोपकारिणी ॥ २१ ॥ पाणौ गृहीतापि
पुरस्कृतापि स्नेहेनै नित्य परिवर्धितापि । परोपकाराय भवे-
दवश्य वृद्धस्य भार्या करदीपिकेव ॥ २२ ॥ प्रियो मयैवा-
वचितैः प्रसूनैर्दृष्टो हरस्तातनुते सपर्याम् । अतो नतानेकल-
तावृतानि यास्यामि सायं विपिनानि सख्यः ॥ २३ ॥ नि-
भृतं निभृतं निभालयन्त्या वरुणाशाभरणायित पतङ्गम् ।
गुरुर्यन्नितयापि गोपवध्वा नयनान्तेन निमन्त्रितो सुकुन्दः
॥ २४ ॥ शिरसि शिरसिजं दृशोर्निमेषं विटपिनि पल्लवमालये
तृणं वा । गणयितुमपि पारयन्ति केचिदभियसखि के कथ-
यन्तु जारसंख्याम् ॥ २५ ॥ पतिरतीव धनी सुभगो युवा

परविलासवतीषु पराब्धुखः । शिशुरलकुरुते भवन सदा
तदपि सा सुदती रुदती कुतः ॥ २६ ॥ नाम्बुजैर्न कुसुमै-
रूपमेय स्वैरिणीनयनपङ्कजयुगमम् । नोदये दिनकरस्य न
वेन्दोः केवल तमसि यस्य विकासः ॥ २७ ॥ दृग्भङ्गभङ्गि-
मशतैरसतीरहस्यमन्वेषयन्कपटमिक्षुक लक्षितोऽसि । स्वस्य
प्रभुर्न च भवामि ततः क्षमस्व भिक्षोपढौकनमिषादयमञ्ज-
लिस्ते ॥ २८ ॥ ब्रह्मैव सत्यमखिल नहि किञ्चिदन्यत्तस्मान्न
मे सखि परापरमेदबुद्धिः । जारे तथा निजवरे सदृशोऽनुरागो
व्यर्थे किमर्थमसतीति कदर्थयन्ति ॥ २९ ॥ जन्मैव मास्तु यदि
वा न नितम्बिनीषु तत्रापि चेदहह नैव कुलाङ्गनासु । हा धि-
ग्विधे कुलवधूरथ चेद्वेयं नैवास्तु च कचन मे मनसोऽनु-
बन्धः ॥ ३० ॥ गोष्ठेषु तिष्ठति पतिर्वधिरा ननान्दा नेत्र-
द्वयस्य च न पाटवमस्ति यातुः । इत्थं निशम्य तरुणी कुच-
कुम्भसीम्नि रोमाक्षकञ्चुकसुदक्षितमाततान ॥ ३१ ॥ वयं
बाल्ये बालास्तरुणिमनि यूनः परिणतावपीच्छामो वृद्धान्प-
रिणयविधौ नः स्थितिरियम् । त्वयारब्धं जन्म क्षपयितुम-
नेनैकपतिना न मे गोत्रे पुत्री कचिदपि सतीलाञ्छनमभूत्
॥ ३२ ॥ दृशा किञ्चित्किञ्चिलितभुजलीलाविलसितैः करा-
घातैः किञ्चिन्नखविलिखनैः किञ्चिदधिकम् । स्पृशन्त्यः सं-
र्वाधे गुरुभिरनभिप्रेक्षितपथे यथेष्ट चेष्टन्ते स्फुटकुचतटाः
पश्य कुलटाः ॥ ३३ ॥ अनार्यप्रज्ञानामिह जनवधूनां हि
मनसो महाशल्यं कर्णे तव नवकजम्बूकिसलयः । भ्रमन्भि-
क्षाहेतोरधिनगरि बुद्धोऽसि न मया त्वयैतावद्वेषः पथिक न
विधेयः पुनरपि ॥ ३४ ॥ अयं रेर्वाकुञ्जः कुसुमशरसेवास-
सुचितः समीरोऽय वेला नवविदलदेलापरिमलः । इय प्रावृह
धन्या नवजलदविन्यासचतुरापराधीनं चेतः सखि किमपि कर्तुं
मृगयते ॥ ३५ ॥ स्थितिर्गोपांते परिजनपरीहासकलना
सुदुर्यातायाते सकृदपि गृहे व्याजगमनम् । सुहुस्तद्गोयेऽपि
क्षणपरिचयो वस्तुनि दृशः समुत्पन्नप्रेम्णः सकलमिदमापात-
सुखदम् ॥ ३६ ॥ नितम्बिन्यो नित्य विनयपथविन्यस्तमनसः
पताकाः स्युः पुत्रि प्रतिनियतमेताः खकुलयोः । गुरोरित्या-
देश सदसि सुदृशामोक्तवती गतातङ्क राधा हरिसुखमृ-
गाङ्गं मृगयते ॥ ३७ ॥ अये को जानीते निजपुरुषसङ्गो नहि
तथा यथा स्त्रीणां चेतः परपुरुषसङ्गो रमयति । अपि स्वैरं
मुक्ता दिवसमखिलं वासरकृता करस्पर्शादिन्दोर्सुकुलयति
नेत्राणि नलिनी ॥ ३८ ॥ ताम्बूलाक्तं दशनमसकृद्दर्शय-

१ रथ्याया रथ्यायाम् २ सर्पा, (पक्षे) जारा ३ समर्द
४ नकुलस्य पालनम्, (पक्षे) न इति पदच्छेद. कुलप्रतिपालन
न श्रेय. ५ अशोककलिका ६ अशोकतरुतले कृतसंकेत तत्र
गत्वा तदीयमञ्जरीमादाय प्रतिनिवृत्त दृष्ट्वा गृहव्यापारावेशात्सकृत-
संकेतमङ्गात्वापराधभावनया तस्या मुखच्छाया लज्जया मलिना
भवतीत्यर्थ ७ प्रीत्या, (पक्षे) तैलेन ८ सुन्दर, (अथ च) सुहृ
भ नक्षत्र तस्मिन्गच्छति कुयोग त्यक्त्वा भार्या व्रजति, इदमेव
रोदनकारणम्.

१ उपमातु योग्यम् २ बाल्यावस्थायाम् ३ तारुण्ये. ४ वा
धक्ये ५ इच्छाविषयान्कुर्म ६ जनसमर्द. ७ व्यापार कुर्वते
८ स्वैरिण्य. ९ नर्मदा, १० लतागृहम्.

न्तीह चेटी घोटीहेषा विकृतविरुतं हेतुहीनं हसन्ती ।
 स्थानस्थानस्खलितपदविन्यासमाभासमाना यूनामग्रे वसति
 कुटिलं नर्तितोच्चैर्नितम्बम् ॥ ३९ ॥ ज्ञाता मैत्री सहजम-
 धुरापातिमिर्लोचितान्तैः कर्णाकर्णि प्रथितमयगो बन्धुवर्ग-
 रमाणि । संप्रत्येवं तदपि न मनाब्जुञ्चति प्राणनाथं को जा-
 नीते कुवलयदृगः कीदृशः प्रेमबन्धुः ॥ ४० ॥ भ्रूभेदैः
 कतिचिद्गिरा कुटिलया काश्चिक्लियत्यः स्मितैः स्वैरिण्यः क-
 थयन्ति मन्मथरसव्यापारवश्यं मनः । कासांचित्पुनरङ्गकेषु
 मसृणच्छायेषु मध्यस्थितो भावः काचपुटेषु पुष्करमिव
 प्रव्यक्तमालोक्यते ॥ ४१ ॥ यः कौमारहरः स एव हि
 वैरस्ता एव चैत्रक्षपास्ते चोन्मीलितमालतीसुरभयः प्रौढाः
 कदम्बानिलाः । सा चैवासि तथापि चौर्यसुरतव्यापारली-
 लाविधौ रेवारोधसि वेतसीतरुतले चेतः समुत्कण्ठते ॥ ४२ ॥
 दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षणमिहाप्यसद्गृहे दास्यसि प्रायेणास
 शिगोः पिता न विरसाः कौपीरपः पासति । एकाकिन्यपि
 यामि तद्वरमितः स्रोतस्तमालाकुलं नीरन्त्रास्तमुमालिखन्तु
 जरठच्छेदा नलग्नन्ययः ॥ ४३ ॥ शुश्रूषस्व गुरुन्निवर्तय
 सर्वावन्दस्व बन्धुस्त्रियः कावेरीतटसंनिविष्टनयने सुखे कि-
 मुत्ताम्यसि । आस्ते पुत्रि समीप एव गमनादेलालतालि-
 ङ्गितन्यश्चद्वालतमालदन्तुरदरी तत्रापि गोदावरी ॥ ४४ ॥
 मद्रं तस्य तरोः स्वयं चिरकृतप्रस्थानकं कथ्यतां दुर्वारस्त-
 मरण्यवहिरदहद्विगदारुणं दुर्वचः । मा खिद्यस्व ततः प्रभृ-
 त्यनुदिनं तस्याः पतद्भिर्दृगोरम्भोभिः परिणद्धपल्लवघनच्छा-
 यस्तरुर्वर्धते ॥ ४५ ॥ स्वामी निःश्वसितेऽप्यसूयति मनोजि-
 त्रः सपत्नीजनः श्वशुरिङ्गितदैवतं नयनयोरीहालिहो यातरः ।
 तद्दूरादयमञ्जलिः किमधुना दृग्मङ्गिभावेन ते वैदग्ध्यमधुर-
 प्रपञ्चचतुर व्यर्थोऽयमत्र श्रमः ॥ ४६ ॥ आयातासि विमुञ्च
 वेपथुमरं दृष्टासि नो केनचिन्नीलं चोलमसुं विमुञ्च हरतु
 स्वेदं निर्शाथानिलः । इत्यन्तर्भयसन्नकण्ठमसकृद्यामीति तल्प
 गता जलयन्ती परिरम्यते सुकृतिमिः स्वैरं नवस्वैरिणी
 ॥ ४७ ॥ सत्रीडार्धनिरीक्षणं यदुभयोर्यदृत्तिसंप्रेषणं ह्यद्य श्वो
 मविता समागम इति प्रीतिप्रसादश्च यः । प्राप्ते कालसमा-
 गमे सरमसं यञ्जुम्बनालिङ्गनं तत्कामस्य फल तदेव सुरतं
 शेषा पशूनां स्थितिः ॥ ४८ ॥ इन्दुर्यत्र न निन्दते न मधुरं
 दूतीवचः श्रूयते नोच्छ्वासा हृदयं दहन्यगिशिरा नोपैति
 काश्यं वपुः । स्वाधीनामनुकूलिकां स्वगृहिणीमालिङ्ग्य य-
 त्सुप्यते तर्किं प्रेम गृहाश्रमव्रतमिदं कष्टं समाचर्यते

॥ ४९ ॥ चेत्यौरादपि गङ्गसे हिमरुचोरप्यर्चिषो लज्जसे
 भोर्गान्द्रादपि चेद्विमेषि तिमिरस्तोमादपि त्रस्यसि । चेतकुञ्जा-
 दपि दृयसे जनघटध्वानादपि क्षुम्यसि प्रायः पुत्रि हतासि
 हन्त भविता त्वत्तः कलङ्कः कुले ॥ ५० ॥ आः पाकं न
 करोपि पापिनि कथं पापी त्वदीयः पिता रण्डे जल्पसि किं
 तवैव जननी रण्डा त्वदीया स्वैसा । निर्गच्छ त्वरितं गृहा-
 दृहिरितो नेदं त्वदीयं गृहं हा हा नाथ ममाद्य देहि मरणं
 जारस्य भाग्योदयः ॥ ५१ ॥ कार्यं सत्यपि जातु याति न
 वहिर्नाप्यन्यमालोकते साध्वीरप्यनुकुर्वती गुरुजनं श्वश्रूं च
 शुश्रूषते । विषेम्म कुरुते च पत्युरधिक प्राप्ते निर्शाथे पुन-
 निर्दोषे सकले जने गन्निमुखा निर्याति रन्तुं विटैः ॥ ५२ ॥
 आकारेण गशी गिरा परभृतः पारावतश्रुम्बने हंसश्रमङ्गणे
 समं दयितया रत्यां प्रमत्तो गजः । इत्थं भर्तारि मे समस्त-
 युवतिश्लाघ्यैर्गुणैः सेविते क्षुण्णं नास्ति विवाहितः पतिरिति
 स्यान्नैप दोषो यदि ॥ ५३ ॥ ज्ञातं ज्ञातिजनैः प्रमृष्टमयशो
 दूरं गता धीरता त्यक्ता ह्रीः प्रतिपादितोऽप्यविनयः साध्वी-
 पदं प्रोज्जितम् । लुप्ता चोभयलोकसाधुपदवी दत्तः कलङ्कः
 कुले भूयो दूति किमन्यदस्ति यदसावद्यापि नागच्छति
 ॥ ५४ ॥ देहे दुर्ललितस्य देवरशिगोः स्फोटत्रणो दारुणो
 र्यातस्तेन वनस्पतित्वचमुपाहर्तुं मया गम्यते । दृष्यन्तु श्व-
 सितानि घर्मसलिलैः पत्राणि लुप्यन्तु वा वक्षो वा विलिखन्तु
 हन्त नखरैः क्रुद्धाः कपिश्रेणयः ॥ ५५ ॥ अम्ब श्वश्रु यदि
 त्वया हतशुकः सर्वधनीयस्तदा लौह पञ्जरमस्य दुर्नयवतो
 गाढान्तरं कारय । अद्यैतं वदरीनिकुञ्जकुहरे संलीनमन्वि-
 प्यती दद्य यन्न भुजङ्गमेन तदतिश्रेयः किमेमिः क्षतैः
 ॥ ५६ ॥ न्यस्तं पन्नगमूर्ध्नि पादयुगलं भक्तिर्विमुक्ता
 गुरोस्त्यक्ता प्रीतिरकारि किं न भवतो हेतोर्मया दुष्कृतम् ।
 अज्ञाना शतयातना नयनयोः कोऽपि क्रमो रौरवः
 कुम्भीपाकपराभवश्च मनसो युक्त त्वयि प्रस्थिते ॥ ५७ ॥
 नारीणां खलु बन्धुरन्वतमसं पाथोधरः सोदरः कुञ्जं नामिगृहं
 निगा सहचरी सेव्यः स्मरः ध्मापतिः । इत्थं चारुचकोरच-
 क्षलदृशां यासां मतिर्जायते तामामेव यगः सुधांशुघवलं
 तासां च सार्व्यं सदा ॥ ५८ ॥ हंसैः शैवलमञ्जरीति कवरी
 चक्षमिराकार्पिता वक्त्रे चन्द्रधिया चकोरवनिता चक्रे नखै-
 रक्रमम् । भृङ्गः पद्मजकोरकप्रतिभया वक्षोरुहो वीक्षितस्त-
 न्मातः करवै पुनर्न सरसीतोयावगाहोद्यमम् ॥ ५९ ॥

१ जलम् २ पतिः. ३ श्रेष्ठः. विलक्षणरतिक्रम इत्यर्थः.
 ४ कूपसवन्धिनी.
 ५ ७ सु० २० भा०

१ भगिनी. २ कदाचित्. ३ अनुकरण कुर्वाणा ४ विश्वामन्.
 ५ शयाने ६ क्रीडितुम्. ७ जारैः. ८ कोकिलः. ९ गमने.
 १० सबोधनपदम्. 'जातः' इति वा पाठः.

आस्तां विश्वसनं सखीषु विदितामिप्रायसारे जने तत्राप्य-
र्पयितुं दृश सुरुचिरां शक्नोमि न ब्रीडया । लोकोऽप्येष
परोपहासकुशलः सूक्ष्मेक्षितज्ञोऽप्यलं मातः क शरण ब्र-
जामि हृदये जीर्णोऽनुरागानलः ॥ ६० ॥ कार्येणापि विल-
म्बन परगृहे श्वश्रून् संमन्यते शङ्कामारचयन्ति यूनि भवन
प्राप्ते मिथो यातरः । वीथीनिर्गमनेऽपि तर्जयति च क्रुद्धा
ननान्दा पुनः कष्टं हन्त मृगीदृशां पतिगृह प्रायेण कारा-
गृहम् ॥ ६१ ॥ एकान्ते वत नो गृहं शशिसुखोऽप्यन्या-
दृशो दृश्यते क्षिप्र साधय यातु पुत्रि स दिने भुक्त्वान्यमावा-
सकम् । श्वश्रवा सभ्रमिता किलेति बहुशः सप्रेरयन्त्या वधूः
पान्थं वीक्ष्य वभञ्ज सखितमुखी सैवार्थसिद्धोदनम् ॥ ६२ ॥
एते वारिकणाः किरन्ति पुरुषान्वर्षन्ति नाम्भोगराः शैलाः
शाद्वलमुद्गमन्ति न सृजन्येते पुनर्नायकान् । त्रैलोक्ये
तरवः फलानि सुवते नैवारभन्ते जनान्धातः कातरमाल-
पामि कुलटाहेतोस्त्वया कि कृतम् ॥ ६३ ॥ सपत्कस्याद्य
तारा भवति तरलिता यत्पुरो नेत्रतारा दृष्टा केनाद्य काश्ची
यदमिमुखगता वेपते रत्नकाश्ची । उग्रः कस्याद्य तुष्टः सखि
यदनुमते कश्चिदुग्रोऽनुतापः स्नातं केनाद्य वेणीपयसि वि-
लुलिता यत्कृते कापि वेणी ॥ ६४ ॥ पश्यन्ति स्निग्धसुग्ध
प्रतिकलमधुरैर्मोहयन्त्यङ्गहारैः साकूतैर्मन्दहासैरपि परपुरुषा-
न्शश्वदानन्दयन्ति । चेष्टन्ते चेत एते किमपि परिचयाद्धार-
यिष्यन्ति तेषा प्राणान्को वेद लोके परजलजदृशा चित्त-
मत्यन्तलोलम् ॥ ६५ ॥ पृथ्वी तावन्निकोणा विपुलनदनदी-
ग्रावरुद्ध तदर्धं तत्राप्यर्धं शुवत्यः शिशुगतवयसो रोगिणो
योगिनश्च । त्याज्यास्तत्रापि मान्याः श्वशुरपितृमुखाः सन्ति
शेषाः कियन्तो मिथ्यावादो ममाय सुखरसुखरवः पुंश्चली
पुंश्चलीति ॥ ६६ ॥

पान्थसंकेतः ॥ आमेऽस्मिन्प्रस्तरप्राये न किंचित्पान्थ
विद्यते । पयोधरोन्नतिं दृष्ट्वा वस्तुमिच्छसि चेद्वस ॥ ६७ ॥
पान्थ मन्दमते किवा सतापमनुविन्दसि । पयोधरं समा-
शास्त्र येन शान्तिमवाप्नुयात् ॥ ६८ ॥ वीक्षितुं न क्षमा श्वश्रूः
स्वामी दूरतरं गतः । अहमेकाकिनी बाला तवेह वसतिः
कुतः ॥ ६९ ॥ त्वमिव पथिक^१ प्रियो मे विट्पिस्तोमेपु
गमयति क्लेशान् । किमितोऽन्यत्कुशलं मे संप्रति यत्पान्थ
जीवामि ॥ ७० ॥ किमिति कृगासि कृशोदरि कि तव

१ पापाणवद्वले, (पक्षे) पापाणतुल्ये २ आस्तरणादिकम्,
(पक्षे) समागमप्रतिबन्धकम् ३ मेधानामुन्नतिः, (पक्षे) स्तनयोरु-
न्नतिः. ४ मेघम्, (पक्षे) स्तनम्. ५ सन्धवप्रार्थना कुरु. ६ कान्त
७ वृक्षसमूहेषु.

परकीयवृत्तान्तैः । कथय तथापि मुदे मम कथयिष्यति
पान्थ तव जाया ॥ ७१ ॥ यदि गन्तासि दिगन्त पथिक
पतिस्तत्र संबोध्यः । नयनश्रवणविहीना कथमुपचर्या मयै-
कया जननी ॥ ७२ ॥ निबिडतमतमालमल्लिवल्लीविचकिल-
राजिविराजितोपकण्ठे । पथिक समुचितस्तवाद्य तीव्रे सवि-
तरि तत्र सरित्ते निवासः ॥ ७३ ॥ भो पान्थ पुस्तकधर
क्षणमत्र तिष्ठ वैद्योऽसि किं गणितशास्त्रविशारदोऽसि । केनौ-
षधेन मम पश्यति भर्तुरम्बा किं वागमिष्यति पतिः सुचिर-
प्रवासी ॥ ७४ ॥ एकाकिनी यदबला तरुणी तथाहमस्नि-
गृहे गृहपतिश्च गतो विदेशे । क याचसे तदिह वासमिय
वराकी श्वश्रूर्मान्धबधिरा ननु मूढ पान्थ ॥ ७५ ॥ रथ्या-
रजोरुणितधूसरिताङ्गयष्टेः कश्चित्पितुः स्मरसि पुत्रक निर्घृ-
णस्य । उक्त्वैवमङ्कगतयायतमायताक्ष्या पान्थस्त्रिया प्ररुदित
करुणं दिनान्ते ॥ ७६ ॥ भवनमिव मदीयं निर्जनः पान्थ
पन्थाः कुसुमशर इवास्मिस्तस्करा दुर्निवाराः । गृहप इव
पैतङ्गोऽप्येष यातो दिगन्तान्मदनसुभग भूयो नैव गन्तु
समीहे ॥ ७७ ॥ अहमिव दिनलक्ष्मीः प्रोषितप्राणनाथा त्व-
मिव पथिक पन्था मुक्तपान्थानुबन्धः । अयमपि परदेशः
सोऽपि यत्रासि गन्ता मदनमधुरमूर्ते किं वृथा सत्वरोऽसि
॥ ७८ ॥ यामिन्येषा बहलजलदैर्बद्धमीमान्धकारा निद्रां
यातो मम पतिरसौ क्लेशितः कर्मदुःखैः । बाला चाह मीन-
सिजभयात्प्राप्तगाढप्रकम्पा आमश्रोरैरयसुपहतः पान्थ निद्रां
जहीहि ॥ ७९ ॥ कुत्रायासीः किमिवमकरोः साहसं
पान्थ बन्धो यद्येतस्मिन्निवससि पुरे सावधानस्तदा स्याः ।
अत्रोत्तालाः कतिचिदबलाः सन्ति यासां विलासैरुपच्यन्ते
सपदि मदनव्याधयो दुर्निवाराः ॥ ८० ॥ इयं सुरतरं-
गिणी न पुनरत्र नौसगमो भवेत्तरणिमज्जनं पथिक नैव
पान्थागमः । निधाय हृदये सदा विपुलचारुकुम्भद्वयं सखे
घनघनागमे घर्नरसस्य पारं ब्रज ॥ ८१ ॥ वाणि-
ज्येन गतः स मे गृहपतिर्वातापि न श्रूयते प्रातस्त-
ज्जननी प्रसूततनया जामातृगेहं गता । बालाह नवयौ-

१ हर्षाय २ कक्षे पुस्तकधारिण पान्थ प्रति कस्याश्चित्का
मिन्याः स्वाभिप्रायसन्धिकोक्तिः. औपधप्रश्नेन श्वश्रवा अन्धत्वं सूचि-
तम् प्रोषितस्य पत्यु कदागमन भविष्यतीति प्रश्नेन सोऽपि गृहे
नास्तीति सूचितम् ३ गृहस्वामीव ४ सर्वं. ५ रात्रिः. ६ भय-
करगाढान्धकारा ७ कर्मजन्यैर्दुःखै श्रान्त इत्यर्थ ८ उक्तैर्हेतुभि-
र्भनसि जात यद्भव तस्मात्, (पक्षे) कामभयात् ९ सुराणा तरगिणी-
नदी इत्यर्थ १० उदकस्य. ११ वाणिज्यार्थं परदेश गतः.
१२ भर्ता.

वना निशि कथं स्यात्तव्यमसिन्गृहे सायं संप्रति वर्तते पथिकं हे स्थानान्तरं गम्यताम् ॥ ८२ ॥ रे रे पान्थ कुतो भवान्नगरतो वार्ता न चापि श्रुता वाढं ब्रूहि युवा पंयोद-समये हित्वा प्रिया जीवति । सत्य जीवति जीवतीति कथिता वार्ता मयापि श्रुता विस्तीर्णा पृथिवी जनोऽपि विविधः किं किं न संभाव्यते ॥ ८३ ॥ शून्य वेदम चिरायितो गृहपतिर्जाताधुना गर्वरी स्यातु नोचितमत्र गच्छ निभृतं लोकेरनालक्षितः । इत्थं लोलदृशा ह्यसावभिहितो दासीमुखे-नाध्वगः स्थित्वा किञ्चिदिव क्व यामि रजनी प्राप्तेत्युदीर्य स्थितः ॥ ८४ ॥ सर्तन्व्या वयमिन्दुसुन्दरमुखि प्रस्तावतोऽपि त्वया स्यादेवं यदि नाथ दास्यति विधिर्जातिसरत्वं मम । एकस्मिन्नपि जन्मनि प्रियतमे जातिसरत्वं कुतः प्राणाः पान्थ समं त्वयैव चलिताः काद्यापि जन्मैकता ॥ ८५ ॥ भ्रातः पान्थ पथि त्वया न पथिकः कश्चित्समासादितो वाले नैकगतानि कीदृश इति प्रस्यायतां वल्लभः । यं दृष्ट्वा प्रमदाजनस्य भवतः स्फारे सुदा लोचने स ज्ञेयो दयितो ममेति पथिकायावेद्य मोहं गता ॥ ८६ ॥ सो पान्थ त्वरितोऽसि तिष्ठ निमिष किञ्चिद्ददामो वयं मार्गोऽयं पुरतो द्विधा खलु भवेद्द्वैमेन नो गम्यताम् । तत्रास्ते सहकार-कोमलतरोर्मूले प्रपापालिका तस्या लोचनवागुरानिपतितो न त्वं पुनर्यास्यसि ॥ ८७ ॥ नाथो मे विर्षणिं गतो न गणय-त्येषा सपत्नी च मा त्यक्त्वा मामिह पुंषिणीति गुरवः प्राप्ता गृहाम्यन्तरम् । शून्यामात्रसहायिनी परिजनः श्रान्तो न मां सेवते स्वामिर्नागमलालनीय रजनीं लक्ष्मीपते रक्ष माम् ॥ ८८ ॥

वेद्यागर्हणम् ।

वेद्यासौ मदनज्वाला रूपेन्धनसमेधिता । कामिभिर्यत्र ह्यन्ते यौवनानि घनानि च ॥ १ ॥ अयं च सुरतज्वाला कामाग्निः प्रणयेन्धनः । नराणां यत्र ह्यन्ते यौवनानि घनानि च ॥ २ ॥ इह सर्वस्वफलिनः कुलपुत्रमहाद्रुमाः । निष्फ-लत्वमलं यान्ति वेद्याविहगमक्षिताः ॥ ३ ॥ घनागा कैतवस्त्रेहो वितथैश्चित्तोषणम् । एकमप्यस्ति नात्मासु

१ सत्यम् २ वर्षाकाले ३ चिरकाल दूरगत ४ अदृष्टः ५ उक्त्वा ६ गोष्ठीप्रसङ्गेन ७ वामभागेन ८ लोचनमेव वागुरा मृगबन्धिनी जालमित्यर्थः ९ पण्यवीथिका १० रजस्वला ११ आगमेन वेदेन लालनीय स्तुत्यः (पक्षे) आगमेन लालनीयः १२ रजनी व्याप्येत्यर्थः १३ वाराहना १४ रूपमेवेन्धन काष्ठं तेन सम्यक्प्रदीप्ताः १५ कपटलेहः १६ अमत्यगोष्ठीभिः

कथं वेद्यासमा वयम् ॥ ४ ॥ कष्ट जीवति गणिका गण-कोऽपि च राजसेवको वैद्यः । दिवसे दिवसे मरणं परस्य यच्चित्तरञ्जन वृत्तिः ॥ ५ ॥ न पर्वताग्रे नलिनी प्ररोहति न गर्दभा वाजिधुरं वहन्ति । यथाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयो न वेगजाताः शुचयस्तथाङ्गनाः ॥ ६ ॥ हारहीर-कहिरण्यभूषणैस्तोषमेति गणिका धनैषिणी । प्रेमकोमलक-टाक्षवीक्षितैरेव जीवति कुलाङ्गनाजनः ॥ ७ ॥ एता हसन्ति च रुदन्ति च वित्तहेतोर्विश्वासयन्ति पुरुषं न च विश्वसन्ति । तस्मान्नेरेण कुलशालसमन्वितेन वेद्याः श्मशानघटिका इव वर्जनीयाः ॥ ८ ॥ जात्यन्धाय च दुर्मुखाय च जराजीर्णा-खिलाङ्गाय च ग्रामीणाय च दुष्कुलाय च गलत्कुष्ठामि-भूताय च । यच्छन्तीषु मनोहर निजवपुर्लक्ष्मीर्लवश्रद्धया पण्यस्त्रीषु विवेककल्पलतिकाशस्त्रीषु रज्येत कः ॥ ९ ॥ केगः कुन्दमिषाटिवोपहसति द्रव्यैर्विहीनाङ्गनान्यूनं ग्रन्थि-घनं विलोकितुमिवोद्गीवस्तनस्तिष्ठति । प्रेमच्छेदकृपाणवह्नि-सुममा रोमालिरालम्बते यस्याः सा कथमस्तु चेतसि चम-त्काराय वाराङ्गना ॥ १० ॥ वाप्यां स्नाति विचक्षणो द्विजवरो मूर्खोऽपि वर्णाधमः फुलां नाम्यति वायसोऽपि हि लता या नामिता बर्हिणा । ब्रह्मक्षत्रविशस्तरन्ति च यथा नावा तथैवतरे त्व वापीव लतेव नौरिव जनं वेद्यासि सर्वे मज ॥ ११ ॥

अष्टनायिकाः ।

स्वाधीनपतिका ॥ यदपि रतिमहोत्सवे नकारो यदपि करेण च नीविधारणानि । प्रियसखि पतिरेष पार्श्व-देशं तदपि न मुञ्चति तत्किमाचरामि ॥ १ ॥ मा गर्वसुद्वह कपोलतले चकास्ति कान्तस्वहस्तलिखिता मम मञ्जरीति । अन्यापि किं न सखि भाजनमीदृशानां वैरी न चेद्भवति वेपथुरन्तरागः ॥ २ ॥ अस्माकं सखि वाससी न रुचिरे प्रैवेयक नोज्ज्वलं नो वक्रा गतिरुद्धतं न हसितं नैवास्ति कश्चिन्मदः । किं त्वन्येऽपि जना वदन्ति सुभगोऽप्यस्याः पतिर्नान्यतो दृष्टिं निक्षिपतीति विश्वमियता मन्यामहे दुःखि-तम् ॥ ३ ॥ श्वश्रूः पश्यति नैव पश्यति यदि भ्रूमङ्गवके-क्षणा मर्मच्छेदपटु प्रतिक्षणमसौ ब्रूते नानन्दा वचः । अन्यासामपि किं ब्रवीमि चरितं स्मृत्वा मनो वेपते कान्तः

१ धनेच्छावती २ श्मशानस्थिता घटिका घटयो घटा इति यावत् । एता यथा अन्यद्व्यास्तथैव ता वर्जनीया इति भावः ३ जन्मनान्धाय ४ ग्राम्याय ५ अपर्पयन्तीषु ६ लक्ष्मीलेगाशया ७ गणिकासु

स्निग्धदशा विलोकयति मामेतावदागः सखि ॥ ४ ॥ वक्त्रे-
स्याधरपल्लवस्य वचसो हास्यस्य लास्यस्य वा धन्यानामरवि-
न्दसुन्दरदशां कान्तस्तनोति स्तुतिम् । स्वप्नेनापि न गच्छति
श्रुतिपर्यं चेतःपर्यं दृक्पर्यं काप्यन्या दयितस्य मे सखि
कथं तस्यास्तु भेदग्रहः ॥ ५ ॥ स्त्रीयाः सन्ति गृहे गृहे
मृगदृशो यासां विलासकणत्काञ्चीकुण्डलहेमकङ्कणभ्रूणत्कारो
न विश्राम्यति । को हेतुः सखि कानने पुरपथे सौधे सखी
सनिधौ भ्राम्यन्ती मम वल्लभस्य परितो दृष्टिर्न मा सुञ्चति
॥ ६ ॥ सन्त्येव प्रतिमन्दिरं युवतयो यासां सुधासागरस्रोतः-
स्यूतसरोजसुन्दरचमत्कारा दृगोर्विभ्रमाः । चित्र किं तु वि-
चित्रमन्मथकलावैगद्यहेतोः पुनर्विन्त चित्तहरं प्रयच्छति
युवा मय्येव किं कारणम् ॥ ७ ॥ एतत्किं प्रणयिन्यपि प्रण-
यिनी यन्मानिनी जायते मन्ये मानविधौ भविष्यति सुख
किञ्चिद्विशिष्ट रसात् । वाञ्छा तस्य सुखस्य मेऽपि हृदये
जागर्ति नित्य पर स्वप्नेऽप्येष न मेऽपराध्यति पतिः कुप्यामि
तस्मै कथम् ॥ ८ ॥ मध्ये न क्रशिमा स्तने न गरिमा
देहे न वा कान्तिमा श्रोणौ न प्रतिमा गतौ न गरिमा नेत्रे
न वा वक्रिमा । लासे न द्रढिमा न वाचि पटिमा हास्ये
न वा स्फीतिमा प्राणेशस्य तथापि मज्जति मनो मय्येव
किं कारणम् ॥ ९ ॥

खण्डिता ॥ वक्षः किमु कलशाङ्कितमिति किमपि प्रष्टु-
मिच्छन्त्याः । नयनं नवोदसुदृशः प्राणेशः पाणिना पिदधे
॥ १० ॥ सत्यमेव गदितं त्वया विभो जीव एक इति
यत्पुरावयोः । अन्यदारनिहिता नखत्रणास्तावके वपुषि पीड-
यन्ति माम् ॥ ११ ॥ सव्यलीकमवधीरितखिन्नं प्रस्थितं
सपदि कोपपदेन । योषितः सुहृदिव स रणद्धि प्राणना-
थममिवाप्यनिपातः ॥ १२ ॥ शङ्किताय कृतवाष्प-
निपातामीर्ष्या विमुखितां दयिताय । मानिनीममि-
सुखाहितचित्तां शसति स घनरोमविभेदः ॥ १३ ॥ वक्षो-
जचिहितसुरो दयितस्य वीक्ष्य दीर्घं न निश्चसति जल्पति
नैव किञ्चित् । प्रातर्जलेन वदन परिमार्जयन्ती वाला वि-
लोचनजलानि तिरोदधाति ॥ १४ ॥ कान्त निरीक्ष्य वल-
याङ्कितकण्ठदेश मुक्तास्तया परमिया परुषा न वाचः ।
दृतीसुखे मृगदृशा स्वलदम्बुपूरा दूरात्पर निदधिरे नयना-
न्तपाताः ॥ १५ ॥ भवतु विदितं व्यर्थालापैरलं प्रिय गम्यतां
तनुरपि न ते दोषोऽस्माक विधिस्तु पराच्युखः । तव यदि
तथा रूढ प्रेम प्रपन्नमिमा दशां प्रकृतितरले का नः पीडा
गते हतजीविते ॥ १६ ॥ उरस्तव पयोधराङ्कितमिदं कुतो
मे क्षमा ततो मयि विधीयतां वसु पुरा यदङ्गीकृतम् ।

इति प्रचलचेतसः प्रियतमस्य वारस्त्रिया कणत्कनककङ्कणं
करतलात्समाकृष्यते ॥ १७ ॥ जातस्ते निशि जागरो मम
पुनर्नेत्राम्बुजे शोणिमा निःपीत भवता मधु प्रवितत व्याधू-
र्णितं मे मनः । भ्राम्यद्भृङ्गघने निकुञ्जभवने लब्धं त्वया
श्रीफलं पक्षेषुः पुनरेष मां बहुतरैः क्रूरैः शरैः कृन्तति
॥ १८ ॥ प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता निर्निद्रता चक्षुषोर्म-
न्दाया मम गौरवं व्यपहत प्रोत्पादितं लाघवम् । किं तद्यन्न
कृतं त्वया रमण भीर्मुक्ता मया गम्यता दुःखं तिष्ठसि
यच्च पथ्यमधुना कर्तासि तच्छोष्यसि ॥ १९ ॥ लाक्षा-
लक्ष्म ललाटपट्टफलके केयूरमुद्रा गले वक्त्रे कज्जलकालिमा
नयनयोस्ताम्बूलरागोऽपरः । दृष्टा कोपविधायि मण्डनमिदं
प्रातश्चिरं प्रेयसो लीलातामरसोदरे मृगदृशः श्वासाः समाप्तिं
गताः ॥ २० ॥ कान्तं वीक्ष्य विपक्षपक्षमलदृशः पादाम्बुजा-
लक्तकैरालिसाननमानतीकृतसुखी चित्रार्पितेवाभवत् । रूक्षं
नोक्तवती न वा कृतवती निश्वासकोष्णे दृशौ प्रातर्मङ्गल-
मङ्गना करतलादादर्शमादर्शयत् ॥ २१ ॥

अभिसारिका ॥ भीतासि नैव भुजगात्पथि मद्भुजस्य
सङ्गे पुनः किमपि कम्पसुरीकरोषि । अम्भोधरध्वनिमिरक्षु-
मितासि तन्वि मद्वाचि साचिवदनासि किमाचरामि ॥ २२ ॥
इह जगति रतीशप्रक्रियाकौशलिन्यः कति कति न निशीथे
सुभ्रुवः सचरन्ति । मम तु विधिहताया जायमानस्त्रितायाः
सहचरि परिपन्थी हन्त दन्ताशुरेव ॥ २३ ॥ अम्भोजाक्ष्याः
पुरनवलताधाम्नि सकेतभाजश्चेतोनाथे चिरयति भृश मोह-
निद्रां गतायाः । स्वच्छं नाभीहृदवलयितं कान्तरलाशुजालं
तोयभ्रान्त्या पिबति हरिणी विस्मयं च प्रयाति ॥ २४ ॥
किमुत्तीर्णः पन्थाः कुपितभुजगीभोगविषमो विसोढा भूयस्यः
किमिति कुलपालीकदृगिरः । इति सारं सारं दरदलित-
शीतद्युतिरुचौ सरोजाक्षी शोणं दिशि नयनकोणं विकिरति
॥ २५ ॥ जनो दुर्लक्ष्योऽयं कुलममलिन वर्त्म विषमं पति-
श्छिद्रान्वेषी प्रणयिवचनं दुःपरिहरम् । अतः काचित्तन्वी
रतिविहितसकेतगतये गृहाद्धारंवार निरगमदथ प्राविशदथ
॥ २६ ॥ सितं वसनमार्पितं वपुषि नीलचोलभ्रमान्मया
मृगमदाशया मलयजद्रवः सेवितः । करेण परिवोधितः स्व-
जनशङ्कया दुर्जनः परं परमपुण्यतः सखि न लङ्घिता देहली
॥ २७ ॥ प्रत्यावृत्त्य यदि ब्रजामि भवन वाचां भवेत्प्रच्यवो
निर्गच्छामि निकुञ्जमेव यदि वा को वेद किं स्यादितः ।
तिष्ठामो यदि वा कचिद्वनतटे किं जातमेतावता मध्ये वर्त्म
कलानिधेः समुदयो जातः किमातन्यताम् ॥ २८ ॥ प्रातः
कङ्कण किं कदाप्यसि घनाश्लेषेषु विस्लेषितं दूरे किङ्किणि

किं कृताप्यसि रतारम्भे रणकारिणि । किं मञ्जीर वहिः
 कुतोऽप्यसि रहसत्याविगेहे मया संकेताच्चनि वद्वैरमिव
 यन्माख्यमालम्बसे ॥ २९ ॥ उत्क्षिप्तं करकङ्कणद्वयमिदं
 बद्धा दृढं मेखला यत्नेन प्रतिपादिता सुखरयोर्मञ्जीरयोर्म-
 कता । आरब्धे रभसान्मया प्रियसखि क्रीडामिसारोत्सवे
 चण्डालस्तिमिरावगुण्ठनपटक्षेपं विधत्ते विधुः ॥ ३० ॥ एषा
 जुष्टकदम्बनीपसुरमां काले घनोद्भासिते कान्तस्त्रालयमागता
 समदना हृद्य जलार्द्रालका । विद्युद्धारिदगर्जितः सचकिता
 त्वदर्शनाकाङ्क्षिणी पादां नूपुरलभ्यकर्दमधरो प्रक्षालयन्ती
 स्थिता ॥ ३१ ॥ मार्गं पङ्कचिते घनान्वतमसे निःशब्दसं-
 चारया गन्तव्या च मया प्रियस्य वसतिर्मुग्धेति कृत्वा
 मतिम् । आजानुद्वृतनूपुरा करतलेनाच्छाद्य नेत्रे भृगं कृच्छ्रे-
 णासपदस्थितिः स्वमवने पन्थानमम्यसति ॥ ३२ ॥
 छिद्रान्नेषणतत्परः प्रियसखि प्रायेण लोकोऽधुना रात्रिश्रापि
 घनान्वकारवहला गन्तुं न ते युज्यते । मा मैवं सखि
 वल्लभः प्रियतमस्तस्योत्सुका दर्शने युक्तायुक्तविचारणा यदि
 भवेत्क्षेहाय दत्तं जलम् ॥ ३३ ॥ दूती विद्युदुपागता सह-
 चरी रात्रिः सहस्रायिनी देवज्ञो दिगति स्तनेन जलदः
 प्रस्थानवेलां शुभाम् । वाचं माङ्गलिकीं तनोति तिमिरस्तो-
 मोऽपि जिह्वीरवेर्जातोऽयं दयितामिसारममयो मुग्धे विमुञ्च
 त्रयाम् ॥ ३४ ॥ द्वित्रैः कैलिसरोरुहं त्रिचतुरैर्धम्मिष्टमल्ली-
 श्रवं कण्ठान्मौक्तिकमालिकां च तदनु त्यक्त्वा पदैः पञ्चमिः ।
 अन्तः कान्तवियोगकातरतया दूरामिसारातुरा तन्वङ्गी
 निरुपायमध्वनि परं श्रोणीमर निन्दति ॥ ३५ ॥ ज्ञातः
 प्राणगणप्रयाणसमये प्राणाविनाशस्य मे कुर्याः स्थैर्यमपि
 क्षणं करुणया कण्ठस्थलेऽपि स्थितः । यावल्लोचननीरनि-
 र्मितनदीवन्वामिरन्यादृशं पन्थानं परिकल्पयामि भविता
 येनावयोर्वाञ्छितम् ॥ ३६ ॥ कान्ते कल्पपि वासराणि
 गमय त्वं मीलयित्वा दृशां सत्यं नाथ निमीलयामि नयने
 यावन्न शून्या दृशः । आयाता वयमागमिष्यसि सुहृद्वर्गस्य
 भाग्योदयैः संदेशं वद कस्तवामिलपितस्तीर्थेषु तोयाञ्जलिः
 ॥ ३७ ॥ उढामाम्बुदवर्धितान्वतमसि प्रभ्रष्टदिच्छण्डले
 काले यामिकजाप्रदुत्रसुमटव्याकीर्णकोलाहले । कर्णस्यासु-
 हृदार्णवान्बुवडवावहेर्यदन्तःपुरादायातासि तदन्बुजाक्षि कृ-
 तक्रं मन्ये भयं योषिनाम् ॥ ३८ ॥ पल्लीनामविपस्य पङ्क-
 जदृशां पर्वोत्सवामत्रणे जाते सद्यजना मियः कृतमहोत्साहं
 पुरः प्रस्थिताः । सव्याजं स्थितयोर्विह्वल गतयोः शुद्धान्त-
 मन्त्रान्तरे दूनोः स्त्रिन्नरूपोलयोर्विजयते कोऽप्येष कण्ठग्रहः
 ॥ ३९ ॥ लोलञ्चोलचमकृति प्रविलसत्काञ्चीलताङ्गकृति

न्यञ्चत्कञ्चुकवन्ववन्धुरचलद्वयोजकुम्भोन्नति । स्फूर्जद्दीधिति
 विस्फुरद्गति चलञ्चामीकरालकृति क्रीडाकुञ्जगृहं प्रयाति
 कृतिनः कस्यापि वाराङ्गना ॥ ४० ॥

कलहान्तरिता ॥ द्वारि चक्षुरधिपाणि कपोलौ जीवितं
 त्वयि कुतः कलहोऽस्याः । कामिनामिति वचः पुनरुक्तं
 प्रीतये नवनवत्वमियाय ॥ ४१ ॥ चक्रितहरिणलोललोच-
 नायाः क्रुधि तरुणारुणतारहारकान्ति । सरसिजमिदमाननं
 च तस्याः सममिति चेतसि संमद विधत्ते ॥ ४२ ॥ विर-
 मति कथनं विना न खेदः सति कथने समुपैति कापि लज्जा ।
 इति कलहमघोसुर्खा सखिम्यो लपितुमनालपितुं समाच-
 काङ्क्ष ॥ ४३ ॥ अनुनयति पतिं न लज्जमाना कथयति
 नापि सखीजनाय किञ्चित् । प्रसरति मलयानिले नवोद्धा
 वहति परंतु चिराय शून्यमन्तः ॥ ४४ ॥ प्रयच्छतोच्चैः
 कुसुमानि मानिनी विपक्षगोत्रं दयितेन लम्बिता । न किं-
 चिद्वृत्ते चरणेन केवलं लिलेख वाप्याकुललोचना भुवम्
 ॥ ४५ ॥ न वरीमरीति कवरीमरे मजो न चरीकरीति
 मृगनामिचित्रकम् । विजरीहरीति न पुरेव मत्पुरो विवरी-
 वरीति न च विप्रियं प्रिया ॥ ४६ ॥ तत्तद्वदत्यपि यथाव-
 सर हसत्यप्यालिङ्गनेऽपि न निषेधति चुम्बनेऽपि । किं तु
 प्रसादनमयादपि निहृतेन कोपेन कोऽपि विहितोऽद्य रसा-
 वतारः ॥ ४७ ॥ न तिर्यगवलोकितं भवति चक्षुरालोहितं
 वचोऽपि परुषाक्षर न च पदेषु संगच्छते । हिमार्तं इव
 वेपते सकल एव विन्वावरः प्रकामविनते भ्रुवौ युगपदेव
 भेदं गते ॥ ४८ ॥ मथ्यायाते सपदि नयनादुत्थितं चाटु
 वाक्यं बद्धा पाणी बहु निगदितं क्षालितं पादपद्मम् । दत्त्वा
 वीटीं सविनयमयोद्दीजितं तालवृन्तैर्त्रैते कोपं कुवलयदृशो
 भूयसीं भक्तिरेव ॥ ४९ ॥ चरणपतनप्रत्याख्यानात्यसाद-
 पराञ्जुष्टे निभृतकितवाचारेत्युक्त्वा रुपा परुषीकृते । व्रजति
 रमणे निश्चस्योच्चैः स्तनस्थितहस्तया नयनसलिलच्छन्ना
 दृष्टिः सखीषु निवेशिता ॥ ५० ॥ स्फुटतु हृदयं कामः
 कामं करोतु तनुं तनुं न सखि चटुलप्रेम्णा कार्यं पुनर्दयि-
 तेन मे । इति सरमसं मानोद्रकादुदीर्य वचन्या रमणप-
 दवीं सारङ्गाभ्या ससंभ्रममीक्षिता ॥ ५१ ॥ पयःपीठं दत्ते
 त्वरितमभिषेत्त न च वचः समाजामावृत्ते शिगसि न वि-
 धत्ते च मिलनम् । इति स्वान्ते गोपायितनिविडकोपा
 प्रतिपदं कृगोर्दयार्थ्या प्रियमहह पर्याकुलयति ॥ ५२ ॥
 पुरस्तन्व्या गोवत्सलनचक्रितोऽहं नतमुखः प्रवृत्तो वैलम्ब्या-
 क्तिमपि लिखितुं देवहनकः । स्फुटो रेन्वान्यामः कथमपि
 स तादृक्परिणतो गता येन व्यक्तं पुनरवययैः मेव तरुणी

॥ ५३ ॥ ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरुणगण्डस्थलरुचा मन-
स्विन्या रोषप्रणयरभसाद्गदगिरा । अहो चित्र चित्रं स्फुट-
मिति निगद्याश्रुकल्पं रूपा ब्रह्मास्त्रं मे शिरसि निहितो वाम-
चरणः ॥ ५४ ॥ चल चेतः पुसा सहजसरलाः पङ्कजदशो
भवत्येव क्रोधः क्वचिदपि कदाचित्तरुणयोः । दहेदङ्गं भृङ्गी
विधुरपि विदध्यात्परिभव सारो मां मश्रीयादिति किमपि
नाज्ञासिपमहम् ॥ ५५ ॥ आनन्द क्वचिदश्च सुख हृदयं
चातुर्यं धैर्यं त्वया स्थेय केति विचार्यतां रसिकते निर्याहि
पर्याकुला । रक्ताम्भोजपरीतपट्पदनदत्पक्षोपमानक्षमक्षुभ्यत्प-
क्षमचलाचलेक्षणयुग पश्यामि तस्या मुखम् ॥ ५६ ॥ मानम्लान-
मना मनागपि नतं नालोकते वल्लभ निर्याते दयिते निरन्त-
रमियं वाला परं तप्यते । आनीते रमणे बलात्परिजनैर्मौनं
समालम्बते धत्ते कण्ठगतानसूत्रिप्रयतमे निर्गन्तुकामे पुनः
॥ ५७ ॥ आयस्ता कलहं पुरेव कुरुते न संसने वाससो भुञ्जन्
रतिस्वण्ण्यमानमधरं धत्ते न केशग्रहे । अज्ञान्यर्पयति स्वय
भवति नो वामा हठालिङ्गने तन्व्या शिक्षित एष सप्रति
कुतः कोपप्रकारोऽपरः ॥ ५८ ॥ एकत्रासनसस्थितिः परि-
हृता प्रत्युद्गमाद्दूरतस्ताम्बूलानयनच्छलेन रभसाश्लेषोऽपि
सविधितः । आलापोऽपि न मिश्रितः परिजनं व्यापारयन्त्या-
न्तिके कान्तं प्रत्युपचारतश्चतुरया कोपः कृतार्थीकृतः ॥ ५९ ॥
आशङ्क्य प्रणतिं पटान्तपिहितौ पादौ करोत्यादराब्जाजे-
नागतमावृणोति हसित न स्पष्टमुद्गीक्षते । मय्यालापवति
प्रतीपवचन सख्या सहाभाषते तन्व्यास्तिष्ठतु निर्भरप्रण-
यिता मानोऽपि रम्योदयः ॥ ६० ॥ दूरादुत्सुकमागते
विवलित समापिणि स्फारितं संश्लिष्यत्यरुणे गृहीतवसने
कोपाश्वितभ्रूलतम् । मानिन्याश्ररणानतिव्यतिकरे वाष्पाम्बु-
पूर्णक्षेप चक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुरं जातागसि प्रेयसि ॥ ६१ ॥
तारल्यं मुखमेलने न च वचोवैदग्ध्यमन्यादृश न भ्रूमङ्ग-
परिग्रहो न च रहःप्रश्लेऽपि मौनस्थितिः । एवं सप्रति त-
वर्षते तु सुदृशः कोपस्तु मद्गस्तुनि स्वाधीनेऽपि पुरेव
पङ्कजदशो यन्न प्रभुत्वग्रहः ॥ ६२ ॥ शोण वीक्ष्य मुख
विचुम्बितुमहं यातः समीपं ततः पादेन प्रहृत तया सपदि
तं धृत्वा सहासे मयि । किञ्चित्तत्र विधातुमक्षमतया वाष्पं
त्यजन्त्याः सखे ध्यातश्चेतसि कौतुकं वितनुते कोपोऽपि
वामश्रुवः ॥ ६३ ॥ सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योप-
देश विना नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनावक्रोक्तिसंसूचनम् ।
स्वच्छैरच्छकपोलमूलगलितैः पर्यस्तनेत्रोत्पला वाला केवल-
मेव रोदिति छुठछोलालकैरश्रुभिः ॥ ६४ ॥ एकस्मिन्वायने

विर्षक्षरमणीनामग्रहे सुग्धया सद्यः कोपपरिग्रहग्लपितया
चाटूनि कुर्वन्नपि । आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूर्ण्णी स्थित-
स्तत्क्षणं मा भूत्सुप्त इवेत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वीक्षितः
॥ ६५ ॥ तल्पोपान्तमुपेयुपि प्रियतमे वकीकृतग्रीवया काकु-
व्याकुलवाचि साचिहसितस्फूर्जत्कपोलश्रिया । हस्तन्यस्त-
करे पुनर्मृगदृशा लाक्षारसक्षालितप्रोष्ठीपृष्ठमयूखमासलरुचो
विस्फारिता दृष्टयः ॥ ६६ ॥ भ्रूभेदो रचितश्चिरं नयनयो-
रभ्यस्तमाभीलनं रोद्धुं शिक्षितमादरेण हसित मौनेऽभियोगः
कृतः । धैर्यं कर्तुमपि स्थिरीकृतमिदं चेतः कथंचिन्मया बद्धो
मानपरिग्रहे परिकरः सिद्धिस्तु दैवे स्थिता ॥ ६७ ॥ न ब्रूते
परुषा गिरं वितनुते न भ्रूयुगं भङ्गुरं नोत्तंसं क्षिपति क्षितौ
श्रवणतः सा मे स्फुटेऽप्यागसि । कान्ता गर्भगृहे गवाक्ष-
विवरव्यापारिताक्ष्या वहिः सख्या वक्रमभिप्रयच्छति परं
पर्यश्रुणी लोचने ॥ ६८ ॥

विप्रलब्धा ॥ उत्तिष्ठ दूति यामो यामो यातस्तथापि ना-
यातः । यातः परमपि जीवेजीवितनाथो भवेस्तस्याः ॥ ६९ ॥
निःस्नेह निष्करण निस्त्रप निर्निमित्तं मद्बन्धक त्वमपि सं-
प्रति वक्षितः स्याः । इत्यक्षराणि लिखितानि समीक्ष्य क-
श्चित्संकेतकेतकदले नितरामताम्यत् ॥ ७० ॥ सकेतकेलि-
गृहमेत्य निरीक्ष्य शून्यमेणीदृशो निभृतनिःश्वसिताधरायाः ।
अर्धाक्षरं वचनमर्धविकासि नेत्रं ताम्बूलमर्धकवलीकृतमेव
तस्यौ ॥ ७१ ॥ कपटवचनभाजा केनचिद्धारयोपा सकल-
रसिकगोष्ठीवञ्चिका वक्षितासौ । इति विहसति रिङ्गद्भृङ्गवि-
क्षिप्तचक्षुर्विकचकुसुमकान्तिच्छन्नना केलिकुञ्जः ॥ ७२ ॥
नायातो यदि निर्दयः सखि शठस्त्व दूति किं दूयसे स्व-
च्छन्दं बहुवल्लभः स रमते किं तत्र ते दूषणम् । पश्याद्य
प्रियसगमाय दयितस्याकृष्यमाणं गुणैरुत्कण्ठार्तिभरादिव
स्फुटदिदं चेतः स्वयं यास्यति ॥ ७३ ॥ शून्यं कुञ्जगृह
निरीक्ष्य कुटिलं विज्ञाय चेतोभुवं दूती नापि निवेदिता स-
हचरी पृष्ठापि नो वानया । शंभो शंकर चन्द्रशे-
खर हर श्रीकण्ठ शूलिञ्जिव त्रायस्वेति परंतु पङ्कजदृशा
भर्गस चक्रे स्तुतिः ॥ ७४ ॥ तर्कि कामपि कामिनीमभि-
सृतः किंवा कलाकेलिभिर्वद्धो बन्धुभिरन्धकारिणि वनो-
पान्ते किमु आम्यति । कान्तः क्लान्तमना मनागपि पथि
प्रस्थातुमेवाक्षमः संकेतीकृतमञ्जुवञ्जुललाकुञ्जेऽपि यन्ना-
गतः ॥ ७५ ॥ सास्त्रे मा कुरु लोचने विगलति न्यस्त
शलाकाङ्गनं तीव्रं निःश्वसितं निवर्तय नवास्ताम्यन्ति
कण्ठस्रजः । तल्पे मा लुठ कोमलाङ्गि तनुतां हन्ताङ्ग-

रागोऽश्रुते नातीतो दयितोपयानसमयो मा सान्यथा मन्यथाः ॥ ७६ ॥ अन्यत्र व्रजतीति का खलु कथा नाप्यस्य तादृक्सुहृद्यो मां नेच्छति नागतश्च हहहा कोऽय विधेः प्रक्रमः । इत्यल्पेतरकल्पनाकवलितखान्ता निगान्तान्तरे वाला वृत्तविवर्तनव्यतिकरा नामोति निद्रां निशि ॥ ७७ ॥ दत्त्वा धैर्यमुजंगमृर्क्षिं चरणबुलङ्घ्य लज्जानदीमङ्गीकृत्य घनान्धकारपटलं तन्व्या न दृष्टः प्रियः । संतापाकुलया तथा च परितः पाथोधरे गर्जति क्रोधाक्रान्तकृतान्तमत्त-महिषभ्रान्त्या दृगौ योजिते ॥ ७८ ॥ आलीभिः शपथैरनेककपटैः कुञ्जोदर नीतया शून्यं तच्च निरीक्ष्य विश्रुमितया न प्रस्थितं न स्थितम् । न्यस्ताः किंतु नवोदनीर जहगा कुञ्जोपकण्ठे रूपा तादृग्भृङ्गकदम्बडम्बरचमत्कार-स्पृशो दृष्टयः ॥ ७९ ॥

प्रोपितभर्तृका ॥ अर्पयति प्रतिदिवसं प्रियस्य पथि लोचने वाला । निक्षिपति कमलमालाः कोमलमिव कर्तुमध्वानम् ॥ ८० ॥ आकस्मिकसितमुखीषु सखीषु विज्ञा विज्ञास्वपि प्रणयनिह्ववमाचरन्ती । तत्रैव रङ्गनयना नयनारविन्दमस्पन्दमाहितवती दयिते गतेऽपि ॥ ८१ ॥ विरहविदितमन्तः प्रेम विज्ञाय कान्तः पुनरपि वसु तस्मादेत्य मे दास्यतीति । मरिचनियममक्षणोर्न्यस्य वाष्पोदविन्दून्विमृजति पुरयोषिद्वारदेशोपविष्टा ॥ ८२ ॥ तां जानीथाः परिमितकथां जीवितं मे द्वितीयं दूरीभूते मयि सहचरे चक्रवाकीमिवैकाम् । गाढोत्कण्ठां गुरुषु दिवसेष्वेषु गच्छत्सु वालां जातां मन्ये शिशिरमथितां पद्मिनी वान्यरूपाम् ॥ ८३ ॥ माला वालाम्बुजदलमयी मौक्तिकी हारयष्टिः काञ्ची याते प्रभवति हरौ सुभ्रुवः प्रस्थितैव । अन्यद्रूमः किमपि धमनी वर्तते वा न वेति ज्ञातु बाहोरहह वलयं पाणिमूलं प्रयाति ॥ ८४ ॥ समर्प्य हृदि दारुणां मदनवेदनां भूयसीमनेन तव वर्त्मना प्रचलितः स मे वल्लभः । न वामदिशि शब्दितं किमिति बालया वायस त्वया मदनसारिके किमिति वा कृतं न क्षुतम् ॥ ८५ ॥ आदृष्टिप्रसरास्त्रियस्य पदवीमुद्वीक्ष्य निर्विण्णया विश्रान्तेषु पथिष्वहःपरिणतौ ध्वान्ते समुत्सर्पति । दत्त्वैक सशुचा गृहं प्रतिपद पान्थस्त्रियास्त्रिंश्लक्षणे मा भूदागत इत्यमन्दवलितग्रीवं पुनर्वाक्षितम् ॥ ८६ ॥ श्वश्रूः पद्मदल ददाति तदपि भ्रूसञ्ज्ञया गृह्यते सद्यो मर्मरशङ्कया न च तथा संस्पृश्यते पाणिना । यातुर्वाचि सुहृद्गणस्य वचसि प्रत्युत्तरं दीयते श्वासः किंतु न मुच्यते हुतवहकूरः कुरङ्गीदृशा ॥ ८७ ॥

वासकसञ्ज्ञा ॥ निजपाणिपल्लवतटस्खलनादभिनासिकाविवरमुत्पतितैः । अपरा परीक्ष्य शनकैर्मुमुदे मुखवासमास्यकमलश्वसनैः ॥ ८८ ॥ नेदं समीरितमकारि कला न चैयमित्याकुलाः कथमपि प्रथमार्धमहः । एवं विधेयमथ वाच्यमिदं मयेति शेष प्रियाः सुकृतिनामतिवाहयन्ति ॥ ८९ ॥ कृतं वपुषि भूपणं चिकुरधोरणी धूपिता कृता शयनसंनिधौ क्रमुकवीटिकासभृतिः । अकारि हरिणीदृशा भवनमेत्य देहत्विपा स्फुरत्कनककेतकीकुसुमकान्तिभिर्दुर्दिनम् ॥ ९० ॥ विदूरे केयूरे कुरु करयुगे रत्नवल्यैरल गुर्वी ग्रीवाभरणलतिकेयं किमनया । नवामेकामेकावलिमपि मयि त्वं विरचयेर्न पथ्यं नेपथ्यं बहुतरमनङ्गोत्सवविधौ ॥ ९१ ॥ श्वश्रूं स्वापयति च्छलेन च तिरोधत्ते प्रदीपाङ्कुरं धत्ते सौधकपोतपोतनिनदैः सांकेतिक चेष्टितम् । शश्वत्पार्श्वविवर्तिताङ्गलतिक लोलत्कपोलद्युति कापि कापि कराम्बुजं प्रियधिया तल्पान्तिके न्यसति ॥ ९२ ॥ चोलं नीलनिचोलकर्षणविधौ चूडामणिं चुम्बने याचिष्ये कुचयोः करार्पणविधौ काञ्चीं पुनः काञ्चनीम् । इत्थं चन्दनचर्चितैर्मृगमदैरङ्गानि सस्कुर्वती तत्किं यन्न मनोरथ वितनुते वारेषु वाराङ्गना ॥ ९३ ॥ दृष्ट्वा दर्पणमण्डले निजवपुर्भूषां मनोहारिणीं दीप्तार्चिःकपिश च मोहनगृहं त्रस्यत्कुरङ्गीदृशा । एवं नौ सुरत भविष्यति चिरादद्येति सानन्द्या कामं कान्तदिदृक्षया च ललिता द्वारेऽर्पिता दृष्टयः ॥ ९४ ॥ हार गुम्फति तारकान्तिरुचिरं मश्नाति काञ्चीलता दीपं न्यसति किंतु तत्र बहुल स्नेह न धत्ते पुनः । आलीनामिति वासकस्य रजनौ कामानुरूपा क्रिया साचिखेरसुखी नवोदसुमुखी दूरात्समुद्वीक्षते ॥ ९५ ॥ शिल्प दर्शयितुं करोति कुतुकात्कह्लारहारस्रज चित्रप्रेक्षणकैतवेन किमपि द्वार समुद्वीक्षते । गृह्णात्याभरण नवं सहचरीभूपाजिगीषामिषादित्थं पद्मदृशः प्रतीत्य चरितं खेराननोऽभूत्सरः ॥ ९६ ॥

उत्का ॥ अम्भोरुहाक्षि शमोश्चरणावाराधितौ केन । यस्यै विवलितवदना मदनकूतं विभावयसि ॥ ९७ ॥ सखि सं विजितो वीणावाद्यैः कयाप्यपरस्त्रिया पणितमभवत्ताभ्यां तत्र क्षपाललितं ध्रुवम् । कथमितरथा शेफालीषु स्खलत्कुसुमास्वपि प्रसरति नभोमध्येऽपीन्दौ प्रियेण विलम्ब्यते ॥ ९८ ॥ भ्रूमङ्गे रुचितेऽपि दृष्टिरधिक सोत्कण्ठमुद्वीक्षते रुद्धायामपि वाचि सस्मितमिदं दग्धाननं जायते । कार्कश्यं नमितेऽपि चेतसि तन्न रोमाङ्गमालम्बते

दृष्टे निर्वहणं भविष्यति कथं मानस्य तस्मिन्नेन ॥ ९९ ॥
 किं रुद्रः प्रियया कयाचिदथवा सख्या ममोद्वेजितः किंवा
 कारणगौरवं किमपि यन्नाद्यागतो बल्लभः । इत्यालोच्य मृगी-
 दृशा करतले विन्यस्य वक्राम्बुजं दीर्घं निःश्वसितं चिरं च
 रुदितं क्षिप्त्वा पुष्पस्रजः ॥ १०० ॥ यन्नाद्यापि समा-
 गतः पतिरिति प्रायः प्रपेदे परामित्थं चेतसि चिन्तयन्त्यपि
 सर्षी न व्रीडया पृच्छति । दीर्घं निःश्वसितं दधाति चकित
 न प्रेक्षते केवलं किञ्चित्पङ्कपलाण्डुपाण्डुररुचिं घन्ते कपो-
 लस्थलीम् ॥ १०१ ॥ आनेतुं न गता किमु प्रियसखी
 भीतो भुजगात्किमु क्रुद्धो वा प्रतिषेधवाचि किमसौ प्राणे-
 श्वरो वर्तते । इत्थं कर्णसुवर्णकैतकरजःपातोपघातच्छला-
 दक्ष्णोः कापि नवोढनीरजसुखी बाष्पोदकं मुञ्चति ॥ १०२ ॥
 ज्ञानं वारिद्वारिभिर्विरचितो वासो घने कानने शीतैश्च-
 न्दन्विन्दुमिर्मनसिजो देवः समाराधितः । नीता जागरण-
 त्रतेन रजनी व्रीडा कृता दक्षिणा तप्तं किं न तपस्तथापि
 स कथं नायाति नेत्रातिथिः ॥ १०३ ॥

वीरसनिर्देशः ।

भर्तुः पिण्डानृणकरो यशःकथमहापणः । सुराङ्गनास्वयं-
 ग्राहो रम्यः कालोऽयमागतः ॥ १ ॥ प्रायेण सुकरं दान
 प्रायेण सुकर तपः । प्राणानपेक्षी व्यापारः पुनर्वीरस्य दुः-
 करः ॥ २ ॥ मा भैष्ट नैते निर्वृतिशा नीलोत्पलदलत्विषः ।
 एते वीरावलोकित्या लक्ष्म्या नवनवभ्रमाः ॥ ३ ॥
 अग्निप्रन्तु मत्तेभकुम्भकूटादृहासिनः । एकदोर्दण्डशो-
 यिता मानोऽपि रथादिपु-
 विचलितं सभाषिणि स्फारितं सश्लिष्यत्यरुणे कुद्रेण
 कोपाश्वितभ्रूलतम् । मानिन्याश्चरणानतिव्यतिहृतो राजा
 पूर्णक्षेप चक्षुर्जातमहो प्रपञ्चचतुर जातागसि प्रेयसि
 तारल्यं मुखमेलने न च वचोवैदग्ध्यमन्यादृश न ॥ ६ ॥
 परिग्रहो न च रहःप्रश्नेऽपि मौनस्थितिः । एवं सप्र-
 कथ्यते तु सुदृशः कोपस्तु मद्रस्तुनि स्वाधीनेऽपि इव
 पङ्कजदृशो यन्न प्रमुत्वग्रहः ॥ ६२ ॥ शोणं वीक्ष्य शीतिप-
 विचुम्बितुमहं यातः समीपं ततः पादेन प्रहृत तथा ९ ॥
 तं धृत्वा सहासे मयि । किञ्चित्तत्र विधातुमक्षमतया द्वारी
 त्यजन्त्याः सखे ध्यातश्चेतसि कौतुक वितनुते कोपोऽ-
 वामभ्रुवः ॥ ६३ ॥ सा पत्युः प्रथमापराधसमये सख्योप-
 देश विना नो जानाति सविभ्रमाङ्गवलनावक्रोक्तिससूचनम् ।
 स्वच्छैरच्छकपोलमूलगतितैः पर्यस्तनेत्रोत्पला वाला केवल-
 मेव रोदिति लुठलोलालकैरश्रुभिः ॥ ६४ ॥ एकस्मिन्नायने

धृतधनुषि शौर्यशालिनि शैला न नमन्ति यत्तदाश्चर्यम् ।
 रिपुसञ्ज्ञकेषु गणना कैव वराकेषु काकेषु ॥ १३ ॥ जीव-
 नेव मृतोऽसौ यस्य जनो वीक्ष्य वदनमन्योन्यम् । कृतसु-
 खमङ्गो दूरात्करोति निर्देशमङ्गुल्या ॥ १४ ॥ रविमणिरपि
 निश्चेष्टः पादैस्तिग्मद्युतेर्मनाकपृष्टः । ज्वलतितरामिति को वा
 मन्यु सोढु क्षमो मानी ॥ १५ ॥ छिन्नेऽपि शस्त्रभिन्नेऽप्या-
 पत्पतितेऽपि निर्विशेषेऽपि । हनुमति कृतप्रतिज्ञे दैवमदैव
 यमोऽप्ययमः ॥ १६ ॥ लोकः शुभस्तिष्ठतु तावदन्यः
 पराङ्मुखानां समरेषु पुसाम् । पत्योऽपि तेषां न ह्रिया
 मुखानि पुरः सखीनामपि दर्शयन्ति ॥ १७ ॥ हा तात
 तातेति सवेदनार्तः कणच्छकृन्मूत्रकफानुलिसः । वरं मृतः
 किं भवने किमाजौ सदृष्टदन्तच्छदमीमवक्रः ॥ १८ ॥
 समूर्च्छितं ससुगसंप्रहारैः पश्यन्ति सुप्तप्रतिबुद्धतुल्यम् ।
 आत्मानमङ्गेषु सुराङ्गानां मन्दाकिनीमारुतवीजिताङ्गम्
 ॥ १९ ॥ कश्चिद्विषत्खड्गहृतोत्तमाङ्गः सद्यो विमानप्रभुता-
 सुपेत्य । वामाङ्गससक्तसुराङ्गनः स्वं नृत्यत्कवन्धं समरे
 ददर्श ॥ २० ॥ ते क्षत्रियाः कुण्डलिनो युवानः परस्परं
 सायकविक्षताङ्गाः । कुम्भेषु लम्बाः सुषुपुर्गजानां कुचेषु
 लम्बा इव कामिनीनाम् ॥ २१ ॥ भूरेणुदिग्धान्नवपारिजात-
 मालारजोवासितवाहुमध्याः । गाढं शिवाभिः परिरम्यमाणाः
 सुराङ्गनाश्लिष्टमुजान्तरालाः ॥ २२ ॥ सलीलयातानि न
 भर्तुरभ्रमोर्न चित्रमुच्चैःश्रवसः पदक्रमम् । अनुद्गतः संयति
 येन केनल वलस्य गन्तुः प्रशशंस शीघ्रताम् ॥ २३ ॥ को-
 ऽप्येष खण्डितशिरा विकसन्मुखश्रीः प्रारब्धताण्डवविधिः
 सुरकामिनीभिः । आलोक्यते निजकराभिनयानुरूपव्यापारि-
 तेक्षणनिवेदितसत्त्वसारः ॥ २४ ॥ स्त्रीषु प्रवीरजननी ज-
 ननी तवैव देवी स्वयं भगवती गिरिजापि यस्य । त्वद्दो-
 र्वशीकृतविशाखमुखावलोकनीडाविदीर्णहृदया स्पृहयावभूव
 ॥ २५ ॥ शस्त्रीकृतस्तरवरः कपिपुंगवेन लङ्केशवक्षसि मृ-
 णालमृदुः पपात । तत्र स्थितैश्च कुसुमैः कुसुमेषुरेनं सीता-
 वियोगविधुरं दृढमाजघान ॥ २६ ॥ दृष्टिस्तृणीकृतजगत्र-
 यसत्त्वसारा धीरोद्धता नमयतीव गतिर्धरित्रीम् । कौमा-
 रकेऽपि गिरिह्वरुता दधानो वीरो रसः किमयमेत्युतं दर्प
 एषः ॥ २७ ॥ अप्राकृतस्य चरितातिशयैश्च दृष्टैरत्यद्भुतै-
 रपहतस्य तथापि नास्या । कोऽप्येष वीरशिशुकाकृतिरप्र-
 नेयमाहात्म्यसारसमुदायमयः पदार्थः ॥ २८ ॥ समरवि-
 शालः । अद्भुतनिःपातभिन्नप्रतिनरपतिभिन्नाद्भास्वता बिम्बम-
 कण्ठस्य । वयमहह धराया पातयामः पताकावसनपवन-
 लालं वारि दिव्यापगायाः ॥ २९ ॥ वयसाः क्रोधारः

प्रतिशृणुत वद्धोऽञ्जलिरयं किमप्याकाङ्क्षामः क्षरति न तथा
वीरचरितम् । मृतानामस्माकं भवति परवश्यं वपुरिद
भवद्भिः कर्तव्यं नहि नहि पराचीनचरणम् ॥ ३० ॥
कपोले जानक्याः करिकलभदन्तद्युतिमुषि सरसोरं गण्डोङ्कु-
मरपुलकं वक्रकमलम् । सुदुः पश्यन्शृण्वन्रजनचरसेना-
कलकलं जटाजूटग्रन्थि द्रढयति रघूणां परिवृढः ॥ ३१ ॥
महासेनो यस्य प्रमदयमदंष्ट्रासहचरैः शैरुक्तो जीवन्द्विरि-
व शरजन्मा समभवत् । इमां च क्षत्राणां मुजवनमहादुर्ग-
विषमामयं वीरो धीमानजयदधिर्विशान्वसुमतीम् ॥ ३२ ॥
पुरोजन्मा नाद्य प्रभृति मम रामः स्वयमहं न पुत्रः पौत्रो
वा रघुकुलमुवां च क्षितिभुजाम् । अधीरं धीर वा कलयतु
जनो मामयमयं मया वद्धो दुष्टद्विजदमनदीक्षापरिकरः
॥ ३३ ॥ चापाचार्यस्त्रिपुरविजयी कार्तवीर्यो विजेयः शस्त्र-
व्यस्तः सदनमुदधिर्भूरियं हन्तकारः । अस्त्वैवैतत्किमु कृत-
वतो रेणुकाकण्ठवाधां वद्धस्पर्धस्तव परशुना लज्जते चन्द्र-
हासः ॥ ३४ ॥ अत्रैः स्वैरपि सयताग्रचरणो मूर्च्छा-
भिरामः क्षणे स्वाधीनत्रणिताङ्गशस्त्रनिचिते रोमोद्गमं वर्ण-
यन् । भन्नानुद्वलयन्निजान्परभटान्संतर्जयन्निष्ठुरं धन्यो
धाम जयश्रियः पृथुरणस्तम्भे पताकायते ॥ ३५ ॥
जन्मेन्दोरमले कुले व्यपदिशस्त्रद्यापि घत्से गदां मां दुःशा-
सनकोष्णशोणितसुराक्षीव रिपुं भाषसे । दर्पान्वो मधुकैटभ-
द्विषि ह्रावप्युद्धतं चेष्टसे मन्नासान्नपशो विहाय समर
पङ्केऽधुना लीयसे ॥ ३६ ॥ वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते दशमु-
खश्छिन्नैः शिरोमिः स्वयं यः पूजास्रजसुत्सुको घटयितु
देवस्य स्रद्धाङ्गिनः । सूत्रार्थी हरकण्ठसूत्रमुजगव्याकर्षणा-
योद्यतः साटोपं प्रमथैः कृतभ्रुकुटिमिश्लित्वान्तरे वारितः
॥ ३७ ॥ संतुष्टे तिसृणां पुरामपि रिपौ कण्डूलदोर्मण्डली-
क्रीडाकृतपुनःप्ररूढशिरसो वीरस्य लिप्सोर्वरम् । याञ्जादै-
न्यपरास्त्रि यस्य कलहायन्ते मिथस्त्व वृणु त्वं वृण्वित्यमितो
मुखानि स दशग्रीवः कथं वर्ण्यते ॥ ३८ ॥ भूमात्रं किय-
देतदर्णवमितं तत्साधितं हार्यते यद्वीरेण भवाद्देशेन वदति
त्रिःसप्तकृत्वो जयः । वीरोऽयं नववाहुरीदृशमिदं धोर च
वीरव्रतं तत्कोधाद्विरम प्रसीद् भगवज्जात्यैव पूज्योऽसि नः
॥ ३९ ॥ तात त्वं निजकर्मणैव गमितः स्वर्गं यदि स्वस्ति
ते त्रमस्त्वेकमिदं वधूहृत्किथां तातान्तिकं मा कृथाः ।
रामोऽहं यदि तद्भिः कतिपयैर्ब्रीडानमत्कंधरः सार्धं वन्धु-
जनैः सुरेन्द्रविजयी वक्ता स्वयं रावणः ॥ ४० ॥ त्वय्यर्धा-

सनमाजि किंनरगणोद्गीतैर्भवद्विक्रमैरन्तःसंभृतमत्सरोऽपि भ-
गवानाकारशुभौ कृती । उन्मीलद्भवदीयदक्षिणभुजारोमाञ्च-
विद्धोच्चरद्वाप्यैरेव विलोचनैरभिनयत्यानन्दमाखण्डलः ॥ ४१ ॥
शस्त्राशस्त्रिकथैव काननमगाद्गीर्वाणपाणिघमाः पन्थानो दिवि
संकुचन्ति वसुधा वन्ध्या न सूते भटान् । लक्ष्मीरप्यरवि-
न्दसौधवलमीनिर्व्यूहपर्यङ्किकाविश्रान्तैरलिभिर्न कुञ्जरघटाग-
ण्डोत्करैर्मोदते ॥ ४२ ॥ अस्त्रौघप्रसरेण रावणिरसौ यं
दुर्यशोभागिनं चक्रे गौतमशापयन्त्रितभुजस्थेमानमाखण्डलम् ।
कच्छागर्तकुलीरता गमयता वीर त्वया रावणं तत्संमृष्टमहो
विशल्यकरिणी जागर्ति सत्पुत्रता ॥ ४३ ॥ चत्वारो वय-
मृत्विजः स भगवान्कर्मापदेष्टा हरिः सङ्ग्रामाध्वरदीक्षितो
नैरपतिः पैती गृहीतव्रता । कौरव्याः पशवः प्रियापरिभव-
क्लेशोपशान्तिः फलं राजन्योपनिमन्त्रणाय रसति स्फीत य-
शो दुन्दुभिः ॥ ४४ ॥ अद्यारभ्य कठोरकार्मुकलताविन्यस्त-
हस्ताम्बुजस्तावन्न प्रकटीकरोमि नयने शोणे निमेषो-
दयात् । यावत्सायककोटिपाटितरिपुक्षमापालमौलिस्खल-
न्मल्लीमाल्यमिलत्परागपटलैरामोदिनी मेदिनी ॥ ४५ ॥ नो
तावत्कलयामि केलिकूपणे वामभ्रुवो लोचने तावन्न प्रण-
यावलीढमनसः पश्यामि मातुर्मुखम् । यावत्तारकुठारपात-
निपतत्प्रत्यर्थिपृथ्वीपतिभ्राम्यत्स्पर्णकिरीटवद्भशिरसो भ्राम्य-
न्ति नो फेरवः ॥ ४६ ॥ निःपीते कलशोद्भवेन जलधौ
गौरीपतेर्गङ्गाया होतुं हन्त वपुर्ललाटदहने यावत्कृतः प्र-
क्रमः । तावत्तत्र मया विपक्षनगरीनारीदृग्मोरोहद्वन्द्वप्र-
स्खलदस्रवारिपटलैः सृष्टाः पयोराशयः ॥ ४७ ॥ आज-
न्मत्रद्व्यचारी पृथुलभुजशिलास्तम्भविभ्राजमानज्याघातश्रे-
णिसंज्ञान्तरितवसुमतीचक्रजैत्रप्रशस्तिः । वक्षःपीठे घनास्त्र-
त्रणकिणकठिने संक्षुवानः पृषत्कान्प्राप्तो राजन्यगोष्ठीवन-
गजमृगयाकौतुकी जामदग्न्यः ॥ ४८ ॥ क्षुद्राः सन्नासमेते
विजहित हरयो भिन्नमत्तेभकुम्भा शुष्मद्देहेषु लज्जा दधति
परममी सायका निष्पतन्तः । सौमित्रे तिष्ठ पात्र त्वमसि
न हि रूपां नन्वह मेघनादः किञ्चित्संरम्भलीलानियमि-
तजलधिं राममन्वेषयामि ॥ ४९ ॥ अस्त्रज्वालावलीढप्रति-
वलयलघेरन्तरौर्वीयमाणे सेनानाथे स्थितेऽस्निग्धम पि-
तरि गुरौ सर्वधन्वीश्वराणाम् । कर्णालं संत्रमेण व्रज कूप
समरं मुञ्च हार्दिक्य शङ्कां ताते चापद्वितीये वहति
रणधुरं को भयखावकाशः ॥ ५० ॥ कृष्टा केशेषु मार्या
तव तव च पशोस्तस्य राजस्तयोर्वा प्रत्यक्षं भूपतीनां मम
भुवनपतेराज्ञया द्यूतदासी । तस्मिन्वैरानुबन्धे वद किमपकृतं

तेर्हता ये नरेन्द्रा बाहोर्वीर्यातिभारद्रविणगुरुपदं मामजि-
त्वैव गर्वः ॥ ५१ ॥

करुणारसनिर्देशः ।

अस्याः कुसुमशय्यापि कोमलाङ्गया रुजाकरी । साधि-
शेते कथं देवी ज्वलन्तीमधुना चिताम् ॥ १ ॥ सा-
क्षान्मघवतः पौत्रः पुत्रो गाण्डीवधन्वनः । सखीयो वा-
सुदेवस्य तं गृध्राः पर्युपासते ॥ २ ॥ असहायः सहायार्थी
मामनुध्यातवान्ध्रुवम् । पीड्यमानः शरैस्तीक्ष्णद्रौणद्रौणिक्र-
पादिभिः ॥ ३ ॥ मित ददाति हि पिता मित भ्राता मितं
सुतः । अमितस्य हि दातार भर्तार का न शोचति ॥ ४ ॥
अथ वद्वजटे रामे सुमन्त्रे गृहमागते । त्यक्तो राजा सुत-
त्यागादविश्वस्तैरिवासुमिः ॥ ५ ॥ देशे देशे कलत्राणि देशे
देशे च वान्धवाः । त देश नैव पश्यामि यत्र भ्राता
सहोदरः ॥ ६ ॥ प्रियस्य सुहृदो यत्र मम तत्रैव संभवः ।
भूयादमुष्य भूयोऽपि भूयासमनुसंचरः ॥ ७ ॥ विक्रन्त-
तीव र्मणि देह शोषयतीव मे । दहतीवान्तरात्मान
क्रूरः शोकाभिरुत्थितः ॥ ८ ॥ अविशीर्णकान्तपात्रे न-
व्यदशे सुसुखि संभृतस्नेहे । मद्देहदीपकलिके कथमुपया-
तासि निर्वाणम् ॥ ९ ॥ वत्स गच्छ मम वाचिकमेतद्रा-
मचन्द्रचरणे कथयेथाः । आवयोरिव भवेदनुरागो नाव-
योरिव विधिः प्रतिकूलः ॥ १० ॥ शैशावात्प्रभृति योषिता
प्रियैः सौहृदादपृथगाशयां प्रियाम् । छद्मना परिददामि
मृत्युवे सौनिको गृहशकुन्तिकामिव ॥ ११ ॥ शीलानि
ते चन्दनशीतलानि श्रुतानि भूमीतलविश्रुतानि । तथापि
जीर्णो पितरावतस्मिन्विहाय हा वत्स कथं प्रयासि
॥ १२ ॥ वनी सुनीनामटवी तरूणा दरी गिरीणां तु ग-
वेधितैव । अतः परं लक्ष्मण पक्ष्मलाक्षी प्राणा वहिर्भूय
गवेषयन्तु ॥ १३ ॥ अर्थो हि कन्या परकीय एव ता-
मद्य संप्रेष्य परिग्रहीतुः । जातो ममाय विशदः प्रकाम
प्रत्यर्पितन्यास इवान्तरात्मा ॥ १४ ॥ गृहिणीसचिवः सखी
मिथः प्रियशिष्या ललिते कलाविधौ । करुणाविमुखेन
मृत्युना हरता त्वां वद किं न मे हृतम् ॥ १५ ॥ अप-
हंसितवान्धवे त्वयां विहितं साहसमस्य तृष्णया । तदि-
हानपरा धिनि प्रिये सखि क्रोड्य करुणोज्जितक्रमः ॥ १६ ॥
विपिने क्व जटानिवन्धनं तव चेद क्व मनोहरं वपुः । अ-
नयोर्घटना विधेः स्फुटं तनु खड्गेन शिरीषकर्तनम् ॥ १७ ॥
मदेकपुत्रा जननी जरातुरा नवप्रसूतिर्वरटा तपस्विनी ।
गतिस्तयोरेयं जनस्तमर्दयन्नहो विधे त्वां करुणा रूपादि

न ॥ १८ ॥ मदर्थसदृष्टमृणालमन्धरः प्रियः कियद्दूर इति
त्वयोदिते । विलोकयन्त्या रुदतोऽथ पक्षिणः प्रिये स की-
दृग्भविता तव क्षणः ॥ १९ ॥ इयमियं मयदानवनन्दिनी
त्रिदशनाथजितः प्रसवस्थली । किमपर दशकधरगेहिनी
त्वयि करोति करद्वययोजनम् ॥ २० ॥ उत्खातदैवतमिवा-
यतनं सुरारेरस्ताचलान्तरितसूर्यमिवान्तरिक्षम् । हम्मीरभू-
भुजि गते सुरवेऽम विश्व पश्यामि हारमिव नायकरत्न-
शून्यम् ॥ २१ ॥ आदाय मासमखिलं स्तनवर्जमङ्गान्मा सुख
वागुरिक यामि कुरु प्रसादम् । सीदन्ति शम्पकवलग्रह-
णानभिज्ञा मन्मार्गवीक्षणपराः शिशवो मदीयाः ॥ २२ ॥
सद्यः पुरीपरिसरेऽपि शिरीषमृद्धी गत्वा जवात्रिचतुराणि प-
दानि सीता । गन्तव्यमस्ति कियदित्यसकृद्भुवाणा रामा-
श्रुणः कृतवती प्रथमावतारम् ॥ २३ ॥ हत्वा पतिं नृप-
मवेक्ष्य भुजङ्गदष्टं देशान्तरे विधिवशाद्गणिकासि जाता ।
पुत्रं पतिं समधिगम्य चितां प्रविष्टा शोचामि गोपगृहिणी
कथमद्य तक्रम् ॥ २४ ॥ अस्तंगते शशिनि सैव कुसुमद्वी-
मे दृष्टं न नन्दयति सखरणीयशोभा । इष्टप्रवासजनिता-
न्यवलाजनस्य दुःखानि नूनमतिमात्रसुदुःसहानि ॥ २५ ॥
यस्य त्वया व्रणविरोपणमिद्भुदीना तैलं न्यपिच्यत मुखे
कुशसूचिविद्धे । श्यामाकमुष्टिपरिवर्धितको जहाति सोऽप्य न
पुत्रकृतकः पदवीं मृगस्ते ॥ २६ ॥ दैवे परागवदनशालिनि
हेन्त जाते याते च संप्रति दिवं प्रति वन्धुरत्वे । कस्य मनः
कथयितासि निजामवस्था कः शीतलैः गमयिता वचनैस्तर्वा-
धिम् ॥ २७ ॥ सर्वेऽपि विस्मृतिपथं विषयाः प्रयाता विद्यापि
खेदकलिता विमुर्खावभूव । सा केवल हरिणशावकलोचना
मे नैवापयाति हृदयादधिदेवतेव ॥ २८ ॥ धृत्वा पदस्व-
लनभीतिवशात्कर मे यारूढवत्यसि शिलाशकल विवाहे ।
सा मा विहाय कथमद्य विलासिनि धामारोहतीति हृदयं
शतधा प्रयाति ॥ २९ ॥ भूमौ स्थिता रमण नाथ मनो-
हरेति सचोघनैर्यमधिरोपितवत्यसि चाम् । स्वर्गं गता कथ-
मिव क्षिपसि त्वमेणशावाक्षि त धरणिधूलिषु मामिदानीम्
॥ ३० ॥ कनकहरिण हत्वा रामो ययौ निजमाश्रमं जनक-
तनया प्राणेभ्योऽपि प्रियामविलोकयन् । दृढमुपगतैर्वाष्पा-
पूरैर्निमीलितलोचनो न विशति कुटीमाशातन्तुप्रणागभया-
दसौ ॥ ३१ ॥ अथेदं रक्षोभिः कनकहरिणच्छब्दविधिना
तथा ^१धृत्वा ^२पौषैर्व्यथयति यथा क्षालितमपि । जनस्थाने-

१ अयोध्यासमीपदेशे २ शिरीषकुसुमवत्कोमला ३ वार-
वारम् ४ पराङ्मुखे ५ खेदे ६ मनोव्यथाम् ७ श्रम-
सपादिता. < स्वर्गम् ९ कपटम्. १० आचरितम्. ११ दुष्टम्.

शुभ्ये कर्णकर्णार्यचरितैरपि श्रवा रोदित्यपि दैलति
वज्रस्य हृदयम् ॥ ३२ ॥ श्रुवं ध्वनो भावी जलनिधि-
नदीगैलसरिनामतो मृत्योः शीर्यत्कणलधुषु का जन्तुषु
कथा । तथाप्युच्चैर्वन्धुव्यसनजनितः कोऽपि विषयो विवेक-
श्रोन्मार्थो दहति हृदयं शोकदहनः ॥ ३३ ॥ अक्षचारि-
कृतामिमन्त्यहननप्रोद्धनतीव्रशुभः पार्थस्याकृतशत्रवप्रतिकृते-
रन्तः शुचा सुहृतः । कीर्णा वायुकर्यैः पतन्ति धनुषि
श्रीडाजडा दृश्यो हा वत्सेति गिरः स्फुरन्ति न पुन-
निर्यान्ति वक्राद्दहिः ॥ ३४ ॥ क्रोहं वृहि सखे स्वयं स
भगवानार्यः स क्रो गववः के यूयं वत नाथ नाथ
किमिदं दासोऽस्मि ते लक्ष्मणः । क्रान्तारं किमिहात्तहे
वत सखे देव्या गतिर्न्यते का देवी जनकाविराजतनया
हा जानकि कासि हा ॥ ३५ ॥ मध्याह्ने दववहिनोष्मस-
मये दंदद्वनानादिरः कृच्छान्निर्गतसुतृषं जलमथो वीक्ष्यै-
करक्षाक्षनम् । प्रेम्णा जीवयितुं मिथः पिवपिवत्सुचार्य
निथ्या पिवन्निरन्नास्त्रमपातवारि हरिणद्वन्द्वं विपन्नं वने
॥ ३६ ॥ हा मातस्त्वारितासि कुत्र किमिदं हा देवताः
काशिषो विक्रप्राणान्यतितोऽशनिर्दुतवहस्तेऽङ्गेषु दग्धे
दृगौ । इत्थं धर्मरम्यरुद्रकरुणाः पौराङ्गनानां गिरश्चित्रस्या-
नपि रोदयन्ति गतथा कुर्वन्ति मिर्त्तारपि ॥ ३७ ॥ यास्य-
त्यद्य शकुन्तलेति हृदयं संस्पृष्टसुत्कण्ठया कण्ठसन्मि-
तवाप्यवृत्तिकलुषश्चिन्ताजडं दर्शनम् । वैहृव्यं मम ताव-
दीदृशमपि ज्ञेहादर्ण्यौक्रमः पीञ्चन्ते गृहिणः कथं न
र्तनयाविश्लेषदु खैर्नवैः ॥ ३८ ॥ पातुं न प्रथमं व्यवसति
जलं शुष्मास्रपातेषु या नादत्ते प्रियमण्डनापि भवतां ज्ञेहेन
या पल्लवम् । आदौ वः कुमुमप्रनृत्तिसमये यस्या भवत्यु-
त्सवः सेयं याति शकुन्तला पतिगृहं सर्वैरनुजायताम्
॥ ३९ ॥ या केलिच्युतकेगलेगविषमां शय्यां न भजे पुरा
या जालान्तरनिर्गताककिरणद्योतादपि न्हायते । सेयं नि-
ष्टुरकाश्चंचितचित्तां देर्दाप्यमानानलां सस्तेरा भजते यदि
प्रियमुखं ज्ञेहस्य किं दुष्करम् ॥ ४० ॥ ध्वस्तः काव्यो-
रुमेरुः कविविपणिमहारत्तराशिर्विशार्णः शुष्कः गन्दौवसि-
न्धुः प्रलयनुपगतो वाक्यनाणिक्यकोशः । दिव्योक्तीनां नि-
धानं निवननुपगतं हा हता दिव्यवाणी वाणे गीर्वाणवाणी-
प्रणयिनि विविना शायिते दीर्घनिद्राम् ॥ ४१ ॥

अद्भुतरसनिर्देशः ।

तस्मिन्नुद्वे क्षणेनैव त्वरितो वानरध्वजः । सरथं सध्वजं
साथं मांष्ममन्तर्दवे गरैः ॥ १ ॥ रत्नभित्तिषु संक्रान्तैः
प्रतिविम्बशतैर्वृतः । ज्ञातो लङ्केश्वरः कृच्छ्रादाञ्जनेयेन त-
त्त्वतः ॥ २ ॥ चतुर्ध्वपि समुद्रेषु संध्यामन्वास्य तत्क्षणात् ।
कक्षाक्षिप्तं निगान्ते स्वे वाली पौलस्त्यमत्यजत् ॥ ३ ॥
न केनापि श्रुतं दृष्टं वारिणा वारि शुष्यति । अहो गोदा-
वरीवारा भवसिन्धुर्विशुष्यति ॥ ४ ॥ एष वन्ध्यासुतो
याति खेपुष्पकृतशेखरः । मृगतृष्णाम्मसि ज्ञातः गंग-
शङ्खधनुर्वरः ॥ ५ ॥ कस्यै किं कथनीयं कस्य मनःप्रत्ययो
भवति । रमयति गोपवैधूर्ता कुञ्जकुटीरे पर ब्रह्म ॥ ६ ॥
चित्रं कनकलतायां पल्लव एवामृतं सूते । कुमुमसमुद्रमस-
मये नो जाने किं परं भावि ॥ ७ ॥ अम्युजमम्युनि जातं
न हि दृष्टं जगत्तम्युजादम्यु । अधुना तद्विपरीतं चरणस-
रोजाद्विनिर्गता गङ्गा ॥ ८ ॥ जाता लता हि शैले जातु
लतायां न जायते शैलः । अधुना तद्विपरीतं कनकलतायां
गिरिर्द्वयं जातम् ॥ ९ ॥ कमलमनम्मसि कमले कुवलय-
मेतानि कनकलतिकायाम् । सा च सुकुमारसुमगेत्युत्पातप-
रम्परा केयम् ॥ १० ॥ चित्रं कनकलतायां शरदिन्दुस्तत्र
खज्जनद्वितयम् । तत्र च मनोजधनुषी तदुपरि गाढान्व-
काराणि ॥ ११ ॥ चित्रं महानेष वतावतारः क्व कान्ति-
रेषामिनवैव भङ्गिः । लोकोत्तरं वैर्यमहो प्रभावः काप्या-
कृतिर्नूतन एष सर्गः ॥ १२ ॥ स्थाणुः स्वयं मूलविहीन एव
पुत्रो विशालो रमणी त्वपर्णा । परोपनीतैः कुसुमैरजस्रं
फलत्वमाष्टं किमिदं विचित्रम् ॥ १३ ॥ किं क्रमिष्यति
किलैष वामनो यावदित्यमहसन्त दानवाः । तावदस्य न
नमो नमस्तले लङ्घितार्कशशिमण्डलः क्रमः ॥ १४ ॥ यु-
गान्तकालप्रतिसंहतात्मनो जगन्ति यस्यां सविकासमासत ।
तनो मसुस्तस्य न कैटभद्विपल्लपोवनाभ्यागमसंभवा सुदः
॥ १५ ॥ कथसुपरि कलापिनः कलापो विलसति तस्य
तलेऽष्टमीन्दुखण्डम् । कुवलययुगलं ततो विलोलं तिलकु-
सुमं तदधः प्रवालमस्मात् ॥ १६ ॥ विपुलेन सागरशयस्य
कुक्षिणा भुवनानि यस्य पपिरे युगक्षये । मदविभ्रमतसक-
लया पपे पुनः स पुरस्त्रियैकतनयैकया दशा ॥ १७ ॥
पश्चात्पभागमिह सासुषु संनिषण्णाः पश्यन्ति गान्तमनसा-

१ लदकेन. २ खमाकाशं तस्य पुष्पेण कृतः शेखरः शिरोभूषण येन.

३ मन्मराचिकोदके कृतमज्जन. ४ शशशङ्खकृतधनुर्वारी.

५ विश्वामः ६ स्त्री. ७ नुवर्णवह्या तत्तुल्यायामङ्गयथ्यान्.

८ पर्वततुल्यं स्तनद्वयमिति भावः.

१ अत्यन्तकर्यैः. २ पाषाण. ३ शीर्वनि. ४ नाश.

५ विवेकोन्मूलन. ६ अरण्यवासिन. ७ गृहसाश्रमिण.

८ कन्यावियोगद्वैः-

न्द्रतराशुजालम् । संपूर्णलव्वललनालपनोपमानमुत्सङ्गसङ्घि-
हरिणस्य हिमांशुमूर्तेः ॥ १८ ॥ इदं तावच्चित्रं यदवनि-
तले पार्वणशशी कलङ्कादुन्मुक्तः किमपि च तदन्तर्विल-
सति । प्रवालं माणिक्यं कुवलयदलं मन्मथधनुर्मनोवीणा-
वादध्वनिरिति महच्चित्रमधरम् ॥ १९ ॥ मूकारब्ध कमपि
वधिराः श्लोकमाकर्णयन्ति श्रद्धालुस्तं विलिखति कुंभिः श्ला-
घया वीक्षतेऽन्धः । अम्यारोहत्यहह सहसा पञ्जुरप्यद्रि-
ःशृङ्ग सान्द्रालस्याः शिशुभरणतो मन्दमायान्ति वन्ध्याः
॥ २० ॥ काकुत्स्थेन शिरसि यानि शतशस्त्रिन्नानि माया-
निधेः पौलस्त्यस्य विमानसीमनि तथा भ्रान्तानि नाकौक-
साम् । तान्येवास्य धनुःश्रमप्रशमनं कुर्वन्ति सीतापतेः क्री-
डाचामरडम्बरानुकृतिभिर्दोलायमानैः कचैः ॥ २१ ॥ किं
द्रुमो हरिमस्य विश्वसुदरे किवा फणानभोगिनः शेते यत्र
हरिः स्वयं जलनिधेः सोऽप्येकदेशे स्थितः । आश्रयं कल-
शोद्भवो मुनिरसौ यस्यैकहस्तेऽम्बुधिर्गण्डूपीयति पङ्कजीयति
फणी भृङ्गीयति श्रीपतिः ॥ २२ ॥ दोर्दण्डाश्वितचन्द्रशे-
खरधनुर्दण्डावभङ्गोद्यतदृङ्कारध्वनिरार्यवालचरितप्रस्तावना-
दिण्डिमः । द्राकपर्यस्तकपालसंपुटमिलद्ब्रह्माण्डभाण्डोदरभ्रा-
म्यत्पिण्डितचण्डिमा कथमहो नाद्यापि विश्राम्यति ॥ २३ ॥

हास्यरसनिर्देशः ।

जिह्वायाश्छेदन नास्ति न तालुपतनाद्भयम् । निर्विशेषेण
वक्तव्यं निर्लज्जः कौ न पण्डितः ॥ १ ॥ परान्न प्राप्य
दुर्बुद्धे मा प्राणेषु दयां कुरु । दुर्लभानि परान्नानि प्राणा
जन्मनि जन्मनि ॥ २ ॥ विना मद्य विना मास परस्त्रहरणं
विना । विना परापकारेण दिविरो दिवि रोदिति ॥ ३ ॥
पूर्वं चेटी ततो वेटी पश्चाद्भवति कुट्टिनी । सर्वोपायपरि-
भ्रष्टा वेद्या भवति तापसी ॥ ४ ॥ यदक्षिभ्रूलतापाङ्गैः
द्वियः कुर्वन्ति चापलम् । जघनेष्वेव तत्सर्वं पतत्यनपरा-
धिषु ॥ ५ ॥ केशलुध्वनसाम्येऽपि हन्त पश्यैतदन्तरम् ।
उपस्थाः कीटमश्नन्ति घृतमक्तं दिगम्बराः ॥ ६ ॥ सामगा-
यनपूतं मे नोच्छिद्यमधर कुरु । उत्कण्ठितासि चेद्भद्रे वाम
कर्णं दशस्र मे ॥ ७ ॥ मसाङ्गुलिर्वकोड्ढावी बालशौची
तथा हिही । धारावती चक्रवती पडेते पुरुषाधमाः ॥ ८ ॥
प्रेषकः प्रैष्यकः काण्डः किमेकः स्तम्भलीनकः । योगी
तत्कालरोगी च पडेते सेवकाधमाः ॥ ९ ॥ आदौ वेद्या

पुनर्दासी पश्चाद्भवति कुट्टिनी । सर्वोपायपरिक्षीणा वृद्धा
नारी पतिव्रता ॥ १० ॥ गता केचित्प्रबोधाय स्वयं तं
कुम्भकर्णकम् । तदधः पवनोत्सर्गादुड्डीय पतिताः क्वचित्
॥ ११ ॥ असारे खलु संसारे सारं श्वशुरमन्दिरम् । हरो
हिमालये शेते हरिः शेते महोदधौ ॥ १२ ॥ कमले कमला
शेते हरः शेते हिमालये । क्षीराब्धौ च हरिः शेते मन्ये
मत्कुणशङ्कया ॥ १३ ॥ विलाहहिर्विलसान्तस्थितमार्जा-
रसर्पयोः । मध्ये चाखुरिवाभाति पत्नीद्वययुतो नरः ॥ १४ ॥
सदा वक्रः सदा क्रूरः सदा पूजामपेक्षते । कन्याराशिस्थितो
नित्यं जामाता दशमो ग्रहः ॥ १५ ॥ स्वयं पञ्चसुखः पुत्रौ
गजाननपडाननौ । दिगम्बरः कथं जीवेदन्नपूर्णां न चेद्गृहे
॥ १६ ॥ उदरद्वयभरणभयादर्धाङ्गाहितदारः । यदि नैवं
तस्य सुतः कथमद्यापि कुमारः ॥ १७ ॥ अङ्गुलिभङ्गविक-
ल्पनविविधविवादप्रवृत्तपाण्डित्यः । जपचपलौष्ठः स जने
ध्यानपरो नगररथ्यासु ॥ १८ ॥ मुण्डो जटिलो नभश्छत्री
दण्डी कषायचारी वा । भस्मस्मेशरीरो दिशि दिशि भोगी
विजृम्भते दम्भः ॥ १९ ॥ भृकुटीकुटिलललाटः कण्टकि-
ताङ्गः कटाक्षविकटाक्षः । कवलयति पृथुकवलेस्तण्डुलम-
चल द्विजः क्रुद्धः ॥ २० ॥ क्रयविक्रयकूटतुलालाघवनि-
क्षेपरक्षणव्याजेः । एते हि दिवसचौरा मुष्णन्ति महाजनं
वणिजः ॥ २१ ॥ आख्याधिकानुरागी व्रजति सदा पुण्य-
पुस्तक श्रोतुम् । दृष्ट इव कृष्णसर्पैः पलायते दानधर्मभ्यः
॥ २२ ॥ दत्त्वा दिशि दिशि दृष्टिं याचकचकितोऽवगुण्ठनं
कृत्वा । चौर इव कुटिलचारी पलायते कुटिलरथ्यामिः
॥ २३ ॥ गणयति गगने गणकश्चन्द्रेण समागमं विशा-
खायाः । विविधभुजगक्रीडासक्तां गृहिणीं न जानाति
॥ २४ ॥ कलमाग्रनिर्गतमधीविन्दुव्याजेन साञ्जनाश्रुकणैः ।
कायस्थलुण्ठ्यमाना रोदिति खिन्नेव राज्यश्रीः ॥ २५ ॥ वा-
चयति नान्यलिखितं लिखितमनेनापि वाचयति नान्यः ।
अयमपरोऽस्य विशेषः स्वयमपि लिखितं स्वयं न वाचयति
॥ २६ ॥ अर्थो नाम जनानां जीवितमखिलक्रियाकलापश्च ।
तं सहरन्ति धूर्ताश्छगलगला गायना लोके ॥ २७ ॥ तमसि
वराकश्रौरो हाहाकारेण याति सत्रस्तः । गायनचौरः कपटो
हाहा कृत्वा न याति लक्ष्यं च ॥ २८ ॥ आमन्नजयशब्दैः प्र-
तिपदहुंकारवर्धरारावैः । स्वयमुक्तसाधुवादैरन्तरयति गायनो
गीतम् ॥ २९ ॥ मेरुः स्थितोऽतिदूरे मनुष्यभूमिं परां परि-
त्यज्य । भीतो भयेन चौर्याद्दोराणां हेमकाराणाम् ॥ ३० ॥
तस्मान्महीपतीनामसंभवे दस्युचौराणाम् । एकः सुवर्णकारो
निग्राहः सर्वथा नित्यम् ॥ ३१ ॥ उपयुक्तखदिरवीटकज-

१ श्रद्धावान्. २ विकलपाणिः. ३ शिखरम्. ४ अगस्त्यः.
५ कायसः.

निताधररागभङ्गभयात् । पितरि मृतेऽपि हि वेश्या रोदिति
हा ताततातेति ॥ ३२ ॥ वर्णनदयितः कश्चिद्धनदयितो
दानकर्मदयितोऽन्यः । रक्षादयितश्चान्यो वेश्याना नर्मदयि-
तोऽन्यः ॥ ३३ ॥ शृणु सखि कौतुकमेकं ग्राम्येण कुका-
मिना यदद्य कृतम् । सुरतसुखमीलिताक्षी मृतेति भीतेन
मुक्तासि ॥ ३४ ॥ श्रमणः श्रावकवध्वाः सुरतविधौ द-
शति नाधरं दत्तम् । मदिराक्षिमांसभक्षणमसत्समये निधि-
द्धमिति ॥ ३५ ॥ द्विजराजशेखरो यद्वृषभारूढः सदा स-
दारस्त्वम् । चक्रे हर तद्विधिना पुनरुपनयनं ललाटघटितं
ते ॥ ३६ ॥ विनापि तातेन विना जनन्या गजाननः
गंसुसुताभिधानः । विनैव शास्त्रेण विनैव वेदैर्माध्यंदिना-
नामिव पाठकोऽभूत् ॥ ३७ ॥ शिक्षितापि सखिभिर्ननु सीता
रामचन्द्रचरणौ न ननाम । किं भविष्यति मुनीशवधूवद्राल-
रत्नमिह तद्रजसेति ॥ ३८ ॥ अयं पटो मे पितुरङ्गभूषणं
पितामहाद्यैरुपमुक्तयौवनः । अलकरिष्यत्यथ पुत्रपौत्रकान्म-
याधुना पुष्पवदेव धार्यते ॥ ३९ ॥ वैराग्यभङ्गिरचनावचनैः
प्रतार्य रण्डां चिराय विकटस्तनसनताङ्गीम् । ब्रह्मोपदेशमि-
पसंगतगण्डभित्ति निःशङ्कचुम्बनरसैः कितवा द्रवन्ति ॥ ४० ॥
धान्याकनागरनिशार्द्रकदाडिभत्वक्कुस्तुम्बरीलवणतैलसुसंस्कृ-
तान्नः । मत्स्यान्सुशीतसितभक्ततले ददाति स ब्रह्मलो-
कमधिगच्छति पुण्यकर्मा ॥ ४१ ॥ खड्वा नितान्तल-
घुका शिथिलप्रताना द्वेष्यः पतिः स च निरन्तरचाटु-
कारी । तत्रापि देवहतिकाः खलु माघरात्र्यो हा सख्यता
कथमयं व्यसनप्रपञ्चः ॥ ४२ ॥ आकुक्ष्य पाणिमञ्जुचिं
मम मूर्ध्नि वेश्या मन्नाम्भसां प्रतिपदं पृषतैः पवित्रे । तार-
स्वरं प्रहितश्रुत्कमदात्प्रहार हा हा हतोऽहमिति रोदिति
विष्णुशर्मा ॥ ४३ ॥ गौरी तनुर्नयनमायतमुन्नता च नासा
कृशा कटितटी च पटी विचित्रा । अङ्गानि रोमरहितानि
सुखाय भर्तुः पुच्छं न तुच्छमिति कुत्र समस्तवस्तु ॥ ४४ ॥
आपाण्डुरा शिरसिजास्त्रिवली कपोले दन्तावली विगलिता
न च मे विषादः । एणीदृशो युवतयः पथि मा विलोक्य
तातेति मापणपराः खलु वज्रपातः ॥ ४५ ॥ कटी मु-
ष्टिग्राह्या द्विपुरुषभुजग्राह्यसुदर स्तनौ घण्टालोलौ जघ-
नमधिगन्तुं व्यवसितौ । सितं भेरीनादो मुखमपि च यत्त-
द्भयकरं तथाप्येषा रण्डा परिभवति संतापयति च ॥ ४६ ॥
एका भार्या प्रकृतिसुखरा चञ्चला च द्वितीया पुत्रस्त्वेको
भुवनविजयी मन्मथो दुर्निवारः । शेषः शय्या शयनसुदधौ
वाहन पन्नगारिः स्मारं स्मार स्वगृहचरितं दारभूतो सु-

रारिः ॥ ४७ ॥ गत्वा द्वारवती नयामि दिवसानाराध-
यन्ती हरिं त्यक्त्वा वानशनेन जीवितमिदं मुञ्चामि भागी-
रथीम् । प्रातः प्रातरिति प्रवर्तितकथा निर्वेदमातन्वती
रण्डा नक्तमनन्तजारसुरतप्रीता सुखायास्तु वः ॥ ४८ ॥
पाणौ ताम्रघटी कुशः करतले धौते सिंते वाससी भाले
मृत्तिलकः सचन्दनरसो न्यस्तैकपुष्पं शिरः । दूरात्क्षिप्र-
पदा गतिर्दृढतरव्याक्षिप्यदन्ता गिरः सोऽयं वक्ष्यितु ज-
गद्गवतो दम्भस्य देहकर्मः ॥ ४९ ॥ यत्नोत्थापनमात्र-
निःसहजरश्चर्मावशेषश्लथभ्रश्यच्छेफसिदुर्वलाङ्गचलनव्यर्थो-
द्यमालिङ्गने । लज्जाधायिनि खिद्यमानयुवतौ वृद्धस्य कृच्छ्रे
रते यत्सात्तत्प्रतिभाव्य किं नु हसितुं युक्तं किमारोदि-
तुम् ॥ ५० ॥ धत्ते वक्षसि कौस्तुभोपलमयं मत्वा श्रियः
सोदरं तन्नाभीगृहमाकलय्य मकरावास मनाङ्गोज्ज्वति ।
तन्नामप्रणयान्न लुम्पति हरिः श्रीवत्समङ्गे स्थित किं केन
क्रियतां स एव यदभूदेतादृशः स्त्रीवशः ॥ ५१ ॥ अन्तुं
वाञ्छति वाहनं गणपतेर्नाखुं क्षुधार्तः फणी तं च क्रौञ्चै-
पतेः शिखी च गिरिजासिंहोऽपि नागाननम् । गौरी जहु-
सुतार्मसूयति कलानाथं कपालाननो निर्विण्णः स पपौ कु-
टुम्बकलहादीशोऽपि हालाहलम् ॥ ५२ ॥ रण्डा पीनपयो-
धराकृत मया चण्डानुरागाद्भुजं दोर्दण्डद्वयपीवरस्तनभरं
नो गाढमालिङ्गिता । बुद्धेभ्यः शतशः शमे यदि पुनः कुत्रा-
पि कापालिनीपीनोत्तुङ्गकुचावपीडनभरः प्राप्तः प्रबोधोदयः
॥ ५३ ॥ जग्ध्वा मापमयानपूपवटकानाध्मायमानोदरे फट्फ-
ट्फाडिति पायवीयपवनं योगेश्वरे मुञ्चति । उड्डीनं विहगै-
र्घटैर्विघटितं दोलायितं भित्तिभिः शिष्यैर्धावितमर्भकैर्निप-
तितं कोलाहलोऽभून्मठे ॥ ५४ ॥ पीठीप्रक्षालनेन क्षितिप-
तिकथया सज्जनाना प्रवादैर्नीत्वा यामार्धमेवं कुशकुसुमस-
मारम्भणव्यग्रहस्ताः । पश्चादेते निमज्जत्पुरयुवतिकुचाभोग-
दत्तेक्षणार्थाः प्राणायामापदेशादिह सरिति सदा वासराणि
क्षिपन्ति ॥ ५५ ॥ रे रे लोकाः कुरुध्वं श्रवणपुटपिधानं
द्रुतं हस्तयुग्मैः शैलाः सर्वेऽपि यूयं भवत गुरुतराः
सावधाना धरित्र्याम् । शीघ्रं रे रावण त्व विरचय वस-
नैर्नासिकाना पिधानं सुतोऽयं कुम्भकर्णः कटुरविकटं
शर्धते दीर्घमुच्चैः ॥ ५६ ॥

भयानकरसनिर्देशः ।

इदं मघोनः कुलिश धारासनिहितानलम् । स्मरणं यस्य
दैत्यस्त्रीगर्भपाताय केवलम् ॥ १ ॥ ततः परामर्शविवृद्धम-

१ मूषिकम् २ कार्तिकेयस्य ३ मयूरः ४ गजवदनम्,
५ द्वेष्टि. ६ अपानवायुं मुञ्चति.

न्योर्भ्रूमद्भुदुःप्रेक्ष्यमुखस्य तस्य । स्फुरन्नुदार्चिः सहसा वृत्ती-
यादक्षः कृशानुः किल - निःपपात ॥ २ ॥ विनिर्गत
मानदमात्ममन्दिराद्भवत्युपश्रुत्य यदृच्छयापि यम् । ससभ्र-
मेन्द्रद्रुतपातितार्गला निमीलिताक्षीव भियामरावती ॥ ३ ॥
अशक्नुवन्तोद्गमधीरलोचनः सहस्ररश्मेरिव यस्य दर्शनम् ।
प्रविश्य हेमाद्रिगुहागृहान्तर निनाय विभ्यदिवसानि कौ-
शिकः ॥ ४ ॥ महाप्रलयमारुतक्षुभितपुष्करावर्तकप्रचण्ड-
घनगर्जितप्रतिरवानुकारी सुहुः । रवः श्रवणभैरवः स्थगि-
तरोदसीकन्दरः कुतोऽद्य समरोदधेरयमभूत्पूर्वः पुरः ॥ ५ ॥
किञ्चित्कोपकलाकलापकलनाहुकारविभ्रद्भुवोर्विक्षेपादकरोद-
सौ रघुपतिर्लङ्कापतेः पत्नम् । क्रन्दत्फेरु रट्करेदु वि-
घटद्वाह स्फुटद्गुगुलु प्रोत्कीडत्कपि निःश्वसत्फणि रण-
ञ्जिह्वि भ्रमद्वीपि च ॥ ६ ॥ अद्याप्युन्मदयातुधानतरुणी-
चञ्चत्करास्फालनव्यावगन्नृकपालतालरणितैर्दृत्यत्पिशाचाङ्ग-
नाः । उद्गायन्ति यशासि यस्य विततैर्नादैः प्रचण्डानिल-
प्रक्षुभ्यत्करिकुम्भकूटकुहरव्यक्तै रणक्षोणयः ॥ ७ ॥
गीर्वाणाः प्रतियन्ति नैव पिदधे कर्णौ सुधर्माधिपः
कर्णाकर्णिकयन्ति हन्त निभृतं शमुस्त्रयभूगणाः । दूरादेत्य
कृतान्तदूतनिवहाः स्वाकारसगोपनैरुद्गीवं कलयन्ति कोण-
प्रचमूनाथे शयाने रणे ॥ ८ ॥ निःशङ्क वहिरन्व चण्डम-
नसो नामानुरूपा क्रिया स्ववेश्यापदघर्घरस्वनवती न कापि
रङ्गस्थली । किञ्चान्यद्दशकंधराङ्घ्रियुगले कल्याणभाजि स्फुट
लङ्काया प्रतिपक्षविक्रमयथाशङ्काकरी भ्राम्यति ॥ ९ ॥
अत्राकलयचलत्पयोधरभरव्याविद्रमेघच्छटासृक्स्थामिषगृधु-
गृध्रगैरुदास्फालोच्चलन्मूर्धजा । व्यादायाननमदृहासविकट
दूरेण तारापथात्रसत्सिद्धपुरप्रिवृन्दरभसोन्मुत्तादुपक्रामति
॥ १० ॥ प्रौढच्छेदानुरूपोच्छलनरयवशात्सैहिकेयोपमेय-
त्रासाकृष्टाश्रतिर्यग्वलितरविरथेनारुणेनेक्ष्यमाणम् । कुर्वन्का-
कुत्स्यवीर्यस्तुतिमिव मरुता कंधरारन्त्रभाजां झाङ्कारैर्भीममे-
तन्निपतति वियतः कुम्भकर्णोत्तमाङ्गम् ॥ ११ ॥ माघन्मा-
तङ्गकुम्भस्थलवहलवसावासानाविस्रगन्धव्यासक्तव्यक्तमुक्ता-
फलशकललसत्केसरालीकरालः । एणीवैधव्यवेधाः स्वमु-
ज्वलमदग्रस्ततेजस्विधामा गुञ्जन्कुञ्जे गिरीणा हरिरिह
शवरीगर्मपातं विधत्ते ॥ १२ ॥ मन्धायस्तार्णवाम्भःप्रति-
कुहरवलन्मन्दरध्वानधीरः कोणाघातेषु गर्जत्प्रलयघनघ-
टान्योन्यसघट्टचण्डः । कुष्णाक्रोवाग्रदूतः कुरुकुलनिघनो-
त्पातनिर्घातघातः केनास्मत्सिंहनादप्रतिरसितसखो दुन्दुभि-
स्ताडितोऽयम् ॥ १३ ॥ निर्मज्जच्चक्षुरन्तर्भ्रमदतिकपिलकू-

रतारा नरास्थिग्रन्थि दन्तान्तरालग्रथितमविरतं जिह्वया
घट्टयन्ती । ध्वान्तेऽपि व्यात्तवक्त्रे ज्वलदनलशिखाजर्जरे
व्यक्तकर्मा निर्मांती गृध्ररौद्री दिवसुपरि परिक्रीडते ताड-
केयम् ॥ १४ ॥

वीभत्सरसनिर्देशः ।

प्रखेदमलदिग्धेन वहता मूत्रशोणितम् । व्रणेन विकृ-
तेनेद सर्वमन्धीकृत जगत् ॥ १ ॥ विकीर्णहरिचन्दनद्रविणि
यत्र लीलालसा निपेतुरतिचञ्चलाश्रतुरकामिनीदृष्टयः । तर्दे-
तदुपरिभ्रमन्निविडगृध्रजाल जनैर्लुठत्कृमि कलेवरं पिहित-
नासिकैर्वीक्ष्यते ॥ २ ॥ अत्रैः कल्पितमङ्गसप्रतिसाराः स्त्रीह-
स्तरक्तोत्पलव्यक्तोत्तंसभृतः पिनह्य शिरसा हृत्पुण्डरीकस्रजः ।
एताः शोणितपङ्कुकुङ्कुमजुपः संभूय कान्तैः पित्रत्यस्थिमे-
हसुराः कपालचपकैः प्रीताः पिशाचाङ्गनाः ॥ ३ ॥ उत्कृत्य
ज्वलिता शवात्कथमपि प्रेताशनः पैशित्ती पेशीमग्निमयीं
निगीर्य सहसा दन्दद्वयमानोदरः । धावत्युत्प्लवते सुहुर्निप-
तति प्रोत्तिष्ठति प्रेक्षते विष्वक्कोशति सपिनष्टि जठरं मुख्या
चलन्मस्तकः ॥ ४ ॥ अत्रप्रोतवृहत्कपालनलकक्रूरकणत्क-
ङ्कणप्रायप्रेङ्खितभूरिभूषणरवैराघोषयन्त्यम्बरम् । पीतच्छर्दि-
तरक्तकर्दमघनप्राग्भारघोरोल्लसद्बालोलस्तनभारभैरववपुर्द-
र्पोद्भूतं धावति ॥ ५ ॥ रक्तं नक्तंचरौघः पिवति वमति च
ग्रस्तकुन्तः शकुन्तः क्रव्यं नव्यं गृहीत्वा प्रणदति मुदितो
मत्तवेतालवालः । क्रीडत्यत्रीडमस्मिन्रुधिरमदवशात्पूतना
नूतनाङ्गी योगिन्यो मासभेदःप्रमुदितमनसः शूरशक्तिं स्तु-
वन्ति ॥ ६ ॥ उत्कृत्योत्कृत्य कृन्ति प्रथममथ पृथच्छोफभू-
यासि मासान्यंसस्किंक्वपृष्ठपिण्डाद्यवयवसुलभान्युग्रपूतीनि
जग्ध्वा । आत्तस्त्रावन्ननेत्रः प्रकटितदशनः प्रेतैरङ्कः कैरङ्का-
दङ्कस्यादस्थिसस्थ स्थपुटगतमपि केव्यमव्यग्रमत्ति ॥ ७ ॥

रौद्ररसनिर्देशः ।

स रोपदद्याधरलोहिताक्षैर्व्यक्तोर्ध्वैरेखा भृकुटीर्वहद्भिः ।
तस्तारगां भङ्गनिकृत्तकण्ठैर्हुकारगर्भैर्द्विपतां शिरोभिः ॥ १ ॥
पातालतः किमु सुधारसमानयामि निष्पीड्य चन्द्रममृतं
किमु वाहारामि । उद्यन्तमद्य तपन किमु वारयामि कीना-
गपागमथवा किमु चूर्णयामि ॥ २ ॥ चञ्चद्भुजभ्रमितच-

१ इमशाने शव मुधान प्रेत दृष्ट्वा माधवस्योक्तिरियम्.
२ चर्म ३ कदिदेशस्थमांसपिण्डः. ४ अत्यन्तदुर्गन्धीनि ५ भ-
क्षयित्वा. ६ प्रेतदरिद्र. ७ मृतशरीरात्. ८ निश्रोत्रतप्रदेशस्थम्.
९ मानम्

ण्डगदामिघातसंचूर्णितोर्युगलस्य सुयोधनस्य । स्त्यानावन-
नद्धधनगोणितशोणपाणिरुत्तंसयिष्यति कचांस्तव देवि मीमः
॥ ३ ॥ कृतमनुमतं दृष्टं वा यैरिदं गुल्पातकं मनुजपशु-
मिर्निर्मर्यादं भवद्विरुदायुधैः । नैकरिपुणा सार्धं तेषां सर्मा-
मैकिरीटिनामहमयमसृञ्चेदोमांसैः करोमि दिगां वलिम्
॥ ४ ॥ यत्सत्यव्रतमङ्गमीरुमनसा यत्नेन मन्दीकृतं यद्वि-
स्मृतमपीहितं शमवता शान्तिं कुलस्येच्छता । तद्द्यूतार-
णिसंभृतं नृपसुताकेगाम्बराकर्षणैः क्रोवज्योतिरिदं महत्कु-
रवने यौधिष्ठिर जृम्भते ॥ ५ ॥ येन स्वां विनिहृत्य मा-
तरमपि क्षत्रान्नपूरासवात्सादोन्मत्तपरश्वधेन विदधे निःक्ष-
त्रिया मेदिनी । यद्वाणव्रणवर्त्मनः शिखरिणः क्रौञ्चस्य हंस-
च्छलादद्याप्यस्थिकणाः पतन्ति स पुनः क्रुद्धो मुनिर्भागवः
॥ ६ ॥ देगः सोऽप्यमरातिशोणितजलैर्यसिन्हृदाः पूरिताः
क्षत्रादेव तथाविधः परिभवत्सातस्य केशग्रहः । तान्येवाहि-
तशस्त्रवस्त्ररगुरुष्यन्त्राणि भासन्ति मे यद्रामेण कृतं तदेव
कुरुते द्रोणात्मजः क्रोवणः ॥ ७ ॥ यैः प्राणापहृतिः कृता
मम पितुः क्रुद्धैर्युधि क्षत्रियै रामोऽहं रमणीर्विहाय बल-
वान्निःशेषेषां हृडात् । भासत्यौढकुठारकोटिघनका-
काण्डत्रुट्कंधरावोतोऽन्तःसुतगोणशोणितमरैः कुर्यां क्रुधा
निर्वृतिम् ॥ ८ ॥ राज्ञो मानघनस्य कार्मुकभृतो दुर्योधन-
स्त्राप्रतः प्रत्यक्षं कुरु वान्धवस्य च तथा कर्णस्य गल्यस्य च ।
पीतं तस्य ममाद्य पाण्डववधूकेगाम्बराकर्षणः क्रोष्णं जी-
वत एव तीक्ष्णकरजक्षुष्णादसृग्धसः ॥ ९ ॥ स्पृष्टा
येन शिरोरुहे नृपशुना पाञ्चालराजात्मजा येनासाः परि-
धानस्यप्यपहृतं राज्ञां कुरुणा पुरः । यस्त्रोरःस्थलशोणिता-
सव्रमहं पातुं प्रतिज्ञातवान्सोऽयं मद्भुजपञ्चरे निपतितः संर-
क्ष्यतां कौरवाः ॥ १० ॥ रक्तोत्फुल्लविगालोलोनयनः कम्पो-
त्तराङ्गो सुहृमुक्त्वा कर्णमपेतमार्धृतधनुर्वाणो हरेः पश्यतः ।
आध्मातः कटुकोक्तिभिः स्वमसकृद्दोर्विक्रमं कीर्तयन्नं-
सास्तोत्पटुर्दुर्बुधिष्ठिरमसौ हन्तुं प्रविष्टोऽर्जुनः ॥ ११ ॥ त्रै-
लोक्यत्राणगौण्डः संरसिजवसतैः सप्रसृतो भुजाभ्यां सुक्षत्रं
नाम वर्षाः कुलिगकठिनयोर्धस्य दौर्णोर्विलीनः । ज्वालाजि-
ह्वालकालानलकवलमयत्रान्तदेवासुराणि व्यातन्वानो जगन्ति
ज्वलति सुनिरयं पार्वतीधर्मपुत्रः ॥ १२ ॥ अन्योन्या-
स्कालभिन्नद्विपरधिरवसामांसमस्तिष्कपङ्के मयानां सन्दना-
नासुपरि कृतपदन्यासविक्रान्तपत्तौ । स्फीतासृक्पानगोष्ठीरस-
दशिवशिवातूर्यनृत्यत्कवन्धे सङ्गामैकार्णवान्तः प्रविचरितु-

मलं पण्डिताः पाण्डुपुत्राः ॥ १३ ॥ रे घृष्टा घातराष्ट्राः
प्रचलभुजवृहत्पाण्डवाः पाण्डवा रे रे वार्ष्णेयाः सकृष्णाः
शृणुत मम वचो यद्ब्रवीम्यूर्ध्ववाहुः । एतस्योत्खातवाहो-
र्दुपदन्तपसुतातापिनः पापिनोऽहं पाता हृच्छोणितानां प्रम-
वति यदि वस्तत्किमेतं न पीथ ॥ १४ ॥ नाहं रक्षो न
भूतो रिपुर्धिरजलाह्लादिताङ्गः प्रकाशं विस्तीर्णोरुप्रतिज्ञा-
जलनिविगहनः क्रोवणः क्षत्रियोऽसि । भो भो राजन्-
वीराः समरशिखिशिखामुक्तशेषाः कृतं वस्त्रासेनानेन लीनै-
र्हतकरितुरगान्तिर्हितैरासते यत् ॥ १५ ॥ यो यः शस्त्रं
विभर्ति स्वभुजगुरुमदः पाण्डवीनां चमूना यो यः पाञ्चाल-
गोत्रे शिशुरधिकवया गर्भशय्यां गतो वा । यो यस्तत्क-
र्मसाक्षी चरति मयि रणे यश्च यश्च प्रतीपः क्रोधान्ध-
स्तस्य तस्य स्वयमिह जगतामन्तकस्यान्तकोऽहम् ॥ १६ ॥

शान्तरसनिर्देशः ।

वैराग्यम् ॥ को देगः कानि मित्राणि कः कालः
कौ व्ययागमौ । कश्चाहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं सु-
हृर्मुहुः ॥ १ ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषु सक्ताः सीदन्ति जन्तवः ।
सरःपङ्काण्वे मग्ना जीर्णा वनगजा इव ॥ २ ॥ मन्ये माये-
यमज्ञानं यत्सुखं स्वजनादपि । निदाघवारणायालं निज-
च्छाया न कस्यचित् ॥ ३ ॥ विपत्प्रशान्त्यै सेव्यन्ते यदि
कष्टेन भूयतः । तत्करिष्यति कथापि विपत्किमधिकं ततः
॥ ४ ॥ मितमायुर्वयोऽनित्यं नैति यातं कदाचन । परामृ-
शन्ति तदपि न भव भोगलोलुपाः ॥ ५ ॥ निःस्नेहो याति
निर्वाणं सेहोऽनर्थस्य कारणम् । निःस्नेहेन प्रदीपेन यदेत-
त्प्रकटीकृतम् ॥ ६ ॥ अशीमहि वयं भिक्षामांशावासो
वसीमहि । शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ ७ ॥
यावन्तः कुरुते जन्तुः सवन्धान्मनसः प्रियान् । तावन्तोऽस्य
निखन्त्यन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥ ८ ॥ प्रचण्डवासनावातै-
रुद्धता नौर्मनोमयी । वैराग्यकर्णधारणं विना रोद्धुं न श-
क्यते ॥ ९ ॥ रागिण्यपि विरागिण्यः स्त्रियस्तासु रमेत कः ।
अहं च कलये सुक्तिं या विरागिणि रागिणि ॥ १० ॥
लावण्यं तदसौ कान्तिस्तद्रूपं स वचःक्रमः । तदा सुधास्प-
दमभूद्धुना तु ज्वरो महान् ॥ ११ ॥ पूरयित्वार्थिनामाशां
प्रियं कृत्वा द्विषामपि । पारं गत्वा श्रुतौघस्य धन्या वनसु-
पासते ॥ १२ ॥ पुत्रदारादिसंसारः पुंसां संभूदचेतसाम् ।
विदुषां शास्त्रसंसारः सद्योगाभ्यासविन्नकृत् ॥ १३ ॥ गतः
कामकथोन्मादो गलितो यौवनज्वरः । गतो मोहश्च्युता

१ स्वयं नृत्तद्रोणधिरुद्धेदकुद्धस्यान्वत्थान् उक्तिरियन्. २ कृष्णेन
३ अर्जुनः. ४ रक्षणम्. ५ ब्रह्मणः. ६ वाहो. ७ भार्गवः.

तृष्णा कृतं पुण्याश्रमे मनः ॥ १४ ॥ वनान्धमूनि न गृहा-
प्येता नद्यो न योषितः । द्रुमा इमे न दायादास्तन्मे नन्दति
मानसम् ॥ १५ ॥ शान्तिकन्यालसत्कण्ठो मनःस्थालीमि-
लत्कर । त्रिपुरारिपुरद्वारे कदाहं मोक्षमिक्षुकः ॥ १६ ॥
उद्घाटितनवद्वारे पद्मरे विहगोऽनिलः । यत्तिष्ठति तदाश्रयं
प्रयाणे विषयः कुतः ॥ १७ ॥ निर्विवेकैतया बाल्य
कामोन्मादेन यौवनम् । वृद्धत्व विकलत्वेन सदा सोपद्रवं
नृणाम् ॥ १८ ॥ प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यां मध्याह्ने क्षुत्पिपासया ।
तृप्ताः कामेन वाध्यन्ते प्राणिनो निशि निद्रया ॥ १९ ॥
गौतमसारेऽत्र ससारे सुखभ्रान्तिः शरीरिणाम् । लालापानमि-
वाङ्मुष्टे बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥ २० ॥ दिनमेकं शशी
पूर्णः क्षीणस्तु बहुवासरान् । सुखाद्दुःखं सुराणामप्यधिकं
का कथा नृणाम् ॥ २१ ॥ न विषयभोगो भाग्यं योग्य
उल्लु यत्र जन्तुमात्रमपि । ब्रह्मेन्द्ररुद्रमृग्यं भाग्यं विषयेषु
वैराग्यम् ॥ २२ ॥ पापाणखण्डेष्वपि रत्नबुद्धिः कान्तेति
धीः गोणितमांसपिण्डे । पञ्चात्मके वर्ष्मणि चात्मभावो
जयत्यसौ काचन मोहलीला ॥ २३ ॥ त्रय्यन्तसिद्धाञ्जन-
निर्मलाक्षैस्त्वपोधनैरप्यनवेक्षितं यत् । अवेक्ष्यते धाम तदेव
काश्यामात्यन्तिकेनाक्षिनिमीलनेन ॥ २४ ॥ कुटुम्बचिन्ता-
कुलितस्य पुंसः कुल च शीलं च गुणाश्च सर्वे । अपककुम्भे
निहिता इवापः प्रयान्ति देहेन समं विनाशम् ॥ २५ ॥
सुरमन्दिरतरुमूलनिवासः शय्या भूतलमजिनं वासः । सर्व-
परिग्रहभोगत्यागः कस्य सुखं न करोति विरागः ॥ २६ ॥
निर्विलं जगदेव नंबर पुनरस्मिन्नितरा कलेवरम् । अथ
तस्य कृते कियानयं क्रियते हन्त जनैः परिश्रमः ॥ २७ ॥
मलयानिलकालकूटयो रमणीकुन्तलमोगिमोगयोः । श्रंप-
चात्मभुवोः किमन्तर मम भूयात्परमात्मनि स्थितिः ॥ २८ ॥
नवनीलमेघरुचिरः परः पुमानैर्वनीमवाप्यधृतगोपविग्रहैः ।
नवनीयक्रीर्तिरमैरपि स्वयं नवनीतमिक्षुरधु ना स चिन्त्यते
॥ २९ ॥ सार्वभौममवन वनवासो निस्वभावभवभावनया
ते । बालिशो हि विषयेन्द्रियचौरैर्मुष्यते स्वभवने च वने च
॥ ३० ॥ इतो न किञ्चित्परतो न किञ्चिद्यतो यतो यामि ततो
न किञ्चित् । विचार्य पश्यामि जगन्न किञ्चित्स्वात्माववो-
धादधिकं न किञ्चित् ॥ ३१ ॥ व्याघ्रीव तिष्ठति जरा परि-
तर्जयन्ती रोगाश्च गत्रव इव प्रहरन्ति देहम् । आयुः परित-
वति भिन्नघटादिवाम्भो लोकस्तथाप्यहितमाचरतीति चित्रम्

॥ ३२ ॥ दैन्यं क्वचित्क्वचन मन्मथजा विकाराः कुत्राप्यनेक-
विधवन्धुजनप्रपञ्चः । कापि प्रभुत्वधनकल्पितमीश्वरत्वमित्ये-
कवैकृतमिदं जगदाविभाति ॥ ३३ ॥ आस्तामकण्टकमिदं
वसुधाधिपत्यं त्रैलोक्यराज्यमपि नैव तृणाय मन्ये । निःश-
ङ्कसुसहरिणीकुलसंकुलासु चेतः परं बलति शैलवनस्थलीषु
॥ ३४ ॥ ते तीक्ष्णदुर्जननिकारशरैर्न मित्रा धीरास्त एव
शमसौख्यमुजस्त एव । सीमन्तिनीभुजलतागहनं व्युदस्य
येऽवस्थिताः शमफलेषु तपोवनेषु ॥ ३५ ॥ बुद्धेरगोचरतया
न गिरां प्रचारो दूरे गुरुप्रथितवस्तुकथावतारः । तत्त्वं
क्रमेण विदुषां करुणावदाते श्रद्धावतां हृदि पदं स्वयमाद-
धाति ॥ ३६ ॥ दधति तावदमी विषयाः सुखं स्फुरति
यावदियं हृदि भूढता । मनसि तत्त्वविदां तु विवेचके क
विषयाः क सुखं क परिग्रहाः ॥ ३७ ॥ क्षणं बालो भूत्वा
क्षणमपि युवा कामरसिकः क्षणं वित्तैर्हीनः क्षणमपि च सं-
पूर्णाविभवः । जराजीर्णैरङ्गैर्नट इव बलीमण्डिततनुर्नटः
ससाराङ्के विशति यमधानीजवनिकाम् ॥ ३८ ॥ क्वचित्क-
न्याधारी क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरः क्वचिद्भूमिशय्यः
क्वचिदपि च पर्यङ्कशयनः । क्वचिद्भिक्षावृत्तिः क्वचिदपि च
मृष्टाशनरुचिर्महामत योगज्ञो न गणयति दुःखं न च सुखम्
॥ ३९ ॥ अहौ वा हारे वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा
मणौ वा लोष्टे वा कुसुमशयने वा दृषदि वा । तृणे वा
क्षेत्रे वा मम समदृशो यान्तु दिवसाः क्वचित्पुण्यारण्ये शि-
वशिवशिवेति प्रलपतः ॥ ४० ॥ गतास्तातभ्रातृप्रमुखसु-
खपीयूषमधुराः पुरा लक्ष्मीक्षैव्यव्यसनसरसास्तेऽपि दिवसाः ।
अदः शान्तं स्वान्तं सपदि यदि निर्वेदपदवीं भजत्यभ्या-
सोऽयं जनयति सुखं भावविमुखम् ॥ ४१ ॥ अवश्यं या-
तारश्चिरतरमुषित्वापि विषया वियोगे को भेदस्त्यजति न
जनेो यत्स्वयममून् । व्रजन्तः स्वातड्यादतुलपरितापाय
मनसः स्वयं त्यक्तास्त्वेते शमसुखमनन्तं विदधति ॥ ४२ ॥
न संसारोत्पन्नं चरितमनुपश्यामि कुशलं विपाकः पुण्यानां
जनयति भयं मे विमृशतः । महद्भिः पुण्यौघैश्चिरपरिगृही-
ताश्च विषया महान्तो जायन्ते व्यसनमिव दातु विषयि-
णाम् ॥ ४३ ॥ धनं तावल्लब्धं कथमपि तथाप्यस्य नियतं
विनाशेऽलामे वा तव सति वियोगोऽप्युभयथा । अनुत्पादः
श्रेयान्किमु कथय तसाथ विलयो विनाशो लब्धस्य व्यथ-
यतितरां न त्वनुदयः ॥ ४४ ॥ परेषां चेतांसि प्रतिदिवस-
माराध्य बहुधा प्रसादं किं नेतु विशसि हृदयक्लेशकलिलम् ।
प्रसन्ने त्वय्यन्तः स्वयमुदितचिन्तामणिगुणे विविक्तः संकल्पः
किमिव हि फलं पुष्यति न ते ॥ ४५ ॥ यदेतत्स्वच्छन्दं

१ प्रव्रज्यायाम् । २ प्राणवायु । ३ विचारश्च्यत्वेन ४ शैश-
वम् ५ निःसारे । ६ सपूर्णम् । ७ नाशवद् ८ शरीरम् ९ चा-
ण्डालः । १० ब्रह्मा । ११ पृथ्वीम् १२ देहः । १३ मर्त्ययन्ती

विहरणमकार्पण्यमशनं सहायैः संलापः श्रुतमुपशमैकत्रतफ-
लम् । मनो मन्दस्पन्दं वहिरपि चिरस्यापि विमृशन्न जाने
कस्यैषा परिणतिरुदारस्य तपसः ॥ ४६ ॥ तडिन्मालालोलं
प्रतिदिवसदत्तान्वतमसं भवे सौख्यं हित्वा शमसुखमुपादे-
यमनघम् । इति व्यक्तोद्धारं चट्टुलवचसः शून्यमनसो वय
वीतत्रीडाः शुक इव पठामः परममी ॥ ४७ ॥ यदासौ
दुर्वारः प्रसरति मदश्चित्तकरिणस्तदा तस्योद्दामप्रसररसरूढै-
र्व्यवसितैः । क तद्वैर्यालानं क च निजकुलाचारनिगडः क
सा लज्जारज्जुः क विनयकठोराङ्कुशमपि ॥ ४८ ॥ कुरङ्गाः
कल्याणं प्रतिविटपमारोग्यमटवि स्रवन्ति क्षेमं ते पुलिन-
कुशैर्लं भद्रमुपलाः । निशान्तादस्वन्तात्कथमपि विनिष्कान्-
न्तमधुना मनोऽस्माकं दीर्घामभिलपति युष्मत्परिचितिम्
॥ ४९ ॥ गतः कालो यत्र प्रणयिनि मयि प्रेमकुटिलः
कटाक्षः कालिन्दीलघुलहरिवृत्तिः प्रभवति । इदानीमस्माक
जरठकमठीपृष्ठकठिना मनोवृत्तिस्तर्किं व्यसनिनि सुधैव
ग्लपयसि ॥ ५० ॥ गतः कालो यत्र द्विचरणपशूनां क्षि-
तिभुजां पुरः स्वस्तीत्युक्त्वा विषयसुखमास्वादितमभूत् ।
इदानीमस्माकं तृणमिव समस्तं कलयतामपेक्षा भिक्षायामपि
किमपि चेतन्नपयति ॥ ५१ ॥ अहंकारं कापि ब्रज वृजिन
हे मा त्वमिह भूरभूमिर्दण्डाणामहमपसर त्वं पिशुन हे ।
अरे क्रोध स्थानान्तरमनुसरानन्यमनसां त्रिलोकीनाथो नो
हृदि वसतु देवो हरिरसौ ॥ ५२ ॥ अतिक्रान्तः कालो
ललितललनाभोगसुखदो ब्रमन्तः शान्ताः स्मः सुचिरमिह
संसारसैरणौ । इदानीं स्वैःसिन्धोस्तटभुवि समाकन्दनगिरः
सुतारैः फूत्कारैः शिवशिवशिवेति प्रतनुमः ॥ ५३ ॥ मैहा-
शय्या भूमिर्मसृर्णमुपधानं भुजलता वितीन चाकाश व्यज-
नमनुकूलोऽयमनिलः । स्फुरद्दीपश्चन्द्रः स्वधृतिवनितासङ्ग-
मुदितः सुखं शान्तः शेते विगतभवमीतिर्नृप इव ॥ ५४ ॥
कदा वृन्दारण्ये नवघननिभ नन्दतनयं परीत गोपीभिः
क्षणरुचिमनोज्ञामिरभितः । गमिष्यामस्तोषं नयनविषयी-
कृत्य कृतिनो वयं प्रेमोद्रेकस्खलितगतयो वैपथुभृतः ॥ ५५ ॥
कदा भिक्षामन्तैः करकलितगङ्गाम्बुतरलैः शरीर मे स्थास-
त्युपरतसमस्तेन्द्रियसुखम् । कदा ब्रह्माभ्यासस्थिरतनुतया-
रण्यविहगाः पतिष्यन्ति स्थाणुभ्रमहतधियः स्कन्धशिरसि
॥ ५६ ॥ कदा वृन्दारण्ये विमलयमुनातीरपुलिने चरन्तं
गोविन्दं हलधरसुदामादिसहितम् । अये कृष्ण स्वामिन्म-

धुरसुरलीवादन विभो प्रसीदेत्याक्रोशन्निमिपमिव नेष्यामि
दिवसान् ॥ ५७ ॥ कदा वा साकेते विमलसरयूतीरपुलिने
चरन्तं श्रीरामं जनकतनयालक्ष्मणयुतम् । अये राम स्वामि-
जनकतनयावल्लभ विभो प्रसीदेत्याक्रोशन्निमिपमिव नेष्यामि
दिवसान् ॥ ५८ ॥ कदा वाराणस्याममरतटिनीरोधसि
वसन्वसानः कौपीनं शिरसि निदधानोऽञ्जलिपुटम् । अये
गौरीनाथ त्रिपुरहर शंभो विनयन प्रसीदेत्याक्रोशन्निमिप-
मिव नेष्यामि दिवसान् ॥ ५९ ॥ भूः पर्यङ्को निजभुज-
लतागेन्दुकः खं वितानं दीपश्चन्द्रो विरतिवनितालब्धयो-
गप्रमोदः । दिक्कन्यानां व्यजनपवनैर्वीज्यमानोऽनुकूलैर्भिक्षुः
शेते नृप इव सदा वीतरागो जितात्मा ॥ ६० ॥ आ-
संसारान्निभुवनमिदं चिन्वतां तात तादृङ्को वास्माकं नयन-
पदवीं श्रोत्रवर्मागतो वा । योऽयं धत्ते विषयकरिणीगाढगू-
ढामिमानक्षीवस्थान्तःकरणकरणः संयमालानलीलाम् ॥ ६१ ॥
आयुर्वायुव्यथितनलिनीपत्रमित्रं किमन्यत्संपच्छम्पाद्युतिसह-
चरी स्वैरचारी कृतान्तः । कस्मादस्मिन्भ्रमसि तमसि त्वं
प्रयाहि प्रयागं पौनःपुन्यं भुवि भगवती स्वर्धुनी ते धुनीते
॥ ६२ ॥ पूर्वं तावत्कुवलयदृशा लोलोलैरपाङ्गैराकर्षिद्भिः
किमपि हृदयं पूजिता यौवनश्रीः । संप्रत्यन्तर्निहितस-
दसद्भावलब्धप्रबोधप्रत्याहारैर्विशदहृदये वर्तते कोऽपि भावः
॥ ६३ ॥ मातर्माये भगिनि कुमते हे पितर्मोहजाल व्याव-
र्तध्वं भवतु भवतामेष दीर्घो वियोगः । सद्यो लक्ष्मीरमणच-
रणभ्रष्टगङ्गाप्रवाहव्यामिश्राया दृपदि परमब्रह्मदृष्टिर्भवामि
॥ ६४ ॥ गङ्गातीरे हिमगिरिशिलावद्धपद्मासनस्य ब्रह्मज्ञाना-
भ्यसनविधिना योगनिद्रा गतस्य । किं तैर्भाव्य मम सुदि-
वसैर्यत्र ते निर्विशङ्काः कण्डूयन्ते जरठहरिणाः शृङ्गमङ्गे
मदीये ॥ ६५ ॥ भेदाभेदौ सपदि गलितौ पुण्यपापे वि-
शीर्णं मायामोहौ क्षयमुपगतौ नष्टसदेहवृत्तेः । शब्दातीतं
त्रिगुणरहितं प्राप्य तत्त्वावबोधं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः
को विधिः को निषेधः ॥ ६६ ॥ यद्वात्मानं सकलवपुषा-
मेकमन्तर्बहिस्थं दृष्ट्वा पूर्णं खमिव सतत सर्वभाण्डस्थमेकम् ।
नान्यत्कार्यं किमपि च ततः कारणाद्भिन्नरूपं निस्त्रैगुण्ये
पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ६७ ॥ हेज्ञः कार्यं
हुतवहगत हेममेवेति यद्वत्क्षीरं क्षीरं समरसतया तोयमे-
वाभ्युमध्यै । एवं सर्वं समरसतया त्वंपदं तत्पदार्थं निस्त्रै-
गुण्ये पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ६८ ॥
यस्मिन्विश्वं सकलभुवनं सामरस्यैकभूतमुर्वी त्वापोऽनल-
मनिलखं जीवमेव क्रमेण । यद्वारावधौ समरसतया सैन्ध-

१ पद्धतौ. २ स्वर्णधाः. ३ पर्यङ्कः. ४ मृदु. ५ उडोचः.
६ स्वधृतिः स्वीयं धैर्यं तदेव वनिता स्त्री तस्याः सन्नेन मुदितो
दृष्टः सन्.

१ अयोध्यायाम्. २ भागीरथीतीरे. ३ उपधानम्.

वैकत्वभूतं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ६९ ॥ यद्ब्रह्मद्योदधिसमरसौ सागरत्वं ह्यवाप्तौ तद्वज्जी-
वाल्यपरिगतौ सामरस्यैकभूतौ । भेदातीतं परिलयगतं सच्चि-
दानन्दरूपं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ७० ॥ दृष्ट्वा वेध परमथ पदं स्वात्मबोधस्वरूप बुद्ध्वात्मानं
सकलवपुषामेकमन्तर्वहिस्यम् । भूत्वा नित्यं सद्बुदिततया
स्वप्रकाशस्वरूपं निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः को नि-
षेधः ॥ ७१ ॥ कार्याकार्ये किमपि सततं नैव कर्तृत्वमस्ति जी-
वन्मुक्तस्थितिरवगतो दग्धवस्त्रावभासः । एवं देहे प्रविलय-
गते तिष्ठमानो विमुक्तो निस्त्रैगुण्ये पथि विचरतः को विधिः
को निषेधः ॥ ७२ ॥ कस्मात्कोऽहं किमपि च भवान्को-
ऽयमत्र प्रपञ्चः स्व स्वं वेध गगनसदृशं पूर्णतत्त्वप्रकाशम् ।
आनन्दाख्यं समरसघने बाह्यमन्तर्विहीने निस्त्रैगुण्ये पथि
विचरतः को विधिः को निषेधः ॥ ७३ ॥ किं कदर्पं कर क-
दर्पयसि रे कोदण्डटङ्कारितै रे रे कोकिल कोमलैः कलरवैः
किं त्वं मुधा बहगसि । मुग्धे स्निग्धविदग्धमुग्धमधुरैर्लोलैः
कटाक्षैरलं चेतश्चुम्बितचन्द्रचूडचरणध्यानान्मृतं वर्तते ॥ ७४ ॥
मातर्मेदिनि तात मारुत सखे ज्योतिः सुबन्धो जल आत-
व्याम निबद्ध एष भवतामन्त्यः प्रणामाञ्जलिः । युष्मत्सङ्गव-
शोपजातमुकृतोद्रेकः स्फुरन्निर्मलज्ञानापास्तसमस्तमोहमहिमा
लीये परे ब्रह्मणि ॥ ७५ ॥ आशा नाम नदी मनोरथजला
तृष्णातरङ्गाकुला रागग्राहवती वितर्कविहगा धैर्यद्रुमध्वं-
सिनी । मोहोवर्तसुदुस्तरातिगहना प्रोत्तुङ्गचिन्तातटी तस्याः
पारगता विशुद्धमनसो नन्दन्ति योगीश्वराः ॥ ७६ ॥ येषा
बलभया सह क्षणमपि क्षिप्र क्षपा क्षीयते तेषां शीतकरः
शशी विरहिणामुल्लेखे संतापकृत् । अस्माकं तु न बलमा
न विरहस्तेनोभयभ्रंशिनामिन्दू राजति दर्पणाकृतिरसौ
नोष्णो न वा शीतलः ॥ ७७ ॥ धावन्तः प्रतिवासर दिशि
दिशि प्रत्याशया सपदां दृष्ट्वा कालवशेन हन्त पलितं क-
स्यापि दैवद्रुमम् । श्रावश्रावमवज्ञयोपहसित सर्वत्र भ्रमो-
द्यमा जीवामः परमार्थज्ञान्यहृदयास्तुता मनोभोदकैः ॥ ७८ ॥
सन्त्येके धनलाभमात्रगहनव्यामोहसमूर्च्छिताः केचिद्वैवत-
सुन्दरीस्तनपरीरम्भमव्याकुलाः । अन्तर्भूतसमस्ततत्त्वनि-
बहं चिन्मात्रशेषं शिवं दृष्ट्वा हृद्यतनूरुहाङ्कुरभराः कष्टं
न शिष्टाः क्वचित् ॥ ७९ ॥ आदित्यस्य गतागतैरहरहः
सक्षीयते जीवितं व्यापारैर्वहुकार्यभारगुरुभिः कालोऽपि न
ज्ञायते । दृष्ट्वा जन्मजराविपत्तिमरण त्रासश्च नोत्पद्यते पीत्वा

मोहमयी प्रमादमदिरामुन्मत्तभूतं जगत् ॥ ८० ॥ यत्रैकं
श्रुतमक्षरं पशुपतेर्हनुः श्रुतीनां कृतौ सद्यो रोहति चाष्टधा
तनुभूतां यत्रैकमुद्यद्गुणः । यत्रैकाग्रनदीकणेऽपि विधृते
सर्वेव सा धार्यते सा दृष्टाद्भुतवैभवा कविगिरां पारे हि
वाराणसी ॥ ८१ ॥ आरखेरमदोन्नमत्कुचतटीकान्ताकरा-
न्दोलितैः पुष्पाम्भोनिचितैरुशीररचितैः किं तालवृन्तैर्मम ।
अन्वानन्दवनं मुखं शिवायिपोरर्धप्रमीलहृशो यातायातपरि-
श्रम शमयिता गङ्गातरङ्गानिलः ॥ ८२ ॥ एकद्वैः किम-
भावि सूरिभिरथ द्वित्राणि मित्राणि किं व्यापन्नानि गताश्च
किं त्रिचतुरा घोरा महाव्याधयः । ससाष्टैरलमिष्टमेतदपि
नश्चेतः क्षणान्पञ्चषान्स्वात्मन्येव रमस्व तेजसि गते कालेऽथ
वा सर्वतः ॥ ८३ ॥ नित्यानित्यविचारणा प्रणयिनी वैरा-
ग्यमेकं सुहृन्मित्राण्येव यमादयः शमदमप्रायाः सखायो
मताः । मैत्र्याद्याः परिचारिकाः सहचरी नित्यं मुमुक्षा
बलादुच्छेद्या रिपवश्च मोहयमतासकल्पवैरादयः ॥ ८४ ॥
पुण्यैर्मूलफलैः प्रियप्रणयिनी वृत्तिं कुरुष्वामुना भूशय्यां
नचपल्लवैः कुरु तृणैरुत्तिष्ठ यामो वने । क्षुद्राणामविवेकमूढ-
मनसा यत्रेश्वराणां सदा वित्तव्याध्यविवेकसकुलगिरां ना-
मापि न श्रूयते ॥ ८५ ॥ भस्मोद्बूलन भद्रमस्तु भवते
रुद्राक्षमाले शुभं हा सोपानपरम्परे गिरिसुताकान्तालयालं-
कृते । अद्याराधनतोषितेन विमुना युष्मत्सपर्यासुखालोको-
च्छेदिनि मोक्षनामनि महामोहे निधीयामहे ॥ ८६ ॥
कृत्वा दीननिपीडना निजजने बद्ध्वा वचोविग्रहं नैवालोच्य
गरीयसीरपि चिरादासुष्मकीर्यतनाः । द्रव्यौघाः परिसं-
चिताः खलु मया यस्याः कृते साप्रतं नीवाराञ्जलिनापि
केवलमहो सेयं कृतार्था तनुः ॥ ८७ ॥ रथ्यान्तश्चरतस्तथा
धृतजरत्कन्थालवसाध्वगैः सत्रासं च सकौतुकं च
सद्य दृष्टस्य तैर्नागरैः । निर्व्याजीकृतचित्सुधारसमुदा
निद्रायमाणस्य मे निःशङ्कं कैरटः कदा करपुटीभिक्षा वि-
लुण्ठिष्यति ॥ ८८ ॥ सौजन्याम्बुमरुस्थली सुचरिताले-
ख्यद्युभित्तिर्गुणज्योत्स्नाकृष्णचतुर्दशी सरलतायोगश्चपुच्छ-
च्छटा । यैरेषापि दुराशया कलियुगे राजावली सेविता
तेषां शूलिनि भक्तिमात्रसुलभे सेवा कियत्कौशलम् ॥ ८९ ॥
भोगे रोगमय कुले च्युतिभय वित्ते नृपालाद्भय माने दै-
व्यभयं बले रिपुभयं रूपे जराया भयम् । शास्त्रे वादभयं
गुणे खलभयं काये कृतान्ताद्भय सर्वं वस्तु भयान्वित भुवि
नृणां वैराग्यमेवाभयम् ॥ ९० ॥ शय्या शाल्लमसासनं शुचि

शिला सन्न द्रुमाणामघः शीत निर्झरवारि पानमशनं कन्दाः
सहाया मृगाः । इत्यप्रार्थितलभ्यसर्वविभवे दोषोऽयमेको
वने दुष्प्रापार्थिनि यत्परार्थघटनावन्वैर्धृथा स्थीयते ॥९१॥
याच्चाशून्यमयत्नलभ्यमशनं वायुः कृतो वेधसा व्यालानां
पशवस्तृणाङ्कुरमुजः सुस्थाः स्थलीशायिनः । संसारार्णव-
लङ्घनक्षमधियां वृत्तिः कृता सा नृणा यामन्वेपयतां प्रयान्ति
सततं सर्वे समार्ति गुणाः ॥ ९२ ॥ वीभत्सा विषया जुगु-
प्सिततमः कायो वयो गत्वरं प्रायो बन्धुभिरध्वनीव पथि-
कैर्योगो वियोगावहः । हातव्योऽयमसार एष विरसः संसार
इत्यादिकं सर्वस्यैव हि वाचि चेतसि पुनः कस्यापि पुण्या-
त्मनः ॥ ९३ ॥ पुत्रः सादिति दुःखितः सति सुते तस्या-
मये दुःखितस्तद्दुःखादिकमार्जने तदनये तन्मूर्खतादुःखितः ।
जातश्चेत्सगुणोऽथ तन्मृतिभयं तस्मिन्मृते दुःखितः पुत्रव्या-
जमुपागतो रिपुरयं मा कस्यचिज्जायताम् ॥ ९४ ॥ आ-
हारः फलमूलमात्सरचितं शय्या मही बल्कलं संवीताय
परिच्छदः कुशसमित्पुष्पाणि पुत्रा मृगाः । वस्त्रान्नाश्रयदान-
भोगविभवा निर्यत्रणाः शाखिनो मित्राणीत्यधिकं गृहेषु
गृहिणां कि नाम दुःखादते ॥ ९५ ॥ सूक्तिं कर्णसुधां
व्यनक्तु सुजनस्तस्मिन्न मोदामहे ब्रूतां वाचमसूयको विष-
मुचं तस्मिन्न खिद्यामहे । या यस्य प्रकृतिः स ता वितनुतां
कि नस्तया चिन्तया कुर्मस्तत्खलु कर्म जन्मनिगडच्छेदाय
यज्जायते ॥ ९६ ॥ यत्क्षान्तिः समये श्रुतिः शिवशिवे-
त्युक्तौ मनोनिवृत्तिर्भिक्षे चाभिरुचिर्धनेषु विरतिः शश्वत्स-
माधौ रतिः । एकान्ते वसतिर्गुरौ प्रतिनतिः सद्भिः समं
संगतिः सत्त्वे प्रीतिरनङ्गनिर्जितिरसौ सन्मुक्तिमार्गो स्थितिः
॥ ९७ ॥ सभोगाद्विषयामिषस्य परितः सौहित्यमस्ताखि-
लज्ञानोन्मेषतया कथ तव भवेदत्यास्पदं देहिनः । साध्यं
तद्वि तदेव साधनमितो व्यावृत्तिरेवामिषान्तस्यां ज्योतिरुपैत्य-
निन्धनमिदं दोषत्रयं धक्ष्यति ॥ ९८ ॥ सत्यं वक्तुमशेष-
मस्ति सुलभा वाणी मनोहारिणी दातुं दानवरं शरण्यमभयं
स्वच्छ पितृभ्यो जलम् । पूजार्थं परमेश्वरस्य विमलः स्वा-
ध्याययज्ञः परं शुद्धाधेः फलमूलमस्ति शमनं क्लेशात्मकैः
कि धनैः ॥ ९९ ॥ जिह्वे लोचन नासिके श्रवण हे त्वक्
चापि नो वार्यसे सर्वेभ्योऽस्तु नमः कृताञ्जलिरहं सप्रश्रयं
प्रार्थये । शुष्माक यदि समतं तदधुना नात्मानमिच्छाम्यहं
होतुं भूमिमुजां निकारदहनज्वालाकराले गृहे ॥ १०० ॥
मिक्षाहारमदैन्यमप्रतिहतं भीतिच्छिदं सर्वदा दुर्मात्सर्यमदा-
भिमानमथनं दुःखौघविध्वंसनम् । सर्वत्रान्वहमप्रयत्नसुलभं
साधुप्रियं पावनं शमोः सन्नमवार्यमक्षयनिधिं शंसन्ति यो-

गीश्वराः ॥ १०१ ॥ मातर्लक्ष्मि भजस्व कंचिदपरं मत्का-
ङ्क्षिणी मा स्म भूर्भोगेभ्यः स्पृहयालवो नहि वयं का नि-
स्पृहाणामसि । सद्यःस्यूतपलाशपत्रपुटके पात्रे पवित्रीकृते
भिक्षासक्तुभिरेव सप्रति वयं ^१वृत्तिं ^२समीहामहे ॥ १०२ ॥
धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी शान्तिश्चिरं ^३गेहिनी सत्यं
सुन्दुरयं दया च भगिनी आता मनःसंयमः । शय्या भू-
मितलं दिशोऽपि वसन् ज्ञानामृतं भोजनमेते यस्य कुटु-
म्बिनो वद सखे कस्माद्भयं योगिनः ॥ १०३ ॥ सध्या-
वन्दन मद्रमस्तु भवते भो ज्ञान तुभ्यं नमो भो देवाः
पितरश्च तर्पणविधौ नाहं क्षमः क्षम्यताम् । यत्र कापि
निषद्य यादवकुलोत्तसस्य कसद्विषः सारं सारमघं हरामि
तदल मन्ये किमन्येन मे ॥ १०४ ॥ एणाक्षीस्पृहयालुता
न कथमप्यास्ते विवेकोदयान्नित्यं प्रच्युतिशङ्कया क्षणमपि
स्वर्गे न मोदामहे । अप्यन्येषु विनाशिवस्तुविषयाभोगेषु
तृष्णा न मे स्वर्णधाः पुलिने परं हरिपदध्यानं मनो वा-
ञ्छति ॥ १०५ ॥ जातोऽहं जनको ममैष जननी क्षेत्रं
कलत्रं कुलं पुत्रा मित्रमरातयो वसु बल विद्या सुहृद्वा-
न्धवाः । चित्तस्पन्दितकल्पनामनुभवन्विद्वानविद्यामयीं नि-
द्रामेत्य विधूर्णितो बहुविधान्स्वप्नानिमान्यस्यति ॥ १०६ ॥
लाटीनेत्रपुटीपयोधरघटीक्रीडाकुटीदोस्तटीपाटीरद्रुमवर्णनेन
कविभिर्मूर्धैर्दिन नीयते । गोविन्देति जनार्दनेति जगतां
नाथेति कृष्णेति च व्याहारैः समयस्तदेकमनसा पुंसामति-
कामति ॥ १०७ ॥ वेदसाध्ययनं कृतं परिचित शास्त्रं
पुराण स्मृतं सर्वं व्यर्थमिदं पदं न कमलाकान्तस्य चेतकी-
र्तितम् । उत्खात सदृशीकृतं विरचितः सेकोऽम्भसा भूयसा
सर्वं निष्फलमालवालवले क्षिप्रं न बीजं यदि ॥ १०८ ॥
हेय हर्म्यमिदं निकुञ्जभवनं ^१श्रेयं प्रदेयं धनं पेयं तीर्थपयो
हरेर्भगवतो गेय पदाम्भोरुहम् । नेय जन्म चिराय दर्भ-
शयने धर्मं निधेयं मनः स्थेयं तत्र सितासितस्य सविधे
ध्येय पुराणं महः ॥ १०९ ॥ गङ्गोत्तुङ्गतरङ्गरङ्गणलघूत्स-
र्पन्मरुच्छीतलान्गुञ्जन्पट्टदमञ्जुवञ्जुललसत्कुञ्जोपकण्ठान्सुदा ।
अध्यास्य प्रणिधाय मानसमहो शमोः पदाम्भोरुहे धन्याः
प्राप्य पर पद प्रतिदिनं नन्दन्ति योगं विना ॥ ११० ॥
कौपीनं शतखण्डजर्जरतरं कन्था पुनस्तादृशी निश्चिन्तं
सुखसाध्यमैक्षमशन शय्या श्मशाने वने । मित्रामित्रसमा-
नता पशुपतेश्चिन्ताथ शून्यालये स्वात्मानन्दमदप्रमोदमुदितो

१ उपजीवनम्. २ वाञ्छामहे. ३ गृहस्था पत्नी ४ पुत्रः.
५ मनोनिग्रहः. ६ वस्त्रम्. ७ आश्रयणीयम्.

योगी सुखं तिष्ठति ॥ १११ ॥ विधिघक्ताङ्कमिनिर्विशेषव-
पुषः स्फूर्जन्महासिद्धयो निष्पन्दीकृतशान्तयोऽपि च तमः-
कारागृहेष्वासते । तं विद्वासमिह स्तुमः करपुटीमिक्षान्नशा-
कोऽपि वा बालावक्त्रसरोजिनीमधुनि वा यसाविशेषो रसः
॥ ११२ ॥ पाणिः पात्र पवित्र भ्रमणपरिगत भैक्षमक्षय्य-
मञ्जं वञ्च विस्तीर्णमाशादशकममलिन तल्पमखल्पसुर्वी ।
येषा निःसङ्गताङ्गीकरणपरिचितिः स्वान्तसतोपिणस्ते धन्याः
संन्यस्तदैन्यव्यतिकरनिकराः कर्म निर्मूलयन्ति ॥ ११३ ॥
आशा निष्ठा प्रतिष्ठा मम किल महिलास्तासु सौख्यं कदा
स्याद्या प्रान्त्या सा विदध्यादिह किमपि तथा मध्यमा सा
परत्र । आद्या सा नोभयत्राप्यहह तदपि कि सक्तता यामि
तस्या या प्रौढ्यादप्रगल्भे प्रतिदिवससुभे ते कदर्शक-
रोति ॥ ११४ ॥

विषयोपहासः ॥ नित्यमाचरतः शौचं कुर्वतः पितृ-
र्तपणम् । यस्य नोद्विजते चेतः शास्त्रं तस्य करोति किम्
॥ ११५ ॥ क्रमयो भस्म विष्ठा वा निष्ठा यस्त्रेयमीदृशी ।
स कायः परतापाय युज्यतामिति को नयः ॥ ११६ ॥
रक्तमासमयः कायः स्त्रीणां स्पर्शसुखाय नः । तमेवाशन्ति
सिंहाद्या रम्य नास्तीह वस्तुतः ॥ ११७ ॥ अङ्गमङ्गेन
संपीड्य मासं मासेन तु क्रियः । पुराहमभवं प्रीतो यत्त-
न्मोहविजृम्भितम् ॥ ११८ ॥ उत्तानोच्छूनमण्डूकपाटितो-
दरसनमे । क्लेदिनि स्त्रीव्रणे सत्किरकृमेः कस्य जायते
॥ ११९ ॥ दृष्टैव विकृतं कायं वायुस्पर्शविवर्जितम् । ये तु
निर्व्याजमासक्तास्तेभ्योऽपि विमिमो वयम् ॥ १२० ॥
अन्यत्र भीष्माद्वाङ्गेयादन्यत्र च हनूमतः । हरिणीखुरमात्रेण
चर्मणा मोहितं जगत् ॥ १२१ ॥ त्वध्मासरुधिरस्त्रायुमेदो-
मज्जास्थिसहतौ । विष्मूत्रपूये रमतां कृमीणा कियदन्तरम्
॥ १२२ ॥ चर्मखण्डं द्विधामिन्नमपानोद्धारधूपितम् । ये
रमन्ते नरास्तत्र कृमितुल्याः कथं न ते ॥ १२३ ॥ सर्वा-
शुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य विनाशिनः । शरीरकस्यापि कृते
मूढाः पापानि कुर्वते ॥ १२४ ॥ लालां वक्त्रासवं वेत्ति
मांसपिण्डौ पयोधरौ । मांसास्थिकूटं जघनं जनः कामग्र-
हातुरः ॥ १२५ ॥ दाराः परिभवकारा बन्धुजनो बन्धनं
विषं विषयाः । कोऽय जनस्य मोहो ये रिपवस्तेषु सुहृदाशा
॥ १२६ ॥ केशः काशस्तवकविलासः कायः प्रकटितकरभ-
विलासः । चक्षुर्दग्धवराटककल्पं त्यजति न चेतः कामम-
नल्पम् ॥ १२७ ॥ आलोचनं च वचनं च निगहनं च
यासां स्मरन्नमृतवत्सरसं कृशास्त्वम् । तासां किमङ्ग पिशि-

तासपुरीपपात्रं गात्रं स्मरन्मृगदृशां न निराकुलोऽसि ॥ १२८ ॥
प्रादुर्भवन्ति वपुषः कति नाम कीटा यान्यन्नतः खलु तनो-
रपसारयन्ति । मोहः क एष जगतो यदपत्यसत्रां तेषा
विधाय परिशोपयति स्वदेहम् ॥ १२९ ॥ स्तनौ मांसग्रन्थी
कनककलशावित्युपमितौ मुखं श्लेष्मागार तदपि च शशा-
ङ्केन तुलितम् । स्रवन्मूत्रक्लृप्तं करिवरकरस्पर्धि जघनं परं
निन्द्यं रूपं कविजनविशेषैर्गुरु कृतम् ॥ १३० ॥ तृषा
शुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं स्वादु सुरभि क्षुधार्तः सन्शाली-
न्कवलयति मांसाज्यकलितान् । प्रदीप्ते कामाग्नौ सुदृढतर-
माश्लिष्यति वधूं प्रतीकारं व्याधः सुखमिति विपर्यसति जनः
॥ १३१ ॥ कृशः काणः खञ्जः श्रवणरहितः पुच्छविकलो
व्रणी पूयक्लिन्नः कृमिकुलशतैराचिततनुः । क्षुधाक्षामो जीर्णः
पिठरककपालावृतगलः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि निहन्त्येव
मदनः ॥ १३२ ॥ श्रियो दोलालोला विषयजरसाः प्रान्त-
विरसा विपद्देह देह महदपि धन भूरि निघनम् । दृह-
च्छोको लोकः सततमवला दुःखवहलास्तथाप्यसिन्धोरे
पथि वत रता हन्त कुधियः ॥ १३३ ॥ समाश्लिष्यत्युच्चै-
र्धनपिशितपिण्डं स्तनधिया मुखं लालाक्लिन्नं पिबति चैषकं
सौसवमिव । अमेध्यक्लेदाद्रै पथि च रमते स्पर्शरसिको
महामोहान्धानां किमिव रमणीयं न भवति ॥ १३४ ॥
बाला मामियमिच्छतीन्दुवदना सानन्दमुद्रीक्षते नीलेन्दी-
वरलोचना पृथुकुचोत्पीड परीरप्सते । का त्वामिच्छति का
च पश्यति पशो मांसास्थिभिर्निर्मिता नारी वेद न किञ्चि-
दत्र स पुनः पश्यत्यमूर्तः पुमान् ॥ १३५ ॥ आस्यं यस्याः
सुधाशुं कलयति नयनाभ्यां जितः पुसमूहो कान्त्या विद्यु-
त्कुचाभ्या तरुणजलरुहे निर्जितेऽस्याः सुधांशुम् । कुष्ठं
दुर्गन्धियुक्तं लघुकृमिविकृत पूयमज्जास्रवाहिव्यासं तन्मक्षि-
काभिर्गतिरिति वपुषः कुत्सिता नास्ति लोके ॥ १३६ ॥
केतद्वक्त्रारविन्दं क्व तदधरमधु कायतास्ते कटाक्षाः का-
लापाः कोमलास्ते क्व च मदनधनुर्मङ्गुरो भ्रूविलासः । इत्थं
खट्वाङ्गकोटौ प्रकटितदशन मञ्जुगुञ्जत्समीर रागान्धानामि-
वोच्चैरुपहसति महामोहजालं कपालम् ॥ १३७ ॥

गर्भवासप्रयुक्तं दुःखम् ॥ कुंमिभिः क्षतसर्वाङ्गः
सौकुमार्यात्प्रतिक्षणम् । मूर्च्छामामोत्यैरुक्लेशो गर्भस्थैः क्षुधि-
तैर्मृशम् ॥ १३८ ॥ कटुतीक्ष्णोष्णलवणक्षाराम्लादिभिर्हृ-
ल्वणैः । मातृभुक्तैरुपस्पृष्टः सर्वाङ्गोत्थितवेदनः ॥ १३९ ॥
उल्लेने सघृतस्तस्मिन्नाद्रैश्च बहिरावृतः । आस्ते कृत्वा शिरः

कुक्षौ भुमपृष्ठशिरोधरः ॥ १४० ॥ अकल्पः स्वाङ्गचेष्टायां
शैकुन्त इव पञ्जरे । अनुच्छ्वसन्सरन्पूर्वं गर्भे किं नाम वि-
न्दते ॥ १४१ ॥ ^६निःसृतोऽहं करिष्यामि सुकृतानीति
चिन्तयन् । मेदोसृग्दिरघैसर्वाङ्गोर्जरायुपुटसंवृतः ॥ १४२ ॥
निष्कामन्मूर्धशदुःखार्तो र्ददन्नुच्चैरधोमुखः । यन्नादिव विनि-
र्मुक्तः पतत्युत्तानशाव्यथ ॥ १४३ ॥

अनित्यतानिरूपणम् ॥ एता याः प्रेक्षसे लक्ष्मीश्च-
त्रचामरचञ्चलाः । स्वप्न एष महाबुद्धे दिनानि त्रीणि पञ्च
वा ॥ १४४ ॥ एकेऽद्य प्रातरपरे पश्चादन्ये पुनः परे ।
सर्वे निःसीन्नि संसारे यान्ति कः केन शोच्यते ॥ १४५ ॥
येषां निमेषोन्मेषाभ्यां जगतां प्रलयोदयौ । तादृशाः पुरुषा
याता मादृशां गणनैव का ॥ १४६ ॥ गलितानीन्द्रलक्षाणि
बुद्धानीव चारिणि । मां जीवितनिवद्भाशं विहसिष्यन्ति
साधवः ॥ १४७ ॥ संसाररात्रिदुःखमे शून्ये देहमये भ्रमे ।
आस्था चेदनुबध्नामि तन्मूर्खो नास्ति मत्परः ॥ १४८ ॥
येषु येषु दृढं वद्धा भावना दृष्टवस्तुषु । तानि तानि
विनष्टानि दृष्टानि किमिहोत्तमम् ॥ १४९ ॥ यन्मध्ये यच्च
पर्यन्ते यदापाते मनोरमम् । सर्वमेवापवित्रं तद्विना-
शामध्यद्वेषितम् ॥ १५० ॥ नीलोत्पलमनयनाः परम-
प्रेमभूषणम् । हासायैव विलासिन्यः क्षणभङ्गितया स्थिताः
॥ १५१ ॥ गन्धर्वनगराकारः संसारः क्षणभङ्गुरः । मनसो
वासनैवेयमुभयोर्भेदसाधनम् ॥ १५२ ॥ गतेनापि न
संबन्धो न सुखेन भविष्यता । वर्तमान क्षणातीतं संगतिः
कस्य केन वा ॥ १५३ ॥ पृथिवी दह्यते यत्र मेरुश्चापि
विशीर्यते । सुशोष सागरजलं शरीरे तत्र का कथा
॥ १५४ ॥ इदं युगसहस्रस्य भविष्यदभवदिनम् । तद-
प्यद्यत्वमापन्नं का कथा मरणावधेः ॥ १५५ ॥ लब्धा-
स्त्यक्ताश्च संसारे यावन्तो वान्धवास्त्वया । न सन्ति
खलु तावन्त्यो गङ्गायामपि बालुकाः ॥ १५६ ॥ आसन्न-
तामेति मृत्युरायुर्याति दिने दिने । आघातं नीयमानस्य
वध्यस्येव पदे पदे ॥ १५७ ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्य-
क्तमध्यानि भारत । अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परि-
देवना ॥ १५८ ॥ एकसारथ्रयातानां सर्वेषां तत्र गामि-
नाम् । यद्येकस्त्वरित यातस्तत्र का परिदेवना ॥ १५९ ॥

१ असमर्थः.. २ चलनादिव्यापारे. ३ पक्षीव. ४ उच्छ्वास
लक्ष्मशक्तः. ५ प्राचीन कर्म. ६ गर्भाशयाच्छुतः. ७ मे-
दोरकुलितसर्वाङ्गः. ८ जरायुकोशव्यासः. ९ बहिर्नि सरन्
१० नि सरणकालेऽप्यन्तदुःखयुक्तः. ११ उच्चस्वरेण रोदनं कुर्वन्
३३ उत्तानं चेतोऽसौ.

सत्यं मनोरमा रामाः सत्य रम्या विभूतयः । किंतु मत्ता-
ङ्गनापाङ्गमङ्गलोलं हि जीवितम् ॥ १६० ॥ मातापितृस-
हस्राणि पुत्रदारशतानि च । तवानन्तानि यातानि कस्य ते
कस्य वा भवान् ॥ १६१ ॥ सर्वे क्षयान्ता निचयाः पत-
नान्ताः समुच्छ्रयाः । संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं हि
जीवितम् ॥ १६२ ॥ विडालभक्षिते दुःखं यादृशं गृहकु-
क्कुटे । न तादृशमताशून्ये कलविङ्केऽथ मूषके ॥ १६३ ॥
शरदम्बुधरच्छायागत्ययौ यौवनश्रियः । आपातरम्या वि-
षयाः पर्यन्तपरितापिनः ॥ १६४ ॥ अन्तकः पर्यवस्थाता
जन्मिनः संततापदः । इति त्याज्ये भवे भव्यो मुक्तायुत्ति-
ष्ठते जनः ॥ १६५ ॥ न्यस्तं यथा मूर्ध्नि सुंदात्ति मेघो
यवाक्षताद्यं बलिकल्पितः सन् । मृत्यु समीपस्थितमप्यजान-
न्भुनक्ति मर्त्यो विषयांस्तथैव ॥ १६६ ॥ नन्दन्ति मन्दाः
श्रियमाप्य नित्यं परं विषीदन्ति विपद्गृहीताः । विवेकदृष्ट्या
चरतां नराणां श्रियो न किञ्चिद्विपदो न किञ्चित् ॥ १६७ ॥
हरिष्यमाणो बहुधा परस्वं करिष्यमाणः सुतसंपदादि ।
धरिष्यमाणोऽरिश्चिरःसु पाद न स्वं मरिष्यन्तमवैति कोऽपि
॥ १६८ ॥ उत्तुङ्गवातायनगोपुराणि गृहाणि वित्तानि दुर-
र्जितानि । क्षणादधःपातकराणि हन्त चितातिथेरस्य निर-
र्थकानि ॥ १६९ ॥ मरणं प्रकृतिः शरीरिणां विकृतिर्जीव-
नमुच्यते बुधैः । क्षणमप्यवतिष्ठते श्वसन्यदि जन्तुर्ननु ल-
भवानसौ ॥ १७० ॥ क्षिपसि शुक्रं वृषदंशकरदने मृगमर्प-
यसि मृगादनवदने । वितरसि तुरग महिषविषाणे विदध-
च्चेतो भोगविताने ॥ १७१ ॥ नलिनीदलगतजलमतितरलं
तद्ब्रज्जीवितमतिशयचपलम् । विद्धि व्याधिन्यालग्रस्तं लोकं
शोकहतं च समस्तम् ॥ १७२ ॥ अष्टकुलाचलसप्तसमुद्रा-
ग्रहपुरदरदिनकररुद्राः । न त्वं नाहं नायं लोकस्तदपि
किमर्थं क्रियते शोकः ॥ १७३ ॥ चेतोहरा युवतयः स्व-
जनोऽनुकूलः सद्बान्धवाः प्रणतिगर्भगिरश्च भृत्याः । गर्जन्ति
दन्तिनिवहास्तरलास्तुरङ्गाः संमीलने नयनयोर्नहि किञ्चि-
दस्ति ॥ १७४ ॥ मित्रं कलत्रमितरः परिवारलोको योगै-
कसाधनमिमाः किल सपदो नः । एकः क्षणः स तु भवि-
ष्यति यत्र भूयो नायं न यूयमितरे न वयं न चैते ॥ १७५ ॥
अहमिह कृतविद्यो वेदिता सत्कलानां धनपतिरहमेको
रूपलावण्ययुक्तः । इति कृतगुणगर्वः खिद्यते किं जनोऽयं
कतिपयदिनमध्ये सर्वमेतन्न किञ्चित् ॥ १७६ ॥ वयं येभ्यो
जाताश्चिरतरगता एव खलु ते समं यैः संवृद्धाः सरणप-
दवीं तेऽपि गमिताः । इदानीमेते स्वः प्रतिदिवसमासन्न-

पतना गतास्तुल्यावस्थां सिकतिलनदीतीरतरुभिः ॥ १७७ ॥
 यदस्मिर्दृष्टं क्षणिकमभवत्स्वप्नमिव तत्कियन्तो भावाः
 स्युः स्वरणविषयादप्यवगताः । अहो पश्यन्पश्यन्स्वजन-
 मखिल यान्तमनिश हतव्रीडं चेतस्तदपि न भवेत्सङ्गरहि-
 तम् ॥ १७८ ॥ अमीषा जन्तूना कतिपयनिमेषस्थितिजुषां
 वियोगे धीराणां क इह परितापस्य विषयः । क्षणादुत्पद्यन्ते
 विलयमपि यान्ति क्षणममी न केऽपि स्थातारः सुरगिरि-
 पयोधिप्रभृतयः ॥ १७९ ॥ आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं
 रात्रौ तदर्धं गतं तस्यार्धस्य परस्य चार्धमपरं बालत्ववृद्ध-
 त्वयोः । शेषं व्याधिवियोगदुःखसहित सेवादिभिर्नियते
 जीवे वारितरङ्गबुद्बुदसमे सौख्य कुतः प्राणिनाम् ॥ १८० ॥
 रम्यं हर्म्यतल न कि वसतये श्रव्य न गोयादिक किवा प्रा-
 णतमासमागमसुख नैवाधिक प्रीतये । कि तूद्धान्तपतत्पतङ्ग-
 प्रवनव्यालोलदीपाङ्कुरच्छायाचञ्चलमाकलय्य सकल सन्तो
 वनान्तं गताः ॥ १८१ ॥ भूत्वा कल्पशतायुषोऽण्डजभुवः
 सेन्द्राश्च देवासुरा मन्वाद्या सुनयो महीजलधयो नद्याः
 पराः कोटयः । मोहः कोऽयमहो महानुदयते लोकस्य
 शोकावहो बन्धोः फेनसमे गते वपुषि यत्पञ्चात्मके पञ्चताम्
 ॥ १८२ ॥ आक्रान्तं मरणेन जन्म जरया यात्युल्बण
 यौवन संतोषो धनलिप्सया शैमसुखं प्रौढाङ्गनाविभ्रमैः ।
 लोकैर्मत्सरिभिर्गुणा वनभुवो व्यालैर्नृपा दुर्जनैरस्यैरण
 विपत्तयोऽप्युपहृता अस्तं न कि केन वा ॥ १८३ ॥ आ-
 धिव्याधिशतैर्जनस्य विविधैरारोग्यसुन्मूल्यते लक्ष्मीर्यत्र
 पतन्ति तत्र विवृतद्वारा इव व्योपदः । जात जातमवश्य-
 माशु विवैश मृत्युः करोत्यात्मसान्नात्किं तेन निर्दुःशेन वि-
 धिना यन्निर्मित सुखिरम् ॥ १८४ ॥ भोगास्तुङ्गतरङ्गम-
 ङ्गत्रपलाः प्राणाः क्षणध्वंसिनः स्तोकांश्चैव दिनानि यौवन-
 सुख स्फूर्तिः क्रियास्वस्थिरा । तत्ससारमसारमेव निखिल
 बुद्धा बुधा बोधका लोकानुग्रहपेशलेन मनसा यत्नः समा-
 धीयताम् ॥ १८५ ॥ भोगा भेद्यवितानमध्यविलसत्सौदा-
 मिनीचञ्चला आयुर्वायुविषद्विताभ्रपटलीलीनाम्बुवद्भुरम् ।
 लोला यौवनलालसास्तनुभृतामित्याकलय्य द्रुत योगे धैर्य-
 समाधिसिद्धिसुलभे बुद्धिं विदध्वं बुधाः ॥ १८६ ॥ साक्षा-
 त्प्रेमावतारः कमलदलदृशो दिक्षु लक्ष्मीरनन्ताः सत्पुत्राः
 सन्ति मित्राण्यपि विषमविपत्सविभागी कुटुम्बः । एतत्सर्वं

हि तावत्सुकृतविलसित दृश्यमानं मनोज्ञं यच्चैतद्विप्रना-
 शप्रणयि वत मनाइम्लायते तेन चेतः ॥ १८७ ॥ आयुः
 कल्लोललोल कतिपयदिवसस्थायिनी यौवनश्रीरर्थाः सकल्प-
 कल्पा धनसमयतडिद्विभ्रमा भोगपूगाः । कण्ठाश्लेषोपगूढं
 तदपि च न चिर यत्प्रियाभिः प्रणीतं ब्रह्मण्यासक्तचित्ता
 भवत भवभयाम्भोधिपारं तरीतुम् ॥ १८८ ॥

कालचरितम् ॥ मातुलो यस्य गोविन्दः पिता यस्य
 धनंजयः । सोऽपि कालवश प्राप्तः कालो हि दुरतिक्रमः
 ॥ १८९ ॥ पुरदरसहस्राणि चक्रवर्तिशतानि च । निर्वापि-
 तानि कालेन प्रदीपा इव वायुना ॥ १९० ॥ अद्यैव हसितं
 गीतं पठितं यैः शरीरिभिः । अद्यैव ते न दृश्यन्ते कष्टं
 कालस्य चेष्टितम् ॥ १९१ ॥ त्रियमाण मृत बन्धुं शोचन्ति
 परिदेविनः । आत्मानं नानुशोचन्ति कालेन कवलीकृतम्
 ॥ १९२ ॥ ब्रह्मा विष्णुदिने याति विष्णु रुद्रस्य वासरे ।
 ईश्वरस्य तथा सोऽपि कः कालं लङ्घितु क्षमः ॥ १९३ ॥
 अप्सु प्लवन्ते पाषाणा मानुषा घ्नन्ति राक्षसान् । कपयः
 कर्म कुर्वन्ति कालस्य कुटिला गतिः ॥ १९४ ॥ अज्ञानं
 मे वसनं मे जाया मे बन्धुवर्गो मे । इति मेमेकुर्वाण
 कालवृको हन्ति पुरुषाजम् ॥ १९५ ॥ प्राप्ता जरा यौवन-
 मप्यतीत बुधा यतश्च परमार्थसिद्धयै । आयुर्गतप्रायमिदं य-
 तोऽसौ विश्राम्य विश्राम्य न याति कालः ॥ १९६ ॥ भगीरथाद्याः
 सगरः ककुत्स्थो दशाननो राघवलक्ष्मणौ च । युधिष्ठिरा-
 द्याश्च वभूवुरेते सत्यं क याता वत ते नरेन्द्राः ॥ १९७ ॥
 आराध्य भूयतिमवाप्य ततो धनानि भुञ्जामहे वयमिह
 प्रसम सुखानि । इत्याशया वत विमोहितमानसाना कालो
 जगाम मरणावधिरेव पुंसाम् ॥ १९८ ॥ यत्रानेके क्वचि-
 दपि गृहे तत्र तिष्ठत्यथैको यत्राप्येकस्तदनु वहवस्तत्र
 नैकोऽपि चान्ते । इत्थं चेमौ रजनिदिवसौ दोलयन्द्वावि-
 र्वाक्षौ कालः काल्या भुवनफलके क्रीडति प्राणिसारैः
 ॥ १९९ ॥ आतः कष्टमहो महान्स नृपतिः सौमन्तचक्रं
 च तत्पार्श्वे सा च विदेग्धराजपरिषत्ताश्चन्द्रविम्बाननाः ।
 उद्धृतः स च राजपुत्रनिवहस्ते वैन्दिनस्ताः कथाः सर्वे
 यस्य वशाद्गात्स्मृतिपथ कालाय तस्यै नमः ॥ २०० ॥
 काश्चित्कल्पशतं कृतस्थितिचयान्काश्चिद्युगानां शतं काश्चि-

१ उच्छ्रितम्. २ ज्ञानिसुखम्. ३ विलासै. ४ विपत्तय.
 ५ पराधीनम्. ६ काल. ७ आत्माधीनम्. ८ स्वतन्त्रेण. ९ तुङ्गा उच्चा
 ये. १० त्रङ्गा. ११ उर्मयस्तेषा. १२ अज्ञानम्. १३ अल्पानि.
 १४ सृष्टकेन.

१ सकल्पतुल्या. २ वर्षाकालविद्युद्विलासा. अतिचञ्चला
 इत्यर्थ. ३ कान्ताभि. ४ तरन्ति. ५ भोजनम्. ६ वल्लम्.
 ७ काल एव वृक. ८ पुरुष एवाज. ९ पाशौ. १० भुवनमेव फलक.
 सारीपटस्तसिन्. ११ प्राणिन एव सारास्तैः. १२ माण्डलिकमण्डलम्.
 १३ चतुरसभा. १४ स्तुतिपाठका.

द्वर्षशतं तथा कतिपयाञ्जन्तृन्दिनानां शतम् । तास्तान्कर्म-
मिरात्मनः प्रतिदिनं संक्षीयमाणायुषः कालोऽयं कवलीक-
रोति सकलान्भ्रातः कुतः कौशलम् ॥ २०१ ॥ कालेन
क्षितिवारिवह्निपवनव्योमादियुक्तं जगद्रह्याद्याश्च सुराः प्रया-
न्ति विलय विन्नो विचारादिति । पश्यामोऽपि विनश्यतो-
ऽनवरतं लोकाननेकान्मुधा माया मोहमर्यां भवप्रणयिनीं
नास्थां जहीमो वयम् ॥ २०२ ॥ व्योमैकान्तविहारि-
णोऽपि विहंगाः संप्रामुवन्त्यापदं वध्यन्ते निर्पुणैरगाधस-
लिलान्मत्स्याः समुद्रादपि । दुर्नातं किमिहास्ति किं सुच-
रितं कः स्थानलाभे गुणः कालो हि व्यसनप्रसारितकरो
गृह्णाति दूरादपि ॥ २०३ ॥ मान्धाता स महीपतिः क्षि-
तितलेऽलंकारभूतो गतः सेतुर्येन महोदधौ विरचितः कासौ
दशास्यान्तकः । अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो यावन्त
एवाभवन्नैकेनापि सम गता वसुमती मुञ्ज त्वया या-
सति ॥ २०४ ॥

पश्चात्तापः ॥ जन्मैव व्यर्थतां नीतं भवभोगप्रलो-
भिना । काचमूल्येन विक्रीतो ह्यन्त चिन्तामणिर्भया
॥ २०५ ॥ तरत्तरलतृष्णेन किमिवास्तिन्धरातले । मया न
कृतमज्ञेन पश्चात्तापाभिवृद्धये ॥ २०६ ॥ यातं यौवनमधुना
वनमधुना शरणमेकमस्माकम् । स्फुरदुरुहारमणीनां हा
रमणीनां गतः कालः ॥ २०७ ॥ धनवानिति हि मदो मे
किं गतविभवो विषादमुपयामि । करनिहतकन्दुकसमाः
पातोत्पाता मनुष्याणाम् ॥ २०८ ॥ भोगा न भुक्ता वयमेव
भुक्तास्तपो न तप्तं वयमेव तप्ताः । कालो न यातो वयमेव
यातास्तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णाः ॥ २०९ ॥ पुनः
प्रभात पुनरेव शर्वरी पुनः शशाङ्कः पुनरुद्यतो रविः । कालस्य
किं गच्छति याति यौवन तथापि लोकः कथितं न बुध्यते
॥ २१० ॥ न चाराधि राधाधवो माधवो वा न वापूजि
पुष्पादिभिश्चन्द्रचूडः । परेषा धने धन्धने नीतकालो दयालो
यमालोकने कः प्रकारः ॥ २११ ॥ न चाकारि-कामारिक-
सारिसेवा न वा खेष्टमाचेष्टित हन्त किञ्चित् । मनः प्रेय-
सीरूपपङ्के निमग्न किमन्ते कृतान्ते मयावेदनीयम्
॥ २१२ ॥ चिन्तभूचित्भूमत्तभूपालकोपासनावासनायास-
नानाभ्रमैः । साधुता सा धुता साधिता साधिता किं तथा

चिन्तया चिन्तयामः शिवम् ॥ २१३ ॥ अजानन्दाहार्तिं
पतति शलभस्तीव्रदहने न मीनोऽपि ज्ञात्वा वडिशयुतम-
श्नाति पिशितम् । विजानन्तोऽप्येते वयमिह विपञ्जालज-
टिलान्न सुखामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ २१४ ॥
चिरं ध्याता रामा क्षणमपि न रामप्रतिकृतिः परं पीत
रामाधरमधु न रामाङ्घ्रिसलिलम् । नता रुधा रामा यदरचि
न रामाय विनर्तिर्गतं मे जन्माग्र्य न देशरथजन्मा परिगतः
॥ २१५ ॥ कुचौ तु परिचर्चितौ परिचितं चिरं चन्दनं
कृताः परसुरोजयोः परिसरेऽरविन्दश्रियः । स्तुतिर्नतिरपि
स्मृतिर्वरतनोः कृतैवादरादिदं तु निखिलं मया विरचितं
पुनर्नश्वरे ॥ २१६ ॥ नान्यस्ता भुवि वादिष्टुन्ददमनी
विद्या विनीतोचिता खड्गाग्रैः करिकुम्भपीठदलनैर्नाकं न
नीतं यशः । कान्ताकोमलपल्लवाधररसः पीतो न चन्द्रोदये
तारुण्यं गतमेव निष्कलमहो शून्यालये दीपवत् ॥ २१७ ॥
न ध्यातपदमीश्वरस्य विधिवत्सारविच्छिन्नैस्वर्गद्वारकपा-
टपाटनपटुर्धर्मोऽपि नोपार्जितः । नारीपीनपयोधरोरुगुलं ख-
मेऽपि नालिङ्गितं मातुः केवलमेव यौवनवचनच्छेदे कुठारा वयम्
॥ २१८ ॥ क्षान्तं न क्षमया गृहोचितसुखं त्यक्तं न सतो-
पतः सोढा दुःसहशीतवाततपनल्लेशा न तप्तं तपः । ध्यातं
वित्तमहर्निश नियमितप्राणैर्न शभोः पदं तत्तत्कर्म कृतं
यदेव मुनिमिसैस्तैः फलैर्वञ्चितम् ॥ २१९ ॥ धन्यानां
गिरिकन्दरे निवसतां ज्योतिः पर ध्यायतामानन्दाश्रुजलं
पिबन्ति शकुना निःशङ्कमङ्गेशयाः । अस्माकं तु मनोरथो-
परचितप्रासादचापीतटकीडाकाननकेलिकौतुकजुषामायुः परं
क्षीयते ॥ २२० ॥ मन्त्रोद्गावितदैवतैर्न विधिवद्दासीकृताः
सिद्धयो योगाभ्याससमाहितैरनुदिन तीर्णो न मोहार्णवः ।
क्षुभ्यक्षुद्रनरेन्द्रदत्तविगलत्सपल्लवोलासितैर्धिञ्चूदैरिव पण्ड-
तैरपि बलात्कालः कथं नीयते ॥ २२१ ॥ धावित्वा सुस-
माहितेन मनसा दूराच्छिरो नामित भूपाना प्रतिशब्दकैरिव
चिर प्रोद्धमिष्टं वचः । द्वाराध्यक्षनियन्त्रणापरिभवप्रम्ला-
नवक्त्रैः स्थित भ्रातः किं करवाम सुञ्चति मनो नाद्याप्य-
विद्याग्रहम् ॥ २२२ ॥ नो धर्मय ततो न तत्र निरता
नार्थय येनेदृशाः कामोऽप्यर्थवतां तदर्थमपि नो मोक्षः
क्वचित्कस्यचित् । तत्के नाम वयं वृथैव घटिता ज्ञातं पुनः
कारणं जीवन्तोऽपि मृता इति प्रवदतां शब्दार्थससिद्धये

१ केवलमाकाशचारिणः. २ पक्षिणः. ३ विपत्तिम्. ४ कु-
ञ्जलैः. ५ निष्कलत्वम्. ६ हन्तेति खेदे. ७ रत्नविशेष. ८ चि-
न्तम्. कामः. वित्तभूर्भेदः, ताभ्या मत्तो यो भूपालकस्तसो-
पासनायां वासना तथा आयासस्ततो ये नाना भ्रमास्तैः.
९ आधिसहितत्वम्.

१ ली. २ राममूर्ति. ३ रामपादोदकम्. ४ नमस्कारः.
५ दशरथाजन्म यस्य स रामः. ६ स्वर्गम्. ७ छेदनायुः
८ परशुधा.

॥ २२३ ॥ ब्रह्मज्ञानविवेकिनोऽमलधियः कुर्वन्त्यहो दुष्करं
यन्मुखन्त्युपभोगवन्त्यपि धनान्येकान्ततो निर्सेपृहाः । न
प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्ययो वाञ्छामात्र-
परिग्रहाप्यपि परित्यक्तं न शक्ता वयम् ॥ २२४ ॥ विद्या
नाधिगता कलङ्करहिता वित्तं च नोपार्जितं शुश्रूषापि संमा-
हितेन मनसा पित्रोर्न सपादिता । आलोलायतलोचना
शुवतयः स्वमेऽपि नालिङ्गिताः कालोऽय परपिण्डलोलुपतया
काकैरिव प्रेरितः ॥ २२५ ॥ दन्तैः प्रस्थितमग्रतस्तदनु भोः
शौक्य धृतं मूर्धजैः कर्णाभ्यामपि वाग्विलासरचना कष्ट-
त्समाकण्यते । नेत्राभ्यामपि चापलं युवतिषु त्यक्तं गतं
धौवनं सार्थेऽस्मिन्नलिते कथं पुनरंहं यातास्मि तच्चिन्तये
॥ २२६ ॥ रात्रिः सैव पुनः स एव दिवसो मत्वा सुधा
जन्तवो धावन्त्युद्यमिनस्तथैव निभृतप्रारब्धतत्तक्रियाः ।
व्यापारैः पुनरुक्तमुक्तविषयैरेवविधेनानुना संसारेण कद-
र्थिताः कथमहो मोहान्न लज्जामहे ॥ २२७ ॥ कृत्वा श-
स्त्रविभीषिकां कतिपयग्रामेषु दीनाः प्रजा मञ्जन्तो विटज-
ल्पितैरुपहृताः क्षोणीभुजस्ते किल । विद्वांसोऽपि वयं किल
त्रिजगतीसर्गस्थितिव्यापदामीशस्तत्परिचर्यथा न गणितो
वैरेष नारायणः ॥ २२८ ॥ क्षोणीपर्यटन श्रमाय विदुषां
घादाय विद्यार्जिता मानध्वंसनहेतवे परिचितास्ते ते घरा-
धीश्वराः । विश्लेषाय सरोजसुन्दरदशामासे कृता दृष्टयः
कुज्ञानेन मया प्रयागनगरे नाराधि नारायणः ॥ २२९ ॥
देशे देशे दुराशाकवलितहृदयो निष्कृपाणां नृपाणां धावं-
धावं पुरस्तादतिकुमतिरह जन्म संपादयामि । आधायाघाय
राधाधव तव चरणाम्भोजमन्तः समाधावन्धेऽरण्येऽतिपुण्ये
पुलकितवपुषो वासरान्वाहयन्ति ॥ २३० ॥

विचारः ॥ मृत्योर्विभेषि किं मूढ भीतं मुञ्चति किं
यमः । अजातं नैव गृह्णाति कुरु यत्नमजन्मनि ॥ २३१ ॥
अधीत्य चतुरो वेदान्याकृत्याष्टादश स्मृतीः । अहो श्रमस्य
वैफल्यमात्मापि कलितो न चेत् ॥ २३२ ॥ आदरेण यथा
सौति धनवन्तं धनेच्छया । तथा चेद्विश्वकर्तार को न
मुच्येत बन्धनात् ॥ २३३ ॥ स्वमस्तकसमारूढ मृत्युं
पश्येज्जनो यदि । आहारोऽपि न रोचेत किमुतान्या विभू-
तयः ॥ २३४ ॥ विवेक एव व्यसनं पुंसां क्षपयितुं क्षमः ।
अपहर्तुं समर्थोऽसौ रविरैव निशातमः ॥ २३५ ॥ यस्मि-
न्वस्तुनि ममता मम तापस्तत्र तत्रैव । यत्रैवार्हमुदासे तत्र

मुदासे स्वभावसतुष्टः ॥ २३६ ॥ मुण्डी जटी वल्कलवां-
स्त्रिण्दडी कषायवासा व्रतकर्षिताङ्गः । त्यक्तैहिको वा यदि
नाप्ततत्त्वस्तदा तु तस्योभयमेव नष्टम् ॥ २३७ ॥ जडास्त-
पोमिः शमयन्ति देहं बुधा मनश्चापि विकारहेतुम् । आ-
मुक्तमस्त्रं दशतीति कोपात्क्षेसारमुद्दिश्य हिनस्ति सिंहः
॥ २३८ ॥ किं ते धनैर्बन्धुभिरेव वा किं दारैश्च किं ब्रा-
ह्मण यो मरिच्यति । आत्मानमन्विच्छ गुहां प्रविष्ट पिता-
महास्ते क्व गताः पिता च ॥ २३९ ॥ धर्मं प्रसङ्गादपि
नाचरन्ति पापं प्रयत्नेन समाचरन्ति । आश्चर्यमेतद्वि मनु-
ष्यलोकेऽमृतं परित्यज्य विषं पिबन्ति ॥ २४० ॥ बालि-
कारचितवस्त्रपुत्रिकाक्रीडनेन सदृशं सुरार्चनम् । यत्र शा-
म्यति मनो न निश्चल स्फीतवज्जलधिमज्जनामलम् ॥ २४१ ॥
केचिद्वदन्ति धनहीनजनो जघन्यः केचिद्वदन्ति गुणहीन-
जनो जघन्यः । व्यासो वदत्यखिलवेदविशेषविज्ञो नाराय-
णस्मरणहीनजनो जघन्यः ॥ २४२ ॥ भिक्षाशनं भवनमाय-
तनैकदेशः शय्या भुवः परिजनो निजदेहभारः । वासश्च
जीर्णपटखण्डनिबद्धकन्था हा हा तथापि विषयाङ्ग जहाति
चेतः ॥ २४३ ॥ केनाप्यनर्थरुचिना कपटं प्रयुक्तमेतत्सुहृ-
त्तनयबन्धुमयं विचित्रम् । कस्यात्र कः परिजनः स्वजनो
जनो वा स्वमेन्द्रजालसदृशः खलु जीवलोकः ॥ २४४ ॥
अग्रे गीतं सरसकवयः पार्श्वतो दाक्षिणात्याः पृष्ठे लीलावल-
यरणित चामरग्राहिणीनाम् । यद्यस्त्येवं कुरु भवरसास्वादाने
लम्पटत्वं नो चेत्ततः प्रविश सहसा निर्विकल्पे समाधौ
॥ २४५ ॥ यदासीदज्ञानं स्मरतिभिरसंस्कारजनित तदा
दृष्टं नारीमयमखिलमेतज्जगदिति । इदानीमस्माक पटुतर-
विवेकाङ्गनजुषां समीभूता दृष्टिस्त्रिभुवनमपि ब्रह्म मनुते
॥ २४६ ॥ परिच्छेदातीतः सकलवचनानामविषयः पुनर्ज-
न्मन्यस्मिन्ननुभवपथं यो न गतवान् । विवेकप्रध्वसादुपचि-
तमहामोहगहनो विकारः कोऽप्यन्तर्जडयति च तापं च
कुरुते ॥ २४७ ॥ विशीर्णं प्रारम्भो वपुरपि जराव्याधि-
विधुरं गत दूरे विग्रस्वजनभरणं वाञ्छितमपि । इदानीं
व्यामोहादहहं विपरीते हतविधौ विधेयं यत्तत्त्वं स्फुरति
मम नाद्यापि हृदये ॥ २४८ ॥ शुचां पात्रं धात्री परिणति-
रमेध्यप्रचयभूरय भूतावासो विमृश कियतीं याति न दशाम् ।
तदस्मिन्धीराणा क्षणमपि किमास्थानुमुचितं खलीकारः
कोऽयं यदहमहमेवेति रभसः ॥ २४९ ॥ यदा पूर्वं नासी-
दुपरि च तथा नैव भविता तदा मध्यावस्थाक्षणपरिचयौ
भूतनिचयः । अतः संयोगेऽस्मिन्परिणतिवियोगे च सहजे

१ ब्रह्मज्ञानविचारेण बुद्धान्त-करणाः. २ दु खेन कर्तुमशक्यम्
३ स्वभावतः, नैरन्तर्गणेति वा. ४ निरिच्छाः. ५ संपादिता. ६
स्वसेन. ७ माता च पिता च पितरौ तयोः. ८ उदासीनो भवामि.

किमाधारः प्रेमा किमधिकरणाः मन्तु च शुचः ॥ २५० ॥
 स्थिगपायः कामः प्रणयिषु सुखं स्थैर्यविमुख महाभोगा
 रोगाः कुवलयदृगः सर्पमदृगः । महावेगः क्लेशः प्रकृतिच-
 पला श्रीरपि खला यमः स्वैरी वैरी तदपि न हित कर्म
 विहितम् ॥ २५१ ॥ विवेकः किं सोऽपि स्वरमजनिता
 यत्र न कृपा स किं योगो यस्मिन्न भवति परानुग्रहरसः ।
 स किं धर्मो यत्र स्फुरति न परद्रोहविरतिः श्रुत किं तद्वा
 स्यादुपशमफलं यन्न भवति ॥ २५२ ॥ दिवसरजनीकूल-
 च्छेदैः पतद्विरनारत वहति निकटे कालबोतः समन्तभ-
 यावहम् । इह हि पतता नास्त्यालम्बो न चापि निवर्तनं
 तदिह महतां कोऽय मोहो यदेष मदाविलः ॥ २५३ ॥
 नाने म्हायिनि खण्डिते च वसुनि व्यथे प्रयातेऽर्थिनि क्षीणे
 वन्धुजने गते परिजने नष्टे ग्रनेर्यवने । युक्तं केवलमेतदेव
 सुवियां यज्जहुकन्यापयःपूतभावगिरीन्द्रकन्दरदरीकुञ्जे नि-
 वासः क्वचित् ॥ २५४ ॥ अद्वैतोक्तिपट्टन्वट्टनपि वयं
 बालान्नमस्कुर्महे ये तु द्वन्द्ववदाल्मदीयशिरमि न्यस्याम वामं
 पदम् । मिहः स्वीयशिशून्निवेद्य हृदये सान्द्रादरादाम्-
 गत्यावेशेन भिनत्ति सत्रमपद मत्तेभकुम्भस्थलम् ॥ २५५ ॥
 क्लेशत्यागकृतेऽर्पितेन करणव्यूहेन देहेन च स्वानथे वत
 जन्तुरर्जयति चेन्मन्तुर्निर्यन्तुः कुतः । शस्त्रे शत्रुजयाय
 नैजगुरुणादत्तेऽथ तेनैव चेतुत्रो हन्ति निजं वपुः कथय
 रे तत्रापराधी तु कः ॥ २५६ ॥ वीभत्साः प्रतिभान्ति किं
 न विषयाः किं तु स्पृहायुष्मती देहस्वापचयो मृतौ

निविगते गाढो गृहेषु ग्रहः । ब्रह्मोपासामिति स्फुरत्यपि
 हृदि व्यावर्तिका वासना का नामेयमतर्क्यहेतुगहना दैवी
 सतां यातना ॥ २५७ ॥ नाथे श्रीपुरुषोत्तमे त्रिजग-
 तामेकाविपे चेतसा सेव्ये स्वस्य पदस्य दातरि सुरे
 नागयणे तिष्ठति । यं कंचित्पुरुषाधमं कतिपयग्रामेशमल्या-
 र्थं देवैः सेव्यै मृगयामहे नरमहो मूढा वराका वयम्
 ॥ २५८ ॥ रेतःशोणितयोरियं परिणतिर्यद्वर्ष्मं तत्रामव-
 न्मृत्योरास्पदमाश्रयो गुरुशुचा रोगस्य विश्रामभूः । जान-
 न्नप्यवशी विवेकविरहान्मज्जन्नविद्याम्युधौ शृङ्गारीयति पुत्र-
 काम्यति वत क्षेत्रीयति स्त्रीयति ॥ २५९ ॥ इन्द्रश्लाशु-
 च्चिश्चक्रस्य च सुखे दुःखे च नास्त्यन्तर सेच्छाकल्पनया
 तयोः खलु सुधा विष्टा च काम्याशनम् । रम्भा चाशुचि-
 श्चक्री च परमप्रेमास्पद मृत्युतः सत्रामोऽपि समः स्वकर्म-
 गतिमिश्रान्योन्यभावः समः ॥ २६० ॥ अर्थप्राणविनाश-
 सशयकरी प्राप्यापद दुस्तरां प्रत्यासन्नभयं न वेत्ति विभवं
 स्वं जीवितं काङ्क्षति । उत्तीर्णस्तु ततो धनार्थमपरां भूयो
 विगत्यापदं प्राणानां च धनस्य चाधमधियामन्योन्यभावः
 पणः ॥ २६१ ॥ अग्रे कस्यचिदस्ति कंचिदमितः केनापि
 पृष्ठे कृतः संसारः शिशुभावयौवनजराभारावतारादयम् । वा-
 लस्तं बहु मन्यतामसुलभं प्राप्त शुवा सेवता वृद्धस्त्व विप-
 याद्वहिष्कृत इव व्यावृत्य किं पश्यसि ॥ २६२ ॥ येषां
 श्रीमद्यशोदासुतपदकमले नास्ति भक्तिर्नराणा येषामामीर-
 कन्याप्रियगुणकथने नानुरक्ता रसज्ञा । येषा श्रीकृष्णली-
 लाललितगुणरसे सादरौ नैव कर्णौ धित्कान्धित्कान्धिवगे-
 तान्कथयति सतत कीर्तनस्थो मृदङ्गः ॥ २६३ ॥

१ इतवादिन . २ अपराधः . ३ परमेस्वरस्य .

इति श्रीसुभाषितरत्नभाण्डागारे षष्ठं प्रकरणं समाप्तम् ।

ग्रन्थसमाप्तिः ।

इति विरचितवन्धा पद्धतिर्या मयेयं सकलगुणिगणानां प्रीतये सास्तु नित्यम् ।
विपुलविमलदीव्यत्सत्कलानां निधानं तरुणतरणिरुद्धा विद्विपत्कौशिकानाम् ॥

अस्याभ्यासाद्ग्रन्थवर्यस्य शिष्यः सर्वज्ञः स्याद्विस्फुरच्चारुबुद्धिः ।
अर्थं कामं वेत्ति धर्मं च मोक्षं निःसंदेहं शीलितुं पण्डितोऽपि ॥

शास्त्रान्धि सकलं विलोड्य नितरां ग्रन्थः कृतोऽयं मया
लोकानन्दकरः समस्तसुकलासंतानजैवातृकः ।
अस्यास्वाद्य सुभाषितामृतरसानानन्दपूर्णान्तराः
सन्तः संप्रति नाकवासनिरतान्देवान्हसन्तु ध्रुवम् ॥

विज्ञप्तिः ।

दृष्टं किमपि लोकेऽस्मिन्न निर्दोषं न निर्गुणम् ।
आवृणुध्वमतो दोषान्विवृणुध्वं गुणान्वुधाः ॥

आशीर्वचनम् ।

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिहुःखभागभवेत् ॥

सुभाषितरत्नखण्डमञ्जूषा ।

अकाण्डपातोपनता न कं लक्ष्मीर्विमोहयेत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अकालमेघवद्विजितमकस्मादेति याति च । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अकृत्यं मन्यते कृत्यम् ।

अक्षोभ्यतैव महता महत्त्वस्य । हि लक्षणम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अगच्छन्वैनतेयोऽपि पदमेकं न गच्छति ।

अगम्य मन्यते सुगम् ।

अगाधजलसंचारी न गर्व याति रोहितः ।

अगुणस्य हतं रूपम् ।

अङ्गमाख्य सुप्तं हि हत्वा कि नाम पौरुषम् ।

अङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ।

अचिन्त्यं शीलगुप्तानां चरितं कुलयोषिताम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अचिन्त्यं हि फलं सूते सद्यः सुकृतपादपः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अचिन्त्यो वत दैवेनाप्यापातः सुखदुःखयोः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अचिरांशुविलासचञ्चला ननु लक्ष्मीः फलमानुषङ्गिकम् ।

अजगलस्तनस्येव तस्य जन्म निरर्थकम् ।

अजानतो हठात्कुर्वन्प्राज्ञमानी विनश्यति । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अजीर्णं भोजनं विपम् ।

अज्ञाता कस्य नामेह नोपहासाय जायते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अज्ञानामृतचेतमामतिरुषा कोऽर्थस्तिरश्वां गुणैः ।

अतस्वर्यां कुट्टनीं कूटरचना हि विधेरपि । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अतिदानाद्दुर्लभं ।

अतिपरिचयादवज्ञा संततगमनादनादरो भवति ।

अतिभुक्तिरतीवोक्तिः सद्यः प्राणापहारिणी ।

अतिलोभो न कर्तव्यश्चक्रं भ्रमति मस्तके ।

अति सर्वत्र वर्जयेत् ।

अतृणे पतितो वहिः स्वयमेवोपशाम्यति ।

अत्यारुढो हि नारीणामकालज्ञो मनोभवः । (रघुवंशे ।)

अत्युच्चैर्भवति लघीयसा हि धार्ढ्यम् । (शिशुपालवधे ।)

अथास्य तत्त्वेषु कृतेऽवभासे समुन्मिमीलेव चिराय चक्षु ।
अदाता वंशदोषेण ।

अधरेष्वमृतं हि योषितां हृदि हालहलमेव केवलम् ।

अधर्मयुद्धेन जयं को हीच्छेत्क्षत्रियो भवन् । (कथासरि-
त्सागरे)

अधर्मविषवृक्षस्य पच्यते खादु कि फलम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अधिकस्याधिकं फलम् ।

अनध्वा वाजिना जरा ।

अनन्तपुष्पस्य मधोर्हि चूते द्विरेफमाला सविशेषसङ्गा ।
(कुमारसंभवे ।)

अनन्यगामिनी पुंसां कीर्तिरेका पतिव्रता ।

अनपायिनि सश्रयद्वमे गजभङ्गे पतनाय वल्लरी । (कुमार-
संभवे ।)

अनपेक्ष्य गुणागुणौ जनः स्वर्चि - निश्चयतोऽनुधावति ।
(शिशुपालवधे ।)

अनवसरे याचितमिति सत्पात्रमपि कुप्यते दाता ।

अनाथा कृच्छ्रपतिता विदेशे स्त्री करोति किम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अनार्यः परदारव्यवहारः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

अनार्यजुष्टेन पथा प्रवृत्तानां शिवं कृतः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अनार्यसंगमाद्वरे विरोधोऽपि समं महात्मभिः । (किराता-
जुनीये ।)

अनाश्रया न शोभन्ते पण्डिता वनिता लता ।

अनियुक्तोऽपि च ब्रूयाद्यदीच्छेत्स्वामिनो हितम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अनिर्वर्णनीयं परकलत्रम् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

अनिश्चितावधि धीरा सहन्ते विरह चिरम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अनुकूलेऽपि कलत्रे नीचः परदारलम्पटो भवति ।

अनुगृह्णन्ति हि प्रायो देवता अपि तादृशम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अनुत्सेकः खलु विक्रमालंकारः ।

अनुभवति हि मूर्धा पादपस्तीत्रमुष्णं शमयति परितापं छायाया
सञ्चितानाम् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
अनुरागपरायता कुर्वते किं न योषित । (कथासरित्सा-
गरे ।)
अनुरागान्धमनसा विचारसहता कुतः । (कथासरित्सा-
गरे ।)
अनुसृत्य सता वर्त्म यत्खल्पमपि तद्रह ।
अनुहंकुर्वते घनध्वनिं नहि गोमायुस्तानि केसरी । (शिशु-
पालवधे ।)
अन्तरापाति हि श्रेय कार्यसपत्तिस्चकम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
अन्त सारविहीनानामुपदेशो न विद्यते ।
अन्धस्य दीपो बाधिरस्य गीत ।
अन्यस्माच्छ्रवणो नीच प्रायेण दुःसहो भवति ।
अन्यायं कुरुते यदा द्वितिपति कलं निरोद्धुं क्षम ।
अन्योन्यशोभाजननाद्रभूव साधारणो भूषणभूष्यभावः ।
अपये पदमर्पयन्ति हि श्रुतवन्तोऽपि रजोनिमीलिताः ।
(रघुवंशे ।)
अपन्वान तु गच्छन्त सोदरोऽपि विमुञ्चति ।
अपवाद एव सुलभो द्रष्टुर्गुणो दूरतः ।
अपायो मत्तकस्थो हि विषयग्रस्तचेतसाम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
अपा हि वृत्ताय न वारिधारा स्वादु सुगन्धि स्वदते तुषारा ।
(नैपथीयचरिते ।)
अपि गङ्गाजलज्ञानादध केच कुशायते ।
अपि ग्रावा रोदिलपि दलति वज्रस्य हृदयम् ।
अपि गन्वन्तरिवेद्यः किं करोति गतायुषि ।
अपि मुदमुपयान्तो वाग्विलासैः स्वकीयैः परभणितेषु वृत्ति
यान्ति सन्त क्रियन्तः ।
अपि स्वदेहात्किमुतेन्द्रियार्थाद्यशोवनाना - हि यशो गरीयः ।
(रघुवंशे ।)
अपुत्रस्य गृहं शून्यम् ।
अपेक्षन्ते हि विपद् किं पेलवमपेलवम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
अप्यप्रसिद्ध यशसे हि पुंसामनन्तसाधारणमेव कर्म । (कु-
मारसंभवे ।)
अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि जनस्तिरदिक्रिया लभते ।
अप्राप्यं नाम नेहास्ति वीरस्य व्यवसायिनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अप्रियस्य च पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ।
अवला यत्र प्रवला ।
अबुद्धा चित्तमप्राप्यं विस्मयं प्रभविष्णुषु । (कथासरि-
त्सागरे ।)
अभक्ष्यं मन्यते भक्ष्यम् ।
अभद्रं भद्रं वा विविक्षितमुन्मूलयति क ।
अभितप्तमयोऽपि मार्दवं भजते कैव कथा शरीरिषु । (रघु-
वंशे ।)
अभोगस्य हतं धनम् ।
अभ्यर्थनाभङ्गभयेन साधुर्माध्यस्थमिष्टेऽप्यवलम्बतेऽर्थं ।
(कुमारसंभवे ।)
अभ्यागतो यत्र न तत्र लक्ष्मीः ।
अमर्षण शोणितकाङ्क्षया किं पदा स्पृशन्तं दशति द्विजिह्वः ।
(रघुवंशे ।)
अमृतं क्षीरभोजनम् ।
अमृतं प्रियदर्शनम् ।
अमृतं राजसंमानम् ।
अमृतं शिशिरे वहिः ।
अमृतायते हि स्तुतयः सुकर्मणाम् । (किरातार्जुनीये ।)
अमोघो देवतानां च प्रसादः किं न साधयेत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
अम्बुगर्भो हि जीमूतश्चातकैरभिनन्द्यते । (रघुवंशे ।)
अयमश्व पताकेयमथवा वीरघोषणम् ।
अयशोभीरव किं न कुर्वते वत साधवः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
अयाच्यो नार्तानामनुपकरणीयो न महताम् ।
अयातपूर्वा परिवादगोचर सता हि वाणी गुणमेव भापते ।
(किरातार्जुनीये ।)
अयि सखु विषम पुराकृताना भवति हि जन्तुषु कर्मणा
विपाकः ।
अयोविकारे स्वरितत्वमिष्यते कुतोऽयसा सिद्धरसस्पृशामपि ।
(नैपथीयचरिते ।)
अरिषु हि विजयार्थिन क्षितीशा विदवति सोपवि सधिदूष-
णानि । (किरातार्जुनीये ।)
अरुतुदत्वं महता ह्यगोचरः । (किरातार्जुनीये ।)
अर्यभारवती वाणी भजते कामपि श्रियम् ।
अर्थमनर्थं भावय नित्यं नास्ति तत सुखलेशः सत्यम् ।
अर्योतुराणा न युक्तं वन्धुः ।
अर्थिनि जने त्यागं विना श्रीक्ष का ।

अर्थो हि कन्या परकीय एव । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 अर्धमात्रालाघवेनापि पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः ।
 अर्धो घटो घोषमुपैति नूनम् ।
 अलञ्चशाणोत्क्रपणा नृपाणा न जातु मौलौ मणयो वसन्ति ।
 अलोकसामान्यमचिन्त्यहेतुकं द्विपन्ति मन्दाश्चरित महात्म-
 नाम् । (कुमारसंभवे ।)
 अल्पबीजं हत क्षेत्रम् ।
 अल्पविद्यो महागर्वी ।
 अल्पश्च कालो बहवश्च विघ्नाः ।
 अल्पमत्त्वेषु धीराणामवज्ञैव हि शोभते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अल्पस्य हेतोर्बहु हातुमिच्छन्विचारमूढः प्रतिभासि मे त्वम् ।
 (रघुवंशे ।)
 अल्पाक्षररमणीय यः कथयति निश्चितं स खलु वाग्मी ।
 अल्पीयतोऽप्यामयतुल्यश्रुतेर्महापकाराय रिपोर्विचृद्धिः । (कि-
 रातार्जुनीये ।)
 अवसाययितु क्षमाः सुखं न विधेयेषु विशेषसंपदः । (किरा-
 तार्जुनीये ।)
 अवस्तुनि कृतज्ञेशो मुखो यालवहास्यताम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अविचार्यं प्रभूणा हि शुचेर्वाक्यं समन्त्रिणः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अविज्ञातेऽपि बन्धौ हि बलात्प्रहादते मनः । (किरातार्जु-
 नीये ।)
 अविद्याजीवनं शून्यम् ।
 अविनीता रिपुर्भार्या ।
 अविश्रमो लोक्रुतन्त्राविकारः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 अव्यवस्थितचित्तस्य प्रसादोऽपि भयंकरः ।
 अब्याक्षेपो भविष्यन्त्याः कार्यसिद्धेर्हि लक्षणम् । (रघुवंशे ।)
 अशनैरमृतस्य चोभयोर्वेत्तिनश्चाम्बुधराश्च योनयः । (कुमा-
 रसंभवे ।)
 अशील कस्य नाम स्यान्न खलीकारकारणम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अशीलं कस्य भूतये । (कथासरित्सागरे ।)
 अशीलस्य हतं कुलम् ।
 अगोच्या हि पितुः कन्या सद्गर्तृप्रतिपादिता । (कुमारसं-
 भवे ।)
 अश्रुते स हि कल्याणं व्यसने यो न मुञ्चति । (कथासरि-
 त्सागरे ।)

अश्रेयसे न वा कस्य विश्वासो दुर्जने जने । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अथा यस्य जयस्तस्य ।
 अथा यस्य यशस्तस्य ।
 असतुष्टा द्विजा नष्टाः ।
 असन्मैत्री हि दोषाय कूलच्छायेव सेविता । (किराता-
 र्जुनीये ।)
 असभाव्या अपि नृणा भवन्तीह समागमाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असभोगो जरा स्त्रीणाम् ।
 असाध्यं सत्यसाध्वीना किमस्ति हि जगन्नये । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असाध्यं साध्यस्यै हेलयाभिमुखो विधिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असारे दग्धसंसारे सार सारन्नलोचना ।
 असारेऽस्मिन्भवे तावद्भावाः पर्यन्तनीरसाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असिद्धार्था निवर्तन्ते नहि धीराः कृतोद्यमाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 असिद्धेस्तु हता विद्या ।
 अस्थाने पतिता सतीव महतामेतादृशी स्याद्भक्तिः ।
 अस्थिर जीवितं लोके ।
 अस्थिराः पुत्रदाराश्च ।
 अस्थिरे धनयौवने ।
 अस्वर्ग्यं लोकविद्विष्टम् ।
 अहह कलिकाल प्रभवति ।
 अहह कष्टमपण्डितता विधेः ।
 अहह महता नि सीमानश्चरित्रविभूतयः ।
 अहितो देहजो व्याधिः ।
 अहो अतीव भोगाशा कं नाम न विडम्बयेत् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अहो चित्राकारा नियतिरिव नीतिर्नयविदः ।
 अहो दुरन्ता बलवद्विरोधिता । (किरातार्जुनीये ।)
 अहो दैवाभिज्ञानानां प्राप्तोऽप्यर्थः पलायते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अहो नवनवाश्चर्यनिर्माणे रसिको विधिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 अहो रूपमहो ध्वनिः ।

अहो विधेरचिन्त्यैव गतिरद्भुतकर्मणाम् । (कथासरित्सा-
गरे ।)

अहो विधौ विपर्यस्ते न विपर्यस्यतीह किम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अहो विनेन्द्रजालेन स्त्रीणा चेष्टा न विद्यते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अहो विश्वास्य वञ्चयन्ते धूर्तेश्छद्मभिरीश्वरा । (कथासरि-
त्सागरे ।)

अहो सहन्ते वत नो परोदयम् ।

आरुण्डजलमग्नोऽपि श्वा लिहत्येव जिह्वया ।

आकरः स्वपरभूरिक्थाना प्रायशो हि सुहृदोः सहवासः
(नैषधीयचरिते ।)

आकृष्ट कामलोभाभ्यामपायः को हि पश्यति । (कथास-
रित्सागरे ।)

आचार प्रयसो धर्म ।

आज्ञा गुरुणा ह्यविचारणीया । (रघुवंशे ।)

आत्मबुद्धि सुखायैव ।

आत्मार्थे पृथिवी लजेत् ।

आत्मेश्वराणा नहि जातु विघ्ना समाधिमेदप्रभवो भवन्ति ।
(कुमारसंभवे ।)

आदानं हि विसर्गाय सता वारिसुचामिव । (रघुवंशे ।)

आदावसत्यवचनं पथाज्जाता हि कुत्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपत्काले च कष्टेऽपि नोत्साहस्यज्यते बुधैः । (कथास-
रित्सागरे ।)

आपत्सु वीरान्पुरुषान्स्वयमायान्ति सपदः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपदि स्फुरति प्रज्ञा यस्य धीरः स एव हि । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपदेत्युभयलोकदूयणी वर्तमानमपथे हि दुर्मतिम् । (कि-
रातार्जुनीये ।)

आपद्यपि लाज्यं न सत्त्वं सपदेपिमिः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

आपद्यपि सतीशतं किं भुवन्ति कुलत्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपन्नप्राणविकलैः किं प्राणैः पारुषेण वा । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आपन्नस्य विषयवाग्नि आतिहरेण राज्ञा भवितव्यम् । (अ-
भिज्ञानशाकुन्तले ।)

आपन्नार्तिप्रशमनफलाः सपदो ह्युत्तमानाम् । (मेघदूते ।)

आपो वहन्तीह हि लोकयात्रा यथा न भूतानि तथापराणि ।
(नैषधीयचरिते ।)

आमुखापाति कल्याणं कार्यसिद्धिं हि शंसति । (कथास-
रित्सागरे ।)

आये दु खं व्यये दु खं धिगर्था कष्टसश्रया ।

आरब्धा ह्यसमप्राैव किं धीरैस्त्यज्यते क्रिया । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आरब्धे हि सुदुष्करेऽपि महता मध्ये विराम कुत । (क-
थासरित्सागरे ।)

आर्जवं हि कुटिलेषु न नीतिः । (नैषधीयचरिते ।)

आलस्योपहता विद्या ।

आवेष्टितो महासर्पैश्चन्दनं किं विषायते ।

आशाबन्धः कुसुमसदृशं प्रायशो ह्यङ्गनाना सद्यःपाति प्रणयि
हृदय विप्रयोगे रुणद्धि । (मेघदूते ।)

आशु बध्नाति हि प्रेम प्राग्जन्मान्तरसत्त्वः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

आश्वस्तो वेत्ति कुसृतिं प्रभुः को हि स्वमन्त्रिणाम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

आसुर कुलमनादरणीयम् ।

आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सुखी भवेत् ।

आहु सप्तपद्मी मैत्री ।

आहृता हि विषयैकतानता ज्ञानधौतमनसं न लिम्पति
(नैषधीयचरिते ।)

इच्छादानपरोपकारकरणं पात्रानुरूपं फलम् ।

इतो भ्रष्टस्ततो भ्रष्टः ।

इदं च नास्ति न परं च लभ्यते ।

इन्द्रोऽपि लघुता याति स्वयं प्रख्यापितैर्गुणैः ।

इन्धनौघधगप्यग्निस्त्विषा नास्तेपि पूषणम् । (शिशुपाल-
वधे ।)

इष्टं धर्मेण योजयेत् ।

इष्टप्रवासजनितान्यबलाजनस्य दुःखानि नूनमतिमात्रसुदुःस-
हानि । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

इष्टमूलानि शोकानि ।

इहामुत्र च नारीणा परमा हि गति पतिः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

ईर्ष्या हि विवेकपरिपन्थिनी । (कथासरित्सागरे ।)

ईश्वराणा हि विनोदरसिकं मनः । (किरातार्जुनीये ।)

उच्छ्रायं नयति यदच्छयापि योगः । (कथासरित्सागरे ।)

उत्पद्यन्ते विलीयन्ते ।
उत्तरोत्तरशुभो हि विभूना कोऽपि मञ्जुलतमः क्रमवादः ।
(नैपथीयचरिते ।)
उत्सवप्रिया खलु मनुष्या । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
उत्सहन्ते नहि द्रष्टुमुत्तमा खजनापदम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
उत्साहैकधने हि वीरहृदये नाप्नोति खेदोऽन्तरम् । (कथा-
सरित्सागरे ।)
उदारचरिताना तु वसुधैव कुटुम्बकम् ।
उदारसत्त्वं वृणुते स्वयं हि श्रीरिवाङ्गना । (कथासरि-
त्सागरे ।)
उदारस्य तृणं वित्तम् ।
उदिते तु सहस्राशौ न सद्योतो न चन्द्रमा ।
उदिते परमानन्दे नाहं न त्वं न वै जगत् ।
उदेति पूर्वं कुसुमं ततः फल घनोदयः प्राक्तदनन्तर पयः ।
निमित्तनैमित्तिकयोरयं क्रमः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
उद्धृतौ भवति कस्य वा भुवः श्रीवराहमपहाय योग्यता ।
(शिशुपालवधे ।)
उद्योग पुरुषलक्षणम् ।
उद्धृतः क इव सुखावहः परेषाम् । (शिशुपालवधे ।)
उन्नतो न सहते तिरस्कियाम् ।
उन्मादो मातृदोषेण ।
उपकृत्य निसर्गत परेषामुपरोधं नहि कुर्वते महान्तः ।
(शिशुपालवधे ।)
उपदेशपरा परेष्वपि स्वविनाशाभिमुखेषु साधवः । (शिशु-
पालवधे ।)
उपदेशो हि मूर्खणा प्रकोपाय न शान्तये ।
उपपन्ना हि दारेषु प्रभुता सर्वतोमुखी । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)
उपभुक्ते हि तारुण्ये प्रशमः सद्भिरिष्यते । (कथासरि-
त्सागरे ।)
उपहितपरमप्रभावधाना न हि जयिना तपसामलङ्घयन्ति ।
(किरातार्जुनीये ।)
उषं सुकृतनीजं हि सुक्षेत्रेषु महत्फलम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
उष्णत्वमन्यातपसप्रयोगाच्छैलं हि यत्सा प्रकृतिजलस्य ।
(रघुवंशे ।)
उष्णो दहति चाद्धारः शीतः कृष्णायते करम् ।
ऋणकर्ता पिता शत्रुः ।

ऋते कृशानोर्नहिः मन्त्रपूतमर्हन्ति तेजास्यपराणि ह्यव्यम् ।
(कुमारसंभवे ।)
ऋते रवेः क्षालयितुं क्षमेत कः क्षपातमस्काण्डमलीमस नभः ।
(शिशुपालवधे ।)
ऋद्धिश्चित्तविकारिणी ।
एकं मित्रं भूपतिर्वा यतिर्वा ।
एकाम्रो हि बहिर्भृत्तिनिवृत्तस्वत्वमीक्षते । (कथासरि-
त्सागरे ।)
एका भार्या सुन्दरी वा दरी वा ।
एको देवः केशवो वा शिवो वा ।
एकोऽप्याश्रमहीनोऽपि लक्ष्मीं प्राप्नोति सत्त्ववान् । (कथा-
सरित्सागरे ।)
एको वासः पट्टने वा वने वा ।
एको हि दोषो गुणसनिपाते निमज्जतीन्द्रोः किरणोऽपिवाहः ।
(कुमारसंभवे ।)
एते गुणाः कामदुषाः क्रियासु ।
ऐक्येने द्वयोरेव किमसाध्यं भवेदिति । (कथासरि-
त्सागरे ।)
औचित्यं गणयति को विशेषज्ञाय । (शिशुपालवधे ।)
क उष्णोदकेन नवमत्तिका सिध्यति । (अभिज्ञानशाकु-
न्तले ।)
कठिनाः खलु क्रियः । (कुमारसंभवे ।)
कणशः क्षणशब्धं विद्यामर्थं च साधयेत् ।
कण्ठे सुधा वसति वै खलु सज्जनानाम् ।
कथं हि लह्यते नृत्सैर्ग्रहीकस्य प्रभोर्वचः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
कथंचिन्नहि दिव्याना वीर्यं भजति मोषताम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
कथमपि भुवनेऽस्मिन्नादृशाः सभवन्ति ।
कदर्याणां परे प्राणाः प्रायेण तथैवसंचयाः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
कदापि नत्पुण्याः शोक्रवान्त्वया न भवन्ति । (अभिज्ञान-
शाकुन्तले ।)
कन्या नाम नरदुःखं पिगहो नहन्तमपि । (कथासरि-
त्सागरे ।)
कनलवनभूया नभुक्तरः ।
कनिवेशते रनयिनु न गुणाः । (किरातार्जुनीये ।)
कह्नात्रां हि सर्वेस्य सन्तोऽद्यारचनान्भवाः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

कर्तव्य हि सता वचः । (कथासरित्सागरे ।)
 कर्तव्यो महदाश्रयः ।
 कर्मणो गहना गतिः ।
 कर्मणो ज्ञानमतिरिच्यते ।
 कर्मदोषाद्द्विद्रता ।
 कर्मानुगो गच्छति जीव एकः ।
 कर्मायत्तं फलं पुसाम् ।
 कलहान्तानि हर्म्याणि ।
 कलारत्न गाने ।
 कलासीमा काव्यम् ।
 कलौ वेदान्तिनो भान्ति फाल्गुने वालका इव ।
 कल्पवृक्षोऽप्यभयाना प्रायो याति पलाशताम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कवय किं न पश्यन्ति ।
 कवले पतिता सद्यो वमयति ननु मक्षिकान्नभोक्ताम् ।
 कष्टं शिष्टशक्तिकृति कलौ कार्यमृच्छन्ति विद्या ।
 कष्टं निर्धनिकस्य जीवितमहो दारैरपि त्यज्यते ।
 कष्ट खलु पराश्रय ।
 कष्टाः कुलखलीकारहेतवो वत कुस्त्रियः । (कथासरित्सागरे ।)
 कष्टादपि कष्टतरं परगृहवासः परान्नं च ।
 कष्टा हि कुटिलश्वश्रूपरतन्त्रवधूस्थितिः । (कथासरित्सागरे ।)
 कष्टो हि वान्धवस्नेहं राज्यलोभोऽतिवर्तते । (कथासरित्सागरे ।)
 कष्टो ह्यविनयक्रमः । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्यागः खकुटुम्बपोषणविधायर्थव्ययं कुर्वतः ।
 कस्मिन्वा सजलगुणे निरा पटुत्वम् । (शिशुपालवधे ।)
 कस्य नेष्टं हि यौवनम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्यचित्किमपि नो हरणीयम् ।
 कस्य नाभ्युदये हेतुर्भवेत्साधुसमागमः । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्य नोच्छृङ्खलं वाल्यं गुरुशासनवर्जितम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्य सत्सङ्गो न भवेच्छुभः । (कथासरित्सागरे ।)
 कस्यात्यन्तं सुखमुपनतं दुःखमेकान्ततो वा नीचैर्गच्छत्युपदि
 च दशा चक्रनेमिक्रमेण । (मेघदूते ।)
 कस्याश्रयसि चेतो हि विहितस्त्रैसाहसम् । (कथासरित्सागरे ।)

क. कालस्य न गोचरान्तरगतः ।
 क. परः प्रियवादिनाम् ।
 कः पैतामहगोलकेऽत्र निखिलैः संमानितो वर्तते ।
 कः प्राज्ञो वाञ्छति ज्ञेहं वेद्यास्तु सिकतास्तु च । (कथासरित्सागरे ।)
 कः शरीरनिर्वापयित्रीं शारदी ज्योत्स्ना पदान्तेन वारयिष्यति ।
 (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 कः सहकारमन्तरेणातिमुक्कलता पल्लविता सहते । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 कः सूनुर्विनय विना ।
 का कस्य परिदेवना ।
 काका किमपराध्यन्ति हंसैर्जग्धेषु शालिषु । (कथासरित्सागरे ।)
 काकोऽपि जीवति चिराय वलिं च भुङ्क्ते ।
 का नाम कुलजा हि स्त्री भर्तृद्रोहं करिष्यति । (कथासरित्सागरे ।)
 कान्ता रूपवती शत्रु ।
 कान्ते कथं घटितवानुपलेन चेतः ।
 कामक्रोधौ हि विप्राणा मोक्षद्वारार्गलावुभौ । (कथासरित्सागरे ।)
 काम न श्रेयसे कस्य संगमः पुण्यकर्मभिः । (कथासरित्सागरे ।)
 कामं व्यसनवृक्षस्य मूलं दुर्जनसगतिः । (कथासरित्सागरे ।)
 कामातुराणा न भयं न लज्जा ।
 कामार्ता हि प्रकृतिरूपणाश्चेतनाचेतनेषु । (मेघदूते ।)
 कामिनश्च कुतो विद्या ।
 कायः कस्य न वल्लभः ।
 कार्यं निदानाद्धि गुणानधीते । (नैपथीयचरिते ।)
 कार्यान्ते ते च शष्पवत् ।
 कालप्रयुक्ता खलु कर्मविद्धिर्विज्ञापना भर्तृषु सिद्धिमेति ।
 (कुमारसंभवे ।)
 कालयुक्त्या ह्यरिर्मित्रं जायते न च सर्वदा । (कथासरित्सागरे ।)
 कालस्य कुटिला गतिः ।
 काले खलु समारब्धाः फलं वध्नन्ति नीतयः । (रघुवंशे ।)
 काले दत्तं वर ह्यल्पमकाले बहुनापि किम् । (कथासरित्सागरे ।)
 कालेन फलते तीर्थं सद्यः साधुसमागमः ।

कालो ह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी । (माळतीमाधवे ।)
 का विद्या कविता विना ।
 काश्मीरजस्य कटुतापि नितान्तरम्या ।
 का ह्यञ्जनी विना हंसं कश्च हंसोऽञ्जनीं विना । (कथा-
 सरित्सागरे ।)
 किं वा धाराधिरूढं हि जाब्यं वेदजडे जने । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 किं वा भविष्यदरुणस्तमसा विभेत्ता त चेत्सहस्रकिरणो धुरि
 नाकरिष्यत् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 किं वा सुलभपापा हि भवन्त्युन्मार्गवृत्तयः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 किं हि न भवेद्वीश्वरेच्छया । (कथासरित्सागरे ।)
 किं किं करोति न निरर्गलतां गता स्त्री ।
 किञ्चित्कालोपभोग्यानि यौवनानि धनानि च ।
 किं जीवितेन पुरुषस्य निरक्षरेण ।
 किं तदस्ति हि संसारे पर्यन्तविरसं हि यत् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 किं दूर व्यवसायिनाम् ।
 किं न कुर्वन्ति योषितः ।
 किं न भक्षन्ति वायसाः ।
 किं नाम न सहन्ते हि भर्तृभक्षाः कुलाङ्गनाः । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 किमज्ञेयं हि धीमताम् । (कथासरित्सागरे ।)
 किमत्र चित्रं यदि विशाखे शशाङ्कलेखामनुवर्तते । (अभि-
 ज्ञानशाकुन्तले ।)
 किमदेयमुदाराणामुपकारिषु तुष्यताम् । (कथासरित्सा-
 गरे ।)
 किमलभ्यं भगवति प्रसन्ने श्रीनिकेतने ।
 किमिव हि मधुराणा मण्डनं नाहृतीनाम् । (अभिज्ञान-
 शाकुन्तले ।)
 किमिव हि शक्तिहर ससाध्वसानाम् । (शिशुपालवधे ।)
 किमिवावसादकरमात्मवताम् । (किरातार्जुनीये ।)
 किमिवास्ति यत्र सुदुर मनस्विभिः । (किरातार्जुनीये ।)
 किमु चोदिताः प्रियहितार्थकृतः कृतिनो भवन्ति सुद-
 दुहदाम् । (शिशुपालवधे ।)
 किं परस्य स गुणः समश्रुते पथ्यश्रुतिरपि ययरोगिताम् ।
 (शिशुपालवधे ।)
 किं मर्दितोऽपि कस्तूर्या लशुनो याति सौरभम् ।
 किं सिद्धमनं तरुसूकराणाम् ।

कुकर्मान्तं यशो नृणाम् ।
 कुकृत्ये को न पण्डितः ।
 कुगेहिनीं प्राप्य गृहे कुतः सुखम् ।
 कुण्डे कुण्डे नवं पयः ।
 कुतः परस्मिन्पुरुषे विकारः । (किरातार्जुनीये ।)
 कुतः शङ्का कलङ्किनः ।
 कुतः सत्यं च कामिनाम् ।
 कुतो विद्यार्थिनः सुखम् ।
 कुदेशमासाय कुतोऽर्थसंचयः ।
 कुदेशेष्वपि जायन्ते क्वचित्केचिन्महाशयाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कुपात्रदानाद्य भवेद्दरिद्रः ।
 कुपुत्रमासाय कुतो जलाञ्जलिः ।
 कुपुत्रेण कुलं नष्टम् ।
 कुप्येत्को नातियाचितः ।
 कुभोजनं चोष्णतया विराजते ।
 कुभोज्येन दिनं नष्टम् ।
 कुहस्यसहाये हि भृत्ये भृत्यायते प्रभुः । (कथासरित्सा-
 गरे ।)
 कुराजान्तानि राष्ट्राणि ।
 कुरूपता शीलतया विराजते ।
 कुरूपी बहुचेष्टिकः ।
 कुर्वन्त्यकालेऽभिव्यक्तिं न कार्योपेक्षिणो युधाः । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 कुलवधूः का स्वामिभक्तिं विना ।
 कुले कश्चिदन्यः प्रभवति नरः श्लाघ्यमदिमा ।
 कुवन्नता शुभ्रतया विराजते ।
 कुवाभ्यान्तं च सौहृदम् ।
 कुशिष्यमध्यापयतः कुतो यशः ।
 कृतघ्ना धनलोभान्धा नोपकारेऽणुशमाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कृतघ्नानां शिष्यः कुतः । (कथासरित्सागरे ।)
 कृतघ्नाधिरसिद्धार्था अपि त्रसन्ति हि ध्रुवम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कृतघ्ने सत्परीचारे प्रभां सेवाऽकृत्य युवः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 कृतायं स्वामिनं द्रेष्टि ।
 कृपाजुस्तारि च धनम् ।
 कृतो कस्यास्ति सौन्दर्यम् ।

कृष्या दहन्नपि खलु क्षितिमिन्धनेद्धो बीजप्ररोहजननी ज्व-
लन. करोति । (रघुवंशे ।)

केचिदज्ञानतो नष्टाः ।

केचिन्नष्टाः प्रमादतः ।

केचिन्नष्टैस्तु नाशिताः ।

केनेत्यं परमार्थतोऽर्थवदिव प्रेमास्ति वामध्रुवाम् ।

केवलोऽपि सुभगो नवान्मुद किं पुनस्त्रिदशचापलाञ्छितः ।
(रघुवंशे ।)

के वा न स्युः परिभवपदं निष्फलारम्भयत्नाः । (मेघदूते ।)

केषां न स्यादभिमतफला प्रार्थना ह्युत्तमेषु । (मेघदूते ।)

केषा नैषा कथय कविताकामिनी कौतुकाय ।

केषां हि नापदा हेतुरतिलोमान्धद्युद्धिता । (कथासरि-
त्सागरे ।)

को जानाति जनो जनार्दनमनोवृत्तिः कदा कीदृशी ।

कोऽतिभार. समर्थानाम् ।

को धर्मः कृपया विना ।

को न तृप्यति वित्तेन ।

को न याति वशं लोके मुखे विषडेन पूरितः ।

को नाम राज्ञा प्रियः ।

कोऽन्यो हुतवहादरधुं प्रभविष्यति । (अभिज्ञानशाकु-
न्तले ।)

कोऽर्थान्प्राप्य न गर्वितः ।

कोऽर्थी गतो गौरवम् ।

कोऽवकाशो विवेकस्य हृदि कामान्धचेतसः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

को वा दुर्जनवागुराधु पतित क्षेमेण यात पुमान् ।

को विदेश. समर्थानाम् ।

को विहन्तुमलमास्थितोदये वासरश्रियमशीतवीधितौ ।
(शिशुपालवधे ।)

को हि मार्गमार्गं वा व्यसनान्धो निरीक्षते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

को हि वित्तं रहस्यं वा स्त्रीषु शक्नोति गूहितुम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

को हि संपत्सु चपलास्त्राश्रये वनितासु च । (कथासरि-
त्सागरे ।)

को हि स्वशिरसरच्छाया विधेद्योल्लङ्घयेद्भक्तिम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

क्रियाणा खलु व्यर्थाणा सत्पत्न्यो मूलकारणम् । (कुमा-
रसंभवे ।)

क्रियासिद्धि सत्त्वे भवति महता नोपकरणे ।

क्रिया हि वस्तूपहिता प्रसीदति । (रघुवंशे ।)

क्रुद्धे विधौ भजति मित्रममित्रभावम् ।

क्रोध. ससारवन्धनम् ।

क्रोधो मूलमनर्थानाम् ।

क्लेश फलेन हि पुनर्नवता विधत्ते । (कुमारसंभवे ।)

क्वचिद्वै नास्ति विश्वासः क्षुद्रकर्मणि दुर्जने । (कथासरि-
त्सागरे ।)

क्व वा निधिनिर्वहनमेति किं च तं स वाक्कवाटं घटयन्निर-
स्यति । (नैपथीयचरिते ।)

क्वाश्रयोऽस्ति दुरात्मनाम् ।

क्षणविध्वंसिन काया. का चिन्ता मरणे रणे ।

क्षणे क्षणे यत्रवतामुपैति तदेव रूपं रमणीयतायाः । (शिशु-
पालवधे ।)

क्षमन्ते न विचार हि मूर्खा विषयलोड्डपाः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

क्षमया किं न सिध्यति ।

क्षान्तितुल्यं तपो नास्ति ।

क्षार पिवति पयोधेर्वर्षस्वम्भोधरो मधुरमम्मः ।

क्षितितले किं जन्म कीर्तिं विना ।

क्षितिपति को नाम नीतिं विना ।

क्षीणा नरा निष्करणा भवन्ति ।

क्षुद्रेऽपि नूनं शरणं प्रपन्ने ममत्वसुचै. शिरसा सतीव ।
(कुमारसंभवे ।)

क्षुधालुराणा न रुचिर्न पक्कम् ।

क्षुभ्यन्ति प्रसभमहो विनापि हेतोर्लीलाभि. किमु सति का-
रणे रमण्यः । (शिशुपालवधे ।)

खटाटोपो भयंकरः ।

खण्डिता एव शोभन्ते वीराधरपयोधराः ।

खलसङ्गेऽपि नैपुर्थं कल्याणप्रकृते कुतः ।

गणयन्ति न राज्यार्थेऽपल्लेहं महीभुजः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

गतं न शोचामि कृतं न मन्ये ।

गतस्य शोचनं नास्ति ।

गतानुगतिको लोको न लोकः पारमार्थिकः ।

गन्तव्यं राजपथे ।

गुणलब्धा. स्वयमेव संपदः ।

गुणसहतेः समातिरिक्तमहो निजमेव सत्त्वमुपकारि सताम् ।
(किरातार्जुनीये ।)

गुणान्भूयते रूपम् ।

गुणार्जोच्छ्रायविरहदुःखः प्रकृतमित्रा हि सतामसाधवः ।

(किरातार्जुनीये ।)

गुणाः पूजास्थानं गुणियु न च लिङ्गं न च वयः ।

गुणिनि गुणज्ञो रमते नागुणशीलस्य गुणिनि परितोषः ।

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणः ।

गुणैर्विहीना बहु जल्पयन्ति ।

गुस्तां नयन्ति हि गुणा न सहतिः । (किरातार्जुनीये ।)

गुर्वपि विरहदुःखनाशान्धः साहयति । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

गृहानुर्पेतुं प्रणयादनीप्सवो भवन्ति नापुष्पकृता मनीषिणः ।

(शिशुपालवधे ।)

गृहे या पुष्पनिष्पत्तिः साध्वनि अमृतः कुतः । (कथासरित्सागरे ।)

प्रसते हि तमोपहं सुहृन् तु रक्षाहमहर्षति तमः । (शिशुपालवधे ।)

ग्रहीतुमार्यान्परिचर्यया सुहृन्हासुभावा हि नितान्तमार्थिनः ।

(शिशुपालवधे ।)

ग्रामनागाय लुब्धरः ।

ग्रामस्थार्थं कुलं त्यजेत् ।

ग्रावागोऽप्यार्द्रता मम्यग्मजन्त्याभिमुचे विवो । (कथासरित्सागरे ।)

ग्लपयति यथा शशाङ्कं न तथा हि कुमुदतां दिवसः ।

(अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

घनान्बुना राजपथे हि पिच्छिले क्वचिद्दुर्धरप्यपथेन गम्यते ।

(नैपथीयचरिते ।)

घनाम्बुभिर्वहुलितनिम्नगाजर्जलं नहि व्रजति विद्धारमन्बुधेः । (शिशुपालवधे ।)

व्रन्ति सहजमपि भूरिभियः समनागताः सपदि धरमापदः ।

(किरातार्जुनीये ।)

चक्रालि योग्येन हि योग्यचगमः । (नैपथीयचरिते ।)

चक्रवत्परिवर्तन्ते दुःखानि च मुखानि च ।

चक्रु पूतं न्यसेत्पामम् ।

चन्द्रचन्दनयोर्मध्ये शीतला साधुचगतिः ।

चपलां किल शूराणां रणे जयपरानयां । (कथासरित्सागरे ।)

चाण्डालः पक्षिणा क्रूरः ।

चाण्डालोऽपि नरः पूज्यो यस्मात्ति निपुलं वनम् ।

चाराजानन्ति राजानः ।

चित्तं जानाति जन्तूना प्रेम जन्मान्तरार्जितम् । (कथासरित्सागरे ।)

चित्तमेतदमलं करणीयम् ।

चित्तं वाचि क्रियाया च साधूनामेकरूपता ।

चित्रा गतिः कर्मणाम् ।

चिन्ता जरा मनुष्याणाम् ।

चिन्तासमं नास्ति अरीरस्योपगम् ।

चेष्टाप्रतिरूपिका कामिजनननोवृत्तिः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

चोराणामनृतं बलम् ।

चौरं गते वा किमु नामधानम् ।

छाया न मूर्च्छति मलोपहतप्रसादे शुद्धे तु दर्पणतले सुरभाषकाशा । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

छाया हि भूनेः शशिनो मलत्वेनारोपिता शुद्धिनतः प्रजामिः । (रघुवंशे ।)

छायेव मैत्रो रालसञ्जनानाम् ।

छिद्रेष्वनया बहुलीभवन्ति ।

जठरं को न विमर्ति केवलम् ।

जनानुरागप्रसवा हि संपदः ।

जनो बहु क्षपयति सन्मस्यार्थं यनान्धर्षाः । (कथासरित्सागरे ।)

जपतो नास्ति पातकम् ।

जरा रूपं हरति ।

जलविन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।

जातं तु जातं न पुनः प्रयाति ।

जातस्य हि भ्रुवो नृत्युः ।

जातापत्या पतिं द्वेष्टि ।

जार्ता जार्ता नवान्चाराः ।

जानन्ति पशवो गन्धान् ।

जानाता दक्षमो मृतः ।

जायन्ते वत मूढानां मंत्रादा अपि तादृशाः । (कथासरित्सागरे ।)

जारखीणा पतिः शत्रुः ।

जितश्रेणे नरं हि जगदेतद्भिन्नोयने । (कथासरित्सागरे ।)

जितश्रेणे न दुःखस्यैवमर्थः । (कथामरिन्मागरे ।)

जितशान्तेषु योरणा क्रेद एवोचितोऽस्तु । (कथासरित्सागरे ।)

जितशान्तं दृष्ट्वा नैवमो नो दुःखानां सुखे ।

जीवन्तमेव कुष्णाति काकीव कुक्षुडुम्बिनी । (कथासरि-
त्सागरे ।)

जीवन्तोऽसति मूढोऽर्थान्यावदर्थं स नोज्जितः । (कथास-
रित्सागरे ।)

जीवन्हि धीरोऽभिमतं किं नाम न यदामुयात् । (कथास-
रित्सागरे ।)

जीवो जीवस्य जीवनम् ।

ज्ञातास्वादो विवृतजघनां को विहातुं समर्थः । (मेघदूते ।)

ज्ञानमार्गं ह्यहकारः परिघो दुरतिक्रमः । (कथासरित्सा-
गरे ।)

ज्ञानमेव शक्तिः ।

ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रजयति ।

ज्ञानस्याभरणं क्षमा ।

ज्येष्ठभ्राता पितुः समः ।

ज्वलयति महतां मनास्यमर्षं न हि लभतेऽवसरं सुप्ताभि-
लापः । (किरातार्जुनीये ।)

ज्ञदिति पराशयवेदिनो हि विज्ञाः । (नैपधीयचरिते ।)

तक्रान्तं खलु भोजनम् ।

तत्कार्मुकं कर्मसु यस्य शक्तिः ।

तत्क्षणं किं न कुर्याद्वि प्रसादः पारमेश्वरः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

तत्र सौरभनिर्माणे चतुरश्चतुराननः ।

तदेष दुःसहं स्त्रीणामिह प्रणयखण्डनम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

तपःसीमा मुक्तिः ।

तपोधीनानि त्रेयांसि ह्युपायोऽन्यो न विद्यते । (कथास-
रित्सागरे ।)

तपोधीना हि सपदः । (कथासरित्सागरे ।)

तमस्तपति धर्माशौ कथमाविर्भविष्यति । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)

तरुणीकच इव नीचः कौटिल्यं नैव विजहाति ।

तस्करस्य कुतो धर्मः ।

तस्माच्छ्रेयं न रक्षयेत् ।

तस्मान्जात्या महान्नोऽधमजनवियये मौनमेवाश्रयन्ते ।

तस्मात्सर्वं परित्यज्य पतिमेकं भवेत्सती ।

तस्य तदेव हि मधुरं यस्य मनो यत्र संलग्नम् ।

तस्य विस्वारिता बुद्धिस्तैलत्रिन्दुरिवाम्बसि ।

तस्य सकुचिता बुद्धिर्घृतत्रिन्दुरिवाम्बसि ।

तिष्ठत्येका निशां चन्द्रः श्रीमान्तंपूर्णमण्डलः ।

तीव्रसत्त्वस्य नचिराद्भवन्त्येव हि सिद्धयः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

तुल्यप्रतिद्वन्द्वि बभूव युद्धम् ।

तुष्यन्ति भोजनैर्विप्राः ।

तृष्णैका तरुणायते ।

तेजसां हि न वयः समीक्ष्यते । (रघुवंशे ।)

ते भूमण्डलमण्डनैकतिलकाः सन्तः कियन्तो जनाः ।

तेषामिन्द्रियनिग्रहो यदि भवेद्विन्ध्यस्तरत्सागरम् ।

त्यजन्त्युत्तमसत्त्वा हि प्राणानपि न सत्यथम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

त्यजेदेकं कुलस्यार्थं ।

त्यागाब्जगति पूज्यन्ते पशुपायाणपादपाः ।

त्राणाभावे हि शापास्त्राः कुर्वन्ति तपसो व्ययम् । (रघुवंशे ।)

त्रिभुवनविषये कस्य दोषो न चास्ति ।

त्रैलोक्ये दीपको धर्मः ।

ददाति तीव्रसत्त्वानामिष्टमीश्वर एव हि । (कथासरि-
त्सागरे ।)

दया मासाक्षिनः कुतः ।

दयितं जनः खलु गुणीति मन्यते । (शिशुपालवधे ।)

दयिताखनवस्थितं नृणा न खलु प्रेम चलं सुहृज्जने ।
(कुमारसंभवे ।)

दरिद्रता धीरतया विराजते ।

दर्दुरा यत्र वक्कारस्तत्र मौनं हि शोभनम् ।

दशाननोऽहरस्तीतां वन्धनं च महोदधेः ।

दारिद्र्यदोषेण करोति पापम् ।

दारिद्र्यदोषो गुणराशिनाशी ।

दारिद्र्यं परमाजनम् । (भागवते ।)

दावानलक्षोपविपत्तिमन्योऽरण्यस्य हर्तुं जलदात्प्रभुः किम् ।
(कुमारसंभवे ।)

दिव्यशून्या चेदवान्धवा ।

दिवि गमनरत्न दिनकरः ।

दिशस्यपाथं हि सतामतिक्रमः । (किरातार्जुनीये ।)

दुःखान्धा हि पतन्त्येव विपच्छ्रेणु कातराः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

दुग्धधौतोऽपि किं याति वायसः कलहंसताम् ।

दुरधिगमा हि गतिः प्रयोजनानाम् । (किरातार्जुनीये ।)

दुरधीता विप विद्या ।

दुरितघ्नतपःशुद्धिसव्यपेक्षा हि सिद्धयः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

दुर्गेहीनत्तभा नृपः ।
दुर्जेनस्य कुत- क्षमा ।
दुर्जेनस्यार्जितं वित्तं भुज्यते राजतरुकरै ।
दुर्जया हि विषया विदुषापि । (नैपधीयचरिते ।)
दुर्बलस्य बलं राजा ।
दुर्मेधो राज्यनाशाय ।
दुर्बल्यनिष्ठा नष्टना हि वृत्तिः । (किराना जुनीये ।)
दुर्लभं ज्ञेनद्वस्तुनः ।
दुर्लभं भारते जन्म मानुष्यं तत्र दुर्लभम् ।
दुर्लेभः स गुदलोकै शिष्यचिन्तापहारकः ।
दुर्लेभः सज्जनप्रिय ।
दुष्ट हि जन्तुमुन्थाप्य कस्यात्मनि मुरां भवेत् । (कथासरित्सागरे ।)
दुष्टेऽपि पर्त्वा साध्वीना नान्यथावृत्ति मानसम् । (कथासरित्सागरे ।)
दूरतः पर्वता रन्याः ।
दूरारोहपरिचयविनिपातो हि दाहणः ।
दृष्टनत्तश्च न पुनः क्रमेणालेन वच्यते । (कथासरित्सागरे ।)
दृष्टो हि दृष्ट्वन्कलभप्रमाणोऽप्याशाः पुरोवातमवाप्य मेघ ।
(रघुवंशे ।)
देवद्विजसपर्यां हि कामधेनुमंता सताम् । (कथासरित्सागरे ।)
देवा हि नान्यद्वितरन्ति किं तु प्रसज्य ते साधुधियं ददन्ते ।
(नैपधीयचरिते ।)
देवो दुर्बलप्रातकः ।
देहपातमपीच्छन्ति सन्तो नाविनयं पुनः । (कथासरित्सागरे ।)
देहनेशो हि दुस्त्यजः । (कथासरित्सागरे ।)
देवमेव हि साहाय्यं कुर्वते सत्त्वशालिनाम् । (कथासरित्सागरे ।)
देवीं चित्रा गतिः ।
देवे दुर्जनता गते तृणमपि प्रायेण वज्रायते ।
देवेनैव हि साध्यन्ते सदर्या शुभकर्मणाम् । (कथासरित्सागरे ।)
दोषप्राही गुणस्यागी पल्लोलीव हि दुर्जनः ।
दोषाय निर्विमर्शयं मौतप्रशोत्तरक्रिया । (कथासरित्सागरे ।)
दोषोऽपि गुणतां याति प्रभोर्भवति चेरुपा ।

दौर्नं काचिदयवास्ति निरुडा सैव सा चलति यत्र हि चि-
त्तम् । (नैपधीयचरिते ।)
द्रव्येण सर्वं वशाः ।
यनं सर्वप्रयोजनम् ।
धनानि जीपितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।
यनिनामितरः सता पुनर्गुणवत्संनिधिरेव सनिधिः । (शिशु-
पालवधे ।)
यन्यास्ते भुवि ये निवृत्तमनसो विग्दुःखितान्कामिनः ।
यमेश्यकर क्रोधः ।
यमसरक्षणार्थं च प्रवृत्तिर्भुवि शार्ङ्गिणः । (रघुवंशे ।)
यमस्य तत्त्वं निहितं गुहायाम् ।
यमस्य त्वरिता गतिः ।
यमः कीर्तिर्द्वयं स्थिरम् ।
यमः सत्येन वर्धते ।
यमः स नो यत्र न सत्यमस्ति ।
यमैण चरता सत्ये नास्त्यनभ्युदयः कश्चित् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
यमैण हीनाः पशुभिः समानाः ।
यमो मित्र मृतस्य च ।
यमो हि सानिध्यं कुर्वते सताम् । (कथासरित्सागरे ।)
यमो ह्यसम्यद्निर्णोतो निहन्युभयलोक्योः । (कथासरि-
त्सागरे ।)
यिकलत्रमपुत्रकम् ।
यिकपुत्रमधिनीतं च ।
यिगाशा सर्वदोषभूः ।
यिगिमा देहश्रुतामसारताम् । (रघुवंशे ।)
यिगृहं गृहिणीशून्यम् ।
यिग्जीवितं चोद्यमवर्जितस्य ।
यिग्जीवितं ज्ञातिपराजितस्य ।
यिग्जीवितं व्यर्थमनोरथस्य ।
यिग्जीवितं शास्त्रकलोञ्जितस्य ।
यिग्ज्योतिषमजातकम् ।
यीराणा व्रजति हि सर्व एव नान्तःपातित्वादभिभवनीयतां
परस्य । (शिशुपालवधे ।)
यीराश्च सोढविरहाः प्रामुवन्तीष्टसंगमम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)
धीर्न चित्रीयते कस्मादमितौ चित्रकर्मणा । (कथासरि-
त्सागरे ।)

धूमो निवर्त्येत समीरणेन यतस्तु कक्षस्तत एव वहि ।
 (रघुवंशे ।)
 धूर्ताः क्रीडन्त्येव हि बालिशैः । (कथासरित्सागरे ।)
 ध्रुवमभिमते को वा पूर्णे सुदा न हि माद्यति । (कुमा-
 रसंभवे ।)
 ध्रुवं फलाय महते महतां सह सगमः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 न कस्य वीर्याय वरस्य सगतिः । (कुमारसंभवे ।)
 न काचस्य कृते जातु युक्ता मुक्तामणेः क्षति । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 न कामसदृशो रिपुः ।
 न कूपखननं युक्त प्रदीप्ते वह्निना गृहे ।
 न कापि सौख्यमपराधकृता प्रभूणाम् ।
 नक्षत्रभूषणं चन्द्रः ।
 न क्षुद्रोऽपि प्रथमसुकृतापेक्षया सश्रयाय प्राप्ते मित्रे भवति
 विमुखः । (मेघदूते ।)
 न खलु धीमता कश्चिदविपयो नाम । (अभिज्ञानशा-
 कुन्तले ।)
 न खलु स उपरतो यस्य वल्लभो जनः स्मरति ।
 न च देवात्पर वलम् ।
 न च धर्मो दयापरः ।
 न चलति खलु वाक्यं सज्जनानां कदाचित् ।
 न च विद्यासमो बन्धुः ।
 न च व्याधिसमो रिपुः ।
 न चापत्यसमः ज्ञेहः ।
 न जात्ववसरे प्राप्ते सत्त्ववानवसीदति । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 न जाने ससारः किममृतमयः किं विषमयः ।
 न ज्ञानात्परमं चक्षुः ।
 न तथा कृतवेदिना करिष्यन्प्रियतामेति यथा कृतावदानः ।
 (किराताजुनीये ।)
 न तोपात्परमं सुखम् ।
 न तोपो महता मृषा । (कथासरित्सागरे ।)
 न दयासदृशं ज्ञानम् ।
 न दरिद्रस्तथा दुःखी लब्धक्षीणधनो यथा ।
 न दुष्प्रापं परच्छिद्रं जाग्रद्विनिर्णयैर्यतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 न देवः परमो विष्णोः ।
 न धर्मवृद्धेषु वयः समीक्ष्यते । (कुमारसंभवे ।)

न धर्मसदृशं मित्रम् ।
 न धर्मात्परमं मित्रम् ।
 न नन्दनालोकनमङ्गलेषु क्षणं क्षणं हृष्यति कस्य चेतः ।
 (कुमारसंभवे ।)
 न नश्यति तमो नाम कृतया दीपवार्तया ।
 ननु तैलनिपेकविन्दुना सह दीपार्चिरूपेति मेदिनीम् ।
 (रघुवंशे ।)
 ननु प्रवातेऽपि निष्कम्पा गिरय । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 ननु वक्रविशेषनिःस्पृहा गुणगृह्या वचने विपश्चित । (किरा-
 ताजुनीये ।)
 ननु विमृश्य कृती कुसतेऽखिलम् ।
 न पतिव्यतिरेकेण सुस्त्रीणामपरा गतिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 न परिचयो मलिनात्मना प्रधानम् । (शिशुपालवधे ।)
 न परेषु महौजसदृशलादपकुर्वन्ति मलिम्लुचा इव । (शिशु-
 पालवधे ।)
 न परोदितं हि कलयन्ति कुमाराः । (हरिविलासे ।)
 न पादपोन्मूलनशक्तिरहः शिलोन्वये मूर्च्छति मारुतस्य ।
 (रघुवंशे ।)
 न पुत्रात्परमो लाभः ।
 न प्रभातरलं ज्योतिरुदेति वसुधातलात् । (अभिज्ञान-
 शाकुन्तले ।)
 न प्राणान्ते प्रकृतिविकृतिर्जायते चोत्तमानाम् ।
 न भयं चास्ति जाग्रतः ।
 न भवति पुनरुक्त भाषितं सज्जनानाम् ।
 न भवति महता हि कापि मोघः प्रसादः । (हरिविलासे ।)
 न भविष्यति हन्त सावनं किमिवान्यत्प्रहरिष्यतो विधेः ।
 (रघुवंशे ।)
 न भार्यायाः पर सुखम् ।
 न भूतो न भविष्यति ।
 न मेकः कोकनदिनीकिजल्कासादकोविदः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 नमोभूषा पूषा ।
 न मुक्तेः परमा गतिः ।
 नयनसुखं को निवारयति ।
 नयवर्त्मगाः प्रभवतां हि धियः ।
 न युक्तं ते रोषादतिथिमिव धिक्कृत्य गमनम् ।
 नये च शौचं च वसन्ति सपदः ।
 नयेन चालक्रियते नरेन्द्रता ।

नरः प्रत्युपकारार्थं विपत्तिमभिवाञ्छति ।
 न रत्नमन्विष्यति मृग्यते हि तत् । (कुमारसंभवे ।)
 नराणां नापितो धूर्तः ।
 नमैकसादरं हि नवं वयः । (कथासरित्सागरे ।)
 न वस्तु दैवस्वरसाद्विनश्वरं सुरेश्वरोऽपि प्रतिकर्तुमीश्वरः ।
 (नैषधीयचरिते ।)
 नवाङ्गनानां नव एव पन्थाः ।
 नवा वाणीं मुखे मुखे ।
 न विवेकं विना ज्ञानम् ।
 न वैराग्यात्परं भाग्यम् ।
 न शरीरं पुनः पुनः ।
 न शान्तेः परमं सुखम् ।
 न शास्त्रं वेदतः परम् ।
 न शिक्षितः प्रयत्नो हि धीराणां हृदये भिया । (कथासरित्सागरे ।)
 न शूरा विसहन्ते हि स्त्रीनिमित्तं पराभवम् । (कथासरित्सागरे ।)
 न पदपदध्रेणिमिरेव पङ्कजं सशैवलासङ्गमपि प्रकाशते ।
 (कुमारसंभवे ।)
 न स शक्नोति किं यस्य प्रज्ञा नापदि हीयते । (कथासरित्सागरे ।)
 न सा समा यत्र न सन्ति वृद्धाः ।
 न सुवर्णं ध्वनिस्तादृग्यादृक्काये प्रजायते ।
 न स्त्री चलितचारित्रा निम्नोन्नतमवेक्षते । (कथासरित्सागरे ।)
 न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ।
 न स्नेहो न च दाक्षिण्यं स्त्रीष्वहो चापलाहते । (कथासरित्सागरे ।)
 न स्पृशति पल्वलाम्भं पञ्जरशेषोऽपि कुञ्जरः कापि ।
 न खेच्छ व्यवहर्तव्यमात्मनो भूतिमिच्छता । (कथासरित्सागरे ।)
 नहि कृतमुपकारं साधवो विस्मरन्ति ।
 नहि गणयति क्षुद्रो जन्तुः परिग्रहफल्युत्ताम् ।
 नहि तापयितुं शक्यं सागराम्भस्तृणोल्कया ।
 नहि दुर्बलदग्धानां काले किञ्चित्प्ररोहति ।
 नहि दुष्करमस्तीह किञ्चिदध्यवसायिनाम् । (कथासरित्सागरे ।)
 नहि नायों विनेर्ष्या ।

नहि प्रफुल्लं सहकारमेव वृक्षान्तरं काङ्क्षति पद्मपदाली ।
 (रघुवंशे ।)
 नहि प्रियं प्रवक्तुमिच्छन्ति मृगा हितैषिणः । (किरातार्जुनीये ।)
 नहि मूला प्रतिध्याति ।
 नहि वन्ध्याश्रुते दुःखं यथा हि मृतपुत्रिणी ।
 नहि विचलति मैत्री दूरतोऽपि स्थितानाम् ।
 नहि सत्त्वावसादेन खल्पाप्यापद्विलङ्घ्यते । (कथासरित्सागरे ।)
 नहि सर्वविदः सर्वे ।
 नहि सर्वेऽपि कुर्वन्ति सभ्या युक्तिविवेचनम् ।
 नहि सिंहो गजास्कन्धी भयाद्गिरिगुहाशयः । (रघुवंशे ।)
 नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगाः ।
 नहीजितज्ञोऽवसरेऽवसीदति । (किरातार्जुनीये ।)
 नहीश्वरव्याहृतय कदाचित्पुष्पान्ति लोके विपरीतमर्थम् ।
 (कुमारसंभवे ।)
 नातिपीडयितुं भग्नानिच्छन्ति हि महौजसः । (किरातार्जुनीये ।)
 नावमेश्विरमृदये (कथासरित्सागरे ।)
 नानातत्त्वविचारणप्रणयिनो लोका बहिर्दुर्द्वयः ।
 नानाफलैः फलति कल्पलतेव भूमिः ।
 नानृतात्पातकं परम् ।
 नारीणां भूषणं पतिः ।
 नार्कांतपैर्जलजमेति हिमैस्तु दाहम् । (नैषधीयचरिते ।)
 नार्थं समाश्रितजनं हि कलङ्कयन्ति ।
 नाल्पीयान्वहु सुकृतं हिनस्ति दोषः । (किरातार्जुनीये ।)
 ना विष्णुः पृथिवीपतिः ।
 नासद्भिः किञ्चिदाचरेत् ।
 नासमीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ।
 नास्ति कामसमो व्याधिः ।
 नास्ति क्रोधसमो बहिः ।
 नास्ति चक्षुसमं तेजः ।
 नास्ति चात्मसमं बलम् ।
 नास्ति ज्ञानात्परं सुखम् ।
 नास्ति तृष्णासमो व्याधिः ।
 नास्ति धान्यसमं प्रियम् ।
 नास्ति प्राणसमं भयम् ।
 नास्ति बन्धुसमं बलम् ।
 नास्ति मेघसमं तोयम् ।

नास्ति मोहसमो रिपुः ।
 नास्ति व्यमनिना किञ्चिद्भवि पर्याप्तये वनम् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 नास्ति हस्तिसमः सखा ।
 नास्ति हस्तिसमो वन्धुः ।
 नास्त्यदेयं महात्मनाम् ।
 नास्त्यहो स्वामिभक्तानां पुत्रे वात्मनि वा स्पृहा । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 निजामृतैर्लोचनसेचनाद्वा पृथक्किमिन्दुः सृजति प्रजानाम् ।
 (नैपथीयचरिते ।)
 निपातनीया हि सतामसाधव । (शिशुपालवधे ।)
 नि.सारस्य पदाथस्य प्रायेणाडम्बरो महान् ।
 निजेऽप्यपत्ये करुणा कठिनप्रकृतेः कुतः । (प्रसन्नराधवे)
 निरस्तपादपे देशे एरण्डोऽपि द्रुमायते ।
 निर्गलिताम्बुगर्भं शरद्धनं नार्दति चातकोऽपि (रघुवंशे ।)
 निर्जितेषु तरसा तरखिना शत्रुषु प्रणतिरेव कीर्तये ।
 (रघुवंशे ।)
 निर्द्रव्यं पुरुषं लजन्ति गणिकाः ।
 निर्धनता सर्वापदामासदम् ।
 निर्धनस्य कुतः सुखम् ।
 निर्वाणदीपे किमु तैलदानम् ।
 निर्वाहः प्रतिपन्नवस्तुषु सतामेतद्धि गोत्रव्रतम् ।
 निर्विमर्शा हि भीरव । (कथासरित्सागरे ।)
 निवसन्ति पराक्रमाश्रया न विपादेन समं समृद्धय । (कि-
 रातार्जुनीये ।)
 निवसन्नन्तर्दाहणि लङ्घयो वह्निर्न तु ज्वलितः ।
 निवृत्तपापसंपर्काः सन्तो यान्ति हि निर्वृतिम् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् ।
 निशारजं चन्द्रः ।
 निष्प्रज्ञास्त्ववसीदन्ति लोकोपहसिताः सदा । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 निष्प्रज्ञो नाशयत्येव प्रभोरर्थमथात्मनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निसर्गः स हि धीराणां यदापद्यविकं दृढम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निसर्गचपलाना हि सादृशा संयमः कुतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निसर्गतोऽन्तर्मेलिना ह्यसाधवः ।

निसर्गसिद्धो नारीणा सपत्नीषु हि मत्सरः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 निस्पृहस्य तृणं जगत् ।
 नीचाश्रयो हि महतामपमानहेतुः ।
 नीचैरनीचैरतिनीचनीचैः संवेरुपायैः फलमेव साध्यम् ।
 नीचो वदति न कुरुते वदति न साधुः करोत्येव ।
 नूनं विरूपैरविकं हासनैः क्रीडति स्मरः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 नृपस्य वर्णाश्रमपालनं यत्स एव धर्मः । (रघुवंशे ।)
 नेन्दुः क्षिपति किं कालं परिक्षीणोऽर्कमण्डले । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 नेर्ष्यां भर्तृहितैषिण्यो गणयन्ति हि सुन्नियः । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 नैकत्र सर्वो गुणसंनिपातः ।
 नैवात्मनीनमथवा क्रियते मदान्धे । (शिशुपालवधे ।)
 नैवान्यथा भवति यल्लिखितं विधात्रा ।
 नैवाश्रितेषु महता गुणदोषशङ्का ।
 न्याय्यमुपेक्षते हि कः । (नैपथीयचरिते ।)
 न्याय्यां वृत्तिं समाचरेत् ।
 न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ।
 पङ्को हि नभसि क्षिप्तः क्षेपुः पतति मूर्धनि । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 पद्मभिर्मिलितैः किं यज्जगतीह न साध्यते । (नैपथीय-
 चरिते ।)
 पठतो नास्ति मूर्खत्वम् ।
 पथः श्रुतेर्दर्शयितार ईश्वरा मलीमसामाददते न पद्धतिम्
 (रघुवंशे ।)
 पदं हि सर्वत्र गुणैर्विधीयते ।
 पदं सहेतु भ्रमरस्य पेलवं शिरीषपुष्पं न पुनः पतत्रिणः
 (कुमारसंभवे ।)
 पद्मपत्रस्थित वारिं घत्ते मुक्ताफलश्रियम्
 पद्मानां शिशिराद्भयम् ।
 पयःपानं भुजंगानां केवलं विपवर्धनम् ।
 पयोगते किं खलु सेतुवन्धः ।
 पयोमुचा पद्मिषु विद्युतेव ।
 परदुःखेनापि दुःखिता विरलाः ।
 परबुद्धिर्विनाशाय ।
 परबुद्धिषु चन्द्रमत्सराणां किमिव ह्यस्ति दुरात्मनामलङ्घयम् ।
 (किरातार्जुनीये ।)

परभुक्ते हि कमले किमलैर्जायते रतिः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

परमं लाभमरातिभङ्गमाहुः । (किरातार्जुनीये ।)

परमार्थमविज्ञाय न मेतव्यं क्वचिद्बुभिः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

परलोकगतस्य को बन्धुः ।

परलोकजुषा स्वकर्मभिर्गतयो भिन्नपथा हि देहिनाम् ।
(रघुवंशे ।)

परद्विद्विमत्सरि मनो हि मानिनाम् । (शिशुपालवधे ।)

परसदननिविष्ट को लघुत्वं न याति ।

परसैवैकसक्ताना को हि ज्ञेहो निजे जने । (कथासरि-
त्सागरे ।)

परहस्तागताः स्त्रियः ।

परहितनिरतानामादरो नात्मकार्ये ।

पराभवोऽप्युत्सव एव मानिनाम् ।

परार्थप्रतिपन्ना हि नेक्षन्ते स्वार्थमुत्तमाः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

परिजनतापि गुणाय सह्युष्णानाम् । (किरातार्जुनीये ।)

परिवर्तिनि ससारे मृतः को वा न जायते ।

परैर्ज्ञितज्ञानफला हि बुद्धयः ।

परैरनिन्द्यं चरितं मनस्विनां वयोजुसारोचितमेव शोभते ।

(कथासरित्सागरे ।)

परैरपर्यासितवीर्यसपदा पराभवोऽप्युत्सव एव मानिनाम् ।

(किरातार्जुनीये ।)

परोपकारजं पुण्यं न स्थात्कलुषतैरपि ।

परोपकाराय सता विभूतयः ।

परोपकारार्थमिदं शरीरम् ।

परोपदेशचेलाया शिष्टाः सर्वे भवन्ति वै ।

परोऽपि हितवान्बन्धुः ।

पर्यायपीतस्य सुरैर्हिमाशोः कलाक्षयः श्लाघ्यतरो हि वृद्धेः ।

(रघुवंशे ।)

पर्वताना भयं वज्रात् ।

पलालजालैः पिहितः स्वयं हि प्रकाशमासादयतीधुङ्गिभः ।

(नैषधीयचरिते ।)

पवनः परागवाही रथ्यासु वहनरजस्वलो भवति ।

पश्यन्तु लोकाः कलिःकौतुकानि ।

पश्यन्तु लोकाः कलिदोषकानि ।

पाणौ पयसा दग्धे तर्कं फूट्कस्य पामरः पिवति ।

पात्रत्वाद्भनमाप्नोति ।

५२ सु० २० भा०

पात्रानुसार फलम् ।

पादपाना भयं वातात् ।

पापप्रभावान्नरकं प्रयाति ।

पापे कर्मण्यवज्ञातहितवाक्ये कुतः सुखम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

पिण्डे पिण्डे मतिर्भिन्ना ।

पिण्डेष्वनास्था खलु भौतिकेषु ।

पितृदोषेण मूर्खता ।

पिपासितै काव्यरसो न पीयते ।

पिवामः शास्त्रौघानुत विविधकाव्यामृतरसान् ।

पिशुनजनं खलु विभ्रति क्षितीन्द्राः ।

पीत्वा मोहमयी प्रमादमदिरामुन्मत्तभूतं जगत् ।

पुंसामदृष्टे दृष्टे वा श्रेयोऽहंकारिणां कुतः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

पुण्यवन्तो हि संतानं पर्यन्त्युच्चैः कृतान्वयम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

पुण्यैरेव हि लभ्यते सुकृतिभिः सत्संगतिर्दुर्लभा ।

पुत्रः पिण्डप्रयोजनः ।

पुत्रः शत्रुरपिण्डितः ।

पुत्रप्रयोजना दाराः ।

पुत्रहीनं गृहं शून्यम् ।

पुत्रादपि भयं यत्र तत्र सौख्यं हि कीदृशम् ।

पुत्रोदये भावति का न हर्षात् । (कुमारसंभवे ।)

पुनर्दरिद्री पुनरेव पापी ।

पुनर्धनाढ्य पुनरेव भोगी ।

पुरुषा अपि वाणा अपि गुणन्त्युताः कस्य न भयाय ।

पुष्पं पर्युषितं त्यजन्ति मधुषाः ।

पूज्यं वाक्य समृद्धस्य ।

पूर्वपुण्यतया विद्या ।

पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)

पृथिवीभूषणं राजा ।

पेशलं हि सतीमनः । (कथासरित्सागरे ।)

प्रकृतिं यत्न सा महीयसा सहते नान्यसमुन्नतिं यया ।

प्रकृतिमहते कुर्मस्तस्मै नमः कविकर्मणे ।

प्रकृतिरियं सत्त्वचताम् ।

प्रकृतिसिद्धमिदं हि दुरात्मनाम् ।

प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ।

प्रकृत्या ह्यमणिः श्रेयानालंकारश्चुतोपलः । (किरातार्जुनीये ।)

प्रच्छन्नमप्यूह्यते हि चेष्टा । (किरातार्जुनीये ।)
 प्रजानामपि वीनाना राजैव सदयः पिता ।
 प्रजापतेर्विसर्गो हि प्राणिसर्गोऽधिकाधिकः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रज्ञा नाम बलं ह्येवं निष्प्रज्ञस्य बलेन किम् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 प्रज्ञाबलं च सर्वेषु मुख्यं कार्येषु साधनम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रणामान्त सतां क्रोधः ।
 प्रणिपातप्रतीकारं संरम्भो हि महात्मनाम् । (रघुवंशे ।)
 प्रतिकारविद्यानमायुष सति शेषे हि फलाय कल्पते
 (रघुवंशे ।)
 प्रतिक्षणं यन्नवतामुपैति तदेव रूपं रमणीयताया ।
 प्रतिपन्नसुहृत्कार्यनिर्वाहं धीरमत्पता । (कथासरित्सागरे ।)
 प्रतिपन्नार्थनिर्वाहं सहजं हि सता व्रतम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रतिवध्नाति हि श्रेयः पूज्यपूजाव्यतिक्रम । (रघुवंशे ।)
 प्रतिभातश्च पश्यन्ति सर्वं प्रज्ञावतां वियः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रतीयन्ते न नीतिज्ञाः कृतावज्ञस्य वैरिणः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रत्ययः क्षीयु मुष्णाति विमर्शं विदुषामपि । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रत्यासन्नविपत्तिमूढमनसा प्रायो मतिः क्षीयते ।
 प्रत्युक्तं हि प्रणयिषु सतामीप्सितार्थक्रियैव । (मेघदूते ।)
 प्रत्युत्पन्नमतिं क्षेमम् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 प्रथमालीढमधुरा पिवन्ति कटु भेषजम् ।
 प्रचलत्प्रसासेवंप्रायाः शुभेषु हि वृत्तयः सजमपि शिरस्यन्व-
 शिप्ता धुनोस्त्रहिशङ्कया । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 प्रभुचित्तमेव हि जनोऽनुवर्तते । (शिशुपालवधे ।)
 प्रभुप्रसादो हि मुदे न कस्य । (कुमारसंभवे ।)
 प्रभुश्च निर्विचारश्च नीतिर्जनं प्रशस्यते । (कथासरित्सागरे ।)
 प्रभुस्तु विदुवाश्रयः कति न सन्ति कुर्विभराः ।
 प्रभूणा हि विभूत्यन्धा आवल्यविषये मतिः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रभो हठप्रवृत्ते हि कस्य प्रत्यायना भवेत् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रमदालोचनन्यम् मलीमसमिवाञ्जनम् ।
 प्रमाणं परमं श्रुतिः ।

प्रमाद्यता सवृणोति खलु दोषमसङ्गता । (किरातार्जुनीये ।)
 प्रयोजनापेक्षितया प्रभूणा प्रायश्चलं गौरवमाश्रितेषु । (कुमार-
 संभवे ।)
 प्रलयोल्लसितस्य वारिधेः परिवाहो जगतः करोति किम् ।
 (शिशुपालवधे ।)
 प्रवादमोहितः प्रायो न विचारक्षमो जनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रसन्नाना वाचः फलमपरिमेयं प्रसुवते ।
 प्रसन्ने हि किमप्राप्यमस्तीह परमेश्वरे । (कथासरित्सागरे ।)
 प्रसादचिह्नानि पुरःफलानि ।
 प्रसादसौम्यानि सता सुहृज्जने पतन्ति चक्षुषि न दारुणाः
 शराः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 प्रसूतान्तं च यौवनम् ।
 प्रस्तुतार्थविद्वद् हि कोऽभिदध्यादवालिशः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रहर नमतु चापं प्राक्प्रहारप्रियोऽहम् ।
 प्रह्वेध्वनिर्वन्वरूपो हि सन्तः । (रघुवंशे ।)
 प्रागेव मुक्ता नयनाभिरामा प्राप्येन्द्रनीलं किमुतोन्मयूखम् ।
 (रघुवंशे ।)
 प्राचीनकर्म बलवन्मुनयो वदन्ति ।
 प्राज्ञ सत्त्वहितं कुर्यात्सम्यक्सवोधलन्धये । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणव्ययाय शूराणा जायते हि रणोत्सवः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणानुदारा विमृजन्त्यर्थिनो न पराङ्मुखा । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणिना हि निकृष्टापि जन्मभूमिः परा प्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणेभ्योऽपि हि धीराणां प्रिया शत्रुप्रतिक्रिया । (नैपथीय-
 चरिते ।)
 प्राणेभ्योऽप्यर्थमात्रा हि कृपणस्य गरीयसी । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राणैरपि हि शूलानां स्वामिसरक्षणं व्रतम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राप्नोऽप्यर्थः क्षणादेव हार्यते मन्दबुद्धिना । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्राप्नोतीष्टमविक्रम । (कथासरित्सागरे ।)
 प्राप्यते किं यथा शुभ्रमनङ्गीकृत्य साहसम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)

प्रायः प्रख्यमाधत्ते स्वगुणेषूत्तमादरः । (कुमारसंभवे ।)
 प्रायः श्वश्रुन्नुपयोर्न दृश्यते साहृदं लोके ।
 प्रायः सज्जनसगतौ हि लभते दैवानुरूपं फलम् ।
 प्रायः सत्पुरुषाश्रितोऽपि लभते दैवानुरूपं फलम् ।
 प्रायः समानविद्याः परस्परयशःपुरोभागाः ।
 प्रायः समासन्नविपत्तिकाले विद्योऽपि पुंसां मलिनीभवन्ति ।
 प्रायः सर्वो भवति करुणावृत्तिराश्रान्तरात्मा । (मेघदूते ।)
 प्रायः त्रियो भवन्तीह निसर्गविपमाः शठाः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रायः स्व महिमानं क्रोधात्प्रतिपद्यते हि जनः ।
 प्रायेण गृहिणीनेत्राः कन्यार्यपु कुटुम्बिनः । (कुमारसंभवे ।)
 प्रायेण भार्यार्द्राःशील्यं नेहान्यो नेक्षते जनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रायेण भूमिपतयः प्रमदा लताश्च यः पार्श्वतो भवति तं
 परिवेष्टयन्ति ।
 प्रायेण सख्यपि हिताथंकरे विधौ हि श्रेयांसि लक्षुमसुखानि
 विनान्तरायः । (किराताजुनीये ।)
 प्रायेण साधुवृत्तानामस्थायिन्यो विपत्तयः ।
 प्रायेण सामर्थ्यविधौ गुणानां पराङ्मुखी विश्वस्रजः प्रवृत्तिः ।
 (कुमारसंभवे)
 प्रायेणाधममव्यमोत्तमगुणः संसर्गतो जायते ।
 प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रापदा भाजनम् ।
 प्रायो गच्छति यत्र भाग्यरहितस्तत्रैव यान्त्यापदः ।
 प्रायो वारितवामा हि प्रवृत्तिर्मेनसो नृणाम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रायोऽशुभस्य कार्यस्य कालहारः प्रतिक्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 प्रारभ्य चोत्तमजना न परित्यजन्ति ।
 प्रासादबिखरस्थोऽपि काक किं गरुडायते ।
 प्रियवन्धुविनाशोत्थः शोकान्निः कं न तापयेत् । (कथास-
 रित्सागरे ।)
 प्रियमनु सुकृतां हि स स्पृहाया विलम्बः । (नैपधीय-
 चरिते ।)
 प्रियमासमृगाविपोञ्जितः किमवयः करिकुम्भजो मणिः ।
 (शिशुपालवधे ।)
 प्रियानामे कृत्स्नं किल जगदरण्यं हि भवति ।
 प्रियेषु सौभाग्यफला हि चारुता । (कुमारसंभवे ।)
 प्रिये सीमाहादः ।
 प्रौढं विक्रान्तमासीद्वन इव भवता शूरशून्ये रणेऽस्मिन् ।

फलं भाग्यानुसारत ।
 फलेन फलमादिशेत् ।
 वत व्रीणा ऋबलाश्वित्तवृत्तयः । (कथासरित्सागरे ।)
 वताश्रितानुरोधेन किं न कुर्वन्ति साधवः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 वधिरस्य गानम् ।
 वधिरान्मन्दकर्णः श्रेयान् ।
 वध्रात्यार्यपरीवादं खलसंवादवृत्तला । (कथासरित्सागरे ।)
 वन्धुः को नाम दुष्टानाम् ।
 वन्दुरप्यहितः परः ।
 वलवति सति दैवे वन्धुभिः किं विधेयम् ।
 वलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रख्यं चेतः । (अभिज्ञान-
 शाकुन्तले ।)
 वलं मूर्खस्य मौनित्वम् ।
 वली वलं वेत्ति न वेत्ति निर्वलः ।
 वलीयसी केवलमीदरेच्छा ।
 वहुरत्ना वसुंधरा ।
 बहुवचनमल्पसार यः कथयति विप्रलापी सः ।
 बहुविघ्नास्तु सदा कत्याणसिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)
 बह्वाश्रया हि मेदिनी । (कथासरित्सागरे ।)
 बालानां रोदनं बलम् ।
 बुद्धयः कुञ्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ।
 बुद्धिः कर्मानुसारिणी ।
 बुद्धिर्नाम च सर्वत्र मुख्यं मित्रं न पौरुषम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 बुद्धेः फलमनाग्रहः ।
 बुद्ध्या वा जितमपरेण काममाविष्कुर्वीत स्वगुणमपत्रपः क
 एव । (शिशुपालवधे ।)
 बुभुक्षितः किं न करोति पापम् ।
 बुभुक्षितं न प्रतिभाति किञ्चित् ।
 बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते ।
 बोधे बोधे सच्चिदानन्दभासः ।
 बुवते हि फलेन साधवो न तु कण्ठेन निजोपयोगिताम् ।
 (नैपधीयचरिते ।)
 भक्तानामनिर्वाच्यं हि चेष्टितम् । (कथासरित्सागरे ।)
 भक्त्या कार्यधुरं वहन्ति कृतिनस्ते दुर्लभास्त्वादृशाः ।
 भक्त्या हि तुष्यन्ति महानुभावाः ।
 भक्ष्यमाणो निरुदयः सुमेरुरपि हीयते ।
 भङ्गेऽपि हि मृणालानामनुवध्नन्ति तन्तवः ।

भजन्ति वैतर्सी वृत्ति राजानः कालवेदिनः । (कथासरित्सागरे ।)
 भजन्यात्मभारित्वं हि दुर्लभेऽपि न साधवः । (कथासरित्सागरे ।)
 भद्रकृतप्राप्तुयाद्भद्रमभद्रं चाप्यभद्रकृत । (कथासरित्सागरे ।)
 भद्रमभद्रं वा कृतमात्मनि कल्प्यते । (कथासरित्सागरे ।)
 भयकार्कश्यकोपाना गृहं हि छान्दसा द्विजाः । (कथासरित्सागरे ।)
 भये सीमा मृत्युः ।
 भर्ता च स्त्रीकृतं पापम् ।
 भर्तारं हि विना नान्यः सतीनामस्ति बान्धवः । (कथासरित्सागरे ।)
 भर्तृमार्गानुसरणं स्त्रीणां च परमं व्रतम् । (कथासरित्सागरे ।)
 भवति महत्सु न निष्फलः प्रयासः । (शिशुपालवधे ।)
 भवति योजयितुर्वचनीयता ।
 भवति हि विद्वत्ता गुणोऽज्ञानानाम् । (शिशुपालवधे ।)
 भवन्ति क्लेशवहुलाः सर्वस्यापीह सिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)
 भवन्ति वाचोऽत्रसरे प्रयुक्ता ध्रुवं प्रविस्पष्टफलोदयाय । (कुमारसंभवे ।)
 भवन्ति साम्येऽपि निविष्टचेतसा वपुर्विज्ञेपेध्वतिगौरवाः क्रियाः । (कुमारसंभवे ।)
 भवन्त्यव्यभिचारिण्यो भर्तुरिष्टे पतिव्रताः । (कुमारसंभवे ।)
 भवन्त्युदयकाले हि सत्कल्याणपरम्पराः । (कथासरित्सागरे ।)
 भवन्त्येव हि भद्राणि धर्मादेव यदादरात् । (कथासरित्सागरे ।)
 भवितव्यता बलवती । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 भवितव्यं भवत्येव कर्मणामीदृशी गतिः ।
 भवितव्यस्य नासाध्यं दृश्यते वत दृश्यताम् । (कथासरित्सागरे ।)
 भवितव्यानां द्वाराणि भवन्ति सर्वत्र । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 भवेन्न यस्य यत्कर्म स तत्कुर्वन्निवन्दयति । (कथासरित्सागरे ।)
 भवो हि लोकाभ्युदयाय तादृशाम् ।

भस्मीभूतस्य भूतस्य पुनरागमनं कुतः । (नैपघीयचरिते ।)
 भाग्येनैव हि लभ्यते पुनरसौ सर्वोत्तमः सेवकः ।
 भार्या मित्रं गृहेषु च ।
 भार्यासमं नास्ति शरीरतोषणम् ।
 भार्याहीनं गृहस्थस्य शून्यमेव गृहं मतम् ।
 भावस्थिराणि जननान्तरसौहृदानि । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 मिथुनो मिथुकं दृष्ट्वा श्वानवद्गुंरायते ।
 भिन्नरुचिर्हि लोकः । (रघुवंशे ।)
 भीता इव हि धीराणा यान्ति दूरे विपत्तयः । (कथासरित्सागरे ।)
 भूतार्थकथने यस्य स्थेयस्येव सरस्वती ।
 भूतार्थव्याहृतिः सा हि न स्तुतिः परमेष्ठिनः ।
 भूयद्रजं कनकविखरी ।
 भूयोऽपि सिक्तं पयसा घृतेन न निम्बवृक्षो मधुरत्वमेति ।
 भोगरजं मृगाक्षी ।
 भोगो भूयते वनम् ।
 भोग्यं किं रमणीं विना ।
 भ्रष्टस्य का वा गतिः ।
 मणेस्तुल्यं मूल्यं सहजसुभगस्य धृतिमतः ।
 मतिरेव बलाद्गरीयसी ।
 मदमूढबुद्धिषु विवेकिता कुतः । (शिशुपालवधे ।)
 मद्यपस्य कुतः सख्यम् ।
 मद्यपाः किं न जल्पन्ति ।
 मद्ये मारैकसुहृदि प्रसक्ता स्त्री सती कुतः । (कथासरित्सागरे ।)
 मधुरमयभूपा मनसिजः ।
 मधुरविधुरमिथाः सृष्टयो हा विधातुः । (प्रसन्नराघवे ।)
 मधुरापि हि मूर्च्छयते विषविटपिसमाश्रिता बली ।
 मन पूतं समाचरेत् ।
 मन एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः ।
 मनस्येकं वचस्येकं कर्मण्येकं महात्मनाम् ।
 मनस्वी कार्यार्थी न गणयति दुःखं न च सुखम् ।
 मनीषिणः सन्ति न ते हितैषिणः ।
 मनोभूपा मैत्री ।
 मनोरथानामगतिर्न विद्यते । (कुमारसंभवे ।)
 मनो हि जन्मान्तरसंगतिज्ञम् । (रघुवंशे ।)
 मन्दायन्ते न सख्यं सुहृदामभ्युपेतार्थकृताः । (मैत्रवृत्ते ।)

मन्ये दुर्जनचित्तवृत्तिहरणे धातापि भन्नोद्यमः ।
 मयि तु कृतनिघाते किं विदध्या परेण ।
 मय्युल्लङ्घितमर्यादे को हि तिष्ठेत्स्ववर्त्मनि । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मरणं प्रकृति शरीरिणाम् ।
 मर्दनं गुणवर्धनम् ।
 मर्मवाक्यमपि नोच्चरणीयम् ।
 महता हि धैर्यमभिभाव्यवैभवम् । (किरातार्जुनीये ।)
 महता हि सर्वमथवा जनातिगम् । (शिशुपालवधे ।)
 महतामनुकम्पा हि विरुद्धेषु प्रतिक्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 महतीमपि श्रियमवाप्य विस्मयः सुजनो न विस्मरति जातु
 किञ्चन । (शिशुपालवधे ।)
 महते रुजन्नपि गुणाय महान् । (किरातार्जुनीये ।)
 महाजनो येन गतः स पन्था ।
 महानपि प्रसङ्गेन नीचं सेवितुमिच्छति ।
 महानुभावः प्रतिहन्ति पौरुषम् । (किरातार्जुनीये ।)
 महान्महत्येव करोति विक्रमम् ।
 महीतलस्पर्शनमात्रभिन्नमृद्धं हि राज्यं पदमेन्द्रमाहुः ।
 (रघुवंशे ।)
 महीपतीना विनयो हि भूषणम् ।
 महेश्वरमनाराध्य न सन्तीप्सितसिद्धयः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 महोदयानामपि संघवृत्तिता सहायसाध्याः प्रदिशन्ति सिद्धयः ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 मातर्लक्ष्मि तव प्रसादवशातो दोषा अपि स्युर्युगाः ।
 माता दुश्चारिणी रिपु ।
 मातापितृभ्या शप्तः सन्न जातु सुखमश्नुते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मातृजङ्घा हि वत्सस्य स्तम्भीभवति बन्धने ।
 मात्सर्यरागोपहतात्मनां हि स्वलन्ति साधुष्वपि मानसानि ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 मात्सर्येण दुरात्मकोऽपि सुजनं दृष्ट्वा सदा हासते ।
 मात्रा समं नास्ति शरीरपोषणम् ।
 मादृशो हि कथं कुर्युः सत्त्वोल्लङ्घनसाध्वसम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 माने म्लाने कुतः सुखम् ।
 मासरं वसन्तः ।
 सितं च सारं च वचो हि वाग्मिता । (नैषधीयचरिते ।)

मित्रार्थगणितप्राणा दुर्लभा हि महोदया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मिथ्या परोपकारो हि कुतः स्यात्कस्य शर्मणे । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मिष्टान्नमितरे जनाः ।
 मुक्त्वा बलिभुजं काकी कोकिले रमते कथम् । (कथास-
 रि-त्सागरे ।)
 मुखं विमुच्य श्वसितस्य धारया वृथैव नासापथधावनश्रमः ।
 (नैषधीयचरिते ।)
 मुखरतावसरे हि विराजते । (किरातार्जुनीये ।)
 मुख्यमङ्गं हि मन्त्रस्य विनिपातप्रतिक्रिया । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मुह्यत्येव हि कृच्छ्रेषु संभ्रमज्वलितं मनः । (किरातार्जु-
 नीये ।)
 मुह्यन्मार्गममार्गं वा रागान्धः को हि पश्यति । (कथास-
 रि-त्सागरे ।)
 मूढ परप्रत्ययनेयवृद्धिः ।
 मूर्खस्य किं शास्त्रकथाप्रसङ्गः ।
 मूर्खस्य हृदयं क्षण्यम् ।
 मूर्खाणां बोधको रिपुः ।
 मूर्खैर्हि सङ्गं कस्यास्ति शर्मणे । (कथासरित्सागरे ।)
 मूर्खो दृष्टव्यलीकोऽपि व्याजसान्त्वेन तुष्यति । (कथास-
 रि-त्सागरे ।)
 मूर्खोऽनुभवति क्लेशं न कार्यं कुरुते पुनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मूर्च्छन्त्यमी विकाराः प्रायेणैश्वर्यमत्तेषु । (अभिज्ञानशा-
 कुन्तले ।)
 मृत्योः सर्वत्र तुल्यता ।
 मेघालोके भवति सुखिनोऽप्यन्यथावृत्ति चेतः कण्ठाश्लेष-
 प्रणयिनि जने किं पुनर्दूरसंस्थे । (मेघदूते ।)
 मेघो गिरिजलधिवर्षा च ।
 मोघा हि नाम जायेत महत्सूपकृतिः कुतः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मोहान्धमविवेकं हि श्रीधिराय न सेवते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 मौनं विधेयं सततं बुधीभिः ।
 मौनं सर्वार्थसाधकम् ।
 मौनिनः कलहो नास्ति ।

म्लायति श्रीः कुलर्त्वीव गृहे बन्धक्यधिष्ठिते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यतः सतां.....संगतं मनीषिभिः सासपत्नीनमुच्यते ।

(कुमारसंभवे ।)

यतः सखं ततो धर्मः ।

यतो धर्मन्ततो धनम् ।

यतो नागास्ततो जयः ।

यतो रूपं ततः श्रीलम् ।

यत्तदग्रे विपमिव परिणामेऽनुतोपमम् ।

यत्रे कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ।

यत्र विद्वन्नो नास्ति श्लाघ्यस्तत्राल्पवीरपि ।

यत्राकृतित्तत्र गुणा वसन्ति ।

यत्रास्ति लङ्नीर्विनयो न तत्र ।

यथा चित्तं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रियाः ।

यथा देशस्तथा भाषा ।

यथा बीजं तथाङ्कुरः ।

यथा भूमिस्तथा तोयम् ।

यथा राजा तथा प्रजा ।

यथा वृक्षस्तथा फलम् ।

यथाशक्त्यतिथेः पूजा धर्मो हि गृहमेधिनाम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

ययोत्तरेच्छा हि गुणेषु कामिनः । (किरातार्जुनीये ।)

यथौषधं स्वादु हितं च दुर्लभम् ।

यदध्यासितमर्हद्विन्द्वि तीर्थं प्रचक्षते । (कुमारसंभवे ।)

यदनुद्वेगतः साध्यः पुरयार्थः सदा बुधैः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यदन्नं भक्ष्येन्नित्तं जायते तादृशी प्रजा ।

यदि बालन्तनुदुता न कस्य परिभूतये । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यदेव रोचते यस्यै भवेत्तस्य सुन्दरम् ।

यदेवेन ललाटपत्रलिखितं तत्प्रोज्झितुं कः क्षमः ।

यदात्रा निजमालवदलिवितं तन्मार्जितुं कः क्षमः ।

यद्भावित्तात्मा म्रियते जन्तुस्तद्रूपमश्नुते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यद्यपि शुद्धं लोकादिदं नाकरणीयं नाचरणीयम् ।

यद्वा तद्वा भविष्यति ।

यद्यः पुण्यैरवाप्यते ।

यद्यस्तु रक्ष्यं परतो यशोधनैः । (रघुवंशे ।)

यस्याश्वात्तस्य काञ्चनम् ।

यस्याश्वात्तस्य मेदिनी ।

यः क्रियावान्स पण्डितः ।

या गोविन्दरसप्रमोदमधुरा सा माधुरी माधुरी ।

याचको याचकं दृष्ट्वा श्वानवद्गुरुरायते ।

याचनान्तं हि गौरवम् ।

याच्चा मोघा वरमधिगुणे नाधमे लब्धकामा । (मेघदूते ।)

यादृशो यः कृतो धात्रा भवेत्तादृश एव सः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यादृशास्तन्वः कामं तादृशो जायते पटः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

यानरत्नं हि तुरगः ।

यान्ति न्यायप्रवृत्तस्य तिर्यञ्चोऽपि सहायताम् । (प्रसन्न-
राधवे ।)

या यस्य प्रकृतिः स्वभावजनिता केनापि न लज्यते ।

या राका शशिशोभना गतघना सा यामिनी यामिनी ।

या लोकेद्वयसाधनी तनुमृतां सा चातुरी चातुरी ।

या सौन्दर्यगुणान्विता पतिरता सा कामिनी कामिनी ।

युक्तं न वायुक्तमिदं विचिन्त्य वदेद्विपश्चिन्महतोऽनुरोधात् ।

युक्तानां खलु महता परोपकारे कल्याणी भवति रुजस्त्रपि
प्रवृत्तिः । (किरातार्जुनीये ।)

युक्ताना विमलतया तिरस्क्रियायै नाक्रामन्नपि हि भवत्यर्ल
जलौघः । (शिशुपालवधे ।)

युक्तियुक्तं प्रगृह्णीयाद्बालादपि विचक्षणः ।

युद्धस्य वार्ता रम्या स्यात् ।

ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ।

येन केन प्रकारेण प्रसिद्धः पुरयो भवेत् ।

येन श्रियः सश्रयदोषरुद्धं स्वभावलोलेख्यशः प्रमृष्टम् ।

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्स्ववर्जां जानन्तु ते किमपि
तान्प्रति नैष यत्नः । (मालतीमाधवे ।)

येनेष्टं तेन गम्यताम् ।

योगस्तडित्तोयदयोरिवास्तु ।

योजकस्तत्र दुर्लभः ।

यो यद्वपति बीजं हि लभते सोऽपि तत्फलम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

रक्षन्ति पुण्यानि पुरा कृतानि ।

रक्षः शुक्लपटे यथा ।

रत्नवीपस्य हि शिखा बालयापि न नश्यते ।

रत्नव्ययेन पापाणं को हि रक्षितुमर्हति । (कथासरि-
त्सागरे ।)

रत्नं समागच्छतु काञ्चनेन ।

रत्नाकरे युज्यते एव रत्नम् । (कुमारसंभवे ।)

रत्नोपनिपातिनोऽन्याः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

रत्नागां विकृतिरपि श्रियं तनोति । (किरातार्जुनीये ।)

रविपीतजन्त्रा तपात्पये पुनरोधेन हि युज्यते नदी ।

(कुमारसंभवे ।)

रत्नमूढा हि व्याधयः ।

रहस्यं साधूनामनुषवि विद्वद् विजयते ।

राजा राष्ट्रकृतं पापम् ।

राजा सहायवाञ्छरः सोत्साहो जयति द्विपः । (कथासरित्सागरे ।)

राजः पाप पुरोहितः ।

रामधाम शरणाकरणीयम् ।

रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौरवात् । (मेघदूते ।)

रिक्तपाणिनं पश्येत राजानं देवतां गुरुम् ।

रिपुष्वपि हि नीतेषु यानुकम्पा महागयाः । (कथासरित्सागरे ।)

रङ्गमोरलसरति नयगुणमनूदिम् ।

रङ्गनीर्यस्य गृहे न एव भजति प्रायो जगद्वन्द्यताम् ।

रङ्गेश्वरो हरति दाशरथेः कलत्रं प्राप्नोति बन्धमथ दक्षिणसिन्दुराजः ।

रञ्जदिव्यरमात्मादः क्रो हि रज्येद्रसान्तरे । (कथासरित्सागरे ।)

रञ्जत्पशांना भवति कुतोऽथवा व्यवस्था । (शिशुपालवधे ।)

रमेत वा प्रार्थयिता न वा श्रियं श्रिया दुरापः कथनीप्सितो भवेत् । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

रञ्जितान्तानि गीतानि ।

रामः परं खलु सुखं तव भस्मपातः ।

लिखितमपि ललाटे प्रोज्झितु क्रः गमयः ।

रालया भवजलं तरणीयम् ।

रुञ्जमर्थेन गृहीयान् ।

रुञ्जानां याचकः गन्तुः ।

लोकं पशुश्च मूर्खश्च निर्विक्रमतां समा । (कथासरित्सागरे ।)

लोकोत्तराणां चेतासि क्रो हि विज्ञातुमर्हति ।

लोकोपहृत्विताः शश्वत्तीदन्त्येव ह्यबुद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)

लोभः पापस्य कारणम् ।

लोभमूलानि पापानि ।

वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र सपदः ।

वक्ति जन्मान्तरप्रीतिं मनः त्रिद्वन्द्वकारणम् । (कथासरित्सागरे ।)

वक्त्रे विद्यां वद कथं व्यवसायसिद्धिः ।

वचने किं दक्षिणा ।

वचोभूषा सत्यम् ।

वच्यन्ते हेलयवेह कुन्त्रीभिः सरलाशयाः । (कथासरित्सागरे ।)

वज्रादपि हि वीराणां चित्तरत्नखण्डितम् । (कथासरित्सागरे ।)

वद प्रदोषे स्फुटचन्द्रतारका विभावरी यद्युषाय कल्पते । (कुमारसंभवे ।)

वनेषु दोषाः प्रभवन्ति राणिणाम् ।

वयोगते किं वनिताविलासः ।

वर हि मानिनो मृत्युर्न दैन्यं सजनाप्रतः । (कथासरित्सागरे ।)

वरं क्लेशं पुंसां न च परकलत्राभिगमनम् ।

वरं प्राणत्यागो न च पिशुनवाक्पेष्वभित्तिः ।

वरं भिक्षाशिल्वं न च परधनास्वादनसुखम् ।

वरं मौनं कार्यं न च वचनमुक्तं यदनृतम् ।

वरविभवभूषा वितरणम् ।

वर्तमानेन कालेन वर्तयन्ति विचक्षणः ।

वशिनां न निहन्ति धर्ममनुभावगुणः । (किरातार्जुनीये ।)

वसुमत्सा हि वृषाः कलत्रिणः । (रघुवंशे ।)

वन्नपूनं पिबेज्जलम् ।

वन्नाणामातपो जरा ।

वाञ्छात्रोत्पादितासद्यर्वरात्को नानुत्पद्यते । (कथासरित्सागरे ।)

वाञ्छारत्नं परमपदवी ।

वाते वाति कदम्बपुष्पसुरभौ केन प्रतारिष्यते ।

वामे विद्यां न हि फलन्त्यभिवाञ्छितानि ।

वासः प्रवानं खलु योग्यतायाः ।

वासोविहीनं विजहाति लक्ष्मीः ।

विकार खलु परमार्थतोऽजात्वानारम्भः प्रतीकारस्य । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

विकारहेतां सति विक्रियन्ते येषां न चेतांसि त एव धीराः ।

(कुमारसंभवे ।)

विक्रियायै न कल्पन्ते संबन्धाः सदनुष्ठिताः । (कुमार-
संभवे ।)

विक्रोते करिणि किमङ्कुशे विवादः ।

विघ्नवत्य प्रार्थितार्थसिद्धयः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

विचित्रमाया कित्वा ईदृशा एव सर्वदा । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विचित्ररूपा खलु चित्तवृत्तयः । (किरातार्जुनीये ।)

विचित्रविधये तस्मै सर्वदा विधये नमः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विचित्रा खलु वासना ।

विचित्रो वत कायस्य विपाकविषम क्रमः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विज्ञानतोऽपि ह्यनयस्य रौद्रता भवत्सपाये परिमोहिना मतिः ।
(किरातार्जुनीये ।)

विदग्धा अपि वञ्चयन्ते विटवर्णनया द्वियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विदेशे बन्धुलभो हि मरावमृतनिर्क्षरः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विद्यातुराणा न सुखं न निद्रा ।

विद्या ददाति विनयम् ।

विद्या मित्रं प्रवासेषु ।

विद्यारज सरसकविता ।

विद्या रूपं कुलपिणाम् ।

विद्यासमं नास्ति शरीरभूषणम् ।

विद्या सर्वस्य भूषणम् ।

विद्या स्तब्धस्य निष्फला ।

विद्वान्कुलीनो न करोति गर्वम् ।

विद्वान्सर्वगुणेषु पूजिततनुर्मूर्खस्य नान्या गतिः ।

विद्वान्सर्वत्र पूज्यते ।

विधिरहो बलवानिति मे मतिः ।

विधिरुच्युद्धलो नृणाम् ।

विधिर्हि घटयत्यर्थानचिन्त्यानपि संसुखः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विधिलिखितं बुद्धिरनुसरति ।

विधेर्विचित्राणि विचेष्टितानि ।

विधेर्विलासानव्येष्ट्र तरङ्गान्को हि तर्कयेत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विनयाद्याति पात्रताम् ।

विनयो हि सतीव्रतम् । (कथासरित्सागरे ।)

विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां मण्डनमिदम् ।

विना मलयमन्यत्र चन्दन न प्ररोहति ।

विनाशकाले विपरीतबुद्धिः ।

विनाश्रया न शोभन्ते पण्डिता वनिता लताः ।

विना हि गुर्वादेशेन संपूर्णाः सिद्धयः कुतः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विनियोगप्रसादा हि किंकराः प्रभविष्णुषु । (कुमारसंभवे ।)

विनीतनागः किल सूत्रधारैरेन्द्रं पदं भूमिगतोऽपि भुङ्के ।
(रघुवंशे ।)

विपदा परिभूता किं व्यवस्यन्ति विलम्बितुम् । (कुमार-
संभवे ।)

विपदि न दूषितातिभूमिः । (शिशुपालवधे ।)

विपदोऽपि पदं श्लाघ्योऽप्यकारयति नो हि स । (कुमार-
संभवे ।)

विप्रियमप्याकर्ण्यं ब्रूते प्रियमेव सर्वदा सुजनः ।

विभूषणं मौनमपण्डितानाम् ।

विमलं कलुषीभवच्च चेत कथयत्येव हितैपिणं रिपुं वा ।
(किरातार्जुनीये ।)

विरक्तस्य तृण भार्या ।

विलम्बितुं न खलु सदा मनस्विनो विधित्सवः कलहम-
वेक्ष्य विद्विष । (शिशुपालवधे ।)

विलासिनी हि सर्वस्य सच्येव क्षणरागिणी । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विवक्षितं ह्यनुक्तमनुताप जनयति । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
विवेकवाराशतधौतमन्तः सतां न कामः कलुषीकरोति ।
(नैपधीयचरिते ।)

विशाखान्तानि मेघानि ।

विश्वासं स्त्रीषु वर्जयेत् ।

विश्वासं कुटिलेषु क । (कथासरित्सागरे ।)

विश्वासमत्याशु सता हि योगः । (किरातार्जुनीये ।)

विष गोष्ठी दरिद्रस्य ।

विषमप्यमृतं क्वचिद्भवेदमृतं वा विषमीश्वरेच्छया । (रघु-
वंशे ।)

विषयाकृष्यमाणा हि तिष्ठन्ति सुपथे कथम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

विषयिणः कस्यापदोऽस्तं गताः ।

विषवृक्षोऽपि संवर्ष्यं स्वयं छेतुमसांप्रतम् । (कुमार-
संभवे ।)

वीरसाहाय्यनिर्विघ्नाः सुखलभ्या हि सिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)

वीरो हि स्वाम्यमर्हति । (कथासरित्सागरे ।)

वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः ।

वृत्तं हि राजासुपदद्वृत्तम् । (रघुवंशे ।)

वृथा तृप्तस्य भोजनम् ।

वृथा दानं समर्थस्य ।

वृथा वीषो दिवापि च ।

वृथा भवेदसद्ब्रह्मन्वस्य हितोपदेशना । (कुमारसंभवे ।)

वृथा वृष्टिः समुद्रेषु ।

वृद्धस्य तरुणी विपत् ।

वृद्धा न ते ये न वदन्ति वयम् ।

वृद्धा नारी पतिव्रता ।

वेदाज्जानन्ति पण्डिताः ।

वेद्याङ्गनेत्रं नृपनीतिरनेकरूपा ।

वेद्यानां च कुतः ज्ञेहः ।

व्याघ्रस्य चोपवासस्य पारणं पशुमारणम् ।

व्याजसप्रणयैर्वाक्यैर्जनन्या को न वश्यते । (कथासरित्सागरे ।)

व्यादिश्यते भूधरतामवेक्ष्य कृष्णेन देहोद्वहनाय श्रेयः । (कुमारसंभवे ।)

व्यथितस्यापथ मित्रम् ।

व्रताभिरज्ञा हि सतामलंक्रिया । (किराताजुनीये ।)

शक्तयो नियता वारि वैद्युताग्निं नु हन्ति किम् । (कथासरित्सागरे ।)

शक्या हि केन निश्चेतुं दुर्ज्ञाना नियतेर्गतिः । (कथासरित्सागरे ।)

शत्रोरपि गुणा वाच्या दोषा वाच्या गुरोरपि ।

शयनतलरत्नं शशिमुखी ।

शरीरमूला हि नृपा मन्त्रमूला च राजता । (कथासरित्सागरे ।)

शरीरमाद्यं खलु वर्मसावनम् । (कुमारसंभवे ।)

शस्त्राघाता न तथा सूचीक्षतवेदना यादृक् ।

शस्त्रेण रक्ष्यं यद्वग्नकरक्षं न तद्यगः शस्त्रश्रुता क्षिणोति । (रघुवंशे ।)

शाब्देत्प्रत्ययकारेण नोपकारेण दुर्जनः । (कुमारसंभवे ।)

शास्त्रं हि निश्चितविद्या क्व न सिद्धिमेति । (शिशुपालवधे ।)

शास्त्राद्भृदिर्बलीयसी ।

शिरसि लिखितं लहयति कः ।

शिष्यपापं गुरुस्तया ।

शीलं परं भूषणम् ।

शीलं भूषयते कुलम् ।

शीलं हि विदुषा वनम् । (कथासरित्सागरे ।)

शीलं हि सर्वस्य नरस्य भूषणम् ।

शुचिः क्षेमकरो राजा ।

शुचिर्नारी पतिव्रता ।

शुचिर्भूमिगतं तोयम् ।

शुभकृन्नहि सीदति । (कथासरित्सागरे ।)

शुभस्य शीघ्रम् ।

शुभाचारस्य कः कुर्यादशुभं हि सचेतनः । (कथासरित्सागरे ।)

शुष्केन्धने वह्निरुपति वृद्धिम् ।

शूरा कृतज्ञं दृढसौहृदं च लक्ष्मीः स्वयं याति निवासहैतोः ।

शूरा मरणं नृणाम् ।

शूराणां मृतमारणे नहि परो धर्मः प्रयुक्तो बुधैः ।

शूरा हि प्रणतिप्रियाः । (कथासरित्सागरे ।)

शोककन्दः क्व कन्या हि क्वानन्दः कायवान्मुतः । (कथासरित्सागरे ।)

शोभन्ते विद्यया विप्राः ।

शोषितसरसि निदाघे नितरामेवोद्धतः सिन्धुः ।

श्यालको गृहनाशाय ।

श्रद्धया न विना दानम् ।

श्रवणपुटरत्नं हरिकथा ।

श्रवणमुखसीमा हरिकथा ।

श्रीकृष्णस्य कृपालवो यदि भवेत्कः कं निहन्तुं क्षमः ।

श्रीपतेः पदयुगं स्पर्णीयम् ।

श्रेयसि केन नृप्यते । (शिशुपालवधे ।)

श्रेयान्हि मानिनो मृत्युर्नेहगात्मप्रकाशनम् । (कथासरित्सागरे ।)

श्रोत्रस्य भूषणं शास्त्रम् ।

ससर्गजा दोषगुणा भवन्ति ।

सहर्षिणा सह गुणाभ्यधिकं दुर्दुरीसम् । (शिशुपालवधे ।)

सकलं शीलेन कुर्याद्वशम् ।

सकलकृतिसीमा श्रुतिभृतिः ।

सकलगुणभूषा च विनयः ।

सकलगुणसीमा वितरणम् ।

सकलसुखसीमा सुवदना ।

सकृद्विज्ञानपि हि प्रयुक्तं माधुर्यमीष्टे हरिणान्ग्रहीतुम् ।
(रघुवंशे ।)

स क्षत्रियव्रजणसह सतां य ।

सखि साहजिकं प्रेम दूरादपि विजायते ।

सकृदे हि परीक्ष्यन्ते प्राज्ञाः शूराश्च सगरे । (कथासरि-
त्सागरे ।)

संकल्पैकप्रधाना हि दिव्यानामखिलाः क्रियाः । (कथास-
रित्सागरे ।)

सद्ग. सता किमु न मङ्गलमातनोति ।

सद्गामो नाम शूराणामुत्सवो हि महानयम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सता प्रज्ञोन्मेष पुनरयमसीमा विजयते ।

सता महत्समुत्थावि पौरुषम् । (नैपथीयचरिते ।)

सता हि चेत शुचितात्मसाक्षिका । (नैपथीयचरिते ।)

सता हि सद्ग सकलं प्रसूते ।

सता हि सदेहपदेषु वस्तुषु प्रमाणमन्तःकरणप्रवृत्तयः । (अ-
भिज्ञानशाकुन्तले ।)

सता हि साधुशीलत्वात्स्वभावो न निवर्तते ।

सता गुरुजिगीषे हि चेतसि लीलृणं कियत् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सतीवर्षां हि सुद्वीणा चिन्त्यो न सुहृदादयः । (कथास-
रित्सागरे ।)

स तु निरवधिरकः सज्जनाना विवेकः ।

सत्त्वाधीना हि सिद्धयः । (कथासरित्सागरे ।)

सत्त्वानुरुपं सर्वस्य धाता सर्वं प्रयच्छति । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सत्पुत्र एव कुलसद्गानि कोऽपि दीपः ।

सत्यं प्रवादो यच्छिद्रेष्वनर्था यान्ति भूरिताम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

सल्लनियतवचसं वचसा सुजनं जनाश्चलयितुं क ईशते ।
(शिशुपालवधे ।)

सत्यपूता वदेद्राणीम् ।

सत्यं सम्यक्कृतोऽल्योऽपि धर्मो भूरिफलो भवेत् । (कथास-
रित्सागरे ।)

सत्यं कण्ठस्य भूषणम् ।

सत्यं न तद्यच्छलमभ्युपेति ।

सत्यमेव जयते ।

सत्येन तपते रविः ।

सत्येन धार्यते पृथ्वी ।

सत्येन पूर्यते साक्षी ।

सत्येन वाति वायुश्च ।

सदसद्वा नहि विदुः कुलीवचनमोहिताः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सदाभिमानैकवना हि मानिनः । (शिशुपालवधे ।)

सदा स्याद्योऽत्र यच्चित्तस्तन्मयत्वमुपैति सः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सदोभूपा सूक्तिः ।

सद्भावार्द्रं फलति न चिरेणोपकारो महत्सु । (मेघदूते ।)

सद्भिः कुर्वीत सगतिम् ।

सद्भिरेव सहासीत ।

सद्भिर्विवादं मैत्री च ।

सद्भिस्तु लीलया प्रोक्तं शिलालिखितमक्षरम् ।

सद्यं फलति गान्धर्वम् ।

सद्य एव सुकृता हि पच्यते कल्पवृक्षफलधर्मि काङ्क्षितम् ।
(रघुवंशे ।)

स धार्मिको य परममं न स्पृशेत् ।

स धीरो यो न समोहमापत्कालेऽपि गच्छति । (कथास-
रित्सागरे ।)

सन्तः परीक्ष्यान्यतरङ्गजन्तैः ।

संततिः शुद्धवंश्या हि परत्रेह च शर्मणे । (रघुवंशे ।)

सतोष एव पुरुषस्य पर निधानम् ।

सतोषतुल्यं धनमस्ति नान्यत् ।

संतोषी ब्राह्मण शुचिः ।

सदीप्ते भवने तु कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ।

सवते मृशमरतिं हि सद्भियोगः ।

सर्वं कृत्वा तु हन्तव्यः सप्राप्तेऽवसरे पुनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सनिष्ठे निष्ठेऽपि कष्टं रज्यन्ति कुत्रियः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सभारजं विद्वान् ।

समये हि सर्वसुपकारि कृतम् । (शिशुपालवधे ।)

समर्थो यो नित्यं स जयतितरा कोऽपि पुरुषः ।

समानशीलव्यसनेषु सख्यम् ।

समीरणो नोदयिता भवेति व्यादिश्यते केन हुताशनस्य ।

(कुमारसंभवे ।)

सपत्सु हि सुसत्त्वानामेकहेतुः स्वपौरुषम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सपूर्णकुम्भो न करोति शब्दम् ।

सभवत्यभिजातानामभिमानो ह्यकृत्रिम । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सभावना ह्यधिकृतस्य तनोति तेजः । (किरातार्जुनीये ।)

सभावितस्य चाकीर्तिर्भरणादतिरिच्यते ।

समुखीनो हि जयो रन्ध्रप्रहारिणाम् । (रघुवंशे ।)

सरित्पतिर्नहि समुपैति रिक्तताम् । (शिशुपालवधे ।)

सरित्पूरप्रपूर्णेऽपि क्षारो न मधुरायते ।

सर्वः कान्तमात्मीयं पश्यति । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

सर्वे कालवशेन नश्यति ।

सर्वे कृच्छ्रगतोऽपि वाञ्छति जन सत्त्वानुरूपं फलम् ।

सर्वेः प्रार्थितमर्थमधिगम्य सुखी सपद्यते जन्तुः । राज्ञां तु
चरितार्थता तु खोत्तरैव । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

सर्वे प्रिय खलु भवत्यनुरूपचेष्ट । (शिशुपालवधे ।)

सर्वे कार्यवशाज्जनोऽभिरमते तत्कस्य को वल्लभ ।

सर्वे जीवद्भिराप्यते । (कथासरित्सागरे ।)

सर्वे यस्य वशाद्गात्स्मृतिपथं कालाय तस्मै नमः ।

सर्वे रत्नमुपद्रवेण सहितं निर्दोषमेकं यशः ।

सर्वे शून्यं दरिद्रस्य ।

सर्वे सत्ये प्रतिष्ठितम् ।

सर्वे सावधि नावधि कुलभुवा प्रेम्णः परं केवलम् ।

सर्वेनाशाय मानुष ।

सर्वेमल्यन्तगर्हितम्

सर्वेलोकप्रतिष्ठाया यतन्ते बहुवो जनाः ।

सर्वेशून्या दरिद्रता ।

सर्वेश्चित्तप्रमाणेन सदसद्भामिवाञ्छति । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सर्वाङ्गे दुर्जज्ञो विपम् ।

सर्वारम्भास्तण्डुला प्रस्थमूला ।

सर्वास्वस्थासु रमणीयत्वमाकृतिविशेषाणाम् । (अभिज्ञान-
शाकुन्तले ।)

सर्वे गुणा काश्चनसाश्रयन्ते ।

सर्वो हि नोपगतमप्यपचीयमानं वर्धिष्णुमाश्रयमनागतम-
भ्युपैति । (शिशुपालवधे ।)

सलज्जा गणिका नष्टा ।

स सुहृद्भयसने यः स्नात् ।

सहते मादृशः को हि तादृशं धर्मविह्वलम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सहते विपत्सहस्रं मानी नैवापमानलेशमपि ।

सहते विरहक्लेशं यशस्वी नायशः पुनः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सहसा विदधीत न क्रियामविवेक परमापदां पदम् ।

सहसा हि कृतं पापं कथं माभूद्विपत्तये । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सहसि ह्यवगैरुपासितं नहि गुञ्जाफलमेति सोष्मताम् ।

(शिशुपालवधे ।)

सहस्रेषु च पण्डितः ।

सहायकृष्टैर्महतां न संगतं भवन्ति गोमायुसखा न दन्तिनः ।

(किरातार्जुनीये ।)

सागर वर्जयित्वा कुत्र महानयवतरति । (अभिज्ञानशा-
कुन्तले ।)

साधनेषु हि रतेरुपधते रम्यतां प्रियसमागम एव । (कि-
रातार्जुनीये ।)

साधने हि नियमोऽन्यजनानां योगिना तु तपसाखिलसिद्धिः ।
(नैषधीयचरिते ।)

साधु सीदति दुर्जन प्रभवति प्राप्ते कलौ दुर्युगे ।

साधूना दुर्जनाद्भयम् ।

साधूना हि परोपकारकरणे नोपाध्यपेक्षं मनः ।

साध्यासाध्यविचारं हि नेक्षते भवितव्यता । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सानुकूले जगन्नाथे विप्रियः सुप्रियो भवेत् ।

सामानाधिकरण्यं हि तेजस्तिमिरयो कुतः । (शिशुपा-
लवधे ।)

सार गृह्णन्ति पण्डिताः ।

साहस नैरपेक्ष्यं च कितवानां निसर्गजम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सिते हि जायेत शिते सुलक्ष्यता । (नैषधीयचरिते ।)

सिद्धिर्भूपयते विद्याम् ।

सिद्ध्यन्ति कुत्र सुकृतानि विना श्रमेण ।

सीमन्तिनीना कान्तोदन्तः सुहृदुपगतः संगमात्किञ्चिद्भूः ।
(मेघदूते ।)

सुकविता यद्यस्ति राज्येन किम् ।

सुकृती चानुभूयैव दुःखमप्यश्रुते सुखम् । (कथासरि-
त्सागरे ।)

सुखं च मे शयनं च मे ।

सुखमास्ते नि स्पृहः पुरुषः ।

सुखार्थिनः कुतो विद्या ।

सुतप्तमपि पानीयं शमयत्येव पावकम् ।

सुदुर्ग्रहान्तःकरणा हि साधवः । (किरातार्जुनीये ।)

सुदुर्लभे नार्हते कोऽभिनन्दितुं प्रकर्षलक्ष्मीमनुरूपसगमे ।
 (किरातार्जुनीये ।)
 सुपर्वाणो हि स्फुटभावना या सा पूर्वरूपं फलभावनाया ।
 (शिशुपालवधे ।)
 सुरेषु हि श्रद्धता नभस्या सर्वाथेसिद्धद्वन्द्वमिव समस्या ।
 (शिशुपालवधे ।)
 सुलभा रम्यता लोके दुर्लभं हि गुणार्जनम् । (किराता-
 र्जुनीये ।)
 सुलभो हि द्विषा भङ्गो दुर्लभा सत्स्ववाच्यता । (किराता-
 र्जुनीये ।)
 सुहृदर्थमीहितमजिह्वाधिया प्रकृतेर्विराजति विरुद्धमपि ।
 (शिशुपालवधे ।)
 सूर्यापाये न सख्य कमलं पुष्यति स्वामभिख्याम् । (मेघदूते ।)
 सूर्ये तपत्यावरणाय दृष्टे कल्पेत लोकस्य कथं तमिस्रा ।
 (रघुवंशे ।)
 सेवाधर्मं परमगहनो योगिनामप्यगम्य ।
 सौख्यं धन्याः किमपि दधते सर्वसपत्समृद्धाः ।
 स्वै रवेरप्यु कृताह्वैः कृते न मुद्वती जातु भवेत्कुमुद्वती ।
 (नैपधीयचरिते ।)
 स्तोत्रं कस्य न तुष्टये । (कुमारसंभवे ।)
 स्त्रियश्चरित्रं पुरुषस्य भाग्यं देवो न जानाति कुतो मनुष्यः ।
 स्त्रियो नष्टा ह्यभर्तृकाः ।
 स्त्रियो यथा विचेष्टन्ता निष्कम्पं हि सता मनः । (कथा-
 सरित्सागरे ।)
 स्त्रीचित्तमहो विचित्रमिति । (कथासरित्सागरे ।)
 स्त्रीचित्तस्यैव दैवस्य को वेत्ति गहना गतिम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 स्त्रीणा पतिः प्राणा न वान्ववा । (कथासरित्सागरे ।)
 स्त्रीणां प्रियालोकफलो हि वेपः । (कुमारसंभवे ।)
 स्त्रीणा भावाचुरर्कं हि विरहासहनं मनः । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 स्त्रीणामलीकमुग्धं हि वचः को मन्यते मृषा । (कथास-
 रितागरे ।)
 स्त्रीणामाद्यं प्रणयवचनं विभ्रमो हि प्रियेषु । (मेघदूते ।)
 स्त्रीपुमानित्यनास्थैषा वृत्तं हि महितं सताम् । (कुमार-
 संभवे ।)
 स्त्रीपुंवच्च प्रभवति यदा तदि गेहं विनष्टम् ।
 स्त्रीशुद्धिः प्रलयावहा ।
 स्त्रीभिः कस्य न सञ्चितं भुवि मनः ।

स्त्रीवचप्रत्ययो हन्ति विचारं महतामपि । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 स्त्री विनश्यति रूपेण ।
 स्त्रीपु वाक्संयमः कुत । (कथासरित्सागरे ।)
 स्त्रीध्वनर्गलचेष्टासु कस्येच्छा नोपजायते । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 स्थातुं नियोक्तुर्नहि शक्यमग्रे विनाश्य रक्ष्यं स्वयमक्षतेन ।
 (रघुवंशे ।)
 स्थितः पृथिव्या इव मानदण्डः । (कुमारसंभवे ।)
 स्नापितोऽपि बहुशो नदीजलैर्गर्दभः किमु हयो भवेत्कचित् ।
 स्निग्धमुग्धा हि सत्स्त्रियः । (कथासरित्सागरे ।)
 स्निग्धो हि विरहायासे साधुवादं ददाति किम् । (कथासरि-
 त्सागरे ।)
 स्तुपात्वं पापाना फलमवनगेहेषु सुदृशाम् ।
 स्नेहानाहुः किमपि विरहे ध्वंसिनस्ते त्वभोगादिष्टे वस्तुन्यु-
 पचितरसा प्रेमराशीभवन्ति । (मेघदूते ।)
 स्नेहः पापशङ्की । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)
 स्पृशन्ति न नृशंसाना हृदयं बन्धुबुद्धयः । (नैपधीय-
 चरिते ।)
 स्पृशन्त्यास्तारुण्यं किमिव नहि रम्यं मृगदृशः ।
 स्पृशन्नपि गजो हन्ति ।
 सर्तुमधिगतगुणस्मरणाः पटवो न दोषमखिलं सल्लतमाः ।
 (शिशुपालवधे ।)
 स्रोतोरत्नं विबुधतटिनी ।
 स्वकर्मसूत्रप्रयितो हि लोकः ।
 स्वगृहे पूज्यते मूर्खः ।
 स्वग्रामे पूज्यते प्रभुः ।
 स्वजनस्य हि दुःखमप्रतो विवृतद्वारमिवोपजायते । (कुमा-
 रसंभवे ।)
 स्वजनालोकवातेद्धो दुःखाम्निः कं न तापयेत् । (कथास-
 रितागरे ।)
 स्वजातीयविघाताय माहात्म्यं दृश्यते नृणाम् ।
 स्वत एव सता परार्थता प्रहणाना हि यथा यथार्थता ।
 (शिशुपालवधे ।)
 स्वदेशजातस्य नरस्य नूनं गुणाधिकस्यापि भवेदवज्ञा ।
 स्वदेशे पूज्यते राजा ।
 स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ।
 स्वपत्न्यज्ञा हि निश्चेष्टाः कुतो निद्रा विवेकिनाम् । (कथा-
 सरित्सागरे ।)

स्वपदाह्वयवमानस्य कस्याज्ञां को हि मन्यते । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्वभाव एवैप परोपकारिणाम् ।

स्वभावतः सर्वमिदं हि सिद्धम् ।

स्वभावस्वच्छानां पतनमपि भाग्यं हि भवति ।

स्वमहिमदर्शनमक्षोर्मुकुरतले जायते यस्मात् ।

स्वयंशक्ति विरुमवतामवता न वधूष्वधानि विमृशन्ति
वियः । (किरातार्जुनीये ।)

स्वयमेव हि वातोऽग्नेः सारथ्यं प्रतिपद्यते । (रघुवंशे ।)

स्वीर्यगुप्ता हि मनोः प्रसूतिः । (रघुवंशे ।)

स्वसुखं नास्ति साध्वीनां तासां भर्तृसुखं सुखम् । (कथा-
सरित्सागरे ।)

स्वस्थः को वा न पण्डितः ।

स्वस्थे चित्ते बुद्धयः संभवन्ति ।

स्वादुभिस्तु विषयैर्हृतस्ततो दुःखमिन्द्रियगणो निवार्यते ।
(रघुवंशे ।)

स्वाधीनकुशलाः सिद्धिमन्तः । (अभिज्ञानशाकुन्तले ।)

स्वाधीना दयिता सुतावधि ।

स्वामापदं प्रोज्झ्य विपत्तिमग्नं शोचन्ति सन्तो ह्युपकारि
पक्षम् । (किरातार्जुनीये ।)

स्वामिन्यसाध्यव्यसने सुखं सन्मन्त्रिणा कुतः । (कथासरि-
त्सागरे ।)

स्वेषमामज्वरं प्राज्ञः कोऽम्भसा परिषिद्यति । (शिशुपा-
लवधे ।)

स्वेनानलस्य स्फुटतां यियासोः फून्कृत्यपेक्षा कियती खलु
स्यात् । (शिशुपालवधे ।)

हंसो यथा क्षीरमिवाभ्युमध्यात् ।

हंसो हि क्षीरमादत्ते तन्मिश्रा वर्जयन्त्यपः । (अभिज्ञान-
शाकुन्तले ।)

हंसो पद्मसरः कुत कतिपयैर्हंसैर्विना श्रीस्तव ।

हतं ज्ञानं क्रियाहीनम् ।

हतं निर्नायकं सैन्यम् ।

हतं सैन्यमनायकम् ।

हतश्चाज्ञानतो नरः ।

हतविविपरिपाकः केन वा लङ्घनीयः ।

हरति मनो मधुरा हि यौवनश्रीः । (किरातार्जुनीये ।)

हसन्नपि नृपो हन्ति ।

हस्तस्य भूषणं दानम् ।

हा कष्टं खलु वर्तते कलियुगे धन्या नराः सज्जनाः ।

हास्यादृते किमन्यत्स्यादतिलौल्यवता फलम् । (कथास-
रित्सागरे ।)

हा हा तथापि विषयान्न जहाति चेतः ।

हितः परोऽपि स्वीकार्यो हेयः स्वोऽप्यहितः पुनः । (कथा-
सरित्सागरे ।)

हितप्रयोजनं मित्रम् ।

हितभुञ्जितभुगूशाकभुक् ।

हितमारण्यमौपधम् ।

हितं मनोहारिं च दुर्लभं वचः । (किरातार्जुनीये ।)

हितैषिण सन्ति न ते मनीषिणः ।

हितोपदेशो मूर्खस्य कोपायैव न शान्तये । (कथासरि-
त्सागरे ।)

हीनान्यनुपकर्तृणि प्रवृद्धानि विकुर्वते.....मित्राणि ।

(रघुवंशे ।)

हेम्रः सलक्ष्यते ह्यमौ विशुद्धिः श्यामिकापि वा । (रघुवंशे ।)

हययो हि लोके पुरुषस्य बन्धु ।

हदे गभीरे हृदि चावगाढे शंसन्ति कार्यावतरं हि सन्तः ।

(नैषधीयचरिते ।)

श्लोकानुक्रमणिका.

अशुक्रं हतयता तनुमाहु (माघस्य)	३३११३
अशुक्रमिव शीतभया (अमृतवर्धनस्य)	३६३१४
अशुपाणिभिरतीव पिपासु	३०७१२३
असाहृष्टदुकूलया सरभस (कर्णोत्पलस्य)	३३२११५
अंसालम्बितनामकुण्डल	२६११८२
अरुहण कातरमनसा	३६७१२५
अरुहणत्वमकारणविग्रह	६२१२१७
अरुरो किमु नेत्रशोणि	३२३१३
अरुर्नञ्चेष्मन्माध्वीव नृणा (व्यासमुनेः)	७९१२१
अकलद्वचन्द्रकलया कलि	३१७११२३
अकलितगञ्जदालं कृति	३०११२
अकल्प स्वात्तच्छाया	३८९११४१
अकल्पादेकस्मिन्पथि	३००१६
अकल्पादेव कुप्यन्ति प्रसीद	५६१३१
अकल्पाद्रेष्टि यो भक्तमाजन्म	१५२११७५
अकण्डधृतमानमव्यव	१११११६९
अकण्डपातजातानामार्द्रा	१६४१२३७
अकारणानिष्कृतधैरदारु	६२१२२१
अकिञ्चनस्य दान्तस्य शान्तस्य	७८११०
अकिञ्चिदपि कुर्वाण	१७३१६२७
अकुवेरपुरीविलोकनं न	१९७१६१
अकुलीनः कुलीनश्च मर्यादा (व्यासमुनेः)	८७१११
अकुलीनोऽपि मूर्खोऽपि	१५५१२७८
अकुले पतिनो राजा मूर्ख	१६५१२४७
अकूपाराद्धारि प्रचुरतर	२२३१५४
अकूर्चोरम्भोऽपि प्रति (शार्ङ्गधरस्य)	२१८१३७
अकृतोपद्रव. कश्चिन्म	१६२११२९
अकृत्यं मन्यते कृत्य	१७११५३५
अकृत्रिमप्रेमरसा विलासा (भारवेः)	२६३१७
अकृत्वा निजदेशस्य रक्षा (व्यासस्य)	१५६१३४१
अकृत्वा परसतापमगत्वा	७८१२
अकृत्वा पौरुषं या श्री	१६४१२४०
अकृत्वा हेलया पादमुच्चै (माघस्य)	८२१७
अकृशं कुचयोः कृशं वलमे	२६३१२८
अकृशं नितम्बभागे क्षामं (कालिदासस्य)	२८३१८
अकृत्वद्गमतस्तकं न शक्त	१८८११५
अक्षत्रारिकृताभिमन्यु	३७९१३४
अक्षमालापकृतिज्ञा कुशासन	५७१५३
अक्षरद्वयमभ्यस्तं नास्ति	१६२११३३

अक्षरमैत्रीभाजः सालं	१९३११२
अक्षराणि परीक्ष्यन्ताम	१६५१२४४
अक्षण्डमण्डलः श्रीमान्पश्यै	१०७१६२
अक्षण्डिता शक्तिरथोपमानं	१०८१९९
अक्षर्वपर्वगर्तेषु विच्छिन्नो	२२७१४३
अखिलेषु विहगेषु हन्त	२३८११८१
अगजाननपद्मार्क	२१५
अगणितगुणेन सुन्दर कृता	३०१११७
अगस्तितुल्याश्च घृताविव	१००१२
अगस्त्यस्य मुने शापात्	२०४१६
अगस्त्येन पयोरारो	२०७१८
अगावजलसचारी न गर्व	२४७१२
अगाधहृदया भूपाः कृपा	१५२११७२
अगारेऽस्मिन्कान्ते गिरि	२८९१३१
अगुणकणो गुणराशिर्द्वय	६१११९५
अगुणस्य हतं रूपमशी	१६५११६०
अगुररिति वदतु लोको (वल्लभदेवस्य)	२४९१६२
अग्निदाहे न मे दुःखं	२५७११८
अग्निहोत्र गृहं क्षेत्रं मित्रं	१६६१३१८
अग्निहोत्रफला वेदा	१७११५३६
अग्नौ दग्धं जले मग्नं	१६४११९८
अग्रसानुषु नितान्तपिपा (भारवेः)	३०८१२६
अग्राह्यं हृदयं तथैव	३३६१७६
अग्रे कस्यचिदस्ति कंचिद	३९३१२६२
अग्रे गीतं सरसकवय (भर्तृहरिः)	३९२१२४५
अग्रे यान्ति रथस्य रेणु	१४५१६
अग्रे लघिमा पश्चान्महता	७६१२४
अग्रे व्याध करधृतशरः	२४४१११२
अग्र्यो भुक्तिमता प्रयोग	१००१३
अघटितघटितं घटयति	९५१३६
अङ्क केऽपि शशङ्किरे	३१८११६२
अङ्कनिलीनगजाननराङ्गा	११११०
अङ्काधिरोपितमृगश्चन्द्रमा (माघस्य)	८२१८
अङ्गं येन रथीकृतं नय	६१६९
अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं	७९१३३
अङ्गं चन्दनपाण्डु पल्लव	३५२१५५
अङ्गणं तदिदमुन्मदद्विप	२१४१६
अङ्गणवेदी वसुधा कुल्या (वाणभट्टस्य)	८११७
अङ्गमङ्गेन सपीज्य मास (वासिष्ठात्)	३८८१११८

अव भूषणनिकरो भूप	२८३१३३	अज्ञतया प्रेम्णा वा चूडा	२२८१७३
अज्ञानामतितानव कथ	३१९१३	अज्ञातपाण्डित्यरहस्यमुद्रा	४११३४
अज्ञानि खेदयति कि	३१९११२	अज्ञातशास्त्रसद्भावाञ्छास्त्र	४५१५
अज्ञानि मे दहतु कान्त	३०२१४१	अज्ञातेन्दुपराभवं परिल	२७६१२०५
अज्ञारैः खचितेव भू (श्रीभोजदेवस्य)	३५११२६	अज्ञानामविरामलौकिक	१०३१२०
अज्ञा सजातभङ्गाद्यनवन	१२०१४०	अज्ञानेन पराञ्छुखीं परि	३२४११२
अज्ञासङ्गिमृणालकाण्ड	२९०१५५	अज्ञो वा यदि वा विपर्यय	१५८१४१६
अङ्गुलिभङ्गविकल्पनविविध (क्षेमेन्द्रस्य)	३८०११८	अङ्घति रजनिरुदङ्घति	३२२१७
अङ्गुलीकिसलयाम्रतर्जनं (कालिदासस्य)	३२४११	अङ्गनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मी	१६०१४३
अङ्गुलीभिरिव केशसचयं (कालिदासस्य)	३१३१२७	अङ्गलिरकारि लोकैर्गर्लानि	१०२१८
अङ्गुलीपु कुरङ्गाक्ष्या शोभते (विह्वणस्य)	२७७१२४६	अङ्गलिस्थानि पुष्पाणि	४६१३
अङ्गुल्यग्रनखेन वाष्पसलिलं	३२२१२२	अङ्गलौ जलमधीरलोच	३५४१९८
अङ्गुल्यग्रनिरोधतस्तनुतरा	३५४१११८	अटत्कटकघोटकप्रकट	१५९१३६
अङ्गुल्या क कपाटं प्रहरति	२७११९१	अटवी कीदृशी प्रायो	२०७१६
अङ्गेन केनापि विजेतुम	२८११३८६	अट्टशूला जनपदा. शिव	१५४११५
अङ्गेऽनङ्गज्वरहतवहश्च (क्षेमेन्द्रस्य)	३०२१४८	अणुरपि मणि. प्राणत्राण	५३१२२७
अङ्गेष्वाभरण करोति बहुश.	३०४१९०	अणुरप्यसता सङ्गः सद्गुणं	९११४
अङ्गिदण्डो हरेरुर्ध्वम्	२०१६१	अत एव निपीयतेऽधरो	३६५१६१
अचक्रमत सपल्लवा धरित्री (भारवेः) .	३०२१३८	अतनुज्वरपीडितासि	१९७१६०
अचतुर्वेदनो ब्रह्मा	३८१५६	अतन्द्रचन्द्रभरणा समुद्दी	२६५१५
अचल चलदिव चक्षु. प्रकृत	२६७११३	अतसीकुसुमोपमेय	२३११२२
अचला कमला कस्य	१७२१५६३	अतसीपुष्पसंकाशं खं वी (मेघस्य. 'विषमा-	
अचिन्तितानि दु खानि ययै (व्यासस्य)	७८१५	दित्यस्य' इति केचित्)	१८८११९
अचिन्त्या. पन्थान किमपि	५४१२४१	अताडयत्पल्लवपाणिनैकं (बिह्वणस्य)	३४९११०५
अचिराविष्टितराज्य शत्रु	१५७१३६६	अतिकुपित्ता अपि सुजना.	४९११११
अचिरेण परस्य भूयसीं (भारवेः)	१५७१३८७	अतिक्रान्त. कालो ललित	३८५१५३
अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि	९५११३	अतिगम्भीरे भूये कूप इव	१५७१३७०
अच्छप्रकाशवति चन्द्रमसि	३१८१५५४	अतितेजस्व्यपि राजा पाना	११७१३६५
अच्छिन्नं नयनाम्बु बन्धुपु (अमरुकस्य)	३०३१७०	अतिथिर्वालक. पत्नी जननी	१६४१२०६
अच्छिन्नामृतविन्दुदृष्टि	२८७१२५	अतिदर्पे हता लङ्का अति	१६८१३८३
अच्युतभक्तिवशादिह	१९६१४८	अतिदाक्षिण्ययुक्ताना	१६७१३५३
अजनि प्रतिदिनमेवा कर्दम	२९७१७	अतिदानाद्दुर्लभद्वो ह्यति	१५९१२०
अजन्मा पुदयस्तावद्वता (भारवेः) ...	१५५१३०८	अतिदीर्घजीविदोषाद्या	३६१११
अजरामरवत्प्राज्ञो विद्या (व्यासस्य) . .	१६९१४२७	अतिदूरपथश्रान्ताश्छा	१६६१२९८
अजस्रं लसत्पद्मिनीवृन्द	२१९१६	अतिपरिचयादवज्ञा इति	१७६१७२४
अजस्रमभ्यासमुपेयुया	१०९११३०	अतिपरिचयादवज्ञा सतत...	१७६१७२३
अजातमृतमूर्खाणां वरमाद्यौ	९४१५	अतिपरिचयादवज्ञा सतत.	१७६१७२२
अजातमृतमूर्खैर्भ्यो मृताजातौ	९४१६	अतिपूजिततारैर्यं दृष्टि	२७११७४
अजानन्दाहार्ति पतति (भर्तृहरेः)	३९११२१४	अतिपेलवमतिपरिमितवर्ण	५९११३४
अजामिव प्रजा हन्याथो	१५१११२२	अतिप्रचण्डा बहुदु ख	१८११९२२
अजायुद्धमृषिश्चाद् प्रभाते	१५९१२७	अतिबहुतरलज्जाशङ्खला	२८०१३६०
अजीयतावर्तेशुभंयुनाभ्या	२७६१२२९	अतिमन्दचन्दनमहीधर	३४९११२६
अज्ञः सुखमाराध्यः सुख (भर्तृहरेः) ...	४११२५	अतिमलिनै कर्तव्ये भवति (सुचन्धोः)...	५९११२६

अतिमात्रभास्वरत्वं पुष्यति ९०८	अथ स्फुरन्मीनविधूत (भारवेः) ३५३।७२
अतिरमणीये काव्ये शिशु... .. ३९।१४	अथ स्वस्थाय देवाय १।१
अतिविगतगगनसरणि २८।३	अथेदं रक्षोभिः कनक ३७८।३२
अतिविपुलं कुचयुगलं (अरसीठकुरस्य) १५।५	अथोच्चकैर्जरठकपोत (माघस्य) १३२।१
अतिव्ययोऽनवेक्षा च तथा १५१।१४३	अथोपगूढे शरदा शशाङ्के ३५९।३
अतिशयितक्रदम्बामोद ३५६।१३	अद' समित्समुखवीर १४०।१५
अतिसंचयकर्तृणा वित्तमन्य ७४।२८	अदम्भा हि रम्भा विलक्षा २६५।१७
अतिसत्कृता अपि शठा. (रविगुप्तस्य) ६०।१७९	अदाता पुरुषस्त्यागी धनं... .. ७३।२
अन्यसाहसमतिदुष्करमत्या (क्षेमेन्द्रस्य) ७५।३८	अदातार दातृप्रवरमनस ११०।१५६
अनुहिनश्चिनासौ केवलं (माघस्य) ३४२।१५	अदाता वंशदोषेण कर्म १६८।३८२
अतो हास्यतर लोके किञ्चि ५८।१०१	अदातुर्मानस क्वापि न स्पृश ७४।२१
अस्तु वाञ्छति वाहनं गण ३८१।५२	अदुर्गो विपय कस्य नारे' १४९।६४
अत्यच्छं सितमंशुकं शुचि (श्रीभोजदेवस्य) ३५१।२८	अदृष्टपूर्वमस्माभिर्यदेत ३५८।९७
अत्यच्छेनाविरुद्धेन सु २५७।२०	अदृष्टमुखभङ्गस्य युक्तमन्ध ७६।८
अत्यद्भुतमिदं मन्ये स्वभाव (आरराजानकस्य) ७३।२१	अदृष्टव्यापार गतवति (आनन्दवर्धनस्य) ... २४०।२३९
अत्यन्तमन्यनकद १८२।९५५	अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे ३०४।१
अत्यन्तविमुखे दैवे व्यर्थे ६८।९	अद्भुतस्तर्कपाथोधिरगाधो ४४।१
अत्यपूर्वस्य रागस्य पूर्वं २८२।४०६	अद्य द्यूतजिताधरग्रह (गोपादित्यस्य) ... ३३१।४
अत्यर्थवक्रत्वमनर्थकं (पण्डितमहकस्य) .. ४१।४२	अद्य धारा सदाधारा सदा १२१।८३
अत्यादरादध्ययनं द्विजाना १०८।१०६	अद्य शीतं वरीवर्ति सरी ३६१।७
अत्यायतैर्नियमकारिभि ११०।१४३	अद्यापि तत्प्रचलकुण्डल (अमरुकस्य. 'विह्वणस्य' इति केचित्) २९१।३९
अत्यार्यमतिदातारमतिशूर ६५।५	अद्यापि ता कनकचम्पक (विह्वणस्य) २९१।४१
अत्यासन्ना विनाशाय दूर १६२।१२४	अद्यापि तिष्ठति दशोरिद २९२।५३
अत्युक्तौ यदि न प्रकृप्यसि १३९।१३	अद्यापि दुर्निवार स्तुतिकन्या ५०।१२३
अत्युच्चा' परित. स्फुरन्ति... .. ११४।२३२	अद्यापि नून हरकोपवहि २९५।१२५
अत्युच्छ्रिते मन्त्रिणि पार्थि १५७।३७८	अद्यापि नोज्झति हर किल ५२।२००
अत्युन्नतस्तनमुरो नयने २६७।२२	अद्यापि सा मनसि सप्रति (विह्वणस्य) ... २९१।४२
अत्युल्लसद्विसरहस्ययुजा ३५०।२	अद्यापि सुन्दरि तवानन ३०५।१२
अत्युष्णात्सघृतादन्नाद १७३।६२८	अद्यापि स्तनशैलदुर्ग ३१६।९५
अत्र मन्मथमिवातिसुन्दर... .. १२८।१९०	अद्याप्युन्मदयातुधान (कृष्णमिश्रस्य) ३८२।७
अत्रस्थ सखि लक्ष्योजन... .. २३९।२२४	अद्यारभ्य कठोरकार्मुक ३७७।४५
अत्रान्तरे च कुलटाकुल ३१८।१५३	आद्यारभ्य यदि प्रिये पुन . ३२३।९
अत्राशितं शयितमत्र २८७।२	अद्यैव हसितं गीतं पठितं. ३९०।१९१
अत्रिलोचनसंभूतज्योति १९६।४१	अद्योत्सङ्गवसद्भुजगकव ३४१।३०
अथ कोकिल कुरु मौनं २३५।१२९	अद्रोह सर्वभूतेषु कर्मणा(व्यासमुनेः) .. . ८७।७
अथ नभसि निरीक्ष्य व्या... .. ३५७।५२	अद्विसवीक्षण चक्षुरद्वि ३००।१
अथ पथिकवधूदहन शनकै (क्षेमेन्द्रस्य) ... ३१३।१०	अद्वैतं सुखदु खयोरनुगत ५५।२६७
अथ प्रसन्नेन्दुमुखी सिता (महामनुष्यस्य) ... ३५९।१३	अद्वैतोक्तिपद्मपद्मनपि वयं ३९३।२५५
अथ वद्वजटे रामे सुमन्त्रे... .. ३७८।५	अध. करोषि रत्नानि मू २२६।४
अथ मन्मथवाहिनीपराग. ३१३।१७	अयना धनमिच्छन्ति १६६।२८९
अथ लक्ष्मणानुगतकान्त (माघस्य) ३१४।५६	अधम वाधते भूयो दुःख... .. १७५।६९८
अथ वाभिनिविष्टबुद्धिषु (माघस्य) ४२।४६	अधरः किसलयरागः कोमल २६७।८
अथ सान्द्रसाध्यकिरणा (माघस्य) ३१०।३	

अवर खलु विम्बनामकं ...	२७४१४३	अनन्तपदविन्यासरचना . . .	३३१२
अवरममृत कं सदेहो ...	२७४१५३	अनन्तपार किल शब्द . . .	१८०८७९
अवरस्य मधुरिमाणं ...	१७८१७९	अनन्तोद्भूतभूतौघसकुले (कन्दस्कारशंकरस्य)	८१३
अवरे नवनीटिकानुरागो ...	२६३१२९	अनन्यश्रुण्णश्रीमलय . . .	३४१२४
अवरे मधुरा सरस्वतीर्यं ...	२८३१३०	अनन्यसाधारणकान्ति . . .	२८०१३३६
अवरोऽयमधीराभ्या वन्धु ...	२७३१४१	अनपेक्षितगुरुवचना . . .	३११०
अवरोऽसौ कुरवाभ्या . . .	२७४१४४	अनभिज्ञो गुणाना यो न ...	१५४१२७१
अधाक्षीनो लङ्गामयमय . . .	१२३१२३	अनाभिजा परस्वेषु सर्वं ...	१६०१३८
अधारि पत्रेषु तदङ्गिणा . . .	२६४११	अनध्रवृष्टि श्रवणामृतस्य . . .	३२१२८
अधिकरतलतल्पं कल्पित . . .	२९९११२	अनयनपथे प्रिये न व्यथा... . . .	३०११७
अविगतपरमार्थान्यण्डि . . .	४०१२६	अनयोरनवद्याङ्गि स्तनयो ...	३२६१३६
अविगमनमनेकात्तारका ...	२१९१११	अनर्घ्यमपि माणिक्यं . . .	१६६१३२१
अविदेहलि हन्त हेम . . .	२८८११५	अनर्थात्त्वान्मनुष्याणां . . .	३६४११४
अविपञ्चवटीकुटीरवति . . .	२११७८	अनलस्तम्भनविद्या सुभग... . . .	२९७६३
अधिभिन्नपङ्क्तिगण ...	३९१९	अनल्पदग्धारिपुरानलोद्भव . . .	१०९१२५
अधियामिनि गजगामिनि . . .	३१२१६	अनवरतवनुज्यास्फालन	१८६१२
अधिरजनि जगाम याम (माघस्य)	३२४१२	अनवरतपरोपकरण . . .	८९१०६
अधिलवन्नमनी रजसा (माघस्य)	३६३१११	अनवसरे गुणवानपि हृदया . . .	८५१३३
अधिशीरुद्याने त्वमस्ति . . .	२५११११८	अनवसरे च ग्रहकुं सुभाषितं . . .	१७७१७५६
अधीतव्यवहारजं मौल . . .	१८८१२६	अनसि सीदति सैकतव . . .	२४६१४२
अधीतिवोवाचरणप्रचारणं . . .	१०९१२०	अनस्तमितसारस्य तेजस . . .	२२७१४९
अधील चतुरो वेदान्या (हरिगणस्य)	३९२१२३२	अनाकाञ्चे चन्द्र सरसिज . . .	२७५१९७
अधुना मधुकरपतिना . . .	१९६१४६	अनाकूर्तेरेव प्रियसहचरी (मुरारेः)	२६७१२७
अधुतपरिपतन्निचोल . . .	२९१३०	अनागतविधातारमग्रमत्त . . .	६५६
अधोऽव पश्यत कस्य . . .	१७०१८६७	अनाघ्रातं पुष्पं किसलय (कालिदासस्य)	२६७१२५
अधोनिवानात्कमलप्रवाल . . .	१०९१३१	अनादायी व्यथ कुर्या . . .	१७४१६५३
अध्यान्तान्ता वसतिरमुना . . .	१११११७४	अनादिष्टोऽपि भूपस्य दृष्ट्वा . . .	१५०१९१
अध्यायोधनवेदि मार्गणकुशा . . .	१४०१२४	अनाहतचमूपतिप्रहित . . .	१५१२४
अध्याहार स्मरहरशिर . . .	१८११३५	अनायके न वस्तव्यं न . . .	१६०१३६
अध्वनि पदग्रहपर . . .	३१११३	अनायासकृगं मध्यमशङ्क . . .	२६७१४
अध्वन्यध्वनि तरव पथि . . .	२८७१०	अनारतपरिस्वलन्नयनवारि . . .	१३७११८
अध्वन्यध्वनि भूदृह फल . . .	२५२१४२	अनार्यप्रज्ञानामिह जनवधू (भिक्षाटनस्य)	३६८१३४
अध्वन्यस्य वधुवियोग . . .	३५०११४३	अनालोच्य प्रेम्ण परिणति . . .	३२२११४
अध्वन्यमकरन्दशीकर . . .	३५०११४५	अनाहृतो विशेषस्तु अपृष्टो . . .	१७०१४७६
अध्वान नकचक्र प्रभवति . . .	३०९१६९	अनि सरन्तीमपि देहगर्भा . . .	१४०११६
अनङ्कुरितकूर्चकं स तु . . .	३६५१७१	अनिभालित एव केवलं . . .	२२८१५५
अनन्तमत्तलमुवत्सदा . . .	२७११७२	अनिराकृततापसपद (माघस्य) ...	६१२०२
अनङ्कुरनपीठोऽस्या . . .	२८११३८३	अनिर्दयोपभोगस्य रूपस्य . . .	३१९११
अनङ्गेनावागस नाजिना (क्षेमेन्द्रस्य)	२६२११	अनिर्लोडितकार्यस्य वाज्जा (माघस्य)	१६४१२३८
अनङ्गोऽयमनन्तवमद्य (श्रीहर्षस्य)	३२६१११	अनिल निखिलविश्व प्रा . . .	२२४१८
अनाविगतमनोरथस्य पूर्व . . .	३२७१४४	अनिशमपि मकरकेतुर्भ . . .	२९११२०
अनुरणनगमिखल . . .	२८२१४१०	अनिश मतङ्गजाना वृंहि (शार्ङ्गधरस्य)	२४०११५
अनन्तनामधेयाय . . .	१३	अनिष्टादिष्टलामेऽपि न . . .	१६९१४३३

अनुकुरुत खलसुजना (गोभट्टस्य) ४९११२	अन्त कुटिलता विभ्रच्छ २२८७७
अनुकूलविधायिदैवतो २१०६१	अन्त कूजदुदारकण्ठमस ३२८७५
अनुकूला विमलाङ्गी १७७७५३	अन्त कूरा सौम्यमुखा ३६४७
अनुकूले विधौ देयं यतः ७१११	अन्त क्रोधोज्जिहानज्व २०५७
अनुकूले सति धातरि भव ९५४०	अन्त पुरचरैः सार्धं यो १५४२६३
अनुक्षणमनुक्षणं क्षितिप १४१२५	अन्त पुरधनाध्यक्षैर्वैरि १५६३२८
अनुगन्तुं सता वत्सं कृत्वां १५९११	अन्त पुराणा विहितव्यवस्थ. १४५३
अनुचितकर्मारम्भ स्वजन १७६७२९	अन्त.पुरीयसि रणेषु सुती ११०१४५
अनुचितमेवाचरितं पशु ९५४१	अन्त प्रतप्तमरुसैकत (धर्मवर्धनस्य) १८३१७२
अनुच्छिद्यो देवैरपरिदलि २७५२००	अन्तः सतोषवाष्पै स्थगय (नैषधकर्तुः) १४४८१
अनुदिनमधिकं ते कम्पते... .. २९९१०	अन्त.सारविहीनस्य ४१७
अनुदिनमनुकूलमाचर १८२१४३	अन्त.सारैरकुटिलैरच्छिद्रै १४८२७
अनुदेहमागतवत प्रतिमा (माघस्य) .. . ३२५५	अन्तक पर्यवस्थाता जन्मि ३८९१६५
अनुनयति पति न लज्ज ३७३४४	अन्तरङ्गमनङ्गस्य शृङ्गार २६७२
अनुनयमगृहीत्वा व्याज (माघस्य) . . . ३३७२	अन्तरायतिमिरोप २१६
अनुनेतुं मानिन्या दयित. . . . १९२२९	अन्तर्गता मदनवह्निशिखा २९७२०
अनुपालयतामुदेभ्यती (भारवेः) १५७३८८	अन्तर्गतैर्गुणैः कि द्वित्रा अपि ८५३९
अनुभवत ददत वित्तं मान्या ६५१५	अन्तर्गूढानर्थानव्यज्यत ३२२५
अनुभवत युवत्यो भाग्यं ३४९११८	अन्तर्नाडीनियमितमरु १०१३९
अनुभवन्नवदोलमृत्तू ३४७५६	अन्तर्वलान्यहममुष्य मृगा २४१२७
अनुममार न मारकथं २९५१२८	अन्तर्भूतो निवसति जडे. . . . ४१२८
अनुययौ विविधोपल (माघस्य) ३५६३३	अन्तर्मलिनदेहेन वहिरा ५७६२
अनुयातानेकजन पर १५७३७५	अन्तर्मलिनससर्गाच्छ्रुतवान् ९१२
अनुरागवती सध्या दिवस ९५३५	अन्तर्मोहनमौलिघूर्णन २६१७९
अनुरागवन्तमपि लोचनयो (माघस्य)... .. ३०८३८	अन्तर्षसति मार्जारी शुनी २४२५९
अनुरागवर्तिना तव वीर ३०११६	अन्तर्वाणि मन्यमानः खलो ६१२१०
अनुलेपनानि कुसुमान्यवला (माघस्य)... .. ३११२०	अन्तर्विषमया ह्येता ३६४२२
अनुवनं वनराजिवधू (माघस्य) ३६०३४	अन्तर्विष्णोस्त्रिलोकी निव. १२०५५
अनुसरति करिकपोल भ्रमरः ७६२२	अन्तर्हिते शशिनि सैव ३३८१२
अनूनवेगादयमद्वितीयश्छा १२९३	अन्तर्दिग्द्राणि भूयासि (भट्टभल्लट्टस्य). . २५५२०८
अनृतं सत्यमित्याहु सत्यं. ३६४२१	अन्तस्तार तरलतरला २८९३९
अनृतं साहस माया मूर्ख ३६२११	अन्तिकान्तिकगतेन्दु (गोभट्टस्य) .. . ३१४३८
अनेकविद्वज्जनरत्नपूर्ण वेदो १०५१७	अन्त्यावस्थोऽपि बुध स्वगुणं (रविगुप्तस्य) .. ५०१४२
अनेकशास्त्रं बहु वेदित १८०१८७८	अन्नप्रोतवृहत्कपालनल ३८२५
अनेकसशयोच्छेदि परो ३०१२	अन्नाकल्पचलत्पयोधर ३८२१०
अनेकसुषिरं वायं कान्तं १९१५	अन्नै कल्पितमङ्गलप्रति ३८२३
अनेके फणिनः सन्ति २४७१६४	अन्नै खैरपि सयतात्र (धनिकस्य) .. . ३७७३५
अनेन पर्यासयताश्रुविन्दु १०९११९	अन्धकारगरलं यतो जग.. . . ३१३२२
अनेन मर्त्यदेहेन यल्लोक १६०४१	अन्धत्वमन्धसमये वधि १७८७९६
अनेन रम्भोद्य तवाननेन २७५१८०	अन्नदानात्पर दानं विद्या १६४२१७
अनेन सर्वार्थिकृतार्थताकृता १०९११४	अन्नवस्त्रसुवर्णानि रत्नानि २०२१९
अन्तः कटुरपि लघुरपि ५०१२२	अन्यकालपरिहार्यमजलं (माघस्य) ३३६१६
अन्त.करणतत्त्वस्य दपत्यो ९३१५	अन्यतो यदि निजोपचि ७६३०

अन्वयं नीमाद्वाच्येयाद्	३८८१२१
अन्वयं प्रापितनिर्घं	३८८१७
अन्वयं वृत्तं ह्यनुमात्रं	३४९१७०६
अन्वयं व्रजतीति वा खलु.	३४७१७७
अन्वयं हि सैहादं भवेत्	९०१४
अन्वयं भूषणं पुनां क्षमा (माघस्य)	१३३१७८१
अन्वयप्रतापमासाद्य यो	१७११७०३
अन्वयं ननुष्यं हृदयेन कृत्वा	३६७१६६
अन्वयमाश्रयते लक्ष्मीस्तत्र	१६७१३३३
अन्वयमुखे दुर्वाद्यो यः (गोवर्धनाचार्यस्य)	१७६१७३०
अन्वयान्वयवनितागतचित्तं (माघस्य)	३२९१३१
अन्वयवगेपरावृत्त्या	३८१३
अन्वयान्वयवृत्त्याल्लवो जग... .. .	२०६१३९
अन्वयस्य लगति क्रमे जायते	६०१७४
अन्वया जगद्विगतनी	४०१२५
अन्वयानि शान्दानि विनोद	४५१३
अन्वयवित्तेन हृतोऽपि	१७९१८३१
अन्वययोगान्जितं द्रव्यं दश	१७३१५२७
अन्वयार्थनर्तकवृत्तवारिपाणौ	१०८१७०८
अन्वया सा सरसी नराखलनि	२३२१२२
अन्वयास्तु तावदुपमर्दनहा (विक्रान्तितम्बायाः) २३११७९	२३११७९
अन्वयास्ता गुणरत्नरोहण	११५१२५०
अन्वयं गुणमनृतस्य धार (माघस्य)	३५४१७०९
अन्वयान्वयवोऽस्तिमात्रं (माघस्य)	१३३१२२
अन्वये ते जलदायिनो जल	२३७१७३४
अन्वये ते विहगा. पयोद	२३७१६८
अन्वयेऽपि सन्ति कृत्ति नो... .. .	२५८१२८
अन्वयेऽपि सन्ति वत ताम	२३७१६०
अन्वयेयं हसं पतिरन्या	२६७१३
अन्वयान्वयान्वयवदुलला (कालिदासस्य)	२७७१२७४
अन्वयान्वयान्वयवद्विप (नारायणभट्टस्य)	३८३११३
अन्वयान्वयान्वयवद्विप (नारायणभट्टस्य)	३६३१५२
अन्वयान्वयान्वयवद्विप (नारायणभट्टस्य)	१३५१७१
अन्वयोऽपि चन्दनतरो	२०२१३७
अन्वयान्वयान्वयवद्विप (नारायणभट्टस्य)	१६२१३७
अन्वयान्वयान्वयवद्विप (नारायणभट्टस्य)	१९७१२३
अपकारनसंप्राप्य तुष्ये (श्रीभगवद्वासुदेनः) ७८१७०२	७८१७०२
अपकृत्यैवैवै प्रायः प्राप्नो	४७१९
अपकृत्यैवैवै तद्वि	२८८१३१
अपण्डितान्ते पुत्रमा मता	३६५१६५
अपण्डितारत्या विशदत्र (कालिदासस्य)	३४७१४९
अपण्डितान्ते पुत्रमा मता	१६३१९६
अपण्डितान्ते पुत्रमा मता	१९१११

अपनीतपरिजलान्तरकथे	२३३१५५
अपमान पुरस्कृत्य मानं	१६६१२९९
अपराधी नूनमह प्रसीद	३१९१८
अपराधेऽपि नि गङ्गो	१५३१२०४
अपराधो न मेऽन्तीति	१६९१८४७
अपराधो न मेऽन्तीति (माघस्य)	३०८१३३
अपरोक्षितलक्षणप्रमाणं	४४१२
अपण्यं भूतद्वनमदनि वल्का	१३७१२२
अपण्यं लना सेव्या नि	११३३
अपण्यं मुजायाम सखे	२८११३५४
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	५७५६
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२३११८
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३६५१७४
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२९११२७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२३३१५०
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२८८१७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	१०११७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३७८११६
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३४०१७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३६०१४४
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२६६१२७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३१९१३
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	५१११७८
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	१७९१८३६
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	१४११२८
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२३८१९५
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	१०३११५
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	१५५१२७९
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२७८१२८७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२५६१२२१
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२३३१७४
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३६२१२६
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	६५११९
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	७३११५
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३१७१२७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२८८११७
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३४४३
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२७४१४६
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	७९१९
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	२९५११३२
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	५३१२२५
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	६११२०३
अपण्यं मुजायाम सखे (भारवे.)	३५११५५

अपि संश्रुतायुक्तं क १७१५२३	अन्नं त्वन्नमशान्नम् २५७१५
अपि संमानयुक्तं कुली १५५१२८३	अर्द्धवैरिजिवृक्षयार्णव १३९११५
अपि स्थाणुवदासीनः १५४१२५८	अर्द्धेरम्मः स्थगित २६११९५
अपि स्वल्पमसन्नं नः १५५१२७७	अभिनापसंपदमथोष्ण ३०८१३०
अपीतश्रीवदानन्वमसं ३५९१२	अभिनिगमरश्मि चिरमा (माघस्य) ३०८१३९
अपुत्रस्य गृहं शून्यं गन्मि १६९१२५८	अभिद्रोहेण भूतानामर्ज (भारवेः) १६७३६४
अपूजितवास्तु गिरिन्त (चिद्रणस्य) ३००११	अभिनयानपरिचेतुमि (कालिदासस्य) ३४७३९
अपूर्वः कोऽपि कोपानिः ५६१७	अभिनवनलिनीकिसलय ३०१११३
अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं ३०११	अभिनवनलिनीविनोद (श्रीधनददेवानाम्) २३३१७२
अपूर्वः चैर्विमन्यतं त्वया ३२३१८	अभिनवनवर्नातप्रीत २३११२९
अपूर्वा रत्नान्यालाः खलु ५३१८७	अभिनवनवनीतन्निगध २३११३०
अपूर्वैर्धं वनुविद्या भवता (अमृतदत्तस्य) १०६११५	अभिनवपुलकालीमण्डिता ३३२१३३
अपूर्वा दृश्यते वशिः कामिन्याः २९०१११	अभिनववयवश्रीगालि ३५७५३३
अपूर्वा भाति नाग्न्याः ३३१७	अभिप्रेतार्थसिद्धयर्थं (विट्ठलस्य) २१८
अपूर्वाऽयं नया दृष्टः १९२१२६	अभिभवति मनः कदम्ब (भारवेः) ३५६१२५
अपृष्टन्तु नरः क्विचिद्यो १५५१३०७	अभिमूर्तोऽप्यवजातो यो १५६१३२७
अपेक्षन्ते न च ज्ञेहं न पात्र ४७१२३	अभिभूय सतामवस्थिति ३०८१४४
अप्याकरममुत्पन्ना मणि २२७१८८	अभिमतफलदाता त्वं च १११११६८
अप्यापत्नमयः साधोः प्रयाति ८८१३०	अजिमतमहामानप्रन्थि १०११९
अप्युन्नतपदारूढः पूज्याश्च १६११७५	अभिमानधनस्य गत्वरेखुभिः (भारवेः) ८३१३१
अप्येकवर्गजनुषोः पश्यत १७८१७५	अभिमानवतो मनखिनः (भारवेः) १५८१३९१
अर्थान्मुक्ये महति दयित ३३०११३	अभिमुखनिहतस्य सतः (श्रीमास्करस्य) १५७१३६८
अप्सु ध्रुवन्ते पापाणा ३९०११९४	अभिमुखपतयालुभिलं ३३५१११
अप्रकटीकृतशक्तिः १७७१७७६	अभिलषन्ति तवाधर २७४११४७
अप्रगल्भस्य वा विद्या १६७१३७०	अभिलषसि यदिन्दो वक्र २९६११४७
अप्रगल्भाः पदग्यासि (त्रिविक्रमभट्टस्य) ३८११	अभिवीक्ष्य सामिष्ठतमण्डनं (माघस्य) १३२१३८
अप्रतिबुद्धे श्रोतारि वक्तु १७६१७८२	अभिधिषेणयिषुं भुवनानि (माघस्य) ३६३१९
अप्रभूततमनीयसि तन्वी (माघस्य) ३३५१९	अमुक्तायां यस्या क्षणमपि (भर्तृहरेः) ८३१३४
अप्रसन्नमपराद्धरि पत्नी (माघस्य) ३२९११७	अभूत्प्राचीपिन्ना रस(भोजराजकविवर्यस्य) ३३८१३६
अप्रन्नावस्तुतिभिरनिगं (श्रीमेन्द्रस्य) ७०१५४	अभूदम्भोराशोः सह वसति ६३२१५०
अप्राकृतस्य चरिताति ३७६१२८	अभेदेनोपास्ते कुमुदमुदरे (मुरारेः) ५८१२८३
अप्राज्ञेन च क्रातरेण च गुणः १४९१९	अभ्यासः कर्मगा सम्य २६५११
अप्राप्तकालं वचनं बृहस्पतिः (व्यासमुनेः) १५१११३९	अभ्युत्थानमुपागते गृह (राजशेखरस्य) ३६७१३६
अप्रियवचनदर्पिः प्रिय ४९१९१	अभ्युद्धता वसुमती दलितं १०९११३५
अप्रियस्यापि पश्यस्य १७०१८८७	अभ्युन्नतस्वनयुगा तरला ३१८१८
अप्रियाग्वपि कुर्वाणो १७०१८८६	अभ्युन्नताहुटनखप्रभा २८२१८१२
अफलानि दुरन्तानि सम १६६१३५६	अभ्युन्नतेऽपि जलदे जग २३११४
अबलाब्धविग्रहश्रीरम १२१३	अभ्युपयुक्ताः सद्भिर्गतागतै ७५१८४
अबला यत्र प्रबला शिशु १७६१७८७	अग्रच्छाया खलप्रीतिर्नव १६२११५१
अबले सलिले तपस्यता २७८११७५	अग्रच्छाया तृणानिश्च १६६१३२४
अबुद्धिमाश्रिताना च क्षन्तव्य १५२११६९	अग्रध्यानं सुखरितदिशः ३०२१५५
अबुद्धा अजंगमा अपि १७६१७३६	अमदयन्मधुगन्धसनाय (कालिदासस्य) ३८७१५२
अबुधैर्यलाभाय पण्यजीभि ७४१७	अमन्ममधरं नास्ति नास्ति १६३११५८

अमन्दमणिनूपुरकणन ३६२।३८	अम्बरविपिनमिदानी ३१०।५
अमरतरकुसुमसौरभसेवन... .. २३३।५३	अम्ब श्राम्यसि तिष्ठ गो २५।१६५
अमरतैरमृतं न पीतमन्वे (भागवतामृतदत्तस्य) ६१।२०६	अम्ब श्वश्रु यदि त्वया ३६९।५६
अमलमृणालकाण्डकम २६६।३६	अम्बा कुप्यति तात मूर्ध्नि... .. १९०।६३
अमलात्मसु प्रतिफलन्न (माघस्य) ३१४।६२	अम्बा तुष्यति न मया न (भट्टकपर्दिनः) ... ६९।३४
अमितगुणोऽपि पदार्थो दोषै ८५।३७	अम्बुजमम्बुनि जात न हि ३७९।८
अमित समित प्राप्तैरुक्त १०६।३६	अम्बुजमम्बुनि मग्नं त्रासा २७४।१७१
अमी तटसमीपनिर्झर ३४१।२२	अम्भ कर्दमतामुपैति १२६।१६०
अमी तिलास्तौलिक नून २५८।४२	अम्भसा भिद्यते सेतुस्तथा १७०।५०२
अमी पृथुस्तम्बमृतः (भारवेः) ३६०।२२	अम्भासि जलजन्तूनां दुर्ग १७०।४६५
अमी शिरीषप्रसवावतंस (कालिदासस्य) ... ३५३।६२	अम्भोजप्रकरोऽय केतक २३६।१४५
अमीषा जन्तूना कतिपय ३९०।१७९	अम्भोजाक्षया पुरनवलता . . . ३७२।२४
अमीषा प्राणाना तुलितविसिनी ८०।४५	अम्भोजिनीवनविलासन (भर्तृहरेः) . . . २३१।१५
अमी समुद्रतसरोजरेणु (भारवेः) ३६०।२७	अम्भोधि स्थलता स्थल जल (क्षेमेन्द्रस्य) ... ९८।११८
असुं कालक्षेपं त्यज जलद (अचलस्य) २२३।५३	अम्भोमुचा सलिलमुद्र २१७।६
असुना मरुकूपेन के के २३०।३	अम्भोरुहमये क्षात्वा वापी २०३।३१
असुम्भिन्नारामे तरुभि २३८।१९२	अम्भोरुहाक्षि शंभोश्चरणा... .. ३७५।९७
असुम्भिन्नुद्यानद्रुमकुहर ३११।२९	अम्भोवाहसुरद्विपो निव ३५९।१०८
असुम्भिन्नुद्याने विहगखल... .. २३८।१९१	अम्भलानपङ्कजा माला कण्ठे २०२।११
असुम्भिन्नावण्यामृतसरसि (रामस्य) . . . २८०।३६२	अयश्चणकचर्वणं फणिफणामणे. ७५।५८
असुष्य दोर्भ्यामरिदुर्ग २६५।३	अय पिण्ड इवोत्तप्ते खला... .. ५६।१७
असुष्य सुपिता लक्ष्मीश्च २७१।६५	अयशः प्राप्यते येन येन १७१।५३१
असुष्य विद्या रसानात्र १०९।१२१	अयं रत्नाकरोऽम्भोवि २२६।६
असुष्या लावण्यं मृदुलमृदुला २६६।३०	अयं रेवाकुञ्ज. कुसुमशर ३६८।३५
असुष्योर्वाभर्तु प्रस्रमरचमू ११०।१६४	अयं वारामेको निलय (मालचरुद्रस्य) ... २२६।३३
अमृत्यस्य मम स्वर्णतुला (विह्वणस्य)... . २८२।४०३	अयं विपाको वद कस्य २९९।७
अमृत शिशिरे बहिरमृत १७१।५०८	अयं स्वभावः स्वत एव ५१।१७६
अमृतं किरति हिमाशुः ४९।११७	अयं खलु मृणालिनीनव ३४२।१९
अमृतजलधे. पार्थ पार्थ ३२।३६	अयं च सुरतज्वाला ३७१।२
अमृतद्रवमाधुरीधुरीणां २७६।२१८	अयं त्रयाणा प्रामाणा २७६।२१४
अमृतद्रवैर्विदवदञ्जदृशा (माघस्य) ३१४।६१	अयं दरिद्रो भवितेति वैधर्सी १०९।१२८
अमृतं तदधरविम्बे वचने... .. २६५।११	अयं निज परो वेति गणना ७३।९
अमृत दुर्लभं नृणा देवाना १६२।१२५	अय नैत्रादत्रैरजनि रजनी ३१५।८०
अमृतममृतं क. सदेहो २६४।५०	अयमङ्करभाव एव तावत् २६७।१४
अमृतममृतं चन्द्रश्चन्द्र (राजानकश्रीविजय- पालस्य) २८६।१८	अयमतिजरठाः प्रकामगुर्वी १४६।१
अमृतवचनलीलाविभ्र २३८।१८९	अयमपि खरयोषित्कर्ण ३०८।५५
अमृतस्यैव कुण्डानि रत्ना... .. २६३।५	अयमपि पुरुहूतप्रेयसी ३०९।५८
अमृतोत्प्रेक्षणे रागं कुर्व (शार्ङ्गधरस्य) ३३।१०	अयमभिनवमेघदयामलो १४६।२
अम्बर विनयत प्रिय (माघस्य) . . . ३३१।२३	अयममृतनिधानं नायको ९७।८४
अम्बरमनूरुलक्ष्य वसुवरा.. .. ५०।१५०	अयमवसर सरस्ते सलिलै (श्रीवल्लभदेवस्य)... २२९।२
अम्बरमम्बुनि पत्रमरातिः १०७।५८	अयमविचारितचारुतया ९२।४
अम्बरमेघ रमण्ये यामिन्धे ३६१।९	अयमसौ गगनाङ्गणदीप ३०८।४३
	अयमुदयति चन्द्रश्चन्द्रिका ३१५।७६

अर्थिप्रत्यार्थिलक्षैरप्यपरा १०७५०	अलाभात्पुरुषाणा हि भया... .. ३६५४९
अर्थिभ्रंशवद्भूभवत्फलभर ११११८३	अलिकुलमश्रुलकेशी २६५१०
अर्थी करोति दैन्यं लब्धार्थो ७८१२	अलिपटलैरनुयाता स्व (भवभूतेः) २९४२
अर्थी लाघवमुच्छ्रितो १८६१०३१	अलिभिरञ्जनविन्दुमनो (कालिदासस्य) ३४७५१
अर्थेन तु विहीनस्य पुरु ६८७	अलिरनुसरति परिमल १७७५७५०
अर्थो गिरामपिहित. पिहित ३२१३१	अलिरयं नलिनीदलमध्य २३३७३
अर्थो नराणा पतिरङ्ग १८०१८६८	अलीकरूपो यदि मध्य २८३१२१
अर्थो नाम जनानां जीवित (क्षेमेन्द्रस्य) ३८०१२७	अलौकिकमहालोकप्रकाशित १०७५५५
अर्थो विनैवार्यनयोपसीद ७२१२४	अल्पं निर्मितमाकाशमना... .. २७७२६५
अर्थोऽस्ति चेन्न पदशुद्धि (पण्डितमङ्गकस्य) . ४२१५३	अल्पश्रुतलव एव प्राय (रविगुप्तस्य) ६०१७२
अर्थो हि कन्या परकीय ३७८११४	अल्पाक्षरमणीयं यं कथ... .. ८९१८
अर्थं सुतो निशाया. सर ३६०४६	अल्पानामपि वस्तुना संहतिः ८६१२
अर्थचन्द्रवदाकारं स्त्रीना १९२१२१	अल्पायासवलेन यत्र पतनं २४४१११४
अर्थचन्द्रसमायुक्तं पुंनाम १९२१२८	अत्पीयसामेव निवास १८०१८७७
अर्थं दानववैरिणा गिरिजया (शंकरकवेः) . . ११५१२४९	अत्पीयसैव पयसा यत्कृ (शाङ्गधरस्य) ... २२७४४४
अर्थरात्रे दिनस्यार्धं अर्थ १९५१२५	अल्पेच्छुर्धृतिमान्प्राज्ञदृष्टा... .. १५११३८
अर्थस्मितेन विनिमज्ज्य २८६१११	अल्पेनापि सुरक्तेन साध... .. २७३१३८
अर्थाङ्गाहितपौर्वैकीर्तिवनि... .. १८२१५१	अवशपतितो राजा मूर्ख १६८४१२
अर्थाश्रिता सत्वरमुत्थिता (कालिदासस्य) .. १३२१३६	अवगच्छति मूढचेतन (कालिदासस्य) ... १८२१९२७
अर्थोन्मीलितलोचनस्य (विल्वमङ्गलश्री- चरणनाम्) २५११५३	अवज्ञाश्रुटित प्रेम नवी १६४२२१
अर्पयति प्रतिदिवस प्रिय ३७५१८०	अवज्ञानात्प्राज्ञो भवति १५८४१२
अर्पितं रसितवत्यपि नाम (माघकवेः)... .. ३२९१३०	अवतु न. सवितुस्तुरगा २९१२०
अलं हिमानीपरिदीर्घ ३६१११२	अवयजम्बालगवेपणाय ४११३५
अलकाश्च खलाथैव मूर्ध ५६१११	अवधार्य कार्यगुप्ततामभ (माघकवेः) ... ३११११८
अलक्तको यया रक्तो ३६४११७	अवन्यक्रोपस्य विहन्तुरापदा १५८४०१
अलक्षितकुचामोहं भ्र ३६०१४८	अवनम्य वक्षसि निमग्न (माघकवेः) ३२५१६
अलक्षितगतागतैः कुलवधू १२९१७	अवय केवलकवय कीरा ३४२३
अलकरोति य श्लोकं ४०१८	अवयवेषु परस्परविम्बि (भीमसिंहपण्डितस्य) २८३४३२
अलंकरोति हि जरा राजा ९२११	अवलम्बितविष्णुपद कर्पित ८५१३६
अलंकारः शङ्काकरनर ९७१९४	अवलोकनमपि सुखयति २६३१२१
अलङ्घयत्वाजनदैन्यैः क्षुभि (भारवेः) ८९१५	अवलोकितमनुमोदित २३१०७
अलङ्घयं तत्तदुद्दीक्ष्य यद्य (भारवेः) ८३११०	अवलोक्य स्तनौ वध्वा (धर्मदासस्य)... .. १९२१९
अलब्धं चैव लिप्सेत १७०१४६८	अवशेन्द्रियचित्ताना हस्ति... .. १६९४३८
अलब्ध्यापि धनं राज्ञं संश्रि ९०११६	अवश्यं यातारश्चिरतर (जयादित्यस्य)... .. ३८४४२
अलभ्य लब्धुकामस्य १६३११६१	अवश्यकारणैः प्राणान्धार... .. २३६११५१
अलमतिचपलत्वात्स्य (विह्वणस्य) २६४४४८	अवश्यमव्येष्वनवाहप्रहा (श्रीहर्षस्य) ... ९६१६१
अलमलमघृणस्य तस्य (वासुदेवस्य) ३०६१२	अवश्यंभाविनो भावा भवन्ति ९५१२६
अलसभुजलताभिर्नाहतो १३७१११	अवश्यंभाविभावानां प्रतीकारो ९५१२९
अलसवलितमुग्धस्निग्ध (भवभूतेः) २९२१५९	अवसरपठित सर्वं सुभा (वल्लभदेवस्य) ... ३०११५
अलसवलितैः प्रेमाद्गर्द्रे (अमरकस्य) २९९११३	अवसरपठिता वाणी गुण... .. १७७१७५८
अलसविलसितानामु २९२१५८	अवाप्त प्रागल्भ्यं परिणत ३१८११५८
अलसस्य कुतो विद्या १६६१३२०	अविकारिणमपि सज्जन (रविगुप्तस्य) ६१११८३
	अविज्ञातप्रवन्धस्य वचो (भारवेः) १६७१३७४

अभिज्ञातविशेषस्य सर्वतेजो(अवन्तितवर्मणः)...	३१०१२	अशठमलोभमज्जिह्वं त्या (श्रीहर्षदेवस्य)	... १७६१७३१
अविदितगुणापि सुकुले (सुवन्धोः) ..	३१११४	अशनं मे वसनं मे जाया ३९०११९५
अविदितपरमानन्दो १७७१७६७	अशर्मदहनज्वलत्कटुकटा... १२८११९२
अविदितसुरादुःखं निगुणं... ३३४१३१	अशुचिर्वचनाद्यस्य शुचि १४८११०
अविद्यः पुरुषः शोच्यः १६८१३८८	अशुभपुपि कलावध्यप्रमत्ताः १४५१४
अविद्यं जीवनं शून्यं दिक् १६८१३८१	अगृण्वन्नपि बोद्धव्यो मन्त्रि १५२११४९
अविद्वानमलं लोके वि ३६५१५३	अग्रेपलद्वापतिसैन्यहन्ता २२१९४
अविद्वानपि भूपालो विद्या १५४१२३७	अशेषविघ्नप्रतिषेधदक्ष २११७
अविधेयो भृत्यजनः शयानि १७६१७२५	अशोच्यानीह भूतानि यो १७११५१४
अविनयभुवामज्ञानाना (सुरारेः) ४२१६२	अशोच्यो निर्धनः प्राज्ञो १६८१३८७
अविनाशिनमग्राम्यम ३८१६०	अदनीमहि वयं भिक्षामाशा ३८३१७
अविनीतः सुतो जातः कथं ९४१८	अध्रान्तं दृढयन्त्रणेन २७०१३४
अविभाविषेपु विषयः प्रथ (माघकवेः) ३१४१६५	अशुच्छलेन सुदृशो हुत २७३११३
अविभाव्यतारकमदृष्ट (माघकवेः) ३०८१४०	अश्व. शत्रं शत्रं वीणा वाणी (विष्णुशर्मणः)...	... ९०११०
अनिरतमधिरामा रागिणा (माघकवेः) ३३८१२०	अश्वं नैव गर्जं नैव व्याघ्रं... १६२११३६
अनिरतं परकार्यकृतां ५१११८९	अश्वमुतं वासवगर्जितं च १७९१८२८
अनिरताम्बुजसगति (आनन्दवर्धनस्य) १७४४	अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च ८७१२
अनिरलकमलविकान् ३४६११३	अश्वो यस्य जयस्तस्य यस्या (शार्ङ्गधरस्य)	... १४९१५०
अनिरलकरवालकम्पनैः १०८१९४	अष्टकुलाचलसप्तसमुद्रा ३८९११७३
अनिरलपरिवाहैरश्रुण् ३०२१४५	अष्टपादधनुःकर्णो द्विसुखी १९२१२२
अनिरलफलिनीवनप्रसून (भारवेः) ३६१११३	अष्टौ यस्य दिशो दलानि १९१३४
अनिरलमदधाराधौतकुम्भ २१२४	अष्टौ हाटककोटयस्त्रिनव २१४११०
अनिरलमिदमम्भ. खेच्छ... ३५४१११४	असशयं न्यस्तमुपान्तरक (माघस्य) ३५३१८१
अनिरलविगलनमदजल २११०	असज्जनः सज्जनसङ्गि ९११२५
अनिरवेकमतिर्गुणमित्री १५७१३६९	असती भवति सलज्जा १७७१७८०
अनिरवेकि कुचद्वन्द्व हन्तु २७७१२५१	असत्प्रलापः पारुष्यं पैशुन्य १५२११७७
अनिरवेकिनि भूपाले नश्यन्ति १५२११५९	असत्यता निपुणता कृत १८११९१२
अविशीर्णकान्तपात्रे नव्य... ३७८१९	असत्यमप्रत्ययमूलकारणं ८७१२
अविश्रामं बहेद्भार शी १६८१४०१	असत्सङ्गाद्गुणज्ञोऽपि विषया (योगरसायनात्)	... ९११७
अविश्वसन्धूर्तधुरधरोऽपि २६३१३८	असद्धर्मस्त्वयं स्त्रीणामस्मा ३६५१५२
अवृत्तिकं लजेवृद्देशं त्ति १५९१२९	असद्वृत्तो नायं न च खलु (अमरुकस्य)	... ३२२११३
अवृत्तिभयमन्त्याना मध्याना (व्यासमुनेः) ८३१२६	असख्यपुष्पोऽपि मनोभव... ३४९११०४
अवेक्ष्य स्वात्मानं विगुणमपरा (चल्लभदेवस्य)	... ६३११६४	असतुष्टा द्विजा नद्याः संतु... १६८१४११
अवेमव्यापाराकलन २४११३६	असमाप्तजिगीपस्य स्त्री १५६१३५४
अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्त (व्यासस्य)	... ३८९११५८	असमै. समीयमानः १५७१३७२
अव्यवसायिनमलस दैवपर ६५१११	असपादयत. कचिदर्थं जाति ८४१२
अव्याकरणमधीतं भिन्न १७७१७५९	असभवं हेममृगस्य जन्म... ९६१५३
अव्याजमुन्दरी ता विज्ञा (कालिदासस्य)	... २८३१९	असभवगुणस्तुत्या जायते... १७५१६९५
अव्याहो वामनो यस्य (विजयमाधवस्य)	... २०१६०	असंभाव्यं न वक्तव्यं प्रत्य १६८१४१६
अव्यापारेषु व्यापार यो १७२१५६९	असमृत्तं मण्डनमङ्गयष्टे २६७१२०
अशक्तः सततं साधुः १७३१५९३	असभोगेन सामान्यं कृपण ७४१२९
अशक्ताः शक्तिमात्मीयां ५६१३२	असमाने तपोवृद्धिः समा १६६१३२९
अशक्तुवन्सोद्धमधीरलोचनः (माघस्य)	... ३८२१४	असमाने समानत्वं भ १८८१३

असमुच्चालोकनमाभिमु	३३२।५	अस्माकं जलजीविना (श्रीआनन्ददेवानाम्)	१९०।६०
असहायः सहायार्थी मा (व्यासस्य)	३७८।३	अस्माकं परमन्दिरस्य	१२५।१३७
असाधुः साधुर्वा भवति	५३।२३८	अस्मानवेहि कलमानल	२५५।१९७
असाध्यमन्यथा दोषं परि	१५३।१९५	अस्मान्विचित्रवपुषः	२३७।१७२
असार एष ससारं सार	१६३।१८७	अस्मिन्कुञ्जे विनापि प्रक	२७।१९०
असारभूते ससारे सार	३६६।३	अस्मिन्केलिवने सुगन्ध	२५०।८८
असारे खलु संसारे सार श्वशुरमन्दिरम्	३८०।१२	अस्मिन्दिग्विजयोद्यते पति	११४।२३५
असारे खलु ससारे सारमेतच्चतुष्टयम् .. .	१३२।१४६	अस्मिन्भोदवृन्दध्वनि(महीपतिमण्डलीकस्य)	२३९।२२५
असावधाने पाण्डित्यं क्रम	१६५।२७०	अस्मिन्प्रकृतिमनोज्ञे	२७९।३१६
असावनास्थापरयावधी (भारवेः)	३६७।२६	अस्य क्षोणिपतेः पदार्धपदया	११२।२०१
असावन्तश्चन्द्रिकचनव	२७५।१९५	अस्य दग्धोदरस्यार्थं कि	१००।२
असावुद्वेललावण्यरत्ना	२७६।२१२	अस्य प्रयाणेषु समग्रशक्ते	१३०।५
असितात्मा समुन्नद्ध समा (ऊर्जितस्य)	२७१।५३	अस्य श्रीभोजराजस्य	१२१।७९
असिंधारापथे नाथ शत्रु	१०६।१३	अस्या सखे वधिरलोक	२३६।१३२
असुखमय सुखं वा कर्मणा	४६।३	अस्या कचाना शिखिनश्च (श्रीहर्षस्य)	२६९।१६
अमुलमा सक्लेन्दुमुखी	२९१।३६	अस्या कररुहखण्डित	२७२।१०३
असूत सद्यः कुसुमान्य	३०६।२३	अस्याः करस्पर्शनगर्धन	२७६।२३३
अस्यया हतेनैव पूर्वं	१६७।३५२	अस्याः कामनिवासरम्य	२७३।१२२
असेवितेश्वरद्वारमदृष्टविर	८३।१७	अस्या कुसुमशय्यापि क्रोम	३७८।१
असोढा तत्कालोद्भसद	५।५०	अस्या खलु ग्रन्थिनिवद्ध	२८१।३७०
असौभाग्य वत्ते परमसुख	६५।३०	अस्याः पदौ चारुतयामहा	२८२।४१३
असौ मक्ष्मन्वितचार (भट्टवीजकस्य).	३४६।१५	अस्याः पीठोपविष्टाया अ	२७०।२७
असौ हि दत्त्वा तिमिरा	३३६।२	अस्या सयमवान्कचो	२७१।५०
अस्तगतवति सवितरि पायसपिण्डं	३१८।१४३	अस्या सपक्षैकविधेः	२६९।१४
अस्तगतवति सवितरि भर्तारि मधुपं	३०७।७	अस्याः सर्गविधौ प्रजापति (कालिदासस्य)	२६६।४२
अस्तंगते शशिनि सैव	३७८।२५	अस्या सुगन्धिनवकुङ्कुम	२७१।४९
अस्तंगतोऽयमरविन्द	२३७।१८०	अस्या खेदाम्बुविन्दु	३६२।४३
अल्लमितविषयसङ्गा मुकु (गोवर्धनस्य)	२८८।५	अस्या धामसरोवरे भुज	२८७।२८
अल्लावलम्बिरविधिम्व (रत्नाकरस्य)	३०८।४९	अस्याननस्य भवतः खलु	२४५।१२८
अल्लि ग्रीवा शिरो नास्ति	१९२।१४	अस्या मनोहराकारकवरी (वररुचेः)	२६९।१
अल्लि पुत्रो वशे यस्य	१६८।३७८	अस्यामपूर्वं इव कोपकल	२७५।१९०
अल्लि यद्यपि सर्वत्र नीर	२३१।४	अस्या मुखश्रीप्रतिविम्ब	२७५।१८४
अल्लोदयाचलविलम्बि	३१०।३	अस्या मुखस्यास्तु न पूर्णि	२७५।१८१
अल्लघापि चतु समुद्रपरि	८२।१५	अस्या मुखेनैव विजित्य	२७५।१८५
अल्लप्रतिसमाधेयं त्तन	२७७।२५८	अस्या मुखेन्दावधरः सुधा	२७४।१५०
अल्लानाभिनिवेशी प्रायो जड (रविगुप्तस्य)	६०।१७०	अस्या मुनीनामपि मोहपुरे	२८१।३९५
अल्लाने गमिता लयं हत (पण्डितजगद्धरस्य)	३५।६४	अस्या यदष्टादश सविभज्य	२७३।१२८
अल्लि नास्ति शिरो नास्ति	१९२।१३	अस्या यदास्थेन पुरस्तिर	२६९।१५
अल्लि जीवित लोके	१६६।३०७	अस्यातिप्रकः शरश्च नृप	११५।२४७
अल्लिश्चरमनेकरागं गुणरहित (शकवृद्धेः)	३५।५१९	अस्या ललाटे रचिता सखी (भासस्य)	२७१।४८
अल्लिश्चरविवर्धनं कुष्ठ	१४०।२	अस्याधिदलकावली कृत	२८५।६४
अल्लद्रिपूणामनिलाशयाना	३५२।३७	अस्याधेदृतिसौकुमार्यमधुना	२६६।४४
अल्लकं सखि वाससी न (रुद्रस्य)	३७३।३	अस्यासिर्भुजगः स्वकोश	१२९।११

अस्यालानुसन्दनसस्थि २७१।८७	अहो मोहो वराकस्य २३८।२०६
अस्याः स्तनौ निरहताण्डव २८८।२०	अहो रघुशिरोमणेरभिनव... .. . १२४।१२८
अस्यैव सर्गाय भवत्करस्य २७३।२३४	अहो विनालं भूपाल भुवन १४०।६
अस्योर्वारमणस्य पार्वणविधु १४२।८८	अहो वैचित्र्यमेतस्य संसार ८५।२१
अत्रज्वालावर्काडप्रतिवल् ३७७।५०	अहो साहजिकं प्रेम दूरा १६४।२०८
अत्रानाग तृणं प्रियादुहि... .. . १२६।१५५	अहो वा हारे वा बलवति (भर्तृहरेः) ३८४।४०
अत्राद्यप्रसरेण रावणिरमो ३७७।४३	आ कष्टं वनवाससाम्य (विह्वणस्य) २४४।११६
अत्राध्यायः पित्राना मद. ३५२।५७	आ. कष्टमप्रहृष्टा शिष्टा अपि ४३।१
अहंयुवरवर्णिनीजनमदा २३६।१३९	आः किमयमिदं चेतः सता (गोविन्दराजस्य) ४८।७०
अहकार कापि व्रजगृजिन. ३८५।५२	आः पाकं न करोपि पापिनि ३६९।५१
अहं किमम्या किमभीष्ट ९३।१२	आः पात्री स्यामकृतक २९३।८७
अहं च त्वं च राजेन्द्र १९५।२२	आ. सर्वतः स्फुरतु कैर २६०।९३
अहमपि परेऽपि कवय ३४२।२	आकृष्टदृष्टशिरसाप्यभि १४६।६
अहमस्मि नीलकण्ठसव २३७।१६१	आकर्णपलितः श्यामो (व्यासस्य) ३७६।९
अहमिव त्रिनलक्ष्मीः प्रोयित ३७०।७८	आकर्ण्य सरोजाक्षि वच ३२६।१३
अहमिह कृतविद्यो (श्रीदामोदरदेवानाम्). ३८९।१७३	आकर्णितानि रसितानि ३५९।१०१
अहमिह स्थितवल्पि ताव २९७।१३	आकर्ण्य गर्जितरव घन (शाङ्गधरस्य) २४६।१५८
अहमेव गुहः सुदारुणाना ६१।२०८	आकर्ण्य भूपाल यशस्त्ववीर्यं १४०।११
अह महानसायात. क २०२।३०	आकर्ण्य स्वरयौवराज्य (त्रिविक्रमभट्टस्य) ३५७।६०
अहह चण्डसमीरण दारुणं २२४।७	अकर्ण्यप्रफलस्तुति जल... .. . २५२।१२३
अहितहितविचारग्रन्थबुद्धे... .. . १०१।५	आकर्षन्निव गा वमनिव (सिंहदत्तस्य) ११७।१२
अहिभूषणोऽयमथदः ४।२१	आकर्षणं सुरजिन्मुखेन्दु १६।३४
अहिरहिरिति सध्रमपद २३१।२	आकस्मिकस्मितमुखीषु ३७५।८१
* अहिरिपुपतिकान्तातात १९८।७९	आकार कमनीयताकुल २३२।३२
अहेरिव गणाद्धीतः परा १६४।२२०	आकारः कारणं जन्तो १७५।६८८
अहो एषा वर जन्म मयै.. . . . २४७।१	आकारमात्रविज्ञानसपादित ७३।५
अहो कनकमाहात्म्यं वक्तुं ६६।१	आकारेण शशी गिरा पर... .. . ३६९।५३
अहो किमपि चित्राणि (देवेश्वरस्य) . . . ८६।१	आकारेणैव चतुरास्तकं १६४।२३३
अहो कुटिलबुद्धीना दुर्गाह ५८।८७	आकारैरिद्वितैर्गत्या चेष्टया १५३।२२६
अहो केनेदशी बुद्धिदारुणा २१८।३	आकाश प्रसर प्रसर्पत १२३।११३
अहो खलभुजंगस्य विप ५७।४३	आकाशसुप्तपततु गच्छतु ९६।७३
अहो गुणानां प्राप्तर्यं यतन्ते ८५।१७	आकाशवापीसितपुण्डरीकं ३१३।१३
अहो तृष्णावेत्या सकलजनता (क्षेमेन्द्रस्य) . . ८०।८८	आकाशात्पतितं पुनर्जल २७३।१२१
अहो दुर्जनसंसर्गान्मानहानि. ९१।१	आकाशे नटनं सरोरुह ३३२।९
अहो बनाना महती विदग्धता ७५।५३	आकिचन्यादतिपरिचया १०२।५
अहो नक्षत्रराजस्य सामि... .. . २१९।३	आकुश्वय पाणिमशुचि मम ३८१।८३
अहो नु कष्टं सततं प्रवाम. ६९।४५	आकुलश्चलपतत्रिकुलाना (भारवेः) ३०८।२७
अहो प्रकृतिसादृश्यं लेष्म. ५७।६३	आकृष्टे कवचादहीन्द्र १२६।१४३
अहो प्रभावो वाग्देव्या य (राजशेखरस्य) ... ३५।३७	आकृष्टे युधि कार्मुके रघु... .. . १२६।१५९
अहो वत खलः पुण्यमूर्खो (क्षेमेन्द्रस्य) ... ५८।८०	आक्रम्याजेरग्रिमस्कन्ध (माघस्य) १३४।६०
अहो वत महत्कष्टं विपरीत (व्यासस्य) ... ५७।३७	आक्रम्यैकामप्रपादेन जह्वा (माघस्य) १३५।८४
अहो वाणस्य सवान ३५९।१	आक्रान्तपूर्वा रभसेन १३४।५०
अहो महत्त्वं महतामपूर्वं... .. . ५१।१६९	आक्रान्तं मरणेन जन्म ३९०।१८३

आक्रान्तासु वसुधरासु १०३।१९	आतपे धृतिमता सह वध्या (भारवेः) ३०९।३
आक्रान्ते शैशवेऽस्मिन् २७९।३२३	आताम्रातामपनयामि फिल ३२०।२४
आक्रोशिताऽपि सुजनो न ५२।२०५	आताम्राभा रोपभाज. (माघस्य) १३५।७९
आक्षिपन्त्यरविन्दानि ३२६।१९	आताम्रे नयने स्फुरत्सुच २४।१४३
आक्षिपसि कर्णमक्षणा ३२६।२५	आत्ते सीमन्तरङ्गे मरुक्ति १४८।४३
आक्षेपवचनं तस्य न वक्तव्यं १४८।१३	आत्मनश्च परेषा च यः १५३।२२३
आखु कैलासशैलं तुलयति ६४।२८३	आत्मनो मुखदोषेण वध्नन्ते ९०।१
आख्यातनामरचनाचतु ३२।३४	आत्मन्यस्य समुचितीकृत... .. ११५।२४४
आख्याते हसित पितामह १७।१०	आत्मबुद्धि- मुखार्थैव गुरु १६१।९४
आख्यायिकाजुरागी व्रजति (क्षेमेन्द्रस्य) ३८०।२२	आत्माधीनशरीराणा स्वपता (व्यासस्य) ७८।७
आगच्छतामपूर्णाणां पूर्णा. २२९।१	आत्मानमम्मोनिविरेतु २३६।१५७
आगच्छदुत्सवो भाति यथै १७५।७१०	आत्मानं प्रथमं राजा विजये १५१।११८
आगच्छन्सूचितो येन येना (सौमकवेः) ३१८।२	आत्मार्थं जीवलोकैऽस्मि ७८।६
आगच्छागच्छ सज्ज कुरु १३८।४१	आत्मैव तातस्य चतुर्भु २७३।१३०
आगताः पाण्डवाः सर्वे २०१।१	आत्मोदयः पररत्नानि. (माघस्य १५२।१८२
आगतानगणितप्रतियाता (माघस्य) ३२९।२३	आदरेण यथा स्तौति ३९२।२३३
आगत्य प्रणिपातसान्निव्य ३२५।१७	आदर्शाय शशाङ्कमण्डल १२१।५९
आगत्य संप्रति वियोग ३४२।७	आदातुं सकृदीक्षितेऽपि २९०।५४
आगमरूपविचारिण्यधि ४५।२	आदानपानलेपै कश्चि २६३।२३
आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा. ७८।३	आदानस्य प्रदानस्य कर्त १६७।३५४
आगुञ्जिद्विरिकुञ्जकुञ्जर १३६।१२०	आदाय चापमचलं ४।२४
आग्नेयास्त्रप्रवीणप्रबलमृग १२१।६९	आदाय प्रतिपक्षक्रीर्तिनिव ११४।२२८
आघूर्णितं पद्मलमञ्जि २७२।८२	आदाय वकुलगन्धानन्धी... .. ३४०।६
आघ्रातं कमल प्रियेण २८६।२	आदाय मांसमखिलं स्तन ३७८।२२
आघ्रातं परिलीटमुग्रनख २२८।५८	आदाय वारि परितः (श्रीशुकस्य) २२६।१७
आघ्रावाप्राय गन्धं विकट (मयूरस्य) २१७।१६	आदायादाय मुक्तास्तदनु १२२।१०२
आचक्ष्महे तव किमद्यतनी २२५।६	आदायाभृतपूर्णेमर्कचप ३१६।१११
आचरति दुर्जनो यत्सहसा ६०।१६५	आदावज्जनपुञ्जलिसवपु ३०८।९३
आचान्तकाम्गितरुद्रिद्रे १७४।६६६	आदावेव गजेन्द्रमौलि १३२।१९
आचुम्ब्य विम्बाधरमङ्ग ३६३।५	आदिकवी चतुरासौ कम. ३७।४८
आच्छादयसि किं मुखे ३४३।३	आदिल्यचन्द्रावनलो १८०।८८६
आच्छेद्ये क्षितितेजसि ३५७।६६	आदिल्यस्य गतागतौ ३८६।८०
आजन्मकल्पतत्कालन २३४।८४	आदित्वाः कि दशैते प्रलय (कलशस्य) २०।५९
आजन्मत्रय्यचारी पृथुल (मुरारेः) ३७७।४८	आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं... .. ५०।१५९
आजन्मसिद्धं कौटिल्यं ५६।२१	आदिमध्यान्तरहितं दशा १४।२
आजन्मस्थितयो महीच्छ २२९।११	आहतकुपितभवानी ४।२६
आजन्मानुगतेऽप्यस्मिन्नाल ६७।६	आहता नखपदैः परिरंभा (भारवेः) ३३।११३
आजौ त्वद्वाजिराजिप्रखर... .. १३१।२७	आहृष्टिप्रसरात्प्रियस्य (अमरुकस्य) ३७५।८६
आज्ञा कीर्तिं पालनं १५८।३९४	आदौ गृहीतपाणिः पश्चा १९३।८
आज्ञाभङ्गकरान् राजा न १५३।२०६	आदौ वरं प्रमाणं विविध ४५।५
आज्ञाभङ्गो नरेन्द्राणा विप्रा १६५।२४९	आदौ न वा प्रणयिनां १८२।९५०
आज्ञाभात्रफलं राज्यं व्रज १६३।१९६	आदौ प्रेमकपायिता हर १२।२७
आतन्द्रिदिदु घृत्नाय (माघस्य) १३६।१०३	आदौ लज्जयति कृतं मध्ये ६०।१६८

आर्द्रा वेद्या पुनर्दासी पश्चा	३८०११०	आपस्नानाहूनगात्रस्य भूमि	१३५८२
आर्द्रा हालाहलहुतभुजा	२९८१२८	आपाटलः प्रथममङ्कुरितं	३३८११६
आयः कोपस्तदनु मदन	३०२१५३	आपाण्डु पीनकठिनं वर्तुलं	१९२११०
आयेन हीना जलधाव	१९३१३६	आपाण्डुरा शिरसिजालि	३८११४५
आधाय कौमलकराम्बुज	२८६११२	आपातालगमीरे मञ्जति	२४२१६५
आधाराय धरावकाशविवये (भूमिधरस्य)	७४१८१	आपुताग्रममी शरा मनसि	२९५११४०
आधिव्याधिशतैर्जनस्य	३००११८४	आ पुष्पप्रसवान्मनोहर (श्रीभोजदेवस्य)	२५२११३९
आधोरणाकुशभयात्कारिकुम्भ	९७७८८	आपूरितमिद श्यामतमसं	३१०१३
आधोरणाना गजसनिपाते (कालिदासस्य)	१३३१३०	आपूर्येत पुनः स्फुरच्छफ	३३०११५
आध्मातोद्गतदाववह्नि (क्षेमेन्द्रस्य)	३५५११२४	आपेदिरैऽम्बरपथं परितः	२२९१६
आननं शृगशावाक्ष्या वीक्ष्य	२७८११६७	आपो विमुक्ता क्वचिदाप	२२२१२८
आननानि हरिणीनयना	३१३१३३	आवद्धन्निमसदा जटिला (भल्लटस्य)	२४११२५
आननैर्विचकले हृदिनाभि (माघस्य)	३३०१३९	आवध्नपरिवेषमण्डलमलं (त्रिविक्रमभट्टस्य)	२७३११३६
आनन्द क्वचिदश्च मुद्य	३७८१५६	आवालयं पतिरेष मे जगदिदं	१२५११५०
आनन्दं कुमुदादीनामिन्दुः	३१३१३	आवाहूद्वृतमण्डलाग्ररुचयः	२७२०६
आनन्दममन्दमिमं कुव	२९११२३	आभाति बालिकेयं पाणिस्य	३३२१२
आनन्दमन्थरपुरंदरयुक्ता	१२११७	आभाति शोभातिशयं	२७०११७
आनन्दमात्रमकरन्द	२३११२५	आभुग्नाहुलिपल्लवौ कचभरे (सिङ्गापिदेः)	२७०१३५
आनन्दमादधतमायत (राघवचैतन्यश्री- चरणानाम्)	२३११२५	आभ्या कुचाभ्यामिभक्तु	२७८१२७९
आनन्दमृगदावाग्नि शील	९१६	आमन्त्रणजयशब्दैः प्रतिपद् (क्षेमेन्द्रस्य)	३८०१२९
आनन्दयति कोऽल्यर्थ	२०७१५	आमरणादपि विस्तं कुर्वा	२३९१२०७
आनन्दश्रुतिः समाधिषु	६५७	आमरणान्ताः प्रणया. कोपा	४८१४५
आनन्दश्रुतिरात्मनो नय	९४११४	आमीलन्नवनीलनीरज	२८२१४३०
आनन्देन यज्ञोदया समदनं (भट्टचूलितकस्य)	२६११८५	आमीलितालसविवर्तित	३३३१२९
आनन्नाः त्वक्कभरेण	२३३१७६	आमूलं क्वचिदुद्धृता क्वचि	१४७१११
आनीलां करपल्लवरप	३१६१११२	आमूलाग्रनिवद्धकण्टक	२५३११६२
आनेतुं न गता किमु प्रिय...	३७६११०२	अमूलान्तात्सायकेनायतेन (माघस्य)	१३४१६६
आन्तरमिव वह्निरिव हि	३२१२६	आमृशान्दिरभितो बलिबीची (माघस्य)	३३११२०
आपत्समुद्धरणधीरविय.	८१११३	आमोदीनि सुमेदुराणि च...	२५४११७५
आपत्सु मित्रं जानीया	१६९१४४५	आमोदैर्महतो मृगः किस...	२४८१२६
आपत्स्त्रेव हि महतां शक्ति	४८१८६	आमोदैस्ते दिशि दिशि	२४९१५२
आपदर्थं वनं रक्षेद्वारा	१६५१३४८	आन्नायानामाहान्या वा (दृण्डिनः)	२१६११४
आपदर्थं धनं रक्षेन्महता	१७४१६४२	आन्न यद्यपि गता दिवं	२५१११०४
आपदां कथितः पन्था	१६८१४०५	आन्ने पल्लविते स्थित्वा	३४६१६
आपदामापतन्तीना हितो...	१७३१६२९	आयताग्रसितरश्मिनिव	३१८११४५
आपदि मित्रपरीक्षा शूर	१७७१७५५	आयताहुलिरभूदतिरि (माघस्य)	३३११२६
आपदि येनोपकृतं येन	१७७१७७९	आयस्ता कलहं पुरेव	३७४१५८
आपद्रुतः खलु महाशयचक्र	५२११९१	आयाच्चतुर्थभागेन व्यथ	१५२११६५
आपद्रुतं हससि कि द्रविणान्ध	६७११७	आयात. कुमुदेश्वरो वि	३२२११६
आपद्युन्मार्गगमने कार्य (माघस्य)	१७०१४८४	आयातस्ते समीपं तव गुण	११८१६
आपन्नाशाय विद्युधैः कर्त	१७११५३७	आयाताः सखि वर्षा वर्षा...	३५५१११
आपरितोषाद्भिदुषा न साधु	१७६१७४६	आयाता जलदावली	३४५१२
					आयाता मधुयामिनी यदि...	२९८१३७

आयाता मधुरजनी मधु ३४६१२	आलक्ष्यदन्तमुकुलाननि ९३१९३
आयातासि विमुञ्च वेपथु ३६९१४७	आलपति पिक्रवधूरिव २८३१११
आयाति याति पुनरेव ३०९१७	आलम्बे जगदालम्बे २१२
आयाति श्रियमञ्जसा २६७१४८	आलम्ब्याङ्गणवापिकापरि ३०४१९१
आयाते च तिरोहितो १८७१०५१	आलस्यं स्त्रीसेवा सरो १७८१७९४
आयाते दयिते मनोरथ ३३४१३८	आलस्यं स्थिरतामुपैति ६६१३६
आयाते दयिते मरुस्थल (अद्भुतपुण्यस्य) ३१९११	आलस्यं हि मनुष्याणा शरी ८६११५
आयाते श्रुतिगोचर प्रिय ३४४११५	आलस्योपहृता विधा पर १६३११७७
आयातो दयितस्तवेति ३१८१५	आलानं जयकुञ्जरस्य हृपदा ११३१२११
आयातो भवत पितेति (उत्कटस्य) २१८१३६	आलापं कलकण्ठिका न २३९१२२१
आयान्त्या दिवसश्रिय ३४२१२०	आलापान्भूविलासो विर २६९१६०
आयामिनोस्तदक्षणोरज २७११७६	आलापैर्मधुरैश्च काश्चिद ३६६१८०
आयासशतलक्षस्य प्राणे ७२११३	आलिङ्गन्ते मलयजतरु ३४२११२८
आयु कर्म च वित्तं च १६९१४२८	आलिङ्गन्तो वसुधा निजखुर १४५११
आयुः कल्लोललोलं कति ३९०११८८	आलिङ्गसे चारुलता लव २३३१६४
आयुर्दानमहोत्सवस्य विनत ११८११२	आलिङ्गिता परैर्यान्ति ६७५
आयुर्वर्षशतं नृणा परिमितं ३९०११८०	आलि वालिगतया वलि २९७१९
आयुर्वायुन्यथितनलिनी ३८५१६२	आलीचालितपद्मिनीदल २९०१६१
आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्र १६४१९९७	आलीभिः शपथैरनेक ३७५१७३
आयुर्वेदकृताभ्यास सर्वेषा १४८१२०	आलीभिः सह भाषितं ३०४१२
आयुस्ते नरवीर वर्धतु ११४१२२५	आलोकत्रस्तनारीकृत (दिविरकिशोरकस्य) २१८१२८
आयुरेखा चकारास्या २७७१२४३	आलोकमार्ग सहसा व्रज १३२१३२
आरब्धे दयितामुखप्र (सुरारेः) २७५१२०३	आलोकवन्त सन्त्येव (प्रह्लादनस्य) २१९११
आरभन्तेऽल्पमेवाज्ञाः कामं (माघस्य) ४७१२०	आलोकान्तप्रतिहततमो १११११७३
आरभ्यते न खलु विघ्न ५२१२०३	आलोकैरतिपाटलैरच ३४०१६५
आरम्भगुर्वी क्षयिणी १७९१८२६	आलोक्य चन्द्रमसमभ्यु ३१७११२५
आरात्कारीषवहेर्विषय ३६३१२२	आलोक्य चिकुरनिकर २८३११०
आराध्य भूपतिमवाप्य ततो ३९०११९८	आलोचनं च वचनं च ३८८११२८
आराध्यमानो बहुभिः प्रकारै ६२११२७	आलोलामलकावलिं स (अमरुकस्य) ३३५११८
आरामाधिपतिर्विवेकवि २२४१८१	आलोलैरुपगम्यते मधु २६४१५८
आरामाभरणस्य पल्लव २२३१६१	आवर्तं सशयानामविनय ३६६१८३
आरामोऽयमनर्गलेन वलिना २४३१८७	आवर्त एव नाभिस्ते ३२६१२०
आरुह्य शैलशिखर त्वद्वद ३२६१२३	आवर्तशोभा नतनाभि ३५३१६४
आरूढ पतित इति ख (माघस्य) ३५४११११	आवर्त्स कण्ठं सिचयेन स २७०१२८
आरूढकितिपालभाल १३२१२१	आवासः क्रियता गाङ्गे १६६१२९३
आरूढो मलयानिल ३४८१९८	आवासोत्सुकपक्षिणः कल ३०९१६८
आरोग्यं विद्वत्ता सज्जन (दामोदरगुप्तस्य) १७७१७५७	आवासो विपिनायते प्रिय (जयदेवस्य) ३०३१६९
आरोग्यमानुष्यमविप्र १७९१८२४	आ विन्ध्यादा हिमाद्रैर्वि (नृगनृपतिपाषाण-
आरोपिता शिलायामरमेव ३६७१८	यज्ञयूपप्रशस्तेः) १२११७०
आरोप्येत शिला शैले १७०१४७५	आविर्भूतानुरागाः क्षण १८७१०५७
आरोहतु गिरिशिखर तदनु ९५४४	आविर्भूते शशिनि तमसा ३२४१२
आर्ता देवान्मस्यन्ति तप १६३११६८	आविशद्भिस्सटजाङ्गणं मृगै ३०७११७
आर्तानामिह जन्तूनामार्तिं १८५१८	आवृणोति यदि सा मृगी २६७१२१

आयाता मधुरजनी मधु ३८६११२	आलक्ष्यदन्तमुकुलाननि ९३११३
आयातासि विमुञ्च वेपथु ३६९१४७	आलपति पिकत्रधूरिव २८३१११
आयाति याति पुनरेव ३०९१७	आलम्बे जगदालम्बे २१२
आयाति श्रियमजसा २६७१४८	आलम्ब्याङ्गणवापिकापरि ३०४१९१
आयाते च तिरोहितो १८७१०५१	आलस्यं स्त्रीसेवा सरो १७८१७९४
आयाते दयिते मनोरथ ३३४१३८	आलस्यं स्थिरतामुपैति ६६१३६
आयाते दयिते मरुस्थल (अद्भुतपुण्यस्य) ३१९११	आलस्यं हि मनुष्याणां शरी ८६११५
आयाते श्रुतिगोचर प्रिय ३४४११५	आलस्योपहृता विद्या पर १६३११७७
आयातो दयितस्तवेति ३१८१५	आलानं जयकृञ्जरस्य हृपदा ११३१२११
आयातो भवतः पितेति (उत्कटस्य) २१८१३६	आलापं कलकण्ठिका न २३९१०२१
आयान्त्सा दिवसश्रिय. ३४२१२०	आलापान्त्रूविलासो विर २६९१६०
आयामिनोत्सवदक्षिणोरत्र २७११७६	आलापमधुरैश्च काश्चिद् ३६६१८०
आयासगतलञ्चस्य प्राणे ७२११३	आलिङ्गन्ते मलयजतरु ३४३११२८
आयु कर्म च वित्तं च १६९१४२८	आलिङ्गन्तो वसुधा निजखुर १८५११
आयु कल्लोललोलं कति ३९०११८८	आलिङ्गसे चारुता लव २३३१६६
आयुर्वानमहोत्सवस्य विनत ११८११२	आलिङ्गिता परैर्यान्ति ६७५
आयुर्वैपश्चतं नृणा परिमितं ३९०११८०	आलि वादिजतया वलि ७९७१९
आयुर्वायुव्यथितनलिनी ३८५१६२	आलीचालितपद्मिनीदल २९०१६१
आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्र १६४११९७	आलीभिः क्षापयैरनेक ३७५१७३
आयुर्वेददृष्टताभ्यास. सर्वेषां १४८१२०	आलीभिः सह भाषितं ३०४१२
आयुस्ते नरवीर वर्यतु ११४१२२५	आलोकत्रस्तनारीकृत (दिविरकिशोरकस्य) २१८१०८
आयुरेखां चकारास्या. २७७१२४३	आलोकमार्गं सहसा व्रज १३२१३२
आरब्धे दयितामुखत्र (मुरारेः) २७५१२०३	आलोकवन्त सन्त्येव (ग्रहादनस्य) २१९११
आरभन्तेऽल्पमेवाहा. कामं (माघस्य) ८७१२०	आलोकान्तप्रतिहततमो १११११७३
आरभ्यते न खलु विव्र ५२१२०३	आलोकैरतिपाटलैश्च ३४०१६५
आरम्भगुर्वी क्षयिणी १७९१८२६	आलोक्य चन्द्रमसमभ्यु ३१७११२५
आरात्कारोपवहोर्विधि ३६३१२२	आलोक्य चिक्कुरतिकरं २८३११०
आराध्य भूपतिमवाप्य ततो ३९०११९८	आलोचनं च वचनं च ३८८११२८
आराध्यमानो बहुभिः प्रकौरै ६२११२७	आलोलामलकावलिं स (अमरुकस्य) ३३५११८
आरामाधिपतिर्विवेकवि २२४१८१	आलोलैरुपगम्यते मधु २६४१५८
आरामाभरणस्य पञ्च २२३१६१	आवर्त- संशयानामविनय ३६६१८३
आरामोऽयमनर्गलेन वलिना २८३१८७	आवर्त एव नाभिस्ते ३२६१२०
आरुह्य शैलशिखरं त्वद्द... .. ३२६१२३	आवर्तशोभा नतनाभि ३५३१६४
आट्ट. पतित इति ख (माघस्य) ३५४११११	आवर्त्स कण्ठं सिचयेन स २७०१२८
आहडक्षितिपालमाल १३२१२१	आवास. क्रियता गाङ्गे १६६१२९३
आहडो मलयानिल ३४८१९८	आवासोत्सुकपक्षिणः कल ३०९१६८
आरोग्यं विद्वता सन्नन (शामोदरगुप्तस्य) १७७१७५७	आवासो विपिनायते प्रिय (जयदेवस्य) ३०३१६९
आरोग्यनानुप्यमविप्र १७९१८२४	आ विन्ध्यानां हिमाद्रैर्वि (नुगनुपतिपापाण-
आरोपिता शिल्पायामन्त्रेव ३६७१८	यज्ञयूपप्रशास्तेः) १२११७०
आरोप्येत शिला शैले १७०१४७७	आविर्भूतानुरागा. क्षण १८७१०५७
आरोहन्तु गिरिशिखरं तन्तु ९५१४४	आविर्भूते शशिनो तमसा. ३२४१२
आर्ता देवान्मस्यन्ति तत्र. १६३११६८	आविर्गच्छिरुदजाङ्गणं मृगै ३०७११७
आर्तानामिह जन्तूनामाति १८५१८	आवृणोति यदि सा मृगी २६७१२१

अवृष्वतो लोचनमार्ग	१३३१२८	आसीत्ताम्रमयं शरीरमधुना	७११८७
आवृतान्यपि निरन्तरम्	३३१११७	आसीत्पूर्वं विमलजलधौ	२२८१७१
आशङ्क्य प्रणतिं पदान्त (भीमस्य)	३७४१६०	आसीत्सत्ययुगे बलिस्तदनु	१०२११
आशा नाम नदी मनोरथ (भर्तृहरेः)	३८६१७६	आसीदासीमभूमीवल्य	१११७१२८१
आशा नाम मनुष्याणां काचि	७९११०	आसीनः शयितः स्थितः	२९४११०१
आशा निष्ठा प्रतिष्ठा मम	३८८१११४	आसीने पूष्णि तूष्णीं (लक्ष्मणखण्डप्रशस्तेः)	८११०३
आशा बलवती कष्टं नैराश्यं (व्यासमुनेः)	७९१२२	आसुर कुलमनादरणीयं	१७८१८०९
आशाया ये दासास्ते दासाः	७९१२८	आसे चेतस्वगृहे कुटुम्बभरणं	७११८२
आशावलम्बोपचिता न कस्य	८०१३५	आस्ता विश्वसनं सखीषु	३७०१६०
आशासु राशीभवदङ्ग	३१८	आस्ता गाढतरानुशीलन	२५२११३०
आशु लङ्घितवतीष्टकरा (माघस्य)	३३११२५	आस्तां तावत्किमन्येन	३६४१२९
आ शैलेन्द्राच्छिलान्त स्व	१११७१२८४	आस्तां तावदहो समुद्र	२२७१३२
आशैव राक्षसी पुंसामाशैव	७९११३	आस्तां तावद्वचनरचना	३०५१२२
आश्वर्यं समराम्बरे रिपुयश	१२९११३	आस्ता दूरतया तदीय	१९४११०९
आश्रयः कियतामेष तरुः	२२११९	अस्तां दूरेण विश्लेष प्रिया	३३३११
आश्रयवशेन सततं गुरुता	९०१११	आस्तामकण्टकमिदं वसु	३८४१३४
आश्रयितव्यो नरपति	१५७१३७३	आस्तामन्यत्सुजनाः परो	४९१११३
आश्रितानां भृतौ स्वामि	१७०१४७१	आस्तीर्यन्तामुपान्ते वन	१४७१६
आश्लिष्टभूमिं रसितारमुच्चै (माघस्य)	१४५१३	आस्तृतेऽभिनवपल्लव (माघस्य)	१३६११५
आश्लेषचुम्बनरतोत्सव (मुरारेः)	३३०१२	आस्ते दामोदरीयामिय	१४४१८३
अश्लेषशेषा रतिरङ्गनाना	३३७१५	आस्ते विधुः परमनिर्वृत	२२०१२३
आश्लेषाधरविम्बचुम्बन (शूरवर्मणः)	११११६६	आस्थामालम्ब्य नीतेषु (भारवेः)	४८१६८
आश्लेषे प्रथमं क्रमेण विजि	३३११६	आस्थित स्थगितवारिद (भारवेः)	३०८१२८
आश्वसहेहभक्तीनामेक	१०६१२८	आस्माकी युवतिदृशा (माघस्य)	३५४११०७
आश्वस्य पर्वतकुलं तप	२२२१३८	आस्यं यस्या सुधाशुं	३८८१३६
आषाढी कार्तिकी माघी	१८८१२१	आस्यं सहास्यं नयनं सला	२६३१३५
आसंसारान्निभुवनमिदं	३८५१६१	आस्येन्दो परिवेषवद्र	२८२१४२७
आसक्ता प्रतिकोटर विष... ..	२२४१६९	आस्वादितं स्वादुमरन्द	३४६१२१
आसन्नतामेति मृत्युरायु	३८९११५७	आस्वादितदयिताधर	३०११४
आसन्नमार्गमातिलङ्घ्य	२९११४३	आस्वाद्य निर्विशेषं विरहि... ..	२५५११५
आसन्नमेव नृपतिर्भजते	१५८१४०३	आस्वाद्य स्वयमेव वच्मि	७७४१२
आसन्नमवलम्ब्य कैसर	२९९१२१	आस्वाद्यान्न मधूनि पद्मपद... ..	२३५११०७
आसन्नानुपुरतो भावान्दर्शयि (व्यासमुनेः)	७९१२४	आस्वाद्यैष कपायमङ्कुर	८९११३
आसन्नाय सुदूराय... ..	४११३	आहतं कुचतटेन तरुण्याः (माघस्य)	३३३११७
आसन्न्यावन्ति याच्नासु	२२११४	आहत्याहस्य मूर्धा हत (मयूरस्य)	२१७११६
आसा व्रतमतीवाक्षेणैर्यत्पु	२७११६२	आहवे जगद्गुण्डराजमण्डल	१२०१४१
आसा जलस्फालनतप (कालिदासस्य)	३५३१६३	आहवेषु च ये शूरा स्वाम्यर्थे	१५४१२४५
आसादितप्रकटनिर्मल	३६०१४०	आहारः फलमूलमात्म	३८७१९५
आसाद्यापि महोद्धि	९८११०३	आहारे वडवानलश्च क्षयने	१०२११८
आसाद्याम्रवनीमिमा	२३६११४६	आहारे विरति समग्रवि (राजशेखरस्य)	३००१२५
आसायं सलिलभरे सवि	२७४११७२	आहारे शुचिता ध्वनौ	९८११०४
आसारेण न हर्म्यत प्रिय... ..	३५७१६७	आहारो द्विगुण स्त्रीणां	१६८१४०९
आसिष्ये सुखितो गृहीति विहितो... ..	८०१५५	आहिते तु मधुना मधुरत्वे (भारवेः)	३३०१६१

आहूतेषु विहंगमेषु	१८७१०५३	इदं हि माहात्म्यविशेषसूचकं (मेण्डकस्य)	५१११८६
आहूतोऽपि सहायैरेमी (भर्षोः, 'भञ्जोः' इति केचित्)	३६२१४७	इदं मघोनः कुलिशं धारा (दण्डिनः)	३८१११
आह्वय रक्ष्यमाणापि यत्नेना	९११८	इदं परमसुन्दर तनुपुर	२६८३७
आह्वानं किं भवति हि	२१२११००	इदानीं तीत्राभिर्दहन इव (पुष्टिकस्य)	२९७२५
इक्षुदण्डास्तिलाः शूद्राः	१६६३२७	इन्दीवर लोचनयोस्तुलायै	२७२१७९
इक्षुर्धन्व नाराः प्रसून	२६२१२१	इन्दीवरदलश्याममिन्द्रि	२२१९९
इक्षोरग्रात्कमश पर्वणि	४९११०८	इन्दीवराक्ष्या स्फुट	१९८१७२
इक्षिताकारतत्त्वज्ञो बलवा	१५०१७६	इन्दीवरेण नयनं मुख	३२०१२५
इच्छता सह बधूमिर (भारवेः)	३०९१५	इन्दु किं क कलङ्कः	३२६१२२
इच्छति वाती सहस्रं ससहस्र.	७९३१	इन्दुः प्रयास्यति विनङ्कयति	२४०१२३७
इच्छेत्त्रेद्विपुला मैत्रां त्रीणि.	१६४१२२७	इन्दुं कैरविणीव कोक (राघवचैतन्यश्री- चरणानाम्)	३०४१४
इच्छेद्यस्तु सुप्रं निवस्तु	१५८१४५५	इन्दुं निन्दति चन्दनं न सहते मल्ली	१४११४०
इत्. पौरस्त्रयाया ककुभि	३३९१३९	इन्दुं निन्दति चन्दन न सहते विद्वेष्टि	१४२१४१
इत्. शूक्ला चन्द्रद्युतिभि	३३८१३७	इन्दुं निन्दति तस्करो	१८६११०३६
इत्. स्वपिति केशव. कुल (भर्तृहरेः)	२२६१२५	इन्दुं निन्दतु नाम वाय	२२११३९
इतरकर्मफलानि यदृच्छया	४२१४७	इन्दुप्रभारसविदं विहग (देवेश्वरस्य)	३६११३
इतरदेव बहिर्मुखमुच्यते (भट्टकल्लुटस्य)	६२१२१८	इन्दुरिन्दुरिति किं दुरा	३१३१२४
इत्थेतश्चाद्भिर्विघटिततट	१३७११९	इन्दुर्यत्र न निन्द्यते न	३६९१४९
इतस्ततो वातविधूतचक्ष	१३४१४७	इन्दुर्यद्युदयान्द्रिमूर्धे न	२२११४७
इतस्त्रसद्विद्वतवैरिभूयत	१३७१९	इन्दुर्लिप्त इवाजनेन जडिता	२८५१७७
इतो न किञ्चित्परतो न	३८४३१	इन्दुस्तवद्यगसा जितोऽवनि	११२११९१
इतो विद्युत्पुञ्जस्फुरितमस (श्रीगोविन्दराज- देवानाम्)	३०५१२०	इन्दोरस्य त्रियामायुवति	३१७१३७
इतो विद्युद्ब्रह्मीविलसित	२८९१३६	इन्दोरेककलाया रुद्रेणो	३१८११३२
इत्थं तल्पतलाधिरोहण	३३३११९	इन्दोर्लक्ष्म त्रिपुरजयिन (राजशेखरकवेः)	१४११३२
इदं युगसहस्रस्य भविष्य	३८९११५५	इन्द्र प्रखुञ्चन्वित्तो दिशि	१३११२६
इदं वक्त्रं माझाद्विरहित	२८४१४१	इन्द्रस्याशुचिश्शूकरस्य च	३९३१२६०
इद कृष्ण कृष्णं प्रियतम (धर्मरुकस्य)	३२३१७	इन्द्रात्प्रभुत्वं ज्वलनात्प्र	१४८११४
इदं तत्त्रेहमवस्त्वं सममाञ्च	९३११	इन्द्राद्या लोकपाला हरि	१९११७७
इदं तावच्चित्रं यदवनितले	३८०११९	इन्द्रो यमोऽस्ति वरुणोऽस्ति.	२६०१९२
इदं दूर्वाकाण्डद्युतिमपि	३२०१४३	इमे तारुण्यश्रीनवपरि	२६८३०
इदं नमसि मीपणभ्रमदु (सर्वज्ञवासुदेवस्य)	३१११२७	इयं यशासि द्विपत सुवा	१४०११४
इदं नृपप्रार्थिभिरुज्जितो	१०९१११७	इयं व्याघायते बाला भृ	२६५१३
इदमनुचितमक्रमश्च पुसा (शीलाभट्टारिका- भोजराजयोः)	२१४१७	इयं सुनयना दासी कृत	२७४११६८
इदमपदु कपाट जर्जर (कृष्णमिश्रस्य)	२३८११८९	इयं सुरतरङ्गिणी न पुन	३७०१८१
इदमनुत्तमदो महदेव	३६१११७	इयं सुस्तनी मस्तकन्यस्त	२८६१९
इदमशिर्गिरन्तस्त्रापाद्	२९३१७३	इयं सृष्टा चंचत्कनक	२८०१३६३
इदमाभाति गगने भिन्दानं	३१३१८	इयं चिद्रूपापि प्रकट	९११२४
इदमिदमिति भूरुहा प्र (माघकवेः)	३४९१११४	इयती जगती क्रियती भ	१२९१५
इदमोत्सुगुणोपेतं लज्जाव (भारवेः)	८९१६	इयत्यप्येतस्मिन्निरवधिमह . (भदन्तादित्यदत्तस्य)	७३३८
इदमेत नरेन्द्राणा स्वर्गद्वार	१५२११८०	इयत्यां संपत्तावति च	२२९१७
		इयत्यामपि सामग्र्या सुकृतं	९९१७
		इयत्येतस्मिन्वा निर	२६११९६

इयं तावल्लीला यदधि २५७३	उच्चैः कल्याणवाही कर ११७२८९
इयमसौ तरलायतलोचना २८६८	उच्चैरध्ययनं पुरातनकथा १००४
इयमियं मयदानवनन्दिनी ३७८२०	उच्चैरुचरतु चिरं (भागवतश्रीजयवर्धनस्य) २२८१७५
इयमुदरदरी दुरन्तपूरा १०१६	उच्चैरुतालखेलद्भुजवन (मेरीभांकारस्य) ... १११५८
इयमुन्नतसत्त्वगालिनां (दिवेश्वरस्य) ५०१५७	उच्चैरुतालगण्डस्थल ३३२
इयं पल्ली भिल्लरनुचित २३८१९२	उच्चैरेप तरुः फलं च विपुलं २५२१४०
इयं प्रीतिवल्ली हृदय १८४१९८८	उच्चैर्ब्रह्माण्डखण्डद्वितय (मेरीभांकारस्य) ... २१२७
इयं बाला बली सृष्टुक्स २४७१७	उच्चैस्तरादम्बरशैलमौले ३१०११
इयं भुजगिनीश्रिता २८७१२३	उच्छिष्टं शिवनिर्माल्यं १९१४
इयं सुखाम्भोरुहसंनि २६९११३	उच्छ्रसन्मण्डलप्रान्तरेख २७७२६६
इयुत्रयेणव जगन्नयस्य २७२१८०	उज्जृम्भते कुमुदिनीसुकृतं ३१५१७३
इह कि कुरङ्गवाक्क केदारै २४४१९९	उज्जृम्भाननमुल्लसत्कुच (धनिकस्य) २९९१२२
इह जगति रतीशप्रक्रिया... .. ३७२१२३	उज्ज्वती शुचमिवाशु तमि (भारवेः) ३१४३५
इह तुरगशतैः प्रयान्तु ४०१२३	उज्जित्वा दिगमम्बर वर... .. ७८५
इह नगरे प्रतिरथ्यं भुजंग ३६८११३	उडुगणपरिवारो नायको १००४
इह निचुलनिकुञ्जे वंश ३६१५८	उडुराजमुखी मृगराज २६३३९
इह पुरोऽनिलकम्पित १९३११३	उद्दीनं विहगैर्मृतं जलचरैः २३०१९८
इह मधुपवधूनां पीत ३४८१८६	उद्दीना गुणपत्रिणः सुख ७७३७
इह रूपसात्रसारे चित्र २३३१५४	उत्कण्ठयति मेघाना माला ३५५८
इह लोकेऽपि धनिनां परो(माघकवेः) ६८३	उत्कर्णोऽयमकाण्डचण्डि २१७४
इह वटवृक्षे यक्ष प्रति ३६७५	उत्कर्षवाशिजगुणो यथा ४९११९
इह समदगकुन्ताक्रान्त १४६४	उत्कूजन्तु वटे वटे वत २३६१४७
इह सरति सहर्षं मञ्जु २३४१८९	उत्कृत्य ज्वलिता शवात्क ३८२४
इह सर्वस्वफालिनः कुल ३७१३	उत्कृत्योत्कृत्य कृतिं प्रथम (भवभूतेः)... .. ३८२७
इह स्फुटं तिष्ठति नाथ ३२५१२	उत्क्रान्तानामामिपायोप (माघकवेः) १३६१०२
इह हि नववसन्ते मञ्जरी... .. ३४८१८८	उत्क्षिप्तं करकङ्कणद्वयमिदं ३७३३०
इहानेके सन्तः सततमुप ५४१२४२	उत्क्षिप्ता अपि हस्तीन्द्रैः १३३१४
इहाविशयेन पथातिवक्रः २७३१२८	उत्क्षिप्य करिमिर्दूर मु १३३१५५
इहोद्याने संप्रत्यहह २४७१५५	उत्क्षिप्योच्चैः प्रस्फुरन्तं (माघकवेः) १३५७६
इहृगस्य भवतः कथमे ३३३२०	उत्खातच्छिन्नसंघ्यारण ३१२३९
इर्ध्यां घृणी त्वसंतुष्टः १६६१२९५	उत्खातदैवतमिवायतनं (दिवेश्वरस्य) ३७८२१
ईशाः करस्थीकृतकाश्च ९६१५१	उत्खातं निधिशङ्कया क्षिति ८०४९
ईश्वराः पिशुनाञ्जश्व १७५१६७५	उत्खातान्प्रतिरोपयन्कुसु १४८११५
ईपत्कम्पयोधरं गुरु (श्रीशिवदासदेवानाम्) ३३४४८	उत्तंसः केकिपिच्छैर्मरकत ३१२२२
ईपन्मीलितदृष्टि मुग्ध (जयदेवस्य) ३३४४१	उत्तंसकौतुकरसेन विलासि (उत्पलराजस्य) ... २५११०९
ईपल्लवधप्रवेगोऽपि स्नेह ५७६४	उत्तंसेपु न नर्तितः क्षिति... .. २२८५९
उग्रप्राहमुदन्वतो जल १९१६९	उत्तप्तोऽयसुरंगमः गिखि ३५२१५४
उग्रत्पं कुचद्वन्द्वं हार ३३३१२	उत्तमं सुचिर नैव विपदो ४८१६४
उचितं गोपनमनयोः कुच ३२७१२७	उत्तमं खार्जित भुक्तं १६६३१९
उचितं नाम नारङ्गायां २५४१९८८	उत्तमं प्रणिपातेन शूर १६५२४६
उचितमनुचितं वा कु १८३१९७३	उत्तमः क्लेशविशोभं क्षम ४८१५५
उच्चिल्य प्रथममवस्थितं (जयमाधवस्य) ... ३४९११०७	उत्तमर्णधनदानशङ्कया ७६१२८
उच्चैः स्थानकुरोर्ध्ववह (त्रिलोचनस्य)... .. २२१३७	उत्तमन्वोपमायाति तदङ्गं १७५१७०८

उत्तमा आत्मना ख्याता १६०५६	उत्सृष्टमम्बुजदशामिव ३४८८०
उत्तमानामपि क्षीणा विश्वासो ३६४३७	उदक्षत्कावेरीलहरिषु (राक्षसपण्डितयोः) ... ३५०१३२
उत्तमोऽप्यधमस्य स्याथा १७५१७०१	उदक्षद्वक्षोजद्वयतटभर २६८३४
उत्तरङ्गय कुरङ्गलोचने ३१९१९६	उदक्षय हगक्षलं चलतु ३२०३९
उत्तरन्ति विनिकीर्य पत्न्य ३०७११४	उदधिरवधिरुर्व्यास्तं हनूमान् ५३२१७
उत्तरीयविनयात्रपमाणा ३३१२	उदन्वच्छन्ना भू स च (राजशेखरस्य) ... ५३२३३
उत्तानामुपधाय बाहुलति २८२४२९	उदमञ्जि कैटभजित. (माघकवेः) ३१४५५
उत्तानोच्छूनमण्डकपारी ३८८११९	उदयगिरितटस्थ पद्मिनी... .. ३०८४७
उत्तालालकभञ्जनानि २६९५५	उदयतटान्तरितमिमं (श्रीहर्षस्य) ३१३९
उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्रह सखे ७०६८	उदयति कलमन्द्रैः कण्ठ ३१५७७
उत्तिष्ठ दूति यामो यामो ३७४६९	उदयति तरुणिमसरणौ २६७१२
उत्तिष्ठन्त्या रतान्ते भर (निशानारायणस्य) . . १७११४	उदयति यदि भानु पश्चिमे ५३२२२
उत्तिष्ठमानस्तु परो नोपे (माघकवेः) १५५१२९६	उदयति विततोर्ध्वरश्मि (माघकवेः, 'घण्टा- माघस्य' इति केचित्) ३४२५
उत्तुङ्गमत्तमातङ्गमस्तक २४०१९	उदयदुदयदीक्षणाय पत्यु... .. २६५१६
उत्तुङ्गवातायनगोपुराणि ३८९१६९	उदयन्नेव सविता पद्मेध्वर्षयति ९२१५
उत्तुङ्गशैलशिखरस्थित २४१२६	उदयमयते दिव्यालिन्यं ३४२१८
उत्तुङ्गस्तनपर्वतादवतर २८१३६६	उदयमुदितदीप्तिर्याति (माघस्य) ३३७८
उत्तुङ्गस्तनभरतान्ततान्त २६५१५	उदयशिखरिशृङ्गाङ्गणे (माघस्य) ३४२१६
उत्तुङ्गस्तनभार एष तरले... .. २८१३६७	उदये सविता रक्तो रक्त ४७१९
उत्तुङ्गस्तनमण्डलोपरि १७१	उदरद्वयभरणभयादर्धा (सार्धमौमस्य) .. ३८०१७
उत्तुङ्गस्तनशैलदुस्तर २८७३२	उदंकभूतिमिच्छन्निः सद्भि १६४२३६
उत्तुङ्गैस्तस्मि किमेभि (राणकस्य) २५५१९५	उदस्य धैर्यं दयितेन साद (भारवेः) ३५४९३
उत्थापित सयति रेणु (कालिदासस्य) ... १३३२६	उदस्योच्चै पुच्छं शिरसि (भट्टेन्दुराजस्य) ... २४६१६०
उत्थाय हृदि लीयन्ते दरि... .. ६८१	उदारचरितस्त्रागी याचित. ७४१४
उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं १६९४३२	उदारस्य तृणं वित्तं क्षूरस्य १६२१४७
उत्थितो निशि कलानिधि... .. २७४१४५	उदासीना लीनामपि वच... .. २६६३३
उत्पत्त्युत्पन्नशिष्टा विविध... .. ११७२९०	उदाहरणमाशी.षु प्रथमे ते (भारवेः) ८३१४
उत्पादयत्यलमिदं मनसो २९९९	उदितं प्रियां प्रति सहार्द (माघस्य) ३०२३३
उत्पादिता स्वयमियं यदि (भर्तृहरेः) ७३३६	उदितवति द्विजराजे कस्य... .. २५५२१२
उत्सृज्य य शिखरिण पद २४१३१	उदितवति परस्मिन्प्रत्य १९९८०
उत्सृत्यारादर्धचन्द्रेण लङ्गे (कालिदासस्य) ... १३५१८५	उदितेऽपि तवावनीन्द्रतेजः १३९७
उत्फुल्लगङ्गाैरालापा क्रियन्ते (त्रिविक्रमभट्टस्य) ३३८	उदितोरुसादमतिवेषुं (माघस्य) ३२५९
उत्फुल्लपङ्कजनिषक्तलस ३४८८१	उदीरितोऽर्थ. पशुनापि १८१९११
उत्फुल्लमानसरसीरुह २३१२७	उदेति पूर्वं कुमुदं तत फलं १०९११३
उत्फुल्लरम्य सहकार रसाल २५११११	उद्गतेन्दुमविभिन्नतमिस्रां ३१४४१
उत्फुल्लमलकोमलोत्पल २१८१	उद्गर्भहूणतरुणीमरणो ३१४६९
उत्फुल्लार्जुनसर्जवासित ३५७६५	उद्गाटितनवद्वारे पञ्चरे ३८४१७
उत्सरङ्गकलितोरुकटारी २१६११	उद्गण्डे भुजदण्डे तव कोदण्डे १०७१६५
उत्सवे व्यसनं चैव दुर्मिक्षे ९२५	उद्दानाम्बुदवर्धमानशिखि २३०१६
उत्सार्य कुन्तलमपास्य ३४०११०	उद्दामदानद्विपुबृंहितै. शतै १३४४२
उत्साहसपन्नमदीर्घसूत्रं (पञ्चतन्त्रे) ६५२५	उद्दामदिगिद्वरदचञ्चलकर्ण ३११२४
उत्साहस्य प्रमोर्भन्त्रस्यैवं १५६३१९	उद्दामद्युमणिद्युतिव्यतिकर... .. ३५२४६
उत्सिक. कुमुदासवं. ३४१२९	

उद्दामभ्रमिवेगविस्तृतजटा ६१७१	उन्मीलन्ति नखैर्छनीहि (सत्कविमिश्रस्य) ... ३०३१७३
उद्दामाम्बुदवर्धितान्धतम ३७३१३८	उन्मीलन्ति निशानिशा ३३९१५२
उद्दामार्कांशुदीप्यद्दिन १९११७४	उन्मीलन्ति मृणालक्रोमल ३१७१९३१
उद्धतैरिव परस्परसङ्गा (माघस्य) ३३०१३५	उन्मीलन्नयनान्तकान्ति २९६१९६१
उद्धतैर्निमृतमेकमनेकै (माघस्य) ३३३१९९	उन्मीलन्मधुगन्धलुब्ध (जयदेवस्य) ३५०१९४४
उद्धर्तुं किल शैलकेलि ३१३१२	उन्मीलन्मुकुलकराल २९६१९४९
उद्धृतपांशुपटलानुमित १४५१२	उन्मीलयन्ति कुसुमानि २५०१७५
उद्धूयेत तनूलतेति विसि २९०१५७	उन्मीलितं तूलिकयेव चित्रं २६७१९९
उद्धूयेत नतभ्रू. पक्षमनि ३०१२११	उन्मुक्ताभिर्दिवसमधुना ३१०१५
उद्ध्वन्धकेशश्च्युतपत्रले (कालिदासस्य) ... ३५३१६८	उन्मूलितालानविलाभ २८०१३५१
उद्गासिताखिलखलस्य ६२१२३८	उन्मृष्टं कुचसीमि पत्र २२१९३
उद्भिन्नं किमिदं मनोभव २७८१२९५	उन्मृष्टपत्राः कलिताल (जयमाधवस्य. 'जयव-
उद्भेदं प्रतिपद्य पक्ववदरी २७८१२९६	धनस्य' इति केचित्) ३५३१६९
उद्यत्करकरवालः शक (शार्ङ्गधरस्य) २८१२१०	उन्मेपं यो मम न सहते ३२८१६०
उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति १४९१७०	उपकर्ताधिकारस्थः स्वाप १५३१२०५
उद्यद्गर्हिपि दर्शुंरखपुपि (घाणभट्टस्य) ... ३४५१३	उपकर्तुमप्रकाशं क्षन्तुं ५०११४८
उद्यद्वालाङ्कुरश्रीर्दिशिदिशि १४३१७६	उपकर्तुं प्रियं वक्तुं कर्तुं ४७१३८
उद्यद्विद्वमकान्तिभिः किस (श्रीहर्षस्य) ३४८१९३	उपकर्तुं यथा स्वल्पः १७४१६७२
उद्यन्त्वमूनि सुवह्नि महा (आनन्दवर्धनस्य) २१९१९	उपकार. परो धर्मः परार्थ १६०१४२
उद्यन्नादं धन्विभिर्निष्ठुराणि (माघस्य) १३४१५६	उपकारकमायतेर्भृशं (भारवेः) १८२१९३२
उद्यमं साहस धैर्यं बुद्धि ८६१२	उपकारग्रहीतेन शत्रुणा १५५१३१४
उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि ८६१३	उपकारपर. स्वभावतः (माघस्य) ६११२००
उद्यानपालकलशाम्बुनिपे २४९१६८	उपकारमेव तनुते विपद्गत ४९११०४
उद्योगः क्रलहः कण्ठद्यूतं १६२१९३९	उपकाराच्च लोकाना १७११५२६
उद्योगः क्षयमेति हन्त ३५७१६८	उपकारिणि विश्रब्धे शुद्धमतौ ७८१२
उद्योगः खलु कर्तव्यः फलं ८६११	उपकारिणि वीतमत्सरं ५१११६३
उद्योगिनः करालम्ब करोति ८६११३	उपकारिषु य. साधु साधुत्वे ४७१४०
उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति (कृष्णमिश्रस्य) ... ८६१२०	उपकारेण दूयन्ते न सहन्ते (व्यासमुनेः) ... ८३१२४
उद्गाहारोपिताक्षीतनिज १३१४९	उपकारोऽपि नीचाना ५६११०
उद्धृत्तदैत्यघृतनापतिकण्ठ (भागवतामृतदत्तस्य) १६१४८	उपकृतमनेन सुहृदय (रविशुभस्य) ५९११२८
उद्ध्वेजयति दरिद्रं पर १७७१७६२	उपकृतिरेव खलाना (प्रकाशवर्षस्य) ६१११८७
उद्धतं पदमवाप्य यो लघु... .. ६२१२१४	उपकृतिसाहसिकतया क्षति ५०११४७
उद्धतावनतभागवत्तया ३१३१३१	उपगूढवेलमलघूर्मि (माघस्य) ३१४१६३
उद्धतेषु शशिनः प्रभा ३१३१२९	उपचरितव्या सन्तो यद्यपि ४९११०९
उद्धमय्य सकचग्रह (विज्ञकायाः) १८९१३७	उपचार कर्तव्यो याव १७७१७८८
उद्धमितैकभ्रूलतमानन २१८१३९	उपचारानुनयास्ते कित ३२३११
उद्धम्य दूर सुहुरानमन्त्य (विह्वणस्य) ... ३५७१७५	उपचितावयवा शुचिमि. (कालिदासस्य) ... ३४७१५४
उद्गादाम्बुदवर्धितान्ध १९११६८	उपचितेषु परेष्वसमर्थता (माघकवेः) . . . ३६३१८
उद्गालनामिपद्गुरुह इव १११९	उपजीवति स्म सततं (माघकवेः) ३१४१५७
उद्भिद्रकन्दलदलान्तर (राहुलकस्य) ३५६१४८	उपताप्यमानमलघूर्णि (माघकवेः) ३०११२९
उद्भिद्रकोकनदरेण (विज्ञकायाः) ३४२१८	उपदेशो हि मूर्खाणा प्रको (चाणक्यस्य) ... ४०१४
उन्मीलद्रसविन्दुगन्ध २५२११२८	उपनदिपुलिने महामला २५४१२६९
उन्मीलद्रदनेन्दुकान्ति २७०१२६	उपनयनविवाहाद्युत्सवैक १०३११२

उपनिषद् परिपीता गीता... .. २६३।२४	उशाना वेद यच्छालं ३६४।२०
उपनेतुमुन्नतिमतेष्वदिवं (माघकवेः) ३२५।४	उषसि परिवर्तयन्त्या मुक्ता ३४३।६
उपपत्तिभिरम्लाना (भागवतार्चितदेवस्य) . ४१।२१	उषसि मलयवासी जाल ३४०।१८
उपवर्हमम्बुजदृशो निजं ३३६।१६	उष्णालु शिशिरे निषीद ३५२।५२
उपभुक्तखदिरवीटकजनि (क्षमेन्द्रस्य)... .. ३८१।३२	उष्णालु क्वचिदकंधामनि २७।१९७
उपभोक्तुं न जानाति श्रियं... .. १६३।१६७	ऊरुः कुरङ्गकदशाश्वध्व २८१।३९०
उपभोगकातराणा पुरुषाणा ७५।३२	ऊरुद्वयं शृगदृशः कदले २८४।३७
उपमा कालिदासस्य ३८।६३	ऊरुप्रकाण्डद्वितयेन तस्याः... .. २८१।३९४
उपययौ तजुता मधुखण्डि... .. ३४७।४८	ऊरुमूलचपलेक्षणमद्य (माघकवेः) ३३१।२८
उपरि करवालधाराकारा' ५०।१२७	ऊरु रम्भा दृगपि कमलं २९२।६४
उपरिगतं हि सवर्णं १९६।४७	ऊर्जितं सज्जनं दृष्ट्वा ५६।८
उपरि घनं घनपटलं (भर्तृहरैः) ३५८।८२	ऊर्णा नैष दधाति नापि २४४।९६
उपरिजतरुजानि याचमानां (माघकवेः) ... ३४९।११३	ऊर्ध्वं नीरपवृन्दमैन्दव २८५।६५
उपरि पयोधरमाला दूरे (श्रीभोजदेवस्य) ... ३५८।८१	ऊर्ध्वीकृतग्रीवमहो मुधैव २३६।१५६
उपरि पीनपयोधरपातिता २७९।२९९	ऊपरेषु विवरेषु चाम्भसां... .. २२२।२४
उपवनतरुनृत्याध्यापने ३४९।१२७	ऋक्षाणा भूरिधान्ना श्रित २२।९१
उपहरणं विभवाना ४।२५	ऋणकर्ता पिता शत्रुर्माता १६५।२८५
उपहितं शिशिरापगम (कालिदासस्य) ३४६।३७	ऋणशेषश्चाग्निशेष. शत्रु १६०।५७
उपसध्यमास्त तजुसानु (माघकवेः) ३०८।३४	ऋणीकृता किं हरिणीभि २७२।८६
उपादाता यावन्न भवति ८६।४६	ऋषेरस्याश्रमे पुण्ये शाप १८८।६
उपाधिभि सततसग १८०।८८७	एकं वस्तु द्विधा कर्तुं २६२।२
उपाध्यायश्च वैद्यश्च ऋतु १६३।१८९	एकं वस्तु यदस्ति विश्व ११३।२१७
उपानीतं दूरात्परिमल २४९।५०	एकं हन्यान्न वा हन्यादिषु १५१।१४६
उपार्जितानां वित्ताना त्याग (कालिदासस्य) ... ७२।१०	एक कर्णमहीपतिं प्रति २६१।१०४
उपेक्षित क्षीणवलोऽपि १५७।३८०	एक खलोऽपि यदि नाम... .. ६२।२३२
उपैति घनमण्डली नदति... .. ३५७।९७	एक. शतं योधयते प्राकार १४९।६७
उपैति सस्यं परिणाम (भारवेः)... .. ३५९।१८	एकः स एव जीवति हृदय १०१।३
उपोढरागेण विलोलतारकं (पाणिनेः) ३१३।१९	एकः स एव तेजस्वी सैहिके ८२।२।५
उप्ता कीर्तिलता गुणैस्त्व १२६।१५६	एकः स्तनस्तुङ्गतर परस्य १११।१६२
उभौ श्वेतौ पशौ चरति ९०।१३	एक एव खणो भानी २५३।३६।१४८
उमामिमा समुद्रीक्ष्य ३१।१२	एक एव पदार्थस्तु त्रिधा... .. १६३।१७९
उर स्थलं कोऽत्र विना २११।८०	एक एव महान्दोषो भव १०६।१८
उरसि निहितस्तारो हार. (अर्गटस्य) ३१२।१७	एकं काश्चनभूधरं सुवल्यं... .. १२४।१३५
उरसि फणिपति शिखी २५७।२	एकचक्षुर्न काकोऽयं ८२।११
उरसि मुरभिद का गाढ... .. २१२।९६	एकतश्चतुरो वेदा ब्रह्मचर्य १९२।११
उरस्त्व पयोधराङ्कितमिदं ३७२।१७	एकतामिव गतस्य विवेकः (भारवेः) १०४।२
उरोजवच्चक्रमनोन्नरुपा २७९।३२७	एकत्रासनसंस्थिति. परि (पुलिनस्य) ३१०।८
उरोकहादुदमितै. पयोभि ९३।१०	एकदन्तद्युतिसित. (श्रीधनददेवानाम्) १७।७
उरोकहाम्भोरुहदर्शनाय ३३३।२५	एकदिप्रश्रुति क्रमेण ३३९।५७
उल्त्रेण सृष्टतस्तस्मिन्नाद्रे ३८८।१४०	एकद्वै. किमभावि सूरि ३८६।७३
उल्लङ्घयापि सखीवच. समु... .. ३०१।८	एकं दन्तच्छदस्य स्फुरति (अर्भकस्य)... .. ९।११९
उल्लापयन्त्या दयितस्य दूर्ता (शिवस्वामिनः)... ३०६।११	एकं ध्याननिमीलना १०।१४२
उल्लास कालकरवालमहा... .. १३९।१०	

एत गोमन्नीवराहवलय	३११३५	एष वन्ध्यासुतो याति ख... .. .	३७९५
एतन्मन्दविषयनिन्दुक	२५९५४	एष वृक्षशिखरे कृतास्पदो	३०७१५
एतन्मादमृतं सुरं शत	२३६१७	एष पदपदयुवा मदायतः... .. .	२५५१२०३
एतस्मिन्दक्षिणाग्निल	३५०१४७	एष सूर्याशुसंतप्तो मृगः	३५२१३
एतस्मिन्मदमण्डले	२२९१९	एष खर्गतरङ्गिणीजल (शाङ्गधरस्य)	३१५१९४
एतस्मिन्मलनाले बहुवि... .. .	२३७१७५	एषा का भुक्तमुक्ता विल	३४३१६
एतस्मिन्मनार्गभूपरि (भट्टनायकस्य)	२५२१२५	एषा ते हर का सुगात्रि	७९३
एतस्मिन्विजने वनेऽननुतर	१३८३७	एषा धर्मपताकिनी तट	९१३०
एतस्मिन्महना वरान्त	३४५५	एषा पुष्करिणी मराल	२३२१३६
एतस्या रतिवदप्रतिनि	२६८४९	एषा फुल्लकन्द्वनीप	३७३१३१
एतस्या करिण्मसनिभ	३५४११६	एषा भविष्यति विनिद्रसरो	२६६१२६
एतस्या स्तनपद्मरोरक	२८५१६१	एषैव योषिता धन्या शीलं	३६७१२
एतस्यो जतमर्षकर्मठनि	११५१२४८	एष्यति मा पुनरयमपि	३६८११९
एता करोन्पीडितवारि (कालिदासस्य)	३५३१६७	एष्यन्ति यावद्गणनादि	२८२१४१८
एता सप्रति गर्भगौरव	१२०१५२	एष्यन्त्यवश्यमधुना हृद	३५९११००
एता स्वल्पलस्यसहस्रिभे.. .. .	२६५१२५	एहि गच्छ पतोत्तिष्ठ वद... .. .	६८५
एताः स्वार्थपरा नाय केवलं	३६४१३४	एहि स्वागतमाविणा	१८६११०४३
एता गुरुश्रोत्रिपयोधर (कालिदासस्य)	३५३१६१	एहि हे रमणि पश्य कौ	२०२१२८
एतादृशे कृत्रियुगेऽपि शते	१०३१११	ऐन्द्र धनु. पाण्डुपयो (पाणिनेः)	३५९११७
एतानि नि सहतर्ना रसम (कालिदासस्य)	२९७११९	ऐश्वर्यं नहुपस्य शंभुविषय... .. .	११६१२७१
एतानि बालवयल प्रविहाय	२४६११४३	ऐश्वर्यस्य विभूषणं सुजनता	८८१२०
एता नमानुधरमान्ति	२७०१२१	ऐश्वर्यादिनपैतमीश्वरमयं	१५९१४१९
एता वा. प्रेक्षसे लक्ष्मीन्ध	३८९११४४	अकारो मदनद्विजस्य	३१५१९२
एतावज्जन्मसाफये यद	१७०१४७०	ओजसापि खल्ल नूनमनूनं (भारवेः)	३१४१४८
एतान्तरसिजन्तप्रलय	२१९१७	ओजोभाजां यद्रणे सस्थि (माघस्य)	१३६११०४
एतासु केतिलिन्तासु (श्रीमहादेवस्य)	२५०१९३	अनमः परसाधक (पण्डितजगद्धरस्य)	४८
एता हसन्ति च रुदन्ति च	३७११८	ओपामासे मत्सरोत्पातवाता (माघस्य)... .. .	१३५१७४
एते केनकधृष्टिदूसर	३३९१५०	ओष्ठपल्लवविदशरुचीना (भारवेः)	३३०१४९
एते ते गिरिदृष्टसुप्रदमिला	१४६१५	आत्सुक्यमात्रमवसादय	१४५१२
एते ते दुर्गनिक्रमनम (कृष्णपिह्लस्य)... .. .	३५८१७८	आत्सुक्येन कृतत्वरा	१२१२६
एतेऽन्ततारप्रतिसुमट	११७१२८२	आदार्ये भुवनत्रयेऽपि	२४८१३५
एते पाटीग्यादीन्वप्रित्त	३४११३६	आरस कूनसवन्धं तथा	९२१७
एते वरिष्णा विरिन्ति	३७०१६३	आर्वा इवातिलुब्धा भवन्ति धन	७५१४०
एतेऽह नाना गादा	२२२१३९	आपधावेसुमन्त्राणां	१७११५११
एते गसुपद्मानो राज्ञो	३६३१३	आपनातपभयादपलीनं (भारवेः)	३१०१७
एते विरयमा इति ना	५९११२०	क सजधान कृष्णः का	२०५११५
एते हि सुतः पृथज	२५५१२१३	कंच ध्वमयते सुर तिरय... .. .	२५११६७
एतेऽपि तान्तराहर्षः... .. .	२४९१५५	कनारातेवेद गमनं केन	२१११७३
एते ही रमकन्दरुट	२२१८६	कंसारिचरणोद्भूतसिन्धु (शाङ्गधरस्य)	२३११३
एतेऽपि रमकन्दरुट (प्रतापवर्षस्य)	६२१२१६	क. क कुत्र न सुर्षरा	२४२१४८
एतेऽपि रमकन्दरुट	३४११३७	क कर्णारिपिता गिरीन्द्र	२१४१११७
एतेऽपि रमकन्दरुट	१४७१५	क नान्तारमगात्पितुर्वच... .. .	२०६१३४
एतेऽपि रमकन्दरुट	२३९१२२६	क ननुर्वाङ्मुवन घर्षे कः	२०५१७

क. कौ के कं कौ कान् २०५११६	कथं नाम न सेव्यन्ते यत्नतः १५२१७३
क. खे चरति का रम्या २०५१२	कथमपि कृतप्रत्यावृत्तौ २८९१४९
क. खे भाति हतो निशाचर २१४११५	कथमपि सखि क्रीडाकोपा (अमरुकस्य) ... ३२३१८
क. पूज्यः सुजनत्वमेति २१४११९	कथमवनिप दर्पो यन्निशा... .. १४११३६
क. प्रार्थ्यते मदनविह्वलया २०६१३१	कथमिव तव संमतिर्भवित्री (भारवेः) ... ३५११३३
क. स्यादम्बुदयाचक्रो २१३११२	कथमिह मनुष्यजन्मा स (चाणक्यस्य) ... ३०१२
क. स्वभावगभीराणा (कह्लणस्य) ६८११८	कथमुपरि कलापिनः कला ३७९११६
ककुभां मुखानि सहस्रो (माघस्य) ३१४१६७	कथयत कथमेपामेनया ५४२
कचकुचचुवुकाग्रे पाणिपु १५१२१	कथय निपुणे कस्मिन्दृष्टः... .. ३०६३
कंचिदेव समयं समागतं २३११२३	कदर्यितस्यापि हि धैर्यवन्तो (भर्तृहरेः, 'भदन्ता- श्वघोषस्य' इति केचित्) ८११८
कटाक्षेणापीषक्षणमपि २९३१७७	कदली कदली करभः २८२१२९८
कटी मुष्टिग्राह्या द्विपुरुष ३८११४६	कदा कान्तागारे परिमल २९३१७४
कटुकं वा मधुर वा प्रस्तुत १७६१७२१	कदाचित्पाञ्चालीविपिन १८९१४५
कटु कणन्तो मलदायका ५१११७४	कदा भिक्षाभक्तौ करकलित ३८५१५६
कटुतीक्ष्णोष्णलवणक्षारा ३८८१३९	कदा वाराणस्याममर ३८५१५९
कटुभिरपि कठोरचक्र २८५	कदा वा साकेते विमल ३८५१५८
कठिनतरदामवेष्टनलेखा २३११०९	कदा वृन्दारण्ये नवधन ३८५१५५
कठिनहृदये मुख भ्रान्ति (भासस्य) ३२११५१	कदा वृन्दारण्ये विमल ३८५१५७
कण्ठस्य तस्याः स्तनवन्धु (कालिदासस्य) ... २७६१२१५	कनककलशशस्त्रच्छे राधा २३११३१
कण्ठस्य विदधे कान्ति (शकवृद्धेः) २७६१२११	कनकक्रमुकायितं पुर २७८१२८६
कण्ठालंकारघण्टाघणघण १०११४९	कनकनिकषभासा सीतया. २११७९
कण्ठालिङ्गनमङ्गलं घन २५११६३	कनकभङ्गपिशङ्गदलैर्दधे (माघस्य) ... ३६०३३५
कण्ठाश्लेषिणमुन्नतस्तनभर ३३३११७	कनकभूषणसंग्रहणोचितो (पञ्चतन्त्रे) ... १८२१९३९
कण्ठे गद्गदता खेदो मुखे ६९१२८	कनकहरिणं हत्वा रामो ३७८३१
कण्ठे मौक्तिकमालिकाः २९०१६५	कंदर्पज्वरसंज्वराकुल ३०४८९
कण्ठे वसन्ती चतुरा यदस्याः २७६१२२३	कंधरां समपहाय कं धरा... .. १०११४
कण्ठोचितोऽपि हुंकृतिमात्र १११११	कन्या कामप्युद्वह्य प्रविजह १०४३३
कतरत्पुरहर परुष हालाहल ७६१२३	कन्या निष्कासिता श्रेष्ठा १७२१५७१
कति कति न मदोद्धता २४४१०२	कन्याप्रसूतस्य धनु.प्रसङ्गा ३६११११
कति कति न लता. कलिताः २३३१६१	कपटवचनभाजा केनचि ३७४१७२
कति कति न वसन्ते वल्लय. २५११११६	कपिरपि च कापिशायन २४६११५१
कतिचिदुद्धतनिर्भरमत्सरा. ४२१४८	कपोलपत्रान्मकरात्स २७५११८७
कति ते कवरीभार. सुमन १९६१४४	कपोलपाली तव तन्वि २७३११३५
कति न सन्ति जना जगती २९७११६	कपोलफलकावस्थाः कष्टं २८८३
कति न सन्ति महीपु २४९१४७	कपोले जानक्याः करि (महानाटकस्य) ... ३७७३१
कति नो विपया निभालिताः १०९११३३	कपोले पत्राली करतल ३२११४७
कतिपयदिनपरमायुषि (श्रीधनददेवानाम्) .. ६०११५९	कपोले पत्राली पुलकिनि २४११३७
कतिपयदिवसस्थायी पूरो... .. २२९१२	कपोले पाण्डुत्वं किमपि २८९३३
कतिपयदिवसैः क्षय प्रयाया १२७१७१	कपोले मार्जारः पय इति (भासस्य) ... ३१५१७९
कतिपयनिमेषवर्तिनि (शङ्खधरस्य) ३३११८	कमठकुलाचलदिग्गज ५०११२१
कतिपयसहकारपुष्परम्य (भारवेः) ३६१११५	कमण्डलूपमोऽमात्यसाधु १४८१२३
कति पल्लविता न पुष्पिता... .. २५११०६	कमनीयतानिवासः कर्ण २७३११२५
कति सन्ति लवङ्गलता १५०१८४	

कमलभूतनया वदनाम्बुजे १०९११२	करौ धुनाना नवपल्लवा (भारवेः) ३५४१९१
कमलमनम्भसि कमले (शंकरगणस्य) ३७९११०	करौ धुनाना नवपल्लवा (भारवेः) ३६११५२
कमलाकुचकनकाचल १५११२	कर्कशतर्कविचारव्यग्रः कि ४४३
कमलाक्षि विलम्ब्यतां ३२७३३	कर्णलङ्घिगुणोत्कर्षास्त्यागिनो ७३१६
कमलासनकमलेक्षण १७१६	कर्णस्त्वचं शिविर्मास जीवं ७३१११
कमलिनि मलिनीकरोपि २५६१२२२	कर्णाक्षिदन्तच्छदवाहु २८३१२५
कमलिनी मलिनी दयितं (भट्टरुद्रकस्य) . ३४७१७०	कर्णाटं देहि कर्णाधिक ११८३
कमले कमला शेते हरः ३८०११३	कर्णामृतं सूक्तिरसं विमु (विह्वणस्य) ३९११७
कमले कमले निर्खं मधुनि २०३१४०	कर्णासंतुदमन्तरेण रणितं २३९१२१७
कमले कमलोत्पत्तिः ३२६११२	कर्णासंतुदमेव कोकिलरुतं ३८४१५६
कमले निधाय कमलं २८८११०	कर्णिकादिष्विव स्वर्णं (पण्डितजगद्धरस्य) ११४
कमलेव मतिर्मतिरिव १०८१८३	कर्णे चामरचारुकम्बुकलिका. २४३१८२
कम्पन्ते गिरयं पुरदर २२७१४६	कर्णेजपानां वचनप्रपञ्चा ५१११७७
कम्बुकण्ठ चरणः शनै ३२७३२२	कर्णे तत्कथयन्ति दुन्दुभिरवै (कह्लणस्य) ६४१२७८
करकम्पितखङ्गयष्टिमी १२७११७०	कर्णोत्पलेनापि सुखं २७२१८३
करकिसलयं धृत्वा धृत्वा (अमरुकस्य) .. ३३६११७	कर्णोत्सङ्गविसर्पिणी नयन २८५१६३
करजालमपूर्वचेष्टित (भागवतामृतदत्तस्य) .. २९११७	कर्तव्यमेव कर्तव्यं प्राणै १६६३१७
करतलयुगपरिणद्धे कुच २७७१२७१	कर्तव्यो हृदि वर्तते यदि २२४१७४
करनखरविदीर्णघ्वान्त ३४२१११	कर्पूर इव दग्धोऽपि शक्ति २६२१५
करप्रचेयामुत्तुङ्ग प्रभुशक्तिं (माघस्य) १५३१९९१	कर्पूरधूलिवलद्युतिपूर २८६११०
करवदरसदमखिलं (सुबन्धोः) ३६	कर्पूरधूलीरचितालवाल. २५५१९९३
करभदयिते यत्तत्पीत (भगवतो व्यासस्य) ... २४५११३२	कर्पूरन्ति सुधाद्रवन्ति कमला १४२१४९
करभदयिते योऽसौ पीड्यु... .. २४५११३१	कर्पूरपूरच्छविवादविद्या १८९१२९
करमुदयमहीधरस्तनाग्रे ३१३१२०	कर्पूरप्रतिपन्थिनो हिम ११२११८८
करयुगमपद्ममुकुलापवर्जित (माघस्य) १३२१४२	कर्पूरादपि केतकादपि १४२१४३
कररुद्धनीवि दयितोप (माघस्य) ३२५१७	कर्पूरादपि निषेकभाजि (त्रिविक्रमस्य) २९०१६०
करवारिरुहेण सधुनाने १२३११११	कर्पूरेण स्थलविरचना २६६१४०
करवालकरालवारिवारा १४०११७	कर्मेणा वाध्यते बुद्धिर्न बुद्ध्या ९५१२४
करस्फोटोऽम्बरलागस्तैजो २१८१५	कर्मेणा मनसा वाचा चक्षुषा १५२१९६६
कराप्रजाप्रच्छतकोटि २७८१२८०	कर्मेवज्ञविचारणा विज ४४१७
करान्प्रसार्यं रविणा दक्षिणा ७६११७	कर्मायत्तं फलं पुंसा बुद्धि १६७३७५
करालवाचालमुखैश्चमूर्खं १३२१४९	कर्षद्भिः सिचयाज्जला (श्रीधनददेवानाम्) ... १३८१३२
कराविव शरीरस्य नेत्रयो ९२११	कलकण्ठ यथा शोभा २३५११२४
करिष्यति कलानाथ ३०७१५	कलकण्ठतगर्भेण कण्ठेन (दण्डिनः) २१८१२२
करेण करिणा वीरं सुगृही १३३११८	कलङ्कदाशो गगनाम्बु ३३६११
करे वेणीमेणीसदशनयना २८४१४६	कलभ तवान्तिकमागत २४२१६३
करे श्लाघ्यस्त्याग शिरसि ५४१२४०	कलमा पाकविनम्रा २५५१९९६
करोति योऽनेपजराति (भारवेः) १८०१८८९	कलमाग्रनिर्गतमपीविन्दु (क्षेमेन्द्रस्य) ... ४६१४;३८०१२५
करोति निर्मलाधारस्तुच्छ ९०१८	कलयति कुवलयमाला २८३११६
करोति पूज्यमानोऽपि लोक (श्रीभगवद्वास- सुनेः) ५८१९७	कलयति मम चेतसा २९७१२२
करोति शोभामलके स्त्रिया २०५१२५	कलय वलयं धम्मिल्ले ३१९१४
करोति नाम नीतिज्ञो व्यव ९५१९	कलया तुपारकिरणस्य (माघस्य) ३१४१५२
	कलशे निजहेतुदण्डज २७८१२८८

कलहान्तानि हर्म्याणि १७२।५४५	कवित्वगानप्रियवादसत्या २७६।२१६
कलाधिनाधानयनाय सायं... .. ३१८।१५०	कविमिर्नृपसेवासु वित्ता (क्षेमन्द्रस्य) ३८।२
कलानिधिरयं रवेः समु ३१५।८८	कविरनुहरति च्छाया ३९।१२
कलारत्नं गीतं गगन १८३।९७९	कविरमरः कविरचल ३६।४
कलावतः सैव कला यथा... .. ८४।३	कविवाक्यामृततीर्थज्ञानैः ३४।१९
कलासीमा काव्यं सकल १८४।९९२	कविहृदयेष्वनसूया कस्तू १७७।७८४
कलास्तास्ताः सम्यग्वहसि २२०।३२	कवीनां संतापो भ्रमण ११०।१५१
कलिकालमियं यावद् २०३।५१	कवीनामगलहर्षो नूनं ३८।६२
कलितमम्बरमाकलयन् ३१४।४९	कवीना महता सूक्तै (भागवतामृतदत्तस्य) ४१।२४
कल्पं च तवाहितेष्व १०८।९०	कवीनां त्रानसं नौमि तरन्ति ३६।६
कल्पक्षोणिरुहोऽयमित्य ११६।२५५	कवीन्दुं नौमि वाल्मीकि (शार्ङ्गधरस्य) .. ३७।४४
कल्पतरुकामदोग्ध्रीचि १०७।७१	कवीन्द्राणामासन्प्रथम १२७।१७२
कल्पद्रुमः कल्पितमेव सूते ९१।२४	कवीश्वराणां वचसा विनो. ४०।२०
कल्पद्रुमो न जानाति न १०५।५	कवेरभिप्रायमगन्दगोचरं (विज्जकायाः) ... ३४।३५
कल्पद्रुमोऽपि कालेन २४८।३१	कश्चिच्छत्रापातमूढोऽप (माघस्य) १३५।९४
कल्पयति येन वृत्तिं येन १७७।७७१	कश्चित्कस्यचिदेव स्यात् १७५।६७४
कल्पस्थायि न जीवितमैश्वर्यं ७३।२९	कश्चित्पान्थस्तृपार्त. पथि १९१।७२
कल्पान्तकूरकेलि क्रतु ८।१०७	कश्चिद्विपत्स्वज्ञहतोत्तमाज्ञ (कालिदासस्य) ... ३७६।२०
कल्पान्तवाससक्षोभ १६२।१४९	कश्चिन्नवं पल्लवमादधाति २४७।३१
कल्पान्ते क्रोधनस्य त्रिपुर (भेरीभांकारस्य). . ८।१११	कश्चिन्मूर्च्छामेत्य गाढप्रहार. (माघस्य) ... १३५।८८
कल्पान्ते ज्ञामितत्रिविक्रम (छित्तमस्य) ... ५।५४	कपायैरुपवासैश्च कृता ४५।४
कल्याणं वः क्रियासुर्मिल ८।१११	कष्टं खलु मूर्खत्वं कष्ट १००।३
कल्याणं वो विधत्तां कर ३।३३	कष्टं जीवति गणिका गण... .. ३७१।५
कल्याणं न किमधिकमितो २३०।४	कष्टा वृत्तिः पराधीना १६८।३९०
कल्याणं भगवत्कथाकथ ३५।५४	कस्तूरिका हरिण सुख २४४।१०८
कल्याणं भवता यशः प्र ११६।२६३	कस्तूरिकां तृणभुजामटवी... .. ६२।२४०
कल्याणवाक्त्वमिव कि २१२।९१	कस्तूरिकामृगाणामण्डाद् ६०।१६४
कल्याणाङ्गरुचानुक्त ३२१।५९	कस्तूरी जायते कस्मात्को... .. २०५।१
कल्याणाना निधानं कलि २२।८८	कस्तूरीतिलकं ललाटफलके २६।१८३
कल्याणोल्लाससीमा कल २२।८९	कस्तूरीतिलकं ललाटरचितं १९०।५५
कल्योत्थानपरा नित्यं गुरु... .. ३६६।१२	कस्तूरीतिलकन्ति भाल १०।१४५
कल्लोलक्षिप्तपङ्कत्रिपुर ३१७।११९	कस्तूरीतिलकं वाले भाले २७१।४३
कल्लोलवेङ्कितहृत्पत्परुप २२६।१९	कस्तूरीयन्ति भाले तदनु... .. १०।१४६
कल्लोलसचलदगाधजलै २२६।१७	कस्तूरी सितिमानमागत १४३।७३
कल्लोलैः स्थगयन्मुखानि २२७।२९	कस्ते शौर्यमदो योहुं त्व १०६।३३
कवयः कालिदासाद्या (कृष्णभट्टस्य) ३६।२	कस्त्वं कृष्णमवेहि मा २४।१५०
कवयः कि न पश्यन्ति १६६।३०४	कस्त्वं ब्रह्मज्ञपूर्वः क्व च २१।६८
कवयः परितुष्यन्ति नेतरे (श्रीधनददेवानाम्) ३६।५	कस्त्वं भद्र खलेश्वरोऽह ६४।२७०
कवयति पण्डितराजे ३६।१३	कस्त्वं भोः कथयामि दैव २५४।१७१
कवयो वद् कुत्र कीदृशा.... .. २१०।६३	कस्त्वं भोः कविरसि २५९।४९
कविः करोति काव्यानि ३३।१४	कस्त्वं लोहितलोचनास्य २३।२३०
कविः करोति पद्यानि ३३।१३	कस्त्वं शूली मृगय भिपजं ५।४५
कविः पिता पोपयति ३३।१५	कस्मात्कोऽहं किमपि च ३८६।७३

कस्मात्त्वं दुर्वलासीति सख्य २०४५३	काच. काञ्चनचंसर्गाद्धते ९०१२
कस्माद्दिन्दुरसौ विनोति ५५१२६६	का चक्रे हरिणा धने कृपण २१३१०९
कस्मिञ्शैते सुरारि क्व नु... .. २०६१३९	काचाः काञ्चनभूषिता कति २२८६३
कस्मिन्मनन्ति वद नीन २०६१२९	काचित्कीर्णा रजोभिर्दिव (माघस्य) १४११२२
कस्मिन्स्तपिति कंमारि. २०९१३४	काचिद्दाला रमणवसति १९९१८४
कस्मै किं कथनीयं कस्य ३७९१६	काचिद्वियोगानलतप्त १९८१६७
कस्मै चिन्तयि सज्जनो २१३११११	काचिद्विलोलनयना १९८१७६
कस्मै हन्त फन्दाय २६१११०२	काचिन्निवारितवहिरंग (उत्प्रेक्षावल्लभस्य) २८६१३
कस्यचित्किमपि नो १७८१८०८	काचिन्मृगाक्षी प्रियविप्र १९२१३१
कस्यचित्समदन मदनीय (माघस्य) ३२९११३	काचे मणिर्मणौ काचो (भट्टमल्लस्य) १५४१२७३
कस्य तृपं न रूपयति २२९१३	काचो मणिर्मणिः काचो येषा (भट्टमल्लस्य) ४८१७१
कस्य मरौ दुरविगमः २०५११३	काचिद्दिनार्धसमये १८९१४०
कस्याद्याय व्यतिकर ३०६१२८	काञ्चीगुणैर्विरचिता जघ (रत्नाकरस्य) २७९१३१९
कस्यादेद्यान्सुपयति ५३१२३१	काञ्ची काञ्ची न वते कल १२३११०९
कस्यापि कोऽप्यतिव १८३१९५८	काठिन्यं कुचलम्भयोर्नय १२०१५१
कस्याधिद्वाचि कैश्चिद् ३५१६८	काठिन्यं कुचयोः स्रष्टुं १३७१४
कस्याश्चिन्मुखमनु वीत ३५४१११३	काठिन्यमङ्गैरखिलैर्निरस्त २७७१२७२
कस्येयं तदानीं प्रया ३५५११२२	काणा कुञ्जाश्च षण्ढाश्च १५०१७९
कथमस्ति गुहावस्ति प्रश्ने १९५१२७	का त्वं पुत्रि नरेन्द्र कुञ्जक १३८१३८
काश्चित्कथयति कृतस्य (शार्ङ्गधरस्य) ३९०१२०१	कानने सारिदुद्देशे गिरीणा १०७१६४
काश्चित्कुञ्जयति ९८११११	कानि स्थानानि दग्धान्य (भीमस्य) ३५११३०
कात्र कृष्ण. पिक. कृष्ण २३५११२०	कान्तः कृतान्तचरितः ३००१५
काक पलवलेन भूपति २४२१५०	कान्तं वकि कपोतिकाकुल ९९११२४
काक पत्रियु चाग्दालः १६४१२१२	कान्तं विना नदीतीरं मद... .. २०२११०
काक. पद्मजने रतिं न हृषते ८८१२१	कान्तं वीक्ष्य विपक्षय ३७२१२१
काक अक्षयते काकान्याचने ७६११४	कान्तदूत्य इव कुङ्कुमताम्रा ३०७१२५
काकान्त्राययोगेन यदना १५९११२	कान्तं निरीक्ष्य बलया ३७२११५
काकान्त्रायव्याप्तं दृष्ट्वापि ८६११४	कान्तया कान्तसयोगे कि. २०२१७
काक त्व फलनत्रमात्र २३९१२१८	कान्तया सपदि कोऽप्युप (माघस्य) ३३३११६
काकस्य गात्रं यदि काञ्च २३९११०	कान्तसंगमपराजितमन्यौ (भारवेः) ३३०१४४
काका किं किं न कुर्वन्ति २३८११८७	कान्ताकदाज्ञविशिखा न ८१११२
का कान्ता कालियाराते २०९१४०	कान्ताकेलि कलयतु (शार्ङ्गधरस्य) २४९१५१
का कबला निषुवनध्रम ३३८११८	कान्तां कामपि कामयत्य ७८३
काकालेयं यमार्त्तयि ४६११	कान्तानुखं सुरतकेलि (अमरकस्य) २९११३८
काकाल्यस्य दशाननो न कृत ८२११३	कान्तारभूमिस्त्वर्भौलिनवाप्त ९१३११
काकाल्येन निरालि यानि (विह्वणस्य) ३८०१२१	कान्ता रतिं मुनिजन १९८१७७
का कृत विदुना श्रीहृ २०७११०	कान्तारे जलवृक्षवैरिणि १३९१२३
काके कान्तमर्लकैके २३२१३८	कान्ते कञ्चुलिकावलोकिति ३३३११८
काके ईश्व धूनकरे १७८१८१३	कान्ते कस्यपि वासराणि ३७३१३७
काके मह मित्रस्य कोटि (तक्षकस्य) ४७३१५	कान्ते कथंचिद्ददितप्रयागे... .. ३४४१६
काकेच कनकमिग ३१११३०	कान्ते कलितचोलान्ते दीपे ३३३१३
काकेच कनकमिग (भट्टपुदवीधरस्य) ५८११०४	कान्ते घोरकृतान्तवक्र ३२६१२९
	कान्ते जग्मुपि ताम्रचूड ३३९१४७

कान्ते तथा कथमपि प्रथि ३३३१२८	कारञ्जी कुञ्चयन्तो निज (वाणभट्टस्य) ... ३५५१२५
कान्ते तल्पमुपागते विग (अमरुकस्य) ... ३४३१२९	कारणान्मित्रतां याति १७१५२५
कान्तेत्युत्पललोचनेति २६२१९९	कारणोत्पन्नकोपोऽपि (महामनुष्यस्य) ... ३६३१२
कान्ते धावय मे पादाविति १९५१३०	कारण्यं संविभागश्च यस्य १५५१३०६
कान्तो यास्यति दूरदेश ३४५१३	कारण्यामृतनीरमाश्रित २२१८४
कान्तोऽपि नित्यमधुरो २५४१७८	कार्कश्यं स्तनयोर्दृशो ३६६१७८
कान्पृच्छामः सुरा. स्वर्गे ३११९	कार्ल्येन निर्वर्णयितुं च २८३१२७
का पाण्डुपत्नी गृहभूषण २०५१२४	कार्पण्येन यग. कुधा १८६१९०३३
कापिशायनसुगन्धिविधूर्ण (माघस्य) ३२९१७	कार्यासकृतकूर्पासगतैरपि २६३१९५
कापूरुपः कुक्कुरश्च भोजनै... .. ५७१६७	कार्याकार्ये किमपि सततं ३८६१७२
का प्रियेण रहिता वराङ्गना २१०१५५	कार्यापेक्षी जनः प्रायः १७५१६९०
का प्रीतिः सह मार्जारैः १७४१६४८	कार्येणापि विलम्बनं पर ३७०१६९
कामं वनेषु हरिणास्तृणेन... .. ८३१२८	कार्ये दासी रतौ वैश्या ३६६१९
कामं वाचः कतिचिदफलाः ७२१२७	कार्येषु मन्त्री करणेषु ३६७१२७
कामकार्मुकनया कथयन्ति २७११५६	कार्ये सत्यपि जातु याति ३६९१५२
कामं कामदुर्घं घुङ्क्त्र १८८१२	कार्यं चेत्प्रतिपत्कला ३०४१८५
कामं कामसमस्त्वमत्र ११३१२०४	कालक्रमक्रमनीयक्रीडैयं २५०१९१
कामं जीर्णपलागसंहति ७७१४७	कालक्रमेण परिणाम १८३१९७०
कामनाम्ना किरातेन वित. ३६४१८	कालागारौ सुरभिनातिशये २४९१४९
कामं नृपाः सन्ति सहस्र (कालिदासस्य) ... १०८११९०	कालातिक्रमणं वृत्तयो १५५१२८४
कामपि धियमासाद्य यस्त... .. ८६११२	कालातिक्रमणं कुरुष्व २२३१६६
कामवाणप्रहारेण मूर्च्छितानि २७६१२०७	कालिन्दि ब्रूहि कुम्भोद्भव... .. ११९१२३
कामं प्रियानपि (भर्त्सोः. 'भश्चोः' इति केचित्) ८३१९	कालिन्दीनर्मदाम्भ स्रुत १४४१९०
कामं भवन्तु मधुलम्पट (श्रुतधरस्य. 'भट्टवासु- दैवस्य' इति केचित्) २५६१२२८	कालिन्दीपुलिनोदरेषु सुसली (जीवकस्य) ... २६११८४
कामरिरहितामिच्छति भूपः २१११७७	कालिन्द्याः पुलिनेषु केलि... .. २५११६६
कामसंगरविर्धा मृगीदृशः... .. २३५१६	काले देशे यथायुक्तं नरः... .. २०८११६
कामान्दुर्घे विप्रकर्षल्यल ८८११२	कालेन शितिवारिवहि (शार्ङ्गधरस्य) ३९११२०२
कामाय स्पृहयत्यात्मा १७६१७१८	काले नीलबलाहके सतडिति ३५७१६४
कामिन. कृतरतोत्सवकाल (माघस्य) ३३११२२	काले पयोधराणामय १९३१४
कामिनामसकलानि विभुर्भूः (माघस्य) ३३१११८	का लोकमाता किमु देह २०५११८
कामिनीनयनकञ्जलपङ्खा २७२१९५	कालो मधुः कुपित एष ३००१४
कामिनो हन्त हेमन्तनिशि ३३११६	का विद्या कविता विना १८६१९०३८
कामिन्याः स्तवभारमन्थर २१३१९०७	कावेरीतीरभूमीरुद्रभुजग(राक्षसपण्डितयोः) ३५०११३६
कासुकाः स्युः कया नीचा २०८११३	कावेरीवारिवेल्लरुहरिपरि (कृष्णपिण्डस्य) ... ३४११३८
कासुलहार हरिरम्बुधि २१२१८९	काव्यं करोपि किमु ते सुहृदो ३९१२२
का मेघादुपजाति कृष्णदयिता २१४१११३	काव्यप्रपञ्चचञ्चू रचयति ३४१२०
कामेन कामं प्रहिता जवेन ३५६११९	काव्यमय्यो गिरो यावच्च ३३१११
कामेनाकृष्य चापं हत २८१२०८	काव्यस्याक्षरमैत्रीभाजो ३२१२४
कामो वामदृशां निधिर्नय... .. १२८११८५	काव्यस्याप्रफलस्यापि ३१८
काय. संनिहितापायः १७०१४६६	काव्यामृतं दुर्जनराहुनीत ४११४०
कायः कण्टकभूपितो न च २५३११५४	काव्ये भव्यतमेऽपि विज्ञ... .. ४३१७०
कायस्थेनोदरस्थेन मातु ४६१२	का शंभुकान्ता किमु २०५११७
	काशाः क्षीरनिकाशा दधि (गण्डगोपालस्य)... ३५९१११

का शृङ्गारकथा कुतूहल १२६१५५	कि कारणं सुकविराज १०९१३८
का शैलपुत्री किमु नेत्र २०५१९९	कि कि वरमुपेत्य चुम्बसि ३२४८
कादमर्या कृतमालमुद्रत ३५२१४९	कि कि सिंहस्ततः कि नर २०१५५
कादमीरगौरवपुपासभि (जयदेवस्य) ३९१२३	कि कुम्भसि कस्यैचन सौरभ २५५१२९५
कादमीरखवगारि हन्त ३२८१७७	कि कुर्वन्त्युपसि द्विजा २०६१३६
कादमीरेण दिहानभम्बर ३९८१९६४	कि कुलेन विद्यालेन विद्या ३९१३
का श्लाघ्या गुणिनां अमा... .. १८५१९०२९	कि कुलेन विद्यालेन शील ८७५
काष्ठानुपद्गात्परिवर्धमाने १९९११७	कि कुलेनोपदिष्टेन शीलं ८७२
का सद्युद्धिः सुमत् भवतो... .. २९२१९०१	कि कूर्मस्य भरव्यथा न ५५२६९
कामारेषु सरित्सु सिन्धुषु... .. २२४१७९	कि कृतेन न यत्र त्वं यत्र १०५१९२
कासि त्वं वद चार्यकारि २४१९४७	कि केकीव शिखण्डमण्डित २३९१२२३
कि युक्तं वत मामनन्य २६१९८८	कि केतकीपरिमलोत्थित २३४८८८
कि रुद्र प्रियया क्रयाचि... .. ३७६१९००	कि कोकिलस्य विरुते १८३१९६६
कि रे विद्यो मृगदृशा २९६१९४६	कि कोमलैः कलरवैः पिक २३६१९३४
कि वर्ण्यतां कुचद्वन्द्व १०६१२०	कि कौमुदीः गणिकला सकला (भट्टोद्भटस्य) २६५१९९
कि वाच्यं सूर्यगश्चिनोर्दा... .. ६८१९५	कि क्रमिष्यति किलैप वामनो (माधकवेः) ... ३७९१९४
कि वाच्यो महिमा तवात्र (वधिरकवेः) ... २२७१३९	कि कूरं फणिहृदयं पुनः १७७१७५२
कि वापरेण बहुना परि ९९१२८	कि क्रूरं स्त्रीहृदयं कि गृहिणः (दण्डिनः) ... १७८१७९९
कि वाससा तत्र विचा १८०१८८८	कि क्वापि प्रलयानलैर्विदपि २३४१९०९
कि विद्यया किं तपसा १६४१२००	कि खलु रत्नैरेतैः कि पुन २२६१८
कि विश्राम्यसि कृष्ण २६१९७३	कि गतेन यदि सा न जीवति(रतिसित्रस्य) ... ३५८१८३
कि वीरघो भुवि न सन्ति २५५१९९८	कि गोत्रं किमु जीवनं ७१७९
कि वृत्तान्तं परशुहर्गतं (मातङ्गदिवाकरस्य) १४९१३३	कि चन्द्रमाः प्रत्युपकार ५९१९८४
कि शीकरं क्लमविमर्दि ३२०१२३	कि चान्यैः सुकुलाचारैः ६८१९४
कि शीताशुमरीचयः किमु १४२१४५	कि चारुचारित्रविलास ३४३३
किशुककालिकान्तर्गत (विजकायाः) ३४६१९९	किचित्कम्पितपाणिकङ्कण (त्रिविक्रमभट्टस्य) ... ३९९३
किशुक कि शुकसुर २५३१९६७	किचित्कुञ्चितहारयष्टि २८६१६
किशुकभित्तिरहा विलस ३४७१७२	किचित्कोपकलाकलापकल (सुरारेः) ३०२१६
किशुके कि शुकः कुर्यात् ७४१९२	कि चित्रं भुवनानि पाव १४२१५०
किशुके शुक मा तिष्ठ २३८१९८२	कि चित्रं यदि राजनीति... .. १८६१९०२९
कि स्याद्वास्वान्न मानोरस्यत २८१२०९	किचित्सविभ्रसोदधि २७९१५५
कि म्याद्विज्ञेप्यनिष्ठं २०९१४८	किचिदाश्रयसंयोगाद्धते ९०१२
कि स्वप्नः किमु जागर. ३००१९०	किचिद्विद्विषयकेशवान्त ३४०१६३
कि हारं किमु कङ्कणं. ३०१२०	किचिन्निर्मुच्यमाने गगन १६१४९
कि कण्ठे गिथिलीकृतो ३२९१५७	किचिन्सुम्नितपाणवः शिखि ३५७१६३
कि कर्षकं कर्षयसि (भर्तृहरेः) ३८६१७४	कि चैतैर्गुरुसेवैः किमपर ३३२१६
कि कन्दाः कन्दरेभ्यः प्रलय १०९१९४	कि छत्रं कि तु रत्नं २८१९५
कि करिष्यन्ति वक्तार १६९१४२६	कि जन्मना च महता ५२१२०२
कि करोति नर प्राज्ञः शूरो ९५१६	किञ्चलकराजिरिषि नील १७१७
कि करोति नर प्राज्ञ प्रेर्य (चाणक्यस्य) ... ९५३१	कि जातैर्वहुभिः पुत्रैः शोक ९४१९०
कि करोमि क्व गच्छामि कस्य ६८१९२	कि जातोऽसि चतुष्पथे (भदन्तज्ञानवर्मणः) २४७१९८
कि कवेस्तस्य काव्येन कि... .. ३९१६	कितव प्रपञ्चिता सा भवता ३०९१९८
कि कवेस्तस्य काव्येन सर्वे (त्रिविक्रमभट्टस्य) ३९१५	कितवा यं प्रशंसन्ति यं १५९१९३४

कि तथा क्रियते धेन्वा या(विक्रमादित्यस्य) ..	९४१२	किमपि कान्तभुजान्तर	३४३१९
कि तथा क्रियते लक्ष्म्या या . . .	७२१२२	किमपि किमपि शङ्के	३२०१३१
कि तारुण्यतरोरियं रस (धन्वोः)	२८५१७३	किमपेक्ष्य फलं पयोधरा	५०११५१-
कि तावत्सरसि सरोज (माघकवेः)	३५४१०१	किमप्यसाध्यं महता सिद्धि	१५२११७०
कि तिष्ठामि किमु व्रजामि... ..	२९४१००	किमप्यस्ति स्वभावेन	१७०१४७७
किं तीर्थं हरिपादपद्म	१८५१०१८	कि मधुना कि विधुना	५०११३५-
कि तृष्णाकारि कीदृशय	२०७१४३	कि मध्याह्नदिवाकरोऽय	१२०१५०
कि ते धनैर्वन्धुभिरेव	३९२१२३९	किमलम्ब्रताम्बरविलम्ब (नरसिंहस्य)	३११११६
कि तेन काव्यमधुना श्लाघिता	३३१२	किमव्ययतया ख्यातं	२०८१२१
कि तेन किल काव्येन (जयमाधवस्य)	३३११	किमसि विमला. कि चो	२३०१५
कि तेन जातु जातेन मातृ	९४११	किमस्ति यमुनानद्या	२०९१३९
कि ते नम्रतया किमुजत (श्रीभोजदेवस्य)	२५०१७७	किमस्य रोम्णा कपटेन	२६५१२
कि तेन हेमगिरिणा रजता	२२५१७	किमहं वदामि खलु	२६०१७७
कि ते निसर्गैरुचिरौ... ..	३२०१२९	किमाद्यत्वगुरुत्वाभ्यां चरमो	८५१७
कि त्राणं जगता न पश्यति	२१४१११६	किमाराध्यं सदा पुण्यं	१७४१६६४
कि त्वं न वेत्सि जगति	९५१३८	किमासेव्यं पुंसा सविध	१८४१९८४
कि त्वं निगूहसे दृति	३०६१३	किमिच्छति नरः काश्या	२०९१३५
किं त्वा भणामि विच्छेद	३१९१२	किमिति कृशासि कृशोदरि	३७०१७१
कि दूरेण पयोधरा उपरि... ..	२३७११७७	किमिति सखे परदेशे	३४५११
कि दोर्भ्यां किमु कार्मु (हनूमतः)	२११७०	किमिन्दु. कि पद्मं किमु	२६६१३७
कि धनेन कुबेरस्य सुभा . . .	१६६१३१५	किमिवाखिललोककीर्तितं (माघकवेः) . . .	५०११५४
कि न द्रुमा जगति जाग्रति	२४८१३३	किमिष्टमन्नं खरसूकरा	१८०१८६१
कि न पश्यति महेन्द्रदिशुखे	२३३१६६	किमिह बहुभिरुक्तै (भट्टोज्जटस्य)	२६४१५२
कि नर्मदाया मम सेय . . .	२७७१२७५	किमुत्तीर्णं. पन्था कुपित... ..	३७२१२५
कि नु ध्वान्तपयोधि	३१७११३२	कि मालतीकुसुम ताम्बसि (नम्मैयस्य)	२५०१८६
कि नु मे स्यादिदं कृत्वा	१६७१३५७	कि मुक्तमासनमलं मयि	३२०१२६
कि पद्मस्य रुचिं न हन्ति... ..	३२८१७३	कि मुञ्चन्ति पयोवाहाः	२०८१२३
कि पुष्पै. कि फलैस्तस्य	२५४११७४	कि मृष्टं सुतवचनं मृष्टतरं... ..	९३१६
कि पृष्टेन हृततरमितो . . .	३०२१४९	कि मे सद्गुरुसेवनेः प्रति	२९३१९५
कि पौरुषं रक्षति यो . . .	१७९१८३०	क्रियती पञ्चसहस्री क्रियती	७३१२३
कि वान्धवेन रविणा हरि.. ..	२५६१२३१	क्रियन्मात्रं जलं विप्र	२१४१२
कि व्रूमो हरिमस्य विश्व . . .	३८०१२२	किरति प्रकरं गवां प्रकर्ष.	२२०११४
कि भक्तनासमर्थेन कि	१५१११४०	किरति मिहिरे विष्वद्रीच	३५२१४०
कि भूमौ परितः स्फुरन्ति... ..	३१११३१	किसलयमिव मुग्धं बन्ध... ..	२८८१२४
किं भूषणं सुहृदमत्र	१८२१९४८	किसलयानि कुत' कुसुमानि	२२२१३४
किं भूषणं सुन्दरसुन्दरी	२०६१२६	कीटग्रहं कुटिलोऽन्त. (शार्ङ्गधरस्य)	२२८१७६
किमकरवमहं हरिमिही . . .	२१०१६७	कीटोऽपि सुमनःसद्गादारोह	९०१११
किमकारि न कार्पण्यं कस्या	१००१२	कीदृक्कि स्यान्न मत्स्याना	२०७१७
किमकारि मन्दमतिना	३०५१६	कीदृक्तोर्यं दुस्तरं स्या	२१०१७०
किमह्वारवद्वा खुरैः स्पर्श	१२९१६	कीदृक्प्रातर्दीपवर्तैः शिखा... ..	२१०१७१
किमत्र चित्र यत्सन्त' परा (कालिदासस्य) . . .	४७१३४	कीदृक्षं समिति वलं निहन्ति	२१११७६
किमधिकमस्य व्रूमो महि... ..	२२६११०	कीदृक्ष. सकलजनो भवेत्सु	२१११७४
किमनन्ततया ख्यातं	२०८१२६	कीदृक्षा गिरिशतजुर्जये	२०६१२७

कीद्वसेना भवति रणे २११७२	कुत्र श्रीः स्थिरतामुपैति २१४११४
कीद्वगृहं याम्यगृहं गतस्य २०९५०	कुत्रायासीः किमिदमक ३७०१८०
कीद्वग्वनं स्यात् भयाय २०८५१	कुत्रायोध्या क रामो दश... .. ९९१९३१
कीद्वह्यत्तमतंगजः कमभि २०६३५	कुत्रोदेत्युदयाचलस्य २०६३८
कीद्वशं वद मरुस्थलं मत २१०५४	कुदेशं च कुवृत्तिं च १६८३७७
कीद्वशं हृदयहारिं कृजितं २१०५६	कुदेशमासाद्य कुतोऽर्थं १८१९१५
कीद्वशी निरयभूनेकधा २१०५७	कुधेनसुप्रीनयनाश्रया १९८१७४
कीर नीरसकरीरपादपे २३८१८५	कुन्दकुञ्जमसुं पश्य सरसी... .. १९४१९६
कीर्णा रेजे साजिभूमिः (माघस्य) १३६१०८	कुन्दकुङ्कुमलमुपास्यता २३३१७०
कीर्तिः प्रवरसेनस्य प्रयाता ३६१२४	कुन्दं दन्तैर्मधु निगदितैः २९२१६६
कीर्तिं श्रीनरसिंह ते त्रिपथ १२०५४	कुन्दे कदम्बे कुमुदे २५११९०२
कीर्तिं श्रीरघुवंशकीप भवतो १२४१३४	कुपात्रदानाच्च भवेद् १७९१८५०
कीर्तिं श्रीरघुवंशरत्न भवतः १२४१२९	कुपितापि मनः पतिना ३४८१८३
कीर्तिः स्वर्गतरङ्गिणीभिः १४४१८	कुपितासि यदा तन्नि ३२२१२
कीर्तिः स्वर्गतरङ्गिणीहिम ११८११४	कुप्यताश्च भवतानत (भारवेः) ३३०१४५
कीर्तिस्तव क्षितिप याति १४०१२१	कुप्यल्लङ्केचावाहुप्रकरनिय ३४११३४
कीर्तिस्ते दयिता तदीय १२७११८१	कुम्बोऽकःपौ च शेषो ४४१३
कीर्तिं शृणालकमनीय १८३१९६१	कुवेरगुप्तां दिशमुष्ण ३४६१२२
कीर्तिर्च्यति नर्तकीव भुवने ९१३५	कुञ्जस्य कीटखातस्य दाव (व्यासमुनेः) ६९१२३
कीर्तौ व्यासिमवेत्य वैरि १२४१३०	कुमोच्येन दिनं नष्टं कु १६०१५८
कीर्त्यास्य चन्द्रकरको १४४१५	कुमारसभवं दृष्ट्वा रघु १९५१३२
कीर्णालैः कुङ्कुमानां सक ३४२१२५	कुमुदकमनीलनीरजा ३२७१४६
कुक्षुटे कुर्वति क्वाणमाननं ३३७१२	कुमुदवनमपश्रि श्रीमदम्भो (माघस्य) ३३८१३२
कुक्षे पूर्वे यवनवितते शृत्य १०३१९६	कुमुदशवलैः फुल्लाम्भोजैः (जीवनायकस्य) २४५१३०
कुग्रामवासः कुजनस्य १८०१८७६	कुमुदेष्वधिकं भान्ति पति ३१११२
कुङ्कुमपङ्केनाङ्कितदेहा गौर २६५११३	कुम्भ परिमितमम्भः ९४१११
कुचकलशेष्ववलाना १४०१८	कुम्भौ सदम्भौ करिणां २७७१२५९
कुचकुम्भौ समालम्ब्य २७९१३२५	कुम्भः कल्याणं प्रति ३८५१४९
कुचदुर्गराजधान्योर्मध्ये २८०१३४६	कुम्भक्ष्या वेणी सुभग १२९१८
कुचद्वये चकोराक्षी २७७१२५५	कुम्भक्ष्या यथं निभृतमिद... .. २४११३४
कुचाभ्या भास्वन्ती वि २६६१३५	कुम्भक्ष्या वाङ्गानि स्तिमित ३२४१३
कुचावस्थाः कामद्विप २७८१२९१	कुम्भक्ष्या गम्भीराशयतां २२९१४
कुचौ तु परिचर्चितौ परि ३९११२९६	कुम्भक्ष्या कुचाघात... .. १३७११७
कुञ्चिताधरपुटेन पूर २३११२१	कुम्भक्ष्या परदारैच्छा विश्वा... .. १६०१६३
कुटिला लक्ष्मीर्यत्र प्रभवति ६५११०	कुम्भक्ष्या चजनाभ्यस्तां न (क्षेमेन्द्रस्य) १६०१६९
कुटुम्बचिन्ताकुलितस्य ३८४१२५	कुम्भक्ष्या योत्नाविप्रुषा तुल्य (माघस्य) १३५१८०
कुण्डत्वमायाति गुणः कवी ३४३११	कुम्भक्ष्या सुकुलिताक्षि (माघस्य)... .. ३२९१३३
कुतः कुवल्यं कर्णे करो ३२६१५	कुम्भक्ष्या स्वमुखेनैव बहु ५७५५५
कुतः प्रेमलवोऽप्यस्ति २९१११७	कुम्भक्ष्या तावत्प्रथमं प्रिया... .. ३६५१६८
कुतः सेवाविहीनाना १५५१२७६	कुम्भक्ष्या नाम जनतोप (श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य) २५२११४४
कुत आगत्य घटते ६६१५	कुम्भक्ष्यापि व्यलीकानि यः प्रियः १७०१४८५
कुत्र विधेयो यन्नो विद्या १७७१७६४	कुम्भक्ष्यापि मुखनिकट ३४०१६७
कुत्र विधेयो वासः सज्जन... .. १७७१७६५	कुम्भक्ष्यापि केलि २६२११६

कुलपतनं जनगर्हा ३६७।९	कृतककृत्नकैर्मायागात्र्यै (भासस्य) ३२४।५
कुलशीलगुणोपेतः सर्वं १४८।१९	कृतकान्तकेलिकुतुक १७।३
कुलगलदलं पूर्णसुवर्णं (पण्डितजगद्धरस्य) ... १७।२	कृतकृत्यस्य शूलस्य १५४।२४६
कुलाचला यस्य मर्हा २१।६९	कृतक्रोधे यस्मिन्नमर २२।९५
कुर्लाना रूपवत्यश्च नाथ ३६५।४२	कृतघ्नस्य शिशुघ्नस्य १७२।५५९
कुर्लानैः सह संपर्कं पण्डितैः १६८।३८९	कृतचङ्क्रमणं राणेषु ९३।११
कुले कलङ्कः कवले १८१।९२३	कृतं च गर्वामिसुखं मन १०९।११८
कुल्याम्भोभिः पवनचप १४७।५	कृतदुरितनिराकरणं ४३।३
कुविन्दस्त्वं तावत्पटयसि १४१।३०	कृतधवलमभेदः कुङ्कुमेनेव (माघस्य) ... ३३८।२६
कुगलं तस्या जीवति ३०१।२०	कृतनिश्चयिनो वन्द्यास्तु १७१।५३३
कुशलाः गच्छवार्तायां वृत्ति १०३।५	कृतमदं निगदन्त इवा (माघस्य) ३६०।३८
कुसुमकार्मुककार्मुकसंहिता (माघस्य) ३४७।६७	कृतमनुमतं दृष्टं वा यैरिदं ३८३।४
कुसुमं कोद्यातक्या विक (कृष्णस्य) २५५।२११	कृतमन्दपदव्यासा ३१।१६
कुसुमजन्म ततो नवपल्लव (कालिदासस्य) ... ३४६।३६	कृतमपि महोपकारं पय ५९।११८
कुसुमनगवनान्युपेतु कामा (भारवेः) ३४८।७६	कृतं पुरुषगन्धेन जातिभावा ८१।३
कुसुमपरिमलेनामोदिता ३४०।१९	कृतवाननन्यदेहेषु कर्ता च (भारवेः) १६७।३६९
कुसुममेव न केवलमार्तवं ३४७।४१	कृतशतमसत्सु नष्टं सुभा १७७।७७३
कुसुमं पतदेख नाकतो २१०।६२	कृतस्य करणं नास्ति १६६।३००
कुसुमयन्फलिनीरलिनीर (माघस्य) ३६३।७	कृतान्तपागवद्धानां दैवो १६३।१९१
कुसुमशयनं न प्रत्यग्रं २९२।७२	कृतान्तस्य दूती जरा कर्ण १००।१३
कुसुमशयनेऽप्यङ्गं ताम्य ३०३।६३	कृतापचारोऽपि परैरना (माघस्य) १५२।१८६
कुसुमगरविलासे भङ्गु ५।४१	कृतार्थः स्वामिनं द्वेष्टि १६२।१४०
कुसुमसुकुमारमूर्ति (श्रीहर्षस्य) ३४९।१०२	कृतावधानं जितवर्हिण (भारवेः) ३६०।२५
कुसुमस्तवकस्येव द्वयी (भर्तृहरेः) ८३।४	कृतिनामकृती कथं कथं १८२।९३०
कुसुमस्तवकानम्राः सन्त्येव २५०।७९	कृते च रेणुका कृत्वा त्रेतायां १०३।७
कुसुमादपि स्मितदशः (माघस्य) ३०२।३१	कृतेऽप्याजाभङ्गे कथमिव ३२१।४६
कुसुमायुधकोदण्डे हस्ता २७६।२३०	कृते प्रतिकृतिं कुर्यात् १७२।५४६
कुसुमितलताभिरहृताप्य २८८।१३	कृतो दूरादेव स्मितमधुर ३२०।४१
कुस्थानस्य प्रवेगेन गुणवा ९०।३	कृतोपकारं प्रियवन्धु (भोजनरेन्द्रस्य) ... ३०७।८
कूजन्ति क्रोकिलाः साले २०४।१५	कृत्वा कार्णाटकान्ता ३४१।३५
कूजितानि कलयन्वन ३४७।७४	कृत्वा वीननिपीडनां निज ३८६।८७
कूटसाक्षी नृपावादी यश्चा (मार्कण्डेयात्) ... १६०।४९	कृत्वापि कोशपानं भ्रमर २३३।५१
कूपाम्नासि पिवन्तु कूप २२४।७३	कृत्वापि येन लज्जामुपैति (रविशुस्य) ... ६१।१८५
कूपे पानमधोमुखं भवति मे २२३।६३	कृत्वा प्रबुद्धकमलामखि ३०८।५१
कूपोदकं वटच्छाया १६९।४२१	कृत्वा मेरुमुलखलं प्रह १४२।५२
कूर्मः पातालगद्गापयसि १२२।९८	कृत्वा विग्रहमश्रुपात ३२५।२३
कूर्मः पादोऽस्य यष्टिर्भुज (हनुमतः) १२६।१६२	कृत्वा गल्लविभीषिकां ३९२।२२८
कूर्मो मूलवदालवालवद २२।८५	कृतोपकारं यस्तस्माद्वा ७५।३०
कूप्माण्डवीफलवत्फलं न (शार्ङ्गधरस्य) ... २५२।१२६	कृपण. स्ववधूमनं न करोति ७४।१६
कृच्छ्रानुवृत्तयोऽपि हि परो ७८।९	कृपणसमृद्धौनामपि भोचारः (प्रकाशवर्षस्य) ७५।३६
कृच्छ्रेण कापि शुष्णैव (उत्प्रेक्षाचल्लभस्य) ... २८६।४	कृपणेन श्वेनेव शृतेनापि न ७४।८
कृच्छ्रेणामेष्वमध्ये नियमित ९३।६	कृपणेन समो दाता न भूतो ७४।१
कृतं वपुषि भूषणं चिह्नर ३७५।९०	कृपाणकिरणानलं रुधिर १३६।११२

कृपाणीयं काली तव रिपु १२९१९	केयं भाग्यवती तवोरसि २५१९६०
कृमयो भस्म विद्या वा ३८८११९६	केयं मूर्धन्यन्धकारे तिमिर... .. ८१९०४
कृमिकुलचितं लाला १८४१९९७	केयं श्यामोपलविरचितो २८६१९९
कृमिसिः क्षतसर्वाङ्गः ३८८११३८	केयूरं न करे पदे न कटकं २७११५१
कृशा' काण' खञ्ज' ३८८११३२	केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं ८९११४
कृशा केनासि त्वं प्रकृति (मारुलायाः) ... ३१९११	केयूरीकृतकङ्कणीकृत ७८२
कृशाङ्गथाः कुचभारेण २७७१२४१	केलि प्रदहति मज्जां ३६८११४
कृशासीखालीना मलिन ३१९१२	केलिं कुरुष्व परिभुङ्क्ष्व (आनन्दवर्धनस्य) ... २४२१६८
कृष्टा केशेषु भार्या तव तव ३७७१५१	केलिचलाङ्गुलिलम्भित १५११०
कृष्णं वपुर्वहन्तु तुम्बतु (भागवतजयवर्धनस्य) २३९१२१३	केलीकौतुकमादराच्छ्रवण २६९१५४
कृष्णत्वं धनमण्डलस्य ११२११९९	केवलं व्यसनस्योक्तं भेषजं १७११५३९
कृष्ण त्वं नवयौवनोऽसि २४११४९	के वा न सन्ति भुवि वारि २२२१४५
कृष्ण त्वं पठ कि (विल्वमङ्गलश्रीचरणानाम्) २४११४८	केश काशस्तवकविलास.... .. ३८८११२७
कृष्णमुखी न मार्जारी १९२१२५	केश कुन्दमिषादिवोप ३७१११०
कृष्णवर्णहृदय सितदीप्तिं ३१८११४४	केशलुञ्चनसाम्येऽपि हन्त... .. ३८०१६
कृष्णवर्त्मनि गुणान्गणय १००११२	केशवं पतितं दृष्ट्वा १९४११
कृष्णस्निग्धकनीनिके ३२५१५	केशा' संयमिनः श्रुतेरपि... .. ३२८१६९
कृष्णा ते कचसंहति ३०५१७	केशानाकुलयन्द्दशौ मुकु ३६३११८
कृष्णार्जुनानुरक्तापि (दण्डिकवेः) ३२६१२	केशान्धकारादथ दृश्यभाल २७०१४०
कृष्णेनाम्ब गतेन रन्तु २५११६४	केशान्चामकरावलम्बित २७०१३७
कृष्णो गोरसचौर्यमम्ब २४११४५	केशै कोमलमालिकामपि... .. २९०१५६
केका कर्णामृतं ते सकुसुम (शार्ङ्गधरस्य) ... २३७११७८	केषाचिद्धवलाश्विरं निवसिताः २४६११४७
केकाभि' कलयन्तु ३२३११६	केषाचिद्वाचि शुक्वत् (भागवतार्चितदेवस्य) ४११२२
केचित्तिलस्य कुसुमं शुक् २७३१११७	केषांचिन्निजवैश्मनि स्थितव ९९११२६
केचिदज्ञानतो नष्टा केचि १५९११४	केसरद्वमतलेपु सस्थितः २१०१५८
केचिद्गदा केऽपि सचाप... .. १३३१३३	के स्थिराः के प्रिया. स्त्री... .. २०७१९
केचिद्द्वद्धाः सहेलं निज ११७१२८८	कैलासस्य प्रथमशिखरे १४११३४
केचिद्दन्ति धनहीन ३९२१२४२	कैलासाद्रावुदस्ते परि ८१९०१
केचिल्लोचनहारिण' कति २४९१५३	कैलासाथितमद्रिभिर्वि (भट्टत्रिविक्रमस्य) ... २१६१९६
केतकीकुसुमं भृङ्ग खण्डय ८५१८	कैलासालयभालोचन १३३१९
केतक्यः कटुकण्टकाः २३५११११	कैलासीयति केतकीयति १४३१७०
केदारभाजा शिशिरप्रवेशा २७२१८८	कैलासीयति कैरवीयति १४२१५३
केदारे कीदृशो मार्ग' कुत्र २०९१४१	कैवर्तककेशकरग्रहणच्युतो ९६१७५
केनचिन्मधुरसुल्वणरार्ग (माघस्य) ३३१११६	कोकः स्तोत्रविमुक्तमौलि ३३४१५०
केनाञ्जितानि नयनानि ५२११९९	कोकानाकुलयंश्चकोर ३१६११०७
केनात्र चम्पकतरो वत (विज्जकायाः) ... २४९१६७	कोकानुद्धीवयन्त' पथि पथि ३४०१६८
केनादिष्टौ कमलकुमुदो ५३१२३०	कोकिल ह्यलमालापैरल (श्रीधनदेवानाम्) २३५११२५
केनाप्यनर्थहृदिना कपटं ३९२१२४४	कोकिलक्षूतशिखरे मञ्जरी ३४६१४
के नाम न विनश्यन्ति ३६४१२६	कोकिलाना खरो रूपं १६८१३८०
केनासीन सुखमकरुणेना (शर्व्वर्मणः) ... २२८१७०	कोकिलोऽहं भवान्काक २३५११२२
केऽपि स्वभावलुब्धास्तीव्र... .. ७५१३९	कोटरान्तःस्थितो वह्निः ९४१४
के प्रवीणाः कुतो हीन २०८११८	कोटिद्वयस्य लामेऽपि २६०१७५
के भूपयन्ति स्तनमण्डला... .. २०५११९	कोऽतिभारः समर्थानां (पञ्चतन्त्रे) १६८१४०४

कोऽत्र भूमिवलये जन ३०७२१	कौपीनं धृतवान्हरोऽपि भग १०२३
कोऽत्रेत्यहमिति ब्रूयात्स १५११३७	कौपीनं शतखण्डजर्जर ३८७१११
कोदण्डं न ददाति देव ११३१२०९	कौपे पयसि लघीयधि २४२१६१
कोदण्डस्तव हस्तगो हृदि ११३१२०६	कौमुदीव तुहिनाशुमण्डलं १२०१४३
कोदण्डो विशिखो मनो ३०३१७८	कौर्म सकोचमास्थाय (व्यासमुनेः) १५६३१६
को द्रु खी सर्वकार्येषु २०८११४	कौ विख्यातावहे शत्रू २०८१२२
को दुराव्यस्य मोहाय २०७१२	कौ शंकरस्य वलयाव २१११८८
को देश कानि मित्राणि ३८३११	कौशेयं कृमिजं सुवर्णमुपला ८६१४८
को धन्यो बहुभि पुत्रै ९४१५	कौस्तुभमुरसि मुरारेः २६०१८७
को धर्मो भूतदया कि १७७१७६९	कतौ विवाहे व्यसने रिपु १५८३९९
को नयति जगदशेषं २०९१४७	कमसरलितकण्ठप्रक २९२१६०
को न याति वर्गं लोके १६२११५६	कमोद्रता पीवरता २८२१४०२
को नाम नानुवृत्ति सुमहा ६८१७	कयविक्रयकूटनुलालाधव (क्षेमेन्द्रस्य) ३८०१२१
को निर्दग्धस्त्रिपुररिपुणा २०६१३३	कव्यात्पूगे. पुष्कराण्यानकानां (माघस्य) ... १३६११०७
कोऽन्धो योऽकार्यरत १७७१७६३	क्रान्तक्रान्तवदनप्रति (माघस्य) ३२९१६
कोर्पं चम्पक मुञ्च याचक २५०१७०	क्रामन्त्यः क्षतकोमलाङ्गुलि १३८१२९
कोऽपवाद स्तुतिपदे (भारवेः) १६७१३६८	क्रियते धवल खल्व (माघस्य) १८२१९२९
कोपप्रसादवस्तूनि ये १५४१२४७	क्रीडन्मन्दरकन्दरोदर ७८६
कोपवत्यनुनयानगृहीत्वा (माघस्य) ३२९१३२	क्रीडन्माणवकाङ्क्षिताडन १४७११३
कोपस्त्वया हृदि कृतो ३२७१५१	क्रीडाकारि तडागवारिणि २४३१९१
कोपात्किञ्चिदुपानतोऽपि (रुद्रस्य) ३२४१५	क्रीडाभिन्नहिरण्यशुक्ति १७१११
कोपात्कोमललोलबाहु ३२४१८	क्रीडासु च नरेन्द्राणा जले १४८१४१
कोपो यत्र झुकुटिरचना ३२४१६	क्रुद्धस्य दन्तिन पत्तिर्जिघृक्षो १३३११६
कोऽप्यन्य कल्पवृक्षो १०६११४	क्रुद्धोलकनखप्रपातविगलत् २३२१३९
कोऽप्येव खण्डितशिरा (वादीश्वरकाञ्चनस्य) ३७६१२४	क्रेङ्कार. सरकार्मुकस्य २७१२०२
को माद्यति मकरन्दै. २०९१४५	क्रोड तातस्य गच्छन्वि ३३१
को मोहाय दुरीश्वरस्य २१३११०६	क्रोधेर्द्वैष्टिपातैस्त्रिभि ८११०२
कोऽयं कोपविधि प्रय ३२११५३	क्रोधो मूलमनर्थाना १६६१३१३
कोऽयं द्वारि हरि. प्रया २५११५६	क्रोधो हि शत्रु प्रथमो १८०१८८०
कोऽयं भ्रान्तिप्रकारस्तव (भागवतामृतदत्तस्य) २२५११३	क्रोशन्तः विशव. सवारि... .. ९३३
कोऽर्थान्प्राप्य न गर्वि (पञ्चतन्त्रे) १८५११०११	क्रौञ्च क्रीडतु कूर्दता च २२९१८
कोल केलिमलंकरोतु २४११३८	क्रेशत्यागकृतेऽपितेन करण ३९३१२५६
कोलाकृतिरपारेवो मोरो १९५१३५	क गन्तासि भ्रात. कृतवसतयो ७७१३४
को लाभो गुणिसगम. १८७११०४५	क च ननु जनकाधिराज... .. ९६१६४
कोलाहले काककुलस्य ९०१४	कचिच्चारुचामीकरारम्भ १०५११२
को वीरस्य मनस्विन' स्वविप ८११११	कचिज्जिह्वलीनाद. कचिद... .. २३६११४०
कोप' स्फीततर स्थितानि (विज्जकायाः) ... २७५१२०२	कचित्कन्याधारी कचिदपि (भर्तृहरेः)... .. ३८४१३९
कोऽहं कौ देशकालौ सम. १५९१४२३	कचित्कार्यवशात्तीचोऽप्यलं ५८१७२
कोऽहं ब्रूहि सखे स्वयं (महानाटकस्य) ... ३७९१३५	कचित्कृष्णार्जुनगुणा कचि २७२१९८
को हि तुलामधिरोहति २६०१७३	कचित्कचिदयं यातु स्यातुं २३३१४४
कौटिल्यं कचनिचये कर ३२६१२४	कचित्ताम्वूलाक्तः कचिद ३४३११४
कौन्तेयस्य सहायता कर... .. २४११४२	कचित्पाणिप्राप्तं घटितमपि ९७१८७
कौर्पं नारि विलोक्य वारण २४३१८८	कचित्सर्पोऽपि मित्रत्वमी... .. ५६१६

कच्चिमुमुक्षुर्न कच्चिदपि २६६१२९	क्षान्तिश्चेद्वचनेन कि १८५११०१९
कच्चिद्रूपो गत्या कच्चिदपि ८४१३५	क्षामशामकपोलमानन २९०५९
कच्चिद्वृष्टः कच्चिदुद्यो रष्ट १६३११७४	क्षामं गात्रमतीव पाण्डु ३००१२७
कच्चिद्विद्विज्ञोऽपि कच्चिदपि ९२१५	क्षारं जलं वारिसुचः पिवन्ति ५१११७५
कच्चिद्विद्वानिद्वारम्बुर्बु (माघस्य) १३२१५	क्षारं वारि न चिन्तितं २४७११
क तिष्ठतन्ने पितरं नमे ४१३०	क्षारो वारिनिधिः कलङ्क ५५१२६५
क दोषोऽत्र मया लभ्य ४११२०	क्षितिपि किमपि चित्रं १४४१६
क तु कुलमक्लङ्कमायता ९६१६५	क्षिपसि शुक्रं वृषदंगक ३६९११७१
क पिशुनस्य गति प्रतिहन्यते ६२१२१९	क्षिपेद्वाक्चगरान्धोरान् (क्षेमेन्द्रस्य) १६०१६७
क प्रस्थितासु ब्रह्मोर् (अमरकस्य) ३१२११४	क्षिप्तो हस्तावलम्बं प्रस ८११०९
क यासि खलु चौरिकं (दीपकस्य) २४११४०	क्षिप्रमायमनालोच्य व्यया १५१११४४
क राजा हृद्यप्रमाथिनी २९५११२७	क्षीण क्षीणः समीपत्वं २१९१५
क वर्चं तद्वक्त्रभूषणं ९९१६६	क्षीण क्षीणोऽपि गशी ३१९१११
क वसति लघुजन्तु कि २०६१३२	क्षीणयावकरसोऽप्यतिपातै ३३०५४
क वान्मोर्वा जन्म क च. २२९१७९	क्षीणाशु शगलाच्छन. ३२११५६
कान्त्यं जगलम्भण (कालिदासस्य) . २९४१११३	क्षीवतासुपगताखनुवेलं (माघस्य) ३३०१३७
कापि गतं पतिरहां २४०१२३६	क्षीरक्षालितपाश्चजन्य ११९१२१
केदानीं दर्पितास्ते धनमद १९१४०	क्षीरसागरकल्लोललोल (आकाशपोलेः) २८६१२
केन्द्रोर्मण्डलमम्बुवि क च ९२१२	क्षीराच्वेर्लहरीषु फेनधव ३१६११०१
केतव्यारविन्दं क तद ३८८११३७	क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा ९२१२०
केतन्मार्तण्डविम्बं सरसि ३१७११२१	क्षीरोदन्वदप प्रमथ्य ११५१२४१
क्षणं सरलवीक्षणं श्यग २६८१३९	क्षीरोदीयन्ति सद्य सकल... .. १४३१७५
क्षणं ब्रान्तागारप्रसर (वैद्यभानुपण्डितस्य) ... १३७१२०	क्षुब्धामा शिशवः शवा इव ७०१६६
क्षणश्रयिणि सापाये भोगे (कुसुमदेवस्य) ... ४८१६३	क्षुब्धामार्भकसभ्रमोक्ति १०५११
क्षणराज्ञावश्रयदा वन १०७१७४	क्षुब्धामोऽपि जराकृशो (रतिसेनस्य) . २४११४०
क्षणदृष्टनष्टनडितो निज २२२११४	क्षुत्तृहाशाः कुट्टम्बिन्यो मथि ७९११४
क्षणमपि विरहः पुरा न (जयदेवस्य) ३०२१३५	क्षुद्राः सन्ति सहस्रघोऽपि २४११३७
क्षणमप्यनुगृह्णाति च १०७१४७	क्षुद्रा सन्ति सहस्रशः ख ५४२१५७
क्षणमथयुगविष्टः क्षान्दल (माघस्य) ३४२११७	क्षुद्राः संत्रासमेते विज (महानाटकस्य) ... ३७७१४९
क्षणं वालो भूत्वा क्षण ३८४१३८	क्षुद्रोद्भवस्य कद्वतां प्रक ६०११४९
क्षणं मूर्च्छामिति भ्रमति ३०३१६२	क्षुद्रोऽपि तनुते तात तेज ९१११८
क्षणान्प्रबोधमायानि लक्ष्यते ९९१२	क्षुब्धप्रत्यर्थिपृथ्वीपति १२७११६९
क्षणात्किं त्रायत इत्युद्रम. (कालिदासस्य) ... १५७१३७७	क्षोणी कं सहते करोति २१४१२०
क्षते प्रहरा निपतन्ममी १७९१८४४	क्षोणीकाम निजामगाह ११९१३६
क्षत्रिन्योरपि क्षत्रं पृष्टे (भगवतो व्यासस्य) १५६१३२१	क्षोणीकाम निजाम तावक ११९१३७
क्षन्तव्यो मन्दबुद्धीना १७२१५६६	क्षोणी यस्य हिरण्मयी मणि २२५१४
क्षत्रा क्षान्तिद्वय प्रसम (पाणिनेः) ३५७१५५	क्षोणीपर्यटनं श्रमाय वि ३९२१२२९
क्षमानुच्यं तसो नान्नि १७३१६००	क्षोणीपाल त्वदरिहरिणी १३७१२५
क्षमा वन्मगक्षाना शक्तानां ८७१३	क्षोणीशाश्रयिणा परोप १८७११०४९
क्षमा शत्रो व मित्रे च १७०१४९५	क्षोमं धत्ते यदतिग्रहलः २६८१४०
क्षमाश्रयं करे यम्य दुर्जनः ८७११	क्ष्वेदाभिः ककुभः पृषत्क १३६१११९
क्षम्यन्मपि स्वभाजं (भारवेः) १५७१३८९	क्ष्वेलातर्जितसिंहगर्जित १४७१४
क्षम्यं न क्षमया गृहो (भर्तृहरिः) ३९११२९९	खनित्रमपि मायावी रचय ५८१८४

खट्वा नितान्तलघुका ३८१४२	ख्यातिं गमयति सुजनः ३११५
खण्डितानेत्रकंजालि मञ्जु २८११	ख्यातिं यत्र गुणा न यान्ति ५५१२७२
खङ्गनिर्लूनमूर्धानो निपतन्तो १३३१११	गगनविपिनसिंहः काम ३१५१७४
खङ्गमूलं भवेद्राज्यमखी १६५१२८४	गङ्गां च धारयति मूर्ध्नि सदा ६८१३
खङ्गचारि भवतः किमुच्यते १२९१२	गङ्गातरंगकणशीकरशीत १०११८
खङ्गहस्तोऽरिमालोक्य हर्षा २१८१३४	गङ्गातीरे हिमगिरिशि ३८५१६५
खङ्गाः शोणितसंदिग्धा नृत्यन्तो १३३१७	गङ्गादीनां सकलसरिता २४६११५९
खङ्गा रुविरसंलिप्ताश्चण्डांश्च १३३१५	गङ्गा पाप शशी तापं ४७१६
खङ्गाङ्गक्ष्मीस्तथा राज्यं यशः (नकुलस्य) १४९१५८	गङ्गाम्भसि सुरत्राण तव १३११२९
खङ्गास्तिष्ठन्तु मत्तेभकुम्भ ३७६१४	गङ्गायत्यसितापगा फणि ११४१२२३
खङ्गेन शितधारेण भिन्नोऽपि १३३१२२	गङ्गावारिभिरुक्षिताः ९१२२
खङ्गेनामूलतो हत्वा दन्ति १३३११७	गङ्गासागरसगमे कृतशत १४३१६१
खद्योतास्तरला भवन्ति २५६१२४१	गङ्गीयत्यसितापगा फणि १४२१५४
खद्योतो द्योतते तावत् २१९१२	गङ्गेवाघविनाशिनी जनमनः ९१३४
खनन्नाखुविलं सिंह पापाण २४०१५	गङ्गोत्तुङ्गतरङ्गरिङ्गणलघू ३८७११०
खरं श्वानं गर्जं मत्तं रण्डा १६११९९	गच्छ गच्छसि चेतकान्त ३४५११
खरनखरविमुक्ता रक्त २६०१९४	गच्छति न तृप्तिमेतत् २८६१४
खर्वप्रन्थिविमुक्तसधि २०१६२	गच्छन्ति काजिवह्नौ २०६१४१
खलः सज्जनकार्पासधक्षणे ५७१६०	गच्छामीति मयोक्तया ३४४१२२
खलः सर्पपमात्राणि पर (व्यासस्य) ५६११	गच्छाम्यच्युत दर्शनेन २५११५४
खलः सत्क्रियमाणोऽपि ५६१२६	गजकटम्बकमेचकमुच्चकै (माघस्य) ३५६१३२
खलः सुजनपैशुन्ये सर्वतो ५८१८१	गजपतिद्वयसीरपि हैमन (माघस्य) ३६१११६
खलः करोति दुर्वृत्त नूनं ५७१५४	गजभुजंगमयोरपि बन्धनं ९६१६८
खलसख्यं प्राङ्मधुरं वयो ५०११३१	गजब्रजाक्रमणभरावन (माघस्य) १३२११४
खलानां कण्टकाना च ५६१६	गजस्य पङ्कमस्य त्रपा २४२१५५
खलाना धनुषां चापि ५६११२	गजाननाय महसे २३
खलास्तु कुशलाः साधुहित ५७१३६	गणयति गगने गणकः ४६११३८०१२४
खलेन धनमत्तेन नीचेन ५८१८५	गणयन्ति नापशब्दं न ३९११०
खलेषु सत्सु निर्याता वयः ५८१८८	गणिकागणकौ समान ४६१२
खलो न साधुता याति ५६१२९	गणेशः स्तौति मार्जारं १६६१३०९
खलोह्लापाः सोढाः कथमपि (भर्तृहरेः) ८०१४३	गणेश्वरकवेर्वचोविरच ३६१८
खल्वोटो दिवसेश्वरस्य(दिविरदेवादित्यस्य) ९८१११४	गण्डभित्तिषु पुरा सदसीषु (माघस्य) ३२९१३४
खशभाष्यं तु काव्येन काव्यं ६९१३०	गण्डस्थलील (आसीनगरप्राकारप्रशस्तेः) २१२१
खाटीच्छाशिपलेहपाप २०११९२	गण्डस्थले हि मदवारिज २४२१७२
खिद्यति कृणति वेद्यति ३३२१३	गण्डाभोगे विहरति मदौ १२०१४४
खिन्नं चापि सुभाषितेन ३०१२१	गण्डे पाण्डौ कलयति २८९१४३
खिन्नालसनयनान्तं खिन्ना ३३५१३	गण्डौ पाण्डिमसात्तनूस्त १११११८६
खिन्नोऽसि मुधु शैलं (सुवन्धोः) २३१११०	गतः कामकथोन्मादो ३८३११४
खेलखज्जननेत्रया परि २८७१३०	गत कालो यत्र द्विचरण... .. ३८५१५१
ख्यातः शक्रो भगाङ्को १८७११०५५	गत कालो यत्र प्रणयिनि... .. ३८५१५०
ख्यातस्त्वं फलवृष्टिपुष्टि १९०१५१	गतक्लेगायासा विमलमनसा २१२११०२
ख्याता नराधिपतयः कवि ३४१३८	गतं तत्तारुण्यं तरुणिहृदया ८०१४१
ख्याता वयं समधुपा ३१४१६८	गतं तद्गाम्भीर्यं तटमपि २३२१२५

गतप्राया रात्रि शशि (वाणभट्टस्य) ३२०१४२	गरीयस प्रचुरमुखस्य राणि (माघस्य) १३२१३
गतया पुर प्रतिगवाक्ष (माघस्य) ३०८१३१	गर्जति वारिदपटले वर्षति ३५५११२
गतवति दिननाथे पश्चिम ३०८१५६	गर्जन्मीमभुजङ्गभीषण ७८७
गतवत्यराजत जपाकुसुम (माघस्य) .. . ३०८१३६	गर्जन्मन्वु ददाति तच्च २२३१६८
गतश्रीर्गणकान्द्रेष्टि गतायु... .. १६११९३	गर्जन्हरि साम्भसि शैल (भट्टेः) २१७११
गतसारेऽत्र ससारे सुख ३८४१२०	गर्ज वा वर्ष वा मेघ मुञ्च... ३१२१४
गता केचित्प्रयोधाय स्वयं ३८०१११	गर्जसि मेघ न यच्छसि २२२१३२
गतागतकुतूहलं नयनयो ३६७१३४	गर्जितवधिरीकृतककुभा २२२१३१
गता गीता नाशं क्वचिदपि... .. १०३११४	गर्जितमाकर्ण्य मनाग २४०१२०
गतानुगतिको लोक १६९१४३५	गर्जित्वा मेघधीरं प्रथम २१७१५५
गता सा कि स्थानं पथि १९९१८२	गर्दभ पटहो दासी ग्राम... .. १७२१५६४
गतास्तातभ्रातृप्रमुख (श्रीराघवदेवानाम्) ... ३८४१४१	गर्भग्रन्थिषु वीरधा सु ३४९११०१
गतास्ते दिवसा यत्र २६०१८४	गर्भग्रन्थिलगुर्जरज्वरकर ११७१२७८
गते तस्मिन्भानौ त्रिभु (भल्लहस्य) २१९११२	गर्वं नोद्वहते न निन्दति ५५२१६८
गतेनापि न सवन्धो न (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३८९११५३	गर्वं मा कुरु शर्करे तव २५२११२७
गतेऽपि वयसि ग्राह्या विद्या (भगवतो व्यासस्य) १५९१६	गर्वायसे विकचकोरकमञ्जु २५०१७४
गते प्रेमावन्धे प्रणय (विज्जकायाः) ३००१७	गर्वावेशविशालरावणभुज १२५११३९
गते मुखच्छदपटसादृशी १३२११६	गल्लेका मूर्च्छा भवति ३०२१५८
गतेर्भङ्ग स्वरो हीनो गात्रे ७६१९	गलितानीन्द्रलक्षाणि (वासिष्ठात्) ३८९११४७
गते ओको न कर्तव्यो १६५१२७७	गले पाशस्त्रीब्रह्मरणयुगले २४३१७६
गते सुहृदि शत्रुता सतत ७०१५३	गवादीना पयोऽन्येषु सद्यो (देवेश्वरस्य) ... ४७१५
गते सहायै कलहस (भारवेः) ३५३१७४	गवाशानाना स शृणोति ९१२१३
गतोऽसि तीर जलधे २२७१४५	गवीशपत्रो नगजार्तिहारी... .. १४१५
गत्वा द्वारवर्ती नयामि ३८११४८	गाङ्गमन्वु सितमन्वु यामुनं २३१११२
गत्वा नूनं वैबुधे सद्य (माघस्य) १३५१९३	गाङ्गयामुनयोगेन तुल्यं १४१२
गदोदन्ता दन्ता पलितकलित ८०१४०	गाजीजल्लुदीन क्षितिप ११८१४
गन्तव्या राजसभा द्रष्टव्या १५७१३६४	गाढकान्तदशनक्षतव्यथा १०८१८५
गन्तुं प्रिये मदति नि श्वसितं ३४४११०	गाढं गुणवती विद्या न १६४१२०७
गन्तु सत्वरमोहसे यदि ३५४११२०	गाढं प्रौढाङ्गनाभि सुरत ३०९१७२
गन्तुर्विष्वदुदये हृदये (युक्तिसहस्रात्) ... ३४४१८	गाढालिङ्गनपूर्वमेकमनया (उड्डीयकवेः) . . ३३११७५
गन्धं सुवर्णं फलमिक्षु १७९१८५३	गाढालिङ्गनवामनीकृत (अमरुकस्य) ३३४१३९
गन्धमुद्धतरज कणवाही (भारवेः) . . . ३१४१४६	गाढालिङ्गनवामनीकृत (अमरुकस्य) ३३४१३३
गन्धर्वनगराकार संसार (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३८९११५२	गाढालिङ्गनवामनीकृत (अमरुकस्य) ३४३१२२
गन्धवाह गहनानि गाहसे २२४१६	गात्र कण्टकसकटं प्र २५३११६१
गन्धाट्या नवमल्लिका मधु ७९११८	गात्रं ते मलिन तथा श्रव (शार्ङ्गधरस्य) ... २३९१२१४
गन्धगट्या जगति विद्विता २३४१९१	गात्रं सकुचितं गतिर्विग १००११६
गनीरनाभिहृदपार्श्ववर्तिनि २८०१३५६	गानाब्धेस्तु पर पार नोपे ८८१२
गनीरनाभिहृदसनिवेशे (लक्ष्मीधरस्य) ... २८०१३५३	गान्धर्व गन्धसयुक्त १६५१२६६
गमनमन्त्रं श्रुत्वा दृष्टि २८७१४	गान्धारा गुप्तदारास्त्वयि १३११२१
गम्यतामुपगते नयनाना (भारवेः) ३०९१८	गाम्भीर्येण महोदयेन १२५११४७
गम्यते नदि नृगेन्द्रमन्दिरे २४११२३	गायति गीते शंसति वंशे ३०११११
गरुडमन्त्रमिन्दुविन्त्रं २९७११०	गायति हसति च नृत्यति... .. २१८१३०
गर्गय न रन्ध्रं नपदि २५२११३३	गायन्तीना गोपसीम २३११२३

गायन्तु किनरगणा सह (श्रीवाल्मीककवेः)	१२३।११९	गुणानामन्तरं प्रायस्त्वज्ञो (कुसुमदेवस्य)	...१७५।६७९
गाहन्तां महिषा निपान	१४७।१	गुणानामेव दौरात्म्याद्गुरि...	... २४६।१४०
गिरयो गुरवस्तेभ्योऽप्युर्वी	४९।१०५	गुणान्भूषयते रूपं शीलं१६५।२५९
गिरयोऽप्यनुन्नतियुजो मरु	१०७।७६	गुणापवादेन तदन्यरोप (भारवेः)	... ६२।२२३
गिरा देवी वीणागुणरणन . . .	३६।१५	गुणायन्ते दोषा सुजन ५३।२३६
गिरिगह्वरेषु गुरुगर्वगुम्फितो	२४२।६७	गुणालयोऽप्यसन्मन्त्री१५५।३०२
गिरिर्महान्गिरेरब्धिर्महा	७९।१३	गुणाश्रयं कीर्तियुतं च ३६५।६२
गिरौ मयूरा गगने... ..	१८०।८६६	गुणिगणगणनारम्भे ४१।२६
गीतं कोकिल ते मुदा रस	९८।१०५	गुणिन समीपवर्ती पूज्यो ५०।१४५
गीतशास्त्रविनोदेन कालो	१५९।२३	गुणिनं जनमालोक्य निज... ६५।२
गीतान्तरेषु श्रमवारि	३४६।३३	गुणिना गुणेषु सत्स्वपि ५९।१२१
गीत्वा किमपि व्याध (शाङ्गधरस्य)	१९२।३०	गुणिना निर्गुणाना च१६३।१६०
गीयन्ते यदि पन्नगीभि	१४३।६५	गुणिनामपि निजरूप (सुवन्धोः)	... ४९।११८
गीर्भिर्गुरुणा परुपाक्षरा . . .	१८०।८६०	गुणिनि गुणज्ञो रमते नागु ८५।३५
गीर्वाणा प्रतियन्ति नैव . . .	३८२।८	गुणिनोऽपि हि सीदन्ति ८५।२४
गुञ्जति मञ्जु मिलिन्दे . . .	२५०।८१	गुणी गुण वेत्ति न१८१।९२७
गुञ्जन्ति प्रतिकुञ्जमम्बुद	२९८।३९	गुणेन स्पृहणीय स्यान्न रूपे	... ८५।१८
गुण आकर्षणयोग्यो धनुष	८५।३२	गुणेषु क्रियता यत्न किमा ८५।१२
गुणग्रामाविस्रवादि नामा	४७।११	गुणेषु यत्न पुरुषेण कार्यो ८५।४१
गुणदोषावनिश्चित्य विधि	१७०।४८९	गुणेष्वेव हि कर्तव्यं प्रयत्नो	... ८५।१०
गुणदोषावशास्त्रज्ञ कथं विभ	५८।९१	गुणै पूजा भवेत्पुंसा नैक... ८५।२६
गुणदोषौ बुधो गृह्णन्निन्दु	४०।१०	गुणै सर्वज्ञकल्पोऽपि सीद (रविगुप्तस्य)	... ८५।११
गुणभेदविदग्रिमप्रसङ्गे . . .	१०८।९१	गुणैरुक्तुङ्गता याति नोचै ८५।१६
गुणमधिगतमपि धन	१७६।७३५	गुणैर्गौरवमायाति न मह ८५।१३
गुणं पृच्छस्व मा रूपं	१७४।६४५	गुणो गुणान्तरापेक्षी स्वरूप	... ८५।२५
गुणयुक्तोऽपि पूर्णोऽपि कुम्भः	८५।२०	गुणो दूषणता याति दूषणं ८५।१५
गुणयुक्तोऽप्यधो याति रिक्तः	८५।२३	गुणोऽपि दोषता याति वक्त्रीभूते	... ९५।२५
गुणराशिमहाक्षारनिर्भरा . . .	४८।७३	गुणोऽपि नूनं दोषाय दुषि	... ४८।५१
गुणवज्जनसपर्काद्याति . . .	८४।२	गुणो भूषयते रूपं शीलं१७४।६४६
गुणवतस्त्व हार न युज्यते	२५८।२५	गुम्फ पङ्कजकुम्बालद्युति ३३।४७
गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्य	९७।८२	गुरुणा स्तनभारेण मुख (शङ्खकस्य)	... २८३।३
गुणवद्भि सह सगममुचै . . .	६५।१२	गुरुतरकलनूपुरानुनादं (माघस्य)	... २८२।४२५
गुणवन्त क्लिश्यन्ते प्रायेण	८५।३४	गुरुतामुपयाति यन्मृत ७६।२६
गुणवानपि नोपयाति	१८२।९३४	गुरुत्रासादासादितभवद्दु ३४३।३
गुणवान्मुचिरस्थायी दैवे	८५।३०	गुरुपत्न्या निशाधीशो १६३।१७५
गुणा कुर्वन्ति दूतत्वं दूरेऽपि	८४।१	गुरुं प्रयोजनोद्देशादर्चय१७५।७१४
गुणा सर्वत्र पूज्यन्ते पितृ	८५।५	गुरुरभिर्द्विजातीना वर्णा १७६।७१५
गुणागारे गौरे यशसि	१४४।७	गुरुरपि लघूपनीतो न निम ९१।२२
गुणा गुणज्ञेषु गुणीभवन्ति	८५।४०	गुरुरेक कविरेक सदसि..	... १०५।६
गुणानर्चन्ति जन्तूना न	८५।२८	गुरुर्नायं भार क्वचिदपि२४६।१४४
गुणाना सा शक्तिर्विपद	६३।२५३	गुरुशुश्रूषया विद्या पुष्क१६५।१५७
गुणानामज्ञाता प्रचुरधन	८६।४५	गुरुषु मिलितेषु शिरसा २६०।६८
गुणानामज्ञानादनुभवतु	२५८।३३	गुरुसमीरसमीरितभूधरा १३४।५१

गुन्द्वन्ति ते वय्या नन्य (भारवेः) ८३११३	ग्रन्थिसुद्वयवितुं हृदयेषु (माघस्य) ३३११२४
गुरो सुतां मित्रमायां १७११५३०	ग्रसति क्रोऽपि विमोह २९११३५
गुरोर्ग्रीताखिलवैद्यविद्या ४५११	ग्रसमानमिवांजासि महासा (भारवेः) ८११४
गुरोरप्यवलिप्तस्य कार्यो १७४१६३४	ग्रामतरुणं तरुण्या नव ३६८१२०
गुरोर्गिरः पञ्च दिनान्यर्घ्याल्य ४४१२	ग्रामाणामुपशान्त्यसीमनि (रहणस्य) २४११४२
गृहसंयुतधाष्टयं च काले १६८१४०२	ग्रामेऽस्मिन्पथिकाय ३५८१९२
गृहाडिङ्गनगण्डभुम्बन ३०६१३१	ग्रामेऽस्मिन्प्रस्तरप्राये ३७०१६७
गृहानारोऽपि सेव्यः स्या... .. १५६१३४३	ग्रावाणो मणयो हरिर्जल २२६१२६
गृहमन्यनिखातेन घनेन रमते ७४१२७	ग्रासाद्वर्धमपि ग्रासमार्थं ७११६
गृहिणीसचिवः सखी मिथ (कालिदासस्य) ३७८११५	ग्रासाद्वृत्तसिक्थम्य किं २४२१५७
गृहीतं ताम्बूलं परिजन (विह्वणस्य) ३०२१५७	ग्रीवाद्धूर्तवावदु शोभि २७९१३०६
गृहीताः पाणिमिचारंवि १३३१६	ग्रीवामद्रामिरामं सुहृत्सु २१७१७
गृहे जानुवर केल्यां सुख ९३१२	ग्रीवास्तम्भमृतः परोन्नति (क्षेमेन्द्रस्य) ४२१६५
गृहन्तु सर्वे यदि वा यथेच्छं ३९११९	ग्रीष्माद्विलकरप्रतप्त २१८१२७
गृहे दुर्गनयन्धुमिर्गुहं गृहं... .. ५५१२७५	ग्रीष्मे ग्रीष्मतरः करैर्दिन २२४१८२
गृहद्वन्द्वमङ्गणादपि ३०३१६७	ग्रीष्मोष्मद्वोपशुष्यत्यसि (भट्टवाणस्य) ३५५१९९
गृहे गृहे सुभग भवतो १२४११२७	ग्लानिच्छेदि क्षुत्प्रबोधाय (माघस्य) १३६११०६
गैरिकमन गिलादिः प्राये २०५११३	घटनं विघटनमथवा कार्याणां ७३१२८
गोर्ध्णं गाहमानां पृथु ३५८१८०	घटमानकोककुचमामृशान्... .. ३४२१६
गोर्ध्णं गडाभरणं यद्यथं १९७१६५	घटं भिन्ध्यात्पटं छिन्ध्यात्... .. १६०१५०
गोगजवाहनभोजनमङ्ग्यो १९७१६३	घटितमिवाङ्गनपुञ्जं पूरित ३१०१६
गोत्रस्थानं न सुश्रान्ति सद्रा ४८१८८	घटीयन्त्रायते हारी २७९१३००
गोत्राचारविचारंपारगतया १२११६०	घटो जन्मस्थानं मृगपरि ५४१२५४
गोत्रे साक्षात्जनि भगवा ३२८१५९	घटानादो निस्त्रनो डिण्डि (माघस्य) १३५१५७
गोनासाय निशोजिनागद १२१३३	घण्टारवं रौद्रतरैर्निरन्तरं १३४१४८
गोपायन्तां विगृह्णन्ति २९११५५	घनवनमपि दृष्टं व्योम (हरिगणस्य) ३२३११
गोपालेन प्रजापिनोर्वित्त १५५१२९१	घनघनाघनकान्ति घनो २०३१४४
गोपालो नैव गोपाल १९११३	घनतरघनवृन्दच्छादिते ३५६१५०
गोमिः श्रौटिनवान्कृष्ण ६५१४	घनतरघनवृन्दच्छादिते ३५६१५१
गोमिर्विश्वं चैदं सतीभि ८७१३	घनतरतिमिरधुणोत्कर ३१३११
गोवर्धनोद्धरणदृष्टमनस्त २३११२८	घनस्तनसमसमीस दश (भट्टस्य) २४८१२३५
गोष्ठेषु तिष्ठति पतिवै ३६८१३१	घनसमयमहीशुत्पत्तन ३५६१४९
गौरसुरवचनिनावराहके २८११३८७	घनसमये गिधिसु स्यान्... .. २०९१४२
गौरवं प्राप्यते दानाच्च तु ७२१७	घनविलोक्य स्थगितार्कं १३४१३९
गौराष्ट्रा भुजलावप्य २७६१२३६	घनोद्यमे गाढतमेऽन्वकारे ३५६११८
गौराक्षणे भृशजहिनाय १९८१६९	घनोद्यमं चेद्वेदुपरि २८९१३५
गौराश्विनचक्षुर्लं परं ७८८८	घर्मानं न तथा सुर्यात्तल ५५१२६१
गौरा चम्पकलिका (शार्ङ्गधरस्य) २३३१८८	घासश्यास गृहाण लज (हस्तिपकस्य) २४४१९७
गौरा तनुवचनमायन ३८११४४	घ्रातं तालफलाशया १३८१३५
गौरान्तरगादृश्यद्वया २०२११८	घ्रात्वा श्रोणीमजाया वित्तन (भट्टवाणस्य) २१७११८
गौरापनेर्गरीयो गरले ४९१९५	घृणन्ते तूष्णमेतत्कुलधरणि १३११२४
गौरान् पत्या मुसगा २८०१३४९	घृणन्तुमसमा नारी तप्ता १६८१४०८
गौरां कामदुना मन्थ १७३१६०८	घृत न श्रूयते कर्णे १८८११४

घृतलवणतैलतण्डुलशाकेन्धनं ६९३९	चन्दनं शीतलं लोके चन्द्र ९०६
घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं ५३१२२९	चन्दन स्तनतटेऽधर ३४३७
चकितहरिणलोललोचन ३७३१४२	चन्दने विषधरान्सहामहे (भल्लटस्य) २५३१९५
चकोरनेत्रैणहृत्पलानां २७२१८६	चन्द्रं समाश्रयति नाम २२०१२९
चकोराणां चन्द्रं कुसुम ११०१५५	चन्द्रं क्षयी प्रकृतिवक्र ५२१९४
चक्रं सेव्यं नृपः सेव्यो १५२१९९	चन्द्रकान्तगलदम्बुनाधुना... .. ३३७७
चक्रधरोऽपि सुरत्वं सुरोऽपि ७९३२	चन्द्रं कलङ्करहितं शफर २७५१८९
चक्रः पप्रच्छ पान्थं कथय... .. ११९१२६	चन्द्रं चन्दनकर्दमेन ३०४१८२
चक्रब्रूहि विभो गदे जय... .. १६३८	चन्द्रं चन्द्रार्धचूड चतु ११९१२८
चक्राहो विरही हतोऽपि ३१०१०	चन्द्रपादजनितप्रवृत्ति ३१३३०
चक्रीकृतभुजलतिकं वक्री २८२१४२६	चन्द्रबिम्बरविविम्ब ३५५३
चक्री चक्रारपङ्क्तिं हरिरपि २८१९४	चन्द्रश्चण्डकरायते मृदु २८८१८
चक्री त्रिशूली न हरो न १९३३५	चन्द्रश्चन्दनमिन्दुरिन्दु १४२१५९
चक्रुरेव ललनोरुषु राजी. (माघस्य) ३३१२७	चन्द्रादित्योरुनेत्र. कमल १८१९३
चक्रे चण्डरुचा समं रण ३६२३२	चन्द्राद्भूप्यकमण्डलोः समु १४३६०
चक्रेण विश्वं युधि मत्स्य २८१३७८	चन्द्राधिकैतन्मुखचन्द्रि २७४१५६
चक्षु पूर्तं न्यसेत्पादं वस्त्र (मार्कण्डेयपुराणात्) १६२१४९	चन्द्राननार्धदेहाय ४१४
चक्षु प्रीत्या निषण्णे मनसि २९५१९२	चन्द्रायते शुक्लरुचापि ३५९१९६
चक्षुर्जाञ्चमपैतु मानिनि... .. ३२११५८	चन्द्रे शीतलयत्यलीक ३६२२०
चक्षुर्मेचक्रमम्बुजं विजयते २८५१५७	चन्द्रो जड कदलिकाण्ड २६५२२
चक्षुर्लक्ष्मणभीकणं कवलितः ३२५१२५	चन्द्रोदये चन्दनमङ्ग ३१२१११
चक्षुश्चण्डनखाग्रभेदवि २०५०	चन्द्रो द्वादश भास्कराः ३०६३५
चक्षुश्चन्द्रिकचन्द्रचारु ६७४	चन्द्रोऽनेन कलङ्कितो १२७१७४
चक्षुश्चेलाम्बुलानि प्रतिसर... .. ३६२१४२	चन्द्रोऽनेन कलङ्कितो २२६२१
चक्षुश्चर्तुरचौरा मलयगिरि ३४१३९	चपलतरतरगैर्दूरमुत्सा ३२२१११
चक्षुश्चक्रान्तशैलावस्था २७७१२७०	चपलहृदये कि स्वातन्त्र्या (अमरकस्य) ३२०३४
चक्षुश्चन्द्रादशनीलनीरज (शार्ङ्गधरस्य) १९९१८६	चरणकमलदासस्त्वेष २८२१४०९
चक्षुश्चन्द्रजन्ममितचण्डगदा (नारायणभट्टस्य) ३८३३	चरणकमल तदीयं लाक्षा... .. ३७३१५०
चक्षुश्चरीक चतुरोऽसि चन्द्रि २३३६७	चरणपतनप्रत्याख्याना ३३७७
चक्षुश्चरलं वसु नितान्तमुज (भारवेः) १५८१३९३	चरमगिरिकुरङ्गीशङ्ग ३११२२
चक्षुश्चटिति चर्मणिच्छमि २०१४८	चरमगिरिनिकुजमुष्ण ११८
चक्षुश्चण्डचाणूरदोर्दण्डमण्डली... .. २३१०५	चराचरजगत्स्फार १५६३३८
चक्षुश्चण्डीजङ्घाकाण्ड. शिरसा... .. ११८	चरेद्धीमानकटकौ युञ्जे ३८८१२३
चक्षुश्चण्डीशचूडाभरण चन्द्र २९६१९४४	चर्मखण्डं द्विधा भिन्नं १०२५
चक्षुश्चतुर सजतः पूर्वमुपाया... .. ३६४१९०	चलं वित्तं चलं चित्तं चले ३७३१५५
चक्षुश्चतुरङ्गवलो राजा जगती... .. ४६१९	चलं चेतः पुंसा सहज २१६
चक्षुश्चतुर्येऽदि स्नाता त्रिदिन ३६७३३	चलत्कर्णानिलोद्भूत २६९४
चक्षुश्चतुर्मुखो न च ब्रह्मा १९२१२४	चलत्कामिमनोमीनमादा १८८१११
चक्षुश्चतुर्ध्वपि समुद्रेषु संध्या (वाल्मीकिमुनेः) ३७९३	चलत्तरङ्गरत्नाया गङ्गा १६०३५
चक्षुश्चत्वार प्रथयन्तु विद्मम १६३२	चलत्येकेन पादेन तिष्ठ ३५५११
चक्षुश्चत्वारो धनदायादा १६३१९६४	चलद्ब्रह्मलाकादशनाक्षि २७४१९९१
चक्षुश्चत्वारो वयमृत्विजः स ३७७४४	चलद्ब्रह्मसिवाभोजस ८१२
	चलन्ति गिरय कामं युगान्त १४९४३
	चलद्भित्तं येषा न शतं ग (गुणाकरस्य) १४९४३

चलापाज्ञा दृष्टि स्पृहासि २९६१९६	चिन्तामोहविनिश्चलेन मन ३४४२३
चलेषु स्वामिचितेषु सुलभे १०११२	चिन्तां मुञ्च गृहाण पल्लव... .. २४५१९३४
चाञ्चल्यं चरणौ विहाय २६९१५९	चिन्तासक्तनिमग्नमग्नि १०५११४
चाञ्चल्यमुच्चैःश्रवसस्तुरंगा... .. ६५१२३	चिन्त्यते नय एवादाव १५६१३५५
चाटतस्करदुर्वृत्तैस्तया १५५१२९९	चिन्वञ्चोरचिक्रीर्पितानि ३१११३३
चाण्डाल. पक्षिणा काक. १६५१२८०	चिरं ध्याता रामा क्षण ३९१२१५
चाण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावे... .. ६८१६	चिरमपि कलितान्यपार (भारवेः) ३०२३७
चातक खानुमानेन जलं... .. २२११२	चिरमाविष्कृतप्रीतिभीतयः १११७
चातक धूमसमूहं दृष्ट्वा २३६१५५	चिररतिपरिखेदप्राप्तनिद्रा (माघस्य) ३३७३
चातकस्त्रिचतुरान्यथ कणा ५११९६०	चिरविरहिणो रस्युत्कण्ठ. (अमरुकस्य) ३३४३५
चातकस्य सख्यं चक्षुसपुटे... .. २२२१२५	चिरश्रान्तो दूरादहमुपगतो २५११२०
चातुर्यस्यैकचिद्वं कलममल... .. २७६१२०६	चिरादक्ष्णोर्जाड्यं शमयति... .. ११९१२९
चादय इति यत्र स्याद्दु २०९१४३	चिराद्यत्कौतुकाविष्टं कल्प... .. १०५१२
चान्द्रां लेखा दशति १८५१००६	चिराय सत्सगमशुद्धमानसो ५११९८५
चापाचार्यस्त्रिपुरविजयी ३७७३४	चिरेण मित्रं सधीयाञ्चि १७२१५८२
चामर श्रीकर दिव्यं राज्य... .. १५०११०७	चीत्कारैर्नाशयन्त स्वपति १४९१४७
चारुता परदारार्थं धनं ५८१९५	चीराणि कि पथि न सन्ति ७८१९५
चारुता वपुरभूपयदासा (माघस्य) ३३०३६	चुम्बनेषु परिवर्तिताधरं (कालिदासस्य) ३३२१६
चारुनूपुरझणत्कृतं रते (शाङ्गधरस्य) ३३३१८	चुम्बन्तो गण्डभित्तीरल ३६३१९
चिकुरप्रकरा जयन्ति ते २७०१९	चुलुकयसि चन्द्रदीधिति २९६१९६३
चिता प्रज्वलितां दृष्ट्वा ४५१३	चुल्लीसीमनि गोरसार्द्र ३६३११५
चित्तनिर्वृतिनिधायि ३३०१६३	चूडापीडकपालसकुल ९१२१
चित्तभूचित्तभूयत्तभूपाल ३९१२१३	चूडापीडाभिराम स्फुर १३०१९८
चित्तायत्तं धातुवदं श १७८१८१५	चूडारजमपानिर्धियदि ३०४१९७
चित्ते निवेश्य परिकल्पित... .. २६५१२१	चूडारजै स्फुरद्भिर्विपधर... .. ३१२१४०
चित्ते भ्रान्तिर्जायते मद्य १०४१६	चूडाशीतकरस्तनंधय ९१२२५
चित्रं कनकलतायां पल्लव ३७९१७	चूतश्रेणीपरिमलमुपश्च ३४११२७
चित्रं कनकलताया शरदि... .. ३७९१११	चूताङ्कुरास्वादकपायकण्ठ ३४६१२९
चित्रं चित्रं वत वत महत् २५३११५८	चूताना चिरनिर्गतापि ३४८१९४
चित्रं तपति राजेन्द्र १३९११	चेतः कर्पन्ति सप्तच्छद (श्रुतधरस्य)... .. ३६०१४७
चित्रं न तद्यद्यमम्बुधि २३०१७	चेतः प्रसादजननं विबुधो ४२१५१
चित्रं नर्तनमम्बरै गिख १९११७०	चेतोभुवश्चापवति प्रसङ्गे २६२११०
चित्र महानेप बतावतारः... .. ३७९११२	चेतोहरा युवतयः स्वजनो (श्रीविक्रमादित्यस्य) ३८९१७४
चित्राभिरस्योपरि मालि (माघस्य) १२८१३	चेत्पौरादपि शङ्कसे हिम ३६९१५०
चित्राय त्वयि चिन्तिते ३०४१९२	चेलाश्चलेन चलहार ३६११५३
चित्रास्वातीगता वर्षाः १७२१२८५	चोलं नीलनिचोलकर्षण ३७५१९३
चित्रास्वादकथैश्चैरना १५५१३०३	चोलाङ्गनाकुचनिचोल ३४०१११
चित्रोत्कीर्णादपि विप (हरिहरस्य) ३०२१५०	चोली चोली न तु कलयते... .. १३०१९
चिन्तनीया हि विपदा (भगवतो व्यासस्य) . १५९११७	च्युता दन्ता. सिता केशा ७९१६
चिन्तागम्भीरकृपादनघ ११७१२७९	च्युतामिन्दोलेंखा रति (चन्द्रकस्य) ५१४८
चिन्ताचक्रिणि हन्त चक्रिणि ८६१९७	च्युतोऽप्युदच्छति पुनः प्रशा ४८१७६
चिन्ता जरा मनुष्याणामन १६११८२	छत्रवारी न राजासौ जटा १९२११२
चिन्ताभिः स्तिमितं मनः... .. ३००१२८	छत्रं सैन्यरजोभरेण १२२१९१

छत्रं कार्यमुपक्षिपन्ति पुरु १४५५	जनो दुर्लक्ष्योऽयं कुलम ३७२१२६
छादितः कथमपि त्रपया (माघस्य) ३२९१२२	जन्तोर्निरुपभोगस्य १७५५६८७
छायां प्रकुर्वन्ति नमन्ति २२९१७	जन्म क्षीरनिधौ तथैव २२९१४६
छायाफलानि मुकुलानि २३१५	जन्म क्षीरमहार्णवे सहभुवः २२९१३८
छायाभिः प्रथमं ततस्तु २४८१२५	जन्मनि क्लेशवहूले किं.तु... .. १७०१४६३
छायामन्यस्य कुर्वन्ति २४७१४	जन्म ब्रह्मकुलेऽप्रजो घन... .. ९८११९९
छायावन्तो गतव्यालाः ४७१७	जन्मस्थानं न खलु विमलं (विद्यापतेः) . . २५९१६१
छाया वियोगिघ्ननितेव ३५१११७	जन्मान्तरीणरमणस्य १११५
छाया संश्रयते तलं विट ३५२१५१	जन्माभूदुदधौ विधौ सहजता २४८१३७
छायासुतमृगः शक्रुन्त (वीजकस्य) २४७१९९	जन्मिनोऽस्य स्थितिं विद्वा (भारवेः) १६७३७३
छित्वा पाशमपास्य कूट (सुक्तापीडस्य) ९८११०६	जन्मेन्दोरमले कुले व्यय (नारायणभट्टस्य) ... ३७७३६
छिद्रान्वेषणतत्परः प्रिय ३७३१३३	जन्मैव मास्तु यदि वा ३६८१३०
छिन्नः सुनिधितैः शत्रै २५५१२०२	जन्मैव व्यर्थतां नीतं ३९११२०५
छिन्नेऽपि शस्त्रभिन्नेऽप्या ३७६११६	जम्बीरं वा कमलमुकुलं २७८१२९२
छिन्नोऽपि रोहति तरु ४९१९३	जम्बीरश्रियमतिलक्ष्य २७८१२८९
छेत्ति ब्रह्मक्षिरो यदि (धोईकवेः) २५७१६	जम्बुद्वीपगृहप्रकाशनकरी १२८११८६
छेदक्षन्दनचूतचम्पक १८५११०१६	जम्बूफलानि पक्वानि १८८१२२
जगति जयिनस्ते ते भावा २९२१६९	जम्भारातीभङ्गुम्मोद्धव (मयूरस्य) २८१११
जयति नैशमश्रीतकरः (माघस्य) ३६०१३१	जम्भारिरेव जायति २५७११०
जगति विदितमेतत्काष्ठ... .. २६०१८३	जयति जटाकिञ्जल्कं ४१२२
जगत्प्रसूतिर्जगदेकपावनी (भारवेः) ३६०१२४	जयति परिमुषितलक्ष्मा ९११३५
जगत्सिद्धक्षप्रलय ४१३२	जयति प्रियापदान्ते ४११८
जगदिव बहुलातपा ३०८१४७	जयति मनसिजं सुखैक २६२१९
जगद्बधूमूर्धसु रूपदर्पा २८२१४१४	जयति ललाटकटाक्षः १०११३८
जगन्नेत्रानन्दं वदनम २७५११९६	जयति स नाभिर्जगतां १५१६
जगौ विवाहावसरे वन ३४६११९	जयति स भगवान्कृष्णः १५१४
जग्ध्वा मापमयानपूप ३८११५४	जयत्युपेन्द्रः स चकार १५११७
जघान वाणैर्दशभिर्दशा ३२७१४२	जयन्ति जगतां मातुः स्तन १७१११
जह्वाकाण्डोरनालो नख १३१५०	जयन्ति जितमत्सराः पर... .. १५४१२५५
जह्ने तदीये संतापं य (शकवृद्धेः) २८२१३९९	जयन्ति ते पञ्चमनादमित्र ३४१३०
जटा नेयं वेणीकृतकच २९८१४४	जयन्ति ते सुकृतिनो रस (भर्तृहरेः) ३३११
जटाभामिर्भाभिः करघृत (भर्तृसारस्वतस्य)... ३१५१८१	जयश्रियः कृपाणीयं वेणी... .. ११९१३२
जठरज्वलनज्वलताप्यप २४०११८	जग्नश्रीविन्त्यस्त्रैर्महित २४११३८
जडास्तपोभिः शमयन्ति ३९२१२३८	जये च लभते लक्ष्मीं मृते १५३१२२०
जडे प्रभवति प्रायो दुःखं (कुसुमदेवस्य) ... १७५१६७३	जये धरित्र्या. पुरमेव २६३१२४
जडेषु जातप्रतिभाभिमानाः ४११३१	जरठ इव मरालो जर्जरप्रै ३३७१६
जनकः सानुविशेषा जातिः २४९१४५	जरा मरणदौर्गत्यव्याधय ७३११४
जनं जनपदा नित्यमर्च १५११४११	जरा रूपं हरति हि वै १८२१९३३
जननी जन्मभूमिश्च जाह्नवी १६३११७०	जरीजृम्भत्प्रौढद्युमणिकर ३६२१२७
जनयन्त्यर्जने दु खं ताप ६७१८	जर्जरतृणाप्रमदहन्तर्षप (जयवर्धनस्य) ... २४०१३३४
जनस्थाने भ्रान्तं कनकमृग ७७१३३	जलदः समुद्रसेवामाचरति २२११९९
जनिः सरोऽह्लादतिपङ्कमो... .. २५६१२२०	जलदपङ्क्तिरनर्तयदुन्मदं (माघस्य) ३५६१३७
जनिता चोपनेता च यश्च... .. १७११५४२	जलधर जलभरनिकरै (चन्द्रकवेः) २२१११५

जलधर निर्लज्जस्त्वं यन्मां	३१२७	जानीमहेऽस्या- खलु	२८६५
जलनिधौ जननं धवलं	२८८७७	जानीमो वदनं सरोरुह	२८५७४
जलविन्दुनिपातेन क्रमशः	१६२१५३	जानीमो वयमासनस्य	२८५७५
जलभ्रमोत्पत्तिहृतो गुणौ	२५७१७	जानीयात्संगरे श्रुत्यान्	१६११९८
जलमग्निर्विषं शत्र्वं सुत	१६९१४५७	जानुभ्यामुपविश्य पार्ष्णि	२७०३३
जलविलुलितवस्त्रव्यक्त	३५४११५	जानुस्थापितदर्पणं परि	२७०३६
जलसेकेन वर्धन्ते तरवो	८३१२५	जाने कोपपराञ्छुखी (निद्रादरिद्रस्य)	२९३१८९
जलाद्रां शष्पाणा विस	३५१२३	जानेऽतिरागादिदमेव	२७४१५१
जले तैलं खले गुह्यं मा	१६२११३८	जाने युष्मत्प्रयाणे क्षिति	१३१२३
जल्पन्ति सार्धमन्येन पश्य (भगवतो व्यासस्य)	३६४५	जाने रात्रिषु तन्मध्ये	२८०३४५
जवो हि सप्ते परम (पाण्डवनकुलस्य)	१८११८९७	जाने स्वप्रविधौ प्रमाद्य	२९५११९९
जहाति सहसासनं झटिति	७५५७	जामाता जठरं जाया जात	१६३१६९
जहीहि कोपं दयितोऽशु (भारवेः)	३२२१९	जामाता पुरुषोत्तमो	९८१९०२
जहीहि गुरुगर्जितं विजहि	२४३१७९	जायन्ते नव सौ तथामि च	२०१९४
जाप्रतः कमलाक्ष्मीं य (विहणस्य)	२८२१४०४	जालान्तप्रेषितदृष्टिरन्या (कालिदासस्य)	१३२१३५
जात्र्यं धियो हरति सिद्धति	९१२९	जाल्मो गुरुः सुदृष्टो	२४६१७४१
जात्र्यं हीमति गण्यते व्रतरुचौ (भर्तृहरेः)	६३२६३	जाह्ववी मूर्ध्नि पादे वा	१४११
जातः क्रमैः स एकः पृथु (भर्तृहरेः)	१०२१११	जिघ्रसात्पानमिन्दुकान्ति	२८४५५
जातः केलिकलावतीकुच	२४९१६०	जितरोषरया महाधियः (माघस्य)	५०१५६
जातः सूर्यकुले पिता दश	९८१९०१	जितेन्दुपद्मलावण्यं कः	२७४१६०
जातः स्तन्यं न जप्राह	२४०११०	जितेन्द्रियतया सम्यगिव	१०७१६१
जातमात्रं न यः शत्रुं व्याधि	१५३१९९६	जितेन्द्रियत्वं विनयस्य (भारवेः)	१८०१८६९
जातश्च नाम न विनङ्कयति चे	७६३५	जिते लक्ष्मीर्भृते स्वर्गः	१५६३५१
जातस्ते निशि जागरो	३७२११८	जिह्वो लोकं कथयति पुरा	६३२५८
जाता- पक्षपलाण्डुपाण्डु (मुरारेः)	३३९१५५	जिह्वादूषितसत्पान- पिण्डार्थी	५८१७९
जाता- प्रासादपल्लीकनक	३१२१२१	जिह्वायादृष्टेदनं नास्ति	३८०११
जाता नोत्कलिका स्तनौ	३२६३३२	जिह्वे लोचन नासिके	३८७१००
जाता लता हि शैले जातु	३७९१९	जिह्वालौल्यप्रसक्ताना जल	१७१५२०
जाता शिखाण्डिनी प्राग्यथा	३७२७	जिह्वैकैव सतामुमे फण	८७४
जाता शुद्धकुले जघान	१९३३३९	जीयादम्बुधितनयाधर	१५१३३
जातिमात्रेण किं कथिह्य	१६९१४४३	जीयासुः शकुलाकृते	१८१७
जातिर्यातु रसातलं गुण (भर्तृहरेः)	६७१५	जीर्णमन्नं प्रशंसीयात्	१६८१४१०
जातित्वस्य न मानसे न	२३९१२३०	जीर्णा तरि- सरिदियं	२५८१४१
जाते जगति वाल्मीकौ	३६१९९	जीर्णोऽप्युत्कटकालकूट	७७८
जातेति कन्या महती हि	९४११	जीर्णोऽपि क्रमहीनोऽपि (पुष्पाकरस्य)	२४०१६
जातोऽहं जनको ममैव (कृष्णसिभ्रस्य)	३८७१९०६	जीवञ्जीवयति हि यो ज्ञातिजनं	७३२५
जात्यन्धाय च दुर्मुखाय	३७११९	जीवति जीवति नाथे (शार्ङ्गधरस्य)	३६६१९५
जात्युत्कृष्टस्य हि मणेनोचितं	८५१२२	जीवनग्रहणे नम्रा गृहीत्वा (क्षेमेन्द्रस्य)	५७५५१
जानन्ति पदावो गन्धात्	१५९१२४	जीवन्तोऽपि श्रुता- पञ्च	१६२१९२३
जानन्ति हि गुणान्वक्तुं	१६२१९२२	जीवन्यर्थक्षये नीचा याच्यो	६९३९१
जानन्तिपि जनो देवात्	१६७३३५	जीवन्नेव श्रुतोऽसौ यस्य (दामोदरगुप्तस्य)	३७६१९४
जानामि नागेन्द्र तव प्रयावं	९०११२	जीवन्नपि न तत्कर्तुं शक्नोति	५८१११०
जानीमह्यव गौरी चेतसि	३००३०	जीवात्कृष्टिं स चक्रे मृध	१३७१९२४

जीवामीति वियोगिनी (लोठितकस्य) ३०११७	ततः परामर्शनिवृद्धमन्यो ३८१२
जीवित इव कण्ठगते ४१२९	ततश्चाभिज्ञाय स्फुरदरुण (दुर्बहकस्य)... .. ३७४१५४
जीवितं तदपि जीवित १७८१८१०	ततोऽरुणपरिस्पन्दमन्दी (भगवद्दाल्मीकमुनेः) ३३७११
जीवेति प्रब्रुवन्प्रोक्तः १५४२६१	तत्काक त्वयि युक्ता. २३९१२०८
जीवेन तुलितं प्रेम सखि... .. २८८१२	तत्कालारभटीविजृम्भण ६१७३
जृम्भाजर्जरडिम्बडम्बर १४६१४	तर्कि कामपि कामिनी ३७४१७५
जृम्भा निष्ठीवनं कौर्य १५६१३२९	तर्कि काव्यमनल्पपीतमधु ३३१४
जृम्भारम्भप्रविततदलो ३३९१४४	तर्कि स्मरसि न भुक्तं २३५११२६
जृम्भाविस्तृतवक्रपङ्कज १८११०	तत्कुचौ चरतः किञ्चिन्नूनं... .. २७७२६१
जेतुं यद्विपुरं हरेण हरिणा २१२५	तत्कृतं यत्र केनापि न १२७१७७८
ज्ञातं ज्ञातिजनैः प्रमृष्ट ३७९१५४	तत्तद्दिगजैत्रयत्रोद्धुरतुरग १३११२०
ज्ञाता मैत्री सहजमधुरा ३६९१४०	तत्तद्ददत्यं पि यथावसरं ३७३१४७
ज्ञातिभिर्वण्यते नैव चोरे... .. ३११५	तत्तस्याः कमनीयकान्ति २६९१५३
ज्ञानविद्याविहीनस्य विद्या... .. ४१११२	तत्तादृक्त्तृणपूलकोप १४७१८
ज्ञानान्धिरक्षिचरण. कण ४४१४	तत्तेजस्तरणेर्निदाघसमये २५३११४९
ज्याकृष्टिन्नद्धखटकामुख १२११९	तत्त्वं किमपि काव्याना ३३११६
ज्याघातः कार्मुकस्य श्रयति ११९१२७	तत्र मित्र न वस्तव्यं यत्र... .. १७४१६३१
ज्यायासमपि शीलेन १६७१३३९	तत्पादनखरत्नानां मद २८२१४२०
ज्योतिःशास्त्रमहोदधौ ४६१६	तथा न पूर्वं कृतभूषणा (भारवेः) ३५३१८४
ज्योतिस्तमोहरमलोचन ३११०	तथा पौरस्त्यायां दिशि ३१५१८२
ज्योत्स्नाचयः पयःपूर ३१३१७	तथारिभिर्न व्यथते शिनि... .. ६२१२२२
ज्योत्स्नाभस्मच्छुरणध ३१०१६	तथ्यं पथ्यं सहेतु प्रिय ८९११७
ज्योत्स्ना मौक्तिकदाम ३०४१९४	तदङ्गमपि नाम तत्सहज २९३१८८
ज्योत्स्नी श्यामलिमान २९४१९९	तदपकृतं विधिनाथिषु ४९१११६
ज्योत्स्नेव नयनानन्दः सुरेव २६३११४	तदवितथमवादीर्यन्मम (माघस्य) ३२४१२
ज्वलति चलितेन्धनो १७६१७४८	तदाखण्डलाशां महीमण्ड... .. २६४१४०
ज्वलतु गगने रात्रौ रात्रा... .. २९७१२४	त्रदा तदङ्गस्य विभर्ति. २८३१२९
ज्वलितं न हिरण्यरेतसं चय (भारवेः)... .. ८३१३२	तदात्वप्रोन्मीलन्प्रदिम २६८१३२
ज्ञगिति जगतीमागच्छ १२३११२५	तदात्वज्ञाताना दरदलित ३५११२२
ज्ञञ्जानिलोऽपि सुरतान्त... .. ३४०११३	तदा मुग्धं वक्रं किसलय... .. २९३१७६
ज्ञणज्ज्ञणितकङ्कणकणित १३६१११३	तदा रम्याण्यरम्याणि (भारवेः) १६६१३७१
टिङ्घाणञ्दूयसञ्चुङ्गसि ४४११	तदीयजघनाभोगगरिमा २८११३८४
ढक्कामाहस्य मदं वितन्वते... .. ३६७१२४	तदीयत्रिवलीमार्गसोपाना... .. २७९१३३०
त एव पदविन्यासास्ता ३११६	तदेवाजिह्वाक्षं मुखमवि (संकुलस्य) ३२५११५
त एवामी वाणास्तदपि ९७१९३	तदेवास्य परं मित्रं यत्र ९२१९
तक्षकस्य विषं दन्ते मक्षि... .. ५७१३८	तदोजसस्तद्यशसः स्थिता... .. १४४१४
तदमुपगतं पद्मे पद्मे निवे... .. ३५९१११९	तद्गृहं यत्र वसति... .. १७२१५७४
तदस्थैः ख्यापिताश्वेतो १७५१६९६	तद्विव्यमव्ययं धाम ३१३
तटिति चिराय विचारय २२९११	तद्रोदोऽन्तरसततान्ध ३०९१६५
तडिन्मालालोलं प्रतिदिवस ३८५१४७	तद्व. प्रमार्ष्टु विपदः प्र १२११४
तडिल्लेखा नेयं विलसति २८६११६	तद्वच्चा सदसि ब्रवीतु ८९११५
ततः कुमुदनाथेन कामिनी (व्यासस्य)... .. ३१३११	तद्वक्रं नेत्रपदं प्रकटित २८२१४२१
ततः कोकवधूवन्धुर्वन्धूक (शार्ङ्गधरस्य) ३४२११	तद्वक्रं यदि मुद्रिता शशि... .. २८४१५१

तद्वक्त्राभिसुखं मुखं विन (अमरकस्य) ३२३।१२	तया गाढं मुक्तो भ्रुवि २९३।७५
तद्विच्छेदकृशस्य कण्ठ २९५।१४२	तरङ्गय दृशोऽङ्गने पततु (राजशेखरस्य) ... ३२०।३८
तद्वियोगसमुत्थेन तच्चिन्ता २९०।७	तरत्तरलतृष्णेन किमिवास्ति ३९१।२०६
तनुता तनुता नीता तेन २१५।३	तरुकुलसुपमापहरां जन २२५।२
तनुत्यजां वर्मभृतां विकोशैः (कालिदासस्य) ... १३३।३१	तरुणतरणितेजःपुञ्जसंतप्त (शाङ्गधरस्य) ... ३५२।३९
तनुत्राणं तनुत्राणं शब्दं १३३।१	तरुणतमालाम्बोमलमली ३१८।१६१
तनुरुहाणि पुरोविजित ३६०।३३	तरुणा दिवाकरमयूख ३३७।९
तनुलम्बा इव ककुभः ३१०।४	तरुणिमनि कलयति कला २८३।१७
तनुस्पर्शादस्या दरमुकुल २६६।३८	तरुणिमनि कृतावलोचना २६३।३२
तनोतु ते यस्य फणी २०४।९	तरुण्यालिङ्गित कण्ठे (धर्मदासस्य) १९२।८
तन्त्रावापविदा योगैर्म (माघस्य) १५३।१९०	तरुमूलयुगेन सुन्दरी किमु २८१।३९१
तन्द्रातुन्दिलशोणलोचन ३३६।३०	तरुमूलादिषु निहितं ४९।८८
तन्नास्ति कारयति यत्र (शशिवर्धनस्य) ... ३३५।१२	तरौ तीरोद्भूते क्वचिदपि २३२।२४
तन्निन्दम्बस्य निन्दन्ति वृद्धि २८१।३७१	तर्के कर्कशावकवाक्यगहने ३५।६१
तन्मूलं शुरुतायास्तत्सौख्यं ७८।१३	तर्केषु कर्कशतरा स्युर ३४।३७
तन्वङ्ग्याः स्तनयुग्मेन मुखं २७७।२४८	तर्तुं पर्वतसंनिभेन कपिना १९०।६६
तन्वङ्ग्या शुरुसंनिधौ नयन २८९।५०	तल्पीकृताहिरगणित १७।४
तन्वन्ती तिमिरद्युतिं १२१।६१	तल्पे प्रभुरिव शुरुशिव ३६६।२३
तन्वि त्वद्ददस्य विभ्रम ३२८।७८	तल्पोपान्तमुपेयुषि प्रियतमे ३७४।६६
तन्वी चारुपयोधरा १९३।१४	तं वन्दे पद्मसद्मानमुप (राजशेखरस्य) ... १७।१
तन्वीमुज्जितभूषणा कल १३८।३०	तव करकमलस्था स्फा ३।११
तन्वी चारत्रिपथगापुलिने २८४।३८	तव कुचलयाक्षि वक्षसि ३२७।३१
तन्वी इयामा शिखरि २८४।४९	तव कुसुमशरत्वं शीत २९५।१३६
तन्वी सा यदि गायति २९४।९६	तव तन्वि तरुणपुण्यादम्बर ३३३।५
तपति तनुगात्रि मदनस्त्वा ३०५।५	तव नित्यमुत्सवपरंपरा १०९।१३४
तपनस्तपति स्र मन्द्रमन्दं ३६३।६	तव निर्बर्णयद्वर्णं स्वर्ण १०७।५१
तपस्विनोऽत्यन्तमहासुखा २११।८३	तव विरहमसहमाना सा ३०१।१२
तपस्वी का रातोऽवस्था ११।६	तव विरहे भलयमरुद् ३०१।२५
तपापाये गोदापरतट १८९।४६	तव विरहे विशुवदना ३०१।५
तप्तं कैर्न तपोभिः फलितं २३।१२४	तव विरहे हरिणाक्षी ३०१।२३
तप्ता गामिव संस्पृशन्ति १२९।११	तव सा कथासु परिषट् (माघस्य) ३०१।२८
तप्ता मही विरहिणामिव ३५१।१६	तवाग्रतो वीर महीमहेन्द्र १०८।१०९
तप्ते महाविरहवद्विशिखा (छमच्छमिकारत्नस्य) २९१।३७	तवाङ्गणे सुन्दर वीर १२१।६२
तमङ्गदे मन्दरकूटकोटि १२८।४	तवाननं सुन्दरि फुल्ल ३२७।३९
तमसि वराकथौरो हाहा (क्षेमेन्द्रस्य) ... ३८०।२८	तवारिजारीनयनाम्बुपूरं १३९।५
तमःस्तोमः पूर्वं तदनु (देवबोधेः) २८४।४३	तवाहंवादिनं क्लीबं निर्हे १५६।३४६
तमःस्तोमं शृशं सोममण्ड २६९।६	तवाहवे साहसकर्मशर्मणः १०८।९५
तमःस्तोमं सोमं गिलति ३३५।१५	तवेदं पश्यन्त्याः प्रसरद् ३२४।४
तमांसि ध्वंसन्ते परिणमति ५४।२४७	तवैतद्वाचि माधुर्यं जाने (श्रीभोजदेवस्य) ... २३५।११६
तमाख्यपत्रं राजेन्द्र भ्रजमा १०४।१	तवैव प्रावीर्यं जलद २२३।५५
तमृषिं मनुष्यलोकप्रवेश ३७।४९	तवैष विद्वमच्छायो २७३।१३७
तमोगणविनाशिनी ३।१२	तवोपकण्ठस्थिततारहार २७८।२८२
तमोभिः पीयन्ते गतवयसि ३३८।३८	तस्करस्य कुतो धर्मो १६८।३९१

तस्करेभ्यो नियुक्तेभ्यः १५३१२०७	तापोऽम्भ.प्रसृतिपचः ३०४८३
तस्मात्सभ्यः सभां गत्वा (व्यासमुनेः) ... १५२१५१	तामनङ्गजयमङ्गलश्रियं २८६७
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नामापि ३६४१२५	तामिन्दुसुन्दरमुखीं सुचिर २९१४७
तस्मान्महीपतीनामसंभवे ३८०३१	ताम्बूलं मुखरोगनाशि १५०१०४
तस्मिन्गतार्द्रभावे वीत ६११९७	ताम्बूलरागोऽधरलोखपो ३२७३६
तस्मिन्पञ्चशरे स्मरे भग २९४१९८	ताम्बूलाक्तं दशनमसङ्क ३६८३९
तस्मिन्पुत्रे क्षणेनैव त्वरितो (व्यासस्य) ... ३७९११	ताम्बूलेन विना राजञ्जडी १०७४९
तस्यां सुतनुप्रस्यां चेतो २९११२४	तारतारतरैरेतैरुत्तरोत्तर २१५१२
तस्याः कचभरव्याजात्तव २६९१८	तारल्यं मुखमेलने न च ३७४६२
तस्याः किं मुखपङ्कजं २९५१११७	ताराक्षतान्प्रविकिरन्कल ३१४१७०
तस्याः पद्मपलाशाक्ष्या (वाल्मीकिः) २८१३८२	तारागणाश्चन्द्रमसं भजन्ते २२०१८
तस्याः पाटलपाणिजाङ्घित ३४३१७७	ताराधिनाथमभिलिख्य १२८६
तस्याः पादनखश्रेणिः (विह्वणस्य) २८२१४१९	तारानायकशेखराय ७८१
तस्याः प्रविष्टा नतनाभि २८०३४८	तारापते कुमुदिनीमनुकूल २९६१४५
तस्याः शलाकाजननिर्मि (कालिदासस्य) ... २७११५७	ताराविष्णुरणविवदखग २०७४४
तस्याः श्रवणमार्गेण चलिते २७११६७	तारुण्यं तक्षणीजने विक्रम १८६१०३४
तस्याः सान्द्रविलेपनस्तन ३२६१२६	तालं प्रभु स्यादनुकर्तुमेता २७७२७६
तस्या महाविरहवहिशिखा ३०२१४०	तालीतरोरनुपकारि फलं २५२१३५
तस्या मुखस्यातिमनोहरस्य (श्रीहर्षस्य) ... २७५१७७९	तालीदलं काञ्चनकर्णपादौ (विह्वणस्य) ... २७३१२५
तस्यास्तुङ्गस्तनच्छाया २७७१२६३	तावकाः कति न सन्ति १०८१८७
तस्यैवाभ्युदयो भूयाद्वा २१९१३	तावच्चकोरचरणायुधचक्र २३६१३५
तां हेमचम्पककचिं शृम २९२१५२	तावज्जन्मातिदुःखाय ततो १०१८
तां जानीथाः परिमित ३७५१८३	तावत्कर्णाध्वयाता जन ११९३४
ताटङ्कमस्यास्तरलेक्षणाया २७३१३२	तावत्कविविहंगानां ध्वनि (त्रिलोचनस्य) ... ३७३५
ताडिता अपि दण्डेन शङ्खै ३६४१२८	तावत्कुलस्त्रीमर्यादा याव ३६६१८
ताडितोऽपि दुरुक्तोऽपि १५०१८९	तावत्कोकिल विरसान्या २३५१२७
तातः क्षीरनिधिः स्वसा २२९१८०	तावत्सप्तसमुद्रमुद्रित ७१९६
तात त्वं निजकर्मणैव गमितः ३७७१४०	तावत्सन्ति सहाया यावज्जन्तु ६९३७
तातं तत्ताततातं कथय ८१९८	तावत्सर्वगुणालयः पट्टमतिः ७७४१
तातार्यमन्त्रिसुतसोदर १५८१४०७	तावत्स्यात्सर्वकृत्येषु १७११५३४
तातेन कथितं पुत्र लेखं १९५१३९	तावत्स्यात्सुप्रसन्नास्यस्त्वाव ३६४३३
तादृक्सप्तसमुद्रमुद्रित ७१८०	तावदाश्रीयते लक्ष्म्या ताव (भारवेः) ८३११
तादृग्दण्डविवर्तनर्तित १३८१४०	तावदेव कृतिनां हृदि २६३३३
तादृग्दीर्घविरिधिवासर (नैषधकर्तुः श्रीहर्षस्य) १३९११८	तावदेव विदुषां विवेकिनी २६३३१
तादृशी जायते बुद्धिर्व्यव ९५१२१	तावद्गर्जन्ति मण्डकाः कूप २४६१९६१
तानि तानि कमलानि २२९१४	तावद्गर्जन्ति वीर्यात्परनि (गुणाकरस्य) ... १४९१४९
तानि प्राञ्चि दिनानि यत्र २७५१२०४	तावद्गुणा गुरुत्वं च याव ७९१२६
तानि स्पर्शसुखानि ते च २४४१९७	तावद्गुणादि भेतव्यं याव १७०१५००
तानीन्द्रियाण्यविकलानि ६७११६	तावद्विद्यानवद्या गुणगण ९३१४
तापं छुम्पसि सर्वतो २२४१७१	तावन्महतां महती यावत्कि ७६१२५
तापनैरिव तेजोभिर्दग्ध ३०७१२	तावन्महत्त्वं पाण्डित्यं १७३१५९४
तापापहे सुहृदये रुचिरे (श्रुतधरस्य) ६५१२७	तावन्मौनेन नीयन्ते को २३५११२१
तापो नापगतस्त्वया न च (लक्ष्मणसेनस्य) ... २४३१८४	तास्तु वाचः सभायोग्या या ८८११

तिग्मरुचिरप्रतापो विधु १०७।७२	तृणं ब्रह्मविदः स्वर्गस्तृणं १७४।६३३
तिमिरेऽपि दूरदृश्या कठिना ३६८।१८	तृणादपि लघुस्तूलस्तूलादपि ७६।५
तिरोहितान्तानि नितान्त (भारवेः) ३५३।९०	तृणानि ज्ञोन्मूलयति १८१।९०७
तिर्यक्कण्ठविलोममौलि २६।१७०	तृणानि भूमिरुदकं १६९।४४४
तिर्यक्त्वं भञ्जनु प्रतारयतु ६६।३५	तृणैरावेध्यते रज्जुस्तया १५०।८४
तिष्ठता तपसि पुण्यमासज (भारवेः) ८७।१	तृप्तियोगः परेषापि महिम्ना (माघस्य) १५३।१८३
निष्कर्षुनाथ सद्भासे त्वा १८८।५	तृप्त्यर्थं भोजनं येषां १७३।५९८
तीक्ष्णं रविस्तपति नीच (भासस्य) ३६०।३९	तृप्त्या नद्यः कमलसरसी २२३।५८
तीक्ष्णघारेण खड्गेन वरं ७६।१५	तृपा धरायाः शमयत्यशेषां २२६।१२
तीक्ष्णाग्रहेतिहतिभिः सत १४९।५६	तृपातैः सारङ्गैः प्रतिजल ५४।२४४
तीक्ष्णाद्द्विजते मृदां परि ६६।३२	तृपा शुष्यत्यास्ये पिबति ३८८।१३१
तीक्ष्णा नारुतुदा बुद्धिः कर्म (माघस्य) ८९।२	तृष्णा खनिरगाधेयं दुष्पूरा ७९।२३
तीरस्थलीवर्हिभिरुत्कला (कालिदासस्य) ३५३।६५	तृष्णां चेह परित्यज्य क्रो ७९।३
तीरातीरमुपैति राति ३१०।११	तृष्णां छिन्धि भज क्षमां जहि ५५।२७३
तीर्थानामवलोकनं परि १०२।६	तृष्णापहारी विमलो द्वि १०६।२२
तीर्थे तपसि लीनानामिन्द्रि- (क्षेमेन्द्रस्य) १६०।७१	तृष्णालोलविलोचने कल २६१।१०१
तीर्थो निदाघसमयो बहु २४७।८	तृष्णा हि चेतपरित्यक्ता क्रो द्रिद्रः ७९।१८
तीर्थोऽयं नितरा निदाघ २४८।३०	तृष्णे कृष्णेऽपि ते शक्तिर्दृष्टा ७९।२
तीर्थोष्णदुर्विपहवीर्यमृतः ८२।१९	तृष्णे त्वमपि तृष्णान्वा त्रिषु (व्यासमुनेः) ७९।७
तुहत्त्वमितरा नाद्रौ - नेदं (माघस्य) ८३।१५	तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं वैर्यं ७९।१
तुहन्नन्नाण्डसिंहामन १४४।८९	तृष्णे देवि नमस्तुभ्यं या त्वं ७९।८
तुहात्मनां तुहत्तदा ५१।१६४	ते कौपीनधनास्त एव ११२।१९४
तुहामोगे स्तनगिरियुगे २७९।३२१	ते क्षत्रिया कुण्डलिनो (व्यासस्य) ३७६।२१
तुच्छान्तराध्यासमसंनिकृ १०८।१०७	तेजः क्षमा वा नैकान्तं (माघस्य) १५२।१८५
तुभ्यं दासेरदासीयं बदरी २४५।१२६	तेजस्विनि क्षमोपेते नाति (व्यासमुनेः) ८२।९
तुरगशतसहस्रं गोगजानां ७२।२६	तेजस्विमध्ये तेजस्वी दवीया (माघस्य) ८२।६
तुरङ्गसादिनं शस्त्रहत १३३।२०	तेजासि यस्य प्रथमं २३१।९
तुरङ्गां तुरगाष्टं प्राप्ते १३३।१९	तेजोहीने महीपाळे स्वे परे (माघस्य) ८२।१०
तुलाधारो घाता बहति ११०।१६२	ते तीक्ष्णदुर्जनतिकारशरैः ३८४।३५
तुलामास्र्य रविणा १०५।११	ते ते चातकप्रोतका २२४।७०
तुल्यं परोपतापित्वं क्रुद्ध ४८।६६	ते दृष्टिमात्रपतिता अपि ६२।२३४
तुल्यं भूयति जन्म तुल्य ९८।११२	ते धन्याः पुण्यभाजस्ते तैस्तीर्णः ७८।९
तुल्यरूपमसितोत्पलमङ्गोः (भारवेः) ३३०।५३	ते धन्यास्ते महात्मान ३३।९
तुल्यवर्णच्छदः कृष्णः (वाल्मीकिः) २३८।२०५	तेऽनन्तवाद्ययमहाणव ३४।३९
तुन्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं १५२।१५६	तेनाधीतं श्रुतं तेन तेन ७९।११
तुन्येऽपराधे स्वर्मानुर्भातु (माघस्य) ८२।४	ते भूमीपतयो जयन्ति ३५।५५
तुपारखवलः स्फूर्जन्महा २०४।२	ते मीमांसाशास्त्रलोक ४५।१
तुप्यन्ति भोजनविप्रा १६५।२७२	ते मूर्खतरा लोके येषां धनमस्ति ७५।४५
तुप्यन्तु मे छिद्रमवाप्य ३००।३	ते धन्यास्ते कृतिनः श्लाघ्या ५०।१३६
तृणैरवन्धपरिणद्धमुजा १३२।१८	ते साधवो भुवनमण्डलमौलि ५२।२१३
तृणैव मधुमासेऽस्मिन्मह २०३।३५	तै सर्वेऽमीमवदभिसृता ३१५।९०
तृणं चाहं वरं मन्ये नरा ७८।४	तीर्थं निर्मथितं घृताय ४३।६९
तृणमुखमपि न सद्य २४४।१००	तीर्थानामधिपतिराकरो २२६।१५

तोयैरल्पैरपि करुणया २५९।४७	त्वं चेतकल्पतरुर्वयं सुम १२६।१५२
त्यक्तं जन्मवनं तृणाङ्कुर (मुक्तापीडस्य) ... २४५।११८	त्वं चेतसचरसे वृषेण २५७।५
त्यक्तप्राणं संयुगे हस्तिनी (माघस्य) १३५।९१	त्वं चेन्नीचजनानुराग ८४।४१
त्यक्तो विन्ध्यगिरिः पिता २८३।९३	त्वं जामदग्न्य जननीवध २५७।७
त्यक्त्वापि निजप्राणान् ५९।११७	त्वत्कीर्तिः शशिनः समीप १४३।६९
त्यक्त्वा युवा स्वयुवतिं सु... .. ६७।१४	त्वत्कीर्तिमौक्तिकफलानि १४०।१९
त्यज किञ्चुक पुष्पिताभि २५३।१६८	त्वत्कीर्तिराजहंस्या वैरि १४०।७
त्यज चक्रवाकि शोकं २३७।१७९	त्वत्कीर्तिर्धनिका धनं १२६।१५४
त्यजत मानमलं यतविग्रहै (कालिदासस्य) ... ३४७।५७	त्वत्खड्गखण्डितसपन्न ११९।२४
त्यजति च गुणान्सुदूरं ६०।१५०	त्वत्खड्गाघातजातव्यथ १४०।२८
त्यजति भयमकृतपापं (रविगुप्तस्य) १७६।७२८	त्वत्तेजःप्रतिभाभयाद् १४२।५८
त्यज निजगुणाभिमानं २२८।६९	त्वत्पत्रमुक्ताविशिखैर १३६।१०९
त्यजन्ति मित्राणि धनैर्विहीनं ६७।१०	त्वत्प्रतापतपनातपतप्त १३९।६
त्यजसि यदपि लक्ष्मीं कीर्तिं १४१।२४	त्वत्प्रतापानर्घहेमसंपुटे १३९।४
त्यजेत्क्षुधातो महिला १७९।८३८	त्वत्प्रत्यार्थिवसुंधरेशतरुणीः १३८।३६
त्यजेत्स्वामिनमत्युग्रम १६४।२०२	त्वत्प्रारब्धप्रचण्डप्रधन ११७।२८०
त्यजेदेकं कुलस्यार्थं ग्राम १६०।३२	त्वदङ्गमार्दवे दृष्टे कस्य ३२६।८
त्याग एको गुणः श्लाघ्यः ७१।४	त्वदरिचृपतिकेलीसौध १३७।१३
त्यागभोगविहीनेन धनेन ७४।५	त्वदरिचृपतिमाशावाससं १३७।१२
त्यागो गुणो वित्तवता वित्तं ७३।१८	त्वदीयमुखपङ्कजं यदि ३०५।१३
त्याज्यं न धैर्यं विधुरेऽपि... .. १७९।८४१	त्वद्वाणेषु यमो जयेषु ११३।२१८
त्रयोऽग्रयन्त्रयो वेदात्रयो (राजशेखरस्य) ... ३६।२०	त्वद्वाहोद्भूतधूल्यः करि ११९।२२
त्रय्यन्तसिद्धाञ्जननिर्मलाक्षै ३८४।२४	त्वद्यशोजलधौ भोज १२१।८१
त्रातः काकोदरो येन २२।९६	त्वद्रूपामृतपानदुर्ललि ३०६।२९
त्रातुं लोकानिव परिणतः १११।१७६	त्वद्भ्रूकसान्मयमयमम्बुज ३२७।५६
त्रिजगदङ्गनलङ्घनजाद्विकै... .. २४०।१८	त्वद्दत्तुलस्थूलसुवर्णकान्ति ३२७।४१
त्रिनयनचूडारत्नं भिन्नं ३१३।१११	त्वद्वाजिराजिनिर्धूतधूली १३०।३
त्रिनयनजटावल्लीपुष्पं निशा (फल्गुहस्तिन्याः) ३१५।८४	त्वद्विरहमसहमाना निन्दति १९७।५२
त्रिलोकेशः शार्ङ्ग शबरशर ९७।८९	त्वद्विरहे विस्तारितरजनौ ३०१।१४
त्रिविक्रमोऽभूदपि वामनो... .. १८०।८७५	त्वद्वैरिणो वीर पलायित १३७।७
त्रिविधा पुरुषा राजन् १५२।१५५	त्वद्वैरिभवनलिखितां १२३।११८
त्रैलोक्यत्राणशौण्डः सरसिज (मुरारेः)... .. ३८३।१२२	त्वं तावद्दुहवल्गुभो ३२३।३
त्रैलोक्यभूषणमणिर्गुणि ३४।४०	त्वं दूति निरगाः कुञ्ज न तु ३०६।४
त्रैलोक्याभयलप्रकेन ११५।२५४	त्व दूरमपि गच्छन्ती हृदयं ३०५।११
त्रैलोक्ये नोपमैतस्याः सखे १९४।२०	त्वं द्वित्राणि पदानि ११८।८
त्रोटीपुटं करट कुक्षलया २३९।२११	त्वं नो गोत्रपतिस्तवे १९१।६७
त्वं राजा वयमप्युपासित ८४।४२	त्वमद्य सिन्धो जगदेक २२६।१३
त्वं विनिर्जितमनोभव ३०२।३४	त्वमिव पथिक प्रियो मे ३७०।७०
त्वं सामान्यतरुभ्रमेण २५२।१३१	त्वमुचितं नयनार्चिपि २९५।१३४
त्वङ्गांसरुधिरक्लायुमेदो ३८८।१२२	त्वमेव चातकाधार इति २२१।५
त्वचा समुत्तार्य दलानि २७२।८५	त्वं पीयूष दिवोऽपि भूषण २७४।१५४
त्वच्चित्ते भोज निर्व्याजं १२१।७४	त्वं भो. शंभोर्निवससि २२०।३४
त्वच्चिन्तापरिकल्पितं ३०३।७१	त्वं मुग्धाक्षि विनैव कञ्चु ३३४।४९

त्वया मम समेतस्य कल्पा	३०५१३	दधत्यधरचुम्बनं नयनपङ्कजं	३६२१४४
त्वया वीर गुणाकृष्टा	१०५१४	दधानः प्रेमाणं तरुषु सम	२५०१७३
त्वयि दृष्ट एव तस्या निर्वाति	३०११२२	दधि मधुरं मधु मधुरं	१७७१७६६
त्वयि दृष्टे कुरङ्गाक्ष्याः	३०११२	दधौ हरिः कं झुचि	२०९१५२
त्वयि निवेद्धरतेः प्रिय	३१९११८	दन्तप्रभा पुष्पचिता फाणि	२८३१७
त्वयि प्रचलति प्रभो तुरग	१३०१८	दन्तस्य निर्घर्षणकेन	१७९१८३७
त्वयि लोचनगोचरं गते	१२०१४२	दन्ताग्रनिर्भिन्नहिमा (श्रीगोविन्दराजदेवानाम्)	२११८
त्वयि वर्षति पर्जन्ये सर्वे	२२११३	दन्ताञ्चलेन धरणीतल	२११९
त्वयि संगरसंप्राप्ते धनुषा	१०६१४०	दन्तानामधरमयावकं पदानि	३५४१११२
त्वयि सति शिवदातर्यस्मद्	७३१३७	दन्तालिदाडिमीबीजभक्षणो	२७३१११५
त्वय्यर्धासनभाजि किंकरगणै	३७७१४१	दन्ता विश्लथदन्ताः केशाः	७९२१९
त्वय्यागतो किमिति वेपत	१३०१७	दन्ताः सप्त चलं विषाण	२४६११४६
त्वां चित्तेन चिरं वहन्नय (जयदेवस्य)	३२२११९	दन्तिदन्तसमानं हि निःसृतं	४७१३२
त्वामञ्जनीयति कलामु	३०२१४४	दन्तीन्द्रदानाम्बुधिवारि	१३४१४४
त्वामप्राप्य मयि स्वयंवर	२६१७७७	दन्तैः अस्थितमप्रतस्तदनु	३९२१२२६
त्वामयमावेन्द्राञ्जलि दास	३१९१९	दन्तैरुच्चलितं धिया तरलितं	८०१५२
त्वामालिख्य प्रणयकुपिता (कालिदासस्य)	३०५१५४	दन्तैर्हीनः शिलाभक्षी	१९२११६
त्वामुदर साधु मन्ये शकै	७९१३०	दन्तैः कोरकितास्मि तै	१७१८
त्वा पातु नीलनलिनी	२३११२६	दम्पत्योर्निधि जल्पतोरुह	३४३१९९
दध्नसंकटवक्रकन्दर (हनूमतः)	२०१५१	दम्भोलिस्फूर्जदम्भोधर	२१८१२१
दक्षः श्रियमधिगच्छति (रविगुप्तस्य)	१७७१७७४	दयितावाहुपाशस्य कुतोऽय (भासस्य)	२७६१२२४
दक्षिणाशाप्रवृत्तस्य असारित	७६१३	दरफुल्लकमलकाननसौरभ	३४०१४
दग्धं खाण्डवमर्जुनेन	७०१६७	दरललितहरिद्राग्रन्थिगौरै	२८८१२३
दग्धा सा वकुलावली क्वलिता	२३४११०३	दरविगलितमल्लीवह्नित्रय	३४०११६
दग्धो विधिर्विधत्ते न सर्वं	२६५१८	दरिद्रता धीरतया विरा	१८११९१३
दत्तमात्तवदनं दयितेन (माघस्य)	३२९१२६	दरिद्रमुदरं दृष्ट्वा चक्रे	२८०१३३२
दत्तमिष्टतमया मधुपत्यु (माघस्य)	३२९१९	दरिद्रस्य परा मूर्तिस्तृष्णा	७६१११
दत्तं मया पदमिदं नव	२८०१३५८	दरिद्रान्धर कौन्तेय मा प्रय	७२१८
दत्ते जनोऽसौ खलु विद्य	३४६११८	दर्प कविभुजंगानां गता	३७१३६
दत्तोऽस्याः प्रणयस्तवैव	३०४१९६	दर्पणार्पितमालोक्य माया	२३११०२
दत्त्वा कटाक्षमेणाक्षी जग्राह	२९०११०	दर्पणेषु परिभोगदर्शिनी (कालिदासस्य)	३४३१८
दत्त्वा दिशि दिशि दृष्टिं (क्षेमैन्द्रस्य)	३८०१२३	दर्पान्धगन्धगजकुम्भ	१२९१६
दत्त्वा धर्यभुजंगमूर्ध्नि न्वरणा	३७५१७८	दर्पोदिकः कुसुमधनुषो	३१५१८९
ददतमन्तारिताहिमवीधितिं (माघस्य)	३६०१२९	दर्शनं नाधमद्वारा राज्ञः	१५६१३३१
ददतो युध्यमानस्य पठतः	१६११११२	दर्शनपथमुपयाता यद	२९११२६
ददाति प्रतिगृह्णाति शुद्ध	१६६१३०६	दर्शनाद्गसते चित्तं स्पर्शना	३६४१९
ददशोऽपि भास्कररुचा (माघस्य)	३११११९	दर्शने स्पर्शने वापि श्रवणे	९२१११
ददौ रसात्पङ्कजरेणुगन्धि	३४६१३२	दर्शयन्ति शरन्नयः पुलि (वाल्मीकेः)	३५९१४
ददात्साधुर्यदि निजपदे	१८४१९९९	दर्शिततापोच्छ्रायैस्तेजो	८२११६
दधति ऊहरभाजामत्र	१४६१३	दर्शितानि कलत्राणि गृहे (व्यासमुनेः)	१६०१५३
दधति तावदनी विषय	३८४१३७	दलति हृदयं गाढोद्वेगं	२९२१६८
दधति न जनास्तमैराश्याददृष्ट	७०१६१	दलदमलकोमलोत्पल	३२७१३०
दधति स्फुटं रतिपतेरिषवः (माघस्य)	३०११३०	दलद्विततितृतां तले तरुणा	३१७१२४

दलितकुचनखाङ्कमङ्ग	३२७।४५	दानोपभोगरहिता दिवसा...	७४।६
दलितकोमलपाटलकुञ्जले (माघस्य)	३५१।११	दानोपभोगवन्धा या सुन्दरि (वररुचेः)	७२।११
दलितमौक्तिकचूर्णविपा (माघस्य)	३५६।४१	दामोदरकराघात (वाणस्य)	१८८।१०
दवदहनजटालज्वाल	२२३।५०	दामोदरमुद्राहितभुवन	२३।११
दवदहनादुत्पन्नो धूमो	२३।१३	दामोदराय पुण्यात्मन्पुरुष	२०२।८
दगकूपसमा वापी दश	१५१।११४	दायादत्वं मनसिजघनु	२८४।४७
दशकैरवान्धवान्दधा	२८२।४११	दायादा स्पृहयन्ति तस्कर	६८।२०
दश्रतामरसकेसरखजो	३०९।२	दारा परिभवकारा बन्धु	३८८।१२६
दष्टे जगद्गुपि कालभुजं	३१८।१५५	दारिद्र्यक्षितिपः स मे निजपति	७१।८६
दहनजा न पृथुर्दवधु (नैपधकर्तुः)	२९७।१५	दारिद्र्यदायादगणाधमेन	१०८।१११
दह्यमानाः सुतीव्रेण नीचाः	५६।२५	दारिद्र्य भोस्त्वं परमं विवेकि	६९।४१
दह्यमानेऽपि हृदये मृगा (शकवृद्धेः)	२८८।१	दारिद्र्यशीलोऽपि नरस्तमाखुं	१०४।२
दाक्षिण्यं स्वजने दया पर	१८६।१०३९	दारिद्र्य शोचामि भवन्तमेव	६९।४२
दाक्षिण्यं नाम विम्बोष्ठि	३१९।४	दारिद्र्यस्य परा मूर्तिस्तृष्णा	७९।१७
दाक्षिण्यं मलयानिलस्य	२९८।३३	दारिद्र्यात्पुरुषस्य बान्धव	७१।७३
दातव्यमिति यद्दानं दीयते	७२।९	दारिद्र्याच्चिन्त्यमेति हीपरि	७०।७१
दातव्यं भोक्तव्यं सति विभवे	७२।१७	दारिद्र्यानलसतापः शान्त (भट्टप्रद्युम्नस्य)	७६।१०
दाता क्षमी गुणग्राही	१५४।२४४	दारिद्र्यानमरणाद्वा मरणं	६९।३६
दाता दानस्थान्तरा	१७८।८१७	दारिद्र्येण समीरितापि बहु	७१।८०
दाता न दापयति दापयिता	५२।१९८	दारिद्र्योपहतो यथा धन	११३।२२१
दाता नीचोऽपि सेव्यः स्यात्	७३।१२	दारिद्र्ये किञ्चित्स्वजनेषु	१७९।८३९
दाता बलिः प्रार्थयिता च	९६।४८	दासे कृतागसि भवेदुचिता	३२७।४८
दातुः परोपकृतिनिर्भर	७८।१४	दासेरकस्य दासीयं वदरी	२५२।१३६
दातुं रुन्नतवित्तस्य गुण	१६३।१९५	दासेरको रसत्येप युक्तं	२४५।१२५
दातृत्वं प्रियवक्त्रं धीर	१६४।२१३	दास्येऽहं परिरम्भणानि	६।६५
दातृहाः सरस रसन्तु	२३६।१४३	दिक्कालात्मसमैव यस्य	७।७७
दानं ददत्यपि जलैः सहसा (माघस्य)	२४३।७४	दिक्कालाद्यनवच्छिन्ना	१।२
दानं दारिद्र्यस्य विभोश्च	१७८।८२२	दिक्चक्रं तृणभस्मना	२३।१८
दानं न दत्तं न तपश्च तप्तं नारा	६९।४८	दिवशीतमोहतिजगज्जन	२१९।१०
दानपात्रमधमर्णमिहिक	७२।२३	दिग्गन्ते खेल्न्ती सरस	६३।२४९
दानं प्रियवाक्प्रसहितं ज्ञान	१७७।७७०	दिग्गन्ते श्रूयन्ते मदमलिन	२४१।३२
दानं भोगं च विना धनसत्ता	७५।४२	दिग्गम्भरनितम्बिन्या	४।७
दानं भोगो नाशस्त्रिस्तो गतयो	७२।१५	दिगीशवृन्दांशविभूतिरी	१०९।१२२
दानं वित्तादत्तं वाच	१७४।६६२	दिग्वालाकरकन्दुकः स्मर	३१६।९८
दानं सत्त्वाश्रितं कुर्याच्च (क्षेमेन्द्रस्य)	१६०।६५	दिग्गन्तस्तित्तिमिरचूर्णविशे	३१८।१५६
दानाय लक्ष्मी सुकृताय (श्रीदेवगणदेवानाम्)	५१।१७९				दिग्वासस गतम्रीडं जटिलं	९३।६
दानार्थिनो मधुकरा यदि	२४२।७०	दिङ्नागा. प्रतिपेदिरे प्रय	२४२।५४
दाने कल्परतर्कये सुर	१११।१८०	दिङ्नारीणा स्पृशत्यर्को	१३०।२
दाने तपसि शौर्ये च यस्य (व्यासस्य)	९४।९	दिङ्गण्डलं परिमलं. सुरमी	२५१।१०८
दानेन तुल्यो विधिरस्ति	१७९।८४२	दिङ्गण्डलीमुकुटमण्डन	३३८।१४
दानेन भूतानि वशीभवन्ति	७२।२५	दिङ्मूढं तं सुरारिं किल	१८।१५
दानेन भोगी भवति	१७३।६०१	दिदक्षमाणं क्षणमायताक्ष्या	३४५।१
दानेन श्लाघ्यता यान्ति पशु	७२।१४	दिनकरकराष्ट्रं विभ्रद्यु	३२८।६७

दिनमवसितं विश्रान्ता. स २३०८	दु.साङ्गारकतीव्रः संसारोऽग्रं ९२३
दिनमेकं शशी पूर्णः क्षीण ३८४२१	दुःखेन लिख्यते भिन्नं लिख्यं (व्यासमुनेः) ... १६०१५४
दिनयामिन्यौ सायंप्रातः ८०१३४	दुःप्रापमम्यु पवनः पुरुषो २४५११२७
दिनान्ते स्नान्तीना कनक २७२१०९	दुःप्रेक्ष्यमुर्चैर्गगनं निदाघे ३५१८
दिवमप्युपयातानामाक ३४२५	दु सहसंतापभयात्सप्रति ३५२३५
दिवस भृशोष्णरुचि (माघस्य) ३१४५९	दुकूलं दोर्मूलात्प्रणयिनि ३३४३४
दिवसरजनीकूलच्छेदैः ३९३२५३	दुग्धं च यत्तदनु यत्कथितं ततो ८०३९
दिवसे घटिकास्त्रिशत् ३६७७	दुग्धाम्भोधावगाधे १४४८६
दिवसोऽनुमित्रमगम (माघस्य) ३१०५	दुन्दुभिस्तु सुतरामचेतन ६७१३
दिवानिशां वारिणि कण्ठ २७७२७३	दुरधिगमः परभागो १७७७७८
दिवा पश्यति नोल्लको १६५२६१	दुरधीता विषं विद्या १६९४२३
दिवारजन्यो रविसोम २७५१८३	दुराराध्या. श्रियो राज्ञा १५४२७०
दिव्यं चूतरस पीत्वा गर्व २४६१५८	दुराराध्या हि राजान. १५४२६८
दिव्यं वारि कथं यतः ७९०	दुरारोहं पद राज्ञा सर्व १५४२६९
दिव्यचक्षुहरजात सदा(धैर्यमित्रस्य) २९०१२	दुरासदवनज्यायान्गम्य ८३११२
दिशा हाराकाराः शमित ३५७५८	दुरासदानरीजुग्रान्धृते १६७३६६
दिशि दिशि गिरिग्राचाण २२७४०	दुराशेष दरिद्रस्य तृष्णैव ३६११२
दिशि दिशि परिहासगूढ ३००४४	दुरितसमूहबलाहक २१९
दिशि दिशि मृगयन्ते बल्यु ३३८१९९	दुर्गदेशप्रविष्टोऽपि शूरो १५७३५८
दिश्यात्स शीतकिरणा ५३९	दुर्गाणि राज्ञा कार्याणि सजला १४९६८
दिश्यात्सुखं नरहरिर्भुव २०४६	दुर्गा नदी शिथिलबन्ध २५८४०
दिश्याद् 'शङ्कुलाकृति' (हनूमतः) १८८	दुर्जन. कृतशिक्षोऽपि ५६२४
दिश्यान्महासुरशिर सर १२१२१	दुर्जन परिहर्तव्यो विद्यया ५६१५
दीना दीनमुखैस्तथैव (भर्तृहरेः) १०११२	दुर्जन. परिहर्तव्यं प्रत्यक्षो (चाणक्यस्य) ... ५७७०
दीनाना कल्पवृक्ष सुगुण ५५२७६	दुर्जन. प्रियवादी च नैत ५७४९
दीनानामिह परिहाय २२२३६	दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि ५८१११४
दीनोन्नतचलपक्षतया २३६१५३	दुर्जनः सुजनो न स्याद्दु ५७३५
दीपदशा कुलयुवती वै ३६६१२१	दुर्जनगम्या नार्यं प्रायेणा... .. १७७७७७२
दीपनिर्वाणगन्धं च १६९४४८	दुर्जनजनससर्गात्सज्जन ९११०
दीपयन्तोदसीरन्मेष १३९३	दुर्जनदूषितमनसां पुंसा ५९११२४
दीपयन्नथ नभः किरणौघैः (भारवेः) ३१४४०	दुर्जनं प्रथमं वन्दे सज्जनं ५७३४
दीपा स्थितं वस्तु विभावयन्ति . . . ५११८१	दुर्जनवचनाङ्गारैर्दग्धोऽपि ४९१९०
दीपितस्मरसुरस्युपपीडं (माघस्य) ३३१७	दुर्जनवदनविनिर्गतवचन ४९१२०
दीपो भक्षयते ध्वान्तं १६५२४२	दुर्जनसहवासादपि शीलो... .. ५०१२९
दीप्तध्वेगयोगाद्बदन १३१४८	दुर्जनस्य विशिष्टत्वं परोप ५६२७
दीप्यन्ता ये दीप्त्यै घटिता ८२१७	दुर्जनहुताशतप्तं काव्य (श्रीवराहमिहिरस्य) ... ३९१११
दीर्घशृङ्गमनङ्गाहं रण्डा १७४६५६	दुर्जनेन समं सख्यं प्रीति ५७४८
दीर्घाक्षं शरदिन्दुकान्ति २८५७०	दुर्जनैरुच्यमानानि वचासि ५७४१
दीर्घा वन्दनमालिका विर... .. ३१९४	दुर्जनो जीयते युक्त्या १७५१६९१
दीर्घोऽसि चेतनकसूत्र २५८२७	दुर्जनो दूषयत्येव सतां गुण ५७३
दीव्यन्मौलित्रिदशपरि ५४७	दुर्जनो दोषमादत्ते दुर्गन्धै... .. ५७४६
दु स दीर्घतर वहस्यपि २९०६४	दुर्जनो नार्जवं याति सेव्य... .. ५७३९
दु.खं दु यमिति म्रूयान्मा... .. ६८११३	दुर्दिवसे घनतिसिरे दु.सं... .. ३६७४

दुर्दैवप्रभवप्रभजनभयाद् २३११६	दूरादेव कृतोऽञ्जलिर्न तु (भट्टवाणस्य) . ३५४११९
दुर्बलस्य बलं राजा १६८३९३	दूरीकरोति कुमतिं विमली ९१३०
दुर्भगः स्यात्प्रकृत्या यो १७५५७०९	दूरेऽपि परस्यागसि पट्ट ६०१८१
दुर्भञ्जिणं कमुपयान्ति न १८२१९४६	दूरेऽपि श्रुत्वा भवदीय १४०१९०
दुर्भञ्जी राज्यनाशाय १६२१९३७	दूरे मार्गाञ्जिवससि २५३१५२
दुर्योधन समर्थोऽपि दुर्म १५११९४८	दूरोद्विषसक्षिप्रचक्रेण (माघस्य) १३५८१
दुर्लभ संस्कृतं वाक्यं १६८३८६	दूर्वाङ्कुरतृणाहारा धन्यास्ते ८३१२२
दुर्लभोऽयुक्तम. प्रायः १७५५६८६	द्वपात. कमलासने १५१२५
दुर्लालपल्लीपतिपुत्रहस्ते २५९५५९	द्वान्तन्यापारप्रयलनिग २९३१८४
दुर्वारवीर्यं सरुपि त्वयि २१२१९५	द्वभङ्गभङ्गिमशतैरसती (भिक्षाटनस्य) ... ३६८१२८
दुर्वा रा स्मरमार्गणाः (मयूरसूतोः शङ्कुस्य) २९८१३४	द्वभ्या यस्य विलोकनाय १९१२१
दुर्वारातिवाजीवनदव १४०१२९	द्वढः प्रेमा भङ्गः सदसि १८४१९८७
दुर्वृत्तं क्रियते धूर्तं श्रीमाना ९१५	द्वढतरगलकनिवन्ध. २६०१७०
दुर्वृत्तसगतिरनर्थपरम्परा ९२१९२	द्वढतरनिवद्धमुष्टे. कोश ७५१३५
दुश्चरितैरेव निजैर्भवति ६०१९६०	दृप्यदैत्यनितम्बिनीजन १९१३३
दुष्टता दुष्टसंसर्गाद्दुष्टमपि ९१३	दृश' पृथुतरीकृता जित २६६१२८
दुष्टा भार्या शठं मित्रं १९१११११	दृशा किञ्चित्किञ्चिच्चलित ३६८३३
दुष्टाविनीतशत्रूणां भयङ्क १५०१९०५	दृशा दग्धं मनसिजं जीव (क्षेमेन्द्रस्य) ... २६२११
दुष्टैरपि निजैरेव प्रावृत्तं १५९११६	दृशा विदधिरे दृश कम ३५८१७६
दृति त्वं तरुणी युवां स (शीलाभट्टारिकायाः) ३०११९	दृशा सपदि मीलितं दशन ३३४३६
दृति त्वया कृतमहो निखिलं ३०६५	दृशो' सीमावाद' श्रवण २६७१२४
दृति श्वासविशेष एष किमहो ३०६१९	दृशौ किमस्याश्रुपल २७२१८७
दृतीदं नयनोत्पलद्वय ३०६१८	दृशौ तव मदालसे वदन ३२८१६६
दृती विद्युदुपागता सहचरी ३७३१३४	दृश्यन्ते भुवि भूरिनिम्ब ५५१२६०
दृतो न सचरति खे न चले ४६४	दृश्यन्ते मानसोत्तंसा राज २८२१४०७
दृये कान्ताकरं वीक्ष्य मणि ६८१९०	दृश्यं दृशा सहस्रैर्मनसा २६७५५
दूर यान्तु निशाचराः २१९११८	दृश्यते पानगोष्ठीषु कान्ता (क्षेमेन्द्रस्य) ... ३२९११
दूर सुन्दरि निर्गतासि ३४४११८	दृष्ट कातरनेत्रया चिरतरं (अमरुकस्य) ... ३४४११६
दूरत' गोभते मुखो १६७३४४	दृष्ट. कापि स केशवो ब्रज २६११८७
दूरतया स्थूलतया नील २३३१५८	दृष्ट सप्रेम देव्या कि ८१९०८
दूरमस्तु दरघूर्णिततार २९११३४	दृष्ट. साक्षादसुरविजयी १११११७८
दूरं मुक्तालतया विलसित. ३०५१८	दृष्टदुर्जनदौरात्म्य सज्जने (कुसुमदेवस्य) ... ४८१६२
दूरलग्नपरिभेयरश्मिना ३०७११९	दृष्टस्य यस्य हरिणा रण १६१४६
दूरस्थं जलमध्यस्थं धा १६१११००	दृष्ट दुर्जनचेष्टितं परिभवो ७११८१
दूरस्था पर्वता रम्या १६४१२१८	दृष्टाः संकष्टदाहा ९११३३
दूरस्थापितहृदयो गूढ ५९११४०	दृष्टा दृष्टिमथो ददाति (श्रीहर्षस्य) ३३२११४
दूरस्थोऽपि बली शत्रुर्न १४९१५३	दृष्टान्तो न तवास्ति वाचि ११३१२१९
दूरस्थोऽपि समीपस्थो १७३१५९१	दृष्टिं हे प्रतिवेशिनि क्षण (विज्जकायाः) .. ३६९१४३
दूरादर्थं घटयति नवं १४८१३१	दृष्टि' कापि सुरा सुवा २८५१७२
दूरादर्थिनमाकलय्य भजते १०३१२४	दृष्टि शैशवमण्डना प्रति २६९१५२
दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः ६३१२६२	दृष्टिं सालसता विभर्ति २६७१४७
दूरादुत्सुकमागते विवसितं ३७४१६१	दृष्टिं देहि पुनर्बाले कमला ३२६१६
दूरादुज्जति चम्पकं न २३५११०४	दृष्टिस्तृणीकृतजगन्नयसत्त्व ३७६१२७

दृष्टे चन्द्रमसि प्रलूनतमसि (भल्लुटस्य) ३०३।६८	देवे दिग्विजयोद्यते धृतधनु १३०।११
दृष्टे लोचनवन्मनाद्भुक्तु ३२५।२१	देवेऽर्पितवरणस्रजि बहु १७।३
दृष्टो वा सुकृतशतोपलानि ६२।२३१	देवे वर्षत्यशनपवनव्यापृता ३५७।५९
दृष्ट्या केशव गोपराग २५।१५९	देवैर्यद्यपि तक्रवद्विमथितः २२७।३३
दृष्ट्याडम्बरमम्बरे घनकृतं ३५७।७१	देवो हरिविहनु वक्षसि (महादेवस्य) २१९।८
दृष्ट्या दर्पणमण्डले निजवपु ३७५।९४	देव्या. प्राक्परिरम्भणे ६।६७
दृष्ट्यापि दृश्यते दृश्यं श्रुत्वापि ४८।७८	देश सोऽयमरातिशोणित ३८३।७
दृष्ट्या मण्डलमध्यलग्न ११३।२१०	देशाटनं पण्डितमिन्नता १८०।८६४
दृष्ट्या वेद्यं परमथ पदं ३८६।७१	देशानामुपरि क्षमापा १५५।२८५
दृष्ट्या शाखावकीर्णं फल २३८।२०२	देशानुत्सृज्य गच्छन्ति १७४।६३९
दृष्ट्या स्फीतोऽभवद २३४।९२	देशे देशे कलत्राणि देशे ३७८।६
दृष्टैकासनसंस्थिते प्रिय (अमरुकस्य) ३२५।१६	देशे देशे किमपि कुतुका १०२।४
दृष्टैव विकृतं कार्यं वायु (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३८८।१२०	देशे देशे जडिमकुरङ्गा ३५०।५
दृष्टैवाङ्कुशमुद्रया निगडि ११६।२६४	देशे देशे दुराशाकवचित ३९२।२३०
देयं भो अधने धनं सुकृतिभिः ७२।२८	देशैरन्तरिता शतैश्च (नरसिंहस्य) २१८।३३
देवः पायात्पयसि वि २४।१३३	देहं हेमद्युति परिहृता २७९।३२२
देव पायादपायात्र स्मे २२।१००	देहार्धानद्वकान्ताकच ८।११४
देव क्षीरसमुद्रसान्द्रलहरी १४३।६३	देहि देहीति जल्पन्ति त्यागि ७३।७
देव त्वं जय यस्य राजति ११२।१९३	देहि मत्कन्दुकं राधे २३।१०४
देव त्वत्करनीरदे दिशि १११।१८४	देहीति वक्तुकामस्य यद्दुःख ७६।१३
देव त्वत्करपद्मकोश १३०।१४	देहीति वचनं श्रुत्वा देहस्थाः ७६।६
देव त्वत्तरुणप्रतापशिखि १२०।४९	देहे दुर्ललितस्य देवरशिशो ३६९।५५
देव त्वत्तरुणप्रतापतपन १३९।१४	देहे पातिनि का रक्षा १६७।३५८
देव त्वद्भुजवाजिपन्नपटल १३१।१५	दैत्यानामधिपे नखाङ्कुर (इन्द्रकवेः) २०।५४
देव त्वद्दानपाथोधौ दारि १०६।४४	दैत्याना मनसि दया जाता १८८।२६
देव त्वद्भुजदण्डदर्पगारि १३९।१६	दैत्यारातिरसौ बराहवपुषा २१३।१०८
देव त्वद्भुजदण्डचण्डिम (हनूमतः) १४०।२५	दैत्यास्थिपञ्जरविदारण २०।४६
देव त्वद्यशसा सदा सुमहसा १४२।४४	दैत्यं क्वचित्क्वचन मन्मथजा (श्रीवत्सराज- देवानाम्) ३८४।३३
देव त्वद्यशसि प्रसर्पति १४१।३९	दैव पुरुषकारेण साध्यसिद्धि ८६।१०
देव त्वद्विजयप्रयागविल १३०।१०	दैवं फलति सर्वत्र न विद्या ९५।१०
देव त्वद्विजयोद्यमे हरिखुर १३०।१२	दैवं फलति सर्वत्र न विद्या ९५।११
देव त्वमेव पातालमाशानां १०७।६०	दैवमुल्लङ्घय यत्कार्यं क्रियते ९४।१
देव त्वं मलयान्चलोऽसि ११२।१८७	दैववशाद्दुत्पन्ने सति विभवे ७५।३१
देव त्वामसमानदाननिहि १११।१८५	दैवात्पश्येर्जगति विचर ३०५।१
देव ब्रह्माण्डभाण्डे सदसि १४४।८४	दैवादप्युत्तमानामपहरति ६४।२८१
देवराजो मया दृष्टो वारि १९५।३१	दैवादहमत्र तथा चपला २९१।२१
देव श्रीशृप रामचन्द्र भव १२५।१४८	दैवाद्यद्यपि तुल्योऽभूद्भू (भवभूतेः) २१९।२
देवसैगुण्यमेदात्सृजति १११।५९	दैवीर्गिरः केऽपि कृतार्थयन्ति ३९।२३
देवा दिक्पतय प्रयात (महानाटकात्) १०।१५०	दैवेन प्रभुणा स्वयं जगति ९९।१२३
देवाधिपो वा भुजगाधिपो १०८।१०५	दैवे परागवदनशालिनि ३७८।२७
देवानामिदमामनन्ति मुनय. ३३।२	दैवे विमुखता याते न कोऽप्य ९५।७
देवी वाचमुपासते हि बहव. ३७।४०	दैवे समर्थं चिरसंचित ९६।७६
देवे तीर्थे द्विजे मन्त्रे १७४।६६८	

दोःसंवेहवगंवदत्रिभुवन ९९१९२१	द्वन्द्वो द्विगुरपि चाहं १९६१५१
दोर्दण्डद्वयकुण्डलीकृत ११३१२०८	द्वयमिदमत्यन्तसमं नीच (जयगुप्तस्य) ३५९१९२
दोर्दण्डद्वयलीलया चल १०११५१	द्वानिगद्गानद्वेषि मध्ये २६०८०
दोर्दण्डाञ्चितचन्द्रखेखर ३०१२३	द्वार खड्गिभिरावृतं वहि ११२१२०२
दोर्धेतद्वन्तखण्डः सक २१२८	द्वारं गृहस्य पिहितं शय (वाणस्य) ३६३१९२
दोर्भ्यां तितीर्षति तरङ्ग ११०११४८	द्वार द्वारं रटन्तीह मिश्रक ७४११०
दोर्भ्यां सयमितः पयोधर (जयदेवस्य) ३३४१४०	द्वारि चक्षुरविपाणि कपोलौ (भारवेः) ३७३१४१
दोलायां जघनस्थलेन (विह्वणस्य) २६८१४५	द्वारि प्रविष्टः सहसा तत १०९१८४८
दोपजातमवधीर्य मानसे ५१११६१	द्वारि स्तम्भविलम्बा प्रिय ३६८१११
दोपपोषमभियाति परं ६२१२१३	द्वारे कल्पतरुर्दृष्टे सुर २११७३
दोपभीतेरनारम्भस्तत्का १७०१४७९	द्वारे द्वारे परेपामविरलभट ७७१४८
दोपमपि गुणवति जने दृष्ट्वा ८५१३८	द्वारे रुद्रमुपेक्षते कथमपि (क्षेमेन्द्रस्य) १५९१४२०
दोपाकरोऽपि कुटिलोऽपि ५२११९५	द्वारोपान्तनिरन्तरे मयि ३१८१६
दोपागमनशास्त्रं रवि ३१७१३९	द्वारिमावम्भसि क्षेप्यौ गाढं ६८८८
दोपानपि गुणीकर्तुं दोषी ४८१७२	द्वारिमौ पुरुषौ लोके न भूतौ १६१११०८
दोपालोकननिपुणा ६०११५१	द्वारिमौ पुरुषौ लोके परप्र १६१११०५
दोषो गुणाय गुणिनां महद् ५०११३८	द्वारिमौ पुरुषौ लोके सुखिनौ १६१११०४
दोषोऽपि गुणतां याति १६५१२४५	द्वारिमौ पुरुषौ लोके सूर्य १६१११०६
दौर्गत्येन समीरिता हृदय ७७१३९	द्वारिमौ पुरुषौ लोके स्वर्ग १६१११०७
दौर्जन्यमात्मनि परं प्रथि (भट्टगोविन्दराजस्य) २२११४३	द्वारिमौ पुरुषौ लोके शिरःशू १६१११०९
दौर्मन्त्र्यान्वृपतिर्विन १८५११०१०	द्विः शर नाभिसंधत्ते १७२१५५३
द्यां निरुन्धदतिनीलघना ३१४१३७	द्विजकुलपते मेघासिन्धो २३८११९६
द्यामारोहति वाञ्छति २२७१३०	द्विजराजखेखरो यद्वपभाहृद् ३८११३६
द्युतिं वहन्तो वनिताव (भारवेः) ३५३१८२	द्विजा अपि न गच्छन्ति १५०११००
द्युतं पुस्तकवाधे च नाट १६४१२०५	द्वित्रैः केलिसरोरुहं त्रि ३७३१३५
द्युतं यो यमदूतां हला १५४१२६६	द्वित्रैर्व्योम्नि पुराणमौक्तिक ३३९१५४
द्रवत्वात्मवलोहाना निमि १६९१४५१	द्विधा विधाय शीतांशुं (कपालकवेः) २७४११५५
द्रविणार्जनज परिश्रम फलि ७३१३१	द्विरददन्तवलक्षमलक्ष्यत ३५६१४०
द्रव्यप्रकृतिहीनोऽपि सेव्यः १५४१२५७	द्विर्भाव. पुष्पकेतो विद्युध १२०१५८
द्रष्टव्येषु किमुत्तमं मृग २६४१५५	द्विपतामुदयः सुमेधसा (भारवेः) १५७१३८६
द्राक्षा प्रदेहि मधु वा २३८११८६	द्विपा प्रासहृतप्राणो वाजि १३३१२१
द्राक्षा म्लानमुखी जाता ३०११०	द्वीपादन्यस्मादपि मध्यादपि ९५१३९
द्राणाक्रम्योदयार्द्रिं चरम १४०१२७	द्वेषिद्वेषपरो नित्यमिष्टा १५४१२६५
द्रागैन्द्रीमनुचुम्ब्य सस्मित ३०९१६६	द्वेष्या कीर्तिकलिन्दशैल (नैपथकर्तुः) ११४१२३४
द्राधीयसा धार्ष्ट्यगुणेन (विह्वणस्य) ३९११६	धत्तूरकण्टकफलप्रति २५४११९१
द्राधीयास चंहता स्थेम (माघस्य) १३५१७२	धत्तूर धूर्त तरुणेन्दुनिवास २५४११९०
द्रुतं यस्यालोकद्विरहि २६४१४५	धत्ते चक्षुर्मुकुलिनि रणत्को २८७१५
द्रुततरकरदशा. क्षिप्तवशास्त्र (माघस्य) ३३८१२४	धत्ते नायक राम तावक १२५११८१
द्रुततरमितो गच्छ प्राणैः २४४११०९	धत्ते पद्मलतादलेप्सुरपरि ३५२१४४
द्रुतद्रवद्रयचरणक्षतक्षमा १३२१९	धत्ते वर्हभरे शिखी तव ३२८१७२
द्रुतशातकुम्भनिभमंशु ३०८१३७	धत्ते भर कुसुमपत्रफला २४७११४
द्रुतसमीरचलैः क्षणलक्षित ३५६१३४	धत्ते वक्षति कौस्तुभोपल ३८११५१
द्रुमा पाण्डुराया धृतनिविड ३३९१४०	

धत्ते वियोगिनीगण्डस्थल	२०८१२९
धत्से मूर्धनि दुःसहा दिन... ..	२४८१२९
धनं तावदसुलभ लब्धं	६७७
धनं तावद्व्यर्थं कथमपि	३८४१४४
धनं यदि गतं गतं चरण... ..	७०१५२
धनं यदिह मे धत्से विधे मा	७४१२३
धनदैर्घमर्राजैश्च कविभि	१०५१३
धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासं... ..	१६५१२७५
धनवाहुल्यमहेतु कोऽपि	७३१३०
धनमपि परदत्तं दुःखमौचित्य(कुसुमदेवस्य)... ..	६७११८
धनमर्जय काङ्करस्थ धन	६२१३
धनमस्तीति वाणिज्यं किञ्चि (व्यासमुनेः)	१५९१२१
धनवानिति हि मदो मे	३९११२०८
धनवान्वलवाङ्मोके सर्वैः	६८११
धनागमेऽधिकं पुंसां	१७५१६८१
धनानि जीवितं चैव परार्थं	७८१२
धनानि भूमौ पशवश्च गोष्ठे	९६१५५
धनानि विद्वत्कविमण्डली	१२११७३
धनाशया खलीकार कस्य	६७१११
धनाशा कैतवज्ञेहो वितथ	३७११४
धनाशा जीविताशा च	१७२१५८४
धनिरुः श्रोत्रियो राजा नदी	१६०१३४
धनिनोऽपि निरुन्मादा युवा	४८१५३
धनिनोऽप्यदानभोगा	७५१४३
धनुः पापं मौर्धा मधुकर... ..	५४१२५२
धनेन कि यो न ददाति	१८११८९८
धनेषु जीवितव्येषु... ..	१७४१६५७
धनैर्निष्कृतीना. कुलीना	६७११२
धनैर्विमुक्तस्य नरस्य लोके	६९१४४
धन्यस्तन्वि स एष पाण्डिम	३०६१३२
धन्यस्त्वमसि तमाल	२९६११५६
धन्याः शरदि सेवन्ते प्रोक्त	३५९१७
धन्याः शुचीनि सुरभीणि... ..	३०११९
धन्या सूक्ष्मफला अपि (शक्तिकुमारस्य)	२५४११७२
धन्या केयं स्थिता ते	८११०५
धन्यानां गिरिकन्दरे निवसतां (भर्तृहरेः)	३९११२२०
धन्या सा गृहदेहली	२९३१९४
धन्यापि या कथयसि (विज्जकायाः)	३४३११०
धन्यास्ता रागि योपित प्रिय	३४३१२०
धन्यान्ते कश्यपे यदीय	३५१५८
धन्यान्ते ये न पश्यन्ति देश	६९१२९
धन्योऽयं मणिरेकदिग्गो	२२७१५०
धन्यन्तमिष्यपरामार	३८१३७

धम्मिहं परिवध्नीती नख	३४३१५
धम्मिल्ले नवमल्लिका	११८११३
धम्मिल्लो भङ्गमेतु प्रविशतु (भानुपण्डितस्य)	३३४१५१
धरणिधर निजामशाह	११९१५१
धराधर तव द्विषां वन	१३८१२७
धर्म पालय नन्दय द्विज	११६१२७०
धर्म प्रसङ्गादपि नाचरन्ति	३९२१२४०
धर्मः प्रव्रजितस्तपः प्रचलि	१०३१२५
धर्मः प्रागेव चिन्त्य. सचिव	१५९१४२२
धर्मशास्त्रार्थकुशला कुलीना.	१४८११६
धर्महान्यार्जिते वित्ते	१७२१५८८
धर्मारम्भेऽप्यसतां पर	५९११४१
धर्मार्थं यस्य वित्तेहा वरं (व्यासमुनेः)... ..	१७०१४६२
धर्मार्थकामतत्त्वज्ञो नैका	१७०१४९४
धर्मार्थकाममोक्षेषु	३११११
धर्मार्थकाममोक्षाणां	१६५१२५५
धर्मार्थकामहीनस्य परकीया	६९१२४
धर्मार्थौ यत्र न स्याता	१७३१६११
धर्मै तत्परता मुखे मधुरता	५५१२६२
धर्मो यशो नयो दाक्ष्यं	३०१७
धवलकुसुमभास्वत्कञ्चु	१२८१७
धवल्यति समग्रं चन्द्र	५३१२१९
धवलान्यातपत्राणि वाजि... ..	१५४१२५३
धवलीकरोति हरितो मलिनी	२७६१२०९
धातस्तात तवैव दूषणमिदं	६४१२६५
धातु परीक्षा दुर्भिक्षे	१६७१३३२
धातु. क्षिल्पातिशयनिकष... ..	३०२१५४
धातुवादिषु वित्ताशा मोक्षा	१६१११०३
धातुश्चतुर्मुखीकण्ठ... ..	३११
धान्याकनागरनिशार्द्रक	३८११४१
धान्यानां संग्रहो राजन्	१५४१२३५
धारयित्वा त्वयात्मानं	१०६१४६
धाराधरस्त्वदसिरेप	१२९१७
धाराधीश धरामहेन्द्र	१२२१८९
धाराधौतं धुनानाः शश	३५८१७९
धारेण त्वत्प्रतापेन परा	१२११८०
धार्मिकं पालनपर सम्य	१४८१३
धार्थ्यलक्षितयथोचित (भारवेः)	३३०१६४
धावन्त. प्रतिवासर(श्रीदामोदरदेवानाम्)... ..	३८६१७८
धावन्तमनुधावन्ति हरिणं... ..	१२९१२
धावित्वा सुसमाहितेन (श्रीदेवगणदेवानाम्)	३९११२२२
धिवचेष्टितानि परशोपरि	२४९१४८
धित्तस्य मन्दमनस. कुरुवेः (श्रीधनद- देवानाम्)	२७५११८८

विक्रवां रे कलिकाल (विह्वणस्य)	१०४।३२	न करोति नाम रोपं न	२०२।२४
धिगस्त्वेता विद्यां विगपि...	६८।१४	न कश्चिच्चण्डकोपा...	१५२।१६०
धिगृहं गृहिणीशून्यं	१६२।१३५	न कश्चित्कस्यचिन्मिच्छं	१६७।३४६
धिगजीवितं शास्त्रकलो	१८०।८७१	न कश्चिदपि जानाति किं...	१६०।४०
धिगिधक्त्वान्कमिनिर्विशेष	३८८।११२	न कस्यचित्कश्चिदिह	१७९।८३५
धिग्वारिदं परिहृतान्य	२३७।१६१	न काकारिकामारिकंसारि	३९१।२१२
धीरं वारिवरस्य वारि	३५८।१४४	न का निशि स्वप्रगतं	२६५।९
धीरध्वनिभिरलं ते नीरद...	२२२।१८	न कामभोगान्वहुलाञ्जलं	३६५।५१
धीराणा भूपणं विद्या	२७४।६४९	न कार्येषु न भोगेषु नैश्वर्ये...	३६६।११
धुनोति ध्वान्तानि व्यय	९७।९२	न काल. खड्गमुद्यम्य	१६७।३३४
धुनोतु ध्वान्तं नस्तुलित	३७०।२५	न कालस्य न शकस्य (वाल्मीकिकवेः)	३७६।११
धुन्वन्यमूनि मदमूर्च्छद	३४८।८२	न कुर्याः प्रारथ्यं किमपि	२४३।७८
धुन्वानाश्चन्दनार्त्ता वकुल.	३४१।३३	न कुर्यादभिचारोप्रवद्या (भर्तृहरेः)	१६१।८०
धूमः पयोधरपदं कथम	६३२।४४	न कुलं वृत्तहीनानां प्रमाण	८७।१०
धूमव्याकुलदृष्टिरिन्दु	१२।३२	न कुले वापि न शीले न...	२५५।२१८
धूमायिता दश दिशो	२६०।८२	न केनापि श्रुतं दृष्टं वारिणा	३७९।४
धूर्तः स्त्री वा गिशुर्यस्य	१५४।२४२	न केवलं मनुष्येषु देवं देवे	९४।३
धूर्ताघोरण देव वासवकरी	१३०।१४	न कोकिलानामिव मञ्जु (भागवतश्रीजय- वर्धनस्य)	२३९।२२७
धूर्तधूसरसर्वाङ्गो विक्रसदन्त (रुद्रटस्य)	९३।७	नक्र. स्वस्थानमासाद्य गजेन्द्र	९०।१
धूर्तीधाराभिरन्वास्तदनु	१३९।४७	न क्रीडासु कुतूहलं वित	३९०।६२
धूर्तीधूसरतनवो राज्यस्थि (रुद्रटस्य)	२१८।३५	न क्रोधः क्रियता प्रिये	६।६८
धूर्तीभिर्दिवमन्धयन्वविर (नैपधकर्तुः)	१२९।९	न क्रोधयातुधानस्य	१७३।६०५
धृततुपारकणस्य नभस्ततः (माघस्य)	३६१।२१	न क्वचिच्च बहिर्यान्ति मानि	८३।१६
धृतधनुषि शौर्यगालिनि (वाणभट्टस्य)	३७६।१३	न क्वापि रामाहितसशयो...	१८९।३२
धृतविसवलयावलिर्वेहन्ती...	३५६।२६	नक्षत्रक्षितिनायकोऽयम	३३७।१३
धृत्वा पदस्खलनभीतिवशा	३७८।२९	नक्षत्रभू धत्रकुलप्रसूते	१०८।९८
धृष्ट. कि पुरतोऽवरुथ्य	३२१।६४	नक्षत्रभूषणं चन्द्रो नारीणा	१६७।३४२
धैर्यं यस्य पिता क्षमा च...	३८७।१०३	नक्षत्राणि बहूनि सन्ति	२२१।४२
धैर्यमाधाय लज्जा च व्यय	३१९।२	न क्षुधा पीड्यते यस्तु निद्रया	१५०।९२
धैर्यमुल्वणमनोभवभावा (माघस्य)	३३३।१११	नखक्षतमुर स्थलेऽवरदले	३४३।१५
धैर्यलावण्यगाम्भीर्यप्रभु	१०७।५४	न खनति सुरै क्षोणीपृष्ठ...	८६।४४
ध्माता भालतलानलै कव	२२१।४३	न गजाना सहस्रेण न लक्षेण	१४९।६३
ध्माता भालतलानलै कव	३०९।६७	न गर्जनं नरं कार्यं सिद्धि (शार्ङ्गधरस्य)	१४९।५४
ध्यानव्याजमुपेत्य चिन्तय (श्रीहरिगणस्य)	२७।२०५	न गणस्याग्रतो गच्छेत्सिद्धे	१६०।३३
ध्यानशस्त्रं वक्राना च	१६६।३३०	न गम्यो मन्त्राणा न च	२६२।१८
ध्रियते यावडेकोऽपि रिपु (माघस्य)	१५७।३६२	न गृहं गृहमिस्त्राहुर्गृहिणी...	३६६।६
ध्रुवं ध्वंसो भावी जलनिधि	६७९।३३	न गृह्णाति प्राप्त नवकमल	२४३।७५
ध्वजपटं मदनस्य धनुर्मृत (कालिदासस्य)	३४७।५५	न च गन्धर्वहेन चुम्बिता...	२५०।८९
ध्वनिरतिमधुर शुचित्व	२०९।७८	न च मेऽवगच्छति यथा (माघस्य)	३००।२
ध्वस्त काव्योद्देशः कवि...	३७९।४१	न च पिद्यासमो वन्द्यु	१६८।४०६
ध्वान्तार्त्तये गितिकण्ठकण्ठ	३९६।१०२	न चाराधि राधाधवो	३९१।२११
न क्रोधे न वा तीक्ष्ण	२६२।३	न चिर मम तापाय तव	३४५।३
न कदाचित्मता चेतः प्रसर	४८।८३					

न चोरहार्यं न च राजहार्यं ३११३	न धर्मशास्त्रं पठतीति कारणं ८८१६
न जल्प दशनत्विषा ३१२१८	न धातोर्विज्ञानं न च परि ४५१८
न जातु कामः कामाना १७३१६०९	न ध्यात पदमीश्वरस्य विधि (भर्तृहरेः) ... ३९१२१८
न जाने समुखायाते प्रिया २८६११	न ध्यानं कुरुषे न यासि २४६११४८
न जिघ्रस्याम्नाय स्पृशति ४४१५	न नटा न विटा न गायका ८३१३०
न जीमूतच्छेदः स हि गगन २७०१२४	न नरस्य नरो दासो दास ६६१७
न ज्ञातुं नाप्यनुज्ञातुं १६४१२३४	न नीतमुपनासिकं परि २८९१३७
नटोऽपि दद्याद्गणकोऽपि ४५१७	ननु नीलाश्वलसंहतमानन २७४१७०
न तच्छैर्न नागेन्द्रैर्न १५१११४७	ननु सद्विशोऽति सदृशो (माघकवेः) ३००१३
न तज्जलं यन्न सुचारुपङ्कजं (भर्तृस्वामिनः) ... ३४६१३५	नन्दनजन्मा मधुप. सुर २३३१५७
न तथा वाध्यते राजन्प्रकृत्या ६९१२२	नन्दनरेन्द्रविणैर्दुष्कृतमिव (वल्लभदेवस्य) ... ७५१३४
न तथेच्छन्त्यकल्याणाः ५८११००	नन्दन्ति मन्दा. श्रियमाप्य (श्रीगणदेवानाम्) ३८९१६७
न तथोत्थाप्यते प्रावा प्राणि १५३१२२९	नन्दयति कस्य न मन (वीजकस्य) ३५५११०
न तद्भुक्तं न तत्पीतं न १६११११३	नन्वाश्रयस्थितिरियं तव (भट्टभल्लटस्य) ... २६०१६९
नतश्रुवो लोचनखजरीटौ २७२१८९	न पक्षवृत्तिर्न सपक्षवृत्ति १२९१३
न तस्यादिर्न तस्यान्तो १९२११७	न पङ्कालेर्पं कलयति (हनूमतः) १९१२९
न तादृक्पूर्णे न च मलयजे २५१११९९	न पण्डिता साहसिका ४०१२२
न तिर्यग्वलोकितं भवति २७३१४८	न पर फलति हि किञ्चित्खल ६११८९
न तूणादुद्गारे न गुण (नैषधकर्तुः श्रीहर्षस्य) .. ११९११६३	न परस्यापराधेन परेषा १७०१४८८
न तेजस्तेजस्वी प्रसृतमपरे ८२१२०	न पर्वताग्रे नलिनी प्ररोहति ३७११६
न दन्तुरमुर स्थलं वचसि २६८१३६	न पश्यति च जन्मान्धः १६५१२८२
न दातुं नोपभोक्तुं च शक्नोति ७४१११	न पाणिप्रच्छाद्यं नयनयुग ३६३११६
न दानेन न मानेन नार्जवेन (व्यासमुनेः) ... ३६४१३९	नपुंसकमिति ज्ञात्वा ता प्रति २९०१३
नदीकूले च ये वृक्षाः १६९१४२०	न पुत्रत्वेन पूज्यन्ते गुणै ८५१४
नदीजलङ्केचावनारि (वालभारतस्य) १९७१६४	न पुत्रात्परमो लाभो १६७१३३८
नदीतीरेषु ये वृक्षा यस्य १७४१६४४	न पुत्रायत्तमैश्वर्यं कुर्यादार्यः (क्षेमेन्द्रस्य) ... १६११७७
नदीना च कुलानां च १७७१५४०	न प्रसादमुच्चितं गमिता (भारवेः) ३१४१४२
नदीना नखिना चैव शक्तिणां १६११७९	न प्रीति. पवने रतिर्न रसने ३००१३१
न दुर्जन. सज्जनतासु ६२१२२४	न वरीभरीति कवरीभरे ३७३१४६
न दुर्जनानामिह कोऽपि ५१११८०	न ब्रह्मविद्या न च राज्य ३२१२७
न दूतीसचारो न सरस २९३१८२	न ब्रूते परुषां गिर वितनुते ३७४१६८
न देभ्योऽपि हदेभ्योऽपि २२११११	न भयाज्ञाप्यनुक्रोशान्नार्थ ३६५१४४
न देवकन्यका नापि गन्ध २६५१२	न भवति भवति च न ४९११०७
न देवसेवया याति कर्मबन्ध. ९५१२८	न भवति मलयस्य कीदृशी २१०१६५
न देवाय न धर्माय न ५७१५७	नभसि जलदलक्ष्मीं साखया ३५९११०३
न देवे देवत्वं कपटपटव १०३११३	नभसि निरवलम्बे सीदता २२३१५१
न देवो विद्यते कोष्ठे १७३१५९६	नभसि विरलतारा मौक्तिका ३३८१३५
न देवं न पित्र्यं च कर्मा ४६१३	न भिक्षा दुर्भिक्षे मिलति ७०१५८
न दैवमिति सचिन्त्य स्वजे (व्यासमुनेः) ... ८६१४	न भूतपूर्वो न च केन ९६१५४
नद्यो नीचगता दुरापपयसा २३२१३३	नभोदिगन्तप्रतिघोष मीपणै १३४१४६
न द्वारि द्विरदावली न २४८१३६	नभोनदीव्यतिकरधौतमूर्ति (माघस्य) १३२११३
न द्विपन्ति न याचन्ते १५९१४	नभोभूया पूषा कमल १८४१९९१
न द्रव्याणामभिजाय १७३१६२२	नभोलताकुञ्जमुपागतायाः ३१३११५

नभोवनं नक्तमसौ विगाह्य ३३७६	नमनस्य तुला चक्रे नलि... .. २७११७०
न भ्रूणां स्फुरणं न चञ्चु २४०१२३२	नयनाञ्चलचञ्चरीकपूरो २७२११०५
नम. खलेभ्य क इवाथवा ६२१२२०	नयनानन्ददायीन्दोर्विम्ब ३१३१५
नम' शिवाय नि'शेष ४१९	नयनेन निरीक्षिता नताङ्गी २९१३१
नम सर्वविदे तस्मै ३८५५	नयनोत्पलचलधारा २८८११
नम' स्वतन्त्रचिच्छक्ति ११७	न यस्य चेष्टितं विद्यान्त्र १७१५१२
न मणेरितोऽधिका भा २५९१६४	न येनाङ्कुरितं शौर्यं ज १५७३५९
न मद्यव्यसनी क्षीवः कुर्यां १६०१६४	न योजनशतं दूरं वाध्यसा ७८१११
न मया गोरसामिर्ज्ञं चेत (दण्डिनः)... .. २०३१४७	नरत्वं दुर्लभं लोके विद्या १७४१६६०
न मया रचितं तवालवालं २४८३२	नरनारीसमुत्पन्ना सा स्त्री. १९२१५
नमस्कुर्मं कूर्मं नमद १८११८	नरपतिहितकर्ता द्वेष्यता १५८१४०९
नमस्तस्मै गणेशाय २१४	न रम्यं नारम्यं प्रकृति १८४१९८९
नमस्तस्मै वराहाय १९१२३	नरस्य चिह्नं नरकागत १८०८९०
नमस्तुङ्गशिरश्चुम्बिचन्द्र (वाणभट्टस्य). . . . ३११	नरस्याभरणं रूपं रूपस्या ८७१२
नमस्तुभ्यं देवासुरमुकु ५४४९	नराः संस्कारार्हा जगति (कुसुमदेवस्य) . . १८३१९८०
नमस्त्रिभुवनोत्पत्तिस्थिति १४११	नराणा नापितो धूर्तं १६५१२७९
नमस्त्रिमूर्तये तुभ्यं प्राक्सु... .. १४११	नराधिपा नीचजनानुव १५८३९६
नमस्यामो देवान्ननु हत (भर्तृहरेः) ९७८८	नरेशो जीवलोकोऽयं निमी १५११२८
न मातरि न दारेषु न सोदर्ये (व्यासमुनेः) ... ९२१३	नरैर्विफलजन्मभिर्गिरि ३३२१४
न माता शपते पुत्र १७४१६६९	न लज्जते सज्जनवर्जनीयया ६२१२५
नमामि मामनोनुज (शार्ङ्गधरस्य) २१५११	न लज्जा न विनीतत्वं न दा ३६४३८
नमिता. फलभारेण न ३५९१८	न लभन्ते विनोद्योगं जन्तव' ८६१७
न मिथ्यावादस्ते न च ११०११५४	नलिकागतमपि कुटिलं ५९१११९
न मुग्धदयिताधरे (श्रीहरिहरदेवानाम्) . . . ३८१६१	नलिनं मलिनं विवृण्वती (श्रीहर्षस्य)... .. २७२१९१
न मृद्रीयान्मृद्वी कथमिव १९१३०	नलिनान्तिकोपहितपल्लव (माघस्य) १३२१४३
न मे दुःख प्रिया दूरे (वाल्मीकिमुनेः) २९०१४	नलनि निपुणता वदामि २५६१२२४
नमो नम काव्यरसाय तस्मै ३२१३०	नलिनीदलगतजलवत्(श्रीविभाकरवर्मणः). . १७८१७९०
नमो रामपदाम्भोजं २१७७६	नलिनीदलगतजलमति ३८९१७२
नमो वाङ्मनसातीत ११५	नलिनीदलतालवीजनं २९९१६
नमो विश्वसृजे पूर्वं विश्वं (कालिदासस्य) ... १४१२	न लोकायतवाटेन(क्षेमेन्द्रस्य).. .. १७३१६०६
नम्रत्वेनोन्नमन्त परगुण ५५१२७७	न लोपो वर्णाना न खलु ११०११५३
नयगुणोपचितामिव भूपते (कालिदासस्य) ... ३४७१४०	नवकदम्बरजोरुणिता (माघस्य) ३५६१३८
न यज्वानोऽपि गच्छन्ति... .. १५५१२९८	नवकनकपिशङ्गवासराणा (माघस्य) ३४२११२
न यत्नकोटिशतकैरपि दुष्ट. ५७४४	नवकिसलयतल्पं कल्पितं २८८१२२
न यत्र गुणवत्यात्र (राजपितामहमहादेवस्य) २५९१५५	नवकुङ्कुमचर्चिका रजन्या ३१३११८
न यत्र स्थेमानं दधुरति २४१३३	नवकुङ्कुमारुणपयोधरया (माघस्य) ३०८३५
नयनच्छलेन सुतनोर्वदन २७१७५	नवकुमुदवनश्रीहासकेलि (माघस्य) ३३७१९
नयननिपातेऽऽङ्कुरितः पल्ल ३२७१२६	न वक्षोजालेपप्रभृति २९३१८६
नयननीरज कि भवता २७८१२८४	नवचन्द्रिकाकुसुमकीर्ण (माघस्य) ३१४५३
नयनपथनिरोधाक्रोध (मदनस्य) २१७१८	न वध्यन्ते ह्यविश्वस्ता १७१५०५
नयनमसि जनार्दनस्य (उमापतिधरस्य) .. २२०१२१	नवं वयो हारि वपुर्वरा १५११११
नयनयुगासेचनका मानस... .. २८३११८	नवं वल्लं नवं छत्रं नव्या १६६१२९६
नयनविकारैरन्यं वचनैरन्यं (क्षेमेन्द्रस्य) ... ३७५१५७	नवनखपदभङ्गं गोपयस्य (माघस्य) ३२३१६

नवनीलमेघरुचिः (विल्वमङ्गलश्रीचरणानाम्) ३८४१२९	न स्थातव्यं न गन्तव्यं १७३१६२६
नवपथ कणकोमलमालती (माघस्य) ३५६१४२	न ज्ञानं न च भोजनं न ३०६१३३
नवपलाशपलाशवनं पुर (माघस्य) ३४७५५८	न स माति वपुष प्रमदाना ३३१११०
न वारयामो भवतीं विगन्तीं २२९१८	न स्वप्नेन जयेन्निद्रा १७२१५७३
न वित्तं दर्शयेत्प्राज्ञः कस्य (विष्णुशर्मणः) ६६१२	न खल्पमप्यध्यवसाय १७९१८३४
न विद्यया नैव कुलेन गौ ६८११२	न खल्पस्य कृते भूरि १६७३३५५
न विना परवादेन रमते (व्यासमुनेः) ५६१२	न स्वा करेणुमपि नापि २४३१७३
न विना पार्थिवो भूलैर्न १५०१८५	न स्वादु नौपधमिदं न च १०४१४
न विप्रपादोदकपङ्किलानि ९३१२	न ह्यैर्न च मातङ्गैर्न रयै... .. २६३१२
न विमोचयितुं शक्यः क्षमा ५०११३२	न हायनैर्न पलितैर्न १७३१६१४
न विश्वसेवमित्रस्य (व्यासमुनेः) ... १६६१३२३	न हार नाहार कलयति ३०३१६१
न विपं विपमित्याहुर्ब्रह्म १०२११	नहि जन्मनि ज्येष्ठत्वं ज्येष्ठत्वं ८५१२९
न विपममृतं कर्तुं शक्यं (भर्तृहरेः) . . . ६३१२५५	नहि दुर्दिगुणेनैव सुहृदां ९२११६
न विपयभोगो भाग्यं योग्यं ३८४१२२	नहि भवति यत्र भाव्यं भवति ९५१४२
न विपेण न द्वात्रेण नाग्निना ३६५१५६	नहि भवति वियोगः क्षेह ५३१२१८
नवीनदीनभावस्य याच ७६१७	नहीदृशं सवननं त्रिषु (व्यासमुनेः) ... १६०१५१
न वेत्ति यो यस्य गुण १८०१८६५	नाकाले म्रियते जन्तुः १६६१३०१
नवे वयसि यः शान्तः स (व्यासमुनेः) . १६२११३४	नाकागं न दिशो न भूधर ३१११३४
न वै ताडनात्तापनाद्बुद्धि २५७११९	नाक्षराणि पठता किमपाठि ७३१३२
नवोक्तिर्जातिरग्राम्या (भट्टवाणस्य) ... ३११४	नागच्छन्नुपहृत्यते न वचनो ६३१२६१
न व्याप्तिरेपा गुणिनो १७७५६८९	नागविशेषे शेषे शेषेऽशेषे (दिवेश्वरस्य) ... २१६११५
न ज्ञान्तान्तस्तृष्णा धनलवण ७५१५६	नागुणी गुणिनं वेत्ति गुणी ४७११३
न शीलं दम्भज्ञी कलयति... .. २६८१३३	नागेन्द्रहस्तास्त्वचि कर्क (कालिदासस्य) ... २८११३९७
न श्लाघते खलं कस्मै २०८११९	नागो भाति मदेन कं १८६११०४२
न श्वेताशुवदन्धकारदलना २२८१६५	नाभिस्तृप्यति काष्ठानां १६०१६०
नष्टमपात्रे दानं नष्टं ६०११६६	नाङ्गीकृतव्याकरणौप ४४१७
नष्टं मृतमतिक्रान्तं नास्तु १७११५१३	नाजारजः पितृद्वेषी १७२१५६२
नष्टे वारिजविपिने कष्टे २३३१५९	नातः परं कुलमतः परतो ३६७१३०
न सजयमनारुह्य नरो १६९१४३४	नातः पापीयसीं काचिदवस्था ६९१२१
न ससारोत्पन्नं चरितमस्तु ३८४१४३	नातिप्रसङ्गः प्रमदास्तु कार्यो ३६५१६७
न सदश्वः कणाघातं न सिंहा ८३१२७	नात्यर्थमर्थार्थितया लुब्ध १७३१६२५
न समास समर्थस्य १०७१५२	नात्युच्चशिखरो मेरुर्नाति ८६११८
न सर्पस्य मुखे रक्तं न १५३११९३	नात्र व्याघशराः पतन्ति २४५११२०
न सवर्णो न च रूपं न ३०११९	नाथ मयूरो वृत्त्यति १९३१११
न साधुः कुत्रापि व्रजति ५४१२३९	नाथ विलोक्य मेघं १९३१९
न सारणीया धीरेण रसना १६१११०२	नाथे श्रीपुरुषोत्तमे त्रिज ३९३१२५८
न सा प्रिया न तच्छीलं (विष्णुशर्मा) . . . ६८१३	नाथो मे विपणिं गतो न ३७११८८
न सा सभा यत्र न सन्ति १८०१८८४	नाद्रव्ये निहिता काचित् १६९१४३०
न साहमैकान्तरमास्तु १८११९०९	नाधन्याना निवासं विद् २२५११
न सुखं न च सौभाग्यं स्वयं ८७१२	नाधीतेऽत्र जनो यदि कश्चि १०३१९
न सौख्यसौभाग्यकरा गुणा ८७१४	नाध्यापयिष्यन्निगमाश्च ४३११
न स्त्रीजितः प्रमूढ स्याद्वाद (क्षेमेन्द्रस्य) ... १६०१६६	नानन्दि कैरवमवधिं न २२०१२८
न स्त्रीणासप्रियः कश्चिदप्रियो ३६५१४१	नानन्वयस्ते न च ते १०८१९३

नानाभूषणभूषितः प्रति ११३१२९३	नार्यस्तन्वि हठाद्वरन्ति ३३२१४
नानाविधप्रहरणैर्नृपसंप्र ११०११४४	नालम्बते दैष्टिकतां न (माघस्य) १५२११८८
नानिवेद्य प्रकृवीत भर्तुः १५१११४२	नालसाः प्रामुवन्यर्थोज्ञ (भगवद्वासमुनेः) .. १५९११०
नानीयन्ते मधुनि मधुपाः... .. ८४१३९	नालस्य प्रसरो जलेष्वपि २५६१२३६
नागृपि कुरुते काव्यं १६६१३०३	नालिङ्गन्ति कुचद्वयं भव ११२१२००
नान्तः प्रवेगमरुणद्विसुखी... .. २८६१५	नालिङ्गिता नवलवद्भ २३४१८६
नान्तरजा. श्रियो जातु (भारवेः) १६७१३६७	नालीकभद्रकृदतीव नदी १२३११२०
नान्तर्विचिन्तयति किञ्चिदपि ५२१२१४	नालेनेव स्थित्वा पाटेनै (वृद्धेः)... .. २१८१२३
नान्दीपदानि रतिनाटक २६४१४३	नालोकः क्रियते सूर्ये भूः... .. . ४८१७७
नान्था स्क्न्धनतिः सद सु २२४१७७	नात्पीयसि निवध्नन्ति (दिवेश्वरस्य) ४६१२
नापरीत्य नयेदृण्डं न च १५६१३३७	नावजा नाप्यवदगध्यमुद २२६११
नाष्ट कस्यचिद्द्रव्याच्च २७३१६१०	नावर्तो न च तरलास्तरंग... .. . २२९१६
नापेतोऽनुनयेन यः प्रिय ३२६१२७	नाविदग्धः प्रियं नृयात् १७११५१०
नाप्तं यत्केनचिदपि मनो ७३१२७	नागयन्तो घनध्वान्तं ताप ३१३१६
नाप्राप्यमभिवान्छन्ति १६९१४५८	नाशिष्यः किमभूद्भव २११७१
नाभिप्रमिञ्चाम्बुवहासनेन... .. १४६१४	नाश्राति सेवयात्सुक्या १०११९
नाभिरन्त्रं प्रविष्टास्याः २८०१३३९	नाश्वर्यमेतदधुना हतदं व ६३१२४५
नाभियेको न सत्कारः २४०१७	नासत्यवादिनः सख्यं न पुण्यं ८७११
नाभिसद्वेन गौराद्रथाः २८०१३४१	नासा कश्चिदगम्योऽस्ति ३६४११५
नामीपद्मवसच्चतुर्मुख १६१३०	नासादसीया तिलपुष्पतृणं (श्रीहर्षस्य) . . . २७३१११६
नामीधिलान्तरविनिर्गत २८०१३५९	नासार्माकिक्रमवले किम २७३१११६
नामीवलयसंबद्धा रोमाली २८०१३४२	नासावंगविनिर्मुक्तमुक्ता २७११४४
नाभूवन्भुवि यस्य कुत्र (विह्वणस्य) २४३१८३	नास्ति कामसमो व्याधि १६५१२८६
नाभ्यन्ता भुवि वादिवृन्द (भर्तृहरेः) ३९११२१७	नास्ति क्षुधासमं दु ख नास्ति १००११
नानृतं न विषं किञ्चिदे २६३११०	नास्ति मेघसमं तोयं नास्ति १६६१२८८
नामोदस्ताखिलामो दम २७११९३	नास्ति यज्ञः द्वियः किञ्चि १६२११४२
नाम्बुर्जनं कुम्भैरुपमेयं ३६८१२७	नास्ति विद्यासमं चक्षु १७३१६२४
नायं धार्यमधीराक्षि मुखे... .. २७६१२३१	नास्ति सत्यं द्यूतकारे १७२१५५६
नायं प्रयाति विकृति विर... .. ३०११८	नास्ति स्त्रीणा पृथग्यज्ञो ३६६११६
नायं मुञ्चति सुभ्रुवामपि ३०२१७६	नास्त्यन्या तृणया तुल्या कापि ७९१५
नायाति वाडवशिखाक्रथनेन ८११८	नास्माकं शिविका नचा ८४४१४४
नायातो यदि निर्दयः सखि ३७४१७३	नास्मिन्संततवेष्टनोल्बण ८२११५
नारत्वं कुत्रपरिरम्भणेषु ३२७१४७	नास्य भारग्रहे शक्तिर्न च... .. २४५११३९
नारसिंहाकृति वीर्य २०२११२	नास्योच्छ्रायवती तलुर्न (आनन्दवर्धनस्य) ... २४११३९
नारिकेलसमाकारा दृश्यन्ते ४७१२४	नाहं रक्षो न भूतोऽरिषु (नारायणभट्टस्य) ... ३८३११५
नारीणा खलु वन्धुरन्धतमसं ३६९१५८	नाहं दुश्चरिणी न चापि ६६१३८
नारीणा नृगनाभिकुङ्कुम ३४११३१	नाहूतापि पुरः पदं रच १०५११३
नारीणां वचनेन कर्म कुरुते ६४१२६७	निष्क्रन्दाभरविन्दिनी २४६११५५
नारी परसुखद्री कवि १६३११८०	नि पद्मं शिशिरेण धीवर २२४१७८
नारीभिर्गुरुजघनस्थलाह (माघस्य) ३५४११०४	नि पीतपीनतिमिराणि २२६११७
नारुतुद स्यादानींऽपि १७३१६१५	नि पीते क्लमोद्भवेन जलधौ ३७७१४७
नारुहेद्विपमं वृक्ष जीर्णं १७४१६७१	नि गङ्गं गजपतिदण्डदान... .. . २३३१७७
नार्यः कुङ्कुमराद्यया नितिलगं १३९१२१	निःशङ्कं वहिरस्य चण्डमनसो ३८२१९

नि अङ्कसकोचितपङ्कजो २७८१२७८	नित्यं निरावृत्ति निजानु १११०
नि श्रेयं व्यपनीय नीवि ३३५१२०	नित्यमाचरत शौचं कुर्वत' ३८८११५
नि श्रेयच्युतचन्दनं स्तन ३०६१७	नित्यसाराधिता देवै २०३१४९
नि श्वासानलविद्धदन्त २९०१५८	नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणा १६२११४४
नि श्वासा वदनं दहन्ति ३२३१११	नित्यं ब्रह्म यथा स्मरन्ति ३०४३
नि सारस्य पदार्थस्य प्राये १६११११४	नित्य मनोरथस्यापि सखि ३११११
नि सीमशोभासौभाग्यं २७११६१	नित्य या गुरुभृत्यवन्धुसुजनै ७४४२२
नि स्रोतोऽहं करिष्यामि (योगरसायनात्) . ३८९११४२	नित्यानित्यविचारणा प्रण ३८६१८४
नि स्नेह नि कृष्ण निक्षप ३७४१८०	नित्यार्यपृथिवीपालैश्चा १५६१३२५
नि स्नेह पतिरुच्छ्रिता ३००१९	निदधिरे दयितोरसि (माघस्य) ३५१११२
नि स्नेहो याति निर्वाण (श्रीदामोदरदेवानाम्) ३८३१६	निद्रातुन्दिलगोणलोचन ३४४१२३
नि खो वष्टि शतं शती दश ८०१५०	निद्रानिवृत्तावुदिते द्युरत्ने ३४२११
निकटस्थं गरीयास १७५१७०६	निद्रामीलितलोचनो मृग २४२१५१
निकटस्थं दहल्यमिर्न तु १४८१११	निद्रार्थमीलितदृशो मद (चिह्नणस्य) .. २९११४०
निकामं क्षामाङ्गी सरस २८९१३४	निद्रितस्य वत शम्बरद्विपो ३५५१४
निखिल जगदेव नश्वरं ३८४१२७	निद्रे लोचनमुद्रणं विर २९४११०
निखिलेषु गुणेषु चित्रता १०८१८८	निधे कलानामपि रीति २२०११५
निचयिनि लवलीलता (भारवेः) ... ३६१११४	निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि (भर्तृहरेः) . . ८११११
निजकरनिकरसमृद्धा २२०१८	निन्दा य कुरुते साधो १७५१६८३
निजगुणगरिमा सुखाकर ८७१५	निन्दते पितृभिक्षुसैर्निर ९३१८
निजदोषावृत्तमनसाम् १७८१८०१	निन्दन्ते यदि नाम मन्द ३३३४८
निजनयनप्रतिविम्बैरम्बुनि ३४९११०३	निपतति किल दुर्वलेषु दैवं ९६१६२
निजपतिराद्य प्रणयी १८८१२५	निपत्य शुधि वेगेन मपि (शाङ्गधरस्य) .. १४९१५१
निजपदगतिगुणरञ्जित ४९१९६	निपपात सप्रमथत' श्रव (माघस्य) .. . ३२५१३
निजपाणिपल्लवतटस्खल (माघस्य) ३७५१८८	निपानमिव मण्डूका सर ८६१९
निजप्रियमुखभ्रान्त्या हृषेणा ... ३५३१५९	निविडतमतमालमालि ३७०१७३
निजरज पटवासमिवा ३५६१४३	निविडानुपत्तकुकुचकोक २७९१३०८
निजवर्पाहितस्नेहा बहु १५१११२५	निभृतं निभृतं निभालयन्त्या ३६८१२४
निजसौख्य निरुन्धानो यो ७४११८	निमग्नस्य पयोराशौ पर्वं १६६१३०२
निजाशुकावृता प्राचीं (रघोः कविदर्पणस्य) ... ३४२१२	निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकृ १८११९०८
निजा कायच्छाया श्रयति (क्षेमेन्द्रस्य) . . ३५११२१	निमीलदाकेकरलोलचक्षुषा (भारवेः) .. ३५४१९६
निजानपि गजान्भोजं १२११७६	निमीलनभ्रंशजुषा दृशा २६५१७
निजागयवदाभाति पुंसा १७५१६९७	निमीलनाय पद्मानामुद २१९१४
नितम्बगौरवेणासाँ गौराङ्गी २८११३७५	निमेषमात्रमपि ते वयो १६७१३५९
नितम्बपीड्यमानेन पाद २८२१४०८	निम्ननाभिकुहरेषु यदम्भ ३५४१९९
नितम्बविम्व विम्बोष्ठी २८११३७२	निम्नप्रदेशाः स्थलतामुपा... .. १३४१४५
नितम्बिन्यो नित्यं विनय ३६८१३७	निम्नेष्वोधीभूतमलक्षता (माघस्य) ... १३५१९८
नितम्बो विशाल कटि १८२१९४४	निम्नोन्नतं वक्ष्यति को जलाना ८८११७
नितरा नीचोऽस्मीति त्वं २३०१६	निम्ब कि बहुनोक्तेन निः... .. २५३११५५
नितान्तस्वच्छहृदयं २०३१५०	नियतविषयवर्ती प्रायशो १५८१४१०
नित्यं वृद्धिमुपैपि सकल १२३१११४	नियतै पदैर्निषेव्यं १७८१७९७
नित्यं ज्ञाता सुगन्धा च ३६६१२	नियमयति कुमार्गप्रस्थि १११११६७
नित्यं कौवाचिह्नं १७३१५९९	नियुक्तः क्षत्रियो द्रव्ये खदं १५३१२०३

निद्युक्तहस्तापितराज्यभारा २५७३८३	निर्वृत्ताध्वरकृत्वृत्ति १८५११०८०
नियोगिनिर्विना राज्यं नास्ति १४९१७३	निर्वृत्ते सुरतोत्सवे बहु ३३६१२६
निरन्तरे वीक्ष्य महाधन १८०१८५९	निर्व्याजा दयिते ननान्द्यु (राजशेखरस्य) ... ३६७३८
निरञ्जने साचिविलोकितं (भारवेः) ३५४१५५	निर्हादं क्रकचन्नतैः कि ३२१४५
निरनिशयं गरिमाण तेन १७७१७७५	निलयः श्रियः सततमेत (माघस्य) ३१०४
निरयंक्रं जन्म गतं (विह्वणस्य राजकन्यायाश्च) २१४५	निलीना वेदमान्तः कथमपि २६६३४
निरवधानि पद्यानि यद्य (भवभूतेः) ३११२	निलीयमानैर्विहर्गैर्निमी ३०७६
निरवधि च निराश्रयं १८१९६	निवासश्चिन्ताया. परपरि ७०५५
निरस्यन्नालीकं क्षुद्रुपहत ७०५९	निविशते यदि शूकशिखा... .. २८८१८
निरानन्दः क्रान्दे मधुनि २३४१९४	निवृत्ता भोगेच्छा बहुपुरुष्य ८०४४
निरीक्षितुं वियति समेल्य (माघस्य) १३२११	निशम्य केलीभवनोप ३४५१२
निरीक्ष्य विद्युन्नयनैः पयोदो ३५६१२०	निगाचरोऽपि दीनोऽपि २१९१६
निरीक्ष्य वेणी प्रतिविम्ब ३५३१७१	निशारन्नं चन्द्र* गयन १२०४६
निरन्साहं निरानन्दं निर्वाये ९४११०	निशितगरधियार्पयत्यनङ्गो २६७१९६
निरुचमानवद्याङ्गा चका २०११२	निशीथे लीनाना इटिति ३५८१८६
निरुयादानसभारमभि ४३	निश्चितं सधुरः कोऽपि १९४१९
निर्गतामलवाक्यस्य ३६१३	निपेवन्तामेते वृषमहिप २४३१७७
निर्युण इति मृत इति च ४११२७	निष्कन्दाः किमु कन्दरोदर ७७४६
निर्युणमप्यनुरक्तं प्रायो न ५०११४१	निष्कलङ्ककलयैक्यापि य. ८६४२
निर्युणेष्वपि सत्त्वेषु दयां... .. ४७३९	निष्कासयन्त्यनेके सागर २९११२५
निर्जितसकलागति. पृच्छ... .. २१०५९	निष्कूजस्तिमिता. क्वचि १४६१५
निर्णेतव्यो मनसिज २८०३६५	निष्कामन्मृशदु खार्तो ३८९११४३
निर्णेतुं शक्यमस्तीति मध्यं ३२६११७	निष्णातोऽपि च वेदान्ते ५७५९
निर्देयं खड्गभिन्नेभ्यः क्व. १३३४	निष्पालाशु हिमांशुमण्डल २७१९५
निर्धौते सति हरिचन्दने (माघस्य) ३५४११०८	निष्पीडितो यद्यपि दैव २२०१९६
निर्मन्त्रेन मयाम्भसि स्वर १५११६	निष्पेपोऽस्थिचयस्य २५४११८६
निर्मज्जक्षुरन्तर्भ्रमदति ३८२११४	निष्प्रत्यूहमनल्पकल्प (हनुमत.) १८११९
निर्मासं मुखमण्डले परि १२९१८	निष्प्रत्यूहमुपासहे भगवतः १६३१
निर्माणकौशलं धातुश्च २६५१६	निसर्गसौरभोद्भ्रान्तमृङ्ग ३४२१३
निर्माय खलजिह्वाग्रं सर्वं... .. ५८११०६	निसर्गादारामे तरकुल २५०१७२
निर्मित्तुः सुदतीमजो २६६१४५	निखिशात्रुटितारिवारण (नैपधकर्तुः) ११५१२४२
निर्मुक्तशेषधवलैरचले १४११२२	निहत निहत सूर्ण धत्त १४६११
निर्मुक्तशैशवदगागिगिरा २६५१२३	नीचं समृद्धमपि सेवति १८३१९६८
निर्मुक्तो गितपूरताम्र १२०१४८	नीच. समुत्थितोऽवश्यम ५७१६९
निर्मुह्यासर्जावपिण्ड ३०९१६२	नीचतामनवलम्य जनः ७६१२९
निर्यान्त्या रतिवेदमनः ३३९१४८	नीचस्तनोत्वश्रु निता ४१४३
निलेपां कृचकृच्छ्रलौ क्वच ३३६१२९	नीचावमानमलिनां यो १७५१६७७
निर्वाणदीपे किमु तैल १८०१८७४	नीचेषु यावती वाणी(श्रीहरिहरदेवानाम्)... २०८१३३
निर्विकेतया चाल्यं कामो ३८४११८	नीचैर्दुर्यवने. शुनीभिरपि... .. १०४१३०
निर्विजेषो यदा राजा समं १५२११५७	नीतं जन्म नवीननीरज २३५११०८
निर्विषेणापि सर्पेण कर्तव्या १६३११७८	नीतं नवनवनीतं क्रिय २३११११
निर्विषोऽपि यथा सर्प. १५५१३१०	नीता कुम्भस्यलकटिन १२८११
निर्वीर्यां पृथिवी निरोपधि... .. १०३१२३	नीतानामाकुलीभावं ३२६११४

नीतिभूमिभुजा नति	१८६१०३२	नृपतिसुकुटरल त्वत्प्रयाण...	१२३१२१
नीतिस्त्रीसुकुरो जयध्वज	११६१२५६	नृपदीपौ वनस्नेहं प्रजाभ्य	१५५१२९३
नीते भेदं यौतधारामि (माघस्य)	१३४१६५	नृपाणा च नराणां च केवलं	१५११२०
नीत्वोच्चैर्विक्षिपन्त कृत	३६२१४६	नृणोऽपकृष्टः सन्निवात्तदर्पण	१५८१३९७
नीपस्कन्धे कुहरिणि	१४७१४	नृसिंहदेवे चलिते भरेण	१९८१७३
नीपस्कन्धे निवसति लस	१४६११	नेता यस्य बृहस्पतिः प्रहरणं	९८१००
नीरक्षीरविवेके हंसालस्यं	२३१११०	नेतु. प्रयाणोन्मुखता	१९८१६८
नीरक्षीरे गृहीत्वा सकल	१२२१९६	नेत्रे खञ्जनगञ्जने सरसिज	२८५१७१
नीरजान्यपि निषेव्य	२३३१६८	नेत्रे खञ्जनगञ्जने नवसुधा	२९४१०८
नीर दूरं तदपि विरस	२२३१५७	नेत्रैरिवोत्पलै पद्मैर्मुखै	१४६११
नीरन्ध्रं परिरभ्यते प्रिय (रुद्रस्य)	३३२१३	नेत्रोपान्तवतंसिते श्रुति	२८५१६०
नीरसान्यपि रोचन्ते	२५४१९८४	नेदं नभोमण्डलमम्बुराशि	३१८११५१
नीरागा मृगलाञ्छने मुखमपि	३०३१७२	नेदं मुखं मृगवियुक्तशशा	२६५१२०
नीराग्निर्मलतो जनिर्मधुरता	२५६१२३७	नेदं समीरितमकारि कला	३७५१८९
नीलनीरजनिभे हिमगौर	३१४१३६	नेद सर सरसवारि न	२३२१२१
नीलाञ्जद्युतिनं नितान्त	१८९१३९	नेपथ्यादपि राजते हि (हरिहरस्य)	३३६१२५
नीलाञ्जाना नयनयुगल	२८४१४८	नेपालीनामराले विरच	१४३१७८
नीलेन्दीवरशङ्कया नयन	२९४१०२	नेय विद्युद्भ्रममधिगता	२८७१२१
नीलोत्पलदलश्यामो (विज्जकायाः)	३८१५४	नैतच्चित्र यदयमुदधि	११११७७५
नीलोत्पलाभनयना. परमप्रेम (जयदेवस्य)	३८९११५१	नैतद्वारिदगर्जितं रतिपति	३५७१७०
नीलोत्पलोल्लसितखञ्जन	२६५१२४	नैतस्या प्रसृतिद्वयेन	३६३११७
नीवारप्रसवाप्रमुष्टिकवलै (भश्चोः)	२४३१८१	नैताः स्वयमुपभोक्ष्यसि	२२२११७
नीवारा शुक्रकोटरार्भक	१४७१७	नैयायिकाना नलिनाम्ब	४४१४
नीवारौदनमण्डमुष्णमधुरं	१४७११०	नैयायिका वा ननु शाब्दि...	४५१४
नीवीदृढार्पितकरा निविडी	३३२१८	नैरन्तर्यच्छिन्नदेहान्तरालं (माघस्य)	१३६१०५
नीवीवन्धोच्छ्वसनमधर	२८९१४४	नैर्मल्यं वपुपस्तवास्ति	२३९१२२९
नीव्या सयमनं कचे नियमनं	३३६१२८	नैव व्याकरणाज्ञमेति	३२४३
नीहाराकरसारसागर	२२३१६०	नैवाकृति. फलति नैव (अश्वघोषस्य)...	९६१७२
नूनं दुग्धाब्धिमन्योत्थाविमौ (राजशेखरस्य)	४८१४७	नैवात्मनो विनाशं गणयति	५८१११५
नूनमयं मे पाप कान्ताविरहो	२९१११८	नैवायं भगवानुदञ्चति	३१७१३४
नूनमाज्ञाकरस्तस्या सुभुवो	२७११६०	नैवालवालवलथं भरितं	२२२१४४
नूनं चादलशाह शोहपसरी	२१७१३	नैपा वेगं मृदुतरतनुस्ता (मूर्खस्य)	३३४१३७
नूनं हि ते कविवरा विपरीत	२६४१४२	नैषा सध्याविधिरविकलो	१४५१५
नृणा धुरि स एवैको य	७३११९	नैष्ठुर्यं कलकण्ठकोमल	३०३१८०
नृणामनभ्यस्तफणाश्रुदीश...	४४१६	नो काम प्रतिहन्यते	११२१९९६
नृत्यचन्द्रकिणि कृणन्मधु	४५८१८९	नो ग्लानिं भजते दिने	१२६१३५८
नृत्यत्त्वद्वाजिराजिप्रसरखुर	१३११२५	नो चाटु श्रवणं कृतं नच	३२३११३
नृत्यद्गर्गादहासप्रचयसह	१२०१५६	नो चापाकलनं न पत्रि	१३६११२१
नृत्यारम्भरसत्रसद्गिरिसुता	६१७०	नो चारु चरणौ न चापि...	२३९१२१८
नृपः कराभ्यामुदतोलयत्रिजे	१०९१११६	नो चिन्तामणिभिर्न कल्प...	२२४१७५
नृप कामासको गणयति...	१५८१४११	नोचैः सत्यपि चक्षुषी	३४५१७
नृपतिनिजाम तवाद्भुत	११९१३३	नो जानाति कुलीनमुत्तम	६६४२
नृपतिपुरुषशक्तिप्रचार	३१०१२	नो तल्पं भजसे न जल्पसि	३२३१२३

नो तावत्कलयामि केलि ३७७।४६
नोद्वन्द्वानर्थितामेति सदा (व्यासस्य) १५९।११
नो धर्माय ततो न तत्र ३९१।२२३
नोपभोक्तुमपि ह्यीवो जाना ७४।१५
नोपभोगपरानर्थान्कोऽपि १७५।७०४
नोपेक्षा न च टाक्षिण्यं २२।१७
नोपेक्षितव्यो विद्वद्भिः (व्यासस्य) १५५।३१५
नो मन्ये दृढबन्धनात्क्षत २४३।८९
नो मल्लीमयमीहते (श्रीपुष्पाकरदेवानाम्) ... २३४।१००
नो रविर्न च तमो न तमीशो ३०७।१०
नोर्ध्वं न चाधो न पुरो १३४।४१
नोर्ध्वंभीक्षणगतिर्न चाप्य... .. ३११।११
नो वा क्रियन्तः परितः २३०।२०
नो संध्यां समुपासते यदि... .. २१।७४
नो सेवा विहिता गुरोरपि... .. ७०।६५
नोक्ता वै भजते तावद्या २६०।८५
नौश्च दुर्जनजिहा च प्रति.. .. ५६।१४
न्यग्रोधे फलशालिनि २५३।१४७
न्यत्रच्चञ्चलचतुचुम्बन २१।८२५
न्यञ्चति वयसि प्रथमे २६७।६
न्यस्तं यथा नूद्विं मुदात्ति. ३८९।१६६
न्यस्तं पन्नगमूर्ध्नि पाद ३६९।५७
न्यत्तानि दन्तवलयानि २७७।२४३
न्यायः खलैः परिहृतश्चलितश्च ५२।२०८
न्यायनिर्णयसारत्वान्निर (भारवेः) ८९।४
न्यायार्जितधनस्तत्त्वज्ञान ९३।१
न्याय्यं मार्गमनुज्झता सुकृतिनो ७४।४३
पक्वानि प्रच्यवन्ते क्रमुक १४७।१४
पक्वान्निव राजेन्द्र सर्वं (व्यासस्य) १५०।८०
पक्षविक्रलश्च पक्षी शुष्कश्च ६९।३३
पक्षावुत्तिक्षप्य धुन्वन्सकल (नडुवाहस्य) ... २१८।२६
पक्षिश्रेष्ठसखीवभ्रूसुरा २०७।३
पक्ष्माग्रप्रयिताश्रुविन्दु २९९।२०
पक्ष्मालीपिङ्गलिनः कण (भवभूतेः) १०।१४२
पङ्कज जलेषु वासः प्रीति (लक्ष्मीधरस्य) ... २५५।२१०
पङ्कसंकरविगर्हितमर्हं न ७२।२२
पद्मानुपङ्गं पथि विस्मरन्तः ३६१।५७
पङ्कष्वपि च देवर्षे... .. ३६५।४८
पद्मो बन्धस्त्वमसि न गृहं... .. ७७।३५
पद्मत्वं चान्तु वाणा समय २९८।४५
पद्मत्वं तनुरेतु भूतनिवहा २९८।३०
पद्मदशीरजसिसमा तारा १९३।१०
पद्मभिः कामिता कुन्ती १६२।११७

पद्मभिः सह गन्तव्यं स्थातव्यं १६१।८४
पद्मभिर्व्याति दासत्वं १७०।४७३
पद्ममेऽहनि पष्टे वा त्राकं... .. ७८।६
पद्मसायकमहेन्द्रजालिना २९१।३३
पद्मास्यपद्मदशनेत्रपिधान १२।१६
पद्मास्यस्य परामवाय भपको १९०।५८
पद्मैतानि विलिख्यन्ते १७२।५५५
पद्मैते पाण्डुपुत्राः क्षितिपति ९९।१२८
पटलमम्युमुचा पथिकाङ्गना (माघस्य) . . . ३५६।३५
पटविद्यटितमपि कुचतट २७७।२८८
पटालमे पलौ नमयति (अमरकस्य) ३३२।९
पटुत्वं सत्यवादित्वं कथा १६९।४५२
पटु रटति पलितदूतो मस्तक ९९।१०
पठकः पाठकश्चैव ये चान्ये १६५।२५१
पठतो नास्ति मूर्खत्वं जपतो १५९।५
पण्डिते चैव मूर्खे च बल १६४।१२९
पण्डिते हि गुणाः सर्वे ३९।१
पण्डितैः सह सागल्यं १६५।२५२
पतङ्गपाकसमये पत ३४६।८
पतति रविरपूर्ववारिरागौ... .. ३०८।४८
पतति व्यसने देवादाहण ४७।२८
पततु तयोरसि सततं (भट्टवाणस्य) ३३४।२
पततु नभसो गच्छत्वस्तं २१९।१४
पतत्यविरतं वारि नृत्यन्ति ३५५।७
पतत्येतत्तेजो हुतभुजि कदा १४१।३१
पतन्ति खङ्गधारासु विशन्ति ६८।४
पतन्ति नास्मिन्विशदा पतत्रि (भारवेः) ... ३६०।१९
पतिते पतङ्गसृगराजि निज (माघस्य) . . . ३११।१४
पतितोऽपि राहुवदने ४९।९२
पतिरतीव वनी सुभगो युवा ३६८।२६
पतिर्हि देवो नारीणां ३६६।१४
पतिव्रतायाः कुचकुम्भ १८०।८६३
पतिः पतिं वाहमेयाय (माघस्य) १३४।५३
पतिः पतिमसीयाय रणाय १३३।२
पतिः पदाति रथिनं रथेशः (कालिदासस्य) ... १३३।२५
पत्युः पृथक्तस्य रतौ जिगीषा ३३३।२४
पत्युर्यत्पतितावगेपकवल २४३।९०
पत्रच्छायासु हंसा सुकुलित ३५३।५८
पत्रं नैव यदा करीरविटपे ९७।९६
पत्रपुष्पफलच्छायामूल २४७।२
पत्रफलपुष्पलक्ष्म्या २५३।१६०
पत्राणि कण्टकशतैः परि २५०।९२
पथि निपतितां शून्ये दृष्ट्वा (भल्लटस्य) ... २३९।२१४

पथि पथि लता लोलाक्षीभि	३५०१३१	परगुह्यगुप्तिनिपुणं गुण	५९११३९
पथि पथि शुक्रचञ्चूचारुमारा	३४८१८५	परदारपरद्रव्यपरद्रोह	१६०१४६
पदद्वयस्य सधानं	४१११९	परदार परद्रव्यं परी	१६७३४९
पदन्यासो गेहाद्द्विहरिहि	३६७३३२	परदारा न गन्तव्या सर्व	१६०१४४
पदप्रणतमालोन्मय कान्त	३२५११	परदु सं समाकर्ण्य स्वभाव	४८८११
पदचन्द्रोल्बलो हारी	३७३३०	पर तदिह नास्ति यन्न	२५३११६६
पदमनन्तरवाचि किमि	२१११८४	परपतिनिर्दयकुलटाक्षोपित	३६७१२६
पदव्यक्तियक्तीकृतस	३४१४४	परपरितापनकुतुकी गण	६०११५७
पदगच्छलीनहृदयो रूपा	३०७११	परभूतशिगो मौनं ताव	२३६११३८
पदस्थितस्य पद्मस्य मित्रे	९०१४	परमर्मदिव्यदर्शिषु जात्यै	६०११३९
पदानि क्रतुतुल्यानि ग्राह...	१५६१३४५	परमर्मघटनादिषु रालस्य	६०११७८
पदाभ्यामुन्निद्रामधरयति	२८४१४४	परमो मरुत्सखाग्नेस्तेजो	२२४१३
पटे पदे च रत्नानि	१६६१३११	पर पलितकायेन कर्तव्य	१७२१५६०
पटंश्रुतभिः सुकृते स्थिरी	१०९११२३	परघाटे दणवदन पररन्ध्र	५९११२९
पद्माकर टिनकरो विकचं	७८११३	परश्लोकान्तोकाननुदिव	४२१६०
पद्माकारैर्योधवकैरिभाना	१३६११०१	परस्परानुरक्ता ये योवा	१५६१३५०
पद्माद्दसद्धानमवेक्ष्य लक्ष्मी	२७६१२२२	परस्परेण क्षतयो प्रहर्त्रो (कालिदासस्य)			..	१३४१३६
पद्मातपत्ररसिके सरसी	३२७१५५	परगै. कार्पूरैस्तुहिनसलि..	२९३१८१
पद्मानना पद्मपलाशनेत्रा	१०५११०	पराधीनं वृथा जन्म	१६६१३२८
पद्मापयोधरतटीपरिरम्भ	१५११८	परान्नं प्राप्य दुर्वुद्धे	३८०१२
पद्माया. स्तनहेमसद्धानि	१७११२	पराज्ञेन मुखं दग्धं हस्तौ...	१०३१३
पद्मा सद्धानि केशवस्य	११६१२६५	परापकारनिरतैर्दुर्जनै	१७४१६५९
पद्मिनि किमिति क्रीडसि	२५५१२१४	परामर्षं परिच्छेत्तुं योग्या...	१७०१४९०
पद्मिण्या सकला विधाय	३३९१४९	परामृशन्तो लिङ्गानि व्यभि	४४११
पद्मिण्या दयितेऽनुधावति.	३३६११०९	परार्थव्यासद्वादुपजहदपि	५४१२४६
पद्मे त्वन्नयने स्मरामि	२५११५८	परार्थानुष्ठाने जडयति	१४५१३
पद्मे मूढजने ददासि द्रविणं	६६१३४	परार्थे य पीडामनुभवति (यशसः)	२५४११७९
पद्मोदयदिनाधीज सदा	१०७१५८	परिक्षीण कश्चित्स्पृहयति	६८११५
पन्था. सहर दीर्घता खज...	१२२१८८	परिचुम्बति सखिष्य	३४६१५
पन्नगवारिकराग्रो गङ्गोमा	१४१४	परिच्छिन्नस्वादोऽमृत	३२१४०
पपात गङ्गा हरमौलिमङ्गा	३३५१५	परिच्छेदातीतः सकल	३९२१२४७
पपात पाय कणिका न	२२२१२९	परिच्छेदो हि पाण्डित्य	१६९१४५५
पपात मेरो सुरसिद्धुवारा	३३५१४	परिच्युतस्तत्कुचकुम्भमध्या	२९६११५७
पम्पासरमि रामेण सङ्गेह...	२०११५	परिणयविधौ भङ्गत्वा	२११८०
पय पीठं वसे त्वरित	३७३१५२	परितप्यत एव नोत्तम परि (माघस्य)	६११२०१
पयसि सलिलराशेर्नक्तमन्त (माघस्य)	३४२११४	परितोपयिता न कश्चन (माघस्य)	६१११९७
पयोदकेऽपि निकृष्य रोपा	२५९११५	परिपतति पयोनिधौ पतङ्ग	३०८१४५
पयोद हे वारि ददासि वा..	२२२१३५	परिपीड्य करद्वयेन गाढं	२५८१३७
पयोधरघनीभावस्तावदम्ब	२७७१२५३	परिपूर्णगुणाभोगगरिमोद्गार	७३११७
पयोधरस्तावदयं समुद्यतो	२८०१३५५	परिपूर्णोऽपि तटाके काक.	५९११२३
पयोधराकारधरो हि कन्दुक. (कालिदासस्य)	३६२१३४	परिभ्रमन्त्या भ्रमरीविनोदे (गुणाकरस्य)	३६०१५०
पयोधे. गर्वस्य गिरसि	२२८१५७	परिमन्थराभिरलघूहमरा (माघस्य)	३२५११०
पर त्रिनीतत्वमुपैति सेवया	१५८१४००	परिमलसुरभितनभसो	२४८१३९

परिमृदितमृणालीम्लानमङ्गं २८८१२५	पलायिता तवारिचाम १२२११०१
परिम्लानं पीनस्तनजघन २८८१२७	पलाचाकुसुमभ्रान्त्या शुक्र २३२१४३
परिम्लाने माने मुखशशिनि ३२४१४	पल्लवतः कल्पतरोरेश १०८१७९
परिलुठति ललाटे भङ्गुरा ३२०१३६	पल्लवोपमितिसाम्यसपक्षे (माघस्य) ३३११५५
परिशिथिलितकर्णग्रीवमामी (माघस्य) ३३८१२५	पल्लीनामधिपस्य पङ्कजदृशां ३७३१३९
परिशुद्धामपि वृत्तिं समा (रविगुप्तस्य) ५९११३०	पवनापनीतसौरभदूरो २३३१६०
परिश्रमज्ञं जनमन्तरेण ३९१२१	पवित्रमतिवृत्तिकृत्किमिह २१३११०५
परिसुरपतिसूनुधाम सद्यः (भारवेः) ३५६१२२	पश्चात्प्रभागमिह सानुषु ३७९११८
परिस्फुरन्मीनविघटितो रवः (भारवेः) ३५३१८८	पश्चादङ्गी प्रसार्य त्रिक २१७११३
परिहर कृतातङ्के शङ्का त्वया ३२११४९	पश्यति परस्य युवतिं १७७१७८१
परिहरत पराङ्गनानुषङ्गं १८२१९४१	पश्यन्ति नैव कवयो १८३१९६०
परिहरति भयात्तवाहितः २१०१६८	पश्यन्ति स्निग्धमुग्धं ३७०१६५
परिहरति यथा यथा वयो २६७११५	पश्यन्तीं परिणामकेलिषु ३३४१४६
परिहरति रतिं मतिं लुनीते ३०७१२	पश्यन्त्यसंख्यपथगां त्व १०६१३८
परिहृत्य दुरारोहं तस्या. २८०१३३१	पश्यन्हतो मन्मथवाण (कुमारदासस्य) २८११३९६
परीक्ष्य सत्कुलं विद्या शीलं ६८१४	पश्य पक्षफलिनीफलत्वि ३१३१२६
परीवादस्तथ्यो भवति १८३१९७७	पश्य पश्चिमदिगन्तलम्बि ३०७११३
परेपां क्लेशदं कुर्यान्न (क्षेमेन्द्रस्य) १६०१६८	पश्यानु रूपमिन्दिन्दिरेण २५३११५७
परेषा चेतासि प्रति (शङ्खकस्य) ३८४१४५	पश्यामः किमियं प्रपद्यत (भट्टभल्लटस्य) ३२५१२४
परैः प्रोक्ता गुणा यस्य निर्गुं ८७११	पश्यामि तामित इतः पुर २९२१४९
परैः संभुज्यते राज्यं स्वयं १४५११	पश्येत्कश्चिच्चलचपल १३७१२३
परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे ९२११	पश्योदश्वदवाश्वदश्चित २१७१३
परोपकारः कर्तव्यं प्राणै ७८११	पश्योदेति वियोगिनीदिन ३१५१९१
परोपकारविज्ञानमात्र ५८१९६	पाकश्चेन्न शुभस्य मेऽद्य तदसौ ६४२१७४
परोपकारशून्यस्य धिष्णु ७८१७	पाटलया वनमध्ये कुसु (शार्ङ्गधरस्य) २५११९७
परोपकाराय फलन्ति वृक्षाः ७८११०	पाटीर तव पटीयान्क. २४८१४३
परोपकृति कैवल्ये लोल ७८१५	पाठिनः कमठः किटिर्नर १८१३
परोपदेशकुशला दृश्यन्ते ८७१४	पाणिः पात्रं पवित्रं भ्रम ३८८१११३
परोपदेशवेलाया शिष्टाः १६३११५९	पाणिग्रहे पर्वतराजपुत्र्याः ४१२८
परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां ४७१२६	पाणिग्रहे पुलकितं वपु ४११६
परोपसर्पणानन्तचिन्तानल २४७१५	पाणिग्राहस्य साध्वी स्त्री ३३६११७
परोऽपि हितवान्बन्धुः १६२११५२	पाणिपल्लवविधूननमन्त. (भारवेः) ३३३११०
परोऽवजानाति यदज्ञता (भारवेः) १८११९०३	पाणिरोधमविरोधितवाञ्छं (माघस्य) ३३३११२
पर्जन्य इव भूतानामाधार १४८१४	पाणिर्नारवकङ्कणः स्तन ३०४१९५
पर्यङ्कं स्वास्तरण पति (दामोदरगुप्तस्य) ३६७१३	पाणौ कङ्कणमुत्फणं फणि ७१८९
पर्यङ्कग्रन्थिवन्धद्विगुणित ८१११२	पाणौ गृहीतापि पुरस्कृता ३६८१२२
पर्यङ्कीकृतनागनायक १६१३६	पाणौ ताम्रघटी कुशं कर ३८११४९
पर्यङ्को राजलक्ष्म्या हरित १२३१११०	पाणौ पद्मधिया मधूककुसुम (अचलस्य) ३४९११९९
पर्यच्छे सरसि हतेऽशुके (माघस्य) ३५४११०३	पाणौ मा कुरु चूतसायक (जयदेवस्य) २९५११३८
पर्याप्तपुष्पस्तवकस्तनाभ्यः ३४६१३४	पाण्डित्यस्य विभूषणं मधुरता ८८१२३
पर्वतमेदि पवित्रं जैत्रं ९११२३	पाण्डु क्षामं वदनं हृदयं २९९१२
पर्वताग्रे रथारूढो भूमौ १९२१२७	पातः पूष्णो भवति महते (भट्टभल्लटस्य) २१९११३
पर्वताग्रे रथो याति भूमौ १९२११९	पातकानां समस्ताना द्वे १५३११९७

पात जले विष्णुपदापगाया' ४३।५	पानमक्षास्तथा नार्यं (व्यासस्य) १५२।१६४
पानयति हृदयदेशे प्रियजन २८८।८	पानायाधरतोऽमृतं वसतये २८५।६२
पातालत. किमु सुधारस (हनूमतः) ३८२।२	पानीयं वा निरायासं (व्यासस्य) १६९।४५६
पातालमिध ते नाभि स्तनौ ३२६।१०	पानीयं नारिकेलीफल ३५०।१३५
पातालाद्भवनावलोकनपरा २८७।२४	पानीयं पातुमिच्छामि त्वत्त. १९४।२
पातालाच्च विमोचितो वत ८४।४४	पानीयमानिय परिश्रमेण २२२।२८
पाताले मञ्जु मूलं फणि १२६।१६१	पान्तु चो जलदश्यामाः २३।१०१
पातितोऽपि कराघातैरुत्प ४७।३०	पान्थ मन्दमते किवा ३७०।६८
पातुं न प्रथमं व्यवस्यति ३७९।३९	पान्थाधार इति द्विजाश्रय २४८।२१
पातुं श्रोत्ररसायनं रचयितुं ३७।४३	पान्थाना प्रमदा इव प्रतिदिनं ३५२।५६
पातु त्रीणि जगन्ति संतत १९।३१	पापं समाचरति वीतघृणो ५२।२१०
पातुमाहितरतीन्यभिलेषु (भारवेः) ३३०।४३	पापं कर्तुमृणं कर्तुं मन्यन्ते १०२।२
पातु व' कपटकेरलके १९।२७	पापान्निवारयति योजयते ९२।१८
पातु व गितिकण्ठस्य १०।१४४	पामारागामिभूतस्य श्लेषम २०२।१७
पातु वो निक्रपग्रावा ३।४	पायं पायं पिव पिव पयः... .. २३०।३
पातु वो नीलकण्ठस्य १०।१४२	पायात्पयोधिदुहितुः कपोला १७।२
पातु वो मेदिनीदोला वाले १९।२४	पायात्स व. कुमुदकुन्द १६।४५
पातु श्रीस्तनपत्रभङ्गिमकरी १९।३२	पायादायासखेदक्षुभित ११।१५७
पात्रं न तापयति नैव मलं ९४।१३	पायाद्भजेन्द्रवदन स इमां. २।२३
पात्र पवित्रयति नैव गुणान्क्षिणोति ५३।२१६	पायाद्द करणोऽरणो रण २१६।१८
पात्रमपात्रीकुर्वते दहति ९१।९	पायाद्दो जमदग्निवृंज २१।७२
पात्रविशेषे न्यस्तं गुणान्तर ९०।७	पायान्मायामृगेन्द्रो जगद... .. २०।५८
पात्रापात्रविवेकोऽस्ति घेषु (व्यासस्य) १६४।२०३	पायिजातरं यावन्न लभेत २४८।३८
पात्रे त्यागी गुणे रागी भोगी १४८।१२	पारीन्द्रशावक न तावक २४१।३०
पाथोदजालजटिलं मलिनं... .. ३५९।६	पारीन्द्रस्य परामवाय १९०।५९
पादन्यासं क्षितिधरगुरो (कालिदासस्य) २२०।३३	पारीन्द्राणा धुरीणैरवनि १३१।३१
पादपाना भय वातात् १६८।४१४	पावैतीमोषधीमेकमपर्णा ११।२
पादसवाहने वज्री केश २६३।१७	पार्श्वस्थपृथ्वीधरराजकन्या... .. ४।२९
पादस्याविर्भवन्तीमवन १०।१५४	पार्श्वभ्यां सप्रहारभ्यामधरे ३०६।१
पादा कन्दुकवत्स्थितिश्च १४९।५७	पार्श्वीस्फालावलेपाच्छट्ट २१७।१९
पादाग्रस्थितया मुहुः १३।३८	पाशाक्षुण्णखुरस्य वाणपतन २४५।१२६
पादाघातविघूर्णिता वसुमती २४३।८६	पाश्यालाम्बुधिदृष्टपूर्ववल्वा ३८७।९६४
पादाद्दृष्टेन भूमि किसलय... .. २९५।१२१	पाश्यालैर्मरुमारुतैस्त्रिजगता (शार्ङ्गधरस्य) ३५५।२७
पादासक्तै सुचिरमिह ते ३२१।५२	पापाणखण्डेष्वपि रत्नबुद्धिः(श्रीगोपालदेवानाम्) ३६८।४।३
पादास्त एव शशिन सुख... .. ३२७।५४	पापाणा पयसि प्रवद्ध १३३०।६३
पादाहतं यदुत्थाय मूर्धान (माघस्य) ८३।५	पापाणो भिद्यते टङ्कैर्वज्रं ५१३।४५
पादाहतोऽपि दृढदण्डसमा ६२।२३७	पास्यन्ति कस्य कुसुमे २५२।१३४
पाटेन क्रम्यते पन्था १६५।२७१	पिकलावत्कृष्णः परमरुण... .. ८९।१२
पादे मूर्धनि ताम्रतामुपगते ३२४।७	पिकाली वाचालीभवति २९८।२६
पादौ संस्तम्भयन्ती मुख १००।१८	पिण्डे पिण्डे मतिभिन्ना १६५।२६५
पानं स्त्री मृगया द्यूत १५४।२३८	पिता रक्षति कौमारे १७२।५७५
पानं दुर्जनसंसर्गः पला १७२।५७६	पिता रत्नाकरो यस्य लक्ष्मी ९५।२०
पानघातनवयावकरागं (माघस्य) ३२९।२९	पिता रत्नाधार. शुचिसह ९७।९५

पिता वा यदि वा भ्राता १५३।२२१	पुंसः संबोधनं किं विदधति २०७।४२
पितुरधिपुरं लक्षाः सख्या ३४८।१२	पुंसां दर्शय सुन्दरि मुखेन्दु २७४।१७४
पित्रोः पादान्जसेवागत १०।१४७	पुंसासुभ्रतचित्तानां सुखा ७३।१३
पित्रोर्निलं प्रियं कुर्यात् १७३।९१८	पुंसा सर्वसुखैकसाधन १५१।११२
पित्रोर्नैव वचः शृणोति ९४।१२	पुंस्कोकिलकुलस्यैते नि २०२।१४
पिदधति तिमिरे समस्त (शाङ्गधरस्य) ... ३११।१३	पुच्छं चेदहमुजयाम्य १८।१२
पिदधानमन्दगुणगम्य दृशां (माघस्य) ... ३२५।८	पुञ्जायमानादणरत्नहारे १८९।३३
पिनथीव तरंगप्रैः समुद्र ३१३।४	पुर्जाभूतं प्रेम गो (राघवचैतन्यश्रीचरणानाम्) २३।१२४
पिनाकफणिमालेन्दुमस्त (दिवेश्वरस्य) ... ४।६	पुण्यतीर्थे कृतं येन तपः ९४।६
पिपासाज्ञामकण्ठेन यचितं २३६।१४९	पुण्यात्तौ पूर्णवाञ्छः प्रथम (वाणभट्टस्य) ... ३६३।२०
पिपासुरिव चबलं विकट २७२।१११	पुण्ये ग्रामे वने वा महति (भर्तृहरेः) ८४।४७
पिपि प्रिय सस स्वयं समु ३३०।६७	पुण्यैर्मूलफलं प्रियप्रण ३८६।८५
पिपीलिकाजितं वान्यं १६१।१०१	पुत्रः स्यादिति दुःखितः ३८७।९४
पिवतस्ते शरपेण वारि २०३।४२	पुत्रदारादिसंसारः पुंसां ३८३।१३
पिवन्ति नद्यः स्वयमेव ५१।१७०	पुत्रपौत्रगुणोपेतः शास्त्रज्ञो १५०।७७
पिवन्ति मधु पद्मेषु मृक्षाः ९५।८	पुत्रपौत्रवधमृत्यैः संपूर्ण १६२।१३२
पिव पयः प्रसर भित्तिपा (कामार्सिंहपण्डितस्य) २४६।१५६	पुत्रप्रयोजना दारा-पुत्रः १६८।६८५
पिव सन्न्यं पोत त्वमिह २४१।३६	पुत्रसिन्नकलत्रेषु सक्ता. (मार्कण्डेयमुनेः) ... ३८३।२
पिशुनः खलु सुजनानां ६०।१६२	पुत्रसूः पाककुगला पवित्रा १६३।१९४
पिशुनत्वमेव विद्या पर ६०।१५२	पुत्रिण्यः कति नात्र सन्ति २४७।५
पीठाः कच्छपवत्तरन्ति सलि ७१।७८	पुनः प्रभातं पुनरेव ३९१।२१०
पीठीप्रज्ञालनेन क्षितिपति ३८१।५५	पुनरपि मिलनं यदाकदा २९१।२८
पीठं पीठनियण्णवालक २५।१५७	पुरः पूर्वामेव स्थगयति २११।२८
पीडिते पुर दर प्रतिपेय (माघस्य) ३३१।६	पुरः स्थित्वा किञ्चिद्वलित २८६।१४
पीतं यत्र हिमं पयः क्व २४३।८३	पुरतः प्रेरयत्यागा लज्जा ७६।१६
पीतं येन पुरा पुरंदरपुरे २३२।३७	पुरंदरसहस्राणि चक्र (व्यासस्य) ३९०।१९०
पीतं पङ्कजकानने मधु २३५।११४	पुरस्तन्व्या गोत्रस्त्वलन ३७३।५३
पीतमत्र मधु यापिताः २३३।६९	पुरस्ताद्गच्छन्ती सह सह २९३।७८
पीतवत्त्वमिमेते मधुतुल्य ३२९।१२	पुरा कवीनां गगनाप्रसङ्गे ३६।७
पीतशीधुमधुरैर्मियुनाना (माघस्य) ३२९।१४	पुराणवाणस्यागाय नृत (विह्वणस्य) २७३।११४
पीनस्तुपारकिरणो मधुनेव (रत्नाकरस्य) ... ३३०।६६	पुराणमित्येव न साधु १८१।८९३
पीतस्त्वं कलगोद्धवेन १९०।६५	पुराणरश्मिजालेषु सस्तेष्व ३०७।३
पीतोऽगस्त्येन तातश्चरण ६६।४३	पुराणान्ते श्मशानान्ते १६४।२३२
पीतो यतः प्रभृति कामपिपा २९२।५७	पुरातनपरीमलप्रकरमेदुरा ३४१।२१
पीत्वा गर्जन्त्यपस्ते दिशि ३२७।३९	पुरामूदस्ताकं प्रथममपि (धमरुकस्य) ... ३२८।६५
पीत्वा नृशं कमलदृबाल ३३८।१५	पुरारितनुहारिणी दुरित १२।२४
पीनोत्तुङ्गपवोधराः परि (श्वेताम्बरश्रीचन्द्रस्य) ३६३।१४	पुरा शरत्तिजनितानि सं (माघस्य) १३२।४
पीनोत्तुङ्गस्वनकलगयोस्तार २८९।४२	पुरा सरत्ति मानसे विक्रव २३२।२६
पीन्यं वपुपोऽस्य हेतु २२०।३६	पुरीपस्य च रोपस्य हिंसा ४६।१
पीन्यपाश्रयणं जगन्नयदद्या ३१६।९७	पुरयः कीदृशो वेति प्रायेण २०८।३१
पीन्यपेण कृतार्थिता दिवि २२७।३६	पुरयः पौरुषं तावद्यावद्दिवं ९५।२७
पीन्यपेण सुराः ध्रिय सुर २२७।३४	पुरहृत्तदिगहना प्रसूता ३४२।४
पीलना फलवत्कषाय २४५।१३६	पुरो गीर्वाणाना निजभुज २५७।११

पुरोजन्मा नाद्यप्रभृति ३७७३३	पृथ्वी पृथ्वीगुणा मान्याः सन्ति ७३१६
पुरो दिगनुरागिणी तदपि ३२०१४०	पृथ्वी श्रीमदनङ्गमीम (सार्धभौमस्य)... .. ११८१५
पुरोनुन्न पश्चाद्भजति (सूक्तिसहस्रात्) ... २१७१११	पृथ्वीसंबोधनं कीदृक्कविना २०५६
पुरो रेवापारे गिरिरतिदुरा(श्रीजयापीडस्य)... २४४११११	पृष्ठो ब्रूते न सत्यं य. परि १४८२२९
पुरो वा पश्चाद्वा वयमुप ८२३३	पृष्ठतः सेवयेदर्कं जठरेण १७०१४७२
पुष्पं प्रवालपहितं यदि स्या (कालिदासस्य) २७४११४८	पृष्ठे भ्राम्यदमन्दमन्दर १९१२०
पुष्पाणि प्रथमं ततः प्रकटिता ३४८१९५	पृष्ठे कक्षुकमुत्तयै सुतनुरस... .. ३३३७
पुष्पेषुमाता पुरुषायमाणा १९८१७०	पैटीचीवरपट्टवस्त्रपटल ४३७३
पुष्पेषोरभिषेकहेमकलशौ २७८२२९३	पेशलमपि खलवचनं ५०१२५
पुष्पैरपि न योद्धव्यं किं १५६३२६	पोतो दुस्तरवारिराशितरणे ६४२६४
पुस्तकस्था तु या विद्या १६८१४९३	पौरं सुतीयति जनं समरा... .. ११०११४७
पुस्तकेषु च नाधीतं ४१११५	पौरस्त्यैर्दाक्षिणात्यैः स्फुर(अच्युतस्य) २२८१७२
पुस्तकेषु च या विद्या १६५१२६९	पौराणिकानां व्यभिचार ४६११
पूजायां किं पदं प्रोक्तम् २०७११	पौरैभ्यो न भयं दण्डपतनं... .. ७१७५
पूतिपङ्कमयेऽत्यर्थं कासारे... .. २०२१२९	पौलस्त्यः कथमन्यदार १८५११०२४
पूरयति पूर्णमेषां तरङ्गिणी. ६५११७	पौलस्त्यपीनभुजसपटु १२१२०
पूरयित्वार्थिनामाशां प्रियं... .. ३८३११२	पौलोमीकुचकुम्भकुङ्कुम ३१७१३३
पूरोत्पीडे तडागस्य परी ७६३११६६	पौलोमीपतिकानने विलसता २५६१२४२
पूर्ण. पङ्कजलोचनामुख २२११४८	प्रकटमपि न संवृणोति ६१२०९
पूर्णचन्द्रमुखी रम्या २०४११४	प्रकटं श्रुदु नाम जल्पत. (माघस्य) १८११९२४
पूर्णनखेन्दुद्विगुणित १०११३५	प्रकटान्यपि नैपुणं महत् ५०११५३
पूर्णन्दु करकन्दुको हिम १४२१५५	प्रकटमलिनलक्षमामृष्टपत्रा (माघस्य) ३३७१११
पूर्णं शतसहस्रे द्वे (भगवतो व्यासस्य) . . ३७६१८	प्रकाममभ्यस्यतु नाम ५१११६५
पूर्वं यत्र समं त्वया रति ३०७१५	प्रकीर्णकेशामनवेक्ष्य १८११९००
पूर्वं चेटी ततो वेटी ३८०१४	प्रकुर्वता संगतिमिन्दुना २२०१२०
पूर्वजन्मकृतं कर्म तद्द्वैवमिति ८६१६	प्रकृतिः स्वामिनं त्यक्त्वा १५१११२७
पूर्वजन्मजनितं पुराविदः ८६११९	प्रकृतिखलत्वादसतां ६१११८६
पूर्वत्रासिद्धबुद्धिद्विगुणित १२६११६४	प्रकृतिप्रत्ययोपेत सद्दत्तः ४८१५०
पूर्वदत्तेषु या विद्या पूर्व १६४१२२४	प्रकोष्ठवन्धे विम्बोष्ठयास्तया २७६१२३७
पूर्वं तावत्कुवलयदृशा ३८५१६३	प्रखला एव गुणवतामाक्रम्य ६०११७३
पूर्वं द्विरेफपरिभूतिभयाद्भवता. ३४९१११६	प्रगल्भानामन्तः प्रविशति... .. २६८१२८
पूर्वंभागतिमिरप्रवृत्तिभिः ३०७११६	प्रचण्डचण्डमुण्डयोर्महा १२१२३
पूर्वा क्षणक्रमनिरस्तसम ३०८१५२	प्रचण्डभाजुः स्पृहणीयचन्द्रमा ३५११६
पूर्वाह्ने प्रतिबोध्य पङ्कज २१९११७	प्रचण्डवासनावातैरुद्धता ३८३१९
पृच्छति पुरुषः केऽस्यां २०९१४६	प्रजा संरक्षति नृपः सा १५११११७
पृच्छति विरसिद्धौ २१०१७९	प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु राजा (पञ्चतन्त्रस्य) ... १५१११२१
पृथिवी दहते यत्र... .. ३८९११५४	प्रजाना धर्मषड्भागो राज्ञो १५५१३००
पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि ३०१६	प्रजाना पालनं शस्यं स्वर्गं... .. १५५१२९०
पृथुकार्तस्वरपात्रं भूषितनि.शे ६९१३५	प्रजापीडनसतापात्समुद्धतो १५१११२३
पृथु गगनकवन्धस्कन्ध ३०८१५४	प्रज्ञया वा विसारिण्या यो... .. ९४३
पृथुवर्तुलतञ्जितम्बक २८११३७७	प्रज्ञागुप्तशरीरस्य किं करि (व्यासस्य)... .. १५१११३६
पृथ्वी तावन्निकोणा विपुल... .. ३७०१६६	प्रज्ञावृत्तीयोप्रविलोचन १२८१२
पृथ्वीपते शुभमते भवतो. १४०१२०	प्रणतिभिरपि पत्यु. प्रार्थना ३५९११०२

प्रणमत्युन्नतिहेतोर्जावित १०१११४	प्रत्युपकुर्वन्वहपि न भवति ८३१२९
प्रणयद्वुपितप्रियापद ४१२०	प्रत्यूह पुलकाङ्कुरेण ३३४१४७
प्रणयकृपिता दृष्ट्वा देवीं ५१४४	प्रत्यूह सर्वसिद्धीना १७२१५६८
प्रणयक्रोपमृतोऽपि पराङ्मुखा (माघस्य) ... ३५६१४४	प्रत्येकं दिक्पतीगानिल १९११७६
प्रणालीवीर्धस्य प्रतिपद २७२११०८	प्रथमं युद्धकारित्वं समस्त १४९१६०
प्रतापमीला भोजस्य १२११७७	प्रथमं कलाभद्रदयार्धमथो (माघस्य) ... ३१४१५४
प्रतिकामिर्नाति दृढशुश्रुक्ताः ३१४१६०	प्रथमदिवसचन्द्रः सर्वे १८३१९७५
प्रतिकूलतामुपगते हि विधौ (माघस्य) ... ९६१७०	प्रथममन्यमृताभिरुदीरिता (कालिदासस्य) ... ३४७१४४
प्रतिक्षणसमुल्लसन्नवक्र (भट्टसोमेश्वरस्य) ... ३३११३	प्रथममरणच्छायस्तावत्तन ३१५१८५
प्रतिगतमर्थिजनानां विच्छिन्नाशं ३५०१३	प्रथमवयसि पीतं तोयमल्पं ५३१२२०
प्रतिगृहक्रोणं गुणिनो १७६११४४	प्रथमे नार्जिता विद्या १६९१४१९
प्रतिदिनमयन्नसुलभे भिक्षुक १००११	प्रथितोऽसि यतस्ततः पृथिव्या २२२१३०
प्रतिदिगभभिगच्छताभिमृष्टः (भारवेः) ... ३५६१२३	प्रदानं प्रच्छन्नं गृहमुपगते ५४१२४९
प्रतिनगरमटन्ती प्रत्यगारं १४११२३	प्रदीप किमु कृप्यसि प्रलय २५११६६
प्रतिपक्षेणापि पतिं सेवन्ते १६६१२२	प्रदोपमातङ्गमनङ्गदेव ३१८११४८
प्रतिपक्षो यदि वक्षोरुहपरि २७७१२६९	प्रदोपे दीपकश्चन्द्रः प्रभाते १६४१२१५
प्रतिविम्बितगौरीमुख ४१२३	प्रदोपे निहतः पन्था. १६९१४२४
प्रतिविम्बितप्रियातनुस १५१९	प्रधनाच्चानि धीरधनु १०७१७५
प्रतिरजनि प्रतिदिवस (हरिहरस्य) ३६६१२०	प्रयुदाया. प्रातर्लसदलस ३४३१३
प्रतीक्ष्यन्ते वीराः प्रतिमुख १३६१११४	प्रभवः को गद्गाया नग २०५१११
प्रतीपभूपैरिव किं ततो भिया १०९११२७	प्रभवः खलु क्रोशदण्डयो (भारवेः) ... १५७१३९०
प्रतीयमानं पुनरन्यदेव ३४१३४	प्रभवति मनसि विवेको (कृष्णसिंथस्य) ... २६३११८
प्रत्यक्षरन्तुतमुधारसनिर्वि १०९११४०	प्रभाते पृच्छन्तीरनुरहस ३४३११३
प्रत्यक्षे गुरवः स्तुत्या १६५१२७३	प्रभुप्रसादजं वित्तं सुपात्रे १५४१२६२
प्रत्यग्रज्वलितैः पतङ्गमणिभि ३३९१५९	प्रभुप्रसादे विश्वासं न कुर्या (क्षेमेन्द्रस्य) ... १६११७४
प्रत्यग्रैः पन्ननिचयैस्तव (उपाध्यायोदयस्य) ... २४७१३	प्रभुभिः पूज्यते लोके कलैव ८५११९
प्रत्यग्रोन्मेषजिह्वा क्षण १६१४९	प्रभुर्विवेकी धनवाथ १७९१८५१
प्रत्यङ्गमङ्कुरितसर्वरसावतार ३३११	प्रभूतमलयकार्यं वा यो १६८१३९८
प्रत्यङ्गणं प्रतिपत्तं प्रति २३९१२१२	प्रभूतवयम पुंसो धिय १७६१६८०
प्रत्यङ्गमस्यामभिकेन रक्षा २८३१२३	प्रभ्रद्यच्छ्रुतिमस्तक ११६१२६७
प्रत्यर्थिनामनयनानयना १३९१८	प्रभ्रष्टैः सरभसमम्भसो (माघस्य) ... ३५४११०६
प्रत्यहं प्रत्यवेक्षेत नरश्चरि १५९१२	प्रमदा मदिरा लक्ष्मी १६६१३२५
प्रत्याख्याने च दाने च १६९१४३७	प्रमादिना तथा चारा १५५१२८६
प्रत्यादिष्टविशेषमण्डनविधि २८७१७	प्रमोदं जनयत्येव सदारा २०३१५२
प्रत्यावासकसज्जता प्रथ ११३१२१४	प्रमोदे खेडे वाप्युपनमति ४६१५
प्रत्यावृत्तं भ्रमभाजि स्त (माघस्य) १३५१८६	प्रम्लाना नलिनी जलानि २३२१३५
प्रत्यावृत्त यदि ब्रजामि ३७२१२८	प्रयच्छति चमत्कृति विर ३२१३७
प्रत्यासन्नतुपारदीधितिकर १४७१९	प्रयच्छतोर्ध्वं कुसुमानि (भारवेः) ... ३७३१४५
प्रत्यासन्नमुखीकराम्युज ३५८१७७	प्रयक्षे समके केचिदेव १७५१७०२
प्रत्यासन्नविवाहमङ्गल १२१२८	प्रयत्नैस्तोर्ध्वैः परिचित ४४१६
प्रत्यासन्नसुरेन्द्रसिन्धुरसुरः ३३९१५८	प्रयाणे तव राजेन्द्र मुक्ता १३०११
प्रत्यासन्नेदन्तानि प्रति (माघस्य) १३५१७०	प्रयातुमम्मावमिदं क्रिय १२९१८
प्रत्युपकुर्वन्पूर्वं वृत्तोपका ७३१२४	प्रयातेऽस्तं भानौ श्रितशकुनि (लुट्टकस्य) ... २८८१२८

प्रयाहि तत्रैव यथानुरज्यसे ३२३१२	प्राञ्जामेति ततो नवोदय ३३२१७
प्रयोगव्युत्पत्तौ प्रतिपद ३६११	प्राचीं वासकसज्जिकामुपगते ३४०१६१
प्रलयसहायकरा इति १८८१२४	प्राचीकुङ्कुमतिलकं पूर्वा २८१४
प्रवसत सुतरामुदकम्पय (माघस्य) .. ३५६१३६	प्राची दिगम्बरमणौ दयिते ३३७११०
प्रवातनीलोत्पलनिर्विशेष (कालिदासस्य) ... २७११७७	प्राचीनाचलसुम्बिचन्द्र ३१६१११६
प्रविश झटिति गेहं मा वहि २७५११९३	प्राचीभागे सरागे धरणि ३१७११२२
प्रवीणो वाक्पटुर्धर्मान् १४९१७४	प्राचीमहीधरशिलाविनिवे ३५९१११०
प्रशस्त्यायुक्तमार्गस्य तव २०३१३२	प्राचीमालम्बमाने घनतिमिर ३०९१७०
प्रशान्तधर्माभिभव. शनै (भारवेः) ३५३१७३	प्राचीविभ्रमकर्णिकाकमलिनी ३३९१५६
प्रशान्ते नूपुरारावे श्रूयते... .. ३३४११	प्राचेतसन्यासपराशराद्याः... .. ३८१६६
प्रसत्तेर्य. पात्रं तिलक ३२४११	प्राज्ञलावपि जने नतमूर्ध्नि... .. ३०८१२९
प्रसन्नाः कान्तिहारिण्यो नाना (भट्टत्रिविक्रमस्य) ८८१३	प्राज्ञे नियोज्यमाने तु सन्ति १५२११७८
प्रसरति मन कार्यारम्भे १८४१९९४	प्राज्ञो हि जल्पता पुंसा ४०१६
प्रसरदलकाकीर्णे कर्णे न के . . . ३५९११०५	प्राणाघातान्निवृत्तिः परधन १८७११०५६
प्रसह्य मणिसुद्धरेन्मकर (भर्तृहरेः) ४२१५६	प्राणातिपातः स्तेन्यं च पर (भारवेः) १६०१३९
प्रसादमाधुर्यगुणोपपन्ना ५१११६७	प्राणाना च प्रियायाश्च २६३१६
प्रसादम्यमोजस्वि गरीयो (भारवेः) ८९१३	प्राणानां वत किं ब्रुवे कटि... .. ७७४३
प्रसादे वर्तस्व प्रकटय मुद (चन्द्रकस्य) ... ३२०१४४	प्राणा यथात्मनोऽसीद्या १६९१४३६
प्रसादो निष्फलो यस्य (व्यासमुनेः) १५२११५८	प्राणायामोपदेष्टा सरसिच्छ ३१७१११८
प्रसाधिकालम्बितमग्रपाद (कालिदासस्य) ... १३११३३	प्राणेश तव विरहिणी हिम... .. ३०१६
प्रसारणपरैः करैः प्रकटिता ३१५१८७	प्राणेशमभिसरन्ती पथि ३१२१५
प्रसारितकरे मित्रे जगद् २५५१२०६	प्राणेश विज्ञप्तिरियं मदीया (वल्लभस्य) ३४५१४
प्रसार्य पादौ विहितस्थितीना (विह्वणस्य) ... ३५७१७४	प्राणेशेन प्रहितनखरेष्वङ्ग ३४३१४
प्रसीदेति न्र्यामिदमसति (श्रीहर्षदेवस्य) ... ३२०१४५	प्राणेश्वरपरिष्वङ्गविभ्रम १७९१३०३
प्रसूनकलिकाकुलैः किसलयै ३४८१९०	प्राणेश्वरे किमपि जल्पति ३४४१९
प्रसूनवाणाद्वयवादिनी सा २७६१२२१	प्राणैरपि हिता वृत्तिद्रोहो... .. ९२११७
प्रसूनशृङ्गैर्मकरन्दतोयं ३४६११६	प्रातः क्षालितलोचनां कर १००१५
प्रस्तावसरशं चाकर्यं १६५१२५०	प्रातः प्रातः समुत्थाय द्वौ... .. २०१३
प्रस्तावे हेतुयुक्तानि यः ३३२	प्रातः प्रातरुपागतेन जनिता ३७२११९
प्रस्थानं वलयैः कृतं प्रिय (अमरुकस्य) ... ३४४१२१	प्रातः सीमन्तिनीना निधुवन ३४११३२
प्रस्थाने तव भूमिपाल वसुधा १३१११८	प्रातर्नीलनिचोलमच्युत २६११७५
प्रस्फुरत्प्रचुरवालपल्लवा ३४७१७३	प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्या मध्याह्ने ३८३११९
प्रखेदमलदिग्धेन वहता ३८२११	प्रातर्हन्त कृताह्वोऽपि रज १०४१२८
प्रहरकमपनीय स्वं निदिद्रा (माघस्य) ३३८१२२	प्रातिभं त्रिसरकेण गताना (माघस्य) . . ३२९११५
प्रहरति न पञ्चवाण के १९३१५	प्राथमिकी घनवृष्टि प्राप्ता २२४१४
प्रहरविरतां मध्ये (झलझलिकावासुदेवस्य) ३४४१११	प्रादुर्भवन्ति वपुषः कति ३४८११२९
प्रहरिष्यन्प्रियं न्र्यात्प्रहृत्सा १५९१८	प्रादुर्भूते नवजलधरे त्वत्पथं ३०२१५६
प्राकारगोपुराद्यालकपाले १४८१३८	प्रादुष्यात्पण्डितानां कवि ४३१७७
प्राक्पादयोः पतति खादति ६२१२३५	प्रापितेन चटुकाकुविदम्बं ७२११९
प्रागल्भ्य पुरुपायिते मम ३३५१२१	प्राप्त प्राज्यमिव श्रमं ३५०११३४
प्रागल्भ्यं प्रययन्त्यशो वि २६०१७६	प्राप्तगदो मधुमास प्रवला २०३१३७
प्रागल्भ्यहीनस्य नरस्य १७९१८७६	प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यो ९६४९
प्रागेतद्रपुरासुखेन्दु सृजतः ११५१२४६	प्राप्ताः श्रियः सकलकाम (भर्तृहरेः) ... १८२१९४९

प्राप्ता जरा यौवनमप्यतीतं (भर्तृहरेः)...	... ३९०१९६	प्रासप्रोतप्रवीरोल्बणरुधिर...	... १३६१२३
प्राप्तानपि न लभन्ते भोगा (रविगुप्तस्य)	... ७५१३७	प्रासादीयति वैणवादिगहनं	... २६२१२२
प्राप्तार्थग्रहणं द्रव्यपरि	... १४८१२४	प्रासादे सा दिशि दिशि च	... २९२१६५
प्राप्तान्नासात्पिपासातिशय	... १३८१४४	प्रियकृतपटस्तेयत्रीडाविलम्बन	... ३३६१९९
प्राप्ते वसन्तसमये वद	... २१२१९४	प्रियतमेन यया सरुषा स्थितं (माघस्य)	... ३६११९८
प्राप्य चलानधिकारा	... १७६१७४०	प्रियप्राया वृत्तिर्विनयमधु	... ५३२२३७
प्राप्यते गुणवतापि गुणानां (माघस्य)	... ३३०१५०	प्रियवसत्तेरपयान्त्यो मिथः	... ३३७१४
प्राप्यते स्म गतचित्रकचित्रै (माघस्य)...	... ३३३१२१	प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति	... १६११८३
प्राप्य नाभिनदमज्जनमाद्यु...	... ३३११२१	प्रियविरहमहोष्मामर्मरा	... २९९१४८
प्राप्य प्रमाणपदवीं को	... २६०१६९	प्रियसखि न तथा पटीरपङ्के	... २९७११८
प्राप्य मन्मथरसादतिभूमिं (माघस्य)	... ३३३१२३	प्रियसखि विपद्दण्डप्रान्त (विज्जकायाः)	... ९७१८६
प्राप्य वित्तं जडास्तूर्ण	... ५८१७७	प्रियसखीसहस्रं प्रतिबोधिता (माघस्य)	... ३४७१६३
प्राप्रभ्राद्विष्णुधामाप्य	... १९६१४३	प्रियस्य सुहृदो यत्र मम	... ३७८१७
प्रामाण्यं स्वत एव नैव	... ११३१२१५	प्रिया दर्शनमेवास्तु किमन्यै.	... २८६११
प्रामाण्यं परतः स्वतोऽपि	... ११३१२१६	प्रियन्याय्या वृत्तिर्मलिन (जयादित्यस्य)	... ५४१२४८
प्रामाण्यं परतो शक्ति	... १२२१९९	प्रियामुखीभूय सुखी सुधांशु	... २७४१५२
प्रायः कार्ये न मुह्यन्ति	... २०७११२	प्रियायाः प्रत्युषे गलितकवरी	... ३३६१२२
प्रायः काव्यैर्गमितवयस	... ४४१५	प्रियाविरहितस्यास्य हृदि (शीलाभट्टारिकायाः)	२७७११
प्रायः कुक्कवयो लोके	... ३८१४	प्रियासखीभूतवतो मुदेदं	... २८२१४१६
प्रायः खलप्रकृतयो नापरि...	... ६०११७७	प्रियेण संप्रथ्य विपक्ष (भारवेः)	... ३५३१८०
प्रायः परोपतापाय दुर्जन	... ५८१९३	प्रियेण सिक्ता चरमं विप (भारवेः)	... ३५४१९७
प्रायः प्रकाशता याति मलिनः	... ५८१९२	प्रिये सदा पूर्णतरं मनोहरं	... ३२७१४०
प्रायः प्रकृष्यतितरां प्रीत्यैव	... ५८१७६	प्रियैः सलीलं करवारि (भारवेः)	... ३५४१९२
प्रायः सन्त्युपदेशार्हा धीम (कुसुमदेवस्य)	... १७४१६७०	प्रियो मयैवावचितैः प्रसूनै	... ३६८१२३
प्रायः स्वभावमनिलो महता	... ६३१२४३	प्रीतिं न प्रकटीकरोति सुहृदि	... ७६१६०
प्रायः स्वभावं मुञ्चन्ति सन्तः	... ४८१६५	प्रीतिं वस्तुनां हरिः कुव	... २६११७६
प्रायश्चित्वा वसुधामशेषां...	... ३५११९	प्रीतिर्लक्ष्मीर्व्ययः क्लेशः	... १६३१९८४
प्रायश्चित्तं न गृहीतस्तन्वद्भया	... २७७१२५२	प्रेक्षणीयकमिव क्षणमास (माघस्य)	... ३३५१८
प्रायेण धनिनामेव धनलोभो	... ७२१७	प्रेक्षणप्रेक्षणालापान्कुर्वत्यः	... २६५१७
प्रायेण नीचलोकस्य कः	... २०८१२७	प्रेहद्वाजितरंगमुन्मदगज	... २८१२१२
प्रायेण सुकरं दानं प्रायेण	... ३७६१२	प्रेम सत्यं तयोरेव ययो	... १६६१३१४
प्रायेणात्र कुलान्वितं	... १८५११०२३	प्रेमार्द्राः प्रणयस्पृशः परि...	... २९३१९३
प्रायो दुरन्तपर्यन्ताः सपदो	... १६४१२३५	प्रेमेव मास्तु यदि चेत्पथि	... ५२११९३
प्रायो यत्किञ्चिदपि प्राप्नो	... ९०१९	प्रेमोन्नामितरेवतीमुख	... २७११९६
प्रायश्चे रतिकेसिकुलरणा (जयदेवस्य)	... ३३५११७	प्रेरयति परमनार्यः शक्ति (कुसुमदेवस्य)	... ५९११३१
प्रायश्चे विपरीतनामनि रते	... ३३५११९	प्रेरितः शशधरेण करौघ (भारवेः)	... ३१४१४४
प्रायश्चित्तोऽतिविपुलं भृश	... ६१११९३	प्रेषिकः प्रैष्यकः काण्डः	... ३८०१९
प्रायश्चित्ते कुसुमाकरस्य	... २३५११०९	प्रेषितस्य कुतो मानं	... १६८१३९२
प्रायश्चित्तमिभ्रमकरन्दकराल	... ३३८११३	प्रोज्वलम्बलनज्वाला	... २०१४३
प्रायश्चित्तशैलशिखरानिलसंप्रयोगः (चोहरस्य)	... ३६११२३	प्रोद्यत्प्रौढारविन्दद्युतिभृति	... ३६२१३३
प्रायश्चित्तैरङ्गारैर्गर्भेऽर्हैः	... ३६३११	प्रोषितवति रजनिकरे	... २२०११०
प्रायश्चित्तैः शैलश्रेणीनितम्ब	... २२२१२१	प्रौढौकिरुचः पथोमुचां	... ३५६१४८
प्रायश्चित्तस्य मालिन्यं	... २२१११	प्रौढच्छेदानुरूपोच्छलन (यज्ञोचर्मणः)...	... ३८२१११

प्राँति धत्ता कलासु प्रथ १२६१९६५	वलिकर्णदधीचायाः पुरा १०६११७
फणीन्द्रस्ते गुणान्वक्तुं १०६१३५	वलिना सह योद्धव्य १५३१२३२
फलं स्वेच्छालभ्यं प्रतिवन ७५१५४	बहाल क्षोणिपाल त्वद १२११६८
फलं दूरतरेऽप्यास्थां पु २५४१७३	बहलबलसमर्था मेघनादा १८९१४१
फलहीनं नृपं भृत्या कुली १५५१२८१	बहवः पद्मवोऽपीह नराः ८११२
फलानां च दलानां च २३२१४२	बहिः सर्वाकारप्रगुण १८३१९७८
फलायते कुचद्वन्द्वमियं २८३१४	बहिरतिनिर्मलरूपं २५९१६३
फलार्थां नृपतिलोकान्या १५५१२९२	बहिर्नलोला ह्यपात्त ३६८१२८
फलाशिनो मूलतृणाम्बु ६९१४९	बहुजगद पुरस्तात्तस्य (माघस्य) ३४३१११
फलितस्य रसालशाखिनः २५११९०५	बहुतरहिते रसातल १७६१७४३
फुलिष्ठु यः कमलिनीकम २३४१८०	बहुधा राज्यलामेन यस्तो १०५१९
वक्रकोयष्टिभिर्जुष्टे पत्वले २३११७	बहुनात्र किमुक्तेन दूति (वररुचेः) ३०६१२
बकुलकुलमिलन्मिलिन्दमाला ३४८१६५	बहुनिष्कपटद्रोही बहुधा ५६११३
बकुलमालिकयापि २९७११४	बहुभिर्न विरोद्धव्यं १७२१५६६
बकोट ब्रूमस्त्वा लघुनि २३९१२२८	बहुभिर्वत कि जातैः पुत्रै १५११११३
बङ्गालिदास भवत शुभ १२११६७	बहुभिर्भूर्त्वेसघातैरन्योन्यं १७६१७१६
बत सखि कियदेतत्पश्य २९७१२१	बहूनामप्यसाराणा समुदायो (व्यासमुनेः) १५०१८३
बदरामलकाम्रदाडिमान्त ३७८१२८५	बहूनामल्पसाराणां समचायो ८६१३
बद्धकोपविकृतीरपि राम (भारवेः) ३३०१५६	बहूनि नरशीर्षाणि ४११२३
बद्धकोशमपि तिष्ठति ३०७११८	बहूपि स्वेच्छया कामं प्रकीर्णं ८८१५
बद्धा मणिमयकाञ्ची तस्या २८११३८०	बह्वाशी स्वल्पसतुष्ट १२८१४००
बद्धा यदर्पणरसेन ४२१५२	बाणं हरिरिव कुरुते सुजनो ४९१९७
बद्धा पद्मासनं यो नयन २८१२०७	बाणकरवीरदमनकशत १०७१६९
बद्धा हियोमा त्रिवलीगुणेन २७९१३१८	बाणा पद्म मनोभवस्य २९५११४१
बधिरयति कर्णविवरं वाचं ६७११२	बाणाक्षिसारोहशून्यासना (माघस्य) १३५१८७
बन्दीकृत्य नृप द्विषा मृग ११६१२६८	बाणाग्निमस्तकरूपो विकिरन् २९५११३५
बन्दी विन्दति चेदमात्य १८७११०५२	बाणान्सहर सुख कार्मुकलता २९६११४३
बन्धं लब्धवतः परस्य २३९१२२१	बाणेष्वारोप्य गुणान्विधाय २६२१६
बन्धनस्थो हि मातङ्गः २४२१५८	बालक्रीडनमिन्दुशेखर २२१८७
बन्धुः को नाम दुष्टानां १७०१४९३	बालक्रीडनमिन्दुशेखर १२६११५३
बन्धुस्त्रीभृत्यवर्गस्य बुद्धे १७०१४८३	बालया वा युवत्या वा ३६६११५
बन्धुकृत्तितिवान्धवोऽय (जयदेवस्य) ३२८१६८	बालसखित्वमकारणहार्यं १८११८९५
बन्धुकवन्धुभवदेत २७४११४९	बालस्यापि रवे पादाः पतन्त्युपरि ८२११
बन्धुकवन्धुरधरः सित २८३१३२	बाला वन्दनमालिकाकिस ३१९१२
बन्धूना सुहृदां चैव १७२१५८१	बालाकटाक्षसूत्रितमसती ३९११५
बभूव वल्मीकभवः कविः ३७१४२	बाला तन्वी मृतदुसुरियं (विकटनितम्बायाः) ३३२१२
बर्वरक्ष तपस्वी स्याच्छूर १६०१५९	बालादपि गृहीतव्यं पुत्रा १७०१४८२
बर्ही रौति वक्रा रटन्ति ३५८१८८	बाला मामियमिच्छतीन्दुवदना ३८८११३५
बलमार्त्तभयोपशान्तये (कालिदासस्य) १०८१८६	बालिकारचितवक्षपुत्रिका ३९२१२४१
बलवदपि बलं मिथो (भारवेः) ३५१११४	बाले तवाधरसुधारसपान ३२७१४९
बलवानपि निस्तेजा १७०११९२	बाले नाथ विमुञ्च मानिनि (भट्टकुमारस्य) ३२४१७
बलाचीता पार्श्वं मुख ३३२१११	बालेन्दुवक्त्राप्यविकारभाञ्जि ३४६१२६
बलिः पातालनिलयो १०५१७	बाले बाला विदुषि विबुधा १८५११००५

वाले मालेयमुच्यैर्न भवति (धाराकदम्बस्य) ...	३५११३१	वोवितोऽपि बहुसूक्तिवि ...	६१२११
वाले ललामलेखेयं भाले ...	२७०१४१	ब्रह्मघ्ने च सुरापे च चौरै (व्यासमुनेः) ...	७८११
वालोऽपि नावमन्तव्यो मनुष्य ...	१४८१८	ब्रह्मघ्नोऽपि नरं पूज्यो ...	६६४४
वाल्ये गेहपतौ निमीलति ...	२६८१४८	ब्रह्मज्ञानविवेकिनोऽमल ...	३९२१२२४
वाष्पाकुलं प्रलपतो गृहिणी ...	३४४१३	ब्रह्म नान्तमपि क्लीवं ...	१९५१२४
वाहुपीडनकचग्रहणाभ्या (माघस्य) ...	३३३११५	ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं ...	१६०१४७
वाहू तस्याः कुचाभोग ...	२७६१२२७	ब्रह्माण्ड कियदस्ति तत्र (श्रीदेवगणदेवानाम्) ...	८४४३३
वाहू द्वौ च मृणालमास्य ...	२८४१५४	ब्रह्माण्डकुम्भकारं भुजगा ...	१७१५९
वाहू प्रियाया जयतां मृणालं ...	२७६१२२८	ब्रह्माण्डच्छत्रदण्ड. शत (दण्डिनः) ...	२११६६
विडालभक्षिते दुःख ...	३८९११६३	ब्रह्माण्डमण्डलीमात्रं कि (भर्तृहरेः) ...	८३३३
विडौजाः पुरा पृष्ठवान्प ...	१०४१३	ब्रह्माण्डं प्रविखण्ड्य भूधर... ..	१३११३०
विन्दुद्वन्द्वतरङ्गिताप्रत ...	३७१२९	ब्रह्माण्डसंपुटकलेवर ...	२८१८
विभर्ति वदनेन कि क ...	२१२११०३	ब्रह्मा दक्षः कुचेरो यम ...	२११९
विभेति पिशुनात्रीचः प्रका ...	५८११०८	ब्रह्मादयोऽपि यदपाङ्ग ...	१२११८
विभेमि सखि संवीक्ष्य ...	२९७१२	ब्रह्मानन्दप्रचुरं किमपीदं ...	३३३१४
विभ्रतौ मधुरतामतिमात्रं (माघस्य) ...	३२९१११	ब्रह्मा येन कुलालवन्निय (भर्तृहरेः) ...	९७१९८
विभ्रत्पाथःकपर्दे सुर ...	९१११७	ब्रह्मा विष्णुदिने याति ...	३९०११९३
विभ्राणा गरलं कण्ठे भुजंग ...	५७१५२	ब्रह्मैव सत्यमखिलं नहि ...	३६८१२९
विभ्राणा हृदये त्वया विनि ...	३०४१८४	ब्राह्मणः क्षत्रियो बन्धुर्ना ...	१५३१२०२
विभ्राणे त्वयि भस्मकः ...	२५७१४	ब्राह्मणा गणका वेद्या. ...	१६२११३१
विभ्राणोऽभिनवेन्दुकोटि ...	१९१३५	ब्रूत नूतनकूष्माण्डफलाना ...	८३१२
विम्बाकारं सुधाधारं कान्ता ...	२०२११५	ब्रूतेऽन्यस्यासतोऽप्यार्यो ...	४७१४३
विम्बितं श्रुतपरिक्षुति (माघस्य) ...	३२९१८	ब्रूते संप्रति चाहुवाण ...	१२७११८२
विम्बोष्ठ एव रागस्ते तन्वि ...	३२६१९	भक्तं रक्तं सदासक्तं निर्दोषं ...	१६०१७२
विलाद्वहिर्विलस्यान्तः ...	३८०११४	भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिरसक्ति ...	६७१४
विसमलमशनाय स्वादु पानाय ...	६३१२४६	भक्तानामुपकारिणां पर ...	१०२११७
वीजं चिन्तामणिश्रेत्क ...	१२७११६७	भक्तिः प्रेयसि सश्रितेषु (विह्वणस्य) ...	३६७१३५
वीजं चेदिन्द्रदन्तिस्फुरित... ..	१४४१८५	भक्तिप्रह्वविलोकनप्रण (भागवतअमृतदत्तस्य) ...	१६११२
वीजैरङ्कुरितं लताभिरुदितं ...	२३७११६३	भक्तिप्रहाय दातुं सुकुल (मयूरस्य) ...	२८११२
वीभस्ताः प्रतिभान्ति कि ...	३९३१२५७	भक्तिर्भवे न विभवे व्यसनं ...	५०११२६
वीभस्ता विषया जुगुप्सित ...	३८७१९३	भक्तो गुणी शुचिर्दक्ष. प्रग ...	१४९१७१
बुद्धिं वर्धयति श्रियं वित ...	९१३३६	भगवदनभ्युपगमनं दैवत ...	४५११
बुद्धिमत्त्वाभिमान. को ...	१७५१७००	भगवन्तौ जगन्नेत्रे सूर्याचन्द्र (दण्डिनः) ...	९४१५
बुद्धिर्या सत्त्वरहिता स्त्रीत्वं ...	७३१२०	भगिनि मदनः श्रीमानेप (हनूमतः) ...	२९९११४
बुद्धिशस्त्रः प्रकृत्यज्ञो धन (माघस्य) ...	१५२११८४	भगीरथाद्याः सगर.ककुत्थो(भगवतो व्यासस्य)३९०११९७	
बुद्धेरगोचरतया न गिरा ...	३८४१३६	भग्नकुम्भशकलेन वै मलं ...	६२१२१५
बुद्धौ कल्पिभूतायां ...	१७३१६०३	भग्ना वय परिभवातिभि ...	६९१५१
बुद्धः कीदृशवचो ब्रूते ...	२०९१३७	भग्नाशस्य करण्डपिण्डित ...	९८११०९
बुधाघ्रे न गुणान्भूयात्साधु ...	१६७१३६०	भग्नासु रिपुसेनासु नरेन्द्र... ..	१०६११९
बुभुक्षितैर्व्याकरणं न भुज्यते ...	६७१११	भर्तृदण्डैरातपत्राणि भूमौ (माघस्य) ..	१३५१९६
बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोबी ...	९१११९	भद्राकीर्तिमपीमलीमस ...	१३९११७
बोद्धारो मत्सरप्रस्ताः ...	४१११८	भङ्क्त्वा भोक्तुं न भुङ्क्ते (रुद्रस्य) ...	३१०११३
बोधयन्ति न याचन्ते भिक्षा ...	७४१९	भजनस्यास्त्रत्यान्तं कपट (जयदेवस्य)... ..	३३४१३३

भगदस्ताण्डवमण्डपे चटुकथा	६४२७९
भद्रं तस्य तरोः स्वयं	३६९१४५
भद्रं ते सद्गणं यदध्वगशतैः	२९८१३२
भद्रं भद्रं कृतं मानं कौकिलं	२३५१९९८
भद्रात्मनो दुरधिरोह	१०९१९४१
भद्रात्र ग्रामके त्वं परि (भीमस्य)	३५८१९६
भद्रे वाणि ममानने कुर्व	७०६९
भयं तावत्सेव्यादमिनिवि	१४५१८
भयादित्राखिल्य ज्ञपाहते (भारवेः)	३५३१८९
भयेन कृष्णान्तर्यामिणि रागा	१३९१२८
भये वा चट्टि वा ह्ये	१७९१५०४
भर्ता देवो गुरुर्भर्ता धर्म	१६२१९४५
भर्ता यद्यपि नीतिज्ञान	३६६१७९
भर्तुः पिण्डानुणकरो	३७६१९
भर्तुर्यस्य हृते गुरुर्लब्धु	३२३१९४
भर्तृभिः प्रणयसंभ्रमदत्ता (भारवेः)	३३०१४६
भर्तृपूषसपि निक्षिपतीना (भारवेः)	३३०१५८
भर्तृभिर्ना प्रतिनृपतयः	१३६१९९६
भवत इवातिस्वच्छं कस्मा	२०५१८
भवतामहमिव बहवो मम	१०७१६६
भवति गमनयोग्या कीदृशी	२९२१९८
भवति जयिनी काजौ	२९२१९९
भवति विततश्वासोच्चाह	३२४१९
भवति सुभाषितमखिलं (सुवन्धोः)	४९१९०२
भवति हृदयहारी कोऽपि	१८३१९७६
भवतु विदितं व्यर्थालापै (भदन्तधर्मकीर्तेः)	३७२१९६
भवतु विदितं व्यर्थालापै	३०५१९४
भवत्कृते स्वजनमञ्जुलाक्षि	३२७१३५
भवत्तुरगनिपुत्रक्षुरदृढ	१३६१९९१
भवत्येकस्थले जन्म गन्ध	१७३१५३०
भवत्या विलेपे गुरुहृदय	३०५१९६
भवनभुवि सजन्तस्तार	२७२१९०७
भवनमिव मदीयं निर्जन	३७०१७७
भवनत्रभवो बाहिरयापि	२९५१९२४
भवनोदरेषु परिमन्दतया (माघस्य)	३९४१६४
भवन्ति ते सभ्यतमा विद्य	८९१९०
भवन्ति नम्रान्तरव फलो	७८१९१
भवन्ति नरका पापात्पापं	७९१५
भवन्तो वेदान्तप्रणिहित	२६४१४८
भवतीनाङ्कुरजलटा	११९
भवभूमिनाहस्य निर्वाण	३७१३८
भवभूते सन्नवाङ्मय	३७१३२
भवानिश्चकरोमेषं प्रति	२०३१४५

भवान्हि भगवानेव गतो	१०६१३०
भवितव्यं भवत्येव नारिकेल	९५१२२
भवितव्यं यथा येन नासा	९५१३०
भवित्त्री रम्भोर त्रिदश	२९४१९
भवेत्स्वपरराष्ट्राणां कार्या	१५०१७८
भस्मिनि स्मररिपोरनुरागो	२५७११
भस्याहुर्निर्वकोश्यायी	३८०१८
भस्मान्वोरगफूत्कृतिस्फुट	६१६०
भस्मीभूतः कुसुमविशिख	२९८१२९
भस्मोद्धूलन भद्रमस्तु	३८६१८६
भागीरथी कथंभूता कामि	२०९१३६
भाग्यवन्तं प्रसूयेथा मा शूर	९४१२
भाति निर्विवरे तस्याश्चित्रं	२७७१२५४
भाति रोमावली तस्याः पयो	२८०१३४०
भाति विन्यस्तकहारं सुके	२६९१२
भातु नाम सुदृशा दशनाह (माघस्य)	३३५१९२
भातुविम्बमिदमस्तगामि	३०७१११
भानो पाददहनपरुषै	३५२१४१
भानो शीतकरस्य वापि	४६१६
भानावभ्युदिते तथा मयि	३९६१९१०
भानुर्वै जायते लक्ष्म्या	२०३१३६
भार्यावियोग स्वजनाप	१७९१८२७
भारतं चेक्षुदण्डं च सिन्धु	२९४१९
भारत्या वदनं श्रिया च	१४२१४७
भापासु मुख्या मधुरा दिव्या	३०१९
भासते प्रतिभासाररसा	२९५१९०
भासो रामिलसोमिलौ (राजशेखरस्य)	३८१६९
भासत्कर्कशगाणचक्र	३९७१९२९
भासत्कुण्डलमाणिक्यप्रभा	२७९१६९
भासद्वंशवतसकीर्तिरम	३८१५२
भास्वाश्रुततर्पुर्गमनसिजः	३४५१७
भिन्नवो रुचिराः सर्वे रसाः	२०४१९१
भिक्षार्थी स क्व यातः	१३१४७
भिक्षाशनं तदपि नीरसमेक	८०१३७
भिक्षागणं भवनभायतनैक	३९२१२४३
भिक्षाहारमदैन्यमप्रतिहतं	३८६१९०१
भिक्षितकमलकुटुम्बा	३४०१५
भिक्षु क्वास्ति बलेर्मखे	१३१४२
भिक्षुकोऽपि सकलेप्सित	४१२७
भिक्षुद्वारि सदानवारि	१९६१२७२
भिक्षो कन्या श्लथा ते नहि	६४१२८०
भिक्षो माननिषेवणं प्र	६४१२७१
भित्वा घोणामायसेना (माघस्य)	१३५१६७

भित्त्वा सद्यः किसलय ३०५।२६	भूयादेष सतां हिताय १९।३७
भिनत्ति भीमं करिराज २४१।२२	भूयिष्ठं द्रविणात्मजं जनयितुं ९८।११५
भिन्दन्नरातिहृदयानि १६।४४	भूयो गर्जितमम्बुदप्रक २२३।६७
भिन्दानो मानिनीनां प्रति ३४०।६६	भूयो निपीय लवणाम्भसि ३४२।९
भिन्ना महागिरिशिलाः २४१।२९	भूयो भूयस्त्वदरिदलना १२७।१७३
भिन्ने चित्ते कुतः प्रीतिः १७४।६३६	भूरिभारभराक्रान्तो वाधते २१४।४
भिन्नोरस्कौ शत्रुणाकृष्य (माघस्य) १३५।९५	भूरिशोऽपि च वसन्ति २५१।१०३
भीतासि नैव भुजगात्पथि ३७१।२२	भूरेणुदिग्धा नवपारिजात ३७६।२२
भीतिर्नास्ति भुजंगपुंगव ५।५५	भूर्जः परोपकृतये निजकवच (वल्लभदेवस्य) २५४।१८७
भीतो वाडववासतो जल २२१।४९	भूशकस्य यज्ञासि विक्रम १४४।९
भीमं यज्जलधिं जवेन १२५।१४०	भूशय्या ब्रह्मचर्यं च कृशत्वं १०१।१०
भीमं वनं भवति तस्य पुरं ९६।७४	भूषणाद्युपभोगेन प्रभुर्न १०६।३२
भीमश्यामप्रतनुवदन २३०।९	भूसंपर्करजोनिपातमलिनाः १३८।३१
भीष्मग्रीष्मर्तुसंतप्तश्मन्य १८८।१६	भृकुटीकुटिलललाटः ३८०।२०
भुक्तानि यैस्त्व फलानि (श्रीमहादेवस्य) २४७।१३	भृङ्गश्रेणीश्यामभासां समूहै (माघस्य) १३५।७८
भुक्ता मृणालपटली भवता २३२।२३	भृङ्गाङ्गनाजनमनोहरहारि ३३१।१६
भुक्तिमुक्तिद्वेकान्तसमा ९०।१४	भृङ्गालीकण्ठमाला स्फुटित ३४१।४१
भुक्त्वा भव्यतृणानि २४५।१२२	भृङ्गालीमुदरे क्षिपन्ति शतशः २८५।६६
भुक्तं खादुफलं कृतं च २४७।२०	भृशैर्विना स्वयं राजा लोका १५०।८६
भुमभ्रूयुगलै क्रुधा सम १३६।११८	भृशमदूयत याधरपल्लव (माघस्य) ३६१।१९
भुमालकं स्मितपराजित ३२०।२७	भेकेन कृणता सरोप (भल्लुटस्य) २५९।४६
भुजंगकुण्डली व्यक्त ४।५	भेकैः कोटरशायिभिर्भृत (दाक्षिणात्यस्य) २२३।६५
भुजंगभोगसंक्रान्ता कल १०५।१०	भेतव्यं नृपतेस्ततः सचिव १४५।८
भुजतरुवनच्छाया येषां (चिह्नस्य) ३४।४५	भेदाभेदौ सपटि गलितौ ३८५।६६
भुजपञ्जरे गृहीता नव ३३२।४	भेरीझाङ्कृतिभिस्तुरगनिन १२७।१८४
भुजप्रभादण्ड इवोर्ध्व २३।११७	भोग परोपतापेन पुंसां १७५।७०३
भुज्यन्ते स्वगृहस्थिता इव ७४।४०	भोगस्य भाजनं राजा न राजा १५३।२०८
भुजे विशाले विमलेऽसिपत्रे कोन्य ८१।६	भोगाक्षमस्य रक्षा दृष्ट्वा १७८।८०६
भुवनमोहनजेन किमेनसा २९५।१२९	भोगा न मुक्ता वयमेव भुक्ता (भर्तृहरेः) ३९१।२९
भूजने कि न जाने भय १४०।३०	भोगा मेघवितानमच्यविल ३९०।१८६
भूतावेशनिवेशिताशय ३५।५६	भोगासक्तकचेता भयवश १२३।१०६
भूत्यालेपनभूपितः प्रवि ६।६३	भोगास्तुङ्गतरङ्गभङ्गचपलाः ३९०।१८५
भूत्वा कल्पशतायुषोऽण्डज ३९०।१८२	भोगिन कञ्चुकासक्ताः क्रूरा १५२।१७४
भूपः कूप इवाभाति नभ १५५।२८२	भोगीन्द्र प्रमदोत्तरङ्ग (मुरारेः) १४३।६४
भूः पर्यङ्को निजभुज ३८५।६०	भोगेच्छा नोपभोगेन भो १७५।६८५
भूधृन्मौलितटीषु दर्शित १२९।१२	भोगे रोगभयं कुले च्युतिभयं ३८६।९०
भूधृन्मौलितटीषु वर्षति १२८।१९१	भोज त्वत्कीर्तिक्रान्ताया १२९।७८
भूमात्रं कियदेनदर्णवमितं ३७७।३९	भोज त्वद्दानपाथोवौ दरि १२१।७५
भूमिपताव श्रपतौ चाले १७६।७२०	भोजनाच्छादने दद्याद् ३६४।३१
भूमिमित्रं हिरण्यं वा १५५।३११	भोजनान्ते च कि पेय २०५।५
भूमौ स्थिता रमण नाथ ३७८।३०	भोजप्रतापं तु विधाय १२२।८५
भूयाः कण्ठावधूतिव्यति २०।५६	भोजप्रतापान्निपूर्वं एव १२२।८६
भूयस्तराणि यदमूनि तम ३१५।७२	भोज्यं भोजनगक्तिश्च १६२।१२१

भो पान्थ त्वरितोऽसि तिष्ठ ३७११८७	भ्राम्यन्मन्दरकंदरोदर १६३५१
भो पान्थ पुस्तकधर क्षण... .. ३७०१७४	भ्रुवौ काचिल्लीलापरिणति २६७१२६
भो भो. करीन्द्र दिवसानि (गोविन्दराजस्य) २४२१६९	भ्रूचातुर्याकुञ्चिताक्षाः कटा (भर्तृहरेः) २६४१४१
भो भोः किं किमकाण्ड (अभिनवगुप्तस्य) ... २३११६	भ्रूचापवल्ली सुमुखी याव २९०११२
भो भोः श्रीभोजदेवं श्रयत (देवेश्वरपण्डितस्य) १२२१९५	भ्रूचापे निहितः कटाक्ष (जयदेवस्य) ३२८१७०
भो मेघ गम्भीरतर नद त्वं २९६११५१	भ्रूपल्लवो धनुःपाङ्कतरङ्गि (जयदेवस्य) २६७१२३
भो रोहिणी त्वमसि रात्रि... .. २९९१४९	भ्रूमङ्गं न करोषि रोदिषि ३२११६३
भो हंसास्तावदम्भोरुह २३२१४०	भ्रूमङ्गै रचितेऽपि दृष्टिरे (भदन्तचर्मणः) ३७५१९९
भ्रमच्चरणपल्लवकणदमन्द ३६२१३९	भ्रूमङ्गैः क्रियते ललाट ३२११६२
भ्रमति गिरिराद्र पृष्ठे गर्ज २४७१४	भ्रूमैदैः कतिचिद्विरा (अभिनन्दनस्य) ३६९१४१
भ्रमन्वान्ते नवमञ्जरीषु (लक्ष्म्याः) ९६१५९	भ्रूमैदो रचितश्चिर मनयवो ३७४१६७
भ्रमन्संपूज्यते चक्रं भ्रम १६५१२८१	भ्रूम्या प्रियाया भवता मनोभू २७११५८
भ्रमन्स्त्रैरं भ्रातर्भ्रमर २३४१९८	भ्रूयुग्ममुच्चैर्धनुःजिह्वतज्यं... .. ३८३१३०
भ्रम भ्रमर यूथीषु मालतीषु २३३१४५	भ्रूरेखायुगलं भाति तस्या (विह्वणस्य) २७११५२
भ्रमय जलदानम्भोगर्भान् (भवभूतेः) ... २९६११५२	भ्रूविलाससुभगाननुकर्तु (भारवेः) ३३०१४८
भ्रमर भ्रमता दिगन्तराणि (श्रीगणदेवानाम्) २३३१७१	भ्रूश्चित्ररेखा च तिलोत्तमा... .. २८३१२४
भ्रमर मरणभीतिं मुञ्च २३४१९०	मकरीविरचनभङ्ग्या राधा (हरिहरस्य) ... २३११०८
भ्रमरहितः कीदृशो भवति... .. २०५११०	मक्षिका मशको वेदया १६२११२८
भ्रमरहिता सा कचवत्स्नी. , ३१११९	मक्षिका व्रणमिच्छन्ति धन १७४१६३७
भ्रमात्प्रकीर्णं भ्रमरीषु किञ्चि (गुणाकरस्य) ... ३६०१४९	मग्ने भेरौ पतति तपने १८१५
भ्रष्टं नृपतिःकिरीटाङ्गुली २२७१५१	मङ्गलकलशद्वयमय २११२
भ्राजिष्णवो नभसि मेघ (किशोरकस्य) ... २४०१२३८	मज्जत्वम्भसि यातु मेरुशिख ९८१११६
भ्रात कङ्कण कि कदाप्यसि ३७२१२९	मज्जन्तोऽपि विपत्पयोधि ५४२१५८
भ्रात कष्टमहो महान्स (भर्तृहरेः) ३९०१२००	मज्जिष्ठारुणदीधितिर्मधुकरै ३४२१२४
भ्रात. कस्त्वं तमाखुर्गमन... .. १०४१७	मङ्गुलधौ संभावितगुणे १९६१४९
भ्रात. काञ्चनलेपगोपित २६०१७२	मणि. शाणोल्लीढः समर १८४१९८३
भ्रात. कीर कठोरचक्षु २३८१९९९	मणिना वलयं वलयेन १८७१०५८
भ्रातः कोकिल कूजितेन १३६११४४	मणिर्लुठति पादेषु काचः २२७१४७
भ्रात पञ्जरलावक मा २५८१४३	मणिहारलता विभाति तन्व्याः २७९१३०५
भ्रात. पान्थ कुतो भवाञ्च... .. ३५८१९३	मण्डलीकृत्य वर्हाणि (दण्डिनः) २१७१२०
भ्रात पान्थ पयि त्वया ३७११८६	मण्डले मण्डलाकारो रेखा... .. २१७११०
भ्रात. पान्थ प्रसीद प्रति (शङ्कुकस्य) ... ३५८१९५	मतिरेव बलाद्द्वरीयसी १८२१९२५
भ्रात. प्राणगणप्रयाणसमये ३७३१३६	मत्तेभकुम्भपरिणाहिनि कुङ्कु (भर्तृहरेः) ... ३३३१२७
भ्रातर्ग्राम्य कुविन्दकन्द २५८१२८	मत्तो हिनस्ति सर्व मिथ्या १०४१५
भ्रातर्द्विरेफ भवता भ्रमता... .. २९६११५९	मत्वा चापं शशिमुखि निज २८०१३३८
भ्रातर्धातरशेषयाचकजने ७७३३६	मत्वा लोकमदातारं संतोषे १०७१५७
भ्रातर्ग्राम्य लवङ्गवलिपु २३५११०६	मत्वा सारं गुणानां शिरसि यदि... .. ७६१६१
भ्रातश्चन्दन कि व्रवीमि (श्रीभोजदेवस्य) ... २४९१५४	मत्स्यादयोऽपि जानन्ति नीर १६२१११६
भ्रान्तं याचनतत्परेण मन ८०१५३	मदकलकृतान्तकासर २९७१८
भ्रान्तं देशमनेकदुर्गविपमं... .. ८०१५४	मदनदहनशुष्यत्कान्तकान्ता २८८१२१
भ्रान्ता वेदान्तिनः कि ४५१६	मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती २८६११३
भ्रान्त्वा भूवल्लयं दशास्य १२४११३२	मदनमवलोक्य निष्फल २३३१४९
भ्राम्यधीत्कारचक्रभ्रम (वाणभट्टस्य) ३५५११३०	मदमयमदयमदुरगं २३१११५

मदर्थसंदष्टमृणालमन्थर. (श्रीहर्षस्य) ३७८११९	मध्याह्नं गमयत्यज श्रमजलं ३५५११२३
मदसिक्कमुखेर्मृगाधिपः (भारवेः) ८२११८	मध्याह्नार्कमरीचिका १११३
मदाम्मसा परिगलितेन (माघस्य) १३२११७	मध्याह्ने चलतालवृन्त ३५२१४८
मदुकिश्रेदन्तर्मदयति ३४१४६	मध्याह्नेऽतिखरे निदाघसमये ३५५११२१
मदेकपुत्रा जननी जरातुरा (श्रीहर्षस्य) ३७८११८	मध्याह्ने द्ववहिनोष्म ३७९१३६
मदोपशमनं शालं ४११११	मध्याह्ने नूनमापोऽपि तिरम ३५२१३४
मद्देहे सुपकीव मूपकवधू ७११७७	मध्याह्ने हरितो हुताग्न ३५२१४७
मद्यपस्य कुतः सत्यं दया...	... १०४१३	मध्ये न ऋगिमा स्तने ३७२१९
मद्यपाः किं न जल्पन्ति १७३१५९२	मध्येन तनुमध्या मे मध्यं...	... २७७१२६७
मद्यमन्दविगलन्नपमीप (माघस्य) ३२९१२०	मध्येन सा वेदिविलन्नमध्या २८०१३३५
मद्युगमध्योत्पन्नाः कृतयुग...	... १०३१८	मध्योऽयं वलिसद्य दृष्टि २७८१२९८
मद्वाणि मा कुरु विपाद ४२१५०	मन. प्रकृत्यैव चलं दुर्लभ्यं (श्रीहर्षदेवस्य) २९०११३
मधुकरगणधृतं त्यक्त्वा १८४१९९८	मनसा चिन्तितं कर्म १६७१३७६
मधुकर तव करनिकरैः २३३१४७	मनसि निविशते स कोऽपि ३४४१५
मधुकर मा कुरु शोक २३३१६२	मनसि वचसि काये पुण्य ५३१२२१
मधुकैरपवादकैरैव (माघस्य) ३४७१६४	मनसैव कृत पापं न १७४१६३५
मधु द्राक्षा साक्षादमृत ३६११६	मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्कार्ये ५७१५०
मधु द्विरेफः कुसुमैकपात्रे ३४६१३१	मनस्विनो न मन्यन्ते पर ८३१२१
मधुघारेव न मुञ्चति मानिनि ३१९११३	मनस्विहृदयं धत्ते रोपेणै (कुसुमदेवस्य) ८३१२०
मधुना सिञ्चयेन्निम्बं निम्बः १६६१३१६	मनस्वी प्रियते कामं कार्य ८३११९
मधुप इव मारुतेऽस्मिन् २५५१२१७	मनागनभ्यावृत्त्या वा (माघस्य) १७६१७१७
मधुपराजिपराजितमानिनी ३४५११	मनीषिण सन्ति न ते १८११९०२
मधुपानप्रवृत्तास्ते सुहृद्भिः १०६१४२	मनुष्यजातौ तुल्याया मृत्यु १०११७
मधुपानसमुल्लसत्प्रवालं ३३५११०	मनोजराजस्य सितातपत्रं ३१३११६
मधुपे मालतीपुष्पं सतृष्णं २३३१४६	मनो धावति सर्वत्र १६४१२२६
मधुमधुरिममङ्गी मेजिरे ३६०१४२	मनोऽपि शङ्कमानाभि २६५१४
मधुरः सुधावदधरः पल्लव २८३११५	मनोभूर्सुग्धासु क्षिपति ११०११५९
मधुरमिव वदन्ति स्वागतं...	... १४७१३	मनो मधुकरो मेघो मानिनी १६३११८५
मधुरया मधुवोधितमाधवी (माघस्य) ३४७१६८	मनो रथरथारुढं युक्तमि ७९११९
मधुरवचनैः सभ्रूभङ्गैः २६६१३९	मनोरथान्करोत्युच्चैर्जनो ९५११९
मधुरस्वना धृतोर्णा मण्या...	... १९३१६	मनोरागस्तीव्रं विपमिव २९८१२७
मधुरिमरुचिरं वचः खलाना ६११२०८	मन्त्रतन्त्रार्पितप्रीतिर्देश १८८१२१
मधुरोन्नतभ्रु ललितं च (माघस्य) ३२५१११	मन्त्रवीजमिदं गुप्तं रक्ष १५३१२१४
मधुव्रतौघः कुपित. स्वकीय ३१८११५२	मन्त्रमेदेऽपि ये दोषा भवन्ति १५३१२२८
मधुके माध्वीकं पिवसि २३४१९७	मन्त्रसंस्कारसंपन्नास्तव ३०७११
मधौ मन्दं मन्दं मरुति १८९१४३	मन्त्रिणा पृथिवीपाल १५३१२१५
मध्यं विष्णुपदं कुचौ शिव २८५१६८	मन्त्रिणा भिन्नसंधाने १७११५०७
मध्यत्रिवर्लात्रिपथे पीवर २८०१३३४	मन्त्रोद्भावितदैवतैर्न (श्रीदेवगणदेवानाम्) ३९११२२१
मध्यं तनुकृत्य तवीय २७८१२८१	मन्त्रो योध इवाधीरः सर्वा (माघस्य) १५२११८१
मध्यं तव सरोजाक्षि पयो २७९१३१४	मन्थानभूमि वरमूलशिला ३१८११५७
मध्यमोपलनिमे लसदंगा (भारवेः) ३०७१२२	मन्थायत्ताणवाम्भः प्रति (नारायणभट्टस्य) ३८२११३
मध्यस्य प्रथिमानमेति २६९१५१	मन्द निक्षिपते पदानि ३५५१३
मध्यात्समानाय सुसारभा...	... २८०१३३७	मन्द निधेहि चरणां परि ३१२११५

मान्धाता स महीपतिः (भोजराजस्य) ३९११२०४	मित्रे क्वापि गते सरोरुह ३१०११२
मान्या एव हि मान्याना ४७११७	सिधोऽर्धचन्द्रनिर्द्धनमूर्धना १३३१२४
मा पुनस्तममितीसरमाग (माघस्य) ३२९१२४	सिध्यापधैर्हन्त स्या कर्पाय ४५१६
मावोधि वैद्यकमथापि ४५१४	मिलितमिहिरभाघ मौलि १३६१११०
मा भूत्सन्नयोगो यदि योगो ५०११४९	मिश्रीभूते तत्र सैन्यद्वये (माघस्य) १३४१६३
मा भूजन्म महाकुले तदपि ८११८३	मीनवती नचनाभ्या चरणा २६५१९
मा भैष्ट नैते निख्रिशा ३७६१३	मीमांसना कतिचिदत्र ४५१२
मामाकाशप्रणिहितभुजं ३०५१२५	मीमानको महीपोऽय १०६१२४
मा मालति म्लायति यद्य २५०१८३	मीमासा पठिता न यं ४३१७२
मा मा ससाव्वसमणेहि ३२०१२२	मीमासाणवसोमं लगटर्क २३११०६
मायामय प्रहृष्यैव राग ५८१८३	मीयता कथमनीप्सितमेपा ७२११८
मायामीनतनोत्तनोतु १८१९	मीलत्करचलोचना प्रविगल ३४२१२३
मा याहीत्यपमद्गलं वत (दाक्षिणात्यस्य) ३४५१८	मुकुटे रोपितः काचध्वर १७०१४८१
मारमाद्युपमा चार रुचा २१५१११	मुकुलितमतिगम्य बन्धुजीवं (भारवेः) ३५६१२९
मारयन्त्या जनं सर्वं निरा (शकवृद्धेः) २८२१४२३	मुकुमूललघुवृद्धितपूर्वं (भारवेः) ३०७१२४
मारस्य मित्रमसि किञ्च २२०१२६	मुकुं मांक्तिमदाम हेमबलय ३१२१२०
मारारिशकरामेभमुखं २१५१७	मुक्ता. केलिविसूत्रहार १२२१९२
मा रोदीश्विरमेहि वल्ल ७०१६२	मुक्ता. पतन्ति भूमौ ३३५१७
मार्गे देहि पटं निधेहि (पुष्पाकरस्य) १४६१३	मुक्ताताटद्वयुगं प्रतिमुकुं २७३११३१
मार्गे कर्दमदुर्गमे जलमृते २४६११४५	मुक्ताफलैः किं नृगपक्षि ४११३३
मार्गे पङ्कचिते धनान्ध ३७३१३२	मुक्ताभा वृकपालशु (कृष्णमिश्रस्य) ९११२९
मार्गो भूरि जलं मरुस्थल २२३१६४	मुक्ताभूषणमिन्दुविम्बमजनि ३३६१२७
मार्जारो महिपो भेष १६९१४४९	मुक्तावली स्वरविदाहविपाण्डु २७९१३११
मार्तण्डमण्डलसमं भवत १३९१९	मुक्ता विद्वममन्तरा मधु २८५१७६
मालतीकुसुमे भाति गुञ्ज २५०१८०	मुक्ताहारगुणीभूय २५८१२४
मालतीमुकुला याता २५५१२०९	मुक्ताहारं न च कुचगिरेः २९९११७
मालावर्हमनोजकुन्तल २६११८१	मुक्ताहारलतारणन्मणिमया ३६६१८२
माला बालाम्युजदलमयी ३७५१८४	मुक्तिर्हि नाम परमः ५१३८
मालिन्यमवजशशिनोर्मेधु ३२७१५३	मुक्ते काञ्चनकुण्डले निपतिते ३६११५४
मालिन्यमवलम्बेत यदा ५७१६८	मुक्तेषु रक्षिमधु निरायत १४५१३
मालिन्य परिदृश्यते हिमरुचौ ३४०१६२	मुक्तेर्यास्यति कुत्रचिद् १९१३६
मा वम सवृणु विपमिद ४११७	मुक्तीत्कर. सकटशुक्ति २७६१२१७
मासि मासि समा ज्योत्स्ना १६२१११५	मुक्तो मानपरिग्रह. सह ३२३१४
मितं ददाति हि पिता (वाल्मीकिमुनेः) ३७८१४	मुक्त्वानङ्ग कुसुमविशि २८९१४०
मितमाद्युर्वयो नित्यं नैति ३८३१५	मुखं यदि किमिन्दुना २८४१४०
मित्रं खच्छतया रिपुं १८५११००९	मुखं वहति बन्धूकवन्धु ३७४११६३
मित्रस्वजनवन्धूना बुद्धे १५९११५	मुखं विकसितस्मितं वशिन् २६८१३५
मित्रं कलत्रमितरः परि ३८९११७५	मुखकमलकमुजमय्य यूना (माघस्य) ३४९११०८
मित्रद्वह कृतघ्नस्य स्त्री (व्यासस्य) १६११९२	मुखकृतविसखण्डध्वण्ड ३५१११९
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च तथा १७११५१९	मुखं जृम्भारम्भि प्रसरति ३३६१२१
मित्र प्रीतिरसायनं नयनयो ९२११९	मुखं तस्या. स्मितस्मेरं २९०१६
मित्रवान्मावयत्यर्थान्दुः १७११५२२	मुखमात्रेण काव्यस्य (भट्टवाणस्य) ३९१७
मित्राणि शत्रुत्वमिवा १५७१३८१	मुखमिन्दुर्यथा पाणि. पल्ल ३१९१५

मुखं पद्मदलाकार वाचा ५७।५८	मुरारातिर्लक्ष्मीं त्रिपुर २२५।९
मुखं पाण्डुच्छायं नयनयुगल २९९।१९	मुरारिपदभक्तिश्चेत्तदा ३७।३९
मुखं प्रियाया. समुदीक्ष्यमाणः ३४५।३	मुहुरनुपतता विधूयमानं (भारवेः) ३४८।७८
मुखविधुपरिवृतोत्तानतार २७२।९६	मुहुर्मुहुरवेक्षणं सरसम ३२०।३७
मुखसरोजरुचं मदपाटला ३६०।३६	मुहुर्लक्ष्योद्भेदा मुहुरधि १५८।४१४
मुखारविन्ददत्तश्रीः सुतनो २७३।१४१	मुहुर्व्यजनवीजनै सरस ३०३।६६
मुखारविन्दोपरिभागसंस्थं २७१।७८	मुहूर्तमपि जीवेत नर १६५।२७६
मुखेन गरलं मुञ्चन्मूले २४७।६	मूक परापवादे परदार ५०।१२४
मुखेन चन्द्रकान्तेन महा... .. २८३।२	मूकारब्धं कमपि वविरा. ३८०।२०
मुखेन नोद्विरत्पूर्व हृदये ४७।१५	मूकीभूय तमेव कोकिल (भट्टवृद्धेः) २३६।१४१
मुखेनैकेन विध्यन्ति पाद... .. ५८।१०५	मूढे निरन्तरपयोधरया ३१२।१६
मुखेन्दुचन्द्रिकापूरलाव्य २७७।२६०	मूर्खं व्यसनितं लुब्धमप्र १४८।३०
मुखे यद्वैरस्यं वपुरपि पुन... .. २५४।१८०	मूर्खं खल्पव्ययत्रासा ४१।१३
मुखे हारावाप्तिर्नयनयुग ११८।७	मूर्खं चिहानि पडिति गर्वो ४०।२
मुखैरसौ विद्रुममङ्गलोहितैः (भारवेः) ४६०।२८	मूर्खत्वं सुलभं भजस्व कुमते ४२।६६
मुख्यमेकं पुरस्कृत्य शू १६५।२६३	मूर्खशिष्योपदेशेन दुष्टस्त्री १६१।९१
मुग्धस्य कलिविजितस्मर ३१०।६	मूर्खाणा पण्डिता द्वेष्या १७१।५१८
मुग्धस्य ते वद विधुतुद (विह्वणस्य) २९८।४७	मूर्खे नियोज्यमाने तु त्रयो १५२।१७९
मुग्धा कान्तस्य यात्रोक्ति... .. ३४४।१	मूर्खो द्विजातिः स्थविरो १७८।८२१
मुग्धा दुग्धधिया गवा वि ३१७।१३६	मूर्खोऽपि मूर्खो दृष्ट्वा च ४१।६
मुग्धा स्वप्नसमागते प्रिय (रुद्रस्य) २८९।५१	मूर्खोऽशान्तस्तपस्वी क्षिति १८७।१०५४
मुग्धे कि नखरै. क्षिपस्य (शाङ्गधरस्य) ३२२।२०	मूर्खो हि जल्पता पुंसा (व्यासस्य) ४०।३
मुग्धे तवासि दयिता दयितो ३३५।१३	मूर्तिमन्तमिव रागरसौघं (जयमाधवस्य) ३२९।३
मुग्धे दोर्लतिकां निधाय (दोर्लतिकाभीमस्य) २९९।२३	मूर्ध्वव्याधूयमानध्वनद १०।१५५
मुग्धे धानुष्कता केयमपूर्वा ३२६।१	मूर्ध्ना कल्याणवाही कर १२३।११५
मुग्धे प्रतारयसि कि कुसु २७६।२३५	मूलं ह्यूलमतीव बन्धन २४८।२२
मुग्धे मानं न ते कर्तुं ३२२।१	मूलं दोषस्य हिसादेरर्थं १६७।३६३
मुग्धे मानिनि कोपरीति ३२२।६८	मूलमृत्वान्परित्यज्य ना १५३।२१३
मुग्धे मुग्धतयैव नेतुमखि (अमरुकस्य) ३२२।२१	मूलं बालकवीरुधा सुरभयो ३५१।२५
मुग्धे मुञ्च विषादमत्र (दाक्षिणात्यस्य) १५।२९	मूलं भुजगैः शिखरं प्लवज्ञै २४९।४६
मुग्धे विधेहि मयि निर्दय ३२०।२२	मूलादेव यदस्य विस्तृति २५३।१५०
मुञ्चन्तश्चापलरसं प्रस्थिता ४८।५२	मृग प्रमीललोचन पिक १२२।१००
मुञ्चति मुञ्चति कोपं भजति १२८।१९२	मृगत्रयं भाति वपुष्यवेपे १९८।७१
मुञ्चद्भिर्मदवारि वारणगणै... .. १३६।११७	मृगमदकर्पूरागुरुचन्दन ६१।१८७
मुञ्च मुञ्च सलिलं दयानिधे २२२।२४	मृगमीनसज्जनाना तृणजल (भर्तृहरेः) ५९।१३६
मुण्डं पृच्छति कि मुरारि २१३।११०	मृगशिश्नुद्विजस्तस्यात्पापं ३०३।६५
मुण्डी जटी वल्कलवाक्थ (हरिगणस्य) ३९२।२३७	मृगशिश्नुनयनाया वद्वि १८९।४२
मुण्डो जटिलो नग्नश्छत्री (क्षेमेन्द्रस्य)... .. ३८०।१९	मृगसवन्धिनी दृष्टिरसौ २७१।६६
मुद विपाद. शरदं हिमा... .. १८१।९१०	मृगाद्गोऽयं धत्ते गगन (शाङ्गधरस्य) ३१५।७८
मुद्गदाली धृतव्याली कवीन्द्र १९६।४२	मृगा. प्रियालहममञ्जरीणा ३४६।२८
मुद्गीदालिसुशालितूर २०१।९५	मृगा मृगं सङ्गमनुजन्ति १७९।८४०
मुनिर्जयति योगीन्द्रो महा २२७।४२	मृगेन्द्र वा मृगारि वा २४०।२
मुनेरपि वनस्थस्य स्वानि १७२।५४	मृगेभ्यो रक्ष्यते क्षेत्रं २४०।३

सृगंथ नर्गलौनं वराहै २४०१४	मौनी पादप्रहारेऽपि न क्षमी (क्षेमेन्द्रस्य) ... ८२१३
सृगालध्यालवलयौ वेणी १११४	मौने मौनी गुणिनि गुण १८४१०००
सृतं श्राप्नोति वा स्वर्गं १५३१२१७	मौर्यं सर्वापदां निष्ठा का ६८११६
सृतन्य लिप्ता कृपणस्य १७९१८२५	मौलि. स्वर्णकिरीटका २५९१५२
सृतानां स्वामिन. कार्यं १५५१२९७	मौलि मानविधिं विना १३८१३४
सृतो दारिद्र्यं पुरुषो सृतं १७११५२९	मौलौ किं नु महेज मानिनि ६१६६
सृत्विषण्डो जलरेखया बल ८४१४०	मौलौ केकिशिखाण्डिनी २६१९८०
सृत्यु नरीरगोत्तारं धनरक्षं (वाणभट्टस्य) ... ७४१४	मौलौ मन्दारदामभ्रम ३५१६७
सृत्युर्माद्यति नूर्तिं गन्धदु ७९११९	मौलौ सन्ननयो गृह गिरि २४६११६३
सृत्रोर्विमेषि किं मूढ ३९२१२३१	म्रदीयसीमपि घनामनल्प (माघस्य) ... ८८१६
सृदुचरणतलाग्रदु.स्थितत्वा (माघस्य) . . . ३४९१११२	म्रदीयस्त्वाधिक्यान्न भवति २५०१८७
सृदुनातिशुद्धतेन सुसृष्टेना... .. १०१११२	म्रियमाणं सृतं बन्धुं (श्रीदेवगणदेवानाम्) ... ३९०११९२
सृदुपवनविभिन्नो मत्प्रिया २९७११६६	म्लानस्य जीवकुसुमस्य ३२७१५२
सृदुभिर्वह्नुभि शूर पुभिः... .. १५७१३६०	यं यं नृपोऽनुराणेण संसा. १५३१२०१
सृदुलङ्घनरुक्कान्तिश्चास ३२७१५७	यं शैवाः समुपासते शिव १५१२७
सृदुलबलिललितमध्यं २६७१९	य. कन्दुकैरिव पुरंदर ५१२७
सृदुव्यवहितं तेजो भोक्तु (माघस्य) १५२११८७	यः करोति बधोदकां निः (भारवेः) ... १६७१३६२
सृदूना स्वादूनां लघुरपि (सरस्वतीकुटुम्बस्य) २५०१७६	य काकिणीमप्यपयप्रप (श्रीहर्षस्य) ... १५७१३७९
सृद्वो. परिभवो नित्यं (न्यासमुनेः) १५२११६८	य कुन्तपाणिरिह भूप २६०१९१
सृद्वद्रवत्सुखमेधो दु.सधानश्च ५९११३५	य कुर्वात्सन्विवायत्ता श्रियं १५३१२११
सृद्वन्नि कठिनौ तन्वि न पीनौ २७७१२४७	य. कुलाभिजनाचारैरति... .. १५११११६
सृद्वचन्दनविशेषकभक्ति (माघस्य) ३३५११०	य कृत्वा सुकृतं राज्ञो १७४१२७५
मेखन्नीयति मेदिन्या ककु १२९११	य कृष्णं कुरुते मुखं जन २३७११६५
मेघाटोपैः स्नितसुभगं ३५७१५६	य कोटिहोमानलघूम १४०११३
मेघारथे भवति क समद २१११८६	य कौमारहर. स एव हि (शीलाभट्टारिकायाः) ३६९१४२
मेघालये भवति का सुभगा २१२१९३	यः पठति लिखति पद्यति १७७१७६०
मेघालये भवति किं सुभगा २१२१९०	य परस्य विपमं विधि १७८१८१२
मेघा वपन्तु गर्जन्तु सुभ्र. ३१२११	य. पीयूषसहोदरैः लप २५७११२
मेघमैदुरमन्त्रं वनभुव (जग्रदेवस्य) ... २४११४१	य. पूतनामारणलञ्च २२१९८
मेघम्यौम नवाम्बुभिर्वसु (चीआकस्य) . . ३५९११०६	यः पृष्ठा कुरुते कार्यं १७११५४४
मेघो भाति जलेन गौस्तु ११३१२२०	य. पृष्ठं युधि दर्शयत्य (श्रीहर्षस्य) ... ११२११९२
मेघदलेच्छेदकगोदर लघुभव १५०११०९	य प्रगंसति नरो नरमन्यं... .. ७३१३३
मेदिन्या विपमेशुरिल्लु ११३१२०७	यः प्रागासीदभिनववयो ३२८१५८
मेघानी वाक्पटुः प्राज्ञ पर १४९१६९	य. प्रीणयेत्सुचरितैः पितरं... .. ५२११९२
मेरु. स्थिनोऽतिदूरे ३८०१३०	य. शौर्याधिरेव यस्य सह २४२१४६
मेरुदृग्गतो हिमालयगिरि ११६१२६२	य. श्रीन्द्रण्डतमालपत्र ३१६११०४
मेरुदृग्गमरसुदारदिगन्त १९१२८	य. सतापमपाकरोति २३२१३१
मेनागमममात्रं द्वे ह्या १९५१३८	यः समानं समाधत्ते १५६१३०४
मेहं कृद्भि विमलीकृते ४४१३	य सत्यदस्थमिह काव्य ३९२२३
मेहान्मया सुतनु पूर्वमुपे... .. ३२०१२०	य ससर्ज कमलं रमागृहं... .. २७५११७७
मेनं चान्द्रविलञ्च प्रयाणं १६५१२४३	य. सिन्धुं फेनराशिर्भुवि... .. ३१३४
मेनावन्ममित्तव ५१५२	यः सुन्दरस्तद्वनिता कुरुपा ९६१५८
मेनान्गुहः प्रवचनपटु. १०१११५	यः सृष्टिस्थितिसहति १११५

य. सैन्ये स्मरपार्थिवस्य ३३९।४५	यत्प्रद्वेषमुपनीय वदान्यैर्दीय ७२।२०
यः स्तोत्रेनापि सतोपं १७१।५३२	यत्प्रियव्यतिकराद्भनिताना (माघस्य) ३३१।११
यः स्यात्केवललक्ष्यलक्षण ३९।३०	यत्र काममुखं लोके यच्च ७९।१६
य. स्वभावो हि यस्यासौ ८७।३	यत्र क्षिपामि ह्यमन्यदि २९१।४५
य एवादि स एवान्तो १९२।१८	यत्र देगेऽथवा स्थाने १७१।५१६
यक्षं विरहिणं कचिद् ३१७।१४०	यत्र न फलितास्तरवो १७६।७३४
यच्चिन्तितं तदिह दूर १८३।९७१	यत्र न वदनविकारः ३३१।२
यच्छक्यं प्रसितुं ग्रास (व्यासमुनेः) १७३।६०२	यत्र नास्ति दविमन्यन ९३।१
यच्छति प्रतिमुखं दयिता (भारवेः) ३०९।६	यत्र पतत्यवलाना दृष्टि २६३।२६
यच्छन्नलमपि जलदो वल्लभतां ७३।२६	यत्र यत्र चलते जनैः जनैः २७२।१०६
यजमानेन क स्वर्ग २०८।३२	यत्र विद्वज्जनो नास्ति ३९।२
यज्ञातोऽसि पयोनिधौ २२०।३५	यत्र श्यामाकवीजान्यपि ९९।१२९
यज्जीवति क्षणमपि प्रथितं १०२।९	यत्र स्त्री यत्र कितवो ३६४।३२
यतः प्रभृति ते कान्तं मुख ३०५।४	यत्राकृतिस्तत्र गुणा वसन्ति २९१।३२
यतः सख्यं ततो धर्मो यतो १४८।३५	यत्रापण्डलदन्तिदन्तमुसला ९९।१२०
यत एवागतो दोषस्तत १७५।६९९	अत्रात्मीयो जनो नास्ति १५६।३३३
यती व्रती चापि पति १८०।८८२	यत्रानुलिखिताख्यमेव २२८।६२
यतो गजैर्विना राज्ञा राज्य (शार्ङ्गधरस्य) १४८।३६	यत्रानेके क्वचिदपि गृहे ३९०।१९९
यतो यतः पद्मचरणोऽभिवर्तते ३६१।५१	यत्रापि कुत्रापि भवन्ति २३१।१४
यतो यतोऽङ्गादपयाति २८३।२८	यत्राभ्यागतदानमानजरण ६६।४०
यत्कण्ठे गरलं विराजति १९०।५०	यत्रायुद्धे ध्रुव मृत्युयुद्धे १५३।२१८
यत्करोत्यरतिं क्लेशं तृष्णा (क्षेमेन्द्रस्य) ७४।३	यत्रार्जवेन लघिमा गरि १७६।७३८
यत्कर्म कुर्वतोऽस्य स्या १७३।६२१	यत्रास्ति लक्ष्मीर्विनयो १७९।८४७
यत्कस्यामपि भानुमात्र (नैपथकर्तुः) ११५।२४३	यत्रैकं श्रुतमक्षर पश्यते ३८६।८१
यत्कीर्तिः कापि गङ्गा १४४।८८	यत्रैता लहरीचलाचल २६४।५६
यत्कीर्तिर्विलयं भुवः सु १४३।६७	यत्सकाशात्र लाभ स्या १५५।२८०
यत्कीर्त्या धवलीकृतं त्रि १११।१७९	यत्सत्यव्रतभद्रसीरुमनसा (नारायणभट्टस्य) ३८३।५
यत्क्षान्तिः समये श्रुतिः ३८७।९७	यत्सद्गुणोऽपि सरलोऽपि २६०।७४
यत्खलु खलमुखहुतवह ५९।१४३	यत्सारस्वतर्वभवं गुरुकृपा ३५।६३
यत्तादृशेषु सरलेषु न पक्ष २२२।४२	यत्स्मृत्यैव परा यान्ति सन्त ५८।९०
यत्तालीदलपाकपाण्डु वदनं ३००।२६	यथा काष्ठमयो हस्ती १७३।५८९
यत्तीर्थाम्बु मुखाम्बुजा २८५।६९	यथा खनन्खनित्रेण नरो १७३।६१६
यत्त्वन्नेत्रसमानक्रान्ति ३०६।३०	यथा गजपतिः श्रान्तदृष्टायार्थी ५८।९४
यत्नादन्विष्य का ग्राह्या २०८।२५	यथा गौर्दुह्यते काले १५५।२९४
यत्नादपि कः पश्यति (भर्तृहरेः) २३७।१६८	यथा चतुर्भिः कनकं १८१।९१४
यत्नोत्थापनमात्रनि.सह ३८१।५०	यथा चित्त तथा वाचो यथा ४७।३६
यत्पङ्केहलक्ष्म पाणिकमलं ३२३।१५	यथा तथापि य पूज्यो १।६
यत्पद्ममादित्तु तवाननीया (श्रीहर्षस्य) ३२७।३७	यथा दोषो विभावस्य जनस्य ५८।७४
यत्पद्मत्र समभवत्कुसुमं २२२।४३	यथा घेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति ९५।१२
यत्पादा. शिरसा न के २१९।१६	यथा नयति कैलासं नगं १९५।३७
यत्पीयूषमयूखमालिनि ३१६।११३	यथा परोपकारेषु नित्य ५८।१०७
यत्पूर्वं पवनाग्निशत्रु २५८।३१	यथा प्रभुकृतान्मानाद्यु १५४।२३६
यत्प्रत्यग्रदलावलीरुवलनैः २४४।९५	यथा वीजादुर. सूक्ष्म. प्रथ १५१।१२४

यथामिपं जले मत्स्यैर्भक्ष्यते ६७९	यदा त्व चन्द्रोऽभू शिशिर (अचलस्य) ... ३२४३
यथा नृत्तिपण्डतः कर्ता कुरुते ८६८	यदानतोऽयदान तो नया... .. २१५१३
यथायथ ता सहिता नमश्चरैः (भारवेः) ... ३४९१२०	यदा पूर्वं नासीदुपरि च ३९१३५०
यथा यथा भोजयशो १२२८७	यदा प्रकृत्यैव जनस्य रागिणो ३३३
यथा यथायं बलते भुजोऽस्या .. . २७०३२	यदालोके सूक्ष्मं व्रजति १४५४
यथा यथा विजयस्या हृदये २६७१	यदा विगृह्णाति हतं तदा (भारवेः) ... १८१९०४
यथा यथास्या कुचयो. २६७१७	यदासीदज्ञानं स्मरतिमिर ३९२१२४६
यथा यथैव लेहेन भूयिष्ठ ५६१२२	यदासौ दुर्वारः प्रसरति ३८५४८
यथा यूनास्तद्वत्परमदम ३२१३९	यदि कुप्यसि नास्ति रतिः ३२२१५
यथा रन्त्रं व्योम्रथलजलद .. . ३५८१८७	यदि क्षुण्णं पूर्वैरिति जहति १२३११२४
यथा विहंगास्तस्माभ्रय १८०१८८१	यदि गन्तासि दिगन्तं ३७०१७२
यथा वृष्टिं समुद्रेषु भुक्त ५८७१	यदि गर्जति वारिधरो ३१२१९
यथा शरीर किल जीवितेन ७३१३४	यदि तव हृदयं विद्वन्सु १५७३७२
यथा सत्प्रसव स्निग्ध. २०४४४	यदि त्रिलोकी गणनापरा १०८१९०३
यथा हि शृङ्गं गो काले ७९१२०	यदिदमगणयित्वा दुर्वहं ३२०१३२
यथा हि मलिनैर्वस्त्रैर्यत्र ८७९	यदि दहलयनलोऽत्र किम ५११९०
यथा ह्येकेन चक्रेण न रथ ८६७	यदि न स्यान्नरपतिः सम्य... .. १५१११२६
यथेयं वाग्देवी सुकवि (श्रीधनददेवानाम्) .. ३६१२२	यदि नाम कुले जन्म तत्किं ६८११७
यथोदयगिरौ द्रव्य सनिकर्षेण .. . ९०११३	यदि नाम दैवगत्या जगद (भट्टवासुदेवस्य) ... २३११९
यथोर्ध्वार्द्धः पिवत्यम्बु पथिको ३६४११७	यदिन्दोरन्वेति व्यसन ५३१२३५
यदक्षिभ्रूलतापाङ्गं स्त्रिय ३८०१५	यदिन्दोर्लक्ष्मीस्ते वदनकमले ३०५११५
यदचेतनोऽपि पादैः स्पृष्टः ८२११५	यदि परगुणा न क्षम्यन्ते (महेन्द्रस्य) ... ६३१२५६
यदयोऽथ क्षितौ वित्तं निच ७४११७	यदि प्रभुरुदारधी. सुरस ३४१४८
यदन्तस्तत्र जिह्वाया (व्यासमुनेः) ३६४१२७	यदि प्रसादीकुरुते सुधाशो २७६१२१०
यदपथ्यवतामामयुर्गद .. . १७२१५७८	यदि प्राणा एव प्रणयपरि... .. ३०५११८
यदपि कटकयात्रारोधि .. . १२११६५	यदि प्रियावियोगेऽपि स्वयते (दग्धमरणस्य) ... २९०११
यदपि जन्म वभूव पयोनिधौ ९६१६९	यदि प्रिये चेत्सि तव प्रभु ३१९११५
यदपि भेकगणेन निपेवित्तं... .. २३३१७५	यदि भवति दैवयोगात्पुमा ३६८११६
यदपि रतिमहोत्सवे नकारो ३७१११	यदि भवति धनेन धनी (वल्लभदेवस्य) ... ७५१३३
यदमामि न तद्वापि भावि (भगवद्व्यासमुनेः) १६१४२९	यदि मत्तोऽसि मतंगज .. . २४२१६२
यदमरगतं सिन्धोरन्त २७५१९४	यदि रामा यदि च रमा यदि ९४१२
यदानी दग्मन्ति दग्ना (दिवेश्वरस्य) ४९१११५	यदि वै मनसि प्रशान्ति १०८१९२
यदम्बुऋणमादाय प्राप्तोऽसि २२११६	यदि सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि ९०११५
यदवशान्तस्फुरदरुण २१७११४	यदि सन्ति गुणा पुंसा विक्र ८५१६
यदज्यते परिक्रमैरजितं (क्षेमेन्द्रस्य) ७४१२	यदि समरमपास्य नास्ति (नारायणभट्टस्य) ... १५८१४०२
यदवाधि विलासभवनं .. . २६७७	यदि स्मरामि तन्वङ्गीं जीवि (दीपकस्य) ... २९०१५
यदवाधि विवृद्धमात्रा विक्र .. . ३६८११७	यदि स्याच्छीतलो वह्निः ३६४१३५
यदनक्यं न तच्छक्यं १६९१४५०	यदि स्यात्पावकः शीतः ३६४१२३
यदसेवनीयमसतामसृत .. . ३२१२२	यदि स्यान्मण्डले सक्तमिन्दो २७११७२
यदस्माभिर्हृष्ट क्षणिक (श्रीशिवदासदेवानाम्) १९०११७८	यदीच्छसि वशीकर्तुं जग (भगवद्व्यासमुनेः) ... १६४१२१०
यदन्य यात्राए चलोदत .. . १३०१६	यदीयबलमालोक्य गत २९७१४
यदा किञ्चिद्गोऽहं द्विष त्व (भर्तृहरेः) ४२१५८	यदेक कासार रचयति ३०५११९
यदा तु भाग्यक्षयपीडितां... .. ६९१४७	यदेकस्मिन्वर्षे न फलति २५१११७

यदेतच्चन्द्रान्तर्जलदलव(श्रीहर्षदेवचौरयोः)...	२१४८
यदेतत्कामिन्याः सुरत	२५८३५
यदेतत्सच्छन्दं विहरण	३८४४६
यदेतन्नेत्राम्भ.पतदपि	५३२३४
यदेते साधूनामुपरि विमुखाः	७५५५
यदैव भर्ता जानीयात् (श्रीव्यासमुनेः)	१७३६०४
यद्वन्धद्विपदानवारिभि	१४३६६
यद्वन्धं गुरुगारवस्य	३२१६७
यद्गुणैर्प्रथितैः शुद्धैरमितैः	१४०४
यद्दाति यदश्नाति तदेव	७१२
यद्दासि विशिष्टेभ्यो यन्ना (भगवतो व्यासस्य)	७१३
यद्गुणमदवीमदन्ति विकटं	७२११
यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं	९७९९
यद्वाहू बहतः पराक्रमहता	११४२२६
यद्विम्बमम्बरमणिर्चदपां	२८६
यद्वीजानि च मौक्तिकानि... ..	१२६१५७
यद्भङ्गं धनुरीश्वरस्य समरे... ..	९८११३
यद्भूर्तुं कुरुतेऽभिषेचन	११५२४५
यद्भूलते तरलिते यदुदङ्गुली	२१८४०
यद्यत्परवर्गं कर्म तत्त	१७३६२०
यद्यदिष्टतमं तत्तद्देयं	५८१११
यद्यदेव रुच्ये रुचिरैभ्यः (माधस्य)	३३३२३
यद्यदेव हि वाञ्छेत ततो... ..	१७०१४६४
यद्यध्वनीन चिरमध्वनि	२५१११४
यद्यपि क्षितिपालानामाज्ञा	१५३१९४
यद्यपि खदिरारण्ये गुप्तो वस्ते	२४९६५
यद्यपि च देवयोगास्तिहाः	२४०१९६
यद्यपि चन्दनविटपी विधिना (भट्टादित्यस्य)...	२४८४१
यद्यपि चातकपत्नी क्षपयति	२३६१५३
यद्यपि तरणेः किरणैः सकल	२४०१२३३
यद्यपि दिशि दिशि तरवः	२५११९९
यद्यपि दिशि दिशि सरितः	२२९१९
यद्यपि दैवाह्लाद्या कस्तूरी... ..	२५९१५८
यद्यपि न भवति हानिः	२५२१९३७
यद्यपि बद्धः शैलैर्यद्यपि	२२६१७
यद्यपि बहुगुणगम्यं जीवन	२३०१५
यद्यपि बहु नाधीपे तथापि	४३२
यद्यपि रटति सरोपं मृग	२४०१७
यद्यपि त्रिरोधिरोहति	२२०१९
यद्यपि सन्ति बहूनि सरासि	२२२१२२
यद्यपि स्वच्छभावेन दर्श	२२६१२
यद्यप्याम्रतरोरनुष्य वनिता	२३५११२
यदात्रौ रहसि व्यपेतविनयं (अमरकस्य)	३४३१९

यद्रक्त मुहुरीक्षसे न धनिनां	२४५११९
यद्रञ्चनाहितमतिर्बहुचाद्गुर्भं	५२१२०६
यद्रदन्ति चपलेखपवादं	६५१२२
यद्रदहत्याहेतोर्भृषा वदसि	३१२१८
यद्रद्वनमसिहं च यद्रद्राष्ट्रं	१४८१३७
यद्रद्वजघोदधिसमरसौ साग	३८५१७०
यद्रात्मान सकलवपुषा	३८५१६७
यद्रिस्मयस्तिमितमस्तमिता	२९२१४८
यद्रीक्ष्यते खलानां माहारम्यं	५९११४२
यद्रीचीभि स्पृशसि गगनं	२२६१२२
यद्रीर्यं कूर्मराजस्य यश्च	१०६१३९
यद्ब्रावितकेतकोदर	३१७१३५
यद्ब्राह्मणसुवर्णसूत्रमिव	३३४६
यं दृष्ट्वा मीनरूपं स्फुरद्	१८११४
यन्न माति तदङ्गेषु लावण्य	२७७१२४९
यन्नाहतस्त्वमलिना मलिना	२४९१६९
यन्नाव्यभ्रमिधूर्णमानं	६७२
यन्नाद्यापि समागतः पति... ..	३७६१०१
यन्नाम्र प्रथमाक्षरं	९१२८
यन्निमित्तं भवेच्छोको दुःखं	१६०३१
यन्मञ्जुसिञ्चितमिती रसना	२७५११९२
यन्मव्यदेशादपि ते सूक्ष्मं... ..	३२६११५
यन्मध्ये यच्च पर्यन्ते	३८९११५०
यन्मनोरथक्षतैरगोचरं न	९५४६
यन्माता विष्णुनाभिः पतिरपि	९९११३०
यन्मुक्तामणयोऽम्बुधेरुपरतः	२२८१६१
यमः प्रतिमहीचृतां हुत	११११७२
यममिव करधृतदंड हरि	९९१८
यमाश्रित्य न विश्रामं क्षुधा	१५४१२६०
यं प्राक्प्रत्यगवागुदधि	३१६१११४
यं मातापितारौ क्लेशं	१७३१६१७
ययोरारोपितस्तारो हार	१०६१४१
ययोरेव समं वित्तं	१७०१४९१
यवनीनयनाम्बुधोरणी	२८१२११
यवर्नरवनिः क्रान्ता हिन्दवो	१०३११
यच्च करणधोरणी तुलित	११११७७
यद्या.पटोऽयमद्भुतो न ते	१२८११
यद्य. पदाद्भुष्टनखौ मुखं च	२८३१२६
यद्य पूर दूर तनुमुतनु	११०११६५
यद्य जवाद्वाभ्युदये प्रसृद्धो	१२२११०३
यद्य.सौरभ्यलशुनः शान्ति	५६१६१
यद्य न्तोमानुषैरुपचिनु	११०११५७
यद्यन्त्रैरुद्यत्सुहृत्तनर	११०११६०

युक्तियुक्तं प्रगृहीयात् १५९१२५	येनाकारि मृणालपत्रमञ्जनं ९९११२२
युक्तोऽस्ति भुवनभारे मा २४७१६५	येनाब्रलेन सरसीरुहलोच ९६१७७
युक्त्या परोक्षं वाचेत् १५६१३५७	येनात्मा पण्यता नीतं १७५१६९३
युगपत्स्वगण्डचुम्बन २११४	येनानन्दमये वसन्त (भेरीभांकारस्य) ... २३६११४२
युगपद्विक्कासमुदयाद्मिते ३१४१६६	येनानर्गलकालकेलि (भेरीभांकारस्य) . . . २४११४१
युगान्तकालप्रतिसंहता (माघस्य) ३७९११५	येनामन्दमरन्दे दलदर २३३१५२
युद्धकालेऽप्रगो यः स्या १५४१२६७	येनामोदिनि केसरस्य २३५११०५
युद्धं च प्रातरुथानं १६८१४०३	येनास्यभ्युदितेन चन्द्र २२११४५
युद्धा चाभिसुखं रणस्य ११५१२३९	येनाहंकारयुक्तेन चिर १७११५१७
युधिष्ठिरः कस्य पुत्रो २०५१४	येनैवाम्बरखण्डेन सवीतो ६८१५
युधिष्ठिरोऽस्ति भीमोऽस्ति १०६११६	येनोत्थाप्य समूलमन्दर १५१२८
युध्यन्ति पशवः सर्वे १७४१६४३	येनोत्पलानि च शशी च २८३१३३
युध्यन्ते पक्षिपशवः पठन्ति ७३१८	येनोन्मथ्य तमासि मास २१९११५
युष्मत्प्रीडितरप्रतापतपन १३९१२०	येनोपितं रुचिरपल्लव २३६११३६
युष्मद्दोदण्डमण्डल्यवन १३७११२५	ये पापं शमयन्ति सगति १८९१४८
युष्मद्वाजिजिताजिराजि १३०११३	ये पूर्वं यवसूचिसूत्र ३१६११०५
युष्माकमम्बरमणेः प्रथमे २९११८	ये पूर्वं परिपालिता फल २४८१२३
यूयान्यग्रे गतानि प्रवलवल २४४१९८	येऽप्यासन्निभकुम्भशायित ३५६६
यूथि यथोचितविधिना २५०१७८	ये वाहवो न युधि वैरि १५८१४०८
यूना धैर्यतृणाङ्कुरं कवल २८११३६८	येऽभिज्ञाः कुसुमोद्गमा २५१११२२
यूना मोहमहाफलप्रस २७८१२९४	ये मज्जन्ति निमज्जयन्ति १२४११३३
यूना येन विभिन्नवारण २४२१४७	ये मुष्णन्ति निशि प्रविश्य १०३१२१
ये वन्दरासु निवसन्ति १३७११६	ये ये खञ्जनमेक ३२८१७१
ये कायस्थजनाश्च ये नृप १०३११८	ये लब्धाश्रयमायत. फल ११५१२४३
ये टण्ठीकृतवल्गुमप्रणतयः (विह्वणस्य) ... ३३९१४६	ये वर्धन्ते धनपतिपुरं १०१११०
ये के विचित्ररसशालिषु ४२१४९	ये वर्धिताः करिकपोल २३४१८१
ये गृह्णन्ति हठात्तृणानि मणयो (शङ्कुकस्य) . . २२८१६०	ये वर्धिता कनकपङ्कज २३१११९
ये च प्राहुर्दुरात्मानो दुरा १५४१२५०	ये शान्तदान्ता श्रुतिपूर्ण १८०१८६२
ये जाते व्यसने निराङ्गल ५४१२५६	ये शिरसा निहिता अपि २५९१५०
ये जाल्यादिमहागर्वा १५४१२४९	येषा वल्गुमया सह क्षण (भोजराजचोरकवेः) ३८५१७७
ये जात्या लघव. सर्वे (भल्लटस्य) २२५११०	येषा श्रीमद्यगोदासुत ३९३१२६३
येऽशुल्वं मनसि स्वके वि ११५१२५२	येषा कण्ठपरिग्रहप्रणयितां ११४१२३३
ये तावत्स्वगुणोपवृंहित ४३१७५	येषा कोमलकाव्यकौशल ३५६०
ये दीनेषु दयालव सृष्टाति ५५१२६४	येषा दोर्वलमेव दुर्वलतया २१४१२३१
ये दोलाकैलिफारा किमपि ३५०११३७	येषा न विद्या न तपो न ४११३२
येन ध्यन्तमनोभवेत् २००१८९	येषा निमेषोन्मेषाभ्या ३८९११४६
येन पापाणरुण्डस्य मून्ध ८२११३	येषामन्यकलत्रदर्शनकला ६६१४१
येन भिन्नरुद्रिमुम्भविस्त २४११३४	येषा प्राणिवधः क्रीडा नर्म ५९१९९
येन वस्त्रेण भोक्तव्यं सुखं वा ९५१३३	येषु येषु दृढं वद्धा ३८९११४९
येन शुभाष्टना ह्यंशु शुक्राश्च १७०१४६१	ये श्रमं हर्तुमीहन्ते महतां ५८१८६
येन ग्या विनिहय मातर (सुरारेः) ३८३१६	ये ससत्सु विवादिन पर ४२१६४
येनाकारि परामृतिर्दिन १९४११०	ये सतोपसुखप्रबुद्धमन (लुल्लसुनोर्विद्याधरस्य) २२५१६
येनाकारि मदीयतामपि २५८१२९	ये सूक्ष्मन्दुकलाकलङ्कजनका ८९११६

ये ह्याह्वेषु वध्यन्ते स्वा १५६।३४४	रक्तं नक्तंचरौघः पिवति (कवीश्वरस्य) ... ३८२।६
यैः कारुण्यपरिग्रहान्न गणितः ७१।८४	रक्तभावमपहाय चन्द्रमा ३१३।२८
यैः प्राणापहतिः कृता ३८३।८	रक्तमांसमयः काय खीणा (वासिष्ठात्) ... ३८८।११७
यैर्दृष्टोऽसि तदा ललाट ११५।२५१	रक्तस्त्वं नवपल्लवैरहमपि (श्रीयशोवर्मणः) ... २९६।१५४
यैर्वातूलो भवति पुरतः ५३।२३२	रक्ताञ्जपुञ्जरजसा रुषि १३६।१५९
यैस्त्वं गुणगणवानपि २४८।४४	रक्ताशोककृशोदरी क नु (वसुनागस्य) ... २९६।१५५
यो गङ्गामतरत्तयैव यमुनां ७०।७०	रक्तेनैव विलोचनेन करुणा ११६।२६०
योगीन्द्रश्छन्दसा स्रष्टा ३७।४६	रक्तोऽफुल्लविशाललोल ३८३।११
योग्यतयैव विनाशं प्रायो ५०।१४०	रक्तोऽभिजायते भोग्यो ३६४।१६
योग्यस्य त्रिनयनलोचना ३५४।१०२	रक्षन्ति कृपणाः पाणौ द्रव्यं ७३।३
योजनानां सहस्रं तु शनैर्म ८६।११	रक्षन्ति पक्षं मुदिताः स्वकीयं (गुणाकरस्य) .. १४९।४४
योऽत्ति यस्य यदा मांसं १७२।५४८	रक्ष पात्रगतं क्षेहं (राजपितामहमहादेवस्य) २५९।६२
यो दिव्याम्बुजलोलमत्त २३२।२८	रक्षाधिकाराधीशत्वाद् १५६।३२२
यो दृष्टः स्फुरदस्थिसपुट २५२।१२४	रक्षामालिकया बाले ३३२।१
योऽद्धा योद्धावधीत्तान्स २२।९०	रघुतिलक नृपाल त्वद्विष १२३।१२२
यो द्रोणाचलमाद्दधौ कर १९०।५४	रङ्गावङ्गगते त्रिविष्टप ३१८।१६३
यो धत्ते शेषनागं तदनु १९।२२	रचयति युवनेत्रक्षेत्र २८०।३६१
योधैरेव वशीकृताः कथमपि १६२।२०	रचयति सहसा यच्चित्र १२।२२
यो ध्रुवाणि परित्यज्य अध्रु १६८।३९४	रजनिचरमयामे व्यादिशन्ती ३५१।२०
यो न ददाति न भुङ्क्ते सति ७२।१६	रजनीमवाप्य रुजमाप (माघस्य) ३१४।५८
यो न वेत्ति गुणान्यस्य १५४।२५६	रजनीषु विमलभानो १४०।९
यो न संचरते देशान्यो न १०२।१	रजन्यामन्यस्या सुरत (वीजकस्य) ३०६।६
यो नात्मजे न च गुरौ न च १०२।१०	रजोजुषे जन्मनि सत्व १४।३
यो नास्ताचलमस्तक प्रति... .. १३९।२२	रज्यन्नखस्याङ्गुलिपक्षक २७७।२४५
योऽनाहृत समभ्येति द्वारे १५०।९०	रञ्जिता न ककुभो निवे २२०।१३
यो मित्रं कुरुते मूढ आत्मनो १७१।५२४	रञ्जिता नु विविधास्तरु (भारवेः) ३१०।९
यो मे गर्भगतस्यापि वृत्तिं ७८।४	रटतु जलधरः पतन्तु धाराः ३५६।३०
यो मोहान्मन्यते मूढो ३६४।१३	रणत्कङ्कणाना झणन्नूपुराणा ३४६।२
यो यः शस्त्रं विभर्ति स्वधु... .. ३८३।१६	रणे वाणगणैर्भिन्ना भ्रमन्तो १३३।१०
यो यत्र कुशलः कार्ये तं १५१।१४५	रण्डा पीनपयोधराकृत ३८१।५३
यो यमर्थं प्रार्थयते यदर्थं (श्रीव्यासमुनेः) ... १५९।१३	रतखिन्नतरा प्रातर्लेब्जा ३४३।१
यो येन प्रतिबुद्धः स्यात्स १५४।२४१	रतरीतिवीतवसना प्रियेव... .. ८८।९
यो रक्ततामतितरामतुलं २८।७	रतान्ते प्राणेशे वसनमददाने ३३६।२३
यो रामो न जघान वक्षसि २१।८२	रतिकृति गते मायानिद्रा ३३७।५
यो व्योमाद्दिनगोऽहरी २००।९०	रतिकेलिकलः कश्चिदेपो ३०९।१
योषितः पतितकाश्चनकाञ्ची ३३५।११	रतिक्रीडाघूते कथमपि ३३०।३
योषिदुद्धतमनोभवरागा (भारवेः) ३३०।६०	रतिपतिप्रहितेव कृतकुध. (माघस्य) ३४७।६२
योऽसकृत्परगोत्राणा पक्ष १०७।४८	रतिरभसनितान्तश्रान्त (शार्ङ्गधरस्य)... .. ३३३।३०
यौ तौ शङ्खकपालभूषित १४।८	रतिरभसविलासाभ्यासतान्त (माघस्य) ... ३३८।२१
यौवनं जरया ग्रस्तमारोग्यं ७९।१५	रत्नभित्तिपु संक्रान्तैः (दण्डिकवे.) ३७९।२
यौवनं धनसपत्तिं प्रभुत्व... .. १६५।२६२	रत्नसानुशिखराङ्गणफुल्ल १०८।८४
यौवने वर्तमानाना मृष्टा ३६५।४६	रत्नाकरः किं कुरुतेऽस्य ५११।७१
रक्तत्वं कमलाना सत्पुरुषाणां ८७।१४	रत्नाकरतनुजनुपि द्विजराजे (श्रीधनदेवानां) ६५।१६

रत्नाकरस्तव पिता कमले ६५१२८	रसालानामन्तर्मदकल १४७१६
रत्नाकरे परिहृता वसति २५८१२२	रसासार रसा सार २१५११२
रत्नाकरो जनयिता सहज २२०१२७	रहस्यभेदो यात्रा च नै ९२१२
रत्नाना न किमालयो २२५११४	रा. पुण्यं च कलत्राणि १७२१५८७
रत्नानि विभूषयन्ति योपा... .. २६३१३०	राकायामकलङ्क भेदसृता २७४११६६
रत्नान्यम्बुधितोयगर्भ ११६१२५७	राकाविभावरीकान्तसकान्त ३२६११८
रत्नावलीपूर्वकमन्यदा ३५१३३	राका सुधाकरकरंलिनी ३०२१८३
रत्नैरापूरितस्यापि मद २२६१३	राकासुधाकरसुखी तरला २९२१५८
रत्नैर्महाहंसुतुपुर्न देवा न.. .. ८१११०	राक्षसा. कलिमाश्रित्य जाय १०३१८
रत्नाप्तप्रियलाङ्घने कठिनता २७८१२९७	राक्षसेभ्यः मुता हत्वा २०२१२०
रथस्थिताना परिवर्तनाय ३४६१२०	रागकान्तनयनेषु नितान्तं (भारवेः) ३३०१५५
रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिता (अर्गटस्य) ५४१२५१	रागादिगोमान्ततानु ४५१२
रथिनो रथिभिर्वर्णितप्रण १३३१२३	रागिण्यपि विरागिण्य ३८३११०
रथेभ्यो गजवाजिभ्य. (भगवतो व्यासस्य) ३७६१७	रागिणि नलिने लक्ष्मीं दिवसो ७८१८
रथो रथाङ्गध्वनिना विजहो (कालिदासस्य) .. १३३१२७	रागी भिनत्ति निद्रा १९३१७
रथ्याघोषैर्वृहणैर्वारणाना (माघस्य) १३४१५४	रागे द्वेषे च माने च १७२१५८०
रथ्यान्तश्चरतस्तया धृत ३८६१८८	राघवस्य शरैर्घोरैर्घोर २०२११६
रथ्यारजोरुणितधूसरिता ३७०१७६	राजंस्त्वकीर्तिचन्द्रेण १४०११
रभसादभिसर्तुमुद्यताना ३१२११०	राजंस्त्वदर्शनेनैव ज्वलन्ति १०५११
रभसेन हारपददत्तकाङ्क्षया (माघस्य) १३२१३९	राजचन्द्रं समालोक्य त्वा १०६१४५
रमणीय. स हि पुरुषो १७६१७४५	राजतः सलिलादग्नेश्चोरत. ६७११०
रमणे चरणप्रान्ते प्रण ३२२१४	राजति त्रिवली तस्या स्तन २८०१३३३
रम्भातरुद्वतवतपूरा १३३१३५	राजते गजराया एष ३४३१२
रम्भापि किं चिद्वयति प्रका २८११३९२	राजनि विदुषा मध्ये १७६१७४९
रम्यं हर्म्यतलं नवा सुनयना (भर्तृहरेः) ३६०१४५	राजन्कनकधाराभिस्त्वयि १०६१२६
रम्यं हर्म्यतले न किं वसतये ३९०११८१	राजन्कमलपत्राक्ष तत्ते १९४११७
रम्यं द्वेष्टि यथा पुरा प्रकृति २८७१६	राजन्दुधुक्षति यदि क्षिति १५८१४०५
रम्यार्थोक्तितनूज्वला ३२१४४	राजन्दौवारिकादेव प्राप्त १०६१२५
रवि करसहस्रेण दशाशा... .. १०५१६	राजन्द्रिपस्ते भयविद्रुता १३७१८
रविजा शशिकुन्दाभा १९११७	राजन्नभ्युदयोऽस्तु जीव ११६१२६६
रवितप्तो गज पद्मास्त २४२१६०	राजन्नवधनश्याम निखिण... .. २०११६
रवितुरद्रतनुरुहृतुल्यतां (माघस्य) ३५१११०	राजन्मुञ्जकुलप्रदीप १२२१९०
रविमणिरपि निश्चेष्ट (भर्तृहरेः) ३७६११५	राजन्राजसुता न पाठयति १३८१२८
रविमावसते सता क्रियायै २९१२	राजन्विभान्ति भवतश्च ११०११४६
रविश्चन्द्रो घना वृक्षा नदी... .. ७८१३	राजन्वीर विपक्षलक्ष १२९११०
रविरपि न दहति तादृक् ५९११०६	राजन्सप्तप्यकूपारास्त्व १३९१२
रविमुतकृतगोकर्ण. श्रुति १९७१५४	राजपत्नी गुरोः पत्नी १६६१६२६
रवेः कवेः किं समरस्य २०५१२९	राजललाटफलका कमनीय २९११४४
रवेरस्तं तेजः प्रमुदयति ३०९१५९	राजसेवा मनुष्याणामसि १४५११
रवेरेवोदय. श्लाघ्यः को (भट्टनारायणस्य) ... २१९११	राजा कुलवधूर्विं प्रा मन्त्रिण ९०१५
रवेर्मयूखैरभितापितो शृंगं ३५२१३६	राजा घृणी ब्राह्मणः सर्व... .. १७८१८२०
रसति तक्षणीकेन्द्रयामे (जीवनागस्य) ३५८१८५	राजा तुष्टोऽपि शृत्साना १५०११०१
रसालशिखरासीनाः सन्तु (श्रीचन्द्रदेवस्य) ... २३५११७	राजानः शशिभास्करान्वय ११६१२७४

राजानमेव संश्रित्य विद्वा...	१५४१२५२	रामरामेऽतिरामेऽति	१९५१३६
राजानं प्रथमं वन्देत्ततो	१४७१२	रामाणां रमणीयवक्रशशिन.	३४११२८
राजा नाम चरत्येष भूमौ...	१५६१३२३	रामाद्याचय मेदिनीं धन...	१२१२९
राजानो यं प्रशंसन्ति यं	१५१११३५	रामाभिषेके मदविह्वलाया	१८८१२८
राजा पश्यति कर्णाभ्यां	१७२१५६७	रामार्चिताङ्घ्रिरभिरामा	१३१५३
राजा बन्धुरबन्धूना राजा...	१५५१३०१	रामाविलोलनयने किमु	२७२१९५
राजा मत्तः शिशुश्चैव प्रमादी	१५३१२२४	रामेण त्रि सप्तकृत्वो (माघस्य)	१३६१९९
राजा राजार्चिताङ्घ्रेरनुपचित	९१११८	रामेण प्रव्रजनं वलेनियमनं	९८११०७
राजा वेश्या यमो वह्नि	१६६१३१२	रामो नाम वभूव हुं तद (वसुंधरस्य)	२५११५५
राजाश्रयस्तस्करताश्च	१७९१८५७	राष्ट्रस्य चित्तं कृपणस्य	१७९१८२९
राजा संपत्तिहीनोऽपि सेव्यः	१५३११९८	रासोल्लासभरेण विभ्रम	२५११६८
राजास्य जगतो वृद्धेर्हेतु	१४७११	रिक्ताः कर्मणि पटवः (अर्गटस्य)	१५७१३६३
राजीव जीवसि सुधा न सुधा	२८४१३५	रिक्तेषु वारिकथया विपिनो	३५१११८
राजीवमिव राजीवं जलं	३५९११०	रिङ्गत्तुङ्गतरङ्गमुन्दरसुधा	१४३१७२
राजीविनीविपिनसौरभ	२२५१९	रिपुतिव सखीसंवासोऽयं (जयदेवस्य)	२९७१२३
राजेति क्षणदाकरं विजयते	११९१३१	रिपुश्रियं कि कचसंच	१२९१४
राजौ द्विजानामिह राज	२७४११५७	रुचिधात्रि भर्तेरि शृशं (माघस्य)	३०८१४१
राज्ञः संबोधनं कि स्यात्	२०९१३८	रुचिभिरभितष्टङ्कोत्कीर्णै	३१८११६०
राज्ञस्तु दर्शनं कुर्याज्ज्ञात्वा	१५६१३३०	रुचिरतिरुचिरा शुचित्व	२५६१२२३
राज्ञामस्य शतेन कि कल...	११५१२४०	रुचिरस्वरवर्णपदा रस (धर्मदासस्य)	१९३१२
राज्ञामाज्ञाभयाद्यस्मान्न	१५६१३२४	रुद्धनिर्गमनमा दिनक्षया	३१३१२५
राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः पापे	१५११११९	रुद्रस्यापि दिग्मन्वरस्य	१२७११७५
राज्ञि मातरि देव्या च	१५२११६३	रुद्रोऽद्रिं जलधिं हरिर्दिविषदो	७४४४४
राज्ञो मानधनस्य कामुक	३८३१९	रुधिरविसरप्रसाधितकराल	१२११७२
राज्यं येन पटान्तलभ	२२१८३	रुन्धती नयनवाक्यविकास (भारवेः)	३३०१५९
राज्यलोभादहंकारादि	१५३१२२२	रुष्टे का परपुष्टे मन्दे का	३०१११९
राज्यं शतक्रतुसमृद्धिसमान	१४९१५५	रुष्टोऽपि राजा यद्ब्यात्	१५६१३३६
राज्ये सार वसुधा वसु	१७८१८०२	रुशं वपुर्न च विलोचन	२४५११२९
रात्रिः कालयुगोपमा मल...	३०६१३४	रुशं विरौति परिकुप्यति	६३१२४१
रात्रिः सैव पुनः स एव	३९२१२२७	रुक्षस्यामधुरस्य चातिम	२३९१२१६
रात्रिरागमलिनानि विकासं (भारवेः)	३१०११०	रुक्षया स्नेहसंभार कठोराया	३६४१३०
रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति...	२३३१७८	रुढस्य सिन्धुतटमसु तस्य (वल्लभदेवस्य)	२५५११९४
रात्रिर्मे दिवसायते हिम	२९८१३८	रुपं जरा सर्वसुखानि	१८०१८७२
रात्रौ रवेर्दिवा चेन्दोरभावा	१४४११	रुपमप्रतिविधानमनोज्ञं (माघस्य)	३३०१८०
रात्रौ जातुर्दिवा भातुः कृशातुः	६८१११	रुपयौवनसंपन्ना विशाल	४११९
रात्रौ वारिभरालसाम्बुद	३५८१९१	रुपवाश्चापि मूर्खोऽपि गत्वा	९०१२
राधा पुनातु जगदच्युत	२७११९९	रुपसपन्नमप्राम्यं	३६६१५
राधामधुसूदनयोरनुदिन	२३१११२	रुपसौरभसमृद्धिसमेतं	२४९१६६
राधामोहनमन्दिरं जिग	२६११८६	रुपेणाप्रतिमेन यौवन	१८६११०२८
राधामुग्धमुखारविन्द	२६११७२	रे कूप जीवनागार यदि	२३०१२
रामं वानरवाहिनी पुर	१९९१८७	रे खल तव खलु चरितं	५९११३७
रामं सीता लक्ष्मणं जीवि...	१९७१६२	रेखा काचन कज्जलस्य नय	३६९१५०
राम त्वत्कीर्तिवृक्षाद्बहु	१९११७३	रे चाद्यत्यजुपो मृगाः श्रित	२४३१८०

रेजुर्ध्या वक्षसः कुङ्कुमा १३५१७७	रोपावेशादाभिमुख्येन (माघस्य) १३४१५८
रेजे पुण्यैर्प्रोष्ममासाद्य मल्ली ३५०११	रोपावेशाद्गच्छतां प्रत्यमित्रं (माघस्य)... .. १३४१५५
रेत शोणितयोरियं परि ३९३१२५९	रोहणं सूक्ष्मिस्त्रानां वन्दे... .. ३९१४
रेतोरक्तमयान्यमूनि २७१२०४	रोहणाचलगैत्रेषु कस्तुला(प्रह्लादनस्य)... .. २२५११३
रे धाराधर धीर नीरनिकरै २२४१८०	रोहन्तां प्रथमं ममोरवि ३२४१११
रे घृष्टा धार्तराष्ट्रा प्रबल ३८३११४	लक्ष्मणेत्युत्तर यत्र प्रश्न २०७१११
रे पद्माकर यावदस्ति भवतो २३०११२	लक्ष्मणो लघुसधानो (क्षेमेन्द्रस्य) २७६११०
रे पद्मिनीदल तवात्र मया (शाङ्गधरस्य) ... २५५१२२७	लक्ष्मि क्षमस्व वचनीयमिदं ६५१२९
रे पद्मिनीपत्रं भवचरित्रं २५५१२१९	लक्ष्मी. स्वयं निवसति ३५६१२३३
रे पान्थाः स्वग्रहाणि गच्छत ३५०११४१	लक्ष्मीरूपोलसकान्तकान्त... .. १४१३
रे पुत्र सत्सङ्गमवामुहि १८९१३४	लक्ष्मीकेलिगृहे कुशेगय २२११३०
रेफ व्यथनराजता तव १२५११४४	लक्ष्मीकस्तुभपारिजातसहज ९८१११७
रे बालकौकिल करीर २३६११३३	लक्ष्मीक्रीडातटागो (कालिदासस्य) ... ३१७११३८
रे राजहंस किमिति त्वमिहा २३१११८	लक्ष्मीधर पृच्छति कीदृश. २०९१५३
रे रे कौकिल मा भज मौनं २३६११३१	लक्ष्मीनिवास इति वारि २५६१२३२
रे रे खला शृणुत मद्बचनं ३२१३२	लक्ष्मी तनोतु सुतरामितरा २१२२
रे रे घट्ट मा रोदीः कं २७२११०१	लक्ष्मीपयोवरोत्सङ्गकुङ्कुमा... .. ७३११०
रे रे चातक सावधानमन... .. २३७११६६	लक्ष्मीपाणिद्वयविरचितं १५१२३
रे रे द्वीप तिरस्कृताखिल... .. २५९१६७	लक्ष्मीरस्य हि याद कृष्णो १४५१२
रे रे निर्दय दुर्निवार मदन २९५११३९	लक्ष्मीनिर्दयतिमेति हीनचरि ८४१४६
रे रे पान्थ कुतो भवान्नगर ३७११८३	लक्ष्मीर्यादोनिधेर्यादो नादो ६५१९
रे रे रसाल तरुसार वचो २५११११३	लक्ष्मीर्यासति गोविन्दे १२३१११२
रे रे रासभ वल्लभारवह २४५११३८	लक्ष्मीर्वसति जिहात्रे जिह्वा १६११८७
रे रे लोका कुरुष्वं श्रवण ३८११५६	लक्ष्मीवन्द्यकूरसू रण २००१९१
रे रे शिष्टवक्रोट नाकतटिनी २४०१२३०	लक्ष्मीवन्तो न जानन्ति ६७१२
रे लाङ्गलिक निषया २५८१३९	लक्ष्मीश्चेन्न सरस्वती ११६१२५८
रेवाचारिणि वारणेन विपुले ९९११२५	लक्ष्मीसर्पकजातोऽयं दोष. २५५१२०७
रे सारङ्गा वनवमतयः २९७११६५	लक्ष्मीस्ते सवने सदा विह ११४१२२२
रोगशोकपरीतापवन्धन १७६१७१९	लक्ष्मीस्ते हृदि भारती च... .. ११४१२२४
रोगी चिरप्रवासी परान्न १७७१७६८	लक्ष्म्या परिपूर्णोऽहं न भयं ६७११३
रोगोऽण्डजोऽङ्कुरोऽग्निर्विष ६०११६७	लक्ष्म्या श्री पुरुषोत्तमो २२७१३७
रोदोरन्ध्रं व्यथुवानानि (माघस्य) १३४१६१	लक्ष्म्ये रागावृताङ्गया सुदृढ (हर्षदत्तस्य)... १४३१७९
रोमन्थमारचय मन्यरमेय (धर्मवर्धनस्य) ... २४४११०७	लक्ष्म. केलिकचग्रहश्चय १३१४०
रोमावलिब्रूकुसुमैः स्वमौर्वी २८०१३५२	लक्ष्मद्विरैफाङ्गिनभक्तिचित्रं ३४६१२७
रोमावलीदण्डनितम्ब २८११३७९	लक्ष्मं पादतले नखेषु विक्ष... .. २८७१२७
रोमावली सुरारे श्रीवत्स... .. १५१११	लक्ष्मा नाशुकपल्लवे भुजलता (अमरुकस्य) ... ३४४११७
रोमावलीरज्जुसुरोजकुम्भी २८०१३५०	लघुनि तृणकुटीरे क्षेत्रकोणे (कमलायुधस्य)... ३६११२५
रोमावलीं विलासिन्या. प्रविष्टां २८०१३४३	लघुरयमाह न लोक. कामं २२६१११
रोलम्बस्य चिराय केतक २५११९६	लङ्काधामनि वीरभान वृष... .. १२७११८३
रोलम्बा. परिपूरयन्तु २९८१४०	लङ्कापतेः संकुचितं यशो (विह्वणस्य) ३४१२९
रोलम्बैर्न विलम्बितं १८७११०३८	लङ्काभूपनिशाचरो रघु २०६१३७
रोलम्बैर्निमित्तं गृहं विघटितं २४८१२७	लज्जा विहाय रुदितं ३४४१७
रोलम्बो मधुपः पिकस्तु २९८१३६	लज्जा कीर्तिर्जनकतनया १२३११२६

लज्जागुणौघजननी जननी ५२।१९६	लावण्यं क्व नु योपिता २१४।११८
लज्जा प्रौढमृगीदृशामिव ३६२।३०	लावण्यद्रविणव्ययो न गणित. (धर्मकीर्तः) ... ३००।२९
लज्जामहे वयमहो वच २२६।२०	लावण्यं तदर्सा कान्ति ३८३।११
लज्जावतः कुलीनस्य याचितु ६९।२७	लावण्यमधुभि. पूर्णमास्य... .. २७४।१६९
लज्जावशावनतमन्धर ३६७।२९	लावण्यामृतवीर्धिका कुल २६६।४१
लज्जे त्वं मज्ज सिन्धौ निरि ८१।५७	लावण्यामृतनिर्झरेण सुदृशा २६८।४७
लज्जेवोद्धटिता किमत्र २९४।१११	लावण्यामृतमाहितं वरतनो २६९।५७
लताकुञ्जं गुञ्जन्मदवदलि २४९।१२९	लावण्यामृतवर्षिणि प्रति ३२८।७४
लताकुञ्जे गुञ्जन्मदवदलि ३४१।२३	लावण्याकसि सप्रताप ११३।२१२
लतानामेतासामुदितकुसु २५७।२४३	लिखति न गणयति रेखा (मोरिकायाः) ... २८८।६
लतां पुष्पवर्तां स्पृष्ट्वा ३४०।१	लिखन्त्या. कामसाम्राज्य २८०।३४४
लतामूले लीनो हरिणपरि २८९।२९	लिखन्नास्ते भूमिं बहिरव (अमरुकस्य) .. ३२२।१२
लतास्तास्तास्त्रादृशु २३४।९६	लिखिता चित्रगुप्तेन ललाटे ९५।३२
लब्धं जन्म सह श्रिया स्वय ९८।१०७	लिम्पतीव तमोऽज्ञानि वर्षं (विक्रमादित्यमेण्डयोः) ३१०।१
लब्धसौरभगुणो मदिरा(माघस्य) ३२९।२७	लीढग्रस्तविपाण्डुराग्रनख २१७।२
लब्धार्धचन्द्र ईशः कृतकं १०७।६७	लीनानसून्सरोरुहदृष्टे २८८।१२
लब्धास्त्वक्ताश्च संसारे ३८९।१५६	लीनेव प्रतिविम्बितेव २९४।१०५
लब्धोच्छ्रायो नीचः प्रथम ५९।१२७	लीने श्रोत्रैकदेगे नमसि (श्रीधराहसिहिरस्य) १९।३८
लब्धोदयोऽपि हि खलु प्रथमं ६०।१७१	लीलैव सुतनोस्तुल्यित्वा (माघस्य) ३३०।४१
लब्धा यदन्तःपुरसुन्दरी १०८।१०२	लीलातामरसाहतोऽन्यव ३२६।३१
लमेत सिकतासु तैलमपि (भर्तृहरेः) ४२।५७	लीलादोलातिखेलरस (श्रीधनददेवानाम्) ... ३४१।४०
लभेद्यद्युतं धनं तदधनं ६७।१९	लीलाधूतजिता कलाधर ६।६२
लम्बोदर तव चरणावाद १९७।५७	लीलामुकुलितनयनं कि २४२।६४
लम्बिताः कदलीस्तम्भा २८१।२८९	लीलाखण्डितशारदापुर ३९।२७
ललाटतिलकोपेतः कृष्णः... .. २०१।४	लीलावल्लीभवनकुहरे पत्र २८९।४६
ललाटे कस्तूरीतिलक २६४।४७	लीलास्मितेन शुचिना मृदु (दण्डिनः)... .. २९२।५०
ललितगमना नार्यो २३।१३२	लुब्धः स्वधोऽनृषुर्मुखः प्रभु ५८।१०३
ललितमुरसा तरन्ती तरल (अमरुकस्य) ... ३५३।६०	लुब्धमर्थेन गृहीयात्कुद्ध १६१।९७
ललितविभ्रमवन्वविचक्षण (कालिदासस्य) ... ३४७।४६	लुब्धाना याचकः शत्रुः १६३।१५७
ललितान्तानि गीतानि १६७।३३१	लुब्धो न विसृजत्यर्थं नरो ७४।२५
लवङ्गलतिकामङ्गदयालु ३४०।२	लुलाये गोमायौ मृगपरि ९७।९१
लसन्मौक्तिकश्रेणिगङ्गा २७७।२०	लुलितनयनतारा. क्षाम (माघकवेः) ३३८।३३
लाक्षालक्षमललाटपट्टफलके (अमरुकस्य) ... ३७२।२०	लुनप्रीवात्सायकेनापरस्य (माघकवेः)... .. १३५।८९
लाङ्गुलचालनमधश्चरणा २४२।७१	लुनं मत्तमतंगजं कियद २५४।१८२
लाङ्गुलेनाभिहस्य क्षितितल २१७।५	लेखनी पुस्तकं रामा १६४।२२३
लाटीनेत्रपुटी पयोधर ३८७।१०७	लेखन्ती व्योमगर्भे दिशि... .. १३०।१७
लाभप्रणयिनो नीचा मान ४८।८०	लेखया विमलविद्धम (भारवेः)... .. ३१४।३९
लाभस्तेषां जयस्तेषां १७२।५८३	लोकः शुभस्तिष्ठतु ताव (श्रीधराहसिहिरस्य) ३७६।१७
लालने बहवो दोषा १६७।३४३	लोक एव गतलोचन १७८।८११
लालयन्तमरविन्दवनानि २९।१	लोक एव परलोकमुपेता (नैषधकर्तुः)... .. ७५।४८
लालयेत्पक्ष वर्षाणि दश १६६।३०८	लोकत्रयस्थितिलयो १।११
लालां वक्त्रासवं वेत्ति ३८८।१२५	लोकद्वयप्रतिभयैकनिदान... .. १०२।३
लावण्यकान्तिपरिपूरित (जयवर्धनस्य) ... ३२०।२८	लोकयात्रा भयं लज्जा १६९।४५३

लोचनन्दन चन्दनद्वयम्	२४९।५७	वके गुरुत्वं यदि ते छन्दः...	२८३।५
लोचनमपि दानार	३६५।५०	वके वलाप्रकर्षः समरभुवि	५५।२७८
लोचना मानमात्रं मनुज	११७।२९३	वक्रना विभ्रतो यस्य गुह्य	५६।१९
लोचानुग्रहकर्तारः प्रवर्ध	१५५।२९५	वक्रत्वं ननु कुन्तलादिव मुखे	६४।२६८
लोके कलुषमयहातुमयं	२७५।१९१	वक्राः कपटस्त्रिगवा मलिनाः	६०।१६३
लोकेन कर्पराजाद्युत	११८।९	वक्रा नैष तनुविनर्तनगतिं	२६।१९८
लोकेषु निर्धनो दुःखी	१६५।२४८	वक्रेण शिरसि पतता	३५०।१३८
लोकेत्तरं चरितमर्पयति प्रति	८१।७	वक्रैः क्रूरतरैर्लुब्धैर्न कुर्या	१६०।७०
लोचनपुगन्मोजद्वयलोभा	२७१।४५	वक्रोपान्तं नयनयुगलं सर्वतो	२८७।२२
लोचनाधररुनाह्नरागा (भारवेः)	३३०।५२	वक्रोऽपि पङ्कजनितोऽपि दुरा	८६।४३
लोचने हर्षिणगर्वमोचनं मा	२७२।९३	वक्रोऽस्तु बाल्ये तदनु प्रवृद्ध	२२०।१७
लोहितमसिलं गहनं	२५१।१०१	वक्षः किमु कलशाङ्कित	३७२।१०
लोभः प्रतिष्ठा पारस्य प्रसूति	७२।१	वक्ष पीठे निरीक्ष्य स्फटिक	१३।५२
लोभं यदा विचिन्त्यो लुब्धे (क्षेमेन्द्रस्य)	७२।८	वक्षस्ते दृढलम्कर्कशकुच	२४३।१६
लोभमूत्रानि पापानि रस	१६४।२१४	वक्ष स्थली रक्षतु सा जगन्ति	१५।१५
लोभध्वङ्गुणेन किं पिशु (अमरुकस्य)	१८५।१०१४	वक्ष स्थलीवदनवामशरीर	२६२।१३
लोभाविद्ये नरो पितं वीक्षते	७२।६	वक्षस्यावरणादरस्तनयुगो	२६८।४६
लोभान्नेव प्रभवति लोभा	७२।२	वक्षोजचिह्नितमुरो दयित...	३७२।१४
लोभान्नेव प्रभवति क्रोधा	७२।३	वक्षोजौ निविडं निरुध्य	२७०।३९
लोभेन बुद्धिध्वलति लोभो... ..	७२।५	वचनैरसता महीयसो न (माघस्य)	५०।१५२
लोभशूलचमन्दतिप्रमिल... ..	३७३।४०	वचसि भवति सङ्गत्याग	२६४।५१
लोभ्यति यत्नं दयिताया (भारवेः)	३३१।१२	वचस्तत्रैव वचक्यं यत्रो	१६५।२६४
लोभे नृद्धि कपालिनाभि	१४।९	वचासि वाचस्पतिमस्त	३।९
लोभलोचनवारिभिश्च	३४५।६	वचो वीचीदानं स्फुरदधर	३२५।१४
लोभदुःखं पदनालुल	३२५।१२	वचो हि सत्यं परमं विभूयणं	८७।१५
लोहितायति चादिते (भगवतो व्यासस्य)	३७६।६	वज्रं च राजतेजश्च द्वयमेवा	१५३।२१६
लोहितना हि साधूना	३७।४७	वज्रादपि कठोरानि मृदूनि (भवभूतेः)	४६।४
लोभं प्रशुभो बुद्धयः	२५१।५१	वज्रेण त्रिजगत्पतेर्वलरिपो (सूक्तिसहस्रात्)	३५७।६१
लोभो गुणवानपि मन्	९१।२१	वटशूलो महानेष मर्ग	२०३।४३
लोभान्नेन नयो विनारो	५९।१४८	वत्स गच्छ मम वाचिक	३७८।१०
लोभे गुण इव न रिजति	६०।१५६	वत्से मा गा विपादं स्वमन	१७।१५
लोभो विभ्रान्तो जसुगनु... ..	९३।६	वदतासुत्तमवचनं ध्वनि	२०९।४४
लोभं शीतशरीरं घन	१३।३७	वदति रामममुष्य जघन्यजो	२११।८५
लोभं वादविशतिरुत	२६६।४३	वदनं दशनविहीनं वाचो... ..	९९।९
लोभं विमोक्षणादुनादी	२८५।६७	वदनमिदं न सरोजं नयने... ..	२९६।१५८
लोभं विमोक्षणादुनादी	२८७।३३	वदनं प्रसादसदनं मद्यं	४९।१०३
लोभं विमोक्षणादुनादी	३६२।४०	वदनशशिनः स्पर्शं शीता	३३७।४
लोभं विमोक्षणादुनादी	३३५।९	वदनसंसारभलोभपरिभ्रम	३४७।६६
लोभं विमोक्षणादुनादी	३७१।५	वदनाय बहिर्यान्ति प्राणा	७६।१२
लोभं विमोक्षणादुनादी	४।३३	वदनेन निर्जितं तव निर्ला	६२७।२८
लोभं विमोक्षणादुनादी	७७।४०	वदने निनिवेशिता भुजंगी	६१२।०५
लोभं विमोक्षणादुनादी	११७।२८७	वदन्ती जारवृत्तान्तं पला... ..	१९३।१
लोभं विमोक्षणादुनादी	६।७५	वदन्तु कनिचिद्व्याप्त	३४।४९

वदन्तु देव तावकं...	१३९१११	वर शून्या शाला न च	१८४१९८६
वद प्रादुर्भावावधि परि	२५०१९०	वरं सखे सत्पुरुषापमानि...	१८०१८८५
वद वल्लभ सर्वत्र साधु	२०८१२४	वरं हालाहलं पीतं सद्यः प्राण	६७३
वनानि दहतो वह्नेः सखा...	१६२११२०	वर हि नरके वासो न तु दुश्च	६९१२०
वनान्ते खेलन्ती शशक	२५७१९	वरं कृतध्वस्तगुणादस्य	१७३१५९०
वनान्यमूनि न गृहाण्येता...	३८४११५	वर गर्भस्त्रावो वरमपि च...	९४१११
वनिताकरतामरसाभिरतः	३६२१३५	वरतरुविघटनपटवः कटवश्च	(भानुपण्डितस्य) २२४१५		
वनी मुनीनामटवी तरूणा...	३७८११३	वर तुङ्गाच्छृङ्गाद्गुरुशिक्ष	१८३१९८१
वनेऽखिलकलासक्ताः	१३७१५	वर दरिद्रः श्रुतिशास्त्रपार...	४११३६
वने जने शत्रुजलाग्नि	९६१५६	वर दारिद्र्यमन्यायप्रभवा	१५९११८
वने जाता वने त्यक्ता	१९११२	वरममी तरवो वनगोचराः	७५१५०
वनेऽपि सिंहा मृगमांस	५१११६८	वरमत्पवल सारं न वही...	१४९१६२
वने वसति को वीरो	१९११६	वरमत्यन्तविफलः सुख	५८१११२
वनेषु दोषाः प्रभवन्ति	१८११९०५	वरमश्रीकता लोके नास	२५५१२०५
वनेषु वनदेवता दिवि	१४११२७	वरमसिंधारा तरुतलवासो	६७११५
वन्दामहे महेशान चण्ड	२११७५	वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा	२९७११२
वन्दे देवं जलधिशरधि	५४४६	वरमहिमुखे क्रोधाध्माते	(भर्तृहरेः) ... ८४३८		
वन्दे वन्दारुमन्दार	२११	वरमुन्नतलाङ्गलात्सटा	२४०१११
वन्द्यः स पुंसां त्रिदशाभिनन्द्यः	५१११८३	वरमेको गुणी पुत्रो न च...	९४७
वन्द्याग्निन्दति दुःखितानुपहसत्या	६४१२७७	वर पक्षच्छेदः समरमध	२२५१११
वपुः कुब्जीभूतं गतिरपि	८०४२	वर पर्वतदुर्गेषु भ्रान्तं	४११५
वपुःपरीणाहगुणेन तेभ्यो...	२२७१५२	वर प्राणपरित्यागः शिरसो	२५३१२०९
वपुरनुपमं नामेरुर्ध्वं (अर्गटस्य)	२८११३८५	वर मौनं कार्यं न च	१८४१९८५
वपुरविहितसिद्धा एव	५३१२२४	वर्जनीयो मतिमता दुर्जनः	५६११८
वपुर्दलनसभ्रमात्स्वनखर	२०४७	वर्जयेदिन्द्रियजयी निर्जने...	१६११७३
वपुर्विपमसंस्थानं कर्णज्वर (भल्लटस्य)...	२४५११२४	वर्णनदयित. कश्चिद्धन (क्षेमेन्द्रस्य)	३८११३३
वयं येभ्यो जाताश्चिर (भर्तृहरेः)	३८९११७७	वर्णप्रकर्षे सति कर्णिकारं	३४६१२५
वयः प्रकर्षाद्दुपचीयमान (कुमारदासस्य)	१७९१३१७	वर्णयाभि विमलत्वमम्भस	१२९११
वयं काका वयं काका	२३८१२०२	वर्णस्थं गुरुलाघवं न	६४१२७६
वयमपि कवयः कवयः	३६१५	वर्ण सितं समभिवीक्ष्य	१००११४
वयमिह परितुष्टा चल्कलैः (भर्तृहरेः)	७९११७	वर्णाकारप्रतिध्वानैर्नेत्र	१५३१२२५
वयं वात्ये वालास्तरुणि	३६८१३२	वर्ण. कतिपयैरेव प्रथितस्य (माधस्य)	८८१४
वयसि गते कः कामवि	१८११८९६	वर्धते येन न विना नरो	७९१२५
वयसी शिशुतातदुत्तरे सुदग्नि	२८०१३४७	वर्धते न चिर लोके वंश	९३४
वयस्याः क्रोष्टारः प्रति (हम्मीरनरेन्द्रस्य)	३७६१३०	वर्धनं वाध संमानं खलाना	५७४०
वयो नर्व्यं स्वान्तं विषयतरलं	३४४११	वर्धितैः सेवितैः कि तैः (माधवमागधस्य)	२५३११४५
वयोभिमानादपमानता	२४०१२१	वर्धते स्पर्धयेवोभौ संपदा...	५८८९
वयोवृद्धास्तपोवृद्धा ज्ञानवृद्धा (चाणक्यस्य)	६८१२	वर्धन्ति स्तनयिन्नवो न सरले (उमापतिधरस्य)	३०३१७४
वर वनं वर भैक्ष्यं वर भारो	१०११५	वर्षानिलरजोधर्महिमादीना	१५०११०६
वरं वनं व्याघ्रगजेन्द्रसेवितं	६९१४६	वर्षासु का भवति निर्मधु	२१११८७
वरं वरयते कन्या माता	१७११५४३	वर्षासु जाता नवयौवनश्री	३५५११६
वर विन्ध्याटव्यामनशन	८८११८	वर्षासु भीतमवशाङ्गिभुजं	१३७११४
वर विभवहीनेन प्राणैः संत	७४११३	वलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलि...	७९१४

बलात्कुचं व्याकुलकेशपाशे ३३५८	वाणिज्येन गत. स मे गृह ३७०८२
बलात्कुचानि बलनासह ३०५११	वाणि त्वत्पदपद्मरेणु ३३५०
बल्मीकप्रभवेण रामनृप ३५६५	वाणी दरिद्रस्य शुभा हिता ६८१०
बल्लभोत्सङ्गसङ्गेन विना हरिण २८८४	वाणी ममैव सरसा यदि ३२३३
बल्लीना कति न स्फुरन्ति... .. २५५१९९	वाणी रसवती यस्य भार्या १०२३
बद्धभावेन सुमना ३६६१०	वार्तं स्थावरयन्त्रम पुटक १२९१०
वसति कुत्र सरोरुहसतति २१०६४	वाताकीर्णविशीर्णवीरणतृण (वाणभट्टस्य) ... ३५५१२८
वसन्तनीलोत्पलपद्मदाना २७२१०४	वाताच्छीतिररिध्रोऽरं १९७५६
वसन्तप्रारम्भे चिरविरहखिन्ना ३५०१४०	वातान्दोलितपङ्कजस्थिति २३२१७
वसन्तमासाद्य वनेषु क्रीदशाः २१११७९	वाता वान्तु कदम्बरेणु (विद्यापतेः) ३५९१०७
वसन्तमासाद्य वनेषु राजते २११८१	वाताहारतया जगद्विष (भल्लट्टस्य) ६४२६९
वसन्तविश्लेषमपारयन्त्या ३५६१७	वाते वाति यदङ्गसगम ९१२६
वसन्त्यरण्येषु चरन्ति (मुक्तापीडस्य).. . . १९०८८३	वातैर्विधूनय विभीषय भीम २२३४६
वसुधान्तनि सतमिवाहि (माघस्य) ३१४५०	वातोद्धूतमुखी प्रनष्टतिलका ३१२१९
वसुमतीपतिना नु सगस्वती ३१११	वातोक्लसितकल्लो धिक्ते... .. २२६५
वस्तुनि चिराभिलषिते १७७७८५	वादानाशानुयुक्तो नगर ११८१२९४
वन्न गा च बहुक्षीरा १७२५७९	वानीरप्रसवैर्निकुञ्जसरि १४६३
वन्नहीनस्त्वलंकारो १६८३८४	वान्ति कहारसुभगा. (वाल्मीकमुनेः) ... ३६१५६
वहति भुवनश्रेणीं शेषः ५३१२२६	वान्ति रात्रौ रतिक्लान्तं ३६१५५
वहति विपथरान्पटीरजन्मा ६१२०७	वापी कापि कदापि न २५९५६
वहत्यस्या दृष्टिर्विकचनव २८४४५	वापी कापि स्फुरति गगने २८४५०
वहद्ब्रह्ममारुतप्रसरदग्नि ३५२४२	वापीतोयं तदरुहवनं पद्मिनी ३१०९
वहन्ति शोकशङ्कं च कुर्वन्ति ४७१२२	वापी पातालमूलं चल १४३७७
वहन्ती सिन्दूर प्रबलकवरी २७०३८	वापी स्वल्पजलाशयो विष २३७१९७
वहसि बलिभुजा कुलानि २५११०७	वाप्यां स्नाति विचक्षणो ३७१११
वहेदमित्रं स्कन्धेन याव (श्रीव्यासमुनेः) ... १६१८९	वाप्यो भवन्ति विमला. १७८८०३
वहिं शीतयितुं हिमं ज्वलयितु ८२१४	वामस्कन्धनिषण्णशार्ङ्ग (क्षेमेन्द्रस्य) २१८१२९
वह्निज्वालेव गृहिणी १६६३०५	वामासस्थलचुम्बिकुण्डल २६१७८
वह्निस्तस्य जलायते गल ८८१९	वामाङ्गीकृतवामाङ्गि (सार्वाभौमस्य) ... ३१२
वहे शक्तिर्जलमिव गता(राजशेखरस्य) ... ३६३१३	वायुमित्रसुतचन्धुवाहना १९७५९
वाक्चक्षु श्रोत्रलब्धं लक्ष्मी ६५१४	वायुरिव खलजनोऽयं ६०१८०
वागर्थाविव सपृक्तौ शत (कालिदासस्य) ... १८८२०	वायुरेव महाभूतं वदन्तु २२४१
वागुचरोत्सवं मात्रं तत्किर्यां १०३६	वारवारं तिरयति दशोरुद्रमं २९२६२
वाग्वादमर्थसंबन्धं परोक्षे... .. १७४६४०	वार वारं धुतकुसुमितारण्य ३४१२६
वाह्नाधुर्यान्नान्यदस्ति प्रियत्वं ८८१११	वारवारसुदश्रु लोचनयुगं ३४५१
वाच पल्लवयत्युमापतिधर. ३८१७०	वारणार्थपदगद्गदाचा (माघस्य) ३३३१३
वाचयति नान्यलिखितं ३८०२६	वारणेन्द्रो भवेत्कीदृक्प्रीतये २०८१५
वाचो वाग्मिनि कि तवाद्य (रुद्रस्य) ३२५१९	वारखीव वनस्थलीनवनवा ३४८१९९
वाच्यं तस्मै सहचरि भवद्भूति ३०१६	वारिजेनेव सरसी शशि १७४६६१
वाजिवारणलोहाना काष्ठ १७०४७४	वार्ता च कौतुककरी १८२१९५४
वाजी चारुगति. शाशाङ्क १५१११०	वार्यन्ता मन्दमन्दं मधुकर २९८४१
वाञ्छा सज्जनसगमे पर ५५१९५९	वालीयुतध्रुवणपालीयुगा १३१५४
वाञ्छैव सूचयति पूर्वं १८२१९५१	वाश्वारेद्भ्रुवजघनधृतो २०१९६

वासः कान्ननपञ्जरे	२३८१९७	विचरन्ति विलासिन्यो	१३७१२
वासः खण्डमिदं प्रयच्छ यदि	७०१६३	विच्छिन्ना रथचक्रपद्धति	१४५१५
वासः शुभ्रमृतुर्वसन्तस (विह्वणस्य)	१८७१९०४७	विजनमिति वलादसु गृहीत्वा (माघस्य)	३४९११९५
वासः शैलशिलान्तरेषु	२४९१५६	विजिगीषुररिर्मित्रं पार्थिण	१५६१३४२
वासनाद्वाप्तुदेवस्य वासितं	१९५१४०	विजितात्मभवद्वेषिगुरु (दृण्डिनः)	१९४१११
वासरगम्यमनूरोरम्बर	४९१९४	विजेतव्या लङ्का चरणतर... ..	५४१२५०
वासश्चर्म विभूषणं शवशिरो	७११७६	विजेतुं प्रयतेतारीष युद्धेन	१५३१२३०
वाससां शिथिलतामुपनाभि (भारवेः)	३३०१५७	विज्ञे. स्त्रियैरुपकृतमपि	१०१११६
वासस्तदेव वपुषो वलयं	२९९१८	विटम्बनैव पुंसि श्रीः पर	७५१२९
वासांसि ब्रजचारिवारिज	१८६१९०३०	विततप्रथुवरत्रातुल्यरूपैर्मयूखैः (माघस्य)	३४२११३
वासोऽर्थं दययैव नाति	१४७१९२	वितरति गुरु. प्राज्ञे विद्या (कालिदासस्य) ..	४२१६१
वासो वल्कलमास्तरः किस	७७१८४	वितरति यावद्वाता ताव	१७८१७९२
वासो विधूय स्तनयोरमुष्याः	३४०१८	वितरय कुचयोस्त्वद्दर्शनो	३२०१३३
वाहव्यूहश्चरक्षतां वसुमतीं	१२०१३८	वितर वारिद वारि द्वातुरे	२२२१३३
वाहितं चाश्ववाणिज्यं	१७३१५९५	वितीर्णशिक्षा इव हृत्पद ..	४११३९
विकचकचकलापः किचिदा (पुण्यस्य)	२७०१२३	वित्तं परिमितमधिक	१७६१७४१
विकचकमलगन्धैरन्धयन्मृत्न (माघकवेः)	३४०११४	वित्ते त्याग. क्षमा शक्तौ	४८१८२
विकटाटव्यामटनं शैलारोहण ..	९५१३७	वित्तेन किं वितरणं यदि	१८२१९४७
विकसति नयनाभ्यां कैरवं (अभिरामपशुपतेः) १९८१७८	१९८१७८	विदग्धे सुमुखे रक्ते नितम्बो	१८८१२३
विकसति सहकारे स्फार	३४८१८७	विदधतु धरणीशा दान	११०११५०
विकसति सूर्ये विकलति	३६१११०	विदलितसकलारिकुलं तव (माघस्य)	१०८१७८
विकसदमरनारीनेत्रनीला	१४१२	विदुरेप्यदपायमात्मना (माघस्य)	४२१४५
विकसत्रेत्रनीलाञ्जे तथा	२८३१६	विदुरेप्यदपायमात्मना (माघस्य)	४०११३
विकसामि रवावुदिते सकोच	६९१३८	विदुषा वदनाद्वाचा	३७५१९१
विकसितकुमुमाधरं हसन्तीं	३४८१७७	विदूरे केयूरे क्रुध करयुगे... ..	८७११३
विकसितसुखीं रागासक्षा	३३७१९२	विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु	१८३१९८२
विकसितसकुचितपुनर्विक	३३७१३	विदेवजं ग्रामं विबुधवि	२४४११०१
विकसितसहकारभारहारि	३४६१३	विद्धा मृगी व्याधगिरी	१९०१५६
विकिरति मुहुः श्वासानाशा (जयदेवस्य)	३०७१३	विद्वि श्रीहृदयं सदान्तमलिनं	१७२१५५१
विकिर धवलवीर्षापाङ्क	३२०१३५	विद्यया विनयावाप्ति सा ..	६११२१२
विकीर्णहरिचन्दनद्रविणि (इन्द्रकवेः)	३८२१२	विद्यया विमलयाप्यलं	४१११६
विकृतिं नैव गच्छन्ति सङ्ग	४७११६	विद्यया शस्यते लोके	१६५१२६७
विकृन्ततीव मर्माणि देहं	३७८१८	विद्यया सह मर्त्ये कु	१७३१६१२
विक्रीतं निजमात्मानं	१७५१६९४	विद्ययैव सभं कामं	१८४१९००१
विगततिमिरपङ्कं पश्यति (माघस्य)	३३८१२९	विद्यातीयं जगति विबुधा.	३९२१२२५
विगतरागगुणोऽपि जनो	३५६१४५	विद्या नाधिगता कलङ्क	३१११६
विगतगम्यजिघत्समघट्टय	३६०१३७	विद्या नाम नरस्य कीर्ति	३१११५
विगाढमात्रे रमणीभिरम्भसि	३५३१७६	विद्या नाम नरस्य रूप	१६११८६
विगुणोऽपि काव्यवन्ध.	३४१२१	विद्याभ्यासो निचारश्च	१६६१२८७
विगृहीतः पदाक्रान्तो भूयो	४८१४९	विद्या मित्रं प्रवासेषु भार्या	१८८१८
विघ्नघ्नान्तनिवारणैक	२१२६	विद्याया दुर्मदो चेपा	१२०१४५
विघ्नेशः सर्वविघ्नान्परि	३१३०	विद्यारत्नं नरसकविता	७६१२
विघ्नाशो व' स पायाद्दि (हनूमतः)	३१२९	विद्यावत. कुलीनस्य धनं	१५४१२४८

विद्यावन्तो विनीता	११७१२८६
विद्याविधिविहीनेन किं	४११९०
विद्या विनयोपेता हरति	४०११७
विद्या विवादाय धनं मदाय	६२१२२९
विद्याविहीना बहवोऽपि.. . . .	९४११२
विद्या शस्त्रं च शास्त्रं च	३११७
विद्युच्चक्ररालकेसर	२०१५३
विद्ये ह्यतरासि किं नु कृप	४३१७१
विद्योतन्ते कति न गिरय.	२२५१८
विद्राणे रणचत्तरादरि (नैपथकर्तुः) ...	११४१२३६
विद्राणे रुद्रवृन्दे सवितरि (वाणभट्टस्य)	१३१५१
विद्वत्कवय कवय केवल	३४१२२
विद्वत्ता चैव शौर्यं च सौजन्यं	७९१२७
विद्वत्ता वसुधातले विगलि	१०४३१
विद्वत्त्व च नृपत्वं च	४०१७
विद्वद्गोष्ठीगरिष्ठ प्रतिभट	१२०३९
विद्वद्बृन्दगुणानुरूपविभव	१२२१९३
विद्वन्मानसहंसवैरिकमला	११११९८१
विद्वास कवयो भट्टा गाय... ..	१०५१२
विद्वानुपालम्भमवाप्य दोषा	६२१२२८
विद्वानेव विजानाति	३९१५
विद्वान्समदि पाक्षिक	१८६१९०३७
विद्युत्तुष्टं कन्ये सुगतिरपरा	७०१५७
विद्याय मूर्धानमधश्चर	२८११३९३
विद्याय वैरं सामपै नरो (माघस्य) ...	१५६१३५२
विद्यायापूर्वपूर्वन्दुमस्या (श्रीहर्षदेवस्य)	२७४१९६४
विद्यायालीकृविश्रम्भ	३६४१४
विधि किमस्या नितराम... . . .	२७०११८
विधिना मन्त्रयुक्तेन रुक्षा	१५५१२८९
विधिरनंशमभेद्यमवेक्ष्य	२९५१९३१
विधिरेव विशेषगर्हणीय	१३९१२०९
विधूतकेगा परिलोलित (भर्तृहरेः) ...	३७३१७८
विधृता प्रियस्य केशा	३३३१६
विधे पिधेहि शीताशु	१८८११२
विधोर्विधिविम्बशतानि	२७५११८६
विद्यां निरुद्धे न पथ पयो	९६१६०
निध्वस्तपरगुणाना भवति (सुवन्धोः) ...	५९११३८
निध्वन्ता मृगपक्षिणो	२३११७
निनयं राजपुत्रेभ्य पण्डि.	१६५१२७४
निनयति सुदृशो दृश पराग(माघस्य). .	३४९१२२१
निना कार्येण ये मूढा गच्छ	१००१२
निना खदिरमारेण हारेण... ..	२५३१९६४
निना गोरसं को रसो	१८२१९३६

विना न साहित्यविदा	४११४१
विनापरीक्षां नो तत्त्वं	४८१६१
विनापि तातेन विना जनन्या	३८१३७
विनाप्यर्थैर्वीर. स्पृशति बहु	८११९०
विना मयं विना मांसं	४६१३
विना मयं विना मांसं	३८०१३
विनायकपते शत्रुस्तस्य	१९५१३४
विनायमेनो नयतासुखा	२१६१९६
विना यौवनमार्गेण गच्छन्तौ	१९५१३३
विना सायं कोऽयं समुदयति	२७५१९९
विनिर्गतं मानदमात्ममन्दिरा	३८२१३
विनिश्चेतुं शक्यो न सुखमिति	३२८१६२
विनैवाम्भोवाह बहलरुचि (जयदेवस्य)	२८४१४२
विन्ध्यमन्दरसुमेरुभूभृतां	२२५१३
विन्ध्याद्रि करिसाधनी (सुन्दरकवेः)...	१२११६३
विपक्ष श्रीकण्ठो जडतनु	५४२५३
विपक्षचित्तोम्मथना नखत्रणा	३५३१७९
विपक्षमखिलीकृत्य प्रतिष्ठा (माघस्य)	१५७१३६१
विपत्तौ किं विपाटेन सपत्तौ	९५११४
विपत्प्रशान्त्यै सेव्यन्ते यदि	३८३१४
विपत्सिन्धुं वन्धुं विगलित	२९३१८५
विपदि वैर्यमथाभ्युदये (भर्तृहरेः) ...	५१११८८
विपदोऽभिवन्त्यविक्रमं (भारवेः) . .	१५८१३९२
विपद्यमानता सिद्धा सर्वं	२०३१३९
विपन्नं पद्मिन्या मृतमनि (नागपैयस्य)	२४७११६
विपन्नलेपा निरलक्तकाधरा	३५३१८३
विपरीतमविपरीतं यद्गत	३३५१३
विपश्चितामपश्चिमे विवाद	३७४११
विपाकदारुणो राज्ञा	१५५१३०९
विपाण्डुभिर्मूर्त्नतया (भारवेः)	३६०१२०
विपिने क्व जटानिवन्धनं.	३७८११७
विपुलकमपि यौवनोद्धतानां	३४९११२३
विपुलतरनितम्बाभोगरुद्धे... ..	३३८१२३
विपुलपुलकपालिः स्फीत	३०२१४७
विपुलहृदयाभियोग्ये	३९११३
विपुलहृदयैर्धन्यै कैश्चिज्ज (भर्तृहरेः)	८४३७
विपुलेन सागरशायस्य (माघस्य) . .	३७९११७
विप्रार्थेषु धनक्षीणं स्व	१६६१३२२
विप्रियमप्याकर्ष्य ब्रूते	५०११२०
विप्रेभ्य साधुदानं रिपु	२५९१४८
विद्युधावलिसपूर्णा सुख	१०५१५
विभजय मेरुर्न यदर्थिस्ता	१०९११२९
विभवो हि यथा लोके	६६१८

विभिन्नपर्यन्तगमीनपङ्क्तयः (भारवेः) ३५३।७५	विह्वलितकमलौघ- कीर्णवल्ली (माघस्य) ३४१।२०
विभूतिरर्धलपि याचकानां ८०।३६	विह्वलितमतिपूरैर्वाष्प २९९।११
विभ्रमैर्विश्वहृद्यैस्त्वं ३२६।७	विह्वलितालकसहतिरामृश ३४७।५९
विभ्रम्य काननमसौ दिवसा २५६।२२९	विलोकयन्तीभिरजस्र २६५।८
विमुञ्चति पदे पदे रुचिर १३७।२६	विलोकितास्या मुखमुञ्चमय्य २७४।१५९
विमुञ्चति बुधो जनः सुकृत २६४।४९	विलोक्य धूलिपटलैर्भृशं १३४।४०
विमुञ्चन्त्या प्राणांश्चिरविरह ३०३।६०	विलोक्य बालामुखचन्द्र १८९।३०
वियति विलोलति जलद ३३५।५	विलोक्य सगमे रागं पश्चि ३०७।४
वियत्पुच्छातुच्छोच्छलित १८।६	विलोचनं दक्षिणमञ्जनेन (कालिदासस्य) ... १३१।३४
वियदलिमलिनाम्युगर्भ ३२२।८	विवर्णवचनैर्भृत्युर्गृहो १७५।७०५
वियुक्ता वासन्ती बकुल २५१।१२१	विचखतानायिपतेव मिथ्राः ३११।२१
वियोगवाप्याश्रितनेत्रपद्म २७२।१२६	विवादप्रारम्भ- प्रथयति पर ८६।४७
वियोगवहिकुण्डेऽस्मिन्हृदये २९९।१	विवादशीला स्वयमर्थं १८१।९२१
विरचिता मधुनोपवनश्रिया (कालिदासस्य) ... ३४७।४२	विवादो धनसंबन्धो याचनं १६०।५२
विरञ्चिनारायणवन्दनीयो ११।१२	विवाहकाले ऋतुसप्रयोगे १७९।८४६
विरमत घनाः किं वो वृष्ट्या २५९।१०४	विवाहे पुरधीजनैर्लिप्यते २०६।२८
विरमत विरमत सख्यो २९७।५	विचिक्चर्णाभरणासुख (भारवेः) ८८।१३
विरमति कथनं विना न ३७३।४३	विचिनक्ति न तं बुद्धिदुर्विधः (माघस्य) ४२।४४
विरमति महाकल्पे नासी १५।२२	विवृण्वती पुरस्तैर्क्ष्यं पृष्टतः ५७।६५
विरम तिमिरसाहसाद (वल्लालसेनस्य) २२०।२२	विवेक- किं सोऽपि खर ३९३।२५२
विरम नाथ विमुञ्च ममा (रुद्रस्य) ३३२।७	विवेकः सह सयत्या विनयो ४७।३७
विरम रत्न मुधा तरलायसे २२८।५४	विवेक एक व्यसनं पुंसा ३९२।२३५
विरम विरसायासादस्मात् ८१।१४	विवेकव्याकोशे विकसति शमे ८०।४७
विरलविरलीभूतास्तारा (भोजराजकविवर्गस्य) ३३९।४१	विशदप्रभापरिगता विवभा ३१४।५१
विरला जानन्ति गुणान् १७७।७६१	विशन्तीनां स्त्रातुं जघन ३५२।४३
विरलातपच्छविरनुष्ण (माघस्य) ३०८।३२	विशाखान्ता गता मेघा १६३।१९०
विरहविदितमन्त-प्रेम ३७५।८२	विशापते विस्तरतो न १०८।९६
विरहविषमः कामः कामं ३०३।६४	विशालं शाटमल्या नयन २५३।१५१
विरहे तव तन्वक्ति कथं ३०१।३	विशालाक्षीकटाक्षस्य साक्षी २७२।९९
विराजतेऽस्यास्तिलकोऽय २७१।४८	विशालाक्ष्याः कटाक्षेण २९०।८
विराजराजपुत्रार्येयञ्चाम १९४।१४	विशिखव्यालयोरन्यवर्णा ५६।३
विराटनगरे राजन्कीच २०२।९	विशीर्णं प्रारम्भो वपुरपि ३९२।२४८
विराममेवानलयातितो ३१९।१४	विशोधयेन्महीपालो मन्त्रि २५२।१५३
विरोधिवचसो मूकान्वागीशा (माघस्य) ८९।१	विश्रमार्थमुपगूढमजस्रं (माघस्य) ३३६।१४
विलपति तथा सारज्ञोऽयं २२३।५६	विश्रम्य विश्रम्य वनहृमा २८८।१६
विलसलानन तस्या नासा २७४।१६२	विश्रान्तो द्विसस्तटीमय (रुद्रतीपण्डितस्य) ... ३००।२४
विलसितमनुकुर्वती पुरस्तात् ३४९।११०	विलेपाकुलचक्रवाकमिथुनै ३०९।६१
विलासमष्टणोत्सन्मुसल (विज्जकायाः) ... २१८।४१	विश्वं चाक्षुपमस्तमस्ति ३११।३७
विलासिनीं काश्चनपट्टि १९७।६६	विश्वंभराप्रलम्बघ्नमीहि २०७।४
विलासिभिरिवोन्मदै रचित ३४८।११	विश्वस्य हेतुरमरैर्वहु गीयसे (शाङ्गधरस्य) ... २१६।१७
विलिखति सदसद्वा जन्म ४६।४	विश्वामित्राणुणगौरवगुम्फि ५२।२०१
विलिख्य सत्याकुचकुम्भ २३।११९	विश्वामित्रपराशरप्रभृतयो २६४।५७
विलीयेन्दुः साक्षादमृतरस २९३।८०	विश्वाम- सपदा मूल तेन १५५।३०५

विश्वासप्रतिपन्नानां वधने...	...	१७२५६१	विहायसि विहारिणी भवतु	३३५१६
विश्वासो भवता यथास्यपि	१४३१७१	विहारभूमेरभिघोषमुत्सुका (भारवेः)	३६०१३३
विश्वास्य मधुरवचनै सा	२५७११३	विहितधनालंकारं विचित्र	३७५०
विश्वेशो व स पायात्	१११८	विहिताञ्जलिर्जनतया दधती (माघस्य)...	...	३१०१२
विश्वेश्वरस्तु सुधिया गलिते	१८३१९६५	वीक्षितानि तव वारिधि	६५१२१
विश्वोपजीव्ये न पिचल्यपो...	...	२३६११५५	वीक्षितु न क्षमा श्वश्रू	३७०१६९
विपङ्क्तिणि प्रतिपदमपि (माघस्य)	...	१३२११२	वीक्ष्यते पलितश्रेणिर्नैव	९९१६
विपङ्क्तिभिर्मृगमितरेतरं (माघस्य)	...	१३२१२	वीक्ष्य रत्नचपकेष्वतिरिक्तां (भारवेः)	३३०१५१
विषं चङ्क्रमणं रात्रौ	१६९१४२२	वीणाप्येकगुणेन राज	२६१११००
विपत्ता निपेवितमपक्रिय (माघस्य)	...	३०२१३२	वीणासङ्के कथमपि सखी	२८९१३८
विपदिप्रथस्य भक्तस्य दन्तस्य	१५३१२१०	वीणा वंशध्वन्दनं चन्द्रभास जग्या	...	६९१४०
विपधरतोऽप्यतिविषम. (सुवन्द्योः)	...	५९११२५	वीणावंशाश्रया तुम्बी चुम्ब	९०१५
विषमारसहस्रेण गर्वं नायाति	२४६११५७	वीणेव श्रोत्रहीनस्य लोला...	...	७४१२४
विषमगता अपि न बुधा....	...	५०११३९	वीथीषु वीथीषु विलासिनीना	...	२१३११४
विषमस्थस्त्राहुफलग्रहण	१७७१७७७	वीरक्षीरसमुद्रसान्द्रलहरी	११७१२७६
विषमा मलिनात्मानो द्वि (हरिगणस्य)..	...	५६१४	वीर त्वं कार्मुकं चेदकवर...	...	११८१२
विषमोऽपि विगाहते नय. (भारवेः)	१५७१३८५	वीर त्वद्विपुरमणी परि	१३७१६
विषं भुङ्क्ष्व महाराज स्व...	...	१९४१३	वीर त्वद्वैरिदारा गमन	१३८१४५
विषयविबुरा दृष्टिः श्वासा...	...	२८९१४८	वीरमत्यद्भुतं लोके किमहं...	...	२०३१४६
विषय विषयाणा हि (चन्द्रगोपिनः)	१६४१२३१	वीर श्रीकुसुमेन्द्रसाहि	११९११८
विषहीनो यथा नागो मद...	...	१४९१६५	वीरसिंहारिनारीणामञ्ज	१२८११८७
विपाठ्यमृतं ब्राह्मममेध्या	१६११९६	वीराणा रुण्डतुण्डप्रविधटन	...	१३६११२२
विपादी मैक्ष्यमश्नाति सदा	२०३१४८	वीराणा विषमैर्घोषैर्विद्वता	१३३१९
विष्णुर्वा त्रिपुरान्तको	१११७	वीराणा शस्त्रभिजानां शिरासि	...	१३३११२
विष्णोः का वल्लभा देवी	२०८१३०	वीरायितेषु मृगशावविलो...	...	३३५११४
विष्णोश्चागमनं निगम्य	६१५९	वीरे सरुपि रिपूणा नियतं	...	२०५१९
विष्वक्पोवनकुमारसम	१४७११	वीरोऽसौ किमु वर्ण्यते (विह्वणस्य)	...	३७७१३७
विष्वद्रीचीर्विक्षिपन्सैन्य	१३५१६८	वीर्योत्साहश्लाघि कृत्वाव (माघस्य)	...	१३४१६२
विस्मजन्त्यविक्रियेन परे (माघस्य)	...	५०११५५	वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति	१८५११०१३
विस्मज सुन्दरि सगम	३२०११९	वृक्षमूलेऽपि दयिता	३६६१७
विस्तारिणा मुहुस्तस्या. श्रोणी	...	२८११३७३	वृक्षस्याग्रे फलं दृष्टं फला	१९२१२३
विस्तारी स्तनमार एष	२६९१५८	वृक्षाप्रवासी न च पक्षिजाति	...	१९३१३४
विस्तीर्णो वीर्धशाखाश्रित	२५३११४८	वृक्षाप्रवासी न च पक्षिराज	...	१९३१३३
विस्फार्य व्योमगङ्गावल्	...	११८११५	वृक्षान्दोलनमद्य ते क्व तु(श्रीवामोदरदेवानाम्)२४६११५२	...	२४६११५२
विस्मय सर्वथा हेय प्रत्यु	...	१६११९५	वृत्तं यत्नेन सरक्षेद्वित्त	८७१८
विस्मयघातदोष स्वव	१७७१७८६	वृत्तं युद्धे शूरमाश्लिष्य (माघस्य)	...	१३५१९०
विहगपति कं हतवान्	२१०१६०	वृत्तानुपूर्वे च न नाति (कालिदासस्य)	...	२८२१४०१
विहंगा वाहनं येपा त्रिकं	१९५१२८	वृत्ताभिख्या हृतार्यां श्रित...	...	८१११३
विहगैर्गतं मधुकरैश्च	२२९१५	वृत्तिं स्वा बहु मन्यते हृदि	...	६४२१७३
विहस्य पाणां विधृते (भारवेः)	३५४१९४	वृत्तिच्छेदनिवौ द्विजाति	...	१५९१४२१
विहाय पीयूषस्य सुनी	२३१११८	वृत्त्यर्थं नातिचेष्टेत...	...	१७०१४६०
विहाय पौरुषं यो हि वैव	८६१५	वृथा कथं नृत्यसि चातक	२३६११५७
विहाय वाञ्छामुदिते (भारवेः)...	...	३६०१२१	वृथा गाथाश्लोकैरुलमल	३०१५

वृथा ज्वलितकोपाग्नेः पक्ष्यः ५८१०९	वैकुण्ठाभप्रकामः कमलयुत १२८१९८९
वृथा दुग्धोऽनङ्गान्स्तनभरनता ६३१२५१	वैगुण्येऽपि हि महता ४९११००
वृथा धूर्लोधाराः परिकिरसि ३४११२५	वैदेहीं समवाप्य दाशरथि... .. १९०१५३
वृथा वृष्टिः समुद्रेषु वृथा १५९१२६	वैद्यं पानरतं नटं कुपठितं १८५११०१२
वृथैव सकल्पशांतिरजस्र २९५११२६	वैद्यराज नमस्तुभ्यं क्षपिता ४५१२
वृद्धत्वानलदग्धस्य सारयौवन ९९१५	वैद्यराज नमस्तुभ्यं यम ४५११
वृद्धस्य वचनं ग्राह्यमाप १६६१२९७	वैद्यस्तर्कविहीनो निर्लज्जा १७६१७२६
वृद्धाङ्गनेव विजहौ सरिदु ३६०१४१	वैद्यानामातुरः श्रेयान्व्य १७०१४९९
वृद्धिर्यस्य तरोर्मनोरथ २४८१२४	वैद्या वदन्ति कफपित्त १८३१९५७
वृद्धिहासां कुमुदसुहृदः ४६१५	वैभवभाजां दूषणमपि ६८१९
वृद्धोऽन्धः पतिरेप मध्वक... .. ७०१६४	वैभातिको मरुदनुकमवर्धमान ३४०११२
वृन्तैः क्षुद्रप्रवालस्थनित १४६१६	वैमुख्यं मृगालञ्छनस्य २५६१२३९
वृन्दारका यस्य भवन्ति १५११६	वैयाकरणकिरातादपञ्चद... .. ४३११
वृन्दारण्ये चरन्ती विभुरपि २७११९२	वैराग्यमङ्गिरचनावचनै ३८११४०
वृन्दारण्ये तपनतनया २४११३४	व्यचलन्निगङ्गटकटीरक (माघस्य) १३२१४१
वृन्देन तारावलितण्डुलाना ३३६१३	व्यजनं व्यजनं जलं जलं... .. ३०११२६
वृष्टिव्याकुलगोकुलायन २६११७१	व्यजनमवतः श्वासश्रेणी ३८११४७
वेगज्वलद्विदपिपुञ्जमहा (लक्ष्मीधरस्य) २३७११७१	व्यज्यमानकलङ्कस्य वृद्धौ २९११४
वेर्णां ते प्रसमीक्ष्य चित्र ३२९१७९	व्यतनोदपास्य चरणं प्रसा (माघस्य) १३२१४०
वेणीबन्धकपर्दिनी सित १३१४४	व्यतिकरितदिगन्ताः श्वेत ५३१९२३
वेणीबन्धमहीनं कृष्णं २८३११२	व्यतिपजति पदार्याना १८३१९७४
वेणी विडम्बयति मत्त (कालिदासस्य) २८३१३१	व्यतीतकल्पे शिशिरैकबाल्ये ३४६११७
वेणीवेल्लणमङ्गणं किमु वलन् २८४१५३	व्यथयतितरामुपेतः स्वस्थ... .. १७६१७३२
वेणी श्यामा भुजंगीयं २६९१७	व्यथयति वृथा मौनं तन्वि... .. ३२११५०
वेत्तण्डराण्डकण्डूतिपाण्डस्य २४०१८	व्यथितमपि मृगं मनो ३५६१२४
वेत्ता कोकिल एव ज्ञाता २५१११००	व्यथत धाता मुखपद्म २७५११८२
वैत्रल्यत्वा तुल्यरुचा वधू २३३१६५	व्यथवासाः पद्मशिरा २०२१२२
वेदवेदाङ्गतरन्वज्ञो जपहोम १४८११८	व्यसनं प्राप्य यो मोहा १७११५३८
वेदव्यासः स नवदश यो... .. १०३११७	व्यसनानन्तरं सौख्य स्वल्प १७५१६७८
वेदस्याध्ययनं कृतं परि ३८७११०८	व्यसनिन इव विद्या क्षीयते ३१११२६
वेदानुद्धरते जगन्निवह (जयदेवस्य) १७११	व्यसने सिद्धपरीक्षा १७८१७९३
वेदान्तेषु यमाहुरेकपुरुषं... .. ५१५६	व्यसने भिन्नपरीक्षा १७११५२१
वेदा येन समुद्धृता वसु १८१४	व्यसरन्तु भूधरगुहान्तरत... .. ३११११५
वेधा द्वेषा भ्रमं चक्रे १७२१५५२	व्याकुलोऽपि विपत्पार्तं स्वरे १६११८१
वेधा वेदनयाच्छिद्यो गोविन्दो १०६१२१	व्याकोगकोकनदतोक्कर... .. २८४१३९
वेपथुमेलिनं वक्रं दीना वाक् (व्यासस्य) ७६११	व्यागुञ्जन्मशुकरपुञ्जमशु २४७११२
वेपन्ते कपयो मृगं कृतजडं (लक्ष्मीधरस्य) ३६२१२८	व्याघ्र सेवति कानन मुहुरहर्नं ८८१२२
वेलासुञ्जय हेलादलित ११९११९	व्याघ्रीव तिष्ठति जरा (भर्तृहरेः)... .. ३८४१३२
वेल्हस्रक्षतिराजहंसयुवति १३११९६	व्याजस्तुतिस्त्व पयोद २२३१४७
वेद्यानामिष विद्यानां ४०११२	व्याजृम्भमाणवदनस्य हरेः १४७१२
वेद्यवेदमसु सीधुगन्वल्लना ६४१२७२	व्याघिनस्यार्थहीनस्य देशान्तर ९२११०
वेद्यासां मदनज्वाला ३७१११	व्याधूतकेसरमटाधिकराल २०१४४
वैकल्यं धरणीपातमययो १०४११	व्याधूय यद्गमनममुजलोच २९६११५०

व्यानशो शशधरेण विमुक्तः (भारवेः) ३१४३४	शक्रादरक्षि यदि पक्षयुग २२५११०
व्यापारान्तरमुत्सृज्य वीक्ष १०२३	शक्रोद्याननिवासितामधि १०२३
व्याप्तं लोकैर्दु खलभ्याप (माघस्य) १३५१७७	शङ्कयान्ययुवतौ वनिताभिः (माघस्य) ३३०३८
व्यामिश्रैकैकवाहुप्रवलति पृथुलै ३३६३४	शंकर पतितं दृष्ट्वा पार्वती १९४१२
व्यामोहं तव भिन्दन्तु २०२२३	शंकरशिरसि निवेशित २२०१११
व्यालं बालमृणालतन्तु ४३६७	शकरार्धतनुवद्धपार्वती ३१३२३
व्यालाश्च राहुश्च सुधा ४१३७	शङ्काभिः सर्वमाक्रान्तं १६९१४३९
व्यालोल. केशपाशस्तरलित (जयदेवस्य) .. ३३६३२	शङ्काशङ्कलितेन यत्र नयन ३३२१८
व्यावल्गत्कुचभारमाकुलकच ३६२४१	शङ्किताय कृतवाप्पनिपाता (भारवेः) ३७२१३
व्यावृत्तं खलु सर्वतो ३२१६६	शङ्कुव्याकीर्णरङ्कुद्रुतनि १४७७
व्यासगिरा निर्यातं सार ३८५८	शङ्के तच्चित्तमक्लेगसाध्य २७७२५६
व्यासाधीनकविपुंगवाननु ४२६३	शङ्काः सन्ति सहस्रशो (कविरत्नस्य) २२९१८२
व्यास्यं नैकतया स्थितं ११४२२९	शतं दद्यान्न विवदेदिति ५७४२
व्योमनि शम्बाकुरुते चित्रं ७८३	शतपदी सति पादशते (भल्लटस्य) २६०१८९
व्योमपात्रमपि चैकपाणि ३१०११	शतमन्यु दण्डधर कुचेर ९९१११
व्योमव्यालोलमुक्ताफल(श्रीदेवदासदेवानाम्) ३५५१२६	शतमेकोऽपि सधत्ते प्राका १४९१६६
व्योमार्धे ज्वलितो रवि २४५१२१	शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु ७३११
व्योमैकान्तविहारिणोऽपि ३९१२०३	शत्रुक्षत्रकलत्रनेत्रसलिलै १४२१५६
व्योम्रस्तापिच्छगुच्छावलि ३०९१७३	शत्रुर्दहति सयोगे वियोगे १६११११०
व्योमि प्राङ्गणसीमि साध्य ३१२३८	शत्रुवाक्यामृतं श्रुत्वा तेन १६३१६२
व्योमि स वास कुरुते ५९१३३	शत्रूणा यमदण्डता मृग ११६२५९
व्योमिनी वीरदभर* सर ५३६	शत्रोः प्राणानिला* पक्ष २०४२
व्रणगुरुप्रमदाधरदु सहं (कालिदासस्य) ३४७३८	शत्रोरख्यन्तमित्रं यत्तेन १५६३३२
व्रणभृता सुतनो कल ३६१२०	शत्रोरपि गुणा वाच्या १६७३४०
व्रजति विषयमक्षणमंशुमाली (माघस्य) . . ३३८१२८	शानिरशनिश्च तमुच्चैर्नि १०७१७३
व्रजत्यध प्रयात्युच्चैर्नर १६०६२	शनैः पन्था शनैः कन्था १६२१२६
व्रजत्यपरवारिधिं रजतपिण्ड ३३९४२	शनैः शनैश्च भोक्तव्यं स्वयं १७१५२८
व्रजन्ति ते मूढधिय परा (भारवेः) १५८३९८	शनैः शनैश्च यो राज्यमुप १५५१२८८
व्रजन्ति पद्मानि कदा वि २०५१२१	शनैर्विद्या शनैरर्थानारो १६४२०४
व्रततिविततिभित्तिरोहितायां (माघस्य) ... २४९११०९	शपथैः सधितस्यापि न १५५३१३
व्रते विवादं विमतिं विवेके ५११८२	शवरकुमारिलगुरवो मण्डन ४५३
व्रीडायोगान्नतवदन (नेत्रत्रिभागब्रह्मयशस्विनः) २९२१६१	शब्द प्रभूत इति प्रचुरा २०६३०
व्रीडावेलासदं सागर २६३१२२	शब्दवद्विरलंकाररूपेत् (शकवृद्धेः) २७६१२२५
शंवत्त्वविबोधवत्कुमुभ २९८३५	शब्दशक्त्येव कुर्वाणा ३१९
शक्ति सर्वातिरिक्ता १२६१६३	शब्दशास्त्रमनधीत्य य. ४४८
शक्तिर्निश्चिंशजेयं तव १४४८०	शब्दार्थमात्रमपि ये न विदन्ति ३४४१
शक्तिं प्रमापयति वीर १०९१३७	शब्दार्थयोः समो गुम्फ. ३७२६
शक्तिरहितोऽपि कुप्यति १७६७२७	शमयति गजानन्यान्नान्धद्वि ८३२३
शक्तिवैकल्यनम्रस्य नि सार (भारवेः) ८३९	शमयति जलधरधारा ३५५१४
शक्तेनापि सता जनेन १८६१०२६	शमयति यश. क्लेशं सूते ६३२५७
शक्यं यत्र विशेषतो ११९६	शमिततापमपोढमहीरजः (माघस्य) ३५६३९
शक्यते येन केनापि जीव २३६१५०	शमितनिखिलदीपे सुप्त (शार्ङ्गधरस्य) ३३७१
शक्यो वारयितुं जलेन ४३६८	शमीगर्भस्य यो गर्भस्तस्य १९५२६

गम्बरस्य च या माया ३६४१८	गाखासृगस्य गाखायाः १७२१५८६
गम्बरारिरमृतं विपगर्भं ३९८११४६	गाखाशतचितवियत (श्रीवैद्यभानुपण्डितस्य) २४७१७
गंभुः श्वेतार्कपुष्पेण १६४१२३९	शाखासंततिसनिरुद्धनभ (नर्ममैयस्य) २५४१२७६
गंभुर्मानससविधौ सुरधुनी १३९११९	शाखोटकैश्वन्दनसगतोऽपि ९११२६
गंभुस्त्रयंभुहरयो हरिणे २६२११२	शाखोटशाल्मलिपलाश (गाङ्गदेवस्य) १५४११७०
गम्याकस्य रजः प्रमृज्य १२१३६	शाख्येन धर्म कपटेन १७८१८९९
गयानस्योत्तानं हृदि निहित ३३६१२०	गान्ता धर्मकणा श्रम' २५२११३२
गय्या पुष्पमयी परागमयता २९०१५३	शान्तिकन्धालसत्कण्ठो ३८४११६
गय्या वल्लं चन्दनं चाक्ष १००१२	शान्ते मन्मथसगरे रणभृता ३३६१२४
गय्या शाद्वलमासनं शुचि (श्रीहर्षस्य) ३८६१९१	शान्तेर्मातुर्विवेकात्पितुरपि ८०१५६
शरजालाश्रितमुखः कोऽन्यः १४४१३९	शारता गमितया शशिपादै (भारवेः) ३१४१४५
शरणं करवाणि शर्मदं ते ३१७	शारदा शारदाम्मोज ३१५
शरणं किं प्रपन्नानि विपव... .. ७४१२२	शाङ्गी ब्रह्मकमण्डलोरधि ९११२७
शरणागतरक्षार्थं स्त्रीगो १७२१५५८	शासति त्वयि हे राजञ्ज १०७१५६
शरत्कालसमुल्लासिपूर्णमा २७४११६५	शास्त्रं सुनिश्चलधिया १८३१९६२
शरदम्बुधरच्छायागत्यो (भारवेः) ३८९११६४	शास्त्रज्ञ कपटानुसारकुगलो १४८१३२
शरदि न वर्षति गर्जति ४९१११४	शास्त्रज्ञोऽपि प्रकटविनयो ३६५१७३
शरदिन्दुकुन्दधवलं नग २०२१२५	शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति ४०१२१
शरदि समग्रनिष्ठाकर १७६१७३३	शास्त्रेषु निष्ठा सहजश्च १७९१८३३
शरासने सायकमादधाने १२३१११८	शास्त्रोपस्कृतशब्दसुन्दर ४०१२७
शरीर क्षामं स्यादसति २९३१८३	शिक्षितापि सखिभिर्ननु ३८११३८
शरीरनिरपेक्षस्य दक्षस्य १७८१३५१	शिखरिणि क्व नु नाम ३२७१४३
शरीरस्य गुणानां च दूर ८५१९	शिखिनि कूजति गर्जति ३५८१८४
शर्वाणीपाणितालैश्चल १०११५६	शितैर्वाणैरेके मृघभुवि १३६१११५
शल्यमपि स्वलदन्त. ६११९२	शितिलयति सरागो याव ३३८१३४
शशपदमणिमालं चन्द्ररेखा ३४३११२	शिरः शर्वं स्वर्गात्पशुपति... .. ४२१५९
शशमृगवपल्लवे शशाङ्के २८८११४	शिरदद्याया कृष्ण क्षण २४११३५
शशाङ्के संनद्धे भरत इव ३१०१४	शिरसा धार्यमाणोऽपि सोम. १००११
शशिनि खलु कलङ्क. ९७१८५	शिरसा विधृता निलं तथा १५०१८८
शशिनीव हिमार्तानां धर्मार्तानां ९९१३	शिरसि देवनदीं पुरवैरि (माघस्य) १९८१७५
शशिमुखी तव भाति (रैरूपकस्य) ३१९११७	शिरसि धृतसुरापगे स ११११३
शशी दिवसधूसरो गलित... .. १८४१९९३	शिरसि निहितोऽपि निलं ५९११३२
शशी हर्तुं लोभान्मुखकमल २७३११३३	शिरसि शिरसिजं दृशो ३६८१२५
शश्वद्वाणद्वितीयेन नम ३६१९	शिरसि वरयोधानामर्ध १३३११३
शश्वत्सिर्गमलिनाः सह २५११११२	शिरीषकोपादपि कोमलाया २७६१२२०
शश्वं न खलु कर्तव्यमिति... .. १९५१२९	शिरोरुहैरलिकुलकोमलै (माघस्य) १३२१७
शश्वभिन्नेभक्तुम्मेभ्यो मौक्ति १३३१८	शिरोवेष्टनव्याजकले १२८१५
शश्वशक्तिश्चैव कानन ३७७१४२	शिलाघर्नेनाकसदामुरस्यलै (भारवेः) ३५३१७७
शश्वत्सिर्गमलिनाः सह १४९१५२	शिला वाला जाता चरण. ५४१२४५
शश्वत्सिर्गमलिनाः सह ३७६१२६	शिलार्पितपदद्वन्द्वं नासा १९४१७
शश्वत्सिर्गमलिनाः सह १०४१२९	शिलासम्यग्धृतोऽपि २७२१११०
शश्वत्सिर्गमलिनाः सह १८२१९५२	शिलीमुखैस्त्वया वीर दुर्वारै २०३१३३
शाखा. कण्टककोटिभिः २५३११६३	शिलीमुखोत्कृतशिर.फला (कालिदासस्य) १३३१३०

शिल्पं दर्शयितुं करोति ३७५१९६	शुद्ध स एव कुलजश्च स एव ५२१२११
शिवभालानलोत्थेन ३१७११४१	शुद्धकास्यरचितापि लालिता ८९१९
शिवयो० सुधाहरिद्रा २११३	शुद्धमाविलमवस्थितं चलं ३११११२
शिव शिव हि निवेन २६२१११	शुद्धा. सङ्गं न क्वचित्प्रा १३४१५९
शिशिरकिरणकान्तं वासरान्ते (माघस्य) ... ३३८१२७	शुद्धान्ते सीधुपानोन्मद ९१११६
शिशिरमासमपास्य गुणो (माघस्य) . . . ३६३११०	शुनः पुच्छमिव व्यर्थं जीवि ३११८
शिशिरसीकरवाहिनि मारुते (कुमारदासस्य) ... ३५८१९९	शुभं वाप्यशुभं कर्म १७५१६८४
शिशुरपि निपुणो शुरो १८२१९४२	शुभानना साम्बुरुहेषु (भारवेः) . . . ३५३१८५
शिशुर्वेत्ति पशुर्वेत्ति वेत्ति ३०१९	शुशुभिरे स्मितचारुतरा (कालिदासस्य) ... ३४७१४७
शिष्टैरप्यविशेषज उग्रश्च १५४१२३९	शुश्रूपस्य गुरुन्कुरु प्रियसखी ३६७१३७
शीकरासारसंवाहिसरोज २००१२६	शुश्रूपस्य गुरुनिवर्तय सखी ३६९१४४
शीघ्रं भूमिगृहे गृहाण वस (विह्वणस्य) ... २८९१५२	शुश्रूपामरुणन्वती गुरुजने ३६७१४१
शीतलादिव सत्रस्तं (सर्वदासस्य) ३५५१५	शुष्कं मासं स्त्रियो वृद्धा १६८१३९५
शीतवातातपक्लेगान्सपु १७०१४६९	शुष्केन्धने वहिर्स्पति १८०१८७३
शीताशुर्मुखमुत्पले तव ३२११६०	शून्यं वासगृह विलोक्य ३२६१२८
शीताशुर्विपसोदर फणश्रुतां २९५१११८	शून्यं वेदम चिरायितो गृहपति. ३७२१८४
शीताशुस्फटिकालत्राल ३१६११०३	शून्यं कुञ्जगृहं निरीक्ष्य ३७४१७४
शीतांशोरिव नूतनस्य ३६२१२९	शून्यमपुत्रस्य गृहं चिर ६९१३२
शीतातपादिकथानि सहते... .. १०११११	शून्यमाकीर्णतामेतितुल्यं(भगवद्दालमीकिमुनेः) १६७१३७०
शीतार्तिप्रसरस्तथा कुलवद (श्रीभोजदेवस्य) .. ३६३१५१	शून्येऽपि च गुणवत्तामा ४८१८७
शीतेऽतीते वसनमशनं १८४११००३	शूर लजामि वैधव्यादुदार ६५१३
शीतेनाध्ययितस्य मापशिमि ७११७२	शूरश्च कृतविद्याश्च रूप १६३११६३
शीधुपानविधुराष्टु निग्रहन् (भारवेः) ३३०१४२	शूरा केऽपि पुर स्थिता ७७१३८
शीधुपानविधुरेषु वधुना (भारवेः) . . . ३३०१६५	शूरा. सन्ति सहस्रश प्रति ५५१२७१
शीर्णग्राणाङ्घ्रिपाणीन्त्रणिमि .. . २८११६	शूरोऽर्थेग्राहनिपुण कृत १४८१३४
शीलं रक्षतु मेधावी प्रासुमिच्छु ८७११२	शूरोऽसि कृतविद्योऽसि २४०११२
शीलं ज्ञातयति श्रुतं ज्ञम ७११७९	शूलशगशार्दूलद्वयितं २३५१११९
शीलं शौर्यमनालस्यं १६५१२५३	शृणु सखि कौतुकमेकं ३८११३४
शीलभारवती कान्ता पुष्य १६३११६५	शृणु हृदयरहस्यं यत्रशस्तं ३६५१७२
शीलानि ते चन्दनशीतलानि ३७८११२	शृण्वन्पुरं परपगर्जित २२२१४१
शीलावलम्बनमहर्निज १८३१९५९	श्रेते शीतकरोऽम्बु कुवलय ३४५११
शीलाविविजामारुलामोरिकाद्याः ३४१२७	शैल्यं नाम गुणस्तवैव २५७११४
शुक तव पठनं व्यसनं २३८११८३	शैलराजतनयास्तनयुग्म १४११
शुकनुण्डच्छवि सवितुः (नागमायाः) . . . २८१२	शैलपी तव कीर्तिरद्भुत १४३१६८
शुक हरितयवानां सीमि ३६११२४	शैलेन्द्रप्रतिपाद्यमान ६१७६
शुकीचभूत्खातच्छवि फल... .. २७८१२९०	शैलेयेषु शिलातलेषु च २२३१५९
शुक्तिद्वयपुटे भोज यशो १२११८२	शैले शैले न माणिक्यं १६३११८३
शुक्ले पक्षे शीतरश्मिर्व १७८१८१६	शैवालश्रेणिशोभा दधति ५१३२
शुन्ना पात्रं धात्री परिणति ३९२१२४९	शैवावात्प्रभृति चोपिता प्रियै ३७७१११
शुचिर्त्वं लागिता शौर्यं सामान्यं... .. ९२१३	शोकं मा कुरु कुक्कुर सत्त्वे ७८१४
शुचि भूमिगतं तोयं शुचि... .. १६२११४३	शोकस्थानसहस्राणि भय १६९१४३१
शुचिरिति परितः प्रसिद्धि (चिह्नणस्य) ... ३०८१४६	शोकारातिभयत्राणं प्रीति (व्यासमुनेः) ... ९२११४
शुष्ठी गोशुच्योर्विचार्य १९०१५७	शोकोत्पत्तिरशोकतः सुम ३०३१७९

शोणं वीक्ष्य मुखं विचुम्बितु	३७४।६३	श्रीमन्नायक रामभद्र	१२५।१४२
शोणौ कोणौ सखि नयनयो	२९९।१६	श्रीमाहेश्वरमौलिमण्डन	२३१।४४
शोभते विदुषां मध्ये	४१।१७	श्रीराजीवाश्वक्षःस्थल	१६।४०
शोभन्ते विद्यया विप्राः	१६२।१३०	श्रीराम त्वदनेकचित्रचरित	१२४।१३१
शोषं गते सरसि शैवल	२२२।४०	श्रीरामायणभारतवृहत्कथानां	३८।६५
शौर्यं केसरिणा परोपकरणं	११२।२०३	श्रीरामे मृगयां गतेऽपि	१२५।१४६
श्यामं श्रीकुचकुङ्कुमपिञ्ज	१५।८	श्रीलक्ष्मीनरसिंहसान्द्र	१२०।४७
श्यामं च वर्तुलाकारं	१९२।२०	श्रीवीर क्षितिपाल ते	११६।२७३
श्यामलैनाङ्कितं भाले बाले	२७१।४३	श्रीवीर त्वद्रिपूर्णां रण	११८।२९५
श्यामश्वेतारुणाङ्गा जल	१४।४	श्रुतं कृतधियां सद्गा	१७४।६६३
श्यामा मन्थरगामिन्यः	१६६।३१०	श्रुतं दृष्टं स्पृष्टं स्मृतमपि	२६४।४६
श्यामा मिलिन्दमाला बालाया	२६९।९	श्रुतिः विथिलतां गता स्मृति	१००।१५
श्यामास्त्रं चकितहरिणी (कालिवासस्य)	३०५।२३	श्रुतिमपरे स्मृतिमपरे	२३।११३
श्यामौ तव स्तनावेतौ	२०२।२१	श्रुतिर्विभिन्ना स्मृतय	१७९।८५५
श्रद्धानः शुभां विद्यां	१७३।६१९	श्रुतिलङ्घनमीहमानयोर्मलि	२७२।९२
श्रमणः श्रावकवध्वाः	३८१।३५	श्रुतिसिद्धान्तशरस्य तद्विर	८९।७
श्रमयति शरीरमधिकं श्रम.	२७१।७३	श्रुतिसुखभ्रमरखनगीतयः	३४७।४५
श्रवणाजलिपुटपेयं विर (नारायणभट्टस्य)	३८।५७	श्रुतिस्मृत्युक्ताचारं न त्यजे	१६१।७८
श्रावंश्रावं त्वदीयं गुण	११७।२८५	श्रुतेन बुद्धिर्व्यसनेन	१८१।८९९
श्रियः प्रदुग्धे विपदो रुण...	३१।१२	श्रुते महाकवे. काव्ये	४०।१६
श्रिया हसद्भिः कमलानि (भारवेः)	३५३।८७	श्रुत्यध्ययनसंपन्ना धर्मज्ञाः	१४८।१७
श्रियो दोलालोला विषय	३८८।१३३	श्रुत्वा कुम्भसमुद्भवेन	२६।१९७
श्रियो वासाम्भोजे त्रिदिव	२३४।९५	श्रुत्वा तन्व्या निशीथे	३५९।१०९
श्रीकण्ठस्य कपर्दवन्धन	१०।१३७	श्रुत्वा धर्म विजानाति	१६४।२२५
श्रीकण्ठस्य सकृत्तिकार्त	७।९१	श्रुत्वा नामापि यस्य स्फुट...	२९८।४२
श्रीकण्ठासक्तहस्तोऽधि	११७।२९२	श्रुत्वा प्रदग्धं तनयं	१८९।३५
श्रीकरपिहितं चक्षुः सुख	१५।७	श्रुत्वा बालमृगी विलोलनयना (दुर्गसेनस्य)	३५८।९०
श्रीकर्णं प्रौढतेजाः प्रवल	११८।१०	श्रुत्वायान्तं वहि कान्तं	३१८।११
श्रीकृष्णः पूतनायाः स्तन...	१०४।६	श्रुत्वा षडाननजनुर्मुदि	१२।१५
श्रीकृष्ण त्वत्प्रतापेन	११९।१९	श्रुत्वा सागरवन्धनं दश	१९०।६१
श्रीधाम्नि दुग्धोदधिपुण्ड्र	१५।१४	श्रुत्वा साङ्गामिकी वार्ता	१५०।९३
श्रीनाथ न श्रुतमिति	१८८।२७	श्रूयतां कौतुकं सोऽपि सरः	२७१।६८
श्रीनाथस्तवनानुरूपकवना	३९।२६	श्रेयः सदा दिशतु सालस...	१५।१९
श्रीपरिचयाज्जडा अपि भवत्य (रविगुप्तस्य)	६५।१३	श्रेयस्वी यत्र मानं व्रजति	८४।४९
श्रीभोज साम्यं तव कल्प...	१२२।८४	श्रेयासि वो दिशतु यस्य	५।४०
श्रीमन्चन्दनवृक्ष सन्ति बहवः	२४९।५९	श्रेयान्निघोर्बहुलपक्ष	२२०।२५
श्रीमता कथय कक्षुक	२५८।३०	श्रेयो नूनं व्रजति स पुमान्	१८४।१००४
श्रीमद्रोपवधूख्यग्रहपरि	२५।१६२	श्रोणीवन्धस्यजति तनुतां	२६८।४३
श्रीमद्राजबिखामणे तुल	१४२।४६	श्रोणीभारभरालसा दरगल	२८७।२६
श्रीमद्रूपमणे गुणेन यद	१२७।१७७	श्रोतृन्मूक्यति श्रुवन्स्थिर	८९।१४
श्रीमद्वीर महीमहेन्द्र	११७।२७७	श्रोत्रं श्रुतेनैव न कुण्डलेन...	७८।१२
श्रीमद्वीराधिवीर पृथुतर	१४०।२६	श्रोत्रं हंसखनोऽयं सुखयति	१४६।७
श्रीमद्वैकुण्ठकण्ठीरव तव	१२०।५७	श्रोत्रपीयूषगण्डूयैः काकली	२७६।२१३

श्लाघ्य स एको भुवि मानवा ५११७२	ससारैकनिमित्ताय ४१११
श्लाघ्य कार्पासफलं यस्य २५४१८५	ससेवितभृगुतुङ्ग विद्यो ४११४
श्लाघ्यं नीरसकाष्ठताडन २६०१७१	सस्थितस्य गुणोत्कर्षः प्रायः १७४१६७१
श्लाघ्या महतामुनातिरद्भुत... .. ८१६	संहतिः श्रेयसी राजन्विगुणे ८६११
श्लाघ्याशेषतनुं सुदर्शन २७१९८	स एकस्त्रीणि जयति जग २६२१४
श्लाघ्यैव वक्त्रिमगति ४२१५४	स एव धन्यो विपदि स्वरूपं ८१११
श्लिष्टा सभङ्गा सद्गुण्यो ३१११०	स एव रसिको लोके ४०११५
श्लिष्यत. प्रियवधूरुप (भारवेः)... .. ३१४४३	स कथं न स्पृहणीयो विषय २८११३७६
श्लिष्यति पश्यति चुम्बति... .. २८८१९	सकलभुवनबन्धोर्वैर १५१२०
श्लेषे केचन शब्दगुम्फ (श्रीचन्द्रदेवानाम्) ३७१२८	सकलापि कला कलाव १८२१९३७
श्लेष्मागारे वसतिर्जाता २७३११९९	स कि सखा साधु न शास्ति (भारवेः)... .. १५८१३९५
श्लोकस्तु श्लोकता याति यत्र ४७३३३	स किमु सहेत सुधाशु २२९११०
श्लोकार्थस्वादकाले तु ३९१८	सकृत्कन्दुकपातेनोत्पत्त्यार्यं ४७३३१
श्वश्रूं विना वृत्तिरिह स्वतन्त्रा ६५१२४	सकृदपि दृष्ट्वा पुरुषं (रविगुप्तस्य) १७७१७८३
श्वश्रूं स्वापयति च्छलेन ३७५१९२	सकृदिव समर्थ्य बाले ३१९१७
श्वश्रूः पद्मदलं ददाति ३७५१८७	सकृदुक्तगृहीतार्थो लघु १४०१७५
श्वश्रू पश्यति नैव पश्यति... .. ३७११४	सकृद्दुष्टं च मित्रं य १६७३४५
श्वश्रुश्वशुरयो. पादौ ३६६१९३	सकूञ्शोषयति सुतान्प्रति ७१८५
श्वसनचलितपल्लवाधरोष्ठ (भारवेः) ३४८१७९	स क्षत्रियस्त्राणसहः सतां... .. १५७३७६
श्वस कि त्वरितागता (शीलाभट्टारिकायाः) ३०६१०	स क्षारो जलधिः सरासि २२४१८३
श्वसा एव मृगीहशो न २९३१९१	सखि दयितमिहानयेति (भारवेः) ३०२३६
श्वसान्मुञ्चति भूतले ३०३१७७	सखि दशनक्षतमधरे ३४३१४
श्वसास्ते सखि सूचयन्त्य ३००१३३	सखि पतिविरहहुताश. २९९१३
पद्मकर्णो भिद्यते मन्त्रस्तथा १५३१२२७	सखि स विजितो वीणावाद्यै ३७५१९८
पद्मकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुःकर्णः १५२११५४	सखि साहजिकं प्रेम दूरादपि ९२११
पद्मक्रे कमभावनापरि २७१२०३	सखि सुखयत्यवकाशे ३६७११०
पद्मपदं पुष्पमध्यस्थो यथा १६५१२५८	सखि हे पश्य रसमयं ३५८१९८
पद्मदोषा पुरुषेणेह १६९१४४१	सखीभिक्षा याचे बत नत (गौडाभिनन्दस्य) ... ३०२१५९
सयोजयति विद्यैव नीच ३१६	सखे खेद मा गा. कलय... .. ७०१६०
सरम्भोद्विक्तनक्तसमय ३१७११२०	सखे सायं क्वात्वा कनकचचि २८६१७७
सवरणाय वधूटी बहु ३४०१५	सगुणापि हन्त विगुणा ६०११५८
सवर्धितोऽपि भुजगः पयसा ६२१२३९	सगुणै. सेवितोपान्तो विनतैः(शाङ्गधरस्य) ... २३०४
सविधातुमभिपेकमुदासे (भारवेः) ३१४४७	सकटे न च गन्तव्यं १७४१६५२
सविद्यो ग्रामदेव्या कुटघटि (मयूरस्य)... .. ३६३१२१	सकेतकुञ्जभुवि सा शयनो ३०२१४२
सश्लिष्टा सानुरागं स्वकर ३३७११४	सकेतकेलिगृहमेत्य निरीक्ष... .. ३४७१७१
संसक्तानिव पातुमौप २४११४४	संक्षिप्येत क्षण इव कथं ३०६१२७
ससदि तदेव भूषणमुप ३०१११	सक्षोभं पयसि पुनर्महेभकुम्भ ३५४११००
संसारकटुवृक्षस्य द्वे फले ३०१४	संख्येया न भवन्ति ते २२७१२८
समार तव निःसारपदवी... .. ९२११	सङ्गं सर्वात्मना त्याज्यः स ९०११७
ससाररात्रिदु स्वप्ने शून्य (वासिष्ठात्) ३८९११४८	सगतानि मृगाक्षीणा ३६४१३६
ससारविपवृक्षस्य द्वे फले ९२१२	संगताभिरुचितैश्चलितापि... .. ३३५१७
ससारेऽस्मिन्नसारे कृत्पति २६४१६१	संगतिं स्वविपरीतगुणैस्त्वं... .. ९२१११
ससारेऽभिन्नसारे परिणति २६४१६०	सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते ७११७४

संगमविरहवितर्कं वरमिह...	२९११९९	सति द्राक्षाफले क्षीरे मृदा	७४१२०
संगीतमपि साहित्यं सर	३०१८	सति प्रदीपे सत्यमौ सत्य (अमरकस्य)	२९०१९
सग्रहं नाकुलीनस्य सर्प	१४८१२८	सति शीले गुणा भान्ति युंसा	८७६
सङ्ग्रामक्षोणितृप्यञ्चपल	१२३१०७	सतीमपि ज्ञातिकुलैक	१८११९०१
सङ्ग्रामाङ्गणमागतेन भवता	११२१९९७	सत्कविरसनाश्रुणी निस्तुष...	३२१२३
सङ्ग्रामाङ्गणमागते दशमुखे	२५७१८	सत्कोणं लोलनेत्रं कुल (दीपकस्य)	४६१९
सङ्ग्रामानन्दवर्धिष्णौ विग्रहे	१३३१३	सत्पक्षा ऋजवः शुद्धाः	४८१७९
सङ्ग्रामे रिपभूभुजां सुख	१९०१५२	सत्पात्रोपनयोचितसत्प्र	३२१२०
सङ्ग्रामे सुभटेन्द्राणा कवीनां	१६४१२३०	सत्पादपान्विपुलपल्लव	२३०१२
सङ्ग्रामे स्फुरदसिना हता	२१११७५	सत्पुरुषः खलु हिताचरणैः...	५२११९७
सङ्ग्रामो दिवसायते तव	१२४१३६	सत्यं वक्तुमशेषमस्ति सुलभा	३८७१९९
सच्छिद्रनिकटे वासो न	१७४१६३२	सत्यं शौर्यं दया त्यागो	१५४१२४०
सच्छिद्रो मध्यकुटिल कर्णः	९४१४	सत्यं सत्यं मुनेर्वाक्यं	१७२१५७२
स च्छिन्नमूलः क्षतजेन रेणु (कालिदासस्य)	१३३१२९	सत्यं सन्ति गृहे गृहेऽपि	३५१५७
स जयति चित्रचरित्रो यस्य	१९७१५३	सत्यं सा बहुरूपिणी सम...	१२५११३८
स जयति महावराहो जल	१९१२६	सत्यं गुणा गुणवता विधि...	५२१२०९
स जयति हिमकरलेखा	४११५	सत्यधर्मैच्युतात्पुंस कुद्धा...	५८१९८
स जयी वरमातङ्गा यस्य	१५३१९९९	सत्यं तद्यद्वोचथा मम	३२४११०
सलजजलधरं नभो विरेजे (भारवेः)	३५६१२१	सत्यं तप. सुगलै यत्तत्त्वा	३२७१२९
स जात कोऽप्यासीन्मदन	८४१३६	सत्यं तपो ज्ञानमहिंसता	४०१९९
स जातो येन जातेन	१०२१७	सत्यं त्वं पुरुषोत्तमोऽसि	१३१११६
स जीवति गुणा यस्य	१६५१२५६	सत्यं दुर्लभ एष बल्लभ	३२५११८
स जीवति यशो यस्य कीर्ति	१०२१४	सत्यपि च सुकृतकर्मणि	१७७१७८७
सज्जन एव हि विद्या शोभा	४९११०१	सत्यप्रशमतपोभि. सत्यधनैः (क्षेमेन्द्रस्य)	७२१९
सज्जनसङ्गो मा भूद्यदि	९११२०	सत्यभामासमाश्लिष्टः साधु	१०६१२९
सज्जनस्य हृदयं नवनीतं	५१११६२	सत्यमेव गदितं त्वया विभो	३७२१११
सज्जना एव साधूनां प्रथ (कुसुमदेवस्य)	४८१५६	सत्यं मनोरमा रामाः	३८९११६०
सज्जन्ता कुम्भभित्तिच्युत	१३३१२४	सत्यशीलदयोपेतो दाता	२०४११३
सज्जितसकलगरीरा (शाङ्गधरस्य)	३१८१३	सत्यानुसारिणी लक्ष्मी.	१६३११८८
सज्जितानि सुरभीण्यथ (माघस्य)	३२९१४	सत्यामृता च परुषा प्रिय	१५८१४०४
संचरन्ति मृगनाभिचर्चिता	३१२११३	सत्यासक्तमना गुणाकर	१२३११०८
संचारो रतिमन्दिरावधि	३६७१४०	सत्यासक्तमनाः प्रवृद्ध	१९९१८८
सचिंतं क्रतुषु नोपयुज्यते...	७५१४९	सत्येन धार्यते पृथ्वी	१६६१२०९
सचिन्त्य सचिन्त्य जगत्	१८११८९४	सत्त्वादिस्थैरगणितगुणै	१२१२५
संजग्माते तावपायानपेक्षौ	१३४१५२	सत्सङ्गाद्भवति हि साधुता...	९११२७
सजहार सहसा परिरब्ध	३३११४	सत्सागल्यमवाप्य य. पुर...	२३८११९८
संजातपत्रप्रकरान्वितानि	२५०१६	सत्साधुवादे मूर्खस्य मात्सर्य	५८१८२
सजातसान्द्रमकरन्दरसा	९७१७९	सत्सूत्रसविधानं सद	३२१२१
सजाते द्रवरूपता हि रजताद्रौ	१२२११०५	समग्रहारैर्भवता प्रदत्तैः	१२२११०४
सततं श्लाघते कस्यै नीचो...	२०८१२०	सदम्भोजाम्भोजं परि	२३४१९३
सता समलोक्यता विवे	२७८१२८३	सदयं हृदयं यस्य भाषितं...	१६३११९२
सति काकुस्थकुलोन्नति	३८१५१	सदवनमसदनुशासनमा	१५७१३७१
				सदसत्त्वेन भावानां युक्ता...	४१९२

सदसि विदुरभीष्मद्रोण ९७।८१	सततोदयसंध्येव वदनेन्दो २७३।१४२
सदा सण्डनयोग्याय लुप... .. ५८।७८	सतप्ताश्रमहारि शीतल ११२।१९०
सदागतिहयोच्छ्रायस्तम २०४।१३	संतप्तायसि सस्थितस्य पयसो ९१।३३
सदानुरक्तप्रकृतिः प्रजा १४८।५	सन्तमेव चिरमप्रकृतत्वा (माघस्य)... .. ३२९।१८
सदा प्रदोषो मम याति ३२७।३८	सन्तश्च लुब्धाश्च महर्षि २०५।२३
सदा प्रहृष्टया भार्य्यं ३६६।१८	सन्तश्चेदमृतेन किं यदि १८५।१०१४
सदा मध्ये यासासियम ३२।४२	सन्तश्चेदिह गुणविन्दवो (१) ४०।२४
सदामालो न सिद्धः स्यात् १५३।२१२	सन्तस्तृणोत्सारणमुत्तमाहा ५१।१७३
सदारिमध्यापि न वैरि १९३।३२	संतापं जगतो विळम्पसि २२४।७२
सदा वक्र सदा क्रूरः ३८०।१५	संतापमोहकम्पान्संपा ६०।१४७
सदाहंसालसं विभ्रन्मानस १०६।२३	सतापय चिरं चन्द्र न तत्र २९८।४६
स दीक्षितो य सकलं १८१।९९९	सतापिताना मधुरैर्वचोभि ७७।३१
सदुत्तर देवादयं कोऽपि १०९।१३२	सन्ति कृपाः स्फुरद्गुणाः २२१।१०
सदृपणापि निर्दोषा सख ३७।४५	सन्ति श्वान इवासख्या (वाणभट्टस्य)... .. ३३।४
स दोष सचिवस्यैव यद १५३।१९२	सन्ति खादुफला वनेषु तरवः ७७।४५
सदोपमपि निर्दोषं ४०।९	सन्तु द्रुमाः किसलयोत्तर (सूक्तिसहस्रात्)... .. ३४९।११७
सद्भावेन जयेन्मित्र १६७।३३६	सन्तु विलोकनभाषण २६३।१९
सद्भिः सबोध्यमनोऽपि १७१।५४१	संतुष्टे तिस्रणां पुरामपि ३७७।३८
सद्भिरेव सहासीत सद्भिः... .. १५९।३	संतुष्यत्युत्तमः स्तुत्या १७५।७१२
सद्भिर्भाव्ये हिते काव्ये ३१।५	सन्तोऽपि न विराजन्ते हीना ६९।१९
सद्भिस्तु लीलया प्रोक्तं ४७।२१	सन्तोऽपि सन्तः क्व किरन्तु ५१।१६६
सद्भन्येव निरन्तर निवसति ३५७।७२	सन्तो मनसिकृतैव प्रवृ ४८।४४
सद्यः करस्पर्शमवाप्य १२९।५	सतोषक्षतये पुसामाक १७५।७११
सद्यः पुरीपरिसरेऽपि क्षिरीप ३७८।२३	सतोषस्त्रिषु कर्तव्यः स्वदारे १६७।३३७
सद्यः प्रवालद्रुमन्चारुपत्रे ३४६।२४	संतोषाभ्युत्थाना यत्सुखं ७८।१
सद्यः सधटमानकोकमिथुन ३३९।५१	संत्यज्य शर्पवहोपान्गुणान् ५६।२८
सद्यः सान्द्रमपीविद्युत्सककु ३११।३२	सन्त्यन्येऽपि बृहस्पति २६१।९९
सद्यश्चन्दनपद्मपिच्छिल ३१६।१०६	सन्त्येके धनलाभमात्र (श्रीदेवदासदेवानाम्) ३८६।७९
सद्यो मास नवान्नं च बाला १६८।३९६	सन्त्येकेऽपि महीरुहा प्रति २५०।७१
सद्गन्तस्फारहारा भयवरद २६४।५९	सन्त्येव प्रतिमन्दिरं युवतयो ३७२।७
सद्गन्तस्य परितापनुद ५२।२०७	सन्त्येव लिखिताकाशा २४७।४०
सद्गन्तजातं गुणकोटियुक्तं ६२।२३०	सन्त्येवात्र गृहे गृहे युवतयः ३२१।५५
सद्गन्तत्वादङ्गससद्भिनी त्वं (माघस्य) १३४।६४	सदधीत न चानायैर्विगृ... .. १५६।३३९
सद्गन्तसम्भव शुद्धः कोटि. १५६।३५३	संदर्शयस्व मधुवैभवमस्ति २५५।२०४
सद्दिद्या यदि का चिन्ता ३१।९	सदष्टवल्गेष्वलानितम्बे ३५३।६६
सद्देदिमध्योत्तमहेमकुम्भ १०५।९	सदष्टाधरपल्लवा सचकितं... .. ३३२।५
सद्दत्तमद्गुणविचित्रमहार्ह २५८।२६	सदानान्तादङ्घ्रिभिः शिक्षिता १३६।१००
स धूर्जटिजटाजूटो (सूरचर्मणः) ९।१२०	सदिग्धे परलोके जनाप ३६८।१५
सन्तः कापि न सन्ति सन्ति १०३।२६	सदेहो वैष्णवे मार्गे १७३।६०७
सन्तः सन्धरितोदयव्यसनिनः ६३।२५९	सधिविग्रहयानानि सस्थिति १५६।३१८
सन्तः स्वतः प्रकाशन्तो ४७।२९	सध्यां यत्प्रणिपत्य लोक ७।९५
सन्त एव नता नित्यमापदु ४८।४६	सध्या कोपं तत उपगता... .. २८९।४५
सततमुचलासदाद्दुतर १०८।८२	सध्याताण्डवचण्डदण्डपरशु ३०९।६३

संध्याताण्डवडम्बरप्रणयिनो १०११४८	समरशिरसि सैन्यं कीदृशं... .. २१२११७
संध्याताण्डवडम्बरव्यसनिनो १०११५२	समरे हेमरेखाङ्कं वाणं १९४१६
संध्यानतौ नरपुरंध्रितनोः... .. ४१३४	समर्पिताः कस्य न तेन ६२१२२६
संध्यारागवती स्वभाव १३१४६	समर्प्यं हृदि दारुणा मदन... .. ३७५१८५
संध्यावन्दन भद्रमस्तु भवते ३८७११०४	समवलोक्य विलासवन ३५०१३९
संध्यावन्दनवेलायां तडागा २०२११३	समस्तनीतिशास्त्रज्ञो १४८१३३
संध्यावध्यक्षशोणं तनुदहन ३०९१७१	समस्तलक्षणायोग एव ४११०
संध्यासलिलाञ्जलिमपि ४१९९	समस्तावनीनाथमौले १३७११०
संनद्धोऽयं नवतरुणिमा २६८१४२	समस्थलीकृतविवरेण (माघस्य)... .. १३२११५
सन्ना नाविकघोरणीनिय २५७११६	समाकृष्टं वासः कथमपि ३३२११०
सन्नारीभरणोमायमारार्थ्य १०७१५९	समागमिष्यतोऽम्भोद २२११८
सन्निकर्षोऽत्र मर्त्यानां १६४१२२२	समाजे सम्राजा सदसि ११०११५२
सनिगृह्य चिकुर तमोमयं ३३७१८	समानकुलशीलयो. सुवय... .. २८७११
सनिहितेऽपि दुरापे १७८१८०४	समायाति यदा लक्ष्मीर्नारि ६५१८
सन्मन्त्रिणा वर्धयते नृपा १५७१२८२	समारम्भा भग्नाः कति कति ८०१४६
सन्मार्गं तावदा (धर्मकीर्तैः)... .. २७३१११२	समाश्लिष्टाः समाश्लेषै २६३११३
संन्यस्तभूयापि नवैव २८३११९	समाश्लिष्यत्युच्चैर्धनपिशित ३८८११३४
संन्यासमकृतकाशी ३३५११	समिति पतिनिपाताकर्णं १४११३७
सपशो लभते काको वृक्ष... .. १५६१३४८	समीचीना चीनाशुकपरि २६६१३१
सपशो लभते लक्षं गुण १५६१३४९	समुत्कीर्णं तन्नया निशित... .. २९३१७९
सपट्टि कुमुदिनीभिर्मालितं (माघस्य) ३३७११०	समुत्पत्तिं स्वच्छे सरसि २५६१२३५
सपट्टि सखीभिर्निशृतं ३४६११४	समुदितकुचकुम्भमङ्ग २८०१३५७
स पातु वो यस्य जरा ४१३१	समुद्गिरसि कि वाचः (भा० अमृतदत्तस्य) ... २३५१११५
स पुमानर्ध्वजन्मा यस्य (भारवेः) ८३१७	समुदीपितकंदर्पा कृतगौरि... .. ३६११०
सप्तप्रतिर्हिताः क्रोद्यो (घाल्मीकिमुनेः) ३७६११२	समुद्यते कुत्र न याति पांसुला २१११८२
सप्तैतानि न पूर्यन्ते १६२११४८	समुद्रवीचीव चलस्वभावाः ३६५१६३
सप्तत्रिबन्धं कार्यं प्रभु १५७१३६७	समुद्रस्यापत्यं प्रथितमहिमा ६६३११
स वन्द्युर्यो विपदानामाप ९२१६	समुद्रावरणा भूमिः प्राका... .. १६८१४०७
सम्यक्कितं विन्मसन्ती (जयदेवस्य)... .. ३२२११०	समुद्रेणान्तस्थस्तटभुवि २२८१५६
समाकल्पतरुं घन्दे पौद १०५११	समुन्नतधनस्तनस्तवक १४११२६
समा वा न प्रयेष्या १५२११५०	समुपागतवति दैवादव २५४११७७
समभ्रमं करकिसरुया २६८१४४	समुल्लसत्पङ्कजलोचनेन ३५९११४
समं विलासोऽहुरितः सना २६७११८	समुल्लसद्दिनकरवक्रकान्तयो १३२१२०
समद्वन्द्वमवर्तासितोऽधिर्ष ३४९११२५	समुल्लासो वाचा सरस ३२१३८
समद्वन्द्वमनंगजमदजलरिण १०८१७७	स मूर्खं कालमप्राप्य १५४१२२३
समद्वन्द्वमिन्द्रतामि हंसनादैः (भारवेः) ३५६१२७	समूलघातमन्नन्तः परान्नो... .. ८३१६
समन्ताद्राक्रान्तदक्ष २३७११७४	सम्यगनिष्पन्नः सन्योऽर्थ १७८१७२८
समन्मिग्न्य रसापव (माघस्य) ३४७१६५	सपत्कस्याय तारा भवति ३७०१६४
सम्यक् तस्य करोति धलाभवे (माघस्य) ३६०१३२	सपत्तयः पराधीना सदा... .. १४५१३
सम्यक्ज्ञानमैवता पति (माघस्य) ३६५१४३	सपत्ता कर्कशं चित्तं रल... .. ५८१७५
सम्यक्प्रसादं वपुनि कं २१०१६६	सपत्ता कोमलं चित्तं साधो ४८१५८
सम्यक्प्रसादो भयोभास्ये ३१८११५९	सपत्सरस्वती सत्वं संतानं १६२११५०
सम्यक्प्रवृत्तवशात्सामि ३७६१२९	सपत्सु महता चित्तं भव... .. ४७१२७

संपदमतरललभ्यामनन्य	२६२।७
संपदा सुस्थितमन्यो भवति (माघकवेः)	८६।१६
संपदि यस्य न हर्षो	४९।८९
संपदो महतामेव महता	४७।८
संपद्यास्ते परैः साकं	१७५।६७६
संपन्नरमणी श्रीलसंपन्न	२६३।१६
सपादिताः सपदि दर्दुर	२२३।४८
सपूर्णकुम्भो न करोति	१८०।८७०
सप्रति न कल्पतरवो न	२२१।१३
संप्रवेष्टुमिव योषित ईषु	३३।१८
संप्राप्तचिह्नरभाव कचनिचयो	२७०।३१
संप्राप्तं मकरध्वजेन	१४।७
संप्राप्तेऽत्रधिवासरे क्षण	३०३।७५
संप्राप्नुवन्ति ननु मण्डलमेक	८।१९
सभाव्यमिष्टभुवनाभय	१०९।१३९
सभिन्नयोरमुष्या वयसो	२६७।१०
संभूतिस्तव मानसे सर	२५६।२४०
सभोगाद्विषयामिषस्य	३८७।९८
सभोगानतिरिच्यमान	१११।६५
संभोजनं संकथनं	१५२।१६७
संभ्रम क्षेहमाख्याति	१६४।१९९
समतोऽहं प्रभोर्नित्यमिति	१५४।२६४
समूच्छ्रितं सयुगसंप्रहारैः (घराहसिहिरस्य)	३७६।१९
समोहयन्ति मदयन्ति	३६५।६९
सरजसमपहाय केतकीना (भारवेः)	३५६।२८
सरजस्का पाण्डुवर्णा	२३२।४१
सरलप्रियं गुणाढ्यं लम्बित	१०७।६८
सरला वहलारम्भतरला	२१५।९
सरले एव दोलैले यदि	२७६।२२६
सरले साहसरागं परिहर	३१९।१०
सरसपरिपत्कर्णश्राव्यं	३२।३५
सरसापि कवेर्वाणी हरि	३१।७
सरसा सालंकारा सुप	३१।१७
सरसि बहुशस्ताराच्छाये	१८४।९९५
सरसीतोयमुद्गस्य जन	२०३।३४
सरस्वति प्रसादं मे स्थितिं	२१५।५
सरस्वतीपवित्राणा जाति (राजशेखरस्य)	३६।२१
सरस्वतीमानुरभुच्चिर	४१।३८
सरस्वतीव कार्णाटी	३८।५३
सरस्वती स्थिता वके (सरस्वतीकुटुम्बस्य)	१४०।३
सरोरुहं तस्य दृशैव	२६५।५
सरोपदष्टाधरलोहिताक्षते (कालिदासस्य)	३८२।१
सरोपयुद्धाक्षनमध्यधावन्मत्त	१३३।३४

सर्पः क्रूर खलः क्रूर सर्पा	५६।३३
सर्पतवारिणि वारिशीतल	३५२।४५
सर्पदुर्जनयोर्मध्ये वर सर्पो	५६।३०
सर्पस्य रत्ने कृपणस्य	१७९।८५४
सर्पाः पिबन्ति पवनं न च	७८।१४
सर्पाणां च खलानां च	१७१।५०९
सर्पान्व्याप्राङ्गजान्सिहा	१५४।२५१
सर्पावैषा कृपाणी तव भुज	१३०।१६
सर्वं छुण्ठितमुद्गदस्तव	११३।२०५
सर्वं वनं तृणाल्या पिहितं	२२२।२०
सर्वसहा ये ऋजवः	१७२।५५७
सर्वैः कल्ये वयसि यतते	१४५।६
सर्वे किलाग्रसवशा	१।१२
सर्वे एव जनः शूरो ह्य	१५६।३३५
सर्वज्ञ सन्वदसि बहुधा	१९९।८५
सर्वज्ञ इति लोकोऽयं भव	१०६।२७
सर्वज्ञेन त्वया किञ्चिच्चा	२०३।४१
सर्वत्र गुणवान्देशे चकास्ति	८५।३१
सर्वत्र गुणवानेव चकास्ति	८५।२७
सर्वत्र सपदस्तस्य संतुष्टं (भगवतो व्यासस्य)	७८।८
सर्वत्रोद्गतकन्दला वसुमती	३५७।६९
सर्वथा व्यवहर्तव्यं कुतो	५७।६६
सर्वथा संयजेद्वा दं न क्वचि	१६०।३७
सर्वथा स्वहितमाचरणीयं	१७८।८०७
सर्वथा सर्वदोऽसीति मिथ्या	१०५।३
सर्वदेवमयस्यापि विशेषो	१४८।७
सर्वदेवमयो राजा मनुना	१४८।६
सर्वद्वेष्येषु विघ्नैव द्रव्य	३०।३
सर्वनाशे समुत्पन्ने ह्यर्थ	१६१।९०
सर्वलोकपरितोषकारिणी	२४६।१५३
सर्वस्य जन्तोर्भवति प्र	१८९।३१
सर्वस्य द्वे सुमतिक्रमती	१८९।४७
सर्वस्य सर्वदापि स्पर्शन	५०।१३४
सर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते स्वभावा	८७।१
सर्वस्यैव हि रत्नस्य व्रणे	२७३।१३९
सर्वस्वापहरो न दस्यु	१९३।३७
सर्वस्वापहरो न तस्कर	१९३।३८
सर्वहिंसानिवृत्ता ये नराः	१७२।५४७
सर्वाङ्गमर्पयन्ती लोला	९५।४३
सर्वालंकारयुक्तापि न श्लिष्टा	८८।७
सर्वाशापरिपूरिहुं कृतिमदो	२२९।८१
सर्वाशासुधि दग्धवीरुधि (वाणभट्टस्य)	३५५।१२७
सर्वाशुचिनिधानस्य कृतघ्नस्य	३८८।१३४

सर्वास्तुम्भ्य. समकटुरसा २५५१२००	सहस्रशीर्षा पुरुषः सह १८८११
सर्वे क्षयान्ता निचयाः ३८९११६२	सहस्रास्यो नागः प्रभुरपि... .. ५५५१
सर्वे ध्वान्तमिदं वदन्तु ३१११३६	स हि गगनविहारी कल्मष ९७८३
सर्वेन्द्रियाणि संयम्य १६८१३९९	सहिष्ये विरहं नाथ देह्य (दण्डिनः)... .. ३४५३
सर्वेऽपि विस्मृतिपथं ३७८१२८	सहृदया कलियुष्मनिकासु... .. ३४१२८
सर्वे यत्र विनेतारः सर्वे १५६१३४०	सहेमकटकं धत्ते सा करं २७७१२३९
सर्वेषामेव शौचानामर्थं १७३१६२३	सहोदर कुङ्कुमकेसराणा ३२१२९
सर्वोद्वेगकरं मृगादनममुं... .. २५९१४५	स ह्यमात्यः सदा श्रेया १४८१२२
सर्वोपमाद्रव्यसमुच्चयेन २८३१२२	सांसारिकसुखासक्तं ब्रह्म १६३११८२
सललितमलकानां बह्वरीर्नते ३४७११७	साक कुरगकहशा मधु १०९११४२
सललितमवलम्ब्य पाणिनासे (माघकवेः) ... ३४९११११	साकं त्रावगणैर्लुठन्ति २२७१४१
सलीलायातानि न भर्तुरभ्र... .. ३७६१२३	सा कविता सा वनिता ३१११८
सलीलमियमायाति कामिनी २८२१४२२	साकारो निःस्पृहो वाग्मी... .. १४९१७२
स विकचोत्पलचक्षुषमैक्षत (माघकवेः) ... २६०१३०	साकूतमधुरकोमलविला ३६६
सविता विध्वंति विधुरपि १७८१८००	साकूतस्मितमाकुला २५११६९
सविप्रपादोदककर्दमानि ९३३	साकूतं निजसंविदेकविषया ४३१७४
सव्यदक्षिणयोर्यत्र विशेषो १५४१२७२	साक्षर पुरुषं दृष्ट्वा यो नरो १६२११५५
सव्यलीकमवधीरितखिन्नं (भारवेः) ... ३७२११२	साक्षरा विपरीताश्चेद्रा १६४१२०९
सव्याजं तिलकालकान्विरल २९४१११२	साक्षात्किलाष्टमूर्तेस्तस्यै १४५११
सव्याधेः कृशता क्षतस्य (रामिलसोमिलयोः) ३५०११४६	साक्षात्प्रेमावतार क्रमल (हरिगणस्य) ... ३९०११८७
सव्यासव्योऽरुवाहुन्यतिकरमधुरं ३३६१३३	साक्षादभूत्स्वयंभूरथ मुक्तास्ति ३३५१४
सत्रीडा दयितानने १३१४१	साक्षान्मघवत. पौत्र (भगवतो व्यासस्य) ... ३७८१२
सत्रीडार्धनिरीक्षणं यदु ३६९१४८	सागति प्रियतमे कृत (नम्रजितः) ३२९१२
स श्रीकण्ठकिरीटकुट्टिम ३१६१११५	सागसेऽपि न कुप्यन्ति कृपया ४८८८४
ससत्वरमितस्वतस्तत २०४९	साम्नयोऽपि किल शीतल... .. १०५१११
ससार साकं दर्पेण कंदर्पेण २१५१६	साटोपव्योमहद्वेपित २८१३
स सुहृद्यसने यः स्यात्स १७११५१५	सा तन्वीति घनस्तनीति ३५०११४२
स स्त्रियोऽंकुशलात्रिवार १८५११०२२	सा तोरणान्तिकमुपेत्य (पृथ्वीधरस्य) ... २८८११९
सस्यानि स्वयमस्ति चेद्ब्र... .. १८७११०४६	सा दुग्धमुग्धमधुरच्छवि २८४१३६
सहकारकुसुमकेसर (कपिलरुद्रस्य) ... ३४६१९	सा दृष्टा यैर्न वा दृष्टा (प्रभाकरदेवस्य) ... २८३११
सहकारे चिर स्थित्वा २३५११२३	साधनं सुमहद्यस्य यन्नान्य ८२११२
सह कुमुदकदम्बैः काम ३१७११२८	साधर्म्येण कथं गृणन्तु १२५११४९
सहचरि शपथाः शतं मदीया २९९१५	साधयति यत्प्रयोजन ६०११७६
सहजमलिनवक्रभावभाजां १८२११४०	साधारणतरुद्व्या न मया... .. २४९१६४
सहजान्धदृश. स्वदुर्नये (माघकवेः) ... ६१११९८	सा धारयत्यधीराक्षी दुर्वहं २७७१२६२
सहजोऽपि गुणः पुंसा १७५१६८२	साधु चन्द्रमसि पुष्करैः २७५११७८
सह तथा स्मर भस्म झटित्य २९५११३३	साधुरेव प्रवीण. स्यात्सद्गुणा (कुसुमदेवस्य) ... ४८१५४
सह परिजनेन विलसति धीरो ८१५	साधुरेवार्थिभिर्याच्य' क्षीण ७६१४
सह वसतामप्यसता ६०११७५	साधु व्याकरणं हिताय ४५१९
सहसा विदधीत न क्रियां (भारवेः) ... १८२११३५	साधुष्वेवातितरामरंतुदा ६१११८२
सहसा हृदये निधाय चेतो २९९१४	साधूनां दर्शनं पुष्यं तीर्थ... .. ९०१७
सहसिद्धमिदं महतां ५०११४६	साधो' प्रकोपितस्यापि मनो ४७१२३
सहस्रकरपूरणान्निखिल १११११७०	साधो कुण्डलघटनापरि २६०१८८

साध्वी माध्वीक चिन्ता न...	३६१७	सा राजहंसैरिव संनताङ्गी...	२८२४२४
साध्वीव भारती भाति सृति	३३१७	सा रामणीयकनिधेरपि	२८४३४
साध्वीर्त्तनां दयितविरहे...	१८४१००२	सारासारपरिच्छेत्ता स्वामी...	१५०१०२
सानन्दं सदनं सुताश्च	९३४	सा रोमाश्रति चीत्करोति	३०४१८८
सानन्दकन्दुकविहारविर्षा...	३६२३६	सार्थकानर्थकपदं त्रुवती	२८२४२८
सानन्दं नन्दिहस्ताहत (भवभूतेः)...	३३५	सार्थं मनोरथजतस्तव	३२३१
सानन्दप्रमदाक्रदाशक्तिश्चि	३३४९	सार्धंमामभवन्नं वनवासो	३८४३०
सानन्दनेप मकरन्द	२३४८३	सालकाननयुक्तापि	१३७१
सानन्दा गगनायक्रे स	१०१४०	सालककं शतदलाधिक	३२४४
सा न क्षान्ति न चासुति	३०४८७	सालकक्रेन वनपङ्क्त	३२४३
सानुजः काननं गत्वा	२०८२८	सालस मुखरं क्रूर स्वर्ध्वं	१५०१९८
सान्त्वप्रार्थैः प्रगयवचनैः	३४४१३	सावलेपमुपलिप्तिते परं (भारवेः)	५११५८
सान्त्रानन्दपुरंदरादिदिशि (प० जगद्धरस्य)	२६१७४	सावशेषपदमुक्तसुपेक्षा	३२९१९९
सान्त्रामोदवतीः स्वकीय	२४३१२	सावित्रीमात्रसारोऽपि	१७३१६९३
सान्त्राम्मोदश्यामले साम...	१३५१७५	सा विद्यावरकन्यका किमु भुवं	२९४१०६
सान्त्रां मुदं यच्छतु नन्द...	२७२०१	सा विरहदहनदूना नृत्वा	३०११०
सांध्यमन्त्रस्मितशेषमानप	३०७२०	सायङ्कस्य समाकुलीकृत	११२१९५
सांध्यरागलविरागण (भट्टोपमन्योः)	३०७१९	साश्चर्यं बुधि शौर्यमप्रति	६४२७५
सा पन्थु' प्रथमापराध	३७४६४	सा श्रीर्या न मदं कुर्यात्स...	१६३१७१
साक्षरार्थं सख्यं भवेत्प्रकृष्टा	५०१४३	सा संचारचमत्कृतिर्नयनयोः	२९४१०४
सा बटं भवतेति (रुद्रस्य)	३२४६	सा सर्वर्थेव रक्षा रागं गुञ्जेव	३०१८
सा बाला वयमप्रगल्भ	२९३१२	सा सा संपद्यते बुद्धिः सा मतिः	९५३४
सा भार्या या प्रियं व्रूते	१६०६१	सा सुन्दर तव विरहे सुतश्च (रुद्रस्य)	३०१४
साभिमानमसंभाव्यमौ	४८८५	सा सेना या प्रभुहिता	१५४२५५
सामगाधनपूतं मे नोच्छिद्य	३८०१७	सा सौन्दर्यनिधिर्विलास	२९४११६
सामदाने मेवदण्डावित्यु	१५६३२०	सा स्तनाञ्जलिबन्धेन मन्मथं	२७७२५७
सामादिसञ्चितं पार्थैः	१५५१६८७	साले मा कुरु लोचने	३७४१७६
सा मा द्रव्यनि वन्यति (जयदेवस्य)	३०७४	साहजिकरूपवत्या भवति	३२६१२१
सा मे यद्यपि सुन्दरी भग...	२९४१०३	साहार वचनं प्रयच्छसि	३२४१९
सामैव हि प्रयोक्तव्य	१५५३१२	साहित्यपाथोनिधिमन्थनो	३९१९८
सामो गायनप्रमथ	८२१२	साहित्यसर्गातकलाविहीनः	४१३०
सात्रा दानेन मेढेन सम	१५३१३१	साहित्ये सुकुमारवस्तुनि	३५५९
साम्ब संप्रति सेवते विच...	३४८१००	सिंह' शिशुरपि निपतति	८२१४
सार्थं नानुगासितं मलय	३०७१२	सिंहशुण्णकरीन्द्रकुम्भगलितं	९०१४
सायकमहायवाहो मकर	१९७५५	सिंहादेकं वक्रादेकं पद्म	१६८३९७
सार्थं चन्द्रकलास्तोदय	२८७३१	सिंहो बली निरिगुहागहन...	९७८०
सार्थं कामप्रयनसमये	२९९१९८	सिंहो व्यान्तरणस्य कर्तु	१८६१०२५
साय नायमुदेति वासर	३१६११७	सिक्तं स्फटिककुम्भान्तः	१४०५
सा यत्नान्ति पदान्यलीक	३२५१२०	सिक्तायां वीरकण्ठस्थल	१३०१५५
सायहास्या' इन्द्रलशयोः	२७९३१०	सिद्धान्तमञ्जरीति स्तन	११९१२५
सारदो न लनायुद्धेषु रमते	२४६११५	सितं वसनमर्षितं वपुषि	३७२१७
सारसक्त विद्वता नवका (सुबन्धोः)	१२७१७९	सितकिरणकपोलामालि	३१७१३६
सारस्वते संतति दूरमनौ...	१०५८	सितांशुवर्णवयति स्म तद्दु...	१०९१२६

सिद्धमन्त्रौपधं धर्म गृह	१७४।६५६	सुतनु हृदयात्प्रत्यादेण	३२१।४८
सिद्धिं वाञ्छयता जनेन	१८६।१०२७	सुतश्रुत्यसुहृद्द्वैरिस्वामि	१५६।३४७
सिध्यन्ति कर्मसु महत्स्व	१५८।४०६	सुतं पतन्तं प्रसमीक्ष्य पावके	१८९।३६
सिन्दूर रविमिन्दुमानन	३३४।४५	सुवीर्घा रागशालिन्यो बहु (शकचूडेः)	२७७।२४४
सिन्दूरं सीमन्तात्स्मृतं (श्रीधनददेवानाम्)	१४४।३	सुधागोर्जातेयं कथमपि	९७।९०
सिन्दूरद्युतिमुग्धमूर्धनि	१२८।२	सुधाकरकरस्पर्शाद्बहिर्द्विवति	२२८।६७
सिन्दूरस्पृहया स्पृहान्ति (त्रिविक्रमस्य)	२८।९	सुधावाप्त कान्तिस्तव	२७।२००
सिन्दूराणीव सीदत्कृपण	२९।१९	सुधावद्व्यासैरुपवनचकोरैः	२७५।१९८
सिन्धुध्वक्नावगाहः खुरविचर	१९।३९	सुधामयोऽपि क्षयरोग	१७३।१२१
सिन्धुस्तरगैरुपकल्प्य	२२८।५३	सुधारश्मि सद्यस्तिमिर	३१५।८३
सिन्धोः सुधांशुशकलं	३११।२५	सुन्दरी सा भवत्येवं विवे	२८३।४३१
सिन्धोर्जेत्रमयं पवित्रम	११४।२३८	सुपर्णपरिसेवितस्तदनु साधु	१०४।५
सीतासमागमोत्कण्ठा	१८८।९	सुपर्णः स्वर्णाद्रां रचित	२४।१३९
सीत्कारं शिक्षयति व्रण	१९३।३	सुपात्रदानाच्च भवेद्धनाद्यो	१७९।८४९
सीत्कृतानि मणितं करुणो	३३३।१८	सुपूरा स्यात्कुनदिका सुपूरो	१७०।५०१
सीदन्ति चाग्निहोत्राणि शुभ	१०३।२	सुभगं वदति जनस्तं निज	३६८।१२
सीदन्ति सन्तो विलसन्त्य	१०३।१०	सुभग तवाननपङ्कजदर्शन	२०२।२७
सीमन्तिनीपु का शान्ता	२०५।३	सुभग त्वत्कथारम्भे कर्ण	३०१।१
सीमा वृद्धिं समायाति शुक्र	१५०।९४	सुभगसलिलावगाहा.	३५०।४
सीमा संकोचमायाति बहौ	१५०।९५	सुभगे कौटिसख्यत्वमुपेय	३४६।७
सुकपरिविन्दः शब्दः	२०९।४९	सुभापितं हारि विशत्यघो	३०।१७
सुकविद्वितयं मन्ये निखि	३७।३१	सुभापितज्ञेन जनेन साकं	१८०।८६७
सुकवेः शब्दसौभाग्यं सु	३३।३	सुभापितमयैर्द्रव्यैः सग्रहं	३०।३
सुकुमारमहो लघीयसां (माघकवेः)	६१।१९९	सुभापितरसाखादः प्रौढ	१६६।२९४
सुकुलजन्म विभूतिरने	१८२।९३८	सुभापितरसाखादवद्	३०।५
सुकुले योजयेत्कन्यां पुत्रं	१६७।३४१	सुभापितस्याध्ययनेऽनु	२३८।१८६
सुखं हि दु खान्यनुभूय	१८१।९१८	सुभाधितेन गीतेन युव	३०।२
सुखं जीवन्ति हरिणा वने	८३।२३	सुभापितैः प्रीतिरनुव्रतिः	५१।१८७
सुसमापतितं सेव्यं दुःख	१६९।४५९	सुभिक्षं कृपके नित्यं नित्यं	१६८।८१७
सुरयतितरा न रक्षति परि	८८।१०	सुभ्रु त्वं कृपितेलपास्त (विद्यापतेः)	३२१।६५
सुखलयदशा हृषिकैच्ये खलः	५३।२२८	सुभ्रु त्वं नवनीतकल्प	३२२।७०
सुखशय्या ताम्बूलं विश्र	३६७।६	सुभ्रुवामधिपयोधरपीठं (माघकवेः)	३३६।१३
सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि	९६।५७	सुमध्ये वाग्भङ्गैर्वचनविधि	३०५।१७
सुखार्थो लज्जते विद्यां विद्या	१६४।२१६	सुमनोवररत्नाना धारणं	१५०।१०८
सुगन्धं केतकीपुष्पं कण्टकैः	१५२।१७६	सुमन्त्रिते सुविक्रान्ते सुकृतौ	१५९।९
सुगृहीतमलिनपक्षा लघवः	५९।१४५	सुमहान्त्यपि शास्त्राणि	१६९।४४०
सुजनं व्यजनं मन्ये चारु	४७।१८	सुमुखेन वदन्ति वल्युना	३६५।६०
सुजनानामपि हृदयं पिशुन	५९।१२२	सुमुखोऽपि सुवृत्तोऽपि	२६०।७८
सुजनो न याति वैरं पर (रविगुप्तस्य)	४९।११०	सुमेरुशिखरप्रान्तस्फुर	१८८।१३
सुर्जागमं सुविचक्षणः	१८१।९०६	सुरतभरखिन्नपन्नगविलासिनी	३४०।३
सुतनु जहिहि मौनं पश्य	३२५।१३	सुरतविरतकीडावेशश्रमशुभ्य	३३६।१८
सुतनु जहिहि मौनं सुभ्य	३२०।३०	सुरते च समाधौ च माया	३३१।१
सुतनु श्रुतिसेवनतो मन्ये	३३५।२	सुरमन्दिरतरुमूलनिवास.	३८४।२

सुराणां पातासौ स पुन (सुवन्धोः)...	... ११०११५८	सृजति तावदशेषगुणाकरं...	... ९६१६७
सुरासुरशिरोरत्नकान्ति २०१४१	सेतुं समेदयन्तो बलवि (गुणाकरस्य)...	... १४९१४८
सुररूपं पुर्यं दृष्ट्वा भ्रातरं ३६४१४०	सेतुपङ्कमकानुकाहतगिरि ५५१२७०
सुलभं वस्तु सर्वस्य न १६३११७२	सेयं सीधुमयी वा सुधा २८६१३
सुन्धमा पुण्या राजन् १५११११५	सेयं स्थली वनतृणाक्षुर २४४११०५
सुवदनावदनासवसंभृत ३४७१४३	सेयं नमाम्नेषु सुधारस २८६१६
सवर्णपुण्या पृथिवीं चि १५४१२५४	सेयं नृदु कौमुमचाप २७२१८२
सुवर्णवर्णललितापद १०५१४	सेवक स्वामिनं द्वेष्टि १५४१२५९
सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य १९४१८	सेवया धनमिच्छद्भि सेव... १०११४
सुवर्णालंकृता कन्या हेमा...	... १९४१२१	सेवा श्वशुरित्येवका न तैः...	... १०११३
सुवर्णं पट्टवेल्थ्य शोभा १५३१२००	सेवितव्यो महावृक्ष फल १७०१४९६
सुविरलमौक्तिकतारे धव २७४११७३	सेवेव मानमखिलं ज्योत्स्नेव ७६१२०
सुवृत्तस्यैकरूपस्य परश्रीलै...	... ४८१७५	सैन्योत्तारणतो धुनीषु (गुणाकरस्य) १४९१४५
सुव्यवसाविनि शूरे क्लेशमहि ६५११८	सैन्योत्तारणतश्चक्रकृष्णसर ३०९१६०
सुशील स्वर्णगौराङ्ग. पूर्णं २०४१८	सैन्य परं न विनश्यति तनु ७३१२२
सुदयामा चन्दनवती कान्ता २०४१३	सैन्य मात्वी सुभक्तश्च ३६६१४
सुपमानिपये परीक्षणे २७४११७६	सैन्य सैव सरसी रमणीया...	... २३११११
सुसहतेर्देवदपि धाम नीयते (माघकवेः)	... १३२१८	सोढुमलमसि नाहं ३१९१६
सुसदिग्धस्य भक्तस्य १७६१६५४	सोन्मेषो न सखीजन परि २९०१६३
सुसदृतैर्जावितवत्सुरक्षितैः ७४१५२	सोपचारसुपशान्तविचारं (माघकवेः) ३२९१५
सुसितवसनालंकाराया १४११३८	सोपानानि तिर्रोहितानि २३०११४
सुहृदस्वदर्शानखक्षतानां ३४७१७१	सोऽपूर्वां रसनाविषयं (पञ्चतन्त्रात्) २३५१११०
सुहृदां हितकामाना यः १६९१४४६	सोम. शौचं वदं तासा (मनोः) २६३१३
सुहृदा हि धनं भुक्त्वा कृन्वा ६९१२६	सोमकान्तो मणिः स्वच्छ २२८१६६
सुहृदासुपकारकारणात् (पञ्चतन्त्रात्) १५७१३८४	सोमार्थावितनिष्पिधान २०१५२
सुहृदि निरन्तरचित्ते १७६१७३९	सोष्मणन्तनशिलाशिखरात्रा ३३१११५
सुहृदो ज्ञातय पुत्रा भ्रातरः ९७११६	सौकर्यमिन्दीवरलोचनाना ३५७१७३
सूक्तिं कर्णसुवां व्यनक्तु ३८७१९६	सौगन्ध्य दधदपि काममद्ग (माघकवेः) ३५४११०५
सुहृन्माय शुचये तस्मै ३१३	सौजन्यधन्यजनसुप पुण्या ५२१२०४
सुहृन्मेषोऽपि प्रसङ्गेभ्यो १५०१८१	सौजन्यामृतसिन्धव पर ५५१२६३
सूचीमात्रविमेषसभ्रम १५८१४१७	सौजन्याम्भुमदस्थली ३८६१८९
सूचीमुखेन सद्दृष्टेव कृत २९७११६७	सौधादुद्विजते स्वजन्तुषु ३०४१८६
सूतिदुग्धमसुद्रनो भगवत्. २९६११४८	सौन्दर्यपात्रे वक्रेन्दौ दुर (विह्वणस्य) २७३११२३
सूते सूकरशुहिणी सुतगत २४२१६६	सौन्दर्य मदनानपि प्रथ ११४१२२७
सूत्रधारदृष्टतारन्मर्नाटकै. ३७१३४	सौन्दर्यस्य तरनिणी तर २६६१४६
सूत्रं पाणिनिवदं बलय ४३१४	सौन्दर्यस्य मनोभवेन २८११३६९
सूत्रं पाणिनिनिर्मितर्वहु ४४१२	सौभाग्यं विरलस्य स्वात्स १६३१११८
सूत्रा उल्लाडिभेखल २०११९३	सौमित्रे ननु सेव्यता तर २९५११२०
सूत्र. सचरितः सती प्रिय... १८५११०२०	सौरभमम्भोरुहवन्मुख २८३११४
सूत्रतं सवेद्यान्नार्थनिश्चितं ८७११	सौरभ्यगर्भमन्करन्दकर २५११११५
सूर्यस्य का तिमिररुद्धर २१२१९२	सौरभ्यं भुवनत्रयेऽपि २४९१५८
सूर्येऽस्ताचलमालिमालिनि ३२११५४	सौरभ्यं मृगलाञ्छने यदि... २८४१५२
सृजति च जगदिदमवति च ९५१४५	सौरभ्ये चलिते रसे विगलिते ३४०१६४

सौरभ्येण त्रिभुवनमनोहारि २४४।११३	द्वियो ह्यकरुणा कूराः ३६४।२
सौरभ्येण समावृणोषि ककुभः २५४।१८३	द्वीणां यावनमर्थिनामनु १८६।१०४१
सावर्णं कमलाकरः शशि २३०।१७	द्वीणा हि साहचर्याद्भवन्ति १७७।७८२
सावर्णकङ्कणश्रेण्या भाति २७७।२३८	द्वीणां द्विगुण आहारो ३६४।६
सावर्णाङ्कितपत्रमारुत १५।४८	द्वीणामशिक्षितपदुत्व ३६५।७०
सावर्णानि सरोजानि १६२।१५४	द्वीवालस्त्रामिमित्रघ्नो गोघ्नो (विष्णुपुराणात्) ... १६०।४८
सौहार्दं शशयुङ्गवत्सुजनता १०३।२२	द्वीमुद्रा कुसुमायुधस्य (भर्तृहरेः) २६४।५४
सौहार्दस्वर्णरेखाणामुच्चा १७४।६५८	द्वीरुपं मोहकं पुंसो यून ६६।६
सौहृदेन परित्यक्तं निःश्रेहं १६०।३०	द्वी विनश्यति रूपेण १५९।१९
स्कन्वान्सिन्धुरयूधगण्डकपण ३५२।५३	द्वीषु न रागः कार्यो ३६५।५८
स्कन्धे विन्यस्य सख्या भुज २८७।३४	द्वीषु प्रवीरजननीजननी ३७६।२५
स्खलदंशुकमव्यवस्थतारं २९१।२९	स्थगयति तम जगद्धं ३३५।६
स्तनकलगस्खलदम्बर २६५।१२	स्थगयति नयनाङ्गं छद्मना २८८।२६
स्तनतटमिदमुत्तुङ्गं निम्नो २६७।११	स्थगिताम्बरक्षितितले (माघकवेः) ३११।१७
स्तनं धयन्तं जननी २३।११६	स्थलकमलतरुणा मानिनी ३४८।८४
स्तनं धयन्तं तनयं विहाय १३२।३७	स्थलीना दग्धानामुपरि २४४।११०
स्तनन्यस्तोशीरं प्रक्षिथिल २८९।३२	स्थाणुः स्वयं मूलविहीन ३७९।१३
स्तनपरिसरभागे दूरमावर्ते ३४०।१५	स्थान एव नियोज्यन्ते १७०।४८०
स्तनभाराय मध्येन त्रिवलि २७९।३२९	स्थानं नास्ति क्षणो नास्ति ३६४।१२
स्तनभारोऽत्र वक्त्रेन्दुचन्द्रि २८२।४०५	स्थानभ्रष्टा न ज्ञोभन्ते दन्ताः ९०।६
स्तनमण्डलमाश्रित्य नखस्य १९४।१८	स्थानमाहिक्रमपास्य दन्ति ३०७।१२
स्तनयुगमश्रुक्तात् समीप (भट्टवाणस्य) ... १०७।७०	स्थानान्निर्गल्य दूरं भजति ३०६।३६
स्तनयुगमुक्ताभरणाः १०८।८१	स्थानेषु शिष्यनिवर्हैर्विनि १८२।९५३
स्तनातटे चन्दनपङ्किलेऽस्याः २७९।३०७	स्थाने स्थाने मलयमरुतः (विह्वणस्य) ... ३५८।८९
स्तनान्ते नो हारो रजत १९९।८३	स्थानेषुऽर्थे प्रवर्तन्ते भावाः (माघकवेः) ... १५२।१८९
स्तनाभोगे पतन्भाति कपो २६९।३	स्थाल्यां वैदूर्यमप्या पचति ९९।१२७
स्तनौ तुङ्गौ समारुढे चाप २७९।३२६	स्थितिं नो रे दद्या क्षण २४१।३५
स्तनौ भारार्पणव्यग्रौ काञ्ची २७९।३१३	स्थितिर्गोहोपान्ते परिजन ३६८।३६
स्तनौ मासग्रन्थी कनक (भर्तृहरेः) ३८८।१३०	स्थितो न खादामि हसन्न १८०।८९१
स्तब्धस्य नश्यति यगो १८२।९४५	स्थित्यतिक्रान्तिशीलणि (भारवेः) ८३।८
स्तुमः कं वामाक्षि क्षण ३२८।६४	स्थित्वा क्षणं विततपक्ष २३१।१७
स्तुवद्भवनिवर्तके सति ३९।२५	स्थित्वा वैर्यादुपाम्भः सम २१८।२४
स्तुवन्ति गुर्वामभिधेय (भारवेः) ८९।११	स्थिरत्वमचिरद्युतौ तमसि २६८।३८
स्तोकाम्भ.परिवर्तिता (इन्द्रकवेः) २२९।१०	स्थिरापाय. कामः प्रणयितु ३९३।२५१
स्तोकास्त्रसाधनवता भवता २६२।१४	स्थिरा शैली गुणवता ४०।११
स्तोकेनोक्ततिमायाति ५६।२३	स्थूलप्रावरणोऽतिवृत्त १००।१७
स्तोकोन्निद्रनिदाघदीधिति, ३४०।६०	स्तातः स्वर्गतरङ्गिणी ७।८४
स्तोत्रं चैत्रगुणोदयस्य ३४८।९६	स्तातस्त्वद्रिपुरक्तपायसि १२०।५३
त्रियः पवित्रमतुलं नेता (व्यासमुनेः) २६३।४	स्ताताः प्रावृषि वारिवाह १३८।३३
त्रियस्तु यः कामयते ३६४।११	स्ताता तिष्ठति कुन्तलेध्वर २९४।११५
द्वियोऽवतारयन्लेते मृण्मया (पालकाप्यात्) १४८।४२	स्ताता वाञ्छति किं मुञ्चैव १४३।७४
द्वियो हि नाम रत्नवेता ३६४।३	स्तानं वारिद्वारिभिर्विरचितो ३७६।१०३
द्वियो हि मूलं निधनस्य ३६५।६४	स्तानं नाम मन प्रसाद १५०।१०३

सुराणा पातासौ स पुन (सुबन्धोः)...	... ११०११५८	सृजति तावदशेषगुणाकरं...	... ९६१६७
सुरासुरशिरोरत्नकान्ति २०१४१	सेतुं समेदयन्तो बलवि (गुणाकरस्य)...	... १४९१४८
सुरूपं पुरुषं दृष्ट्वा भ्रातर ३६४१४०	सेतूपक्रमकौतुकाहतगिरि ५५१२७०
सुलभं वस्तु सर्वस्य न १६३११७२	सेयं सीधुमयी वा सुधा २८६१३
सुलभा पुरुषा राजन् १५११११५	सेयं स्थली वनतृणाङ्कुर २४४११०५
सुवदनावदनासवसभृत ३४७१४३	सेयं ममाङ्गेषु सुधारस २८६१६
सवर्णपुष्पां पृथिवीं चि १५४१२५४	सेयं मृदु कौसुमचाप २७२१८२
सुवर्णवर्णललितापद १०५१४	सेवक. स्वामिनं द्वेष्टि १५४१२५९
सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य १९४१८	सेवया धनमिच्छद्भिः सेव...	... १०११४
सुवर्णालंकृता कन्या हेमा...	... १९४१२१	सेवा श्वृत्तिर्यंरुक्ता न तैः...	... १०११३
सुवर्णै पङ्कचैश्च शोभा १५३१२००	सेवितव्यो महावृक्ष फल १७०१४९६
सुविरलमौक्तिकतारे धव २७४११७३	सेवेव मानमखिलं ज्योत्स्नेव ७६१२०
सुवृत्तस्यैकरूपस्य परश्रील्यै...	... ४८१७५	सैन्योत्तारणतो धुनीषु (गुणाकरस्य) १४९१४५
सुव्यवसायिनि शूरे क्लेशसहि	... ६५११८	सैरन्प्रीकरकृष्टकङ्कणसर ३०९१६०
सुशीलः स्वर्णगौराङ्गः पूर्ण...	... २०४१८	सैव पर न विनश्यति तनु	... ७३१२२
सुश्यामा चन्दनवती कान्ता	... २०४१३	सैव साध्वी सुभक्तश्च ३६६१४
सुपमाविषये परीक्षणे २७४११७६	सैव सैव सरसी रमणीया...	... २३११११
सुसंहर्तैर्दधदपि धाम नीयते (माघकवेः)	... १३२१८	सोढुमलमसि नाहं ३१९१६
सुसदिग्धस्य भक्तस्य १७४१६५४	सोन्मेषो न सखीजन परि २९०१६३
सुसदृष्टैर्जावितवरसुरक्षितै.	... ७५१५२	सोपचारसुपशान्तविचार (माघकवेः) ३२९१५
सुसितवसनालंकाराया १४११३८	सोपानानि तिरोहितानि २३०११४
सुहृदस्तरुणीनरसक्षतानां ३४७१७१	सोऽपूर्वो रसनाविपर्यय (पञ्चतन्त्रात्) २३५१११०
सुहृदा हितकामाना यः १६९१४४६	सोमः शौचं ददौ तासा (मनोः) २६३१३
सुहृदां हि धनं भुक्त्वा कृत्वा	... ६९१२६	सोमकान्तो मणिः स्वच्छः...	... २२८१६६
सुहृदासुपकारकारणात् (पञ्चतन्त्रात्)...	... १५७१३८४	सोमार्थायितनिष्पिधान २०१५२
सुहृदि निरन्तरचित्ते १७६१७३९	सोष्मणस्तनशिलाशिखराग्रा	... ३३१११५
सुहृदो ज्ञातयः पुधा भ्रातर.	... ९५११६	सौकर्यमिन्दीवरलोचनाना	... ३५७१७३
सूक्तिं कर्णसुधां व्यनक्तु ३८७१९६	सौगन्ध्यं दधदपि काममङ्ग (माघकवेः)	... ३५४११०५
सूक्ष्माय शुचये तस्मै ३१२	सौजन्यधन्यजनुप पुरुषा	... ५२१२०४
सूक्ष्मेभ्योऽपि प्रसङ्गेभ्यो १५०१८१	सौजन्यामृतसिन्धव पर ५५१२६३
सूचीमात्रविभेदसंभ्रम १५८१४१७	सौजन्याम्वुमरुस्थली	... ३८६१८९
सूचीमुखेन सकृदेव कृत २९७१९६७	सौधादुद्विजते लज्जत्युप ३०४१८६
सूतिर्दुग्धसमुद्रतो भगवतः	... २९६११४८	सौन्दर्यपात्रे वक्त्रेन्दौ कुर (विह्वणस्य)...	... २७३११२३
सूते सूकरग्रहिणी सुतशत	... २४२१६६	सौन्दर्यं मदनादपि प्रथ	... ११४१२२७
सूत्रधारकृतारम्भैर्नाटकै.	... ३७१३४	सौन्दर्यस्य तरंगिणी तरु २६६१४६
सूत्रं पाणिनिवद्धं कलय	... ४३१४	सौन्दर्यस्य मनोभवेन २८११३६९
सूत्रैः पाणिनिनिर्मितैर्वहु	... ४४१२	सौभाग्यं विरलस्य स्यात्स १६२१११८
सूदारा उलपाडिमेखल २०११९३	सौमित्रे ननु सेव्यता तरु २९५११२०
सूनु सच्चरितः सती प्रिय...	... १८५११०२०	सौरभमम्भोरुहवन्मुख	... २८३११४
सूनुतं सर्वेशास्त्रार्थनिश्चितं ८७११	सौरभ्यगर्भमकरन्दकर २५११११५
सूर्यस्य का तिमिरकुञ्जर २१२१९२	सौरभ्यं भुवनत्रयेऽपि २४९१५८
सूर्येऽस्ताचलमालिमालिनि	... ३२११५४	सौरभ्यं मृगलाञ्छने यदि...	... २८४१५२
सृजति च जगदिदमवति च	... ९५१४५	सौरभ्ये चलिते रसे विगलिते	... ३४०१६४

सौरभ्येण त्रिभुवनमनोहारि २४४११३	स्त्रियो ह्यकरुणाः क्रूराः ३६४१२
सौरभ्येण समावृणोपि ककुभः २५४११८३	स्त्रीणा यौवनमर्थिनामनु १८६११०४१
सौवर्णः कमलाकरः शशि... .. २३०११७	स्त्रीणां हि साहचर्याद्भवन्ति १७७१७८२
सौवर्णकङ्कणश्रेण्या भाति २७७१२३८	स्त्रीणां द्विगुण आहारो ३६४१६
सौवर्णाङ्कितपद्ममारुत ११४४८	स्त्रीणामशिक्षितपटुत्व ३६५१७०
सौवर्णानि सरोजानि १६२११५४	स्त्रीवालस्वामिमित्रघ्नो गोघ्नो (विष्णुपुराणात्) ... १६०१४८
सौहार्दं शशगृह्ववत्सुजनता १०३१२२	स्त्रीमुद्रा कुसुमायुधस्य (भर्तृहरेः) २६४१५४
सौहार्दस्वर्णरेखाणामुच्चा १७४१६५८	स्त्रीरूपं मोहकं पुंसो यून् ६६६
सौहृदेन परित्यक्तं निःश्रेहं १६०१३०	स्त्री विनश्यति रूपेण १५९११९
स्कन्धान्सिन्धुरयूथगण्डकपण ३५२१५३	स्त्रीषु न राग. कार्यां ३६५१५८
स्कन्धे विन्यस्य सख्या भुज २८७१३४	स्त्रीषु प्रवीरजननीजननी ३७६१२५
स्खलदंशुकमव्यवस्थतार २९११२९	स्थगयति तम शशाङ्कं ३३५६
स्तनकलशस्खलदम्बर २६५११२	स्थगयति नयनास्त्रं छद्मना २८८१२६
स्तनतटमिदमुत्तुङ्गं निम्नो २६७१११	स्थगिताम्बरक्षितितले (माघकवेः) ३११११७
स्तनं धयन्तं जननी २३१११६	स्थलकमलतरुणां मानिनी ३४८१८४
स्तनं धयन्तं तनयं विहाय १३२१३७	स्थलीना दग्धानामुपरि २४४१११०
स्तनन्यस्तोशीर प्रसिथिल' २८९१३२	स्थाणु' स्वयं मूलविहीन ३७९११३
स्तनपरिसरभागे दूरमावर्तं ३४०११५	स्थान एव नियोज्यन्ते १७०१४८०
स्तनभाराय मध्येन त्रिवलि २७९१३२९	स्थानं नास्ति क्षणो नास्ति ३६४११२
स्तनभारोऽत्र वक्रेन्दुचन्द्रि २८२१४०५	स्थानभ्रष्टा न शोभन्ते दन्ताः ९०६
स्तनमण्डलमाश्रित्य नखस्य १९४११८	स्थानमाहिकमपास्य दन्ति ३०७११२
स्तनयुगमश्रुक्तात् समीप (भट्टचाणस्य) ... १०७१७०	स्थानान्निर्गस्य दूर भजति ३०६१३६
स्तनयुगमुक्ताभरणाः १०८१८१	स्थानेषु शिष्यनिवहैर्विनि १८२१९५३
स्तनातटे चन्दनपङ्किलेऽस्याः २७९१३०७	स्थाने स्थाने मलयमरुतः (विह्वणस्य) . . ३५८१८९
स्तनान्ते नो हारो रजत १९९१८३	स्थायिनोऽर्थे प्रवर्तन्ते भावाः (माघकवेः) .. १५२११८९
स्तनाभोगे पतन्भाति कपो २६९१३	स्थाल्या वैदूर्यमय्या पचति ९९११२७
स्तनौ गुह्यौ समारूढे चाप २७९१३२६	स्थितिं नो रे दध्या क्षण. २४११३५
स्तनौ भारार्पणव्यग्रौ काञ्ची २७९१३१३	स्थितिर्गंहोपान्ते परिजन ३६८१३६
स्तनौ मासग्रन्थी कनक (भर्तृहरेः) ३८८११३०	स्थितो न खादामि हसन्न १८०१८९१
स्तब्धस्य नश्यति यशो १८२१९४५	स्थित्यतिक्रान्ति मीरुणि (भारवेः) ८३८
स्तुम कं वामाक्षि क्षण ३२८१६४	स्थित्वा क्षण पिततपक्ष २३१११७
स्तुवद्भवनिवर्तके सति ३९१२५	स्थित्वा धैर्यादुपाम्भः सम २१८१२४
स्तुवन्ति गुर्वामभिधेय (भारवेः) ८९१११	स्थिरत्वमचिरद्युतां तमसि २६८१३८
स्तोकाम्भ परिवर्तिता (इन्द्रकवेः) २२९११०	स्थिरापाय. काम. प्रणयितु ३९३१२५१
स्तोकात्रसाधनवता भवता २६२११८	स्थिरा शैली गुणवता ४०१११
स्तोकेनोन्नतिमायाति ५६१२३	स्थूलप्रावरणोऽतिवृत्त १००११७
स्तोकोन्निद्रनिदाघवीधिति, ३४०१६०	स्नात स्वर्गतरङ्गिणी ७१८४
स्तोत्रं चैत्रगुणोदयस्य ३८८१९६	स्नातस्त्वद्रिपुररूपपापनि १२०१५३
स्त्रियः पवित्रमतुलं नेता (व्यासमुनेः) २६३१४	स्नाता प्राशुषि वारिवाह १३८१३३
स्त्रियस्तु य. कामयते ३६४१११	स्नाता निष्ठति कुन्तलेन्द्र २९४१११५
स्त्रियोऽवतारयन्त्येते मृण्मया (पालकाप्यात्) १४८१४२	स्नातुं चाञ्छति कि सुधैव १४३१७४
स्त्रियो हि नाम खल्वेता ३६८१३	स्नानं चारिदवारिनिर्विरचितो ३७६११०३
स्त्रियो हि मूलं निधनस्य ३६५१६४	स्नान नाम मन.प्रसाद १५०११०३

दानाम्मो बहु साधिता (दीपकस्य) ३६७३९	स्फुरति बाहुल्ये किमनर्थकं ३२३४
दानार्द्रमुकेष्वनुधुपवासं (कालिदासस्य) . २६९१११	स्फुरिते जठरे विष्णोर्नव (शार्ङ्गधरस्य) ... १८८१९८
दान्तीना वृहदमलोढ (माघकवेः) ३५४११०	स्फूर्जद्द्रव्याण्डशुक्तौ तव १४४१९१
द्विग्वं वद्यपि वीक्षितं ३२११६१	स्यमानमायतास्या किञ्चि (कालिदासस्य)... २७६१२०८
द्विग्वमालप सुदक्षमेव ३०५१९	सरकल्पद्रुमो बाले तव २७११५४
द्विग्वस्मेरविलोलमुग्ध २८५१५८	सरतोरभिलापकल्पिता २८६११
द्विग्वधाय्रा' फलिनो वृत्ता' २५२१९२९	सर नृशंसतमस्त्वमनो २९५११३०
द्विग्वेन्द्रोपलसुन्दर. कच २८५१५९	सरमानसिकसमस्यास्यात्स २७९१३१५
द्विग्वे यत्परुपाति (जयदेवस्य) ३२२११८	सरद्वयुनिमित्तं गूढ ३०२१४६
लेहं स्वीकुरु कृष्णसार २९६१९६४	सरगराधिनिकाशं कर्णपाजं ३६२१३७
लेहच्छेदेऽपि साधूनां गुणा ४७२१५	सरगरगतविधुराया भणामि ३०११२४
लेहनिर्ममधत्त वधूना (माघकवेः) ३३११९	सर्गहुताग्निसुर्मुर्च्छूणता (माघकवेः) ३४७१६१
लेहसन्नर्धितान्बालान्दृढं २७०१३०	सर्तव्या वयमिन्दुसुन्दर ३७११८५
लेहेन भूतिदानेन वृत्त. ५६१२०	सर्तव्योऽहं त्वया क्रान्ते ३०५१२
लेहोपपन्न इति पूर्णदद्या ७२११०	सार वसुर्वद्विधुनोज्जिताम्या २८११६९
लेहो हि वरमधत्तितो न १७७१७८९	सारस्मेरमदोन्नमत्कुचतटी ३८६१८२
सर्धन्ता सुधमेव कुञ्जर २४४१९४	स्मितं किञ्चिद्वक्त्रे सरल २६८१२९
स्पर्श. स्तनतटस्पर्शां वीक्षणं २९१११६	स्मितज्योत्स्नागङ्गा तपन २७५१२०१
सृजति तिग्मस्त्रौ ककुभः ३५२१३८	स्मितज्योत्स्नाभिस्ते धवल... .. ३२८१६३
सृजन्नपि गजो हन्ति १५९१२२	स्मितपुष्पोद्गमोऽयं ते (श्रीहर्षस्य) ३२६१३
सृष्टस्त्रयैव वयिते सरपूजा २७६१२३२	स्मितेन भावेन च लज्जया २६३१३७
सृष्टाकृष्टासि पिथोन्कर १२२१९४	स्मितेनोपायनं दूरादाग ३३०११
सृष्टा येन शिरोरुहे ३८३११०	स्मेर विवाय नयन विक २९११२२
सृष्टोद्गसत्किरणकैसर ३०८१५३	स्मेरराजीवनयने नयने ३२२१३
सृष्टहर्षाया कस्य न ते सुमते ५०११५४	स्मेरा' सन्तु सभासद २४२१५२
सृष्टयति भुजयोरन्तरमायत ८११५	स्मेरा दिश कुमुदसुम्नि २२०१३०
स्फटिकमरकतश्रीहारिणो १४१६	स्मेराननेन हरिणा ससृष्ट... .. १७१५
स्फटिकस्य गुणो योऽर्सा स २२८१६८	स्यादखन्तनिरस्तर क्षिति... .. १८६१९०४४
स्फारेण सौरभभरेण क्रिमेण ३४१८२	स्यादेव तोयममृतप्रकृति १४६१५
स्तीनं शीतं गतं क्व क्व शिगिर (शार्ङ्गधरस्य)... ३५११३२	संसमानसुपद्यन्तरि वध्वा' (माघकवेः) ... ३३११५
स्फुट स्फुटपलागवस्तुभग ३६०१४३	स्रदाम मूर्धनि निधेहि २५९१५३
स्फुटतरमदवीना प्रान्तरे... .. १३७११५	स्रस्ता नितम्बादवरोप २८११३८१
स्फुटवु हृदय काम कामं (अर्भकस्य). ... ३७३१५१	स्रक्पोलेन प्रकटीकृतं ६०११४६
स्फुटमसदवमनं तन्त्रि निश्चि २७९१३२०	स्रकान्तस्वकान्तारो १३७१३
स्फुटमिदमभिचारमत्र एव ३४९११२२	स्रकीयं हृदयं मित्वा निर्गतौ २७७१२६४
स्फुटमिचोञ्ज्वलकाञ्चन ३४७१६०	स्रकैलिलेशस्मितनिन्दते २६५१४
स्फुटद्वृत्तलपसुत्रनाप १०८१८९	स्रगर्भशुक्तिनिर्भिन्नं सुवृत्तं... .. ९३१३
स्फुरधीरतडिन्नयना सुहु (माघकवेः)... .. ३५६१३१	स्रगुणावित्र परदोषान् ६१११८४
स्फुरदुरसिजभारभङ्गराज्ञी... .. ३१२११२	स्रचित्तपरिचिन्तयैव परि ७४१३९
स्फुरद्वर्गुनिखनतद्वनाशुग. १०९११२४	स्रच्छन्दं हरिणेन या विहरता (धर्मकीर्तेः)... २४५१११७
स्फुरोमोद्रेदस्तरलतर ३३२११२	स्रच्छन्दं दलदरविन्द ते २५६१२२५
स्फुरन्त. पिङ्गलमासो ३५५१६	स्रच्छन्दनजातेन १७२१५५०
स्फुरानारत्नास्मितवसना २६६१३२	स्रच्छन्दैकस्तनश्रीरुभय ११११६७

स्वच्छन्दोच्छलदच्छैक ११३१	स्वर्गे वासं कारयन्त्या चि (माघकवेः) १३५१२
स्वजनः स्वात्मवज्जन्तु १७५१७०७	स्वर्गे कल्पद्रुमाधस्तव १४४१८७
स्वजातीयं विना वैरी न १५६१३५६	स्वर्गोक्रोभिरदोनिवासि २९११
स्वजातीयविघाताय १७५१७१३	स्वर्णच्छवीनामसितेक्षण २७३११३५
स्वतः प्रकाशो मनसो १०८११००	स्वर्णावदातद्युतिक्राय १८०१३५४
स्वदृशोर्जनयन्ति सान्त्वतां २७२१९०	स्वर्णैणाजिनशयनो योजित २९१७७
स्वदेशजं कुलाचारं विशुद्ध १४८१२५	स्वर्णं स्कन्धपरिग्रहो मरकतै (रहूणस्य) २४८१३४
स्वदेशजातस्य नरस्य १७९१८५२	स्वर्वामामृतपानचार ३१६११०८
स्वपक्षच्छेदं वा समुचित ६३१२५२	स्वर्मानु सुरवर्त्मनानुसर ६१५८
स्वपरप्रतारकोऽसौ निन्दति २६३१२७	स्वर्मानुप्रतिवारपारण १९१३
स्वप्रासादितदर्शनाय २७११८९	स्वर्भानुराकलयितुं स समु २७०१२२
स्वप्ने दृष्टा किमपि पिशुना २९२१६७	स्वर्लोकस्य शिखामणिः २६०१८१
स्वप्नेऽपि क्षितिपावतंस १३८१३९	स्वल्पं द्रूम किमपि चरितं १३७१२४
स्वप्नेऽपि देवि रमसे न मया ३०५११०	स्वल्पस्त्रायुवसावशेषमलिनं ८२१२२
स्वप्नेऽपि समरेषु त्वा १०६१३७	स्वल्पा इति रामवलैर्ये १७६१७३७
स्वप्रजया कुञ्चिकयेव कञ्चि ३४१३६	स्वल्पापि साधु संपद्भोग्या ५०११३७
स्वफलनिचयः शाखा १८४१९९६	स्ववशः करोति कर्म प्रमाद १७८१८०५
स्ववालभारस्य तदुत्तमा २६५१६	स्वमुखनिरभिलापः खिद्यसे १११११६६
स्वभावकठिनस्यास्य कृत्रि ५६११६	स्वस्ति क्षत्रियदेवाय जगद्दे १८८११७
स्वभावं न जहात्येष साधु (कुसुमदेवस्य) ४८१५९	स्वस्ति स्नागतमर्थ्यंहं २९१६४
स्वभावं नैव मुञ्चन्ति सन्तः (कुसुमदेवस्य) ४८१५७	स्वस्त्यस्तु विद्रुमवनाय (इन्द्रकवेः) २२६११६
स्वभावशूरमङ्गलमवि १४९१६१	स्वस्थानादपि विचलति ५०११०८
स्वभावमुन्दरं वस्तु न १७५१६९२	स्वस्वव्यापृतिमममानस २३८१२०२
स्वभावारक्तश्रीनखर १२८१८	स्वातन्द्र्यं पितृमन्दिरे ३६५१७५
स्वभावेन हि तुष्यन्ति १६५१२७८	स्वात्मन्येव लयं यातु ४८१७४
स्वभावेनैव निश्चितः ५८१११३	स्वादानेन सुतनोरविचारा (माघकवेः) ३२९११०
स्वमस्तकसमारूढं मृत्युं ३९२१२३४	स्वादित. स्वयमथैवितमान (भारवेः) ३३०१४७
स्वयं सराध्येशं पुरभिद १८९१४४	स्वाधीना दयिता सुता १८६११०४०
स्वयं स्वगुणविस्तारादूर्ण ८५११४	स्वाधीनेऽपि कलत्रे नीचः १७७१७५१
स्वयं कर्म करोत्यात्मा १६५१२८३	स्वाधीनैव समृद्धिर्जनो ५०११३३
स्वयं जहाति सेवकः सुखं १०१११३	स्वाधीनो रसनाध्वलः ३९१२८
स्वयं तथा न कर्तव्यं स्व ८७१३	स्वान्ते वैभवमस्ति नैव ११६१२७५
स्वयमपि भूरिच्छिद्रथापल ६०११६१	स्वाभाविकं तु यन्मित्रं भाग्ये ९२११२
स्वयमप्राप्तदुःखो यः स दुनोति २९५११२३	स्वामिप्रायपरोक्षस्य पर १०१११
स्वयं पद्ममुखः पुत्रौ ३८०११६	स्वामिन्प्रभो प्रिय गृहाण (कुमारभट्टस्य) ३३३१२६
स्वयं प्रणमतेऽल्पेऽपि पर ८२१५	स्वामिन्भङ्गरयालकं सतिलक ३३६१३१
स्वयंभूः शंभुरम्भोजलोचने २७७१२५०	स्वामी कुप्यति कुप्यता परि ३००१८
स्वयं महेश. श्वशुरो नगेशः ९६१५२	स्वामी निश्चितेऽप्यसूयति (मिथ्यादनस्य) ३६९१४६
स्वरेण वधतां करमादाने ६०११५५	स्वामी सुगधतरो वनं २४११५१
स्वरेण तस्याममृतसुतेव २७६१२१९	स्वामी सन्भुवनत्रयस्य २९१६५
स्वर्गच्युतानामिह भूमि १८०१८५८	स्वामोदवासितसमग्र २५६१२३०
स्वर्गाद्गोपाल कुत्र व्रज १२२१९७	स्वाम्यमालश्च राज्यं च १५६१३१७
स्वर्गानिर्गलनिर्गलत्पुर ३९१२९	स्वाम्यादिष्टस्तु यो मृत्युः १५०१९६

स्नान्यादेशात्सुमृत्स्य न १५०१५७	हन्त कान्तमपि तं दिदृक्षते ३००१२
स्नान्युक्ते यो न यतते स १५०१५९	हन्तालि सतापनिवृत्तये २९७१११
स्नान्ये पेशलता गुणे प्रणयिता ५५१२७४	हन्तुं मेयोऽपसरति नृगे १७२१५७७
स्नायत्तमेजान्तगुणं विधात्रा ९०३३	हन्तुर्वन्धुजनान्धनार्थम् ६६१३९
स्नायन्निरपेक्ष एव हि परो... .. ६१११९०	हर. क्षयीं तापकर सुदेश २०४११०
स्नायं घनानि धनिकात् ७७३३२	हरकण्ठग्रहानन्दमीलि (घाणभट्टस्य) ११११
स्त्रिं क्रेन मुखं दिवाकर... .. ३०६१११	हरकोधज्वालावलिभि २८०१३६४
स्त्रिं मण्डलमैन्दवं विग ३३४१४२	हरनयनहुतागज्वालाया २१६१२
स्त्रिं गण्डौ स्फुरितमधर २८९१४१	हरन्ति हृदयानि यच्छ्रवण ३७११२४
स्त्रीयाः सन्ति गृहे गृहे ३७२१६	हरमुकुटे सुरतटिनी निकट २१९१७
स्त्रीयोद्धानप्रगन्धप्रकुपित १२५१४	हरवन्न विपमदृष्टिर्हरिवन्न १०८१८०
स्नेच्छामद्भुरभास्यमेघ (भट्टविहणस्य) ३५१५३	हरशिरसि गिरासि यानि... .. ९६१६३
स्नेदकेदितकङ्कणां भुज २१८१३८	हरिणचरणक्षुण्णोपान्ताः १४६१२
स्नेदस्ते कथमीदृश. १२१३५	हरिणप्रेक्षणा यत्र गृहिणी... .. २६३१८
स्नेदस्यन्दितासन्धचन्दन १२१३४	हरिणापि हरेणापि ब्रह्मणा... .. ९५११५
स्नेदात्म कणमण्डलानि १२५११४५	हरिद्राया राहुप्रसर १९९१८१
स्नेदाद्रवामलुचमण्डन ११११६३	हरिभामिनि सिन्धुसंभवे ६५१२०
स्ने स्ने कर्मणि सनियोज्य... .. ३५२१५०	हरिरलसविलोचनः सहेलं... .. २४११२५
स्नैरं करवक्रोरकान्निद ३१५१९३	हरिर्वहति कां तवास्वारिषु २१३११०३
स्नैर सस्मितनीक्षते क्षण २८७१२९	हरिष्यमाणो बहुधा परखं... .. ३८९११६८
हंस. श्वेतो वक्र. श्वेतः २३११६	हरेः पदाहति. श्लाघ्या ४७१२२
हंस प्रयच्छ मे कान्ता गति २९६११६२	हरेर्लीलावराहस्य दंष्ट्रा १९१२५
हंस. प्रयाति जनकैर्यदि २३२१२२	हर्तुर्बु गोचरं याति दत्ता ३०१४
हंसश्चन्द्र इवाभाति जलं ३५९१९	हर्तुर्याति न गोचर किमपि (भर्तृहरेः) . . . ४०१२८
हंसा. पद्मवनाशया मधु २५३११५३	हर्म्यस्थानमधर्मकर्मवित १०४१२७
हंसी वेत्ति परागपिञ्जर २३२१३४	हर्षकोधौ समौ यस्य १५४१२४३
हंसं शैबलमञ्जरीति कवरी ३६९१५९	हर्षं वर्धन्निधत्से चिरसमय २२४१८४
हंसैर्लब्धप्रशंसंस्तरलित २३०११९	हसति लसति हर्षात्तीव्र ६३१२४८
हसोऽध्वग श्रममपोहितु ९२११३	हर्षादम्भोजजन्मप्रभृति ८१०६
हंसो न भाति बलिभो १८३१९६४	हसन्तं प्रहसन्त्येता ३६४११९
हंसो यथा राजति पञ्जर (घाल्मीकिकवेः) ३१३११२	हसन्ती वा हसन्ती वा ३६११५
हंसो विभाति नलिनी १८३१९६३	हस्त इव भूतिमलिनी (सुवन्धोः) ६०११५३
हंसो दग्धसनीर सर्पति २२५१११	हस्तं कम्पवती रुणद्धि ३३२११६
हंसोधीर सनीर हन्त २२५११२	हस्तन्यस्तकुण्ठोदके त्वयि... .. १११११८२
हंसो भीनतनो हरे क्रिसु १८१११	हस्तपङ्कजनिविष्टयो. २११५
हंसो वारिनिधे विधेः २२७१३८	हस्तस्य भूषणं दानं १६६१२९१
हटाग्रदृष्टाना कतिपय ३९१२४	हस्तखेटद्वपित इव च ३२८१६१
हतं ज्ञानं क्रियाहीनं १७२१५७०	हस्तादपि न दातव्यं १६२१११९
हनमश्रोत्रिये श्राद्धं १६९१४२५	हस्ताम्भोजालिमाला नख... .. ११८११
हतेऽनिमन्यां क्रुद्धेन (भगवतोः) ३७६१५	हस्ताम्भोजे वदनमलका ३०२१५२
हन्वा पति नृपमवेक्ष्य ३७८१२४	हस्ती चाङ्गुहस्तेन कणा... .. १७४१६३८
हत्वा लोचनविशिखं २७२११०२	हस्ती वन्यस्फटिकघटिते १२७११८०
हृन्मति हृदारामे वानरा १९४११३	हस्ती स्थूलतनुः स चाङ्गुश ८२१२०

हस्ती हस्तसहस्रेण शत १६७३४७
हस्ते चक्रास्ति वालायान्तस्या २७७२४०
हन्तेनाग्रे वीतभीतिं गृहीत्वा (माघकवेः) ... १३५८३
हस्ते शत्रुकृणाङ्कितो २०६३
हा तात तातेति स वेदनात् (धराहसिहिरस्य) ३७६१८
हा धिक् सा किल तामसी २९४११४
हा मातस्त्वरितासि कुत्र ३७९३७
हारं वक्षसि केनापि दत्त २४६१५०
हारः कुरङ्गशावाक्ष्या राजति २७९३०१
हारः प्रलम्बितपयोधर १८३९६७
हार गुम्फति तारकान्तिरुचिरं ३७५१५५
हारखुव्यति कङ्कणं निपतति ३३४४४
हारस्यातिदुरापमस्ति २५८३२
हारहीरकहिरण्यभूषणैः ३७१७
हारानाहर देव चन्द्रधवल ११२१९८
हारवशेषा ननु कण्ठनाला ३०२३९
हारीताः सरस रसन्तु (श्रीचन्द्रदेवानाम्) ... २३७१७७
हारो जलार्द्रवसनं नलिनी (घाणकवेः) २६२१५
हारो नारोपितः कण्ठे मया (वाल्मीकिमुनेः) ... २९७१
हारो भाति कुचद्वयं तव १९०४९
हारोऽयं हरिणाक्षीणा लुठति २७९३०४
हारलाहलं खलु पिपासति ६२१२३
हारलाहलो नैव विपं विपं ६५१२६
हारहारि हसितं वचनाना (माघकवेः) ३२९१६
हारमस्तूकलिकाप्रदीपन ३६६८१
हारहन्त मानससरसलिला २३२१२०
हारहा देवि स्फुटति हृदयं २९२१६३
हारसाग्न्यमयललभ्यमशनं (भर्तृहरेः) १०११३
हारनोपदेशं शृणुयात्कुर्वात १५११७६
हारत्वा त्वामुपरोधग्न्यमनसां ११६१२६९
हारत्वा दैत्यरिपोहर स्व ११४१२३७
हारत्वा मदं सममसजन ६२१२३६
हारमृतावपि ताः स्व भृशं (माघकवेः) ३६११२२
हारमकर परभागं भूपयि २२०३१
हारमधवलदन्तकेशी मन्द (वीजकस्य) ३६११८
हारमलत्रसहशं श्रमोदविन्दू ३४९१२४
हारमन्त्रपायाद्विशदाधराणा २४६३०
हारमशिशिरवसन्तग्रीष्म ११०१४९
हारमसमयो वनवर्जिवन २४७१९
हारहिमाशुखण्डं कुटिलोज्ज्वल २१११७८
हारहिमाशुधण्डांशुर्नवजल ३०५१२१
हारहानीस्थगिरौ स्याता २०८१७
हाररण्यघान्यरत्नानि गजेन्द्रा १५११२९

हीनसेवा न कर्तव्या कर्तव्यो १७९१४९७
हीनहत्या दवात्येव १८८१४
हीयते हि मतिस्तात हीनैः ९०१९
हुंकारैर्ददता मया प्रति ३२८१७६
हुतमिष्टं च तप्तं न धर्म १०६१३४
हुतहुताशनदीप्तिवनध्रियः (कालिदासस्य) ... ३४७१५०
हृणी सीमन्तमुद्रा सपदि ३६११४५
हतोऽङ्गरागस्तिलकं विमृष्टं (जयमाधवस्य) ... ६५३१७०
हत्वा पद्मवनद्युतिं प्रियतमे २९४११०७
हृदयं हरन्ति नार्यो मुने ३६५१५९
हृदयं कौस्तुभोद्भासि (कुमुदस्य) २३११०३
हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने २६२१७७
हृदयमाश्रयसे यदि मामकं २९८१४३
हृदयमिष्टुभिः कामस्यान्तः २९२१७१
हृदयानि सतामेव कठिना ४७४१
हृदये कुरु सचयं गुणान्तं २५७१२१
हृदि विसलता हारो नार्यं (जयदेवस्य) २९५११३७
हृदि लम्बेन यन्मन्दो (त्रिलोचनस्य) ३७१२५
हृदि लज्जोदरे वह्निः स्वभावा ७६१९९
हे कीर करैव सुगीरिति २३८११८८
हे कूप त्वं चिरं जीव २३०११
हे कोकिलाखिललताशु २३६११३७
हे गङ्गाधरपत्नि चक्रिषु १३१४३
हेतु कोऽपि विशिष्टधी ४४१८
हेतुप्रमाणयुक्तं काव्यं न (क्षेमैन्द्रस्य) ६८१८
हेतुर्नैसांगिकं कोऽपि १७४१६६७
हेतो कुतोऽपि सदृशा सुजनाः ५२१२१५
हे दारिद्र्य नमस्तुभ्यं सिद्धोऽहं ६८१२
हे दावानल शैलाप्रवासिनः २३१११
हे पक्षिभागतस्त्वं कुत इह ६४१२८२
हे पाथोद यथोन्नतेन भव २२४१७६
हे पान्य प्रियविप्रयोग ३६३१५०
हेमकृम्भमिव तुङ्गसुरोजं ३३३१९
हेमन्तहिमनिस्पन्दमवलोक्य ३६१११
हेमन्ते दधिदुग्धसर्पिरशना ३६२१३१
हेमन्ते पथि रूजना प्रिया ३६२१४८
हेमन्ते बहुदोषाद्ये द्वौ गुणौ ३६११३
हेमन्ते हिमकरविम्बचारु ३६२१४९
हेममञ्जीरमालभ्या भाति (चिह्णस्य) २८२१४००
हे मङ्गि हे मा लति हे २६०१९०
हे मातङ्ग मदाम्बुडम्बर २४११४४
हेमान्मोहपत्तने परिमल ३५०१२३

हेम्र' कार्य हुतवहगतं ३८५।६८	हे हेमन्त स्मरिष्यामि ३६१।४
हेयं हर्म्यमिदं निकुञ्ज ३८७।१०९	हे हे मित्र जिता मयाति... .. ४५।१०
हेयोपादेयशून्यं मुनिगण ९।११५	हे हेरम्ब किमम्ब रोदिपि १२।३०
हे रङ्ग हेमतुल्या तुलि ३६८।३४	हे हेलाजितबोधिसत्व २२७।३५
हे राजानस्त्वजत सुकवि (भट्टश्रीचिह्णस्य) ... ३५।५०	हेपन्ते यज्जितजलधर १११।१७७
हे लक्ष्मि क्षणिके स्वभाव... .. ६६।३७	हेपाषोपैर्हरीणा जितघन १३३।२३
हेलाप्रस्थानवेलाहतपृथु ११७।२९१	हृदाम्भसि व्यस्तबधूकराहते (भारवेः) .. ३५३।८६
हेलाविदलितकरिकुल २४०।१९	हीतया गतनीवि निरखन्... .. ३३१।१
हेला स्यात्कार्यनाशाय १६८।४१८	हीभरादवनत परिरम्भे (माघकवेः) ३३१।१४
हे हर्यक्ष सहस्र सप्रति २४२।५३	हीविमोहमहरद्दयिताना (माघकवेः) ३२९।२५
हे हेमकार परदुःखविचार २५८।२३	हेपयति प्रियवचनैरादर ६१।१९४
हे हेमकेतकि कथं बहु २५१।९५	हादनतापनशक्ती सहजे २६३।२०

समाप्तं सुभाषितरत्नभाण्डागारश्लोकानुक्रमणिका ।

